

S. PASCHASII RADBERTI ABBATIS OPERA.

S. PASCHASII

RADBERTI ABBATIS CORBEIENSIS OPERA.

Quorum pars multo maxima nunc primùm prodit ex Bibliotheca Monaſterij Corbeienſis.

LVTETIAE PARISIORVM.

Sumptibus MICHAELIS SONNII, via Iacobæa, ſub Scuto Baſilienſi.

M. DC. XVIII.

CVM PRIVILEGIO REGIS.

Illmo ac R^mo Antiſtiti

D. HENRICO GONDIO EPISCOPO PARISIENSI.

ORBEIENSE Monaſterium, Præſul Illuſtriſſime, cùm multis olim & maximis ſemper ornamentis floruerit; tum Paſchaſij certè Radberti temporibus clariſſimum ac florentiſſimum fuiſſe fatendum eſt. Abundabat tum enim viris nobiliſſimis, qui ſæculi pompam aſpernati, purpurã palliolo, palatinamque militiã monaſtica mutarant. quorum ex numero, vt cæteros omittam, Adalardum & Vvalam fratres, Caroli magni conſanguineos, alterum alteri ſuccedentem, Abbates vidit. Abundabat & aliis doctiſsimis, ſanctiſsimiſque, quos enumerare longum ſit, aut etiam ſuperuacaneum; cum illorum doctrinam ſcripti ab eis libri prodant; vitæ ſanctitatem adſcripta cælo, Sanctorumque faſtis nomina teſtentur. Sed Corbeiam Radberti ætate cùm plurima illuſtrarint; haud ſcio tamen, an Radberto ipſo quicquam fuerit illuſtrius; viro ſcientia, & integritate, atque omnibus religioſiſsimæ ſanctiſsimæque vitæ inſignibus præſtantiſsimo, cuius & ſapientia cæteri doctiores, & exemplo ſanctiores, & ſtudio ac vigilantia, cùm omnibus præeſſet, excitatiores fuerunt, vt incorruptæ diſciplinæ laudem illam excolerent, quæ tum apud Corbeienſes, vel Synodi Pariſienſis teſtimonio, ſic enituit, vt maiores auctoreſque ſuos non æquare modò, ſed anteire atque antecellere viderentur. Quo

certiore ſum fiducia fore, Præſul ampliſsime, vt conſilium hoc meum nemo reprehendat, quod te huius editionis vindicem aſſertoremque delegerim. Intelligent enim, ſimilem me ſuſcepto patronum quæſiiſſe; atque eas in te virtutes ſpectaſſe, quas in Radberto fuiſſe memineram. eximiam nimirum pietatem, prudentiam in rebus omnibus ſingularem, morum ſuauitatem, humanitatemque incomparabilem. Cætera perſequerer, niſi me illa, qua Radbertum quoque imitaris, aut ſuperas, animi tui modeſtia reuocaret: quæ tanta eſt, vt cùm honores magnos virtutum tuarum merito adeptus ſis, maiores propediem expectentur; de te contra ipſe ſic ſentias, vt publicum de te iudicium accuſare & damnare videaris. Quare prædicandis laudibus tuis immodicus non ero, nec violabo pudorem, quem laudo. Ne multis quidem, vt patrocinium quod poſco non defugias abs te contendam: quia vereri non debeo, ne te vnquã Radbertum noſtrum commendare pigeat, qui tum etiam cùm viueret, BONIS OMNIBVS AMPLECTENDVS dicebatur.

Illuſtriſſimæ ac Reuerendiſſimæ A. T.

Deditiſſimus,

IACOBVS SIRMONDVS
Soc. IESV P.

VITA
S. RADBERTI ABBATIS
CORBEIENSIS.

ASCHASIO Radberto prima Christianæ institutionis tyrocinia fuerunt apud sacras Virgines Suessionenses; quarum cura & studio puerulus educatus est, cùm earum cœnobio præesset Theodrada regiæ stirpis Antistita, consanguinea Caroli magni. Monasticam inde vitam aggressus in Monasterio Corbeiensi, sanctioris disciplinæ magistrum & ducem habuit S. Adalardum Abbatem, Theodradæ eiusdem fratrem, & Vualæ Comitis, qui & ipse post monachus & Abbas Adalardo successit. Ibi ergo florentem & idoneam studiis suis palæstram nactus, cùm ingenio atque indole esset eximia, mirificos in literis & in omni virtutum genere progressus fecit. Quorum alterum testantur publicæ dissertationes, quibus in fratrum consessu scripturas sacras exponebat; & libri complures varia eruditione referti, quos scripsit: alterum declarant suffragia, quibus Abbas tandem à suis, post Vualam tertius, summa cum approbatione renuntiatus est. In hac autem præfectura quàm feliciter gubernarit, quàm æquabilem se in omnes præbuerit, quàm carus vicissim omnibus fuerit, non facile est explicare. Nam cùm in eo plurimæ & maximæ virtutes elucerent, tum præcipua quædam morum lenitas & mansuetudo, cùm singulari prudentia & pietate coniunctæ, amabilem illum summis æquè ac infimis reddebant, vt non abs re bonis omnibus amplectendus Abbas ab æquali quodam suo dictus videatur. Oris adhæc dignitas inerat, & venustas, viuidi oculi, roseus in vultu color, qui virgineum pudorem & modestiam deceret, canities etiam in cæsarie venerabilis. *Lupus Abbas ep. 56.* Nec domi solùm, aut apud suos erat in pretio: sed foris apud omnium ordinum homines par gratia & existimatio. tum maximè apud reges & principes; à quibus propter insignem doctrinam & sanctitatem expetebatur, studióque non vulgari & honore colebatur. Sed inter tot Radberti laudes & ornamenta nihil illustrius fuit summa eius animi modestia & humilitate, qua de se ipse, cùm maximi ab omnibus fieret, modicè omnino sentiebat. Itaque monachorũ se omnium peripsema, Leuitarúmque vltimum appellare solebat: & Diaconi gradu contentus ad presbyterij honorem nunquam adspirauit. Quam sui despicientiam vt post mortẽ quoque singulari exemplo testaretur, conuocatis sub vitæ finem discipulis edixisse fertur, ne quis de ipsius vita quicquam literis consignaret. Monasterium Corbeiense multis rebus auxit & orna-

uit; decretúmque à Synodo Parisiensi amplissimum impetrauit, quo illius iura omnia & priuilegia iam olim, & tum proximè à diuersis Principibus concessa Episcopi comprobarunt, assensuque suo confirmarunt. Synodis quoque aliis, quæ per ea tempora crebrius agebantur, interfuit; eíque nominatim, in qua Gotescalci apud Carisiacum causa iterum discussa atque damnara est. Ingenij verò & doctrinæ monumenta libris scriptis, vt dictum est, plurima reliquit: in quibus notissimus est Liber de corpore & sanguine Domini, quem Ludouico Pio regnanre, cùm temerè à nonnullis de sanctissimo Sacramento iactara quæstio esset, composuit; in eóque genuinū Ecclesiæ Catholicæ sensum ita primus explicuit, vt viam cæteris aperuerit, qui de eodem argumento multi postea scripsere. Matthæi Euangelium duodecim libris exposuit: quorum quatuor primos adhuc monachus inchoarat, reliquos iam Abbas adiecit. ac priores quidem illos Guntlando S. Richarij apud Centulam monacho, reliquos vniuersis eiusdem Cœnobij sodalibus nuncupauit. In Psalmum etiam XLIV. insignem tractatum tribus libris contexuit, ad sanctimoniales B. Mariæ Suessionenses, gratiam illis rependens primæuæ, quam ab illis hauserat, educationis suæ. Vitam præterea institutoris sui Adalardi, & Vvalæ item fratris eius. agonémque SS. Martyrum Rufini & Valerij, cùm apud Basilicas corruptum & deprauatum offendisset, clericorum eius loci rogatu, comptiore stylo edidit ac perpoliuit. Alia item præter Epistolas diuersas non pauca scripsit. tum denique in Threnos Hieremiæ multiplicis expositionis libros quinque. quod postremum Radberti opus fuisse creditur, à sene seni Odilmanno, vt ex epistola constat, oblatum. Senex ergo, cælóque iam maturus, felici exitu vitam clausit die S. Richarij, quem præcipuo semper amore coluerat, memoriæ sacro, VI. Kalendas Maias, anni à Christo nato DCCCLI. Conditus primùm in Ecclesia S. Ioannis Euangelistæ in aditu sacrarij, perdiu ibidem iacuit annis ferè ducentis. Postea cùm ad eius tumulum crebra mirandorum operum, curationúmque prodigia fierent, translatus inde, sedis Apostolicæ auctoritate, in maiorem S. Petri Basilicam à Vvidone Episcopo Ambianensi, atque inter Adalardi, Præcordij, aliorúmque Sanctorum reliquias, vt congrua deinceps in veneratione omnibus esset, collocatus est IV. Idus Iulias. Extat de S. Radberti laudibus Carmen Engelmodi Episcopi Suessionensis; quod cùm superiora pleraque vel doceat, vel illustret, non incommodè hoc loco in lucem proferetur.

ENGEL-

ENGELMODI EPISCOPI
VERSUS,
AD RADBERTVM ABBATEM.

ELOQVII *cultu vernantem texere mitram,*
Bracteolisque auri fulgens diadema polire,
Quo te, sancte Pater, deuotio dulcis adornat,
Ingenij vires, doctisque industria fandi
Nobilium poterit doctorum, compote voto,
Qui te fertilibus satiati rite magistro
Doctrinæ dapibus, salientes dogmatis vndas,
Largifluósque vomunt arguti carminis imbres.
At nos exiguum sterili de cespite gramen,
Deuotum tibimet carpentes munus amoris,
Turpiloquis liquidas temeramus lusibus odas,
Materiésque virens calamo marcescit inerti.
Vnde fuit pigri satius pressisse labelli
Organulum, læsa voci cohibendo fragorem:
Ne quid rancidulum lepidæ mulcedinis aures
Exciperent, nectárve faui turbaret amaror.
Sed tamen igneolus deuoti pectoris ardor,
Quo te, carus amor, placido complector honore,
Non modò reflexæ tenuit retinacula habenæ,
Septorum pariter prædura repagula rumpens.
Cùm campo sedenim sese committit aperto,
Effrænísque iubis aurarum flabra lacessit,
Non se carceribus fusum per inania ferri
Sentit, & oppositas ludens pede proterit vluas.
Ergo, beate Pater, decus & lux aurea mundi,
Ecclesiæ columen, paradisi maxima cedrus,
Relligionis apex, fidei fortissimus vmbo,
Ergo precor liceat cursim mihi plaudere agrestis
Ingenij nugis, rauca reboante Thalia,
Festiuos ludos, simpléxque retexere carmen.
Nam dignum tibimet laudum præconia ferre,
Mirandúmque decus vitæ vulgare verenter;
Lampade iustitiæ qua cunctis celsa beati
Præmonstras iteris tendentis ad atria vitæ;
Et qua iam felix meruisti patris in albo
Conscribi, cæli sociandus ciuibus almis.
Gloria te magnum præclari monstrat honoris,
Quo tibimet cuncti, latus quos continet orbis,
Obsequiis parere piis, & supplice voto

ẽ

Exoptant, gaudent, certant, cupiunt, sataguntque.
Gratia sed potior virtutum culmine surgit,
Atque iubar fidei præfulgens solis ad instar
Cælestis penetrat solij sublime tribunal.
Qui meritis florens, morum probitate relucens,
Ingenio pollens, sensus moderamine gaudens,
Obsequio feruens, pietatisque ignibus ardens,
Mansuetus, placidus, prudens, iustusque, benignus,
Deuotus, humilis, mitis, blandusque probaris.
Quem non ira ferox, non atri ruga tumoris,
Virus non odij, inuidiæ non denique pestis,
Non lasciuus amor, fœdus non ardor habendi,
Non mentita fidem simulatio crimine fallens,
Non quoque latratus spumantis iurgia litis,
Sordidulæ labis cœnoso polluit actu,
Aut tempestiuum mentis tenebrauit acumen.
Sed pia simplicitas, virtus & conscia recti,
Quarum lacte sacro primis nutritus ab annis,
Virgineisque simul blanditus rite fomentis,
Vt cuculum tradunt irruptis crescere nidis,
Dum lucina melos nocturnis personat hymnis,
Inter florigeros diuini dogmatis hortos
Ætatis solidum creuisti tempus adusque.
Galbanei nitido perflatum nectare roris
Ridentes docuere iugi gaudere sereno,
Cunctorumque animis dulci bonitate placere.
His etenim temet vegetandum prouidus auctor,
Imperio qui cuncta tenens excelsa vel ima,
Æterna ratione regit quod condidit ipse;
Legauit tenerum, cùm prima crepundia matris
Quæ genuit nigri fascirent tegmina panni,
Expositumque vorax ambiret mortis imago.
Germine quæ supero diuini sanguinis ortæ,
Angelicique chori conserta dote gregales,
Te quoque conciuem cæli super ardua raptum
Rite ministeriis aptarunt cunctipotentis.
Nec incerta fides, aut rerum ficta fabella,
Vt quondam studiis præpollens docta vetustas
Prodigiosa vomens læsi documenta cerebri,
Lasciuos super astra toros, mollesque Camilli
Amplexus statuit rapti Ganymedis honores,
Hocque Deum Saturninum venerata decenti
Sacrorum ritu stupris maculauit Olympum.
Verum pro meritis imitandæ relligionis,
Quæ iugibus votis Christo domino famularis,
Hæc tibi christicolæ digno sacramus honore.
O veneranda viri simplex & sancta colendis

Ad Radbertum Abb.

Mens moderata bonis, semperque intenta supernis!
Angelicis conserta choris exultat in astris,
Gaudet Apostolicis felix sociata cateruis,
Agmina Martyrij cernit decorata cruore,
Cum grege candidulo spatiatur Virginitatis,
In Patriarcharum solio requiescit ouando,
Conserto alloquitur vigiles sermone Prophetas,
Mystica percurrens epulatur dogmata vitæ,
Hisque iugi studio cœnis satianda recumbit.
Ac velut exemptis zephyro spirante pruinis,
Florida cum tellus pubentes parturit herbas,
Vere nouo pingens distincta coloribus arua;
Exercetur apum campis dispersa iuuentus
Præteritos hyemis metuens quassata labores,
Purpureosque legit flores, & flumina libat.
Nec mora, nec requies, quin aut liquentia mella
Includat tenui compactis nectare cellis,
Glutine vel lento fundamina dura fauorum
Exstruat, aut croceas disponat in ordine ceras.
Feruet cura frequens, adolent purissima mella.
Sic tu, dulce decus, diuino captus amore,
Dum cordis speculo cælestia sola tueris,
Liber in excelsis animi statione locatus,
Eloquijque sacri saltus, & amœna vireta
Peruolitas, vitę liquido quę fonte rigata
Iucundũ vernant folijs, & flore perenni.
Quorum rore pio distentus viscera blandè,
Exceptoque recens oneratus brachia succo,
Impatiens animum somno releuare quietis,
Aut documentorum nectar stillando refundis,
Librorumve fauos operoso construis actu.
Et cùm iam meritis caput inter sidera cantis
Extuleris, flauo redimitus tempora serto,
Vt te deuota venerentur laude superbi
Imperij fasces, & fulgens gloria regni,
Plausibus atque tuis populosa theatra resultent:
Ventosi nunquam blanditus folle fauoris,
Supplex atque humilis felici iure bearis.
Quem cum quisque adijt nebuloso pectore tristis,
Defecisse gemens exhausti farris aceruum,
Vocibus aut querulis incusans sortis iniquę
Pondere se pressum miserandam ducere vitam:
Continuo largi recreatus munere doni,
Consilijve cati blando solamine fretus,
Gaudens atque hilaris propriam repedauit ad ędem.
Quodque magis stupeo mira dulcedine pastus,
Corporis in gestu radiant insignia mentis,

Arcanumque animi vultus redimicula signant.
Cæsaries etenim niueo candore nitescens
Virgineum cordi præpandit inesse pudorem.
At rosulis facies similis formosa rubescens,
Bellantis titulat victo serpente trophæum,
Aut ardore suo flammas imitatur amoris.
Nam visus parilis ridens & honesta voluptas,
Castoras vt credam læto fulgere nitore,
Actus & fidei palmam pingit socialem,
Vel gustata refert cælestis gaudia regni.
Circumfusa iubis blando sinuamine ceruix
More spei latitat virtutum tegmine septa.
Gratia quæ labijs, vel quæ sit in ore venustas,
Non capit ingenium, fandi nec copia perfert.
Largior inde fluens salientis vena sophiæ,
Eloquijque altos emanans proflua riuos,
Aureolas verbi glebas, viridesque lapillos
Gemmantis sensus nitidis profundit arenis.
Quorum fulminibus armatus rite lacertos,
Contortoque grauis Balearis verbere fundæ,
Semiferum facili prosternis cæde Goliam,
Hostilis pariter cunei portenta dehiscens.
Huic te, sancte Pater, iuuat insudare palæstræ,
Pro grege sacrifico, pro castis cunctipotentis,
His exercitijs duros releuare labores:
Dum vitalis adest flatus, dum visceris auris,
Præmia multiplici laturus fruge beata.
Cùm rex altithronus mundum discreuerit vrna
Iudicij, cunctisque vicem dependerit actus.
Tunc te florigero, confido, clarificatum
Excipiet gremio sublimis gloria regni.
Tuncque beatorum gaudebis consociatus
Agminibus, felixque frueris luce perenni.
At me, heu lacrymosa fero, referensque tremisco,
Pondere peccandi deuinctum colla catenis,
Tunc forsan misere cessum tortoribus atris
Damnabit nimium crudelis iudicis ira,
Exceptumque rapax amburet flamma gehennæ.
Sed tu, sancte, precor medijs te oppone periclis,
Auxilijsque pio defendens rore misellum,
Fumificos pœnæ placidus compesce vapores.
Et iam tempus adest funem religare carinæ,
Excursumque leuem morsu stabilire saburræ,
Liberius ne forte ratem dum credimus Austris,
Illisi scopulis sero reuehamur ad agros.

PRIVILEGIVM MONASTERII CORBEIENSIS RADBERTO ABBATI CONCESSVM A SYNODO *Parisiensi anno* DCCCLXVI.

ANNO ab incarnatione Domini nostri IESV CHRISTI DCCCLXVI. Indictione x. regnante per prouincias Galliæ gloriosissimo atque serenissimo principe Karolo, sadiuisione regni ac pace cum fratribus, Lothario scilicet & Ludouico regibus confirmata, conuenientibus nobis Galliarum Episcopis ex regio præcepto Parisius, vt super his quæreremus, quæ in Ecclesiis Dei tam propter ciuilis belli transactam violentiam, quàm & ob inertiam prælatorum atque subiectorum, longe iam secus quam dignum est geruntur: necnon cuius rei gratia pestis atque lues tam diu in populo grassantur: qui etiam modus atque status secundum institutioné patrum sanctarum Ecclesiarum esse deberet; quæue priuilegia antiquitus tradita conseruari deberent: inter cetera venerabilis frater noster RADBERTVS Abbas Corbeiensis Monasterij obtulit nobis sacras literas piissimorum Principum, Ludouici videlicet bonæ memoriæ piissimi Imperatoris, ac Lotharij filij eius, quibus cautum est, vt ipsum Monasterium, secundum antiquum morem iam inde à principio custoditum, electionis gratiam, & rerum suarum dispensationis libertatem haberet, cum omni integritate, tam nostris quàm futuris temporibus. Insuper & auctoritatem atque consensum præcellentissimi atque nobilissimi regis Karoli protulit: qui & idé Monasteriũ, secundum morem prædecessorum suorũ, quasi iure hereditario, in sua familiaritate ac defensione ab exordio regni sui fauente Domino suscepit, & veluti munus reuera Deo gratissimum, inter diuersos turbines causarum, vt tranquillitate præcipuè ordini eidem congruente potiretur, Deo deuotissimè obtulit, suisque sacratissimis literis promulgauit. Petiit itaque à nobis, quo ea quæ sacris literis piissimorum Principum confirmata fuerant, nostra quoque auctoritate ex voluntate Principis confirmarentur. Quod & nos iustum, & ordine nostro dignum esse censuimus, tam pro reuerentia Dei, qui ipsum locum protegit atque prouehit; quàm & propter munus pastorale gregis CHRISTI susceptum; necnon & ob eorum dilectionem, qui ipso in loco laudabiliter Domino hactenus famulantur. Nam sicuti comperimus, ipse locus venerabilis, Bathilde regina à Clotario filio suo impetrante, à sanctis viris fundatus est, & sacræ religionis normam, quam primo tempore suscepit, inuiolatam deinceps retinuit; in tantum vt eos qui se fundauerant, non modò æquauerit, sed etiam pene superauerit. Qua de causa & nobilissimi viri in eodem loco ad Dei seruitium sponte confluxerunt, & eundem locum tam nobilitate sua, quàm & vitæ merito decorauerunt. Vnde factum est, vt ipse locus familiarior Dominis rerum fieret: adeo vt sub sua tutela reges atque reginæ eum susciperent. Sed quia nostris temporibus omnia fere deprauata erant, cernentes religiosi viri eiusdem loci electionis iura multis in locis non seruari; verentes similia pati, sacras literas clementissimorum Principum expetierunt, electionem sibi, & rerum suarum liberam dispositionem iuxta institutionem diuinæ legis confirmantes: nec eas sufficere arbitrati, ex nutu nobilissimi atque præstantissimi regis, nostra quoque auctoritate sibi eadem postulauerunt confirmari. Quod nos nõ immerito concessimus. Primo quia patres & defensores Ecclesiæ esse debemus: deinde quia nisi pro talibus inuigilauerimus, rei fore ante conspectum diuinæ maiestatis pertimescimus. Quocirca monemus atque hortamur filios ac dominos nostros piissimos principes nostri pariter & futuri temporis, quia pene in omnibus locis id confunditur, saltem propter amorem & reuerentiam Dei, & seruorum eius debitam dilectionem, insuper & regni sui prosperitatem atque augmentum, vt electionis gratiam, & liberam dispositionem facultatum suarum illi loco conseruare satagant: & sit in illo Monasterio semper priuilegium electionis, sicuti antiquitus in Ecclesiis electio conseruata fuit; non supposita, aut suffecta, sed libera, iuxta auctoritatem canonicam & regulam S. Benedicti. Quod si aliquando contigerit, vt rector aliquis in eodem loco non dignè Deo viuat, aut forte minus officiosus circa principem sit; hoc statuimus, vt si ille propter suam

negligentiam depositus fuerit, electio illis intemerata permaneat: videlicet vt eligãt
alterum, quem ad illud officium secundum monasticam disciplinam aptum inuenerint.
Non enim iustum, vt vnius culpa super omnes redundet: neque vllo pacto rectũ
esse potest, vt vno peccante super omnes vindicta consurgat, aut causa vnius Ecclesia
Christi sua priuilegia perdat: sed sic vnius culpa resecanda est, vt omnibus qui in eodẽ
loco sunt & venturi sunt consulatur. In ipsa porrò electione regularis auctoritas
conseruetur, id est vt ille præponatur sanctæ congregationi, quem non multitudinis
electio commendauerit, sed quem sanioris consilij licet pauci numero fratres elegegerint,
& quem vitæ meritum & sapientiæ dignitas probabilem reddiderit. Quod si
aliquàndo contigerit, vt aliquis peruasor, immo lupus, ouilis dominici, aut pecunia
more Simonis, aut qualibet gratia apud Dominos rerum Monasterium illud impetrare
voluerit: primo secundum canonicam auctoritatem, quia sæculari potestate Ecclesiam
Dei obtinere voluit, anathematizamus vna cum omnibus sanctis patribus,
qui sacros canones edidere: quo non minus nostra, nobis misericordissima gratia Dei
conlata, obligetur auctoritate, quam & omnium præcedentium patrum, qui pro stabilitate
sanctæ Dei Ecclesiæ huiusmodi decreta protulerunt. Deinde inferimus, quia
Iosue 7. seruorum Dei contubernium turbare voluit, exturbet illum sicut Achan de terra viuentium:
si tamen non citò resipuerit. Si autem & impetrauerit, neque hîc, neque in
futuro societatem cum sancta Dei Ecclesia habeat, quam infatui satis exemplo contaminauit.
Immò chorus omnium Ecclesiarum contra eum indesinenter concrepet,
Psal. 82.13 qui dixit hæreditate possideo sanctuarium Dei, Deus meus pone illum vt rotam, sicut
stipulam ante faciem venti, sicut ignis qui comburit siluam, sicut flamma cõburens
montes. & cætera quæ sequuntur. Et quia cupiditate ductus etiam pecuniam ac substantiam
seruorum & pauperum Christi inuadere & asportare voluit, vna cum Iuda
sacræ pecuniæ dilapidatore, & proditore Domini nostri Iesu Christi, maledictiones
illas quæ in eum prolatæ sunt excipiat, vt pote inuasor gregis Christi, & necator pauperum.
Pręterea si filij nostri Domini rerum eis qui hæc nunc forte machinantur, aut
quandoque tentabunt, aspirauerint, semel & secundò & tertiò vel amplius admoniti
si nõ se correxerint, similis eos obligationis sententia & hîc & in futuro adstringat,
nisi se erga eum qui rex regum, & Dominus est dominantium, per veram satisfactionẽ
Gangr. c. 8. correxerint. Et vt hoc filij ac Domini nostri, quod Dei & Ecclesiasticæ sanctioni ad-
lib. I. ca. 47 uersum est, facere formident, canonica auctoritas quid de his in vno & in quamplurimis
capitulis statuat adnectimus. Ita enim sancitum est, Si quis dederit vel acceperit
oblata, præter Episcopum, vel eum qui constitutus est ab eo ad dispensandam
misericordiam pauperibus, & qui dat, & qui accipit, anathema sit. Hæc ergo persecuti
sumus, quo filij & domini nostri & quod agere debent faciant, & his qui patrum
auctoritatem violare non verentur resistant, ne sibi perpetuam obligationem imponant,
neque sibi subiectis scandalum offensionis generent. Manifestum quippe est,
quod qui acquiescat malè postulanti, & sibi animaduersionis diuinæ pondus inducit,
& ei, cui conibet, iusti & perpetui iudicis iram imponit. Quod ne fiat, monemus, hortamur,
& rogamus, vt filij & domini nostri, & hæc quæ statuimus illibata conseruent, &
nulli profano ausu Ecclesiam Dei temerare volenti consensum, aut nunc, aut in futuro
præbeant: quatenus non solùm iram districti iudicis euadant, verumetiam coronam
perpetuæ vitæ, & Dauitici illius felicissimi & sempiterni regni gloriam cõsequantur.
Sed & eos, quorum gratia hæc omnia loquimur & facimus, videlicet præclara
& pretiosissima membra æterni regis & Saluatoris omnium, monemus, quatenus
eodem affectu religioni suę continuam deuotionem adhibeant, quo nos eorum
& vtilitati consulimus, & tranquillitati in futuro hac in causa deseruimus: videlicet
vt tales esse studeant ante oculos iudicis omnia cernentis, quales in oculis hominum
videntur esse & creduntur. vt nos Ecclesiasticis negotiis occupatos oratione & merito
Deo commendent, & Dominis ac filijs nostris omnipotentis Dei propitiationem
obtinere possint. Quo nonmodò illis perpetua facultatum suarum potestas, & electionis
gratia permaneat; sed etiam triumphus glorię sempiternæ post functionẽ vitę
pręsentis illos excipiat. Et vt hęc quæ sanximus in præsenti & in futuro tempore
inuiolata permaneant, nostræ manus subscriptione quæ superiùs comprehensa sunt
corroborauimus. Successores quoque nostros monemus atque obsecramus, quo pro
amore Christi, zelo Dei succensi, inuigilent aduersum insidiatores & fures ouilis Dominici,
eosque repellant: & quicquid firmauimus, & ipsi confirment, tam auctorita-

te sacri Euangelij, & sanctorum Patrum, quam & sua eis clementissima gratia à Saluatore omnium attributa: veluti & nos, illius loci tranquillitatem & profectum diligentes, eum qui hoc priuilegium temerare voluerit, secundum institutionem canonum anathematizamus, atque ab omni consortio Sanctorum segregamus; si tamen non resipuerit, & per veram satisfactionem se correxerit. Obsecramus etiā fratres & Coëpiscopos nostros, per aduentum Domini nostri Iesu Christi, & nostræ cōgregationis in ipsum; sed & religiosos Abbates, qui ad hanc sanctam, & beatam Synodum non occurrerunt, in quorum manus huius priuilegij à nobis editi & corroborati pagina peruenerit, sua auctoritate & subscriptione hoc confirmare non differāt.

HINCMARVS sanctæ metropolis Ecclesiæ Remorum Episcopus, hoc priuilegium Episcopali auctoritate ratum decernens, in nomine Patris & Filij & Spiritus-sancti, confirmaui.

ERPVINVS indignus Siluanectensis Episcopus, huic priuilegio Episcopali auctoritate stabilito in nomine sanctæ Trinitatis subscripsi.

GVNTBOLDVS sanctæ metropolis Ecclesiæ Rotomagensis Episcopus, hoc priuilegium relegi, atque Episcopali auctoritate ratum decernens, in nomine Patris & Filij & Spiritus sancti confirmaui.

SIMEON sanctæ Laudunensis Ecclesiæ Episcopus, huic priuilegio auctoritate Episcopali assentiens, in sanctæ Trinitatis nomine subscripsi.

ROTHADVS sanctæ Suessionensis Ecclesiæ Præsul, huic priuilegio auctoritate Pontificali assentiens, subscripsi.

THEODERICVS sanctæ Camaracensis Ecclesiæ Episcopus, huic priuilegio auctoritate Episcopali assentiens, in nomine sanctæ Trinitatis subscripsi.

IRMINFRIDVS sanctæ Bellouacensis Ecclesiæ Episcopus, huic priuilegio auctoritate Episcopali assentiens, in nomine sanctæ Trinitatis subscripsi.

VVENILO sanctæ Senonicæ Metropolitanæ Ecclesiæ Episcopus, hoc priuilegium relegi, atque Episcopali auctoritate ratum decernens, in nomine Patris, & Filij, & Spiritus-sancti subscripsi.

FVLCOINVS Taruanensis Ecclesiæ indignus Episcopus, huic priuilegio auctoritate Episcopali assentiens, in nomine sanctę Trinitatis subscripsi.

HELIAS Carnotensis Episcopus hoc priuilegium relegi, atque Episcopali auctoritate ratum fieri dignum duxi.

RAGINARIVS sanctæ Ambianensis Ecclesiæ Episcopus, huic priuilegio auctoritate Pontificali assentiens, subscripsi.

PRVDENTIVS sanctæ Trecassinæ Ecclesię indignus Episcopus, huic priuilegio auctoritate Episcopali assentiens, in sanctæ Trinitatis nomine subscripsi.

ALDRICVS Cenomanensium episcopus.

AGIVS indignus Episcopus Aurelianensis Ecclesię, huic priuilegio Episcopali auctoritate stabilito, in nomine sanctæ Trinitatis subscripsi.

ERCHENRADVS Parisiacensis Ecclesiæ Episcopus huic priuilegio Episcopali auctoritate stabilito subscripsi.

FRECVLFVS Lexouiensis Ecclesiæ Episcopus, Episcopali auctoritate ratum decernens, in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti subscripsi.

SAXOBODVS Sagensis Ecclesiæ Episcopus, hoc decretum consensi, & subscripsi.

IMMO NOVIOMAGENSIS Ecclesiæ indignus Episcopus hoc priuilegium consensi, & subscripsi.

ERLVINVS gratia Dei Constantiæ Episcopus, hoc priuilegium consensi.

LVDOVICVS Monasterij pretiosissimorum Martyrum Christi, Dionysij ac sociorum eius Abbas, priuilegium hoc relegi, ratumque decernens subscripsi.

RADBERTVS ipsius Monasterij Abbas priuilegium hoc relegi, ratumq; decernens subscripsi.

INDEX OPERVM S. PASCHASII RADBERTI, quæ in hoc volumine continentur.

S. PASCHASII

S. PASCHASII RATBERTI ABBATIS CORBEIENSIS

IN MATTHÆI EVANGELIVM

Liber primus,

AD GVNTLANDVM MONACHVM MONASTERII S. RICHARII CONFESSORIS.

PROLOGVS.

DVM sacræ professionis obedientia, coram fratribus Euangelium, vti consuetudinis est, diebus solemnibus, licet inelimato loquendi genere, exhortandi magis gratia, quàm docendi tractaretur; cœperunt nonnulli eorum religione feruentes instanti deuotione frequenter exposcere (nec si possem intendentes) beati Mathæi Euangelistæ textum narrationis per ordinem explicarem; vt fluenta totius doctrinæ litteris contradita ad plurimos vberius emanarent. Qui mox memetipsum ingressus, posui, nouo tactus affatu, maculosam fragilitatis vitam coram oculis, quibus essem criminibus obuolutus. Et cœpi dumosi pectoris ingenium, quod largitoris in me præstiterat indulgentia, disquirere, profunditatémque tanti mysterij perscrutari; si fortè virtus diuina siccam vellet fonte doctrinarum, rigare pectoris rupem, & mei laboris stylo sanctorum Patrum sensus vnitatis eloquio legentibus coaptare. Ita sanè vt nec eloquentia variis obscenè sententiarum consuta pictatijs, animum lectoris offenderet; nec rimarum tramites diuersi nitorem intelligentiæ confunderent. Sed hæc multum mecum diuque pudore pressus pertractans, Auctoris venia continuò, & gratia, per quam A diuinitus Apostolatum meruit, ante oculos effulsit. Occurrit etiam quod publicanum se non erubuerit fateri, & qualiter sit vocatus à teloneo, Euãgelica voce manifestè omnibus voluerit prædicari. Quibus quasi planè præmonitus cœpi vlterius nihil dubitare de venia, nihílque hęsitare, quod debeam, eius suffragio adiutus, doctrinarum conuiuio admitti; in cuius profectò, ante infusionem Spiritus, iam prandio Dominus cum peccatoribus & publicanis dignatus est epulari. Quem si rectè B inspicimus per totum textum Euangelij, curam peccatorum specialius gerit; vnde & mores instituit, atque fontem veræ conuersionis patenter vbique ostendit. Propter quod etsi peccatorem me intelligam, ab hac gratia minimè credidi cohibendum, præsertim cùm eundem Euangelistam legam apud Æthiopes prædicasse, gratiamque Spiritus sancti euangelizandi officio perfudisse; vt qui erant fuligine peccati pice pressius denigrati, for-C marentur ipsius exemplo ad gratiam, qua cœlitus iste de publicano Euangelista est effectus. Vnde quæso nemo mihi suceenseat, si tandem Dei confisus gratia, elegi solertiam, quam in me cœlestis prouidentia eruditionis sale condiuit, Domino dedicare; quàm inanis vitæ otio, prætermisso studio, torpere. Quia etsi nõ multis,

mihimet tamen meisq. profuturum credidi, vt istuc interdum animum transponentem, & fugaces doctrinarum sensus longo labore quæsitos litteris alligarem; quatenus per hoc essem ad cogitandum instructior, & ad differendum paratior. Vnde mecum omnes pariter ad fontem veniæ currant, etsi non ferant pretium, absque vlla commutatione vinum & lac gratis percipiant. Mecum si placet hunc publicanum adeant, mecum fluenta illius bibant; quoniam melius est huius mysticam sectari doctrinã, licet stilo reseratam subulco, quàm si per Elysios campos flores colligerẽt, & fonte Tantali fluctus in- B definenter aureos lambendo potarent. Et si fortè hinc alij vberiores ducant riuos, diuitiarumque fercula parent, saltem nec reor dedignari nostros ne velint percipere purissimos haustus, qui vocem doctrinæ quamsæpè ex iussu patris libenter audiunt in loquendo. Imò quia non aliis scribere delegi, quàm quorum studia in talibus vigent, deuotio feruet, charitas ad percipiendum quę sanæ doctrinę sunt, inuitat. Segnes verò & liuore pium opus malè carpentes, hinc inde quasi pestes secerno; saltem duntaxat vt meis proficiam, qui me in diuinis studiis prouexe- C runt, beneuolentia feruentes. Quod si quispiam è contra inuidorum opponere tentauerit, moderno tempore post auctoritatem patrum priorum, vt quid nisus sim Euangelium exponere? Nouerit quod non temeritate vsus hoc prælegerim, sed amore religionis, cupiens paterna supplere vota Christi gratia respersus. Profectò, quia hactenus nemo doctorum præscripsit donum sancti Spiritus, & mentis efficaciam futurorum, nemo qui interdixerit cœlestibus parere disciplinis. Sed ignauia fraudulentorum semper promptior extitit ausu temeritatis proficua, quos D modo veneramur, patrum officia calumniari; quàm veritatis scientiæ operam appendere. Hoc quippe passi sunt summi Philosophi, hoc Poëtæ nobiles, hoc nostri, vt dixi, doctores; sed tamen omnes priorum sectantes studia, ex eorum sensibus præstantiora posteris condiderunt. Vnde si præferenda est omnibus nostrorum auctoritas, nouerint quod veritas doctrinæ commendat eos auctores, & non vtique ipsi veritatem. Quia non disputatio doctoris ingenio subnixa veritate, sed veritas disputatione quæritur. Veritas quippe per se solida est; disputatio loquentis vero seruit, vt per eam veritas obscuritate velata reseretur. Porrò reserata veritas & fideliter litteris apprehensa, facit eos auctores, quorum nos vestigia sequentes minimè dubitamus, legentibus vtiliter commendari: dum gubernante Deo probauerint nulla nos in his fidei naufragia pertulisse. Quod si aliquis post hæc voluerit cæcatis oculis huius operis exercitium infamare, cogitet quorum imbuimur disciplinis, quod Sirenarum cantus nos surdis monuerint auribus pertransire. Nam & ipsi suo in tempore talia se linguarum monstra pertulisse docuerunt. Vnde videant quibus quæ offerimus, non fastidientibus si displiceant, propterea nos tacere non debuisse; cùm auctores Ecclesiarum suorum in responsione luce clarius demonstrauerint, vtile quidem esse, plures à pluribus fieri libros, diuerso quidem stylo, sed non diuersa fide; vt ad plurimos vna eademque doctrina sancti Spiritus promulgata perueniat, ad alios sic, ad alios autem sic. Neque enim putandum est, nulli nunc temporis gratiam intelligentiæ largiri, cùm pareat illud Propheticum; *Pertransibunt plurimi, & multiplex erit scientia.* Dan. 12. 4. Sed & Philosophis sæculi tale aliquid post priorũ studia ratione vigẽte probatur concessum: quorum doctores quãtò iuniores fuere, tantò vtique perspicaciores. Veruntamen, etsi ita loquar, non adeo fastum iactantię diligo, vt me ad eorum scientiam aut merita attigisse pollicear: sed quod fidem, quam ipsi docuerunt, & veritatem apprehendisse, ipsorum doctrina enutrirum me esse gaudeo. Vnde & ex eorum libris sparsim plura colligens hoc opus deuotè ad legendum fratribus confeci; saltem vt pueri, quos ab ineunte ætate liberalibus sæcularis censura erudierat disciplinis, habeant quasi recentia, quorum incitamentis addiscãt sollicitiùs in campo scripturarum sanctarum currere, atque in his operosius desudare: parui quoque fomitis nutrimentum, quod ex me potuit adoriri, latius & vberius ampliare. Maximè quia & ipse ad hoc prouocatus multum me profecisse, non dico in doctrina, verùm & in vita, gaudeo. Vt dum aliis exhortationis gratia, profunda eloquiorum Dei mysteria pandendo, penetro; si quando infirmitatis humanæ vitiis propulsor, verbis propriæ assertionis præmonitus, ipse me reprehendam. Sed & sequaces recentioribus institutis, ad præcipua Scripturarum opera instantiùs meditanda, incitari non ambigo. At fortè quos disciplina

Christi eminentior illustrat, scientia pollentibus altiori hęc superflua videbitur & prolixa explanatio. Præsertim cùm sanctus Hilarius, præcipuus fidei disputator, & beatus Hieronymus diuinæ legis interpres ac magister egregius, non nisi paruis ac si materiarum commentis huius Euangelij fluenta voluerint reserare. Quibus interea non ego, sed ipse Hieronymus de se melius loquatur, ob quod quatuor interim libellis immensam loquendi materiam & paucis adstrixerit sensibus. B

Proœmio in Matthæum.

Dicit enim ita; *Miror, Eusebi dilectissime, cur Romam subito nauigaturus hanc tibi à me quasi sitarciam dari volueris, vt Matthæum breuiter exponens, verbis stringerem, sensibus dilatarem. Si meminisses*, inquit, *responsionis meæ, numquam in paucis diebus rem annorum peteres.* Ecce præcipuus virorum quantum huius operis iudicauerit negotium. Sed nũquid putas, inquam, quod in duabus, imminente iam Pascha, hebdomadibus, potuerit arcana omnia istius Euangelij rimari, & officio scriptoris cuncta C diligenti studio explanare? Quippe quod idem multis apprbat indicus fuisse impossibile. Idcirco repromittit se quod reliquum est impleturũ: vt sciri queat, sicut ipse ait, quantum sit inter subulcam dictandi audaciam, & elucubratam scribendi diligentiam. De cætero velim perpendant nostri, quantos & quales Græcorum facũdia in hoc eodem opere habeat tractatores; & tunc poterunt dinoscere, quibus Latina paupertas egeat documentis, quia profectò in manus nostras vix D perpauca priorum venerunt commenta. Licet Fortunatianum & Victorinum in eo opuscula edidisse dicatur, quos necdum inuenire potuimus. Idcirco talibus & huiuscemodi causis ad hæc appulsus, feci non inuitus, consensu patris, vt prodessem multis, & seniorum, vt præmisi, suasionibus excitatus, sed & præfati doctoris Hieronymi voto maioris disputationibus ad prolixiora inductus, parui petentibus, volens eius officio promissa pietatis implere; vt sicut ille iam E remuneratur votorum obsequijs, ita demum ego suis intercessionibus merear indulgentiarum beneficio refoueri: necnon publicanus cum Domino in hoc cõuiuio beati Matthæi saltem vltimus epulari, & contra quosque eius meritis defensari. Nimirum qui pro subulca tanti viri dictandi audacia, volui elucubratam quam promiserat, saltem furtiuis horis, quia sub hac disciplina aliter non vacat, scribendi persoluere diligentiam. Non quod idoneus sim fortè, quod ille incomparabili diuinarum litterarum scientia suo sudore compleßet, vt promiserat: sed elegi ex omnibus, vnde illius vota sequẽs opus formarem. Nec ideo profectò compilator veterum appellandus, quando, vt Tullius refert ipse rex eloquentiæ, quẽdam Eleusinum est imitatus, qui ex omnibus Crotoniensium virginibus quinque delegit pulchriores, quas statuit coram oculis, dum Helenæ imaginem illis petentibus mirabile opus pingeret: vt quod vni earum minus esset pulchritudinis, ex his decorosius quidquid singillatim in se pulcrius exprimerent, totum picturæ suæ coloribus conferret: ita præfatus orator insignis, sicut in suo testatur opere, ex omnibus qui ante se fuerunt Philosophis, coram se constituens, delegit vnde Rhetoricæ artis formaret mirabile documentum, quod vsque hodie laudatur ab omnibus, & prodest illius peritiæ sectatoribus. Sic itaque & alij quamplures fecerunt Philosophi, sic Poëtæ, sic etiam nostrarum litterarum expositores peritissimi; veluti hic quem sequimur, diuinæ legis interpres, & Scripturarum sanctarum mirabilis enodator, qui penè de omnibus ante se sua conficit sparsim opuscula; quod etiam in singulis ipse de se confiteri minimè erubescit: sibi tutius æstimans eorum sequi doctrinam, qui prius catholicè in hac Christi Ecclesia recto tramite diuinas tractauerunt Scripturas. Tamen ille vt arbiter de singulis, nos vt pedisequi, quæ apta erãt elegimus, à quo sanè negotio penè nullum doctorum, si velis reprehendere inuenies immunem: sed omnes prædecessorum Catholicorum sequi maluerunt vestigia, & suis ampliare semper ingeniis fluenta doctrinæ Christi, vt quod in diuinis litteris occultatur necessarium, Dei referante gratia copiosius patesceret ad fructum. Quos ergo secutus, elegi egregium Hieronymũ, Ambrosium, Augustinum, & beatum Gregorium, necnon Ioannem Constantinopoleos Episcopum, eorumq; vltimum Bedam Presbyterum; quorum adhærens vestigiis, ab eorum sensibus credo me in nullo deuiasse. Licet ex aliis interdum veritate concordi nonnulla interponerem. Quæ tamen prius contuli, ne admitterem, nisi quod aut præfati dixerint, aut veritas hinc inde consonat documento. Propter quod horum nominum litteras in huius operis margine diligenter appo-

nere curaui, ex his vt possit lector securus A incedere, vel cuius sequar vestigia, è regione mox cognoscere. Prætermissis itaque speciebus, quæ sæpè à Doctoribus exterius, antequam sancti Euangelij verba tradantur, regulariter exponuntur; hoc solùm commemorari ex eisdem Canonibus volui, quos Ammonius Alexandrinus ob concordiam Euangelistarum, deinde sæpedictus Hieronymus, in singulis locis, vt consonantias singulorum per singulas sententias apprehenderent, cu- B rarunt affigere, quibus modis eorum concordia rectè intelligatur. Nam videmus in quamplurimis locis vbi per eosdē numeros concordare dicuntur, quòd nihil pertineat ad sensum alterius, quod alter eodem sensu dicere præsignatur; vt puta cū de paralytico, qui à quatuor portabatur, Matthæus, & Marcus, Lucasque, vt illi præfigunt, consentiant; Ioannes verò ex eo loco illis concordari signatur, quo de homine, qui iam triginta & octo habēs annos in infirmitate fuit iuxta C piscinam, quæ semel in anno ab Angelo mouebatur, iacuisse perhibetur. Qui nimirum locus non ad eūdem, vbi de paralytico narratur, me tacente, pertinere cunctis legentibus liquet. Quod & in quampluribus locis, lector, probare poteris. Sed hoc est, quod iidem exinde sensere, quia aut eadem simul dixerunt, aut vicina, aut certè singuli quæ sua sunt. Eadem verò duobus dicunt modis; cùm simul sensu & superficie eadem scribunt, aut cùm sensu tantùm; aut sola superfi- D cie tantùm eadem accipiuntur. Sensu

Mat.13.57. quidem & superficie, vt est illud: *Non est*
Marc.6.4. *Propheta sine honore, nisi in patria sua*; quæ
Luc.4.24. si respexeris, in singulis Euangelistis ver-
Ioan.4.44. bis & sensu eadem sunt. Cæterùm sensu nec superficie quidem eadem; sicut habes illud in Luca, quòd Dominus Petro
Luc.22.32. dixerit; *Et tu aliquando conuersus confirma fratres tuos.* Deinde Ioannes, quòd Do-
Ioan.21.17. minus dixerit Petro; *Si diligis me, pasce oues meas.* Quæ profectò sensu eadē sunt, sicut & illa de paralytico, atque homine E qui iacebat expectans aquæ motum; sed non superficie sociari videntur. Porrò vicina similiter duobus dicūtur modis: cùm aut sensu & non superficie iunguntur, aut superficie nec tamen sensu copulantur,
Luc.24.42. sicut est illud in Luca, vbi ait; *At illi obtulerunt ei partem piscis assi & fauum mellis. Et cùm manducasset coram eis, sumens reliquias*
Ioan.21.13. *dedit eis.* Cæterùm in Ioāne: *Venit Iesus, & accepit panem, & dedit eis, & piscem similiter.*

Hæc superficie verborum tantùm similia sunt, sensu autem dissimilia. Quia nec eadem historia est, nec eodem tempore gesta; licet quædam vicinitas eis sit, nec tamen magna diuersitas. Similiter sensu & non superficie; velut est illud ex hoc Euangelio: *Liber generationis Iesu Christi,* Mat. 1. 1.
vsque ad, *virum Mariæ de qua natus est Christus.* Et hoc quod ait Ioannes, *Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominē*; Siue illud, Ioan. 1. 9.
In principio erat verbum. Quia in his quædam vicinitas sensuum deprehenditur; tamen nec eadem per omnia esse possunt. Dicunt etiam quòd quædam vicinitas simul sensu & superficie colligatur, vt est hæc genealogia in hoc loco, & illa in Luca; licet in multis differant, quia in vtrisque vna generatio texitur ex eadem familia Saluatoris. Hæc ideo dixerim, ne tātorum virorum proficuus labor non intellectus deperiret. Imo obsecro, his ita præmissis, prudens lector omnia illa sedulus sequatur, quæ ad intellectum sancti Euāgelij exterius traduntur, vt ad ea quæ intrinsecus sunt capacior accedat.

PRAEFATIO CONTRA eos qui dicunt genealogiam Christi ad Euangelium non pertinere.

SANCTARVM Scripturarū virtus nec adeo est obscurata mysteriis, vt eam simpliciores non valeant intelligere; neque tam aperta, vt ad purum dum hîc viuitur eam possit aliquis penetrare. Verùm magis tanta præeminet dignitate, vt ad se nisi cum pietate ac deuotionis affectu volentes accedere cominus non permittat, sed infra suas tenebras suo erroris vitio circumseptos, interdum vacuos derelinquat. Quia etsi lux in tenebris lucet, tamen tenebrę eam non comprehenderunt; quia si eam tenebræ comprehenderent, profectò tenebræ nequaquam remanerent. Aliquando enim magis possit fieri, vt non solùm quosque vacuos exhibeat; verumetiam, quia in his diuina vis latet, si qui eam impurè tractare disponant, damnet. Vnde nimirum Demetrius Antiocho Regi vim diuinæ legis cùm exponeret, aiebat, teste Iosepho, quendam Theopompum exstitisse nomine, qui volens ex diuinis litteris in sua historia quippiā contrectare, ilicò mēte turbatus fuit plus fermè triginta diebus, donec veniam vix precibus impetraret. Ac deinde quòd fuerit ei per visum

cœlitus declaratum, hoc illi ideo accidisse, A quoniam irreligiose diuina scrutatus esset, atque hominibus ea proferre impuris vellet. Quæ dum scribere quieuisset, mox mentem dicitur recepisse. Referebat etiam & de Theodecte Tragœdiarum poëta, quòd nisus esset in aliquo dramaticorum genere quæ in diuinis habentur interferere; idcoque obscuratis oculis cæcitatem subitò incurrisse. Quo facto itaque discimus Faustum Manichæum mentis oculos subito perdidisse. Qui cùm B ad exponendum Euangelium temerè potiùs, quàm deuotè, per contrarium sibi denique infaustus accessisset, mox vt principium beati Matthæi attigit, velut cœlesti lumine repercussus, rotare quasi præ vertigine cœpit, & infra suas se tenebras profundius reclinauit. Quibus nimirum se non valens explicare tenebris, maiorem profectò impegit caliginem. Ait enim sibi ipse, nescio sub quo dialogo, quasi in persona cuiusdam Christiani se interrogans; *Accipisne Euangelium? Maximè, inquit. Tumque ille, Proinde ait, & na-* C *tum accipe Christum. Non ita est, inquit. Neque enim consequens est, vt si Euangelium accipio, idcirco & natum Christum accipiam. quia Euangelium quidem à prædicatione Christi & esse cœpit, & nominari. In quo tamen Euangelio nusquam se natum ex hominibus esse dicit. At verò genealogia adeò non est Euangelium, vt ipse eius scriptor nec ausus sit eam Euangelium nominare. Quid enim scripsit?* Liber generationis Iesu Christi filij David. *Non ergo inquit Euangelij, sed liber ge-* D *nerationis. Quippe vbi & stella inducitur, quæ confirmat genesim, vt rectè Genesidium nuncupari posset, quàm Euangelium. Nam post inclusum Ioannem in carcere, primùm legitur Iesum Euangelium regni prædicare cœpisse. Ergo quidquid ante hoc narratum est, Genealogiam esse constat, non Euangeliũ. Alioquin quid impediebat & Matthæũ, Euangeliũ Iesu Christi filij Dei ponere, sicut & Marcum fecisse cernimus? nisi quia improbum putauit genealogiam vocare Euangelium.* O insanum caput: Nunquid non manifestè colligimus, hunc, E cùm esset de gente tenebrarum, quam omnes Manichæi prædicant, lumen veritatis à principio ferre non potuisse, & ideo talia vomuisse? Præsertim quia totus hic locus contra eosdem facit, qui nec vetus recipiunt Testamentum, nec Christum verum fuisse hominem, neque nasci de Maria Virgine asseuerant potuisse. Vnde nos Catholicam tenentes fidem, profectò asserimus eum secundum Matthæ-

um genealogia declaratum; & iuxta quod Verbum caro factum est de Maria Virgine natum: necnon & verum hominem, verumque Deum exstitisse, non solùm ab istis Euangelistis, sed etiam & ab Angelo prædicatum agnouimus. Quid ergo? Nunquid liber Euangelij dici non potuit meritò, vel non debuit, sicut hic Faustus conatur asserere; maximè cùm Paulus Apostolus clamet, segregatum se in Euangelium Dei, quod ante promiserat in Scripturis sanctis de filio suo, qui factus est ex semine Dauid secùndum carnem? Quod verbum Euangelij si Faustus intelligeret, nunquam Christum per hanc genealogiam secundum carnẽ ex semine Dauid venisse omninò negaret. Euangelium quippe Græcè dicitur, quod Latinè bonum nũntium, vel bona annuntiatio ex integro prædicatur. Quod quidem, cùm aliquid bonum annunciatur, etsi semper omnino dici potest; propriè tamen profectò hoc vocabulum tenere debuit illa annuntiatio Saluatoris in carne, quæ nobis omne bonum contulit: licet Matthæus, qui secundum patrios vsus ex principio libri magis nomẽ indidit, *Liber generationis* dixerit. Nam & in ortu Saluatoris Angelum ad pastores cecinisse legimus; *Ecce*, inquit, *euangelizo vobis gaudium magnum, quod erit omni populo, quia natus est vobis hodie Saluator.* Luc. 2. 10. Quod autẽ Euangelizat, quid est, nisi quia secundum proprietatẽ linguæ Latinæ bonum nobis nuntium, videlicet Christum natum annuntiat? Quod erit, inquit, gaudiũ omni populo. Vnde liquidò constat, quia Angelus dicit, bonum annuntio vobis nuntium, quod erit gaudium omni populo, eo quod natus sit vobis hodie Saluator in ciuitate Dauid, de cuius olim stirpe nobis fuerat repromissus. Quia Faustus Manichæus profectò mentitur, quod Matthæus generationem vel natiuitatem Christi Euangelium non sit ausus nominare, sed Genesidium potius debuerit appellari. Ignorat enim manifestè, quibus modis Euangelium rectè dicatur. Euangelium quippe septem principaliter modis dicitur, quia de Christo nobis primum bonum incarnationem nunciat. Secundum autem, quod ipsum, vt nostrum sanctificaret baptisma, baptizatum monstrat. Tertium verò, eum pro nobis passum manifestè declarat. Quartum, quòd sepultus sit, infernum adiens iura confregerit inimici. Porrò quintum nobis bonum prædicat, quòd tertia die ab

inferis victor ascendit; ac deinde ad confirmandam fidem Apostolorum per quadraginta dies in terra conuersatus ostenditur. Sextum namque, quòd quadragesimo die coram discipulis secundum carnem cœlos petiit, & quinquagesimo post resurrectionem Spiritum sanctum de cœlis antè promissum clementer effudit. Septimum verò nobis bonum adhuc denuntiat & promittit, illud scilicet, quando venturus ad iudicium redditurus est vnicuique pro vt gessit. Dicturus est enim
Mat.25.34 Sanctis, *Venite benedicti patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mūdi*. Ex his ergo conijcimus, quòd hæc sunt
Apoc.5.1. septem illa sigilla, quibus in Apocalypsi liber signatus monstratur. In quo profectò libro quæcunque sunt implera in Christo, mysticè scripta fuisse probamus. Vnde duobus in via de se loquentibus
Luc.24.25 exprobrat dicēs, *O tardi corde ad credendum in omnibus quæ locuta sunt Scripturæ! Et incipiens à Moyse & Prophetis interpretabatur illis omnia in omnibus Scripturis quæ scripta erāt de eo*. Interpretabatur autem nō aliud quàm Euangelium, id est, seipsum quem exponebat; quod quidem iam olim Deus promiserat in Scripturis sanctis de filio suo, qui factus est ex semine Dauid secundum carnem. Nemo igitur rectè potest ambigere, in Christo septem illa sigilla esse soluta, quoniam diuinitus re-
Apoc.5.5. sponsum est, *Ecce leo de tribu Iuda, radix Dauid aperire librum, & soluere septem signacula eius*. Quæ signacula manifestè tunc soluta fuisse probantur, cùm omnia hæc mysteria in Christo sūt adimpleta. Quippe & in eisdem sigillis septem dona sancti Spiritus omnibus sunt reuelata. Nam in eo quòd nasci secundum carnem voluit, quid aliud quàm sapientia Dei patris tunc primùm in terris se innotuit? Antea verò semper absconditus fuit, de quo
Esai.45.15 Propheta dicit, *Tu es Deus absconditus, & nesciebamus te*. Vnde cùm se nascendo manifestiùs mundo infulsit, quid aliud quàm tunc primùm sigillum soluit? Ac perinde quod dudum mundus nesciuit, donum sapientiæ credendo percepit. Cùm autem peruentum est ad baptisma, quasi secundum salutis nostræ sigillum soluit; in quo nobis spiritum intelligentiæ cœlos reserando dignanter patefecit. Quia altissimum est intelligere quod fuimus, & modò gratia Redemptoris quod facti sumus. Nec non & illud, quod vox patris
Mat.3.17. manifestando filium desuper intonuit:
& 17.5. *Quia hic est filius meus dilectus in quo mihi cō-*

A *placui, ipsum audite*. Sed & Spiritus sanctus in specie columbæ, inibi, quod nondum apertè prædicatum fuerat, quòd Deus Trinitas esset, luce clarius designauit. Ex quo profectò intelligimus mysterium, quod sæculis & generationibus necdum fuerat declaratum. Sequitur interea passio Saluatoris, per quam patefactum est consilium, quod nec Angelis erat creditum, nec in terris penitus demonstratum. *Quòd si cognouissent*, inquit Apostolus, *nun-* 1.Cor.2.8.
B *quam Dominum gloriæ crucifixissent*. Vnde & per Esaiam, idem magni consilij Angelus nuncupatur. Quo profectò liquet, in æterno suo consilio hoc mysterij sacramētum semper fuisse absconditum, quod nouissimis temporibus omnibus est declaratum. Cæterùm consilij nostri summa ex hoc colligitur, vt mortui sæculo commoriamur Christo, si quo modo ei conuiuere possimus qui ex mortuis resurrexit. At verò quòd sepultus ad infernos descendit, quid aliud quàm virtus fortitu-
C dinis fuit? De quo Psalmista quasi ex præconio cœlestium Angelorum canit, *Tollite*, inquit, *portas principes vestras, & eleuamini portæ æternales, & introibit Rex gloriæ*. Psal.23.7. Quibus respondentes aduersariæ potestates, dixerunt, *Et quis est iste Rex gloriæ?* Tum sancti Angeli, *Dominus*, inquiunt, *fortis & potens, Dominus potens in prælio*. Verùm, quòd nisi primùm alligasset fortem, & arma ipsius auferret, nunquam spolia eius suo iure distribuens Ecclesiæ potenter diceret, quòd portæ inferni aduersus eam Mat.16.18.
D non præualeant. Vnde suis militibus adhuc de cœlo clamat dicens, *Confidite, ego vici mundum*. Ioan.16.33. Acsi dicat, fortes estote cōtra omnia aduersantia, quia in mea fortitudine vestra profectò erit victoria. Spiritum ergo nobis scientiæ in quinto suæ reuelationis sigillo nimirum tunc aperuit, cùm idem victor ab inferis resurgēs, & spem nobis resurgendi solidiùs confirmauit; pro quo Apostolus dilecto filio monens ait, *Memento Iesum Christum à mor-* 2.Tim.2.8
E *tuis resurrexisse ex semine Dauid, secundum Euangelium meum*. Magnum igitur est, scire Sacramentum resurrectionis, in qua Christi in nobis caritas confirmatur. Vnde idem Apostolus scire nos desiderat su- Ephes.3.19. pereminentem caritatem Christi. Ergo & cùm sextum sigillum, videlicet Ascensionem suam, nobis in carne exhibuit, liquidò iuxta pietatis suæ mysterium, tunc viam nobis cœlestem patefecit, & magnū sacramentum reconciliationis ostendit: vt qui digni infra terrenum paradisum

non fuimus diutius permanere, vniti in A corpore eius ad cœlestia in melius reformati transferamur. Ad vltimum verò Spiritus timoris manifestatur, quando ad iudicium venturus repromittitur. Et ideo interea, dum viuimus sub metu ac tremore versemur. Vnde Salomon in fine libri [Eccle.12.13] sui ait, dicens, *Deum time, & mandata eius obserua: hoc est*, inquit, *omnis homo*. Hinc [Psal.18.10.] Dauid ait, *Timor Domini sanctus, permanens in sæculum sæculi*. His ergo septem in Christo reseratis cœlestium sacramento- B rum mysteriis illud Esaiæ vaticinium adimpletur, vbi ait, [Esa.11.2.] *Et requiescet super eum Spiritus Domini; spiritus*, inquit, *sapientiæ & intellectus, spiritus consilij & fortitudinis, spiritus scientiæ & pietatis, & replebit eum spiritus timoris Domini*. Cur ergo, inquam, vnus Spiritus super eum requieuisse dicitur, cùm in septem spiritibus continuò subdistinguitur? nisi vt ostenderet gratiam, quæ simul ei inerat, omnia adimplendo, nobis per interualla distribuisse? [Apoc.5.6.] Vnde & Ioannes in Apocalypsi sua intro- C ducit Agnum stantem tanquam occisum habentem cornua septem, in quibus mortem deuicit, & oculos septem, qui sunt septem Spiritus Dei missi in omnem terram. Quid enim est Agnum in medio throni & animalium ac seniorum septem cornua septemque oculos habere, nisi septenaria Spiritus sancti operatione vbique per orbem in sua Christum Ecclesia, morte deuicta, regnare? His quippe septem cornibus, virtute Spiritus sancti, Ecclesia in regni fortitudinem sublimata, D omnia peccatorum cornua confringit, Istis siquidem oculis illuminata, signis & virtutibus illustratur. Eisdem sanè columnis domus, quam sibi sapientia ædificasse legimus, fulcitur ac firmatur. Quæ domus sancta Dei Ecclesia fore probatur, quam sibi Christus Dei virtus, ac Dei sapientia patris isto septenario virtutum opere dedicauit. Ista sunt autem septem lucentia candelabra coram Domino; quia nimirum in Christo, ad illuminationem & redemptionem nostram, fuerunt hæc E impleta: & modò cum vniuerso suo opere iugiter coram Deo patre idem interpellat pro nobis. Vnde & hi septem spiritus eoram dominatore dicuntur assistere: quoniam quidquid est illud quod nos sumus, hoc totum in illius operatione consistit, qui pro nobis immolatus, quotidie coram oculis diuinæ maiestatis offertur. In hac igitur sapientia Dei patris mundum cum sua discimus calcare sapientia; quoniam stulta mundi elegit Deus, vt fortia quæque calcantes, agamus qualiter coram Deo sapientes inueniamur. Porrò tali intellectu si quid est, quod percipimus, omnino intelligimus vt renati in Christo ad vocem patris desuper intonantem obtemperemus, *Hic est*, inquit, *filius meus* [Mat.17.5] *dilectus in quo mihi benè complacui, ipsum audite*. Huiusmodi, inquam, vox nusquam audita est, nisi super vnigenitum filium Dei. Idcirco mandatis eius obtemperemus, si quo modo possimus dicere cum Propheta, *A mandatis tuis intellexi, propterea* [Psal.118.103.] *odiui omnem viam iniquitatis*. Consilium autem nostrum salutare ac vnicum est, vt Christo commoriamur; quia si compatimur, & conregnabimus. Cæterùm fortitudo nostra quæ esse poterit, nisi eius victoria? manifestè cùm Apostolus clamet, [Rom.9.16.] *Quòd neque volentis, neque currentis, sed miserentis sit Dei*. Hinc & Propheta dicit, [Ps.27.11.] *Dominus fortitudo plebis suæ*. Deinde magnum est pietatis xenium, quod iam cœlos vniti in Christi corpore penetrare speramus. Vltimum vero timoris spiritum tunc rectè percipimus, si iuxta Petri vocem, cum timore ac tremore nostram denique salutem operamur. Isti sunt igitur spiritus in septem filiis Iob mysticè præsignati, eius scilicet qui pro nobis clemēter passus, doluit. Singuli ergo isti in domibus suis secundum dierum transcursum conuiuia celebrantes mittunt, & vocant tres sorores suas. Quia nimirum fides, spes, ac caritas in nullo alio rectè epulantur conuiuio, nisi vbi hæc septem dona Spiritus sancti pariter in Christo dignissimè participantur. Alioquin vacua est fides nostra, & vacua spe extollimur, si nescio ex quo altero, vel fortè quasi ex nobis inaniter gloriamur: quia de se quisque dū inflatur, nescio quid sibi aliud repromittens, alienus à regni consortio velut palea ventilatur. Sed quia dum ista explicare volumus, nostris inuoluimur verbis, quomodo cælatum sit sæculis ac generationibus mysterium, quod nobis nunc in tempore reuelatur. Nunquid igitur aut supernæ patriæ Angelicis spiritibus, aut sanctis hominibus, siue in carne viuentibus, siue defunctis ventura Redemptoris dispensatio latuit, vt eam saltem à longè spiritalibus oculis respicere non possent? Quis hoc dixerit? cùm Isaias tanquam in præsenti posito, dicat, [Esa.63.2.3.] *Quare rubrum est indumentum tuum?* Ac si diceret, quid est quod in carne muri voluisti? cùm nullum de carne peccatum tra-

xisti? cui ille respondit, *Torcular calcaui solus, & de gentibus non est vir mecum.* Solus vtique torcular calcauit, quia solus mortem, quam pertulit, superauit. Vnde & Ioannes Angelum se vidisse testatur fortem, prædicantem voce magna, *Quis est dignus aperire librum, & soluere septem signacula eius?* Vbi continuò subinfertur, *Et nemo poterat neque in cælo neque in terra, neque subtus terram, aperire librum, neque respicere illum.* Id est, nemo in cœlo; quia neque Angelus humanæ salutis dispensationem perficere poterat. Hinc Isaias ait, non Angelus, non legatus, sed ipse *Dominus saluos faciet eos.* Nemo in terra; quia neque homo viuens in corpore, eo quod homo rediniendus solius Dei creatoris egebat auxilio. Neque subtus terram; quoniam nec anima exuta corpore. Si enim homo viuens in corpore, qui vtique potest tanquam victima mori, hoc implere non poterat; quantò minus anima, quæ sine corpore mori essentialiter iam non potest? Sed quid est quod dicit, *Quia nemo poterat respicere illum?* Nunquid non ipse cōspexerat qui paulo ante fassus est, *Quia vidi librum in dextera sedentis in throno, scriptum intus & foris?* Vbi quæso erat? An fortè neque in cœlo, neque in terra, neque subtus terram erat, quando eum vidit? Vnde profectò mihi videtur, respicere, hoc loco, pro cōprehendere dixisse. Quis enim capiat, quomodo incarnatus sit sine semine Deus, quomodo clauso exierit vtero, quomodo Dominus gloriæ crucifigatur, cùm solus homo moriatur? Et reliqua omnia quæ de Christo ineffabilia narrantur? Hinc est quod Apostolus incomprehensibiles diuitias Christi gentibus prædicare se dicit. Ex quo liquet, quia non solùm nemo Angelorum vel hominum librum aperire potuit, verumetiam nec respicere, sicut in Dei filio completa sunt omnia. Quia etsi reuelandam à longè Christi dispensationem prœuidere poterant; non tamen ad liquidū, vt postea sunt impleta, eorū quispiam potuit intueri. Sed quia in Christo fuisse hæc impleta commemorauimus, super quem spiritum sapientiæ & intellectus, spiritum consilij & fortitudinis, spiritum scientiæ & pietatis, ac spiritum timoris requieuisse cognouimus: profectò & in Ecclesia quasi in vno corpore, videlicet in sponso & sponsa, in viro atque nupta, requieuisse minimè dubitemus. Sed excellentiùs in capite, quàm in membris claruisse nouimus. Sunt enim per eum hæc

Apoc. 5. 2. 3.

Ephes. 3. 8.

A in nobis dona. Sed nunquid tam amplissima vt in Domino patuerunt? Cōstat nimirum quia ex eo percepimus, quibus gratis eo fauente proficimus. Sed alias ista explicare debemus. Nunc de Christo, quòd summum bonum nascendo intulerit, & reliqua perficiendo consummauerit, copiosius gratulemur. Hinc namque sancta Dei Ecclesia hunc sibi ad salutem sufficere credit, hoc summum esse Euangelium patenter cunctis prædicat. Nam & omnium Christianorum spes in

B his pendet muneribus, & charitas dilatatur & crescit, si quo modo diligamus eum qui prior dilexit nos. Quæ si profectò Faustus Manichæus scire voluisset, nequaquam Genealogiam Christi Genesidium appellasset, neque natum Christum omninò negasset. Hinc Dominus in Euangelio ad Patrem ait, *Confiteor tibi, pater Domine cœli ac terræ, quia abscondisti ea à sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis.* Hinc rursus Apostolis ait, *Vobis datum*

C *est nosse mysterium, cæteris autem in parabolis.* Quòd si profectò huic nosse datum esset, nunquam sic ebrius talia vomuisset? Nesciuit enim miser, quia non Manichæo præstita est Apocalypsis Euangelij, sed Iesu Christo, quam dedit illi Deus, palam facere, non Philosophis, neque humanæ sapientiæ deditis, non Iudæis in lege gloriantibus, non variis doctrinarum occupatis erroribus, neque his qui de gente te-

D nebrarū fuerunt; sed seruis suis, sed diuinæ gratiæ subiectis. Ipsis enim reuelatio cœlestis Euangelij manifestius aperitur. Nimirum vt videntes non videant, & intelligentes non intelligant; & qui erant humiles de tenebris eruantur. Hæc ità duntaxat ad hoc sufficiant dicta, quod verè Genealogia Christi initium sit Euangelij.

Matt. 11. 25.

Luc. 8. 10.

S. PASCHASII RATBERTI Monachi & Leuitæ, Expositio in Matthæum Euangelistam.

E LIBER, inquit Matthæus, *generationis* IESV CHRISTI *filij Dauid, filij Abraham.*] Cur autem tali exorsus sit Procemio, non abs re factum credimus. Futurum enim forsitan hunc Faustum nouerat, qui Testamentum vetus non reciperet: & ideo tali vsus est principio, vt ex eo hunc conti-

nuò repercutiat ac condemnet. Nam liber principij veteris Testamenti Geneseos denique ex initio voluminis appellatur; quia in eo secundum nostram interpretationem scriptum legimus; *Hic est liber generationis Adę.* (Gen. 5. 1.) Et illud, *Istę generationes cæli ac terrę, quando creata sunt.* (Gen. 2. 4.) Ex quo constat, quocunque tamen modo, ex eo quòd in primordio ibidem generatio cœli ac terræ inscribitur, quia inde Genesis appellatur. Et ideo dignum profectò fuit, noui Testamenti initium, quantum possibile erat, simili modo præsignari; vt eiusdem noui ac veteris Testamenti vnũ Deum auctorem taliter promulgando Euangelista monstraret. Præsertim cùm idem Matthæus Hebræo sermone, eisdem qui ex Hebræis crediderant scripserit: vt quod dudum iam ex lege perceperant, manifestiùs recognoscerent, & probarent quod verè Euangelium Christi testimoniũ à lege habeat & Prophetis, sicut cõsequenter in multis declarabitur locis. Nec dubium hoc innuere voluisse, per quem creata & redempta sunt omnia, vnum eundemque Deum, vtraque pagina designari. Alioquin quamuis consuetudo sit Hebræorum, ex initio libris nomen imponere; videtur nimium consonum esse, vt vtriusque testamenti principium vno vocetur nomine. Et notãdum, quòd sicut illud secundum litteram carnali Israeli proponitur; ita istud in Christo spiritali copiosius destinatur. Nam & vterque eorum liber apud Græcos Biblos Geneseos titulo prænotatur. (βίβλος γενέσεως.) Quamuis & hîc non immeritò cœli ac terræ generatio inferri possit: quia videlicet in Christo, cùm sit Deus & homo, vtraque natura verissimè comprehenditur. Vnde & Iesu Christi, sub duobus nominibus aptè titulus inscribitur; vt per regiam & sacerdotalem personam, Dei & hominis natura, quasi in fronte ilicò designetur. Iesus autem sub figura nominis in alio iam præcessit. Sed quod ille typicè vocatus est, hic tandem substantialiter designatur. Cæterùm Christus, nomen officij est, non naturæ; eo quod vnctus sit præ consortibus suis in sacerdotium, ad expiandum pro nobis. In veteri quoque testamento, quia in vna hæc eadem persona expleri non poterant, venit mediator Dei & hominum homo Christus Iesu, factusque nobis regnum & sacerdotium, vt ad terram multum diuque patribus repromissam filios introduceret. Vnde secundum proprietatem nominis Iesu, velut

A Deus potens est saluare credentes; secundum verò officij dignitatem, quotidie Christus interpellat pro nobis. Igitur notandus etiam hoc in loco litteræ textus, qui iuxta vsitatum humanæ locutionis modum minus habere videtur. Plenior enim sensus redderetur, si præpositis duarum orationum particulis, id est pronominis ac verbi, Hic est liber generationis diceretur. Sed frequentissimus diuinarum scripturarum mos est, vt in principiis librorum prænominatæ partes orationum non anteponantur. Vnde nec Marcus ait, hoc est initium Euãgelij Iesu Christi filij Dei, sed tantùm, initium Euangelij. Hac consuetudine vsus est Esaias, non addens, hæc est visio Esaiæ, sed simpliciter, visio Esaiæ tantùm incipit. Hac vsus est Salomon in duobus libris suis, hac vtique Hieremias, hac etiam illi qui Psalmos titulis prænotarunt. Sed & Ioannes Apocalypsin suam ita incipit,
C Apocalypsis Iesu Christi, & non addidit, hæc est. Quod videlicet agentes, non solùm secundum idioma diuinarum litterarum, verumetiam iuxta consuetudinem sæcularium breuitati studentes, subauditionem tales sententias etiam alibi habere docuerunt. Verbi gratia, cùm legitur liber generationis Iesu Christi, subintelligamus plenius, hic est liber generationis Iesu Christi. Cur autem generationis liber singulari notetur numero, cùm quadraginta per ordinem replicentur,
D nulli dubium, quia vnius tantùm generatio quæritur Iesu Christi; cæteræ verò propter hanc insinuandam ad medium deducuntur. Et non solùm in principio, sed etiam vsque in finem libri totum hoc agitur de hac sola generatione, vt idem qui natus est pro nobis Deus & homo intelligatur. Quæri etiam potest, & profundissima quæstio videtur, cur Matthæus publica voce, liber generationis Iesu Christi dixerit, cùm Isaias clamet & dicat, *generationē eius quis enarrabit?* (Esa. 53. 8.) Si enim, quis pro impossibilitate ibi accipitur,
E quomodo hîc iste generationem eius narrare sibi possibile iudicauit? Nisi quia ibi de generatione, quæ secundum diuinitatem est, dictum putamus; hîc autem de generatione, quam pro nobis secundum hominem suscepit, quanquam & ista magna ex parte inenarrabilis esse credatur. Veruntamen illa, per quam genitus est ab æterno, tota ineffabilis, & incomprehensibilis esse probatur. Nisi illud obsistat quod Ioannes ait, *In principio erat Verbum* (Ioan. 1.)

& Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum. Ergo dum ait, in principio erat Verbum, narrauit aliquid, & cùm addidit quid hoc Verbum esset, & quod apud Deum patrem esset, iam non solùm aliquid de eo, sed multa dixit. Vnde non inconuenienter sanè quæritur, quomodo ineffabilis, si effari possit, rectè dicatur? Aut si non possit, quomodo vt probamus, quippiam de eo narratur? Nam & sancta Dei Ecclesia ex omnium diuinarum scripturarum auctoritate colligens, plura de hac diuina natiuitate catholicè confitetur. Forsitan ergo quando dictum est, *Generationem eius quis enarrabit*, non impossibilitatem, sed raritatem narrandi ostẽdit, sicut & in aliis scripturarum locis legitur.
Psal. 14. 1. Denique habes in Psalmo, *Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo? aut quis requiescet in monte sancto tuo?* Nõ enim dicit quod nullus habitabit, nec hoc, quod nemo requiescat, sed quod rarus & non nisi electus. Et vt scias hoc verum esse, continuò definit qualis loci illius habitator esse debeat.
Psal. 23. 3. Et in alio Psalmo, *Quis ascendet in montem Domini? aut quis stabit in monte sancto eius?* Vt sit sensus, non quicunque de vulgo vel plebe, sed vitæ egregiæ, singularisque meriti. Quotiescunque, quis, dicitur in diuinis litteris, non nullus, sed aliquis interdum significatur. Interdum autem impossibilitatem ostendit: sicut illud, quis audiuit vnquam tale, aut quis vidit huic simile? Et sicut hoc in loco fortassis ex quo nunc agitur. Et alibi, vt, *in*
Psal. 6. 5. *inferno quis confitebitur tibi?* Cæterùm vbi
Ose. 14. 10 dicit, *quis sapiens & intelligit hæc?* Et inibi,
Luc. 12. 42 *Quis fidelis est dispensator & prudens quem constituet Dominus super familiam suam?* Nec
1. Reg. 2. 25. non & illud, *Si autem in Deum peccauerit homo, quis orabit pro eo?* In his igitur locis idoneus requiritur interuentor, aut certè sapiens; nec excluditur aliquis, sed quæritur. Vnde si hoc loco, quis, raritatis esset, videretur quodammodo quæstio esse soluta. Sed quia hîc, quis, impossibilitatis est, vt verius reor: fatendum quod dici verè possit, quia est filius Dei ab æterno patre genitus, ita tamen vt nunquam sine ipso fuisse pater intelligatur; & omnia illa quæ de Dei filio catholica fides confitetur, dicibilia quidem esse. Sed quomodo sit, vel qualiter æternus genitus sit, nimirum sacræ natiuitatis arcanum, nec Apostolorum quispiam didicit, nec Prophetarum comperit, nec Angelorum sciuit, neque creatura vlla cognouit. Idcirco videte, si eius natiuitas à Propheta non potuit enarrari, quis rectè valeat profiteri se nosse quomodo potuerit à patre filius generari? Narramus itaque de eo, ac verissimè confitemur, quoniam à patre est filius coæternus: sed quomodo sit, penitus ignoramus. Hinc illud in libro Iob, *Sapientiam Dei patris vnde inuenies? Latet enim* Iob. 28. 20
ab oculis hominum, & à volucribus cæli absconsa est. Id est, etiam ipsis Angelis incognita. Et alibi, *Radix sapientiæ cui reuelata est?* Eccl. 1. 6.
Origo scilicet filij Dei, eo quod super Angelorum etiam intelligentiam atque scientiam est. Vnde probatur omninò generatio eius secundum diuinitatem, ex toto quod ineffabilis est. Idcirco ad eam, quæ iuxta carnem est, quanquam & ipsa ex parte inenarrabilis sit, Domino fauente veniamus.

FILII *David, filij Abraham.*] Non absre factum creditur, cur ex omni prosapia veteris testamenti hos duos tantùm patres posuerit, quorum filius solùm secundum carnem Christus dicatur. Ex quo profectò liquet, quia cùm eis scriberet, qui ex lege Christum nouerant repromissum, voluit luce clarius aperire, quòd ipse esset, qui eisdem longè fuerat diu repromissus. Ad hos etenim tantùm ex omnibus, in veteri testamento facta legitur repromissio; vt qui de istorum semine futurum sibi scierant Saluatorem, liberius reciperent, cùm vidissent in eum consona voce legis & Prophetarum omnia vaticinia adimpleri. Nam Abrahæ per semetipsum Deus, quando filium suum obtulit, iurat dicens, *Per memetipsum iuraui,* Gen. 22. 16
quia fecisti rem hanc, & non pepercisti filio tuo, benedicam tibi, & multiplicabo semen tuum sicut stellas cæli, & velut arenam quæ est in littore maris. Et possidebit semen tuum portas inimicorum suorum; & benedicentur in semine tuo omnes gentes terræ, quia obedisti voci meæ. Quẽ locum Paulus Apostolus ita edisserit, dicens, *Abrahæ dictæ sunt promissiones & semini eius. Non enim dicit & seminibus*, inquit, Gal. 3. 16.
quasi in multis, sed quasi in vno & semini tuo quod est Christus. In quo nimirum semine, id est in Christo, benedicentur omnes gentes: vt idem Abraham per immutationem nominis, qui erat pater excelsus, fieret pater multarum gentium. Non quòd interpretatio nominis hoc totum contineat; sed quia Spiritus sanctus per Moysen subdendo *gentium* voluit subintelligi. Pater autem multarum gentium non aliunde quàm per Christum, de quo Dauid canit iuxta promissum huius loci. *Et benedicentur in ipso omnes tribus terræ, om-* Psal. 71. 18

Cap. I. *nes gentes magnificabunt eum.* Vides autem A quàm consona voce Spiritus sanctus adhuc per Prophetam repromittit benedictionem omnium in Christo, quem dudum semen Abrahæ nominabat. Idcirco præsens Euangelista filium eum Abrahæ modis omnibus approbat; vt eum non solùm Iudæi, quorum erat repromissio, verumetiam omnes gentes, vel omnes tribus terræ gauderent, de semine eius iam venisse, susciperent, per quem & Abraham pater fieret multarum gentium. Sed B quia de semine eius duplex repromissio erat, vna videlicet carnis, alia verò spiritus: primum dictum est, quia erit semen tuum sicut puluis terræ. Deinde, quamuis & ipsi de puluere erigantur, qui in secundo repromittuntur, tamen sicut stellæ cœli, futuri non natura, sed gratia, pollicentur. At verò hæc vltima benedictio sui vtrumque genus benedictionis amplectitur, eo quod in Christo renati filij Abraham, & carnales quodammodo & spirituales inueniuntur; vt alij nomine C tenus tantùm, alij verò secundum electionis gratiam in semine computentur. Nam & de hoc semine simili modo, quod in eo omnes gentes benedicantur, longè post per Esaiam Prophetam repetitum legimus, vt manifestius pateficeret, nequaquam de Isaac qui iam mortuus erat, neque de alio, quàm de Christo debere intelligi. Hinc quippe per eundem Esaiam

Esa.65.8. Deus loquitur. *Educam*, inquit, *de Iacob semen, & de Iuda possidentem montes sanctos meos.* Quorum vtrumque, ex quibus hic D futurus repromittitur, de Abrahæ stirpe fuisse manifestum habemus. Et ideo Deo grata societas collegium sanctũ fidenter teneat verum alucarium Monachorum, sicut in catholica fide, non lacte tantùm, sed etiam solido cibo pasti sumus. Quia

Psal.104.4. etsi dictum est, *Quærite Dominum, quærite faciem eius semper*, non alium tamen à Deo oportet quærere, quod vnus est; sed vnũ eundemque ardenter inuestigare quod infinitus est. Vnde istum teneat fides nostra, si fortè cùm venerit filius hominis, E saltem fidem reperiat super terram. Interea si Zacharias ad testimonium quæritur, qui vtique ex Euangelio iustus probatur, quoniam Iudæi Euangelio contradicunt, manifestè colligimus hunc esse

Luc.1.68. semen Abrahæ, de quo dicit: *Benedictus Dominus Deus Israel, quia visitauit & fecit redemptionem plebis suæ, sicut locutus est*, inquit, *per os Sanctorum, qui à sæculo sunt Prophetarum eius.* Deinde vt subaudiatur, hoc est ait, *Iusiurandum, quod iurauit ad Abraham* Cap. I. *patrem nostrum, daturum se nobis.* Nec non & beata Virgo Maria canit, *Recordatus* Luc.1.54. *misericordiæ suæ, sicut locutus est ad Patres nostros, scilicet, Abraham & semini eius, vsque in sæculum.* Huius itaque filiũ, sicut oportet, Christum profectò credimus: super quem & alia quamplurima concinunt sanctarum eloquia scripturarum. Vnde nec debemus vllam de eo vltra dubitationem recipere; quin potius de Dauid semine, B secundum scripturas sanctas quomodo sit repromissus videamus. *Iurauit Dominus* Psal.131.1 *Dauid*, inquit Spiritus sanctus, *veritatem & non frustrabitur eum.* Quid ergo iurauit? Iurauit illi, *De fructu ventris tui ponam super sedem meam.* Hinc nãque beatus Paulus Apostolus in Epistola ad Hebræos ait, *Omnis controuersiæ finis, iuramentum est.* Heb.6.16. Et quia homines per maiores suos iurant, Deus autem cùm non haberet maiorem se, per quem iuraret, per semetipsum iurauit dicens, *per memetipsum iuraui*; vt su- Gen.22.16 C pra ostendi. Et ad Dauid rursus dictum probamus, *Iurauit Dominus Dauid veritatem.* Et ideo quisque iuramentum Dei audis, etiamsi incredulus es, emolliri debes, vt fide Christum ex horum semine natum percipias. Hinc in alio quoque Psalmo scriptum legimus, *Semel iuraui in sancto meo.* Et quid est in sancto meo, nisi Psal.88.35 in vnico filio sibi coæquali ac dilecto, qui solus Sanctus & Veritas appellatur? Quid autem iurauerit, ilico subinfertur, *Si Dauid mentiar*, pro eo quod est, non mentiar, D *semen eius in æternum manebit. Et thronus eius sicut sol in conspectu meo, & sicut luna perfecta in æternum, & testis in cœlo fidelis.* Ergo qui volunt de Salomone hoc dictum accipere, cogitent quomodo thronus eius sicut sol in conspectu patris fuerit, cùm Scriptura sancta dicat, quòd auersum sit 3.Reg.11. cor eius propter concupiscentias fœminarum, & adorauerit Astaroth & Chamos Deum Sidoniorum, ac reliqua portenta gentium. Vnde ad vltimum infert, quod non erat Deus cum Salomone. Si E ergo non erat Deus cum Salomone, quomodo thronus eius sicut sol in conspectu Dei patris fulgebat? Præsertim cùm & fœdatus dicatur omni immunditia libidinis, & propter idolatriam sit condemnatus. Aut quomodo sicut luna perfectus sit in æternum, cùm subitò velut flagitiosus corruerit in ruinam? Quinimo si perfectus esset, quod penitus non probatur, quomodo testis in cœlo fidelis foret, qui nunquam penetrauerat cœlos? Vel

CAP. I. vnde in cœlo fidelis, qui super terrã Idola venerando falsus inuentus est testis? *Similes enim*, ait Scriptura, *illis fiant, qui faciunt ea, & omnes qui confidunt in eis.* Sed quia de Salomone nequaquam istud potest intelligi, necesse est super Christum, velit nolit inimicus, interpretari. Vt sit idem Dauid semen, cuius thronus in cõspectu Dei patris iugiter splendet. Vnde & in monte, quando transfiguratus est coram discipulis suis, facies eius refulsit velut sol cùm lucet in virtute sua. Nam & Propheta de eo, *Vobis*, inquit, *qui timetis Deum, orietur Sol Iustitiæ.* Qui sit autem iste thronus, multis in locis scriptura sancta Ecclesiam esse declarat, in qua Deus velut rex in suo throno præsidet. Quæ nimirum, quia caput eius Christus est, sicut sol in conspectu patris fulgere dicitur, & sicut luna perfecta in æternum manere. Luna verò propter præsentis vitæ defectum dicitur: perfecta verò, quia iam inhæret capiti suo, ex quo immortalis atq; æterna modis omnibus prædicatur. Et notandum, quòd hic thronus seminis repromissi vnus cum suo capite constat, & totius sui corporis membris. Vt caput videlicet nostrum vnitum corpori propter naturæ consortium intelligatur: præsidere verò, quia Deus est, rectè in suo throno, id est in sua Ecclesia, diuinitus intimetur. Ponamus adhuc & aliud testimonium, quod idem de semine Dauid futurus annuntietur. *Et factum est*, inquit in libro Verba dierum, *verbum Domini ad Nathan Prophetam dicens, vade & dic seruo meo Dauid, hæc dicit Dominus. Annuntio tibi quod ædificaturus sit domum tibi Dominus. Cùmque impleueris dies tuos, & vadas ad patres tuos, suscitabo semen tuum post te, quod erit de filiis tuis, & stabiliam regnum eius. Ipse ædificabit mihi domum, & firmabo solium eius vsque in æternum. Ego ero ei in patrem, & ipse erit mihi in filium; & misericordiam meam non auferam ab eo, sicut abstuli ab eo qui ante te fuit, & stabiliam eum in domo mea & in regno meo vsque in sempiternum. Et thronus eius erit firmissimus in perpetuum.* Hæc omnia quisquis in Salomone putat fuisse impleta, multum errare videtur. Nam qualiter intelligendum sit quod dictum est, Postquam dormieris cum patribus tuis, suscitabo semen tuum post te, quod erit de filiis tuis, & stabiliam regnum illius? Numquid de illo Salomone credendum est prophetatum? Minimè. Ille adhuc patre suo viuente cœpit regnare. Hic verò dicitur, Quia cùm completi fuerint dies tui, & dormieris cum patribus tuis, suscitabo semẽ tuũ. CAP. I.

Psal.113.8.

Malach.4.2.

1.Par.17.

A Ex quo reuera intelligitur alius repromissus qui non ante mortem Dauid, sed post mortem suscitandus erat. De quo per Hieremiam, *Ecce dies venient, dicit Dominus, & suscitabo Dauid germen iustum, & regnabit rex, & sapiens erit, & faciet iudicium & iustitiam super terrã. In diebus eius saluabitur Iuda, & Israel habitabit confidenter, & hoc nomen quod vocabunt eum, Dominus iustus noster.* Nunquid hic Hieremias, qui longè B post Salomonem fuisse probatur, aliquid de eo rursus repromittit dicens, suscitabo Dauid germen iustum? Manifestius de Christo datur intelligi; qui non solùm Rex sapiẽs, sed etiam Sapientia patris appellatur. Reuera in cuius diebus saluatus est verus Iuda; videlicet ille qui confitetur Iesum Christum in carne venisse. Reliqui verò omnes, vt Ioannes fatetur, non Iudæi, velut ipsi mentiuntur; sed Synagogæ sunt satanæ. Talibus ergo & huiusmodi scripturarum indiciis, certum tene- C mus, Matthæum hos duos quorum sit filius tantùm ideo posuisse; quatenus qui vellent templum, id est Ecclesiam per ostium introire, has duas columnas, de quorum medio Christus exorsus est, hinc inde antepositas circumspicerent. Ipse enim de se loquitur, *Ego sum ostium, per me si quis introierit saluabitur.* Sunt enim ante fores templi quasi columnæ antepositi: quia nimirum adhuc vterque eorum in lege, velut in vestibulo domus versaba- D tur. *Et habebant*, inquit scriptura, *columnæ altitudinem decem & octo cubitorum*; videlicet noui ac veteris Testamenti fastigio præminentes: quatenus iuxta fortitudinem columnarum vtrumque populum ad fidem corroborantes, non alium esse ostiũ ostenderent, quàm hunc Iesum Christũ, eorum semine propagatum; & eum fore ingressum templi, quasi qui inter medium eorum intimus versabatur. Hinc est quod in nomine Iesu secundum Græcos, prima quæ conscribitur littera decem, secunda E verò octo significat. Vt ex vtroque seminæ secundum repromissiones scripturarum vnus erigatur in titulum; in cuius nomine vnitus vterque populus, mensura plenitudinis Christi, iuxta fidei firmitatem, ad superna enixiùs sublimetur. Hinc est enim, quod vtramque earum funiculus ambit duodecim cubitorum, id est fides Apostolorum hos tantùm amplectitur in genealogia patres, de quorum medio prædicat ostium Iesum Christum credentibus quotidie aperiri, non credentibus

Hier.23.5.

Ioan.10.9.

3.Reg.7.15

ΙΗΣΟΥΣ.

CAP. I. bus verò voluit introitum cœlestis patriæ penitus denegari. Sed quia quibusdam sanctarum Scripturarum testimoniis has interdum columnas volumus roborare, longè admodum progressi sumus, iam tandem ad expositionis ordinem redeamus. Vbi adhuc interdum non absurdè à multis quæritur, quid sit quod Dauid prior ponitur, cùm ætatis priuilegio longè posterior inuenitur? Ad quod dicendum, quod loquendi necessitas id exegit, & factus est ordo præposterus, decenter vtique commutatus. Quia si primùm Abrahæ filium eum dixisset, & Dauid postea copulasset, rursus Abraham repetendus erat, vt origo Dauid eius ex semine monstraretur, & fieret inhonesta constructio verborum, quantum ad eloquentiam attinet.

ABRAHAM, inquit, *genuit Isaac.*] Rectè itaque ab initio fidei genealogia Christi supputatur: vt in quo primùm de eo facta legitur repromissio, fieret & exordium successionis, donec ventum esset ad eum qui de cœlo tunc diuinitus fuerat repromissus. Quis enim in genealogia Christi aptiùs in principio poni posset, quàm is de cuius semine benedictio omnium gentium propagatur? Quod factum itaque credimus, vt ad eum currerent non tam Iudæi, quàm omnes gentes, cuius origo ex eo repromissa luce clarius diuinarum scripturarum oraculis declaratur. Quatenus primùm in patre discerent, quid vel quales esse debeant, qui volunt in semine benedictionem hæreditatis percipere. Quia sicut idem Domi-
Ioan.8.39. nus Iudæis testatur, si filij essent Abrahæ, veraciter opera Abrahæ ipsi fecissent, & tantum talemque patrem imitarentur ne
Gen.15.6. degeneres essent. Nam Abraham primùm credidit Deo, & reputatum est ei ad iustitiam. Dehinc verò iuit vltra proficiens atque crescens, sicut scriptura re-
Gen.12.8. fert, & peruenit vsque Bethel, & pro-
Cant. 1. 7. gressus est in meridiem, *vbi sponsus* in can-
Cant. 6. 2. ticis *cubat, & pascitur inter lilia.* Post quæ virtutum insignia tentatus, & inuentus est fidelis ac iustus. Qui contra spem, in spe credidit, & omni obedientia consummatus, pater omnium gentium futurus diuina voce prædicatur. Hinc igitur ab eo restis genealogiæ rectè nectitur, vt in summitate eius hamus carne coopertus ad capiendum mundi maris cetum, id est diabolum, & ad perforandam eius maxillam, obscurius re-

A ligetur. Vnde sequitur. CAP. I.

ISAAC *autē genuit Iacob, Iacob genuit Iudam & fratres eius.*] Porro quod hîc Matthæus dicit *genuit*, Lucas *qui fuit*, per omnem textum successionis posuit. Quia nimirum Matthæus tantùm naturæ filios annumerat, Lucas verò secundum legem, vel per adoptionem, quibusdam in locis filios interponit. Et notandum, quod Matthæus, genuit, & non gene-
B rauit, dixerit. Fortassis vt eum recognosceres in finem ostensum, de quo pater dixit, *Filius meus es tu, ego hodie genui te.* *Psal. 2. 7.* Hoc itaque quasi proprium illi verbum & familiarissimum vbique super eum ponitur. Cur autem dixerit, *Iacob genuit Iudam & fratres eius*, non absurdè quæritur. Verùm cùm Abraham plures genuerit filios, & Isaac fratrem Iacob habuerit, quid est ergo quod Euangelista hos omnes prætermittit, & fratres tantum Iudæ commemorat? Ad quod dicendum, quod
C illi quasi alieni à populo Dei, teste Scriptura, meritò repelluntur; hi verò quasi hæredes in libro vitæ collectim adscribuntur; & quasi Patriarchæ duodecim tribuum, quia de populo Dei non sunt exclusi, etiam de generatione Christi non merentur excludi. Præsertim cùm in eis Apostolorum numerus & forma signatur, in quorum consortio per fidem coadunatæ omnes tribus terræ diuinitus consecrantur. Sed ideò nominatim non exprimuntur, ne genealogia vltra præfi-
D nitum mystici Sacramēti numerum multiplicetur. Nec hoc sanè magno profunditatis vacat mysterio, quod tribus prætermissis, Ruben scilicet, & primogenito Simeon, atque Leui, prioribus fratribus, Iudam solum Spiritus sanctus elegerit, per quem seriem natiuitatis vsque ad Christum texeret. Quo profectò iam, quia quartus eligitur, quadratus Euangelij numerus consecratur. Deinde quod maius est, idcirco ex omnibus duodecim Patriarchis hic solus cognominatim exprimitur, vt eum sine aliquo mentis scru-
E pulo manifestius recognosceres, qui per Spiritum sanctum ex eius stirpe olim fuerat repromissus. Dicit enim Iacob ita, *Non deficiet Princeps de Iuda, & Dux de femoribus eius, donec veniat qui mittendus est.* *Gen. 49. 10.* Quē vt manifestius exprimeret quisnam futurus esset, signanter adiecit dicens, *Et ipse*, inquit, *erit exspectatio gentium.* Quo facto videant falsi Iudæi quem suscepturi sint, quòd omnis exspectatio gentium

CAP. I. diu desideratum iam complectitur, adorat, veneratur, & colit. Vnde liquidò constat, quòd omnis multitudo gentium ab oriente vsque in occidētem, iam eum, qui mittendus erat, exspectando fide suscepit, suscipiendo confitetur & colit, colendo autem quotidie ad cœlestem patriam comitatur. Inde est igitur quod omnis Ecclesia adhuc in terris infatigabiliter pugnat, quia iam illi qui eum confessi sunt, hinc per mortem discedentes cum Christo regnant. Quorum doctrina pollet, miracula coruscant, virtutes vbique B prædicantur. Sed quia huius capituli de Iuda fecimus mentionem, necessarium reor interim latiùs exequi, propter quorundam duritiam vel cæcitatem cordis, qui putant hoc totum ita super Iudam interpretari, vt nihil ex his ad Christum debeat pertinere. Nos autem rectè intelligentes, dicimus quod quædam ex his, licet Iudæ coaptentur, tamen secundum mysticos sensus & Christo conuenire C possint. Neque omnino negamus, nonnulla ex his ad solum Iudam pertingere, sicut & aliqua quæ videmus illum excedere, ad solum Christum dicimus pertinere. Nam quod dicit, *Non deficiet Princeps de Iuda, & Dux de femoribus eius*, cogimur intelligere de Iuda, seu de ipsa tribu, quæ denique Iuda est appellata. Cæterum quod sequitur, *Donec veniat qui mittendus est; & ipse erit exspectatio gentium*, ad solum Christum nouimus pertinere. Non D enim illum Iudam intelligimus Christū, de cuius semine penitus Dux non defecit, donec Christus in carne veniret; sed eum qui fuerat repromissus, & continuò vt aduenit, à gentibus est susceptus. Princeps autem ac Dux de femore huius eo vsque in Iuda fuit; exinde verò Herodes alienigena, sicut postea multis indiciis scripturarum monstrabimus, regnum suscepit. Et hoc potissimum fuit indicium eum aduenisse, *cui repositum erat*, subintelligitur regnū; vel sicut in nostra legimus translatione, donec veniret qui mitten- E dus erat à patre, quoniam ipsum gentes ilico susceperunt. Interea illud quod dicitur Iuda, *Te laudabunt fratres tui*, quocūque modo secundum historiam ad eum Iudam referri potest, vt sint manus eius super ceruices inimicorum pugnando. Sed melius in Christo intelligitur, quem omnes renati publicè fratrem in Ecclesia laudant & confitentur. Cuius itaque manus super ceruices inimicorum trium-

A phant, vt postea adorent eum filij patris CAP. I. per adoptionem facti, qui dudum fuerant inimici. Sequitur, *Ad prædam, fili mi, ascendisti*, vel sicut alia interpretatio habet, *de germine ascendisti, accubans dormisti, & sicut catulus leonis, quis suscitabit eum?* In his itaque versibus Iudæi non tam concluduntur, quàm penitus excluduntur. Et ideo non est admittendum vt de Iuda vllomodo possit intelligi, quod nos de Christo manifestè dictum probamus. Nā si ponamus catulum leonis Iudā pro virtute bellandi, quomodo de germine filius dicitur ascēdisse? Germen autem hic de Græco, magis virgultum vel ramus, sicut quidam asserunt, interpretatur. Ex quo virgulto Iudas ascēdisse dicitur. Sed quia hoc illi non cōgruit, multo cōuenientius huic loco mystica expositio coaptatur. Ascēdit ergo Christus ex germine, quando ex Virgine natus est sine semine. Ex germine, inquit, quod est absq; coitu viri, & absque semine, veluti virgultū nascens. Aut sicut flos de radice eius, id est ex virgine Veritas carnis ascendisse probatur. Si autem ita legendum est, *Ad prædam fili mi ascendisti*, & super Iudā, & super Christum vtrumque referri potest. Quod autē accubās dormiuit vt leo, vel sicut catulus leonis, nulli alteri quā Christo congruit; vt sit illud in Christo mysticè promulgatum, quod Physici de catulo leonis narrant. Aiunt enim, cùm natus fuerit, quod tribus diebus ac noctibus dormiat; tum deinde patris fremitu suscitatur: ita sanè & Christus tribus dieb. ac tribus noctibus in corde terræ sepultus somnū mortis impleuit, & velut catulus die tertia suscitatus resurrexit. Vnde Ioannes in Apocalypsi sua, *Ecce vicit leo de tribu Iuda*. Tunc *Apoc. 5. 5.* itaque vicit, cùm accubuit, quia tunc mortem moriendo confregit. Omnem nāque prædā quā leo ille contrarius inuaserat homine prostrato ac deuicto, hic leo noster restituit, & totum resurgendo in melius reformauit, dum captiuitatē nostram sua duxit virtute captiuam. Hoc quippe modo triumphans leo fuit, tertia verò die maturius suscitatus, catulum leonis se fuisse ostendit. Hinc est ergo quod sequitur, *Et quis suscitabit eum?* Quia reuera Propheta considerans Dei & hominis personam, Christum in morte accubuisse admirans ait, *Et quis suscitabit eum?* Ac si diceret, contueor Dei patris filium, dum Verbum caro fieri dignatus est, per mortem im-

CAP. I. mortalē quodammodo accubuisse, quis A eum resuscitabit? Ipse se? An Deus pater? Aut, quod verissimum est, simul ipse se, & Deus pater, eum resuscitauit. Vnde Apostolus clamat & dicit, Quia Deus illum suscitauit à mortuis. *Et*
Rom. 8.11. *qui suscitauit Christum à mortuis, suscitabit,* inquit, *& mortalia vestra corpora propter inhabitantem spiritum eius in nobis.* Quod autem ipse suscitauerit, dicit in Ioannis E-
Ioan. 2.19. uangelio, *Soluite tēplum hoc, & ego in tribus diebus suscitabo illud.* Ad quod Euāgelista, B *Hoc autem dicebat*, inquit, *de templo corporis sui.* His ita à longè Propheta conspectis, rectè stupore pro tanta patris ac filij vnitate attonitus dicit, *Et quis suscitabit eum?* Sequitur quod iam ante paulò præmisimus, *Non deficiet Princeps ex Iuda, & Dux de femoribus eius, donec veniat qui mittendus est.* Vbi profectò declarat, alium esse de quo duces futuri erant, & alium eum, qui quasi vnicus ac specialis mittendus erat, quem gentes expectasse denuntiat. Sed quomodo præmissæ benedictiones Chri- C sto congruant, cùm vsque ad hunc locum sermo patris velut ad Iudam solum intendit, ac per Iudam omnem tribum benedicat, obscurum esse videtur. Dehinc autem nulli dubium quasi contemplando qualis futurus fuerit quod spiritu prophetiæ manifestè demonstret. Vnde quia adhuc Christus in lumbis erat Iudæ, cui erant (vt multi codices habent) reposita, tantum vt subintelligamus regnum, & omnia quæ de eo promissa Iudæis ac gentibus fuerant, dirigit quasi in radice, vel D in grano seminis benedictionem, atque in eo super extollit illum, qui velut fructus de radice germinandus erat. Hinc est enim tanta benedictionis obscuritas, vt nisi diligenter sit inspecta, vix discerni possit, quid Iudæ, quidve Christo soli conueniat. In eo namque adhuc erat illud semen Abrahæ, retro iam repromissum, in quo benedictio omnium gentium pollicebatur: & ideo hic dicit, quod ipse est expectatio gentium. Expectabatur autem ac si repromissus; suscipitur mox vt aduenit, quasi redditus. Cuius oculi pulchriores fuere vino, scilicet Apostoli & omnes sancti prædicatores; quia mentes credentium musto sancti Spiritus inebriarunt. Et dentes lacte candidiores, per quos sibi omnes gentes, velut animalium carnes in suum traiecit corpus; vt in eo vniti, id est, in Christi corpore transpositi, omnes gētes in vno semine benedicerentur. Vnde
Esa. 61.9. alibi dictum legimus, *Vos estis semen cui benedixit Dominus.* E Semen enim dicit & non semina, quia omnes in Christo vnum semen effecti sumus. Vnum ergo granum frumenti in terram cadens solum mortuū fuit, sed multas segetes de se genuit. Et idcirco qui vult introire in horreum Domini, videat ipse, si de huius radice processit. Sequitur, *Alligans*, inquit, *ad vineam asinam suam, & ad vitem pullum suum.* Pullus hic gentilitas designatur, quem alligauit ad vitem, de qua dicit, *Ego sum vitis vera, & vos palmites.* Ioan. 15.5. Quod eum hic alligasse dicitur, alias inseruisse monstratur; vt sicut palmes manet in vita, iste asellus corpori Christi coadunatus perfectam vineam, sanctam videlicet Dei Ecclesiam, sine macula & sine ruga ex omnibus membris suis se videntibus exhiberet. Nullū enim vinculū vnitatis vinculo maius est, quod vnitas diuisionem non recipit, neque patitur sectionem: sed ex suis sæpè partibus vnitas corporis sic cōfringitur, vt id quod est vnum, efficiatur. Et ideo feritas gentilitatis Christi corpore inserta, quasi ad vitem religata dicitur, dum fidei vinculis illi per gratiam est vnita. *Et ad vineam asinam suam.* Ad vineam quippe asinam alligasse dicitur, cùm synagogam Ecclesiæ fidei vinculis copulauit. Quia nimirum synagogam Christus prouexit in Ecclesiam, & non Ecclesiam rursus mutauit in synagogam. Sed quia benedictionem quantumper longè propagauimus, quippe vt eū non absre in hac genealogia ex nomine positum sciremus, imo per eū mox animus recurreret ad vaticinium tanti Prophetæ, & crederet iam venisse, quem gentes expectando percipiebant: & Dux quia defecerat ex Iuda, & Princeps de femoribus eius nullus inueniebatur, his saltem conuentis testimoniis duritia cordis mollesceret, & omnes piè gaudentes susciperent, quem diu nouerant tunc temporis venturum vtique Prophetas prædixisse: restat nunc sensim ad aliud narrationis mysterium succedere, & quod ibi lateat fidei Sacramentum paulo enucleatiùs aperire.

IVDAS *autem genuit Phares & Zaram de Thamar.*] Ecce hic duo gemini fratres cognominatim in genealogia Christi aduocantur, qui ex Thamar fuisse dicuntur. Nunquid vacat mysterio, Euangelistam Esaū simili modo geminū prætermisisse, & Rebeccam debitam vxorem, aliasque legitimas non nominasse? Nequaquam hoc dixerim, quòd tantus Euangelista, imò per eum Spiritus sanctus,

absque magno & profundo mysterio quatuor in hac narrationis serie fœminarum personas induxerit, quæ omninò non minus secundum vetus testamentum, quàm secundum nouum, reprehensibiles iudicantur. (Gen. 38.) Quarum Thamar, quamuis iustior appelletur Iuda, non tamen excluditur à culpa. Etsi profectò ille per incontinentiam, teste scriptura, criminosior inuenitur, dum modis omnibus de illicito concubitu filij generantur. Ex quo facto quoddam parabolarum genus (B) inducitur, per quod non solùm in hoc loco, quin in quamplurimis scripturarum locis mystica prophetiæ Sacramenta texuntur. Cuncta namque illius temporis, in eodem populo gesta, prophetiam futurorum esse docet Apostolus dicens, (1. Cor. 10. 11.) *Omnia enim hæc in figuram contingebant illis.* Et alibi, (Heb. 1. 1.) *Multifariè multisque modis olim Deus loquens patribus in Prophetis.* Quod autem dicit multifariè Deum in Prophetis locutum, verbis eos ostendit prophetasse. Quod autem multis mo- (C) dis, rebus insinuat futura Dei mysteria præsignasse. Ex quibus itaque modis, per quem Deus nobis locutus est in Patriarcha, vnum in manibus nunc tenemus, quo, vt diximus, inspecto multæ diuinarum litterarum obscuritates in eo reuera panduntur. Fit enim hic modus aliquando in parabolis rerum; & de ipsis peccatis hominum, & transgressionibus adulterorum, prophetiam insinuat operum futurorum. Sicut est illud publicum Dauid regis peccatum, de quo pau- (D) lò post suo dicetur in loco; atque illud quod de Loth dicitur; & illud Osee factum, & alia quamplurima, multis in locis, diuinis referta mysteriis. Quæ quàuis secundum rerum gestarum fidem nefandissima probentur, & velut criminosa diuina auctoritate damnentur: quocunque tamen pacto diuina virtus ex ipsis aut dispẽsationis incarnati Verbi præparabat effectum, aut aliud quid futurorum præuidebat agendum. Foris namque peccata patebant; intus quoque my- (E) steria latebant. Sed quia de Thamar loqui cœpimus, libet breuiter indagare, cur Euangelista eam hìc posuerit, vel quid recordandum per hanc illicitam cõmixtionem monuerit, vel quid ex hoc mysticum designauerit. Quia nimirum illorum hominum non tantùm linguam, verumetiam vitam fuisse propheticam; & non solùm quorundam illorum vitam, sed etiam totum illud regnum gen- (A)tis Hebræorum, non tantùm prophetiam, vt dixi, sed etiam magnum quendam fuisse Prophetam, quia rebus & gestis multa ex se de Christo, & Ecclesia explet vaticinia. Quod vt ex hoc loco euidentiùs quæ dicuntur appareant, iam tandem ad ipsam historiam veniamus, in qua Iudas tres genuisse filios narratur, quorum primus Her, id est pelliceus, dicebatur; secundus verò Ouam, quod interpretatur mœror eorum, est ap- (B) pellatus: porrò tertius Selon, qui dimissio dicitur, est vocatus. Ex quo profectò in Thamar nurum Iudæ, accipimus plebem regni Iudæorum, cui de tribu Iuda reges tanquam mariti adhibebantur. Vnde & nomen eius amaritudo interpretatur, eo quod Dominum poculo fellis potauerit. In quibus duobus Iudæ filiis, quos maritos accepisse legitur, duo genera Principum, qui non rectè operabantur in plebe, accipiuntur. Vnum eorum, qui multum oberant, alterum qui (C) nihil proderant. Quorum vnus malignus dicitur fuisse ante Dominum; alter in terram fundebat semẽ, ne daret fœcunditatem. Ista sunt enim duo genera nimium inutilia; vnum sanè nocentium, alterum præstare nolentium. Quorum vnus pelliceus appellatur, qualibus induti sunt tunicis primi homines, ob pœnam damnationis suæ dimissi ex paradiso. Alter verò, mœror eorum; quorum? nisi quibus nihil prodest, cùm habeat vnde prodesse possit, idque perdat (D) in terram. Deus tamen ambos occidisse dicitur, vbi regnum talibus hominibus abstulisse significatur. Tertius verò filius Iudæ, quod illi mulieri non coniungitur, tempus significatur, ex quo reges plebis Iudæorum cœperunt de tribu Iuda non esse. Et ideo erat quidem filius Iudæ, sed maritum cum Thamar non accipiebat: quia erat eadem tribu Iuda, sed iam inde populo nemo regnabat. Vnde & dimissio eius idem Selo interpretatur. Cuius dimissio? nisi Thamar, per quam, vt dixi- (E) mus tribus Iuda signatur, de qua tribu cœperant iam reges non esse tunc temporis, quando Christus aduenit? Illo ergo tempore, quia de tribu Iudæ regnum defecerat, venturus erat Christus, qui non obesset, multumque prodesset. Sic enim prædictum fuerat, *Non deficiet Princeps de Iuda, neque Dux de femoribus eius, donec veniat cui repromissum est.* Nam Herodes, qui tunc in Iudæa regnare videbatur, tanquam maritus Tha-

CAP. I. mat visus exstitisse; sed erat alienigena, A nec sacramento mysticæ vnctionis tãquã coniugali fœdere cohærebat, sed tãquam extraneus dominabatur: quam potestatem idem à Romanis dudum acceperat. Vnde quia non erat de tribu Iuda, neque de femoribus eius exisse probatur, restat eum debere suscipere cui repositum erat; quia adeo iste illo in regno mystico non computabatur in regem,
Ioan.19.15 vt Iudæi publicè clamarent, *Nos non habemus regem nisi Cæsarem*, quanquam & B hoc adulando dicerent, eo quod Cæsar non propriè rex Iudæorum esset, sed vt Christum negarent. Cæterùm Herodes, qui per ambitionem regni potestatem arrepserat, ad eos non pertinebat: quia dux & Princeps de Iudæ semine defecerat, eo quod aduenisset ille qui mittendus erat, quem gentes ac populi expectabant. Porrò Iudæi impudentissimè dicunt, mentientes nondum esse hoc tempus completum, nescio quem Regem quasi ex femoribus Iudæ in extremis o- C rientis partibus adhuc regnũ tenere. Nec enim attendunt infelicissimi sua dissimulatione cæcati, quia iam sicut eis nullum templum, nullum altare, nullumque sacrificium restat: ita nullus rex, nullusque sacerdos vltra iam eis remansit. Neque mentiri poterat Oseas Pro-
Ose.3.4. pheta dicens, *Sedebunt filij Israel sine Rege, sine Principe, sine sacrificio, sine altari, & sine sacerdotio. Igitur sine vllis manifestationibus.* Quæ omnia velint nolint Iudæi, completa cum eis ipsi cernimus. D Nullus igitur eis restat locus mentiendi, quòd in quibusdam partibus terræ de tribu Iuda nunc habeant Regem, quia Propheta, sicut pollicitus est, *Sedebunt filij Israel sine altari, & sine sacrificio*, ita interminatus est, *sine Rege ac sine Principe.* Ostendant ergo nobis templum & sacrificium, aut altare: tunc eis quodammodo credere valebimus, quod fortassis habeant Regem. Alioquin sibi obducunt peruicaci mentis ingenio caliginem cæcitatis. Cùm præsertim si aliquis nunc, vt E ipsi fingunt, de tribu Iuda Rex existeret, negare non possunt, quod tunc defecerit; cùm Herodes alienigena, ac post eum filij eius Tetrarchæ super Iudam regnassent. Quod non solùm Euangelium, sed etiam omnes gentilium historiæ, nec non ipse Iosephus eiusdem generis historicus, publicè testantur, Herodem alienigenam in Iudæa regnasse, neque tunc interim de his Principem fuis-

se. At verò Iacob, *non deficiet*, dixisse liquet, *quousque veniat ille cui repromissum est.* Et ideo quia tunc probatum est defecisse, atque omnia, vt præmissum est completa esse; etiamsi nunc, vt aiunt, aliquis inueniatur ex eis qui regnum teneat alicubi, quod penitus non probatur; manifestè constat, tunc Ducem ex Iuda ideo defecisse, vt sicut Daniel ait, oleo *Dan.9.24* exultationis Sanctus sanctorum præ participibus suis vngeretur. Ad quẽ demonstrandum Thamar induximus iam venisse. Non superfluum esse reor si prosequar factum Iudæ, vt cur positus sit in hac genealogia Christi, euidentius hinc pandatur. Legimus itaque quod ierat *Gen.38.13.* ad tondendas oues suas in Themna, quod interpretatur deficiens. Iam enim tunc defecerat Princeps ex Iuda, & omnis vnctio Iudæorum cessarat. Quod is, qui repromissus fuerat, ad oues perditas domus Israel, iam tandem venerat. Venit autem cum suo pastore Odollamite, quod interpretatur testimonium habens in aqua. Cum hoc planè testimonio Dominus venit, habens quidem testimonium maius Ioanne, sed tamen propter oues infirmas, in aqua vsus est hoc testimonio. Nam & ipsius pastoris nomen fuit Iras, quod sonat interpretatum, fratris mei visio. Vidit omninò fratrem suum Ioannem, secundum quod semen est Abrahæ, vel secundum cognationem Mariæ matris eius & Elisabeth. Hic quippe vidit eum, & ideo non surrexit maior illo in natis mulierum. Venit autem Dominus ad oues tondendas, hoc est peccatorum sarcinis exonerandas. De quibus Ecclesiæ dicitur in Canticis Canticorũ, *Dentes tui sicut greges tonsarum, quæ ascenderunt de lauacro.* *Cant.4.2.* Iam Thamar habitum mutet, quę & commutans interpretatur: sed in ea prorsus nomen amaritudinis maneat, non illius de qua Dominum felle potauit, sed qua Petrus amarè fleuit. Iudas quoque Latinè confessio appellatur. Confessioni ergo amaritudo commisceatur, vt verè pœnitentia præsignetur. Hac igitur pœnitentia per omnes gentes Ecclesia fœcundatur. Oportebat enim Christum pati, ac resurgere, & prædicari in nomine eius pœnitentiam ac remissionem peccatorum per omnes gentes. Nam & ipse habitus meretricis confessio peccatorum est. Typum quippe Thamar Ecclesiæ gerit ex gentibus euocatæ, sedẽs in biuio ciuitatis. Illic enim à nõ agnoscẽte fœtatur,

CAP. I. quod scriptum est, *Populus quem nō cognoui seruiuit mihi.* Accepit itaq; primùm annulum, qui fidei sacramentū vocatur: deinde armillam virtutis, per quam iustificabitur, ac baculum, in quo sublimius glorificatur. Quia quos prædestinauit, hos & vocauit; & quos vocauit, hos & iustificauit; & quos iustificauit, illos & glorificauit. Mittitur autem promissus hœdus tāquam meretrici, per eundē Odollamitē, id est, increpatio peccati, dicente Ioanne, *Generatio viperarum.* Sed non eam inuenit peccati exprobratio, quam feliciter commutauit confessionis amaritudo. Iam verò proferentes annulum & armillā ac virgam in testimonium, & conuincamus Iudæos temerè iudicantes, qui dicunt nos Christum suscepisse; vnde prolatis rerum scripturarum indiciis, forsitan nos magis quàm se iustificatos esse arbitrabuntur. Hæc igitur si ad purum consideremus, aliud isti vt hoc facerent, intenderunt, aliud Deus, qui hoc sic fieri permittebat; vt etiam inde aliquid, agente prouidentia Dei, futurum signaret. Proinde illud factum, cùm in sancta scriptura narratur, prophetia est; cùm verò in eorum actu consideratur, reprehensio est. Sed Deus, qui nostris malis semper benè vtitur, de reatu contexuit Sacramentum, & de ipsis progenitoribus magnū sibi exhibuit prophetiæ mysterium, & nobis indidit non solùm loquendo, sed etiam de ipsis taliter nascendo, doctrinæ magisterium. Fideles enim eius venturi ex omnibus gentibus, etiam exemplo carnis ipsius discere debuerunt, parentum suorum iniquitates sibi obesse non posse. Proinde sponsus ipse suis cōgruēs inuitatis, qui vocaturus erat ad nuptias bonos & malos, idem nasci voluit non minus ex bonis etiam quàm ex malis. Vnde & agnus, qui præceptus est in Pascha immolari, secundum quandam interpretationem, ex ouibus & ex capris, tanquam ex iustis & peccatoribus, ad se præfigurandum iussus est assumi. Scilicet vt parentes bonos ac malos propter conuenientiam humanitatis non sperneret, verumetiam vt iustus agnus, peccatoribus hœdus fieret. Quatenus in suo corpore vtrosque, vt vnum fierent, per gratiam suam consociaret. Iustum quippè fuit, vt qui pro peccatoribus venerat, de peccatoribus etiam nasci dignaretur. Ex quo profectò nullam sanctarum feminarum Euangelista Matthæus in hac genealogia Christi computauit; sed eas omninò quas scripturarum autoritas reprehendit. Volens ex his quatuor apertissimè demonstrare, Christi Ecclesiam à peccatoribus congregandam. Quarum similitudo eidem in omnibus comparatur. Vnde quia iam in Thamar magna ex parte attigimus mysteria veneranda, restat vt ad ea quæ supersunt, indaganda succedat oratio: vt ex toto appareat profunditas Sacramenti, si quo modo Christus ex ipsa prosapia longè diuque præsignatus fuisset, eius Ecclesia in his præfigurata manifestetur. Quæ quia in corpore suo fuerat vnienda, rectè factum est etiam, vt ex ipsis nasceretur, in quibus mysterium pietatis tegebatur: quatenus species per Sacramentum transiret ad genus, & per speciem quod futurum erat iam claresceret in genere. Inerat enim iam tunc genus in specie. Et idcirco earum tantùm historiæ recordatur, quarum & actio, genus, & ordo, ac numerus omnem futuram Dei Ecclesiam mysticis commendat muneribus. Actio quidem, vt ex operis negotio recognosceres per speciem futurum Dei munus in genere. Genus verò & ordo, quia primam earum & vltimam fuisse cōstat ex stirpe Iudæorū, & medias duas de gentibus aduenisse. Scilicet quia futura Christi Ecclesia primùm per Apostolos de Iudæis colligitur, exinde quasi ex duabus, videlicet ex præcedentibus & sequētibus, hactenus de gentibus adunatur. Porro vltima quæ restat, puteus satietatis, rursus de Iudæis esse inscribitur. Quia cū venerit plenitudo gentium, tunc omnis Israel saluus fiet. In quibus nimirū Euāgelistarum quadratus consignatur numerus; quorum primus & vltimus ex Iudæis fuere: & duo velut de gentibus, qui Dominum in carne non viderunt, tanquam filij amplectendi medij circumponūtur. Quatuor autem ex omnibus eliguntur, vt in his quadrata Dei Ecclesia ad misericordiam solidius confirmetur. Denique vt ad Phares & Zaram tandem redeamus; cur præscripti simul in genealogia sint, videamus. Quorū Zara cùm de vtero præmisit manum, obstetrix coccino ligauit dicēs: *Hic prior egredietur.* Sed in matris vtero illo manum reuocante, exiuit alter, cui obstetrix dixit, *Quare diuisa est propter te maceria?* Vnde & vocauit nomen eius Phares, id est, diuisio. Post quem exiuit frater eius, qui prior manum de vtero præmiserat, quam & coccino obstetrix ligauerat. Vocauitque nomen eius Zara, quod interpretatum oriens sonat. Quis hic non videat quanta ænigmata myste-

Marginal notes: Psal. 17. 48. — Mat. 3. 7. — Gen. 38. 28. — CAP. I.

CAP. I. riorum prodantur? Quid itaque in his A duobus geminis nisi gemina describitur populorum vita, vna secundum fidem, altera secundum legem? Et quis alius in Zara, qui prior ex vtero manum præmisit, sed post natus fuit, nisi populus fidei, populus gratiæ figurabatur? Manum igitur Zara ex vtero præmisit, quia populus fidei, gratiæ videlicet, & in Patriarchis iustitias fidei ac gratiæ operari cœpit. In Abel scilicet & Seth, Enoch, Melchisedech, Abraham, Isaac, Iacob, B Ioseph, & Iob, & aliis, qui eorum imitari potuerunt exempla. Hi etenim vitæ suæ actum, qui figuratur per manum, per gratiam in hoc sæculo primum liberè præmiserunt. In quorum profectò manu, nostri quoque actus tanquam integri corporis, qui adhuc quodammodo gestantis vtero tenebamur, figura præcessit. Vnde & ipsa manus secum in vtero coccū retraxit; indicia videlicet Christi passionis, cuius effusio sanguinis actum illustrauit Christianum. Hinc etiam idem C Zara nomen accepit. Zara quippe oriens dicitur, tanquam populum orientis redēptoris videlicet ostendens, de quo Zacharias Propheta, *Visitauit nos oriens ex alto.* Qui populus etsi post natus, mystica tamen obstetricis voce primatum accepit, dicentis, *hic egredietur prior.* Sed non mirum, si post sequens primatum teneat, qui prior ad opus gratiæ manum misit. Vtinam cùm ad hoc opus manum prætendit, perfectè natus exisset, & non illo manum retrahente, alter maceriam incidisset! Et quid maceriam, nisi opus fidei, nisi ædificationem gratiæ, nisi Euangelij sacramentum, intelligimus figurari? Sed cùm manum Zara in vterum retraxit, Phares exiens maceriam diuidit; quia nimirum cùm opus fidei & gratiæ in Patriarchis cessauit, tum lex Moysi apparens quasi quidam paries, medium semet interseruit, & quodammodo vitam Patriarcharum & Christianorum diuisit. Sed veniens Dominus parietem legis de medio tulit, & diuisam maceriam coniunxit, & ex duabus quodammodo vnam effecit, Paulo attestante, qui ait, *Ipse est pax nostra, qui fecit vtraque vnum, & medium parietem maceriæ soluens, inimicitias in carne sua, legem mandatorum in decretis euacuans, vt duos condat in semetipso in vnum nouum hominem faciens pacem.* Vbi notandum quod ipsum parietem, qui maceriam diuideret, inimicitias Apostolus vocat. Obseruatio etenim legis quasi quoddam

Luc. 1.78.

Ephes. 2. 14.

diuortium inter vitam simplicem Patriarcharum, & vitam sequentem Christianorum erat, donec vno angulari lapide Christo Iesu iungerentur. Et ideo in genealogia sua Christus iam tunc præmittebat mysterium, ex quo futurum præsagiendo signaret effectum. Præsertim cùm in eo iam tunc Christus inerat semine, quamuis nondum propalatus, futurorum tamē ad se trahens in rerum figuris fidem; quatenus cùm adesset, melius eum fides credentium recognosceret, qui futura per successiones præcedentium patrum talia præmonstrabat. Vnde & Matthæus volens eum manifestius designare, simul Phares & Zaram de Thamar supputauit, vt per eos linea generationis deducta exhiberet Christum sibi Ecclesiam in se mysticè olim dedicasse, quam ex rerum prophetia adfuturam suo in tempore præsignabat.

PHARES *autem genuit Esrom. Esrom genuit Aram. Aram genuit Aminadab. Aminadab genuit Naasson. Naasson genuit Salmon. Salmon autem genuit Booz de Rachab.*] Hic Phares, sicut ex lectione comperimus, simul cum Iuda patre suo ingressus est in Ægyptum, ac deinceps horum interdum nulla narrantur mystica, donec * Salmon, sicut in Numeris legimus, quando Israël exiit de Ægypto, princeps fuisse tribus Iudæ signetur, quorum in semine Christum velut repromissum, Ægyptum introisse, nulli dubium est. Et ideo quasi ex præsagio D iam tunc populus premebatur. Sentiebat forsitan inimicus ex eodem semine affuturum, qui eius iura quassaret, & ideo non fœminas, sed mares tantùm interimere cupiebat, vt vel sic eum quem moliebatur extingueret. Egit quippe postea hac arte idem inimicus, etiam per Herodem multos interficiens, vt solum necaret Christum. De quo nimirum præsagio Iosephus in libro secundo Antiquitatis historiæ commemorat dicens, quòd quidam fuerit in Ægypto sacrorum scriba, cùm sint, inquit, experti de futuris dicere veritatem, qui denunciauit regi, illo in tempore, quendam pariendum inter Israelitas, qui humiliaret quidem principatum Ægypti, augeret autē suo incremento Israelitarum genus, virtuteque transcenderet vniuersos, & gloriam in perpetuum memorabilem possideret. Cuius rei consilio factum est, vt omne masculinum, quod ex Israel nasceretur, Ægyptiorum fluctibus necaretur. Sed a-

*Naassō. Num. 1.7. & 2.3.

CAP. I. uertit illud Deus, cui postea maria ac flumina mirabiliter imperanti paruerunt. Qui denique suo, vt fertur, auspicio lōgè post sacerdos videns Moysen infantulum de capite Pharaonis coronam euellere, suspicatus est eum esse per quem regnum Memphiticum deperiret. Nec immeritò quidem, quia per huius postea exsequium, tota Ægyptus subuertitur. Sed alius tamen iam maior illo futurus monstrabatur, per quem omnis mundus, cuius figuram Ægyptus tenet, & verus Pharao Diabolus, abyssi fluctibus mergeretur. Porro Salmon, quem supra in fine versus texuimus, sicut diximus in exitu filiorum Israël de Ægypto, Princeps ex tribu Iuda fuisse probatur. Qui accipiens Rachab, quam alibi in veteri Testamento Raab meretricem legimus: sed hîc Rachab iuxta Græcorum exemplaria, propter χ Græcam per CH inscribitur; illic verò secundum Hebraicum Raab sine aspiratione enunciatur; quod Hebræi χ Græcum non habent. Per quam nimirum Raab rursus Ecclesiæ sacramentum ad memoriam reducitur, vt idem semper figuris & ænigmatibus promissus insinuetur, qui iam per Patriarchas, ex quorum carne futurus erat, sibi Ecclesiam nō solùm de Iudęis, verumetiam ex gentibus clementissimè copulabat. Ipse enim verus erat Patriarcha in Patriarchis, qui & verus Propheta in Prophetis. Ipse denique Iudex in iudicibus, sicut & sæpe in Angelis, Angelus est appellatus. Vnde liquidò constat in Salmon iam tunc ducem veræ confessionis fuisse, & illam tribum, de qua fuerat repromissus, ex Ægypto eduxisse, quia Christum non nisi veri confessores sequuntur. Qui denique Raab, id est, Ecclesiam de gentibus, subuersis muris Hiericho, sibi in coniugio copulauit. *Ios. 6. 25.* Non enim ex omni illa ciuitate quidpiam saluatur, nisi tantùm domus Raab, & omnia quæ in ea fuisse probantur. Quia nimirum extra sanctam Dei Ecclesiam quidquid est, anathemate percutitur; & si exinde amore quidpiam Deo præfertur, tormento mortis acriùs exquiritur. Quoniam quicunque voluerit esse amicus huius sæculi, inimicus Dei profectò constituitur. Hiericho quippè præsens designat sæculum, septem vitiorum muris circumuallatum, quod per septem dierum circulum tubis doctrinarum Dei clangentibus iugiter circumlustratur; donec in nouissima tuba omnes vitiorum muri corruant, & nouissima

A mors destruatur, eo quod iam tunc absorpta sit in victoriam. Interdum autem sola saluatur Raab, videlicet Christi Ecclesia, eiusdem sanguine rubricata, quia nuncios veri Iesu sola suscepit. Et ideo non solùm inter Israel Dei connumeratur; verumetiam Principi ex Iuda, Christo scilicet, velut matrona pulcherrima, quæ fuerat sordida flagitiis, copulatur. De cuius nimirum sanguine Christus nasci non erubuit, B scilicet vt qui peccatores venerat quærere in terra, de peccatoribus carnem traheret: quatenus eius vniti corpore per fidei sacramentum, iam vltra peccatores non essent. Quod sacramentum Matthæus benè intelligēs, eo quod & ipse de publicano factus fuerat Euangelista, omnes peccatrices commemorando facinorosos quoque ad pœnitentiam inuitat.

PORRO *Booz genuit Obed ex Ruth.*] De qua siquidem Esaias exorando vatici- C natur dicens, *Emitte*, inquit, *Agnum Domine, dominatorem terræ, de petra deserti ad montem filiæ Sion.* *Esa. 16. 1.* Quam dum Euangelista in hanc prosapiam intromittit, profectò vaticinium tanti Prophetæ impletum iri testatur, cùm per eam origo seminis Abrahæ recto tramite vsque ad Christum deducitur. Necnon & per eandem Ecclesia de gentibus, id est, de Moab, futura præfiguratur. Moab enim de patre interpretatur. Et quid est de patre, D nisi quod Dominus ait, *Vos autem de patre Diabolo estis?* *Ioan. 8 44* Nimirum quia omnē Ecclesiam, priusquam ad Booz, qui fortis interpretatur, id est ad Christum transisset, ex patre diabolo fuisse scriptura testatur. Vnde & Psalmista in Epithalamio sponsæ canit dicens. *Audi filia & vide, & inclina aurem tuam, & obliuiscere populum tuum & domum patris tui.* *Psal. 44. 11* Ex quo ista nimirum oblita domum patris sui, videlicet diaboli, & transiens ad Israël, mulier virtutis insigniter appellatur. Ex quo Booz quippè affatur dicens, E *Norunt omnes qui intra portas ciuitatis sunt mulierem fore virtutis.* *Ruth. 3. 11.* Nec immeritò: quia contemnens populum suum, dum ad Dei populum iure viduitatis intraret, socrui suæ fatetur, dicens, *Populus tuus, populus meus erit, & Deus tuus, Deus meus; quæ te terra morientem susceperit, in ea moriar, ibique locum accipiam sepulturæ.* *Ruth. 1. 16* Nonnè manifestissimè hæc verba sunt Christi Ecclesiæ, quæ de gentibus ad vnius Dei cultum congregatur? nonnè in hac figura vnius veteris ac noui Testamēti Deus exprimitur? Dicit enim Ecclesia

Cap. I. Christi, etsi non voce, operis ac fidei effectu, his qui primum de synagoga in Christum crediderunt, Deus tuus, Deus meus, & populus tuus, populus meus erit, quia pax nostra Christus est, qui fecit vtraque vnum. Nurus autem synagogæ non immeritò Ecclesia accipitur, quæ vtique sponsa meruit appellari. Nam & ex ea patres fuerũt, ex quibus Christus nasci dignatus est. Ideo eiusdem synagogæ filius rectè nuncupatur. Ergo Booz iste hoc in loco figuram Christi tenuit. Vnde & fortis interpretatur; quia solus potens fuit suscitare semen fratris sui, scilicet Moysi, qui velut sine liberis hinc discessit; eo quod neminem lex ad perfectum perduxit. Hinc est quod Ioannes quoque non se dignum fatetur, vt eius corrigiam calciamenti soluat, quod ipse est cui iure sponsa debetur. Ex quo profectò velut amicus sponsi stans, propter vocem eius gaudet, vt ad nuptias saltem serò veniat, quem diu omnis Prophetarum ordo cum summo desiderio venturum exspectabat. Sed cùm hic in Bethleem natus venit, velut Moyse quodammodo discalceato, simul agrum cum eadem sponsa iure propinquitatis emit. In quo siquidem agro thesaurus absconditus est, qui venditis omnibus quotidie à credentibus comparatur. Hic est, inquam, ager quem benedixit Dominus, in quo omnis pulchritudo credentibus reseruatur. Quem qui inuenit homo, iustè relinquit omnia, vt eum valeat possidere. Sed quia longum est omnia huius mysterij sacramenta typicè explicare, satis sit declarasse Euangelistam propter vaticinium Ruth ad medium deduxisse. Et non solùm ob hoc tantùm, verumetiam propter figuras mysticas, per quas tunc iam, vt diximus, Ecclesia in Christi corpore fundabatur. Ad hanc igitur genealogiam Prophetarum eloquia concinunt. Ad hanc ænigmata diuersarum rerum hinc inde confluunt. Ad hanc figurarum obscuritates quamplurimæ referuntur. Et omnia recto tramite manifestant eum esse, per quem salus gentibus repromittitur. Ipse est, inquam, Agnus diu de petra desideratus, qui multoties olim in lege immolatus, istius repromittebat aduentum, per quem omnia peccata penitus soluerentur. Ista est etenim petra deserti, secundum intelligentiam paulo superius promulgatam, de qua potens est Deus suscitare filios Abrahæ; ne sint iam vlterius petra deserti propter idolatriam, sed lapides pretiosi, qui viui siquidem voluuntur ac tenentur super terram. Vide diligens lector, quàm frequenter Spiritus sanctus super hanc Christi prosapiam, varias ac profundas reuoluit promissionum figuras. Vide quàm assidua depromit pietas oracula. Nescit enim silere, nescit occultare thesaurum, donec veniat is in quo cunctæ Patris promissiones impleantur, & obscura quæque luce clarius manifestentur. Vnde & sequitur. Cap. I.

Obed *genuit Iesse, & Iesse genuit Dauid.*] Cur autem dixerit, Iesse genuit Dauid, cùm idem filius sit Esai, nõ abs re factum dixerim. Præsertim cùm in Regum volumine manifestè per omnem textum pater eius Esai legatur, & Iesse tantùm in paucioribus locis inuenitur. Vnde liquido constat biganorum * eum fuisse. Sed binomiis. cur hic Iesse potius filius inscribatur, Spiritus sancti est præsagium, vt eum venisse iam susciperes, qui dudum eodem Spiritu sancto testante per Esaiam Prophetam futurus ex eiusdem semine nunciabatur. *Egredietur* ergo, inquit, *virga de radice Iesse; & flos de radice eius ascendet, & requiescet super eum Spiritus Domini, spiritus sapientiæ & intellectus, spiritus consilij & fortitudinis, spiritus scientiæ & pietatis, & replebit eum spiritus timoris Domini.* Esa. 11. 1. Vnde & Ioan. 1.72. Ioannes in aqua vidit super eum in specie columbæ Spiritum sanctum descendentem & manentem. Quia sicut Apostolus dicit, *in ipso inhabitat omnis plenitudo diuinitatis.* Col. 2. 9. Ipse est enim qui non secundum visionem oculorum, neque secundum auditum aurium iudicabit: quia homo tantùm videt in facie, Deus autem omnia cordis arcana conspicit. Et ideo rectè Deus intelligitur, qui ex Iesse radice futurus adscribitur. Porro radix Iesse virgo est Maria, de Dauid stirpe generata, de cuius nimirum radice flos Christus ascendit. Flos vtique ille, qui de se in Canticis spõsæ loquitur, *Ego flos campi, & lilium conuallium.* Cant. 2. 1. Quem florem Isaac in filio suo longè diu odorans, aiebat dicens, *Ecce odor filij mei sicut odor agri pleni cui benedixit Dominus.* Gen. 27.27 Agri, inquit, pleni; quia Spiritus sanctus abundantissimè eum repleuerat, & plenitudo diuinitatis corporaliter in eo habitasse probatur. Rursus quod de Iesse semine sit futurus, idem Esaias repetit dicens, *In die illa radix Iesse, qui stat in signum populorum, ipsum gentes deprecabuntur, & erit sepulchrum eius gloriosum.* Esa. 11.10. Quem gentes, inquit, deprecabuntur. Ac si diceret; quia ipsum est semen, in quo Abraham Pater

CAP. I. multarum gentium futurus repromittitur; etiam qui per Iacob de Iuda exspectatio gentium prædicatur. Idcircò, duricordes, cùm videritis in eo omnia compleri, saltem serò suscipite quem gentes, sicut repromissum est, deprecabuntur, qui primi ad adorandum debuistis etiam miraculis non inuitati venire. Patent enim legis & Prophetarum ænigmata super eum, & omnia iam in illo sunt completa, quem gentes longè diu desideratum, vt prædictum fuerat, cum gaudio susceperunt, susceptum vbique venerantur & colunt. Vos autem indignos vos iudicastis æternæ vitæ. Sequitur.

IESSE, inquit, *genuit Dauid Regem.*] Regem autem dicit, non quod ipse solus Rex in hac genealogia fuisse probetur, cùm ab ipso vsque ad transmigrationem Babylonis, omnes qui ibi ponuntur constet Reges fuisse; sed quia Dauid primus de tribu Iuda Rex fuit, per quam tribum ordo genealogiæ vsque ad Christum manifestè decurrit. Et quidē nō quasi hic solus Rex fuerit, sed quasi primus & Regū principium; ex quo, nec immeritò, velut solus hic Rex præ omnibus nuncupatur. Præsertim cùm pene omnes propter istū, scriptura teste, in solio regni positi referantur, & nemo inuentus sit ex omnibus, etiam, vt ita dicam nec ipse Osias rex iustissimus, ad huius meriti dignitatem potuerit peruenire. Porro alij dicunt, ad distinctionem alterius Dauid hunc regem verius nominatum, quem non regem, sed militem fuisse existimant, qui in Regum volumine & Paralipomenon, inter tres fortes fortior de triginta dubiè numeratur. (2. Reg. 23. 8.) Sed vtrum sit ita nec ne accipiendum, prudens lector intelligat. Nos tamen magis credimus, quod ideo voluerit eum regem nominari, vt recoleretis quid ei repromissum fuerat, & agnosceretis hūc esse, cuius prosapiam declarabat, qui in solio regni scilicet patris sui Dauid rex collocandus erat. De quo idem Dauid velut Propheta futurum orat, (Psal. 71. 1.) *Deus iudicium tuum Regi da, & iustitiam tuam filio Regis.* Filio, inquit, Regis, quia æterni patris filius factus est etiam filius Dauid, vt possit illud impleri, (Esa. 9. 7.) *Super solium Dauid, & super regnum eius sedebit in æternum.* Et quis est qui sedeat super thronum Dauid rex in æternum, nisi filius Dauid, qui secundum quod in principio erat Verbum coæternus est patri, cuius regni non erit finis, vt possit idem verè sedere rex in æternum? Alioquin de Salomone minimè cō-

A stat prædictum fuisse, cuius penè regnum simul cum ipso corruit: & omne genus Iudæorum, quia hunc in dextera patris magno videlicet in solio collocatum venisse non credidit, huc illucque propriis expulsum sedibus iam dispersit. Sequitur. CAP. I.

DAVID *autē rex genuit Salomonem ex ea quæ fuit Vriæ.*] Quæritur ergo, nec immeritò, cùm tres reliquæ mulieres in hac serie lectionis retro propriis nominibus iam sint positæ, quid sit quòd sola Betsabea B suo hic nomine non exprimitur, sed quod vxor fuerit Vriæ hoc solùm innuitur? Ad quod sanè non incongruè fatendum creditur, quia tres præscriptæ fœminæ, per quas Christi opera pietatis insignia typicè præsignantur, non solùm culpari, verùm laudari rectè meruerint. Vnde & sine vllo nominis pudore quasi virtutis egregiæ in hac genealogia recensentur. Hæc quoque adulterio fuscata, simul & viri homicidio cruentata, meritò videtur prætermissa: saltem vt silentio nominis, quia lo- C quendo nequiuerat, quod turpe videbatur omnino tacendo tegeret. Vnde & nomen viri eius, quod est Vrias, velut iusti hominis ponitur: vt ex hoc etiam sceleris immanitas verecundius memoretur, dum ipsius causa idem occisus ad mediū reuocatur. Non quod Dauid pœnitenti hoc iam à Domino remissum imputetur peccatum; sed quamuis pudicè quolibet affatu vt demonstraret, quia nostris malis Deus nonnunquam benè vtendo, etiam per ea quæ nequiter gesta sunt, maxima D indulgentiarum beneficia præfigurat. Et notandum, quod non solùm indulgentia criminis, sed & satisfactio in Dauid legitur: Betsabea autem, sicut nec principaliter culpatur in scelere, ita nec pœnitentia, quod consenserit in adulterium Regis, crimen suum diluisse scribitur. Et ideo propter mysticum potius Ecclesiæ Sacramentum, quæ in coniugium veri Regis, diabolo interempto, clementer adsciscitur, vxor Vriæ hic tantùm commemoratur: propter suam verò adhuc indeletā E culpam, vt conicio, de nomine penitus reticetur. Nam si hoc publicum Dauid Regis peccatum inspicimus, de ipso quidem opere malo magnum aliquid bonū futurorū prophetatū agnoscimus. Dauid namque interpretatur, manufortis; Vrias autē, lux mea Dei; Ethæus, abscissus; Betsabee puteus satietatis, siue puteus septimus. Cuius itaq; figurā illo in loco Dauid manufortis gessisse creditur, nisi Domini Iesu Christi, de quo per Psalmistā dicitur,

CAP. I. *Dominus fortis & potens, Dominus potens in prælio*. Cuius autē Vrias, qui interpretatus lux mea Dei sonat, nisi antiqui aduersarij, Esa. 14. 14 qui superbiæ inflatus tumore dixit, *Ascendā super altitudinē nubiū, similis ero altissimo?* Quia verò creatrici ac sempiternæ lux orta in tempore se similem fieri concupiuit, hoc ipsum etiam, quo à conditore elucebat, amisit. Vnde quia & in veritate non stetit, etiam à luce sua, quam à creatore præ omnibus creaturis clariorem acceperat, superbiæ merito, tanquam horrendæ B tenebræ, exclusus est; rectè ei conuenit quod Etheus, id est, abscissus vocatur. Quique cadendo, vera fortitudine amissa, nunc etiam transfigurat se velut Angelum lucis, audens adhuc dicere, lux Dei mea est. Et quid mirum, si lucem Dei dicat suam, cùm de illo Apostolus 2. Thess. 2. 4. clamet, *Aduersatur & extollitur supra omne quod dicitur, aut quod colitur Deus*. Cuius verò Bersabeæ, quæ in Latinam linguā puteus satietatis, vel puteus septimus vertitur, nisi Ecclesiæ figuram expressit? rectè C enim Sanctorum Ecclesia puteus satietatis, siue puteus septimus vocatur; quia nimirum illa septiformis Spiritus doctrina in electis suis cernitur redundare, quæ sæpè in diuinis voluminibus aquarum fluentis apertissimè comparatur. Hinc Do- Ioan. 7. 37. minus in Euangelio ait, *Si quis sitit veniat ad me, & bibat. Et qui credit in me, sicut dicit scriptura, flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ*. Quæ autem esset ipsa potatio subsequutus Euangelista exposuit dicens; *Hoc autem dixit de spiritu, quem accepturi erant* D *credentes in eum*. Hinc mulieri Samaritanæ typum Ecclesiæ gerenti, ad puteum dicit, Ioan. 4. 13. *Qui biberit ex aqua hac sitiet iterum, qui autem biberit ex aqua, quam ego dabo ei, non sitiet in æternum: sed aqua quam ego dabo, fiet ei fons aquæ viuæ salientis in vitam æternam*. Super solarium itaque domus lauante Bersabea, Dauid Rex manu fortis petulanti oculo vidit, concupiuit, & abstulit. Quia videlicet redemptor noster Deus ac Dominus Iesus Christus Ecclesiam, quam ex gentibus acquisiuit, lauacro aquæ in verbo mundatam, terrena calcantem, cœlestibus inhiantem, prædestinatam vidit E prouidus, vocatam dilexit sponsus, vt iustificatam sibi coniungeret legitimus spiritali coniugio maritus. Sed vt Bersabeę Dauid coniungatur, Vrias vir eius interficitur; quia vt iustorum Ecclesia cœlesti sponso adhæreat, antiqui hostis virtus confringitur, confracta pedibus electorū calcanda prosternitur. Vnde & per E-

A uangelium illis à Domino dicitur: *Ecce* CAP. I. *dedi potestatem vobis calcandi super omnem* Luc. 10. 19 *virtutem inimici*. Si autem hoc factum iuxta litterarum attendimus, quid vnquam potest inueniri scelestius? Si verò mysterium figurandæ rei in ipso facto consideramus, quid aliquando valet reperiri salubrius? Est autem in hoc facto aliud adhuc quod euidentius figuratur. Dauid itaque in solario deambulans, typum exprimit redemptoris. Benè autem in solario, quia B in sole posuit tabernaculum suum. Solarium quippè non ab eo tantùm nomen accepit, quod ad similitudinem terræ solum habeat; sed etiam ab eo quod eminentius cæteris domibus in sole sit positum. Nam & Iudaica plebs non sicut nos tectum super solaria habet, quod in Absalon facto scriptura demonstrat dicens; Cùm ingrederetur ad concubinas patris 2. Reg. 16. 22. sui, quod ministri eius super solarium illi tabernaculum tetendissent. Vnde & videntibus cunctis, sicut scriptura testatur, C ad easdem concubinas ingredi potuit. Quid autem est Dauid Bersabeę ad se perducere, nisi datorem legis carnali populo legem coniunctam spiritali sibi intellectu sociare? Bersabea autem, vt præfati sumus, puteus septimus dicitur, quia nimirum per cognitionem legis infusio spiritalis gratiæ perfecta nobis sapientia monstratur. Quem verò Vrias, nisi Iudaicum populum signat, cuius nomen interpretatum diximus, lux mea Dei? Iudaicus autem populus quia de accepta legis sci- D entia extollitur, quasi de Dei luce gloriatur. Sed huic Vriæ Dauid vxorem abstulit, sibique sociauit; quia redemptor in carne apparens de se spiritaliter loqui legem innotuit; ac per hoc, hanc Iudaico populo extraneam demonstrauit, sibique coniunxit, quia se per illam prædicari declarauit. Et ideo carnalis populus, dum mandata legis retinens implere nititur, ipse nimirum defert indicium quasi per Epistolas, vnde damnetur. Quod forsitam volens Euangelista credentibus ad confirmandam fidem ostendere, deduxit ad medium rem gestam, per quam carnalis Israël morti notaretur obnoxius, & spiritalis Christi in corpore sociatus, verram Regis coniugij in fide perciperet firmitatem. Quia nimirum in his quatuor mulieribus Ecclesia de gentibus congreganda manifestius approbatur, & per eas rectissima genealogiæ linea repromittendo quod futurum erat vsque ad Christū tenditur. Vnde & sequitur.

CAP. I. SALOMON *autem genuit Roboam, & Roboam genuit Abiam. Abia vero Asa. Asa autem Iosephat. Et Iosephat genuit Ioram.*] Quid sit autem quod in Regum volumine legimus. *Auferam* inquit Dominus ad Hieroboam Regem Samariæ, *regnum de manu Roboam filij Dauid, & dabo tibi decem tribus, filio autem eius*, id est, ipsi Roboam, *dabo tribum vnam, vt remaneat lucerna Dauid seruo meo cunctis diebus coram me in Hierusalem ciuitatem, quam elegi vt esset nomen meum ibi.* (3. Reg. 11. 35.) Sed & Abiæ, propter Dauid patrẽ suum, dedit Dominus Deus lucernam in Hierusalem, vt suscitaret filium eius. (3. Reg. 15. 4.) Quæ quamuis sic secundum litteram videantur posse accipi, non dixerim simpliciter esse intelligendum, sed mysticis repromissionum, sacramentis præsentem historiam inuolutam esse. Nam in eo quod dicit, *Vt remaneat lucerna Dauid seruo meo cunctis diebus coram me in Hierusalem*, liquidò constat secundum Iudaicum sensum stare non posse; quia nec ipsa Hierusalem cunctis diebus stare meruit; eo quod non sit in ea lapis super lapidem derelictus. Neque de semine Regis Dauid in omni Iudæa, post aduentum Redemptoris, Dux aliquis super solium eius reperitur. Vnde intelligant mendosi Iudæi, qui sibi, vt iam supra dixi, applaudunt nescio in qua terrarum Regione de Dauid stirpe quempiam populo præesse: quia neque in Iuda, vt Iacob pronuntit, neq; in Hierusalem, vt hic sermo diuinus sonat, aliquis, qui super solium regni lucerna sit in populo, potest reperiri. Et ideo necesse est, vt promissio diuina non infirmetur, alium requirere intellectum, & altiora sacramentorum Dei in eo beneficia cogitare. Quæ sit autem lucerna cunctis diebus lucens coram Deo in Hierusalem, vel quæ sit Hierusalem ista, in qua cunctis diebus lucerna lucens de semine Dauid propter eum futura repromittitur, Apocalypsis Ioannis manifestat dicens, *Et eduxit me*, inquit, *in spiritu in montem excelsum & magnum, & vidi Hierusalem descendentem de cælo, ornatam monilibus suis, & lumen eius tanquam lapis de chrysolyto.* (Apoc. 21. 10.) Et paulo postquàm introducit in ea nomina duodecim tribuum filiorum Israel, ait dicens, *Et templum non vidi in ea. Dominus enim templum illius est, & Agnus. Et ciuitas*, inquit, *non eget sole aut luna vt luceant in ea, quia claritas Dei illuminat eam, & lucerna eius est Agnus.* (Apoc. 21. 22.) Ex quo profectò liquet, quia ista est Hierusalem illa quam elegit Dominus, vt sit nomen eius ibi, & sedeat in ea super thronum Dauid de semine eius Rex in æternum; & non istam quam videmus ad solum vsque ditutam, & multis hactenus maledictionibus subiacere. Quæ si electa secundum electionem gratiæ esset, nunquam post tantas promissiones vnà cum populo tam subitò corruisset. Vbi si mihi opponis callidus tergiuersator, quia peccatis suis factum sit; verum omninò probamus quod dicis. Sed omnipotens Deus præscius futurorum, sicut Propheta testatur, *qui est conspector omnium sæculorum*, nunquam se talibus obligaret promissis, si ista esset de qua typicè Prophetarum eloquia concrepabant, quam secundum electionem gratiæ antiquitus nulli dubium est elegisse. (Eccl. 36. 19.) Istam verò terrenam Hierusalem, quam dicis, elegit quidem ad tempus, sed vt figuram cœlestis Hierusalem portaret, quousque venisset ille de semine Dauid, qui in ea Rex in æternum sederet. Vnde quia *iurauerat illi Dominus veritatem, De fructu ventris tui ponam super sedem tuam.* (Ps. 131. 11.) Et alibi, *Stabiliam*, inquit, *regnum eius, & thronus eius in æternum erit firmissimus*, quanquam peccatores fuerint idem filij eius, seruatur tamen semper successio seminis, & Hierusalem penitus non deletur, donec veniret semen, cui repromissum est vt sedeat in æternum. (1. Par. 17. 11. & 14.) Et hoc est quod hic dicitur, *Non faciam propter Dauid seruum meum, sed dabo filio eius tribum vnam, vt remaneat lucerna ei cunctis diebus coram me in Hierusalem.* (3. Reg. 11. 35.) Quid igitur est dicere, non faciam propter Dauid seruum meum? nisi non faciam propter iuramentum quod ei iuraui, vt non auferrem semen eius de conspectu meo, sed darem ei lucernam quæ luceret coram me in Hierusalem cunctis diebus æternitatis? Quam lucernam quasi coram oculis idem Dauid ponens, aiebat dicens, *Lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumen semitis meis.* (Psal. 118. 104.) De hac nimirum lucerna constat dictum, *Vt remaneat lucerna Dauid seruo meo coram me cunctis diebus in Hierusalem.* Quia si abrumperetur de semine eius successio filiorum vsque ad Christũ, forsitan poterat euentu aliquo liber aduenire; sed secũdum quod Abraham primum & postea Dauid iurauerat, omnis repromissio velut in irritũ duceretur. Quamuis nec sic cõpletum, quod repromissum fuerat vllo modo dubitari deberet; quia Deus est qui futurum hoc sine commutatione repromiserat. Vnde quia omnem

CAP. I. omnem genealogiam per successionem A vsque in Christum, sine ambiguo de Dauid stirpe tenemus, & eum in æternum super solium & super regnum eius sedere credimus, nullum alium iam venturum exspectemus; ne, quod absit, pro eo Anti-Christum, qui futurus est in mundo, recipiamus. Et si quempiam mouet, quomodo hic sedere dicatur super solium & regnum Dauid, cùm ipse Dauid non sederit Rex super solium & regnum illius cœlestis Hieru- B salem, neque Christus super hanc terrenam Hierusalem Rex sedisse legatur; præsertim cùm ipse dicat Pilato,
Ioan. 18. 36. *Regnum meum non est de hoc mundo: quia si de hoc mundo esset, vtique ministri mei decertarent ne traderer Iudæis.* Dicimus ergo hanc ciuitatem Hierusalem, illius figuram cœlestis habuisse, & hoc regnum illius schema gessisse. Ac per hoc in eo regno illud iam inerat per figuram, sicut in isto terreno illud cœleste quodammodo fuisse videtur per vmbram. Sed C ymbra iam exinanita cernitur, vt lux vera succederet; & figura tunc viguit, vt veritas interea celaretur, donec plenitudo temporis veniret. Et ideo sanè rectè dicimus Christum super solium Dauid sedisse; quia in illo solio Dauid iam regnum Christi inerat per figuram, super quod eundem Dauid tunc sedisse, nemo qui rectè sapit ambigit. In quod profectò Christus regnum veniens carnem de semine ipsius suscepit, euacuauit futurorum vmbras, & D sedit super claritatem lucis quæ tunc intus in regno latebat; ac per hoc ciuitas illa non eget sole vel luna, quia lucerna quæ diu repromittebatur de semine Dauid, iam in ea lucet, & lux illa ipse est Agnus, diu in figura pro populo immolatus. Idcirco etiam ad Ioram & reliquos, qui Deum malis suis irritauerant, rectè dicitur, lucernam successionis propter Dauid & propter Hierusalem cunctis diebus coram Domino reseruasse. Quia non solùm in eorum, sed etiam nec in omnium sceleribus, quæ sibi mundus per partes contraxerat, adeo potuit prouocari, vt iuramentum misericordiæ suæ irritum duceret. Vnde etsi quidam ex ipsis in hac genealogia non meruerunt adscribi, nemo tamen inuentus est vsque ad Christum, cui per successionem filius negaretur. Quod continuò manifestius approbatur in sequentibus.

IORAM, inquit, *genuit Oziam. Et* CAP. I. *Ozias genuit Ioathan.*] In quarto igitur 4. Reg. 8. 14. & 11. 2. & 12. 21. & 15. 1.
Regum volumine legimus, quod Ioram Ochoziam genuerit, & de Ochozia sit genitus Ioas: ac deinde quia Ioas genuerit Amasiam, cui successit in regnum hic Ozias, qui ab Euangelista hoc in loco filius Ioram inscribitur. Quod factum non abs re omnino creditur, si intentio Matthæi, imò per eum Spiritus sancti ad purum consideretur. Propositum enim erat ei tres tessarescædecadas in diuersum statum ponere, & ita obtemperare, vt mysticus sacramentorum numerus in quadraginta & duos surgeret. Ideoque tres istos de medio tulisse cernitur. Et non solùm itaque ob hoc vt istud conficeret sacramentum, verumetiam vt nos legaliter institueret, & magnum nobis tribueret documentum. Ioram quippe generi se miscuerat impiissimæ Iezabel: & ideo vsque ad tertiam generationem eius memoria de C sanctæ natiuitatis ordine rectè tollitur. Quod etiam in lege prius per Moysen Deus dixerat. *Ego sum Dominus, Deus* Exod. 20. 5. *fortis, zelotes, visitans peccata patrum in filios in tertiam ac quartam generationem, eorum qui oderunt me; & faciens misericordiam in multa millia, his qui diligunt me, & custodiunt mandata mea.* Vbi notandum quod de illa progenie dicitur, quæ in peccatis patrum & in odio pertinax fuerit virtutum: sicut & misericordia in illis sit, qui in dilectione Domini con- D tinui permanserint. Bonus namque homo, quamuis de malis parentibus sit natus, misericordia fit dignus: sicut è contrario, malus quilibet ex bono generatus, pœna flectitur, Dei iudicio rectissimè condemnatus. Ioram itaque qualis fuerit diuina prodit historia, quod Deus ei dixerit, *Quod non ambulasti in* 2. Par. 21. 12. *viis Iosaphat patris tui, & in viis Asa Regis Iuda, incessisti autem per viam itineris Regum Israël, & fornicari fecisti Iudam & habitatores Hierusalem, imitatus fornicationem domus Achab. Insuper & fratres tuos, domum patris tui, meliores te, occidisti, ecce Dominus percutiet te plaga magna cum populo tuo, & filiis, & vxoribus tuis, & vniuersam substantiam tuam, tu autem ægrotabis pessimo languore vteri, donec egrediantur vitalia tua paulatim per singulos dies.* Et ita factum legimus, atque ita consumptus est tabe, vt egereret etiam viscera sua, languore pariter & vita caruit. Mortuusque est infirmitate pessima, & non fecit

Cap. I. ei populus secundum morem combustionis exsequias, sicut fecerat maioribus eius, neque sepelierunt eum in sepulchro Regum. Quem secutus quoque Ochozias filius eius Scriptura te-
2.Par.22.3 ste, *Ingressus est per vias domus Achab. Ipsi enim fuerunt & consiliarij post mortem patris sui in interitum eius.* Sed hoc omni-
2.Par.22.2 nò nos mouet, quia in libro Paralipomenon legimus quod quadraginta duorum annorum erat cùm regnare cœpis-
2.Par.21.20. set, quid sit quod pater eius Ioram xxx. duorum annorum fuisse legitur cùm regnare cœpisset, & octo annis regnauerit, qui simul fiunt anni xl. Quod verum esse omninò non constat. Quia si Ochozias xlii. annorum esset, cùm post patrem suum regnare cœpisset, erat profectò patri suo duobus annis ante natus, quod facere penitus ipsa natura prohibet. Vnde constat illud verius fore,
4.Reg.8.26. quod in Regum volumine legimus, quia viginti duo annorum fuerit cùm regnare cœpisset. Et est illud quod in multis Paralipomenon libris habetur, Scriptorum vitio, sicut & aliis in locis quamplurimis deprauatum. Cæterùm Ioas filius Ochoziæ qualis fuerit, postquam obiit Ioiada sacerdos, Scriptura testa-
2.Par.24.17. tur dicens, *Quia ingressi sunt Principes Iuda, & adorauerunt Regem, qui delinitus eorum obsequiis, adquieuit eis; & dereliquerunt templum Domini Dei sui patrum suorum, & seruierunt lucis & sculptilibus, & facta est ira Domini contra Iudam & Hierusalem propter hoc peccatum.* Occidit etiam Zachariam Prophetam, filium, vt dicunt, Ioiadæ sacerdotis, qui eum in templo Domini nutrierat & constituerat Regem. Quem Zachariam, cùm esset conlactaneus eius & consobrinus, & Spiritus Domini induisset eum ac fecit sta-
Ibid. 20. 21. 22. re in conspectu populi, qui dixit ei, *Hæc dicit Dominus, quare transgredimini præceptum Domini quod vobis non proderit, & reliquistis Dominum vt relinqueret vos? Qui congregati aduersus eum, miserunt lapides super eum iuxta regis imperium in atrium domus Domini, & non est recordatus Ioas Rex misericordia quam fecerat Ioiada pater illius secum, sed interfecit filium eius. Qui cùm moreretur ait, Videat Dominus & requirat.* Quod profectò postea Domi-
Mat.23.35 nus testatur dicens, *Et requiretur omnis sanguis, qui effusus est à sanguine Abel iusti vsque ad sanguinem Zachariæ, quem occidistis inter templum & altare.* Succeslit igitur mortuo Ioas Rege filius eius. Amasias

A in regnum, qui post cædem Idumæorum, allatos Deos filiorum Seir statuit sibi in Deos & adorauit, illisque adolebat incensum. Quamobrem iratus Dominus misit ad illum Prophetam, qui diceret ei, *Cur adorasti Deos qui non liberauerunt populum?* Cui ille, *Num consiliarius regis es? Quiesce ne interficiam te.* Hæc 2.Par.25.15. autem omnia ideo hic ad præsens posui, vt animaduerteres, quia tres isti Ioram patrem suum in omni impietate se-
B quentes, ac continuum tenentes odium in Deum, meritò præ omnibus de genealogia Christi excluduntur. Reliqui enim reges, quamuis mali fuerint & impij, vbicunque in genealogia ponuntur, aut à bonis omninò generantur, aut ipsi de se bonos generant: id est, aut boni patris est filius, aut certè pater est cuiusdam boni filij. Ioram ergo fuit filius Iosaphat iusti viri, qui reliquit sibi filium regni & impietatis suæ hæredem. Quem secuti omnes ingressi sunt per lineam
C eandem prauitatis viam, donec peruentum est ad Oziam. Qui Ozias penè in omnibus fecit rectum coram Domino, nisi quod in templo super altare thymiamatis voluit adolere incẽsum. Tamen qui idololatra non fuit, impiis de medio prætermissis, in eundem genealogiæ rectissimus ordo decurrit; ne aut à lege videretur excedere vltio diuina, aut certè, qui patrum noluit imitari impietates, ipse eorum in peccatis videretur inuolui. Quo loco probatur, sicut & in aliis quamplu-
D rimis, vnumquemque in peccato suo mori debere: & si secutus fuerit mores priorum patrum bonos malosve, pœnas sibi aut præmia benedictionis accumulari. Quo profectò & isti penitus hinc de medio sub silentio auferuntur, videlicet propter pœnam peccati; & tamen fructu benedictionis in semine, propter præcedentium patrũ repromissa, minimè priuantur. Idcirco & de Ioram rectè dicitur, quod *noluerit Dominus disperdere domum Dauid propter pactum quod inierat cum eo,* 2.Par.21.7.
E *quia promisit illi dare lucernam ac filiis eius in omni tempore.* Quam lucernam propter iuramentũ cõstat omnino quia nullus peccatorum scelera quiuerint extinguere, & adhuc miseri Iudæi pro cæcitare sua suis quotidie peccatorũ tenebris obscurãtur.

Ozias *autem, qui & Azarias, genuit Ioathan. Ioathan verò genuit Achaz. Achaz autem Ezechiam.*] Sub quibus ergo quatuor regibus Esaias Propheta, non tam prophetiam de Christo, quod de domo

Dauid futurus esset cōtexuit, quàm Euāgelium omnibus prædicauit. Vnde cùm Esai. 7. 11. ad Achaz, quia idola colebat, diceret, *Pete tibi signum a Deo de cœlo, siue de profundo inferni*, Et ille nolens diceret, *Non petam, & non tentabo Dominum*, versus ad omnem domum Dauid aiebat, dicens: *Audite vtique domus Dauid. Nunquid parum est vobis molestos esse hominibus, quia molesti estis & Deo meo? Propterea*, inquit, *ipse Dominus dabit vobis signum, Ecce Virgo concipiet & pariet filium, & vocabunt nomen eius Emanuel.* Atque ad extremum, *Nisi credideritis*, inquit, *non intelligetis.* Quod testimonium suo in loco Deo annuente tractabimus. Cæterum Ezechias cùm adhuc esset sine liberis, quia audierat à Domino per Prophetam, 4. Reg. 20. 1. *Dispone domui tuæ, quia morieris tu & non viues*, conuersus ad parietem ilicò dixisse fertur, *Obsecro Domine memento quæso, quomodo ambulauerim coram te in veritate & corde perfecto, & quod bonum est in oculis tuis fecerim. Fleuit itaque Ezechias fletu magno.* Fleuit autem non propter plurimos inquam vitæ annos, quia omninò nouerat idcirco placuisse Deo Salomonem, quod annos vitæ non petierit amplio res; sed hinc prorsus iturus fleuit fletu magno, propter promissionem Domini ad Dauid, quam videbat tunc in sua morte penitus perituram. Eo enim tempore Ezechias filios non habebat. Vnde & amariter flebat, ne propter eum lucerna diu patribus repromissa extingueretur, antequam plenitudo temporis adueniret. Pro certo namque sciebat se de Dauid stirpe generatum, per quem nimirum venire oportebat iuxta successionem carnis illum, quem ipse & multi alij quamplurimi venturum desiderabant. Vnde idem inter lamenta doloris sui aiebat dicens, Esa. 38. 10. *Quæsiui residuum annorum meorum, dixi, non videbo Dominum Deum in terra viuentium.* Pro quo Septuaginta dixere, *Nequaquam vltra videbo salutare Dei in terra viuentium.* Psal. 114. 9. De qua & alibi scriptum est, *Placebo Domino in regione viuentium.* Hoc autem est omne quod hic metuit Ezechias, ne salutare Dei, id est Iesum, ductus ad inferos nequaquam mereatur aspicere. Hinc est quod sequitur, ita dicens, *Non aspiciam hominem vltra & habitatorem.* Timet ergo satis, ne non videat Dominum in terra viuentiū, ne generatio illius subitò instar tabernaculi dissoluatur, ne in telæ similitudinē in ipso lucis exordio præcidatur, & nequaquā de semine eius Christus oriatur. Sed misericors Dominus citò flecti-

A tur ad clementiam, prouocatur ad misericordiā. Et immutat ilicò sententiā, quam secundum præscientiam promulgarat ad probationem fidei eius, & dat spatium generandi etiam in quo mystica futurorum sacramenta monstrentur. Vnde & post tertium annum concessæ vitæ Manasses nascitur, per quem origo Christi duceretur, quia post mortem patris duodennis legitur regnasse. Ex quo fit, vt B quidquid antea fuerat desperatum, hoc totum, quamuis malus fuerit, per successionem patris postea in eo sit reparatum. Ergo ille omnis erat fletus, quia desperabat Christum de suo semine nasciturum, quem multis Dei oraculis nouerat repromissum, & coram positus plurimis Esaiæ verbis cordie audierat prophetatum. Sed vt verius loquar credebat hic, & dubitabat, ideoque sic amarissimè flebat. Flebat igitur, quia dictum ei fuerat, cùm esset sine liberis, *Dispone domui tuæ, quia* C *morieris tu & non viues*; credebat autem, quia qui promiserat, non mentitur Deus. Sed vicit fides timorem. Idcirco sub spe vitæ, sicut sermo diuinus narrat, tam subitò consolatur. Vnde & nos ergo credamus, quem post tantas Patrum promissiones læti suscepimus, atque eo ducente, per ipsam successionis lineam, vsque ad ipsum firmi perueniamus.

MANASSES *quippe genuit Amon, Amon autem Iosiam. Iosias verò genuit Iechoniam & fratres eius in transmigratione Babylo-* D *nis.*] Iosias iste est Rex iustissimus, qui antequā nasceretur proprio ex nomine, quia futurus erat per Prophetiam Spiritus sancti est promissus. Sed tamen eius iustitia non inuenitur in filiis, quos in transmigratione Babylonis genuisse dicitur. Non quod Iosias in transmigratione filios suos genuerit, qui nusquam legitur transmigratus: sed quia non sunt secuti eum filij eius, dicuntur quasi ex prædestinatione Dei geniti ad transmigrandum. Non inquam in transmigratione, sed ad transmigrationem, id est, vtique ad transmigrā- E dum. Iechoniam autem & fratres eius idcirco simul ponit; vt quorum erat communis impietas, & coæqualis infamia, fieret simul vna supplicij sui & miseriarū memoria. Etenim vulnerato Iosia in bello contra Nechao Regē Ægypti, atque defuncto, Ioachaz filius, qui & Sellū, successit in regnū, & regnauit tribus mēsibus in Hierusalē, deinde est translatus in Ægyptum. Et constituit pro eo Rex Ægypti fratrem eius Eliachim Regem, qui altero

CAP. I. nomine Ioachim vocatur. Quem post undecim annos Nabuchodonosor Rex vinctum catenis perduxit in Babylonem: & regnauit Ioachim filius eius pro eo, qui & Iechonias est appellatus. Regnauit autem & ipse tribus mensibus: quem postea mittens Nabuchodonosor vinctum, abduxit in Babylonẽ, & constituit Sedechiã patruum eius filiũ Iosiæ, fratrẽ videlicet Ioachim pro eo. Quẽ & ipsũ postea idem Rex cæcauit, & in cauea veluti bestiam clausum, in Babylonẽ adduxit: vt B quorum erat, vt dixi, par impietas, fieret simul par pœna, & ab Euangelista cõmunis infelicitatis eorum memoria. Illud sanè rectè quæritur, quare Iechoniam dixerit Matthæus, & fratres eius à Iosia genitos, cùm Iechonias, qui & Ioachim, non filius sed nepos Iosiæ fuisse manifestè probetur, id est, filius Ioachim, sicut in toto veteris testamenti textu declaratur. Ac deinde quod si in fine secũdæ tessarescædecadis Iechoniam ponimus, in tertia nõ erunt quatuordecim, sed tredecim tãtùm C inueniũtur. Restat ergo, vt Iechoniã priorem, quem à Iosia dicit genitum, sciamus ipsũ esse Ioachim patrem Iechoniæ, filiũ Iosiæ, qui in Danielis principio scribitur: secundum verò Iechoniam, quem post transmigrationem Euangelista scribit genuisse Salathiel, intelligamus ipsum esse Ioachim filiũ Ioachim, hoc est prioris Iechoniæ, nepotem autem Iosiæ, qui & ipse in Ezechielis commemoratur exordio. Quorũ alter Ioachim per κ. & μ. alter verò per χ. & ν. scribitur. Apud Græcos au- D tem & Latinos hoc confusum est nomen, ita vt ab aliquibus eorum vnus idemq; in duorum Prophetarũ principiis habeatur. Ioachim autem patrem Iechoniæ, Iechoniam fuisse vocatũ, nullo alio in loco præter istum Euangelij locum legimus. Cuius auctoritati, si tamen hoc ita voluit intelligi, nullus est sanè fidei interuẽtor qui cõtradicat: siue isto nomine olim vocatus sit ipse, & tamẽ modò in scriptura diuina taceatur: siue solus Euangelista eundem hoc ideo nuncupat nomine, quia Iechonias interpretatur præparatio Domini. E Præparatio nãque ideo rectè dicitur, quia hunc sicut & filium eius Iechoniam, Dominus olim præparauerat ad transmigrãdũ. Vnde sicut iam supra diximus, Iosias non in transmigratione, sed ad transmigrãdum, eos dicitur generasse. Vtiq; quasi ad hoc nati esse dicantur, qui eos Dominus pro suis ac populi peccatis captiuan-

A dos præscierat, vt in transmigrationem irent. Sciat namque prudens lector, quia in his quæ modò de duorum virorum distinctione nominis diximus, veritatem historiæ secuti sumus; vt alterũ in fine prioris tesserescædecadis, alterũ in principio sequentis, quatenus vtramque quaterdeno compleret numero, poneremus. Secũdum mysticum autem sensum vnus idemque Iechonias, bis quasi in angulo constitutus, adnumeratur. Cùm enim, inquam, quaterdenas generationes tribus distinxisset articulis, dicens ab Abraham vsque ad David generationes XIV. & à David vsque ad transmigrationẽ Babylonis, generationes XIV. totidemque alias vsque ad Christũ: non eas tamẽ duxit in summam vt diceret, fiunt omnia quadraginta duæ. Vnus quippe in illis progenitorib. bis numeratur Iechonias, videlicet à quo facta est in extraneas gentes quædam deflexio, quãdo in Babyloniã trãsmigrauit. Vbi autẽ ordo à rectitudine flectitur, atq; vt eat in diuersum intendit, quasi angulũ facit; & illud quod in angulo est in fine prioris ordinis, & in capite ipsius deflexionis, bis numeratur. Hoc autem ipsum iam præfigurabat Christum à circũcisione ad præputium, tanquam ab Hierusalem ad Babylonem quodammodo migraturum, atque vtrisque in se credentibus hinc atque hinc, tanquam lapidem angularem, medium adfuturũ. Hæc quidẽ tunc in figura præparabat Deus rebus in veritate venturis. Nã & ipse Iechonias, vbi angulus iste præfiguratus est, præparatio Dei interpretatur. Ac per hoc iam nõ quadraginta duę, quod faciunt ter quatuordecim; sed propter vnum bis numeratum quadraginta & vna generationes fiunt. De quo postea Domino iuuante plenius suo in loco dicemus. Porro Ioachim pater Iechoniæ, secundum eiusdem doctoris intelligentiam, cur sit prætermissus non satis elucet: quod reticuit idem occultarum rerum quæstionum conspicuus perscrutator. Nisi fortè accipere debeamus quod Euangelista, vt typum Christi faceret, ideo Iechoniam bis voluerit numerari; & Ioachim, ne numerus augeretur, prætermitti decreuerit.

IECHONIAS *autem post transmigrationem Babylonis genuit Salathiel. Salathiel autem genuit Zorobabel.*] Quod autem Zorobabel sit filius Salathiel, multis Scripturarum sanctarum in locis sine ambiguo reperitur. Sed in Paralipomenon

CAP. I. longè aliter habetur. Sic enim ibi legimus, quod Iechoniæ filij fuerunt, Asir, Salathiel, Melcluam, & Phadaia. De Phadaia autem orti sunt Zorobabel & Semei. Nos autem quid de hoc medium dicamus non facilè reperitur. Quod si dixerimus, quod hi duo fratres vnam diuerso in tempore duxissent vxorem, ex qua alter genuerit filium, qui alteri ex lege sit adoptatus: refellunt hoc ipsa scripturarum verba, dum Matthæus dicit quod Salathiel genuerit Zorobabel. Ac deinde Paralipomenon liber loquitur, quia de Phadaia orti sunt Zorobabel & Semei. Nam neque *genuit* aliundè potest hic intelligi, quàm quia illum de semine proprio generauit. Neque *orti sunt* aliunde, nisi de istius carne nati. Sed simul de amborum semine, ipsa prohibente natura, natos eos absurdum est intelligi. Vnde, sicut tradunt Hebræi, verum est trinomium eum fuisse, scilicet Asir & Salathiel & Phadaia. Interpretatur autem Asir cæcatus, Salathiel frutex Dei, Phadaia redemptus Domini. Aut fortassis sic accipiendum est, quòd Salathiel & Phadaia duo fratres, filios quos genuerint, simul vterque eorum proprium Zorobabel vocauerit, ita vt duo fuissent. Quod nō approbo; maximè cùm Euangelista dicat de isto Zorobabel Abiu quoque genitum esse. Paralipomenon verò liber habet, quod Zorobabel genuerit Mosollam, Ananiam, ac reliquos, inter quos Abiu nusquam adnumeratur. Tali igitur vel alio quolibet exitu agendum est, ne diuina dissentire videatur auctoritas. Alioquin Euangelistam rectius protulisse credendum est; super quod diuina consonat auctoritas, etiam aliis in quamplurimis locis: ita tamen si vlla de hoc quod dicimus dubitatio possit fieri. Præsertim cùm in hoc libro propter vitia scriptorum, sicut & in Esdra, genealogiarum quamplures interminatæ veniunt quæstiones. Vnde & Tit. 3. 9. Apostolus, *Inutiles autem & interminatas genealogiarum quæstiones deuita.* Ex hinc quoque eorum qui inscribantur vsque ad Christum, in gestis sanctarum scripturarum nullam reperimus mentionem. Sed fides Apostolo & Euangelistæ est accommodanda; cùm & de vicino, quamuis in archiuis Iudæorum quiuerint inueniri, poterat hoc cognoscere, & per diligentiam parentum litteris mandare, quod omnibus Iudæis notum erat, quia de Dauid carne Christus deberet venire. Vnde & diligentius omnis illa prosapia memoriæ

A tradebatur. Hinc est enim quod Africanus de consonantia Euangelistarum scribens, quærit quid sit quod Matthæus dicit Ioseph filium fuisse Iacob, & Lucas eum commemorat filium fuisse Heli. Atque rursus Heli quod fuerit Mathat, & Iacob filium Mathan Matthæus Euangelista probat. *Mathat, inquit, & Mathan diuerso fuere tempore, qui de vna eademque vxore Estha nomine singulos filios procrearunt. Quia Mathan, qui per Salomonem descendit,* B *vxorem eam primus acceperat, & relicto vno filio Iacob nomine, defunctus est. Post cuius obitum, quod lex viduam alio viro non vetat nubere, Mathat, qui per Nathan genus ducit, cùm esset ex eadem tribu, sed non ex eodem genere, relictam Mathæ accepit vxorem, ex qua & ipse accepit filium nomine Heli, per quod ex diuerso patrum genere efficiuntur Iacob & Heli vterini fratres. Quorum alter, id est, Iacob, fratris Heli sine liberis defuncti vxorem ex mandato legis accipiens genuit Ioseph, natura* C *quidem germinis suum filium, propter quod & scribitur, Iacob autem genuit Ioseph. Secundum legis verò preceptum Heli efficitur filius: cuius Iacob quia frater erat, vxorem ad suscitandum semen fratris acceperat. Ac per hoc rata inuenitur & integra generatio. Hæc autem,* idem inquit, *non nobis ad subitum reperta, aut absque vllis auctoribus commentata sunt, sed ipsi hæc Saluatoris nostri secundum carnem propinqui seu studio tanti seminis demonstrandi, seu docendi quæ secundum veritatem gesta* D *sunt, tradiderunt.* Si enim Historiographus iste tantam curam habuit perquirendi rei veritatem, quanto magis Euangelista, qui cum ipso Domino moratus in carne, etiam inter parentes ipsius quotidie versabatur? Veruntamen quòd hîc etiam & nostrum aliqui Ioseph dicunt filium Heli fuisse, non quasi ex carne, sed quasi ex lege; quia Iacob susceperit defuncti fratris vxorem, ad suscitandum semen eius, sicut constat ex lege, quia sine liberis obierat: videtur infirmari hæc solutio quæ- E stionis, quòd defuncti fratris nomen habere debuerat, vt in eo nomen patris suscitaretur, sicut ex lege sonare videtur; nisi fortè inueniatur de hoc alia quælibet rationabilis causa, per quam probetur sic præmissam stare posse sententiam. Præsertim cùm & Iuda in Thamar nuru sua, licet ignaro suscitante semen defuncti filij, non ideo eorum quisque, qui ex hoc vno concubitu generantur, Her vocatus fuisse legitur; sed profectò alter eorum Phares, alter verò Zara vocitatus est.

CAP. I. Vnde non contra auctoritatem veteris testamenti venire probatur, quod hic Ioseph, & non Eli, quamuis filius eius sit per legem, alio vocatus nomine accipitur. Similiter & Booz cùm accepisset Ruth ex lege, filium qui ex ea natus est, non Abimelech, in cuius nomine suscitatur, sed Obeth vocari placuit. Ergo si ex lege mandatum esset, semen defuncti non alio posse vocari nomine, quàm eius in cuius suscitabatur, nequaquam credimus viros & mulieres virtu- B tum contra legem venire voluisse. Vnde liquidò constat, hanc quæstionem sic solidam manere, sicut à maioribus explanata atque litteris commendata cernitur. Cæterum quod Matthæus, genuit hic aut ille, per omnia ponit, probat se filios tantùm carnis de semine vniuscuiusque posuisse. At verò Lucas, quia dixit qui fuit Heli, qui fuit Mathat, sic demum & in reliquis, ostendit se etiam in hac genealogia alios quàm carnis filios posuisse. Vnde & beatus C Augustinus in libro concordiæ Euangelistarum, *Quos autem*, inquit, *mouet, quod alios progenitores Matthæus enumerat, descendens à Dauid vsque ad Ioseph; alios autem Lucas ascendens à Ioseph vsque ad Dauid: facilè est vt aduertant Ioseph duos patres habere potuisse, vnum à quo genitus, alterum à quo fuerit adoptatus. Antiqua est enim consuetudo adoptandi, etiam in illo populo Dei, vt sibi filios facerent, quos vtique non ipsi genuissent. Nam excepto quod filia Pharaonis Moysen adoptauerat, illa quippe alienigena* D *fuit, ipse Iacob nepotes suos, ex Ioseph natos, verbis manifestissimis adoptauit dicens.* Gen.48.5. Nunc itaque duo filij tui, qui facti sunt tibi priusquam ad te venirem, mei sunt, Effrem videlicet & Manasses tanquam Ruben & Simeon, mei erunt; alios autem quos postea genueris, tibi erunt. *Vnde & factum est vt duodecim tribus essent Israel absque tribu Leui, quæ templo seruiebat.* Ex quo intelligitur Lucas patrem Ioseph non à quo genitus, sed à quo fuerat adoptatus in Euangelio suo suscepisse, cuius progenitores sursum versus commemoraret, donec ad Dauid exiret. Quem igitur probabilius adoptantis tenuisse originem, quàm eum qui noluit Ioseph genitum dicere ab illo, cuius eum esse filium narrabat? Commodius enim filius eius dictus est, à quo fuerat adoptatus; quàm si diceretur ab eo genitus, de cuius carne non erat natus. Nam Matthæus dicens, *Abraham*

A *genuit Isaac*, atque ita in hoc verbo, quod CAP. I. est *genuit*, perdurans, donec in vltimo diceret, *Iacob autem genuit Ioseph*, satis expressit ad eum patrem semper duxisse ordinem generantium, à quo Ioseph non adoptatus, sed genitus erat. Quanquam etiamsi Lucas genitum diceret Ioseph ab Heli, nec sic nos hoc verbum perturbare deberet, vt aliud crederemus, quàm ab vno eorum gignentem, ab altero verò adoptatem patrem fuisse commemoratũ. Neque enim absurdè quisque dicitur, non carne, sed caritate genuisse filium quem sibi adoptauerat. Vnde & Deus, quibus potestatem dedit filios Dei fieri, non natura eos atque substantia genuit, sicut vnicum filium, sed vtique dilectione adoptauit, *Vt*, Apostolus inquit, *adoptionem filiorum Dei recipéremus.* Gal.4.5. Et tamen dicimur accepta potestate nati ex Deo, vt filij eius efficiamur, qui iam homines eramus. Efficimur ergo filij per gratiam, non per naturam. Nam si per naturam filij essemus, nunquam aliud fuissemus. Tamen quia per adoptionem ex Deo nati dicimur, nunquam alienum esset à veritate, si Lucas etiam ab illo esse Ioseph genitum diceret, à quo fuerat adoptatus. Sic quippe eum genuit non vt homo esset, sed vt filius esset, sicut nos genuit Deus, vt filij eius essemus, quos dudum fecerat vt homines essemus. Vnicum autem genuit, non solùm vt filius esset, quod pater non est, sed etiam vt Deus esset quod & pater est. Sed si hoc verbo Lucas vteretur, ambiguum esset, quis eorum adoptantem, quis ex propria carne gignentem patrem commemorasset. De cætero quid horum magis sequendum sit, vtrum ex lege, an per quamlibet adoptionem filius fuerit Heli, frustra certatur, dum omnimodo vtrosque Euangelistas verum dixisse probamus.

Quod autẽ sequitur, quia *Iacob genuit Ioseph virum Mariæ, de qua natus est Christus.*] Non credentibus vtique satis difficillimam generat quæstionem, quid pertineat ad Christũ generatio ex Dauid origine ad Ioseph vsque deducta, cùm omnes secundum scripturã diuinam catholicè confiteamur, quia Christus de Ioseph semine non sit natus; sed de Spiritu sancto ex Maria Virgine, sicut in Symbolo confitemur, procreatus. Quibus primùm facilè respondendum est, non esse consuetudinis sanctarum Scripturarum, vt mulierum in generationibus

CAP. I. ordo texatur, quod ex omnibus liberis A diuinæ legis probare possumus. Et ideo non per Mariã generationis series inducitur, sed per Ioseph, vt idioma scripturarum in principio non violetur. Deinde ex vna tribu Ioseph & Mariam fuisse probamus, vnde & præcepto legis eam quasi propinquam cogebatur accipere, ne se tribus in aliam commisceret tribum; sed vnusquisque de sua tribu legitimè sibi acciperet vxorem. Et ideo cùm descriptio prima Romani imperij B celebratur, vt singuli in suam profiterentur ciuitatem, Ioseph & Maria, non solùm quasi de vna tribu, verumetiam velut de vna stirpe generati, simul in Bethleẽ censentur nomine. Vbi si non essẽt de vna tribu ac de eadem ciuitate, non
Luc. 2. 4. diceretur, *Ascendit autem & Ioseph a Galilaa de ciuitate Nazareth in Iudæam ciuitatem Dauid, quæ vocatur Bethleem, eo quod esset de domo ac familia Dauid, vt profiteretur cum vxore sua desponsata*; Quia sicut legimus, singuli ibant vt profiterentur in suam ciuitatem. C Quod si singuli, & Maria tunc ad suam conscendit vtique ciuitatem, vt Ioseph qui erat eius sponsus, ibidem cum ipsa profiteretur. Nam & supra Prophetarum oraculis satis ostendimus, Christum de semine Dauid venturum. Ex quo probamus euidenter Mariam de eius stirpe descendisse. Vnde & specialiùs per Pro-
Esa. 7. 13. phetam domui Dauid dicitur, *Audite itaque domus Dauid, quia molesti estis Deo, propterea ipse Dominus dabit vobis signũ, Ecce virgo concipiet & pariet filium.* Ac si diceret, vo- D bis quidẽ dabitur omninò, quia de vobis, & in vobis, ac pro vobis erit. Vbi notandum, quod & Virginem profitetur, ne fortè existimemus, sicut nonnulli hæreticorum, cùm virum audimus, Christum de Ioseph semine generatum. Virum autem eum Mariæ cur dixerit, paulò pòst apertius monstrabitur. Neque enim fas erat, vt ob hoc eum à coniugio Mariæ separandum putaret, quod non ex eius concubitu, sed Virgo Christum peperit. Hoc enim exemplo magnificè insinuatur fidelibus coniugatis, etiam seruata pari continentia, posse permanere coniugiumque vocari, non permixto corporis sexu, sed custodito mentis affectu. Neque enim propterea non erat appellandus Ioseph pater Christi, quia non eum concumbendo genuerat; quandoquidem rectè pater esset etiam eius, quem non ex sua coniuge procreatum, sibi aliundè adoptasset. Nunc autem quia ex sua sponsa nascitur, qui ab omnibus filius putabatur, rectè vir vxoris & pater filij nuncupatur. Putabatur quidem Christus filius Ioseph, tanquam ex eius carne genitus, sed ab his quos Mariæ latebat virginitas. Nam Lucas ait, *Et ipse Iesus erat incipiens quasi annorum triginta, vt putabatur filius Ioseph.* Luc. 3. 23. Atque alibi, *Erant*, inquit, *pater eius & mater mirantes super his quæ dicebantur de illo.* Luc. 2. 33. Cùm igitur rectè putatiuè pater appelletur, quid mirum si eum virum Mariæ rectè appellatum dicimus sine commixtione carnis? Multo itaque coniunctius pater Christi dicitur, quia ex eius coniuge nascitur, quàm si aliundè in filium adoptaretur. Et ideo quod dicit Euangelista, quia putabatur filius Ioseph, propter illos vtique constat dixisse, qui eum ex Ioseph, sicut alij homines nascuntur, natum arbitrabãtur. Ac per hoc, inquam, si possit aliquis demonstrare, quod sanè non potest, Mariã ex Dauid nullam consanguinitatis originem ducere; satis erat secundum istam rationem, Christum filium Dauid accipere; cùm Ioseph virum Mariæ, & patrem Saluatoris, vt præmissum est, rectè intelligamus. Quanto magis nunc, cùm Prophetarum eloquia & Euangelium, multis in locis de Dauid eum stirpe adseuerant generatum? Vnde & Paulus Apostolus, *Segregatum se dicit* Rom. 1. 1. *in Euangelium Dei, quod ante promiserat in scripturis sanctis de filio suo, qui factus est ei ex semine Dauid secundum carnem.* Idcirco dubitare omninò non debemus Mariam de Dauid stirpe consanguinitatis originem deduxisse, quòd nec Sacerdotale genus eius Luca insinuante tacetur, quod cognata eius esset Helisabeth, quam dicit de filiabus Aaron fuisse. Vnde nos carnem Christi de vtroque genere propagatam minimè dubitamus; Regum scilicet & Sacerdotum. In quibus personis apud illum populum Hebræorum etiam mystica Christi vnctio figurabatur, quod futurus erat in quo simul Regalis & Sa- E cerdotalis ordo per vnum eundemque mediatorem Dei & hominum melius impleretur, *Virum*, inquit, *Mariæ de qua natus est Christus.* Pulchrè itaque, de qua natus est, & non, de quibus dixit, quia sine viri coïtu vbique generatus de Maria prędicatur. Quibus ita decursis, rursus Euangelista in fine concludendo mysticè cunctam sub numero genealogiam recapitulat.

A b *Abrahã* (inquit) *vsq; ad Dauid genera-*

CAP. I. *tiones quatuordecim. Et à Dauid vsque ad trāsmigrationē Babylonis generationes quatuordecim. Et à trāsmigratione Babylonis vsq; ad Christū generationes quatuordecim.*]In qua nimirū distinctione, tria ad Christū declarantur tempora concurrisse; scilicet ante legem, sub quo versatus est Abraham, naturale seruans ex deuotione mandatum: post legem, quam Iudæi præuaricantes in captiuitatem ducuntur: post gratiam, per quam omnes de eadem misera Babylonis captiuitate soluuntur. Et in omnibus istis temporibus monstrantur hi qui ad Christum veniunt, manifestius designari: quod aliter per fidem tantùm in primordio renati iustificantur, aliter autem secundum electionis gratiam, qui à Dauid in Babyloniam, videlicet in tentationem, mittuntur: ipsique rursus de ipsa tentatione probati ad coronandum post certamina, velut victores, vsque ad Christum ascendunt. Quæ distinctio æquo partitur numero, vt per singulas partes bis septem inueniantur. Scilicet quia gratia sancti Spiritus in homine, propter vtramque substantiam, tam intrinsecus, quàm extrinsecus, geminatur. Quippè qui si non vtrasque partes possidet, nequaquam
Psal. 83. 2. rectè dicimus cum Propheta, *Cor meum & caro mea exultauerunt in Deum viuum.* Ille nimirum totus in Deum exultat, quem gratia sancti Spiritus ad plenum implet. Ad plenum igitur interdū repletur quisque, si anima & carne pinguedine sacræ vnctionis Christi pariter saginatur. Quod autem ter quaterdeni connumerantur, verum religionis cultum in eum qui ad Christum festinat dedicant. Quatuor enim & decem, quid aliud quàm vetus atque nouum legis Testamentum insinuant? Quia nimirum via quæ ad Christum credentes inuitat, per decem verba legis, & quatuor regni cœlestis Euangelia prædicatur. Ita tamen, si quidquid in eisdem lineis conscribitur, quasi hoc in nobis triplicantes, Trinitati, quod Deus est, per omnia consecramus. Alioquin præceptorum perfectio minimè adimpletur, si hoc quilibet numero colendi Deum in aliquo vacuatur. Et vt hanc esse viam perueniendi ad patriam euidentius appareat, totus hic numerus in summa colligatur, & XLII. generationes veniunt. Quo numero mansionum vetus Hebræus proficiscitur ex Ægypto; vt quandoque ad patriam post laborem itineris ingrediatur. Quam patriam Christum diu patribus repromissum omninò intelligimus: quia

A ipse est terra illa viuentium, in qua Propheta credit se bona Domini videre; eò quod sint in ipso omnes thesauri sapientiæ & scientiæ Dei. Per has igitur mansiones generationis Christi, vt diximus, currit verus Hebræus, qui de terra transire festinat ad cœlum; & Ægypto sæculi derelicta, terram repromissionis ingreditur. Nec mirum, si in illo numeri sacramento perueniamus ad regna cœlorum, sub quo Dominus atque Saluator à primo Patriarcha, cui fuerat repromissus, peruenit ad Virginem, quasi ad Iordanem, quæ pleno fluens gurgite, Spiritus CAP. I. Psal. 26. 19
B sancti gratia redūdabat. Nam Matthæus ab Abraham orsus est genealogiam, velut cœlestis patriæ māsiones texere, & numerauit, quibuslibet prætermissis, XLII. generationes. Quæ vt totidem essent, Christum in fine supputauit: eò quod ipse sit consummatio totius itineris, & mansio perpetuæ vitæ, ante tempora sæcularia credētibus præparata. Abraham quippe, in quo gens Hebræorum à cæteris gentibus primùm distingueretur, idcirco Deus de terra sua & de cognatione separauit, vt ex hoc distinctiùs ad prophetandum Christum ac prænunciandum maC ximè pertineret, quod promittebatur ex qua gente esset venturus. In eo quippè primùm fides ad iustitiam reputatur; & ideo quasi initium viæ ad Paradisum ab ipso vsque ad Christum per XLII. generationes dirigitur. Siquidem præsens sanctæ Ecclesiæ tempus per hunc numerum designatur, quod Dominus nobiscum, si quid agimus quod rectum sit, intrinsecus cooperatur. Septies enim seni XLII. faciunt. Et rarus est quidem, qui sanè sex ad opera, septem verò ad requiem futuræ vitæ significandam pertinere dubitet. Vnde benè populus ille de
D terra Ægypti saluatus, quia sub spe intrandi in requiē, virga disciplinæ Dei corrigitur, per septies senas, id est, per XLII. mansiones arctissimæ viæ ad patriam castrametatur. In quarum vltima, dum Iesum ducem suscepit, mox Iordane patefacto, & deuictis hostibus, promissam olim intrauit requiem, & propriam regni hæreditatem obtinuit. Sic itaque Dominus Iesus noster quadragesima secunda generatione, postquam mundus cæcitatis antiquæ tenebras, atque Abraham credente Chaldæorum incendia dereliquit, adueniens in carne, baptismi nobis lauacra, & cœli ianuas patefecit. Vnde profectò virtutum cursu, sub eiusdem

Cap. I. numeri sacramento, ad id quod nondum videmus tendimus: sed sperantes per patientiam exspectamus donec veniat quod in Christo læti percepimus, & iam quotidie prælibando, gustu cœlestium sacramentorum fruimur. Quapropter vt hanc viam tam angusti itineris meliùs desuper Spiritu sancto illustrante pertransire possimus, libeat paulum articulum reflectere, quatenus per singulos patres virtutum tramite moraliter castra metentes, possimus vastam vitiorum solitudinem pertransire, & ad Christum ocyus diuina iuuante gratia peruenire. Per hos igitur Patres ad nostram salutem Christus in mundum veniebat, & horum omnium in seipso gerebat officium, vt horum interpretatione nominum nostram designaret salutem. Quam rectè salutem quærentes, primùm cum Abraham de incendio vitiorum exire curemus, & ad patriam virtutum, quam Deus nobis per semetipsum monstrauit, tendamus. Vbi primùm fides, quæ per dilectionem operatur, necesse est interueniat; vt per eandem fidem, quia per carnem nequimus, filij simus Abrahæ, quatenus cohæredes eius esse postea valeamus. Scriptum namque
Gen. 15. 6. legimus, *Credidit Abraham Deo, & reputatum est ei ad iustitiam.* Credamus ergo & nos, quia pro nobis hæc scripta sunt; & exeamus de terra carnis nostræ vltra proficiscentes ad Meridiem, vbi Christus pascit, atque cubat in omni plenitudine charitatis. Tunc igitur quisque rectè pater excelsus nuncupatur, cum tanta fidei fortitudine sublimatur, vt magis Christum fide, quàm ex se carne generet. Neque enim Abraham primùm nisi per fidem iustificatur, atque ideo obediens factus meruit audire, quod in semine eius omnes gentes benedicentur. Ideo & tu si vis pater excelsus fieri, imitare tantum Patriarcham; quia tunc veri sumus filij Abrahæ sicut Dominus dicit, si eius faci-
Ioan. 8. 39. mus opera. Abraham quippe pater multarum gentium postea commutatur, quia per gratiam quisque pater multarum virtutum efficitur. Fides namque Christi gratiæ copulata, plurimarum virtutum copiam in nobis generat, & facit nos aliquando exire obedientes in locum per contemplationem, quem accepturi postea sumus in hæreditatem. Exiit ergo ille nesciens quò iret; & nos quidem per fidem ambulantes tenebrarum caligine inuoluimur, quia nondum per speciem
1. Ioan. 5. 4 ambulamus. *Hæc est*, inquam, sicut ait A-

A postolus, *victoria quæ vincit mundum, fides nostra.* Et ideo si cohæredes tanti patris esse cupimus, fidem, quæ per dilectionem operatur, in omnibus teneamus, quia sine fide Deo nequaquam placere possumus. Hæc est namque prima mansio, in qua verus Hebræus Ægyptum fugiens supra petram, quæ Christus est, firmissimè castrametatur. De qua fide, quæ multarum virtutum initiatrix est, verus
B Isaac profectò nascitur. Isaac quippè risus Isaac.
vel gaudium interpretatur, siquidem quia tunc verè gaudemus, si per fidem Domino cohærentes virtutum opera adimplemus. Vnde Apostolus clamat dicens,
Gaudete in Domino semper, iterum dico gaude- Philip. 4. 4
te. Gaudium itaque verum non nisi de fidei substantia, & virtutum operibus generatur: substantiam autem sperandorum Apostolus eandem fidem appellat. Heb. 11. 1.
Vnde non aliud per ipsam fidem de Deo sentire oportet, quàm quod adhuc spe-
C tantes in futurum per Christum expectant. Spetandorum autem substantia fides interdum ideo dicitur, quoniā quidquid illud est quod Deus est, habitare per fidem in cordibus nostris, aut intelligendo, aut certè credendo debet, donec in via sumus. Vnde quod cœlū & terra minimè capiunt, sinu fidei oportet comprehendere; & de Deo, vt est, sentire, & in omnibus etiam quæ incomprehensibilia videntur, vt se rei veritas habet, per fidem omnia comprehendere. A-
D lioquin error magis, quàm fides est appellanda, si aliud fide concipitur, quàm quod Deus est, & ipse de se credentibus vt crederent Spiritus sanctus Deus reuelauit. Nam fides omnem intelligentiam, dum sumus hic in via, antecellit. Quoniam quidquid est quod intelligere non valemus, quia Deus veritas non mentitur, fide credimus, & in fide per substantiam, quidquid est illud quod est, iam tenemus. Hanc igitur sperandorum substantiam ad liquidum non quomodo est scientes, sed quia est plenissimè cre-
E dentes; etsi nondum adhuc in re tantum, quia in spe profectò gratulamur; meritò in Isaac, qui risus interpretatur, castrametamur. Isaac quippe totus in spe, quod repromissus concipitur per fidem, quod nascitur per gratiam, gaudium parentibus generauit. Ita sanè & Apostolus spe gaudentes nos esse voluit; quia de spe bonæ conscientiæ, quam in Christo per fidem, quæ per dilectionem operatur, habemus, risus nobis ex gratia generatur.

CAP. I. Hinc quippe est quod virtuti operam damus, vt in spe veluti Isaac ferentes eodem anno, id est, in præsenti vita centuplum accipere, & in futuro vitam æternam possidere valeamus. Sed quia in Isaac spes vitæ negotio figuratur, necesse est vt Rebeccam, quæ patientia interpretatur, in coniugiũ sumamus; ne sine patientia spes citò frãgatur. Sed sicut ait Apostolus, *Spe gaudentes, in tribulatione patiẽtes.* Rom. 12. 12. Vnde & Rebecca in Mesopotamia nata dicitur: quippe quia Mesopotamia fluminibus circumdatur, vt inter tentationes ac tribulationũ procellas, multis angustiarum iniuriis erudita, sciat de conceptu spei Deo filios procreare, & meditanti Isaac in agro virtutum pallio cooperta verenter occurrere. Si quidem Isaac, spes videlicet promissorum Dei, in eo meditatur agro, quo thesaurum nouit reconditum, & occurrit ei patientia coniunx, quę suo complexu cuncta componat; vt per labores & certamina thesaurum possit effodere, & ad promissam spem quandoque feliciter peruenire; pro qua beatus Apostolus suos monebat auditores, *Iustè & piè viuamus in hoc sæculo exspectantes beatam spem & aduentum Domini.* Tit. 2. 13. Ista est namque spes, quæ processit vsque ad interiora velaminis Christi; & velut aurora dum illiditur fluctibus, quia patientiæ sociata, tanta atque immobilis perseuerat, & nullus periclitatur angustiis. Quam rectè patientiam tũc in tabernaculum Saræ introducimus, cùm quidquid laboribus fatigamur, patientissimè totum gratiæ committimus redemptoris. De quibus profectò parentibus, quid aliud quàm caritas generatur? Quia nimirum spes nobis talia repromittit, qualia nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis aliquatenus ascenderunt, proculdubio non possumus non amare. Et inde est, quòd caritas procreata iugiter inardescit, & contra omnia carnalia dimicans vitia supplantat. Sed cur per Iacob caritatem significari dixerim, si diligenter animaduertimus, facillimè quibimus intueri. Præsertim si duas tantum vxores eius, Liam videlicet atque Rachel, in medium deducamus. Quarum Lia laborans interpretatur, Rachel verò visum principium dicitur: quam sibi caritas dum primùm rectè appetit in coniugium, præsentis vitæ labores ardenter tolerat. Et quidquid eximium est periculi, sine cessatione vsque ad mortem per patientiam concertando superat. In tantùm vt parum ei videatur quod laborat, si fortè possit peruenire ad eam quam amat. Vnde scriptum est, *Concupisti sapientiam, serua mandata, & Dominus tibi illam præbebit.* Eccl. 1. 33. Sed Lia, videlicet vita actiua, prior nuptui noctu traditur, dum hic proximos interim per caritatem diligere iubemur. Quia si primùm proximum, quem videmus, minimè diligimus; Dominum, quem non videmus, diligere vt oportet non valemus. Nam & idem Patriarcha primùm Iacob, deinde Israel rectè dicitur. Quia eadem caritas antea per labores vitia supplantans vitam practicam complexatur: postea namque per contemplationem Deum facie ad faciem, sicuti est, certissimè perfruitur. Vnde Apostolus, *Nunc autem*, inquit, *manent fides, spes, caritas, tria hæc, maior autem caritas.* 1. Cor. 13. 13 Et cur maior? nisi quia cùm finitum fuerit quod ex parte est, sola caritate fruituri quod perfectum est contemplabimur, illam sapientiam quæ Deus est; atque ita cum illa & per illam beatè viuentes, ipsi etiam beati erimus? Propter quam nimirum seruit omnis religiosus, & desudat fortiter in agonia, huius desiderans nimiam pulchritudinem, si quandoque mereatur attingere illud visũ principium, & in eo feliciter delectari. Neque enim se quisque conuertit seruire iustitiæ per caritatem, nisi vt quietè viuat in verbo, per quod videtur principiũ quod est Deus, & requiescat protinus post laborem. Quis tandem amauerit in operibus iustitiæ desudare, laborem passionum, nõ propter Rachel, imo propter Liam, subire? Quis eam vitam propter seipsam vnquam expetiuit? aut quis eam per mortẽ petiit, quam omnes moriendo deserunt? Hinc namque est quod caritas Deum ex toto corde, & ex tota anima, & ex tota virtute, non ob aliud quàm propter seipsum diligit; proximùm verò non propter seipsũ, sed propter Deũ amare disponit, & ei per caritatem seruire contendit. Verùmtamen quamuis propter eandem Rachel, id est propter visum æternæ vitæ principium, cuncta deuotione virtutum opera peragamus: Lia nobis primùm nocte supponitur, quia per seipsam vita laboriosa diligi non poterat, vt per eam Deo virtutum filios generantes quandoque ad dulces cœlestis vitæ perueniamus amplexus. Toleratur ista, vt perfruatur illa. Sed dum quæritur illa, ista supponitur, vt post istam perueniatur ad illam. Seruimus autem primùm, cùm à nobis

CAP. I. Lia diligitur, septem annis, id est septem legis præcepta seruantes, quæ ad proximi pertinent caritatem: deinde alios septem iuxta perfectionem vitæ rursus reinsumimus annos, si quomodo ad illam, quam concupiscimus, ardenter ingrediamur. Hinc namque dicitur: *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum.* Et, *Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram. Beati quoque lugentes, quia consolabuntur.* Et, *Beati qui esuriunt ac sitiunt iustitiam, quorum est æternæ vitæ saturitas.* Et, *Beati misericordes ac pacifici, quoniam ipsorum est regnum cælorum.* Felices sunt ergo Monachi, quorum talia sunt incitamenta virtutum.

Eccl. 1. 33. Mat. 5. 3.

Quia si verè sunt quod dicuntur, in eorum vita ista virtutum incrementa beatitudinis parant regni. Etsi nondum in re, in spe tamen talibus quotidie coronantur. Vellent enim si fieri posset, sine tolerantia laboris, quæ in agendo faciendoque amplectitur, statim ad pulchræ atque perfectæ sapientiæ delicias peruenire. Sed sanè hoc non potest hic, dum viuitur in terra morientium. Et hoc fortè videtur significare, quod dictum est ad Iacob, *Non est moris in loco nostro, vt minor prius quàm maior nubat.* Quæ ideo rectè maior appellatur, quia tempore prior est, propter eruditionem diuinæ voluntatis; quamuis illa meritò antecellat, propter aspectum diuinæ pulchritudinis. Ista est, inquam, caritas, per Iacob atque Israel duobus nominibus designata: quæ cùm fuerit vsque ad auroram matutinæ lucis certaminibus fatigata, Israel tantùm vocabitur: quia deinceps, vt dixi, Deum facie ad faciem caritas contemplabitur, & in amplexibus perpetuæ lucis iocundabitur sine fine. Has namque tres virtutum mansiones, qui vult in Abrahæ semine benedici, & inter filios computari, primum necesse est ingrediatur, ac deinde ad reliquas quotidiè proficiendo castra metetur. Quia sine istis nulla virtutum opera per viam, quæ Christus est, ad patriam nos deducunt. Vnde conicio rectè, quod istorum Deus tantùm ideo appelletur, vt per eos demonstraret illos, qui secundum interiorem hominem tribus istis virtutibus propagantur cultui diuino mancipati, quorum non confunditur Deus vocari. Hos omnes secundum electionis gratiam sibi dedicauit in seruos. Nam dicere, *Ego sum Deus Abraham, Deus Isaac, & Deus Iacob,*

1. Cor. 13. 13. Gen. 29. 26. Exod. 3. 6.

A quid aliud est quàm apertè ostendere, quòd horum tantùm Deus sit, qui tribus istis virtutibus istorum colliguntur ad meritum? Et vt aptius dicam, quid aliud in aliquo comprobatur, nisi hæc tria virtutum mystica dona? Per quæ profectò diuinus sermo à specie transit ad genus, & dicitur Deus Abraham, eorum scilicet, qui cum ipso per fidem iustificantur & patres multarum fiunt virtutum; vt in idipsum, secundum promissionem seminis vnum omnes inueniantur. Deus autem Isaac eorum rectè accipitur, qui spe gaudentes tribulationes patiuntur; quorum vox est cum Apostolo, *Quia consedere nos fecit in cælestibus.* Sanè nondum in re, sed in spe plenissimè gloriantes, & nullis æternæ vitæ promissionibus infirmantur. Vnde & credentes Apostolus diuinitus exhortatur, *Si consurrexistis igitur cum Christo, quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram. Mortui enim estis, & vita vestra abscondita est cum Christo in cælis.* Tales namque spes facit gaudentes nos, & Isaac nomine dedicari: quia in præsenti vita iustè piéque viuentes, nihil aliud quàm beatam desiderantes spem, aduentum Domini exspectamus. Quorũ quia Deus portio & hæreditas inuenitur, Deus Isaac, id est spe gaudentium, meritò nuncupatur. Porrò quia Deus Iacob potius quàm Israel interim adscribitur, designat charitatem illam, quæ per dilectionem proximi hic cum fide hactenus operatur, & negotium actiuæ vitæ in spe peragit: quia dum cum istis viuitur, visione Dei sicuti est hic nullus fruitur. Et ideo interea potius Deus Iacob quàm Israël rectè appellatur; ne quod nondum est, illis qui adhuc sunt in certamine sine fruitionis gratia nomine tenus condonetur. Nec mireris quia dixi tribus istis omnium vniuersitatem electorum velut per speciem designari; cùm alibi Noë, ac Iob, & Daniel, pro vniuersis accipiantur, qui soli sua in extremis iustitia liberabuntur. Sua, inquam, quia gratis per fidem iustificati, eorum patrum operibus inhærendo, quorum præsignauit nomina, Dei iustitiam conseruantes, propriam sibi suis meritis acquisierunt. Similiter & in his, vt diximus, Deus eorum accipitur, qui per fidem, ac spem, & dilectionem, patribus copulantu, & cultui diuino seruiunt; quia sicut liquido constat, nullus sine istis tribus

B C D E

Ephes. 2. 6. Col. 3. 1.

CAP. I. virtutibus Deo appropinquat, neque Deus eorum vocatur ex merito, quorum non sunt istæ virtutum omnium virtutes vitæ operis in negotio. In his igitur iam mansionibus castrametati reliquas Christo duce faciliùs commeabimus, super istas cæterarum virtutum opera cumulando; quia nimirum hæc non nisi omnium virtutum perficiuntur operibus; vt verus Hebræus ad terram, quæ Christus est, quandoque perueniat diu patribus repromissam. Vbi mox ante alios significātius, post eos quos Euāgelista præmisit, primùm occurrit Iudas, qui rectè cōfessio interpretatur: eo quod postquam tribus istis velut virtutum passibus Christianitatis iter fuerimus ingressi, necesse est vt ad confessionem fidei ilicò nos paremus; quatenus ante Reges & Præsides, vel certè cùm relaxamur aliquantisper à tentatione, confessionem non minus corde quàm ore teneamus; ne per infirmitatem carnis virtutes, quas percipimus, subitò relinquamus. Quam si omninò Petrus in passione seruasset, discrimen negationis non incurret; verùm quia Christum cōfiteri timuit, fidei ac caritatis ardorem in subito prætermisit, & laqueum negationis non euasit. Sed ne in desperationis baratro diutiùs remaneret, mox ad eum diuina respexit clemētia, & quod per inconstantiam fidei deliquit, per confessionem postea amarius purgauit. Siquidem confessio gemina esse dicitur, eo quod aliud est confiteri Deum per fidem, & hanc omninò confessionem caritatis ardore ad finem vsque vitæ inter vniuersa tormenta constanter retinere; aliud sanè postquam prolabimur, cōscientia nos accusante, peccati confessione purgari. Vtraque tamen virtus prædicatur: sed illa mirabilis ex virtute martyrij, ista quodammodo laudabilis propter confessionem & remedium peccati. Illa siquidem martyrio coronatur; ista saltem veniam post reatum meretur. De illa quippe dicitur. *Qui me confessus fuerit coram hominibus, & ego confitebor eum coram patre meo qui est in cælis.* De hac verò, *Quia gaudium est in cælo super vno peccatore pœnitentiam agente.* Nec immeritò quod Iudas quarto loco ponitur: quia Deus Trinitas tribus præmissis virtutibus, cùm sit vbique colendus, quarta videlicet sola confessione hominibus prædicatur. Vnde scriptum legimus; *Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem.* Et ideo quisquis es, Christiane, si vis tibi tres istas virtutes

Mat. 10. 32

Luc. 15. 7.

Rom. 10. 10.

A proficere ad salutem, confessione induere, quatenus contra omnia aduersantia victor possis existere. Nam Diabolus cunctos expetiit, vt cribraret velut triticum. Tu autem, aut per confessionem thesauri fidei tibi fortè commissum omninò seruabis, vt contra vitia tentationis Christianum re probes; aut certè post reatum pœnitēdo, sola confessione mundaberis. Alioquin quisquis es, non euades, si harum vnam non tenueris. Forsitan ergo B Christus de Iuda, qui est quartus ab Abraham, idcirco nasci voluit, & tribus prætermissis fratribus, de quo veniret per carnem, hūc elegit, vt mox percepta gratia fidei, & spei, ac caritatis, ex nostra Christus confessione nasceretur, moribus eum ac voce veraciter profitendo quatenus & ipsi in semine, quod est ipse, diuinitus coūniti, benedictione fruamur, etiamsi post baptismum labimur. Ergo quia tres inesse motus animi sapientes sæculi dixerunt, necesse est per confessioC nem, quæ quarto succedit loco, continuò reparemur: vt Christus, qui in nobis concupiscentia, & ira, ac ratione humana perimitur, vera confessione peccati ad pristinum caritatis opus confestim resurgat & innouetur. Ruben quippè, qui effusus vt aqua dicitur, concupiscentia denotatur. Et Simeon iræ vitio adscribitur, quoniam furor eius pertinax criminosius exprobratur. Porrò Leui rationabilem tenet formam, cui etiam seruare legem committitur. Sed quia humana ratio D contra diuinam non præualet sententiam, necesse est confessione deleatur quidquid tribus istis motibus negligenter contrahitur. De qua igitur confessione per Prophetam pulchrè dicitur: *Confessionem & decorem induisti*, videlicet fide ac moribus Christum in omnibus exornando, ne nudi inueniamur: imò per hanc, quia pulchritudo virtutum & fidei confessio semper in conspectu eius versantur, coràm Domino nos vbique sistentes mūdi & immaculati inueniamur. Quisquis E igitur Christiano censetur nomine, non tātum glorietur dici quàm esse, quia profectò hæc est quadratura virtutum quæ perfectum faciat Christianum, & omni soliditate vndique versari firmissimum. Super quam reliquarum fabrica virtutum solidiùs confirmatur; eo quod sine istis nulla possit virtus subsistere, neque Christianus aliquis esse. Sed quia in fundamēto diu morati sumus, regiam carpentes viam, restat vt ad Phares & Zaram ocyus venia- CAP. I.

Psal. 103. a

CAP. I. veniamus. Phares namque lingua no- A stra diuisus interpretatur; Zara verò oriens sonare videtur. Ille nimirum rectè Phares dicitur, quem torrens tribulationis vna cum populo peregrinantis de medio diuidit Babylonis. Vnde Propheta clamat, dicens, imò per Prophetam Dominus, Esa.52.11. *Exite popule meus de medio Babylonis, exite qui fertis vasa Domini, & pollutum nolite tangere.* Benè enim se diuiserat à populo, videlicet à terrenis, qui dicebat, Philip.3.20. *Nostra autem conuersatio in cælis est.* B Sed & Dauid, Psal.42.1. *Iudica me Deus*, inquit, *& discerne causam meam de gente non sancta.* Talibus & huiuscemodi incrementis sancti Dei proficientes, ad patriam Paradisi gaudentes ibant, & semper ad id quod in ante est se superextendebant. Vnde in Zara matutinam Dei auroram conspicientes, splendebat vbique in eis sol iustitiæ, & verus Lucifer in eorum cordibus oriebatur. Porrò in Esrom velut in acie constituti, sagittas quibus militia Christiana armatur contra hostem, dirigimus. De quibus sagittis profectò dicitur, Psal.44.7 *Sagittæ tuæ acutæ, populi sub te cadent.* Quas denique sagittas filij excussorum, Apostolorum scilicet, tenentes, ibant vbique fulgurantes, & omnem altitudinem redigentes in captiuitatem. Futurum est vt fiat omnis mundus subditus Deo. Has igitur virtutum sagittas quisque sibi tunc ad cor apponit, cùm compunctionem diuini Spiritus percipit; & carbones, qui forcipe tolluntur de altare Dei, velut desolatorios contra omne frigus peccati deuotus admouit. Ac per hoc fit vt ad Aram, qui electus vel excelsus interpretatur, tandem aliquando perueniamus: quia nimirum qui istis fuerint enutriti virtutibus, hi profectò genus electum, secundum gratiam qua quisque gratificatur, inueniuntur. Felix ergo ille est, quo secundum Dei electionem, meritis interuenientibus, excelsus fuerit appellatus, atque consummatione virtutum in vltima Dei examinatione electus meruerit approbari. Sanè talis dum hîc in via viuitur, populus voluntarius quod est Aminadab non inconuenienter vocatur. Quoniam voluntariè semetipsum Deo quotidie sacrificat, & in omnibus mandatis ac iustificationibus Domini vltroneus, quæ sunt bonorum operum instrumenta offert, & ea iugiter meditatur. Alioquin Deo

acceptum non erit munus operis, si non fuerit sponte dedicatũ ex abundantia bonæ voluntatis. CAP. I. Vnde in lege donaria offerentes, prorsus vltronei requiruntur, vt ex eo quod quisque habet acceptum fiat, & non ex eo quod in voluntate aliquis non habet. Nihil igitur ditius est bona voluntate. Quæ tunc verè fit deuota, si ad futuram semper inspiciat mansionem, & quæ sunt æterna bona indesinenter intendat. Naason autem augurium forte interpretatur. Et quid per forte augurium, nisi recta fides, per quam quæ sunt diuina contemplantes, promissas rerum humanarum diuitias parui pendimus? Vilescunt namque omnia quæ sunt in terris, si benè velut augurando illa considerentur, quæ nobis promittuntur in cœlis. Fortassis ergo Ioseph tali se gloriabatur augurio eruditum; & ideo fratribus dicebat, *An ignoratis quia non sit similis mei in augurando?* Gen.44.15. Sanctorum quoque augurium, quod C est percipiendi fiducia, valdè firmiùs exhibet quod promittit, quàm gentilium error, in quo quidquam aliud non est præter dæmonum falsitatis figmentum. Sed quia verus diuinorum inspector, contemplando semper inhiat ad superna, quandoque necesse est sensibilem se reddat, & intelligat mandatorum Dei mysteria, quibus Propheta Sacramentis imbutus aiebat, dicens, *A mandatis tuis intellexi, propterea odiui omnem viam iniquitatis.* Ps.118.103 Et Apostolus, *Sentite de* Sap.1.1. D *Domino in bonitate & in simplicitate cordis.* Quid igitur est, sentire de Domino in bonitate, nisi quodammodo suauiter percipere, & quodam palato cordis prægustare, quàm suauis est Dominus? Talis itaque gustus omnem carnis concupiscentiam, si est in nobis, abdicat, & in præsentiarum miseriis reficiendo nos confortat ac consolidat. Interea qui sic sentit de Domino, præsentis vitæ angores & oblectamenta sentire non potest: eo quod in ipso sit maxima Domini fortitudo. E Pastus enim tali dulcedinis sensu Booz ilicò, quod sonat in ipso est fortitudo Domini, consolidatus gustu aptissimè nuncupatur. Vnde nimirum Elias cùm percepisset cibum de manu Angeli, gustu recreatus, ambulauit in fortitudine cibi illius XL. diebus & XL. noctibus vsque ad montem Dei Oreb. Quem montem Christum significare non ambigimus: ad quem fidelis quisque per

CAP. I. hæc incrementa virtutum quotidie properat, quandoque perventurus. Sancta igitur viri anima, paululum cùm prægustat quàm suauis est Dominus, mox mundi nescia velut ignis amoribus inardescit, & fit fortis; ita vt ei non videatur impossibile venire ad quod tendit. Magis autem in bello fortis facta, cuncta quæ occurrerint aduersantia transilit ac contemnit. Quod si cœperit quid iam fatigari, continuò Deum vbique præsentem sentiens velut propugnatorem fortissimum, eius consolidatus brachio non lacescit. Quapropter Domini solatio adiutus, verus Christi athleta, obedientiæ arma semper baiulans Obed efficitur. Siquidem Obed in lingua nostra seruiens vocatur. Quæ seruitus vt sit perpetua, rectè non aliunde quàm de fortitudine & velocitate timoris Dei generatur. Vnde Ruth quoque, de qua hic nascitur, festinans est interpretata: vt sit sensus, quod cœlestis vitæ militia talibus enixa parentibus otiatur, & generet Iesse, quod profectò incensum dicitur. Incensum scilicet illud, quod infra Sancta Sanctorum vbi Iesus Pontifex introiuit, super aram in odorem suauissimum Domino manè ac vespere offertur. Quippe quia sic seruire, velut incensum boni odoris fragrare est, & igne caritatis Deo in holocaustum feliciter concremari. De hoc quippe sacrificio virtutum in Pentateucho profectò

Gen. 8.21. dicitur; *Odoratusque est Dominus odorem suauitatis.* Alioquin sacrificiorum carnis adustio magis fœtorem generat, quàm odorem suauitatis Domino. Aut nunquid Deus talibus rectè delectari videtur, qualibus nec humanus sensus, etsi ex his interdum nutritus fit, honestiùs se agens, delectatur? Non omnino talia sunt cœlestium odoramenta virtutum,

Apoc.5.8. quæ secundum Apocalypsis Ioannis fidem orationes sunt Sanctorum. Vnde

Psal. 140. 2. Dauid aiebat dicens, *Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo.* Quod incensum quia ex multis bonorum operum speciebus conficitur, ideo cum summa deuotionis fiducia in conspectu Dei dirigitur: vt ex hac Dauid, qui manu fortis interpretatur, quasi virtutum ex merito pronascatur. Veruntamen quia Booz, etsi in ipso est fortitudo accipitur, maior hic duntaxat rectè æstimatur, qui iam quod in ipso est manu propria agere pertentat, & viribus suis vna cum

A Dei gratia vrsorum brachia, & leonum ora valet effringere; quàm ille qui hactenus fortitudinem quæ in ipso est operibus noluit aut non valuit adimplere. Qua igitur fortitudine quisque aduersarias deiecerit potestates, satis est vt post victoriam Salomon, id est, pacificus habeatur. Quia nullus hic magis quàm propter pacem bellare videtur. Et ideo dignum est vt prostratis vitiis, deinceps & subiectis

B hostibus quisque tranquillus ac quietus viuat: quatenus ex eo quod futurus creditur iam esse incipiat. *Beati enim pacifici, quoniam filij Dei vocabuntur.* Mat.5.9. Quid igitur in hac vita felicius est, vbi non nisi iurgia & scandala vigent, quàm inter eos qui oderunt pacem esse pacificum? Vel quid difficilius, quàm inter seditiones & molimina vitiorum, inter fraudes & laqueos inimici, quempiam immunem esse, & quæ pacis sunt iugiter operari? Hæc siquidem inter octo beatitudines septi-

C ma est, quæ in futuro plenius repromittitur, cùm adoptio filiorum Dei fuerit exhibita, per quam summa Sanctorum requies designatur. Nam in Genesi septima dies sanctificatur, in qua Deus requieuisse legitur, per quam æterna illa pax, quæ exsuperat omnem sensum, velut ex præsagio futurorum, ab initio Spiritus sancti gratia consecratur. Quod si ab exordio fidei, scilicet ab Abraham, qui ex fide nempe iustificatus promissionem primus accepit de Christo, vs-

D que ad Salomonem simul omnes connumeres, quindecim colliguntur, quibus ad templum gradibus olim ascendebatur, & sub ipso numero etiam quindecim Psalmorum Cantica titulis prænotantur. Qui profectò numerus ex septem & octo constat, quatenus eisdem virtutum gradibus nos propter adoptionem filiorum Dei satis pacificos exhibeat, atque operum incrementis ad culmen pacis vsque perducat. Septem igitur referimus propter sabbatum ad

E legalia vitæ instituta; octo verò propter resurrectionis gloriam exsequimur, vt quantocius, quæ sit illa cœlestis patriæ pax, plenius degustantes percipere mereamur. Non minimum ergo ille in hac vita conscendit, quisquis iam Domini dispensante gratia pacificus dignè vocatur. Huic sanè quid superest, nisi vt aliorum profectu in caritate dilatatus ac fundatus, vbique propagetur? Roboam quippe latitudo populi nuncu-

Cap. I. patur. Quid sit autem latitudo populi, nihil aliud quàm caritas inuenitur, de qua professò dicitur, *Latum mandatum tuum nimis.* Et, *Viam mandatorum tuorum cucurri, cùm dilatasti cor meum.* Ille nimirum iure latitudo populi fore creditur, qui dilatato corde viam mandatorum Dei operibus adimplere probatur; quia quod latet, quod patet, totum circumplecti videtur in intimis, dum deuotè caritatem gerit in moribus. Nullus enim suis excipitur amplexibus: quia omnes in Christo non minus manere quàm peruenire desiderat; & castis visceribus Deum propter se, & proximum propter Deum diligere gaudet, & amare contendit. Sequitur autem Abia, qui pater Dominus interpretatur. Hic præterea longè iam castrametatur ab Ægypto, quandoquidem per latitudinem caritatis filius Dei iam effectus, fratres in Christo omnes veraciter sinu amoris fouet, veneratur, atque diligit. Hic quippe non ollas carnium iam suspirat; sed hæres Dei, cohæres autem Christi, tantùm cœlestia sapit, meditatur, atque intendit. Porrò Asa filius eius, attollens rectè nuncupatur. Quia qui ad hoc culmen peruenerit sanctitatis, semper necesse est ad sublimia se attollat, & eleuet; quatenus per incrementa virtutum de hac valle lacrymarum festinus ascendat. Disposuit enim ascensiones in corde suo. Et ideo celerius adeptus est vt Iosaphat dicatur. Iosaphat ergo, ipse iudicans, vel iudicium Dei sonat. Si enim felix animus quotidie se attollit, vt spiritalis efficiatur, tum ipse iudicans iure interpretatur. Quia sicut ait Apostolus, *Spiritalis omnia diiudicat*, & ipse à nemine iudicatur. Agit autem secum quotidie Dei pertractans iudicium, ne dum omnia examinat, ipse in aliquo reprobus inueniatur. Iste igitur habitans in excelsis, de supernis cuncta considerat, ad excelsa virtutum peruenisse iure lætatur. Et ideo Ioram qui sequitur aptè excelsus, secundum hanc quam gradimur viam, vocatur; vt discat viator huius itineris, dicere cum Apostolo, *Nostra autem conuersatio in cælis est.* Porrò Amasias, populus eleuatus, & Osias robustus Domini sonant; vt simul super eos cohæreat illud Propheticum, *Eleuare, eleuare, Hierusalem, indue fortitudinem brachium Domini.* Qui tum fidelis rectè se eleuat ad sublimia, cùm se induit non sua fortitudine, sed

Ps.118.96. ibid.32. Mat.5.9. 1.Cor.2.15. Psal.3.20. Esa.51.9.17.

A assumit sibi auxilium brachium Domini. Deinde Ioathan profectus iure accipitur; quia sancti viri animus, dum in hac vita viuitur, indesinenter habet profectus suos, & vadit iugiter de virtute in virtutem, vt apprehendat Deum deorum in Syon. Vnde Achaz qui sequitur, aptè comprehendens interpretatur. Perfecti viri namque animus meditatur cum Apostolo illud comprehen-

B dere, in quo iam diuina dispensante clementia comprehensus est. Idcirco post profectum operis, ordo succedit virtutum, vt idem apprehendens intelligatur. Sequitur autem Ezechias, fortis Dominus; quia hic talis iam non sibi viuit, viuit autem in eo altissima virtus Christi. Et ideo non ipse, sed fortis Dominus in illo feliciùs, quàm extollentiùs enuntiatur, ac per hoc, quia iam non ipse est per efficaciam mentis, qui per carnis substantiam adhuc inter infirma mundi versatur, rectè obliuio-

C sus huic continuò subnectitur. Manasses ergo in lingua nostra obliuio vocatur. Vnde & Paulus prædicator egregius præteritorum obliuiscens, ad ea quæ in futurum sunt quantocius se agebat; vt in Ammon fidelis inueniretur, & per Iosiam salus Domini sibi comes inuenta, ipse post finem vitæ cum Angelis gloriosius decantaret, *Salus Deo nostro, qui sedet super thronum & agnum.* Istis igitur mansionum successibus verus Hebræus noster transactis, restat nunc vt

D secundum Iechoniam præparet se; non vtique ad captiuandum, sed hinc ad transmigrandum, quoniam beati qui parati sunt occurrere Christo. Vnde alubi legitur, *Et quæ præparatæ erant intrauerunt cum eo ad nuptias.* Hinc quoque voce Redemptoris vigilantibus seruis dicitur, *Et vos estote parati.* Per hunc itaque Iechoniam, hi rectè accipiuntur, in quibus est sola Domini præparatio, & eius interea præstolantur aduentum, donec eorum petitio com-

E pleatur. Quia Iechonias præparatus Domini quolibet ex negotio demonstratur. Ex quo nimirum Salathiel genitus, petitio mea Deus interpretatur, eorum designat personam, qui nihil in terra requirunt, sed dicunt vtique cum Propheta, *Vnam petij à Domino, hanc requiram.* Quorum portio & hæreditas inuenitur Deus: & eorum iugis oratio est, vt sit eis Deus omnia in omnibus,

Cap. I. Philip.3.12 Philip.3.13 Apoc.7.10 Mat.25.10 Psal.26.7.

CAP. I. vt cum eo quandoque & ipsi vnum inueniantur. Cui Sorobabel quoque succedit, & vocatur iste magister in lingua nostra; quatenus eorum exhibeat magisterium veritatis, qui sciant refellere inter caligines obscuritatum eorum confusiones qui morantur in Babylone, & peccatorum suorum laqueis inuoluti adhuc tenentur captiui. Talium enim doctrinæ magisterium in Ecclesia ideo subrogatur, vt de captiuitate vnà cum Iesu pontifice magno, recto itinere prædicent B quibusq; in Hierusalē, qui fuerant errorum laqueis implicati, & faciant eis intelligere illud quod Abiu sonare videtur. Abiu namque, pater meus iste, interpretatur. quem tunc rectè confiteri probantur, si peccatorum nexibus absoluti, non alium quàm vnum eūdem quoque Deum qui possedit ac fecit & creauit, adorant, venerantur, & colunt. De qua tandem profecti regione tātisper veniamus in Eliachim, qui Dei resurrectio vocitatur. Ita sanè surgentes, vt deinceps C in nouitate vitæ ambulemus, & Dei adiuti auxilio, inimicos salutis nostræ vincamus, si quomodo tandem aliquando in Sadoch iustificari mereamur ab eo qui iustificat impios, & de peccatoribus facit pios. Azur quippe adiutus, & Sadoch iustificatus interpretantur. Quia nemo prius iustificatur, quàm Dei adiutus misericordia, Dei iustitiæ sit subiectus, vt per eum eius auxilium inuocetur. Interea de Ioachim, qui frater meus sonat, aliud quid possumus intelligere, quàm D

Mat. 12. 50 quod ipse Dominus ait, *Si quis fecerit voluntatem patris mei qui in cœlis est, ipse meus frater, soror, & mater est?* Vnde quotidie in oratione Dominica exoramus, vt fiat eius voluntas in nobis super terram, quemadmodum fit & in Angelis super cœlos. Talis igitur voluntas vnum nos cum Deo efficit, & supernis consociat atque consolidat veritati. Vbi prudens animus diligenter intendat, quod non qualitates aut actus eorum iuxta mortalitatem expressimus, sed per interpretatio- E nes tantùm eorundem nomina, spiritalibus spiritalia comparantes, profectus virtutum & veri itineris incrementa monstrauimus. Hærent enim sibi omnia bonorum operum instrumenta, & ita inter se connexa sunt vniuersa, vt qui eorum aliquo caruerit omnibus careat. Et ne dicat fastidiosus auditor, quod noluerit Euangelista in istis nominibus, ad

A patriam ire desiderantibus ethicam præmonstrare doctrinam: intendat cur quorundam in catalogo genealogiæ omissa sint nomina, quorundam verò taliter annotata, vt & numero satisfacerent, & virtutum incrementis profectò congruerent. Si enim populus ille Hebræorum, per desertum ascendens, iuxta mansionum interpretationes, iter conscendisse virtutum à Catholicis dicitur Doctoribus; quantomagis in his iter vitæ iure accipitur, per quos Christus, secundum promissiones Dei in formam serui ad nos venisse probatur? Et dignum itaque est, vt nos per eandem lineam sanctitatis ad eum fide nitamur, per quam ipse monstrare dignatus est ad nos descendisse. Nempe quia ideo venit, mediator Dei & hominum, vt fieret firmus vnus idemque Dei pietatis ac clementiarum descensus, & nostrarum per ipsum quotidie virtutum census. Idcirco moneo Lectorem meum, ne dedignetur secundum has interpretationes nominum, iter virtutum ascendere; per quos non dedignatus est auctor vitæ, iuxta promissiones olim promissas, ad nos descendere. Cuius à longè descensum sponsa in Canticis prospiciens, aiebat dicens: *Ecce hic venit saliens super montes, transiliens super colles.* Cant. 2. 8. Et quid est dicere, ecce hic venit saliens super montes? Ecce enim demonstrantis est. Quomodo ergo velut in præsentiarum ostenditur, qui satis à longè venturus Scriptura teste monstratur? Nisi quia in his omnibus, ac si in semine iuxta promissum coram positus, cernebatur. Cernebatur autem saliens super montes, ac transiliens colles. Non per campestria quidem, nec per cultioam terram: sed per solitudines, per cacumina montium, per deserta collium iter faciens. Vnde nec immeritò per hos viam moralem ostendimus illi, qui vult ad patriam diutius repromissam festinus conscendere: per quos & in quibus Christum ambulantem, velut capream hinnulumque ceruorum ad nos descēdisse gratulamur. Ille enim exultans & ludēs nullas timuit insidias venantium erga montes Bethel, in quibus istos habitasse legimus, nullas muscipulas, nullosque laqueos perhorruit. Ideo per hanc viam super montes Bethel nos ire docuit quodammodo, per quā ad nos illū descendisse scriptura mō-

CAP. I. strauit. Inoffensum igitur iter est ire ad Deum, si de virtute in virtutem transimus, & aliud quàm Deum coram oculis, neque ad dexteram, neque ad sinistram non respicimus. Vnde Eliud sequēs Deus meus interpretatur. Eleazar verò Deus meus adiutor sonare videtur. Quoniā eorum Deus tantum esse cognoscitur, & hi soli vna cum Dei adiutorio per hanc gradiuntur viam, qui ad hoc proficiunt, vt nihil aliud in terra quàm Deum possideant, quem summum & perpetuum donum in B cœlestibus habere desiderant. Ex quo rectè Mathan ilico, qui donum sonat, subiūgitur; vt ad illud vnum æternumque auidius tendentes donum, interea vitia supplantemus. Quod profectò sequēs Iacob fieri debere insinuat, qui supplantator interpretatur. Nam & si supra per Iacob supplantatio vitiorum præmittitur, rursus per hoc vnum idemque vocabulum in fine commemoratur; vt vsque ad extremum vitæ contra vitia nos certamen C habere necessarium existimemus: donec appositi ad patres nostros virtutibus in Christo augeamur æternis. Quod benè Ioseph demonstrat, qui adpositus siue auctus in conclusione interpretatur probarur. Quia tunc quisque virtutibus cumulatur, cùm fuerit adpositus sanctis patribus & in ciuitate virtutum perenniter habitaturus introierit. Quod vt fiat, stella maris, siue illuminatrix Maria, inter fluctiuagas vndas pelagi, fide ac moribus sequenda est, ne mergamur vndis D diluuij; sed per eam illuminemur, vt Christū natū ex ea pro salute totius mūdi credamus. Hæc igitur illa terra est, quæ patribus in figura & ænigmate repromittitur. Hæc terra, inquam, est, de qua

Psal. 26. 13. Dauid suspirans canit, *Credo videre bona Domini in terra viuentium.* Hæc terra namque est, quam soli mites inhabitant, de

Mat. 5. 4. quibus dicitur, *Beati mites, quoniam ipsi possidebunt terram.* Per hos sanè Patriarchas ad nostram salutem Christus veniebat in mundum. Et horum omnium in E seipso gerebat officium, & ex horum interpretatione nominum, nostram designabat salutem. Vnde prudens inuestigator diligenter examinet, quid de ipsis Patribus, quidve ad ipsos passim Scriptura loquendo, nobis insinuet. Et continuò inueniet, quod vbique Christus, velut per fenestras aspiciens, prospiciens per cancellos, quantocius sponsæ, videlicet Ecclesiæ suæ, venturum se in carne pronunciet. Cuius amore necesse est vnaquæque anima vitiis exuatur, CAP. I. & è regione ad se venientem respiciat, atque properantis contempletur aduentum, ac non videntibus dicat; *Ecce hic* Cant. 2. 8. *venit saliens super montes.* Super montes scilicet vt ipsi primùm suscipiant pacem; deinde transiliens ad colles, vt etiam hi iustitiam, quæ in Christo est, possint suscipere. Quod & tu, si mons fueris, si salit in te sermo Dei, si de virtute in virtutem transcendis, percipies pacem. Sin autem vel secundus à monte, quod est collis, fueris, transilit super te Christus. Ita tamen si tantus es, vt possis iustitiam excipere, & virtutum opera, quatenus ad Christum per fidem venias, consummare. Sed quia huc vsque Christū post parietē nostrum, inter ænigmata & mysticas obscuritatum figuras Ecclesiæ suæ loquentem audiuimus, oportuerat etiam thalamum nuptiarum, in quo Spiritus sanctus omnia charismatum dona parauit, ingredi. Sed quia Faustus velut scorpius in fine huius genealogiæ sua diffundit venena, obsecramus lectorem ne obducta fronte fastidiat, quod nos rursus repetendo agimus, ne suis errorum laqueis simpliciores quosque inuoluat. Vnde adhuc proponendum est, ne quandoque in fine huius genealogiæ velut serpens nostro insidietur calcaneo. Laborat enim, ne rectò tramite fidei possimus ingredi ad Christum longè diu Patribus repromissum. Et cupit euacuare, ne de Dauid stirpe ortus credatur. Ait itaq; sibimet callidus persuasor, ac si dialogum texens, qui possit simpliciores quosque laqueis irretire. *Quid,* inquit, *Matthæus scripsit?* Liber generationis, *ait*, Iesu Christi filij Dauid, filij Abraham. *Putaueram*, inquit, *quia esset dicturus, Liber generationum Iesu Christi filij Dei. Nunc autem quia Matthæus hic Dei filij generationem scribere non se fatetur, sed Dauid, erit mihi interim de Maria natus; vt de Dei filio tantùm animaduertas, quod nulla in hoc textu generationis fit mentio, donec ventum sit ad baptisma. Vos autem*, inquit, *frustra ingeritis Scriptori hanc calumniam, tanquam Dei filium ille in vtero mulieris clauserit. Quod si præsertim consideres propositum huius Euangelistæ, potius vult nos accipere, factum aliquando per baptismum apud fluenta Iordanis, quàm de Maria Virgine procreatum. Ille enim dicit baptizatum eum à Ioanne, quem Dauid filium ab exordio designauit, factum aliquando filium Dei post annos duntaxat, secundum Lucæ fidem, fermè triginta. Vbi vox diuina*

CAP. I. *tūc primùm ad eum delapsa sonuit*, Filius meus es tu, ego hodie genui te. *Vides ergo*, inquit, *id quod natum est ante annos triginta*, (vt huic videtur) *de Maria, non esse ipsum filium Dei, sed id quod de baptismate postea factum, hominem videlicet nouum, quem de gentilitatis errore conuersi ad Deum videmur credere; quod nescio tamen vtrum satis cum ea fide faciat, quam vos Catholicam nominatis. Sic*, inquit, *Matthaeo interim videtur, si sunt ipsius haec. Quia nec in partu Mariae dictum legitur illud à Deo*, Filius meus es tu, *&*, Hic B est filius meus dilectus. Ecce hic quam insanissimè de Christo loquitur & sine sensu, ita vt nullis ad reuincendum egeamus scripturarum testimoniis; cùm præsertim Dominum & Saluatorem, non vnius auctoris sententia, aut vnius libri assertio, sed omnis noui Testamenti series, Euangelistarum videlicet atque Apostolorum doctrina, vnum eundemque filium Dei secundum diuinitatem, & filium Dauid secundum carnem, vbique euidenter affirmat. Quod ita probamus ex Euangeliis C & Apostolicis litteris, vt nemo valeat cōtradicere, nisi qui ipsis contradicit litteris. Non sicut sibi Faustus proposuit, nescio quē pauca verba dixisse, & cōtra eiusdem versipellis astutias, nulla postea testimonia protulisse: quod quisq; facere cùm voluerit, nihil quod respondeat inimicus, vltra remanebit, præter illud quo vim manifestissimæ veritatis in diuinis litteris conatur euidētius illudere atque euacuare, vt falsa in scripturis sanctis immissa respondeat; & quidquid contra se sonuerit, furiosius iniecta vbique velit asserere. Sed quia vbique iam Domini dispensante gratia veritas Euangelij præminet, & in omni gente & in omni varietate linguarum, secundum Catholicam atque Apostolicam fidem, vnum omnes libri consonant; considerandum est quàm lōgè à professione beati Matthæi hic aberret, qui solum Christum ab initio Euangelij sui vsque in finem vnum eundemque Dei & hominis commendat filium. Tanto igitur à Catholica doctrina E dissonat, quanto nobis tacentibus à vero, scriptura diuina monstrante, discrepare vbique probatur. Et ideo qui nosse voluerit quemadmodum Matthæus eum quem dicit filium Dauid narrando vsque ad passionem resurrectionemque perducat, ita vt ipsum vnum eundemque vsque ad finem continuatim Dei & hominis filium designet, intentus legat, & inueniet hunc sanè miserum delirasse, &

A coram simplicibus vaniloquiorum suorum nebulas aspersisse. Quia beatus Euangelista, etsi in principio non dixit, Iacob genuit Ioseph virum Mariæ, de qua natus est filius Dei, sed simpliciter, sine additamento, de qua natus est Christus; satis tamen datur intelligi quia ipsum voluit declarare, quem Apostolus alibi ex semine Dauid, à mortuis resurrexisse testatur, & ipse continuò de Spiritu sancto conceptum ac natum ex Maria Virgine luce clariùs manifestat; cui rei adhibet ilicò testimonium de Propheta, *Ecce virgo in vtero concipiet & pariet filium, & vocabunt nomen eius Emanuel, quod est interpretatum nobiscum Deus.* Esa. 7. 14. Sed hic beatus Matthæus, imò per eum Spiritus sanctus, non solùm hîc alio sine additamento, verumetiam sine nomine Iesu, quod vbique iungere consueuit, primùm proposuisse cernitur. Quia mox per Angelum hoc nomen illi inferendum erat, vt gloriosius paulo post sonaret, & diuinitus nomen acciperet, quasi ex præsagio, qui solus substantialiter Saluator prophetatus fuerat à sæculo. Quid igitur maius est, vt hic asseruit, quod factus est filius Dei per baptismum, quando dictum est, hic est filius meus dilectus; an quod idem Apostolus diuinū adhibuit testimonium ex Propheta, vbi ipse partus virginis per Angelū appellatur nobiscū Deus? Quippè quia etsi de cœlo in baptismo, aut certè in monte sonuit, *Hic est filius meus dilectus in quo mihi complacui*, Mat. 3. 17 Non tamen antea filius Dei non fuit, D quandoquidem ex vtero Virginis ille accepit formam serui, qui cùm in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo. De quo Paulus Apostolus apertissimè denique dicit, *Cùm autem venit plenitudo temporis misit Deus filium suum factum ex muliere, factum sub lege.* Gal. 4. 4. Factum autem eum ex muliere, non ex baptismo, sicut hic mentitus est, pene omnis scriptura noui Testamenti declarat. Et idcircò, qui beatum Matthæum, sicut hic conatur contrare, velut ipsum huius Euangelij scriptorem non esse voluerit, restat vt aduersus omnem auctoritatem Ecclesiasticā contradicat, & contra omnia scripturarum fluenta diuinitus inspirata obluctetur. Quia omnis pagina litterarum hoc consona voce probatur asserere, & vniuersorum fides, omniumque linguarum peritia, non aliud quàm Christum Dei & hominis filium, natum de Maria ex semine Dauid, credere & confiteri cognoscitur. Vnde quia hic insa-

Cap. I. nus culmen tantę auctoritatis mentiendo ausus est contraire, iure eliminatus est cum suis omnibus ab Ecclesia, & anathemate condemnatus; ita vt nulla eorum memoria super terram inueniatur, nisi tantùm quòd suas errorum nænias litteris mandauerunt. Vnde ne simplicem quemque, vt dixi, moueat lectorem tenebrarum caligo alias quocunque diffusa, studuimus admodum prout locus poscebat versutias doli prudenter annotare: ne per imperitiam tardiores inuoluat ingenij, & mendacius obnubilet veritatem. Ait itaque inter cætera adhuc veneni sui fallacia; *Quod nec ipse Christus quem Maria peperit (tamen si vllus fuit) rectè Dauid filius appelletur, nisi constet eum omninò ex Ioseph semine esse natum. Quod quia*, inquit, *negatis, illud etiam fatendum est, nec quidem ipsum esse Dauid filium. Quia nimirum generatio, quæ ab Abraham vsque ad Dauid, & à Dauid vsque ad Ioseph, deducitur, & per omnes Hebræorum Patres ad eum vsque dirigitur, Christi fore continuò denegatur: ex quo quia Iesus conceptus non est, vt legitur, nec filius Dauid vtique vt adstruitis inuenitur. Nam nec Virginis ipsius origo ex hac tribu fuisse monstratur, vnde Dauid constat extitisse: sed ex tribu Leui, de qua Sacerdotes omninò fuere. Quod quidem palam est, eo quod eadem patrem habuerit Sacerdotem quendam nomine Ioachim. Quomodo ergo ad hanc Dauidicæ cognationis prosapiam Maria pertinere dicitur, in qua eam nec patrem habere videas nec maritum?* Iure itaque nescio ex quo apocrypho libro hic sibi falsitatis Magister auctoritatem vindicat, qui veritatem Euangelij reluctando contradicit. Sed quia de hoc iam, vt diximus, quantum ad fidem possit sufficere, locuti sumus: strictiùs tamen modo agendum est, quatenus hinc magis pateat veritas, & ne lectori fastidium generemus. Præsertim cùm hæc Manichæorum controuersia ita omnium sanctorum Patrum sit æterno anathemate præfocata, & somno silentij consopita, vt in perpetuum nusquam credatur resurgere, neque deinceps in aliquo iam vlterius pullulare. Neque enim Ioseph, quia concubitu non permixtus, ideo fuit non maritus, cùm ipse sanctus Euangelista mox narret ab Angelo Mariam coniugem ipsius appellatam; qui narrat etiam non de ipsius concubitu, sed de Spiritu sancto eam concepisse. Quod si non Matthæus ista vera, sed nescio quis alius, sub eius nomine, sicut putatum est, falsa conscriberet, itane sibi etiam ipse in rebus apertissimis & de proximo contex-

A tis contraria loqueretur, vt quem diceret Dauid filium, de Maria Virgine sine cuiusque viri concubitu generatum, eiusdē parentes gradatim numerans vsque ad eum sine ratione perduceret, quem non commixtum Mariæ ipse dixisset? Nunc autem nec adeo desipimus, vt talia de Mathæo penitus suspicemur, nec adeo vt hæc alterius quàm Matthæi credamus. Vnde Ioseph maritus Mariæ rectè dicitur, habens eam coniugem continenter, B non concubitu, sed affectu; non commixtione corporum, sed copulatione, quod est carius, animorum. Et ideo constanter destruimus, omnino non debuisse virum Virginis separari à serie parentum Christi, vt per eum, secundum quod supra diximus, origo Mariæ monstraretur. Ac per hoc, quia ex lege cogebatur eam accipere vt propinquam; constat magis eam de stirpe Dauid venire, ex cuius origine Ioseph descendisse nemo est qui ambigat. Talibus ergo & aliis quamplu- C rimis declaratur indiciis, Mariam aliquam ex Dauid carnis propaginem sanguinis duxisse, vt caro Christi etiam ex Virgine procreata, sine dubio originem de semine Dauid duxisse pariter probaretur. Quid igitur contrarium videtur fidei, cùm vnus idemque narrator vtrumque dicat, vtrumque commendet, & virum Mariæ Ioseph, & Virginem Christi matrem, & Christum ex semine Dauid, & Ioseph in serie propagatorem Christi ex Dauid origine? Nunquid non magis con- D uenit credere Euangelio, quàm hæreticorum fabulis? Vnde nos, quia scripturis sanctis credimus quæ vtrunque dicunt, & Christum ex semine Dauid secundum carnem, & eius matrem Mariam, non concumbendo, sed virginem; profectò etiam non minus colligimus exempla diuinarū scripturarum, quibus euidentius possit adstrui quod vbique fides vniuersalis Ecclesiæ confitetur & credit. Hoc enim Prophetarum oracula concinunt, hoc vetus Testamentū multis figurarum testatur ænigmatibus, hoc omnium Apostolorum doctrina confirmat, hoc sanè etiam Angelorum voces enunciant, hoc omnia elementa testantur, hoc quatuor isti Euangelistæ vbique Spiritu sancto repleti prædicant. Inter quorum prædicamenta virtutum, etiam quamplurimi de plebe ita sensisse narrantur. Quia tunc temporis omnibus manifestum erat scire Mariam de Dauid origine descendisse. Quod autem hic asseruit, eam patrem

CAP. I. habuisse ex tribu Leui sacerdotem quendam nomine Ioachim: nec nos recipimus, quia canonicum non est; nec nos potest mouere, eò quod apud Catholicam disciplinam illa scriptura nullum habeat pondus auctoritatis. Sed etiam si hoc crederemus, ipsum potius Ioachim diceremus aliquo modo ad Dauid sanguinem pertinuisse, & aliquo modo ex tribu Iuda, in tribu Leui adoptatū vel ipsum, vel eius aliquem progenitorem fuisse; vel certè in tribu Leui ita natum, vt de stirpe Dauid aliquam consanguinitatem duceret, sic fieri potuisse, vt idem sycophāta fatetur, Mariam de tribu Leui fuisse, quam tamen constat viro traditam, qui fuerit de stirpe Dauid, id est, de tribu Iuda, & dicimus vel ita potuisse accipi, Christum filium Dauid fuisse. Nam etsi mater illius Ioachim, quem patrem Mariæ commemorat de tribu Iuda & genere Dauid, nupsit in tribu Leui, non immeritò Ioachim & Maria & filius Mariæ etiam sic ex Dauid semine veraciter perhibentur. Hoc ergo potius, vel tale aliquid credendum erat, si illius apocryphæ scripturæ auctoritate, vbi Ioachim pater Mariæ legitur, coarctaremur; quàm mentiri Euangelium, in quo scriptum est Iesum Christum Saluatorem nostrum secundum carnem ex semine Dauid procreatum. Ex quo profectò liquet, quia falsitas veritatem nō quærit in testimonium. Imò dubia aut certè sibi mendosa ad muniendum errorem quærit; quia veritate præsente falsitas ilicò superatur. Alioquin nisi veritatem subterfugiat, locum mentiendi habere non potest. Et ideo Faustus, cùm esset deceptus ab eo qui in veritate non stat, lucem veritatis ferre non valens finxit sibi veritatis Euangelium, ac si falsum esset; & apocryphum illud, velut verum, sibi adsciuit in testimonium; vt vbique dubius ex dubio firmaretur in dubietatem, & ex mendacio mendosus velut de pœna peccati in mendacio grauiùs plecteretur. Nulla enim societas lucis ad tenebras, & ideo semper cæcitas dum magis suis in tenebris inuoluitur, lucem non valet conspicere veritatis. Nimirum, quia si eam conspiceret vt est, iam vtique cæcitas non esset. Quia etsi peruicacia mentis quasi ignara conscientia sæpè contra veritatem obluctatur, est tamen testis sibi, quod ad lucem foras venire detrectat qui intus in se falsitatis tenebras portat. Nam ipsa sua luce magis cæcatur quisque, dum &

A veritatem non ignorat, & tamen falsitatis vmbra mentiendo fallere quempiam non formidat. Hinc igitur est, quod Faustus, & penè omnis hæreticorum schola, conati sunt, non solùm Euangelistas, vetum etiam Apostolos, & omnium Catholicorum Magistros violare ac corrumpere. Dissipauerunt itaque Euangelia, corruperunt Apostolorum Epistolas, quas non Christi, sed suas proprias esse fecerunt. Quia quidquid contrarium in eis suo dogmati sonuerat, penitus erase-
B runt. Ac deinde fortius corrumpentes, ausi sunt dicere: Hæc pars Euāgelij Matthæi, aut Lucæ est, aut alterius Euangelistarum; hæc verò neque ipsius, neque Catholica est. Et fecerunt sibi omnia dubia, vt ad scientiam veritatis nusquam attingerēt. Vnde paret, quia non fuerunt illustrati sancto Spiritu, neque illuminati; idcirco extra remanserunt, infra suas tenebras oberrantes. At verò sancta Dei
C Ecclesia ab initio, quia Spiritum Dei percepit, nullis vnquam mouetur erroribus, nullis decipitur fraudibus, nullis priuatur promissis. Veritas quippe veritatem repromittendo credita est, & ideo nullis obfuscatur erratibus. Ait enim, *Ego mittam Spiritum paracletum, Spiritum veritatis, & ipse docebit vos omnem veritatem.* Ioan. 16. 13 Nihil igitur extra omnem veritatem est nisi sola falsitas; & ideo præter Spiritum sanctum, nullum recipimus iam vltra Doctorem a-
D lium, nullum admittimus mendacium, nulla seducimur falsitate; sed credimus & confitemur hoc quod credit vniuersalis Ecclesia, quæ se lætatur vbique in omnem veritatem venisse, & tramitem fidei puritatis indeflexè ad finem vsque seruare. Sufficiebat ergo nobis, quod scripturæ, quæ dicunt Christum ex semine Dauid fuisse, & quibus credimus, nulla possunt vnquam ab inimicis falsitate conuinci, etsi minus potuissemus id quod dicimus expressiùs in eisdem litteris significatum ostendere. Nunc autem quia ipsa
E scriptura diuina per se vbique Christum testatur ex Dauid semine fore natum, & in eisdem litteris locutionum indiciis deprehendimus euidentius id expressum; teneamus clarissimo eundem atque fortissimo documento designatum, quem legimus vbique in veteri testamento, sicut, venit ex virgine, & quando venit ex tempore, & vbi venit in tempore, firmissimè repromissum. Non quidem, vt iste calumniatur, vtero mulieris inclusus, quasi extra non fuerit quem cæli ac terra

CAP. I. non capiunt: sed quod in se manens, & apud patrem regnans, & vniuersam creaturam regens, pertingat à fine vsque ad finem fortiter, & disponat omnia suauiter. In cuius dispositione mirabile fuit, quod matrem sibi in terra creauit, per quam & de qua formam serui acciperet, vt seruos per eam liberaret, atque deuicta morte nos redimeret. Sed quia longius ab expositoris officio, flante Spiritus aura, prosiluimus in conclusione huius libri, quasi in media domus ianua, sequentem versum itatenus hinc inde respicientem vimus.

Christi autem generatio sic erat.] Ac si diceret, generatio per quam Christus venire dignatus est, sic erat, vt per Ioseph ex Dauid stirpe carnem duxisse monstraretur, & ipsa non per eundem Ioseph, sed de Spiritu sancto Christum concepisse credatur. Quid igitur pertinet ad Christum generatio ex Dauid deducta, si per Ioseph origo Mariæ non creditur descendisse? Quod volens Euangelista manifestius exprimere, *Christi*, ait, *generatio sic erat*. Sic erat, inquam, vt ex Ioseph origo Mariæ claresceret, & Christus non ex eius semine, sed ex virgine sicut promissum fuerat, de Spiritu sancto conceptus vtique nasceretur. Nascitur autem Deus & homo. Idcirco sermo generationis ad vtramque refertur naturam, vt per eam partem, qua generationis ordo in carne describitur, homo fuisse monstretur: per eam verò, qua de Spiritu sancto ex virgine concipitur, Deus manifestissimè declaretur. Et notandum, quod non sicut Faustus adstruit, per regenerationem Spiritus sancti in baptismo factus est filius Dei: sed iam quando concipitur, totus idemque est, qui de Spiritu sancto generatur. Et ideo non in baptismo fit, verùm ex vtero Virginis nascitur Verbum, caro factum. Et per hoc quod Verbum est, eũ Dei filium ante sæcula de Patre natum credimus: per hoc verò quia caro factum est, natum ex Virgine hodie in tempore plenissimè confitemur. Christi enim nomen solùm, sine additamento Iesu, vt diximus, hîc posuisse creditur, vt eum intelligeres, de quo Propheta dixerat,

Psal.44.9. *Vnxit te Deus tuus oleo lætitiæ præ consortibus tuis*, Et nomen Iesu quod substantialiter illi inerat, Angelo dicendum reseruaret. Vt qui de Spiritu sancto paulo post conceptum eum dicturus erat, ipse diuinitus consubstantiale nomen eius, velut proprium, & saluationis officio, sicut erat in

A Prophetis repromissum omnibus scire cupientibus sublimiùs declararet. Porrò interdum Euangelista, imò per eum Spiritus sanctus, qui eum conduxerat in omnem veritatem, velut hinc inde ad demonstrandum intus, *Christi*, ait, *generatio sic erat*. Sic erat, inquam, vt præscripta est; sic vtique vt continuò litteris commendata, sicut postea signis & prodigiis manifestiùs ostensa. *Christi autem generatio sic erat*. Et ideo qui vult intelligere, sic eam

B credat, vt præscribitur, vt signatur. Alioquin Esaias fatetur dicens, *Si non credideritis, non intelligetis*. Vtique quod Virgo concipiet & pariet filium; hoc sanè non intelligetis, neque in eo, hoc est in Christo, vt alij codices habent, permanebitis. Quia omninò eum Emmanuel, quod est nobiscum Deus, minimè vocare valebitis. Vnde quia primùm credendum est, si volumus intelligere diuina verba quæ dicuntur, modis omnibus non pensemus humana. Deponendus namque est sen-

C sus humanus, vbi totum quod dicitur est diuinum. Quia quod nascitur Deus ex Virgine, non est consuetudo, sed mysterium; non est natura, sed virtus, sed dignatio; non est ordo, sed potestas. Nam mundana sapientia hîc quid capiet, & intelligentia carnis quid requiret, vbi totum est diuinum atque ineffabile quod narratur? *Christi*, inquit, *generatio sic erat*. Itaque vt altius dicamus, non dixit, sic facta est, sed sic erat, quia Christi generatio erat apud patrem, quando per hanc

D præscriptam genealogiam generabatur ex matre. Quod autem erat, vtique semper erat. Semper ergo erat, quia in principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum. Ac per hoc nisi credideris primùm, quod Christi generatio sic erat, omninò nequibis intelligere, quia diuinum est, & ideo verbis non possumus explicare. Sic ergo in terris erat, quia dignatus est, vt audiuimus: sic & in cœlo, quod nusquam nisi per ipsum cognouimus. Vnde quia de hac in terra

E multum scire Domini dispensante gratia, meruimus, si quid est quod lateat, toto mentis affectu credamus, quia Christi generatio sic erat vt Euangelia testatur: ab Abraham quippe incipiens, & per Dauid ad Christum vsque descendens. Incipiens sanè à fide, fidem quoque in fine commendans, vt per fidem suos quosque Auditores ad contemplandam suam speciem claritatis eius quandoque perducat. Vnde & nos reparatus in Christo sensibus, CAP. I.

CAP. I. post hãc seriem lectionis prolixius enodatam, paululum quiescamus; quatenus rursus in principio alterius Libri rantisper acutiùs ex luminis eius visu reanimati, arcana generationis eius iam in vtero, Angelo prædicante, sublimiùs atque intentius cernere contuendo valeamus.

PROLOGVS LIBRI SECVNDI.

QVIA rerum gestarum figuras & omnium Prophetarũ præsagia in manibus nunc habemus, quibus olim Christus in carne venturus figuratur; satis admodum deuotione mentis inuocãdus est Spiritus sanctus, qui nobis Saluatorem per os omnium Prophetarum quandoque promittebat venturum. Inuocandus vtique vt ipse aperiat oculos cordis nostri, ne præsentem eum, propter velamen carnis minus capaces, non satis intelligamus, quem à longè ipsi conspicuis cernebant oculis, & velut coram positi quasi digito designabant, quem futurum verè ac fideliter nouerant. Hinc est sanè quod vbique, ecce aduenit, dicunt. Quid enim est aliud tam frequenter ecce aduenit dicere, velut coràm exhibendo quod nondum erat, nisi visibilem omnibus repromittere, quem ipsi Deum præsentem vbique cernebant? Cernebant autem eum in Spiritu; & ideo quem sine tempore videbant, cui sunt præterita futurave præsentia, licet complendum esset, præsentem insinuabant.

Eccl.36.19 Ipse est enim, sicut Propheta ait, *cõspector omnium sæculorum*. Vnde & ipsi super se rapti in Spiritu præsentaliter intuebantur quidquid eis futurum Spiritus diuinus insinuabat. Nam æternitas quia cunctum excedit tempus, simul profectò omnia quæ fiunt in tempore comprehendit. Vnde nimirum sapientes sæculi æternitatem etiam nobis volentes ostendere, dixerũt, Æternitas est interminabilis vitæ tota simul & perfecta possessio; quod ex collatione temporalium clarius illucescit. Ad quam sanè æternitatem Prophetæ in Spiritu extra se, & extra omne quod corporeum infra tempus est, transuecti, cernebant præsens illud, quod ante tempus iam in illo erat. Illuc namque semper præsens simul & interminabilis rerum possessio, ac negotiorum pariter plenitudo, seu causarum summa consistit. Quò quia omnis hæreticorum ignauia non valuit attingere vt inspiceret, cæcitatis caligine circũfusi, neque præsentem eum in vtero Virginis, vt decuit, neque ab exordio cuncta creantem de patre genitum, vt oportuit cognouerunt. Vnde summopere flagitandum est, vt mens nostra Spiritus sancti gratia illustretur, quatenus diuina ipsius inspiratione possimus interdum iuxta quod rei veritas est intelligere: interdum autem vbi superexcellit nostram intelligentiam, sic nos diuinis submittere, vt quandoque per humilitatis deuotionem ad summæ intelligentiæ cacumen Domini dispensante gratia erigamur. Tunc quippè illic ratio videbit rectissimè cœlitus illustrata quod ex se primum non poterat intueri. Quippe in rebus humanis omne quod scitur, non ex sua, sed ex comprehendentium natura cognoscitur. Quod si minus humana ratio id de quo agitur fuerit ad dinoscendum idonea; erit tamen illud quodcunque vt est in subsistendo. Nos verò aut certè simplicitate purgabimur ignorantiæ, aut temeritate deludimur falsitatis. Propter quod diuinam si cui placet maiestatis intelligere veritatem, & humanitatis filij de matre sine patre cognoscere puritatem, non ex se tantùm, sed diuino irradiatus Spiritu, inde aliquid vt est, cognoscendo dicat; quia nisi illuminatus de Deo vt oportet quisq; nihil omninò sapit. Hinc est namque quod praui homines necdum illustrati, dum ex se sibi Deum conantur fingere, non solùm ignorantia obuoluuntur, verumetiam fidem simplicem quam habere poterant errando amittunt. Et ideo medullitus cordis, Trinitas Deus noster, tuam inuoco enixius obsecrando maiestatem, vt sancti Euangelij huius mysteria, quibuslibet ad profectum, eodem Spiritu quo sunt diuinitus irrorata sanctorum Patrum per omnia vestigia sequendo, valeam liquidius explanare. Imploro namque propitius sensus meos regas, ne oberrem à veritatis tramite de me quippiam præsumendo; sed tua suffultus gratia quidquid in eo narrandum est, totum ex te sentiam: & quod minus est quia necdum capio, Spiritui sancto duntaxat alteri reserãdum cõmodius derelinquam, dum modis omnibus ex pia deuotione temeritatis audaciam ne incurram. Tribue, quæso, benignissime Rector, dispensante gratia, quod necdum intelligere queo, saltem fide integra capiam: & quidquid eisdem litteris enunciatur, totum credendo teneam. Neque vita aut moribus veri-

Cap. I. tatis intelligentiæ contradicam. Quia nimirum magnum est nobis præstitum diuini suffragij Sacramentum per fidem interea ambulantibus, si ab ea peccati caligine non deprauamur. Scio igitur, sanctissime Creator, quòd nemo te, qui rectè sapit, totum intra intelligendi sententiam claudit, neque extra sentiendi intelligentiam manere definit. Et ideo interdum sola, quæ fidei sunt, ratione comprehendi posse omnia non præsumo. Imò veritatis viam instanter sequendo, deposco, ne contra fidem vnquam de fide sine fide sentiam. Propter quod maximi viri quam sæpè corruisse probantur. Quippe quia quidquid ab intellectu Spiritus sancti discrepat, quo prolata sunt quæ in scripturis sanctis leguntur, ignorantiæ, imò errori potiùs adscribitur quàm virtuti. Vnde quia pertinaces fuerunt suum sequentes arbitrium, contra diuinum Spiritum oblatrantes, veram eius intelligentiam percipere non potuerunt.

EXPOSITIONIS IN MATHAEVM,

LIBER SECVNDVS.

CVM *esset* (inquit) *desponsata mater Iesu Maria Ioseph.*] Vbi primùm rectè quæritur, quid sit quod Esaias simplicem tantùm Virginem repromittat dicens, *Ecce virgo concipiet & pariet filium*: Esa.7.14. Beatus verò Euangelista, desponsatam eam nominat, quam etiam pari assensu Virginem confitetur. Nequaquam autem vacat ab officio diuinæ dispensationis, quod Sapientia, quæ à fine vsque ad finem pertingit, & suauiter cuncta disponit, maluit de desponsata nasci quàm de simplice Virgine. Nisi fortè fatendum quod Esaias hoc prædixerit nondum credentibus, ex vocabulo quod fieret omnibus in miraculum: Euangelista verò rei veritatem aperiens insinuat quod est etiam & nobis in mysterium. Quia quamuis Euangelium non sit iam vmbra, sed veritas; propter mystica tamen doctrinarum eloquia, non apices, non litteræ, non syllabæ, non verbum, non nomina, non persona in eo diuinis vacua sunt figuris. Hinc est nimirum rei negotium, quod hic sponsa quæritur, vt per eam omninò iam tunc futura Christi vniuersalis Ecclesia signetur ad desponsandum, & colligatur genus in specie, iuxta illud quod Osea

A Propheta fatetur dicens, *Sponsabo te mihi in misericordia & miserationibus, & desponsabo te mihi in fide.* Cap. I. Ose. 2.19. 20. Quid enim aliud est dicere, desponsabo te mihi in fide, nisi monstrare quod Maria per fidem de Spiritu sancto Christum conceperit? Vbi nimirum vniuersalis Ecclesia præsignatur tandem de Spiritu sancto replenda, per quem in cordibus credentium & ipsa Christum quotidie non solùm parit, quia mater & virgo est, etiam sponsa in omnibus appellatur. Hinc Ioannes ait, *Qui habet sponsam sponsus est.* Ioan. 3.29. B Et beatus Paulus, *Despondi vos vni viro Virginem castam exhibere Christo.* 2.Cor.11.2. Verè sponsa, quæ virginali partu nouam Christi gignit infantiam. Vnde hic, vt diximus, præparatur iam in specie mater sponsa, vt postmodum per hanc carnis vnitionem Ecclesia in genere congregetur. Quippè quia tota per hoc quod Verbum caro factum est, velut membra colligitur in corpore, & vnita Christo per C gratiam iam tum sponsa Christo paratur in thalamum. Hanc igitur volens beatus Euangelista electionis gratiam præsignari in Maria, primùm commendat sponsam, quam Virginem per omnia postea confitetur, & totum vt dixi simul præfigit in specie, quod faciendum adhuc erat in genere. Nam & ideo de sponsa iure, quàm de simplici Virgine nasci voluit, ne per fœminam, contra scripturarum consuetudinem, sed per virum, vt mos erat, D Christi genealogia texeretur. Inducitur namque & alia probabilis causa, ne lapidaretur à Iudæis vt adultera. Quis enim illo in tempore Virginem credidisset de Spiritu sancto concepisse, ac non magis velut adulteram condemnasset? Et ne fortè dicat aliquis, quod aliis ex causis diuinitas Christi poterat subuenire, ne viro esset indigna: sciat profectò quia consilium Dei, quod sæculis ac generationibus ignotum fuit, medendi officio, carne tegebatur. Et ideò interea necesse fuit, vt ex infirmitate parentum cunabula te- E gerentur: ita duntaxat, vt aliis virtutum indiciis paulatim Deus in homine latens credentibus panderetur. Alioquin nouum non esset, nisi contra naturam, imò vltra naturam Virgo Deum & hominem sine coitu genuisset. Assumitur namque Ioseph sponsus adhuc alia ex causa velut testis idoneus; non solùm vt eam seruaret illæsam, Virginitatis pudore seruato à suspicionis infamia: verumetiam ne Virginibus velamen excusationis fieret, quod mater Domini criminibus fuerit in-

CAP. I. famata. Hinc est, quod testis eligitur castitatis, & adhibetur velut maritus qui possit cuncta Virginitatis refellere opprobria, & celando protegere puerperium, etiamsi non agnosceret Sacramentum. Quia præmium coniugij partus est fœminarum. Vnde nulli datus est locus mentiendi ex eo, quia Virginitas desponsata criminari non potuit se obumbrasse mendacio, dum testis assumitur castitatis, & super eum eloquia concinunt Prophetarum, vbi Angelorum discurrunt officia, B & confirmant Deum natum in puero eorum præconia. Dum stella duce hoc ipsum testantur Magorum munera, & pastorum vt prædictum fuerat confirmant præcordia. Talibus igitur & aliis huiuscemodi causis prouisum est diuino consilio, vt de desponsata patris sapientia nasceretur; in qua sibi, sicut per Salomonem testatur, *Domum ædificauit, & scidit columnas septem.* Prou. 9. 1. Quibus sanè columnis omnis domus quam sibi ædificauit, videlicet sancta Dei Ecclesia, toto orbe terrarum sustentatur, fulcitur, ac regitur. Et notandum, quod idem qui de Spiritu sancto concipitur, ipse sibi domum primùm ædificat, & scidit columnas septem, dona scilicet sancti Spiritus ex quo concipitur, per quem in se credentes confirmat ac roborat, & perpetuos facit. Quod nequaquam omninò faceret, nisi eiusdem esset potestatis cum Patre & cum Spiritu sancto, qui concipitur. Et ideo sibi ipse columnas scidisse rectè dicitur, dum eadem potestate cum patre manens æternus, dedicauit Mariam D & per eam sibi vniuit Ecclesiam, cui septem principalia dona Spiritus sancti diuisit. Alioquin eam non solùm exemplo Susanæ ad mortem velut adulteram condemnassent; verumetiam Christum quasi de stupro natum iure se occidisse mentirentur. Hinc namque est, quod interim Ioseph penè ab omnibus pater credebatur; in tantùm vt Euangelistæ opinionem vulgi sequentes, iuxta legem historiæ eum patrem expresserint Saluatoris. Sed & in Ægyptum fugiens solatium præstitit vt nutritius, ne Virgo viribus destituta rerum molestus frangeretur. Occultatur autem & per hoc diabolo, velut quidam aiunt, partus virginis, dum videt sponsum deuotionis affectu sub castitate seruire coniugio: quia forsassis nequiuit satis dinoscere vtrum sine semine, an simpliciter de Virgine sit natus. Vnde sequens Euangelista adiungit dicens.

ANTEQVAM *conuenirent inuenta est* A *in vtero habens de Spiritu sancto.*] Inde itaque est quod concipitur, quod generatur. Et non dicit, *antequam conuenirent*, sic quasi post partum continuò eos conuenisse velit intelligi, sicut quendam desipuisse dolemus; sed simpliciter volens proximum tempus nuptiarum ostendere, designat priusquam conuenirent, tem conueniendi effectum iam in vtero sine coïtu habuisse; vt quæ prius sponsa fuerat, sine viri opere vxor esse inciperet. Quasi dixerit, antequam oscula amplexusque miscerent, antequam rem agerent nuptiarum, inuenta est magis quàm res naturæ in vtero; quia de Spiritu sancto est quod nascitur, & filius altissimi iuxta Angeli testimonium vocatur. Non enim intellexit miser, de quo dixi, virorum insipientissimus, quòd modus iste locutionis frequenter fiat, non solùm in scripturis sacris, verùm & in sæcularibus. Velut dicamus, Matthæus antequam obisset nusquam aberrauit à veritate: & alius nescio quilibet, C antequam pœnitentiam egisset, morte præuentus est. Nec ideo rectè consequens videtur, quod aut hic post mortem errauerit à veritate, qui tunc omnem veritatem est ingressus; aut ille postquam obiit pœnitentiam egerit, quam ante non gesserat. Vnde planè non est consequens, vt Maria post partum miscuerit se, quod ante conceptionem constat penitus non fecisse. Quod si huiusmodi locutio ita consequens esset, multa scripturarum testimonia in contrarium venirent. Vnde nos tali eloquio rectè præmoniti, dicamus, quod ante fidelem quemque oporteat mori, quàm credere post partum Mariæ quempiam miscuisse. Et si ingruerit hinc persecutio, ante mortem non est fatendum, quod post mortem impossibile erit cuipiam confiteri. Non enim intellexerat hic pistillo retusior, callidus disputator, quod de hac specialiter dictum sit in Canticis, quamuis generaliter de Ecclesia significatum intelligamus. Nimirum, quia quidquid in ea speciali narratur E afflamine, totum expressiùs monstratum signatur in genere. Ait enim sponsus ita, *Hortus conclusus soror mea, hortus conclusus, fons signatus.* Cant. 4. 12. Itaque hortus conclusus, quia vterus Virginis modis omnibus integer atque incorruptus fuit. Hortus autem ideo est appellatus, quia vniuersæ delitiæ Paradisi in eo effloruerunt, & signatus est venter pudoris, vbi fons emicuit nostræ redemptionis. Signatus, inquam, quia incontaminatus atque incorruptus exsti-

CAP. I. exstitit sanguis, ex quo manauit vnda liquoris. Ergo quia signatus fuit sigillo pudoris, inuenta est à sponso habens in vtero, non aliundè quàm de Spiritu sancto, vt idem inuestigator mysterij etiam testis fieret castitatis. Habès, inquit, in vtero, non aliunde accipiens, si quomodo expleretur illud Hieremiæ vaticinium, *Ecce faciet Dominus nouum super terram, & mulier circumdabit virum.* Circumdabit autem, non aliunde quàm ex se gignendo: vt sit nouum & sæculis inauditum, quòd Virgo conceperit, & demum manserit incorrupta. Alioquin nouum non esset, nisi contra naturam, imò vltra naturam, Virgo Deum & hominem sine coïtu genuisset. Et notandum, quam hîc mulierem appellat Esaias, vt mirabilius illud enunciaret, Virginem designauit. Ille siquidem mulierem, vt sexum monstraret: & ostendit & præmisit, nouum, vt Virginem explanaret. Iste verò vt incredulos mulceret ad fidem, manifestius parituram pro miraculo Virginem præsignauit. Interea, sicut diximus, à Ioseph *Inuenta est habens de Spiritu sancto.* Non absurdè quæritur cur postea velut dubius cogitando secum deliberet eam dimittere. Quo profectò pater, quia inuenta est ab eo habens in vtero; sed vtrum de Spiritu sancto, aut alio quolibet ex facto, penitus ignorabat. Sciebat namque se Virginem accepisse, & seruasse intactam, de qua tamen dubius elegit aliquod medium, per quod effugeretne videretur celare quod ignorabat, & ne traderet velut ream ad pœnam, quam proculdubio inculpabilem nouerat. Illud verò quod additum est, *Habens de Spiritu sancto,* Matthæus ardenti probatur amore præueniendo addidisse, antequam Angelus id exponeret, maximè ne Lectoris animum mox subripeter suspicio, quę postea dictis Angelicis purganda esset. Ioseph autem quamuis nosset eam habere non de carnali concubitu, tamen ignorabat quod esset de Spiritu sancto: & ideo dubius inter vtrumque, mediam vt dixi subterfugiendi elegit viam, vt occultò dimitteret eam; quia vnde vel quid esset in ea, profectò hactenus nesciebat. Quod autem de Spiritu sancto, vel sicut in Græco est, ex Spiritu sancto, dicitur inuenta, sciendum, quod quidquid ex altero est, aut ex substantia eius est, aut ex potestate. Ex potestate quidem de Deo, vt est *ex quo omnia*; ex substantia verò, idem Spiritus ex Patre Filioque procedit. Et ideo hic potius ex potestate, quàm ex substan- A tia accipiendum est; nec incarnatus intelligatur Spiritus, etsi vnius substantiæ sint filius & Spiritus sanctus.

Hier. 31. 22

Ioseph autem vir eius cùm esset iustus, & nollet eam traducere.] Virum autem hîc, sicut & in aliis quibuslibet locis, nòn aliud quàm sponsum, secundum consuetudinem diuinarum Scripturarum accipere debemus, sicut nec vxorem aliud quàm sponsam intelligimus. Consuetudo namque est Scripturarum sanctarum sponsos B viros dicere, & sponsas vxorum nomine nuncupari. Vnde pauca de plurimis ex Deuteronomio sumèda sunt testimonia, vt pateat quod dicimus. *Si quis*, inquit, *inuenerit virginem desponsatam viro in campo, & vim faciens dormierit cum ea, morte moriatur, quia humiliauit vxorem proximi sui.* Et in alio loco, *Quis est homo cui desponsata est vxor & nondum accepit eam? vadat & reuertatur in domum suam ne fortè moriatur in bello, & alius accipiat eam.* Nec non & alibi, *Si autem fuerit adulescentula sponsata viro, & in-* C *uenerit eam homo, humiliaueritque eam, ambo moriantur. Adulescentula quidem, quia non clamauit, vir autem, quia humiliauit vxorem proximi sui.* Ex his ergo & aliis Scripturarum locis, manifestum est sponsos viros appellari. Et ideo hîc rectè virum eum accipimus, maximè cùm in eo affectus seruatur amoris, quod est verum coniugium, & in ea fructus sine coïtu inuentus est nuptiarum. Iam vltra in negotio quid obsistat, ne vir Ioseph, & Maria vxor rectè dicatur, omninò non video; nisi quòd sola libido interuenire non potuit, vbi ad infor- D mandam vitam perpetuam, virginitas seruabatur. Sed quid sit quod Ioseph rectè iustus dicatur, qui non modo castitatis non accenditur zelo, verùm nec causam exquirit, pudoris vtique Mariæ est testimonium, quam innocentem nouerat, vt eam seruando iustus valeat appellari. Veruntamen pio magis videtur congruere, quàm iusto, ne velit prægnantem tradere homicidio. Sed quarumlibet tunc diuino iudicio vera est virtus, quando neque E pietas sine iustitia, neque sine pietate iustitia inuenitur. Quæ profectò si separatæ fuerint ab inuicem, dilabuntur. Ita vt iustitia sine pietate crudelitas appelletur. Et ideo rectè iustus quisque quia pius. Sed sanctus Euangelista iustum eum magis commendat, vt ex hoc Mariæ castitatis testimonium esset. Cæterum pium eum demõstrat, dum dicit quòd noluerit eam traducere. Quod verbum traducere videtur ad vtramque partem posse referri,

Deut. 22. 25.

Deut. 20. 7

Deut. 22. 23.

CAP. I. videlicet quod distulerit quam sponsam acceperat ducere in coniugium: & quod eam traducere nollet ad pœnam, in qua nouerat non esse traditionis infamiam. Sed hoc traditionis verbum ad reatum magis, quàm ad aliam quamlibet significandam causam, sæpius in Scripturis positum inuenitur. Vnde quia de radice peccati originalis non conceperat, iustum fuit ne eam ipse traduceret, quia castitatis eius conscius erat, propter cuius iustitiam & ipse iustus meritò appellatur. Ex B timore quidem inuentus est pius; sed ex conscientia quam habebat castitatis, quia noluit eam traducere, iustus vtique approbatur. Quidam sanè dicunt quod significantius hoc verbum in Græco dicatur παραδειγματίσαι, & propalare interpretetur. Vt sit sensus, quia noluerit conceptum eius omnibus palàm facere. Sed nos auctoritatem nostri interpretis sequentes, verius æstimamus, quod ex Hebraico fonte translatum bibimus. Quia in ea lingua hoc Euangelium scriptum primitus minimè dubitamus. *Voluit*, inquit, *occultè dimittere eam.* Et quare occultè? Ne si palam esset, omninò velut adultera plecteretur ad pœnam: aut certè si apud se eam seruaret nesciens rei euentum, velut peccati conscius, ipse se reum faceret coram Domino. Quod velim audiant temerarij, & discant inter causarum incerta, diu secum ex reuerentia timoris Dei deliberare negotia; ne discrimine leuitatis pressi in deteriùs cadant.

HÆC *autem*, inquit, *eo cogitante, ecce* D *Angelus Domini apparuit ei in somnis.* Quid igitur est, *Hæc eo cogitante?* nisi quæ per anticipationem Euangelista præmisit. Vbi profectò talis videtur sensus reddendus, ac si diceret: Hæc eo ante deliberationē inter angustias cogitante quid ageret, vtrumne occultè dimitteret, an deberet traducere. Cumque itaque hæc iam secum deliberare cœpisset, quod vellet eam occultè dimittere, ecce Angelus Domini apparuit ei in somnis dicens, *Ioseph fili Dauid noli timere accipere Mariam coniugem* E *tuam.* Cùm igitur æstuaret sanctus animus negotij nouitate perculsus; cúmque pietatem inter caligines ignorantiæ potius elegisset, ne quasi ex iustitia crudelitatem incurreret; subitò in somnis Angelico consolatur affectu, & certus redditur de conceptu. Vnde profectò liquet, quia inter moras totū committebat Deo, nesciens quid ageret. Ideirco mox meruit consolari, ne culpam incurreret. Er

A nos, fratres, quotiens turbat nos dubietatis caligo, fallit rerum species, facit superficies causarum interdum interiora veritatis nescire, declinemus ad præsens iudicium, subtrahamus sententiam, fugiamus discrimen; dicamus totum Deo, ne dum temerè gestimus diffinire sentētiam, nobis paremus ex discrimine alieno ruinam. Quod autem Angelus Domini in somnis, & non in alia manifestiùs reuelatione illi apparuit, dubietas animi designatur. Quia dum inter angustias anxietate dubius velut infidelitatis somno opprimitur, Angelum conspicua visione videre non meruit. Sed tamen quia timore deuotus circa pietatem iustus apparuit; saltem per somnum visionem videre potuit; ne diutius premeret culpa dubietatis, quē æquitatis iustitia commēdabat. Et notandum, quod non in somno, sed in somnis illi Angelus apparuisse dicitur. Quo fortè plurimis visionibus vsque ad sufficientiam fidei monstratur ostensus, C quem somnus quantisper occultabat, eo quod esset caligine circumductus. Sed sanè requirēdum puto secundum proprietatem verbi, si fortè sermo diuinus certius aliquid in somnis velit significare, quàm si dixisset in somnis. Quia somnus, ipsa quidem dormientium quies est; somnium verò, nonnumquam delusio dormientis. Hinc est quod dicitur Angelum apparuisse; quia res insolita vltra somniorum fantasias præmonstratur. Non enim eius natura fuit Angelum videre cùm vellet, sed in potestate ipsius apparentis, quomodo & quando se præbuisset. Nam hoc verbo diuina Scriptura, frequenter tali vtens eloquio, potestatem semper significat apparentis; vt nos altiùs erigat ad consideranda causarum negotia, quibus penè se semper confirmat exhibitio demonstrātis. Hinc quia Ioseph angore dubius illo prægrauatur somno, quo in passione Apostolorum oculi premebantur; quanquam non ex duritia cordis hæc dubietas eueniret, sed de admiratione rei magnitudinis; saltem in somnis instruitur, vt ex eo patesceret interiùs quid corde gestaret. Signanter quoque additur, Angelus Domini, ob distinctionem alterius Angeli, ne fortuitu delusio putaretur. Vnde quia in eo pietas ac iustitia decertare videntur, mox pellitur dubietas, & reuelatur arcanum. Panditur planè quod primum per Angelum ostensum fuerat Mariæ, & fit continuò mysterium. Quod mirum satis admodum videtur, si quod olim

Cap. I. Mariæ narratum fuerat, Ioseph per eam A non potuit agnoscere. Sed quia perscrutari etiam quæ potiora sunt mysterij propter fastidiosos quosque breuitati studẽtes omisimus, ad reliqua quæ sequuntur commenta tendamus.

Ioseph *fili Dauid noli timere accipere Mariam coniugem tuam.*] Hæc quidem vox blandientis affectu, familiarissimum eum sibi ac notum designat, cuius nomen ac genus signanter nuncupat. Sed ideo profectò fit, vt hanc vocem, dudum ad Da- B
Ps. 131. 11. uid prolatam, recognoscat. *Iurauit*, inquit, *Dominus Dauid veritatem, & non frustrabitur eum: De fructu ventris tui ponam super sedẽ meam.* Nouerat enim se de Dauid stirpe descendisse, & ideo monendus erat vt recoleret ex Propheta, quod iam in se compleri cernebat & in Maria. Nimirum qui cùm hîc Dauid filius dicitur, datur intelligi de Maria, dum eam ex eadem stirpe cognouerat descendisse, de qua ipse filius Dauid ab Angelo vocabatur. Quod volens idem ostendere, *Ioseph*, inquit, *fi-* C *li Dauid*, ac si patenter dicat, recognosce quid dictum sit domui Dauid; quia quod ibi promissum est ex Prophetia, iam sanè completum est per Mariam, vnde ne timeas accipere Mariam coniugem tuam: quia si non ex tuo coïtu quod nascetur, tamen per eam, quia ex te propinquitatem carnis ducit, tibi filius generatur. Et ne suspiceris, quod genitus sit ab alio. Noueris quia de Spiritu sancto est, vt totum percipias in mysterio, quod olim habueras in promisso. Et quomodo me au- D dis in persona genus vocare, & in re totam prosapiam reiterare, ita vt tricesima octaua generatione natus filius Dauid dicaris; sic propinquius intellige Mariam ex reciproco de tua carne quodãmodo deriuari, moneo vt habeas filiũ sine coïtu, & possideas eam vxorẽ plenissimo caritatis affectu. Propter quod ne timeas, inquit. Ac si diceret, ne timeas de reatu, imò amplectere coniugem tuam caritatis officio: quia caritas foras mittit omnem timorem. Coniugem autem quare dixerit, iam E supra exposuimus, etiam inter reliqua, quod nihil defuerit operis coniugij, nisi sola commixtio libidinis: in tantum vt ad Ioseph iuxta carnẽ pertineat ortus Christi, si quomodo dici possit idem per hoc pater Saluatoris.

Qvod *enim in ea natum est* (inquit) *de Spiritu sancto est.*] Videtur quoque hîc subtilis valdè nasci intelligentia, ne fortè quod natum est in ea filius eiusdem Spiritus de quo conceptus est, iuxta quod ipsi confitemur in Symbolo, absurdè intelligatur. Dicimus enim quod conceptus sit de Spiritu sancto ex Maria Virgine. Si enim sic accipimus, vt eum filium Spiritus sancti dicamus secundum humanitatem, profectò in sancta Trinitate duos patres intromittimus, videlicet vnũ diuinitatis, & alterum humanitatis eius propagatorem Spiritum sanctum. Sed quis hoc dicere audebit? Vnde aliter datur intelligi, & quærendum si non ideo dicatur de Spiritu sancto natus, quia fecit eum nasci de Virgine. Quippè quia hoc opus mirabile, totum dono Dei factum est, & donum Dei propriè Spiritus sanctus dicitur. Sed & ipse Spiritus caritas patris ac filij vbique catholicè prædicatur. Quæ caritas profectò sola eum ad incarnandum adduxit. Et ideo quòd natus est de Maria Virgine, vtique de Spiritu sancto rectè interpretatur; quia causa nascendi sola caritas fuit. Neque adeo, quia mundum istum fecit Deus, eum dici fas est Dei filium, aut natum de Deo vllatenus prædicari. Sed factum, creatumve, aut institutum, aut conditum ab eo, vel certè si quid huiusmodi, rectè dici potest. Quin neque concedendum, vt quidquid de aliqua re nascitur, continuò eiusdem rei filius prædicetur. De quarum rerum exemplis pauca de pluribus pandam. Certè omnes qui Christiano censentur nomine, profectò nascuntur ex aqua & Spiritu sancto, quia omninò aliter Christiani esse non possunt. Sed nunquid eos rectè quisquam filios aquæ, aut Spiritus sancti dixerit? imo Dei patris & sanctæ matris Ecclesiæ filij nuncupantur. Sic itaque quamuis longè differentius natus de Spiritu sancto filius Dei patris dicatur, tamen non est filius eiusdem Spiritus sancti vllo modo appellandus. Videtur autem adhuc quosdam mouere, quia dictum est ab Angelo, *Quod natum est in ea*; cùm nostræ consuetudinis non sit natum dicere, priusquam in lucem huius mundi quisque veniat, quod omninò natiuitas illa nondum expleta sit. Sed fortè dictum putamus, iuxta sanctarum scripturarum loquendi consuetudinem, vbi sæpè præteritum iam narratur quod nouit esse futurum; vel certè secundum præscientiam ipsius Angeli quam habebat ex Deo, cui futurum iam quasi præteritum erat, rectè natus accipitur.

Pariet *autem filium, & vocabis nomen eius Iesum.*] Alias autem idem iuxta Lu-

CAP. I. cam idipsum Mariæ legitur dixisse, *Ne ti-* A
Luc. 1. 30. *meas Maria* (inquit) *inuenisti gratiam apud Deum, ecce concipes in vtero & paries filium, & vocabis nomen eius Iesum. Hic erit*, inquit, *magnus, & filius altissimi vocabitur, & dabit illi Dominus sedem Dauid patris eius, & regnabit in domo Iacob in æternum, & regni eius non erit finis.* Hoc ideo totum dixerim, vt saltem vox Angelica credatur, Mariam de stirpe Dauid venisse, quod supra Faustus contradixerat: & intelligat fidelis auditor, quia omnes promissiones Patriarcharum, & omnia Prophetarum eloquia, B super hanc promissionem concinant, vt is qui promittitur regnare debeat in æternum. Cæterum quia huic dicitur, *vocabis*, quod olim iam Mariæ dixerat; debemus animaduertere, quod idem Angelus in sua perdurat sententia, vtrique præcipiendo, quatenus scriptura diuina quæ Iesum multis in locis, scilicet Saluatorem, vel salutare repromittebat ex nomine, eundem iam venisse, tam viris quàm feminis, C repræsentet ex voce.

IPSE *enim saluum faciet populum suum à peccatis eorum.*] Volens itaque Angelus nomen eius interpretari, addidit, *Saluum faciet populum suum.* Quia nostra vitiorum ægritudo aliter sanari nequiuerat, si non salus credentium aduenisset. Nam licet multi Iesus olim fuissent, hic tamen substantialiter salus est appellatus. Et notandum, quia non sicut Iudæi falluntur, terrenam Hierusalem venturus est saluam D facere; sed venit saluare populum suum à peccatis eorum. Populum inquit suum; quia etsi venditi eramus sub peccato, tamen legibus naturæ eius eramus. Vnde
Luc. 1. 68. Zacharias, *Et fecit*, inquit, *Redemptionem plebis suæ in domo Dauid pueri sui.* Ergo quam suam præsciuit, illam proculdubiò venit saluare, reliquos omnes occulto suo iudicio in massa damnationis reliquit. Sequitur.

HOC *totum factum est vt adimpleretur quod dictum est à Domino per Esaiam Prophetam, dicentem.*] Quid igitur est, hoc to- E tum, quod factum est, vel quis eorum hoc dixerit? Si enim dixerimus quòd Angeli hæc sint verba, restat tamen quærere, quomodo dicatur hoc totum factum est, cùm nondum natus, nondum vocatus adhuc iuxta circumcisionis legem fuerat Iesus, nondum propter quos venerat redimere passione sua saluarat. Etsi videatur hinc solui posse, quia omnia iam sunt in conspectu Dei quæ nondum sunt; tamen melius ab Euangelista credimus postea superadditum, quando iam hæc omnia CAP. I. absque dubio factis completa erant. Ac si diceret, hoc totum, quod antequam conuenirent inuenta est Maria habens in vtero de Spiritu sancto, quod peperit virgo filium, quòd Iesus idem vocatus est, quod saluat populum suum à peccatis eorum; hoc totum ideo factum est, vt adimpleretur quod dictum fuerat per Prophetam; quia hæc vnius adimpletio etiam multa complet mystica Sacramenta.

Sed rursus hinc nobis alia obiicitur quæstio, quomodo intelligendum quod dicitur, hoc totum factum est, quod dictum est per Prophetam. Quippe quia si hoc totum ideo factum est vt Christus de virgine nasceretur, eo quòd Propheta præsciendo id futurum prædixit, videtur ex consequenti causa cur venerit Christus in carne fuisse sola prædictio prophetalis. Vbi rursus si dicimus, quia sermo Prophetæ pendebat ex præscientia Dei, qui per os ipsius futura loquebatur; restat vt Prophetarum eloquia, iuxta quod prædicta sunt, necesse sit impleantur, & omnia futurorum necessitatibus adstringantur. Quia verisimile videtur quòd Deus cuncta prænoscit, neque falli vllomodo potest, vt necesse sit mox euenire, quidquid præscientia futurum esse præuidit. Quare si vt aiunt, non solùm facta, verumetiam consilia singulorum voluntatesque prænoscit, nulla erit arbitrij libertas. Neque enim in facto aliud existere poterat, quàm quod prædictum erat ex præscientia Prophetarum. Vnde quia secus nequiuerat accidere, necessitate præscientiæ pressi videntur rei criminibus non teneri, quia illos Prophetarum eloquia præscribebant, vt aliter euenire non posset, donec omnia complerentur, quæ de his fuerant promulgata ex diuino eloquio antequam nascerentur. Quam nostri enodantes quæstionem dixerunt. Non ideo quidpiam prouenire, quoniam id prouidentia diuina futurum esse prospexerat; sed è contrario potius quid futurum erat diuinam prouidentiam latere non posse. Sed satis præposterum videtur, vt æternæ præscientiæ temporalium rerum euetus causa esse dicatur. Quid est autem aliud arbitrari, ideo futura quæque quia sunt ventura ad liquidum prouidere; quàm putare quæ olim acciderint, summæ illius causam fuisse diuinæ prouidentiæ? Aut forte nunquid dicendum est, non

Cap. I. necesse esse contingere quæ prouidentur, imo necesse esse quæ futura sunt præuideri? Sed huic sensui contrarium satis sonat quod dicitur; Hoc totum factum est vt adimpleretur quod dictum est à Domino. Vbi fatendum, quod hoc vnum solum & singulare, quia præminet vltra omne libertatis arbitrium, & transcendit omne fragilitatis meritum, ideo fortè factum est, nec quasi nostro libertatis arbitrio quæsitum, sed vt impleretur quod iam erat non solùm prædictum, verumetiam & præscitum apud Dominum. Nequaquam enim dicimus quippiam adimpleri, nisi quod iam capax est plenitudinis. Vnde quia sicut iam erat in prædestinatione & præscientia Dei vt caperet, iam quodammodo quod nec dum erat antequam fieret, profectò completur illud quod erat. Erat autem, inquam, in æternitate Dei, quod fiendum esset in tempore. Et per hoc non aliud factum est quàm quod erat, vt nobis adimpleretur quod prædictum & prædestinatum fuerat; quia omninò iam capax erat, vt sic quomodo factum est tunc fieret. Vnde & Apostolus, *Cum autem*, inquit, *venit plenitudo temporis, misit Deus filium suum factum ex muliere, factum sub lege.* (Gal. 4. 4.) Ergo cùm venit plenitudo temporis, quando prædestinatum in æternitate Dei erat ante tempora sæcularia, vt veniret, misit Deus filium suum in carne factum ex muliere. Et ideo non noua voluntas in Deo, non aliqua necessitas veniendi, quasi ex eloquio prophetali, sed sola exhibitio veritatis. Quod Propheta futurum aspiciens aiebat, *Veritas de terra orta est, & iustitia de cælo prospexit.* (Psal. 84. 12.) Quid igitur est dicere, Veritas de terra orta est? nisi apertè Christum de Maria, velut virgultum ortum de terra ostendere? Quippe quia rectum erat, vt ex plenitudine præscientiæ Dei plenitudo promissorum in plenitudine temporis impleretur. Alioquin omnium Prophetarum eloquia vacua remanerent. Sed quia in veritate vaticinia Prophetarum de fonte veritatis fuerant perhausta, aliud deuenire non poterat, nisi exhibitum esset quod promiserant.

Cæterùm quia supra diximus iuxta quosdam, quod libertatis arbitrium videantur auferre, ne iusta quidem vindicta sequatur, vt aiunt, prophetia peccantes præscripsit ad culpam. Scire conuenit, quia non imponunt necessitatem

A peccandi, neque præscribunt aliquem, quia præscita sunt, vt cogant homines labi in ruinam; sed ideo prædicta sunt, vt sint signa præsentiæ Dei, credentibus ad medelam. Omne enim signum non efficit quod designat; sed tantùm signum est illius rei quam ostendit. Hinc prophetia non necessitatem facit eorum quæ prædicit; sed signum est præscientiæ Dei, & curatio nostræ infirmitatis: B vt qui Deum cuncta scire non ambigit, colligat ex prophetia, quia qui futura antequam fiant prædicit, præscientia omninò ignorare non possit. Prædicuntur autem quæ præscita sunt, vt dura mens & incredula contraire non possit, cùm venerit, ne credat quod olim prænunciatum atque præscitum erat, antequàm fieret; magis autem sit Deo subdita, & diuinæ obediat voluntati, ne per insolentiam reluctetur, aut cogitet Deum certè mortalia non curare. Quod si dixerit quispiam, C quia præscita sunt, aliter euenire non posse, cùm præsciri nequeant nisi certa, & quod solidius est, præscire Dei solum sit velle: ac per hoc quidquid præscierit non potest non euenire. Fatebor hoc futurum omnino, cùm ad diuinam refertur scientiam, necessarium esse: cùm verò in sua natura perpenditur, vel ex voluntate agentis, prorsus quædam libero arbitrio euenire. Duæ siquidem necessitates in hoc argumento videntur incurrere. Vna videlicet, qua necesse est om- D nes homines esse mortales: altera conditionis, vt si quempiam videam ambulare, necesse est vt ambulet. Sed vna earum libertatis esse videtur arbitrij; altera verò peccati fore supplicium. Hunc sua voluntas seu cupiditas quodammodo facit incedere: illum verò iam pœna peccati in terram facit etiam nolẽdo redire. Sic itaque cuncta quæ prouidentia Dei speculando conspicit ad diuinum relata intuitum, necessariè fiunt; per se verò considerata aut propria libertate, quamuis de pœna peccati feruntur in vitium; aut cer- E tè libertate recepta propriam voluntatem gratiæ Dei resignant ad meritum. Inde namque est, quod quamuis eueniant existendo per donum, munus tamen mercedis habeant ex labore; aut certè propriam peccati vindictam non effugiant ex delicto; quia priusquam fierent ante reatum quodammodo etiam non euenire possent. Vnde si diligenter animaduertas, multas ex prophetia prædictiones reperies, quæ non fuerint quidem vt prædi-

CAP. I. etæ sunt, operibus adimpletæ, eo quod sint aut peccatis præuenientibus munere vacuatæ, aut certè libertatis arbitrio vna cum gratia Dei pœnitentibus ad veniam indultæ. Hinc nimirum possumus approbare, quod alia sit prophetia ex prædestinatione Dei, quam necesse est modis omnibus euenire: vt veritas, quæ iam est in æterna Dei voluntate, sine nostro nonnunquam libertatis arbitrio, rerum in negotio temporaliter impleatur; quale est istud quod nunc B in manibus habemus. Alia verò ex præscientia Dei, quo nostrum admiscetur libertatis arbitrium, & cooperante gratia Dei, aut consequimur præmium, aut iusto iudicio nos illo relinquente trahimur ad supplicium. Quorum vnum ex prædestinatione sit, alterum tantùm in præscientia manet. Est & aliud genus prophetiæ, quod comminatio rectè vocatur. Fit namque potius ob signum diuinæ animaduersionis, quàm ex præscientiæ terrore; quoniam longè aliter præscitur illud quàm comminetur venturum. Signum autem idcirco fit, vt fugiant intuentes à facie arcus, & liberentur electi, contradicentes verò videantur in supplicio iustè puniri. Quarum rerum exempla superfluum est aggregare, quia patent etiam non quærentibus.

Sed quia ob quorundam obiectiones longius excessimus, cùm propter vitandum Lectoris fastidium nec satis dixerim, rursus figamus mentis oculum, vbi D æterna, non quidem præscientia, vt nos sentimus, sed vera Dei scientia, omnem temporis supergreditur motionem, & videamus quantum possumus, quomodo Propheta ad diuinam raptus veritatis ac prædestinationis scientiam, dicebat, quasi digito demonstrando, *Ecce virgo concipiet.* Nam in eo quod dicebar, *Ecce*, præsentiarum est ostensio; quod verò, *Concipiet*, futurorum erat præcognitio. At verò quod idem rursus Euangelista resumit in testimonium & dicit, *Hoc totum factum est, vt adimpleretur quod dictum est à Domino*, haud dubium quin præscientiæ Dei ac prædestinationis est in tempore exhibitio, & iuxta quod loquens cernebat, promissorum in præsenti ostensione veritatis adimpletio. Vnde si præscientiam rectè pensare velimus, qua cuncta dinoscit Deus, non præscientiam quidem; sed verè nunquam deficientis instantiæ scientiam

Esa. 7. 14.

A rectiùs appellabimus. Nobis quidem videtur prudentia iure dici, sed quantum ex Deo rectiùs prouidentia nuncupatur. Vocatur autem prouidentia, quòd procul ab rebus constituta, quasi ab excelsò rerum cacumine cuncta prospiciat. Vnde nobis, si dissimulare nolumus, magna necessitas probitatis incumbit, vt solliciti simus semper, quia & nos indesinenter ante oculos cernentis iudicis sumus, & omnis intentio nostra iugiter coram eo versatur. CAP. I.

ECCE, inquit, *virgo in vtero habebit, & pariet filium.*] Ad quod Iudæi semper calumniari parati, dicunt quod in Hebraica veritate non habeatur, *Ecce virgo concipiet*, sed puella; volentes sanè hoc nomine ætatis, & non integritatis, significari naturam, quatenus per hoc mysterium fidei nostræ facilius vacuetur. Sed primùm interrogemus eos, quomodo signum possit appellari, quod puella tantùm, & non virgo pepererit. C Quippe cùm Propheta dicat, quia *Ipse Dominus dabit vobis signum.* Si ergo signum fuit, nec dubium quod extra humanam consuetudinem euenit. Vnde & Hieremias: *Ecce faciet Dominus nouum super terram, quia mulier circumdabit virum.* Non enim est signum, neque nouum aliquid poterat æstimari, si non virgo sine coitu potuit concipere, ac filium generare. Nec nos itaque fallimur, quasi in Hebræo secundum Esaiam *Betula*, quod virgo interpretatur, habeatur: sed pro hoc verbo positum est *Alma*, quod præter Septuaginta, omnes adulescentulam transtulerunt. Porro *Alma* apud eos verbum ambiguum est. Significat enim & adolescentulam & absconditam. Sed Septuaginta penè in omnibus locis vbi *a. Alma* legitur, absconditum trãstuletunt. Quos securus Aquila etiam & ipse hoc verbum frequenter ita interpretatus est; per quod intelligitur, non solùm puella, vel virgo, sed etiam velut ex epitheto, quia fixi nominis quidni apud nos quam E sæpè fungitur officio, virgo multum recondita demonstratur, & secretissima, quæ nunquam virorum patuerit aspectibus, verùm magna parentum diligentia custodita sit. Nam & lingua punica, quæ de fontibus Hebræorum ducitur, propriè verò *a. Alma* appellatur. Vnde quia Hebræi penè omnium linguarum verbis vtuntur, forsitan Propheta hoc sibi asciuit in eloquium, vt per hoc figuraretur qualis erat futura, quia Alma in

Hier. 31. 22.

CAP. I. lingua nostra sancta intelligitur. Quod A autem ipsi cæterarum linguarum vtantur verbis, ostendit illud de Græco in Canticis Canticorum φορεῖον, vbi scribi-

Cant.3.9. mus, *Ferculum fecit Rex Salomon*, quod & ita in Hebræo legitur. Sunt & alia quamplurima verba cæterarum linguarum, quæ sibi in suo sumpserunt eloquio; & quantum peritia sanctorum Patrum docet, qui ex eadem lingua probatissimi extiterunt interpretes, nunquam se *Alma* in muliere nupta legisse, sed semper super B eam, quæ virgo fuerit, modis omnibus protestantur. Hinc quoque datur intelligi, quia non solùm virgo fuit Maria, sed & iunioris ætatis puella. Imo maioris esse laudis quàm puella aut virgo quæ fortè nubiles annos adulescentiæ vix attigerat, & adhuc necdum virum nosse posset. Vnde & in Deuteronomio, sub puellæ vel adulescentulæ nomine virgo intelli-

Deut.22.25. gitur designata. *Si inuenerit*, inquit, *homo puellam in campo desponsatam, & vi opprimens dormierit cum ea, interficietis virum,* C *qui concubuit cum ea, & puellæ nihil facietis*, ac reliqua. Vbi rectè, puella non aliud quàm virgo monstratur. Sicut & illud, quod in volumine Regum legitur, quia quæsierunt puellam virginem, & intro-

3.Reg.1.4 duxerunt ad regem, *Et erat*, inquit scriptura, *puella pulchra nimis, & ministrabat ei, & Rex non cognouit eam.* Quod si causantur Iudæi, in Hebræo hoc in loco, secundum Esaiam, virginem non haberi: intelligant idioma diuinarum scripturarum, & patebit puellas quàm sæ- D pè virgines appellari: & sicut quidam enucleatius tradunt, virgo apud Hebræos tria nomina habet, *Alma*, *Betula*, *Nara*. Sed hoc loco *Alma* solùm debuit poni, quod totum simul significaret, scilicet puellam, adulescentulam, absconsam, & merito virginitatis almam; siquidem absconsam diligentia parentum, & adulescentulam iuuentutis ætate. Nam *Nara*, vt aiunt, infantulam designat, quæ quia necdum adulta, quid sit pudor femineus, nondum capit. In- E terea quod sequitur.

ET *vocabunt nomen eius Emanuel.*] In Hebræo iuxta Esaiam Prophetam, non, *vocabunt*; sed *vocabis* habet. Quia is propriè ac speciatim ibidem domui Dauid loquebatur; hic generaliter de vniuerso genere humano, *vocabunt*, dicitur; quanquam & in Esaia verbum Karathim, quod omnes interpretati sunt, tã vocabis, quàm & vocabit, vtrumque potest interpretari, vt

sit sensus, quod & ipsa virgo Maria Ema- CAP. I. nuel debeat eum vocare. Ex quo notandum, quod Euangelista non verborum ordinem secutus est, sed sensum, quando pro concipiet, in vtero habebit, dixit, & pro, vocabis, vocabunt enũtiauit. Nam aliud est, quasi ex alio quolibet modo concipere, aliud verò non aliundè, sed ex sese quippiam habere. qui enim habet nequaquam accipiet. Quibus profectò verbis, manifesta eius de Spiritu sancto ex substantia carnis designatur natiuitas. Nam in eo quod dixit *concipiet*, voluit subintelligi, quod ex se non habebat vt virgo pareret, de Spiritu sancto prouenire: quod verò hic, *habebit* dictum est, manifestat ex substantia carnis suæ in se habere quod non aliunde per coitum conceperit. Vt appareat illud Hieremiæ

Hiere.31.22. propheticum, quod Dominus faciens nouum fecerit clauso vtero mulierem circumdare virum. *Et vocabunt*, inquit, *nomen eius Emanuel, quod est interpretatum nobiscum Deus.* Rectè igitur quæritur, quis hoc dixerit, quod interpretatur nobiscum Deus, Propheta videlicet, an Matthæus? Sed quia in libro eiusdem Prophetæ non inuenitur, arbitramur potius Euangelistam quàm Angelum, aut Hieronymum huius verbi esse interpretem. Quippe quia nec eundem interpretem de suo quippiam addidisse credimus; quem certè verbum ex verbo, vel sensum ex sensu omnia transtulisse, minimè dubitamus. Sed rursus hinc nihilominus alia quæstio reuiuescit, quod Matthæus in Hebræa lingua Euangelium suum scribens, Hebræo vtens verbo, eum interpretari in vna eademque lingua videtur minus indiguisse. Ad quod fatendum, quia quamuis Emanuel Hebræum verbum sit, tamen apud eos obscurissimum esse, sicut & apud nos multa obscuriora sunt verba; & ideo necessarium fuisse interpretari apertius, vt talis & tanta promissio nullis esset obscura verbis, verùm omnibus ex hoc manifestius reassumpto patesceret. Porro enim Emanuel proprium nomen est, sicut & Iesus, quod vocatus est ex præceptione Euangelica. Igitur duobus istis nominibus, non modo creatorem eum atque restitutorem, verumetiam gubernatorem atque rerum prouisorem fore, qui nostra in carne Deus & homo apparuit, prædicatur. Nam in eo quod Angelus Iesum eum nominat, saluatorem eorum qui perierant aptius reconsignat.

Cap. I. Quod verò Propheta Emanuel eum appellat, insinuat, quia ipse, quemadmodum est pollicitus, cùm his quos semel seruauerit, quotidie sanando ac iuuando perseuerat. Quid autem sit dicere, *Nobiscum Deus*, Ioannes Euangelista declarat, Ioan.1.14. Quia *Verbum*, inquit, *caro factum, & habitauit in nobis*. Inde profectò illud Bar.3.38. Baruch expletur vaticinium, quod in terra visus sit, & cum hominibus conuersatus. Quia idem Emanuel Deus & homo simul in vna eademque persona intelligendus commendatur. Hinc est planè quòd modo non genitricem hominis Mariam, verùm & Θεοτόκον, id est Dei genitricem, cum catholicis Orthodoxis plenissimè confitemur. Hunc igitur Deum nobiscum dignàter credimus adfuturum, sicut est in prophetia signatum, & per Euangelistam eisdem testimoniis reseratum. Quem ideo nobiscum habitare fatemur, quia præter peccatū, quidquid est quod nos sumus, totum dignatus est fieri, cùm nostra carne venit indutus. Vnde quia ex nobis & pro nobis fuit, nobiscum Deus Emanuel rectè vocatur, vt per hoc & ipsi in eo vnum esse possimus. Pro tribus namque rerum efficientium causis videtur Euangelista, de veteri testamento adstruere illa in Euangelio quæ proponit; pro testificatione scilicet mysterij noui testamenti, vt Rom.3.21. habeat, secundum Paulum Apostolum, testimonium à lege & Prophetis; pro confirmatione fidei nostræ, vt profectò facilius credantur, cùm videmus impleri quæ diuinitus fuerant non solùm præscita & prædestinata, verumetiam à mortalibus antequam fierent prædicata. Præsertim cùm & deuotio credentium ex hoc magis firmatur: quia nisi essent diuinitus adimplenda, numquam fuissent per Deum humanis vocibus prædicata. Nec non & pro coniunctione veteris ac noui Testamenti, vt monstraretur illud Ezechielis, Ezech.1.16. quod esset rota in rota, videlicet nouum in veteri præsignatum, & animarentur homines ad spiritalem eorum intelligentiam, cùm viderent quod spiritus vitæ esset introitus.

EXVRGENS *autem Ioseph à somno, fecit sicut præcepit ei Angelus Domini.*] Nimirum hîc iusti viri perfecta describitur obedientia, dum dicitur, *Fecit sicut præcepit ei Angelus Domini*. Quia nisi fiat sicut præcipitur, & non aliud quàm quod præcipitur, & tum fiat quando vel vbi præ-

A cipitur, obedientia vera esse non potest. Cap. I. Vbi animaduertere debemus, ne quod dicitur, *Fecit sicut præcepit ei Angelus Domini*, quia dictum est ab eo, *Noli timere accipere Mariam coniugem tuam*, malè intelligentes, naufragemur in fide, quasi quia præcepit velut coniugem eam accipere, obediendo dicamus opera nuptiarum exercuisse; quod Heluidius volens asserere, sua quidem mentis ignauia victus, & mole diuinarum Scripturarum B oppressus, didicit se nescisse saltem serò, qui dudum penitus ignorabat vel quod nesciret. Vnde sicut paulò antè diximus, idipsum recolentes, fatemur eam, cùm esset desponsata Ioseph, iure transisse ad coniugis nomen; quia in ipsis, præter seminis coitum, non solùm affectus, verùm salua virginitate, fructus inuenitur nuptiarum: & dum totum exhibet seruitutis atque amoris affectum, obedientiam sequendo, rectè dicitur fecisse iuxta omnia quæ sibi ab Angelo C fuerant imperata. Vbi notandum, quod hic Angelus Domini ideo cum additamento ponitur, ne quilibet malignus Angelus fuisse putetur: & nullus appareat locus mentiendi, quo diuina peraguntur mysteria, & Angelorum celebrantur summæ deuotionis obsequia.

ET *accepit*, inquit, *coniugem suam, & non cognouit eam, donec peperit filium suum primogenitum.*] Ecce præfatus Christi aduersarius superfluo labore desudat, cognoscendi verbum prætendens magis ad coïD tum quàm ad scientiam referendum. Quasi hoc quisquam nostrûm velit negare, vt ex hoc possit conficere, quod donec certum tempus significet. Quo completo, quia non cognoscebat eam, donec peperit filium suum, conficiat eam continuò cognitam, cuius cognitionem cum ea, ne coiret antea, filij tantum natiuitas differebat. Ad quod breuiter respondentes, *cognoscebat* verbum, dupliciter in Scripturis sanctis nos intelligere profitemur. Refertur enim E sæpè ad scientiam, vt est quod puer Iesus remansit in Hierusalem, & non cognouerunt parentes eius. Refertur & ad coitum, velut ipse nullo dubitante hoc in loco conatur adstruere. Veruntamen quorundam traditio habet, quod Ioseph non potuerit in faciem eius prospicere, quam Spiritus sanctus vt conciperet, penitus adimpleuerat; & virtus Altissimi, ne pateretur libidinis æstum, diuinitus obumbrabat.

CAP. I. Et ideo, vt volunt, non cognoscebat eam facie quam virginem desponsauerat, donec vacuaretur vterus; quia nimiam ob reuerentiam claro aspectu nequiuerat intueri. Religiosa quidem & plena pietate traditionis assertio. Sed hoc de concubitu dictum, quod non coierit cum ea, donec pepetit primogenitum suum, intelligere minimè formidamus: quia *donec* aut *vsque*, nonnunquam in scripturis sanctis, sæpè certum tempus, sæpè infinitum significant. Hinc quippè est, quòd Deus quibusque loquitur per Prophetam, *Ego sum, ego sum, & donec senescatis ego sum*. Quid est quod dicit, donec senescatis ego sum? Nunquid postquam senuerint illi, Deus qui æternus est esse desinet? Et Saluator in Euangelio, *Ecce*, inquit, *vobiscum sum omnibus diebus vsque ad consummationem sæculi*. (Mat. 28. 20) Ergo post consummationem sæculi, non erit Deus cum suis Apostolis, aut cum sanctis suis, quando erit Deus omnia in omnibus? Et illud Apostoli ex persona filii, *Quod oporteat eum regnare, donec ponat inimicos suos sub pedibus suis*. (1. Cor. 15. 25) Nunquid tamdiu regnaturus est, donec inimici subiiciantur ei? aut postquam illi subiecti fuerint desistet regnare? Tali igitur locutionis genere vtens Euangelista, profectò voluit intimare Mariam non esse cognitam à viro suo vsque ad partum. Quia sub hoc tempore magis scandalum poterat etiam credētibus suboriri, quippe quia de sponsa coram oculis fructus cognitionis eius cernebatur in prolem. Sed quoniam tunc verè se abstinuit, cùm de iussione adhuc poterat dubitari, multò magis intelligendum est, quòd post partum eam non cognouerit, quādo iam, multis diuinarum rerum indiciis Deus idem qui nascitur, atque homo Dei filius declaratur. Quod si quærimus, cur Ioseph vsque ad partus diem se abstinuerit à concubitu, haud dubium quin Angelum dicentem audierat, illud in ea natum, quod de Spiritu sancto esset. Sed simul cum hoc verbo percepetat; *Ne timeas accipere Mariam coniugem tuam*. Ergo vbi prohibitum est ne derelinquat, ne adulteram æstimet, putasne à congressu coniugis fuerit separatus, quo ne separetur magis est admonitus? Ergo qui tantam eam crediderat vt vxorem non auderet attingere, cùm esset vir iustus, & audiret Dei filium in vtero, hic de coitu Virginis potuit cogitare? Audierat namque pastores, & Angelum Dei eis euangelizasse gaudium magnum, quod erit omni populo, *quia*, inquit, *notus est vobis hodie Saluator, qui est Christus Dominus in ciuitate David*. (Luc. 2. 11.) Nec non & cum eo laudes exercitus cæli concinuisse, *Gloria in excelsis Deo*, ac reliqua quæ sequuntur. Audierat & Simeonem, inter amplexus paruuli prædicantem, *Nunc dimittis Domine seruum tuum; secundum verbum tuum in pace, quia viderunt oculi mei salutare tuum*. (Ibid. 29.) Audierat & Annam Prophetissam, Magos atque stellam viderat, aut nunquid per eosdem Herodem turbatum non audierat? Nonne Bethlehem ex vaticinio vbi Christus nasceretur, à Principibus Sacerdotum designatam cognouerat? Quod si hæc omnia impudenter ignorasse asseritur, quid est quod Lucas refert, quia *Pater eius & mater mirantes erant super his quæ dicebantur de eo*. (Ibid. 33.) Vnde ergo mirabantur, si non cognouerant? cognouerant autem vtique; & ideo quod Dei templum & sedem sancti Spiritus, ac matrem Domini ausus sit violare, nefas est eredere. Præsertim cùm Lucas dicat quod Maria conseruauerit omnia verba hæc conferens in corde suo, (Luc. 2. 19.) vt videret quomodo cuncta diuinæ legis mysteria huic Sacramento congruerent. Quippe satis impium est cogitare de ea quod vnquam coitus colluuione potuerit maculari. Nam etsi, *donec*, semper vbique finiti esset temporis, nullo modo hic eum sinebat ratio, prohibente lege diuina, finitum intelligi. Alioquin, si mox post partum eam cogitet aliquis cognouisse, nullo interueniente purgationis suæ tempore, vbi erit quod septem diebus, iuxta legem separationis menstruæ, debuit immunda sedere, & triginta tribus diebus in sanguine puro permanēs, omne sanctum interim non tangere? Vel nunquid eam statim Ioseph inuasit inter præconia Angelorum, vbi nullus erat locus in diuersorio? Constat ergo modis omnibus, quod nullus fuerit nuptiarum locus inter angusta præsepia iumentorum. Neque iustus scriberetur in Euangelio, si tanto insaniret voluptatis amore, vt eam saltem appeteret violare, quam multis scripturarum figuris præsignatam legerat in perpetuum Virginem permanere.

ET *peperit* (inquit) *filium suum primogenitum*.] Primogenitum autem, non eum quem fratres sequantur dicit, sed eum quem nullus antecedat. Vnde videtur potius vnigenitum dici debuisse, quàm primogenitum, iuxta quod sæculares litteræ de eo dici debere quem fratres se-

CAP. I. quantur, insinuanti nisi quod idioma est sanctarum Scripturarum, sanctificatos Domino, vel omne quod aperit vuluam, primogenitos appellari. Idcirco illum cõseruans textum Euangelij, maluit primogenitum quàm vnigenitum dicere.
Rom. 8. 29 Nam & alibi ipse primogenitus in resurrectione ex multis fratribus appellatur; propter quod, quia genus colligitur in specie, quamuis vnigenitus per naturam, ideo primogenitus & hîc debuit dici, vt esset indiciũ, quod iam in eo & alij quàm multi fratres colligebantur per gratiam. In veteri quoque testamento, illis primogenita condonantur, qui Dei gratia prælegunter, quorum non ex natura dignitas, sed ex gratia meritum anrefertur. Idcirco & nos dicimus, quòd primogenitus hîc significantius scribitur, vt per eum õmnes qui ex gratia colliguntur ilicò adunati primogenita in cœlestibus habeant. Hanc quippe figuram gerebant omnia illa primogenita, sub lege Domino consecrata. Vnde & de his Dominus ad Aaron
Exod. 34. 19. talem legitur definisse sententiam, *Omne*, inquit, *quod aperit vuluam ab omni carne quæ offertur Domino, ab homine vsque ad pecus, mea erunt tantummodo; primogenita pecudum immundorum pretio redimet.* Ecce quid sint primogenita diuinus sermo definiuit. *Omne*, inquit, *quod aperit vuluam.* Alioquin in sacerdotibus primogenita non debentur, quamdiu & alia in omni genere nasci posse creduntur, ne fortè non primogenita, sed vnigenita Domino consecrentur. Quia nimirum si sic accipiendum esset, vt solùm primogenitus diceretur is quem fratres sequerentur, poterat excusationes obtendere sacerdotibus, ita dicens: quid me in vnius mensis iuxta debitum stringis articulo, vt offerrem ex lege primogenitum cui fratres non sequûtur? Exspecta paulisper donec secundus nascatur, quia interim nihil debeo sacerdoti, nisi fuerit procreatus per quem is qui natus est incipiat esse primogenitus. Nam de Maria
Luc. 2. 22. scriptum est, quod *Cum expleti essent dies purgationis eius secundum legem Moysi, duxerunt illum in Hierusalem, vt sisterent eum Domino sicut scriptum est in lege, quia omne masculinum adaperiens vuluam sanctum Domino vocabitur; & vt darent hostias secundum quod dictum est in lege Domini, par turturum, aut duos pullos columbarum.* Ergo si primogenitum sequentes faciunt, & hæc lex tantùm ad primogenitos pertinere videtur, non debuit lege primogeniti censeri, cui nondum fratres successerant. Sed ideo hic rectè tenetur primogenitus, quia omnes vnigeniti primogeniti esse possunt, nõ autem omnes primogeniti iure queũt vnigeniti vocari. Ex quo colligitur in summa, primogenitum eum vocari debere qui vuluam aperit, & ante quem nullus, non eum tantùm quem fratres sequuntur. Iure igitur Christus primogenitus appellatur ex virgine, quia ab initio primogenitus est totius creaturæ; necnon & in Baptismo primogenitus fidelium rectè vocatur, qui & in resurrectione primogenitus ex mortuis resurrexisse dicitur. Vnigenitus autem nonnunquam ideo vocatur, quia solus singularis ac proprius est filius Dei, vnde & vnigenitus aptè idem ex Maria probatur, quamuis primogenitus appelletur. Siquidem vnigenitus quia solus de substantia patris natus est filius, sicut de Maria singularis ac proprius idem est hominis filius. Sed quia per hoc mediator Dei & hominum est factus, iure primogenitus ex multis appellatur, quatenus ob hoc per gratiam habeat multos fratres, quorum vbique primatum teneat. Quia secundum proprietatem naturæ in vtraque substantia significantiùs vnigenitus prædicatur.

CAP. II. CVM *ergo natus esset Iesus in Bethlehem in diebus Herodis regis.*] Quatuor hîc sanè fundamenta iaciuntur Prophetarum presagiis roborata, vt nullis vacillet ingeniis domus quæ super petram fundatur. Describitur nãque natiuitas, de qua dictum fuerat, *Puer natus est nobis, & filius datus est nobis.* Esa. 9. 6. Et declaratur persona ex nomine, iamdudum multis in locis præsignata. Monstratur quoque & locus ex prophetia ostensus: nec non & tempus per Herodem signatur nascentis adstipulatione circiter euolutum. Sed quamobrem per Herodem eius natiuitas lege chronographorum metiatur, quæ toto fuerat orbe prædicanda, non absurdè quæritur. Præsertim cùm nec annus regni eius, vt mos est historiographis, quando Christus natus sit, certo ex numero præfigitur. Præterea fortassis videretur Euangelista rectius fecisse, si ad tempus designandum natiuitatis Christi Octauianum Augustũ ad medium euocasset; cuius potestas euecta vsque ad fines orbis terrarum, etiam Herodem hunc & omnem Palæstinam prouinciam inter reliqua terrarum regna suo claudebat imperio. Quadragesimo siquidem regni Augusti, quando Iesus natus est, anno, diuina ordinante potentia, firmissima primùm pax in omni terra-

Cap. II. rum parte; mortalibus famulatur. Tunc igitur nempe hoc factum legitur, quando Angeli cecinerunt audientibus hominibus, *Gloria in excelsis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis.* Vnde liquidò constat, quia pax ista non virtute Cæsaris, sed Christi gratia componitur. Adeo vt idem Augustus, ad quem rerum summa concurrerat, in consistorio se Dominum appellari non sit passus. Imò quia non ausus est diuino succensu, eo quod verus Dominus totius humani generis inter homines nascebatur. Eodem quoque anno singularum Prouinciarum vbique homines censentur ex nomine, & singuli suis profitentur in locis. Ita vt seruus, qui proprium non redisset ad dominum, iure plecteretur in mortem. Describitur autē vniuersus orbis, quod Lucas meminit, eundemque Cæsarem clarissima illa professio cunctorum hominum principem designauit. Inter quos nimirum Christus, qui vniuersum genus condidit, inueniri atque conscribi homo inter homines humanis legibus voluit; quatenus per hoc suos conscriberet in æternitate cœlestis patriæ ciues, per quod idem humano dignatus est subiacere imperio. Quod nusquam penitus ab exordio cuiusquam in regno fuit, vt aliquis totius mundi potiretur imperio. Vnde fidei nostræ inspectioni manifestissimè paret, quia Dominus noster Iesus Christus cùm venit potissimum pacem ideo mundo reddidit, vt sui prædicatores per orbem liberam intrandi viam haberent, & pace recepta mundus tranquillus verbum prædicationis intenderet. Hinc igitur est, quod in omnem terram sonus Apostolorum exisse legitur, & in fines orbis terræ verbum prędicationis cucurrisse monstratur. Deinde super omnia idcirco factum ostenditur, vt ille aduenisse solidius firmaretur, qui, sicut quidam maximus Poëta cecinerat,

Luc. 1. 14.

Rom. 10. 18

Virg.

Pacatum reget patriis virtutibus orbem.
Ille Deûm vitam accipiet, diuisque videbit
Permixtos Heroas & ipse videbitur illis.
Te duce, ait, si qua manent sceleris vestigia nostri,
Irrita perpetua soluent formidine terras.

Tum igitur verè terra soluta est ab omni bellorum formidine, velut idem testatur, quando

Iam noua progenies cælo demittitur alto, &
Magnus ab integro sæclorum nascitur ordo,
& ----- *Toto surgit gens aurea mundo.*

Hæc nimirum Poëta summus Octauiano Principi scribens, quia leuis eum spiri-

A tus flauetat auræ, & Sibyllino carmine diuinum aliquid interius, etsi nescius, suo præmonstrabat eloquio. Vnde inquit, Cap. II.

Vltima Cumæi venit iam carminis ætas, scilicet quidquid olim prædixerāt Sibyllæ, quod iam totū illo in tēpore compleretur. Quia sicut suo in loco monstrabitur, mirabiliter velut organis, his vsus est Spiritus diuinus, vt penè omnia quæ de Christo sunt adimpleta, suo carmine longè antea prænotarent. Prouecto igitur a-

B pice Romani Imperij, vt diximus, Euangelista rectius agere videretur, si per eum Saluatoris natiuitatem adscriberet, vbique prædicandam in orbe terrarum, qui notissimus sub quatuor plagis cœli omnibus habebatur. Sed si consideranter adtertimus, continuò patebit, quod non Herodem tantùm ideo posuerit, vt per eum tempus natiuitatis humano more describeret, sed potius vt Prophetia Iacob Patriarchæ tandem completa significantiùs monstraretur. Legamus itaque

C Iosephi Africani, cæterorumque historias, & inuenemus profectò hunc Herodem, qui tunc in Iudæa regnasse scribitur, non esse ex Iudæorum gente, neque ab eis vllam duxisse carnis originem, pro quo in eis rectè dominari debuisset: sed ex alienigenis natus, auctoritate Augusti Cæsaris, iusto Dei iudicio, regno Iudæorum iniustè potiebatur. Dictum quippe fuerat, *Non deficiet Princeps de Iuda, neque Dux de femoribus eius, donec veniat cui repositum est.* Vnde iam eum profectò venisse Gen. 49. 10

D volens Euangelista insinuare, maluit Herodem ob temporis seriem, quàm Augustum subtexere, vt per hoc plenitudinem aduentus Christi ex Prophetia firmiùs explanaret. Quia nisi hic esset cui fuerat repositum, omnino Princeps de Iuda, & Dux de femorib. eius nullatenus defecisset. Nimirum quia vsque ad hunc locum, Christi videlicet & templi, sacerdotes ex vtraque tribu commixti Iudæorum regebant populum. Quorum extremi Hyrcanus & Aristobolus, filij Alexandri sa-

E cerdotis, Pontifices exstiterunt; qui facibus succensi cupiditatis, regiam affectantes dignitatem, contra se inuicem dimicarunt. Hinc vtique occasionem præbentes Romanis, vt itidem Iudæam inuadant hostes. Quorum primus Pompeius, capta vrbe, atque templo reserato, vsque ad sancta sanctorum velut tyrannus accessit. Aristobolum quoque vinctum secum abduxit, & Pontificatum Hyrcano tradidit. Deinde verò Antipatrum, cuius-

Cap. II. dam Ascalonitæ filium, qui fuerat olim A vt aiunt, æedituus templi Ascalonis, procuratorem Palæstinæ prouinciæ fecit. Vnde Herodes hic, sub quo Christus nascitur, huius Antipatri filius ab Hyrcano Romam directus in notitiam Octauiani Augusti ac Senatus venit. Sed postea Hyrcano mortuo, destructoque Pontificatu, nihil ad eum pertinens vt pote Antipatri Ascalonitæ, & matris Cypridis Arabicæ filius, à Romanis contraditum vndecimo regni Augusti anno Principatum B Iudæorum alienigena suscepit. Cuius sanè progenies per successiones, vt scripturæ ferunt, tantisper idem regnum tenuit; & sacerdotio in templo nullus secundum legem successit, donec ciuitas ac templum vsque ad solum diruta vna cum populo decreuit. In hoc quippe tempore
9.27. cœpit hostia & sacrificium, iuxta Danielem, deficere, & in templo abominatio desolationis esse. Ac deinceps vsque ad consummationem & vsque ad finem, iuxta eundem Prophetam, desolatio perseuerat. In tantùm vt in loco, quo prius tẽplum & religio fuit, Sarraceni fanum culturæ suæ habeant, in modum sancti templi, ad profanationem sanctuarij, quod sua lingua (vt aiunt) Mischidam vocant. Vnde contra Iudæos hinc inde contuendum venire sententias. Qui quamuis lapideum gerant animum, tamen sanctarum Scripturarum autoritas, & sæcularium litterarum paginæ, non minus contra eos D clamant, & reuincunt, quod obstinato cæcitatis animo contradicant. Oratorum quippe argumenta rerum, quæ non minus in Euangelio quàm in Prophetis interposita inueniuntur, plura sunt. Ex quibus septem sensim hinc inde Christi ad fidem inserui, quæ simul omnes artium scriptores tractauerunt, & in præceptis suis supposita reliquerunt, per quæ rerum apud eos omnis assertio firmatur atque conficitur. Quæritur enim in omni causarum statu, quis, & quid, cur, vbi, & quãdo, quemadmodum, quibusve adminiculis res fulciatur. Quæ simul scriptura quãtùis distinctè singula, & quod maius est, Prophetarum eloquiis roborata, & Angelorum vocibus declarata nobis in Christo reddidit: quatenus nec Iudæis ad fidem miracula deessent, nec Græcis sapientibus ad persuadendum de hac sacra natiuitate, credendi negotia minus adessent.
I. Quis autem sit, qui natus est, pri-
Esa.9.6. mùm requiratur Esaias Propheta, & dicat quod qui natus est, sit magni consilij Angelus, appelleturque fortis & dominator, pater futuri sæculi, & princeps pacis: hic Iesus, quem Angelus signanter annunciat filium altissimi, & Prophetarum eloquia futurum nominant Saluatorem. Cap. II.
Quid autem sit, idem etiam, & Ioannes II.
Euangelista, patenter insinuat, quod *In* Ioan.1.1.
principio Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum. Ac deinde quod *Verbum caro factum est, & habitauit in nobis.* Vbi profectò quidem & euidenter est ostensum. Cur III.
autem venerit, Angelus insinuat, Populum scilicet suum à peccatis eorum saluum facere, & vt alibi dictum est, *clausis* Esa.61.1.
apertionem ostendere. Porro idem *Vbi* venerit, IV.
Ioannes dicat quod *in sua venit,* & Mich.5.2.
Propheta describit dicens, *Tu Bethlehem terra Iuda, non es minima in Principibus Iuda: ex te enim exiet Dux, qui regat populum meum Israel.* Dux, inquam, cui repositum erat, quem Daniel vtique futurum præuiderat. Quando verò venit, tunc vtique V.
C quando cœpit Dux de Iuda deficere, & Princeps de femoribus eius, quando venit plenitudo temporum: in diebus scilicet Herodis Regis, qui iam alienigena contra legem in Iudæa regnabat. Quem- VI.
admodum igitur sit natus, manifestum quod ineffabiliter de virgine: quia reuera iste modus nascendi non est naturę humanæ fragilitatis, sed diuinæ Maiestatis fuit dignatio. Interea, quibus adminicu- VII.
lis sit factum, declarat Angelus ad Mariam cùm dicit, Quod *Spiritus sanctus superueniet in te, & virtus altissimi obumbrabit tibi.* Atq; illud, *Quod natũ est in ea de Spiritu sancto fuit.* Et quia præcepta hæc Philosophorum ad persuadendum incredulis videntur ipsis esse congrua, idcirco apposuimus, vt hinc inde patefcat diuinus sermo quantis redoleat Sacramentis, quãtisve præmineat indiciis, & præcellat sæcularium litterarum eloquiis. Est enim constantior in dicendo, copiosior in eloquio, profundior in sẽsu, in intellectu sublimior, luminosior in prospectu, suauior E in gustu, certior in promisso, fructuosior in prouentu. Quam qui altius effoderit, maiores sibi thesauros acquirit, & quæ sunt indicibilia mortalibus, subitò per gratiam spiritus ibidem adinuenit. Bethleem autem Iudæ, ob distinctionem alterius Bethleem dicitur, quæ est in Galilæa in tribu Zabulõ, etsi in antiquioribus exemplaribus Iudææ inueniatur: quia nimirum Iudæa tota illa regio decem tribuum intelligitur; Iuda verò, sola illa tribus Dauid per hoc apertiùs designatur.

ina- CAP.II. acis: an- rum tem. anes II. d *In Ioan.3.* terat ofa- ctò Cur III. pu- fal- *tusis Esa.61.* ve-IV. *t, & Mich.5.* *hem* *Iu-* *lam* um tæ- que v. ac ve- ili- na n- VI. m e- u- us u- VII. a- *fa-* *bit* r- u- u- ?- is a- :- n r

CAP.II. gnatur. Est autem earum vtraque in Iudææ, & ideo hic legendum est Iudæ, vt significantius illa exprimatur ciuitas Dauid in tribu Iuda, de qua Christus diu propheticè repromissus expectabatur. Hæc, inquam, est ciuitas Dauid in forte tribus Iudæ in sexto quidem miliario ab Aelia sita, contra Meridianam plagam, iuxta viam quæ ducit Hebron. In qua nimirum adhuc hodie sepulchrum Iesse ac Dauid ostenditur; quanquam & alibi idem in Hierusalem sepultus legatur. B Bethleem quippe domus panis interpretatur, ex quo nimirum præsagium inducitur futurorum, quod ibidem panis viuus, qui de cœlo descendit ad refectionem eorum, qui credituri erant, quandoque nasceretur. Nam antea Ephrata vocabatur, sed postea commutato vocabulo Bethleem significantiùs nominatur. Gerit enim figuram totius Ecclesiæ, quæ domus panis non inconuenienter dicitur; in qua quotidie credentes C cœlesti dulcedine iam illo aluntur cibo Angelico, & saginantur, dum prægustant carnem ac sanguinem Redemptoris. *Caro*, inquit, *mea verus est cibus, & sanguis meus verus est potus.* In Bethleem ergo nascitur, quia vera domus panis sola Ecclesia Christianorum ostenditur, extra quam panis ille cœlestis non inuenitur. Hinc igitur in præsepio ponitur, velut piorum vberrimus iumentorum cibus, si quos fortè ratione carentes inuenerat, refectos alimento spirituali ad Angelicam sublimiùs referret dignitatem. De quo nimirum natiuitatis loco, latius post paululum explicabitur.

Ioan.6.55.

ECCE, inquit, *Magi ab Oriente venerunt Hierosolymam dicentes, Vbi est qui natus est Rex Iudæorum?*] In Magis ergo istis iam fides Gentium, velut primitiæ, Domino consecrantur; qui per fidem in Oriente sydus cernentes, matutinam stellam, quæ Christus est, feliciter sunt sequuti. Nisi enim lucifer matutinus primùm eorum cordibus oriretur, nequaquam, stella præuia, Regem Iudæorum tam constanter inquirerent. Fuerunt autem (vt aiunt) de genere Balaam, successoresque doctrinarum eius, & ideo ex prophetia illius euidentius cognouerunt, quod etiam in doctrina studiosè recolentes, experiri secundum disciplinam ipsius artis meditabantur. Nam Magi idem sunt qui postea Mathematici sunt vocati, quorum est in stellis nascen-

A rium ortus inspicere, & ex Mathesi rerum probare euentus. Sed de istis Magis farendum potius quod ex prophetia, vel certè Spiritu sancto eos excitante, crediderint, quàm aliqua inimici fraude substituros ad fidē esse, præsertim cùm præceptoris eorū vaticinium cunctis in signum esset futuræ promissionis. *Orietur*, inquit, *stella ex Iacob, & consurget homo vel virga de Israel, & percutiet duces Moab, vastabitque omnes filios Seth; eritque Idumæa possessio eius.* Et post paululum, *De Iuda*, inquit, *erit, qui dominetur & perdat reliquias ciuitatis.* Quæ nimirum singula nemo qui de Christo dubitet intelligi. Vnde & isti tali edocti præconio, diuina inspirante gratia, natiuitatem summi Ducis prædicant, qui nondum locum in quo nasceretur agnouissent. Nouerant igitur quod ex vaticinio Magistri quem sectabantur perceperant, & ignorabant penitus locum, quem alibi per Prophetam Spiritus sanctus declarabat. Hinc sanè fit inter Iudæos & gentes mira doctrinarum vicissim commutatio. Illi locum insinuant, qui tempus aduentus Domini non recognoscunt. Quippe quia scriptū est, quod *Miluus, & hirundo, ac ciconia, custodierunt tempus suum. Populus autem Domini non custodierit iudicium Dei sui, neque tempus visitationis cognouerit.* Isti verò è contra tempus prædicant, qui nascendi locum ex disciplina artis suæ nequeunt comprehendere. Ab oriente quoque veniunt Hierosolymam, quia ciuitas altissimi Dei illa in D toto fulgebat orbe terrarum, vt ex ipsa, quod minus erant edocti, diuinis legibus erudirentur.

CAP.II.

Num. 24. 17.

Hier. 8.7.

Sed quomodo venerint ex Oriente, terrarum spatia longissima in tam subito peragrantes, non satis apparet, nisi fortè post annum, vt quidam volunt, venisse credantur, quod penitus stare nequit. Quia si post annum eo vsque venissent, nequaquam in præsepio, vt Euangelium narrat, sed iam eum in Ægyptum delatum prorsus inuenissent. Quo profectò E patet quod ad duodecimum venerint diem, & eo sit kalendarum articulo à Magis in præsepio adoratus, quo postea in Iordane specie columbæ à Spiritu sancto perunctus, & voce paterna, *Hic est filius meus dilectus*, de cœlo testificatus. Duodecimo autem die, idcirco eos possibile aptè creditur aduentasse; quoniam omnis illa pars anterior regionis ab Hierusalem iure Oriens appellatur, sicut etiam ipsa consuetudo loquendi docet, & auctoritas diuinarum Scripturarum multis

F

Cap. II. in locis ita debere intelligi probat. Vnde Abacuc de hac ipsa natiuitate gratulabundus canit, dicens, *Deus ab Austro veniet*. Itaque quia Bethleem, vbi Christus natus est, ad Meridianam plagam ab Hierusalem sexto fermè miliario sita est, idcirco ab eadem parte regionis rectè venisse dicitur. Fuerunt namque isti, vt ferunt, de terra Persarum, velut Iuuencus noster canit, *Tumque iubet Persas extendere gressus*. Specialiter tamen Euilat, vbi abundat aurum optimum, habitasse credűtur. B

Esa.18.7. De quibus Esaias, *In tempore illo*, inquit, *deferetur munus Domino exercituum à populo diuulso, & dilacerato, à populo terribili, post quem non fuit alius*. Hoc autem Hyperbolicè, propter Persarum robustissimam gẽtem, dicit; ad cuius tunc potentiam nullus his in locis populus comparatur. De quibus Magi venientes, Dei agente nutu, Christo munera detulerunt. Hinc iterum ipse fatetur loquens, *Omnes de Saba venient aurum & thus deferentes, & laudem Domino annunciantes*. Quia nimirum Saba illis in partibus Persidis regionis fluuius decurrit, ex quo tota illa regio, proprio eiusdem nuncupatur vocabulo, iuxta quam Arabia iacet, & confinis est regionis illius. Vnde & Dauid, *Viuet*, inquit, *& dabitur ei de auro Arabiæ*. Ac post pauca, *Reges Tharsis & insulæ, munera offerent, Reges Arabum, & Saba dona adducent.* Nam & in his regionibus, ad Orientalem plagam Hierosolymorum, Magos Reges exstitisse, nemo qui historias legit Gentilium, ignorat; quo profectò Reges eos fuisse opinamur. Quia etsi tria rerum munera detulisse leguntur, nõ ideo mox, ex Euangelio non amplius quàm tres fuisse probatur. Sed ex traditione maiorum, vt per eos gentium multitudo, quæ de tribus Noë filiis enascitur, ad fidem Christi ventura præsignaretur. Quorum quia nomina etiam à quamplurimis viritim exprimuntur, potest fieri tot Principes religionis ac potentiæ tanti itineris exstitisse, & alios quamplurimos in suo comitatu, sicut mos est Magnorum, socios habuisse. Alioquin videtur difficile, vt soli tres homines per alienas Prouincias tantùm subirent negotium, & omnem Hierosolymam suo nuncio commouerent.

Esa.60.6.

Psal.71.10 & 15.

Sed vtrum stella quam viderant in Oriente sit orta, an etiam eo positi ad Occidentem eam natam conspexerint, videtur ambiguum: præsertim cùm dicat Euangelista, illis ab Hierusalem exeuntibus, quod *Ecce stella quam viderant in Oriente, antecedebat eos*. Nec vtique demonstrans vtrum ipsa perduxerit eos Hierosolymam, & ciuitatem Regiam intrantes deseruerit, an tantum postquam exierint ab Hierusalem, eadem ipsa stella, quam viderant in Oriente positi, dux ac comes itineris esse cœperit. Potest quippe congruere, sicut multi Doctorum tradunt, quod ex Oriente eos Hierosolymam perduxerit. Et dum requirunt humanum quasi ex lege auxilium, mox diuino destituuntur. Sed si diligentiùs inspiciatur, nequaquam Euangelij veritas probare videtur quod ad Iudæam eos illa perduxerit. Imò in Oriente tantùm eos stellam vidisse fatetur, ex qua nimirum intellexere natum in Iudæa, de quo Balaam prædixerat. Propter quod illi statim vt conspiciunt, Iudæam petunt, & ciuitatem Regiam, vbi eius natiuitatem ex Propheticis oraculis crediderant, agnoscere deueniunt. Vbi cùm Bethleem eum natum ex Propherarum testimoniis comperissent, mox illuc iter aggressi, ecce stellam quam viderant in Oriente præuiam cernentes recognoscunt. C Sic namque habes in Euangelio dicentibus Magis, *Vidimus*, inquiunt, *stellam eius in Oriente*. Neque enim fatentur, quod eos ab Oriente illuc perduxerit, sed tantùm, *Vidimus stellam eius in Oriente*. Qui cùm profectò *audissent Regem*, sequitur, *Abierunt, & ecce stella quam viderant in Oriente antecedebat eos*. Et neque scribitur quòd alubi eam vidissent, neque quòd comes itineris esset. Veruntamen etsi ita possit, acsi enucleatius explanari, non mox prior plurimorum sententia videtur refellenda. D Quia etsi cursu itineris sui visibilis non præcessit, tamen in illustratione fidei intus in animo comes fuit. Quod autem sydereas vias non tenuerit, ostenditur ex hoc, quòd stetisse supra vbi erat puer narratur. Quia si in summa cœli arce inter cæteras sita esset, vnicuique domui in omni illa ciuitate supra verticem stare videretur. E Vnde patẽter insinuat multum eam domui vicinã, in qua puer erat, stetisse. Cæterùm si in cœli centro locata radiasset, vt ipsi de reliquis probare possumus signis, neque viantibus illis iter monstraret, neque domum in qua puer erat signanter exprimeret. In quo nimirum operis negotio, quatuor simul videntur congruere, signum videlicet, ac prophetia, & demonstratio, atque typica Hierusa- Cap. II.

Cap. II. lem nouæ fide præuia cœlestis adingressio. Signum siquidem huius mysterij fuit columna illa ignea, quæ antecedebat populum Dei Hierosolymam petentem, per quam Spiritus sanctus ductor eorum designatur, qui ad Christum veniunt. Vnde quidam Spiritum sanctum per stellam velut in columba visum fuisse adstruunt, quod omninò Euangelium non loquitur, neque probabile aut verisimile videtur; quanquam & ipsa figuram gesserit Spiritus sancti, per quem

II. fides in corde credentium radiat. Prophetiæ quidem fuit, vt prætulimus, adimpletio, quia dictum erat, *Orietur stella ex Iacob, & exsurget homo in Israel.* Nam etsi de Christo simpliciter, *Orietur stella ex Iacob*, possit intelligi, quia illa velut de cœlo innuitur exstitisse: fatemur tamen, quod ad vtrumque referri queat: quia & Christus, iuxta quod Ioannes (Apoc. 22. 16.) in Apocalypsi sua loquitur, stella fuit; & in ea, quę apparuit, Christum esse monstratum manifestissimè approbatur. Nullum igitur signum congruentius poterat apparere ad inuitandum, quàm per quod fides credentium radiaret in miraculo; & vera quæ Christus est, stella ex Iacob præsignaretur ex oraculo. Cui profectò vera fide Christo obsequentes configurati, per hoc iam iamque velut stellæ cœlorum, æterna perpetuitate collucentes, virtute spei in cœlestibus præsiderent. Quid enim aptius, quàm per stellam fides, qua itur ad stellam ostenditur; vt per eam, quia lumen proprium non habemus, illustrati per-

III. petua æternitate lucere possimus? Demonstratio quippe Christi profectò in stella fuit. Alioquin non dicerent, *Vbi est, qui natus est Rex Iudæorum? vidimus enim stellam eius in Oriente, & venimus adorare eum.* Ad quem qui peruenerit, & ingressus fuerit Hierusalem illam cœlestem, monstrabitur ei continuò Christus stella matutina iuxta promissum Ioannis, & ideo supra puerum rectè stetisse dicitur, quia idem Sanctorum claritas approbatur: quam qui conspexerit, gaudebit vtique gaudio magno valdè, & adorare ante conspectum Dei non desistet. Quia domum semel ingressus, æterna satietate Christi lætus fruitur.

Sed Hierusalem cur iidem Magi intrauerint tanto præuiante lumine, non abs re factum crediderim. Primò vt Iudæi Christum non credentes progenitum, à Magis longè venientibus discerent; & si credere noluissent, inexcusabiles omni ex parte Prophetarum eloquiis conuicti remanerent. Deinde vt Sacerdotes, Scribæ, ac Pharisæi, qui locum natiuitatis ex prophetia designabant, velut lapides miliarij immobiles permanentes, non ex ignorantia, sed ob cordis duritiam, quod credere noluerint, debitè damnarentur. Tertiò namque, vt Christus, qui pax nostra dicitur, de Hierusalem, quæ visio pacis interpretatur, manifestius Esaia dicente nunciaretur. *Quia de Syon exibit lex & verbum Domini de Hierusalem*, (Esa. 2.3.) ac si diceret prædicabitur. Vnde nimirum Iudæis pastoribus, tanquam ex lege rationali affatu promptioribus, Angelus Christum annunciat. Istis verò Magis tanquam infidelibus, Deus signis loquitur; quia *Signa*, sicut ait Apostolus, *non fidelibus, sed infidelibus sunt data.* (1.Cor.14. 22.) Vtrisque tamen de cœlo reseratur, vt ad cœlestem cœlestia iam cœlestes credendo rerum præsagia firmiùs inuitarent. Fertur autem, vt dixi, hæc stella sidereas vias non tenuisse, quia quantisper inferius ibat, etsi superior volatu auium paulisper parebat; quia illum præmonstrabat exitinere, qui paulo minus ab Angelis in carne minoratus, excellior tamen sanctis omnibus natura & gratia præminebat. Itaque stella illa, vt aiunt Mathematici, vel Priscillianistæ, quam Magi videbant, non ad decretum ex Mathesi Christo secundum carnem dominabatur; sed ad testimonium ei vt sua creatura famulabatur. Nec enim eum suo subiiciebat imperio, sed pio indicabat obsequio. Proinde constat eam non ex illis fuisse stellis, quæ ab initio itineris ordinem seruauerunt: sed nouo virginis partu nouum sidus apparuit. Quod ministerium officij sui etiam ipsis Magis Christum quærentibus, cùm ante faciem præiret, exhibuit; donec eos vsque ad ipsum locum, vbi Dei verbum infans erat, præeundo perduceret. Qui tandem Astrologi quia constituerunt hominum nascentium fatum sub stellis, præbeant aliquam stellarum homine aliquo nato cursus sui ordinem reliquisse, & ad eum qui natus fuerit perrexisse. Quia sortem quippe nascentis astrorum ordine ligari æstimant, non astrorum ordinem ab hominis nati die posse muta-

CAP. II. ri. Quapropter si stella illa de his erat, quæ in cœlo peragunt ordinem suum, quomodo poterat decernere, quid natus Christus acturus erat, quæ nato Christo diuino iussu passa est relinquere quod agebat? Si autem, vt probabilius creditur, ad demonstrandum Christum quæ non erat exorta est, non ideo Christus natus est quia illa exstitit, sed ideo illa exstitit quia Christus natus est. Ipse quippe illi, & non illa Christo nascendi causam attulit. Neque quia cessauit in primordio nouam deinceps condere creaturam, ideo per hoc nouum est aliquod appellandum. Quia etsi nondum erat quæ facta est in subito, erant tamen reliqua astra singulatim composita, inter quæ ista nouo exortu manifestationis officio deputatur. Nam pastoribus Angeli, Magis verò stella Christum demonstrat; vtrisque tamen loquitur lingua cœlorum, qui cessauerat iam iamque lingua Prophetarum. Atque per hoc, vtrisque cœli enarrant gloriam Dei; vt hi qui propè ac qui longè erant, simul cœli ciues fierent. Quid ergo est, quod tot reges antea in Iudæa nati, nemo tamen ab Alienigenis adorandus requiritur, præsertim cùm Herodem, quem adierant nec adorent, quia etsi regnantem inueniunt, alium Iudæorum Regem, duce de ipsis deficiente, iam natum intelligunt.

E T *venimus*, inquiunt, *adorare eum.*] Adorare, quem Deum stella famulante intelligunt. Alioquin Herodem, quem regio cultu renitentem cernebant, primùm debuerant adorare. Sed quia diuinitus agebantur, vt latentem Deum in cunis, vel inter præsepia vagientem, ad adorandum requirerent, hunc nec regem intendunt, nec eum venerantur, nec aliquid eum esse computanr. Quo sanè inspirationis affectu & illud gestum dixerim, quòd Octauianus Augustus, eo tempore quo totum sibi subditum atque subiectum persenserat orbem, atque populus vniuersus in concione, quod supra memini, Dominum eum totius terræ voluerit acclamare, nequaquam passus est; sed legibus hoc prohibuit, quod nullus vnquam Regum antè fecisse legitur. Hinc profectò patet, quia vis diuina, quæ istos deuotionis intus agebat affectu, ipsa hunc cohibuit Principem, ne sibi applauderet indebitè, quod potentatu alterius totus terrarum orbis sub Monarchia Romani Imperij subdebatur. Sed corybanta Herodes, audiens alium quàm se Iudæorum regem requirere, turbatus dicitur, & omnis Hierosolyma cum illo. Molicbatur enim, cùm esset alienigena ignobilis genere, legitimus Iudæorum Rex videri. Vnde & omnes codices, teste Iosepho, quibus Iudæorum genealogia texebatur, igne cremauerat; ne notarent eum reticendo ignobilem, & prosapiæ ordinem tribus Iudæ clarissimum commendarent. Æstimans se itaque nobilem videri posse, si nullis sacræ Scripturæ fascibus premeretur. CAP. II.

Vnde verum profectò constat, quod Africanus innuit, quia fuerunt viri studiosi ex Iudæis, qui dicebantur Henles, propter propinquitatem scilicet generis Christi, erantque Nazaræi, qui per omnem regionem circumeuntes, ordinem supradictæ genealogiæ Christi, partim memoriter, partim ex dierum libris, quos domi cùm incenderentur ex archiuis templi habuerant, partim verò ab auis & proauis narrantibus retinentes, litteris secundum ordinem mandauerunt. Quibus omnibus perscrutatis, ea maximè quæ in eisdem archiuis, aut aliubi infra impenetrabilia locorum abdita sunt seruata, ex quibus nostra diuinorum auctoritas librorum deriuatur hinc inde vt veritas Euangeliorum euidentius declaretur.

Regem autem Herodem ideo nominat, quamuis nequeat iure Rex vocari, qui proprios nescit motus mentis regere, vt ex collatione Regis Iudæorum, quem Magi quærentes cupiunt adorare, iste intelligatur extraneus, quia proprius iam defecerat. Et notandum, quòd omnis qui sibi ob insolentiam vindicat indebitum principatum, & multis mouetur suspicionibus, ita vt per nefas prauis argumentorum fraudibus velit cũctis obuiare negotiis, ne digniori se locum tribuat tegẽdi, quod idem indignè teneri probatur; similis est huic scelesto Herodi, qui suis cupiditatum dolis, per multa paruulorũ homicidia diuino peccando contraire tentauit decreto. Vnde mox turbatus plures suorum habuisse cõplices scribitur, in tantũ vt more vulgi, Dei quõdam populus ob fauoris gratiam turbatus dicatur, dolens repromissum iam cœlitus aduenisse. O misera fragilitatis humanæ cõditio, quæ sæpè plurimũ eis fauet iniu-

Cap. II. ste, quos Dei iusto iudicio crudeles sustiner oppressores; nec iis meruit adulari, quos Dei in semet quotidie voluntati conspicit reluctari. Inde nimirùm illud Salomonis verum probatur, *Quod Rex iniustus omnes ministros habebit impios.* [Prou. 29. 12.] Turbatus autem hic fortè duabus ex causis dicitur, vel quia exitium regni sui pertimescebat; & ideo cœli rege nato Rex terræ turbatur: vel quia tam Cæsar Augustus quàm Senatus decreuerant, ne quis Rex aut Deus, sine ipsorum consilio diceretur. Idcirco forsitan audito regis nomine, furore mouetur, ne in se, si vulgarum esset Senatus decreta violasse, discriminis sententia verteretur.

CONGREGANS *autem omnes Principes sacerdotũ & Scribas populi, sciscitabatur ab eis vbi Christus nasceretur.*] Diligentiam inquirentis ostendit, vt si inueniret, faceret quod postea se velle insinuat; sin autem vt si ad notitiam Augusti Cæsaris, vel Senatus quandoque relatum esset, sua excusaretur diligentia, cuncta quæ poterat zelo Romani imperij peregisse. Alias autem ob legis peritiam, vt cautiùs eos exploraret, si Rex eorum ex lege repromissus tristes gaudentesve faceret. Christum autem ideo nominat, quia didicerat ex more patriæ Iudæorum reges omnes ab vnctione Christos vocari.

AT *illi dixerunt ei In Bethleem Iudæ, sic enim scriptum est per Prophetam, Et tu Bethleem terra Iuda, nequaquam minima es in principibus Iuda, ex te enim exiet Dux qui reget populum meum Israel.*] Quod testimonium dũtaxat nec Hebraico, nec Septuaginta interpretibus conuenire, nobis quoque tacentibus comprobatur. Vnde quidam calumniantes dicunt in omnibus penè testimoniis, quæ sumuntur ex veteri Testamento, huiusmodi resonare errorem, vt aut ordo verborũ mutetur, aut sensuum, adeo vsque vt intellectus interdum diuersus videatur. Apostoli, inquiunt, vel Euãgelistæ non ex libris testimonia decerpserunt, sed memoriæ credentes, quæ nonnunquam fallitur, contraria interdum protulerunt. Quasi ex ingenio tantùm artis sint locuti, & non magis diuina inspirante gratia, per Spiritum, per quem olim Scripturæ sunt editæ, non contrariæ quidem, sed iuxta quod opportunum fuerat, mysteria inserendo eloquiorum Dei testimonia reserauerint. Hic tamen arbitramur beatum Euangelistam Scribarum & Pharisæorum arguere ignauiam, atque circa diuinarum Scripturarum eorum ne- A gligentiam notare, & ideo sic posuisse, vt ab eis dictum est. Qui tamen etsi arguuntur socordia, sensus quodammodo restituunt veritatem. Nam in Hebræo sic haber, *Et tu Bethleem Ephrata paruus es in millibus Iuda, ex te mihi egredietur, qui sit dominator in Israel; & egressus eius ab initio à diebus æternitatis.* [Mich. 5. 2.] Et est sensus, nequaquam tu Bethleem, id est, Ephrata, quantitate seu numero, minima es inter omnes ciuitates Iudæ, quæ tantis ciuitatum millibus cõparata, vix paruus es viculus. Ac si diceret, nequaquam minima es, quia ex te magnus egredietur Christus, qui erit vtique dominator in Israël. Neque putes eum de genere tantùm esse Dauid, cui promisi dicens, *De fructu ventris tui ponam super sedem meam.* Quippe quia carnis assumptio non impedit diuinitatem. Nam egressus eius ex mea constat substantia, natus à diebus æternitatis, iuxta quod in principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum. Neque enim conditor temporum teneretur sub tempore, quamuis Deus homo factus nascatur ex tempore. Ecce quàm euidens testimonium, non solùm contra Iudæos; verumetiã & contra eos, qui dicunt Christum in carne putum hominem fuisse. Cæterum quod in Hebræo, *& tu Bethleem Ephrata* scribitur, & non *Iuda*, malitia Iudæorum postea creditur commutatum, ne Christus de tribu Iuda ortus videatur. Sed illi quando necdum de Christo liuore mouebantur, simpliciter *& tu Bethleem Iuda* efferunt, quamuis in reliquis negligentiæ arguantur, quod postea in eorum codicibus minimè reperitur. Ephrata quippe à Septuaginta liquidò constat additum aliam ob significationem, quod multis in locis eos fecisse legimus. Nos tamen rectè interea possumus probare ex diuina auctoritate, Bethleem in tribu Iuda omninò esse. Legitur enim in libro Iudicum, quod fuerit vir Leuites habitans [Iud. 17. 7.] in lateribus domus Ephraim, & accepit sibi mulierem concubinam de Bethleem Iuda, atque totiens de reliquo, eodem replicatur nomine. Nam & iuxta Septuaginta, quamuis hic dixerint, *& tu Bethleem domus Ephrata*, in Iesu Naue tamen, vbi tribus Iudæ, vrbes atque oppida describuntur, etiam hanc inscriptam legimus, *Theco*, inquit, *& Ephrata, hæc est, Bethleem, Fagor*, ac reliquæ quæ sequuntur ciuitates [Ios. 15.] vndecim. Quod penitus nec in Hebræo, nec apud alium quemlibet interpretem inuenitur. Sed & omnem familiam do-

CAP. II. mus Dauid hanc forte hereditatis tenuisse, nemo qui ambigat. Quam profectò domum de tribu Iuda, & in eadem funiculum possessionis percepisse omnes paginæ diuinæ distributionis loquuntur. Cæterum quod Septuaginta, *& in Bethleem domus Ephrata*, dicunt iuxta librum Geneseos ob veritatem rei, quia ipsa est Bethleem vbi, mortua perhibetur Rachel & sepulta in via Ephrata, qui est, inquit, Bethleem. Sed Ephrata antiquius vocabatur, & postea propter mysticum intelligentiæ Sacramentum significantius immutatur. Nam Ephrata, furorem vidit, interpretatur. Quod patet ex Herodis præmonstrat insaniam; quia dum Christum quæsiuit perimere, delusus est à Magis: vnde iratus valdè mittens occidit omnes pueros in Bethleem. Qua de causa rectè furorem videns, antiquitus est appellata. Sed iam nemo timeat, nemo dubitet, nemo desperet, quia requies illa quam quærebat Dauid, audita est in Ephrata, inuenta est in campis syluæ, & domus furorem videns facta est domus panis. Vnde & Rachel figuram gerens Ecclesiæ, ibidem sepulta legitur, vt in eodem loco plena requies eius signetur, vbi Christus panis viuus qui de cœlo descendit, quotidie exortu nouo sine defectu versatur. Comprehenderunt eum itaque dolores parturientis antequam nasceretur Christus, & ideo furorem videns antè meritò nuncupatur. Videbat igitur furorem, eo quod pareret iniquitatem, & iugiter dolores conciperet, & iniustitias affluentius parturiret. Nullus enim magis dolor quàm peccati vulnus, vbi in cōscientia nihil est validum, nihil sanum, sed omnia mœroribus abundant, & discruciant infelicem animam pondere peccatorum. Hinc sanè Dauid miseriarum suarum perhorrens vulnera, *Turbatus est*, inquit, *à furore oculus meus, inueteraui inter omnes inimicos meos.* Psal. 6. 7. Cui nimirum cæcitatis furori omnis subiacebat natio gentium, imò omne humanum genus, quia omnes eramus filij iræ. Sed gratias agamus largitori nostro, quia, vt dixi, ecce vbi domus furorem videntis erat, facta est domus panis; vbi crudelitas, ibi pietas; vbi ira, ibi misericordia; vbi graue iugum super filios Adam à die natiuitatis eorum, ibi Christi onus leue, & suaue iugum; & quæ erat Ephrata, ipsa est Bethleem. In domo igitur furoris natus est Christus: & ideo iam non domus furoris, sed domus panis, quia panem de cœlo venientem suscepit, feli-

A cius vocatur. Quanquam & Ephrata eūdem videatur sensum significare. Ephrata namque frugifera dicitur: quia in præsenti vita profectò excolens agrum vbi Christus effloruit, vitæ fruges ad horreum indesinēter ferre satagit. Siquidem hic frugifera, vt ibi, cùm manifestata fuerit gloria Christi, satietur ex adipe frumēti, & repleatur omni felicitate perpetua. Et notandum fortè, quod satis illi congruant intellectui duæ istæ vnius nominis interpretationes, ex quo benè Propheta canens, ait, *Qui seminant*, inquit, *in lacrymis, in gaudio metent; euntes ibant & flebant portantes semina sua.* Psal. 125. 6 Flere igitur non cessat Dei Ecclesia dum est in via, etsi sepulta dicatur à mundi illecebris, quia furorem videt venturi iudicis; vnde exclamans dicit, *Domine ne in furore tuo arguas me.* Psal. 6. 1. Cùm autem dicit, *Qui seminant in lacrymis*, edocet quod ex proprio labore frugifera iure vocetur. Quippe quia quotidie intra aream, quam Christus ventilabro suo permundabit, vniuersa virtutum opera congregat & recondit. Eo itaque decebat vt Christus nasceretur in loco, qui totius Ecclesiæ figuram gestaret, atque ex nomine Christum inibi cunctis pabulum credentibus affuturum innueret; quandoquidem extra Dei Ecclesiam, non nisi mortis inedia crudeliter fame impietatis filios regni huius vastat.

TVNC *Herodes clam vocatis Magis, diligenter didicit ab eis tempus stellæ quæ apparuit.*] Diligentia doli est ac fraudis, cupiens explorare, quia locum ex Prophetia didicerat, quando nasceretur. Et ideo pollicitus est adorare, ne quisquam aduerteret, quod ex coniectura postea colligitur, quid animo celabatur. Qui nimirum clam vocatis Magis contulit cum eis, ne fortè Scribæ ac Pharisæi, quasi ex Dei oraculo repromissum occulerent, si aliquo significationis nutu deprehenderent eum se velle perimere. Neque enim æstimare poterat, quod contra Dei promissa tanto insanirent odio, vt non vellent suscipere eum qui vocibus Prophetarum proprio ex genere fuerat repromissus. Vnde clàm vocatis Magis didicit ab eis diligenter tēpus stellæ. Sed reuera quid de ipsa didicerit, quando, & vbi, vel quomodo apparuerit, non satis claret responsis. Et ideo alij alia fingentes, velint nolint, totum Deo possibile reliquerunt, quidquid difficillimum hominibus videtur. Interea mittens eos Bethleem dixit, *Ite & inquirite diligenter de puero, ac renunciate mihi vt &*

Cap. II. *ego veniens adorem eum.* Simularse ergo adorare, quem necare disponit, vt persuadeat eis, sine vlla fraudis suspicione, ob fauoris gratiam sibi renunciare.

Et *ecce stella, quam viderant in Oriente, antecedebat eos donec veniret supra vbi erat puer.*] Deferuntur autem Iudæam ingressi stellæ indicio, vt compellerentur ex lege propter fidei Sacramenta diligentiùs requirere tanti regis natiuitatem; quarenus & ipsi Sacerdotes à Magis interrogati vbi Christus nasceretur, de aduentu eius B inexcusabiles essent. Vt quia socordia premebantur, ne Prophetarum vaticinia intenderent, à gentibus præmoniri, saltem debitum exemplis inuitari venerationis obsequium credendo impenderent, qui primi ex vaticinio ad adorandū velocius venire debuerant. Prouocantur enim ad fidem, sicut scriptū est, in eis qui non erant ex populo Dei, & irritantur stulta in gente ad æmulationem vt ex vtroque conuicti inexcusabiles essent. Sed ipsi, tanquam Iacob filios benedicens, C obfusis cæcitate oculis caligabant, quia præsentem lucem non intuebantur, cuius etiam locum natiuitatis ex prophetia veluti digiro longè positi demonstrabāt. Aliter autem, deferuntur Magi diuino viantes auxilio dum requirunt humanū: vt ex hoc pareat nos non debere, quos fides & Christi gratia illustrat, humanum docendi, dubietatis animo, requirere suffragium. Neque enim debuerat signum miraculi Magis tanquam infidelibus ostēsum, eisdem apparere legis Doctoribus, D quos Prophetarum eloquia, & Patriarcharum præsagia, atque figurarum ænigmata, velut domesticos, non modò ad fidem, verumetiam ad scientiam promissorum plurimum præstruebant. Vnde timendum est de his quæ in diuinis litteris habentur, si mens malè deuota exstiterit, infidelitatis nodo incredula, aut subterfugiendi examine subdola, ne vnquā vllis signorum prodigiis valeat inuitari. Quia si Moysen & Prophetas non audierint, neque si quis ex mortuis resurrexerit, cre- E dent. Magi autem tandem comitante stella peruenientes ad locum, atque famulante desuper, vbi erat puer, sydere, ad quem eos ex Oriente perduxerat.

Gavisi *sunt gaudio magno valdè.*] Vsus itaque scripturarum puerum eum ideo frequenter nominare videtur, vt eum recognoscas de quo Propheta canit,

Esa. 9. 6. *Puer natus est nobis, & filius datus est nobis.* Sed si in litteris diuinis nihil superfluum

A esse creditur, neque vnus apex vel iota Cap. II. vacat à mysterio, textus hic scripturarum quæstionem videtur adferre: cùm nemo nisi gaudio possit gaudere, sicut nec nisi vita viuere, & morte mori; præsertim cùm non, *gaudio gauisi sunt*, simpliciter annotatur, sed etiam magno valdè superadditum cumulatur. Nam legimus in Genesi ad Adam dixisse Dominum, *In quacunque die comederis de ligno dinoscentiæ boni ac mali, morte morteris.* Et per Ezechielem, Gen. 2. 17. *Impius*, inquit, *si egerit pœnitentiam ab omnibus peccatis suis quæ operatus est, & fecerit iudicium & iustitiam, vita viuet, & non morietur.* Ezech. 18. 28. Nunquam itaque dixerim huiusmodi locutiones scripturarum sanctarum superuacuas esse. Quia sicut morti quàm sæpè viuitur, & vitæ, vt vsus scripturarum approbat, frequenter moritur; sic & gaudio profectò gaudet aliquis, quando propter Deum quod est verum gaudium, gaudet. Nam vita viuere quid est aliud, quàm in virtutibus viuere, & beatæ vitæ actus habere adhuc in istius corporis vita? Sicut è contrario, morte mori, quid est aliud, quàm pro viriis & peccatis morte puniri? Vt ille qui posse habebat, si vellet non solùm non mori, verùm etiam obediendo quandoque per Deum immortalis haberi; fieret in peccatis moriendo mortalis, & si non redimeretur, deinceps post mortem carnis, ob mortem animæ æterna morte victurus. Hinc igitur profectò pater, in diuinis litteris nihil superuacuum, sed mira distinctione verborum, sunt omnia mysteriis referta, & mirabili decore sensibus variata. Vnde beatus Euangelista volens illud vnicum & admirabile gaudium credentibus innuere, præmisit eorum gaudendi Magisterium, lætandique munus, fide cum gratia desideranter quærentibus in corde cœlitus diffusum. Et non solùm gaudio gauisos, sed magno vtrique gaudio, quo nullum est maius: atque in ipso magno gaudio eos valdè gauisos. Quia potest in vno eodemque magno gaudio, alius plus, alius minus gaudere. Porrò isti quorum specie genus præsagabant credentium, gauisi sunt ex illo magno gaudio valdè, quia certi facti sunt de obtentu, fideles de prouentu, deuoti ex affectu, ardentes interius de inspiratu. Sed & magnum gaudium dici potest, ob distinctioné alterius gaudij; quia est & infimum gaudium, quo propriè magis gestire dicimur, etsi eo abusiuè, rectè gaudere dicatur. Vnde per Salomonem secundum Septuaginta, *La-*

CAP. II. *tantur cùm malè fecerint, & gaudent in rebus pessimis.* Prou. 2. 14. Est itaque & medium vitæ, quoties de bonis Domini temporalibus gaudere populus perhibetur: quoniam si ad eadem bona refertur, infimum esse conuincitur; sin autem ad Deum qui dedit illa, saltem aliquid esse cognoscitur, quando per ea gaudendo, animus ad illud summum & incommutabile bonum, si non per se colendum, sursum erigitur. Magnũ verò gaudium rectè non aliubi quàm in Deum propter seipsum accipitur. De quo quia primitiæ gentium erant hi Magi, perfusi visione humilitatis, suscepta fide deuoti Deum adorauerunt, & religiosi pro voto fideliter Domino munera obtulerunt. Hoc igitur gaudio beatus Ioannes amicus sponsi gaudere se perhibet. Ioan. 3. 29. *Stat*, inquit, *amicus, & gaudio gaudet propter vocem sponsi, quia amicus eius est.* Ita siquidẽ & isti fide iustificati gaudio gaudent magno, propter caritatis ardorem læti gaudentes, quia de inimicis se profectò amicos per reconciliationem factos intelligunt. Vnde nimirum suis apertis thesauris ei munera obtulisse, & procidentes deuotos adorauisse scriptura testatur. Quo facto, magnum religionis nostræ sacramentum aperitur, vt fide præuia thesauros nostros in via minimè pandamus, donec transpositi inimicorum insidias gratia illustrante, soli Domino deuoti, ex reconditis secretorum cordium thesauris munera offeramus. De quo nimirum alibi thesauro rectè dicitur, *Thesaurus desiderabilis requiescit in ore sapientis.* Vnde quia Ezechias incautè thesauros suos alienigenis vniuersos prodidit, diuina percellitur sententia, & iusto Dei iudicio in posteris condemnatur. Veterum enim traditio est, quod Parthorum ac Persarum Reges nullus sine muneribus vacuus adorabat. Idcirco istos aiunt vicinitate conciuium assuetos munera obtulisse. Sed nos diuina ex inspiratione magis factum adstruimus, vt in specie totius generis cœleste refulgeat Magisterium, pro quo signanter tria obtulisse dona narratum credimus.

A V R V M *videlicet, thus & myrrham.*] Per aurum quippe, quod maximè Regum est ornamentum, Regis insignia declarantes: per thus verò, quia in sacrificiis antiquitus ponebatur, eum venerantes, Deum intelligere fatebantur: per myrrham, qua mortuorum corpora passim condiebantur, eum testati sunt, velut ex præsagio, humanitus moriturum. Ex

A quo, quod si iam tunc voce edita loqueretur, poterat, vt alubi ipse fatetur, dicere, quod ad sepeliendum eum fecissent. Iure igitur quæritur, vtrum singuli singula, an simul omnes tria hæc: vel certè, quod magis fatendum est, vtrum eorum vnusquisque fortè hæc tria pariter obtulisset. Hoc enim potius congruit in mysterio. Quia nemo Christianus rectè dicitur, nisi qui eum vbique Deum regnare fatetur, & pro salute humani generis B Deum hominem factum, sine ambiguo moriturum confitetur. Nam isti constanter Regem Iudæorum inter eosdem Iudæos, & apud ipsum Herodem Regem requirunt; & ideo ei fideliter, vt prædictum fuerat, in spiritu aurum deferunt. Nouerant eum Deum vbique omnibus sine metu humani timoris veraciter prædicandum. Et ideo venerantes dicunt, quod *venimus adorare eum.* Atque thuris incensum ferunt, quod solùm quotidie C infra sancta sanctorum manè ac vesperi eidem ex præcepto funditus cremabatur. Hominem quoque factum cœlitus inspirari Deum intelligunt, eundémque sanè moriturum. Et ideo ardenter requirunt, *Vbi est qui natus est?* Atque in sepulturam ei ex fide munus mortificationis myrrham videlicet deuoti offerunt. Quia vnusquisque tunc Christum rectè condit, cùm eum in carne passum quandoquidem in seipso mortificatus veraciter profitetur. D Vnde Apostolus, *Mortui enim estis, & vita vestra abscondita est cum Deo in cœlis.* Col. 3. 3. Quippè quia offerenda sunt munera nostra Saluatori iugiter. In auro scilicet purissima diuinarum rerum scientia, in thure oratio iugis, vel compunctio recta: porrò in myrrha vt pretulimus, tam voluntarum quàm vitiorum abdicatio, atque vera mortificatio carnis prælibanda Deo signatur. Quæ munera ex thesauris animi iure recondita proferuntur, cùm corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem.

E E T *responso accepto in somnis, ne redirent ad Herodem, per aliam viam reuersi sunt in regionem suam.*] Responso inquit accepto, cùm eos nequidquam interrogasse legimus. Sed claret veritatis indicium, quod illis cogitantibus, vtrum redire ad Herodem nec ne deberent; quod ad eorum cogitata, antequam deliberarent, responsum est eis. Vbi eorum sobria signatur sollicitudinis cura, & nobis euidenter innuitur, quòd Deus semper vbique præsens adest cordi nostro. Veruntamen,

Cap. II. quia sicut Moyses nihil dicens ad Deum mente clamabat: sic & isti tacentes pio deuotionis affectu, solliciti interrogabant, quid diuina iuberet voluntas, ne suæ temeritatis ignauia quippiam à Dei omnipotentis libramine deuiarent. Forma igitur in specie cunctis imprimitur credentibus, quàm deuotè ad Deum veniant, & postquam venerint, vt intendant quid Deus iubeat. Scilicet ne redeant ad eum cui abrenunciauerunt, neque vitiorum repetant calles, sed per aliam viam, id est virtutum semitas sectando ad patriam paradisi cursim redeant: vt qui contemnendo cecidimus, obediendo & abstinendo vias vitæ apprehendamus. Et notandum quod non per Angelum, vti ad Ioseph, hæc responsio facta dicitur: sed sanctorum Patrum traditio est ab ipso Domino diuinitus imbutos fuisse; quia neminem alium constat viam regressionis ad patriam vsquam instituisse, præter eum qui se viam præbuit imitabilem, vt per ipsum ad ipsum tendentes quandoque patriam repetamus. Hinc quippè ait ipse de
Ioan. 14. 6. se, dicens, *Ego sum via, veritas, & vita.* Per quam viam quisque gradiendo sine errore incedit, vt ad vitam festinus veritatem sequendo ingrediatur. Non enim alloquitur eos puer in præsepio positus voce humana, nondum adultus, ne contra naturam nostræ humanitatis agendo, se passim detegeret. Sed omnia sic temperat, vt latens diuinitas per fidem in homine illo deprehendatur; ne cuipiam antequam oporteret inconsultè reuelaretur. Quia nimirum & fides nutrienda erat ad præmium, & via doctrinarum eius vbique sequentibus prosternenda ad gradiẽdum. Alioquin non verè suscepisset infirmitatem nostram, si non per omnem ætatem temporis humana creuisset prouectione, & efficientias in se qualitatis nostræ, præter quæ diuina virtute mirabilius operabatur, minimè prætulisset. Vnde rectè Lucas Euangelista testatur, quod *Puer*
Luc. 2. 52. *Iesus proficiebat ætate & sapientia corã Deo & hominibus*; vt omnẽ prouectum tã corporis quàm animæ designaret, & omnem plenitudinem humanitatis in eo esse ostenderet. Vnde per omnia pueritiæ suæ tempus debuit obseruare, quo maximè assumpta fragilitas carnis explicatur, & humilitas longanimitatis suæ indiciis commendatur. Fuit igitur in eo plena humanitas, sicut & plena gratia, atque plena veritas. Ex quo Ioannes Euangelista, *Vidimus*,
Ioan. 1. 14. inquit, *gloriam eius, gloriam quasi vnigeniti à patre plenum gratiæ & veritatis.* Quod autem Verbum caro factum est, plenum veritatis fuit. Veritas quippe ipse vnigenitus est Dei filius, non gratia, sed natura. Quæ gratia suscepit hominem quando conceptus est de Spiritu sancto. Tanta siquidem vnitate personæ, vt idem ipse sit hominis filius, qui Dei filius vnicus atque vnigenitus prædicatur. In quo nimirum ipso vno Deo & homine plena gratia humanitatis, plenaque diuinitatis Veritas catholicè prædicatur & colitur. Hæc igitur plenitudo diuinitatis in se ipsa plenitudinem habet gratiæ, quæ est tota humanitas in diuinitate sua: & plenitudo gratiæ in se habet omnem plenitudinem veritatis, quæ est tota diuinitas in humanitate sua. Ita vt plenitudo veritatis in se habeat perfectè plenitudinem gratiæ, atque plenitudo gratiæ in se habeat plenitudinẽ veritatis. Sic est igitur à diuinitate plenitudo humanitatis suscepta, ita vt in humanitate eius omnis plenitudo diuinitatis, sicut ait Apostolus, corporaliter habitasse rectè credatur. Ac per hoc omnia incrementa humanitatis, tam corporis quàm animæ fuerant credentibus exhibenda. Sicut & plena diuinitas in eo, atque gratia ex initio conceptionis corporaliter habitasse paulatim omnibus fuerat signis atque virtutibus declaranda: vt fides per gratiam libertatis arbitrio sublimius ad præmia capescẽda nutriretur. Hinc sanè illis remeantibus. Col. 2. 9.

Ecce *Angelus Domini in somnis Ioseph rursus apparuit dicens, Surge & accipe puerum & matrem eius, & fuge in Ægyptum, & esto ibi dum dicam tibi.*] O quàm inauditum nunciũm, & profundum humilitatis negotium: Vt de quo dudũ Propheta fidelis cecinerat, *Domine refugium tu factus es nobis*, &c. *Deus noster refugium & virtus*, Ægyptum ipse per fugam asportatus intraret. Nequaquam igitur vacat à mysterio, quod refugium fugiendo petit Ægyptum; quòd virtus quasi timore perculsa, videtur infirmari; quòd cunctorum præsidium migrat ad extraneos per fugam elapsus. Fortè sicut natus est, vt corruptam redintegraret naturam: sic quoque vt fugaces suis reuocaret exemplis, aufugit. Præcepturus namque erat, *Si vos persequuti fuerint in vna ciuitate, fugite in aliam.* Vnde si fortitudo se differendo reseruat ad potiores virtutum agones, & vniuersorum defensio subterfugiendo declinat ad extraneos; non debet humana fragilitas temeraria procaciter de virtute sua Psal. 89. 1 Psal. 45. 1 Mat. 10. 23

CAP. II. A præſumere, ſed ſemper in omnibus, quod fructuoſius ſit, diligentiſſimè perttactare. Nam Deus quòd fugit hominem, Sacramenti fuit, non timoris. Quia nemo occultum paritur inire cõflictum, qui ſuum ſæculis vult mandare triumphum, atque exemplum pugnandi poſteris derelinquere. Neque enim mortem fugit, qui mori venerat. Neque humanas inſidias expauit, qui totas Diaboli verſutias & fraudes venerat aperire, & ſnperando potentiùs (Exod. 23. 19.) B reuincere. Sctiptum quippe erat, *Non occides agnum in lacte matris ſuæ*. Et ideo prouiſum ne fieret in experto, quod diu licet occultè pethibitum fuetat in myſterio. Moliebatur enim callidus perſuaſor, vt Chriſti ſuſceptam præuenire tinfantiam, & vittutis eius anticiparet inſignia. Iam fotſitan ſenſerat quædam Prophetarum vaticinia in eo adimpleri. Haud dubium quin intellexerat iuxta illud Prophetæ, (Eſa. 8. 4.) *Priuſquam puer ſciret vocare patrem aut matrem*, ſecundum humanitatis infantiam, *virtutem accepiſſe Damaſci, & ſpolia Samariæ.* C Ex hac quippe fuga Eſaias prædixerat dicens: (Eſa. 19. 1.) *Ecce Dominus aſcendet ſuper nubem leuem*, carne videlicet abſque peccato circumtectus, *& ingredietur Aegyptum; & mouebuntur ſimulachra Aegypti à facie eius*; quod multorum traditionibus approbatur: ita vt in quadam ciuitate Frondoſij ducis omnia Idola penitus corruerint in terram. Et de quinque ciuitatibus loquentibus lingua Chanaan earum vna tunc vocata eſt ciuitas ſolis, in qua diutius dicitur habitaſſe. D Nam vt quidam ſupputant, ab ingreſſu Ægypti vſque ad principium regni Archelai, ſeptem fuere anni, quibus in Ægypto Chriſtus dilituiſſe creditur. Felix, inquam, regio, quam tanto temporis ſpatio ſol iuſtitiæ ſua illuſtrauit præſentia; vt quæ tantis erat Idolorum ſordibus polluta, fieret demum tanquam hortus irriguus doctrina Chriſti, & tãquã Paradiſus Domini, cœleſti diſciplina clementius adimbuta. Vnde nimirũ conſtat, quod deinceps penè tota illa regio facta E ſit Monachorum, non minus cœnobialis, quàm anachoretica, in modum Paradiſi quodammodo cœleſtis habitatio. Quæ qui noſſe voluerit, legat vitas Patrum, & Collationes eorum; ſatis abundéque clarebit Chriſtum non abs re deſcendiſſe in Ægyptum, imò gemitum eorum audiſſe qui vexabantur terrenis operibus, & deſcendiſſe liberare eos; vt eſſent Pharaone ſubmerſo, liberati iugo ſeruitutis, qui tãtis tribulationibus & anguſtiis premebãtur.

FVTVRVM *eſt enim*, inquit Euangeliſta, *vt Herodes quærat puerum ad perdendum eum.*] CAP. II. Angelus enim Domini, quod Herodes doloſè inſidiando ſe promiſerat eũ adoraturum, aperit, & præmonet ex conſilio tranſportandum, quem ille fraudulenter tractabat ad perimendum. Ex quo profectò liquet, quòd fraudes & ſimultates, atque omnes doli nunquam lateant oculos diuinæ Maieſtatis. Idcirco virum ſanguinum & doloſum paſſim Dominus B abominatur, & in faſciculo diuinæ vltionis inuoluit. *Accipe*, inquit, *puerum & matrem eius*. Hinc Ioſeph non quaſi maritus, ſed velut nutritius ac cuſtos infantiæ Saluatoris in comitatu adſciſcitur, & commendatur ei ſeruanda virginitas. Nocte autem ideò tollitur, vt per hoc commendet qualis vel quanta caligo infidelitatis terram Iudæam obtenebraſſet. Quia nimirum corda Iudæorum nõ aliud quàm cæcitatis nox premebat. Hinc igitur nocte exiit, quia occultè per fugam ad illu- C ſtrandam Ægyptum deſcendit. Cùm verò hinc reaſcẽdit, neque nox, neque dies deſcribitur.

VT *adimpleretur*, inquit, *quod dictum eſt à Domino, Ex Aegypto vocaui filium meum.*] De adimpletione quidem Prophetarum iam ſupra tractauimus. Sed & nunc ideò fugiſſe dicimus, vt legis veritas conſtaret, prophetiæ fides daretur, Pſalterij teſtimonium, quando Dauid verus fugit à facie Saül regis, firmaretur. Vnde & Dominus, *Neceſſe erat impleri quæ ſcripta erant in* (Luc. 24. 44.) D *lege & Prophetis & Pſalmis de me.* Vbi autem hoc ſcriptum ſit, frequenter omnium interpretum clariſſimus atque eruditiſſimus interpres noſter teſtatur, iuxta Hebraicam veritatem quòd in Oſee ſcriptum legatur. Nonnulli tamen, ſicut nec ipſe denegat ex libro Numerorum dicente Balaam hoc ſumptum aſſeuerant. Nam & in aliquibus codicibus Prophetarum, *Ex Ægypto vocaui filios meos*, ſæpè inuenitur, quod magis omnino filiis Iſrael de captiuitate venientibus conuenit. Sed E nos beatum Euangeliſtam & Hebraicam ſequimur veritatem, ampliſſimè confitentes quod de Chriſto, etſi aliud ſignificet, ex præſagio prophetarum rectè credatur. Veruntamen ex Numeris hoc ſumptũ eſſe videtur, & adſtruere quod legitur, ſicut dictum eſt à Domino. Quia ſi ab aliquo ſanctorum Prophetarum, vt aiunt, prolatum eſſet in ore Matthæi, ſicut dictum eſt per Prophetam rectius diceretur. Nunc autem quia fortè ex Ba-

Cap. II. laam arioli videtur dictis hic insertum, iure Deus auctor huius Prophetiæ, qui per eum locutus est, adstipulatur. Sed quid horum verius sit, nullam obiectionis controuersiam quærimus. Quia etsi in vtrisque locis de Christo dictum accipitur, euidentius inde duntaxat hæc firmatur assertio. Duobus namque vel tribus testibus stabit omne verbum. Et notandum quod dicitur, *Ex Ægypto vocaui filium meum.* Meum, inquit, quia Verbum caro factum est, & secundum vnitatem personæ, vnus idemque hominis filius, & Dei vtique proprius appellatur.

TVNC *Herodes videns quod illusus esset à Magis, iratus est valdè. Et mittens occidit omnes pueros qui erant in Bethleem, & in omnibus finibus eius, à bimatu & infra, secundum tempus quod exquisierat à Magis.*] Hæret hæc sententia, quod illusus est à Magis, vbi ait, quia per aliam viam reuersi sunt in regionem suam. Et ideo valdè iratus dicitur, quia cùm esset primum de natiuitate Christi furore turbatus, postea delusus, valdè flammis succensus ira accumulatur. Occidisse autem eos dicitur, quia præcepit verbo: lingua enim vsus est pro gladio. Psal. 56.6. Vnde scriptum est, *Et lingua eorum gladius acutus.* Omnes pueros qui erant in Bethleem ideo occidit, vt is, qui in ea dudum natus dicebatur, non effugeret. Et non solùm eos tantùm, qui in eadem reperti sunt ciuitate; verumetiam & in omnibus finibus eius circumquaque tenera matronarum pignora iugulauit à bimatu, & infra secundum tempus quod exquisierat à Magis. Secundum tempus igitur quod exquisierat à stellæ nascêtis ortu, vbi non verisimile videtur eum sustinuisse, vt è vicino duobus annis expletis ad se redirent. Quia bimatus Græcè duos significat annos. Vnde quidam suspicantur, quòd integro natiuitatis Christi expleto anno, venerint: deinde alio anno transacto, videns se Herodes delusum, furoris stimulo pueros iugularit. Ac per hoc à bimatu & infra duorum annorum tempus, exquisitum ab eis iure narratur. Sed tamen magis reor fatendum, quod idem quibuslibet ex rebus fraudis suæ venena tanti temporis silentio pretulerit, vt eum quandoque sollicitius deprehenderet, ne laberetur è manibus. Et ideo fortassis duobus eum constat sustinuisse annis, ne fortè quibusque delitesceret argumentis. Aut certè qui missi fuerant, tandem morarum causis explicitis interdum renunciassent. Sed dû pro certo se côperit delusum, occidit omnes pueros qui erant in Bethleem, & in omnibus finibus eius à bimatu & infra. A bimatu scilicet, ex quo constat stellam apparuisse, vsque ad puerum vnius noctis. Quoscumq; igitur huius temporis puerorum lactans concluserat ætas, idcirco iugulari præcepit, vt in nullo se dissimularet si esset cuiusque gratiæ filius, nisi modis omnibus infra hoc spatium comprehensus, saltem inter plurimos necaretur. Omnes igitur occidit, vt vnus non effugeret. Sed quanti eorum essent, non facilè reperitur, etsi quorumdam traditio habeat iuxta Apocalypsin Ioannis centum quadraginta quatuor (Apoc. 7.5.) millia fuisse. Nam ibidem ex omni tribu duodecim millia leguntur adscripti; hîc verò tantùm ex Bethleem atque eius finibus omnes perhibentur occisi. Rursus alij asseuerant per viginti locorum spatia duo millia infantum occisos fuisse, ita vt in singulis locis centum perempti essent. quod nos non adstruimus. Quia quod in scripturis sanctis non legimus, melius ignorare quàm temerè definire credimus. Hoc tantùm ad præsens fatemur, quòd Deum non lateant, cui omnia viuunt, qui pro Domino mortis dispendium subierunt. Præoccupauit autem crudelis iussio Regis omnes fines eiusdem ciuitatis, sicut & omne tempus quod dudùm exquisierat à Magis, vt neque loco neque tempore celaretur, qui sine loco ac tempore cum patre manens infra tempus ac locum nascebatur localis. Vnde nonnulli anno expleto natiuitatis, verius opinantur pueros occidisse; sed ideo à bimatu, vt sicut præoccupauerat circumquaque fines ciuitatis; ita præoccupauerat vltra integrum annum tantumdem temporis spatium, atque infra præteritum totius ætatis vsque ad puerum vnius noctis terminum. Nouerat igitur callidissimus hostis, diuinitatis puerû subitò coram oculis velut duorum annorum vel vnius noctis apparere potuisse, vt ætatem sui temporis celaret, & ideo sub hac conditione, hinc inde temporis ac locorum partes omnes præoccupauit, vt absque vllo ambiguo in mortem eum quem quærebat concluderet.

TVNC *impletum est, quod dictum est per Hieremiam Prophetam dicentem; Vox in Rama audita est, ploratus & vlulatus multus. Rachel plorans filios suos.*] Veteris quidem fortasse recordatur historiæ, vbi propter (Iud. 19. & 20.) vxorem Leuitæ fornicatione peremptam secundum numerum duodecim tribuum in duodecim partes diuisam, omnis Israël

Cap. II. tribum Beniamin, præter trecentos viros, omnem vsque ad internecionem deleuit. Quorum qui superfuerant ploratus & vlulatus vox tanta vsque Rama duodecimo miliario ab Bethleē audita exaggeratur, vt hyperbolicè Rachel iam mortua dolentis affectu filios flere dicatur. Vnde nimirum per hoc de Chaldæis texitur historia, quod similis esset ab eis priori cladi populo Iudæorum futura vastatio. Sed verius reuelante Spiritu sancto, per beatum Euangelistam Prophetia B de nece puerorum accipitur, qui cæsi sunt pro Christo, quamuis ad vtrumque more Prophetiæ referri posse non incongruè videatur. Hinc ergo rectè dicitur, quod tunc impletum sit, quod dictum est per Hieremiam Prophetam dicentem, *Vox in Rama audita est.* Quia nimirū etsi ad imminētem captiuitatem Iudæorum sermo Prophetiæ respicit, tamen in eo velut ex vmbra, corporis veritas, futura scilicet cædes infantium pronunciatur. Et ideo adimpletum esse dicitur, quod in- C terea vsque dum fieret, legentibus velut semiplenum iacebat; quia quod tunc in littera rei gestæ sonare videbatur, aliud longè futurum occultius promittebat. Nam Rama, quo dicitur vox ploratus & vlulatus resonuisse, non nomen loci putare debemus, qui est iuxta Gaba, duodecimo, vt dixi fermè miliario à Bethleem; sed Rama excelsum interpretari Doctorum dictis quàm sæpè probamus. Vox igitur in Rama audita est, videlicet in excelso. Quia planctus lugentium longè la- D téque resonans per exaggerationem ad Deum vsque in cœlum peruenerit. Diuersè namque in Scripturis sanctis, vox clamoris in excelso ad aures scilicet Dei altissimi dicitur peruenire, sicut clamor peccati quod iugiter ante Deum contra delinquentes clamat. De quo Dominus,
Gen. 18. 20 *Clamor Sodomorum venit ad me.* Et alibi Propheta, cùm peccata populi commemo-
Esai. 5. 9. rasset, *Nonne*, inquit, *in auribus Domini Sabaoth sunt hæc omnia?* Fit itaque & eorum E clamor, qui paupertate vexati, ab exactoribus crudeliter affliguntur; vel certè viduarum & pupillorum, quoties iniustè op-
Exod. 22. 23. primuntur. Vnde Dominus, *Vociferabuntur*, inquit, *ad me in tempore, & ego exaudiam clamorem eorum.* Fit & sub ara Dei clamor sanctorum interfectorum propter verbum Dei, & propter testimoniū quod habent, quorum sanguis effusus est super terram. De quibus beatus Ioannes in
Apoc. 6. 10 Apocalypsi sua, *Et clamabant voce magna*

A *dicentes, Vsquequo sanctus & verus, nō iudicas* Cap. II. *sanguinem nostrum de his qui habitant in terra?* Nam & vox sanguinis Abel contra Cain de terra clamare dicitur. Atque ideo Dominus, *Vt veniat*, inquit, *super vos omnis* Luc. 11. 51. *sanguis iustus, qui effusus est super terram, à sanguine Abel iusti, vsque ad sanguinem Zachariæ filij Barachiæ, quem occidistis inter templum & altare.* De quorum medio vox eorum in Rama, videlicet in excelso, tantò clariùs audita prædicitur, quantò crudelius vita totius turbæ innocens pro vno omnium Redemptore iugulatur. Quæ si tunc acsi ex præscientia vox ista infantium clarè sonuit ab excelso, cùm Propheta hæc cernebat in Spiritu, longè validiùs infremuit, cùm iam multorum millia & inanes passim suis implebant auras gemitibus; quando gloriosa infantium ac simplex puritatis vitæ turba pro Christo in morte succubuit; quando eorum omnium genetrices vultibus suffusis lacerātes vertice crines trahebantur, & nuda rumpebant pectora: quando lacrymosis genas rigabant imbribus, & totum infeliciter corpus suis fauciabant vnguibus: quando non minus patres ac matres, quàm & omnis cognatio eorum suas tendebant palmas, & dabant lamenti voces in cœlum. Nunquid non tantus clamor omnium & crudelis Christi persecutio ab omnibus poterat non venire in cœlum? Num & vox sanguinis tantorum poterat silere super terrā, cùm vox sanguinis Abel ad Deum clamet de terra in cœlum? Vox igitur in Rama dignè audita est; quia in eorum specie genus omnium, qui pro Christo passuri erant, figurabantur. Vnde nec immeritò, dum sub ara Dei cum cæteris initiantur mansuri, etiam in eorum vocibus, dicimus omnium sanctorum Martyrum voces in Rama, scilicet in cœlestibus iam audiri. Et ideo non modicum fuit Prophetæ, tanti mysterij Sacramēta, licet obscurè, diligentius præsignare: vt sicut in illis iam genus omnium pro Christo Martyrum signabatur: ita sanè in Rachel figura totius Ecclesiæ plorantis in hac valle lacrymarum expressius pro suis monstraretur occisis. Mox igitur Virginis partu editus mundo Christus apparuit, à passionibus cœpit: quia dum ipse persecutionem patitur, Sanctorum omnium persecutio in eo nimirum velut ex præsagio figuratur. Super quem isti proprio primum cruore dedicantur ad victimam, vt tenera adhuc & lactans infantia totius corporis, donec omnia viri perfecti membra in vnū colli-

CAP. II. colligantur, initium significantius exhiberet. Igitur occiduntur infantes, dum Christus infans quæritur. Et in eisdem infantibus nascitur forma martyrij, vbi totius Ecclesiæ infantia mirabilius dedicatur. Ex quo sensim membra corporis parantur Christo conformia, donec omnes in mensuram plenitudinis eius in virum perfectum ad æternitatem regenerati, celerius occurramus. Et ideò Rachel, quæ ouis Dei dicitur, videlicet Christi Ecclesia, iure teneros suos morte peremptos deplorat agnos. Neque consolari vult in præsentiarum, *Quia non sunt*; sed omnem suam spem, & consolationis gaudium ad æternam transmittit vitam, vt ibi eos recipiat beata immortalitate vestitos, quos hîc amisit quambreui vita expoliatos. Nam de Rachel docet lectio Genesis, vbi ait, quod mortua est & sepulta verno tempore in via Ephrata, quæ est Bethleem. (Gen. 48. 7) In via namque sepulta est, quia typus erat Ecclesiæ, quæ nondum est in patria, sed in via quæ Christus est, per quam transeuntes eunt, & flent portantes semina sua. Quorum itaque vocem in excelso ascendere, & eorum ploratu quotidie aures Dei pulsari, nemo qui sanè sapit potest ambigere. Verno quoque tempore sepelitur in via; quia dum hîc in Christo sumus, pariendo illum iugiter mortificamur, & absconditur vita nostra, quousque frigus infidelitatis pertranseat, vt cùm Christus apparuerit, qui est via, & veritas, & vita nostra, tum simul cum eo & ipsi appareamus in gloria. Interea autem vox clamoris quotidie inaltatur & ploratus ac luctus augetur; nimirum quia de hoc mundo non sumus: si enim de mundo essemus, mundus quod suum esset diligeret. Nunc autem Rachel nostra, dum parit in via, tristitiam gerit, quippe quia dictum est ei, *Vos plorabitis & flebitis, mundus verò gaudebit.* Sed mox additur consolatio, quod *Tristitia vestra vertetur in gaudium.* Vnde nimirum nequaquam hîc vult consolari, quia filij eius non sunt de hoc mundo, sed totam cum suis eò se transponit, vbi Christum suæ satietatis cibum ante se in domo panis natum & passum atque resuscitatum transmisit. Interea quia de hoc ad materiam suæ quantitatis pauca libauimus, restat quæ-

A rere iuxta historiam, quomodo Rachel CAP. II. filios Iudæ, id est, Bethleem, quasi suos ploret; profectò cùm ex ea natus est Beniamin, in cuius tribu nullo modo Bethleem ciuitas inuenitur. Quòd fortè breuius referatur, dum sepulta inibi iuxta Bethleem in via legitur, vt ex æterno corpusculi sui hospitio nomen matris acceperit. Sin alias idcirco flere innuitur, quia Iuda & Beniamin duæ tribus iunctæ erant: B Herodes autem præceperat non solùm in Bethleem pueros interimere, verùm & in omnibus circum circa finibus eius, qua cædis occasione iussu Regis accepta, intelligimus etiam multos de Beniamin morte fuisse peremptos. Plorat autem Rachel eos filios suos, & non recipit consolationem, secundum duplicem quorumdam intelligentiam. Siue quòd eos in æternum mortuos æstimaret. Siue quod hîc consolari se C nollet de his, quos sciret in æternum esse victuros. Veriùs tamen in Rachel, vt diximus, figura totius Ecclesiæ exprimitur. Et ideò ex vtraque parte illi duo isti sensus conueniunt: seu quod non tantùm peremptos doleat. Sed eos etiam lugere probatur, quos primùm genitos retinere, vel certè nondum genitos generare voluit. Ex quibus nullam recipit consolationem, eo quòd æterna morte sint perempti, quia non D sunt in æterna soliditate mansuri. Seu noluit consolari, quia non supererant quos dolebat amissos: eo quod hi qui mortui videbantur, in æternitatis perfectum martyrio erant translati. Consolatio namque de re amissa iure quæritur præstanda, & non habita vel possessa. Quia ex aucta felicitate profectò gaudium æternæ vitæ copiosius in posterum generatur. Verumtamen quæcunque horum quisque sensuum receperit intelligentiam, tropicam locutionem intercurrere necesse est non refu- E giat. Ac per hoc etsi ad Rama vsque vox ploratus ex sepulchro Rachelis peruenisse iuxta litteram prædicatur, non abhorret à vero, sicut & mortuam non fabulosè, sed transformatæ locutionis modo, aptè filios defleuisse comprobatur. Melius tamen per Rachel, quàm si Bethleem ciuitas plorasse diceretur, mystici figura Sacramenti introducitur; quia per eam in omnibus schema Ecclesiæ Christi legentibus aper-

Cap.II. tius commendatur. Commendatur autem per Rachel Christi Ecclesia cum suo capite hinc inde tam translatos mortę quàm peremptos supplicio defleuisse; sicut & per Herodem Diabolus cum suis membris penitus designatur. Itaque didicit Herodes, Christus vbi & quando venisset, nec tamen eum veneratur vt Christum, neque vnde sit intelligit, aut ad quid venerit qualiterve, penitus non requirit. Sic & omnes iniqui, membra videlicet inimici, quamuis Christum falsè nominent, nec intelligunt nec venerantur dignè, nec requirunt, sed persequuntur eum in membris suis, & prauè viuendo, recedunt procul, & auertuntur.

Defuncto *autem Herode, ecce Angelus Domini in somnis apparuit Ioseph in Aegypto dicens: Surge & accipe puerum & matrem eius, & vade in terram Israël.*] Herodem autem hîc non eum debemus accipere, quem postea Ioannem legimus decollasse: sed eum de quo iam supra disseruimus, cuius fuisse filius idem ac successor non ambigitur. *Tolle*, inquit, *puerum & matrem eius*; puerum sanè & non filium, matrem pueri & non vxorem suam. Porrò in somnis iubetur redire, sicut & antea præmonitus erat in somnis, vt in Ægyptum descenderet; quia nec dum publicè reuelabatur, cui Angelus deuotè seruitutis officium deferebat.

Defuncti *sunt enim*, inquit, *qui quærebant animam pueri.*] Vbi rectè innuitur, quòd Rege crudeli exstincto, complices eius ilicò periere, qui pariter in necem Christi, inuidiæ aut timoris, adulationisve gratia tractauerunt. Mirum igitur, quomodo dictum sit, qui quærebant animam pueri, cùm

Matth.10. 28. Dominus dicat, *Nolite timere eos qui corpus occidunt, animam autem non possunt occidere.* Si enim anima inuisibilis & impalpabilis non potest occidi armis istis corporeis, quomodo rectè quæritur ad perdendum, præsertim cùm sit post exitum carnis etiam immortalis? Sed animam hic simpliciter aut pro sola carne posuit, aut certè, quod magis reor, pro vita præsenti; quia nonnunquam anima in Scripturis pro vita hac temporali accipitur. Vnde rectè quæsisse animam pueri censetur, qui præsentem eius vitam extinguere moliebantur. Sed & notandum, Christum animam habuisse, quod Apollinaristæ contradicere conantur. Pluraliter autem forsitan ideo dicuntur, etiam vt per hoc sæuitia Herodis atrocior pertractaretur. Ferunt enim, quod idem priusquam moreretur, iussit super funus suum omnes Iudæorum occidere nobiliores, saltem vt per hoc cogerentur Iudæi flere acsi mortem ipsius. Quod fortè volens Angelus innuere, *Defuncti sunt*, inquit, *qui quærebant animam pueri.* Possunt & pro vno per Synecdochem, quamplurimi significantius mortui appellari, vt per hoc omnis ordo persecutorum cessasse persequi clarius designaretur. Quo defuncto, sancta Dei Ecclesia in Christo viuens, per amplius & perfectius ad cœlestem Hierusalem quotidie inuitatur. Hinc sanè typum Ecclesiæ iure præmisimus, dum non modo illius vox ploratus quoque auditur, quæ nullum habuit de amissis filiis dolorem iam defuncta, sed etiam per eam huius Ecclesiæ vox quæ diu sterilis iam nunc fœcunda sublimius audita significatur. Non quod non sint qui per Martyrium mortui putabantur, præsertim cum æternitatis augmento transuecti credantur identidem ad gloriam. Sed quia eos retinere non valuit omnes, quos parturiuit, vel eis persuadere ad fidem de tyrannide quos ad præmia melioris vitæ iugiter inuitabat. Consolatione enim eget, vt diximus, res amissa, & non aucta; quia felicius transformata in melius potius gaudium affert, quàm mœrorem, & lætitiam fruentibus illa coacetuat. Vnde beatus Euangelista huiusmodi volens confirmare figuram, subtexendo quæ sequuntur, addidit dicens.

Svrgens *accepit puerum & matrem eius, & venit in terram Israël. Audiens autem quod Archelaus regnaret in Iudæa pro Herode patre suo, timuit illo ire. Et admonitus in somnis, secessit in partes Galilææ. Et veniens habitauit in ciuitate quæ vocatur Nazareth.*] Seruari itaque typicam narrationis figuram rectè diximus; quia Ioseph Apostolorum gerit speciem, quorum officio Christus circumferendus erat passim per vniuersam hanc mœroris ac tribulationis Ægyptum. Hi verò tanquam defuncto

Cap. II. Herode, videlicet populo Iudæorum, sub eius regimine in Passione Domini infidelitatis vitio perempto, Iudęis prædicare sunt missi, ad quos Dominus velut ad oues perditas fuerat directus. Sed manente hæreditario infidelitatis dominatu, metuunt & recedunt, admoniti per visum sancti Spiritus; donum gratiæ in Gentibus contemplantes, ad eas transferunt Christum olim Iudæis missum. Alioquin quomodo Ioseph audiens quod Archelaus regnaret in Iudæa pro Herode patre suo, timuit illuc ire, si per Angelum ascendere monebatur? Nunquid vir iustus timere debuit, quod per Angelum imperatur? Aut si infirmitas eius fuit, vt pro infidelitate timeret, quomodo rursus vt in Galilæam transeat sine vlla reprehensione monetur per Angelum? Reuerti ergo ad Iudæam iubetur & timet, in Galilæam verò regionem Gentium admonitus transire penitus non recusat. Aut enim eum timere itatenus, si fortè iussum est, non oportuit, aut certè per Angelum præceptio mox mutanda inferri non debuit. Vnde liquidò constat, typicam in hoc rationem seruatam fuisse. Aut fortè hoc ita intelligendum putamus, quod Ioseph audiens, *Vade in terram Israël*, intellexerit se primò iussum esse ire in Iudæam, haud dubium quin ipsam putabat terram Israël. Sed postquam comperit illic regnare Archelaum, noluit se periculo subiicere; præsertim quòd æstimasset Christum & partes eius, de quo responsa Angelica talia monuerant, alibi non esse habitandum quàm in Hierusalem, vbi templum Dei erat & Prophetarum omnium celebratio. Quò profectò iturus esset, si non Archelaus ibidem vice patris regni iam sceptra moueret. Veruntamen Angelus cùm dixisset, *Vade in terram Israël*, non Iudæam, sed Galilæam voluit intelligi, quam etiam Iudæorum populus incolebat, in qua nimirum Nazareth constat fuisse. Galilæa namque metropolis erat ciuitas, ad quam, velut pars in toto Nazareth pertinuisse probatur. Porrò videns Angelus errorem de pietate descendere, & timorem acsi de prouidentia, monuit eum ire in Galilæam ciuitatem Nazareth, non mutans visionis præceptum, sed manifestius corrigens pietatis errorem. Vnde continuò Euangelista vt apertius commendaret sic fuisse prædestinatum

A adiecit dicens.

V*t adimpleretur quod scriptum est per Prophetas, quoniam Nazaræus vocabitur.*] Ex quo colligitur aliud prius Angelum nequaquam præcepisse, quàm quod hinc inde prædestinatum erat. Non enim rerum euentum secutus est ipse processus, sed processum eius passim consequutus est rerum euentus. Non simpliciter quidem, vt reor, processus qualibet causarum specie in aliquo transformatur; sed
B in omnibus prædestinationis veritas itatenus adimpletur, vt typicè gestarum ordo doctrinarum penè in omnibus figuratarum rerum Sacramenta afferret. Vnde nimirum paruuli primùm ideò trucidantur, quorum nulla nisi innocentia exstitit causa; vt omnes intelligant martyrium, neque ex reatu culpæ constare, neque ex merito, aut vlla electione, nisi ex Dei gratia cuipiam prouenire. Et reuera hic omnia sic contexuntur, vt & veritas pateat, & Sacramentorum typi-
C ca suffragentur eloquia. Hinc sanè adhuc mouet aliquos, quod Lucas refert, monarchiam regni Herodis diuisam in quatuor partes; quomodo verum constet, quod Ioseph audiens Archelaum regnasse in Iudæa, timuerit illò ire, & non magis in Galilæam, vbi Herodes alius, Euangelio teste, regnasse perhibetur. Sed hanc quæstionem Iosephus, & alij quamplurimi soluunt, dicentes primùm Archelaum, totius regni post patrem monarchiam suscepisse, atque il-
D lo insolescente deiectum fuisse à Tiberio ex patris solio, diuisumque regnum in quatuor Tetrarchas. Quarum vnam, Galilæam videlicet, fratri eius Herodi contradidit, quam necdū perceperat, quando Archelaus adhuc omnem regni monarchiam suo crudeli vexabat imperio; sed postea iusto Dei iudicio Lugdunum exilio deportatus est, quæ Galliarum est ciuitas. Et hinc est, quod Ioseph antea eum velut hæredem crudelitatis prouidus metuebat, *Vt impleretur*, inquit,
E *quod dictum est per Prophetas, quoniam Nazaræus vocabitur.* Si enim cuiuslibet Prophetarum satis præfixum in Scripturis testimonium habuisset, nequaquam sicut dictum est, per Prophetas differenter dixisset. Veruntamen magis sensum, vt reor, de ipsis sumens Scripturarum locis, suæ expleuerit assertionis fidem, quoniam hic velut sanctus sanctorum Nazaræus iure vocatur. Nam secun-

Cap. II.

Esa. 11.1.

A dum Hebraicam veritatem scriptum in Esaia legimus, *Exiet virga de radice Iesse, & Nazaræus de radice conscendet.* Ergo Nazareth non minus germen nouellum, quàm flos campi interpretatur; de cuius radice germinis, vt reor, sanctus sanctorum, scilicet Nazaræus nuncupatiuè, ad significandam æternitatis suæ substantiam, legitur ascendisse. Quo enim rectius nutriretur, quàm in Nazareth, ex qua nomen daretur, quo esset indicium, quia essentialiter ipse sanctitas B in sanctitate nutritus, Sanctus Sanctorum rectè sit appellandus? Hinc profectò liquet, quia sicut elegit tempus quando nasceretur, & locum in quo nasceretur: ita & ciuitatem rectè dicitur elegisse, in qua etiam ad explananda suæ incarnationis mysteria significantius coalesceret. Est itaque vsque hodie in Galilæa viculus contra regionem in quinto decimo eius miliario ad Orientalem plagam, iuxta montem Thabor, nomine Nazara, quem multi putant eandem C Nazaret dudum fuisse; sed paulatim deficiendo ciuitatem in viculum commutatam. Dominus autem in ea ideò enutritur, vt per eam quis sit, qui nuncupandus est, ex ea plenius dinoscatur. Nam Nazaræus variè in Scripturis sacris accipitur. Siquidem in lege Nazaræi erant, quorum votum ad tempus erat, aut certè à primordio vsque ad finem Nazaræi sanctificationis suæ fiebant gratia. At verò de hac ciuitate qui fortè essent lege patriæ, similiter & ipsi, Na- D zaræi aut certè Nazareni quamlibet ob distinctionem sunt vocati. Inter quos nimirum Saluator Nazaræus voluit appellari quatenus idem agnosceretur, qui per Danielem futurus prædicatus est Sanctus Sanctorum. Nam & discipuli primùm sunt Nazaræi dicti, postea verò Christianitatis vocabulum sortiuntur à Christo, & generaliter omnes Christiani hactenus nuncupantur, de quibus rectè canitur, *Quod candidi facti* E *sint Nazaræi eius*, splendorem Deo dederunt, quia nuptiali veste sunt induti. Cæterùm quidam hæretici Nazareni sunt vocati, eo quod in Christum crediderint, ita tamen, vt omnia veteris testamenti instituta seruare contendant. Sic enim Christum prædicant suscipi debere, ne legalis vmbram videantur omittere. Quorum quia schisma specialem elegit vitam, speciale sibi, nescio quo auctore, Euangelium inuenerunt, quod Nazarenorum propriè nominatur. Qui quasi de religione gloriantes nomen sibi sanctitatis dederunt, & rei facti sunt, non credentes omnibus Christum ad iustitiam posse sufficere. Vnde superstitiosi conantes noua veteribus assuere, peiorem operati sunt scissuram, & facti sunt sine Deo, qui sine fide inueniuntur. Porro Euangelium cùm dixisset, quod veniens habitauit in ciuitate, quæ vocatur Nazareth, vt adimpleretur quod dictum erat per Prophetas, quoniam Nazaræus vocabitur, ilicò adiunxit, dicens.

Thren. 4. 7.

Cap. III.

IN *diebus autem illis venit Ioannes Baptista prædicans in deserto Iudææ, dicens, Pœnitentiam agite, appropinquauit enim regnum cælorum.*] Ex quo non modica quæstio videtur inter vtrosque Euangelistas generari. Nam Matthæus continuò vt infantem vel puerum ex Ægypto reuocatum commemorat, statim quasi in diebus illis Ioannem Baptistam venisse confirmat; cùm Lucas anno quinto-decimo imperij Tiberij Cæsaris, procurante Pontio Pilato Iudæam, Tetrarcha autem Galilææ Herode, Philippo autem fratre eius Tetrarcha Itureæ & Trachonitidis regionis, & Lysania Abilinæ Tetrarcha, sub Principibus Sacerdotum Anna & Caipha, factum fuisse verbum Domini super Ioannem Zachariæ filium in deserto manifestius declaret; atque insinuet iam tunc Iesum fermè annorum fuisse triginta, quando mox baptizatus ab eo monstratur. Vnde nimirum constat, intelligere nos debere alios hos dies temporum, quando Scriptura teste Archelaus adhuc Iudæam regebat; alios, quando Lucas per terrenas potestates, more Historiographorum, expressius præconem Christi ad prædicandum venisse declarat. Nam tunc Christus, vt coniicitur, fermè infra octo annorum erat, nunc verò iam circa triginta annorum spatia versabatur. In tantum siquidem ipsa tunc commutata sunt tempora, vt & Iudææ Pilatus præsideret, & regnum per Tetrarchias diuisum sub Principibus Sacerdotum Anna & Caipha commemoretur. Quo profectò patet, Matthæum per hoc quod ait, *In diebus illis*, non tantùm pueritiæ tempus insinuasse, sed omnes

Cap. III.

dies quo cœperat habitare Nazareth, vſque dum aſcenderet & ipſe de Galilæa, vt baptizaretur à Ioanne, contiguos voluit demonſtrare. In quibus diebus cùm adhuc Nazareth parentibus ſubditus habitaret, venit Ioannes prædicans Baptiſmum pœnitentiæ in deſerto. Nam &

Luc. 2. 40. Lucas hoc inſinuat dicens, *Puer autem creſcebat & confortabatur, plenus ſapientia, & gratia Dei erat cum illo. Et ibant parentes eius per omnes annos in Hieruſalem in die ſolemni*

Ibid. 42. *Paſchæ*. Ac deinceps. *Cùm factus eſſet annorum duodecim, aſcendentibus illis in Hieroſolymam, ſecundum conſuetudinem diei feſti, conſummatiſque diebus, cùm redirent remanſit puer Ieſus in Hieruſalem. Et cùm requiſiſſent eum inuenerunt eum in medio Doctorum.* Ac

Ibid. 51. deinde ſcriptum eſt, quod *deſcendit cum eis & venit Nazareth, & erat ſubditus illis*. Ex quo nimirum datur intelligi, quòd in eiſdem diebus, quibus à principio cœpit habitare Nazareth, adhuc eo ibidem commorante, venit Ioannes in deſertum parare viam aduentus eius, & prædicabat pœnitentiam, & quod appropinquaſſet regnum cœlorum. Atq; eadem primùm veritatis præco annunciat, quæ demum per ſe ipſa Veritas auctoritate ſua prædicat ob ſalutem hominis, ac commendat. Quippe quia vox præibat verbum, rectũ erat vt primùm annunciaret, quod poſtea ex eodem verbo cõnſonum ſonuiſſet; prædicans in deſerto Iudææ, ac dicens, *Pœnitentiam agite, appropinquauit enim regnũ cælorum.* Porrò, dicẽs, retulit ad hoc quod ait, *pœnitentiam agite*; prædicans verò, ad illud quod dixerat, *Quia appropinquauit regnum cælorum.* Neque enim duo pariter verba geminari poterant abſque intelligentia, vbi nec apex vel iota vacat à myſterio. Pœnitentiam igitur agere, eſt prioris vitæ errores in ſe punire, deinde promiſſionibus regni cœleſtis ſpe animos ad ſuperna erigere, atque ad melioris vitæ actus ſtudia prouocare. Nihil enim ad perſuadendum animos auditorum magis valere poterit, quàm ſpes æternæ promiſſionis, & metus tormẽtorum, atque comminatio diuinæ Maieſtatis. Quæ nimirũ ſatis ad perſuadendum apta conſpiciens diuina prouidentia, voluit dicendo *Pœnitentiam agite*, monſtrare, quod prima ſit miſerorum virtus, vt per pœnitentiam diſcant in ſe perimere veterem hominem, & odiſſe vitia; quod niſi quiſque fecerit, non modò virtutes apprehendere, verùm nec ſuppliciorum poterit exitio liberari. Pœnitentiæ quoque virtus timore conci-

A pitur, ſed ipſe timor, diuina inſpirante gratia, tantiſper de ſapientia generatur. Hinc namque ſcriptum eſt, *Initium Sapientiæ timor Domini.* Eccl. 1. 6. Siquidem pœnitentia à puniendo rectè vocari creditur, qua quiſque punit quæ nouit ſe illicitè commiſiſſe, quod nemo dignè valet agere, niſi per ſapientiam illuſtratus cœperit inter bonum malumve diſcernere. Sed timore commotus dum mala fortiter in ſe puniendo reluctatur, neceſſe eſt ſpe gratiæ

B ſubrigatur, quatenus per hanc ad ea quæ digna ſunt inhiare conſueſcat. Nemo igitur conſueſcere rectè poteſt quæ ſectanda ſunt, ſi non prius diſſueſcat quæ contraria probantur, & perimunt virtutum conamina. Idcirco ſub hac deliberatione, quicunque ſalubriter vult agere pœnitentiam, ſemper timorem diuini examinis, & metum pœnarum ante oculos ponat. Deinde pudore velatus iugiter ante Deum, atque verecundia coopertus, dolorem cordis fletibus attemperet; quia

C ſine dolore nulla queunt eſſe vulnera, ſi vitalia membrorum non fuerint circummortua. Quod ſi itaque vulnus cordis nõ doluerit, emortuum eſt illud, & eo magis eſt incurabile quod nec ſe ſentit, neque ſuperuenientem medicinam ſentiendo valet ſuſcipere. Quod ſi ſentire cœperit, erit diuinæ gratiæ, quod ſentiendi reddidit primùm libertatem. Deinde libertas ſimul cum gratia infatigabiliter debet inſiſtere, vt medicinam quotidie exercendo, priſtinam animus æger à Medico re-

D cipiat ſanitatem. Hinc namque eſt quòd veritatis præco tale ſalutis antidotum lãguentibus proponit, *Pœnitentiam*, inquit, *agite, appropinquauit enim regnum cælorum.* Ac ſi patenter diceret, puniat vnuſquiſque mala prioris vitæ opera, & cauterio pœnitentiæ putrida viſcerum ſecet vulnera, quoniam appropinquauit ſanitas quã perdidimus, & facultas ſpei, vt redire valeamus vnde cecidimus. Appropinquauit enim regnum cœlorum. Quod niſi appropinquaſſet, nemo noſtrûm ad eum

E redire quiuiſſet, quoniam priuati pedibus & cæcati lumine, etiam viam quæ Chriſtus eſt malè ſani perdideramus. Quam viam veniens parare Ioannes, primùm pœnitentiæ greſſus vt peruenias ad viam, proponit. Quam qui ſpreuerit, non ſolùm perdit quod promittit, verumetiam propter contemptum magis ruit. Hinc quoque Paulus ait, *An ignoras quod benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit? Secundum duritiam tuam*, inquit, *theſauriZas tibi iram*, Rom. 2. 4.

CAP. III. *in die iræ & reuelationis iusti iudicij Dei.* A Quapropter nemo spernat primam præconis in prædicatione vocem, nemo initium salutis neglegat, nemo prima Saluatoris documenta contemnat; neque paruipendat pœnitentiæ fructum, post cuius præconium cœlorum regnum propè fore annunciatur. Nusquam enim prius hæc vox fuit audita, & ideo debet non modicum venerari. Prius sanè ante alios Ioánes regnum cœlorum propè esse prædicat: nec debet contemni pœnitentia B per quam gratis ad eum venire nos inuitat. Regnum itaque cœlorum, aut præsentem Christum, per quem regnant sancti in cœlestibus, iam propinquasse nascendo annunciat; aut certè Euangelium regni, per quod omnes inuitantur ad superos, venisse demonstrat. Cuius nimirum vox prima est, pœnitentiam agite, & ideo iure appropinquasse continuò subinfertur.

H I C *est enim de quo dictum est per Esaiam Prophetam dicentem, Vox clamantis in deserto* C *parate viā Domini, rectas facite semitas eius.*] Quod testimonium ambiguè positum videtur. Neque satis apertum, vtrum Euangelista hoc affirmans de Ioanne prosequatur, an ipse Ioannes de se quasi de alio, sicut Scripturarum mos est, tropicè loquatur. Si enim hoc Ioannem de se dixisse intelligamus, *Pœnitentiam agite, appropinquauit enim regnum cœlorum:* &, *Hic est qui dictus est per Esaiam Prophetam*, & cætera quæ sequuntur, tale est, ac si diceret, ego sum ille qui dictus sum per D Esaiam Prophetam. Solet enim huiusmodi locutio in Scripturis frequentissimè

Mat. 9. 9. fieri. Vnde hic Matthæus, *Inuenit*, inquit, *Iesus hominem sedentem in teloneo*, & non dixit, inuenit me sedentem, ne quasi de se iactanter loqueretur. Itaque & Moyses per omnem textum diuinæ legis sic de se, seu de alio loquitur. *Locutus est Dominus ad Moysen dicens.* Neque enim ad exprimendum se, locutus est Dominus ad me, ponere iudicauit. Quippe nec mirum, cùm & Dominus sæpissimè dicit de se, filius E hominis, aut, Filius Dei, & nō dicit, ego; præsertim cùm nec minus patrem per se, quàm seipsum Deum prædicare velit. Hinc profectò ait, *Oportebat Christum pati, & resurgere à mortuis tertio die.* Et nequaquam ait, oportebat me pati. Sic quippe & Ioannes, cùm dixisset, Agite pœnitentiam, appropinquauit enim regnum cœlorum, maluit occultius de se ipso subtexere quæ sequuntur, hic est enim qui dictus est per Esaiam Prophetam. quod CAP. III. continuò videtur Euangelista monstrare, narrationem suam ita connectens.

I P S E *autem Ioannes habebat vestimentum de pilis camelorum.*] Neque contrarium omninò debet videri, quod idem Ioannes alibi, de se interrogatus rursus ait, *Ego vox clamantis in deserto*, quod iam idem præmiserat vt protulimus, quando dixit, Mat. 3. 3. *Pœnitentiam agite, appropinquauit enim Regnum cœlorum.* Qui vocem ideo se nominauit, eo quod Propheta Spiritu sancto reuelante, prius eum ita vocarat, non sua quidem assumptione, sed adsertione veritatis. Nullum igitur verbum sine voce auditur, neque vox quippiam sine verbi intelligentia valet. Formatur itaque in voce velut quoddam præconium verbi, vt deinceps voce dilapsa, verbum interius vigens percipiatur. Mittitur & Ioannes diuinitus ante, Verbum vt per eius præconium Verbum, quod in principio erat apud Deum, plenius intelligatur. Ioannes quippè iure vox est appellatus, quia verbi præconium fuit; & ideo de se confessus est quod olim se appellatum nouerat, & impleuit vocis officium, vt Verbum quod in principio erat dignè intelligeretur. *Parate*, inquit, *viam Domini, rectas facite semitas eius.* Ac si patenter dicat, quia Verbum, quod in principio erat, corda credentium illustrare venit, mundate mentem, corrigite mores, vt eum credendo dignè in vobis suscipere valeatis. Nostis igitur quod via verbi ad cor dirigitur, & ideo parate fidem, vt per eamin cor vestrum Christus ingrediatur. Dirigite mores in æquitate, vt per eos in vobis, velut per semitas iustitiæ, gressus salutis ponat. *Habitabo*, inquit, *per fidem corda eorum.* Et Apostolus, *Per fidem enim* 2. Cor. 5. 7. *ambulamus, & non per speciem.* Vnde cùm fides in nobis habetur recta: via Domini ad cor dirigitur: & dum mores mutantur in melius, rectas Dei in nobis semitas præparamus.

I P S E *autem Ioannes habebat vestimentum de pilis camelorum, & zonam pelliceam circa lumbos eius.*] Ex quo nimirum ita debemus aduertere habitum, & conuersationem ac victum, vt meminerimus gestorum veritatem prædicatoris pœnitentiæ personam simul & pœnitentum operibus exhibere formam. Nam locus conuersationis eius non frequentia hominum, sed desertum scribitur. Vestitus quoque non mollis & delicatus, vt fluxum libidinis enutriret, sed rigidus atque asper, ex pilis

Cap. III. camelorum insinuatur. Deinde victus A quàm tenuis atque inusitatus fuerit, nobis tacentibus scriptura prodit. Quandoquidem non nisi per gratiam eo seruari posse vitã, natura confiteri suadet, quod imitari non audet. Decebat itaque eum, cui primùm prædicandi priuilegia regni cœlorum committuntur, quantum mortalibus fas est, imitari Angelicam vitam, & rebus mundi expoliari; quatenus per eum discerent auditores quod idem verbis B monebat operibus adimplere. Primùm igitur pœnitentiam suis proponit auditoribus, per quam est reditus ab errore, recursus à crimine, abolitio verò peccati & progressus ad paradisum. Deinde exhibet viuendo quod docet, vt omnes instruat Doctores, in se prius damnare à quibus & alios cohibent, atque operibus expedire, quæcunque monuerint vt agantur. Infelix nimium nostri sæculi ætas, quando rarissimè inuenitur aliquis viuendo Euangelicam habens formam, sed omnes præ- C sentium rerum sectantur honores, vt per fas & nefas magis præesse valeant, quàm prodesse. Veruntamen omnes ea prædicant, quæ vix pauci tenere moribus ac vita, velint: quia dum paupertatem persuadent, cuncti regnare cupiunt: eius nimirum fautores facti, cuius beatitudinem operis etiamsi possint, præsertim cùm debeant implere, digito mouere nolint. At verò Ioannes quia formam contemptoris præsentis vitæ in se transformat, non solùm appetit mala mundi perpeti, sed eti- D am habitum atque victum talem insumit, velut beatus Hilarius tradit, qui omnium eorum figuram gerat; quos exemplo doctrinæ suæ velut intra corpus mandendo traiicit. Vt per hoc quod foris exhibetur, intus quid agat plenius ostendatur. Per desertum namque, quo primùm exclamat, agite pœnitentiam, designat eos, quos Spiritus sancti gratia deseruerat, vt per hoc non minus aptus pœnitentiæ locus doceatur, quàm quales sunt ipsi inter quos, velut inter surdos auditores, regnũ E cœlorum aduenisse clamat, si se vitiis vacuassent. Nam cilicium de camelorum pilis contextum, austeræ satis vitæ indicium est, per quam concupiscentiarum incentiua frænantur, & figuram gerit eorum, qui terrenarum rerum pressi honoribus, ad fidem veniunt, maximè de Gẽtibus aggregati. Ex quo Propheta ad cœ- Esa. 60. 6. lestem Hierusalem, videlicet Ecclesiæ loquens, repromittit, *Inundatio*, inquit, *camelorum operiet te*. Quos cùm ad fidẽ Chri- A sti hic pœnitentiam persuadens, Ioannes Cap. III. inuitat, quid aliud quàm vestem ex camelis confectam ad Christum mittendo indutus portatur? Ac per hoc hinc inde diuina doctrinarum redolent Sacramenta; quatenus per hoc demonstretur, quod illi ad decorem indumenti Christi pertineant qui per pœnitentiam, asperam agũt vitam, & suam super Christum peccati deponunt sarcinam. Zona quoque pelli- B cea circa lumbos eius, per quam mortificatio carnis exprimitur, eos insinuat, qui fidem recipientes Christi lumbis eius adhæserunt, per quod propagati ex semine, hæredes Dei & cohæredes Christi inueniuntur. Porro per locustas Iudæi veritate fugaces non immeritò designantur, qui per legem virtutum alas videbantur afferre; vnde quasi quibusdam corporum saltibus sublimius à terra efferebantur. Sed quia litteram sine spiritu sunt secuti, messem legis suis malè interpretando C corrodebant dentibus. Erant enim aura cupiditatis flante vagi, operibus infructuosi, verbis queruli, circumferentes se omni vento doctrinæ. Sed postmodum multi eorum fiunt Sanctorum alimonia vna cum melle siluestri, & satietas Prophetarum. Mel autem in cibum non ex aluearijs legis, sed ex truncis siluestrium arborum prælibatur: vt per hoc Gentilitas vocata ad gratiam, quàm dulcis sit Christi corpori sociata, expressius declaretur. Hinc nimirum Dauid canens aie- D bat, *Inuenimus eam in campis syluæ*, inter Psal. 131. 6 quas Ioannes eius dulcore pastus, iocundus saginatur. Forsitan & Ionathan filius 1. Reg. 14. 27. Saül in hunc saltum deuenerat, vbi ad superficiem terræ mel istud manabat. Quo gustato paululum illuminatus legitur, vt per hoc apertius designaretur gratia Redemptoris in Ecclesiam de Gentibus cõfluxisse; quam quisque attigerit, non solùm illuminatur, verumetiam interius refectus corroboratur.

TVNC *exibat ad eum Hierosolyma & omnis Iudæa, & omnis regio circa Iordanem, &* E *baptizabantur confitentes peccata sua.*] Vbi notandum quod ideò confitentur peccata sua, vt digni efficiantur baptismi gratia, secundum quod audierant, *Pœnitentiam agite, appropinquauit enim regnum cœlorum.* Vnde apparet, nullum rectè pœnitere posse, nisi primùm confiteatur peccata sua, & prioris vitæ errores damnauerit, vt efficiatur idoneus percipiendæ gratiæ, & tum demum diuinis mysteriorum Sacramentis in Christi corpore consecretur.

CAP. III.

Rom. 11. 29. Prætetea ex eo quod Apoſtolus ait, *Quia ſine pœnitentia ſunt dona & vocatio*, non incongruè legentibus quæſtio generatur. Quia nimirum ſi ſine pœnitentia ſunt dona myſterij, & nobis in baptiſmo condonatur remiſſio peccatorum, videtur non rectè ad eum currentibus pœnitentia velut indigna prædicari. Sed pœnitentiæ modus triplex accipitur, dum aliud ſit errores vitiorum, & vniuerſa Diaboli opera per pœnitentiam abrenunciando ante ablutionem fontis penitus condemnari, B aliud poſt fontem remiſſionis labi in peccatum, & per pœnitentiam iterum renouari. Nec non & illud quod quotidie ſancti à talibus purgantur delictis, ſine quibus noſtra humana mortalitas, aut vix, aut certè minimè poteſt viuere. Quorum prior pœnitentiæ modus ideò prædicatur, vt homo qui Deum auctorem ſuum, declinando poſt ea quæ vana ſunt, contempſerat, & per reatum iræ filius factus erat, tandem in ſemetipſum rediens, priſtinos vitæ errores rudimento fidei funditus condemnaret. C Non enim erat fas duobus Dominis ſeruire, imò proprio veniente rectum erat, vt quod infauſte tenuerat primum, relinqueret, & puniret in ſe quidquid in eo malè viuebat, quatenus per hoc diuinæ gratiæ capax eſſet. Veruntamen hæc vt ageret non ſua libertas, eò quod eſſet ſeruituti addictus, ſed vocantis gratia fuit; quæ gratia non ſolùm reis peccata gratis indulſit, ſed etiã D facultatem agendi quæ monebat, dedit; ac deinde meritum, quo perciperet quiſque quæ promiſſa ſunt, plenius condonauit. Et ideo iure clamat Apoſtolus, *Quod ſine pœnitẽtia ſint dona & vocatio*, præſertim quod cuncta gratis donantur, in tantùm vt etiam ipſa pœnitentia Dei donum rectè dicatur. Nunquid igitur vlla religionis pœnitentia ſine Dei gratia videri poteſt, præſertim cum Propheta po-

Hier. 31.18 ſtulet, *Conuerte me Domine, & conuertar ad te*. Quomodo, inquit, tu Domine cõuertiſti me, & egi pœnitentiam, oſtendiſti mihi & percuſſi femur meum. E Ac ſi patenter diceret, quia niſi me conuertiſſes, vtique ex me pœnitentiam non egiſſem. Vnde liquidò conſtat, quod pœnitentia Dei ſit donum, ſed tamen Apoſtolus Baptiſmi gratiam & remiſſionem peccatorum ſine illa pœnitentia, quæ publicè peccantibus datur in Eccleſia, dari omninò perhibet, & nequaquam de hac, per quam quiſque abrenunciat Diabolo, & omnibus operibus eius Chriſtus aut Ioãnes tacet. In hac quippe non multa corporis quæritur ſatisfactio: in illa verò prolixius, iuxta æſtimationem delicti, & fructum pœnitentiæ eius qui ſua deflet errata, tempus inſumitur. Non quidem vt de venia in vno eodemque momento diffidamus conuerſi, ſed vt ex hoc ſatisfaciẽs reus ad meritum, potum lacrymarum percipiat in menſuram. Porrò de his qui ante donum vana ſectati ſunt inſtituta, dicit

Rom. 9.21 Apoſtolus, *Quem ergo fructum habuiſtis, in quibus nunc erubeſcitis?* De iſtis vero alibi

Apoc. 2. 5. diuina vox per Ioannem, *Memento*, inquit, *vnde cecideris, & age pœnitentiam, & priora opera tua fac*. Ea videlicet quæ primùm pet caritatem debueras operari. Cæterũ Paulus Apoſtolus ad Hebræos loquens, non ſolùm hanc quã diximus, ante Baptiſmũ negat pœnitentiam agendam; verùm ipſum Baptiſmatis nomen pœnitentiam

Heb. 6. 4. appellat. *Impoſſibile eſt*, inquit, *eos qui ſemel ſunt illuminati, guſtauerunt etiam donum cæleſte, & participes facti ſunt Spiritus ſancti, guſtauerunt nihilominus bonum Dei verbum, virtuteſque ſæculi venturi, & prolapſi ſunt, renouari rurſus ad pœnitentiam, rurſus crucifigentes ſibimet filium Dei, & oſtentui habentes.* Quid enim eſt quod dicit, impoſſibile illuminatos rurſus renouari ad pœnitentiam? Nunquid hanc alteram, quam diximus poſt gratiam, denegat pœnitentiam? Abſit. Non enim illam denegare poterit, quam idem multoties prædicare probatur. Sed quod dicit rurſus renouari ad pœnitentiam, tale eſt acſi diceret, impoſſibile eſt eos rurſus reiterare Baptiſmum. Baptiſmum igitur hoc loco pœnitentiam appellat, & ideo rectè negat renouari poſſe rurſus ad pœnitẽtiam. Quia ſicut Chriſtus ſemel mortuus eſt pro peccatis noſtris: ita & nos cum illo per Baptiſmum ſemel oportet mori. In quo nimirum Baptiſmo, dona & remiſſio ſine pœnitentia condonantur. Quia profectò illud, quod renaſcimur vt filij Dei ſimus, per Baptiſmũ gratis omnibus prælargitur. Cæterùm qui poſt hoc deliquerit ad mortem, quãuis in quacunque die conuerſus fuerit, omnia eius peccata obliuioni tradantur, non tamen ſine aliqua condigna ſatisfactione delicti immunis à pœnitentia poterit expiari. Vnde fortaſſis hoc Paulus volens annuere, ſine pœnitentia dixit dona remiſſionis, & vocationem, quã in hac iterũ ſi lapſus fuerit quiſpiam credimus neceſſarium adimplere. At verò de his qui non adeò peccant, & tamen ſeipſos quotidie per lamenta diſtrictionis pur-

Cap. III.

gando puniunt, dictum accipimus, quod *Septies in die cadat iustus, & resurgit.* Cadit

Prou. 24.

quidem per varios delictorum excessus, sine quibus nostra mortalitas non subsistit, sed resurgit ilicò per humilem confessionem, firmus in proposito, etsi fragilis inueniatur in excessu. Alioquin non iustus interea censeretur dum incideret in reatum, si non iustificatus continuò veniã resumeret ex indulto. Quapropter nemo ex omnibus inuenitur qui cõfessione, veritate prodente, non egeat. Idcirco nullus se excuset, quatenus dum vacat misericordiam non requirat. Non enim erubescat cõfiteri medico iam pro omnibus immolato, quod isti dudum non erubescebant publicare Ioanni, nondum salutis antidoto eisdem quantulum propalato. Quod si igitur circumquaque ad eum exeuntes, confitebãtur peccata sua, necdum veritate percepta, quid putas faciendum est his qui post veniam hactenus peccatorum tenebris inuoluuntur? Qui profectò nisi ad lucem confessionis venerint, tenebrarum caligine circumfusi manent in morte. Quia omnis qui manet in morte adhuc in tenebris est, & nescit quò eat, quia tenebræ obcæcauerunt oculos eius. In morte igitur manere est hactenus infra ianuas peccati circumcludi. De quibus ianuis nemo est qui euadat, nisi agente illo ad quem Dauid dicebat,

Psal. 9.14.

Qui exaltas me de portis mortis. Quod hic nempe Ioannes intelligens.

VIDENS *multos Pharisæorum & Sadducæorum venientes ad baptismum suum, dicebat. Progenies viperarum, quis vobis demonstrauit fugere à futura ira?*] Ac si patenter diceret, nemo nisi vnicus Dei filius, quem vobis futurum annuncio, & per modicum ostensionis digito luce clarius præmonstrabo. Progeniem autem viperarum eos appellat, quia de venenatis parentibus nati, sua primùm oportebat confitendo venena fraudis antiquæ deponere, & tum demum fide Christi indutos fontem suæ purgationis intrare. Quam permixtionem naturæ secundum Physiologos, in eorum cõparationem decenter adinuenit. Ferunt namque viperarum esse naturam, quod femina dum concipit caput maris ore permulgens, nimio feruore libidinis virus eius exhauriat; quo consumpto extemplo idem masculus morte depereat. At verò illa dum tempus pariendi aduenerit, fœtibus prægrauata perimitur; discerpunt enim vngulis matris vterum, & pariter cum vita effusis visceribus ege-

A runtur. Sic itaque & Iudæi caput viri, quod Christus est, ore liuido perimentes, matrem suam, videlicet Synagogam, Prophetarum vel eorum, de qua nasci debuerant, cruentis manibus occiderunt. Quos forte videns adhuc Spiritus sancti indagine suæ fraudis venena intrinsecus occultare, iure censura seueritatis increpat eos, quare prius callidas doli astutias non euomuerint, & sic demum intrarent ad fontem, vbi columba sine felle amaritudinis

B deargentata, in pallore auri quotidie gratia Spiritus sancti dealbatur, & deinceps sine ruga & sine macula cum Christo in terra gradiens, omnia serpentum genera suis conculcat pedibus, & repellit incredulos.

FACITE *ergo fructus dignos pœnitentiæ.*] inquit, ac si apertè diceret, nolite insultare quod facio, immò quæ dico piis adimplete operibus, & facite fructus dignos pœnitentiæ quam prædico: quia nullus vestrûm suis vel patrum iustificatur ope-

C ribus, qui omnes iræ filij per reatum facti estis. Magister itaque perfectæ pœnitentiæ Ioannes factus, non solùm exhibuit in se personam pœnitentis, verumetiam qualis debeat esse modus patenter insinuat, dum subiungit, *Facite dignos pœnitentiæ fructus.* Alioquin baptismi ablutio, non abolitio peccati, sed delusio iudicatur. Fructus igitur pœnitentiæ dignus, mortificatio carnis, omniumque vitiorum est, quatenus per fidem sata virtutum semina, messem boni operis copio-

D sius accumulent. Quibus ditati, damnum quod sibi intulerant suffragante gratia, meritis recompensent. Sed cum talibus eos præco veritatis percelleret increpationibus, videns fastu elationis eorum ob prærogatiuam Patrum intrinsecus animum tumere, occurrit cogitationibus eorum, quasi dicerent: Nos non genus sumus viperarum, sed filij Abrahæ sanctissimi Patriarchæ censemur. Quibus itaque talia sibi plaudentibus.

NE *velitis*, inquit, *dicere intra vos, pa-*

E *trem habemus Abraham.*] Quia non carnis filij, sed gratiæ, connumerantur in semine. Non enim quod ex carne suscepit Abraham hæredem habuit, sed quod ex fide. Idcirco si vultis esse in semine, fidem imitamini eius: quoniam non ex operibus legis iustificatus est, sed quia credidit Deo, reputatum est ei ad iustitiam. Siquidem & vos fidei opera probate, per quam filij secundum interiorem hominem sitis. Alioquin ne velitis vos dicere filios, quod

CAP. III.

tantùm ex carne estis, dum Ismahel nequaquam computatur in semine. Facite ergo fructus dignos pœnitentiæ, videlicet fructus baptismi, si placet per regenerationem fidei regni hæredes fieri. Alias autem ex patre diabolo estis, quia si filij essetis Abrahæ, opera patris vtique fecissetis. Qua de causa ne gloriemini, vos tantummodo ex carne filios esse, præsertim cùm sitis alterius ex imitatione. Et ideo hi magis probantur filij, qui per fidem propagantur in semine. Vnde

B POTENS *est Deus*, inquit, *de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ.*] Vbi nimirum potentia Dei, cui est possibile omne quod velit, non ideo prædicatur eximia, vt tantùm suspiciatur laudabilis, verumetiam, vt ex hoc eorum refrangatur temeritas, & incipiant prædestinationis Dei opera cogitare. Quia sicut nihil ab eo prædestinatur quod non possit: ita quidquid prædestinatum fuerit, non nisi iustitia dictante, aut certè misericordia suffragante consummabitur. Prima igitur rudimenta fidei sunt pro certo credere Deum quidquid voluerit posse. Deinde submixius intelligere, quod cuncta iustè prouidus dispensator atque clementer disponat. Hinc est autem quod profectò simplicem lectorem satis iuuare opinor, si pro certo crediderit, quod Deus qui cuncta creauit ex nihilo, potens sit ex lapidibus filios Abrahæ formare, & velut ex propagine illi repromissos hæredes etiam ex quolibet puluere suscitare. Alioquin fidei rudimenta nondum percepit. Si enim Græcia portétosis malè suis erudita fallacijs Deucalionem conata est asserere mūdo, quibus creati sint homines lapides aspersisse, quid putas, quod magis fatendum est, Deum verum ac viuum ex lapidibus filios Abrahæ simpliciter non posse creare? Vnde Virgilius Maro.

Continuò has leges, æternaque fœdera certis
Imposuit natura locis; quo tempore primùm
Deucalion vacuū lapides iactauit in orbem.
Vnde homines nati durum genus.

Volens annum octingentesimum decimum ante Romam conditam significare: quando, vt aiunt, Amphion tertius à Cecrope Athenis regnauit. Cuius nempè temporibus aquarum inundatio maiorem Thessaliæ populi partem absumpsit, paucis per refugia montium liberatis. Vndè & fabulam introduxit. Tunc itaque in monte Parnasso quàm multi transpositi, circa quem Deucalion mortalis regnò potiebatur, quos tunc ratibus ad se fugientes suscipiens per gemina eiusdem montis iuga interea fouit, aluit, atque seruauit. Quos demum remittens sæculo, dicitur genus hominum reparasse, acsi de lapidibus, quos vnda nudarat, tunc nati essent. At verò si sapientes sæculi de his talia finxerunt, vt quamplurimos suis cœcarent tenebris; quanto nunc religiosius est credere, quod omnibus verum luce clarius prædicatur? Tamen quod signanter Ioannes de lapidibus istis dixit, acsi aliquos subterpositos digito demonstraret, nequaquam vacat mysterio. Sed profectò vnam harum aut certè vtramque rerum vult promulgare figuram. Quia mysticè vt aiunt, hoc illo agebantur in loco, vbi Iesus filius Nun duodecim lapides de medio Iordanis in terram transportari iusserat, atque alios ex terra in eodem alueo restituerat. Ad quos tunc fortassis lapides digitum extendens, aiebat: Potēs est Deus ex lapidibus istis, per quos Iudæorum necatio & Gentium ad lucis speciem transformatio præfigitur, filios Abrahæ sicut promissum est suscitare. Prorsus quia in illis lapidibus etsi non natura, tamen figura Gentium erat, non immeritò scribitur ex iisdem eos silicibus suscitandos, in quibus iam olim gratia salutis eorum prætendebatur. Ac si patenter diceret. Nolite dicere, patrem habemus Abraham: potens est enim Deus ex lapidibus istis, scilicet per eam gratiam quæ in ipsis præfigurata ostēditur, filios Abrahæ suscitare de morte ad vitam, de tenebris ad lucem, de non gente in gentem, vt & ipsi per fidem renati tanti patris quandoque hæredes inuenirentur. Aliàs autem lapides Gētiles vocat, ob cordis duritiā; vel certè quòd Idololatræ lapides adorabant. Hinc quoque iuxta Psalmistam, *Similes illis fiant qui faciunt ea, & omnes qui confidunt in eis.* Atque alibi, eò quod ipsi lapidei essent, Dominus per Prophetam, *Auferā, inquit, à vobis lapideum & dabo vobis cor carneum.* Secundum efficientiam igitur operis, & non secundum substantiam, Gentiles lapides appellantur: quia iuxta naturam boni & incontaminati sunt creati; at verò seipsos corrumpendo per varias rerum efficientias, facti sunt vt non essent, & ideo non incongruè lapides vocantur. De quibus nimirum lapidibus potens est Deus, non dico resuscitare filios Abrahæ quasi ex aliquo, sed omnino suscitare velut ex nihilo. Quia prius cùm essent per Deum, seipsos corrumpendo fecerunt acsi non essent: Scriptura teste, quoniam

CAP. III.

Iof. 4. 8.

Psal. 113. 16.

Ezech. 11. 19.

Cap. III.

omnes gentes sic sunt ante Deum quasi A non sint, & in nihilo reputantur. Ergo qui erant lapides propter duritiam & asperitatem peccati nullo vsui apti, virtute Dei facti sunt lapides viui, qui super terram voluuntur, & in sanctuarium Dei tandem pretiosissimi computantur; quibus cœlestis illa Hierusalem construitur, & omnes muri eius per gyrum in Christo ex ipsis coædificantur. Ex quo aptius fortassis videretur Euangelista significasse si diceret, Potens est Deus de lapidibus istis B parare quadratos lapides, quibus cœlestis illa ciuitas Hierusalē ædificetur, præsertim quod tum de vna eadéque substātia facta esset verbi translatio. Sed quia longè altius idem docente Spiritu sancto ac perfectius eruditur, non verborum secutus est sonoritatem; sed sensuum profunditatem plenius scrutatur, & congruenter satis eloquitur. Præmiserat enim superius, *Generatio viperarum*, non quod earundem essent naturæ existentia, sed quia fuerant veneno doctrinæ suæ, & infidelitatis vi- C tio transpositi ad propaginem. Et ideò ne glorientur ex semine carnis, facit Anastrophem ad Gentes, quod hi tantùm habeantur filij, qui fuerint secundum interiorem hominem per gratiam suscitati. Suscitati, inquam: quia veniens Christus accepit vxorem fratris defuncti, scilicet Patriarchæ Abrahæ; quippe quia per Saram, mater omnium nostrûm Ecclesia significatur; & suscitauit ex ea filios per gratiam, per quam idem olim ob præsagium genuerat filium. Vnde secundum legem D omnes qui ex fide sunt, patris iure hæredes defuncti non minus quàm filij supputantur. Hinc quoque signanter verbum, quod potens sit Deus suscitare, inseruit, vt recognosceres in Christo quem prædicat compleri quod dudum Moyses ex lege mandauerat. Præcepit ergo, si frater (Deut. 25. 5.) defunctus esset sine liberis, vt is qui superstes fuerit frater eius, accipiat vxorem defuncti, & suscitet ex ea semen fratris sui, cui cùm natus fuerit filius, profectò hæres defuncti erit, & in sorte suæ successio- E nis annumeratur. Ob cuius mysterij Sacramentum Christus veniens, quia Abraham defunctus sine liberis approbatur fidei, eo quod omnes ex carne eius degeneres essent, potens adstruitur suscitare filios ipsius, iuxta quod promissum fuerat ei; ne tantus Patriarcha diuinis priuaretur promissis. Interea ne & ipsi viderentur immunes, si se à talibus donorum Sacramentis penitus abdicassent, comminatur illicò, exempla sumens de agricultura.

Cap. III.

Iam *enim*, inquit, *securis ad radices arborum posita est. Omnis ergo arbor quæ non facit fructum bonum excidetur, & in ignem mittetur.*] Porrò per arbores animorum statum significari, nemo qui ambigit, si Scripturas sanctas legerit, quia frequentatissimū est per eas, bonorum malorumve hominum qualitates exprimere. Habet igitur suam agriculturā genus humanum, quod Christus veniens excolere nimium infœcundum per infidelitatis intemperātiam inuenit; sed omnibus libertatis arbitrio per gratiam restituto deinceps licentiam fructificandi dedit. Vnde iusto Dei iudici iam securim ad radices arborum positam comminatur, quatenus si per fidem fructum pietatis nun protulerint excidātur à præsenti vita, vel certè à terra viuentium qua sancti cum Domino sunt regnaturi. Arborum itaque à nonnullis pro qualitate quatuor connumerantur genera; quia sunt aut bonæ viriditatis, & fructum suis temporibus bonum ferunt; aut sunt male virides, & fructum malum ferunt: aut certè sunt solummodo virides per vigorem, & manent infructuosæ, neque fructum, eo quod sunt steriles, vsquā ferunt; quædam verò iam exhaustæ omni viriditate sua, quamuis adhuc radicibus sursum à terra erigantur; quia nondum præcisæ, vel impulsione aliqua, destiterunt, nec ad aliud quàm ad vsus igniū hactenus reseruantur. Quarum omnium exempla si quis diligentius velit animaduertere, poterit in hac agricultura totius Ecclesiæ considerare, quia sunt hæretici viriditate fidei iam intrinsecus arefacti, atque viroris gratia, etsi adhuc in carne sint, denudati. Sunt & quidam sub hypocrisi delitescentes in Ecclesia, quorum fructus omni felle amaritudinis peccati contagione amarior inuenitur: qui autem commederit ex fructibus eorum veneno iniquitatis ilicò peremptus, salute propria, quæ à Christo est, priuabitur. Sunt igitur & bonæ operationis arbores, quæ fidei feruore calētes, plurimum fructum, & omni bonitate condulcoratum ferunt. De quibus Dominus, *Non potest arbor bona fructus malos facere, neque arbor mala fructus bonos facere: à fructibus eorum*, inquit, *cognoscetis eos*. (Mat. 7. 18.) Sunt autem & nonnulli, qui fidei viriditatem tantùm habent; sed quia fidei fructum non habent, steriles terram occupant; & ideò securis ad radices arborum rectè commemoratur, vt qui me-

Cap. III.

liorem vitæ fructum ferre noluerint, excidantur, & æternis ignibus præparati atrocius concrementur. Quod paulò superius volēs insinuare qualiter fugiamus, *Facite*, inquit, *fructus dignos pœnitentiæ*. In quibus nimirum verbis valde notandum est, quod non solùm fructus pœnitentiæ, sed dignos pœnitentiæ fructus faciendos præcipiendo persuadet. Aliud itaque est fructum facere, aliud dignum pœnitentiæ fructum operibus adimplere. Neque enim par fructus esse debet boni operis eius qui minus, & eius qui amplius deliquit: aut eius qui in nullis, & eius qui fortè in quibusdam facinoribus ceciderit. Per hoc ergo quod dicitur, *Facite fructus dignos pœnitentiæ*, vniuscuiusque consciētia conuenitur, vt tantùm bonorum operum quǽrat lucra per pœnitentiam, quanto grauiora sibi dāna intulit per culpam; alioquin iam securis posita est ad radices arborum, quatenus quisque infructuosus cominus succidatur, si post stercora pœnitentiæ fructus dignos non tulerit. Quæ securis namque Christus est incarnatus, duabus vnitus substantiis; vt qui per humanitatem quasi manutenetur comprehensionis nostræ, per diuinitatem interius ad radices conscientiæ nostræ positus, ibi si qui sunt infructuosi viuacius abscindantur. Quia etsi interdum per patientiam nos expectat, per diuinitatem examinat & disponit, quando, vel quantum, pro qualitate delicti vnumquemque feriat. Efficax est enim Dei sermo, & penetrabilior non modò securi, verùm omni gladio ancipiti, pertingens vsque ad diuisionem animarum & spiritus, compagum quoque & medullarum ac discretor cogitationum est. Quæ cogitationes non incōgruè radices arborū nūcupātur: quia sicut per radices arbores fructificantes figuntur in terra: ita & nos quoque per easdem in cœlum sustollimur, fructificantes Deo; aut certè complantati in terra, carnales ad ima radicantes, iam apud inferos destinati. Et notandum, quod securis non iuxta radicem, sed expressius ad radicem ponitur; vt omnis qui sentit intelligat examen iudicij, & præsentiam Maiestatis vsque ad diuisionem animæ contingere. Vnde se debet fidelis animus omni hora omnique momento circumspicere, ne feriatur, & sic viuere quasi sēper illo tremendo examini debeat præsentari. Quis enim securus esse poterit, dum dicitur, ecce iam securis ad radices arborum posita est? Quod si non videt,

A saltem sentiet eam. Itaque si nec sentire interdum nec videre potest aliquis, valdè timendum est, ne fortè iam arefactus, dum soporatur in mortem, nescius ad tartara deducatur. Propter quod, satis inuigilandum est, ne dum viuitur, sine fructu pœnitentiæ condigno aliquis nostrûm inueniatur; eo quod nullus excipitur, sed omnis arbor quæ non fecerit fructum bonū excidetur, & in ignem mittetur. Omnis, inquit. Ergo vbi nullus excipitur, satis B horrendum est ab opere ne quilibet vacuus æstimetur. Præsertim quia non dicit, si fecerit fructum malum, sed omnis arbor quæ non fecerit fructum bonum, inquit, excidetur, & in ignem mittetur. Sed ne videatur sua tantùm auctoritate contemnentes minari, deinceps incipit aperire quantæ auctoritatis sit, cuius eis præsentia comminatur, vel cuius beneficiis ad fidem debeant iure persuaderi.

Ego *quidem vos baptizo aqua in pœnitentiam, qui autem post me venturus est, fortior* C *me est, cuius non sum dignus calceamenta portare. Ipse vos baptizabit in Spiritu sancto & igni.*] De quo loco satis Lucas dissentire videtur verbis, quamuis ab eadem sententia non recedat. Nam cùm dixisset velut ad eorum cogitata, *Ego vos baptizo in aqua*, nequaquam addidit *in pœnitentiam*. Deinde, *Venit*, inquit, *fortior me, cuius non sum dignus corrigiam calceamentorum soluere.* Sed nullo modo hinc laborandum, quisquis prudenter intelligit ipsas sententias cognoscendæ veritati, necessarias esse, D quibuslibet verbis explicentur. Quod enim alius aliam verborum tenet seriem, non est vtique contrarium: neque illud contrarium est, si alius dicat, quod alius prætermittit, cùm fas non sit, Euangelistarum aliquem mentitum credere. Et si non modò verbis aut verborum ordine, aut alio quolibet locutionis genere, vetumetiam reipsa videtur aliud esse, *Calceamenta portare*, aliud, *corrigiam calciamenti soluere*: Non tamen continuò putare debemus eos contraria sibi velut ex igno- E rantia conscripsisse. Vnde rectè quæritur, quid horum Ioannes dixerit, non se dignum esse, vtrumne calceamenta portare, an corrigiam calceamentorum soluere? Quandoquidem ille videtur solus verum narrasse, qui hoc protulit quod primùm Ioannem suis auditoribus certum est nunciasse. Sed si ad rem pertinet aliud aliquid ex eo intelligere quod eos diuersè certum est edidisse, quid aliud æstimare rectè possumus, quàm Ioannem vtrum-

que

CAP. III.

que dixisse, siue aliud alio tempore, si- A ue contextum? Ac si diceret, cuius non sum dignus corrigiam calceamenti soluere, neque calceamenta portare. Ex quo vnus eorum hinc aliud, alius verò, sicut & reliqui duo, aliud; omnes tamen quod verum narrauerint possumus luce clarius approbare. Vnde, sicut iam diximus, quocumque in loco sic tractandi sunt, quatenus in nullo à vero deuiasse eredantur; neque sibi contraria protulisse. Sed interea redeamus ad ordinem B expositionis, & videamus, cur Ioannes baptizet aqua in pœnitentiam cùm peccata non relaxet. Neque enim fas erat seruulo peccata relaxare alterius, etsi maior eo nullus iuxta Domini vocem iure dicatur. Quia nescio, quamuis in vtero matris sanctificatus, si potuit vsque in finem omnis peccati contagium euitare. Qui licet potuerit, si fas est dicere, non sua vi, sed gratia, qua legitur, præconis officio dedicatus, omninò eredimus euitasse. Baptizabat autem vt præ- C cederet suo præconatus officio Christum, ne Christus noui quidquam contra legis mandata faceret. Atque inuitabat omnes ad pœnitentiam, quatenus cùm veniret Pontifex pro nobis factus, ipse iam quærentibus veniam peccata vt Dominus relaxaret. Facit autem Ioannes Catechumenos, & hortatur omnes ad nuptias, vt cùm Christus processerit Pontifex Pontificum ad fontes, ilicò iam instructi filij renascantur, & thalamum cum sponso ingressi, de ipsis in mysterio D nuptiæ celebrentur. Aliàs autem, cur ipse venerit, in Euangelio secundum Ioannem, eùm de Christo idem loquere-

Ioan. 1. 31. tur, insinuat dicens, *Et ego nesciebam eum, sed vt manifestetur*, inquit, *in Israel, ideo veni in aqua baptizans.* Præterea iam cur venerit baptizans, nulla maior causa esse poterit. Alioquin deinceps idem Baptismus maneret. Nunc verò quia ad aliud non profuit, veniente Christo, velut expleto ministerio cessauit. Quod autem ait, *Venit fortior me*, non quasi compara- E re se velit creaturam creatore; sed eum fortem insinuat, sine quo nulla est forti-

Esa. 9. 6. tudo; De quo Esaias Propheta, *Deus fortis, pater futuri sæculi.* Veruntamen Ioannes non ideo fortiorem eum dixit, quod ipse in comparatione eius esset fortis; sed quia æstimabatur aliquid esse, ita vt Christus credi potuisset, temperauit sermonem, vt paulatim suis virtutibus Christus quantus esset copiosius commendaret. Venturus autem post eum, non ex eo quod æternus à patre est, sed carnis natiuitate, apparitione ostensionis suæ ad plebem, passione & descensione ad inferos. *Cuius*, inquit, *ego non sum dignus calceamenta portare.* Ex quo nimirum iuxta simplicem intelligentiam condignè se humiliat, ne se illi comparasse videatur, qui se calceamenta eius portare non dignum iudicat. Cæterùm si altiora paulisper contueamur, in calceamentis mysterij supereminet magnitudo. Per calceamenta quippe se non minus Verbi incarnatio, quàm vniuersa Euangelij Sacramenta designantur, quæ beatus Ioannes nequaquam dignus fuit portare. Quoniam singulis de Christo sua meritorum officia suis exstitere temporibus. Quibus nimirum calceamentis pedes Apostolorum vestiti, quàm speciosi ad euangelizandum dicuntur; & per eos deinceps Christi Ecclesia confitetur, *In Idumæam extendam calceamentum meum*, eò quod vsque ad eos qui terrenam vitam degunt Euangelij prædicamenta cucurrerunt. Quæ videns beatus Ioannes ad prædicandum Apostolorum officiis deputata, illis circumferendæ gloriam prædicationis derelinquit, quibus erat debitum speciosis pedibus pacem Gentibus annunciare. Quorum nimirum pedes calciati ad præparationem Euangelij pacis rectè dicuntur, eo quod idonei per eum facti sunt, quo erant induti, & calceati calceamento salutis. Quibus profectò calceamentis, Moyses dum ad contemplandam visionem Dei omnipotentis magnam vellet accedere, quia nodum fuerat calceatus, dictum est ei, *Solue calceamentum pedum tuorum, locus enim in quo stas terra sancta est.* Nequaquam igitur sancta erant illa pedum calceamẽta; idcirco illis adhuc vestitus non merebatur terram sanctam contingere; neque ad visionem Dei omnipotentis calceatus accedere. Nam neque Iosue postmodum Angelus eadem remandaret, si ei fas esset adhuc talibus indutum terram sanctam calcare. Quæ nimirum vetustas quia nec dum erat remota, quamuis idem præco veritatis sanctificatus esset, idcirco fortassis non se dignum ad perferenda calceamenta veraciter clamat. Alioquin, neque iidem Apostoli ea ferre digni essent, nisi exspoliati à vetustate per mortem Christi essent. Cæterùm apud veteres mos erat, vt si quis eam, quæ sibi competeret vxorem

Psal. 107. 10. — Exod. 3. 5. — Ios. 5. 15. — Deut. 25. 9.

CAP. III. nollet accipere, calciamentum ei ille solueret, qui ad hanc sponsus iure propinquitatis veniret. Quid igitur Christus inter homines nisi spōsus sanctæ suæ Ecclesiæ carne vestitus apparuit? De quo rectè idem Ioannes dicit, *Qui habet sponsam sponsus est.* (Ioan.3.29.) Sed quia homines eum Christū esse putabant, quod ipse de se constanter veritatem confitendo negat, rectè non solùm, vt significantius Lucas narrat, ad soluendam corrigiam calciamētorum eius, verumetiam ad perferēda eadem sponsalitatis mysteria, pressus humilitate indignum se fore clamat. Hinc est igitur quod Moyses aut Iosue sponsi non erāt, verùm nec ipse Ioannes, & ideò iure discalciari iubentur. Sed & iste ad perferenda vel dissoluenda eadem sponsalitatis iura indignum se veraciter asseuerat, quæ per spiritū Prophetiæ in Christo futura cognouerat. *Ipse vos baptizabit*, inquit, *Spiritu sancto & igne*, hoc est purgatione sanctificationis; & deinceps ad caritatem nutriēdā, probatione tribulationis. Caritas autem Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum qui datus est nobis. Vnde, si primùm per eum sanctificamur, quid aliud quàm in eo abluimur? Et deinceps si per caritatem ad Christum pertingimus, quid aliud quàm per eam in Christo regeneramur? De hac quippe Spiritus sancti ablutione in spē vitæ renascimur. De caritate verò in regeneratione, cùm sederit filius hominis in sede Maiestatis suæ perfectiùs renascendo immortalitate vestimur. Sed cur eadem caritas ignis dicatur, non incongruum potest videri, dū mētes hominum ardere facit. Nam & Apostoli primùm cùm Spiritu sancto percipiendo sanctificati essent, nō tamen adeò ardentes erant, sed cùm in die Pentecostes per eundem Spiritum in eis plenius caritatem refudit, eos quam maximè ardere fecit. Quia nimirum caritate renati, ab ea separari non poterant vllis tormentorum generibus. Hinc quoque est quòd Paulus constanter aiebat dicens, (Rom.8.38) *Certus sum ego, quod neque mors, neque vita, neque instātia, neque futura, neque creatura vlla poterit nos separare à caritate Christi.* Totus enim charitatis erat effectus per gratiam, idcirco aliud esse non poterat, quàm quod factus erat. Quam itaque caritatem quia in præsenti vita vix pauci tam plenam habent, in futuro verò itatenus, vt semper in ipsa maneant, ad plenam immortalitatem omnes per eam renati erunt. Vnde profectò credimus dictum, *Ipse vos bapti-*

A *zabit Spiritu sancto*, in præsenti vita ad æternam sanctificationē, & postmodum igne caritatis post multas tribulationes, in regeneratione, cùm sederit filius hominis in sede Maiestatis suæ, ad innouationem beatæ immortalitatis. Quia nimirum sicut hic omnia peccata donantur: ita & illic, ea sine quibus nostra mortalitas non potest subsistere, si congrua præcesserit conuersio, plenius ad integrum relaxantur. In Actibus quoque Apostolorum Spi- B ritus sanctus ideò in igne apparuisse legitur, vt esset indicium, quod eos quos repleuerat ardentes fecerat. Et vnde ergo ardentes, nisi de igne quem infuderat, ac per hoc ipsa caritas ignis erat? Et ideò rectè dictum videtur, *Ipse vos baptizabit Spiritu sancto*; Primùm ex sua significatione, ac deinde igne consummatæ caritatis, quando nemo vos separare poterit à Christi caritate, quando non aliud in vobis, quàm ignis diuini amoris ardebit. Nisi fortè ita accipiendum sit, C *Ipse vos baptizabit Spiritu sancto, & igne*, vt quidam volunt, quasi idem Spiritus sanctus ignis sit, quod omninò confitemur, quia Deus ignis consumens est. Sed quia copulatiua coniunctio interponitur, videtur non de vna eademque re coniunctionem subtexere. Vnde quidā refugiētes, ignem purgatorij volunt significari; quasi nos in præsenti Spiritu sancto abluat, & deinceps si qua peccati macula subrepserit, per ignem conflagrationis ad purum exurat. Sed si ita est, de leuioribus quoque atque D minimis peccatis credendum est; quia nequaquam abhorret à vero quod penè ab omnibus opinabile pertractatur. Vnde & Apostolus, *Vniuscuiusque opus quale sit, ignis probabit.* (1.Cor 3.13.) Nam & in Leuitico super altare semper ignis ille de cœlo missus ardebat, qui holocausta cuncta consumeret, & cremaret omnium Sacrificiorū adipes; significans eos, qui super Christum in odorem suauitatis in sacrificium vel in holocaustum Domino igne diuini amoris, veluti victimæ, quotidie concre- E mātur. quo profectò igne credentes quid aliud quā rebaptizantur? Hūc igitur ignē venit Ies⁹ mittere in terrā, & quid vult, nisi vt ardeat, & cōcremet vniuersa carnis vitia; quatenus in eo electi ad nouā vitā quotidie renascātur? Hinc quippe ignis perpetuus esse iubetur, qui nūquā deficiet ab altari; vt ex eo omnes qui in Christo, id est super altare offerūtur, purificati gloriosiùs innouētur, quatenus per hoc in regeneratione, cùm sederit filius hominis in sede

CAP. III.

Maiestatis suæ, adoptionem filiorum Dei plenius percipientes, immortalitati æternæ vitæ donentur.

CVIVS *ventilabrum in manu sua, & permundabit aream suam, & congregabit triticum in horreum, paleas autem comburet igni inextinguibili.*] Per ventilabrum quippe examen diuini Iudicij designatur. Quia sicut per ventilabrum in area trituræ paleæ secernuntur à tritico: ita per diuinum examen leues & vacui à fructu boni operis, & à cõsortio Sanctorũ segregantur. Quod triticum ex eo frumenti grano creuisse cernitur, quod cadens in terram per crucis passionem alibi mortuum perhibetur. Vnde nimirum per fidem exorti vnum in Christo efficiuntur. Et inde hæredes Dei facti, Christi verò cohæredes, non natura quidem, sed gratia, ad horreum Paradisi paleis reiectis in ignẽ vno ex grano viritim quotidie colliguntur. Paleæ quidem traduntur ignibus, quanquam ex radice processerint seminis, non quia non sunt ex eo, sed quia degenerauerunt à pinguedine fructus: ita & peccatores, quamuis renascantur ex fide Christi, si non habuerint fructum fidei, conflagraturi suppliciis deputantur. Non quia non sunt in fide, sed quia vacui & degeneres à fructu fidei in diuino examine decernuntur. Nam cæteri qui non credũt, nequaquam isto remouentur ventilabro à tritico; sed quia iam iudicati sunt destinato itinere ducuntur ad tartara. Quod autem in manu eius ventilabrum situm minatur, potestas iudiciaria exprimitur; quia pater non iudicat quemquam, sed omne iudicium dedit filio. Dedit autem ei propter humanitatis formam, quod ipse prius semper in manu habuit cum patre, propter æqualem suæ diuinitatis Maiestatem. *Et permundabit*, inquit, *aream suam.* Vtique à paleis, dum boni segregantur à malis. Per aream quippe, in qua frumentum ad liquidum trituratur, præsens Dei Ecclesia exprimitur, in qua Sancti diuersis pressuratum angustiis propulsantur. Et qui grana fuerint in Christo per patientiam solidati, efferri huc illucque nequibunt. Nam seminato Christo in cordibus credentium per fidem, quasi in terra bona plurimum ferunt fructum per patientiam, sine qua Deo nemo fructificat. In cuius nimirum soliditate coünita seminis grana, quia ex ipso sunt à Christo nequeunt separari. Neque enim aliud per aream signatur, & aliud per triticum, quod in ea coaceruare noscitur. Sed

A vnum vtrumque exprimens, ab agricultura decentissimam allegoriarum fecit figuram. Nam in eo quod dicit, *Permundabit aream suam*, tale est acsi patenter diceret, quod quotidie variis tentamentorum generibus propulsando, purgabit triticum suum, & per patientiam approbatum, congregabit in horreum suum. Paleas autem leues, atque ab omni vento tentationis fugaces, missurus est in ignem inextinguibilem. Inextinguibilem quippe
B dicit, non vt quidam delirant, quod demum iudicio peracto, reuocandi sint ad veniam illo qui cremandi sunt incendio, sed ideò inextinguibilis, quia fœnum & paleæ, ac stipula perdurabiles ad ignem erunt. Alioquin inextinguibilis forsitan iure sentiretur, si non eorum pabulo quorum est incendium ad sempiterna tormenta iugiter pasceretur. Nam eiusdem, vt semper sit inextinguibilis, materiei facti sunt hi quorum portio cum Diabolo delegatur, vt cuius membra sectando il-
C lum sunt facti, etiam ignis æterni concrematione consortes fiant. Neque enim sine alimento, quamuis perpetuus rectè credatur, iure inextinguibilis commemoraretur, si non hi ad supplicia tormentorum semper durabiles essent.

TVNC *venit Iesus à Galilæa in Iordane ad Ioannem, vt baptizaretur ab eo.*] Tunc autem quod dicit, ad eum respicit locum, quando baptizabantur in Iordane à Ioanne, & reliqui confitentes peccata sua.
D Porrò à Galilæa ideò venisse perhibetur, quia Nazareth, vbi hactenus conuersatus est, vt iam diximus, in ea erat Metropolis; ex qua tunc vt manifestus fieret hominibus, rectè aduenisse dicitur, qui prius qualis & quantus esset, latebat. Siquidẽ ætate qua venerit, ipso Luca teste, didicimus, quod quasi annorum triginta fuerit. Interea factum, vt forma daretur quibus Euangelizandi esset futura successio, qua & ipsi ætate pietatis opus deberent suscipere, & perfectionem vitæ in omnibus de se
E locupletiùs exhibere. Hac igitur ætate perfectæ vitæ integritas iam adulta rectissimè designatur. Vnde & vniuersalis Christi Ecclesia, quos ad Presbyteratus officium prouehit, vsque ad hanc ætatem diligentiori examinatione, nutriendi gratia sub Christi Disciplina instituere consueuit, & postea sollicitius in Sacerdotium promouere. Rectum quippe erat, vt Christus qui se viam credentibus voluit exhibere, etiam Doctoribus ostenderet,

CAP. III. quando & ipsi prædicandi ac consecrandi officium deberent suscipere. Hinc quoque quorundam probabilis opinio est, quod quasi in hac ætate omnes in virum perfectum ad immortalitatem perducti debeant resurgere. Quod satis pium credere censeo, & ex diuina potentia confidentius sperare. Venit autem Iesus creator aquarum baptizari à Ioanne Iordanis in aqua, vt primùm in se monstraret mysterium secundæ natiuitatis per aquam & spiritum credentibus apperendum, & insinuaret quod nisi ex hac renati, filij Dei & fratres eius per adoptionem minimè queunt censeri. Non quidem necesse habens ablui baptismate Ioannis, qui mundus erat ab vniuersis sordibus; sed vt viam se præberet, qui nati eramus in peccatis ad diluenda nostrorum scelerum facinora; quatenus cùm eo renati fratres iure nominaremur, & ei cohæredes essemus. In eo quippe non solùm ei fratres existimus, verumetiam ex ipsa peccatorum purgatione, generaliter omnis renatorum Ecclesia sponsa consecratur. Et ideo dignum fuit, vt prior ipse non sibi, sed nobis in fontem descenderet; quatenus per hoc, nos sibi germanius vno in corpore coaptaret, & mysterium Baptismatis ad appetendum ex suo descensu gloriosius commendaret. Namque per hoc non ipse, sed omnia aquarum fluenta in ministerium ablutionis nostræ purgantur, atque magisterium humilitatis plenius demonstratur. Vt nemo quasi vita excelsior, etiam ad infimum cuius est baptizandi officium, venire dedignetur. Venit itaque ad Baptismum, præcipuè, vt Ioannes insinuat, manifestare quod hic est qui baptizat in Spiritu. Dictum quippe à Deo acceperat, *Super quem videris Spiritum descendentem & manentem super eum, hic est qui baptizat.* (Ioan. 1.33.) In quo siquidem visu, magnum nobis fidei exhaustum est Sacramentum, per quod satis admodum intelligimus, qualiscunque sit officij huius minister, quòd hic est solummodo qui baptizat. Hanc igitur potestatem nulli seruorum largitus est, sed eam in se retinens, securiores nos reddidit, ne aliquis de aliquo ministrorum diffidat, neque de se, quisque quod dat, quasi ex se sit, baptizando præsumat. Sed qui gloriatur vterque eorum, tam qui accipit quàm qui dederit, in Domino glorietur, quia omninò hic est qui baptizat, & non ille per cuius ministerium exte-

A rius quod cernimus adimpletur. Hac igitur de causa inter reliqua vt ostenderet credimus aduenisse; quia in ipso Spiritus sanctus specie corporali manens, dispertitur per singulos, & fit inde totius Ecclesiæ mira vnitatis concorporatio. Et sicut omnia corporis membra vno eodemque animantur Spiritu: ita omnium in Christo renascentium summa vno viuificatur Spiritu sancto, & ab omni labe vitiorum sanctificatur. Vnde & Apostolus, B *Quicumque enim spiritu Dei aguntur, hi filij sunt Dei.* (Rom. 8.14) Veruntamen cur in Iordane, & non in alio quolibet fluuio hoc mysterium celebratur, non abs re factum putamus, præsertim cum populus Iudæorum secundo ab Hiesu Naue in mysterio circuncisus, per hunc fortassis locum terram repromissionis introierit; de quo Dauid ob mysterium magnitudinis, *Et tu Iordanis*, inquit, *quare conuersus es retrorsum?* (Psal. 113.) Rectum quippe fuerat, vt eo bapC tizaretur fluuio, in quo iam figura Baptismi præcesserat, & ex nomine quid in eo gestum sit apertius designaret. Iordanis namque descensus eorum dicitur. Quorum? nisi eorum qui de supercilio superbiæ ad Christi humilitatem descendunt, & suis inibi abluuntur criminibus. Satis itaque prouidè per Iordanis nomen totius Baptismi operatio prædicatur: & ideo decenter in eo Christus baptizatus est, vt hinc inde omne negotium Sacramentis responderet diD uinis. Iordanis quippe, vt aiunt, duobus constat fluminibus, ex Ior videlicet atque Dan, quibus ita iunctis Iordanem faciunt. In quo Christus inter reliqua ideo mysticè baptizatur, vt duas sibi leges simul iunctas doceret. Interea quod per aquam visibilem celebratur, vt non solùm Gentiles ad fidem, verùm etiam & Iudæos duceret, si fortè credidissent remissionem peccatorum, per rem visibilem fieri, vt ante per sacrificia consueuerant: quia omninò si non vidissent lauare corpora, minus forsitan animas mūE dari credidissent. Porrò.

IOANNES *prohibebat eum dicens, ego à te debeo baptizari, & tu venis ad me?*] Expauerat autem eum ad se venisse, cui nulla inerat baptizandi necessitas, eo quod ipse tolleret peccata mūdi, sicut iam idem testatus fuerat. Ignorans profectò, quod nisi medicus primum venisset ad ægrorum languentem, languens medicum non requireret. Cui Dominus.

CAP. III.

SINE *modò; sic enim decet nos implere omnem iustitiam.*] Ac si pateter diceret, Sine modò impleri ad quod veni. Quia quidam suam volentes statuere iustitiam, facti rei, fines iustitiæ minimè contigerunt. Nos autem, quia omnes dilapsi sunt per superbiam, sic decet per humilitatis exemplum reducere ad vitam, & insinuare, quod nemo absque vnda baptismatis possit perfectè iustus existere. Ac si apertè diceret, Si ego Dominus opere Spiritus sancti de Virgine natus & conceptus sine B contagione peccati, secundæ natiuitatis lauacrum non dedignor subire, quanto magis necessarium est omnibus, quamuis innocenter iustèque viuentibus, vt nullus eorum cõtemnat meo exemplo etiam velut ab infimis humilioribusque baptizari? Hinc quoque decet nos implere primùm omnem iustitiã, videlicet per quam omnis iustitiarum summa ab omnibus deinceps impleatur, vt omnes non ex operibus, neque ex libertatis arbitrio glorientur, sed agnoscentes se reos, iustitiæ Dei C sint subiecti, & iustificentur ex gratia, sine qua nusquam est aliquis operibus consummatus. Et ideò rectè quisque cùm renascitur ex aqua & Spiritu sancto, per fidem iustus non incongruè appellatur, quia hoc impleuit credendo, per quod omnis Dei iustitia ex gratia adimpleretur. Quã profectò satis primùm decuit Christum implere, non quasi ex indigentia, sed velut ex magisterio; quatenus per hoc idem renatus filius Dei proprius omnes renascentes in se fratres colligeret, & per D adoptionis gratiam sibi coniunctos Dei filios faceret. Quod cùm cognouisset Ioannes, ea quæ hactenus nesciebat, *Tunc admisit eum.* Quia profectò quamuis sciret, quantus & qualis esset, multa duntaxat in momento didicit, quæ primitus nesciebat. Docuit eum itaque Spiritus sanctus, qui in specie columbæ mansit super eum, & deduxit in omnem veritatem. Idcirco quod prius humiliter formidabat, postea deuotus implere permisit. Ac per E hoc, qualiter excelsiora virtutum opera debeant apperi, Ioannis humilitas insinuat, dum & refugit ex sua infirmitate pauidus, & obedit ex diuina institutione securus. Nihil enim potest mortalitas formidari ex merito, vbi Deus totum cooperatur ex dono.

BAPTIZATVS *autem Iesus confestim ascendit de aqua. Ecce aperti sunt cæli.*] Non quod oporteat credere, tunc primùm ei cœlestia patuisse secreta: cùm tectã fides

A habeat, semper eum æqualem, vbique totum cum Patre mansisse. Sed euidens Sacramenti est indicium, quod per mysterium sacri Baptismatis, introitus patriæ cælestis cunctis in Christo renascentibus ilicò aperitur. Neque itaque trigesimo ætatis suæ anno, quando baptizatus est, Spiritus sancti dona primùm percepisse credendum, qui ex eodem Spiritu sancto conceptus ipso siquidem semper plenus exstitit. Vnde liquidò demõstratur, quod B nobis quidem baptizatus est; nobis idem Spiritus sanctus visibili specie desuper apparuit. Nobis etiam pater de cœlis clamauit, dicens, *Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacuit, ipsum audite.* Hæc omnia nobis sanè celebrata sunt salutis mysteria, per quod aditus cœli reseratur, & gratia Spiritus sancti plenius passim omnibus infunditur. Quod autem dicit, *Tunc ascendit de aqua*, liquidò censetur, quod omnes, qui descenderint ex supercilio vanitatis se ad abluendum in baptismo, C debeant quotidie crescendo reascendere ad virtutum culmina, atque ad patriam vnde ceciderant festini remeare. Quæritur autem non immeritò, cur in aqua & in Spiritu sancto baptisma sit constitutum, visibili inuisibilique substantia dedicatum. Vbi continuò cogitanti occurrit, quod sicut homo duabus consistit naturis, corpore videlicet & anima: ita duabus substantiis renascitur in salutem. Siquidem aqua consepelitur Christo, Spiritu vero sancto totus itidem sanctificatur D Deo. Nullum igitur elementum aptius inuenitur ad consepeliendum nos quàm aqua, quæ terræ nomine etiam mixtim in Genesi prænotatur. *Terra*, inquit, *erat inanis & vacua*, ibi namque & aquarum omnia tacito nomine concluduntur. Per aquam quippe sordes purgantur corporum. Cuius rei officio præsignatur in aperto, quid intrinsecus geratur diuinitus in occulto. His itaque duobus elementis, videlicet aqua & igne, omnia quæ mundari egent vsibus humanis mundantur. E Molliora siquidem aqua, duriora verò rerum metalla igne ad liquidum expurgantur: sic & in nobis diuina dispensatio adimpleuit, vt per aquam & ignem sancti Spiritus omnia in nobis peccati crimina decoquantur. Ita vt per aquam mundo morientes consepeliamur Christo, & per ignem Spiritus sancti de fonte ascendentes in melius conflagrantes ad cœlum mẽte rapiamur. Ad hoc quippe cœli aperiuntur, non elementorum reseratione,

Gen. 1. 2.

CAP. III. sed spiritali apertione, vt spiritales iam facti spiritaliter ad spiritalia ilicò inuitemur. De qua quidam reseratione, *Scinditur*, inquit, *auricula septemplicis athera cœli.* Quam nimirum benè Ezechiel, ex principio visionis suæ, per hoc quod præsentaliter cernit, futuram enunciat reserationem, ita dicens, *In anno trigesimo in quarta mense, in quinta die mensis, cùm essem in medio captiuorum iuxta fluuium Chobar, aperti sunt cœli, & vidi visionem Dei*; in Ezechiel namque Christum fuisse, nemo qui dubitet. Quia sicut scriptum est, *Assimilatus est in manibus Prophetarum.* Trigesimo quoque ætatis suæ anno Ezechiel iuxta fluuium Chobar venit, qua hic Christus ætate ad Iordanem venisse manifestatur. Chobar quippe grauitudo vel grauitas interpretatur. Quid igitur per Chobar fluuium, nisi humanum genus congruè designatur? quod nimirum ab ortu defluit in mortem, & grauis sibi est ex peccatis, quæ perpetrat indesinenter ac portat. Quia sicut scriptum est, *Super talentum plumbi sedet.* Omne enim peccatum graue est, quia non permittit animam ad sublimia leuari. Vnde & per Psalmistam dicitur, *Filij hominum vsquequo graui corde?* Scriptum ergo est de Domino, quod ipse sit, *Dei virtus & Dei sapientia.* Venit igitur Ezechiel iuxta fluuium Chobar, quia fortitudo Dei per incarnationis suæ mysterium propinquare dignata est peccatorum suorum pondera portanti generi humano. Quæ pondera per hoc descenderunt in profundum, quasi lapis; & ideò Iordanis rectè descensus eorum interpretatur. Flauit enim spiritus Dei desuper, & submersa sunt vniuersa peccatorum vitia, cum suo Principe, quasi plumbum in aquis vehementibus. Tunc quippe aperti sunt cœli, vt dixi, non elementorum reseratione, sed quia nobis iter reseratum est, & spes redeundi ad sublimia restituta. Non enim illi reseratur sed nobis, sicut nec idem sibi baptizatus est; neque sibi passus, sed pro nobis vtique omnia factus, si quos fecerat recrearet & eueheret ad sublimia. Alioquin ipse nunquam cœlos deseruit, sed huc veniens semper cum patre fuit. Restincta est itaque tunc aquis baptismi romphæa illa flammatilis, quæ versabatur ante ianuas Paradisi. Et ideò non inconueniéter cœli aperti super eum commemorantur. Super eum quippe, quia propter eum & per eum patefiunt, qui à primordio per primum Adam omnibus clausi erant.

Ezech. 1. 1. — Ose. 12. 10. — Zach. 5. 7. — Psal. 4. 3. — 1. Cor. 1. 24

A ET *vidit Spiritum descendentem sicut columbam, & venientem super se.*] Haud dubium ipse Iesus vidit super se venientem Spiritum sanctum. Cæterum iuxta Ioannem Euangelistam scriptum est, quod etiam Ioannes testimonium perhibuit dicens, *Quia vidi Spiritum descendentem quasi columbam de cœlo, & mansit super eum.* Ex quo liquidò constat quod vtrique eum descendentem, Christus videlicet & Ioannes, non tamen super vtrosque, sed B solùm super Christum; corporali specie venientem viderunt. Hinc profectò non absurdè quæritur, an verum columbæ corpus, in cuius specie Spiritus apparuit, an fortè phantasma fuit: quod satis friuolum est cogitare inibi vt aliud quàm veritas apparuerit. Ergo quia Christus, super quem venerat, non phantasma, sed verus homo & verus Deus erat, aptum satis nobis videtur, vt verum corpus formatum ad horam in specie columbæ ob mysterium docendi assumpserit, C quod super veram Christi carnem aduenięns, intus quid gestum sit exterius declararet. Alioquin idem Spiritus sanctus mortalibus oculis, nisi corporali specie apparere nequiuisset. Quod quidem corpus probabiliùs ex aëre, vel ex aqua formatum putamus, quàm ex alio quolibet corpore generatum. Tantisper ergo dicimus eum apparuisse in mysterium, & postea, vt ipse voluit qui formarat, & quando voluit, suspicari licet desisse quod verè formatum fuerat. Vt quid autem corD porali specie descenderit, nisi, vt prædiximus, tu eum vt videres, tu quoque vt agnosceres. Columbam erga illam, quam Noë emisit ex Arca, istius columbæ speciem fuisse, nemo qui dubitet: & ideo per eam typum agnoscimus Sacramenti. Vnde fortasse dicturus, cùm illa vera columba fuerit, quæ fuit emissa, hic sicut columba descendisse dicatur, quomodo rursus illic figuram fuisse dicimus, hic veritatem? nisi quod illa vetus fuit, & negotiũ, quod per eam gestum est, huius Sacramenti E prophetia fuit. Deinde quod hic positum est aduerbium similitudinis (*sicut*) sciendum quia secundum Græcos *in specie columbæ*, in quamplurimis exemplaribus, sicut & in Luca scriptum fertur. Alioquin quid tam verum quàm diuinitas quę manet semper, creatura autem non potest veritas esse, quanquam & speciem pro veritate accipiendam rectè nemo ambigat. Igitur liquet eam veram columbam fuisse; sed vox similitudinis, *sicut*, ideo

Ioan. 1. 32.

Cap. III. apponitur, vt idem Spiritus sanctus corporali specie in columba, non tamen ipse corpus apparuisse intelligatur. Apparuit autem in columba, vt per eam exponeret, quales futuri erant, qui ad gratiam eiusdem Spiritus peruenirent. Ex quo, quia columba fel non habet, patenter insinuat, quod in felle amaritudinis esse non debet, quisquis ad hanc gratiam venire deuotus exoptat; sed simplicitatem atque innocentiam, quam de se videntibus exhibet, animo retinere, atque moribus, conspicientibus se in faciem, simplicitatem vitæ repræsentare. Columbarũ quippè priuilegia quamplurima enarrantur, quod hæc auis præter fluenta residens aquarum, insidiantium sibi vmbras prouida consideratione intendat, & laqueos exinde nimia suspectionis diligentia celer euadat. Siquidem & tantæ benignitatis à natura fertur, vt omnium auium pullos, quasi proprios dicatur suscipere, atque suis laboribus enutrire. Est itaque mitissima in tantùm vt nec rostro neque vnguibus cupiat aliquem lacerare, ne minimos quidem musculos vel vermiculos, quibus minores penè omnium auiculæ, se susque nutriunt, edere dicuntur. Gemitum quoque pro cantu habere noscuntur. Vnde quidam deuotionis obtentu, *Fuerunt mihi lacrymæ meæ panes*, inquit, *die ac nocte, dum dicitur mihi cottidie, vbi est Deus tuus?* (Psal. 41. 4.) Tali siquidem meditationis affectu, totius Ecclesiæ habitum lugentis exprimit, & quid in nobis Spiritus sanctus gerat, per hoc patenter insinuat; postulat enim pro nobis gemitibus inenarrabilibus, hinc inde quia gemere nos docet. Vnde & in columba meritò apparuit, vt per eam nos doceret, quid ipse in nobis gerat, vel ipsi in eo quales esse debeamus. Solet itaque nidificare in foraminibus petræ, seu in cauerna maceriæ, vbi Moyses positus, posteriora Dei vidisse legitur; petra autem est Christus, in cuius lateris foramine omnis Ecclesia nidificat, dum eius sanguinis pretio consecratur. Vnde & in Canticis, *Surge*, inquit, *amica mea, speciosa mea, & veni columba mea in foraminibus petræ, in cauernis maceriæ; ostende mihi faciem tuam, sonet vox tua in auribus meis.* (Cant. 7. 14.) Ex quo liquidò constat, quod ex efficientia, & nō ex natura ita vocatur. Idcirco iustum erat, vt efficiens ea specie appareret, ad quam per gratiam interius nos vellet transducere; nec non, vt paulò superius iam præmisimus, iuxta proprietatem figuræ, nihil aptius quàm vt per

A columbam secundum veritatem redderetur exhibitus, qui per eam in diluuio III. iuxta mysterium Sacramenti fuerat figuratus. Et ideo dignissimè simul & vniuersalis Christi Ecclesia dicitur, *Vna est columba mea*; (Cant. 6. 8.) quia per hanc gratiam Spiritus sancti, quæ in eadem monstrabatur specie dedicata & coadunata tota conspicitur. Hinc & officiosissimum fuit, Spiritum sanctum apparere per eam, ex cuius

B iam olim specie illa cognominabatur. Quatenus per ipsum donum, transferentius ad ea quæ mente intelliguntur, transcensis Sacramentorum gradibus, quandoque feliciter perueniretur.

Qvod si quæratur, cur filius apparuerit in homine, & Spiritus sanctus in columba, non inconuenienter dicimus, quia ille venit vt exemplum viuendi Deus homo homini exhiberet, & coitinus ei per carnem, eum morte redimeret; illa verò, vt donum ipsum, quo ex gra-

C tia bene viuendo peruenitur, expressius significaret. vtrumque tamen factum est visibile propter carnales quosque; si quomodo per ea quæ oculis corporeis conspiciunt, ad ea quæ mente intelliguntur, Sacramentorum, vt dixi, gradibus transcensis, quantocius transferantur. Quæ nimirum columba, nequaquam creditur passa, vel Spiritus sanctus per eam, quo modò Deus homo in carne passus dicitur. Quia omninò non columbas venit redimere, sicut Christũ Iesum Dominum no-

D strum nos homines cõstat redemisse, neque in Deum vt Christus Iesus creditur assumpta, neque quolibet pacto in sede Maiestatis recepta, sed sicut omnia illa schemata, in quibus olim Patribus Deus Spiritus sanctus, aut certè filius visibilis apparebat, expleto apparitionis officio resoluebantur: ita fatendum hanc ad proprium, vt præmisimus, elementum rediisse, diuina operante potentia. Homines quippè venit instituere, propter quos non solùm Christus, verùm etiam illa visibilis apparuit, vt veram innocentiam do-

E ceret. Hoc sanè explicitò, velut verbum dum sonat & transit, quamuis ea quæ verbo significantur, cùm aliquid diuinum atque æternum loquendo exponitur, non simul transeant: ita & illa quæ visa est ad horam, ilicò cùm voluit, vbi & quando voluit Spiritu sancto incommutabiliter permanente ad nutum eius disparuit. Vbi si benè sapimus, illo quidem docente percepimus; sin aliàs, quod ex sacrificio necdum capimus, igne Spiritus sancti con-

Cap. III. cremandum remittimus. Verumtamen A signanter credimus; quidquid columba veritatis de veritate columbam docuit; etiam gratias largitori agimus, qui sanctificatam sibi columbam ex coruis paulatim instituendo aptauit. Verum igitur typum columba illa Noë more tulit, per quem tale mysterium præsignetur. Tulit itaque ramum oliuæ ad arcam, hanc futuram præsignans quæ mundo pacis gaudium detulit, & oleo suæ pinguedinis perunxit. De quo nimirum oleo, Christo B

Psal. 44.8 dicitur, *Vnxit te Deus tuus oleo exultationis præ participibus tuis.* Cuius profectò vnctionis oleo peruncta omnis Christianorum Ecclesia; etsi à Christo deriuetur hoc vocabulum, per hoc tamen, quia & ipsi ex quibus constat perunсti sunt, Christiani

1. Pet. 4. 9. hactenus nuncupantur. Hinc quoque beatus Petrus Apostolus, renatis in Christo scribens, genus eos regale, seu sacerdotium sanctum vocat. Videlicet eo quod omnes qui in Christo renascimur, non minus oleo Spiritus sancti intrinsecùs, quàm isto materiali extrinsecus in mysterio perunguimur. Per hoc quippè visible exterius signatur, quid per eundem Spiritum interiùs geratur. Sicut & per hanc qua abluimur aqua, illam nos ad emundationem percepisse docemur. De qua Iesus vltimo festiuitatis die clamabat,

Ioan. 7. 38. dicens, *Qui in me credit, flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ. Hoc autem*, inquit Euangelista, *dicebat de Spiritu quem accepturi erant credentes in eum.* Nam & in quamplurimis scripturarum locis, per aquam idem D Spiritus sanctus significatur. Vnde haud dubium quin super aquas apparuisse creditur, super quas olim & in principio superferebatur, vt edoceret se aduenisse in aquis, ad confouēdam rationabilem creaturam suam, per quas se præsignabat operaturum quandoque pietatis mysteria. Nam & hoc verbum Hebraicū, ita esse, expressius illo in loco positum, denūciat. Quia vbi noster interpres, *ferebatur* posuit, ibidem apud Hebræos merefeth, vt idem testatus est, legitur; *Quod nos*, inquit, *incubabat, siue confouebat possumus appellare, in similitudinem volucris oua sua calore animantis.* Quod certè non nisi de Spiritu sancto rectè accipitur, qui ideo super Christum in columbæ specie apparuit, vt ostenderet, nos in eum per semetipsum foueri, & suo calore animari ad vitam. Alioquin vnde tantus calor existeret, qui tam frigidus de morte euigilaret? Ex quo liquidò patet, quod sancta Dei Ecclesia rectè columba vocatur, cuius fotu & calore animata viuificatur, vt cuius gerit Spiritum, eius & apparitionis vocabulo nuncupetur. Hinc quoque Esaias Sanctorum volatum admirans, aiebat, *Qui sunt hi, qui vt nubes volant, & quasi columbæ ad fenestras suas?* Esa. 60. 8. Columbæ autem singuli quàm rectè appellati sunt Sancti; quia de hac vna eademque columba, quæ in Christo apparuit, omnes sunt generati. Vnde & Dauid, *Emittis*, inquit, *Spiritum tuum, & creabuntur, & renouabis faciem terræ.* Psal. 103. 30. Nimirum igitur prouida Dei dispēsatio hinc inde latissimè patet, quæ tam concinna Sacramentorum mysteria olim Patribus signanter aperuit, quatenus cùm impleri cœpissent corda credentium, potius mirarentur quàm in aliquo dubitarēt. Et ideò Psal. 67. 14 qui vult inter medios cleros columbæ, cuius pennæ deargentatæ leguntur, felicius eo vniri, exhibeat de se moribus quod columba docuit, & teneat calorem Spiritus, donec totus in holocaustum Domino cō- C crementur. De quo nimirum igne Paulus suis dicebat auditoribus, *Spiritum nolite extinguere.* 1. Thess. 5. 19. Quia profectò in quo idem Spiritus fuerit, ardentem facit, & ad omnia virtutum incitamenta, quem illustrauerit, prouehit & corroborat. Veruntamen si capiti nostro Christo Iesu coüniti velut membra cohæreamus, & ex eiusdem Spiritu in ipsius corpore secundum interiorem hominem intus viuificamur, rectè columba propter simplicitatem vitæ nominamur & sumus. Alioquin superuacua spe gloriamur de nobis, si non curamus conformes fieri cuius membra dicimur. Quatenus per ipsum & in ipsum Spiritu sancto recreati in beatæ immortalitatis formam feliciter configurati transferamur. Sed vt ei firmius inhæreamus, patris desuper intonantis vocem diligentius oportet audire.

Hic *est filius meus dilectus, in quo mihi complacui.*] Marc. 1. 11. Luc. 3. 22. Quod & alij duo, Marcus videlicet atque Lucas, similiter ediderunt, nisi quod de verborum consonantia variant, salua tamen pari rerum in vtrisque E intelligentia. Nam quia Matthæus dicit, *Hic est filius meus*, & reliqui duo, *Tu es filius meus dilectus*, ad eandem sententiam explicandam vtrumque valet, sicut iam supra & in aliis locis quæ dissentire videntur, concordi intelligentia vnum eos sentire docuimus. Vox enim Dei patris de cœlo vnum horum dixit, sed Euangelista voluit ostendere ad id quod dictum est valere, *Hic est filius meus*, vt illis potius qui

CAP. III.

A audiebat, vtique quod ipse esset Dei filius apertè indicaretur. Et ideo ita dictum referre voluit, quod sonuerat, *Tu es filius meus dilectus.* Acsi illis diceretur qui aderant demonstrantis obtentu, *Hic est filius meus dilectus.* Quia nequaquam Christo indicabatur, quod ipse de se sciebat, sed eisdem propter quos ad quos ipsa vox diuinitus de cœlo facta est. Iam verò quod alius dicit, *In quo mihi complacui*, alius, *in te complacuit*, atque alius, *In te complacuit mihi.* B Si quæris quid horum in illa voce sonuerit, quod libet accipe deuotus, dummodo intelligas illos, licet diuersis verbis, vnam eãdemque intellectus retulisse sententiam. Quia etsi vnus eorum propria vocis verba tenuit quæ sonuerant, alius tamen ad eandem sententiam familiariùs explicandam verba variasse non absurdè intelligitur. Ita duntaxat vt ab omnibus sic dictum intelligatur, tanquam diceretur, in te placitum meum constitui. Hoc est in te volui agere, quia in primo Adam C mihi displicuit, & per eum omnes quasi in massa facti sunt iræ filij, vt per te omnes, quos prædestinaui ad vitam, placeant mihi. Itaque sicut in principio, *Pœnitet me fecisse hominem* (Gen. 6. 7.): ita &, *in te complacui*, quatenus & per te ipsi qui præsciti sunt, placeant mihi. Omnis siquidem qui pœnitendo corrigit aliqua quæ fecit, eo ipso quo pœnitere probatur, indicat sibi displicuisse, dum reuocat ad emendationem quod fecit. Vnde omnipotẽs Deus pater quomodo intelligi possit ab hominibus iuxta humanũ modũ olim locutus in Ge- D nesi pœnitet me hominem fecisse super terram, vbi quod sibimet displicuisset in peccatoribus quos creauerat patenter insinuat. At verò in solo sibi vnigenito Domino Iesu Christo complacuisse, quem inter homines propter eosdem hominem creauerat, aperta voce de cœlo, vt ipsi cognoscerent inter quos & propter quos venerat, manifestat. In illo quippe nullum peccatum fuit, & ideo super eum non solùm non pœnituit, sed in illo placitum suum constituit. De quo Psalmista canit, E *Iurauit Dominus & non pœnitebit eum, tu es Sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech.* (Psal. 109. 5) In quo iure sibi complacuisse testatur, quem de sua substantia vnicum atque coæternum sibi consubstantialemque genuerat filium. Qui vtique missus pro nobis ad incarnandum, verbum caro factum est & habitauit in nobis; & ideò verè sibi in illo complacuit; qui ex suo ei consubstantialis exstitit, & ex nostro v-

A nus ideq; filius, non suam, sed eius à quo missus est in omnibus voluntatem fecit. Quapropter qui cupit Deo patri placere, non in se, aut quasi ex suis actibus sibi complaceat, inmò displiceat sibi in se, vt totus in illo per fidem & caritatem transpositus, in quo pater sibi complacuit, placeat, & per eum reconconciliatus iræ filius, filius per adoptionem Dei fiat. Alioquin qui de se sibi applaudit, quasi ex se in quantum non illius counitur voluntati, B reus adhuc, nondum vt oportet patri placens esse conuincitur. Idcirco & in oratione dicmus, *Fiat voluntas tua, sicut in cœlo, & in terra*, (Luc. 11. 2.) quatenus terrenum nostrum omne illi cohærendo cœleste fiat, & sit illud quod idem de nobis ad patrem ait, *Volo pater vt sicut ego & tu vnum sumus: ita & ipsi in nobis vnum sint.* (Ioan. 17. 71) Quolibet pacto, nisi vt sicut pater & filius vnum sunt per substantiam; ita & nos in ipsis vnum simus per gratiam? Et hoc totum ideo futurum, quia in illo placitum suum constituit, C quatenus per eum illi in ipso placere possimus. Et notandum, quod mysterium Trinitatis in hoc baptismate apertissimè prædicatur. Ita vt non solùm Trinitas totius Maiestatis euidentissimè intelligibilis declaretur, verùm etiam sensibilis quodammodo, cùm sit incompreheusibilis, acsi corporeis sensibus distincta, ad intelligendum luce clarius, pertractetur. Pater scilicet ad filium clamans in voce, idẽque filius veraciter humana natus in carne ab ipso patre diligentius prædicatur; D Spiritus verò sanctus super eum in colũba demonstratur. Sed & per ipsam plurima, quæ Ioãnes adhuc de Christo ignorabat, diuinitus edocetur, impleturq; inibi tum illud Propheticũ, *Vox Domini super aquas, Deus Maiestatis intonuit, Dominus super aquas multas.* (Psal. 28. 3.) Prædicatur ergo à Patre filius, prædicatur à Spiritu sãcto, prędicatur etiam à scipso dũ de se patrẽ insinuat, & vnũ se esse cũ Patre testatur, *Ego & pater*, inquit, *vnũ sumus.* (Ioan. 10. 30.) Quid igitur vltra mens tali renara Sacramento dubitationis poterit ha- E bere in fide, cùm vno eodemque momẽto Patris vox ad nos delapsa filium in aquis visibiliter apparentem prædicat, & Spiritus sanctus desuper in columba quæ sentienda sint de eo euidẽtius edocet? Quod si sanè in ore duorum vel trium testium stabit omne verbum, multo firmius rectè accipitur de se patris & filij ac Spiritus sancti testimonium. In hac quippè fide renati sumus, quid opus est nobis amplius de fide quasi dubios retractare? Præce-

CAP. III. ptum est itaque Apostolis, *Ite docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sãcti.* In nomine ergo cùm dixit, vnum eos ostendit, quod tribus nominibus satis ad intelligendum Trinitatem egregiè distinxit. Vnde quicunque rectè secundum Catholicam fidem baptizati sunt, sanè sunt renati, & per hanc fidem mater Ecclesia eos in se suscepit. Hinc sanè secundum Danielis Prophetiam Sanctus Sanctorum vngitur, & ab hunc quoque iuge sacrificium Iudæorum, omnisq; vnctio legalis cessauit. In tãtum vt quadragesimo post ascensionem Christi in cœlis anno, Hierusalem destructa sit, & templum euersum, atque omnis populus incredibili cæde vastatus, omnisque religio eorum & Sacerdotium simul interiit. Vnde aut ostendant nobis duricordes Iudæi iuge legis sacrificium, & vnctiones, ac templum: aut certè secundum Prophetiam Danielis, quia illa omnia longè diu cessarunt, licet inuiti, audiant & intelligant Christum Dei filium, qui est verè Sanctus Sanctorum, vnctum iam oleo Spiritus sancti præ participibus suis, & incipiant non blasphemare. Porrò præ participibus ideo vnctus dicitur, quia in illo Spiritus sanctus totus mansit. Nã sicut ait Apostolus, *In illo omnis plenitudo diuinitatis corporaliter* habitauit. Cæterùm sanctos & omnes Christianos, qui eius rectè participes intelliguntur, secundum mensuram fidei, per gratiam donationis Christi eundem Spiritum percepisse, nemo qui rectè sapit ambigit. Ergo qui Spiritum Christi non habet, hic non est eius; de quo Apostolus, *Nos enim*, inquit, *non spiritum huius mundi accepimus, sed Spiritum qui ex Deo est. Ipse enim Spiritus testimonium reddit spiritui nostro quod sumus filij Dei.* Quia ipsum accepimus pignus promissæ hæreditatis nostræ, & quasi quoddam chirographum æternæ salutis. Hic itaque Spiritus facit nos Dei templum, & interpellat pro nobis gemitibus inenarrabilibus, suæ aduocationis implens officium. Assuefacit nos cœlesti virtute quotidie spiritalibus admisceri, & æternę vitæ consociari. Erudiuntur itaque in illo, & per ipsum corpora nostra, si eius sumus, ad immortalitatẽ proficere, dum ad decreta ipsius discunt se moderatè in quibuslibet temperare. Hic est qui inexplebiles cupiditates nostras coërcet in nobis, libidines frangit immoderatas, illicitos extinguit ardores, flammantes impetus vincit, ebrietates reprimit, repellit verò auaritiam, & omnia mundi oblectamenta fugat, caritatem inter quosque nectit, morum affectiones componit, regulam veritatis vbique expedit, hæreticos reuincit, improbos verò foras mittit. De hoc quippè Apostolus manifestè dicit, *Quia in nouissimis temporibus recedent quidam a fide, attendentes spiritibus seductoris & doctrinis demoniorum, in hypocrisi loquentes, cauteriatam habentes conscientiam suam.* Qui certè si Spiritum Dei haberent, nequaquam deinceps Spiritui seductorio credidissent, quia nemo in Spiritu Dei loquens dicit Anathema Iesu. Sed quia omnes signati sunt à principio signo fidei in Christo, mirum cur quamplurimi postea aliud eligentes, hæretici facti sunt? Et quid ob aliud, nisi quia primam fidem irritam fecerunt, & quasi nouam quærentes fidem, à fide facti sunt extorres? Errauerunt autem à vulua matris, videlicet recedentes à fide Ecclesiarum Dei, ab vtero loquuti sunt falsa; non enim erant ex nobis & ideo recesserunt à nobis. Quia vtique si essent ex nobis, vnctionem nobiscum haberent à sancto spiritu, & permansissent nobiscum. Erunt autem adhuc & plures naufragantes circa fidem, antequam finis veniat. Non ideò tamen illi aliam pertractabunt fidem, qui electi erunt, sed illam, in qua renati sunt, plenissimè in omnibus, sine aliqua mentis infidelitate seruabunt. Satis itaque absurdum est idcirco deuiare à fide, quia plures periclitantur, præsertim cùm potior inde esse debet fides credentium, ac robustior, eo quod sicut prædictum ex præscientia Dei fuit ita completur in illis. Nos enim qui nũc sumus, futurum credimus, quod nondum satis videmus; nisi quod iam in quamplurimis dudum iniquitatis ministerium excreuit, vt signatum de ipsis erat, quanquam & in subitò contriti sint, & ad inferos deputati. Quanto magis illos firmiores esse oportebit in fide, super quos hæc omnia quamuis pauca quæ restant, adhuc plenius complebuntur? Nam præteritarum promissionum tum præsens exhibitio certitudo erit, si quæ supersint futurorum, quæ cùm venerint, confirmatio fidei magis esse debent, quod Deus quæ prædixerat ea quæ nondum erant suis assignauit temporibus. Cæterum quibus est fides illa in qua renati sunt, per quam & in membris Ecclesiæ sunt aggregati, sperandorum substantia, non aliam requirunt, etsi dictum sit, *Quærite Dominum & confortamini, quærite faciem eius semper*; atque illud,

Marginalia: Mat. 28.19 — Dan. 9.34 — Colos. 2.9 — 1. Cor. 2.12 — Rom. 8.16 — 1. Tim. 4.1 — Psal. 104.3 (section letters A, B, C, D, E)

Cap. III.

Quærite & inuenietis, pulsate & aperietur vobis. Quia etsi quærere oportet, non alium tamen quàm vnum Deum in tribus personis, quo Trinitatis nomine signati sumus. Sub qua omninò fide rebus exspoliari mundi, nudi fontem introiuimus. In quo nimirum fonte quicunque baptizati sumus in Christo, in morte ipsius baptizati sumus: consepulti enim sumus cum illo per baptismum in morte, & ideo iam vltra de fide nihil retractare debemus, sed custodire modis omnibus quod credidi- B mus, & credendo gratis à Deo accepimus. Credere omninò debemus aliud non esse credendum, idcirco nec requirendum, eo quod iam inuentum credidimus. Ergo aliud non requirimus, quia nec ipse nobis mandat, eo quod vnus est, aliud requirendum; & scimus quod nisi hoc vnum, aliud quippiam nihil est necessarium. Amplectimur autem eum, quia vnus est. Et certè deuotionis affectu, in vna eademque fide proficiendo, sperando atque amando, quia infinitus est, ip- C sum semper requirimus, adhuc in ænigmate & nondum in specie, quem tenendo quærimus ardentissimo amore quotidie perscrutamur. Sed & cùm ænigmata rerum præsentium fuerint euacuata, etiam certi sumus quod non alius quàm vnus idemque Deus Trinitas sibi credentibus, vt iam per fidem percepimus, apparebit. Per hanc itaque fidem signatum est lumen vultus Dei super nos; & ideo ad infidelitates quorundam hominum, & ad tenebras errorum respicere non debe- D mus. Ex fiducia igitur probationis, quia tempora periculosa pronunciantur futura, præueniendo monere desideramus quosdam nihil vltra, nisi quod in Baptismate credendo perceperunt, idque esse & non aliud, quod quærere interim debebunt. Nam ratio quærendi non nisi in tribus rerum articulis consistere videtur, in re videlicet, & in tempore, atque in modo. In re, vt quid sit quærendum consideremus; in tempore, vt quando, ne fortè quando quærendum non est, aut aliud, E aut illud quod quærimus non satis inueniamus; porrò in modo, quousque quærendum sit adspiratur. Idcirco nobis scrutandum est quod Christus instituit, & tenendus est ipse, quem inuenisse gaudemus. Quia omnino neque nisi inuenisses primùm, credere potuisses. Ad hoc ergo quæsisti vt inuenires, inuenisti autem vt crederes. In qua nimirum fide omnem probationem quærendi & inue-

Cap. III.

niendi credendo fixisti, dum te cum Christo in mortem per sepulchrum fontis expoliatus mundo sepelisti. Quod si verè mortuus es, & vita tua abscondita est cum Deo in cœlis, quid adhuc cum sibi viuentibus & non Deo de fide quasi dubius disputas? Vel quid sæuiente persecutore de morte formidas, qui iam mortuus in sepulchro fontis cum Christo teneris, & vitam tuam in cœlis repositam perfectè credis? Nec dubium quin quod si priorem B vitam tuam in terris receperis, nouam quàm in cœlo cum Christo absconderas perdidisti. Sub tali siquidem re ille determinauit sepulchrò, qui te non vult iam deinceps aliud credere quàm quod instituit. Idcirco neque tu aliud debes quærere profectò, neque tormentis addictus acsi inuitus quicquam aliud confiteri. Nouissimè melius cēseo ignorare monēdo infra Baptismi Sacramentum, neque quod non debeas ediscas, quàm aliqua fraudis curiositate captus ducaris extra C captiuus. Totum igitur nouit, qui Christum nouit. *Fides*, inquit, *tua te saluam fecit.* Mat. 9. 22. Et ideo maneat Christianus intra fontem fidei, ex qua renatus est in salutem. Et si quippiam hæsitauerit ad horam, tāgat manu fidei adhuc Christum in fonte, quo verbum caro descendens nobis est baptizatus. Deinde patris vocem desuper vt nos erudiat per aurem exteriorem, auditu auris interioris audiat intonantem, *Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui.* Quæ nimirum vox quasi ali- D quod ad eum insinuādum, immò quia auribus sensibilis, verum corpus fuit, idcirco qui per eam non voce inclusus pater sonuit, iure auribus quodammodo, etsi est incomprehensibilis, dicitur sensibilis exstitisse. Sicut & Spiritus sanctus per subiectam speciem visibilis apparuisse manifestatur. Veruntamen nos secundum proprietatem naturæ, quia Deus Trinitas, cùm vbique totus rectè credatur, non in loco cernitur, quia incorporeus & illocalis esse atque inuisibilis probatur, neque E circumscribitur visu nec tactu tenetur, nec auditur affatu, nec sentitur incessu. Hinc quoque dicitur, *Deum nemo vidit vnquam. Sed vnigenitus filius qui est in sinu patris, ipse narrauit nobis.* Ioan. 1. 18. Non tamen ita intelligendum, quod sono debeat perstrepere in auribus nostris, sed quia verbum & imago est patris, dum se mentibus nostris innotescit, ineffabili luce patrem declarat, atque insinuat manifestè, iuxta quod idem testatus est dicens, *Qui videt* Ioan. 14. 9

CAP. III.

me, videt & patrem meum. Quæ nimirum visio non corporeis sensibus deprehenditur, sed sicut scriptum est, *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt.* Prædicat ergo filium Pater sensibili vocis sono, & filius dum se exhibet visibilem, quia verbum patris est, non alium quàm cuius est filius in se declarat. Porrò Spiritus sanctus, quia ex patre filioque procedit, etiam & ipse non diuisus in natura substantiæ Maiestatis, sed distinctus in personis, vt Deus Trinitas hominibus panderetur, medius in columbæ specie apparuit. Nec ideo tamen idem circumscribitur visu, velut nec pater, hîc aut alibi auditur affatu. Sicut nec dum deambularet in Paradiso, potuit incessu sentiri. Alioquin quotiens, per subiectam se Patribus ostendit formam, sensibilis fuisse videri potest, quod absurdum est credere. Sed quia inuisibilis est, visus est vt voluit, non quidem vt est, sed quali specie illi placuit apparere. Siquidem & hic aliter auditus est non modo à Ioanne, verùm alibi & ab aliis interius, aliter à turba hic aut alibi, quæ quodam loco tonitruum factum esse dicebant. Vnde nec mirum si voci prædicatoris quàm plures non obediunt, cùm & hanc vocem multi audierint, & nihil eis profuisse probatur. Deus est enim, qui incrementum sine voce dat intus. De quo beatus Ambrosius, *Cùm absens*, inquit, *putatur, videtur; & cùm præsens est, non videtur.* Non enim dixit cùm absens est, sed cum absens putatur. Nusquam enim est absens, qui cœlum & terram atque omnia complet, nec spatiis includitur paruis, magnisve diffunditur; sed vbique totus & nullo continetur in loco. Hoc itaque qui excedente mente intelligit, hic videt Deum & cùm absens putatur. Hic sanè intelligit, etsi distinctus in Baptismo apparuit Deus, Trinitas in personis, quod inseparabilis sit vbique totus, propter vnitatis substantiam. Non quidem in loco, sed totus vbique pater in filio, & filius in patre totus, atque Spiritus sanctus in patre & filio simul totus, & coæternus manet Deus. Quia nimirum quodcunque pater est, hoc & filius atque Spiritus sanctus est; & quodcunque filius, hoc & pater atque Spiritus sanctus; necnon & quod Spiritus sanctus, hoc totum Pater atque filius. Sed tamen alius pater, alius est filius, alius Spiritus sanctus. Alius inquam, & non aliud. Quia qui pater est non est filius, neque Spiritus sanctus. Sic & qui filius, nequaquam pater aut Spiri-

Mat. 5. 8.

A tus sanctus. Sed neque idem Spiritus est pater aut filius. Quod volens Deus Trinitas adhuc rudibus in fide luce clariùs aperire, qui necdum aliud sensu quàm corporea sciunt cogitare, trino distinctè ad cognoscēdum vnus refulsit specialitatis numero. Quatenus visu, auditu, & tactu adhuc lactantes in fide tribus istis sensibus intus in se traiicerēt prima fidei rudiméta, cooperante ipso qui exteriùs sentiebatur, fides perfecta deinceps vberibus scripturarum plenius nutriretur. B Non enim primus adhuc animales spiritalia potuissent ad plenum capere. Et ideò necesse fuit, vt per sensum exteriùs tenera credentium infantia fidem perciperet, & de sensu carnis introrsus rediens, totus homo conuersus ad Deum, inuisibilia videndo per fidem fieret spiritalis, & tenderet sublimius per fidem doctrinatum lacte nutritus ad spiritalia. Vnde & quamplurimi Sanctorum in tātùm spiritaliter profecerunt, vt spiritalia spiritalibus comparantes, C videret melius ea videri mente, quàm sensu corporeo persentiri. Qui etsi visus à plurimis aut auditus, sicut hoc loco ex quo agitur in diuina auctoritate legitur, sine vlla sui commutatione aut per corpus visus est, aut certè per corporales quasdam imagines, quas Dei quidem voluntas elegit, non quas natura formauit. Fecit enim ista Deus quibus voluit, quando voluit, & vti voluit, sua tamen in se latente incommutabiliterque manente substantia, & sine vllis locorum aut D tēporum interuallis omnia implente: ita vt nec minor sit in parte quàm in toto, neque maior in toto quàm est in parte. Veruntamen quomodo voluit quam sæpe apparens in locis & in tempore, vt eos qui locales & temporales erant, ad inuisibilia protraheret credenda, & illa postponerent quibus tenebantur deuincti, & cernebant suis defectibus quotidie labefactari. Hinc quoque certum est, vt præmisimus, in fonte Baptismatis ideo totam E simul diuinitatem Maiestatis in Trinitate sensibus corporeis se quodammodo sensibilem infudisse, ne quando ex fide renascentes ad vitam alteram deinceps susciperent, nisi per quam quisque iunctus est Deo, & carnali sensu malè deceptus periret. Signatus quippè est fons iste anulo fidei, & ideo nullum debet quandoque furem admittere. Ex cuius nimirum irriguo, deliciarum hortus, videlicet Dei generalis Ecclesia, vndique satis munitus atque conclusus florens viret, quia in se

CAP. III.

CAP. III.

se Christum non solum sepultum, verùm resurrexisse gaudet. In istis sanè fidei rudimentis fidelis cuiusque anima requiescit secura. In hac quotidie virtutum operibus floret, & contra omnes pressuratum impulsus, velut clypeum protectionis opponit. Ex quo denique nimia securitatis fortitudine circumuallata, fidenter canit illud in Canticis, *Ego dormio, & cor meum vigilat.* (Cant. 5. 2.) Dormit enim spei suæ certitudine soporata: vigilat verò, peruigilij diligentia, ne quod signatū est anulo fidei, fraudulentiùs corrumpatur. Nescit autem vlterius de fide dubitare: quia etsi in terris adhuc degat, in cœlo tamen collocatus per fidem, si nondum re, spe quoq; regnat cum Christo. Est itaque quorundam modica fides, & est magna. Vnde & vni, *Modicæ fidei dicitur quare dubitasti?* (Mat. 14. 31) Alteri verò magna est fides tua, idcirco fiat tibi sicut petisti. Quippe quia virtutum dona, secundum mensuram fidei à Spiritu sancto vnicuique largiuntur. Præterea per hanc Sancti vicerunt regna, operati sunt iustitiam, adepti sunt promissiones. Per hanc sanè vnam eandemq; fidem, etiam & nos vincimus, quia hæc est victoria quæ vincit mundum fides nostra. Sed & Apostolus eam nō modicum gloriatur se seruasse ita dicens, *Fidem seruaui, cursum consummaui, de reliquo,* inquit, *reposita est corona iustitiæ quam reddet mihi Dominus in illum diem iustus iudex.* (2. Tim. 4. 8.) Vnde & nos hanc vnam eandemque Catholicam integram seruantes fidem, quam ex symbolo adhuc in lacte suscepimus, bonis operibus iugiter inhærēdo, ad finē vsque tendamus, quoniā qui perseuerauerit vsque in finem hic saluus erit. Ad quem finem & ipsi currentes, hîc finem libri sub hac fide, quasi in tutissimo pacis portu paululum quiescendo, constituamus. Quatenus per hoc iterates, & ipsi ea fide subnixi spe certa subuecti, cōsummati in caritate perfecta, finem vitæ in Christo feliciter habeamus.

PRAEFATIO LIBRI TERTII.

SOLENT sæcularium litterarum amatores, nimium sine pudore suorum se præceptorum iactitare doctrinis, & eloquentiam eorum sine sapientia docendo cùm protulerint ostentare. In quorum sanè doctrinis quidam nostrorum, quia non queunt satis intelligere, varios & diuersos requirunt expositores, vt ad eorum luculenta nefandarum rerum mendacia intelligendo valeant peruenire. Etsi eorum polita sit vanitas eloquentia, quorum se cupiunt in seruire doctrinis; tamen frequenter illorum expositorum satis incultus est sermo, & rusticitati vicinus. Qui quamuis pleni sint sordibus vitiorum, propter necessitatem quoque intelligendi, non dico paginam, sed neque syllabam prætermittunt, quam non enucleatiùs discutiant summa cum vigilantia ac labore. Vnde miror satis quid diuina eloquia quorundam mores offenderunt, quod non velint mystica Dei Sacramenta ea diligentia perscrutari, qua tragœdiarum nænias, & Poëtarum figmenta sudantes cupiunt inuestigare labore, & si per theatralia, mimorū plausus hominum excitare Quorum inefficax laboris studium, nemo qui ambigat, vbi de re agitur quæ profectò caret fructu, & sine præmio inuenitur. Qui licet Academicum Rhetorem per hanc inanem vanitatis eloquentiam vsque ad vitalis grāma circuli extulerint, & dormientē Scipionem cœli ciuem effecerint, tamen omnia hęc anilibus ordiuntur fabulis quā aliqua veritate fulciantur. Quapropter moneo Lectorem, diuinarum Scripturarum eloquiis magis operam dare, quod iam supra satis persuasum exegi, & non ob exiguitatem personæ veritatem legendo fastidiant, sed personam propter veritatem sibi commendatam accipiat, eandemque veritatem intelligentiæ non propter aliud quàm propter seipsam deuotus legat. Nos enim non arma virumque Maronis, Græca saporante fabularum falsura tractamus; sed de fonte Spiritus sancti Catholicorum Patrum sensus rimantes, Christo cooperante, quod in diuinis litteris intelligimus, nostrorum auribus explanare cupimus. Siquidem neque Tragica pietate permulcemus Lectorem, aut Comicorum sagmate onerare cupimus; sed quod in eisdē diuinitus redolet, simplici eloquio, iuxta capacitatem ingenij referamus. Vnde quibusdam nostrorum etsi libeant illa Maronis, quod per arma, virtutem velit significare, & per virum sapientiam, sicque cætera quæ sequuntur; magis tamen placere debent ista quæ nunc tractare disponimus; vbi virtus inexsuperabilis, & Sapientia Dei Patris, vt militiam Christianorum contra aëreas potestates instauraret, primum ilicò de fonte Baptismi ad eremum,

quasi dux exercitus præliaturus aduenit.

EXPOSITIONIS IN MATTHAEUM, LIBER TERTIVS.

CAP. IV. DVCTVS est, inquit, *Iesus à spiritu in desertũ, vt tentaretur à Diabolo.*] Nihil igitur aliud quippiam Dei Sapientia faciendum primùm post Baptisma prouidentius poterat eligere, quàm illud quo instrueret vniuersos regni sui milites, quid & ipsis agendum esset contra Dæmonas, mox vt renati essent per fontem. Mos itaque antiquissimus non dico Romanorum, verumetiam cæterarum Gentium fuit, vt si quis ad militiam, post longa tyrocinij sui exercitia, idoneus iam transiret, nomen suum ad transscribendum in Bibliothecis publicis, proprio ex voto donaret; ac deinceps in exercitu Regis proprio recitatus nomine, connumerabatur. Quod singuli Christianorum faciunt, antequam fontem Baptismi ingrediantur, & interrogati per singula, hosti cum suis omnibus renunciãt armis, & induunt se Christi armatura, fortes fide, qualiter possint aduersus insidias Diaboli stare, & contra legiones Dæmonum quotidie dimicare. Quorum vtique nomina non chartis, sed cœlo tenentur adscripta, vt si quippiam in prælio dignè gesserint, coronẽtur: si autem succubuerint, mortis signo notati tanquam qui cœlo digni non fuerint, de libro vitæ penitus delebuntur. Quod ne fieret, mox præuius Christus Deus homo factus vt processit à fonte, ostendit exercitui suo, qualiter quibusve armis, contra quem hostem debeat pugnare. Vnde beatus Euangelista volens nullum intercipiendi temporis spatium medium interuenire, *Tunc ductus est Iesus*, inquit, *in desertum.* Nullum igitur spatium rectè interfuisse creditur. Quia post Baptismi gratiam, nulla credentibus, à tentatione vt securi sint, mora relinquitur. Hinc quoque scriptum legimus, *Fili accedens ad seruitutem* (Eccl. 2. 1.) *Dei præpara animam tuam ad tẽtationem.* Sed (Iob. 7. 1.) & in Iob, *Militia est vita hominis super terrã.* Vnde nunquam Christianus debet arma virtutum deponere. Quod benè Paulus Apostolus intelligẽs ita esse monebat dicens, *Induite vos armatura Dei; quoniam,* in- (Ephes. 6. 11. 12.)

A quit alibi, *non est nobis colluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus Principes & potestates, & aduersus mũdi rectores.* In magno igitur Christiani spectaculo positi sunt in mundo; contra quos non solùm omnis mundus & Principes tenebrarum, omnisque nequitia spiritualis pugnat, verumetiam idem in seipso diuisus homo contra se dimicat ac certat. Idcirco Apostolus suos ad cautelam redigens, ait, *Spectaculum facti sumus mundo & Angelis eius.* (1. Cor. 4. 9.)

B Quod nequaquam tam crebrò suis monendo inculcaret auditoribus, si non sciret nos hinc inde fraudulentis hostibus obsideri, & nostrum iter ad cœlum, quotidianis machinamentorum oblectamentis præpediri. Vnde Dominus ducitur ad desertum, contra Diabolum monomachiam expleturus, quatenus eum omnis Christianorum inspectet exercitus. Et discant vincere visibilia contemnendo, atque gulam simulque vanam gloriam calcando reprimere.

C Sed cur idem tentandus ad desertum ducatur, non abs re quæritur; præsertim cùm omnis mundus laqueorum tentamentis sit vbique plenus, nisi fortè, quod vbi seruiendi Deo maior est quietudo, ibi maior exhibeatur necesse est virium colluctatio, quia & ibi nusquã deerit fraudulenta oblectamentorum persuasio. Per desertum quippe à mundi pressuris & tumultibus remotior vita significatur; vt omnes discant quietem appetere, & soli Deo vacare, etiamsi inter homines videã-

D tur versari. Alioquin in Cãticis non quæreret de Ecclesia, *Quæ est ista quæ ascendit per desertum, quasi aurora consurgens, pulchra vt Luna, & electa vt Sol, terribilis vt castrorum acies ordinata?* (Cant. 3. 6.) Quæ nimirum idcirco vt castrorum acies contra hostes ordinata narratur ascendere; quia illi viam ad cœlum eundi obsident, vt in nullo frangatur conamine. Porro per desertum huius mundi ideo sustollitur, quia etsi inter tumultus hominum versatur, ipsa mundi fragoribus segregata, secum vbique so-

E litudinem cum Deo habet. In cuius nimirum figura, exercitus ille Dei ex Ægypto per desertum ascendisse creditur, vt solius ducatu cum Deo gradiens ad patriam remearet. Et notandum, quod pulchra vt Luna, electa vt Sol eminus prædicatur, eo quod corpus simul & caput passim graditur, scilicet Ecclesia quæ per Lunam exprimitur, & Christus caput, qui per Solem cum sponsa ascendere designatur. Vnde & Christus pugnaturus,

Cap. IV.

ad desertum ducitur, si quomodo eum suus recognoscendo sequatur exercitus, & quod illum viderit agere illius adiutus suffragiis, prosequatur. Nam & Propheta cùm se vidisset mundanarum rerum pressuris augeri, contristatus in sua exercitatione, & conturbatus à voce inimici, quod declinauerant in eum iniquitates, ac cætera quæ sequuntur mox exclamat dicens, *Quis dabit mihi pennas sicut columbæ, volabo & requiescam? Ecce,* inquit, *elongaui fugiens, & mansi in solitudine. Itaque exspectās eum qui saluum me faceret, & à pusillanimitate spiritus & tempestate.* (Psal. 54. 6. 7. 8.) Ex quo liquidò monstratur, quod ideo solitudinem petiit, ne mundi premeretur angustiis. Sed tamen necdū in solitudine liberum se intelligit à periculo, dum adhuc se flagitat liberandum. Quippe quia non antè se hostis erexit ad pugnam, quàm ille vellet exire de sæculo. Ergo si adhuc quisque versatur in mundo, contra eum se potest princeps mundi erigere, quia suis eum legibus infra sui regni fines tenet captiuum. Vnde Iesus suum volens exercitū ad certamina prouocare, prior exiit ad desertū, & instituit prælium, quatenus sui eum dignè valeant imitari. Alioquin quodammodo, nisi extra se quisque & extra mundum in mundo fiat, legitimè certare nequibit, quia eius legibus subiacet, cuius in regno tenetur vita ac moribus complantatus. Quod volens Ioannes præcursionis suæ officio demonstrare, ab initio natiuitatis suæ eremum incoluit, vt ibi iam Christi inueniretur miles, vbi reliquus exercitus pugnaturus erat in capite. Sed & omnium Monachorum agmina, ideo nudi corporaliter festinant exire de medio vulgi, itatenus vt penè nullum desertum iam vacuum inuenire liceat, quatenus nudi cum nudo firmiùs ac constantiùs possint luctari, & luctando vincere. Ex quibus rectè dictum creditur, *Vniuscuiusque ensis super femur suum propter timores nocturnos.* (Cant. 3. 8.) Alioquin vacuum est venisse ad eremum, si non omni armatura virtutum vigilanti animo fuerit indutus. Ad hoc quippe quisque de turba sæculi exiuit cum Christo in solitudinem, non vt torperet otio, sed vt tentaretur cum eo, tentatus verò vinceret, victor coronaretur. Maiorem enim quisque aduersarij furorem contra se commouet, eius cùm legibus acrius repugnare cœpit. Quod satis in Apocalypsi sua Ioannes insinuat, (Apoc. 12. 13.) cùm de muliere loquitur, quæ pepererat filium, sanctam Dei scilicet Ecclesiam volens ostendere, quæ quotidie credendo Christum concipit, & peperit bonis operibus inhærendo; cui cùm datæ essent duæ alæ, amor videlicet Dei & proximi, vt volaret in desertum, vbi aleretur per tempus, & tēpora, & dimidium temporis, à facie serpentis, quia cupiebat deuorare filium eius, id est Christum in nobis perimere. Mox misisse legitur ex ore suo post mulierem serpens aquam tāquam flumē, vt eā faceret trahi à flumine; ac post pauca, *Iratus est,* inquit, *draco in mulierem, & abiit facere prælium, cùm reliquis de semine eius qui custodiunt mandata Dei, & habent testimonium Iesu.* (Ibid. 17.) Quæ etsi ad futurum videantur respicere, in præsentiarum tamen nemo est qui dubitet hæc omnia, itatenus contra eos qui reluctantur grassari. Vnde cauendum est qui Christiano cēsentur nomine, ne fortè aut antea se cogitent Christi participes esse quàm exeāt de sæculo, aut certè postquam exierint, aliquid prodesse, nisi milites Christi suam militiam ad finem vsque perduxerint. Aliàs autem quod Christus in eremum ducitur, ipsius militiæ est documentum. Vt quia Adam in Paradiso deliciis affluens, victus est per serpentem oblectamento concupiscentiæ, Christi milites asperitate eremi correpti, discerent cum suo capite, omnes concupiscentias carnis continentia refrænare. Quia sicut delitiæ inuitant ad gulam, ita sterilitas & squalor eremi permulcent animum ad continentiam. Ferunt itaque nonnulli iuxta litteram (quamuis quibusdam aliter videatur) hoc de illo deserto dictum, quod de Hierusalem in Hiericho descendentibus occurrit in via, propter parabolam quam Dominus alibi proposuit, vbi ait, *Homo quidam descendebat ab Hierusalem in Hiericho, & incidit in latrones.* (Mat. 10. 30) Porro latrones eū antiquitus obsedisse probat locus inibi, qui Domim adhuc hodie vocatur, *Domim* quippe sanguis interpretatur, siquidē propter effusionem sanguinis, quę ibi olim fiebat. Vnde & Dominus secūdū consuetudinē latrocinantiū ibi videtur illā contexuisse parabolā. Ex quo nō debet incredibile videri, Dominū ieiunādo ibidē ad tētationē Diabolū excitasse; vt ibi vinceretur in veritate secundū historiam, vbi figurabatur primū vicisse Adam iuxta allegoriā. Quia eandē viam Samaritanus noster Christus, etsi non peccando descendit, in qua ille vulneratus ceciderat, tamen carne indutus vsque ad easdem tentationes, quibus ille succubuit, dignatus est descendere,

CAP. IV. vt hoste deiecto, vincendi præberet suis exemplum, cùm ipse prius victor existeret.

Veruntamen à quo spiritu ductus sit in desertum, non abs re quæritur; præsertim cùm sine additamento Spiritus sanctus in Scripturis sanctis rarissimè inueniatur. Vnde nec abhorret à vero, is qui à membris Diaboli crucifigi sustinuit, si etiã ab ipso Diabolo tentandi gratia duci se permiserit. Sed magis ad sensum cõgruit, quod Spiritus sanctus, qui in baptismo super eum mansit, ipse continuò hominem, quem de Virgine creauerat ex fonte renatum, vbi nobis adoptio condonatur, ad tentandum obrulerit, quatenus per eum discerent, omnes qui ex Baptismo renascuntur, illicò per continentiam pugnare debere, quod ex aduerso mox callidus persuasor stat, suis fraudibus congressurus. Et ideo satis dignum fuit, vt Spiritus sanctus Iesum, super quem pleniter mansit, velut Regem ad militiam contra hostem, exercitus sui præuium excitaret. Et per quod primum Adam in Paradiso deliciarum deuicerat, per hoc à secundo Adam in deserto vastitatis deiectus, omnis deinceps exercitus, ipso Dei agente Spiritu, securius, dum in hoc deserto viuitur, atque sollicitius dimicaret. Nescit enim Spiritus sanctus quoscunque possederit inefficaces atque inexpeditos relinquere: sed prouehit ad certamen, vt post victoriam, quicunque ab illo aguntur, per eum Christo configurati, felicius requiescant. Hinc quoque Apostolus ait,
Rom. 8. 14 *Quod qui spiritu Dei aguntur, hi filij sunt Dei.* Vnde cùm in primordio super Apostolos, & qui cum ipsis erant clausi propter metũ Iudæorum, cœlitus aduenisset, mox expulit eos inter medias persecutorũ acies, & fecit intrepidos decertare, qui antea velut timidi obserati tenebantur. Sed & vniuersi Martyres eo inflammati Spiritu tanquam scintillæ in arundineto cucurrerunt per orbem, & omnia sibi aduersantia pugnando fortiter pedibus subiecerunt. Neminem enim, vt prædixi, hic Spiritus relinquit inertem; & ideo magis putandum est, quod ipse eum duxerit in desertum, quatenus doceret in capite, quid fiendum erat in membris, si quomodo caput, omnia membra per ipsum infatigabiliter sequerentur. Alioquin sine Spiritu Dei quisquis ad militiam Christianitatis accesserit, eo tempestatis impetu prosternitur subitò, quo pulsatur. Vnde & Apostolus, *Probate spiritus si ex Deo*

A *sint.* Quia nisi fuerit homo illo interius animatus, facilè vento tentationis dispergitur, & à quo visus est refugiens, velut palea huc illucque vacuus effertur. Propter quod Apostolus monet dicens: *State dilectissimi succincti lumbos mentis vestræ in veritate, & calceati pedes in præparatione Euangelij pacis: in omnibus sumentes scutum fidei, in quo possitis omnia tela maligni ignea extinguere, & galeam salutis, & gladium spiritus, quod est verbum Dei.* Istis igitur tanquam insuperabilibus armis, suos volebat B inuictissimè armari. Quia nouerat omnes ad militiam esse vocatos, idcirco præstruebat eos, vt fortissimos Christi milites, manere inuictos; & demonstrabat quibus armorum telis accincti, fortius dimicarent. Lumbos videlicet succincti baltheo castatis, & pedes calciati munimine pacis. Quia & discinctus miles ab impudicitiæ incentore citò vincitur, & non calceatus facilè à serpente morC detur. Qua de causa, nullus incautè viuat valdè curandum est, quia nullus nisi inter hostes ambulat. Quem itaque tẽtare non audeat, qui nec ab ipso Domino Iesu Christo conatus suæ fraudis abstinuit? Quod volens ad cautelam suis militibus declarare, illicò post fontem Baptismi primus processit ad pugnã, & per quod primus homo victus est in Paradiso videlicet gulam ieiunando cœpit deuincere, per quam concupiscentiarum fomes nuD tritur, & incẽtiua libidinũ in nobis acriùs inflammantur. Nam carnis concupiscentia, quam in se vnusquisque repugnantem legi mentis suæ, ac captiuantem sine consensu inuitus sentit, pœna peccati est: & ideò non aliũde magis nutritur, quàm ex gula, pro cuius vindicta carni est infesta. Vnde & ab eis qui de vitiis specialius cõscripserunt, prima ex omnibus gastrimargia, id est ventris ingluuies ponitur, vt ex hoc apertius declaretur, quod in vacuum quisque laborat, si quod fomentum est reliquorum, non hoste quidem, E sed sola adhuc carne deuictus, sobriè non refrænat. Vnde sequitur. CAP. IV. Ephes. 6. 14.

ET *cùm ieiunasset quadraginta diebus, & quadraginta noctibus, postea esuriit.*] Qui vtique sacræ abstinentiæ numerus si diligenter tractetur, euidens præsentium est Sacramentum. Quia vt paucis iam supra ostendimus, per eum omnis præsens vita, in qua Christus tam contra carnis vitia, quàm & contra aëreas potestates in suis membris victor ipse dimicat. Propter quod & prouide satis in exemplo, hunc

Cap. IV.

dierum noctiumque ieiunando per se sacrauit numerum, quatenus doceret, quòd vsque ad consummationem sæculi eatenus in suis militibus, per hanc abstinentię militiam tentandus & victor futurus esset. Quadragenarius quippe numerus, quod præsens sæculum significet, frequētius declaratur. Sed & illud tempus quo Iesus post Resurrectionem cum suis conuersatus est discipulis, hoc enunciat. Vnde & alubi, *Ego vobiscum sum*, inquit, *omnibus diebus vsque ad consummationem sæculi.* (Matth. 28. c.) Siquidem omne præsens sæculū ex quatuor elementis sex quippe diebus perfectum esse legitur. Ex quo vtrique numero denarij summa conficitur; quatuor quippe & sex decem fiunt. In cuius nimirum perfectionis calculo decem præcepta homini, pro quo mundus factus esse dinoscitur, à Deo conseruanda traduntur. Tria siquidem quæ ad Deum pertinent caritatem illam, per quam Deus colitur, ex toto corde, ex tota anima, & ex tota virtute commendant. Reliqua verò septem caritatem proximi, quæ per gratiam Spiritus sancti operatur, explicant. In quibus decem præceptis, legis & Prophetarum, vt Euangelium compleatur, pendent eloquia. Est autem creator Deus, ex quo omnia, per quem omnia, in quo omnia. Et ideo Deus Trinitas Pater & Filius atque Spiritus sanctus, rectè iuxta interiorem atque inuisibilem hominem, inuisibili ternario numero præceptorum, ex toto corde, ex tota anima, & ex tota virtute diligi à creatura pro qua facta sunt inuisibilia, iubetur. Siquidem inuisibili ternarius tribuitur, vt quaternarius, ex quo constat homo noster exterior, corpori tribuatur, calido scilicet & frigidò, humido atque sicco. Ex quo reuera totus homo noster interior atque exterior isto septenario numero præceptorum consecratur. Et quia Deus Trinitas est, à creatura creator iure colendus denarij summa totus homo ad Deum relatus conficitur. Quapropter omnis disciplina noscens & discernens creatorem & creaturam, hoc rectè denario numero insinuatur. Quæ disciplina præceptorum Dei quamdiu deuotionis obtentu temporaliter adimplenda mandatur, fide constat & rerum gestarum opere dilectionis per fidem, donec fiant idonei diuinæ contemplationi, quos interdum paruulos lacte nutrit. Sed quia hæc disciplina decem mandatorum pro nostra corporis ignauia, quàm sæpè vt oportet non impletur, denarius qui totam

A huius religionis disciplinæ exprimit perfectionē quadrato qui corpori tribuitur, multiplicatus numero, eo quod motu carnis Dei caritas in nobis & proximi violatur, ad diluendas peccatorum maculas in quadragenarium tempus pœnitentiæ surgit. Ac per hoc quam diu sumus in hac vita semper necesse est immunditias delictorum acriter vitiis resistendo vberius defleamus, quia rectè per hunc numerum præsens vitæ tempus designatur. Vnde & B in Leuitico mulier per quam, vt volunt, præsens Ecclesia indicatur, quæ masculum peperit Christum videlicet fide concipiens, *Sedebit*, inquit Scriptura, *septem diebus immunda & triginta tribus diebus in sanguine puro, donec ad Templum veniat*, (Leuit. 12. a) quo Christus Pōtifex introiuit, qui simul quadraginta fiunt, per quod præsens sęculum & futura purificatio parientis forsitan non incōgruè figuratur. Quandoquidem omnes iustitiæ nostræ illius vitæ munditiis comparatæ, sicut Propheta testatur, (Esa. 64. 6.) C nihil aliud quàm velut pannus menstruatæ videntur. Hinc quoque factum est, quod vniuersalis sancta Dei Ecclesia ex doctrina Spiritus sancti, sub hoc quadragenario numero annuis temporibus pœnitentiæ sibi tempus generaliter indidit: quatenus per hoc maculas quas iugiter variis contrahit excessibus, sub hoc sacrato numero copiosiùs exemplo Christi ieiunando dilueret, & aciem pugnandi, quæ per partes defluxerat, strictius repararet.

Sed quæri potest, cùm Dominus Epi- D phaniorum die transacto, quando iuxta traditiones Catholicorum Patrum creditur baptizatus, mox desertum petens cœperit ieiunare, quid sit quod Ecclesia vniuersalis hoc ieiunium ad vsque passionis tempus voluerit differendo eius temporibus protelare. Vbi quid aliud rectius poterit occurrere, quàm vt ad paschalia Sacramenta, quo victor Christus ab inferis resurrexit, velut ad diem immortalitatis suæ in fine Spiritum sanctum per eos docuisse sollicitius decertandum, vt per E hoc victrix Dei Ecclesia, purificatis mentibus, felicius sanctificata cœlum valeat introire? Vnde si Moyses & Helias typicè sub hoc numero ieiunarunt, & Christus, cui nulla inerat causa peccati, nobis instituit ieiunandum, multo magis debemus omnes qui tantis adstringimur vitiorum funibus, etsi non vt illi saltem quotidianis ad vesperum parsimoniis sustentari, continuis ieiunare diebus, & inde magis magisque secundum interiorem homi-

CAP. IV.

nem diuinis dapibus copiosius satiari. Nã & Moyses atque Helias, non vt Christus ex virtute ieiunauerunt, præsertim cùm Moyses sustentatus Dei fruitionis alloquio dicatur, & Heliam in fortitudine sibi, quem de allatu Angeli perceperat, XL. diebus & XL. noctibus ieiunum ambulasse, Scriptura testatur. Christus verò neque alicuius maioris alloquio, neque vllius cibi fortitudine sustentatus, continuis XL. diebus ac noctibus ieiunasse creditur. Sed diebus noctes superadduntur, ne cuipiam daretur copia mentiendi, eum saltem noctibus manducasse, ne quod ex nobis non possumus, de Deo vspiam dubitaretur. Quia quòd itatenus ieiunauit, deitatis suæ fuit potentia; quòd esuriit, veræ humanitatis naturæ exhibitio declaratur. In quo quippe dictũ numero, duas in vno nouo homine Christo Iesu cõplendas per abstinentiã, monstrauit leges scilicet quia in XL. nihil aliud, quàm Decalogus mandatorum & quatuor Euangeliorum summa resonat; ita vt nec quatuor sine decem, nec decem sine quatuor recitentur. Porro & in decem tursus alia perfectionis norma colligitur, si omnis retro numerus vsque ad primum quadratum quaternarium in vnum copuletur. Nam vnus & duo, in quibus vnitas Deitatis, creator & creatura pariter prædicantur, nec non & tres atque quatuor rursus in quibus Deus Trinitas ostenditur, & creatura quæ quatuor subsistere elemẽtorum generibus nunciatur, si sensim simul iungantur, decem fiunt, & ipsi per eosdem quatuor geminati in quadragenarium surgunt. Vnde vt dixi, diuinitus institutum est, isto præfigurationis numero nos acriùs dimicare; quatenus per quem in diluuio aquis necata est omnis caro, præter quos arca continuit, per ipsius figuræ numerum nostra necentur carnis delicta, vt nullus nostrûm pereat, quos Christi probatur Ecclesia circumcludere. Veruntamen Christus toto cùm ieiunasset tempore, naturæ suæ hominem esurire permisit. Quia nisi esurisset, nequaquam tentandi ausu accederet, vbi nullum infirmitatis vestigium reperisset. Propter quod cùm recepisset infirmitatis nostræ esuriem, gauisus est Diabolus, signum se in eo passibilis atque mortalis naturę inuenisse. Vnde ilicò aggressus conatus est superare. Alioquin nullum tentandi locum in illo habuisset; quia nulla lex peccati in eo inerat, ad quam aduersarius, vt in nobis, ad incitandas carnis concupiscentias sic

3. Reg. 19. 8.

A quasi ad suam legem accederet. Manet enim in nobis, id est in carne nostra, causa peccati, quæ nimirum causa pro pœna peccati exstitit, & ideo Diabolus nobis per legis suæ iura, tentandi accessum habet. Sed quia in Christo nihil tale reperit, tota illa tentatio, non intus vti in nobis assolet, sed extra fuit. Accessit itaque, non ad concupiscentiam quam nullam habuit, sed ad infirmitatem carnis, quam vt auderet in se recepit. Et iure, vt per B infirmitatem vinceretur carnis, qui nostræ humanitatis massam expolitam viribus, in infirmitatem mortis proiecerat.

CAP. IV.

S I *filius Dei es*, inquit, *dic vt lapides isti panes fiant.*] Contuendum itaque quod tandem prius interrogatione vsus sit inimicus, si possit explorare quod formidabat valdè suspectans. Cogitabat enim eum esse filium Dei, sicut & alibi dæmones confitentur, quod tamen impij Iudæi negauerunt. Propterea valde tremenC dum est, quid de nobis fiet miseris, quorum vita nihil aliud quàm tentatio est, si ab eo non se continuit, quem vtique Dei filium verebatur. Non igitur scite poterat, quod magis esuriebat Christus in figura totius vitæ salutem animarum, propter quas totum agebat, quàm rerum carnalium escas. Sed tamen omnia sic temperat, vt eo ordine quo primùm deiecerat Adam, ab eo in Spiritu per carnem è contrariò vinceretur. A gula quippe cœpit, per quam prius homo se & omnes D prostrauit in mortem; per quam Esaü primogenita natiuitatis suæ perdidit; per quam transmissis mare Iudæis fraudulentus vitiorum suasor occurrit, & per concupiscentiam sitis tenera virtutum eorum incrementa fregit. *Dic*, inquit, *vt lapides isti panes fiant.* Nouerat igitur cæcus scripturarum inspector, Deum in principio dixisse *fiat*, & sic omnia ex nihilo fecisse. Nec tamen intellexerat, quod hic esset illud Verbum per quod Pater cũcta creaE rat. Quippe quia illud *fiat*, quod Moyses carnalibus ad audiendum intulit, non sono vocis à Deo Patre prolatum fuit, sed per illud temporalitatis verbum voluit legentibus innuere, quod per Verbum sibi coæternum simul Deus cuncta creasset. Quod tamen volens formidolosiùs explorare, persuasit eo tenore dicendum, vt lapides panes fierent, quo didicerat Moysen litteris mandasse Deum vniuersa creasse. Nec enim fallitur in hoc, quod si iuberet omninò fieret, eo quod omnis

CAP. IV.

creatura sentiat, & obediat creatori, sed quia fraude calliditatis agitur, ad veritatis scientiam peruenire nec debuit, nec meretur. Nec enim maius est transmutare & efficere aliud ex alio, quàm cuncta creare ex nihilo. Sed refrenatur iussio iubentis scripturarum auctoritate, vt discerent membra corporis eius, magis doctrina vtriusque Testamenti quàm miraculis deitatis eius pugnare. Quem si nouisset primus homo diuino præceptionis oraculo ita retundere, nequaquam impegisset in mortem, sed beatus post triumphum obeditionis suæ, in melius translatus existeret. Ad lapides autem fraudis suæ experientiam conuertit, vt probaret si is esset, cuius imperio Moyses populo aquas de petra produxerat. Suadet igitur conditionis suæ esuriem pane ex lapidibus effecto releuaret, non quod curæ sit ei salutis, sed vt ex mutatione lapidum in panes, potestatem virtutis agnosceret, & si esset purus homo, panis oblectamento patientiæ esuritionis eius illuderet; quem non de humo, non ex aliquo seminis germine, ac si non esset mirabile, cùm quotidie de terra panes creat. Immò ex lapidibus aptè elegit panes exposcere, vt quàm durus sit qui loquitur, tali signaretur exemplo. Verùm, quia durius est eum mollescere ad pietatem, quàm lapides si iuberetur, quod satis possibile erat, in panes conuerti: sed pro diaboli arbitrio docet nihil faciendum. Nam aliud horum explorantis fuit, aliud tentantis, dum Deum cœca confessione profiteri videtur, & homini conatur illudere. Sic enim tentat vt exploret quod veretur, & sic explorat, vt tentando decipiat, & expleat quod molitur. At contra Dominus sic eum fallit, vt ambiguum victor relinquat; sicque vincit, vt adhuc eius fraudes tentatus fallat.

SCRIPTVM *est enim*, inquit, *non in solo pane viuit homo, sed in omni verbo quod procedit de ore Dei.*] Vbi non quasi Deus sua vtitur potestate, sed quasi homo, vt homo disceret admodum pugnare scripturarum potitur auctoritate. Et docet quod altera pars cœli sit, atque altera terræ. Idcirco non in solo pane, per quem non nisi exterior homo in commune cum pecoribus viuit, sed in omni verbo per quod interius Angelis coæquaretur. Omne quippe verbum Deus caritas iure accipitur, in qua legis & Prophetarum omnia
Rom. 3. 9. pendent verba, sine qua nemo in Deo vnquam vel cum Deo viuit. Quod benè Paulus insinuat, *Et si quod est aliud manda-*

A *tum* (inquiens) *in hoc verbo instauratur, diliges proximum tuum tanquam teipsum*; Ac si diceret, etsi est cibus alius quo pascatur interior homo, habeat aliquis caritatẽ: & omnibus abundabit bonis, quia fruitur illo verbo ad quod concurrunt vniuersa. Nam in Christo Iesu Deus & homo erat; quisquis illo vtitur verbo caritate pascitur Dei & hominis, quia omnes in Christo diligit & veneratur vt membra
B Christi; & qui necdum sunt in Christo, curat vt ad eum perueniant, & complectantur omnia Christi membra. Alioquin si habeat omnia rerum verba, & compleat etiam reliqua quasi virtutum opera, factus est omnium reus si non vixerit hoc omni verbo. Est autem hoc verbum generale omnium verborum, in quo pendẽt omnia verba, non qualiacunque, sed quæ procedunt de ore Dei. Cæterum verba hæreticorum, & Poëtarum, ac Philosophorum, extra hoc verbum sunt, quia non
C sunt in caritate, neque Christo fruuntur, Patris videlicet Verbo, & ideo quæ in Christo sunt omninò diligere nequeunt. Huic sanè verbo Moyses intentus panem desiderare non potuit, illoque pastus Elias famem prolixioris mediæ, omninò non sensit. Non enim qui hoc verbo vescitur panem terrenum, delitiis Angelorum satiatus, inquirit. Sed & omnia scripturarũ sanctarum verba, cuiuscunque enuncientur officio, sic quasi ex ore Dei sumantur, quia non eius sunt à quo ex
D ministerio debitè narrantur, sed Dei ex cuius ore procedunt. Quod si quippiam, Doctor, aliud voluerit interserere, quàm quod in hoc omni verbo inuenitur, quia non ex ore Dei profertur, neque ex caritate subsistit, tanquam venenum, tanquam virus letiferum respuatur. Quandoquidem non humanis diuina ministrãtur officiis, sed inimica, sed fraudulenta diabolicis suggeruntur officiis. Et notandum quod ait, *Non in solo pane viuit homo.* Ex quo datur indicium, quia non deitas,
E sed homo tentatur, ita vt quomodo præmissi, tota hæc tentatio exterius facta credatur. Vnde quia inibi verba ad inuicem deprompta leguntur, in effigie hominis inimicum apparuisse, quamuis idem vbique secundum deitatem visibilis Christo existeret, magis opinabile probatur. Tribus itaque modis tentatur quisque, per quæ abstractus & illectus nonnunquam vincitur, suggestione, delectatione, consensu. Sed Christus horum in nullo cessit; quia nec ex suggestione concupiscen-

CAP. IV. tiam, quam non habebat, admisit; neque consensum præbuit, in quo nulla concupiscentia fuit. In nobis quippe fomes delictorum concupiscentia ex lege peccati aduersus legem mentis repugnat. Porrò in illo Diabolus nihil habuit legis peccati ad quam accederet, vnde saltem in eo concupiscentias excitaret. At verò in nobis quia lex peccati inest, sic quasi ad suâ accedit legem, & concupiscentias mouet vt ad delectationem nos pertrahat. Vnde etsi non aliud saltem concupiscentiarum virus, quod in nobis est, amplius suggerendo, Dei tamen modificante clementia, inflammat, vt & nos exerceat, & exercitatos victores reddat. Deus est enim, qui non patitur nos tentari supra id quod possumus sustinere. Alioquin nulla virtus sufficeret ad reluctandum, si non Christi gratia nos iuuaret, ne captiuaremur, mole carnis oppressi in legem peccati. Tentatur autem vnusquisque à concupiscentia sua: sed tunc grauius exagitatur, cùm callidus propugnator eandem in nobis concupiscentiam mouet, & fraudes adiicit vt alliciat. Quas vtiq; fraudes ordine quo primùm prostrauerat hominem volens contra Dominum elimare.

RVRSVS *assumpsit eum in sanctam ciuitatem, & statuit eum supra pinnaculum templi.*] Quam sanè ciuitatem non aliam intelligimus, quàm Hierusalem quæ tunc temporis sola in toto terrarum orbe propter cultum diuinum & religionem veri Dei rectè sancta vocabatur. Vnde & in passione, multa corpora Sanctorum quæ dormierant surgentia dicuntur venisse in sanctam ciuitatem, & multis apparuisse. Sancta quippe vocabatur, quàm diu in ea iustitia & iudicium requieuit: sed demum iniquitate repleta, scelestior quàm Sodoma prædicatur, etsi hactenus ab Euangelista sancta ex antiquæ pacis vocabulo nuncupetur. Interea quærendum est quomodo in deserto ieiunasse vt tentaretur dicatur, cùm hîc in ciuitate sancta assumptus tentandi causa congrediatur. Præsertim cùm & Marcus manifestiùs dicat, *Quod quadraginta diebus, & quadraginta noctibus fuerit in deserto vt tentaretur à Diabolo*, Vtrumne in deserto tentabatur, an post expletum ieiunium, Hierusalem repetens ibi sit peractum quod de congressu pugnæ legitur? Ex quo quidam conantur asserere, vt hanc quæstionem effugiant, quod & Hierusalē & omnis illa regio, quia Dei notitiam perdiderant, desertum iure appellabatur. Sed nonnulli

Mar. 1. 13.

A rectiùs arbitrantur, vt æstimo, primam & vltimam in deserto tentationem fuisse peractam, mediam verò quæ iuxta historiam extrema creditur, postquam regressus est à deserto, in Hierusalem fuisse cōpletam. Quia Matthæus, non secundum historiæ consequentiam, sed iuxta tentationis Adæ ordinem narrationem rei gestæ persequitur. Vnde liquidò patet alterum eorum ita vt res gesta est explicuisse; alterum verò vt Tropica texeretur do-B ctrina, commutato tentationis odine, docuisse. Porrò quorūdam opinio est, quod in vno eodemque loco posito corpore, hæc variis in locis animo sint ostensa. Quod non satis approbari potest, vbi quæ gesta sunt omnia corporeis explicita sensibus contexuntur. Et nec mirum, si se permisit huc illucque corpore circumferri, si fortè ita intelligendum est verbum assumptionis, qui se permisit à membris eiusdem Diaboli crucifigi. Sed ex hoc magis tremendum, quod neque virtus C impleta, neque sanctitas approbata, neque locus Domino dedicatus cohibuit impudentissimum hostem à congressu. Immò formidolosius suis rearmatur viribus, dum crebris virtutum vincitur insigniis. Hinc quoque ducit eum ad altiora & vsque super fastigium templi, vt ex hoc daretur indicium ad quid eleuet vnumquemque, quem deorsum præcipitare desiderat. Iactantia quippe super omnem altitudinem mentem eleuat, per quam dum se putant quicunque ad altiora su-D blimium factorum vsurpatione sua conscendere, ad inferiora iam lapsi truduntur. Quis igitur in genere humano, non magis præesse & altior videri, quàm subesse & humiliari cupit? Quippe quia penè omnes abducit elatio, & vniuersi ad altiora Diaboli fastu tolluntur, volens Magister virtutum apertius exhibere, permittit se assumi super pinnaculum templi, quæ sedes erat Doctorum; vbi nimirum quisque positus vana gloria tentatur, & Scripturarum errore plerumque illicitur. Por-E ro in Palæstina consuetudo est Architecturæ, quod & in tēplo Salomonis fuisse probatur, vt desuper per totum plana habeatur atque in gyro, iuxta quod lex præcepit canc̄elli deambulatorij, ne fortè aliquis inde labatur incautus. Inter quos nimirum sedes Doctorum super pinnam templi erigebatur, vt exinde quasi in eminentiori positus loco Doctor ad populum loqueretur. Sed quod prouisum est ad vtilitatem totius officij, hoc quàm sæpè

Cap. IV.

callidus persuasor vtitur ad ruinam eorũ qui aliis præferuntur. Nonnullos quidem in sua inflationis aura etiam ad honores erigit indebitos. Nõnullos verò tectè prælatos, vt corruãt, & se vitiis immittant, indefessus hortatur. Qui tamen quamuis persuadere possit, omninò præcipitare non potest. Nullo igitur vitio eos magis deuastat, quos honor magisterij sublimius ad docendum eleuat, quàm vanæ gloriæ, per quam etiam de bono virtutum opere inflatos reddit, dum non Dei, sed suam quærẽtes gloriam, inanes fiunt. Vnde Magister egregius super pinnam templi ad tentandũ prouida dispensatione assumitur: vt ex hoc doceret, eos qui in sublimitate sunt constituti, quid magis cauere oporteat, ita vt nihil per inanem gloriam faciant, ne vitium incurrant, quo etiam & ipsi quam sæpè qui sani videntur pessimè laborant. Quod benè præcauens

Psal. 113.9 Propheta, *Non nobis Domine non nobis*, inquit, *sed nomini tuo da gloriam*. Cæterùm qui sibi applaudunt, & fauores vulgi excitati in se cupiunt, non lucra cogitant animarum, sed omnia gerunt laudis suæ gratia, & appetunt etiam nonnunquam quæ supra se sunt, & circumferuntur omni vento iactantiæ. Neque videri erubescunt quod ipsi non sunt, neque de se prædicari, quæ minimè illis competũt. Ideoque de sublimium vsurpatione factorum ad inferiora labuntur.

S i *filius Dei es*, inquit, *mitte te deorsum.*] Hoc sanè per omnia volens experiri, si filius Dei sit. Neque attendit cur idem se deorsum debeat mittere, nisi vt eum iactantiæ vinculis irretiret, & ipse quod veretur, si filius Dei esset, ex hoc saltem per coniecturam cognosceret. Quæ nimirum vox benè sibi congruit, qui omnes deorsum ex altiori gradu meritorum præcipitare satagit. Quid enim tam proprium illi, quàm vt omnes persuadendo de sublimi mentis statu deorsum mittat? In quo satis admodum infirmitatem suam nobis demonstrat, malitiamque designat, quod nemini possit nocere, nisi se homo infelix prius deorsum miserit.

S c r i p t v m *est enim*, inquit, *quod Angelis suis mandauit de te vt custodiant te in omnibus viis tuis.*] & cætera, quæ sequuntur, donec ad eum locum vbi conculcandus ipse ostenditur, & omnia veneficia eius figuratè virtute Sanctorum calcanda penitus prædicantur. De sua quidem fraude & conculcatione narrare refugit, quasi callidus tergiuersator, sed de auxi-

A lio Angelorum acsi ad infirmum loquens, instantius repromittit, non vt confirmet in melius, sed vt prosternat in peius; ad hoc quippe vtitur Scripturis, non vt virtutes instituat, sed vt errores ingerat. Quẽ denique imitantur omnes quicunque testimonia Scripturarum quàm sæpè adulterando ad suos inflectunt sensus, non sanè vt veritati faueant, sed vt temerarios voluntatis suæ ausus impudenter astruãt. Hic quoque in nouo testamento primus

B hæresim, talia ex veteri permutãdo, fraudulentus condidit, atque idolatriam ingessit, dum se adorare persuadet, quem & in simulacris falsi Deorum cultores malè decepti colunt, qui & in veteri testamento loquens, priorem Adam, Dei subuertendo sententiam, prius deceperat. *Cur*, inquit, *præcepit vobis Deus, ne comederetis ex omni ligno Paradisi?* Gen. 3. 1. Quod omninò constat Deum non dixisse, sed vt mentem subruat, mentiendo præcepti pondus exaggerat. Ac deinde post dubia infidelitatis

C responsa, permutat seueritatis sentẽtiam Dei, *Nequaquam*, inquit, *morte moriemini. Scit enim Deus, in quacũque die comederitis ex eo, quia aperientur oculi vestri, & eritis sicut dij, scientes bonum & malum.* Sic itaque Diabolus semper Scripturarum vtitur exemplis, nõ vt corrigat, sed vt decipiat, etiam grandia falsè repromittendo. Hinc quippe est, *Hæc omnia tibi dabo*; atque illud, *Aperientur oculi vestri, & eritis sicut Dij scientes bonum & malum.* Vnde liquidò constat, vt dixi, quod omnes quicunque sensus

D Scripturarum ad suos persuadẽdum fraude conatus dolosè infligunt, & seuera Dei præcepta malè blandiendo extenuant, atque peccantibus vt permulceant in malum grandia repromittunt, illo aguntur spiritu qui malè interpretando, Dei sententiam extenuando primum Adam morti addixit, & nouissimum eadem calliditatis arte, quasi ex auctoritate diuina, malè tractando Scripturas, prosternere concupiuit.

C v i *Iesus, rursus scriptum est, non tentabis*

E *bis Dominum Deum tuum.*] Quod sanè præceptum quamplures duplici corde sæpè transgrediuntur incauti, & vnde Deum conantur probare, offendunt. Et notandum quod tentare dicitur, dum de Scripturis persuadere aliud quàm expediat, conatur. quia profectò sicut Spiritus vita est in Scripturis diuinis dum rectè intelliguntur: ita in eis qui eas callidè suis applicant fauoribus, laqueus erroris, & tentatio ac subuersio simplicium protinus in-

CAP. III. uenitur. *Quorum sermo*, vt Apostolus ait, *velut cancer serpit*. Digna deinde contra laqueatorum sensus, & diaboli petulantiam Domini responsio satis infligitur, *Non tentabis Dominum Deum tuum*. Ex quo declarat quod nec secundum humanitatem Dominum, neque secundum diuinitatem Deum aliquis debeat tentare; sed agere in tentationibus quidquid humanę mentis industria secundum eum valet agere. De cætero soli Deo omnipotenti, cui omnia possibilia sunt, si quid superB imminet, non tentando, sed deuotè ac confidenter debet committere. At verò quod Dominum Deum suum se testatur, non sicut Manichæi delirant, alius est Deus tenebrarum & alius lucis, sed vnus idemque Deus tenebrarum & lucis conuincitur; qui etiam & super eum qui est abyssus omnium tenebrarum dominari testimonio ipsius confirmatur.

Sed cur tentatur, si ab eo tentari non debuit? profectò quia tẽtatoris præsumptio fuit. Et postquam primum hominem C sua tentatione deiecit, iustum omninò fuit, vt non solùm tentaretur Christus, verùm & in illis eisdemque passionibus tentaretur, incorruptam Dei imaginem ac similitudinem possidens, in quibus & Adam primus tentatus est, cùm adhuc in illa inuiolata Dei imagine perduraret, quæ sunt Gastrimargia, Cenodoxia, Superbia. Vnde nec in quibus post præuaricationem mandati Adam damnatur, & deinceps suo in vitio deuoluitur, Christus tentatus est, sed in quibus antea tentatus & D superatus legitur. Tentatus est autem Gastrimargiæ vitio, quando ligni interdicti præsumsit edulium. Cenodoxia verò, quando dictum est ei, *Aperientur oculi vestri*. Porrò superbia deiectus tunc extitit, quãdo dictum est ei, *Eritis sicut dij, scientes bonum & malū*. In his ergo tribus vitiis etiam Dominum Saluatorem legimus tentatum fuisse. Gastrimargia quidem, cùm persuasum est ei à diabolo, *Dic vt lapides isti panes fiant*. Cenodoxia, *Si filius Dei es mitte te deorsum*. Superbia, cùm ostendens E illi omnia regna mundi & gloriam eorum repromittit, *Hæc tibi omnia dabo, si cadens adoraueris me*: Vt eisdem quibus nimirum ille tentationum lineis appetitus est, tentaretur; & nos quoque quemadmodum tentatorem vincere deberemus suo perdoceret exemplo. Ideoque & ille Adam, & iste Adam dicitur; ille quidem primus ad ruinam in mortem; hic verò primus ad resurrectionem & vitam. Et si velis omnia diligenter perspicere, inuenies, sicut CAP. III. dicit Apostolus, in primo formam futuri esse, præter quod ille ad ruinam dilapsus, *Rom. 5.14* hic verò in similitudinem carnis peccati veniens omnia in melius per easdem lineas reparauit. Vnde & in eisdem eum vitiis diabolus tantùm tentat, in quibus & illum primùm deceperat; conuiciens hunc quoque simpliciter velut hominem, in cæteris illudendum, si eum in illis quibus priorem deiecerat elisum sensisset. Nam quod Lucas hunc ordinem transcribit, non ex imperitia, sed pro mysterio transmutauit. Siquidem in vtrisque factum est, vt & veritas rei gestæ appareat, atque ordo tentationis Adæ; deinde vt moraliter ad præsentis temporis reliqua conformentur. Hinc est nimirum, quod Lucas mediam ponit auaritiam, vltimam verò superbiam; quia etiam vsque in finem vitæ post omnes virtutum triumphos sæuire non cessat. Nam in eo quod ait, quia in momento ostenderit ei omnia regna mundi, passio Philargyriæ conuenienter accipitur. Et in eo quod dixit, si filius Dei es, mitte te deorsum; superbiæ persuasio iuxta hunc locum rectè intelligitur. Ergo quia dum Gastrimargia eum superare nequiuit, omisit Libidinem, & ea quæ de Gula nascuntur, & transcurrit ad Philargyriam, quam pro certo radicem omnium malorum nouerat. Quo vtique ilicò superatus, nullum ei vitium, ex his quæ sequebantur illam ausus est ingerere; sed ad extremam superbiæ passionem transiliit, qua nouerat perfectos quosque posse pulsari. In quibus tribus omnia vitia sibimet fœderata perempta iacent. Vnde & diabolus videns per singulos tentationis suæ gradus se superari, auget fraudes, acuit ingenia. Et primò apponit esuriei lapides, vt potentiam exploret, & cõtinentiam frangat; secundò etiam ex diuinis litteris, quasi ex auctoritate diuina persuadens vt demulceat laqueos parat. Tertiò verò, ac si in se victus, vniuersa vitiorum molimina, & arma potentiæ suæ artis coram oculis ponit; quatenus in eo, si quid deesse possit mali, mens blandimentorum laqueis irretita malè suasa rerum deliciarum cupidine capiatur. Vbi cogitandum quid nos miseri facturi sumus, in quibus inest virus concupiscentiæ, & peccati lex membris omnibus dominatur; ita vt vnusquisque tentetur à concupiscentia sua abstractus & illectus. Aut quid agemus, cùm ipse per se diabolus concupiscentias carni insitas, acriùs

CAP. IV.

inflammare, & quod grauius est, quasi ex auctoritate diuinarum scripturarum, mentem vt seducat atrocius delinire ac seducere cœperit? Et quod adhuc infelicius est, iam vt hinc colligitur vniuersis quæ in mundo sunt contra nos vt suis vtitur armis. Quid ergo anima inter huiuscemodi casus factura est? Nam nihil in mundo est, nisi concupiscentia carnis, & concupiscentia oculorum, atque superbia vitæ. In quibus nimirum tribus sententiis Apostolus vniuersa tentationum genera comprehendit. (1. Ioan. 2. 16.) Et ideo Dominus hæc omnia in se sine contagione peccati vincenda suscepit, vt miles disceret, quid vna cum gratia Dei iugiter ageret, quæ vitiorum recidiua in se profligare debuisset.

In montem autem eum assumsisse ideo dicitur, vt ex eo loco mons Tyri vulneratus à monte Dei, super quem omnis auarus erigitur, euidentius signaretur. Non quòd Iesus spiritu superbiæ inflatus eo quo ipse corruit, sit elatus; sed super quemlibet terrarum montem assumitur, vt mõstraretur apertius, quo ipse transuehitur qui auaritiæ æstibus inflatur. Alioquin omnia regna mundi & gloriam eorum minimè locupletius possidebit, nisi fuerit supra fundamentum superbiæ transplantatus. Nam verè humiles non nisi in Domino gloriantur. Omnia autem regna mundi ei dicitur ostendisse, videlicet omnia quæ in mundo possunt esse concupiscibilia, in quibus mundi amatores regnant. Vel certè simpliciter accipiendum, vt quidam volunt, quod illo suggerente totus mundus in momento visus ab eo dicatur. Et nec mirum, cùm & eximio viro Benedicto, quàm subitò in sphæra, antequam exiret è corpore, dicitur ostensus; quanto magis ab ipso Domino Christo simul potuit in momento videri, qui simul semper conspicit vniuersa? Et benè in momento, iuxta quod alius Euangelista narrat; quia omne quidquid in mundo est, breue ac momentaneum esse conuincitur. Sed gloriam horum quo visionis oculo Saluator inspexerit, non absurdè quæritur, ne fortè, quod absit, illam concupiscentiæ oculo intuitus intelligatur, quo nos deprauato mentis aspectu, quælibet concupiscibilia circumplectitur. Sed si in mente fuit ista rerum ostensio, eo nimirum aspectu iuxta humanitatem fuit, quo Medici solent cõspicere omnia morborum genera sine vllo læsionis vulnere, vt & per hoc ab his suos mederi possint ægrotos, & saluti eorum qui nondum corrupti sunt consulendo, diligentius prouidere. Quod autem ait, *Hæc omnia tibi dabo*, ex arrogantia descendit. Non quod in totum mundum habeat potestatem, vt possit omnia regna mundi dare, sed vt malè persuadeat se prius adorare, & per hoc ante corruat, qui ad auaritiam diuitiarum venire festinat. Nam & Apostolus auaritiam seruitutem Idolorum nuncupat. (Col. 3. 5.) Quia quilibet auarus infra pedes diaboli malè persuasus curuus iacet.

Respondit *autem ei dicens, vade retro satanas.*] Congruum ergo temeritatis suæ exitum sententia responsionis Christi accepit, cùm & fraudis suæ, qua contra moliebatur, in satana ilicò reperculsus nomine audiuit, atque retrorsum abire iure victus promeruit. Retrorsum autem ire, non sicut Petro dictum est, *Vade post me*, (Mat. 16. 23) qui adhuc contrarius es voluntati meæ, vt mea sequaris exempla: sed, vadè retro cæcitatis tuæ prauitate in abyssum dimersus, qua nunquam reualeas explicare, & in antea quæ lucis sunt appetere, qui lucem obfuscare tuis fraudibus conatis modis omnibus.

Scriptvm *est enim*, inquit, *Dominum Deum tuum adorabis*] Vbi euidenter ostendit, quod homo Christus vt Deus ac Dominus sit adorandus, quatenus postposita omni humanæ potestatis gloria, & sæculi ambitione calcata solum Deum ac Dominum Christum instantiùs adorare debeamus. Quia omnis sæculi honor non ad Deum relatus, negotium diaboli esse conuincitur. Sed vbi hoc scriptum sit quod ait, *Dominum Deum tuum adorabis*, cunctis legentibus liquet, quod in Pentateucho. Ex quo bene Deus ille manu fortis contra immanem hostem pugnaturus signatur, qui quinque lapides videlicet & quinque libros legis diuinæ in pera pastorali reponens, vno eorum ex Deuteronomio scilicet per quem (Deut. 6. 13) noua lex figuratur, aduersarium repercussit, nobisque omnibus illo perempto victoriam reportauit, *Dominum Deum tuum*, inquit, *adorabis, & illi soli seruies.* Ac si dicatur, non tu igitur adorandus es, vt iam multos falso erroris laqueo decepisti; sed Dominum scilicet filium, & Deum patrem, ac solum Spiritum sanctum, qui est Deus vnus, iure potius adorabis, & ipsi soli quolibet pacto deceptus serui. Ex quo liquido colligitur, quod velit nolit idem eius obtemperat iussis, & seruit licet inuitus imperatus. Cuius nimirum

CAP. IV. coacto malignitatis suæ seruitio Deus iusto vtitur moderamine, vt omnia seruiant vnius Dei scriptis, & nihil effugiat, etiam quod sibimet malè deperit dominantis imperio. Namque in eo quod ait, *illi soli seruies*, rectè illa solius Dei seruitus exprimitur, quæ nulli alteri quàm Deo soli debetur, quam Græci λατρείαν vocant; vnde & idololatria nuncupatur, dum solius Dei cultus diabolo per simulacra offertur. Porrò illa seruitus quæ communem significat seruitutem, δουλεία B in eadem lingua significantius appellatur. Ex quo rectè intelligitur, quod similiter & de illa adoratione dixerit, *Dominum Deum adorabis*; quæ soli Domino debetur. Quia profectò etsi legimus homines & Angelos à sanctis Patribus adoratos, non tamen illa adoratione putare debemus, qua vnicum & singularem Deum iure competit adorare. Vnde summopere cauendum est, ne aut ista in corde minuatur, aut certè per illam circa Deum immutetur seruientis & adorantis deuotio; C itatenus vt illa communis Angelorum hominumque seruitutis veneratio plusquam expediat transcendatur. Sed orare Deum propter seipsum vt Deum satis decet, & seruiri illi à creatura vt Creatori: Angelum verò, aut hominem venerari, iuxta quod expedit, non propter seipsum, sed propter Deum, vt Deus in eis veneretur, à quo venerabiles & ipsi facti creduntur. Alioquin non sunt adorandi D prorsus, in quantum non sunt veri Dij. Adhibendi quidem sunt in precibus; veruntamen non sunt colendi, vt & ipsi quasi Deus adorentur. Facti enim sunt venerabiles propter Deum. Simpliciter in eis Dominus diligatur, propter quem & ipsi dilecti à nobis deuotissimè venerantur. Cæterùm si quis ab hac regula Catholicæ fidei qualibet parte succubuerit, scilicet aut spernendo Sanctos, ne debitā eis venerationē impendat; aut certè cùm non sint quod Deus est, sibi eos in Deum præferendo constituat, omnino à religio- E ne veræ fidei nimium extraneus aberra-

Gal. 5. 13. bit. Nam & Apostolus monet nos per caritatem inuicem seruire, secundum illam communem seruitutem dilectionis Chri-

Ephes. 6. 6. sti. Sed & ipse alibi, vt serui dominis suis non ad oculum placentes sint monet, sed velut Domino seruientes. Et

1. Pet. 2. 18 vt beatus Petrus Apostolus ait, non tantùm bonis & modestis, sed etiam dyscolis omni timore Domini seruire conuenit, vt per omnia Deo deuota in omnibus Christiana Religio, atque irrecomprehensibilis comprobetur. Infelix quoque nimium humana mortalitas, quæ tātis obfuscatur vitiorum tenebris, & à tam æquissima piæ religionis regula deuio gradiens itinere, hinc inde peccatis intercipitur. Ita vt & hi qui præsunt tyrannicè non metuant vi exagitare subiectos; neque hi qui subesse coguntur cōditione sua, sine timore pœnali parere possint prælatis. Quorum vtrique dum Deum medium non attendunt, sua morum improbitate à vera fidei iustitia deuiant. Vera namque iustitia est, sua cuique iure vt decet honestatis officio, siue molestia & morum improbitate deferre. Vnde si ad Diabolum dicitur, *Dominum Deum tuum adorabis*, non ex superfluo est quod imperatur. Benè igitur Christus nouerat illum hoc suo deuotionis officio non impleturū; sed ex debita reciprocationis sentētia loquitur, vt ex contrario quàm ille moliebatur ostenderet scriptum quid ipse magis iure debeat, qui ab omni pietatis negotio suo prauitatis vitio est efferatus. Nō enim iniustum est cuique imperare quod illi iustum est exhibere. Et ideo licet proprio superbiæ vitio sit ille deceptus, tamē per hoc quod dictum est, *Dominum Deum tuum adorabis*, patet illū creantis dominio subiacere. Sed quærendum, vtrum ex auctoritate Scripturarū, quæ hominibus per Moysem solummodo datæ sunt in eruditionem & doctrinā rectè viuendi, debuerint contra hūc, ac si essent tam illi, quàm reliquis spiritibus præcepta, talia proferri. Numquid ad eum erudiendum scriptum erat, *Non tentabis Dominum Deum tuum*, Et, *Dominū Deum tuū adorabis, & illi soli seruies*? Præsertim cùm per Moysem, non illi, sed populo institutionis doctrina tribuatur. Et ideo probabilius videtur, non vt suspicatur Diabolo ex auctoritate diuina, ostensū esse Dominū adorare debere. Sed sibimet Deus homo, quia dignatus est humilitatis formam assumere, vt se viam redeuntibus ad patriam præstrueret, cōtra sagittas aduersarij clypeum præceptorum opponit: quatenus discant sequaces, quid & ipsi in suis tentationibus prudenter agant. Nam si præceptum Domini lucidum contra tētamentorum nebulas adhibeatur, restat continuò vt omnis tenebrarum caligo, vt fumus, dispergatur. Vnde sicut dictū sibi Saluator recolit, *Nō in solo pane viuit homo*, vt illustretur præceptis diuinis secundum humanitatem, ex quo suos instituat bellatores. Ita &, *Non tentabis Dominum Deum tuum*,

CAP. IV.

tuum, atque, *Dominum Deum tuum adorabis & illi soli seruies*, non Diabolo, sed sibi præceptum insinuat, quatenus his fascibus mandatorum, laqueorum tenebras repellat, & repulsis eminùs eisdem ad nihilum euanescat.

TVNC *reliquit eum Diabolus. Et ecce Angeli accesserunt & ministrabant ei.*] Reliquit eum consummata tentatione. Non quasi rursus eum non aggressurus, sed vt beatus Euangelista Marcus ait, ad tempus, postmodum contra eum per mortem Iudæorum odiis apertissimè impugnaturus. Expleta autem tentatione diximus, non quasi expleuerit quod conatus est, vt deiiceret: sed expleta contra eum omni arte tentandi, iam vlteriùs quid ageret nō inueniens, dereliquit. Nam cuiusque artis officium tunc expletur, cum quidquid ars ipsa, iuxta facultatem negotij dictauerit, ad peragendum fuerit expletum, etiamsi non obtineat opifex artis quod intendit. Vt puta orator, aut aliquis medicorū, non solùm quoties persuadet hic, aut ille curat, finis completur officij: sed tunc rectè prædicatur expletus etsi conditio rerum ac personarum nō admittat explere, cùm quidquid ars ipsa valuerit, diligenter negotiis & personis fuerit attributū. Quod tandem Diabolus in se cernens, artis suæ peritiam consummatam, continuò eum dicitur reliquisse, quia vltra quid ageret penitus non habebat. Nam tentauerat eum primùm per gulæ concupiscentiam, quæ radix omnium malorum est, deinde per vanam gloriam, quæ habitus est superborum. Teste igitur Apostolo, initium omnis peccati superbia probatur, cuius nimirum illa species fore non indubitanter manifestè cognoscitur. Vnde si radix omnium malorum concupiscentia, & initium omnis peccati superbia, rectè ergo tentatio expleta dicitur, cui omnium malorum origo & peccati initiū penitus superatur ac conteritur. Nam nec mundus, qui in maligno positus à Domino condemnatur, alia tentamentorum habet quàm quæ illi opposuit, carnis videlicet concupiscentiam, quæ est in membris nostris, & concupiscentiam oculorū, quæ semper exteriùs generatur, nec non & superbiam vitæ, quæ tam interiùs quàm exteriùs suis fastibus coalescit. Iure igitur expleta dicitur tentatio, dum vniuersis tentamentorum generibus Scripturarum auctoritate repulsis, victus tandem hostis succubuit. Et *Ecce*, inquit, *Angeli*

A *accesserunt & ministrabant ei.* Accesserunt vtique, non quasi tunc primum illud adeuntes, sed veluti agonem sui creatoris per assumptam formam hominis contra hostem humani generis diu procul aspicientes. Si enim nos (vt ait Apostolus) 1. Cor. 4. 9. spectaculum facti sumus mundo & Angelis eius; multò magis eum venerabiliter intuebantur agonem, in quo Deus homo virtute sua pro omnibus dimicabat. In illo quippe & nos vicimus, quia in illo era- B mus & nos pro quibus ipse factus est homo. Stabant autem Angeli à longè interea, ne fortè quasi præsidio eorum vicisse videretur, aut certè auxilio indiguisse. At verò vt ex virtute monomachiæ Christi hostis ille victus abscessit, exercitus Angelorum quasi paratus ad obsequium regis, qui procul triumphum illius longè diu contemplabatur, deuotus accessit, & ministrans famulabatur. Porrò quod pugnat, nostræ humanitatis susceptio erat; quod verò isti ministrant, diuinitatis in eo C priuilegia prædicantur. In vtroque tamen vnus Christus & doctrinarum exempla in eo pleniùs commendantur. Quia sicut in hoc agone militia totius religionis nostræ præstruitur: ita & in obsequio Angelorum remuneratio seruitutis nostræ futura gloriosior edocetur. Quia post triūphos, per hoc æternæ vitæ, beatorum vera designatur refectio, vbi non modo Angeli, quorum caritas ardet indefessa, sed etiam ipse Dominus per se transiens ministraturus sanctis luce clariùs prædica- D tur. Et ideo qui vult cum eo tanti honoris obsequio postmodum refoueri, necesse est prius in militia positus, discat, eius adiutorio fultus, agonem suum ad finem vsque perducere; quia non coronabitur, nisi qui legitimè certauerit.

CVM *autem audisset Iesus quod Ioannes traditus esset, recessit in Galilæā, & relicta ciuitate Nazareth, venit & habitauit in Capharnaum maritimam in finibus Zabulon & Nepthalim. Terra Zabulon, & terra Nepthalim, via maris trans-Iordanem Galilææ Gentium*, E & reliqua.] Nam & Ioannes refert, quod Iesus cum discipulis suis inuitatus ad nuptias in Chana Galilææ signum fecerit deitatis, aquas conuertens in vinum, *Hoc fecit*, inquit, *principium signorum Iesus in Chana Galilææ, & manifestauit gloriam suam, & crediderunt in eum discipuli eius.* Ioan. 2. 11. Sed cur, cum audisset Ioannem traditum in carcerem, secesserit in Galilæam, perfacilè cogno-

Cap. IV.

ſcitur ſi rei veritas intentè perpenditur. Ioannes enim non niſi propter Euangelium regni, & iuſtitiam quæ eſt ex Euangelio, quam prædicabat, diſcrimen mortis incurrit. Chriſtus verò qui ampliùs & perfectiùs erat veritatis iuſtitiam prædicaturus, neceſſe habuit ad tempus vt ſecederet in Galilæam: ne antequam veniret tempus paſſionis, Iudæi ſemper infidelitatis amici, homicidio iungerent homicidium, & Martyribus fugiendi ad horam in tempore paſſionis ſuffugium per hoc ſignanter denegaret. Seceſſit autem ad tempus, vt ſuis daretur ſequacibus in perſecutione locus fugiendi, iuxta illud, *Si vos perſequuti fuerint in vnam ciuitatem, fugite in aliam.* Non quidem cauſa timoris, ſed vt exemplum fieret & doctrina credentibus. Porro antequam iret in Galilæam, nonnulla ab Ioanne facta interponuntur, quæ iſti alij prætermiſere, vnde intelligitur aliquos fuiſſe dies interpoſitos quibus illa geſta ſint, quæ ab eo interſeruntur. Nam traditio Eccleſiaſtica tenet (quanquam nonnulli Dominum baptizatum octauo Kalend. Ianuarias dixerint, vt eo die crederetur renatus quo natus; & vt alij aſſeuerant, acſi ipſa die circumciſio ſpiritalis ſit celebrata, quo fuerat carnalis adimpleta.) Quòd octauo Idus, quando nunc celebratur, baptiſmo perfunctus ſit; & inde, quod idem Ioannes præmiſit, ductus eſt in deſertum. Poſt cuius expletionem temporis, aliquantis interpoſitis diebus, iam Ioanne in carcere retruſo, ſeceſſit in Galilæam, & deinde veniens habitauit in Capharnaum maritimam. Vbi cùm cœpiſſet miraculis coruſcantibus Euangelium prædicare, adhuc Ioannes in carcere audiens opera Chriſti, miſit duos de diſcipulis ſuis, quibus reſponſum eſt, quod iam virtutes operarentur, & Euangelium pauperibus prædicaretur. Quæ nimirum prædicatio à Catholicis Chriſti Doctoribus Kalendis Maiis traditur inchoata. Ex quo liquidò conſtat, non, vt quidam volunt, poſt annum, ſed in vno eodemque, & baptizatum & ieiunaſſe, ac deinde ſpatio interpoſito prædicare cœpiſſe. Cœpit autem Ieſus exinde poſtquam venit Capharnaum, prædicare quod appropinquauerit Euangelium regni, vt adimpleretur quod dictum erat per Eſaiam Prophetam dicentem, *Terra Zabulon, & terra Nephtalim, via maris trans-Iordanem Galilea Gentium. Po-*

Mat. 10. 23.

Eſa. 9. 1.

A *pulus qui ſedebat in tenebris vidit lucem magnam, habitantibus in regione vmbræ mortis lux orta eſt eis.* Vnde & Septuaginta hoc loco dixere, hoc primùm bibe, velociter fac. Quia terra Zabulon, & terra Nephtalim prima Chriſti videre miracula, vt primæ biberent fidei potionem, quæ primæ viderant miracula Dominum facientem. Vnde iuxta Hebraicum Matthæus ponens hoc teſtimonium, primo tempore, inquit, alleuiata eſt terra
B Zabulon & terra Nepthalim onere peccatorum, quia in regionibus harum duarum tribuum primùm Saluator Euangelium prædicauit. Vnde & in Pſalmo, *Benedicite Deo Domino, de fontibus Iſrael.* Ibi Benjamin adoleſcentulus videlicet, & Paulus Apoſtolus in mentis exceſſu. Ex quo alibi ait, *Siue mente excedimus Deo.* Principes Zabulon & Principes Nephtalim, quia in his tribubus fuere viculi, ex quibus ſancti Duces Apoſtoli extitere. Et in nouiſſimo aggrauata eſt via maris
C trans-Iordanem Galilææ Gentium. Galilæa namque Gentium ideo dicitur, quia duæ fuiſſe probantur. Quarum vna confinis ac vicina eſt Tyriis, quæ nunc hîc Gentium vocatur, vbi & Salomon XX. ciuitates donauit Hyram Regi Tyri in ſorte tribus Nephtalim. Altera dicitur circa Tyberiadem & ſtagnum Genaſſar in tribu Zabulon. Sed in vtriſque Dominum commoratum eſſe, vicinitas earundem ciuitarum probat. Hic tamen propter figuram eorum qui vocan-
D di erant ex Gentibus, rectè illa quæ Gentium eſt memoratur. Nam & Euangeliſta ea quæ in primordio prophetiæ verſus ſunt, prætermiſit; ſicut & in medio, quod via maris in nouiſſimo aggrauata ſit, dereliquit. Quia nimirum illuc pertinuit ex prophetia etiam iuxtim hiſtoriæ fundamenta iacere; hîc verò tantùm inſinuare, quod ex ipſa hiſtoria aduentus Domini & initium prædicationis eius luce clarius reſeretur. Populus, inquit, qui ambulabat in tenebris vide-
E licet & caligine erroris, & cæcitate ignorantiæ, vidit lucem prædicantis Chriſti. Et non quamcumque lucem, ſed magnam illam ſcilicet, quæ ait in Euãgelio, *Ego ſum lux mundi.* Et quàm diſcreta Dei prædicatur clementia, vt hi primùm releuarentur à iugo ſeruitutis peccati, qui primùm, ſicut Hebręi tradunt, captiuati ab Aſſyriis ducti ſunt in terram hoſtilẽ ex omni populo Iudęorum. Poſtea verò non

Cap. IV.

Pſ. 67. 28.

2. Cor. 5. 13

Cap. IV.

solùm duæ tribus, sed & reliquæ quæ habitabant trans Iordanem atque in Samaria, ductæ sunt in captiuitatem. Et hoc est quod scriptura nunc dicit, vt populus qui prior ductus est in captiuitatem, & in tenebris vitiorum versabatur, ipse miserante Deo prior lucem prædicantis viderit Saluatoris; ac deinde disseminatum sit Euangelium salutis in vniuersas gentes. Vnde & sequitur.

HABITANTIBVS, inquit, *in tenebris & vmbra mortis, lux orta est eis.*] Inter mortem autem & vmbrã mortis hoc esse putauerunt, quod mors eorum est qui cũ operibus mortis in inferno morte sepeliuntur deuicti. Vmbra verò mortis eorũ, qui cùm peccant, necdum tamen de vita ista penitus expelluntur; sed diuino exspectantur iudicio, vt in melius conuertantur. Vnde si voluerint possunt agere pœnitentiam, & ad veram lucem, vt deinceps non sint in tenebris, Domini suffragante gratia, quantocius peruenire. Ad hoc enim relaxantur, vt non perueniant ad veras tenebras, quæ alibi exteriores vocantur, sed de interioribus peccati tenebris egressi, sint lux in Domino. Quippe quia tenebræ peccatorum non aliud corpus quàm mortem perpetuam habere probantur. Et ideo interdum vmbræ vocantur mortis: quia sicut vmbræ nunquam fiunt sine corpore, ita nec peccata sine morte. Vnde scriptum est, *Anima quæ peccauerit ipsa morietur.* (Ezech. 18.) Quapropter qui vult effugere mortem, necesse est nullam in se habeat, in quantum fas est, vmbram mortis. Qua ex causa desinat peccare, & totus adhæreat Deo, vt sit lux in Deo. Quia profectò si luci inhæserit, nullis obuoluitur tenebris peccatorum; sicut nec vbi lux ista visibilis est, locus quilibet offuscatur caligine, sed omnia in melius collustrata clarescunt in lucem, & pulchritudini decoris omnia reformantur.

EXINDE *autem cœpit Iesus prædicare & dicere, Pœnitentiam agite, appropinquauit enim regnum cœlorum.*] Eadem igitur Iudex, quam benè confestim, quæ & præco veritatis prædicat, vt ostendatur non alius quàm qui in voce ipsius Ioannis dudum sonuerat. Vnde idem & Ioannes inquit, *Ego vox clamantis in deserto.* (Ioan. 1.23.) Et quid est dicere, ego vox clamantis; nisi ego sum vox illius qui in me clamat Christus? Quia etsi ipse exteriùs per vocem sonuit, intus tamen verbum Christus clamans fuit. Cuius nimirum clamantis vox Ioannes iure accipitur: quandoquidem organum Spiritus sancti fore monstratur, per cuius inspirationem Verbum, quod in principio erat apud Deum, voce ipsius fidelibus referatur. Non enim à se quicquam Ioannes, sed omnia intus ille loquebatur qui eum ad loquendum mouebat. Idcirco non inconuenienter vocem se ipsius protestatur; clamantis autem se vocem potius, quàm loquentis fatetur, vt in eo sapientia illa clamare intelligatur, de qua in Salomone dicitur, *Sapientia foris clamitat, in plateis dat vocem suam.* (Prou. 1.20) In summis excelsisque verticibus super vias, in mediis semitis stans iuxta portas ciuitatis, vt vbique audiatur, & nullus insipientium de ignorantia excusetur. In ipsis quidem foribus loquitur dicens, ô viri ad vos clamito, & vox mea ad filios hominum. Quæ nimirum vox Ioannes erat, in quo Sapientia Dei Patris clamitans dicebat, *Pœnitentiam agite, appropinquauit enim regnum cælorum.* Et vt apertiùs claresceret, quod ipse esset qui dudum per eum clamabat, debuit eadem & ipse in primordio prædicationis suæ retexere, quæ ipse præconatus officio nunciarat; quatenus ipse voce clarius per se nitesceret ex opere, qui priùs per Ioannem clamabat in voce. Et si diligenter attendimus, non solùm in eo Christus, verumetiam in omnibus qui aliquid ab initio diuinitus inspirati dixere, ipsa Dei Sapientia clamor fuit. Sed tamen Ioannes, quanquam & in aliis Christus clamauerit, ex priuilegio meritorum, proprietatem vocis solus obtinuit; quatenus per eum præsens verbum agnosceretur, quod longè diu alij nunciarunt. Inter vocem quippe & verbum nihil medium esse potest, sed continuò vt vox sonuerit, verbum præsens percipitur. Sic quoque inter Ioannem & Christum nullus alius medius recipitur; sed mox vt Ioannes carcere retruditur, Christus in mundo virtutibus prædicatur. Vox ergo vt cœpit desistere, verbum quod erat substantiale omnibus ad intelligentiam sine strepitu vocis intus in animo manens, cœpit clarescere, & semetipsum per se pleniùs explanare. Ioannes quidem expleto vocis officio desiit in mundo vlterius audiri: Christus verò verbum, singulorum in corde perceptus, tenacius permanere. Et ideò primùm non aliud debuit audiri ex verbo, quàm quod officio vocis prius enunciauerat præco; vt totum nimirum refragraret in

Cap. IV. verbo, quidquid formatum audirus experientia fides conceperat ex voce. Nam & Ioannes figuram legis & Prophetarum renuit, quibus cessantibus, consequenter Christi Euangelium annunciatur. Et si diligentius inspexeris, percipies quod omnis Scriprura veteris Testamenti non aliud quàm vox clamantis fuit. Vndidem quicunque Scripturas sanctas, aut certè Doctores earum obtemperanter non intendit, omninò non eos, sed clamantem in eis, insolescens moribus contemnit. Quorum figuram se gestare Ioannes sciens, *Ego vox clamantis*, inquit, quia quodammodo legis & Prophetarum adimpletio fuit. Lex ergo & Prophetæ vsque ad Ioannem; in Ioanne verò voces omnium consummantur, atque deinceps voce euacuata solum verbum quod sonuerat intus ab exordio legis & Prophetarum, per se sine dubietate rectè percipitur. Si autem eadem Saluaror prædicat quæ & Ioannes in spiritu prophetæ ante prædixerat, ostendit seipsum esse, cuius ille se vocem fatebatur, & quem omnis ordo legis ac Prophetarum currens vsque ad Ioannem, olim à sæculo venturum nunciabat. *Pœnitentiam*, inquit, *agite, appropinquauit enim regnum cœlorum.* Regnum quippe cœlorum hoc loco Euangelium rectè accipirur, aut certè ipse salus mundi Christus, qui pridem longè à peccatoribus minabatur, nunc verò per reconciliationem eorum qui credituri erāt appropinquasse dicitur. Quo enim fieri propinquius generi humano posset, quàm quod hoc esse dignatus est absque

Ioan. 1.14. peccato, quod non ipsi eramus? *Verbum*, inquit Euangelista, *caro factū est, & habitauit in nobis.* Hoc est, quod nos ipsi eramus factus est, & habitauit nobiscum. Regnum autem cœlorum iure ideo appellatur; quia ipse est illud regnum, per quod & in quo Sancti omnes in cœlestibus perenniter regnaturi, iam hîc per fidē quotidie eius corpore colliguntur.

Ambulans *autem Iesus secus mare Galilææ vidit duos fratres, Simonem qui vocatur Petrus, & Andream fratrem eius, mittentes rete in mare. Erant autem piscatores. Et ait illis, venite post me, faciam vos fieri piscatores hominum.*] Hoc quippe valde contrarium inter Euangelistas sonare videtur. Quia quod Matthæus narrat quod venerit & habitauerit in Capharnaum maritima; & postea discipulis piscantibus eos de naui vocasse vt sequerentur eum; longè aliter Ioannes edisserit, quod post

A illud miraculum de aqua in vinum conuersa, descenderit Iesus in Capharnaum, ac mater eius & fratres atque discipuli, *Ibique*, inquit, *manserunt non multis diebus.* Ioan. 2. 2. Sed incertum sanè videtur, vtrumne illi iam adhæserant Petrus & Andreas, atque filij Zebedæi duo; vt per capitulationem hic loquatur Euangelista, quasi hoc prius quàm ad Capharnaum descenderet ad habitandum quolibet pacto factum fuerit. An sic descendisse

B cum eo discipuli eius Capharnaum dicantur, quomodo & in Chana Galilææ iam discipuli vocati ad nuptias cum eo leguntur. Non quod tunc iam discipuli fuerint, quando propter illud miraculum in eum credidisse dicuntur, quod factum est: sed discipuli secundum id vocantur quod futuri erant. Nam & ante quàm in Chana Galilææ Christus deueniret, dicitur Andreas Petrum ad eum fratrem suum, Ioanne teste, adduxisse; & cum

C eo siquidem vno die mansisse. Non quidem vtiam ei per discipulatum hærerent, sed vt per experientiam tantæ dulcedinis vitæ pabulum à primordio audiùs degustarent. Vndidem teor Matthæum hoc per recapitulationem dixisse, præsertim cùm non interposuerit more solito, *tunc*, aut *deinde*, vel certè *post*, seu aliquid huiusmodi continuationis gratia, sed simpliciter, *Ambulans autem iuxta mare Galilææ.* Veruntamen quid horum po-

D tissimum credatur, nihil fidei est discriminis, dum modis omnibus ita res gesta credatur, sicut Euangelium narrat. Mare autem Galilææ propter vicinitatem eiusdem ciuitatis expressiùs appellatur, sicut hoc idemque mare alibi propter circumstantias terrarum, multis vocatur nominibus; videlicet lacus Genesareth, aut stagnum, seu Tiberiadis, vel lacus Salinarum. *Vidit*, inquit, *duos fratres*, quod satis dispensatiuè, sicut in veteri Testamento Moysen & Aaron vocauit ad liberandum per signa fidei po-

E pulum ex Ægypto: ita Petrum & Andream conduxit per gratiam, vt transponerent piscando animas è mundo ad Hierusalem cœlestem. Quorum fraternitas carnis debet nobis insinuare, quòd omnes qui sunt in Christo, secundum regenerationem vitæ, germani debeant esse per fidem & fratres nomine appellari. Ex quo patenter, *Vidit duos fratres*, inquit, *Simonem qui vocatur Petrus, & Andream.* Non quod hîc primùm vocatus sit Petrus, sed postea quando confessus est

Cap. IV. Christum filium Dei viui; tum, inquam, dictum est ei, *Quia tu es Petrus, & super* Mat.16.18 *hanc petram ædificabo Ecclesiam meam.* Porrò hic per anticipationem ab Euangelista est vtique appellatus, præsertim cùm eo tempore, quando hoc scriptum est Euangelium, iam ei à petra hoc inditum erat nomen. Quanquam & alij, pridem quando Andreas illum adduxit ad Iesum, hoc nomine nuncupatum eum asseuerent antequam iret Iesus in Galilæam, dum dicitur ei, *Tu vocaberis Cephas,* Ioan.1.42. *quod interpretatur Petrus.* Sed videtur hic per aliud obscuritatis vocabulum, quasi ex repromissione significari, quod futurum erat. Nondum tamen eum adhuc apertè, sicut postea per fidem meruit hoc nomine nuncupari. Aliud est enim promittere ex præscientia quod futurum est, aliud verò implere per gratiā quod præscitum est. Et benè primùm Christus ex omnibus Simonem, qui vocatur Petrus, & Andream, ad discipulatus sui gratiam vocasse dicitur. Simon quippe obediens interpretatur, Andreas vero fortis, vel virilis dicitur. Ex quo liquet, quod quisquis ad Christi disciplinam velit transire, necesse est vt primùm virtutē obedientiæ excolat, ac deinde idem viriliter ad finem vsq; fortis viribus perduret. Quia nimirū sine obedientia nullus dignè ad hāc Christi militiam valet accedere; vbi si desit virilis animus & fortitudinis virtus, nemo vsq; ad mortem crucis agonē potest ferre. Et ideo benè diuina prouidentia duos istos germanos prius vocauit ad fidē, quia germanæ sibi sunt vicissim duæ istæ virtutes, per quas quisq; Christi agonem videtur excolere & adimplere. Nam quia primus homo inobediens fuit in Paradiso, consequens erat vt prius Simon, quod est obediēs, rursus iter sumeret in regressum. Quod satis cōtinuò sermo diuinus, quàm obediens quis esse debeat per hoc exemplum latenter insinuat dicens, Vidit duos fratres retia mittentes in mare. Ergo in hoc quod ait, retia mittentes, designat eos intentos fuisse ad præsentis vitæ negotia; sed mox dum infert, quod illi continuò relictis retibus secuti sunt eum, perfectam eorum insinuat obedientiam. Quatenus per hoc discant veri Christi imitatores, sua quælibet imperfecta relinquere, & vicino obedientiæ pede vocem iubentis sequi, atque sectari eum qui ait, Ioan.6.8 *Non veni facere voluntatem meam, sed eius qui misit me patris.* Et vocauit eos, inquit. Vocare autem Dei non semper in Scri-

A ptutis diuinis secundum electionem gratiæ est. Neque vna vocatio omnium. Sed tamen quacunque vocatione quisque vocatus à Deo, necesse est in eadem permaneat. Alioquin magis obesse creditur, eo quod se indignum sua vocatione fecerit, dum cœperit velut Iudas apostatare. Nam & Iudas vocatus est Apostolus, non secundum prædestinationem vitæ, sed secundum illud quod multi vocari dicuntur, pauci verò electi. Plures etenim vocantur, sed pauci eliguntur. Quia B nonnunquam etiam hi ad fidem veniunt, qui ad electorum numerū non pertingūt; & licet hîc per cōfessionem fidelibus sint admixti, propter vitam reprobam in sorte fidelium numerari non merentur. Quos verò præsciuit & prædestinauit conformes fieri imagini filij sui, hos & vocauit. Et quoscunque igitur iuxta vocationem hanc vocauit, hos & iustificauit. Præsciuit autem eos primùm, deinde prædestinauit. Et quos prædestinauit, hos & voC cauit iuxta electionem gratiæ. Vnde & iustificati postea magnificantur, vt præsciti erant, dono perseuerantiæ, & deinde ob hoc in perpetuum coronantur. Nemo igitur à vocatione sua retrorespiciens, aptus est regno Dei: nemo in ea segniter viuens, potest cum fructu remunerationis perseuerare, nisi rursus bonis consummatur operibus. Alioquin non de hac qua vocantur electi, sed de illa omninò vocatione qua vocatus est Iudas, & multi quotidie veniunt, ex quibus quamD plurimi non permanent; sed pauci vtique eliguntur. Pauci quidem dinumerantur & eliguntur, multiplicantur verò plurimi super arenam, & foras mittuntur, quia ex maledicto sunt, & reprobi decernuntur. *Multiplicabo,* inquit Deus Gen.3.16. ad mulierem, *conceptus tuos & ærumnas;* multiplicatio autem hæc ex maledicto est. Alioquin si nō esset ex maledicto, nō super arenam multiplicati essent qui vocantur, sed sicut stellæ cœli dinumerarētur, & sinE guli vocatione qua vocati essent Dominū vita ac moribus collaudarēt. Qua nimirū vocatione duo isti pro certo afficiūtur. Et ideo ex dono perseuerantiæ postea coronātur. Hoc ergo propterea dixerim, vt vnusquisq; cōsuescat iuxta vocationē proprietatis suæ, & opera prosequi meritorū, quia & hi qui vocantur secundū electionē gratiæ, non absq; feruore fidei, quę per dilectionē operatur, digni inueniūtur, neq; hi qui non satis eligūtur, nisi pro corporis ignauia & vitiorum meritis, repelluntur.

CAP. IV.

Ex quo instat, vt Apostolus opera veri Apostoli habeat, & Martyr charitate Martyris fulciatur; Episcopus verò aut Presbyter, & deinde cæteri Christi ministri, singuli per singulos gradus operibus fidei vocationem suam expleant. Neq; metiatur se aliquis eorum ad eum qui infra est, sed vocationem suam deuotus intendat, ne aut indignus ex ea corruat, aut certè torpens vitiis morbo ignauius in mortem lethargico sopiatur. Cæterum Virgo quælibet, nisi opera Virginitatis habuerit, & vidua, seu quælibet coniugio sociata, si non se ornauerint operibus vocationis suæ, profectò ad ima dilapsæ inter fatuas repelluntur. Ni forte quantociùs euigilauerint, & iuxta illud Apocalypsis videant vnde ciciderint, prioraque opera, videlicet ea quæ prius debuerant agere, cum additamento pœnitentiæ diuinitus reparatæ suppleuerint. Vnde nemo sibi applaudat, non Clericus, non Monachus, non quilibet vocatus sanctus; quia nisi opera vocationis suæ habuerint, omnes aut inter apostatas aut certè inter hypocritas sortiuntur. In istis quippe duobus, quos primùm Christus ad fidem vocat, figura omnium eorum est, qui de profunditate rerum carnalium retia mittentes quottidie reuocantur. Retia igitur sua mittentes in mare, simul omnes suis occupantur negotiis, dum vnusquisque sagenam concupiscentiarum, post vana sæculi lucra, velut auidus piscator laxant. Nemo iam absque sæculi quæstu immunis & concupiscentiarum retibus alienus viuit. Vndidem simul duo forsitan adsciscuntur, quod omne genus humanum anima & carne subsistat, ita vt anima virilis portio, prior agnoscens Deum, carnem sibi obedientem perducat ad Christum, & simul sequantur quousque vnusquisque sua vocatione dignus inueniatur.

Apoc. 2. 3.

VENITE, inquit, *post me, faciam vos piscatores hominum.* Porro vocatio hæc quodammodo generalis videtur, dum qualibet quisque vocatione vocatus adhuc prouehitur, vt venire per eum qui est via post eum festinet. Quia qualibet vocatus occasione instat ad Christum veniat, sine quo nemo peruenit ad patriam. Quibus tamen dum generale datur præceptum speciale promittitur donum. *Faciam vos*, inquit, *piscatores hominum.* Immutatur enim intentionis negotium, non piscationis officium. Mutantur retia in doctrinam, cupiditas in amorem animarum. Fit mare sæculum, nauis Ecclesia, Pisces, boni malique homines qui in sæculo fluctibus quatiuntur. De quo nimirum mari Dauid canens dicit, *Hoc mare magnum & spatiosum manibus: illic reptilia, quorum non est numerus.* Quæ profectò reptilia in linteo coram beato Petro, quatuor initiis submissa offeruntur. Offeruntur autem, vt Petrus indifferenter discat omnes extrahere quatuor Euangeliorum initiis, à fluctibus huius sæculi, & in corpus suum mundo mortuos traiicere. Et nimirum de cœlo ideo submittitur, vt intelligat ex gratia Dei cœlitus sibi concessum, quod erit operis ex officio. Vnde & signanter dicitur, *Faciam vos fieri piscatores hominum.* Alioquin in vacuum laborat aliquis Doctorum, si non factus à Deo fuerit, vt proficiat; quia neque qui plantat, neque qui rigat est aliquid, sed qui incrementum dat, Deus.

Psal. 103. 26.

Act. 10. 11

AT *filij continuò relictis retibus secuti sunt eum.*] Sequuti sunt autem eum non solùm morum affectione, & imitatione doctrinæ, verùm etiam pedum incessu & obedientia caritatis. Datur quippe in eis forma cunctorum credentium, vt si quis velit esse Christi discipulus, renunciet omnibus quæ possidet, adhuc & relinquat semetipsum, deinde tollat crucem suam, & sequatur eum. Quia profectò qui dicit se in Christo manere, debet sicut ipse ambulauit & ipse ambulare. Sed quomodo Petrus reliquerit nauem, quæ postea ipsius Simonis appellatur, atque in piscatione rursus ab eo resumitur, rectè quæritur: nisi perfacilis esset sensus, quod iam non ex concupiscentia proprietatis eius hactenus dicebatur, vt suis eam vsibus resumeret, sed magis obedientiæ officio, & societatis iure; quatenus per hoc Sacramentum diuini operis mysticum texeretur. Nihil enim possidetur, quod cum concupiscentia & amore carnis non seruatur. Vnde idem relinquens extra Christum quippiam amare, aut deinceps aliquid concupiscere infra mundum gloriebatur dicens, *Nos reliquimus omnia, & sequuti sumus te, quid ergo erit nobis?* Ille quippe rectè relinquit omnia qui nec se sibi reseruat, sed & seipsum pro Christi amore superimpendit. Sequitur autem, quod inde procedens.

Mat. 19. 27

VIDIT *alios duos fratres, Iacobum Zebedei, & Ioannem fratrem eius, cum Zebedæo patre eorum reficientes retia sua.*] Etiam ex horum electione futurum eorum officij opus proditur, & tota integritas quadra-

Cap. IV.

turæ Sanctorum prædicatorum quatuor istis piscatoribus plenissimè designatur. et præter rerum fidē, quia & de istis ita gestū est, futurorum per eosdem Euangelistarum numerus præsignatur. Quorum artificio doctrinæ ad lumen cœlestis vitæ, per quatuor Euangeliorum rudimenta, renatorum animæ à mundi fluctibus extrahuntur. Prouida quoque Dei dispensatio hunc ita præuidit sanctæ vocationis ordinē, quatenus per eos præfiguraret in specie, quod futurū erat in genere. Quatuor igitur piscatores in primordio idcirco iure dicuntur electi, quia quatuor de cœlo initiis linteū, in quo erant vniuersa reptilia & quadrupedia, submissum, rete quatuor Euangeliorum præsignabat, coram prædicatoribus sanctis de cœlo signāter inferendum. Et ideo quatuor colliguntur viri, in quorum numero reliquus ordo Doctorum figuraretur, quatenus quatuor initia vnius retis sancti Euangelij ad depiscandas Gentes, per vniuersa quadrati mundi maria, quatuor ipsorum manibus ad litus vsque Paradisi salubriter traheretur. Multiplex ergo & subtilis Dei dispensatio, quæ sapienter cuncta ita disponit, vt & veritas rerum demonstretur ex relatu, & mystica doctrinarum Sacramenta passim opere cōpleantur. Quod conspicuè sancti Doctores in Spiritu sancto considerantes, sic mirabiliter dicēdo, singula subministrant, vt & rei veritas in sermone patescat, & profundiora quæque intus latenter in negotio resplendeant. Vnde bini ac bini quatuor isti eliguntur, in quorum numero cunctorum ordo prædicatorum alluditur. Sanè quia caritas, sine qua nec martyrium aliquid computatur, cùm sit gemina, non minus quàm inter duos vspiam à quoquam haberi conceditur. Qua de causa, non solùm duodecim, verū & LXX. postea transmissi, bini & bini pariter prædicatu consociantur; quatenus Dei & proximi caritatem ex veteri & nouo Scripturarum fōte, tam in eorum cordibus qui de Gentibus crediderunt, quàm & in eorum qui de Iudæis in Christo sunt renati, vberius diffunderent, & terrenos quosque cœlestibus per gratiam sociarent. Quadrantur enim hi tantùm ex mysterio; coniungūtur verò & alij cū istis, ex officio; quatenus in Dei agricultura singuli geminæ caritatis iugo cōsociati semen dilectionis Dei & proximi vbique per populos aratro verbi vbertim sererent, & quadratam præceptorum Dei sagenam præsignati

A omnes vnà in istis ad litus trahant. Quatuor itaque isti tantùm piscatores leguntur, vt à quatuor mundi partibus trahentes rete mandatorum ex tenebrarum fluctibus ad lucem, quæ Christus est, vniuersos in vnum transponerent. Hinc sanè miræ dispensationis mutantur rerum commercia: vt qui pisces ante de vita claudebant in mortem, nunc de morte, mortificatos tamen carne, per aquas rursus reducant ad vitam. Quia nimirum &

B ipsi, nisi prius mortui forent mundo, non poterant relinquere quæ sectabantur, & Zebedæum patrem deserere. Zebedæus quippe fugitiuus interpretari dicitur. Per quem sanè is rectè accipitur, qui suis tenebris à luce veritatis effugatus, iam deinceps lucem illam conspicuam Maiestatis, vt resipiscat tandem à malis, adire nō poterit. A quo Spiritus diuinus volens animæ cuiusque malè genitæ vt refugiat suadere, canit in Psalmo, *Audi filia & vide, inclina aurem tuam, & obliuiscere populum* (Psal. 44.11)

C *tuum & domum patris tui.* Quem nimirum patrem Iacobus & Ioannes, simulque retia concupiscentiarum, quæ malè quotidie variis reficiebant desideriis, relinquentes, facti sunt filij tonitrui, qui erant hactenus vnà cum patre serui fugacissimi. Vnde vnus eorum Iacobus iure supplantator interpretatur, quia virtutum pedibus vitiorum laqueos attriuerat, & supplantauerat, contra quem luctantur omnes, qui volunt mortis tormenta euadere, & vitam fidei operibus apprehendere.

D Quæ vt possint, prius Dei gratia veluti fraterno solantur auxilio. Vnde idem & Ioannes satis aptè Dei gratia in Latina de Græco sonat. Quia nimirum quilibet supplantator vitiorum positus in agone, non nisi per gratiam valet quasi fraterna ex acie hostem subuertere. Et ideò actibus nostris illa necesse est irremota vbique comes germanitatis obsequio comitetur. Hinc quoque Paulus, *Non ego*, inquit, (1. Cor. 15.10) *operor illud, sed gratia Dei mecum.* Quia sicut profectò virtus obedientiæ, quæ per

E Petrum exprimitur, sine fortitudine aut mentis viriditate, quæ per Andream signatur, consummari nequit: ita sane & vitia cum pestis auctore nequeunt certatim absque Dei gratia superari. Qua de causa quadratus virorum iste numerus, tetragonum sancti Euangelij benè consolidat fundamentum, vt si qui velint per orbem trahere retia præceptorum, quatuor istis polleant virtutibus, sine quibus nemo manum mittens in aratrum ad coronam

CAP. IV.

victoriæ vnquam poterit peruenire. Et vt ostendat, quàm frequentes sint in doctrina, mox beatus Euangelista subiungit dicens.

CIRCVIBAT *autem Iesus totam Galileam, docens in Synagogis eorum, & prædicans Euangelium regni.*] Ex quo liquidò perdocet, quàm sedulum oporteat Doctorem esse in docendo; quia omninò pigritia prædicatoribus non expedit: sed vt circumeant non partem, sed totam cui præesse cernuntur plebem. Neque præoccupentur negotiis sæculi, sed doceant præsentium mandatorum doctrinam vitæ actiuæ subiectos, & prædicent de futuris vitæ contemplatiuæ perfectis; quatenus inpræsentiarum hi erudiantur moribus, hi verò spe confirmentur futurorum maioribus documentis. Quia neque contemplatio sine operibus actiuæ vitæ à puero conscenditur, neque actiua sine spe promissorum Dei perfectiùs consummatur. Et ideo fortassis circumisse Iesus dicitur docens ac prædicans, quia vtrasque vitas appetere, non minus exemplo quàm voce credentibus reserabat. Ne siquidem paucis proficeret, verùm vt sine acceptione personarum affluentem vocationis suæ gratiam omnibus abundanter infunderet. Docebat autem non qualiacunque fabularum portenta, sed summa, ac diuina, ne suis falsa antiquorum videretur introducere figmenta. Vnde & significanter, quòd Euangelium regni doceret ilicò subinfertur. Regni quippe dicitur Euangelium, quia suos quos modo spe iam regnare concedit, in futuro simul reges & regnum Deo rebus adeptis facit; dum quidquid spe veniæ nunc credentibus repromittit, muneribus gratiæ adimplebit.

ET *sanans*, inquit, *omnem languorem & infirmitatem in populo.*] In quibus nimirum duobus nominibus, generaliter omnium morborum genera comprehendit. Quia quod hîc omnem languorem & infirmitatem dixit, planè postea per partes specierum sigillatim diuisit. Siquidem non solùm plurima suis locis restituens, verumetiam hîc si qua non sunt de miraculis Saluatoris litteris commendata, intelligere dedit, & fide permisit credere. Inter languorem autem & infirmitatem, hoc in loco quidam ita distinguunt, dicentes languorem pertinere ad animam, infirmitatem verò corporibus deputari debere. Seu languorem ad ea quæ diabolus, potestate accepta, ingesserat; infirmitatem duntaxat ad hæc, quæ natura rerum, per intemperantiam malè sauciata, sibimet contraxerat.

ET *abiit opinio eius in totam Syriam.*] Fama scilicet, quam Iudæi cæcitatis suæ obfuscabant inuidia, gentes sensim illustrabat, & omnem Syriæ prouinciam, quæ à Galilæa non multum longè abest, virtutum odoribus respergebat. Et ideo hinc inde offerebant ei omnes malè habentes. Talem quippe decebat esse Magistrum Pontificum, vt & testimonium laudis egregiæ etiam ab his qui foris sunt haberet. Quia tunc ante quempiam Sacerdotum infirmitates morum liberius deferuntur, & panduntur vulnera, cùm fama vitæ, & curatio salubris in populo prædicatur. Syria namque sublimitas interpretatur. Tunc rectè virtutum fama Syriam vsque pertenditur, cùm vita meritorum quotidie per incrementa boni operis sublimius ad fastigium veræ laudis attollitur. Formam igitur Medicus noster Doctorum in carne gessit, & ideo interius omnes languores & tormentis comprehensos sanat; necnon dæmonia eiicit, & lunaticos ac paralyticos curat. Ex quibus gestorum beneficiis, opinio eius vsque ad eos qui foris sunt respargitur. Quia profectò nec fama sine veræ laudis opera proficit, neq; opera salutis absq; fama boni odoris satis auditoribus relucet. quod benè Paulus hortatur dicens, *De cætero fratres, quæcunque sunt vera, quæcumq; sancta, quæcunque iusta, quæcunque pudica, quæcunque bonæ famæ, si qua virtus, si qua laus, hæc cogitate*, inquit, *quæ didicistis & audistis, & vidistis in me.* Philip. 4. 8 Duobus, inquam, verbis cuncta conclusit dicens, si qua virtus, si qua laus; ad virtutes namque pertinet bona conscientia; ad laudem verò fama vitæ proficit, sine quibus sanè forma veri Sacerdotis non commendatur. Curat autem Dominus, non solùm animas interiùs, propter quas venerat, sed & priùs corpora exterius beneficio visibili, vti inuisibilia salutis per fidem paratiùs adeant. Alioquin corporibus continuò morituris parum erat salutem impendere, nisi vt fidei virtus per ea quæ fiebant exterius firmaretur. Ad hoc quippe fiebat, vt oculis cordis interiùs operantem recogitarent, & quem hominem exteriùs cernebant, interiùs Deum per fidem intelligendo requirerent. Quãdoquidem prædicatio Saluatoris beneficiis commendatur plurimis, & fides virtutibus, vt idem homo Deus credatur, solidatur maximis. Et mira hæreticorum

Cap. IV.

deliramenta, qui aut hominem verum eum fuisse negant, aut Deum rursus vnum eundemque ex duabus vnitum substantiis contradicunt. Cùm & caro semper non minus visibilis, quàm passibilis monstratur; & Deus in eo signis & virtutibus passim declaratur. Quapropter & visibiliter curabat exterius, & inuisibiliter fouebat intus: Deum ostendens se miraculis, & mores erudiens disciplinis. Curabat igitur omnes vitiorum languores, dum & sapientiæ doctrina respergebat ægrotos, & tormentis comprehensos medicamento fidei relaxabat sanos. Porrò lunatici & paralytici hi rectè accipiuntur, quos menstruis temporibus idololatria cruentabat, & discordiæ morbus ab omni compage caritatis dissoluebat. Paralysis quippe Græcè dissolutio dicitur. Ex quo signantur illi vitio laborare, qui nulla membrorum societate in Christi corpore vniuntur, & sunt dissoluti corporis vitio ab omni soliditate amotis. Qui etsi viuere videantur, penè nihil sentiunt, cùm fuerint manu linguæ salubriter fomẽtati. At verò lunatici, secundũ opinionem vulgi dicuntur: non quod verè lunatici forent; sed quia dum callidus hostis, illa vel illa Lunæ accensione illos exagitat, putabantur lunatici, quasi ab ipsis Lunæ impulsu cruciarentur. Egerat enim hoc fallacia sua, vt creatura Dei atrocius infamata, super creatorem blasphemiæ redundarent.

CVRAVIT *autem*, inquit, *omnes*.] Scilicet quoscunque ei hinc inde obtulerant. Ex quo notandum, plurimas miraculorum virtutes, quas reliqui Euangelistæ aliis in locis retulere plenius narrando, non hîc eas penitus prætermisisse, dum hoc in loco breuitatis compendio generaliter omnes curatos legimus. Inter quos nimirum fuerunt, & illorum quidam, quos Marcus vel Lucas ordine interposito, vbi vbi alia ex causa plenius texuerunt. Circumibat itaque Iesus omnem Galilæam, omnem videlicet volubilitatem sæculi. Quia profectò Galilæa rota interpretatur. Vnde & peruenit eius opinio vsque ad Syriam, quod est ad sublimitatem fidei credentium peruenisse, & ideo sequebantur à Galilæa; scilicet qui de vitiis iure fidei ad virtutum initia trãsmigrarũt. Nec nõ & de Decapoli, re uera qui decalogum mandatorum implere cœperant per fidem. Vnde & decem istæ ciuitates simul vbique ponuntur, quia nemo ex vna earum tantùm ad Christum venit, nisi simul decem legis præcepta seruauerit. Quod si quis in vno eorum offenderit, factus est omnium reus. Sequebãtur quoque & de Hierosolymis ac Iudæa, necnon & de trans-Iordanem, hi profectò quos visio pacis illustrauerat, & confiteri iam confessione fidei Deum didicerant. Et rectè de trans-Iordanem dicuntur commeasse, quod Baptismo transposito, quasi ab aliæ regionis parte, terram veræ repromissionis intrantes Christum fidei gressibus iam iamque sequebantur. Vnde &,

Cap. V.

IESVS *videns turbas ascendit in montem*.] Ascendit autem supra montem excelsus Dei patris filius, vt eos doceret, altiora virtutum culmina petere, & ex loco signaret, non tantùm altiora moralis vitæ Sacramenta, sed etiam sanctam Dei Ecclesiam sublimius erigendam, supra quam ipse Rex & Sacerdos præsidens, non modò decernit, verùm doctrina sua instituit vniuersos. Hinc quippe scriptum legimus, *Ego autem constitutus sum Rex ab eo super Syon montem sanctum eius, prædicans præceptum eius.* (Psal. 2. 6.) Audis itaque, quisquis ades, prædicantem supra montem Syon summum Pontificẽ Christum: recogita etiam & regem; quia ex vna eademque cathedra docet ac decernit iuxta doctrinæ suæ instituta, quid vnusquisque lucri afferat de talento, & quantum proficiat ex negotio, vt obedientibus præmia, negligentibus autem supplicia in examine rependat. Etenim quia docere salutaria vitæ præcepta credentibus venerat, dignum erat, vt supra montem ascenderet, quatenus monstraret quod ex ipsa eademque scientia, hanc cui præsidebat Ecclesiam, quæ mons dicitur, vsque in finem sæculi plenius erudiret. Figurarum ordo poscebat, vt rebus ac temporibus mysticè doctrinæ virtus commendaretur, quæ typicis fulcita Sacramẽtis copiosius patesceret, & ad theoriam quos iam subuexerat hinc inde figuris generaliter docentibus sublimiùs inuitaret. Nam & iustitia, quam secundum dispositionem temporum tradebat perfectioribus, maior erat vtique quàm Pharisæorum; quia profectò legem suis partibus adimplebat. Non hominis quidem erat, sed Dei, de qua sanè editum legimus, *Iustitia tua sicut montes Dei, Iudicia tua abyssus multa.* (Psal. 35. 7.) Et ideo non aliubi quàm supra montem hanc dare decuerat, vt celsitudo Ecclesiarum, supra quam Christus veritatis Magister sedebat docens, ad subli-

CAP. V.

mia se attolleret, & fluenta quæ de vertice manabant vberius totum corpus rigarent. Christus itaque mons verus est, qui super omnes colles eleuatur, vt confluant ad eum omnes gentes. Et ideo discipulos secum præeminentius abducit, vt montes ipsi prius ab eo qui celsior erat pacem suscipiant; deinde colles ex quibus totus mundus colligitur, iustitiam exciperent. Quæ nimirum iustitia, sicut montes Dei. Et notandum quàm mystica doctrinarum vbique scateant Sacramenta. Nam turba quæ sequebatur eum prius non ad excelsa peruenit, idcirco benè iuxta Lucam Dominus cum eis alium in campestribus habuisse sermonem putatur, de quo fortè Matthæus siluerat. Quanquam ita possit accipi, vt cum discipulis priùs, quasi orationis gratia, in montem præeminentius ascenderit: deinde descendisse, & tunc in aliqua montis acsi campestri celsitudine, quo turbæ adesse possent, vnum eundemque sermonem, quem Matthæus Lucasque narrarunt pariter, habuisse. Sed verius reor, vt protulimus, quod & Euangelium magis sonare videtur. Vnde magis mysticum prætenditur. Nam qui corda inspicit singulorum, nulli dubium quod nouerit quibus sublimiora sublimius, & quibus mediocria debeat locis ac tẽporibus docere inferius. Non enim omnes omnia possũt. Et ideo præceptorum non æqualia sunt omnibus instituta, licet vna sit æternitas vitæ. Quia nec singulorum vnum est votum, sicut nec vnicuique meritorum æquale est præmium. Luc. 6.17.

ET *cùm sedisset*, inquit, *accesserunt ad eum discipuli eius, & aperiẽs os suum docebat eos dicens.*] Accedunt autem discipuli ad eum, qui iam animo ei inhærentes, fide interius propinquabat, & ipse aperiens os suum docebat eos. Apertio namque oris profunditatem significat Sacramenti. Aperit itaque oris ianuam, vt fluenta eructaret abyssi. Aperit ostium thesaurorũ, vt dona diuideret vniuersis. Siquidem ora Prophetarum prius aperiens ipse impleuerat. Aperuit autem & ipse os suum; quia ex ipso erat gratia, quæ illos olim perfuderat. Alioquin luc si non aperuisset oris ostium, eorum eloquia mendacio notarentur; quia quidquid à sæculis promissum fuerat, in eo quasi sigillo claudebantur. Vnde cùm reserauit mystica sapientiæ documenta, rectè os aperuisse dicitur, quo flueret quasi ex vno paradiso fluuius, ex quo non solùm Apostoli, verùm omnis Ecclesia sæculorum rigata vireret.

A

B

C

D

E

CAP. V.

BEATI *pauperes spiritu.*] Noua igitur res & præconium ineffabile. Nihil enim magis contrarium quàm paupertas & cœlestis beatitudo. Paupertas namque magis miseriarum est, & pressura calamitatis. Sed & luctus & persecutio quid aliud sũt, quàm quoddam pœnale præsentis vitæ exitium? idcirco sciendum quibus beatitudo condonatur, quod iam non hîc viuant; quia secundum seculum viuentibus hæc nihil aliud sunt, quàm miseriarum ærumna. Vnde patet quòd iuxta illam, in qua fide ac spe & caritate iam viuitur, vitam beati viuere dicuntur; etsi non adhuc in re, spe tamen perueniendi iure beati accipiuntur. Potest enim esse non beatus spe, cui præmia cœlestia promittuntur? Causa igitur huius beatitudinis possessio regni cœlorum. Ad hoc quippe Dominus montem ascendit, vt discipulis terrena iam relinquentibus & superna petentibus, velut in alto positis, præcepta traderet cœlestium mandatorum, & munera sacræ benedictionis diuinitus largiretur, secundum quod Dauid canit, *Etenim benedictiones dabit legislator.* Atque vt apertius gratiam Apostolorum designaret, addit dicens, *Ibunt de virtute in virtutẽ, videbitur Deus Deorũ in Syon.* Patet planè quòd idem in hoc monte benedictiones Apostolis dedit, eisque gradus quosdam firmissimos ex lapidibus pretiosissimis strauit, qui dudum in monte Syna Moysi legem dedit. Sed ibi in tabulis lapideis eam descripsit; hîc verò testamentum nouum, secundum Hieremiam, de quo inquit, *Scribam leges meas in cordibus eorum, & in sensu eorum scribam eas*; Ibidemque quasi seruos, hîc autem quasi filios affatur. Vnde miro principio vsus, illic à terrore incipit, hîc verò à beatitudine. Illic namque pœnas irrogat, hîc autem desiderium accendit, proponit munera, præmia repromittit. Psal. 83. Hier. 31.33

BEATI, inquit, *pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum.*] Et notandum quòd non sine additamento ait, *Beati pauperes.* Plures ergo scimus rebus egere, sed non quia pauperes sunt, ilicò beati esse possunt. Profectò, quia non necessitas paupertatis facit esse aliquem beatum, sed fides sancta deuotio paupertatis. Hos vtique pauperes iure significat esse beatos, qui contemptis rebus mundi huic sæculo moriuntur vt Deo viuant, & coram eo diuites ac locupletes habentur. De qua nimirum paupertate in Apoca-

Cap. V.

lypsi, Angelo Ecclesiæ Smyrnæ dicitur, A *Hæc dicit primus & nouissimus, qui fuit mortuus & viuit, scio tribulationem tuam, & paupertatem tuam, sed diues es.* (Apoc. 2. 8.) Omnifariam igitur paupertatē intelligere debemus, cùm vnus Euangelistarum, beati pauperes tantùm dicat. quæ nimirum paupertas duabus constat euidenter partibus: in terrenarum scilicet rerum abdicatione, atque in spiritus contritione. Et quidem harum vnam paupertatem, quæ in abdicatione terrenarum consistit, pauci habere probantur. Alteram verò, quæ in contritione spiritus est, omnes electi habere possunt; qua & illi facultates terrenas abdicasse creduntur, qui eis non ad illecebras carnis, sed ad opus pietatis vsus necessarios vti videntur. Quanquam enim nonnulli electorum multas pecunias possideant, tamen quia vt diximus, non ex desiderio carnis, sed ex voto pietatis, atque instinctu necessitatis, ab eis possidentur, pauperes proculdubio esse probantur. An pauperes non sunt qui cuncta terrena, non tanquam propria, sed tanquam aliena dispensant? Sed vnde pauperes, inde diuites fiunt. Quia nimirum, vnde in terris temporales pecunias indigentibus erogant, inde sibi æternas in cœlis diuitias congregant. Vtrisque autem illis Pauli sententia potest aptari, qua dicitur, *Tanquam nihil habentes & omnia possidentes*; (2. Cor. 6. 10.) quasi enim nihil habentes omnia possident, qui terrenas diuitias penitus abiicientes, cœlestes per fidem iam tenent; quasi nihil habentes omnia possident, qui etiam istis in vsum vel opus misericordiæ retentis, illas in delectationem quandoque se habituros sperant. Vel certè vt de horum persona loquamur, in eo, tāquam nihil habentes, omnia possident, quo res perituras, & ad illicita desideria sua non recognoscunt, & tamen ad cuncta quæ sunt vtilia, suas omninò esse perpendunt. Hæc de vna electorum paupertate breuiter dicta sint, nunc de altera diuitiis vtique plena. Ait namque, *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorū.* Pauperes videlicet, non amictu, sed spiritu. Ille autem spiritu pauper est, qui etiam cùm bona agit, semper se inutilem attendit. Ille spiritu pauper est, qui cùm plures virtute & sanctitate superet, cunctis seipsum inferiorem meritis perpendit; cuius nimirum vox in Psalmis resonat dicens, *Ego egenus & pauper sum.* (Psal. 69. 6) Et rursum, *Egenus sum ego, & in laboribus à iuuētute mea.* (Ps. 87. 16.) Sed talis profectò paupertas valdè locuples iam regni præmio datur, cuius portio & hæreditas Deus esse creditur. *Beatus*, inquit Propheta, *populus cuius Dominus Deus est.* (Psal. 143. 18.) Et ideo quanquam beatos dicant eos, quibus hęc quæ mundi sunt affluunt, Dei tamen iudicio beati pauperes spiritu prædicantur. Pauperes autem spiritu, humiles & timentes Deum intelliguntur. Quod sicùt initium sapientiæ est timor Domini: ita spiritus paupertatis prima B beatitudo ponitur. Nam spiritum contritum & humiliatum Deus non spernit. Cæterum quos præsumptio spiritus inflat, & tanquam vento distendit superbia, iam iure timoris supplicium hac in vita pœnaliter vastat. Sed & reb. pauperes, ipsi quoq; iure beati accipiuntur, quia nec habere indebitè cupiunt, & habita possidere contēnunt, aut certè semetipsos afficientes, possessa, quasi nihil haberent, aliis largiuntur. Quamlibet harum acceperis paupertatem, rectè exordium bea- C titudinis sentientibus humilia Dominus promisit: qui nihil nisi quod cōmunis natura docet appetunt, & ad nullā altitudinum insolentiam erigere se cupiunt. Imò sola quæ timoris sunt & veræ humilitatis, semper excolunt. De talibus enim Propheta ex persona Saluatoris ait, *Dominus vnxit me, propter quod euangelizare pauperibus misit me.* (Luc. 4. 18. Esa. 61. 1.) Et benè quasi ex officio primùm eisdem prœmiū beatitudinis repromittit; quoniam nihil magis congruebat ad meritum, quàm præsentis vitæ paupe- D ribus cœlorum regnum promittere: vt qui Christum paupertate sequi, & seruitutis iugum subire decreuerint, diuites futurorum regni fœlicesque possideant. Sequitur,

B e a t i *mites, quoniam ipsi possidebunt terram.*] Inter mitem autem & mansuetum, atque modestum, nihil nisi verba solummodo distare videntur. Quia licet singulatim quibusque in locis quasi propria ponuntur, tamen non vna earum sine altera perficitur, quanquam ea quidam E velint distinguere; quod mansuetus sit, qui nullum læserit, modestus qui nec læsus alteri vicem rependit, mitis verò qui humiliter hæc cuncta æquanimiter tulit. Sed veriùs vna eademque virtus, nō modò tribus istis prædicatur vocabulis, verùm lenitas ac suauitas, aliæque huiusmodi virtutes, hanc vnam ædificant, vt possit quisque legibus mitis vocari. Mitem itaque, non ira, non rixæ, non contentio, non rancor, aut asperitas mentis, vel fellis amaritudo, seu concupiscentiarum

CAP. V.

liuor, afficit aut fatigat; sed simplicitas fidei ad omnem iniuriam sustinendam patienter præceptis Euangelicis informat. Consummata enim virtus est, & perfecta morum possessio; de qua Saluator, *Discite* inquit, *à me quia mitis sum & humilis corde.* (Mat. 11. 29) Quæ profectò si summæ non esset perfectionis via, nequaquam hanc à se specialiter Magister veritatis disci iuberet. Vnde & Propheta ex ea præsumens, fidenter ait, *Memento Domine Dauid, & omnis mansuetudinis eius.* (Psal. 131.) Denique & Moyses idcirco maximam gratiam iamdudum apud Deum habuit, quia mitis fuit. Vnde ad perfectionis laudem, *Erat*, inquit, *Moyses mitissimus super omnes qui morabantur in terra.* (Num. 12. 3) Felix reuera virtus, pro qua credentibus, non terra quæ maledictionibus subiacet, quam nemo hominum per mansuetudinem possidet, sed terra vtique viuentium in possessionem largitur. Nam primo homini pœnaliter dictum est, *Terra es, & in terram ibis.* (Gen. 3. 19.) Mansuetis verò, quod *Ipsi hereditabunt terram, & delectabuntur in multitudine pacis.* (Ps. 36. 11.) Igitur non inconuenienter hanc plurimis dixi constare partibus; quādoquidē inter mansuetos & mites, humiles, atque benignos, magna morū affinitas regnat, quorum vita bonorum hominū apta probatur consortio. Idcirco hæc non modica æstimanda est, ad cuius magisterij formam prælectus virtute Christus egregia, Doctorem se obtulit, & vitæ præconiis præcipuam declarauit. Huic sanè benè pietatis spiritus coaptatur, quia pietas sanctarum scripturarum cūcta credit eloquia. Nam mitis non resistit, neque audet contradicere, quidquid in eis annunciatur. Imò cedit improbitatibus, & constanter vincit in bono malum. Felix nimium huiusmodi ascensio, & ordinata virtutum dispensatio. Vt prima beatitudo sit contemptus sæculi, cui iure dantur sempiterna, si quis primùm benè contempserit sæcularia. Neque enim potest quispiam præmium regni cœlestis assequi, si cupiditate mundi pressus, respirandi ad sublimia non habuerit facultatem. Rectus itaque ordo meritorum, vt primùm beata paupertas suos intus expoliet sectatores ab omni labe peccati & superbiæ fastu. Deinde eos exterius soluat ab omni concupiscentia mundi, vt deponant hinc inde tunicam primi parentis; mores quoque temperet mansuetudo, & mitescat animus. Alioquin, *Super quem*, Christus inquit, *requiescam, nisi super humilem, & quietum, & trementem sermones meos?* (Esai. 66. 2) Sed venire ad virtutum culmina minimè potest, qui necdum primis vestigiis sequi iussus Christum, valet. Impossibile namque est extra ordinem secundum gradum ascendere, nisi primùm apprehenderis: & nequaquam mitis esse poteris, nisi prius pauper spiritu fueris factus. Quomodo inter diuitias positus, inter curas & sollicitudines, inter lites & contentiones (ex quibus iræ, rixæ, & odia sine intermissione nascuntur) animus poterit esse mitis & lenis, nisi prius omnes discordiarum occasiones præcideris? Sed huius incendij materia vix ad purum detrahitur, ideoque in nobis quàm sæpe ista mansuetudo corrumpitur. Vnde quàm benè.

BEATI *qui lugent.*] Tertiò sacratur loco. Quoniam etsi quæ mundi sunt moresque improbos abiecimus, & præclara iam Christi vestigia sectantes, honestate morum vestimur, restat rimarum alluuionem quotidianis fletibus purgemus. Luctus sanè beatus non vno eodemque modo semper accipitur: & ideo non pro omni luctu futura cōsolatio, imnò magis offensio generatur. Solus igitur ille luctus beatitudine fulcitur, quo partibus suis hinc inde perfectè cœlestia meditamur. Cuius extrema pars est præteritorum maculas deflere; media autem præsentiarum lapsus, & miserias inter quas versamur, aliorumque casus & calamitates, caritatis affectu acriter condolere, quosque mortuos interdum mortuos plangere. Quia profectò rarus inuenitur, qui non habeat quos deploret mortuos, peccata scilicet sua vel aliorum. Nam quomodo nostra delictorum facinora flere nos oporteat Dauid ex se ostendit, dicens, *Lauabo per singulas noctes lectum meum, lacrymis meis stratum meum rigabo.* (Psal. 6. 7.) Cæterum aliorum delicta Hieremias in lamentationibus vt sua luget. Vnde ait, *Quis dabit capiti meo aquam, & oculis meis fontem lacrymarum?* (Hier. 9. 1.) Ex quo patet, quod si membra sumus corporis, aliorum vulnera quasi nostra curare debemus. Porrò Samuel lugebat Saül, & Paulus multos ex his qui antè peccauerunt & non egerunt pœnitentiam. Sed & Daniel nimio luctu pro peccatis afficitur aliorum. Vnde & in hac lacrymarum valle, inter laqueos & ruinarum hostes, quia nemo extraneus à miseria, nemo alienus debet esse à fletu & ploratu cordis, si non vult in posterum esse absque vllo consolationis effectu. Verumtamen iste adhuc duarum partium luctus de irriguo inferiùs generatur; licet nemo qui rectè sapit, hunc

Cap. V.

hũc quodammodo ad beatitudinem pertinere dubitet. Dei itaque munere præstatur pietatis gratia, qua possimus peccata deflere, & ærumnas præsentium inhianter lugere, aliorumque miserias dilectionis amore nostras facere. Cæterum illa lacrymarum inundatio, quæ ab irriguo superius nascitur, magis ex desiderio patriæ cœlestis fit, dum recordamur illius felicitatis, & dulcedo suauitatis eius quodammodo intelligendo sentitur. Inter quæ lamenta hic mundus non nisi carcer æstimatur, & ea quæ in eo nitore pulcritudinis flagrant, non aliud quàm carnis laquei deputantur; vnde renuit consolari viri sancti anima, factaque est iocunditatis delectatio, solius recordatio Dei. At verò talis interim lacrymis refectus, super Christum spe sola innititur, donec visione quandoque in patria fruatur. Vnde suis hæc beatitudo confecta partibus, aut præsentes lauat sordes vitiorum, aut futuræ vitæ succendit acrius amatores. Quæ nimirum virtus, quia Trinitas Deus peccata cõdonat, benè tertio cõsecratur loco, vt ex affectu amoris eius vitia relaxentur, & futura contemplatio pulsantibus post lacrymas cõcedatur. Beati quoque non ob hoc dicuntur, quia plorant & flent inter miserias, sed quia exuti malis æternis consolabuntur gaudiis, satiati iam felicitate perpetua. Causa itaque harum beatitudinum, non præsentium est fructus vt secundum ea beati dicamur, sed futurorum repromissio, qua singuli à Christo beatificantur. Enimuero causa tantæ beatitudinis, sola Christi gratia est, & laborum sollicita concertatio.

Beati *qui esuriunt & sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur.*] Hoc igitur loco iure succedit iustitiæ esuritio; quia qui peccata deposuit causa timoris Dei, & mores correxit mansuetudinis affectu, delicta quoque flere studuit, & luget per desiderium, succensus cœlestis patriæ amore; non potest iam non esurire iustitiam & sitire. Sed prius, dum adhuc æger graui premeretur morbo, esurire nequiuerat, quia bonæ vitæ fastidium, iustitiæ sitim esuriémque pellebat. Iustitia namque multarum partium virtutibus integratur. Est enim quasi genus cæterarum virtutum, quibus constare videtur. Iustitia ergo est sua vnicuique tribuere. Hinc patet quod non pro se tantum agit, verum & aliis subuenire gaudet, se quoque Deo reformari parat, & commune cum proximis officio se viuere. Quæ nimirum virtus numquam sine spiritu fortitudinis adimpletur. Vnde prudens lector diligenter inspice, quia singulæ istæ beatitudines vt impleri possint, suffragium totidem donorum postulant. Et vt hæc dona percipiantur, docente veritatis magistro ea in oratione Dominica septem precibus orare monemur. Nam in eo quod oramus, *Libera nos à malo*, nihil aliud dicimus, nisi vt spiritu timoris Dei, intus omnis tumor elationis, & inflatio superbiæ, nec non & omnia noxia rerum exteriùs depellantur, quatenus sub spiritu paupertatis beatè viuere possimus. Sic quippe sapientia Dei patris hæc cuncta prouidit, vt & virtus beatitudinis percipiatur ex dono, & donum sancti Spiritus prece orationis, quam ipse composuit, impetretur. Nemo igitur mitis, nisi quem spiritus pietatis irrorauerit: & vt hæc virtus cõtinua seruetur, petimus apud eum, *Et ne nos inducas in tentationem.* Deinde lugentes scientiæ spiritu illustramur, vt scire possimus, quibus malis inuoluimur, & ad quam patriam suspirantes lugendo quantotius festinare debeamus. Sed vt lacrymæ proficiant lugentibus, rogamus dimitti debita nostra, quibus retinemur, libertate recepta, ad patrem securi quantocius repedemus. At verò esuries & iustitiæ sitis quandoque vt ad satietatem pertingat, fulciatur spiritu fortitudinis, ne lassescat in via iugiter rogandum, fulcita verò vt inter defectus alatur varios, & in patria satietur, orandum, *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.* Tali igitur pane refecti, non noxiam sitimus crapulam, sed ea quibus tantis perpotamur Scripturarum vberibus, & quo reficimur corporis ac sanguinis Sacramento diuinitus aspirati. Sed hæc quoque non sine Spiritus sancti gratia degustantur. Quia profectò, sicut non sine eius gratia intelliguntur: ita nec sine illo dignè accipiuntur. Vnde implorandus est spiritus fortitudinis, quatenus per eum esuriendo, ad satietatem quandoque veniamus. Alioquin cùm in nobis, aut quasi ex nobis, apud nosmet intus in animo exteriusve in rebus sufficimur, cauendum est ne dimittamur: quia Christus esurientes repleuit bonis, diuites autem dimisit inanes. Esurientes, inquam, & non torpentes, neque in se aut in suis quibusque rebus affluentes. Verum iustitia non minus quàm tribus in partibus adimpletur, cùm aut naturæ nostræ sua iuxta lege diuina seruamus, aut cum fratribus

Mat. 6.13.

Cap. V. certatim ea quæ nobis fieri nolumus opponentes, nos etiam impendimus, ne in quibus possumus negotiis, patiantur in malis. Porro in Deo iustitiam tenemus, cùm quæ Dei sunt ardenti animo exsoluimus. Vnde idem, *Reddite*, inquit, *Cæsari quæ sunt Cæsaris, & quæ sunt Dei Deo.* Quod sanè iustitiarum culmen nequaquam priùs complebitur in nobis, quàm sit Deus omnia in omnibus, & nos ei ex toto subiecti simus. Propterea hîc esurire possumus, satiari tamen nequimus; quia necdum nos Deo, reluctantes sæculo, vt dignum est restituere valemus. Sed quia satiari hîc non possumus, valdè necessarium est, ne fastidio torpentes fame perpetua moriamur.

Matt. 22. 21.

Beati *misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur.*] Misericordia autem non nisi de præcedentibus nascitur gradibus. Nam plena & vera compassio miserorum non est, nisi præcesserit vera humilitas & naturæ communio, deinde mãsuescat animus diuinis semper legib. subiacere, & incipiat suos cæterorumque casus & miserias compatiendo deflere, ac postea purgatus, quãtisper iustitiam esurire. Quarum de perceptu vera misericordia generatur, quas qui habuerit miserias hominum curabit suas efficere, viribus quoq; quibus poterit omnibus subuenire. Cui si facultas desit subueniendi, non ergo compassio miseriarum deerit. Ab hoc quippe misericordia dicta est, vt in corde miserias aliorum nostras faciamus. Deus verò, etsi misericors dicatur, nulla in eum passio cadit, sed clementer nostris subuenit miseriis. De qua rectè misericordia Dominus alubi dicit, *Estote ergo misericordes, sicut & pater vester misericors est.* Ac si diceret, ad hoc miseremini proximis, ad quod & in quibus miseretur pater, scilicet vt bonitas redundet in cunctis, qui malis ideò miseretur & præstat beneficia, vt tandem bonitate vincantur, conuertanturque ad eum, quo possit eis largiri quę seruat bonis. Et notandũ quod in huius virtutis negotio prius iustitia præcedit, deinde misericordia terminatur; & rectè, quia nemo iustus sine misericordia, sicut è contrario nemo misericors sine iustitia. Igitur iustitiæ lumen misericordia: sicut misericordiarum virtus iustitia æstimatur. Veruntamen in quibus nobis iudicium non est, debet etiam nostra misericordia dilatari, & mentis affectus crescere, vt iustitiæ veritas apertius commendetur. At verò quorum causas

Luc. 6. 36.

A iure discutimus, non in iudicio misereamur, sed post sententiam in quantum nostri est misereri, discretè misereamur. Profectò virtus misericordiæ multas efficientiarum habet materias. Sed nulla earum maior ab imminente mortis periculo, qua liberantur animæ, & futura venia fratribus prouidetur. Quæ vt possit hinc inde bonis quotidianis accrescere, spiritu eget consilij, sine quo alteri nemo ad veniam iuris consultu circumspectè miseretur. Et B ideo indefessis precibus orandum nobis est, vt fiat in terra sicuti & in cœlis, Dei voluntas, quoniam non est scientia, non est consilium contra Dominum. Quapropter voluntatem Domini consulentes, agendum est in alterutro miserendo, quatenus à malis omnibus liberemur. Ordo tamen misericordiarum, vt à se vnusquisque incipiat, sicut scriptum est, *Miserere animæ tuæ placẽs Deo.* Finẽ verò Christus ipse insinuat, huc qui tanta misericordia motus venit, etiam vt per pecca- C toribus vellet mori. Nam & eos quos vulneratos inuenit, liuore suo sanauit, propriisque humeris, sanguinis sui medicina sartos ad patriam reuexit. Vnde quia suo exemplo tantam præstitit misericordiam, iure beati qui eum imitantur. At verò è contra illis iudicium sine misericordia, qui noluerint in hoc sæculo egentibus misereri.

Eccl. 30. 24.

Beati *mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt.*] Quàm pulcrè sexto loco cordis mundities ponitur, vt homo sensim, D qui sexto die conditus est, per hãc redeat ad imaginem creatoris. Quam profectò non nisi caligo vitiorum obliterauit. Sed his depulsis præcepta salutis rectè exsequimur, vt rursus illuminati Deum videre possimus. *Præceptum*, inquit Propheta, *Domini lucidum, illuminans oculos.* Lux denique præceptorum non potest lucere in domo tenebrarum. Idcirco pellantur vitia nostris cordibus, vt illustremur luce mandatorum Dei. Sed fortè vult aliquis sic operari plurima virtutum opera, vt ha- E beat adhuc in pectore alicuius vitiorum caliginem, quam necdum velit luce fugari veritatis. Huic profectò lex illa cõgruit de coniuge carmine redempta, cuius nimirum viro lex datur, ne dum tartara liquerit fas sit in eam lumina flectere. Vnde quidam, *Quicunque ad superum diem mentem ducere quærit, & tartareum in specus victus lumina flectit, quidquid præcipuum trahit lucis, perdit dum videt inferos.* Quapropter quinque præmissis gradibus, purgandus est

Psal. 18. 9.

CAP. V.

mentis oculus, ne forte in vno mandatorum animus offensus, fiat omnium reus. Idcirco veræ beatitudinis amator ab omni labentium rerum iocunditate sese extrahat, & auertens se conuertatur ad dilectionem æternorum. Contempletur ex desiderio incommutabilem & immensam vnitatem Dei, eandemque Trinitatem Deitatis incapabilem fidei intellectu comprehendat. Ob cuius amorem, expletis gradibus ab omni strepitu rerum, & appetitu concupiscentiarum alienum se faciat, quoad possit videre Deum, quantum potest ab his qui huic sæculo moriuntur. Hunc itaque tantùm quisque videt in quantum sæculo moritur. Videt, inquam, per speculum & ænigmate quodammodo certior, quia iocundior ei species lucis incipit apparere. In futuro autem, qui vsque ad hunc attigerint gradum, iam mundicordes Deum sicuti est mentis oculo videbunt. Et ideo spiritus intelligentiæ huic gradui iure aptatur, quoniam intellectus oculus mentis est, itaque expletio mandatorum Dei intellectum aperit, sicut Propheta canit, *A mandatis tuis intellexi*. Vnde constat cor mundari debere, & vitam virtutibus illustrari, vt simus lux in Domino. Quibus respersi votis, in lucem nobis clarescant omnia, & affectibus prosequantur, tale quippe cor regnum iure dicitur Dei, & ideo vt fiat in nobis oramus, *Adueniat regnum tuum*. Regnum itaque Dei munda possessio est, & tantò integrior, quantò plenior virtutibus, & purgatior vitiis. Quia vt dixi, quamdiu mentem vitiorum caligo, torporque ignauiæ cæcat, non dico lucem esse, sed nec nos lucem videre posse dubito. Verùm nec aliis oculis videbitur Deus Trinitas, quā oculo mentis. Nec dubium quod beati mundicordes dicuntur, quorum mentes præmissa beatitudinum exercitia illustrant, & earum munditia directionem cordis ad Christum gubernat. Nimium quoque miseri & infelices, quos adhuc intentio vitiorum cæcat. Quia sicut fastidientes esuriem iustitiæ vitaliter non recipiunt: ita cæcati peccati caligine, lucem licet fulgentem videre nequeunt.

BEATI, inquit, *pacifici quoniam filij Dei vocabuntur.*] Pacificorum igitur beatitudo, adoptionis est merces, qua exspectatur vt simus filij, quod spe iam dicimur. Nihil ergo nobis amplius aut perfectius repromittitur. Et ideo summus est iste A gradus, ad quem purgatus quisque semper intendit, & illustratus dirigitur. Qui veritati nec seipsum quidem confert, nec eum quem sicut seipsum diligit. Ita vt neque placendi studio, neque vllius commoditatis voluptatisque lucro, aut certè aduersitatis periculo frangatur vel deterreatur à vero. Talis nempe ad hanc, & ad spiritus sapientiam, quæ maxima donorum est, ordinatè peruenit, qua pacatus Deo tranquillus adoptione beata fruatur. B Sed hæc primùm à nobis rectè incipitur, quia donec lex carnis repugnat legi mentis, pacati non modò alteri, verùm nec nobis esse possumus. Interdum autē inoffensè medicinam aliis ferre nequimus, qui diuisi in nobis intus ciuili bello vastamur. Idcirco prius sedandi sunt omnes animi motus carnisque frænandi, deinde componamus subiicientes eos spiritui, mentique ac rationi, calcantes domādo omnes concupiscentiarum rimas, ita vt imperet in nobis quidquid excellen- C tius est, & totus homo noster Spiritus sancti pareat disciplinis. Tunc rectè fons pacis ad alios deriuatur, cùm in nobis manauerit, & omnes partes animæ ac corporis occupatas tenuerit. Oportet ergo, quantum ex nobis est & cum omnibus hominibus pacem habere. Deinde inter se & in se, dissidentes iustitiæ affectu, singulos in se & cum omnibus pacatos exhortando, mouendo, agendo, restituere. Vera quidem pax est, vbi nihil repugnat. Quapropter etsi nobis pacati su- D mus, sollicitè consideremus ne à sanctificatione nominis Dei in aliquo discrepemus. Sed patris nomen in filiis dedicatum, vita & moribus ostendatur. Vnde oramus, *Sanctificetur nomen tuum*, ceuera vt & nos sancti simus. Igitur pax ista, non nisi voluntate bona nutritur, quod benè in ortu Saluatoris Angeli cecinerunt, *Gloria in excelsis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis.* Luc. 2. 14. Hanc quippe mundus dare non potest pacem. Hanc Iesus quasi hæreditatem & Testamentum ad- E optionis suis reliquit hæredibus, *Pacem*, inquit, *do vobis, pacem relinquo vobis.* Ioan. 14. 27. Et verè magnum hæreditatis cōmerciū, quo filij patris efficimur & regnū sortimur æternū. Sed quærendum pax quam suis distribuit discipulis, vtrumne illa sit, de qua dicit Apostolus, *Pax Dei quæ exsuperat omnē sensū.* Philip. 4. 7. quod si omnē superat sensū, saltē quomodo Apostolorum? vel quomodo secūdum eam pacifici esse possumus, quā nec capimus? Omne enim quod exsuperatur, nec

Cap. V.

attingit ad eum quod præminet, quia lõgè inferius pressum sua infirmitate iacet. Idcirco si pax Dei omnem sensum superat, sensus humanus eminus in se victus iacet. Vnde fortassis eam quæ superexcellit, non dico capere, saltem quantum ex se est, nec attingere valet. Ex quo constat, si sensus eam præminentem minimè capit, nec recipitur; & si non recipitur, fortè nec datur. At verò, quia datur, summopere cogitandum est, quomodo capi queat. Quia quod Veritas promisit, nec mutatur. Relicta est autem pax Apostolis, in tantùm non modò vt ipsi pacifici essent, verùm vt omnis mundus penè per eos, pace Dei pacatus, restituatur. Idcirco aut sic accipiendum quod sensus eam non capiat, sed ipsi clementer vt adoptentur capiantur ab ea, aut certè magnitudine sua superat ne capiatur vt est, quanquam pro capacitate sensuum rationabilium vtique capi queat. Non quãta est, inquam, sed quantum ad reconciliationem adoptionis sufficiat. Igitur nulli dubium quod infinitas æternæ pacis excedat sensum nostræ capacitatis. Hac de causa pax Dei istis intelligentiarum modis nostros exsuperat sensus, dum iræ filiis pax de cœlis gratis mittitur, & pace Christi reconciliati, non illi eam prius, sed ipsi comprehenduntur ab ea. Quæ nimirum pax, rectè superat omnem sensum. Quid igitur scis quomodo filiis iræ pax conueniat? Aut scis quomodo tranquillus in pace Deus habitans, ac si securus, iudicat vniuersa? Et quod mirabilius est, pax totius Trinitatis, quanta & qualis, quis agnouit? Vbi potestas vna & Deitas prædicatur. Vna quippe virtus, vna operatio, & indiuisa voluntas. Puto tanta & talis pax, nisi quodammodo sensu fidei & intellectu capiatur, mens eadem pace non illustratur. Illustrata autem, si se hanc altitudinis infinitatem comprehendisse præsumit, eo sensu euacuatur, quo priuatur luce veritatis, & præsumptionis errore premitur. Inde fortassis est, quod tantæ pacis altitudo sensum intelligentiarum omnem effugiat & excedat; substantiam tamen fidei, & illustrationem intelligentiæ, quod sit, & tanta ac talis sit, quanta in sacris litteris prædicatur, sensus omnino intelligentiæ non relinquat; imò gaudet sentire & illustrari, nec non & semper per gratiam eidem paci reconciliari. Idcirco se abducit ab omni, quod ab ea dissentit, vt possideat donum de cœlis sibi allatum. De cætero cùm fuerit ipse in se hinc inde pace Christi possessus, tunc vtique beatitudo adoptionis præstabitur, quia in nullo sanctificationi, quæ filiis debetur, contraitur. In nullo igitur totius Trinitatis regno rebellatur, in nullo voluntati Dei contradicitur. Sed donec carne grauamur, talis & tanta pax ad liquidum vix aut nunquam seruatur. Quia quam sæpè in nobis etiam ipsis reluctamur. Verùmtamen pacatus homo, interius pacis fœdera custodiens, ea quæ repugnant exterius domat, reprimit & componit, in nullo tamen (quia fidem seruat quam promisit, licet bellum gerat cum vitiis) illam abrumpit pacem, quam Deus indulsit. Hinc scriptum est, *Pax multa diligentibus legem tuam Domine, & non est illis scandalum.* Ps. 118. 165 Alioquin quamdiu ab hac diuidimur, timendum est, ne potius iræ filij quàm adoptionis connumeremur. Sed tamen Deus, qui nostram fragilitatem inspicit, docuit plura reconciliationis medicamina; vt quia quotidie offendimus, quotidie pacem quærentes vitæ documentis obtemperemus. Hactenus igitur incrementa virtutum inspexi, restat, quanta per incrementa præmiorum consideremus. Quia profectò licet minus intelligam, sicut augmenta virtutum, ita sunt repromissa & incrementa meritorum. Nec enim iure vniformis meritorum repromittitur ratio, vbi non omnium vna eadémque virtus antecesserit. Sed diuersis laboribus diuersas retributionum mensuras diuinus sermo instituit. Vnde licet beati dicantur, quorum sunt regna cœlorum, & beati qui possidebunt terram, ac cætera quæ sequuntur, multum interesse tamen credimus, inter perceptionem consolationis & plenitudinem saturitatis iustitiæ; multúmque distare inter illos qui misericordiam consequentur, & illos qui gloriosissima Dei visione frui meruerint. Alia ergo est claritas Solis, alia claritas Lunæ, alia verò claritas stellarum. Stella enim à stella differt in claritate, ita & resurrectio mortuorum. Nam regnum cœlorum in commune est omnibus reconciliatis Deo passim, infra quod nimirum varia præmiorum merita sunt discreta. Sed tamen aliquid maius est, intra ipsum quippiam dignitatis iure specialiter possidere. Ergo inibi multiplices sunt mansiones, & ideo fit de tantæ felicitatis

CAP. V. possessione consolatio. Iam saturati iustitia maius aliquid est, quàm consolari à luctu: & ad vltimum Dei filium esse, quàm à reatibus misericordiæ veniam promereri. Veruntamen infra palatium summi regis, quia plurimi sunt gradus, iam ille perspicuus est in numero, cui claritatem & vultum æterni regis indesinenter ampliùs videre licuerit: sed ille excelsior, qui vltimam quam prætulit adoptionem gloriosus percepent. Et notandum quod generaliter omnium vnum dicitur regnum cœlorum, etsi specialitas connumeretur meritorum. Quia licet illius iure queat dici qui saltem in eo nouissimus esse poterit, tamen vniuersorum dignitas in commune erit, dum in omnibus singula per caritatem etiam vltimus possidebit. Ideoque ibidem quanquam differant in claritate distincti, tamen per dilectionem omnia possidentes cuncti in eo satis abundéque beati erunt. Beatus sanè sicut dictum est iure ille accipitur, qui nihil mali vult, & omnia habuerit quæcunque vult. Propterea licet extremus in eo regno rectè beatus dicitur, qui nihil extra gratiæ meritum appetit, nec vult amplius, quia nihil iniustè vult. Sed beatitudinis gratia ditatus etiam claritatem & gloriam aliis attributam, per caritatem velut sibi concessam possidet. Vnde beati omnes fide creduntur, etsi infra eum meritorum claritas differat. Sed cur eas octo dixerim, cùm non nisi septem donorum præmia laborantibus promittantur? Nam octaua earum repromissio, non alia quàm prima verbis reiteratur, *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorum.* Et,

BEATI, inquit, *qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, quoniam ipsorum est regnum cœlorum.*] Hinc liquidò patet quod mysticum est in numero, quidquid iteratum est in promisso. Infra septem quidem, prius idem sonat, sed connumeratur extra septem, vt gloria sacræ resurrectionis in Christo his octo præmiorum gradibus consecretur. Octaua namque resurrectionis dies, ipsa est quæ & prima; in qua prius ab exordio lux creata legitur. In eadem quippe die creata, in qua demum amplioris vitæ gloria illustratur. Interea etsi eadem videatur præmij pollicitatio, tamen potioris præminet dignitate; quia nunquam æquale dixerim incipientes & perfectos præmium percepturos. Vbi docemur fortassis mysticè, quod primum sit regnum

A cœlorum, dissolui & esse cum Christo, quando Sancti rapiuntur in nubibus in aëra, obuiam Christo. Tunc quidem multi dormientium surgent, isti in vitam æternam, illi in opprobrium. Primùm scilicet regnum propositum in absolutione corporis, imò prius vt absoluatur ab omni mundi concupiscentia & carnis illecebris, ac demum spiritu paupertatis possessus iam in cœlestibus spe subue-
B ctus, mente incipiat conuersari. Quod alioquin satis signanter Euangelista innuit, dum non de futuro, sed ex præsenti repromittit dicens, *Quoniam ipsorum est regnum cœlorum.* Ad hoc quippe iam de præsenti illinc eos regnare adstruit; quatenus interea spes omnia inter pressuras & varios rerum euentus corroboret. Quia facultas regnandi propter ditissima donorum munera iam suppeditat, vt ad futura firmius inhæreant, & regnum quod perceperunt instantius appetant
C & custodiant. Vera quippe paupertas Christi non immeritò iam regnare promittitur; quia interius mente quàm exterius carne, ab omni voluptate mundi & desideriorum illecebris aliena, tota, fauente Spiritus sancti gratia, supra gaudia futuræ vitæ innititur, & sola quæ Dei sunt delectatur. Hæc namque virtus de timore Dei nascitur, sicut & reliquæ sex beatitudines, singulæ de singulis Spiritus sancti donis generantur. Vnde Propheta, *Et requiescet super eum spiritus Do-* Esa. 11. 2.
D *mini, spiritus sapientiæ & intellectus, spiritus consilij & fortitudinis, spiritus scientiæ & pietatis.* Nouissimè autem velut quiddam specialius acsi municipium secretionis ab omni labe peccati, intulit, dicens, *Et repleuit eum spiritus timoris Domini.* Non enim quoscunque repleuerit, capaces alterius rei esse plenitudo timoris sinit. Et ideo quanquam imitatrix sapientiæ hæc virtus sit, sicut & paupertas beatitudinum, non modica tamen æstimanda est; quoniam etsi diuitiæ salu-
E tis, sapientia, & scientia, tamen à Propheta, timor Domini ipse thesaurus eius, rectè probatur. Plurimas enim profectiones hæc mansio paupertatis habet, sicut & reliquæ mansiones: idcirco non perfunctoriè cogitanda est; præsertim cū ipsa iam non de futuro, sed de præsenti spei allatu, diues in cœlestib. regnat. Cæterum post carnis resurrectionē quasi secundum regnū perfectorum, non incōuenienter accipitur, in quo processus māsionū, & diuersa meritorū prēmia numeran-

CAP. V.

tur. Sed Martyribus, qui propter iustitiã patiũtur iure illud integrè mox conceditur; quoniam dum ad altiora per gradus virtutũ se tulerint, ea quæ sunt sublimiora percipientes, ilicò etiam illis inferior dignitas non negatur. Non enim euacuatur prioris vitæ præmium, dum amplior meritorum gloria virtutibus cumulatur. Et ideo vt dixi, vltima beatitudinis repromissio sic mysticè temperatur, vt & vna sit de septem, & tamen eisdem verbis repetita præmineat extra septem. Ex quo B liquidò patet, quod omne illud regnum beatitudine incipitur, & interius meritorum claritas iisdem gradibus illustratur. Finis quoque & principium, non aliud quàm vnum regnum cœlorum rectè concluditur: quod licet septem Spiritus sancti donis credentibus reseratum sit, & præmissis septem charismatum precibus longè diu expetitum, totidemque virtutibus harum beatitudinum inhiãter quæsitum: tamen non absque octaua Christi C resurrectione illius præmia consequetur. Ad quod velim, lector, animum parumper altius attollas, & vide quàm consona & mystica Dei hinc inde pateant Sacramenta. Haud dubium quin, sicut septem Spiritus sancti donis omnia virtutum munera largiuntur; ita eisdem septem precibus auctore Deo quotidie cuncta præsentis & æternæ vitæ salutaria postulantur. Et cùm præstitum fuerit quod oramus, totidem harum beatitudinum virtutibus cœlorum munera, per octauam D Christi resurrectionem ad vitam prædestinatis iuxta opera singulorum connumerantur. Quia profectò iuxta fidem Apocalypsis, septemplices spiritus in orbe terrarum missi, septiformem Christi Ecclesiam perlustrantes, suæ potestatis ditione operantes, quasi septem candelabra coram Dominatore lucentia, virtutum scilicet opera quotidie peromant, & in pinguedine caritatis vt magis magisque luceant, accendunt. *Apoc. 1.*

Obsecro Domine Iesu habeam & ego E inter has beatitudinum lampadas lucens recti operis candelabrum, & ne mihi moueatur donec tuo firmetur acceptu, vt coram te luceat in æternum. Veni ergo quæso, & doce me harum doctrinarum tuarum disciplinam. Non igitur quod sub istius calculi Sacramento omnium prædestinatorum merita vt luceant colliguntur, neque absque magno, vt iam dictum est, profunditatis mysterio, tuus sanctus Euangelista præmiserit, quod residens a-

A perueris os tuum; scilicet quia reserasti thesauros sapientiæ & scientiæ, eructasti autem profunda gratiæ tuæ arcana, sæculis & generationibus abscondita. Tali nimirum tuus prædoctus Apostolus magisterio postulat orare, vt detur ei sermo in apertione oris. Vnde imploro & ego reseretur mihi os scientiarum claue, quia verbum tuum ex te clausū est oris. Qua peto, quotiens loquendum est, potius laxatis silentij catenis, tuarum mihi eloquia intelligentiarum pateant. Intelligam enim quod septem sint dona, sed vnus Spiritus, septem orationes, sed vna petitio. Vnde Propheta, *Vnam petij à Domino, hanc requiram*, septem virtutum beatitudines, vna nimirum caritas, quibus & ipsa inpræsentiarum quasi suis ex membris nititur ac firmatur; septem incrementa meritorum, sed vna ex resurrectione Christi virtus, quæ est octaua, ex qua regnum cœlorum patientibus pro iustitia repromittitur. Profectò hanc ideo beatus Euangelista sub mystico reseruauit numero, quia & pro octaua plurimi inscribuntur Psalmi. Quia sicut octaua Christi immortalitas virtutum summè nituit: sic beatitudinis huius octauæ, prædestinatorum remuneratio erit. Sed & in Salomone, *Da partem*, inquit, *septem, nec non & octo.* Fortassis quia prælatarum virtutum numero facti opera iubemur impendere, & tamen octauæ spei nostræ, quæ Christus est, protocessus meritorum, & largitoris beneficia ex integro totum tribuere. Alioquin per se ad hæc quis idoneus? Imò vt idonei essemus, missi sunt in orbem terrarum septem spiritus Dei, vnde vniuersa virtutum dona profluant. Sub quorum sanè obtentu, in oratione Christus votorum preces edocuit. In quibus pendent omnia vitæ odoramenta: quanquam necdum sciamus, teste Apostolo, quomodo interdum orare oporteat. Vnctio enim spiritus docet nos de his omnibus. Aliter autem, nec secundum dona ipsius viuere, nec ea salubriter precibus implorare, nec beatitudinum promissa feliciter valemus adipisci. Et ideo prius dona gratis largiuntur negotiorum, deinde virtutum exercitia, secundum donorum talenta, exiguntur cum lucro, etiam & post certamina vitæ præmia sub militiæ penso recompensantur. Ad quod Saluator noster preces totidem docuit, vt & dona copiosius petantur, & percepta virtutibus officiosissimè locupletentur. Quorum profectò remuneratio felicius augmentata in cœ-

CAP. V.

Ephes. 6. 19. *Psal. 26. 4* *Eccl. 11. 2.* *Rom. 8. 26*

lestibus, nobis sudantibus præbeatur. Sed nihil acrius in vita credentibus, quàm pati pro iustitia mandatur. Quia vera esuries iustitiæ tunc probatur, si ante quisque pro ea velit mori, quàm fidem ex qua iustificatus est, sinat falsitatis mendacio violari. Veruntamen hæc vltima & præcipua vitæ beatitudo, septem præcedentibus suppleta donis, rectè vt teneat quod accepit vltima Martyrij passione, felicius decoratur. Alioquin sine his ad passionem ire imbecillis est conatus, quod mortalis infirmitas acerbitate pœnarum citò vincitur. Propterea Christi miles pacis tempore virtutum muniendus est armis, sine quibus nemo gloriosa gerit certamina. Possunt enim istæ, si persecutio desit, dono Christi militiæ palmam absque sanguinis effusione expeditius promereri; illa verò si tempus adsit passionis, nūquam sola mortis audacia sine istis salubriter coronari. Nemo igitur sine pace Christi, nemo sine mundo corde, vel sine misericordia pro iustitia patitur. Sanè quis vnquam dixerit aliquem sine amore iustitię tormenta rectè sustinere? Nemo inquam, absque compunctione cordis, & futuræ patriæ desiderio, libenter pro eo morti subiicitur. Nemo absque Christi mansuetudine, nemo absque paupertatis affectu, præsertim cùm verus Athleta Dei nec se velit sibi seruare; sed cum vitæ dispendio magis Creatori lucrifieri, seu pro iustitia eligat citius immolari. Aliter autem quisquis non pro iustitia deuotè, sed culpis exigentibus alia qualibet ex causa dignè patitur, non beatitudo, sed vltio peccati æquitaris Dei iudicio cumulatur. Hæc de his dicta sufficiant. Cæterum species harum virtutum Lectoris efficacia solertius discernat; quod & legislator Moyses decem præcepta in monte generalia prius proponens, deinde eadem suis explanat partibus, & præceptorum summam pluribus ex causis replicando, rursus diuidit per species: ita & Christus volens ostendere se per Spiritum sanctum illa docuisse, simili modo nunc, ac si virtutum genera, octo beatitudinum proposuit verba, ex quibus ni fallor, quæcunque docuit in eodem monte, pendent omnia. Sed qui obscurius paucis verbis plura concluserat, rursus personis ac negotiis congruentia, latius exponit, vt singulis singulas sententiarum partes edisserat & coaptet. Proponit enim prius in vtriusque legis oraculo sententiarum genera verbis paucis conclusa. Nimirum

A quia species rerum quàm sæpè vim minuit generis. Deinde illa sapienter diuidit in partes, quod diuisio in causis difficillimis, ad capescendum plurimùm valet. Vnde prudens auditor deuotus perpendat, quod simul in paucis collectum, fortius ac mirabilius viget. Deinde sparsim numerosiora singulis rebus specialius attributa intellegat; & quod suo proposito congruere viderit in parte, fidelis accipiat in toto, velut sibi clarius reseratum. B Ne aut specierum varietas vim summamque beatitudinū extenuet, aut simul cōpositam moralium intelligentiam sentiendi obscuritas confundat. Igitur hac de causa has octo videtur gradatim prius enumerasse, postea verò, figuratarum species significanter reassumpsisse. Vnde secundum antiquam translationem.

BEATI *estis*, inquit, *cum vos oderint omnes homines, & dixerint aduersum vos omnia mala, & expulerint vos.*] Quibus profectò verbis patet quod dico, quod nihil aliud C in his, quàm virtus octauæ beatitudinis latius recapitulatur, & persecutionum partes pro iustitia plenius exponuntur. Nam supra generaliter absolutè omnibus illa dicuntur, hîc verò specialiter Apostolos eorum sequaces pro iustitia passuros, expressius pronunciatur. Sed tamen & illa Apostolis, & hæc vniuersis pro Christo conueniunt patientibus. In qua nimirum sententia, ex quibus vna Ecclesiarum pressura continuatur, tria persecutionum genera designantur; quia aut cor- D dis odio persequuntur bonos iniqui, aut maledicis dilaniant verbis, aut quod scelestius est, factis pelluntur malignis. In his quippe sceleratorum gradibus tota aduersantium hominum crudelitas designatur. Sed habent istæ partes singulæ quibus conficiantur rursus suæ fraudis membra. Vnde expulsio rectè duobus modis accipitur; scilicet dum aut à consortio ciuium interdum aliquis cum iniuria segregatur, aut dum vita præsens suis sedibus pulsa, caro morte perimitur. Quo E tamen facto, nulli dubium pro iustitia, quod melius mortua viuat. E contra illi calumniantes iure mentiri dicuntur, si nos iustitiam sectantes pro Christo deuotè patimur. Alioquin reatus sui pœnam luit quisquis culpis exigentibus damnatur. Hinc est quod gaudere patientibus, & exultare pro iustitia monet; quia conscientia rectis & fida deuotio, nihil aliud requirit quàm iustitiæ culmen. Vnde profectò, quod supra regnum cœlorum, hîc

CAP. V. copiosa in cælestibus merces futura signatur. Sed ne fortè quod dicit durius audiatur, temperat exemplo prius passionis rigorem: vt tantò facilius tolerent quod minatur, quantò feliciùs cognouerint, per hæc se ad æterna peruenturos gaudia quæ promittit.

SIC *enim*, inquit, *persecuti sunt & Prophetas qui erant ante vos*.] Ac si patenter dicat, eorum exempla vos inuitant; quia sicut veritas est, meum illi pronunciantes aduentum pro iustitia sunt perempti. Idcirco vos minimè dubitare potestis me sequi per labores ad gloriam, dum eos quorum Prophetias probatis in me impletas, cernitis ante triumphum passionis deuotos ac fideles sine exemplo succubuisse in mortem. Hæc iuxta exemplaria priorum dicta sint. Cæterum nostra interpretatio.

BEATI *estis*, inquit, *cùm maledixerint vobis, & persecuti vos fuerint, & dixerint omne malum aduersum vos, mentiētes propter me*.] In quibus nimirum verbis, eadem videntur significari; præsertim cùm maledicta ex cordis odio fiant, & persecutio vna cum variis suppliciis vitam à corpore expellat. Quibus tamen tunc rectè gaudere & exultare iubet, si exterius hæc omnia propter Christum, qui vera iustitia commendatur, patienter ferunt; interius verò spei beatitudo veritatis conscia vberius pollet. De quibus Propheta, *Omnis gloria eius filiæ Regis ab intus*. Vnde licet extrinsecùs persecutiones & alia quæque sæuiant, nobis tamen gaudere conuenit, quibus merces in cœlestibus copiosa seruatur. Et non solùm gaudere, verùm & exultare præcipimur, quod tantò vberior merces erit, quantò gaudio & exultatione pro Christo in tribulationibus deuotior fides fuerit. In cœlestibus autem, non superiores mundi partes dici arbitror, neque in rebus volubilibus, sed in spiritalibus firmamentis quoque vbi nulla corruptio dominatur. De quibus profectò cœlis Paulus aiebat dicens, *Nostra autem conuersatio in cœlis est*. De spiritalibus itaque bonis gaudere, & ea semper lucra sectari, non solùm in eisdem thesaurizare, verùm etiam iam conuersari est; quia vbi thesaurus ibi & cor vestrum erit.

Psal. 44. 14.

Philip. 3. 20.

VOS *estis sal terræ*.] Sal vtique pro sapientia figuratè accipitur. De qua Paulus, *Sapientiam*, inquit, *loquimur inter perfectos*. Sapientiam autem, non huius mundi, neque principium mundi huius qui destruuntur, sed loquimur Dei sapientiam in mysterio absconditam, quam prædestinauit ante sæcula ad gloriam nostram. Nec itaque mirum, si eos sapientiam voluit appellari, qui & dij & lux sunt vocati: equidem non substantialiter, sed per gratiam; multis huiusmodi nominibus sublimati. Sal terræ, id est, sapientiam eos dicit, propter donum Spiritus sancti, ex quo sunt veræ sapientiæ participes facti. Etsi quærenda est proprietas dictorum, aquæ & ignis, quibus duobus sal conficitur, cogitanda sunt elementa. Vnde in Psalmo, *Transiuimus*, inquit, *per ignem & aquam, & induxisti nos in refrigerium*. Ac si patenter dicat, vos estis sal terræ, quia ex aqua Spiritus sancti, quam ego dedi vobis, & igne tribulationis, in vnum sapientiæ saporem concreti. Vel certè per aquam baptismi & ignem caritatis renati ad condimentum terrenarum mentium dati estis. Terrenarum enim mentium insipientia, quia terram sectantur, cruentat animas. Idcirco salis officio ad saliendas eas data est doctrina Apostolorum. Quidquid enim sale conditur conficiendo caret sanguine & putredinem purgat. Vbi autem peccati corruptio sale desiccatur sapientiæ, vermes non demoliuntur, nec sapor infatuatur. Vt igitur cibus non est aptus ad comedendum, nisi sale condiatur: ita sermo vtilis non erit ad disciplinam, si Apostolicæ sapientiæ non habuerit documentum. Hinc quippe dictum est in Leuitico, *Ne auferas sal fœderis Dei tui de omni sacrificio tuo, nec non & in omni sacrificio sal offeres*. Videlicet in omni munere, vt quodcumque docueris aut correxeris, in quocunque proposito versatus fueris, Apostolicam sapientiam & imitationem semper habeas. Igitur quantum ad eloquentiam spectat Latinitatis, istæ sententiarum clausulæ videntur ad eum pendere locum vbi dicit, vt sit plena oratio, *Docebat eos dicens*. Docebat autem, inquam, eos dicens, *Beati pauperes spiritu*, & cætera quæ sequuntur. Necnon &, *Vos estis sal terræ & lux mundi*; seu ad informationem eorum, qui credituri erant, *Beati eritis cùm vos persecuti fuerint, & dixerint omne malum*. Omne itaque malum cùm dicit, simul vniuersa malignantium comprehendit genera verborum.

1. Cor. 2. 6.

Psal. 65. 12.

Leuit. 2. 13.

QVOD *si sal euanuerit, in quo salietur?*] Ac si apertè dicatur, si Doctor errauerit, à quo Doctore emendabitur? *Vos estis*, inquit, *sal terræ*. Quod si vos metu temporalium rerum, aut concupiscentiarum affectu, omiseritis saporem sapientiæ, qui eritis per quos vestræ fatuitatis insipien-

Cap. V.

A tia & vitiorum error auferatur? Et notandum quod huius sententiæ propositio quasi solis Apostolis dirigitur; sequens autem assumptio de cunctis, qui magisterij censentur nomine, pronunciatur, & in fine de vniuersis concluditur. Nec dubium quin sal terræ vocentur per doctrinæ virtutem, qui saliendi officium susceperunt ad condiendas fidelium mentes, & corpora æternæ vitæ verbo eruditionis seruanda. Vnde necesse est audiant temerarij, absque vllo salsitatis emolumen- B to, hoc in loco quàm terribilis euanescentibus in doctrina sacri officij sententia concluditur.

A D *nihilum*, inquit, *valet vltra, nisi vt mittatur foras, & conculcetur ab hominibus.*] Foras autem extra Ecclesiam, vel fortè extra officium docendi, quia saporē non retinuit gratiæ, mittendum significat. Quia si vera comparatio salis secundum generis sui naturam pensatur, rigorem emolliendi nulla manet argumentatio, eo quod, si euanuerit à sapore, nullis vsibus C vlterius aptus esse cōuincitur. Sed vtrum de vita Doctoris, an solùm de doctrina, vel simul de vtroque dicatur, non temerè iudicandum puto. Præsertim, cùm alibi dictum sit, *Super cathedram Moysi sederunt Scribæ & Pharisæi. Omnia*, inquit, *quæcunque dixerint vobis seruate & facite, secundum opera verò illorum nolite facere.* Ecce hoc loco sanam eorum doctrinam commendat; agentibus ergo quis negat illa proficere, dum veritatis magister operibus quæ præcipiuntur iubet seruari? Verumtamē ope- D ra mandat non imitari, doctrinam verò eorum exsequi. Haud dubium quin deterrentis exemplo veritatis magistris noui Testamenti, sicut & de iustitia sensim Pharisæorum ista conclusit; ne moribus impugnent, quæ verbis docuerint. Alioquin, licet habeat condimentum sanæ doctrinæ, & saporem veræ sapientiæ, tamen periculosè ad docendum præsumit, qui sibi factus insulsus, alios vitiorum suorum fœtore corrumpit; qui etsi non eiiciatur foras, iam vtique conculcatur ab E omnibus, dum eius vita cōtemnitur. Cōtemnitur autem rectè, si talis est vt ad nihilum vltra valeat. Immò amisso saliendi sapore ne possit condire corrupta, proteritur pedibus subditorum. Cæterum sanctus & verus minister Christi, quamuis in terris multa sustineat, & derideāt eum mali, tamen conculcari non potest, quod mente fixus in cœlo manet. Vnde signāter Apostolos veritas præstruit, ne perceptam exinaniant in se sapientiam, vllius rei gratia, aut timore, aut concupiscentia, aut torpore, sed maneant in soliditate salis semper reminiscentes cuius naturæ sint, & quid ab opifice receperunt.

Mat.23.a. (beside: dictum sit, Super cathedram Moysi sederunt)

V O S *estis lux mundi.*] Lux vtique ideo sunt vocati, quia veritatis lucem percipientes, in Christi corpore per gratiam sunt assumpti. Ex quo & Apostolus. *Fuistis enim aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino.* Ephes.5.8 Luminis enim natura est, quocūque inferatur, vt tenebras foras mittat: ita & Apostoli, lux in Domino effecti, quia mundus extra cognitionem Dei positus tenebris ignorātiæ cæcabatur, positi sunt vt per eos omnes illuminentur. Hinc quoque Propheta de Christo vel ex persona quorumlibet signanter ait, *Posui te in lucem Gentium, vt sit salus mea vsque ad extremum terræ.* Esa.49.6. In lucem itaque sunt cùm ad illuminationem fidei diriguntur, salus verò cùm ad sanitatem. Et ideò sal eos esse supra cōmemorat, vt eorum sapiētia corrupta sanentur. Siquidem per illuminationem gratiæ lux dicuntur, vt illorum illustratione ab humanis cordibus tenebræ pellantur. Quod & Propheta de Domino, *Dominus illuminatio mea & salus mea.* Psal.26.1. Quibus duabus sententiis integritas nostræ salutis exoratur. Propterea & Apostoli, quatenus Dij secundum gratiam intelligantur, non solùm sapientia in salutem, verumetiam & lux ad illuminationem huius mundi sunt vocati. Vnde & in quibusdam codicibus ad distinctionem alterius sæculi, additur *huius*, demonstratiuum. Ac si patenter dicat, vos estis lux huius mundi ex officio, & sal terræ pro ministerio. Ego autem quia lux vera sum, ero vniuersis in lucem sempiternam. Porrò mundi nomine, aut vniuersalitas humani generis designatur, aut hi tantùm, qui de hoc mundo in maligno posito electi per Christum accipiuntur. Quod si vniuersaliter lux mundi intelligantur, fortassis; quia cunctis ad perceptionem fidei sunt directi. Sin autem secundum prædestinationem eorum, lux iure dicuntur, qui per eos ad vitam illuminantur. Quod etsi lux in tenebris lucet, tenebræ tamen eos, imò Christum per eos, non comprehenderunt; si enim apprehenderent, vtique nequaquam tenebræ remansissent. Præterea & Apostoli cùm essent filij tenebrarum, facti sunt per gratiam Spiritus sancti, lux in Domino. Non à natura quidem, sed per efficientiam doni, iuxta quod scriptum est, *Qui adhæret* 1.Cor.6.17

CAP. V. *Domino vnus Spiritus est.* Et notandum quod eadem sit hæc gratia in Apostolis, per quam supra beati mundicordes efficiuntur; quorum corda mundantur fide & intellectu. Hoc sanè lumine rectè Deus videri creditur, quo profectò diuinitus illustrati Apostoli cohærentes luci, à parte maioris gratiæ, iure lux mundi sunt nuncupati. Nam & supra quod sal vocantur pacificis congruit; quia sine sapientia condimentum pacis non tenetur. Hinc quoque Marcus ait, *Habete in vobis salem, & pacem habete inter vos.* (Marc. 9. 50.) Nimirum quia sal discretionis & sapientiæ absque pace Christi minimè valet: & è contrariò nec pax sine sapientia Deo cohæret. Quibus profectò donis perfectio designatur Apostolorum. Et ideo eis tria hæc summa & præcipua ex his octo specialiter deputantur; quatenus & cætera eos assecutos plenius cognosceres. Vnde sequitur.

NON *potest ciuitas abscondi supra montem posita.*] In quibus ciuitas illa Hierusalem cœlestis, ac si duodecim splendore gemmarum, supra Christum, qui verus mons appellatus est, dedicatur. Quod benè locus in quo eos docebat, demonstrat, ac si apertè dicat: Aspicite quo positi estis, quia locus montem insinuat, super quem vos, in quibus cælestis ciuitas fundatur, constructi estis. Vos enim estis fundamenta ipsius ciuitatis, quæ fundatur in montibus sanctis, & ideo iam à fundamento quasi apertè ciuitas appellamini. Non potest ciuitas supra montem præminentem posita se abscondere, ne, benè aut malè cùm fecerit, innotescat, neque se timore occulere, ne ab hostibus inueniatur. Quapropter dedicate in fundamento quod maneat in culmine. Præparate armaturam ciuitatis, quia supra montem statutis, nulla vobis facultas erit subterfugiendi, neque clanculo quippiam gerendi. Excelsus est enim mons iustitiæ quo propalamini, etsi vos abscondere velitis. Idcircò, munite vos potius virtutum armis; quo ad debellanda mundi aduersantia in lumine præstructi estis. Oculosa quidem in omnibus prouidentia. Nam tria superius specialiter Apostolis deputauit, sed ciuitatem supra montem positam, quod non possit abscondi, absolutè omnibus indicauit. Quippe quia Hierusalem cœlestis, quæ in terris à primordio vsque in finem sæculi de lapidibus viuis adhuc politur, prædestinatorum ordo monstratur. Et ideo iam colligitur in genere, quod sparsim futurum erat per species. Dictum est in Canticis, *Sicut turris Dauid collum tuũ quæ ædificata est cum propugnaculis suis; Mille clypei pendent ex ea, omnis armatura fortium.* (Cant. 4. 4.) Præterea hæc ciuitas aut turris, quia in sublimibus prælata immensas possidet & ineffabiles thesaurorum diuitias, idcirco sæuiant contra eam aduersariæ potestates. Vnde nimirum lectulum Salomonis, Christi videlicet passionem, & resurrectionis gloriam, sexaginta fortes ambiunt, ex fortissimis Israël, omnes tenentes gladios ad bella doctissimi, *Vnuscuiusque ensis,* inquit, *super femur suum propter timores nocturnos.* Quos sanè timores Magister veritatis præcauens, monet in quibus hæc ciuitas à primordio dedicatur, & per eos vniuersa corporis sui membra, vt virtutum se induant armis; quia cunctis hostibus in propatulo positi, nullum delitescendi locum habebunt, nisi cœlestibus se defendant propugnaculis. Et mira Dei prædestinatio. necdum enim constructa etiam suis in fundamentis, quasi perfecta dedicatur. Proponitur ius & prædicuntur futura, cuius Rex & artifex ciuitatis longè ad alia iturus interdicit absconden-di fiduciam ciuibus, vt fortioribus virtutum se circummuniant armis. Vbi si respicias ordinem donorum, cernuntur hæc pertinere ad spiritum consilij & fortitudinis; quatenus habitatores suos interiùs misericorditer consilio regant, & aduersarios exteriùs spiritus valetudine, cum vniuerso fidei apparatu pro iustitia decertantes vincant.

NEQVE *accendunt lucernam, & ponunt eam sub modio.*] Quod si de seipso insinuat, non esse sub obscuro legis, vt quidam volunt, vel sub modio carnis ponendum; tum rectè per candelabrum crux passionis, super quam leuandus erat, & per lucernam introrsus lucentem diuinitas in carne reserata monstratur. Sed tamen circumstantiùs Apostolos & Apostolicos viros lucernas esse putamus, quanquam superiùs gloriosiùs lux sint vocati. Nimirum quia etsi luci adhærentes lux esse meruerant, tamen alterius lumine succensi, sicut lucerna alienis pascitur donis, non oportuit sub modio timoris delitescere illos, vel certè sub commoditate præsentis vitæ abscondere. Sed accensi lumine veritatis, ponendi erant in candelabro, super quod septem lampades mysticè in templo positæ, oleo, videlicet Spiritus sancti gratia iugiter nutriebantur. Cur autem præminentius lampas fidei & bonorum operum lucere debeat, patenter in-

Cap. V.

sinuat, cùm subiungit, *Vt luceat*, inquit, *omnibus qui in domo sunt.* Videlicet in Ecclesia, quæ vna & perfecta domus prædicatur. Vel fortè luceat omnibus in domo huius mundi, quæ sub vno cœlo quasi camera concluditur. Præsertim cùm & supra lux totius generaliter sint vocati.

Sic *luceat lux vestra coram hominibus, vt videant vestra bona opera, & glorificent patrem vestrum qui in cælis est.*] Ac si patenter dicat, sic luceat vt præscribo, sic vtique vt doceo. Doceo autem non sub modio eam ponere, sed super candelabrum: & causam expono, vt qui in domo sunt omnibus luceat lux vestra, & videntes vestra bona opera, glorificent non vos, sed patrem vestrum, qui est in cœlis: opera enim requiro vt videantur, & vt confirmetur vestra doctrina. Neque tamen alibi finis ponendus est operis, nisi vt per ea glorificetur Deus pater, qui vobis lumen verū infudit, & per Spiritus sancti gratiam operandi virtutem dedit. Alioquin cassus labor & vana præsumptio, si non vita doctoris & linguæ officium, ad gloriam & laudem Dei deuotissimè referatur. Et vt omnia colligantur hactenus eos specialiter quàm supra generaliter de omnibus ad plenum instituens, docuit summa & sublimia quippe, vt condiant salis officio ad incorruptionem animas, vt illuminent eas ad intelligentiam veritatis, vt defendant quas acquisierint ab impulsu hostili, defensos verò vt accendant ad amorem diuinitatis. Nunc autem velut cœlestis orator, fortè quia poterant æstimare, quod iura præceptorum veterum vellet infringere, & penitus abolere, occurrit præscius ante interrogata eorum.

Nolite, inquit, *cogitare, quod veni soluere legem aut Prophetas.*] Solueret sanè legem, si mentes credentium ad eam intendere, & quæ dicta erant spiritaliter perficere vetuisset. *Non veni*, ait, *soluere, sed adimplere.* Impleuit enim legis & Prophetarum omnia quæ præmissa sunt ad inchoationem agendæ vel significādæ vitæ, dum & plura superaddidit ad perfectionem moralium præceptorum, & omnia quæ de illo vel Ecclesia erant ab eo completa declarantur, quæ olim in his signata tegebantur. Virtus enim legis & Prophetarum Christus; quia quæ de ipso prædicta & præfigurata fuerant, si ea ipse non impleuisset, omnia verborum ænigmata imperfecta & vacua remansissent. Impleuit autem ea operando, impleuit & perfectio-

A ribus, quæ deerant in parte agendæ vitæ, superaddendo. Impleuit etiam & significatarum rerum arcana, seu Prophetarū mystica Sacramenta, dum quælibet quæ prædicta erant ad liquidum exhibuit, vt vera & fidelia manerent vniuersa. Nam de his omnibus præteritorum exhibitio quæ in lege aguntur, aut de lege credita suscipiuntur, futurorum perfecta est veritatis adimpletio. Idcirco non percun- B ctari debet is de veteribus mandatis, nec mirari de nouis promissionibus, neque terreri de variis pressurarum angoribus, quia ad hoc hæc omnia superaccumulantur, vt ea quæ iam dictis aut gestis præfixa sunt compleantur.

Amen *quippe dico vobis, donec transeat cælum & terra, iota vnum aut vnus apex non præteribit à lege donec omnia fiant.*] Quippe, hoc loco pro affirmatione ponitur, quæ nusquam alias in Matthæo geminatur. Cœlum autem & terram transire fortassis C dicit in meliorem formam, quia promittuntur nobis cœli noui & terra noua. Vnde idem alibi, *Cælum & terra transibunt, verba autem mea non transient.* (Mat. 24. 35) Illuic quippe videntur verba eadem significare, quod & iota; vt sit sensus, quia sicut nec verba transient nisi compleantur: ita nec iota vnum, aut quod minimum est, vnus apex non præteribit à lege, donec omnia fiant etiam quæ in lege minima putantur. Non dico autem transibunt ne sint, sed donec melius sint; iota vnum non præteribit ni- D si operibus compleatur. Nam diximus Christum præcipuis legem duabus impleuisse in causis, scilicet in præceptis agendæ vitæ, quod per iota vnum figuratè satis monstratur; & significandæ vitæ, quod per apicem expressius declaratur. Iota enim apud Græcos sicut decima est in ordine Alphabeti, sic decem significat in eorum numero. Vnde liquidò decem mandatorum agendæ vitæ summa colligitur. Ostendens quod nullum eorum Christus venerit soluere, sed omnia vt perfectiùs fiant, perfectioribus potio- E ra præcipiendo plenius adimplere. Deinde vnum apicem litterarum, minima quæque scilicet præceptorum significandæ vitæ præterire noueris; sed apicem rerum & omnium mandatorum, seipsum scilicet ex lege & Prophetis, vt veritate complerentur, singula perfectius & integrius restituere. Alioquin non video quomodo Euangelista Hebræo sermone hæc scribens non magis Ioth, iuxta proprietatem linguæ adlubere debuisset in figu-

Cap. V.

iure perfectioribus iam discipulis, vel omnibus Christianis dicit, *Nisi abundauerit iustitia vestra plus quàm Pharisæorum, &c.* Plus enim abundat, cùm illi oderint inimicos, & nos eos diligimus; cùm illi tantùm non adulterant, & nos mulierem ad concupiscendum aspicimus; cùm illi non occiderent, & nos nec irascamur. Talia siquidem & huiusmodi, quæ à Christo apposita sunt, poriorem nostram iustitiam Deo commendant, qua iustificatur omnis qui ex fide viuit. Non enim alia est Christianorum iustitia, quàm vera fides ex lege in Euangelio perfectis operibus consummata. Sed quia Scribæ & Pharisæi eum ex lege venisse nullatenus crediderunt, idcirco ea quæ ad completionem præceptorum sunt, suscipere respuerunt. Ex quibus omnibus, nisi Christianorum iustitia plus abundauerit quàm illorum, non poterint, Veritate teste, regnum cœlorum intrare. Sed quæritur ab aliquibus, cùm supra dixerit, *Si quis soluerit vnum de mandatis istis minimis*, deinde, *Qui autem & docuerit sic*, de quibus accipiendum sit mandatis. Si enim de legalibus, quomodo nunc dicit, *Nisi abundauerit iustitia vestra plus quàm Scribarum, non intrabitis in regnum cœlorum*, cùm qui ea fecerit & docuerit sic, magnus sit in regno cœlorum? Vel quid eisdem minimis superaddi fuerat opus, cùm ex his quisque implendo & docendo magnus futurus esset? Vnde, sicut dixi, de vtrisque partibus dictum liquidò constat, Quia qui vnum iota vel vnum apicem, scilicet minima præceptorum legi adhibita, non soluerit, omnia legis & Euangeliorum mandata consummabit. Quoniam dum fiunt illa quæ adduntur ad perfectionem, etiam & illa longè plenius aguntur, quæ præmissa sunt ad inchoationem. Quia qui mulierem non viderit ad concupiscendum, nec fornicatur. Et, si non irascitur, multo remotior ab homicidio erit. Notandum verò, quod iam supra memini, iustitiam fidei virtutum partibus subsistere. Et pulcherrimus ordo perfectionis, vt per eam opus legis verus incipiat Christianus excedere, qua abundantiori profectu iustitiam Pharisæorum præcelleret. Vnde sequitur,

AVDISTIS *quia dictum est antiquis, non occides. Qui autem occiderit, reus erit iudicio.*] Hic magister egregius perfectionē quam venit implere, manifestius incipit explanare, vt vera discipulorum iustitia

Cap. V.

A dignior declaretur. Sed quærendum arbitror cur dixerit, reus erit iudicio? Nisi quia scriptū erat in lege, Si quis occiderit hominem, fellis ira permotus, vt ipse rursus legis iudicio reus morte plecteretur. Exod. 21. 12.

EGO *autem dico vobis, quia omnis qui irascitur fratri suo sine causa,*] &c. quæ sequuntur. Ergo, *sine causa* de medio radendum puto, quia in quibusdam Hebræorum codicibus constat non inueniri, etsi Græcorum pene omnes habeant, seu La- B tini antiquiores. Sed tamen consideranda est ratio, cur Apostolus Paulus ad Galatas scribens, stultos & insensatos eos vocat, quos corrigendo monēs, nō minus fratres appellat, maximè cū & multis laudibus eos commendet. Gal. 3. 1. Vnde pro tali & aliis quibusque causis, fortassis hanc particulam nonnulli sanxerunt, non solùm semel inscribi debere, verumetiam & in aliis duabus clausulis subaudiri; vt sit cum ea parte prior integra verborum sententia: sequens verò, qui dixerit fratri suo C racha, vt subintelligatur sine causa: deinde tertiò, qui dixerit fatue, vt sit integrior sensus fratri suo, sine causa, quasi præcisa sententia subaudiatur. Siquidem hæc illi acsi prouidè considerantes, cesserunt infirmitati humanæ quibus irasci aiunt, natura est ita tamen ne sine causa fiat. Sanè huic sensui fortè videtur illud propheticum iure aptari, *Irascimini & nolite peccare*, Psal. 4. 5. nisi quod omnis occasio iræ tollitur, dum inimicos diligere, & verberanti maxillam præbere alteram iu- D bemur. Veruntamen prius quærendum, quid sit inter eum qui fratri suo irascitur, & eum qui dixerit racha, & qui fatue fratri conuitiatur. Quomodo & pro his gradus pœnarum à leuioribus ad grauiora, donec ad gehennam ignis vsque intentantur. Non enim vltio delictorum varios haberet damnationis terminos, si non etiam commissa in diuino iudicio essent disparia. Ira namque discordiarum fomes & homicidiorum arma, dum adhuc necdum incitata acrius animo tegi- E tur, leuior esse conuincitur, quàm si in voce irascentis affectu exterius prorumpat. Nam ira nihil aliud est quàm motus animi felle amaritudinis contra quemlibet incitatus. Racha verò ira est, cum voce irascentis, sed racha Hebræum esse probatur, significans indignantis animi motum, quas Grammmatici partes, Interiectiones vocant, velut cùm in Latino dicitur, à dolente, heu:

CAP. V.

ab irascēte, hem! Quæ nimirum voces in nullam facilè aliam transferri queunt linguam, vnde nec transferri hæc potuit, sed saporem sensus etiam in Latino cum voce seruauit. Cæterùm qui dixerit fatue maledictionis animo, plus vtique fit reus criminis, quo certa vituperatio contra quem profertur exaggeratur. Neque enim modicus furor est, virtutis grauitatem, & patientiarum violari, & quem Deus sale sapientiæ suæ condiuit, contumelia infatuati sensus lacessere, operantem quoque ac salientem Deum interius fatuitatis verbo impiè derogare. Quapropter magister veritatis integritatem doctrinæ perfectioribus volens ostendere, iota vel apicem superaddidit, non modo vt homicidia de medio remoueret, verumetiam maledicta & verba iracundiæ, nec non & fomitem irascendi penitus de corde tolleret. Vnde quàm terribile sit irasci, etsi humanum sit, pius animus intelligat. Quia quod dictum est antiquis, si quis occiderit reus erit iudicio, hoc & irascentibus dicitur, vt appareat quid sit inter iustitiam Pharisæorum & Christianorum, quæ vera & perfecta esse iustitia prædicatur. Sed quibus modis diuina discretio hæc decernat quis poterit explicare? Nam quod de homicidio in lege, hoc de ira ex Euangelio taxatur. Vnde qui verè pertimescit iudicio reus fieri, erit sollicitus pro ira, nec vnquam atrociora contumeliarum crimina fratribus irrogabit. Veruntamen intelligendum, quia etsi pro ira, velut pro homicidio reus Dei iudicio iudicatur, quia gehennarum in igne variis pro causis differenter vtique puniuntur. Sed inter reum iudicio, & reum concilio, atque reum gehennæ ignis, hoc distare videtur, quod in iudicio adhuc defensioni datur locus. Quæritur enim rectè prius in causæ negotio, vtrumne reus sit qui accusatur, quia in eo statu iuris, quo sæpè deliberatur apud iudices, plurimæ frequenter subueniunt qualitatum defensiones, quibus aut purgatur reus à crimine, aut certè conuictus deprecatur pro eo, accusans se peccasse zeli commotione, aut erroris subreptione, impulsione quoque casus, necessitatis constrictu, reatu obliuionis. Talibus & huiusmodi quampluri mis ratiociniis, antequam in concilio de reatu iudicetur, quàm sæpè rei, vt dixi, aut purgantur crimine, aut supplicatione eis venia impetratur criminis. Cæterum in concilio, quamuis sæpè indifferenter iudicium & concilium ponantur in Scripturis, non cum eodem reo iam agitur, vtrum damnandus sit pro crimine, sed apud iudices decernitur, & conferunt in inuicem, quo supplicio damnari debeat reus, quem constat omninò esse damnandum. In quo nimirum concilio, nusquam aut nulla interdum subuenit ratio, quousq; excipiat reatus sui sententiam. Vnde prius oportet nos deliberare in animo, dum adhuc in cogitatione res affectu persuasionis suggeritur, vtrumne voce proferendum sit quod impellitur. Quia sicut grauior culpa de prolatu, ita in concilio periculosior sententia de reatu. Porrò ad vltimum de perpetratu operis, vel quod minus esse sentitur, de fratris contumelia, quàm terribilis sequatur conclusio, nullis opus est verbis edicere, quomodo reos quos gehenna ignis exurit, culpam sui reatus dānati luunt. Quos fanè delictorum gradus quisquis apud se sollicitus non præcauet, experietur iudicium damnationis de admissis, gehennam verò ignis ex impœnitudine cordis & reatu. Certum quippe est, quod sicut in hac vita nihil felicius bono Christiano: ita nihil illo damnabilius, qui etiam lapsus, dum vacat, pœnitendo non vult cogitare de venia, neque vitiosus bonis operibus inhærendo, cessare à culpa. Sed dum hæc quasi minima contemnimus, causa peccati iam damnati, sicut Apostolus docet, ad nefandiora scelerum crimina pœnaliter peragenda rei relaxamur.

SI *ergo obtuleris munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris, quia frater tuus habet aliquid aduersum te.* & reliqua.] Explanat ergo, quam cœperat, ampliorem iustitiam Christianorum, & fratri, de quo dixerat, cui non est fas irasci, aut racha, vel fatue dicere, multo minus fas in animo quippiam retinere, quod in odium conuerti queat. Immò recordari conuenit Cain & munerum eius, ad quem cùm offerret non respexit Dominus, neque ad munera eius; profectò quia liuorem, atque indignationem in animo contra fratrem gerebat. Vnde dicitur, *Si rectè offers, & non rectè diuidis, peccasti, quiesce.* Quid enim est dicere, peccasti, quiesce, nisi peccasti irascendo, vel inuidendo, aut quolibet pacto quippiam contra proximum moliendo, quiesce ab hac stultitia; cessa irasci vel inuidere, alioquin non suscipiam munus de manu tua? Ecce præceptum,

Cap. V. & exemplum recolimus. Nullus sibi faueat, nullus se decipiat. Quia si contra proximum quippiam mali in animo gerimus, munus Deo quod placeat offerre non possumus. Si verò proximus è contrario aduersum nos quippiam habuerit, non dico iram, sed quamcunque læsionem, in qua nos eum læsimus, & recordamur, etiam in momento sacræ oblationis nequimus quod acceptum sit offerre, donec reconciliemur cum eo quem offendimus. Quid si absens, aut quàm longè fuerit vltra mare, seu extra regionem procul, & tunc quippiam horum in mente veniat, nunquid relinquendum est quod offerimus, & debemus pedibus perquirere, quem fortè inuenire nequimus? Patet omninò sensus, si præsens fuerit is de quo agitur, quod ei supplicando lenire ac satisfacere debemus; quod si prorsus eum attingere nequimus, potius ad eum motibus animi & humili affectu, caræque mentis deuotione, ire conuenit, & prostratis ante cōspectum eius cuius munus offerimus, fratri benignitate cordis deuincti veniam implorare. Nulli dubiū, quantum ex nobis est, qnod cum omnibus pacem habere oporteat, quia ea sola Deo reconciliamur. Ecce Magister veritatis de recordatione præceptum dedit ante altaris faciem. Quid si alibi munus laudis, aut vitæ religionis, vel eleemosynarum, seu quodlibet boni operis sacrificium offerimus; numquid si recordamur aliquid huiusmodi putandum est placere posse illud, quia coram altare non sumus? Aut quo relinquetur munus, si non sumus cum quo relinquere iubemur? Vel si est tale aliquid, quod absque nobis localiter dimittere nequimus, quid ergo agendum est? Vnde constat, quod hæc omnia non secundum litteram religioni sacræ conueniunt: sed potius spiritaliter accipiendum; quanquam & secundum historiam impleta de cultu religionis non abhorreant, vt fides templum intelligatur & altare Christus, ante quem nostræ fidei donaria deuoti offerimus. Ille quippe est illa sublimis cœlorum Ara coram Patris vultu, sub qua Sanctorum animæ requiescunt. In quo nimirum altati fidelium vota & munera holocaustorum offeruntur Domino. Nemo igitur virtutum vota satis defert in holocaustum, qui vsque ad eum fidei gressibus non pertingit. Vbi si recordamur inter Sanctorum frequentiam, quod aliquis habeat aliquid aduersum nos, oportet coram eo munus nostræ deuotionis relinquere, & morum affectione infra conscientiam redire; ibique si abest quem læsimus, satisfacere donec reconciliatis, quantum ex nobis est, pura conscientia munus offerre liceat. Non enim sine causa coram altare munus relinquere præcipimur; quia quidquid coram Deo rectè offertur immutari non vacat. Immò vitium prauæ mentis corrigatur, & dilectionem quam debet prius fratri restituat. Tuncque ad eum quantocius coram quo munus statuit, festinus redeat. Chirographum quoque interea illud esse voluit. Ideo non refer munus tuum, dixit, sed relinque, donec idoneus ex conscientia placabilius offeras quæ vouisti. Nequaquam enim munus repulit, sed caritatem proximi quæsiuit, sine qua nemo ad caritatem Dei peruenit. Vnde fœnus caritatis debitor coactus prius exsoluat, si placere Deo munus legitimæ seruitutis optat; qui profectò si non fuerit spiritu humilitatis in animo fundatus, minimè poterit explere quod iubetur. Quia superbia inflati, non solùm offensis satisfacere contemnunt, verùm & magis lædere fratres non pertimescunt. Hactenus quidem de fœnore proximi reddendo, nunc etiam & cum aduersario beneuolentiam pacis habere iubet. Cap. V.

Esto, inquit, *consentiens aduersario tuo, dum es in via cum eo.*] Vbi quærendum quis sit aduersarius noster, cui in via consentire iubemur. Si enim de Diabolo, vt quidam putant, dictum accipimus, (eo quod aduersarius noster Diabolus tanquam Leo contra nos sæuiat) conuellitur omnis circumstantia lectionis, & perfectio legalium mandatorum mox ex Euangelio non continuatur. Videtur enim violenta interpretatio, beneuolos nos illi fore debere, cùm eius non obedimus fraudibus, ne ille propter nos amplius æternis crucietur pœnis. Quænam perfectio est, non propter amorem Dei, sed propter eum quem odisse in Baptismo statuimus, vitia deserere, cuique bellum indiximus? Vel quomodo cum eo in via sumus, qui nunquam in via stetit, neque cum eo mente, si rectè sapimus, aut voluntate vnquam fuimus? Quapropter melius de fratre quolibet aduersante, aut certè ex Euangelio præceptorum dictum accipimus, quatenus & textum lectionis continuum seruemus, & sensus Scripturarum concordes vbique restituamus. Iubemur er-

Cap. V.

go aduersantem nobiscum in via consentire, benignitatem ei præstantes; quod magis de Græco εὐνοῶν, id est beneuolus sonare videtur. Et est sensus, iam quia fratri si læsus fuerit supra te reconciliari docui; nunc quod magis est exsequor, etiamsi aduersarius exstiterit, esto ei beneuolus dum es cum eo in via, affectu placabili, & consenti vt æmuleris meliora salutis verbo Euangelij, quod & tibi aduersatur, dum es in via cum ipso. Iubet enim Euangelium inimicos diligere, patrem quoque & matrem, fratres vel sorores, adhuc & animam, quod satis carni contrarium, mandat odisse. Ex quibus duobus fortè aduersariis, vnus efficitur, dum aliquando aduersatur frater iniustè, contra quem concitatur carnis prudentia & fellis amaritudo; & è contrario sermo diuinus iubet, ne resistas malo, sed vincas in bono malum. Vnde quia, vt dictum est, Græcus habet beneuolus, & nostra interpretatio consentiens, acsi ex vno verbo simus beneuoli fratribus quanquam debitè aduersantibus, & consentientes Euangelio in quo dictum est, *Nolite resistere malo*. Nullus igitur aduersarius maior, quàm qui multis impugnat partibus, & resistendi fine grauiori iacturam nullam tribuit facultatem. Et ideo cogimur hunc sensum tenere, quia magis congruit ex circumstantia doctrinarum, & eos tamen non refellere qui affluunt hincinde pro veritate Catholicæ interpretationis. Nam istum quem cudimus quasi ex duobus metallis sequens sermo explicat, dum & percutienti maxillam alteram præbere iubet, & tollenti tunicam pallium dimittere, & angarianti cedere, & cum eo alios mille passus ire. Hæc omnia nihil aliud sunt, quàm aduersario in præsentia fauere. Sed tamen ea sic tolerare oportet ex subiectu, vt beneuolentia in omnibus comitetur, quantùm ex te est, cum eo qui aduersatur, ex affectu, & diuino oraculo semper obediatur sine reatu. Nemo enim vtrisque aduersantibus melius consentit, quàm hic qui diligit & sine peccato propter eum patitur quem diligit. Cum eo ergo sumus in via, quia ipse sermo diuinus nihil nobis aliud est

Ps. 118. 32 quàm via. Hinc quoque Dauid ait, *Viam mandatorum tuorum cucurri, dum dilatasti cor meum*. Via quippe Christus est, per quem & in quo rectè cum aduersario vitiorum nostrorum gradimur, scilicet verbo Euangelij; vt dum eius iussis obsecundamus, ad vitam quandoque sine offensa iudicis

A venire valeamus. Quasi itinerarius nobiscum temporaliter sermo Euangelij acsi comes in via graditur, ad perfectionem verò vitæ identidem sermo iam deinceps æternus erit. Vnde Ioannes in Apocalypsi sua dicit, quod viderit in persona Apoc. 14. 6.
Christi Angelum Euangelium habentem æternum. Æternum autem fortassis erit, quia vltra vita actualis non erit, quæ multis diuinorum duntaxat euangelizatur eloquiis. Cæterùm aduersarius noster nobiscum quomodo gradia-
B tur in via non absurdè quæritur; quia si nobiscum in via quæ Christus est iret, vtique aduersarius non esset. Vnde liquidò patet, quod potius de via præsentis sæculi dicatur, in qua simul omnes nascendo, viuendo, vel moriendo, transimus: vbi nobiscum tempore quo viuimus adhuc, aduersario iter agente consentire illi patienter pro dilectione oportet, & omni beneuolentia fouere; non vt
C aduersarius permaneat, verùm vt in via Dei amicus fiat. Sed fortè quærit aliquis, aduersarius si permanserit, cùm & ipse eoram iudice criminibus, saltem inimicitiarum reus adiudicatur, quomodo poterit reatu vinctus iudici reum tradere? Tradet ergo, licet reus sit, nos iudici, quia manens in eo simultatis nostræ ira, quem placando delinire nolumus, ob impœnitudinem coram iudice arguit. Ac si apertius loquar, is qui me vulnerauit mortis
D vulnere tradidit in manibus medicorum: sic quia me aduersitas superauit, ne illum beneuolentia fouerem & consentirem verbo Euangelij, cruenti liuore vulneris, tradidit me iudici reatu vinctum, quo nulla, quia aduersanti consentire noluit, vlterius proficit excusatio. Patet igitur sensus, quod sermo diuinus nostris aduersatur desideriorum illecebris, cui nisi consentiat animus, traditur ab eo, quem violauit, iudici morte perpetua puniendus. Sed quæritur, ex homine qui aduersatur, si subitò, vt assolet, occisus fuerit, quo-
E modo accipiendum sit? Nunquid pœnitentiæ locus tollitur, quia in præsenti via iam consensio & beneuolentia reconciliationis negatur? Quod si ad pœnitentiam, vt fatendum est, reis venia relaxatur, nihilominus quærendum quomodo ab eo quem peremit tradatur iudici, nisi quia sic Saluator temperauit sententiam, absque dubio pro impunitate peccati reus tradendus monstretur, & tamen pœnitentibus venia non negatur. Vnde indefinitè.

CAP. V.

N E *forte tradat te*, inquit, *iudici.*] Sic quippe temperauit verbum dubietatis, vt pœnitentiæ locum non adimeret. Haud dubium quin Saluator, iudex viuorum & mortuorum ipse constitutus est; quia pater non iudicat quemquam, sed omne iudicium dedit filio. Porrò minister, cui à iudice is traditur, Angeli sunt, de quibus dictum est, *Quod Angeli accesserunt & ministrabant ei*; namque & cum Angelis ad iudicium venturus legitur, qui separabunt malos de medio iustorum, & mittent eos in caminum ignis, vbi erit fletus & stridor dentium. Sed quod ibi caminum ignis dicit, hic carcerem figuratè, quæ reorum est custodia, appellauit. Sed terribilis valdè incutitur sententia.

A M E N *dico tibi*, inquit, *non exies inde donec reddas nouissimum quadrantem.*] Hinc cogitet vnusquisque apud semetipsum, & hoc quasi specialiter sibi prædictum aduertat; Veritas enim est, qui loquitur & non mentitur. Singulis enim dictum est, singuli audiant, & nullus de audacia præsumat; quia non exiet inde donec minima quæque peccata persoluat. Hoc nempe per quadrantem videtur significasse. Nec æstimandum, sicuti quidam dixerunt, quod donec, finiti sit temporis, & aliquando acsi post expletionem pœnarum liceat exire de carcere; (Esa.14.22) iungentes illud Esaiæ, *Claudentur impij in carcere, & post mille annos visitabuntur.* Præsertim cùm & illud absolutè dicatur, visitabuntur, quod & ad vltionem potest intelligi, & à plerisque de die futuri sæculi manifestè interpretatur, quando corpora recepturi grauiorem suscepturi sunt damnationis sententiam. Vnde hoc loco, donec, pro infinito ponitur. Quod praui homines nolentes considerare, voluerunt non suos sensus Scripturis diuinis, sed eas prauis sensibus applicare. Nulla locutionum genera, neque Spiritum sanctum sua potestate loquentem attendere volentes, finxerunt sibi ex eloquentia falsam sapientiam. Cæterum hi qui sanè sapiunt, intellexerunt quod semper rerum verba & eloquentia, velut ancilla seruit sapientiæ diuinæ, prout placuit vtentibus ea loqui. Nam hæc pars, de qua sibi adstruunt falsa, quia velut limes temporis est, videtur quasi per abnegationem vnius rei, alterius interdum concessionem determinare. Et fit tribus vicissim modis. Cùm aut vtrique termini simul vno complentur tempore, & finita vtrarum partium sententia terminatur; aut ex contrario cùm in vsu loquendi ad modum simul pro infinito tempus & negotium socientur: aut cum altera eorum portio finita est, altera verò, quamuis ei collata, pro infinito tamen accipitur. Exempli causa, veluti in Psalmo, *Persequar inimicos meos, & comprehendam illos, & non conuertar donec deficiant.* (Psal.17.38) Ac si dicat, illis deficientibus, mox conuertar & quiescam. Nec non & illud, *Sedete in ciuitate, donec induamini virtute ex alto*, (Luc.24.49.) qua nimirum virtute percepta, illicò exierunt de ciuitate ad prædicandum. Secundum hunc modum volentes hæretici quocunque donec inscribitur, vtrasque consequentias simul finiri, errauerunt multis in locis. Verumtamen pro infinito quàm sæpè vna earum regio accipitur, altera verò satis finita patenter monstratur, vt est in hoc eodem opere de quo dixi. Quod non cognouit eam Ioseph, *Donec peperit filium primogenitum.* Finita est enim sententia ex ea parte de qua dicitur, donec peperit filium suum primogenitum; infinita verò secundum Catholicam fidem, ex ea quod modo non cognouit eam cùm peperit, sed constat nunquam cognouisse. Quia Virginitas eius incontaminata permansit, de qua satis iam dixisse sufficiat. Cæterùm tertium loquendi genus est, cùm ambæ ipsius partes pro infinito accipiuntur, vt præsens locus manifestat, *Et non exies inde*, inquit, *donec nouissimum quadrantem reddas.* Igitur infinitus erit vterque eorum terminus, quod nec fœnotis nomen illinc à debito vnquam euacuabitur, nec à carcere illo quisque reatu vinctus, post peractum iudicium, solutus egredietur. Erit autem istius vterque sententiæ finis sine fine tenendus, ita vt nec à debito se valeat illuc damnatus explicare, nec carcere clausus quandoque reatus sui catenis abducere. Huiusmodi ergo loquendi genere dictum est, *Sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos sub pedibus tuis*; (Ps.109.1. 1.Cor.15.25.) nec non & illud, *Oportet eum regnare, donec ponat inimicos sub pedibus suis*, id est, donec sibi subiiciat omnes contradicentes sibi. Sed numquid postea non regnabit cùm ei fuerint inimici subiecti, & ipsius potestati subiugati? Regnaturus vtique est sine fine, cui & ipsi erunt sine fine subiecti. Neque

CAP. V.

enim consequens est, cùm ei fuerint subiecti inimici, vt tunc ille regnare desistat: aut quia identidem semper regnaturus, illi quos sibi subiugauit deinceps non subiecti maneant. Nã & nos tali loquendi genere frequenter vtimur, ac si dicam, Veritas istius sensus sententiam tenet, qui profectò sensus nunquam infirmabitur, donec veritas mentiatur; hinc quoque ex infinito patet, quia sicut veritas nunquam mentitur, ita sensus iste fine fine illa manente nunquam euacuatur. Sed quæritur, quia homo cum fine peccauit, caritatis debitum proximo non reddendo; quomodo iustum sit, quod à iusto iudice fine fine damnatur. Qui profectò sensus ex sententia Pauli perfacilè patet, (Rom. 2. 5.) quia secundum impœnitentiam sui cordis, thesaurizans sibi iram in die iræ & reuelationis iusti iudicij Dei, iure fine fine exsoluit thesauros iræ, qui fine fine propter duritiam & impœnitudinem cordis peccare disposuit. noluit igitur fratri reddere caritatis debitum, velit nolit redditurus est iræ, quam sibi thezaurizauit, pœnarum supplicium. Seruat namque à principio Metaphoram, quasi ab exactione publica & iudiciaria sæculi potestate. Vbi aduersarius, cui iure debetur caritas, inducitur, & Iudex, cui ab illo, quia fœnus non reddidit dilectionis, reus ad decernendum traditur; minister quoque qui omnem exactionem pretij officiosè exigat: deinde carcer quo reus claudatur, ac sententia vsque ad nummi quadrantem nouissimum proponitur, quod non prius possit exire à pœna carceris, donec minima quæque persoluat. Quadrans igitur exigitur, sed pœna peccati soluitur. Vnde nonnulli, quia omnis mundus quatuor subsistit elementis, quadrantem mysticè voluerunt interpretari; quorum nouissima portio terra esse probatur, & ideo per terram, omnis terrenæ actionis delicta, & carnis meditatio, quasi nouissimus quadrans, ignis supplicio pœnaliter exiguntur. Nam iuxta hunc sensum, primus quadrãs ignis, quia de cœlestibus est quo caritas signatur, iure dicitur; secũdus aër, quẽ semper spiramus, per quẽ vita nostra signatur; tertius verò aqua, qua renascimur in Spiritu sancto; deinde nouissimus quadrans terra connumeratur, per quam carnalis vita, & peccata terrenæ contagionis designantur. Hinc quoque primo homini dictum legimus, *Terra es, & in terram ibis*, (Gen. 3. 19.) ac si dicat, exsolues quod esse voluisti vsque ad nouissimum qua-

A drantem, quia nihil peccatorum tuorum impunitum erit. Recolat igitur prudens animus, etiam si vbi vel vbi quod supra proposui cõmemorare prætermitto, quod hæc omnia ex illis octo beatitudinibus quasi à genere spectantur. Hinc est quod hic oratio fidei implorat, liberari nos à malo, id est ab aduersario, per spiritum pietatis, vt mitescat animus & possit omnia tolerare. Alioquin, nisi mitis fuerit, quomodo in via cum aduersario consen-B tire valet? Veruntamen etsi ad Euangelium referendum est, qualiter eius aliquis consentiet iussis, nisi pietatis spiritu repletus fuerit? Ille enim cõsentit, qui eum piè audit & intelligit. Nam deinde quidquid intellexerit, etiamsi contra voluntatem suam sonat, non aduersatur, sed magis diligit obediendo, & gaudet adimplere licet contra mores suos veniat. Siquidem non eum ad voluntatem propriam detorquẽdo, sed mores & omnem intentionem cordis ad ea quæ dicuntur humiliter re-C ferendo.

CAP. V.

AVDISTIS *quia dictum est antiquis, non mœchaberis; ego autem dico vobis, quia omnis qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, mœchatus est eam in corde suo.*] Pendet igitur hæc sententia ex eo vbi ait, *Non veni legem soluere, sed adimplere*. Implet autem eam eo quod dicit, *Qui viderit mulierem*. Nec tamen soluit legem, cùm de corde mœchiam tollit, & castitatem in carne seruare iubet. Non enim absoluit illa, sed implet in Euangelio quod deerat in lege, D vt maior sit iustitia Christianorum, quàm Scribarum & Pharisæorum. Vbi considerandum, quod non dixit, omnis qui concupiscit mulierem, sed qui viderit eam ad concupiscendũ, scilicet eo fine & animo vt eam concupiscat, cõsentiendo libidini, si facultas fuerit explendi. Quẽ sanè locũ Græci duobus verbis significãtius explanant, πάθος & προπάθειαι, id est, passionem & propassionem dicentes. Quandoquidem passionem dicunt ad vitium animi reputari, propassionem verò licet habeat E initium culpæ, non tamen teneri in crimine. Est namque προπάθεια, temporalis, vel subitaneus animi affectus, vt iratus sit aliquis, aut amans aliquid, πάθος verò, aut ἦθος, vt quidam aiunt, quædam animi forma vel deliberatio ex consensu penè quasi naturalis habitus mentis; vt est dum dicimus iracundum, aut cuiusque amatorem. Quippe quia πάθος non solùm de quo libet irato vel amante dicitur, verùm quod & iram super alterum, seu mi-

CAP. V. fericordiam vel concupiscentiam aut amorem habeat. Vnde iam supra cùm dixisset, *Audistis quia dictum est, non occides*, adimpleuit quæ deerant, & addidit, *Quod omnis qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio.* Itaque non simpliciter, omnis qui irascitur, sed cum additamento addit, fratri suo. Quem sensum benè Dauid duobus explanat verbis, *Irascimini, & nolite peccare.* (Psal. 4. 5.) Ac si dicat, quod si irascamini, cũ sitis irascibiles, nolite peccare irascendo fratribus. Haud dubium quin sicut προπάθεια accidens est, sine deliberatione boni aut mali operis: ita πάθος affectio deliberati animi, si locus adsit perficiendi. Vnde fortassis non dubitandum, quod sicut in perfectionibus ira fratris, veluti homicidium, reos facit iudicio: ita concupiscentia mulieris, aut illiciti cuiuslibet concubitus nefanda deliberatio mẽtis, mœchos & morte dignos ex lege facit. Mœchia namque generaliter illinc pro omni concubitu illicito accipitur; quia in eo quod dixit non mœchaberis, omne libidinis crimen interdixit, quod postea Moyses variis criminum speciebus dispertiens singula proprio iudicio damnauit. Alioquin in illis decem verbis legis, nec fornicatio, nec concubitus masculorum, nec alia portenta libidinis prohibita cernuntur. Vnde patet quod mœchia, quamuis propriè de vxore alterius dicatur, generaliter tamen vt fassus sum, pro omni libidinis incestu interdicitur. Simili quoque modo & hîc cum mulieris concupiscentia, quæ veluti naturalis, de corde tollitur, ne mœchus sit Christianus, vt Euangelij iustitia plenior commendetur, protinus liquet, concupiscentiam masculorum, vel alicuius libidinis flammam, quæ potius monstra flagitiorum sunt quàm vitia nuncupanda, funditus à cordibus tollenda mandasse. Quia profectò sicut maior ex Euangelio castitatis iustitia exigitur: sic è contrario acrior pœna reis ex eo incutitur. Vnde summopere curandum si propassione aliqua titillamur, tollamus oculos mentis ab intuitu operis, ne forte leuis suggestio transeat in delectationem & affectum cordis; ne rei ex passione deliberati animi pro facto damnemur. Quid putas absentes quando sumus, si fœminam; aut quod scelestius est, aliud aliquid ita corde aspicimus, vt si facultas adesset, definitum habeamus intus, & personam quamlibet ad hoc meditatione reuoluimus in conscientia: nunquid non adulteratur corde, vbi talis versatur deliberatio, etiamsi desit species coram istis exterioribus oculis, quæ visu concupiscatur? Immò tum adulteramus corde, cùm illi aperiuntur oculi, quos propter pœnam peccati primis parentibus malè apertos in Paradiso legimus, & carnis incentiua eos afficiunt, tunc sanè in affectum libidinis laxantur fræna concupiscentiarum; versatur species ante mentis oculos, vbi non voluntas, sed sola deest occasio peccandi. Quæ nimirum intentio, non propassio, sed πάθος vocatur, quia mens malè illecta transiuit ad passionem consensus. Iure igitur ex Euãgelio talis deliberatio in omni molimine vitiorum, pro opere reputatur ante oculos interim iudicis; quod ex hoc quisque censetur, quod est, vel quod corde gerit. Nam sola bona voluntas & prompta deuotio mentis, cùm deest agendi copia, quod pro caritatis affectu apud pium remuneratorem acceptabilis sit, nemo sanè qui ambigat, nemo qui dubitet. Placet igitur quod in terris pax hominibus bonę voluntatis, ab Angelis, sicut & Deo gloria in excelsis prædicatur. Sic sic planè è contrario, quorum voluntas deprauatur, & illicitur fratris ira vel odio, seu concupiscentia incesti vel flagitij, luxu aut quibuslibet malitiæ affectionibus, & deliberatione vitiorum pascitur, iure reatus supplicium illis denunciatur; quia non secũdum quod quis non potuit, aut nõ licuit, sed secundum quod fuit & proposuit ex conscientia, aut accusatur, aut defenditur in die cùm iudicauerit Deus occulta hominum. Sequitur,

QVOD *si oculus tuus dexter scandalizat te, erue eum & proiice abs te.*] Hæret hæc sententia superioribus, vbi ait, qui viderit mulierem ad concupiscendum. Ex quo liquet, oculum dextrum, quidquid mentis delectatione interius concupiscitur, intelligi debere; quia profectò, cùm ille interior ad concupiscendum aperitur, mox turbati motu libidinis acrius scandalizamur. Dexter verò ex meliori parte mentis non inconuenienter dicitur. Quia sicut præstantior pars corporis dextra vocata est: ita visus ille ab intus, quia præstantiùs videt, rectè dexter est nuncupatus. Scandalizat autem, cùm ad concupiscendum aperitur, & mens per varias & illicitas cogitationum formas à statu puritatis & iustitiæ captiua ducitur. Qui nimirum oculus dexter dum ad concupiscentias illectus trahitur, & eruendus & proiiciendus est à nobis, ne per eum noxia carpamus. Eruendus sanè antequam

CAP. V.

labatur in vitium, ne quod in nobis optimum est citò flectatur ad culpam. Quid igitur magis scandalizare potest, quàm quod nos reuocat à proposito, & remouet de via iustitiæ? Ergo nisi primùm parentem hic oculus scandalizasset, nequaquam timore ac pudore pressus à facie Dei, locatus in Paradiso se abscondisset. Quem si priusquam petulantia eum fœdaret, ab intuitu vetiti reuocasset, nequaquam scandalum pateretur erroris. Et ideo proiiciendus est ilicò talis aspectus, B antequam mens labatur in vitium, non quia dexter est, sed quia scandalizat nos malè concupiscendo, in lege mandatorum Dei quam benè positos. Alioquin quam diu in caritate defigitur, continuandus & seruandus est in aspectu, quia pax multa diligentibus legem Dei adesse creditur, & nullum illis scandalum deuenire poterit. Quod si nos scandalizare cœperit ab illecebra delectationis, mox eruendus est visus cogitationum ne fortè videat mulierem ad concupiscendum. Abiiciendus est ergo, ne ad ea quæ carnis sunt C exterius se diffundat, sed purgatus disciplinis cœlestibus, semper veluti Cherubin circa aram in propitiatorium se referendo custodiat. De quo nimirum visionis oculo in Canticis Ecclesiæ à sponso canitur, *Vulnerasti cor meum, soror mea, vulnerasti cor meum in vno crine colli tui.*] Vulnerauit enim cor sponsi in vno oculorum, caritatis gladio, quia nulla carnis petulantia maculata aliubi quàm in idem propitiatorium respicere consueuerat, cuius D amore nimio perfusa etiam de se dicebat, vulnerata caritas ego sum. Talis quippe oculus columbarum dicitur, quę resident ad fenestras suas. Idcirco non scandalum, sed pacem ferens, nihil ad concupiscendum exterius attrahit, sed quę salutis sunt munda omnia interius seruantur. Igitur propter circunstantiam lectionis, quia hinc inde de muliere dicitur, medium duarum partium, vt sermo diuinus continuaretur, melius ad hunc sensum retulimus. Nā supra, qui viderit mulierē ad cōcupiscēdum, mœchum esse eum in corde E denunciat. Nunc iterum priusquam deueniat, eundem cordis oculum iubet erui & proijcere ne aspiciat, quo malè deceptus homo pereat. Et notandum si ea quæ in nobis dextra sunt, scilicet oculus aut manus, nos interdum scandalizant, quanto magis ea quæ sinistra sunt? Quia si anima introrsus labitur, multo magis corpus, quod ad peccandum procliuius est. Et

Cant. 4. 9.

A ideo præstantior ille purgādus est oculus, & eruendus illicitus aspectus. Quoniam dum is sine scandalo prauæ visionis in propitiatorium assiduus refertur, iste siniſter & exterior lege illius frænatus ab omni labe vitiorum immunis quotidie custoditur. Veruntamen etsi ita dixerim, nō præscribimus numerosiorem sensuum explanationem. Potest enim in dextro oculo, vel in dextra manu, fratrum & vxoris, ac liberorum seu carorum amicorum affinitas, vel quorumlibet propinquorum monstrari affectus; quia nihil minus eos quàm oculos nostros diligimus. Solet enim ab his, qui se vehementer diligere quemlibet volunt ostendere, ita dici, diligo eum vt oculos meos. Et ideo fortassis ad augmentum dilectionis exaggerādum positum est, si oculus tuus dexter aut manus dextra scandalizet te, quatenus ad contemplandam veram lucem impedimentum fiat, debeas illud abscindere, & quidquid præcipui amoris esse potest, ne tibi obsistat, penitus detruncare. Cauendū igitur, ne dum volumus alios lucrifieri, ipsi in æternum pereamus. Hinc sanè & in Leuitico de sacerdote magno dicitur, cuius anima Dei cultui mancipata est, ne supra patrem, aut matrem, vel filios polluatur, id est vt nullius affectum sciat præter eius, cuius cultui dedicatur. Veruntamen manus & oculus, quamuis vnius corporis præcipuæ partes sint, quia non eundem actum habent, nunquam dixerim quod vnum velint significare. Et ideo per oculum, manente illo quem supra prętuli sensum, potest intelligi quilibet Magistrorum, quorum officium est prævidere mores ac vitam subditorum, aut fortè amicorum aliquis, cuius consilio vtaris, ad considerandos actus tuos, & cœlestia meditāda. Qui si profectò scandalizauerit te, proijciendus est, ne malo illius exemplo pellectus pereas, vel errore deprauatus in mortem ruas. Porrò per manum, aliqua locuples vitæ actualis vel prospera operatio iuxta superiorem sensum: secundum hunc autem, quem subdidimus, fortè quilibet strenuus adiutor inter vitæ negotia designatur, cuius iuuamine prosperis successibus etiam vita nostra in sæculo queat pollere. Qui profectò dum cœperit nobis obsistere, & scandalum esse in lege mandatorum Dei, melius est illo præscisso, absque illius adiutorio saluari, quàm vt cum eo totum corpus nostrum pereat in gehenna. Potest autem per dextram manum, etiam & ipsa practica vita significari,

CAP. V.

Leu. 21. 11.

CAP. V. sub qua Martha satagens variis officiorum negotiis occupatur. Simili quoque modo & per oculum vita theorica exprimitur, quam sæpè imbecilles non valentes ad purum contemplari, scandalizantur. Hi pro nimia vitæ desidia & torporis otio, illi verò, pro multiplici sæculi frequentia, & plurimæ occupationis tædio. Quorumlibet igitur quisque oculo vel manu patiatur scandalum, melius est, si vnam earum interdum non potest sectari vitam, alteram solùmodo retinere, quàm B pro enormitate duarum infirmitatis scandalo deperire. Hinc summopere curandum, ne aut ille qui non potest contemplatiua frui, torpeat otio, actuali neglecta; aut fortè aliquis dum occupatur practicis negotiorum studiis, arescat ab interna dulcedine cùm melius in contemplatiua posset proficere. Iam quia dextrum iubemur oculum vel manum, si fortè scandalizauerint nos, abscindere seu à nobis proiicere, nihil dubitandum de sinistris, vbi quidquid præstantius est in C corpore, detruncatur. Quod si ad litteram quisque velit accipere, licet de pietate descendat eius affectus, non est audiendus vt membrorum abscissio prædicetur, sed vt improbitas morum, & prauitas actionum resecetur. Vnde quidquid in oculo mentis interius de via iustitiæ & probitate morum nos subuertere voluerit, ilicò eruatur à nobis, & quidquid contra operationem virtutum exteriùs propulsauerit, etsi dextra manus vel oculus videatur, quasi scandalum nostræ salutis, à cor- D pore societatis procul pellatur; ne fortè, quod absit, morbo illius corruptis totum corpus pereat in gehenna.

DICTVM *est autem, quicumque dimiserit vxorem suam, det illi libellum repudij. Ego autem dico vobis, quicunque dimiserit vxorem suam excepta fornicationis causa, facit eã mœchari, & qui dimissam duxerit mœchatur.*] Hũc locum Dominus & Saluator noster paulo post plenius explanat, quod hoc Moyses propter duritiam cordis eorum iusserit, non discidium volens, sed auferens ho- E micidij discrimen. Quoniam multò lenius erat quamuis lugubrem euenire discordiam, quàm per odium & infestationem vxoris fundi sanguinem. Hoc quippe non Dominus amator pacis præceperat, sed Moyses ex suo, propter peius, ne fieret, concessit. Idcirco auctor dilectionis, & Magister veritatis, restituit perfectioribus quod deerat, & abnegauit discidium infectationis, quod duricordibus, & non A piis ac mitibus datum fuerat. Nihil igitur hoc loco Christus, vel alibi dempsit legi, plura verò addidit. Vnde lex cum auctoritate libelli repudij libertatem dari iussisset, dum deliberatur ex ea ob recogitandam gratiam, & vitandi peioris criminis culpam, indixit non dico voluntatem pacis; verùm exosæ vxoris adulterium, dum dimissa mœchatur, ad virum contorsit. *Qui dimiserit*, inquit, *vxorem suam, excepta causa fornicationis*, acsi dicat. Quicumque fœdus nuptiarum pro alicuius rei negotio, vel pro fœditate morum, aut corporum spreuerit, & quod Deus coniunxit victus iniuriis separauerit, is cogit infirmiorem se cum alio fornicari, & causa reatus eius ipse efficitur, qui eam sua depulsione facit mœchari. Præsertim quia olim plures erant causæ omittendi vxores; scilicet si leprosa, si sterilis, si odiosa, si fornicaria, &c. At verò Christus solummodo causa fornicationis deserendi licentiam dedit. Iure igitur quia illo tantùm vitio fides castitatis, & connubium nuptiarum prius rumpitur, idcirco non eam ille facit mœchari, sed ipsa reatus sui causa est, & dissolutio fœderis. Alias autem diligenda est & tenenda, vt iustitia Christianorum potior commendetur, & caritas coniugij firmior vsque ad mortem seruetur. In quo nimirum castitatis præcepto propter breuitatis compẽdium plurimæ hinc inde quæstiones emergunt: sed solùm eas tangere decreui, quas necessitas exposcit. Et quia si vxor fornicata sit, quid liceat viro, satis expressum est, quęrendum ergo fuit è contrario, si vir fornicatus fuerit, quid agendum sit vxori? Vnde Paulus dicit quod nullus eorum proprij corporis potestatem habeat, 1. Cor. 7. & Dominus solùm fornicationis causam excipiens, non dixit cuius eorum, viri scilicet an fœminæ? Propter quod duo termini lege vna simul videntur adnecti, ne alter eorum faciat quod alteri non licet, etsi vir potestatem habeat super mulierem. Potestas autem ei ex eo datur, quia præstantior est in natura, & mulier de viro facta legitur, & non ex eo quod seruus vxoris est, & ne quærat solutionem, ei mandatur. Alioquin occurrit illud de Apostolo, *In quo enim alterum iudicas, temetipsum condemnas, eadem enim magis quæ iudicas.* Rom. 2. 1. Qua de causa quisquis fornicationis elogio vult deserere vxorem, debet & ipse à fornicatione immunis esse, quia nihil iniquius quàm fornicationis causa vxorem abiicere, & seipsum ab eodem

Cap. V. vitio non custodire. Sequitur,

Et *qui solutam à viro duxerit, mœchatur.*] 1.Cor.7.11. Mœchatur autem, quia secundum Apostolum, debet permanere innupta, aut fortè viro suo reconciliari. Vbi apparet, quod nec vir, qui eam dimiserit, dum illa aduiuit, potest alteram suscipere in coniugium, sicut Apostolus manifestat. Sed quæritur ab aliquibus, vtrum & illa mœchatur, quæ facit eum cum quo coïerit, mœchari; quod satis hinc inde, aut ex Euangelio, aut ex Apostolo patet, licet illa à viro discesserit causa fornicationis, quod non liceat ei alio sociari viro, quanto magis si dimittatur à viro? Potest enim fieri vt aut illa discedat, aut vir eam nolente illa dimittat. Sed quid horum contigerit, non licet aliquem eorum, dum quilibet aduixerit, cuipiam alteri copulari. Quia discidium quamuis causa fornicationis qualibet ex parte fiat, non tamen ex imperio, sed ex indulgentia iustè conceditur. Vnde quia voluntas vnius vsum sibi interdixit, & reatus alterius id coëgit, haud dubium vtrosque manere debere sine copula, nisi fortè in inuicem reconcilientur, quibus prius si vellent licuit nõ discedere. Et hoc sanè, quia non ex voto fuit, sed ex discidio. Idcirco aut simul redeant, aut simul se contineant; quatenus fornicatio, ne plus valeat in causa, quàm fœdus nuptiarum. Cæterum vbi vtrorũque vota conueniunt, quia Deus est in negotio, nec licet reuocare connubium carnis, eo quod non homo, sed Deus con- Mat.19.6. iunxerit eos. Scriptum quippe est, *Quod Deus coniunxit homo ne separet.* Homo igitur eos non separat, sed Deus melius sibi sociat, quos Christi caritas ad libertatem vitæ ex voto felicius inuitat. Sed quia circumcirca quamplurimæ vt dixi quæstiones ebulliunt, hæc de his simpliciter dicta sufficiant, licet breuitas ea non sit passa præstruere, & Scripturarum testimoniis omnia confirmari.

Itervm, inquit, *audistis, quia dictum est antiquis, non peierabis, reddes autem Domino Deo tuo iuramentum tuum.*] Ecce hoc loco, sicut & vbique in istis cumulus iustitiæ redintegratur. Nam per quod quisque iurat, aut veneratur, aut diligit, aut timet, idcirco carnali populo iurare per Deum ex lege licitum erat; Et hoc quasi paruulis concessum erat, vt quomodo victimas immolabant Deo, ne idolis eas offerrent, sic & iurare illis in Deum permissum erat; non quod rectè hoc facerent, sed quia melius erat Deo id exhibere quã

A dæmonibus. At vero illi per elementa iurandi semper pessimam consuetudinem tenuere, sicut à Prophetis quàm sæpè arguuntur. Iurabant namque per Angelos, iurabant & per vrbem Hierusalem, ac per templum; creaturas quoque resque carnales obsequio & honore Dei venerabãtur. Idcirco superstitionem contumaciæ veteris condemnat, & religionem iurandi per cœlum, vel terram, aut caput, aufert, quia in contumeliam Dei Sacramenti venerationem referebant. Porrò Iudæi B alia ex lege agebant, alia ex traditione, & superstitione Pharisæorum, alia falsitatis errore decepti. Quæ omnia magister veritatis remouens, ea quæ legi deerant adimplebat. Hinc quoque ait, *Ego autem dico vobis non iurare omninò per cœlum,* & addidit, *quia thronus Dei est.* Thronus vtique Dei, & non Deus, quia creatura esse probatur. Porrò in lege, *Reddas,* inquit, *iuramentum tuum Domino Deo tuo.* Illi verò è C contrario, aut cœlum plus aliquid suspicantes, aut fortè si per eum iurarent, persuasum habebant non se iuramento teneri. Propterea prouidus arbiter sic sententiam temperat, vt & cœlum Dei creatura credatur, & tamen quia secundum spiritalem intelligentiam thronus Dei est, se teneri iuramento, quisque per eum iurauerit, asseuerat. Ita quoque & de terra sentiendum, per quam omninò iurare vetat, *Quia scabellum pedum eius est.* Non quod enormitate membrorum cœlum præsi- D deat, & hunc vasti aëris spatium cruribus intercludat, veluti Anthropomorphitæ suspicantur, quatenus scabellum terræ pedibus attingat: sed quia per terram sancta Dei Ecclesia figuratur, quæ nimirum scabellum pedum eius iure dicitur, quia subdita creatori, gressibus eius prostrata, fideli deuotione substernitur. Hinc quoque in Psalmo, *Donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.* Ps.109.1. Scabellum quippe inimici ponuntur, dum reconciliati Deo E ditioni eius deuoti inclinantur. Ipsa est enim terra viuentium soliditate Christi super aquas fundata, quæ longè alio visionis Sacramento, à Moysi & Aaron, Nadab quoque & Abiu, vna cum septuaginta senioribus, sub pedibus Dei Israel, quasi opus saphirinum cernitur, & quasi cœlum cùm serenum est. Nec mireris interea, si nunc terra, nunc scabellum pedum eius, sancta Dei Ecclesia nominatur, interdum verò quasi cœlum cùm serenum est, sub pedibus eius cernitur; quia vna eademque res variis figuratarum ænigma-

Cap. V.

tibus, ob meritorum efficientiam & significationem causarum luce clarius referatur. Qua de causa iurare per terram aliquem vetuit, qui scabellum pedum eius, acsi cœlum cùm serenum est, firmitate perpetua, sancta Dei scilicet Ecclesia solidatur. Vnde si quis terram aut cœlum, vel Hierusalem illam magis aliquid existimat quàm creaturam, errat. Si quis verò non se teneri iuramento, quia creatura esse cernitur, cogitet quod in his omnibus præstantiora figurata lateant Sacramenta, & intelligat se debere illi, cui in eisdem sacratiora clauduntur & adumbrantur arcana. Quis enim ignorat, quod Hierusalē illa terrena, illius cœlestis imaginem gerat? Et ideo quisquis per eam iurat, iusiurandum ei debet cuius est ciuitas, nec alteri quàm illi reddendum rectè putatur. Sed vt simplicius loquar, argumentati sunt se non teneri iuramento, si per ea tantùm ad litteram iurassent, quia dictum fuerat, *Reddes autem Domino Deo iuramentum tuum*. Idcirco docet nihil tam vile in creaturis Dei, vt per hoc quisque periurare debeat, quando à summis vsque ad infima quæque diuina prouidentia cūcta creata reguntur. Hinc quoque incipit à throno Dei, quod sublimius est, & peruenit vsque ad capillum album vel nigrum, quod vilius est. Et insinuat nec per caput debere nos iurare, quamuis nihil magis ad nos pertinere videatur. Sed quomodo nostrum est, vbi potestatem faciendi vel commutandi colorem nigri, aut albi non habeamus? Propterea ineffabiliter tenent omnia, & vbique præsenti iuramentum debetur veritatis. Vnde quisque per caput iurat, illi vtique debet iusiurandum, qui potestatē capitis habet, & cuius figuram caput tenet. Nam caput nostrum Christus, caput verò Christi Deus: & ideo quisque per caput iurat, illi vtique debet iuramentum suum, cuius figura & potestas in eo manet. Veruntamen quia ista de superstitione vel errore Iudæorum venerant; resecat noxia & superflua, complet autem ad perfectionem, dum tollit iurandi occasionem, quæ defuerant. Sed tamen quia videtur Apostolus quàm sæpè iurasse, & veritatis Sacramenta inter Christianos pro satisfactione alterius licet à malo sint, frequentius conceduntur, liquet quod Christus penitus iurare non prohibuit, sed propter occasionem periurij, docuit quod perfectius est, & ostendit quidquid vlterius fit, esto liceat veritatis obtentu, quod à malo est, dum quisque pro dubietate alterius, vt fidem faciat, qui non credit, iurare cogitur. Hinc est quod Apostolus sæpè iurat, vt infirmis ad fidem persuadeat. Hinc est quod Ecclesia suos pro pacis fœdere fideique assensu frequenter iurare concedit. Sed Dominus docuit quod perfectius est, indulsit quod infirmitatis; resecauit quod superstitiosum erat & noxium. Quia profectò, sicut mentiri non potest qui non loquitur; sic periurare omninò non valet, qui nunquam iurat. Idcirco nemo sicut bonum appetat iusiurandum, sed pro infirmitate alterius quæ à malo est, quia infirmitas mala est, vtatur iuramento veritatis subsidio fretus, vt ei persuadeat quem iure necessaria fide viderit infirmari. Aliter autem.

Sermo *vester*, inquit, *sit, est, est; non, non.*] Quia omninò Euangelica veritas non recipit iuramentum, sed alterius infirmitas id cogit, dum quilibet simplicem non potest recipere veritatē. Verùm quod omnis sermo fidelis rectè pro iureiurando accipitur, & ideo in illo semper esse debet in adfirmando, est, est, in negando, nō, nō; sufficit enim dicere ore, est illud, quod in corde est; nō est autē in ore illud, quod in corde non est. Quidquid verò extra hanc regulam secus est, certè aut ex mendacio est, aut ex infirmitate alterius, licet verum sit quod iuratur. Et ideo non dicit, quidquid amplius est, malum est, sed temperat sententiam, & ait, à malo est. Quia si quippiam plus minusve subterfuerit, à malo esse conuincitur. Quapropter quod est in corde, sit & in ore; quod verò non est in corde, nequaquā sit, quia non debet esse in ore. Vnde si quis verum loqui curat, calamum linguæ prius necesse est intus in veritate tingat, deindidem ex eadem veritate foras in ore verum proferat. Omne quippe verum à veritate verum est, & omne quod est eo habet esse, quia est ab eo quod est. Sic itaque omnis veritas à vero habet vt omninò veritas sit, & ideo non simpliciter, sed geminatè dictum est, *Sit omnis sermo vester, est, est, non, non.* Neque enim vicissim ea confundere licet, vt sit in eo, est, & non, quod Apostolus denegat, sed in ea quam corde gerimus essentia veritatis, est illud quod ore proferimus; veritas autem Deus est, & quisquis verum loquitur vtique ex illo loquitur. Quia, sicut quidquid est, ab eo habet esse quod essentialiter est: ita ex illo, qui in nobis & in fide nostra Deus veritas est, debet ore proferri quod ve-

Cap. V.

rum est. Alioquin etiamsi verum videatur, nisi ex illo habeat esse, vtique non est. Esse quippe Deo substantialiter est: nobis quidem & rebus, ac negotiis vniuersis accidentaliter. Idcirco, quodcunque nos sumus, quod in nobis vel ex nobis est, seu quodcunque circa nos est, ab eo constat esse, quod est. Sin autem ex eo non habuerit esse, vtique non est. Propter quod mira dispositio rerum, omne quod non est, quia non habet esse ab eo quod est, non minus verum est, quia non est, quàm quod est, & partitur esse ex eo quod est. Hinc igitur constat, quod in ore Christiani, non minus in negando, quàm in asserendo semper veritas esse debet. Sed tamen talia quæ tam ardua sunt & difficilia, quia peccandi via satis lubrica est, nemo sine spiritu fortitudinis custodit; nemo nisi esuriat & sitiat iustitiam, partes vitæ perfectiores, & consummatam regni cœlestis iustitiam adimplebit.

Avdistis, *quia scriptum, oculum pro oculo, dentem pro dente.*] Subaudiendum est reddet, vt ætas rudis vitæ, quasi iustitiæ initium præstruatur. Cæterum Christus iustitiam perfectæ vitæ insinuans, addidit quod deerat. Vnde patet, sicut & in cæteris locis, quod ea quæ de lege sunt, inter prudentiam carnis, & consummatam Euangelij iustitiam media sunt. Manent igitur hinc inde quasi duo termini, vnus qui detrahit ad culpam, alter verò qui regni iustitiam perfectius implet. Medietas porrò horum legalem adhuc rudibus pandit disciplinam. Non modicus quidem iustitiæ gradus est, plus lædenti, quàm intulit, non rependere. Nam prudentia carnis quæ ab Apostolo mors dicitur, est vlcisci, insidiari, concupisci, quæ carnis sunt callidè sectari, & cætera huiusmodi. Iustitia verò legis segregat nos ab his, & initium perfectæ vitæ suos adhuc terrenos incipit erudire. Deinde Christi iustitia, per quam regnum cœlorum dignè quæritur, docet omninò non resistere malo. Esset quippe iustitia Euangelij maior, si lædenti minus iniuriarum quam perceperat quisq; iuberet reddi; nunc multum superexcellit cùm iubet nec resistere malo. Vnde iustitia Pharisæorũ plus aliquid habet à prudentia carnis; longè tamen inferius sita est à iustitia regni; & ideo Christianis iure dicitur, *Nisi abundauerit iustitia vestra plus quàm Scribarum & Pharisæorum, non intrabitis in regnum cælorum.* Sed hanc nemo dignè, sine spiritu consilij, & gratia misericordiæ, consummabit. Sic enim

Rom. 8.6.

A tolerandi sunt in spiritu mansuetudinis, quasi phrenetici & sine mente homines, vt quandoque resipiscant, & sint amici tolerantes qui erant prius persequentes. Patum itaque est Christi discipulo in hac parte ad perfectionem iustitiæ, non solùm ex lege lædenti, non amplius quàm acceperat reinfligere; verumetiam si minus aut nihil reddiderit, quod integritas huius perfectionis est, iuxta præceptum Domini non resistere malo. Qua de causa B statuamus duos iustitiæ terminos, vt medietates eorum secundum proportionem diligentius contemplemur. Nam initium iustitiæ est, non amplius, sed æquo iudicio, lædenti ex lege pendere; perfectio verò, malo non resistere, sed paratum esse ad omnia patientissimè toleranda. De cætero medietates horũ multo minus quàm passus sis, aut nihil reddere. Sed prior terminus, dentem pro dente, oculum pro oculo, aut certè damnum æquo pondere C pro damno exigere, quamuis infra fines iustitiæ claudatur, prudentia tamen carnis pascitur, & ex vicinitate illius, licet gradum iustitiæ teneat, obfuscatur. Paratum verò esse ad omnia toleranda pro Christo, nec resistere malo, integritas vitæ, & consummata virtus iustitiæ prædicatur. Cæterùm medietas horum quantam multo minus exigere, hæret adhuc initio, & aliqua carnis prudentia frequẽter exagitatur: tantum nihil mali reddere, D hæret iam perfectioni, & si ex amore Christi est spiritu mansuetudinis subsistit. Cùm si adfuerit spiritus fortitudinis ad toleranda omnia, vt etiam cùm adpossit, malo non resistat, plena iustitia in Christi patientia possidetur. Veruntamen considerandum est, quod dicit, *Non resistere malo.* Nunquid vitia & peccata mala non sunt, contra quæ omni conatu mentis reluctamur pugnantes? Aut nunquid aduersarius noster diabolus malus non est, cui, Apostolus ait, *resistite fortes in fide?* Hæc 1.Pet.5.9. vtique mala sunt, sed non de his malis di- E cit sermo diuinus. Nempe alia sunt mala, quæ vulnerant animam, & quibus morte punimur æterna; alia sunt mala temporalia, quibus inpræsentiarum affligimur, vt probemur; probati verò non confundimur, sed coronam exspectamus certaminis. His quippe temporalibus malis iubet non resisti, quoniam nobiscum per patientiam cooperantur in bonum. Peccati verò malum restat præcauere ac repelli, ne integritatem corrumpat animæ, quia fauentibus sibi cooperatur in mortem.

Cap. V.

CAP. V.

tem. Vnde si talia intetius exteriusve nobis suggeruntur mala, resistenda sunt vtrique & vitanda: si verò hæc temporalia, licet à diabolo vel à quolibet inferantur homine, non resistenda sunt, sed patientissimè toleranda. Quod satis Iob vetus Athleta prænoscens confirmat exemplo, qui multis adpulsus malis nec reluctatur: tentatus verò interius peccatum perperam non admittit. Quod ideo dixerim, vt diligens lector libertatem scripturarum in loquendo aduertat; quia non semper calumnias hæreticorum pertimescit, sed regulas Catholicæ veritatis efficaciæ nostræ intelligendas derelinquit. Idcirco, non cui malo, sed absolutè, nolite resistere malo dixit. Veruntamen de quo diceret malo, continuò latiùs per partes explanat. Vnde sequitur.

Si *quis te percusserit in dextram maxillam, præbe & illi alteram.*] Per dextram quippe maxillam, non abs re conscientia nostra, quam secundum Deum habemus, significatur; in qua si quis nos percusserit culpando quod in nobis notissimum ac præcipuum est, offeramus vltronei totum corpus ad affligendum, priusquam, quod potissimum est, opprobria non ferentes, amittamus. His quippe tribus generibus iniuriarum omne malum præsentis vitæ distinguitur. Quia omne quod patimur, aut in corpore nostro cruciatibus afficimur, aut exterius damnis rerum affligimur, aut certè variis negotiorum operibus angariamur. Sed in his omnibus parati ad perferenda, patientesque esse debemus. Psal.107.1 Vnde Propheta, *Paratum cor meum Domine, paratum cor meum. Cantabo & psallam in gloria mea.* Paratus namque corde est ille, qui & interius promptus est pati pro Christo, & exterius licet in angaria deuotus est, si qua inferantur patientissimè tolerare. Idcirco propter has duas maxillas, sermo Propheticus geminatur. Acsi dicat, paratum est cor meum Deus omnia malignantium interius opprobria sustinere; paratum est etiam exterius, pro te quæ me excruciare possunt, libenter sustinere. Qua de causa lætus cantabo ac psallam in gloria mea. In gloria, inquam, mea, quia de conscientia bona securus, confundor in nullo quo patior. 2.Cor.1.12 *Gloria nostra*, inquit Apostolus, *hæc est testimonium conscientiæ nostræ*, quibus profectò verbis

A liquet, quod quotiens in vna earum Christianus flagellatur maxilla, semper paratus esse debet, vt alteram deuotus ad feriendum offerat. Vnde signanter dictum est, *Si quis te percusserit in dextram maxillam, præbe illi & alteram.* Alteram ergo dixit, & non sinistram: quasi dicat, præbe illi & alteram dextram. Quia iuxta hunc sensum iustus totus est dexter, & sicut Aod ille in libro Iudicum, vtraque Iud.3.15. B manu pro dextra vtitur, dum exterior & interior virtus hominis in holocaustum Domino mactatur. Sic quippe rectius intelligitur, quàm vt ad litteram sinistra facies dum dextra percutitur porrigatur. Alioquin Christus in passione, quod suos docuit Discipulos, non impleuit, qui percutienti se in maxillam, licet pati paratus esset, alteram non præbuit. Verùm simili quoque modo nec Paulus, cùm in facie cæderetur, adimpleuit. Ait itaque Prin- C cipi Sacerdotum, *Percutiet te Deus, paries dealbate. Si malè locutus sum perhibe testimonium, si autem benè, cur me cædis?* Act.23.3. Ioan.18.23 Quid putas, nunquid Christus contrarius est præceptis suis? Aut Paulus discipulus veritatis oblitus est quod ei iussum erat ex Euangelio? Non vtique, quia & Christus non solùm alteram maxillam, verùm omne corpus pro nobis clementer simul & animam in cruce obtulit. Et Paulus quod mori paratus esset pro Christo, postea passio D probauit. Qua de causa Christus hoc docuit, quod ex operibus exhibuit, & non quod quisque delirus ex verbo Euangelij friuolum sibi finxit. Nihil enim prodest percutienti alteram maxillam præberi carnis, si non cum ea offeratur etiam deuota maxilla mentis. Hoc quippe Christus docuit, cùm ait, *Discite à me, quia mitis sum & humilis corde.* Mat.11.29 Quod autem ex se docuit qualis esse debeat humilitas, hîc descrip- E sit; descripsit enim virum Euangelicum, & ideo quisquis in Euangelio militat, debet paratus esse pati, si necessitas incubuerit, pro Euangelio. Hinc quoque Hieremias ait, *Bonum est homini, cùm portauerit iugum adolescentiæ suæ, dabit percutienti se maxillam, saturabitur opprobriis.* Thren.3. 27.30. Quod autem saturatur opprobriis, in dexteram interius percutitur; quod verò exterius maxillā præbere iubetur alteram, dexteram scilicet,

CAP. V. totum corpus offerri pro Euangelio ad percutiendum mandatur. Itaque tamdiu verberanti aduersario succedentes sibimet dexteras præbere debemus, quo vsque aut inimici ira conuertitur in pacis & veræ dilectionis concordiam; aut totus homo dexter flagellis ac passionibus affectus holocaustum fiat. Ecce liquidò patet perfectionis apex quantum distet ab angustia legis; profectò quia lex carnalem populum non minus metu vindictæ coercebat, quàm furiosas B eorum mentes talione sæuæ vltionis temperans mitigabat. Dominus verò in Euangelio fidem nostram, quæ per dilectionem operatur, rebus ipsis volens probare, non solùm vt quisque sibi iniuriæ illatæ vindex fiat prohibet, verumetiam dissimulatione contumeliæ, quàm perpessus est, prætensa, præbere iubet, & quod residuum est, vt ingenuus homo nostet liberè quod est pro Domino patiatur.

Et ei, inquit, *qui vult tecum iudicio* C *contendere, & tunicam tuam tollere, remitte ei & pallium.*] Qua nimirum sententia, non modò humani iudicij sustinere iubet in rebus caducis violenta decreta diripientium nostra, verùm cum voluntare libertatis, si quis voluerit violenti iudicio tunicam auferre, remittamus ei & pallium, & nolimus resistere malo. Sanè per tunicam, quidquid nobis ex substantia magis necessarium est, rectè accipimus; per pallium ve- D rò, si quid ex superfluo exterius dilatatur, non inconuenienter dicimus. Quibus duobus omnia illa intelliguntur, de quibus iudicio nobiscum contendi potest; ita vt à nostro iure in ius illius, spontè sine vllius litis contentione diripere gaudeamus. Vnde Paulus

Heb.10.34 suos collaudans auditores, *Et rapinam*, inquit, *bonorum vestrorum cum gaudio suscepistis.* Quod si de necessariis vitæ indumentis accipitur, quanto magis superflua contemnere debemus? Nam istis duabus speciebus, generaliter om- E nis pecuniæ habitus contemnendus esse monstratur. Vnde quidam interpretum pro pallio vestimentum interpre-

Luc.6.29. tati sunt. Et Lucas versa vice, prius vestimentum dixit, deinde tunicam ne prohibeas. Ex quo patet per tunicam necessaria quæque intelligi debere; per vestimentum verò omnia quæ supersunt: tanquam si diceret, qui vult ea

A quæ tibi ad præsens copiosa affluunt CAP. V. tollere, remitte ei & si quid vitæ necessarium habes. Indumentum namque habitus est hominis: habitus verò etiam apud Philosophos, vniuersam supellectilem designat possessionis. Omnis itaque tunica vestimentum est, sed non omne vestimentum tunica vocatur. Ideo vocatur quod minus est necessarium per vestimentum: aut quidquid amplius & magnarum rerum facultas est, non abs re contemnenda monstratur. Contemnenda igitur est sæcularis facultas Christiano, vt inanem stultorum cupiditatem, & vanitatem insatiabilis auaritiæ liberalitet arguat; se quoque spe bonorum futurorum iam locupletem in Christo esse ostendat. Sed infidelitas, multorum mentes inpræsentiarum atrociter vastat. Ideo nonnunquam & inter Ecclesiasticos viros pro rebus pecuniariis lites ac iurgia grassantur. Frater cum fratre iudicio pugnar, & rarus iam, qui ad hæc agendo vel docendo manum mittat. Manet tamen sententia qua dictum est, *Qui soluerit vnum de mandatis istis, & docuerit sic, minimus vocabitur in regno cælorum.* Atque illud, *Nisi abundauerit iustitia vestra plus quàm Scribarum & Pharisæorum, non intrabitis in regno cælorum.* Vnde cogitet apud se fidelis quisque auditor, & non sequatur plurimam vulgi multitudinem. Immò præceptorum, ac paucorum vtique perfectorum teneat exempla: quòd etsi ardua sunt quæ iubentur, merces eorum copiosa in cœlis repromittitur. Tradunt autem in hoc eodem altiorem intelligentiæ sensum, vt per tunicam intelligatur anima, per pallium verò corpus exterius; quatenus si quis animam tuam perdere voluerit, dimittas ei & corpus in martyrio. Simili modo & de maxilla alium ferunt sensum: vt si quis hæreticorum te percusserit in vno Scripturarum testimonio, præbe illi & alterum, quousque is veritate victus, tandem resipiscat.

Et qui te, inquit, *angariauerit mille passus, vade cum illo & alia duo.*] Non solùm igitur vestimenta sine iudicio altercationis, sed & teipsum concede ei. Nempe secundum antiquorum consuetudinem est locutus. Vnde non modo Iesus, sed & Simon Cyrenæus angariatus est crucem post eum portare. Crucem in angariam portat, quisquis necessitate sibi in-

posita, non dico euangelizandi, verùm iuxta Euangelium, mundo crucifixus, quæ ponderis sunt & æstus huius sæculi, deuotus sustinet. Cui rectè dicitur, *Si quis te angariauerit mille passus, vade cum illo & alia duo.* Ac si dicat, vade eum illo alia duo, vt sis non tam pedibus quàm ex animo paratus. Sed cur mille passus dixerit & non plus aut minus, omninò non sine mysterio factum reor; præsertim cùm & alia duo cum eo ire, nec tamen à mensura mille passuum recedere nos iubet. Quippe si ad mille alia duo passuum millia addideris, tria millia fiunt. Vt sicut perfectio passionum tribus istis prædicatur exemplis: sic vltimum verbi finem trino conclusit numero, & perfectionem in eo millenarij consecrauit. Millenarius namque in lege sabbati est iter, quia plus quàm mille passus ire in sabbato non licebat. Hoc igitur sabbati itinere spiritalis perfectio designatur. Non licet enim in sabbato seruilia opera exercere, sed semper quæ perfectionis sunt, ingenuè ac liberaliter sectari. Ea scilicet agere debemus, quæ ad futurũ pertineant sabbatũ,

Esa. 66. 23. de quo Esaias, *Erit,* inquit, *sabbatũ ex sabbato.* Quia qui hîc in præsentiarum à peruerso sabbatizauerit opere, illinc ex isto quiescet in cœlesti retributione. Siquidem rectè vadit cum eo alia duo, qui corpore tantum in seruitute redigitur, si integer spiritus & anima cum eo deuota in seruitio illo angariante, conseruantur. His quippe partibus secundum Apostolum, totus homo perfectus connumeratur; & ideo non absurdè millenarius numerus triplicatus est. Ita tamen vt extra perfectionem & libertatis sabbatum consensio seruitutis non excedat; sed ingenuè in quo angariamur, absque peccato, quod est seruile, corpore, anima, & spiritu perferamus. Nam per hanc itineris angariam seruitus operis designatur, vt non solùm priuati rebus patienter feramus, verùm & si redigimur in seruitium æquanimiter vltronei peragamus. Quod benè Paulus harum trium

2. Cor. 11. 20. passionum summam enumerans ait. *Sustinetis, si quis vos in seruitutem redigit, si quis deuorat, si quis accipit, si quis extollitur, si quis in faciem vos cædit.* Ecce de reciproco seruitutem insinuat pertinere ad angariam, deuorare verò & accipere ad eorum rapinam, qui diripiunt quæ nostra sunt violenter, & deuorant. Cæ-

A terum si quis extollitur ad hæc tria refertur, quia nemo aliena diripit, nemo alteri angariam imponit, nemo nisi de extollentia persequendo alium in faciem cædit. Sed hæc omnia Christiano patienter ferenda sunt, & libertatis animo peragenda. Quia in his omnibus iniuriarum generibus, docet magister veritatis misericordissimum religiosi viri animum exercendum, & propter cumulum iustitiæ paratissimam eius mentem B esse debere ad quamplura sustinenda. Sed quia parum est hæc omnia tolerare, nisi præstiteris aliquod beneficium quod potueris, consequenter adiungit dicens.

OMNI *petenti te da; & qui voluerit mutuari à te, non auersatus fueris.*] Constat igitur, quod omnia hæc quæ adduntur, partes iustitiæ sint, vt integra iustitia ex his omnibus prædicetur. Hinc quoque liquet quod de his rebus dicit, *Omni petenti te da,* quæ hone- C stè ac iustè dari possunt. Alioquin si contra iustitiam inhonestè aliquid poscatur, quomodo illud dando complebitur? Præsertim cùm innumerabilia sint, quibus si petita tribuantur, iustitia penitus perimitur. Idcirco restat sic intelligendum, vt omni petenti te iustè & honestè, si id possis, libenter impertiaris; sin autem facultas defuerit, saltem ipsa iustitia affectu, verbo, vel obsequio porrigatur; hinc quoque fiet, vt omni petenti te interdum & melius a- D liquid tribuas. Cæterum quod dicit, *Qui voluerit mutuari à te, ne auertaris.* Quærendum est, vtrum de illo dicat tantum qui accipit redditurus, an de omni etiam etsi non velit accipere redditurus. Omnes enim qui rectè alus miserentur, plura cum fœnore percepturi à Deo exspectant. Idcirco omnis qui accipit mutuatur, dum patronum se ingerit fœnerantis, & ille qui tribuit hæc eadem, quæ seminat in eo, fœnera- E tatur. Sed tamen Dominus his verbis duo præstandi genera est complexus. Vnum quod gratis pro amore Christi & iustitiæ integritate nunquã in præsentiarum recepturi damus; aliud quod mutuò postulatur & præstamus. Hoc igitur iubet, ne pigri simus, cùm rem quam præstamus recepturi ab eo simus. Rectè itaque ad hoc nos diuina hortatur prouidentia, quia talibus indigentes multò releuantur quàm sæpe iuuamine, propterea quæstus

CAP. V. lucri & vsura passim condemnantur. Fœnus verò ex præcepto quasi iustitiæ membrum collaudatur. Neque enim putandum est, quod Domino non placeat etsi homo reddiderit, profectò cùm id ex præcepto facias, tantùm ne auertaris, & nullum secteris lucrum terrenorum, quia apud eum qui iubet infructuosum non erit. Nam supra quid contra persecutionem & rerum violentiam agere debeamus, nunc quid beneficij voluntariè sine vllius vi quærentibus impendere. Sed B quidam refugiunt hæc de pecuniario vsu posse intelligi. Quia si eleemosynam cunctis qui petunt tribuamus, ad modicum non erit, etiamsi diues sit aliquis, quid sibimet largiatur: neque si semper tribuitur, erit quid iugiter donare possimus. Nisi fortè hæc sententia illo defendatur sensu, vt omni petenti & volenti mutuari iustè quod honestum est tribuatur, ita vt æquo pondere nobis & officio nostro, seu qui ad nos domestici fidei pertinere noscuntur, deinde om- C nibus æquanimiter diuidamus, vt in nullo iniusti aut inhonesti, quod omninò nec decet, inueniamur. Quod si de sapientia aut spiritalibus donis, quis velit accipere, satis patet, quod cùm diuisa fuerint augeantur, quæ cùm dederis non amittis. Idcirco talis pecunia semper inexhausta erit. Qui profectò sensus, etsi pro Apostolorum officio locupletior videatur, tamen si accipiendus est, vt quæ humanitatis sunt, à nullo prætermittantur, quia pro nobis hæc omnia, tum D melius profutura sunt, cùm sine habendi damno apud Deum in futuro centuplicantur.

AVDISTIS *quia dictum est, diliges proximum tuum, & odies inimicum tuum.*] & cætera. Igitur quia legem implere venerat, à principio cogitandus est textus, & considerandum quo fine cuncta conclusit. Profectò bonitas Dei eam complendo vsque ad caritatem plenam prouexit. Lex quippe, diliges proximum E tuum, inquit, & odies inimicum tuum, dixit non voce iubentis, sed permittentis; relaxar enim pronum eorum animum ad vindictam, & tamen aliquem æquitatis gradum commendat, dum *diliges proximum tuum* iubet. In quo nimirum gradu constringuntur hi, quos propter vitia dilectionis affectu frequenter coërcemus. Sicut sunt luxuriosi filij, vel proximi nostri aliis quibuslibet vitiis deuin- A cti, quos etiam ex lege potest diligere in sæuitia persequentes, eo quod non de odio, sed ex amore fiat. Exigitur ergo amor proximi, datur licentia odire inimicum, vt ex vtroque rudis populi infantia temperetur. At verò in Euangelio, vt perfectioribus cumulus iustitiæ augeatur.

EGO *autem*, inquit, *dico vobis, diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos, & orate pro persequentibus ac calumniantibus vobis.*] Hæc est latitudo caritatis & consummata armatura iustitiæ, quæ vsque ad dilectionem inimicorum extenditur. Nam persecutorum rabies contra Christi Ecclesiam tribus dimicat modis; mentis scilicet odio, & verborum maledictis, atque iniuriarum & tormentorum cruciatibus: contra quæ Christus docuit, pro inimicitiis dilectionem impendere, pro odio verò odiorumque iniuriis beneficia retribuere, nec non & pro persecutione ac calumniis eorũ, orationes fundere. His quippe partibus caritas dimicat, vt omnia mala in bono vincat. Singulis enim singula opponuntur, vt omnes malitiæ partes bonitate vincantur, vnde si iuxta est inimicus, dilectio emolliat cor eius; si verò longè, beneficia nostra eum visitando perquirant; & si quo sit loco ignoratur, penitus oratio profusa apud Deum etiam latentem inueniat. Veruntamen in omnibus discretio virtutum satis moderanda est, & sollicitè perscrutandum, quid sit quod Ioannes pro peccantibus ad mortem fratribus prohibeat orare, Dominus verò etiam pro inimicis id fieri iubeat. Vbi nihil aliud occurrit, quàm quia sunt aliqua peccata in fratribus, quæ inimicorum persecutionibus grauiora videntur, pro quibus nec rogare liceat. Sunt autem & tales, iuxta Apostolum, cum quibus nec cibum sumere permittitur: ita tamen vt vitia sint in odio, natura verò à nobis, quia homines sunt, diligatur. Cæterum ea quæ à sanctis Patribus sunt prolata, & in Scripturis diuinis, quasi maledicta sonare videntur, potius prophetiæ sunt de futuro, quàm liuoris vel odiorum inflammationes. Neque æstimandum iuxta quosdam, quod ista præceptorum decreta impossibilia sint, eo quod dicunt, satis erat inimicum non odisse: nec attendentes, quod etiam in veteri Testamento hoc multi impleuere, quanto magis illis poterit esse

1. Ioã. 5. 16

1. Cor. 5. 11.

CAP. V.

possibile, quibus Christi gratia suffragatur, & oporteat filios adoptionis illum imitari, qui huc veniens omnes inimicos inuenit, & de ipsis fecit sibi amicos. Sed quæritur, quomodo non soluerit legem, quia dixit, *Diligite inimicos vestros*, præsertim cùm lex dicat, *odies inimicum tuum.* Hæc siquidem quæstio soluitur illo verbo, quod supra præmisimus, quia non est imperantis, sed permittentis, propter duritiam & imperfectionem eorum. At verò cùm aduenit gratia, qua nostra infirmitas releuatur, restitutum est legi ad perfectionem iustitiæ, quod detruncatum erat propter imbecillitatem carnalis populi & segnitiem eorum. Hinc est quod & alubi de dilectione loquens dicit, *Mandatum nouum do vobis*, licet antea fuerit præmissum, *Diliges proximum tuum.* Nouum autem ideo vocat, quia in illo carnali populo inueteratum erat & semidictum, eò quod vix eorum aliquis quempiam diligeret, nisi carne proximus fuisset. At verò Christus nouus homo noster, renouatis in se dilectionem præcipiens, omnes aut in Deo aut propter Deum diligere iubet. Idcirco nouum mandatum proposuit. Quia illud innouatum omnia innouat, & de filiis iræ filios adoptionis facit. Vnde sequitur,

Ioan. 13. 34

VT *sitis filij patris vestri qui in cœlis est.*] Ecce filiorum adoptio sola caritate acquiritur, caritas verò præmissis iustitiæ partibus expletur, & dilectione inimicorum firmatur. Hæc est, inquam, illa potestas, de qua dictum est per Ioannem, *Dedit eis potestatem filios Dei fieri.* Hoc quippe testatur Spiritus sanctus in nobis, per quem caritas Dei diffusa est in cordibus nostris, quia sumus filij Dei. Alioquin nisi per fidem renascamur caritate, quomodo ex Deo nati dicimur? Caritas quippe Deus est, & ideo quisquis ex ea renascitur, ex Deo natus est. Hinc notandum quod non ait, facite ista quia estis filij, sed ait, facite quæ moneo, vt sitis filij patris vestri. Ex quo mira locutio generatur. Quid enim filius patri potest esse nisi filius? Et tamen pater iam dicitur, licet adhuc facultas fiendi credentibus offeratur. *Vt sitis*, inquit, *filij patris vestri*, ac si dicat, facite opera, ne degeneres sitis, quia nec dum estis re, quod iam spe diuinitus facti estis. Nam & vulgo sic sæpè loquimur, fas sic filius patris tui, non vtique natura, quod iam est, sed imitatione quod necdum est. Quanto magis de nobis hæc locutio & Deo patre dicenda est,

Ioan. 1. 12.

vbi non vna natura Dei & nostra prædicatur, sed hortamur permaneamus in gratia adoptionis, per quam iam filij nominamur, & nobis idem pater dicitur. Præterea quærendum æstimo, vtrum hæc sententia pendeat ex eo tantùm, vbi dictum est; *Diligite inimicos vestros*, an ad omnia quæ supra præmissa sunt? Liquet igitur satis quia illa hac sola dilectione, per quam & inimicos diligere iubemur, complentur, & in ea cuncta recapitulantur. Quamobrem non solùm ad hanc, verùm & ad illa omnia, ex quibus conficitur caritas, referendum est, *Vt sitis filij patris vestri.* Ac si patenter dicat, diligite inimicos vestros misericorditer, & hac sola dilectione supplere omnia quæ mandaui, vt sitis filij patris vestri. Accepta igitur potestate, agite operibus, vt sitis filij, quia ille iam pater est. Non enim potest non esse quod est. Idcirco vos estote renascendo per caritatem, quod vocati estis. Alioquin licet ille sit pater, vos filij non eritis, nisi ex Deo nati sitis; Deus quippe caritas est. Hoc quippe insinuat filius ille prodigus, qui quamuis nõ audeat, nec dignum fateatur se filium vocari, tamen nihilominus patrem eum appellat, quem sciebat non posse mutari; ac si patenter clamet, si ego peccaui in cœlum, & non sum dignus vocari filius, tu nunquam pater fore desistis, neque viscera paterni affectus vnquam prætermittis, fac me sicut vnum de mercenariis; quod & Dominus noui Testamenti volens præcauere ne itatenus degenerarent adoptionis filij, implet iustitiam legis, remouet simultates carnalium, extendit præceptorum summam vsque ad inimicorum dilectionem, proponit exempla paterna, quæ debeant boni filij sollicitius imitari, & reddit causam mandatorum omnium, *Vt sitis*, inquit, *filij patris vestri qui in cœlis est.* In cœlis autem, licet vbique sit Deus pater, ideo monstratur, vt dignitatem suam hæredes eius, & cohæredes Christi illic euindicent, ne fortè peccasse in eo, vbi prodigus ille peccauit, demum gemendo doleant.

QVI *solem suum*, inquit, *oriri facit super bonos ac malos, & pluit super iustos & iniustos.*] Hoc quippe pietatis exemplum, quamuis spiritaliter possit accipi de Christo qui est sol iustitiæ, quod ortus sit ad redemptionem in carne super bonos & malos, & pluat imbrem Euangelicæ prædicationis super iustos & iniustos: Melius tamen de sole isto & pluuia ista

CAP. V.

quotidianis vsibus necessaria dictum accipimus. Quia Christus etsi omnibus venit, siquidem non omnibus ortus reluxit. Vnde in eo libro qui inscribitur Solomonis, *Et sol iustitiæ*, inquiunt, *non luxit nobis*. Alioquin si omnibus luceret, & plueret imbrem prædicationis suæ super vniuersos, nequaquam iniusti sine fructu pœnitentiæ aridi remanerent; neque Propheta ex eo diceret, *Pluit super vnam ciuitatem, & super aliam non pluit.* Idcirco patet sensus, quod de hoc sole, & hac pluuia dicatur. In quibus non modica benignitas patris prædicatur, dum hæc bona temporalia æqualiter cunctis tribuit, æterna verò solis reseruat iustis. Quod euidenter eis in exemplum qui adoptantur congruit, vt imitari debeant paterna pietatis opera, & bonos ac malos, iustos & iniustos, omnes suis beneficiis, absque vlla exceptione, circumfoueant & illuminent; irrigent verò caritatis imbre & inebrient, si fortè qui steriles videntur, quandoque ad melius conuersi fructum ferant.

Amos 4. 7.

Si enim diligitis eos qui vos diligunt, quam mercedem habebitis?] Vbi ostendit, quamuis nostris temporibus vix aliquis perfectè diligentes se diligat, quod non multa iustitia sit, si eos iuxta legis decreta tantùm diligimus qui nos diligunt. Ideo dicit, *Quam mercedem habebitis?* Acsi respondeat, nullam. Non quod aliquam exinde non habeant mercedem, profectò quia dilectio qua diligitur ab alio quem diligit, iam merces dilectionis est. Sed quia pro talibus merces illa, quæ in cœlis copiosa promittitur, non datur, idcirco quasi nulla dicitur. Quia etsi merces esse potest, apud Deum tamen nulla est, propterea rectè nec merces vocatur; merces autem filiorum, sola adoptio creditur. Vnde si quis eam desiderat adipisci, exempla adoptionis teneat. Alioquin quid plus publicanis affert vestra dilectio? Nonne & ipsi diligentes se diligunt? Publicani autem erant exactores Romanorum, quos Iudæi sic appellabant, quia de republica curam gerebant. Sectabantur autem lucra, exigebant vectigalia; negotiationes quoque, fraudes ac furta, & scelerata periuria exercebant; quorum dilectioni ad inuicem legalis dilectio comparata, nihil videtur habere meriti, quod non ex officio debitæ charitatis venit, sed ex recompensatione lucri.

Et si salutaueritis fratres vestros tantùm, quid amplius facitis? Nonne & ethnici hoc faciunt?] Dicuntur autem ista, non quod aut diligentes diligere, aut salutare fratres humiliter & officiosissimè nō oporteat: sed quia hæc, vel huiuscemodi perfectione prætermissa parua esse videantur. Et quod peius est, iam nec hoc interdum sinit quorundam nostrorum inflata superbia, vt salutatione se præueniant, quod à paganis honestatis gratia agi probatur. Hæc ideo dixerim, vt simpliciores sciant doctrinam priorum in nullo prætermitti debere, quod tam sollicitè etiam de mutua benedictionis salutatione inter cætera sanxerunt. Quia si nec hoc propter insolentiam dignamur alternatim impendere, minorem paganis sectamur honestatem.

CAP. V.

ESTOTE *ergo vos perfecti, sicut pater vester cœlestis perfectus est.*] Ecce ad quod culmen Christus suos prouehit, & quàm perfectos eos esse debere in caritate denunciat. Vnde si volumus esse filij, perfectionem sectemur caritatis, quia præcepta custodiendo erimus filij, non natura quidem, sed gratia, per quam in nostro positum videtur arbitrio vt filij maneamus. Ad quod fortassis dicat aliquis quomodo mortalis nostrum quispiam tam perfectus poterit esse, sicuti Deus pater perfectus est, præsertim cùm nunquam in eodem statu subsistat? Interea quisquis hoc requirit, sciat quod non aliud est similem Deo patri fieri, quàm per caritatem, quæ diffusa est in cordibus nostris, eandem similitudinem, in qua creatus est primus homo, ad melius reparari. Quod nemo fidelium negat. Nam ad imaginem & similitudinem totius Trinitatis factus est. Idcirco quid mirum si renouatur admodū, vt sit perfectus, sicut Deus perfectus esse dicitur; cui & olim perfectio imaginis ac similitudinis attributa fuit? Sed quia subtilius hanc similitudinem perfectionis quidam requirentes, nescio quam caliginem impegerunt, saltem ne ad quod facti sunt remearent, libeat paulò latius intimare, etiam quid Philosophi de hoc loquendi genere senserunt. Nam omne quod simile est, per quod quisque alteri similis efficitur, duobus modis consideratur; aut quadam habitudine formarum, aut natura rerum. His quidem duabus partibus omnis similitudo contemplatur. Age nunc quam harum elegeris partē, in qua per similitudinem Dei patris perfectionem habere queas. Si autem secundū habitudinē formarum perfectus esse elegeris, scias quod in eo nulla habitudo est, nisi quod ipse est; ipse enim illa forma est, ex qua omnia formantur. Si

Cap. V.

verò iuxta naturam te similitudinem perfectionis habere dixeris, occurrit ilicò, quod non alia natura eius, si prædicanda in eo natura est, & alia formarum habitudo; quia ipse idem forma & natura est. Ac per hoc erigendus est interior homo noster, vt quod ille habet per essentiam, nos incipiamus habere per adoptionis gratiam. Vt sicut relatiuè ad nos ille per adoptionem, qua nos adoptauit sibi filios, pater noster dicitur: ita & nos per eadē similitudinē, qua sumus filij adoptionis relatiuè in illa perfecti maneamus. Alioquin quomodo is perfectus dicitur, qui nūquā factus, nunquā initium aut consummationē habere creditur? Perfectus autē Deus, non proprio verbo, sed sicut multis in locis pro nostra infirmitate dicitur, vt per hoc integrè Deus bonus & summus prædicetur. Homo verò non esse realiter, sed per gratiam perfectus inuenitur; qui si Deo comparatur, quid in eo perfectum erit? Nemo bonus, nisi solus Deus. Quod si nemo bonus, quis nostrûm in bonitate perfectus erit? Vnde constat quod hæc similitudo, non pro toto, sed pro parte accipitur. Si autē homo in toto par Deo, vel similis foret, vtique Deus esset. Nūc autē quia iuxta quantitatē vel qualitatē deitatis, nihil ei par aut simile esse potest, restat vt pro parte capacitatis suæ homo aut Angelus perfectus esse dicatur. Non tamen aliundè quàm ex ipsa imagine, vel similitudine Dei, ad quam factus legitur. Tanto enim perfectior quisque, quanto similior erit. Similis autem vel perfectus, non ex proprietate sui, sed ex gratia diuinæ largitatis, & virtutū integritate. Vt quod Deus habet per naturam, homo incipiat habere per adoptionem, ex participatione bonitatis Dei. Ac per hoc rectè quisque perfectus, sicut Deus pater dicitur, dū integritatē virtutū, & adoptionis donum, quantum per gratiam assequi potest participat. Vt sicut ille ex sese perfectus dicitur in natura deitatis, ita nos ex eo perfecti dicamur pro parte, in gratia sanctæ adoptionis. Sed quia ab initio quo Dominus Deus Sabaoth exercitū ad militiam contra aëreas potestates prior pro eis pugnaturus conduxit, immensos doctrinarum pelagos decucurrimus, poscit iam oratio finem Libri, ne lectoris animus longo sudoris tractu fatigatus torpeat. Perfecto tamē fine militiæ tyrocinia claudentes, vt vbi finem Libri facimus, ibi virtus consummata in nobis perfectionem obtineat triumphantis. Sed vtrum satis

A abyssus scientiarum, ac rectè decursa sit, quorum præsidiis innixus hæc agere tentaui, Patrum tuta probetur auctoritas. Vbi si fructus arriserit laboris, opitulante gratia diuina, illi perfecti operis gloria deputabitur, ex quo venit effectus, & facultas piæ capacitatis. Vbicunque aut minus aut secus quàm debui intellexi, non eorum quos secutus sum, sed mea ignauia fuit. Ac per hoc illorum fluenta supplebunt, quidquid imbecillitas perfectionis substraxit. Lectori tamen non ingratum erit, si quid de fonte veritatis B fidelibus hausi votis, & meis quod potui ad legendum pro dono seruitutis expensis obtuli.

PROLOGVS LIBRI QVARTI.

QVOTIENS nauis à portu soluitur, C expansis alarum velis, iam non in potestate consistit remigantis inter immensos aquarum fluctus, quas viarum partes legat; sed quocunque vis & aurarum flatus eum appulerit, vnà cum spiritu, ventorum gnarus gubernator etiam inuitus vadit: sic itaque lingua Doctoris, postquàm à portu silentij se dirempserit, non in sua satis obtinet potestate, quas doctrinarum vias in oratione promotus teneat, neque quibus verbis sententias quas intelligit, stilo D opportunius cōmuttat. Vnde cōstat si cū Spiritus sancti aura intus afflauerit, quod rectas intelligentiarum semitas irreflexo itinere deuotus carpat; sin autem destituatur, periculosum est vlterius progredi, ne fortè ad deuios calles & aspera loca, quibus se nequeat explicare, incautus ruat. Qua de causa semper orandus est Spiritus diuinus, vt vitam bonam huic ne- E gotio adpulsis, & sanam doctrinam tribuat; quatenus bona vita docentem sapienter reprehensoribus commendet, doctrina verò sana proterat resistentes, & suis auditoribus prudenter ostēdat, quod scripturarum veritas, à quouis sit prolata Doctore, nunquam repudiari debeat; sicut è contra, si eam falsam esse contigerit, licet eximius sit in vita per quem docetur, quod nunquam suscipi, nunquam vtique liceat venerari. Sed quia de vita idonea me non iacto, subditè tamen seniorum nobilium disciplinis nutriendus, & ad meliora vitæ studia prouehendus in militia monasticæ religionis persisto. Porrò iuxta

CAP. VI. exiguitatem ingenij, non solùm sanam me apprehendisse doctrinam gaudeo, verùm meorum adhuc præsidio eruditionis iuuari morum grauitate iucundor. Id mihi negotij exoptans dari, vt eis saltem proficiam, quibus desudo; eos verò quibus nostra non placuerint, vt quiescant derogare priusquam pernoscant quæso, ne (quod absit) aliorum profectibus aspernati non ferentes placere, sibi obsit plurimùm quod fortassis prodesse poterat. Hac quippe spei gratia subuectus ad ea quę de B cordis munditia mandantur à Domino, retractanda tandem veniam. Quia profectò sicut ab adulatoribus, & vanam gloriam captantibus, quæ iubentur non rectè aguntur animo: sic nisi in semetipsum redeatis, qui festinat enodare aut docere alios, vt semper perpurgato mentis oculo se suosque sermones ad laudem Creatoris sui referat, nunquam sine periculo perfunctoriæ laudis, ad calcem vsq; peruenit. Idcirco me totum Deo committo, cuius spiramine ad portum salutis, & ad C finem operis quandoque aduectus, obsecro inter varios scyllarum laqueos sine offensa veniam. Et imploro, quia hic libet permaximè de munditia cordis tractat, vt ille qui iubet seruari, faciat & emūdato cordis osculo ad eandem contemplationis inspectionem pertingere, de qua dictum est, *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt.* Mat. 5. 8.

EXPOSITIONIS IN MATTHAEVM,

LIBER QVARTVS.

CAP. VI. HACTENVS iustitia Euangelij suis partibus vsque ad plenam omnium, & dilectionem inimicorum redintegrata, vt plus esset quàm iustitia Pharisæorum ac Scribarum; nunc verò qua inspectione & cordis munditia ipsa eademque iustitia credentium operibus debeat adimpleri, diligenter veritas insinuat.

CAVETE, inquit, *ne iustitiam vestram faciatis corā hominibus, vt videamini ab eis.*] Iustitia autem nostra quid velit significare, non abs re quæritur. Nunquid velut Iudæi Dei iustitiam ignorantes, nostram quærimus statuere? Sic itaque de his scriptum in Paulo legimus, *Ignorantes Dei iustitiam & suam quærentes statuere, iustitiæ Dei* Rom. 10. 3

A *non sunt subiecti.* Similiter modo cùm dicit, *Cauete ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus*, quærendum vtrumne dicat, cauete ne iustitiam, quæ Dei est, vestram faciatis ob vanam gloriam coram hominibus ostentando, vt videamini ab eis. Quam iustitiam studentes, Dei iustitiæ nō potestis esse subiecti. Paret enim quod varijs modis, secundum Scripturas sacras, iustitia vocatur. Dicitur enim iustitia Dei, & iustitia fidei atque Euangelij, quæ simul Dei & vna est. Dicitur autem & iustitia legis & Iudæorum atque carnis. Sed & nunc iustitia Dei nostra appellatur; ex quo liquet, quia sub Christo in fide viuimus Euangelij, rectè nostra iustitia vocatur: Dei autē ex eo, quia finis legis Christus ad iustitiam omni credenti, nostra verò quod per gratiam pijs operibus adimpletur. Ac per hoc de illa dicit iustitia, quæ maior, sicut supra monstratum est in Euangelio, suis impleta partibus, prædicatur quàm Scribarum & Pharisæorum, quæ non Dei, sed eorum esse pronunciatur. Porrò nostra iustitia est, de qua dicitur, *Iustus ex fide viuit*: fides verò Dei est, quæ per dilectionem Dei ac proximi cōsummatur. Patet igitur sensus, quod ipsa est quæ præceptis operationum, & præceptis signorum superius adimpleta gloriosior præfertur. Vnde aperiat oculos mentis suæ prudens executor, & circumspiciat se in omni negotio, in omni officio laudis aut operationis, in omni beneficio D caritatis, vel in omni re ex qua hæc iustitia Christianorum commendatur, & amoueat se à fauoribus sæculi, atque ab omni præsentis laudis intuitu. Tantùm, quæcunque agit per spem fixam transponat ad Deum, nec sectetur ostentationem vulgi; non iactantiam religionis, non superstitionem verborum, aut vanam eloquentiæ pompam, ne fortè dum suę quærit cum Pharisæis iustitiam statuere laudis, iustitiæ Dei non sit subiectus. Iustitia quippe Dei est, omnia quæ ab eo iussa sunt impleri, & impleta simul vniuersa ad E laudem Creatoris referri. Alioquin nisi eo intuitu fiant, dilabuntur, & sine fructu etiam pauca quæ gerimus in ventum dispereunt. Sed quærendum quomodo paulò superius dixerit, *Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt videant bona opera vestra, & glorificent patrem vestrum qui in cælis est*; nunc autem è contrario, *Cauete ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus.* Quarum terminos sententiarum quisquis diligenter inspicit, sine nostro laboris officio intelli- CAP. VI. Rom. 1. 17.

CAP. VI. get, quid cauete prohibeat, quidue corā fieri. Illic enim, *Sic luceat lux vestra*, inquit, *corā hominibus, vt glorificent patrem vestrum*: istinc verò, *cauete ne faciatis opera vestra vt videamini ab eis*. Ac si dicat, facite vt qui viderint, glorificent patrem vestrum, & ne faciatis coram hominibus, tantùm vt videamini ab eis. Nihil enim stultius, quàm maiora iustitiæ opera vel minora tantùm ideo fieri vt videantur. Si autem quod maius est, Martyr vis fieri, vel quod minus, calicem aquæ frigidæ tribuere vt videaris, & lauderis, tu qui agis, te finem tui operis statuisti, & fortè quod quæsisti habes. Qua de causa, nihil videri profuit, quin exinde vanam gloriam incurristi: & si rursus ideo coram facias, vt luceant opera tua eis qui viderint ad laudem & patris gloriam, licet non fiat quod quæsisti, tu tamen in conscientia finem iustitiæ tenuisti. Vnde non dicitur, Luceat lux vestra, & si viderint eam, ac glorificauerint Deum; sed tantùm, vt videant & glorificent. Ac si dicat, ad hoc agite vt glorificent patrem vestrum, erit in diuina respectione quid ei placeat. Quippe quia prædicatoris officium est, verbis & operibus persuadere ad laudem fidei; Dei tamen est, si obtineant apud eos muneris firmitatem. Notanda igitur in omnibus verborum proprietas; nam illinc dictum est sic luceat, istinc autem; cauete ne faciatis opera vestra coram hominibus tantùm. Itaque nec prohibet ne luceant, sed tantùm, ne fiant ab eis vt videantur. Quia profectò si virtutis essent, lucerent; nunc quia vitiorum sunt & tenebrarum opera, videant tenebrosi tenebras suas; Deus quia lux est, ea respicere, nisi vt puniat, nec approbare potest. Diuersa igitur voluntas & mentis intentio, diuersos fines meritorum obtinet. Alius enim finis, vt videantur tantùm opera tua ab hominibus; alius verò, per ea vt laudetur Deus. Dic quæso; quis vnquam agricola, quamuis rusticus, ideo colit agrū & seminauit, tantùm vt videatur ab his qui transeunt? Vel quis vnquā, nisi stultus sit, finem laboris sui collocat in aspectu hominum, vt nihil ex eo aliud requirat? Qua de causa sēper sollicitus sit animus quid agat, vel quantum agat; cur autem, & vbi, vel quando, aut qualiter agat. Quia nisi agatur vt scriptum est, quod præcipitur, etsi non ad modum, quātum sufficiat ad iustitiam, si non ideo pro quo, & vbi, id est, pro Christi amore in Ecclesia quod debetur, aut si non tempore opportuno, dum feritur, vel si non ea festinatione timoris aut amoris Dei, qua deceat & iubetur. Alioquin vt Veritas fatetur, merces nulla est apud patrem qui in cœlis est. Oportet enim filios patris gloriam sectari; quia natorum gloria patrum dignitas. Vnde rectum est, vt à quo sumus, ei omnia boni operis, vel si quid est in nobis, quod iure placeat, referamus. Alias adhuc si hominibus placeremus, Christi non sumus, licet quibusque placeamus. Vnde & Apostolus, non se placere hominibus aiebat, quamuis alibi, nos, vt ipse, omnibus placere iubeat; quia in eo ipso quo se Deo seruire probat, rectè aliis placere propter virtutum formam non dubitat, inde & ad placendum hominibus alios inuitat. Sequitur. *Gal. 1. 10. 1. Cor. 10. 33.*

CVM *facis eleemosynam, noli tuba canere ante te.*] Quod est dicere, nolo præconium laudis ante te attollas, vt videaris ab hominibus, neque prædicare te libeat factis tuis, sed Deum. Ante se quippe tuba canit, qui laudem suam quærendo, semper de se ante alios potiora, vt maior appareat, innotescit. Sed si ad literam Pharisæorum hypocritæ, quotiens ad erogatā irent, tuba ante se cecinerint, acsi conuocandi gratia, vt pompaticè propter fauorem vulgi, veluti ad spectaculum procederent, non satis liquet. Tamen nec dubitandum, cùm multa superstitiosa egerint, quod & istam habuerint consuetudinem; de qua Dominus loquendi accepta occasione, monet suos ne iactantiarum appetant præconia sicuti hypocritæ faciunt, sed omnia ad laudem Dei, humiliter ac religiosè in conscientia gerant. Ergo hypocritarum nomen ex antiquis theatralibus assumptum est disciplinis, quia erant simulatores (simulator quippe Græcè hypocrita sonare probatur) qui tanquam oratores in concione, fabulosè agebant partes personarum in theatris, & omnia negotia eorum tragica vel comica, ac si essent ipsi quorum personas gerebāt, monstrabantur. Narrabant enim, non suas, sed eorum historias & continētiam, motus quoque & voces eorum ac vultus, videntibus ob fauorem vulgi vicissim repræsentabant: ita sanè & illi qui bona opera ficto laudis officio, non ad Dei, sed ad suam gloriam, ostentant. Agunt enim partes iustorum, & personam eorum, cùm sint simulatores ob fauorem hominum assumunt; non quod habeant iustitiæ opera, sed quia simulant se habere. Alias autem si iusta essent, non ad se, imò ad

Cap. VI.

Deum, cuncta quæ faciunt boni referrent. Nunc autem quia vt mimi secundũ tragicam pietatem in theatricis ludorum, coram hominibus, diabolo adstipulante, permulcent se, & cupiunt iusti videri, vbi cùm Rex militum venerit, inuenient non se fuisse quorum partes agebant in superficie, sed scenicorum imitatores quorum speciem tenebant in corde. Quapropter quisquis appetit videri exterius, quod non est intus, vtique hypocrita est, & ludificator hominum; quos cùm decepit simulatione sua, non eos sed seipsum perdit. De quibus sequitur.

Amen dico vobis, quia receperunt mercedem suam.] Hoc de his dicit, quos iam in synagogis & vicis laudes humanæ pauerant; cum quibus etiam hi colliguntur, qui eorum imitatores fuerint, Amen quippe dico vobis, quia receperunt mercedem suã. Suam scilicet, & non Dei. Suam scilicet, quia quam quæsierunt laudem, ferentes pensum erroris & pœnam quam meruerant, culpis exigentibus recepere. Nota quàm prouidè Magister veritatis omnes iustitiæ partes tangat. Prius igitur quid agas. Deinde ne tua laude deceptus ex eadem iustitia, cum hypocritis damneris. Postremùm insinuat illud quod potueris quomodo agas, vt in futuro exinde postea coroneris. Hinc quoque est quod sequitur.

Te *autem faciente eleemosynam, nesciat sinistra tua quid faciat dextra tua.*] Non quod natura corporis istud secundum litteram intelligere permittat; sed vt ex tam euidenti corporis secreto, aliud cogitare compellat. Quis vnquam dixerit, quod anima quæ tota vbique in omni loco corporis est, possit non sentire sinistra manu quod agatur in dextera? Nam sicut compatiuntur omnia mẽbra, si patitur vnum membrum: ita sentiunt omnia per viuificantem animam, quidquid sentitur in vno. Anima enim quæ est in omnibus membris, non minus scit in sinistra quid agatur in dextera, quã quid in toto: quia vbique adest tota, & ideo scit ac sentit omnia. Quapropter cogimur alium requirere sensum, & docemur, vbicunque sic de membris loquitur, sicut iam supra fecisse cernimus de manu vel oculo, vel sicut de his qui se castrauerunt propter regna cœlorum; non debere secundum litteram accipere, sed per hoc mysticas doctrinarum efficientias cogitate. Nisi fortè hoc loco hyperbolicè dicatur, nesciat sinistra tua quid dextera tua faciat, videlicet vt tam occulto fiat, saltim vt nec sinistræ id scire liceat. Quid igitur si per sinistram eleemosyna porrigatur, aut si dextera præcisa fuerit, nunquid ea manu quidpiam dari non licet? Constat igitur vtrasque fecisse Deum, & ideo non quod per eam fit bonum, Deus odire rectè creditur, sed quod per eam significatur, malum. Habet enim interior homo noster suam dexteram, habet & sinistram: sed vtinam totus homo noster dexter esset! Per dexteram quippè virtutum opera designantur, per sinistram verò vitia. Ideo dicitur, nesciat sinistra tua, nulla videlicet vitiorum operatio, quid agat dextera tua. Quod est apertè dicere, nesciat vitium elationis, aut superbiæ, vel vanæ gloriæ, seu quodcunque ex illa parte est, quid agat virtutum dextera. Quia sicut tenebræ lucem nesciunt: sic oportet vitia virtutes nesciant. Immò sicut lux eas fugat, ita fugentur vitia luce rectæ operationis. Hæc ideo me dixisse sufficiat, ne aliquis superstitiosè velit asserere, tam occultè quod mandatur nos facere debere, vt nulli alteri, vel nobis scire liceat; præsertim cùm dictum sit, *Sic luceat lux vestra coram hominibus, vt glorificent patrem vestrum.* Præterea sunt plurimi, qui quamuis secretè videantur bona agere, tamen scit sinistra illorum quid dextra geratur, quoniam permiscent lucem tenebris, & ita confundunt bona quæ agunt, vt omnia obscurentur tenebris, & priuentur luce. Neque putandum quod solùm de gloria dicatur, nesciat sinistra tua: omnia enim vitiorum membra sinistra virtutibus sunt contraria. Idcirco quidquid nobis vitij est pro lege peccati insitum, prorsus nescire debet actus boni operis, id est, in nullo admitti, vt quæ lucis sunt obfuscentur; sed cuncta circumspectè conuenit in lucem clarescere.

Vt *sit, inquit, eleemosyna tua in abscondo.*] Absconsa autem eleemosyna tunc rectè fit, si nullis tenebris misceatur, quia tenebræ semper exteriores sunt à luce, lux verò semper interior. Et ideo quidquid interius fit, id est, in luce, semper in absconso est; quod verò in tenebris, id est, vitiis admiscetur, semper exterius, & veritatis luce priuatur. In qua nimirum luce, id est, in abscondito, quodcunque fit, quia Deus lux est, approbatur luce; videre enim Dei, approbare est. Et quidquid in luce est, non reiicitur, quidquid verò exterius, id est in tenebris, reprobatur. Multi quidem multa super hoc capitulo sin-

CAP. VI.

gentes, opiniones varias ediderunt. Nam quidam eorum per sinistram paganos, quidam verò inimicos, & quamplurimi vxorem debere intelligi sanxerunt; sed repugnantia sensuum cogunt ea respuere, & hanc quam sequimur intelligentiam tenere: licet superius per dexteram vxorem vel amicum scandalizantes nos posse accipi, & abscindi à nobis debere, diximus. Seruatur autem idioma loquendi, vt quidquid in hoc sermone generaliter proposuerit, specialiter exsequatur. Hinc est quod supra Christianorum iustitiam cœpit implere, & eam à Pharisæorum distinguere, quàm profectò vetuit vt videamur coram hominibus exhibere. Nunc autem eandem iustitiam sicut per partes impleta est: ita per partes quomodo fieri debeat, explanat. Nam eleemosyna pars iustitiæ est, sicut plurima quæ sequuntur. Et ideo dicit, *Te autem faciente eleemosynam, nesciat sinistra tua, quid faciat dextra tua.* Ergo Pharisæi faciunt eleemosynam, ita vt eidem sinistra commisceantur vanæ laudis opera. Idcirco docet in specie, quod paulò superiùs docuerat in genere. Illinc quippe pluraliter dictum est omnibus, *Cauete ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus.* Istinc verò singulariter, *Te autem*, inquit, *faciente eleemosynam, nesciat sinistra tua.* Vnde datur intelligi, quod & ibi vnus in omnes, & hic omnes simul in vno accipiuntur. Omnibus tamen cauendum, vt in secreto conscientiæ, coram Deo cuncta fideliter agant; non modò vt temporalia caueantur, & omnis commoditas laudis, vel retributio exteriorum rerum, verùm omnis vitiorum fucus auferatur. Quia si nescire iubet, quid agat dextera, multo minus sinistra operari potest, quod placeat, vel quod reputetur in dextera. Hæc igitur disciplina filiorum est. Idcirco coram paternis vultibus semper in abscondo conscientiæ virtus iustitiæ exhibenda est. Non quod non videant alteri quæ gerimus, sed vt nihil sanctis admisceatur operibus, immò ad laudem & gloriam patris proficiant vniuersa; nihilque ex ea quæratur aliud commoditatis, sed abscondantur omnia, vbi & vita nostra abscon sa est cum Christo, & magna multitudo dulcedinis sibi timentibus reseruatur. Ibi quippe rectè absconditur nostra conscientia, vt ibi sit cor nostrum, vbi & thesaurus noster. Ibi enim Deus pater conspicit, ibi videt & approbat, ibi sibi placent omnia. Extra quod secretum, nihil videt & approbat, nihil est quod

A placeat, nihil quod maneat. Idcirco necesse est, vt pro Christo & in Christo fiant omnia; quia nihil est patri quod extra Christum, vbi sibi bene complacuit, placeat aliquid, vel videndo comprobet. Hinc est quod sequitur.

ET *cùm oratis, non eritis sicut hypocritæ.*] ac reliqua. Quæ nimirum sententia coniungitur ad priorem; ex ipsa coniunctione similis ordo loquendi reiteratur. Prius dixerat, *Attendite ne iustitiam vestram fa-*
B *ciatis coram hominibus*, ac subditur, *Et cùm oratis, non eritis sicut hypocritæ.* Quia sicut Pharisæi simulatores, id est, hypocritæ fiebant, ita & in oratione gloriabantur, ac superstitiosè tantùm. Vt viderentur ab hominibus, in synagogis & in angulis platearum orabant. In angulis autem, quasi absconsores precum suarum, & tamen in plateis vt viderentur; ac per hoc ex vtroque amplius gloriabantur. Quos sæpè infirmiores quique adspicientes putabant eos esse aliquid quod non erant. In an-
C gulo enim orat quisquis à recta conscientia deflectens, tenebris se obducit, & abscondi se simulat. Sed tamen quamuis in abscon so orare se fingat, in platea tamen orat, quia publicam & latam hominum famam elatus captat, nec dubium superstitiosè ad litteram ista eos obseruasse. Nam & nos frequenter non solùm in publico vel in quolibet angulo, sed vbique oramus; profectò quia semper & vbique non minus orare quàm & gratias agere iubemur. Quod simili modo acci-
D piendum, sicut iam supra de iustitia exposuimus. Non enim prohibet orare vbique, sed signanter ait.

CVM *autem oratis, non eritis sicut hypocritæ, qui amant stantes orare, vt videantur ab hominibus, &c.*] Nequaquam igitur nefas est quocumque loco Deum orare ac videri ab hominibus; sed ideo orare vt videaris, & ibi constituere finem orationis vt lauderis. Quod benè sequentia demõstrant, *Amen dico vobis receperunt mercedem suam.* Eam videlicet mercedem, qua visi
E & laudati sunt orantes, quasi religiosi. Non quod vera laus noceat, sed ideo orare vt videaris, & lauderis ab eis, quod hypocritarum est, non modò nulla merces est (quia fructus praua intentione intus euacuatur) verùm etiam vitium simulationis, & irrisionis contra Deum augetur. Deus enim non irridetur, scit vtique, quia latior est corde nostro, quid sibi, quid vanæ gloriæ in conscientia appendatur.

TV *autem*, inquit, *cùm orabis, intra in*

Cap. VI. *cubiculum tuum.*] Singulariter nempe edocetur, quod supra sicut & de iustitia pluraliter effertur. Vnde datur intelligi, quod hic vnitas pro vniuersali Ecclesia colligitur; neque ratione caret quod sæpè vniuersalia præcepta, quasi ad vnum diriguntur, dum pluralitas in eo teneatur. Vnde est istud in Deuteronomio quam sæpè,
Deut. 4.1. & in aliis quibuslibet locis, *Et nunc Israel audi præcepta & iudicia quæ ego doceo te, vt faciens ea viuas, & ingrediaris, & possideas terrã.* Nam sic per omnem textum ipsius libri quasi singulari personæ loquitur, vt vnitas totius populi commendetur. Quid denique magis vnum esse potest, quàm corpus Ecclesiæ, quæ multis ex partibus coünitur? Significantius enim quia vna caritate Christi fulcitur, & fide generatur, atque vno Spiritu sancto regitur & viuificatur, per vnum vniuersalitas exprimitur, & sic omnibus veluti soli sermo diuinus intimatur. Vt per hoc vnus in cunctis, & cuncti in vno simul animentur, ex quo maxima communio Ecclesiæ monstratur. *Tu autem*, inquit, *cùm orabis.* Ac si dicat, quia omnium Ecclesiarum vnum est corpus, idcirco tu amica mea, & sponsa, quæ mihi corpus es, quotiens oras, intra in cubiculum tuum. Cubiculum autem dicit secretius mentis arcanum, vbi nemo videre potest quid sit in illo, nisi spiritus hominis qui est in eo. De hoc quippe cubili Dauid monendo canit, *Quæ dicitis*, inquit, *in cordibus vestris, & in cubilibus vestris compungimini*; videtur enim aliquid secretius per ea velle significari, dum quæ corde promimus, quasi introrsus prius cõpungi iubemur. Ad huius ergo cubilis ostium pulsat sapientia patris ita dicens, *Ecce sto ad ostium & pulso.* Quod sanè ostium ei per fidem aperitur, de quo in Canticis sponsa loquitur, *Pessulum ostij mei aperui dilecto meo.* Pulsat itaque Christus ad ostiũ, quotiens per aspirationem boni operis mentem afficit, cuius profectò vox, quàm sæpè blandientis affectu ingeminat, ita dicens, *Aperi mihi soror mea, amica mea, columba mea, immaculata mea*, quæ nisi pulsanti aperuerit, vacua introrsus in se redit. quid enim prodest orare in eo cubiculo mẽtis, vbi nec pater, nec filius, nec Spiritus sanctus venientes, adhuc recepti sunt, neque mansionem apud eum fecere? Quapropter quisquis infra cubiculum cordis Deũ, vt iussum est, vult orare, prius per fidem ostium pulsanti aperiat, & deosculetur eum per caritatem, atque intra cubiculum genitricis suæ, vbi doceatur ab eo,

Psal. 4.5.

Apoc. 3.20

Cant. 5.6.

Cant. 5.2.

A deuotus inducat. Alioquin quid prodest orare vbi non esse velis quem oras? Quod si fide iam tenes quem diligis ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota virtute tua, rectè intras cubiculum mentis, vbi Deus Trinitas per fidem colitur, per caritatem amplectitur, per spem quoque profundius solidatur. Tale quippe templum iam sacrum est, sicut ait Apostolus, *Templum Dei sanctum est, quod estis vos.* Quid igitur prodest introire orandi gratia, quo nullus est religionis locus? Idcirco quia B gratis venit Christus pulsans ad ostium, suscipiatur, & per caritatem interius tacita conscientia amplectatur Deus Trinitas: tum vtique sicut præcipitur, claudatur ostium, & oretur Deus pater. Oretur autem non strepitu verborum tantùm, sed fide ac spe & caritate intus quod quærimus impetretur. Hæc est, inquam, vera religio Christianitatis, non vt vltra cœlos, aut infra abyssum, vel circa fines terrarum quærẽdo Deum animus se diffun- C dat, sed intus quem diligit fide teneat, & eisdem virtutibus quibus eum colit attentius exoret. Sic itaque decet adorare eum, qui nec loco clauditur, nec fine terminatur. Hinc quoque mulieri Samaritanæ, *Veniet*, inquit, *tempus quando veri adoratores adorabunt patrem in spiritu & veritate.* Ac si dicat, adorabunt patrem & filium & Spiritum sanctum; quia Deus Trinitas non alibi quàm in seipso adoratur & colitur. Felix planè cubile, quod tanta capa- D citate fidei dilatatur, vt immensum & incomprehensibilem apprehendat: vbi quicumque ingressus orat, nihil hæsitans exposcat, quoniã in se habet per fidem quẽ orat; à quo perfacilè deuotus obtinebit fideliter quod orat. Vnde Psalmista, inquit, *Apud me oratio mea Deo vitæ meæ.* Atque paulò superius, *Hæc recordatus sum, & effudi in me animam meam.* In me, inquit, effudi animam meam, quia intra me est quem fide tenet, caritate diligit, super quem spe certa innitor, & cultu religio- E nis suppliciter imploro. Sic itaque de Anna legitur, cùm multiplicaret preces coram Domino, & Heli obseruaret os eius, Quod *illa loquebatur in corde suo, tantumque labia illius mouebantur, & vox penitus non audiebatur.* Quid putas, nunquid vt videretur orabat? Non vtique, sed clauso ostio, scilicet tacita conscientia, vt exaudiretur in cubiculo, Deum cui præsto sunt omnia rogabat. Et ideo exaudita est, quia cum eo, qui vbique præsens est, largiter flens, in sese interius versabatur. Clauso itaque

Cap. VI.

1. Cor. 3.17

Ioan. 4.23.

Psal. 41.9.
Ibid. 4.

1. Reg. 1.13

Cap. VI.

itaque ostio Deum orat quisquis ea quæ à A foris improbè se immergunt vi spiritus & obserationis custodia, funditus ne surrepant, repellit. Appetunt enim nostra interiora, & obstrepunt ad cordis ostium visibilia, & omnia quæ huius vitæ sunt temporalia. Propterea obserandum est, & totus interior homo intrinsecus colligendus, quatenus cubiculum ingrediatur.

Cant. 1. 4. De quo sponsa lætatur in Canticis, quod introduxerit eam rex in cubiculum suum. Ex hoc quippe cubiculo ad illum B peruenitur. Et ideo fidelis anima prius sese ingrediatur, Deumque mansione cordis suscipiat, vt deinde per ipsum ad ipsum subuecta quandoque pertingat: & quod nunc spe, tunc reipsa iam in patria beatè fruatur. Quia licet pro gratia æterna nobis concedatur gloria, in conscientia tamen sibi vnusquisque gerit quid velit adipisci de suo labore in prece. Hinc quoque scri-

Ps. 147. 3. prum est, *Exultabunt sancti in gloria, lætabuntur in cubilibus suis.* Exultabunt er- C go de gloria pro gratia gratis percepta, lætabuntur in cubilibus suis, scilicet in conscientiis, quia in eis dum essent in agone positi, Christi gratia gaudium est operata. Qua de causa monet Magister veritatis, vt ingrediatur vnusquisque cubile cordis, & ibi incipiat orare, vel operari, quo possit postea lætari. Vnusquisque enim in se tantum gloriam habebit, & non in altero. Hæc autem omnia Magister vitæ sic instituit, vt filium erudiat, & ideo ait, D *Clauso ostio ora patrem tuum.* Ac si dicat, sic ora vt filius, & secundum quod renatus es ora. Paternitas eius te doceat, qua fiducia vel quo affectu orare debeas. Patrem enim oras, ingredere ad eum in conscientia, & ora illum vt filius.

Et *pater qui videt in abscondo reddet tibi.*] Noli orare vt videatis ab hominibus, sed ora intus clauso ostio, vt pater tuus videat, & pater qui viderit in abscondo reddet tibi. Reddet autem non E verba pro verbis, neque pro precibus precem, sed fructum orationis, & mercedem fidei.

Orantes *autem nolite multum loqui, sicut Ethnici.*] Planè Ethnicos Gentiles vocat, vel Philosophos, qui duabus de causis prolixius orabant. Putabant enim appositè, sicut in rerum negotiis, & causarum statu soliti erant, ad persuadendum loqui: ita in oratione debere, arbitrantes Deum verbis persuaderi posse. Et sicut conciliabant verborum facundia sibi iudices ad fauendum, reddebantque intentos atque beneuolos, sic vtique moliebantur permulcere Deum, quia singulis in causis opinabantur eum flecti posse persuasibilibus verbis. Vel fortè ideò plurimum loquebantur, quia nihil de conscientia, sed omnia verborum superficie agebant, nescientes vbique Deum adesse. Quorum infida supplicatio poscebat, vt si abesset quem rogabant, more Dæmonum tandem adueniret: veniens autem quod prius nesciebat, ambagibus verborum addisceret. Nec mirum itaque cum Idolis famularentur, si multa coram surdis profunderent verba nugatoria. Præsertim cùm nec ipsi Dæmones scire possent, antequam ignari eorum instruerentur eloquio, quid obsecrantes vellent. Sed fidelis Dei orator non multorum eget verborum, neque illi narrare plurima opus est, cui omnia patent, & vbique scrutatur secretorum arcana, & intensor est cordium, discretor quoque cogitationum ac medullarum. Sed nec sanè multas lacrymas, vel multas obsecrationes in puritate cordis damnat, damnat autem multiloquium, quod de infidelitate & impuritate mentis generatur. Alioquin & Annam legimus preces multiplicasse coram Domino, & Sanctorum plurimos biduo triduoque, sine vlla intermissione orationes suas protelasse; sed & Dominum pernoctasse in oratione, atque in agonia prolixius orasse, ita vt sudor eius quasi gutta sanguinis in terram distillaret. Ex quo datur intelligi, quod non multiplicatio precum & profusio iugis, ex affectu diuini amoris, vel intercessio veniæ damnatur, sed quod tantùm verbotenus vacuas replere auras sine affectione infidelitet contendunt. Nimirum quia sicut damnabile est cum hypocritis orare, vt ab hominibus videamur: ita infidelitatis est, cum Gentilibus in multiloquio nos exaudiri putare, nec intelligere, saltem credendo, Deum, cui præsto sunt, ea quæ sunt, quæve fuerunt, vel quæ futura sunt, ipsum prius scire quàm petamus, quidquid opus est nobis. De quo rectè quæritur, si Deus

CAP. VI.

antea nouit quàm petamus, quid opus est apud scientem petere, vel cur, licet paucis verbis orare iubeat? Nam & quidam Philosophorum superfluum dixerunt eũ precibus fatigari, qui nouit singula etiam priusquam petantur. Sed hæc quæstio perfacile soluitur, si ordo debitus & iustitia pensatur. Siquidem aliud est ignoranti quod nesciebat narrare, aliud vero cultu religionis orare illum cui subiectus esse debes, & apud scientem petere vt accipias gratis, quod ex te antea non habueris. Quippe longè aliud est deuotè implorare apud potiorem te suffragium, & aliud infimo narrari quæ nescit. Sanè in vno eorum indicium est ignorantiæ, in altero verò obsequium iustitiæ. Ibi fideliter referimus nescienti, hîc suppliciter obsecramus & petimus à largitore. Vult enim Deus interrogari se, vt bonitas eius deriuetur ad plurimos, & tamen deuotio & status iustitiæ seruetur apud subiectos. Non quasi nesciens doceatur, sed velut bonus Dominus suppliciter veneratus clementer præstare dignetur. Vnde & composuit breuissimam precem, si quomodo salutem celerem misericors tribueret, & nulla præpediret verborum prolixitas, immò fiducia esset ex breuitate dictorum, quod pius iudex, qui breui se voluit rogari oraculo, citius annuat poscenti ex voto. Veruntamen quamuis pauca composuerit verba, quibus nos doceat orare, quærendum tamen arbitror, cur vel hisdem paucis verbis opus sit ad eum qui scit omnia, & nouit, vt dictum est, quid nobis necesse sit antequam petamus. Ad quod illicò fatendum, potius rebus quas animo gerimus, & intentione cordis, cum dilectione pura, & simplicitate affectus, nos agere debere apud Deum, quàm verbis vt impetremus. Idcirco sciendum verba nos docuisse, vt eisdem doceret verbis, quid orare oporteat, quatenus ex his animus conciperet, & memoriæ mandaret regulam orandi: non verba quæ diceret, sed res & sententiarum intelligentiam ex affectu quid exposceret. Alioquin nunquam aliis verbis orandum esset, quàm eisdem in quibus hæc docuit. Nunc autem longè aliter sentitur. Idcirco non verbis apud eum agimus, sed affectu mentis, quem ex eisdem verbis percepimus, cum fide ac spe & caritatis obsequio deuotè implorantes eum, quatenus ex verbis accendatur cor nostrum, & ferenentur in precibus: deinde ab ipsa intentione cordis illustrati, quod ipse docuit fiducialius impetremus. Ac per hoc, ex ipsius doctrina, cor nostrum quid orare debeat, paucis illustratur verbis; illustratum verò, non indicando cui omnia patent, sed supplicando quia omnia potest, affectuosius diffunditur, & exposcit cum caritate, quod iam spe fidei percepisse præsumitur. Spes verò non confunditur, quoniam caritas Dei diffusa est in cordibus nostris, per Spiritum sanctum qui datus est nobis. In quo nimirum spiritu iamque clamamus Abba pater. Hinc liquidò patet, non aliud nos orare debere, quàm quod docuit Magister veritatis; & licet aliis verbis frequenter oremus, tamen quod aliud non licet orare minimè dubitamus. Vnde perpendat in Christo renatus, quia ex quo iustitia Christianorum cœpit egregiè adimpleri, abinde filiorum adoptio cœpit reformari. Et si viderit se eisdem iustitiæ partibus fauere, nouerit se iure adoptionis filium vocari, & ex eadem adoptione paterna viscera ad misericordiam promereri. Sin autem minus attenderit quod præmittitur, timendum ne oratio fiat execrabilis. Aliter ergo viuere quàm vt docuit, degenerare est à gratia, per quam sibi nos Deus pater adoptauit in filios; aliter verò orare, non solùm ignorantia, verùm erroris culpa prægrauari. Ex quo idem ait, reiecistis mandata Dei vt traditiones vestras statuatis. *Mat. 15. 3.* Vnde oremus sicut docuit vnicus filius patris, qui patrem suum, scilicet à natura, nostrum præstitit esse per gratiam. Et honorem proprium largitus est hominibus, vt quod solus habebat consubstantialitatis optimum, cunctis sua bonitate per gratiam donaret indultum. Quapropter docuit prius nos conformes esse debere, deinde concessit, quod ipse habebat ex natura deitatis, nobis per adoptionis gratiã possidere. Quid igitur ordinabilius dici potest, quidve potentius? quid benignius, vel quid largius, quàm quod præstitit nobis, & docuit nos comparticipes esse nominis eius, & dignitatis fecit esse consortes? Hinc est ergo quod inter cætera salutaria sua monita & præcepta diuina, quibus credentibus consuluit ad salutem, proposuit etiam orandi formam, instituit qualitatem, tradidit disciplinam, monuit quid petendum, dedit ausum adoptionis, vt

CAP. VI.

dum interius in nobis apud patrem peti- mus, facilius audiamur. Impleuit denique quod promiserat, quia veri adoratores adorabunt patrem in spiritu & veritate. Veri itaque, quia iuxta sanctificationem spiritus & traditionem veritatis patrem adoramus sine vllo erroris obstaculo. Nos enim nescimus quomodo oporteat orare, sed Spiritus sanctus est qui docet nos de omnibus, & postulat pro nobis, atque transponit in omnem veritatem. Idcirco nulla magis spiritalis oratio, B neque profusior, quàm quam à filio, qui est Veritas, ex eius ore percepimus. Amica enim & familiaris oratio est, Deum de suo, ipso præcipiente, rogare, & ad aures paternas Christi ascendere mandata. Quid igitur putas, agnoscerne pater filij sui verba? Ergo cùm precem facimus, ideo intra cubiculum intrare iubemur, vt qui habitat Christus intus in pectore, ipse sit & in voce. Alioquin sine Deo apud Deum preces fundere, ac rem verbis implere possumus profectò, C effectum operis nequaquam obtinebimus.

SIC *ergo*, inquit, *vos orabitis.*] Et quid est dicere, *Sic ergo vos orabitis*? Nisi, non vt hypocritæ, vt videamini, non vt Ethnici in multiloquio, sed vt doceo, & quod doceo, & quomodo doceo, vos qui mei estis orabitis. Ergo vbi non solùm pẽsandus est effectus orationis, verùm etiã cogitandus habitus corporis, & modus vocis, quietudo quoq; disciplinæ Christi, & pudor humilitatis. Propter quod infert, *Sic ergo vos* D *orabitis*; ac si diceret, vt trado, vt instruo, vt præcipio, vt præscribo. Deus enim non vocis, sed cordis auditor est, de quo Propheta, *Præparationem*, inquit, *cordis eorum audiuit auris tua.* Idcirco quisquis orat, illum quem orat, iam per fidem in corde teneat, per caritatem diligat. Nam si hoc solùm quod iubetur orat, rebus se accepturum quod spe præsumit in eo, qui nulli negat quod requiritur, confidenter gaudeat. Publica est enim omnibus in Christo renatis, & communis hæc oratio, quã- E do non pro vno, sed pro omnibus effunditur, quia omnes in Christo vnum sumus. Deus igitur pacis & concordiæ magister veritatis, vnitatem renatorum instituit. Ideo sic vnum pro omnibus orare voluit, quomodo ipse in vno simul omnes portauit. Nam maius est vnum in omnibus orare, quàm in seipso aliquem, propter quod non modica virtus orationis

Psal. 9. 10.

A existimanda est, in eo vbi omnes pro vno simul orant, quia vnus in omnibus dedicatur. Et cùm dicitur ab omnibus,

PATER *noster qui es in cælis.*] Si profectò vnitus es in Christi corpore, omnes pariter secum te in precibus assumunt, atque vt fiat voluntas in te, simul implorant. Idcirco non modica cogitanda est hæc vnitas, non paruipendenda tam firma in Christo societas, vbi omnium vox est vna, & simul omnes vna fide Deum in mente portant, vna caritate diligunt, vna iam spe fruuntur; simul quoque omnes vnum petunt, vnum quærunt, vnam pulsant ad ianuam pietatis. Nihil igitur validius, nihil locupletius, nihil melius, quàm vt omnes vnum sint, & omnes pro vno inuigilent, sicuti vnus pro omnibus inter omnes, vt vniuersi simul in Christo vnum inueniantur. Qua tenera fide, qua spe, qua denique caritate docuit vt nemo fidelium ab hac vnitate se diuidat. Ideò nemo apud patrem impetrare quod filius docuit vnicus, se diffidat; nemo quæ docuit opera filiorum ignauiter prætermittat. Hæc est inquam, illa potestas, quã dedit hominibus filios Dei fieri. Idcirco & præmisit opera potestatis, vt ex ipsis maneat adoptio libertatis nostræ. Propter quod dat ausum orandi quam dedit & docuit, si quod minus est in nobis vt per gratiam impleatur. Hinc quotiens nostrùm aliquis, quamuis semotus à cæteris & secretioribus habitans latenter locis, Deum Patrem nuncupauerit, animaduertat, non separatim singulis, sed communiter vniuersis donum tanti muneris attributum. Et ideo nemo sibi applaudat dicere, Pater meus qui es in cœlis, sed pater noster, quoniam soli Christo competit, cuius propriè pater est Deus. Vnde alibi signanter ait, *Vado ad patrem meum*, deinde intulit, *& patrem vestrum.* Quo dicto, satis discretè insinuat, sibi specialem gloriam quod filius est congruere per naturam, generalem quoque gratiam adoptionis cunctis communiter concessam esse per gratiam. Ac si aliquis paterfamilias quempiam habeat à natura filium, & tamen plures possideat famulos, nunquid ob hoc quia paterfamilias dicitur, serui ab eo æqua conditione habētur vt filius, præsertim cùm idem filius Dominus probetur esse cunctorum? Pater igitur in altero consubstantialitas naturæ, in altero verò bonitas dominantis, & in vtroque commune paterni-

Ioa. 20. 17.

CAP. VI. tatis nomen sortitur. Vnde docemur omnes quos vnda lauat baptismi nos in ipso fratres esse debere, & in inuicem fraternitatis vinculo sociari. Ac per hoc in vtroque simul monemur patri rependere affectum adoptionis, & fratribus non odium, sed germanitatis obsequio deseruire. Si enim carnalis natiuitas ex vno mortalium nos tanti amoris ligat vinculo, multiplicius cogitanda est fraternitas ex Deo patre veneranda, quam nemo nisi spiritalis potest dinoscere. Alioquin si B non spiritaliter renascatur, quomodo valet apprehendere aut sentire affectum secundum interiorem hominem huius amoris? Namque si vera fide & spe certissima hæc paternitas veneraretur & amaretur per Spiritum sanctum caritate diffusa, nunquam fraternitas carnis amplius valeret apud aliquos, sed præferrent nobilitatem ex Deo, & gratiam adoptionis corruptioni; darentque operam ne degeneres existerent, & tanto patente indigni, propter vetustatem carnis. Ecce quàm fidelis & beata debet æstimari oratio, quam nobis Doctor vitæ & Magister cœlestis docuit; ecce quàm beati nos esse possumus, si hæc non tantùm officio oris, sed fideli conuersationis seruamus actu: ecce quàm certa spes salutis data est credentibus, quantaque circa nos dilectio creatoris diffunditur, quanta misericordia & pietas prærogatur, quantaque gratia & fiduciæ munus indulgetur, vt qui serui digni non fuimus, Deum patrem dicere audeamus. Vnde necesse est, quasi filij Dei viuamus & conuersemur, vt id esse quod dicimur spiritaliter actu & moribus pro-
1. Ioã. 5. 18. bemus, secundum quod Ioannes ait, *Qui natus est ex Deo, non peccat*, quia natiuitas Dei custodit illum, & Diabolus non tangit eum. Qui autem peccatum facit, non est ex Deo, sed ex Diabolo, quia Diabolus ab initio peccat. Idcirco seruantes Sacramentum natiuitatis nostræ, ab omni labe peccati nos immunes custodiamus, vt verè filij Dei simus. Quod E longè Esaias voce nostra vaticinatur di-
Esa. 63. 16. cens, *Tu es enim pater noster, quia Abraham nesciuit nos, & Israël non cognouit, sed tu Domine pater noster ab initio nomen tuum super nos*. De quo nimirum nomine satis edocti rogamus.

SANCTIFICETUR *nomen tuum.*] Sed prius quæritur, Deus pater quia vbique esse creditur, cùm ei tantum, qui es A in cœlis, dicatur? Nec non illud, *Ad te leuaui oculos meos qui habitas in cœlis*, seu & in quamplurimis locis, vbi Deus pater in cœlestibus esse asseritur. Ad quod fatendum hos cœlos, in quibus Deus inhabitat, non corporales, sed spiritales intelligendos; quia Deus non spatiis locorum distenditur, neque loco clausus tenetur. Monemur autem nihil terrenarum nos ambire debere, sed ad illam potius regionem, in qua patrem nostrum commorari fatemur, quantocius summo cum desiderio festinare: vt ibi iam mente versemur, quo pater & creator noster esse probatur. Vnde Paulus, *Nostra*, inquit, *conuersatio in cœlis est*. Et alibi, *Qui consedere nos facit in cœlestibus*. Nec non & illud, *Si consurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram, mortui enim estis, & vita vestra abscondita est cum Deo in cœlis*. Age iam quæso, cœlestium scrutator, & perquire quinam cœli sunt, in quibus & Deum patrem & vitam tuam C absconditam recognoscis. Nunquid altissima mundi corpora, quæ non possunt esse nisi in loco? Quod si ita est, aues cœli maioris meriti erunt, quarum conuersatio Deo vicinior est; quod omnino stare non potest. Et ideo fatendum, Deum nusquam in loco corporalium rerum quærendum aut cogitandum; neque aliquem esse locum, quo non sit, quia omnis locus præsto est ei. Nam quod vbique est, ita dici videtur, non quod localiter in omni sit loco (omninò enim in D loco esse non potest) sed quod ei omnis locus adsit, eique ad capiendum pateat, cùm ipse non suscipiatur in loco, atque ideo rectè nusquam in loco esse dicatur. Quoniam Spiritus Deus vbique est, licet non in loco, sed in spiritalibus & in Sanctis. Hinc quoque Dauid ait, *Deus qui in sanctis habitas*, nimirum hoc est dicere in cœlis. Quapropter quisquis cum Deo in cœlis versari desideras, in sanctis & spiritalibus atque intellectualibus à terrenis te transpone; quia qui terrena sapiunt, cum Deo nequeunt sortem hæreditatis participari. Hinc quoque est, quod spiritus sapientiæ in bonis filiis meditatur, non pro vtilitatibus terrenarum rerum interueniens, sed pro nostri patris gloria totum pietatis impendit affectum, ita dicens, *Sanctificetur nomen tuum.* Nomen itaque patris filiorum est, quoniam pater non nisi ex filio appellatur, sicut nec filius nisi de patre dicitur. Relatio CAP. VI.

Psal. 122. 1. Philip. 3. 20. Ephes. 2. 6. Col. 3. 1. Psal. 21. 3.

Cap. V. quidem ad filium refertur, quoniam nemo eorum secundum se, sed secundum alterum appellatur. Vnde filius ad patrem, vt sit filius, & pater vt sit pater ad filium refertur. Hæc enim inuicem relata consistunt, quia alter ex altero nuncupatur. Hinc liquidò patet, quia patris nomen in filio est, sicut è contrario in patre filij esse monstratur. Alioquin si non alter in altero esset, nec iste pater, nec ille filius diceretur. Idcirco quia nomen Dei patris in nobis est, quatenus per adoptionem iure vocemur filij, precamur, *Sanctificetur nomen tuum.* Non quod ille sanctior esse possit, qui omnes ex seipso sanctificat. Vnde ait, *Sancti estote, sicut & ego sanctus sum,* sed idcirco sanctificari nomen ipsius in nobis postulamus, vt sanctificationis suæ operetur augmentum, videlicet Spiritum sanctum suum nobis præstando, per quem caritas Dei diffusa est in cordibus nostris, & clamamus Abba pater. Ipse enim spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quod sumus filij Dei. Qua de causa tunc sanctificatur patris nomen in nobis, cùm nos ab eo sanctificamur, à quo præstatur omnis sanctificatio. Nam sicut dignitas patris ad filios refertur: ita sanctificatio filiorum eius nomini tribuitur. Quid enim aliud est sanctificatio nominis, quàm infusio sancti Spiritus, per quem cor pium, mite, placidum & castum, omnique virtute præditum ad eius præparamus ingressum, quo sanctificetur adoptio libertatis? Sic itaque nomen Dei patris sanctificatur in nobis, quemadmodum ipse filius clarificatum se in suis discipulis alibi testatur; qui clara semper, sine vllo additamento, detrimentove diuinitatis luce fulgebat. Nam inter cætera sic inquit, *Sanctificatus sum in eis;* Etalibi, *In hoc clarificatus est pater meus, vt fructum plurimum afferatis.* Vbi ergo sanctificationis suæ locum inuenit, ibidem se sanctificari dicit. Pietas enim patris præstantissima sibi conferri pronunciat, quidquid suis famulis clementer ipsa largitur. Sic itaque sanctificatur in nobis, sicuti & magnificatur à nobis. Hinc quoque Virgo Maria gratanti animo canit, *Magnificat anima mea Dominum,* non quod magnus & excelsus Dominus, nullam habens consummationem, maior minorve esse possit: sed quia dum nos in eo crescimus, ille in nobis quasi magnificatur. Ac si dicamus, Pater sanctificetur nomen tuum, vt tales simus qui sancti-

Ezech. 39. 27.

Ioan. 5. 18.

Luc. 1. 46.

A ficationem tuam non modò intelligere, verùm capere valeamus; quatenus tu ex nostra conuersatione spirituali sanctus appareas. Quod tunc rectè fit, si videntes bona opera nostra, glorificent patrem qui est in cœlis. Sed quàm infelices hi, quorum operibus malis nomen Dei patris blasphematur! Vnde ne fiat, quia quotidie delinquimus, quotidie oramus, vt viuificatio & sanctificatio, quæ à Dei gratia sumitur, ipsius in nobis pro- Cap. VI.

B tectione seruetur. Ac per hoc nomen Dei patris quod in nobis est, per ablutionem sancti Spiritus, ne deterius quippiam contingat, indesinenter sanctificatur. Quæritur ergo non abs re ab aliquibus, de quo nomine dicatur, Sanctificetur nomen tuum? Vtrum quia à Christo Christiani vocari sumus, an quia à Deo patre per gratiam adoptionis filij nominamur? Quod ex circumstantia lectionis ilicò designatur, cùm præmittimus, *Pater noster qui es in cœlis.* Nullum enim

C nomen in nobis ampliori honore sublimatur, quàm vt filij Dei, per Spiritus sancti infusionem nominemur, & simus. Quod videlicet nomen duobus crescendo sanctificatur modis; cùm aut numero credentium latius propagatur, aut cùm quantitate meritorum in credentibus amplius diffunditur. In vtroque tamen quotidie sanctificatur, dum renati suo munere augentur. Veruntamen non ideò loquor, vt nomen Christianitatis in

D nobis sanctificari non debeat, sed quia adoptio in renascendo gradus excelsior meritorum consecratur. Alioquin neque Christianitas sine adoptione, neque adoptio sine Christianitate præstatur. Hinc quoque in Apocalypsi Ioannis vincenti dicitur, *Dabo ei calculum candidum, & in calculo nomen nouum, quod nemo nouit, nisi qui accipit.* Per calculum quippe, mediator Dei & hominum, homo Christus Iesus designatur. In quo nimirum calculo, vnusquisque renatus in Christo, dum per adoptionis gratiam v-

E num corpus in eo efficitur, nomen nouum accipit, vt patris filius dicatur, & cohæres Christi in regno patris efficiatur. Ac si patenter dicat, qui vicerit mundum & auctorem mortis, dabo ei cohæredem Christum & consortem, per quem hostis deuincitur, & in eo nomen nouum, de quo Esaias ante prædixit, *Vocabitur tibi nomen nouum, quod os Domini nominauit.* Quod sanè nomen nemo nouit nisi qui accipit, tanquam si dicatur,

Apoc. 2. 17

Esa. 61. 2.

CAP. VI.

nullus dignitatem adoptionis moribus & vita defendit, nisi qui ipsum nomen diuina prædestinatione ad æternam vitã nosse prometuerit; nam accipere ad prædestinationis gratiam refertur. Vnde Baptista Ioannes, cùm de eodem mediatore nostro loqueretur, inter cætera, *Testimonium eius*, inquit, *nemo accipit*, qui autem accipit eius testimonium, signauit quia Deus verax est, & ideo datur vincentibus calculus candidus, atque in eodem calculo, id est, in eodem corpore Christi nomẽ nouum, scilicet sancta adoptio per quam filij nominamur. In qua nimirum adoptione prædestinatorum nomen, vt Deum diligant & proximum, consecratur. Hinc quippe scriptum est, *Mandatum nouum do vobis, vt diligatis inuicem*. Nulla igitur dilectio maior esse potest, quàm inter patrem & filios, inter filios verò & fratres à Domino commendatur; & hoc est in calculo nomen nouum discipulis collatum, quod nemo nouit nisi qui accipit. Tanquam si dicatur, huius virtutem nominis per omnia ignorat, quisquis in mandato dilectionem fratris paterno amore non conseruat. Profectò de quo nomine in eadem Apocalypsi repromittitur. *Scribam*, inquit, *super illum nomen Dei mei, & nomen ciuitatis Dei mei, nouæ Hierusalem, quæ descendit de cælo à Deo meo, & nomen meum nouum*. Igitur hæc inscriptio nihil aliud est quàm sanctificatio nominis. Vnde oramus, *Sanctificetur nomen tuum*. Quo vtique stylo, vel quo calamo super victores nomen Dei patris inscribatur, audiamus. *Lingua*, inquit, *mea calamus scribæ velociter scribentis*; hic est, inquam filij patrisque spiritus, cuius gratia nomen adoptionis, vel Christianitatis inscribitur, & sanctificatur. Quoniam sicut Paulus ait, *Quia sumus filij, misit Deus spiritum filij sui in corde nostro, clamantem Abba pater*. Hinc certè dignitas nominis, hinc celsitudo meritorum: hinc reges sumus, hinc sacerdotes, hinc triumphatores, hinc noua creatura, hinc Christiani vocamur, hinc filij Dei sumus. Idcirco vbi totius summa salutis, intimo sensu cordis oremus, *Sanctificetur nomen tuum*. Deinde sequitur.

Ioan. 3. 32.

Ioã. 13. 34.

Apoc. 3. 12

Psal. 44. 2

Gal. 4. 6.

ADVENIAT *regnum tuum*.] In qua supplicatione quid petimus? Nunquid eũ regnare sine initio & fine indesinenter dubitamus? Nequaquam, quia rex est omnium sæculorum, cuius profectò imperium nec fine clauditur, nec initio terminatur; sed hoc petimus vt veniat illud regnum adoptionis, in quo hæredes Dei,

A cohæredes autem Christi futuri sumus. Congruus quippe satis ordo petitionis, vt quia in priori supplicatione filiorum adoptio consecratur, in secunda, vt regnum quod filius debetur, obsecremus; non enim oramus quod ei prosit, sed quod nobis. Quia sicut dum eius nomen sanctificatur in nobis, nos vtique sanctificamur: ita dum eius regnum poscimus affuturum, nostrum quoque, Christi sanguine vel passione quæsitum, oramus promissionis aduenire regnum. Quando cùm e-B uacuauerit Christus omnẽ Principatum & potestatem, omnemque virtutem, traditurus est nos regnum Deo patri, triumpho virtutis suæ, vt sit Deus omnia in omnibus, contemplantibus nobis illud quod nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quod Deus præparauit his qui diligunt eum. De quo nimirum regno dicturus est electis suis in fine, *Venite benedicti patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mundi*. Sed ne dilatione animus torpescat, nouerit C pius exactor, quod sicut quotidie in nobis nomen patris sanctificatur, vt nos ad meliora virtutum opera valeamus: ita & regnum quod optamus quotidie aduenire sentitur, dum euacuantur à nobis Principatus & potestates, virtutesque aëreæ potestatis, cùm euacuantur vitia, & mundi concupiscentia extinguitur. Tum vtique cum his propulsis virtutum bona in nobis fragrauerint, & odoramenta meritorum cubile mentis adsperserint; tum D profectò patris regnum iam iamque aduenire in nobis minimè dubitamus. Cuius nimirum gustu inter pressuras sæculi, validius solidamur, & vt integrius adueniat ad quod ingredimur, instantissimè oramus. Age ergo, quisquis te adoptatum in regnum gaudes, dilata sinum fidei, extende longanimitatem spei tuæ, amplifica magnitudine amoris, & ora omni virtute mentis, omnique instantia cor-E dis, vt hoc regnum quotidie non solùm credentium numero augeatur, verùm etiam in te vel in cunctis, qui iam Christiano censentur nomine, quantitate meritorum dilatetur, & euacuatis malis clarificetur virtutibus. Insuper extende oculum mẽtis ad illud vltimum repromissionis diem, quando si permanseris in adoptione auditurus es, *Venite benedicti patris mei, percipite regnum*. Extende igitur oculum fidei & caritatis, apprehende precibus simul omnia quæ Magister veritatis paucis conclusit verbis. Ora Dei patris in

CAP. VI.

Matth. 25. 34.

CAP. VI.

cunctis adueniat regnum; Ora, vt in credentibus euacuatis malis virtutibus amplietur, & resplendeat congruo deitatis honore; quatenus & tempore finiatur, atque æternitatis principio gloriosius beatitudine concludatur. Hæc enim dicere vel optare, criminosorum nemo audet, quia nec videre tribunal iudicis optat, eo quod in aduentu eius, non præmij palmā se percepturum sperat, sed teste cōsciētia protinus pro suis reatibus excipere magis pœnam timet. Age ergo quisquis es, saltē opta nūc in tempore, vt exuaris vitiorum malis; & veniat in te virtutis regnum; quia Deus virtutum est & non vitiorum. Opta igitur in membris Christi vt numero colligaris, & quidquid orat vniuersum corpus in toto, ad membrum vsque perueniat, si fortè spe, ac fide, vel caritate fueris recreatus: vt simul capiti ac membris orando, agendo, vita & moribus deinceps fideliter cōlabores. Alioquin licet venire illum non velis, hoc iudicium non effugies, & pœnam quam formidas malè victus excipies. Disce velim longanimitatem, & consuesce infatigabiliter laborate. Ecce quādiu est quod sancta Dei Ecclesia illud orare cœpit, *Adueniat regnū tuū*; tamen licet quotidie augeatur, adhuc differtur. Quod nempe ideirco dixerim si petieris, ac fortè ilicò non obtineas, ne fatigeris instantius in agonia desudare: quia regnum Dei dilatione quæritur, spe iam certa tenetur, ad quod per fidem gradimur, & nimio caritatis ardore, quidquid obstiterit reuincimus, & per eandem ad illud donec perueniatur, infatigabiliter desudamus.

FIAT *voluntas tua.*] Par quoque & huic intelligentiæ sensus est. Non enim quisquam est, qui Deo ne fiat eius voluntas, obsistere vel contradicere possit.
Ps.134. 6. Præsertim cùm scriptum sit, *Omnia quæcunque voluit Dominus fecit in cœlo & in terra*. Sed hoc oramus, vt libertatem arbitrij nostri eius per gratiā sociemus ipsius voluntati, vt qui viuit iam non sibi viuat, sed voluntas Dei libera in omnibus impleatur. De qua nimirum voluntate sanctus
1.Thess.4. Apostolus testatur dicens, *Voluntas Dei est sanctificatio vestra, vt abstineatis vos à carna-*
Ioan.6.40 *libus desideriis.* Et alibi Dominus, *Hæc est*, inquit, *voluntas patris qui me misit, vt omnis qui videt filium, & credit in eum, habeat vitam æternam*. Quapropter & hic, non quod illi, sed quod nobis prosit deuotè oramus. Cùm ergo dicimus, *Fiat voluntas tua*, cogitandum est, qua fide dicamus, quave

A caritate; quia nemo hæsitans de patris voluntate vnquam rectè orat. Idcirco magna fides, magna deuotio, magna securitas, de incommutabili Domini bonitate; scire quod nihil mali velit, immò secundum Apostolum, *Omnes homines vult sal-* 1.Tim.2.4
uos fieri, & ad agnitionem veritatis venire. Nullus igitur ista ex affectu potest dicere, nisi qui pro certo credidit, omnia quæ videntur, vel quæ non videntur, prospera vel aduersa, Deum pro nostris vtilitatibus dispensare. B Oportet enim fide deuota credere, magis eum pro nostra salute sine vlla intermissione esse prouidum, ac dispensatiuè sollicitum, quàm nosipsos pro nobis. Vnde si quis ista deliberato vel fixo tenet animo, semper ad eius pendet voluntatem, nihil de se præsumens, diebus ac noctibus iugiter implorat illius in nobis fiat voluntas, quæ nunquam falli potest, nunquam immutari, nunquam vllis affectibus deprauari. Nam eius volūtas salus est omnium. Hoc quip- C pe nouerat idem vnicus filius Magister veritatis, cùm dicebat, *Pater transeat à me* Matt. 26.
calix iste, veruntamen non mea voluntas, sed 39.
tua fiat. Et alio in loco, *Non veni vt faciam* Ioan.6.38.
voluntatem meam, sed voluntatem eius qui misit me patris. Plus enim de patre quàm de se humanitas assumpti hominis præsumebat, vt omnibus ostenderet quanta & qualis fiducia in eius debeat cōsistere voluntate. Nulli dubium, secundum quod Ioannes ait, *Qui fecerit voluntatem Dei ma-* 1.Ioā.2.17
neat in æternum. Idcirco dilatentur animi, D crescat affectus, concipiamus mēte quod oramus; quia quidquid Magister cœlestis docuit verbis vel exemplis, hæc est volūtas patris, vt omnia compleantur. Ad hoc quippe scripta vel gesta sunt, vt fideliter pro salute nostra operibus peragamus. Vnde prouideat vnusquisq; in se quid velit, quid in corde gerat. quod si viderit voluntatem suam in aliquo à Dei voluntate discrepare, corrigat prauitatem suam, ne quod verbis orat, moribus contradicat.
Hinc quippe scriptum est, *Et à voluntati-* Eccl.18.30
E *bus tuis auerte.* Sed quia de cœlo anima, pars cœli sumus; de terra verò corpus, pars terræ esse conuincimur; ideo adhuc, sicut ait Apostolus, *Caro concupiscit aduersus spiri-* Gal.5.17.
tum, & spiritus aduersus carnem. Vnde duntaxat velle quantisper adiacet, perficere autem bonum non inuenimus. Ideo oramus fiat voluntas tua, sicut in cœlo videlicet in spiritu, sic & in terra, quatenus caro & anima ille spiritalis fit homo, de quo canit Dauid, *Cor meum, & caro mea* Psal.83.3.

Cap. V. *exultauerant in Deum viuum*; Et idem, *Sitiuit in te anima mea quam multipliciter tibi caro mea*. Quis enim ignorat in Angelis aut in spiritalibus, quia Deus spiritus est, esse voluntatem Dei? Nam qui adhæret Deo vnus spiritus est. Vbi ergo vnitas regnat, nulla dissentio esse potest. Cæterũ si quis terra est, & in terram ibit. Nam & hoc loco per terram carnalitas designatur, per quam malignis spiritibus in nobis datur accessus. De quo Dauid, *Dum appropiant*, inquit, *super me nocentes vt edant carnes meas*. B Et serpenti in Paradiso, *Terram*, inquit, *comedes cunctis diebus vitæ tuæ*. In qua nimirum terra, quia contra voluntatem Dei agitur, & aduersatur contra Deum carnalis homo noster, rogamus.

Psal. 61. 1. Psal. 26. 2. Gen. 3. 14.

Fiat *voluntas tua in terra sicut in cœlo*.] Nõ vt terra permaneat, quatenus illa manente in ea tua fiat voluntas, sed vt transeat quidquid in nobis terrenum est aut carnale, & fiat spiritale atq; incorruptibile. Alioquin in terra, quæ quarta elementorũ species est, quid minus quàm in cœlo C Dei voluntas vnquam agitur? Omnia quidem rerum elementa, & quidquid in eis, aut ex eis est, eius subiacent potestati. Omnisque natura illius imperiis famulatur, etiam & in aduersas transit iussu dominante species vel figuras, nec est aliquid quod reluctetur eius dictis. Sed quia solis hominibus in terris libertas arbitrij concessa fuit, sicut Angelis in cœlestibus, docemur denique precari, vt sicut illi iam per gratiam voluntati eius inhærent, vt vltra nec peccare, nec quippiam contra e- D ius voluntatem velint, aut possint agere: ita nos illi coüniamur qui adhuc in terra sumus, quatenus cum eo per eius voluntatem vnum simus. Quid enim felicius possidemus quàm si Dei voluntatem perpetuam nobis conseruemus? Cuius velle summum bonum est & virtutum omnium dedicatio, vitiorum quoque peremptio, & perpetuitas æternæ beatitudinis. Hac quippe voluntate terrena cœlestibus sociantur. Vnde perpendat fidelis animus, quantùm sibi & sæculo mortuus esse debeat, si veraciter vult orare quod Ma- E gister veritatis docet; alioquin, quisquis suum velle, suumque nolle, adhuc in corde abstractus fouet, patris velle in se impleri fideliter minimè rogat. Pro quo admonitus caueat, ne quãdo dicatur ei: Hic labiis me honorat, cor autem eius longè est à me; longè vtique à salute, quia voluntas Dei salus nostra creditur. Idcirco etsi aliter velimus, semper orandum est,

A non nostra sed illius voluntas fiat. Quod si eadem quæ Deus vult, ipso aspirante iam volumus, non nostrum, sed Dei munus est. Ideo magis de illo quàm de nobis præsumentes, submissi eius præstantissimæ voluntati, rectè oramus, fiat voluntas tua in terra, id est, in nobis, ex ea parte in qua terreni sumus, sicut in cœlis est, in quibus ipse habitas. In cœlis vtique vt diximus, non in istis materialibus, sed in sanctis Angelis in quibus perfectè Deus Trinitas operatur; vel etiam in sanctis, quos de terrenis eleuans ad sublimia per gratiam iam cœlos fecit. In quibus profectò cœlis, Dei plena voluntas & perfecta adimpletur, cùm in nullo ab ea eorum aliquis discrepare potest vlterius aut deflectere. De qua nimirum voluntate Dauid canit, *Vt videam voluntatem Domini, & visitem templum sanctum eius*. Hinc quoque & Esaias Propheta in persona patris ait, *Et in omnibus mea voluntas*. Vnde oramus, vt sicuti est iam in cœlis, id est, in Angelis, & sanctis eius, etiam & in nobis, quia adhuc ex parte terra sumus, voluntas patris de qua rectè nemo qui fidelis est dubitat penitus impleatur; quatenus spiritalia & diuina in omnibus, & in singulis agantur, & terrena deficiant. Sed scrutandus est animus, & nutrienda fides, arque intelligentia vberius dilatanda, patris voluntas quàm locuples sit, quàm sancta, quàm iusta, & rectissima, quàm pia, quamque omnibus proficua. Nam omnium creaturarum existentia, sola voluntas Dei fuit, quia eius voluisse, fecisse est. Et ideo rectum est vt illa voluntas, qua creati sumus, & per quam existimus, in nobis fiat & permaneat, ne ab ea destituti, mox veluti rei condemnemur. Nihil ergo iustius, quàm vt voluntas Dei, qua subsistimus, agatur in nobis, quatenus ab ipsa, per ipsam, ad ipsam, felicius quandoque perueniamus. Nam sicut nulla alia causa est cur existimus, nisi sola voluntas patris: ita nulla alia causa esse debet, cur viuamus, nisi vt voluntas eius in nobis omnibus cõpleatur, & ad quod voluit nos esse, satis deuoti perueniamus. Cæterum quod terra sumus, de maledicto est; quia *terra es*, inquit, *& in terram ibis*. Et ideo petimus vt voluntas Dei, quæ de tera cœlos fecit, fiat in nobis, quatenus & ipsi cœli simus. Et notandum quod non ait, fiat voluntas nostra sicut tua, aut fiat voluntas quæ in terris est, sicuti illorum qui sunt in cœlis, sed ait, Fiat voluntas tua sicut in cœlis, & in terra. Vt sicuti illi iam non sibi viuunt,

Cap. V. Psal. 6. 20 Esa. 46. 10 Gen. 3. 19.

CAP. VI.

sed voluntas eius in eis viuit, & per eos quæ vult operatur: ita & in nobis & in omnibus, qui adhuc terreni sunt, voluntas Dei fiat, & quæ salutis sunt operetur. Non enim oramus tantùm, vt velimus quæ bona sunt, quia velle & non perficere infirmitas est, sed liberè petimus, vt eius voluntas, quæ valdè diues est, nihilque infirmitatis habens, nihilque mali admittens, fiat in nobis, quatenus omnia ipse operetur in nobis. Quia quicunque spiritu Dei aguntur, hi sunt filij Dei. Cæterum qui post suas voluntates adhuc ire sinuntur, vcluti iræ filij, sua infelicitate pascũtur, nisi quandoque ad voluntatem Dei bonitate ipsius vincãtur, & ditissima virtus Christi eis subuenire dignetur. Porrò hi qui iam quæ Deus vult, diuinitus inspirati, ardenter volunt, nec tamen voluntatem operibus consequuntur, quasi perfectionis gradum tenent, nec adeo beati existimantur. Vnde Doctor egregius, vt præmisi, *Velle*, inquit, *adiacet mihi, perficere autem bonum non inuenio.* Et ideo instanter quod perfectius est obsecramus, fiat voluntas tua sicut in cœlo & in terra. quia licet in terra fiat voluntas tua per potestatem, tamen longè aliter iam fit in cœlis per gratiam. Vnde oramus non qualitercunque, sed fiat voluntas tua, sicut in cœlis & in terra. Vt sicut in cœlis non nisi tua voluntas regnat & operatur in cunctis: ita & in terris operetur in omnibus, & gratia tua voluntate ditissima obtineat vniuersos. Ex quo perpendat deuotus animus, quàm latissimo sinu caritatis orandum est, quave fide corroboranda est supplicatio, vel quanta spe pascenda sit deuotio. Nam voluntas patris eadem est quæ & filij atque Spiritus sancti. Quia non aliud vult pater, quàm filius, neque filius aliud quàm pater & Spiritus sanctus. Sed patris, & filij, & Spiritus sancti, sicut vna deitas, vna virtus, vna potestas, ita vna & incommutabilis voluntas. Propterea cùm ad patrem oramus, vt illius in nobis fiat voluntas, sic accipiendum est, vt filij ac Spiritus sancti in nobis voluntas impleatur. Idcirco quæcunque filius docuit, aut Spiritus sanctus diuinitus inspirauit, obsecrandum est, vt in nobis operibus peragantur; quia hæc est voluntas patris vt secundum Deum viuamus, & præcepta eius in omnibus obseruemus. Sed quia ad hæc minus idonei sumus, nostris prætermissis voluntatibus, instanter oramus vt illius in nobis fiat voluntas, & nos ei subditi simus, quatenus adoptio quandoque nobis iam indulta præstantius concedatur.

Rom. 7. 18

Et notandum quod sicut in Decalogo tria præceptorum ad Deũ pertinere probantur mandata, ita & in hac formula orationis, secundum interiorem hominem, Deus Trinitas in nobis consecratur; immò nos illum in nobis aduocantes, ex toto corde, & ex tota anima, & ex tota virtute per hæc tria plenius consecramur. Quatuor siquidem sequentium preces, ad præsentis vitæ præsidia pertinent, tria autem hæc ad futuræ adoptionis gratiam diriguntur. Nam terrenus homo noster quatuor elementis subsistit, & ideo benè quaternario precum numero quotidie releuamur. Cæterùm futura illa adoptio voluntate Dei circumfusa, regnum Deo patri, vt sit Deus omnia in omnibus, solidissimum, ac deinceps sabbati requies, & plenissima beatitudinis sanctificatio in omnibus erit. Tũc sanè integer homo noster illud caritatis præceptum implebit, vt diligat Deum ex toto corde, & ex tota anima, atque ex tota virtute. Interim tamen oramus, fiat in nobis quod futurum est, vt simus filij & imitatores Christi, qui ait, *Si quis fecerit voluntatem patris mei, qui in cœlis est, ipse meus frater, soror, & mater est.* Mat. 50. 12 Atque idem de se, *Non veni facere voluntatem meam, sed voluntatem eius qui misit me patris.* Ioan. 6. 38. Sed vt fiat voluntas eius in nobis, prius inspirante gratia diuina, maneat prompta voluntas, secundum Deum, & sic oremus, fiat voluntas tua, vt quod ex nobis est minus possibile, eius dono compleatur, vt ibi incipiamus viuere, vbi futuri sumus. Volunt quidam voluntatem patris ad personam sancti Spiritus referri, & venturum regnum ad personam Christi, de quo pueri qui præcedebant, & qui sequebantur, clamabant, dicentes, *Benedictum regnum patris nostri Dauid.* Marc. 11. 10. Cęterum ad personam patris, sanctificationem ipsius nominis pertinere quis dubitare poterit? Nos tamen patris & filij, & Spiritus sancti, sicut vnam voluntatem esse dicimus: ita vnum regnum & vnam sanctificationem totius Trinitatis Catholicè confitemur; licet diffusio caritatis, id est, prompta voluntas & Deo deuota, ad Spiritus sancti gratiam referatur, sicuti & regnum ad Christi triumphum, qui deuictis hostibus triumphauit, per cuius victoriam Deo patri reconciliati, gloriamur per adoptionem, vt hæredes eius, cohæredes autem Christi simus diuinitus consecrati. Hæc autẽ progenies adoptionis in futuro amplius &

CAP. VI.

perfectius est præceptura, & ideo de his hæc pauca sufficiant. Ceterùm ad ea quæ hic sunt necessaria, interim mentis oculum dirigamus, quatenus his perceptis, ad ista quæ sunt sublimiora in fine quandoque veniamus.

PANEM *nostrum supersubstantialem da nobis hodie.*] In qua nimirum petitione, quæcunque sunt necessaria præsentis vitæ, vt ad futuram peruenire possimus, omnia videtur petenda docuisse. Nam in eo quod ait, panem nostrum ἐπιούσιον, id est, supersubstantialem, illud nobilitatis & substantiæ illius significat qualitatẽ, quod super omnes substantias sit, & super omnes creaturas sublimitas naturæ ipsius excedat. Hoc quippe significantius expressit, cùm supersubstantialem posuit; quia ipse est panis viuus ille qui de cœlo descẽdit, de quo qui edunt, adhuc esuriunt, &

Luc. 11. 3. ideo quotidianum eum alius Euangelista nominauit. Veruntamen in via quotidianus, in patria verò æternus, vnde per Ioannem, si quis ex hoc pane manduca-

Ioan. 6. 51. uerit, non morietur. *Ego sum*, inquit, *panis viuus, qui de cœlo descendi, si quis manducauerit ex hoc pane, viuet in æternum. Et panis quem dabo caro mea est, pro mundi vita.* Et paulò post, dum ad hæc litigarent Iudæi semper increduli, *Amen, amen, dico vobis, nisi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habetis vitam in vobis. Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, habet vitam æternam, & ego resuscitabo eum in nouissimo die. Caro enim mea verè cibus, & sanguis meus verè est potus,* ac cætera quæ sequuntur. Patet igitur, quàm instantissimè hunc panem petere debeamus, sine quo in Christo viuere non valemus. *Qui manducat me*, inquit, *& ipse viuet propter me.* Viuet autem iam alia vita, quia qui manducat hunc panem viuet in æternum. Sed si de hoc pane accipiendum est, scilicet de Christi corpore, non absurdè quæritur, cur non quotidie illum comedimus, absque intermissione dierum, sicuti eum dari nobis quotidie oramus. Nam & in Orietalibus Ecclesiis plurimorum est quotidie non communicare, præsertim cùm iste panis quotidianus dicatur. Alioquin si ex præcepto quotidie communicandum esset, nunquam sic indifferenter istud fieret in Ecclesia; nam sine scandalo quibus placuerit, illud faciant, & nemo sacerdorum est, qui aut quotidie agere prohibeat, aut præcipiat non intermittere. Quo constat aliter intelligendum, quia nec quotidie omnes parati

CAP. V.

A esse possumus ad accipiendum: nam qui manducat indignè, iudiciũ sibi mãducat. Idcircò aut quotidianũ eũ intelligimus, eo quod quotidie liceat immolati, & ab his qui parati sunt fideliter accipi, aut quotidianum ideo, quia ipse idem indesinenter interius per fidem & caritatem, cultu religionis ac spei, reficit nos, & pastu suæ dulcedinis consolatur. Nam sine ipso nunquam spiritaliter possumus viuere. Et ideo cùm dicit hodie, ostendit eum

B quotidie sumendum, nec sufficere quod hesterna die illum percepimus, si non adhuc hodie & ad finem vsque indesinenter sumamus. Docet denique nos, hanc quotidie orationem coram patre profundere, vt ex ipsa quotidiana vitę indigentia commoneamur, quod non sit dies quo non debeat cor interioris hominis illo pane intrinsecus confirmari. De quo Dauid, *Et panis*, inquit, *cor hominis confirmet.* Potest & istud quod dicitur, hodie, de præsenti vita satis intelligi, dum scilicet in Psal. 103. 16.

C hoc sæculo commoramur. Ac si dicat: Præsta nobis hunc panem, quamdiu in hac sæculi via sumus. Nouimus enim, nisi quis in hac vita eum perceperit, minimè in futuro illius particeps erit. Nam sæpè, hodie, pro omni isto tempore accipitur, sicuti est illud, *Hodie si vocem audieritis.* Quod si hoc loco ita accipiatur, tunc rectè de corpore ac sanguine accipiendum erit, vt sit sensus: Panem nostrum da nobis, dum in præsenti vita sumus, quatenus nunquam ab eo excommunica- Psal. 94. 8.

D ti, de Christi corpore præcidamur. Quia si quis eius mandata non custodit, hunc panem indignè sumit. Quod satis per Adam cùm peccasset adhuc in Paradiso insinuatum credimus; Videte, inquit, ne fortè sumat de ligno vitæ & viuat in æternum. Lignum autẽ vitæ, Christũ debere intelligi, nemo qui scripturas sacras legit dubitare poterit, de quo sumere prohibemur, quotiens grauius peccamus, ne corpus eius & sanguinem indigni accipia-

E mus. Ex quo rectè orare docemur, *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie*, id est, tales nos exhibe, vt eum ex te iure sumamus. Sed quidam hunc sensum altius discutientes, panem quotidianum, spiritalia præcepta & diuina quæ quotidie meditari debemus & operari, accipienda planius sanxerunt; eo quod regulam hanc orandi trãsgredi non oporteat, vel addendo quippiam, vel subtrahendo, vel aliquid immutãdo. Vnde dilatãdus est intelligentiæ sinus, & si quotidie corpus

Cap. VI. Domini percipere non audemus, quotidie illum in mente, & omnia eius præcepta ardenti animo sumamus. Et vt plenius ea capere possimus, diebus singulis rogemus, Panem nostrum quotidianū da nobis hodie; cibus namque verus voluntas patris est. Ex quo idem vnicus vt nos do-
Ioan.4.34 ceret patris filius, *Meus*, inquit, *cibus est, vt faciam voluntatem patris mei.* Et alibi ad di-
Ioan.6.27 scipulos, *Operamini cibum, qui non perit, sed qui permanet in vitam æternam.* Meditatio enim legis diuinæ, & præceptorum exhibitio, animarum est cibus. Nec dubium quin sicut præsens vita constat in cibo panis, sic æterna vita constat in opere mandati. Hinc iam beatus dicitur, si quis in lege Domini die ac nocte fuerit meditatus. De qua profectò meditatione Dauid,
Psal.118. 103. *Quàm dulcia*, inquit, *faucibus meis eloquia super mel ori meo.* Vbi ostendit cibum vocati præceptorum eloquia debere, dum ea faucibus dulcia dicit esse, & non auribus.
1.Cor.3.1. Similiter & Apostolus, *Non potui vobis loqui quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus lac vobis potum dedi, & non escam.* Escam autem nominans spiritalem doctrinam. Vnde quæso quis dubitet quòd ideò immolatus sit Christus, vt salutaris sit cibus & vitæ potus? Ex quo sanè clamat Apesto-
1.Cor.5.7. lus, *Pascha nostrum immolatus est Christus, itaque epulemur.* Sed in his vt copiosius deliciis affluamus, oremus instantius, Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. In qua profectò petitionis clausula probabilius tripertitus intelligentiæ sensus aperitur, licet scripturas diuinas sic oporteat omnes interpretari. Primùm iuxta literam ab eo qui cuncta creauit, iure rogamus, vt diurnum nobis necessitatis victum tribuat. Sed fortè aliquis mouebit, cur pro his oremus adipiscendis, quæ necessaria sunt huius vitæ, præsertim cùm
Mat.6.25. 33. Dominus dicat, *Nolite solliciti esse quid manducetis, aut quid induamini: quærite primùm*, inquit, *regnum Dei & iustitiam eius, & hæc omnia adiicientur vobis.* Quibus profectò verbis & huiuscemodi exemplis æstimant docendum, non hæc cum supplicatione à Domino postulanda, sed tantummodo illa semper quærere quæ spiritalia sunt & æterna. Quod si ita est sentiendum, errat generalis Ecclesiarum consuetudo, quæ suis in precibus quàm sæpe ea quæ sunt necessaria præsentis vitæ intentissimè rogat, ex quibus & in Sacramentorum preces quamplurimæ recitantur. Ex quo liquidò patet, quod sicut laborare debemus manibus, nec tamen sol-

A licitè esse; ita orate peculiarius oporteat, ab eo qui cuncta tribuit, ista percipiamus. Cap. VI. Alioquin nunquid ingrati esse debemus, aut nūquid ea sine ipso percipimus? quod si ab eo, licet cum malis, istis participamur bonis, nos, quorum fides est adoptio, debemus humiliter petere quod clementer volumus impetrare. Attamen cùm dicimus panem nostrum, passim segregamur ab eis, quorum nec fides est, nec adoptio. Quia etsi iste omnium commu-
B nis est panis, videmur alium quasi specialius deprecari, qui non nisi tantum noster esse probatur; quoniam corporis aut sanguinis Christi cibus solùm est Christianorum, nec non & operis mandatorum atque doctrinarum alimenta tantummodo filiorum censentur. Cæterum iste communis, inquiunt, cibus, nec rectè admodum noster dici potest, quia & aliorum est. Ad quod fatemur, quia sicut pro his qui prædestinati ad vitam sunt, hic mundus factus & constare creditur: ita & pro
C eis isti gratis accipiunt quæ illis quia diligunt Deum, debentur, vnde & noster iure dicitur, quia pro nobis, vt bonitas eius ad omnes deriuetur, illis porrigitur. Sed eorum nec quotidianus est cibus, quia perpetuitatem amoris, licet non sint ipsi perpetui hic in terris, radice cordis plantarunt. Porrò illi quorum adoptio est, quia de crastino solliciti esse non debent, quotidianam tantummodo annonam postulant, largitatem Dei semper sibi ad-
D futuram sperantes. Quod benè populo, qui ex Ægypto egrediebatur, gradienti per desertum, præcipitur, vt singuli non amplius ad victum quotidianum, quàm Gomor vnum colligerent; & si quippiam aliquis alio plus collegisset, seu in crastinum ex eo reseruasset, scaturiebant vermes illicò ex illo, ita vt nec vltra cibus ille proficeret. Ex quo præsens Christianorum regula signabatur, quod perfecti quoque non debeant solliciti esse de crastino. Sufficit enim diei malitia sua. Nam crastinus dies sollicitus erit sibi.
E Quod si planè laboriosum putatur & arduum, filiorum tamen debet esse ista perfectio, vt sic viuant quotidie quasi mox morituri, & ibi spe semper pendeant, quo se credunt quantocius peruenturos. Vnde quotidie orantes triplicē istum vitæ cibum, quotidie veluti fideles filij, de manu patris percipiamus; ne fortè accepta substantia sicuti ille prodigus, longius ab eo recedentes oberremus. Sed talis profectò regula à paucis viris & rarissi-

CAP. VI. mè custoditur, talisque patris amor & filiorum deuotio vix seruatur. Vnde sperantes in illius pietate reiiciamus quæ mundi sunt, & ita viuamus, vt etiam cibo isto corporeo hìc in via cum gratiarum actione, sine quo non possumus, quotidie pascamur. Deinde moraliter in lege mādatorum die ac nocte versemur, quia non in solo pane viuit homo, sed in omni verbo quod procedit de ore Dei. Constat igitur, quod sicut isto pane pascitur exterior homo noster: ita illo de die in diem interior reformatur. Atque per hoc, tam isto B quàm illo interim sustentamur; isto corpus in via alitur, illo anima & corpus simul ad æterna nutritur. Vescimur autem & spiritalem escam quotidie, dum aut in sacramento carnem eius vel sanguinem assumimus; aut solummodo in mente ipsum amando, credendo, sperando, interius ruminamus. Isto siquidem cibo ad æternam vitam Christo incorporamur, & cum eo vnum corpus efficimur; ideo nihil minus orandum vt ab eo illo dignè pascamur cibo, sine quo salui esse nequimus. *Nisi manducaueritis*, inquit, *carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis.* Quapropter sic viuendum est, vt digni illo inueniamur, & sic orandum, vt quotidie ista omnia competenter & sobriè ab eo percipiamus; vt ex vno quidquid in præsentiarum nobis necessarium est, impetremus: ex altero verò vt interius illis Angelorum deliciis, in doctrina atque mysterio, quotidie quamdiu in tempore viuimus spiritaliter participemus. Nec dubitemus in aliquo quia Deus pater cum Christo simul nobis omnia donauit, aut præsentia vel futura. Vnde illum, quia puer natus est nobis, & filius datus est nobis, oremus quasi thesaurum nostrum, oremus vt cibum nostrum; noster enim est, & ideo cum eo simul omnia nostra fiunt. Idcirco petamus eum quasi nostrum, vt quomodo in fide illum iam tenemus, ità in re fruamur, & per eum à patre cuncta impetremus. Noster quippe est, quia nobis iam iure debetur, ideo oramus, vt quod nostrum est per donum, quotidie tribuatur per effectum. Sit tantum ille cibus nobis quotidianus, & omnia in eo simul nostra erunt. Hoc est dicere, *Primùm quærite regnum Dei, & omnia hæc adiicientur vobis*; Quæ nimirum omnia aliena sunt, quia non sumus de hoc mundo, & ideo prius quod nostrum est oremus, vt in eo cuncta impetrasse lætemur. Nam quod aliena sint re-

A liqua omnia, docet Euangelicus sermo, vbi ait, *Et si in alieno non fuistis fideles, quod vestrum est, quis dabit vobis?* Propterea quod nostrum est, ante omnia & super omnia requiramus, quatenus ille sit nobis panis, ille cibus, ille vita, pro cuius amore quæ mundi sunt, omnia postponentes quasi aliena deputemus: & ideo non nisi diurnam, licet à patre, alimoniam istam aut illam rogemus, vt in illo, de illo, ab illo semper alamur. Quoniam nec locupletius cellarium inuenitur, nec præstantiùs paratissimum quidem est & continuum; idcirco non aliud quæramus, quàm quod proprium & paternum. Sequitur. CAP. VI. Luc. 16. 12.

DIMITTE *nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris.*] Hìc vnusquisque semetipsum attēdat, & cautionem coram iudice voce propria proposuisse intelligat. Docuit enim hoc Magister pietatis, non solùm vt nos inuicem ad misericordiam inflecteret, verùm vt peccantibus in se reis ipse indulgentiam largiretur. In vno siquidem nobis subueniēs, in altero verò peccantibus fratribus per nos eorum debita relaxans; in vtroque tamen vtrisque veniam clementer prouidit, & ad libertatem adoptionis singulos quolibet caritatis voto venire voluit. Vnde diligentiùs vnusquisque petitionem cautionis dinoscat; quia sicut promptus ad indulgentiam circa suos debitores extiterit, sic Deum in suis propitium habebit. D Hoc enim sperare docemur à Domino, & in nostra ponitur potestate, quod cernimur dimisisse conseruo. Nostra quidem sponsione astringimur. idcirco sicut debitores esse nolumus, ita nec habere cupiamus; quia in eorū personis aut ligamur, aut absoluimur. Quod si putatur hìc incertū, de quibus debitis, vel de quib. debitorib. dicatur, abiiciēda est materies excusationis, & intelligēdū planius ex omni debito tā culparū quàm & pecuniariæ grauitatis, vt in quocunque tibi frater tuus reus fuerit hoc relaxes. Nam & nos plurimis o- E stendit nexibus inuolutos tam delictorum crebra præsumptio, quàm pecuniaria inhonesta, quæstusque lucri contrectatio. Ideo prout facultas virium omnibus suppetit, debent singuli suis relaxare debitoribus pondera facultatis, quibus oppressi tenentur debitis. Quia quisquis egenti fuerit inhumanus, Deo quæ sua sūt abnegat, cuius infinita pietas sic angustias suscipit miserorum, vt quidquid pauperi dispensatione benigua fueris largitus, sibi præstitum connumeret. Debitores autem

CAP. VI.

tem tribus obnoxij modis tenemur: cùm ant quis diuinitas prohibuit, admittimus, aut quæ iussit, non implemus, seu cùm de propriis adstringimur votis; quia & tum debemus Christi beneficia gratis consecuti, omnia quæ promisimus donec fideli mente singula reddamus. Sic itaque & in nobis tripliciter admittitur, quod remittere iubemur, nostris vt absoluamur reatibus. Dũ iniustè aut in animo lædimur, aut in corpore passionibus afficimur, aut in his exterius, quæ nobis iure competunt, quolibet iniuriarum affectu prægrauamur, quorum, quibusque debitoribus, seu peccati sit pretium, seu rerum, quod nonnunquam sine delicto tenetur, debemus omninò fratribus relaxare, quatenus nobis nostra à pio iudice relaxẽtur debita. Maximè tamen pondus peccati, si ad nos pertinere probatur, vltronei remittamus; quoniam etsi debitum pecuniæ interdum iustè repetimus, debitum delictorum nunquam petentibus sibi indulgeri absque damnatione nostra negamus. Vnde præceptum est in hoc ipso Euangelio: Cùm steteritis ad orationẽ, remittite si quid habetis aduersus aliquẽ, & pater vester qui in cœlis est, remittat peccata vobis; Mar.18.35 si autem vos non remiseritis, inquit, neque pater vester qui in cœlis est, remittet vobis peccata vestra. Excusatio namque nobis nulla relinquitur, quia vnusquisque nostrûm secundum hanc sententiam in die iudicij iudicabitur. Sed cauti esse debemus, ne aut ea quę in Deum admittuntur, quasi nostra peccantibus relaxemus, aut ea quæ nostra sunt, veluti ex zelo Dei, causa vindictæ retribuamus. Solemus ergo quod est grauius, erga illa quæ ad Dei omnipotentis iniuriam prorumpunt, quasi clementes existere; erga illa verò, quæ in nobis fiunt licet paruissima, immites & inexorabiles esse: pro quibus non indulgentiam vtrisque factis, sed condemnationem à Domino promeremur, quia ex ipsa nostra petitione durius condemnamur. Quid ergo est dicere, dimitte sicut dimisi debitoribus meis, cùm non dimiseris, nisi pium iudicem ex tua crudelitate ad seueritatem vindictæ acrius prouocare? Idcirco formam nobis imposuit, quemadmodum volumus iudicari. Vnde indulgentibus summa coram Deo iam fiducia respondet impetrandi: exigentibus verò, pena in conscientia remordet damnandi. Deus tamen mauult inuenire cui indulgeat, quàm quem puniat. Ideo

A in nostra posuit potestate, qua quisque conscientia Dei iudicium erga se prouocet, & quomodo sententiam tanti discriminis valeat temperare. Nemo igitur se immunẽ à peccatorum debitis existimet, quia nemo sine culpa viuere potest. De quo Ioannes Apostolus, *Si dixerimus*, inquit, *quia peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, & veritas in nobis non est.* 1.Ioan.1.8 Neque perfunctoriè hoc Magister veritatis discipulos docuit orare. Neq; vniuersalis Ecclesia falsè ista probatur dicere. B Omnes quidem debemus, & ideo omnibus necessaria est Christi indulgentia. Propterea deuoti ex animo omnibus relaxemus, vt & potiora seu quàm plura nobis à pio iudice relaxẽtur. Pecuniariam quippe proposuit orandi figuram, flagitiis comparatam, quoniam radix omnium malorum non solùm cupiditas, sed & auaritia probatur, sine cui⁹ semine vitioso nulla propemodùm generantur scelera. Idcirco in vtrisque seruandum est, vt in quibuscunque C possumus consetuis subueniamus. Alioquin qui corda inspicit singulorum, ipse aut preces approbat, caritate in animo flagrante, aut reprobat illa refrigescente. Quia profectò prius corda viresque singulorum inspicit, & tunc ex eo munus voti, seu supplicum preces pensat. Hinc est quod primũ ad Abel, deinde ad eius munera respexisse legitur; vnde placatus ea suscepit, quia eũ quem prius aspexerat coram se rectum inuenit. quapropter nemo se fallat, nemo se circumueniat, quicunq; D non dimiserit peccantibus sibi ex corde, frustra ante iudicem, cuius hæc sunt mãdata, preces offert.

ET *ne nos inducas in tentationem.*] Non quod Dominus dux & magister veritatis, quiuia est credentibus, quempiam in laqueum tentationis inducat; sed abhorrẽs qui suis negligunt parere disciplinis, cùm eos deserit & permittit ire quocunque ducuntur illecti, tum vtique inducere eos perhibetur. Fit ergo iste loquendi modus in Scripturis diuinis frequentissimè, per id E quod finit aut præstat fieri, vt ipse facere dicatur. Habes quoq; in bono quod Spiritus sanctus postulet pro nobis gemitibus inenarrabilibus, Rom.8.26 dum nos postulare facit; habes & in malo, dum dicit, *Et ego indurabo cor Pharaonis*, Exod.4.21 cùm eum indurari permisit. Atque Propheta, *Indurasti Domine cor nostrum, indurasti ne timeremus post te.* Esa.63.17 Non quod pius Dominus aliquem aut inducat in laqueum tẽtationis, aut induret, ne verbum disciplinæ queat

CAP. VI. suscipere: sed, quia dum iudicio suo vero & iusto nos deserit, quasi inducere in sacris litteris figuratur; & dum nos sinit infidelitate cordis interius congelescere, quasi indurare dicitur, quia non resoluit ad calorem amoris, quos nouit frigescere ab illo, qui sedem suam ad Aquilonem
Cant. 4. 16 posuit. Vnde sponsa in Canticis, *Surge Aquilo, & veni Auster, perfla hortum, vt fluant aromata illius.* Alioquin, nisi animus diuino fuerit adiutus suffragio, citò flante vento tentationis ad ruinam impellitur. Hinc est quod petimus, *Et ne nos inducas in tentationem*, id est, ab eo qui malè tentat ne sinas nos induci. Deus enim intentator est malorum. Hinc scriptum est, quod Deus neminem tentat. Non quod non tentauerit Abraham & Iacob, seu electorum quàmplurimos ad salutem, sed quia ad malum neminem tentat, & ideo intentator malorum dicitur. Inducimur autem in tentationem, cùm tentatio nos vel parum fregerit; neque enim oramus vt non tentemur, sed ne inducamur in tentationem, id est, ne nos tentatio vel ad modicum vincat; hoc quippe est dicere, ne nos inferas in ten-
1. Cor. 10. 13. tationem, quod Paulus præmittit dicens, quod faciet cum tentatione etiam prouidebit vt possimus sustinere. Nam non ideo beatificatur quispiam, quod non tentatur, sed quia post tentationem victor diuinitus coronatur. Hinc quippe
Iac. 1. 12. scriptum est, *Beatus vir qui suffert tentationem, quoniam cùm probatus fuerit, accipiet coronam vitæ.* Constat igitur, quod omnibus tentatio necessaria est, & omnes tentamur. Sed quia vires nostræ ad ea non sufficiunt superanda, oramus medullitus cordis, Ne nos inducas in tentationem, hoc est, ne sinas nos ire vt vincamur; acsi dicatur, infer tentationem, vt probemur, & præsta suffragium ne vincamur, quatenus post triumphum victores coronemur. Veniunt quippe venti, impellunt flumina, feriunt vndæ, coaceruantur immensi gurgites, petimus ne nos inducas, hoc est, ne tuo nos destituas auxilio, vt tentatio vincat; tu enim de cœlo clamas, adhuc certantibus in a-
Ioan. 16. 33 gone militibus, *Confidite, ego vici mundum.* Ac si dicatur, si formidatis inter innumeros hostes, si timetis propter immensam mundi sæuitiam, si vires contra violentos eorum impulsus pro diffidentia franguntur, si laquei hinc inde parati tenduntur, si caligo tenebrarum, vt impingatis cæcitate pressi, aspergitur, si ab innumeris coangustamini casibus, & circumdati vallo iam tandem fide infirmamini, *Confidite, ego vici mundum.* In mea siquidem victoria triumphus vester erit. Inter quæ nimirum mala, culpis exigentibus, ne nos deserat rectè oramus, ne inferat nos in tentationem. Ac deinde subiungimus.

SED *libera nos à malo.*] Quibus duabus precibus regno Diaboli eximimur, scilicet quantum ab eo educti sumus, ne rursus illo inficiamur; & quantum adhuc propter infirmitatem carnis in eo sumus, quantocius inde liberemur. Nam in eo quod dicimus, *Libera nos à malo*, non minus de inuisibili, quàm de visibili liberari malo petimus. Præcipuè tamen ab illo nos exui malo rogamus, à quo retinemur, id est, à Diabolo & à peccato, quod ex Diabolo quotidie propagatur. Veruntamen & ad finem oratio dirigitur, quia ab omni malo tunc penitus liberabimur. Nam quamdiu hic sumus, sine illo malo, quo caro atteritur & animus frænatur, esse nequimus; verùm cùm corruptibile hoc induerit incorruptionem, & mortale immortalitatem, tunc vtique ab omni malo funditus liberi erimus, qua libertate Christus nos liberabit. Interim tamen & à malo sæculi huius liberari poscimus, ne grauemur angoribus & pressura corruptionis. In qua nimirum petitione, oculus tam ad præteritum, quàm & ad præsens, nec non & ad futurum extenditur tempus; seu ab illo quod admisimus, seu ab eo quo tenemur adhuc malo, interius exteriusve, seu ab illo quod imminet in futuro, modis omnibus liberemur. Namque omnis corruptio mala est vtique, quia à malo, id est, à Diabolo exstitit; Et ideo dum oramus, libera nos à malo, integritatem futuræ vitæ precamur participare, vt tandem ad eam felicius peruenire possimus. Quid igitur deest, quod istis non contineatur septem precibus, seu ad præsentem vitam, seu quod maius est ad futuram? Ex quo profectò liquet, quod in eisdem res potius docuit Christus, quàm verba. Vnde non aliud orandum iure credimus, quando quidquid ad salutem sit, quod est in nomine Iesu petere, totum inibi deprecamur; vbi si rectè pensamus mirabilis ordo ascensionis monstratur. Nam sicut septem dona Spiritus sancti à summis incipiunt, & ad finem, id est, vs-

CAP. VI.

que ad initium sapientiæ, gradatim decurrunt: ita & ordo precum à summis vsque ad finem, vt à mundi malis liberemur, extenditur. Vnde in vtrisque si à fine incipimus, ad perfectionem fit gradalis ordo virtutum septem: & si à summis, quia ista de superius æquè accipimus, fit rursus identidem ordo descensionis. Sed quia per operationem harum, nos ab imis ad summa consurgimus, septem beatitudines, vt prætulimus, quæ nostro labore per eadem dona quæruntur, vt nos ad altiora doceant eleuari, de imis ad summa gradatim veniunt. Habemus ergo in precibus eadem vt impetremus dona, in donis verò, vt operemur Spiritus sancti mandata: deinde in operatione beatitudines quibus coronemur, ilicò consequuntur. Ac per hoc oremus vt percipiamus, perceptis verò donis operemur quæ iussa sunt; operantes autem præmeditemur quatenus ad singulas beatitudines diuinitus adiuti quandoque perueniamus. Nam sicut à malo per spiritum timoris liberamur, ita liberati ab eo, non minus spiritu pauperes quàm rebus esse cupimus. Deinde cùm dicimus, *Ne nos inducas in tentationem*, spiritum pietatis rogamus, vt mansuescat interior homo noster, & mites simus, ne vllo nos monente, tentamentorum incidamus laqueos; imò agamur spiritu pietatis, ne vllis exasperemur malis, & per viam iustitiæ gradientes sine vlla impietate mentis ac corporis euadamus. Nā in eo quod petimus dimitti nobis debita nostra, non nisi spiritu scientiæ rogamus, quia delicta nostra scire vel intelligere, illo ex dono possumus. Hinc quoque Dauid ait, *Delicta quis intelligit?* Ac si patenter dicat, nemo nisi qui spiritum scientiæ Dei ex dono possederit. Intelligere enim pro scire dixit, quia diuina & spiritalia intelliguntur, terrena verò, & quæ carnis sunt, propriè sciuntur. Vnde quidam Doctorum inter sapientiam & sciētiam hoc esse sanxerunt, dicentes sapientiam ad contemplationē futuræ vitæ pertinere, scientiam verò ad vsum temporalium vt his benè vtamur. Quæ profectò scientiæ virtus in euitandis malis, siue intelligendis, vel appetendis bonis versatur, quia per eam prius veritatis agnitio repulsis malis participatur. Propter quod nostra & aliorum vitæ contagia lugere indefessis precibus hortamur, & ad superna cœlestis patriæ desideria copiosius inardescimus.

Quibus duobus vitiorum scilicet præmiique finibus benè vtimur, cùm & illa lugentes penitus vitamus, & ista desiderantes amplius omni ardore caritatis concupiscimus. Magnus itaque quisquis tribus istis gradibus subrigitur, nam dum liberatur à malo, hæret iam illi summo bono; & dum postulat, confitetur esse sectandum. Qui cum liberatum se aspexerit, petit à quo liberatur, ne se inducat in tentationem, ne rursus in malum ruat. Vbi apertè illius potentia prædicatur, sine cuius permissu aduersarius nihil valet; & dum permittitur culpis exigentibus, quasi nos inducere videtur. Vnde omnis timor noster, spes, & deuotio, cultu religionis conuertatur ad eum, dum constat quod in tentatione nihil inimico liceat, nisi potestas nocendi ab eo tribuatur, quem petimus, ne nos inducat. Deinde quia in hac vita sine peccato renatis viuere non vacat, benè hac prece vtimur, ab his liberari, vt doceamur ex ea, caritatis officio, quid & ipsi agere in fratribus debeamus. Sed quia necdum visione Dei, & virtutum plenitudine integrè fruimur, cibus nobis in via necessarius est quotidianus, vt ex eo refecti, quandoque ad patriam redeamus. Vnde ilicò, panem nostrum quotidianum petimus, ad quem nemo sine spiritu fortitudinis peruenit. Hinc sanè scriptum est, *In sudore vultus tui vesceris panem tuum*. Gen. 3.19. Vbi ergo sudor quæritur, labor vtique designatur, & vbi labor, ibi spiritus fortitudinis necessarius probatur. Vbi verò spiritus fortitudinis adfuerit, ibidem iustitiæ esuries indefessa præmeditatur; quia iustitiæ plenitudo æternus est cibus. Diurnus autem, vt quotidie illam esurientes, quam Christus docuit iustitiam impleamus, vt sit panis ille qui de cœlo descendit in prece, iustitia in exhibitione, spiritus fortitudinis in refectione; quibus duntaxat quatuor virtutum donis reliqua tria in fine plenius consummantur, quandoquidem voluntas Dei in terris, sicuti & in cœlo, spiritu consilij moderatur: quia nihil aliud vult Deus, quàm quod consilij est, & per eum omnia diriguntur. Sanè vnum est illi velle, atque consulere. Neque igitur in parte distenditur, vt aliud habeat volendo, aliud consulendo. Nam nos quàm sæpè aliud nolumus, & aliud consilij esse cernimus. Idcirco interdū peruersè gradimur,

CAP. VI.

propter quod spiritus consilij est necessarius, vt ex illo voluntas Dei in nobis dirigatur, quatenus iure misericordes esse possimus. Restat planè spiritus intelligentiæ, ex quo illud regnum futurum ingredientibus declaratur, & cordis mũditia tribuitur; quo nimirum oculo reserato, Deum ibidem sicuti est regnantem visuri sumus, vbi spiritu sapientiæ complebitur illa septima sanctificatio nominis eius; quam denique, non in senario, qui perfectus ab omnibus prædicatur, neque in alio tetro numero decuit postulari, sed in septenario in quo illa signatur sanctificatio diei septimi, vbi Deus requiescens ab omni opere suo suam sanctificasse requiem enarratur. Non quod post laborem requieuerit, sed quia quæ perfecta fecit, in se requiescere concessit. Nam omne quod est, ita ab illo & per illum est, vt totum ei debeat quod est. Idcirco perfectione senatij regni aduentus poscitur, quatenus occurramus omnes in virum perfectum & mensuram plenitudinis Christi; deinde nobis in illo requiescentibus, sanctificetur ipse in nobis, dum nos in illo sanctificamur. Quam profectò sanctificationem à principio in se credentibus repromisit, dum illam sanctificasse legitur diem, quæ perfectionem omnium sequebatur rerum. In qua Deus in sese requiescens, nos etiam non alibi quàm in se requiescere concessit. Quam sanè requiem iure poscimus in nobis sanctificari, vt perenniter in eum sanctificati requiescamus. Iste est igitur digitus summi Pontificis Christi, quo septies eius respergitur sanguis, vt in eo à lepra immunditiæ sanctificemur. Nam per digitum Spiritus sancti gratia designatur, quo preces nostræ & beatitudo donorum expletur, & omnia præsentis vitæ contagia expiantur. In qua nimirum septima sanctificatione pax veræ beatitudinis firmatur, præstatur adoptio, sapientia plenissimè condonatur. Hinc quoque Paulus ait, *Pacem sequimini & sanctimoniam, sine qua nemo videbit Deum.* Verùm omnis virtutum dedicatio ad hanc vltimam porrigitur sanctificationem, quia post perfectionem senarij, de dono immortalitatis vestiti, ipsius aspectione sanctificamur, vt deinceps in illo requiescentes incommutabiles per eum, & sancti maneamus. Moneo igitur lectorem, hos septem gra-

A dus donorum & precum diligentius contemplari, quia non sine causa plurimis in locis, isto sub numero, omnis perfectio, & vera requies prædicatur. Nam Christus Iesus omnibus venit. Venit enim admodum docere sapientes & insipientes corde, omnique sexui & ætati præcepta salutis dare. Idcirco cõpẽdiosè satis, non modò mandatorum tradidit disciplinam, verumetiam donorum ac precum, vt verbis paucioribus, memoriæ res multiplices, & pernecessarias commendaret. Si quomodo simplicitas fidei, velociter addisceret, salutis suæ sufficientiam, & prudentia ingeniosorum amplius profunditatem mysterij obstupesceret. Hinc Esaias vaticinatur dicens, *Sermonem abbreuiatum faciet Dominus super terram.* Quem profectò sermonem, ita abbreuiauit, vt memoriter eum subitò capere possint: ita rebus impleuit, vt in præsentiarum nemo, sine Spiritus sancti gratia, & cum ea rarus admodum, qui omnia aut intelligere, aut percipere possit. Vnde precibus elaborandum, vt dona percipiamus ex gratia, donis verò agendum, vt peruenire possimus ad meritum gratiæ, deinde pro meritis beatitudinem speremus quærentibus concessam. Alioquin nec sine fidei precibus ad donum, nec sine meritis peruenitur ab beatitudinis gradum: quod sequens conclusio satis declarat.

D *Si enim*, inquit, *dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet & vobis pater vester cælestis delicta vestra. Si autem non dimiseritis hominibus peccata eorum, nec pater vester dimittet vobis peccata vestra.*] Vnde patet, quod vnusquisque sua condemnatur infidelitate. At ille in vtroq; pater incõmutabilis manet, quia non potest viscera paternitatis amittere, imò quia filius esse non vis, tua crudelitate iure damnatis. Hinc ex omnibus hoc vnum post precem in fine conclusit, vt reduceret ad memoriam, quid tu in oratione spoponderas, quatenus in tua cognosceres potestate, impetrare veniam quam postulas. Neque aliud primùm exigit iudex apud quem rogas, nisi vt talis circa fratrem, qualem eum exposcis circa te filium esse. Quod si fratri non parcas, patri quoque infligis iniuriam, quem rogas, & ideo iure condemnaris dupliciter reus. Primùm, quia peccasti & debes, deinde quia monitus à iudice, pe-

CAP. VI. tenti fratri amore patris, vt tu ipse veniam acciperes, crudelis in vtroque, veniam non dedisti. Propter quod nemo se circumueniat, quia qui precem composuit, ipse cordis arcana penetrat, & talem te habet in prece, qualis exstiteris corde. Quibus ita inspectis, iam quid vlterius prosequatur, expleamus.

CVM *ieiunatis nolite fieri sicut hypocritæ tristes*, ac reliqua.] Consequenter in omnibus filios erudit, quomodo ieiunare debeant, exponit. Siquidem ne tristes more hypocritarum pareant hominibus ieiunantes. Non quod in die ieiunij pro delictis & variis miseriarum casibus non oporteat contristari, sed affectatam vanæ laudis tristitiam vult procul abesse à nobis, vt in omnibus glorificetur Deus, & ad eius laudem omnia referantur. Vnde nec simpliciter, nolite tristari, sed cum additamento, *Nolite*, inquit, *fieri sicut hypocritæ tristes*. Alioquin quomodo humiliabimus ante Deum animas nostras, præsertim cùm oporteat nos contristari ad pœnitentiam? Nam cor contritum & humiliatum Deus non spernit. Hinc quoque illam tristitiam, quæ vanas sectatur laudes, damnat, eamque fugiendam docet, de qua illicò infertur.

EXTERMINANT *enim facies suas, vt pareant hominibus ieiunantes.*] Finem quoque intentionis, sicut iam superius, reprehendit, & ieiuniorum profectum docet extra iactantiam confecti corporis esse debere, neque de ostentatione squaloris fauorem vulgi quærere. Quia decet omne ieiunium nostrum in sanctæ operationis decore ponere, vt ei placeamus inde, cuius semper gloriam oportet sectari, & laudem infatigabiliter quærere. Et notandum quod sicut iactantia ex nitore vestium, & decoris pulchritudine subripit elatos: sic vtique de nimio squalore & macie corporis vana gloria decipit incautos. *Exterminant*, inquit, *enim facies suas*, quod est apertè dicere, extra terminos humanæ consuetudinis eas obducunt, & inusitato genere fœditatis semet afficientes, pallorem quærunt, quatenus dissimiles ab aliis videantur, vt ex ipsa vilitate carnis vltra homines prædicentur. Melius tamen, sicut in quibusdam codicibus habetur, demoliuntur facies suas, quàm exterminant, dicimus. Quia exterminare, quasi extra solum est ducere; demoliri autem, quasi dissipare, & obductu tristitiæ ac squaloris, quasi ad nihilum omnem venustatem vultus redigere. Sed quodlibet horum acceperis, hypocritarum est, vt scenam laruarum gestantes, aliud in corde gerant, & aliud in superficie cernentibus se exhibeant. Non vt cultu veræ religionis virtutes Christi studeant, sed vt fauorem vulgi excitent. Hinc est quod sequitur,

AMEN *dico vobis, quia receperunt mercedem suam.*] Suam itaque mercedem, & non adoptionem fidelibus repromissam, quia propriam gloriam quærêtes, à Christo sunt alieni. Siquidem Deus non irridetur. Et ideo inpræsentiarum, fumosas vulgi laudes, & in futuro simulationis suæ mercedem damnationis receperunt.

TV *autem cùm ieiunas, vnge caput tuum, & faciem tuam laua*, &c.] Idioma sanctarum Scripturarũ est, vt sic vni quasi omnibus, & sic omnibus quasi vni loquatur, idcirco singulari numero, *Tu autem*, dixit, *cùm ieiunas*, vt vnusquisque specialiter sibi intelligat hoc dictum. Cæterùm notandus est locus, quod non omnia, etiam noui Testamenti præcepta, iuxta litteram sunt seruanda. Alias autem fugientes in ieiuniis hominum conscientiam, & vanæ laudis iactantiam, vncti capitibus magis ostendimur ieiunare, & ridiculi erimus olei pinguedine delibuti. Veruntamen more Palæstinæ prouinciæ loquitur, vbi diebus festis solent vngere capita sua solemnia celebrantes. Ex quo liquet ieiunantes nos festiuos esse debere, & in diebus abstinêtiæ lætitia spiritali pinguescere. Estnamque interior homo noster, in quo sicuti à capite omnia membra corporis reguntur, ita à mente illius participantur partes, propter quod sæpè caput pro mente ponitur. Quam oportet denique in diebus ieiuniorum sacro perungi vnguento, illo videlicet de quo sponsa in Canticis ad sponsum loquitur, *Vnguentum effusum nomen tuum, ideo adolescentulæ dilegunt te.* Cant. 1.3. Quo nimirum vnguento mens nostra peruncta, rectè diligit eum, cuius amore interius perfusa, fragrat odorem, & virtutum odoramenta passim bonis operibus decorata respergit. At verò hypocritarum caput vnguento vngitur adulationis, de quo Psalmista canens, *Oleum autem peccatoris non impinguet caput meum.* Psal. 140.5. Christus itaque factus est nobis vnguentum, quod effusum per passionem mortis, totam domum, sanctam videlicet Ecclesiam, suo repleuit odore. Idcirco non alterius causa ieiunare con-

Cap. VI.

uenit; sed illius spiritu profusi, debemus per abstinentiam macerare carnem, vt eius passionibus participemur. Alioquin nisi eius vngamur spiritu amoris, ieiunia nostra vana erunt. Illo itaque oleo vnctus est Iesus præ participibus suis. Illo vngamur & nos, vt opera misericordiæ cumulentur, implorantes spiritum caritatis, quo interius diuinitus irroremur. De quo Propheta, *Impinguasti*, inquit, *in oleo caput meum, & calix meus inebrians quam præclarus est*. Quia nisi illo vngamur vnctionis oleo, calix ieiunij nostri nullo inebriatur pietatis affectu. *Vngue*, inquit, *caput tuum, & faciem tuam laua*; quod est manifestè dicere, perfunde mentem spiritu lætitiæ, bonis operibus infudando, & faciem tuam, scilicet conscientiam, lacrymis laua, vt munda sit in omni opere tuo mens & conscientia coram Deo. Beati enim mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. Alioquin in diebus ieiuniorum nostrorum, nec caput sufficit misericordiæ operibus perungi sine pura conscientia, neque conscientiam sufficit lauare ab operibus peccati, si non bona quæ possumus instanter agamus. Vnde vt reniteat caput Spiritus sancti gratia perfusum, purgetur conscientia ab omni labe peccari, & lauetur fonte lacrymarum, quatenus ieiunium acceptabile fiat, & nos Spiritus sancti gratia delibutos candidiores que commendet.

Psal.22.5.

N e *videaris hominibus ieiunans, sed patri tuo qui est in abscondito. Et pater tuus qui videt in abscondito, reddet tibi.*] Hominibus itaque ille ieiunat, qui fauore eorum captus vanam gloriam quærit: ille verò Deo patri, qui propter eius amorem sese macerat, & quod sibi subtrahit alteri largitur. Nec non etiam is sibi ieiunat & non Deo, qui auaritia pellectus, in posterum sibi de quo abstinuit, reseruat. Porrò autem qui Deo ieiunat, pura conscientia intus in abscondito offert profectò vbi Deus pater videat. Si enim per fidem ille intus in abscondito esse creditur, ibi est ieiunandum quo ipse videat, qua non alibi videre potest, qui nusquam deest, quàm quo esse probatur. Idcirco necesse est ieiunans sic viuat, vt ei placeat, quem in pectore portat.

N o l i t e *thesaurizare vobis thesauros in terra*, & reliqua.] Hæret hæc sententia circumstantialiter vbi ait, *Ne videaris hominibus ieiunans*. Quia qui ieiunat, seu reseruando quod non ederit, seu gloriam sibi quærendo quòd abstinuit, in terris vti-

A que sibi thesaurizat. Omne enim quod pro terrenis commodis gerimus, in terris thesaurizamus. Et omne quod propter Deum agimus, ad cœlum transponimus. Cœlum autem hoc loco pro æternitate ponitur, terra verò pro transitoriis. Vnde quidquid agimus, vel quantum agimus, pro æternis agere debemus, & in spiritalibus, vt in æternum fœliciter viuere possimus. Nec itaque cogitandum, quod ista terrena præceptorum vsibus distributa ibidem aggregata ad litteram inueniemus, sed pro seruitutis nostræ operibus illos in Christo sapientiæ thesauros & scientiæ acquirimus. Neque enim in cœlestibus alij thesauri possidentur, neque illuc hinc alij transferri queunt. Sed dum ista propter Christum amittimus, ea quæ in ipso sunt, nobis thesaurizamus. Nam etsi specialiter de eleemosyna moneamur, generaliter tamen de omni opere virtutum accipiẽdum. Quia quidquid pro Christo temporaliter impendimus, illinc in eo æternaliter recepturi sumus. Vnde illa quæ gerimus, semper eo studio agere curandum est, vt Christo placeamus, atque per hoc in illo thesaurorum arcana nobis recondita solertet præparemus.

Cap. VI.

B

C

V b i *nec ærugo, nec tinea comedunt. Neque fures effodiunt, nec furantur.*] Prætermissa igitur vanæ laudis cura, & inuidorum obtrectatione, quibus duntaxat pretiosi corrumpuntur thesauri animarum, ponamus omnem spem nostram in cœlestibus, & ibi thesaurizemus, vbi per spem iam sumus, per fidem adhuc gradimur, per caritatem amplectimur. Verùm hîc omnia metallorum splendentia ærugo cõsumit, & vestimentorum renitentia tinea vel vetustas vastabit. Et vt euidentius loquar, quæcunque in mundo possidentur prætéribunt, vnde tribus istis verbis, omnis concupiscentia mundi, & auaritiæ luxus condemnatur. Nam & moraliter, si quid in carne gerimus, thesauros in terra condimus, dum pretiosos corporis sensus terrenis desideriis occupamus. Ergo cùm gula, seu fornicatio exercetur, talentum in terra cõfossatur ærugine cõsumptum, profectò quia ferreas mentes libido domat & erodit; deinde morum indumenta, ira, superbia, timor, & arrogantia, seu omnis vitiorum exercitus vastant, cũ quibus si quid residuum fuerit, fures, Dæmonum scilicet multitudo, effodiunt & furantur. Vnde beatus Iob tactus dolore cordis plangit dicens, *Et qui me comedunt* Iob.30.17.

D

E

CAP. VI. *non dormiunt, à multitudine*, inquit, *eorum consumitur vestimentum meum sicut à tinea.* Quibus sanè verbis ostendit quod etiam, quos Deus probat interdum multis insidiarum dentibus corroduntur, & atterũtur sicuti à tinea paulatim dum eorum indumenta surripientium fraudibus corrumpuntur. Quod benè paucis verbis veritatis Magister cauere suos instituens, simul omnia comprehendit.

THESAVRIZATE, inquit, *vobis thesauros in cœlo.*] Ac si dicat, cùm ieiunatis, aut aliquid boni operis agitis, ibi recondite, vbi non adulatio, non vana gloria corrumpat. Cùm verò terrenarum aliquid propter abstinentiam, quod etiam natura ipsa exigit, vobis substrahitis, hoc & aliud quod habetis ibi reponite conseruanda, quo nunquam fures vel corruptio possit accedere. Postremùm quidquid illud est quod opere sit agendum, spiritaliter agite; quia qui seminat in carne sua de carne metet & corruptionem, & qui seminat in spiritu de spiritu metet vitam æternam. Qua de causa thesaurizate in spiritalibus, id est in cœlis, vt de spiritalibus vitam percipiatis æternam. Et hoc notandum, quod non ait, thesaurizate mihi, sed vobis, quia quidquid boni operis pro eius amore facimus, non illi, sed nobis profumus. Hinc Dauid ait, *Conserua me Domine, quoniam bonorum meorum non eges.* (Psal. 15. 1.) Nihil igitur eget alterius, & ideo quidquid illi tribuimus nobis seruatur. Cæterùm quod ait, *Vbi nec ærugo, nec tinea demolitur*, ostendit quod futuræ diuitiæ Sanctorum incorruptibiles erunt. Quod verò illinc nec fures effodiunt, nec furantur, manifestat quia ibidem vlterius aduersus electos Dei nulla fraus Diaboli præualebit; vnde sine fine illis incorruptibilis erit gloria, & ea sine aliqua delicti transgressione semper fruentes, beati per gratiam incommutabiliter erunt. Sequitur,

VBI *est thesaurus tuus, ibi est & cor tuum.*] Quia qui in terris thesaurizat, cor deorsum habet, & qui in cœlis, id est in spiritalibus, spe iam in sublimibus versatur, & cor in Christo, in quo sunt omnes thesauri diuitiarum, fixum habet.

LVCERNA *corporis tui est oculus tuus*, & reliqua.] Prosequitur autem munditiam cordis nostri, & de exteriore docet metaphoricè interioris hominis officium. Quia sicut oculis istis carnalibus omnia corporis membra ordinatè ad operationem diriguntur: ita intentione mentis & luce fidei cuncta virtutum genera, vt lucidum corpus perficiant, illustrantur. Vbi non nisi vnus & simplex quæritur oculus, de quo sponsus in Canticis, *Vulnerasti cor meum soror mea, vulnerasti cor meum in vno oculorum tuorum*, (Cant. 4. 9.) vbi purissimum cordis eius lumẽ expressit. Quia licet plura virtutum genera hinc inde resplendeant, ex vno fidei qui per caritatem operatur oculo, vulneratur Christus amore dilectionis: nam lucerna lumen in testa est, sic & caritas amoris Christi in fide lucet. Cùm autem fides cessauerit, tantùm nobis sola caritas luxerit.

SI *autem oculus tuus nequam fuerit, totum corpus tuum tenebrosum erit.*] Id est, si mentis intentio non est ex fide, nequam est: propter quod totum corpus tuum, licet videantur virtutes inesse, id est totus interior homo, nequã erit. Quia quidquid non est ex fide, peccatum est; peccata autem omnia nequam sunt, & ideo corpus quod ex ipsis constat, tenebrosum erit. Nihil enim magis damnat quàm infidelitatem, & malam hypocritarum intentionem, quæ de infidelitate descendit, vbi etsi bona videantur fieri, inter vitia computantur, quia de origine vitiorũ nascuntur.

SI *ergo lumen quod in te est tenebræ sunt, ipsæ tenebræ quantæ erunt?*] Id est, bona quæ egeris, quæ à mala intentione, si tenebrescunt, cùm poterant esse lux si ex fide forent, quid putas ea, quæ & mala per se sunt, & non ex fide fiunt, imò mala intentione nascantur, quia tenebræ sunt, tenebræ quantæ erunt? Nam mala intentio tenebræ sunt. De quibus si nascatur quasi lux, virtus boni operis, ipsa lux virtutis, quia malè fit, vitium erit. Quod si rursus vitium mala infideliter agatur intentione, quasi tenebræ de tenebris generantur. Ac per hoc tantas tenebras quis poterit explicare? Vult ergo Christus & bona fieri, & ex bono mentis proposito illa oriri. Alioquin si iustificatio nostra ex fide est, quis poterit iustificari per eam fidem quæ in se ambigua est? Vbi quærendum, si virtutes quæ mala intentione fiũt, vitia sunt, vtrum vitia quæ rursum videntur bono proposito fieri, quando Dei iudicio fallimur, in lucem interpretentur. Alioquin pronior seueritas videtur ad culpæ vindictam, quàm origo boni ad virtutis augmentum. Sed iudicia Dei abyssus multa. Quis enim nouit, quo iudicio Dei in eodem bono proposito fallamur? Vel quis intelligit si voluntas nostra omni circumstantia nostra rectâ iudi-

CAP. VI.

cetur? Veruntamen fidendum de Domini bonitate; si recta intentione gerentes labimur, citò luce fidei & confessionis purgabimur. Quod si obstinatio perdurauerit, magis timendum ne à radice mala intentionis hoc processerit. Quia si quid bonæ voluntati secus contigerit, humilis confessio, quæ de bona voluntate nascitur, citò purgabit, ita vt in lucem clarescant omnia. Qua de causa Deo subiecta sit semper anima, & illud, *Reuela Domino viam tuam, & spera in eo, & ipse faciet.* B

NON *potestis duobus Dominis seruire,*] & reliqua. De contrariis ergo & inter se dissidentibus loquitur. Quia sæpè videmus duobus benè concordantibus, sine vlla perturbatione mentis æquanimiter vno proposito deseruire. Sed non de his dicit, quia propter dissidentia rerum negotia, inter se ista proponit. Vnde Pater, & Filius, & Spiritus sanctus, non tres Domini, quorum deitas & voluntas, atque potestas vna prædicatur. Sed ibi deficit æqua obtemperatio seruituris, vbi dispar C voluntas interseritur. Quæ nimirum sententia continuatur ad tria illa, quæ superius exposuimus. Ac si dicat, non potestis solùm vt videamini coram hominibus bona agere, atque ex his Deo placere. Neq; potestis in terris thesaurizare simul & in cœlestibus ea recondere. Neque sine dubio vitiis & virtutibus deseruire, quibus alternis partibus, rectè vel Deo seruitur, vel diabolo. Sed quia regnũ Christi & regnũ diaboli longè inter se diuiduntur, idcirco simul in vtroq; non possumus militare. D Propter quod benè à principio fidei nemo ingreditur fontẽ baptismi, per quod intratur ad regnum Christi, donec abrenunciet diabolo, & omnibus operibus eius, atque omnibus pompis eius. Stultus igitur miles est, qui tyrannicam abiecit dominationem, & sub piissimo cœpit armis cœlestibus militare imperio, si rursus contemnat proiectis immortalibus armis, quem deuotus susceperat, per quem etiam exemptus de morte salutem perpetuam acquisierat, illius nolens parere legibus, neque disciplinis obedire; & quod stultius est, sub eius redire dominio, à quo prius morti addictus, captiuus tenebatur, & crudelibus vexabatur furiarum legibus. Vnde cogitet vnusquisque apud semetipsum, quid abiecerit in Baptismo; diabolum scilicet, & omnia opera eius, atque pompas ipsius vnusquisque nostrum repudiauit, & fit mira deceptio, cùm aut opera carnis aut pompas sæculi

A sectamur. Quid enim sunt opera carnis, nisi opera diaboli? Et rursus pompæ sæculi, quid nisi diaboli esse cẽsentur? Quibus cùm seruimus vel succumbimus, cui nisi diabolo prosternimur? Mirabilis igitur vicissim proprietas verborum commutatur.

AVT *vnum*, inquit, *odio habebit, & alterum diliget. Aut vnum sustinebit & alterum cõtemnet.*] Quia profectò diabolus semper est odio habendus, Christus verò vtique diligendus. Neque apertè vnquam aliquis Deum odio habuit; sed omnes etiam pagani eum se fatentur diligere, licet variis seducantur erroribus, dum sibi falsos confingunt Deos. At verò diaboli nomen pari modo simul omnes execrantur. Vnde vitiosus quisque pressus sua concupiscentia; velut tyrannum sustinet, super se iniqua exactione dominantem; Deum verò, & Dominum creatorem suum, suis concupiscentiis & diaboli deuictus persuasionibus, adhuc reuocantem se contemnit. Veruntamen non odio habens quem se diligere suamque salutem velle pro certo nouit, sed contemnit redire, dum malè perfectus à concupiscentia, pressus sub diabolo iacet. Duo sunt igitur vtrarumque sententiarum fines, quia omne genus humanum sub duabus istis colligitur partibus. Omnes enim aut odio habent diabolum, & Deum verum obediendo diligunt, aut certè sub diabolo propria cõcupiscentia victi, tyrannicam sustinent dominationem, & creatorem suum, eius nolentes mandata seruare, quasi de misericordia præsumentes mente cæcati contemnunt.

NON *potestis Deo seruire & mammonæ.*] Hoc loco quæ superiùs proposuerat, apertiùs exponit, quod non possint simul Deo & sæculo seruire, neque simul temporalibus & æternis, cœlestibus & terrenis. Mammona namque syra interpretatione, diuitiæ dicuntur, quibus seruire Deum negare est. Non enim dicit, non potestis habere diuitias & Domini militiam E baiulare, sed signanter non potestis Deo simul & diuitiis seruire. Aliud quippè est opes sæculi habere, & aliud eis seruire. Nam qui habet eas & legitimè vtitur vt Dominus, dispensator potius est earum quàm seruus. Ille verò qui se negligens, auaritiæ quæstibus immoderatus desudat Mammonæ seruus iure vocatus est. Quod nomen Irenæus Lugdunensis Episcopus & martyr Christi Dæmonis esse dicit, quasi qui diuitiis præsit

CAP. VI. huius sæculi; non quod mundi opulentia illius sit, aut in eius sit ditione; sed quia his vtitur ad decipiendum, dum incautos diuitiarum irretit laqueis. Sed quid horum acceperis, Diabolo seruit quisquis diuitiarum ita irretitur nexibus, vt seruus earum iure sit appellandus.

IDEO *dico vobis, ne solliciti sitis animæ vestræ, quid manducetis, neque corpori vestro quid induamini.*] Cuius sententiæ cõstructio non satis præmissis congruere videtur propositionibus. Numquid igitur vnius Domini seruus non potest circa vestem cibumque sollicitus esse? Vel quia non potest duobus æquè Dominis seruire, quæ causa est vt non debeat de victu & vestitu sollicitus cogitare? Quam profectò coniunctionem si diligenter inspicimus, superiorum sensum exsequitur sententiarum. Nam contemptum sæculi, & fiduciam futurorum toto superiore sermone, quasi filiis & hæredibus æternæ vitæ, præcipiendo tradiderat; dum & iniurias sustinere patienter iubet, damna quoque voluntariè ferre, in nullo tamen vlcisci, nec non inimicos diligere, deinde humanam gloriam fugere, nunc verò cõfirmari nos per fidem suis promissis in spe bonorum æternorum laborat. Quia plures sunt quos amor præsentium, & desperatio futurorum, torpentes facit, atque infidelitas omni caligine circumuoluit. Hinc est quod dicit, *Non potestis duobus Dominis seruire*, deinde, *ideo dico vobis ne solliciti sitis animæ vestræ, quid manducetis*, ac si patenter insinuet, quid sit diuitiis seruire. Ne solliciti sitis, inquit, quia sollicitum esse pro his seruire est; & ideo ne serui sitis pecuniarum, prohibeo sollicitudinem gerere cibi aut vestimentorum, neque enim dictum est in sollicitudine, sed in sudore vultus tui vesceris panem tuum. Idcircò labor exercendus est, sollicitudo tollenda. Ne fortè, etsi nõ superflua quærantur, quasi propter necessaria cor duplicetur. Vnde totam spem nostram Deo committere debemus, ne rebus seruiamus caducis. Nam sollicitudo sæculi suis occupatur partibus, ne aut possessa depereant, aut elaborata non contingant, ex quibus metus & timor, miseram animam satis sollicitè perturbant, cùm propterea nihil magis acquirere valemus, nihilque amplius retinere, nisi quantum ille decreuerit, cui & nosmet committere oportet. Sed quærendum, cùm anima spiritalis, & incorporea sit, quomodo ad eam corporeus iste cibus pertinere dicatur, nisi quia

A anima, sicut & alibi, pro vita ista qua viuimus accipitur. Nam duabus suis partibus constare videtur, vt sit superior eius pars mens, à qua noster homo interior non solùm spiritalis, sed etiam ipsa anima spiritus appellatur; inferior verò animus dicitur, à quo animalis homo vocatur, qui necdum percipit ea quæ sunt spiritus Dei, sed tantùm vita ista, quæ cibo alitur, cum pecoribus viuit. Quã qui perdiderit propter Christum, inueniet eam spiritalem à Spiritu sancto viuificatam in vitam æternam. Hinc est quod secundum hanc partem cibo eget vt alatur vita, secundum aliam verò partem, multo plus quàm esca creditur. Neque enim vita ista propter escam, sed esca propter hanc vitam creatur. Simili modo & corpus non propter vestimentum, sed vestimenta propter corpus fiunt. Vnde non debet esse sollicitus animus, ne percipiat quod propter se creatum est, imò credere oportet in dictis Dei, quia Veritas est & omniũ creaturarum efficientia in eius verbo est. Quapropter non sit homo ambiguus, quia in promissis eius, qui ista spopondit, nihil inefficax, nihilque ambiguum est. Sit autem homo quod esse debet & ad quod factus est, continuo aderunt ei omnia propter quem facta sunt.

B

C

RESPICITE *volatilia cœli, quia non serunt, neque metunt, neque congregant in horrea.*] Quorum exemplis nunquid prohibemur serere, seu laborare quæ ad vsus humanos necessaria sunt? Absit vt ita intelligamus; sed sicut hoc loco, ita & in omnibus Scripturarum locis ille quærendus est sensus, qui & Catholicæ congruit veritati, & intelligentiam præbeat spiritalem. Non enim ad humanos labores respicit hoc exemplum, quibus dictum est, *In sudore vesceris panem tuum*, sed ad sollicitudinem tollendam, & fiduciam de summo & præstantissimo patre filiis ingerendam. Vt quia aues cœli absque vlla cura & metu victus terrenarum viuunt, multò magis pro quibus hæc omnia creata sunt, absque vlla mentis sollicitudine Domino debeant famulari, & in eo omnem curam suam & sollicitudinem proiicere, vt ei viuant, cui credendo semel inhæserunt.

D

E

ET *pater*, inquit, *vester cœlestis pascit illa.*] Exaggerat ergo fiduciam filiorum & confirmat; vnde patrem etiam ea pascere testatur quæ minima sũt, & propter filios sunt creata. Quod si bonitas largitoris ad illa se extendit, quanto magis ad eos quos forte adoptionis sibi computauit in filios?

Cap. VI.

Nonne *vos pluris estis illis?*] Pluris hoc loco non ad numerum refertur, sed quia sunt pretiosiores ratione vtentes filij, & in adoptionem per gratiam sociati. Verumtamen hæc comparatio Sanctorum, sicut solet maioris ad minorem, non immeritò cœli auibus confertur; quia Sancti vltra quàm aues secreta cœlorum penetrant. Et sicut præcipui sunt natura & merito: ita præcipua cœlorum sublimius volando per gratiam tenent. De quibus Propheta
Esai. 60. 8 miratur dicens, *Qui sunt isti, qui vt nubes volant? & velut columbæ ad fenestras suas.* Sunt prætereà eorũ quamplurimi à mũdi negotiis ita seiuncti, vt iam in terris nihil agant, nec aliud quid laborent, sed in verbo & sola contemplatione diuina versantes, spe iam in cœlestibus degunt.

Qvis *autem vestrûm potest adiicere ad staturam suam cubitum vnum?*] Hucusque de cibo exhortatus est, nunc verò de indumento corporis, cui per nimiam sagacitatis suæ diligentiam non potest quispiam adiicere, idcirco ei cura corporis relaxanda est, cuius prouidentia factum creditur, cùm ex eo nihil sit in nostra potestate creare. Quibus profectò verbis non modò fiduciam vestimentorũ ingerit, verùm demonstrat, quod sua virtute quantitas & qualitas corporis metiatur, & si quid deest in futuro possit restituere. Vnde qui mensuram corporis prouidit vt formaretur, illi tribuenda est cura vestiendi. Non quod laborare quispiam & prouidere ista non debeat, sicuti & pro cibo, sed hinc omnem timorem ac sollicitudinem abiicere, spem quoque suam & fiduciã Deo committere, & nihil sibi formidinis pro victu ac vestitu reseruare. Quod benè Paulus ex hoc alibi docens, vno declarat
1. Cor. 9. 10 verbo, *Quod qui arat debet in spe arare;* Non enim interdixit illud agere, sed spem etiam in talibus Deo committere: neque fassus est, quod qui arat, debeat arare sollicitus, sed propriè in spe arandum insinuat. Nisi fortè interpretetur aliquis, spem se habere in ipso iacto terræ semine, quod nunquam nisi insensatus dixerit. Sed ita intelligendum, quidquid prouidè pro hac vita gerimus, vt spem de ipsis, & pro futuris, semper in Domino habeamus.

Considerate *lilia agri, quomodo crescunt.*] Etiam exhortationem habitus sicut supra victus fecerat, congruo satis exemplo firmat; non quod ista, sicut piè quidam volunt, allegorizare oporteat, vt per volatilia dæmones, per lilia sublimiores angelicas dignitates, & per viride fœnum, gentes intelligere doceamur. Sed simpliciter Christus eis de rebus manifestat, virtute sua & sapientia cuncta existere; neque in illius potentia deesse. Neque ab eius prouidentia effugere corpora quæ suis mensuris formata creauit, vnde debebant vestiri dum tantam pulchritudinem etiam herbarum contulit oleribus. Verùm igitur, *quod nec Salomon*, qui præ Regibus terræ sæculi gloria floruisse legitur, *Tanta vestitus est pulchritudine, sicut liliorum est.* Quia nullo artificio res aliqua tam perspicue colorari potest, vt ita cãdeat vt lilium, aut rubeat vt rosa, nec tamen laborant tincturæ coloribus se ornando, sicut nec volatilia in terra serendo: neque nẽt, vt conficiant quibus induantur operimentis. Ad quod quispiam imperitorum quasi Physica disputatione sciolus, simplicitatem Euangelij reprehendit dicens, quid requirere deberẽt insensibilia quod eis natura contulit, vel cur elaborare pulchritudinem, quam non sibi, sed nobis Creator indulsit? Aut quomodo cooperiuntur, quia scriptum est quod nec Salomon coopertus sit, sicut vnum ex istis? Nam lilia nascuntur potius quàm cooperiuntur, & sicut quidam ait, *Coopertio, vel amictus est corporis, non corpus ipsum. Vnde si ad sensum*, inquit, *humanæ intelligentiæ res refertur, colorem lilij candor velamenti poterat æmulari.* Quibus profectò verbis non veritas aperitur, nec circumstantia lectionis intenditur, sed sensus caligine obducitur. Nam exemplum proposuit, vbi multiplex prouidentia Creatoris, atque efficax potentia prædicatur, qui tantùm insensibilibus præstitit, quod nobis, pro quibus ista creata sunt, & necessaria præstabit. Non quòd eis potiora præstiterit quàm nobis, sed ne interiorem habentes gratiam pulchritudinis, hanc exteriorem diffidentius requiramus. Co-operta autem colorata omnia iure dicuntur etsi nascantur: non quod exterius aliud habeant tegumentum, sed ipse color iuxta modum locutionis cooperimentum dicitur. Nam ita sæpè dicimus, cooperuit eum pallor, aut rubor; cooperuit eum cæcitas seu macies corporis, & talia huiusmodi quæ infra corpus fiunt. Igitur nulli dubium quod sicuti est habitus animi, ita est & habitus in corpore, & habitus extra corpus. Porro candorem lilij quilibet vestitus color, quamuis possit æmulari, nullo modo tamen coæquari potest. Et ideo si talia tribuit vni cuilibet ex oleribus, nihil dubitandum Christia-

Cap. VI.

no, quod eum vnquam debeat fraudare promissis.

S*i enim fœnum agri quod hodie est, & cras in clibanum mittitur, Deus sic vestit, quanto magis vos modicæ fidei?*] Ergo fidei nostræ inuiolabilem confidentiam exemplorum auctoritate diuinitus confirmat, vt nulli fas sit ambigere, dum tam euidenti documento dubietas aufertur, & promissione Christi infidelitas propugnatur. Si enim fœnum, quod hodie est, tantæ viriditatis decore vestitur, quanto magis eos vestire parat, quos æternæ societatis participes fecit? *Et cras in clibanum mittitur.* Vbi alij codices, *in ignem* habent. Nec dubium quin in ignem mittatur, cùm necesse fuerit, licet ad hoc inhabilis habeatur, sed ad vsus iumentorum potius seruatur. Porrò in clibanum magis Tropicè mitti dicitur, quia dum colligitur quod hodie virebat decore pulchritudinis, cras in aceruum mittitur. Et hoc est in clibanum mittere, quoniam aceruus ille, quia formam clibani exprimit, iure clibanus nominatur.

Q*uanto magis vos modicæ fidei?* subauditur *vestiet.*] Igitur quia omnem fiduciam nostram in fide repromissionum, & spe perceptionis atque virtute suæ Maiestatis persuadet collocari, cura rerum quibus indigemus omissa, indubitanter ab eo omnia expetere iubet, à quo & ipsi viuendi exordium sumpsimus, nihil hæsitantes de minimis, qui cœlestia & æterna, absque vlla ambiguitate sperare, & per patientiam exspectare debemus. Si enim de terrenis & caducis rebus, promissis eius non credimus ne solliciti simus, & tamen ab eo licet ingrati ista percipimus, quomodo inuisibilia & cælestia rectè speramus? Vel quomodo æternorum promissis absque ambiguo credimus, qui nec de istis fidentes sumus? Et ideo sic exclamat tuba veritatis, quatenus de his & fiduciam nobis ingerat, & infidelitatem condemnet. Permodica igitur fides est, si fides dicenda est, quæ nec de minimis immobilem affectionem præstat. Sed quod peius est saltem hanc pauci admodum habent, & ideo, quod alibi Dominus damnat, curis sæculi & sollicitudinibus suffocant verbum diuinæ prædicationis, nec referunt fidei fructum, vt omnem spem vitæ suæ Creatori suo committant, & quę cælestia sunt, iustitia dictante, primum quęrant.

N*olite ergo solliciti esse dicentes, Quid manducabimus, aut quid bibemus, aut quo operiemur?*] Plenius igitur inculcat & reuoluit, quidquid à principio sermonis docuit, vt omnes Christiani absque præsentis vitæ sollicitudine viuant. Quia sollicitudo sæculi suffocat verbum, ne Christi miles possit referre fructum. O infidelitas præcordiorum, tantùm premis corda hominum, vt vix aliquem liceat ad plenum respirare ad superos. Hac quippe sollicitudine penè omnes premuntur, etiam aliquando & ipsi qui mortui videntur sæculo. Vnde pro victu & vestitu quam sæpè scandalizantur. Infœlix ergo eorum perfectio, dum pro his solliciti gẽtilibus coæquantur.

H*æc omnia, inquit, gentes inquirunt.*] Ac per hoc quid amplius habet à Gentili, cuius adhuc infidelitas dum sollicitat animum, huius vitæ curis fatigat. Qui ergo de istis tantùm confisus est à Domino, saltem modicam habet fidem: qui autem adhuc de his sollicitus est, infidelis censetur. Vnde rara & paucorum est perfecta fides. Et ideo dubitanti adhuc Petro, post Domini iussionem, rectè dicitur, *Modicæ fidei quare dubitasti?* Mat. 14. 31 Quicumque ergo dubitat in aliquo præceptorum Dei, vel minus ex eo confidit, quàm promisit potens Deus, modicus est fide. Hinc quoque Iacobus, *Qui indiget sapientia postulet eum ex fide, nihil hæsitans; quia qui hæsitat similis est fluctui maris, qui à vento mouetur.* Iac. 1. 5. Quod si in diuinis hæsitare Christiano non conuenit, in humanis & caducis post promissa quomodo fidelis dubitare poterit? Quid igitur fugis Christiane? Quantò magis in promissis Dei hæsitaueris, tantò minus inuenies pro quibus sollicitus desudas. Et si bonitate Dei etiã dubius acceperis, quod sollicitè quæsisti, non tua sollicitudo id fecit inefficax, sed Dei largitas, qui solem suum oriri facit super bonos & malos.

S*cit enim pater vester, quia his omnibus indigetis.*] Patrem igitur ad memoriam filiorum reuocat, vt ex eo de illius bonitate atque prouidentia absque sæculi cura securiores reddat. Vnde alibi vt certiores nos faceret, *Si ergo vos* (inquit) *cùm sitis mali nostis bona data dare filiis vestris, quantò magis pater vester dabit spiritum bonum petentibus se?* Mat. 7. 10. Ad quod infidelitas fortè dictura, noui quia scit nos his egere, sed nescio vtrum dare velit. Stulte, patrem audis, & de voluntate dubitas? Quis vnquam bonus pater clausit viscera sua fideli filio? Et si pro nobis proprio filio non pepercit, quid habet quod negare debeat? Quotiens ergo non accipis quod iustè

CAP. VI. queris; non illius, sed tua prauitas, vel infidelitas facit. Nihil enim filiis potentius dedit fide, nihil fortius caritate, nihil locupletius spe. Idcirco quicumque his tribus abundat, omnia in Christo potest, & per eum cuncta possidet.

QVAERITE *primùm regnum Dei, & iustitiam eius, & omnia hæc adiicientur vobis.*] Primùm autem, non ad ordinem referendum puto, vt postea ista quærere debeamus, sed omnia hæc, inquit, adiicientur vobis. Vnde magis ad quantitatem referendum est, vt extra hoc nihil quærendum sit; quia cum eo vniuersa fidelibus condonantur. Et ideo dicit, *Quærite primùm regnum Dei*, ac si summum bonum, quod non propter aliud, sed propter seipsum oportet quærere, neque ad aliud referendũ, quoniã adiicientur vobis omnia necessaria, non quidem propter se amplectenda, sed vt iustitiam operari, & ad regnum felices quandoque possitis contingere, interim dum estis in via vtenda, non propter se quidem, sed propter illud. Vnde his vtamur in via, quatenus illo fruamur in patria; quia hæc omnia propter illud nobis sunt necessaria, illud autem propter seipsum. Hinc ergo dicitur, *Quærite primùm regnum Dei & iustitiam eius*, & omnia hæc, quæ propter eum sunt vobis necessaria, superadiicientur. Superadduntur autem, quia illud vnum solum & permaximum necessarium est, in quo omnis sufficiẽtia filiorum adimpletur. Quod sanè, fide, spe, & caritate deuotè satis quæritur, si omnia quæcumque facimus, quæcumque cupimus, semper illud in mente quærimus. Vbi ordo præposterus decenter satis permutatur, *Quærite primũ regnum Dei*, deinde addidit, *& iustitiã eius*. Ergo prius quærẽnda est iustitia regni, per quam peruenitur ad illud, deinde per eãdem ad ipsum perueniendum; quia nemo nisi iustitiæ opera exsequendo illud inuenire poterit. Sed primum proposuit, vt permulceret auditum, deinde intulit iustitiam perquirendam, quæ satis laboriosè impletur. Vt si placuerit quod permulcet, impleatur laboriosè iustitia, quam vbique docuit, licet doleat quod iubetur. Alioquin nisi abundauerit iustitia vestra plus quàm Scribarum & Pharisæorum, non intrabitis in regnum cœlorum. Iustitia ergo regni omnia quæ Christus docuit, cum tribus præmissis virtutibus obseruare, deinde regnum quærere, ipsam eandemque iustitiam non ob aliud operibus adimplere, nisi vt glorificetur Deus,

A & nos per omnia illi placeamus. Gentes CAP. VI. enim terrena infideliter quærunt, quibus spes nulla de futuris monstratur, nec adoptio data est, neque in cœlestibus regnũ aliquod permittitur. Fideles verò quia electi sunt ad gratiã, iure illis dicitur, quærite vos primùm regnum Dei, & hæc omnia adiiciẽtur vobis. Quia etsi bonus omnibus, credentibus scilicet & non credẽtibus, inpræsentiarum prædicatur, in futuro tamen iustus vbique prædicitur. Vnde filios præmonet, quærite primùm regnum in mundi origine præparatum, & B in Euangelio repromissum; deinde iustitiam eius, quia in eo nullus reprobus introibit, sed reddet vnicuique rex virtutum prout gessit. Qua de causa virtutes studere, filiorum est; quæ mũdi sunt quærere, Gentium, id est, infidelium. Veruntamen quia filiorum sunt omnia, idcirco etiam & non quærentibus adiiciẽtur hæc omnia; quibus cùm substrahuntur, ad probationem fiunt; cùm verò præbentur, ad gratiarum actionem, quoniam qui seC cundum propositum sunt vocati, omnia illis cooperantur in bonum.

NOLITE *solliciti esse de crastino.*] Et si quæsieris, quare? Quia hæc omnia adiicientur vobis. Vbi cùm de futuro sollicitos esse prohibuit, saltem de præsenti curare permisit. Paulus enim die ac nocte laborabat manibus, & de collectis monebat quæ fiebant in sanctis. Nec non secundum Agabi prophetiam famis à sanD ctis procuratur; nec non & Dominum loculos habuisse legimus, vnde non labor, non prouidentia, sed sollicitudo & cura mentem præfocans damnatur. Crastinus autem pro futuro ponitur. Quia non sollicitudo æternæ vitæ, sed sollicitudo sæculi prohibetur. Vnde liquet quod pro his sollicitum esse in acquirendo, timidum in conseruando, dolentem verò in perdendo, nec non & gaudentem in fruẽdo, seruire est: liberum verò ab his & ab E huiusmodi passionibus regnare. Non enim possumus duobus Dominis seruire; quia longè alia est sollicitudo sæculi, alia sollicitudo iustitiæ Dei ac regni.

CRASTINVS *enim dies sollicitus est sibi ipsi.*] Non illa nimirum sollicitudine virtutum, sed sollicitudine, quæ non nisi timore, gaudio, & mœrore, nec non & anxietate curarum mentem perturbat. Vnde *Sufficit diei malitia sua.* Id est sollicitudo præsentis vitæ, atque afflictio; quod κακία verbum Græcum simul sonat, malitiam videlicet & afflictionem. Veruntamen

CAP. VI. men hîc malitia magis transferri debuit: sed malitia peccati est, quæ laboris & cruciatus. Vnde quidem sufficit diei malitia, labor suus & angustia, idcirco superfluum est, de incertis cogitare. Nos tamen non contendimus, pro vtraque malitia simul accipi hoc loco debere; quam sanè malitiam peccando incurrimus: non quod dies malus aliquis per se inueniatur, sed quia in eo vtraque mala fiunt. Quam denique diem bene Iob & Hieremias intuentes, maledicunt; quia non illa est dies quam fecit Dominus, sed quam adinuenit Diabolus, dies vtique malitiæ & tenebrarum, vnde sufficit ei malitia sua, nec eget alterius. Quia si inpræsentiarum in luce vix subsistimus, quantò magis si malitiam futurorum in præsentibus iunxerimus? Nam curis præsentibus ita mens obruitur, vt vix lucem respicere queat, quantò magis si fuerit malitia ipsius diei geminata? Et ideo præcepta dat vitæ, ne in hoc exilio duplicibus prægrauemur.

CAP. VII. NOLITE *iudicare, & non iudicabimini.*] De occultis dubiisque loquitur rebus, quæ non possunt apertè interpretari quo animo fiant. Alioquin quid est, quod & Apostoli & vniuersalis Ecclesia de manifestis criminibus iudicant & decernunt; nisi quia de manifestis, quorum est iudicandi officium, debent vtique decernere? Porrò de his quæ occulta sunt, vel nescimus quo animo fiant, nemo absque periculo iudicat. Sed sunt quædam vitiorum crimina, quæ nunquã possunt bono animo fieri, de quibus iudicandum nemo qui ambigat. Sunt talia factorum opera, quæ & bona, si bono fiant animo, & mala si malo fiant, esse queunt. De quibus cùm sub specie religionis agunt, non est mox iudicandum, quoad vsque veniat Dominus, qui illuminabit abscondita tenebrarum, vt manifesta fiãt consilia cordium. Veruntamen quorundã simulatione nonnunquam manifestãtur, Mat.7.16. de quibus Dominus, *A fructibus eorũ cognoscetis eos.* Ex quibus manifesta fiunt, vtiq; iudicandum est; vt arguantur à luce, quia non sunt in veritate facta.

IN *quo enim iudicio iudicaueritis, iudicabimini. Et in qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis.*] Ex quo nescio quidam Philosophorum nebulam caliginis aspersferunt, vt simplex veritas obtegeretur. Si ad mensuram, inquiunt, Deus peccantibus redditurus est pœnam, & omnis mensura circumscripta est tempore, quid sibi volunt minæ infiniti supplicij? Ad quod fatendum, quod non omnis mensura, vt eorum aliquis arbitratus est, præscribitur tempore. Sed tamen ne hanc videamur fugere quæstionem, verisimile aut omninò verum esse probatur, quod omnis mensura præscripta sit, non tantùm tempore, vt hic somniat; sed & locorum spatiis quædam propriè terminantur, vel capacitate rerum, quæ ad locum etiam referuntur. Vnde quærendũ, si aliquid sit, quod æternum dicatur, & tamen quodammodo circumscriptum quibusdam teneatur lineis. Vt puta ipse homo, qui auctoritate diuina æternus futurus confirmatur, & tamen loco circumscribitur, quamuis sine terminetur. Alioquin illocalis esset. Nam quem ipsi Philosophi solem æternum putant, & ab eis geometricis figuris comprehendi putatur. Hinc igitur & aliis quamplurimis modis monstrari potest, quod possit aliquid & æternum esse, & certam sui modi habere mensuram. Qua denique sententia coguntur accipere, velint nolint, aliquid cum mensura æternum; Ac sic æterna erunt supplicia quæ minatus est Christus, quamuis habeant iuxta modum culpæ sui mensuram. Veruntamen non dictum est: Quod mensi estis, hoc remetietur vobis, sed in qua mensura mẽsi fueritis. Neque dubium quod aliud sit in quo metitur aliquid, & aliud quod in mensura metitur. Fieri enim potest, in qua mensura homo aliquis mensus est aliquid alicui, in eadem remetiatur ei. Verbi gratia modium tritici; in qua nimirum mensura, potest illi hordeum aut aurum, aut aliud aliquid metiri, seu centum millia in eadem re assignari. Ita vt sine comparatione ipsarum rerum, & genus & quantitas differant, & tamen rectissimè dici potest, in qua mensura mensus est, in eadem illi rursus metitum est. Porrò vnde hoc dictum sit paulò superius elucet, *Nolite*, inquit, *iudicare, & non iudicabimini, in quo enim iudicio iudicaueritis*, & cætera. Nunquid si iniquo iudicio iudicabunt, iniquo ab æquissimo iudice iudicabuntur? Aut si non iudicant in talibus de quibus prohibentur, nunquid de aliis quibuslibet suis sceleribus non iudicabuntur? Absit vt ita sentiamus, nulla quippe iniquitas apud Deum, neque peccatũ aliquod inultum patitur abire. Sed hoc est quod dicitur, *In quo iudicio iudicaueritis, iu-*

CAP. VII.

dicabimini, tanquã si diceretur, in qua voluntate benefeceritis, in eadem liberamini: vel in qua voluntate malè feceritis, in ipsa puniemini. Ac si dicatur, dum quispiam ad turpem vtens oculis concupiscentiam, si iubeatur ideo cæcari, in quibus itaque oculis peccasti, in eisdem patieris; iudicio enim animi sui in quo iudicat, in ipso aut condemnabitur aut purgabitur. Vnde non iniquum est, vt in quo iudicat, animi sui iudicio pœnas luat, cum eisdem malis patitur, quæ malè iudicantem animum consequuntur. Neque enim de aliis quibuslibet peccatis accipiendum est, nisi de istis iudiciariis; quia in ipsis aut offendimus temerè iudicantes, aut excusamur, tecto iudicio quæque clementer examinantes, aut quę dubia sunt & colorem habent iustitiæ, in bonam partem interpretantes, soli Domino discernenda relaxamus. Alia verò peccata quæ admittimus, non in ista mensura vel iudicio, sed in sese vnumquodque vlciscetur delictum; id est secundum ipsius qualitatem vel quantitatem, propria accusante conscientia, infelix anima punietur. In ipso nempe animo, quo appetitus fit voluntatis, humanorum omnium est mensura factorum, in qua nimirum culpam sequitur pœna. Et ideo cùm dixisset, *In quo iudicio iudicaueritis*, secutus adiunxit, *Et in qua mensura mensi fueritis*; Quia in voluntate propria metietur bonus bona suorum operum facta, & malus metietur mala, reatusque sui miserias. Quoniam ibi est quisque bonus vbi bona vult, & ibi est malus, vbi mala vult. Ac per hoc geminatum est, vt in ipso delicto, seu in ipsa animi sui conscientia, vnusquisque sciat se puniri; quia ibi est, aut miser, aut beatus: in ipso scilicet voluntatis suæ affectu, quæ est mensura factorum, meritorumque, non ex temporũ spatiis metiuntur quam morosè fiant, sed ex voluntate qua fiunt. Voluntas quippe ipsa punitur, siue animi supplicio, siue corporis, vt quæ delectatur in peccatis, ipsa puniatur in pœnis. Vnde quibus fuit voluntas sine fine peccandi, quamuis cum fine peccauerint, iustè sine fine damnantur. Et quibus fuit iudicium sine misericordia, sine misericordia iudicabuntur. Hæc est, inquam, illa mensura, vt quod non præstitit, nec percipiat. Atque ideo quod ipse iudicatur, æternum erit: quamuis quod ipse iudicauit, æternum esse nequiuerit. Iustum igitur, vt qui æternam voluit habere peccati fruitionem, æternam inueniat vindictæ seueritatem; & quorum voluntas nec habuit finem peccandi, nec habeat finem torquendi, vltricem pœnam sine fine ferendi. Quidam autem nostrorum continuam circumstantiam lectionis in hoc capitulo seruantes ita sentiunt, quod prohibeat iudicari de sponsionibus suis. Quia vt iudicia pro incertis rebus inter homines fiunt ita & hoc iudicium aduersus Deum ex sentientis vel opinantis ambiguitate interdum suscipitur. Quod penitus repellit à nobis, vt constans fides & fiducia in eius promissis retinerentur. Quia non sicut in cæteris peccatum est propter diffidentiam in Dei promissis, quippiam perpetam iudicasse; sed infidelitatis est crimen.

Q V I D *autem vides festucam in oculo fratris tui, & trabem in oculo tuo non vides?*] Grandis hoc loco moderatio iudicij proponitur, sed rarus qui ab huiusmodi vitio sit alienus, quoniam vnusquisque dum suis fauet, aliena facilè reprehendit. Aliena quoque grauius quàm sua tolerat, & ideo arguendi sumit auctoritatem, sine vllo suæ emendationis exemplo. Per oculum quippe, vt dictum est, mentis intentio designatur; in qua nimirum vnusquisque dum trabem gerit, videlicet maioris culpæ crimen, seipsum intueri non valet, quia caligine pressus delicti, introrsus cæcus iacet. Sed ille semper oculus exterior, qui reseratus in Paradiso post culpam fuit, ea quæ sibi sint noxia, non quibus proficiat, apertus videt. Conspicit enim iactantiam vanæ laudis, dum sibi cæcus, alterius mentem mederi curat, non vt proficiat, sed vt adhuc per inanem gloriam cuidentius cadat. Difficile est quo quisque egeat vt alteri præstet, idcirco nemo cæcus ducatum alteri præbet. Metaphoricè quidem loquitur; ideo à corpore ad animum exemplum trahere debemus, vt per oculum mentis intentionem, per festucam minima quæque delicta, per trabem verò grauiora criminum probra intelligamus. In cuius autem mentis intentione, adhuc odium residet, de ira temerè alium castigat, ideo à iudice salutis increpatur, vt quid videat minora quæque in fratre, dum in se maiora non considerat. Et quod grauius est, quomodo medicus animarum vult videri, qui sui curam non habet. Cui benè à Domino mox infertur.

Cap. VII.

Hypocrita eiice primùm trabem de oculo tuo.] Hypocrita enim est, quisquis appetit videri quod ipse non est. Idcirco ad cautelam sui vnusquisque reducitur, vt primùm seipsum curet, deinde virtutibus illustratus, fratris, in quantum præualet, salutem quærat.

Nolite dare sanctum canibus, neque margaritas vestras mittatis ante porcos.] Prouerbialiter ista proponens, monet dispensatores Ecclesiarum, vt purgato mentis oculo ad alios castigandos veniant. Deinde ne sanctum canibus proiiciant, verbum B videlicet prædicationis. Quia sicut periculosum est pecuniam Domini abscondere: ita sanè prodigum eam canibus tribuere. Et quomodo vitij, verum occulere, sic periculi est, non sustinentibus verbum vitæ coram ponere. Nam per canes intelliguntur hi, qui contra veritatem oblatrando impugnant; per porcos, qui contemnendo quæ audierant, pedibus substernunt, de qui- C bus Petrus Apostolus, *Canis reuersus ad vomitum suum, & sus lota in volutabrum luti.* (2. Pet. 2. 21) Et ideo per canes hæretici, seu abnegatores veritatis, reuertentes ad vomitum infidelitatis denotantur. Per porcos verò, qui in sua immunditia perdurantes cognitionem Dei rectè ruminare nesciunt, quibus non est allegoriarum veritas reseranda, eo quod omni vitiorum immunditia polluuntur, sed apertiora quæque illis pandenda, vel si viliora dici D possunt. Cæterùm mystica eloquiorum documenta ad tempus reticenda sunt, donec ea singuli ferre possint, & tritici mensura omnibus præbeatur, vt neque isti percepta dilanient, neque illi oblata conculcent. Sed tamen quoquo modo periculosius est sancta porrigere peruersis, quàm pretiosa impuris. Quod benè vno dubitantis aduerbio temperauit.

Ne fortè conculcent illas pedibus suis, & disrumpant vos.] Quia fieri potest vt resipiscant ab immunditiis suis, & de porcorum grege transeant ad consortium ouium. Veruntamen non ideo illud ca- E nibus, contra præceptum Domini temerè tribuendum, neque istæ coram pedibus porcorum proiiciendæ, ne fortè & illas conculcent, & vos disrumpant. Conculcant autem contemptores veritatis eloquia Dei pretiosissima, dum despiciunt paruipendentes pulchritudinem promissorum, & veluti sues ad immun- A ditiam reuoluuntur. Cæterùm illi qui contra veritatem oblatrare moliuntur, si fuerint eis prodita, quæ velo celari iubentur obumbrantia Sancta Sanctorum, quibus non est licitum non solùm ea contingere, sed nec videre, mox, inquit, disrumpent vos, non eas siquidem; quia incorruptibilia maneat eloquiorum Dei arcana; sed simplicitatem fidei vestræ. Hinc igitur est quod vnitas fraternitatis tantas patitur pressuras, tantisque distumpimur scissionibus, tantis dilaceramur verborum confutationibus; quia non probantur primùm, quibus mystica reseranda sint Sacramenta, imò quibusdam indifferenter omnia panduntur. Qui profectò tales non dispensatores pecuniæ, sed prodigi, atque extirpatores thesaurorum iure censentur; quoniam tollunt panes filiorum, & mittunt eos canibus. Ignorant enim quod auidius quæritur absconsum, venerabilius conspicitur celatum, carius tenetur diu quæsitum, sine fastidio fit cum mensura perceptum, & sine læsione stomachi ad horam competenter esurientibus indultum. Hinc est quod Petrus Simoni gratiam Spiritus sancti negat, & tamen, quia quantisper ad notitiam fidei intromissus fuerat, credentes disrumpere festinat. Hinc est quod multi hæreticorum Ecclesiam scindunt, & vnitatem impugnant. Hinc est quod Iulianus refuga tyrannica dominatione blasphemias & arma simul contra Christum mouet. Hinc etiam est, quod hodie in Ecclesia indulgentia pœnitentiæ totiens conculcatur, & securitas promittitur, ita vt illusio potius interdum quàm medicina sordescentibus fiat: quia dum facilè præstatur, vilior habetur, & percepta negligentius custoditur; atque culpa in facto cum spe veniæ audentius nonnumquam reiteratur. Hæc non ideo dixerim, vt crudelem esse Doctorem doceam, sed vt ad cautelam incautos reducam. Quia sicut quærentibus cum fide dilectionis non est neganda: ita delusoribus & infidis non est continuò præstanda; ne fortè margaritas spei nostræ, non solùm pedibus conculcet, verumetiam ne aliis, totiens dum sordibus criminosus intingitur, peccandi fiduciam malè pellectus præbeat. Inde est quod sacri Canones multotiens ad pœnitentiam reiterantes non facilè admittunt. Quos sanè

Cap. VII.

terminos, nec nos oportet indifferenter A transgredi, sed omnia cum discretione pensare.

Petite *& dabitur vobis. Quærite & inuenietis. Pulsate & aperietur vobis.*] Quibus profectò gradibus, via, veritas, & vita, legitimè certantibus præstatur. Vt primùm in via quæ Christus est ambulantes, veritatem inueniant, ipsum quærentes apud quem est fons vitæ. Vbi pulsantes ad ostium, licet per angustam portam, vitam ingrediantur sempiternam. B Nam ostium Christus est, sicut ipse ait, (Ioan. 10. 9.) *Ego sum ostium. Per me si quis introierit, saluabitur.* Et ideo non aliud petendum quã quod quærendum est, neque aliud quærendum nisi ad quod iugiter, vt ingrediamur, pulsandum est. Hic est enim panis viuus, qui de cœlo descendit, filiorum vtique cibus. Hoc est regnum, & iustitia regni, qua iustificamur omnes. Idcirco eam primùm non minus petere quàm & quærere debemus. C Et non dico quærere, verumetiam quæsitam inuenire; inuentam autem ad ipsam indesinenter pulsare ianuam, donec pulsantes ad eum per ipsum ingrediamur. A principio ergo huius sermonis nihil aliud quàm iustitiam, regni filios & hæredes docuit; ideo animos eorum ab omni sollicitudine sæculi secreuit, vt illam intenderent iustitiam, & solummodo regnum cœleste deuoti quærerent. Alioquin regnare in eo nequimus, nisi primùm leges eius & iustitiam, non dico discere, verùm & implere quæ- D ramus. Hoc itaque est regnum primùm quærere, ante omnia & super omnia Deum mente diligere, deinde dilectionis opera perficere. Sed ne cui impossibile videretur, composuit preces, docuit quid petamus, & modo præbet confidentiam, vt nihil hæsitantes poscamus. Veritas namque id promittit, & ideo hæsitare in precibus non debemus, tantùm vt ea & sic petamus, vt iubet, Nec non & tunc, & ibi quæramus vbi (Psal. 104. 3) iubet. E Ex quo Propheta, *Lætetur cor quærentium Dominum, quærite Dominum & confirmamini, quærite faciem eius semper.* Vbi si benè inspicimus, non aliud quàm patrem & filium atque Spiritum sanctum, quærendum esse docuit, & semper eum quærere mandauit læto & firmo corde. Non quia est nisi vnus, sed quia ipse idemque immensus est, & sempiternus. Petimus autem fide, per eam profectò ad Christum gradientes; quærimus spe tutissima, dum per ipsam penetrantes, interdum attingimus vsque ad interiora velaminis Christi: quam denique sicut ancoram tutam, in cœlo iam fixam habemus; pulsamus caritate, dum infatigabiliter ad ostium, quod Christus est, iugiter sustinentes laboribus desudamus; quatenus vnum quod petimus & quod quærimus quandoque deuictis malis adipiscamur. Et vt maiorem præberet constantiam perseuerandi, diligentiam quærendi, fiduciam impetrandi, addidit ita dicens.

Omnis *enim qui petit, accipit; & qui quærit, inuenit; & pulsanti aperietur.*] Vnde cuicumque non datur quod petit, absque dubio non rectè petit, neque quærit, neque rectè pulsat ante ianuam pietatis. Omnia enim quæcumque petimus aut quærimus, & ad quod pulsamus, sicut dixi, non nisi vnum, & propter vnum esse debet, quia non nisi vnum est necessarium. Hinc quoque Dauid ait, (Psal. 26. 4) *Vnam petij à Domino hanc requiram, vt inhabitem in domo Domini omnibus diebus vitæ meæ.* Alioquin quomodo negabit petentibus se, qui primùm se non petentibus spontè obtulit? Aut quomodo quærentes eum non inuenient, qui etiam non quærentibus se vt inuenirent præstitit? Vel quomodo pulsantibus non aperiet ad se, qui quotidie clamat nobis, (Apoc. 3. 20.) *Ecce sto ad ostium & pulso*; vtique de ostio nostri pectoris dicens, *Si quis aperuerit, introibo ad eum, & cœnabo cum illo?* Patet igitur quotiens non accipimus, quod non rectè petimus: & cùm non inuenimus, quod non benè quæsiuimus: & dum pulsantibus non aperitur, quia non rectè pulsamus. Sequitur,

Qvis *ex vobis homo, quem si petierit filius suus panem, numquid lapidem porriget ei?*] Incipit lucidius explanare, quid petendum sit, & ex ipsa humana circa filios beneuolentia, commendat præstantiorem & incomparabilem patris diligentiam circa nos. Vbi cogitanda est excellentia dignitatis, & corroboranda fiducia mentis. Quia si patres bona data tribuunt filiis, multò magis pater noster, qui incomparabiliter bonus est, daturus est bona sua petentibus se filiis. Comparat ergo panem lapidi, vt per panem intelligatur Christus vita, qui de cœlo descendit; quem si petimus recta fide, numquid daturus est lapidem il-

CAP. VII.

lum offensionis, & duritiam cordis? Absit vt hoc de summo & incommutabili bono sentiamus, quod nec de homine mortali & incommutabili sentire fas est.

AVT *si petierit piscem, numquid serpentem dabit ei?*] Piscem vtique illum quem Petrus primùm piscando cœpit; latentem inter aquas Scripturarum, in cuius nimirum ore staterem inuenit, quem pro se daret. Si quis filiorum hunc poposcerit, nunquid benignus pater serpentem illum, qui Euam veneno fallaciæ suæ peremit, dabit illi vt moriatur dolo patris deceptus? Quibus duabus sententiis confirmamur, quod numquam à Deo patre nisi bona percipimus, qualiacunque nobis videantur. Quia his qui secundum propositum vocati sunt sancti, omnia illis cooperantur in bonum.

SI *ergo vos cùm sitis mali, nostis bona data dare filiis vestris, quantò magis pater vester qui in cælis est dabit bona petentibus se?*] Malos autem appellat aut Apostolos, aut omnes generaliter in comparatione diuinitatis. Bona verò sæculi dicit, vel sicuti à sæcularibus æstimantur, vel quia omnia per naturam à bono Deo, iure bona dicuntur. Quæ tamen bona non nisi ab ipso habemus. Sed alia bona sunt longè incomparabiliter, quæ petere ac quærere, & vt accipiamus, perseueranter pulsare debemus. Quæ nimirum bona non nisi filiis præstantur, & ista sunt semper pro quibus inuigilare debemus & certare, atque solliciti esse; quoniam quæ sæculi bona sunt superadiicientur, ista verò quia æterna sunt & spiritalia, indesinenter petere, perseueranter quærere, & ad ea infatigabiliter pulsare, quoniam ea non nisi petentes accipiunt, neque nisi quærentes inueniunt, & ad ea non nisi perseuerantes introëunt. Primùm est tamen, petere, vt habeas quæ quæras. Deinde quærendo festinus ire vt inuenias; inuenta obseruare vt ingrediaris ad ea, & sine fine fruaris. Decens itaque ordo, & secundum Lucam benè tribus alternatim rebus comparatur; vt per panem, in quo tota signatur vita, caritas intelligatur; per piscem fides, quæ sub fluentis Spiritus sancti nutritur; per ouum verò, de quo pullus adhuc speratur, spes certa teneatur; quibus profectò virtutibus vniuersa charismatum dona consequun- (Luc. 11. 11.)

A tur. Vnde præfatus Euangelista, non simpliciter bona dixit, sed quanto magis pater vester dabit spiritum bonum petentibus se? Vtique quia per eum spiritum omnes thesauri sapientiæ & scientiæ, qui in Christo sunt, acquiruntur, sine quo nihil pretiosum accipitur. Quia qui spiritū Christi nō habet, hic non est eius. Vnde idem spiritus Catholicè donum appellatur. Hinc quidquid est quod oramus, primum & per maximum, B non aliud esse debet, quàm Pater & Filius atque Spiritus sanctus, quod est æternum Christianorum regnum, eiusque iustitia, vt omnia caritatis Dei & proximi opera, sicut præcepta sunt, impleamus. Vnde sequitur,

CAP. VII.

OMNIA *ergo quæcunque vultis vt faciant vobis homines, & vos facite eis. Hæc est enim lex & Prophetæ.*] In quibusdam namque codicibus, *Omnia ergo quæcunque vultis bona*, habetur; quia profectò non aliunde quàm ex bonis dicit. Sed C quod in ipsa Hebraica veritate non inuenitur, superfluum est; id quamuis quidam, vt planius sonaret, addere voluerint. Sed si proprietatem verborum attendimus, voluntas non nisi in bono, sicuti è contrario, cupiditas in malo rectè accipitur. Quamuis multis in locis, & voluntas in malo, & cupiditas in bono impropriè dicatur. Tamen isto in loco, non nisi de bono, & in bonum dicitur. Videlicet, bona quæ vultis accipere ab eis, & vos eadem facite illis, vt caritas D proximi compleatur. Quam sanè caritatem sine dilectione Dei nemo rectè perficit, & ideo addidit, *Hæc est lex & Prophetæ.* Propter quod alibi, non in vna earum parte, sed in duabus istis, dilectione videlicet Dei & proximi, tota lex pendet, inquit, & Prophetæ. Nisi fortè in dilectione proximi simpliciter dictum accipiamus, quod in ea pendeat lex & Prophetæ; in Dei autem simul & proximi tota pendeat lex & omnis prophetia. Sed melius in vtraque si-E mul ea pendere dicimus; quia nec caritas Dei sine proximi, nec proximi sine Dei iure seruatur. Vnde Dominus, *Si diligitis me, mandata mea seruate.* Et Apostolus, (Ioan. 14. 15) *Qui diligit Deum, diligat & proximum.* (1. Ioan. 4. 20.) Alioquin, *Si quis dixerit, quia diligo Deum, & proximum oderit, conuincitur quia mendax est.* Idcirco diligatur proximus propter Deum, & Deus propter seipsum, ita vt mandata eius custodiantur. Ac per

CAP. VII. hoc, dilectio proximi erit in dilectione Dei, sicut & Dei in dilectione proximi; vnde in vna earum, quia simul semper sunt, iure tota lex dicitur pendere, & Prophetæ. Vbi manifestè insinuat vnde dicatur, vt ea faciamus hominibus, quæ volumus, & ipsi faciant nobis. Quia non de qualibet voluntate dieitur, sed de illa quæ ad dilectionem Dei & proximi pertinet: vt talia quæ volumus nobis fieri, aliis & ipsi propter Deum faciamus. Alioquin si quis ebriosus vult ab alio inebriari, nunquid & alios ipse iure inebriat? Aut si luxum libidinis sibi assentiri vult, nunquid iure cum ea quæ se voluerit admisceri, mox fornicabitur? Absit vt ita sentiamus. Sed quidquid caritas Christi dictat in inuicem impendamus.

INTRATE *per angustam portam.*] Quia quamuis caritas non nisi dilatato corde compleatur, & lata sæpè in Scripturis esse monstretur, satis tamen mentē, quam repleuerit, per ardua & angusta hinc abducere festinat. Quam nimirum portam nemo sublimium superbia tumens intrare potest; nemo abiectus & imus; nō quem humilitas vera inclinat, sed quem Diabolus prosternit in puluerem, & conculcat; nemo honoratus sæculi rebus, quia facilius est camelum per foramen acus transire, quàm diuitem per tam angusta intrare. Satis itaque excelsa est, dum vsque ad amorem Dei erigitur; satis verò deorsum angusta, cùm etiam pro amore proximi nos mori velle, atque inimicum diligere iubet. Vnde quamuis caritas lata dicatur, angusta tamen est; quam pauci inueniunt, & si inuenerint, pauciores contendunt intrare per eam. Verumtamen vbi porta auditur, ciuitas consideranda est, quæ & qualis sit, quæ tam angustum habet ingressum quem pauci inueniunt, & si inuenerint, pauciores qui contendant intrare per eam; vbi nemo nisi absque peccati onere ingreditur, nemo absque labore & absque animi puritate. Quoniam satis angustum est omnia prætermittere, & vnum solum diligere, vnum intendere, vnum quærere, & ad vnum quotidie pulsare; neque ad dextram, neque ad sinistram deflectere, id est, neque prospera ambire, neque aduersa formidare, quæ non videntur quærere, quæ autem videntur respuere, sicque omnia propter iter angustum hinc inde ab animo propellere.

QVIA *lata porta & spaciosa via quæ ducit ad perditionem.*] Hanc igitur, licet nemo quærat, omnes inueniunt, quia in ea nati etsi se inde abstulerint, vltronea se offert. Vnde rarus qui ad virtutes manum mittat, voluptas verò omnes, quasi importuna meretrix, suis oblectamentis inuitat. Et ideo *multi intrant per eam.* Cæterùm quàm angusta est porta & arcta via quæ ducit ad vitam! Vnde sponsus & spōsa miratur in Canticis, *Quæ est ista quæ ascendit per desertum, quasi virgula fumi ex aromatibus myrrhæ & thuris?* (Cant. 3. 6.) Ac si dicatur, quæ est ista quæ ascendit viam quam pauci inueniunt, & si inuenerint. Quo modo ergo sic dirigitur & attenuatur vt fumi virgulæ comparetur? Et non qualicunque, sed ex aromatibus myrrhæ & thuris? Quæ nimirum aromata Christus supra docuit, vt mortificationem eius in corpore nostro circumferentes, sacrificiū thuris Deo simus, ita extenuati, vt virgulæ odoramentorum iure comparemur. Hāc quippe deserti viam pauci reperiunt, sed eam in quibus frequentia est populi, plures ambulant. Deserti autem viam, in quo Christus pugnauit, pauci aggrediuntur. Pauci autem ad comparationem eorum dicuntur, qui per latam ambulant. Et ideo satis angusta est porta, & via quæ non nisi paucos recipit.

ATTENDITE *à falsis Prophetis qui veniunt ad vos in vestimentis ouium.*] Ab his itaque dicit, qui ambulant in humilitate, & religione falsa, quos Scriptura Pseudoprophetas appellat. Quia de corde suo in hypocrisi falsa loquentes, quæ sua sunt quærunt. Vnde Dominus volens suos in omnibus erudire, quia dixerat arctam & angustam viam paucos inuenire, ne fortè cùm vidissent plurimos per eam magis fictè, quàm simplicitate cordis transire, illorum implicarentur erroribus, continuò adiecit dicens, *Attendite*, id est, custodite vos, *à falsis Prophetis*, ne illorum erroribus polluamini. Ipsi enim venturi sunt ad vos, vt decipiant, in habitu ouium, quia vos verè oues estis, & ideo vestram ferentes schemam in habitu & in conuersatione forinsecus, vt simplicitatem vestram deludant; Tamen *intrinsecus erunt lupi rapaces.* Scilicet immundi spiritus, qui eos persuaserunt. Idcirco cauete ab his, ne vos dilanient verborum morsibus, ciborum blanditiis, compositione simulationis.

A fructibus, inquit, *eorum cognoscetis eos.*] Quapropter non dicat quilibet falsorum, vnde me nosti? Cur itaque me iudicas? Vel cur mecum non participas? Aut quare me spernis quem iudicare non debes?

CAP. VII. Profectò, quia vestem exterius prætendis, & religionis habitum præmonstras; intrinsecus autem lupum pertimesco, eò quod fructum in te pacis & caritatis Christi, cæterarumque virtutum non inuenio. Habitum igitur recognosco, sed quod intus latet timeo. Qui licet occulta doceas, quasi in mysterio loquaris, aliud requiro quod in te non video. Vnde intelligant, quo censendi sint nomine, qui nec habitu teguntur humilitatis, nec fructum exhibent pietatis. Si enim ab istis cauendum est, qui & prophetiam prædicationis impendunt, & habitum sanctæ religionis gerunt, quid vtique ab his, qui cultioribus sæculi se ornant vestibus, & mūdi sectantur gloriam, & in omni verborum affatu, atque conuersationis pompa, nec non in cibis, rerumq; dignitatibus lucis huius filios esse se præmōstrāt, & tamē magisterium inter oues Christi quàm sæpè sibi vindicant? Nam velint nolint proprius ouium est habitus; quo licet mali vtantur, tamen non ideo Christi ouis quod ei proprium est debet deserere: imò illos præcauere, qui talibus se transformant indumentis, vt decipiant, & istos non imitari, qui crucem Christi se iactant inter sæculi delicias portare. Præsertim cùm mortificationem carnis habeat, & contemptum mundi prædicet.

NVNQVID *colligunt de spinis vuas, aut de tribulis ficus?*] Spina namque quamuis à principio floribus candeat, non ideo vuas affert, quia nō manet in vite, etsi videantur vuæ pendere super eam. Vitis autem Christus est, & omnia membra eius palmites. Idcirco solummodo eorum est vuas ferre, opera videlicet Spiritus sancti, quæ inebriant mentem. Quas profectò cùm videris inter spinas, noueris nō ex eis esse; & ideo sic vuam carpe, vt spinam caueas. Spinarum autem est, dilacerare tangentem se & disrumpere; quia hæretici verborum aculeis vniuersos dilaniant & affigunt. Porrò tribuli nullam dulcedinem ficus ferunt; quia fornicarij, & scelerum amatores sine fructu ad tēpus florent. Quibus duobus benè omnes, qui de massa perditionis sunt, etsi ad nos veniāt, extra nos ad ignem sine fructu futuri figurantur. Vnde primo homini dicitur,
Gen. 3. 18. *Cùm operatus fueris terram, spinas & tribulos germinabit tibi.* Quas isti miseri in carne & in animo, quia terra sunt, nutrientes, botros ferre nequeunt vineæ, de qua pater agricola est, & omnes palmites propagantur. Neque de tribulis ficus generantur, quos mittit ficulnea grossiores, sed ex sua propagine, quæ carnis sunt ex Adam sentiunt, & ea solummodo sectantur. CAP. VII.

SIC *omnis arbor bona fructus bonos facit: mala autem arbor fructus malos facit.*] Sic vtique vt de spinis vuæ non possunt oriri, & de tribulis ficus, sed à radice manet fructus vniuscuiusque: sic de bona vel mala arbore non potest fructus permutari, sed vnumquodque à sua radice pullulat. Neque enim dixit, non potest arbor bona mala fieri. Alioquin Iudas non posset de Apostolo verti ad apostasiam, vt proderet Saluatorem; neque Paulus ex persecutore fieret vas electionis, si non posset & mala bona fieri. Nos ergo non duas ex hoc loco naturas, iuxta Manichæos boni & mali prædicamus, neque secundum Iouinianum dicimus, quod & mali non possint permutari vt boni fiant, & boni rursus ad malitiam corruere, si non gratia Dei saluentur. Igitur quia nemo natura malus, sed vitio permutatur, eò quod terra quæ maledictionibus subiacet spinas & tribulos affert. De quibus nec vuæ, nec ficus nunquam colliguntur. Nam etsi aliquam videantur vtilitatem ferre interdum scelerati, vel mali Doctores, dum benè prædicant malè viuentes; non eorum vtique fructus est, sed vitis, quæ aliquando super sepem spinarum exuberat. Vnde sicut dixi carpendus est botrus, & cauenda spina, quæ malè nascitur in manu temulenti, ne configatur incautus. Hinc Moyses Iethro socerum suum audiens collegit vuam, nec tamen Gentilitatis vitio sordidatur. Nec possumus dicere, quod de spina vuas collegerit; quia quod ad horam in illo paruit, non ex eo, sed ab illo, cui famulabatur Moyses, fuit. Vnde deuotus Deo, in populo, cui iam Christus præerat, sic omnia vt Veritas docuit ordinauit. Nam & illi, qui veniunt in vēstimentis ouium, videntur habere contemptum sæculi, ieiunia, eleemosynarum effusionem, publicas orationes in foro, & in angulis platearum, sed omninò non sunt eorum fructus, quia eis pro vitio reputantur; fructus autem iste improprius est eis, & ideo hypocritæ nominantur, quoniam alienas partes fictè agunt. Idcircò illorum magis censendus est fructus, quorū proprius esse recognoscitur. Porro malarum arborum fructus, opera carnis sunt; videlicet fornicatio, luxuria, immūditia, idolorum seruitus, & cætera huiusmodi facta tenebrarum. Fructus verò bonæ arboris, gaudium, pax, patientia, lon-

Cap. VII.

ganimitas, benignitas, & alia virtutum insignia cœlesti rore interius fœcundata. Quos vtique fructus nunquam nisi bona voluntas parturit, sicut è contrario malos cordis intentio mala semper enutrit. Nunquam igitur bona voluntas fructus malos facit, sicut nec mala bonos; & ideo per arborem rectè volũtas vniuscuiusque designatur: quia sicut arbor radicatur in terra: ita voluntas quorũq; in anima. Etsi malæ naturæ arbor in terra bona plantetur, non ideo mox ex ea fructus bonus nascitur: simili modo etsi anima bona probatur per naturam, non ideo voluntas mala insita in illa vnquam fructus bonos valet facere; sicut è contrario, nec bona malos. Propterea rectius accipimus Tropicè, voluntatem vniuscuiusque bonam vel malam arborem; animam verò natura manente integra, quotidie voluntatis affectione corrumpi, vel commutari in melius. Nisi fortè illa hæreticorum calumnia id prohibeat, quasi iure non possint Metaphoricè, rebus quæ substantiæ non sunt de substantiis similitudines adhiberi. Præsertim cùm eadem sæcularis disciplina, Tropos tam ab animo ad corpus, quàm extrinsecus à corpore ad animum doceat fieri posse. Vnde passim innumera rerum exempla concurrunt, & de his rebus quæ substantiæ non sunt, ad eas quæ substantiæ sunt, & rursus de his quæ sunt, ad eas quæ non sunt, similitudines trahere cernuntur; quod satis euidenter præsens locus verum esse confirmat. Vbi licet ipsæ arbores bonæ malæve, homines simpliciter, & non voluntas eorum accipiatur, fructus tamen velint nolint, virtutum vitiorumve opera erunt, quæ nemo nisi imperitus substantias æstimabit. Ac per hoc iure voluntas hominis arbor esse dicitur; quia sicut illa radicatur in terra: sic & voluntas cogitationibus in mente. VndeDominus iam securim ad radices arborum positam esse dicit, dum cogitationes singulorum, quibus radicatur mala voluntas, verbo diuinitatis suæ parat præcidere, & ex his vniuersos diiudicare. quæ nimirũ voluntas si bona fuerit, & recta intẽtio, fructus malos nõ facit, sicut nec mala bonos facere potest. quia omnia opera, licet bona videantur vel mala, radicis suæ succũ, ac seminis virorẽ trahunt. Ex qua denique sententia omnes hypocritas, omnes Pseudoprophetas damnat; & omnia quæ supra docuit de cordis munditia, hoc vno exemplo inreflexibilis naturæ confirmat, quod nemo de mala voluntate fructum bonum percipiat, neq; de bona intentione aliquis, nisi quod bonum est metet. Bona autem voluntas hominis, arbor videlicet bona esse non potest, nisi habeat plantationem & virorem voluntatis Dei, vt eius saporem gustantibus se fructus afferat. Quia quidquid ab ea degenerat, vitio corrumpitur, & inter malas dinoscẽtiæ partes connumeratur. Et hæc est inquam angusta via, quæ tã irreflexibili tramite & norma iustitiæ regulatur. Lata verò sæculi, quia in dextris istius à sinistris in immensò dispergitur, & per omnia vitiorum gramina huc illucque lata diffunditur. Hinc sequitur.

Non *omnis qui dicit mihi Domine, Domine, intrabit in regnum cœlorum, sed qui facit voluntatem patris mei*, &c.] Voluntas quippe Dei vt fiat in nobis requiritur, non verborum effusio. Idcirco attendite à falsis Prophetis, & ex fructibus illorum illos cognoscite. Quia non potest eorum praua voluntas bonos facere. Licet igitur dicant Domine, Domine, non continuò credendi sunt. Nam labiis me, vt recipiantur à vobis honorare videntur, cor autem eorum longè est à me. Et ideo non omnis qui dicit mihi Domine, Domine, intrabit in regnum cœlorum. Quia etsi latronem pro sola inuocatione nominis videtur in paradisum introduxisse, constat eum corde fidei intus approximasse, & dilectionis obsequium exhibuisse. Neque ex hoc prohibuit se voce inuocare, sed ostendit, quod non omnis qui eum voce ingeminat, corde credit, aut operibus diligit. Vbi quærendum, quomodo verum erit quod Paulus Apostolus testatur, quia nemo possit dicere Dominum Iesum nisi in Spiritu sancto? Si autem in Spiritu sancto dicimus ad eum, Domine, Domine, nunquid non audiet nos pulsantes ad eum, vt ingrediamur? Audiet vtique. Propter quod quærendus est sensus scripturarum, & non est audienda stultitia hæreticorum. Ecce inter hoc & illud dicere magnam distantiam esse nemo qui ambigat. Nam voce tantùm quis idiota non valet dicere Dominus Iesus? In spiritu autem rarus & non nisi prædestinatus si permaneat. Siquidem voce multi dicunt Domine, Domine, qui in nouissimo aduentu fatui repelluntur. Ornatis verò lampadibus oleo sancti Spiritus, pauci ianuam introducuntur; & ideo hoc est dicere in Spiritu sancto Dominum Iesum, quod est ornare lampades, id est, per Spiritum sanctum

1. Cor. 12. 13

Cap. VII.

Christum Dominum corde simul & ore, atque dignis operibus confiteri. Dicere Dominum Iesum confiteri est. Dicit autem eum qui corde credit ad iustitiam, & ore illum confitetur ad salutem, deinde operibus quem credidit restificatur. Alioquin prodesse nihil potest, si operibus eum negant; ideo verè dicere Dominum Iesum confiteri est corde, & ore atque bonis operibus prædicare. Nam vnum sine altero, negare est. Integrè verò illum confitetur & dicit, qui fide & intellectu dicibile intus verbum in corde gerit, & quotiens expedit ipsum quod dicibile intus habet, ore profert, & dicit: deinde rebus & operibus verum esse in se confitetur, quod in animo dicibile permansit. Secundum quam integritatem dicendi, Apostolus clamat, quod nemo possit dicere Dominum Iesum nisi in Spiritu sancto. Quia sine illo eum intelligere non valet. Quod apertè Petrus insinuat, qui dum mori timuit, vitam vtique negauit. Cæterùm opera virtutum, id est, Spiritus sancti dona, quis rectè sine ipso percipiet? Nemo igitur sine ipso Dominum Iesum potest dicere, quia nemo in membris Christi sine Spiritu sancto potest esse. Vnde isti Pseudoprophetæ, vel hypocritæ, seu falsi Christiani, licet verbotenus dicant Domine Domine, dum nec corde illum diligunt, nec ore rectè prædicant, nec operibus confirmant, voluntatem patris non faciunt, & ideo exortes à regno reiiciuntur. Ecce omnes voce clamant, sed non omnes recipiuntur. Recipiuntur autem illi, qui in Spiritu sancto Dominum inuocant, & vnctionem habent ab ipso: propter quod docuit, vt de fructu omnes intelligantur. Quia non solùm illi, qui solo nomine Dominum nominant, non recipiuntur; verùm nec hi qui prophetant sine operibus, & dæmonia eiiciunt, vel virtutes multas faciũt. Hinc quoque sequitur.

M V L T I *dicent mihi in illa die Domine, Domine, aperi nobis. Nonne in nomine tuo prophetauimus, & in nomine tuo dæmonia eiecimus, & in nomine tuo virtutes multas fecimus?*] Vult enim hinc inde circumspectos nos esse, ne seducamur. Ideo sicut superius vt à falsis Prophetis cauere nos præmonuit: ita etiam ab his qui dæmonia eiiciunt, & virtutes faciunt multas, cautos esse debere insinuat. Quia prædicare scripturarum occulta, & mali possunt ex studio discendi; quia & mentis efficacia videmus quàm sæpè flagitiosos quosque pollere, & diuinis litteris erudiri. Cæterùm malos prophetasse frequenter, & adhuc eorum complices futuros esse quis ignorat? Nam & Balaam ariolus, & Saül reprobus, atque Caiphas iniquus prophetauere, & alij quamplures quos scriptura non nominat. Porrò dæmonia plures eiiciunt, non eorum meritis, sed inuocatione nominis Christi, sicut in Actibus Apostolorum filios Sceuæ cuiusdam sacerdotis fecisse legimus. Act. 19. 14. Virtutes verò simili modo fiunt à reprobis, exuberante diuina gratia pro tribus causis; vt contemptores eorum decipiantur errore prauitatis, qui nolunt credere ea quæ iam impleta sunt, & Magister docuit veritatis; & vt alij per eos sanentur, quibus Dominus decreuerit subuenire, & credant tam ipsi quàm & alij, miraculis excitati. Et hæc ideo per eos, licet reprobi sint, potestate diuina fiunt, vt discant fideles Christi virtutes operari non magnopere studere, sed Christum in omnibus imitati, qui dixit, *Discite à me quia mitis sum & humilis corde*, charitatemque sectari. Mat. 11, 29 Nemo igitur dubitet in nomine Christi, priores virtutes multas fecisse, atque dæmonia eiecisse. Quod si aliquis voluerit abnuere, legat quid ipse Dominus etiam de futuro dicat, *Tunc*, inquit, *si quis vobis dixerit, Ecce hic Christus, nolite credere. Surgent enim pseudo Christi & pseudoprophetæ, & dabunt signa magna, ita vt in errorem inducantur etiam electi, si fieri potest. Ecce prædixi vobis.* Mat. 24. 23 Vnde purgandus est oculus mentis, quærenda sapientia, firmanda fides, constantia fidei roboranda, inter tot peruersorum hominum mala, inter tot laqueorum scandala vt euadere possimus, & à talibus præcaueri. Quærenda est igitur semper sana doctrina, & vita perfecta imitanda. Quoniam virtutes fieri, Spiritus sancti est operatio; bene autem viuere Christi imitatio. Vnde dicturus est istis, *Non noui vos*, Operantibus autem, *Venite benedicti patris mei, percipite regnum, quod vobis paratum est ab origine mundi.* Mat. 25. 34 Propter quod & Dominus prohibuit discipulos gaudere, quia dæmonia illis subiecta fuerant. *Gaudete*, inquit, *quia nomina vestra scripta sunt in cœlo.* Luc. 10. 20 Vnde & Paulus, non virtutes linguarum, non mysteria secretorum nosse, non prophetias, non fidem qua montes prodigiosè transferantur, sed solam caritatem commendat quam Christus docuit. 1. Cor. 13.

E T *tunc confitebor illis, quia nunquam noui vos, discedite à me omnes qui operamini iniquitatem.*] Confitebor autem, quod illi

CAP. VII.

noluerunt confiteri vt redirent ad me: confitebor quod diu patienter tuli. Confitebor sanè, non noui vos. Ergo qui finxit singillatim corda hominum, & intelligit omnia opera eorum, quomodo rectè dicit non nosse quos creauit? Numquid non vultus Domini semper super facientes mala, vt perdat de terra memoriam eorum? Propter quod vtique, non nosse Dei, magis figuratè accipitur; quia nouit quos approbat & saluat; non nouit autem eos quos perimit & damnat. Dicimus enim, non nouit lux tenebras, id est, non aspicit, quia si aspiceret, tenebræ iam non essent. Idcirco non inspexisse reprobasse fuit. Vnde orandus est iugiter, vt illustret cæcitates nostras; quia nisi respiciat, nihil aliud quàm tenebræ sumus. Nam nosse Dei, approbare est, & per gratiam eligere. Psal. 6. Hinc quoque scriptum legimus, *Quoniam nouit Dominus viam iustorum, & iter impiorum peribit*. Et illud, *Nouit Dominus qui sunt eius*. Exod. 33. 12. Et ad Moysen, *Noui te ex nomine*. Nouit igitur cognoscentes se & approbat eos, qui in simplicitate cordis mandata eius custodiunt. Vnde sequitur,

OMNIS *qui audit verba mea & facit ea, similabo eum viro sapienti, qui ædificauit domum suam super petram.*] Conclusio totius sermonis mirabili fidei exemplo firmatur, excludens omnes qui aut hypocrisi falluntur, aut aliqua ignauia infidelitatis in aliquo premũtur, & eos tantùm ad summum sapientię gradum comparat, quos supra petram rectæ fidei interius firmos esse veritatis actio probat. Omnis, inquit, qui audit verba mea & facit ea. Non dixit qui audit tantùm, sed qui audit prius, deinde facit ea. Quia nemo rectè audit, nisi faciat ea. Mat. 11. 15. Luc. 8. 8. Hinc quàm sæpè dicitur, *Qui habet aures audiẽdi, audiat*. Aliud quippe est audire auditu corporis, aliud verò auditu mentis. Auditu itaque mentis quicunque audit, intelligit, & intellecta votis implere satagit. Cæterùm qui verbum exterius in sono percipit, nisi rem verbi clamantem introrsus capiat, surdus redit. Quia cùm vox siluerit, nihil ei remansit quod audire possit. Et ideo qui audit verba mea dicit, & non sonum loquentis. Nam quod exterius fit verbum, lectoris aut Doctoris est, quod verò intus sentitur, & intelligitur, Christi verbum est. Psal. 84. 9. Vnde Dauid, *Audiam quid loquatur in me Deus*. Tunc enim rectè in nobis loquitur, cùm exterius organo vocis sonante, interius ad vocem Christi excitamur, diuinitus colloquentem. Quapropter clamat

A Apostolus, *Si quis loquitur, quasi sermones Dei*. 1. Pet. 4. 10. Quod si sermones Dei iste loquitur, ille interius quid aliud audire debet, nisi eosdem sermones? Non enim ait, omnis qui docet verba mea, sed qui audit. Tutius ergo est audire quàm docere. Sed tamen & ille qui docet, si rectè docet, vtique prior in corde audit quod docet. Ac per hoc Christus est qui docet omnes; & quos docet auditores vtique verborum Dei sunt, deinde factores. Veruntamen etsi perfectius sit facere quàm discere, B prius tamẽ oportet audire vt facias disciplinam iubentis, deinde doctrinam quam didiceris, operibus exæquare. Et si fortè semel audisti, debet delectari, indesinenter vt audias tubam salutaris; quia numquam desunt hostes, contra quos præliãdum est. Neque cibus vnius diei sufficit ad omnem vitam præsentis sæculi; & ideo iugiter meditanda sunt verba Scripturarum, quatenus ex his vitam habeamus, & vnde viuimus exercitatione operis pascamur. Alioquin nec rectè audiuntur C verba, sine fructu operis, nec rectè operatur sine cibo tantæ dulcedinis. Quod qui vtrumque simul, ait, & rectè videlicet audit, deinde facit verba quæ audit, videlicet ea intus quæ verba audit, *Similabo eum*, inquit, *viro sapienti, qui ædificauit domum suam supra petram*. Quærendum igitur, quis sit iste architectus, qui ædificauit domum suam supra petram, cui assimilari debeat is qui audit & facit verba Saluatoris? D Non enim simpliciter de quolibet artifice domorum accipiendum puto, quæ sæpè supra petras ædificatæ impulsu ventorum præcipitanter ruunt, sed fortè de illo qui ait, *Vt sapiens architectus fundamentum posui*. 1. Cor. 3. 10 Magnum itaque est quempiam Paulo assimilari. Ipse enim hoc ait; sed si veraciter inspicimus, magis adhuc est quod promittitur. Quia nisi Dominus ædificauerit domum, in vanum laborant omnes qui ædificant eam. Idcirco licet E Petrus ædificet, licet Paulus, licet quilibet Sanctorum seu Doctorum, Christus est vir sapiens qui ædificat; non quascunque domos, sed vnam cœlestem in cœlis supra se, qui rectè petra est appellatus, fundamento fidei collocatam. Vnde in hoc eodem Euangelio Petro dicitur, Mat. 16. 18 *Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam*, id est, à qua tu Petrus sortitis nomen, pro firmitate fidei; supra ipsam eandemque petrã ædificabo fundamento fidei Ecclesiam, quæ est domus Dei viui constructa in cœlestibus lapidibus

CAP. VII.

preciosis. Vbi nullus hæreticorum ædificat, nullus hypocrita, nullus terrenarum thesaurizatorum, nullus vitiorum sectator, sed soli qui audiunt quod docuit, & faciunt vt docuit. Hi nimirum ædificant domos suas supra petram. Quia licet vna sit domus, quam in se Christus ædificat, singuli supra fundamentum fidei coædificant suorum merita. Vnde alibi, *In domo patris mei mansiones multæ sunt*, quas qui ædificant, coædificatores Christi sunt, qui cum eis, ipsas ædificat; & ideo iure illi assimilantur. Quia vbi ille, & illi; & quod ille, hoc & ipsi operibus erigere, & domum construere satagunt. Hoc quippe est verba eius audire & ea facere, domum illam in cœlestibus fabricare. Cuius nimirum fundamentum fides Christi est, cacumen verò, spes certa sustollitur, compago quoque iuncturarum caritas coaptatur, columnæ verò ipsius dono Sancti spiritus eriguntur. Quibus nimirum septem donorum columnis, tota domus innititur, domus & fundamento Christi corroboratur. Omnem igitur structuram, id est omne opus quod in fide Christi eò in sublime excreuerit, moueri non posse vllis impulsionibus manifestè docet. Hinc quoque ait,

Ioan.14.2.

B

C

DESCENDIT *pluuia, venerunt flumina, flauerunt venti, & irruerunt in domum illam, & non cecidit.*] Per pluuias ergo, blandas voluptatum illecebras, & sensim illabentium concupiscentiarum imbres significat. Quibus primùm fides, rimis patentibus negligentiarum, madescit, & dissoluitur rigor fidei, & fortitudo caritatis corrumpitur. Vnde Iacobus, *Tentatur vnusquisque à concupiscentia sua illectus & abstractus.* Cùm enim mens carnis concupiscentia inebriatur, quasi pluuiis à rigore sui status dissoluitur. De quibus profectò pluuiis in persona eorum qui reprobantur, Dauid minatur dicens, *Pluit super peccatores laqueos.* Laqueos vtique, quia vnusquisque à sua concupiscentia, si relinquitur auxilio Dei, illaqueatur. Quod si talibus non fuerit permotus, maiora tentamentorum flumina relaxantur, vt grauiores experiatur vndarum motus, & quasi tractu fluminum, vehementius obruatur concupiscentiarum fluctibus. Nihil infirmius in vita humana, quàm qui sua concupiscentia vincitur: nihil validius quàm qui nec à Diabolo superatur. Sed aliter tentatur verè supra petram fundatus, & aliter qui super arenam ædificat. Iste quidem vt cadat; ille verò vt coronetur &

D

Iac.1.14.

Psal.10.6.

E

A vincat. Ad vtrosque tamen pluuiæ oblectamentorum descendunt, & flumina prolixæ tentationis inundanter veniunt. Sed hi corruunt; hi verò, in quibus Christus ex sese ædificat, stabiles permanent, & opus eorum in cœlis semper constabilitur. Vnde Propheta, *Dominus in turbine & in tempestate via illius.* Quia profectò contra eos qui in Christo coædificantur sæuior ac vehemēs procella sæuit. Vbi licet minora oblectamenta vitiorum pulsent, flumina elationum vel superbiæ fluant, deinde Diabolus omnes ventos tentationum circumcirca fortius mouet, & si inconcussi adhuc stamus, satis timendus est Dominus in turbine ventorum & in tempestate, ne fortè nos imbecilliores inueniat. Veruntamen fixos esse oportet, quàuis tribus istis generibus contra nos sæuiat, & omnia tentamentorum genera in his expendat, quod nihil possit contra nos, nisi super arenam nos ædificasse inueniat. Quippe tribus hostis armorum generibus semper Diabolus pugnat; carnis videlicet concupiscentiis aut exterioribus mundi oblectamentis atque fauoribus, aut per seipsum, cùm vniuersos hinc inde ventos impulsionum laxauerit, eorum ad ruinam quos super arenam ædificasse inuenerit. Sed tamen cur iste quilibet vir non ceciderit, manifestè ostendit dicens, *Fundatus enim erat supra petram.* Alioquin nisi super eam fundatus esset, penitus cecidisset. Vnde datur intelligi, quicunque ruunt quod non in Christo ædificantur: quicunque verò permanserint, non illis sed fidei firmitati præstatur, & fidei virtus in eis à Christo consolidatur. Explera igitur adhortationis paradigma deterrentis, *Quod omnis qui ædificat super arenam*, versa vice, *stulto comparabitur* architecto, cuius structura nullius innititur firmamento virtutis. Nam vitia semper fluida sunt, & velut arena collabuntur. Arena quippe nunquam solidari aut coniungi ad inuicem potest; semper bibens aquas, & nunquam ab ariditate quantisper mollescens. Sic, sic itaque desiderium & concupiscentia vitiorum nunquam expletur fluxu voluptatis, & tamen semper ariditate mali ardoris sine satietate conduratur; neque coniunctionem recipit charitatis, vt soliditatem possit habere cùm venerit æstus, sed tanquam puluis, quem proiicit ventus à facie terræ, huc illucque impulsionibus rapiatur. Profectò quia non spiritu, sed in carne propagantur. Hinc ergo ad Abraham remissio generis

CAP. VII.

Nahum 1. 3.

CAP. VII.

duplicatur, *Erit*, inquit, *semen tuum sicut stellæ cæli, & sicut arena quæ est in littore maris.* Per arenam quippe carnalis propago designatur, infidelitatis vitio & ariditate carnalis desiderij à Christo dissociata; super quæ qui ædificat, qualiacunque sint quæ agit, non culmen erectionis, sed ruinam deiectionis exspectat. Vbi simul gentilis adhuc in carne, necnon & Iudæus ædificat sine Christo; hæreticus in fide damnatus, hypocrita quoque simulatione deceptus, falsus Christianus vitiorum laqueis B inuolutus, omnes isti non supra petram, sed super arenam ędificant, & ideo dispergunturà Christo. Quorum ruina tantò fit maior, quantò altius super arenam ædificasse inueniuntur. Profectò quia de his dicit qui audiunt verba hæc, & non faciũt ea. Audiunt quidem aure carnis, & non aure mentis. Audiunt itaque vt excusatione non habeant, & non vt opus fidei perficiant; idcirco, vt in fine concluditur, fit ruina eorum magna, qui talia Christi salutaria monita contempserunt.

ET *factum est cùm consummasset Iesus verba hæc, admirabantur turbæ super doctrinam eius.*] Quænam turbæ miratæ dicuntur, cùm superius ad eum soli discipuli leguntur accessisse? Nisi quia aut turba discipulorum, ex quibus duodecim elegerat, dicitur admirata, quos pernoctans in oratione cùm dies factus esset accersierat, aut certè cùm descendisset secũdum Lucam, & stetisset in loco campestri, vbi & multitudo plebis fuisse legitur. Tunc vtique cùm finisset eũdem sermonem quem iam D forsitam supra habuerat, miratæ dicuntur turbæ, & non discipuli. Quia discipulis fides potius & dilectio cõgruebat quàm admirario. Admiratio ergo signum est infidelitatis, quia necdum mens benè de virtute Dei sentiens, stupet ad ea quæ prius necdum crediderat. Prorsus & ideo fiunt miracula, vt mens ad ea commoueatur quatenus incipiat credere, & de illo cui nihil impossibile est, in nullo dubitare. Consummatio igitur sermonis plenitudo E & integritas intelligatur doctrinarũ, quia nihil imperfectionis habet sermo Christi. Vnde &,

TVRBÆ *admirabantur eo quod esset docens quasi potestatem habens & non sicut scribæ & Pharisæi.*] Potestas ergo non in dominatione exactionis, sed in doctrina erat, A ostendens se Dominum legis, qui & ea quæ deerant potestative illi ad perfectionem addebat, & quæ vmbræ fuerant, luce veritatis reserata, submouebat. Deinde indidem præceptorum quæ ad agendæ vitæ perfectionem fuerat, verbo & exemplis confirmabat. In omnibus se Dominum exhibens, non sicut Pharisæi ac scribæ superstitiosa docens, sed quæ salutis erant præmonstrans. Illi quidem ea quæ verbis docebant, operibus impossibilia demonstrabant; iste verò perfectiora docens, omnia virtute & operibus firmabat. Cuius nimirum doctrina testimonium habens à lege & Prophetis signorum etiam virtutibus commendabatur. Non enim doctrinam legis quam prædicabat in synagogis, à scribis & legisperitis didicerat, sed famulabatur ei, ac si ancilla ipsa eloquentia verborum & rerum sententiarum affluentia. Ita vt manifestè hinc inde daretur intelligi, quod ipse foret legum lator, cuius potestas & virtus in omnibus C patescebat. Fertur namque quod etiam in vultu eius gratia quanrotiens resplendescebat, itavt hinc inde mentes afficeret audirorum. Sed hinc magis propter doctrinam dicuntur admirati; quam sanè doctrinam iugiter intendentes non admiremur cum turbis, sed operemur cum Apostolis, quatenus post finem vitæ coronemur cum ipsis. Sed quàm infelices sunt carnales adhuc hodie in Ecclesia, qui nec admirantur cum istis, eo quod non curant intelligere quæ dicuntur, nec credunt cum fidelibus, vt adhibeant meditationem operis; nec agunt cum Apostolis, vt possint assequi regnum, quod promissum est rectè quærentibus? Sed quia remigante Christi gratia, immensa Spiritus sancti flumina transegimus, & cacumina montis oliuarum, in quo hæc dicta creduntur, mente lustrauimus, ad nosmet tedeundum est, quatenus ad descensum montis cum leproso vulnera nostra medico pandamus: & quia hæc quæ diximus, adhuc minimè impleuimus, saltem vt deorsum adorantes, & procidentes ante faciem ipsius in confessione veniam consequamur. Propter quod finem libri & consummationem sermonis simul claudamus, vt in alterius principio à lepra, qua coinquinamur, Domino manu tangente plenius purgemur.

PROLOGVS

CAP. VII.

PROLOGVS LIBRI QVINTI PASCHASII Ratberti.

Sanctissimis in Christo fratribus, quos diuina sapientia satis abundè suis illustrat virtutibus, & cœlestis gratia miris exornat muneribus, sub sancto proposito Monasticæ disciplinæ Centulo degentibus, PASCHASIVS RATBERTVS *Monachorum omnium peripsema, & Leuitarum vltimus.*

EXPOSITVM in Matthæo, carissimi, quod olim inchoaueram, vt eo in officio Fratribus pensum seruitutis meæ pro voto persoluerem, multis demùm, susce pro regiminis loco, præpeditus sollicitudinum curis, & causarum sæcularium variis implicatus negotiis, tantùm à me longè abductus, quantum à studio litterarũ remotus, non solùm illud imperfectum reliqui quod cœperam, verumetiam prætermisso quietis bono, memetipsum penè plurimis aurarum allisus impulsionibus, in naufragium dedi. Sed quia Deus nobis, vt ille vates ait, sua prouidentia hæc otia fecit, Fratres, qui à vobis ad nos missi venerunt, crebro me solerti adgressi sunt hortatu, vt explerem opus quod inchoaueram, vestroque consecrarem nomini: ne illuderer iuxta illud ex Euãgelio, quia cœpi acsi turrim ædificare, nec potuerim consummare. Vnde itaq; eorũ exhortatione permotus, acsi diuino tactus affatu, decreui rogatus offerre deuotionis obsequio, tam caritati vestræ, quàm & fratrum meorum, qui me & ipsi sui amoris xenio ad id impulerunt vt facerem. Vnde cõtinuò quatuor librorum opuscula in eodem Matthæo, quæ dudum illis condideram pro voto, statui retexere acsi principiũ huius operis, si fortè super ipsos, acsi super fundamẽtum possem tam vobis pro munere, quàm & illis pro censu seruitutis, culmẽ totius structuræ erigere, vt quorũ vna inuiolabilis & incontaminata manet caritas, vna deuotio, vnumque propositum, fieret hæc lectio vna soliditas dilectionis, vnusque funiculus triplex fidei, spei, & caritatis, qui nunquam rumpitur, vnaque fabrica perfectionis, quæ nusquã violatur. Beatum ergo me existimans fore, si quippiam meis quod gratum esset, pro censu exsoluerem, & offerrem vobis licet exiguum pro munere non ignaui ponderis talẽtum locupletius quod placeret. Quoniam vt præsenti, ex omnibus & in omnibus gratissima me dilectione in Christo suscipere dignati estis, & refouere sinu caritatis; Deoque committere precibus, maximè eo in tempore, iuxta illud antiquum prouerbium, quãdo amicus & Medicus in necessitate probantur. Hinc est carissimi, quod tanto studio causa visitationis ad vos quàm sæpè venire decreui, B desiderans vos videre, & corrigere in me quod diu negligentius omiseram; qui me dilectionis affectu contra omnia aduersantia consolati estis in orationibus vestris, ita vt in præsentiarum nihil mihi deesse putarem, cùm tanta beneficia vestra perfectæ caritatis circa me flagrarẽt, quoniam debitores facti estis omnibus, qui nihil aliud vlli debetis, quia radicem cordis in cœlo posuistis, nisi caritatem; quam semper debendo exsoluistis, & exsoluendo magis magisque debitores facti C estis. Sed quia liberalitas vestra multum exuberat in dando, credo quod & in accipiendo liberalius, sancta beneuolentia vestra magis gaudebit pro munere verbi, quàm pro vllius censu dari. Hinc gratum fore putaui quidquid deuotus obtulero, quibus profectò debeo quidquid possum, & quod sum. Veruntamen non adeo ignarus vt nesciam quod nequeo D dignè quatuor Euangelistarum quadrigam sensu penetrare exiguo, neque ad liquidum vnum eorum intelligere. Non dicam ego tantillus, verumetiam nescio etsi vllus eorum qui magnos sese faciunt virtutibus. Quoniam hæc quadriga currus Dei est multiplex, in qua Christus cœlestis auriga peragrat quadratum orbem modo vniuersum; nunc in tempore volans per omnia; nunc extra tempus super omnia, & vltra cœlorum excel- E sa, semper cum Patre idem in vna æternitate Deus manens; nunc infra tempus Deus homo perlustrat vniuersa; modo à summo cœlorum egrediens, excurrit vsque ad inferos; modo ab inferis regreditur vsque ad superos. Et ideo hæc animalia, quæ hanc quadrigam per orbem trahere videntur vbique volantia, etiam terga pennata habere dicuntur; quorum corpora plena sunt oculis antè ac retrò, deinde intus & foris; ex quibus emicant scintillæ acsi æris candentis, &

Cap. VII.

discurrunt fulgura. Habent itaque singuli pedes rectos & semper in sublime tendentes. Vnde non immeritò & ipsi Cherubim vocantur, eo quod habeant in se multitudinem scientiæ Dei. Quam benè igitur dictum est per Ezechielem,

Ezech. 1. 9. Quia *non reuertebantur cùm incederent, sed vnumquodque eorum ante faciem suam gradiebatur*, quia ad æterna tendunt. Quæ nimirum animalia multis in locis præfigurata, & quod mirum est antè sunt in cœlis huic Prophetæ in spiritu Dei ostensa, quàm essent in terris nata. Idcirco non potest non esse ineffabile, neque incomprehensibile quod sentiunt. Et tamen ex eorum dictis est & verbis, quidquid est quod rectè sapimus vel intelligimus; quia eorum verba, verba sunt Dei. In quibus profectò verbis non humana sapientia, sed spiritus & vita lucet. Et ideo ipsa verba iure verba vitæ dicuntur, quia non in his flos eloquentiæ redolet sæcularis, sed fructus vitæ. Quapropter etsi ad plenum nemo de talibus loqui potest, non ideo tamen ex toto homo quilibet silere debet, licet inclimato loquendi genere, ne loquatur ea diuinitus inspiratus quæ sentit. Quia intelligentia Euangelij non in persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis constat,

1. Cor. 11. 6 sed in sapientia Christi: quam Paulus etsi imperitus sermone, vt ipse ait, non tamen scientia inter perfectos loqui se gaudet. Interea etsi senilis oratio per se compta esse debeat ac decora sensibus, debet tamen esse & mitis, maximè in talibus. Cuius profectò sermo etsi decorus sit, quod non requiro, vt quidam ait, quietus esse debet ac remissus. Quod si in sæcularibus studiis talis debet esse eloquentia, quæ succum habeat modestiæ; quantò magis ego inter hæc flammantia virtutum documenta proferre non debui, etsi possem, nitorem sæcularis facundiæ, quæ secum splendorem ferat verborum, sed puritatem sensus quærere, & intelligentiam veritatis? Quoniam hæc sapientia Christi in mysterio abscondita est in ipso, in quo sunt omnes thesauri sapientiæ atque scientiæ Dei reconditi. Et ideo ab ipso impetrandum est, vt oratio nostra emolumentum magis habeat perfectæ intelligentiæ, quàm incitamentum vanitatis. Sed quia hæc quatuor animalia variè describuntur, quæ-

Apoc. 7. 4. rendum omninò, quid est, quod Ioannes primum animal simile leoni dixe-

A rit, cùm Ezechiel Propheta, non leonis speciem, sed hominis primo animali inesse perhibuerit. Sic enim ordinem eorum describit. *Similitudo*, inquit, *vultus eorum facies hominis & facies leonis, à dextris eorum quatuor, & facies bouis à sinistris ipsorum quatuor, & facies aquilæ desuper volantis ipsorum quatuor.* (Ezech. 1. 10.) Mirum quippe valdè est, quod Ioannes animal primum simile leoni, Propheta verò primum homini simile ponit. In qua nimirum sententia magna nobis oritur quæstio. Quamuis enim Ezechiel dicat de ipsis animalibus, quod essent quatuor facies vni, & quatuor pennæ vni, singulorum tamen facies declarantur. Vnde cur immutetur ordo qui scriptus est in Propheta Ezechiele, & dicatur à Ioanne Leo pro homine, non absque magno mysterio est. Quapropter sciendum, quia mystica Scripturarum eloquia non semper ordinem seruant historicum; quod si fa-

C cerent, non iam mystica, sed tantùm historica essent. Hinc si ad descriptionem Euangeliorum recurrimus, Propheta se animalia vidisse describens, ordinem seruauit, qui Matthæo humanam faciem habuisse narrat; quia ipse primùm de humanitate Christi exorsus est scribere. Marco autem leonis forma tribuitur, secundum quod à clamore, ac si Leo in deserto fugiens, cœpit. Tertius verò Lucas speciem bouis, seu vitu-

D li gestat, quia ipse à Sacerdotio suum Euangelium inchoauit. Ioannes quoque in aquilæ similitudine figuratur, eo quod altius transuolans vniuersa, ad diuinitatem verbi vsque peruenit ascendens; in qua clarius obtutum oculorum defigit, & inde nobis arcani verbi mysteria plenius reserauit. Nam & ipsi Doctores nostri ex hoc loco diuersa sentiunt, sicut & diuersæ narrata leguntur: quod in Leone Matthæus, in homine Marcus visus sit. Sed si ad dispensationem Redemptoris nostri mentis oculum defigimus, quam dispensationem eadem animalia peracta declarant,

E nec ipse Propheta ordinem tenuit, qui secundo loco Leonem posuit; cùm idem redemptor noster natus vt homo, prius fuerit vt vitulus immolatus, quàm vt Leo à mortuis suscitatus. Propterea videamus quam ob causam eorum ordo præposteretur, cùm sint, vt dictum est, quatuor facies vni, & quatuor pennæ vni. Vbi patenter nimirum

Cap. VII.

Euangelistarum demonstratur concordia & vnitas Euangelij Dei, quodlibet eorum & suam & trium possidet formam; ita vt & in vno tria, atque in tribus vnum inueniatur. Quod si in vnoquoque eorum tria inueniuntur animalia, quod libet horum primum est, nec alteri cuilibet posterius; quoniam singulorum omnium quatuor facies est vna, sicuti & vni ipsorum simul quatuor. Quia Christus homo fuit quem simul prædicant omnes; & Leo propter suam eximiam fortitudinem, quia moriens mortem deuicit; & vitulus quoque, quia immolatus est in sacrificium Deo patri, sicut ipsi quatuor testantur; sed & aquila figuratus est, quia mox vt occubuit per mortem innouata est iuuentus eius, & resurrexit, atque descendit altior omnibus etiam Angelis suo volatu, quando rediit vbi erat in principio Deus apud Deum. Et ideo non immeritò facies hominis & facies leonis à dextris ipsorum quatuor, & facies vituli à sinistris ipsorum quatuor, & facies aquilæ desuper ipsorum quatuor: quia omnium eorum vna facies est, & propria; ita vt & proprieras prædicationis mirabiliter resplendeat in singulis, & vnitas commendetur in omnibus. Quia licet singuli suam habeant proprietarem narrandi, non tamen aliam inuenies faciem in alio, quam alius non habeat: & ideo vni, vt ita dicam, ineffabiliter quatuor facies sunt. Quia si requiras, quid Matthæus de incarnatione sentiat; hoc nimirum sentit quod Marcus, Lucas, & Ioānes: si quæras quid Ioannes, hoc proculdubio quod & alij tres similiter. Et si quæras quid Marcus sentiat, quod Matthæus, Lucas & Ioannes. Et si quæras quid Lucas? vtique hoc quod Ioannes, Matthæus, & Marcus sentiunt. Quia eorum vna noritia fidei est, qua cognoscuntur à Deo; ac per hoc ipsa est in vno facies fidei, vel cognitio, quæ est simul & in quatuor. Quæ cùm ita sint, carissimi, in hoc loco si alium ordinem sequar, propter quem nostri inter se variant Doctores, nemo me reprehendat temerè, quoniam nec Ioannis ordinem, sicut quidam fecerunt, nec Ezechielis impugnare cognoscor, sicut nec ipsi sibi etiam in diuersa ordinis narratione facere probantur: dum vnus eorum, id est, Propheta Ezechiel, ordinem demonstrat, vt dixi, Euangelistarum, iuxta quod ordinati sunt à Domino, & ipsi conscripse-

A runt Euangelia vnusquisque in præfiguratione sua, & qualitate principij. Alter verò, id est, Ioannes, Sacramenta quæ in Christo præfigurata sunt & expleta, potius persequitur: quia Christus ipse leo est, qui securus dormiuit in passione. Vnde Iacob ait de Iuda in persona Christi, Quia *occubuisti vt leo, & quis suscitabit eum?* Gen. 49. 9 Ipse homo & vitulus, ipse & in aquilā iure præfiguratur. Sed leonem Ioannes primum ponere maluit, quia Sacramen-

B tum resurrectionis eius iam credentibus scribens, rectius prius iudicauit declarare per quod maximè mundus credidit, quàm hominis seu vituli personam. Quia non ideo omnes generationes in eum crediderunt, quia homo natus est in mūdo, neque quia immolatus est vt vitulus, sed quia post mortem victor resurrexit vt Leo, ipse se resuscitans, sicut Moyses scripserat Iacob olim prophetasse. Alias autem, si solummodo natus esset vt homo, & passus, & non resuscitatus prædicare-

C tur, quis in eum crederet? Quapropter Ioannes primùm solerter satis in Sacramento resurrectionis Christi Leonem posuit: quia per id quod mortuus resurrexit, in se mundum credere compulit. Idcirco Leonem ante posuit. Nam etsi primus est homo in ordine, seu vitulus, tamen prior est in virtute Leo, & in fortitudine sua Christus. Hinc Paulus aiebat dicens, *Etsi noueramus Christum secundum carnem, sed iam non nouimus*, ac si aliis 2. Cor. 5 verbis diceret, non iam in animalibus

D hominem moriturum, sed Leonem post mortē attendimus resurrexisse in æternū victurū. Sicque hoc modo, quantum mihi videtur, & Euangelistarum ordo rectè seruatur vt præmissum est, & hæc præpostetatio narrationis, quæ facta est in Apocalypsi à Ioanne, non absque magno mysterio est. Sed vtrum nostra præfatio, salua auctoritate priorum Patrum debitam rationis consequentiam seruet, tam vestro quàm fratrum meorum examini, quibus laborare videor, derelinquo. Quia

E tam in hac sententia, quàm & in omni opere isto, si vestro vtrorūq; iudicio approbatus, vestraq; defensus sententia fuero, nullius temeritatis supercilium pertimesco; neq; reprehensionem indebitam formidabo, qui talium tantorūque auctoritate fulciri me cognoscā & firmari, quorū doctrina in omni scientia Dei longè latéque prædicatur, & sapientia pollet, non dico in verbo tantùm, verumetiā in omni

R ij

Cap. VII. opere bono, atque disciplina virtutum. A Qui quidquid in doctrina didicistis, locupletius facti exhibetis, ita vt Christus vbique glorificetur in vobis. Hinc me non immerito felicem censeo, si aliquid dignum vobis in hoc opere senex edidero, saltem quod prodesse queat iuuenibus ad emolumentum doctrinæ, & ad studium pietatis. Quoniam sicut quidam ait, vt adolescentibus bona indole præditis sapientes senes delectantur, leuiorque fit senectus eorum qui à iuuentute coluntur B & diliguntur: sic & adolescentes boni senum præceptis gaudent, quibus ad virtutum studia ducantur. Quapropter carissimi, senectus mea non modo languida circa vos & circa fratres meos esse debuit, quos exhortari debui cùm præessem, neque iners, verùm nec otiosa in ipso otio, sed operosa & semper agens aliquid, & moliens tale, quo & vita formetur præsentium, & exemplum præbeatur futurorum. Ne Sacramentum salis, olim in ore puerulus quod accepi, euacuetur C in senectute, vel in senio. Fac ergo quod nec tanta præditus sim sanctitate, nec tanto conditus sapientiæ sale, nec tanta eruditus disciplina litterarum, vt sit senectus mea in misericordia vberi, nec tanta inlustratus virtutum claritate, quo dignus videar talibus, & de talibus scribere, vestri tamen est meriti & gratiæ obediendo immeritus quod præsumo. Quod si me quisquam adeo vltra præfocare voluerit, id ne audeam inloquens, ac si D omnium vitiorum illuuione respersus, conspiciat leprosum primum in hoc opere occurrentem, in quo & cum quo me sanandum confido. Intueatur omnium morborum genera, & solius Domini voluntatem mecum salutis causam imploret. Audiat ergo Dominum imperantem, si mutum me credit, in Euangelio,
Marc. 7. 34. effeta, quod est, Adapetire. Et quia de saliua oris eius olim infans gustaui, verùm loqui iam senex rogatus à vobis non erubesco. Prorsus quia digitos eius meis in auribus intus sentio, idcirco quæ audio mihimet, & meis tacere non debeo. E Vnde etsi ipse benignissimus Iesus mihi præciperet ne loquerer, satis me illi inuitarent, ne tacerem, qui quantò magis eis præcipiebat, tantò plus prædicabant, & eo amplius admirabantur dicen-
Marc. 7. 37. tes: *Benè omnia fecit, quia surdos fecit audire, & mutos loqui.* Hinc quæso nemo mihi molestus sit, nemo me reprehendat si loquar; ne fortè videatur Christi operibus ingratus, qui bono suo, & surdis Cap. VII. præstat audire Sacramenta vitæ, & mutis loqui, quo possint narrare magnalia Dei. De cætero precor Lectorem meum, ne processus sermonis vix sufficiens sensibus Scripturarum, fastidiosa censeatur prolixitas, quando non oratio nostra verbis, sed sensibus dilatatur. Licet enim plerisque legentium plus placeat sterilis breuitas interdum, quàm vtilis explanationum prolixitas; tamen locupletior sensus iure studiosis plus præstat, quàm commentum breuitatis. Vbi nos nec Tropologias secuti sumus Euangelij in explanatione, nec mysticas sententiarum intelligentias, sed solummodo simplicem sensum dictionum in breui, prout oportuit, explicauimus. Idcirco habeant fastidiosi regulas veritatis ex commento, quas in Euangelio prius dictauit auctoritas priorum Patrum, & efficacia mentis ne prolixiora fastidiant. Studiosiores verò, quæso, dignentur nostra legere, quibus satisfacere volui requirentibus ampliora. Quod si nec ista, nec illa placuerint quibuslibet ignauia pressis, legant quæ sibi dormitu, somnique silentio fingunt; aut si secus delectantur, siliquas porcorum sæcularium litterarum adhuc pueri, vel cortices rodant. Nobis tamen quos diuinus spiritus instituit, prætermittendum non fuit, ne loqueremur vobis amantibus, quidquid ex Doctoribus sanctis confectum; prodesse credidi, & diligentioribus placere non dubitaui.

EXPOSITIONIS IN MATTHAEVM,

LIBER QVINTVS.

In illo tempore, *descendens Iesus de monte, Ecce leprosus veniens adorauit eum.*] Quia de monte Domino descendente, leprosus prior occurrit, festinandum nobis, vt & nos cum ipso perueniamus; quia & in illo fuimus, dum per eum genus humanum & cura salutis nostræ designatur. Veruntamen hinc prudens lector intelligat, & in aliis quibuslibet sancti Euangelij locis allegoriarum, Cap. VIII. Mat. 8. 2.

CAP. VIII. figuras de veritate rei gestæ nihil ad fidem minuere. Quia in his dispensatione diuina ita sunt omnia procurata, vt & fides nascatur ex miraculo, & doctrina fidei ex ipso eodemque opere ad institutionem morum proficiat in mysterio. Quapropter vbique loca, tempus, & ordo, atque omnis circumstantia historiæ consideranda est, vt & veritas rei gestæ pateat ad fidem, & spiritualis intelligentia reniteat ad doctrinam. Hinc est sanè, quòd in monte excelsius spirituales discipulos spiritalia quasi ad cœlestia subiectos, docet. Deorsum verò descendenti prior leprosus occurrit. In quo nimirum leproso allegoricè humanum genus, vt dixi, designatur, quia vniuersos lepra maculosæ vitæ respserserat; atque ideo ad Paradisi castra commeandi nulli regressus erat. Diuinarum autem Scripturarum allegoriæ vsitatissimè duobus principaliter formantur modis, rebus videlicet, atque verbis. Aliter tamen rebus, aliter verbis. Sed verbis quæ fit, prouerbialis appellatur, & quatuor cognoscitur modis. Aut per translationem scilicet verborum, vt est,
Luc. 3. 21. *Apertum est cœlum & descendit Spiritus sanctus*, Et illud, *Exiui à patre, & veni in mundum*. Ioã. 16. 28. Quæ ad insinuandas Metaphoricè rerum causas ex humanis motibus transferuntur ad Deum, aut secundum imagines Parabolarum, sicut est, *Homo quidam descendebat ab Hierusalem in Hiericho, & incidit in latrones*, & parabolæ vi- Luc. 10. 30 neæ, agricolarumque eius narratio. Ex Mat. 21. 33 quibus profectò non res gesta exigitur, sed personarum ac negotiorum transformatio ad aliud refertur. Aut certè comparatiuè per similium rerum collationes: & si vix in aliquo differatur; nisi quod non narratio, sicut in superioribus contexitur, sed causarum tantummodo cooperatur effectus. Aut tantummodo prouerbialiter, sicut est, *Ne mittatis margaritas vestras ante porcos*. Mat. 7. 6. Porrò allegoria rerum illa de qua diximus, semper ita mysticè figuratur, vt de rebus gestis nihil subtrahere iure credatur, quia non rerum factarum typica auferunt veritatem, sicuti præsens locus probat, cùm leprosus Domino descendente de monte curatus ilicò perhibetur. Designans humanum genus, Domino de cœlestibus descendente lepra peccati mundatum. Nec inconuenienter per vnum multitudo credentium significatur; cùm in solo vno hominis nomine, vniuersitas

A humani generis à Doctoribus comprehenditur. Nam cùm dicitur homo, quid- CAP. VIII. quid ex nostra humanitate procreatum est, etiam ex vsu sæcularium intelligitur disciplinarum. Et ideò apertissimè per vnum lepræ maculis respersum, vnitas credentium ostenditur peccatorum maculis coinquinatorum, & immunditiarum squaloribus abiectorum. Propter quod nemo de suis glorietur meritis, quia omnes eramus iræ filij, & à cœlestibus ex- B clusi consortiis. Quod nimirum genus, cùm descendisset, mox occurrisse in vno præmonstratur. Alioquin nisi descenderet ille per incarnationem habitu inuentus vt homo, iste non ascenderet à Paradisi gaudiis expulsus leprosus vt homo. Ergo simul omnes cum isto mysticè occurrimus, simul omnes cum isto dicamus corde, *Domine si vis potes me mundare*, Omnes quidem immundi, tamen fide accedentes, voluntatem, de cuius potentia non dubitamus, rogemus. Errantò pro- C pinquius, quantò fidelius. Quid ergo in omnibus disciplinis tã efficax negotium quàm voluntas Dei? Porrò voluntas Dei causa est, & origo, atque existentia omnium rerum, quia cuncta voluntate Dei creantur ex nihilo, & de informitate sua producuntur ad formam. Hinc sanè peccati contagione malè deformibus, prudẽtissimè hîc aperuit causam originis atque existentiæ, dum vniuersa Christus quæ voluit, fecit, & solummodo voluisse fecisse est. Quandoquidem vnitas credentiũ D in isto præmonstrabatur, iustissimum erat vt ex doctrina ipsius causa omnium voluntas Dei cum fide deprecaretur. Quoniam non est fides cũcta creasse credere, nisi credamus etiã ea ipsa voluntate, qua conditi sumus, rursus ad formam æternæ felicitatis in melius posse reparari. Quam argumenti materiam olim nemo Philosophorum inuenit, sed ipse illam docuit qui creauit. Vnde dicat fidelis quisque, *Domine si vis*, requirens causam suæ originis, nihil hæsitans de pro- E uentu, eo quod vult omnes homines saluos fieri, *Potes me mundare*, & ad formam salutis restituere. Nec dubium ob hoc, secundum historiæ veritatẽ, Domino descẽdente, hunc primum lepra perfusum occurrisse: quia curã suscipiens beatus Matthæus, & Apostolatum de peccatoribus, instituit eos, & formam doctrinæ imprimit, quos exules à ciuitate Sion, cuius fundamenta in montibus sanctis, lepra immunditiarum peregrinantes fecerat.

CAP. VIII.

Et benè à primordio curationis nō alium A vna cum turbis, quàm leprosum, occurrisse commemorat, fide probum, confessione deuotum, doctrina cœlesti præditum, qui profectò rogat, *Domine si vis potes me mundare*, docens prudenter causam & efficientiam omnium rerum, voluntatem Dei. Quam disciplinam nec Plato Philosophus aliud prædicans attigerat. Confitetur ergo potentiam Christi, & implorat voluntatem; quoniam quanta eius voluntas est, tanta & potentia, imò ipsa B voluntas potentia est. Idcirco religiosè obsecrat satis, vt à quo est de nihilo, inde reformetur rursus ad pristinam naturę suę formam de informitate peccati. *Tunc Iesus extendens manum, tetigit eum, dicens, volo.* Extendit verò manum, quoniam ille longè recesserat. Et nisi prius misereretur vt extenderet manum, hic nunquam redire ac sanari posset. Pro quo Propheta gemens aiebat, *Vt quid, Domine, auertisti manum tuam, & dexteram tuam de medio sinu tuo in finem?* Quæ nimirum manus nisi ex- C tenta esset, quia in extremis demersi eramus, nunquam nos tangenda curaret. De cuius nimirum potentia rursus alibi conquerendo, nunquid abbreuiata, seu paruula facta est manus tua, ne possis saluare? Quæ vtique si breuis esset ad misericordiam, vel paruula ad potentiam, nunquā ad ima mersos leuaret tantis delictorum pōderibus prægrauatos. Sed quia iam extensus venit Christus, scilicet patris dextera carne indutus ad misericordiam, rectè extendisse manum ac tetigisse dicitur. D Alioquin quid necesse erat iuxta litterā, vt manum extenderet, & tangeret leprosum, qui solo sermone vt creauit, imò voluntate, restaurat vniuersa: nisi quia fecit in vno efficacissimè, quod simul in genere se facturum, multis Prophetarum eloquiis olim repromiserat? Propterea extēdisse manum iure dicitur, ac tetigisse, quia si non maculas nostras ille incarnatus tangendo emundasset, adhuc sub lepra peccati essemus, necdum delictorum contagione expiati. Propter quod manum ex- E tendit, quamuis profundissimè vt dimersos apprehenderet: tetigit verò per incarnationem mysterij male saucios, vt sanaret. Cæterùm iuxta litteram vt se Dominum lepræ ac legis ostenderet, cùm lex prohibeat à sacerdotibus eam tangi, ideo tetigisse creditur, quoniam lepra illa legis non poterat eum sordidare. Erat enim vmbra, licet vitium carnis. Tamen benè à Sacerdotibus Iudæorum leprosus non

Psal. 73. 12

Esa. 50. 2.

tangebatur; quia illi maculari poterant, nec sanare quempiam. Sed erat vnus mediator Deus & homo, promulgator legis, cui fas erat & per humanitatem tangere, & per diuinitatem imperare: cuius nequiret coinquinari munditia, sicut nec sanitas infirmari. Et ideo quia Dominus legis erat, remouet ex auctoritate lepram, & fugat ex imperio, sicuti luce fugantur tenebræ. Vnde puto manum illam leprā non tetigisse, sed vt tenebras à facie lucis, ita lepram à facie manus continuò dispersisse. Quoniam nec lepram peccati tetigisse fas est credere, verùm sola incarnatione sua & verbi potētia omnia peremisse. Qua de causa verbo curatur, quod manu tangitur. Hinc quoque post tactū imperat, *mundare*, vt & diuinitas in verbo imperij, & humanitas in tactu carnis intelligatur; quia neque diuinitas sine carne, neque humanitas sine diuinitate quippiam in hoc mysterio gessit. *Continuò* (inquit) *mundatus est.* Continuò ergo mundatur, quia semper voluntatem Dei & imperium effectus consequitur. Quem sanè locum etsi iuxta Tropologiam lector voluerit discutere, præstabit non modicam moralitatis doctrinam. Quia profectò semper Tropologiæ species in scripturis sacris gemina est, scilicet aut mystica, aut nuda & simplex. Sed mystica, quæ de rebus gestis ad ædificationem morum trahitur: ita vt per hunc leprosum vniuscuiusque anima humana curata intelligatur. Nuda verò, dum Scriptura sacra simpliciter mores erudit, vti est, *Qui habet duas tunicas, det non habenti, & qui habet escas similiter faciat.* Ergo cuiusque anima quotidie, quamuis peccatrix à Domino curatur, si supplex ac deuota illum adorans, vbique confiteatur ex fide dicens, *Domine si vis, potes me mundare.* Corde enim creditur ad iustitiam. Vnde necesse est fidissimè deposcat, nihil ex potentia dubitans. Et si per fidem quæ per dilectionem est, orauerit, erit præsto indubitanter voluntas diuina ad salutem, efficax ad imperiū, potens ad effectum. Vnde mox leproso supplicāti dicitur, *Volo.* Quia dum anima sic inchoat credendo exorare, iam incipit curari à lepra sua ex manu Saluatoris. Ipse enim quotidie descendens inspicit & tangit peccata nostra, dum se ad misericordiam inclinat vt releuet infirmitates nostras. Nam ægroti prius ad montana, videlicet ad cœlestia, per contemplationem ascendere nequimus: sed solus Moyses, & pauci seniores cum eo ex om-

Luc. 3. 11.

Cap. VIII.

nibus eliguntur; nec non & soli discipuli ad sublimia ducuntur. Deorsū verò plebs inualida & leprosus adorans, non volentes theoriam sectari, eo quod multis præpediuntur laqueis, curantur. Ad quos itaque Dominus frequenter se inclinans, tangit manu clementiæ suæ, & verbo imperat maiestatis. Ex quo liquet manum Domini non lepram, sed mundum leprosi tetigisse corpus, sicuti & nos quotiens tangere disponit aspectu misericordiæ, mox scelera fugantur, & munda restituitur anima. Quia profectò vbi salus agere dignatur, nulla infirmitas esse potest; vbi lux, nulla obfuscatio peccati; vbi vita, nulla irruptio mortis; vbi potestas, nulla difficultas sanandi. Idcirco hic magister supplicandi egregius, de voluntate Domini non quasi pietatis incredulus dubitat, sed quasi immanitate suorum scelerum conscius non præsumit. Immo quod possit eum abluere si velit, vt in Domino potestatis auctoritatem, ita in isto constantiam fidei declaratā laudamus. Quoniam integra & vera fides tanti esse iure debet pro munere, quanti est & potentia misericordiæ creatoris in operatione. Alioquin fides quæ infirmatur ipsa prius sananda, & sic demum sanitas corporis aut animæ efficacius per eam est impetranda.

Act. 15. 9. De qua sanè fide Apostolus, *Fide*, inquit, *purgans corda eorum*. Quod si fide purgantur corda credentium, cogitanda est virtus fidei; Quia *qui dubitat, similis est*, vt ait Apostolus, *fluctui maris*. (Iac. 1. 6.) Integra verò fides in dilectione, constans in perseuerantia, patiens in dilatione, humilis in confessione, fortis in fiducia, deuota in supplicatione, prouida in petitionis consilio, profectò vbique audiat Dominum dicentem, *Volo*. Ob quod mirabile, verborum consequentia coniungatur. Nam illi præmiserat, *Domine si vis*, & Saluator, *Volo*. Ille, *potes me mundare*, & Dominus verbo potentiæ suæ imperat, *Mundare*. Quidquid enim vera peccatoris confessio in fide tenuit, hoc totum pietas & potentia mox indulgendo exhibuit. Et ne de immanitate scelerum suorum aliquis diffideret, hic ipse qui curatur, ab alio Euangelista plenus lepra describitur. Omnes enim peccauerunt & egent gloria Dei. Quia sicut potestas Dei iure vbique creditur: ita & voluntas eius necesse est credatur. Vult enim omnes homines saluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire. Agnitio quippe veritatis, est Patris ac Filij sicut vna deitas, ita & voluntas; & quæ

A voluntas vtrique ipsa & potestas: quapropter non minus eum potentem, quàm volentem credere fas est. Vnde scriptum est, *Omnia quæcunque voluit Dominus fecit in cælo & in terra*. (Psal. 134. 6.) Propterea ergo hic egregius voluntatem requirit, de potestate nihil dubitans, de pietate præsumens. Cui dixit Iesus, *Vide nemini dixeris*. Cur ergo præcipitur nemini dicere, quod omnibus volebat manifestum esse, nisi quia factus est ipse nobis via à Deo, vt doceat quod non sint vulganda mox nostræ virtutis o- B pera, sed ob custodiam humilitatis interdum silentio tangenda, vt non solùm à mercede nos abstineamus muneris, verumetiam gratiæ ac laudis. Nequaquam igitur celandum quod pro salute omniū gessit; sed in vno eodemque opere docete volens quid nobis agendum sit; & in nostris etiam quàm cauti esse debeamus, insinuat ne vnde sublimamur ad culmen, inde corruamus grauius ad crimen. Hinc est sanè quod Marcus ait, mox eum cœpisse prædicare & diffamare sermonem, C ita vt iam non posset Iesus manifestè in ciuitatem introire. Profectò quia diuina pandenda sunt opera, & quæ in nobis geruntur, ne prolabamur, interdum tegenda. Nobis quidem præcipitur in illo vt nemini dicamus; ille verò absoluitur, vt absque culpa in laude Saluatoris etiam sacerdoti mundatum se exhibeat. *Sed vade*, inquit, *ostende te sacerdoti*. Alioquin quomodo nemini diceret, qui & pro sua e- D mundatione sacerdoti in templo publicè munus offert, nisi fortè vbique ad gloriam & laudem Dei nostra pandenda sunt, & quæ in nobis à Deo geruntur opera; nemini vero pro nostra laude & fauoris gratia, exhibenda. vel certè, sufficit ipsa virtutum ostensio ad exhortationem operis: ita vt superfluum sit verbis edicere, quod omnibus ad imitationem fas est conspicere: neque de se laudem quærere, sed imitabilem se plurimis exhibere. E *Vade*, inquit, *ostende te sacerdoti, & offer munus quod præcepit Moyses in testimonium illis*. Non quod Dominus iam de illo Mosaïco satis curaret præcepto, quod mox abolendum esset; sed vt omnibus qui ad fidem veniunt & sanantur, ne ingrati essent, formam daret offerendi summo Pontifici Christo, cuius ipse sacerdos figuram gerebat, gratiarum quotidie hostias, & munera debitæ laudis. Quæ nimirum legis sacrificia spiritaliter pro nostra emundatione offerenda sunt; quoniam præcepta erant significandæ vitæ, promittentiæ

CAP. VIII. Christum pro nostra emundatione in cat-ne passurum. Hæc sunt quippe illa redemptionis nostræ sacrificia, sine quibus Deo placere nequimus. Et ideo iugiter etiam respersi sanguine Christi per Baptismum, ista fide pro nobis offerre debemus. Veruntamen ad sacerdotem ire præcepit, vt & Sacerdos eum intelligeret, non legis ordine, sed gratia sancti Euangelij supra legem esse curatum. Hinc est ergo quod sequitur, *Et offer munus quod præcepit Moyses in testimonium illis*. In testimonium quippe offertur munus vt credant. Et si credere B noluerint Iudæorum Pontifices, pateat, quem legis duritia à lepra sua mundare nequiuerat, Christi gratia sanus & incolumis effectus. Nam & illud ipsum munus, quia vmbra erat, illum venisse typicè præmonstrabat, qui sanguine suo vniuersum genus respersum à lepra immunditiæ suæ clementer liberaret. Omnia namque miracula Saluatoris per carnem, testimonium erant diuinitatis, quod esset idem C Deus & homo Christus Iesus. Et ideo dicebat, *Si mihi non vultis credere, saltem operibus credite*. Conuincuntur sacerdotes & scribæ testimonio legis & prophetarũ; quia testificatus est à lege & Prophetis. Conuincũtur etiã ab eisdem operibus, quæ nõ minus supra legẽ quã & supra hominis virtutẽ esse probãtur. Qua de causa satis prouidè mittitur ad sacerdotẽ; vt & ipse à sua impietatis lepra discedat, habens testimonium à lege, illam nunquam talia potuisse D testimonium ab ipsa legis typica sanctione: testimonium ab ipso curationis opere, & verbo imperij, saltem vt recognosceret illum, qui olim verbo cuncta crearat. Non quidem, velut aliqui suspicantur, illud Moysaicum videtur approbasse sacrificiũ, quod nec Christi Ecclesia credidit deinceps offerendum: sed solùm ob testimonium, præsertim cùm necdum cœperat illud sanctum sanctorum, corpus eius videlicet offerri sacrificium, quia necdum in passione seipsum redemptionis nostrę holocaustum obtulerat. Propterea nempè necdum oportebat auferri significantia legis sacrificia, donec illud quod significa- E batur ostensum & confirmatum esset ex impletione operis; vt tum quod tegebatur vberius fide credentium, passionis figuris iam repudiatis, Christi sacrificium amplecteretur.

Ioan. 10. 38

Mat. 8. 5. Luc. 7. 1. CVM *autem introisset Capharnaum accessit ad eum Centurio, rogans eum & dicens*.] De quo sanè loco Lucas, & præsens Euangelista multum dissentire videntur; dum Lucas dicat, quod miserit ad eum prius seniores Iudæorum, petens vt veniret ad eum, & saluaret seruum eius: qui cùm venissent, rogabant eum sollicitè, dicentes quia dignus est, vt hoc illi præstes: diligit enim gentem nostram, & synagogam ipse nobis ædificauit. Iesus autem ibat cum eis, & cùm iam non longè esset à domo, misit ad eum rursus Centurio amicos, dicens: Domine noli vexare, non enim dignus sum, vt sub tectum meum intres. Propter quod & meipsum non sum dignus arbitratus vt venirem ad te, & cætera. Porro hoc loco, quod ipse accesserit ad eum, dictum est; cùm nec se dignum venire iuxta Lucam testatur. Sed ibi veritatẽ historiæ ille prosequens; Matthæus verò hoc secundum vsitatissimam loquendi consuetudinem asseruit. Nam & Lucas quasi per recordationem alicubi longè post, de leproso, quæ hic mox cùm de monte, in veritate facta interseruntur, edidit; de Centurione verò, cùm impleset, inquit, omnia verba sua in auribus plebis, intrauit Capharnaum. Vt sit sensus, quod non antè intrauerit, quàm finiret ea. Tamen non exprimens sensum, post quantum temporis sermone expleto illuc intrauerit. Eo itaque modo & ex hoc non dissentiunt. Volens vnus edicere, quid secundum historiæ veritatem; alter verò, quod maius est, quid secundum fidem sentire debeamus. Præsertim cùm peruentionem, cuius adipiscendi causa aliquem adimus, plerunque dicimus factam, licet ad quem peruenit non videat ille qui audierat, cùm per amicum peruenerit, cuius sæpè in talibus fauor est necessarius. Vnde vulgò mos obtinuit, vt per intentores eos appellemus per quos potentium animos licet inaccessibiles personatum interpositione, quasi ambitionis arte, pertingimus. Quanto magis hunc per amicos accessisse rectè dicitur, qui plus omnibus accesserat per fidem; iuxta quod scriptum est, *Accedite ad eum, & illuminamini*. Psal. 33. 5. Proinde, quia fidem Centurionis, qua verè ad Deum quisque accedit, ita ipse laudauit vt diceret, *Non inueni tantam fidem in Israel*, Mat. 8. 10. Euangelista potius accessisse ad Christum dicere voluit, quàm illos per quos verba sua miserat. Hoc quippe Lucas intelligens historicam veritatem contexuit, vt ad fidem te reduceret, quemadmodum alius dixerit accessisse, qui omninò mentiri non potuit. Sic enim & mulier illa, quæ sanguinis fluxum patiebatur, Luc. 8. 43. magis, licet fimbriam tangeret, Domi-

Cap. VIII.

A rum tetigisse dicitur, quàm turba. Propter quod nec mirum si magis accessisse hic creditur, qui & per fidem plurimum, & postea cùm peruenisset ad domum, omni deuotione supplex occurrit, & mente totus accessit. Eo igitur magis accessit, quo magis credidit. Et quidquid humilitatis ac deuotionis prudentissimè mandauit, sine dubio, licet alterius ex officio, totus non minus sententia obsecrationis, quàm fide religionis accessit, dicens ita,
B *Domine puer meus iacet paralyticus in domo, & malè torquetur.* Multi in illo tempore pro diuersis rogabant infirmitatibus, alius pro se, alius pro filio aut filia, alius pro alio aliquo, nullus tamen legitur pro seruo, nisi solus iste, tam suppliciter exorasse. Audiant ergo nostri, qui aliquando nũ solùm pro suis non rogant seruis, ne malè torqueantur; sed ipsi crudeles fiunt ac pessimi tortores, ita vt interdum grauius videatur sub manu eorum seruire, quàm sub manu paganorum. Didicerat enim
C iam iste doctrinam Apostoli, *Serui subditi in omni timore Dominis, & obedite non ad oculum seruientes, scientes quoniam vnum Dominum in cœlis habetis.* Sciebat ergo hunc cõmunem Dominum esse Iesum Christum; & ideo plenus fide ac caritate, deuotus pro conseruo rogat. Nec sanè illum ad eũ attulit, quia credebat perfectè ipsum vbique præsentem omnia posse. Sed neque illuc eum venire rogat, quem nusquam deesse credidit maiestate, quamuis eum carne localiter vidisset conuersantem.
D Inde nimirum magna est eius fides, & excellit omnium fidem, qui tunc temporis erant in Israël. Nec tamen nuda vel mortua, sed fides quæ per dilectionem circa Deum & proximum fortiter operabatur, augens sibi præmium de cura conserui. Manifestè namque nouerat Christi potentiam, quod nec loco concluditur, nec fine terminatur, sed vbique pollet. Idcirco sicut nec venire illum necesse ad eum credidit, ita nec deferre famulum ex domo ad eum putauit. *Sed dic,*
E inquit, *verbo, & sanabitur puer meus.* Quo mox reuera verbo sanabitur, quia verbo Domini cœli firmati sunt. Et mira doctrina Centurionis. Fateor planè, ab ineunte ætate, quoscunque legere potui Philosophos, sicut nec Christus tantam fidem in Israel, ita nec ego tantam in eis sapientiam inuenire potui. Et quod illi ex omni fabrica mundi nequiuerant intelligere, hoc iste in vno paruo corpusculo rotum deprehendit, & diuinitatis plenitudinem in eo inhabitantem præsensit. Accesserat nimirum ad eum Verbum, per quod Deus Pater cuncta creauerat; non prolatiuum quidem, sed consubstantiale & coæternum. Idcirco rogat, *Dic verbo:* quia profectò cooperator Patri Filius, & sicut per eum Pater omnia vel dicit, vel facit; ita ipse cum eo per se operatur & iubet. Quod hic rectè intelligens, *Dic,* inquit, *verbo*, ex tua scilicet consubstantialitate, quia Verbum & Sapientia es Dei Patris: Sapientia autem sanitas est orbis terrarũ. Et mox profectò sanabitur puer meus. Efficacia enim verbi pertingit ad omnia, & ideo noli vexare corpus, quod verum esse confiteor. Neque enim te passionibus & labore carnis fatigari exopto, quas te pro nobis suscepisse penitus non ignoro; sed maiestate operari, videlicet verbi potentia. Quia in vna eademque persona fides mea mihi Deum & hominem prædicat. Nec ideo, sicut quidam hæreticorum, duas personas docet, sed *dic*, inquit, *verbo*, scilicet Maiestate sua, & sanabitur puer meus. Cui Dominus, *Ego*, inquit, *veniam, & curabo eum.* Mirum ergo. Ecce offertur ei, quod ipse non exigit. Cuidam autem regulo poscenti vt descẽderet, priusquam moreretur filius eius, omninò denegatur. Nunquid ergo personarum acceptor est Deus, præsertim cùm ille regulus, hic Centurio fuisse legatur? Absit. Alioquin honoratius erat ire ad domum reguli, & poscenti tribuere, quàm ad domum Centurionis, & recusanti offerre. Sed fides in causa est. Ille vt erudiatur, qui credidit eum non posse absentem curare, cùm esset vbique totus, & præsentem adesse filio; iste verò vt exerceatur ad ampliora, & nobis innotescat quantis præmineret virtutibus, ad quem Dominus libenter ire gauderet. Discant igitur ex hoc loco imitatores Christi altiora sæculi contemnere, & humilia sectari; cùm Dominus ad filium reguli ire distulerit, & ad seruum Centurionis mox venire consenserit, vt & iste probetur, & nostra ex eo superbia reprimatur, *Domine,* inquit, *non sum dignus vt intres sub tectum meum.* Sic nimirum omnis se humiliat, qui diuinitatem Christi præsentem ferre non valet. Hinc Moyses ex colloquio Dei, etsi per ænigma loquatur, *Non sum,* inquit, *Domine eloquens seu dignus ab heri & nudius tertius, ex quo cœpisti loqui cum seruo tuo.* Hinc Abraham, se terram ac cinerem coram Domino fatetur. Sed & Iob post visionem, in fauilla & cinere promittit se per-

1.Pet.2.18 Ephes.6.6 Coloss.4.1. Exod.4.10. Gen.18.27 Iob.42.6.

CAP. VIII. agère pœnitentiam. Cuius & ipse Petrus miraculo permotus, exclamat in captura piscium, *Exi à me Domine, quia homo peccator sum.* Tamen hic non à se Dominum repellit, sed fatetur quod non sit dignus vt intret sub tectum eius, & verbi maiestatem in eo plenissimè confitetur. Implorat enim absentem, vt præsentem se insinuet, cuius indeficiens præsentia vbique adest, & potentia omnia complet. Tum denique altiora promouens, licet occultè, de suo exemplo manifestiora docet, quod Angelorum obsequio etiam humana curantur. *Nam & ego homo sum*, inquit, *sub potestate constitutus, habens sub me milites; & dico huic vade, & vadit, & alio veni, & venit; & seruo meo fac hoc, & facit.* Mira prudentia Centurionis, qui sub vno momento tanta persequutus est Maiestatis arcana, quando & visibilia atque inuisibilia Christo subiecta esse ostēdit, per quem omnia constant & Angelorum administrari officio. Vnde idem Dominus Rex exercituum in scripturis sacris quantoties prædicatur. Non enim ad humilitatem suam insinuandam, vt quidam volunt, ista Centurio indidit, quod homo esset sub potestate constitutus, quasi exinde magis peccator intelligatur; sed vt perfectus orator, aut Philosophus, inducit exemplum, quo animum piissimi Iudicis ex officij sui qualitate moueat ad effectum, & credentibus demum fidem exhibeat suæ deuotionis. Hoc quippe ipsa coniunctio probat, dum dicit, *Nam & ego*, sententiam connectens aut ordinans. Acsi patenter dicat, Domine non sum dignus vt intres sub tectum meum, sed tantùm, cùm sis Rex æternus sub nullius imperans potestate, tantùm dic verbo, & sanabitur puer meus. Nam & ego, licet sub potestate alterius, (forte Ducis, aut Regis) prælatus in ministerio honoris, habeo sub me milites, & dico huic vade, & tamen vadit, ac cætera, quantò magis tu non sub aliquo habens exercitum Angelorum, & eorum obsequio quàm potenter cuncta disponis? Prius namque verbo cuncta potes, deinde magnorum militum officio potestatiue possides: in altero quidem Maiestatis habens imperium, in altero verò dignitatis obsequium. Quod si ego sub potestate alterius tanta queo sine labore per subiectos, quantò magis tu vtique per eximios apparitores, qui verbo simul omnia potes? Facit enim hic noster Philosophus inductionem comparationis à minore ad maiorem. Idcirco infit, Si ego sub potestate

Luc. 5. 8.

A alterius tāta valeo, ostēdēs quod Christus iuxta diuinitatē, sub nullius sit potestate, & tamen præsit exercitibus etiam iuxta humanitatem. Vnde & Rex Sabbaoth, hoc est, exercituum, vocatur. Nam omnis, vt aiūt, argumentatio duobus fit modis; aut per inductionem, aut per ratiocinationem. Sed inductio ab aliquibus sæculi sapientibus sensim per exemplum B studet, vt hic noster orator, animum iudicis permouere ad effectum. Hinc certè, de re non dubia ipse nobis faciens argumentum, immò per eum Spiritus diuinus, à quo illustrabatur, ad credendū id quod adhuc dubium erat, planius inducitur. Simili quoque modo exaggerat paulò superius exordium narrandi ad Dominum, tam per se, quàm etiam per internuncios, more Rhetorum. Primùm enim narrat beneficia & humanitates, quod ædificauerit synagogam Iudæis, & dilexerit gentem illam, quam nouerat Dominum dilexisse. Deinde suppliciter eum Dominum C vocans, dicit, *Puer meus iacet in domo*, & non qualitercunque, *sed paralyticus*, ac deinceps, *& malè*, inquit, *torquetur.* Quod solùm sufficeret ad pœnā, si torqueretur; tamen addidit, *malè*, ad comparationem eorum, qui aliquando torquentur vt corrigantur, aut probentur. Hic autem malè torquetur propter infelicitatem peccati, non vt emendetur quidem, sed vt iam malè puniatur. Et hoc dicto silet cœlestis orator; acsi patenter diceret; tibi quidem aperui vulnera, tu medicus es, nosti meD lius implere officium & præstare salutem, ob quam venisti, quia salus mundi crederis. Nihilominus ergo mirandum in eo quod ait, *Habeo sub me milites, & dico huic vade, & vadit, & alio veni, & venit; & seruo meo fac hoc, & facit.* Puto enim quod omnia cœlestia rimatus erat, qui & diuinitatem in homine deprehendit, & officia cœlestis militiæ plenissimè intellexit, & seruorum ab his, vt æstimo, secreuit famulatum. Nam ille internus arbiter, alio interdum dicit Angelorum, vade, dum ad E nos eos quàm sæpè mittit. Quia ad hoc in ministerio sunt positi illi superni Spiritus, propter illos, qui hæreditatem accepturi sunt salutis; vt nostræ vitæ negotia quotidie disponant, & singulorum opera renuncient Creatori. Alio verò, veni, & venit. Quia & eos quos mittit, & illos quos indefessos intus ad laudem sui tenet, omnes ad se venire iubet. Non quod ab eo vnquam exeant, scilicet ab illa æternæ visionis dulcedine, dum CAP. VIII.

Cap. VIII. ad nos veniunt: sed hoc est illis ire, quandoque creaturarum, & nostram intendere causam. Venire verò in contemplationem illius immensæ Maiestatis semper propensiùs aspicere. Vnde rectè dicitur, *In quem desiderant Angeli prospicere.* Eo namque desiderio, quo magis desiderant, magis ad eum venire creduntur; quia immensus est & summa beatitudo, quem aspiciunt. Cæterùm quod ait, *Et seruo meo fac hoc, & facit*, Videtur ab his dæmonum seruitia prudenter secreuisse, quos & seruos appellat, & ab eo sicut nec redire, ita nec venire, suo exemplo vnquam designat. Nimirum, quia semper se suasque nequitiarum fraudes intendere, non ex diuino iussu, sed pro sua pellecti superbia, non omittunt. Quia sicut eorum est ire, nec aliquando ab his desinere, ita potestate Domini agente, qui eorum benè vtitur malis, velint nolint, explent omnia quæ sibi sunt imperata. Nam & in antiquo populo Romano, quos libertas generis nobilitabat, nullus eorum quos iudiciaria damnabat sententia, quempiam torquebat cruciatibus; sed seruilis conditio illos pœnis afficiebat; quantò magis in electorum Angelorum ordinibus, quodammodo nullus exactor pœnarum iure creditur? Sed tortores illi nimirum intelliguntur, quos & potestas premit vt obediant imperatis, & conditio peccati vitiat, vt in malo ministri pœnarum sint, qui nunquã aliud queant, quamuis malè velint, nisi quod diuina æquitas decreuerit. Vnde & in hoc eodem Euangelio iure tortores appellantur. Quod prudenter iste intelligens, suppliciter suggerit Dominum per Angelorum obsequia omnia implere posse. Quorum officio corporis infirmitas, vel contrariæ potestates, quibus fortasse iste torquebatur, quia illi maligni nihil ampli⁹ possunt quàm quod iubetur, procul ab homine pellerentur, maximè ille cum solo posset curare verbo. Multa siquidem hic, fide, quamuis adhuc gentilis, intelligere potuit de diuinis, & prudenter dicere de arcanis. Idcirco sequitur, *Audiens Iesus miratus est.* Quid ergo miratus est? Nunquid fidem, quam aut ipse ante non dederat, aut eum tantæ fidei prius fore non præsciebat? Non vtique; sed fidem laudat & approbat, quam ipse dederat, & miratur, vt nos admirantes faciat. Sic quoque & ad Abraham dicitur, *Nunc cognoui quod timeas Deum*, id est, cognoscere faciam. Qui nimirum loquendi modus in scripturis sacris vsitatissimus est. Sed tamen, sicuti perfectus timor in Abraham diuinitus in tanto fidei opere approbatur, ita in hoc Centurione quasi in primitiis gentium, fides perfecta ex Domini admiratione ostenditur. Ergo in mundo nihil in conspectu eius mirabile, & tantùm vnius admiratur fidem. Ideoque sequentibus ait; *Amen dico vobis, non inueni tantam fidem in Israel.* Non de omnibus prioribus Patribus & Sanctis hoc dictum putamus, sed de solis eiusdem temporis loquitur hominibus, quibus ideo istius antefertur fides, quia eos, licet lex aut Prophetæ, tamen longa eruditione perduxerant ad fidem; hunc verò, nullo docente alio, pater solus per Spiritum sanctum pleniùs instituit. Non enim caro & sanguis eum ista perdocuit, sed pater Christi cœlitus reserauit. Vnde per eum, nec immeritò, fides gentium collaudatur. Nam in priori leproso vniuersitas designatur, quos lepra peccati originalis respserat, in isto verò Centurione sola gentilitas aggregatur. Cuius nimirum fides, vltra Iudæorum, multis in locis, propter Christi gratiam, prædicatur, quia gentes mox gratia prædicationis & signorum percepta plenissimè crediderunt; *Israël autem*, inquit, *me non cognouit, & populus ille me non intellexit.* Non quod in Israël saluato tunc fides aliqua non fuerit, sed in isto plurima & præcipua, quasi in omnibus gentibus, approbatur. Ostendit denique in illo electos per gratiam ex gentibus, propterea fides eius Israëli cum pomorum fructibus præponitur. Fructus autem fidei fuit charitas qua Deum & proximum dilexit; prudentia & intellectus, quibus in homine diuinitatem deprehendit; humilitas fundatissima, qua se indignum quem Christus accepto fert, confitetur. Iustificatur autem ex fide, & primam carnis conditionem non spernit, curam gerens pro domesticis. Quapropter nec immeritò, virtutum militia circumuallatus, Centurio nominatur. Centurio quippe à centum nomen accepit. Centenarius verò numerus de læua semper in dexteram, coronam cœlestis & beatitudinem designans, trãsfertur, eos ostendens in beata vita futuros, qui à dextris erunt locandi. Qui profectò, quia perfecti sunt, necesse pro imperfectis Deum exorant, eo quod adhuc sub spiritu seruitutis, quasi pueri, timore premantur seruili; quatenus ab eis paulatim perfecta charitas foras mittat timorem. Sed tamen adhuc eadem gentilitas, quia necdum renata, ideo sub potestate

Marginalia: 1. Pet. 1. 12. — Gen. 22. 12. — Esa. 1. 3. — Cap. VIII. — A, B, C, D, E

Cap. VIII. alterius esse fertur; habens non minus sub se milites, quàm & super se Dominos, qui sibi ad vniuersa, quæ carnis erant, officiosissimè malè famulabantur. Sed & iuxta Tropologiam, si quis Centenariam attigerit perfectionem, quasi Abraham, Isaac ex repromissione generans, inueniet quo miser introrsus gemat. Quia partus adhuc in vtero, quasi puer in domo, malè vitiorum languoribus vexatus, paralyticus iacet. Altera pars etenim est in nobis centenaria, de qua spiritales sumus; altera B verò animalis, vnde quæ Dei sunt necdum rectè sapimus; quia animalis homo non percipit ea quæ sunt Spiritus Dei. Nã ex eo quod sapimus pro nostris obsecramus erratibus, & quotidie clamamus, *A timore tuo, Domine, cõcepimus ac peperimus, & facimus spiritum salutis.* Perfectior enim libertas viri pro seruo rogat. Qui quamuis necdum sit renatus ex Deo, dum adhuc in carne fragili peccat: quia si ex

1.Ioan.3.9 Deo natus esset, vt Ioannes ait, penitus non peccaret; tamen, quia Centenarius, C Deum ad dexteram collocandus obsecrat, ex fide quotidie curatur; *Domine*, inquiens, *puer meus iacet paralyticus in domo.* In domo, inquam, de qua dictum legi-

Ps.44.11. mus ad animam, *Obliuiscere populum tuum & domum patris tui.* In hac quippe domo, scilicet huius sæculi, omnis anima paralytica iacens, id est, intus dissoluta, nec immeritò, eo quod hactenus, ex parte animalis sit, puer appellatur. Et puer licet centum annorum, morte morietur; qui D profectò semper donec puer est, malè à dæmonibus torquetur. Ideirco tam diu quàm talis est, non æstimatur dignus, vt Iesus sub tectum eius ingrediatur. Multum est enim, ad quem Christus intrare dignatur, vt mansionem apud eum faciat. Propterea ergo primum per humilem cõfessionem exhibenda est nostra infirmitas, quibus intus in animo torqueamur malis; tunc demum post curam, hospitiũ bonorum operum virtutibus præparandum. Interdum tamen licet simus sub potestate Principis huius sæculi, creduntur E subesse nobis vniuersi appetitus carnis, & nos eorum iure dominamur. Hinc quoque ad Cain cùm de peccato in foribus

Gen.4.7. loqueretur, *Sub te*, inquit, *erit appetitus tuus*; quorum si benè dominamur, si ea quæ libertatis sunt semper sectamur, vt de seruitute ad integrum transferamur in libertatem, tum fidem rectam, cum bonis operibus Domino exhibemus. Re vera multum distat inter fidem, & fidem, licet

A vna sit fides omnium, sicut Apostolus ait, *Vna fides, vnum Baptisma.* Vnde & fides iure dicitur singulorum, non quod alia sit fides alteri, & alia alteri, cùm non sit nisi vna fides; sed in vna eademque fide pro dono gratiæ, & virtute animi, magna sit distantia quantitatis. Inde nimirum est, quod & singulorum dicitur propria, & tamen Catholicè vna omnium prædicatur; quia nisi hæc vna eademque reneatur, nulla est altera. Propter quod Dominus nequaquam, non inueni istam fidem in Israel, quia omninò si diceret, omnes extra fidem essent: sed ait, non tantam inueni fidem, vt sit vnitas in substantia fidei intelligenda, & quantitas meritorum in ipsa eademque fide à Domino recompensanda. Hinc quoque Cananææ dicitur mulieri, *O mulier magna est fides tua.* Petro verò, *Modicæ fidei, quare dubitasti?* Quæ, si non multum interesset, nec in isto modica culparetur, nec in illa denique magna laudaretur. Tamen in vtrisque, sicuti & in omnibus qui sanè sapiunt, fides vna vel corrigitur, vel prouehitur, vel proponitur quoque, vt ab aliis imitetur. Cæterum, ficta fides, licet dicatur, non est fides, quia de corde fingitur. Quod si falsi falsum de Trinitate crediderimus, inanis est & spes nostra, caritas quoque incerta. Quia dum falsum diligitur, vera esse non poterit. Propter quod in isto quod veram habuerit fidem & magnam, non ob aliud laudatur, nisi vt imiterur. Quod si volumus eius imitatores censeri, non audiendus Marcion, ac cæteri, qui phantasma Christum sine vera carne fuisse dixerunt. Non Arrius, qui creaturam eum putat cũ Verbo, quod in principio erat apud deũ, creat omnia, & solo sermone restaurat vniuersa. Nõ noua hæresis Feliciana, quæ veterum cineres voluit remouere, duas personas in Christo introducens Verbum scilicet, proprium Dei filium, & adoptiuum in Deum hominis filium, cùm hic hominem Deum intelligat, cùm ait, *Dic verbo.* Alioquin, nisi vnus idemque esset Deus & homo, potius ad Deum interius, quàm exterius ad hominem, orandum esset. quem etsi minoratum ab Angelis cernebat, tamen eundem ipsum hominem, per hoc quod vnus erat cum Verbo, dominari super exercitum Angelorum suo exemplo apertissimè docet. Idcirco credendum, quod homo, quia medicina nobis à Deo patre factus est, Verbo dicit & curat. Non tamen alius ipse, & alia persona Verbi; quia Verbum caro factum est, & habitauit

Cap. VIII. Ephes.4.5 Mat.15.28 Mat.14.31

CAP. VIII. habitauit in nobis vnus idemque.

DICO, inquit, *vobis, quod multi ab Oriente, & Occidente venient*] & cætera quæ sequuntur. Quærendum ergo quomodo venient? Nunquid gressibus pedum? Non vtique, sed fide, ac caritate, atque humilitate, quibus ad eum iste accessit gressibus. Eo quoque quisque magis perueniet, quo magis per fidem, quæ dilectionem operatur, crediderit. Sed quomodo verè multi venturi creduntur, cùm alibi dictũ sit, Quod *multi vocati, pauci verò electi*? (Matt. 22. 14.) Pauci quidem ab initio vsque ad finem sæculi, licet multi vocentur, in comparatione illorum qui pereunt, ex omnibus colligũtur, venientes tamen simul hinc inde cõgregati, multi absque dubio inuenientur. (Ps. 138. 17.) De quibus Propheta, *Dinumerabo*, inquit, *eos, & super arenã multiplicabuntur*. Quod autẽ ab Oriente & Occidẽte dicit, nõ quasi ab his duabus plagis solùm venturi credũtur, verumetiã à Meridie & ab Aquilone. Sed hoc est, quod dicit ab Oriente, quia prima pars mũdi est, quasi ab initio sæculi, & ab occasu, quasi finis vitæ, omnes hinc inde, ad vnum mediatorem Deum & hominem venient per fidem, ad quem hic accesserat, id est, & illi requiescent qui ante aduentum eius dignè crediderunt in eum, & illi qui post aduentum ipsius, eum, non ex sanguinibus, neque ex volũtate carnis, sed ex Deo renati, fide susceperunt. Seu aliter, ab Oriente & Occidente, hoc est, ex omni gente quæ sub cœlo est, ab ortu solis ad occasum. Quia sicut per omnes Gentes habet prędicari, sic ex omnibus Gẽtibus vẽturi sunt ad regnũ cœlorũ. In quibus nimirum partibus, etiã duæ mediæ, vt conquadtentur ad soliditatem, pro certo intelliguntur. Sed prima & vltima ideo ponũtur, quatenus dies ille semper in memoria figatur, quando fulgur exiet ab Oriente, & patebit vsque in Occidentem; quoniam tunc erit aduentus filij hominis. Nam & illi soli tunc in regno recumbent, quos nimirum initium rectæ fidei, & consummatio boni operis probauerit idoneos. Vnde & hi Patres ad medium deducuntur, quorum non confunditur vocari Deus. (Exod. 3. 6.) Sed ait, *Ego sum Deus Abraham, Deus Isaac, & Deus Iacob*; Deus vtique eorum quorum isti apud eum qui cunctos nouit, tenentur exemplar. Nam in Abraham fides, qua placuit Deo, & reputatum est ei ad iustitiã: in Isaac verò spes quasi Sacramentum fidei & gratiæ, generatur. Porro per Iacob caritas designatur, quæ per varia certamina, donec Israël Deum possit Deorum in Syon videre, laboriosè satis desudat. Ex qua nimirum duodecim tribus, videlicet omnis prędestinatorum ordo propagatur. Vnde & in nouissimo, duodecim Apostoli super omnes duodecim tribus erũt sessuri, vbi nulli numerabuntur alij, nisi quorum fides, spes, & caritas Deum istorum credidit, sperauit, atque omni caritate coluit. Quibus sane virtutib. renati accũbẽt cum istis non carnaliter iacentes, sed spiritaliter quiescentes à laboribus suis. Et cùm vtique ex diuersis partibus aggregati, erunt vnum ouile & vnus Pastor.

FILII *autem regni eiicientur in tenebras exteriores*.] Ergo regni filij Iudæi accipiũtur, quos Deus ex Ægypto educens, constituit in regnũ, & sibi adoptauit in filios. In quib. regnũ diu tenuit, donec Christũ regis filiũ ad se venientẽ reiecerunt. Propter quod, quia credere noluerunt cum Gentibus, quarum hic Centurio fidẽ obtulit, eiicientur in tenebras. Possunt autẽ & regni filij, sæculi istius interpretari, super quos principãtur rectores tenebrarũ, vt simul omnis damnatorum ordo intelligatur, quia non minus de Gentibus quàm de Iudæis in easdem tenebras ibunt. Nam ab initio sæculi, hæc duo regna, Hierusalem scilicet & Babylonis, colliguntur, & ædificatur illa Hierusalem in cœlestibus: Babylõ verò quia per se semper, sine Deo, in terrenis regnare voluit, proiicitur vno impetu in tenebras, & in caminũ ignis ardentis. Filij autẽ regni sic dicũtur, quemadmodũ & filij tenebrarũ, aut gehẽnæ filij, aut filij irę, quod nos fuimus, sed per Christi gratiã adoptionis filij. Sed quærẽdum, quomodo in tenebras exteriores eiiciendi sint, cũ tenebræ semper interiores fiant? Nisi quia non de his dicit tenebris, quas videmus ex corporibus obscurari, in quarũ medio quam sæpè & ipsi requiescimus. Sed de his quas caligo vitiorũ & infidelitas simul cum Diabolo sibi præparauit. Exteriores ideo dicuntur, quia extorres à regno Christi erũt. Nã quidquid infra illud regnũ cœleste erit, totum vtique lux erit, sicut & vita; quia omnes in luce ipsius & vita, beati erunt. Porrò quidquid extra illud, non aliud quã tenebræ ac mors erit; quia omnes in igne tormentorum, qui paratus est Diabolo, sine fine miseri erũt. Miseri ergo, quia dilexerunt magis tenebras, quàm lucẽ. Et quia secũ interiores in animo tenebras tulerunt, iustè in exteriores pellũtur, à luce alieni, quam nunquã amauerũt. *Ibi erit*, inquit, *fletus & stridor dentiũ*,

CAP. VIII.

ex quo vera resurrectio carnis prædicatur futura, licet qualitas pœnarũ designetur, vt & animus defleat sine fine per oculos, absque fructu pœnitentiæ, quæ malè consensit, & dentes strideant de horrore tormentorum, vt per eos intelligamus, misera caro quanta pro malis sustineat. Tunc
Ioan. 11.25 ait Centurioni, *Vade, & sicut credidisti fiat tibi.* Absque dubio ita & vnicuique secundum mensuram fidei promittitur. Hæc est namque illa potestas, qua dedit nobis libertatem filios Dei fieri, vt ex Deo B in Christo per fidem quotidie renascamur, & secundum mensuram eius, cætera iuxta Apostolum charismatum dona vnicuique tribuantur. Ideoque ait huic, *Vade, & sicut credidisti fiat tibi.* Credamus ergo & nos, quia si quis crediderit in eum (vt ipse testatur) etiamsi mortuus fuerit, viuet. *Et sanatus est puer ex illa hora.* Et hora scilicet illa, qua dixit Iesus, sicut credidisti fiat tibi. Reportauit enim fides præmium salutis; quia potestatem accepit, quod quidquid orando petierit, accipiet, C si rectè crediderit. Sed quotiens non accipimus, aut non rectè credimus, aut certè malè petimus.

ET *cum venisset Iesus in domum Petri, vidit socrum eius iacentem*, & reliqua.] Ad hoc ergo venerat vt videret febricitantem, & ideo mox cùm venisset, vidit eam ac sanauit. Causa namque aduentus eius iacentis infirmitas, & non edendi necessitas fuit; quia in domo qua misera febris hominem laniabat, non cura prandij ac D lætitiæ, sed lacrymarum erat effusio. Mira omnipotentis Dei dispensatio, qui etiam non quærentes se quærit, & non valentes ad se venire, ad eos clementer venit; quia si non ille ad nos prior venisset, nunquam ad eum redire potuissemus. Sed benè, postquam descendit, hæc mulier tertio loco curata legitur, quamuis a-
Marc. 1.30 lij Euangelistæ alio in loco eam comme-
Luc. 4.38. morauerint. Nihil enim interest ad historiæ veritatem quis quo loco ponat, siue quod ex ordine interserit, siue quod recolit, siue quod postea factum ante præ- E occupauerit; dum tamen inuicem non aduersentur, quod nunquam reperies. Multum verò ad mysticam semper proficit intelligentiam, vt eo loco ab vnoquoque, Spiritu sancto docente, singula ponantur, vt & veritas pateat operis, & doctrina spiritalis vberius appareat ex circumstantia lectionis. Nam vt dixi, leprosus ille vniuersum designat humanum genus, id est lepra originalis delicti coinquinatũ: puer Centurionis Gentilitatem CAP. VIII. solam, morbo idololatriæ, quasi paralysi, dissolutam, & ab omni compagine vitæ penè emortuam. Quibus curatis, clementissimum erat, vt mulier, quæ fuerat auctor morborum & mortis, post virum curaretur & ipsa. Vtrumque enim sexum Dominus curaturus aduenerat. Sed prior curari debuit, qui prior creatus est; tum demum & illa ab opifice nec prætermitti. Vnde & scriptura,

TENVIT, inquit, *manum, & dimisit eã febris.*] Quid putas? Nunquid verbo non potuit eam curare, quia tenuit manũ eius? Vel cur leprosum tangit, & curat verbo; huius verò tenet manum, & continuò discedit febris? Illum ergo tangit, quod lex vetuerat, vt se supra legem ostenderet, de quo satis iam diximus. Huius verò tenuit manum, quam mulier contra mandatum extenderat ad arborem, de qua noxiũ arboris gustum sumeret. Propterea ergo ratio fuit eius teneret manum, vt vitam resumeret; quia Adam de manu mulieris acceperat mortem. Sic omnia Saluatoris concinunt opera. Iustum quippe erat, vt quod manus præsumentis admiserat, manus repararet auctoris, & indulgentiam reciperet, quæ cunctis intulerat mortem.

QVÆ *surrexit, & ministrabat eis.*] Contra consuetudinem febricitantium, quia solent incipiente sanitate lassescere, & ægrotationis sẽtire molestiam: sed sanitas, quæ Domini confertur imperio, tota simul redit, licet ad altioris causæ rationẽ, continuò ipsa ministrauerit. Alioquin nõ erat in domo Petri vernula, non minister aliquis, non familiaris, non propinquus, certè vel vxor, quę matris obsequium iunior præueniret: sed anus sola diu vexata febribus hoc faceret Magistro, quod discipulus, cuius domus fuisse dicitur, facere debuerat. Fuerat enim dixi, quia licet eius dicatur, eo quod prius fuisse non dubiũ; tũc tamẽ iam non esse inde probatur, quia omnia reliquerat. Erant autem cum eo & alij quamplures ministri; idcirco nõ quod illius egeret Christus ministerio, sed ad altiora nos intelligenda prouehit. Nam & domus Petri, non absque mystica, vt credo, significatione cõmemoratur. Ita huius obsequium, quod si non ob aliud, Tropologicè saltem ad demonstrandum secundum Apostolum, vt membra quę seruierunt iniquitati ad iniquitatem, fructificent & seruiant iustitiæ in sanctificationem. Verumetiam eam ideo seruire vo-

Cap. VIII.

luit, vt indicium esset redditæ sanitatis. Quia vbi virtus curat, nullum residere debet vestigium infirmitatis. Venit ergo Iesus in domum Petri, quatenus ad eum domus Petri veniret. Et tunc itaque venit quando habitum nostræ carnis assumpsit. Domus enim Petri, ipsa est domus Iuda, vel Bethleem, quæ domus panis interpretatur, ex qua Christus secundum carnem. Ad quam sanè domum cùm venisset, vidit socrum Petri iacentem & febricitantem, Synagogam scilicet iacentem in perfidia sua, & in lectulo vitiorum decubantem. Cuius tenuit manum; quia non tantùm verbo, verùm manibus Iudaicæ plebis operatus est salutem. Vnde

Ps. 73. 12. Propheta, *Operatus est salutem in medio terræ.* De qua manus confortauit lassas, & genua trementia solidauit. Cuius cùm tenuisset manum, tradidit Sacramentum vitæ, quæ sibi attraxerat mortem, & surrexit ministrans Christo, quæ prius iacebat febricitans in lecto infirmitatis. Febribus ergo Synagoga cruciabatur, dum libido côcupiscentiarum & auaritiæ miseras inflammabat mentes, & frigus infidelitatis corda eorum gelidabat, quibus nimirum, febris semper alternans, nûc flammis, nûc frigore misera hominû membra dilaniat. Hinc ergo est, quod manu erigitur quæ iacebat, & ministrat Christo, dum sanctificat modò manus suas in operibus bonis, quas ante suis polluebat criminibus.

Vespere *autem facto obtulerunt ei multos Dæmonium habentes, & eiiciebat spiritus verbo.*] Mirum si tanta multitudo erat, aut deferentes tam tardi, vt contempto die vespere multos malè habentes deferrent. Sed licet ita sit ob nimiam occupationem Saluatoris, tamen tam diligenter ideo exprimitur, vt mysticè hoc factum intelligamus. Nam vespere est, cùm finitur dies, sic & finis sæculi, cùm iam mundus à luce temporum vltimam ageret ætatem, in qua Christus nobis diem reddidit sempiternum. In hoc quippe vespere, oblati sunt ex officio Apostolorum multi malè habentes, etiam & nos de Gentibus, ignorantes vnum verum Deum, de quib. verbo virtutis suæ spiritus eiecit immundos.

Psal. 95. 5. Vnde scribitur, *Omnes dÿ Gentiû Dæmonia.* Nam Christus verbo ad nos venit; quia fides ex auditu est, auditus autem per verbum Dei. Quo planè captiuos ab impia damnatione reddidit liberos, & omnes nos sanauit ægrotos. Ad hoc quippe

Ps. 106. 20 scriptum erat, *Misit verbum suum & sanauit eos, & eripuit eos de interitu eorum.* Quod volens Euangelista exponere, vt adimpleretur, inquit, quod dictum est per Isaiam Prophetam, *Ipse infirmitates nostras accepit, & ægrotationes nostras portauit.* Esa. 53. 4. Audiant qui dicunt, quod Saluator licet passus dicatur aut lassus, aut esuriens, huiusmodi passiones absque doloris & laboris affectu sustinuerit. Quod si verum est, nec nostras infirmitates tulit, nec passiones portauit. Imò verè passus quia doluit, & laboribus fatigatus infirmitatem carnis sustinuit. Alioquin homo ille Dominicus insensibilis esset, nec vera passio, sicut nec vera redemptio fieret. Propter quod Catholicè confitemur omnem infirmitatem carnis absque peccato suscepisse, vt nos sua sanaret infirmitate, & spiritus immundos à nobis verbo pelleret; atque per veram infirmitatem carnis nostra crimina factus medicina curaret: per diuinitatem verò verbi, vnus idemque Christus Deus & homo Dæmonia eiiceret à nobis, & cuncta in melius restauraret.

Videns *autem Iesus turbas circum se iussit ire trans fretum.*] Habebat enim Dominus refugium à turbis aliquando in mari, aliquando in montibus, aliquando in deserto. Et hinc est quod iubet nunc ire trans fretum, vt à turbis tam ipse, quàm & sui paululum requiescerent à tumultu eorum & laboribus. Hinc quoque datur indicium Doctoribus, quod aliquando debeant occupari in prædicationibus, & negotiis Ecclesiarum; aliquando verò remotius viuere, & soli Deo vacare precibus ac studio contemplandi Deum. Aliter autem, Dominus videns turbas circa se nec dum fide feruentes, sed corpore tantum tumultuantes, vidit quod in conscientia infidelitatis adhuc procella collidebantur, ac patiebantur naufragium fluctuantes, iussit ire trans fretum, vt eos à fluctibus amoueret, & post eum irent trans fretum tentationis; quibus interdum dedit inducias conuertendi ab insipientia sua. Ipse duntaxat iubet ire trans fretum, vt ad patriam, expletis tentationibus sæculi, perueniamus. Quo iubente.

Accessit *vnus scriba, & ait illi, Magister sequar te quocunque ieris.*] Accessit autem non fide, vt Centurio ille, de quo diximus; sed tâtùm labiis dicendo, *Magister sequar te.* Sic itaque decidit qui promittit, aut incautè, aut fictè, se Deû ad omnia sequi posse. Displicet enim Deo infidelis &

CAP. VIII. stulta promissio. necdũ sciebat miser, quinã vel quantus esset, quẽ sequi se promittebat, quocunque iret: alioquin quomodo promitteret, quod nemo mortalium in hac vita potest, licet post finem vitæ dicatur de sanctis, qui empti sunt de terra ex omnibus primitiæ Deo & agno, quod sequantur eum quocũque ierit. Quorum profectò mox addidit causam, quod virgines sint, & empti de terra ex omnibus, vt primitiæ Deo & agno essent etiam fine macula. Sed iste nec suam perpendit mẽsuram, nec Christi considerat celsitudinem, ignorans quid vel quantum inter se & illum esset. Vnde paret quod nihil eum amplius quàm hominem putabat, vnde & Magistrum eũ vocat. Credidit enim quod vnus esset ex Doctoribus legis, & ideo sic eum appellat. Vult ergo sequi, non vt imitetur, sed vt de miraculis & virtutibus lucrum, aut vanam quærat gloriam. Sic itaque & Simon Magus sequi desiderat. Nam Petrus Princeps Apostolorum per mare sequitur, sed mergitur: ad passionem quoq; sed negat. Quod si tantus vna cũ cæteris deserit, nec sequi valet ad omnia; quid putas iste incautus promissor, si tunc adesset? Veruntamen sic dicit, quasi cum eo posset ferre crucis ignominiam, portas confringere inferorum, mortem quoque morte destruere, & vitam resurgendo restituere, ac cætera quæ de Christo difficile est enumerare. Idcirco vnicuique prius cogitandum quid possit, aut cui, vel quid, voueat, quove animo, qua intentione. Sed quod iste dolosè hęc promiserit, pandit mox conspector omnium, qui corda inspicit singulorum.

Apoc. 14. 4.

Act. 8. 13.

Matth. 14. 30.

VVLPES, inquit, *foueas habent, & volucres cœli nidos*, & reliqua.] Non quod eum deuotè offerentem repellat, sed insinuando qualis esset iste, demonstrat. Tenet enim hic Hæreticorum, aut Hypocritarũ formam, qui semper ob aliud Deum confiteri & sequi se simulant: quorum non approbatur officium, quia non habent in corde fidei hospitium. Hinc sanè aptè dicitur, *Vulpes foueas habent*. Alioquin tales nisi foueas haberent & dolos ac fraudes, vulpes non essent. Sed & nisi quia foueas habent, & terrenarum speluncas insidiarum; volucres cœli, id est, Dæmonia in aëre isto volantia, nidos in eis minimè haberent. Et si non prius in eis nidificassent, isti sibi foueas in terrenis prauitatibus non effoderent. Nunc verò ideo semper hæretici quærunt foueas, quia in eisdem Dæmones vitiorum nidos habẽt.

Gen. 15. 11.

A Istæ sunt ergo volucres, quas Abraham ex holocausto suo vespere aiebat, volucres semper paratæ ad deuorandum. Quam benè hæretici vulpibus comparantur: fallax enim animal satis, & semper insidiis intentum, fraudis rapinam passim exercens, nunc extra, nunc infra, nunc circa domos inter ipsa hospitia hominum fraudem requirens, iugiter foueas parat, in quibus semper aut latere aut refugere captet. Denique insidiatrix domesticatum auium, pullos gallinarum indefessa rapere curat; de quibus Dominus ad Hierusalem, inquit, *Quotiens volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina cõgregat pullos suos sub alis suis?* Istos namque pullos sẽper insectantur hæretici, & rapere moliũtur de sub alis Domini. Quod sanè animal nunquam ita mansuescit, vt dolos deserat. Propter quod Dominus hunc reiecit, quia in felle amaritudinis sequi se pollicebatur, non quidem vt fructificaret, sed vt demoliretur. De quibus ipse in Canticis, *Capite nobis vulpes, quæ demoliuntur vineas*. Et Samson ideo ad caudas earum faces ligat, quia hæretici semper post se ad succendendas segetes ignem trahunt. Benè hunc Dominus repellit, ne discipulatus occasione messem Domini consumeret. Potest tamen & Lectorem ædificare, quod Dominus tantæ paupertatis fuerit, vt vel tugurium nullum haberet in terris. Ac si diceret, cur propter ambitiones & lucra sequeris, qui tantæ paupertatis esse probor, vt nec caput habeam quo reclinem? Sed altius intelligendum in isto, & in omnibus, qui fortè foueas habent prauitatis, & Dæmones nidificant, filium hominis non habere in eis quo caput reclinet. Caput verò Christi Deus, Deus autem non nisi in mundis se reclinat mentibus, fide prius mundans corda eorum. Cæterùm in eis, qui aut foueas sibi fodiunt prauitatis, aut in quibus volucres Dæmoniorum nidificant vitiorum artibus, Deus reclinare non creditur. Idcirco ex vniuersis suos requirit Dominus sectatores, in quibus per fidem ea quæ caritatis sunt impleantur. Patet igitur, vt dixi, quod Christus hunc scribam non volentem sequi, sed fingentem, prodidit, quem exhorruit præsumentem. Alioquin quomodo volentem istum repelleret, qui alium ire cupientem prohibuit ne abiret? Veruntamen in vtrisque stupenda & formidanda iudicia Redemptoris, qui & istum iustè reiecit, quem prius non intus à suo infidelitatis frigore pervn-

CAP. VIII.

B

Matth. 23. 37.

C

Cant. 2. 15.

Iud. 15. 4.

D

E

CAP. VIII. ctionem spiritus remouit, & hunc clementer volentem ire retinuit, quem prius præstinatum ad vitam diuinitus elegit. Vnde ad hæc quid aliud dicimus, quàm illud Apostoli, *O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei, quàm incomprehensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius!* Cui enim vult miseretur, & quem vult indurat. Et si nos ea quæ sunt hominum exterius sentimus, Dominus intuetur cor, & quæ sunt in singulis perspicacissimè videt.

Rom. 11. 33

TVNC *alius discipulus ait illi, Domine permitte me primùm ire & sepelire patrem.*] Ad hoc quippe dispensator omnium, post tria illa miracula hos duos ad medium deduxit, vt disceres nec illos qui saluantur, eorum meritis, nec eos qui pereunt, nisi iusto Dei iudicio; quatenus nemo glorietur de se, sed omnes confugiant ad medicum salutis. Quod autem dicit, *Permitte primùm ire*, fallitur, licet non de studio, dum ad opus pietatis ire festinat. Hoc enim ei non primum esse debuerat, sed secundum. Quia prius est in prima legis tabula Deum diligere, in secunda verò, patrem honorare. Terrenus namque pater postponendus erat cœlesti; & ideo mox ait, *Sequere me.* Hoc profectò iubet omnibus quos ad vitã vocat, propter quod venit, vt seipsum cunctis exemplũ præbeat. Et hoc est dicere sequere me, ad passiones scilicet, ad obedientiam, ad humilitatem, ad omnia quæ Patris sunt, implẽda. Fidei enim filius, ad domum perfidiæ ire nõ debuit. Siquidẽ nec ei iuberet, sequere me, si non mortuus esset pater eius, de quo dicitur, *Obliuiscere domũ patris tui.* Quo mortuo, misertus eum, quamuis imprudentem, ad discipulatum vocat. Sed mox instruit sciens, quod non discipulatum respueret animo expleta debiti officij patris pietate, vt liberior eum sequeretur. *Permitte*, ait, *mortuos sepelire mortuos suos.* Nunquid religionis officium humandi, quod ab auctoritate sanctarum Scripturarum percepimus, vetat, dum paterni funeris sepultura prohibetur? Itaque nequaquã hoc dixerim, eo quod aliud sit perfectio discipulatus Christi, aliud initium religionis; humana namque posthabenda semper diuinis, & præferenda quæ summa sũt humanis. Quoniam cùm studium, ait, intentio diuiditur per multa, fit minor ad eximia. Idcirco Dominus prædicatoribus Euangelij neminẽ in via salutare permittit, non quod Deo beneuolentiæ displiceat officium; sed quod irreuocabilis exsecutio, & euangelizandi plus placeat intentio. Hinc & Apostoli ministros elegũt ad ministerium pauperum, ne ipsi occuparẽtur & à studio interdum prædicationis cessarent. Quærendum ergo, quomodo mortui sepeliunt mortuos suos, nisi cùm ab impiis & mortuis Deo humantur cadauera defunctorum? Vnde manifestum, quod sicut moritur caro, cum deseritur ab anima: ita rursus anima cùm deseritur à Deo. Et inde est quod ait, *Sine mortuos sepelire mortuos suos*, infideles scilicet eos qui defuncti erant carne. Ac si patenter dicat, tu qui fide viuis, & mortuus sæculo probaris, nihil tibi cum mortuis, ideo illud consortibus relinque: tu autem vna cum electis, sequere me in vitam; alioquin cum mortuis deputaberis. Hæc non quod funera defunctis abneget, sed vt doctrinam vbique credentibus aperiat: neque vt ab officio patris filium reuocet; sed vt à consortio impiorum eum secernat, & omnia pro tempore, pro doctrina, pro officio mysticè dispenset.

Ps. 44. 11.

Luc. 10. 4.

CAP. VIII.

Act. 6. 2.

ET *ascendente eo in nauiculam, sequuti sunt eum discipuli eius.*] Hoc est quod supra iusserat, vt irent trans fretum, & occurrit ad medium quod de his duobus narratur. Vnde hic vnus, *Permitte me primùm*, inquit, id est, antequam iret cum eo trans fretum. Quia profectò rudes & tepidi adhuc mouentur parentum affectionibus, quibus præpediuntur ire post Christum ad passiones & officium prædicationis. Sed Dominus omnia postponere, secumque in nauicula, quæ est ipsius Ecclesia, inter varios fluctus, & procellas sæculi ire trans fretum iubet; ne finem ipso mediis obuoluantur gurgitibus. Vnde sequitur: *Ecce motus magnus factus est in mari, ita vt nauicula operiretur fluctibus.* Mira dispensatio Dei. Mare quod pedibus eius tumentes fluctus submisit, & vndarum vertices redegit in planum, quod loquentem viam solidauit, veluti aridam, vt super eam Dominus sicco vestigio incederet, modo quid est, quod Domino ascendente in nauiculam tantum sæuit? Vel numquid ipse præscius futurorum, præsentium sic erat ignarus, vt instante tempestate & tempus periculi non præcaueret? Sed vt aliud ex hoc minueret, ideo & nauim ascendisse, ac ventos excitasse credimus. Alioquin in tãto periculo, quomodo solus, vt Ionam olim fecisse legimus, somno grauaretur, ita vt obdormiret, se suisque

Ion. 1. 5.

tanto discrimine comprehensis? Sed ait A prouida Christi virtus omnia, quatenus & fides augeatur de miraculo, & aliud doceatur interius ex mysterio. Nam gubernatoris peritiam non probat temperies serenitatis, sed immanitas tempestatis. Ergo Christus tunc ascendit in nauiculam, quando ex hoc doceret, quod ab initio sæculi, potens in sua, dum periclitatur, agit Ecclesia. Et quod fecerunt Apostoli, postquam viderunt peritiam deperisse gubernandi humanæ fragilitatis; cernentes mare quod amplius sæuiret, & turbines ventorum, quod contra fluctus magis magisque collideret; hoc quotidie discipuli Christi agunt, dum periclitatur Ecclesia. Mox ergo iure confugiunt ad gubernatorem verum, ad triumphatorem sæculi, ad elementorum Dominum, petentes vt fluctus mitiget pressurarum, periculum submoueat tentationis, salutem restituat laborantibus. Et hoc est, quod in Psalmo canimus, *Exurge, quare obdormis Domine, exurge & ne repellas in finem.* Non quod vnquam dormiat qui custodit inter fragores sæculi Ecclesiam & gubernat; sed quotiens periclitantibus non præbet auxilium, quasi obdormisse dicitur. Ergo vnde ille obdormit, inde nauis, videlicet Ecclesia, & qui in ea sunt, regitur, quia exinde fides contra tentationes amplius ad victoriam eruditur. Hanc sanè Christus ascendit nauē, quādo ad nos incarnatus venit, huius sæculi mare transfretaturus. Sed mox turbo & persequutionis procella insiliens, turbatur Herodes Rex, & omnis Hierosolyma cū eo. Deinde vsque ad finem sæculi contra eum, suosque, acrior Dæmonum tempestas sæuit; totius mundi fremit rabies, regum spumant vicissim fluctus; populi gurgites rotantur, perfidia credentibus semper parat naufragia. Nequaquam igitur in hoc mari magno & spacioso draco, qui in eo est ad illudendum, vnquam aut vsquam cessat. Sed tamen quotiens accedunt ad Christum discipuli, suscitant eū quasi de sopore dormientem. Ipse verò mox imperat ventis, corripit procellam, tranquillitatem reddit Ecclesiæ, mitigat potestates sæculi, & pacem cōponit omnibus. Hinc est, quod quam sæpè obdormisse putabatur, dum verò eius Ecclesiam perimere moliebantur, dum Diocletianus subuertere, Decius extinguere, Maximianus verò fluctibus obmergere, & alij quamplures arma Diaboli ferire.

Ps. 43. 23.

TVNC, inquit, *surgens imperauit ventis & mari.*] Surgens vtiq; vt potens à somno mortis, deiecit hostes, qui prius dormiebat dum venti flarent, & mare fluctibus ferueret. Tamen licet per humanitatem dormiat corpore, per diuinitatem vigilans custodit omnia, & surgens imperat Maiestate. Quandoque dum dormit cōturbat maria, qui euigilans serenat vniuersa; tunc quidem, & nunc, vt suis suam insinuaret Maiestatē, & corda credētium erudiat ad fidem. Ad hoc quippe interdum dormit Christus, vt dormientes excitet discipulos. Excitantur autem, dum B & suam recognoscunt infirmitatem, & eius intelligunt, inter angustias conclusi, Maiestatem. Vnde profectò, inquiunt, *Domine salua nos perimus.* Quorum precibus ideo excitatur, quia homo imperat Maiestate quia Deus. Sed mox timorem eorum increpat, dicens:

MODICÆ *fidei quid timidi estis?*] Nam ad hoc quippe obdormierat, vt fides eorum pulsaretur. Qui cùm timuissent, magis C magisque periculo premebantur. Sic & Petrus videns ventum validum timuit, & mox cœpit mergi. Vnde manifestum, quod fides sine fiducia & fortitudine, vbique infirmatur. Non enim ex se, sed ex Deo quisque debet confidere, sicuti eadem fides reuera ex Deo esse probatur. Et ideo vt magna & efficax sit, quantus est ex quo est ipsa, tantum cum precibus se debet dilatare, atque fiducia largiraris Christi crescere. Quæ nimirum quantò plus timuerit, tantò minus valet; quia ipse D timor de nostra infirmitate venit; fiducia verò fidei ex potentia & bonitate diuini adiutorij, vbique & semper solidat credentes & efficaces facit. *Hæc est*, ait Apostolus, *victoria nostra quæ vincit mundum, fides nostra.* Alioquin sine fide nos quid sumus? Quod si fides perfecta illis fateor esset, ipsi contra eandē tentationem per eā posset. Propter quod Christus obdormit, vt probaretur infirma; probata verò vt nutriretur de miraculo, & doceret Magister in modico, quid ipse suam gubernans E Ecclesiam inter omnia sæculi discrimina omni tempore gerat. Legi ergo quendam Doctorem dixisse, quod mare exiliens præ gaudio sui aduentus creatoris vix ferre quiuisse; & hinc esse non quod tempestas fuerit aurarum, sed lætitiæ motus. Pia quidem, etsi non consona lectionis intelligentia. Quia & venti, quibus sæpè mare turbatur, Domini compescuntur imperio; vt sit indicium quod ei omnia cedunt, & sentiunt imperantem. Sed

1. Ioan. 5. 4.

CAP. VIII. Cant. 4. 16

magis credo illi ventorum verbo imperasse, de quo Ecclesia in Cāticis, *Surge Aquilo, & veni Auster.* Quia profectò idem ventus eius qui ad Aquilonem sedem posuit, semper significat frigus infidelitatis, quod excitat contra Christi Ecclesiam. Hinc quoque periclitantur etiam discipuli, quando fides eorum refrigerauit. Tunc denique quasi obdormiens Christus suum paulisper subtraxit auxilium, ostendens nos potius obdormisse, qui tandem excitati à somno dubietatis aut timoris necesse est vera fide dicamus, *Domine salua nos, perimus.* Porrò homines mirati sunt, dicentes. Nam discipuli ascendunt ad Dominum in nauim, qui suscitant eum, qui saluari humili supplicatione deposcunt. Homines verò dicuntur clementa mirati obedisse, nescientes, quod omnis, vt dixi, creatura sentiat iussa creantis. Verè homines & non discipuli, qui putant insensibilia non ad iussum Dei posse sentire, sicuti & sæculi homines qui mirantur ad imperium & voluntatem Christi mundum sic subitò conuertisse. Tamen eos qui mirantur nautas, aut certè de turba qui ascenderant, credimus fuisse, & non Apostolos, licet timore victos, in stuporem dubietatis ob miraculum redisse, qui iam plura viderant signorum prodigia; Præsertim cùm nusquam inuenimus Domini discipulos præter honorem cognominatos, sed semper aut Apostoli, aut discipuli, aut certè aliquid tale, nominantur. Mirabantur ergo homines dicentes,

QVALIS *est hic, quia mare & venti obediunt ei?*] Non quidem interrogantis affectu, sed asserentis ista dicuntur. Qualis est iste, hoc est dicere, quantus, quàm fortis, quàm potens, quàm magnus, cui & insensibilia obediunt elementa, quibus neque auditus, neque loquela, neq; sensus est vllus? In eadem tamen substantia, in qua sunt, huius nutu mouentur, & iussioni deseruiunt imperantis. Nec tamen ideo contendimus, quod aliquando per Angelos, mundi non moueat creaturam, sed veraciter asserimus, non dico iussis, verùm voluntati eius omnia cedere, & rerum naturam imperanti obtemperare. Claret igitur ex hoc miraculo, sicut & in omnibus, quod vnus idemque Christus vna sit persona, dum & ipse sit qui imperat, ipse verò qui dormit. Ex eo namque quod dormit, homo, ex eo verò quod imperat, Deus. Ex ex vtroque quod vnus idemque vbique dicitur, non sicut noui-

A ter quidam finxit, sed vna persona Dei filius, qui & hominis filius Catholicè prædicatur. CAP. VIII.

ET *cum venisset trans fretum in regionem Gerasenorum, occurrerunt ei duo habentes Dæmonia de monumentis exeuntes, sæui nimis,* & reliqua.] Causa salutis humanæ Christus venerat, idcirco ambulat non vt loca videat, sed vt eos, qui illum nec quærere, nec inuenire poterant, inueniret. Hinc
B quippe voluit ire trans fretum, vt & istos ad se traheret, quos ibidem prius plenos dæmonibus sciebat. Qui mox occurrerunt ei de monumentis exeuntes, sæui nimis, ita vt nemo posset transire per viam illam. Deniq; præuidit, antequam transfretaret, quid mali in eisdem locis esset, decreuit non modo afflictis & miseris subuenire, verumetiam qui eorum patiebantur vesaniam. Sic enim semper Diabolus suam exaggerat malitiam, non tam eos quos possidet, verumetiam transeuntes per viam quæ Christus est, de hoc sæculo
C ad patriam, insectatur, incautos & inermes, vt decipiat. Vnde sæuos, quos contra conspicimus, homines non odio habeamus, sed eorum sæuitiæ deputemus, qui per eos agunt; quatenus nemo illæsus per viam transeat, sed omnes aut morsibus attrectent, aut discerpant manibus. Hinc quoque tanta Ecclesiarum pressura, & persecutio proximorum. Porrò & hi tales vnde exeunt? De monumentis vtique, quia os eorum sepulcrum patens est, vbi sepeliant quos verborum morsi-
D bus peremerunt. Aut certè ipsi sepulcra dealbata, pleni sunt ossibus mortuorum, à quibus nisi exirent, nunquam occurrerent redemptori. Non quod iam exuti à potestate Dæmonum, sed vt exuantur, vti filius ille prodigus, qui necdum se dignum vocari filium confitetur. Quapropter attende, lector, quæ sæuitia Dæmonum, quiue furor, aut quæ rabies erga humanum genus, dum ferre nequeunt mori homines, qui viuos gestiunt sepelire, & seipsos sepuleris mandant, vt homi-
E nes redigant in sepulcra. Digna quidem vtrorumque conditio, vt qui cœlo præsidere nolunt, pascantur cadaueribus, & saginentur putredine; delitientur fœtore, quibus tota voluptas est vitiis deseruire. Sed tremendum satis exemplum, quod tam sæui dicuntur, vt nemo possit transire per viam illam. Concluserant enim viam, veniendi ad Deum transitum denegarant. Et ideo nemo putet quod sine Christo ad Deum possit peruenire. Vnde

Cap. VIII.

factus est nobis ipse via, quia prius, sicut signanter Euangelista dicit, nemo poterat transire per viam illam. Per illam vtique & non per istam quæ Christus est; quia per viam ad viam, & per Deum ad Deum venientibus obsistere nulla vis dæmonum potest. Sed ad Deum, nisi per Deum minimè peruenitur. Vnde patet, quod isti Christo suis occurrunt votis; sed exhibiti vt latrones ante iudicem; attracti quidem non volentes, vna cum suæ fraudis præda. Et mira ordinis conuersio. Ante, latrocinante diabolo, vexabatur homo innocuus: nunc homo currit ad eum qui est refugium nobis, & diabolus pœnam incurrit suæ fraudis. Alioquin si non religati traherentur inuiti, nec ipsi venirent ante lucem, nec isti ad adorandum currerent. Fortassis ergo prius isti ex permissu concitarunt ventos aduersus eum, & mouerunt fluctus, ne trāsmisso freto ad eos veniret iudex. Quo nimirum fluctuātis mundi termino crucis nauigio transposito, quasi ad litora salutis nostræ Christum peruenisse fuit, & regionem cæcitatis splendore lucis suæ perfudisse. Vnde mox duo, quasi ex duobus populis per fidem resurgunt de monumentis, in quibus diu variis latronum vexabantur ludibriis. Sed mox hostes, vt præsentiunt virtutem Christi, clamant.

QVID *nobis & tibi Iesu fili Dei? Venisti huc ante tempus torquere nos.*] Quæ nimirum confessio non voluntatis est, sed necessitatis exactio, quæ cogit inuitos aliquando tormentis pœnarum quæ nolunt confiteri. Velut si serui fugitiui, post multum temporis videant Dominum suum, nihil aliud nisi de verberibus deprecātur, accusante illos conscientia. Sic itaque dæmones, cernentes ex coniectura Dominum in terris repente versari, ad iudicandos se iam venisse credebant. Nam præsentia Saluatoris tormenta sunt dæmonum, sicuti & reorum tribunal iudicis. Inde nimirum clamant, *Quid nobis & tibi, fili Dei?* Ac si patenter dicant, quid auctori vitæ cum mortuis; habitatori cœlorum cum sepulchris; iudici cum reis; qui de Paradisis cœlorum eiecti, etsi digni sumus talibus, quid nobis & tibi, cùm tu præsertim non sis tanta iniuria dignus? Igitur ex omni parte perfida confessio, denegans Creatori nihil esse cum creatura, nec Saluatori cum perditis, cùm multum nobis & illi sit, vt ei à quo sumus deuoti maneamus; illi quidem vt regat quos condidit & saluet; nobis autem, vt ei caritatis

Cap. VIII.

(A) affectu deuincti fideles ac deuoti famulemus. Quod si responso digni essent, quia semel perditi redire nequeunt, obiiciendum saltem, vt reddatis homines, quos inuasistis, & restituatis auctori, quos captiuastis. Quod si vobis nihil mecum, mihi autem vobiscum multum esse scio; quia & vos mei estis, & neque potestis manum meam effugere. At vobis nihil cum his, quos ad imaginem meam creaui, quos vestris fraudibus decepistis. Filium autem (B) Dei dubitatiuè suspicantur. Senserant enim introrsus virtutem Maiestatis eius, quam miseri hæretici nolunt sentire. Isti siquidem filium Dei eum clamant, & Arrius tantùm filium hominis prædicat. *Venisti enim*, inquiunt, *ante tempus torquere nos*, & præscribunt illud, quasi nouerint tempus iudicij. Præsumunt enim plus scire quàm sciant, non curantes de mendacio. Propterea & filium Dei confitentur, & iudicem aduenisse exclamant, & de tempore quasi ante tempus præscie- (C) rint; omnino cùm tempus illud non solùm eorum non sit nosse, verùm nec alicui Sanctorum quod pater posuit in sua potestate. Sed malis semper, licet longa patientia breuis videtur, sicuti & bonis vltio tarda. Idcirco isti, non quod sciant quando debeat esse, sed quod licet longissimum eis breue videatur, eo quod acrior instet cruciatus, & tempus concupiscentiarum cùm pertransierit, sic fit ac si non esset.

ERAT *autem ibi non longe ab illis grex* (D) *porcorum multorum pascens.*] Grex porcorum mysticè non longè ab illis erat, quia sēper immūdi iuxta illos sunt, & à quibuscunque expelluntur, propter immunditiam eos repetunt. Isti sunt sanè porci, ante quorum pedes superius Dominus margaritas vetat proiicere; quorum cibis (Mat. 7.6.) iunior filius cupiebat implere ventrem, cùm nemo illi daret. Significat autem grex iste porcorum omnes immundos, quos semper dæmones, à quibuscunque (E) expellantur, possident. Hinc quoque licet dubitatiuè, *Si eiicis nos*, inquiunt, *mitte nos in porcos*; quia profectò sciunt fœtorem mutare & immunditiam, nec tamen amittere. Haud dubium quin ipsi porci erant, de quibus pellebantur; ideo in porcos rursus expetunt introire. Quibus Dominus, *ite*, inquit. Vnde fidendum quod si nec porcis possunt nocere, multò minus hominibus, nisi prius ipsi se subdiderint eorum prauis suasionibus. Sed tunc eis permittitur vt possideant, cùm extranei

CAP. VIII. à Deo per immunditiam digni tali mansore fiunt. Et nimirum, quod qui de cœlo ruunt, non nisi cœnum petant, & volutabra porcorum ambiant. Ex quo notandum, quanto melior sit homo pecude, cùm propter duos tantùm homines grex porcorum dæmonibus expositus suffocetur. Neque vt Manichæus somniat, omnium animalium æqualis est anima, cùm propter istos, quorum erat immortalis, tot animæ pariter cum morte datæ sunt vt perirent. Alioquin earum si æqualis conditio esset, absurdum erat vt de regno suo, imò vt ipsi aiunt, de substantia sua, propter hos, tot animas perimeret. Parum est ergo in comparatione paucorum electorum, non dico animalium multiplex numerus, verùm pereuntium hominum multitudo. Idcirco plurimi traduntur pro paucis, quia omnis palea tritico enutrito igni ad comburendum traditur. Caueant ergo imirari hanc confessionem diaboli mali Christiani & malitiam, qui ex parte ipsius esse probantur, dum & credunt & verbotenus confitentur, ac contremiscunt, non vt corrigantur, & salutē quærant, sed indurati vt proficiant in peius; propter quod semper aduentum iudicis formidant. Et contra iusti gaudeant, qui aduentum regni supplicitet implorant, & non solùm pœnas non pertimescunt, verùm & regnum desiderant.

Ecce (inquit) *cum impetu abiit totus grex præceps in mare, & mortui sunt in aquis.*] Ad hoc sanè quosque diabolus expetit, vt præcipitanter demergat, & cum impetu ruentes extinguat in aquis prauæ colluuionis, & suffocet doctrina malæ persuasionis. Nec prætermittendum, quod Saluator non propter preces eorum ire permisit eos in porcos; sed propter salutem quorum erant; vt pastores viso miraculo, illis nunciarent, vt fecerunt, de his omnibus. Vnde sequitur.

Et *ecce tota ciuitas exit obuiam Iesu.*] Exeunt ergo commoti fide, & deuoti religione, licet adhuc paruuli ac timidi essent. *Quo viso rogabant eum vt transiret à finibus eorum.* Et mirum si aliquid in aspectu non præsenserint, quo eum ferre nequiuerint qui tam deuotè prius ad eum exeunt. Propter quod sciendum, quia non de infidelitate ista loquuntur, sed de stupore & reuerentia Maiestatis. Vnde & Petrus viso miraculo piscium mox precatur, *Exi à me Domine quia homo peccator sum:* Luc. 5. 8. Ita siquidem & isti semetipsos considerātes, necdum fide imbuti, pertimescunt à

A tanta diuinitate, nec ferre possunt tanti luminis claritatem. Nec mirum, oculi qui diu lumen non viderant, si repercussi tanto fulgore interdum cæcutiant.

Et *ascendens in nauiculam, transfretauit, & venit in ciuitatem suam.*] Nec mirum CAP. IX. vbique, si Christus aut in nauem ascendit, aut caducis interdum vtitur adiumentis, licet omnia possit. Quia præsertim nostras venit infirmitates suscipere, & suas nobis conferre virtutes. Idcirco dignum fuit, sicut iam supra diximus, vt B nostras sustineret infirmitates. Alias autem, si in suis mansisset virtutibus, nihil commune cum hominibus haberet; & nisi impleisset carnis ordinem, carnis in illo otiosa esset susceptio. Propterea ergo quando his vtitur, verus homo credatur, & quando pedibus absque nauigio supra mare ambulat, vnus idemque Deus intelligatur. Cur autem ascendit in nauem, vt iret trans fretum, & veniret in patriam suam, iam supra diximus quod ascenderit in nauem Ecclesiæ suæ, quam inter vn-C das sæculi ipse gubernat, vt ad cœlestem patriam omnes, qui cum eo in ea nauigant, quandoque eiues perducat, quoscunque municipes patriæ vel ciuitatis suę esse voluit. Quia nimirum naui non ipse, sed Christo nauis indiguit, sine quo inter fluctus huius sæculi absque naufragio peruenire ad portum non valet. Cæterum in terris, vnde habuit patriam, inde indiguit naue. Ad quam profectò cùm per-D uenisset, obtulerunt ei paralyticum iacentem in lecto. Videns autem Iesus fidem illorum qui offerebant, ait Paralytico. Magna in hoc loco doctrina sancti Euangelij, magna virtus fidei prædicatur, quæ non solùm pro se, verum & pro aliis, licet sine fide sint, potenter subuenit. Potenter, inquam, quia integra & vera fides, magno ex Dei dono vtitur priuilegio.

Videns (inquit) *Iesus fidem illorum.*] Quærendum quibus oculis in altero fides E videatur, cùm nec in se quisque eam possit videre, nisi oculis spiritalibus. Sed tamen, quia nemo nisi Deus corda inspicit singulorum, probat se Deum esse, qui fidem eorum videt & metitur. Nec dubium ex hoc loco auctoritas totius Ecclesiæ firmatur, quod paruuli adhuc inscij fide alterius, offeruntur baptizandi, & in alterius fide tinguntur, vt ex ea renascantur fide, sicuti & iste aliorum fide saluatur. Quapropter prius eorum fides discutienda, qui offerunt, vt probetur, deinde infans est sacramento fidei consecrandus.

Cap. IX. Alioquin non putas, prius quod Christus offerentis fidem inspiciat? Quod & si infidelis fuerit, quid alterum iuuare poterit? Vnde eligendi sunt in populo fide oblatores, tunc demum sequendus est ordo salutis.

CONFIDE, inquit, *fili, remittuntur tibi peccata tua.*] Parer ex hoc loco quod multę infirmitates pro peccatis eueniunt: idcirco fons & origo infirmitatis prius à vero medico sanatur. Et memēto quod filium vocat, quem adhuc infidelitas premit. Sed rectè filius vocatur, cui confidentia fidei ante restituitur, sine qua quisque mortuus probatur. Ac per hoc quod ait, *Confide*, resuscitatio est ad vitam. Per hoc verò quod filium eum vocat, caritatis infusio & pietatis affectus largitur. Sine quibus sanè duobus, omnis anima, non dico paralytica, verùm mortua iacet. Ab his quippe delicta relaxantur, quia fide mundat Christus corda credentium, & caritas operit multitudinem peccatorum. Ergo prius in offerentibus, quod ipse approbat, hoc ægroto largitur. Deinde quia fides animarum est, mox offerentium fide anima curatur. Audiant quæso Paralytici, audiant criminibus dissoluti, quod fides alterius pro alio multum valet. Idcirco & si adhuc surgere optant, quærant fideles intercessores. Quos ego qui loquor valeam inuenire, quorum fide oblatus ante Iesum, prius remissionem peccatorum, deinde à paralysi prauæ infirmitatis medelam salutis merear obtinere. Habet enim misera & infelix anima paralysin suā, quo prauitatis morbo malè dissoluta iacet in lecto vitiorum. De quo sanè lecto

Psal. 6. 7. David, *Lauabo*, inquit, *per singulas noctes lectum meum, lacrymis meis stratum meum rigabo.* In hoc namque lecto iste iacebat miser, & ideo exurgere, nec ante Iesum venire poterat. Sed felix, qui adinuenit oblatores. Ita & tu anima grauis, criminibus obligata, si peccatorum diffidis veniā, adhibe precatores, adhibe Ecclesiam, Induc super te Presbyteros seniores, scilicet quibus Iesus, quod tibi fortè negare possit, clementer, videns eorum fidem ignoscat. Necesse est igitur habeat patronos, qui per se venire necdum potest. Ad Christum autem non nisi fide venitur. Quæ nimirum fides, si fuerit virtutibus roborata, potest mox contingere ad salutem.

Marc. 2. 3. Hinc est quod alius Euangelista infert, quod à quatuor portaretur. Quatuor autem virtutes scimus generales esse, prudentiam scilicet, iustitiam, fortitudinem

A ac temperantiam, quibus subuecta anima defertur ante Saluatorem, ita tamen si ex fide manent. Quidquid ergo non ex fide, peccatum est. Vnde non eos qui attulerant, sed fidem illorum vidisse dicitur. Quia primùm fides animæ semper inspicitur, deinde opera fidei exiguntur. Cap. IX.

E*T ecce quidam de scribis dixerunt intra se, hic blasphemat.*] Quæ dictio cordis fuit cogitatio, quo liuor Pharisæorum nobis ostendit; Deum esse qui ait, *Dimittuntur tibi peccata tua*, calumniantes, vt Marcus ait,

B *Non posse nisi Deum dimittere peccata.* Siquidem illorum testimonio Deus esse conuincitur, quamuis illi calumniantes opus adstruant Deitatis, personam negent. Deum vtique confitentur, & perfidiam non amittunt. Porrò perfidia verbotenus confiteri potest, credere non potest. Sed medicus animarum semper affert fomenta salutis. Marc. 2. 7.

V*T quid cogitatis*, inquit, *mala in cordibus vestris?*] Quod est cordis verbum. Ve-

C runtamen quærendum quomodo mala cogitauerint, cùm verum sit neminem peccata posse nisi solum Deum dimittere. Hoc quippe illos cogitasse certum est. Sed hoc ipsum malè cogitāt, dum ad hoc cogitant, vt conuincant eum ex hoc blasphemasse, homo eùm esset, Dei solius potestatem sibi vsurpasse, nolentes eum Deum credere. Ad quod ipse mox, non ad eorum dicta, sed ad cogitata, vt Deus respondit. Acsi diceret, cur non recordamini solius Dei esse, cogitationes hominum

D nosse, sicut scriptum est, *Tu solus nosti corda hominum?* Profectò, quia sicut Dei solius est peccata dimittere, ita & cogitationes singulorum videre. Hinc quoque ait, quid est quod cogitas mala, me purum hominem esse? Ecce dum cogitationes vestras intueor, probare potestis me Deum esse, qui eas aspicio, quod nemo nisi Deus potest. Atque ex hoc quod negare minimè potestis, vosmet conuincite & perfidiam superate. 2. Par. 6. 30.

Q*VID est enim facilius dicere, dimittuntur*

E *tur tibi peccata tua; an dicere, surge & ambula?*] Nam apud homines inter facere & dicere, multa distantia est; apud Deum verò vtrumque ex potestate descendit, vt fiat signum visibile, quatenus illud spiritale quod ait, dimittuntur tibi peccata tua, factum in veritate intelligantur. Alioquin sicut imperio virium animæ, peccata scilicet, nemo potest purgare, nisi solus Deus: ita omninò nec vitium carnis. Ex quo cōstat, non sicut Manichæus delirat, sed to-

CAP. IX.

tum hominem ab opifice vno creatum. Idcirco nihil minus potentiæ est, *Dimittuntur tibi peccata tua*, quàm *surge & ambula*. Fecit enim hoc argumentum Saluator contra perfidiam eorum, vt si de cogitationibus tergiuersarentur, fieret miraculum visibile, cui Deitatis opus non possint denegare.

V T *sciatis*, inquit, *quia filius hominis habet potestatem in terra dimittendi peccata, tunc ait Paralytico, surge & ambula*.] Hoc quippe quod ait, *vt sciatis*, ad Iudæos loquitur, sed adhuc imperfecto pendente sermone Euangelista interponit, *Tunc ait Paralytico*, deinde sermo sequitur Saluatoris plenus potestate, *Surge & ambula*. Tria quidem simul imperat, surge, & ambula, & tolle grabatum tuum, ac si patenter dicat, surge de profunda vitiorum ruina, & vade in domum æternæ felicitatis vnde cecideras, & tolle interea lectum infirmitatis tuæ, donec induaris immortalitate plena. Mira Pharisæorum perfidia, sed mirabilior hæreticorum prauitas, qui nec eisdem oppressi veritate tacent. Ecce filius hominis potestatem habet diuinitatis, & ideo vt Deus relaxat peccata, cogitationes nouit, & imperat iacentibus vt te surgant. Non alter quidem homo, vt illi volunt, alter Deus; sed Deus & homo vnus Christus. Qui profectò hoc loco, sicut & in quàmplurimis, filium hominis ideo se nominat, quia de illo Pharisæi calumniabantur, cùm verus homo esset, cur Deum se faceret, & probat ex hoc opere se Deũ esse, quod potestatem haberet in omnibus Deitatis. Nec tamen negat se verum filium hominis, quod Marcion facit, & cæteri ex hæreticorum schola. Præuenit enim his factis Deus mentium maligna consilia, & Deitatis suæ potentiam operis attestatione monstrauit, dum dissoluti corporis membra firmat, & sub imperio pristinam reddidit sanitatem. Vbi duntaxar integra ostenditur resurrectio, animæ videlicet & corporis. Et per hoc quod patuit exterius, etiam illud in anima prouenisse comprobatur. Hoc namque adhuc hodie Christus agit in Ecclesia, dum & peccata nostra solus relaxat, & quæ carnis sunt interdum sanat. Quis enim non videat, animam virtutibus destitutam iacere in strato vitiorum? Vnde indesinenter currendum ad veniam. Et quia nos minus idonei sumus, intercessores adhibendi, donec intrinsecus resurgamus. Ob cuius testimonium ait Paralytico: *Surge, tolle lectum tuum, & vade in domum tuam.*

A Eadem quippe potestas eius erit in resurrectione, in qua mortui qui in Domino sunt resurgent primi. Sed quod ait, *Tolle lectum tuum*, duabus de causis dicitur; Vt & vera sanitas, & robur virtutis redditum, cunctis patesceret; & quid per hoc mysticè figuraretur, manifestius clatesceret. Nam per lectum infirmitas carnis designatur. Et hic est lectus doloris in quo anima nostra conscientiæ cruciatu iacens afflicta torquetur. Mirum, quandoquidem, dum relaxantur peccata, carnis in-

B firmitas non tollitur; ideo lectus, in quo prius portabatur infirmus, ab ipso portatur. Nec dubium quin nemo, nisi ex infirmitate carnis aut animæ dissoluitur, & mortalibus nexibus irretitur. Sed peccata in baptismo, aut certè semper ex indulgentia donanrur; infirmitas verò peccandi aut corrumpendi manet. Hinc quoque & in Psalmis, *Qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis, qui sanat omnes infirmitates tuas*. Aliud quidem operis ostendens pro- Psal. 102. 3

C pitiandi, aliud verò sanandi. Propterea ergo & lectum iubetur tollere, licet vitia relaxentur, quatenus vnusquisque intelligat, secum semper suam infirmitatem portare. In qua nimirum infirmitate non iacemus, nisi dum succumbimus; quia Dominus opem fert super lectum doloris nostri, licet vniuersum strarum humani generis in infirmitate versauerit. Idcirco post medelam salutis, post veniam delictorum, in eodem infirmitatis lecto non iacendum, sed portandum est fortiter, &

D vitia præcauenda. Hinc ergo patenter ait, *Tolle lectum tuum, & vade in domum tuã*. Domus autem nostra, Paradisus est. De qua, inquam, domo Propheta gratulando canit, *Lætatus sum in his quæ dicta sunt mihi, in domum Domini ibimus*. Ad quam nimirum domum repedantes, ferre debemus lectum infirmitatis nostræ, orantes: *Miserere mei Domine, quoniam infirmus sum*. Et quantò fragiliores, Domini suffragante gratia, tantò instantius super Christum innitentes, ad domum ire iubemur. Quia Psal. 121. 1. Psal. 6. 3.

E profectò lectus doloris, refrigerium ex gratia & quietem beatitudinis operatur. *Tunc surrexit & abiit in domum suam*. In vno ergo momento dicti & operis impletio coram calumniatoribus exhibetur, vt intelligerent illum de quo dictum erat, *Quia ipse dixit & facta sunt*. Propter quod sequitur. Psal. 32. 9.

V I D E N T E S *autem turbæ timuerunt & glorificauerunt Deum, qui dedit potestatem talem hominibus*.] Mira obduratio Pharisæo-

CAP. IX.

rum. Turbæ videntes resurgentem, falsitatem alij timent, licet necdum crediderint vt diligant, alij glorificant. Illi verò liuore acriori mouentur, & ideo calumniabantur quod blasphemaret. Et notandum admodum, quod & adhuc imperfecti admirantes dicantur glorificasse Deũ, qui dedit potestatem talem hominibus. Sed quærendum, vtrum Iesum Deum glorificent, qui dabat, illis videntibus, potestatem hominibus sanandi verbo, an Deum, more Iudæorum, qui dedit homini Christo Iesu, vna cum eisdem Apostolis talem ac tantam potestatem curandi, vt eum tantum hominem intelligant, quamuis opera habuerit deitatis. Quidquid horum igitur velis adstruere, patet sensus, quod in illo potestas fuerit deitatis. Veruntamen, quia peccata dimiserat, quod solius Dei est, & cogitationes occultas deprehenderat, & huic, sanandi ac resurgendi, sicut & quampluribus, verbo potestatem dederat coram eis, rectiùs intelligimus, Christum Deum illos glorificasse ac timuisse, quem miseri Pharisæi credere noluerunt. Et hæc est, inquam, potestas quam glorificant deitatis, qua dedit in se credentibus non solùm sanari, verùm filios Dei fieri, & ad domum cœlestis patriæ quantocius peruenire.

ET *cùm transisset inde Iesus vidit hominem sedentem in telonio Matthæum nomine, & ait illi, sequere me.*] Consuetudo est Sanctorum in scripturis diuinis, quotiens ipsi de se loquuntur, sic quasi de alio dicere. Nec immeritò, quoniam etsi ipsi videntur loqui, tamen Spiritus sanctus loquitur in eis, & ipse de illis quæ vera sunt, quasi alius absque fuco decolorationis testatur, licet eo loquendi genere humilitatis causa se occultent. Sic itaque Moyses quam sæpè, sic Isaias, sic & Ioannes loquuntur, quasi de altero, vt veritas suis adornetur virtutibus. *Vidi*, inquit, *hominem*. Hominem ait, & non Matthæum, quia Matthæus donatus interpretatur, etsi iam in prædestinatione, necdum tamen vocatus ad gratiam; ideo nondum Matthæum vidit, sed hominem Matthæum tantùm nomine, necdum gratia. Vidit, inquam, ho-
Psal. 81. 7 minem ex iis de quibus dicitur, *Vos autem sicut homines moriemini*; Profectò quia cœlestia relinquẽs, non nisi terrenis lucris inhiabat. Hoc igitur vidit, quod eripuit. In Mattheo namque hominem saluauit.
Ioan. 1. 48. Vidit ergo hominem eo aspectu, quo & Nathanaël dicitur vidisse sub ficu. Vidit,

A inquam, miserationis suę affectu, sed istum in telonio, illum autem sub ficu, quo prior Adam foliis se contexerat, hunc tamen eo longius, quo terrenis inhiabat. Vnde ad exaggerandum cupiditatis suæ cumulum, sedentem eum vidisse dicitur. Sedebat enim vt magister rapinæ iuxta fornacem auaritiæ, & æstuabat concupiscentiatum caloribus. Nec stans vt vinceret, nec abiens vt euaderet, sed sedens vt princeps rapinę ministrorum prędã diriperet. Nã
B τέλος græcè tributum, aut vectigal dicitur. Vnde legitur in Græco τῷ τὸ τέλος, τὸ τέλος, Rom. 13. 7.
hoc est cui tributum, tributum. Ex quo manifestum, in domo tributaria eum resedisse, vbi lucra, tributa, vel vectigalia exigebantur. Sed venit in quæstionem, cur Matthæus nunc vocatus legatur, cùm Lucas longè retro exponat duodecim A- Luc. 6. 13
postolos simul electos, & audisse à Domino sermonem in monte, quem supra exposuimus. Patet igitur hoc mysticè factum. Illi quidem signantes historica nar-
C ratione, ante hunc sermonem in monte eos vocatos fuisse. Sed Matthæus post sanitatem leprosi, post curationem paralyticorum cæterorumque, medium se interserere maluit; vt vbi multi debiles curantur, etiam seipsum quasi debilem & immundum, sanatum à pio Domino humilitatis gratia ostendat. Simulque notandum, quod non omnium Apostolorum vocatio, quando vel vbi facta sit, in Euangelio declaretur. Hunc tamen cùm vidisset Iesus sedentem in teloneo, dixit
D ei. *Sequere me.* Et mira dispensatio Dei. Nathanaëlem ad se iam venientem quem laudat, licet viderit miserationis affectu sub ficu, nec tamen ad Apostolatus officium vocat. Hunc autem de tam profundæ iniquitatis cathedra, mox ad thronum Apostolatus clementer prouchit; & reor, vt illud Apostoli compleatur, quo *prius abundarat delictum, superabundaret gratia.* Rom. 1. 20
Quem non solùm Apostolum, verùm Euangelistam esse voluit. Nouit enim artifex singula licet incomposita, ad quos va-
E leant vsus suo proficere opere. Idcirco præteriens vidit materiam operis sui, elegit vnde formaret vas in honorem, quod prius in contumelia iacebat. Vidit autem, cùm approbauit. Non quod probum iam esset, sed erat vnde ab opifice probabile fieret. Sic igitur omnia in principio quæ fecit, vidisse dicitur, hoc est approbasse. Quidquid enim ad se in laudem sui operis reuocat, prius ex sua indulgentia probat vt videat; & quidquid viderit, approbat in laudem

Cap. IX. laudem perfecti operis vt reducat. Hinc est quod ait, *Videns vidi afflictionem populi mei, qui est in Ægypto.* (Exod. 3. 9.) Alioquin eos nisi prius ille videret, licet eius essent, ipsi ad eum non redirent. Sic & Petrum de cruce, qui malè negando recesserat, respexit, flendo vt rediret. Sic omnes, quos ad suam gratiam vocat, quocunque in loco recesserint, prior videt oculo pietatis, deinde vocat suæ dignationis officio, vt eum sequi studeant. Nec istum ideo diuitem vocat vt permaneat diues; sed vt relictis omnibus, beatam amet paupertatẽ, & exemplum sequatur Præceptoris; siquidem non solùm incessu pedum, verùm imitatione perfectæ vitæ. Quapropter non alium ad imitandum quàm se proponit. Et notandum, quod transiens eum vidit & vocat. Ad hoc quippe, vt & ipse de hoc sæculo transiens, ad æterna quantocius festinet. (Matth. 4. 18. & 21.) Nam & Petrum atque Andream non stans aut sedens, sed perambulans secus mare, vocauit similimodo, vt Iacobum & Ioannem transiens, quemadmodũ idem Matthæus testatur. Propterea, lector, huiuscemodi euentus non casu cõtigisse censeas. Imò diuinitus ad institutionem nostram omnia præparata, quatenus & fides teneat de præcepto, & de doctrina hinc inde vberius resplendeat ex negotio.

Et *surgens secutus est eum.*] Surgens autem sequitur, quia sedens malè corruerat. Nec vtique stare quiuerat, pondere prauæ cupiditatis pressus. Surrexit, nec minus fide quàm corpore. Totus ergo surrexit, quia totus ceciderat; & secutus est eum moribus, doctrina fidei, exemplo discipulatus. Non vt quorumdam insania contra nos latrare ausa calumniatur, Apostolos fatuos seu stultos fuisse, quòd tam subitò adhuc inscij secuti sint eum quem necdum probauerant. Nescientes miseri, quod ex auctoritate vel maiestate iubentis potiùs, quàm ex leuitate hæc fecere. Si enim in succinis, aut magnete lapide tanta vis inesse dicitur, vt saltem leuia quælibet contraposita ad se trahant, quantò magis vis & virtus diuinæ maiestatis interius eos afficiebat, & suæ dilectionis flamma à torpore soluebat infidelitatis? Nec poterat durare frigus dubietatis, à facie caloris quo intus vrebatur; sed liquefacta mens affectu caritatis, currebat mox post fontem, cuius erat dulcedine respersa; nesciens dubitare de illo, cuius iam spiritu

A interius agebatur. Currebat autem mens, sed trahebantur, de quo sponsa in Canticis, *Trahe me post te, curremus in odore vnguentorum tuorum;* (Cant. 1. 4.) acsi patenter dicat, trahe prius me vt exurgam, donec debilis & infirma videor, donec ægrotatione torpesco; trahe me post te, vt conualescam. Postea verò curremus, nec sine adiumento, sed in odore vnguentorum tuorum.

B Quibus recreati odoramentis indefessi post eum ibant. Tetigerant enim, nec dubium quin ista virtutum aromata, nares eorum, dum ante illos odor vitæ transiret. Et ideo absque vlla mentis retractatione, relictis omnibus, ea quæ intrinsecus fragrabant ocius sequebantur. Imò trahebat eos vis diuina, vncinus pomorum scilicet, quem Propheta conspexerat; & ideo præpedire illos nihil poterat. Poma erant conuallium; idcirco contra vncinum, quem diuina manus tenebat, resistere nequibant. Quod miseri nescientes Porphyrius atque Iulianus

C Augustus, arguunt, vt dixi, vel imperitiam historici mentientis, vel stultitiam eorum, quod quasi irrationabiliter secuti sint hominem quemlibet se vocantem; cùm tantæ virtutes tantaque signa præcesserint, quæ ante Apostolos, quàm crederent, vidisse non dubium est. Et vt aiunt, poterat ad se videntes aspectu trahere, dum fulgor ipse & maiestas occulta diuinitatis in facie relucebat. Sed isti qui purum hominem fuisse illum mẽtiuntur, nequeunt intelligere, qua virtu-

D te Apostoli mox odorem vitæ sequuntur.

Et *factum est discumbente eo in domo, ecce multi Publicani & peccatores venientes, discumbebant cum Iesu.*] Nec dubium quin vt Lucas astruit, & Marcus in domo ipsius Matthæi, quia parauerat ei Leui (Luc. 5. 29. Marc. 2. 15) conuiuium in domo sua. Manifestè complens illud Apostoli, *Si vobis spiritualia seminauimus, dignum est, vt vestra carnalia metamus.* (1. Cor. 9. 11) Rectus igitur ordo, vt prius fidem susciperet, deinde renunciatu-

E rus omnibus, non luxuriosè distribuens, sed ex suis sumptibus hospitalitatis conuiuium Domino præpararet. Prius tamen illud exhibuit in pectore, iuxta illud, *Ecce sto ad ostium & pulso, si quis aperuerit mihi ianuam intrabo ad eum, & cœnabo cum illo, & ipse mecum.* (Apoc. 3. 20.) Quod itaque conuiuium tunc parauit, cùm per fidem eum in animo, ad dilectionem, suscepit. Sic, sic, conuiuium quisque Domino te-

T

Cap. IX.

ctè parat, qui se prius, tum sua, deuotus impendit. Voluit enim Christo vicem rependere, & ideo mox ei conuiuium in domo sua parat, vt à quo iam perennia sperabat bona, ei sua largiretur temporalia. Cæterũ Dominus nõ propter epulas terreni victus ad conuiuia tam frequenter ibat, sed vt occasionem haberet præstandi gratiam. Hinc sanè quotiens interfuisse legitur, aut ea quæ docuit memorantur, aut quæ gessit, quatenus omnes per hoc ad vitæ epulas venire inuitaret. Vnde B non minus ad peccatores, quàm etiam & ad eos qui se iustos æstimabant, intrat, vt cuncti se peccatores intelligant, & ad fontem misericordiæ currant. Nam & isti qui cum Domino in domo epulantur, quos peccatores accusant, non ita cum eo discumbunt vt peccatores permaneant, sed vt deinceps cum Matthæo eius magisterio adhæreant. Inde namque est quod eisdem calũniantibus obiicitur.

C Non *est opus valentibus medicus, sed male habentibus, & illud, misericordiam volo & non sacrificium.*] Ostendit igitur suis responsis, cur ad conuiuia peccatorum intrarit: equidem non vt acciperet escas, verùm vt præstaret misericordiam, miseris & languentibus indulgentia subueniret. Nec prætereundum quod Matthæus ob id electus sit de telonio, quatenus nemo immanitate scelerum suorum diffideret, Domini bonitate attractus, qui de tam imis & obscœnis quæstibus videt hunc D prouectum, & in numero Apostolorum subitò connumeratum. Vnde mox & in domo eius, quæ fuerat officina crudelitatis, cellarium fraudis, & spelunca iniquitatis, fons emanat pietatis: vt multi Publicani ac peccatores quasi ad vitam resuscitati, cum Domino participantur. Alioquin si in peccatis permanere decernerent, ei, qui sine peccato est, nequaquã conuesci auderent. Imo vnius peccatoris conuersio multis exemplum præbuit pœnitentiæ. Mutauit ergo Matthæus negotium, nec amisit, dum in domo ad quam E prius multos secum propter lucra conduxerat, ad veniam inuitat: & qui erat magister rapinæ, factus est exemplum veniæ. Vnde conducit ilicò suos ad scholam vitæ, quos conduxerat prius ad quæstum mortis. Accepit itaque alia talenta, idcirco refert alia lucra. Et sicuti beati Piscatores, iam alios in sagena Christi capiunt pisces, ita hic de negotio veniæ alios secum peccatores & Publicanos plurimos

A inuitat, & omnes recumbunt cum Iesu in domo misericordiæ. De quibus Euangelista Marcus: *Multi*, inquit, *peccatores & Publicani recumbebant cum Iesu & discipulis eius.* (Marc. 2. 15) Erant enim multi qui sequebantur eum. Sequebãtur autem, quia huic dictũ fuerat, *Sequere me.* Apparet ergo, quod prius per ignorantiam lucra conquisierãt præsentia, qui tam subitò ad vnius conuersionem rapti sunt ad diuina. Facilè enim contemnitur, quod in comparationẽ adeptæ rei vilissimum iudicatur. Tum generosus iure censetur animus, qui tam subitò per fidem, quæ magna putarat, & tã facilè captus amore melioris vitæ prætermittit. Sed inuidia semper bono alterius torquetur, propterea Pharisæi adeũt discipulos dicentes.

Quare *magister vester cum Publicanis & peccatoribus manducat?*] Primùm infirmos adhuc adeunt discipulos, quia nõ audent apertè magistrum reprehẽdere. Deinde suam ostendunt imperitiã, quod nec seipsos intelligant, nec eũ, quem calumniari conantur. Nesciũt miseri, quod nemo sine peccato. Et si peccatoribus non cõmunicaret, nemo vita dignus esset. Venit denique eis hæc superstitio de iactantia, & non de iustitia; quoniam sicut Propheta canit, *Non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens.* (Psal. 142. 2.) Vnde Dominus audiens hæc aiebat, *Non est opus valentibus medicus, sed male habentibus.* Non quod aliquem sanum à medicina suæ salutis exciperet sed vt omnes reos esse monstraret. Quod si medicina circa ægrotos nõ fuerit adhibita, sanis quid prodesse poterit? Ad hoc quippe ad Matthæũ venit, quia ille ægrotus erat, vt auaritiæ curaret vulnera, vt cõcupiscentias restingueret. Non tamẽ hæc ideo dicit, quasi illi qui eũ reprehendere moliebantur sani essent; sed vt infirmantibus se medicinã ostenderet. Cæterũ illos qui de falsa legis iustitia præsumebãt, magis exprobrando tangit, quàm vt iustos esse confiteatur. Ac si apertè dicat. Omnibus veni, quia omnes morbo pressos noui; sed vobis, qui de supercilio malæ præsumptionis iactatis, nõ opus videor. Imò humilibus & peccatoribus me impendo. Hæc contra eos dicta grauius proferuntur, quia iustos se mentiebantur; humilibus autem & confitentibus salus offertur. Propterea beatus Apostolus, *Conclusit enim Deus omnia sub peccato, vt omnibus misereatur.* (Rom. 11. 32.) Et Dauid, *Omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt; non* (Psal. 13. 3.)

CAP. IX.

est qui faciat bonum, non est vsque ad vnum. A Idcirco melius est in domo beati Matthæi Christo cum Publicanis & peccatoribus participari, quàm cum Pharisæis malè sine illo iustificari. Ieiuni quidem erant cibò salutis, proprerea non sentiebanr se ægrotos: & saturati iactantia falsæ iustificarionis; ideò nesciebant esurire misericordiam, & quærere medicum perpetuæ sanitatis. Alioquin quis erat in genere humano sanus ægrotante ipsa natura peccaro primæ originis? Hinc benignus Medi- B cus adhuc eos quasi languentes monet.

EVNTES, inquir, *discite quid sit, misericordiam volo & non sacrificium.*] De Propheta proferens testimonium suggillat quod iustos se existimantes peccatorum & publicanorum consortia declinarinr, propterea inuitat ad doctrinam, vt dicant quid sit quod scriptum est, *Misericordiam volo & non sacrificium.* (Ose. 6. 6.) Misericordiam ergo vult diuina pietas, vt onmium misereantur, & omnes eam implorenr, arque compatientes in inuicem miseticordiam pręstando, C nullus infirmitate miser remaneat; quod isti dedignantes, nec aliis præstare, ncc sibi quærete cutabant, credentes se in sacrificiis, & Sabbatis, ac Neomeniis iustificati. Quæ dum reprobat, horum sectatores ostēdit peccatores esse, & prouocat quantocius ad misericordiam conuolare. Medicum quidem se vulr inrelligi, qui nouerit infirmitates eorum, qui ex iustitia legis tumebāt superstitiosa præsumptione; cæterùm malè habenribus, qui suę fragilitatis conscientia victi, gratiam requirunt, D se offert vlrtoneum. Vbi simul ostendit, vt præmisi, quod hi quos culpabant, non in pristinis permansere vitiis, sed pœnirentiam agentes præcesserint in tegno Dei venientes ad Christum. Ad hoc quippe vulneratus est proprer iniquirates nostras, vt eius liuore sanaremur. Attritus est propter scelera uostra, vt gratis ab eo iustificaremur. Vnde ait,

NON *veni vocare iustos, sed peccatores.*] Sed forte mouet aliquem, quomodo dixerit, *Non veni iustos, sed peccatores vocare,* E cùm omnibus pateat, quod etiam eos, quos secundum iustitiam Mosaicæ legis atque instituta perfectos inuenit, ad Euāgelicæ culmen perfectionis plurimos vocauit. Si enim solos peccatores, & non etiam iustos ex lege vocaret, nequaquam Nathanaël discipulatui eius adhæreret, quem ad se venientem tanta laude dignū duxit extollere. Sed & cæteri quos ex lege iustos fuisse nemo dubitat, nunquā ad al- A tiora erigeret, si etiam de his non eligetet per gratiam, quos vocaret. Quem locum sanè Lucas apertius fortassis explanat. *Nō veni*, inquit, *vocare iustos, sed peccatores in pœnitentiam.* (Luc. 5. 32.) Acsi patenter insinuet, omnes quidem electos ad regna cœlotum Dominus vocat, sed illos solummodo ad pœnitētiam, quos grauiora delicta ligant. Illos siquidem, vt petfectioris vitæ culmen apptehendant; istos verò, vt pet pœnitentiā priorum errata delictorum damnent. Po- B test tamen & alirer intetpretari, *Non veni vocare iustos*, eo quod non illos vocauerit ex prædestinatione, qui suam volentes iustiriam constiruere Dei iustitiæ non sunt subiecti, sed cos potius qui suæ fragilitatis conscij, confiteti non erubescant, quod omnes pcccauerunt & cgent gratia Dei, & quod in multis offendimus omnes. Licet profectò & de his vocauerit, quos ptius falsa inflabat iustiria correctos ad pœnitentiā; tamen manifestum, quod nō iā de sua vel legis iustitia pręsumentes; sed C isti & illi omnes qui salui fiūt gratia Christi adveniā iustificārur. Ptopterea ergo iurè nō iustos vocare dicirur; quia etsi iustitiam legis habuere, non nisi Christi gratia iustificari apud Deum inueniuntur. Qua de causa iusinuat, quod non peccatores diligat dunraxar, sed peccatores absolutè vocat in pœnitentiam, vt eos per eandem Baprismi pœnirentiam, de qua longè supra diximus, ad veniam iam iustos suscipiat. Quibus ptofectò verbis duplici errote illos deceptos ptobat, dum & D se iustos arbitrabantur, & eos criminabantur iniustos, qui resipiscendo à malis iam iustitiæ propinquabant. Igitur nec se, nec illos nouerant: ideo Iudex eos discernens, istos ad humilitatem reprimit, illos ad spem veniæ sublimat; vtrisque tamē se medicum gratis offert. Sed in istis, puto ille senior filius foris stans inuidet, & malè ieiunat; in illis verò iuniot reuersus paternis glorificatur donis, & conuescens iustificatur. Felix tantus Euangelista, qui sua duntaxat conuersione, gregem me- E ruit Publicanorū ad Christū trahere. Vnde, sicut in principio huius operis præmiserā, curā gerir in omni opere suo de peccatoribus; quod fortassis eius conuiuiū, in quo eos cum Christo conduxerat, demōstrabat; quod ipse suis exēplis, sua doctrina, suæ prædicationis officio, curam eorum gerat, qui nefandis criminibus rei tenebantur, vr cum Christo epulis æternæ vitę saginētur. Sed quæritur ad litteram, (Luc. 5. 28.) cū sicut Lucas insinuat, relictis omnibus

CAP. IX.

secutus sit Christum de teloneo, quomodo postea in domo sua suis sumptibus pascat eum cum Publicanis & peccatoribus? Ex quo liquet, quod res votis magis, quàm manu relinquitur. Reliquit autem omnia, ex quo se nouit illum imitari, & ideo in domo sua, qua præsidebat ad teloneum, non quasi Dominus domus, sed quasi minister fidelis spernit & dispensat caduca prudenter, cui æterna committenda erant. In cuius nimirum conuiuio suppliciter obsecro cum Christo vel vltimus epulari, & medicina ipsius à malis quibus præpedior, sanari.

TVNC, inquit, *accesserunt ad eum discipuli Ioannis dicentes: quare nos & Pharisæi ieiunamus frequenter, discipuli autem tui non ieiunant?*] Grandis Iudæorum inuidia & perfida calliditas, qua Christũ nunc adulando interrogant, nunc reprehendendo, nunc dolis, nunc insidiis, nunc apertis odiorum blasphemiis atque contumeliis appetunt, pulsant, insectantur, & cupiunt subuertere, quem nemo fallere, nemo cõtraire poterat. Hinc est sanè, quod Pharisæi, prius apud discipulos notam in magistrum de Publicanorum conuiuio componunt, apud magistrum nunc iterum isti vna cum eisdem Pharisæis discipulos captiosè quasi ieiunij nescios, & gulę deditos accusant. Prætendunt igitur discipulis de magistro laqueos odiorum, & magistro rursus de discipulis fomenta discordiæ seminant. In vtroque tamen agentes, vt eius doctrinam euellerent, & contra eũ insidias excitarent. Immittunt aliquando oppositas personas, nunc Sadducæos, nũc Herodianos, nunc ipsi per se Pharisæi atcuatis sæuiũt iaculis. Et modo mittunt discipulos Ioannis, vt ipsi contra eũ veniant, quem magister prædicauerat. Alioquin quæ esset eorum societas cum eisdẽ Pharisæis, quorum dogma dispar erat? Sed iũxit eos inuidia, quos disciplina dissociabat. Illi quidẽ vt Moysen Christo præferrent, isti verò, eidem vt Ioannem anteponerent. Vtrique errore pares, vtrique liuore communiter sequientes. Quibus Dominus, quia disciplina Ioãnis erant imbuti, spõsum se insinuat, de quo magister eorum prædixerat (Ioan. 3. 29.): *Qui habet sponsam, sponsus est, amicus autem sponsi gaudio gaudet, quia stat & audit vocem sponsi.* Et conuenienter satis, vt ex magistri sui voce crederent, & non cogerent insidiando tempora sponsi læta tristitiis permisceri Pharisaicæ legis. Nec dubium illa ieiunia, non de præceptis implendæ vitæ, sed de traditione Pharisæo-

A rum erant, quibus Ecclesiæ præsentis figurabatur obseruatio. Vnde patenter ait: *Non possunt ieiunare filij sponsi.* Non quod eos ieiunare nollet, præsertim cùm eorum vita non aliud quàm ieiunium fuerit; sed vt altiora nobis monstraret, quod nõ possunt ieiunare ieiunia illa Pharisaica, quæ aut de rigore legis veniebãt, aut de superstitione magistrorum. Neque adhuc illa instabãt, quæ postea Spiritus sancti gratia roborati, perfectius impleuerunt. Interea quia sponsam quærit, ieiunia seponit, re-B linquit austera, & quod sponsæ tenera tãtundem requirit affectio, totum se dat spiritalibus gaudiis, indulget epulis, vt sit filiis quos lactantes ducit, totus blandus, totus amabilis & suauis, totus festiuus. Processit enim tanquam sponsus de thalamo suo, & exultans occurrit à summo cœlorũ vertice vsque ad summũ eius, donec spõsam suis cõfirmet dotibus. Propter quod interdum præstabat se mensis, conuiuantibus intererat, & omnibus communiter se exhibebat, donec diuinis humana con-C iungeret, & faceret de terrenis cœleste consortium. Nec dubium, quod in vocatione beati Matthæi, licet Hebræus esset, quia contra legis sanctionem se transfuderat Romanis parere quæstibus, per eum vocatio Gentium designatur. Vnde cum eo mox multi Publicani & peccatores veniunt conuiuium celebrantes, & non qualecunque, sed magnum, vt Lucas ait (Luc. 5. 29.). Quod profectò mysticè illud o-D stenditur esse conuiuium, quo simul spõsus & sponsa, cœlestibus redempta donis, fœderãtur (Luc. 15. 23.). Et vt altius fateat, idem sponsus est vitulus ille saginatus qui occiditur, iuxta alterius loci parabolam, vnde istud conuiuium diuinitus instruitur. Sed ab eisdem qui Christum per fidem in animo dilectionis affectu suscipiunt, vtrique præparatur. Ibi namque Publicani & peccatores, ibi Raab meretrix, ibi Tyrus & populus Æthiopum, quos idem E Euangelista ad Christi vocauit gratiam. Hinc Dominus per Prophetam (Sophon. 3. 10.), *Vltra flumina Æthiopiæ inde supplices mei.* Propterea nec immeritò Leui magnum præparasse conuiuium dicitur, quia Gentilitas hæc omnia in domo sua, scilicet in Ecclesia Christo per fidem exhibuit. Et ideo dictum est in persona Domini: *Memor ero Raab & Babylonis, scientibus me.* (Ps. 86. 4.) Sciebant namque iam isti Christum, & ideo memor eorum Dominus, non solùm ad fidem eos vocarat, verùm etiam secum ad conuiuium admittens, vestierat

CAP. IX. veste nuptiali. *Propterea filij sponsi ac sponsæ quamdiu cum illis est sponsus, ieiunare nequeũt.* A Filij autem ideo dicuntur, quia ex fide Christi & Ecclesiæ renati, maternis adhuc alebantur doctrinis. Omnes quidem sponsi ac sponsæ filij, etsi ex omnibus spõsa vna conco rporatur, vt idem sint filij simul collecti in vnitate fidei, quæ & sponsa, caritatis fœdere sociati. Vnde nec immeritò in eadem domo sponsa cum sponso vescebatur. Sed sponsi filij tantùm ideo vocantur, vt teneritudo fidei eorum & tyrocinium discipulatus insinuetur, propter quod eis non debeat graue aliquid imponere. B

VENIENT *autem*, inquit, *dies cùm auferetur ab eis sponsus, & tunc ieiunabunt.*] Patet ex hoc loco, quod omnes illi dies, quibus Christus in carne fuit quasi dies conuiuij & nuptiarum fuerint sponsi ac sponsæ, de quibus spiritali connubio Apostoli iam creati, lugere non poterant, quamdiu sponsum cum sponsa in thalamo esse gaudebant. Sed venient, inquit, dies cùm transierint nuptiæ, & passionis ac resurrectionis tempus seu ascensionis aduenerit, tunc ieiunabunt. Tunc vtique cùm auferetur ab eis sponsus. Multiplicauerunt ex hoc loco post dies quadraginta passionis mox ieiunia illa Ecclesiastica celebranda, licet statim dies illos Pentecostes Spiritus sanctus adueniens festiuos dedicauerit. De qua sanè occasione anus Prisca & Maximilla saltem post Pentecosten tradiderunt quadragesimam faciendam, quasi ablato sponso mox debeant filij sponsi ieiunare. Sed Christi Ecclesia illud ad passionem & resurrectionem vsque distulit, vt spiritalis saginæ ieiunio ad illud Paschale Sacramentum animæ melius præpararentur. Tamen Apostoli non solùm post ascensionem Christi cœperunt flere, verùm in passione. Expleta autem ascensione, diebus quibus aduentum Spiritus sancti expectabant, sine dubio & deinceps flentes & abstinentes erant. Sed & Dominus quomodo discipulos prohiberet ieiunare, qui & ipse ieiunabat? Deinde, dicit eis, quod nequissimum illud Dæmonum genus, non nisi ieiunüs & orationibus posset superari. Quapropter si eos vincere vult, qua ratione, quamdiu cum illis erat non debuerint ieiunare? Vel quomodo non ieiunabant, cùm omnis turba cum eo perseuerans, non habeat quod manducet; Præsertim cùm non nisi quinque, aut alibi, septem inter omnes panes inuenian- C D E

tur? Putasne illis omnibus ieiunantibus, Christus & soli prandebant Apostoli? Absit nos ita desipere. Sed quod verius est, filij sponsi lugere vel ieiunare, quamdiu cum illis est sponsus, mysticè nequeunt, quia introrsus gaudio gaudent spiritali, & epulis epulãtur æternæ beatitudinis. Hoc itaque gaudio Ioannes gaudebat propter vocem sponsi, non quod sponsus esset, sed quia amicus eius erat. Et hinc est quod ait, non posse sponsi filios ieiunare, licet illi ieiunent, qui necdum ad nuptias intrarant. Quia nimirum omnes illi ieiunant, qui panem vitæ ignorant. Christus autem & sponsus, & panis est, atque conuiuium deliciarum. A quo ieiuni erant, qui necdum tenonati nuptiarum interesse nequiuerant epulis. Hinc sanè sequitur. CAP. IX.

NEMO *commissuram panni rudis mittit in vestimento veteri, ne maior scissura fiat; neque vinum nouum in vtres veteres*, & reliqua.] Igitur antiquæ legis supellectilem vetus appellat vestimentum, Iudaicis attritum studiis, sensibus corruptum, sectis scissum, actibus obsoletum; commissuram autem panni rudis, Euangelij nuncupat indumentum. Quia profectò sicut vestimento tegitur corpus, ita doctrinis anima cooperitur. Sed aliud est vestimentum vetus, aliud vero nouum; quia vetus corruptionem patitur vetustate consumptũ, cui si assuatur nouum, peior scissura fit, dũ & illud quod erat significationis gratia promissum, corrũpitur, & illud quod ad salutem omniũ erat repromissũ, per se sufficere nõ æstimatur. Hoc planè Hebionitæ non intelligentes, commiscuerũt noua veteribus, non putantes sine lege Moysi Christi Euangelium posse sufficere. Lex quidem per se vsque ad gratiam, licet traditionibus Pharisæorum esset cõsumpta, multùm profuit; sed inchoante gratia, nõ vestis Euangelij, quæ de agni vellere contexta est, ei admitti debuit. Immo cessantibus figuris, vetustate exinanita ea quæ in eadem erant lege agendæ vitæ, in nouitate oportebat transire. Vnde Ioannes, cùm de dilectione loqueretur, *Filioli mandatum nouum do vobis*, inquit, mandatum quod ab initio audistis. Quia profectò illa omnia non vetustatis, sed nouitatis erant. Cæterùm Sabbatismus & Neomeniæ, ac ritus ieiuniorum, vel reliqua significandæ vitæ instituta, quasi vestimentum vetus, iam consumpta præterierant, veluti vmbræ clarescente luce. Propterea his non assuendus erat pannus nouæ doctrinæ. 1. Ioã. 2. 8.

CAP. IX.

Vtraque tamen doctrina, iure pannus aut vestimentum dicitur, quibus induta anima non timebit à frigore infidelitatis, neque nuditate turpabitur. Quia hæc est illa stragulata vestis mira varietate ornata, quam nobis in Salomone sapientia perfecit. Sed & quidam de Philosophia dicunt sub specie mulieris, quod habuerit vestes subtili artificio & indissolubili materia perfectas, quas ipsa suis manibus texuerat. Quarum species ferebat acsi fumosas imagines, quas caligo quædam negle-B ctæ vetustatis obduxerat; habés in extremis deorsum Π. Græcum, quod significat practicam vitam, in supremis verò Θ. legebatur, theoricam volens exprimere. Quibus apertè insinuat, habitum animarum, sapientiæ doctrinam esse, licet traditiones hominum eam commaculauerint. Quibus remotis acsi vmbris, patet lucis veritas, quæ nimirum non potest admitti vestimento veteri, ne peior obcæcatio fiat, si lux obscuretur in tenebris, imò caligo earum rectius si clarescat in lucem. C Veruntamen audis commissuram panni rudis, non scissuræ partem accipias, sed principium texturæ. Tunc enim primùm tela regalis indumenti de Christi vellere texebatur. De vellere, quod dabat Agnus, qui tollit peccata mundi. Tunc quidem principium Euangelij texebatur, idcirco iure commissura dicitur, hoc est iunctura. Non quod veteribus debeat sociari, sed quia vsque in finem supra corda credentium debeat extendi & dilatari, vt vna sit vestis omnium inconsutilis, & indiscissa, D desuper contexta, capiens omnes, neminem nudum relinquens, nisi qui se talibus priuauerunt ornamentis. Geminat aurem exemplum vestimenti, & vtrium veterum nouorumque. Sed per vtres veteres debemus intelligere Scribas & Pharisæos, vel quoscumque extra Christi gratiam, quos necdum abluit aqua Baptismatis. Qui necdum veteri homine deposito, possunt sustinere feruorem doctrinæ Christi. Nam per plagulam vestimenti noui, & vinum nouum, præcepta Euangelij sentienda, E quæ non possunt sustinere Iudæi, ne maior scissura fiat. Tale quid & Galatæ facere cupiebant, cùm Euangelio legis præcepta miscerent. Sed Apostolus ad eos, *O insensati*, inquit, *Galatæ, quis vos fascinauit veritati non obedire?* Sermo igitur Euangelicus, & doctrina Spiritus sancti, Apostolis potius quã Scribis & Pharisæis, aut discipulis Ioannis Christo inuidentibus, infundendus erat, qui maiorum suorum tra-

Gal.3.1.

ditionibus deprauati synceritatem præceptorum Christi non poterant custodire. Alia est enim puritas virginalis animæ, nulla prioris viri contagione pollutæ, alia libidinosæ obscœnitas, quæ multorum sordibus subiacuerit. Licet quidam ad imperfectionem discipulorum ista voluerint transferre, vt ipsi adhuc carnales & infirmi præcepta seueriora ferre nequiuerint. Quod si ita est, adhuc & ipsi in vetustate erant; quod absurdum est intelligere, cùm iam secreti essent à iugo legis, & spõsi filij appellentur. Potius ergo contra eos ista dicuntur, conquirentes, quare nos & Pharisæi ieiunamus, discipuli autem tui non ieiunant? videntur desiderasse, vt eos Christus à ieiuniorum iugo, & grauitate legis solueret. Idcirco mox audiunt Euangelij præcepta, dum in vetustate manserint seruare nequaquã posse, ne peior in eis scissura fieret, quorum doctrina vetustate attrita, nouitatem præceptorum ferre nequibant. Et ipsi, vtres, vinum nuptiarum, de quo Apostoli ebrij loquebantur varijs linguis, continere non poterant. De quo nimirum vino Architriclinus sponso fertur dixisse, *Seruasti vinum bonum vsque adhuc.* Quod denique vinum, necdum Pharisæi quibant ferre vetustate corrupti. Vtres autem noui, scilicet Apostoli & eorum imitatores, illo replebantur. Quia prius vt vtres pellium ab omni squalore purgantur, & pigmentis liniuntur odoramentorum interius. Ita confecti diuinis torcularibus apti censebantur virtutibus, & gratia Spiritus sancti reparati. Quos sanè Dauid futuros aspiciens de se gemebat dicens, *Defecerunt oculi mei in eloquium tuum dicentes, quãdo consolaberis me? Quia factus sũ sicut vter in pruina.* Quæ pruina infidelitatis proculdubio istos congelauerat, idcirco vetustate consumpti, mustum Euangelicæ prædicationis capere nequibant, neque præcepta seruare. Quod benè dispensator salutis præuidens, nouos vtres de prælo crucis replet ebrietate spiritus, veteres autem vacuos deserit, ne peior scissura fieret.

Ioan.2.10.

Pf.118.82

ET *ecce Princeps vnus accessit, & adorabat eum dicens. Filia mea modò defuncta est, sed veni impone manum tuam super eã, & viuat.*] Porro Marcus & Lucas, non mortuam eam dicunt, sed in extremis esse, vel in breui morituram, videlicet morti proximam. Quam ideo præsens Euangelista mortuam nunciasse asseruit, quia desperauerat pater eã viuam inuenire: propter quod vicissim vtrumque dicunt, quia

Marc.5.23 Luc.8.42.

CAP. IX.

CAP. IX. vtrumque ille petierat, vt siue morituram mox sanaret, siue iam mortuam suscitaret. Hinc quoque tam flebili lamentatione remedium postulat filiæ desperatus de vita. Non quidem vt æstimo incredulus, sed eruditus à lege. Qua de causa licet omnia Verbo creasse Deum in principio cognouerit, hominem tamen Dei manu plasmatum legerat, ex quo denique eadem manu filiam, qua creata fuerat, recreari credidit, & reduci de morte ad vitam. Vnde patenter rogat, *Sed veni, impone manũ super eam.* Vt qui sponte prius ad creandum posuetas, ad reparandum iterum exoratus imponas. Et hoc est quod Propheta fatetur dum decantat, *Tu formasti me, & posuisti super me manum tuam.* (Ps. 138. 5.) Quia qui posuit cùm formaret ex nihilo, deposuit vt imponat iterum manum, & reformet eam de perditione. Iuxta anagogen etiam multum valet quod ait, *Sed veni, impone manum super eam.* Procul dubio, quia singula Sacramentis plena sunt, & omnia satis prouidè à Domino præparantur. Nec vacat à mysterio quod sexto signorum loco, homines à dæmonibus obsessos liberat. Vt quem sexto die manibus de terra plasmauerat, eodem (iuxta hunc Euangelistam) curationum numero ad se reuocans à dominio deceptoris liberaret, & ad imaginem primæ creationis reformaret. Sic itaque quod septimo loco, fide offerentium, paralyticum curat, peccata relaxat, & eum ad domum repedare iubet. Quia septem Spiritus sancti donis, omnia peccatorum vulnera sanat, & gratiam redeundi ad patriam præstat. Vnde satis oculosè sermo diuinus nunc octauo curationis signo filiam Archisynagogi offert, nolens eã excludere à mysterio veræ circuncisionis, sed subintrat mulier fluxum sanguinis perpessa, & octauo sanatur loco. De cuius reuera numero Synagoga diuinitus remouetur, vt saltem veniat ad nouum, iuxta quod in Psalmis canitur, *Æthiopia præueniet manus eius Deo.* (Ps. 67. 32.) Atque illud, *Cum intrauerit plenitudo gentium, tunc omnis Israël saluus fiet.* (Rom. 11. 25.) Nam princeps qui accedit rogaturus pro filia, typicè populus Patriarchatum specialiter designatur, qui pro Synagoga indefessis precib. obsecrans post Ecclesiæ introitum & curationem à profluuio infidelitatis, & à menstruis idolorum, vix filiæ obtinuit sanitatem. Hinc quoque est, quod implorat, *veni & impone manum super eam.* Venire enim rogat, qui vbique omnia replet, hoc est carnem visibilem apparere. Cuius ni-

A mirum impositione manus sanatur Synagoga, & resuscitatur ad vitam. Quæ reuera Prophetica voce canit etiam cum Ecclesia, *Dextera Domini fecit virtutem, dextera Domini exaltauit me.* (Ps. 117. 16.) Ac si patenter dicat: dextera Domini restituit quod crearat, propterea non moriar, sed viuam. Talia quippe præsenserat populus Patriarchatum, & ideo hic ab alio Euangelista benè Iairus nominatur. Iairus quippe illuminans, vel illuminatus interpretatur. (Marc. 5. 22. Luc. 8. 41.) Illuminatus autem à lege & Prophetis per B gratiam sancti Spiritus; & ideo ipse illuminans ab eo quod iam illuminatus erat, iure appellatur. Sic & Apostoli lux mundi sunt vocati, non substantialiter quidem, sed ex participatione veræ lucis. Hunc princeps Synagogæ humilis descendit ab arce Pharisaicæ traditionis, deuotus venit, suppliciter adorauit: licet quidam adhuc de infidelitate venisse autument, quod eum ad filiam, vt ei imponat ma- C num, venire rogat; quasi needum vbique sicut nec regulus ille ex Euangelio, præsentem intellexerat. Sed qui cuncta nouit huic mox obtemperat. Sed tamen absens curans filium, se vbique præsentem docet. At verò hic tale aliquid si in corde gessisset, qui corda inspicit singulorum corrigere debuisset. Nisi fortè ad hoc mulier, quæ sanguinis fluxum patiebatur, ad medium in via deducitur, vt iste disceret eum non loco circumferendum, non iti- D nere fatigandum, non præsentia solummodo corporali requirendum; sed credendum quod ipse vbique potens esset Deus, vbique totus, vbique semper. Interea præscius idcirco fortassis ire festinat cum eo, vt hanc in via prius clementer curet, de cuius curatione planè nodum dubietatis tollat. Ait namque, *Filia mea modo defuncta est*, quod est dicere, adhuc est in via spiritus, adhuc in extremis est, adhuc domi. Quam needum tartarus inuasit. Ergo vt eam possis retinere, festina. Quo nimirum dubietas Iudæorum insi- E nuatur, & vecordia. Vnde mox emota vsa Gentilitas, videlicet fide recepta occurrit ad medium, vt prior sanetur quàm Synagoga. Veruntamen Christus licet non se missum nisi ad oues perditas domus Israël fateatur, propter duritiam cordis eorum, prius à menstruis idolorum Ecclesiam de gentibus clementer curat. Et hinc est, quod dum ad alia tendit, alia in via fide sanitatem præripuit. Propter quod itaque scriptum legimus: *Ipsi me prouocauerunt in eo qui non erat Deus, & ego prouocabo eos in eo* (Deut. 32. 21.)

CAP. IX. *qui non est populus, & in gente stulta irritabo illos.* Nam quod Archisynagogus eruditus à lege & Prophetis Christum Deum fortè vbique præsentem necdum nouerat, neque Christum Deum æstimat, mulier iure perpessa, menstruis curatur. *Si tetigero,* inquit, *tantum fimbriam vestimenti eius, salua ero.* Potest igitur vterque sensus populo Iudæorum conuenire, vt per eos qui Christum Deum crediderant, Iairus illuminans vel illuminatus dicitur; per eos verò qui dubitantes tantum hominem putarunt, B Ecclesiam introisse ad fidem, sicut Apostolus commendat. Ait enim, incredulitas .11.25 eorum, salus gentium. *Cùm autem,* inquit, *plenitudo eorum introierit, tunc omnis Israel saluus erit.*

E*t ecce mulier, quæ sanguinis fluxum patiebatur duodecim annis, accessit retro, & tetigit fimbriam vestimenti eius.*] Iuxta Euange- .8.42. lium itaque Lucæ & ipsa Principis filia duodennis defuncta legitur. Quia profectò mysticè hæc mulier, Ecclesia videlicet de Gentibus aggregata, ex eo cœpit C ægrotare, profluxumque immunditiarum pati, ex quo gens Iudæorum credere, deinde legalibus ad Deum institutis diuinitus erudiri. Melius iamque comparatione virtutum vitia ostenduntur. Sed cũ adulta illa de mẽstruis idolorum cultibus, in quibus secundum Euangelistam, erogauerat omne patrimonium suum, conuersa sanatur ad Christum, illa mox perfidiæ suæ languore moritur. At per hoe vtraque illarum duodennis iure narratur. Solent enim etiam leges sæculi quoque D duodecimo ætatis anno iam suis coercere præceptis; & ipsi legum præmio pro bonis, aut supplicio pro malis interdum subiacere. Vnde secundum Anagogicos scripturarum sensus iure illa sanatur à Domino, quæ adulta vitæ recepit intelligentiam, & præteritorum actus ignorantiæ deputantur. Illa verò simili modo cùm iam iure adulta Christum ex lege repromissum suscipere debuisset, quia noluit credere, à Prophetis & Patriarchis mox mortua nunciatur. Et notandum quod E sanguine fluens, non in domo, non in vrbe accedit ad Deum, quæ iuxta legem à conuersatione humana excludebatur, sed in itinere ambulante Domino: vt dum pergit ad alia, in via quæ Christus est, aliam, id est, Ecclesiam, curatam ostendat. Quod sanè alibi sermo diuinus insinuat, cùm quidam inuitati ad nuptias venire re- Mat.22.9. cusassent. *Exite,* inquit, *ad exitus viarum, & quoscunque inueneritis bonos & malos, compellite intrare.* Siquidem de viis huius sæculi vocatur Ecclesia. Idcirco ista præparatur dum ad aliam iret, vt hæc prior in via occurreret. Dicebat enim intra se, *Si tetigero fimbriam vestimenti eius tantùm, salua ero.* Mira dispensatio. Ecce inter Deum & mulierem furtiuæ salutis agitur, tamen grande commercium. Archisynagogus quidem deuotus occurrit, & totus ad adorandum in terra prosternitur; causam refert, dolorem insinuat, mouet affectum, impetrat vt properet, & accedat ad curam. Mulieri verò non quæsitus Dominus occurrit preteriens, salrem ingessit, quatenus & hoc generale pietatis opus apertius præmonstraret. *Accessit,* inquit, *retro.* Retro autem, quia post ascensum Saluatoris, credidit. Sed iuxta historiam hanc etsi cogebat ad Christum doloris magnitudo accedere, fœditas tamen vulneris prohibebat. Sed maluit fidei trepidante consilio ex fiducia iudicari, quàm de tam fœdo vulnere sic perire. Audiant igitur scelesti & immundi, abrumpant pudorem noxium, & inueniant consilium fidei, medicinamque salutis. Nouerat enim hæc, quod Christus Deus & homo esset. Alioquin illum nisi Deum crederet, quomodo in fimbria extra hominem salutem quæreret? Qui nisi Deus esset, quomodo in fimbria extra se sentiret? Constat igitur & illam Deum in homine credidisse, atque extra hominem Deum fuisse, idcirco eius deuotè tangit fimbriam, quem vbique fides Ecclesiæ confitetur. Profectò autem totus vbique totus, & in homine Christo Iesu, quandoquidem extra se nihil præstat. Ait enim,

S*entio virtutem exisse à me.*] De illo quidem exiit, quia in illo plenitudo diuinitatis erat, & in diuinitate virtus omnipotentissima pollebat. Diuinitas autem vbique erat. Aliter tamẽ in homine Christo, aliter autem in fimbria vestimenti. Porrò in homine Christo vt Deus homo esset, quia Verbum caro factum est. In fimbria verò, sicut & in vniuerso mundo, non quod Deus iure mundus vel fimbria credatur, sed quia extra, siue intrà, potens tenet & regit omnia. Præparatur igitur mulier, in cuius typo vniuersalis Ecclesia sub specie designetur, propterea dum libet ex ea diuinitus tanta prædicantur.

S*i tetigero* (inquit) *fimbriam vestimenti eius tantùm, salua ero.*] Et mira fiducia. Nam in lege si quis mulierem menstruam vel fluentem sanguine, siue quodcunque

CAP. IX. illa tetigisset, immunda erant. Hæc verò, A *Si tetigero fimbriam vestimenti eius, salua ero.* Liquet igitur, quod eum Deum credidit, qui nullis coinquinatur sordibus, imò abstergit vulnera, emundat immunditias, & languores vacuat. Sed nunquid non sine tactu eius, ei præstare poterat? persertim cùm nec se tangi ab eo postulat, sed ipsa cincinnum vestimenti ex fide furtim tangere præsumit? Istinc igitur liquet, quod passim in Euangelio mysteria & rebus diuina prædicantur, propterea & hæc tetigisse nempe dicitur, vt fides qua Christus à suis tangitur luce clarius referetur. Quantum igitur ad historiam attinet, quia se indignam iudicabat idcirco retro accessisse dicitur, non quod ignoret Christum omnia contemplari, præsertim cùm & in fimbria deitatem credidit, sed vt turbæ declinaret aspectus. A populo quidem nesciri voluit, non à Christo. Propterea non Deum latere se, sed homines quid gereret æstimauit. Alioquin quomodo ab aspectu diuinitatis latere credidisset, in quo nihil postremum, nihil iudicauit infimum, dumvirtus & salus etiam in fimbria quæritur. Patet itaque, vt dixi, sensus mysticus, quod hæc mulier, videlicet Ecclesia Christum tangit fide, quem turba premit. Ista siquidem est mulier, quæ primo vulnerata peccato primæ originis fluebat sanguine, & menstruis cruentabatur delictis. Quæ fide integra surripuit sanitatem, dum perfida Archisynagogi filia, videlicet synagoga suis doctoribus perlecta, D mortua nunciatur. Sic, sic nimirum Christus tangitur, dum & vbique potens creditur. & Deus in homine veneratur. Propter quod cuidam necdum credenti dici-

Ioan. 19. 21 tur, *Noli me tangere, nondum enim ascendi ad Patrem meum.* Ascendebat autem hic ad patrem, quia coæqualem ei illum credidit, idcirco fimbriam vestimenti eius fide perfecta tetigit. Quid ergo per fimbriam, nisi virtus deitatis designatur? Ista namque est fimbria mandatorum, quas in summitate pallij sacerdotis Moyses fieri iubet, per quam hæc mulier interna penetrauit, & E per fimbriam tetigit capitis summitatem. Hausit namque de cincinno guttam salutis, & de capite rorem pietatis. Vnde &

Cant. 5. 2. sponsus in Canticis, *Caput meum plenum est rore, & cincinni mei noctis guttis.* Peruenit enim hæc ad fontem roris, & furtim hausit ex fimbria guttam salutis; Profectò quia credidit quod vnguentum in capite descendens peruenerit vsque ad oram vestimenti eius. Hoc namque rore Spiritus san-

cti crines Samson septem repleti erant illius Nazaræi, scilicet Christi, in quibus tanta virtus inerat, vt inexuperabilis esset. Sed cùm Dalidæ amplexus quærit, scilicet Ecclesiæ menstruosæ infirmatur vsque ad mortem, mortem autem crucis. Hoc nimirum ista intelligens accessit retro, & tetigit fimbriam vestimenti eius. Fimbria autem vestimentorum nec immeritò quilibet sanctorum Apostolorum accipitur. Omnis namque Ecclesia, vestimentum B Christi sæpè designatur, & ideo quoque Psal. 132. a est quod vnguentum de capite fluens vsque ad oram vestimenti descendisse canitur, vt omnes quos diuina virtus induerit plenos Spiritus sancti gratia non dubitemus. Vnde cùm quilibet eorum fide tangitur, doctrina salutis hauritur. De quibus per Prophetam voce patris ad filium, *Viuo ego, quia omnibus his veluti vestimento vestieris.* Isti sunt equidem, vt dixi, cincinni guttis noctium pleni, dum sponsus pulsat ad ostium, quos admodum Christi Ecclesia vbi- C que fide tangens confitetur, *Si tetigero tantum vestimentum eius, salua ero.* Quia per doctrinam eorum à fluxu infidelitatis saluatur. Retro autem tangit, sicut dixi quia post ascensionem eius, credidit, seu quia dictum est, *Si quis mihi ministrat, me sequatur.* Ioan. 12. 26 & alibi, *Post Dominum Deum tuum ambulabis.* Vnde Moyses posteriora Dei videns coruscus de monte descendit.

AT *Iesus conuersus, & videns eam, dixit. Confide filia, fides tua te saluam fecit.*] Nec itaq; dixit, fides tua te saluam factura est, sed saluam fecit. Acsi apertè dicat, in eo quod credidisti, iam salua facta es. Et notandum, quod fides salutem acquirit, & non salus fidem. Siquidem quia initiatrix radixque omnium virtutum fides esse probatur. Licet quidam prius virtutes requirant, deinde promittant fidem: tamen prior esse debet fides, vt postea quilibet perueniat ad salutem. Quod autem Iesus conuersus dicitur ad mulierem, credendum non motu corporis tantùm, sed etiam prius diuinitatis aspectu, vt mulier conuerteretur ad Christum, deinde per fidem curam acciperet sanitatis. Propter quod fatendum, quia vidit diuinis oculis potius, quàm humanis, vidit vt saluti redderet, & non vt agnosceret quàm profectò sciebat antequam ipsa sciret Deum requirere. Quid plura? Christus hoc mulieris exemplo docuit quantum fides proficiat ad salutem. Ista namque est potestas qua vtimur, non solùm vt sanemur, sed etiam vt filij Dei simus. Vnde ait, *Fides tua te sal-*

Cap. IX. *uam fecit*. Sed nisi prius eam conuersus vidisset, hæc minimè illum fide tangeret. Sed recreauit prius quod faceret, & dedit vnde tangeret. Inde duntaxat renata iure filia vocatur, & potestate accepta fidei, sanatur. Alioquin nisi prius perciperet, non solùm salutem à medico non referret, verùm nec eum tangeret. Porrò iuxta Tropologiam, Princeps iste animalis quilibet homo iure designatur, qui pro filia, id est, pro carne, rogat; eo quod omnis mortalitas nostra in extremis fore rectè creditur. Sed quærit prius anima fluxum vitiorum malè perpessa, & tangit saltem minima mandatorum Dei fide recreata, vt in salutem perueniat. Prius namque ordo id est, vt homo in anima sanetur, deinde ad resuscitationem & salutem carnis anhelet.

Psal. 62. 2. Vnde Propheta, *Sitiuit in te anima mea, quàm multipliciter tibi caro mea*. Veruntamen audiat Christianus quilibet, & quotidie corpus Christi de altare participans, quantam de eo possit sumere medicinam, quādo mulier tantam rapuit de sola Christi fimbria sanitatem. Fortassis per hoc docuit hæc mulier, quantùm sit corpus Christi sumere de sublimitate altaris coram oculis diuinæ Maiestatis, dum ex fimbria sic profluxit ilicò à tactu fons sanitatis. Sed quod deflendum est valdè, exinde medicinam tulit vulneris; nobis verò medicina ipsa interdum retorquetur in vulnus. Hinc

1. Cor. 11. 29 quoque est quod Apostolus ait, *Qui tangit, seu qui comedit corpus Christi indignè, iudicium sibi sumit*. Capit igitur temeritas potius infirmitatem, vnde fides accipere debuit sanitatem. *Propter quod inter vos multi infirmi & ægri, & dormiunt*, inquit Apostolus, *multi*. Dormientes verò mortuos appellat quos acriter deplorat & luget in viuo corpore iam sepultos. Et notandum quod Christum nec tactus polluit immundæ, nec visus offendit cruentæ, nec odor exasperat fœtoris, nec auditus coinquinat humanæ contagionis. Profectò, quia etsi Sol tangat stercora, nec tamen coinquinatur, quantò magis creator Solis, dum tangit nostra vulnera? Offendunt itaque & displicent ei peccatorum vulnera, magis quàm corporum passiones, vitiorum sanies magis quàm viscerum fluxus. Quia etsi quisque voluntarius labitur in delictis, tamen in languoribus tenetur inuitus. Propter quod caueat quisque indignè contingere vitæ sacramentum, imò purget se prius à menstruis, & sic demum fidelis accipiat. Nec prorsus dubitet diuinitatem Christi deesse in carne corporis eius, A si vsque ad fimbriam peruenit. Virtutem autem diuinitatis fides vbique consequitur; quia vbique est & nusquam abest: sed tamen magis in corpore & carne Christi; per quod etiam, quia Verbum caro factum est, habitauit in nobis. Et si itaque corporis Christi assumptio transuecta est ad cœlos, quia maiestas Verbi infidelitatis est vbique libera, non recessit à nobis. Propter quod deuotus quisque vbique fide tangat, ne cum turbis malè comprimat, & B conculcet Christum. Sequitur. Cap. IX.

Et *cùm venisset Iesus in domum Principis, & vidisset tibicines, & turbam tumultuant, dicebat: Recedite, nō est mortua puella, sed dormit.*] Ecce dormire dicit, quam supra mortuam pater nunciarat. Et sicut alius Euangelista expressius refert, dum hæc aguntur in via, à seruis mortua asseritur dicētibus, *Noli vexare Magistrum, mortua est enim puella*. Mira Dei dispensatio. Ecce duodennis ista defluxit ad mortem, dum illa coæua resurrexit in vitam. Quo nimirum numero non C tempus humanæ vitæ concluditur, sed annus duodecim distinctus mensibus designatur. Vnde Propheta, *Annum acceptum Domini prædicat*, & Apostolus temporis plenitudinem commendat; *Venit*, inquit, *plenitudo temporis, misit Deus filium suum*. Gal. 4. 4.

Qui nimirum adueniens credentibus vitam reddidit, incredulos verò detrusit in mortem; eos videlicet quos perfidia Iudæorum interemit. Rectè serui appellantur, qui nolunt vexari Christum, vt ad defunctam Synagogam veniat; Magistrum D eum legis æstimantes, licet mortuam pronuncient, eo quod perdiderint spem resurrectionis, & nolunt ad eum redire. Cōstat igitur, Scribas & Pharisæos Deum in corpore despexisse, sed Christus Prophetis & Patriarchis pro ea interpellantibus, domum adire festinat, vt mortuam resuscitet Synagogam. Vbi cùm vidisset tibicines & turbam tumultuantem, recedere iubet. Isti sunt enim fautores, quorum perlecta threnis somno vsque hodie premitur infidelitatis. Solet igitur in tibiis luE gubre carmen ad vigilias, & cantilenæ personare mortuorum, vt corda torpentium excitent ad lamenta. Sic Iudæi litteram sectantes, quæ occidit, quasi suis Canticis & Threnis, luctum ingerunt, & mortuā Synagogā vsque hodie deplorant. Quibus cùm à Christo vel à suis dicitur discipulis, *Nō est enim mortua puella, sed dormit*, derident eum, perfidia depressi suæ infidelitatis. Sed Christus his cum turba eiectis omnibus, intrat & tenet manum

CAP. IX.

puellæ, quia Deo omnia viuunt. Vnde ait, *Non est mortua puella, sed dormit.* Ac si patenter dicat, dormit in superstitionibus legis, & traditionibus prauæ persuasionis. Vnde à domo resurrectionis Christus turbam tumultuantem infidelium Iudæorum eiicit, & tibicines, prauos scilicet Magistros, ab officio litteræ repulsurus, extra donũ facit. In qua denique domo solummodo septem personæ remansère, designãtes ex Iudæis eos resuscitari ad lucem, in quibus septiformis Spiritus sancti gratia B se perfuderit, & numero consecrauerit. Sed fortè quæritur, cur manum huius tenuerit, sicuti & eius, quem à febribus in domo Simonis supra sanasse legimus. Patet igitur in vtraque quod sexus fœmineus ad vitam reducitur; propterea iuxta litteram vtrarumque manus tenetur, vt illa sanetur, quæ contra vetitum de arbore gustum mortis viro porrexerat. Cæterum iuxta moralem intelligentiam, eiectis dæmonibus, qui malè præcantabant miseram animam, & turba vitiorum, resuscitatur C ad vitam; quæ manu tenetur Saluatoris, de qua, qui prædestinati sunt nemo potest auferri. Quibus curatis reddita salus cunctis designatur, dum vna earum de infirmitate erigitur, altera verò à morte resuscitatur. Scit enim prudens lector, quod vbique mysticè species recurrit ad genus, & dum fides confirmatur gestorum miraculis, generalitas prædicatur saluanda virtutibus. Vnde & species infra genus concluditur, & specierum significationis terminum, tam in moralibus, quàm in D allegoriis genus non excedit. Propterea & per mulierem Ecclesia de gentibus, aut anima quælibet decore virtutum & fortitudinis robore penitus destituta, designatur. Per puellam verò defunctam Synagoga, quæ prius Spiritu fidei vixerat; aut anima dæmonum præstigiis perempta, significatur. Illa siquidem fluxum patiebatur vitiorum; hæc verò iam iamque in mortem deciderat. Illa pulchritudine & robore sanguinis destituta; hæc pessimis dæmonum præcantationibus interempta est. E Nam in sanguine decor & fortitudo corporis præstatur, cuius fluxu virtutes bonæ vitæ deciderant, & misera ac flebilis anima suis fœdata immunditiis cruentabatur. Sed sicut ista nisi ex fide tactuque virtutum non sanatur: ita defuncta criminibus vitiorum, non nisi manu Saluatoris ad vitam resuscitatur.

TRANSEVNTE *inde Iesu, secuti sunt eum duo cæci clamantes, miserere nostri fili David.*] Hoc de duobus cæcis, & de muto dæmonioso, solus Matthæus dicit. Illi CAP. IX. enim duo cæci, de quibus & alij narrare *Matt. 20. 30.* probantur, non sunt isti; sed tamen simile factum est. Ita vt si hic ipse eorum etiam non meminisset, posset hoc quod nunc narrat ab aliis dictum fuisse duobus. Quod commendare memoriæ diligenter debemus, esse quædam facta similia in sacro Euangelio, cùm idem ipse vtrumque commemorat. Vt si quando talia singula apud singulos inuenerimus, atque in eisdem cõtrarium quod solui nequeat, occurrerit, non hoc esse, illius loci factum simile alterius rei. Nam transeunte Domino de domo Principis, & pergente ad domum suam, sicut supra legimus, quod ascenderit in nauem, vt transfretaret & iret in ciuitatem suam, clamabant ipsi duo dicentes, *Miserere nostri fili Dauid.* Et tamen non curantur transitoriè, non in itinere, vt putabant: sed postea venit ad domum suam, accedunt ad eum & introeunt. Et ibi interrogati diligentius & instructi, lumen recipiunt. Profectò quia extra domum Iesu, id est, extra Ecclesiam, nemo lumen potest accipere. Vnde primùm eorum dicuntur fides, si possint credere, quòd queat eos saluare. Deinde fidei lumine recepto, visus oculorum mox redditur. Nec tamen, vt supra dixi, de miraculo fides, sed per fidem lumen oculorum obsecrantibus restauratur. Idcirco prior fides requiritur, quia possibilia sunt omnia credenti. Exponit autem hoc miraculum, illud de Principis filia, & emortuæ mulieris, propterea consequenter vt quod ibi mors & debilitas, hoc cæcitas duorum ostenderet; vterque duntaxat populus Domino transeunte cæcus erat in hoc sæculo, cupientes reuerti ad domum suam. Qui nisi confessi fuerint Christum filium Dauid, & clamauerint miserere nostri, neque à profluuio delictorum, neque à morte resuscitantur. Hinc quoque interrogantur.

POTESTIS *credere quia possum hoc facere? Responderunt, vtique Domine.*] Credebant autem, & confirmatur hac interrogatione fides eorum, sicut is qui dicebat, *Credo Domine, adiuua incredulitatem meam*, propterea vt æstimo, prius non curantur. Tamen clamor eorum profundum cordis affectum insinuat, *Miserere nostri fili Dauid.* Ac si apertè dicant; os nostrum & caro nostra es, miserere nostri. Et si non ob aliud, pro cognatione carnis. Porrò interrogati si credunt, dicunt, *Vtique Domine.* Prius enim *Marc. 9. 24*

Cap. IX. filium Dauid clamantes, postea verò plenius & perfectius Dominum confitentes dicunt, *Vtique Domine*. Ac per hoc humanitatem Christi diuinitatemque inuocāt, vt fides eorum accepta fiat. Alioquin quicumque humanitatem carnis in Christo sine diuinitate prædicāt, aut diuinitatem sine vera humanitate, necdum credunt, sed erroribus obcæcantur: propterea lumen cordis nequeunt recipere. Audiant Marcion & Manichæus, ac cæteri, qui negant Christum de stirpe Dauid in carne venisse, vel qui veram diuinitatem in B vna eademque persona negant; & discāt Christum appellare filium Dauid secundum carnem, eumque ipsum Dominum confiteri. Cæterùm illi qui extra Ecclesiā se faciunt Catholicam, redeant ad domū Iesu, quia nequeunt alicubi lumen recipere, quatenus per veram fidem resumāt quod amiserunt. Nouerint igitur fide promerendum, quidquid petierint infra domum Christi, & non ex imperatis fidem sumendam, quoniam istis non prius salus præstatur quàm credant.

C Deinde *comminatus est eis ne quis sciret, illi autem diffamauerunt eum in tota terra illa.*] Contraria quidem, sed iusta. Nam Dominus humilis docet iactantiam declinare, illi è contra beneficium salutis nequeunt ob memoriam gratiæ reticere. Necdum enim de se vult Saluator magna quæque & deifica prædicari, ne gloria præcederet passionem. Apostolis quidem hæc seruantur, & ideo istis rectè dicitur, D ne vsurparent quod aliorum erat. Ipsi verò diffamauerunt eum in tota terra illa, iuxta quod futurum erat, quia in omnem terram exiuit sonus Apostolorum, & in fines orbis terræ verba eorum. Secundum moralem autem intelligentiam, exterior & interior homo lumen à Domino infra vnitatem Ecclesiæ Christi tum plenè recipit obsecrando, cùm & Christum in carne venisse de semine Dauid creditur ad iustitiam, & eum Deum & Dominum ore confitentur in salutem.

E Illis *autem egressis, ecce obtulerunt ei hominem mutum dæmonium habentem. Et eiecto dæmone locutus est mutus.*] Quod autem Græcè dicitur κωφὸν, in communi eorum sermone magis surdus quàm mutus intelligitur. Sed moris est Scripturarum per κωφὸν, mutum, vel surdum indifferenter dicere. Ex quo patet in vno eodemque homine tria simul signa exhibita, dū eiecto dæmone locutus est mutus, & per ambiguum verbum surdus recepisse auditum significatur. Mirum si totum hominem Dæmon peruaserat, quomodo alias partes corporis occuparat, aliquas verò relaxasse non dubium, vt puta visum, odoratum, & tactum. Quod non abs re fecisse manifestum est. Obstruxerat enim auditum, ne verbum fidei vel doctrinæ Christi capesceret; obtorpuerat lingua, ne confessionis vocem, vel obsecrationis emitteret. Oculis autem, cæterisque sensibus, non nisi corporalia sentire poterat. Vnde quærat prudens lector, si animam introrsus possideat, dum sic exterius mēbra inimicus dilaniat his vtens, alia quidem vt nullum vsum habeāt, ac si organo, vt miser homo nihil interea agere videatur. Porro nec mirum si in carne dominatur, vbi habitat lex peccati, de qua Paulus Apostolus, *Scio quod non habitat in carne mea bonum.* Rom. 7. 18 Ac per hoc iure ad eam quasi ad suam legem, accedit inimicus. Sed aliud est cùm suas leges in nobis ad concupiscendum inflammat, aliud cùm sibi traditum in interitum carnis totum hominem possidet. Vtrum tamen aliquos in carne & in anima simul, aliquos verò in carne solùm, vt spiritus saluus fiat, iure quæritur. Quod facile patet ex his quos diuinus arbiter sibi prædestinatos seruat; qui non ei ideo traduntur, vt deinceps animam peius possideat; sed vltione expleta per hoc quod suum erat euindicās quæ Dei sunt, quia non iudicat Deus bis in idipsum, iustè postremum amittat. Quosdam verò alienos à Deo aliquando sic iam tenet, vt totam fabricam penitus quasi perennis exactor possideat. Istum tamen calliditatis arte sic affecerat, quia Dominum in terris repererat aduenisse, quatenus nec auditus verbi, nec virtus diuini nominis, nec confessio ad eum pertingeret. Hinc est quod latebras speluncæ suæ pectus fecit, obstruxit aures, vinxit linguam, ne obseratis foribus verbum vitæ aut ederet aut perciperet. Non quod spiritus immundus humanis distinguatur membris, sensibus angustetur, quia spiritus est, & vno momento temporis totum circumuolat orbem, varias mutatur in formas, corda penetrat, illudit animas, adspirat impias & pessimas cogitationes. Sed dum misera hominis membra tenet, nihil de se potest, quem fortis possidet inimicus.

Et *cùm eiecisset*, inquit, *dæmonium, locutus est mutus, & admiratæ sunt turbæ.*] Liquet igitur quod fenestras ipse clauserat; propterea auctor salutis auctorē prius pepulit, quo-

CAP. IX. quo namque eiecto linguæ officium mox mutus recepit, & mirantur turbæ. Mirantur nec credunt, neque confitentur Deū, sed dicunt quod nunquā sic apparuit in Israël. Supra legē, licet insciȷ & increduli ea quæ gesta sūt esse intelligūt, supra omnes qui retro fuere Iesū prædicant. Quia licet Helias, aut Helisæus, vel cæteri virtutes fecerint, nullus tamen potestate vel imperio. Neq. aliquis eorū talia vel tanta fecit. *Iudæi autē dicebant, quod in principe dæmoniorum eiicit dæmonia.* Miseri quæ negare B non poterant calūniantur opera Deitatis. Turbę quidē admirātes dicunt, quod nō sic apparuit in Israël. Et isti obcæcati inuidia dicūt opera Saluatoris in Beelzebub Principe Dæmoniorum esse facta. Secundum Anagogen autem, mutus iste Gētiū populus designatur, qui Apostolorū ministerio Domino est oblatus, cultui idolorū mancipatus. Qui planè mutus fuisse probatur, dum veritatem loqui necdū didicetat. Surdus autem, quia Domini præcepta nec fidei verbū audierat. Plenus denique C dæmonio, quia mēbra ipsius spiritu immundo repleta erāt. Quo sanè eiecto, audiunt quotidie verbū veritatis, & ore confessionē pronunciant salutis. Vnde mirātur adhuc hodie infideles, sicuti à principio, quando Ecclesia linguis loquebatur varijs, & Iudæi calūniātur nos Christū nō credentes. Constat igitur, quod sic vt per admirationem & confessionē plebium fides Gentiū pæmonstratur: ita per calumniam Iudæorū, vsque hodie incredulitas & blasphemia designatur. Patet namque D omnis anima, dum adhuc in mundo criminibus voluitur, quod muta & surda esse cōuincitur. Alioquin nisi surda esset, vtiq; verbū salutis audiendo perciperet. Vnde

Matt. 11. 15 & 13. 9. 43 Marc. 4. 9. & 7. 16. Luc. 8. 8. & 14. 35. quā sæpè Dominus, *Qui habet aures audiendi, audiat.* Sed quia infelix torpore surditatis premitur, constat quod à dæmonio vexatur. Propterea nec verbū confessionis proferre, nec salutē vitæ audiendo potest haurire. Hinc Propheta terribiliter incu-

Psal. 49. 16 E tiēs, *Peccatori autē dixit Deus, quare tu enarras iustitias meas, & assumis testamentū meū per os tuum?* Ac si patenter dicat, quia Spiritu immūdo ageris, indignū est vt verbū salutis vlli narrare præsumas. Curādū igitur Doctoribus, quotiēs tam insensibilis sit auditor, vt nec velit, nec intelligere cordis aure quæ dicuntur queat, offerat eū suis precibus Saluatori, qui à maligno premitur Spiritu, vt illo eiecto, cordis occulta cōfiteatur, deinceps autē auditu auris audire quæ diuina sunt deuotus inuigilet. Alio-

A quin quisque in vacuum laborat, nisi Deus audiēdi introrsus incrementū præbeat. CAP. IX.

E*t circuibat Iesus ciuitates omnes, & castella, docens in synagogis eorum.*] Per omnes autem ciuitates & castella, vt nemo exciperetur ab officio salutis. Apostolos tamen prius docuit in monte, quorum cōuersatio in cœlestibus futura præsignatur, cæteras in synagogis eorū, qui altiora necdum poterant comprehendere. Mirabili quidē ordine prius docens Euangeliū regni, deinde post prędicationem atque doctrinam, curabat omnem languorem, & omnem infirmitatem, vt quibus sermo fidem non suaserat, virtutum opera persuaderēt; *Erat enim,* (vt duo ex discipulis ambulantes loquūtur) *potens in opere & sermone,* propterea promittebar regni documēta, postea verò signis & prodigiis, vt cōmouerentur ad fidē, potenter hoc ipsum cōmendans. Nusquam igitur de alio aliquo dictū reperies, nisi de solo Domino, quod curauerit omnem languorē, & omnem infirmitatem; licet & discipuli multos sanauerint, sicut legimus, quod etiā ex vmbra Petri plures curati sunt. Sed quærendum vtrum ab eo loco quo de monte descēdit, omnem languorē & omnem infirmitatem curauerit eorū qui oblati sunt, cùm decē solūmodo exinde curati connumerātur, an etiā & alios quod manifestū est; quia profectò ad hoc tam sollicitus omnia circuibat, vt omnes sanaret, & ipsi perciperent Euangelium regni. Manifestum est quod sicut in ciuitatibus & castellis, & in omnibus vicis docebat in synagogis eorū, quæ sermo Euangelicus explanat per singula & promittit, licet ex hoc intelligatur, quid docuerit, quia legitur Euangelium regni docuisse. Ita liquet innumeras virtutes fecisse, quæ non sunt scriptæ, in tantum vt nullus languor, nulla infirmitas esset eorum quam non curasset. Porrò discipuli non poterant eum sanare à dæmonio, qui delatus est ei. De quo dicitur, quod hoc genus dæmonum non nisi oratione & ieiunio curetur. Christus verò omnem languorem & omnem infirmitatem interius exteriusve pellebat quasi Dominus, probans sibi nihil impossibile. Sed solummodo sicut ille sermo ex his omnibus in mōte habitus, sufficere creditur; propterea Spiritu sancto referante posteris stylo traditus est ad doctrinam. Ita siquidem ex omnibus paucissimæ narrantur virtutes, quæ rebus & numero Sacramenta fidei commendent, & omnia Saluatoris opera insinuent plena fore mysticis muneribus.

Luc. 24. 19

CAP. IX.

Sæpè enim legimus in hoc ipso Euangelio A sine narratione gestorum indifferenter, absque personarum expressione curatos omnes, & omnes languores atque infirmitates, sine cuiusque proprietatis designatione, depulsas. Sed cæca infidelitas non vult interdũ credere paganorũ. Dicunt enim quod nulla, cōpetentibus signis, indicia tantæ Maiestatis in Christo claruerũt. Quia larualis illa, inquiũt, curatio debiliũ, & reddita vita defunctis, si & alij considerentur qui mira fecerunt, Deo B paria sunt. Fatemur quidē & nos talia fecisse Prophetas. Nā in his signis quid excellētius, quàm mortuos ad vitā resuscitasse? Fecit hoc Helias in veteri Testamēto, fecit & Helisæus, fecerũt hoc & innumeri post aduentũ Domini. Nam de Magorũ miraculis, ex quibus pagani gloriantur, vtrũ ipsi mortuos suscitauerint illi viderint, qui suis eos fecisse fingũt mēdaciis. Qui & Apuleiũ cōtra Magicarũ artiũ conamina copiosissimè defendunt egisse, & conātur nō accusando, sed laudādo cōuincere. Le- C gimus & Magos Ægyptiorũ istarũ virtutum peritissimos, tamē à Moyse famulo Dei potēter vtriq; superatos. Quia profectò illi & omnes sæculi sapiētes, si aliquid egerũt, non nisi arte diabolica, nostri verò nō nisi virtute Christi & in nomine Saluatoris. Quē & prophetātes & prædicātes, magnā ei gloriā dederũt, nihil de se præsumentes. Hũc autem non tanquā parē sibi, nec in eadē miraculorũ potentia superiorē, sed planè Deum illum & omniũ Dominum, hominem propter homines factum D nunciauerunt. Qui propterea & ipse talia voluit facere, ne absurda viderentur quæ per illum fecerant, nisi & ipse similia faceret. Veruntamen & aliquid proprium facere debuit, nasci de Virgine, resurgere à mortuis, in cœlum ascendere, sedere ad dexteram patris super omnes choros Angelorum, & dæmonia subiacere Deo. Hoc qui parum putat, quid amplius exspectet penitus ignoro. Arbitror enim, quia in principio per ipsum omnia facta sunt, homine assumpto debuit aliũ E mũdum facere, vt eum crederemus fore, per quem factus est mundus? Sed nec maior mundus, nec coæqualis in hoc mundo fieri posset. Quod si minorem faceret & infra istum, similiter hoc quoque parũ putaretur. Ergo, quia non oportuit, noua fecit in mũdo. Potētius fortasse est, quod nouissimis tēporibus, quàm quod in principio fecit. Vnde mira hominum cæcitas. Fecit Filius Dei in carne minora vel æqualia, quā & alij fecerunt, & contēnunt; fecit maiora, & non credunt. Fecit quidē iuxta eorũ sententiam credibilia, & parum æstimant Deo. Fecit verò Deifica, sed nolunt credere, quia cōpetunt Deo. Nesciũt igitur miseri quod Christus non venit rursus mundũ facere; manet enim quod fecerat: sed venit quod perierat (humanũ scilicet genus) saluare, propter quod hæc omnia olim crearat. qua de causa fecit quæ ad salutē pertinere noscuntur, & fecit in exteriore homine visibilia virtutũ signa, quatenus per hæc mens auida satis disceret quid interius requireret. Interius namq; in anima, qua parte homo melior esse creditur, tot⁹ cecciderat; idcirco virtutes operātur salutis exterius, vt ad salutē homo ex beneficio prouocetur interius, & diligat auctorē vitæ, ac credat, & quęrat ab eo deuotus medicinā salutis. Quod si quæritur adhuc, quid Christus, quod nullus alius fecerit; pauca de plurib. libeat recensere. Cōpleuit enim Prophetarũ omniũ ex se vaticinia, quod nullus alter fecit. Natus est de Virgine, in cuius ortu sydus nouum refulsit, & per viā magos ad eum deuotos adduxit. Angelorũ exercitus ad eius cunas pastoribus audientibus canunt, *Gloria in excelsis Deo*. Et Gabriel fatetur, *Ecce Euāgelizo vobis gaudiũ magnũ quod erit omni populo, quia natus est vobis hodie Saluator.* Luc. 2. 10. Porrò talia & tanta de nullo alio à sæculo legũtur. Fecit quidem virtutes, quas & sui vates, vt veri Dei Prophetę probarētur, prius fecerunt; sed potestatiuè & nullius inuocatione alterius, tantę ac tales sunt, vt à nullo aliquo vnquam factæ legantur, vt prædictum erat. Et hinc est, quod multotiens ait, curans omnem languorem & omnem infirmitatem eorũ qui sua quoque virtute dedit etiam testibus Euāgelij potestatē similia faciendi, sed per fidem & inuocationem nominis eius, quod nemo alter fecit. Ea tamen solũmodo de gestis eius scribũtur quæ ad fidē sufficiāt, & mystica nobis insinuent virtutum documenta. Quapropter prudens lector, velim ne fastidias, dũ omnia diuinis respōdent muneribus. Quādoquidem si omnia quæ incarnatus gessit, Ioāne teste, litteris mandarētur, nec totus ea capere sufficeret mundus. Ioan. 21. 25 Et non dico tantarum insignia rerũ, verùm nec ea quę in suis postea operatus est membris. Vnde & quàm mirabilis iure prædicatur in sanctis suis, quibus non modò similia, sed etiam horum maiora potestatem dedit faciendi. Quapropter ista quæ ob cōfirmationem fidei, & doctrinæ testimonium,

CAP. IX.

sermone decurso narrantur, magis mysticis vt proficiant dicũtur hinc inde Sacramentis, quàm vt gestorum operum exhibeant quantitatem. Quorum conclusio maior est fine præfinitione numeri, quàm numerositas signorum sine intelligentia Sacramenti. Sunt enim ab exordio signorum in hoc Euangelio virtutes fermè decem aut eo amplius, ex quo cœpit Iesus signa facere, quia decem leguntur curati homines, mare verò & venti verbo imperij mitigati. Constat etenim decem plagis B olim pro sui cordis duritia Ægyptũ fuisse percussam, & ad extremum omnem eorum equitatũ in mare demersum; quibus in modum plagis noster hic mundus iacebat attritus. Idcirco vt tunc ad curandum decem in monte pręcepta dãtur: ita nunc sursum discipuli amplius quã Moyses & perfectius in sublimioribus erudiũtur. Deorsum verò decem curationes diuinitus exhibẽtur, vt quo vexabantur numero plagarum, eodem releuarentur medicamine salutis. Hinc fortassis dicitur, C *curans omnem languorem*, quia in his exemplum dedit totius sanitatis, dũ omnia dolorum genera curasse præmonstratur. Lepram scilicet immundiriarum, paralysin dissolutionis, febrem incendij, Dæmonis vexationem, fluxum infidelitatis, mortis incursum, cæcitatem ignorantiæ, surditatemque & nodum linguæ loquendi. Quæ si diligenter inspicias, post octo doctrinæ beatitudines propterea totidẽ curationũ genera sequuntur, vt sit sensus euidẽtior, quicunque has octo beatitudines animo D compleuerit, omnem sanitatem recepisse, omnem à se infirmitatem euacuasse. Quæ nimirum signa si duo in vnum iunguntur, surditas videlicet, & linguæ obligatio, septem connumerantur, sicuti & in oratione Dominica preces sub eodem numero cõstituũtur. Ac per hoc si animaduertas, omnia diuinis concinunt Sacramentis; vt & denarius numero respondeat in personis, octonarius autem in morborũ generibus; quia dũ simul duo paralytici iunguntur, in E eisdẽ vna infirmitas curatur. Rursus cùm duo Dæmoniaci sanantur, vnus hostis expellitur. Vbi dũ septem, & octo, atque decem gradatim dinoscuntur, sacratus hinc inde redditur numerus, & mysteriorũ virtus vberius aperitur. Porrò quod mare tẽpestate permotum verbo serenatur, fit vt omnes cũ Christo sanitati redditi, possint pertingere portum salutis. Vnde prius, vt dixi, duo parantur discipuli, quorum vnus pro culpa suæ infidelitatis reiicitur, alter A verò Christi gratia liberatus ad vitam trãsponitur. Quo trãsposito, legiones dæmonũ cum suibus quos tenebant, in mare demerguntur. Vt dũ verus Israël ad patriam reuehitur, equitatus Pharaonis mediis obuoluatur fluctibus. Et mira Dei dispensatio, vt totus homo curetur, agitur. Nam in muto, labia & gustus, in surdo verò aures purgãtur, & aperitur auditus. In cæco namq. tenebrarũ caligo discutitur, & illustratur visus. Porrò in leproso fœtor nariũ reiicitur, & pulchritudo totius corporis inducitur, vt sit cõfessio in loquela, pulchritudo verò in reparatione decoris. Deinde febricitante socru tactus in manib. purgatur, redditur mitigato mare, vt cũ Christo suffocatis hostibus, quatocius ad patriam reuehatur. Talia quidẽ & huiuscemodi diligens perscrutator enucleatius perpende, & videbis quod nec conclusio sine Sacramento, nec virtutes sine mysterio, nec doctrina sine narrationis intelligentia pedetentim, dum adhuc tenera in discipulorũ cordibus fides enutritur, & continuatim describũtur. Sed quia concluditur ab initio prædicationis Christi periocha Sacramenti, velim concludatur & liber explanationis, vt in principio ac si nouæ narrationis articulo, animus reparatus, vberius ea quæ sequuntur, delectet, & delectando plenius apprehendat.

PRAEFATIO LIBRI SEXTI.

EXPOSITIO mea, dilectissimi, multorũ eruditissimorum est Doctorum, quos antiquior tulit ętas, & firmauit auctoritas veritatis. Sed proprio commẽdatam stilo nouitas facit esse meam; ita vt tractatus qui de omnibus colligitur, vnus verè videatur & specialiter esse meus. Quo communes plurium Doctorum sensus fide & intellectu Catholicorum, proprios esse feci. Non enim mysteria diuinæ intelligentiæ, seu sententias Saluatoris Dei meis tantùm explanare probaui ausibus; quod multi fecerunt, qui noluerunt sapere, quę sacra interius Scriptura diuinitus inspirata sapit, sed eam in multis peruersè suis applicuerunt erroribus. Et ideo tantò longè oberrauerunt à vero, quantò minus palato cordis gustare potuerunt sapientiam interius diuini verbi, quia magis humanis consenserunt conatibus, quã vt se & sensus suos diuinis submitterent eloquiis. Hinc malui Catholicorum Patrum sequi vestigia, quos cœlestis sapientiæ eruditio sale

Cap. IX.

condiuit, atque vt dixi eorum doctrinam meam feci, vt vobis eruditissimis in lege diuina, non aliud quàm quod probatum erat afferrem. Etsi aliunde aliquid veritatis contraxi, non eorum fuit apud quos peregrinabatur ipsa veritas. Quinimo nostrum erat eam recognoscere & restituere, suis admodum vt floreret in locis. Sed quia sextum in Matthæo librum cudere paramus, plurimum ad perfectionem intellectus nostri valere credo, si homo sexto die sub perfecto numero de limo terræ formatus, & ad imaginem Dei creatus, reducatur ab exordio natiuitatis Christi vsque ad hunc locum per lineas & viam quæ Christus est: vt intelligat fidelis anima ascensiones in corde suo, de virtute ad virtutes quotidie proficiscens. Quia sic omnia Christi opera describuntur, vt nobis ipse per ea via esse monstretur. Quoniam ipse sic venit ad nos saliens super montes, trāsiliens colles, prospiciēs per cancellos, vt nos semper ad altiora euocet. Idcirco prudens lector veniat primùm in Effrata, vbi longè diu audita est
Psal.131.4 copula nuptiarum. Vnde Dauid gratulabundus non vult somnum dare oculis, neque requiem temporibus suis, donec inueniat locum Domino, qui vbique est illocalis, & Tabernaculum Dei Iacob, quod sibi ipsi Christus in sole posuit. *Ecce audiuimus eam*, inquit, *in Effrata*, id est, in Bethleem, vbi natus est Christus. Ad cuius cunas multitudo Angelorum canit,
Luc.2.14. *Gloria in excelsis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis.* Quem pastores Verbū prædicant, & contuentur Verbum carne, quod in principio erat apud Deum, quod Dominus ostendit eis. Exeat primùm de Babylone, id est de confusione, quo longè diu malè iacuimus vulnerati, fidelis anima, & videat vbi debet ascendere & adorare cum Magis suaque deferre fidei munera. Quo enim alicubi exul Paradisi iacebat, nisi in confusione sua? Et vbi primum ascendere oportet, nisi ad domum panis? Quoniam ibi panis viuus ille descēdit de cœlo. Ad quam qui peruenerit domum, iam vltra famem non patitur verbi, quia in eo viuit quicumque viuit, qui panis est viuus & verus, ac de cœlo descēdit. Deinde quia in Ægyptum venditi eramus multis prægrauati oneribus, suo defertur nutu, quasi patrocinaturus, vt nobiscum nostros mœrores, & mœstitias se participasse insinuet, & sustinuisse multa pro nobis. Cum quo cœlestis anima multis afflicta tribulationibus & angustiis, re-

A ascendit in Iudæam per Dei gratiam, id est ad veram confessionem, vt confiteatur in omnibus misericordias Domini, & mirabilia operum Domini fidelis enarret. Postmodum nutritur cū eo in Nazareth, id est, in flore boni operis, quatenus & ipsa cum Christo flos vocetur conuallium, eo quod floruerit in palma, vt fructum ferat iustitiæ. Sicque adulta possit ascendere, Luc.2.42.
iuxta alium Euangelistam ad Templū Domini in Hierusalem, vbi semper moratur Iesus, quia in his eum oportet versari B quæ patris sunt. Veruntamen etsi ipse sit sapientia Dei patris, interrogat tamē Scribas & Sacerdotes de lege, de Prophetis; non vt doceatur, sed vt exemplum præbeat de se, quid in hac ætate pueris sit agendum: ita vt mirarentur omnes de illo super prudentiam interrogantis, & respōsis eius. Nec absque mysterio est, quod duodennis fuisse legitur, quia in ea ætate omne genus humanum incipit sensu ac C ratione vigere, & carne pubescere, vt totam se trānsferat anima ad cœlestia, & discat interrogare quæ diuina sunt, contraque propulsantibus sibi in animo vitiis & interrogantibus intus in conscientia, vt possit prudenter respondere ad singula. Ne fortè quia in eo tempore aperiuntur oculi, qui malè aperti leguntur in Paradiso, confundatur iuuentus erroribus. Quapropter debet ascendere ad templum, ibique interrogare quomodo possit profice- D re sicut ætate, ita gratia & sapientia, coram Deo & hominibus. Alioquin Iesus nihil gratia nihilque in sapientia sibi per ætates profecit, qui simul totus, etiā in vtero virginis, gratia & sapientia Dei Patris fuit. Vnde Ioannes, *Et vidimus eum*, inquit, Ioan.1.14.
quasi vnigenitum à patre, plenum gratiæ, & veritatis. Et ideo, pro nobis est, quod ipse proficere dicitur, quibus plenus venit; quatenus & nos exhortemur crescere virtutibus, vt quantum ætas augetur coram hominibus, tantū gratia & sapientia Dei quotidie intus crescat in moribus. Sed ne E nos extollat iuuentus & virtus sapientiæ, quæ suos nonnunquam inflare solet, veniendū est ad descensum Iordanis. Siquidem Iordanis descensio interpretatur, per quam sanè descensionem significatur humilitas. Vt humiliemus nosipsos in omnibus, quia non nostris meritis, sed gratia abluimur in Baptismo ac saluamur. Deinde iam saluati ducimur cum Christo in desertum, vt discamus pugnare singuli contra inuisibiles hostes, & contra vitia carnis, per abstinentiam & custodiam

Cap. IX.

nostræ mentis, si quo modo ad triumphũ victoriæ pertingat anima nostra, depulso inimico. Omnes igitur isti processus animę nostræ sunt ascensiones, vt sequamur Christũ fide indefessa cũ bonis operibus. Per quos nimirũ gressus anima plurimum exercitata inueniat gratiã piæ institutionis, & pertingat ad culmen virtutis. Sed quia postquã Adã expulsus est de Paradiso, humana cõditio religata est in castellis vitiorũ: Propterea benignissim' Iesus omnia circuisse dicitur, & in omnib. viarũ anfractibus perambulasse. B Verùm qua ætate id Iesus cœperit considerandum censeo, vt discat prudens anima, nihil prius de se præsumere, quàm erudiatur sub disciplina Christi; neque locum præoccupet regiminis, antequam discat quod docere debeat iam maturus. Hinc sancitum puto, nemo Præsbyterorum ante triginta annos ordinetur Doctor & magister, circa quam ætatem cœpit benignissimus Iesus circuire castella & prædicare verbum vitæ. Exorsus est autem primùm iuxta fines Zabulon, C id est, circa nocturna profluuia, hoc est iuxta obscuriora Prophetarum ænigmata. Ibi quidem sedentibus in regione vmbræ mortis, lux orta est eis. Quos cum illustrare cœpisset Sol iustitiæ, prouehit eos ad sublimiora, vbi soli queũt ascendere discipuli, & docet mysteria cœlestis vitæ, quæ non nisi in cœlestibus animo capiuntur. Sed quia plebs inualida illuc eum sequi nequiuerat, veniens deorsum curat languores animarum, & pertendit vsque Capharnaum, D quæ interpretatur villa pulcherrima: quatenus de tantis squaloribus, ad incolatum agri, & pulchritudinem habitationis perueniant. Ex quo procedens, vt ad fines Gerasenorum pertingat, nauem ascendit, & docet suo exemplo, fluctus huius vitæ, & procellas non timere. Habet namque Christus nauem intelligibilem quam regit, & in ea pias prouehit mercedes ad patriam. In cuius nimirum puppi, tanquam bonus gubernator tranquillo requiescit somno. Cuius itaque excitatur motu, E increpat ventos, quatenus suis tranquillitatem refundat. Transiens quoque ad Gentes liberat animas, quæ multis vexabantur Dæmonibus, & concludit, vt dixi, periocha salutis, quod curauerit & docuerit omnes. Verè misera & infelix nimium dici potest anima, quæ in tot prouectibus nullam recipit sanitatem. Sed tamen nec desperet, quoniam adhuc pius pastor, quasi in alio narra- A tionis exordio, visitare dignatus est gregem ouium suarum, vt omnes ad medicinam salutis indefessus perducat. Hæc ideo interdum dixerim, quatenus ex his potius animus potiora comprehendat, & discat in Euangelio nihil aliud hinc inde renitescere, quàm vitam. Siquidem Christus nobis à Deo via factus est, & veritas ac vita. Propterea in his quæ gessit semper via necesse est requiratur, teneatur veritas, & fruatur vita.

Cap. IX.

EXPOSITIONIS IN MATTHAEVM, LIBER SEXTVS.

VIDENS autem Iesus turbas, misertus est eis qui erant vexati, & iacentes sicut oues nõ habentes pastorem.] Luc. 9.36. In hoc sanè capitulo completur illud Ezechielis vbi dicit ex persona Domini, *Ecce ego ipse requiram oues meas, & visitabo eas, sicut visitat pastor gregem suum, in die quando fuerit in medio ouium suarum dissipatarum.* Ezech. 34. 11.12. Vexabantur autem variis languoribus vitiorum, & iacebant prostrati sub pedibus inimicorum; quia ex perfidia prius pium amiserant pastorem, & multis dæmonum laniamentis cruciabantur dispersi. Propterea ergo circuit Dominus omnes ciuitates, docens & sanans, vt omnes inueniat, & iacentes erigat, qui nequiuerant stare. Vidit autem turbas, non in vno quolibet loco, sed dum circuit vicos & castella, vbi dispersérat eos vetus infidelitatis, propter quod circuisse legitur. Errauerat enim omne genus humanum sicut ouis quæ perierat: idcirco requirens eam, inuenit vexatos & iacentes sicut oues sine pastore, quia oberrantes verum amiserant Saluatorem. Vexatas quidem à Dæmonibus eas & iacentes inuenit, dum premebantur variis vitiorum languoribus, nullum habentes procuratorem; sed omnes luporum morsibus laniatæ, iacebant in strato magnæ infirmitatis. Alioquin eas nisi prius requireret, & misertus vidisset, hactenus in suis totus grex iaceret languoribus. Nunc vero sanata infirmitate fortiter fert lectum infirmitatis, refecti omnes virentibus herbis, vt ad fontem satietatis quandoque pertingant. Tunc ait,

MESSIS *quidem multa, operarij autem pauci. Rogate ergo Dominum messis vt ey-*

Cap. IX.

ciat operarios in messem suam.] Mita figurarum satis & ornata varietas. Quos oues prius sine pastore signat, eosdem messem sine operariis appellat. Oues quidem, licet à pascuis paradisi recessissent, multis ex causis vocat: Messem verò, propter naturam seminis; quia ex vno omnes, ac si annuis temporibus, satis de terra creuimus. In qua nimirum messe operarij pauci erant, qui eam excolendo ad horreum paradisi, vnde semen exierat propter peccatū, per gratiam referrent. Etenim alij in hoc agro laborauerant, quamuis Apostoli in labores eorum introissent, tamen adhuc pauci erant, idcirco iubentur Dominum messis rogare, vt mittat operarios in messem suam. Et notandum, quia messis licet spinis ac tribulis suffocata sit, non alterius est, quia ipse vtique fecit nos, & non ipsi nos; vt quidam Physicorum volunt, naturam introducentes effectricem humani generis. Seipsum itaque Dominum ac Creatorem insinuat, qui debeat prædicatores mittere in messem suam. Alioquin quo modo prædicabitur, nisi mittantur? Prædicatores ergo fore nequeunt, nisi ab eo dirigantur vt proficiant. Idcirco rogandus est Dominus messis, cui cura est de omnibus, vt mittat cultores ad excolendum. Quia profectò languor ouium, & sterilitas frugum, spinarumque & tribulorum suffocatio, agricolarum pastorumque fit indigentia. Fortassis ergo hæc ideo istos duodecim monuit, ne inuidia mouerentur, imò rogarent velut optimi agricultores, socios, quorum suffragiis eorum paucitas fulciretur. Eligendo namque septuaginta & duos discipulos prouidus magister, præmittit potius pro his vt rogent, quàm vt inuideant. Ergo dum circuit omnia castella & vicos, vidit turbas non tantùm carnis infirmitate iacentes, quàm morum improbitate atque infidelitate mentis; quia vexabantur variis Dæmonum ludibriis, idcirco misertus ait.

Messis *quidem multa, operarij autem pauci.*] Ad hoc quippe hos duodecim iam supra vocarat; ad hoc seorsum in monte plenius erudierat; ad hoc coram eis virtutes fecerat. Sed quia nec dum eos ad prædicandū miserat, rogari se vult, vt discant ab eo quęrere, sine quo nihil queunt proficere. Doni est namq; eorū copiosissimus fructus, quod quamuis sumatur à cunctis, tamen semper exuberat; propterea rogari iubet, quod gratis cupit impendere. Præstatur enim Spiritus sancti gratia pulsantibus & petentibus, vt cooperatores sint gratiæ Dei. Alioquin in vacuum sine Spiritus sancti copia passim messores laborant, dum iure prædicare nisi mittantur, nequeunt. Vnde virtus verborum vbique non minus consideranda, quàm rerum; quia par in dictis & factis gestorum significatio declaratur. Nam per eos quibus misertus legitur, omne genus humanum designat; quia nimirum vexati erant omnes variis nequitiatum præstigiis. Alij quidem philosophicis artibus pellecti & magicis; alij Scribarum & Pharisæorum prauis traditionum suarum doctrinis imbuti; alij deceptione Dæmonum idolatriis occupati; alij peccati oneribus pressi, & sæcularibus curis intenti, non habentes potestatem resurgendi. Perierat enim lex naturæ, Patriarchæ defuncti erant, Propheta nullus, & totus, vt ita dicam, orbis incultus iacebat, & iam ipsi Iudæi, in quibus olim Patres vitæ semina sparserant. Ad cuius vtique comparationem multitudinis, operarij videlicet Apostoli, pauci erant, nec ipsi gratia spiritus eatenus illustrati, vt sufficerent. In cuius planè rei figuram, ex consilio soceri Moysem ad *Exod. 18.* erudiendum populum vnius gentis plures constituisse gradus legimus: quantò magis in hac multitudine humani generis rogandum, vt mittantur à Christo plures operarij, quorum doctrinis messis & vinea, in qua pater agricola est, vlterius exculta copiosius exuberet, & amplius fructificet?

Cap. X.

Itaqve *conuocatis duodecim discipulis suis dedit illis potestatem spirituum immundorum, vt eicerent eos, & curarent omnem languorem, & omnem infirmitatem.* Quo sanè loco in neutro Euangelistarum satis apparet, an per recordationem, an iuxta historiæ veritatem, ordo narrandi successerit. Vnde singuli eorum, Marcus scilicet atque Lucas, *Marc. 3. 13* & sequentem sermonem quolibet in loco habitum insinuant, & tamen nemo illorum vspiam à tramite veritatis deuiat, dum & missos eos à Domino, & vocatos fuisse patet. Nam Lucas eos in *Luc. 6. 13, & 9. 1. & 10. 1.* monte simul vocatos & nominatos dicit; alibi autem, missos. Dehinc tertio loco Septuaginta duorum discipulorum ad prædicandum narrat directionem. Quod & hic sanè tantundem quouis factum cōprehendit. Et notandum quod in huius gratiæ distributione nec Iudas excipitur, sed vt in ordine ita in dono connumeratur. Clemens igitur magister, qui suis non inuidet virtutes & dona largiri. Sed

Cap. X.

longè aliud est, habere essentialiter, aliud dare indulgenter, aliud verò accipere misericorditer. Quod illi scientes semper suam confitebantur infirmitatem, dicentes, in nomine Iesu Christi surge, vel aliud quod ex imperio congrueret sanitatis. Qua de causa, etsi discipuli curant omnem infirmitatem, & sanant omnem languorem, Christus est qui agit, cuius potestas in discipulis operabatur. Mirabilis quidem ordo, prius docuit, vt scirent quid sectandum, & instituit monita salu-B tis; deinde miraculis firmauit fidem eorum, & doctrinam solidauit. At verò cùm mittit ad prædicandum, dedit & illis potestatem spirituum immundorum, vt eiicerent eos, & curarent omnem languorem & omnem infirmitatem eorum. Sapientiæ quidem doctrina eis primùm præstatur ex sermone, media ex operibus diuinitatis fides; deinde potestas fidei per gratiam terminatur: vt nec doctrina sit sine potestate signorum, nec potestas sine doctrina sapientiæ, neque potestas signo-C rum, aut sapientia, sine fide: sed pendeat vterque terminus ex fide Iesu Christi, quatenus & doctrina eam rectè sapiat; & potestas non aliunde quàm ex fide possit. Quam sanè alternationis speciem musici admirantes laudant, vt medietas symphoniæ duarum partium vtrisq. suorum æquè respondeat terminis, & ipsi tandem medietatem efficiant. Efficitur autem fides testimonium habens à lege vel Prophetis, & virtute signorum media concluditur. Idcirco primum docuit, vt erudi-D rentur à lege, & addidit quidquid legi deerat, deinde Deitatis opere quod Deus esset fidem instituit, quam rursus suis potestatem impertiens signorum, validissimè firmauit. Primùm itaque docuit ex fide

Hebr. 10. 38 viuere, sicut scriptum est, *Iustus autem meus ex fide viuit*. Tum demum fide percepta deitatis opere largitus est etiam, vt si fidem haberent velut granum sinapis, possent verbo montes de loco transferre: quatenus & ipsi potentes in omni opere ac sermone fidem omnibus de Christo adstruerent veritatis. Et notandum, quod primùm spirituum immūdorum potestas tribuitur, vt sciamus quod morborum genera eisdem corporibus infliguntur, quibus demùm expulsis, tribuit sanandi facultatem si quid ab eis est ingestum. Alioquin nisi auctor tormenti prius pelleretur, vitus languoris atque infirmitatis maneret. Et ideo rectè spirituum immundorum potestas antea largitur, & tunc ab eis quidquid

A inflictum est, curandi virtus. Mira quidem omnipotentis dispensatio. Quia etsi nulla est potestas nisi à Deo, tamen alia est quam ipse permittit interdum aliquid vt possit, quæ semper pietatis obsistit bono, quamuis iusta iure credatur; alia quæ voluntati eius semper obedit, quam suis Dominus clementer indulsit. Sed illa licet extollat se super omne quod dicitur Deus, & ita efficax sit, vt nulla humana virtus aduersus eam possit; præstatur tamen hominibus non modò vt resistant, verùm eis vt dominentur & potestatem aduersus omne, quod contra Dominum est, gerant. Audiant igitur Manichæi, qui Dominum contra Deum tenebrarum dimicasse autumant, & corpora de regno tenebrarum esse contendunt, quo modo condignum putant, qui tam paucis & exiguis supra omne quod aduersus Dominum conatur, potestatem tribuit vt pellant à corporibus, bellum aduersus eos gessisse. Vel quo modo corpora de regno tenebrarum iure credantur, cùm & Saluator ab eis euacuare venerit omnem fraudem inimici, & sanare omnem labem corruptionis. Patet igitur quod nulla est virtus aut potestas nisi à Deo, & ipse Deus sit, qui tanta suis præstitit vt possint: dedit enim eis potestatem calcandi supra omnem virtutē inimici; sed & corpora non ab alio quàm ab ipso condita, vt quod sauciauerat hostis, iure sanetur ab opifice; propterea curandi omnem languorem & omnem infirmitatem verbo dedit suis & gratiam indulsit. Veruntamen quæritur, quid sit inter omnem languorem, & omnem infirmitatem, etiam ab his qui nihil putant vacuum in diuinis litteris à mysterio aut superfluum in relatu. Vnde liceat existimare, quod languor ad infidelitatem animæ pertinuerit, infirmitas verò ad vexationem carnis. Quæ nimirum duo morborum genera de obsessione dæmonum venire manifestum est. Et ideo prius illi pellendi erant, deinde per fidem anima purganda, tum sanitas carnis consequenda.

E Quapropter & fides quamsæpe requiritur in miraculis, & plenius confirmatur ex beneficiis, si quo modo totus homo saluetur, & nulla desit Apostolis gratia salutis. Siquidem languorem quidam ad diuturnam vexationem carnis interpretantur, infirmitatem verò ad ingruētem subitò corruptionem. Porrò alij afflictionem hostis ad infirmitates æstimant pertinere, languores verò ad intemperantiam carnis. Si quid horum verius sit, patet sensus dum dicit

CAP. X.

omnem languorem & omnem infirmitatem; nullam ergo excipit hominis malitiam, qua possit exterius interiusve corrumpi; nullam quam non dederit Apostolis gratiam contra omnem aduersitatem sanitatis, vt in nullo potestas eorum videretur infirma. Nam omnis corruptio à maligno est; & ideo perfecta potestas eis tribuitur, vt habeant largiendi ex domino quod in ipso est: ipse autem potestas, salus & bonitas est, & fons totius incorruptionis. Idcirco præstitit suis ex gratia, quod ipse est per naturam, tantum vt auditores eorum doctrinam, quam exhibuit, & fidem recipiant, quam signis & virtutibus commendauit. Sequitur,

DVODECIM *Apostolorum nomina sunt hæc.*] Ex quo quippe præfigitur titulus, quia venturi erant pseudo-Apostoli, ne vllus alius recipiatur; & ideo mox connumerantur. In istis namque consecratus ordo, & duodenarius est numerus. Propterea satis prouidè post doctrinam saluatoris, & prodigia signorum, illicò dum potestas eis tribuitur prætitulantur, ne aliquis aliud extra doctrinam istorum afferens (licet vllis aliquid videatur artibus) fortè in apostolatu, vel doctrina salutis reciperetur. Porrò hi duodecim fundamenta ciuitatis Dei, quæ in Apocalypsi præmonstratur, totidemque portæ & anguli quia solidantur, oportuit eos connumerari, & suis signatis præfiniri nominibus. Vnde etsi alij dicuntur Apostoli, tamen in istis præfixa est & completa figurarum varietas, super quos mare collocatur æneum; & ipsi acsi duodecim boues ternario consecrati numero, ad singulas mundi plagas respicientes, in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti, Baptismum, quod est mare æneum, signanter ferunt. Porrò quod & mysticè tantùm duodecim eliguntur, qui profectò numerus dum ter quatuor, vel quater tres supputantur, alternatim conficitur, ità vt nec tres sine quatuor, neque quatuor sine tribus suis respondeant partibus; eo quod solummodo istis quatuor specialius credita sint Christi Euangelia in nomine Trinitatis, quæ debeant ex officio ad quatuor mundi plagas iure deferre, & Trinitatem in iisdem partibus nunciare. Hinc quoque duodecim tribus filiorum Israël ascendentes ex Ægypto similiter castra metantur; tres videlicet ad Orientem, & tres ad Meridiem, tres verò ad Aquilonem, & tres ad Occasum, Apostolorum præfigurantes formam, de quibus scriptum est, *In omnem terram exiuit so-*

Num. 2. (margin, beside "re. Hinc quoque duodecim tribus")

Psal. 18. 4. (margin, beside "bus scriptum est")

A *nus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum.* Verus quippe Iacob duodecim genuit filios, quos benedictionibus collium æternorum spiritaliter benedixit. Hi duodecim fontes in Elim vbertatem vitæ fluunt, *Exod. 15. 18* circa quos septuaginta duæ palmæ creuisse leguntur, videlicet septuaginta duo qui ad prædicandum mittuntur discipuli, quos profectò Apostolorum fons salubriter enutriuit. Sed & leones duodecim thronum ferentes Salomonis, dum *3. Reg. 10. 20.* B quadrato numero, tres simul ad singulas mundi iunguntur plagas, istorum præmonstrant fortitudinem, quibus verus Salomõ Christus præsidere in throno Ecclesiæ suæ iure creditur, quia super eos solium Maiestatis eius fide fundatur, & ciuitas, de qua dictum est, solidatur: *Fundamenta eius in montibus sanctis*, *Psal. 86. 1.* quæ nimirum fundamenta mox portæ dicuntur, quas Dominus diligit supra omnia tabernacula Iacob. Si quis ergo per eas, per eorum scilicet fidem atque doctrinam, Christi Eccle- C siam non introierit, ostium nusquam & nunquam reperiret qui ait, *Ego sum ostium, per me si quis intrauerit, saluabitur.* *Ioan. 10. 9* Multa sunt igitur figurarum exempla, quibus Apostolorum numerus præsignatur, Principatus quoque, eorum ordo & sublimitas declaratur. Vnde multis scripturarum indiciis diuinarum, creberrimè officiorum & personarum præconium sub eodem retexitur numero, quatenus mysticè istorum & numerus & merita commendentur. Habet enim verus Salomon tan- D tummodo super omnem Israël hos duodecim Duces prælatos, quibus dictum est à Domino, *Sedebitis vos super sedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Israël.* *Matt. 19. 18* Siquidem isti sunt duodecim lapides altaris, & *Leuit. 4. 5.* duodecim panes propositionis coram Domino. Isti de medio tolluntur aluei Ior- *Iosu. 4.* danis & referuntur, quorum nomina mox in fronte iuxta Apocalypsin portæ ciuitatis conscribuntur; *Apoc. 12. 1* qui & ipsi, vt diximus portæ dicuntur, eo quod per eos tantummodo cunctis pateat introitus. Pluribus E igitur talibus & huiusmodi figuris, creberrimè eorum in diuinis litteris præscriptus est numerus & adsignatus, vt & illorum, vt fassus sum, dignitas ex hoc clarescetet, & quod totidem, nec amplius vel minus recipiendi essent. Quia etsi sint alij adhuc Apostoli, vt Paulus & Barnabas, ac cæteri quibus credita sunt Apostolatus sui iura diuina, tamen in istis consecratus est mysticus sacramenti numerus, & fundata in eodem Christi Ecclesia, quatenus ad eos

Cap. X. etiam & Paulus ac cæteri colligantur, & A omnes in eorum numero supra duodecim sedes iudicantes residerant: vt sicut non excedit duodecim tribuum de Ægypto transiliens numerus, sed & gentes etiam in eodem inseruntur; ità nec ordo vel numerus prædicantium, sed omnes ex eisdem propagati eorum sociantur cętui per fidem Christi, & coüniuntur numero. Oportuit quidem vt eorum euidens mysteriorum dignitas multis ac creberrimis B Scripturarum commēdaretur præconiis, & ideo prudens lector attende, quia quātò diligentius ea discusseris, tantò profundiora de lege Dei mirabilia considerabis.

Primvs, inquit, *Simon Petrus, & Andreas frater eius.*] Iam catalogum eorum adoritur diuina dispensatio, qui nouit merita singulorum. Sed quærendum de Simone Petro, quia dicitur primus, vtrum ad ordinem & numerum pertineat, an ad meritum? Haud dubium quin ad vtrumque referri possit, quia sicut hic primus ordinatur in catalogo, ita & in aliis quibus- C libet locis; dum & specialiter solus, & generaliter cum cæteris vbique præfertur.

Mat. 16. 18 Solus quidem cum dicitur, *Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam;*

Luc. 22. 32 Et illud, *Ego pro te rogaui, Petre, vt non deficiat fides tua, & tu aliquando conuersus confirma fratres tuos.* Iure igitur in meritis primus æstimatur, per quem, & in quo ad alios dona transmittuntur. Accipiunt autem reliqui in eo omnes claues regni cœlorum, cùm ei à Domino specialius committuntur; & fundatur Christi Ecclesia D super eos: vnde & fundamenta per Prophetam dicūtur, cùm & ipsi in petra, quæ Christus est, solidantur. Tamen quod huic præstatur quasi soli, omnibus in eo largitur. Et ideo in Petro prior viuit potestas, præcellit auctoritas. Simon autem Petrus ad distinctionem alterius Simonis, qui Chananæus dictus est, appellatur, vt in nullo nos error de his inuoluat; sed pręscriptus & præordinatus ordo seruetur, ne aut alter pro alio, aut alius extra hos vnquam recipiatur, aut de his vllus, ac si E non adscriptus, repudietur. Ordo autem eorum, vt aiunt, tribus de causis ita distinguitur. Quippe aut vocationis gratia, aut perfectione meritorum, & ideo Petrus fortè in exordio, Iudas verò Ischariotes in fine ponitur, cui elogium denotationis iure semper adscribitur, vt & culpa pateat ex hoc, & distinctionem habeat ab alio Apostolorum, qui & Iudas nominatur. In quo sanè sciendum, quod solus scruta-

tor cordium, qui merita nouit singulorum, eos ita distinxit & præordinauit, vt Cap. X. & Sacramenta redoleant de relatu, & diuina in eisdem venerētur ex affectu. Tertiam verò fatentur causam, quasi ex cognatione carnis, quod non satis adprobo; licet Petrus & Andreas, Iacobus & Ioannes, simul fratres iungantur, qui nimirum bini propterea ponuntur, quia sic ad prædicandum mittendi erant, vt caritas in eis gemina, Dei videlicet ac proximi, quam prædicaturi erāt, patesceret, & germanitas eorū in spiritu solidior firmaretur. Vnde & fraternitas Petri & Andreæ penè vbique à principio designatur. Constat igitur caritatem non minus quàm inter duos haberi posse; idcirco satis dispensatiuè duo simul, reor, iungūtur, quatenus & ipsi prius eadem fibula caritatis adnectantur, & cæteros iugo dilectionis in hac Domini agricultura binos ac binos consocient. Si quo modo omnis structura domus compacta & consociata crescat in Domino. Habet enim Dei agricultura necesse, vt sub vno iugo fidei bini caritatis loro adstringantur, ne possint dissociari germanitas & lasciuire. Quia profectò nemo manum mittens ad aratrum & aspiciens retro, aptus est regno cœlorum. Et ideò quàm benè bini ac bini consocianter, vt eorum coniugatio in senarium surgat. Constat enim eodem dierum calculo vniuersa, & in sexto hominem, quia perfectus est numerus, procreatum. Sed quia omnem agriculturam sæculi spinæ peccatorum & fruticeta infidelitatis peruaserant, iustum fuit totidem iuga boum aratrum sancti Euangelij ad scindendas cordium glebas, perfectò traherent numero, & semina verbi superspargerent; quatenus caritatis iugo simul adsciti, perfectionem senarij exhiberent, & singuli connumerati supra duodecim tribuum sedes ad iudicandum gloriosius niterent. Quorum primus binomius Simon obediens interpretatur, Petrus verò agnoscens; quia omnis perfectio Christianæ religionis ex obediētia, sicut apostasia prioris Adam ab inobedientia incipit; & non ex ignorantia dum libet, sed ex agnitione veritatis. Propterea iure, vt dixi, Petrus agnoscens de Græco in nostra sonare dicitur. Quod tamen nomen non minus & in Latino à petra quæ Christus est, deriuatum, firmitatē fidei eius designat. Hinc inde, vt obedientia quæ certatrix vsque ad mortem est, non modo agnitionem veri, sed & fortitudinem fidei habeat. Vn-

CAP. X.

de & Scharioth, quod in catalogo vltimum adsigitur, memoriale Domini vel memoria mortis eius rectè interpretatur, quia vera Apostolorum obedientia in memoriam mortis Christi debet per martyrium dilatari, & imitatrix passionis eius vsque ad mortem fieri. Interpretatur tamen Simon etiam, pone mœrorem, satis prouidè ob dispensationem negationis suæ, de qua satis mœrens ac dolens amariter fleuit; quem nimirum mœrorem tunc deposuit, cùm repletus iam Spiritu sancto mustum iocunditatis eructauit, sed & mœrorem quem de Christi passione contraxerat, dereliquit, cùm Christum resurrexisse visu corporeo conspexit. Iungitur autem ei Andreas frater eius in cognominatione iuxta Tropologiam, vt virtus præfata fortitudine fulciatur. Siquidem Andreas virilis de Græco interpretatur, vt sit sensus, quod nec obedientia sine virilitate mentis, neque virilitas sine agnitione veri & obedientia coram Domino expletur. Præmonstrant autem eius tyrocinia credendi, quam virilis iste præfuerit & decorus, quod simul ex Græco, Hebræoque sonare videtur sermone; qui mox Ioanne insinuante, *Ecce Agnus Dei*, non solùm videre, sed sequi Christum maluit, ad quem & fratrem suum perducere curauit; qui simul relictis omnibus ad vnius iussionis vocem, auctorem vitæ sequuntur. Sed & finis virilitatem ipsius patenter insinuat, quàm strenuus ad crucem venerit, quamque viriliter perdurauerit, & quàm decorus in omnibus refulserit. Vnde potius ex præsagio nomina Apostolorum, quàm fortuitò indita probantur. Propter quod & alia eis superponuntur, vt Petro, quod in vtraque lingua à petra quæ Christus est deriuatur, & Boanerges, quatenus filij veri tonitrui intelligantur. Idcirco & Simon etiam audiens tristitiam interpretatur, eo quod audierit à Domino, *Cùm autem senueris, alius te cinget, & ducet quò non vis*. Non enim est æstimandum aliter, sed intelligendum quod hæc omnia hinc inde mysteriis sint plena, vt diuina in singulis respondeat sapientia. Sequitur.

Ioan. 1.29. 40.41.

Ioan. 21.18

IACOBVS *Zebedæi & Ioannes frater eius.*] Filius autem Zebedæi ad distinctionem alterius Iacobi dicitur, vt in nullo catalogus eorum confundatur, & interpretatur supplantator, quia non modò carnis vitia supplantare Domino vocante, verùm etiam ipsam carnem Herode feriente, pro Christo contemnere prius omnium Apostolorũ gauisus est. Ioannes verò

A Christi respersus gratia præfulsit virginitatis suæ gloria, & solus in cœna supra pectus Saluatoris recubuit, vt totus gratia Dei possessus patenter annueret nomen ex præsagio traxisse. Vnde etiam prisca meritorum gestant cum recordatione patris nomina, quatenus euidenter insinuetur cuius ante fuerint meriti, vel cuius demum gratia sint saluati. Interpretatur itaque Zebedæus fugitiuus, illius habens figuram, qui semper ab initio fugit à facie Saluatoris, licet vbi vel vbi eius indesi-

B nenter comprehendatur potentia. De quo Propheta patrem monet, *Obliuiscere populum tuum & domum patris tui.* Quo relicto, continuò à Domino Boanerges vocantur, id est, filij tonitrui, saltem quia vocem patris seorsum supra Christum terribiliter intonantem audierant, *Hic est filius meus dilectus, ipsum audite*, vel quia alter eorum quasi de cœlestibus intonans vocem illam theoricam, quam nemo prius attigerat, *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum*, effulsit: qui si

Psal. 44.11

Matt. 17.5.

Ioan. 1. 1.

C altius euolaret, puto nec totus posset capere mundus. Alter verò mox Christum quasi tuba prædicans, ante alios imitator passionis, palmam adeptus est Martyrij; qui simul sæpè seorsum ducuntur à Domino in monte, & nescio cuius gratiæ priuilegio vna cum Petro præ cæteris honorantur.

PHILIPPVS *& Bartholomeus*,] Philippus autem os lampadis interpretatur.

D Et rectè quia prædicante Ioanne velut lampas succensa prior in agnitionem veritatis effulsit, & alium discipulum cœlesti lumine illustrauit. *Quem scripsit*, inquit, *Moyses in lege & Prophetæ, inuenimus Iesum filium Ioseph à Nazareth.* Ecce quare os lampadis hic futurorum præsagio iure interpretetur, qui veluti fax in caliginoso, ab ore veritatis de lege ac Prophetis edocuit. Bartholomeus verò licet Syrum sit, & non Hebræum, interpretatur tamen filius suspendit aquas,, id est fluenta doctrina-

Ioan. 1.45.

E rum in nubibus quæ pluunt super vnam quarumlibet ciuitatum, & super aliam non pluunt, pro super distributionem diuini arbitrij. Porro sancti iure nubes dicũtur, qui dum ad altiora volant Christus in eis vitæ suspendit aquas, quibus visitata terra inebriatur, & locupletatur cœlestibus disciplinis. Inter quos sanè iste filius eius qui hæc agit in singulis pro vbertate gratiæ, iure nominatur; vt per eum etiam largitas patris ad alios transmittatur. Sequitur.

Cap. X.

A THOMAS & *Mattheus publicanus*,] Nam cæteri Euangelistę in catalogo Apostolorum, primum Matthæum ponunt, (Marc. 3.18 Luc. 6.15.) deinde Thomam; & hoc ipsum sine additamento publicani, ne vtique prioris vitæ recordantes suggillare videantur Apostolum, quem Christus tanta suæ pietatis gratia illustrare dignatus est; ipse autem semetipsum & post Thomam ponit, & publicanum, vtique humilitatis gratia, se nominat; quatenus liqueat cunctis, quod vbi abundauit prius peccatum, su- B perabundaret gratia. Enimuero ex hoc etiam docet, nos priora coram oculis peccata semper opponere debere, nostrasque iniustitias percepta indulgentia non abscondere, vt & alij consolentur spe veniæ post reatum, & humilitas conseruetur in corde pœnitudinis obtentu. Thomas quidem interpretatur abyssus. Vtique abyssus (Gen. 1.2.) super quam ferebatur olim Spiritus sanctus; vt de infirmitate cordis sui, quandoque ipso desuper illustrante ad formam procederet rectæ fidei. C Alioquin post tot præconia, post miracula, post mortuos excitatos ad vitam, cæteris Dominum se vidisse nunciantibus quo modo non credidit? nisi quia mens eius abyssus erat informis, super quam ferebatur Spiritus sanctus, vt confoueret & enutriret eam ad fidem? Hinc sanè est, quod attrectatis diligenter vulneribus, mox exclamauit dicens, *Deus meus, Dominus meus.* (Ioan. 20. 28.) Alias autem nunquam nisi eodem Spiritu recreante, de tanta dubietate formaretur D ad lucem, vt veram deprehenderet in vna eademque persona diuinitatem. Siquidem hominis carnem palpat, sed Deum & Dominum exclamat. Propterea igitur Thomas iure abyssus interpretatur, qui de tanta deformitate sua peruenit ad tantam profunditatem mysterij. Nam idem in Græco Didymus appellatur, quod interpretatur similis seu geminus, eo quod, vt aiunt, vultu similis fuerit Saluatori, sicut assolent duo gemini alternis vultibus vnam habitus exprimere facieque figuram. E Porro Matthæus donatus dicitur, & quam benè; quia de teloneo donatus est nobis Spiritus sancti gratia Apostolus & Euangelista. Omne igitur donum ex dono donantis donum esse creditur. Propterea & Spiritus sanctus in sacris literis, quia Patris & Filij est munus, quam sæpè donum vocatur. A quo & iste iure donatus dicitur, eo quod illo dono repletur, mox sine vllius meriti præuentione in melius de teloneo commutatus.

IACOBVS *Alphæi & Taddæus.*] Iacobum autem Alphæi pari modo ad distinctionem alterius Iacobi nominauit; fortassis eo quod pater ipsius, sicut & ille illius fuerit. Qui profectò Iacobus in Euangeliis frater scribitur Domini, & si ambo à patre cognominantur; quia Maria vxor istius Alphæi soror Mariæ matris Domini fuisse probatur, quam Ioannes in suo Euangelio Mariam Cleophæ cognominasse legitur, fortè à patre, siue ab aliquo familiæ suæ trahens nomen; aut certè quod defuncto Alphæo Cleophæ alteri viro illa nupserit; seu alia qualibet ex causa cognomen gerens impositum. Qui profectò Alphæus ex Hebręo sermone millesimus, siue doctus interpretatur, vt sit docti filius vel perfecti, qui prior Hierosolymis ab Apostolis Episcopus debeat ordinari. Et notandum, quod sicut duo Symones, ità & duo Iacobi, & duo Iudæ, cum suis connumerantur cognomentis. Quia sicut perfecta obedientia corde constat & opere: ita supplantatio vitiorum non minus esse debet in anima quàm in carne, & cordis credulitas, non minus ad iustitiam, quàm oris confessio ad salutem. Hinc quoque Propheta canit, *Confitebitur tibi Deus, confitebitur,* (Psal. 74.1.) acsi patenter dicat, corde & ore tibi confitebitur, ne vnum fortè sine altero à te, qui scrutator es cordium, condemnetur. Geminantur autem sex isti, vt senarij perfectio ex duodenario solidetur, & gemina hominis substantia ex tribus istis virtutibus Trinitatem colens coüniatur incipiens ab obedientia, vitiorum demum supplantans hinc inde molimina, & perueniens à confessione cordis vsque ad cõfessionem oris, etiam (si contigerit) per martyrij passionem in salutem. Hæc ideo dixerim, ne prudens lector aliquid in his putet vacare à mysterio, Cæterum Taddæus ipse est, quem Lucas in Euangelio (Luc. 6.16. Act. 1.13.) & in Actibus Apostolorum nominat Iudam Iacobi; & alibi Lebbæus cognomentum (Matt. 10.3) habet à corde, quod nos quasi diminutiuè corculum possumus appellare. Fortè ob dispensationem prius duobus istis vsus est nominibus, quasi aliquid facetiarum gerens, quia gratius sonare videtur corculum diminutiuè maternum inter crepundias nati exprimens affectum, quàm si cor diceretur teneritudinem sonans amoris. Ipse namque est, quem Ecclesiastica tradit historia missum à Saluatore ad Edessam ciuitatem ad Abagarum Regem. Erat enim frater Ia-

Cap. X. cobi fratris Domini, sicut ipse in sua scribit Epistola. Hinc quoque & ipse frater dicitur Saluatoris, attestantibus eius ciuibus, qui stupentes de miraculis aiebant; Matt. 17. 55. *Nonne iste est fabri filius & Mariæ, frater Iacobi & Ioseph ac Iudæ & Simonis?* Non quod ex matre, vt Heluidius delirat, fratres fuerint Saluatoris, sed ex consanguinitate generis, vti mos est scripturarum fratres appellari.

B Simon *Chananæus, & Iudas Scharioth, qui & tradidit Dominum.*] Hos igitur & cum additamento cognominis posuit, ad distinctionem Simonis Petri, & Iudæ Iacobi. Ioan. 2. Luc. 6. 15. Hic quia fuit de vico Chana Galileæ, in quo Dominus aquas conuertit in vinum; quem Lucas sermone Zeloten in suo nominat Euangelio, quia Chana zelus interpretatur, vnde & Chananæus iure interpretationis ab eo Zelotes est dictus, ob nimium feruorem caritatis; quem zelus domus Christi inflammauerat, & ideo martyrio consummatus est. Iudas vero Scharioth, vel à vico in quo ortus est, C vel à tribu Isachar vocabulum sumpsit quodam futuri præsagio in condemnationem sui; Isachar quidem merces interpretatur, quia mercedem proditionis est sectatus, de qua Propheta in persona Domini, Zach. 11. 12 *Appenderunt*, inquit, *mercedem meam triginta argenteos pretium quo appreciatus sum ab eis.* Porro Schariothis memoria mortis sonat, vt sit inexcusabilis, quod non casu, sed ex meditatione mortis Dominũ prodiderit, cuius memoriam in animo diu, D quo modo, vel quando illum proderet, gestauit. Dicitur autem & memoria mortis, quia quotiens eum recolimus, Domini passionem continuò memoramus, vt obedientia quæ cœpit à Simone in animo usque ad aliũ Simonem consumeretur in carne: quatenus hinc inde in confessionem perdurãtes memoriam mortis Christi semper habeamus, donec, si contigerit, etiam & ipsi propter illum martyrio explicemur. Non igitur æstimandum, quod sine prouidentia Dei electus sit inter Apostolos, cui & interpretatio nomi- E nis respondit, & vltimus quasi extra hos iã repudiandus eligitur. Maluit enim Christus inter imperitos iudicium suum de illo periclitari, quàm effectum. Præsertim cùm & simili modo in Ecclesia nunc eligantur, alij quidem vt probentur, & probati perueniant ad coronam; alij verò vt probent alios in quibus operatur diabolus, quasi in filios diffidentiæ, qui & falsi fratres ab Apostolo nominantur. Siquidẽ

A illi vt saluentur, isti verò vt per eos boni exerceantur; omnes tamen ex præscientia Dei & prouidentia diuersas ob causas eliguntur; non quod præscribantur ne aliter possint esse quàm mali, sed præsciuntur quales iam cùm necdum sint, vtrique futuri sint, isti per gratiam, illi verò iusto Dei iudicio in massa perditionis derelicti, eo quod nec prædestinari sint ad vitam. Omnes tamen, vt dixi, & sciuntur & præsciuntur. In nullo igitur scientia Dei fallitur, in nullo iudicium eius à vero & iusto deuiat, & hæc est altitudo diuitiarum eius, vnde Apostolus exclamat, *Quàm incomprehensibiles sunt viæ eius.* Rom. 11. 33 Propter quod quisque fidelis quotiens desereris à socio, quotiens iniuriatus fueris, etiam traditus patienter feras; quia sicut hæc omnia de isto prædicta fuerant, ità & de prauis & falsis fratribus, quod mixtim futuri sint, penè omnis pagina testatur. Vnde profectò & Dominus ideo voluit tradi à discipulo, voluit & deseri, quatenus tu non frangaris cùm videris tuum deperisse iudicium, beneficium defecisse.

Hos *duodecim misit Iesus.*] Vnde & speciatim missi nominantur, quia siquidem Apostoli Græcè missi Latino sermone interpretantur. Etsi alij missi sint, isti tamen specialius sub duodenario mysticè destinantur numero, quatenus rebus & figuris omnium scripturarum sapientiæ Christi seruiat ordo. Hinc quoque signanter dicitur, *Hos duodecim misit Iesus*, quasi præfixos & præsignatos in eorum calculo, Deut. 1. 23. quos olim Moyses ad explorandam misetat terram. Illi quidem quia figura erant, sine suis mittuntur nominibus; isti verò in quibus veritas fulget, quos Raab sola suscepit meretrix, præmonstratis & præfixis adsignantur nominibus, vt nullus de his scandalum patiatur. Qui bini ac bini quambene iunguntur, vt botrum quo gentes inebrientur duo ac duo (quia caritas non minus quàm inter duos esse potest) suis deferant humeris. Isti sunt duodecim menses, qui simul annum placabilem, annumque acceptabilem sole illustrante iustitiæ complent. Isti duodecim horæ diei, in quibus qui ambulat profectò non offendit. Et ideo hos duodecim misit Iesus, vt nemo aliam quærat lucem, nisi quam ipsi demonstrant, & nemo aliud recipiat doctrinæ, quàm quod ipsi afferunt. Quia isti sunt veri exploratores, qui de Christo & Maiestate diuina omnem explorarunt veritatem, & suis vsque ad nos humeris mortificationem Christi in cruce

Cap. X. cruce lætis gressibus detulerunt.

Et *præcepit eis, in viam gentium ne abieritis,*] Hoc igitur loco considerãda est vis & sensus præceptorum, quia non omnia præcepta æquali pondere vel fine terminantur. Alia enim sunt tantùm significandæ vitæ, alia verò agendæ vitæ, alia verò dispensatiuè ad tempus seruanda, & Tropologicè indesinenter adimplenda, vt est illud, *In viam gentium ne abieritis*; Alioquin contrarium est quod
Mat. 10.5.
Mat. 28.19 ait eisdem Apostolis, *Ite, docete omnes gentes.* Quomodo ergo docebunt omnes gentes, si ad eorum non dico ciuitates & vias, verùm ad consortia & communionem docendi gratia non erant adituri, neque à Iudæa egressuri? Et vnde sonus eorum exijt in omnem terram, & in fines vsque peruenit, si non delatus ab eis ad gentes confluxit? Quapropter non ignorandum huiusmodi præcepta ad tempus dispensatiuè dara, & secundũ Tropologiam iugiter exequenda. Exhibenda quidem ad tempus, donec repulsi à Iudæa exirent diuinitus ad omnes. Dedit enim hoc præceptum, ne Iudei, quibus repromissus erat Christus, & ad quas venerat perditas oues domus Israël, scandalum ex hoc sumerent, si ad gentes prius irent, quibus communicare iuxta legem non licebat; memor suorum præceptorum, *Qui scandalizauerit vnum de pusillis istis*; præsertim cùm necdum in eum crederent, & ideo magis scandalizari poterant, si ad quos repromissio facta fuerat desererent, & ad externos irent. Sed mox vt indignos se iudicauetũt æternæ vitæ, solutum est hoc præceptum; non quod vmbra fuerit, sed quia ad tempus datum erat. Quo constat omnia diuinæ legis præcepta eo sensu accipi debere quo data sunt, non humana præsumptione penitus temerari. Verumtamen secundum Tropologiam hoc iugiter obseruandum, ne in viis gentium, pij prædicatores, quæ sunt actiones prauæ vitæ, vspiam eant; sicut nec in ciuitates Samaritanorum, quæ sunt munitiones hæreticorum, vnquam intrare licet. Et ideo debitè monentur qui ad salutem gentium mittebantur opere ac vita gentilitatis ignorantia abstinere; necnon & ciuitates Samaritanorum moraliter introire, præsertim cùm & ipse curauerit Samaritanam. Vnde manifestum est eos prohibitos ne adirent doctrinas prauitatesque illorum, quorum sermo serpit vt cancer, sed disciplinam veri Magistri synceram, illibatamque passim omnibus liberè prædicarent. Porrò Samaritæ, iuxta litteram, hi sunt quos ad custodiẽdam terram Israël decem Tribubus captiuatis Sargon posuerat. Vnde & custodes interpretantur, qui legem veteris Testamenti primùm deprauare cœperunt, non recipientes nisi quinque libros tantùm Moysi, & eosdem prauitate scribarum corruptos; idcirco hæreticorum personam iure probantur habere, qui norunt solida scindere, integra violare. Ad quos itaque primum introire vetat ante passionem, quia & ipsi de gentibus erant: vt à Iudæa prædicatio Apostolorum repulsa, prædicatores sancti post resurrectionem per ordinem ad vocationem gentium veuirent.

Mat. 18.6

Cap. X.
4. Reg. 17. 24.

Evntes *autem* (inquit) *prædicate dicentes, quia appropinquauit regnum cælorum:*] Hoc igitur primum præco veritatis edocuit, hoc Christus, appropinquasse regnum cœlorum principium prædicationis suæ fecit. Hoc & Apostolos primùm monuit prædicare; quia vtique tota in eos potestas virtutis Dominicæ transfertur, vt qui in Adam terra erant, & imaginem Dei ac similitudinem amiserant, nunc perfectam Christi imaginem & similitudinem sortiantur, nihil à Domini sui virtutibus, potestate percepta differentes. Et ideo qui antea terrestres erant iure primùm cœlestes fiunt, & iubentur appropinquasse regnum cœlorum prædicare; imaginem scilicet ac similitudinem nunc in consortium veritatis assumi, vt sancti omnes, qui cœli nomine sunt appellati, Christo conregnent, & in quibus Christus amodo regnum sempiternum possideat. Anima enim iusti sedes est sapientiæ, sapientia autem Christus est; Christus verò nusquam nisi in cœlestibus habitat; de quibus dictum legimus, *Cæli enarrant gloriam Dei.* Propter quod eis mox virtutem adoptionis qua dedit potestatem filios Dei fieri, deinde opera diuinitatis concessit. Psal. 18.1.

Infirmos (inquit) *curate, mortuos suscitate, leprosos mundate, dæmones eiicite.*] quatenus per ea non modo in Christo deitatem deprehenderent visibilibus intenti, verùm & in eisdem Apostolis Deum fore non dubitarẽt. Non miremur, quia primo homini dictum est, *Terra es & in terrã ibis*, qui fide renascuntur in Christo, si audiant, quia cœlũ es, & in cœlum ibis. Nõ in Gen. 3.19.

CAP. X.

cœlum vtique firmamenti, quod locale est, sed cœlum spirituale, profectò quia Deus Spiritus est. In quo sanè cœlo Deus habitare creditur, & localiter quodammodo ambulare, licet incircunscriptus & illocalis sit, quem vbique non loco, sed virtute credimus. Hinc quoque ipse, *Inhabitabo* (inquit) *& inambulabo in eis.* Atque alubi, *Regnum Dei intra vos est.* Quod nimirum regnum cœlorum iure appropinquasse dicitur, non inclinatione cœli, quod firmamentum cognominatur, sed illustratione fidei, qua dij homines efficiuntur. Cœlorum itaque regnum non modò ideo dicitur præsens Ecclesia, quia spe iam in cœlestibus regnat; sed quia cœlum effecta spiritaliter Christus in ea regnat, sicut & in Angelis qui cœli nomine spiritaliter appellantur. Nam Sanctorum regnum Christus est: Sancti autem, vt diximus, cœli sunt vocati. Quorum regnum benè appropinquasse dicitur, dum Verbum caro factum est, & habitauit in nobis. Hoc quippe dono homines cœli facti sunt, & ipse Christus regnum eorum, vt perueniant & hi ad regna cœlorum. Primùm quia descendit appropinquans, & facti sumus ipsi regnum cœlorum. *Infirmos*, inquit, *curate, mortuos suscitate, leprosos mundate, dæmones eiicite.* Hæc omnia namque deceptione diaboli contigisse nulli dubium est. Et ideo dignum fuit, vt sanato homine rursus daretur ei facultas, quod ille inflixerat dolo & persuasione maligna, hoc isti potestate fidei curarent, & expellerent ipsos rectores mundi de corporibus obsessis. Magna quidem virtus magnumque donum, magna reparatio, magnaque fiducia lapsis. Alioquin florente mundo, & diu humano genere in perfidiam prolabente, iamque mundo insolescente contra Deum cæcitatis suæ ignorantia, prouoluto carnis propagine non modò ad incrementum, verùm ad voluptaris malitiam exuberante, quis vnquam visibilis iuuisibilia proferret? quis aliam vitam crederet? quis se à tam longa consuetudine reuocaret? quis de tam lata via, quam omnes ingrediebantur, ad tam arctam, & tam angustam se constringeret? Nisi magnis ad fidem moueretur miraculis, vt de his quæ visibiliter fiebant, inuisibilia intus, quæ prædicabantur, fide apprehenderet. Ad hoc quippè confessa sunt ista, non laruualia, sicut perfidia asserit Paganorum, sed deifica & solius eius potentiæ congruentia virtutum miracula: vt beneficij inuitari maiora inuisibilium crederent auditu, visibilibus permoti potentiam intelligerent deitatis ex relatu; fraudem quoque diaboli gauderent euadere sanitatis ex prouentu. Hinc planè Apostolus, *Signa*, inquit, *non fidelibus, sed infidelibus data sunt*, quatenus per ea in eis fides nasceretur; fide verò percepta, potestas adoptionis daretur. Potestate siquidem fidei mala fugaretur, & diabolus vinceretur; quo nimirum victo, libertas hominibus & triumphus deberetur.

2. Cor. 6. 6.

Luc. 17. 21.

1. Cor. 14. 22.

GRATIS *accepistis*, (ait) *gratis date.*] Quia profectò vult veram in hominibus imaginem ac similitudinẽ deitatis, quam amiserant, reparari, tribuit eis potestatem primum quidquid diabolus suo instinctu deprauarat, corrigere; deinde beneficia sicut accipiunt à Deo, gratis dare, vt sit omnibus prædicatio sancti Euangelij gratuita, & imaginis reparatio atque similitudinis plena; ne aut dispensatio tanti mysterij corrumpatur, aut similitudo reddita in moribus, causa auaritiæ violetur.

NOLITE *possidere aurum, neque argentum, neque pecuniam in zonis vestris. Non peram in via, neque duas tunicas, neque calceamenta, neque virgam.*] Hæc itaque præcepta non solùm Apostolorum sunt, verùm omnium eorum, quibus prædicatio sancti Euangelij credita est, licet à multis corrumpantur. Quæ tamen nisi rectè intelligantur, non modò errare impellunt quoslibet incautos, verùm dissonantiam inter sanctos Euangelistas facere videntur. Vnde primùm cùm gratis iubeat dare, superflua videtur auri argentique & pecuniarum interdictio. Præsertim cùm & Iudas ex commissu Domini loculos habuerit, vnde sibi emerent quæ necessaria videbantur. Et alibi discipuli ierunt in ciuitatem emere sibi escas. Quo profectò patet Dominum necessaria non interdixisse, sed superfluo resecasse. Hinc quoque signanter ait, *Nolite possidere aurum neque argentum, neque pecuniam.* Quoniam aliud est necessaria victus & vestimenti ad horam habere, aliud verò, longa sollicitudine quæsita, timidè aut cupidè possidere. Veruntamẽ vt arbitror non inuidiosus thesaurus, neque sumptuosus, auri argentiq; & æris in zonis tantùm haberi, sed docet quod prædicatorũ in Domino tãta debeat fore fiducia, vt præsẽtis vitæ sũptus, quamuis non præuideant hos sibi deesse omninò nõ diffidat. Idcircò satis prouidè

Ioan. 13. 29

Ioan. 4. 8.

Cap. X.

dè diuitias detruncat, qui propemodum A etiam necessaria præsentis vitæ amputare festinat, vt ibi sit cor nostrum, quo thesaurus esse probatur. Et ne fortè videretur Apostoli magis lucri gratia prædicare, quàm salutis humanæ, omnia subtrahit quæ possent esse scandali, & necessaria concedit ex Euangelio, quatenus eorum nemo de crastino cogitare videretur. Sed quærendum, quid sit quod Matthæus & Lucas virgam in via ferre Dominum prohibuisse narrant, Marcus B verò nihil eis concessum nisi virgam tantùm ferre, & calceatos sandaliis incedere debere; quamuis Matthæus signanter etiam calceaméta possidere penitus vetuerit. Vnde quidam Orientalium Monachorum in cœnobiis degentes hactenus ad litteram obseruant, & seruari debere nudipedalia sectantes contendunt. Quapropter ne contraria videantur Euangelistæ sentire, quærendus est modus, tam hic quàm alibi, quo scriptura sancta catholicè intelligatur, & auctoritas tanti my- C sterij non violetur. Fertur enim iuxta Matthæum dixisse Dominum, vt nec virgam ferrent. Iuxta Marcum verò, ne quid tollerent in via, nisi virgam tantùm. Contraria quidem dicunt, sed mystica & vera, vt intelligamus sub alia significatione dictam virgam, quæ secundum Marcum est ferenda, & sub alia illam, quæ secundum Matthæum & Lucam non est ferenda. Sicut illud, *Tentat vos Dominus Deus vester*, &c. *Deus neminem tentat.* Hæc quidem sedu- D ctionis est, secundum quam Deus neminem tentat, videlicet vt decipiat; illa verò probationis, secundum quam tentatus est Abraham & Iob, cæterique sancti, quatenus probati manifesti essent, iuxta quod Abrahæ dicitur, *Nunc scio quòd diligas Deum*, id est, scire feci. Veluti, quod supra dictũ est, *Vt sciat si diligatis eum*, quod est dicere vt scire faciat, vtrũ eum pro certo diligere velitis: ita & hoc loco virga quæ feréda est in via, potestas est Saluatoris, quam ab ipso perceperant, & re- E gimen animarum. De qua sanè potestate mox adiecit dicens, *Dignus est operarius mercede sua.* Quam itaque mercedem Apostolus exponens dicit, *Vt qui Euangelio deseruiunt, ex Euangelio viuant.* Et alibi, *Nunquid non habemus hanc potestatem?* Propter quod Dominus cùm dixisset, *Nolite possidere aurum, neque argentum, neque pecuniam*, & cætera, continuò subdidit.

Matt. 10. 10.
Luc. 9. 3.
Marc. 6. 8.
Deut. 13. 3.
Iac. 1. 13.
1. Cor. 9. 14
1. Cor. 9. 4.

Dignvs *est operarius mercede sua.*] Ex quo satis ostendit, cur eos ista possidere noluerit. Profectò quia sic eos mittebat, vt hæc ab iis, quibus iam credentibus Euangelium prædicabant, accipi debere monstraret. Et ideo illis loquebatur, vt securi non possiderent, neque portarẽt huius vitæ necessaria, saltim nec magna nec minima. Propter quod posuit iuxta Matthæũ & Lucam, *neque virgam*, sed omnia vitæ necessaria à fidelibus, ex potestate & ordinatione Domini debere accipere, & nulla superflua à suis auditoribus requirere. Quia sicut iusta potestas à Domino, ita & iniusta præsumptio à Diabolo. Vnde Dominum vtrumque dixisse manifestum est, vt ferrent virgam in via, & non ferrent. Quia sicut est virga iustorum, de qua dicitur, *Virga tua & baculus tuus, ipsa me consolata sunt*: Ita &, *virga peccatorum*, quam *non relinquet Dominus super sortem iustorum*; Quam itaque virgam monuit Dominus, ne sui ferrent in via discipuli, quæ Christus est, ne sub obtentu debitæ potestatis, qua digni erant mercede, sua cupiditate sumptuosa, quasi ex licentia, suos affligerent auditores. Non quod eis manibus non liceret victum quærere necessarium, sicut Paulus, & alij operabantur manibus, ne hac vterentur potestate; sed licentiam concedit, dum dicit.

Dignvs *est operarius mercede sua.*] Atque nihil ferendum in via nisi virgam tantùm mandatur, ex cuius profectò potestate quæ necessaria sunt adfutura, nulli Doctorũ fidelium dubitandum. Ipsa est enim virga de radice Iesse, quam Moyses olim secum tulit, & in cuius potestate plurima signorum gessit. De cuius, cùm ad aquas contradictionis, potestate dubitasset, offendit. Ita & viri prædicatores, nisi legitimè vtantur hac potestate Christi, fideliterque nihil dubitãtes de illo penitus alienantur retrorsum. Idcirco non aurum, non argentum, non pecunia, vel aliud aliquid ex superfluo, fidelibus est prædicatoribus requirendum, quasi ex virga quæ peccatorum est; sed ex potestate Domini præsumendum. Sed quæritur quomodò gratis dare debeant, quod gratis acceperunt, si dignus est operarius mercede sua, & ex hac mercede sumptus vitæ necessarios licet accipere à suis auditoribus? Quod ita soluitur. Aliud est enim pro mercede lucri, verbi mysteria impendere, commoda præsentis vitæ hinc re-

Cap. X.
Psal. 22. 4.
Psal. 124. 3
Exod. 4. 20
Num. 20. 11.

CAP. X. quirere: aliud victum vix necessarium, & illud non vt viuamus tantùm, sed vt liberè prædicare possimus, accipere. Quæ licet iam de mercede sint operis, tamen Euangelij sunt lucra. Et ideo iustum est ab eis accipere stipendia sumptus, quibus offerimus cœlestis vitæ præmia: quoniam hæc interdum euangelizandi gratia nobis sunt necessaria. Vnde sint ista necessitate prædicatoribus concessa, non lucri causa quæsita; & vitæ Sacramenta fidelibus, gratis quidem, sed non pro mercede, impensa. Quæ nimirum merces ita de laborib. hîc inchoatur fidelium, vt illic de veritatis visione compleatur iure credentibus. Quod autem nec calceamenta ferenda sint in pedibus, magis ad sensum accipiẽdum; quia, vt dixi, secundum Marcum calceatos eos iubet incedere sandaliis. Vnde & adhuc hodie sandalia Domini Romæ habentur, quibus pedes tecti & intecti monstrantur; id est, vt nec nudi deorsum ad terram sint, nec cooperti desuper. Volens ostendere, calceatos eos esse debere in præparatione Euangelij pacis; quatenus Euangelium nec occultari debere insinuet, nec terrenis commodis implicari. Quod autem hîc nec calceamenta permisit ferre, stultorum operum exempla insinuat, nec conspicere, ne sui corporis opera credat quasi ex mortuis pellib. muniri. Quia sunt nonnulli, qui prauitatem suam ex alienis prauitatibus conantur tueri, dum alios talia fecisse conspiciunt, & ea perficere licentius credunt. Ac per hoc sicut ex mortuorum pellibus pedes teguntur, ita & eorum quasi quadam decorticatione se muniunt. Nam sicut in duobus istis Euangelistis contraria iubentur, in Matthæo videlicet & Marco: ita & aliubi ab eodem Domino iubetur sancto Moysi, *Solue*, inquit, *calceamenta de pedibus tuis*, Et Iosue similiter; in commestione verò Agni longè aliter prædicatur. Ait enim ita, *Sic autem commedetis illum: Lumbi vestri sint præcincti, & calceamenta habebitis in pedibus vestris*. Porro Agnus Dei verus Christus est, quem Ioannes demonstrat, *Ecce*, inquit, *Agnus Dei, Ecce qui tollit peccata mundi*. Huius ergo tam fideles in ministerio corporis & sanguinis Domini, quàm simul vniuersi credentes in fide, ita debemus edere, nostrique cordis interioribus commendare, vt non solùm lumbos præcinctos habeamus castitate, verumetiam calceati simus in præparatione Euange-

Marc. 6. 9.

Exod. 3. 5. Iosu. 5. 15.

Exod. 12. 11

Ioan. 1. 29.

A lij pacis, quoniam sicut calceamenta carnales muniunt pedes, & asperitatem frigoris defendunt, serpentium quoque morsibus, vel spinarum resistunt aculeis: ita scripturarum præcepta, quibus gressus nostrarum mentium munire præcipimur, repellunt serpentis diaboli dolos, & asperrimum Aquilonis frigus, ac deinde gentium ac hæreticorum vndique compugnantium spinas ac tribulos. Huiusmodi ergo calceamentis vti debemus, quotquot Pascha Dominicum celebramus. Quid ergo prodest, si lumbos castitate habes B præcinctos, & fueris incautus, acsi munimine scripturarum sanctarum, quasi calceamentorum pellibus, exspoliatus? Nouimus namque quod dictum est Diabolo, *Et tu insidiaberis calcaneo eius*. Multæ sunt quidem insidiæ eius, quibus quotidie vulneramur. Et ideo non sine ingenti ratione ab vno Euangelistarum dictum est, vt calceatos pedes sandaliis habeamus, & in alio, nec calceamenta C in via feramus. Sic & in veteri Testamento dum Pascha commedimus, calceati esse iubemur. Et Moysi, ac Iesu Naue, longè aliter præceptum legimus. Sed si ordo & ratio consideretur, mox tanta diuersitas absque ambiguo soluitur, dum statim ipsa causa subditur, *Solue*, inquit, *calceamenta de pedibus tuis, locus enim in quo stas, terra sancta est*. Ostenditur ergo terra Ægypti, vbi daD tur præceptio mandati superior de Pascha, quod terra sancta est, & ideo populo Dei habenda ibi mandantur calceamenta & portare in pedibus, in sancta autem terra decernunt soluenda. Quas tamen causas diligenter considerare oportet, quia magna in se præmostrant Sacramenta. Quamdiu ergo in hac Ægypto versamur, oportet nos Pascha Domini celebrantes, calceatis pedibus incedere, & sacrarum scripturarum tegumentis munire gressus nostros, quia tutus E non est incessus noster, nisi mandatis Dominicis præstruantur ac contegantur pedes, quo vsque intremus in illam sanctæ promissionis terram, quæ iustis debetur, & electis Dei est præparata; de qua dictum est, *Beati mites, quia ipsi possidebunt terram*. In qua non sunt spinæ & tribuli, in qua non sunt serpentes & scorpij; vbi diabolus cum suis non accedit ministris. Habemus, & Dominum Iesum, vt paulo ante iam dixi, Ioanne teste, fuisse calceatum, *Cuius ego*, inquit,

Exod. 3. 5.

Matt. 5. 4.

Cap. X. *non sum dignus corrigiam calceamentorum soluere.* Sed longè alia in Christo est ratio. Ille non propter se calceatus est, id est carne vestitus, quoniam terra sustinere non poterat Maiestatis eius nuda vestigia. Sed & calceamenta eius cū dicit, gressus ostēdit sanctarum scripturarum, quibus graditur & peragrat habitus & notitia eius in omnes vsq; qui habitant supra terram. Et ideo Ioannes indignum se iudicat, qui soluat corrigia calceamentorum eius. Quia quasi calceata adhuc in isto sæculo verbi B Dei veneranda probātur vestigia, quæ exsoluere ad liquidū nemo potest. Quia modò per speculum videmus in ænigmate, tunc facie ad faciē; vbi non erit aliquid opertum, quod non reuelabitur, & occultū quod non scietur. Et propterea in hoc Euangelio calceamenta prohibentur portare Apostoli, dum dicitur eis, *Nolite possidere aurum*, & post pauca, *neque calceamenta, neque virgam.* Marcus verò ait, quod iusserit Dominus ne quid secū tollerent in via, nisi virgā tantùm, & calceatos C vt dixi sandaliis haberent pedes. Vt verbum Dei, acsi calceatū & cōtectum in mysterio propter spinas & tribulos blasphemantium, necnon & hæreticorum venena prædicent, ne sancta canibus pandantur continuò, & porcis pretiosa quæque proiiciantur. Porro ad eos qui fideli mente ac deuota audiunt, sanaque intentione quæ diuina sunt scire desiderāt, quasi iam in terra sancta gradiētes, acsi perfecti in fide iubētur merito non portare calceamēta, quibus securi possunt nuda scripturarum proferre testimonia, & apertis illic incedere vestigiis, & diuina reserare arcana. D Et ideo Petrus iubente Angelo calciauit se in carcere calciamentis suis, & sic exiit ad hostes Iudæos, & aduersarias potestates, vt calceatis pedibus in præparatione Euangelii, calcaret super serpētes, & scorpiones, & super omnem virtutem inimici. Sed & sponsa in Canticis laudatur pulchra in calceamentis, quoniam & ipsa sicut lilium inter spinas florere commemoratur. Idcirco per desertum incedens huius sæculi calceata sit necesse est, ne lædatur serpentium morsibus, vel peccati aculeis. E Nam & Moyses dicit in benedictionibus suis quas Israëli proposuit, in persona Christi, *Ferrum*, inquit, *& æs calceamentum tuum*; quæ duo metalla valdè fortia videntur. Vnum eorum interminuat & confringat, quæcunque dura esse videntur: aliud verò, vt nullo vnquam tempore æruginis vitio consumatur. Et ideo acsi his calceatus, Christus venit vt calcaret & cōtereret omnia capita draconis, & confringeret omnem potestatem inimici; neque vllis in sæculo afficeretur vitiorum contagiis, sed in omnibus victor incederet, donec omnes inimicos suos redigeret, & prostraret pedibus suis. Verùm altius repetendum est, cur in zonis auri, argentique, & pecuniarum pondera ferre signanter prohibuerit; nisi vt & auaritiam resecaret, & aliud ex his per Tropologiam ostenderet. Nam in zona ministerii apparatum & efficaciam operis designat, ex quo, ne aliquid sit venale in ministerio Euangelii, monemur, & opus Apostolatus auri, argentique & pecuniarum sit lucrum: vnde Dominus, *Sint lumbi vestri præcincti.* Ad hoc quippe præcingi iubentur, quo expeditiores ad opus ministerii fiant. Sed & Paulus calceatos pedes monet habere in præparatione Euangelii pacis, quamuis Moysi dicatur, vt dixi, *Solue calceamenta de pedibus tuis; locus enim in quo stas, terra sancta est.* Ex quo patet sensus quod hæc mystica sunt, licet quædam ad litteram debeant obseruari, & ideo calceari debere, ne puluis peccati adhærear gressibus. Quod si discalceatis in aliquo rursus puluis adhæserit perfidorum, excutiendus vtique de pedibus, ne vllis coinquinemur fraudibus.

Ioan. 1.27. — *Act. 12.8.* — *Cant. 7.1.* — *Cant. 2.2.* — *Deut. 33.25* — *Luc. 12.35.* — *Ephes. 6.15* — *Exod. 3.5.*

NEQVE *perā*, inquit, *in via, neque duas tunicas.*] Detruncatis igitur auari[illegible] thesauris, mox gulam cohibet, & arguit Philosophos, qui dicuntur Bacchionitæ vel Baccroperitæ, qui omnia mundi pro nihilo ducentes cellaria secum ferebant. Quorum vnus supellectilis cùm nihil secum ferret, nisi caucum quo aquam biberet, videns quendam concauis bibere manibus, mox proiecit illud: *Si scissem*, inquit, *quod natura hanc haberem artem, nec istum tulissem.* Quantò magis indignum erat, vt Apostoli ciborum saccos, quibus ex Euangelio accipere fas erat necessaria, onusti ferrent. Veruntamen legimus Iudam loculos habuisse, in quibus non onera ciborum, sed necessaria victus, & ad vsus pauperum aliqua detulisse. Duas autem tunicas ferre vetuisse patet. Non quod in locis Scythiæ glaciali niue rigentibus, aut in quamplurimis Alpium cacuminibus vna cuilibet tunica sufficere possit. Sed quod tunica pro vestimento hoc loco

Ioan. 13.29

CAP. X. iure accipitur necessariæ. Alioquin qui A duas vetuit, non alia fortassis vestimentorum genera interdixit. Vnde Paulus penulam à Troade sibi iubet afferri, sed rectius, vt per tunicam vestimentum vitæ integrum accipiatur & necessarium; licet S. Basilius vnum & simplicem suis tunicam posse sufficere probauerit. Hoc igitur est quod ait, *Neque duas tunicas*, ne quisquam eorum post eam qua esset indutus aliam ferendam putaret, sollicitus ne indigeret: præsertim cùm ex illa potestate præmissa posset à quolibet iam imbuto, B accipere. Proinde Marcus non portari, aut haberi duas tunicas, sed expressius indui vetuit; insinuans eos non dupliciter incedere debere in Euangelio, sed simpliciter qui veste nuptiali circumteguntur. Quorum est tunica illa indescissa, & inconsutilis desuper contexta per totum; quam qui habuerit non timebit à frigore niuium; sed ad omnia protectus fidenter incedit. Veruntamen quia in his omnibus dura conditio videbatur Apostolorum, ita concludit, dicens.

2. Tim. 4. 31.

Marc. 6. 9.

DIGNVS *est operarius mercede sua.*] Ac si patenter dicat, tantum accipite, quantum in vestitu & victu vobis necessarium fuerit. Hinc sanè Paulus, *Habentes*, inquit, *victum & vestimentum, his contenti simus.* In hac igitur secunda prædicatione, postquam pro dilectione proximi infirmos sanare concessit, ad proprios suos vertit amicos sermonem, insinuans habitum quo monstrarent potius salutis gratia se, D quàm lucri, Euangelium prædicare, & sicut sermo in monte habitus mox virtutibus confirmatur: ita & istis, quia dura sunt quæ iubentur, larga virtutum operatio conceditur.

1. Tim. 6. 8

IN *quamcunque ciuitatem intraueritis, interrogate, quis in ea dignus sit.*] Pius Magister omnia discipulis vtilia & honesta proponit, ne vllis deturpetur Euangelium infamiis. Sed ignotam intrantes Apostoli ciuitatem, vnde scire poterant nisi ex relatione ciuium, quis in ea dignus esset? Et ideo iubentur interrogare. Non quod in E eisdem aliquis dignitatem fidei quæratur habere: sed si dignus sit moribus & fama bonæ vitæ, vt multi fuere Gẽtilium & Iudæorũ, honestatẽ sectantes & nobilitatẽ generis. Mira celsitudo Apostolorũ, quorum hospitio, non quicunque, vt assolet etiam Magnatibus, sed dignus requiritur hospes, non minus vt impartiatur aliud, quàm vt accipiat. Alioquin dignitas tantæ prædicationis suscipientis turparetur infamia, si esset indignus coram suis ciuibus & notabilis. Magna igitur dignitas Deo tribuente beneficia; sed maior, ab eo si mereatur gratiam percipere. Tamen in vtroque laudabilis, quisquis ad hęc idoneus inuenitur.

CAP. X.

IBI (inquit) *manete*,] Ne vagi sitis huc illucque discurrendo, vt quia dignus inuentus est hospes, ibidem confluere possint Auditores. Docuit ergo quid intrantes vrbem agerent, deinde quid domui hospitis implorarent, *Dicite* (inquit) *Pax huic domui.* Docet in specie quod exhibuit in genere. Nam cœlestis militia Angelorum in ingressu Christi ad nos hanc exhibuit pacem mundo, *Gloria*, inquiunt, *in excelsis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis.* Et hoc est quod hîc dignus requiritur; scilicet vt sit hospes bonæ voluntatis, quia nihil ditius neque locupletius inuenitur. Enimuero pacem non parietibus implorare iubet, sed hominibus, ex quibus etiam domus construitur in cœlis. Quæ si fuerit digna, videlicet bonæ vo- C luntatis, *Veniet* (inquit) *pax vestra super eam.* Nam & Paulus quàm sæpè, quibus scribit, primùm pacem implorat, vt pace cum Deo recepta, qui sunt iræ filij, fiant adoptionis. Et notandum, quod iam pax Dei, pax Apostolorum dicitur; quia reconciliati & ipsi Deo, ex dono largitoris aliis munus pacis impendunt. Quod si non fuerit digna, id est, bonæ voluntatis, quia aliis prouenire non potest, *Pax vestra ad vos reuertetur.* Reuertetur quidem, eo quod egressa fuerat per sermonem, non vt desereret à quibus missa fuerat, sed quia hospes eam sibi oblatam suscipere noluit ob malitiam cordis, totum in prædicatoribus redundat, & merces pacis oblatæ, & pax ipsa eos quantum ex ipsis est, suo refundit rore, quia non sunt suscepti ne vllo patiantur mentis scrupulo. Quod si fuerit per bonam voluntatem in domo filius pacis, requiescet super eam pax Domini, dum ab omni perturbatione sæculi mentem Deo reconciliatam requiescere facit. Alioquin illa nullo fastidio patitur, quæ omnes seditiones interius repellit. *Sin autem, Pax vestra ad vos reuertetur*, quia nemo prædicatorum sine fructu erit.

Luc. 2. 14.

ET *quicunque non receperit vos, neque audierit sermones vestros, exeuntes foras de domo, vel de ciuitate, excutite puluerem de pedibus vestris.*] Vtrumque obseruandum, quia nec receptio Apostolorum sine susceptione prædicationis, nec susceptio prædicationis sine officio charitatis. Et ideo

Cap. X. simul iungit, *Cùm non susceperint, nec audierint; exeuntes de domo, vel de ciuitate.* De domo primùm, si fortè in eadem ciuitate qui dignus sit, inueniatur, quia vnus non præiudicat omnes: sicut & si aliquis in ea eos receperit; non excusat domum, cui pax oblata displicuerat. *Exeuntes*, inquit, *excutite puluerem de pedibus vestris.* Quid si lutulenta fuerit ciuitas, quo non puluis, sed lutum pedibus adhæserit? Magis ad sensum hoc accipiendum puto quàm ad literam. Ipsi enim non suscipientes pa- B cem remanserant in sua impietate, de qui-

Psal. 1. 4. bus dicitur per Prophetam, *Non sic impy, non sic, sed tanquam puluis quem proicit ven-*

Esa. 65. 25 *tus à facie terræ.* Et alibi de diabolo, *Puluis panis eius.* Ergo puluis Anathematismus est miseræ ciuitatis vel domus, ne adhæreant gressibus Apostolorum, qui noluerunt suscipere pacem suæ reconciliationis; vt permaneant proiecti à facie terræ viuentium nullam soliditatem fidei habentes; sed sint puluis in cibo diaboli, nolentes pluuiam doctrinæ sibi de cœlo alla- C tam qua compluerentur, accipere. Vnde

Luc. 9. 5. signanter ait alius Euangelista, *In testimonium illis.* Quia si eos aut doctrinam eorum perciperent, puluis non remanerent. Et ideo ad testimonium puluis excutitur, vt insinuetur ex hoc, quid ipsi per culpam remanserint, & quod proiecti à gressibus eorum huc illucq; ventorū impulsione ad tenebras propelluntur. Vel ad testimonium Apostolorum puluis excutitur, vt sit signum laboris eorum, quod ad eos venerunt, & ipsi pacem noluerunt ac- D cipere. Vnde adeo nihil terrenorum ab eis communicasse, vt nec puluerem paterentur pedibus adhærere; sed omnia eorum sub Anathemate reliquisse. Exeuntes verò pedes excutiunt; quia sancti doctores dum prauitates refugiunt auditorum, nihil debent adhærere peccati, & si quippiam inhæserit, festinanter excutere, vt aliis inueniantur idonei.

A m e n *dico vobis, tolerabilius erit terra Sodomorum quàm illi ciuitati.*] Mira igitur dignitas, & magna consolatio Apostolo- E rum, quorum ex receptione tanta præstatur gratia, & ex repulsione illorum tantum offenditur Deus. Sed videndum, quid sit quod ait, *Tolerabilis erit terræ Sodomorum.* Nunquid ergo ipsa terra, quæ conflagrata est semel incendio, rursus eueniet in iudicio? Non vtique, sed terram pro habitatoribus posuit; qui licet pro suis sceleribus semel damnati sint, tamen in futuro tolerabilius pœnas luent. Terra

A enim iure homines dicuntur, quibus di- Cap. ctum est in Adam, *Terra es, & in terram ibis.* X. Sed miseri Sodomitæ, qui & in præsen- Gen. 3. 19. tiarum conflagrantur, & in futuro, licet tolerabilius, cruciantur. Fit enim comparatio de leuioribus ad grauiora: & ideo quibus tolerabilius erit & leuius, tamen pœnaliter erit. Audiant ergo, qui de quibuslibet incautè pronunciāt, quod non iudicat Deus bis in idipsum: nescientes quod aliqui hinc incipiant torqueri, B non vt finiatur eorum cruciatus in fine vitæ, sed vt qui vident terreantur, & ipsi quæ admiserunt sine fine lugeant. Alioquin & Pharaonis spes veniæ restat quod absonum est. Idcirco credendum, quod sola conuersio ad Deum finem malis imponat, & non tortura reatus sine gratia quæ hic incipit, vt in æternum desæuiat. Tamen ex hoc loco colligitur, quod sicut defertur præmium Sanctorum in requie: ita & pœna tormentorum in suppliciis. Sed qui perscrutator est cordiū, & nouit C omnia, ipse iustissimè discernit quid singulis pro suis restituat factis. Alioquin quis contemplari valet, cur Sodomæ tolerabilius, & illi ciuitati atrocius esse debeat? Possumus tamen dicere, quod illis pax reconciliationis non prædicata fuit, nec ad eos missus est aliquis qui eis vitam salutis annunciaret; sed Angeli mox ad perdendum eam quidem; qui ad Loth ingressi, vel vnum repererunt cum quo diuerterent. Vel quia hic Sodoma pœnam sustinuit, si fortè ideo aliquid leuius in fu- D turo habebit. Sed misera ciuitas, quæ sibi oblatam pacem reiecit, & hospitalitatis gratiam interdixit, vtramque legem contempsit; legem scilicet naturæ, & Moysi, ac Christi gratiæ reluctata est: cùm Sodomitæ tantùm legem naturæ penè abolitam diu inlecti conculcauerint.

E c c e *ego mitto vos sicut oues in medio luporum.*] Quæ nimirum vox plena omni auctoritate, ac si patenter tonar: Licet vos pauci & exigui, viles, & indocti sitis, ecce ego sum qui mitto vos sicut oues in me- E dio luporum. Quod si terret luporum immanis & innumerabilis sæuitia, confortamini, quia ego mitto vos. Et mira exaggeratio potestatis. Esset quidem terribile, si lupi mitterentur ad oues licet pauci: nunc paucissimæ oues mittuntur ad superanda millia luporum, quorum rapacitas totum occupauerat mundum. Sed has oues leo de tribu Iuda parturierat: idcirco insuperabiles eas ipse mittebat. Hi sunt autem, de quibus paulò antè dicitur, *Hos duode-*

CAP. X. *cim misit Iesus*, quos ouium nomine innocentes esse designat. Lupis verò Scribas & Pharisæos atque hęreticos & Philosophos benè comparauit, qui semper insidiantur simplicitati Dominici gregis.

ESTOTE (inquit) *prudentes sicut serpentes, & simplices sicut columbæ.*] Quasi quædam contraria iubet; sed similitudine satis conueniunt. Nam & Moyses populum à morsibus serpentinis visu ænei serpentis, quem erexerat, curauit: cuius Christus suspensus in cruce, veritatem expressit. Non enim calliditatem serpentis antiqui iubentur habere, sed secundum Physicos, naturalem eorum prudentiam imitari. Dicunt enim aliqui eorum, pretiosissimas in capite gemmas gestare; quos cùm vt eas possint auferre, velint incantare, imprimunt fortissimo lapidi aurem, & cauda desuper aliam cooperiunt, ne vocem audiant incantantis. Quo sanè facto, & quod pretiosum est, custodiunt, & vitam non amittunt: ita & sancti Apostoli monentur margaritam, quam venditis omnibus emerent, sua prudentia custodire; mentemque (quod est principale hominis) petræ, quæ Christus est, fortiter imprimere, auremque carnis caudam, id est, fine vitæ, per passionem etiamsi contigerit, operire, ne vocem audiant incantantis. Magna igitur prudentia est Christum in nobis portare, vitamque custodire, ne auferatur vllis prauorum fraudibus. Ad hoc quippe Scribæ & Pharisæi, atque hæretici, necnon & Philosophi laborant incantando prauis persuasionibus, vt Christum nobis auferant. Dicitur ergo & alia prudentia serpentis, quod totum corpus præbeat vt caput, in quo est vita, custodiat. Qui cùm senuerit, ingreditur in angusto petrarum foramine, vt se veterem exuat tunicam: ita & nos caput nostrum, quod est Christus, in nobis custodientes, corpus ponamus, per angustam intrantes viam exuamus tunicam veterem, vt in omnibus renouemur. Bona igitur prudentia serpentis quam Paulus exponit dicens, *Estote prudentes in bono, & simplices in malo*; Præmisit igitur prudentiam Christus, vt tuta possit esse simplicitas: & sequitur columbæ simplicitas, ne stulta inueniatur in nobis prudentia apud Deum, de qua dicitur, *Perdam sapientiam sapientum, & prudentiam eorum reprobabo.* Idcirco alternis se foueant prospectibus; ne sit illa simplicitas in nobis, de qua dicitur, quod simplex omnia credit: quia profectò in sæculo prudentiores

Num. 21. 9

Rom. 16. 91.

1. Cor. 1. 19.
Esa. 29. 14

sunt filij lucis, & simpliciores sua fatuitate. CAP. X. Si fortè coram prudentibus simplices inueniamur à sæculi actibus, coram simplicibus verò prudentes in bono. Perhibent etiam Physici, quotiens velint aquas bibere, quod prius venena deponunt: ita & nos si volumus aquam doctrinarum de fonte Saluatoris haurire, euomamus per humilem confessionem venena vitiorum, vt deinceps fluenta doctrinarum haurire possimus. Quæ nimirum quatuor, quæ posuimus, naturæ serpentis exempla benè videntur congruere ad imitationem prudentiæ. Sed duæ vt Christum qui caput est nostrum, ante omnia per fidem in nobis custodiamus: duæ verò ad imitationem vitæ, quatenus exuti vitiis, in nouitate vitæ ambulemus. At verò quidam, non ad naturam serpentis oportere referre dixerunt; sed ad aliud quod in Genesi legimus, antequam Adam in paradiso traduceret, prudentiorem eum fuisse præ cunctis animantibus terræ. Vnde primùm animum sexus mollioris aggressus est; deinde speciem inlexit, dum communionem immortalitatis cum diis spopondit. Et per hæc tanta præmia opus consilij sui & voluntatis persuasit. Pari igitur dicunt oportere prudentia doctorem agere, vt inspiciat primùm vniuscuiusque naturam & voluntatem, quid intendat, quidve possit, vel quantum sit capax. Sicque adhibendam verborum prudentiam, deinde spes bonorum futurorum referanda, & cœlestia fidei præmia promittéda, vt quod ille mentitus est, contra Apostoli prædicarent ex vero secundum spōsionem Dei, quod Angelis similes futuri sumus. Quatenus huiuscemodi prudentia, verbis & promissionibus, sæuientium mentes, & luporum rabiem protraherent ad fidem. Sed quid horũ magis congruat præcepto Saluatoris, prudens lector videat; dum virus veneni fugiat, & simplicitatem columbæ non amittat. Quia quantum est amandum in columba quod fel non habet, tantùm timendum in serpente, ne venena prauæ intelligentiæ in nobis diffundat. Sunt autem in columbæ natura quatuor, quibus permaximè simplicitas commendatur. Primum est, quod non rostro nocet, nec vngulis discerpit, nec aliis vt lædat, sicut reliquæ aues, ferit: sed simplicitatem amoris, quia fel non habet; sine amaritudine intus custodit. Aliud verò est, quod desuper riuos aquarum residens, insidiantium sibi vmbras videt, sicut legitur de Ecclesia in Canticis;

Cant. 5. 12.

CAP. X. deinde tertium est, quod suos diligentissimè nutrit pullos, etiam & alienos pascit; quibus nimirum exemplis, nos omnibus beneficos esse docet, & nulli nocere debere insinuat. Verùm quod postremum est, & prius dixeram, sine fellis amaritudine nos omnia & facere & docere, ne
Act. 8. 21. cum Simone obligati dolo inueniamur, demõstrat; sed semper iuxta doctrinarum fluenta versantes, insidias vitemus malignantium, & contemplantes Deum in cordibus nostris, exterius concupiscenda B transponamus. Vnde Propheta de sanctis
Esa. 60. 8. prædicatoribus, *Qui sunt isti*, inquit, *qui vt nubes volant, & quasi columbæ ad fenestras suas?* Ad fenestras quippe suas sancti rectè adspiciunt, vt simplicitatem innocentiæ intus custodiant, dum nihil exterius aspiciendo, quod libeat cernunt. Imò omnibus prosunt etiam alienis, qui suos enutrire modis omnibus elaborant. Dicuntur autem columbæ etiam suis inuicem osculis, vel mutuis aspectibus, concipere: ex quo instruimur moraliter, per carita- C tem sine vllius carnis concupiscentia, virtutes serere & parturire filios adoptionis, intus amore spiritali regeneratos. Sequitur.

CAVETE *autem ab hominibus.*] Ad hoc totum valet quod præmisit, *Estote prudentes, & simplices*, vt cauere possimus, ne aut malis persuasionibus exterius decipiamur, aut simplicitatem, quæ per Spiritum sanctum diffusa est in credentibus, foras malè proiiciamus. Et hoc est cauere ab omnibus; non vt non tradamur, quod D veritas futurum pronunciat; sed vt non decipiamur vllis insidiarum fraudibus. Respicit hic locus quod ait, *Ecce ego mitto vos*, Et ideo cauete per prudentiam, ne amittatis simplicitatem columbæ.

TRADENT *enim vos in Conciliis.*] Magister egregius Christus quæ ventura erant prædicit discipulis; non vt deterreat, sed vt instruat, quatenus paratiores fint pro eo, ad omnia sustinenda. Vnde Pau-
1. Thess. 3. 3 lus Apostolus cùm esset in vinculis, *In hoc*, inquit, *positi sumus*, Id est, vt patiamur & E sustineamus quæ inferuntur nobis. Quatuor namque erant quæ possent Apostolos permouere; quæ hic ideo prænotantur, ne subitò præriperet eos tacita cogitatio; quod homines simplices & indocti in concilium ducerentur: & ideo ait, *Tradent enim vos.* Quod fragiles & imbecilles viribus, ne fortè corde pauerent, *In synagogis suis flagellabunt vos.* Quod viles & rusticani coram Regibus starent, vt ait, *Ad Reges & Præsides ducemini.* Quod ineloquentes & idiotæ, vt ita fatear, disputare deberent de Christo & de lege ac Prophetis, in quibus omnia de illo prænunciabantur. Idcirco continuò ait, *Nolite cogitare quomodo aut quid loquamini.* Vnde Paulus Doctor egregius, *Veni ad vos*, in- 1. Cor. 2. 4. quit, *fratres, non in eminentia sermonis, aut in persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis, annuncians vobis testimonium Dei, sed in ostensione Spiritus, signorum, & veritatis.* Itaque insinuat quod Deo totum tribuere debeamus, nec aliundè nos habere credamus, nisi ab eo in cuius manu nos & sermones nostri sumus. *Hæc omnia*, inquit, *propter me, in testimonium illis.* Vbi magis fides imploranda est, quàm sensus requirendus; quia quodcunque sanctis prædicatoribus verbi euenire posset, non aliunde posset quàm ab ipso & in ipso à quo missi erant. Quod autem ait, *In testimonium illis*, distinguit Iudæos & Gẽtes, sicut & supra, quorum in testimonium venisse ad eos dicitur, vt esset inexcusabiles, Sicut Dominus ait, *Si non venissem & locutus eis non fuissem, peccatum non haberent.* Ioan. 15. 22 Alioquin & tam Iudæi quàm & Gentes quodammodo excusabiles essent, nisi Apostoli & Apostolici viri ad eos venissent. Nam locus iste non solùm de Apostolis intelligendus est, verumetiam & de omnibus vsque in finem sæculi Doctoribus, qui passuri sunt coram Principibus gentium, aut in synagogis Iudæorum. *Cum autem tradent vos*, hoc est, quod dixerat superius, *Quia tradent vos, nolite cogitare quomodo*, Id est, verum facundus sit sermo & luculentus, aux simplex & incompositus: *Vel quid loquamini*, Id est, de qua re: tantùm vt de conscientia bona & fide non ficta, ita vt prudentia vos præcedat, & simplicitas columbæ non effugiat. Quia in his duobus verbis Dominus & Magister miro modo, magnam breuitatis discipulis præparauit materiem, custodiendi quæcunque denunciat dura & aspera perferenda; quoniam intus erat Spiritus sanctus, qui docebat singulos de omnibus, *Dabitur enim*, inquit, *vobis in illa hora*, id est, cùm coram Regibus aut in synagogis, vel vbi & vbi interrogati fueritis. Vult enim vt cor Doctoris pendeat in Deum, & ad gloriam Dei ex donis eius operetur aut loquatur in cunctis. *Tradet autem frater fratrem in mortem, & pater filium.* Quoniam nullus est fidus affectus carnis, vbi diuersa est fides. Exaggerat itaque in tempore persecutionis

Cap. X. pressurarum angustias, dum in nullo nisi A in solo Deo spes relinquitur: dum etiam ipsi filij surgere dicuntur in parentes. Et hic est gladius verbi diuini, quem venit Iesus mittere in terram, vt dirimat religionem fidei ab omni amore carnis, & pietatem proximi à pietate diuina.

Et *eritis* (inquit) *odio omnibus hominibus propter nomen meum.*] Nomen autem Dei magnum est, & ineffabile. Sed est nomen eius, ex quo scandalizantur plurimi, quo insigniuntur omnes quicunque B rectè inuocant nomen Domini; vnde & Christiani vocamur. Quod sanè nomen, quia in vobis erit, persequentur audientes. Omnes cùm dicit, non eos dicit, qui audierint, sed ex eo omnes, qui ex contrario aduersauerint.

Qui *perseuerauerit vsque in finē hic saluus erit.*] Non qui perseuerauerit odio, aut in cuiuscunque rei negotio, in tradendo scilicet fratrem aut filium, sed qui perseuerauerit in fide nominis Christi, quod

Mar. 13. 14 Lucas manifestius dicit. *Qui sustinuerit*, C id est, omnia sibi illata probra, persecutiones, quæ sanctis Martyribus satis abûdeque inflicta sunt, si quis sustinuerit hæc vsque in finem, saluus erit. In finem autem intelligimus, aut vsque in finem vitæ, aut vsque dum compleat testimonium, quod est martyrium passionis; vel quousque ad Christum perueniat, qui est finis omnis consummationis, per quem apprehendat vnusquisque veram & perpetuam vitam. Quatuor quippe in hoc capitulo D commendantur salutis elementa. Quia primùm expellitur à nobis temeritas elationis, cùm dicitur, *Qui perseuerauerit*, ne vllus de suis præsumat viribus. Deinde cùm ait, *Saluus erit*, spes præstatur, quacunque morte consummatus fuerit. Tertium cùm dicitur, *Vsque in finem*, duo simul ostendit, quod omnis tribulatio finem habeat, sed præmium boni laboris nullum habeat finem. Et ideo in fine laboris, vel certaminis benè addidit, *Saluus erit*, vt intelligas in æternum, in quo finis nullus erit. Alioquin finienda commen- E daretur æternitas in eo quod ait, *Saluus erit*, Si esset & finienda salus sicut finitur temporaliter certamen agonis.

Cum *persecuti vos fuerint in vna ciuitate, fugite in aliam.*] Quia dixerat, *Eritis odio omnibus hominibus propter nomen meum*, ac si cogitationibus eorum respondere videtur quid deinceps fieri oporteret. Quod autem dixit, *In ciuitate ista*, non demonstratiuè dixit, sed de qualibet ait ciuitate in qua persequutio fuerit, vt puta si Hierosolymis, Romam fugite, sicut populum fecisse legimus etiam & de Damasco. Nam ideo fugam præcepit, vel concessit, ne aut infirmus non haberet locum respirandi in confessione Christi, si minus quilibet adhuc se videret idoneum, & temeritas periclitaretur, & ne aut importunè martyrio occumberet, Christi antequā militiam prædicationis suæ pro salute eorum, qui credituri erant, indignò expenderet. Stultum ergo est in bello militem prius se morti offerre, quàm aliquem aduersariorum suis prosternat armis; imò expedit vt festinet, antequam cadat, plures prosternere; deinceps etiam si contigerit ad alia se seruari gaudeat: ita & in hac militia Christi sic quærenda est palma martyrij, vt non refugiat quis pro salute aliorum tolerare dispendia sui, diuque ferre agones proprij laboris. Cæterum alij hunc locum expressius intelligentes dixere, quod in ista ciuitate cùm ait, Hierusalem voluerit ostendere, quasi Metropolim Iudæorum, ne prius irent ad Samariam & ad gentes, quàm in ea persequutio moueretur. Quod & primitiuam Ecclesiam sub Claudio obseruasse legimus. Vt si ordo, cū persequuti vos fuerint in Hierosolymis, tunc expulsi de ciuitate, fugite primùm ad Samariam, quæ quasi alia ciuitas nominatur, per quam tota Gentilitas designatur. Vnde quia dixerat ad tempus, in viam gentium ne abieritis, & in ciuitates Samaritanorum ne intraueritis, insinuat quousque seruandum fuerit quod præceperat. Quasi diceret, cùm persecutio vos expulerit à Iudęa, fugite ad Samariam, vt Euangelium vbique in omnibus prædicetur, & compleatur gentibus. Vnde Dominus alibi, *Et eritis*, inquit, *mihi testes in Hierusalem, & in omni Iudea, & Samaria, & vsque ad vltimum terræ.* Non quod soli Apostoli hoc impleturi essent, sed quod dicit illis, omnibus dicit, per quos vsque in finem sæculi hęc complenda erat. Alias quid est quod dicit, *Non consummabitis ciuitates Israel, donec filius hominis veniat?* Vel quid est quod dicit, *Non consummabitis?* Fortassis ergo quod præmiserat, *fugite in aliam*, non consummabitis eas fugiendo de ciuitate in ciuitatem; quod omninò non stat. Sed non consummabitis prædicando & conuertendo eas, quo vsque veniat filius hominis in finem sæculi; sicque eis solis Apostolis hoc videtur dixisse, sicut ait, *Vobiscum sum omnibus diebus vsque ad consummationem*

Cap. X.
1. Cor. 11. 32
Act. 1. 8.
Matt. 28. 20.

Cap. X.

sæculi. Quod tamen vniuersali Ecclesiæ promisisse non dubium est, in qua, aliis morientibus, aliisque nascentibus, vsque in consummationem sæculi, seruabitur. Sic itaque & illud est ad solos Apostolos, Matt. 24. 33. vbi ait, *Cùm videritis hæc omnia, scitote quia propè est in ianuis*. Cùm ad eos solùm hoc pertineat qui erunt electi in carne. Qui nimirum vsus loquẽdi quàm sæpè in scripturis inuenitur diuinis. Vnde sic dictum videtur, vt ostenderet quosdam Apostolorum prædicationi credituros, deinde reliquũ Israël credere in nouissimis quos necdum consummaros ad fidem esse conspicimus; sed in finem, cùm plenitudo gentium introierit, suscepturos minimè dubitamus. Non quod hi qui Antichristi sunt, debeant credere, sed quotquot prædestinati sunt ad vitam. Quod erit consummatio prædicationis Apostolorum, deinde aduentus filij hominis. Nisi fortè absurdum videtur, quod ciuitates Israël non consummandas esse dixerit, cùm ciuitates eorum ipsi sunt appellati tectè, qui simul commorantur vt conciues fiant. Potest & hoc intelligi simpliciter; *Non consummabitis donec veniat*; labor non complebitur prædicandi, donec veniat vobis filius hominis in adiutorium, post resurrectionem à mortuis. Sed violenta videtur ista interpretatio, quia necdum prædicare ita perfectè cœperint, licet missi fuerint bini, & bini. Melius tamen arbitror cogitationibus eorum respondisse, quibus sollicitudo erat conuertendi eos ad fidem. Insuper vt & de gentibus eis daretur intelligentia, quia totum hoc ad illud tempus referẽdum est, cùm ad prædicationem Apostoli mittebantur, ne timerent rabiem persequentium, imò vt agerent singuli per successionem, vt doctrina Euangelij ad omnes gentes perueniret, Psal. 18. 4. sicut scriptum est de eis, *In omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum*. Moraliter verò datur intelligentia, si aliquis nos hæreticorum in vno scripturarum loco persecutus fuerit, vt fugiamus ad alia diuinarum testimonia literarum, donec consummemus fidem perfectam, quæ in Christo est, & palmam obtineamus victoriæ. Sequitur.

NON *est discipulus super Magistrum*.] Ad hoc itaque adhortatur quod dixerat, *Persequentur vos*. Acsi diceret, si ego Magister vestet patior, & sustineo propter vos gratis, quantò magis vos discipuli & serui pati pro meo amore non dedignari debetis, sed sustinere & patientissimè ferre?

A quod si patremfamilias Beelzebub vocauerunt, quãto magis discipulos eius, quia non est discipulus super Magistrum. Ideo probra & irrisiones sustinere æquanimiter debetis. Porrò Beelzebub idolum est Accaron, quod vocatur in Regum volumine idolum Muscæ, quod aliquando 4. Reg. 1. dicitur Baal, eo quod in montibus adorabatur; aliquando Beelphegor, à ciuitate in qua erat idolum filiorum Ammon. Bel autem pater Nini Regis Assyriorum fuit, B quem alij Saturnum esse dixerunt. Porrò quod additum est Zebub, tradunt quod propter seruum Abimelech, qui fratres suos septuaginta peremit gladio, ita sit appellatus. Hic autem seruus dicitur primus hoc idolum in terra Israël adorasse. Interpretatur quoque Zebub, musca vel vir muscarum, propter multitudinem sordium & putredinem hostiarum, quas coram idolo Muscæ, quæ exterminant suauitatem olei, insequebantur & fœdabant. Vnde quia spurcissimum videbatur ido- C lum, principem dæmoniorum hoc appellabant dæmonium, à quo & Christum Mat. 12. 24 obsessum calumniabantur, & in eius nomine virtutes operari. Et sicut hoc idolum inter omnia idola apud plurimos principatum obtinebat nequitiarum: ita & hunc dæmonem inter reliquos per quẽ Christus, vt fatebantur, operabatur tam mirifica & inaudita, nomen idoli habere putabant, quanto magis domesticos eius? domestici autem Christi tam Apostolos, quibus loquebatur, vult intelligi, quàm D & omnes qui piè volunt viuere in Christo, vsque in finem sæculi, vt omnes parati sint vniuersa quæ inferuntur ab aduersariis sustinere pro Domino, quæ ipse prior in se sustinuisse monstrauit. Vnde supra præmiserat, cauete vos ab hominibus, ne ob timorem, aut ob vllius oblectamenta fallaciæ vos decipiant. Nihil enim gloriosius suis domesticis Magister veritatis proponere potuit ad exemplum, quàm se ipsum, lumen æternum, qui est immortalitatis Rex gloriæ. Gloriosum E quidem est, si illum, quo nihil est locupletius, amplectimur per fidem quæ per dilectionem operatur, & vniuersis passionum conditionibus, vt ipsi fecerunt Apostoli, adæquemur. Quia licet in pace videamur viuere, verum est illud, quod qui piè volunt viuere omnes persecutionem patiuntur.

NIHIL *opertum quod non reueletur, & occultum quod non sciatur*.] Idcircò dicit, ne vllus infamiam & calumnias timeret bla-

Cap. X. ſphemantium, etiam ſi Beelzebub aliquis A vocetur, aut aliud, ſi fieri poteſt, quod deterius ſit, quia totum manifeſtum erit in vltimo iudicio. Duo quidem proponit, opertum, & occultum; quia nihil in carne aut in anima geritur, quod in die vltimi examinis non reueletur, aut neſciatur, quando iudicaturus eſt Deus occulta hominum. Reuelanda ſunt autem illa quæcumque perpetrata ſunt & commiſſa: ſcientur verò quæcunque fuerint cogitata. Et ideo eos qui Dei ſunt timere B non debere hominum blaſphemias & opprobria, *Quia gloria noſtra*, vt ait Apoſtolus, *hæc eſt, teſtimonium conſcientiæ noſtræ.* (2. Cor. 1. 12) Verùm hæc reuelatio, vel hæc ſcientia æquè de bonis erit & malis, quæcunque facta fuerint vel meditata, & ideo non pertimeſcendas docet minas, conſilia, blaſphemias, probra, nec poteſtates inſectantium, quia dies iudicij nulla hæc fuiſſe atque inania, declarabit.

Q V O D *dico vobis in tenebris, dicite in lumine, & quod in aure auditis, prædicate ſuper C tecta.*] Ergo in tenebris quid dicit? Non puto de his tenebris dixiſſe quas cernimus, quia nec Saluatorem in noctibus multa diſputaſſe legimus: ſed de his tenebris vtique dicit, de quibus Ioannes, *Et lux*, inquit, *in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehenderunt*; (Ioan. 1. 5.) Quod ſi apprehendiſſent, vtique non tenebræ, ſed lux in Domino eſſent. In his ergo tenebris Dominus loquebatur; quia omnis ſermo eius carnalibus tenebræ ſunt, & verbum eius D infidelibus nox eſt. Ideo quidquid aut ſecreto quaſi adhuc in tenebris illis, aut in figuris & ænigmatibus dixit, iubet prædicare in lumine, id eſt, in manifeſto coram hominibus; & quæcunque in auribus, quaſi ſub ſilentio docuit, mandat acſi talentum commiſſum expendere ſuper tecta. More ſiquidem Palæſtinæ Prouinciæ loquitur, in qua ſuper tecta deambulatoria erant, in quibus quàm ſæpè loquebantur ad populum. Vnde & Dominus præconia vitæ in excelſo proponere iubet, & conſtanter annunciare, quidquid ſancti E prædicatores, non tantùm aure corporis, quàm & aure mentis intus audierunt à Domino. Sic dictum eſt ad eoſdem, *Vobis datum eſt noſſe Myſterium regni Dei, cæteris autem in parabolis.* (Luc. 8. 10.) Et ideo quod aure cordis intus verè intellexerunt, rogat vt abſque formidine ingerant omnibus cognitionem veritatis in lumine; quia ipſi lux effecti ſunt per reuelationem veræ lucis, vt omnes à luce illuminentur.

N O L I T E *timere* (inquit) *eos qui corpus* Cap. X. *occidunt, animam autem non poſſunt occidere.*] Firmat eos in prædicatione permanere intrepidos; quia etſi corpus cruciari poteſt ad tempus, anima quæ vita corporis eſt lædi non poteſt, vel occidi tormentis, quia immortalis natura eſt, (nam mors eius alia eſt) neque eam à corpore quiſquam poteſt euellere, niſi velit aut permittat Deus. Sed & in hoc teſtimonio animaduertere debemus, contra eos qui dicunt animam eſſe corpoream iuxta craſſitudinem corporis noſtri, & corporeis lineamentis metiri; non valentes aliud intelligere obtuſis ſenſibus, quàm corporum formas & exempla. Quod Dominus hoc loco denegat cùm dicit, quia corpus poteſt occidi, animam autem non poſſunt occidere. Quia anima non eſt corpus quod poſſit occidi: quod ſi eſſet, mortalis eſſet, ſicut eſt corpus. Et ſicut corporea tranſeunt omnia, & finem habent ſui, pertranſiret cum eiſdem vtique ad interitum, ſi eſſet tale corpus; quod nunc non poteſt, etiam cùm eſt in ſuppliciis. Vnde mox Magiſter pius,

S E D *potius*, inquit, *eum timete, qui poteſt animam & corpus perdere in gehennam.*] Vbi vera reſurrectio prædicatur corporis, quia niſi reſurgeret ad vitam, in gehennã mitti non poſſet vt ſentiret. Nunc autem quia & anima occidi non poteſt, & corpus de morte reſurgere habet, illa timenda eſt mors, qua ſimul corpus & anima etiam ſine fine torqueri poteſt. Porro gehennæ nomen in veteri Teſtamento non inuenitur, ſed primùm in hoc loco à Saluatore ponitur. Dicitur autem idolum Baal fuiſſe iuxta Hieruſalem ad radices montis Moria, vbi Soloas defluit. Et hæc vallis fuiſſe legitur, in qua parua campi planities irrigua erat, & nemoroſa, plenaque delitiis; qui nimirum locus idolo Baal fuerat conſecratus. Proh dolor! gens perdita ad tantã inſaniam deuenerat, & amentiam, vt relicto templo, ibi hoſtias immolarent, & ſacrificarent Diis. Quo ſanè facto nihil dementiùs inuenitur; vt propter delicias, religionem dеſererent Dei; inſuper filios ſuos Dæmonibus conſecrarent, vel initiarent per ignem. Appellabatur autem locus ille gehennon, id eſt, vallis filiorum Ennon; ſicut in Regum, & 4. Reg. 23. Hieremia, nec non & in Paralipomenon 10. legimus. Vnde & Hieremias comminatur, 2. Par. 33. 6 immo Dominus per eum, locum ipſum impleturum cadauerib. mortuorum, Hier. 19. 16. vt nequaquam amplius vocetur Toferh & Baal,

Cap. X. & Baal, sed vocetur Polyandrium, id est, tumulus mortuorũ. Huius nimirum loci vocabulo, futura peccatorũ supplicia & pœnæ perpetuæ, quib. peccatores cruciabuntur, denotãtur. Porro duplicẽ esse gehennã & pœnam Iob plenissimè declarat, dum ait, *Transeunt à calore nimio ad frigus.* Quæ reuera supplicia teste Deo magis timenda sunt & formidanda, quã momentaneus dolor corporis, & separatio animæ à corpore. Quia tunc anima licet sit inuisibilis, & incorporalis, secundũ nostri corporis substantiam, simul cum corpore punitur, & supplicia sentiet sempiterna, cum quo peccauerat prius, cum esset in hoc sæculo.

NONNE *duo passeres asse veneũt, & vnus ex illis nõ cadet super terram, sine patre vestro?*] Satis igitur abundéque Magister veritatis suos euidentissimis instruit exemplis ne timeant in præsentiarum, & ideo adhuc exaggerat Dei prouidentiam, sine qua nihil accidit in terra, quia ipse est virtus & potestas. Ac si dicatur, si parua animalia & vilia absque Deo auctore non cadunt in terra, sed in omnibus est illi potestas & prouidentia, ita in minimis vt quæ peritura sunt, nõ sine Dei pereant voluntate: vos qui æterni estis, non debetis timere quod absq. Dei prouidentia viuatis. Nam & iste sensus iam supra præmissus est, vbi ait, *Respicite volatilia cæli, quoniam non serũt, neque metunt, neque congregant in horreis, & pater vester cælestis pascit illa. Nonne magis vos pluris estis illis?* Seu cætera quæ sequũtur. Veruntamen quia Paulus ait, *Nunquid non de bobus cura est Deo?* (1. Cor. 9. 9.) Rectè quæritur, quo modo etiam minima quæque Dei regantur prouidentia, si de his nulla est cura Deo: vel quomodo ad voluntatem eius manent aut decidunt, si non reguntur arbitrio? vbi prudens Lector, rogo, quod iam olim à maioribus præmonitum est, caue superstitiosam intelligentiam, & ne dicas, quomodo auium & bestiarum ipse per se Deus, etiam & muscarum, seu rerum omnium disponat euẽtus? Quinimo crede veraciter, quod sic omnia formauit & condidit, vt essent singula in sua conditione præscripta ac disposita, legibusque naturarum deuincta. Quod quia semel voluit, & permanent omnia, & finiunt vt voluit omnia. Solus autem in hoc mundo homo ad imaginem Dei creatus, ampliori gratia sublimatus, ita vt filius vocetur Dei iugi prouidẽtia gubernatur & cura pietatis disponitur. Vnde quia de illis nõ curat

A Deus ad æterna, omninò in prima conditione manent, qua voluit & disposuit vt manerent & essent. Solo autẽ homini propter quẽ cuncta creauit, vt ad æternã perueniat gratiã impẽdit, & beneficia præstat, nec non & prouidentia regit. Cætera vero omnia, vt dixi, sic accidunt & recidunt; vt ipse voluit & disponit. Et ideo nihil sine volũtate eius fit in terra, etiam nec in minimis, sed omnia eius aluntur beneficiis ac subsistunt, & vestiuntur rerum operi- B mentis. Quapropter ô homo ratione prædiues, superstitiosa deuita, & modos loquendi simpliciter intellige. Nolo tibi tribuas, tuæque naturæ, vt Scripturas ad tuum redigas intellectum, sicque tibi omnia assignes, vt Deo nihil tribuas, à quo sunt omnia. Hęc idcirco lõgius peroraui, ne mẽs sua decipiatur ignauia, quã diuina virtus tantis adhortatur documentis & gratia, tantisque illustratur beneficiis. Portò quod ait, *Duo passeres asse veneunt,* ideo dicit, quia sic erat consuetudo C in Templo, vt passeres & reliqua quæ in Sacrificiis offerebantur, vænalia essent, vt aduenientes de singulis ciuitatibus parata omnia haberent. Sed Euangelista duos tantum ideo videtur dixisse passeres asse mercari, quatenus intelligeres, ista tam vilia non sine Deo esse, aut interire, multò magis tibi corpus & animam non deperire; cùm pro istis assis distrahitur, pro te Christus Dei Filius sit venundatus & peremptus. Adhuc autem ad Dei pro- D uidentiam commendandam, & timorem pellendum, proponit quod etiam nostri capilli omnes Deo numerari sint. Vbi ineffabilem & incomprehensibilem de nobis multiplicat & commendat curam. Sed miseri & vani, qui semper beneficia Dei, & immensitatem sapientiæ ad calumniam vertunt promissorum, dum dicunt quod superfluè decisi capilli, aut quotidie defluentes, reparandi promittuntur: resurrectionem carnis non credentes, & nolunt intelligere vim Scripturæ, præsertim quia non dixit, om- E nes reddẽdi sunt. vel saluandi, sed omnes numerati sunt, eo vtiq. numero quo creati sunt. Et vt ita fatear, eodẽ pondere & mẽsura qua mẽsi sunt, quia vbicũq; numerus est, ibi & scientia numeri demõstratur. Licet etiam adhuc velint & hoc vaniloqui reprehendere, quod superflua sit & ista dinumeratio. quod si igitur eis superflua videtur, cogitent ne fortè eius sapiẽtia, qua cuncta creata sunt, & ipsa superflua temerè iudicetur. Cui quam rectè dicitur,

CAP. X. *Omnia in sapientia, deinde in mensura & pondere, & in numero tu fecisti.* Quod si in numero cuncta creata sunt, vtique & capilli; & quia in numero creati, verè numerati sunt. Vnde quia in præscientia eius sunt, multo magis anima & corpus, ob cuius decorem isti creati sunt. Verùm in omnibus diuinus Magister fidem corroborat discipulorum; quia si illa quæ decidunt & pereunt, Deo numerata sunt, & comprehensa in numero, & pondere, ac mensura qua condita sunt; multò magis corporum nostrorum nullus pro Deo pertimescendus est casus, maximè in eo quod ait, *Quia multis passeribus, meliores estis vos.* Nam illa omnia post modicum non erũt, homo verò ad æternitatẽ vocatus semper in æternum erit. Quibus doctrinis ad fidem satis abundéque instituti, audiamus quod sequitur.

Sap. 11. 21.

QVI *confitebitur me coram hominibus, confitebor & ego eum coram patre meo.*] Acsi diceret, quales mihi testes eritis corã hominibus, vt vita, moribus, confessione me indefessi prædicetis in terris, tali vos, apud patrẽ, cuius & filij estis, testimonio in cœlis commendabo. Ad hoc quippe totũ valet quod præmiserat, vt in hoc testimonio fidei permanẽtes vsq; ad palmam martyrij fortiter decertarent. Quatuor siquidem modis in diuinis litteris confessio dicitur & duobus in locis. Est itaq; confessio laudis, est & gratiarum actio, quæ semper fit in cœlis; tertia verò confessio peccatorum, quæ nunquam proficuè fit nisi in terris, quarta est, de qua hic agitur, in martyrio coram hominibus, in tempore; vt vnusquisque eam recipiat coram patre & coram sanctis Angelis in æternitate. Quæ negatio vel confessio, non tantùm verbis accipienda est, quàm & in omnibus bonis operibus & puritate cordis. Vnde ẽ cõtrario Christ⁹ electis, *Venite,* inquit, *benedicti patris mei,* Et reprobis, *Discedite à me operarij iniquitatis, quia nescio vos.*

Matt. 25. 3

NOLITE (inquit) *arbitrari, quia veni pacem mittere in terra.*] Quærendum esset, quod cãtatũ est ab Angelis in ortu Saluatoris, quomodo accipiendum sit, *Gloria in excelsis Deo, & in terra pax hominibus.* Quod contrarium est huic loco; nisi quia addidit, *Bona voluntatis*, quoniam cùm ait, *Pax hominibus bonæ voluntatis,* separauit eos ab his qui sunt prauæ voluntatis. Et Dominus cùm ait, *Pacem meã do vobis,* solis suis probatur dixisse mẽbris, quibus pax diligentibus Deum seruatur vsque in finẽ.

Luc. 2. 14.

Ioan. 14. 27.

NON *veni pacem mittere, sed gladium.*] Gladium vtique verbi Dei, de quo Paulus Apostolus, *Et gladium*, inquit, *Spiritus, quod est verbum Dei*: Quia Deus Spiritus est. Hic est autem gladius, qui procedit de ore Dei, vtraque parte acutus. Et benè ex vtraque parte acutus, quia æquè perimit peccatores & impios, vt moriantur prius peccato, & deinceps melius viuant Deo æquè etiã hoc gladio verbi feriũtur qui nolunt conuerti & agere pœnitentiã; vt mortui Deo, malè viuant perẽpti suppliciis æternis. Hic est gladius, quo accingi incarnatus à patre iubetur: *Accingere*, inquit, *gladio tuo super femur tuum potentissime.* Quo nimirũ gladio, dũ sibi spõsã ducit, venit debellare sibiq; prosternere omnes aduersarios suos. Vnde sequitur.

CAP. X. Ephes. 6. 17.

Psal. 44. 4

VENI *enim separare filium aduersus patrẽ, & filiam aduersus matrem, & nurum aduersus socrũ suam, & inimici hominis domestici eius.*] Nisi enim nobis hæc diuisio ex vsu & cõsuetudine iam notissima esset; valdè obscura videretur huiusmodi locutio, quod Dominus, qui matrẽ vel patrem diligere iubet ex lege, & de dilectione ante omnia tanta taliaque vbique mandat, quid sit quod tam contraria infert, se venisse non pacem mittere, sed discordiam & gladium. Et factum est seminarium impietatis auctoritas clementissimi Saluatoris. Hinc odia in principio prædicationis vbique, hinc bella & seditiones, cùm gladius Domini, id est, verbũ prædicationis cœpit dirimere inter patrẽ & filium, inter filiam & matrẽ. In tantũ vt totus orbis cõtra se diuisus desæuiret, multasq; persecutiones excitaret. Quoniã Magister ineffabili virtutis gladio pertingente vsq; ad diuisionẽ animæ, cõpagũ quoq; & medullatũ, cũcta discreuit; vt ex omnibus eligeretur vna Ecclesia, in qua pax requiesceret, & secerneret paleas à frumento. Vnde quæso, lector, & ab exordio huius institutionis, quàm vehemens sit sermo, quàm sublimia præcepta, quàm vltra omnem Philosophiam oratio, perpendas. Vbi respondent primis secunda, posteriora superioribus; omnia complentur omnibus, si quomodo Christus vnum martyrij sui expleat corpus. Hinc in singulis sententiis vna est series causarum, & contextus vel ordo narrationis. Partes quoque huius doctrinæ partibus consentiunt, & coniuniunt vniuersa. Ita vt in hoc testimonio videatur mirabilis artifex, scrutator naturarum, etiam profunda quæque in intimis rimare viscerib⁹; dũ per gladiũ verbi filium à patre diuidit, & filiã à matre. Grãdæuã quoq; ætatẽ deserẽs, & sępet in hoc

CAP. X. loco parentum iuniores assumēs. Nimirū quia senior ætas longioribus & diuturnis malè assueta, vel implicata erroribus, vix aut nunquā absoluitur; quia sic est quasi à natura pessimæ vitæ longa consuetudo. Iunior verò ætas facilius reuocatur ad fidem, & quæ rationabilia docentur efficacius capere probatur, & credere quàm citius. Non tamen ideo dictum est, vt multi ex parentibus non crediderint priusquam filij, sed quod frequentius est à natura, benignus Magister intromittit. *Non enim*, inquit, *veni pacem mittere*, sed veni separare filiū à patre, loco scilicet, vel fide, seu moribus; dum de infidelitate conuertitur ad veram fidem, de morte ad vitam, de prauitate ad rectam, quæ in Christo est, & veram vitæ viam. Sicque fiunt *inimici hominis domestici eius*, cùm insurgunt filij in parentes, & parentes contra filios, aut nurus in socrum, seu socrus contra nurū, ita vt nulli sit tuta vbique societas. Vel, *Inimici hominis*, id est, Christi, qui est filius hominis fiunt *domestici eius*, dū Iudæi apostatantur à fide, qui erant amici prius. Quidā verò, quasi subtilius volētes distinguere, *inimici hominis*, prius, deinde inferūt, *domestici eius*, vt subaudiatur erūt. Vt qui prius fuerant inimici, fiant demum per prædicationē verbi domestici Dei, sicut facta est omnis Gentilitas Gentiū. Separatur autē spiritaliter omnis qui ad Christū venit, à Patre Diabolo; filia, id est Ecclesia, à Gētilitate sua. Nurus à socru, dū Ecclesia fideliū diuiditur à Synagoga. Potest & moraliter hic loc⁹ accipi: sed hoc Lectoris arbitrio ad pertractādū relinquo; quia nec nos hoc Euāgeliū tripliciter exponēdū suscepimus.

QVI *amat patrem suum aut matrē super me, non est me dignus*.] Profectò quia dixerat, *Veni separare filiū aduersus patrem*, ne putaretur sibi esse cōtrarius in eo quod iubet diligere patrem, temperat modum, & ostēdit, quod non prohibeat patrē diligere vel matrē, seu ceteras affinitates: sed vt nemo pietatem parentū aut carnis præferret religioni Christianæ, quia renascimur, & adoptamur vt filij Dei simus & nominemur. Docet itaque caritatem ordinatā habere, vt primùm Deū ex toto diligamus, deinde proximum sicut nosmetipsos. Quod si hi duo amores simul teneri non possunt, potius in Deū pietas tenenda est, & seruanda fides. Vnde in lege iussum est, ne Sacerdos super patre aut matre cōtaminaretur. Ergo in omnibus his virum Euangelicum depingit Saluator, informat, & instruit. Ideo non necesse est quæ tractamus singula excellentius magnificare, & latius protrahere; quia ipsa per se sunt grandia, & magnam vim habent cogitantibus ea, ita vt ab inuidis & æmulis diuina esse cēseantur, & extorqueāt necesse est veritatis confessionem. Et notandū, quod filium, quē separare venit à patre, adhuc monet, ne super Deum diligat patrem. Sicque intelligendum est, & in cæteris gradibus, ne aliquis plus quàm Deus diligatur.

Leuit. 21. 2.

ET *qui non accipit crucem suam & sequitur me, non est me dignus*.] Ne fortè putetes tantùm sufficere patrem reliquisse, nisi tollas & crucem, addidit, vt nec crucem satis esse crederes tollere, nisi sequaris & Christum. Vnde & in alio Euangelio reperimus, *Qui non accipit quotidie*, quoniam non semel sufficit ardorē fidei concepisse, sed semper crux ferenda est post Christum, vt semper amādus doceatur. Nam sunt quidam hypocritarum qui crucem ferre videntur, non tamen Christum sequuntur; quia non eum corde perfecto amare videntur, dum aliud requirunt quàm Christum. Duobus itaque modis crux tollitur, cùm aut per abstinentiam affligitur corpus, aut per compassionem proximi intus afficitur animus. Quoniam ille pro nobis crucifixus est, & nos pro illo crucifigamur, non minus in occulto, quā & in manifesto. Alioquin *non est me dignus*, id est, vt passionis meæ victoriam consequatur. Hinc quoq; Apostolus ait, *Qui sunt Christi, carnem suam crucifixerunt cum vitiis & cōcupiscentiis*. Quoniam indignus est gratia, qui non crucem suam, in qua cōpatimur, & commorimur, consepelimur quoque & consurgimus, accipiens, quodāmodo imitādo Christum fuerit secutus, quod est in nouitate vitæ ambulare. Attende diligēs lector, per singulas sententias quàm pulcherrimus ordo prædicandi doceatur, vbi nulla euidēter insinuat pericula præsentis vitæ formidanda; omnemque affectionē carnis religioni subiicit; aurum & pecuniæ sumptus ad integrum tollit. Propterea ne fortè videretur alicui huiusmodi Euangelistarum grauis conditio, & quæreret timidus, vnde sumptus, vnde & necessaria victus? Austeritatem præceptorum temperat spe promissorum, & beatitudine æternæ remunerationis. Vnde sequitur.

Luc. 9. 23.

Gal. 5. 24.

QVI *inuenit animā suam perdet illā, & qui perdiderit animam suā propter me, inueniet illam*.] Nihil igitur magis habet homo quid agat, quàm vt animam suā pro Christo & proximo impendat: nō solum vt carnem,

CAP. X.

in passionem pro ipso tradat; verumetiam vt animā, quæ magis est quàm caro, amittere in præsentiarum gaudeat. Hæc nāq; est ipsa crux, quam ferre iubet vsque in finem, vt saluus fiat. Porro anima quam inuenit carnalis quisq; præsens vita est; quā inuenisse benè dicitur, quia scire aliam nō curauit. Hanc solam sibi sufficere credit, hanc accepisse & inuenisse gaudet; quam mauult iuxta arbitrij sui libertatem abuti, quàm pro Christo crucifigi. Et notandum quod anima diuersis dicitur modis; sed nil inferius in ea est quàm vita, qua viuitur B solummodo cum bestiis. Et ideo qui hanc partē noluerit amittere pro Christo, qua viuitur cum pecoribus, perdet illam, qua perfrui potuit in Christo cū Angelis. Perdere autem eam dicit in futuro, cum iā nō suo arbitrio perfruetur, sed cruciatibus æternis male damnabitur. Qui verò perdiderit illam, & crucem suam portauerit, inueniet eam vitā, quæ Angelica est, & præmia sempiterna. Porro quidā aliter dixêre, vt qui inuenit animā suam & vult suam saluare, perdat eā, acsi imperatiuo modo C legē dū sit, vt crucifigat eā. Et ipse inuenit eā, qui in hoc mundo perdiderit, dū detrimento breuis vitæ fœnus immortalitatis acquisierit. Iam deinceps omnem austeritatem temperat mandatorū, & Apostolorum magnopere exhibet prēmia meritorum, dum ait.

QVI *recipit vos, me recipit, & qui recipit me, recipit eum qui me misit.*] Ita enim dicit in suscipiendis Apostolis, quoniam membra D sunt Christi, vt vnusquisque credentium Christum se suscepisse gaudeat. Sed quia fuere Pseudo-Apostoli & Pseudoprophetæ, vel falsi Christiani, occurrit cogitationibus suscipientium si nequiuerint discernere, quive falsi, quive idonei ad eos venturi essent, tantùm vt in nomine veri discipuli, eos suscipiant. Hinc sequitur.

ET *qui recipit Prophetā in nomine Prophetæ, & iustum in nomine iusti, mercedem Prophetæ & mercedem iusti accipiet.*] Nequaquā enim de Propheta vel de iusto, sed qui recipit E iustum vel Prophetam, iusti seu Prophetæ mercedem accipiet. Secundū quod Apostolus ait, *Qui dat semen serenti, & panem ad manducandū præstabit, & augebit incremēta frugum iustitiæ.* (1.Cor.9.10.) Sed si lector altius velit cōsiderare, omnia hæc in quibus hospitalitas humanitatis commendatur, magnum & euidens ostendunt Sacramentum. Iam enim supra periculum nō recipientiū eos protulerat, cū excussi pulueris testimonio denunciari iussit; nunc verò recipientium meritū vltra sperati officij gratiam, commē-

A dat, & docet in se cōsistere mediatoris officiū, qui cùm sit receptus à nobis atq; ille quia natus ex Deo ad nos uenit, Deus per illum transfusus in nos esse creditur. Hinc itaque qui Apostolos, & sanctos Dei ministros recipit, Christum recipit; qui verò Christum receperit, patrē Domini, qui in filio est, recipit. Quia nō aliud in Apostolis recipit quàm quod in Christo est, neq; in Christo aliud est, quā quod in Deo est; per quæ omnia nō aliud est Apostolos vel ministros Dei recepisse, quàm Deū, quia & in illis Christus, & in Christo Deus esse creditur. Sicque fit vt mediator Dei & hominū homo Christus Iesus omnia in se habeat. Deū scilicet caput & mēbra corporis sui, & per hoc in membris suis iure ipse recipitur. Sed si in Apostolo ipse recipitur eos tantū quasi digito demonstrauit, cum ait, qui vos recipit cæterū omnes alios exclusit. Quoniā in Apostolo ipse Christus suscipitur, in Propheta merces Prophetæ repromittitur. acsi honor horū duodecim Apostolorū commendetur, quos vicarios Christi iure vocamus, prophetarū vero suscipiētibus merces iuxta officiū Prophetæ repromittitur, & iusti similiter, quasi cooperatoribus prophetarū & iustorum. Cùm potest fieri vt pseudo Propheta, & iustus qui videtur nō iustus, sed falsus & prauus inueniatur. Tamē si vltra duodecim Apostolorū numerū nemo recipiendus esset, nemo Apostolū Paulum recepisset, & si nō nisi vetus Propheta, & vetus iustus, magna difficultas esset. Nunc autē hoc vno tēperauit vocabulo cū ait, *In nomine Prophetæ*, aut *in nomine iusti*, insinuans non personas suscipiendas esse, sed nomina officiorū, & mercedē nō perdere suscipiētis licet indignus fuerit qui suscept⁹ est, donec zizania mixta cū tritico, magna tamē exhortatio data est suscipiētibus. Porro de Apostolis nō ait in nomine Apostoli, aut in nomine Christi, quoniā superfluum esset. Nā Apostolus Græcè Latinè missus dicitur, missus autem Christi nemo rectè dicitur, nisi à Christo sit missus, vnde qui Apostolum suscipit, eum vtique suscipit à quo missus est & ideo, in nomine Christi eū quia venisse credit, rectè ipsum suscepisse dicitur, propter quē eū suscepit, & in quē credit.

Quicunq;, inquit, *potū dederit vni ex minimis istis calicē aquæ frigidæ, tantum in nomine discipuli, Amen dico vobis non perdet mercedē suā.*] Hoc quippe est quod supra dixerat, cuicunq; dederit tātū fideliter in nomine veræ religiositatis, quia nō perdet mercedē veræ religionis. Vnde cùm de maximis præceptorum mandat, peruenit vsque ad

CAP. X. minimum, id est, vsque ad potum & calicem aquæ frigidæ. Qua sicut obuiant in singulis calumniatorum fraudibus, ita & in hoc excusatorum præuenit defensionibus, ne fortè aliquis diceret paupertate prohibeor, tenuitas rerum me retinet vt hospitalis esse nequeam; quam excusationem leuissimo deleuit præcepto, dum insinuat calicem aquæ frigidæ promptissimo porrigendum animo. Hinc quoque frigidæ dicit, & non calidæ, quia in calida fortassis aliqua excusatio esse posset B paupertatis, nunc autem in manifesto est, quod in nullo, excusari potest officium
Gal. 6. 7. beneuolentiæ & pietatis. Quia *Deus nō irridetur, & quæcunque seminauerit homo, hæc & metet.* Mira omnipotentis Dei doctrina sic omnia persequitur, vt in nullo defraudetur merces boni operis, in nullo excusatio habeat locum impossibilitatis, si non fuerit præstitus honor nomini discipuli Christi quãuis minimi. Quia probra de se fallentis, non lædunt officiis piè obsequẽtis; cũ merces secundũ dãtis fidem recõpen- C satur à Domino, & nõ secundũ accipiẽtis mendacium. Et notandum quod per calicem aquæ frigidæ, non inania demõstrat esse singula, quãuis leuissima pietatis officia. Verùm sicut sunt summa recompensa quæ fiunt pro Domino in summis: ita etiã & minima in minimis, ita vt in nullo euacuetur merces boni operis. Licet quidam velint solummodo in mẽbris Christi, hos diuersos officiorum gradus accipi debere, pro quibus susceptis, aiunt tantummodo remuneratio promittatur; de improbis verò & falsis fratribus quamuis officiosissimè D susceptis aiunt, quod nulla sit retributio. Vnde Dominũ in iudicio dicturum affir-
Matt. 25. 40. mant, *quod vni ex minimis meis fecistis, mihi fecistis.* Quod hîc satis apertius declarat cũ quilibet ex fide in nomine suscipitur Prophetæ, aut iusti, vel discipuli, quia nõ perdat mercedẽ iustitiæ, iuxta illud Psalmi-
Psal. 111. 9. stę, *Dispersit dedit pauperibus, iustitia eius manet in sæculum sæculi.* Fit namque quisque iustus ex honore iustitię, dum consummatur iustitia in nomine iusti ex fide.

CAP. XI. Et cùm consummasset Iesus præcipiens duodecim.] Perfectionem Apostolicæ doctri-
Matt. 9. 37 næ insinuat ab eo loco vbi ait, *Messis quidem multa, operarij autem pauci.* Ergo quod sequitur, *Transiit inde*, id est à domo in qua longè supra, duodecim sanati sunt, vt doceret & prædicaret in ciuitatibus eorum. Ad has igitur venit ciuitates quas paulo post increpat, & quibus exprobrat, post interpolatam Ioannis, acsi fabulam, quod

A non crediderint ad signa & prodigia quæ facta sunt in eis, & ad prædicationem ipsius Saluatoris. Sequitur, CAP. XI.

IOANNES *autem cùm audisset in vinculis opera Christi.*] Quia Christus cùm audisset quod Ioãnes traditus esset, secessit in Galilęam, ad quem iam de carcere mittẽs discipulos suos ait illi, *Tu es qui venturus es, an alium exspectamus?* Non quod ille Christum ignoraret, quem omnibus digito ostenderat dicens, *Ecce Agnus Dei*, & super Ioan. 1. 29. 36. quem viderat Spiritum in specie columbæ descendẽtẽ & manentem. Nec non & de quo audierat, *Hic est filius meus dilectus* Matt. 17. 5 *in quo mihi bene complacui.* Sed sicut in Greco reperimus quod nostri non habent codices, cùm tingeretur aquis Iordanicis, lux inquit magna circumfulsit de aqua, ita vt timerent omnes. id est, circunstantes. Ex quibus omnibus satis colligitur non eum ignorasse, quem venturum prius, vt præco nunciarat, aduenientem & consistentem inter turbas vt Propheta agnouerat, ostendit, porro adeuntem vt confessor veneratus est, de quo dixerat, *Post me venit vir, qui ante me factus est,* Ioan. 1. 27. *cuius non sum dignus corrigiam calciamenti soluere.* Vnde igitur tam abundãti eius sciẽtiæ error obrepsit, vt nesciret quẽ tot indiciis, docẽte intus Spiritu sancto cognouit, & præconiis declarauit. Nisi fortè spiritu Prophetiæ ex parte tactus fuit, vt eũ Dei filium scire, & multa de illo nesciret; & parte verò necdum tactus erat, & ideo de illo fideliter interrogat nonnulla quæ nesciebat. Hincque signanter ait, *Tu es qui venturus es*, & non ait, qui venisti. Non enim ignorabat se Dei filium baptizasse, sed ignorabat fortè, si ipse per mortem mundum redempturus esset, & ad inferna pro suis descensurus. Et ideo ait, *An alium exspectamus?* Acsi diceret, sicut te prædicans annunciaui in terris, vtrum sic ad inferna itutus nunciabo illis, vt te expectent quandoque esse venturum. Alioquin credi nõ potest quod in carcere positus pro iustitia, & veritate, Spiritus sancti E gratia, qua repletus fuerat, sit priuatus; cũ Apostolis idem Spiritus sanctus virtutis suæ lumen esset in carcere similiter pro Christo positis, ministratus. Veruntamen quamuis ita rectè accipi possit vt mõstrauimus, Domini & Saluatoris responsio, aliud intelligere nos cogit, qui nõ ad ea respõdit quib. interrogatur verbis. Hinc liquidò cõstat, quia Ioãnes nõ sibi tantũ interrogat quãtũ discipulis quos ad Christũ dirigit, sic quippe interrogat, quomodo

Cap. XI.

Saluatot vbi positus sit Lazarus, vt qui A locum sepulchri indicabant, saltem sic pararentur ad fidem cùm viderēt mortuum resurgentem. Nouerat enim præcursor & Propheta Domini, quod discipuli eius hactenus superbirent aduersus dominum, & haberent aliquid contra eū mordacitatis, ex liuore & inuidia, quod supra ostēsū est, Euāgelista referēte, *Tūc, inquit, accesserūt discipuli Ioānis dicentes, quare nos & Pharisæi ieiunamus frequenter, discipuli autē tui nō ieiunant.* Et alibi, *Magister cui tu perhibuisti* B *testimonium ad Iordanem, ecce discipuli eius baptizant & plures veniunt ad eum.* Quasi dixerint inuidia stimulati, nos deserimus & ad illum turba concurrit. Quæ omnia plenissimè sciens beatus præcursor, formauit, non sibi vt dixi, sed illis, ac si fabulosè, interrogationem mittens per eosdem quos obceuerat liuor inuidiæ, vt amplior intelligentia, & efficacia maior sentiretur in eodem facto expressa, quatenus ipse Propheta in hoc conditionis suæ genere prophetaret, & discipulorum suo- C rum ac si prouidus Magister sanaret vecordiam. Quia in ipso Ioanne forma legis erat, lex enim Christum annunciauit, & remissionem in eo ipso prædicauit, regnumque cœlorum spopondit. Nam & Ioannes hoc totum opus legis expleuit; hinc cessante iam lege, quæ pro peccatis plebium inclusæ tenebatur, & populi vincta vitiis, ne Christus possit intelligi, quasi vinculis & carcere retrusa tenebatur. Propterea ergo ad Euāgelia cōtuēda lex mittit duos, ex discipulis suis, scilicet Scribas D & Pharisæos, vt infidelitas fidē non minus factorum, quàm dictorum contempletur, vt quod intra eam peccatorum fraude sit colligatum, per intelligentiam Euangelicæ libertatis abluatur. Tali igitur Ioannes exemplo, & mirabili Magisterio Spiritus sancti vsus, quasi artificis ingenio, & Prophetiam texit in facto, & discipulorum consuluit ignorantiæ, vt scirent non alium à se prædicatum quàm Deum. Idcirco ad opera eius contuenda discipulos suos misit, vt auctoritatem dictis illius, & E præconiis eius, opera conferrent, ne Christus iam alius expectaretur, quàm cui testimonium opera deitatis præstitissent. Vnde plenissimè datur intelligi, quod eodem Spiritu Ioannes erat plenus, qui super Christum requieuerat totus, & ideò Christus totum prænoscit, ad quod miserat eos Ioannes, & Ioannes nihil dubitauit de Christo, cui omnia cordis secreta patent. Hinc quoque, vt dixi, non ad verba interrogantium respondit, sed signa deitatis ostendit.

Matt. 9. 4. Ioan. 3. 26.

Cap. XI.

Ite, inquit, *dicite Ioanni quæ audistis, & vidistis.*] Vt ipsi sibi testes essent propriæ conscientiæ, ad quod eos Magister eorum miserat; quibus arbiter omnium secretorum, non ad verba sed ad intētionem mittentis, & ad scandalum nunciorum respondit, *Cæci vident*, acsi diceret. ite dicite Ioanni quia ego sum de quo Propheta dicebat, *Deus veniet ipse & saluabit nos*, & alibi, *Ipse infirmitates nostras portabit*: nec non & illud, *Tunc aperientur oculi cæcorum. Claudi ambulant.* Quia in eodem Propheta dictum est, *Tunc saliet claudus sicut ceruus.* Ac deinde, *Surdi audiunt*, Ex quo sequitur, *quia surdorum patebunt.* Porrò quod ait, *Pauperes euangelizantur*, ipsi vtique pauperes, de quibus dictum erat, *Euangelizare pauperibus misit me*; vt intelligeres inopes, seu quod magis accipiendum est, spiritu pauperes; vt nulla videretur distantia prædicandi inter nobiles & ignobiles, inter diuites & egenos.

Esa. 35. 4. Idem 53. 11 Idem 35. 5. & 6. Luc. 4. 18.

Et beatus, inquit, *qui non fuerit scandalizatus in me.*] Ipsorum ergo, vt dixi, conscientiam percutit, vel eorum omnium qui de morte Christi dubitant, quia etsi mortuus est ex infirmitate carnis vt ipse voluit, viuit tamen ex virtute Dei. Idcirco tam eos qui missi fuerant, quàm omnes vult sanare ab scandalo infidelitatis; quibus si non fuerint scandalizati beatitudo repromittitur. Alioquin in his dictis vel factis discipuli Ioannis plus admirari poterant quàm scandalizari; neque iam aliquid in Christo erat gestum vnde Ioannes scandalizaretur, vt ei talia mandaret. Quinimò eisdem loquitur discipulis ad quos missi fuerant vt sanarentur: non solùm ipsi, verùmetiam omnes quibus euangelizata erat à principio decursi sermonis mors Christi & passio crucis, sic ait. *Qui perdiderit animam suam propter me, inueniet eam, & qui non accipit crucem suam, & sequitur me, non est me dignus.* In quibus quia in Domino vniuersitas passionum conueniret, & futura esset crux eius plurimis in scandalum, propterea eis qui perseuerauerint in fide, sine scandalo, beatitudo repromittitur. Vnde videtur eosdem inter nuncios ab exordio præteriti sermonis inter discipulos Christi semper fuisse, vbi prius cæci sunt illuminati, & claudi, nec non & pauperes euangelizati, & ad perferenda omnia vsque ad mortem plenissimè instructi. Sed quæ interrogata sunt, quæue responsa ne possent Ioannis su-

Mat. 10. 38

Cap. XI. spicari infamiam vel suspitionem, tãquam in aliquo scandalizatus esset de Christo, ait benignissimus Iesus ad turbas de eo.

Qvid *existis in deserto videre? arundinem vento agitatam?*] Et hoc quasi fabulosè loquitur. Nam per desertum certè, aut ipse locus in quo erant, designatur, aut fortè, quia ipsi Spiritu sancto, vacui erant, in quo habitatio Dei vlla needum erat. Vnde increpantis affectu potius, quàm confirmantis hæc loquitur. Acsi diceret, vt quid existis videre hominem cogitatione Dei vacuum, & veluti calamum, immundorum spirituum flatu huc illucque vagantem. Hæc idcirco ita dixisse creditur, vt & Ioannẽ miris efferret laudibus, & eos, quorum corda introspexerat, redigeret ad soliditatem fidei de Ioanne, quod non lenitate mentis de eo ambigeret, quẽ antea prædicarat; aut fortè vanis eorum cogitationibus respondit: ne videretur inuidiæ stimulis contra Christum agitari, quasi de prædicatione sua vanam sectaretur gloriam. Veruntamen quidquid turbæ cogitauerint de Ioanne, miris eum circumscribit laudibus, quod nec calamo similis esset inter medios fluctus, & aurarum anfractus, vt vllis impulsionibus fidei moueretur, nec vacuus intus esset rore Spiritus sancti, neque mollibus vestitus.

Qvoniam *ecce* (inquit) *qui mollibus vestiuntur, in domibus regum sunt.*] Quasi diceret, non ex prædicatione sua vanam captat gloriã, neque vitæ sæculari blanditur, vt mollibus vestiatur, sed potius vos quærit, qui quasi arundo intus vacui, exterius huc illucque flexibiles fulgetis. Nam quatuor modis in scripturis sacris arundo vel calamus dicitur. Aliquando dicitur pro verbo sacri eloquij, quod manat &
Psal. 44. 2 influit, vt est, *Lingua mea calamus scribæ velociter scribentis*. Aliquando Doctoris
Esa. 35. 7. peritia designatur, vt est, *In cubilibus in quibus prius dracones habitabant, orietur viror calami.* Aliquando niror gloriæ Sancto-
Sapien. 3. 7 rum, vt, *Fulgebunt iusti, & sicut scintillæ in arundineto discurrent.* Quod arundinetum ipsi erant ad quod Dominus loquebatur fluctuantes. Interea quæ prius audierant à Ioanne, & cætera quæ de eo multis protulerat præconiis. Et nunc audiebant interroganrem, *Tu es qui venturus es, an alium exspectamus*? Ergone in his fluctibus auditores Christi remanerent, firmat eos etiam de Ioannis exemplo, quod non interius vacuus, quod non exterius siccus, quod non sectator mollitiei, & adulator Regum

A terrenorum fuerit. Insuper addidit quod maius est. Cap. XI.

Avt *quid existis videre? Prophetam? dico vobis etiam plusquam Prophetam.*] Postquã igitur ab errore animi eos reuocauit, mox infert quomodo, vel qualem eum credere deberent. Priùs siquidem depulit errorem, tum demum adhibuit veritatem. Et quod ergo plusquam Propheta fuisse dicitur, manifestum est quare dicatur. Quia ipsi soli licuerit prophetare Christum, deinde quod nulli alteri Prophetarum, videre, & digito demonstrare, nec non etiam manibus Baptizare: Vnde non minus opere quàm & nomine iure plusquam Propheta est. Quoniam Prophetæ officium est futura prædicare, hic autem, quem prædixit venturum, præsentem extensa manu ostendit. Nonne verò quàm magnus sit, voce diuina insinuatur, cùm ait, *Ecce mitto Angelum meum ante faciem tuã.* Malac. 1. 7
Sed & Malachias ex Hebræo qui Angelus interpretatur, hunc prænunciat in persona Spiritus sancti Angelum esse futurum, non quod Ioannes Angelus fuerit, in naturæ societate, sed ex officij participatione. Nam & Angelorũ nomen non naturæ sed officij est. Porro facies Christi eius cognitio est, sicut & Christus facies patris, per quem pater cognoscitur, ante cuius faciem Ioannes venire, vt cognoscatur Christus longè ante prænunciatur.

Amen *dico vobis, non surrexit inter natos mulierum maior Ioanne Baptista.*] Fortassis ergo, vt dixi quia missus est ex officio Angelus ante Deum, ne fortè existimaretur super humanam naturam esse & plusquã homo, ideo mox temperauit sententiam, & inter natos mulierum eum adnumerauit. Ita tamen vt inter eos etiam intelligatur qui ex viri fœminæque coitu generãtur, & non Christo qui est ex virgine sine complexu viri genitus, coæquetur. Sic quippe diuinus arbiter, inter vtrumque sententiam temperauit, & vt monstraretur quid erat, & ne vltra putaretur quàm homo, quàm non erat, nisi qui missus in Angeli potestate viam parabat homini Deo. Veruntamen rectè adhuc quæritur si maior fuerit Ioannes Helia, in cuius spiritu & virtute venisse dicitur. Aut si maior credendus sit Helisæo, in quo *duplex spiritus* Heliæ requieuisse dicitur. 4. Reg. 2. 9
Quod valdè à nobis temerarium est definire, nisi fortè ideo maior iure dicitur Helia vel Helisæo qui præcedit, *in spiritu & virtute Heliæ*, quo ille venturus est in fi- Luc. 1. 17.

Cap. XI.

nem sæculi. Nam eo modo maior fortasse accipitur. Vnde non ait, sequetur, licet Helias ante fuerit, sed præcedet; qui fortè cùm venerit, tantò maiorem quàm prius gratiam habebit, quantò & agonem habiturus est fortiorem. Interea non cum Prophetis, & Patriarchis, vel cunctis Saluator prætulit hominibus, sed exæquauit cæteros Ioanni. Hinc ergo est quod sequitur.

Qvi *minor est* (inquit) *in regno cælorum, maior est illo.*] Quamuis eum Angelum dixerit, tamen maior est illo, in regno B cœlorum, qui post agones & bella pij certaminis, iam cum Deo est, & victor ad cœlos ascendit, istiusque vitæ variis caret ludibriis, quàm his, qui adhuc inter dubias sui agonis pugnas, dubius militat, & desudat ex euentu. Nonnulli, quia Angelum eum dixerat, de Angelis id dictum accipi debere, dixerunt. Ac si dicatur, quod Angelus quilibet in regno cœlorum, quamuis minor præ cæteris, quia videt faciem patris, maior est Ioanne, etsi C extremus in officio sit à natura. Vnde rectè quæritur, quia Angelus natura antecellit, vtrum meritis & gratia hominibus sanctis demum coæquabitur in gloria, quanquam hîc nullus audeat præsumere de se, nisi etiam eorum indigeat suffragiis, quorum vbique protegimur auxiliis. Vnde Dauid in Psalmo, *Immittet Angelos Domini*, inquit, *in circuitu timentium eum, & eripiet eos.* (Psal. 33.8.) Ille vtique, *magni consilij Angelus*, mittit administratorios spiritus suos, & D facit eos Angelos dum ad nos veniunt, propter eos, qui hæreditatem sunt accepturi salutis. Sed de hoc temerè iudicare non oportet, vel quantùm ipsi inter se differunt, vel etiã quantùm summi Sanctorum eorum debeant coæquari sublimi se societate. Veruntamen beata & gloriosa Virgo Maria, iam ex auctoritate Ecclesiastica & traditione Sãctorum Patrum vbique canitur & prædicatur super choros Angelorum gloriosissimè exaltata. Interea (vt ita fatear) non natura, sed dono & priuilegio diuinæ gratiæ, quoniam eodem E verbo quo cœli, firmata est, & eodem Spiritu repleta, quo virtus eorum & potestas, amplior prædicatur. Quidam dixere quia Christus, qui tunc ætate adhuc & fama minor videbatur in carne, maior erat illo in regno cœlorum, in præsenti scilicet Ecclesia, quæ iam erat in Apostolis certè aut quàm ipse supra regebat in cœlis.

A diebvs *autem Ioannis Baptistæ vsque nunc regnum cælorum vim patitur, & vio-* A *lenti diripiunt illud.*] Singulæ benignissimi Saluoris sententia, quia sunt grauidæ mysteriis & plenæ Sacramentorum doctrinis decreui de singulis pertractare. Sed quia materia vincit loquendi peritiam, quia ex omnibus non possum petentibus condignum opus efficere, saltē breuissimè imaginem veritatis ostendam. Et si nequiuero principalem de omnibus quam autenticam vocant præstare vocationem, elaboro tamen vt vel scite cupientibus sen- B sum Euangelistæ; verbis etsi ineruditis, absoluam. Vnde cùm perpendo quod dictum est, *A diebus Ioannis vsque nunc regnum cælorum vim patitur*, miror valdè quid velit innuere. Quia etsi ab eo Baptismus & pœnitentia per quæ regnum cœlorum diripitur, primùm prædicata est, quid sit quod ait, *Vsque nunc*, satis obscurum est. Quia cùm ait, *à diebus Ioannis Baptistæ vsque nunc*, quasi duos illud rapiendi, posuit terminos. Quod si nec post, nec ante, quispiam illud diripuit fide, vana fuit C omnis Patriarcharum & Prophetarum spes, vana & in Christo æternæ vitæ repromissio. Verùm quod ante prædicationem pœnitentiæ quam Ioannes annunciauit, nec ante Baptismum quem exhibuit, vllus Sanctorum regnum cœlorum percepit, quoniam, sicut Saluator ait, nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu, non potest introire in regnum cœlorum. Vnde liquidò constat, quod ex eo regnum cœlorum violentiam passum est, D ex quo credentibus in se, Christus ianuam Paradisi patefecit. Sed quærendum quid est quod dicit, *Vsque nunc?* Nunc autem, scimus quia aduerbium præsentis temporis est. Quod si à diebus Ioannis regnum Dei vsque ad illud tempus hanc violentiam passum est quando Christus hæc loquebatur, & non vlterius ergo omnes exclusit à regno Dei qui ante vel post in Christum crediderunt. Nisi fortè aliqua intelligenda est violentia, quæ tunc temporis viguit, nec tamen alio in tempore, cùm hæc violentia, nulla nisi fides E in Christo, *Quæ per dilectionem operatur*, (Galat. 5.6.) alia fuit. Idcirco quod dicit Saluator, *Vsque nunc*, vtique vsque ad se illud tempus intelligi voluit, quia ipse semper, heri, & hodie, id est, & nunc dum præsens sæculum currit, & ideo nec ante ipsum, quem Ioannes prædicauit & ostendit digito, nec post ipsum, qui semper in tempore præsens est vbique idem regnum cœlorum vlli aperitur. Interea violentia qualis quantaque fit, qua violēti regnum

Cap. XI. cœlorum deripiunt, iure quæritur, quia A omninò magna & mirabilis est. Mira siquidem vis est vt peccator homo, regnum supernorum ciuium, quod non habuit per naturā, adipiscatur per gratiam; & homo terrenus de limo terræ formatus consequatur æternam & Angelicam vitam. Quid ergo violentius esse potest, quàm cœlum acquirere per virtutem, quod nunquam tenuimus per naturam. Nam vt rerum exigit natura potior semper vim infert, & minor est, cui vis infer- B tur. Hinc quoque ab exordio sermonis Christi construitur fidei murus, & propugnacula præparantur, quibus omnis violentia fidei armatur, vt diripere possit, gratis quod offertur. Cæterum Apostolo Iudæorum Ioanni non creditur. Auctoritatem Christi opera non merētur. Crux futura scandalum erat penè omnibus. Prophetia Ioannis finitur. Lex in Christo completur, deinde prædicatio concluditur. Porrò Spiritus Eliæ in Ioannis voce præmittitur. In illo vetera terminantur, C noua incipiunt. Vnde velim perpendat quisque fidelis quænam vis maior esse potest, quàm quæ facta est, dum Christus Iudæis prædicatur, & mox à Gētibus suscipitur & cognoscitur. Iudæis quidem nascitur, & diligitur à Gentibus. Sui eum respuunt, alieni diripiunt. Proprij infestantur, complectuntur inimici. Hæreditatem gentilitas à Deo aliena, expetit; Rom. 11. 33 familia reiecit. ô mira Dei virtus, *Quàm incomprehensibiles sunt viæ eius.* Testamentum promissæ hæreditatis filij repudiant, D & serui ex fide promerentur illud accipere. Hinc igitur est quod dicitur, quia Mat. 11. 11. *Regnum cælorum vim patitur, & violenti diripiunt illud.* Quia vt quidam ait, gloria Israël patribus debita, à Prophetis nunciata, à Christo oblata, fide gentium occupatur & rapitur.

Omnes, inquit, *Prophetæ & lex vsque ad Ioannem prophetauerunt,* quod *non surrexit maior inter natos mulierum.*] Idcirco Ibidem. iure limes est ipse legis & Prophetiæ, ex quo etiam quasi proprio vtitur priuilegio. E Et notandum quod ait, *Omnes Prophetæ,* Nunquid & eos hoc verbo complectitur qui post aduentum fuerunt Christi? Sed propriè de prophetantibus Christi aduentum dicit; quanquam & hi qui post fuere non nisi vsque ad Christum & de Christo prophetauerunt. Legis autem vnum est nomen, sed tripartitam habet intelligentiam; quia prima pars legis est de Deo, secunda verò pars eius est in præceptis agendæ vitæ: deinde tertia in Neomeniis & Sabbatho, in escis variis & circumcisione, necnō & in variis sacrificiis. Quam sanè partem dicit pro toto vsque ad Ioannem prophetasse; quoniam quidquid in eisdem est præceptis, & ænigmatibus, non nisi futurorum Prophetia est. Reliqua verò omnia legis venit Christus non soluere, sed adimplere. Implentur autem illa quæ semiplena sunt, vt Deus Trinitas ex lege intelligatur; præcepta verò agendæ vitæ, vt amplius compleantur, sicut est, non irasceris &c. huiuscemodi. Vltima verò pars significandæ vitæ tunc impleta est, cùm Christus qui per eam figuris & ænigmatibus repromissus est, iam venisse in carne, per eam vbique præfiguratus monstratur. Et notandum quia lex Prophetia est; quoniam sicut Paulus ait ad Hebræos, *Multifariè multisque modis olim Deus patribus in Prophetis locutus est.* Heb. 1. 1. Aliter tamen rebus, aliter verbis. Sed rebus & verbis vna dicitur facta futurorum vsque ad Ioannem prophetia.

Qvod *si vultis,* inquit, *scire Ioannes ipse est Elias.*] Quæ nimirum sententia nisi esset multis sanctorum Patrum iam declamationibus serenata, videretur valdè obscura, in tantùm vt quidam non minus hæreticorum, quàm Philosophorum voluerint asserere, animas iterum ad corpora redire, & per diuersa se inuicem comitari debere. Quod sanè Catholica fides non recipit. Propterea non in persona Ioannis idem qui Elias, sed in Spiritu & gratia vnum sunt etiam & in præconio veritatis. Sequitur.

Qvi *habet aures audiendi, audiat.*] Quam profectò sententiam vbicunque Spiritus sanctus proponit, mysticam monet requirere intelligentiam, tam in Euangelio, quàm in Apocalypsi Ioannis. Spiritales siquidem aures requirit, dum dicit, *Qui habet aures audiendi, audiat.* Apoc. 2. 17 Quis igitur tam imperitus idiota & indoctus, qui nesciat hominem interiorem esse & exteriorem, qui ne sciat animum intus habere aures cordis. Nam vox exterior aurem pulsat corporis, cùm tangit & verberat aërem sicque vox, & influit tangitque aures, vt moueatur auditus: sicque proferente Spiritu sancto quæ diuina sunt mens nostra intus simul audit & videt. Cuius nimirum videre, intelligentia est; & intelligere rectè, sensus est consummatus. Et sicut exterior vox hominem permouet ad auditum: ita diuina interius animam docet & erudit

CAP. XI.

cum suis ipsa quæ Dei sunt, percipit auribus. Sed quia rari sunt qui has intus habeant aures, idcirco vigilãter requirit inter innumeros, *Vt qui habet aures audiendi audiat.* Quas nemo habere poterit, nisi cui datum est eas vt habeat. Sed talis videat etiam ne in vacuum gratiam Dei percepisse videatur, sicut hi fecerunt, de quibus subditur.

CVI *autem assimilabo generationem istam? Similis est* (inquit) *pueris sedentibus in foro, qui clamantes coæqualibus suis dicunt,* B *cecinimus vobis, & non saltastis, lamentauimus, & non planxistis.*] De his autem videtur dicere, temissis ad Ioannem duobus discipulis, ad quos continuatim dubitantibus de illo, locutus est. Quinimò in eorum specie, omne genus Iudæorum quorum corda, nimia premebantur infidelitate, culpatur. Veruntamen de ludo puerorum & lamentantiũ consuetudine, miram egregius Magister prouerbialem proponit similitudinem. Est autem quibusdam in locis, consue- C tudo, vt aiunt, duos inter se constituere ordines, quibus vicissim aliquando quod volunt laudant, aliquando Threnos inculcant, suis conclamantes æqualibus. Vnde Dominus hanc suis auditoribus congruam inuexit correptionis sententiam. Quia totus hic sermo, infidelitatis opprobrium est, & de affectu superioris querimoniæ, descendit quàm pulchrè ad cantantium voces modus aptatur saltantium, & ad lamenta plangentium, iuxta simplicitatem sensus. Quia & cantibus D plausus conuenit lætitiæ, & lamentis, planctus compunctionis. Non in lamentis, & bona recitantur eorum quos plangunt, & casus diræ infœlicitatis, sicut Hieremiam fecisse legimus in lamentationibus suis. Et Propheta alius lamentatrices iubet euocare ad planctum, quæ maiores in populo excitent fletus. Porrò quod ad cantum saltare conueniat, docet Dauid, dum Chori hinc inde Psalmos dicerent, & ipse ante Arcam subsiliens, e- E tiam nudus saltaret. Vnde de his, non libera nobis datur facultas intelligentiæ. Sed quidquid dicitur de pueris & generatione, quam obiurgare, propter duritiam cordis videtur, totum ad Iudæos & ad Christum ad Prophetas & Apostolos, qui pueri vocantur, propter innocentiam, referendum est. Quoniam pueri isti qui sedent in foro, ij sunt de quibus Hebr. 2.13. Isaias loquitur ex persona Christi, *Ecce ego*, inquit, *& pueri mei, quos mihi dedit* A *Deus.* Et in Psalmis, *Ex ore infantium & lactantium perfecisti laudem.* Sed & illud, *Testimonium Domini fidele sapientiam præstans paruulis.* Isti ergo sunt paruuli seu pueri, in foro sedentes qui venalia lucra Christi exercent. Qui margaritas in foro ferunt & lapides preciosos, qui aurum & argentum eloquiorum Dei, venale proponunt. Denique lac & vinum, etiam sine argento, & sine vllo pretioso iuuenibus gratis offerunt. Nam vbi latinè di citur, in foro, Græcus habet ἐν ἀγορᾷ quod significantius dicitur, ita & est locus vbi multa venalia sunt. Et quoniam populi Iudæorum semper auribus prægrauati, audire noluerunt, ideò non tantùm loquuti sunt ad eos Prophetæ & Apostoli, verumetiam exaltauerunt ac si tuba vocem suam, & clamauerunt dicentes, *Cecinimus vobis & non saltastis*, id est, prouocauimus vos ad nostrum canticum, & nihil opere manuum respondistis. Prædicauimus Christum venturum in carne & non credidistis. Et notandum quod omnia virtutum prædicamenta vna harmonia est, & vna melodia dulcissimi cantus; necnon & prophetia de Christo tuba salutis. Lamentati sumus & vos ad pœnitentiam prouocauimus; nec hoc quidem facere voluistis. Spreuistis itaque vtramque prædicationem, tàm piæ exhortationis ad virtutes, quàm pœnitentiæ, post peccata. Quid enim durius in vtroque genere, cùm nec mens bonis prouocatur ad melius, blandimentis, nec comminatione pœnarum, expauescit vt reuertatur, ne fortè deinceps obligata peccato, malè viuat in pœnis. Quam sanè sententiam, Saluator, ad quid proposuerit, apertius insinuat.

CAP. XI. Psal. 8.3. Psal. 18.8. Mat. 11.17

VENIT (inquit) *Ioannes non manducans neque bibens.*] Et hoc est quod ait, Lamentauimus vobis. Quia habitus illius & parsimonia victus, nihil aliud quàm lamenti forma, & pœnitentiæ fuit. Non quod non manducauerit Ioannes & biberit, sine quibus in præsentiarum nemo viuit, sed quia comunes hominum cibos & superfluos ac non necessarios vitæ, nunquam commedit. Insuper vinum & siceram non bibit, qui ab omni potu quo inebriari potest, abstinuit. Deinde venit filius hominis habitum lætitiæ habens, quod est dicere cecinimus vobis. Venit siquidem manducans cum publicanis & peccatoribus, in conuiuiis omnium ciborum alimẽta vobiscum sumens, & tamen sic non placuit vobis, vt ad eius cantica

Cap. XI.

lætitiæ, operam dareris piæ iucunditatis, acsi patenter diear. Quod si ieiunij mœror & abstinentia victus placet, cur Ioannes displicuit vobis? Et si lætitia, atque vti omnibus cibis, cur Christus non placuit vobis?

Ivstificata est, inquit, *sapientia à filiis suis.*] Ac si diceret, quia vos noluistis recipere disciplinam, ego qui Dei summi sapientia sum, comprobatus & acceptus sum ab Apostolis meis & discipulis. Ab his scilicet qui vim facientes, regnum cœlorum ipsum illud diripiunt, fide iustificari. Et idcirco quia in sapientia sunt renati, iure filij dicuntur sapientiæ. Operæ pretium est ergo in hoc loco virtutem dicti perpendere. *Iustificata est*, inquit, *sapientia à filiis suis*, de se vtrique volens illud dictum intelligi, est enim ipse sapientia Dei Patris. Non accidens ex rerum efficientiis, sed ex natura. Res enim omnis habet potestatem suæ naturæ, negotium verò potestatis effectus est; quia non idem est opus virtutis quod est ipsa virtus. Tantum igitur discernitur, efficiens virtus per quam efficitur quod effectum est, quantum Creator à creatura. Et ideo in hoc dicto vt iustificata sit sapientia à filiis suis quos genuit vt sapientes sint, potius natura sapientiæ intelligenda est, quàm efficientia & opus virtutis. Quoniam Christus à natura verè Dei virtus ab Apostolo & vera sapientia Dei patris prædicatur. Et hic seipsum apertissimè sapientiam nuncupauit essentialiterque seipsum sapientiam esse ostendit. Hoc quippe filiorum magni est doni priuilegium, vt ita eum intelligant synceriter, quia reprobarunt eam filij Regis, vt possit sapientia rectè iustificata prædicari à filiis suis, & ipsi exinde in adoptionem filiorum transire.

V æ *tibi Chorozaim, Væ tibi Bethsaida; quia si in Tyro & Sidone factæ fuissent virtutes quæ factæ sunt in te*, &c.] Inter reliquas, superius quas dicitur circuisse ciuitates vt prædicaret Euangelium regni, etiam & istis prædicasse nulli dubium est. Quod hic Matthæus per recordationem magis quàm secundum rectum posuerit. Nam hæ duæ ciuitates in Galilæa fuisse manifestum est; sed quas Dominus virtutes in eis fecerit, non satis apparet, nisi fortè eo in tempore quo circuibat & reliquas ciuitates, ibidem tunc fecerit plurimas virtutes, quod nunc recapitulatur. Veruntamē quia factæ sunt, nulli dubium est; sed valdè resolubilis ex hoc loco

A quæstio nascitur, verumetiam & à sanctis patribus impertractabilis, cur non factæ sint virtutes in Tyro & Sidone? Quæ si factæ fuissent iuxta Saluatoris vocē, pœnitentiam ad prædicationem eius egissent. Nunc verò, quia prædicatum non est eis, neque signa miraculorum perceperunt, videntur non esse in culpa, quia non crediderunt. Quinimo vitium silentij in eo est, qui acturis pœnitentiam noluit prædicare, quod nemo fideliū audet dicere. Idcirco vt dixi, ab omnibus san- B ctis Doctoribus vera & facilis est responsio valdeque aperta, se ignorare iudicia Dei, & singularum dispensationum eius Sacramenta nescire. Vnde Paulus Apostolus exclamans dixit, *Quàm incomprehensibilia sunt iudicia Dei, & inuestigabiles viæ eius.* (Ro. 11. 33.) Siquidem propositum fuerat Domino Iudææ fines interdum non excedere, ne iustam Pharisæis calumniatoribus, & Sacerdotibus, occasionem persecutionis, primùm daret. Vnde & Apostolis ante passionem præcepit, *In viam gentium* (Mat. 10. 5.) C *ne abieritis, & in ciuitatibus Samaritanorum ne intraueritis.* Ergo ciuitatibus Iudæorum, quas exprobrat Dominus, ideo prędicatū est Euangelium & signa ostensa, vt inexcusabiles essent. In quibus profectò verbis Dominus Iesus altius nobis mysterium prædestinationis ostendit, cùm & illis prædicatur verbum Dei, quorum cor obduratū, & aures prægrauatæ erant; & illis nō prædicatur, inter quos si factæ fuis- D sent olim in cinere & cilicio pœnitentiam egissent sicut se habent eloquia veritatis. Tamen in die iudicij & istæ punientur remissius, quamuis minore supplicio, & illæ grauius, in quibus facta sunt mirabilia & signa ab ipso Domino, propter cōtumaciam & inobedientiam quam præsciuit etiam Dominus habituros, antequam in eis factæ fuissent. Vtrumque igitur præsciuit Dominus & istos abnegare se ipsum cùm fierent, & illos pœnitere & conferri, si fierent. Quod & postea in prædicatione Apostolorum fecisse, manife- E stum est. Vnde ne quæras tempus quando factum sit, cùm intuearis salutem credentium, sed cur istis remissius etiam non credentibus prius, & illis grauius quibus prædicatum est, & ad quos venit Dominus, quibus signa & mirabilia ostensa sunt diuina, manifestum est. Quia illæ ciuitates absque Deo erant vero sicut omnis gentilitas, sine notitia Legis & Prophetarum tātùm legem naturę transgressæ. Iudæa verò & ciuitates quas ex-

CAP. XI.

probrat, omnia contempserunt, legem naturæ & Prophetas, legem per Moysen datam in qua Christus venturus prnmonstrabatur. Insuper etiam ipsum Dominum præsentem, signis & virtutibus declaratum, reiecerunt. Et ideo vt inexcusabiles essent, hæc exhibita sunt eis ostensa signa deitatis. Veruntamen ex his omnibus nostrum est confiteri, quia etsi occulta sunt quæ dicuntur, vera vtique sunt & iusta quæ fiunt à Deo. Vnde canitur in Psalmo, *Iudicia Dei abyssus multa, & vniuersæ viæ Domini misericordia & veritas*; quoniam non est iniquitas apud Deum nec iniustitia vlla. Licet quidam disputator Catholicus non ignobilis hunc Euangelij locum sic exposuerit, volens effugere profunditatem quæstionis, vt diceret præsciisse Deum Tyrios & Sidonios à fide postea recessuros, cũ factis apud se miraculis credidissent; hinc misericorditer potius, non eum illic prædicasse vel virtutes fecisse, quoniam grauiori pœna obnoxij fierent, si fidem, quam susceperant, reiecissent. Vtrumne sit ista exsolutio vera, prudens lector intelligat. Porest tamen hinc obiicere iam quia pietas fuit Saluatoris in eis quos maluit non accedere ad fidem, quàm cum scelere multo grauiori discedere à fide, cur non potius factum est clementissimè. vt crederent prius, deinde præstaretur eis per gratiã fidei quam perceperant fidem ne relinquerent? Aut antequam eam relinquerent, ex hac vita migrarent, ne malitia, sicut scriptum est de quibusdam, mutaret corda eorum. Ac per hoc manet illud Dei iudicium in vtrisque occultum, sed iustum in omnibus: quamuis plurimi ex hoc multas coaceruent quæstiones, & inuoluant incautos syllogismorum nexibus. Vnde quæso, quia difficile est, tantam in me esse præstantiam & facilitatem doctrinæ, vt omnibus artibus & officiis satisfaciam eloquentiæ, & absoluam impenetrabilia diuinorum verborum profunda mysteria, ne nostram notent ignorantiam in his quæ Deus solummodo sibi nota voluit reseruari. Quorum velim non sit iniqua reprehensio in me, qui debent vtique grati esse, & acceptum ferre, quidquid noster labor & industria dignum fidei, & non eloquentiæ percepit. Nam nos grandia & incredibilia penè conamur, tenues ingenio, & exigui. Plus siquidem ex Deo audemus, & præsumimus, quàm vti meremur & possumus. Tamen non est inefficax, quisquis de

Psal. 35.7.
Psal. 24.11.

A Deo fide vera plus præsumit quàm mereatur aut possit. Quam fidem sanè quia præfatæ vrbes recipere noluerunt, etiam Capharnaum, in qua diu conuersatus est, denotatur, & comminatus est ei.

T V *Capharnaum*, inquit, *nunquid in cælum exaltaberis? Vsque ad infernum descendes.*] Sed in Græco habet, & tu Capharnaum, quæ vsque in cœlum exaltata es, vsque in infernum descendes. Sed videtur duplex intelligentia. Vel B ideo ad inferna descendes, quia contra prædicationem meam superbissimè restitisti, vel quia exaltata vsque ad cœlum, meo hospitio & meis signis atque virtutibus, tantum habens priuilegium maioribus plecteris suppliciis, quia his credere noluisti. Legitur namque quod Capharnaum iuxta stagnum fuerit Genezareth in Galilæa Gentium, & in finibus Zabulon & Nephtalim: Villa quidem pulcherrima, sed quantum videtur in comminatione eius Hierusalem culpatur quod rea C sit, sicut & alibi ad eam dicitur, quia iustificata est suror tua Sodoma ex te, vt appareat eius turpitudo delitiarum, & nimiæ elationis superbia, atque fœditas vitiorum. Vnde ait.

QVIA *si in Sodomis factæ fuissent virtutes, quæ factæ sunt in te, mansissent vsque in hunc diem.*] Vbi primùm notandum est, quia scelera & flagitia hominum nonnunquam vitam minuant in præsentiarum. Acsi dicatur de eis, si non peccassent & contra Deum non egissent, man-D sissent vtique vsque in hunc diem, scilicet in quo loquebatur. Veruntamen quod ait, fortè, acsi dubitantis aduerbium, non quod Dominus quidpiam dubitaret, sed vt liberi arbitrij daretur locus & facultas manendi si peccare noluissent, cùm fidem ex signis & prodigiis suscepissent. Nam salus omnis ex fide est. Et ideo vbi tot miracula visa sunt, debuisset non solùm gestorum visio vocare ad meritum, & ad fidem rapere, verùm ipsa, licet à longè, auditio inuitare. Sed infelices Iudæi E inter quos facta sunt talia, & quibus prænunciata sunt hęc eximia, quorum immanitas peccatorum facit, vt non solùm Tyriis & Sidoniis leuia sint peccata, verumetiam Sodomorum & Gomorrheorum, quia fortè illis credendi fuisset affectus, si talium virtutum contemplatio contigisset. Et quod magis est, quia non vsque adeo peccauerunt, necdum percepta lege diuina. Tamen in his omnibus ostenditur differentia suppliciorum in futuro, sicut &

CAP. XI.

CAP. XI. & diuersa qualitas meritorum.

In illo tempore respondens Iesus dixit, Confiteor tibi Domine pater cœli & terræ, quia abscondisti hæc sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis, & cætera.] Quæritur autem, non interrogatus quomodo respondisse dicitur? Non enim præmissum est, quod eum aliquis interrogauerit, vel quid interrogauerit. Quod genus locutionis & in Apocalypsi legimus. Sed vtrum ad mysticos sensus pertineat, an certè simpliciter hæc locutio accipienda sit, Lectoris arbitrio derelinquo. Nisi quia sunt diuina interius quæ vident Sancti, & audiunt adhuc in carne, quibus quamsæpè respondere videntur, & alloqui: quantò magis Saluator, qui omnia quæ interius sunt & diuina agebat cum patre, & respondebat exterius quæ intus conruebatur. Vnde Lucas, *In illa hora*, inquit, *exultauit in Spiritu sancto*, quoniam ipse semper cum Deo patre intus in Spiritu sancto erat. Nam quod iste ait, *In tempore illo*, & Lucas *in hora*, vnum est. Sed de quo tempore vel hora dicatur alij, postquam exprobrauit ciuitates dixerunt, alij postquam Septuaginta duo discipuli reuersi sunt, gaudentes pro virtutibus & signis, vnde monentur non se eleuari debere. Alij verò in tempore & loco dixerunt hæc eum dixisse, vbi dictum est, *Hic est filius meus dilectus*, cui sermoni nunc respondere videtur quod ait, *Confiteor tibi Domine pater*. Acsi diceret, Gratias ago tibi, *quia abscondisti à sapientibus sæculi, & reuelasti ea paruulis*, vt me intelligant, & cognoscant quia tu es in me, & ego in te, & ipsi vt gratias agant confiteor & exulto in Spiritu sancto. Pater Domine, inquit. Aptè patrem vocat eum, qui dixit, *Hic est filius meus dilectus*. Et facit hic locus contra eos qui dicunt Christum non natum esse, sed creatum, quia patrem eum vocat. Cæterum Dominus est cœli & terræ, licet & ipse formam serui acceperit. Ideo Dominum cœli dicit, quia de cœlo vox sonuerat, & in terris monstrabatur paternis Dei filius indiciis. Alioquin inconsequens fuit, non & sui ac cœli & terræ Dominum vel patrem similiter appellare. Abscondisti, inquit, ea sapientibus sæculi de me quæ paruulis reuelasti, à quibus *iustificata est sapientia*, quasi, *à filiis suis*, & non à Iudæis, qui noluerunt plangere cum Ioanne, neque saltare & gaudere ad Canticum filij hominis. Sed humilibus & paruulis reuelasti profunda mysteria, quæ sapientibus & Scribis abscondisti. Alioquin nisi eis abscondita essent de Christo, nunquam sic aberrassent. Paruuli autem Apostoli, vel omnes discipuli Christi ideo vocantur, quia à malitia sunt alieni; vel quia humiles erant & innocentes. Insuper etiam & rudes in sapientia, quatenus de se nihil haberent, sed totum quod erat in eis, ex Deo esset. Hinc quoque blandientis affectu loquitur ad patrem, eo quod ineffabile Sacramentum Apostolis reserauerit, & de se præsumentibus, malè inanes reliquerit, vt vniuersa compleantur cœpta in Apostolis beneficia pietatis. Sequitur.

Luc. 10. 21

Mat. 13. 5.

Mat. 11. 19

Omnia mihi tradita sunt à patre meo.] Et tradentem patrem & accipientem filium, Lector, mysticè accipe. Alioquin si iuxta fragilitatem nostram sentire voluerimus, cùm cœperit pro certo habere qui accipit, incipit non habere qui dederit. Verùm ne quid in Christo minus existimares quàm in patre, quia blandientis affectu se submiserat, ait, omnia sibi à patre tradita esse. Quoniam sicut ad patrem ipse ait, *Omnia mea tua sunt, & tua mea*, ostendit vnam naturam Deitatis vnamque diuinitatem: ita & in eo, dum soli se patri cognitum dicit, patremque soli sibi notum, vel cui se ipse reuelare voluerit. In qua sanè reuelatione, eandem vtriusque immutata sibi ad inuicem cognitione, substantiam esse docet. Vt qui filium cognouerit, patrem quoque cognoscat in filio, quia omnia ei à patre sunt tradita, cùm genitus ex eo est consubstantialis filius in quo est ipse. Atque ita in hoc mutuæ cognitionis secreto, intelligitur in filio non aliud esse quàm quod in patre est; quia ipse patet in filio est, sicut & filius in patre. Et quæ patris sunt omnia ei tradita sunt, cum nascendo patri filius exæquetur, vt sit ei æqualis per omnia, natura, honore, ac potestate. Quapropter rogo non secundum corporales modos, Lector, dictum existimes filium inesse in patre, vel patrem in filio; ne quasi loco Deus manens, nusquam alibi extare videatur à sese, sicut homo, aut aliud aliquid ei simile; cum alicubi est, alibi tamen omninò non est. Quia id quod est, illic continetur vbi

Luc. 15. 31.

Cap. XI.

est; Deus autem immensæ virtutis est viuens vbique, potestas quæ nusquam & numquam abest, qui totus in patre filius, & pater in filio, vnus & verus Deus est. Ac per hoc filius cùm dicit, Omnia mihi tradita sunt à patre meo, & cùm ait ipse ad patrem, *Omnia mea tua sunt, & tua mea*, seipsum & patrem demonstrat. Quia sua, non aliud quàm se esse à patre genitum significat, vt vbi sua insunt, ipse esse rectè intelligatur. Non corporali siquidem modo, quasi alicubi non sit, & non vbique esse credatur, cùm per sua, & per ea quæ tradita sunt à patre, in omnibus esse non desinat, qui totus in patre est. Ac per hoc ipse, vt dictum est, non aliud est, quàm quod est ipse quæ sua sunt, quoniam ad naturæ suæ intelligentiam hæc omnia referenda sunt. Vnde cùm Apostolus alibi de Spiritu sancto loqueretur, ait, *Adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis illa portare modo. Cùm autem venerit ille spiritus veritatis, ille*, diriget vos, seu *docebit vos omnem veritatem. Nõ enim*, ait, *loquetur à semetipso, sed quæcunque audierit loquetur, & quæ ventura sunt annunciabit vobis. Ille me* honorificabit, vel sicut alij codices habent, *clarificabit, quia de meo accipiet.* Deinde intulit, *Omnia quæcumque habet pater, mea sunt, & propterea dixi vobis quod de meo accipiet, & annunciabit vobis.* A filio igitur accipit Spiritus sanctus, quia eius sunt omnia quæ patris sunt, & à filio mittitur, qui à patre procedit. Vnde quærendum, si idipsum sit, à filio accipere, & à patre procedere? quod idipsum atque vnum esse videtur, à patre procedere & à filio, atque accipere à filio sicut & à patre; quia dixit de meo ille accipiet, & omnia quæcunque habet pater, mea sunt, propterea dixi, quia de meo ille accipiet. Hoc ergo quod dicit, accipiet, siue potestas sit, siue virtus, siue doctrina, siue aliud aliquid quod annunciaturus erat eis filius, à se accipiendum dicit; & hoc ipsum omninò de patre accipiendum esse significauit, à quo procedit. Cùm enim ait, *Omnia tradita sunt mihi à patre meo*, insinuat quod omnia quæ patris sunt, sua sunt. Et ideo quæ à patre accipienda sunt, etiam à se accipi, quia omnia quæ patris sunt sua sunt, quia sibi à patre, eo quod ab ipso genitus est, tradita sunt. Non habet igi-

Ioan. 16. 12. 13. 14. 15.

A tur hæc vnitas diuersitatem, nec differt à quo acceptum sit. Quia quod datum est à patre, à patre est, datumque refertur & à filio, quia omnia quæ habet pater, habet filius, quia tradita sunt ei omnia. Hinc igitur patet, quia nemo rectè diuidit naturam patris à filio, nemo Catholicè dissecat hanc vnitatem, neque infert in vllo aliquam dissimilitudinem, per quam filius non sit in

B vnitate naturæ quorum est Spiritus sanctus, vna communio, vna caritas naturalis, atque vnitas consubstantialis. Idcirco vniuersa quæ patris sunt, similiter ea & filij sunt, quia ei à patre omnia tradita sunt. Et ideo prudenter vt dixi, distinguendum est, vt dicas, *Confiteor tibi pater*, deinde inferas, *Domine cœli & terræ*; quia est per naturam pater, cœli autem ac terræ Dominus ac creator. Et hæc sunt quæ reuelata sunt paruulis, & abscondita sapientibus sæculi, quia sic fuit placitum Deo patri. Hæc propterea dixerim, vt prudens a-

C nimus, semper vna cum Apostolis ad ea quæ diuina sunt sensu intentus introducatur. Quia nemo rectè nouit de patre aut filio, quæ nosse oportet, nisi *cui voluerit filius reuelare.* Neque enim aliquis scire potest patrem, qui nescit filium, sic nec filium, qui nescit patrem. Quia nemo alterum siue altero potest scire. Et ideo ait ad patrem, *Hæc est vita æterna, vt cognoscant te solum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum.* Ioan. 17. 3.

D Dixerat enim supra iam pater, clamans de cœlo, *Hic est filius meus.* Dicit & hic filius, *Confiteor tibi pater.* Quem ergo suum filium de cœlo pater clamat, ipse filius eundem patrem suum esse confitetur, patrem & insinuat. Sed ne sola simplex confessio intelligatur nominum, *Hic est filius meus*, Et quod dicit, *Confiteor tibi pater*, ne fortè intelligamus quasi sit nuncupatiuus pater, vel adoptiuus filius, & sit honoris nomen in patre, vt hæretici volunt, propterea adiecit hæc om-

E nia de se, & ait, *Omnia tradita sunt mihi à patre, & nemo nouit filium nisi pater, neque patrem nisi filius, & cui voluerit filius reuelare.* Quod autem pater filium reuelet cui vult, quid amplius quærere opus est, cùm ipse dicat pater; *Hic est filius meus*; & ad Petrum de patre ipse filius, *Beatus es Simon Bariona, quia caro & sanguis non reuelauit tibi, sed pater meus qui est in cœlis.* Ex quibus profectò verbis patet sensus, cùm

Mat. 11. 27

Mat. 16. 17

Cap. XI.

Cap. XI. ait, *Quia nemo nouit filium nisi pater, neque* quisquam vllo modo, vt est, *nisi filius*. Quia nemo eorum nisi per mutuam testificationem cognoscitur, id est, per patrem filius, sicut & per filium pater. Quia tam ignorabilis est filius quàm pater, nec non & pater incognoscibilis, sicut & filius cui tradita sunt omnia. Idcirco fratres carissimi, vt dixi, hæc addita sunt, vt in omnibus nihil intelligatur exceptum quorum est vna natura, vnaque virtus, & vna potestas, atque vna in omnibus exæquata Deitas, quorum secretum cognitionis ad inuicem æquale est. Quod si eorum natura æqualis est, æqualis & virtus, & potestas in omnibus, nullo modo potest esse naturaliter, vt non sint quod vocantur pater & filius. Et ideo non potest esse tantùm nuncupatiuus ex nomine Christi, vel adoptiuus vt nouella hæresis asseruit. Quia vnus est, neque vt Arriani & cæteri hæretici senserunt, minor quàm pater, vel aliud quàm quod pater est. Sed in omnibus hoc est quod pater; & idcirco solus nouit patrem sicut & ipse à solo cognitus est patre. Quorum ius naturæ æquale est in potestate, & difficultas in cognitione mutua nulla est. Sicque per hæc vnigenitus Deus, sapientia Dei patris quæ iustificata est à filiis suis, non nominis tantùm testimonio filium Dei se docet esse, sed verè etiam in omnibus vnum & naturalem filium, vt verè credatur quod dictum est à patre, *Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui, ipsum audite.* Et quia Iudæi eum non ita esse credebant, dicebat eis benignissimus Saluator, *Neque me scitis, neque vnde sim scitis*, nec enim inquit, *à me veni, sed est verax qui misit me, quem vos nescitis: sed ego noui eum, quoniam ab eo sum, & ipse me misit.* Et ideo verum est, quia patrem nemo nouit nisi filius, & cui voluerit filius reuelare; cuius professio proculdubio propterea tam frequens est, quod solùm sibi cognitus est, quia ab eo naturaliter est; quod si ab eo est, & sibi soli cognitus est, interrogandi sunt Arriani qui creaturam eum dicunt, vtrum id quod ab eo est, opus creationis in eo est, an naturam generationis per hoc ostendat? Si ergo opus creationis est, & vniuersa quæ creata sunt à Deo sunt, quomodo patrem non vniuersa nouerunt, maximè rationales creaturæ? Cum Christus eum idcirco verè nouit, quia ab eo omninò est. Quod

Mat. 17. 5.

Ioan 8. 19. 26.

A si creatus potius quàm natus videtur in eo quod à Deo est, cùm à Deo cuncta sint, quomodo non cum cæteris patrem ignorat? Sicut & omnia sine ipso quæ ab eo sunt ignorant eum. Sin vero idcirco, quia ab eo est, ei proprium est eum nosse, quomodo non hoc ei, quod ab eo est, erit proprium, scilicet vt verè filius ex natura Dei patris sit? Quam itaque naturam & generationem, nemo alius nisi Deus planissimè nouit. Cùm B ideo Deum solus nouit, quia à Deo Patre solus est. Alioquin si opus creationis esset, quomodo nescirent Iudæi, quis, & à quo esset, cùm omnia à Deo esse probantur? Quamuis ex nihilo facta sint. Et idcirco id quod vnde sit ignoratur, natura deitatis, ex qua est, profectò nescitur, dum vnde sit, nescitur. Quia ignorari non potest vnde sit, etiam quidquid subsistit ex nihilo. Sed hunc nemo nouit nisi solus pater, sicut & patrem nemo nisi solus filius. Habes igitur C lector proprietatem cognitionis, de proprietate generationis, in quo non aliud est, quàm quod in patre, neque ad inuicem quidpiam ignorabile extitisse. Vnde quæritur, si soli filio, vt est Deus pater notus, aut soli patri filius cognitus est; quid est quod Apostolus ait, nobis autem reuelauit Deus per Spiritum sanctum suum? Si autem eis reuelatus est Deus pater, aut Deus filius, quomodo soli filio pater notus est? Nisi quia addi- D dit, *Et cui voluerit filius reuelare.* Nec in hoc quidem vlli etiam nec Angelis ita notus est pater aut filius, quomodo ad inuicem ipsi se cognoscunt, in qua sæpè cognitione mutua, etiam ipse Spiritus sanctus connumeratur, vbi dictum est, quia Spiritus sanctus scrutatur etiam profunda Dei, quoniam & ipse deitatis habet naturam. Denique hoc in loco temeritas Eunomij damnatur, qui ait, quod tantam notitiam patris & filij habeat homo, quantum habent illi inter se ad inuicem, cum longè aliud sit, naturæ æ- E qualitate nosse quod noueris, aliud reuelantis dignatione, quantum noueris pro certo cognoscere. Quærunt etenim nonnulli, quando ait, *Et cui voluerit filius reuelare*. Quare non dixerit simul pater & filius, cùm vnus eorum sine altero, nemo rectè cognoscitur, non considerantes quod supra iam de patre dixerit, & reuelasti ea paruulis. Ac per hoc, quorum est vna natura, vna

CAP. XI. & operatio reuelationis per Spiritum sanctum, in quo referantur nobis profunda Deitatis Sacramenta. Quoniam ipse amborum spiritus est, in quo sunt omnia. Veruntamen in hac traditione à patre, non cœlum, & terra, & elementa mundi intelligenda sunt, & cætera, quæ ipse fecit & condidit, sed ij qui per filium accessum habent ad patrem.

Psal. 2. 8. Vnde olim dictum erat in Psalmis, *Postula à me, & dabo tibi Gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ*, quæ omnia pater cùm dedit aut tradidit non amisit, sed acquisiuit, quoniam antea inimici erant quos sibi filios adoptauit. Nequaquam igitur ita intelligendum est, sicut quidam malè voluerunt, quasi filius à nullo possit cognosci, nisi à patre solo, pater verò non solùm à filio, verumetiam ab eis, quibus voluerit filius reuelare. Quinimo sic intelligendum, vt patrem & ipsum filium, per filium reuelari credamus, quia visibilis apparuit, vt esset interius nostræ mentis lumen. Tamen & filius à patre reuelatus est, vt dixi, & ostensus; quoniam nemo vnum eorum sine altero nouit. Ergo acsi verbo suo pater se declarat, verbum verò filius, non solùm id quod per verbum declaratur, verùm & seipsum etiam declarat. Vnde quia tradita sunt ei omnia, inuitat ad se omnes, quia mediator est, vt eos ipse perferat ad patrem.

VENITE, inquit, *ad me omnes, & ego vos reficiam.*] Tribus namque modis vocatio ista legitur, cùm ait, Venite.

Psal. 33. 12. Vna est, de qua hîc dicitur, *Venite ad me*,

Mat. 25. 34. alia est qua doceamur, vnde ait, *Venite filij audite me, timorem Domini docebo vos*; tertia verò erit in futuro, quando dicturus est, *Venite benedicti patris mei, percipite regnum.* Porro quod ait,

QVI *laboratis & onerati estis*,] Iudæos simul & Gentes vocare videtur, quoniam alter eorum, nimio labore legis sine vlla profectione vexabatur, alter verò peccatorum oneribus prægrauatur, nec sursum ad Deum, idola colens, respicere valebat. Grauia quidem sunt onera peccati. Vnde Zacharias dicit, quod

Zach. 5. 7. iniquitas sedeat *super talentum plumbi.*

Psal. 37. 5. Et Dauid, *Quoniam iniquitates meæ supergressæ sunt caput meum, & sicut onus graue, grauatæ sunt super me.* Sed & lex graue o-

Act. 15. 10. nus erat, sicut Petrus docet, *Quod nec nos*, inquit, *nec patres nostri portare potuimus.* Et ideo grauiter laboribus fatigatos, vel oneribus depressos benignissimus Saluator, ad se vocat, ea omnia ablaturus, tantùm vt iugum eius suaue, & onus leue suscipiant, iuxta illud Isaiæ vbi ait, *Cognouit bos possessorem suum, & asinus præsepe Domini sui.* Esa. 1. 3. Quia per bouem designantur Iudæi, qui grauissimum traxerunt iugum legis, & per asinum, Gentilitas & irrationabilis, nimiis onerata criminibus. Vocantur primùm vt veniant ad fidem, & suscipiant vtrique speciale, Iudæi scilicet laboris quod eis proprium est, & Gentes onere camelorum deposito, leuitatem mansuetudinis Christi. Hoc quippe iugum est de quo superius ait, vt tollat vnusquisque eorum mandatorum Dei præcepta, vna cum Sacramento Crucis, vt sequatur Christum, quoniam humilis ac mitis est. Blandimenta siquidem proponit credentibus, vt discant abstinere à malis, & facere bona. Quoniam nihil suauius est, quàm velle bonum, nihilque leuius quàm sine crimine viuere, amare omnes, odisse nullum, æterna consequi, præsentibus non teneri, nolle inferre alteri quod sibi quisque non vult fieri.

ET *inuenietis*, inquit, *requiem animabus vestris.*] Animabus equidem dixit, & non corporibus, quoniam in præsentiarum corpora cruciantur, vt animæ à vitiis requiescant, & laboribus huius sæculi. Non quod in futuro etiam & caro non sit reparanda ad requiem, sed vt anima iam hic in Deum requiescat, in quo vera est requies, & reficiatur bonis cœlestibus quotidie, ne laboribus fatigata in via & pressuris deficiat. Sed Iudæi & Gentes simul vnum iugum ferre iubentur, conuincti, & connexi, bini ac bini, loco caritatis, quatenus semina verbi elaborantes in Euangelio vberius crescant, & augeatur messis Dominica, cum incremento frugum. Quod nimirum suauitatis iugum, crux est, vt dixi, ipsius Saluatoris. Quam vt ferre possimus mox infert Disciplinam ipsius Crucis.

DISCITE, inquit, *à me quia mitis sum & humilis corde*,] Alioquin nemo nisi humilis ferre potest quod iubet, nisi mitis hæc omnia quæ crucis sunt sustinere. Idcirco discere mandat à se, non mundum fabricare, non mortuos suscitare, nõ virtutes signorum facere, sed humiles esse & mites, vt possimus omnia sustinere. Et notandum quod ait, *Quia mitis sum & humilis corde*, siquidem nõ labiorum

CAP. XI. superficie, sed cordis integritate; neque in vlla compositione vel deiectione habitus, licet & in corpore atque verbo sit exhibenda coram hominibus, sed in omni deuotione atque abiectione mentis Ibi namque primùm fereda est, & habenda, vbi Deus videt, deinde ex fonte cordis exterius exhibenda, vt Deo sit placita & accepta hominibus. Et ideo ibi discenda est à pio domino, & magistro clementissimo, vbi manet, & de quo manare possit ad omnes. Interea iure quæri- B tur, quomodo iugum Euãgelij leue dicatur, & præcepta gratiæ leuia, cùm in lege adulterium & in Euangelio concupiscentia damnatur; in quo nec irasci permittitur, neque rependere malum pro malis; quinimo etiam bona pro malis impendere, & orare pro inimicis iubet. Porro in lege opera requiruntur, quę Apostolus dicit portare non potuisse Iudæos: in Euangelio verò etiam etsi effectum non habuerit, ipsa volũtas requiritur in bono, quæ periclitata & in malo damnatur. C Sed quia sub timore præcepta legis seruantur, vt viuat homo tantùm in eis, propterea grauia & importabilia dicuntur, Euangelium verò iam filiis data gratia quæ est in Christo Iesu, valdè leuia videntur. Legis timor pœnam infert, Euangelij verò charitas, suauitatem, quia omninò quidquid libet, magis placet. Nam lex terrena repromittit & temporalia, Euangelium, cœlestia & æterna. Ibi sine vlla miseratione damnatur reus, hic è D conuerso, non solùm venia, verumetiam gratia præstatur & adoptio. Vnde quia duobus præceptis tota lex & Prophetæ adimplentur, perficit gratia vt charitas (in qua omnia pendent) integra conseruetur, qua nihil est dulcius, nihil leuius, nihil suauius, eo quod caritate Dei & proximi nõ solùm premimur aut grauamur, verumetiam his duobus præceptis., vt consortes simus Angelis, ad cœlum vsque leuamur.

CAP. XII. IN *illo tempore abiit Iesus sabbato per sata.*] Quod Marcus & Lucas idipsum nar- E rant, sed illi hoc speciali non assignant tempori. Vnde apparet, quod Matthæus hic ordinem temporis seruauit, quando respondit Iesus, *Confiteor tibi Domine pater*, & deinceps, ex quo narrandi ordinem secutus est, & ideo signanter ait, *In illo tempore abiit Iesus per sata.*

DISCIPVLI *autem eius esurientes cœperunt vellere spicas & manducare.*] Vbi mira Dei dispensatio consideranda est, & CAP. XII. gestorum ordo contuendus quandoque ab eo loco vbi ait, *Messis quidem multa, operary autem pauci*, vsque ad hunc locum, multiplex doctrina exuberat sententiarum. Quas sanè sententias, prout potui, breuius quàm oportuerat percurri. Sed quia splendorem diuini eloquij habent, quia magnifica & diuina sunt, nullam elegantiam verborum adhibui, nec ornatum eloquentiæ, vt pulchra esset & laudabilis oratio quæsiui, sed tantùm, vt minus capacibus sensum aperirem, & quibus informatur perfectus Christi discipulus disciplinis, paucis ostendi. Nunc verò post tantam immensitatem diuinæ sapientiæ, & profunditatem intelligentiæ, attendat diligens auditor, ad quod opus gestorum pius Magister eos inuitat, quos edocuit iam iamque esurientes. *In illo*, inquit, *tempore*, ac si diceret, cum his instituti sunt dictis, *Abiit Iesus per sata*, vt recordarentur eorum quæ dixerat, *Quod messis quidem multa*, & *operary* essent *pauci*. Ad hoc ergo eos erudierat, vt messores essent animarum; & quod alij prius elaborauerant, ipsi iam meterent. Vnde & ipsi cœperunt esurire, *& vellere spicas* primitiarum. Nunquid non antea non esurierunt, quia tam signanter dictum est quod tunc primùm cœperint esurire? Esurierunt planè, sed sic omnia gerit, vt plena sint singula sacramentis. Loquitur enim vbique mysticè verbis, loquitur locis & temporibus, loquitur rebus & gestis prouidæ operationis. Propterea & discipuli post tantam exuberantiã diuini verbi, post tam egregia & mirifica doctrinarũ eloquia, dicuntur acsi messores, per sata, in illo tempore, quod iam patri Deo gratias pro salute data gentibus, cõfessus est, vt idem sensus superiora & sequentia coniungeret, vt quod docuerat discipuli opere complerent. Et ideo quàm dispensatiuè dictum est, cœperunt esurire & vellere spicas. Perpende, quia tunc primùm feruor charitatis in eis cœpit abundantius animarum salutem appetere, ac euellere homines de mundo, & confricare eos doctrinis verbi, vt concalescerent, & traiicere in corpus suum, vt simul membra Christi fierent. Nam messis in agro, genus humanum est in mundo. Sabbato verò qui viando esuriunt & vellunt spicas, omnium est & requies ab omni opere præsentis sæculi.

Mat. 9.37. Luc. 10.2.

Cap. XII.

Non torpentes ignauia Iudæorum, sed viantes ad patriam, esurientesque salutem animarum, & euellentes eas à terrenis actibus quarum se salute discipuli festinant satiare. Alioquin homini non satis congruit cibus spicarum, neque deceptarum esus vtilis est aristarum, sed fidem futuri facti iam species exsequitur; & virtus interiecta verborum Sacramentum esuritionis & facietatis absoluit. Nec dubium, quin si ipsam, quæ latet in gestis Saluatoris, vbi vel vbi, sententiam diligentius inspicere volueris, examinareque quæ sit singularis intelligentia, inuenies non tantam esse rem quæ est in sono vocis vniuscuiusque generis, quanta sunt mysteria, quæ intus latent, si remota vestis fuerit à tegumento litteræ, vt nuda videri & comprehēdi possit veritas. Tanta quippe est solertia diuini operis, & sapientia Saluatoris, vt omnibus rebus loquatur & factis, his qui sibi salutem inuestigare cupiunt, & accipere. Veruntamen quia vescuntur spicarum defricatæ manibus, turgentia, vitæ austeritas designatur, & indicium est virtutis parsimoniæ, vbi non præparatio escarum, sed simplices quæruntur cibi. Quod autem de alieno labore spicas Apostoli tollunt, & nequaquam reprehenduntur, legis est defensio, quæ iubet, ne tantum exinde foras efferrent. Sed quia Sabbatis eunt, & euellunt & confricant, ab æmulatoribus legis litteræ condemnantur. Et notandum quod in Sabbatis ait, & non in Sabbato, quia non semel solùm, & secundò, hoc eos fecisse declarat, verumetiam & amplius, quatenus ex hoc, post omnem instructionem nouæ legis, patesceret quod abolēda esset lex litteræ, & cessanda obseruatio Sabbati. Quæ nam obseruatio communis erat homini cum peccatoribus, & ideo destruitur primùm ab Apostolis, quoniā præsens erat spiritalis & vera requies Christus, verusque Sabbati Dominus. Cui dixerunt.

Qvare *discipuli tui faciunt, quod non licet eis facere Sabbatis?*] Id est quæ supra dixi, ire, vellere, & confricare, vel quippiam facere. Quod quia plurali numero dictum est in Sabbatis, videtur quod sine obseruantia legis, discipuli ista fecerunt & in aliis sabbatis. Sed Dominus pro discipulis Iudæis calumniantibus respondit.

An *non legistis quid Dauid fecerit, quando esurijt, & qui cum eo erant, quomodo intrauit in domum Dei, & panes propositionis come-*

A *dit quos non licebat ei edere, neque his qui cum eo erant, nisi solis sacerdotibus?*] Veteris obiicitur facti auctoritas, quando Dauid fugiens Saülem, *venit in Nobe*, vbi susceptus 1.Re.21.1. ab Abimelech sacerdote postulauit cibum, qui cùm non haberet panes laicos, dedit ei consecratos, quos non licebat edere nisi solis sacerdotibus & Leuitis. Sic quippe in Regū volumine scriptum legimus, quod panes propositionis eis dederit, melius iudicans homines eripere de famis periculo, quàm panes oblatos B Deo, sibi, suisque, quia sacrificati fuerant, conseruare. Decreuit enim potius illud implere propheticum, *Misericordiam* Mat.12.7. *volo magis quàm sacrificium*. Et hoc quasi in argumento rerum, vtitur diuina sapiētia, olim quod gestum fuerat in Prophetia, & ex ipsius Prophetiæ ratione docet apertissime illud huius facti exemplum fuisse. Non enim, si non licebat fieri, Dauid sanctus creditur fecisse sine crimine. Sed quia fecit, & sine criminis piaculo posteris res gesta ad memo- C riam traditur, nec dubium quin Prophetiam magis fuisse, vt ipse Dauid cum suis panibus expleretur propositionis. Ostendens Christum cum suis Apostolis salutem gentium esurisse, de quibus supra dixerat, *Messis quidem multa*, & easdem per ipsos in corpus Ecclesiæ traiecisse. Ex quo liquidò constat, nihil in rebus à Saluatore gestis inuentum, quod non fuerit antea prædictum. Et ipse de se singula D sic assumit, ac si propria suæ operationis testimonia, quo hostia placabilis hominum salus est. Et ideo hoc in loco proponit & dicit Iudæis calumniantibus illud ex lege, ac si argumentum quo rei gestæ veritas commendatur. Quasi diceret, quod si Dauid sanctus est, & Abimelech Pontifex à vobis iure non reprehenditur, quinimo legis vterque mandatum probabili excusatione non violasse docetur, cur eandem famem non approbatis in discipulis meis? præsertim cùm maxima sit distantia inter vtrumque rei opus ge- E stum. Ille siquidem panes Leuiticos comedit, isti spicas confricant manibus; ille in tabernaculo, isti in agro; ille in die Neomeniarum, quando locus eius apparuit vacuus ad mensam Regis, isti in Sabbato, ad præsagium, feriato; ille homo tantummodo, ego Deus & homo; ille cum suis militibus terrenis dimicans armis: isti missi à Deo patre, & à me, prædicatores, vt expugnent tantùm duodecim vniuersum Orbem. Quæ nimirum

Cap. XII.

CAP. XII. figura prolata in exemplum vincit omnia Philosophorum Epicheremata, quibus conrexuntur verisimilia rerum argumenta. Quoniam in hoc, vt dixi, exterius exemplum ostenditur apertissimum, & interius ipsa veritas diu prophetata, latens, aperitur; dum & duodecim panes propositionis duodecim præfigurant Apostolos, & messis de qua grana decerpunt vniuersitas est gentium. Porrò Scribæ & Pharisæi, acsi Saül Dauid, Christũ prosequuntur Regẽ, quẽ in Abimelech occidere gestiunt Pontificem, ita vt Dohec Idumæus Iudam repræsentet in facto.

NON *legis*, inquit, *in lege, quia Sabbatis sacerdotes in templo Sabbatum violant profanantes eum sine crimine; dico autem vobis quia templo maior est hic.*] Apertissimè eos reuincit per singula dierum Sabbata Sacerdotes in Templo peiora facere, & Sabbata violare, immolantes victimas, cædentes tauros, holocaustomata super lignorum struem ponentes, & incendio concremãtes absque necessitatis contemptu. Ac si diceret, dum aliam legem obseruare cupitis, Sabbatum vtique violatis & destruitis. Veruntamen, sicut in alio legitur Euangelio, circuncidebant pueros in Sabbato, vt octaua die circuncisio seruaretur. Nam talia in lege quamplura inueniuntur, ex quo non puto quod leges Dei sibi contrariæ sint. Prudenter tamẽ Christus, qui est Sapientia Dei patris, hoc exẽplum in eosdem refert qui calumniã suis intulerant discipulis. Et grauiora legis opponit dispendia, licet videantur esse sine crimine. Proponitur hic totum, vt suos innocentes comprobet, vt eos qui calumniabantur Apostolos, reos & plenos inuidia conuincat. Porro quod ait, quia *Templo maior est hic*, non pronomen, sed aduerbium loci esse Græcus ostendit sermo, eo quod maior sit Templo locus, qui Dominum templi teneat: & ipse Dominus sanctior atque maior erat, licet in loco præsens secundum carnem, quàm illud Hierosolymis templum. Adhuc autem quod eis obiecerat ex Scripturis comprobar diuinis. Si sciretis, inquit, quid est, *Misericordiã volo, & non Sacrificium*, qui non solùm seipsos contaminabant, verum & Sabbatum ac templum violabant, nunquam condemnassetis. Et est sensus, si misericordiam accipitis Abimelech, & comprobatis, quia fame periclitantes panibus recreauit Domino consecratis; quare meos condemnatis discipulos, qui non oblatos Deo panes, sed grana tantum

Mat. 12. 7.

A modo præ fame sumunt? Et notandum hoc exemplo, quia opus salutis nostræ, non in Sacrificio docet, sed in misericordia. Nam lege cessante, sola bonitate Dei saluamur, cuius rei donum si intellexissent, nunquam condemnassent innocentes, id est Apostolos, inuidiæ causa. Maximè cùm cessante lege, vniuersis per eos misericordiæ nouitas subueniret. Vnde luce clarius patet sensus, quia melius est B esurientes misericorditer cibo recreare, quàm otium Sabbati custodire. CAP. XII.

QVIA *Dominus*, inquit, *est filius hominis etiam Sabbati*, scilicet Christus Dei & hominis filius, verus est Dominus Sabbati, qui nõ hominẽ propter Sabbatũ, sed Sabbatũ propter hominẽ cõstituit & creauit. Nam & omnis homo iure ideo videtur esse Sabbati Dominus, quia propter quẽ factum est Sabbatum, potest ob misericordiam soluere legitimè iura Sabbati. Sed longè aliter Christus filius hominis iure dominatur & Dominus est etiam Sabbati, quoniam per ipsum omnia crea- C ta sunt & subsistunt vniuersa. Sequitur.

ET *cùm inde transisset, venit in Synagogam eorum.*] Porro Lucas non in eodem Sabbato, sed in alio venisse illum in Synagogam dicit. Vbi ostenditur aliquos interfuisse dies, in quibus ea disputauit quæ supra dicta sunt, deinde à segete transisse, & in alio Sabbato de agro Synagogam intrasse.

ET *ecce homo manum habens aridam.*] Tertius decimus igitur iste est, qui curatur in Synagoga eorum. Et notandum D quod non in itinere, neque foris, sed in conciliabulo Iudæorum, vbi manus arueraт, & torpebat præ ariditate boni operis. Porro in Euangelio quo vtuntur Nazareni legitur quod hic cementarius fuerit, istiusmodi auxilium petens: Cementarius inquit eram, manibus victum quæritans, precor te Iesu vt mihi restituas sanitatem, ne turpiter mendicem cibos. Quæ nimirum manus vsque in aduentum Saluatoris arida permansit in Synagoga Iudæo- E rum. Sed postquam ille venit, reddita est in Apostolis credentibus, & dextera restituta est operibus bonis, & donata est sanitati.

QVI *cum venisset in Synagoga eorum interrogabant eum dicentes, si licet Sabbatis curare, vt accusarent eum.* Marcus vero & Lucas narrant Iesum eos interrogasse, si licet Sabbatis bene facere aut malè? animam saluam facere, aut perdere? In quo videtur quod illi priùs interrogauerint Dominũ,

Cap. XII.

tentantes eum, vt possent accusare propter Sabbarum. Quorum intelligens Iesus nequitiam, statuit in medio qui erat sanandus, & interrogauit ipse sicut hi duo protestantur Euangelistæ. Quibus tacentibus similitudinem rursus valdè egregiam proponit de oue, quæ quæstio vt putabatur ineuitabilis quasi tela araneæ solueretur. Alioquin si diceret quod liceret, quasi transgressor legis teneretur: quod si diceret non licere, culparetur immisericors aut impotens in infirmitate prolata, qui non subueniret petenti.

Qvis *homo*, inquit *ex vobis qui habeat ouē vnā, & si ceciderit hæc Sabbatis in foueam, nonne tenebit & leuabit eam? quanto magis melior est homo oue?*] Propter quem facta est ouis, & non solùm ouis, verumetiā & Sabbatū in quo cecidit ouis, & ideo quia & Sabbatum violatis propter ouem, & non estis in crimine, multò magis ego non debeo crimine teneri, qui reliqui nonaginta & nouem in montibus, ac veni vnam quærere, quæ errauerat, & ceciderat in mortis foueam. Quæ nimirum figura & Iudæos reuincit, & factum ipsius Saluatoris ostendit, qui venit saluare quod perierat. Sed miseri Pharisæi malitia obcæcati, non poterant sapientiam Dei intelligere, ideo resistere conabantur. Reuincuntur autem de suis propriis factis, & suis alligātur vinculis. Christus verò, qui verbo curat, potestate infirmitates depellit, insinuat in specie quod facturus erat in genere. Ipsi namque Iudæi curantur in manco, quia dandæ salutis substantiam non habebāt, & manus officium cessabat. Ministerium quoque corporis, quo aliquid agitur aut impartitur, aruerat. Cui Dominus manum iussit extendere, ac mox restituta est sanitati sicut altera; cuius curatio in verbo fuit, & manus sicut altera sana redditur, fitque stupendo & admirabili exemplo virtus salutis; non humanitus, neque casu, sed diuina procuratione, & prophetia, vt ita dicam, Dei summæ operationis. Ministerium siquidem Apostolorum in officiū dandæ salutis, priusquam vellere cœperūt spicas, efficitur. Aruerat enim manus hominis magis stupore fidei quàm siccitate neruorū, & plus culpa conscientiæ, quàm debilitate carnali. Antiqua manus ista erat, quæ in ipso mundi principio contraxerat ægritudinem, nec arte hominis nec beneficio poterat curari, quæ iusta Dei indignatione fuerat arefacta, quia contigerat vetita, inconcessa præsumpserat, cum se ad arborem sciendi bonum malumve porrexerat, & ideo auctore indigebat salutis, non qui malagma imponeret, sed qui possit illatam relaxare sententiam, & ignoscendo resoluere quod iustè ligauerat indignādo. Propterea, vt dixi, præparatur diuinitus homo manum habens aridam, vt in eo fieret argumētum nostræ salutis, quia perfecta salus nobis reparatur in Christo. Nam tunc ariditas nostræ manus miseranda dissoluitur, cùm cruore perfunditur Dominicæ passionis, cùm in illo vitali ligno crucis extenditur, cùm carpit fructuosam de dolore passionis virtutem, cùm amplectitur arborem salutis, cùm clauis diuini amoris corpus affigitur, ne vnquam ad arborem concupiscentiæ aridæ tedeat voluntatis. Sed miseri Iudæi qui Christum ad se non recipiunt intrantem, nec agnoscunt præsentem, nec diuinitus operantem intelligunt. Hinc considerare oportet quàm nihil sit præsentia corporalis, vbi fuerit à Deo mentis miserabilis separatio: sicut è contrario nec officit absentia corporalis, vbi corda fidelium fuerint sociata Deo per fidem, & integritatem habuerint bonæ voluntatis. Alioquin semper offendunt bona malos, pia impios, sancta prophanos. Et ideo pessimi sacerdotes obseruabant Sabbatis, nō si peccaret, sed si sanaret, vt accusarent eum. Insidiantur in accusatione virtutum, quasi contra salutem, non pro salute Sabbatum fuerit constitutum. Iubetur ergo vt extendat manum, quatenus largitatem boni operis exhiberet. Sed de sanitate hominis mox calumniam sumunt, quia homo in Sabbato sanatur; quasi nullus eorum exrenderet manum aut pedem eo in die, saltem ad os portans cibos, vel portigēs calicem. Et in Sabbato atq; in tēplo, vt supra dictum est, maiora operabantur, præsertim cùm liceret ex lege vsque ad mille passus iter agere. Vnde patet quia zelo amaritudinis & inuidia laborabāt. Non quod curarent de Sabbato, sed quia insidias moliebantur ex odio.

Evntes *autem Pharisæi consilium faciebant aduersus eum, quomodo eum perderent.*] Et sicut alius Euangelista ait, hoc *cum Herodianis* ineunt *consilium*, id est, cum militibus Herodis, vt ipsi viderentur innocentes, cùm eum illi perimerent, sicut in passione postea fecisse legimus. *Marc. 3. 6.* Grauius est enim omne malum, quod diu præmeditatur, & præmeditatum quasi cum consilio peragitur. Sed non est consilium contra Deum. Et ideo ait, *Iesus sciens secessit inde.* Sciebat ergo in occulto quid agerent, qui

Cap. XII.

nouit cotda omnium, & quale initent cõsilium. Ideitco fecellit inde, vt occasionẽ impietatis ab eis auferret. Siue quia tempus passionis nondum aduenerat; siue vt exemplum suis, vitandi peticula ad tempus, daret.

Et *secuti sunt eum multi, & curauit eos omnes, & præcepit eis ne manifestum eum facerent.*] Festinat igitut, suos quos sanate disponit, educere seotsum, & segregare ab infidelibus. Qui vetò salutẽ desiderãt, indefessi sequuntur, & qui sequuti fuerint sanat eos omnes. Nullus igitut excipitur à salute, qui eum sequi voluetit ad imitationem. Quibus imperat, ne eum manifestum facerent non timotis causa, sed ne gloriandi de se oecasionem daret. Quinimo iactãtiam fugere insinuat, dum se, virtutesque à se factas, eelare iubet. Nam salus vnicuique reddita sibi ipsa testis erat. Sed iubendo de se tacere, magis cognitionem sui præstat; quia obseruantia silentij ex re quæ sit silenda proficiscitut; quæ tes gesta in ptopatulo se ostendit, licet tacendi de se veritatem insinuet. Ex quo vtique sicut per Isaiam prænunciatum etat, clarissimè quod ipse sit Chtistus Saluatot mundi demonstrat, cùm præcipit ne manifestum eum facerent, quoniam indigni etant, vt eis annunciaretut in publico. Quod vt confitmaret Euangelista testimonium assumit.

Sicvt *dictum est*, inquit, *per Esaiam Prophetam dicẽtem, ecce puer meus quem elegi, dilectus meus in quo complacuit bene animæ meæ. Ponam Spiritum meum super eum, & iudicium gentibus annunciabit. Non contendet neque clamabit, neque audiet aliquis in plateis vocem eius. Arundinem quassatam non confringet, & linum fumigans non extinguet donec eiiciat ad victoriam iudicium, & in nomine eius gentes sperabunt.*] Hoc totum ideo simul posui, vt perpendat prudens lectot non omnia hæc ad hunc locum pettinere testimonia. Quia vno tantummodo verbo prædictam confirmat sententiam quo ait, *Neque audiet alius in plateis vocem eius.* Cætera vetò alia narrationis suæ loea fitmare videntut; vt puta, *Ecce puer meus quem elegi, dilectus meus in quo bene complacuit animæ meæ.* Illi attestatur lo-
Mat. 17. 5. co, vbi ait, *Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui*, Sic & reliqua suis quibusque loeis. Quæ tamẽ omnia Chtistum depingunt, & suis designant lineamẽtis; quæ figura charactetismos dicitut, latinè desctiptio. Quæ ita desctibit eius innocentiam, vt nulli alteri congruete

A hæc longa huius eapituli narratio, nisi solo Christo, videatur; qui nunquam visus est tutbulẽtus & anxius, iuxta quod Hieronymus interptetatus est, eo quod æqualitatem vultus omni tempote prætulerit; quod falsò Philosophi de Pythagora gloriantut, quasi nunquam plus solito tristis fuerit vel lætus. Sed vt huius testimonij explanatio de Chtisto manifestior appareat, curramus per singula, iuxta varietatem B interpretum. Nam in principio huius loci, secundum septuaginta, Iacob puet meus, habet, assumam eum, Israël electus meus, suscepi eum. Sed Matthæus quia Hebraicam secutus est veritatem, nec Iacob posuit, nec Israel sed tantummodo, *Ecce puer meus*. Quoniam vbicunque de Apostolico ehoto prophetia est, semper Iacob aut Istaël, aut semen appellantut Abtaham, quibus quasi hominibus ac seruis eonsequentet dicitur, *Noli timere vermis Iacob, & paruus numero Israel.* Esa. 41. 14 Vbi verò vaticinium est de Chtisto, profectò vt in præsentiarum, semper absque Ia- C cob & Israël legitur. Nec mirum igitur Christus si seruus voeetur, pto quo Euangelista, *Ecce puer meus* dixit; quoniam factus est ex muliete, & factus sub lege, *Qui cùm in forma Dei esset humiliauit semetipsum formam serui accipiens, & habitu inuentus vt homo,* Philip. 2. 7. in quo eomplacuit sibi anima Dei patris. Non quod Deus pater, ex cuius petsona Propheta loquitur, animam habeat, sed tropicè dictum est more humano, sicut & in quamplutimis locis, vbi & membra ponuntur: in quo nimirum si- D bi eomplacuisse testatur, quia omnes in eo virtutes fuerunt, nullumque peccatũ. Quinimo ipse est Dei vittus, Deique sapientia. Dedi, inquit, spititum meum supet eum non partilitet, sed totum. Qui descendit supet eum in specie columbæ, & mansit totus in eo. Qui puet vocatur, quia licet minot in fotma serui, vnus tamen idemque Christus coæqualis est in regno patti, & in forma Dei. In quo quia æqualis est in diuinitate vnius est cum pa- E tre voluntatis, totum in eo patet placitũ suum posuit qui natus est ex Maria. Vt qui placete Deo desiderant. in eo illi cõplaceant, extta quem nihil ei placere potest. *Et iudicium* inquit, *Gentibus nunciabit*, Mat. 12. 18 vel proferet quod antea nesciebant. Vnde ipse de se, *In iudicium*, inquit, *ego veni in mundo*, Ioan 9. 39. *quoniam* & pater *omne iudicium dedit filio, quia filius hominis est.* Idem. 5. 22. Non contendet neque elamabit, neque audiet aliquis in plateis vocem suam; *Lata* enim Ierem. 7. 13

CAP. XII.

& spatiosa via est, quæ ducit ad perditionem. In qua nemo audit vocem eius; quoniam ipse est illa arcta & angusta via, per quam pauci intrare cõtẽdũt, vt per ipsũ perueniant ad ipsum; quem ideo multi non audiunt, quia in spatiosa & lata perambulant via, in qua nunquam Christus auditur, quamuis sapientia foris clamitet, & in plateis det vocem suam, in capite omnium viarum. Quia nisi quis ex hac platea transierit ad angustam quæ ducit ad vitam, Christum audire intus non potest. B Vel idcirco dicitur quod non clamabit, quia mitis fuit & mansuetus sine voce, non aperiens os suum, & non accipiet personam in iudicio, siue non leuabit, vt subaudiatur in altum vocem suam, vel iuxta Symmachum, non decipiatur; quia omnes insidias diaboli intelliget. Porro septuaginta hoc loco, non relinquetur, dixerunt: Id est, non relinquet populum Iudæorum, nisi vocet eum ad pœnitentiam. Nec audietur foris vox eius, scilicet extra Galilæam, neque extra Iu- C dæam in aliis gentibus Euangelium prædicabit. Quod si legimus eum fuisse in terminis Tyri & Sidonis, vel in confinio Cæsareæ quæ nunc Paneas vocatur, tamen sciendum non esse scriptum, quod ipsas ingressus sit, aut prædicauerit ciuitates. Quod non contenderit etiam, damnatus, manifestum est, neque defenderit multis iniuriatus opprobriis, colaphis & verberibus cæsus; neque clamauit
Mat. 27. 13 quando dictum est ei, *Non audis quanta ad-*
Esa. 42. 3. *uersus te dicunt testimonia? Calamum*, inquit, D *quassatum*, siue effractum, *non conteret*, quia cunctis placabilis fuit, & veniam præstitit peccatoribus, dicens ad mulierem,
Mat. 9. 2. *Confide filia, dimittuntur tibi peccata tua.* Et
Idẽ. 12. 20. *linum fumigans*, siue vt alij transtulerunt, obscurum atque tenebrosum, *non extinguet.* Abfuit namque ab eo omnis clamor, & ira, & indignatio, & omnis amaritudo, idcirco nullum læsit; quoniam qui peccatori manum non porrigit, nec portat onus fratris, iste quassatum calamum vel E arundinem confringit, & qui modicam scintillam fidei, vel iustitiæ, seu boni operis contemnunt in paruulo, hic linum fumigans exstinguit, quod Christus non fecisse probatur, quoniam qui vicini erant morti & obscurati peccatorum tenebris, eius clementia saluati sunt, & accensi flamma charitatis qui venit illuminare tenebricatos peccato, & saluare quod perierat. Aliter Regnum Iudæorum quassatum & confractum, quia in lapidem

A offensionis impegit, non ipse, sed peccatum eorum quia non receperunt eum contriuit, & linum fumigans quo vtebantur, sacerdotes videlicet ipsos, non ipse sed infidelitas eorum extinxit, quia fœtorem magis & cæcitatem quàm flammam charitatis attulerunt. Verumetiam nec gentes nec Iudæos à fide repudiauit, sed alligauit quod confractum erat, & quæsiuit quod perierat: insuper reaccendit modicam scintillam Iudæorum, quibus erat tantummodo natus, ita vt de paruo lumine cognitionis Dei, & pœnæ moriente scintilla, maxima in mundo suscitari incendia, vt totus orbis arderet igne Domini Saluatoris, quem venit mittere in terram, & adhuc magis vult vt ardeat. Sequitur, *Et in veritate educet iudiciũ.* Esa. 41. 3.
Ac deinde vt in Hebræo, non erit tristis neque turbulentus, donec ponat in terra iudicium. Septuaginta pro tristi, & turbulento, splendebit & non conteretur posuerunt; quod hic Euangelista neutrum posuit. Quinimo vt videtur scriptoris vitio factum est, quia supra dictum est, in veritate educet iudicium; & deorsum, donec ponat iudicium. Quod medium erat secundum Hebraicum vel secundum septuaginta, scriptor prætermisit. Sed quia de vno eorum iam supra diximus, quid septuaginta dixerint videamus. Splendebit, inquiunt, & non conteretur. Splendebit autem resurgens à mortuis, qui de morte victor ascendens, cunctos illuminauit. Vel splendebit iuxta quod nonnulli aiunt, quando in facie eius quidam splendor emicans repercutiebat aduersantes sibi, ita vt ferre non possent aspectum vultus eius, sicut factum est quando funiculum fecit de resticulis, & à templo eiecit omnes; necnon & in aliis Ioan. 2. 15.
quibusque locis. Et ideo fiebat, ne contereretur ab inimicis, sed inter eos, quando volebat, per medium eorum liber ibat. Porro quod in veritate educet iudicium, splendebit, & non conteretur donec ipsum ponat in terra iudicium: nulli dubium quod omne iudicium Saluator secundum veritatem iudicat, cui dictum est, *Deus iudicium tuum Regi da, & iustitiam* Psal. 71. 1.
tuam filio Regis, qui reddet vnicuique iuxta opera sua. Tamen inpræsentiarum nequaquam reueritus est Scribas & Pharisæos, quos confidenter publicè redarguebat, & reuincebat, hypocritarum nomine notans eos. Splendebit autem in Ecclesia sua & in membris suis, & non conteretur licet persecutiones passa, ob-

Cap. XII.

ſcurari quã ſæpè videatur, vſq. in finẽ ſæculi, donec perducat iudiciũ ſuũ ad victoriã, ita vt dicat morti iã victor, *Vbi eſt mors aculeus tuus, vbi eſt mors victoria tua?* (1. Cor. 15. 59.) Cuius nimirum iudicia veriſſima ſunt in omnibus iuſtificata in ſemetipſis. Vnde alibi Dauid ad ipſum, *Vt iuſtificeris in ſermonibus tuis, & vincas cùm iudicaris.* (Pſal. 50. 6.) Vnde fidēter agat quiſquis doctor Eccleſiæ, quoniam ſplendebit doctrina Chriſti & non contereretur, etiam ab eo qui ſe extollit, & aduerſatur contra Deum, donec eiiciat ad victoriam iudicium ſuum Chriſtus, vt ſublata mortis poteſtate iudicium claritatis ſuæ cunctis oſtendat, & in omnibus ſe in veritate viciſſe demonſtret. Hæc quippe quaſi intra certi temporis ſtatuta præſcribit, donec fiat voluntas eius, ſicut in cœlo, & in terra, & tranſeat iudicium eius in victoriã. Ex quo Aquila & Theodotio ita interpretati ſunt, non obſcurabit, & non curret, donec ponat in terra iudicium. Et eſt ſenſus, nullum vultus triſtitia deterrebit, nec feſtinabit ad pœnam impiorum, verùm ad iudicium vltimi temporis omnia reſeruabit. Quod ſequitur, *Et in nomine eius gentes ſperabunt*, in Hebræo habet, & legem eius Inſulæ ſperabunt. Sed Euangeliſta ſenſum potius quàm verba interpretatus eſt; pro lege enim & inſulis nomen poſuit, & gentes; vt diceret, *In nomine eius gentes ſperabunt.* Et hoc non ſolùm in præſentiarum, verùm vbicunque de veteri inſtrumento Euangeliſtæ & Apoſtoli teſtimonia protulerunt, teſte Hieronymo, non ſunt tantum verba ſecuti, ſed ſenſum. Et vbi ſeptuaginta ab Hebraico diſcrepant, Hebræum ſenſum ſuis expreſſere ſermonibus. Quod in nomine Chriſti gentes ſperent, iam teſtis eſt vniuerſus orbis, & legem eius, ſcilicet Euangelium, inſulæ, ideſt, Eccleſiæ ſuſceperunt. Quæ licet diuerſis fluctibus quatiantur, fundamentum tamen immobile permanet, quia fundata eſt ſuper firmam petram.

TVNC *oblatus eſt ei Dæmonium habens, cæcus & mutus, & curauit eum, ita vt cæcus & mutus loqueretur & videret.*] Quod dicit tunc oblatus eſt, tempus oſtendit quando ſecuti ſunt eum multi, & curauit eos omnes. De hoc ſiquidem Lucas narrat, licet non eo ordine, ſed cæcum tacet. In quo nimirum, tria manifeſtum eſt ſigna ſimul facta fuiſſe, cæcus videt, mutus loquitur, poſſeſſus à dæmone liberatur. Quod ſi Lucas ex his aliquid tacet, non ideo de alio dicere putandus eſt,

A quàm de eo; per quem ſanè hominem, acſi in ſpecie, vniuerſum genus humanum deſignatur. Quæ nimirum opportuniſſima occurrit curatio, qui cùm poſt omnes turbas in commune charitas nunc extrinſecus dæmonium habẽs cæcus & mutus offertur. Vt ſine ambiguitate aliqua idem, intelligentiæ ordo myſticè ſeruatus videatur. Nam ſpicas vellere, id eſt, homines à ſæculo præcerpere, Apoſtolos Phariſæi arguebant. Pro quo facto miſericordia ſuper ſacrificium prædicatur.
B Deinde manus aridæ homo, in ſynagoga oblatus, curatur. Quæ virtutes ad conuertendum Iſraël non ſolùm nihil proficiunt, verumetiam Phariſæi conſilium mortis eius ineunt. Vnde oportebat vt poſt hæc in vnius forma hominis omnium ſalus gẽtium figuraretur, vt populus, qui erat habitatio dæmonis, cæcus, & mutus, Dei capax fieret, & Deum in Chriſto videret; Chriſti opera in confeſſione totius Trinitatis laudaret. Quo facto ſtupuerunt turbæ, ſed Phariſæorum in-
C graueſcit inuidia. Ergo quia humanam infirmitatem hæc tanta eius opera excedere videbãt, pudorem confeſſionis ſuæ maiori perfidiæ ſcelere declinant. Vt quia hæc eſſe opera hominis exiſtimare non poterant, confiteri ea Dei nollent, omnem eius hanc virtutem in Beelzebub principis dæmoniorum eſſe confirmant, & in dæmonis poteſtate hanc factam fuiſſe proclamant.

D TVRBÆ *verò ſtupebant omnes & dicebant, nunquid hic eſt filius Dauid?*] Infœlix nimium Phariſæorum cæcitas. Turbæ mirantur & obſtupeſcunt ſignis, & requirunt ac confitentur filium Dauid, quem ex præſagio Prophetarum nouerãt repromiſſum; hi verò calumniantur & ad blaſphemiam inſidioſè conuertunt.

IESVS *autem ſciens cogitationes eorum, dixit, omne regnum diuiſum contra ſe deſolabitur.*] Ad cogitata quidem reſpondit, vt vel ſic cogerentur credere Deum eſſe,
E qui ſolus nouit cogitationes hominum, & occulta cordium ſua inſpicit virtute. Deinde miro contra eos vtitur argumento, quod omne regnum contra ſe diuiſum deſolabitur. Plurimam ergo intelligentiæ, de ſe, & exemplorum præbet copiam, vel ſimpliciter ſi intelligatur, vel ſi altius introſpiciatur. Eſt igitur locupletiſſima contra eos reſponſio, qui eius opera in Beelzebub nomine facta calũniabantur; ita vt duobus modis intelligi poſſit. Primùm vt reſponſionis ipſius conditio ad

Cap. XII.

CAP. XII.

eosdem tetotqueatut regnum eorum sci-licet Iudæorum, dum malè diuisum est, stare non posse. Lex enim à Deo data est, & regni Israël pollicitario vel stabilitas ex lege est. Christi verò ortus vel aduentus, legis plenitudo est. Quod si regnum contra se, vt ab eis factum est, diuidatur, necesse est vt desoletur, quod & factum est. Nam potestas omnis diuisione minuitur; & regni virtus aduersum se separata, dimicans consumitur. Ac per hoc, regnum Israël amisit ex lege, quando ad impletionem legis principum & Pharisæorum fastus & superbia, inuidiosè satis, repugnauit in Christo. Quod consecutum est per hanc diuisionem, ita vt populus & ciuitas ac regnum veniret in exterminium. Sed & regnum diaboli stare non posse, dictis suis, licet non intelligentes quid dixerint, contra se dixisse approbant. Eo igitur ipso, quo loquuti sunt genere, eos condemnat ipse, dum ostendit iuxta eorum calumniam, illos confessos fuisse, regnum Beelzebub contra se esse diuisum, etsi ad diuisionem suam coactus est, ita vt spurcissimus dæmon reliquos perturbaret dæmones, aduersus se diuisio ipsa fiebat, & ideo regnum eius manifestò stare non posse. Hinc quoque fatendum, plus esse in eo potestatis qui diuiserit, quàm in his qui diuisi sunt & expulsi. Ergo iam diuisus est, & aduersum se coactus, regnum eius iam sub tali diuisione dissolutum est, & destructum. Porro quod ait.

OMNIS *ciuitas & domus contra se diuisa non stabit.*] Eadem ratio vel similitudo est, quæ & regni. Sed ciuitas hîc potest Hierusalem intelligi, in qua Dei venerabatur relligio gloriosa olim. Sed postquam in Domino suo, plebs inimica Deo furore exarsit, vt eum occideret, & Apostolos eius non credentibus exsugarunt diuisio facta, & regnū cecidit, & ciuitas destructa est, & domus vsq; ad solū diruta iuxta comminationem Saluatoris. Veruntamen benignissimus Dominus contra duritiam cordis eorum non cessat adhuc exempla opponere euidentiora.

QVOD *si sathanas*, inquit, *sathanam eiicit, & aduersum se diuisus est, quomodo stabit regnum ipsius?*] Acsi dicatur, quod si ipse sibi inimicus est dæmon, seseque ipse impugnat, dum milites suos ab obsessis depellit corporibus, quomodo stabit regnum ipsius, pace restituta illis, in quibus dominabantur? nec habent in eo locum aduersariæ potestates, quibus illis litigantibus, pax restituitur, & omnia interius exteriusque membra sanantur corporis, & homo totus fide curatur. Quod si dæmones hominibus semper gestiunt nocere, & ille qui maior illis est in nequitia, suæ eos curat inuocationis nomine, quomodo stare poterit regnum ipsius? Acsi dicatur, ipsi vos diiudicate, & conuincite vos vestris calumniis, quia non potest voluntas eorum semper praua & nocendi cupida, meis benignissimis comparari operibus. Nam regnum diaboli, malitia nocendi est, per quam regnat in eisdem quibus nocet; benignitas verò & largitio sanitatis iam non de eius est regno, sed de Spiritus sancti gratia, mediatorisque Dei & hominum operatio.

QVOD *si ego in Beelzebub eiicio dæmones, filij vestri in quo eiiciunt?*] Adhuc eos exorcistarum conuincit exemplo gentis illius, qui per inuocationem nominis Dei, dicuntur dæmonia eiecisse & curasse suis inuocationibus male obsessos ab spiritibus immundis. Vel de Apostolis intelligendum magis censeo, quibus potestas data est iudicandi duodecim tribus Israël. Ideo, inquit, *ipsi iudices vestri erunt.* Sed & ipsi exorcistæ Iudæorum non tantæ potestatis iudices esse poterunt, comparatione tamen & fide qua inuocatio fiebat, rectè iudices dicuntur futuri. Quia quod in istis fiebat qui minus erant quàm Christus, hoc Pharisæi non credebant factum per eum, qui Deus erat in Christo. Nimis ergo prudēti interrogatione, sicut & in omnibus coarctat eos, vt virtute Spiritus sancti opus confiterentur esse, quod gestum erat. Acsi patenter clamaret, quod si expulsio à filiis vestris facta dæmonum, non dæmonibus, sed Domino deputatur, quare in me idem opus non approbatis? aut quare in me non eandem rependitis causam? Ideo iudices vestri erunt, quia eos creditis in Spiritu Dei agere, & iudicio coram eis contendam vobiscum, dum illi Deo totum attribuant opus salutis hominum, vos autem Beelzebub operibus (quod contra eū est, nec ipsi congruit) adsignatis. Quid igitur dignius quàm vt ipsi sint iudices eorum, quibus Christus dedisse aduersus dæmones potestatē non dubitatur, quàm quod ipse habuerit, negatur? Ergo si discipuli operantur in Christo, & Christus in spiritu Dei, profectò regnum Dei iam in discipulos, mediatoris officio, transfusum est. Idcirco ait, *Si ego in spiritu Dei eiicio Dæmonia*, & hoc creditis, *profectò in vos peruenit* Mat. 12. 28

CAP. XII.

Cap. XII.

peruenit regnum Dei. In quo itaque facto tota Trinitas declaratur, dum Christus in spiritu Dei patris, virtutem operatur in genere humano, per quam in credentes regnū Dei peruenisse, id est remissio peccatorum, iure creditur. Sed regnum Dei tripliciter accipiendum. Quia aut ipse est regnum Dei de quo alibi dicitur, *Regnum Dei intra vos est*, vel certè illud regnum sublime, de quo Ioannes & ipse prædicauerunt, *Pœnitentiam agite, appropinquauit enim regnum cœlorum.* Vel tertio modo, Scriptura sancta vel lex, regnum Dei accipitur, de qua dictum est, Donec *auferatur à nobis regnum Dei, & tradetur genti facienti fructus eius.* Quæ simul omnia Iudæi tunc perdiderunt, quando Christum non receperunt. Sed notandum quod Matthæus in spiritu Dei ait, Lucas in digito Dei dixisse inuenitur; quia quod Lucas obscurius posuisse, Matthæus manifestius probatur. Iste est ergo digitus Dei, quem Magi Pharaonis confitentur, docentes, *Digitus Dei est hoc.* Et lex digito Dei in monte Sinay conscripta legitur. Quo profectò digito Scripturarū sanctarum profunditas inspirata est hominibus sanctis, & reserata est lex veritatis.

Luc. 17. 21.

Mat. 4. 17.

Idē 21. 43.

Exo. 8. 19.

A

B

C

Vnde *si ego in spiritu Dei, aut digito Dei, eiicio dæmonia* (à quibuscunque eos eiicero) *profectò peruenit in vos regnum Dei.*] & totius Trinitatis. Alioquin nisi Deus Trinitas credatur & vna æqualitas Deitatis in nobis commendetur, nec dæmonia fugantur, nec regnum Dei iure peruenisse creditur. Sed pius Magister adhuc latius duritiam cordis eorum tangit, & cōuincit opera Deitatis esse dæmonia eiicere, & animas hominum curare. Vnde infert.

D

Qvomodo *potest quisquam intrare in domum fortis, & vasa eius diripere, nisi prius alligauerit fortem, & tunc domum illius diripiet.*] Contra immanissimam Iudæorum, & insensatam, vt ita fatear, pertinaciam multis benignissimus Saluator ac nouis vtitur argumentis. Vnde nūc viri fortissimi rursus introducit similitudinem, sicut de regno & ciuitate iam prædixerat, quam nemo intrare vel diripere potest, nisi prius vicerit & alligauerit fortem. Quod ipse Dominus mox post baptismum fecisse, satis apertè hic præsens Euangelista declarat, quando in desertum ductus est, & congressus cum Diabolo; vtique cum eo ipso, quem isti insanissimi Principem vocabant dæmoniorum. Congressus namq; est eum eo, quem tertiò tunc vicit ac tenecit. Hinc est quod nunc hoc in loco dicitur quasi alijs de se inferret verbis, quomodo possem dæmones eiicere, nisi principem eorum eis consentientem in omni opere nefario prius vicissem & alligassem. Quod autem ipse fortis sit & indomabilis, Dominus famulo suo Iob apertissimè describit, & insinuat quod non sit potestas in terra quæ possit ei æquiparari. Etideo benè Lucas intulit, *Si autem fortior illo superuenerit, & vicerit eum, vniuersa arma eius in quibus confidebat, & spolia eius distribuet.* Vbi manifestè ostendit, quod illum fortem fortior Christus vicit ac ligauit, cum eum propriis nequitiæ suæ vinculis adstrinxit, ne amplius noceret nisi quantum ei permittitur, cui ita victo spolia Saluator detraxit. & domum abstulit, nos scilicet, quos redemit, quos in suum, victo Diabolo, redegit dominium, domumque sibi ex nobis dedicauit nouam, & sanctificat Ecclesiam. Quos verò suo iusto iudicio dereliquit, in eorum cordibus quasi in abysso hunc fortem cum suis damnatū religauit, & abstulit ab eo omnes quos redemit. Alioquin nec possent se viribus suis homines eruere, quia fortis erat qui eos tenebat captiuos, nisi gratia Dei liberarētur, & fortior illo Christus alligasset fortē, dum ei potestatem exemit, ne impedire posset voluntati fidelium, ne sequi possint Christum & regnum obtinere sibi oblatū. Ergo quod dico oblatum, præsens locus insinuat etiam violenter vt accipiant qui necdum volunt elaboratū. Propter quod adhuc proponit.

Luc. 11. 22.

E

Qvi *non est mecum, contra me est, & qui non colligit mecum dispergit.*] Quo sanè Syllogismo valdè reuincit eos Beelzebub dæmonem longè à se esse, quantum lucem à tenebris, aut bonum à malo, quibus nihil contrarium inuenitur. Vnde argumentatur non solùm aliquid ab eo non mutuasse, neque in nomine & potestate eius egisse, verum in nullo ei conuenire posse, quando qui secum non est aduersum est, & qui secum non congregat dispergit, ex quo ingens corporis Christi vnitas, & corporis Sathanæ secernitur alteritas; quia non id ipsum quod est Deus Trinitas, neque ad ipsum colligitur qui contra Christū dispergere probatur. In omnibus igitur agit, vt ipse intelligatur Deus à Deo patre missus, in Spiritu sancto operari, in quo vnitas patris & filij commendatur, quorum est spiritus, & quorum idem commendatur caritas, de quo dicitur, *Deus caritas est.* 1. Ioā. 4. 16

CAP. XII.

Quapropter nemo cum Christo est, licet videatur habere nomē eius vt Christianus vocetur, si non habeat Spiritum sanctū, in quo dono vnitas commendatur; quoniam ipse non solùm aduersus se diuisus nō est, verumetiam quoscunque colligit efficit indiuisos; peccata quę aduersum se diuisa sunt dimittēdo, eosque mundatos inhabitādo vt sint mēbra Christi & corpus Christi, in quo corpore vnitas cōmendatur & colligitur. Qui autem ex aduerso sunt, nec cū ipso sunt, nec cum ipso colligunt; sed dispergunt, donec ab vnitate corporis Christi diuiduntur. Quod si ita est, quid est, quod discipuli videntes quendam in Christi nomine dæmonia pellentem, referunt ad Dominum se vidisse & prohibuisse, quia cum illis eum non sequebatur? Quibus Dominus, nolite, inquit, prohibere: qui contra vos non est, pro vobis est. Non potest enim quisquā in meo nomine facere aliquid, & malè loqui de me. Quomodo ergo contra ipsos nō erat, imò contra Dominum, qui adhuc in corpore Christi nondū erat, neque renatus in Spiritu sancto, vt sequeretur Dominum per quem hæc vnitas colligitur? Quod si esset, omninò discipuli nō prohibuissent ei nomine Iesu non solùm dæmonia eiicere, verùm nec virtutes quaslibet facere, quas ipsi profectò faciebant. Vnde quia extra hanc vnitatē erat, quomodo Saluator ait, qui contra vos nō est, pro vobis est? Quod si omninò ita accipiendum est, videtur cū Christo esse, & in nomine eius colligere quisquis extra communionem Ecclesiæ constitutus, & dissociatus à societate Christianæ religionis est. Atque ita falsum erit hoc quod hîc dicitur, *Qui non est mecum, contra me est, & qui non colligit mecum, spargit.* (Matt. 12.30) Securus ergo esse potest quisquis extra Ecclesiam Christi in nomine ipsius bonum aliquod, seu virtutes operatur, quod omninò Catholica fides non recipit. Et ideo in Scripturis diuinis multa discretio sensus adhibenda est, vbicunque dissonare videntur, maximè in verbis Domini, ne ipse sibi (quod absit) contrarius inueniatur. In hoc enim facto non contra eos, sed pro eis erat, vbi in nomine Christi sanitates operabatur. Idcirco vt vtraque sententia vera sit, sicuti omninò vera est, quærendus est modus, quomodo iuxta sensum Domini vtraque rectè intelligatur. Ergo ille in hoc facto prohibendus non erat, iuxta præceptum Domini, sed multò magis in tanti nominis veneratione confirmandus, vbi

A non erat contra Christum, neque contra Apostolos, sed neque contra Ecclesiam; veruntamen in eo culpandus erat, quia non sequebatur Christum, neque iungebatur ei, eo quod adhuc in Spiritu sancto necdum renatus erat, neque ei vnitus in charitate Christi cum eo, vt eius mēbrum esset. Vnde quia ab vnitate Christi & Ecclesiæ separatus erat, licet colligeret ipse, tamen extra dispersus B erat, quia cum eo necdum erat. Quod si fortè venisset ad Christum & ad Ecclesiam, non illud quod habebat acciperet, sed in quo aberrabat in se corrigeret, & quod necdum habebat acciperet. Neque enim Cornelij orationes, hominis gentilis, non sunt exauditæ, vel eleemosynæ non sunt acceptæ. (Act. 10.31) Imò & Angelum ad se missum meruit intueri; sed quia prodesse illi ea non poterant, nisi per vinculum Christianæ societatis & pacis, vt incorporaretur Ecclesiæ, iubetur mittere ad Petrum, quatenus per eum discat Christum, & per illum etiam baptizatus, C in consortio sacræ communionis & vnitatis Ecclesiæ colligeretur. Alioquin si nollet bonum quod non habebat societatis Christi & Ecclesiæ suscipere, dispergeret in quo contra Christum erat, contraque eius Ecclesiam superbiens foris ex eo quod habebat. Videtur itaque Christus in hac sententia, & qui intus sunt, & qui foris, vtrosque tangere; si aut illi qui extra sunt voluerint introire cum Christo, sint in Ecclesia, vnumque corpus fiant; aut si illi qui intus sunt ac si in do- D mo iam collecti noluerint colligere cum Christo, & aggregare virtutes, vt stabiles permaneant fundati, & constabiliti super petram. Quoniam qui super arenam ædificant domum suam, & thesaurizant sibi irā in die irę, ipsi non cum Christo congregant, qui est petra, vt habeant stabile fundamentum, sed dispergunt. Quia cùm flauerit eos ventus & aura, rapiantur huc illucque, quasi puluis ante faciem venti. Et ideo qui foris sunt seu Pagani seu E Hæretici, licet habeant Sacramenta Dei, in quibus fortè virtutes operantur, non cum Deo sunt, quia in Ecclesia non sunt, neque in vnitate pacis per Spiritum sanctum aggregantur, idcirco aduersus Deum sunt. Similiter & qui intus sunt per Sacramentum Baptismi in domo, nec tamen ædificant super petram quæ Christus est, dispergunt semetipsos, quia nolunt colligere in vnitate Christi, vt sint in Ecclesia Dei, & ipsi vnum in

Cap. XII.

Spiritu sancto concorporati & coadunati in vinculo pacis. Hinc quoque colligitur hinc inde, quod nūquam corpus Diaboli cum Christo est, neq; cū eo colligit intus forisve, secundum interiorem hominem qui renouatur de die in diem in agnitionem veritatis, & consociatur per caritatē in vnitate corporis Christi. Licet nonnulla Sacramentorum Dei habeant beneficia, in quibus cum Deo intus forisve esse videantur, tamen Anti-Christi iure dicuntur, quia in multis contra eum esse probantur, quamuis non contra Ecclesiam, sed pro Ecclesia sint in eo quod eius sunt dona quæ habent, & non eorum qui abutuntur his malè, sibi quidem ad perniciem & condemnationem, Ecclesiæ verò ad testimonium. Et ideo vtrique, licet in quibusdam cum Deo sunt, contra Deū esse probantur intus forisve, quia nō secūdum Deum sunt & dispergunt. Sequitur,

Ideo *dico vobis, omne peccatum & blasphemia remittetur hominibus, Spiritus autem blasphemia non remittetur hominibus. Et quicūque dixerit verbum contra filiū hominis remittetur ei, qui autem dixerit contra Spiritū sanctū non remittetur ei, neq; in hoc sæculo, neq; in futuro.*] Quod sane Capitulū obscurissimū esse probat præclarissimi Doctoris Augustini ingenium, de quo ad populū multis quæstionum declamauit sententiis. In quo reprehendere nullus non debet, si quid pius labor noster & industria, ex his, vltra aliquid pepererit; & quod grandia & incredibilia conamur tenues & exigui nullus nos despicere, quoniā magna sunt & eximia quæ tractamus. Vnde si plus audem*, & præsumimus quā quod possumus, quæso ne quis præscribat donum gratiæ interclusum, saltē bonū quod cupimus. Quoniam non solùm obscurū est de quo quęritur, verumetiam valdè pernecessariū, vt intelligatur, & valdè terribile cùm intellectum fuerit quod dicitur. *Omne peccatū & omnis blasphemia remittetur hominib., qui autē dixerit contra Spiritum sanctum, nō remittetur ei, neq; in hoc sæculo, neque in futuro.* Solet nāque res ex collatione interpretum melius intelligi, solet & ex sententiis Doctorum collatis deprehendi quod latet, & vt plenius apprehendatur in Spiritu sancto quod patet; vnde inter se Euangelistarum collatio quam sæpè pleniorem reddit intelligentiā, vt in præsentiarū Marcus ait, qui causas tantę iræ manifestius expressit;

Mar. 3. 30. *Quia dicebāt*, inquit, *eum spiritum immundū habere*; quod & præsens Euangelista ex eadē blasphemia hanc venire interminationis occasionem, suis declarat indiciis, quia dicebāt eum in Beelzebub principē Dæmoniorum eiicere Dæmonia. Quoniam sicut nouit fides Catholica in Spiritu sancto omnis remissio fit peccatorum, omnis sanctificatio. In quo dono virtutū omnia donātur dona. Si quis ergo in eo blasphemauerit, in quo sūt hæc omnia perfectionis Sacramenta, quomodo consequi potest remissionem peccatorū? Aut quomodo sanctificabitur ab immūditiis suis? Vel quomodo donum accipiet aliquod, cùm execrauerit eum in quo sunt omnia dona virtutū? Quāuis igitur Pater donet quodcunque donū, etiam se & filiū, quod maius est omnibus donis; non nisi in Spiritu sancto donat Pater & Filius, quia ipse amborū est donū. Cum autem ipse donatur, verè quidquid contractū est, vt ita fatear, contra Patrē & Filiū, blasphemia vel peccatū in eo remittitur, in quo omnis remissio datur; vel in eo negatur ipsa remissio peccati, & blasphemia tenetur in crimine, dum ipse blasphemat in quo Patris & Filij omnia sūt dona. Quo dato, Deus tota Trinitas habetur, creditur, & amatur. Quo negato, nullum peccatū nullaq; blasphemia remittitur, dū ipse blasphematur, & dicūt eius opera esse principis Dæmoniorū, in quo gratia donatur, & omnis impœnitudo cordis soluitur. Vnde sāctus patet Augustinus post argumenta varia rerum, post omnes propositiones Scripturarum, post Syllogismorum acutissima Epicheremata, post introductiones definitionū latissimas, Spiritus sancti blasphemiā impœnitudinem cordis esse dixit. Quoniā sicut nemo nisi in Spiritu sācto Dominū Iesum dicit, neq; eū operibus salutis confiteri nisi in eo potest: ita nec pœnitere à peccatis, & blasphemiis cessare valet. Quanto magis qui manifestè intelligit opera Dei, cùm de virtute negare non potest, Diabolica stimulatus inuidia, calumniatur Christū Dei verbum, & opera Spiritus sācti esse Beelzebub. Non quod non remittatur eis talis blasphemia si cesset blasphemare, perfectéq; voluerit pœnitere, & confiteri eum sine quo nemo dicit Dominum Iesum. Quoniam in ipso Christū Dominum cōfiteri, magis laudare est, & venerari quàm blasphemare. Quod delictū blasphemiæ iuxta impœnitudinem cordis, talibus non dimittitur, neque in præsenti sæculo, neque in futuro; quorum nec audacia tantis reuincitur minis, nec impudentia tantis superatur doctrinis, nec fides (qua sanctius nihil est) tantis instruitur diuinis

Cap. XII.

eloquiis. Exercuit ergo Christus contra eos (vt ita dicam) orationis suæ argumenta, ita diuinitus obpacata verbis, vt intus luce clarius exhibeant veritatem, foris verò non intelligentibus afferant offensionem. Quoniam, inquit, omne peccatum & blasphemia remittetur hominibus, si spiritus blasphemia eos non tenuerit reos. Etiam quicunque dixerit verbum contra filium hominis, remittetur ei. Ac si diceret, quod si scandalizatus aliquis in carne mea fuerit, & me tantùm hominem arbitratus, quod filius sim fabri, homo vorator, & vini potator, habeamque fratres; talis opinio atque blasphemia, quanquam culpa non careat erroris, tamen fortè habet veniam. Non quod si perseuerauerit in hac fidei blasphemia, sed si receperit confessionem ac pœnitudinē cordis, ne videatur blasphemare in Spiritu sancto, ex quo conceptus est Christus. Alioquin quomodo etiā hæreticos post blasphemiam Spiritus sancti Episcopos scilicet ac Presbyteros quidā in suum recipient gradum, nec nō & omnes blasphemantes ad pœnitētiam. Vnde manifestum est, peccatorum remissionē, nunquam sine Spiritus sancti cōfessione, nunquam sine aduocatione eius fieri; neque sine illo quemquam, vt expedit, ingenuscere, neque sicut oportet, orare per se,

Rom.8.26 dicente Apostolo, *Quid enim oremus sicut oportet, nescimus, sed ipse spiritus postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus.* Nā sicut dixi,

1.Cor.12.3. *Nemo potest dicere Dominū Iesum nisi in Spiritu sancto*; quod euacuare, & dicere in Beelzebub eiicere Dæmonia, vel in eo operari quæ diuina sūt, nimis exitiabile est, nimisque mortiferum. Quapropter nunquā venia merebitur, qui ab intercessore, & sanctificatore, id est, à Spiritu sācto deseritur, qui est remissio omnium peccatorū. Vnde

Ioan.20.23 est quod dicitur, *Accipite Spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata, remittuntur eis; & quorum retinueritis, retenta erunt.* In quo igitur putas remitti peccata, cùm accipitur venia, nisi in Spiritu sancto, qui datur credentibus, quoniam Patris & Filij est; hoc vnum optimum & perfectissimū donū in quo donantur reliqua dona, quo negato, negatur & venia, quæ accipitur in vera Spiritus sancti confessione. Quoniā omnes qui verè in Iesum Christū credūt, habent Spiritum sanctum, per quem caritas Dei Patris & Filij diffusa est in cordibus credentium, quæ operit multitudinē peccatorum. Habent & gratiam remittendi peccata, veruntamen non nisi in eodem

A spiritu, in quo est omne donum, & omnis gratia etiā, vt sæpè dictum est, & remissio omniū peccatorum. Et quia per angustū clepsidræ meatum influentis aquæ pondere cœlestis, minus replemur, minusque suffusa mēs Spiritus sancti gratia, ad ea intus prolabitur, idcirco circunductas lineas diuinæ intelligentiæ, quas spiritus Dei per beatos Euangelistas modificarè distinxit, segnius, iam fatiscente senio, cymbalo

B linguæ monemur. Et ideo ad beatum Augustinum & ad alios sanctos Doctores, lectorem meum paucis fatigatum, nec tamen iure fastidiosum, remitto, qui de hoc opere propria edidere opuscula. Interim tamen scire conuenit, cùm dicit, *Quod blasphemia Spiritus sancti, neque in hoc sæculo, neque in futuro remittitur*, quia sunt Mat.12.32 aliqua peccata, quæ post hanc vitam in futuro sæculo remittantur; aut per ignem purgatorium, vt aiunt, aut per oblationes & preces, ac vota fidelium. Tantum ne blasphemia Spiritus sancti eos inurat, vt Dominum Iesum in Spiritu sancto quo

C repletus est, abnegent operari. Quia cùm cætera gesta dictaque Spiritus sancti venia relaxentur, caret misericordia quisquis per hanc duritiam & impœnitudinem cordis, quod Deus in Christo sit, negauerit. Quid tam extra veniam quàm non solùm negare Christum quod Deus sit, verùm etiam blasphemare quod spiritu immundo agatur, & consistentiam paterni spiritus adimere, in quo & per quem omnis blasphemia omneque pec-

D catum relaxatur. Quo abnegato, omne peccatum tenetur; Nam in spiritu Dei omne opus Christus adimplet, vt ipse sit regnum cœlorum, & Deus in eo *mundum* 2.Cor.5.19 *reconcilians sibi*. Alioquin quidquid contumeliæ exstiterit in Christo, id omne exstabit in Deo; quia & in Christo Deus, & Christus in Deo est. Vnde sequitur adhuc euidentior Syllogismus, quem nos, vt ait beatus Hieronymus, ineuitabilem possumus appellare. Cuius profectò vinculis hunc inde eos, si interrogati fuerint,

E concludit.

Avt *facite*, inquit, *arborem bonam & fructum eius bonum, aut facite arborem malam & fructum eius malum.*] Vtroque itaq. eorum eos premit. Ac si dicatur, si Diabolus malus est, bona opera facere non potest. Si autem bona sunt quæ facta cernitis, constat vt nō sit Diabolus, id est arbor mala, qui ea facit. Neque enim fieri potest vt ex malo bonum, aut ex bono malum oriatur. Idcirco tribuite bonis ope-

Cap. XII. ribus quæ fiũt, vt cernitis ex me, vt bonus sit idem à quo fiũt, quæ negare nequaquã potestis quod bona sint, quoniam Deifica & diuina. Propterea alibi eisdem Pharisæis ait, & si me non vultis, saltem *operibus credite*. Quo nimirum argumento & præsentes valdè reuincit Iudæos, & futuros propulsat aduersarios, dum eos tefellit intelligere Christi opera, non esse humana virtute, nolle tamen confiteri quod Dei sint, condemnat. Porrò in futuro ex hoc omnem fidei peruersitatem coarguit, eorum scilicet, qui dignitatem & communionem paternæ substãtiæ ab ipso detrahunt. Vnde se arborem, quæ fructum suũ & non alienũ dat in tempore suo, in corpore positum significat. Quia per interioris suæ fœcunditatem mittitur vbertas Ecclesiæ, & exuberat omnis fructus iustitiæ. Quapropter & iam mito modo dicit, aut facite arborem bonam cum fructibus suis, aut facite arborem malam cum fructibus suis; quia ex fructibus, vt ait, arbor ipsa cognoscitur. Nunquid secundum arborum naturam arbor mala bona potest constitui, vel quæ bona est, vt mala sit, cum ramis & fructibus suis cõmutari? Sed vt ex natura arborum conuincantur Christum nõ posse inutilem iure, aut malum iudicari, dum fructus eius boni probantur & Deifici. Quinimo iuxta fructũ operis Deum decerni debere, & tanquam Deum Dei filium in omnibus venerari. Ne fortè cùm per admirationem operum tantorum Dei nomen detrahere non audeas, per malitiam mentis, & sensus generositatem, eius quam habet cũ Deo patre quanquam confiteri es coactus in nomine, abnegata paternæ substantiæ communione, decerpas in fructu proprietatẽ naturæ. Ac per hoc quia, *Væ qui dicunt bonum malum & malum bonũ*. (Esa. 5. 20.) Ideo Dominus bonitatis suæ minus ostendit. Et ideo aut malam arborem cum malis fructibus suis, aut bonam eum bonis fructibus suis fecernant. Ne si quis bonus est, dicant malè operari posse; aut de se ipsis, ipsi qui mali erant, æstiment bona vel vera dici posse. Vnde sequitur.

PROGENIES *viperarum, quomodo potestis bona loqui cum sitis mali? Ex abundantia enim cordis os loquitur.*] Ostendit illos apertius arborem malam esse, & profert in veritate iudicium, talesque eos afferre fructus blasphemiæ, qualia in se semina Diaboli susceperant. Vnde & progenies viperarum iure vocati sunt, non à natura, sed ex vitio Diaboli quo corrupti erant

A iam, vt bona nec loqui nec agere possent, donec in eodem vitio blasphemiæ perdurarent. Cap. XII. Quia *bonus homo de bono thesauro profert bona, & malus homo de malo thesauro profert mala.* Non quod homo à natura sit malus, sed quia ipse sibi thesaurizat in corde suo malum, vnde sit malus. De quo thesauro iræ Dei profert mala. Quo sanè thesauro thesaurizato, factus est malus, sicut & ex bono fit bonus & profert bona; quanquam à natura ipse homo sit

B bonus. Quod si in opinione boni malive subrepserit dubietas, sub secreto indulgentiæ Dei reposita est venia in bona cõfessione. Veruntamen omnem corruptelam hominis ex naturæ vitio proficisci docuit, cùm & homo bonus, & homo malus dicatur, non ex eo quod homo est, sed ex vitio, quia corruptus est. Et hinc est quod sequitur,

QVONIAM *omne verbum otiosum quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die iudicij.*] Hæret quidem hoc

C cum superioribus, & est sensus, quod si otiosum verbum, quod nequaquam ædificat audientes, non est absque periculo eius qui loquitur: quanto magis vos qui opera Spiritus sancti calumniamini reddituri estis rationem calumniæ vestræ? Porro otiosum verbum est quod sine vtilitate audientis loquentisve dicitur. Vt puta si omissis seriis, de rebus friuolis loquamur, fabulasque narremus antiquas. Cæterum si quis scurrilia replicat verba, vel risum mouentia, seu aliquid turpitudinis,

D hic non otiosi verbi sed criminosi tenebitur reus. Quibus profectò vitiis, dum cachinnis ora dissoluimus quàm sæpe offendimus, quia talia diuinus sermo & Sanctorum Patrum regulæ æterna clausura damnarunt, ne os Christi discipuli talibus maculetur eloquiis. Hinc est quod sequitur,

EX *verbis tuis iustificaberis, aut ex verbis tuis condemnaberis.*] Quoniam sicut supra dictum est, *Ex abundantia cordis os loquitur*, (Mat. 12. 14) ac si dicatur. Ex proprio thesau-

E ro cordis. Quoniam vanitas aut scurrilitas, seu reliqua quæ intus in mente, peiota abundantes aperte frequenter assuescunt. Vbi abundat gratia Spiritus sancti, & thesaurizata bonitas manet, ea profert lingua quæ in thesauro suo intus habet. Quoniam calamus linguæ inde profunditur quæ intus abundant. Nec potest de malo thesauro, nisi quæ mala sunt assuetè proferri.

TVNC *responderunt ei quidam de Scribis*

CAP. XII. *& Pharisæis, dicentes, Magister volumus à te signum videre.*] Vbicumque Euangelista, tunc ponit, tempus exprimit ordinis. Idcirco vsque ad præsenté locũ omnia hæc argumenta contra blasphemiam prioris signi obiecta sunt aduersus eos. Sed perfidi Pharisæi vel Scribæ sic rursus signum petunt ab eo, quasi quæ viderant signa nõ fuerint. Sed alius Euangelista, quæ hic obscurius posuit, manifestius explicat cũ
Mat.12.38 ait, *Volumus à te signum videre de cœlo.* Ergo vel ignem de cœlo in morem Eliæ venire quærebant; vel in similitudinem Samuëlis, tempore æstiuo concrepare tonitrua, fulgura coruscare, imbres pluere, quasi non possent & ista, si fierent, calumniari ac dicere, ex occultis & variis aëris passionibus accidisse. Nam qui calumniabantur ea quæ oculis ex aperto viderant, manu tangere possent, & vtiliter salutem hominum sentire, quid facerent vecordes de his quæ de cœlo ex abditis venirent? Fortissis ergo responderent, & Magos in Ægypto multa signa de cœlo fecisse. Neminé cum esse putabant nisi tantũmodo hominem. Et ideo adulatoriè magis & fraude, quàm ex fide vel religione eum Magistrum vocant. Non puto quod ignorarét à Magis stellam visam & prædicatam in ortu ipsius, quando & ipsi ex prophetia locum natiuitatis Christi Herodi interrogante denunciarunt. Neque latebat Angelos pastoribus Christum natũ nunciasse qui vocem patris de cœlo ad eum venisse & filium sibi dilectum proclamasse, audierant vel cognouerant, quando & ipsi magis inuidiosè tonitruum factum fuisse de cœlo dicebant. Pro quibus profectò calumniis & blasphemiis egregiè dixit.

GENERATIO *mala & adultera.*] Adultera quia dimiserat virum suum Christũ iuxta Ezechielem, & multis se miscuerat amatoribus. Quod autem dicit, generatio mala, nõ naturam eorum damnat qui nati sunt ex semine Abrahæ, sed vitium, quo à Diabolo corrupti sunt. Imitatione quidem eius, dicuntur filij, sicut & supra progenies viperarum. Quia sicut occidunt filij matres ex quibus nascuntur: ita occi-
1.Cor.1.24 derunt Iudæi *Christum Dei virtutem Deique sapientiam*, qui est omnium rectè sapientium mater.

SIGNVM *quærit, & signum non dabitur ei, nisi signum Ionæ Prophetæ.*] Omne igitur signum alicuius rei signum est. Porro signũ quod se Christus daturũ promittit, illius signi Ionæ res est. Sed ideo signũ dicitur, quia quidquid prefiguratum fuit in Iona,

A totum impletum est in Christo. Ac per hoc, licet signum dicatur, res vt dixi illius signi fuit. Quia sicut fuit Iona in ventre ceti *tribus diebus & tribus noctibus: sic erit filius hominis in corde terræ tribus diebus & tribus noctibus.* Quamuis nonnulli quidquid Ionas gessit signum fuisse de Christo cõfirmant, quod reprobato Israel ad Niniuitas Propheta mittitur, sicut repudiatis perfidis Iudæis Christus ad Gentes, seu
B cætera quæ de eo legũtur. Tamen in hoc euidens signũ fuit, quod non solùm mortem Domini præfigurauit, verumetiam ipsum tempus passionis, tribus diebus & tribus noctibus, signanter expressit. Quãuis ex hoc quidam dubitent, & mendacio adscribant Saluatoris verba, quod non tribus diebus, nec tribus noctibus in sepulchro iacuerit. Nec intelligunt quàm sæpè in Scripturis sacris hunc modum locutionis inueniunt, qui Tropus Synecdoche vocatur, vbi pars pro toto accipitur. Non quod Dominus omnes tres dies & tres noctes in inferno fuerit, sed vt sextæ
C feriæ diei partem qua sepultus est, cum præterita nocte & die accipias, hoc est pro tota die. Sabbathum verò in quo est tota nox & dies, deinde noctem Dominicam cum eodem die illucescente, partem accipiendo pro toto. Habes igitur tres dies, & tres noctes, si ita vniuscuiusque diei partem, aut noctis acceperis pro toto. Vt puta si aliquis hora diei nona egressus fuerit de mansione, iter agens, & alterius diei hora tertia ad mansionem alteram peruenerit; quod si dixerimus bi-
D duum eum fecisse iter, nunquid statim reprehendemur mendacij? Quia ille qui ambulauit non omnes horas vtriusque diei, sed quandam partem itinere consumpsit. Nam & quod Dominus ostendit se in monte post sex dies factum dicit vnus Euangelista, alter verò, post dies octo; partem posteriorem primi diei, in quo completum est quod promisit, pro totis atque integris diebus adnumeremus, vt intelligas eum qui dixit post sex dies, solos medios connumerasse qui veri, toti, at-
E que integri, completi sunt. Sed hic Tropus significationis capax est, pleni intellectus, cùm plus minusve pronunciat Scriptura. Aut enim à parte totum ostendit, vt verbum caro factum est; aut è contra, vt ibi. Ergo *propter parasceuen Iudæorũ quia iuxta erat monimẽtum vbi posuerunt eũ.* Porro Ioã.19.42. quod ait, in corde terræ, tropicè similiter loquitur. nõ quod terra cor habeat vt animal sit, sed significat Hierusalẽ de qua di-

CAP. XII. ctum est, *Quia operatus est salutem in medio terræ*, in qua crucifixus est Dominus & Psal.73.12 sepultus.

VIRI *Niniuitæ surgēt.*] Prosequitur mirā & admirabilem Prophetiam, quæ de prophetia Ionæ facta est, de qua prophetauerat Christus & ipse Propheta. In quo vt expleret vaticinium suum, etiam celerior factus est ipse in resurrectione quàm prędixerat & prefigurauit Propheta. Porro de Niniuitis maiorem gentium fidem futuram demonstrat quàm Iudæorum, & ideo ex fide Niniuitarum, Iudæos in futuro, quia non crediderunt, condemnandos denunciat. Quoniam Niniuitæ, Iona prædicante, pœnitentiam egerunt, & à Deo pœnitendi veniam cōfessione meruerunt: isti verò Christo Dei filio prænunciato, ipso prædicante eum non susceperunt. Ideo surgent dictum est, quoniam laudabiliores erunt in similitudine duorum denariorum, quorum alter formosior splendet & clarior, formatione artificis, alter vilissimè degeneri actus pondere & splendore, contemnitur. Vbi fides Gentium permaxima prædicatur. Condemnabunt autem non iudicij potestate, sed quia ex eorum comparatione ipsi condemnabuntur. Et notandum quod gentes ad meliora eo in die resurgent, & sublimiora percipient fidei suæ dona.

ET *ecce plus quàm Ionas hic.*] Hic autem non nomen accipiendum, sed aduerbium loci. Quoniam in præsentiarū erat Christus qui loquebatur sic de se quasi de alio, acsi diceret. Hic inter vos est, qui plus est quàm Ionas hic. Quoniam iuxta septuaginta Ionas tribus diebus Niniuitis pœnitentiam prædicauit, ego verò tanto tempore. Ille Assyriis Genti incredulæ; ego Iudæis populo Dei. Ille alienis à lege Dei; ego meis ciuibus semper à lege & Prophetis ea quæ repromissa sunt patribus, exhibeo. Ille voce tantùm locutus simpliciter nihil signorum faciens; ego (etsi in Beelzebub facere calumnior) innumera infirmis præstiti beneficia gratis. Quæ quia deitatis sunt opera, insinuant quod plus est quàm Ionas hic in præsentiarum, à quo tam mira & inaudita fiunt. Regina Austri surget *in iudicio cum generatione ista, quia venit à finibus terræ audire sapientiam Salomonis.* Nemo mortalium est qui tam docilem habeat naturam, vel excellentissimum ingenium, vt thesauros diuinarum scripturarum sua possit scientia, vel eruditione ad liquidum penetrate. Nemo qui singula queat ænigmata

A reuelare, & allegorias rationesque parabolarum demonstrare. Similitudines CAP. XII. quoque suis in locis dignè exprimere, omnia occulta aperire. Quod quia non potest, non ideo tamen debet putare, quod aliquid in eisdem sacris litteris superuacuum, aut absque Sacramento, licet occultæ significationis, sit positum. Idcirco adhibendus labor, & cum studio inueniendi imploranda est diuina gratia, vt nobis obscura reserare dignetur qui tenet clauem scientiæ. Quia vt dictum est, B ipsa veritas mulrum demersa in alto latet. Quis enim deprehenderet disertissimus Philosophorum, hæc Regina Saba quod ista præfiguraret, vel quod Ionas forte per triduum in ventre ceti demersus tam profunda ostenderet? Nisi Christus Dei virtus Deique sapientia, qui aperit & nemo claudit, illud de se dictum aperiret? Quoniam sicut inaudita vectura rectorem suum seruans, & post triduum referens ad superna: ita & Christus per mortem ad inferna descendens, ineffabi- C liter est adimpleta veritas cùm victor triumphans rediit ad viram. Et hoc est signum quod quærentibus solùm se daturum promittit, per quod scirent gloriam quam in Christo spreuerant, totam esse gentibus conferendam, sicut & Ionas se reddit Gentibus quem aufugiendo abstulerat à Iudæis. Vnde adhuc & Regina Austri in iudicium ventura prædicatur. Quia sicut Ionas pręuisus est vt veniret in D figura Christi: ita & regina Austri præuisa est in figura Ecclesiæ, quæ venit ad Christum. Propterea beati sumus inquam, quia quod præcessit in typo & promissum est in figura, nos totam tenemus in specie veritatem, veneramurque ipsam sapientiam, ipsumque Salomonem amplectimur, amamus & tenemus in specie veritatem, veneramurque ipsam sapientiam, ipsumque Salomonem amplectimur, amamus & tenemus fide. Quia profectò hic plus est quàm Salomon Christus, cuius egressio à summo cœlorum cul- E mine quæsiuit eam quæ venit à finibus terræ audire sapientiam, & contemplari ineffabilia Sacramentorum eius mysteria. Tradunt igitur Iudæi quod hæc mulier Meroë sit vocata, solummodo nomen quærentes & carnaliter omnia sentientes. Nec tamen mysterium recognoscunt, quod Christus de se & Ecclesia, quæ verè Regina est, esse docuit. Cumulat ergo adhuc inuidiam Iudæorum hæc comparatio, quia eos sine excusatione fa-

CAP. XII.

cit fides Gentium. Vt cum illi Prophetis, id est, Ionæ Salomonique credunt, & complectuntur sapientiæ doctrinam, isti Christum non credunt Iona seu Salomone potiorem. Et ideo eos in resurrectione iudicij condemnabunt, quia in his repertus est timor Dei ac fides, quibus lex non erat data, nec virtus veræ sapientiæ prædicata. Hinc magis indigni sunt venia qui ex lege sunt infideles, dum plus fidei sectari sunt commercium qui legem non nouerant, quando illis gratia & venia gratis prædicatur. Sequitur adhuc alia obiurgatio.

CVM *immundus Spiritus exierit ab homine, ambulat per loca arida quærens requiem, & non inuenit,*] & reliqua. Continuus quidem ordo lectionis, & ex prioris exordio sermonis proficisci probatur, dum eis ob duritiam cordis eorum atrocior accumulatur pœna, & maior cõminatur vindicta. Ad hoc quippe omnis comparatio præsentis loci intentatur, vt demõstret ex ea Iudæis grauiora imminere supplicia, quod & in fine apertè concludit, cùm ait.

SIC *erit* (inquit) *& huic generationi pessimæ.*] Nam homo à quo immundus egreditur spiritus Iudæorum natio designatur, de qua spiritum immundum lex, quæ data est, interuentu suo eiecit. Quoniam antea in Ægypto multa & grauia in Deum peccata Idola adorando & dæmonia colendo, contraxerant. Nec non etiam postquam signa & prodigia Dei in Ægypto viderant, post transitum maris rubri, post innumera beneficia & miracula interdum, cùm lex à Deo fabricaretur, metallo ac lapidibus hostias immolauerunt, vna cum choris & canticis saltantium, autem quos sibi conflauerant vitulos, Deos adorauerunt. Sed lex veluti quædam custodia murorum circumiectæ potestatis dæmonibus reiectis conclusit Dei populum ab eis, & exclusit aduersarium. Qui illinc exiens, pergens quasi per arida loca, & inaquosa, longè diu circuiens, oberrauit per solitudines Gentium, in quibus nullus fons vitæ adhuc effluxerat, neque cœlestis imber eos compluerat, & ideo nimia ariditate torridi squalebant. Quas solitudines & loca arida diu dum circuiret, & requiesceret in eis malè pacatus, tandem aliquando Dei gratia respersi, postquã per lauacrum aquę vitæ sunt abluti, & fons viuus in eis effluxit, habitandi cum his nullus locus fuit. Et cùm iam in his requiem non haberet regnandi intra se reputans, optimum duxit, & posse credidit in eam regredi domum, de qua depulsus prius per legem ac si ad ampliora inuitatus, exiuit. Ad quam rursus regrediens, inuenit vacantem per otium & sabbatum. Vacabat enim Templum Iudæorum, quia sine Christo erat, & sine Deo, & sine vlla custodia Angelorum. Quoniam sicut legimus in Iosepho, post passionem Domini clamatum est publicè multis audientibus in eadem arce murorum, transeamus ex his sedibus. Nec immeritò, quia Dominum Angelorum habitatorem habere noluerunt. Et ideo eorum exspoliata præsidiis vacabat domus ocio vanissimè feriata, ornata Prophetarum præconiis & traditionibus paternæ legis, nec non & superstitiosis obseruationibus. Propter quas nimirum traditiones etiam ipsa legis custodia longè abscesserat, quia omnis lex & prophetia vsque ad Ioannem data fuerat, vt Christum annunciarent, quo abiecto, absque habitatore, vt dixi, vacua remansit, non solùm ipsa gens, verumetiam & ipsa lex; quia non erat alius quę præfiguraret, neque in se quem demonstraret; sed à nobis tamen legitur plena mysteriis ad testimonium confirmationis nostræ, & illis ad opprobrium damnationis suæ. Quæ domus Iudæorum cùm ita esset ornata & mundata, necnon & vacua, ne vacua remaneret, rursus repleta est dæmonibus. Qui ideo sub septenario numero assumuntur, quoniam in eo numero plena perfectio designatur. Vt quia tot erant eis munera gratiarum destinata si Christum recepissent, in quo erant hæc omnia, tot tantaque deinceps è contrario fieret in eis iniquitatis possessio. Quoniam & per septem vitia principalia, vniuersa vitiorum inmanitas exprimitur; vt quanta est in bonis gratiarum actio, tanta sit & in malis iniquitatis plenitudo. Sed ideo nequitiores dicuntur assumpti quàm is fuerat qui eos prius possederat, quia grauiora sunt vitia quæ post perceptam legem vel gratiam committuntur quàm fuerant illa quæ nulla percepta lege operabamur. Propter quod quia completum videmus in Iudæis quæ comminata sunt, expauescamus admittere, quæ prohibita sunt, quoniam melius esset iuxta Apostolum, viam Dei non nosse, quàm post perceptam gratiam retrorsum abire, aut sub hypocrisi fictè ac viciosissimè viuere. Quia cum quisque ceciderit de culmine iustitiæ Dei, deinceps iam simulationem habebit. Cupiditas enim carnis expulsa 2. Pet. 2. 20

CAP. XII.

CAP. XII. per pœnitentiam, & à consuetis operibus iam exclusa, cùm non inuenerit, in quibus delectationibus requiescat, auidius ad pristinã redit hominis mentem, & rursus eam occupat, si cùm expulsa esset, negligentia subsequuta fuerit, vt de feruore caritatis mens prolapsa ruat. Tunc siquidem non solùm habebit illa septem vitia, quæ sunt septem virtutibus spiritalibus contraria, verùm etiam per hypocrisin, in seipsa virtutes habere simulabit. Propterea assumptis secum aliis septem nequioribus, hoc est ipsa seprouana simulatione, redit ipsa concupiscentia & possedit eandem domum, *Vt sint nouissima hominis illius peiora prioribus.* Etenim Iudæis grauius est nunc quotidie in synagogis Christum obstinato animo blasphemare, quàm cùm in Ægypto, ante legis notitiam idolis seruiebant, dæmonibus immolare. Et vt apertius ostenderet de quibus parabola texebatur, ait, *Sic erit generationi huic pessimæ.* Quamuis quodammodo & de hæreticis accipi possit, quoniam multo peioris conditionis sunt hæretici æstimandi, quàm Gentiles; quia in illis adhuc spes fidei restat, in istis verò pugna discordiæ manet. Tamen vt veritas non extenuetur intelligentiæ, impleta hæc omnia, datur cernere liberè in Iudæis. Quoniam nisi grauius hoc illis esset quod reiecerunt Christum & vacui remanserunt, quàm si vt prius idola adorarent, nequaquam ita vsque in finem sæculi à proprio solo capite sine vlla repropiriatione expulsi essent. Nam modo non idola adorant & venerantur, & tamen sine vlla clementia per omnem orbem terrarum dispersi, & sine Deo vero vagi inueniuntur. Quia qui noluerunt esse domus Dei, facti sunt domus dæmonum pessimorum. Ad quam regressi cum suo principe suis circumsepti nequitiis, in eisdem habitant, & sunt eorum omnia peiora prioribus.

Mat. 12. 45

ADHVC, igitur, *Saluatore loquẽte ad turbas, ecce mater eius & fratres eius stabant foris quærentes loqui ei. Dixit autẽ ei quidã, ecce mater tua & fratres tui, foris stant quærentes te.*] Quamuis occupatus esset Dominus in doctrina verbi, altior hoc loco requirẽdus est sensus, quia perfecti & sapiẽtis viri est, per singulas sententias acutè inspicere sensus latentes in eis inuenire; distinguere singula, quæ in locis & temporibus seu in rebus sunt significata, dicta vel gesta. Breuiter quidem diffinire verbis plenius, quæ explanantur amplificare sensibus, sine insolentia, sine ambitione laudis, &

A iactantia vanitatis. Quia omnia diuina, vt dixi superius, narrata operata sunt mysteriis, & nihil in eis dictum quod non sit plenum sensibus, sicut est quod ait, *Adhuc eo loquente, ecce mater eius, & fratres stabant foris, & dixit ei quidam, ecce mater tua & fratres tui foris stant quærentes te.* Non quod ingrediendi ad eum, vt cæteri non haberent potestatem, sed quia sic diuina disposuit prouidentia, vt rei euentus monstraret expoliata prædicatione, deinceps quid ipsi Iudæi acturi essent, nolentes per ostium intrare, id est per fi- B dem ad eum. Vnde dictum est, *Ego sum ostium*, &c, quia *in sua venit, & sui eum non receperunt.* Porrò in matre & fratribus synagoga & Iudæi, qui ex ea nati sunt, intelliguntur; qui contemnentes eius doctrinam, cuncta in opprobrium vertunt. Vnde quidam vt ex vno genus intelligatur, acsi insultans dicit, *Ecce mater tua & fratres tui foris stant quærentes te.* Quasi diceret, quid talia de te in populo respergis, vel quare te Deum facis, & in nobis tanta taliaque reprehendis & minaris, quasi C in tua sit potestate atrociora nobis reddere, nonne hæc est mater tua & fratres tui? cùm sis homo, fabri filius, & vilior in genere præ cæteris, cur tam eximia de te ostendis, & in nobis tanta calumniaris? Quæ adhuc hodie vox est Iudæorum, credentes quod homo est tantum fabri filius, & conditione carnis humanæ ex fœmina generatus. Quanquam videatur iste qui D nunciar & ob aliam calumniam, non fortuitu, neque simpliciter insultans, ista nunciare, verùm magis ex hoc insidias prætendere, vtrumne officio diuini verbi contra superius præceptum de matre prolatum vel de fratribus, carnem aut sanguinem eorum, per motus affectum, præferat. Sed inspector cordium benignissimus Saluator sic responsum temperat, ne matrem neget, aut fratres, pro qua etiam in cruce pendens sollicitudinem gerebat, sed vt insidiantem repercuteret, seque filium Dei non celauit.

Ioan. 10. 9. Idem 1. 11.

E VNDE *extendens manum in discipulos, ait, ecce mater mea & fratres mei.*] Ac si diceret, isti sunt mater mea, quorũ officio & doctrina quotidie credentium animæ in meo corpore vt sint generantur ad lucem. Isti sunt fratres qui faciunt opera patris mei & voluntatem, vnde & ipsi ex hoc adoptantur in filios. Non enim vt dixi, iuxta hæreticos, matrem negauit, vt putaretur de phantasmate natus. Sed Apostolos cognationi prætulit carnis, vt &

CAP. XII.

CAP. XII. nos in comparatione dilectionis semper A carni Spiritum præferamus. Sed ne fortè de solis Apostolis dicere videretur, prouidus Magister addidit, etiam & de singulis rectè credentibus.

Et *quicunque fecerit voluntatem patris mei qui in cælis est, ipse meus frater, & soror, & mater est.*] Interea ne de Ioseph dicere rursus calumniaretur, cùm voluntatem patris requirebat, addidit, *qui in cælis est*; vt monstraretur luce clarius seipsum de cœlis venisse, quamuis filius hominis in B carne videretur. Formam quoque seipsum omnibus agendi sentiendique constituens propinquitatum omnium ius atque nomen iam nō de conditione carnis, sed de Christi & Ecclesiæ communione retinendum. Quoniam Ecclesia quæ in Christo colligitur, mater effecta est, intus in corde Christum gignendo & pariendo. Soror verò secūdum quod quamsæpè in canticis appellatur, ideo & ipsa vocata est, quia Christus Dei filius, hominis filius factus est, iuxta quod & ipse C sponsus & frater est. Vnde iam tunc in Apostolis cum Christo mater intus erat & fratres, foris verò synagoga de qua genitus est, & fratres Iudæi inuidia cæcati stabant, nolentes intus intrare ad conuiuium, in quo iunior filius clementer receptus epulabatur. Ex quo loco quidam, fratres Domini dixerunt esse filios Ioseph, de alia vxore generatos. Suspicari sunt enim, sequentes ex apocrypho Iudæorum deliramenta quandam Estham D mulierculam fuisse, de qua genuerit filios, qui fratres Domini vocarentur. Nos autem fratres Domini non filios Ioseph, sed consobrinos Saluatoris, Mariæ liberos intelligimus materteræ Domini, quæ mater fuisse dicitur Iacobi minoris, & Ioseph, & Iudæ, quos in alio Euangelij loco, fratres Domini appellatos legimus. Fratres itaque consobrinos dici omnis scriptura demōstrat. Qui cùm venissent ad eum, quia occupatus erat Dominus omni frequentia populi, non minus in opere sermonis ad turbas, quàm E & in doctrina interius ad discipulos, in officio curationis, nec non & in responsione sibi insidiantium. Omnium tamen in omnibus vnam operabatur salutem, *Qui vult omnes homines saluos fieri*, vt omnes venirent *ad agnitionem veritatis*. Idcirco mater & fratres differunt introire, vt & reuerentia seruaretur in accessu, & mysterium formaretur diuinitatis ex prouentu. Vnde quia percurrimus inclimato lo- (1. Timot. 2. 4.)

quendi genere ab eo loco vbi *circuibat* benignissimus *Iesus ciuitates omnes & castella docens in synagogis eorum & prædicans Euangelium regni*, vsque ad hunc locum, vbi deinceps nouus incipit ordo narrandi. Et quia flagitat ratio vt vires reparentur lectoris, curemus finem imponere libro, si fortè ad nouum narrandi genus, recreatis viribus, constantius qualitercunque redire possimus. Quoniam nec nos tam largam habemus dicendi peritiam, nec facultatem appositè ad persuadendum, vt quæ optima sunt loquendi explere valeam; neque sum præstantissimo præditus ingenio, vt hæc tam difficilia enodare facilè & explicare possim. Idcirco me intra meos continere terminos decreui, quos mihi diuina indulsit misericordia, ne modum excedam concessæ gratiæ, quoniam nec laudem multam requiro hominum, nec gloriam. Idcirco etsi non eloquentiam mihi vindico, sensus tamen Catholicos enucleare cupio. Quoniam si non alij tractassent scripturas diuinas quàm Oratores studiosi & prudētes, atque illustrissimi viri & præclari, rara esset disputatio diuinorum eloquiorum, & humana facundia laudaretur magis quàm cœlestis gratia. Stultum quippe est in hac Christi schola, sæcularem & vanam sectari Philosophiam, maximè in hoc loco, quem tractauimus. Vbi eliguntur Apostoli piscatores & rustici, & mittuntur, *Sicut oues in medio luporum*, ad vniuersa tormentorum genera perferenda; vbi instituuntur Apostoli discipuli ad agones, & nullam quærere eloquentiam iubentur. Quapropter his ita decursis festinet oratio, vna cum præcellentissimo eloquiorum diuinorum Magistro, modum loquendi facere, & cum ipso benignissimo Saluatore, quoniā & ipse festinat, nos nauem ascendere valeamus, vt dicatur nobis quod dictū est his qui cum eo erant in naui, *Vobis datum est nosse mysterium regni Dei, cæteris autem in parabolis*, ne forte cum turbis in terra inueniamur. (CAP. XII. Mat. 9. 35. Matt. 10. 16. Luc. 8. 10.)

PRAEFATIO LIBRI SEPTIMI.

Breviter recenseat animus quæ tractauimus, quoniam timidè disserui, quia penè à nullo hoc in tempore inueniuntur impleri quæ iubentur. Describit enim sermo diuinus virum Evangeli-

CAP. XII.

cum, & depingi non penicillo aut calamo, sed ratione ac disciplina cœlestis magisterij, vt totus integer homo interius reformetur. Hincque iungamus quæ dicta sunt in domo luce clarius perfectioribus attributa parabolis, quæ sunt obscurius turbis & plebibus adumbrata, vt nosse possimus cum Apostolis mysterium cœlestis regni, & intelligere ænigmata quæ sunt diuini testimonij auctoritate firmata. Festinet igitur mens peritissima inter vtrasque librorum partes, vnam sui habitus efficere texturam, vt paulo altius luculenta Euangelij dogmata conspiciat; quàm sint splendida, quàm præclara, si quo modo videre possit quantum præmineat eius doctrina, quàm pulchram de se reddat imaginem ex visione veritatis. Itatenus vt in quocúque perterruit nos sublimitas præceptorum infra domum auribus nostris diuinitus cômendata; ne fortè impossibilia censeantur, totum demulceat suauitas parabolarum, & perornet earum varietas. Sicque iam æqualiter perfusum lumen in cordibus nostris, nulla nos fallat claritas inter vtrasque partes. Sed si ex celsius nos ducere videmur, nulla nos vertigo capitis decipiat, verùm securi simus, quoniam verus est, & falli non potest, quem sequimur. Idcirco sequamur eum intrepidi, sequamur securi. Sunt enim eius refugia quotiescunque fatigatur, à turbis, aut in monte, aut in solitudine etiam, aut in mari. Ad quæ nimirum loca quia plebs inualida accedere non valet, soli discipuli sequuntur, in omnibus remoti à doctrina. Ideo perceperunt iam in monte quæ turbæ nequeunt assequi, & in mari cum eo nauicula iam recepti, interrogant secretius mysteria cœlestis vitæ quæ turbæ adhuc audiunt in parabolis. Nec virtus eorum in vllo debilitatur, nec fortitudo frangitur, nec constantia fatigatur, nec præstantia diuini amoris grauatur pondere infirmitatis, sed in omnibus hactenus sequuntur infatigati, etiam inter fluctus maris, & committunt se nauiculæ quæ à Christo regitur; est enim firmissima tabularum connexione, artificio ædificata diuino: solida magis in Christo quàm robusta. Frangit itaque fluctus, & non frangitur. Turbinibus rotatur; & non mergitur. Eludit & elidit vndas ventorum quas non recipit. Seditiones placat moderatione temigij. In qua igitur naui fratres, quia iam ascendimus, firmi & stabiles permaneamus, semper doctrinam

A Christi sectantes. Et si qua sunt, quæ minus capimus, quia multa sunt, interrogemus securi, nullis aurarum fluctibus moueamur; quoniam etsi eleuantur vsque ad cœlum, non possunt nos obruere suis allisionibus, cum quibus Christus in ea nauigat. Vnde ait, *Ego vobiscum sum omnibus diebus vsque ad consummationem sæculi: & confidite, quia ego vici mundum.* Matt. 28. 20. Ioan. 16. 33.

B

EXPOSITIONIS IN MATTHAEVM,

LIBER SEPTIMVS.

CAP. XIII.

IN illo die exiens Iesus de domo sedit secus mare, & congregatæ sunt ad eum turbæ multæ.] Apparet igitur quod Matthæus hic ordinem narrationis suæ ac temporis sequutus est, tùm dicit, in illo die: ac si dicatur, quando finiunt hæc quæ dicta sunt verba, nisi fortè diem pro C tempore accipiamus, ergo exiit de domo in qua fuit, cum sanatis præcepit ne manifestum eum facerent, vel in qua docuerat quæ dicta sunt. Et congregatæ sunt ad eum turbæ, quæ domum intrare non poterant, vbi Apostoli intus audiebant mysteria. Et ideo exiuit vt congregarentur ad eum, quia misericors est. Alioquin nisi exisset de illa occulta habitatione sua, in qua semper cum Deo patre est, nun- D quam ad eum congregarentur, qui dispersi erant, & vexati varijs languoribus. Sedet autem iuxta huius sæculi mare, vt turbæ congregentur ad eum, & audiant secus littus, quæ intus non merebantur audire. Sed benignissimus Magister in suis indicat factis etiam ea quæ agit. Ascendit autem in nauiculam, & resedit in medijs fluctibus, vbi nauis hinc inde, de montuosis valdè tunditur procellis. Sed turba foris stat, vt ex subiectis rebus ratio monstretur, quæ in parabolis erat locuturus. Quo nimirum facto significat E eos qui foris sunt extra Ecclesiam, nullam diuini sermonis capere posse intelligentiam. Nauis enim typum præfert Ecclesiæ, intra quam verbum vitæ positum est & prædicatur. Qui autem extra sunt arenæ, comparantur & sunt steriles sine fructu, atque inutiles. Idcirco quæ proponuntur in parabolis, intelligere non possunt. Aut certè ideo stant in littore fixo gradu, vt diligentius audiant quæ dicuntur: quoniam necdum cum Iesu, neque cum

CAP. XIII.

Apostolis, pericula & tentationes, quibus iam premebatur Christus à suis insidiatoribus, ferre poterant. Vnde sequitur.

ET *locutus est eis multa in parabolis.*] Multa quidem, sed non omnia. Si enim dixisset omnia in parabolis, absque emolumento turbæ recessissent. Turba autem non vnius est scientiæ, sed diuersa in singulis voluntas. Propterea eisdem loquitur multis in parabolis, vt iuxta varias voluntates suas, diuersas reciperent B disciplinas. Hinc perspicua miscet obscuris, vt per ea quæ planius intelliguntur prouocentur ad eorum notitiam quæ obscura sunt, vt auidius requirant, & intelligant clarius.

ECCE *exiit qui seminat seminare.*] Intus erat, domi versabatur, & loquebatur discipulis sacramenta vitæ. Quibus profectò rebus docet, vt dixi, quod exierit de cœlo, & venit in mundum quod est secus mare sedere, aut de Iudæis, quia venit ad gentes, ascenditque nauem, id est C Ecclesiam. Turbæ verò ad littus stantes, præsentem vitam significant. Exiuit namque de domo sua qui seminat verbum Dei, vt seminaret in gentibus: sic enim de se loquitur quasi de alio, quoniam ipse est solus sator vniuersorum, & semen. Et ideo absque vllo cognomine se insinuat, quia ipse est qui propriè & singulariter seminator dicitur. Simul obserua hanc esse primam parabolarum, quæ cum interpretatione sua posita est. Et cauendum, quã- D cunque earum Dominus exponit, & rogatus à discipulis, proprios sermones suos ipse differit, ne vel aliud vel plus superstitiosè aliquid velimus intelligere, quàm ab eo expositum est. Porrò hanc parabolam quidam hæreticorum ad comprobandam hæresim suam assumunt, tres volentes introducere naturas, scilicet spiritalem, animalem, atque terrenam, cùm hic quatuor sationes connumerentur, vna iuxta viam, alia inter petrosa, tertia inter spinas, quarta verò quæ in terra bona fructificasse dicitur. Quarum intelligentiam E ab ipso Domino requiramus. Interim verò differendum parumper, donec cum ipsis discipulis, secreto eandem audire possimus. Et accedentes discipuli eius dixerunt. Quærendum itaque quomodo accedunt discipuli eius, cùm Iesus in naui sedebat? Nisi quia intelligendum est quod dudum cum ipso nauem conscenderint, & ibi cum eo stantes super interpretatione parabolæ sciscitati sunt. Et

A notandum, quia & illi accedentes interrogant, & turbæ stantes audiunt. Iesus vero Maiestate sua securus sedet in naui, quasi doctor & Iudex. Idcirco istos docet accedentes fide, inter medios tentationū fluctus; illos discernit, & tantummodo in parabolis audire permittit; quia necdum erant idonei ferre tentationes, quia necdum probati. Et ideo ait. CAP. XIII.

VOBIS *datum est nosse mysteria regni Cœlorum, illis autem non est datum.*] Audiāt Pelagiani, qui sine gratia Dei quidquam se habere iactitant, quoniam nihil sine dono Dei percipitur. Vnde Apostolus, *Quid habes, quod non accepisti?* Propterea 1. Cor. 4. 7. nemo præsumat de se, quia nihil habet ex se, nisi sola delicta. Accedat igitur alacer, fide deuotus, gratia firmus in charitate, vt audiat cum Apostolis in naui, vt intelligat quod datum est illis; quia quod illis & datum est, omnibus est repromissum. Magnum igitur est quod illis datū est nosse, quia *hæc est vita æterna, vt cognoscant te solum* Ioan. 17. 3. *verum Deum, & quem misisti Iesum Christum.* Cognitio quippe hæc magnum est sacramentum, vnde dictum est, *Regnum Dei intra vos est.* Luc. 17. 21. Et quia hoc verè crediderant Apostoli, habebant non ex se, sed ex dono Dei iam illud in quo est vita æterna. Propterea sequitur.

QVI *enim habet dabitur ei, & abundabit, qui autem & non habet, & quod habet auferetur ab eo.*] Id est qui habet mysterium regni Dei, & fidem integram (quæ ex me est) possidet, sicuti vos, dabitur ei augmentum gratiæ, sicut Apostolus ait, secundum mēsuram fidei; quoniam radix omnium virtutum, & fundamentum fides est, super quam ædificatur omnium virtutum structura, quam qui habuerit, dabitur ei sciētia, secundum mensuram fidei. Dabitur & charitas in Spiritu sancto, vt augmentum capiat verus Christianus, & dona secundum magnitudinem fidei, & abundabit etiam vsque ad plenitudinem charitatis: quam qui non habet, id est, veram & rectam fidem, quod habet auferetur ab eo. Veruntamen è contrario hic tangit Iudæos qui gloriabantur in lege, & turbam in parabolis audientem, quia fidem quæ in Christo est necdum habebant. Ideo quidquid per legem possederant, auferetur ab eis. Tangit etiam & eos qui videntur habere per naturæ bonum certè aut simulatas sine fide virtutes, quia auferentur ab eis; quoniam *sine fide impossibile est placere Deo.* Heb. 11. 6. Neque possunt quidpiam sapienter intelligere, qui caput non

Cap. XIII.

non habent in se sapientiæ. Sed ne forte aliquis se putet fidem habere cum credit in Christum, sine operibus iustitiæ, sciat, quia si opus fidei non habet, fides mortua est. Et si habuerit opus aliquod boni sine fide, ipsumque opus vacuum est, quia non est in Christo. Qui autem habet Christum in fide, secundum opus fidei, vtrique & patrem habet. Qui autem patrem & filium, verè & Spiritum sanctum habet, quorum est Spiritus. Quia quod sine fide est, peccatum est, teste Apostolo; idcirco verè qui hanc non habet, quod videtur habere, auferetur ab eo. Hæc igitur de his loquitur qui stant in littore, & diuiduntur ab Iesu propter tumultus sæculi, nec audiunt ad liquidum quæ dicuntur. Propterea in parabolis est eis omne quod audiunt secundum Isaiam Prophetam qui ait, *Auditu audietis, & non intelligetis, & videntes videbitis, & non videbitis.* Hæc quippe de turbis prophetata sunt, quæ non merentur audire Sermonem, auditu cordis, quoniam de Christo nihil aliud sentiebant nisi quod oculis carneis videbant. Carnem quippe & corpus videbant, sed non diuinitatem eius facientem ea quæ diuina erant, intelligebant. Audiebatur quidem vox patris dicentis, *Hic est filius meus dilectus*, & non audiebant; quia dicebant, *Nonne hic est filius fabri?* Propterea accedamus & nos cum discipulis ad Iesum, & rogemus discretionem parabolarum, ne cum turbis frustra aures & oculos habere videamus. Sed obscurius est valdè, quod in Isaia iuxta Hebraicam veritatem legimus, vbi totum imperatiuè ponitur: Audite auditu, & nolite intelligere; & videte visu, & nolite cognoscere. Ac deinceps, *Excæca cor populi huius, & aures eius aggraua*, & oculos eius claude, seu cætera. Hic tamen non imperatiuè dicitur, sed indicatiuè. Sicut & Lucas in actibus Apostolorum posuit. Vnde sequitur,

Mat. 13. 55.

Esa. 6. 10.

INCRASSATVM *enim est cor populi huius, & auribus grauiter audierunt.*] Pro quo valdè miror cur Matthæus verè Hebræus, Hebraico scribens sermone, hoc loco contra consuetudinem suam iuxta Septuaginta hoc posuerit testimonium magis, quàm iuxta Hebraicum. Sed & Hieronymus in Commentario suo secundum Septuaginta hoc exposuit. Nihil tamen de hac varietate mouit quæstionis, neque in hoc opere, neque

A in expositum Isaiæ, nisi fortè, quia vnus idemque est in eisdem interpretibus sensus. Sed tamen facilior secundum Septuaginta, quoniam difficultas est in Hebraico, quo modo ipse Deus præcipiat populo, vt auditu audiat, & non intelligat, & videns videat, & non agnoscat, vel quomodo Propheta introducatur ad Dominum suis precibus agens: *Excæca*, inquit, *cor populi huius, & aures eius aggraua, & oculos eius claude; ne fortè videat oculis suis, & auribus audiat, & corde intelligat, & conuertatur ac sanetur.* Quod si diuino iudicio factum est, & auctoritate, quod imperatum est, non video eos esse in culpa qui non vident, sed magis ille qui excæcauit eos, & dedit oculos ad non videndum. Vnde Septuaginta magis liberum arbitrium seruare videntur cum aiunt, Incrassatum est cor populi huius, & auribus grauiter audierunt, & oculos suos compresserunt, seu cætera. Vt ex suis actibus iusto Dei iudicio, ad diuina intelligenda, indigni iudicentur. Sed absque hoc testimonio, quod nunc conamur exponere, manet eadem quæstio in Ecclesiis. Quia seu sit dictum imperatiuo modo, seu indicatiuo, vnum est, quoniam nullum Deus condemnat sine iusto iudicio suo. Neque præscribit vt possis dicere, quod ipse sit auctor mali, sed quibus vult miseretur, & emollit vt conuertantur, & quos vult indurat. Non quod Deus aliquem excæcat ne videat cordis oculo, aut indurat ne conuertatur, sed quia iam cęcum & induratū iusto iudicio suo, relinquit, nec illuminat vt videat lumen vitæ, nec emollit vt cōuertatur & sanetur. Quapropter cum hęc soluta fuerit quęstio, soluentur & cęteræ in quamplurimis locis, aut cum cæteris hoc loco & ista indissolubilis erit. Quoniam secundum Apostolum, *conclusit Deus omnia sub peccato, vt omnibus misereatur.* Admirans quoque Domini sacramenta, intulit dicens, *O altitudo diuitiarum sapientiæ & scientiæ Dei, quàm incomprehensibilia sunt iudicia Dei, & inuestigabiles viæ eius.* Veruntamen in hoc loco tria considerare oportet. Vnum, quod pro magnitudine sceleris etiam isti qui excæcantur, & presserunt aures suas, ne audirent verba vitæ, pœnitentia indigni iudicati sunt; aliud verò, quod si conuertatur quis, & pœnitentiam egerit, & audierit rectæ fidei Sacramenta, verum quia sanabitur à Domino, & saluus erit, licet in quolibet facinore detentus; tertium verò,

Cap. XIII.

Esa. 6. 10.

B

C

D

Rom. 11. 32 & 33.

E

CAP. XIII.

in omnibus istis qui peteunt, qui gratuiter audire dicuntur, & claudunt oculos suos ne videant, vt sanentur, sciendum quod non naturæ vitium est, sed arbitrium malæ voluntatis. Sequitur,

VESTRI *autem beati oculi, quia vident, & aures quia audiunt.*] Ergo ideo beati, quia datum est illis nosse mysterium Regni. Et mira locutio, Beati, inquit, oculi vestri, quia vident, & aures, quia audiunt. Nunquid non omnes videbant & audiebant boni malive, etiam B & bestiæ? Quod Lucas Euangelista manifestius insinuat, dicens, *Beati oculi qui vident quæ vos videtis.* Idcirco ex hoc loco regula sumenda est, quatenus locutionis modos diuinarum Scripturarum apertius intelligamus. Quoniam eis datum erat, *nosse mysterium regni Dei.* Et inde erat quod videbant, & audiebant in corde, in quo turbæ & hi qui foris sunt, excæcati erant. Sed quia omnes oculos carnis & aures habebant, ideo iam supra cordis requirebat dicens, *Qui habet au- C res audiendi, audiat.* Quia illi beati sunt oculi, qui possunt Christi cognoscere Sacramenta, & quos Iesus leuari iubet in sublime, vt candentes iam segetes aspiciant. Verùm & illæ aures beatæ, de quibus Isaias loquitur, Dominus apposuit mihi auriculam. Nec non & Iob, *Auditu auris*, inquit, *audiui te.* Neque enim nisi aure auditur. Sed ideo iure audire se dicit, quoniam intus erat quod audiuit, in- D tus qui loquebatur, intus per quod audiebat. Vnde Dauid, *Audiam*, inquit, *quid loquatur in me Dominus Deus; quoniam loquitur pacem in populo suo.* Alioquin nulla beatitudo est, audire & videre quod audiunt & vident vniuersi; veluti viderunt Christum boni malive in carne, & audiunt Euangelium cuncti qui veniunt ad Ecclesiam, licet non intelligant quæ leguntur. Porro quod sequitur,

Luc.10.23

Marc.4.11

Apoc.6.13 22.

Iob.42.5.

Psal.84.9.

QVIA *multi Prophetæ & iusti cupierunt videre quæ videtis, & non viderunt, & audire quæ auditis & non audierunt.*] Videtur huic E loco esse contrarium quod alibi dicitur, Abraham cupiuit videre diem meum, vidit & gauisus est. Veruntamen non dixit, omnes Prophetæ & iusti cupierunt videre quæ videtis, sed multi Vnde inter multos poterat fieri, vt alij viderint, alij non viderint. Sed temerarium est de his quippiam definire, aut merita Sanctorum discernere. Nam Abraham vidit in ænigma- A te, vidit in specie, Apostoli autem in ipsa completione veritatis. Et ideo beati, quia quod futurum illi cernebant in spiritu, isti iam completum videbant in Christo, & ad voluntatem interrogabant eum de omnibus, & conuescebantur ei in omnibus Sacramentis. Et tantò perspicacius cuncta nouerant, quanto præsentius eius fruebantur eloquiis & doctrinis.

CAP. XIII.

OMNIS *qui audit verbum regni & non intelligit, venit malus & rapit quod seminatum est in corde eius.*] Ex quo ostenditur, B quia qui non intelligit quod audit, verè nec audit auditu auris, quia non capit quæ audit sensu carnis. Vnde hortatur nos vt diligentius audiamus quæ dicuntur in Scripturis diuinis. *Venit malus*, inquit, *& rapit quod seminatum est in corde eius.* Malus igitur bonum semen rapit, non aliunde quàm de corde, in quo seminatum est. Non quod vlla diuersitas litteræ sit, id est animatum credentium. Sed quia *secus viam cecidit*, ideo, *volucres cæli comederunt illud.* Secus viam er- Luc.8.5. C go cadit semen verbi, quando ipsi dæmones viam sibi faciunt in anima, vt est illud *Incuruare* animæ tuæ *vt transeamus* per eam. Alioquin nisi curua esset anima, id est, vitiis implicita, transitum per eam dæmones non haberent. Sed quia eis transitum in se præbuit, propterea quidquid seminatur in ea boni, continuo malus rapit. Nec potest aliter donec misera anima in se talibus iter præ- D buerit spiritibus. Mira siquidē locutio, vt cùm verbum regni seminatum in corde dicitur, transit continuo ad eum in quo seminatur, ita dicens.

Esa.51.23.

HIC *est*, inquit, *qui secus viam seminatus est.*] Ac per hoc & verbum semen est, & ipse in quo seminatum est. Vtrumque tamen, quia iuxta viam sunt, non vtrique iuxta viam illam quæ Christus est, sed secus eam quā ipsi sibi dæmones attriuerūt, cùm eam à statu rectitudinis deflexam & curuam inuenerunt, ideo continuò Sa- E thanas rapit illud de corde, ne credentes salui fiant. Qui modus locutionis secundum idioma sacrarum Scripturarum inuenitur, ne carnaliter hæc parabola æstimetur dicta. Vnde Marcus Euangelista significantius ait, *Hi autē sunt circa viam vbi seminatur verbum, & cùm audierint, continuò venit Sathanas, & aufert verbum quod seminatum est in cordibus eorum.* Quasi diceret, quia ipsi iuxta viam sunt, & viam in se præbuerunt

Marc.4.15

Cap. XIII.

dæmonibus, ideo aufertur ab eis quod seminatum est. Et ait hoc Matthæus, vt totum spiritaliter quod supra dictum est, de semine intelligatur. Sicque sequitur,

Qvi *autem super petrosa seminatus est, hic est qui verbum audit, & continuo cum gaudio accipit illud.*] Veruntamen supra propositum est, quod alia ceciderunt, id est semina, super petrosa. Et nunc ipse seminatus dicitur supra petrosa, in quo seminatum est semen verbi, quia ipse totus in corde lapideus & durus vitio suo effectus est. Habebat tamen quantulamcumque, licet non multam terram, id est, quandam affectionem (quamuis ad tempus) boni, & ideo dicitur cum gaudio suscepisse. Sed quia non habuit altitudinem terræ, lõganimitatem scilicet & perseuerantem patientiam, vicit duritia cordis pluuiam diuini verbi, nec habuit semen humorem virtutis, quo radicem firmaret seminis. Quia temporalis erat, nec ad æterna tendens, propterea rectè dicitur.

Facta *autem tribulatione & persecutione propter verbum continuo scandalizatur.*] Quod supra dixerat, aruerunt. Et notandum ex verbis Domini, quia in ortu Solis vel calore quamsæpè in Scripturis diuinis tentatio vel persecutio designatur, sicut est illud, *Per diem Sol non vret te, neque Luna per noctem.* (Ps. 120. 6.) Quoniam quos vrit tentatio vel persecutio, quia non habent humorem perseuerantiæ in caritate, cito, facta interrogatione de verbo, corruunt in negationem. Sed magna distantia est inter eum qui multis tribulationibus pœnisque compellitur Christum negare, & eum qui ad primam persecutionem statim scandalizatur & corruit. Similiter & inter eum qui procliuis est quotidie ad peccandum, & eum qui grauioribus tandem vincitur tẽtationibus, si continuo diuina clementia fuerit recreatus.

Qvi *autem seminatus est in spinis, hic est qui verbum audit, & sollicitudine istius sæculi, & fallacia diuitiarum, suffocat verbum, & sine fructu efficitur.*] Similiter supra dictum est, alia ceciderunt in spinis, id est, alia semina. Hic verò ipse in quo seminata sunt, seminatus esse dicitur, quia semen verbi in se habuit, vt per hoc quod seminatum est ipse qui percepit seminatus intelligatur, inter sæculi diuitias crescens & fallacias vanitatis. Nec

A igitur mirum si talis sit locutio, cùm & ipsi spinæ dicantur, sicut est illud in Canticis, *Sicut lilium inter spinas, sic anima mea inter filias*; (Cant. 2. 2.) quarum, licet floreant, nunquam ab illis est fructus sicut nec curæ sæculi, etsi videantur cibum habere salutis. Vnde & ad Adam iuxta litteram etiam figuratè loquitur. *Cùm operatus fueris terram, spinas & tribulos germinabit tibi.* (Gen. 3. 19.) vnde, *in sudore vesceris pane tuo.* Quoniam quicumque sæculi se dederit voluptatibus curisque istius mundi, panem B cœlestem & cibum verum non nisi inter spinas comedit; attamen in sudore & labore nimio. Quia *diues difficile intrabit in regnum cælorum.* (Mat. 19. 23) Eleganter autem adiunxit, & fallacia diuitiarum, quia blandæ sunt diuitiæ. Aliud itaque agunt & aliud pollicentur; lubrica est earum possessio. Quarum oblectamentis, & fallaciis suffocatur verbum Dei, dum instabili gradu citò & habentes deserunt, & non habentes reficiunt. Hæc C tria siquidem seminum illi congruunt loco vbi ait, *Descendit pluuia, flauerunt venti, & irruerunt flumina.* (Matt. 7. 25 27.) Quoniam tria sunt ista, in quibus non solùm agricultura subuertitur, verumetiam structura diuini ædificij subuertitur.

Qvi *verò*, inquit, *in terram bonam seminatus est, hic est qui audit verbum, & intelligit, & fructum affert.*] Aptus quidem ordo vt primum audiat quis verbum, deinde intelligat; quoniam audire tantùm aure carnis, & non intellige- D re aure mentis, parum est. Veruntamen admonent ipsi gradus in terra bona, quales sint præfati differentiarum fructus in terra mala, dum in vtraque parte tres inueniuntur variasse licet vnius seminis qualitates; non quod seminis vitium esset, sed quia qualitas agriculturæ id attulerit, vt etiam in vna eademque bona terra, tres vnius seminis dicantur prolatæ fructus vbertates, centesimi scilicet & sexagesimi, nec non & tricesimi. Veruntamen nec in illa, nec E in ista parte mutatur naturæ substantia, sed voluntas & agricultura fidelium vel infidelium. In quorum corda, quia venit malus & rapit quod seminatum est in corde eius, inde secundò ac tertiò ait, *Hic est qui verbum audit.* Similiter & in expositione bonæ terræ, iste est, inquit, qui audit, deinde intelligit, ac sic profert fructum doctrinarum, non minus in opere, quã in intellectu. Quoniã

Cap. XIII.

quidquid meruit audire, festinauit nosse & intelligere, quæ verò intellexit, opere implere. Et ex hoc quippe trino profectus gradu, nascitur culmen summæ perfectionis, vt sit omnis Ecclesia Christi, bicamerata, vel tricamerata. In quibus profectò gradibus quasi per tabulata templi veri Salomonis, ascenditur vsque ad atcem integræ perfectionis. Depingitur autem iste numerus, *Centesimus, sexagesimus & tricesimus*, etiam iuxta ætates humanæ naturæ. Quoniam homo cùm fuerit triginta annorum, tunc fortissimus habetur ad omnia, & sponsalitatis iura amplius amplectitur, ac hinc inde filij procreantur. Idcirco sub hoc numero fructus coniugatorum ab omnibus Ecclesiasticis viris iure exponitur. Deinde sexagesimus augetur, quia cùm ad hanc ætatem peruenerit quis, desinit iam belligerare, etiam & filios interdum procreare. Sub quo sanè numero viduarum & omnium continentium ordo deprehenditur; quorum ideo copiosior fructus, quia magis sunt à sæculi actibus alieni, sub angustia pœnitudinis & tribulatione pij laboris, Deo vacare noscuntur. Vnde & Apostolus viduam, quæ verè vidua sit & desolata, non minus quàm sexaginta annorum iubet eligere. Hinc & cœlibes vocantur, eo quod iam deinceps cœlestem vitam debeant ducere, vt ad duplicatum fructum, sicut & viduæ in sua destitutione possint ascendere, vt deinceps iam sopitis huius vitæ passionibus omnis conditio ad melioris vitæ negotia fortiatur. Porro centesimum fructum æquè Virginibus vel Martyribus consecratum & reconditum credimus; quamuis quidam nostrorum solummodo ad Martyres, propter contemptum mortis, illud referre contendat, & ad virgines sexagesimum, propter otium interius, vt ait, deputat, quia non pugnant contra consuetudinem carnis. Sed mira interpretatio, vbi nec gratia æstimatur, nec incorruptio conseruata, quæ consors Angelorum est, suis priuilegiis honoratur. Quod si ita esset, quia non est, videretur cœlibatorum & viduarum, atque omnium continentium, vel pœnitentium ordo exclusus, quibus post militiam vel otium, quasi sexagenariis iam duplicata merces ob contemptum sæculi iure rependitur. Quas partes, quia pius Magister non expressit, nec secreuit, nec demonstrauit, nec definiuit, non ideo tamen liberè ober-

A rare debemus à regula veritatis. Alioquin in toto huius parabolæ textu, quid putas quomodo veritas elucesceret tantæ intelligentiæ, nisi diuina auctoritas eam reserasset? De qua veritate vix perfecti in his quæ restant se conuenire possunt. Vnde benignissimus Saluator in cæteris vt regulam tractandi, parabolis, ac si prudens orator, ostenderet hanc per se parabolam, paucis explanare voluit verbis; deinceps auditores suos vt prouocaret ad intelligentiam reliquarum, quas

B proposuit, parabolarum. Fecit enim, vt aiunt, ad similitudinem portantis vas plenum miris & diuersis speciebus, quas in terra cum detulerit, vbi antea necdum visæ fuerant, ostendunt vnam ex eisdem valdè locupletem, & multis exornatam coloribus, quatenus ex hac vna prouocet mercatores regni cœlestis ad cætera quæ intus obscurius obuoluuntur. Et ideo tam diuersa proponit, vt omne fastidium detergeat; quia nouit cœlestis orator secundum consuetudinem

C patriæ, in parabolis grauiter, copiosè, ornatéque dicere. Nouit & peritissimè docere, animos commouere grandiret audientium, efficaciter persuadere, vt diuersas audientium voluntates suauissimis parabolarum oblectet blandimentis. Et ideo ex vna eadem terra, tricesimum & sexagesimum atque centesimum fructum repromittit, iuxta culturæ qualitatem. Sed quanta sit ho-

D rum graduum diuersitas, quantaque diuinæ sapientiæ Maiestas, & quanta potestas eloquentiæ suæ, quantumque pondus habeat in loquendo, nemo est qui dignè admirari possit, nemo qui ad liquidum explicare. Vnde videamus etiam in computatione Græcorum, qui semper sapientiam quærunt qualiter iste formetur numerus. Nam tricesimum numerum idem ad nuptias referunt, quoniam in sinistra manu ipsa digitorum complexio, quasi sub molli osculo maritum simul depingit & coniugem.

E Sexagesimum verò, ad viduas seu cœlibes, eo quod sub iugo tribulationis & angustiarum sint positæ, determinant. Vnde & à pollice index digitus deprimitur fœdere viduitatis, vt quantò maior difficultas grauitatis & oneris, tantò magis præmium augeatur. Porro cẽtesimus, quia ad virgines refertur, seu Martyres, de sinistra transit ad dexteram; ita vt quibus digitis nuptiæ significantur, & viduę circulum faciens coronam exprimat,

Cap. XIII.

Cap. XIII. virginitatis. Et hoc est quod canitur in Psalmis, *Astitit Regina à dextris tuis*; quia Ps. 44. 10. vera incorruptio, soror est Angelorum, quorum societas in Christo in dextris vtique collocatur. *Aliam quoque parabolam proposuit eis, dicens.* Rectè aliam, quia multæ sunt, & non alteram, ne forte duæ tantùm intelligerentur, quas ipse auctor vitæ per se clementer exposuit, licet paucis in medio interpositis, vt cæterarum intelligentia ex istis auidius requiratur. Quarum quia floridus est intellectus, & dulcis auditus, plurimum inuitat lectorem ad reliqua in cæteris, quæ obscura sunt, requirenda. Quia benignissimus Saluator quasi prædiues valdè paterfamilias quos inuitat ad epulas æternæ satietatis, interim diuersis delitiarum reficere curat cibis, in via, vt vnusquisque secundum naturam stomachi sui alimenta percipiat salutis. Sed quia has tantum, vt dixi, duas, licet paucis interiectis, ipse per se exposuit, simul iungendas censui. Et sicut eas cœlestis sapientia splendore diuinæ intelligentiæ illustrauit: ita legentibus, simul vt propositæ sunt, assignare decreui.

SIMILE *est*, inquit, *regnum cælorum homini qui seminauit bonum semẽ in agro suo.*] Quam itaque similitudinem, coram turbis, vna cum cæteris, obscurè valdè perorauit. Deinde dimissis turbis venit in domum, & accesserunt ad eum discipuli, quasi domestici, quasi familiarissimi, & dicunt ei, *Edissere nobis parabolam zizaniorum agri.* Quæ nisi obscurior videretur pręcæteris, nequaquam de hac sola interrogarent quasi inscij, quam nec populus metebatur audire, nec poterat. Quibus pius Magister ait,

QVI *seminat est filius hominis, ager autem est mundus, bonum vero semen ij sunt filij Regni; zizania autem filij sunt nequam. Inimicus qui superseminat est Diabolus*, & cætera.] Hæc ideo præmisi, vt liberior daretur facultas loquendi, & multiplicem quæstionem ex his paucis quæ reserata sunt à Domino, perspicacius intelligeremus. Quoniam quæ exposita sunt & nostræ intelligentiæ derelicta, enucleatius requirenda sunt & breuiter annotanda. Quia ad hoc diuinus arbiter clausis tegit veritatem figuris, Sacramentis obumbrat, obscurat mysteriis, vt fideles & deuoti in his exerceantur. Exponit nonnulla secretius, vt ad ea quæ obtecta sunt auidiores sui reddantur. *Simile est*, inquit,

A *regnum cælorum homini*, quoniam Christus factus est homo, vt pereunti humano generi subueniret. Qui homo seminauit bonum semen in agro suo. Audis quemadmodum ipse Deus homo, sator mũdi, rerum principia bona fecit, nec vllum malum ab auctore primæ originis processit, sed omnia valdè bona fecit. Idcirco non sunt audiendi Manichæi, seu cæteri hæretici, qui dicunt aliquid mali esse creatum à Deo tenebrarum quoniam B ab inimico superseminatum est malum, & non procreatum ab auctore Deo, qui cũcta fecit valdè bona. Sed *Inimicus homo*, Mat. 13. 25. id est Diabolus, *superseminauit zizania* in medio tritici. Primum in Adam dum esset in Paradiso, deinde in Cain iam in mũdo. Et sic per omne genus quod disseminatum est ab vno, vsque ad finem sæculi. Et ne in longum protraham tractatum, semper bonis ab initio miscuit mala, virtutibus vitia. Constat igitur quod ex vno homine Deus omnem repleuit terram, & C semine ex vno pius seminator totum genus humanum tantam multiplicauit in messem. Sed inimicus homo, qui ideo inimicus appellatur, quia Deus esse desinit, quod esse voluit, semper vitalia nostra vertit ad ruinam, & creaturam ad agnitionem Dei creatam, & laudem conuertit ad iniuriam. Ita in mundo vt nesciretur Deus, quoniam se Deum esse mentitus est. Hinc sapientes sæculi fecit stultos; speculatores mundi docuit nihil videre; professores scientiarum fecit scientiam D non habere, inquisitores rerum, iuxta Apostolum, dimisit ignaros. Sicque totam segetem satam in mundo cœlesti semine, hæretica prauitate, vel fallacibus præstigiis superseminando confudit, vt manipulos loro fidei & caritatis alligatos, gehennæ fasciculos faceret, & igni perpetuo concremandos, ne triticum cœleste perueniret ad horreum. Non quod naturam mutaret tritici, sed quia vitiis infecit eum, ne quod bonum creatum erat E in mundo, obediret auctori vt perueniret ad horreum. Hoc quippe egit dolis, machinis, fraudibus, vt degeneraretur triticum & fieret lolium, non natura, sed per vitium deprauatum. Inde igitur in mundo hæreses, inter sanctos peccatum, inter pacificos lites, inter simplices doli, inter innocẽtes nequitię. Nec igitur curat vt acquirat zizania, sed vt triticum perdat. Nec vt obsideat mortuos, sed vt impugnet viuentes. Nec quærit

CAP. XIII.

capere quos poſsidet ſubiectos, ſed vt iu-
ſtos capiat ſuo vitio iam corruptos. Et hoc
totum non in die, dum vigilat quis ad
præcepta Domini cuſtodienda, ſed dum
dormiunt homines ſomno torporis &
ignauiæ, venit inimicus in medio triti-
ci & vadit, non itaque alubi quàm in me-
dio tritici, quia malum nuſquam eſt niſi
in aliquo bono; vt de bono, quia malus
eſt, ſuo vitio faciat & ipſe malum. Ve-
runtamen & hoc ipſum non niſi dum dor-
Psal.75.14 mit ipſe quem decipit. Vnde Dauid, *Dor-
mitauerunt*, inquit, *omnes, & dormierunt ſom-
num ſuum, & nihil inuenerunt omnes viri di-
uitiarum in manibus ſuis.* Idcirco inimi-
cus homo ſuperſeminauit zizania, vt to-
ta periret Dominica meſsis. Et egit hoc
præſtigio ſuo celantibus tenebris, vt ad-
ulteratæ meſsis noxa redundaret ad ſer-
uos, hincque pœnam ſumerent vnde ſpe-
rauerunt palmam. Propter quod euigi-
lantes ſerui præ timore & cura eo quod
euenerat iſtud expaueſcunt, hoc metuen-
tes ne zizaniorum germina ad illorum re-
dundaret offenſam, quorum conſcientia
præter iactum boni ſeminis nihil habe-
bat. Vnde cogitare oportet quàm pericu-
loſum ſit his qui præſunt, aliud intende-
re, vel ignauia torpere. Ne fortè in meſſe
ſibi commiſſa inimicus ſuperſeminet zi-
zania, id eſt crimina, vel hæreſin, vnde
pereat bonum ſemen, quod à Domino ſe-
minatum eſt. Quia licet ſeminet quis
verbum prædicationis, ipſe Chriſtus eſt
qui ſeminat, quia exiit ſeminare ipſe,
& quod ſeminatur in cordibus creden-
tium.

CVM *autem*, inquit, *creuiſſet herba, &
feciſſet ſpicas, tunc apparuerunt zizania.*] Quia
quod latebat in herba manifeſtatur in ſpi-
ca, & quod celatur in germine, aperitur
in fructu. Hinc quoque Dominus ait,
Matt.7.16 *A fructibus eorum cognoſcetis eos*; quoniam
in Eccleſia Chriſti multi flores, multitu-
dinē fructuum pollicentur. Sed vrta tēta-
tione ad fructum boni operis pauciſſimi
remanent. Hinc eſt quod boni meſſores
ſemper vigilant & metuunt, ne fortè illis
dormientibus, triticum ſordidetur & cō-
miſceatur ſemini alieno. Hinc etiā quod
aditum ſui Domini præueniunt, nec ſe-
curi ſunt de innocentia, aut timent rea-
tum incurrere de ſilentio.

ACCEDENTES *autem ſerui patrisfa-
milias, dixerunt ei.*] Accedunt itaque mē-
te & non corpore, nec loco ſed fide, &
dicunt non clamore vocis, quia parabola
eſt, ſed corde tacito cum dolore, *Nonne*,
A *inquiunt, bonum ſemen ſeminaſti?* Semina-
ſti, aiunt, & non ſeminauimus. Quoniam
quidquid eſt boni, quod agimus, totum
auctori, & nō nobis, attribuere debemus.
Vnde ergo habet zizania? Quæ nimirum
vox plena admirationis eſt, plena ſtupore
& pauore. Quomodo natura humana,
quæ bona creata ſit à bono Deo, ſic vitia-
ri potuerit & degenerari, vt aliud eſſet,
non per naturam, ſed per vitium, quàm
quod creata eſt. Totum ergo ſe ignorare
oſtendunt, quo Dei iudicio factum ſit, vt
B homines ad imaginem Dei facti rationa-
les, & boni conditi ſic aberrare potuerunt
à Deo, vt tam vani eſſent & ſteriles, à fru-
ctu alieni, ita vt nihil aliud quàm lolium
viderentur parati potius ad gehennam,
quàm digni vt recondetentur in horreum
Paradiſi ad quod creata erant. Idcirco
ceſſet humana præſumptio, ceſſet hæreti-
corum prauitas, qui de diuino iudicio, &
præſcientia Dei temerè aliquid definire
vel ſuſurrare præſumunt, cùm & ipſi An-
geli, piè interrogando ſe ignorare faten-
C tur quo iudicio contigerit. Sed diuinus
arbiter longè ſe & ipſos Angelos ſanctos
remouet à culpa. *Inimicus homo*, inquit,
hoc fecit, quia infecit & vitiauit bonum
quod à bono creatum eſt, & ſeminatum in
mundo. Quod ſi deinceps velit aliquis
vltra interrogare, quare quem nulla la-
tent, etiam antequam fiant, hoc permiſe-
rit? Profectò quia nihil ei deperire po-
teſt, & plus fuit myſtica diſcernere, quàm
D myſterium prohibere. Quia maius eſt re-
parare perdita, quàm ſeruare illæſa. Si-
mulque obſerua quod iam reſponſum eſt,
quia oportet zizania, id eſt hæreſes eſſe, vt
probati manifeſti fiant. Tunc deuoti ſer-
ui, *Viſimus*, inquiunt, *& colligimus zizania?*
Indefeſſi quippe ſuum offerunt laborem,
nec patiuntur, Dominicæ meſſis, ſaltem
temporaliter, videre tantam fœditatem.
Veruntamen pius Dominus, quem tem-
pora non fatigant, qui quādo vult ſuas po-
teſt abolere iniurias, *Sinite*, inquit, *vſque
ad meſſem*, & continuo addidit cur hoc
E præcipiat.

NE *fortè*, inquit, *dum vultis euellere zizania,
eradicetis ſimul & triticum.*] Alioquin cle-
mētiſſimus Dominus, niſi hoc iuberet vi-
deretur tollere pœnitentiam. Sed impe-
riti cultores & operis Dei neſcij, neque
ſcientiam diſcretionis habentes, aliquādo
dū cupiunt euellere loliū, eradicant ſimul
& triticum. Non dico vt contradicam
illud Apoſtoli, *Auferte malū ex vobis*, quod 1.Cor.5.13.
contrarium huic loco ſonare videtur. Sed

Cap. XIII.

aliud eſt de manifeſtis apertiſque criminibus iudicare in Eccleſia, aliud de his quæ adhuc quaſi in herba latent. Nam zizania, quod nos lolium eſſe dicimus, antequam in culmum veniant, dum in herba ſunt, tanta ſimilitudo in eis eſt, vt diſcerni vix aut nunquam poſſint. Et ideo Dominus, *Sinite,* inquit, *vſque ad meſſem.* Quoniam poteſt fieri quod hodie zizania vid[e]tur, ctas triticum fiat, & quod ad præſens paret triticum, in futuro vertatur in B lolium, dum aliud protendit in ſpecie, & aliud miniſtrabitur in flore. Ergo poteſt fieri vt qui hodię eſt hæreticus, craſtina die ſit non ſolùm fidelis, verumetiam & defenſor fidei. Sic & de cæteris vitiis ſane intelligendum. Quia niſi Dei patientia ſubueniret etiam Matthæum (cuius hoc Euangelium eſt) non haberet, nec Paulum de perſecutore Apoſtolum poſſideret. Vnde colligitur ne, vbi quid ambiguum eſt, Magiſter Eccleſiæ ſententiam citò proferat, ſed Deo iudicij terminum reſeruemus, vt cùm dies iudicij aduenerit, ille non ſecundum ſuſpicionem cri- C minis, ſed iuxta manifeſtum reatum, de Sanctorum cœtu reum eiiciat. Sanctos verò, quia appellantur triticum, in horreis, id eſt in manſionibus æternæ vitæ ſuſciperet. Porrò quod meſſis, conſummatio ſæculi dicitur, quia vltra nec ſatio erit agri, nec fructus humani ſeminis vltra augebitur. Sed tunc tempus eiuſdem meſſis erit, id eſt iudicij dies, quando de ſingulis iudicabitur. Præterea meſſores, quibus dicitur, *Colligite primùm Zizania,* teſte Deo, ipſi Angeli ſunt, qui ſunt in auxilio Eccle- D ſiæ Dei, quos Apoſtolus Paulus adminiſtratorios vocat ſpiritus, qui poſiti ſunt in miniſterio Sãctorum, propter eos qui hæreditatem accepturi ſunt ſalutis. Interea quod ait, *Colligite primùm Zizania,* non quod altera ſit reſurrectio iuſtorum, & altera peccatorum vel impiorum, ſed quia primum ſegregandi ſunt mali à bonis, & tunc Sancti ſimul colligẽdi ſunt in regno.

Matt.13. 43. Et tunc *fulgebunt ſicut ſol in regno patris,* quia adoptati ſunt in filios per mortem fi- E lij Dei. Aliam parabolam propoſuit eis, dicens.

S I M I L E *eſt regnum cælorum grano ſinapis.*] Mira & ineffabilis comparatio; ecce grano ſinapis comparata eſt tota cœleſtis magnitudo. Sed quid ſit quod Maieſtas regni, tam parui, tam minimi ſeminis ſimilitudine concluditur, ne abſque magna conſideratione prætereundum eſt. Quaſi profectò illa cœleſtis ſapientia nihil inue-

A nerit locupletius quàm granum ſinapis, cui illam omnipotentiam ſupernæ virtutis compararet. Vnde ergo Euangelium nemo in tranſitu legat. Parabolas Chriſti nemo quaſi vile aliquid accipiat. Quia vile non debet videri illud regnum cœlorũ ſua ſingularitate potens, æternitate fœlix, diuinitate præfulgens, toto diffuſum cœlo, tota terra dilatatum. Sed cogitare non ſufficio, penetrare non valeo, illa ſapien- B tia diuina, quid quod tam inæſtimabile ſacramentum, tamque ineffabile grano ſinapis coarctat, & infra tantam paruiſſimi ſeminis concludit anguſtiam. Hinc quæſo ceſſet oblatrare hæretica prauitas, quod Deus fieri dignatus eſt homo, ſi cœleſtis regni Maieſtas omnis vſque ad grani ſimilitudinem venit. Quid quæritur quod Dominus totius mundi formam ſerui acceperit? Porrò regnum cœlorum, ſicut iam ſupra dixi, tripliciter accipitur; ſcilicet aut ipſe Chriſtus, ſicut hoc loco; aut præſens Eccleſia, ſicut in quàm plurimis; certè aut Euangelium, quod & hic C etiam non incongruenter ſignificatur. Quia vltra omnium Philoſophorũ dogmata, & ſcripturarum ſanctarum myſteria, ereuiſſe manifeſtum eſt. Sed melius tamen de Chriſto intelligitur dictum, ex quo, & per quem, ipſum Euangelium creuit & dilatatum eſt. Quia ſicut *quod infirmum eſt Dei, fortius eſt hominibus, & quod ſtultum eſt, ſapientius eſt hominibus:* 1.Cor.1. 25. Ita hoc minimum Dei, tota magnitudine hominum etiam & Angelorum magnificentius inuenitur. Ita tamen ſi hoc granum ſinapis D nos in noſtris ſic ſeminemus pectoribus, vt intelligentię magnitudo nobis intus in arborem creſcat. Et non in qualemcunque arborem, ſed in eam & talem ac tantam, ſub qua in ramis requieſcant omnia volatilia cœli, & ſenſus noſtri leuentur Matt.13. 32. ad cœlum, ac totum ſcientiarum diffundatur in ramos. Deinde ita teratur in corde, vt ora noſtra guſtu feruentia viuido fructus ſui ſapore ſuccendat. In tantum etiam, vt ab oculis lacrymæ, præ ni- E mio ardore, decurrant: & ita igne ſeminis ſui tantùm in nobis ardeat, vt cerebrum purget, & verticem mentis tangat. Flammetur in pectore, quo ignorantię totum à nobis auferat ſua deguſtatione faſtidium, & feruentes reddat. Talis igitur & huiuſcemodi naturæ ſinapis intelligentia inſinuat, non ſe grano huius oleris ſine cauſa comparaſſe, *quod acceptum homo,* Deus pater videlicet, *miſit in agro ſuo,* vel ſicut alij codices habent, in horto ſuo, id eſt, in

Cap. XIII. Ecclesia sua, vel in mundo. Quod autem A minimum se dicit cunctis seminibus holerum, nec mirum cùm ait in Psalmo de

Psal. 21.7. se, *Ego sum vermis & non homo, opprobrium hominum, & abiectio plebis.* Hinc autē, cùm creuit, hoc est, cùm resurrexit, factus est arbor, & ascendit vsque ad cœlos. Ergo rami eius, scilicet Apostoli, dilatati sunt &

Psal. 18.5. creuerunt, quia *in omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ, verba eorum.* Ita vt volucres cœli, qui Sancti intelliguntur, habitent in eis, id est, in eorum doctri- B na & Magisterio, dum terrena despiciunt, & cœlestia appetunt. Quod si ad Euangelium alio sensu refertur hoc granum sinapis, tunc homo seminans verbum Euangelij Christus intelligitur. Quod ideo minimum dicitur, ad comparationem humanæ Philosophiæ, quia non credentibus vile videtur. Sed cùm seminatum fuerit in corde fidelium, fit arbor eximia dum ascendit & dilatatur vltra omnem sapientiam mundanam. Interim verò doctrina Euangelij minima videtur omni- C bus disciplinis. Quoniã ad primam nouæ institutionis doctrinam fidem non habet veritatis, hominem Deũ, Deumque mortuum; sed inde omne scandalum crucis otiti videtur. Quam sanè doctrinam confer dogmatibus Philosophorum, & libris eorum qui nimio splendore eloquentiæ redolent, compositione verò sermonis renitent, sicque videbis quantum minus sit semen Euangelij, seminibus liberalium artium. Sed illa dum crescunt & augen- D tur passim, nihil vitale afferunt, nihilque salutiferum demonstrant, neque viuidum aliquid ad perpetuitatem æternam. Quinimo totum flaccidum, totumque marcidum, frondescit & floret in olera & herbas, quæ citò arescunt. Sed Euangelij prædicatio, quæ minima videbatur, vel parua in initio fidei, cùm in anima credentis vel in toto mundo radicauerit, sicut fecisse cernimus, tota crescit in arborem, ita vt volucres cœli, animæ videlicet credentium vel virtutes Dei seruitio mancipatæ, veniant & habitent in ramis eius. E Porrò rami huius arboris dogmata probantur esse sanctorum prædicatorum diuersa, in quibus supradictarum volucrum sancta requiescit societas. Hinc ergo assumamus & nos pennas columbæ, vt ad altiora possimus volare; necnon habitare in ramis huius arboris & nidos facere doctrinarum. Veruntamen multi legentes hoc granum sinapis minimum omnibus seminibus. Nec non & quod alibi dicitur à

discipulis, Domine *auge nobis fidem*, quibus Cap. XIII. responsum est, *Amen dico vobis, si habueritis fidem quasi granum sinapis, & dixeritis monti huic, transi de loco isto, & transibit.* Luc. 17.5.7. Omnino putant Apostolos, vel paruam fidem habuisse, vel Dominum de fide eorum (quia parua erat) eos arguisse; non intelligentes, quod Paulus Apostolus hanc fidem grano sinapis comparatam, maximam & eximiam iudicauerit. *Si habuero*, inquit, *omnem fidem, ita vt montes transferam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest.* 1. Cor. 13.2. Quæ nimirum fides quæ montes transfert, ipsa est illa, quæ grano sinapis à Domino comparatur, & ea est tota & integra fides in qua est omnis fides. Quia Deus Trinitas per eam verè & fiducialiter colitur, & amatur, in qua totus est Christus, per quem omnia sunt, & per ipsum ipsa fides omnia operatur. Porrò rami eius tunc dilatantur, cùm expositiones sanctorum Patrum ex ea crescunt doctrina, in quibus volucres cœli, scilicet amatores veræ sapientiæ, securè requiescunt. Quoniam desuper venit quod seminatum est, idcirco confidenter suscipitur auditum, fide radicatur, spe crescit in altum, charitate diffunditur, & dilatatur in ramos, confessione extenditur, virtutibus quotidie virescit. Ad quam sane amœnitatem frondium aues cœli iugiter inuitat, id est spirituales sensus, atque ipsos in eisdem ramis, quasi sub quiete recipit mansione quo nidificant, & nutriunt sibi pullos in mente sempiternos. Quod si rursus hoc granum in horto seminatum, quo iacuit in sepulchro requiris, inuenies primum in vtero virginis, deinde in Ecclesia seminatum. Ex quo nimirum horto sponsus in Canticis, *Hortus conclusus soror mea, hortus conclusus, fons signatus*, emissiones duæ, inquit, Cant. 4.12. Paradisi. In quo plane horto, quia creuit hoc granum, totius regni summa in eo manet. Quod regnum Christi, qui creuit in arbore crucis, & per totum dilatatus est orbem, qui quantò plus attritus est passione, tantò amplius fructus sui in mundo effudit saporem, & efferbuit charitas dilatata. Apparuit siquidem virtus eius vehementior, quando comminutus est vsque ad puluerem, & eliquatus prælo passionis. Ex hoc quippè est tota origo regnandi. Et ideo cantamus fideliter, *Dominus regnauit à ligno.* Hinc nemo dubitet ex hoc grano, quia olim iam radicatum est in Patriarchis, natum est in Prophetis, creuit in Apostolis, consummata est arbor magna in

CAP. XIII. Ecclesiis. Multiplices dedit in donationibus Spiritus sancti ramos, quos Apostolus benè dinumerat. In quibus profectò ramis donorum mundissimæ cœli aues fide requiescunt securitate.

ET *aliam parabolam locutus est eis.*] Quapropter rogemus Christum, ne & nobis loquatur cum turbis in parabolis. Quia licet delectabilius nonnunquam auditur, quod dicitur in parabolis, valdè infructuosum tamen est, nisi intelligantur ea in B his quæ ornantur rebus, & obteguntur figuris.

SIMILE, inquit, *regnum cœlorum fermento, quod acceptum mulier abscondit in farinæ satis tribus, donec fermentatum est totum.*] Bonus, & egregius Magister, regni sui similitudines sic enarrat, sic variat & ornat propriis comparationibus, vt non de occulto sumat eas, neque de cœlestibus, sed profert illas de quotidiano vsu & de cōmuni conuersatione, vt ad omne genus hominum perueniat quod est omnibus profuturum, iuxta illud Propheticum,
Psal. 48. 2. 3. *Audite hæc omnes gentes, auribus percipite omnes qui habitatis orbem, quique terrigenæ & filij hominum simul in vnum diues & pauper.* C Alioquin si quid ex diuinitatis occulto, si quid de secreto cœli, si quid de impenetrabilibus diuitum afferret in medium, hoc nesciret pauper, hoc non caperet mediocritas, nec notum simplicitas haberet. Nunc verò ita loquitur, vt omnibus congruat loquendi peritia. Quia homo in Dei vocatione quæritur, non discernitur in Dei prædicatione persona. Propterea regnum suum ante, grano sinapis memorat accepisse hominem, id est virum, D nunc verò mulierem asserit accepisse fermentum: illudque semen exiguum creuisse in magnam arborem, mulierem modo exiguum fermentum ad profectum totius massæ manifestat abscōdisse. Quia
1. Co. 11. 11. sicut dicit Apostolus, *neque vir sine muliere, neque mulier sine viro in Domino.* Ad vnum quippe regnum diuersum sexum varia similitudo perducit. Neque igitur virum separat à muliere vocatio Christi, sed E contra coniungit. Quia quod Deus ex alterutro esse fecit, & natura sociat, mira similitudine similes reddit hæc parabola & forma componit profectus. Faciunt enim hæc parabolæ, vt sint duo in vno corpore vnum, ne sit aut singularitas destituta, aut confusa coniunctio. Sed quare has similitudines regni sui Dominus per virum & fœminam formauerit, quare tantam Maiestatem regni tam vilibus tamque dispa-

A ribus comparat exemplis & coniungat, CAP. XIII. non abs re fieri credo. Præsertim cùm dicat Apostolus, *mysterium hoc magnum est,* Ephes. 5. 32. *ego autem* (inquit) *dico in Christo & in Ecclesia.* Puto igitur quod pretiosum lateat aliquid in hoc mysterio. Comparationibus ergo istis humani generis negotium geritur, & per virum ac fœminam mundi causa olim à sæculo præfigurata finitur. Dum & granum sinapis crescit in arborem, de qua purgetur vterque sexus, ita vt quidquid deliquit in illa quæ scientiæ boni & mali appellatur, in hac soluatur quæ lignum vitæ dicitur. Et fermentum in farinæ satis tribus absconditur vt fermentetur totum quidquid conspicuum est & corruptum primæ præuaricationis peccato. Vt mulier quæ vitiauerat in Adam totam massam humani generis, totam massam carnis nostræ redintegraret & in Christo, fermento iustitiæ, per nouam regenerationem, & innouationem nouæ natiuitatis. Mulier quæ confecerat panē gemitus & sudoris, panem vitæ rursus decoqueret igne sancti Spiritus & salutis, essetque omnium viuentium mater per Christum, quæ fuerat primùm mater omnium morientium. Hoc quippe loco res de vsu geritur; vir in agro sinapis arborem serit, domi mulier fermentum in farina abscondit, panes decoquit, alimoniam præparat. Quia virum foris est laborare, mulierem verò domestica cura intus constringit. Hinc est fratres quod Sara sterilis & anus, ex ista præparatione fermenti & ex tribus mensuris, tres subcinericios panes Dominicæ hospitalitatis mystico offert obsequio, vt sterilitas mundi iam tota senectute conclusa, in mensuris tribus, hoc est, in æqualitate Patris & Filij, & Spiritus sancti, fermentum fidei suæ vel doctrinam perfectæ intelligentiæ collocaret. Quæ nimirum mulier iustum fuit Domino suo vt tres panes ex Euangelio apponeret, in confessione Trinitatis, pro munere. De quarectæ fidei conspersione, tota Christiani nominis fœcunda facta est proles, & fermentata in Christo, vna facta est conspersio. Hæc, vt cernis lector, mulier figuram gerit Ecclesiæ, quæ accepit fermentum, id est fidem Christi, vel doctrinā sancti Euangelij, & facta est vna & noua conspersio. Ita vt quidquid in Prophetis & Patriarchis, nec non & in omni veteri Testamento celabatur, vbi multiplices videmus, & mysticos sensus, totum vna fit massa perfectæ fidei, in verbo, quæ fidelibus non latet, latet verò

Cap. XIII.

infidelibus & incredulis. Quod autem *donec fermentaretur totum dicit*, si ad genus humanum retuleris, vsque ad finem sæculi, in quo tota integritas huius fermentationis extenditur, dilatatio commẽdanda est. Porro fermentum de farina est, sed singularitas ei quædam adscribitur, eo quod virtutem habeat specialem & propriam, & nescio quam acerbitatem virtutis, in tantùm vt de modico multa efficiatur sui generis cum Spiritu sancto. Ita vt lex & prophetia, atque Euangelium resoluantur nimium; & quasi sub tribus mensuris cooperatur hæc omnia. Vnoque de grano fermenti vnum facit. Quia quod lex constituit, Prophetæ nunciarunt, idipsum Euangelium explet. Fiuntque omnia per Christum eiusdem virtutis & sensus, vt vnum sapiant, ita vt nihil aliud ab alio mensuris æqualibus fermentatum diffidere reperiatur. Quanquam & ad gentium vocationem ex Sem & Cham & Iapher, tres mensuras istas farinæ referre quidam non incongruè videantur, vt sit sensus quod dicit donec fermentetur totùm, quia ex parte cognoscimus & ex parte prophetamus, vt euacuetur quod ex parte est, & inueniatur totum vnum, quod perfectum est. Non dico quod omnium gentium vocatio sit hac conspersione saluata & counita, vt fermentatum sit totum genus humanum, sed eorum vnitas ex tribus commendatur generibus, in quibus nulla extrinsecus admixtio fermenti inuenitur, sed tota in Christo vnitas commendatur; ita vt nec fermentum sine farina de qua est, nec farina sine fermento, in quo est, & à quo fermentata est, inueniatur, quatenus per hoc omnia vnum fiant, & sapiant vnum in Trinitate, quod perfectum est. Tamen hæc parabola quia à Domino non est interpretata, vt duæ supra, de quibus iam diximus, idcirco imbecillitas humani ingenij varia sibi fingit intelligentiarum ac diuersa dogmata. Nam quidam referunt has tres mensuras ad spiritum & animam, & corpus pertinere debere; ita vt hæc tria in vnum redacta per prædicationem verbi, non discrepent inter se, sed totus & integer homo fiat noua conspersio in Christo. Quia si duobus istis vel tribus inter se, iuxta quod alibi legitur, benè conuenerit, impetrabunt à patre quodcunque petierint. Differtur & aliter locus iste à nonnullis, quia humana, vt dixi, opinio nutabunda quàm sæpè variè incedit, vt tantò quisque doctior videatur, quantò aliquid in sensu noui inuenerit, quod falsitatem verisimile videatur. Vnde hoc loco sumunt de Platone Philosophorum doctissimo exemplum quod vulgatum est, & dicunt tres esse in anima humana possessiones, rationalem scilicet, & irascibilem, atque concupiscibilem. Et vt putat Philosophus ille, rationabile nostrum in cerebro est, irascibile in felle, porrò concupiscibile in iecore commoratur. Quibus ita præcognitis, & determinatis, si acceperimus fermentum Euangelicum, & scripturarum sanctarum doctrinam, de qua iam supra dictum est, & tres istæ humanæ animæ passiones in vnum fuerint redactæ, & conspersæ fermento iustitiæ, ita vt in ratione vigeat prudentia mira, perfectum odium surgat contra vitia, in desiderio verò vel concupiscentia charitas Dei & proximi commutetur, vt sit semper in homine viridis cupiditas virtutum; & hoc totum per doctrinam Euangelicam, quam in nobis mater Ecclesia benè conspersit & abscondit in cordibus nostris. Vnde Dauid, *In corde meo abscondi eloquia tua, vt non peccem tibi.* Psal. 118. 11 Quam sanè interpretationem sicut non satis approbo, ita nec reiicio; quia clarior est sensus huius parabolæ qui intus redolet, quem supra iam, licet paucis tetigimus verbis. Tamen etsi ita intelligatur, vt diximus, satis ædificat audientem, quamuis nõ multum erudiat lectorem. Quia interim donec sumus in via, semper necesse est fermentum diuini verbi in nobis conspergatur ad incrementum iustitiæ; quia scientia diuina illustrat sensus, leuat corda, incrementat ingenia dilatat virtutes & inebriat, vt semper vireat animus in horis, reaccensus igne amoris Dei. Diffundit augmentum charitatis, & sic benè tota fermentatur conspersio & innouatur iugiter, donec incorruptio veniat, & tunc fermentabitur totum, deinceps iam vt nulla regnet iniustitia in nobis. Quę nimirum sata tria farinæ etiam in tribus distincta filiis Noë, vt dixi, à quibusdam accipiuntur, ex quibus procreata est omnis natio humani generis. Sed quia non omnium eorum est fides, idcirco nisi pars pro toto accipiatur, aliàs totum fermẽtari, quidquid ex eis est, non rectè dicitur. Vnde quidam hoc refugientes, tria sata in tribus Ecclesiæ fructibus conspersa intellexerunt, & fermentatur in his omnis Ecclesia, doctrina Christi, quousque Euangeliũ in hoc toto prædicetur orbe, & conspergatur in cordibus fidelium. Porrò sa-

Cap. XIII. tum genus est mensuræ iuxta motem prouinciæ Palæstinæ vnum & dimidium capiens modium, quæ profectò mensura triplicata adhuc in tribus enumeratis personis etiam à quodam eximio doctore, fermentum conspersum & absconsum non incongruè interpretatur, Noë scilicet, & Iob, & Daniele quoniam in his tribus personis omnis electorum ordo designatur. Vnde dicitur per Prophetam, Si fuerint Noë & Iob atque Daniel in medio ciuitatis, non filios, nec filias liberabunt, sed ipsi soli sua iustitia saluabuntur. Per quos, vt dixi, omnis electorum numerus Dei conspectus doctrina & fide intelligitur, donec omnis Ecclesia Christi vsque in finem sæculi in vnum colligatur, sub eo numero fermentata in fide perfecta Trinitatis, & doctrina Sancti Euangelij conspersa in vnitate corporis Christi & plenitudine charitatis. Hæc secundum quorundam intelligentiam, modis exposuisse diuersis, nemo dignè reprehendere potest: quod ideo feci, vt curioso lectori satisfacerem. Ipse verò de pluribus quod placuerit prudenter eligat, aut certè hæc omnia sana fide huic parabolæ non inconuenienter congruere decernat.

Ezech. 14. 20.

Hæc *omnia*, inquit, *locutus est Iesus in parabolis ad turbas, & sine parabolis non loquebatur eis.*] Siquidem non discipulis, sed turbis per parabolas loquitur Christus. Et quod grauius est, vsque hodie turbæ & populus huius temporis in parabolis audiunt singula, & non requirunt vt intelligant, tantùm quod in sono vocis audiunt. Sed discipuli, inquit, quia veri sunt discipuli domi secretius interrogant Saluatorem, & orant vt intelligant, quod Dauid orasse legimus, *Audiam*, inquit, *quid loquatur in me Dominus Deus, quoniam loquetur pacem in plebem suam, & super Sanctos suos, & in eos qui conuertuntur ad cor.* Vt impleretur, ait, quod dictum est, per Prophetam dicentem, *Aperiam in parabolis os meum, eructabo absconsdita à constitutione mundi.* Nulli dubium quod Mathæus hoc ex persona Christi intellexerit, & ideo quia obscurissimæ sunt hæ parabolæ, in fine ita conclusit, qui habet aures audiendi, audiat. Vnde ait.

Psa. 84. 9.

Psal. 77. 2.

Ervctabo *absconsdita à constitutione mundi.*] Quoniam quidquid historialiter sonare videtur in Genesi, vel in Exodo, seu in cæteris locis veteris Testamenti, omnia omnino in parabolis dicta sunt, & in ænigmatibus abscondita. Quamuis alij

A transtulerint propositiones, alij abscondita in Hebræo, tamen ænigmata habere dicitur, quia ænigma nō est hoc quod dicitur, sed quod intus significatur. Ideo vnum est in sensu, seu dicas abscondita, seu propositiones, seu enigmata tantum, vt Christus aperiat os suum, & loquatur intrinsecus in corde propositiones & ænigmata, quæ ab initio sæculi fuerant abscōdita & obscura valdè. Vnde diuinus sermo signanter ait, *Inclinate aurem vestram, in verba oris mei.* Nō enim ait, erigite, sed inclinate humiliter aurē vestram, vt intus quod sonat, nō sono vocis, sed auditu mētis sacramentum diuini verbi intelligatur, quod absconditum fuit ab initio sæculi, & præfiguratum in scripturis sacris. Cap. XIII.

B Psal. 77. 1.

Tvnc *dimissis turbis domum reuertitur.*] Vt ibi audiant discipuli quæ nec populus merebatur scire. Nec audire intus poterant, quoniam turba magis semper in tumultu huius sæculi versatur, quàm in silentio cordis. Sed quæ tunc audierūt & interrogarunt discipuli, iam præuenimus, vt duæ simul à Christo expositæ parabolæ iungerentur. Quoniam proculdubio expositionis suæ parabolam ita cōcludit, quando congregatum fuerit triticum in horreis, id est in mānsionibus æternis, tunc iusti fulgebant sicut sol, in virtute sua. Nam nunc vt lux lunæ in nocte huius sæculi, sanctorum lux est, tunc verò sicut lux solis ampliabitur. Vnde Isaias ait, *Et erit lux lunæ sicut lux solis, & lux solis*, id est Christi, erit *sicut lux septem dierum*, quia in eo erit omnis plenitudo claritatis æternæ, & à septem Spiritibus, qui in conspectu throni eius sunt, omnium donorum gratia in eo fulgebit splendore sempiterno. Sequitur.

C

Esa. 30. 26.

D

Simile *est regnum cælorum thesauro abscondito in agro, &c.*] Cuius nimirum parabolæ intelligentia, etiam & ipsa obscura est, dum & ipse thesaurus absconsus & inuentus prædicatur; ac deinde ab inuentore rursus reabsconditus, vt seruetur interim obstrusus & occultus, donec simul cum ipso agro, in quo latet, pretio ematur. Vnde quid faciam pauper ingenio, quomodo reperiam quod tam diligentissimè occultatur? Vel quomodo effodiam, etiamsi inuenero, quod tam profundissimè celatur? Nam, vt sæpè dictum est, veritas perfectæ intelligentiæ, obuoluta figuris, & ænigmatibus obscurata est. In imis iacet, & ideo, licet eximia sit oratio, & facundia sublimis, implorandа est diuina pietas, vt eo spiritu differan-

E

tut parabolæ istæ, quo videntur esse compositæ. Quoniam vt sentio, in hac præsenti omnes spei nostræ opes & diuitiæ videntur obuolutæ & absconsæ satis. Cui thesauro, quia in agro latet, regnum cœlorum diuinitus comparatur. Vbi manifestè ostendit quia in homine Christo, Deus est repertus, non nostra inuentus peritia, sed ex sua demonstratus gratia. *Colos. 2. 3.* *In quo*, iuxta Apostolum, *sunt omnes thesauri sapientiæ atque scientiæ*, sed in agro carnis. Quod si voluero secundum alios agrum, scientiam fidei accipere, & thesaurum ipsam fidem, videtur de tantæ sublimitatis intelligentia non satis congrua interpretatio. Nam alij regnum cœlorum opus iustitiæ interpretati sunt, quā in ipso homine, quasi in agro, absconditam esse dixerunt. Alij thesaurum in agro vtrumque Testamentum in Ecclesia figuris obumbratum, intellexerunt. Qui profectò thesaurus non inuidiæ causa absconditur, sed vt in corde ponatur. Quem profectò thesaurum vendidit populus Iudæorum, & emit eum natio gentium, seu cætera de his, quæ confingere videntur magis quàm exponere, præsertim quia obscura sunt; ideo liberè, vt ita dicam, dilirare aliqui passi sunt. Sed nos fulti gratia Spiritus sancti, dicamus, vt supra iam diximus, quia Christi caro ager est, plenus cœlestibus sacramentis, quem olim benedixit Dominus, in cuius pretiū vendendæ sunt omnes sæculi facultates, vt æternas cœlestis thesauri diuitias comparemus. Veruntamen valdè considerandum, quia nec thesaurus sine agro emitur, nec ager sine thesauro inuenitur. Hincque damnatur omnis hæreticorum prauitas, qui de incarnatione Domini malè aliquid senserunt, & de carne dubitauerunt, quoniam nec caro eius sine thesauro diuinitatis habetur, nec thesaurus sine natiuitate carnis ex vtero virginis inuenitur, & inuentus emitur fide ac bonis operibus. Quem thesaurum sapientiæ atque scientię qui deprehenderit bono in Christo homine, valdè absconditum pro infirmitate carnis comprobabit. Sed qui eum inuenit vadit & abscondit, ne auferri interim possit clanculo, ne fortè ablatus à fide de medio agri, omnis emendi necessitas & facultas fructu careat inuentionis. Sed vt rei ita & dicti fuit ratio explicanda. Quoniam ideo rursus per eum qui inuenit, absconsus est thesaurus, quia & agrum emi oportebat in quo diuitiarum omnium abscondebatur thesaurus.

A Thesaurus enim in agro, vt diximus, Christus intelligitur in carne, in quo omnis plenitudo diuinitatis inhabitat corporaliter, & celatur incredulis. Quem proculdubio agrum inuenisse, gratuitum est, quia prædicatio Euangelij omnis in absoluto est, & gratis offertur. Sed vtendi & possidendi thesauri huius potestas cum agro non potest esse sine pretio; quia cœlestes diuitiæ non nisi damno sæculi possidentur. Idcirco dicitur.

B QVEM *cum inuenerit homo abscondit, & præ gaudio illius vadit, & vendit omnia quæ habet, & emit agrum illum.*] Quod autem ait, quia abscondit eum, non de inuidia hoc facit, sed timore casto, volens seruare eum & non perdere. Ideo abscondit eum in corde suo quem omnibus præsentis vitæ prætulit facultatibus, in tantum vt præ gaudio illius elegerit vniuersa distrahere, & agrum scilicet carnem Christi, quia *in ipso est omnis plenitudo* vt dixi *diuinitatis*, ex integro in vna persona pos- *Colos. 1. 9.*
C sidere. Alias autem quid necessitatis vel impedimenti erat, vt inuentum thesaurum non statim auferret de agro? Quod si gaudebat quia inuenerat eum, nonne tibi videtur quasi huius inuentor thesauri nō satis prudenter egisse, cùm profectò in ipso illo temporis otio & secreto, quo eum repererat auferre potuerit, & in tam facili acquisitionis compendio, sine propriarum dispendio facultatum emendi agri necessitatem non haberet, dum the-
D saurum pro suo gausus est possidere? Sed cognouit vtique prudentissimus homo inefficacem atque inutilem, imò periculosam esse thesauri huius, sine agro, possessionem. Nam vide quia absconsum eum inuenerat, ita & ipse eum abscondit. Nec agrum nudare ac vacuare à suo thesauro ausus est, sed omnia sua vendere festinauit iure legitimo, vt thesauro simul potiretur & agro. Quia nec humanitas Christi sine diuinitate, nec diuinitas sine humanitate in vna eademque persona legitimè habetur. Et ideo
E de Christo prorsus omnis est inutilis & vana confessio atque impia, quæ Dominum Christum Deum tantummodo, aut hominem solùm, non & Deum fatetur. Agrum autem carnem Christi figuraliter nominari, & præsens indicat locus, & multa alia scripturarum testimonia. De hoc quippe agro maximè Isaac in suis benedictionibus testatur, dicens: *Ecce odor filij mei, sicut odor agri pleni cui benedixit Deus.* *Ge. 27. 27.* Nam corpus Christi, magnis

Cap. XIV. magnis diuersarum virtutum flagrat odoribus. Vnde Apostolus, *Christi*, inquit, *bo-*
2.Cor.2.15 *nus odor sumus Deo.* Hinc Ecclesia in Can-
Cant.1.4. ticis, *In odore*, ait, *post te, vnguentorum tuorũ currimus.* Nam de huius agri pulcritudi-
Psal.49.11 ne ipse loquitur in Psalmo, Et *species agri mecum est.* Quem sanè agrum in Salomone mulier introducitur comparasse, sic e-
Prou.31.16 nim dicitur, *Agrum vidit, & emit illum.* Quoniam pretiosa est huius agri possessio, quæ Christi intra se absconsam retinet Deitatem. Idcirco nec thesaurus Deitatis sine agro, nec ager sine thesauro, vt Hæretici voluerunt, iure emitur aut possidetur. Quamuis Augustinus Doctor eximius hunc agrum duo Testamenta esse dixerit; melius tamen sic accipitur, vt nõ minus Photini error destruatur, qui solum hominem dicit Christum, quàm & Euticetis nec non & Nestorij falsitas, ex hoc sicut & in cæteris locis, condemnetur impietas. Sequitur,

Iterum *simile est regnum cælorum homini negotiatori quærenti bonas margaritas,* & cętera.] Aliis quidẽ verbis, & alio loquendi genere idipsum reperere ornatissimè videtur, non vt immutet eandem sapientiam, sed vt introducat ad eam variis sententiarum ænigmatibus, audientes. Nisi quod solùm videtur negotiatorem longè iam diu in lege versantem amplius designare, quamuis omnes qui fidem sectantur Christi generaliter possit hæc parabola, euidenter colligere. Nam in eo quod negotiatorem eum vocat, & quærere bonas margaritas, multum diuque prænuntiat, & eos per speciem vnius hominis designat, qui longo ac diurino labore ad margaritarum scientiam venire desiderant. Deinde cum iugi meditatione negotiatus fuerit in lege, & eas quę in lege sunt, deprehenderit intelligentias, tandem aliquando, inter eas quas repererat inuenit vnam & singularem margaritam Christum quam optabat. In cuius comparatione, licet bona sit lex, bona sit & prophetia, seu quæ in his præcipua inueniuntur doctrinæ ornamenta, homo negotiator similis Pauli Apostoli, omnia legis Prophetarumque mysteria & obseruationes pristinas, in quibus inculpatè prius vixerat, quasi purgamenta contemnit & quisquilias, vt Christum lucrifaciat; quia pretiosissimũ est margaritum, scientia Saluatoris, & Sacramentum passionis illius, & resurrectionis arcanum. Non quia inuentio huius pretiosissimæ

A margaritæ condemnatio sit veterum margaritarum, sed quia in comparatione Christi omnis gemma, id est, legis & prophetiæ intelligentia, fit vilior. Potest & per hunc gemmarum diligentissimum negotiatorem, vniuersus Ecclesiæ Christi ordo designari, vt ostendatur genus in specie, & regnum cœlorum ipsa intelligatur Ecclesia, quæ longè diu multumque laborauit in Patriarchis, quęsiuit in Prophetis, quamuis laterent; quia
B necdum erat propalata Sanctorum gloria. Tamen in eis multi gemmarum speciem afferebant, & præornabant præfigurando Christum futuram Ecclesiam. Sed nemo in eis inuentus est, qui pretium humanæ redemptionis in se afferret, & ideo nemo inuentus est lapis tã pretiosus propter quem omnia quæ præsentis vitę sunt hic prudens negotiator venderet, tantum vt hanc solam acquireret gemmam, in qua sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ, & pretium humanæ salutis. Et
C ideo eo pretio emitur iste pretiosissimus lapis, quo supra in illa alia parabola emptus est ager & thesaurus. Non quod alij lapides quos quæsiuit præsens negotiator, & fortè inuenit, boni non fuerint & pretiosi, sed in comparatione istius nemo bonus, quia omnes ex isto habent vt boni sint & pretiosi. Hic est calculus nouus ex Apocalypsi Ioannis, in quo nomen nouum est conscriptum, quem nemo nouit, nisi qui accipit. Vnde oportet vt omnis vmbra remoueatur à sensu legis &
D Prophetarum, & sola veritas amplectatur; distrahatur præsens vita, & quæ præsentiarum sunt, vt hæc sola habeatur in qua omnia sunt bona, & sempiterna sunt. Et notandum quia non dicitur præsens negotiator quantum emerit eam, sed tantum quicumque inuenerit eam, quantum habuerit. Vnde dicitur,

Vadit *& vendit omnia quæ habet, & emit eam.*] Quia regnum Dei tanti valet, quantum habes. Veruntamen nõ ita emitur, vt tua tribuas Deo, te autem vitiis &
E Diabolo, sed vt te primùm restituas ei, deinde quæ tua sunt, vt eum liber sequi valeas. Neque cum eum inueneris, & fide bonisque operibus emeris, mox quærere & inuenire, donec in hac vita es, cessabis. Sed sicut Propheta canit, *Lætetur cor quærentium Dominum, quærite Do-* Ps.104.3.
minum & confirmamini, quærite faciem eius semper.

Iterum *simile est regnum cælorũ sagenæ*

missæ in mare, & ex omni genere piscium congregantes, & cętera.] Rectissimè igitur prædicationem sancti Euangelij Dominus & Saluator *sagenæ missæ in mare* comparauit vt in his verbis vaticinium Hieremiæ Pro-
Hier.16.16 phetæ impleatur dicentis, *Ecce enim ego mitto* ad vos *piscatores multos.* Qui profectò piscatores ab initio Euangelij vsque ad finem sæculi laboraturi sunt in hac piscatione humanæ salutis; quorum primi
Mat.4.19. fuerunt quibus dictum est, *Venite post me, faciam vos piscatores hominum.* Vnde hi quatuor bini, & bini, primum contexuerunt sibi iuxta vocem præceptoris & Saluatoris sui, tam ex veteri quàm ex nouo Testamento, sagenam Euangelij dogmatis, deinde omnium Sanctorum prædicatorum secutus est ordo. Et trahitur hæc sagena duobus connexa funibus, per medium hoc mare, à summo vsque deorsum extensa: sursum siquidē spe super omnes fluctus sæculi vehementer erecta & firmata, deorsum verò vsque ad ima, timore diuini iudicij dimersa, sed nunquam vsque ad ima pertracta, vt semper sursum non sit eminentius caritate Christi leuigata, & ad cœlum vsque erecta. Nam sagena Græcè quæ vulgo à trahente verruculum vocatur. Quod *mare*, in quo tra-
Ps.103.25. hitur, *magnum & spaciosum* in Psalmis dicitur, vbi *reptilia* sunt, *quorum non est numerus*, in quo & *Draco ad illudendum ei* positus est, vt ipse ab omnibus illudatur, non hominum virtute tantùm, sed gratia diuini muneris, & magisterio tanti piscatoris. Ad cuius nimirum magisterij formam sagena ex vsu ita maioribus & minoribus dupliciter contexitur nodis, vt omnia possit capere genera piscium, ne magnus aut paruus effugere possit. Sicut & hæc duo Testamenta minora & maiora sibi duplicant præcepta, ne vllus effugiat salutis suæ retia. Quod si maiora non potest, vel minima compleat. Quod itaque rectè sic trahitur Euangelium, vt per omne mare penetret; ita vt de profundo elemento huius sæculi, per omne corpus vadēs, clausos intra ambitum & sinum suum omnes extrahat ad lucem supernam, & ad lumen veri solis, ne vllus in hac caligine aquarū nat⁹ & enutritus, demersus remaneat. Ad hoc quippe similitudo illa componitur, vt ostendat cur in Apostolos tum eosdē quibus loquitur piscatores elegerit, & captores piscium fecerit hominum piscatores: scilicet vt diuini iudicij typus arte piscatoris mōstraretur. Pisces namq. congregat captura quoscunq; confusos & indiscre-

A tos; sed in vasis discretio diuini iudicij secernit electos: quomodo vocatio Euangelij iustos & iniustos, bonos malosve ad fidē vocat & trahit. Finis verò sæculi & iudicij dies, quales retia traxerint, demonstrabit. Nam inter huius maris fluctus quo tumēs pōpa se multis dispumat allisionibus, quo elato se attollit vertice mundus, vndosum se facit sectis, diuiditur erroribus, clamosum se reddit litibus, fremit irarum vaporibus, sæuit procellis, naufragatur sceleribus, impietate demergitur. Inter hoc ita-
B que maris fluctus, quo regnabat hostis antiquus, misit Christus piscatores suos, Petrum videlicet & Andream, Iacobum & Ioannem, probatos arte eùm dicit, *Venite* Mat.4.19.
post me, faciam vos fieri piscatores hominum. Istos quippe misit retia portantes præceptis Euangelicis & cœlestibus innodata monitis, circumplexa & contexa virtutum donis. Quæ sagena sinu Euangelico dilatata, longam trahit vsque ad finem sæculi humani generis capturam. *Quam cùm impleta esset*, inquit, *educentes & secus*
C *littus sedentes elegerunt bonos in vasa, malos autem foras miserunt.* Hanc igitur tertiam parabolam per se Saluator exposuit, quoniam obscuræ sunt, vt in ore duorum vel trium testium stet omne verbum Catholicæ dissertionis.

SIC erit, inquit, *in consummatione sæculi. Exibunt Angeli, & separabunt malos de medio iustorum.*] Non quod Angeli corporeis egeant sessionibus, sed quia eorum
D potestas iudiciaria designatur. Vnde signanter ait, exibunt Angeli ab illo interno & diuinæ Maiestatis iudicio, in quo sedebit Christus cum Senatoribus suis. Exibunt quidem, ad exercenda diuina iudicia quæ intus didicerunt; sed non antea quàm impleta sit sagena Christi, id est, omnis numerus eorum, qui prædestinati sunt ad vitam, & præordinatiante constitutionem mundi. Ipsi in finem sæculi colligentur in vasis, id est, in mansionibus æternis, & mali ab eo regno, & à claritate æternæ vitæ, foras mittentur. Et
E hæc est consummatio sæculi. Non quod elementa mundi deperient, quia erit cœlum nouum & terra noua; sed consummatio sæculi, perfectionis intelligitur plenitudo, quando mundus de fine principium est sumpturus. Finis verò non defectio, vt dixi, elementorum erit, sed innouatio, cùm præterierit figura huius mundi, quia etsi deficiet, non creatori peribit, sed crimini; Quia *mors vltra* Apoc.21.4
non erit. Nec dubium quin Angelos suos,

CAP. XIV. per quos nunc regitur & adiuuatur Ecclesia Christi, tunc implebit benignus Saluator, vt tollantur impij de medio iustorum, ne videant gloriam Dei, & foras mittentur in tenebras exteriores, & in caminum ignis, *Ibi erit fletus & stridor dentium.* Miror valdè quorundam temeritatem & insipientiam, qui dicunt nullas esse pœnas, neque tormenta suppliciorũ, nisi proprias sceleratorum conscientias, quasi & ipsi sibi conscij reatus sui non essent, dũ adhuc in carne viuerẽt: præsertim cùm & ignis æternus præparatus Diabolo & Angelis eius dicatur, in quo mittendi sunt quos ignis aduret æternus. Vbi quia carnis resurrectio erit, ideò stridor dentium & fletus oculorum prædicatur, non de sola conscientia peccati veniens, sed de supplicio præparato æterno. Nisi fortè assertores huius mendacij velint adstruere, quod etiam ipsas conscientias auctor vitæ sic præparauerit, in quibus torqueri solummodo ab eis creduntur, vt ipse sit auctor supplicij; quoniam tormenta quibus torquendi sunt, nec non ignes & supplicia, ab ipso præparata dicuntur. Vnde ait, *Intellexistis hæc omnia?* Solis namque Apostolis hoc dicit, quibus *datum est nosse mysterium Regni Dei*, & plebibus. Idcirco & ipsi quasi Magistri, quasi consortes regni, dicunt, vtique, non de triuio docti, non de Schola Philosophorum, sed Spiritu sancto, quasi futuri Magistri, instructi, & Magisterio cœlesti erudiri. Marc.4.11.

TVNC *ait illis, ideo omnis Scriba doctus in regno cœlorum similis est homini patrifamilias, qui profert de thesauro suo noua & vetera.*] Scribas eos vocat, & doctos atque institutos cœlestibus insinuat disciplinis, dum eisdem ac si intelligentibus parabolas, dignum reddit testimonium, quoniam ipsi soli quasi notarij Saluatoris & secretorum conscij, verba illius & præcepta recondebant in thesauro cordis, & describebant in tabulis purissimi pectoris. Idcirco patrisfamiliæ nomine sibi eos comparat, eo quod doctrinam, noui ac veteris Testamenti, legis videlicet & Prophetarum de thesauro pectoris Christi ad plenum hauserant; propter quod & Scribas eos nuncupat doctos in lege & Euangelio. Et non solùm doctos, verumetiam sibi similes eos facit, *Qui profert de thesauro suo noua & vetera.* Vnde ex vno thesauro est quod omnes hauserunt; & ideo quidquid in Euangelio docebant Apostoli legis & Prophetarum vocibus comprobabant omnia, vt similes ei inuenirentur, cuius thesaurũ in corde gerebant. Hinc quoque sponsa canit in Canticis. *Noua & vetera* fratruelis meus seruauit. Quia nullus doctor in Ecclesia esse debet (quæ est regnum cœlorum) nisi thesaurum noui ac veteris testamenti proferre possit in plebes. Debet namque antiquam Adæ præuaricationem ita pronunriare, vt idoneus sit Christi nouæ gratiæ beneficia, & nouam redemptionem humani generis plenissimè prædicare. Debet etiam diues in virtutibus inueniri, vt possit de thesauro cordis sui bona opera ad nouam vitam pertinentia ostendere, & vitia seu peccata, quæ ad veterem pertinent hominem, more Medici scienter curare; nec non & pœnas inferni, atque supplicia inferorum, apertè denuntiare, ita vt potens sit ex fide, cum omni auctoritate Scripturarum exhortari, ac docere quæ cœlestia sunt & spiritualia: & ad ea quæ sempiterna sunt, auditores suos euidentissimè inuitare, vt sic temperet noua ac vetera, non vt timor gehennæ fideles absorbeat, aut spes beatitudinis iactanter nos eleuet, sed humilitas semper virtutes quas operatur in se recondat. Ecce Matthæus inpræsentiarum octo parabolarum genera proposuit, quas si volueris lector octo beatitudinibus conferre, inuenies valdè inuicem easdem congruere non solum numero, verùm & doctrinæ exemplo; quamuis alij voluerint easdem septem esse, dicentes quod nouissima, iteratio sit præcedentis. Dixerunt enim hoc, vt septem conuenirent diebus quibus factus est mundus; quia & sic prima parabolarum de initio videtur mundi sonare, quo seminatum est quidquid post creuit in fruge, vel vitiarum quidquid demum apparuit in semine. Porrò nouissima earum quæ sagenę cõparatur ad finem tendit sæculi, in qua dictum est, *Sic erit in consummatione sæculi.* Reliquas verò sex in medio sex mundi ætatibus conrulerunt, eo quod congruere videarur quidquid in singulis dictũ est singulis sæculi temporibus, ita vt in prima ætate sæculi, scilicet in Adam primum, deinde Cain, sicque per omnem illam ætatẽ Diabolus acsi inimicus & hostis, zizaniam superseminauerit in medio tritici, & corrupit naturam humani generis. Deinde secunda ætate Noë quasi granum sinapis paruus numero creuit in gentem magnam dilaratis genealogiarum ramis, & facta est arbor frondosa nimis. Cant.7.13.

Cap. XIV.

Porro fermentum tertiæ parabolæ ætatem designat in qua fides patris nostri Abrahæ efferbuit, & Dei tum deinceps fermentauit mundum; in cuius semine benedicentur omnes terræ. Et in hac quippe sæculi ætate primum Synagoga fermentũ legis accepit, quo tota conspersa est massa noui Testamenti testificata à lege & Prophetis. Hinc iam in tempore Dauid quasi sub quarta ætate, inuentus est thesaurus in agro Prophetiæ latuisse. Vnde vnus Prophetarum cum iuuenisset eum, aiebat, *Tu es Deus absconditus, & nos nesciebamus te.* Interea cùm accessisset captiuitas illa quæ facta est in Chaldæis, margaritæ longè diu quæsitæ defecerunt, donec in fine huius temporis vna, quæ Christus est, pretiosissima inueniretur, quia in ea natus est Christus. Sicque in vltima illa ætate quæ sexta vocatur, omnis ordo prædicatorum in similitudine Christi, qui protulit de thesauro suo noua & vetera, fecerunt in vasis suis fictilibus, Sacramenta legis & Prophetarum, & eructant vsque in finem sæculi ornamentorum pretiosissima, noua & vetera diuinorum eloquiorum mysteria. Hæc, quia nonnulli Doctorum ita tradunt, vt diximus, ideo nos paucis tetigisse potius, quàm explanasse sufficiat. Sed diligens lector consideret, vtrum plus simul octo parabolæ, cum suis octo beatitudinibus, conuenianter iunctæ, an ita, vt volunt, si cum his ætatibus sæculi comparentur. Nam hoc certum est, quia non absque mysterio tales totidemque parabolæ simul iunguntur, in quibus & octonarius conformatur numerus, & mysteria humanæ salutis occultantur Iudæis, & panduntur Apostolis. Vnde ait, *Et factum est cùm consummasset Iesus parabolas istas, abijt inde.* Consummatio verò parabolarum opus perfectæ prædicationis est, quod nunquam nisi octo beatitudinibus complebitur. Et ideo quidam Psalmus pro octaua canitur, qui de Passione Domini cantatur, quoniam in eo omnis perfectio beatitudinis consummabitur.

Esa.45.15.

E t *veniens in patriam suam*, id est in Nazareth, *docebat eos in Synagogis eorum, ita vt mirarentur.*] Hic Matthæus ordinem narrandi non tenuit, quoniam post istas parabolas postquam à domo exiuit, ad alia se primùm transtulit, quod Marcus & Lucas narrarunt, vbi dicunt quod in mari dormierit, & apud Gerasenos dæmonia expulsa fuerint. Nam & Lucas hunc locum non longè post baptismum po- A fuit, quod ciues eius ad eius potentiam obstupuerint. Ne mireris lector quod ait. Quia venit in patriam suam, non enim secundum Deitatem hoc loquitur, sed secundum humanitatem. Alias autem secundum diuinitatem, vnde egreditur qui nusquam abest? Quo ingreditur qui nullo continetur nec concluditur loco? Ad quam ergo patriam vadit, qui fecit & possidet totum? Venit igitur ad patriam & ad conciues suos secundum carnem, vt doceret eos in Synagogis eorum. In B eorum Synagogis, inquit, & non in Dei, quia qui eum nesciebant Deum habere non poterant. Et ideo mirabantur & dicebant,

Cap. XIV.

V n d e *huic sapientia hæc & virtutes?*] Mira siquidem stultitia Nazarenorum & imprudentia. Mirantur vnde habeat sapientiam æterna sapientia, & vnde habeat virtutes æterna virtus. Sed error eorum manifestus est, dum eum fabri filium suspicātur. O quantus est error humanus, quantaque insipientia, quæ de virtutibus & C diuinis rebus inuidiam concipit, & parit odium! Non enim sic nox diem neque solem caligo tegit, quo modo mētem cæcar & tenebrat quos possederit inuidię liuor. Mirantur hi super sapientiam & virtutes eius, & nolunt credere; quia hæc admiratio non de pietate, sed de inuidia venit. Tamen velint, nolint, deifica est doctrina quam audiunt, & virtutes quas cernunt. Plus eum fatentur quàm hominem, D & ideo mouentur ad miracula, sed nolūt eum Deum confiteri, cùm videant in eo opera Deitatis. Sic enim admirantur, vt aliunde fingant eum habere, quæ negare non possunt. Idcirco mox oculos, inuidia cæcati, ad hominem retorquent.

N o n n e, inquiunt, *hic est filius fabri, & mater eius est Maria?*] Vnde huic hæc sapientia, tantæ talesque virtutes? Sic dicunt, qui Deum ex quo est sapientia, ex quo virtus, ignorant. Sicque abnegat & confitetur inuitus qui non cernit, qui Christum nescit Dei virtutem esse Dei- E que sapientiam. Sed miror cur Mariam nominant, cùm de patris nomine taceant, nisi quia irridendo magis fabri filium eum vocant, vt ex vtilitate operis amplius eum despiceant, quamuis Dei nutu, etsi inuiti, de illo quæ vera sunt & Deifica loquuntur, quoniam Dei patris est verè filius qui fabricator est mundi. Vnde Marcus eum non fabri filium, sed ipsum fabrum dicit. Eo enim eum fabrum credebant, quo & fabri fi-

Cap. XIV.

lium, ex artificio patris verè & ipse faber, quoniam fabricator est orbis per quẽ facta sunt omnia. Nõ igitur mirum cognati & conciues si errent cum Iudæis de Christo, qui errant de patre & de matre illius, seu de fratribus. Nam callidè fratres ingerunt & ostendunt sorores, vt aut patrem aliam habuisse vxorem confingant, aut numerosior partus sanctæ Matris infametur, vt virginitas sancta lateat, obscuretur integritas, & sentiatur totum de Christo quod humanum est, nil quod diuinum; cùm si beata Maria filios habuisset, vt quidam garriunt, in ipso crucis tempore mater à Christo discipulo Virgini Virgo non traderetur, & in ipso mortis articulo nec commẽdaretur extraneo. Quinimo fratres & sorores Christi de quibus Cleophæ sororis Mariæ filij sunt, quæ fuit matertera Christi, de qua orti sunt consobrini Saluatoris, qui iure fratres vocantur. Nunquam enim contra pietatis ordinem Matrem Domini extero, hoc est Ioanni de cruce, vt dixi, commendasset, si alios post ipsum filios suscepisset. Sed quia non erant alij, Virginem Virgini cõmendauit, vt inter exteros solam curam Sacramenti haberet, sola societas religionis esset, nec mundanæ sollicitudini discipulus tantus seruiret, sed prædicaturus partum virginitatis domi haberetur Virgo. Alioquin Iacob, qui frater Domini dicitur, si filius esset vnius fœminæ, nunquid non matris habere potuisset curam? Qui & inter Ecclesiæ primordia, & inter Iudaïcam tunc perfidiam Hierosolymitanam singulariter rexit Ecclesiam. Vnde constat quod hic error Iudæorum, non de veritate, sed de inuidia natus est. Idcirco nec mirari oportet si errent in fratribus, cùm errent & in patre.

IESVS *autem dixit eis, non est Propheta sine honore nisi in patria sua.*] Propemodum naturale est, ciues semper ciuibus inuidere, & ideo non considerant sapientiam in eo Deitatis, & eximia diuinæ Maiestatis opera, dum fragilis eius recordantur infantiæ, & parentum connumerant, & assignant ei genealogiam. Ecce carnaliter qualiter sapiunt ciues, ecce qualiter mundani parentes sentiunt de honore propinquitatis. *Et non fecit*, inquit, *ibi virtutes multas, propter incredulitatem eorum.* Non quo etiam illis non credentibus facere non potuerit, sed quo ne multas faciens, ciues incredulos amplius condemnaret. Vel paucas gratis ideo fecit, vt inexcusabiles es- A sent, licet diuino suo iudicio distulerit vt multas faceret; quia non merentur ea intelligere, quæ facta sunt vt crederent.

IN *illo tempore audiuit Herodes Tetrarcha famam Iesu, & ait pueris suis.*] In illo tempore quod dicit intelligẽdum, quãdo venit in patriam suam, id est in Galilæam, quo erat Herodes. Iste Herodes Tetrarcha filius Herodis est sub quo natus est Christus, cui quarta pars Regni Iudæo- B rum, vt esset regnum humile, concessa est ab Augusto, sicut & reliquis tribus fratribus. Vnde singuli ex Græco sibi nomen traxerunt, vt Tetrarchæ vocarentur, eo quod singuli quartam partem vnius Principatus obtinerent. Quod verò Matthęus ait, quia dixerit suis, cùm audisset famã Iesu, *Hic est Ioannes Baptista, ipse surrexit à mortuis*, Marcus ita refert, quia dicebant quidam quòd *Ioannes Baptista resurrexit à mortuis*; (Marc. 6. 14) Lucas verò, *Audiuit*, inquit, *Herodes* (Luc. 9. 7.) *quæ fiebant ab eo, & hæsitabat eo quod diceretur* C *à quibusdam quia Ioannes resurrexit à mortuis*, seu cætera quæ sequuntur. Vnde intelligendum, quod aut post hæsitationem, se cõfirmasse in animo vt hoc crederet, quod dicebatur, & sic deinde diceret pueris suis, hic est Ioannes, aut hęsitãs adhuc interrogatiuè dixerit, hic est Ioannes? Vtroque itaque modo intelligi potest. Non enim vt confirmaret dixit, nunquid nam non hic est, aut hæsitans non dixit, ne fortè hic est, sed tantummodo, *Hic est Ioannes Baptista, ipse surrexit à mortuis, & ideo virtutes* D *operantur in eo.* Quidam Ecclesiasticorum interpretum causas requirunt, quare Herodes ista sit suspicatus, vt putet Ioannem à mortuis resurrexisse, & ideo virtutes operari in eo. Sed superflua videtur alieni erroris ratio, nisi fortè quia reprimenda & condemnanda est secta quam Græci *μετεμψυχώσεως* vocant, quam per Nicromantiam dicunt fieri, vt animæ singulorum post triginta annos in corpora redeant, quod omnino in Ioanne & Christo non conuenit; quia eo tempore quo Ioannes E decollatus est, Dominus triginta iam erat annorum. μετεμψύχωσις autem, vt dixi, post triginta annos, aut eo amplius, post multos circulos annorum in diuersa corpora dicat animas hominum insinuari & redire, quod valdè dogmatibus Christianis contrarium est, & insanissimum credere.

HERODES *autem tenuit Ioannẽ.*] De quo supra dixerat Euangelista in persona Herodis, hic est Ioannes; quem locum

CAP. XIV. supra tecapitulando præmisit. Profectò A quia à nullo Euangelistarum in ordine, quo facta est hæc Tragædia, de Ioãne narratur; quamuis Matthæus & Marcus eodem in loco se consentiant. Lucas verò longè antequam baptizaretur Dominus, hæc præmittens, narrat. Porrò Ioannes solummodo tangit eam, & dicit venisse Iesum in Galilæam, vbi vinum fecit de aqua, & tunc, inquit, rediit in Iudæam, vbi baptizauit multos, antequam traditus esset Ioannes. Traditus est autem, & alligatus, & positus in carcere, propter Herodiadem vxorem fratris sui. B

DICEBAT *enim Ioannes, non licet tibi habere eam.*] Vetus narrat historia Philippum Herodis maioris filium, sub quo Dominus fugit in Ægyptum, fratrem huius Herodis sub quo passus est Christus, duxisse vxorem Herodiadem filiam Regis Petiphere; postea verò socerum eius, exortis quibusdam contra generum simultatibus, tulisse filiam suam, & in dolorem prioris mariti ad contumeliam huius Herodis inimici eius, eam nuptiis copulasse, C licet Philippus germanus esset frater ipsius Herodis. Sed Ioannes Baptista, qui venerat *in spiritu & virtute Heliæ*, eadem auctoritate, qua ille Achab corripuerat & Iezabel, arguerat Herodem, quod illicitas nuptias fecerit, quia secundum legem non licebat fratre viuente germano vxorem illius ducere, quamuis post mortem id licuerit. Et ideo fratre viuente, quia nõ erat licitum, reus culpabatur Herodes, & D incestuosus pro crimine; malens præco veritatis periclitari apud Regem, quàm propter adulationem esse immemor præceptorum Dei. Vnde, nec immeritò, beatitudo Martyrij ei à Domino recompensatur, ipso dicente in hoc ipso Euangelio,

Luc. 1. 17.

Mat. 5. 10. *Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, quoniam ipsorum est regnum cælorum.* Quapropter arguendi sunt nunc in tempore quidam qui dicunt, non debere arguere reges aut potestates huius sæculi, neque durius increpare, ne fortè atrocius commoueantur ad iram, sicut à quodam E audiui Episcoporũ; quia Rex sub nullius, inquit, redactus est potestate, neque sub cura alicuius regiminis, eo quod omnibus in commune est, & non in vna commoratur Parochia. Quod si ita est, Ioannes reprehensibilis & temerarius censendus est, qui ex eremo venit ad Regis præsentiam vt increparet adulteriũ. Sed quia amicus sponsi erat Ioannes, incestuosos ferre non poterat, quos hic adulator magis palpare gaudet, & delinire laudibus quàm increpare. In quo sanè vitio multi periclitãtur, qui videntur gerere curam pastoris. Vnde nescio, si tempus esset Martyrij, vtrum fidem seruarent qui modo quicquam pro iustitia non audent. Sed Ioannes licet insidiaretur ei Herodias, non timebat Herodem, qui tantis erat deuinctus malis, neque molliebatur beneficiis eius, quia sicut dicit Euangelista, in multis eum sæpè audiebat, & inclinabat se ad ea libenter, quæ præco Christi monebat. Erat enim miser in omnibus, dolosus valdè, vnde Dominus vulpem eum vocat. Et ideo dicit Euangelista, CAP. XIV.

VOLENS *eum occidere, timuit populum, quia sicut Prophetam eum habebant.*] Sed quia occidere eum distulit, ob satisfactionem pessimæ vxoris, vinctum eum sine culpa in carcere posuit, vt totum esset mysteriũ Herodis quod erat ad reatũ. Occultatur iste, dum exaltatur Christus. Finitur in eo lex & prophetia, quia omnes Prophetæ vsque ad Ioannem prophetauerunt. Et ideo lector, sicut quam sæpè monui, omnẽ diligentiam Euangeliorum lectioni adhiberi oportet; quia in his quæ gesta narrantur, subesse intus, interioris intelligentiæ arcana reperiuntur. Habet omnium operum narratio suum ordinẽ, de quibus gestorum effectibus causæ subiacentis species præformatur. Vnde Herodias significat Synagogam, quæ caput Ioannis, id est, Christum, amputare molitur vna cum filia, quæ saltauit in conuiuio, sicut & Gẽtes ante Idola; quæ tulit caput Ioannis, hoc est, corpus Christi in altare, quia illud datum est puellæ, hoc est Ecclesiæ de Gẽtibus. Rursus illa tulit eum matri suæ, quia fidem quam accepit de Christo, in finem sæculi ad conuersionẽ Iudæorum, vt caput eum recipiant, ipsa est oblatura.

DIE *autem natalis Herodis, saltauit filia Herodiadis in medio, & placuit Herodi.*] Quam quidem filiam dicunt fuisse Philippi, vt ex ipsa comprobaretur corã omnibus suis complicibus Herodiadem vxorem duorum fratrum fuisse, quæ affectione coniugij violaret affectum fraternum; tantum vt sociaretur Herodi, & essent in nomine consimiles, qui non erãt iam scelere, moribus, & vita dissimiles. Iungebantur vocabulo quos criminum iunxerat turpitudo. Sed turpior filia quæ suis lusibus, vt patruum incestaret, & matrem amplius fœdaret, filia siquidem prioris mariti hæc omnia publicabat; quo de facto contigit, vt ad-

CAP. XIV. huc deterior esset, iuxta illud Apocalypsis, vt *qui nocet, & adhuc noceat, & vt qui in sordibus & adhuc sordescat.*

VNDE *cum iuramento pollicitus est ei dare quodcunque postulasset.*] Proculdubio ideo dolosus iurat, vt videretur excusabilis & innocens, qui volebat eum, vt supra testatus est Euangelista, longè diu iam occidere. Sciebat enim ex affectu matris, quod filia hoc peteret. Alioquin si aliud postulasset, fortè matris mortem, vtique B non impetrasset, neque dimidiam partem regni, quam pollicitus est. Non vt daret, sed vt eius pollicitatio irrefragabilior videretur, cùm peteret, quod ipse moliebatur. Nullum ergo inuenimus, diem natalis sui obseruasse, nisi Herodem & Pharaonem in diuinis litteris, vt quorum erat par impietas in perfidia, esset vna solemnitas ad superbiam. Inter quas fallacias timens Herodias, ne aliquando Herodes resipisceret, vel Philippo fratri amicus fieret, atque illicitæ nuptiæ repudio soluerentur, monet vt in ipso statim conuiuio caput Ioannis postularet, digno operi C saltatiouis dignum sanguinis præmium.

Et contristatus est, inquit, *Rex,* ait Euangelista *propter iusiurandum.* Quia de se ostendebat, non de pœnitudine cordis, sed vt simulatione simul discumbentes falleret. Artifex enim mendacij & homicida præfert in facie tristitiam, cùm lætitiam haberet in corde, vt conuiuantes eluderet. Porrò scripturarum consuetudo est, vt opinionem multorum hîc narret historicus, quomodo eo tempore ab omnibus credebatur, sicut & hoc loco fortè discu- D bentes, Herodes quod verè tristaretur, putabant. Hinc quoque ait, *Propter iuramentum & eos qui pariter discumbebant, iussit dari.* Vnde Domino iubente fugienda sunt iuramenta, maximè quæ pariunt totis noctibus & horis protracta conuiuia; quia vinum quod cum mensura emitur, & sine mensura bibitur, citò naufragium parit. Hinc est quod Herodes, licet sacramento fidem reddiderit, homicidium perpetrauit. Sed melius esset pro iuramento E pœnitere infausto (sicut Dauid fecisse legimus verbis Abigaël super Nabal placatum) quàm sanguinem funderet Sancti Prophetæ, & fraudem, quam in corde gerebat, perficeret. *Da mihi,* inquit, *in disco.* Curautem in disco? Nisi vt sacramentum figuraretur nostræ redemptionis. Quia Psa. 115. 15. *pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum eius.* Vt in disco & mensa, quo corpus Christi sacratur, quod est caput Martyrum, ipsi participarent cum suo capite in oblatione æternæ salutis. Sed serpentis germen caput Ioannis petit semper, atque hominis, cui suum caput sententia olim summi iudicis sciebat addictum, dicente Domino, illa tuum obseruabit caput, & tu illius obseruabis calcaneum. Gen. 3. 15. Sed misera feralis aula Regis, & infœlix rabies, quæ in pastum suum suscepit caput Martyris, & in potum ebibit liquorem sacri sanguinis, triensque mortem Prophetæ aspexit. O ferculum crudele! O discus tosis respersus sanguinis, sed cõuiuantibus valdè exitiabilis! quia in tanto conuiuio nemo fuit qui prohiberet audaciam Regis, quinimò vt scriptura ait, *propter eos qui pariter discumbebant, iussit dari;* Quo facto omnes sceleris sui facit esse consortes, & in luxurioso impuroque cõuiuio, cruentæ epulę adhuc sordidius sordidantur, dum defertur caput in disco.

QVOD *allatum datum est puellæ, & illa tulit matri suæ.*] Legitur ergo in Romana historia Flaminium ducem Romanum, quod accubãti iuxta se meretriculæ, quæ nunquam vidisse se diceret hominem decollatum, assensus sit, vt reus quidam capitalis criminis in conuiuio capite truncaretur; deinde à Senatoribus demum pulsum à curia, eo quod epulas sanguine miscuerat, & mortem quamuis noxij hominis, in alterius delicias prostituerit, vt libido & homicidium simul miscerentur. Quantò scelerator in facto Herodes & Herodiadis, nec non & puella quæ saltauit, & in pretium tragædiæ suæ, non hircum, sed caput postulat Prophetæ, vt habeat in potestate linguam, quæ illicitas arguebat audenter nuptias. Respondit igitur suæ turpissimæ matri, turpior valdè filia. Quia talis debuit procreari de adultera, quæ fractis gressibus, corpore dissoluto, omnique compage membrorum disiũcta, fluentibus huc illucque ex arte maleficij visceribus deturparetur: fitque tota matri deformitate valdè deformior. Et notandum quod ait,

QVIA *misit Herodes & decollauit Ioannem.*] Ex quo datur intelligi, quia ipse occidit qui iubet, sicut & de omni reatu, quia ipse se auctorem facit sceleris, qui imperat vt fiat. Hæc iuxta litteram dicta sint; quia de hac comœdia miseri Herodis, suorumque qui cum eo complices exstiterunt, à multis nostrorum facundissimè declamatum est in Ecclesiis, & ideo in hoc tractatu pauca de multis lectori sufficere debent.

Cap. XIV.

Et *accedentes*, inquit, *discipuli, tulerunt corpus eius, & sepelierunt illud, & venientes nunciauerunt Iesu.*] Vbi qui eum tulerunt, non minus Christi discipulos fuisse debemus intelligere, quàm & Ioannis; quia qui prius fuerant Ioannis, iam facti erant Christi. Sed honor Ioannis seruatur, in quo tot impleta sunt sacramenta, ita vt in eius capite truncato cernamus Iudæos vsque hodie sine Christo remansisse, qui caput est omnium Prophetarum.

Qvae *cùm audisset Iesus secessit inde in nauicula in locum desertum seorsum.*] Ad solita rursus secessit præsidia, cùm ei necem Baptistæ nunciarunt, non, vt quidam arbitrati sunt, timore mortis, sed tres ob causas. Primùm vt parceret inimicis suis, ne homicidio homicidium iungerent; deinde vt vsque in diem Paschæ suam mortem differret, in quo propter sacramentum semper immolabatur agnus. Ad vltimum propterea recessit, vt nobis præberet exemplum vitandæ temeritatis; quia non omnes eadem constantia perseuerant positi in tormentis, qua se nonnunquam torquendos offerunt. Vnde & supra iam dictum est, *Cùm persecuti vos fuerint in vna ciuitate, fugite in aliam.* Eleganter quoque Euangelista, non fugit in locum desertum, sed secessit ait, vt ostenderet persecutores suos magis declinasse ad tempus, quàm timuisse. Sed & postquam à Iudæis, & à rege Iudæorum Prophetæ truncatum est caput, & linguam & vocem apud Iudæos perdidit Prophetia, Iesus transiit ad desertum & Ecclesiæ locum, quæ virum antea non habuerat, neque caput. Quod autem dicit, quia post decollationem Ioannis secessit in nauicula, & in desertum, continuus sermo est. Vnde apparet, quod post hæc audita est fama de Iesu, & facta sunt illa quæ supra narrata sunt. Ille verò etiam ob hoc secessisse videatur, vt credentium probaret fidem. Et ideo sequitur, *quia turbæ secutæ sunt eum pedestres.* Non in iumentis neque in vehiculis diuersis, sed proprio labore pedum asperitatem itineris insinuat, vt ardorem mentis eorum ostendat. Nam antequam veniret in solitudines gentium, ab vno tantùm populo colebatur. Sed postquam Dominus venit ad gentes quasi in desertum, secutæ sunt eum turbæ multæ. Et ideo sequenti miraculo hoc testimonium anteponitur, quoniam abscisso capite à lege, mox secessit à Iudæis & ascendit in nauicula, id est, in illa primitiua Ecclesia in locum desertum, vt dixi, quia

Mat.10.23

A doctrinæ notitiam non habebant. Et venerunt pedestres, quia humiles, & non in pompis sæculi. Quibus misertus est Dominus, animas eorum sanando, qui de ciuitatibus, id est, de variis sectis, ad eum venerant, quos curauit. Quia, quibus plena est fides, statim præmium consequitur salutis. Vnde dicitur.

Et *exiens vidit turbam multam, & misertus est eius, & curauit languidos eorum.*] Cernis quia in Euangelicis sermonibus semper spiritalia referantur mysteria. Et propterea dicitur, egressus Iesus, significat quod turbæ habuerunt quidem veniendi ad eum voluntatem, sed vires perueniendi non habuerunt; ideo Saluator egreditur de loco, & pergit obuiam, sicut prodigo filio pœnitenti legimus occurrisse. Quibus visis, miseretur eorum, & curat omnem languorem, vt fides plena statim præmia consequatur salutis.

Vespere *autem facto, accesserunt ad eum discipuli dicentes, &c.*] Non est qui omnia Euangelij sacramenta ad liquidum valeat perscrutari, quoniam omnia mysteriis plena sunt; & de singulis vt sæpè diximus, aliud loquitur de locis, de temporibus, de actu, & causis, etiam & de sententiis simul iunctis. Recedit igitur de Iudæa, & venit in desertum locum, vnde iam diximus, & egreditur ad eos Iesus, & miseretur eorum; & hoc facit non mane, non crescente die, non meridie, sed vespere, quando sol iustitiæ occubuerat.

Iesvs *autem dixit eis, non habent necesse ire, date vos illis manducare.*] Sed restat quærere, quomodo discipuli accesserint ad Iesum, secundum Matthæum & alios duos Euangelistas, vel quomodo dixerint hoc verbum vt demitteret eos ire, cùm Ioannes ad Philippum dixisse prius Iesum describit, dicens, *Vnde ememus panes vt manducent hi?* Ex quo rectè intelligitur quod post verbum discipulorum Dominus locutus est Philippo, vnde ememus panes. Quod autem aiunt, *quia desertus est locus*, ostenditur, quia longè à ciuitatibus erant iuxta litteram. *Et hora* (inquit) *iam præteriit*, hora scilicet manducandi. Seu hora pro tota die ponitur, quia dies iam prætererat. Porrò Matthæus ait, *vt emant sibi escas*, quasi de turbis dixerit. Marcus verò narrat Apostolos de se hoc dixisse, *Euntes emamus ducentis denariis panes.* De quo loco Ioannes ait, *Ducentorum denariorum panes non sufficient eis.* In quo sentiendum nobis, quia vera sunt omnia quæ singuli dixerunt, & nemo eorum suis dictis

Ioan. 6. 5.
Mar.6.37.
Ioan. 6.7.

Cap. XIV. alterius narrationem impugnat, sicut nec Ioannes, in eo quod ait Dominum, Philippum interrogasse, quod alij discipuli ad eum prius iam dixerant, sicut reliqui narrant Euangelistæ, contraria sentit. Sed ostenditur quod post verba discipulorum hoc Dominus locutus est Philippo, *Vnde ememus panes?* Nec non & quod Andreas dicitur dixisse, *est puer vnus hic qui habet quinque panes*; Alij dixerunt, quia *non sunt nobis nisi quinque panes*, quod vtrumque dictum fuisse, nemo qui ambigat. Sic lector inuenies in omni concordia Euangelistarum, eos nihil à sententia discrepare, *Non habent*, inquit, *necesse vt eant, date illis vos manducare.* Ac si diceret, non necesse habent diuersos cibos quęrere & emere sibi ignoros panes, cùm secum habeant cœlestem panem, date vos illis manducare.

Matt. 14. 16.

Prouocat Apostolos ad fractionem panis, & ad prouidentiam suæ possibilitatis, vt illis testantibus se non habere, virtus & magnitudo signi notior fieret omnibus. Vnde quæso, quod sæpè monui ad mentem vnusquisque reducat, maximè in hoc miraculo, quia etsi mira sunt quæ gessit Dominus & Saluator, mirabiliora tamen valde videntur ea quæ in his præfigurata sunt, sic ad liquidum expressa vt nulli dubium esse possit, hęc omnia sic ad hoc diuinitus præparata. Quapropter perpendite quæ gesta sunt vel qualiter gesta sunt, & in his omnibus attendite personas, effectus causarum, & singulas causas, numeros quoque & modos, loca & tempora, seu cætera, in his quæ longum est enumerare. Quoniam quæ gesta sunt, vt dixi, præter gerendi officium longe altius prætendunt munus salutis nostræ. Idcirco non casu, neque secundum euentum rei hæc omnia contigerunt, sed secundum dispensationem diuinam. Vnde interrogati discipuli, dixerunt, *Non habemus nisi quinque panes.* Et alius ait, *Est puer vnus qui habet quinque panes.* Hoc quippe Andream dixisse Ioannes testatur. Sed horum nihil vacat à mysterio, quoniam etsi Moyses per hunc puerum intelligendus est, sicut nostri tradunt, quia quinque libri veteris testamenti eius dicuntur. Omnium tamen Apostolorum eadem erat lex, quia omnibus illis est data, vt qui fecerit ea quæ in illa sunt iussa, viuat in eis. Præsertim quia Apostoli, ante passionem Domini & coruscationem Euangelij, non habebant nisi quinque panes, & ipsos hordeaceos, quia lex Moysi in quinque libris distincta

A nimia palearum tenacitate constringebatur. *Et duos pisces*, duo verò pisces iuxta alios, qui in salis gurgitibus, & in aquis, atque in maris fluctibus versabantur, duo libri intelliguntur qui supersunt quinque, hoc est, Iesu Naue, & Iudicū, quoniam & ipsi secundum mysticos intellectus magna continent sacramenta; nec non Prophetarum eloquia, & Ioannis prædicationem alij eosdem pisces esse dixerunt. Sed nos duas personas vna cum quibusdam Moysen & Aaron interpretati sumus, per quos regnum & sacerdotium monstrabatur; quorum condimēto populus cùm Ægypto exiret per desertum pastus est, & in futuro his duabus gubernatur personis. Quia sicut in panibus adhuc prædictis quinque libris vita Iudæorum continebatur: ita piscium duorum regiis & sacerdotalibus gubernabatur officiis. Quæ tamen duæ personæ Dominum nostrum præfigurabant; ambas enim ille sustinuit, & non figuratè, sed propriè solus impleuit. Nam & rex noster est Dominus Iesus Christus, qui nobis pugnandi & vincendi demonstrauit exēplum. Itaque ipso duce ab oneribus & laboribus huius peregrinationis nostrę, tanquàm ab Ægypto liberamur, & persequētia nos peccata Sacramento Baptismatis nobis euadentibus obruuntur. Ipse est enim sacerdos noster in æternum secundū ordinem Melchisedech, qui seipsum obtulit holocaustum pro peccatis nostris, & eius sacrificij similitudinem celebrandam in suæ memoriam passionis commendauit, vt illud quod in Melchisedech obtulit Deo, iam per orbem terrarum in Christi Ecclesia videamur offerri. Verūtamen & genealogia Christi per has duas personas videtur esse contexta. Quia Matthæus ab Abraham vsque ad Christum descendendo per regiam personam eam deducit. Lucas verò ascendendo à Christo vsque ad Adam, & ad Deum, per sacerdotalem progeniem illam inseruit. Quæ nimirum Prophetia de Christo in his quinque libris latebat. Et ideo hi tantum duo pisces cum quinque inueniuntur & habentur panibus.

Et cum iussisset turbam discumbere super *fœnum, acceptis quinque panibus & duobus piscibus, aspiciens in cælum, benedixit, & fregit, & dedit discipulis suis.*] Audite ordinem miraculi, quinimo, non miraculi tantùm, sed parabolæ: ita vt & fides corroboretur in miraculo, & anima pascatur in mysterio, quia & veritas non latet in facto, & para-

CAP. XIV. bola facti amplior & profundior prædica- A tur in sacramento. Iubet ergo recumbere super fœnum iuxta alium Euangelistam, quia fœnum multum erat in loco, & iubet secundum consuetudinem conuiuantium, vt super quam calcauerunt carnem sedeant, & super omnes flores illius; Esa 40.6. quia *omnis caro fœnum, & omnis gloria eius tanquam flos fœni*, & omnes voluptates eius quasi arens fœnum. Sed turba illa Iudaica super fœnum discubuit, quia testamentum vetus acceperat, in quo re- B gnum eis temporaliter, & Ierusalem temporalis promittebatur. Ideo constat eos in spe carnali collocatos fuisse, cuius gloria quasi fœnum effloruit, & claritas eius vt flos fœni fuit. Veruntamen non iam in terra ideo iacens, sed lege suffultum, & tanquam terræ fœno, fructibus scilicet operis sui, vnusquisque eorum substernebatur. Vnde & in monte pauisse eos Dominum, benè dicitur; quia licet per legis litteram quantispet ad altiora conscenderent, sed quia adhuc, vt dixi, carnales C erant, hordeo pascebantur, & nō tritico, vt per hordeum lex monstraretur veteris testamenti, sicut & per triticum, ex quo septem fuisse panes alibi in Euangelio monstratur, lex sancti Euangelij. Hęc quippe sunt duo testamenta scilicet & duæ leges, ex quibus in præsentiarum, dum hoc sæculum vertitur, omne pascitur genus humanum, ex benedictione Dei Saluatoris nostri Iesu Christi. Et ideo secundò hoc vsus est miraculo, & nō am- D plius, vel minus, vt seipsum ostenderet & in hoc facto, qui duas condiderat leges nostræ refectionis gratia, ex quibus pascitur & recreatur quotidie omnis anima fidelis. Sed quia ille prior populus adhuc carnalis erat, propterea talis ei lex data est, quæ vitale animarum alimentum corporalibus obtegeret sacramentis. Et sicut medulla hordei tenacissima obtegitur palea: ita eadem lex suis carnalibus institutis, quoniam carnali dabatur populo, nondum expoliato carnalibus desideriis, quod sanè desiderium tanquam palea hordei E cordi eorū inhęrebat. Vnde à Propheta, incircuncisi cordibus culpantur, quoniam nullis tribulationum flagellis, neque triturarum pressuris, potuerunt purgari, vt intellectu resecato spiritali, carnalia deponerent tegumenta: sicut nec hordeum areæ tritura, illo paliari tegmine, licet aristæ frangantur, exuitur. Propterea igitur Dominus hos tantum quinque panes sibi prouidit tunc, & præparauit in omni illo populo, vt ex his doceret, quid ex his fa- CAP. XIV. ceret quinque libris suo in tēpore. Quos accepit & benedixit, ac fregit, & dedit discipulis suis. Alioquin si ipse eos non accepisset in manibus, vt suo implerentur opere, sine fructu salutis & sine vita essent. Et nisi eos in se benedixisset, in quo est omnis benedictio spiritalis, qui sub ea erant lege sub maledicto essent. Et si non eos fregisset, neminem pauissent ad salutem.

Et *dedit*, inquit, *eos discipulis suis, discipuli autem apposuerunt turbæ.*] Quia per eos erant diuinæ gratiæ dona reddenda populis. Pascitur autem deinceps turba populi, & explētur abundātissimè ex quinque panibus & duobus piscibus quinque millia hominum, exceptis paruulis & mulieribus. Consonat ergo numerus quinarius in vtraque parte populo carnali, qui tantum vix quinque sensibus benè vtebatur carnalibus, quibus multi dediti erant. Et ideo quàm signanter Dominus hoc significare videtur cùm dicit, nō opus habent ire, vt emant alibi, aut aliunde, sed date vos illis manducare. Quoniam sub lege custodiebantur, in qua erat victus perfectæ intelligentiæ, si à Domino discipulis comminuta & exposita traderetur. Et hoc sapientia Dei patris totum nouerat quid dederat singulis, vel quid facturus esset. Idcirco non de ignorantia interrogat, *Quot panes habetis?* Sed ob mysteriū. Etiam & rogat, iuxta Marcum, quot haberent panes, vt se benè conuincat nescire in sacramento, quod iam patebat in dato & commisso, & ipsi & omnis turba portabat sub iugo. Quos profectò panes, quia benedixit ac fregit, creuerunt. Non enim quinque multiplicantur in plures numero, sed fragmentis fragmenta succedunt, & fallunt semper in fractu, multiplicatione sua, frangentes. Crescit ergo materies panis, nescio vtrum an in mensura vel in loco, an in manibus sumentiū, an in ore edentium. Vnum tamen profiteor, quia in manibus Christi fons erat augmenti, sicut fontis est fluere, vuas vitibus inesse & vina diffundi, atque omnes mūdi opes annuo quodam cursu in diuersum fluere. Auctor est enim huius vniuersitatis tantus panum profectus. Et mirantur omnes hoc quod rarum est, & non mirantur hoc quia res ex vsu viluit quod quotidie fit. Agitur enim in opere visibili inuisibilium demonstratio, dum superat omnem naturam virtus operantis, & supergreditur facti intelligentiam ratio

CAP. XIV. virtutis, & sola relinquitur admiratio potestatis. Sed priusquam hæc fierent, *aspiciens in cœlum*, dedit exemplum, vt semper ad patrem oculos mentis dirigere debeamus, & ad eius exemplum, cibos, & quæ ex Deo sunt, benedicamus; quoniam omnis benedictio per eum, aut multiplicario rerum est, aut sanctificatio, ita vt rerum benedictio vsque in admirationem, si diligentius attendatur, veniet, admiratio verò vsque ad mensuram causæ subiacētis. Nam confracti panes cum piscibus saturato populo interdum deinceps cumulantur augmento, vt quot sunt millia hominum, tot panibus saturentur, exceptis, quod magis creditur, paruulis & mulieribus; quorū sicut nullus est numerus, ita nec expletio quantitatis. Insuper augetur splendor gratiæ, vt secundum Apostolorum numerum, duodecim cophini repleantur, ita vt modus numero coæquetur, & numerus modo obtemperet sacramenti; quatenus intra fines suos ratio cōclusa, ad consequentis effectus conditionem diuinæ virtutis moderamina cohortetur, quia vincit humanam intelligentiam opus facti. Et cùm frequenter quædam fiant quæ concepta sensu sermo non explicet, in his tamen ipsa sensus subtilitas superatur, ita vt ad rei contemplationem pro difficultatis magnificentia & negotij inuisibilis miraculo obstupescat animus, in tantum, vt nec cogitare sufficiat quæ sentit, nec explicare verbis, quæ intelligit. De his tamen nullus esurire permissus est, quos cœlestis gratia pauit. *Et sublati sunt duodecim cophini reliquiarum.* Fortè excepto præfato & ineffabili mysterio, vt non fantasma facti putaretur, reliquiæ ex his collectæ sunt, vt panes veros esse ad fidem credentium longo in tempore ostenderentur. Quanquam ob difficultatem facti, vnde mox duodecim cophinos, quibus reliquiæ colligantur, multi quærant, in deserto quomodo inuenire potuerunt? quasi non eadem virtute qua panes prius præparati esse potuerunt, maximè quia facto miraculo, ex proximis castellis eos afferre poterant, eo quod essent in loco deserto iuxta Lucam, qui est Bethsaide. Ipsosque allatos implent reliquiæ & virtus ineffabilis, quos nunquam implere poterat ipsa res, vel ipsa materies. Satiantur quinque millia ex quinque panibus, cum mysterio æternæ salutis, ac perpetuæ suauitatis. *Exceptis mulieribus*, inquit, *& pueris*, qui mihi videntur ad hoc pertinere, vt intelligamus in populo

A veteris testamenti fuisse quosdam tam infirmos ad implendam iustitiam quæ secundum legem est, in qua iustitia Apostolus sine querela conuersatum se fuisse dicit, itemque alios qui facilè seducerentur in cultum idolorum. Quæ duo genera, id est infirmitatis & erroris mulierum & puerorum nominibus figurata sunt. Infirmus est enim sexus mulierum ad actiones, & facilis ad lusum pueritia.

B Quid autem lusui pueri li tam simile est quàm idola colere? quando & Apostolus ad hoc retulit hoc genus superstitionis, cùm ait, neque idolis seruiamus, quemadmodum quidam eorum, sicut scriptum est, *Sedit populus manducare & bibere, & surrexerunt ludere.* 1. Co. 10. 7 Mulieribus ergo similes erāt, qui in laboribus exspectationis, quousque ad promissa Dei venirent, non viriliter perseuerantes, tentauerunt Deum; pueris autem qui sederunt manducare & bibere, & surrexerūt ludere. Tales quippe sūt, & in nouo testamento qui non possunt occurrere in virum perfectum, vel infir-

C mitate virium, vel leuitate mentis; qui profectò iure interdum mulieribus & pueris comparandi sunt. Et ideo neque in veteri testamento, neque in nouo, tales admittuntur ad numerum, neque in bellicis rebus, neque in vllis rerum negotiis: sicut nec in Numerorum libro, quotiens sacerdos atque Leuitæ, & exercitus vel turbæ pugnantium describuntur, serui & mulieres, & paruuli, & vulgus ignobile in numero prætermittuntur. Et tamen in

D populo erant, & ideo, sicut canit Domino Dauid in Psalmo, *Aperis tu manum* Psal. 144. 16. *tuam, & imples omne animal benedictione.* Repleuit eos donis cœlestibus, & saturantur etiam quotidie, & ipsi iuxta capacitatem sensus sui & mensuram fidei suæ. Porrò Apostoli, quibus dedit hæc omnia in manibus, quoniam ipsis primùm reuelata sunt mysteria, idcirco ipsi omnibus prædicauerunt Euangelium æternæ vitæ; & tulerunt de reliquiis duodecim cophinos, quæ omnes capere non potuerunt. Vnus-

E quisque Apostolorum cophinum suum; quoniam ipsis omnia sunt reserata cœlestis vitæ sacramenta. Sed miser Iudas, qui quod tulit perdidit, quia non sibi sed alteri reseruatum fuit. Vnde & beatus Petrus forte quæsiuit à Domino, licet ambo boni essent, quos statuit corā Domino vt eligeretur nō ab homine, sed à Deo cui hęc reposita erant, & qui capere posset ea quę solis Apostolis diuino priuilegio parata erant, & seruabantur. Idcirco nemo san-

CAP. XIV. ctorum fuit, qui sibi tantum honorem vendicare sit ausus; quoniam & numerus est in his mysticus, & ordo sacratus, nec non & honor proprius eis tantummodo à Domino largitus, quorum corda ira sunt virtutibus repleta & sapientia diuina, vt omnia quæ à conuiuantibus ex diuinis epulis capi non possent, secum in suis reposuerint præcordiis, suisque reliquerint sequacibus, & seruauerint. Vnde mox post passionem Domini, quinque millia sunt repleti fide, & Dominicis imbuti sacramentis, quot sunt in isto conuiuio præfigurati, etsi ipsa figura veritas esse credatur. Hæc de hac prima refectione sacramenti paucis dicta sufficiant, vt cùm ad secundam venerimus, in qua nouus formatur ordo, latius Domino inspirante de his disserere valeamus. Interim discentium formamus infantiam, vt distinctis syllabis splendidam confessionis demum de his reddamus vocem, nunc verò inter salutares vndas nauigaturi nauigia nostra præparemus. Quinimo rogemus cum Apostolo Petro, vt ipse nos ad se venire iubeat super aquas, ne mergamur fide qui cum verbo nauigamus, vt splendidam in profundo latentem margaritam inuenire possimus, ne in vacuum inter placidos fructus ludere iam edocti videamur.

ET *statim*, inquit, *iussit discipulos ascendere in nauiculam, & præcedere eum trans fretum donec dimitteret turbas. Et dimissa turba ascendit in montem solus orare.*] Nam in aliis exemplaribus, non iussit, sed compulit, habetur, discipulos suos ascendere in nauiculam, & præcedere eum trans fretum. Quo verbo insinuatur inuitos eos à Domino recessisse; quia præ amore pissimi præceptoris, nec puncto quidem temporis patiebantur abesse præsentia, nec volebant separari ab eo. Sed valdè contrarium videtur quod nunc dicit, quia *dimissis turbis ascendit in montem solus orare*, cùm Ioannes sicut supra præmisi, in monte Dominum turbas pauisse insinuat. Quod si in monte eas pauit, & nunc dimissis turbis ascendit in montem, quomodo in montem eum ascendisse dicit quò fuit, cùm eos saturaret panibus? Ex quo apparet manifestè, quod de monte, quo fuerat prius, descendit ad ima vt turbam pasceret, quia ad montana non valebant ascendere. De quo rursus loco, dimissis turbis, ascendit in montem, ne à turbis teneretur, qui eum volebant regem facere. Vnde & Ioannes non ascendit dixit, sed *fugit in montem solus orare.* Vbi ostendit quod causa orationis non solùm secedere debeamus soli, verumetiam fugere caducos & terrenos honores, vt soli Deo in theoria, id est in monte, vacemus; quoniam contemplatiua vita semper remotior & vberior est suis fructibus, de qua Dominus dicit, *Maria optimā partem elegit, quæ non auferetur ab ea.* Et notandum quia Matthæus prius dimisisse Dominum discipulos dicit, & sic ascēdisse in mōtē orare. Ioannes verò prius fugisse illū in mōtē, & tunc dimisisse discipulos. Ex quo apparet, quia Ioannes quod prius factum erat, postea quasi recordatus quod prætermiserat, commemorauit, sicut sæpè omnes Euāgelistæ quasi ad oblita solent redire, & non suo in loco iuxta litteram, qualibet alia ex causa, commemorari. Quod autem dicit, quia solus ascendit, manifestum est, quia Petrus, Iacobus, & Ioannes non erant cum eo, quia si essent, qui fortè viderant gloriam transformati, ascendissent cum eo, & ideo ob mysterium sunt præmissi, vt solus oraret pro omnibus, qui solus, vt omnes redimeret, mortuus est pro omnibus. Vnde dicitur.

Ioan.6.5.
Lu.10.42.

VESPERE *autem facto solus erat ibi.*] Vt appareat cunctis, quod eius oratio salus sit vniuersorum. Et notandum quia vespere facto solus esse dicitur; in vespere namque finis sæculi significatur, quando venit solus pro salute omnium. Vnde & supra, hora iam præteriisse dicitur, quia sicut ait Apostolus, *Nouissima hora est*, & ipsa iam præteriit, quia quasi vmbra fugit. Ne mireris, quia ascendit solus orare. Solus & singularis. Veruntamen quāuis solus, non debes referre ad eum quod orat, qui de quinque panibus quinque millia hominum saturauit, exceptis paruulis & mulieribus, neque ad eum qui super vndas ambulauit æquoreas, firmis gressibus, sed ad eum qui audita morte Ioannis, secessit in desertum locum. Hæc non ideo dixerim, fratres, quo personam Domini diuidam in duas, sed quo gemina operatio Saluatoris consideretur, per omnem textum Euangelij in vna eademque persona mediatoris Dei & hominum, quoniam sicut in eo Deus & homo erat, eo quod *Verbum caro factum est*: ita & operatio diuinitatis atque humanitatis. Gemina siquidem operatio, sed vnus idēque Christus, qui hæc omnia operabatur. Ipse namque est qui esuriit & sitiuit, ipse qui & de quinque panibus tot homines satiauit, ipse qui fatigatus ex itinere, resedit.

1.Ioa.2.18.
Ioan.1.14.

Cap. XIV.

dit, ipse qui & super mare pedibus ambulauit; sed vna earum operatio humanitatis est, altera verò diuinitatis. Quas planè operationes, nisi catholicè distinguat & intelligat prudens lector, tantò aberrare poterit à Catholica fide, quantò fuerit obcæcatus à confusionis caligine.

NAVICVLA *autem in medio maris iactabatur fluctibus.*] Propterea igitur inuiti & retractantes Apostoli supra recesserant à Domino, ne illo absente naufragia sustinerent. Nouerant enim sine illo quod B turbarentur, sicut & Ecclesia quotiescunque in præsentiarum à Christo deseritur, iactatur fluctibus, & ventis impellitur. Nam huius temporis figura erat omnis illa periclitatio nauis. Interea, qui Domino commorante in montis vertice, statim ventus contrarius oritur, & turbat mare, periclitaturque Ecclesia. Et tam diu imminens naufragium perseuerat, quamdiu Iesus moratur, ne veniat & succurrat. Et ideo se repromisit esse cum suis, donec

Mat. 6. 28. 20.

præsens sæculum voluitur; *Ego vobiscum* C *sum*, inquit, *omnibus diebus vsque ad consummationem sæculi.* Alioquin sine illo periclitatur Ecclesia & mergitur. Vnde quotiescunque variis tunditur fluctibus, & impellitur ventis aurarum, ita vt mergere videatur, inuocandus est Saluator, de quo confidere oportet, quod nusquam & nunquam abest maiestate, licet in alto residear in cœlis. Hinc est quod laborantibus illis in remigando.

QVARTA *vigilia noctis venit ambulans supra mare.*] Quod autem dicit quarta vigilia noctis, ostendit eos tota nocte D periclitatos & iactatos fluctibus; quia quatuor vigiliæ iuxta stationes militares duodecim horæ sunt, habent enim singulæ ternas horas. Et ideo cùm dicit quod in quarta vigilia venit Iesus, finem insinuat noctis, & principium auroræ, rarescentibus tenebris. Vbi totum tempus paucis depingit verbis, ex quo Saluator ad Patrē rediit, solus pontifex interpellans pro nobis vsque in finem sæculi, quando rursus E venturus est, calcatis omnibus, suaque luce fugabuntur tenebræ, cessabunt flumina & ventorum imperus, quoniam Deus iam gradietur vbi vestigium nullatenus humanæ virtutis inuenitur, vbi consuetudo gradiendi deficit. Miracula ex hoc vno hinc inde congeruntur, nam consuetudo non respicit signum, sicut nec singularitas eius admittit exemplum, sed diuina virtus operatur simul mysteriū & miraculum. Miraculum in facto, my-

A sterium in præfigurationis sacramento. Cap. XIV.

Quod natura non habet, quod ingenium humanum & philosophia sæculi non capit. Idcirco virtus auctoris est non naturæ humanæ potestas, vt in vno eodemque homine deitas & humanitas declaretur. Deitas in eo quod vltra hominem cernitur, humanitas quia ipse homo super vndas videtur; quod sanè opus superni numinis est, quia hoc caro sentire non potest, nec mens humana intelligere, quomodo fieri possit quod natura vtraque nō admittit, vt & grauis superambulet, & liquida pondus aliquod sustineat, quod natura neutra permittit; sicut & panes creuisse ita tenus, vt dictum est, nulla probat ratio humana, nulla intelligentia deprehendit, nisi fortè fingere velis quod aut alleuiauerit corpus vt phantasma, aut aliquas crassiores & concretas reddiderit aquas, ita vt super eas potuerit caro humana sicco vestigio ambulare. Quod & hoc mirabile esset si ratio id admitteret, nunc autem facti causam nullus explicat, sensus nullus recipit humanus, mens non capit humana, nemo loquitur hominum quomodo fieri potuerit tam liberè, nisi qui subest ei omne posse cùm voluerit, vt probetur ex hoc, eius vt diximus, gemina operatio. Quia omninò deitatis est, quod ambulat contra naturam humanam super aquas, & humanitatis quod visibilis apparet in forma serui, & vera caro.

VNDE *videntes eum supra mare ambulantem, turbati sunt dicentes, quia phantasma est.*] Ergo probauerant eum iam verum hominem esse Christum, & ideo nūc turbantur putantes se contra naturam eius videre. Alioquin si iuxta Marcionem & Manichæum Dominus noster non est natus ex Maria virgine, sed visus ex phantasmate, quomodo nunc Apostoli timent & turbantur, ne fortè phantasma videant? *Qui præ timore clamauerunt.* Nam confusa vox & incertus clamor, magni timoris indicium est. Sed eorum timor nostræ est fortitudo mentis, quoniam de Christo nihil inexploratè senriunt, nihil quod non requirant, nihil humanitatis in eo aut diuinitatis quod non intelligant. Adeo probant omnia, vt nullus deinceps dubitet, nullus diffidat, nullus desperet, nullus incredulitate de Christo succumbat. Sed diuina pietas citò subuenit piè quærentibus, & non impiè dubitantibus. Quibus mox illis clamantibus præ timore, & dubitantibus præ miraculo, vt eum reciperent in fide Deum & hominem

Cap. XIV.

in quem crediderant, *Confidite*, inquit, *& habete fiduciam, ego sum.* Ergo quod primum versabatur in causa medicus occurrit. Quoniam qui confidentiam amittit & Iacob. 1. 6. hæsitat, iuxta Apostolum *similis est fluctui maris.* Ego sum, inquit, nec subiungit quid sit, vel quis sit; quia profectò ex voce sibi notissima, poterant eum quisnam esset intelligere, qui per obscuras noctis tenebras vel crepuscula loquebatur. Nouerant enim illi hanc esse familiarissimam ei sententiam, & ideo ait, ego sum. Ac si patenter diceret, ego sum ipse qui sum, & B non mutor, vt vos putatis me phantasma esse. Nec dubium quin ipsum esse retinebant animo, quem loquutũ olim ad Moy- Exod. 3. 13. sen nouerant, *Ego sum qui sum. Hæc dices filiis Israël*, Et, *qui est misit me ad vos.* Ad quam sanè vocem Petrus cùm audisset, ego sum, consonanter respondit dicens. *Domine si tu es, iube me venire ad te super aquas.* Senserat enim in eo quod ait, ego sum, ipsum esse, cui est, semper essentialiter idem esse. Et ideo ait, si tu es, ac si diceret, quia si tu es qui semper cum Patre vnus idem- C que es, iussio tua exhibitio est virtutis, quoniam omnipotens es. Ne mireris lector, quòd cum fide rogat & dubitat: dubitat autem non quasi infidelis, sed quasi cautus & veteranus explorator, ne facilis ruat in ruinam. Ipsum inuocat, cuius essentia veritas est, nihilque dubitat de potentia, nihil de virtute. Alias autem qui Petro Apostolo, acsi Ecclesiæ fundamento aliquid infidelitatis adscri- D bit; nimis temerarium est eum arguere, cui pro meritis fidei suæ soluẽdi ac ligandi potestas attribuitur. Quis ergo alius, erga timorem Dei & amorem tam idoneus inuenitur, si huic culpa innuitur, præcipuè cui ipse Dominus testimonium reddidit? Nec igitur mirum quia multi indociles, dum rei gestæ rationem ignorant, laqueos offensionis incurrunt, vt credant fidem veram in eo non fuisse quod di- Mat. 14. 31. ctum est ei, *Modicæ fidei quare dubitasti?* Propterea non considerant hi tales magnitudinem ipsius fidei qua dictum est, *Domine si tu es, iube me ad te venire super aquas.* Vtique qui dicit iube me, credidit potestatem. Ingens ergo hæc credulitas fuit, vt audaci saltu, & de naui intrepido descensu, profundissimo se crederet elemento, & insuitatam gressibus viam securus intraret. Non metuit quod onerosum valdè esset humani corporis pondus, & liquida maris vnda solidũ nõ portaret gressum. Qui tantã in Dei verbo fiduciam cõ-

A ceperat, cùm ait, veni, vt crederet insidam vestigiis suis tenuitatem subditam, & tanquam terrenam soliditatem esse subiectam. Nam quod ex omnium consistentium numero in naui respondere solus audet Petrus, & iuberi sibi super aquas vt ad Dominum veniat precatur, feruor est amoris & fortitudo fidei & præsagium futurorum; quoniam sic & in passione præ omnibus affectum exhibuit amoris vestigiis semper inhærens piissimi redẽptoris, licet infirmitatem futuræ negationis timiditas prętenderit tentationis. Hinc namque quamuis incedere ausus esset, tamen mergebatur propter imbecillitatem carnis, sicut & vsque ad metum mortis abnegandi necessitatem demum est coactus; quoniam nemo mortalium qui Domini æquiparari possit vestigiis. Nã cùm Dominus supra mare iter ageret, ita subditum pedibus obtemperabat mirabiliter elementum, vt nec se mare subtraheret, & venerandas Domini plantas superferret. Nec igitur mirum, si ei natura æquoris seruiebat, cuius dispositionis arbitrio perfecta sunt vniuersa. Idcirco illi calcabilem se præbuit iuxta debitum naturæ quasi Domino, & Petro secundum iubentis imperium ad modum seruiens. Tamen necesse poscebat ratio, iuxta fragilitatem humanam, vt eum terreret ventus, & perturbaret vnda suis collisionibus, ne inter Deũ & hominem nihil videretur discrepasse, & esset ob hoc inter homines non minima dubitatio, si Petrum hîc vidissent facere, quod Christus sua fecit potentia. Nec igitur honos debitus Deo redderetur, quia non esset mirum à Deo factum, quod & ab homine videretur effectum. Præsertim quia in hac virtute Christus insinuat quod ipse sit solus, qui omnes elationes præsentis sæculi, & omnes fluctus sua virtute calcat, & comprimit. Ideo debuit in Petro monstrari, in vno ac singulari, quid in omnibus agit, qui suum requirunt auxilium, dum præsens vertitur E sæculum. Quia in hoc sæculo tanquam in aliquo mari positi sumus, in quo vtique spiritualium nequitiarum turbines quotidie, & impulsiones grauissimas sustinemus, cum omni solicitudine iugiter naufragium fugientes. Quod valdè tunc maximè pertimescendum est, cùm virtutibus & miraculis supra nos eleuamur. Propterea datur beatissimo Paulo *stimulus carnis, Angelus sathanæ*, si- 2. Cor. 12. 7 cut & hîc nunc Petro ventus tentationis, vt virtus in infirmitate perficiatur;

CAP. XIV.

quoniam melius est nobis interpellando Dominum liberari quàm dissimulando, & non orando, quinimò superbiendo, periculum mortis incurrere. Quia plurimum sibi humana vsurpatio licentiæ daret, si virtutem cum Deo cœpisset habere communem. Et ideò iure visum est nobis Petrum, in quo Apostolorum omnium vnitas commendatur, satis dispensatiuè præ timore mersum fuisse nimio, vt sciremus nihil nostris actibus nos tribuere debere, sed totum Deo, quod rectè B gerimus, adscribere, & in omnibus Dei inuocare auxilium. Veruntamen quod illo trepidante, virtutem ad se liberè perueniendi Dominus non indulserit, cùm ei prius venire iussit, sed manum ei porrexit, adprehensumque eum sustinuit, vt supra paucis præmisi, typicus ordo fuit, vt dextera Dei exaltaretur à fluctibus, quæ facit virtutem in omnibus, quoniam solius Domini est virtus, sæculi motus tempestatesque calcare, & omnes à pressura tentationum C eripere. Solus enim passurus pro omnibus, omnium peccata ipse soluit, nec socium sibi consortemque huius operis admisit; quoniam quidquid vniuersitati præstitit, solummodo ab ipso fuit, ita vt cùm esset vnus ac singularis ipse redemptio vniuersorum, primùm Petrum redimeret, & calcaret omnia, sicque demum Petrus ipse Dei auxilio leuatus Mattyr occurreret, non accessu indignus qui cæteris fide anteibat, sed probatione ac multiplicatione virtutis instructus ac glo- D rificatus operibus, vt alios anteiret. Igitur qualitercunque Petrus, aut ex mysterio, aut ex infirmitate prolapsus sit, constat tamen in eo, quia verum corpus fuit. Et si ipse tantummodo verus homo super aquas recto incessu ire potuit, multò magis Deus & homo, non phantasma, sed veritas fuit, qui non aliud in vtraque natura quã verus Iesus Christus fuit. Et ideo nemo de virtute infirmetur cum hæreticis, nemo de veritate carnis falsitatem sibi confingat, quod pondus non habue- E rit, nemo de diuinitate in Christo dubitet. *Modicæ*, inquit, *fidei, quare dubitasti?* Quod si Petro hoc rectè dicitur, cui fides, vt ita dicam, incomparabilis inter alios emicuit, quid putas de nobis dicetur, qui nec modicam huius fidei particulam habere probamur? Qui ad modicum ideo tentari permittitur, vt eius fides de infirmitate augeatur, & virtus Christi sublimior de subuentu prædicetur. Ne-

A mo igitur modicam potest vocare fidem Petri, qui omnes in fide vbique antecel- lit. Nemo tamen potest negare exiguam, quem Dominus modicæ fidei fuisse culpando increpat. Tamen fides quæ supra grano sinapis comparatur, fides omnium Apostolorum est, & modica videtur, quæ iuxta quantitatem grano exiguo comparatur. Quid igitur dicimus, nũquid Chananæa illa mulier maiorem fidem habuisse creditur, quàm Petrus cui dicitur, *O mulier magna est fides tua*? Credo quod nemo hoc audeat asserere. Idcirco quærendus est modus intelligentiæ, secundum quod eius modica dicatur fides, qui in omnibus ardentissimus fide ac dilectione prædicatur. Ecce interrogatis discipulis quem esse dicerent Iesum, ipse præ omnibus confitetur, *Tu es*, inquit, *filius Dei vivi*. Sic itaque & in cæteris locis eum semper præstantiorem inuenies fide. Denique talis tantaque fides; quanquam rectè magna credatur in comparatione tantarum rerum quarum est fides, & iuxta magnitudinem earum, vt mihi videtur, modica est fides; quia fides est sperandarum argumentum rerum non apparentium: & omne argumentum minus est earum rerum, quarum est argumentum. Et ideo non incongruè increpatur fides Petri modica, in comparatione tantæ maiestatis Dei, de quo est fides, præsertim cùm his casibus crescenda & nutrienda erat fides Petri vsque ad consummationem. Et ideo licet in quibusdam ex ardore magnæ fidei erret Petrus, tamen in omnibus feruentior inuenitur, quia in ipso est forma omnium in quo vnitas Ecclesiæ commendatur.

Mat. 15. 28

Idē 16. 16

ET *cùm ascendisset in nauiculam, cessauit ventus. Qui autem in nauicula erant venerunt & adorauerunt eum dicentes, Verè filius Dei es.*] In quo planè miraculo, sicut supra paucis ostendi, omnis fides & ordo designatur Ecclesiæ, in quo tempore quo vsque redeat in finem sæculi Ecclesia multis periclitatur fluctibus. Et Iesus gradiens super vndas maris, à quamplurimis fantasma esse putatur. Hinc quoque in quarta vigilia noctis benè venisse dicitur, quam particulam, supra, finem noctis esse ostendimus. In qua sanè vigilia cùm aduenerit Christus ob tentationes Anti-Christi, nutabundam valde & naufragam inueniet Ecclesiam, flantibus vndique ventis. Quæ ideo quarta dicitur, quia prima fuit legis vigilia; in qua lex data est, secunda Prophetarum,

CAP. XIV. tertia ipsius Domini aduentus, quarta verò reditus, quando venturus est in claritate, calcatis omnibus aurarũ motibus, quando inueniet fessam, & nimium laborantem propter Anti-Christi impulsiones. In qua itaque tentatione anxius vexata Christi Ecclesia fluctibus, ad omnem tentationum nouitatem nimis sollicita erit, ita vt in Domini etiam aduentum expauescere dicatur, propter falsas rerum imagines, & subreptitia in oculis fragmẽta mendaciorum. Sed bonus Dominus statim aderit suis, & illustrabit eos voce consolationis, vt fiduciam habeant, timoremque depellant. Quibus procul dubio inspirabit fidem in animo, dictusque est, *Ego sum*, ne Anti-Christi seducantur erroribus. Et hoc est ei, ascendere in nauem, quoniam mox aduentu suo vẽtum cessare faciet, & quiescet mare à feruore tentationis, eritque pax & tranquillitas magna. Deinceps cùm claritas æterna refulserit, & ipse manifestus aduenerit, tunc quoque admirantes dicturi sunt vniuersi, quia verè filius Dei est. Confessio enim vniuersorum tam absoluta & publica erit, quando iam non ex parte, sed ex toto facie ad faciem videbitur iuxta Apostolum quod perfectum est; quando Dei filium iam non in humilitate corporea, sed in claritate & gloria quam habet cum patre, omnis Ecclesia videbit Sanctorum, & adorabit eum in sæcula sæculorum. Nunc autem donec hinc inde surgunt fluctus, & tempestates sæuiunt, licet veritas luce clarius iam pateat, adhuc à multis (quod peius est) etiam Ecclesiasticis Iesus phantasma fuisse putatur, dum credunt, aut non verum corpus habuisse, aut si habuit, non eum verum Dei filium esse, vel proprium. Sed Catholica fides vtrumque confitetur, & proprium Dei filium ac verũ, sicuti hoc loco confessi sunt Apostoli, & qui cum ipsis erant in naui, quia verus Dei filius es, & verum corpus habuisse catholicè prædicatur; quod & pondus habuerit, vt dixi, grauitatis absque peccato, & onus corporeum, & cum pondere atque onere corporali incesserit super aquas non infusis pedibus, sicut propriè de hac re Dionysius egregius inter reliquos doctor Ecclesiasticus in opusculis de diuinis nominibus contradidit, & conscripta nobis reliquit, quod & alij firmauere doctores. Scribit enim ita inter cætera. Ignoramus qualiter de Virgineo sanguine, alia lege, præter naturalem, formabatur, & qualiter non infusis pedibus, corporale pondus habentibus & materiale onus, deambulabat mundam & instabilẽ substantiam. Vbi ostendit præfatus doctor ita eum ambulasse, & Euangelium hoc probat, nec corpus aliud fuisse quàm verum corpus, nec aquas aliud quàm veras ipsasque liquidas ac præterfluentes, vbi totum deitatis est opus quod gessit, & humanitatis veritas quæ apparuit. De quibus ideo huius rei, licet paucis, mentionem feci, quia ex hoc multi desipiunt adhuc, & conantur explicare, quæ nec veritas admittit, nec ipsi intelligunt. Vnde quæso, ne prolixa videatur alicui digressio & regressio de tam eximiis rebus, in quibus ipsa eademque veritas admirabilis atque ineffabilis prædicatur. Deinde earundem rerum significatio, cùm multiplicitas perplexa, & latior mysteriis figura, quàm rei gestæ miraculum inuenitur. Quoniam quidquid nunc gerit in tempore, præfiguratum est in miraculo. Idcirco qui in naui erant & peruenerunt ad littus, verè Dei filium confitentur & adorant, eumque credunt regnantem cum Patre in vnitate deitatis.

ET *cùm transfretasset venerunt*, inquit, *in terram Genesar.*] Porrò Genesar regio est, vnde & alicubi lacus Genesareth vocatur. Et dicitur Genesareth, quod ipse sibi generat auras, de quo quasi ex naufragio persecutionis benignissimus Iesus nauem Ecclesiæ perducit ad littus, et tranquillissimo portu faciat eam requiescere. Et notandum quod post quinque millia virorum, qui manducauerunt & saturati sunt, multa & media quæ dicta sunt vsque ad hunc locum, in omnibus idem sensus est; quoniam finitis legis temporibus, & ex Israël quinque millibus virorum in Ecclesia collocatis, dum orat Iesus solus in monte vbi est cum Patre, & calcat fluctus, discipuli laborant in remigando. Interim verò solus Saluator quotiens cùm respicit & ascendit nauem, mitigat ventos, redditque tranquillum: sicque ex bis quinque millibus quos recreauit primùm panibus, iam multis credentium occurrit populis ipse per fidem ex lege saluus & satiatus, qui deinceps ex suis infirmos atque ęgrotos offert Deo sanandos, quoniam cognoscunt eum Saluatorem. Propterea inquit Euangelium.

Cap. XIV.

Et cùm cognouissent eum viri loci illius, miserunt vniuersam regionem illam.] Cognouerunt eum rumore magis quàm facie, quamuis præ signorum magnitudine quæ perpetrabat, iam vultu notus erat plurimis. Sed tota hæc fides & notitia de virtute erat miraculorum, & potentia, vel ex gratia vultus eius, sicut & nostra qui eum nunquam vidimus in carne. Vnde perpendat prudentia vestra, quàm signanter ait, *Cùm cognouissent eum viri loci illius, miserunt vniuersam regionem illam, & obtulerunt ei omnes malè habentes.* Sicut & B modo facit Ecclesia, *& rogant eum vt fimbriam vestimenti eius tangant,* vbi mira fides prædicatur Genesarenorum, & Ecclesiæ, quæ non solùm contenta in suorum sanitatibus, verùmetiam ad vniuersos mittit, vt veniant & curentur. Vnde quam benè Genesat ortus principium dicitur interpretari, quoniam per illam primitiuam Ecclesiam, quæ in principio eũ vidit fide & intellectu, in qua ortus est Christus, & de qua nati sunt Apostoli, cognitus est in mundo & creditus; ipsaque misit vniuersum Orbem, vt in toto mundo Christus nunciaretur, & omnes sani fierent à peccatis & languoribus suis. *Et rogabant eum*, inquit, *vt vel fimbriam vestimenti eius tangerent.* Nam fimbria, sicut omnes nouimus, ex veste est, & ex ea dependet: ita & ex Domino nostro Iesu Christo virtus sancti Spiritus procedit, quæ Apostolis data, ipsis quoque tanquam ex eodem Christi corpore exeuntibus, salutem his qui contingere possunt, subministrat. Non enim de Apostolo, aut de quolibet sancto hæc sanitas exit, sed de fimbria, hoc est, de gratia quę est in Apostolo, vel in sancto. Hanc quippe fimbriam tetigerat illa mulier quæ sanguinis fluxum patiebatur, quia ad Christi gratiam peruenerat, & ideo sana facta est à profluuio. Vnde nemo Sacerdotum sine fimbriis dignè ingreditur in Sanctuarium; quia quisquis sine gratia sancti Spiritus ad hoc accedit vt ministret, vacuum se ostendit & importunum magis quàm officiosum se ingerit & dignum.

Et quicunque tetigerant, inquit, *salui facti sunt.*] Quia nemo excipitur à salute perpetua, quicumque Dei gratiam attigerit; quoniam qui vnum habet eatum donum, omnes habebit. Et, *qui in vno offenderit, factus est omnium reus.* (Iacob. 2. 10) Vnde constat eos qui adhuc malè habent & ægrotant in animo, quia non tangunt fimbriam vestimenti eius, quoniam quicunque tetigerit vel vnam, vt omnes habeat, saluus fit continuò, & non ægrotat.

Tunc accesserunt ad eum ab Hierosolymis Scribæ & Pharisæi dicentes. *Quare discipuli tui transgrediuntur traditionem seniorum, & non lauant manus suas cùm panem manducant?*] Mira Pharisæorum Scribarumque stultitia, Dei filium arguunt, qui legem dedit diuinam, quare hominum traditiones & præcepta non seruet. Quoniam quidquid in discipulis reprehenditur, ad calumniam Magistri insidiosè ab ipsis, qui ab Hierosolymis aduenerant Scribæ & Pharisæi, refertur. Sed Euangelista dupliciter eos redarguit, quia Scribæ erant & Doctores legis, qui insidiabantur, & quia à loco sancto venerant Metropolitæ, vbi arcem tenebant diuinæ auctoritatis, & magisterium doctrinæ. Sed diuinus Magister & legis propalator, sicut fulgur, eos terribili collisione quàm C sæpè repercutit, & corusco verborum retundit; ita vt eos intonando deterreat, & suos doctrina salutari corrigat & emendet, sicuti hoc loco fecisse miramur, dum Pharisæi & Scribæ gestiunt vituperare discipulos eius ac reprehendere. Mirot autem nihil de eo prophetatum quod non impleuerit, nihilque in terris egit quod pronunciatum prius non fuerit. Et ideo quia prædictum erat, Ipse *arguet pro mansuetis terræ*, hoc loco compleuit, dum (Esa. 11. 4.) pro Apostolis suis, qui mansuetissimi erãt, D Scribas & Pharisæos redarguit ac reuincit. Nemo tamen cùm hæc audit, existimet discipulos Domini sub specie contemptus sui, incultis & illotis manibus acsi rusticos, consuetè manducasse, præsertim quia mensæ Domini quasi conuiuæ participes erant. Ideo magis credendum, quod communem seruauerint honestatem, quando istud neque natura patitur, neq; hospitalitatis admittit affectio. Quis itaque mox aquam non offerat manibus, aduenientis propter obsequium, E aut quis ad offerentis iniuriam istud recuset officium? Præsertim cùm ipse Dominus arguat Simonem, inuitatus ad mensam, *Aquã*, inquit, *manibus meis non dedisti.* (Luc. 7. 44.) Vult itaq. fieri Dominus, quod sic exegisse perdocemur. Sed Pharisęi non diligentiã corporis à discipulis Domini, sed superstitionis suæ baptismata requirebant, quo in mẽsa, vt mos est quorũdã, sępius lauabãt, nescientes vnum baptisma, quo à Domi-

CAP. XIV. no lauandum erat & innouandum, simul corpus & anima, quo non ad culrum cutis, sed ad conscientiam diluẽdam Dominus præparauit in salutem. Hinc Propheta precabatur cùm diceret, *Amplius laua me ab iniustitia mea.* Sed has superstitiones Iudæorum magis aperit nobis Marcus Euãgelista, cùm ait, *Pharisæi & Scribæ non mãducant nisi crebro lauent manus, & cùm de foro veniunt nisi baptizati fuerint, non manducant,* seruantes etiam baptisma calicum, vrceorum & æramentorum, nec non & lectorum, & alia quamplurima, secundum purificationem Iudæorum. Quam planè purificationem manuum de superstitione venientem magis quàm de honestate, & vsu quotidiano illi calumniantes, requirebant, cùm essent impuri & immundi. Erat namque eorum traditio talis qualem Apostoli imitari superstitiosè nolebant. Quibus Dominus respondit,

Psal.50.4.

Marc.7. 3.4.

B

CAP. XV. QVARE *& vos transgredimini mandatum Dei? propter traditionem vestram.*] Ecce Magister egregius, quàm liberè cum omni auctoritate diuina, quàm sapienter, quã officiosissimè respondit, & falsam calumniam vera confutat & retundit interrogatione; quoniam iniquum est mandatũ Dei propter traditiones hominum etiam superfluas & vanas honestè magis quàm reprehensibiliter prætermittere. Ac si diceret Saluator, si propter traditionẽ hominum Dei præcepta vel mandata contemnitis, quare discipulos meos innocentes & bene conscios reprehenditis, eo quod seniorum vestrorum instituta quasi Dei præcepta non custodiunt, cùm sceleratius sit Dei negligere mandata quàm traditiones hominum superfluas prætermittere? Sic namque fortissimo cuneo nodus malus dissoluitur. Sic cœlestis orator non solùm sua suorumque confirmat facta, verumetiam conterit & destruit aduersa, profectò, & ostendit quod semper magis sit animarum lauatio, quàm corporum sectanda.

C

D

NAM *Deus dixit, honora patrem tuum & matrem. Et qui maledixerit patri vel matri, morte moriatur. Vos autem dicitis, quicunque dixerit patri vel matri, munus quodcunque est ex me tibi proderit, & non honorabit patrem suum vel matrẽ.*] Breuitas dictionis quamsæpè in Scripturis diuinis obscuritatem generat, & difficultatem intelligentię parit, sicut in hoc loco cùm ait, *Munus quodcunque est ex me, tibi proderit.* Nam honor in diuinis litteris non tam in salutationibus, & obsequiis inferendis, quàm in eleemosynis & muneribus ac donis seu oblationibus, seruatur. Vnde Paulus ait, *Honora viduas quæ verè viduæ sunt.* Nec non & alibi, probi duplicem habeant honorem, *Maximè qui laborant in verbo* Dei, qui nimirum honor, donum intelligitur. Et per hoc mandatum iubemur, Vt *boui trituranti* os non alligemus; quoniam *dignus est operarius mercede sua.* Præceperat ergo Dominus imbecillitates, vel ætates, vel penurias parentum considerans, vt filij honorarent patrem vel matrem etiam in vitæ necessariis, & ministrarent parẽtibus suis. Hanc igitur prouidentissimam Dei legem volentes Scribæ & Pharisæi subuertere, vt impietatem sub nomine pietatis inducerent ob auaritiam suam, & lucrum pecuniarum; qua de causa docuerunt pessimos filios, vt si quis ea quæ parentibus suis debebantur & offerre debuerant eis, in vsibus necessariis Deo vouere voluisset qui verus est pater & Dominus, oblatio Domini præponeretur parentum muneribus, & irretractabilis esset oblatio, ne illorũ iam vltra subueniret angustiis. Vel certè ipsi parentes si quæ Deo consecrata cernebant, ne sacrilegij crimen incurrerent, tangere declinabant, sicque egestate conficiebantur. Atque ita fiebat oblatio liberorum sub occasione Templi & Dei, vt in Sacerdotum lucra cederet. Hæc siquidem pessima Pharisæorum traditio de alia occasione veniebat; quoniam multi habentes obligatos ære alieno, & nolentes sibi creditum reddere, delegabant sacerdotibus, vt exacta pecunia ministeriis templi & eorum vsibus deseruiret. Sicque docebant vt dicerent patri vel matri, munus quodcunque est ex me Deo votis oblatum, tibi prodest, ô pater, quoniã ex me pro te Deo offertur. Quibus profectò verbis callidè euacuabãt honorẽ patris, & mandata Dei transgredi faciebant pro suis concupiscentiarũ lucris, nolentes attendere quod ait ipse Dominus, *Misericordiam volo magis, quàm sacrificiũ.* Vel alio modo intelligendum vt possit habere tam breuis dictio sensum, munus quod ex me est tibi proderit, ac si diceret, compelliris filios vt dicant parentibus suis, munus vel donum quodcunque ex me votis oblaturus eram Domino, in tuos consumo vsus tibique prodest, ô pater, vel ô mater, vt illi timentes accipere quod Deo saltem voluntatis voto videbant mancipatum, ita vt inopem vellent magis vitam ducere, quàm comedere de consecratis.

A CAP. XV.

1. Timoth. 5.3.17.

1. Cor. 9.9.

Matth. 10. 10.

E

Mat. 9. 13.

CAP. XV. Quam sententiam Pater Augustinus sententiarum omnium absolutor eximius, & quæstionum inuestigator acerrimus, longè aliter absoluit, dicés, munus quodcunque offers mei, ac si filius diceret ad patrem causa mei, ad te pertinebit. Quibus verbis significabant filij iam non sibi opus esse parentum pro se oblationes, eo quod iam ad eam ætatem peruenissent, qua possent ipsi offerre pro se. In hac ergo ætate constituti filij, vt liberè possent parentibus dicere, & cùm hoc dixissent, negabant Pharisæi reos esse filios, si parentibus suis non præstarent honorem. Sed non video vtrum respondeat circunstantiæ lectionis, nisi solummodo quia in fine parentes non honorantes, superbia culpabantur illecti, præceptis non obtemperantes diuinis.

HYPOCRITAE, *bene prophetauit Esaias de vobis*] Idcirco hypocritæ, quia docebant dicere filios propter auaritiam, munus quodcunque est ex me. Vbi insinuat quod vacuus est honor à mercede, si labiis tantùm fiat, & non in corde. Nam tribus modis Deum honorificat, corde, opere, & sermone. Sed quia Iudæi in his euanuerant propter traditiones suas, ideo à Deo & à traditionibus Dei longè erãt. Et quia molesti erant Deo magis, quàm religiosi, sine causa Deum colebant; in quo cultu Deus in causa non erat, dum vitia docebant in vita sua, & mandata testamenti Dei relinquebant. Quibus ipse dixit, *Audite & intelligite*. Aures vtriusque hominis requirit; quia nec rectè audit intus, qui cõtemnit quæ Dei sunt audire foris: nec foris, vt dignum est, audit, qui intus nec intelligit quæ audit foris.

NON *quod intrat in os coinquinat hominem*.] Hæc ideo, quia ipsi discipulos reprehendebant quod non lauarent manus. Quo verbo audito, quod dixerat, *Quod intrat in os non coinquinat hominem*, scandalizati sunt & de hoc verbo discipuli eius dicentes, *scis quia Pharisæi audito verbo hoc scandalizati sunt!* Nam in hoc plurimum scandalizabantur, eo quod solueret legem Moysi. Nam ex hoc vno sermone, omnis superstitio Iudaicarum obseruationum fuerat elisa; quoniã omnem religionem suam in cibis sumendis abominandisque, arbitrabantur esse positam. Ob quam causam quia dixerat, *Non quod intrat in os coinquinat hominem*, scandalizabantur, quia in hoc vno, plurima ex parte, soluebatur lex. Vel ideo scandalizati dicuntur, quod non illis, sed turbis sit locutus. Porrò scandalum, quia frequenter iam in nostris litteris legitur, nouerit diligens lector, quia magis Græcũ est, quàm Latinũ. Nam vbi Psalmus dicit, scandalũ posuerunt mihi, Græcus habet, σκάνδαλα ἔθεντό μοι. quod nos verbũ offendiculum, vel ruinam, & impactionem pedis possumus dicere. Idcirco nulli facto vel dicto ruinæ occasionem dare debemus. Et notãdum, quia vbi nos habemus quod procedit ex ore, hoc coinquinat hominẽ, alij codices habent, hoc communicat hominem. Quæ ideo dixerim, quia beatus Hieronymus, etiam hoc loco, ipsum verbum exposuit, dicens communes cibos esse, quibus omnes vtuntur homines: verbi gratia, suillam carnem, ostreas, & lepores, seu istiusmodi animantia quæ non findunt vngulam nec ruminant, nec in piscibus squamas habent. Commune ergo dicitur quod cæteris patet hominibus, & in commune vescuntur, quasi qui non sunt de parte Dei, & ideo à Iudæis huiusmodi cibi communes vocabantur & immundi. Vnde vbi vnus interpres dixit, hoc coinquinat hominem, alter, hoc communicat hominem. Et vnus idemque sensus est. Discipuli autem cùm accessissent, & nunciassent ei de hoc verbo, respondens ait eis.

OMNIS *plantatio, quam non plantauit pater meus cœlestis, eradicabitur*.] Mira valdè & satis prouida in omnibus Christi responsio, vt & discipulos doceat & instruat, & insidiantes sibi diuinitus repercutiat. *Omnis enim*, inquit, *plantatio quam non plantauit pater meus cœlestis, eradicabitur*. Quia omnis illa traditio Iudæorum, vnde sermo exortus est, nõ à Deo patre erat, sed superstitio hominum, pro cuius fauore etiam legis præcepta transgrediebantur, & ideo hanc doctrinam eradicandam quam prouidè satis comminatur, ac si diceret: Propterea isti iure eradicandi sunt, quia non permanent in doctrina in qua à Deo plantati sunt, de qua dicit ipse per Isaiam Prophetam, *Ego te plantaui vineam electam*, (Esa. 5. 2.) sed ipsi prauitate sua decepti semen nequam ab ipso iam vltra vocantur. Sed fortè quæret aliquis, si eradicanda sit à patre plantatio Pauli Apostoli, de qua dicit, *Ego plantaui, Apollo rigauit*. Nequaquam igitur hoc dixerim quia sequitur, *Deus autem incrementum dedit*. (1. Cor. 3. 6. 9.) Dicit & ipse alibi. *Dei agricultura estis, Dei ædificatio estis*. Et in alio loco, *Dei cooperatores sumus*, si autem cooperatores, ergo plantante Paulo & superrigante Appollo Deus cum coope-

Cap. XV.

ratoribus suis plantat & rigat; quia & ipsi A non aliud quàm quæ Dei sunt plantant & agunt. Sed Pharisæi non ea quæ Dei erāt docebant, sed quæ hominum, & ideo quam benè Magister verus & iustus, *Omnis plantatio*, inquit, *quam non plantauit pater meus, eradicabitur*. Abutuntur hoc loco qui diuersas introducunt naturas, ita dicentes: Si plātatio quam non plantauit pater, eradicabitur, ergo quam ille plantauit nō potest eradicari, & ideo nemo in melius, nemo in deterius potest transplantari, sed B vnusquisque iuxta naturam suam fructificabit. Videant igitur tales ne fortè audiāt illud Prophetæ ex persona Domini, *Ego te plantaui in vineam electam, quomodo conuersa es in amaritudinem vitis alienæ?* Plantauit eam siquidem Deus, & nemo potest eradicare plantationem eius, quam plantauit ipse, nisi ipse tribuerit assensum in quo plantatum vel seminatum est, semen verum, semen iustitiæ & bonitatis; Quoniā ista plantatio in voluntate proprij arbitrij est, nullusque alius eradicat eam, nisi vnus- C quisque proprio vitio deceptus. Nam ipsam infidelitatem Iudæorum plantationē appellat, quam non pater cœlestis in eis plantauerat, sed Diabolus. Et ideo alibi

Ioa. 8.44. ad eos, *Vos ex patre Diabolo estis*. Ex quibus profectò verbis etiam Petrus & alij discipuli commoti, quia dicebat non coinquinari hominem his cibis quos immundos lex vocat, qui per os ingrediuntur in eū; quoniam & ipsi omninò Iudæi erant, qui fugiendos quarundam carnium cibos, à D pueritia, ex lege Moysi, instituta præceptorum acceperant. In quibus nimirum obseruationibus, se omninò iustificari credebant. Et ideo curiose satis dicunt accedentes ad eum.

SCIS *quia Pharisæi audito verbo scandalizati sunt?*] Fortè & ipsi nihilominus mouebantur ex hoc verbo, quoniam insita erat in eis longa consuetudo in obseruatione ciborum, ac si lex naturæ, quæ vix aut nunquam tollitur, etsi mala ipsa consuetudo videatur, quantò magis illa, quæ legalibus præceptis tradita erat, & aucto- E ritate paternarum traditionum plurimum veneranda commendabatur? Et ideo indubitanter, quia Iudæos cæcos vocauerat, ducesque cæcorum, propter escas putabant omnino eum in parabolis hoc dixisse. Non enim poterant adhuc aliud rudes de escis intelligere, neque ad significationem vitæ de quorundam carnibus animalium id præceptum æstimare, vt per eorum immunditiam mores huma-

Cap. XV.

nos lex designaret, quos Ecclesia quæ corpus est Christi in suæ vnitatis vinculum stabile & sempiternum recipere nō potest, tanquam immundas escas respuēs, & in sua viscera non conuertens. Quippe, quia illi necdum erant capaces, vt illa omnia significandæ vitæ præcepta populo carnali imposita, futuram spiritalis populi disciplinam prophetarent. Et ideo etiam ipsi non possunt acquiescere sententiæ Domini; vt de his velit dicere escis, quas lex & traditio paterna immundas vocabat. Vnde Petrus longè post adhuc, nesciens huius præcepti mysteria, gloriabatur, cùm iuberet Angelus ea quæ de Act. 10. cœlo ei in vase allata fuerant, *Macta & 13. manduca*, Domine, inquit, omne immundum seu commune nunquam introiuit in os meum. Si enim hoc loco ad plenum Apostolus de escis dictum intellexisset, omne quod intrat in os non coinquinat hominem, puto quod postea hoc audito verbo, macta & manduca, nunquam tam vehementer expauesceret. Neutrum ergo intelligebat, neque quod hæc præcepta, significandæ vitæ in Prophetia data essent, neque hoc loco quod de escis diceret. Et ideo ait.

DOMINE *edissere nobis hanc parabolam*] Inuiolabiliter præceptum esse credebat, quod ipse & reliqui Iudæi, vt ita dicam, inuiolabiliter obseruabant. Quæ nimirū sententia proculdubio Manichæos reuincit & condemnat qui omnes carnes abominantur & repudiant, etiam carnem hominis à Deo tenebrarum factam esse dicentes. Qui suos auditores nonnunquam tanquam adhuc immundos permittunt vesci carnibus, cùm nihil aliud quàm caro sint, coinquinari nefarium arbitrantur, & dicunt, quod non Dominus hæc perfectioribus, sed turbis sit locutus, *Omne quod intrat in os non coinquinat hominem*. Et ideo quasi paucioribus sanctis sibi interdicunt, quod suis peruersè relaxant auditoribus. Veruntamen Dominus, non vt illi mentiuntur, sed absolutè vniuersaliter omnibus dicit & testatur, omne quod intrat in os non coinquinare hominem. Vnde & ipsos Apostolos, quamuis Iudæi essent, durè increpat satis. *Adhuc*, inquit, *& vos sine intellectu estis!* Ergo sine intellectu sententiæ erant, qui necdum intelligebant quæ Dominus simpliciter loquebatur. Et ideo oportet, Domino iubente, scripturas primùm diligenter audire, deinde prudenter intelligere, vt ita intelligamus singula, vt dicta sunt. Qua-

Cap. XV.

propter Paulus, quia prudenter intellexerat, aiebat, *Nemo vos iudicet in cibo vel in potu, vel in parte diei festi, aut in Neomenia, vel sabbatho, quæ sunt vmbra futurorum.* Quia hæc omnia verè vmbra erant, idcirco remouebantur iam à Domino, vt resolueretur seruilis obligatio, & reddetetur libertas filiorum. Neque enim lex veteris testamenti in talibus locis contraria est Euangelio, neque repugnat Euangelium legi, sicut ipsi Manichæi garriunt, sed adimplet & explanat quæ tegebantur in lege. Et ideo illa quæ figuratè immunda dicebantur, monstrantur à Domino, per se naturaliter esse munda, quæ nec cùm intrant in os coinquinant hominem. Veruntamen iubet Apostolos, ne mittant margaritas suas ante porcos, volens insinuare immundos homines & sceleratos, quos significant porci. Et ideo tales, si detecti fuerint, iure abominatur Ecclesia, nec admittit quia immundi sunt in corpus suum. Ac per hoc Saluator, qui legem dedit, ait de escis & carnibus, *Non quod intrat in os coinquinat hominem.* Quia illi cibi per se non immundi erant, cùm omnia quæ Deus creauit bona sint valdè, & cum gratiarum actione vtenda. Sed significatio earum in hominibus quæ nonnunquam inuenitur valdè immunda erat, & reiicienda ne tangeretur, neque vt in Christi admisceretur corpore. Quod audiens beatus Petrus acsi nouo stupore perculsus, non potest sentire de cibis dictum ad litteram, neque potest æstimare hoc Iesum absque ratione dixisse. Idcirco primùm, acsi pro Iudæorum scandalo requirit de verbo, quid significare voluerit; sed cùm ille contra eos durè satis respondit, adhuc ei sensus obscurior videtur, & in parabolis eum locutum fuisse credidit. Dixerat enim acsi rectè intelligentibus, *Sinite illos*, inquit, *cæci sunt duces cæcorum.* Cæci autem erant, quia lumen scientiarum Dei videre non poterant; duces cæcorum, non vt viam Dei illis ostenderent, sed vt propter traditiones hominum, eos in foueam mortis demergerent. Hinc ergo erat quod docebant dicere filios parentibus suis, munus quodcunque ex me tibi proderit. Porrò quod ait, sinite illos, hoc est, quod Apostolos iubet, vt hæreticum hominem post vnam & secundam correctionem deuites, sciens quod peruersus sit huiuscemodi, & à semetipso damnatus. Et Saluator in hunc sensum præcepit Doctores pessimos suo arbitrio dimitti, eo quod tales diffi-

A cultet possunt corrigi, & à sensu prauitatis immutari. Sed Petrus audiens, vt dixi, quæ dicta sunt, suspicatus est in parabolis eum fuisse locutum, & ideo sic respondit, *Edissere nobis parabolam istam*, cui ille dixit, *Adhuc & vos sine intellectu estis?* Ex quo animaduertere debemus vitiosum esse auditorem, quia vt obscura manifestè, aut manifesta obscurè vult interpretari, aut intelligere, sicut in hoc loco Pe- B trum fecisse cernimus, qui in re tam manifesta mysticam requirit intelligentiam. Tamen benignissimus Magister sententiam, de qua orta fuerat talis suspicio, adhuc explicat & dicit.

NON *intelligitis quia omne quod in os intrat in ventrem vadit, & in secessum mittitur?*] Omnia Euangeliorum loca, fratres, apud hæreticos & peruersos perfidiæ suæ Doctores, plena sunt scandalis, quia ipsi sibi prætendunt laqueos, & innectunt nodos, vt subuertant doctrinam salutis & decipiant incautos. Vnde & in hac sententia calumniantur quod Dominus, om- C nium naturarum Creator, Physicæ disputationis fuerit ignarus, dum putat omnes cibos in ventrem ire & in secessum mitti, cùm statim escæ infusæ & absumptæ faucibus, per artus & venas ac medullas neruosque fundantur, ita vt singula membra accipiant partes suas quibus alitur & nutritur omne corpus, & vniuersi humores in homine procreantur. Vnde istiusmodi calumniatores insidiosè dum volunt Saluatoris reprehendere sententiam, suam ostendunt imperitiam, quia Dominus sic D loquitur, vt natura & vsus viuendi est, non vt Physicam doceat, sed vt homines ad cœlestem erudiat disciplinam. Quoniam ipse omnem naturam tantò amplius nouit, quantò constat verum, quia ipse eam condidit & creauit. Sed tamen quamuis huiuscemodi locutio simplex esse videatur, quæramus quantam in se habeat rationis veritatem & sanæ intelligentiæ disciplinam; nam naturæ victus sic se habet vsus, vt quod in os intrat, mox E vt fauces transierit, primùm in ventrem vadat, sicque liquidior esca & pinguedior escæ potusque succus per omnes venas & artus se diuidat, vt singuli humores, singulaque membrorum officia, suas accipiant partes. Tunc demum cùm iam decocta fuerint & digesta, velit nolit aduersarius (quia sic in natura ipse Creator firmauit) per occultos meatus corporis quos Græci πόρους vocant, & nos aperturas possimus appellare, ad inferiora

Cap. XV.

Cap. XV. dilabuntur, quamuis prius cinis ciborum decoctus insuper deinceps & ipsa caro quæ ex his nutritur, & omnes rheumatismi ad ima secedunt, cùm decrescunt, nisi pauci humores, qui pet suos vt dixi, poros, egeruntur. Quæ omnia in corpore humano suos secessus habent, licet eorum prius cinis & matcries ad ima decocta, iam putrida atque putida, secesserit. Et ideo quàm vani sint, quamque indocti qui ista reprehendunt, ipsa natura docet, & veritas dicti eos reuincit. Cæterum quod ait.

Non *quod in os intrat, sed quod de corde procedit coinquinat hominem.*] Non minor quæstio est; quia etsi ea quæ de corde aut de ore mala exeunt, verè coinquinant hominem, vt puta cùm homo bibit, aut manducat, cùm per os eius cibus sumitur aut potus immundus erit, etsi contigerit ebrius vt vomat & crapulatus fuerit, nunquid quia ore exiit non coinquinat hominem? Absurdum enim & stultum nimis est, vt tunc putemus non fieri immundum hominem, cùm manducat vsque ad crapulam, & inebriat se, tunc autem non putemus, quia de ore exit si vomat. Ait enim Dominus, non quod intrat in os, sed quod exit coinquinat hominem. Iam quod de idolothytis dici potest si manducauerit homo, Paulus Apostolus soluit, quia non nisi ex conscientia coinquinatur aliquis cùm mãducauerit. Quoniam omnis creatura per se bona est, sed quia idolis immolata est, malum est. Nunquid hoc ita hoc loco explanabitur, vt quando manducas non sis immundus, & quando exspuis eris immundus? Aut quando quod grauius est, vsque ad nauseam veneris, quia bibisti eris coinquinatus, & quia vomuisti, eris immundus? Tamẽ Apostolus dicit, *Quia ebriosi regnum Dei non possidebunt.* Et Saluator, *Videte ne grauentur corda vestra in crapula*, Quia non sic est contrarium (inquit) omni Christiano. Verùm quando exspuis, quia de ore tuo exit aliquid, & quando bibisti in os tuum intrauit aliquid quo inquinaris, ita vt regnum Dei possidere non possis. Quid ergo voluit Dominus dicere, non quod intrat in os, sed quod exit coinquinat hominem, nisi fortè, quia secutus eodem loco Marcus Euangelista dixit, *Non intelligitis, quia omne extrinsecus introiens in hominem, non potest eum communicare, quia non introit in cor eius, sed in ventrem, & in secessum exiit purgans omnes escas?* Alioquin nisi corpus vitiosum fuisset, vt inebriaretur, aut aliquid tale admitteret, vtique non fieret. Et ideo non de corporis ore tantùm intelligere debemus, vnde exeunt mala quę coinquinant hominem, sed magis de ore cordis. Propterea & hic Matthæus ait, *Quæ autem procedunt de ore de corde exeunt, & ea coinquinant hominem.* Habet enim cor os suum, sicut & interior homo aures suas & oculos suos, quibus videat aut audiat homo quæ Dei sunt. Vnde si non exierit cõcupiscentia & voluntas, aut assensus malæ rei, à foris, non potest inquinare quod coinquinet, *Quia omnia munda mundis.* Hinc quoque Apostolus de idolothytis prohibet manducare, si noueris quod immolatum sit, ne fortè ex conscientia sordideris, quod ex creatura, quia bona est ex se, non poteris. Sic & de omni esca & potu intelligendum est, quia non ex se sordidant hominem, sed ex vitio quia malè sumuntur, sordidantur homines. Et ideo sequitur.

1.Cor.6.10
Luc.21.34
Mar.7.18.19.
Tit.1.15.

De *corde enim exeunt cogitationes malæ, fornicationes, homicidia, furta, blasphemia. Hæc sunt (inquit) quæ coinquinant hominem.*] Quæ licet extrinsecus fiant, tamen de intus procedit, vt fiant. Et ideo sola voluntas prius in culpa est, deinde reatus facti in pœna, quia illa sunt quæ coinquinant hominem, quæ cordis ore exeunt. Et ne dicat aliquis, cor habet ne os? Audi Dauid dicentem, *Tunc repletum est gaudio cor nostrum, & lingua nostra exultatione.* Alioquin os corporis quomodo impletur gaudio? Non solet ergo impleri, nisi aut cibo aut potu, aut aliqua re tali, etiam & quando eum habemus plenum loqui non possumus. Sed habemus intus os, id est, in corde, vnde non quidquid procedit, sed si malum est, coinquinat nos, si bonum emundat, & ideo quidquid est, quod intrat in os corporis, quod non licet, aut non expedit; non illud prius, sed mens & conscientia, quæ immunda fuit coinquinat hominem, & hæc est voluntas praua, quæ cordis ore manat. Non enim tunc primùm quando loquimur, aut quãdo ad effectum voluntatem deducimus, nos macular. Ne quis dicat, quando loquimur, de ore nostro exeunt verba, quia verborum voces de ore nostro exeunt. Et quando malum loquimur, tunc immundi efficimur. Quod si aliquis non loquatur, & tantum cogitet malum, mundus est, quia de ore ipsius corporis nihil processit, sed de ore cordis iam Deus illud audiuit, in quo & de quo praua voluntas loquendi, aut agendi processit. Et ideo

Psa.125.2.

CAP. XV. iuxta Domini vocem quæcunque de ore cordis mala procedunt, ea communicant hominem, quia inde exeunt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falsa testimonia, blasphemiæ. Vbi Marcus plura commemorat vitiorum genera quæ de radice cordis exire testatur. Sed nec sic omnia connumerauit cordis mala. Quia nescio si terrarum spatia, aut magnitudo vrbium, vel latitudo regionum tantos hostes ferre possint, B totque inimicos capere, tantasque sustinere præualeant nationes, quot vitia, quot delicta, quot crimina sæuiunt & rapiunt sensus humanos, hominumque corda deuastant, & diripiunt bona virtutum. Vbi nouus ordo bellandi cottidie surgit, de homine contra hominem, in ipso homine, & ideo nihil quod exterius, sed quod interius est, & ab intus foras iam vitiatum venit in facto vel dicto, coinquinat hominem. Vnde arguendi sunt, qui cogitationes à diabolo submitti putant, & non ex propria nasci voluntate, quoniam diabolus adiutor & incentor malarum co- C gitationum esse potest, actor vtique esse non potest, quoniam extra est. Et ideo si per insidias foris positus, leuem cogitationum nostrarum scintillam explorauerit prius, deinde inflammauerit, non debemus opinari eum cordis occulta rimari posse, sed ex corporis habitu, seu motibus explorare vel æstimare, quid versemus intrinsecus. Et ideo incentor est omnium malorum, & non auctor, instigator & non repressor. Porrò quod ait benignissimus Saluator, *Quia de corde exeunt* D *cogitationes malæ*, naturarum omnium Formator & Creator insinuat animæ nostræ principale non secundum Platonem in cerebro esse, sed iuxta veritatem in corde, quod medium est animantis. Et ideo de medio quasi de puncto circuli, resplendent radij luminis, & totum quasi in supernis, cerebrum acsi cœlum, luminaria quæ cordis fonte circumfulserint, illuminant & illustrant. Tantò lucidius à natura caput, quantò sanius; & tantò splendi- E dius à gratia, quantò fuerit cor diuinitus cœlesti illustratum sapientia.

ET *egressus inde Iesus, secessit in partes Tyri & Sidonis, quæ vrbes proximæ mari erant.*] Quinimo Tyrus insula maris proxima à Circeo terræ Iudææ. *Et ecce mulier Chananæa à finibus illis egressa.* Nouis quidem & magnis informamur mysteriis per omnem textum sancti Euangelij, quoniam quicunque Iesum sequitur, nunc A cœlos penetrat, nunc ima descēdit, nunc mystica & noua penetrat sacramenta. Vbi etiam & ipsa diuersa curationum genera, diuersos causarum complectuntur effectus. Sed res atque sermo, ex superioribus ordinem sumit. Nam exprobrata infidelitate Pharisæorum & cæcitate damnata, quoniam cæci erant duces cæcorum, venit post hæc ad regiones Tyri & Sidonis, vt noua de miraculo præmonstraret mysteria, & esset res ad fidem præstruendam mirabilis, & virtus sacramenti ad demonstrandum maiora valdè sublimis. Quoniam erat in specie generalis gestorum exhibitio, & salus gentium in hoc facto, ipsaque iam repromissio. Et ideo egreditur Saluator à Iudæis, & venit ad fines Tyri & Sidonis. Deinde mulier illa Chananæa & ipsa egressa est à finibus suis. ô mysterium! Ecce cæcitas ex parte in Israël facta est, vt omnis multitudo gentium salua fieret. Idcirco iam ex causa Saluator reliquit Iudæos, & mulier illa quæ est Ecclesia de gentibus, reliquit idolatriam. Et egressa de finibus suis clamat atque orat post Dominum, & filium Dauid cōfitetur quē supra Scribæ & Pharisæi negarunt. Idcirco non immeritò illi perdiderunt, quem ista inuenit, quoniam isti negarunt eum quem ista confitetur. Sed mira dispensatio Dei, necdum egreditur à finibus Iudææ, ne illis vllam daret occasionem calumniandi, sed tamen offert se illis vt Tyrios Sidoniosque curaret. Vnde egressa mulier de finibus pristinis, vt clamans impetret filiæ sanitatem. Sed mira omnipotentis Dei prouidentia, vt singulæ res singulis suis diuinitus administratæ respondeant sacramentis. Ecce mulier occurrit de gentibus, & filia ipsius quinto decimo curatur loco, vt acciperet in parte remissionis suæ septem, nec non & octo, sicque ad cultum transiret noui testamenti, sed non priusquam exiret de finibus suis, & veniret ad Christum. Cuius nimirum fidem Marcus & Matthæus extollunt, & prædicant. Commendant prudentiam credulitatis eius, magnificant ardorem. Sed Marcus ex hoc facto non paruam nobis generat quæstionem; dicit enim ita. *Egressus inde Iesus abiit in partibus Syriæ & Sidonis. Et ingressus domum, neminem scire voluit, & non potuit latere.* Quod nemo sine admiratione potest legere, quia dicunt voluit, & non potuit. Nam velle & non posse non est diuinæ maiestatis, quinimo infirmitatis est humanæ; scriptum est enim. *Omnia* CAP. XV. Mar. 7. 24 Psal. 134. 6

CAP. XV. quæcunque voluit Dominus, fecit in cœlo & in terra, in mari & in omnibus abyssis. Et Apostolus, voluntati eius quis resistit? (Rom. 9. 19) Succumbit ergo necessitati, quæ non est libera & absoluta voluntas, & minorat dominantis arbitrium, voluntasque sustinet aliquantarum difficultatum angustias. Leprosus ille iam longè supra præmissus, dicit, (Matt. 8. 2.) Domine si vis potes me mundare. Et Euangelista dicit, Voluit & non potuit. Quod absque mysterio dictum esse non credo. Idcirco quid sit, voluit, & quid sit, non B potuit, diligentius requiramus. Quoniam Christus Iudæis olim repromissus, memor promissionis suæ, venerat in salutem. Vnde & dicebat, (Idem 15. 24.) Non sum missus nisi ad oues domus Israel. Sed ipsi propria feritate bestiis sæuiores, obstinauerunt laniare & perimere suum semper pastorem magis quàm fide suscipere. Et ideo Christus implere non poterat, vt maneret occultus apud Iudæos quasi in domo, non impossibilitate sua, sed pro nequitia proditorum. Ideo quod aliis detulerat, aliis cogebatur C conferre, dicente ipso, (Idem 11. 12) Regnum Dei vim patitur, & violenti rapiunt illud. Fecit ergo hæc mulier in sacramento Ecclesiæ vim, cùm adhuc lateret in domo iuxta Marcum Euangelistam, quia accessit ad eum continuo vt audiuit, vt fide gentium, dispensatiuè satis raperet hæreditatem patris, & transiret ipsa, quamuis canis vocata sit in sortem filiorum. Et ideo quia voluit Iudæos, quibus venit, saluare, non potuit, sed ipsi se indignos fecerunt æter- D næ vitæ, non potuit latere ne gentes hanc salutẽ dirriperent; quia sic in dispensatione Dei prouisum erat, vt ad eos primùm veniret, deinde ad gentes, cùm eum à se ipsi repellerent. Vnde signanter Marcus ait, (Marc. 7. 26.) Quia erat gentilis Syrophœnissa, & rogabat eum vt dæmonium eiiceret de filia eius. Qui dixit ei.

SINITE prius saturari filios, non enim bonum est sumere panem filiorum, & mittere canibus.] At verò Matthæus dicit, quia non respondit ei verbum. Ex quo ostenditur, quia prius hæc mulier iuxta Mar- E cum in domum venit, & exclamauit, miserere mei Domine fili Dauid. Deinde in via, imo per omnem viam, nunc ante, nũc retro hoc proclamans. Sed quia ei primùm non respondit verbum, non de supercilio Pharisæorum fuit, nec de superbia, sed ne ipse sententiæ suæ videretur esse contrarius, per quam iusserat, (Matt. 10. 5.) In viam gentium ne abieritis, nolebat occasionem calumniantibus dare, perfectamque salutem gentium passionis suæ & resurrectionis tempore volens reseruare. Sed illa nihilominus cessat clamare in via. Miserere mei Domine fili Dauid. Vtramque igitur naturam in Christo confitetur, cùm & Dominum eum vocat, & filium Dauid proclamat. Interea vbi didicerit hanc fidem mulier de gente Chananæorum, quam ipsi Pharisæi & scribæ negabant, quærendum censeo. Nulli dubium, quod hæc est fides Catholica, vt Iesus Christus, vnus idemque Deus & homo intelligatur & adoretur. Quid est ergo quod ipsa mulier gentilis & Chananæa, non erudita in lege, neque inter Proselytos adhuc fortè connumerata, sic confitetur? Vnde habuit vt diuinitatem in homine deprehenderet, eumque ipsum hominem filium Dei olim repromissum intelligeret? Si dixerimus quod ex traditione Iudæorum, inter quos fortè tributaria viuebat, reuincit nos Euangelium, quod tunc primùm dicit ad famam Iesu de finibus suis eam egressam. Quæ nisi egressa esset, non puto quod hanc confessionis vocem emitteret. Vnde fateor, quia ideo illa egredirur vt Saluatorem inueniret, quoniam ipse prius eam illustrauerat & quæsierat. Quæsierat autem eam quando venit in partes Tyri & Sidonis, vt in specie genus præsagiret, cuius figuram & formam ista tenebat, & ideo fides Ecclesiæ iam nulla præfulgebat.

TVNC accedentes discipuli eius, rogabant eum dicentes: Dimitte eam, quia clamat post nos.] Diuersis ex causis discipuli pro hac Dominum interpellant. Fortè quia adhuc mysteri a Saluatoris minus intelligebant. Ideo durum eis visum est, quod ad tam deprecatorias voces longè iamdiu nullum responsum daret; aut fortè propter tædium tanti clamoris, seu quia misericordia moti succurrere cupiebant miseræ mulieri; vel pro amore piissimi Magistri, ne quasi cuipiam durus videretur, imò vt misericors fieret, exorabant. Quibus clemens Dominus.

NON sum missus (inquit) nisi ad oues perditas domus Israël.] Et quid est, benignissime Saluator, quod ais, Non sum missus nisi ad oues perditas domus Israël? Nonne tu alibi dicis, Et alias oues habeo, quæ non sunt ex hoc ouili, & illas oportet me adducere? (Ioan. 10. 16) Quid est, inquam, quod negas? Nonne ista de his ouibus est, quas te oportet adducere? Et ecce modo deuota & fidelis venit, teque confitetur & Dominum adorat, filium quoque Dauid te asserit esse, sicuti

CAP. XV.

sicuti repromissus es, quid est quod eam repellis? Vel quid est salus mũdi quod filiæ salutẽ negas? Prorsus non absque mysterio est quod agis. Vnde datur intelligi quod arcanum est, & paternæ voluntatis sacramentum, vt absolutè pateat quod typum teneat Ecclesiæ hæc mulier Chananæa, dum deposcit quod aliis offertur. Non quod & Gentibus salus impartienda non esset, sed suis Dominus, quia in sua venerat, primũ salutẽ impartiri gaudet, quatenus ab his primum, quib. & de quibus erat ortus, primitias fidei acciperet. Sic demum per suos Apostolos, & sanctos prædicatores ad Gentes transiret salusque vna omnibus esset. Sed præfata mulier non cessat, non frangitur; & quia interpellauerat chorum Apostolorum, quamuis non impetrauerint, rursus ipsa inclamando perseuerat.

C V I *Dominus, non est bonum panem sumere filiorum, & mittere canibus.*] Quia dare panem canibus etsi humanitatis non est, humanæ tamen rationis est. Et quia quibus repromissus est panis vitę, tollere non est bonum illis accipere nolentibus; rursus qui eum quærunt & petunt cum fide, illis se negare non est æquum. Et ideo ad hoc differt pius Dominus, vt custodiat sacramentum patris, & ne tollat quibus est repromissa salus. Sed illis oblatam eam, sibi non recipientibus, demum ordo fuit, vt se transferret ad Gentes, & adducat eas oues ad gregem Apostolorũ, quæ nõ sunt ex hoc ouili. Defertur honor Israël olim promissus, ne frustratus videretur indebitè, ac negatus. Sed affectus benignissimi Dei in se inuidiã potius accumulat Iudæorũ atq; odiũ, quàm pietatis effectũ. Interea Chananæa mulier iam per fidem saluata, interioris scientiã mysterij habens, non solùm nõ refugit se canem vocari, verùm proponit humilius catellos nonnunquam de micis, quæ cadunt de mensa dominorum suorũ, quàm frequenter edere. Sicq; opprobrium sibi illarum vertit efficaciter in supplicationis suę blandimentum. Nec refugit Iudæos intelligere dominos, quibus Chananæorũ à Domino fuerat attributa potestas, & se suosque iure canes esse vocatos. Sed quia illi oblatum panem cõculcare ad scelus non ad vitã sumere sunt conati, propterea rogat supplex toto desiderio, vt vel micas liceat lambere more catulorũ, quia hoc non est tollere panẽ filiorum & mittere canibus, præsertim quia multotiens eis allatus, repulsus est & oblatus satis studiosè conculcatus, attributus

A quãuis se ingesserit, tamẽ nunquam est receptus. Hinc est, Fratres, quod hęc mulier, fide Christi iam imbuta, tã efficaciter respondet, tamque humiliter. Et ideo quę se canem confessa est, tandem commutatur in hominem, & illi oblatrãtes contra Dominum vertuntur in canes, de quibus dicitur per Prophetã, *Circundederunt me canes multi, consilium malignãtiũ obsedit me.* Et hoc quam iustè susceperunt vocabulũ, quia filij Dei esse noluerunt. Hinc est quod iam

Psal. 21. 17.

B supra dixi vera iustitia Dei, propter quam nec Iudæis dare potuit promissa sua, nec Gẽtibus denegare. Et ideo exclamãs Saluator dicit, *O mulier magna est fides tua* Vt intelligeremus longè diu silẽtium Domini & abnegatio ex ratione temporis fuisse, & nõ ex volũtatis difficultate venisse. Vnde rogo perpendat prudẽs lector, quod sępè moneo, ne in Dei operibus æstimet aliquis talia & huiusmodi, fortuito cõrigisse, sed sic dispensatius à Domino sunt præparata, vt & fidei incitamẽta essent in miracu-

C lis, & amplior in toto ex his prædicaretur operatio deitatis in doctrinis. Nã hæc mulier, vt sępè dictum est, formã commendat Ecclesiæ. Et ideo perfecta iam fide instructa venit ad Dominũ, quem non cessat cõfiteri Deũ & hominẽ ac deprecari pro filia, vt ab hoste liberaretur maligno. Quod Ecclesia facere nõ cessat, pro his ex ea qui regenerantur in Christo. Tamẽ quia dictũ est, *In patientia vestra possidebitis animas vestras,* quàm patiẽtissimè hæc omnia pertu-

Luc. 21. 19

D lerit, quàmque longanimiter perseuerauit in rogando, probat Euangelicus sermo & Domini responsio. Sed & humilitas eius quanta fuerit, quãtaque admirabilis sapiẽtia, quę Deum sic deprehendit in homine, & hominem rursus assumptum in Deum, vt Deus & homo vnus sit Christus, vnaq; persona vnus Dei filius adoretur, vnusque hominis filius, *Non in confusione substantiæ, sed vnitate personæ.* Quam sanè fidẽ sic laudat Dominus, *ô mulier magna est fides tua* : Et non qualiscunque, sed magna. In qua tenascitur omnis anima, vt filia possit esse

Symbol. Athan.

E Ecclesiæ. Et ideo dicitur ei à Domino, *Fiat tibi sicut vis,* vt in tua sit voluntate ac potestate, sanitas filiæ. *Sic quoque quotquot receperunt eum, dedit eis potestatẽ filios Dei fieri. Vnde & sana facta est filia eius ex illa hora.* Vnde nõ sunt audiendi qui dicũt pueros needum idoneos vt credere possint, in Baptismo alterius fide non posse saluari. Et notandum quia ad puerum Centurionis, & ad filiam huius, in quibus magna prædicatur fides, per se Christus vt sanentur,

Ioan. 1. 12.

Ee

non venit, sed è longinquo sanati iubentur, vt ostendat Dominum non solùm tactu, vetumetiam verbo & voluntare posse saluare omnes. In quibus profectò maximè salutem gentium designat, ad quos ipse per se non venit, sed in verbo fidei omnes curantur & liberantur vt filia mulieris, ab omni dominatu immundorum spirituum in ablutione salutis. Vnde continuò facti fides sequitur, dum mox in monte obsessi vario genere morborum à turbis Domino offeruntur, id est, à credentibus infideles, ægrotique vt adorent & procidant, instruuntur; sed non prius quàm in montem ascendat. Ait enim ità Euangelista.

CVM *transiret inde Iesus, venit secus mare Galilææ, & ascendens in montem sedebat ibi.*] Quia de hoc sæculo ascendit ad patrē. *Et tunc accesserunt ad eum turbæ multa habētes secum multos mutos, cæcos & claudos, debiles & alios multos proiecerunt ad pedes eius, & curauit eos omnes.* Nam in eo loco vbi latinus interpres trāstulit debiles, in Græco habet κύλλος, quod non generale debilitatis, sed vnius infirmitatis est nomē, quem nos vulgo mancū possumus dicere. Sed quia proprietas huius verbi, in nostra non exprimitur lingua, maluit interpres debiles dicere, quàm malè non proprio interpretari verbo. Quod autem Iesus ascendit in mōtem, quasi terrenos prouocat ad volandum pullos suos, vt altiora semper appetant, quoniam ipse de altissimis sedibus, eos omnes qui infirmātur, & ad fidem redeunt, curare non cessat. Sed postquam curantur, ne in via deficiant, miseretur eorum Dominus tantùm, vt ad montana conscendant. Vnde signanter ait.

CONVOCATIS *discipulis suis ait illis, Misereor turbæ, quia triduò iam perseuerant mecum, & non habent quod manducent, & dimittere eos ieiunos nolo, ne deficiant in via.*] Tenet ordinem cursus operandi, & docet mystica in eisdem operibus, dum successit virtutum opus. Nam in filia Chananææ, fides gentium præparatur, deinde debilitates ac morbi iam de monte per eandem fidem à Domino curantur, sicque eibi, ne deficiant post languores, more ægrotantium, offeruntur, quoniam in omnibus his forma est Ecclesiæ. Vnde ex cōsequentibus earum rerum intelligētia accipit auctoritatem, ne in via præsentis vitæ propter inediam deficiant. Hinc ergo est quod pius benignus Dominus conuocat discipulos suos, cum quibus init consilium de refectione plebis, vt in nullo esset inscij

A quæ facturus erat. Et hoc agit vt Magistris Ecclesiarum futuris exemplum præbeat, quotiescunq; aliqua præcipua agēda sunt, vt cum minoribus & discipulis suis communicent consilia sua, sicut Dominus ex consabulatione vt commendetur facti ratio, & cōcordiæ societas; nec non vt ex difficultate intelligant tanti signi magnitudinē, & sint ministri tanti sacramēti, ac socij in dispensatione salutis. *Misereor* (inquit) *turbæ, quia triduò iam perseuerant mecum, & non habent quod manducent.* Consideranda est igi-
B tur in hac lectione, sicut & in omni textu sancti Euangelij, in vno eodemque tedēptore nostro, gemina ac distincta operatio diuinitatis atque humanitatis, vt in vtroq; opere veritas commendetur humanitatis eius atq; diuinitatis. Sicque error Eutiecetis qui vnam tātùm operationem in Christo dogmatizare præsumit, condemnetur. Quis enim enim nō videat benignissimus Iesus quod miseretur turbæ, quod colloquitur discipulis, ne vel inedia vel longioris viæ labore, turba deficiat, affectum esse
C vel compassionem humanæ fragilitatis? Quod verò de septem panibus & paucis pisciculis quatuot hominum millia saturauit, diuinæ opus esse virtutis? Et quod maius est, ista ita in omnibus temperātur miraculis, dictis & factis, vt & veritas facti commēdetur in miraculo quasi in specie, & sacramentum prædicetur opere diuinitatis in genere. Qua de causa rogo intelligat Catholicus auditor, quid est quod om-
D nipotens deus, nō amplius quàm secundò de panib⁹ hoc fecerit miraculū, vt turbas pasceret, & reliquiæ superarēt. Non enim impotens erat, vt amplius non posset si vellet; sed ratio exegit ne plus aut minus faceret in specie, propter fidem commouendam ad tempus, quàm facit in omni tempore, propter doctrinam vniuersum genus humanum ad instruendum per gratiam. Quoniam non nisi duas leges instituit, quibus eruditur & pascitur omnis anima fidelis ad vitam, vetus scilicet & nouum testamentum in
E quibus & de quibus viuit omnis anima; *Quia non in solo pane viuit homo, sed in omni verbo quod procedit ab ore Dei.* Matt. 4. 4. Hæc quippè gemina refectio Deum prædicat, qui non amplius aut minus se præbuit in miraculo, quàm se exhibuit in nouo aut veteri testamento. Duasque istas statuit leges, vnam earum priori præbens populo, alterā verò dedit populo, quem redemit sanguine suo, sicque has duas semel & secundo pro miraculo præbuit pastiones. Vna earū

Cap. XV.

de qua iam supra tractauimus, typum tenuit prioris legis, ista verò de qua nunc loquimur, sicut suis demonstrabitur differentiis, figuram exprimit noui testamenti, in quo Christi gratia commendatur. Et ideo benè de septem panibus facta est hæc refectio; quoniam in septem Spiritus sancti donis totius Ecclesiæ facietas & gratia præstatur. Propterea ad noui testamenti rectè intelligitur pertinere. Non enim aliquis Euangelistarum dixit quod isti panes hordeacei fuerint, sicut B de illis quinque dictum est: sed magis triticei fuisse creduntur, vt eo alatur Christi Ecclesia grano frumenti, quod cadens in terra mortuum fuit, deinde multum fructum attulit. Pro qua ipse Dominus misericordia motus, eo quod iā triduò cum eo perseuerantes, nec habebant quod manducarent. Proculdubio gentes quia legem non habebant, id est, quique libros Moysi, nec Prophetas, nec prædicationem alicuius Sanctorum, sed per solam fidē venerunt primùm ad Christum, & ideo quàm benè iam triduo cum eo perseuerant, dum in natiuitate eius & passione ac resurrectione rectè credunt, & perseuerant etiam in fide Christi cum ipso iam triduo, cùm in patre credunt, & in ipso filio eius & in Spiritu sancto, & permanent in confessione Trinitatis,

Mat. 10. 22. sicut Saluator ait, *Qui perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit.* Et hoc est dicere, non habent quod manducent, quia legem non habent, nec verbum prædicationis, sine quo nemo viuit. *Et dimittere eos ieiunos nolo, ne deficiant in via.* Vt qui per fidem Christum crediderant, verbo fidei deinceps alerentur in salutem. Ordo igitur idem est in sermone Domini, qui & in consequenda gratia manet. Vnde & hodie, venturi ad Baptismum, prius confitentur se credere in filium Dei, & in passione ac resurrectione eius, & huic professionis sacramento fides redditur. Atque vt hanc verborum sponsionem quædam ipsarum rerum veritas consequatur, toto in ieiuniis passionis Dominicæ tempore demorantes, quadam Domino compassionis societate iunguntur; ac per hoc siue sponsionis sacramenti, siue ieiunio, omne illud passionis Dominicæ cum Domino agunt tempus. Quibus Dominus misertus ait, iam *triduò* secum esse, quos ne in cursu vitæ sæcularis, id est, in opere præsentis sæculi defectio labefactaret, vult cibo suo eos alere, atque ad pergendum totius itineris fortitudinem, panis sui virtute firmare.

A Sed miror valdè quid sit quod Apostoli supra solliciti esse dicuntur post ieiunium vnius diei de refectione plebis, & rogant quia desertus erat locus, & hora prætertierat vt dimittat Iesus turbas ire ad vicina loca & castella, quo possint sibi emere escas. Hic autem iam triduò perdurante populo & laborante cum Domino in concursu, nihil tale dicunt, sed silent, & sit de pane causatio, quod non sint vnde isti possint saturari. Quapropter gestorum causa, nec immeritò rationem quærit, vnde videtur mihi quod refectio illa salutem demonstrabat Israëlitcæ plebis, & mensuram æternæ satietatis eorum qui saluandi erant. Ideo fauor fuerit Apostolorum, vt salutem gentis suæ quærerent, sicut & Ionam fecisse legimus. Cæterum gentibus nulla ex lege salus, neque ex Prophetis, sed per solam Christi gratiam, septem eis primum parantur panes, & franguntur; vt C Spiritus sancti gratia alantur gratis, donisque cœlestibus nutriantur. Ad quas, quia necdum missi erant prædicare, sed potius ad oues perditas domus Israël, propterea de his non solùm tacent, verumetiam causantur & dicunt. *Vnde istos poterit quis saturare panibus in solitudine?* Marc. 8. 4.

Alioquin nisi in mysterio hoc dictum esset, incredulitas Apostolorum valdè culpanda erat; quia etsi non aliunde, ex priori saltem miraculo de quinque panibus recordari, & scire poterāt, quod Deo D nihil impossibile erat. Sed tam diu fortè eos incredulitas tenuit, & obliuio facti, ne recordarentur quod fecerit de quinque panibus, & duobus piscibus, donec mysteria complerentur gestorum. Nam in priori signo, quia quinque sensibus adhuc qui pascuntur, tāntummodo vtebantur, & sensibus vicini erant carnalibus, non ipse Dominus recordatur in vno saltem laborantes die, sed discipuli, quia adhuc sub pædagogo erant legis, vnde vicina vespere & inclinante iam Sole, quia amplius E non poterant sustinere pro eis deprecantur, quasi pro imperfectis. Hic autem ipse Dominus recordatur eorum, & misereri dicitur, causasque miserationis exponit, *Quia triduò*, inquit, *perseuerant mecum, & ieiunos dimittere eos nolo, ne deficiant in via.* Infœlices Iudæi, qui adhuc hodie hoc triduum non agunt cum Deo, nec perseuerant in his quæ Dei sunt, quia in Trinitate deitatis nolunt credere, neque natiuitatem Christi,

Cap. XV. passionem ac resurrectionem confiteri; A quanquam & hoc triduum alij aliter interpretari velint. Dicunt enim quod tertius dies esset, ex quo ei ieiuni adhæsissent. Quia in toto sæculo generis humani tertium tempus erat, quando fidei Christianæ gratia data est. Primum scilicet ante legem, secundum sub lege, tertium sub gratia. Et quoniam quartum adhuc restat, quo ad plenissimam pacem Hierusalem venturi sumus, quò tendit B quisquis rectè credit in Christum, propterea se dicit turbam illam reficere Dominus, *ne deficiant in via*. Quia hæc dispensatio, qua nobis Dominus in carne apparere dignatus est, nihil aliud agit, nisi vt ad palmam supernæ vocationis sine defectu venire possimus. Per fidem enim ambulamus, & non per speciem. Vnde Apostolus Paulus nondum se dicit apprehendisse quod perfectum est, sed ea quæ retro sunt oblitum, & ad ea quæ ante sunt extentum. Secundum intentionem, inquit, persequor ad palmam

Philip. 3. 14. *supernæ vocationis*. Veruntamen in quod C peruenimus, in eo ambulamus, vt quia tertio die Domino adhærentes sumus, & ab illo pasti non deficiamus. Et ait illis Iesus.

Q v o t *panes habetis? At illi dixerunt, septem.*] Hæc interrogatio Domini, non de ignorantia venit, sed ex dispensatione diuina, vt Apostoli non remanerent dubij de his quæ perceperant donis, quoniam Magistri erant futuri Ecclesiarum, scientesque quæ in Christo perceperant; quia in ipso erāt iuxta Esaiam Prophetam hæc D septē dona, in quibus pascēda erat omnis Ecclesia sub quadrato numero in Christo iam collecta vel colligenda. *Et requiescet*,

Esa. 11. 2. 3. inquit, *super eum Spiritus sapientiæ & intellectus, Spiritus consilij & fortitudinis, Spiritus scientiæ & pietatis, & replebit eum Spiritus timoris Domini*. Ad cuius profectò numerum, totidem prouisi, ex industria magis Dei, quàm ex euentu, & præparati sunt panes; vt discerent Apostoli se habere ex gratia quod non habuerant per naturam, in qui- E bus erat omnis satietas plebis. Et notandum quod supra quinque panes, hîc septem offeruntur; illic duo pisces tantùm, hic indiffinitus, sub paucitatis tamen significatione, numerus ponitur. Illic quinque millia virorum iuxta Pentatheucum, hic quatuor iuxta Euangelium. Illic duodecim cophini, hic septem sportæ replentur; illi accubuerunt super fœnum, isti supra solidam terram; illi diem tantum vnum faciunt cum Christo, isti triduò perseuerant irremori. Hinc superius de quibusdam puto iam satis esse tractarum, & omnia secundum personam populi congruenter esse subiecta, signaui. Nunc quoque competenter ratio poscit, quæ omissa sunt, singularum rerum causas paucis explere, vt singulæ mensæ cui congruant plebi luce clarius patescat. Nam quatuor millia ideo populo noui testamenti comparantur, quia hic ordo sub quatuor Euangeliis degere probatur, & à quatuor plagis cœli in vnitate Ecclesiæ colligitur. Qui numerus semper in laude ponitur, quia quadratus lapis non fluctuat, nec est instabilis. Et per hūc planè numerum multitudo innumerabilium ex quatuor partibus cōgregata figuratur, ipsaque multitudo quatuor virtutibus, vt subsistat, solidatur. Quo sanè numero etiā ipsum Euangelium vt firmū permaneat, quadrato numero solidatur, & in soliditate vnitatis perfectissimè conquadratur, ne vllis vacillet temporibus. Porrò pauci pisces, & non duo sicut supra, hi sunt qui primùm de falsis gurgitibus huius sæculi capti, per fidem Domino adhæserunt, & in eius nomine iuncti sunt, & missi ad prædicationem Euangelij, vt pro ipso magno pisce, id est, pro Christo, legatione fungerentur, vt in eorum condimento animæ fidelium satiarentur, ne vllum fastidium plebs inualida sustineret. Seu indiffinitus piscīū numerus, diuersorum donorū & charismatum partitiones ministrationesque significat, quibus fides gentium gratiarum diuersitate satiatur.

E t *præcepit turbæ vt discumberēt super terram*.] Prior turba quinque panibus pasta super fœnū viride discubuit, nunc vbi septem panibus reficiūtur super terram discumbere iubentur, quia per scripturam legis carnis desideria calcare, & comprimere iubemur, quia omnis caro fœnum, & omnis gloria eius tanquam flos fœni: in nouo autem testamento, ipsam terram ac facultates temporales relinquere præcipimur. Vterque tamen populus ad montana ducitur. Sed ibi celsitudo propter carnales homines & Hierusalē terrenā carnali spe & desiderio exaltatur, hic remota omni facultate carnali conuiuas noui testamenti spei permanentis ad altiora educere curauit, ac firmate soliditate incorruptionis. Et ideo tanquam in ipsius montis Christi soliditate locati, nullo fœno interposito emolliebantur,

Cap. XV.

sed sola æternitate incorruptionis reficiantur. Et ideo post cæcitates, post claudicationes, post debilitates innumeras, quia iam triduo cum Domino permanserant propter curationes & sanitates diuersarum infirmitatum, de manu Domini reficiuntur officio Apostolorum, vt ad ea perueniant quandoque, quia grandis eis iuxta Angeli vocem restat via.

Et *accipiens* (inquit) *septem panes, gratias agens, fregit, ac dabat discipulis suis vt apponerent. Et apposuerunt turbæ.*] Quia hæc omnia diuina sacramenta, per manus Apostolorum distribuenda erant Ecclesiis. Sed benignissimus Iesus prius gratias egit Deo patri pro salute credentium, deinde benedixit panes, vt in eius benedictione crescerent; ac fregit, quia nisi eos prius frangeret, nemo erat qui aperiret diuina mysteria, & reseraret à sæculis abscondita sacramenta. Quis enim manifestaret filium patris? Aut quis patrem cognosceret nisi filius? Cùm ipse dicat: Mat. 11. 27 *Nemo nouit filium, nisi* ipse *Pater, neque Patrem quis nouit nisi filius, & cui voluerit filius reuelare.* Ipse est enim panis vitæ, qui de cœlo descendit. Et quis hunc panem per se nobis demonstraret, vel quomodo nos ad interiora eius cernenda penetrare potuissemus, nisi aperiret ipse nobis septem signacula libri signati? In quo libro proculdubio septem isti panes signati erant, & ideo longè diu Propheta plorans dicebat, Thre. 4. 4. *Paruuli petierunt panem, & non erat qui frangeret eis.* Quod est aliis verbis dicere, indocti & ineruditi quæsierunt cibum verbi diuini quo possent ad virtutem boni operis conualescere, & refici diuinis eloquiis, nec erat qui eis arcana scripturarum aperiret, eosque ad viam veritatis instrueret. Acceptis igitur Dominus panibus, gratias egit, vt nos instrueret ad gratiarum actiones Deo Patri, suaque suffragia implorare, & vt ipse quantum gaudeat de salute humani generis, ostendat. Idcirco & nos ad implorandam gratiam, etiam & referendam, instructi esse debemus, vt quidquid beneficiorum eius percipimus, gratias agamus ei indefessis laudibus.

Mandvcaverunt (inquit) *& saturati sunt.*] Hoc quippe à sæculo per Dauid Prophetam prædictum fuerat, Psa. 21. 27 *Edent pauperes & saturabuntur; & laudabunt Dominum qui requirunt eum, & viuent corda eorum in sæculum sæculi.* Ergo quia isti requisierunt inuenerunt, & quia inuenerunt triduo permanserunt: & quia A triduò permanserunt, misertus eorum est, & saturati sunt & quoniam saturati sunt, *Viuent corda eorum in sæculum sæculi.* Sed quantùm isti beati qui tali recreantur edulio, & saturantur diuinis dapibus, tantùm infœlices qui manducant, & non saturantur; qui panem verbi, quo viuit homo, audiunt & degustant, sed non fide atque opere perficiunt quæ audiunt, nihilque ex his internæ dulcedinis percipiunt, qoo cor eorum firmetur vt B permaneant. Profectò, non dicam hi tales, quia de longè venerunt, sed quia longè fuerunt à salute, & alieni à gratia. Nam quidam eorum qui saluantur, & satiantur donis cœlestibus, de longè venerunt; quidam verò, sicut Nathanaël, & plurimi in quibus dolus non erat, de proximo. Tamen omnes qui venerunt per fidem nisi recesserint à peccato, languescunt, & vt ita dicam, mortui sunt, quia longè est à peccatoribus salus.

Et *sustulerunt quod superauerat de fragmentis, septem sportas.*] C Profectò quia turba in via posita ad comedendi finem peruenire non potuit, ideo relictæ sunt escæ. Sed Apostolorum chorus atque Doctorum reliquiarum fragmenta perire nou est passus, sed impleuerunt mirabili sacramento septem sportas, quæ sunt septem Ecclesiæ, in quibus vniuersalitas designatur, septemque candelabra lucentia coram Domino diuino lumine illustrata. Quoniam pusillis cum maioribus satiatis, non deerunt in Ecclesia Christi, vna D cum Apostolis, qui hæc altiora perfectionis præcepta, vel potius exhortamenta & consilium compleant, & recondant in vasis suis, quæ generalis fidelium multitudo non potest sensu capere, nec operibus explere. Vnde benè septē sportæ quibus Dominicorum sunt condita ciborum fragmenta memorantur, propter septiformem Ecclesiam, quæ & ipsa ob septiformem Spiritus sancti gratiam, septenario numero generaliter consecratur; quæ benè reliquiis Dominici prandij repleta co- E gnoscitur, & saturata esse narratur, quia totum in culmine perficitur, quod latitudo deorsum carnalium non capit. Tamen omnes admodum saturati memorantur; quia si sunt in Ecclesia qui sua omnia relinquere non possunt, neque explere quod de virginibus dicitur, tamen iuxta modum suum vnusquisque satiatur, dum quod intelligit, & suus ordo poposcit, implere festinat, vt ad vitam perueniat sempiternam.

CAP. XV. ET *dimissa turba (inquit) ascendit in nauiculam.*] Quæ non dimittitur, nisi satiata & repleta. Tamen omnibus diebus vitæ nostræ, nobiscum manet. Vnde & signanter nauem, quæ est Ecclesia, ascendit, de qua & in qua credentium plebem ipse gubernat & regit, ne pasta deficiat inter fluctus, ne erudita oberret inter auras linguarum, ne vegetata frangatur longo itinere, ne etiam appulsa impellatur ventis, ne sequente charybdi naufragetur turbinibus. *Et venit in fines Magedan.* Pro quo in Marco legimus Dalmanutha. Sed quia vnus ordo narrationis est in vtrisque Euangelistis, idcircò non dubitandum eundem locum esse sub vtroque nomine. Nam & nonnulli codices similiter habent secundum Marcum Magedan, quamuis in Græco sit Magdalan.

CAP. XVI. ET *accesserunt ad eum Pharisæi & Saducæi tentantes, & rogauerunt eum vt signum de cælo ostenderet eis.*] O quàm duri cordes! Signa quærunt, quasi quæ viderant opera deitatis signa non fuerint. Sed quid quærant ostendit Euangelista cùm ait, & rogauerunt vt signũ de cœlo ostenderet eis. Quærebãt ergo signũ de cœlo, vt iam supra, aut in morem Heliæ, ignem de sublimi venire, aut in similitudinem Samuëlis, æstiuo tempore tonitrua concrepare, coruscare fulgura, imbres ruere, de quibus etiam supra dictum est, quasi non possent ista, & alia huiuscemodi calumniari ac dicere, ex occultis & variis aëris passionibus accidisse. Qua de causa sensus patet, quod non ob aliud de cœlo quærunt signum vt credant, sed vt ea quæ secundò facta sunt de panibus, euacuent. Quãquam & in Euangelio Ioannis monstretur eos post hoc miraculum de panibus, quæsisse vt Manna more Moysi de cœlo eis daret. Dicit enim Ioannes eos ita

Ioan.6.30.31. dixisse. *Quid ergo tu facis vt videamus & credamus tibi? Quid operaris? Patres nostri Manna mãducauerunt in deserto, sicut scriptum est, Panem de cœlis dedit eis manducare.* Acsi dicerent, vt qui multa millia hominum secundò pauisti in deserto paucis de panibus, fac in exemplum Moysi nobis Manna venire de cœlo, vt credamus tibi. Et hoc verè non de puritate fidei dixerũt, sicut nec patres eorum, quando dice-

Psal.77.19 bant, *Nunquid panem poterit dare, aut parare mensam in deserto?* Quæ nimirum vox, non de credulitate venit, sicut nec istorum, sed de infidelitate & duritia cordis vt calumnientur & euacuent quæ facta sunt à Domino, ne credentes salui fiant.

A *At ille respondens ait illis.* Porrò in Marco habetur quod ingemiscens Spiritu dixerit, *Generatio mala & adultera,* prætermissis in medio quæ Matthæus commemorat, quoniam sicut supra turbam credentem cœlestibus beneficiis refecturus, gratias agebat; ita nunc ob stultam Pharisæorum non credentium perfidiam, & tentationis callidam fraudis petitionem, gemit & contristatur. Quibus ait.

B FACTO *vespere, dicitis, serenum erit, rubicundum est enim cœlum; & manè, hodie tempestas erit, rutilat enim triste cœlum. Faciem ergo cœli diiudicare nostis, signa autem temporum non potestis scire?*] Hoc apud plerosque codices non habetur. Sed sensus manifestus est, etiam apud Gentiles, vnde Virgilius canit.

Sol quoq; exoriens, & cùm se condet in vndas,
Signa dabit; solẽ certissima signa sequentur,
Et quæ manè refert, & quæ surgẽtibus astris.
Denique quid vesper serus vehat, vnde serenas
Ventus agat nubes, quid cogitet humidus Auster
C
Sol tibi signa dabit. Solem quis dicere falsum Audeat.

Constat igitur verum, quod ex elementorum ordine atque ex consonantia rerum, possint & sereni dies & pluuiales quàm sæpè prænosci. Et ideo increpantur Pharisæi & Scribæ, qui videbantur legis esse Doctores, quod ex certiore Prophetico vaticinio non poterant intelligere Saluatoris aduentum, de quo dictum

D erat, *Descendet sicut pluuia in vellus, & sicut stillicidia stillantia super terram, orietur in diebus eius iustitia & abundantia pacis.* Psal.71.6. Quæ nimirum aperta & manifesta signa fuerunt, quibus deprehendi posset tempus aduentus eius. Idcirco increpantur, quod tempora ex aëris qualitate nossent diiudicare, & deprehendere sibi vtilia, vtilia verò salutis suæ non intenderent nec intelligerent, signa aduentus Dei è cœlo in carne. Ex quibus profectò verbis, mirabilis Dei responsio

E commendatur in omnibus; quia illi humilitatem in Christo carnis & corporis contuenres, doctrinam ex his quę sub habitu hominis gerebat dedignabantur accipere, quorum insolentiam & inanitatem iactantiæ irridens, multa eos de natura cœli coniicere solere respondit, cùm aut ex ortu auroræ, aut ex vespere, serenum nimbosumque aërem prænuncient. Quibus ita præscitis & præcognitis valde stultissimũ docet eos ignotare aduẽtus sui

Cap. XVI.

signa, cũ omnis Lex & Prophetæ hũc an- A nunciauerunt esse vẽturũ, & quãdo venturus esset, vel quomodo, prædixerunt; Nec non & operũ quæ gerebat, indicia cũ omni admiratione, iam eum perhibebant venisse. Ita vt quemadmodũ fidem tempestatis cœli rubor matutini temporis vel vespertini reddit: ita manifestam temporum cognitionem, virtutum atque operum, indicium sui aduentus præstare deberent, si cæci non essent. Et mira comparatio. Quia facto vespere sanguine passionis Christi in primo aduentu, peccato- B rum indulgentia datur; & mane hodie tempestas valida secundi aduentus. Rutilat enim triste cœlum. Nam primus aduentus eius benè vesperi comparatur, quia in fine sæculi fuit. Vnde licet rubeat vt rosa Christi sanguine purpuratus, tamen serenus valdè fuit. Porrò in secundò cum venerit quasi mane erit, sed tunc licet cœlum rubeat aut rutilet, non serenum sed tempestas erit, profectò quia rubor ille non de sanguine, sed ex igne erit. Quoniam sicut C in Psalmo canitur, *Ignis ante ipsum præcedet, & in circuitu eius tempestas valida*; quod Græcè hoc loco significantius dicitur πυῤῥάζει, quod nos ignitum possimus appellare; quia omnis illa tunc rutilatio de igne erit. *Faciem ergo cæli*, inquit, *diiudicare nostis, signa autem temporum non potestis scire?* Hæc nimirum vox increpantis, vel exprobrantis est, quia signa & Prophetias de aduentu suo primo, vel de passione ac D resurrectione, cui simile roseum cœlum esse dicitur vespere, non potuerint vel noluerint cognoscere. Neque rursus de tribulatione ante aduentum suum futurum diligentius cogitare, cui simile est mane roseum ac triste cœlum, ex quo & quando tempestas futura prædicatur. Perpendat fidelis animus quàm digna omni admiratione Domini responsio sit, quàm vera, quàm fortis in reuincendo, quàm prudens in docendo, vt quemadmodum fidem tempestatis cœli matutini vel vesperi rubor reddit: ita manifestam E temporum cognitionem virtutum atque operum miracula, seu indicia scripturarum præstare deberent. Quibus, vt ita dicam, ineffabiliter ita responsum temperauit, vt ipse ortus è cœlo signum his non cœleste, sed terrestre daret, vt eos misericorditer intra confessionem humilitatis retraheret, & quod futurum erat lege de se pronunciatum doceret.

Psal. 96.3.
Psa. 49.4.

GENERATIO *mala & adultera signum quærit, & signum non dabitur ei, nisi signum Ionæ Prophetæ.* Ergo si non essent adulteri, fidem Abrahæ, de quo nati erant, seruarent. Sed quia in apostasiam corruerant à fide, adulteri erant. Vnde Propheta, *Pater tuus*, inquit, *Amorrhæus, & mater tua Cethea*, quibus se signum dare repromittit, non qualecunque, sed olim à Deo in figura ipsius, magnum & mirabile promissum. Quia sicut Ionas in prędicatione pœnitentiæ ad Niniuitas missus est: pari specie de se Christus totum exhibuit, vt veritas adimpleret signum. Nam omne signum, alicuius rei signum est, quo signatur res occulta latens, vel futura. Idcirco rectè passio Christi signum Ionæ dicitur, non quod aliud iam præsignet aut præfiguret passio Christi, sed quia signi Ionæ est adimpletio. Quæ species apud Grammaticos notissima est, vt dicatur signum res quæ iam nihil vltra de se signat, sed quia signi formam olim promissam in se repræsentat. Nam Ionas ventis sæuientibus proiectus in mare est, & deuoratus à ceto vel bestia, & post triduum de abysso ac de ventre bestiæ viuus emissus est, & non retentus à ceto, neque in abysso cõsumptus, nec cibi conditione in ventre confectus, sed contra humani corporis naturam, integer & illæsus in auras superas virtute Dominicæ præfigurationis post triduum euasit. Hoc ergo potestatis suæ signũ Christus de se constitutum demonstrat, & se impleturum, vt præfiguratum est, repromittit. Quod vel inefficaciter perpendat pius animus, & prudenter intelligat mirabile sacramentum & omnipotentia plenum. In propheria tunc promissum est, & in Christo mirabilius nunc completum. Quoniam ipse est qui relictis Iudæis, per se Niniuitas, id est, omnes gentes, venit prædicare ad pœnitentiam, & saluare in salutem. Ipse est qui sua morte ventos mitigat, & tempestates placat. Ipse qui sæculi iudicio traditus est, & ab hominibus diiudicatus. Ita vt Caiphas, quasi in sorte dicat, Expedit vt vnus homo moriatur, ne tota gens pereat. Vnde deuoratus & deglutitus à morte, proiectus est, ita vt vsque ad inferna quasi in profundum abyssi descenderet, totumque eum abyssus vallaret. Et non dico quod draco ille qui est in mari, & formatus est ad illudendum, eum absorbuerit, vt in suum traiiceret corpus, sed vt perimeret illæsum, nesciens quod non esset ei datus ad victum, sed vt viuus & victor remearet ad superos de se-

Cap. XVI.
Ezec. 16.3.

CAP. XVI. pulchro, & vt daretur indicium, quod Ionas in eius venisset præconium, mox post triduum ex abysso de morte, contra conditionem hominis, quem assumpserat, non retentus atque incorruptus emersit, ac viuus. Propterea quia eius mors & habitus plena sunt virtutum miraculis, & signorum sacramentis, voluit de se intelligi futurum, quod promissum erat ad exemplum, vt eo amplius cognosceretur ex Prophetiæ signo, quo signum rursus reformabatur in hominis exemplo. *Tunc* B *relictis illis, abiit.* Non sicut locis aliis dicitur, dimissis turbis abiit, sed relictis, vt aliquam differentiam faceret in negotio. Quia infidelitatis error insolentium animos obdurarat, idcirco non dimisisse eos dicitur, sed reliquisse.

Et *cùm venisset trans fretum, obliti sunt discipuli eius panes accipere. Qui dixit illis, intuemini & cauete à fermento Pharisæorum & Saducæorum.*] Quod autem obliti sunt panes tollere, & quod eis præcepit cauere à fermento Pharisæorum, res in causa est, C quia per hanc occasionem docet non solùm Apostolos, verumetiam & nos, quid significent quinque panes & septem, necnon & quinque millia hominum, & quatuor millia quæ pasta sunt in eremo. Quia quamuis magnitudo signorum perspicua sit & mirabilis, tamen longè altius & mirabilius aliud spiritali intelligentia demonstrant. Vnde docet quod fermentum Pharisæorum & Saducæorum non corporalem panem, vt Apostoli æstima- D runt, sed traditiones peruersas, & hæretica significat dogmata, sicut & cibus quo nutriti sunt filij Israël in eremo veram doctrinam, & panem, Christum, qui de cœlo descendit, significat. Sed iure quæritur, quomodo panes non habuerint secum, qui mox vt impleuerant septem sportas, ascenderunt in nauiculam, & venerunt in fines Magedan, ibique audiunt nauigantes, quod cauere debeant à fermento Pharisæorum & Saducæorũ; quos denique panes cur secum non habuerint, Euangelista dicit, quia obliti sunt, inquit, E eos tollere. Sed quomodo eorum potuerunt obliuisci, sola diuina dispensatio videtur esse in causa. Et ideo eis proponit prouerbium de fermento, vt inde veniret ipsi & nos ad geminæ pastionis intelligentiam. Et ex hoc fermenti dicto, quia Apostoli aliud cogitabant quod panes nõ acceperint, absoluta est omnis obscuritas huius mysterij & declarata deitas, quæ sola cogitationes hominum nouit. Quod

A autẽ abstinere Apostolos iubet, ne admisceãtur doctrinæ Iudæorũ, omnipotenter CAP. XVI. docet, circunspectè lateq; intelligendũ, quia omnis legis opera in effectum fidei posita sunt, & in præformatione rerum futurarum constituta, vt in quorumcunque tempora seu ætates, veritas claresceret signorum, nihil iam vltra in veritatis similitudine aut spei positum adumbraretur aliquid, & æstimaretur superstitio Iudæorum seu deuterosis verum quippiam promittere. Et ideo magnũ est documen- B tũ omni Ecclesiæ Catholicæ, vt caueat se ab omni quod extra Christũ & extra legem spiritalem est; ne veritas Euangelicæ legis in aliquo corrumpatur. Sed si fortè fragilitas aut obliuio humana subrepserit, vt septem sportas aliquis secum sumere prætermiserit, caueat ne similis eorum efficiatur, vt obliuiscatur beneficiorum Dei. Quinimo audiat benignissimum Iesum increpantem & docentem; quoniam omninò obliuio donorum Dei C fugienda est. Et si contigerit, recordari oportet doctrinarum Dei de quinque & septem panibus; quoniam qui de his tot nullia satiauit hominum, potens est & recreare, non ex panibus tantùm, verùm & ex doctrina æternæ refectionis, quibuscunque ad tempus in naui, aut in via, obliuio subrepserit, ita si obtulerit ea, quæ pro delicto obliuionis in lege iubentur. Sed quia longam iam diu viam cucurrimus, & latiores circuiuimus campos, non D est nobis amplius in his immorandum, ne prolixa oratio, ne accurata lectio, fastidientibus non placeat, & laborantibus ac volentibus discere, impediat; quia sæpe importuna narratio loquentis patientiam fatigat audientis. Idcirco monere lectorem meum debeo, ne partem parabolarum benignissimi Dei surdus audiat, quia de his dictum est, *Qui habet aures audiendi, audiat.* Matt. 11. 15 Ne curationes Dei ingratus recipiat, ne ad conuiuia geminæ refectionis fastidiosus veniat, ne pro filia intercessor indeuotus accedat. Vnde gra- E uissimam ac simplicem disputationem nostram, nemo despiciat, quoniam nulla in nostro sermone est ambitio laudis, nulla pompa vani eloquij: nihil quod festiuum resplendeat, nisi sola intelligentia. nihil quod puerile resonet lubricum, vel quod ferueat, iuuenturis. Et vt credo & opto, nihil quod senile iure derideatur, quia iam mihi nulla plumea leuitas placet, nulla lactea vberras & infantilis delectat. Nam litterarum studia humanarum

CAP. XVI.

iam olim omisi, & ideo nunc nihil de alienigenis studiis captiosum neque ornatum traho sermonem; quia non adulterinam desidero doctrinam, neque populi amicam exclamantis vocem. Ideo fratres mei, vt in principio proposueram, quia oratio nostra non habet fucatam pulchritudinem, habeat oro naturalē intus virorem & imaginis suæ veritatem, vt caput suum nullis verborum floribus coronet, sed sola & simplici fulciatur intelligentia. Et sequuti sumus Iesum per ineffabilia parabolarum documenta, & virtutum miracula. Respiremus paululum, vt ad ea quæ restant pertractanda, infatigabiles regrediamur, si quomodo primum beati Petri fidem à Deo Patre inspiratam percipiamus.

PRAEFATIO LIBRI OCTAVI.

NOTVM est omnibus, etiam qui sæculares litteras legunt, plus esse sectandam sapientiam maximè diuinam, quàm eloquentiam humanā; quoniam, sicut ait Cicero totius sæculi eloquentiæ rex & magister, si quis omissis rectissimis atque honestissimis studiis rationis & officij, consumit omnem operam in exercitatione dicendi, is inutilis sibi, perniciosus patriæ ciuis alitur. Qui verò inquit, ita sese armat eloquentia, vt nō oppugnare commoda, sed pro his propugnare possit, is mihi videtur suis & publicis rationibus vtilissimus. Vnde & mihi licet non habeam tantam loquendi facundiam, quia intelligentia ex parte diuinarum scripturarum præstita est, nemo me quæso reprehendat, quia volui fratribus, quibus me totum debeo, in hoc negotio deseruire, & fugaces sententiarum sensus, saltem his qui minus intellegunt, eorum ad incitanda ingenia, litteris alligare. Siquidem simplici eloquio, quia omninò sic magis decet, quàm artificioso ingenio, quæ diuina sunt, enodare decreui. Ne vindibilis magis culparetur oratio, quàm vtilis & proficua legentibus probaretur. Maximè in processu sermonis id seruandum, vbi non caro & sanguis aliquid operatur, neque eruditio humana valet, sed patris infusio, qui per semetipsum proprium filium suum beatissimo Petro reuelauit in carne, & docuit arcana

A sacramenti sui mysteria, quæ nunquam lingua potuit reserare humana, neque intelligendi formam rationemque mortalibus præstare, quæ præstita sunt principi Apostolorum, vt plenissimè cognosceret in vno eodemque Christo quod semper Dei patris filius fuerit, & semper ius patris in eo nomenque manserit. Hæc est autem vera & inuiolabilis fides ex Deo patre Petro data; ne si non semper filius, non semper & pater fuerit. In qua fide profectò omnis Ecclesia fundata & con-B stabilita consistit, Deum Dei filium credens, cui est de patris æternitate cum eo vna æternitas, vnaque virtus, & vna potestas. Hanc igitur fidem non eloquentia humana docuit, non Philosophia sæcularis, non facundia sermonis, non vllius artis disciplina. Et ideo stultum est in ea parte sermonis suasoria sententiarum verba depromere, vbi totum diuina inspiratio operatur; quamuis cauere debeamus ne bonis & sanctissimis documentis amara & venenata dulcedo misceatur, C quoniam valdè absoluta & plana est beati Petri de Christo confessio, vt nulli liceat aberrare à fide, neque declinare à vero. Vnde post declaratam maiestatem Christi volens diuina sapientia Apostolos introducere ad sacramenta redemptionis humanæ, cœpit eis ostendere, nunc eius passiones, nunc eos ipsos Apostolos & omnes electos per easdem passiones & mortificationes carnis, ire debere post D Christum. Donec rursus redeat ad consueta operationis suæ miracula, elaborat diuina virtus vt eum omnes intelligant Deum verum & hominem & passibilem & immortalem. Suisque vt ita loquar, vtens argumentis, non in humana sapientia persuasibilibus verbis, nec secundum introductiones dialecticæ artis, quas Græci Isagogas vocant, sed miro & ineffabili modo introducit ad se, nunc inspirationibus ad diuina intelligenda, nunc quæ humanitatis eius sunt demon-E strãda, nunc se venturum repromittens in gloria Patris; deinde se glorificatum ostendit in monte, & sic nouo genere, vt ita loquar, agendi & dicendi procurat vt eum intelligant verè qui nam sit vnus & singularis, vel quid sit, aut cur venerit. Vt videant, credant & cognoscant mysteria redemptionis humanæ, sicque eum sequendo vt ad eum perueniant benignissimus magister inuitat.

CAP. XVI.

CAP. XVI.

EXPOSITIONIS IN MATTHAEVM

LIBER OCTAVVS.

VENIT *Iesus in partes Cæsareæ Philippi, & interrogabat discipulos suos dicens, Quem dicunt homines esse filium hominis?*] Magna & euidens est intel- B ligentia de Christo, quam commendant Euangelistæ, & ideo locum describit quo facta sit ista interrogatio, & reddita tanta talisque & tam admirabilis responsio. De quo sanè loco, quia multi disputauerunt, superfluum duxi aliquid dicere, vel diu loqui. Quia non opus est, nisi solummodo, vt dixi, quod Euāgelista nunquam locum & tempus describeret, si non magna & eximia forent, quæ in his locis dicta vel gesta sunt, de quibus & ipse narraturus erat. Interrogauit autem Iesus eo in C loco discipulos suos ita dicens, *Quem dicunt homines esse filium hominis?* Quidquid igitur de illo quilibet sensisset, non aliud quàm de filio hominis interrogat, quem eum esse dicerent. Quia profectò vult introducere discipulos, quidquid alij senserint, primùm ad fidem, vt ipsum eundemque filium hominis, Dei filium verè sentiant, credant & intelligant, & non (sicut vetus error nouiter repullulasse & veteres cineres remouisse doluimus) D vt vnum & ipsum Christum in duas diuideret personas, diceretque humanitatem Christi per adoptionem in Deum esse, & Verbum Patris quod caro factum est, verum confiterentur filium. Sicque duas naturas in Christo duos dogmatizabat filios, duasque personas fingebat. Cùm hic de filio hominis solummodo ipse interrogat, & Petrus ad interrogata de hoc ipso respondit.

TV *es*, inquit, *Christus filius Dei viui.*] nihilque interponens & nihil discernens de vnitate personæ, sed totum quod est E in Christo verum Dei filium confitetur. Nec mirum si errauit iste de quo diximus, quia homo erat; sicut errauerunt & illi qui eum aut Ioannem dicebant propter Herodis fallaciam, aut Heliam, quia venturus adhuc esse creditur, aut Hieremiam, propter quod ad eum dixerat Deus, *Ecce constitui te super gentes & regna. Eradicare & demoliri & perdere, rursus reædificare & plantare.* Quæ nimirū omnia de erro- *Ierem. 1. 10*

A re veniebant, quia homines erant, & ideo his omissis transeamus ad alia, quoniam plus ædificat fides, quæ Petro reuelata est, quàm locus in quo hæc interrogatio proposita est, & relictis etiam erroribus de Christo, & opinionibus singulorum, ne otiosum videamur protendere tractatum, ad Apostolorum interrogationem, qua interrogantur à Christo, veniamus.

VOS *ergo*, inquit, *quem me esse dicitis?*] Acsi diceret benignus Magister, quia illi tantùm homines de filio hominis vt homines malè sentiunt, *Quia omnis homo mendax*, vos qui plus estis quàm homines, quem me esse creditis? Hoc quippe ex consequentibus textuque sermonis à Domino ostensum est, quod Apostoli nequaquam homines, sed dij iute sint appellati. Cùm enim dixisset, *Quem dicunt homines esse filium hominis*, mox subiecit, vos ergo, quasi diceret, quia dij estis, quem me esse testamini? Vel, quem me æstimatis? Attende prudens lector, quàm mira & stupenda interrogatio. Nam coram oculis eorum nihil aliud ipse quàm homo apparebat, etiam se esse filium hominis, quod verè erat, dicebat, & tamen ab eis aliud requirebat. Idcirco nequaquam dixerim quod de se requisierit illud quod ipse confessus est, quod coram oculis, & in eodem loco erat quod manu palpari poterat; sed occultum erat de quo quærebat, in quo & vsque ad quid fundamēta Ecclesiæ iacienda erant, & fides omnium commendanda. Vnde mirabilis omnium & inaudita responsio beati Petri emicuit, vt totum quod erat in Domino cerneret, & quod in Christo qui Deus erat, videret. Nec hominē, qui loquebatur cum eo, denegauit esse hominem, quem cernebat præsentem: & tamen vltra, sine dilatione, quam vllus eorum confitebatur, *Tu es*, inquit, *filius Dei viui.* Deum viuum fortè appellat in comparatione eorum deorum qui putabantur dij, sed mortui erant, & non sunt nisi idolorum portenta. Propterea & beatus Petrus plus quàm homo erat, quia vltra hominem sapiebat; qui cùm Dei filium in hominem videret, vltra humanos oculos vidit & intellexit. Et ideo ab ipso Domino laudatus est, quia non id quod ex carne & sanguine erat, tantùm intendit, sed Dei filium etiam in patris reuelatione conspiciens, in vna eademque persona confessus est. Neque enim dixit, in te est verus Dei filius, sicut verbū erat in Prophetis, vt alius esset hominis, & alius Dei filius. Sed mox vt ait, *Psal. 115. 11*

Cap. XVI. *Quem dicunt homines esse filium hominis*, sine A vlla dilatione aut interpositione confessus est qui loquebatur ei filius hominis, *Tu es Christus filius Dei viui.* Vtique iuxta Ioannem, quia *Verbum caro factum est, & habitauit in nobis.* Ioan. 1. 14. Est ergo filius Dei, Deus ex Deo, & homo ex homine, vnus in vtroque plenus gratiæ & veritatis. Accepit namque nascendo hoc quod non erat, & natum est verbum quod semper in patre erat, atque ita filius æternus natus est, B quia in eo nō aliud natum est quàm quod æternum est. Hunc igitur assumpsisse corpus quod erat in proparulo, & hominem factum, perfecta beati Petri confessio est & absoluta; quia sicut æternitas, naturæ nostræ corpus accepit: ita cognoscendum est naturam corporis nostri æternitatis assumere potuisse virtutem. Vnde quia in fide ista, summum bonum consistit valdè pernecessarium, à discipulis requirit, quē se homines esse dicerent? & adiecit, Filium hominis? Hæc enim firmissimè confessionis tenenda est ratio, & prædicanda fides, vt sicut Dei filiū, ita & filiū hominis C in vna eadēq; persona credamus & adoremus Deum; quia alterum sine altero nihil specie tribuit ad salutem. Porro quod Petrus prior præ omnibus respondit, prioratus officij est, & ardor fidei nimius, vt vnitas commendetur Ecclesiæ, & fides teneatur omnium Apostolorum, ac si in capite vno. *Tu es*, inquit, *Christus filius Dei viui.* Habes in hoc exemplo totam Trinitatem, & veram confessionem Catholicæ veritatis, vbi Deus Pater prædicatur, & Filius Dei viui, vnctus à Spiritu D sancto, vt intelligatur vna virtus, vna natura, vna cooperatio Trinitatis. Porrò quod addidit Dei, excellentius est, quàm vt comparationem capiat cum his qui nō sunt dij. Verùm quod maius est, etiam & cum his qui aliquid esse videntur ex gratia, quoniam secundum eminentiam qua supereminet omnibus habentibus in se vitam Deus viuus dicitur; quia non accidens ei vita est, sicut nec filio eius qui ex eo vita natus est. Et ideo à quo habet vt E vita sit, ab ipso Apostolo Petro reuelatum Ioan. 5. 26. est quod Patris filius sit. *Et sicut habet Pater vitam in semetipso, sic dedit & filio vitam habere in seipso.* Ac per hoc vita filius, Dei Patris viui filius est. Quæ confessio proculdubio, sicut æternam habet remunerationem, ita & beatitudinis præmium. Hinc ei dicitur.

Beatvs *es Simon Bariona, quia caro & sanguis non reuelauit tibi, sed Pater meus qui in cœlis est.*] Beatus qui in thesauris Cap. XVI. Dei introiuit, beata & confessio quæ de thesauris Dei hausta est, quoniam beatitudinis affert præmium. Vnde & beatus dicitur ex prædestinatione & ex dono gratiæ, quam necdum habebat iure, dum sathanas increpatur, dum negat, & alia quam plurima, quæ infirmitate carnis saltem operabantur. Beatitudo tamen firma manet ei, in eo, *Qui vocat ea quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt.* Rom. 4. 17. Sed quare hæc beatitudo, reciproca vice, ei reddatur à Christo, causa est ipsius confessio; causa verò confessionis eius, ex dono & gratia est. Vt sit Deus Pater qui reuelat Filium suum, in causa, & filius qui reuelatur, causa nostræ salutis; Spiritus verò sanctus amborum Patris videlicet & Filij donum per quem reuelatur filius. Vnde & Petro, *Beatus es*, inquit, *Simon Bariona.* Quare? quia non reuelauit tibi ista caro & sanguis, quæ ex patre aut matre, sed Pater qui in cœlis est. Et quod caro & sanguis reuelare non potuit, Spiritus sancti gratia reuelatum est. Hinc ergo Petrus & ex confessione fortitur vocabulum, eo quod reuelationem ex Spiritu sancto habuit, cuius & filius appellandus est. Nam Spiritus sanctus Hebræa lingua fœminino genere Ruha dicitur, nec inconuenienter, quoniam ex eo, aut ex ea, vt ita Latinè loquar, omnis renascitur Ecclesia. Siquidem in lingua nostra Bar filius, Iona columba interpretatur, vt ex toto filius columbæ dicatur; quamuis alij simpliciter id accipianr, vt Simon Petrus filius Ioannis iuxta carnem intelligatur, secundum alterius loci interrogationem, *Simon Ioannis diligis me?* Et volunt id scriptoris vitio deprauatum, vt pro Bar Ioanna, corruptè Bar Iona legatur, inde detracta syllaba. Ioanna autem interpretatur Domini gratia, Iona verò, vt dixi, columba. Sed vtrumque nomen mysticè intelligi potest, ita vt & colūba Spiritum sanctum, & gratiam deique donum significet spiritale illud quod ait, *Quia caro & sanguis non reuelauit tibi.* Apostolicæ narrationi compara quæ ait, *Continuo non acquieui carni & sanguini*, Gal. 1. 16. carnem ibi & sanguinem Iudæos signans. Vnde ostenditur quod ei non per doctrinam Pharisæorum, sed per Dei gratiam Christus Dei filius ei reuelatus sit. Et vt verius fatear, neque ab homine, neque per hominem, hanc habuit gratiam, neque vllis humanis sensibus, hanc didicit doctrinam, quoniam sicut *Nemo nouit Filium nisi Pater*, Matt. 11. 27.

CAP. XVI.

sic, *nemo Patrem nisi Filius, & cui voluerit* A *sunt.* Et per Spiritum sanctum ità firmatur, *Vt neque mors, neque vita, neque instantia, neque futura, neque vlla creatura posset eum separare à charitate quæ est in Christo.* Et ideo nondum beatus erat in te, sed tantummodo in prædestinatione Dei, à quo non qualis tunc erat, sed qualis futurus erat amabatur à Domino. Nam & Nathanaël, *in quo dolus non* erat, teste Domino, penè eandem prior confessionem tenuit cùm ait, *Rabbi tu es filius Dei, tu es rex Israel.* Sed

eum *Filius reuelare.* Ac per hoc sicut reuelat solus Filius Patrē per Spiritum sanctum, ità & Pater Filium per eundem Spiritum sanctum.

ET *ego dico tibi, quia tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam.*] Quod si volueris lector singula verba opponere & coniungere prioribus verbis, inuenies miræ responsionis eloquium. Ac si diceret, quia tu mihi dixisti, *Tu es Christus, & ego dico tibi, quia tu es Petrus*; deinde, *filius Dei viui*, Et ego dico, quia tu es Bar Iona, id est, filius columbæ; vt & ipse Petrus per gratiam sancti Spiritus filius Dei intelligatur. Vnde cum magno grauitatis pondere cogitandū & legendum est quod ait, *Et ego dico tibi.* Acsi patenter dicat, non sermone casso & nullum habente effectum operis, sed dico tibi ego, cuius dixisse, fecisse est, quia verbum meum omnipotentia plenum est; *Quia tu es Petrus*, quod à petra deriuatum est nomen, id est, à me super quem ædificatur omnis Ecclesia. Non enim, vt quidam malè putant, Petrus fundamentum totius Ecclesiæ est, 1.Cor.3.11. *Quia fundamentum nemo aliud potest ponere, præter id quod positum est, quod est Christus Iesus.* Licet super eodem fundamento primus, ac si caput Petrus rectè positus credatur, tamen in ea petra, de qua nomen sibi ex dono traxit, & super eam tota construitur & constabilitur illa cœlestis Hierusalem, id est, supra Christum, vt firma permaneat in sempiternum. De cuius nimirum firmitate prior Abraham in veteri testamento firmatus & consolidatus in ipso legitur; deinde Petrus in nouo, vt in eorum fide omnis repromissio firma maneat in Christo. Nec igitur mirum si Petrus à petra dictus est, eo quod firmus futurus erat per Spiritum sanctum firmitate fidei, cùm & lux mundi dicuntur esse, à lumine quod est Christus. Est igitur commune nomen, vt aiunt, inter Syriam & Hebræam Latinamque linguam. Et notandum quod non hic primùm ei hoc impositum est nomen, sed longè supra iuxta Ioannem vbi adduxit eum Andreas ad Ioan.1.42 Christum. *Tu es*, inquit, *Simon Ioannis, tu vocaberis Cephas, quod interpretatur Petrus.* Et non dixit, tu vocaberis Petrus, quo iam vocatus erat nomine, sed ait signanter, *Tu es Petrus, & super hanc petram*, à qua petra factus es, *ædificabo Ecclesiam meam.* Non quod iam, vt dixi, tam firmus esset, sed quod futurum erat vt fieret à Christo, Rom.4.17 *Qui vocat ea quæ non sunt, tanquam ea quæ*

CAP. XVI. Rom.8.38 39. Ioan.1.47 49.

B ille adhuc interrogantis affectu ac dubitantis, videtur quærere magis quàm firmare, & hoc ipsum quia visus est sub ficu. Petrus autem talem ac tantam expressit de corde confessionem, vt eius confessio sit omnium Apostolorum. Et sicut simul omnes interrogantur, ità in eo omnium est responsio vna, supra quam fundatur Ecclesia, & contra quam portæ inferorū non præualebunt. Quia seu dicas contra hanc fidem eas non præualere, seu dicas contra Ecclesiam, quæ hac fide supra C Christum fundata est, & firmatur, vnum est, eo quod nec fundamentum dissoluitur, nec fides talis tantaque infirmatur, nec Ecclesia inter innumeras aurarum tempestates, nec ventorum impulsionibus subuertitur. Sed tanta fides non nisi de reuelatione Dei Patris, & inspiratione Spiritus sancti, nascitur, vt Petrus quisque qui hanc habuerit fidem à firmitate petræ dicatur, non carne & sanguine reuelante, sed Deo illuminante, ita vt cum Apostolo, *Conuersatio nostra in cælis* sit. Philip.3.20. D *Quod si secundum carnem* & sanguinem viuimus, & confitemur Iesum Christum Rom.8.13. filium Dei viui, vt puta dogma huiusmodi suscipientes à parentibus traditum nobis, tunc fortè Pater non reuelauit nobis, sed caro & sanguis. Propterea nec stabiles sumus in fide ipsius, nec firmi sicut Petrus, & ideo nec beatitudinem reportamus, nec similem benedictionis gratiam. Et notandum quod tantum petra est vnusquisque fidelium, quantum imitator est Christi, & tantum lux, quan- E tum illuminatus à luce. Ac per hoc tantum Ecclesia Christi super eos fundatur, quantum & ipsi firmantur à Christo. Vnde non super vno Petro, verùm super omnes Apostolos Apostolorumque successores Ecclesia Dei ædificatur; vnde Dauid, *Fundamenta eius*, inquit, *in montibus sanctis.* Sed ipsi montes super montem Christum ædificantur prius. Deinde & mons Christus vltra omnes montes & colles eleuatur. Quod autē repromittit, quia *portæ*

CAP. XVI.

Christum ædificantur prius. Deinde & mons Christus vltra omnes montes & colles eleuatur. Quod autem repro- Mat.16.18 mittit, quia *Portæ inferi non præualebunt aduersus eam*, vel sicut nonnulli codices habent, non præualebunt ei: rectè quæritur, cui ei? vel, aduersus quam? Vtrum aduersus petram supra quam ædificatur Ecclesia Dei, aut ei Ecclesiæ non præualebunt quam ædificat Christus supra petram? Quia id non exprimit manifestè. Tamen indubitanter credendum est, quia nec aduersus petram, supra quam ædificatur Ecclesia, nec aduersus Ecclesiam, quæ ædificatur supra huiusmodi petram. Alioquin aduersus quem portæ præualuerint inferorum, ille neque petra dicendus est supra quam à Christo ædificatur Ecclesia, neque Ecclesia quæ super petram ædificatur. Quoniam si ædificaretur super petram, licet flumina inundauerint, venti flauerint, teste Christo non cadit quisquam, quia fundatus est supra petram. Nouimus quia portæ inferorum vitia sunt & peccata; nam vnumquodque peccatum per quod descenditur ad inferos, porta est inferorum, & ideo omnis anima quæ contrahit aduersus se, in se, peccatum, neque petra est super quam ædificat Christus Ecclesiam, neque Ecclesia est, neque pars Ecclesiæ quam Christus ædificat supra petram, quia præualuit ei porta inferni. Et ideo dum hic viuitur, elaborandum est ne præualeat aliqua nobis porta inferni; quia si præualuerit, non in Ecclesia neque pars Ecclesiæ sumus. Hinc est quod ait A- Galat.5.21 postolus, *Quoniam qui talia & talia agunt*, quæ dinumerat, *Regnum Dei non* Luc.13.24. *consequentur.* Et Dominus inquit, *Contendite intrare per angustam portam*; Quia sicut sunt portæ inferorum vitia & peccata, ità sunt portæ iustitiæ, virtutes, per quas intrant iusti in requiem: Vnde Dauid canit Domino, Psal.9.14. *Qui exaltas me de portis mortis, vt adnuncient omnes laudationes tuas in portis Syon.* Per quas nimirum portas peruenitur fœliciter ad illam vnam por- Psal.117. 19.20. tam, de qua ipse rogat, *Aperite*, inquit, *mihi portas iustitiæ, ingressus in eas confitebor Domino.* Deinde addidit illam vnam portam, quæ Christus est, *Hæc porta Domini, iusti intrabunt per eam.* Cùm sint ergo multæ & innumerabiles portæ inferorum, nulla earum præualet contra eum, quia aut vt petra est, aut Ecclesia ædificata supra pe- Psal.12.5. tram. Idcirco iugiter orandum est, *Ne quando dicat inimicus, præualui aduersus eum.* Quia tunc verè præualet, si vicerit vsque in finem, vt porta nos absorbeat peccati, ne nos iam vltra resurgere ad virtutes, aut vincere possimus peccatum. Et ideò fortassis non præualebunt, de futuro dixit, & non de præsenti, quia rari sunt in quibus post perceptam gratiam aliqua eorum non præualeat porta peccati. Etiam, vt ita fateat, nec ipse Petrus fuit, quamuis iam magis ex prædestinatione Dei beatus esse dicatur, contra quem non præualuerit dum negauit; sed non defecit à fide. Idcirco tandem aliquando verè conuersus per gratiam Spiritus sancti, deinde contra ipsum nihil iam vltra præualuit, dum victor in fine claruit.

ET *tibi dabo*, inquit, *claues regni cælorum.*] Competenter igitur primum promissum est, quod ei non præualeant portæ inferorum, & postea, *Tibi dabo claues regni cœlorum.* Dignus enim est ab eo ipso verbo accipere claues regni cœlorum, qui obstruxerit portas inferorum, vt non præualeant aduersus eum. Quasi præmium enim post firmitatem fidei & fortitudinem victoriarum, in secundo loco dantur claues regni cœlorum ei qui potuerit virtutibus obstruere portas inferorum, vt ipse sibi aperiat portas regni cœlorum, quæ clausæ sunt eis qui vincuntur à vitiis, & portis concluduntur inferorum. Omnis namque species virtutum cùm ex corde fuerit adimpleta, quasi ipsa clauis regni videtur, ità vt inueniatur eadem virtus & clauis esse portæ simul & porta per quam introitur ad regnum. Idcirco nec immeritò tot dicuntur claues, quot fuerint habitæ virtutes. Præsertim quia vnaquæque virtus quamsæpè & simul omnes virtutes regnum cœlorum dicuntur; & propterea qui eas habuerit secundum quas viuit, videtur esse in regno cœlorum & in ciuitate vir-

CAP. XVI.

tutum, contra quas inferni leges & tartarorum portæ, & omnia mortis claustra dissoluentur, & aperientur ianuæ vitæ. Sequitur.

ET *quodcunque ligaueris supra terram, erit ligatum & in cœlis, & quodcunque solueris super terram, erit solutum & in cœlis.*] Quæso vnusquisque circumstantiam lectionis huius diligenter intendat, maximè tamen Episcopi, quibus videtur cum Petro & cum omnibus Apostolis hæc potestas specialius à Domino attributa, licet & omni Ecclesiæ eadem sit concessa; quoniam qui hanc sibi vult vindicare gratiam, debet infirmitatem Petri in petra tenere, fidemque moribus & voce prædicare, deinde claues regni quas dixi habere, easdemque claues non à se, sed à Domino, & per Dominum, quasi cœlestis ianitor custodire. Alias autem nisi iudicia eius maneant firma in Christo, quasi Deo iudicante per ipsum, timendum ne contra ipsum qui ligat aut soluit, præualeant portæ inferorum, si iniustè iudicat, & non secundum Dei verbum. Aduersus quem autem portæ inferorum non præualuerint, ipse iustè iudicat, quia claues regni à Domino iam perceptas secum portat. Propter quod & aperit eis qui soluti fuerint super terram, vt sint soluti & liberi in cœlis. Et claudit eis, qui iusto iudicio eius ligati fuerint super terram, vt sint quasi ligati in cœlo & iudicari; & ideo, quasi, dixi, quia non in cœlis erunt, sed inde repulsi cœleste secum iudicium portabunt ad inferos, si iustè ligati fuerint. Et ideo formidolosa vtrisque incumbit necessitas; & qui iudicat ac ligat, ne fortè iniustè liget aut soluat; & qui iudicatur ac ligatur, ne fortè ligatus aut iudicatus iustè, hinc antequam soluatur, exeat. Veruntamen ouibus Christi, quo libet modo liget pastor, semper timenda ac reuerenda est sententia pastoris, ne fortè culpam quam non contraxit ex facto incurrat præ contemptu. Cæterum quamuis eis ligandi soluendique maneat potestas, nisi iustè ligauerint aut soluerint (vt cum eorum pace loquar qui ligant aut soluunt) ridiculum est cogitare, aut sentire, & periculosius facere, vt is qui in vinculis peccatorum suorum ligatus est, & constringitur pœnaliter, propter hoc solum, quia Episcopus dicitur

A habere huiusmodi potestatem, vt ab eo soluti, sint soluti & in cœlis; aut ligati in terris, sint ligati & in cœlis, hoc est, in cœlorum iudicio. Absit ergo hoc ab illo Senatu cœlorum, vt secundum motum animi superbientis aut irascentis cuiuslibet, & ipsi iniustè ligent aut soluant coram oculis summi iudicis omnia circumspicientis. Quinimò magis timendum, ne fortè incurrat iudicium iudex vitæ alienæ, quia Veritas omnibus dixit, *In quocunque iudicio iudicaueritis,* Matt. 7. 1.
B *iudicabimini.* Et ideo cauendum, maximè tamen qui in diuinis iudicant rebus, eo quod apud Dominum non sententia sacerdotum tantùm, verùm & reorum vita quæritur. Nam & in Leuitico de Leprosis, vbi iubetur vt ostendant se sacerdotibus, & si lepram habuerint, tunc à sacerdote iubetur vt immundi fiant; non quod sacerdos leprosos mundos faciat aut immundos, sed quod habeat notitiam leprosi & non leprosi, & possit discernere qui mundi sint, qui-
C ue immundi. Quo modo ergo ibi sacerdos mundum facit aut immundum, sic & hîc alligat vel soluit Episcopus vel Presbyter, non eos qui noxij sunt, vel innoxij, suo arbitrio, sed Pontificalis officio cùm peccatorum audierit varietates, scit qui ligandi sint, quiue soluendi. Et si quispiam secus præsumpserit, non de iustitia & vero venit, sed de fastu & præsumptione Pharisæo-
D rum, quia non sunt ad hoc missi, vt disperdant & occidant, sed vt colligant & saluent eos etiam qui ceciderint.

TVNC *præcepit discipulis suis vt nemini dicerent quia ipse est Christus.*] Quoniam alios Spiritus sui esse testes oportebat quàm Apostolos, legem videlicet & Prophetas. Resurrectionis autem suæ testimonium, proprium est Apostolorum. Et ideo non antea quàm tunc primum confirmantur, vt testes fierent idonei in Spiritu veritatis. In quo ni-
E mirum præcepto declaratur, quia scientium in Spiritum Christum beatitudo monstrata est. Negatæ verò rursum humilitatis & passionis eius periculum declaratur. Propterea,

EXINDE *cœpit*, inquit, *ostendere quia oportebat eum Hierosolymam ire, & pati multa à Senioribus plebis & Scribis, & à Principibus sacerdotum occidi, & die tertia resur-*

CAP. XVI. gere.] Sed quàm dispensatiuè Apostolos ad hanc introducat fidem, nescio vel si rari sint qui intelligant. Nam superius Petrus vix tandem peruenit vt confiteretur, *Tu es Christus filius Dei viui*, & hoc non nisi Patre de Filio reuelante, & mox præcepit ei & omnibus discipulis, *Vt nemini dicerent: quia ipse est Christus.* Quid putas prædicauerint prius, quando dictum est
Mat. 10. 5. 6. eis. *In vias gentium ne abieritis, & in ciuitates Samaritanorum ne intraueritis, ite potius ad oues perditas domus Israël,* &c. Quæ dixit eis, mittens ad prædicandum. Quid ergo, si ad Apostolatus officium iam tunc mittebantur, aliud prædicare poterant quàm Christum, qui se miris & diuersis quotidie operibus Dominum esse declarabat? Et si tunc adhuc eos mittit, & volebat vt eum adnunciarent, quid est quod nunc præcepit eisdem discipulis vt nemini dicant, quoniam ipse est Christus? Si autem nolebat se prædicari, quo modo implentur quæ prædi-
Marc. 13. 9 cta sunt eis, quale est illud, *Tradent enim vos in Concilio, & in synagogis suis flagellabunt vos propter me, in testimonium illis?*
Mat. 10. 19. Vel illud, *Cùm tradiderint vos, nolite cogitare, quomodo aut quid loquamini, dabitur enim vobis in illa hora quid loquamini.* Quomodo propter Christum flagellandi erant, aut tradendi, si non Christum annunciabunt? Fortassis ergo aliquis audet dicere, quia nolebat tunc prædicari, quoniam Iesus ipse est Christus, quando primi missi sunt bini & bini, neque ab Apostolis vsque ad resurrectionis tempus. De quibus omnibus Origenes in tractatu suo multa proponit & infert, si fortè ista & huiusmodi talia suis in locis ad futurum tempus pertineant, maximè hoc in loco quærendum iudicat, & vtrum cùm mitterentur iam cognoscebant quoniam ipse erat Christus. Et si iam cognoscebant, inquit, proculdubio cognoscebat & Petrus. Quomodo ergo post tanta & talia, quæ in diuersis locis retro habentur, interrogat eos, *Vos ergo quem me esse dicitis?* Quando & respondenti Petro ac
Mat. 16. 17 dicenti, *Tu es Christus filius Dei viui*, dixit: *Beatus es Simon Bar-Iona, quia caro & sanguis non reuelauit tibi, sed Pater meus qui est in cælis.* Per hæc enim demonstrat, quoniam tunc primùm confessus cum fuerat Petrus Christum filium Dei viui; in cuius confessione & cæteri Apostoli confessi creduntur & edocti. Antea verò si nesciebant eum Christum Dei filium, quo modo prædicare poterant quem nesciebant? aut confiteri? qualemque iam retro confessionem requirit? Dicit enim ita, *Omnis qui confessus fuerit me coram hominibus, confitebor ego & eum coram Patre meo.* Ex Mat. 10. 32
quibus profectò verbis & sententiis manifestatur sensus, quia tunc primùm Apostoli seu reliqui discipuli aliqua sciebant de Christo, sed ampliora erant & altiora nostræ salutis sacramenta quæ nesciebant. Et ideo præfatus Doctor quærit, vtrum minus sit Iesum credere esse Christum, quàm cognoscere? Et dat exemplum de Ioanne, vbi ait. *Si vos manseritis in verbo meo, cognoscetis veritatem, & veritas liberabit vos?* Et ait, vt dicamus quando mittebantur ad prædicandum, credebant quidem Iesum esse Christum, non tamen cognoscebant; postea autem proficientes per doctrinam & plura miracula cognouerunt, quando & interrogati confessi sunt, *Tu es Christus filius Dei viui.* Sed fateor quia & Petrus reuelante Deo Patre, cùm hanc confessus est confessionem, qua laudatur, non omnia sciebat adhuc de Christo, sicut mox declaratum est, vbi increpat Dominum eo quod dixerit se occidendum, & reliqua quæ præsens locus testatur. Et ideo inter cognoscere & cognoscere multa distantia est. Quoniam tunc quidem Apostoli initia cognitionis iam habebant, postea verò profecerunt vt peruenirent, maximè cùm perceperunt Spiritum sanctum in omnem agnitionem veritatis. Quid plura? Præsens sententia Saluatoris in causa est, qua dicit, deinde cœpit eis ostendere se passurum, cur præceperit eis, vt nemini dicerent quod ipse esset Christus. Porro deinde quod dicit, id est, ex quo confessus est eum Petrus filium Dei viui, etsi tunc Petrus didicit vna cum cæteris Apostolis de illo quod prius nesciebat, inde scandalizabatur continuò qui erat futurus Magister, constitutus iam caput Ecclesiæ, quid æstimare debemus quo modo portare possent reliqui quibus prædicabatur, si ità annunciarentur de eo omnia vt erant in passione futura? Aut si tunc Apostoli hæc discebant de Iesu quæ nondum nouerant, quid putatis quàm minus scie- Ioan. 7. 32

Cap. XVI.

bant illi de Christo quos Apostoli prius docuerāt, & ideo Dominus Iesus Christus prædicari se primo noluit, ne vllus strepitus inde nasceretur. Quapropter Lucas apertius increpasse illos dicit, ne cui hoc dicerent quod oporteret filium hominis multa pati, & reprobari à Senioribus & Principibus sacerdotum & Scribis, & occidi, & die tertia resurgere. Et fortassis ideo increpasse eos addidit, quia sciebat Dominus difficile passioni ac resurrectioni etiam discipulos credituros. Hinc est quod ipse passionis suæ ac resurrectionis primum per semetipsum assertor esse maluit, deinde post resurrectionem Apostolos; vt ex facto fides, & non ex auditu discordia nasceretur. Neque voluit antequam passionem subiret, gloriari, sed maluit interdum ignobilis videri. Nam in vno eodemq; Christi nomine multa sunt & ardua & arcana, quæ prædicanda erant. Ipse est enim Christus qui natus est ex virgine, & de Spiritu sancto conceptus est, ipse qui mirabilia fecit innumera, ipse qui mortuus est pro peccatis nostris, ipse qui resurrexit à mortuis; & qui passus est, & resurrexit, ipse est qui in principio erat verbum, Deus apud Deum, sine quo nunquam est Deus Pater, per quem facta sunt omnia. Talia igitur, & alia quamplura quæ Catholicè de Christo prędicantur, ipse est Christus. Nam vnum horum si substraxeris, substraxisti salutem tuam; quia & hæretici Christum habere videntur, Christumque prædicant; nemo eorum Christi nomen negat, sed negat Christum, quia non omnia quæ Christi sunt confitetur. Quapropter multis ex causis iubet tacere discipulos, fortè vt fallat principem mundi, & videatur declinare iactantiam, humilitatemque de se docere, & quod magis est, ne rudes & imperfecti adhuc discipuli altissimæ prædicationis mole opprimerentur. Et si quippiam titubassent in prædicatione, sicuti fecere in passione Christi, magis audiroribus suis scandalum generarent erroris, quàm perseuerantiam perfectæ dilectionis. Quod si quæritur, vtrum hîc primùm hoc mandatum dederit ne eum annunciarent, an iam superius quando missi sunt, non solùm vt prædicarent, verumetiam vt sanarent omnes & curarent vniuersos? Rectè dicimus, quia nec hîc mandatum videtur ne Christum Dei filium prædicarent, sed vt ità di-

A cam, ne quid passurus, aut occidendus esset, vel etiam à mortuis resurgendus, quia nemo ex mortuis resurgere rectè dicitur, nisi qui mortuus fuerit, & de morte ad vitam resurrexit. Sed quia hoc præceptum sacræ dispensationis est mysterium, tam temperanter est mandatum, vt in omni prædicatione & tempore iste modus sit seruandus, ne aut Doctor aliquid assumat vltra quàm cre-
B ditum est ei vel commissum, aut certè vltra quàm ipsi auditores ferre possint vel capere, vt vnusquisque suo *in tempore tritici mensuram* accipiat, quam possit efficaciter portare, & operibus adimplere. Hinc est ergo quod prohibentur, vt dixi, euangelizare Christum, seu omnia quæ Christus est, vt euangelizarent eum postea amplius & perfectius, etiam crucifixum, sicque cum ipso Christo ipsam commendarent crucem, in qua gloriarentur Christiani; quia hæc est vera fidei nostræ gloria, si verè intelligamus crucem Christi, quia
C aliæ cruces nihil nobis prosunt; sed sola crux Christi, quæ nobis vtilis est & pernecessaria, per quam nobis *mundus crucifixus est*, & nos eidem mundo. Mira omnipotentis Dei dispensatio. Quàm subtiliter, quàm prouidè introducit suos ad fidem, ne aut obtuantur Maiestate, aut deiicianrur carnis infirmitate; aut vberiorem de eo doctrinam in postetum opportunius prædicandam, reseruarent, quando poterant iam de singulis annunciare quæ viderant, vt si mors Christi a-
D liquem conturbaret ad perfidiam, resurrectio & ascensio ad Patrem releuarent, & fouerent animos credentium ad fidem. Alioquin Apostoli, qui semper cum eo fuerant, & viderant miracula vniuersa quæ fecit, & audierant ab eo *verba vitæ*, quibus & testimonium perhibuerant, si ea nocte qua tradebatur scandalizati sunt, quid arbitramur passuros eos fuisse, qui nihil tale sciebant? Si audissent quia ipse erat Christus, propter
E quod parcens eis, mandat Apostolis vt nemini dicant, quia ipse est Christus. Veruntamen non hoc dixerim, quando missi sunt Apostoli, aut quando loquebantur ad plebes, quod non aliquid annunciarent de illo, sed ità temperanter, vt & quosque ad eum traherent ad fidem, & arcana Christi sacramenta non publicarent ante tempus. Et ideo quia inducti erant iam ad Domi-

Cap. XVI.

Luc. 12. 42

Gal. 6. 14.

Ioan. 6. 68

Cap. XVI.

num per fidem ex reuelatione Patris, vt plenissimè eum filium Dei viui non solùm crederent, verùm & scirent, oportunum iam erat vt ipsum eundemque Dei & hominis filium moriturum pro omnibus ac resurrecturum intelligerent; quia pernecessaria res est prædicari Iesum Christum crucifixum. Alioquin prędicare Christum, & crucem tacere inutile est. Et ideo præcepit interim, vt nemini dicant quia ipse est Christus, donec præparet eos ad fidem & ad sacramenta my- B sterij, vt postmodum perfectius atque opportunius dicant, quia ipse verè est Christus. Vnde diligentius considerare debemus quia non ait, exinde cœpit Iesus dicere vel docere, sed ait, *Exinde cœpit ostendere discipulis suis.* Quoniam sicut corporalia euidentius carnalibus ostendi dicuntur, sic eis adhuc quasi mortalibus & paruulis, ostenduntur à Christo, vt apertius cognoscerent ea quæ loquebantur. Et non sic puro eis ostensa fuisse visu oculorum ea quæ passus est, vel quæ C viderunt & gesta sunt à Christo, quomodo discipulis ostensus est rationabilis sermo & intelligibilis de mysterio passionis ac resurrectionis ipsius; & ideo dixit quia tunc cœpit eis ostendere, vt deinceps capacioribus factis ac dictis plenius idipsum demonstraret, ne iam quasi rudibus incipiens loqueretur, sed perficiens in ipsa ostensione plenius intelligerent quod omnia quæ cœpit Iesus facere aut docere vtique & perfecit.

D

Et *assumens eum Petrus cœpit increpare illum dicens, absit à te Domine, non erit tibi hoc. Qui conuersus dixit Petro, vade post me sathanas, scandalum es mihi, quia non sapis ea quæ Dei sunt, sed ea quæ hominum.*] Ex quibus dictis apparet quod sæpè à multis dictum est, nimij ardoris amorisque quàm maximi fuisse Petrum in Dominum Saluatorem. Nam post confessionem suam sibi à Patre diuinitus reuelatam, & post pręmiū benignissimi Saluatoris, quo audierat, *Beatus es Simon Bar-Iona quia caro & sanguis non reuelauit tibi, sed Pater meus qui est in cœ-* E *lis.* Repente audiuit à Domino, & inquam subitò, se oportere ire Hierosolymam, ibique multa pati & occidi, ac reliqua. Non potest ferre quod audit, nec vult infirmari confessionem suam, & destrui, quia non putat fieri posse quod verè nouit, & absque ambiguo confessus est, vt Dei filius occidatur. Inde est quod ex ardore amotis, ex fidei firmitate, ex reuerentia pietatis assumit eum seorsum, vt & Magistrum

A compescat à talibus, & ne præsentibus condiscipulis eum videatur ac si temerarius arguere; vbi semoti cùm essent, cœpit illum increpare amantissimo affectu & optantis, ac dicere, *Absit à te Domine*, quod verbum melius in Græco habetur ἵλεώς σοι κύριε, hoc est, propitius tibi esto Domine, vel propitiare tibi Domine; & vt de beati Petri sensu addamus, quia non erit tibi hoc, nec potest fieri, nec recipiunt istud aures meæ, vel cor meum, vt Dei filius occidendus sit. Nec enim reuelatum fuerat ei oportere pati filium Dei & occidi talem, tantum Christum, Dei filium, quia & hæc indigna Deo Patri videbantur. Vnde & dicebat, Propitius tibi esto Domine, quia si noluerις non erit tibi. Et verum. Attamen nesciebat, quod hunc posuerit Deus Pater *Propitiationem pro peccatis nostris* in sanguine ipsius; cuius quidem affectum suscipiens Christus, ignorantiam autem exprobrans dixit, *Vade post me sathanas, quia non sapis ea quæ Dei sunt*, id est, voluntatem & sacramentum Dei. Sed quia per ignorantiam destitisti ire post me, quia non rectè sapis, vade retro me, post tergum, & audi vocem monentis, vt rectè sapias. Porrò Sathanam quod eum vocat, increpantis vox est, quia nullus etsi per ignorantiam contrarius esse debet Deo. Nam Sathanas in lingua nostra contrarius appellatur. Præualuerat enim in Petro etsi per ignorantiam Sathanas, vt desineret ire post Deum & sequi eum qui pro illo præcedere se optabat; idcirco inter aduersarius vocatur, vt discat iam deinceps filio Dei scandalum non esse. Ambulauerat prius Petrus à principio vocationis suæ post Dominum, antequam scandalum esse cœpit, & contraire ei, & ideo mox percutitur initio peccati, si peccatum dici fas est, & monetur vt impleat quod eis à Domino in principio vocationis eorum iussum fuerat. Dixerat enim, *Venite post me, faciam vos fieri piscatores hominum.* Et notandum quod huic dicitur, *Vade post me sathanas*, diabolo verò tantùm, *Vade*, ac si dicatur, *in ignem æternum*; quia Petrum affectus amoris, & ignorantia vicit. Vnde hic error Apostolicus de constantia fidei venit, magis quàm ex incentiuo diaboli; quamuis nec hoc satis negare possimus, quod post prædicationem passionis in eo diabolus tentandi non acceperit facultatem; vsq; ad tempus enim ab eo secesserat. Sed sumens hanc infidelitatis humanæ

Cap. XVI.

Matt. 16. 21.

1. Ioan. 4. 10.

Mat 4. 19.

CAP. XVI.

occasionem, & si per affectum amoris licet à foris Petro insinuauit obiicere Christo, non quo mens eius veneno infidelitatis esset infecta, sed quo inscientia fuerat obuoluta. Quod sciens Dominus, & illius fraudem, & istius ignorantiam increpat. Petro dixit, *Vade post me*, ac si diceret vsque ad crucis passionem; & diabolo increpans ait, sathanas scandalum mihi es. Quia sicut Dei munus est Christum in Spiritu Deum nosse; ità diaboli opus est Christum in homine nescire. Atque eiusdem periculi res est, vel corpus negare sine Deo, vel Deum negare sine corpore; quia verbum humanæ salutis causa, Christus in corpore quod assumpsit. Et ideo benè Petro dictum est vt sequereretur; ei vero à quo talis suggestio est erroris, reprobando, scandalum mihi es. Sed valdè stupendum post tantam confessionem, post tantam beatitudinem & tam admirabilem gratiam, vt super eum & per eum ædificaretur Ecclesia Christi, post tantam sibi ligandi ac soluēdi potestatem concessam. Quid est quod tam subito audit (qualitercumque vel cuicunque dicatur, tamen ei dicitur) *Vade retro me sathanas, scandalum es mihi?* Vel quæ est tā repētina conuersio, vt post tanta præmia sibi diuinitus collata, sathanas appelletur? Sed si diligenter attendit prudens animus, hæc omnia non de præsenti, vt supra dixi, sed de repromissione futurorum sunt. Quia si statim ei tanta esset concessa gratia & beatitudo firmata, nunquam prauæ persuasionis error iuuenisset locum. Propterea, vt æstimo, Marcus & Lucas scripserunt Petrum respondentem dixisse, *Tu es Christus*, non adiicientes quod hic positum est in Matheo, *Filius Dei viui*; Et ideo nec dixerunt ad confessionem relatam istam beatitudinem, neque benedictionis gratiam, aut donum tantæ potestatis, seu cætera quæ illi concessa sunt. Hinc pro certo dicimus, quia hæc ei non in præsentiarum, sed in prædestinatione Dei, & in futuro præstita sunt & gratis concessa. Propterea & nunc hic error subrepsit, & locum habuit contradicendi, & in passione Christi, negandi. Sed vtrum error aliquando sine peccato sit, aut officiosus, vt quidam volunt, eis relinquo disputandum, qui sciunt perplexos Syllogismorum prætendere nodos, & animorum internos penetrare sensus, si fortè possit aliquis errare, aut scandalum esse vni ex minoribus? Aut contrarium Deo quod ex aduerso non sit. Etsi ex aduerso fuerit, contra ipsum est. Quoniam etsi errare aliquando alicui prosuit, vt bonus error dicatur; potest fieri vt in via sæculi, sed non in via Dei. Vnde sequitur, *Si quis vult post me venire, abneget semetipsum, & tollat crucem suam, & sequatur me.* Audiat quæso exercitus Christianæ religionis; audiant vniuersi qui Christiano nomine censentur; audiant Regem Christum cœlestis militiæ populo concionantē, & suis alloquentē militibus. *Qui vult*, inquit, *post me venire*, dixerat enim supra suis, quod passurus & occidendus esset, dixerat Petro, *vade post me*, quia inuenerat in eo quidpiam contrarietatis. Dicit nunc omnibus vt omnes eum sequantur ad militiam, non pro se, sed pro nobis prælianțem. Omnes sequātur, & nemo antecedere velit, nemo contraire, nemo declinare, nemo retrorsum abire, sed omnes eum sequantur, quoniam ipse solus est qui pugnat, ipse solus qui vincit, ipse solus est qui coronat. Tamen liberum arbitrium in omnibus constituat. Regulam omnibus constituit, sed libertatem concedit. Et ideo Marcus ait, *Conuocans populum vna cum discipulis suis dixit eis*; Et Lucas, *Dicebat*, inquit, *ad omnes*. Nam hæc omnium inuitatio, salus est credentium, quoniam non qualiscunque virtus est sequi Christum, & ire post eum. Cuius regula primùm talis est, cui voluntas sequendi fuerit, vt abneget semetipsum; quia aliter ire post eum non potest, nisi abnegauerit semetipsum. Denegat autem semetipsum, qui carnalem vitam & malam bona conuersatione innouat & commutat, & deinceps in nouitate vitæ ambulat, id est, vt vitia deserat, sectetur virtutes, quatenus per has Christum confiteatur, non minus fide, quàm & operibus bonis; quia in his quisque aut denegat Christum, & confitetur semetipsum, aut confitetur rursus Christum, malis operibus per fidem abnegatis, vt totus viuat in confessione & laude Dei, bonis operibus adimplendo. Idcirco omnis cogitatio nostra, intellectus, & omnis sermo & actus, nostram abnegationem demonstrat, Christo confessionem ac testimonium in singulis virtutibus operatur.

Matt. 16. 24. Luc. 9.23.

Marc. 8.34

TOLLAT, inquit, *crucem suam, & sequatur me.*] Quia non satis est tollere crucem, nisi sequaris Christum. Nam & Philosophi huius sæculi sua omnia reliquerunt, etiam interdum & vitia, sectantes mores bonos, & multa passi sunt, sed quia fidem non habuerunt, neque

CAP. XVI.

CAP. XVI. Christum sunt sequuti, *Putantes se esse sapientes, stulti remanserunt, quia non glorificauerunt Deum, sed euanuerunt in cogitationibus suis*, (Rom. 1.21.) & oberrauerunt à vero. Propterea vnusquisque qui vult sequi Christum, tollat crucem suam, quia nisi in cruce Christi gloriatus fuerit, & in ea crediderit, crucemque Christi suam esse fecerit, & portauerit post Christum cum Simone, in angaria, eum sequi non potest, quia nemo vacuus Christum sequitur. Idcirco quicunque moritur peccato, non alio modo moriatur, quàm secundum carnem, vt dicere possit cum Apostolo, *Absit mihi gloriari, nisi in cruce Domini per quam mihi mundus crucifixus est, & ego mundo.* (Galat. 6. 14.)

QVI *enim voluerit animam suam saluam facere, perdet eam. Et qui perdiderit animam suam propter me, in vitam æternam inueniet eam.*] O beatum damnum, & iactura fœlix, saluare nos vult cum detrimento animæ ac corporis, & esse sui similes nos hortatur. *Quia ipse in Dei forma cùm esset*, (Philip. 2. 6.) vsque ad mortem humilis factus est & obediens, propter quod & mortem crucis pertulit, vt vnusquisque per crucem in Domino glorietur, & per eam sæculo ac sibi moriatur. Quia quamuis videatur se aliquis abstinere à peccato, & sit mortuus quantum attinet ad peccatum, tamen nisi in crucem Christi crediderit, & in fide eius qui crucifixus est, & propter eum se abstinuerit à peccato, ipse sibi & non Christo viuit, quia non est Christo crucifixus & mortuus, vt omnia hæc in eo Christus operetur; & ideo signanter ait, *Qui perdiderit animam suam propter me, inueniet eam.* Quam sententiam ita possumus intelligere, qui amat animam suam, aut qui odit animam suam: vt dicamus, si quis est amator vitæ præsentis plusquàm æternæ, & putat hanc vitam præsentem optimam esse fœlicitatem, & parcit animæ, vt magis timeat mori, & putat animam suam per hanc mortem carnis perire, iste hoc modo volens animam suam saluare, perdet illam, dum alienam illam fecerit à vita æterna. Dicitur & eminentior pars animæ mens, quæ tota regitur vita hominis, est & inferior, qua viuificatur corpus, quæ & vita animalis dicitur; sed anima à parte tota vocatur qua vegetatur corpus. Quam sanè animam, id est, præsentem hanc vitam, si quis plus amauerit, quàm aut viuere secundum Deum, aut mori propter Deum, perdet totam vitam illam qua viuere debuit, secundum Deum, ita vt neutra pars animæ qua viA uit & regitur corpus, iam vltra viuat in illa æterna vita per Deum, qui noluit mori sibi ac sæculo vt benè viueret secundum Deum. Similiter & qui contempserit præsentem propter verbum, & confisus de vita æterna vsque ad mortem pro veritate certauerit, aut vixerit in præsentiarum, non sibi sed secundum Deum, perdet quidem animam suam, quantum ad præsentem attinet vitam, dum aut tradit eam pro pietate Christi in mortem, quæ abusiuè dicitur mors, aut totus mor-B tuus sæculo, sibi potest dicere cum Apostolo, *Viuo iam non ego, viuit verò in me Christus.* Iste igitur talis aut tantus, quoniam propter Christum perdidit animam suam, magis eam facit saluam in vita æterna; quia profectò abrenunciat diabolo & omnibus operibus eius, necnon & sæculo cum suis fallaciis & pompis eius, ita vt sibi hic talis tollat crucem suam, & sequitur Christum. Hæc omnia in libero arbitrio proponuntur, & ideo quasi ad superiora reddit rationem, & dicit, *Qui vo-C luerit animam suam saluam facere, perdet eam.* Dicendo ergo, qui voluerit, præcedentem & sequentem vnum esse sensum ostendit. Idcirco quod superius dixit, *Abneget semetipsum, tollat crucem suam, & sequatur me*, Si de morte sola dixit, & hoc quod dicit, *Qui voluerit animam suam saluam facere, perdet illam.* Continuò & de morte sola intelligere debemus. Si autem abnegare & tollere crucem non solùm est D mori pro Christo, sed etiam carnalem conuersationẽ reiicere; sine dubio & perdere animã, non solùm mori est pro Christo, verùetiã deponere carnales voluntates, ac mori sibi & sæculo. Nec dicit, qui saluauerit animam suam, perdet eam, sed qui voluerit eam saluam facere, perdet illam; & qui perdiderit prius propter me, hic saluam faciet eam. Quoniam sic consequens erat ratio, vt prius amitteremus quod iam malè habebamus, deinde vt consequeremur quærere quod nunquam ex nobis habere potuimus. Itaque sic vi-E uendum est, vt consequamur salutem animarum nostrarum in conuersatione vitæ melioris. Quæ nimirum varietas sententiarum, licet vnus sit sensus, tamen amplius & perfectius aperitur intellectus, dum sententia ex alia prædicatur, & ornatior loquendi commendatur modus. Quisquis enim denegat se, & tollit crucem suam ipse est qui perdit animam suã propter Christum. Et perdens melius eam saluat, dum pro illo, qui vita essen-

CAP. XVI. tialiter est, tota impenditur. Et qui perdit animam, quantum ad voluntates carnales pertinet, ipse est qui abnegat se, & tollens crucem suam sequitur Christum.

QVID *autem proficit homini, si totum mundum lucretur, animæ autem suæ detrimentum faciat?*] Puto quod mundum lucratur qui non abnegat semetipsum, nec tollit crucem suam, & sequitur Christum secundum ea quæ dicta sunt, nec perdit animam suam, vt saluet eam in spiritali amore, qui omnes in se carnales concupiscentias habuerit. Quia sicut omnia relinquit, vt Petrus insinuat, qui nihil concupiscit carnale: ita omnia lucratur, & tenet sibi, licet non possit assequi, dum in omnibus eius concupiscentiis inhiat & versatur; & ideo cui non crucifigitur mundus, ipse detrimentum animæ suæ facit. Vnde & nobis gemina proponitur electio, vt ex proposito maneat vniuscuiusque retributio. Quod si voluerimus mundum lucrari, perdimus animas nostras; aut si animas nostras voluerimus lucrari, abnegemus & perdamus hunc mundum, ita vt omnes concupiscentias eius abdicemus. Videat igitur fidelis anima, quid potius eligendum sit, quidve sectandum; quia vnum horum aut perdet aut saluabit sibi, quamuis mundum retinere non possit, & sine se nihil habere.

AVT *quam dabit homo commutationem pro anima sua?*] Quod si aliunde non nosti homo, lege quid diabolus expetens manum mittere in Iob, dixerit Deo; *Pellem pro pelle*, inquit, *& vniuersa quæ habet homo, dabit pro anima sua.* Nam ille non vt seruare vellet animam hoc dixit, sed occasionem inde inuenire vt eam læderet. Nouerat tamen quod alia commutatio pro anima in hominis potestate nulla esset, quamuis & hoc ipsum parum sit, nisi pretioso Christi sanguine redimatur. Et pro hoc omninò qualiscunque reddenda est commutatio. Hinc quoque Dauid ait, *Quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi?* Acsi diceret, non inuenio aliud quid retribuam, nisi, *Calicem salutaris accipiam*, hoc est crucem passionis Christi, *Et nomen Domini inuocabo.* Quia nec crux aut calix passionis, sine inuocatione Domini, nec inuocatio Dei sine cruce, de qua diximus supra, quæ tollenda est ad salutem, aliquid valet. Commutatio autem animæ, prima mundi substantia est, vt relinquat se homo & quæ mundi

Iob. 2. 4.

Psal. 115. 12. 13.

A sunt, in quantum de mundo est, & sequatur Christum, qui de mundo non est, vt per eum acquirat, perdito mundo, se, & quidquid vltra mundum est. Alias autem si lucratus fuerit hunc mundum se perdito, in detrimento animæ suæ, quid dabit pro se? Ecce quàm mira Dei conclusio. Audiant quæso qui in suis gloriantur actibus, & scripturarum sanctarum despiciunt simplicitatem, dum proponunt, syllogisticè assumunt, & concludunt, sicque de verosimili sua connectunt ad B capturam animarum fallacia. Nam hic Magister cœlestis, non de verosimili argumentum, sed ipsam veritatem in argumentum proponit arbitrij libertatis, dum ait, *Si quis vult post me venire, abneget semetipsum*, &c. Deinde assumit, cùm ait, *Qui perdiderit animam suam propter me, inueniet eam*, seu reliqua. Quod si hoc quisque noluerit, & lucratus fuerit hunc mundum cum detrimento animæ suæ, quia perdidit eum mundum lucrando, quam C dabit commutationem pro anima sua, cui mundus est lucrum, & sibi anima detrimentum? Ac per hoc non lege Dialecticæ artis, sed lege diuina, qua cuncta sapienter disponit, & sic omnes concludit, vt vniuersi intelligant quod mundus homini aut in lucrum erit, & anima sibi in detrimentum; aut, quod magis optandum, anima Deo ac sibi in lucrum, mundus verò in detrimentum. Quia omninò nemo pariter cū mundo habet Christū, & sequitur eum, qui est vltra & extra mun- D dum. Idcirco nulla est alia commutatio animæ, nisi vt relinquat mundum, & ea quæ mundi sunt, sicque tollat crucem suam, & sequatur eum qui vocat nos. Fortassis ergo aliquis dicturus est, quod non omnes possint relinquere mundum, & ea quæ mundi sunt. Ego autem dico, quia nullum compellit sermo diuinus, sed suo eos arbitrio derelinquit. Tamen Apostolus id hortatur, vt qui habent, sic sint quasi non habentes, *Et qui vtuntur hoc* 1. Cor. 7. 31 E *mundo, quasi non vtentes; & qui possident, tanquam non possidentes.* Quoniam tales licet videantur esse, iam de mundo non sunt. Et ideo quia nulla est alia digna commutatio, quæ detur pro nobis, relicto mundo, sequamur Christum, qui venditus ac traditus est pro nobis; ne fortè inuoluamur inter Ægyptios atque Æthiopes, qui dantur in commutationem iuxta Prophetam pro Israël. Quæ nimirum commutatio ruinosa est illis. Quapropter aut nulla est alia commutatio, aut ea est

CAP. XVI.

vera & sola, vt omnia lucra mundi pereant, solaque saluetur anima. Nam filius hominis

VENTVRVS *est in Maiestate sua, & tunc reddet vnicuique iuxta opera sua.*] Ab eo loco vbi interrogantur discipuli, *Quem dicunt esse filium hominis*, & Petrus confessus est, *Tu es Christus filius Dei viui*, totum ibidem & deinceps, de filio hominis agitur, vt ipse qui est filius Dei viui, à patre, Petro declaratus, filius hominis
Ioan.1.14. intelligatur, quia *Verbum caro factum est*, & filius hominis, verus filius Dei, in vna eademque persona, ipse occidendus ac flagellandus demõstratur. Propter quem crux tollenda est, & sequendum est vsque ad mortem; propter quem perdenda est anima, & amittenda præsens vita. Quod si vereris ô homo talia tantaque sustinere propter filium hominis, aut si ipsum solum hominẽ esse putas, quia crucifigendum & moriturum se ostendit pro nobis, audi quia venturus est in gloria Patris sui cum Angelis suis. Non duæ, sed vna persona vnusque Christus. Grandis terror audientium præcesserat, in tantùm, vt hoc audito, Petrus Princeps Apostolorum scandalizaretur, donec sententia Dei est increpatus. Et ideo tristibus læta succedunt, & firmatur confessio Petri, quamuis moriturum se dixerit, quod verus sit filius Dei viui, qui venturum se repromittit viuum post mortem, in gloria
Psal. 8.6. Patris sui cum Angelis suis. *Quoniam etsi minoratus est paulominus ab Angelis*, Propter mortem carnis, maior est Angelis, quia eius sunt, quos creauit, quorum ipse est Dominus non comparatione (sicut Arriani volunt) maior est Angelis, vt sit vnus ex numero eorum, quamuis maior sit illis, sed diuinitate ac Maiestate, quam cum Patre habet coæqualem, & ideo venturus prædicitur in gloria Patris cum Angelis suis. Et non alius, ipse idemque qui venturus est in gloria cum Angelis suis, quàm filius hominis. Nam per diuinitatem nunquam venturus iure dicitur in gloria, de qua nunquam recessit. Hæc idcirco dixerim lector, vt semper sollicitus sis propter hæreticam prauitatem, qui diuersis modis de Christo malè senserunt.
Psal.61.13 *Et tunc reddet vnicuique secundum opera sua.* Hæc illis repromissa sunt, qui abnegauerint semetipsos, qui tulerint crucem suam, qui sequuti fuerint Christum, qui perdiderint animam suam propter Christum, vt in nullo terreatur Christianus fidelis, neque scandalizetur in aliquo; neque in

A morte ex passionibus Christi, quia venturus est in gloria Patris, cum Angelis suis: neque in suis cruciatibus, aut amissione rerum, quia meliorem substantiam sibi repositam inueniet in cœlis, ac manentem, si hîc amiserit perituram, necnon & vitam, sicut repromittit Veritas, quam qui hîc perdiderit temporalem, ibi inueniet æternam & perpetuam, vbi Christus est in gloria Patris, sempiterna vita. Tangit etiam & eos qui aut nolunt credere, aut si credunt fidei opera, quia non ope-
B rantur, nolunt habere. Sed quia poterat aut Apostolorum aut eorum quos cõuocauerat ad audiendum, tacita cogitatio huiusmodi scandalum generare, & intus dicere in animo, Occisionem tuam & mortem nobis repromittis, nosque ad mortem & ad omnia toleranda hortaris, teque quia promittis adfuturum quãdoque in gloria Patris cum Angelis, insuper & quod reddere debeas vnicuique secundum opera sua, astruis hoc in dies longos si fortè erit, & in tempora differtur lon-
C ga. Præuidens ergo talia, & huiusmodi tentamenta, benignissimus Iesus, qui est omnium occultorum cognitor, quæ possent in mentibus fragilium generari, & generata quæ possent obiicere, ad repellendum præsentem timorem vel cogitationem, præsenti credentibus recompensat præmio, vt de proximo consolentur promisso, qui de futuro gaudere desiderant visu. Dicit enim ita.

D SVNT *quidam de hic stantibus qui non gustabunt mortem, donec videant filium hominis venientem in regno suo.*] Sermo itaque & promissio omnipotentis Dei, omni est repleta gaudio, & consolatione in spe futurorum, eo quod sperare poterant omnes, qui prius promiserat vniuersis de futuro, dum hîc licet paucis, se firmat ostensurum, venientem in regno suo, antequam de proximo mortem gustarent. Et hoc quidem quia in ea claritate se transformauit in monte coram discipulis, quos secum assumpsit, in qua venturum se pro-
E miserat in gloria patris cum Angelis suis. Et notandum quia regnum Christi, in quo venturus erat, vt eum viderent venientem in regno suo, ipse est gloria Patris; quia sicut regnum Christi, patris est regnum: ita & gloria Patris Christi est gloria, quæ ostensa est in monte, licet paucis, vt & ipsi qui viderant; & cæteri qui audierant, illis repromissa se vidisse demum narrantibus, firmarentur ad fidem de filio hominis, quia visus est in gloria,

CAP. XVI.

quod ipse esset verus filius Dei qui & filius hominis. Sed tales eliguntur, & assumuntur, qui congruere possint etiam adhuc in carne, ad eam visionem, quæ altius conspicitur in mente; de qua latius quidam disputant. Quoniam ista quæ coram oculis refulsit, conuenit eis qui tales sunt, quibus dicit Petrus, *Sicut modo geniti infantes lac concupiscite rationabile sine dolo.* (1. Pet. 2. 2.) De quibus & Paulus loquebatur dicens, *Lac vobis potum dedi, non escam. Nondum enim*, inquit, *poteratis, sed nec adhuc potestis.* (1. Cor. 3. 2.) Illa verò quæ cœlestis est visio & verbi intelligentia, solis conuenit perfectioribus, qui ablactatos habent sensus, vt cum his tribus, qui assumuntur, intelligant quæ diuina sunt. Hi ergo erant stantes, de quibus loquitur, qui fundatos habent gressus apud Iesum, & stabant cum eo, vbi stabat Iesus verbum Dei. Sed non omnes æqualiter stabant. Est enim inter eos apud Dominum magna ad alterutrum differentia standi. Propterea non omnes qui stabant apud Iesum, sed quidam ex eis, quasi qui melius stabant, dicuntur non gustasse mortem, donec videant verbum Dei, quod venit ad homines, & quod caro factum est. Verumtamen non nominatim eos, de quibus loquitur, exprimit, ne fortè cæteri inuidia mouerentur, sed absolutè dicit, quod *Sunt de hic stantibus, qui non gustabunt mortem donec videant regnum Dei.* (Mat. 16. 28.) Et ob hoc quippe docet rebus & verbis fidem spei nostræ, dum & illud quibusdam ex illis transfigurans se ostendit in monte, & resplenduit, quia tunc plebi loquebatur saltem in cordibus Apostolorum, ita vt viderent & audirent intus, quod Paulus se vidisse & audisse protestatur, quando raptus est vsque ad tertium cœlum, vbi audiuit & vidit verè ineffabilia. (2. Cor. 12. 4.) Nequaquam igitur negare possumus vel debemus Apostolos, antequam hinc exissent, tale aliquid vidisse, in quo intus regnum Dei conspicerent, & filium hominis venientem intelligerent in regno suo in virtute Spiritus sancti. Quæ visio clarior sole nonnunquam in sanctis emicat in intellectu, & refulget. Et inde est, quod aliquando primum per fidem, deinde per intelligentiam adhuc in carne inuenitur à quærentibus, dum ingreditur cogitationes fidelium, ita vt videat aliquis, & comprehendat eminentiam verbi Dei, quod soluit & conuincit omnes persuasiones mendaciorum, & ingerit confessionem veritatis, ita vt videat filium homi-

A nis, id est, verbum Dei, cum carne venientem in regno suo, fide & intellectu. Et qui sic videt Verbum Dei, id est, Christum Deum & hominem, non solùm soluentem & conuincentem aduersariorum persuasiones, sed etiam suas euidentias mentis declarantem, hic talis videt non solùm regnum, sed & gloriam verbi Dei. Quod si tale aliquid interdum in electis Dei fit, quid putas in Apostolis tunc quanta erat inspiratio, quantaque illustratio diuinæ intelligentiæ? B Instruebantur proculdubio verbis, instruebantur & rebus; ac per hoc vtrumque potest stare, vt & intus quidam de illic stantibus viderent eum venientem in regno suo in virtute Dei priusquam gustarent mortem, & foris in monte oculis carneis transfiguratum in gloria claritatis æternæ; sicque instruuntur intus atque foris. Graue enim onus infirmitati humanæ supra impofuerat, vt cùm sensum vitæ homines ex viuendi affectu habere cœpissent, fructum C viuendi (qui præsentialiter in sensibus corporis blandiebatur) amitterent, negarentque se sibi, id est, quod esse cœpissent, esse se nollent, cùm sensus huius exordia ex affectu voluntaris habuissent. Alioquin Apostoli, nisi ex omni parte firmarentur, ne incerti remanerent, ambiguitate spei remorati, ea quæ præsentis vitæ sunt blandimenta, & gaudiorum oblectamenta, deserere non possent, neque ea quæ crucis & mortis sunt, appetere, & semetipsos abnegare. Propterea D quolibet pacto ea viderunt Apostoli, & perfecti quique in vita, vt non dubitarent deinceps pro his gustare mortem. Nam duæ mortes esse dicuntur (licet & tertia peccati animæ dicatur) prima & secunda; sed prima quæ est corporis, gustus mortis dicitur, secunda verò vera mors, qua in æternum damnantur homines, appellatur. Quod si de hac morte intelligendum est, quod non gustauerunt mortem illic stantes, donec viderent filium hominis venientem in regno suo, conse- E quens est, vt postea gustauerint, absque ambiguo, mortis gustum, quia hac momentanea morte mortui sunt. Si autem de illa æterna morte repromissũ est, quod hi qui iuxta vitam quæ Christus est perstiterint, non possint mori, quia æternam vitam iam habent, cùm Christum venientem in regno suo vident, quia intelligunt, credunt, & confitentur, venerantur, & adorant: & ideo dictum est, quia non gustabunt mortem hi tales, eo quod perfe-

CAP. XVI. ctius stent apud eum qui est vita. Vnde A
& portæ inferorum non præualebunt aduersus eos, qui mortẽ gustaturi non sunt in æternum, nisi fortè quod ait donec, quasi postea gustaturi sint, cùm viderint filium hominis venientem in regno suo. Quod omninò credere de sanctis impiissimum est, quia non diffinit tempus, vt postquam transierit illud donec fiat, quod ante non fuerat factum, sed rem, quæ necessaria est, exponit. Simili modo alibi
Mat. 24. 14. dicitur ad discipulos, *Ego vobiscum sum omnibus diebus vsque ad consummationem sæculi.* B
Quasi iam non sit cum illis futurus postquam consummatum fuerit sæculum, ita vt melius esset discipulis hoc tẽpus quod est ante consummationem sæculi, quàm illud futurum, in quo eos cum Christo regnaturos dicimus. Idcirco pernecessarium est cognoscere, si nos vsque ad finem sæculi non est relicturus, ne nobiscum sit omnibus diebus sęculi, quod multò magis nobiscum erit post finem sęculi, quando plenissimè mortalitate exuti, sancti regnabunt cum Domino. Et ideo hoc C
loco, donec, non pro finito ponitur termino, sed pro infinito. Quando qui semel viderit filium hominis venientem in regno suo, & in gloria sua, & viderit venientem in regnum eius, in virtute, iam nequaquam gustabit mortem in æternũ. Quod si aliquis quærere voluerit, quid sit inter mortem gustare, & mortem videre? Quia scriptura diuina, in his verbis variare videtur, dicit enim & mortem venire D
super aliquos, & mortem nonnullos sequi, seu mortem absorbere aliquos. Quærit autem harum Origines differentias, ne fortè grauius sit gustare mortem quàm videre, & peius sit sequi eam, quàm gustare. Sed & vt veniat super eos quos sequebatur, & comprehendat, nihilominus grauius esse videtur; absorbi verò à morte omnibus, illi grauissimum esse videtur. Et ideo, vt supra dixeram, non gustare mortem, de hac temporali morte hoc loco magis dictum esse videtur.

CAP. XVII. POST *dies autem sex assumpsit Iesus Petrum, & Iacobum, & Ioannem fratrem eius: & duxit illos super montem excelsum seorsum, & transfiguratus est ante eos.*] Quare autem Petrus, & Iacobus, & Ioannes, in quibusdam Euangeliorum locis, sequestrantur à cæteris, aut quid priuilegij habeant, res in aperto est, si Petri dignitas meritorumque eius, & firmitas virtutum compensatur; quoniam ipsi sunt qui videbantur columnæ esse, de quibus dixerat, *Sunt*

de hic stantibus, qui non gustabunt mortem, donec videant filium hominis venientem in regno suo. Interea quæso lector, non parum tibi videatur stare cum Iesu; quia nisi prius stabilirentur vt starent firmiter supra petram, nequaquam eum sequi possent, præcedentem & ascendentem super excelsum ascensionis suæ montem, & contemplando introrsus diuinam introspicere Maiestatem. Et ideo licet alij Apostoli eadem vigeant in Christo firmitate, isti tamen ob dispensationis gratiam, eliguntur ab eo qui cor inspicit singulorũ. Nam hi duo, Iacobus scilicet & Ioannes, filij Tonitrui dicuntur, quia nati sunt ex magniloquio Dei tonantis, & magnificè ad eos cœlitus clamantis, *Venite post me.* Idcirco sequuntur eum. Quamuis & Andreæ hæc ipsa dicta videantur, tamen hic soli eliguntur, vt ducantur ad excelsa; non quod Andreas inferior censendus sit, qui & præponitur in catalogo Apostolorum illis duobus, sed ob mysterium, vt intelligamus, quod hi soli non gustabunt mortem, qui cum Petro firmantur in petra quæ Christus est, & solis datur vt stabiles permaneant. Ipsique sunt filij Tonitrui, quia non aliunde perceperunt doctrinam, quàm de cœlo, ex voce Tonantis altissimi Dei. Quibus profectò clamat Iesus, & intonat cotidie, ita dicens, *Qui habet aures audiendi audiat.* Tres namque tantummodo ideo assumuntur in monte, quia in his regni cœlestis ordo, & numerus præfiguratur, quod ex origine trium filiorum Noë colligenda est omnis Ecclesia, & futura ex his omnis electio eorum, qui cum Christo in cœlis ascensuri sunt. Quorum firmitas & fortitudo Christus est, quorum doctrina in voce tonitrui de cœlo sonuit, & perterruit vniuersos corusco prædicationis in rota, ita vt concussæ sint singulæ partes terrarum, quæ sub tribus describuntur nominibus, ne aut Asia sola credidisse dicatur, verùm & Africa simul atque Europa Christi sanguine redempta, de imis ad superna per- E
ducitur. Et post sex dies, aut octo sicut Lucas testatur. Quia in hoc loco vbi Matthæus ait post sex dies, Lucas post octo dixisse legitur. Neutrum tamen eorum à vero iuxta litteram discrepasse creditur, neque à veritate quisquam dissentit dum sibi ad inuicem quasi neuter consentit. Sed sciendum quia Matthæus dierum factamentione, à toto totum dixit, & Lucas à toto partem expressit; quia in ea die qua dictum est, *Sunt quidam de hic stantibus,*

Marginalia (right): CAP. XVII. — Mat. 16. 28. — Marc. 1. 17 — Mat. 11. 15.

CAP. XVII.

qui non gustabunt mortem. Iam pars præcesserat, & in ea die quando eos assumpserat, montemque ascenderat, pars quædam diei restabat. Propterea partes illas quas Matthæus omisit tangere, quasi duarum extremitatem partium, Lucas pro tota die vtrasque computauit partes, vt octo fierent dies. Vbi Tropus consuetæ locutionis intelligitur, qui Græcè Synecdoche appellatur, quod Latinè dici potest, vel à parte totum, vel pars pro toto. Qui profectò Tropus in scripturis sacris quàmsæpè inuenitur. Et hîc vterque Euangelistarum eum non absque magno rerum mysterio significatarum posuit. Quoniam cùm dixisset Iesus, *Sunt de hic stantibus, qui non gustabunt mortem*, vnus eorum post sex dies dixit, alter verò post octo. Quia vnus Euangelistarum, primum & nouissimum, vt octo fierent, connumerauit, alter verò sex tantùm in medio tenens, duos extremos prætermisit; vt finitis sex ætatibus sæculi, claritas Dei, quæ in septima, id est, in finem vitæ apparebit, prædicaretur. Lucas verò, qui eos assumptos post dies octo dicit, insinuat, quicunque post Christum ierit, & crucem eius tulerit, animamque suam propter eum perdiderit, persistens in fide, iste mortem non gustabit in æternum, donec gloriam octauæ resurrectionis videat, & glorietur cum Domino & ipse assumptus in monte. Nam qui hîc verba Christi audit de cœlo in voce tonitrui sonantia, & firmat gressus suos in petra quæ Christus est, ipse gloriam Christi videbit, quæ octauo die facta est per resurrectionis gratiam. Vnde & plerique Psalmi, pro octaua, scribuntur. Quia is qui propter Dei verbum animam suam perdiderit, saluam faciet eam, cùm Christus promissa sua in octaua resurrectionis suæ die compleuerit. Sicut & post sex dies, in quibus mundi opera sunt creata, vt per dies & tempora mundumque intelligamus finire. Quibus expletis resurrectio futura monstrabitur. Et qui fuerint cum his tribus educti de sæculo, ita vt supra mundum ascendant, & huius seculi volumina & momentanea vitæ curricula transcendant, velut in sublimi collocati, futuræ resurrectionis claritatem videbunt, & fructum percipient sempiternæ vitæ. Et hæc est Euangelistarum varia sententiarum contextio, varia verborum commutatio, & nonnulla factorum interpositio, & quasi quædam, in quibusdam locis, recordatio. Quia varia conficitur vestis Christi in Euangelio, & depingitur cœlesti textura, necnon & multiplici sententiarum intelligentia, atque ornatur quasi gemmarum insignita pretiosissimarum lapidibus, ita vt contexta desuper videatur per totum, quod vna sit tunica de vellere Christi, quæ decoratur diuersis atque innumeris virtutum & miraculorum floribus. Cuius in specie, quid primùm admirari debeas diligens lector, vix inuenies. Et ideo longè vt supra, iam dixi, non syllabæ, non verborum, vel sententiarum vlla compositio in Euangelio, vel dictorum vlla permutatio in transitu legenda est; quia in his nihil vacat à mysterio, sed omnia plena sunt sacramentis. Maximè in hac transformatione, quæ facta est in monte sancto, vbi tres tantùm sunt, qui viderent electi discipuli, *Quia in ore duorum vel trium testium, stat omne verbum.* Mat. 18.16 Et duo ex omnibus Patriarchis eliguntur, qui cum Domino ab eisdem tribus videantur in testimonium. Quorum vterque numerus & electio personarum, magnum est exhibitionis sacramentum. Tres siquidem, de quibus iam diximus, ob hoc etiam fortassis assumuntur, quia nemo potest resurrectionis videre gloriam, nisi qui integrum mysterium Trinitatis, incorrupta fidei sinceritate seruauerit, ex omnibus tribus partibus mundi in hoc collegio fidei aggregatus. Quorum primus, nec immeritò Petrus, quoniam ipse prior claues regni cœlorum accepit; deinde est Ioannes cui mater Virgo committitur, ob priuilegium virginitatis; Iacobus quoque qui primus ex collegio Apostolorum solium sacerdotale proprio purpuratus sãguine, & dealbatus in Christo victor ascendit. Pro talibus igitur & huiusmodi causis, quas suprapaucis enumeraui, hi tres ad sublimia ducũtur, quoniam & ipsi iam supra mundum erant, vt viderent Christũ, non in forma serui, sed in forma claritatis Dei, quoniã qui deorsum sunt, nõ possunt eum videre in forma Dei, sed in forma serui. Propterea & ipse vnicuique, secundum quod videt expedire, semetipsum ostendit. Sed post sex expletis diebus die octaua, iam supra montem excelsum, & solium eleuatum, non nisi in forma Dei clarificatus apparebit electis. Neque enim simpliciter dictum, quod transfiguratus est, quia *transfiguratus est ante eos*, vtique qui ascenderunt cum eo super montem excelsum secretò, & seorsum, ab omni frequentia sæculi ac strepitu terrenæ perturbationis segregati. Quia licet

CAP. XVII.

licet Iesus in valle humilitatis venerit, tamen rectè, non nisi supra montem etiam crucifixus conspicitur. Nam & Isaac in figura Christi cum offertur, non nisi in monte oblatus legitur. Idcirco hoc loco quod gessit, & miraculum coram videntibus quod refulsit, ipsa res gestâ longè altius quàm ipsi viderant, multa designauit, ita vt locus & ipsa transfiguratio altitudinem insinuet deitatis, vt ibi transformatio fieret, vbi altitudo iudicij figuraretur, & contemplatio veritatis appareret. Quæritur tamen ista transformatio qualis sit, vtrum pristinam formam amiserit & veritatem corporis, an spiritale corpus fuerit quod apparuit, vel aërium? Quod neutrum horum credo, vt aut pristinam corporis formam seu faciem perdiderit, aut aërium corpus vel spiritale ad præsens illud commutauerit. Sed quomodo transformatus sit, Euangelista demonstrat dicens, quia *Resplenduit facies eius sicut Sol, vestimenta autem eius facta sunt alba sicut nix.* Non enim ex his verbis aliud prædicatur, quàm splendor faciei eius & candor vestimentorum. Idcirco vbi splendor ostenditur faciei & candor describitur vestium, non substantia denegatur aut tollitur, sed gloria & claritas commendatur, augetur, quæ fulsit acsi de thesauris Dei; ita vt & veritas non subtraheretur corporis, & gloria quæ futura erat in Christo, non celaretur. Vnde liquet quod claritas, quæ foris per vestimenta Christi manauit, ab illa eius interiore luce processit, quam nullus humani generis corporeus oculus potest intueri, sicut scriptum est, *Deum nemo vidit vnquam.* Vnde sic temperauit diuina Maiestas huius visionis formam, vt & mirabilis esset visio qua diuinitas prædicaretur in Christo, & humanus eam mortalium ferre posset visus. Sed altera fuit figura in vestibus, altera species in vultu, vtraque tamen mirabilis. Ideo; vt qui erat in carne conspicuus, subitò appareret coram suis coruscus. Sed non immeritò quæritur, cum de sanctis scriptum nouerimus, quod *Tunc iusti fulgebunt sicut Sol in virtute sua.* In regnum Patris eorum, cur hoc loco facies Christi Solis claritati rectè comparetur? Nunquid igitur tantam claritatem (quod nefas est credere) in regno Patris habebunt sancti, quantam is qui in se illos iustificabit? Quis ergo hoc nisi hæreticus dixerit? Quapropter

1 Ioan. 4. 12.

Mat. 13. 43

A B C D E

quia diuinum est & mirabile, quod in dispensatione salutis humanæ agitur, idcirco credendum quod non absque magno documento sic ostenditur. Quod mihi videtur inter cætera quatuor ex causis factum fuisse; videlicet, vel quia adhuc mortalis erat, & ipsa carnis mortalitas claritatem diuinitatis eius, vt erat, ostendere non sinebat, vel quia ante videntium oculos, vt intueri posset ipsam fulgoris sui magnitudinem, temperabat, ne septemplicitet lux Solis in eo, quàm nunc est, appareret. Vel etiam & ideo lux claritatis eius, sic modificata in eo tunc est, vt formam illam tantummodo prætenderet, quam in die iudicij electis & reprobis ostensurum se esse præsciebat. Et vt amplius loquar atque commodius, ipsam figuram membrorum suorum, quali quantaque gloria in futuro ipsi fulgebunt sancti in sua claritate, iam præmonstrabat. Quia *qui vocat ea quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt*, fecit ea in Christo apparere, quæ nondum erant, vt ex eo certius cognoscerentur ea quæ visa sunt in eo, & futura erant. Sicque transformatus est Dominus in eam gloriam qua venturus est postea in regno suo, quæ est Ecclesia. Et ideo isti tres non gustarunt mortem, donec filium hominis viderunt venientem in regno suo. Quia hoc ipsum ita conspexisse transfiguratum in formam claritatis, iam vidisse eum fuit venientem in regno gloriæ suæ. Vbi transformatio claritatem addidit ex Maiestate diuinitatis, sed faciem non substraxit humanitatis. Ergo vbi splendor faciei eius & candor vestimentorum ostenditur, vt dixi nec facies nec vestimentum verum habuisse negatur, sed quorum sit splendor aut candor qui refulsit luce clarius declaratur. Vnde quidam volunt astruere in resurrectione iudicij æterni, non nos nuda corpora quamuis incorruptibilia futura sint habituros, sed lineamentis vestium circumrecta spiritaliter atque incorruptibiliter contextis. Idcirco vestimenta eius candida facta fuisse leguntur vt nix. Et vt alius Euangelista dicit, *Qualia fullo super terram non potest facere*; quia quæ fullo facere potest super terram, corporale est, & tactui subiacet, non spiritale & aëreum quod illudat oculis, & tantùm in phantasmate conspiciatur, sicut nec illa quæ in futuro erunt tegumenta corporis si fortè erunt, non alia quam spiritalia & vera erunt. Porro quod Marcus ait, *Et vestimenta eius fa-*

CAP. XVII.

Ro. 4. 17.

Marc. 93.

Idem. Et supra.

Cap. XVII. *cta sunt splendentia, & candida nimis velut nix, qualia fullo super terram, non potest candida facere*, spiritale loci huius insinuat intelligentiam, seu moralem. Vnde quia vestimenta Christi, quibus præclarissimus induitur Iesus, Euangeliorum credo esse documenta, quibus indurus secum ascendentibus in montem excelsum candida fiunt nimis, & splendentia. Sed quia vestimentorum multæ sunt differentiæ candidorum; illa quæ de Christo sunt in Euangelio documenta, B quibus se indui dignatus est, fiunt diuina contemplantibus, non qualitercunque, sed candida & splendentia sicut lumen. Quod si ita illustrata splendore conspicitur humanitas Christi in diuinitate sua cum ad altiora mens prouehitur, quid putas quanta claritas refulget diuinitatis in humanitate carnis? Vnde signanter vterque Euangelistarum ait, quia *Facies eius sicut Sol facta est, vestimenta verò candida sicut nix*; quoniam ipse est Sol iustitiæ qui illuxit & illuminauit ad iustitiam C credentes. Sed talis tantusque non alibi quàm in monte excelso conspicitur ab his, qui cum eo meruerint ascendere ad superna, & intelligere quæ diuina sunt in Christo & humana. Quoniam vtraque natura in eo candida est & præclara. Sed altera pars de cælo splendidior Sole cernitur ab his, qui ea tantùm sapiunt quæ sursum sunt; altera verò candidior niue quæ de terra est, dum cognoscitur eius gloria & videtur vnus idemque Christus D

Ioan. 1.14. vnigenitus à patre, *plenus gratiæ & veritatis*. Sed omnia in Euangelio vestimentorum eius quæ de illo & per illum sunt, hunc habent splendorem in facie, hunc & candorem in omni verborum ac sententiarum contextu, quia hæc vniuersa de eo tam candida sunt, tam splendida, *Quia fullo nullus potest facere super terram*. Fullones ergo istos, vt Origenes, dogmatizauit, qui talia non possunt facere vestimenta doctrinarum, saluo altiori, intellectu, sapientes sæculi huius possumus intelligere, E qui Philosophiæ, & omnium liberalium artium habent diligentiam, & student in his quotidie & delectantur, vt sua facundia possint persuadere homines ad suam doctrinam, & inclinare animos singulorum ad sua fallatia, quæ multum iactitant esse præclara, ita vt videantur ea ornate suis dictis, vt possint introducere suæ artis ingenio homines ad

A turpes eorum intellectus, & ad praua Cap. XVII. dogmata sua. Hinc conantur suos dealbare sermones, quasi arte fullonica, & candidos eos facere suo eloquio. Sed nullus illorum super terram tale aliquid potuit cudere vel fabricare, quia de terra erant, & ideo terrena solummodo, & perpauca sapiebant. At vero Iesus noster benignissimus Saluator & peritissimus Magister splendentia vestimenta sua ascendentibus secum supra montem ostendit non quibuscunque, sed dignis & gratissimis. Ostendit enim, licet à fastidientibus & indoctis despiciantur, splendidiora, quàm illorum ars fullonica facere potuerit. Quapropter vt sæpè monui, & monere frequenter debeo, nemo Euangelium seu scripturas diuinas desidiosè legat, nemo altiora Philosophorum iudicet eloquia; quorum nusquam vel vnquam fuit, qui tale vt dictum est, aliquid facere seu dicere potuerit. Et vt mirabiliora monstrarentur, quæ fiebant in monte.

Ecce (inquit) *apparuit illis Moyses & Helias cum eo loquentes*. Quicunque ergo intelligit spiritalem esse legem, & per Moysen legem significari, necnon & per Heliam omnium Prophetarum vaticinia demonstrari (quæ omninò fidelium nullus dubitat de Christo prænunciare) hic plenissimè cognoscit, quare hi duo tantùm cum eo in monte & in gloria apparuerint. Quod satis Lucas euidentius ostendit, cum dicit quod hi duo cum eo visi sint colloquentes in gloria, *Et dicebant excessum eius quem impleturus erat in Hierusalem*. Vbi ostendit, quod lex & Prophetia semper cum Iesu sunt, & cum eo colloquuntur; & omnia quæcunque gessit in mundo, vel quæ passurus erat Hierosolymis, cuncta crebris vocibus denunciant. Et ideo quàm benè vt fides confirmaretur Apostolorum, & augeatur intelligentia, cum eo hic conspiciuntur in gloria; quorum vnus de cœlo venisse quo raptus fuerat mystiè pertractatur, alter verò ab inferis exsurrexisse. De hoc quippè signo dictum fuerat ad Achaz per Esaiam Prophetam, *Pete tibi signum de cælo, aut de profundo inferni*, quod & Iudæos signum supra petijsse legimus. Sed hic congruentius ratio poscebat, vt monstrarentur in quorum hinc inde medio Iesus visus est in gloria: quia lex & Prophe- Esa. 7. 11.

Cap. XVII. tia semper eum prædicare non cessant, semperque ac si duo testes cum verbo loquuntur. Neque enim potest esse lex sine verbo, neque Propheta vel Prophetia, nisi quæ de Dei filio prophetat. Hinc Petrus ac filij Tonitrui corporali in gloria Moysen & Heliam cum Christo loquentes speculantur. Quos etiam & nos, quamuis indigni, cotidie cum eo confabulantes audimus, etiam clarificatos in Euangelio contemplamur; quoniam lex & Prophetia in eo completa sunt. Propterea & Iesus solus illis recedentibus remansit; quia, *Lex & Propheta vsque ad Ioannem* fuerunt. Deinde euacuata est gloria vultus eorum, vt solus Iesus Christus, quem prædicarant, de quo omnia quæ futura erant prædixerant, videatur in gloria Dei patris, & annuncietur in cunctis gentibus ab his qui eos possunt videre cum eo iugiter colloquentes. Quoniam hi duo tantùm sunt qui docent de excessu eius, & de omnibus quæ gessit vniuersa mysteria. Qui licet videantur recessisse, quia iam noui nihil prædicant, tamen adhuc hodie Moyses docet nos de eo, & de illo Helias, id est, Prophetia, loquitur. Hodie namque Moysen in maiori gloria quàm filij Israël, glorificatum cum Christo in monte conspicimus, non reuelato vultu, sed reuelata facie iam eum veneramur. Neque Moysen aut Heliam sine Christo inuenimus, neque Christus sine his duobus testibus prædicatur. Quoniam etsi hi duo tantùm Domino ieiunio quadraginta dierum iunguntur, Dominus tamen solus est, qui sine alterius suffragio ieiunasse legitur, quamuis vterque eorum in heremo ieiunauerit. Quibus profectò indiciis declaratur, quod lex & Prophetia solùm, quæ Christus adimpleuit, dictis ac factis nunciauerunt. Alioquin vbicunque sine Christo aliquis eorum videtur, ingloriosus vtrique probatur; quoniam qui Moysen solùm, aut Heliam videt, Dei verbum quod factum est ad Prophetam illum, vel illum, simul cum illis videre non potest; & vbicunque Dei verbum non est, verè Prophetia talis aut lex à vero vacua est; quia Christus verbum Patris, verè veritas est.

Luc. 16. 16

RESPONDENS *autem Petrus dixit ad Iesum: Domine, bonum est nobis hic esse. Si vis, faciamus hic tria tabernacula, tibi vnum, Moysi vnum, & Heliæ vnum.* O profunda humanæ ignorantiæ cæcitas, quæ tanta inuoluitur caligine obscuritatis, ita vt vix aut nunquam possit surgere, vt videat lumen claritatis Dei! Ecce beatus Petrus quantis eruditur documentis, quantis attollitur præconiis, sed mox (quamuis ex affectu Christi amoris) considerandum, vt ita fatear, quàm fatuè loquitur, quantisque implicatur erroribus. Quia cum Deus in carne venit, *Tabernaculum Dei factum est cum hominibus.* Non tria siquidem, sed vnum; quia licet Pater, & Filius, & Spiritus sanctus tres sint personæ, vnum tamen est eorum tabernaculum lucidum & præclarum; similiter, etsi tres visi sunt in gloria, Christus videlicet, Moyses, & Helias, non nisi eos vna nubes obumbrat, vnumque vt protegat obuoluit & obumbrat tabernaculum. Quod tabernaculum, quia ipse est, nubes lucida sine peccato seipsum, & qui cum eo sunt, defendit ab omni æstu, & illuminat. Hoc quippè est proprium tabernaculi, vt aliquos obumbret sub se. Vnde nubes lucida in qua erat Spiritus sanctus, obumbrauit eos qui cum Christo vnum erant in Euangelio, & tres istos, qui deorsum erant, vt vnum ficrent, non omisit. Omnibus tamen diuiniorem & splendidiorem repausationis & requiei exemplo suo per nubem demonstrauit æternæ quietis requiem, quæ protegeret eos simul & illuminaret omnes. Dum hæc aguntur, ecce Petrus in hac assertione trium tabernaculorum quatuor incurrit & eo amplius errores, quorum primus est dum fieri decreuit tria tabernacula, de quibus mox essent migraturi; quia *non in manufactis habitat Deus*, neque sub foliorum scematibus, cum vnum tabernaculum Euangelium, in quo lex & Prophetia coniuncturr & complentur. Alius error est, quòd seruos cum Domino coæquat. Tertius, quantum datur intelligi, quia non putauit iam iudicij diem imminere, non interueniente morte, & ideo dicit, *Domine bonum est nobis hic esse.* Et hoc ipsum, vt dixi, mendacium est; quia si sic bonum esset, vtique in eo permansissent loco, nec tamen aliis subuenisset, non dico

Apoc. 21. 3

Act. 17. 24.

CAP. XVII.

generi humano, sed nec ipsis Coapostolis, qui cum eo ad eundem locum non ascenderant. Nec enim de his aliquid cogitare videtur Petrus, in quibus caritas quàm maximè commendabatur. Adhuc ex hoc error quartus commendatur, dum putat tabernacula fieri in regno Dei manufacta, vbi nec calor nec frigus, nec pluuia nec æstus, vtique nec vlla inquietudo erit. Vnde quamuis beatus Apostolus Petrus, tanto claritatis lumine, tantaque circumuallatus gloria, & illectus dulcedine nimiæ suauitatis, nullus negare potest eum errasse, etsi nesciens loquebatur. Quapropter quæso beate Petre humillimus, si ideo in monte assumptus es cum Christo, vt fixis tabernaculis Dominum possideas solus cum paucis. Quod si tibi hoc placet, cur coæquas seruos cum Domino? Quid igitur de te aut de tuis cogitas Coapostolis? An fortè binos per singula vis sociare tabernacula? Fortassis ergo tanta videtur tibi hæc gloria, vt placeat tibi, vt illi sint Domini, vos in singulis tabernaculis, quos fabricare disponis, mauis vt sitis Dominorũ serui. Neque cogitas quod Moyses & Helias nunquam & nusquam velint esse sine Deo Domino. Sed iam, quia ità intendis, quis vestrûm erit Domini seruus, quive Moysi, vel quis vestrûm Heliæ? Tolerabilius ergo esset, si dixisses vnum tabernaculum Domino fieri debere, cum quo quinque simul esse potuissetis. Nunc autem, vt cum venia loquar, videris mihi errare, quod & Euangelista testatur, te nescisse quid diceres. Quapropter cum omni intentione mentis cogitandum per omnia quæ gesta dictave sunt coram Apostolis, quàm difficile peruenerint ad firmitatem fidei ac soliditatem doctrinæ, ità vt ante aduentum sancti Spiritus parùm virtutis habuerint. Hinc igitur est, quod beatus Petrus tantis mouetur impulsionibus, quamuis de amore Christi, & fidei magnificentia, videamus venire, error tamen in causa est quod tria se repromittit facere tabernacula, vnum scilicet, ac si priuatim Iesu, alterum Moysi, & alium Heliæ, quasi non eos caperet vnum tabernaculum, neque in vno simul omnes consistere possent. Et hoc vt Origines vult, instinctu diaboli malitiosè fiebat, dum operabatur per eum, qui nesciebat sacramenta Dei,

A neque quid loqueretur, volens non esse simul Iesum & Moysen atque Heliam, sed separatim eos ab inuicem trium tabernaculorum obtentu, quod fieri non poterat. Nam si in vnum sint Christus & lex ac Prophetæ, tunc Christus verè Dei filius comprobatur, sicque lex & Prophetæ vera prophetasse inueniuntur. Quoniam lex & Prophetæ testimonium dederunt de Christo, prædicentes ea quæ futura

B erant in Christo, & Christus testimonium legi & Prophetis quod vera prophetauerint, dum Prophetiam illorum ipsis rebus adimpleuit. Neutet eorum sine altero vera dixisse probatur, continuò si ab inuicem, quod non potest fieri, separentur; quod fortè fieri cupiebat, vt præfatus Doctor sensit, mala suggestione inimici, Petro dicente, *Faciamus hic tria tabernacula*, nesciens (Euangelista teste) quid loquebatur. Tamen remedium est erroris,

C quod benignissimi Magistri, priusquam incipiat facere quod erroris est, deuotè requiritur voluntas. Sed falsum negari non potest, quod bonum Petrus esse testatur. *Domine bonum est nobis*, inquit, *hic esse*. Quod si bonum fuisset illic eos esse, mansissent vtique ibi, nec omisissent facere quod erat bonum. Sed quia non erat de veritate, ideo falsitas fuisse non negatur, sicut & illud quod ait, *Propitius tibi esto Domine, non erit tibi hoc*. Veruntamen quia secundum *Mat.16.22*

D propositum hic Petrus iam à Domino beatus & sanctus erat vocatus, & filius gratiæ Dei, quid est quod oberrat? Ideo credere debemus & confiteri, quia *omnia* illi iuxta Apostolum Paulum, *cooperantur in bonum*, etiam etsi ab aduersario stimulabatur in aliquo; quoniam proximum indulgentiæ est, quod de excessu venit pij amoris. Nam & ipse vt Lucas ait somnum patiebatur, & qui cum eo erant reliqui *grauati* dicuntur non somno siquidem carnis, *Rom.8.28* *Luc.9.32.*

E sed somno mentis. Vnde sicut in hoc dicto ignorantiam Petri non approbamus, sic præcipuum amorem illius erga Dominum veneremur, & feruorem fidei, quem sæpissimè apertis indiciis idem validissimus dilectionis suæ executor, intus celare non valebat, sed flagrabat foris ardor quem intus gerebat. Inde est quod supra interrogati discipuli quem eum esse dicerent, ipse primus pro

CAP. XVII.

CAP. XVII. omnibus respondit, *Tu es Christus filius Dei vivi.* Inde, quod eum non vult pati, sed redarguit dicens, *Propitius esto tibi Domine, non erit tibi hoc.* Inde, quod imminente hora passionis suæ, dum ipse diceret, *Omnes vos scandalum patiemini in me, in ista nocte.* Cùm alij turbarentur, intrepidus iste respondit, *Et si omnes scandalizati fuerint in te, ego nunquam scandalizabor.* Et iterum, *Domine, paratus sum tecum, & in carcerem, & in mortem ire*; Rursusque, *Etiam si me oportuerit mori tecum, non te negabo.* Inde, quod gladium educit, & auriculam serui Malchi abscidit. Hęc omnia & alia quamplura de feruore fidei, & ardore pij amoris in Christo, veniebant, quamuis dispensatiuè satis tentationibus exerceretur, quem, vt credimus, licet eis crederet, omnia ilicò operabantur in bonum, qui futurus erat Pastor Ecclesiæ, vt ex suis infirmitatibus disceret non solùm humiliari, verumetiam & alios tolerare. Tamen pium est cogitare, si visa Domini vultus claritate, vult deinceps in monte manere, & nec ad momentum descendere, respuit gloriam mundi & totum quod in mundo blanditur, sola ei claritas, quæ de Christi facie resplenduit, placet, quid putare possumus quomodo placeret ei, si talem tunc posset intueri per corpus mortale, qualem nunc cernit exutus iam mortalitate? Vt verè fatear nemo qui edicere possit, quantum ei placeret vltra quàm mens concipere posset. Verumetiam adeo non est Petrus arguendus, quia recesserat à se, quasi iam gratia resurrectionis futuræ illectus, si ait inter mystica admirationis sacramenta, *Domine bonum est nos hic esse.* Cupiebat etenim beatus Apostolus Paulus eodem ardore fidei *dissolui, & esse cum Christo.* Fortassis ergo & iste quia prægrauatus somno fuerat, ideo putabat quod resurrectionis speciem solutus carne, per extasin iam videret. Quam sanè gloriam bonam esse, nec laudasse sufficit, sed etiam deuotione præstantior impiger operarius occurrit, & pollicetur communis obsequij ministerium. Qui quamuis nesciret quid diceret, offerebat tamen seruitutis officium, quo non inconsulta petulantia, sed præmatura deuotio fructum exhibebat, accumulare sibi cupiens mercedem laboris. Nam quod ignorabat

Mat. 16. 22

Idem 26. 31. 33.

Luc. 22. 33.

Mat. 26. 35

Philip. 1. 23

A quid diceret, conditionis fuit humanæ; quod verò promittebat, deuotionis obsequium. Et ideò Petrus à Domino non reprehenditur, quia etsi displicuit ignorasse quid diceret, placuit tamen tanta deuotio Deo. Et ideo inter hæc verba facta est nubes, quæ ipsos tegeret lucidissima, & eos obumbraret, vt sciret Petrus, quia non necesse erat tria tabernacula fieri, cùm eos videret nube cœlesti obtectos, & quasi sub vno tabernaculo B cooperiri. Vnde consequenter ait Euangelista. CAP. XVII.

ADHVC *eo loquente, ecce nubes lucida obumbrauit eos.*] Nec dubium quin ipsa est illa nubes, quæ suscepit eum ab oculis omnium Apostolorum, quando eleuatus est in cœlum. Sed & in veteri testamento coram filiis Israël, columnam nubis per diem, & columnam ignis per noctem præcessisse legimus, sed quod lucida esset aliqua eorum, non habemus. Quinimo ante aduentum mediatoris (vt C scriptum est) *Tenebrosa aqua in nubibus aeris fuit*, hoc est, verborum scientia in lege atque Prophetis occulta & obscura, quamuis multi quærant, ipsa nubes vtrum corporea fuerit an non? Sed restat tamen intelligere, quidquid fuerit quod magnum sacramentum fuit. Quia noui testamenti doctrina, non iam in nube tenebrosa obtegitur, sed per nubem lucidam tonans paterna voce perspicuè auditur. Ipsa siquidem nubes non ignea, non tenebrosa, sed lucida fuisse D prædicatur. Quia non in igne terroris nunc venit, non in caligine cæcitatis, sed in lumine veritatis illustratus à Patriarchis Christus & à Prophetis lumine claritatis illuminatus. Et notandum quod nubes lucida Moysem & Heliam tenet & obumbrat. Quomodo lucida est si obumbrat? Nam & *virtus altissimi* obumbrat Mariam. Idcirco intelligendum hæc nubes aliquid quod illuminat, & lucet ad aliquid quod obumbrat. Aufert igitur Moysem & He- E liam, & occultat. Et tùm eos teneat & occultet, non tamen iam Moyses & Helias de nube sonant in qua latent, sed solus pater per nubem loquitur, solaque nubes lucida paternam vocem exprimit. Sicque nimirum noui testamenti gratia, legem & Prophetiam obumbrat & conseruat, an tenet, occultat, & obumbrat in littera. Conseruat

Act. 1. 9.

Exod. 13. 21

Psal. 17. 12

Luc. 1. 35.

Cap. XVII. autem in spiritu, occultat in ænigmatibus & figuris, tenet in mysteriis. Sicque fit, vt quidquid lex & Prophetia loquitur, quanquam spiritaliter obseruandum retineatur, non iam per vetus testamentum, sed per nouum audiatur, sicut per nubem lucidam solummodo Deus Pater loqui videtur. Iam deinceps Moyses tacet, Helias silet, & per solam nubem paterna vox sonat & auditur.

Hic *est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui, ipsum audite.*] Hic est, ac si dicat qui naturaliter meus est filius, & hic est B qui mihi à natura dilectus est. Ergo, hic, non aduerbium loci, sed pronomen personam demonstrantis est, eo quod præter hunc nullus alius propius est. Et ecce ablata est cura figendorum tabernaculorũ, quia recessit Moyses recessit & Helias, qui serui erant & non domini. Recesserunt ergo, ne forte dubium esset, Pater de quo illorum diceret. Nunc autem, quia solus remansit, certum quia & lex & Prophetia ad eum transiit, & vox Patris, non de alio ad discipulos quàm de ipso fuit. Ac si C diceret vox diuina, Hic solus qui remãsit est Dominus. Hic solus, quem estis sequuti, dilectus & vnicus est filius. In hoc solo & non in Moyse vel Helia, mihi bene complacui. Et ideo præ omnibus & ante omnes ipsum audite.

Et *audientes discipuli ceciderunt in facies suas super terram, & timuerunt valdè.*] Vox igitur illa quæ aures discipulorum percussit, siue per semetipsum, siue per Angeli- D cam creaturam, elementum, quæ lucida refulsit, Dominus commouerit, tamen per nubem sonuit. Quia verò de nube processit vox quæ discipulos ita in terram prostrauit, in modum tonitrui facta fuit, sicut tunc quando imminente passione

Ioan. 12. 27 28. 29. idem Filius ad Patrem dixit, *Nunc anima mea turbata est, & quid dicam, Pater saluifica me ex hac hora, sed propterea veni in hanc horam, Pater clarifica nomẽ tuum. Venit ergo vox de cælo, & clarificaui, & iterum clarificabo. Turba ergo quæ stabat & audiebat, dicebat tonitruum factum esse.* Sed quid est, quod E ibi tonitruum audiens turba, non cadit? Hic autem audita voce discipuli, in faciem cadunt? Nisi quia ibi superbia tumet, hic autem humilitas pauet. Nec tamen sine causa mens pauet, quæ præmiũ tanti pauoris per gratiam iam habet, quam accepit. Multa siquidem occurrunt, cur discipuli super terram in faciem corruerint. Primum, quia non poterant sustinere gloriam tantæ vocis de nube, neque

A claritatem ipsius nubis, qua obumbrabantur, Christus videlicet, Moyses, & Helias, quibus iam cum Christo vnum erat tabernaculum, & non tria, quæ Petrus obtulit vt fabricarentur. Erat enim splendor vultus eius qui fulgebat vt Sol, & claritas vestimentorum, in quibus delectabatur Petrus admiratus. Sed inter hæc omnia, virtutem vocis non ferentes, ex eo & vocem à Patre per nubem delapsam, ferre non poterant, idcirco ac si supplicantis affectu, timore perculsi, cadentes ruunt in faciem suam. Valdè enim perterriti erant spectaculi nouitate, & testimonio vocis paternæ. De quo sanè testimonio, quia supra iam me satis dixisse recolo, idipsum reinculcare distuli. Nisi quod quidam quærunt, vtrum de nube hæc vox ad Moysen & Heliam facta sit, qui desiderabant filium Dei in carne videre & audire, vt viderent & audirent iam completa quæ de illo ipsi credideráni, & prædixerant quandoque esse futura. Aut discipulos, quod magis congruit, Pater docebat de Filio, quod eius proprius esset filius, quem sequuti fuerant, & quem iam transfiguratum cernebant in gloria, vt deinceps de illo iam nihil vlterius dubitarent. Vnde & ipsa vox, quia talis tantaque fuit, vt eam ferre non possent, audientes ipsum esse filium Dei patris, qui visus est Moysi, & ei dixerat, *Non videbit homo faciem meam, & viuet.* Exod. 33. 20. Fortassis ergo videntes faciem filij Dei factam sicut Sol resulgentem, & audientes testimonium Dei Patris de ipso, non poruerunt nõn timere. Et ideo humiliantur mox sub manu Dei, quod & ipsum Moysen, necnon & Abraham Patriarcham, fecisse legimus. Tunc benignus Magister

Accessit *& tetigit eos, dixitque eis, surgite & nolite timere.*] Ac si apertè diceret, Timendum erat si Moysen audiendum mox clamaret, aut Heliam imitandum tantum, quia nec ipsi sine me vtique placent. Porrò quod accedit, post tantam gloriam, clementia est, quod tangit, potentia reformantis: vt ea manu recreentur ad fidem, qua creati erant ad vitam. Iubet ergo vt exurgant à somno, & pellit iubendo timorem. Tangit verò vt debilia membra restituat sanitati, & quos manu sanat, sanat & imperio. *Nolite timere*, inquit, quia quos tam vehemens timor possidet, doctrinam recipere sanam non possunt, ideo prius timorem pellit, & sic eos ad seipsum erigit & ele-

Cap. XVII. uat, vt non alium requirant neque intendant, sed quem Pater signauit, atque vnum & singularem demonstrat. Vnde & illi, *Eleuantes oculos, neminem alium viderunt nisi solum Iesum*, quia *in ipso sunt omnia*. In ipso quidē Pater & Filius, in ipso & Spiritus sanctus, in ipso Moyses & Helias, etiam cùm recedūt, in ipso & ipsi discipuli. Propterea non opus est nisi vnum tabernaculum fieri; quoniam cùm ipse solus habetur, omnia possidentur. Sed non ante Iesus solus in monte monstratur, quàm nubes clara eum obtexit, & de nube, in qua Spiritus sanctus erat vox Patris sonuit, *Hic est filius meus*, &c. Tunc siquidem nube desuper clarescente, cùm vox Patris intonuit per nubem, inuentus est Iesus solus. Et cùm tres essent, vt dixi, vnus est factus. Tres siquidem in principio videntur, & vnus in fine est solus Iesus Christus, qui omnia quæ perfecta sunt, vnum facit. Nam & in eo regno, quod præfiguratur, Christus Deus omnia in omnibus erit vnus, quando simul omnes in eo iudicio quod futurum est tunc timebunt. Interea, quia & nobis bonum fuit cum Iesu diu demorari in monte, de his quæ conspeximus pauca sunt, etiam & ipsa incomptis verbis quæ detulimus. Idcirco nulli onera videatur ista, quoniam altiora sunt, dicere quæ omisimus; certè aut ipsi penetrare non potuimus.

Vnde *descendentibus illis de monte, præcepit eis benignissimus Saluator dicens, visionem quam vidistis nemini dixeritis, donec Filius hominis à mortuis resurgat.*] Hoc ergo fidei præmium reseruare voluit in futurum, vt honor redderetur Apostolis omnibus, apud quos non leuis præceptorum auctoritas monstraretur suo in tempore. Quoniam futuri regni forma, & gloria triumphantis, demōstrata fuerat in monte sancto; nullo pacto congruebat, priusquam victoria expleta esset, vt prædicaretur per Apostolos, ne & incredibile videretur prę rei magnitudine, & post tantam gloriam apud rudes animos crux sequens scandalum generaret. Ac per hoc quidquid supra exposuimus, de eo quod ait vt nulli dicerent, quod ipse esset Christus, hîc totum intelligendum est, ne non suo in tempore prædicaretur crux passionis, & gloria simul triumphantis. Tunc ergo ad hæc interrogauerunt eum discipuli dicentes,

Qvid *ergo Scribæ dicunt quod Heliam oporteat primum venire?*] Iam itaque Apostoli in se reuersi, conferunt quod viderant, & interrogant quod audiuerāt. Audierant enim iuxta Malachiam Prophetam à Pharisæis traditum, quod Helias venturus esset ante aduentum Saluatoris, vt restitueret corda patrum in filios, & omnia in antiquum statum. Ipsi verò discipuli æstimantes transformationem gloriæ, quam viderant in monte, hanc esse illius aduentus consummationem interrogant: acsi dicerent, si iam venisti in gloriam, quomodo præcursor tuus Helias, qui modo visus est, & recessit, prius non venit? Quid ergo scribæ dicunt? Hæc ideo interrogant, quia visio quę facta fuerat in monte, in qua etiam Helias est visus, videbatur eis non conuenire cum traditione Scribarū; quia non ante Christum videbatur Helias venisse, sed cum Christo. Ideoque falsam æstimabant traditionem Scribarum, quia Christus manifestè venerat, antequam Helias in hoc monte appareret. Quibus quàm prudenter responderit consideremus, non teprobans quæ à Scribis tradita fuerant de Helia, sed alium Heliæ aduentum ante se indicabat iam factum, quem ignorabant Scribæ & Pharisæi. Et notandum quod dicunt, quia nisi prius venerit Helias secundum scripturas, Saluatoris aduentus esse non poterit secundus.

At *ille respondens ait, Helias quidē venturus est*,] In secūdo meo aduētu iuxta corporis veritatem. Nunc iam in primo venit per Ioannem cum Spiritu & virtute: quia Ioannes in Spiritu verè Helias fuit. *Sed non cognouerunt eum & fecerunt ei quæcunque voluerunt.* Hoc est spreuerunt, afflixerunt carcere, & decolauerunt eum. *Sic* (inquit) *& filius hominis passurus est ab eis.* Ex qua sententia vtique insinuat, quod sicut Ioannes voce præcurrit & verbo, vt verbum Christum nunciaret in mundo: ita passionem prænuncians, præcurrit iniuriarum ac vexationis exemplo. Vnde ait, *Et fecerunt in eum quæcunque voluerunt*, quia & sic facturi erant in Christum. De quo facto, nec immeritò quęritur à quibus factum sit quod ait, & fecerunt in eum quæcunque voluerunt? Cùm supra de Scribis facta sit mētio, & non de Herode vel Hierodiaden qui eum interfecerunt. Similiter & si de istis qui Ioannem interfecerunt rectè dixisse Christum accipimus, quomodo intelligemus, quod rursus ipsi Christum interfecerint? Dicit enim ita de Ioanne, & fecerunt in eum quæcunque voluerunt. Ac deinde, *Sic est filius hominis passurus est ab eis.* Vbi

CAP. XVII. non personam discernit qui eos occidetit, sed vna simul generatio persequentium Sanctos colligitur. Alias autem nec Herodes Christum occidit, nec Scribæ & Pharisæi Ioannem. Sed tamen hinc inde colligitur, quia fecerunt & isti in Christo & illi in Ioanne, quæ voluerunt. Ac per hoc & isti qui in Ioanne aliquid egerunt, & illi qui in Christo, vnum corpus fuerunt, vnaque progenies, & vnius capitis mēbra. Vnde patet quod isti & illi conscij sibi fuerunt, & complices in malum, ita vt indifferenter de his aut de illis loquitur scriptura, quod aut in Ioanne fecerint quæcunque voluerint, & filius hominis passurus est ab eis, id est, ab eisdem persecutoribus iustitiæ, à quibus passus est & Ioannes. Quanquam verè dicere possimus, quod & in Ioannis nece Pharisæorum factio consenserit, & in occisione Domini Herodes suam euidentissimè iunxerit voluntatem, qui illusum atque despectum remisit ad Pilatum, vt crucifigerent eum.

ET *cùm descendisset Iesus de monte ad turbas, accessit ad eum homo genibus prouolutus ante eum dicens, Domine miserere filio meo, quia lunaticus est & malè patitur.*] Quod ergo magna sint opera Domini, siquidem nobis tacentibus, ipsa per se clamant. Et Propheta testatur quia sunt magna & fortia, *Exquisita in omnes voluntates eius*, & præparata. Idcircò vt sæpè dico, non ex euentu rerum proueniunt, sed ex prouidentia Dei & dispensatione salutis humanæ. Hinc ergo est quod longè iā supra vbi Iesus de monte descendit, cùm docuisset discipulos suos octo beatitudines, occurrit ei primùm leprosus, vt viso miraculo, corda discipulorum firmarentur ad fidem: sic & in hoc loco, quia turbæ & nonnulli discipulorum in montem cum Iesu non poterant ascendere, propterea ob dispensationem salutis humanæ descendit ad eos, quasi de monte excelso diuinitatis suæ, vbi se coram perfectioribus transformauit in gloriam suam. Et continuò, *Accessit ad eum homo genibus prouolutus*, Rogans pro filio suo, qui pessimo vexabatur dæmonio. Qui non accessisset ad eū, nisi eum discipulis suis ipse primùm venisset ad turbam quæ deorsum multis patiebatur dæmonum vexationibus. Ex quo loco considerandum quod omnes à Christo curationes & sanitates morborum, & omnia infirmitatum genera in mysterio altius considerata docent animarum profundiora sacramenta, & curationum genera.

Psal. 110. 2.

A Idcirco qui possunt audire diligentius, vel intelligere, subtilius pertractanda sunt coram eis, vt ipsæ virtutes curationum corporum & animarum ad alterutrum comparatæ ac discussæ, multa eisdem cōferant dogmata sanitatum, & demonstrēt differentias morum ac qualitates infirmitatum. Quoniam longè aliud fuit illud vbi leprosus occurrit, & deprecatur pro sua salute, aliud istud, quanquam vicinum ei esse videatur, vbi homo prouolutis genibus, non pro se, sed pro filio deprecatur lunatico. Quoniam alij sunt qui patiuntur, ac credunt, & rogant pro se: alij qui patiuntur, sed alij pro eis deprecantur, vt Centurio pro seruo, regulus pro filio, Archisynagogus & Chananæa pro filiabus. Inter omnes venit quæ sanguinis fluxum patiebatur, nec pro ea aliqui, sed ipsa pro se, nec rogans voce, nec dicens, sed tantùm cogitans, *Tetigit fimbriam vestimenti eius*, & sanata est. Quarum omnium infirmitatum & curationum ista est ratio, vt omnes languores & infirmitates in populo, quas sanauit benignissimus Saluator, referantur ad infirmitates animarum secundum differentias passionum. Sed quoniam nunc non de omnibus infirmitatum & curationum generibus sermo mihi est, sed de proposita oblati viri sanitate, quid inde sentire oporteat, videamus. Nam lunaticus iste, multis obuoluitur passionibus. Primùm, quod pessimè quàm sæpè suis vexatur infirmitatibus, deinde ab ipso dæmonio, quia per pessus malè affligitur & torquetur, ita vt arefactus in ignem se proiiceret, & in aquas; seu quod deterius est, etiam vt ab ipsis Apostolis, nec curari posset. Vt reor, nec immeritò, quoniam ipsi Apostoli, cum turbis & cum ipso lunatico deorsum remanserant. Inter quas moras dum Dominus in monte perdurat, & operatur obstupenda nimium & admiranda virtutum sacramenta, discipuli remoti ab eo, in fide languescunt, & inde curationem fides eorum secundum promissa pij Magistri non operatur. Vnde increpat eos durissimè vna cum eisdem cum quibus interdum conuersati fuerant.

Matt. 9. 20

GENERATIO (inquit) *incredula & peruersa, quousque ero vobiscum, quousque vos patiar?*] Vbi ostendit, absente se quod antiquæ infidelitatis consuetudo eos subrepserat. Ex quo dicto insinuat, quod nihil virtutis afferre potest discipulatus Christi, qui obtentus sui tempore, à fide, tanquam Domino absente, recesse-

Cap. XVII.

rit. Si quis autem defendere voluerit, quod Apostoli iam perfecti fuerint in fide, & nihil infidelitatis fuerit quod homo ab eis curari non potuit, multis se inuoluet quæstionibus, & conuictus Christi auctoritate, cessabit astruere quod confirmare non potest. Vnde patet cùm obtulisset eum, volens benignissimum Iesum prouocare ad clementiam.

Obtvli (inquit) *eum discipulis tuis, & non potuerunt curare eum.*] Quorum nulla potentia alia erat, quàm fides quæ in Christo est. Sed obtuli eum, & ipsi non potuerunt curare eum. Fortè vt sola omnipotentia Christi prædicaretur, & Apostolorum commendaretur infirmitas. Qua sanè infirmitate detenti, vt supra dictum est, ad altiora cum Domino ascendere adhuc non meruerunt, quinimo deorsum residentes cum turbis, infirmantur in fide. Veruntamen non adeo vt filij Israël, demorante Moysi in monte, infirmati sunt, quia mox recreantur auditu, cæteris narrantibus quæ viderant, recreantur etiam & miraculo. Insuper increpantur cum patre pueri, & cum turbis quasi increduli, quia necdum illis tanta fides erat qua possit illud eiici. Et ideo illis mirantibus, quibus olim potestas fuerat attributa, infirmos curare, mundare leprosos, dæmonia effugare, etiam & mortuos suscitare, quid esset quod hunc curare minimè potuissent? Quibus Dominus manifestè, *Propter incredulitatem*, inquit, *vestram.* Quapropter valdè semper est imploranda fides, quia perrata est. Quod si Apostolis dicitur, O generatio incredula, quid de nobis dicturus est, qui velut lunaticus ille, nunc sani in fide videmur, nunc infirmi, qui ad tempus credimus, & in tempore tentationis arescimus procliui ad peccandum, ita vt, aut in ignem concupiscentiarum præcipitamur, quia omnes adulterantes velut clibanus ardens corda eorum; aut fluctibus mergimur maris, vbi Rex omnium eorum qui sunt in aquis, draco cubat, & deiicit à libertate animæ, in profundum maris, id est, in malam & pessimam huius vitæ consuetudinem, ita vt cooperiantur

Eccli. 27. 11. vitiorum fluctibus. De talibus ergo sapientia dicit, dum constantiam iustorum commendare videtur, *Sapiens sicut sol permanet, insipiens autem sicut Luna mutatur.* Est quidem videre in talibus impetus quosdam quasi habeant opera iustorum, ita vt subripere possint ab hominibus laudes qui nesciunt occultam conscientiam

A cordis eorum. Quod si post modicū eos inspexeris, videbis huiuscemodi homines minui ac deficere sicut Lunam à lumine iustitiæ, & tenebris vitiorum obscurari. Tamen omninò cùm videris, quid aliud eum quàm lunaticum vocabis? Non quid ex vitio Lunæ descendat, vt quispiam ad insaniam peccati corruat; sed quia sicut Luna obscuratur, & in suis deuoluitur delictorum menstruis. Et notan-

B dum quod Euangelista eum etiam iuxta patris vocem & æstimationem vulgi lunaticum vocat. Non quod à Luna aliquid pateretur molestiæ, qui Spiritu vexabatur immundo, sed quia callidus hostis sic suis operabatur ludibriis in homine, iuxta lunarem cursum, vt ab ea pati æstimaretur à populo, quatenus per hoc Dei creatura, quæ bona creata est, atque hominibus perutilis & necessaria, infirmaretur, eiusque infamiam ad Creatoris iniuriam retorquerent. Agit enim hoc arte sua diabolus, vt in nullo fides seruetur. Vnde de talibus loquuntur Medici quodcunque

C volunt, qui nec eos immundum habere spiritum arbitrantur, sed corporalem aliquam passionem, propter humorem cerebri in Lunæ cursu vitiatum, quia & Luna humidam habet naturam. Nos tamen, quia Euangelio credimus, dicimus hanc passionem in hominibus immundum spiritum operari. Et ideo sic requirendi sunt Medici à talibus, vt non negligatur Deus, à quo & per quem omnis medela est; ne

D fortè aliquis dum Dei creaturam culpabilem æstimat, aliquid contra Deum sentire videatur, quo magis offendat. Ecce in hoc miraculo tres simul culpantur personæ, Pater quod obtulit filium, & latenter accusat Apostolos, & ipsi Apostoli, quorum incredulitas denotatur, ad vltimum ipse filius lunaticus, qui vexabatur dæmonio. Omnes tamen licet diuersi sint fide, vno Christi correptionis elogio denotantur. *O generatio*, inquit, *incredula & peruersa, quousque ero vobiscum, quousque vos patiar?* Sed non vno modo increpantur om-

E nes; quia etsi Apostoli adhuc increduli erant, vt Magister eis veritatis denunciat, non tamen peruersos fuisse, quos semel sibi sanctificauerat, æstimandum. Denique in vno eodéque corpore diuersa sunt membra, ideoque Christus sic loquitur, vt omnes videant quod vnicuique congruat. Quoniā etsi Apostoli ab incredulitate necdum purgati erant, vt ex toto diuino illustrarentur lumine, longè tamen ab his tenebris erāt, in quibus luna-

CAP. XVII.

ticus ille vexabatur; etsi necdum illustrati erant à lumine Solis, ex toto iam non erant in tenebris qui sequebantur solem iustitiæ. Sed quia deorsum remanserunt, feruor luminis & caloris fortè minor erat. Idcirco adhuc cum quibus fuerant, à quibus necdum expliciti erāt, simul cum eis increpat vt purgentur. Cæterum & hi qui cum patre censentur, & qui cum lunatico connumerantur, meritò vna generatio, non solum incredula, verumetiam B peruersa increpatur. Quibus profectò plangentis affectu dicitur, *Quousque ero vobiscum, quousque vos patiar?* Non quod tædio superior fit mitissimus Dominus, & mansuetissimus agnus, qui non aperuit

Act. 8. 32. *coram tondente se* os suum, neque in verba furoris erupit, sed quod in similitudinem medici, si ægrotum videat cōtra sua præcepta gerere, dicat, Quousque accedam ad domum tuam, quousque artis perdam industriam, dum me aliud iubente, & re aliud perpetrante semper ægrotaris? Cœperat enim longè iam diu pati ab eis, cum quibus semper erat affectu pietatis; idcirco non homini irascebatur, sed vitio. Ita vt per hunc vnum hominem non solùm Apostoli & pater culparentur, qui vitio adhuc premebantur incredulitatis, verumetiam omnes Iudæos tangit, & infideles, cum quibus laborat Verbum Dei in præsentiarum. Sed ipsi non festinant recipere sanitatem. Ac per hoc in vno isto lunatico magnum & euidens ostensum est Christi sacramentum, sicut & in leproso illo, quando de monte descendit, nisi quod ille sua sponte venit, hic autem nec venit, nec venire curauit. quoniam malè à dæmonio premebatur; sed nec ipsi qui curandi acceperant potestatem, nec pater qui pro illo deprecabatur, immunes sunt à culpa, quamuis impossibilitas curandi non semper ad imbecillitatem curantium, sed ad eorum qui curandi sunt fidem referatur, dicente Domino,

Mat. 19. 19 *Fiat tibi secundum fidem tuam.* Veruntamen non omnis hæc increpatio, vt dixi, ad Apostolos est referenda, quia illi etsi adhuc erant increduli, non tamen peruersi. Lunaticus verò & Iudæi, quorum tenet formam, vtique simul increduli & peruersi erant; quoniam ex peruersitate in eis malitia est introducta, ita vt extra naturam malè paterentur à dæmonibus. Vbi & peruersitas totius humani generis increpatur, quibus quasi grauatus eorum malitia & conuersatione cum eis, dicit, *Vsquequo ero vobiscum? vsquequo vos patiar?*

A Culpatur enim genus in specie, cùm vna generatio simul, propter perfidiam, omne humanum genus (nisi renascatur iugiter ad fidem) esse dicitur; quia post perceptam fidei notitiam, multi vt præmissum est, in fide, quæ per dilectionem operatur, tepescunt. Idcirco nec immeritò lunatici vocātur donec firmi & stabiles fiant. Sed nisi Dominus de monte descendisset, & nos primùm quæsisset in terris, nemo ad eum venisset, nemo nos curasset, nemo sanus fieret; ac per hoc inter leprosum, quando de monte descendit, expositis viræ documentis, & hunc lunaticum differentia peccatorum monstratur; sed vna esse curatio à solo Deo ostenditur. Qui ideo venit, ideo pati voluit, sed quo vsque? non enim in longum tempus, ex eo loco, vt pateretur, differebatur passio Christi, licet longè iam retro cœperit, & adhuc hodie in membris suis compleatur. Quam sanè passionem tunc in semetipso iam per patientiam sustinebat, vt esset passio ante passionem, sicut & C post passionem in membris eius, donec quousque finiatur, adimplebitur. His ita dictis ait benignissimus saluator, *Afferte huc illum ad me.* Vbi eiusdem infirmi nimia vexatio monstratur, cùm afferri iubetur; quia venire non poterat. Sed quibus iubet quantulacunque eis fides erat, & afferendi facultas, vbi Apostoli & turbæ simul in loco ac cum eis pater erat. Inter quos, nec mirum si dicimus, quia fides Patriarcharum erat, quæ offerret hunc D dæmoniacum, quoniam sine fide saluari non poterat.

E*T increpauit illum Iesus, & exiit ab eo dæmonium, & curatus est puer ex illa hora potestate Christi.*] Cur autem increpauerit eum qui vexabatur à spiritu immundo, & non eum qui illum vexabat, cùm potius spiritum increpare debuisset, manifesta ratio est; quia propter peccata sua hic patiebatur & fuerat oppressus, ideo illum qui corrigendus erat potius debuit increpare, quàm eum qui nunquam corrigi iam vltra potest. Sed in eo verbo percutitur, E cùm infirmus ab insania reuocatur & sanus efficitur.

T*VNC accesserunt discipuli ad Iesum secreto, & dixerunt ei: Quare nos non potuimus eiicere illum? Qui dixit illis, propter incredulitatem vestram.*] Hoc est quod alibi dicit, Mat. 21. 22 *Quæcūque in nomine meo petieritis credentes, accipietis.* Et ideo quotiescūque petentes non accipimùs, non saluatoris nostri est impossibilitas, sed culpa deprecantium,

CAP. XVII. dum aut malè petunt, aut non cum integra fide petunt. Nam curato lunatico tunc accesserunt secretò more suo, vt interrogarent eum, & instruerentur secretius, quasi domestici. Quibus cum respondisset, quod propter incredulitatem eorum factum esset, docet & erudit eos quantam debeant habere fidem, & quid agendum sit in hoc opere cum fide.

SI *habueritis* (inquit) *fidem velut granum sinapis, & dixeritis monti huic, transi hinc, transibit.*] Vbi cum dicit, si habueritis fidem velut granum synapis, ostendit qui corda inspiciebat eorum, quod necdum tantam habebant fidem. Adhuc quippè fides eorum parturiebatur, nunc doctrinis, nunc miraculis, & instruebatur vt perfectam de illo haberent fidem. Nemo tamen modicam æstimet fidem, si fuerit tanta quantum est granum synapis. De quo grano satis iam supra diximus, in ea parabola vbi regnum cœlorum grano synapis simile esse dicitur. In quo profectò loco intelligere debemus, quod magnum est, cui regnum cœlorum comparatur. Et ideo non ad exiguitatem grani, sed ad eum qui similis ei esse dicitur intendere debemus; quoniam omninò hoc granum est fidei, quod seminatum vel plantatum in horto Ecclesiæ fructificauit. Id est humanitas incarnati Verbi, quæ creuit in arborem magnam, & dilatati sunt rami eius super vniuersum orbem, ita vt volucres cœli, sancti scilicet, inhabitent & requiescant ab æstu, in vmbraculis eius. Et notandum quod ait, *Si habueritis fidem sicut granum synapis*, Vt talis tantaque sit fides nostra, quantus & qualis est Christus. Quia si talis tantaque fuerit qualis est ipse & quantus de quo est, tunc vtique integra & perfecta fides est. Sed non omnium talis aut tanta est. Idcirco cum fuit fides Apostolorum grano synapis coæquata, vt tanta esset fides eorum de Christo, & in Christo, noli putare quod parua esset, si non desipis quod Christus aut parum aut nihil esset; quia etsi minoratus est ab Angelis, & comparatus est vermi, vt ipse per Prophetam de se ait, *Ego autem sum vermis & non homo, opprobrium hominum, & abiectio plebis*: Tamen maior est Angelis, quia coæqualis & consubstantialis est Deo patri. Et ideo hæc fides quæ tanta, est vt granum synapis, ipsa est integra, & incorrupta fides. Ipsa est & de qua Apostolus dicit, *Si habuero omnem fidem, ita vt montes transferam*; Quia & transferre montes potest imperio suo, sicut Dominus repromittit. Ipsa est omnis fides, & ideo magna fides, quam Hæretici quia noluerunt habere, non fuit eorum vera fides; peccatores & falsi Christiani, quia violauerunt illam, non fuit incorrupta & incontaminata fides. Propterea nec semetipsos à vexatione plenilunij, nec à menstruis suis se liberauerunt. Interea quamuis omnis creatura quodammodo audiat Creatorem, ita vt in montibus fides impetare possit, hoc loco Christus non de istis montibus dicit, quos oculis carneis conspicimus, sed de illo qui à Domino translatus fuerat & eiectus à lunatico. De quo acsi digito eum ostenderet, si dixeritis inquit monti huic, transi hinc, & transibit. Alioquin nec ipsum Christum hoc fecisse legimus corporalibus aspectibus, in quo magis ostentatio monstraretur quàm profectus. Ex quo arguendi sunt qui contendunt Apostolos omnes fidem non habuisse, quia nullus eorum montes transtulerit, quod nec Dominus intendit, licet fieri potuisset per fidem. Sed omnis intentio & voluntas de salute humani generis est, vt Apostoli per fidem ibi accipiant potestatem, vbi omnis contradictio fidei & corruptio boni est.

Psal. 21.7.

1.Cor. 13. 2.

ET *nihil* (inquit) *impossibile erit vobis.*] Ac si dicat, quidquid boni petieritis; quoniam omnia possibilia sunt credenti. Quā sententiam nonnulli dum subtilius legere conantur, suis extenuant syllogismis simplicem sensum, quasi id quod nihil est solummodo impossibile eis debeat esse, reliqua verò omnia quæ sunt, possibilia. Ipsumque nihil volunt esse aliquid, aut fortè, quia de nihilo aliquid facere, vt Deus, non potuerint. Sed ista interpretatio otiosorum est, sicut & illa, qua dicunt quod sine ipso factum est nihil, dum disputant quasi nihil aliquid sit quod à Deo non sit. Et dum hoc sibi fingunt, ipsi nec immeritò sine Deo inueniuntur. Quæ nimirum disputatio vana est à vero; sed ideo dixerim vt tales, qui hoc solent mouere, à tali se cohibeant eloquio: quoniam etsi exercitium in eo esse potest, fructus intelligentiæ nescio si vllus esse possit.

HOC (inquit) *genus non eiicitur nisi per orationem & ieiunium.*] Ergo dum docet quibus modis nequissimus dæmon possit expelli, omnes instituit ad vitam. Vnde de monachis, qui abrenunciant sæculo, In locis, inquit Canonica auctoritas, in quibus abrenunciauerunt, ieiunijs & orationibus seruiant Domino, quo-

Cap. XVII.

niam in his duobus anima & corpus Domino commendatur, & ab omni integritate hominis diabolus excluditur, ita vt nec in animo possit astutia diaboli, quo vigent orationes, nec in carne, quam ieiunia castigant, fraus inimici. Quia sic dictum est, hoc genus, cum ait, vt aut lunaticus tantùm, aut omne genus dæmonum, in his vincere posse intelligas. Quia sicut valet oratio contra vitia animæ, & ad carnem vsque pertingit, sic ieiunia ad carnis vitia reprimenda, & ad animæ vsque mundiriam peruenire festinant.

CONVERSANTIBVS *illis in Galilæa dixit Iesus. Filius hominis tradendus est in manus hominum, & occident eum, & die tertia resurget. Et contristati sunt valdè.*] Magister eximius vt introducat animos discipulorum paulatim ad fidem, semper prosperis ac blandis tristia miscet, & miraculis contraria sociat, vt eleuet animos ad diuina, & præparet eos contra omnia aduersa, vt cum repentè venerint, non perterreant. Inde est ergo quod post fidem Petri contraria denunciat, inde quod nunc post clarificationem in monte, post miraculum coram omnibus exhibitum, rursus denunciat, quod tradendus sit filius hominis &c. Quia in hoc laborat vt æquè eum intelligant filium Dei atque filium hominis, vnum tamen eundemque Christum. Videtur autem eadem repetere de morte sua, quæ supra dixerat; sed non est ita per omnia, quoniam longè aliud est ostendere discipulis quia oportet illum ire in Hierusalem, & multa pati & occidi, & aliud cum esset in Galilæa, quod non didicimus supra. Futurum est, inquit, vt filius hominis tradatur in manus hominum; quamuis reliqua omnia similiter dicat. Quia de morte eius omne scandalum futurum erat, ideo multotiens eadem replicat, & intromittit paulatim ea quæ nondum dixerat, vt eos ad fidem introducat. Tradendum eum, superius est dictum. Hîc autem non solum tradendum, sed etiam in manus hominum esse tradendum. Illic itaque didicimus à quibus patietur, & in quo loco patietur. Hic autem discimus, quod multa passurus sit à supradictis, non ipsis tamen causam præbentibus, vt multa patiatur, quoniam ipse vel ipsi causam passionis eius præstiterunt, qui eum tradiderunt in manus hominum. Sed ne fortè Iudam eum dicamus tradidisse in manus hominum, & ipse vtique homo fuit, in cuius nimirum manus nescio à quo alio tra-

A ditus fuit. Traditum igitur filium Apostolus narrat à Deo patre, ita dicens, *Qui proprio filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit eum.* (Rom. 8.32.) Quid putas cui tradidit eum? Vtrum primùm principi huius sæculi, qui immisit in cor Iudæ vt traderet eum, & in Iudæis vt eum occiderent, an eisdem Iudæis Deus pater eum tradidit, vel ipse filius se tradidit oblationem Deo patri in odorem suauitatis? Nam & Iob, B & vniuersa quæ habere potuit, primùm tradita sunt à Deo in potestate diaboli; deinde ab ipso aduersario vniuersa substantia & bona ipsius tradita sunt omnia in manus prędonum qui ea diriperent, accepta prius potestate à Deo: sic & aliqua fortè dicimus operatione, princeps potestatis aëris huius, qui operatur in filiis diffidentiæ, traditum sibi à Deo Patre accipiens, tradidit eum in manus hominum, in quibus & Iudas erat, in quē post panem sanctum ingressus est Sathanas. Considera tamen, quia aliter eum tradidit Deus Pater, aut ipse se filius pro- C pter benignissimam misericordiam suam, vt saluaret genus humanum. Aliter contrariæ potestates, potestate accepta, tradiderunt Dominum in manus hominum, non pro salute aliquorum, sed quantū ad se, quia nescierunt sapiētiam Dei abscōditam in mysterio. Tradiderunt eum, nō vt ipse moriendo mortem perimeret, sed vt eum inimica mors eius subiiceret sibi sicut omnes homines qui moriebantur in Adam, per quem mors introiuit in orbem terrarū. Similiter & illi omnes qui Chri- D stum occiderūt, quibus traditus est à diabolo, eo quod erant membra diaboli, non secundum voluntatem Dei, iam à Deo præordinatam, id fecerunt, sed secundum voluntatem potestatum, qui filium Dei volebant subditum morti fieri. Verum igitur quod non ab hominibus traditus est in manus hominum, sed à potestatibus quibus eum pro nobis omnibus tradidit pater, vt in eo quod traditur, & sit sub eo cui traditur, destruat eum qui mortis E habebat imperium. Non istius mortis dico imperium, qua morimur omnes in commune secundum carnem, sed mortis illius quæ contraria est & inimica ei qui dixit, *Ego sum vita.* (Ioan. 14.6.) *Et contristati sunt*, inquit, *Discipuli vehementer.* Quæ nimirum tristitia non de infidelitate venit, licet adhuc ignari essent, & nescirent sacramenta Dei, sed de dilectione pij Magistri. Alioquin sciebant Petrum correctū fuisse, quare non saperet *ea quæ Dei sunt, sed* (Mat. 16.23.)

quæ

CAP. XVII.

quæ hominum. Vnde nec Petrus iam quicquam respondit, nec cęteri aliquid dicunt, sed solummodo contristantur vehementer pro affectu eius amoris, nec satis vtique sapiunt aut recogitant illud quod ait, *Et tertia die resurget.* Quia non tanta de morte debuerat euenire tristitia, quanta de resurrectione eius debuerant esse gaudia. Nec igitur considerabant quanta esset eius potentia, cui ad destruendam mortem dierum trium sufficiebat tempus.

CVM *venissent autem Capharnaum, accesserunt qui didragma accipiebant ad Petrum & dixerunt ei, Magister vester non soluit didragma?*] Hæc sententia siue interrogatiuè legatur, siue pronuntiatiuè, vnum est; quia insidiosè fiebat, vt eum possent capere Iudæis infidiantibus. Nam notum est omnibus, quod post Augustum Cæsarem, Iudæa facta sit tributaria, & omnes censu capitis tenebantur deuincti. Vnde & Ioseph cum Maria cognata sua, & coniuge professus est in Bethleem, hinc, quoniam nutritus erat in Nazareth quod est oppidum Galilææ Capharnaum vrbi subiacens, reposcũtur ab eo tributa; sed prę signotum magnitudine hi qui exigebant didragma, non audent ipsum repetere, sed discipulum conueniunt siue malitiosè interrogant, vtrum reddat tributa, aut contradicat Cæsaris voluntati, nec censum fieri velit. Iuxta quod & in alio loco interrogant, *Licet censum dari an non?* Ex quo patet, quia non sicut quidam volunt, de censu templi Dei, & altaris, accipiendum est, sed de censu Cæsaris, qui eis pro capite impositus erat. Vnde Dominus, *Reddite,* inquit, *Cæsari quæ sunt Cæsaris, & quæ sunt Dei, Deo.* In lege autem siclus sanctuarij dabatur, viginti scilicet obolos habens. Hic autem didragma exigitur, in qua erat imago Cæsaris sculpta. Qui profectò census, numisma vocatur. Porro didragma dicitur eo quod duas in se habeat dragmas, & sunt scrupuli sex, siliquæ verò triginta & sex; quibus profectò horis pro nobis Dominus in morte fuisse creditur, vt nos à sæculi censu redimeret & sibi faceret tributarios.

Matt. 22. 17.

Mar. 12. 17

ET *cum intrasset Petrus in domum, præuenit eum Iesus dicens. Quid tibi videtur Simon? Reges terræ à quibus accipiunt tributum vel censum, à filiis suis an ab alienis? Dicit ei Petrus: Ab alienis. Dicit ei Iesus: Ergo liberi sunt filij.*] Præuenit ergo Iesus antequam suggereret ei Petrus, & interrogat quæ absente se gesta vel dicta,

CAP. XVII.

A sunt, ne scandalizarentur Apostoli ad exactionem tributi, vt cum vidissent eum nosse quæ in secreto dicta sunt, crederent eum Deum esse, & consolarentur. Ac si diceret, Ego secundum carnem filius Dauid Regis, & secundum diuinitatem, filius Dei viui, liber sum ab omni censu, iuxta leges humanas: & ideo tributum soluere non debeo. Quoniam in omni regno singularum gen- B tium sciendum liberos esse filios, ne sint vectigales. Quod si ita est in conditione carnis humanæ, multò magis liberi esse debent in quolibet regno terreno, filij regni illius sub quo sunt omnia regna terrena. Quia Christus & Apostoli extra mundum erant, in quantum illius cœlestis regni iste Dominus, & illi filij erant. Sed quàm infœlices nos sumus, qui Christiano censemur nomine, cùm ille pro nobis crucem sustinuit, & tributa reddidit, nos verò pro illius amore vota nec tributa reddimus, & quasi filij Regis à vectigalibus immunes sumus, C nisi in quantum imaginem Cæsaris reassumimus, vt terrena concupiscamus. Alioquin si extra terram essemus, liberi vtique essemus; si nos Ægyptus in seruitutem non oppnimeret, propter quos liberandos filius Dei formam serui suscepit, quamuis nullum opus luteum fecerit vel seruile, sed solummodo quia habuit formam serui, tributum & censum dedit non alium ab eo, quod dedit discipulis eius. Ipse enim stater sufficiebat, & vnum numisma, quod dabatur D pro Iesu & pro discipulo eius. Non quod eum deberet Iesus, sed ne scandalizaret eos, ne fortè ante tempus præfinitum eum occiderent, & nobis daret exemplum quantum ex nobis est, vt nullum scandalizemus.

TVNC *ait Petro, Vade ad mare & mitte hamum, & eum piscem qui primus ascenderit, tolle.*] seu cætera. In quo miraculo mira Dei declaratur præscientia, & mira magnitudo potentiæ. Primùm, quod E potuit prænoscere, vt Deus, piscem talem tantumque esse in mari, & quod præcognouerit staterem in ore habere, seu quia præparauit, vt ipse primus occurreret. Vnde nec dubium quod per ipsum stater in ore piscis creatus est, & quod futurum erat ipse loquendo fecit. Noluit enim de loculis Iudæ tributum soluere, ne substantiam pauperum in suos vsus proprios videretur conuertere, sed de arte Petri. Et ideo ad suum studium eum

Cap. XVII. remittit, vt & humilitatē de se exhibeat, & in miraculo altiora declaret mysteria; quoniam piscis in mari erat, & stater in ore piscis marini. Quem piscem video diuinitus præparatum ascendisse ad hamum Petri, qui hominum piscator fuerat iam factus. Vnde quid primum admirandum sit, præscientia diuinitatis, an potentia maiestatis eius, vt statim loquendo effecerit stater esset in ore piscis creatus, non inuenio. Est autem stater iuxta alios siclus sanctuarij, viginti in se habens obolos: alij semiunciam eum esse dicunt, quem nos duplicem didragma esse, interpretamur, vt pro duobus sufficere posset. Sed notandum, quod non ait Saluator, redde pro nobis: sed distinctè, *redde illum pro me & te*, vt intelligatur inter Dominum & seruum magnam esse discretionem; inter eum qui sine peccato erat, & inter eum qui multis obnoxius erat peccatis. Nec igitur admirari poterit quod ex tam conuenienti loco maris imaginem Cæsaris accepit, vt det eam pro se & pro discipulo suo, ita vt demonstraret se debitorem non esse regni terreni, & tamen reddidit debitum, qui non susceperit vt deberet, neque acquisiuit vt possideret, quia noluit aliquando vt imago Cæsaris apud imaginem inuisibilis Dei versaretur in nobis. Porrò secundum mysticos intellectus, videtur iste piscis esse primus, qui captus est, & in profundo maris versabatur, in salsis amarisque gurgitibus mundi, ille qui primogenitus surrexit à mortuis. Et stater qui in ore eius inuentus est, soliditas est fidei quæ in confessione est, vt pro Petro & pro Domino reddatur, id est, pro Christo & Ecclesia; quia per Petrum Ecclesia designatur; pro quibus duæ soluuntur didragmæ, quatuor scilicet Euangelia quæ de ore Christi manarunt, quæ sunt quatuor dragmæ. Et ideo non in ventre piscis, sed in ore stater seruatur, in quo diffusa est gratia, quia etsi *corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem*. Alias autem nisi subesset præsentibus rebus interior ratio intelligendi, natura piscis non erat vt in littore maris fortuitu reperiretur, in ore potius staterem teneret quàm intra viscera mox conderet, & deglutiret quod ore absorbuerat. Ex quibus omnibus liquidò colligitur, in his efficiendis rebus nihil ex euentu prouenisse, sed diuinitus scita & præparata, vt fidem res facti soli-

Rom. 10. 10.

darent in miraculo, & docerent singula virtutum documenta. Ita vt nec piscis primus captus à Petro, quem sequuntur & alij, vacet à mysterio; nec stater in ore eius repertus, sine magno doctrinæ miraculo. Quia Petrus piscator hominum iam factus erat, à Domino mittitur vt primum capiat, quem demùm sequantur plures. Sed nullus eorum dignus est à Petro, iussu Christi, à fluctibus extrahi, nisi qui hoc numisma census in ore tulerit. Vnde beatus Hilarius eximius Doctor, hunc piscem, qui primus pro Christo à Petro capitur, dicit esse primùm Martyrem Stephanum, qui primus pro Christo martyrio est oblatus, in cuius ore stater est veræ confessionis inuentus, & imago Christi expressa in superficie, atque insculpta intus & foris. Qui primus vt coronaretur martyrio, ascendit ad hamum Petri rationabilem, & comprehensus atque saluatus, primùm reddidit, ne vltra haberet in suo ore staterem imaginis terreni Regis, sed pro eo haberet didragma sanctuarij, id est imaginem Dei; quia *eloquia Domini, eloquia casta* in eo erant. Hinc mirabiliter satis stater vnus, id est, duo dragma in ore piscis inueniuntur, quoniam erat iam in censu saluationis humanæ; vt & census Cæsaris primùm redderetur, deinde census sanctuarij Dei nomisma quod erat sanctum. De quo dicitur iuxta Septuaginta, Accipies quinque siclos secundum didragma sanctum, quod & pro omnibus filiis Israël dabatur iuxta caput vniuscuiusque. Sed quia non licet filiis regni cœlestis simul habere didragmas sanctuarij cum didrachmis huius mundi, metallo, & pondere, ac charactismo coinquinatas, debent primùm reddere, iuxta Domini præceptum, Cæsari, qui est Princeps huius mundi, & abrenunciare sæculo, deinde Deo reddere didragmum sanctum quod est in lege, vt ex ipso didragmo lex compleatur & Euangelium. Idcirco illis dicentibus: Magister vester non soluit didragma, præcepit Saluator dari staterem qui inuentus est in ore piscis, in quo erant duo didragmata; ita vt vnū didragma soluatur pro nobis relicto mūdo, aliud verò soluatur Deo cœlesti, imagine in nobis reinduta. Alioquin nullus liber est à tributo, quoniam qui seruit peccato, *seruus est peccati*, qui autē in verbis Iesu manent, liberi sunt libertate qua Christus eos liberauit. Et qui liberi sunt,

Cap. XVII.

Psal. 11. 7.

Ioā. 21. 23.

CAP. XVII. charitas vestra quàm libere in omnibus aduocatus noster libertatem nostram defendat, & immunes velit nos esse ab omni censu sub hoc exemplo vt nihil aliud admodum debeamus, nisi vt inuicem diligamus; quoniam hæc dilectio census est Dei & proximi. Vnde Christus ne scandalum de se præbeat impiis, ad informationem doctrinæ nostræ præstat & soluit tributum. Sollicitè quidem agit ipse cum sit liber, & sui, ne scandalizaret eos qui didragma exigunt, vel reges terræ, seu filios eorum. Rogat ob hoc Petro arte sua perquirere quomodo pretium exsoluat tributi, vt libera sit prædicatio Euangelij; & dat exemplũ omnibus, vt dixi, quamuis sint iniqui, & auari, qui exigunt vectigalia, ne scandalizemus huiuscemodi homines pro peculiaribus rebus, ne fortè amplius peccent scandalizati; aut si forte contingat beneficus, prouocati, inspirante Deo, vt conuertantur ad doctrinam Christi, & sanentur, quoniam talis exsolutio census libertas in Christo est. Et ideo cœlestis orator ostendit pro suis, quia omnes liberi sunt, tantùm ne libertatem Christi vertant in scandalum.

CAP. XVIII. IN *illa hora accesserunt ad Iesum discipuli eius dicentes. Quis putas maior est in regno cælorum?*] Non sine causa additum est, in illa hora, vel in illa die iuxta veritatem codicum. Et ideo quærendum æstimo, quid necesse fuerit Matthæo, cum tanta diligentia addere hanc adiectionem, qua ait. *In illa hora accesserunt discipuli ad Iesum dicentes, quis putas maior est in regno cælorum?* Nequaquam igitur dixerim sine causa hoc fecisse. Sed quod sæpè monui, hoc est quod dictiones singularum rerum, & causæ plenæ sunt sensibus. Vnde Marcus ait quòd

Mar. 9. 33. 34. cum venissent Capharnaum, *& essent domi, interrogabat eos, quid in via tractabatis? At illi tacebant. Siquidem inter se in via disputauerant; quis esset illorum maior.* Lucas verò narrat, quod intrauerit cogitatio in eos, quis eorum maior esset. Ex quibus perdocemur dictis, quia Euangelistæ in nullo inter se dissentiunt, sed vnum explicant sensum, vt intelligere possimus quod Apostoli adhuc inter se inuidia mouebantur. Quos Dominus volens à liuore sanare inuidiæ, insinuat se, iuxta Marcum & Lucam, vbique vt Deum esse præsentem, quem nulla cordis secreta latent. Idcirco eos interrogat in via quid

A tractassent? Sed Matthæus volens ostendere vnde hæc conquæstio orta esset, ait. *In illa hora accesserunt discipuli ad Iesum*, id est, quando pro Petro & pro Domino idem tributum redditum vident. Arbitrati sunt enim per hoc maximũ à Domino honorẽ Petro esse collatum, vt tam ex hac occasione quàm & præ cæteris suis quam sæpè priuilegiis inter se dijudicarent, eum cæteris discipulis in regno cœ-

B lorum, meliorem esse futurum. Vnde suspicati sunt, si interrogarent Dominum; quod & fecerunt, licet iam cõuicti, quod hæc inter se consabularentur in via, vt possent cautè deprehendere responsis Domini, vtrum Petrus præcellere deberet gradu honoris, an & Ioannes, qui magis à Domino amabatur; coæquari ei posset, seu Iacobus cum ipsis connumerari, quia & ipse cum eisdem in monte assumptus fuerat. Hoc ergo volens ostendere Matthæus, quod ista inter se discipuli retro molirentur, cum dixisset Iesus de statere nomismatis Petro, hunc acci-

C piens redde pro me & te, *In illa hora*, inquit, vel in illa die, *accesserunt discipuli ad Iesum dicentes, quis putas maior est in regno cælorum?* Fortassis ergo ideo iterum eos reuocabat opinio, propter quod dixerat Iesus iam supra ad Petrum, quod aliis non dixerat discipulis, *Vade retro me Sathana, scandalum es mihi, quia non sapis ea quæ Dei sunt, sed quæ hominum*, ne fortè ob talem causam, vel huiuscemodi, non esset maior

D Petrus, sed vnus ex duobus fratribus, qui cum eo vno in multis vtebantur priuilegio honoris. Nec igitur ignorabant de Ioanne Dominum iam retro dixisse, *Inter natos mulierum non surrexit maior Ioanne Baptista.* Mat. 11. 11. Et ideo in eo regno, quia multi magni erunt, quærunt quis maior inter magnos esse debeat? Quæ nimirum quæstio, quia in via eos fortè decoxerat ac si flamma zeli, conuincuntur iam in domo recepti, talibus se inuicem alloquiis ad inuidiam commouisse. Tunc fecerunt iuxta Matthæum, quod primum facere

E debuerant. Accesserunt iam domi cum essent & conuicti, quasi discipuli ad Magistrum, proponentes præfatam interrogationem quis eorum esset maior. Quorum imitatores & nos omnino esse debemus, si quando aliquid inter nos, quasi dubium euenerit, pro quo aliquod oriri posset scrupulum ad inuicem. Sed pius inspector benignissimus Iesus, videns cogitationes eorum & causas tanti erro-

ris intelligentes, voluit clementer desiderium gloriæ à cordibus eorum remouere contentionesque sanare, antidoto humilitatis, ita vt sapienter cuncta eorum curaret vulnera.

Advocans *vnum paruulum statuit eum in medio eorum.*] Multi quidem de hoc puero quærunt, vtrumne simpliciter accipiendum sit quod statuerit quemlibet vnum de paruulis, an fortè seipsum eis proposuit ad exemplum, vel certè Ioannem, qui eorum ætate iunior videbatur. Quia B quibusdam de quolibet paruulo incongrua videtur propositionis comparatio, dum & paruulo nulla adhuc in talibus annis prudentia viget qua virtus operetur, neq; sic alieni sunt à vitiis, ne sit in eis insita lex peccati, qua irascâtur & moueârur vsque ad fletus. Nec attendunt hi tales, simplicitatem diuini eloquij, & puritatem verbi, præsertim cum omnis comparatio ad illud referenda est, ad quod sensus dirigitur comparantis, & non ad omnia quæ illi accidunt cui res aliqua com- C paratur, vt puta de serpentibus & colum- Mat.10.15. ba, quod iam retro dictum est, *Estote prudentes sicut serpentes, & simplices sicut columba*, cum multa sint in his quæ cauenda sunt: & tamen est in serpente tanta prudentia, quæ sufficere possit ad exemplum, & in columba tanta simplicitas, vt eius imitatio æquè sufficiat ad salutem. Ita & hoc loco eleganter innocentia paruuli proponitur ad exemplum, vt reuocet Apostolos à vana gloria & inuidia ad humi- D litatem & contemptum sæculi. Quod etiam ipse sermo Euangelicus magis sonare videtur, quàm vllam aliam personam introducere, *Et aduocans*, inquit, *Iesus vnum paruulum, statuit in medio eorum.* Vbi non se neque Ioannem aut Spiritum sanctum, quod alij volunt, aduocasse dicitur, sed vnum è paruulis, cuius innocentia atque humilitas naturalis, nec affectata, magisterium esse posset salutis. Vnde sequitur.

Amen *dico vobis, nisi conuersi fueritis, & efficiamini sicut paruuli, non intrabitis in re- E gnum cælorum.*] Et notandum quamuis vnum proposuerit in medio, non ait sicut paruulus iste, sed sicut paruuli, vt omniũ eorum humilitas & innocentia comprobetur; ne videatur in illo, quem statuerat, aliquid vltra naturam fuisse suæ ætatis. Quod autem eum in medio eorum proponit, insinuat quod hæc virtus nul- A li propius est, non Petro, non Ioanni, quàm cæteris, sed omnibus qui eam elegerint sequi communis est. Non vt ætatem habeant puerilem, sed humilitatem atque innocentiam, quam illi per ætatem annorum possident, isti per industriã, & virtutem habeant puritatis. Nequaquam igitur parum est virtutis talium imitatio. Quia si quis vir constitutus eo vsque mortificauerit viriles concupiscentias suas in spiritu & corporales actus, B vt semper mortem Iesu circumferat in corpore suo, ita vt puer qui mulíebria nondum tentauit, nec sensit motus viriles, iste talis conuersus factus est sicut puer, cuius necdum sunt oculi aperti; quos malè apertos in Adam, adhuc hodie iam, propter pœnam peccati, valdè dolemus. Et ideo talem, &c. [*Quæ hîc desunt vide in fine huius libri VIII.*]

Qvicvnqve *humiliauerit se sicut paruulus iste, hic est maior in regno cælorum. Et C quicunque receperit vnum paruulum talem in nomine meo, me suscipit.*] Quoniam hæc omnia ad Christum referenda sunt, idcirco in fine conclusit, quicunque receperit vnum paruulum talem in nomine meo, me suscipit. Ac si diceret, me suscipit, quia in talibus ipse sum, qui seipsos ita deiiciunt, vt propter me ad tantam innocentiam redire velint; vt habitudinem quam habent pueri ex ætate, ipsi per ra- D tionem & fidem in se suscipiant. Quàm altissimè consideranda sunt hæc in pueris, si quis ad ea vult redire iam conuersus. Quoniam nisi diligentissimè scrutata fuerit eorum qualitas, vix sufficit vlla enarrandi facultas. Transit siquidem figura de imis ad summa, cùm ait. *Quicunque receperit talem in nomine meo, me suscipit.* Non quod tales pueri hospitio suscipiendi sint, qui nesciunt adhuc quicquam quærere, quanquam ex benefactis quæ pro Chri- E sto in ipsis fiunt, nihil depereat. Sed qui talem susceperit pro nomine Christi, aut pro nomine discipuli, qualem vult pius magister fieri eum, quem ad tantam inuitat peruenire innocentiam, vt propter Deum nihil timidè refugiat, nihil honoris, nihil delitiarum, nihil voluptuosè requirat; quia forma virtutis est, dum

Cap. XVII.

puer sibi nihil vindicat, nihilque requirit.

Et *qui scandalizauerit vnum* (inquit) *de pusillis istis qui credunt in me, expedit ei vt suspendatur mola asinaria in collo eius, & dimergatur in profundum maris.*] Multa sunt quidem in his versibus quæ sibi dogmatizant plurimi, nos verò sicut & in reliquis locis, solam & simplicem intelligentiam sermonis requirentes ob breuitatis compendium eorum plurima prætermittimus, quæ vtiliter dici poterant. Veruntamen quærendum est, quomodo pu-
B
silli dicantur Apostoli, aut reliqui discipulorum Christi, qui ad hanc perfectionem venire potuerunt, ad quam sicut ad spectaculum virtutum, tàm circumspectè inuitantur à Domino. Nouimus ergo, quia de his paruulis non dicit qui adhuc nesciunt scandalizari, sed de his qui eorum innocentiam potuerunt imitari. Etsi semetipsum eisdem præponit (vt quidam volunt) paruulum, amplior perfectio in eisdem commendatur pusillis, & si pusilli dicendi sunt qui Chri-
C
stum fuerint imitati. Quod si tales magni sunt quales vult eos fieri, & ad exemplum puerorum festinat eos informari, & magni vocantur in regno cœlorum, hi tales quomodo possunt scandalizari? præsertim cum scriptum sit, *Pax multa diligentibus legem tuam, & non est illis scandalum.* Psa. 118. 16 Quanquam cum hæc sententia, etsi generalis esse videatur, aduersus omnes qui aliquem scandalizauerint de his qui in Christum credunt, maximè tamen iuxta conse-
D
quentiam sermonis etiã contra Apostolos dictum intelligi potest, qui interrogando quis maior esset in regno cœlorum, videbantur de dignitate inter se contendere. Etsi in hoc vitio permansissent, poterant proculdubio eos quos ad fidem vocabãt, suo scandalo perdere, dum viderent eos, adhuc infirmi fide, inter se de honore pugnare. Et ideo benignus magister reuocat eos ad humilitatem & simplicitatem pueri, qui nescit de honorib' litigare. Ad cu-
E
ius profectò exemplum nisi conuertatur quis, huic quidem impossibile est *intrare in regnum cælorum.* Hinc quoque patet sensus, quia multi conuertuntur vt fiant quemadmodum puer, & suscipiunt habitum discipulatus Christi; sed non omnes qui conuertuntur, iam perueniunt eo vsque, vt fiant similes talibus pueris. Et vnusquisque eorum tantò minus habet de similitudine puerorum, quantò longè est ab habitudine puerili, erga passiones car-
A
nales, erga timores, & erga oblectamenta vitiorum. In omni ergo credentium multitudine sunt quidam quasi nuper conuersi, vt fiant quasi pueri, & nondum tamen sunt facti, quamuis videantur conuersi. Pusilli habentur in Christo & paruuli, receptores scandali, quia possunt scandalizari, & ideo paruuli. Alioquin nisi pusilli & paruuli essent, scandalum non reciperent. Quibus omninò scandali occasionem non debemus præbe-
B
re, quoniam & ipsi iam sunt in Christo. De quibus in Psalmo dicitur, *Benedixit omnibus qui timent Dominum, pusillis cum maioribus.* Psa. 113. 13. De quibus pusillis, quia iam benedicti sunt à Domino, & renati in Christo, dicit. *Qui scandalizauerit vnum de pusillis istis, qui in me credunt, expedit ei vt suspendatur mola asinaria in collo eius*, seu cætera. Testatur Hieronymus hoc loco, quod secundum ritum Prouinciæ loquatur Christus, quamuis alij doctores aliter hoc dogma-
C
tizent, quod ista fuerit consuetudo apud veteres Iudæos pro maioribus criminibus, vt hac reus plecteretur pœna, iudicio condemnatus; ligato siquidem saxo ad collum eius, sicque in profundum dimergebatur cuiusque abyssi. Quod saxũ Dominus, iuxta Matthæum & Marcum, molam asinariam vocat, licet Lucas tantummodo eam lapidem appellet. Nulli dubium quòd molæ asinariæ apud Iudæos fuerint, sicut & apud plurimas gentes. Idcirco quamuis lapi-
D
de qualicunque plecteretur dimersus, tamen quia tantus erat lapis ille, vt aiunt, quanta est asinaria mola, iure Dominus eandem pœnam talibus commendat verbis; vt & reis denunciet quid vtilius sit eis ad medelã mali, & ex ipso vsu molæ sensum euidentiorem cõmendat Doctrinæ suæ cunctis legentibus. Tamẽ interdũ ad litteram sic intelligendũ est, quod melius sit ei, multoq; vtilius qui vnum eorũ scandalizauerit in præsentiarũ breuẽ recipere
E
pœnã etsi grauẽ, quã æternis seruari cruciatibus, quia non iudicat Deus bis in idipsum. Sed quia solent multi nostrorum ista extenuare sensibus, & nequaquam fieri debere, cùm & mors tam grauis sola perficiat ad pœnam, & nescio quomodo id vtile possit expetere, quod vltimum est omniũ malorũ ad pœnã. Quapropter quid ex hoc sentiẽdũ sit, quærendũ est, præsertim cum nec Dominus id iubendo percenseat, sed quid vtilius sit vnicuiq; insinuat. Veruntamen tot tantæque res non

Cap. XVII.

otiosè dictæ creduntur à Domino, vt mola non qualiscunque, sed asinaria suspendatur in collo eius, & demergatur, non alicubi quàm in profundo maris. Quod si non esset hoc magnum delictum, nequaquam tam atrociter damnaretur. Deinde, cum & consuetudo scandalizandi pro paruis minimisque rebus perpenditur, videtur impossibile esse vel seruari debere, non dico ad litteram, quæ hortantur, sed etiam nec ipsa scandala eorum qui scandalizantur, attendere. Quapropter sicut differentia est eorum qui scandalizantur, ita & propter quod scandalizantur, vel in quantū scandalizantur. Quoniā non omnes commotiones animi scandala esse admodum dicere debemus, licet scandalorum sint spinæ; quia etsi commouetur animus ad iram vel tristitiam, non tamen diuiditur à cōpage charitatis vel vnitate corporis. Quapropter pro talibus & huiuscemodi scandalis, quę inter fratres etiam germanissimos accidere solēt, quamuis vitanda sint & dolenda, si acciderint, nunquam dixerim quod talis tantaque pœna reis pro quorum euenerunt culpa adhibenda sit, quanquam sit pro his in alterutrum ingemiscendum. Quoniam etsi ille reus est qui intulit, nec ille tamen inculpabilis est, qui in tā parua re scandalizatur. Quod si nō potuerit scandalizari in re parua seu magna frater, quia perfectus est, & dilexit multum legem Dei, nunquid ideo ille alter immunis est à culpa? Alioquin si ita esset, Alexander ærarius qui Paulo multa mala irrogauit, alienus à reatu esset. Sed quia non est ita, ideo Paulus ait, reddet illi Dominus; cui, ni fallor, melius esset si ad collum eius hæc mola asinaria suspensa fuisset, & dimersus esset in profundum maris pro scelere suo, quàm in talibus perseuerasset. Quod cauens Apostolus ne vlli de se scandalum præberet, *Bonum est mihi*, inquit, *carnem non manducare & vinum non bibere in æternum, quàm vt fratrem meum scandalizarem*; quoniam malum est homini, qui per offendiculum manducat aut bibit. Similiter & in cæteris actibus, in quibus scandala generantur aut nutriuntur. Et ideo cauendum ne vlli præbeamus occasionem, quia scandalorum multa sunt genera, sed nulla, vt æstimo grauiora fiunt, quàm in resistendo Doctoribus, certè aut ipsi Doctores si exēplo suo auditores suos malè corrumpant. Est tamen in his & alius sensus de mola asinaria, nec prætereundus. Dicunt enim

Rom. 14. 21

A quod molæ opus labor sit cæcitatis, nihilque tam cæcum quàm stultitia, nihilque tam graue, quàm auaritia. Vnde congruit cupiditas seu auaritia rerum temporalium, quia colligata est in corde stulti ac cæci, vt eundem stultum cum pondere suo deducat ad interitum. Dicunt enim quod molæ clausis iumentorum oculis aguntur in gyrum. Et sub asinæ quidem nomine frequenter gentilitas designatur. Nec immeritò, quia gentes quid B agant nesciunt, & in vitæ suæ opere detentæ ignorantia cæci laboris continentur. Iudæis verò legis scientia credita est, & iter vitæ præstitum, quasi Christi Apostolos, qui pusillus grex sunt vocati, scandalizauerint, tolerabilius alligata collo mola asinaria dimergerentur in profundum maris, id est, gentium vertigine depressæ, si profundissima ignorantia sæculi traherentur, omninò quia illis leuius fuisset nescisse Christum, quàm prophetatum non recepisse. Vtilius quidem ad C medelam peccati est homini qui grauissimo trahitur onere peccatorum, vt sic dimergatur in profundum maris, quo draco habetur quem formauit Deus ad illudendum ei, & puniatur corpus quod tantùm aggrauat animam; quia postea extra dolores erit, qui pertulerit quasi in profundo maris longam pœnitudinem ad interitum carnis, tractus mola asinaria deorsum. Verùm & molarum differentiæ ex hoc loco iure quæruntur, quia sunt & humanæ, sunt & asinariæ atque iumenD torum. Humana siquidem mola illa est, de qua dicitur & erunt duæ molentes ad vnam molam, *Vna assumetur & vna relinquetur.* Asinaria autem ista est, quæ imponitur scandalizanti vnum de pusillis in Christum credentibus, vt demergatur in profundum maris; quoniam sicut multa differentia est peccatorum, ita & pœnarum. Vnde non irrationabiliter dici potest, vt dixi, corpus grauissimum hominis mali, mola asinaria quam sibi alligauit acsi loro peccati, qua semper mola E pressus trahatur deorsum. Propterea necesse est talis mittatur extra Ecclesiam, & redigatur ad pœnitētiam. Sed nemo hanc molam secum nisi cæcus trahit. Vnde & Samson ille fortissimus, non prius ad molam vt molat, mittitur, quàm ei oculi eruantur. Qua cæcitate quicunque percussus fuerit in circuitu acsi impius iugiter ambulat, curis sæculi & oneribus facinorum suorum vsque ad ima inferni malè depressus.

Cap. XVII.

Mat. 24. 41.

Cap. XVII.

VÆ mundo (inquit) *à scandalis. Necesse est vt veniant scandala. Veruntamen væ homini illi, per quem scandalum venit.*] Multa Dominus & Saluator noster de scãdalis disputat; quia & scandalorum multa sunt genera, multæque occasiones per quas scandala oriuntur & veniunt. Veruntamen non nisi qui in mundo & de mundo sunt, vnquam scandalizantur. Et ideo ait, *Væ mundo à scandalis*, quia qui de mundo sunt, omnia scandala eis adferunt væ, qui autem extra mundum sunt, arbitror quia iam scandalizari non possunt. Idcirco cum dicit, *Væ mundo à scandalis*, non credo quod de elementis dicat cœli ac terræ, sed secundum scripturarum consuetudinem terrenos quosque ac carnales homines designat, qui radicem cordis in amore mundi fixerunt; de quo mundo
Ioan. 5. 19. alibi dicitur, quod *Mundus in maligno posi-*
Idem. 1. 9. *tus est.* In quo mundo, *Erat lux vera quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. In mundo erat* (inquit) *& mundus per eum factus est & mundus eum non cognouit.* Et quia eum non cognouit, ideo in maligno relictus est, quo priusquam veniret, vera lux in hunc mundum positus erat. Cui profectò mundo imminet væ à scandalis, quia in eo & ex eo oriuntur scandala & nutriuntur in vniuerso orbe terrarum. De quo fateor mundo non erant iam discipuli Christi, sicut nec Magister eorum de hoc mundo erat. Et ideo nemini eorum væ à scandalis erat, in quantum vnusquisque eorum iam mente extra mundum erat. Et ideo pius Magister ait
Idem. 16. 6 ad Patrem, *Pater manifestaui nomen tuum hominibus, quos dedisti mihi de mundo.* Et
Idem. 17. 9 post pauca, *Ego*, inquit, *pro eis rogo, non pro mundo rogo, sed pro eis quos dedisti mihi.* Vbi manifestè ostendit, quod iuxta prædestinationem Dei, iam isti de mundo non erant; & ideo pax multa illis erat potius quàm væ, quia legem Dei ex corde iam diligebant. Siquidem & Christi discipulo quamuis in mundo vndique scandala ferueant & crebrescant, nullum imminet væ, eo quod non tangant scandala eum si non fuerit de hoc mundo in quo væ abundat; quia vbique in eo exardescunt scandala. Quod si quilibet paruulus qui iam videtur esse Christi discipulus, scandala mundi in se receperit, aut propter inconstantiam fidei suæ, aut quia non ex toto corde credidit, vel quia non ex toto Deo obedire consensit, tanta siquidem eum scandala omninò comprehendent, quantis fuerit rebus obligatus

A in mundo. Et notandum quod ait, quia *Necesse est vt veniant scandala.* Quod si veniunt, quærendum vnde veniunt & per quos & ad quos veniunt. Quia omninò, quamuis necesse sit vt veniant, nunquam nisi à malo & per malos ad imperfectos veniunt, quorum instinctor & propagator, per homines malos ad quos accedit, ac si ad vasa sua, non nisi diabolus intelligitur, qui principatur in filios diffidentiæ,
B & per eos exercet suas artes, vt vltra latenter nocere possit. Propterea multo peius est illi qui scandalizat, quàm qui scandalizatur. Et quia necesse est vt veniant scandala, tolerabilius est, vt per eos veniant, qui alieni sunt à Dei cultura, quàm per eos qui videntur fideles esse; Quibus & maius incumbit væ per quos contingit, quàm paruulis & mundo cui contingit. Quia remissius erit Tyro & Sydoni quàm illis ciuitatibus quas Dominus suis virtutibus non potuit corrigere & conuertere. Veruntamen etsi his væ est, qui de mundo & in mundo scandala semi-
C nant & nutriunt, nec immunes sunt à reatu & culpa quibus & væ dicitur, quia miscuerunt se mundo, cui est totum væ voluntate recepta vt scandalizarentur cum mundo. Tamen illis grauius væ restat per quos scandalum venit, quoniam præbuerunt se spiritibus immundis ad scandalizandum homines infirmos & mundiales, feceruntque se sathanæ ministros. Etiam etsi magni fuerint in Ecclesia, quos non queant scandalizare, vt supra iam dixi-
D mus de Paulo cui Alexander ærarius multa mala ingessit, vt scandalum fieret Euangelio eius, non ideo tamen immunis fuit à reatu, quamuis minus potuerit implere quæ voluit. Sic & omnibus erit qui scandalis deseruiũt & seruos Dei in aliquo seruitutis Christi officio scandalizare non metuunt; quoniam etsi non in præsentiarum talis eis infertur pœna, verùm quia nihil minor sequetur vindicta quàm quæ comminatur à Domino. Sed & qui præsunt hanc cauere debent sen-
E tentiam, ne fortè suis actibus scandalizent sibi subiectos, quia ab eis hæc omnia atrocius exiguntur à quibus non dico scãdala tantùm, si intulerint, verùm nisi lucra reportauerint talentorum, pœnas luent pro sibi commissis. Porrò quod ait, necesse est vt veniant scandala, videtur eos immunes facere à culpa, qui aliis intulerint scandala, quia faciunt quod necesse est, iuxta vocem pij magistri, vt fiant. Sed nõ ita intelligendum, etsi Lucas ad-

Cap. XVII. huc expressius dicat, impossibile est, vt non veniant scandala: quod si impossibile est, vt non veniant, est necesse vt veniant; quærendum quomodo intelligendum sit, quia infirmari non potest sententia Saluatoris. Nec se impugnant verba ipsius cum ait, *Qui scandalizauerit vnum ex istis, expedit ei vt suspendatur mola asinaria.* &c. Vnde quærendum est quod ait, quia necesse est vt veniant scandala, quæ necessitas sit? Non credo dictum quod ita necesse sit, vt expediat ei qui infert scãdala, vel etiam illi qui scandalizatur, sed ita, vt Lucas diligentius expressit, quia *Impossibile est vt non veniant scandala.* Sic quippe multa dicuntur necessaria. Sicut homo, qui mortalis est, necesse est vt moriatur, & sicut qui ambulat necesse est vt se moueat, quoniam aliter esse non potest. Et ideo hæc necessitas ad mundum referenda est, cui væ est à scandalis, & non ad eum mundum qui redemptus est à malo, licet contra eum scandala moueat, instigatus is cui væ est à scandalis, quibus nulla necessitas est in eo mundo, vt veniant, sed magna libertas ex gratia Dei vt repellat & vincat. Cæterum in illo & ab illo mundo cum non nisi væ esse potest, necesse est vt veniant scandala, quia ab his, qui in eo fixerunt corda, aliud venire non potest, etiam etsi pacem pollicea ntur, in quãtum in eis principatur inimicus, à quo aliud nihil quàm scandala venire possunt. Quod si hæc necessitas simpliciter intelligenda est, qua dicitur, quia necesse est vt veniant scandala, de passione Christi magis dictum intelligendum est, quia humilitas Christi & passio, mundo à quo scandala veniunt, vtique scandalum est, in hoc maximè quia ignorantia detinetur humana pressus, nec credit nec recipit quod sub deformitate Crucis, æternæ gloriæ Dominus potuerit se humiliare, vt ligno se voluerit suspendi. Et quod mundo in maligno posito tam periculosum, quàm noluisse Christum Crucifixum recipere. Veruntamen, sub vnius nominis nuncupatione absoluté Iudaicum populum designat, per quem omne huic mundo scandalum venit, vt Christum in passione omnes abnegent, quem lex & Prophetæ semper passibilem prædicarunt. Et propterea sicut ait, necesse erat venire scãdala, vt omnis in passione Christi, lex & Prophetia suis reformaretur figuris, omniaque Sacramenta Redemptionis nostræ in ea humilitate complerentur. Idcirco etsi plurimi de morte Christi scandalizantur, necesse tamen & pernecessarium erat, non vt scandala fierent, sed vt passio Christi compleretur per crucem, per quam hæc scandala venirent. Quæso nemo pios, licet sensus diuersos, qui à sanctis Patribus traduntur, neque aliquem eorum reprehendat, sed semper circumstantiam lectionis intendat, & sic de singulis elidat quid ad intelligentiam loci de quo agitur, magis congruat. Quia etsi in his dogmata doctrinarum amplissima, veneranda sunt, quibus delicietur animus, propria tamẽ inuestiganda est prius sententia scribentis; ne fortè dum flores mauult eligere, fructum amittat. Cap. XVII.

Luc. 17. 1.

QVOD *si manus tua vel pes tuus scandalizat te, abscinde eum & proiice abs te. Bonum est enim tibi in vitam introire æternam, claudum vel debilem, quàm duas manus, vel duos pedes habentem, mitti in ignem æternum.*] Superius cum dixisset, *Si quis viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam mœchatus est eam in corde suo*, post hæc verba statim subiunxit, *Si dexter oculus tuus, vel manus tua scandalizat te*; Ostẽdens quid de illis membris scandalizantibus loquebatur, quæ sunt intra nos & in corpore nostro. Propterea ibi passiones animæ seu voluntates exposuimus esse scandalizantia membra; hîc autem cum dixisset, *Væ mundo ab scandalis, necesse est vt veniant scandala, sed væ homini per quem scandalum venit*: Mox subiungit, *Si manus tua vel pes tuus, vel oculus tuus scandalizat te.* Vbi ostendit, quod non de membris scandalizantibus quæ sunt intra nos, loquitur, sed de hominib° qui sunt extra nos, tamẽ ad nos pertinentes ità vt manus vel pedes, seu oculi rectè dici possint, tanta charitatis gratia & dilectionis nobis coniuncti. Propterea quia ab his nobis scandala venire possunt, iubet si aliquis eorum qui talis esse videtur, scandalizauerit nos, & à via Christi retraxerit, abscindere eum & proiicere à nobis; quoniam melius est capiti inhærere Christo, quàm cum his putridis perire membris. Vnde & Ecclesia consueuit auctoritate diuina talia à se membra præcidere mucrone verbi, & proiicere foras, *Ne modicum fermentum omnem massam corrumpat.* Ecce pius Magister & benignissimus Medicus animarum, quàm prouidè suos instruit, ne in vllo scandalizentur. Nam supra vt dixi, quia vnusquisque tentatur iuxta Apostolum à concupiscentiis suis, omnes affectiones noxias amputare iubet; hîc autem, quia necesse vt veniant scandala ab his qui foris

Mat. 5. 28. 29.

1. Cor. 1. 6. Galat. 5. 9.

Cap. XVII. sunt, ideo præmonet, quia aliter esse non potest, nisi vt veniant, vt caueamus ea antequam veniant, quoniam væ est illi, per quem venit. Sed ne fortè cogitaret aliquis, quid agendum esset de fratribus, qui intra Ecclesiam quam sæpè scandala faciunt, continuò de his dicit, *Si manus tua, vel pes tuus, seu oculus scandalizat te, proiice eum abs te.* Si fortè fuerit aliquis in Ecclesia manus benè operando, vel pes primum bene gradiens in via Dei, vel oculus qui doceat lumen vitæ, capiti suo inhærens Christo, si autem quilibet eorum conuersus fuerit retrorsum non adhærens capiti suo, neque mandata vitæ custodiens scandalizauerit membra Christi sana, necesse est dicat caput huiusmodi oculo, vel pedi, seu manui, non es mihi necessarius, sed præcidens proiiciat eum à se; melius est enim vt residuum corpus intret ad vitam æternam sine membro scandalizante, quàm totum corpus Ecclesiæ, morbo scandali per omnia membra sæuiente, mitti in gehennam. Debemus autem hoc vti testimonio contra domesticos nostros, qui quasi membra, ita nobis dilectione coniuncti sunt & compacti, siue contra parentes, siue amicos familiarissimos, quibus parcere non oportet animæ nostræ nocentibus; quos præcidere debemus à nobis etiamsi pater sit vel mater antequam à capite Christo scandalizati recedamus; ad hoc quippe venit Iesus gladium mittere in terram, vt eo præcidamus omnes passiones noxias à nobis, & omnia membra nobis scandala gignentia.

Videte (inquit) *ne contemnatis vnum de pusillis istis qui in me credunt; dico enim vobis, quia Angeli eorum semper vident faciem patris mei qui in cœlis est.*] Arctissimum vinculum mutui amoris imponit, ad eos præcipuè qui verè credunt in Domino, quos contemnere non oportet. Sed considerandum quinam sint pusilli quos
Mat. 18. 10 prohibet contemnere, & quorum *Angeli semper vident faciem patris.* Nunquid de his paruulis vel pusillis dicit, ex quibus erat vnus quem statuit in medio eorum, ad cuius innocentiam redire iubet Apostolos? Nunquid eisdem Apostolis mandat, ne tales cõtemnere præsumant, cum nec sit in eisdem paruulis quid iubere debeant, neque Apostoli quid contemnere? Nisi fortè hoc velit dicere, ne contemnant eorum innocentiam. Sed melius arbitror generale hoc præceptum esse, vt omnes obediant Apostolis, Apostolicis-

A que viris, quos ad innocentiam prouocarat puerorum, & transiuit de specie, sicut quam sæpè consueuit scriptura diuina, ad genus, de forma, ad formam; de his paruulis qui per ætatem adhuc innocentiam retinent, ad eos qui per gratiam innocentes facti ac pusilli, iam pro aliis laborant. Quos laborantes contemnere non oportet, ne & in his Christus contemnatur. Et nec mirari debemus, quia Apostoli aut Apostolici viri, pusilli vo-
B cantur, cum & ipsi in virtute Christi hoc facti sunt, & ad eorum innocentiam, ad quam prouocantur, redacti; vnde ab ipso Domino & *pusillus grex* vocatur. E contrariò etsi multi dogmatizent, pusillos & alios paruulos esse intra Ecclesiam, qui adhuc lacte pascuntur, quod hæredes sint regni cœlestis, isti tamen præcipuè paruuli dicuntur; & de his magis intelligendum est quos constituit Doctores & Magistros, ne vllus eorum contemnat, quia nulli humiliores esse possunt, & veri inno- Luc. 12. 32
C centes, quàm ipsi esse debent. *Quorum*, inquit, *Angeli semper vident faciem patris mei.* Magna dignitas eorum qui ad hanc potuerunt peruenire innocentiam, vel qui tales sunt quorum non est contemnenda doctrina. Quoniam etsi minus adhuc sapiunt vel possunt, Angeli eorum multum sapiunt & possunt, qui semper Deum vident, & in eo multum possunt. Nulli dubium esse credo, & ex auctoritate diuinarum Scripturarum firmatum, Angelos in ministerio esse positos eorum
D qui hæreditatem accepturi sunt æternæ vitæ; vt singuli per singulas principentur Prouincias vel regna, in tantùm vt etiam singuli suos habeant Angelos, maximè qui à Deo prædestinati sunt, quorum hæreditas est æternæ vitæ promissio. Vnde vt dixi absoluta auctoritas est, quod horum pusillorum Angeli eorum orationes offerant Deo, ex quo incipiunt aliquid offerre quod dignum sit Deo; quia vt dignum est, ministri constituti sunt Ecclesiarum Dei, *Et administratorij* vocantur Heb. 1. 14.
E *Spiritus* à Paulo Apostolo, qui omnium vota orationesque offerunt Deo, sed per Christum quorum officio coram summo Deo cottidie credentium inferuntur preces & referuntur ad nos vsque impetrata. Quapropter etsi terribile est eos contemnere pusillos, qui adhuc in fide parui sunt, & in officio; terribilius est eos conculcare qui vota omnium offerre videntur, ad quorum officia, vt plures aiunt, super os constituti sunt Principes, qui eorum

Cap. XVIII. peragunt absque dubio officia, qui altaris esse probantur ministri. Et ideo periculosissimè illi contemnuntur, quorũ desideria ac postulationes Angeli quotidie offerunt. Quia nemo mortalium adhuc in carne peccati per se dignus est; idcircò prouisum est à clementissimo Deo vt per manus Angelorum vota perferantur hominum & preces ad ipsum æternum inuisibilem Deum ambitiosè, vt quidquid minus est nobis in natura, fiat acceptum B sacrificium nostrum ex Angelico famulatu. In quibus profectò verbis & sententiis ac dictis; multa sunt quæ à multis proponuntur de his & quæruntur, sed nos vtramque viam temperantes pauca de plurimis elegimus, in quibus vera doctrina commendetur. Cæterum qui volunt astruere de paruulis in Ecclesia hoc dictum esse, dicunt quod non habuit necessarium Christus mandare de magnis & perfectioribus fidelibus non contemnendis, sed simpliciter de pusillis in fide. Vnde nec dixisse aiunt; non contemnatis vnum de istis omnibus, sed vnum de pusillis istis. quos ipse cognoscebat pusillos esse. Similiter & qui perfecti sunt vt Pau-
1.Co.15.9. lus Apostolus, qui se *minimum* vocat *Apostolorum*, scandala recipere non possunt: quoniã *pax multa diligentibus legem, & non*
Psa.118.16 *est illis scandalum.* Tamen iuxta Ezechielem potest esse iustus, qui operatus sit secundum omnia quæ operari solet iustus, is si recesserit à mandatis Dei & fecerit ea quæ solet impius operari, priores iustificationes eius obliuioni traduntur. Qui nisi posset scandalizari & de bonis & sanctis operibus ad iniqua transire, sicut è contrario & de malis ad bona, nequaquam Propheta talia proposuisset contra speculatorem à quo anima requirenda censetur. Tradunt autem & alium sensum cum ait, *Ne contemnatis vnum de pusillis istis.* Quod ideo dixerit, quia per manum & pedem se, nõ oculum, quoslibet caros & eximios in Ecclesia positos, si scandalizarint nos abiicere iubet, ne fortè austeriores in his esse velimus quàm E expediat. Et temperat sententiam suam ne contemnamus eos acsi zelo Dei ducti, & non secundum scientiam seu charitatem Christi. Ac si diceret, sic præcipio seueritatem in membris tenere corporis, vt simul pietatem charitatis, & clementiam fraterni amoris doceam, vt per vestram salutem etiam illorum quæratis sanitatem. Quia *Angeli eorum semper vident faciem patris mei.* Quorum officio & pre- A cibus possunt reconciliarij, vt sanentur in corpore Christi. Quapropter nec negandum, quod vnusquisque renatus in Christo suum habeat Angelum custodem, sed quomodo semper videant faciem patris, *In quem desiderant prospicere,* teste Apostolo, cum & Deus Trinitas inuisibilis esse dicatur, non parua quæstio est, nisi quia sic est inuisibilis vt nemo eum Angelorum totum prout est, videat. Vident eum tamen singuli eorum prout eis datum est, secundum excellentem eorum naturam & gratiam, ita vt nec amor & desiderium eorum anxietatem generet negatæ visionis, sed satietatem, & tantùm vident, quantum desiderant. Nec facietas visionis fastidium, quos replet ipsa visio claritatis, affert, quia tantùm eum vident, quantùm eorũ natura videre potest, & ideo ad hoc desiderant, vt eum semper sine fastidio ament. Et amant quem vident, ita vt semper eum videndo, sine vlla anxietate ament ac desiderent. Quod si quæritur, quid agunt quando ad C nos veniunt, vtrumne eum videant? Credendum est, quod nunquam nisi in eo sunt, quia per eum currunt & veniunt qui vbique est, & ideo nunquam ab eius visione recedunt. Faciem autem patris quam vident, more humani eloquij appellat, non quod in Patre, aut in illa indiuidua Trinitate aliquid corporeum sit, vel vlla lineamenta corporis, sed faciem Patris seipsum Christus vocat, quem semper vident Angeli & per quem patrẽ vident; quia sicut nemo venit ad patrem, D nisi per filium, ita nemo videt patrem, nisi per ipsum filium; quia nemo nouit ipsum nisi filius, & cui voluerit filius reuelare.

Venit *enim filius hominis saluare quod perierat.*] Quia dixerat, *Videte ne contemnatis vnum ex pusillis istis*, ideo adiungit, quia, *Venit filius hominis saluare quod perierat*, acsi diceret, venit quod pusillum est quærere & saluare; ideo magis iam quod saluatum est per fidem, nolite perdere. Sequitur.

Quid *vobis videtur, si fuerint alicui centum oues, & si errauerit vna ex eis, nonne relinquet nonaginta in montibus, & vadet quærere eam quæ errauit; & si contigerit vt inueniat eam* &c.) Eadem replicat & reinculcat quæ supra dixerat, vt nemo eos contemnat quos venit filius hominis quærere & saluare, & in humeris suis acsi Pastor reportare ad gregem, vt ex hoc insinuaret quàm periculosissimum sit eos contemnere quos Christus Pastor ouium, cum tan-

Cap. XVIII.

ta diligentia quæsiuit in terris, vt eos pro- A
priis humeris reportaret ad cœlos & ad
consortium supernorum ciuium, quorum
Angeli semper vident faciem patris, quos re-
liquit nonaginta & nouem in montibus,
aut in deserto, & venit vnam quærere
quæ errauerat. Ad hoc quippe tantùm
exaggerat dignitatem nostræ redemptio-
nis, ne contemnantur malè qui in Chri-
sto credunt, quorum est ipse Pastor. Pro-
pter quos reliquit Angelicam dignitatem
in cœlestibus, quorum sunt ipsi consortes B
Angeli; & in eorum obsequiis vt mini-
strent, à Deo, preces & vota in ministe-
rio deputati. Vnde Daniel ait in visione
Dan. 7. 10. sua, *Millia millium ministrabant ei, & de-
cies centena millia assistebant ei.* Quia etsi
alij sunt qui assistunt, alij tamen qui mini-
strant in ministerio positi, & semper vi-
dent faciem patris. Homo autem iste iux-
ta Lucam, quem Matthæus indifferenter
posuit, ipse Christus est, qui venit quæ-
rere quod perierat, per hoc quod, *Ver-
Ioan. 1. 14. bum caro factum est, & habitauit in nobis.* V- C
nam ergo ouem venit quærere, quæ om-
ninò genere est vna & non specie, eo
quod per hanc vnam ouem omne genus
eorum designat, qui requisiti & inuenti
reportantur à Domino cottidie ad gre-
Luc. 19. 10 gem. Et hoc est quod dixerat, *Venit filius
hominis saluare quod perierat.* De qua ni-
mirum oue Dauid plangens & dolens lõ-
Psal. 118. 176. gè retro dicebat. *Erraui sicut ouis quæ pe-
rierat, quære seruum tuum Domine.* Sed quid
ille orabat Euangelista probat & dicit,
quia homo factus est iam implesse quæ D
Propheta gemens orabat: quære seruum
tuum Domine, quia erraui sicut ouis quæ
perierat. Sentiebat se Patriarcha Dauid
in Adam malè errasse ac deperiisse, idcir-
co dicebat, *Erraui sicut ouis quæ periit.* Quia
in illo ipso Adam se deperisse sciebat &
1. Cor. 15. 22. aberrasse; quia *In Adam omnes moriuntur*,
rogat vt per Christum omnes viuificen-
tur. Vnde & quidam codices Græcorum
pro eo quod nos habemus, *quære*, ζῆσον,
habent, id est, viuifica. Vt sit sensus, viui-
fica seruum tuum, quia mortuus iacet in
Adam. Sed melius ζήτησον, quod est *quære*,
alij codices habent, quamuis vnus sit sen-
sus. Sed oportunior est huic loco *Quære
seruum tuum.* Quoniam ouis quæ erraue-
rat quęrenda erat à Pastore ne periret. Fa-
tetur lapsum suum Propheta in eo in quo
est ei cum omnibus commune consor-
tium. Quia nemo qui in Adam non sit
mortuus absque eo, qui solus inuentus est,
Psal. 87. 6. *Inter mortuos liber.* Sed ille quia sicut ouis
perierat. quia in illo primò Adam aberra-
uerat à via, ideo rogat vt requirat eum Pa-
stor bonus. Nemo enim perit, qui per-
fectè cognoscit errorem suum. Quid est
ergo dicere, quære seruũ tuum, nisi quæ-
re lapsam & erroneam ouem tuam? Veni
Pastor Domine Iesu quære sicut ouẽ Io-
seph, quia errauit ouis tua dum tu mora-
tis in montibus. Relinque nonaginta &
nouem oues tuas securus, quia nullus est
lupus quo tu eas relinquis, nullus malus
operarius, nullus & mercenarius: veni per
temetipsum, quęre ouem quæ errauit, re-
porta confractam & debilem quæ perie-
rat. Sicque factum est vt orauit, venit,
quæsiuit, inuenit, & propriis humeris, si-
cut præsens parabola testatur, reportauit.
Nam ouis illa quæ perdita est in Adam,
inuenta leuatur à Christo, & propriis eius
humeris vt dixi, imposita, quia languida
ac lassa, multis vexata morbis per se redi-
re non poterat, neque per liberum arbi-
trium, vt quidam male sentiunt. Ergo
leuatur in humeris eius, in quibus factus
est Principatus etiam gloriosus. Qui pro-
fectò humeri crucis brachia sunt, illic no-
stra peccata sustulit & portauit; in illa no-
bili ceruice pij Pastoris, nobiles facti re-
quiescimus & portamur, vbi quamuis vna
dicatur ouis, omnes fuimus, quia omnes
vnum corpus sumus, sed multa membra.
Diues igitur Pastor noster, cuius nos om-
nes centesima portio vix sumus. Habet
namque nonaginta nouem oues in super-
nis montibus, vbi amœna semper sunt pa-
scua, semperque virentia. Et notandum,
quod & Angeli etiam ipsi oues vocantur,
quorum Christus est Pastor, & ipsi oues
& agni. Non tamen à natura oues Ange-
li sunt, sicut nec homines, sed figuratè
dicuntur, eo quod eorum omnium inno-
centia indefessa sequitur Christum ag-
num inter pascua vitę, & deducit illos ip-
se ad fontes aquarum. Vbi si quæris le-
ctor, cur nonaginta & nouem oues dicũ-
tur relictæ in montibus, cum innumera-
biles sint greges in eo deserto quos reli-
quit, noueris quia ideo de plurimis quæ
dicenda erant pauca carpsimus, eo quòd
hæc parabola præcedentium patrum di-
ctis famosissimè explanata est, non minus
Græcorum quàm Latinorum tractatibus.
Sed quia omnes dixerunt, quod hic fini-
tus numerus pro infinito positus sit:
quærendum, quare nonaginta & nouem
tantùm relictæ dicuntur? Non igitur du-
bito, quod sentẽtia non vacat à mysterio:
Sed quia nouem sunt ordines Angelorum

Cap. XVIII. scriptura testatur diuina. Ideo hunc numerum posuisse credimus, quia tantùm valent nonaginta & nouem ad sacramentum præfigurationis, quantum soli nouem, qui est tertius quadratus numerus; & quia sub isto numero nouem Angelorum dicuntur esse ordines, vnum est acsi dicantur nonaginta & nouem, vt soli nouem intelligantur. Sed quia in singulis eorum ordinibus nullus præfiguratus est numerus, nec sciri potest ab vllo mortalium quantus sit, propterea non immeritò finitus pro infinito ponitur, ita vt benè tertius quadratus accipiatur, ne aut Trinitas desit in numero, aut quadratura numeri desit in Trinitate firma & stabilis, ac conquadrata, ne vllis vnquam sæculis moueatur ac confundatur. Quos omnes in montibus iustitiæ reliquit, de qua iustitia Propheta ad Deum dicit, *Iustitia tua sicut montes Dei.* Et ideo quia eos in his montibus firmatos reliquit, ad nos securus venit: quia, *Verbo Domini cæli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorum.* Vnde pro conuerso vno peccatore magis gaudium fit in cœlo, quàm supra nonaginta nouem iustis qui non indigent pœnitentia ob conseruatam iustitiæ lætitiam in cœlestibus. Et si quidam eximius Doctorum hunc numerum relictarum ouium, de his dictum accipiat ouibus, quas reliquit in deserto, non de Angelis quidem, sed de superbientibus quibuslibet hominibus, quos superbos significat tanquam solitudinem gerentes in animo, dum solos se videri volunt, quibus ad perfectionem vnitas deesse probatur. Cum enim inquit, quisque à vera vnitate diuellitur, suæ potestatis esse cupiens, per superbiam vtique diuellitur. Non enim sequitur vnum quod Deus est, ideoque vt ipse ait in nonaginta nouem ouibus, ponit eorum significationem. Qui de se quidem præsumentes, peccatoribus ad salutem redeuntibus se anteponunt. Vnum itaque deest, & ad nouem, vt decem sint, & ad nonaginta nouem, vt centum sint; etsi per cæteros huiusmodi numeros hoc consideres, ita inuenies. Variari namque per breuitatem & magnitudinem eorum numeri possunt, quibus vnum deest vt perficiantur, ipsum verò vnum sine varietate in se se manet. Qui cum accesserit nonaginta nouem ouibus in solitudine suorum delictorum commorantibus, centenarius perfectus numerus redintegratur. Quia nisi per pœnitentiam omnes peccatores receperint hanc vnitatem in se Deo reconci-

Psal. 35. 7.
Psal. 32. 6.

A liati, extra hunc numerum qui in dextris leuatus coronam exprimit, remanebunt. Pia quidem intelligentia sanctissimi Doctoris, sed illa verior commendatur in qua reliqui omnes tam Græcorum quàm Latinorum Doctores concordare videntur. Et omnis hæc parabola hoc insinuat, quod pius Pastor inde ad nos venit, vbi eas oues reliquit, non imperfectas aut vitiatas, sed in minuto numero propter eos qui ceciderant. B Qui profectò numerus ex vnitate restauratur, vt centenarius perfectus in dextris inueniatur, & ideo non quinquaginta, nō ducētas dixit, sed centum. Et ex his vnam perdidit, vt ostenderet, non ex damno tantùm fuisse dolorem in cœlo, verumetiam & ex numero. Namque amissio vnius totum dissipauerat centenarium numerum; quia & dexteram redigerat ad sinistram, vt dispendio vnius sinistra clauderetur omnis, & dextra nihil haberet. C Nonagesimus & nonus numerus in sinistra latet clausus, & constrictus hæret, & tenetur conclusus. Qui tamen vbi vnius perceperit & senserit augmentum, mox ad palmam dexteræ transit, mox centenarij numeri peruenit ad coronam, non quod Angelorum illorum qui remanserant, quos reliquit, vlla esset imperfectio, sed imminutio numeri certa imperfectio erat; quia qui facit esse quæ non sunt, perdita sic requirit, vt teneat quæ reliquit; & amissa sic inuenit, vt quæ seruata sunt in cœlestibus, non amittat. D Vnde magis de Angelis id dictum credimus, in quibus & pro quibus deinceps lætitia, sicut nec imminuta, ita nec aucta aut immutata est, sicut de hominibus quos quæsiuit auctor salutis, & quæsitos inuenit, inuentos verò propriis reuexit humeris ad gaudia æternæ vitæ. Vnde conuocat eosdem Angelos amicos ac vicinos, & dicit: congratulamini mihi, quia inueni ouem meam quam perdideram. Perdiderat autem eam, quæ cum prius in dextris creata esset, corruerat ad sinistrā. E Nec igitur poterat perfectio esse, quo centenarius numerus imminutus erat. Sed mox cum numerus de sinistra in dexteram transfertur, centenarius reformatur. Qui formatus, mox corona in eo exprimitur, vnde & iudex Christus in futuro oues quidem (quæ est tota Ecclesia) statuet in dextris, hœdos autem in sinistris relinquet. Sed quomodo agmina in supernis montibus Angelorum reliquerit, qui nunquam cœlos, sicut nec patrem reliquit, quærendum æstimo; quatenus quid

Cap. XVIII.

Cap. XVIII. quid sit reliquisse eius intelligamus. Quia A nũquam reliquisse rectè dicitur cum quibus semper fuisse probatur. Vnde fatendum, quod sicut iste in hoc Euangelio loquitur, quia reliquit Patrem & venit in mundum; ita reliquit & Angelos in cœlestibus, & venit in terris. Reliquit autem

Phil. 2. 7 cùm *semetipsum exinaniuit formam serui accipiens.* In qua nimirum forma, quia illam nostram assumpsit naturam venit in mundum vbi erat prius, non relinquens oues B illas quodammodo cum quibus erat & prius. Hoc quippè reliquisse fuit semetipsum exinanisse, sicut & ouem hanc à gregibus oberrasse, quia in Paradiso positus primus homo per culpam, pascua vitæ perdidit. Sequitur.

Amen *dico vobis, quia gaudebit super eam magis quàm supra nonaginta nouem quæ nõ errauerũt.*] Lucas verò cõcelebrationẽ in huius gaudij mẽtione dedicat, cùm ait, quia conuocat amicos & vicinos Pastor huius ouis, dicens illis, *Congratulamini*

Luc. 15. 6. *mihi, quia inueni ouem meam quæ perierat.* Quæ nimirum congratulatio quamuis C simul sit amicorum & Pastoris, maius tamen Pastoris videtur esse gaudium, cui congratulantur amici & vicini propter gaudium acquisitæ ouis. Qui profectò vicini & amici quoniam sunt rationabiles, non immeritò hominum rationabilium redemptione lætantur, charitate repleti, quorum famulatu ac ministerio, quia prouehuntur ad eorum consortia, nec immeritò gaudent de tanto Regis sui D triumpho. Vnde Dominus vt ad hanc ingentem lætitiam de pusillorum salute ostenderet, quos contemnere prohibebat, huius comparationis proposuit exemplum, vt scirent se talibus qui scandala inferunt quod lædant Deum primùm, deinde vniuersa Angelorum consortia, quorum hi pusilli tuentur præsidiis, & venerantur gaudio. Nec nobis tamen paruis, & exiguis, modicum proficere debet ad incentiua probitatis, dum vnusquisque nostrum gratam conuersationẽ suam fore crediderit Deo & cœtibus Angelorum, quo- E rum aut implorare debemus patrocinia precibus ac laboribus affectata, aut vereri offensa. Quibus ita cœlestis orator ad sententiam præmissam diuinitus deductis, concludit in finem cur hæc omnia proposuerit. *Sic enim est*, inquit, *voluntas ante patrem nostrum qui in cœlis est, ne pereat vnus de pusillis istis.* Et ideo referenda ad superiora, quæcunque parabolicè dicta sunt demonstrat, vbi ait, *Videte ne contemnatis vnum de pusillis istis.* Cap. XVIII. Quia sic, vt declaratum est multis indiciis etiam cùm ait, *Non est voluntas coram patre vestro qui in cœlis est, vt pereat vnus ex istis.* Ad hoc dicit vt venerabiliùs ex affectu pietatis patri obtemperantes obedire curemus, & fratrem, quamuis vilis videatur, quamuis exiguus, non contemnamus. Quapropter pro certo scire debemus, quotiens aliquis perit, non ex prædestinatione Dei, vt quidam malè sentiunt, neque ex voluntate patris perit, sed proprio suo peccato iustoque Dei iudicio. Respiciens Dominus Iesus discipulos suos dixit Simoni Petro.

Si *autem peccauerit in te frater tuus, vade & corripe eum inter te & ipsum solum.*] Quærendum igitur si adhuc pendeat iste sensus ad superiora, ne contemnamus aut scandalizemus vnum de pusillis istis, qui in Deum credunt, & ideo dicat, si peccauerit eorum aliquis in nobis quid exindeagere debeamus. Quia si peccauerit in qualibet causa in nobis, aut læserit, dimittendi habemus potestatem, imò necessitatem, qua præcipitur vt *debitoribus nostris* Mat. 6. 12. dimittamus debita, sicuti nobis à Domino dimitti volumus. Quod si in Deum quis peccauerit, non est nostri arbitrij, dimittendi. Vnde dicit scriptura diuina, si peccauerit homo in hominem, orabit pro eo sacerdos. Si autem in Deum peccauerit, quis rogabit pro eo? Corripiendus est autem frater, primùm seorsum, ne si semel pudorem aut verecundiam amiserit, deinceps iam impudicus factus, permaneat in peccato. Sed de his vtique dicere videtur peccatis quæ ad nos pertinent, & non absolutè sicut quidam codices habent, si peccauerit frater tuus. Vnde & Origenes ex hoc loco, quia sic fortè in Græcis legitur codicibus, plures proponit quæstiones. Sed quia in emendatioribus nostris, tantummodo, si peccauerit in te, habet, facilior sensus est, quamuis adhuc multa discretio in his necessaria sit peccatis, vt scire absolutè possimus quæ sunt illa quæ solummodo in Deum committuntur, & quæ sunt illa quæ solummodo in nobis: quia profectò sunt talia quæ intra nos & in nobis fiunt, & tamen ad Dei iniuriam referuntur. Idcirco diligentissimè sic omnia discutere & prudẽter discernere debemus, vt illa libenter indulgeamus proximis ac

CAP. XVIII. fratribus, qui nobiscum vno Christianitatis participantur nomine, quæ nobis & ad nostram tantum iniuriam facta pertinent. Quia etsi in omnibus quæ contra proximum mala fiunt offendatur Deus, dum eius præcepta violantur, tamen remedium de his vtrisque prouisum est à pio Domino, vt per alterius salutem, nobis quoque & in eodem facto acquiratur salus & gratia. Sed nos quod peius est è contrario in Dei iniuria benigni sumus, & in nostris exercemus, in quantum possumus, vindictas & odia. Quod si contigerit, fratres mei, vt eum iam qui nos læsit corrigere velimus, attendendum est ne fortè nostri causa, quia nos læsit, id facere velimus, cùm omninò si amore nostro id magis quàm proximi facimus, nihil est quod facimus; quod si pro amore illius hoc facimus, proculdubio magnum opus est quod facimus, sicut in eisdem verbis Dei monstratur.

S I *te audierit* (inquit) *lucratus es fratrem tuum.*] Idcirco propter illum fac vt lucreris illum, quem nisi faciendo lucratus esses perisset. Sed quia ad omne peccatum multi eximij Doctores hoc pertinere tradunt, quia nihil est in quo proximus peccare possit, quod nos lædere non debeat, nascitur nimia difficultas interpretandi quomodo sub hac æstimatione eminentis misericordiæ Christi peccantibus adasciis * non amplior detur occasio peccandi, quia de omni peccato generaliter id pertinere dicunt, si ad tam modicam correptionem sceleratis ac reis venia præstatur. Si autem de minimis & humanis peccatis etiam & his quæ in nobis fiunt, peccantem arguimus, & post argutionem testium vel Ecclesiæ fieri oportere diximus, sicut Ethnicum & Publicanum, maximè pro peccatis quæ non sunt ad mortem aliquid crudelitatis ne videamur inducere, omninò est cauendum. Quia non æstimo in Ecclesia citò inueniri de his aliquem qui sub disciplina sunt sollicitorum, qui non iam in eadem culpa argutus sit tertio aut eo amplius, vt puta ex detractione proximi, aut in inflatione superbiæ, aut in epulatione seu crapula vel potationibus, vel in verbo mendacij aut periurij, si dixerit fratri suo Racha vel fatue, seu in cæteris leuioribus cottidianis iniuriarũ delictis, quibus longa vel mala consuetudo vix carere potest. Propterea vt dixi prudẽtissimè pertractandũ est quæ commissa in nobis delicta secretò proximis indulgere debeamus, quo CAP. XVIII. usque secreta sunt, *Non dico septies, sed vsque*, iuxta Domini vocem, *septuagies septies*, & quæ sunt quæ in Deũ committuntur; quæ Dei iudicio reseruare debemus. Præ omnibus tamen circa proximum oportet vigilare sollicita charitate, si nullus alter scierit frater quia peccauit, te teste peccatum ad mortem in Deum, vt corripias eum & resuscites iuxta vires inter te & ipsum solum, quia in te peccauit, cùm te teste peccauit, & scis tu quia peccauit. Vnde quia secretum fuit quando in te & in Deum peccauit, secreto quære omni diligentia, quomodo corrigas quod peccauit. Sed quærendum quid est quod Apostolus ait, Peccantes coram omnibus argue, vt cæteri metum habeant. Nunquid contranè mandat Apostolus, in quo ipse Christus loquebatur? Quid ergo magis contrarium esse potest, quàm quod Dominus, *Si peccauit in te frater tuus, vade & corripe eum inter te & ipsum solum.* Et Apostolus dicit, *peccantes coram omnibus argue?* Quod si rectè perpendimus, vtrumque verum est, & rectissimè sic præcipitur, vt aliquando illud faciamus, & aliquando istud, ne fortè confundatur disciplina Christi, vt fiat publicum quod debes emendare secretò, & secretum fiat quod est publicum. Nam tunc peccauit in te frater tuus, si tu solus nosti. Et ideo inter te & ipsum agendum est, quia nulli alij sunt testes, vt secretò corripiatur. Atverò si aliis audientibus, vel videntibus tibi iniuriã fecit, & in illis peccauit quos testes suæ iniquitatis effecit, quia fortè nisi eis putasset placere quod fecit, coram ipsis non fecisset. Et ideo talia corripienda sunt coram omnibus, quæ peccantur coram omnibus. Quæ verò secretius peccantur, secretius & corripienda sunt. Sed talia hoc loco intelligenda sunt, peccata de quibus dicit quæ corripiẽda sunt, quæ nisi corripueris inter te & ipsum solum, frater perire possit, & si te audierit, tunc eum lucratus sis. Quid ergo est quia lucratus es eum, nisi quia perierat, si non lucrareris eum? Et ideo quamuis pro omnibus delictis in inuicem certare debeamus, tamen iuxta hanc intelligentiam, tale æstimare debemus peccatum, pro quo, nisi corrigatur, frater perire possit. Et si coram Ecclesia Christi incorrigibilis apparuerit, pro quo actu Ethnicus & Publicanus iure haberi possit. Ne fortè & tu, cui facta est

1. Tim. 5. 20.

CAP. XVIII. iniuria in quo ille peccauit, si contempserit tis ac neglexeris corrigere iuxta vires, peior fias tacendo, quàm ille iniuriando seu cōuitiando. Quia etsi gloriosum est iniurias nostras obliuisci, verū obliuisci oportet iniuriam tuam, non vulnus fratris tui. Quod si ille cōtempserit te audire, & eos quos postea tecum adhibuisti, insuper & Ecclesiam cum qua deget, sicque peccatum suum acsi iustitiā defenderit, talis deinceps non debet computari inter fratres, nec in Ecclesia conuersari. Tamen & pro leuioribus supra dinumeratis & huiuscemodi iniuriis, nisi ad concordiam & satisfactionem se humiliare vel satisfacere quē læsit, noluerit correptus coram omnibus, à sanctis Patribus sancitum est, si contumax aut superbus apparuerit, à consortio congregationis alienum fieri debere. Nec enim præterit intellectus loci istius, qui hęc ad minima peccata asserūt pertinere, & propterea peccatorem, si fuerit bis vel tertiò coargutus, elatus in superbia, nec emendauerit, sicut Ethnicum & publicanū fieri debere, nō quia primùm peccauit tātùm, sed quia permansit in cōtumacia sua elatus. Interea quàm mira dispositione id diuina pietas censuerit diligentius considerādum est, vt quod ipse primùm impleuit in populo quem elegit, vnusquisq; impleat in proximo sibi coniuncto, vt in ore duorū testium fides verbi ac veritas maneat incorrupta. Non ad insolentiam populi peccantis, primum lex correptionis missa est, & solus legislator cum eis corripiendo cōflixit. Deinde Prophetia & Ioānes missus est ad eos cum ipsa eademque lege, & istis testibus conuentus est idem populus vt peccare desineret. Tertio itaque ipso Domini aduentu, tanquam coram omni Ecclesia inspectantis, admonitus est. Quibus frustratis obiurgationibus acsi Publicani deinceps vel Ethnici iure reputati sunt ab Apostolis, quia *In ore duorū vel trium testium stabit omne verbum.* Non quod in ore duorum hominū vel trium non inueniatur mēdacium, sed quia in his tribus testibus, id est, in lege ac Prophetis, & in Euangelio, stat omne verbum doctrinæ, omnisque veritas. Stat autem in his omnis veritas, quod est omne verbum, quia nunquam cadit. Et ideo testes quorum assertione conueniendus est proximus, secundum hos tres testes debent corrigere ac reprobare eum, qui eos audire noluerit, deinde Ecclesiæ notum facere, sicut & Christus de Iudæis quos diu sustinuit, donec Ecclesia instrueretur. Quam, quia

Mat. 18. 16.

non audierunt, facti sunt sicut Ethnici & publicani, eo quod multorum testimoniis iam conuicti & correpti, in sua perfidia perdurantes, credere noluerunt.

AMEN *dico vobis, quæcunque ligaueritis super terram, erunt ligata & in cœlo. Et quæcunque solueritis, erunt soluta & in cœlo.*] Iustè enim ligatur qui toties coramque tot testibus, & coram Ecclesia ab omnibus increpatus & conuictus est, si se noluerit emendare, nullumque iam vltra lædere. Propterea ille talis alligatus & condemnatus adhuc in carne, iure alligatus est apud omnes qui sunt in cœlo; ita tamen si se emendauerit quandoque vt satisfaciat Ecclesiæ quam læsit secundum correptionem trium testium, vt iam funiculis peccatorum suorum non sit alligatus, sed iustè solutus, etiam ab eis qui sunt in cœlo. Nam hæc potestas soluendi atque ligandi de superioribus pendet. Cœpisti ergo habere fratrem tuum tanquam Ethnicum & Publicanum, ligasti illum in terra. Sed vt iustè alliges vide, quia iniusta vincula disrumpit iustitia. Cùm autem correxetis & concordaueris cum fratre tuo, soluisti illum in terra. Quem cùm solueris in terra, solutus erit & in cœlo. Multum ergo præstitisti, non tibi, sed illi, quia is multum nocuit, non tibi, sed sibi. Hæc namque potestas soluendi atque ligandi videtur eadem quæ Petro supra data est; sed non est ita per omnia, quoniam oportebat Petrum aliquod priuilegium habere præ istis qui ter arguere iubetur. Ideo quidem illic dictū est, *Tibi dabo claues regni cœlorum: & quæcunque ligaueris super terram, erunt ligata & in cœlis.* Vbi non modica differentia esse sentitur, quia Petro datæ claues non vnius cœli, sed claues regni cœlorum, vt quæcunque ligauerit super terram, sint ligata, non tantùm in vno cœlo, verùm & in omnibus cœlis: similiter & quæ soluta sunt in terra, soluta erunt & in omnibus cœlis. Quàm perfectus est Apostolatus Petri, quàm communis nostra conuersatio! & excelsior Apostolorum auctoritas. Vnde quicunque vsque ad illam Apostolorum exsolutionem perfectionis venerit, in omnibus absolutus erit; quia sicut *differt stella ab stella in claritate:* ita & differentia ab inuicem Sanctorum. Propterea etsi Apostolorum auctoritas iure amplior prædicatur, non ideo contēnēdus est consensus Ecclesiæ & potestas, quam nec Apostoli, nec Ecclesia, aliunde perceperunt quàm à Christo. Et ideo

Mat. 16. 19.

1. Cor. 5. 11.

Cap. XVIII.

quia poterat contemptoris nostri hæc occulta esse responsio, vel tacita cogitatio, si me despicis & ego te despiciam: & si tu me condemnas, è contrario & tu in ea sententia cõdemnaberis. Potestatem tribuit vt sciant quia talibus condemnantur Deum iudicem in medio eorum esse, ne aut isti iniustè ligent, aut ille malè contumax condemnetur. Idcirco dico vobis ait, quodcunque ligatum fuerit in terra, ligatum pariter erit & in cœlo. Acsi diceret, quia in medio eorum sum qui ligant. Propter quod sequitur.

ITERVM *dico vobis, quia si duo ex vobis consenserint super terram de omni re quancunque petierint, fiet illis à patre meo qui in cœlis est. Et vbi sunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum.*] In tantùm igitur studet concordiam, vt in vnitatis merito, omnia quæ à Deo prædicanda sunt, impetranda esse confirmet. Et vbi duo vel tres, pari spiritu parique voluntate collecti sunt in Domino, ibi se medium eorum pollicetur futurum. Quia ipse est pax atque charitas, quæ facit corda multorum vnum, & innumeras sanctorum animas, sibi ad inuicem, vt vna sit anima cõnectit ac conuenit, inter quas medius sedem atque habitationem collocat. Totus namque hic sermo de superioribus pendet, vbi ad concordiam omnes prouocarat, & nunc exponit, quem fructum exinde sint habituri, ita vt quidquid petierint, sint accepturi, deumque mediũ semper in se habituri. Sed forsitan hoc tali cõsensu tantaque virtute, nec pauci sibi consentiunt per omnia; & ideo fortassis temperauit sententiam, si duo vel tres consenserint ex vobis, sicut Petrus & Iacobus ac Ioannes. Quibus quasi consentientibus sibi per omnia ostendit in monte gloriam claritatis suæ, ita vt ex eo habitu quo non habebat speciem neque decorem, verteret se ad tantam gloriam, ita vt vestimenta sua fierent coram eis splendentia, sicut quidam codices habent, quasi lumen. Nam & in veteri testamento tres filij Chore in hac vnitate consenserunt, & ideo eu aserunt, ita vt formam tenẽt o unium eorum qui saluandi sunt ab illo incendio æterno. Qui profectò, quia consentiunt cum lege & Prophetis, duo dicuntur. Deinde quia colliguntur in Euangelio, tres vtique vnanimes in vnitate Christi inueniuntur. Præsertim quia lex & Prophetiæ non sunt diuisæ, sed quasi ex vno Spiritu & ex vna anima, atque ex vna voce consentiunt in Euangelio. Quorum consensu operante in electis Dei, si duo vel tres simul in idipsum fuerint congregati, iure quidquid petierint impetrabunt, quia non nisi in vnitate collecti vnũ petunt. De qua petitione Dauid, *Vnam petij*, inquit, *à Domino, hanc requiram*. Et vt ostenderet quia multi tales vnum sunt, sicut vnus dicebat pro multis, *Sicut ceruus desiderat ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te Deus*. Quam vnitatem commendat Apostolus, vt sitis, inquit, perfecti in eodẽ sensu, & in eadem scientia; quia sicut segregat dissensus à concordia charitatis, ita congregat consensus, & compaginem connectit in vnum charitatis, ita vt Deus per hanc vnitatem in medio eorum esse possit. Alioquin si vnum corpus sumus, quamuis multa simus membra, vnitatem tenemus, quia ad hoc posuit Deus singula membra in corpore, vt omnia idipsum sapiant, idipsum dicant, idipsumque consentiant, & sollicita sint inuicem, vt si patitur vnum membrorum, *compatiantur omnia membra*, & glorificato vno membrorum, congaudeant omnia membra. Sic quippè debet esse in omnibus, sic & in vno homine, quatenus si iubilare cooperando volumus, vnum Musicum carmen seruare possimus, vt seruetur corpus & anima atque spiritus integer in vna compage amoris Dei, & in vno vinculo pacis. Nostis enim in Musicis, quia nisi fuerit consonantia vocum, vt vnam ex diuersis vocibus de se cantus harmoniam reddat, non delectatur audire, etiamsi vna earum prior [illegible] ox in concentu: sic & in Ecclesiis, certè aut in vno homine, nisi consensum habuerit chorus virtutum, & conuenientiam charitatis, non delectatur Deus, nec audit voces eorum. Quoniam sicut Apostolus ait, *Qui offenderit in vno, factus est omnium reus*. Quapropter cõueniantibus nobis in vnum, congregemur corpore & anima & spiritu in nomine Iesu, vt sit Iesus in medio nostrûm, verbum scilicet Dei, & sapientia & virtus ipsius, quatenus nec in loco nec in tempore disiungamur à charitate vnitatis, quia nec loca nec tempora diuidunt, neque separant spatia terrarum, quos vna charitas iungit. Vnde si duo vel tres benè sibi consentiẽtes in Christo impetrare possũt fiducialius de omni re quã secundum Iesũ petierint in nomine ipsius à patre, quantò magis vbi singulæ Ecclesiæ, aut omnis Ecclesia rogat? Sed quotiens non exaudimur ea est causa quod non consentimus duo vel tres per omnia simul sensu vel scientia, nec

Psal. 26. 4
Psal. 41, 2.
Phili. 2. 7.
1. Cor. 12. 26.
Iac. 2. 10.

Cap. XVIII.

seruamus vnitatem Christi in vinculo pacis. Et ideo in istis sententiis perpendat prudens animus quàm terribile sit contẽnere quod duo vel tres consenserint, vel testificati fuerint, vel correxerint, & quibus tanta est fiducia impetrandi. Quia ad illa respondet ista sententia, *si duo ex vobis, aut tres consenserint*, quia ait adhibo vnum vel duos tecum, ne tam paruus numerus videretur contemptibilis; quia quidquid isti duo vel tres consenserint aut petierint super terram, consensa & impetrata erunt etiam & in cœlo. Magna igitur consolatio fidelium, quorum tam paruus numerus tanta corroboratur Domini virtute, vt qui dominatur *virga virtutis suæ in medio inimicorum suorum*, ipse etiã in medio istorum esse se testatur. Et ideo dubitari non debet quòd exaudiuntur in cœlo, quamuis adhuc sint super terrã, qui habent in medio sui Dominum. Et notãdum quòd non dixit in medio eorum ero, sed *in medio eorum sum*; quia non medius futurus est talibus, neque medius esse tardabit, sed mox sinceriter vt consenserint inuenitur Christus in eis medius. Quoniã & Christus ipse eorum consensus est, dum & ipsi in idipsum vnum consentiunt cum eis, quorum *participatio in idipsum est*.

(Mat. 18.16; Psal. 109.2; Psal. 121.3)

TVNC *accedens Petrus dixit ei, Domine quotiens peccauerit in me frater meus, dimittam ei vsque septies? Dicit ei Iesus. Non dico tibi vsque septies, sed vsque septuagesies septies.*] Nam Lucas hanc sententiam de indulgentia fratris, & illam qua corrigi mandatur, simul iungit, quas Dominus docendo distribuit. Quibus sententiis vnam proposuit dicens, *attendite vobis*. Quæ & harum duarum intelligẽtiam clariorem redderet, & auditores suos sollicitiores faceret. Non enim dixit, licet vni videatur loqui, attende tibi, sed *attendite vobis*. Quia quidquid in his duobus præceptis alicui attẽderit homo, sibi quoque attendit, & quãtum videbit ipse alteri videbit alter & ipsi. Et ideo ista nouitas locutionis, quantum mihi videtur, officiosissimè præmissa est, & hæc admonitio præter vsum loquendi facta; quoniã multa sunt quæ reprehendimus in fratribus qui in nos peccare videntur, & multa quæ dimittere debemus. Idcirco satis prouidè dictum est, *attendite vobis*, ne vagus oculis & passiuus intuitus, atque improbus aspectus plus respiciat curiosus ruinas aliorum & culpas quàm suas, ne fortè dum sua cæcus nõ videt crimina, temerè curat reprehendere aliena, & dum non cõsiderat aliis quotidie quas infert iniurias, ipse sibi illatas ab aliquo grauiùs portet, propter quod benignissimus magister & clemẽtissimus Dominus, paucis prouidè animos audientiũ præstruxit verbis ita dicens, *attendite vobis*; quia quidquid est in his duobus præceptis quod agimus, nobis primùm vt prosit attendere debemus, deinde proximo non minus quàm nobis. Qui si peccat in nobis & eum corrigimus, ita vt lucratus sit per nos frater, duplicẽ mercedem habemus; vnam quia ei libenter dimittimus, alterã quia eum lucrati sumus. Aliàs autem, nisi mandante Deo feceris homo quæ iubẽtur, nec tibi attẽdis nec proximo. Et ideo quia tibi prouidere non vales sine proximo, nec proximo priusquam tibi subuenire, rectè dictum est, attendite vobis sollicite inuicem *seruare vnitatem pacis in vinculo charitatis*, quia quòd donas & recipis, dum vices vobismet impenditis. Quia etsi ille hodie, tu quoque cras peccabis; Hinc fortè erit tibi iudex cras, qui erat hodie reus, etsi parui pendere potueris ne illi pecces, Deũ tamen non effugies, qui iubet vt agas, à quo tibi plura dimissa sũt, & cui innumera debes. Idcirco nouetis, quia non in hoc numero pius iudex veniam angustat, neque hac lege constringit & fine concludit, sed hunc finitum numerum sub sacramento piæ significationis, pro infinito posuit. Tamen multi quærũt, cur Petrus vsque ad hunc numerum peccata remittenda putauerit, & nõ ampliùs? Fortè, quia sciebat ex lege hunc numerũ remissionis esse seu requiei. Vnde Dominus patratis omnibus die septima requiesse dicitur, seuque legitur, *Septies cadit iustus in die, & resurgit*. Vnde & Lucas signanter sic respondisse Dominum dicit, *si septies in die peccauerit in te, & septies in die conuersus fuerit in te, dicens pœnitet me, dimitte illi*. Nam & septimus annus requiei erat in lege, sicut & septies septem decursis iubilæus fiebat annus magnæ remissionis, seu quamplura quæ in lege per septem huiusmodi præfigurantur. Vnde sibi quidam eorum finxerunt argumentum eius interpretationis; nec non & quòd septem sint dona Spiritus sancti, in quibus remissio omnium peccatorũ; seu quòd septem vitia principalia, quibus remissis remittũtur vniuersa. Alij verò dicunt, quia septies vindicatum est de Cain, & ideo Dominus addiderit iuxta quod de Lamech sacra vindicandum percensuit Historia, totiens remittendũ, vt in quantũ amplior excreuit vindicta amplior fieret indulgentia &

(Ephes. 4.3; Luc. 17.4)

CAP. XVIII. venia. Quapropter quia præfixus est à Domino remittẽdi terminus, nullus fortè vltra audebit parcere delinquẽt. Vltra ergo hunc limitem transilire nemo audebit. Sed hunc terminum remittendi parabola subsequens absoluit, cum inuentus est qui decem millia talentorum erat debitor, & demissa sunt ei omnia. Idcirco nemo dicat non vltra se dimittere debere fratribus peccata, quia Dominus amplius dimittere non iubet. Quia si hoc ita præfixum esse vellet, nequaquam quod ipse egerit subiungeret. Nam per decem millia talentorum signanter expressit peccata omnia, quæ in nobis inuenit & donauit. Propterea & tu noli subducere misericordiam, sed poscamus pariter huius numeri solutionem. Non enim sine causa Lamech prius hunc numerum in vindictam sui ita præmisit, neque Dominus rursus eum in remissionem omnium peccatorum sine causa præfixit. Sed quærendum de ipso numero prius censeo, quia aliter quidem eum calculando multiplicant, aliter verò alij ipsum eundemque numerum ad mysterium & non ad calculationem tantùm constringunt. Vt quid ait septuagesies septies? Solummodo septuaginta, & septem intelligantur, non tantùm, vt dixi, secundum multiplicationem calculi, quantum secundum mysterium sacramenti. Nam septuagies septem quadringenti nonaginta fiunt, vt toties in die remittamus fratri peccanti, quo ille amplius peccare non possit. Quod si in die aut in tempore vltra aliquid in te peccauerit frater tuus, nunquid non vltra dimittes ei? Nam sicut continuò in sequenti parabola tractabitur, plus est decem millia talentorum, quàm septuagsies septem, & plus centum denarij quàm septuaginta septem. Quia fortè centum denarij mille asses sunt, & ideo per decem millia talentorum seu per centum denarios omnia quæ in nos committuntur, insinuat, quia debemus ignoscere, sicuti & nobis oramus dimitti. Non enim ad numerum cottidie nos prostrati rogamus ignosci, sed precamur, *Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris.* (Matt. 6. 12) Quæ debita rogamus? omnia, an aliquam partem eorum? Nulli dubium quod pro omnibus rogamus quæ cottidie innumera committimus, licet nobis in baptismo iam dimissa sint omnia. Vnde quid sibi vult quod ait septuagesies septies? Puto quod non lege calculandi hoc loco finiendus est numerus, sed

A secundum magnum mysterium & admirabile sacramentum pertractandus. Nam Lucas Euangelista, *cuius laus* (iuxta Paulum) *est in Euangelio*, (2. Cor. 8. 18.) ab eo loco quo baptizatus est Dominus, cœpit ascendendo numerare genealogiam Christi: & meritò, quia ibi est initium ascensionis ad Deum. Quamuis Matthæus descendendo ab Abraham vsque ad Christum, etiam & ipse sub mystico expleuerit sacramento, tamen iste, vt dixi, ascendendo cœpit numerare, & numerando compleuit generationes septuaginta septem. Exorsus est B itaque numerare à Christo in quo peccata omnia deleta sunt, & peruenit per omnes progenies numerando vsque ad ipsum Adam, qui primus hominum peccauit, & nos omnes cum peccati obligatione generauit, quia omnes acsi in massa damnati sumus. Et ideo sub magno sacramento à Christo vsque ad Adam per omnem lineam nascentium septuaginta septem generationes colliguntur, & ab Adam similiter vsque ad Christum septuaginta septem. Si ergo nulla generatio C prætermissa est, nulla culpa præteritur quæ non debeat ignosci. Et istæ vindictæ peccatorum quæ desæuierunt per omnem progeniem vsque ad Christum, quas Lamech connumerat, septuaginta sunt. Sed vt obscurius tegeretur hoc sacramentum, non septuaginta & septem dixit easdem vindictas esse futuras, sed septuagies septies, quod & in idipsum intelligi debere D nemo qui ambigat. Quem numerum Dominus in remissionem omnium peccatorum commendauit, quando à baptismo cœpit numerare, vbi omnia peccata soluuntur. Et sic ad Adam lineam Genealogiæ Christi vsque perduxit, vt monstraret quia sicut vindicarum est de Cain septies, quando septem vindictas, vt multi tradunt, exsoluit: ita & de Lamech septuagies septies, quas ipse prædixit & prophetauit, exsolutum est: vt septuaginta & septem vsque ad Christum fiant, in quo omnis præuaricatio & peccatorum vindi- E ctæ finem accipiant. Quoniam sicut quidam tradunt, sciebat Christus extendere aliquos peccata sua etiam vltra hanc remissionem, propterea ad septem addidisse Christum septuaginta, vt dicat in eo tantùm numero remissionem peccatorum fieri oportere in hoc mundo adhuc degẽtibus, & secundum res huius mundi peccantibus; quoniam senarius numerus in quo factus est mundus, videtur operis ac laboris, septimus requiej & remissionis.

CAP. XVII. Vnde si quis diligit mundum, & ea quæ sunt in mundo operatur, & sæcularia tantum intendit, dicit non incongruè sexies peccare, & finem peccatorum in septenario accipere numero, vt in eodem ad veniam possit pertingere. Quod sentiens fortè Petrus, ideo interrogat, si debeat vsque septies dimittere. Sed Dominus sciens in his quæ senario clauduntur numero, contra decem præcepta mandatorum Dei agendo, cottidie nos peccare, fixit limitem & finem peccandi, vt in eo numero qui remissionis est, vnusquisque fratri ac proximo libenter indulgeat. Quod si aliquis supergrediens ea peccata quæ fieri solent in rebus mundialibus & sæcularibus vltra volendo peccare, si possibile esset, vt amplius viueret, quia in peccatis suis finem non fecit, nec de factis dignè veniam quæsiuit, iam vltra remissionem peccatorum suorum iustè non habebit; quoniam quidquid in mundo contra Domini mandata contrahitur, ei venia præstatur, quia vt citius se conuerterit aut tardius, ita tamen si satisfecerit veniam poscendo (Luca teste) quem læserat, quia etsi non alter, in omnibus peccatis offenditur Deus. Fortassis ergo, quia talis huius numeri conditio est, vt pessima sint omnia peccata quæ sunt mysticè supra septuaginta & septem, in quo numero remissio datur, & ideo benignissimus Iesus hortatur Petro suo ac præcipit vsque ad hunc numerum fratribus peccata dimittere, quod sequens parabola etiam de hoc ipso latius pertractabit, vt dum hic viuitur petenti, venia nulli denegetur.

IDEO (inquit) *dico vobis. Simile est regnũ cœlorũ homini regi qui voluit rationem ponere cum seruis suis.*] Conclusio est hæc parabola sententiarum supradictarum, quæ de concordia & de indulgentia loquuntur fratribus exhibenda. Quia sicut periculosissimum est proximos scãdalizare: ita & peccantibus in nobis veniam denegare. Et sicut de scandalizantibus conclusit quid illis potius expediat: ita & abnegantibus indulgentiam, quale periculum immineat, prædixit. Sed quis iste homo sit Rex, cui simile regnum esse possit cœlorum, aut quod hoc loco regnum cœlorum dicatur, videamus. Nam in hoc Euangelio regnum cœlorum aliquando præsens Ecclesia vocatur, aliquando virtutes & prædicatio Euangelij, aliquando ipse Christus, quoniam ipse est regnum cœlorum, sicut ipse est sapientia patris, ipse iustitia, ipse est veritas & virtus. Sic quippe ipse est regnum. Regnum autem non alicuius eorum qui sunt deorsum, nec quorundam eorum qui sursum in aëre isto dominari dicuntur, sed omnium eorum qui sursum sunt, qui appellantur cœli & ad cœlestia tendunt. Secundum hoc igitur dicuntur cœli, quoniam ipsorum est Christus, secundum quod ipse est regnũ, regnãs cottidie in cordibus eorũ, sicut est iustitia regnãs, & sapiẽtia & veritas, cęteræq; virtutes in eo, qui factus est nobis cœlum, per hoc quod portauit ipse cœlestis imaginem. Hoc ergo regnum cœlorum factum est simile homini regi, quando *verbum caro factum est*, & quando venit, *in similitudine carnis peccati*, de & peccato damnauit peccatum. Tunc vtique factum est, similis homini Regi, vniens eum sibi & per omnia, sine naturarũ commixtione, faciens eum sibi vnum, ita vt Deus & homo vnus sit Christus Rex regum. Ac per hoc Deus homo Christus, quia Rex est constitutus à Deo patre *super Syon montem sanctum eius*, voluit rationem ponere cum seruis suis. Ad hoc quippè constitutus est Rex, vt eos regat quos cõdidit, deinde & quos redemit. Sed ne fortè hæc sententia obscurior tibi videatur qua ait, quia *voluit rationem ponere cum seruis suis.* Nimirum quia hoc factum necdũ nouimus, scias profectò, quia parabolicè per anticipationem loquitur, sicque narrat, quia voluit vt quandoque implendum non dubites, quod quasi iam fecisse prædixit. Quod omninò rectè dicitur, quia voluit, eo quod sic se suaq; præparauit omnia, sic cuncta disposuit sacramenta & singulis sua dona distribuit talentorum, donec redeat. Et tunc cœpit rationem ponere cum eis quibus sua largitus est talenda, quando voluit, quandoque ipse discreuit. Et tunc finienda est hæc ratio, quando vniuersa negotia præsentis vitæ finita erunt, vt tunc incipiat singulos discutere de apportato lucro, cum iam negotiandi tempus vltra non erit.

ET *cum cœpisset*, inquit, *rationem ponere oblatus est ei vnus qui debebat decem millia talenta.*) Audistis fratres, quàm sæpè in hoc ipso Euangelio, quotiens Saluator in parabolis ad negotiandum suas pecunias suaque talenta suis commisit iuxta mensuram singulorum, sicque abiit. Et vnus plus accepit, alius verò minus. Itaque vnusquisque secundum propriam virtutem. Quoniam ipse qui distribuit singulorum vires, solus nouit & quantum vni-

CAP. XVIII.

1. Ioan. 1.
Rom. 8.
Psal. 2. 6.

Cap. XVIII.

cuique dare debuerit. *Alij quidem dedit quinque talenta*, fortè quia tantùm potuit tractare. *Alij autem duo*, quasi qui minus potuerit. *Alij verò vnum*, iuxta vires qualitatis suæ. Sic & in aliis locis, vbi plura suis diuisit, pro quibus omnibus rationem habiturus cum eis, redit. Sed quis sit, cùm cœpisset rationem ponere iste vnus, qui *oblatus est ei*, non immeritò quæritur. Quia etsi de illo vltimo examine, quando de singulis operibus singuli Deo rationem reddituri sunt, hoc dictum accipimus, vt tunc ei, cùm cœperit rationem ponere, offerendus sit iste decem talentorum debitor, impossibile erit, vt hic talis deinceps suos conseruos affligere possit, aut vnum eorum, non dico suffocare, verum nec ab eo, vt exigere pecuniam possit. Et ideo quærendum est quando hæc ratio esse cœpit, vt & post indulgentiam talentorum, rursus iste cum suo conseruo disceptare queat pro debitis. Ac deinde Dominus cùm audierit quę relata sunt à conseruis, quando pro his eum in iudicium reuocare possit. Aliàs autem, nisi post veniam sibi indultam aliquod tempus esset, quo tanta committere valeret, quod post iudicium peractum, quod futurum est, omninò non erit, nequaquam ad tantùm infœlix discrimen fortè peruenisset. Vnde, quia aliter esse non potuit, fortè signanter Euangelista, imò ipse Dominus, qui hanc nobis parabolam proposuit, ait.

Egressvs *autem seruus ille, inuenit vnum de conseruis suis.*) Qui miser nisi egressus esset, & post veniam indulgentiarum à Domino, & ab obseruantia mandatorum eius, nunquam talia tam crudeliter perpetrasset. Sed quia hæc parabola obscurissima videtur, & in multis difficillima, qualitercunque requirendus est modus, vt sanè intelligatur. Quia nonnulli fuerunt qui pro eius difficultate in aliquibus locis errauerunt à vero, & ipsi interpretes, qui eorum dicta de Græco ad Latinas aures transtulerunt, non satis eorum errores purgarunt, ne offenderet in his simplex lector, neque os putei clauserunt. Quoniam talis tantaque difficultas est in his rebus quę proponútur, vt cõfiteatur Origenes in suis opusculis, neminem huius parabolæ textum ad liquidum intelligere posse; & vt propriis eius vtar verbis, ait ita, Verè confiteor neminem hãc exponere posse, nisi solum Christum, qui discipulis suis omnia secretè soluit, veniens in sensum eorum & aperiens eis parabolæ thesauros obscuros, & secretos atque inuisibiles, confirmans eos demonstrationibus indubitabilibus; deinde ne alios excluderet ab hac lectione Doctores, adiecit dicens, aut fortè eum quem voluerit illuminare lumine scientiæ suæ, vt intelligat omnia parabolæ huius. Et cùm proposuisset singulas personas, quinam esset Rex iste, qui seruus qui oblatus est, quiue illi qui eum obtulerunt, quæ vxor & qui filij, & quæ omnia eius, seu cætera quæ longum est enumerare. Est enim, inquit, sapientiæ Dei hoc opus, vt ita dicam, ea omnia differere. Quapropter perpendat fidelis animus, quanta difficultas in his esse possit, vbi Magister Ecclesiæ illius temporis tam diuina sensit & eximia. Licet ille altiùs ea voluerit extollere, allegorizare quàm fides catholica permittit, quia *qui fortiùs premit vbera*, teste scriptura, *non elicit lac, sed sanguinem*. Prov. 30. 33. Et ideo nos ad nosmetredeamus, deinde ad finem parabolæ & ad conclusionem Saluatoris; quia non ad supernas & Angelicas ruinas hæc parabola referenda est, sed ad nos quibus dicitur, *Sic & pater meus cœlestis faciet vobis, si non remiseritis vnusquisque de cordibus vestris*. Quapropter ipsa vis verborum consideranda est, si fortè ex ipsius Domini dictis sensus nobis illucescat. Ait enim, *Cùm cœpisset rationem ponere, oblatus est ei vnus qui debebat decem millia talenta*. Quid ergo putas dixisse Dominum quando ait, *Cum cœpisset rationẽ ponere?* Non enim ait, oblatus est ei vnus, ponente iam eo rationem in ipso iudicio, sed cùm cœpisset rationem ponere, vt subaudiatur iudicij. Quoniam aliud tempus est futuri iudicij, & aliud quando posita est ratio eiusdẽ iudicij: Rationẽ quippe iudicij Rex noster Iesus Christus, quia homo factus est, tum cœpit ponere, quando ipse pro nobis in primo aduentu suo voluit iudicari, & pro nobis pati, vel quando legem dedit, quãdo de cœlo *Prospexit super filios hominum, vt videret si esset intelligens aut requirens Deum; quia omnes declinauerant, non erat qui faceret bonum, non erat vsque ad vnum*. Psal. 13. 2. 3. Qui vnus, quia omnes vnum facti erant in massa peccati, propter præuaricationem primi hominis oblatus est ei totus, obligatus vinculis, & inuolutus criminibus, *qui debebat decem millia talenta*, quoniam in omni genere humano hæc iniquitas respersa erat. Quæ iniquitas iuxta Zachariam Prophetam sedet super talentum plumbi. Sed decem millia talenta ideo dicuntur, quia lex in decem Præceptis commenda-

Cap. XVIII. tur. Si enim diligentiùs scrutatus fueris A ipsius numeri secreta, latebrasq; eius inquisieris, monstrabitur tibi iustitia lege Dei constituta, quam quisque qui contempserit, quasi violator præceptorum Dei reus tenetur, dum nec naturalem legem insitã primo homini seruauerit, nec datam per Moysen custodierit. Et ideo ille debebat decem millia talentorum, quoniam memorabilem illum decalogũ, scriptum digito Dei, traditũ populo Dei, corruperat. Debebat ergo decem millia talentorum, propter numerum legis, quia criminosus omnia peccata contraxerat, quæ in lege damnantur. Debebat & ille eius conseruus cẽtum denarios, nihil minus ab eodem numero; nam decies centum fiunt mille, sicut & decies mille decẽ millia, sic & decies deni centum fiunt. Nec in illo igitur decem millia talentorum debitore à legitimo numero recessum est, & perfecto, nec in illo qui decies denos debebat denarios. In quo vtroque inuenies vtraque peccata. Vterque itaque debitor, & vterque veniæ implorator, pariterque etiam à Domino impetrator. Sed ille seruus malus seruusque iniquus & ingratus noluit conseruo repedere quod ipse acceperat à Domino, noluit præstare quod illi indigno præstitum est. Nam ei relaxata sunt decem millia talenta. Et ne putes quia parum est fortè centum, quia tot peccata sunt quibus reus tenebatur obnoxius, quot & per hæc decem millia, in quibus nihilominus omnia peccata D sunt accipienda. Nolo enim dicere vnum talentum, quod omnia peccata hoc loco concludat, sed decem millia talenta, quia nemo est qui ambigat eum qui oblatus est, omnia debuisse. Seruus autem ille qui centum denarios debebat, etiam & ipse plusquam & septuaginta & septem debebat. Sed omnia illa decem millia talenta, nulli dubium quia dimissa sunt in Baptismo, quando benignissimus Saluator nobis libertatem reddidit à culpa, qua rei tenebamur sub peccato. Sub quo peccato iã E venditi eramus, & nos & vxor nostra, videlicet caro peccati, & filij atque omnia quæ sunt opera carnis, quæ pepererat nobis quasi filios ipsa carnalis affectio, seu voluptas carnis, quæ malè adultera facta est spiritui nostro vxor de qua suscepimus eosdẽ plures & pessimos filios, quos rex simul cum matre venundari iubet, non quod suos nos imperio perdiderit, aut vẽdiderit, sed quia nos & omnia quæ

ad nos pertinere videbantur, iam venditos sub eisdem delictis parabolicè ostendit, ac per hoc vendidisse est, cùm venditos esse monstrauit. Non enim omnia in parabolis sic possunt figuratè coæquari rebus, vt historia videatur, sed sic vt hoc ad plenum insinuent ad quod propositæ probantur. Cuius planè causam propositionis Dominus demonstrat, cùm ait. Cap. XVIII.

B Sic *& pater meus faciet vobis, si non remiseritis hominibus peccata eorum, de cordibus vestris.*] Vbi declarat quia à primo aduentu suo multa nobis dimisit talenta peccatorum, vnde & nos multa debemus dimittere quæ in nobis committuntur. Namque primum reum exhibuit & absoluit gratis, talenta relaxauit, vxorem etiam ipsam, ne in seruitutem veniens, permaneret, dimisit, filios ne semper venundati essent absoluit, & omnia eius quæ seruituti erant addicta iusto Dei iudicio sub diabolo, peccatis exigẽtib⁹, pius & clemens rex concessit. Quæ omnia ad pœnam huius pessimi serui ideo iussa sunt C venundari, quia ipse primum sua sponte se vendidit, & tradidit sub diabolo. Et hoc est iubere vendi vt dixeram pro certo, quod est venundatum ostendere. Qui profectò tropus in scripturis diuinis notissimus est & diuersis formatur modis, sicut & hoc loco, per hoc quod iubet facere, factum iam iusto suo iudicio demõstrat. Necdum tamen in carcere iubet mitti, quod ad illud vltimum restat iudicium. Porrò de vxore & filiis, quidquid ille prædictus doctor senserit, non aliud intelligere oportet; quàm quod ad ipsum eundemque seruum pertinere possit, Gen. 2. 24. id est caro, seu carnalis affectus. Sicut quã sæpè in scripturis tropicè, mens seu spiritus quæ Græcè νοῦς dicitur, pro viro accipitur, caro verò pro vxore, vt sint *duo in carne vna*, sicut Christus & Ecclesia, ita vt mens regat corpus, & caro sit subdita ac si mulier viro suo. Quia tunc rectus ordo seruatur si mens subdita Deo fuerit, & animæ seu spiritui caro dignè obedierit. De quibus filij qui generantur, id est, actiones bonæ operationis, perfecti ac digni Deo erunt. Sed quia iste malus seruus necdum redemptus erat, vt dixi, neque libertate donatus, non poterat nisi venditus manere sub eo, cui in primo parente se tradiderat, & ideo non habebat vnde redderet, quia tam ipse quàm vxor & filij, seu quæ ad eum pertinere poterant, omnia erant vendita sub manu diaboli, nec poterat aliquid de se,

Cap. XVIII. quod liberum esset generare, donec libertate recepta, quando cœpit rex rationem ponere cum seruis suis, mensuram talentorum dispartiens singulis, in quibus negotiari rursus deberent ad lucrum Domini sui, ita vt omnia illa præcepta seruare deberet hic malus seruus, quæ ad Deum pertinent, & quæ ad proximum. Quia profectò illa decem millia talenta ad Deum sunt referenda, centum verò denarij ad debitum proximi. Sed iste tam immemor beneficiorum Dei, nec illa quæ ad Deum sunt seruauit, nec ista quæ ad proximum, quinimò crudeliter exegit, quod ipse primum conseruo impendere debuerat. Debitor namque fuit alteri facere, quod ipse voluit vt ipsi faceret & conseruus. Neque conseruo infligere pœnas oportuerat, quas omninò nollet vt alter ei inferret. Quibus rursus debitis malè reinuolutus, accusatur. Qua crudelitate accusatus & conuictus, iure condemnatur, qui non sibi nec vlli parcere voluit; insuper nec de talentis, rursus sibi, post indultam veniam commissis, cogitare. Quoniam pecuniam, quam primùm in Adam perdiderat, demùm in Christo concorporatus ad lucrum expendere debuisset. De quibus probabilibus pecuniis, iam plura supra diximus. Propter quod non ait ponente eo iam rationẽ, oblatus est ei vnus, sed *cùm cœpisset rationem ponere*, id est cùm omnia semina rationis futuræ vitæ proposuisset in se & in morte sua, per quam dimissa sunt omnia debita seruitutis nostræ, & reddita est nobis perfecta libertas in Christo. Vt vir & vxor, spiritus videlicet atque caro, quia sunt duo in carne vna; seu filij, scilicet fidei opera in Christo si permanserint in adoptione filiorum Dei seruitus transeat, quoniam retro multa millia talentorum pertulimus damna, nec vllum Deo prius attulimus lucrum. Sed & quotidie maiora nobis coaceruamus, & grauiora peccata cõmittimus, quia sequimur mulierem super talentum plumbi sedentem, cuius nomen est iniquitas. Quam nimirum rationem tunc cœpit Iesus, vt præmissum est, Rex noster ponere, quando incarnatus venit in mundum, & adhuc hodie ipsa eademque ratio versatur in isto sęculo. Nam & cottidie offertur iste vnus dum accedimus ad Christum per fidem, & venundati prius sub peccato, debitoresque talentorum conuincimur. Sed quia non habuimus vnde reddere, neque vllus mortalium habuisse creditur, flectimus

A ergo ad ipsum eundemque regem, & adoramus, rogantes clementer, vt nostra nobis dimittat debita. At vbi cùm oblati, quorumlibet officio ministrorum, Angelorum videlicet vel sacerdotum seu ministrorum descendimus in fontem, quo abluti & consecrati in sanguine Christi, omnia talentorum chirographa soluuntur, redditur vniuersis mortalibus per Christi gratiam libertas, & de seruitute transit B hic vnus oblatus, quod est omne corpus Ecclesiæ, in adoptionem filiorum Dei. Et ideo quàm benè ait, quia *dimisit eum*. Dimisit autem eum gratis liberum, insuper & vniuersa talentorum debita dimisit ei. Et cùm hic factus est liber, nulla deinceps de vxore ac liberis facta est mentio, quia in eius libertate donata est libertas integri corporis, vt anima & spiritus atque caro totus atque mũdus, ab omni debito absolutus, liber sit homo. Sed hic egressus à fonte vnus, *inuenit vnum de conseruis suis*. C Proh dolor, à fonte egressus est vnus, & ecce iam facti sunt duo. Qui nisi rursus diuisi essent, non nisi se vnum inuenisset; quia sicut prius omnes vnum corpus diaboli erant, quamuis multa membra, ita & in Christo renati omnes in vnitate corporis Christi sunt recepti, quorum ipse factus est caput, singuli autem alter alterius membra, vnde & in eisdem omnibus vnum corpus. Veruntamen etsi rursus hic qui factus est vnus se diuidat in duos, non D eum vnum diuidit qui vnus in Christo permansit, homo cuiusque vnum est caput, & multa sunt membra, adhuc vnum est corpus. Quem vnum inuenit miser vnus, qui egressus est à corpore, egressus vnitate fraterna, egressus à gratia Dei, egressus à charitate, *inuenit vnũ de conseruis suis*. Ambo siquidẽ serui, & ideo ille cõseruus. Sed aliter ille seruus, & aliter ille. Tamen, eorũ, vnus est Dominus. Sed infelix nimium atque miser Cain, quia exiit à facie Domini. Beatus autem Abel & accepta hostia Deo, quia mansit intus cum E Deo. Et ideo omnes homines, quamuis serui sint vnius Domini, tamen aliter est factus seruus Esaü qui affligebat Iacob fratrem suum, & aliter ipse Iacob persecutionem patiens fratris, pro quo & fugam iniit exulque est factus. Vnde licet hæc ratio quam cœpit ponere cum seruis suis, magis pertineat ad tempus Baptismi, quando in eo donantur omnia debita tam quæ contraximus ab Adam, quàm ea quæ postea ipsi commisimus. Tamen & in priori populo lex naturę seruanda fuit,

CAP. XVIII. sicut & lex Moysi. Ac prætereain vtraque charitas fraterna tenenda erat, sine qua nemo absoluitur, etiamsi corpus suum tradiderit vt ardeat, ita vt quibusdam martyr Dei videatur. Sed hæc summa totius parabolæ melius super Baptismo interpretatur, quando plenius & perfectius omnia donantur nobis peccata, & charitas fraternitatis atque adoptio & libertas omnibus amplior relaxatur. Idcirco tempus quo accipitur indulgentia tanquam tempus est reddendæ rationis, vt omnia debita quæ & inuenta fuerint dimittantur. Non tamen ille seruus dicitur postea dedisse conseruo suo mutuam pecuniam, quam cùm ille non posset reddere, vt eius misereretur, sed sic dicit quasi iam ei deberet ille conseruus eius, quando ipse rationem Domino suo reddens cogebatur tanti numeri debitum exsoluere. Nec enim dicit quod dimiserit conseruo suo quod ei debebat, & sic demum accesserit vt ei dimitteret Dominus. Verè quia in hac exactione vtrique debitores erant, quia vtrique vnum corpus de massa peccati, & vtrisque dimissum est à pio Domino. Vnde rectius fuerat, atque hoc potius congruebat, tantò debitori reddituro rationem, & expectanti misericordiam Domini sui, vt prior ipse conseruo dimitteret quidquid ei debebat, & sic ad rationem reddendam, vbi misericordia Domini imploranda erat rationabilius, & ad impetrandam veniam securior accederet. Nunc autem quod ei non dimiserit indicant verba conserui, simpliciter dicentis, *Patientiam habe in me, & omnia reddam tibi*. Alioquin diceret, iam hoc dimiseras, cur iterum repetis quæ donasti? & ideo fortè videtur dicere, vt in Baptismo dimittere debeamus, si quid nobis debetur, nec vltra quicquam de præteritis repetere. Hoc & ipsius Domini verba manifestius aperiũt. Ait enim, *Egressus autem seruus ille inuenit vnum de conseruis suis, qui debebat ei centum denarios*. & non dixit, cui iam debitum dimiserat. Si enim dimisisset, non ei vtique deberet, nunc autem quia dixit debebat, manifestũ videtur quod non dimiserat, & ideo nihil de his fortè cogimur intelligere, quæ postea sibi ad inuicem homines contrahunt. Sed conclusio huius parabolæ longè aliter se habet cùm ait, *Sic & pater meus cælestis faciet vobis, si non dimiseritis vnusquisque fratribus vestris*, peccata eorum *de cordibus vestris*. Vbi ostendit & ea quæ ante Baptisma commissa sunt, & ea quæ

A demum postea ad inuicem contrahuntur, benignissimè condonanda. Quoniam noua natiuitas & cordis immutatio id adfert vt nihil demum aliud debeamus, nisi vt inuicem diligamus. Verumtamẽ in hoc magnum ostenditur pietatis sacramentum, cùm illud, quod nondum conseruo dimiserat, neque quod cor durum hactenus etiam in fonte gerebat, nihil impedire potuit Domino, quo minus illo in tempore B incipiendæ rationis dimitteret ei omnia quæ debebat, si vellet accipere quæ dabãtur. Sed quid profuit misero quod donatum est, quandoquidem in caput eius propter duritiam cordis, & odiorum perseuerantiam, rursus omnia continuò replicantur, & exiguntur ab eo vniuersa præteritorum & præsentium debita. Vnde rectè quæritur quomodo, si dimissa sunt, redeunt? Ne fortè impediri possit Baptismi gratia, quo minus omnia peccata dimittat, maximè si odium fraternum in eius, cui dimittuntur, animo perseuerat. Vnde constat, & Catholica confitetur Ecclesia, C quod soluitur hesternus dies, & quidquid in eo contracta sunt vel supra, soluitur etiam & ipsa hora momentumque ante Baptismum, & in Baptismo. Porrò deinceps continuò reus esse incipit, cùm de libertate ruens seruus esse peccati incipit. Ac propterea, non solum cõsequentium, verumetiam præteritorum dierum horarum & momentorum, redeuntibus omnibus quæ dimissa sunt, tenetur reus & exigitur ab eo, ac si rediuiuum vniuersum D debitum, in tantùm vt videantur in quibusdam peccata non dimissa, sicut in Simone Mago, & in quamplurimis qui fictè accesserunt, vel accedunt ad fontem, quoniam sanctus Spiritus disciplinæ effugiet fictum. Ergo quia talis fictè accedit, ideò fortè non ei dimittuntur debita sua, quod omninò falsum est. Vnde Apostolus ait. *Quicumque in Christo baptizati estis, Christum induistis*. Galat. 3. a. Ergo quicunque Christum induit, in corpore Christi cõsecratur, & ideo non potest fieri, vt per E sanctam vim tanti sacramenti peccata ei non dimittantur, saltem in ipsius temporis puncto. Sed per fictionem atque duritiam eo quod impœnitens cor ei maneat, redisse continuò probantur, propter perseuerantiam lasciuiæ, seu fictionis, quia sanctus Spiritus disciplinæ, vt dixi, effugiet fictum, eo quod eius noluerit suscipere vel seruare donum, iam baptizatus. Qui profectò spiritus cùm effugerit, etsi dimissa sunt debita, redeunt quoniam

CAP. XVIII. oculi eius ad tenebras in perpetuum diriguntur. Veruntamen sicut beatus Augustinus ait, non potest eum lux nisi perfundere transeuntem, dum per ipsam transit lucem, etiamsi transeat ad destinationis suæ tenebras, continuò peccatis redeuntibus, quæ baptismi sanctitas in illo temporis puncto dimiserat, tanquam redeunte obscuritate, quam lux in transitu ab eo excusserat, vel pepulerat. Quod & præsens locus demonstrat, cùm propter fraternum odium, vel debiti exactionem peccata redire dimissa Dominus protestatur, cùm exigere iubet ab eo vniuersa prioris vitæ & sequentis debita. Quoniam omnis qui nō diligit manet in morte, &, *Qui odit fratrem suum homicida est, & in tenebris ambulat, quia nescit quo eat.* 1. Ioan. 3. 15. Hæc idcirco dixerim, vt intellegat vnusquisque, quia nullus est, cui non dimittantur hæc debita, vbicunque in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti baptizatus fuerit. Sed nisi in vnitate Ecclesiæ, & compagine charitatis Dei & proximi, non seruatur hæc gratia libertatis, seu intus videatur esse seu foris. Vnde hic seruus, qui conseruum suum tenens, suffocat, egressus & ipse dicitur, quia egressus est ab vnitate charitatis, & à vinculo concordiæ & pacis. Idcirco licet intus sit numero, & corpore, foris tamen est, & non est in vnitate Spiritus, & in vinculo pacis, quia Spiritus disciplinæ recessit à ficto, vel ab eo qui in apetto factus est, vel permansit malus. Propterea per omne tempus vitæ nostræ cum timore & tremore salutem nostram operari oportet, ne in vllo cōtristemur Spiritui sancto in quo signari sumus; quia neque qui fictè accedit ad hanc gratiam remissionis, neque qui postea iam adultus in fide recesserit ab vnitate charitatis, & à vinculo fraternæ dilectionis, potest saluari. Neque igitur intus aut foris reiteratur sacramentum donorum Dei, & consecratio, sed exspectatur, vt redeat ad vnitatem charitatis, & ad vinculum concordiæ, atque pacis, vt discat & incipiat magis ignoscere & præstare aliis quàm exigere ea quæ pietatis sunt ac dilectionis & gratiæ: sed quærendum si solum sit proximi odium quo nobis omnia iam indulta reuocantur debita, an etiam & reliqua crimina quæ Apostolus dinumerat, si quis ea qui agunt (vt ipse testatur) regnum Dei non consequentur. Quod omninò nemo qui abneget ita esse. Sed solummodo odium & fraterna suffocatio vel crudelis exactio hic in causa ponitur; quia omnis iniquitas, sui est odium vel proximi, & de odio venit iustitiæ & æquitatis. Vnde Dauid, *Omnis*, inquit, *qui diligit iniquitatem*, *odit animam suam.* Psal. 10. 5. Ergo alterum nemo rectè diligit qui semetipsum odit. Hinc quoque scriptura reuocat vnumquemque nostrum ad semetipsum, *Miserere*, inquit, *animæ meæ placens Deo.* Eccli. 30. 24. Quia qui sui miseretur, vt oportet, nulli alteri crudelis erit exactor. Et qui in se diligit iniquitatem, in nullo perfectè amare potest æquitatem, quia æquissimum est, vt se primùm quisque secundum Deum diligat, deinde proximum sicut seipsum. Alioquin sciat pro certo vnusquisque, dimissa redire peccata, vbi nec fraterna charitas est, nec sua secundum Deum dilectio. Quoniam *si omnis qui odit fratrem suum, homicida est*, 1. Ioan. 3. 15. multò magis is qui se ita odit, vt nec sui misereatur nec alteri, quo Deo placere possit. Idcirco, fratres charissimi, considerandus est huius parabolæ textus, consideranda æterni iudicis criminatio; quia in Ecclesia Christi non nisi duo sunt populi duæque gentes, quamuis videantur esse gemini, sicuti etiam & in vtero Rebeccæ, antequam nascerentur, duo luctabantur; ex quibus Prophetia est, quod maior seruiet minori. Non ea quidē conditione qua seruiunt fideles Christi in Ecclesia Christi sub timore Dei, non ad oculum seruientes, sed ea seruitute qua seruiuit Esaü Iacob fratri suo, affligens eum & excrucians, suisque odiis cogens peregrinari, quatenus eius crudelitas fratri mansuetissimo proficeret ad probationem & ad profectum suę salutis, & alteri sua infestatio ad cumulum suæ damnationis. Vtrique tamen vnius Domini sunt serui. Sed longè aliter seruiunt electi, dum excrucientur fraterno odio & inimicitiis, aliter verò illi qui eos intus forisve persequuntur. Itaque seruiunt boni, sed ad laudem Dei & iustificationem suā: seruiunt & mali, sed sibi ad detrimētum salutis, & pœnam damnationis, vt & iusti illorum probentur cruciatibus, quibus eorum augeantur merita, & mali ac scelerati æterna non euadant sibi supplicia præparata. Siquidē seruiunt omnes quos præsciuit Christus, & prædestinauit ad vitam, seruiunt & illi qui foris egressi, quamuis intus videantur, qui affligunt proximos. Sed eos quos falsò fratres vocant, quibus & quantis modis affligant & teneant infra Ecclesiam Dei diri exactores membra Christi, longum est differere,

Cap. XVIII.

rere, quibusque modis suffocantur, & in carceribus clauduntur boni, puto quod nemo sit qui edicere ac dinumerare queat. Qui fortè conseruus debebat centum denarios; quos quia debebat noluit rependere conseruo beneficia malus seruus quæ acceperat gratissima, à præstantissimo Domino. Vtique quia malus seruus & ingratus, durus & iniquus, noluit præstare conseruo, quod illi præstitum fuerat. Quod si talis ideo reus tenetur, quia non indulsit debitori suo poscenti, quid putas de his qui etiam non debentibus mala pro bonis reddunt, & torquere eos quàm sæpè gratis conantur. Hinc ergo est omnis afflictio in Ecclesia Dei, hinc omnis calamitas, & nimis dura oppressio; quia seruus ille malus & crudelis, conseruum suum premere non cessat, nunc in rerum damnis, & in rebus exterioribus, nunc secundum interiorem hominem in multis vexationibus, dum non erubescunt hi tales conscientias percutere singulorum. Sed quia hæc parabola, ad ea respicit, quæ superius dixerat Petro quærenti si deberet peccanti in se fratri vsque septies dimittere, & ille respondit, *Non dico tibi vsque septies, sed vsque septuagesies septies*, debemus in fine quærere quomodo eisdem conueniat numerus, idcirco vtrumque obserua numerum, obserua & peccatum vnius talenti; nam numerus vndenarius legis transgressio est, lex in denario constat numero, Peccatum verò per vndenarium exprimitur. Quare peccatum per vndecim? Quia transgressio denarij est, vt venias ad vndenarium. In lege autem modus fixus præceptorum, transgressio autem huius limitis præceptorum, peccatum est. Et ideo in vndenario numero magnum mysterium figuratum est, quando vela cilicina, in tabernaculo vndecim fabricari iussum est. Omnia enim peccata dixit nos dimittere debere, quando septuagies septies dixit, sicut & si septies dixisset, quia septuplum pro toto solet computari, quoniam septē diebus voluitur omne tempus, & finito septenario rursus ad caput reditur. Omnia enim peccata dixit quando septies dixit, quia illud vndecim septies fiunt septuagesies septies. Omnia ergo peccata dimitti voluit qui ea septuagesimo septimo numero præsignauit. Idcirco nemo contra se teneat non ignoscendo, ne contra illum teneatur quod

A erat. Quia etsi centum denarios proximo remittere recusat, decem millia talenta ei, quæ dimiserat in faciem repræsentat. Ait enim: *Serue nequam, omne debitum dimisi tibi; quoniam rogasti me.* In quo declarat, quod sit decem millia talentorum. Quod si ista veniunt in opprobrium, quæ dimisit bonus rex & pius, quanto magis ea quæ postea commisit seruus ingratus & malus, cui nulla alia

B causa fuit vt dimitteret ei, nisi quia bonus Dominus erat, & quia rogauit adorans eum. Sed hic malus seruus & ingratus, indulgentiam consecutus, exiens à rege suffocabat eum dicens, *Redde quod debes.* Suffocabat autem eum, & suffocat adhuc hodie, quoniam exierat à rege, & à præceptis eius, vt fratrem affligeret & probaret. Alias autem non suffocasset conseruum suum, si non exisset à rege. Quapropter quæso diligens lector considera subtilitatem dictorum, quia seruus multorum talentorum debitor, procidit & adorat regem, quoniam ipse est *rex re-* Apoc. 19: 16.

C *gum, & Dominus dominantium.* Siquidem regem demonstrat eum, & ideo adorasse eum introducit; qui acceperat à Patre regnum, & venerat ad rationem ponēdam. Quæ ratio vt dixi, in omni isto tempore ponitur, quando & pecunia Dominica dispensatur, & seruus de talento accepto lucrum pecuniæ negociando sectatur. Quod si causatur aliquis talentum se non accepisse, negare non potest, quia saltem hoc accepit, quod dimissum est ei. Et si

D non amplius quod & ipse debitori debuit remittere gratiam quam accepit, & non debitum exigere ipse quod debebat. Non enim potest negare aliquis vt debitorem non habeat, qui ei centum debet denarios. Qui debitor etsi non procidens adorat (quia nemo alter est adorandus quàm rex Deus, cuius omnes sunt serui tam boni quàm & alij) rogat tamen conseruum vt patientiam habeat in se, donec ei sua omnia reddat. Qui si non habuisset vnde redderet, debuerat cogitare ma-

E lus seruus, quantum ei dimissum fuisset gratis à cōmuni Domino, & quia conseruus esset is qui debebat quod & ipse debuerat, cui quia dimissa fuerant omnia, debuisset & ipse debitor vniuersa debitori suo relaxare sub spe saltem æternæ retributionis. Sed miser tenens, suffocat eum. Quod vtinam non nossemus fieri in hoc sæculo, intantùm vt non liceat miseros ad veniam res-

pirare, quos sæpè retrudunt in carcere, tam crudeliter vt eis totus mundus vnus sit carcer. Et si ad delicta pertinuerit debitum, adhuc exactores atrociores fiunt, dum laborant in corde, ne veniam pro offensis suis quæ admiserunt, in eis inuenire possint, quod est eos mittere in carcerem, dum eis non misereri sed rependere cupiût, etiam vltra quam retribuere vel euindicare, queant. Quod autẽ ait, Quia *misit eum in carcerem, donec redderet vniuersum debitum*, B Non ita dicit quasi obliuiscatur, quod boni serui in carcere nõ permanebunt, finito præsenti sæculo. Maximè quia interuenit redhibitio pessimi exactoris. Sed ideo sic dicit, quia *Misit eũ incarcerem, donec vniuersum debitũ redderet.* Quia tanta crudelitas quorũdã exardescit eorũ, in pœnas inimicorũ suorũ, vt nunquã eas finire velint. Propterea & ipse ac si ex reciproca sententia, iustè mox à Domino condemnatur, vt quod sæuiendo alteri pœnaliter intulit, ipse secundum crudelitatis suæ sententiam quam dignè damnatus C excipiat. Et notandum quod non ait, omne debitum dimisit, quoniam adorasti me, ne fortè videretur ei indulsisse ob aliquod obsequiũ seruitutis suæ, sed quia rogasti me. Voluit enim nos intelligere Christus, in hoc verbo, quia totum gratis nobis debitum indulsit, nullis interuenientibus actionum nostrarum meritis. O quàm iusta recompensatio. Noluit enim reminisci beneficiorum Dei, noluit misereri conserui sui, sicut ei misertus fuerat Dominus suus, D noluit spatium dare pœnitendi, noluit vindictam remittere & debitum relaxare.

VIDENTES *autem conserui eius quæ fiebant, contristati sunt valdè. Et venientes nunciauerunt hæc Domino suo.*] Diues ergo Dominus, qui tales tantosque habet seruos. Habet namque plurimos, qui diuersa donorum talenta conseruis suis in lucrum Domini sui quotidie dispensant, & nummulariis ac negotiatoribus ad negotiandum ea committunt. Habet & alios, quos iste seruus pessimè flagellat. Habet E & istum pessimum, in quo sunt omnes qui vniuersã Dei Ecclesiã conturbant ac diuellunt, & conscindere non metuunt. Habet & istos qui eis iniurias ferre nequeunt, qui contristantur pro talibus in Ecclesia quæ fiunt. Non quod tristitia pœnalis vlla cadat in Angelos, sed quia eis non placent mala quæ fiunt. Propterea contristari valdè dicuntur, nec immeritò, cùm & Dominus irasci dicatur

A ac gaudere, reliquasque affectiones humanæ mentis habere. Porrò quod ab Angelis factori nostro atque iudici quotidie nostra renunciantur opera, seu bona fuerint, seu mala, multis in locis scripturarum declaratur sanctarum, à multis quoque prædicatur Doctoribus, quorum, vt supra iam dixi, officiis præsens regitur & adiuuatur Ecclesia. Quod enim si in terris nullus Rex est, qui non suis fulciatur apparitoribus, cui non condignis seruiatur, & non administretur ministris, quantò magis vniuersorum Domino credendum est, quod Angeli obsecundent, & ministrent in auxilio Ecclesiæ deputati, & in defensione sanctorum. Quos quia tales non timent, qui Dei, suisque vectigalibus & pressuris, coarctant & constringunt seruos, velint nolint, sentient accusatores etiam & exactores; quoniam ipsi venturi dicuntur in hoc ipso Euangelio, vt colligant vniuersa scandala de regno Christi, quæ isti pessimi serui & mali crudeliter intulerunt. Et notandum quia volentes adiuuare eum qui missus fuerat in carcerem, quod non dixit detraxerunt vel infixerunt, sed narrauerunt quæ fuerant acta, quasi rem gestam & non fictam vel falsam.

ET *tunc vocans eum Dominus suus ait.*] Non vt prius pro damno, sed atrocius pro conseruo misso in carcere. Primùm enim locutus est sicut pius Rex & misericors, neque improperauit aliquid vt diceret ei serue nequam & male. Sed cùm non haberet vnde redderet, iussit eum pro debito vendere, vt dixeram, id est, venditum denunciare. Ac deinde cum precibus eum pulsasset, dimisit eum liberum, & omnia dimisit ei. Nunc autem improperat & obiurgat, quem iam tandem, *iratus, tradidit tortoribus, quoadusque redderet vniuersum debitum.* De qua sententia qui volunt post exactionem culparum redire debere ad veniam, multam sibi dogmatizandi, assumunt materiam. Quasi eo vsque tradantur tortoribus quoadvsque cruciatibus exsolutum sit vniuersum debitum, sicque demum debeat homini libertas redire ad integrum, quod omninò Catholica fides non recipit. De quo sanè locutionis genere me recolo iam supra in hoc ipso Euangelio satis dixisse, vbi ait, *Esto consentiens aduersario tuo citò, dum es in via cum eo, ne fortè tradat me aduersarius iudici, & Iudex tradat te ministro, & in carcerem mittaris. Amen dico tibi non exies inde, donec*

CAP. XVIII.

reddas nouißimum quadrantem. Nam tale est quod ait.

TRADIDIT *eum tortoribus quousque redderet vniuersum debitum.*] Quale & hoc iudex tradat te ministro, & in carcerem mittaris, nec exies inde, donec reddas nouissimum quadrantem. Quia, donec, & quousque, vnum sensum habere probantur in scripturis diuinis. Nam & Græcus indifferenter pro, donec, & quousque ἕως tantum habet. Quæ partes quam sæpè pro infinito ponuntur, sicut hoc loco, eo quod penè reproborum infinitæ creduntur. Sed quod illic ait. *Nouissimum quadrantem*, hoc hic *vniuersum debitum dixit*; quia illic persoluet vniuersa delictorum debita. Ita vt sicut hic suam noluit finire crudelitatem, nec illic finiatur debitæ pœnæ. Manifestius tamen hic tortoribus traditur quàm supra cùm ait, & iudex tradet te ministro, quia per ministrum & possunt boni Angeli intelligi, quorum officio illud administrabitur examen, cùm separabuntur boni à malis, & mali exactores pœnarum, quibus tradendi sunt omnes reprobi, quando dicturus est iudex his qui à sinistris erunt, *Discedite à me maledicti in ignem æternum, qui paratus est Diabolo, & Angelis eius.* Seruauit autem Metaphoram suam à principio, ex quo regnum cœlorum simile esse dixit *homini regi, qui cœpit rationem ponere cum seruis suis*, vsque in finem, quando idem iudex, qui & rex supra dictus est, consummabit rationem iudicij quam in primo aduentu suo cœpit ponere seu à principio sæculi, & compleuit vniuersa vt bonis restituat quæ gesserunt, quos iste malus afflixit seruus, & huic pessimo seruo sua adnumeret quæ sibi thesaurizauit, & conseruis suis crudeliter agendo intulit mala. Idcirco sic accipiendum est, vt per omne tempus iste vnus propter vnitatem corporis quorum caput est, Diabolus omne genus malorum intelligatur, quàm vt ad aliã intelligentiam generalis hæc sententia, vt quidam volunt, deriuetur, qui tortores etiam Romanum contra Iudæos exercitum venisse quibus traditi sunt, interpretantur. Sed videant quomodo omnis hæc parabola, huic sensui conuenire possit, cùm nec principium, nec finis, vtique nec medium eius, aliquid eisdem dictis consentit. Vnde sequitur,

Mat. 25. 41.

SIC *pater meus cœlestis faciet vobis si non remiseritis hominibus vnusquisque de cordibus vestris.*] Vbi apertissimè declarat pius Dominus; ad quam intelligentiam hanc proposuerit parabolam, vt tota de indulgentia & remissione, quam ipsi à Deo gratis percepimus, proposita credatur, vt quia nos fratribus & conseruis deuotissimè eandem gratiam præstare debeamus. Ex qua sententia duo notare debemus, vnum quod ait. *Sic pater meus cœlestis faciet vobis.* Alterum verò, *Si non remiseritis hominibus de cordibus vestris.* Quoniam duabus istis sententiis terribile est quod ostendit, quando in vno eodemque seruo, ac si in specie totum genus, & pœnas omnium malorum describit, non quod alius sit iste seruus quem proponit, & alij qui ad eius formam damnandi dicuntur, sed ipse erit iste seruus quicunque de corde fratri suo non remiserit. Seruatur autem arbitrij libertas inter innumeros seruos qui voluerit imitari indulgentiam Domini sui in se, & qui voluerit crudelitatem exercere in his pusillis quos Christus vocauit, sanauit, & propriis humeris ad gregem reportare suscepit. *Sic & pater meus*, inquit, *faciet vobis, si non remiseritis hominibus vnusquisque de cordibus vestris.* Nemo ista audiens rogo censuram sibi remittentis assumat, & imponat sibi, aut delinquenti in se vanam præsumptionem persuadeat, quando aut cui ignoscere debeat; quoniam sic propositum est à pio medico, vt illius sanitas cui parcis ad tuam gloriam recurrat, illiusque venia tuum præmium fiat, sicut & tua correctio vel indulgentia, illius venia. Quapropter formidolosa sententia prolata est ab eo, qui corda inspicit singulorum, si non remiseritis hominibus de cordibus vestris, vt credamus quod iuxta mentem nostram Dei sententia flectitur atque mutatur. Vnde certi esse debemus, quod si parua hominibus non dimittimus, non dico voce & simulatione, verumetiam nisi ex toto corde, & omni puritate mentis dimiserimus, quia violata charitate, rei tenemur. Idcirco nemo dicat fictè nihil habeo contra eum, vt solent homines dicere, ipse nouit, habet Deum iudicem, non mihi cura est quid velit agere, ego ignoui ei; iste talis confundit sententiam suam & conuincitur à conscientia sua. Quia vbi vera cha-

ritas non regnat, falsa pax se colorat. Quapropter omnem fictæ pacis simulationem euertit dicens, *Sic faciet vobis pater meus cælestis, si non remiseritis hominibus, vnusquisque de cordibus vestris.* Et non dicit quotiens, sicut Petrus interrogat, vsque septies, neque sicut ipse respondit vsque septuagesies septies, sed, si non dimiseritis hominibus. Et quo liquet quia præscriptus numerus, non angustat veniam, sed dilatat, eo quod præcepto finit obedientia, & sine fine relinquit arbitrium; vt si quantum iubet Deus remiseris, tantum fit obedientiæ retributio, sin amplius, vt mysticus demonstrat numerus, fit gratiæ præmium. Quia nec tantùm à Deo quàm sepè præcipitur, vt vltra gratia non habeat locum; quamuis & gratiæ sit donum, præceptis Dei omnibus obedire. Vnde & ipse septimus numerus quem Petrus proposuit quamuis numero videatur paruus, inuenitur tamen amplissimus sacramento, sicut & ille cùm septuagesies septies multiplicatur, quod si per omnem seriem veteris testamenti consideres, inuenies hunc numerum hebdomadarum mysticum, seu currat per dies vt sabbatum faciat, seu per septimanas, vt Pentecosten nobis impleat; seu cùm properat per menses, vt septimi mensis festa consecret, necnon & cùm vadit per annuam septimanam facit annum qui requiem dat terræ. Deinde, nexus omnis fraternæ obligationis absoluit septimus numerus annorum, cùm circum septimanas & annum quinquagesimum facit, qui annus Iubilæus, iam vt dixi vocatur, ipseque omnem plenitudinem veniæ, & remissiones omnium rerum adducit, vt tollatur seruitus totaque libertas redeat, vt sopitis vniuersis debitis & disruptis cautionibus resurgat debitor liber. Quo sanè numero iurgia vniuersa sepeliuntur, & cupiditas tota deperit, & de cupiditate omnis tractatus. Quapropter quotiens septies multiplicatur, nihil aliud quàm veniam & remissionem adfert, si rectè Christianus eum percenseat & aduertat auditor. Quoniam cum finitus fuerit, tunc verè cessabit crediti contractus & debiti. Tunc verè abolebitur tota conditio seruitutis, tunc illa veniet sine fine gloriosa libertas, tunc æternus ager, semper viridis ac floridus remeabit. Nouerit charitas vestra, charissimi, quia sicut in terra latet aurum ita diuinus sensus verbis celatur hu-

A manis. Et ideo quotiescunque Dominica tractantur eloquia, mens euigilet, animus intendat, ne intellectus vacuus recedat. Quinimo laboret cum omni cordis desiderio, vt ad cœlestis scientiæ possit intrare secretum. Et quidquid est quod nos minus penetrare potuimus in hac parabola, seu in cæteris dictis quæ in hoc libro difficillima pertractauimus, ipse à Spiritu sancto edoctus, fidelis ac-
B cedat, vt fidem teneat perfectam, quam non caro, non sanguis, sed Pater cœlestis Petro reuelauit. Deinde præcepta quæ præcepit implere festinet votis, vt ad visionis montem conscendere possit, quo simul semper cum Iesu, Moysi & Helia clarè colloquentes audire queat, vt ouis quæ iam humeris Dei reuecta est ad gregem, nunquam aberrare possit in fide, neque declinare à vero. Ad vltimum quæso cogitet deuotio religiosa fidelium ex eo loco quo
C benignissimus Saluator vnum de paruulis statuit in medio Apostolorum, vt ex eo omnes exemplum perfectæ vitæ caperent, quod deinceps de vnanimitate & concordia pacis pertractatum sit, quidve de singulis propositum, vel quid in fine in hac parabola conclusum sit; quoniam omnis eius propositio, omnesque assumptiones, seu confirmationes sententiarum, & in fine talis tantaque conclusio, hoc nimirum
D agunt, vt vnanimes vnumque simus, ne vllum lædere velimus, neque negare vlli, quod nobis præstari optamus, quatenus ab eo quæcunque poscimus, piè impetrare possimus. Quia omninò veniet tunc illa remissio vera, illa absolutio perpetua, quando abolebitur, etiam Domino præstante, ipsa necessitas peccandi. Quando pereunte immunditia, mundus ille redemptus verè iam vocabitur mundus: quando redeunte vita mors iam non erit; quo nulla erunt, quando regnante Christo soli
E boni gaudebunt, & mali omnes cum diabolo extra hos fines erunt. Quapropter orate fratres, quia prolixitas libri finem postulat, vt & nobis & vobis Dominus fidem augeat, demonstret præclara cœlestis vitæ mysteria, propriis nos suis reportet humeris ad gregem, donec bona, quæ promittit, videre possimus in terra viuentium, & sine fine tenere, ad quem tendimus.

Locus pag. 728. prætermissus.

ET ideo talem vt credo, in medio eorum statuit paruulum, in cuius innocentia & simplicitate cordis, illum Adam qui fuerat ante peccatum, sanctum repræsentaret, fortè in seipso iam renatum; non vt totum insipientiæ, quod erat infra annos, sed totum innocentiæ & puritatis sequerentur, quod erat in natura pueri absque vitio. Vt quanto amplius ipsorum quisque appropinquaret veræ innocentiæ profectibus, recedens ab huiusmodi quæ postea accidunt, & accrescunt in nobis passionibus, tantò amplius cæteris continentibus, & ad perfectum adscendere non valentibus, maior habeatur in regno cœlorum. Quam sanè regulam vnusquisque in se recompenset, & videat in his adhuc in ipsa eadem ætate puerorum, quàm sani sint in omnibus animæ passionibus & languoribus pueri, quas postea infirmitates in nosmetipsos contraximus. Ad quas primum puerorum nemo incurrit, quàm incipiat absolutum linguæ proferre sermonem, quem prius nulla concupiscentia carnis tangit, non ira, non tristitia, non odium, non inuidia, nec vlla cæterarum passionum prurigo. In tantum etiam vt in morte patris ac matris vel alicuius A amici, ludat, & in suis delectatur crepundiis simplicius quàm vllus inter epulas. Nescit enim extollere, nescit alta requirere, vilia non refugit, pretiosa & quæ superbiæ sunt, nulla requirit, ad omnium aspectus gaudet, omnes vt parentes diligit. Quid plura? Etiam nec ipsam mortem timet. Quod si voluero cunctas dinumerare innocentiæ eius virtutes, longum erit, quas etiam natura virtutes, quamuis vitiata, in propagine secum seruauit, & retinuit. B Vnde post perceptam gratiam, Apostoli ad eam quam benè remittantur integritatem, ne deinceps vllis occupentur laqueis, & implicentur concupiscentiarum erroribus. Quod si perfectior est Iesu Christi forma, & eius exempli imitatio, tamen ista est satis absoluta & perfectæ vitæ propositio, si obseruet gratiam quisque quam accepit, ita vt nec sibi, nec alteri noceat, dum tamen C operetur quidquid postea sibi virtus collata per Christum dictat; quia etsi nec aliquid magnum sapere cadit in puerum, nulla tamen iactantia generis vel diuitiarum, vel aliarum rerum quæ æstimantur bona, ei delectatur in animo, & ideo sequitur.

QVICVMQVE *humiliauerit, &c.*

PRÆFATIO LIBRI NONI.

NVNQVAM dignè satis laudari Philosophia potest, Fratres charissimi, cui qui paret, omne tempus ætatis suæ poterit sine molestia quodammodo conuersari; quia quos nutrierit à puero, etiam in senectute non deserit. Hinc est quod me, licet ego deseruerim eam, nō passa est in hac ætate longius à se amplius peregrinari. Sed mox vt redij ad eam, multum diuque malè vexatus sæcularium rerum curis, recognoui veram non esse viam prioris vitæ; & lactare me cœpit quasi puerum, suisque recreare vberibus. Meritò igitur quia puerorum & senum penè vna est conditio, & coæqualis eorum mors mihi videtur. Et ideo eorum semper vtrorumque, lacte scripturarum diuinarum nutriendus est animus; puer siquidem vt crescat, senex verò ne deficiat, imò vterque eorum vt proficiat in melius, & viuat diuinis lactatus vberibus. Quia sicut eorum vnus est introitus ad vitam, ita & vnus exitus post defectionem. Idcirco vtrisque elaborandum, vt sciant singuli, omnia quæ diuinæ paginæ noscuntur pertinere. Quod si quisquam obiicere voluerit seni, quod non in suo tempore laborauit, discat quia prius eum decet audire, vt doceat. Audiat etiam, quia melius est vnquam, quam nunquam laborare in verbo. Propterea nullum debet esse tempus senectutis otiosum, quod non prosit. Maximè quia in aliis meminimus proficere studia scripturarum, diuina verbi semina saltem iuuenibus spargo. Erit fortè incitamentum eorum affectus; quia pius labor omnia vincit. Idcirco ad sponsionem primæ promissionis, etsi exhausti macies ingenij iam arescit, promptus reuertor, quia charissimis fratribus loquor. Non enim inter tam efficaces, clarissimos, ac sapientissimos, aliquid vel de minimo loqui auderem, nisi me charitas eorum coëgisset. Sæpè namque puerorum meritis Doctori copia dicendi tribuitur; & ideo nulla esse debet diffidentia in tractatu, dum plena dilectio exuberat in affectu; maximè mihi, quia filiis debitas vna vobiscum impensas intelligendi paro. Nam sicut legistis in sæcularibus litteris, *Omnia fert ætas*; Hinc quoque itatenus, mihimet ac

A filio charissimo contigerit hoc prouerbium inæstimabiliter, vt ita dicam, dum alterna proportio vitæ diuino dispensante iudicio, satis opportuno in tempore, congrua vtrisque, quolibet pacto, intulit stipendia actionum. Mihi quidem, post innumeros actus sæculi, & molestos vitæ labores; post sollicitudines tanti regiminis, & longa vitæ præsentis dispendia, optabile satis, tandem prudenti viro, concessit otium. Adeo vt nihil illi profece-
B rint, qui moliebantur aliud. & filio tunc mihi charissimo, vix expleto tyrocinio, valdè negotiosissimum imposuit iugum, quia vigebat animo & corpore, vt opto etiam & merito sanctitatis. Cui quia diuina virtus ampliauit gratiæ fastidium, discrimen coauxit regiminis magnum, & prægrauauit rerum curis, occupauit officiis, & extulit honoribus. Nihil tamen omnipotens concessit perficere illis, qui nostris semper benè vtitur malis ad effectum, sed nobis largitus est suæ gratiæ ad-
C modum munus prælationis in filio. Cui dilectissimi etsi vobis scribo pro munere dilectionis, & fratribus quoque meis censum seruitutis persoluo. Non immeritò impensas paro verbi, quibus non minus meo officio quàm suo reddat ipse per se omnibus debitum seruitutis, & obsequium prædicationis, in verbo, in doctrina, in omni religionis gratia. Vnde & ipse cùm oportuerit, fortè aliud operis conficere possit. Ita tamen si hoc paternum,
D licet exiguum, quia non ignaui ponderis est donum, non negligat, sibi etiam cum omnibus oblatum. Quinimò, etsi vilescit, amplectatur charius; quia nobilitas filij ex honore & reuerentia descendit patris. Nam omne patrimonium præparatum, quod à patre percipitur, pretiosius esse solet cunctis opibus, quas aliunde sibi contraxerit. Idcirco quæso propriolum paterni iuris in verbo sic amplectatur, vt diuina quæ reuoluo, fructum vitæ illis intus afferant in animo; verùm etiam eos ad ea extollat quæ diuina sunt,
E & arcana secretorum Dei. Rogo autem vt & vobis placeant, quia tunc Deo accepta erunt qui in vobis inhabitat, cùm vobis grata fuerint pro voto eatenus dilectissimis quæ offero. Quoniam etsi fratres debitores facti sunt, vt audiant & pecuniam verbi, non ad dispendium vitæ, sed ad lucrum sibi impensam, pertractent. Nihilominus & vos oportet considerare in charitate, talentum quod exsoluo. Quia etsi parētes debēt thesaurizare filiis

Cap. XVIII. iuxta Apostolum, & non filij parentibus; decet tamen filios quod thesaurizatum est sollicitius custodire, atque diligenter excolere, ne in vacuum dispereat census laboris; qui non nisi ab ipso Domino, cuius est pecunia, cum vsura exigitur meritorum, & cum lucro boni operis. Nam in hoc solido Euangelistarum quadrato numero, magni sunt sapientiæ & scientiæ thesauri, quos effodio. Vnde quia totus quatuor mundus constat elementis; & B orbis vniuersus quatuor suis adunatur partibus, aptissimè prouisum est à summo opifice Deo, vt sicut per quatuor iugiter currit tempora: itatenus, quatuor istis diuinis irrigetur fôtibus. Quia vnus in quatuor se diuidit capita, & fluunt ex paradiso Dei viuentis, quorum imbribus verbi Christi irrigatur Ecclesia, vt queat vniuersaliter dilatari sub ipsius materialis numeri sacramento. Et ideo quatuor eliguntur discipuli; duo videlicet qui Dominum sunt sequuti, & duo qui Apostolis prædicantibus crediderunt; vt nulla sit differentia inter illos ad prædicandum C qui viderunt, & qui non viderunt Dominum, si rectè credant. Veruntamen quærendus est ordo eorum, cur Marcus & Lucas, qui non ab ipso Domino didicerunt, neque in numero connumerantur Apostolorum, medij ponuntur, tanquam duobus vallati postibus; Matthæus verò & Ioannes, hinc inde extremi, qui Dominum sunt secuti, qui eius miracula viderunt, quos ipse suo erudiuit magisterio, instituit disciplinis, monstrauit exemplis, suæque confirmauit resurrectionis D gloria. Reliqui verò duo postea didicerunt, & compleuerunt, quod multi conati sunt; quos Spiritus sanctus medios posuit inter duos eximios, tanquam filios amplectendi, ne vlla imperfectio in corpore Euangelij videatur. Sed sit initium salutis nostræ Christus homo; finis autem, ipse Deus & homo. Vt id sit principium, quod finis, & finis quod principium, hoc est α & ω. Interea licet quidam aliter voluerit eos ordinare, rectius tamen sic E positi sunt, vt illi extremi ponantur, quorum est Apostolatus gratia, & illi medij qui minoris sunt ordinis, & ab homine didicerunt, quod probatum est & confirmatum ab Apostolis. Idcirco, vt verè fatear, iure, medij ponuntur tanquam filij, vt sint hinc inde vallati, quanto sunt firmiores (si diei fas est) duo extremi. Quia quod sunt duo extremi, in officio, in vnitate verbi & in omni prædicatione sancti A Euangelij, hoc sunt & duo medij, vt per totum quadratum orbem ista discurrat durabilior cælo, quadriga verbi, & vnitas commendetur eorum omnium qui ante passionem, aut post passionem, in Euangelio crediderunt, & Dominum sunt secuti, in prædicatione verbi. Cap. XVIII.

EXPOSITIONIS IN MATTHAEVM, LIBER NONVS.

Cap. XIX. *Cvm consummasset ergo Iesus sermones istos, migrauit à Galilæa, & venit in fines Iudææ trans Iordanem, & secutæ sunt eum turbæ multæ, & curauit eos.* Reliquit benignissimus Dominus Galilæam, videlicet patriam suam, & venit in fines Iudææ, quasi iustus Dominus omnium, qui sic diligit domesticos suos, vt alios non relinquat; quia sicut omnes illi debent fidem seruare, atque gloriam impendere quasi Domino: sic ille omnibus debet subuenire, & misericordiam præstare, quasi seruis, ne semper eum iuxta humanitatem vnus teneat locus. Sed non prius reliquit Galilæos, quàm consummasset sermones istos; id est, donec omnia quæ proposuerat coram eis, ad perfectam conclusionem pacis & concordiæ perduceret. Sicque venit in fines Iudææ trans Iordanem, vbi baptismum dabatur hominibus. Et forsitan dicitur de turbis sequentibus, *Et sanauit eos ibi*; Quia ad hoc prouocabat eos vt sanarentur. Quoniam nemo perfectè sanatur, nisi renatus fuerit baptismo Christi, quod in Iordane præfiguratur; qui est ex duobus fontibus, secundum mysterium Christi conditus vt demonstret eundem Christum Dominum nostrum ex duabus substantiis, quasi ex duobus fontibus copulatum, diuinitatis scilicet, atque humanitatis. Sicque vnus factus est Christus, quem secutæ sunt turbæ, & sanauit eos omnes. Sed aliter secuti sunt eum Apostoli, aliter turbæ. Sic & hodie, aliter sequuntur eum, qui propter eum ipsum & propter vitam æternam sequuntur, aliter qui propter aliud aliquid, eum sequuntur ad tempus, etiam vsque ad fines Iudææ trans Iordanem vt renascantur fonte baptismatis. *Et accesserunt ad eum Pharisæi tentantes eum, & dicentes, si licet homini dimittere vxorem suam quacunque ex causa?* Misera Pharisæorum cæcitas &

CAP. XIX. duritia cordis. Turbæ sequuntur eum A quasi ad testimonium salutaris doctrinæ eius, & quasi oues pastorem quem deducebant, quasi paruuli filij pium patrem, peregrè seu longè proficiscentem: & isti, mox vt ad eos accessit, tentant eum callidè, & quasi cornuto eum appetunt hinc inde syllogismo, vt quodcunque responderet, captione teneatur. Sed egregius Magister sic omnia dispensat, vt ipsi inexcusabiles sint, & ipse in nullo teneatur. Vnde primùm sanatis turbis, continuò B dimisit eos, quia parati erant sequi eum in fines Iudææ; ne fortè detractores cæci Pharisæi dicerent quod ad diuulgandam opinionis suæ famam, & ad testimonium virtutum suarum, causa iactantiæ, secum hanc trahit multitudinem, quos curauit. Et ideo mox sanatos dimisit eos. Deinde sic temperat responsionem vt & illi negare non possint quæ respondit, & in nullo eum tenere & inuoluere laqueo, quem pararant. Quia si dixisset quod liceret vxorem qualibet ex causa dimittere, pudicitiæ prædicator Dominus videretur sibi docere contraria. Sin autem respondisset, C non omni ex causa eam debere demitti, quasi sacrilegij reus teneretur, eo quod aduersus Moysen diceret, ac Moysen contra Deum dixisse forte calumniaretur. Neque enim seipsos respiciunt, quàm impudenter interrogent cum nullam assignant causam, ne seipsos infra angustias certarum causarum constringerent, sed aiunt *ex omnibus causis*, si ex vna qualibet earum, quia modum nescit libido, dimittenda sit vxor? suáque interrogatione se D primum ligant, & adulteros se conuincunt. Quia vbi lex de soluendo matrimonio requiritur, iam ex odio prioris diuortium quærit, & libido sequentis adulterium parit. Vnde vir, aut vxor, dum talia meditatur, & quærit quacunque ex causa resoluere quod Deus coniunxit, si vir fuerit, lasciuus est, & adulter iam in corde. Si verò mulier, meretrix vtique comprobatur. Et ideo quàm benè Dominus scripturam sacram adducit in testimonium, & non aliam quam ipse Moyses conscripserat, vt decipulam eorum illæsus transeat, & eosdem suis alliget funibus, & conuincat ab initio non sic fuisse, auctoritate diuina. *Non legistis*, inquit, *quia qui fecit ab initio masculum & fœminam fecit eos? Et dixit, propter hoc dimittet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori suæ, & erunt duo in carne vna.* Quod sanè capitulum aliter in Genesi habetur; quia illic, E si verbis Adæ, res omnis refertur, hic autem Dominus indicat ab eo, qui hominem figurauit, & mulierem fecit de costa viri, omnia dicta hæc esse. Vnde admonere curaui legentem, vt ipse se de hac quæstione consulat, & quærat diligenter vbicunque tale aliquid in scripturis inuenitur diuinis. Nos tamen de hac re, quidquid Adam probatur dixisse, in Prophetia verè dictum accipimus. Et ideo per eũ quidquid dictum est, Dominũ, qui de eius latere vxorem formauit, dixisse minimè dubitamus. Quia ipse ædificauit costam, quam tulerat de Adam, in mulierem ipsius; & sacramentum futurum erat qui tunc per Adam in mysterio loquebatur. Quod cognoscens Apostolus, *Sacramentum*, inquit, *hoc magnum est in Christo & in Ecclesia*; quia ipse est caput corporis, & omnis Ecclesia corpus & membra capitis, ac per hoc facti sunt duo in carne vna. Quapropter, vt dixi, perpendat diligentissimus lector, vim verborum, & quibus Dominus responderit, & quibus discipuli vsi sint verbis. Consideret etiam Pauli Apostoli de hac re affectum, vel silentiis, vel interdum sub aliis locis tractantis; quomodo Dei occultum expendat sacramentum? Quomodo Christus patrem reliquit, quando semetipsum exinaniuit formam serui accipiens, ac matrem synagogam videlicet, & adhæsit vxori suæ, id est Ecclesiæ, quæ de latere Christi formata est, & ædificatur quotidie in mulierem, sicut & propagatur omnis ordo nascentium de vxore & viro. Itaque iam nõ sunt duo, sed vna caro. Quod ergo Deus coniunxit, homo non separet. Ecce benignissimus Iesus conscientiam ad testimonium prouocat diuinæ auctoritatis, vt conuincat eos qui non ideo interrogant vt discant, & se contineant, sed vt calumnientur eum, & excusabiliter faciant, quod inexcusabiliter peccabant. *Masculum & fœminam*, inquit, non masculum & multas fœminas, vt vni liceat multas vxores ducere. Neque masculos & fœminam, vt vni fœminæ liceat multos viros accipere. Non enim duas vel tres costas aut eo amplius tulit Dominus de latere viri. Et ideo reuocandus est animus ad continentiam, vt possis dicere vxori tuæ, quod Adam dixisse legimus, *Hoc*, inquit, *os ex ossibus meis, & caro de carne mea*. Alioquin etsi costa est illa mulier quam vltra vnam duxeris, de cuius sit costa, tua tamen non est. Et si dixeris, quia tua est, vide ne mentiaris; eo quod ex v-

CAP. XXI

Ephes. 5. 32.

Gen. 2. 23.

Cap. XIX.

no Adam, non nisi vna sumpta est, vt vnius coniugis consortio necteretur. Quæ nimirum coniunctio, quia naturalis lex est, primam Dei sententiam approbat. Secundæ verò nuptiæ, non ob voluntatem Dei, sed secundum peccantium necessitatem concessæ sunt. Et ideo ostendit Dominus his verbis, quod secunda coniugia vitanda sunt, cùm ait de libello repudij, *Quia ab initio non fuit sic.* Sed qui fecit ab initio masculum & fœminam fecit. *Propterea*, inquit, *relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit vxori suæ, & erunt duo in carne vna.* Vbi cùm dicit, *Propter hoc*, causam exprimit propter quid. Quia ex viro est vxor, & quia ex vna carne sunt ambo. Licet hoc iuxta Apostolum, magnum sit sacramentum in Christo & in Ecclesia, tamen secundum naturam carnis ita est, vt creatio docet. Et si alij velint dicere, quod maior dilectio debet esse inter fratres & sorores, quia idem ex eisdem parentibus exeunt, nunc autem interpretatur iam ex diuersis, & non sicut ex illo vno Adam fuit. Vbi rogo lector diligentius paulisper intendas, quia & secundum hanc copulam coniugij, magnum est nimis vinculum nuptiarum, & pietatis in Christo sacramentum. Quia etsi dicunt de fratribus nunc, quod ex vna nascantur carne iam facta, ramen ipsa vnitas fortior est à principio facta vna, quæ manet. Quia fortior credenda est Dei constitutio ab initio quàm deinceps virtus humanæ naturæ. Non enim præcepta Dei naturæ subiecta sunt, sed natura præceptis Dei obtemperet necesse est. Et ideo in singulis ita est sicut & in tribus; qui licet ex vno nascuntur coniugio, tamen deinceps & ipsi diuersas vias petunt. Coniugium vero semper ad principium redit, vt sint duo in carne vna. Qui quamuis ex diuerso nascantur, tamen ex præcepto Dei, vt multiplicentur, ideo nascuntur vt in vnum conueniant. Attende quæso legem diuinam exquisitam secundum omnes voluntates Dei. Fratres quamuis sint ex vno & sorores, sic creati sunt à natura, vt non conueniant in vnum. Masculus autem & fœmina quamuis non sint ex vno, tamen ita creati sunt vt redeant ad principium, qui sunt ex vno, quia ad hoc creati sunt vt sint vnum. Idcirco omnis natura, non tam seipsam, quàm ordinationem Dei sequitur. Et quia hæc copula coniugij, quãuis gratia Dei sit, cùm legitimè secundum Deum coniungitur & seruatur; tamen vir &

A vxor, quia carnaliter interdum se diligunt, *Et erunt duo in carne vna*, rectè dicitur. Sed Pharisæi quia sanam doctrinam non recipiunt, & hanc reprehendere non possunt, redeunt ad duritiam cordis, sui & interrogant, *Quid ergo Moyses præcepit dare libellum repudij?* Ecce quantum displicet peccatoribus & lasciuis doctrina iustitiæ, quia grauis est fornicariis prædicatio castitatis. Sed quia contra rationem re-

B spondere non possunt, veritati tamen credere non acquiescunt. Proponunt patrocinium Moysis, cuius persona ac si Dei, ab omnibus reuerebatur, & timebant omnes ei in aliquo contraire. Vnde doctrinam Christi, quam ratione vincere non poterant, per auctoritatem ac si validioris personæ destruere moliebantur, vt dum Moyses irreprehensibilis censetur, & timetur reprehendi, veritatis interpretatio taceatur. Hinc quoque dicunt ei, Quid ergo Moyses mãdauit dare libellum repudij & dimittere? Ait illis, *Quoniam Moyses ad duritiam cordis vestri per-*

C *misit vobis dimittere vxores vestras; ab initio autem non fuit sic.* Hæc eorum interrogatio de magno venit supercilio, & de multa arrogantia Moysen proferentes, in animo Christum quoque despicientes, ac si dicerẽt, Quid ergo tu cõtradicis, quod Moyses tantus præcepit in lege, & tam magnus? Qui fuit quasi visibilis lingua, inuisibilis Dei. Qui incorruptibilem gloriam Dei vidit, & testimonium diuinitatis

D in vultu suo portauit ad populum. Tu autem homo vilissimus, fabri filius; quid ergo tu destruis quod ille constituit? Sed mirissimus Dominus ad hæc non cessat docere eos, & refellere. Moyses inquit propter duritiam cordis vestri, permisit vobis dimittere vxores vestras. Ac si diceret, Moyses quàm sæpè vobis multa talia permisit propter duritiam cordis, & improbitatem mentis vestræ, quæ Deus non mandauit; sicut in heremo hostias Deo quas offerre præcepit, quas ipse per

E Prophetas improperat, ac dicit se nolle, neque de his aliquid mandasse. Sed quia videbat eos Moyses necdum mente ab Ægypto exisse, neque hostias quas dæmonibus offerre consueuerant, deseruisse. Quinimo circa studia sacrificiorum carnaliter inclinatos; si mandasset eis recedere à sacrificiis & hostiis, nequaquam eum audirent. Quia tam diuturna passio, vel tam crudelis morbus difficile curatur, iussit eos sacrificare quidem, sed Deo, & non iam dæmonibus. Tali siquidem ra-

Cap. XIX.

CAP. XIX.

tione perdocet Auctor humanæ salutis factum fuisse & hoc, quod prætendunt sceleſtissimi de libello repudij. Quia leuius iudicauit propter duritiam cordis eorum, Moyses libellum dare repudij; & matrimonia solui, quàm in corde semper odia habere, & homicidia fieri. Non quod bona esset ista resolutio, sed permisit eis mala facere, ac si pius medicus, ne peiora incurrerent crimina, & morbi generarentur quotidie inter eos pessimi. *Ab initio*, inquit, *non fuit sic.* Ecce quàm validè refellit, & quàm fortiter repercutit, dum probat ex diuina auctoritate, quod ab initio sic non fuerit. Ac si dicat, quia ab initio sic non fuit, nunquid potest Deus sibi esse contrarius, vt aliud ante iusserit ab initio, & rursus sententiam suam iustissimè prolatam, nouo frangat imperio? Non ita sentiendum est de Deo, qui quod semel loquitur idipsum non repetit, eo quod incommutabiliter loquitur. Sed Moyses, vt diximus, in multis rebus suo vtitur consilio, de quibus præceptum non perceperat à Domino, sicut & Paulus se fecisse testatur. Moyses tamen iuxta duritiam cordis eorum, & secundum desiderium secundarum coniugum quæ vel ditiores in eo populo ardentissimè quærebantur, vt vel pulchriores, vel iuniores haberent, suo talia permisit consilio, & non ex diuino imperio. Vnde & Dominus non dixit, secundum duritiam cordis vestri permisit vobis Deus, sed Moyses. *Dico autem vobis quia quicunque dimiserit vxorem suam, nisi causa fornicationis, & aliam duxerit, mœchatur; & qui dimissam duxerit, mœchatur.* Ecce de tam lata occasione, qua Iudæi malè abutebantur in repudiendis coniugibus quàm breuis & absoluta Domini sententia est, qua sola fornicatio esse dicitur, quæ vxoris vincat affectum, quoniam & ipsa est quæ carnem prius diuidit in duos. De qua sententia quidam minus considerantes, quàm malè sentiunt, dicentes. Vxor si adulteratur in potestate viri est, si velit eam retinere adulteram, & cum ea iacere sicut est, & si velit eam dimittere. Tamen Dominus vnum horum quod liceat monstrauit, id est, dimittere si fornicata fuit; retinere autem quod liceat, non dixit, sicut si fiat, nec interdixisse hoc loco apertè videtur, nisi ex aliis locis & ex circunstantia dictorum id consideretur, dicit enim, *Quod Deus coniunxit, homo non separet.* Vnde primùm de lege coniugij quærendum, vtrùne Deus sit in causa, & legitimè secundum Deum coniunctio. Sic demum de diuortio disputandum; quia non omne coniugium à Deo est, neque per Deum. Alioquin quomodo Apostolus diceret; *Infidelis si discedit, discedat.* In quo nimirum ostendit, non omne coniugium à Deo esse, quod soluendum est. Quapropter etsi adulteratur vxor aut vir, non est coniunctio Dei, cum quibus Dei lex non est, neque lex naturæ seruatur. Quicunque ergo seu quæcunque contra Dei mandatum mœchus est, iam ipse à suo corpore & ab ea gratia quæ est in legitimo coniugio, diuisus est. Maximè quia se tulit membrum Christi, & factus est membrum meretricis, cum qua meretricatus est. Idcirco non æstimo leue esse, si meretrix retineatur, & abutatur se malè duabus in partibus; cùm iam quia adultera est, nulli esse videtur legitima vxor. Vnde sicut crudelis est & iniquus, qui castam dimittit qualibet ex causa vxorem: sic fatuus & iniustus, qui retinet meretricem, aut flagitiosam; videtur namque patronus turpitudinis eius esse, qui crimen celat & consentit vxori: sicut è contrario præmium possidet nuptiarum, è duabus cùm vnam fecerit castitas carnem. Quoniam iuncta spiritui castitas vnus in eis efficitur spiritus, vnaque caro, quod nequaquam fieri potest, si vna eorum adulteratur caro. Idcirco cùm vnam carnem mulier in aliam diuiserit, & se fornicatione separauerit à marito, non debet teneri, quia mœchata est, ne fortè virum, qui se seruauit castum sub maledicto faciat venire, dicente scriptura, qui adulteram tenet, stultus & impius est. Vbicunque ergo fornicatio est liberè vxor dimittitur. Sed quia poterat accidere, vt aliquis calumniam, quolibet zelo ductus, faceret innocenti; & ob secundam copulam nuptiarum, suæ legitimæ vxori crimen impingeret adulterij, sic priorem demittere iubet Dominus æquissimus iudex, vt secundam prima viuente, non habeat; quam nec occidere Dominus, sicut Moyses in lege iubet, nec tenere. Et notandum quia ait, *Quod Deus coniunxit, homo non separet.* Non enim interdixit separari vbi causa contra Deum est, & Dei coniunctio non est, neque vt pro Dei causa, non separentur ex consensu, quia tempus breue est, vt deinceps liberi, vacent Domino sub sancto proposito continentes. Quia vbi Deus est in causa, ibi & legitima libertas. Veruntamen, quia iam aliam, viuente illa, quæ adultera est, non licet accipere, sicut nec

1.Cor.7.15

CAP. XIX.

Cap. XIX.

vxorem viro alij nubere, si fuerit prior adulter & repudiatus ab ea. Vbi nulla alia via restat eis salutis, quàm aut post dignam satisfactionem Deo vel Ecclesiæ, inuicem se sibi reconcilientur, aut sub iugi continentia ambo se redigant, ne fortè quod vnus eorum deliquit, alterius culpa id contraxerit, sicut in multis quam sæpè contingit, vbi non iura seruantur casti amoris, nec custodia impenditur vel disciplina legitimæ obseruationis. At discipuli Christi hæc omnia considerantes discrimina quæ contingere possunt, & solent euenire his qui versantur in sæculo cum vxoribus. Ac si stupefacti, pro nouitate dictorum & euentu rerum, dicunt: *Quod si ita est causa hominis cum vxore, non expedit nubere.* Non enim ex dubietate doctrinæ Magistri ista dicunt, *Quod si ita est*, sed ex periculorum magnitudine, quæ nubentibus contingere solent. Quia graue pondus vxor est, dum non licet eas dimittere viris, neque mulieribus viros suos, qualescunque fuerint in inuicē, qualibet ex causa nisi causa fornicationis, & hoc ipsum cum multo discrimine iudicij. Ne fortè, vt dixi, quod alter eorum peccauit, alterius culpæ fuerit. Vnde necesse est, vtrique cognoscant periculum suum. Et sicut egregius Doctor Augustinus in libro de adulterinis coniugiis, diffinit, nullus eorum exhorreat alteri post pœnitentiam, ignoscere; quod Christus adulteræ ignouit mulieri sibi oblatæ, in adulterio deprehensæ, ita vt ambo cogitent periculum suum, fortè simili morbo laborantes, & ad eiusdem Saluatoris confugiant pietatem, vt deinceps vterque eorum continenter viuat. Aut si post pœnitentiam & satisfactionem dignam Deo, elegerint sibi ad inuicem reconciliari; laudent in se Dei patientiam, & agant simul diebus vitæ suæ pœnitentiam, vt perfectam in futuro percipiant indulgentiam. Non vt alter eorum alteri lasciuire consentiat, vt nunc temporis, quidam malè & in aperto faciunt. Sed cogitent communem conditionem & commune periculum, etiamsi non est commune vulnus, vt sit eis communis salus fideliter atque humiliter implorata. Nam Euangelista Matthæus quia expressit vnam speciem, & alteram prætermisit, fortè facit ad intelligendum hoc difficile. Et videtur viris dare locum eligendi aliud, quàm verum, quia volunt malè præsumere, quod fœminis non licet, sibi licere; quasi quia tacuit licentiam eis dedisse vi-

A deatur. Vnde alij Euangelistæ hoc generaliter ita complexi sunt, vt de vtroque verè dictum intelligi possit. Hinc quoque Marcus ait, *Quicunque dimiserit vxorem suam, & alteram duxerit, adulterium committit super eam; & si vxor dimiserit virum suum, & alij nupserit, mœchatur.* Ecce de vtroque vna sententia est. Sed & Lucas ait, *Omnis qui dimittit vxorem, & duxerit alteram, mœchatur, & qui dimissam à viro ducit, mœchatur.* Ergo quia vir eius viuit, adulteratur, B quamuis dimissa sit, quia eius vxor est quamdiu viuit vir eius, & ideo legitimè non potest esse cum alio viro, eo quod vxor aliena est. At verò ille cuius est, non alienæ miscetur vxori, sed suæ, propterea nō mœchatur. Reus tamen est si eam mœchantem consentit, & adulterium suæ celat vxoris. Hinc communis eorum quærenda est medicina salutis. Nam si propter causam fornicationis eam dimiserit, nec dum tamen quæ demissa est, vxor demit- C tentis esse cessauit; & quia non esse cessauit quod fuit, illius est cuius fuit, & non eius quem duxit; quia non eum maritum dicit scriptura diuina, sed mœchum. Idcirco non erit turpis atque difficilis, etiam post perpetratum ab aliquo eorum atque purgatum adulterium, reconciliatio coniugij, vbi per claues regni cœlorum, non dubitatur fieri remissio peccatorum. Non vt post viri diuortium adultera reuocetur, sed vt post Christi consortium, & reconciliationem adultera ipsa non vocetur. D Nec igitur mirum si Apostolus, aut reconciliari eos ad inuicem monet, aut continentiam pariter seruare. Quia quanto tempore vir eius viuit, alligata est vxor lege viri, ne liceat cum vllo alio cōmisceri; sicut nec viro, aliam sibi sociari, quia vterque eorum viuente alio, vinctus lege coniugij, dum pariter in corpore sunt constituti. Quod si aliquis eorum discesserit à corpore, solutus alter est à lege coniugij, ita vt cui vult nubere, possit, tantùm in Domino, & esse cum alio viro. Magnum E igitur præsignatur sacramentum, quod nullius viri posterioris mulier esse vxor potest quolibet pacto, nisi prior mortuus fuerit, & per hoc eius esse desierit. Nam si fornicetur, non ideo desinit esse prioris viri vxor, nisi prius ille moriatur. Quamuis enim licitè dimittatur vxor, ob causam fornicationis, seu à viro discedente vxore, manet tamen vinculum prioris coniugij. Propter quod fit reus adulterij, qui dimissam duxerit, etiam ob causam fornicationis; aut vir dimissus si aliam ac-

Cap. XIX.

Marc. 10. 11.

Luc. 16. 18.

CAP. XIX. cœperit. Sicut enim manente in sacramento regenerationis, excommunicatus cuiusque criminis reus, nec illo sacramento caret diuino, etiamsi nunquam reconcilietur Deo: ita manente fœdere coniugali, quando vxor dimittitur ob causam fornicationis, aut vir laxatur, nunquam ab inuicem carebunt illo vinculo, etiamsi nunquam reconcilientur sibi ad inuicem; carebit autem, si mortuus fuerit alter eorum. At verò reus excommunicatus qualibet ex causa, ideo nunquam carebit regenerationis sacramento, etiam non reconciliatus, quoniam nunquam moritur Deus, cui fuerat anima virginalis sociata, dote sponsalitatis, & iure spiritalis coniugij, quod sacramentum magnum & euidens est in Christo & in Ecclesia. Idcirco monet Apostolus, *Viri diligite vxores vestras, sicut Christus dilexit Ecclesiam.* Ergo si ad quod Christus diligit Ecclesiam, & quomodo diligit, diligenda est vxor, vtique fœdera legitimi coniugij seruanda sunt, atque pudicitia castitatis. Quod si contigerit aliqua ex parte corruptio diuortij, quærenda est salus alterius potius, quàm mors; ita, aut vt castè se custodiant pariter abstinendo; aut post dignam Deo satisfactionem, reconcilientur sibi in pace, sicut Christus reconciliatur animabus post lapsum criminis dignè se diligentibus; ita vt magis se gaudere dicat de conuersis ac dignè pœnitentibus quàm de stantibus iustis, qui fortè nullius criminis egent pœnitentia. Hæc idcirco longius ab expositoris officio digressus sum, nec tamen latius quàm oportuit, quia de his multæ occurrunt quæstiones, quas affluentissimus exsolutor omnium, vt ita dicam, Augustinus in præfato libro, quem ex hoc opere latius disputauit, prosecutus est. Quem qui voluerit legere, inueniet pauca, & vix necessaria, me de his dixisse. Cæterum eorum, de his vitiis, aliquis, quæ humana in se admittit natura, quicunque fuerit intus forisue contaminatus vel deturpatus; vt puta si quis fuerit temulentus, aut iracundus, vel ambo pessimis moribus enutriti; si fuerit illa luxuriosa, siue venefica, si interfectrix filiorum, si vaga, si qualicunque turpitudine corporis fœdata, vel infirmitate depressa, siue cæteris malis, quæ longum est enumerare, vnus eorum aut ambo, perplexi vel vitiati, tamen tenenda eorum & seruanda coniunctio, velint, nolint, & sustinenda est talis tantaque necessitudo. Quia cùm

A essemus liberi, voluntariè nos subiecimus seruituti, nisi fortè aliquis contra Dei sententiam venire voluerit, aut aliter hunc locum interpretari, quod quidam conati sunt. Si peiora fortè aliqua, eorum, commiserit crimina, quàm sit mœchari, non sit vxor tenenda, eo quod videatur esse irrationabile. Sed definire contra Deum, & contra doctrinam eius agere, impium esse videtur. Quamuis dicant, quia non

B præcepit, vel mandauit, vt dimittat aliquis vxorem ex præcepto, causa fornicationis, sed quasi exponens rem, dixerit qui dimittit eam excepta causa fornicationis, facit eam mœchari, dimittens eam non mœchantem. Quod si viuente viro facta est adultera, si fuerit cum alio viro, siue dubio qui dimittit dat ei occasionem secundarum nuptiarum, & ob hoc facit eam mœchari. Quod si iam mœchata est & dimiserit, non facit eam mœchari, quia est iā adultera & à corpore castitatis aliena. Et ideo iure maritus iam nunc reus videtur si adulteram dimiserit, sicut est

C qualibet ex causa, castam corpore dimittens mœchari eam fecerit. Quod considerantes Apostoli diligentiori intuitu tam graue iugum proferunt motum animi sui ex grauitate ponderis, ac dicunt, *Si ita est causa hominis cum vxore, nō expedit nubere.* Quia si mulier non nupserit ambo erunt liberi, vir & vxor. Si autem nupserit, & in Deum vnus eorum peccauit ac corrupit thorum suum, ambo ab inuicem in-

D teritum sustinebunt. Quoniam est eorum ineffugibilis pœna, necessarium malum, naturalis tentatio, desiderabilis calamitas, domesticum periculum, delectabile detrimentum, virtus mali, colore boni depicta, dum dimittere illam peccatum est, tenere verò tormentum, ita vt dimittentes eam, adulterium faciamus, aut tenentes, quotidianas pugnas & iurgia amaritudinis habeamus. Quæ omnia, quæ dici, quæ cogitari, quæ euenire possunt, Apostoli perhorrescentes dixerunt, *Quod si ita est, non expedit nubere.*

E Quibus Dominus non respondit quia expedit, sed magis aliud dicendo, consensit quia non expedit. Veruntamen infirmitatem carnis aspiciens, dixit, *Non omnes capiunt verbum istud, sed quibus datum est.* Neque dixit non possunt, sed non omnes capiunt. Ac si diceret, omnes capere possunt, non tamen omnes volunt. Quia etsi proposita est palma, non omnes certant de victoria. Quia etsi concupiscunt gloriam, non omnes desudant ad laborem CAP. XIX.

CAP. XIX. rem, sed quibus datum est, vt velint & intelligant, ac decertent & laborent. Vbi notandum est, quod nunquam nisi ex gratia Dei, hæc virtus veræ castitatis vel perpetuæ virginitatis, habetur. Neque fœdera nuptiarum legitimè in Christo, nisi ex dono seruantur; vbi non apprehendat nos stulta cogitatio, quasi ex hoc nos excusare possimus; quia non accepimus, ideo præualere non possumus, sed solummodo illi, quibus datũ est. Quia etsi hæc gratia ex dono est, tamen vt percipiamus, B cum fide & charitate labor impendendus

Mat. 7. 7. 8 est. Dictũ est enim, *Petite & dabitur vobis; & Omnis qui petit accipit, & qui quærit inuenit, & pulsanti aperietur.* Vbi declarat, quod perfectè petentibus, ac volentibus, gratia non denegatur. Et vt ostenderet castitas quæ ex Deo est, qualis esse debeat, ait;

SVNT *enim Eunuchi qui de matris vtero sic nati sunt, & sunt Eunuchi qui facti sunt ab hominibus, & sunt Eunuchi qui seipsos castrauerunt propter regna cœlorum. Qui potest capere capiat.*] Ergo Apostoli videntes di- C scrimina coniugarorum, dixerunt, quod non expedit nubere, si talis est causa connubij. Dominus verò mox insinuat, quod non omnes habeant mercedem continentiæ; quia perfecta virtus continentiæ tunc est, si voto & voluntate, pro amore æternæ vitæ, integrè seruatur, magis quàm ex necessitate. Idcircò Dominus tria Eunuchorum genera proponit, vt distinguat, inter eos qui se magis ex necessitate continent, quàm ex voluntate & desiderio castitatis, & inter eos qui se- D ipsos sua sponte castrauerũt propter regna cœlorum, vbi qui sunt, non nubunt neque nubentur, sed sunt sicut Angeli Dei, permanentes in castitate. Ad quorum exemplum in præsentiarum Eunuchi quos Esaias describit, seipsos Domino consecrauerunt, & castrauerunt. Non ferro vt quidam malè tradit, sed verbo; illo vtique verbo, quod est iuxta Paulum Apostolum, verbum Dei viuum & efficax, penetrabilius omni gladio bis acuto, pertingens vsque ad diuisionem animæ & E spiritus, omnia interius emundans, discretor quoque compagum & medullarum vniuersa castificans. Quoniam magna res est, propter regnum cœlorum hominem se castrare, sic debet fieri amore Christi, vt nulla in eo veneries mentem aut corpus inficiat, & non sicut spado ille quo dicitur, quia complectens virginem suspirat; sed totus gladio Spiritus sancti præcisus, quod est verbum Dei:

A atque circumcisus intus forisve; ne vlla in eo prurigo concupiscentiarum præualeat. Imò sola castitas, vel pudicitia regnet. Quod verbum profectò quo isti sic castrantur, non omnes capiunt, quia nec petunt, nec quærunt, nec vt accipiant, sic vt oportet pulsant; sed quibus datum est; quia nemo nostrûm habet quod non acceperit. Cæterùm reliqua duo Eunuchorum genera, quia vt sic nascuntur ex vtero matris, vt nihil possint, B aut postea ferro, seu alio aliquo modo Eunuchi fiant, tales non Dei Eunuchi sunt. Quibus loquitur ipse per se in Esaia Propheta; quorum non est præcisa voluntas, sed necessitas imposita, quorum necdum conscientia circumcisa, nec voluntas noua secundum Spiritum sanctum procreata, sed sunt aut delitiæ matronarum, aut alicuius rei causa plastes effœminatæ; quorum quia eis apud Deum nulla sunt vota castitatis, nulla & merces debetur. Quia non pro- C pter regna cœlorum sunt castrati. Veruntamen non adeò immisericordem Deum dicimus, vt tales non remuneret, qui aut sic nati sunt, aut postea facti sunt quolibet modo; si datum eis fuerit vt habeant iam ex voto & desiderio, quod prius habebant ex necessitate; vt mente & toto corpore casti permaneant; quia tales etsi corpore minus possunt, mente tamen semper corrumpi possunt. Et ideo quamuis leuiorem pugnam habeant, contra concupiscentias D carnis, non tamen omnes affectiones animi, absque certamine vincunt. Et omnia eis quæ contigerint, qualibet ex causa conuertunt in votum, & gratias Deo referre non cessant, qui dedit eis vt caperet etsi inuiti gratiã castitatis. Neque igitur audiendi sunt qui tradunt etiã hoc tertium genus eunuchizandi, quod fortissimum & sanctissimum est, ferro vel arte qualibet fieri debere; vt palmam victoriæ, non decertando multo sudore, sed vno mucrone, quod fieri non po- E test, omnes concupiscentias carnis, vtipsi argumentantur ad litteram, præcidendas esse credamus, vt quamplures fecisse, etiam Monachorum, comperimus. Quia etsi in semel voluntas bona fuit, vt se castraret ob æternam vitam, non secundum scientiam fuit vt agonem Christianæ religionis corrumperet, & deinceps ipse inofficiosus, & iners, iaceret. Ideo Auctor salutis nostrę tres quidẽ proposuit; vnum qui secundum carnẽ, quasi natura ita naf-

CAP. XIX. citur; alterum qui facta qualibet necessitate, ac si ad oculum castificatur; tertium verò qui voto & voluntate pro Deo castus efficitur. Et est in vno eorum natura vitiata, qui ita nascitur: in altero verò necessitas facta, pro qua truncatur. Porrò in tertio spes regni cœlestis fide genita propagatur in charitate, qua multos generare filios magis, quàm carne creditur. Cui similes effici nos, si tamen possumus, admonuit; quia hæc dicit Dominus Eunuchis suis. Ne dicat aliquis eorum, secundum Esaiam, *Ego sum lignum aridum*, Quia si custodierint mandata mea, & elegerint quæ volui, dabo eis in domo mea, & in muris meis locum electum & nominarum meliorem à filiis & filiabus. Auditis igitur præmiis, Dominus tamen sic temperat sententiam suam, vt nemini laqueum ruinæ iniciat. Ait enim, *Qui potest capere, capiat*; quæ vox hortantis est Dei, ac si diceret, consideret autem vnusquisque vires suas, & gratiam quam percepit, vtrumne possit virginalia implere præcepta; quoniam melius est per plana ire, quàm ad altiora conscendere vnde grauius ruat. Vnde more regis suos exhortans milites ait. *Qui potest capere, capiat*, id est, qui potest pugnare, pugnet, & congrediatur cum hoste, vt superet ac triumphet.

Esa. 56. 3.

TVNC *oblati sunt ei paruuli, vt manus eis imponeret, & oraret. Discipuli autem increpabant eos.*] Tunc igitur, id est, quando de castitate faciebat sermonem, & beatos esse dicebat Eunuchos, qui se castrauerant propter regna cœlorum. Tunc siquidem audientes quidam, obtulerunt ei infantes ac pueros, virtute qua prædicabantur, mundissimos. Fortè putabant quod Dominus corpore tantum mundos laudaret; nescientes quia non illos beatificauit Eunuchos, quos infantiæ necessitas facit esse castos, sed quos continentiæ virtus. Præsertim cùm non ait, istorum est regnum cœlorum, sed talium; vt ostenderet non eos secundum ætatem regnare, sed secundum mores perfectæ disciplinæ, & secundum similem innocentiam ac simplicitatem; quibus regna cœlorum repromittit, non propter pueritiam corporis, sed propter puritatem cordis. Apostolo quoque in eadem sententia congruente. *Fratres*, inquit, *nolite pueri fieri sensibus, sed malitia paruuli estote, sensu autem perfecti.* Quæ nimirum figura magna præcessit in pueris: eorum scilicet puerorum qui quotidie offeruntur Deo ab Angelicis spiritibus, vel à ministris altaris. De quibus Saluator, *Ecce ego*, inquit, *& pueri mei, quos dedit mihi Dominus.* Quos sanè pueros ipse quasi depositum suscepit à Deo patre, vt saluet eos. Sed quia vnus Euangelistarum *paruulos* dixit, & alter *infantes*; tertius verò, *Sinite pueros venire ad me*, non absque aliquo scientiæ sacramento variatum esse puto. Quoniam multa differentia est in his qui quotidie offeruntur, quorum isti formam tenent. Sunt enim pueri, sunt paruuli, sunt & lactantes, quos inferiores infantibus paruulos esse dicimus. Quos quia pueros sibi datos esse dicit, ex ore vtrorumque perficit sibi laudem; vt cognoscentes beneficia eius in pueris, dicamus, *Ex ore infantium, & lactantium perfecisti laudem*, vt nulla ætas excipiatur à Christo. Sed nouum videtur discipulos prohibuisse infantes, ne ad Christum accederent; vel increpasse qui offerebantur, vt eis manum imponeret, & oraret pro eis. Non puto iuxta litteram, quia nollent eos Saluatoris manu tangi, vel voce benedici; sed quia necdum habentes plenissimam fidem vel intelligentiam de Christo, putabant eum, in similitudinem cæterorum hominum, offerentium importunitate lassari. Nec igitur satis reminiscuntur, quod paulò antè benignissimus Saluator accipiens paruulum statuit eum in medio eorum, ac dixit, nisi effecti fueritis sicut paruulus iste, non intrabitis in regnum cœlorum, & ecce statim obliuiscentes puerilis innocentiæ vetabant pueros ad Christum, quasi indignos accedere, vel quasi importunos, ad quorum innocentiam ipsi fuerant prouocati, vt imitatores eorum fierent. Nec attendunt fidem eorum, qui eos offerebant vt tangeret eos, quasi iam ex præcedentibus, virtutem eius experti; quoniam per impositionem manuum & per orationem, non modò Christi, verumetiam & ministrorum eius, repelluntur præstigia aduersariorum, & præstatur gratia sanctificationis. Quod si Apostoli iam ex fide credebant eos

1. Cor. 14. 20.

Heb. 2. 13.

Psal. 8. 3.

CAP. XIX. esse sanctificandos, & in eis esse formam futurorum, Euangelista effectum præsentis rei, futurorumque sic temperat, vt rationem vtriusque rei, mediam & congruam aperiat; vt per ea quæ efficiebantur in pueris, Prophetia futuri monstraretur. Nam infantes verè oblati sunt, veréque inhibiti, quia formam prætendunt gentium, quibus per tactum fidei & auditum, salus parabatur. Sed modò Ionæ Prophetæ discipuli eos inhibent accedere, propter affectum sui generis: quia primum Israëlitas saluandos esse decernunt. Alioquin prohibendi voluntas, ne ad Christum venirent pueri, liberalitati Apostolicæ, non conueniebat. Sed in typicam consummationem prohibendorum infantium surrepsit instinctus, pro quo Dominus ait, non oportere prohiberi, quia talium est regnum cœlorum. Munus enim & donum Spiritus sancti per impositionem manus & per orationem, cessante legis opere, erat gentibus largiendum. Quapropter & nos tales efficiamur, vt etiam paruuli sensu saluentur per nos; non solùm non prohibeamus pueros venire ad Christum, sed etiam ipsi cum pueris effecti quasi pueri, in humilitate voluntatem Domini adimpleamus. Quia tales effecti sunt Apostoli, hortante & docente Domino, vtilitatibus puerorum consulentes facti sunt eisdem pueris quasi pueri, vt pueros lucrarentur. Et notandum quia Matthæus cùm ob duas causas oblatos dicat eosdem pueros, non ad easdem duas intulit in finem quæ sequuntur. *Et cùm imposuisset eis*, inquit, *manus, abiit inde*, & non addidit quod orasset. Poterat enim sic dicere, & imponens manus & orans, abiit inde; vbi fortè aliquod latet sacramentum, quasi istis hoc tantùm sufficeret, quia imposuit eis manus; maioribus autem seruatur oratio Christi, qui possunt capere non solùm impositionem manuum eius super se, verumetiam orationem eius ad patrem, qua orauit pro se. Porro vt dixi, minoribus pueris fortè sufficit impositio manuum, quibus eos tangere dignatur, dicens, quod talium sit regnum cœlorum. In quo hortatur, vt nemo sit tam sapiens in Ecclesia Dei, qui gloriari debeat aduersus paruulos Christi. Quoniam non eorum dicit esse qui sunt sine sensu, regnum cœlorum, sed talium qui per humilitatem & veram innocentiam, facti

A sunt sicut pueri, cùm sint sensu perfecti & intellectu. Quem sanè sensum apertius commendat Lucas Euangelista, dicens, Amen dico vobis; qui non receperit regnum Dei sicut puer, non intrabit in illud. Quoniam perfectiores sunt etsi pueri dicantur, qui regnum Dei non ita recipiunt vt oportet. *Et ecce vnus accedens dixit ei, Magister bone quod boni faciam vt habeam vitam æternam?* Sæ-

B pè superius dixi, & dicturus sum fratres, quod omnes Euangeliorum sententiæ, omniaque gesta, plena sunt sacramentis; ita vt quæ futura sunt, de his quæ in præsentiarum geruntur, præmonstrentur. Sic quippè Christus plerumque solet, quando de mysterio alicuius rei locuturus ante introducit corporaliter aliquam actionem, vel sententiam, idipsum significantem, quod aut præteriti est operis aut futuri; vt ex eo occasionem inueniens corporalem narrationem mysterij, quam proposuit exæquatur; vt puta de compescenda Pha-

C risæorum iactantia apud Lucam cùm locuturus fuisset, introduxit primum hydropicum & sanauit, quatenus in corporali tumore hydropicæ infirmitatis Pharisæorum iactantia perpingeretur, & inflatio: sic & hîc, sicut & in quamplurimis locis, hunc introducit adolescentem, cùm de repulsione Iudæorum & electione Gentium, mysterium exponere voluisset, quod & retro iam præmonstrauimus in paruulis. Vnde & in fine huius loci, cùm ad Pe-

D trum sermonem conclusisset, ait, *Multi erunt nouissimi primi, & primi nouissimi.* Ac deinde ex hoc totam illam quæ sequitur Parabolam componit. Quapropter & hîc primum proponit hunc adolescentem diuitem, ac leuem, gloriantem, & amplius amantem bona sua carnalia, quàm cœlestia Christi promissa, vt in persona huius adolescentis tota Iudaici populi forma exprimatur & passio, propter quam Christo cre-

E dere noluerunt, id est, propter sibi placentia, propter iactantiam, propter quęstus quos capiebant ex lege. Propterea quęcūque dicuntur de adolescētulo illo, sic sunt accipiēda, quasi de populo Iudaico dicta. Iudaicus ergo populus erat adolescens non ætate, sed leuitate: moribus immaturus, sed non annis. Sed & omnia carnalia vitia seu iuuenilia gessit, de quibus

Cap. XIX.

dicit Apostolus, *Iuuenilia desideria fuge*. Superbissimum autem iuuenile vitium est gloriatio vana, qua plus vult videri, quàm esse, sicut populum Iudæorum fuisse cognoscimus. De quibus Dominus, *Omnia opera sua faciunt, vt videantur ab hominibus, & diligunt primas cathedras in synagogis*, ac cætera. Propter quod ficui comparantur, habentes folia sine fructu. Et vide in exordio narrationis ipsius populi mores. Dicit enim, *Magister bone, quid boni faciam, quo vitam æternam possideam?* Quia semper gloriantes in lege, & per præuaricationem legis, Deum exhonorarunt. Adhuc considera, quia nihil de cognitione Dei interrogat; nihil de fide; nihil vt Deum verè cognoscere possit, sed hoc, quomodo ex faciendæ legis operibus vitam æternam possideat. Quia omnis spes salutis apud Iudæos in operibus erat, & non in fide. Quia Israël sectando legis iustitiam, in legem iustitiæ non peruenit, quia non ex fide sed ex operibus. At Christus interrogantibus illis alibi, *Quid faciemus vt operemur opus Dei?* respondit, *Hoc est opus Dei, vt credatis in eum quem ille misit*. Illi autem opus agnitionis Dei negligentes semper in operibus gloriabantur; & de operibus legis, quasi ex prærogatiua Patrum, iustitiam Dei applaudebant. Et propterea Dei agnitionem perdiderunt, & opera iustitiæ nunquam impleuerunt; quia virtus faciendæ iustitiæ, agnitio est. Cui dicit Iesus, *Quid me dicis bonum? Nemo bonus nisi vnus Deus*. Arguta responsio. Non quod non esset bonus ipse, cùm esset filius Dei, & ipse Deus. Sed ita Iudæos reuocat per istum, vt intelligant & ipsum Deum, cùm sit ipse Deus, boni Dei filius, & nihil aliud quàm bonus Deus. Quia bonus Deus pater, bonus Deus filius, bonus Deus & Spiritus sanctus. Et non tres Dij, sed vnus bonus Deus. Ac per hoc non dixit, nemo bonus nisi solus pater, sed nemo bonus, nisi solus Deus; eo quod istæ tres personæ, non sunt nisi vnus Deus. Veruntamen Iudaicus populus vnius Dei habens cognitionem, nec filium Dei, nec Deum trinum in personis, vnquam intelligere voluit. Hac ratione Christus laudem sibi oblatam ab eo repulit, quia non quasi Deum bonum veneratus est, sed quasi hominem, bonum eum dicebat. Vnde quantum ad Iudæos spectat, qui vnum Deum cœli colebant, & Christum Dei filium non cognoscebant, nemo erat bonus nisi vnus Deus. Apud fideles autem sicut vnus Deus pater est bonus, sic & vnigenitus Deus bonus, atque Spiritus sanctus vnus Deus bonus; non tres siquidem boni, sed vnus Deus bonus, sanctus, & iustus, & omnia illa quæ de Deo essentialiter dicuntur. Idcirco non à deitatis se natura exclusit, sed ipsam naturam bonam Dei vtique laudauit. Bonitas ergo in natura est, & non in vitio mendacij; quia *omnis homo mendax*. Natura verò Dei ipse filius est, quia ex Deo patre natus est, & hoc est quod pater. Et ideo quod ille non credebat adolescens, Christus adiunxit, vt se Dei filium, non solùm bonum ex parte Magistrum, verùm etiam Dominum bonum crederet ex toto. Quid igitur mirum si hic adolescens tantum desipit, vt eum verum & purum putet hominem, cùm Felix hæreticus quidam, qui nuper damnatus est, dixerit eum nuncupatiuum esse, & non verum; adoptiuum quoque filium, & non proprium, iuxta hominem; quasi in Christo duo sint filij. Ideo, inquit, non est passus se bonum dicere, quia nemo nisi solus & verus Deus est bonus. In tantum igitur à Dei solius societate, quia homo dignatus est fieri, conatur eum auellere, & ab omni bonitate naturæ: ita vt nec per id quod homo est, essentialiter sit bonus, sed nuncupatiuè tanquam quilibet homo purus, qui non est vna persona cum Deo verbo. Et non attendit, quod *Verbum caro factum est*. Quasi non sit naturaliter, etiam bonus homo Christus. Quasi de vitiata hominis natura, homo natus sit ipse, & de massa perditionis. Non considerat miser, quod natus est de sancta Virgine, & ex Spiritu sancto procreatus, nulla tamen ex concupiscentia carnis; & ideo etiam secundum carnem quod homo est, verè essentialiter est bonus. Propterea non dixit, quia non sum ego bonus, quasi diceret, falsum esset. Sed, nemo bonus nisi solus Deus; volens se, quod verè erat, insinuare Deum. Quia in Christo, ex quo in vtero Virginis conceptus est, nihil aliud quàm Deus fuit; quia Deus & homo, sicut vnus Christus, ita & vnus Deus fuit, vnusque mediator Dei & hominum, & ideo in vtraque natura

2. Tim. 2. 22. — Mat. 23. 5. — Ioan. 6. 29. — Psal. 115. 11. — Ioan. 1. 14.

CAP. XIX. totus bonus, quia totus Deus fuit. Ecce fratres in ipsa eademque sententia, de qua hæretici suam gaudent & conantur adstruere prauitatem, quomodo prosternuntur. Tam Forinus quàm & Arrius, necnon & reliqui, qui Christum solummodo hominem dicunt, aut adoptiuum Dei filium. Non enim in hac sententia se Christus negauit bonum, cùm ait, nemo bonus nisi solus Deus, sed se cum Patre, & cum Spiritu sancto, salua B proprietate trium personarum, ostendit vnum Deum ipsumque in Trinitate perfectum & bonum. Et ideo non dixit, quia non sum ego bonus; neque dixit solus pater est bonus, quod relatiuum est nomen, sed ait, nemo bonus nisi solus Deus. Quia Pater, & Filius, & Spiritus sanctus, vnus est Deus. Alias autem de seipso ait, *Ego sum pastor bonus*. Et alibi, *An oculus tuus nequam est, quia ego bonus sum?* Quapropter non se negauit Magistrum; quia Magister omnium, vt ipse ait de se, vnus est Chri- C stus. Neque vt Felix, imò vt infelix mentitur, omninò se negauit bonum, sed docuit quod erat de se, vt totus ipse Christus Deus & homo, intelligeretur vnus Deus bonus, & amaretur in Trinitate perfectus Deus, non diuisus in se Christus, vt hic malè desipuit, vt alter esset Deus, & alter homo, alterque proprius Dei filius, & alter adoptiuus, sed vnus idemque totus Deus, totus bonus, totusque proprius, quia vnus idemque est Dei filius. Et hoc D non secundum sonum vocis Dominus & Saluator, quasi homo respondit, sed propriè secundum deitatem; quia solius Dei est, corda conspicere singulorum, & cogitationes discernere omnium. Idcirco, non ad clamorem, neque ad fauorem illius hypocritæ, audiens respondit, sed ad perfidiam non credentis. Et redarguit fraudis calliditatem, quia cordis tabulam intus ipse legebat, dolo conscriptam; & in ipso iam adolescente hunc damnabat hæreticum, qui Christum hominem extra Deum facit; & ideo dicit se negas- E se bonum. Præsertim cùm Christus simplicis Magistri vocabulum non refugit, nec fauorem tanti nominis; sed quia ipse adhuc cæcus corde non Deum & hominem simul eum esse credebat, sed purum tantum hominem sub Magistri nomine appellauit, qui debuerat eum verè Dominum credere, & confiteri. Tamen ergo dixit iste non essentialiter bonum, qualem ille adolescens & Magi-

Ioan. 11. 14
Mat. 20. 15.

A strum, hoc est, purum confessus est hominem; etiam non bonum, quia, sicut hic vult, non est ausus Christus se dicere bonum, quia nemo bonus nisi solus Deus. Nescit hic cæcus disputator quod increpantis est vox, vel improbantis, cùm ait, *Cur me dicis bonum?* Ac si diceret, cur me fingis aliud in corde tuo quàm bonum? cùm ego sum Deus homo bonus; talem ergo dico neminem, essentialiter esse bonum, qualem me tu suspicaris hominem, tantummodo fictè quem dicis bonum. Vnde & eum, si vellet vitam habere, ad legis præcepta recurrere iubet, quatenus ea legendo disceret, quemadmodum eum verum Deum in mysterio Trinitatis cognosceret; quod isti omnes hæretici nolunt confiteri qui Christum verum Deum negant, verumque Dei & hominis filium; neque proprium eum credunt aut dicunt, sed adoptiuum. Hæc idcirco prolixius exposui, Fratres, vt intelligant, Deo deuoti auditores Christi, vesania hæreticorum quanta sit; cùm vnde ipsi impiè putant suas præstruere falsitates, inde magis detecti, facilius ex eisdem reuincuntur sententiis, si fuerint ad liquidũ fideliter introspectæ, & prudenter cùm oportuerit, & prout oportuerit, prolatæ; quoniam ipsi nolunt scire vel sapere, quæ ipsa sapientia sapit, sed quæ ipsi malè sapiunt, quia in toto desipiũt: quod animaduertere in hac sententia quisque potest, & probare. Quia nullo in loco magis Christus commendatur bonus, quàm cùm prędicatur Deus; & approbatur vnus & verus Dei filius, ac pro hoc ipse ad hoc inuitat laudatorem suum vt intelligat: & reuocat hunc hæreticum, vt essentialiter eum credat Deum, in vtraque natura coniunctum personaliter, & bonum Dei filium. Quoniam arbor bona bonos fructus facit, vt ipse Christus, quia bonus est in vtraque natura essentialiter; atque vnus Dei filius nos bonos valdè per gratiam adoptionis in se faciat sibi cohæredes ac fratres, & veros Dei viui filios. CAP. XIX.

Attende igitur lector, quærenti quomodo ad vitam æternam possit intrare? quam sapienter sapientia Dei respondit. *Si vis*, inquit, *ad vitã intrare, serua mandata.* Non enim dixit, disce mandata, quia Deus docuerat eum, factor naturæ rationabilis. In qua scientia, etsi oblitus esset quæ Moyses mandauerat, sciebat quidquid lex naturæ docuerat. Et ideo non ait, disce mandata quæ nosti,

CAP. XIX.

sed serua; quia omninò non seruabat, & ideo ei seruare iubet. Quia ille bonus est admodum, qui seruat & facit bonum, & non qui interrogat vt tentet. Et dicit ei, *Non occides, non adulterabis*, &c. Conuenientia loquitur huic, quicunque fuerit ille, quæ satis congruunt personæ Iudæorum; quia sciebat quasi Deus, facturum populum illum, vel in se, vel in discipulos. Et ideo quasi anticipans, in hoc adolescente, præmonet & dicit, *Ne occidas*, quod ipsi fecerunt, non solùm Christum, verùm etiam Prophetas, & Apostolos. *Non adulterabis*. Adulterati sunt, recedentes à Deo, cum immolarunt idolis. *Non furtum facies*. Furati sunt fidem diuinitatis Christi, etiam & veritatem resurrectionis eius, quando pecuniam dederunt copiosam militibus vt dicerent, quia nobis dormientibus discipuli furati sunt eum. Similiter & contra eum multa testimonia dixerunt falsa; vnde si diligenter perquiris, inuenies omnia quæ huic dicuntur, conuenire Iudæis; & ideo, sicut nec hic adolescens, intrauerunt ad vitam. Et notandum quod ait, *Si vis intrare ad vitam*; non quod hic iuuenis extra hanc vitam esset, sed quia in comparatione illius vitæ, quæ est æterna vita, vel beata, hæc potius mors dicenda est quàm vita. Maximè tamen & in hac vita quodammodo extra vitam est, quæ est extra eum qui dixit, ego sum vita. Alias autem, qui adhuc in carne est, quamuis iustus videatur, in vmbra vitæ est, quia necdum est in ipsa beata vita, cùm sit in corpore mortis huius, & sedeat in regione vmbræ mortis, eo quod necdum venit in terra viuentium. Idcirco vnusquisque in quantum seruat mandata, quia opera vitæ sunt, in tantum intrat ad vitam. Quia secundum obseruationem mandatorum Dei ingrediuntur in vitam. Et vt discamus saltem eorum principia illo interrogante, dinumerat ea quæ ad proximum pertinent, *Non occides, non adulterabis*, &c. quia qui vnum preterierit mandatorum, nec initium vitæ intrabit. Et notandum quod & quæ vetat fieri, & quæ implere iubet mandata dicuntur; & sicut expellitur à vita, qui ea fecerit quæ prohibet, sic & si non fecerit ea quæ mandat vt fiant, id est, *Honora patrem tuum, & matrem tuam*. Deinde inducũtur à pio Domino, ad id quod maius atque vtilius mandat implere. *Diliges proximum tuum sicut teipsum*. Quoniam & Apostolus, cùm dinumerasset non occides, non furtum facies, non adulterabis, ait, & si quod est aliud mandatum in hoc verbo instauratur, *Diliges proximum tuum, sicut teipsum*. Quæ nimirum recapitulatio mandatorum, instauratio ideo rectè interpretatur, quia perfectio mandatorum Dei est; quod qui impleuerit videtur perfectus esse. Quod si iam perfectus est qui illud impleuerit, quærendum quomodo adolescenti respõdeat Dominus, quasi adhuc nondum perfecto. *Si vis perfectus esse vade, & vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & veni sequere me*. Cùm ipse dicat, *Hæc omnia seruaui à iuuentute mea*. Vnde quidam suspicati sunt non à Domino hoc positum in isto loco, sed ab aliquo nescio, non satis intelligente, subtilitatem dictorum istorum, additum fuisse; quod ipsum locum Marcus & Lucas tangentes neuter eorũ addidit, Diliges proximum tuum sicut teipsum. Ideo nos putamus superfluo ista adiecta à non satis peritis e mandatoribus esse; maximè quia testatur Origenes se in multis codicibus hoc non inuenisse. Tamen & hoc considerandum quod ait, *Si vis perfectus esse, vade & vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & habebis thesaurum in cælo, & veni sequere me*. Quia non omnes qui sua vel vendunt, vel relinquunt, continuò perfecti inueniuntur. In tantum igitur nõ inueniuntur perfecti in quantũ non sequuntur Christũ. Et ideo qui vult perfectus esse, vtrumque festinet implere. Scilicet vt omnia sua perfectè dispenset; ac deinde, quod alibi dictum est tollat crucem suam, & sequatur Christum; quẽ nemo sine stigmate crucis, perfectè sequitur. Sed & Iudæi, quorum, vt dixi, iste adolescens personam tenet, ideo quia ista non impleuerunt, minimè intrauerunt ad vitam; licet iactanter dicant se omnia impleuisse, sicut & in alia parabola de ipsis præfiguratur, quod dixerit senior filius ad patrem inuidia motus, contra iuniorem filium, ego semper, inquit, tecum fui, *Et mandatum tuum nunquam præteriui*; Quod omninò mendacium esse conuincitur. Sicut & hic adolescens suis conuincit factis, mentitum se esse. Quia si omnia quæ retro dicta sunt impleuisset, nec tantas haberet diuitias, nec pro his tristaretur si charitas proximi, qua diligere iuberur, in eo esset; Nisi fortè, vt dixi, quia à Domino ei dictum non fuerat, sed cætera quæ retro connumerantur, seruauerat. Quibus seruatis, etiam diues esse poterat. Veruntamen populus Iudæorum, qui & Prophetas occiderat, & in

Luc. 15. 29.

CAP. XIX. Idolis semper adulteratus est, & furtum semper commisit, cùm veritatem scripturarum corrupit, sicut Dominus dicit de illis, quia *Irritum fecistis mandatum Dei propter traditiones vestras*. Nam & falsa testimonia protulit contra Dominum. Ad vltimum quia diues erat, & gloriabatur in lege, noluit distrahere & relinquere in quibus gloriabatur victimas & sacrificia, seu cætera quæ longum est enumerare. Idcirco sicut beata Virgo Maria cecinit, *Esurientes impleuit bonis, & diuites dimisit inanes*. Sequitur,

Matt. 15. 6.

Luc. 1. 53.

ILLE *autem his auditis abiit tristis, erat enim habens possessiones multas.*] Miser animus qui tam difficilè diuellitur à bonis sęculi, vel à concupiscentia vanæ gloriæ. Magis enim volumus adipisci, quæ malè desideramus, quàm liberari à desideriis malis. Sed vide, quia non senior aliquis introducitur in hoc loco, neque vir qui euacuauerat quæ erant paruuli; sed adolescens qui audiens verbum abiit tristis. Adolescens enim erat secundum animam, & propterea relicto Saluatore, tristis abiit. Ex quo liquet, sicut diximus, quod neque hic, neque populus Iudæorum, illa quæ superius sunt dicta, egerat: & ideo mentiuntur quod omnia seruauerint à iuuentute. Quia etsi adolescens verè dicitur, nescit considerare ætatem suam, quoniam adolescentia infra iuuentutem est, & posterior ætatis gradus, non potest intra prioris vitæ terminos contineri. Sed hoc ideo ita ponitur, vt manifestius sit, quòd hic adolescens personam gerit Iudæorum, qui se iactando in lege gloriantur à iuuentute, quasi longo iam tempore seruisse; & ideo iuuenem se vocat vt prolixum legis tempus ostēdat, sub qua multo fortitudinis suæ sudore decertasse, ac seruasse quæ in ea præcepta sunt, gloriatur. Sicque in hoc ratio typicæ efficientiæ seruata est, vt nihil ob aliud hunc adolescentem introductum videas, nisi vt insinuet, gens Iudæa quantam opulentiam habuerit in lege, quantamque diuitiarum gloriam, quantamque superbiam. Et ideo quia semper carnalia ac terrena plus quàm cœlestia quæsiuit, tristis ac malè offensus recessit à Christo; cui licet dixerit, *Et habebis thesaurum in cœlo*, propter spem æternæ felicitatis noluit aliud amare, quàm quæ videntur. Quia iuxta quod retro dictum est, super spinas in eo seminatum est. Idcirco voluptas carnis, & sollicitudo sæculi suffocarunt verbum, quo præceperat vt diuitias suas venderet, & eas de corde euelleret, sicque easdem sibi in thesauris cœlorum in futuro reponeret. Sed quia totus in terrenis positus erat, vnde debuit haurire vitam, hausit mortem, & ideo tristis abscessit. Non illa vtique tristitia, qua compungitur cor ad pœnitentiam, sed tristitia sæculi, quæ mortem operatur; quia spinæ, vt dixi, suffocauerunt eum. Proh dolor! Ecce qui post tot labores, post tantam obseruantiam mandatorum Dei, cùm adhuc requireret, quid illi deesset, quàm subitò se deiecit in mortem; & vnde dilatabatur foris, in multis possessionibus, inde coangustatur intus, quibus malè suffocatus periit. Ergo illo abeunte dixit Iesus, *Amen dico vobis, quia diues difficilè intrabit in regnum cœlorum.* Non dixit impossibile est diuites intrare in regnum cœlorum, sed difficilè. Ergo vbi difficile ponitur, non impossibilitas prætenditur, sed raritas demonstratur. Alioquin Abraham, Isaac, & Iacob, quomodo diuites intrarunt in eum, necnon in Euangelio Matthæus atque Zachæus, qui relictis diuitiis Domini testimonio prædicantur. Nequaquam igitur diuitiæ excludunt homines à regno Dei, si benè vtantur, vt qui habent eas, sic sint quasi non habentes, & qui vtuntur, quasi non vtentes. Vbi non diuitiæ condemnantur, sed difficultas intrandi omninò prædicatur. Quia potest diues, licet cum difficultate, vincere passiones carnis ac mentis suæ, vitiis ac facinoribus resistere, & sua quæ possidet, legitimè dispensare. Quæ nimirum difficultas etiam & Iudæis accidisse manifestum est, vt ea relinquerent in quibus gloriabantur. Et ideo tanta raritas Iudęorum ad eum conuersa est, quia multis tenebantur obnoxii criminibus multisque, lucris carnalibus, quæ conferebat eis consuetudo legis. Et ideo spiritalia quæ Christus promittebat futura, propter præsentia respicere dedignati sunt. Quod si Christianis modo persuadere non possumus diuitias sæculi oportere contemnere, dicunt enim si noluisset Deus homines diuitiis vti, nunquam eas creasset in mundo, quantò magis difficile erat populo Iudaico ditissimo, secundum omnes diuitias legis, persuadere vt relinquerent opulentiam legis, & culturam diuinitus à Deo traditam, traditionesque Patrum suorum, & totius Iudaicæ religionis instituta, quæ à Deo susceperant. Dicebant enim, si Deus hanc voluisset legem vnquam contemni, & templum quod augu-

CAP. XIX.

stius tunc in toto mundo fulgebat, & illa omnia quæ in eo fiebant, nunquam cum tanta ratione & diligentia olim tradidisset, neque tot signis & prodigiis eam cōmendasset.

Quapropter Saluator rursus adiecit, dicens, *Iterum dico vobis, quia facilius est camelum per foramen acus transire, quàm diuitem in regnum cœlorum intrare.* Hac siquidem sententia, non difficultas intrandi ostenditur, sed impossibilitas. Si enim quomodo camelus non potest intrare per foramen acus, sic diues non potest introire in regnum cœlorum, nullus diuitum saluus erit; quantò magis qui dicit illud possibilius quàm istud. Vnde quidam de hac sententia dubitare videntur, eo quod audiunt contra hanc sententiam, & diuites venire ad regna cœlorum. Et hoc quia factum non legitur, impossibile permanere videtur, quod facilius prædicatur. Profectò non attendunt hi tales modos locutionum, quibus etiam sæculares viri, quā sæpè, qui Philosophi dicuntur, in suis vtuntur eloquiis: Et dicitur hic Tropus, Hyperbole. Cuius nimirum dictio frequenter fidem excedit, vt & isti sentiunt. Sed nos & diuitibus sæculi, & de Iudæis quorum iste adolescens figuram tenet, veraciter accipimus, quod impossibile sit eos ad vitam intrare beatam, quādiu illi aut illi, contra Christum superbè sapiunt, & in incerto diuitiarum, spem suam ponunt. Quod si primū ad Iudæos manum vertimus, continuò probatur quod facilius est gentes, quæ in figuram cameli accipiuntur, & tortuosæ fuerant, multisque sarcinis peccatorum depressæ, per angustum foramen regnum intrare cœlorum, quàm Iudæos, qui diuites videbantur in lege, in Prophetis, & Patriarchis, in scripturis diuinis, in templo, in sacerdotibus, in Leuitis, in sacrificiis & decimis, cæterisque dispositionibus legis. Porrò diuites de Gentibus, aut de Iudæis quomodo veniant aut intrent ad illam

Esa. 60. 6. Hierusalem cœlestem, Isaias describit, dicens, *Inundatio camelorum operiet te, dromedarij Madian & Epha, Omnes quidem de Saba venient, & aurum & thus deferentes.* Ita vt qui prius curui erant, & gibbo premebantur, vitiorum prauitate distorti, ingrediantur per portas Hierusalem. Qui profectò ab omnibus orthodoxis diuites intelliguntur, quod iste fuisse adolescens Euangelium declarat. Et ideo Dominus, *Facilius est*, inquit, *camelum per foramen acus intrare*, si deposuerit onera sua quibus premebatur prius, quàm diuitem superbum, & spem suam ponentem in diuitiis suis, introire in regnum cœlorum. Pro cuius rei difficultate, nonnulli foramen acus dixerunt posterulam fuisse in Hierusalem, quæ ita vocabatur, de qua Dominus dixerit, per quam cameli onerati in Hierusalem intrare non possent. Alij dixerunt simpliciter quod de acu ista qua vestis consuitur dixerit. Sed & quidam ad spiritalem sensum refugientes, dixerunt foramen acus esse confessionem fidei, quæ in Christo est, vel pœnitentiam. Deinde alij passionē Christi volunt intelligi, in qua ipse lancea perforatus est; Et ideo iure ipsa eademque passio foramen acus dicitur; quæ omnia huic loco satis congruunt, cùm aut diues, aut quilibet Iudæus, deposuerit grauem sarcinam vitiorum suorum, aut grauissima onera legis, nec non & superstitiones Iudaicas, atque omnem perfidiam idolorum atque auaritiam rerum; sed & totius mentis ac corporis prauitates, ita vt intrare possint, per angustam & arctam viam, quæ ducit ad vitam. Quæ, si rectè sapimus, ipsa est foramen acus, ipsa est vera confessio fidei, ipsa & vera pœnitentia per quam intratur ad regnum Hierusalem cœleste. Acus namque geminam formam habet; priorem acutissimam, per quam cuncta perforat ac penetrat, & aliam verò retro, quæ perforata est, & post se fila trahit. Vnde nec immeritò per acum ipse Christus intelligitur, perforatus in passione; per quod vtique foramen, omnia ad se, & post se trahit. Cuius diuinitas penetrat omnia, & pertingit ad omnia. Cuius humanitas, quia passa est, trahir post se omnia. Per cuius vulnus passionis, gentes ingressæ sunt in vitam æternam. Quo vulnere, vulnera nostra omnia consuere, solus potens est, dū diuinitas eius, ac si prior pars, cuncta nostra penetrat & perlustrat interiora; à quo consuta est immortalitatis tunica, quæ olim conscissa erat per Adam. Ipsa est acus qua caro & spiritus consuuntur in vnum, vt vlterius separari nequeant. Qua sanè acu Iudaicus populus atque Gentium, iunctus est simul, & factus vnus grex. Quoniam *ipse est pax nostra, qua fecit vtraque vnum.* Ephes. 2. 14. Quid plura? omnia discissa & disrupta, per ipsum reuocantur ad vnum. *Auditis autem his discipuli mirabantur, dicentes, quis poterit saluus esse. Aspiciens ergo Iesus dixit illis, apud homines hoc impossibile est, apud Deum autem omnia possibilia sunt.* Ostendit autem, quo-

CAP. XIX.

niam sicut ex seipso, camelo impossibile A est per foramen acus intrare, possibile autem quantùm ad Deum: sic & diuitem quantum ad ipsum attinet, impossibile est intrare in regnum cœlorum, possibile autem quantum ad Deum, qui potens est ineffabili sua virtute, grossitudinem camelorum extenuare, & tortitudinem dirigere. Stultitiam quoque bruti hominis minuere, & illustrare mentem; ita vt, aut angustiam introitus faciat eum esse capacem, aut ipsum hominem dignum Deo, & tanti honoris gloria. Quia propter difficultatem introitus, & non propter impossibilitatem, accepit Christus hoc exemplũ foraminis & cameli. Quod etiam Apostoli valdè admirantes, dixerunt, *Quis poterit esse saluus?* Quibus Dominus, *Apud homines hoc impossibile est, apud Deum autem omnia possibilia sunt.* Possibile namque est apud Deum camelum per foramen acus intrare, non tamen apud homines. Quomodo autem sint hæc possibilia apud Deum, ipse scit, & cui reuelatum est. Vnum autem scimus quia subditur omnis natura diuinis imperiis. Qui autem est sapientia & diuino eloquio eruditus, audebit forsitan & de acu, eiusque foramine, locupletius exponere. Tamen loci huius textus, totus ad hoc tendit, vt inter homines alium quidem camelum constitutum, per foramen acus intrantem inuenias; alium autem diuitem impossibiliter quantum ad homines pertinet, possibiliter autem quantum ad Deum, D intrantem in regnum cœlorum. Idcirco quicunque dicatur esse camelus, & quodcunque intelligatur foramen acus, etiamsi Christus per passionem suam dicatur intrare, per illum intrabit introitum, gentium multitudo in regnum cœlorum. Quod volens Saluator ostendere faciliorem esse quàm Iudæorum, in suis gloriantibus diuitiis, hanc introduxit similitudinem. Quia in quibus gentes dicebantur pauperes, in his Iudæi se diuites gloriabantur. Vtrum autem fines aliquos in hac sententia, sermo noster expleuerit, E secundum mysteria benignissimi Dei, (per quas vias soli Deo possibile sit implere, quæ promittit, & si hominibus videatur impossibile) discutiat prudens lector; dum solummodo hoc intelligat, quod in magno sacramento hic adolescens prouisus est à Domino, & non ex euentu, sed in sapientia Dei præordinatus, vt ex illo ostenderet quod futurum erat. Vnde sequitur.

CAP. XIX.

TVNC *respondēs Petrus dixit ei, ecce nos reliquimus omnia & sequuti sumus te. Quid ergo erit nobis?* Audiens Petrus quæ iusserat huic adolescenti, audiens quæ proposuerat, occasione accepta, ex his fiducialiter ad hæc respondit, & interrogat. Respondit se suosque condiscipulos ea impleuisse quæ iubentur, & interrogat, quid pro his boni sint accepturi. Excitatur namque subito vt interroget, quasi testis potentiæ Dei factus, & confirmat de se fuisse que promissionem Dei. Quoniam & ipse Petrus & omnes Coapostoli eius, necnõ & quã plurimi, qui crediderunt ex Iudæis, contra possibilitatem humanam, per Dei gratiam crediderunt in Christũ, vt ipse testatur ad Petrum. *Beatus es Simon* Mat. 16 17 *Bariona, quia caro & sanguis non reuelauit tibi, sed pater meus qui in cœlis est.* Multa enim fiducia & magna ostenditur Petri virtus, cùm ait, *Ecce nos reliquimus omnia.* Qui cùm audisset thesauros habituros in cœ- C lo, qui sua reliquerint, & considerasset tristitiam adolescentis, necnon & difficultatem diuitum, ingrediendi in regnum cœlorum, quasi qui non facilem rem consummauerint, in eo, quod diuersa reliquerant, & secuti sunt Dominum, dixit granditer, *Ecce nos qui reliquimus omnia.* Non cogitat parum quod reliquit ipse & & cæteri, sed omnia quæ reliquit, & ex quanto. Quia multa sunt quæ reliquit, qui seipsum & omnia, quæ concupisci possunt in sæculo, perfectè pro Christi amore deseruit. Nec dubium quod Apostoli & Apostolorum sequaces, licet parum habuerint, plus omnibus reliquerunt, quia perfectius omnia, quæ concupisci possunt, calcauerunt, qui non solùm vitia vniuersa, verumetiam & semetipsos pariter cum mundo, contempserunt. Quod sentiens in virtute Christi factum, fiducialiter requirit, *Quid ergo erit nobis?* Vt virtus Christi amplior commendetur, & de repromissione certiores ipsi, & omnes in fide corroborentur. Et in hac ipsa noua interrogatione, multa sunt quæ non sinunt nos simplici intellectu dicta Euangelica suscipere. Nã cũ Apostoli dicãt se omnia reliquisse, & sequi se Christum, quomodo supra tristes esse dicuntur, aut mirari? vel quomodo metuunt, dicentes, *Neminem saluum esse posse*, præsertim cùm & ab aliis fieri simili modo poterat, quod fecerant iam ipsi? Videtur enim sibi sensus iste contrarius, vnde admonemur rationem cœlestis intelligentiæ altius requirere debere; vnde su-

CAP. XIX.

sceptus sit iste metus, aut tristitia, (sicuti nonnulli codices habent) vel admiratio, cùm totum se fecisse glorientur, quæ difficillima prædicantur. Sed & Domini responsio est, quod hæc quæ apud homines impossibilia sunt, apud Deum possibilia fore. Aut nunquid impossibilia erant apud homines, quæ ipsi se gloriantur & exultant fecisse? Sed & Dominus eosdem mox sic fecisse confirmat; & deinceps plures fuere, qui vsque ad Martyrij beatitudinem semetipsos & omnia sua fœliciter reliquerunt. Quapropter omnis hic sermo, spiritaliter est accipiendus. Quia vt supra in paucis ostendi, satis dispensatiuè est introductus à Domino sermo de adolescente ditissimo, vt Iudæorum repulsionem, eorum exigentibus culpis, præmonstraret. Quod si Apostoli intelligentes neminem ex lege posse saluari, cùm ipsi etiam adhuc in lege essent. Quia vehemens eos hactenus amor legis, seu fauor detinebat. Præsertim quia necdum penitus Euangelij mysteria ad liquidum compererant, neque veritatem huius sacramenti ex toto intelligebant, & idcirco metuunt & mirantur; necnon & tristes fiunt de reiectione sui generis: sicut & Paulus contristabatur, cui ob hoc & continuus dolor erat cordis. Quantò magis adhuc rudes Apostoli, quibus necdum erant reserata ad plenum cœlestia sacramenta; qui omnem salutem suam in lege adhuc, atque spem vitæ in obseruantia mandatorum habebant; & ideo fortè metuebant, ne & ipsi sine lege salui esse non possent. Quod cernens pius Magister ait, quod impossibile est apud homines, possibile est apud Deum. Quid enim Iudæo tam sine effectu videtur, quàm vt ab homine salutem magis exspectet, quàm à lege? Quid tam ei execrabile quàm crucis scandalum? Vt pro cruce relinquatur legislatio, & testamentum, & adoptio, & hæreditas legis. E contrariò Dei virtuti quid tam possibile est, quàm vt per fidem saluetur homo? vt per aquam regeneretur? vt per crucem vincat? vt per Euangelium & Christi gratiam, adoptetur in filium? vt per resurrectionem Iesu Christi viuificetur? Quibus fortè auditis, prætermisso mœrore de incredulis Iudæis, citò requirunt de se solliciti, & confitentur iam per eius obedientiam, se omnia reliquisse. Quibus Dominus,

AMEN *dico vobis, quod vos qui reliquistis omnia, & secuti estis me, in regeneratione cùm sederit filius hominis in sede Maiestatis suæ, sedebitis & vos super thronos duodecim iudicantes duodecim tribus Israël.* Ecce omnis difficultas veniendi ad regnum soluta est; & omnis remuneratio laboris à Domino repromissa; vbi & confirmatur eos fecisse quæ professi sunt, & perfectionem exhibuisse. Quia non sufficeret si reliquissent omnia (quod & Philosophi fecerunt, & multi alij) nisi sequuti essent Dominum; non pedibus tantùm quod multi tunc faciebant qualibet ex causa, sed moribus, & imitatione. Quia qui dicit se in Christo manere, debet sicut Christus ambulauit obediens Deo patri vsque ad mortem, & ipse ambulare, vt obediens permaneat vsque ad finem. Quod necdum Apostoli vsque in finem compleuerant; licet iam in prædestinatione Dei esset, quod futurum erat. Et ideo sic præmia in præsentiarum repromittit, ac si pro meritis, vt futura erant. Nam quod ait in regeneratione Amphibologia esse videtur, id est, ambiguitas dictionis, quasi ad vtramque partem possit applicari, sicut quidam tradunt, quod ita sit distinguendum. Quod vos qui reliquistis omnia, & secuti estis me in regeneratione. Quia in eo tempore Apostoli iam renati erant in Christo fonte baptismatis. Ac si diceret, vos qui secuti estis me in regeneratione nouæ natiuitatis, & in lauacro fidei, in sanctificatione æternæ consecrationis, in adoptione perpetuæ hæreditatis, in resurrectione ex mortuis. Vnde Apostolus ait, *Si consurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt, sapite.* Colos. 3. 1. Hæc est illa regeneratio in quam Apostoli sunt secuti Christum, quam lex dare non potuit, neque ex lege ita glorificari. Sed quamuis hæc distinctio ita accipienda sit, inclius tamen ad sequentia in regeneratione applicatur, cum sederit filius hominis in sede Maiestatis suæ; quando ex mortuis de corruptione, & de terræ puluere, mortui euigilabunt & surgent incorrupti, & immortales. Quæ nimirum regeneratio, noua quædam natiuitas est à Deo constituta & recreatio: quando cœlum nouum & terra noua creantur, his qui seipsos renouauerunt, per illam secundam regenerationem ex mortuis, quibus nouum traditur testamentum, & calix ipsius noui testamenti; cuius profecto præmium est illa regeneratio: sicut & illius nouitatis mysterium est hæc renouatio. Vbi considerandum quales nati sumus ex Adam, qualesque renati in Christo, & quales futuri sumus in illa tertia natiuitate æternæ regenerationis. Quo-

CAP. XIX. niam in illa prima quæ est in Adam, omnes filij iræ sumus: in hac secunda per quam ad Christum transiuimus, & si mundi à sordibus tenati sumus, adhuc tamen in infirmitatibus versamur. Vnde
Psal. 102. 3 Dauid animæ suæ loquitur dicens, *Benedic anima mea Domino, qui propitiabitur omnibus iniquitatibus tuis, qui sanat omnes infirmitates tuas.* Et ideo videtur mihi, vt quidam ait, hæc natiuitas qua verè mundamur à sordibus, & renascimur in Christo, B acsi per speculum fieri in ænigmate. In illam verò regenerationem qui peruenerit, in qua Christus est primogenitus ex mortuis, mundissimus erit deinceps à sordibus, & ab omni infirmitate seu corruptione, sanus & incorruptus. In qua nimirum regeneratione conformes erunt sancto corpori glorioso Christi, sedentis in sede gloriæ suæ. Tunc autem filius hominis ad plenum, sedebit super sedem gloriæ suæ, cùm nullus contemptibilis & inglorius fuerit in regno eius. Tunc etiam & oratio eius ad patrem completa mon-
Ioan. 17. 5. strabitur, qua orat, *Pater clarifica me apud* C *temetipsum claritate*, seu gloria, *quam habui priusquam mundus fieret.* Verbum enim Græcum quod est δόξα vtrumque significat, id est, & gloriam, & claritatem. Ac per hoc, quia alij codices habent *clarifica*, alij verò *glorifica*, vnum esse intelligas. Sed & alij habent, *clarifica me apud temetipsum*; alij verò in finem hoc habent, *Ea gloria, quam habui apud temetipsum, priusquam mundus fieret.* Tamen vnus est sensus; quia D cùm esset in forma Dei patris, eandem gloriam & claritatem habuit quam pater. Et cùm restituit & donat ei nomen, quod est super omne nomen, clarificatur eadem claritate, quam habuit priusquam mundus fieret, apud patrem. Et hoc est quod hîc nunc dicitur, *In regeneratione cùm sederit filius hominis in sede Maiestatis suæ.* Quia Deus Verbum quod caro factum est, in sede Maiestatis suæ sedebit & in gloria. Non alter Deus & alter homo, sed vnus idemque Christus Deus & homo. Non adoptiuus Dei filius, nõ pu- E tatiuus hominis filius, vt multi hæreticorum malè senserunt; sed verus & vnus Dei filius, verus & vnus hominis filius. Ac per hoc quia homo commendatur, in Deum assumptus, & Deus homo factus. Egregiè dicitur, *In regeneratione cùm sederit filius hominis in sede Maiestatis suæ*, Ne vllus de homine Christo dubitet, quod ipse sit Deus, in forma Dei, à Deo patre constitutus in sede Maiestatis suæ. Et quia

A conformes facti erant Christo Apostoli; CAP. XIX. *Sedebitis & vos*, inquit, *super thronos duodecim, iudicantes duodecim tribus Israel*, vt totam depingeret Senatoriam dignitatem. Quia ipse in sede Rex & Dominus sedere dicitur, introducuntur throni Apostolorum, id est, sedes duodecim; quia Græcè θρόνοι, latinè sedes dicuntur. Et duodecim thronos, ad iudicandas duodecim tribus, in duodecim Patriarcharum gloriam copulauit, vt in circuitu throni viginti & quatuor seniores sedere dicantur, qui adorant viuentem in sæcula sæculorum. Sed soli duodecim hanc iudiciariam accipiunt potestatem, condemnantes duodecim tribus Israël, qui Apostolis credentibus ipsæ credere noluerunt, illisque prædicantibus verba vitæ recipere renuerunt. Insuper eos odecerunt, eiecerunt tanquam malum propter filium hominis, & persecuti sunt. Ideoque ipsi meritò eorum, iudices erunt, qui sequuti sunt Dominum, quod proprium Apostolorum fuit. Iudæi verò tam Christum quàm & eos iniustè perimerunt. Adhuc autem quidam ex hoc subtiliorem sensum introducit, nescio an securiorem. Dicit enim quod non de futuri iudicij tẽpore Christus ista loquitur, sed de vocatione gentium vniuersarum. Nec enim, inquit, dixit, cùm venerit filius hominis sedens super sedem Maiestatis suæ, sed cùm sederit in sede Maiestatis suæ. In sede autem Maiestatis suæ, ex eo, dicit Christum cœpisse sedere, ex quo gentes credere cœperũt in eum. Et ex quo Christus sedet super sedem sanctam suæ Maiestatis, ex eo Apostoli sederunt super thronos duodecim, id est, in omnibus Christianis secundum diuersitates animarum. Exponit enim, quod sicut Iudæorum populus in duodecim tribus fuit diuisus: sic & vniuersus populus Christianus diuisus est, & collectus eum eisdem qui crediderunt ex Iudæis, in duodecim tribus, secundum quasdam proprietates animarũ, & diuersitates cordiũ; quas solus Deus, qui nouit omnia abscõdita cordis, cognoscere & discernere potest. Vt quædã animæ sint de tribu Ruben, quædã de tribu Simeon, vel Leui, vel Iuda, seu cæterorum. Dicit enim quod sicut omnes Sancti quinque virgines prudẽtes esse dicuntur, quamuis sint innumerabiles, propter quinque sensus spirituales: sic & omnes peccatores quinque virgines fatuæ accipiuntur, quamuis sint innumerabiles, propter quinque sensus carnis.

CAP. XIX. Deinde adiecit, & sicut omnes Ecclesiæ A Christi, septem esse dicuntur Ecclesiæ, quamuis multę sint, propter septiformem donorum gratiam; vt puta omnis in quibus abundat Spiritus sapientiæ vna habentur Ecclesia: sic & in cæteris virtutibus Spiritus sancti, vna colligitur vna generalis Ecclesia, propter vnitatem eiusdem Spiritus sancti, quæ in septem diuiditur, propter distributionem donorum, vt septem tantùm inueniantur. Similiter & propter dona seu gratias duodecim, B quas in persona duodecim virginum exponit Angelus in libro Pastoris. Si cui tamen placeat scripturam recipere, inueniuntur omnium Christianorum duodecim esse tribus secũdum gratiam singulæ distinctæ, quas in eisdem virginibus Angelus ille designat. Ita vt omnes animæ in quibus præ cæteris virtutibus præcellit virtus veritatis, vna fit tribus, sicut in eisdem vna præcellit virtus. Sic & in reliquis, quia non omnes gratiæ in omnibus æqualiter sunt. Sed vnus quidem antecellit in ista virtute, alter verò in illa. Omnes tamen Christiani, in quibus habitat Christus sedes sunt Christi. Et hinc est quod ait, *In regeneratione cùm sederit filius hominis in sede Maiestatis suæ, & vos sedebitis super thronos duodecim.* Ex quo promittit eis tempus Christianitatis futurum post suam ascensionem, quando omnes susceperint verbum Apostolorum in se, sicut verbum Christi. Illud est autem tempus regenerationis, quando homines regenerati per baptismum facti sunt, & de- D inceps ex filiis hominum, filij Dei. Ex quo tempore cœpit Christus sedere in sede Maiestatis suæ, sicut testatur Propheta

Psal. 46. 9. de gentium vnitate ac fide. *Regnabit Deus super gentes: Deus sedet super sedem sanctam suam.* Quicunque ergo Christum in se credendo perfectè suscipiunt, sedes sunt Maiestatis eius. Nam & Apostolorum throni sunt, qui eorum susceperunt doctrinam, quod benè commendans Pro-

Psal. 121. 5. pheta, *Illic*, inquit, *sederunt sedes in iudicio*, (loquens de Hierusalem, quæ est Ecclesia Dei viui) *sedes super domum Dauid*; E ad quam Hierusalem, quæ ædificatur vt ciuitas, ascenderunt tribus, tribus Domini de Gẽtibus aggregata in testimoniũ Israël, quia credere noluerunt ad confitendum nomini Domini, & ad condemnationem perfidorum. Sedebunt ergo sedes in iudicio; quoniam ipsi Apostoli super quos primùm Christus sedet, sedebunt & ipsi super sedes suas, id est, super easdem duodecim tribus & thronos, quæ CAP. XIX. ascenderunt, & coædificātur in ciuitate illa Hierusalem, quæ est thronus Dei & templum. Ad quod quærendum, si omnes electi Apostolorum sunt sedes, vel eorum consortibus, licet ad eorum numerum in duodecim sedibus dispositi, quid est, quod ipsi omnes rursus, simul cum Apostolis, in persona Christi vna sedes seu thronus esse dicuntur? Nec enim dixit, cùm sederit filius hominis in sedibus suis, sed, cùm sederit in sede Maiestatis suæ. Non enim plures esse leguntur, sed vna, quia non vna Christi & Apostolorum æqualitas prædicatur. Quoniam etsi omnes Apostoli vna virtutum genera habuerunt, non tamen omnia vnusquisque eorum ad perfectum. Sed vnusquisque eorum in aliquo priuato bono perfectior fuit quàm alter; & ideo nequaquam vel inter omnes habere potuerunt dona Spiritus sancti, quæ Christus in throno suo solus possidet. Quia ipsi C omnes in circuitu throni sedisse leguntur, Christus autem super omnem Ecclesiam & super omnem sedem ad patris eleuatus dexteram ab omnibus adoratur. Verùm quod Christus omnes virtutes æqualiter habuit, quæ fortè in partes Apostolis ad modum singularem, in singulis claruerunt, Christus verò in omni virtute & gratia, æqualiter perfectus fuit, quia in ipso omnis plenitudo diuinitatis, corporaliter inhabitasse creditur, omnisque gratia. Et ideò ei vna est sedes cũ patre, cum quo ab omnibus adoratur, & conglorificatur Deus. Sequitur,

ET *omnis qui reliquerit domum, vel fratres, aut sorores, aut patrem, aut matrem, aut vxorem, aut filios, aut agros, propter nomen meum, centuplum accipiet, & vitam æternam possidebit.* Locus iste congruit cum ista sententia qua Saluator ait, *Non veni pacem mittere, sed gladium.* Veni enim ho- Mat. 10. 34 minem separare à patre suo, & matrem à filia, & nurum à socru sua, & inimici hominis domestici eius, de quo iam supra dixi. Sed hic Petro interrogante in persona omnium Apostolorum, quia responsum est, ne fortè postea legentes hæc Christi promissa, æstimarent Apostolis tantùm ista promissa fuisse, consultè satis superaddidit dicens, *Et omnis qui reliquerit*, id est, siue Iudæus, siue Gentilis, seu alius cuiuslibet conditionis. Quamuis enim non ita perfectè vt Apostoli, tamen quicunque & quantumcunque reliquerit, non ob aliud quàm

propter

CAP. XIX.

propter nomen Christi, centuplum accipiet etiam inpræsentiarum, & vitam æternam possidebit in futuro. De qua sanè sententia multi carnales dubitant, dum non sentiunt inpræsentiarum, quæ bona spiritales percipiant centuplicata. Vt puta, qui patrem reliquerit mortalem, cuiuslibet conditionis, nonne magis sibi elegit, cùm Deum sibi acquisiuit in patrem? Nonne in illo centuplicata paternitas constat? vt illi obsequatur diebus ac noctibus, cuius hæreditatem eùm perceperit, nunquam amissurus est. Qui postquam substantiam tradiderit suis, nunquam moritur, vt suos in posterum orphanos relinquat filios. Porro de fratribus quid dicam, vel sororibus, cùm germanitas nulla felicior, neque verior, quàm illa quæ in Christo inuenitur. Sic & reliqua omnia, si verè matrem habuerit Ecclesiam Christi, cum qua & in qua, quæ Christi sunt omnia, in præsentiarum habebit bona multiplicata. Hinc quoque Apostolus Petrus gloriari iubet suos, tanquam nihil habentes, & omnia possidentes. Ex quo loco quidam carnaliter sapientes, introducunt mille annorum fabulam, dicentes post resurrectionem nobis centuplum omnium rerum quas dimisimus, & vitam æternam esse reddendam, non intelligentes nisi carnalia. Et quod si in cæteris digna sit repromissio, in vxoribus fœda apparet turpitudo; vt qui vnam pro Domino dimiserit, centum recipiat in futuro. Cùm Dominus dicat in hoc ipso Euangelio, quod, *In resurrectione neque nubent neque nubentur, sed erunt sicut Angeli in cælo.* (Mat. 22. 30) Idcirco talis est sensus, vt qui pro Domino carnalia dimiserit, spiritualia in hac Christi Ecclesia percipiet centuplicata, saluo suo thesauro in cœlestibus quo cuncta reposuit. Quæ nimirum bona, comparatione & merito sui, ita erunt multiplicia, quasi si paruo numero, centenarius numerus qui perfectus coronatur in dextris cōparetur. Sed si omnia quæcunque relinqui possunt in hoc sæculo, relinquimus, nisi vitia & peccata primùm relinquamus & carnales concupiscentias, parum est quod agimus. Et ideo multum est, in quo Petrus gloriabatur dicens, nos qui reliquimus omnia, & sequuti sumus te, quid ergo erit nobis? Sequitur, *Multi enim erunt primi nouissimi, & nouissimi primi.* Longè iam retro figuras de vocatione Gentium & repulsione Iudæorum, Saluator introducit, vt instruat discipulos suos de tantis mysteriis, quod nunc apertius quasi concludit; miroque modo sic istam proponit sententiam, vt & quæ retro præfigurata sunt, manifestius confirmet; & quæ dicturus est sequenti parabola, in hoc vno versiculo declaret. Quia Iudæi qui primi erant & gloriabantur in lege, facti sunt nouissimi propter duritiam cordis sui, & proditionem in Christo. Populus autem Gentium, qui in nouissima hora nouissimi venerunt, & crediderunt in Christum, facti sunt primi. Sed considera quàm prouidè Saluator loquitur. Non enim dixit, omnes qui erant nouissimi, primi, sed multi. Quia sunt omninò ex Iudæis, qui primi fuerunt, & nihilominus, quia crediderunt in Christum permanserunt primi; sicut Apostoli fuerunt, & multi Iudæorum de semine Abrahæ secundum carnem; qui etiam nunc primi inter primos connumerantur, & habentur in fide. Sicut & multi ex Gentibus sunt nouissimi, nihilominus permanentes nouissimi; quia aut nolunt credere, aut quia malè se tractant, etsi videntur esse in Ecclesia, cùm non sint. Vnde de vtrisque dicit Apostolus, & quia ex Iudæis reliquiæ saluæ factæ, & quia ex Gentibus licet in radice bonæ oliuæ inserti videantur, multi pereunt. Nam illi cùm essent rami suæ oliuæ, propter incredulitatem suam, fracti sunt. Idcirco monet, qui inserti sunt cùm essent oleaster, ne & ipsi frangantur. Quia si naturalibus ramis non pepercit, ne fortè non parcat & eis, qui contra naturam in ea oliua inserti sunt. Vbi non audiendi sunt, qui volunt accipere de Angelis hoc dictum esse apostaticis & hominibus, quasi qui antiquiores sint creati hominibus, & gloriosiores, ac primi, nunc suis exigentibus culpis qui facti sunt nouissimi; & homines qui erant nouissimi dudum, facti sunt primi. Quia etsi ra-

rio videtur vlla eſſe, non tamen hic A ſenſus circunſtantiæ lectionis, ſatis congruere videtur. Præſertim quia quæ retro dicta ſunt, & quæ ſequuntur in parabola de Iudæis & Gentibus, magis congruere videntur. Nec igitur Apoſtatici Angeli rectè in hac parabola nouiſſimi dicuntur, eo quod non ſunt in ordine corporis, nec ſaluantur ſicut Iudæos ſaluandos eſſe dicimus. Quia cùm venerit plenitudo B gentium, tunc omnis Iſraël ſaluus fiet. Neque recipere oportet eos qui dicunt primos debere intelligi, eos qui ſaluantur fide percepta Chriſti, propter obſeruantiam mandatorum Dei; nouiſſimos verò qui non ſunt digni tali ordine, vel tanta gratia ſaluari, ſed poſt pœnas & ſupplicia; qui de gehenna ſaluandi ſunt, cùm fuerint completa & exſoluta quæ propriis meruerunt peccatis, & ideo nouiſſimi dicantur. Qui profectò ſenſus, tam in hoc loco, quàm in aliis quibuſlibet locis, damnandus eſt: ideo & in hac C parabola quæ ſequitur valdè eſt præcauendus.

Cap. XX.

Simile eſt, inquit, *regnum cœlorum homini Patrifamilias, qui exiit primo mane, conducere operarios in vineam ſuam.*] Parabolarum obſcuritas nimia eſt valdè quæ à Chriſto Ieſu prolatæ ſunt, Coloſ. 2. 3. nec expoſitæ; *In quo ſunt omnes theſauri ſapientiæ & ſcientiæ abſconditi.* Maximè tamen hæc obſcuriſſima eſt, de qua quidam ſpecialius Prophetam dixiſſe teſtatur, Pſal. 77. 2. Mat. 13. 35. *Aperiam in parabolis os meum, loquar propoſitiones ab initio, & eructabo abſcondita à conſtitutione mundi.* Quapropter imploranda eſt gratia Saluatoris vt eo ſpiritu intelligatur, quo prolata eſt de theſauro ſapientiæ atque ſcientiæ Dei. Nam comparatio eius omnis per ſe abſoluta eſt, etſi perſonis eſt diſtinguenda, etſi diſcernenda temporibus. Vnde paterfamilias nemo alius quàm Dominus noſter Ieſus Chriſtus, rectè accipi- E tur; quia & homo eſt, & totius humani generis curam gerit; & in omni tempore, vniuerſos ad culturam legis diuinæ conducere nunquam ceſſat. Quæ nimirum figura ex his quæ præmiſſa ſunt, intelligitur, quod ait. *Multi erunt primi nouiſſimi, & nouiſſimi primi.* Vbi non temporis à Domino differentia prædicatur, ſed fidei merita diſtinguuntur. Propter quod omnis hæc parabola videtur eſſe aſſumpta, vt diſcamus quomodo Saluator noſter, vniuerſos in hoc mundo poſſidet ſubiectos; & quaſi Dominus in domo ſua diſponit electos, qui profectò Dominus ac paterfamilias habet vineam, vniuerſam ſcilicet Eccleſiam, quæ ab Abel iuſto vſque ad illum vltimum electum, qui in fine mundi venturus eſt, colligitur. Ipſe namque eſt paterfamilias Chriſtus, qui de ſeipſo in Euangelio dicit, *Ego ſum vitis vera, & vos palmites.* Ioan. 15. 5 Ac per hoc quicunque ab initio mundi ſaluati ſunt, in hac verè, quaſi palmites in vite, manſerunt. Quia ſine fide Chriſti, nullum ferre fructum potuerunt. Et ideo Abel primus in figura Chriſti ac ſi Propheta iuſtiſſimus, agnum Deo patri obtuliſſe atque immolaſſe legitur; oſtendens eum, fide & operibus ſuis, agnum eſſe venturum, qui offerendus erat, pro ſalute totius mundi, Deo patri hoſtia in odorem ſuauitatis. Vnde & ipſe Abel quia manſit in fide Chriſti, ac ſi palmes in vite, occiſus eſt in figura ipſius, & factus eſt propago ex vite, ac teſtis fidelis. Sicque deinceps Eccleſia Chriſti propagatur & excolitur, ac ſi vinea à ſuis cultoribus, quos ipſe quaſi paterfamilias, pro mercede æternæ vitæ, ad excolendam vineam conduxit operarios. Ac per D hoc ab initio ſæculi, quot Sanctos, quaſi tot palmites miſit. Hic itaque paterfamilias, ad elaborandam vineam ſuam, primo mane & hora tertia, ſexta, nonaque, & vndecima operarios conducit. Quia à mundi huius initio vſque in finem, ad erudiendam plebem fidelium, prædicatores congregare & aduocare non deſtitit. Non quod alij ſint ipſi operatores, ac mercenarij qui conducuntur, & alia ipſa vinea. Sed omnes ſimul, qui vocantur ad vineam, vna Eccleſia ſunt, vnaque vinea de vite quæ Chriſtus eſt propaginata. In qua & ad quam qui intrant, vel qui conducitur, nemo otioſus, ſed omnes operarij eſſe debent. Quia nemo eſt, etſi non alios, qui ſeipſum exercere, & excolere non debeat, vt fructum ferat in Chriſto, & in vite maneat. Nouit ergò quicunque verè manet in Chriſto, quantus qualiſve ſit

CAP. XX.

huius vineæ labor, qualisque cultura, ne palmes luxuriet, & ne vitia subrepant; quantave custodia mandatorum Dei, ne fructuosa vitis maneat.

Sed quid est quod ait; *Exiit primo mane*, Nunquid non satis esset dicere exiit mane? Sed quia addidit primo mane, voluit aliquid innuere. Fortè vt intelligeremus de initio sæculi dixisse, quando primum exiit & creauit hominem, ac posuit in Paradiso, vt operaretur & custodiret eum; quando dicebat per singula opera sua, Et factum est mane. Quod mane, licet iure primum intelligatur, fortè ad comparationem cæterorum dierum, primum dicitur. Quoniam per singula horarum spatia, in quibus paterfamilias ac si Sol refulsit, & exiit ad conducendos operarios. Mane, cùm eis lux diurna noua exorta est, donec Sol iustitiæ obscuratus in cordibus singulorum, quasi declinante die, ad occasum propter delictorum caliginem, verteretur in noctem. Et ideo per singulas horas, quasi mane fuit. Ita vt primo mane rectè exisse dicatur, quando Adam, & Abel, & cæteros Patres ad operandam & excolendam vineam, id est, iustitiam, conduxit. Sed nemo eorum nisi qui nouissimi vocati sunt, respondit, quia nemo nos conduxit; quoniam omnes illi veteris testamenti Patres conducti fuerant, & habuerunt notitiam Dei, & scierunt Dei promissa. Gentes verò neque Deum sciebant, neque promissa eius; & ideo excusabiliter responderunt, quia *nemo nos conduxit*. Porro *sextam & nonam*, ideo simul iunxisse videtur, quia illo in tempore ab Abraham vsque ad Dauid, maior Deo frequentia fuit cum sanctis Patribus, cum quibus decreuit disponere testamenta salutis humanæ, sicut lector diligentius potes enumerare. Quia post Noë, ad neminem legimus Deum locurum fuisse, nisi primùm ad Abraham, deinde ad Isaac & Iacob quàm frequentet. Ac non post multum temporis ad Moysen & Aaron quibus legem dedit. Sicque ad Iesum Naue vsque, quam frequenter exiuit conducere operarios. Ac deinceps ad Samuelem & Dauid vsque peruenit, quando chorus Prophetarum, ac si noua lux, in mundo emicuit; cum quibus noua rursus fœdera firmauit. Quibus profectò spatiis, ac si in duabus horis simul iunctis, cum singulis quibusque generationibus instantius testamentum composuit, seque venturum in carne apertissimè repromisit. Vnde si benè consideres, lector, totidem testamenta humano generi constituta inuenies per singulos, quotidem ad forum enumerarur egressus. Sed cum nullo horum ex denario conuenit, nisi cum primis quos misit; cum cæteris verò, tantùm quod iustum esset se daturum spopondit. Nouissimis verò post increpationem ociositatis, solummodo, *Ite & vos in vineam meam*, dicit, quia gratuita Dei gratia est, quod eos, licet in vndecima hora, de foro conducere dignatus est. Sed quia in hac parabola, omne præsens sæculum, ab initio mundi vsque ad finem, voluit ac si vnum diem intelligi, ideo ait, quia *exiit primo mane*, vt non ad ordinem tantùm illud referas, quod ait, *primo*, verumetiam ad initium mundi; quando, vt dixi, primum condidit atque instituit, vt seruaret & custodiret quod ei primum commisit. Vbi moneo auditores de hac die, per quam omne tempus præsentis vitæ intelligimus, ne magnum aliquid seu impossibile percenseant; quia quantum ad nos, fortè magna dies, sed quantum ad Dei Patris, & Filij & Spiritus sancti æternitatem, modica atque exigua est dies totius temporis. Quia in illa æternitate non nisi vna est dies, de qua dicitur, *Quia melior est dies vna in atriis tuis, super millia*. (Psal. 83.11) Et si illa æternitas vna est dies, ne mireris, si omne hoc præsens sæculum pro vna posuit die; in qua nimirum die Paterfamilias quinquies dicitur exisse conducere operarios in vineam suam. Quod non absque dictum esse æstimo sacramento. Quæ curiosus lector fortè potest quærere; quare quidam operarij manè conducti sunt; & post hoc, non circa horam secundam, sed circa horam tertiam exiit, & conducti sunt alij; post quorum conductionem, quare non circa horam quartam, vel quintam, sed circa horam sextam exiit, & alios misit in vineam; ita neque circa septimam vel octauam, sed circa nonam. Et nouissimè non circa decimam, sed ad vndecimam exiit, quando inuenit stantes tota die otiosos, eo quod iam in nouissima hora essent. Nequa-

Cap. XX.

quam igitur absque ratione factum A credo, vt inter illud mane & tertiam, modicum tempus, ac si vna hora intercepta sit; & non secundum tempora quæ posita sunt, inter tertiam & sextam, vbi duplum interuenit tempus medium, sicut & inter sextam & nonam. Ad vltimum verò rursus inter nonam & vndecimam vna est hora, sicut & prius inter matutinam & tertiam. In quibus quinque B ordinibus, nescio quid Musicum videtur sonare; vt duæ extremitates mediæ simplum habeant numerum atque vnum, duæ verò medietates mediæ duplum; vt singulæ medietates duplæ, suo respondeant simplo, & faciant quod Diapason Græcè vocatur. Vnde quidam permoti doctores, has quinque vocationes Christi ad quinque sensus retulerunt hominum, quibus in præsentiarum nos sentire cognoscimus. Et dixerunt in prima vocatione tactum instituisse; eo quod mulier dixerit ser- C penti, quod Deus dixerit, non manducabitis ex eo, neque tangatis eum. Odoratus autem in secundo à Domino consecratur; propter quod & Noë sacrificium boni odoris obtulit Domino: vnde dictum *est*, *Odoratusque est Dominus odorem suauitatis.* (Gen. 8. 21.) Porro gustus fuit in Abraham, gratissimus Deo; propter quod & pauit Angelos, imò Deum in Angelo: apposuit eis panes absconditos vel subcinericios de similagine; & D vitulum tenerum qui occisus est ad epulum, propter gaudium, quia reuixit & inuentus est qui perierat & mortuus fuerat, prodigus filius. De quo sanè gustu dictum, est, *Gustate & videte, quoniam suauis est Dominus.* (Psal. 33. 9.) Auditus autem, vt quidam volunt, in Moyse à Domino dedicatur; quando de cœlo ab eo, vox Dei audita est, facta à Domino. Quem alij sensum per Dauid, & in E Dauid Deo consecratum accipiunt. Quia per eum, non minus quàm per Moysen, Christus repromissus ad nos exiuit de fructu ventris eius. Et ipse in Eufrata hæc omnia completa audiuit, & inuenit sponsam ipsius in campis siluæ, quam Moyses prius Æthiopissam in figura Christi, duxit

vxorem. Porrò visus, qui supra omnes sensus honorabilior est, in aduentu Christi totus illuminatur. De quibus oculis, quia viderunt Christum, dicebat ipse ad Apostolos, Beati oculi qui vident, quæ vos videtis.

Hæc ideirco dixerim, vt intelligat prudens auditor; quia opera Dei & verba, plena sunt sacramentis. Nam sicut anima, cùm sit in corpore, per hos quinque sensus corporis foras exit, & sentit corporea: ita Christus, per has quinque ætates, ac si per totidem horas, exit, cùm sit vbique totus, dum seipsum manifestius innotuit, & legibus suis eos instituens, venit conducere operarios in vineam suam, qui nos per hos quinque sensus malè ad exteriora diffusos, intus ad se benignissimè reuocaret, ne foras malè prolapsæ animæ, penitus deperirent. Hoc quippe *exisse* fuit, cùm per aliquam efficientiam cum sanctis patribus, noua instituit iura, & pacis fœdera repromisit; ita vt visibili forma, eisdem sanctis, eo in tempore apparetet. Nam *primo mane exiit*, quando cum Adam protoplasto suas leges instituit, & præcepta dedit; quem posuit in paradiso vt operaretur & custodiret illum; cum quo tantum ex denario diurno conuentionem fecit. Quia præsciebat omninò Deus quod præuaricaturus erat Adam, pactum vitæ cùm haberet, posse non mori, & omnes postmodum in diluuio essent perituri; & ideò certum ad eum fecit pactum, quasi ex denario æternæ vitæ, nequando dicerent illius horæ operarij, propterea eos neglexisse Dei mandata, quia nesciebant quæ præmia fuerant repromissa bonis, quæve pœna impiis. Deinceps autem cum reliquis operariis, nulla mentio facta est denarij, neque cum eis certum pactum iniit, neque taxatum præmium repromisit, sed *quod iustum fuerit*, inquit, *dabo vobis*. Sciebat enim benignissimus Paterfamilias largitatem suam & misericordiam, quia tantum paratus est illis retribuere, quantum mercenarij nunquam sperabant recipere. Sicque conducti sunt operarij horæ illius vsque ad diluuium; in quo nimirum tempore qui laborauerunt, cum Abel iusto receperunt

Cap. XX.

iam eundem denarium, quando Christus descendit ad inferos, & receptum sunt adhuc plenum, cùm tota eis immortalitas fuerit restituta in præmium. *Hora verò tertia fuit*, quando exit ad Noë innouato mundo, propter aquas diluuij, cum quo rursus pactum iniit nouum, fœdera composuit, præcepta dedit, ipsi & semini eius, vsque ad Abraham; quos quasi de foro ad vineam, operarios misit, vbi eos quasi negotiantes & lucra præsentis sæculi sectantes, ociosos B inuenit. Ociosos quidē, quia nihil quod prodesset eis, operantes inuenit; quibus ait, ite & vos in vineam meam. In foro quidem erant, & ideo extra vineam; id est, quia lucra mundi sectabantur, in negociatione sæculi positi. Propterea in foro eos inuenisse, quam rectè dicitur. Vbi iuxta aliam parabolam vxor venalis, ducitur, villa emitur, & iuga boum quinque probantur. Idcirco dum in foro sunt tales, neque ad nuptias sponsi, neque in vineam Christi, temporalia tantùm sectantes, venire & operari in ea possunt. C Porrò ad Abraham paterfamilias quasi, *Hora sexta exit*, cùm eum etiam hospitio suscepit, ac deinde noua præcepta dedit, & multis eum erudiuit doctrinis, & instituit disciplinis, eum quo pactum testamenti fecit, & quod in semine eius benedictio omnium Gentium futura esset, etiam cum iuramento firmauit. Sic quod eum, & omnes Patres & Patriarchas, qui eo fuerunt in tempore, vsque ad Moysen, vel melius vsque ad Dauid, in vineam suam D misit, non vt otio in ea locari, torperent, sed vt laborarent & excolerent eam. Deinde à Moyse, vel à Dauid, cuius de semine, & de fructu ventris eius repromissus est Christus, eos, & omnes cultores fidei, ac si operarios, ipse in vineam suam conduxit. Quæ vinea, teste Propheta, domus Israël erat ex Ægypto translata & transplantata, quæ vinea vocabatur Sorech, id est, electa. In qua planè vinea omnis ille antiquus & Hebraicus Dei populus E laborauit; quos ipse paterfamilias, Christus videlicet, ab ipso mundi exordio elegit, atque instituit ad fidem. Et quasi erecta linea, per omnes Patres & Patriarchas, vsque ad eundem Christum; eorum genealogiam erudite, & instituere ad fidem non destitit, & per eosdem laborare, excolere, eandem vineam, minimè cessauit. *Ad vndecimam verò*, iam ad Gentes secundum scripturæ sanctæ repromissiones, incarnatus exiit, & venit in mundum, conducere operarios, in eandem vineam electam, quam sibi acquisiuit in brachio fortitudinis suæ, & ex Ægypto educere curauit, vt vna esset vinea, socijque cultores, in fide, & comparticipes præmij, sicuti & laboris. Ad quos cùm venisset Deus homo factus, inuenit eos de Gentibus stantes extra vineam. Quibus dicit, *Quid hic statis tota die ociosi?* Nequaquam sectanda sunt deliramenta hæreticorum qui dicunt, quod ideo parati dicantur stare ad opus, tota die ociosi, eo quod in cœlestibus animæ remotæ, non fuerant conductæ in labore operis, sed paratæ, vt ad corpora venirent. Vnde ita, inquiunt, loquitur Euangelium, quasi plurimi essent qui conducerentur, non autem & qui conducerent. Multa quidem ex hac parabola illi sic suis allegorizant sensibus, vt misceant suos errores diuinis ænigmatibus. Sed nos eos tota die ociosos stetisse dicimus, quia non in labore legis fuerunt, non in aliqua Dei cultura, sed malè stabant ociosi suis iuribus decertantes, erecti contra Deum ne crederent. Stabant autem ac si lapides erecti, quos adorabant in Deos, similes eis facti; nec proficiscebantur, sed permanebant immobiles tota die, ac si ab initio sæculi vsque in nouissimum tempus aduentus Christi. Vnde & Ioannes, *Filioli nouissima hora est*. In qua siquidem hora constanter interroganti vel increpanti dicunt, quia *nemo nos conduxit*. Nullus quippè ad eos Patriarcha, nullus Propheta veneat, nullusque Doctor vitæ, nullus Prædicator salutis. Quid ergo est dicere nemo nos conduxit? nisi quia vitæ vias nemo nobis prædicauit. Et notandum quod vnus Paterfamilias est, qui per omne tempus sæculi quinquies est egressus. Et in nouissima vice totum se exhibuit vt fuerat repromissus Deus homo factus, vt inconfusibiles operarios doceret verbum veritatis, & mitteret in vineam suam, ipse vitis vera, pro mercede denarij mercenarios, vt per opera vineæ ipsi transirent in adoptionem filiorum Dei, & fierent per eum, qui verus ac proprius est filius, æterni patris filij. Nec immeritò

1. Ioan. 2. 18.

Cap. XIX.

igitur per singulos dies, harum horarum, Ecclesia Christi, quasi in memoriam, laudes Deo concelebrat, vt se reuocet ad ea quæ intus sunt, & ad Deum mens tota redeat. Vnde *primo mane* tota colligitur in laudibus, quando matutinos dicere hymnos consueuit, cum eisdemque *Primam* iungens, se totam Deo consecrat. Sicque *Tertiam, & Sextam, Nonamque* peragens, passionis Christi recurrens vestigia, vespertinis laudibus, ac si in nouissima hora diei, quinariam vocationis nostræ formam in laudibus explet; vt per hoc ad laudem ac gloriam Creatoris sui vnusquisque se referat.

Cvm *sero autem factum esset, dixit dominus vineæ procuratori suo, Voca operarios, & redde illis mercedem suam, incipiens à nouissimis vsque ad primos.*] Cõsidera quia *sero* dicitur, cùm finis sit ipsius diei qua missi sũt operarij in vineã, & non in alio mane. Vnde in ipso eodemque fine temporis, antequam illa beata illucescat dies, iudicium est futurum. Et discernendi sunt iusti à peccatoribus, vt tollatur impius ne videat gloriam Dei. In quo profectò iudicio, singuli sua recipient quæ gesserunt, scilicet operarij vineæ, vel singuli palmites fructum laboris qui manserunt in vite, quibus reddendus est denarius, id est illa æterna vita, quoniam ipsa est merces beatorum, quæ omnibus ac singulis vna & sempiterna erit. Sed in ea diuersi gradus meritorum, propter illud quod dicitur, Quia reddet vnicuique iuxta opera sua. Procurator autem quis sit, cui dicit paterfamilias, *Voca operarios*, & reliqua, non immeritò quæritur. Præsertim cùm Arriani ex hoc loco laborent suum firmare errorem, dicentes alium patremfamilias Christum esse, alium procuratorem ipsius Spiritum sanctum; eo quod non vnius, inquiunt, substantiæ possunt esse, nec vna persona, neque eis vna est dignitas. Si autem, inquiunt, alter paterfamilias est, & alter procurator, non est eis æqualitas cum patre, quibus nec vna dignitas, nec vna substantia est. Et ideo minor filius quàm pater, minor etiam & Spiritus sanctus quàm ipse filius. Proh dolor! quam parata est hæretica prauitas semper quæ recta sunt deprauare, & veris venena falsitatis miscere. Et ideo diligentius perquirere oportet, iste quis sit procurator, quem Dominus vineæ ac si subiectum vocat, ne forte in Trinitate, quæ Deus est, gradus (quod absit) vt Arriani volunt, vel vlla differentia fin-

A gatur inter Patrem, & Filium, & Spiritũ sanctum, cùm sit vna Deitas, vna substantia, Pater, & Filius, & Spiritus sanctus, vnaque æqualitas. Quapropter licet Spiritus sanctus iure dici possit procurator, sicut & consolator, tamen absolutius ille ordo Angelicus procurator dicitur, qui curam gerit Ecclesiarum Dei. Quoniam sicut ait Apostolus, quanto tempore hæres paruulus est, vsque ad præfinitũ tem-

B pus à patre sub tutoribus est & curatoribus: ita & Ecclesia Christi sub eisdem procuratoribus seruatur Spiritibus, qui constituti sunt à Christo in ministerio sanctorum, quos Oeconomos iure vocamus, propter eos qui hæreditatem accepturi sunt salutis. Nec mireris, si vnus eorum pro multis introducitur procurator, quoniam & in sæcularibus litteris, quàm sæpè vnus pro multis, tropicè dicitur. Cui dicitur, *voca operarios*, quoniam in tuba Dei, & in voce Archangeli, mortui qui in Christo sunt, resurgent primi, quod est sero vocare ad præmium. Quorum offi-

C cio etiam & nunc, quando animę Sanctorum ad requiem deferũtur, denario æternæ vitæ remunerantur. Sed per eosdem Angelos, iubente Domino, à nouissimis hæc remuneratio incipitur; quia priores facti sunt, qui sub gratia nouissimè venerunt ad vineam, quàm qui sub lege onera legis portauerunt, & propriis desudarunt laboribus. Quoniam maiora sunt dona Christi, quàm merces legis; & ideo ab Apostolo inæstimabiles diuitiæ Christi dicuntur dona misericordiæ, & boni-

D tatis eius. Nam merces ex dono nulla est, quia debetur ex opere; sed gratuitam gratiam Deus omnibus ex fide, & iustificationem dedit, & non ex mercede legis tantùm. Et ideo quia credidit Abraham Deo, reputatum est ei ad iustitiam. Attende quæso, quàm naturalis ratio prætexitur, cùm ab his incipitur remuneratio, qui sub gratia versantur. Semper enim libentius damus aliquid eis, quibus pro solo honore & bonitate no-

E stra damus, quam his quibus cogente mercede quippiam reddimus. Nam omnes qui ante aduentum Christi fuerunt, quasi ex operibus legis, etiam in fide Christi iustificantur. Gentes verò pro sola misericordia Dei, dona perceperũt salutis. Vnde ait Apostolus, *Gentes autem super misericordiam honorare Deum.* Ro. 15. 9. Et ideo quidem ad rem pertinet bonitatis Dei, vt nouissimi gratuitam perciperent gratiam, dum nihil prioribus in

Cap. XIX.

illo defraudatur, vel minuitur merces. Ergo vt ostenderet Deus inæstimabilem misericordiam suam, & diuitias bonitatis suæ, ordinem non aspexit humanæ præsumptionis. Vnde cùm venissent primi, & vidissent eos qui circa vndecimam venerant, accipere singulos denarios, *arbitrati sunt quod plus essent accepturi*, non recogitantes ex conuentione de denario ad eos facta, cùm vidissent bonitatem eius, qui singulos quando voluit conduxerat. Nec enim considerant qua bonitate Dei, quave dispositione, & potestate conducti sunt singuli; quia non in eorum fuit arbitrio vt primi nascerentur, sicut nec istorum vt nouissimi. Et ideo non iustè murmurant, quia & acceperunt ipsi singulos denarios. Alioquin si in hominis esset potestate quãdo nasceretur, vel quo ordine ad vineam Christi operarius veniret; fortassis exigere deberet vt priora acciperet, qui primus in opere vineæ venisset. Veruntamen etsi vnus omnibus redditur denarius, in quo cunctis Christi imago ostenditur, & vita præstatur æterna; profectò in ipsa eademque vita æterna diuersæ sunt mansiones, secundum merita singulorum. Et ideo attendere oportet quæ dixit Dominus vineæ procuratori suo, vt inciperet à nouissimis, sicque ascendendo, quousque perueniret ad primos; vt primi quidem accipiant qui circa vndecimam sunt conducti, sicut latro ille de cruce; secundi autem, qui circa nonam, tertij, qui circa sextam, quarti qui circa tertiam, nouissimi verò, qui manè. Hoc enim dederat ex eo quod dicit, *Redde illis mercedem, incipiens à nouissimis vsque ad primos*, qui quanto proximiores gratiæ redemptionis nostræ, tanto priores accipiant per easdem lineas vocationis humanæ. Per quas sanè lineas, & horarum spatia, vt supra iam dixi, quasi noua lux exorta post tenebras cæcitatis humanæ ad nos exiuit, vt conduceret operarios in vineam, quam plantauit dextera sua. Sed non omnes portauerunt *pondus diei & æstus*, & ideo non omnes murmurant aduersus patremfamilias. Non illi qui circa tertiam & sextam, neque illi qui circa nonam, quoniam hi non totius diei pondus sustinuerunt. Sed fortè partem diei, æstus ac ponderis portauerunt, vnusquisque prout vocatus est, secundum mensuram horarum, & spatia temporis. Et ideo qui primi venerunt, cum quibus conuentio facta est ex denario, murmurasse dicuntur; quamuis nullus murmurans, aut inuidus, regnum cœlorum accipere possit. Quia & ista itaque murmuratio, non de iustitia, sed profectò ex inuidia nascitur; eo quod nouissimi coæquantur eis in præmio, qui prima hora conducti fuerant, licet ipsi acceperint denarium, de quo conuentio facta fuerat. In quibus profectò rebus ac verbis, nimia obscuritas est, nisi diligentius hæc, vt parabola discutiatur. Quoniam non personarum acceptio, sed tota iustitia est, cùm vni reddidit quod debuit, & alteri donauit quod voluit; & hoc est, iustè facere quod volo. Vtrosque tamen gratis vocauit, & in labore præfecit, vt mererentur accipere. Vbi tota Iudaica natio, quæ vocata est per hos quinque gradus ad culturam vineæ, simul depingitur, ac si vno corpore, in quo & murmurantes fuisse, nulli dubium est, atque inuidos. Qui quasi senior frater, ex alia parabola in agro positus & labore, semper se cum patre fuisse causatur, & nunquam mandatum eius præterisse. Sed quia iunior frater, cùm iste foris esset, intus clementer à patre recipitur, eique conuiuium paratur, iste indignans intrare contemnit, ac murmurat inuidia permotus. Non quod pater nollet eum suscipere inter epulas & gaudia, sed quia iunior frater, id est nouissima Gentilitas, coæquatur, intrare noluit. Propter quod & hoc loco idem populus, fortè parabolicè, murmurans introducitur, ex more magis eorum, qui semper in lege gloriabantur, & arbitrabantur se meliores cunctis Gentibus, non gratia Dei, sed suis operibus. Vnde & hi ex eis qui saluantur non solùm ex operibus legis, verùm etiam ex fide iustificati, cum fideli Patriarcha Abraham, interdum etsi murmurasse dicuntur more generis notantur, non ideo tamen ita accipiendum est, vt murmurans aut inuidus, vt præmisi, aliquis regnum Dei introire debeat: sed murmurasse eorum fuit dilationem ad regnum vsque ad Christi aduentum, longè diuque multo cum desiderio sustinuisse.

Qua de causa quærendum, quare non ad omnes qui primi venerunt, & æstimauerunt quod plus essent accepturi, pater familias responderit, cùm & murmurasse dicantur? Sed vni eorum dixit, *Amice non facio tibi iniuriam, eo quod ex denario conuenisti mecum*. Vbi, quantum mihi videtur, etsi vnus pro omnibus accipiatur, prior ordo designatur, licet omnes Iudæi portauerint onera legis, & pondus, omnesq;

CAP. XX. æstus concupiscentiarum suarum. Soli non iniuriarum illi & denarium accipiunt repromissum pro laboribus suis iustis, qui manserunt in vnitate fidei Christi cum patribus & Patriarchis, quibus nulla illata est iniustitiæ iniuria, cum reciproco gradu & ipsis collata est gratia Christi, quia ex operibus legis, teste Apostolo, nemo iustificabitur. Quod profectò pondus & æstus diei portasse, non ideo dicuntur, quasi aliquis eorum per omne hoc tempus legis iugum, & concupiscentias pertulerit, quibus alternatim,
Galat. 5. 17 *Caro concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem.* Sed quia omnis illa natio, donec Christi gratia refrigerauit eorum ardores, & releuauit pondera delictorum, immensis fatigata est concupiscentiarum æstibus, & depressa peccatorum oneri-
Mat. 11. 28. bus. Vnde Saluator ad eos ait, *Venite ad me omnes qui laboratis & onerati estis, & ego reficiam vos.* Quoniam totius diei pondera grauiter tulerant, quæ nec ipsi nec Patres eorum portare poterant: ideo & ipsi grati esse debuerant, magis quàm ingrati, eo quod & ipsis gratia dabatur quæ & Gentibus, vt omnes non de suis meritis, sed de bonitate Dei præsumerent. Vnde ait ac si inuido, *An oculus tuus nequam est, quia ego bonus sum?* Semper namque inuidus dolet, quasi totum sibi sit substractū, quidquid alteri est superadditum. Totum putat sibi minui cùm viderit aliquem se fieri ditiorem; vel etiam si viderit quemlibet sibi coæquari. Et hoc totum ei ex vana gloria nascitur. Ac per hoc magis ex more & consuetudine eorum loquitur, qui carnaliter in lege gloriabantur, quàm ex affectu illorum qui remunerantur, licet post longam dilationem. *Sic erunt*, inquit, *nouissimi primi, & primi nouissimi.* Repetit eandem quam præmisit sententiam, de Iudæis & Gentibus; quia licet Iudæi in primo loco sint vocati ante Gentes, Gentes tamen quibus est repromissus, eum susceperunt, & facti sunt in gratia, primi. Et cùm plenitudo Gentium introierit, tum demùm Iudæi nouissimi saluabuntur, qui erant olim primi. Hæc quippè est totius parabolæ summa; hæc omnis eius absolutio. Propter quod & nouissimi acceperunt denarium, qui erant primi. Fortè non vt nouissimi sanctiores ac digniores credantur Patribus, sed vt coæquentur in vna spe vocationis, quia nullam differentiam facit temporis causa, sed meritorum gratia. Vnde omnes Sācti quasi corona sunt in manu Dei;

A eo quod sicut in corona, quæ quasi cyclus in gyro voluitur, nihil inuenies quod inueniatur primum, aut habere initium vel finem: sic & inter sanctos, quantum ad tempus spectat in illo sæculo, & illa vita quæ per denarium figuratur, nemo nouissimus dicitur, nemo primus. Et ideo quàm decenter qui prius nati sunt & vocati, nouissimè remunerantur; & qui nouissimi sunt renati in Christo primi, de-
B nario vitæ & ipsi remunerantur. Vt illi primam gratiam habentes, istis per hanc coæquentur, sicut & isti per ipsam eandem Christi gratiam nouissimi, vt primi fiant in Christo concorporantur. Sed quia tam priores operarij, quàm nouissimi, omnes in vineam patrisfamilias, ad excolendam eam, sunt conducti, non sunt audiendi hæretici, Iouinianus scilicet & cæteri, qui nullam inter eos differentiam volunt haberi, eo quod omnes in vineam sint transmissi, & ad culturam conducti.
C Vnde & sero vnum omnes denarium, sine vlla exceptione accipiunt, & nemo eorum excluditur à præmio (vt ipsi volunt) quicunque vocati sunt Quod valdè hæc sententia contradicit, cum ait, *Quia multi sunt vocati, pauci vero electi.* Vnde fatendum, quia non secundum electionis gratiam vocati sunt omnes; neque omnes, sed multi vocati sunt, & ex ipsis pauci electi. Quoniam & Iudæi omnes ad culturam vineæ vocati sunt, &
D tamen quia non permanserunt in fide Patriarcharum Abraham, Isaac, & Iacob, neque in repromissione, quæ ad eos facta est, ideo & ipsi repulsi sunt, & omnes qui non perseuerarunt in culturam vineæ, vt permanerent in fide Christi quæ per dilectionem operatur. Idcirco non de solis Gentibus id accipiendum est, vt ipsi volunt hæretici, sed de omni vocatione quinque horarum, ex quibus & reprobi inueniuntur, & fideles atque electi. Eo quod nemo mercenarium ad
E opus conducit tantùm vt manducet & bibat atque torpeat otio, sed vt laboret & excolat, quod ei iniunctum est. Nam in foro, id est, in negotiis huius sæculi, à quo vocati sunt, multi aut mortui sunt, aut otio torpent. In cultura verò vineæ Christi nemo otiosus esse debet, si vult manere in vite. Alioquin & ipse excidetur, licet palmes esse videatur, & in ignem mittetur, quia negligit ferre fructum boni operis. Idcirco primo laus est Christiano alienum esse à foro, & negotiis huius sæculi, ac fraudibus; nullam causam

Cap. XX.

habere cum vllo litigio, quia nullus in foro, nisi lucri causa, decertat, à quo omnes vt operemur, vocati sumus. Sed quia omnis hæc parabola hæreticorum fraudibus est deprauata, cauenda est eorum intelligentia, qua dicunt; quotquot vocati sunt inter operarios vineæ, non numerabuntur ad præmium inter eos si prolapsi sint, & egressi de vinea, & rursus ad forum redierint lucra voluptatis suæ sectantes; nec posse rursus quasi pœnitentes ab initio vineam operari. Quia non possunt iam dicere Patrifamilias, quia *nemo nos conduxit*. Conducti enim fuerant secundum tempus primum, quando sunt vocati ad fidem. Sed neque dicetur eis, inquiunt, *Quid hîc statis tota die otiosi?* Præsertim quia in mortem prolapsi sunt, nolentes illud considerare, quod si regredi voluerint, & surgere inde vbi corruerant, quod in Apocalypsi dictum legimus, *Memento vnde cecideris, & age pœnitentiam, & priora opera tua fac.* Seu & in quamplurimis aliis locis, vbi benignissimus Saluator post culpas ad veniam inuitat. Quod si cui prolixa hæc expositio displicuerit, accipiat singulas ætates humanę vitæ; & primæ horæ operarios intelligat Samuëlem, Hieremiam, seu Ioannem Baptistam, vel tales huiusmodi qui possunt dicere, *Ex vtero matris meæ Deus meus es tu.* Tertiæ verò horæ operarij erunt, qui à pubertate Deo seruire cœperunt. Sextæ quoque horæ sunt hi, qui iam perfecta ætate, id est, in iuuentute, susceperunt iugum Christi. Porrò nonæ horæ operarij, nec immeritò, accipiuntur, qui cùm iam declinare videntur ad senectutem, ad fidem veniunt. Sicque deinde horæ vndecimæ operarij in re illa accipiuntur, qui valdè senes sunt, quos Græci non Presbyteros, sed Gerondas vocant, id est, multum decrepitos: & tamen omnes æternæ vitæ accipiunt præmium, quamuis harum horarum diuersus sit labor. In qua nimirum vita & si vna semper erit æternitas, diuersa tamen meritorum claritas; & ideo remunerati, in nullo ingrati esse debent, sicut Pater familias in omnibus clemens esse probatur, & in nullo iniustus. Quod si in aliquo Paterfamilias iniquus esset, non in vno, sed in omnibus iniquus esset. Vnde rectè probatur, quod non vlli ex merito operis, sed ex gratia Christi, cunctis vita præstatur æterna.

Apoc. 2.5.

Psal. 70.7.

ASCENDENS *autem Iesus Hierosolymam, assumpsit duodecim discipulos secretò, & ait illis; ecce ascendimus Hierosolymam & fi-*

A *lius hominis tradetur Principibus sacerdotum, & Scribis, & condemnabunt eum morte, & tradent eum Gentibus ad illudendum, & flagellandum, & crucifigendum, & tertia die resurget.*] Tertiò iam hoc ipsum discipulis replicat, quod & nos supra exposuisse meminimus; nisi quod illic, tantùm occidendus dicitur, hîc autem & species ipsa occisionis eius manifestius declaratur, cùm dicit se crucifigendum, ne vlla de morte sua dubitatio Apostolis remaneret.

B Et ideo quia multis in medio disputatis, postea quod audierant, poterat à memoria recedere, iturus Hierosolymam, & secum ducturus Apostolos, ad tentationem eos parat, & introducit ad mysterium crucis, ne cùm venerit persecutio, & crucis ignominia, scandalizentur subito pauore perculsi. Vnde signanter ait, *Ecce ascendimus Hierosolymam*; nam *ecce*, hoc loco contestantis est sermo, vt memoriam præscientiæ huius in cordibus suis reconderent: tanquam si diceret; ecce

C iam nunc tertia vice, aut eo amplius, prædico vobis mysterium passionis meæ, testor vobis vt cognoscatis. Quid enim putatis fratres, si in illa hora passionis Christi fides Apostolorum defecit, & præparationem animę absorbuit timor carnalis, ita vt relicto eo omnes fugerent; quid putatis quanta esset desperatio, nisi præscientia Dei, & voluntas passionis eius, in causa esset. Et ideo tam sæpè prædicit in se quod futurum est, vt ex præscientia diuinitatis eius, plenè intelligatur, & con-

D sideratio diuinitatis fidem ipsorum amplius corroboret & confirmet in tempore passionis; vt totum quod patiebatur dispensationi voluntatis eius applicent, non necessitatis naturæ. Propter quod, quia magnum erat sacramentum, cùm plurima turba sequeretur eum, hos duodecim solos secretò tulit, & illis tantummodò solis plenius expressit mysterium passionis suæ; quia semper pretiosior thesaurus & sacratior, fidelioribus credendus est, & in vasis pretiosioribus reconden-

E dus. Sed miser Iudas, qui adhuc etiam inter duodecim connumeratus, tantos de præscientia Dei haurit thesauros, quę futura sunt per ipsum nesciens, non attendit, cùm in nullo hactenus à Domino sit denotatus, sed in omnibus retro vna cum cæteris Apostolis annumeratus, & missus ad prædicandum. Nondum enim miserat diabolus in cor eius vt traderet eum. Et ideo quia nescimus de nobis quid futura pariet dies, consideranda est illa sen-

CAP. XX.

tentia semper, Apostoli, vt cum timore & tremore nostram salutem iugiter operemur. Et notandum, quod hac vice nemo Apostolorum aliquid respondit; neque Petrus, qui supra eum increpauerat, neque aliquis eorum qui Dominum eum increpantem audierant. Quia consequens erat, vt recordarentur quæ Dominus Petro dixerat, atque obseruarent, ne fortè à pio & clementissimo Magistro acriora reprehensionis audirent verba.

TVNC *accessit ad Iesum mater filiorum Zebedæi cum filiis suis, adorans & petens aliquid ab eo.*] *Tunc*, quod dicit, id est, in via, quando dixit Iesus duodecim discipulis suis, *Ecce ascendimus Hierosolymam.* Sed Marcus non matrem accessisse & postulasse quæ Matthæus narrat, & adorasse, sed filios eius quasi per se accessisse exponit. Vnde manifestum est, hanc eadem postulasse, quæ à filiis suis ei persuasa sunt, & ideo quasi ipsi per se accesserunt, cùm eorum suggestio fuit vt mater pro ipsis intercederet. Quod etiam ex Domini verbis intelligere possumus, quibus non quasi ad mulierem petentem respondit, sed quasi ad filios ea ipsa submittentes. *Nescitis*, inquit, *quid petatis.* Æstimo enim, quod hi cùm audissent Dominum, de passione sua sæpius ac resurrectione sua Prophetantem, & eum intelligerent sua sponte passurũ, cœperunt cogitare intra se, cum essent iã in fide deuoti, Ecce Rex cœlestis ascendit, vt regna mortis, regemque & regnum destruat inferorum. Quid aliud restat, cùm victor ascenderit de bello, nisi vt regni gloria subsequatur. Præsertim eo quod audierant iam supra pollicentem. *In regeneratione, cùm sederit filius hominis in sede Maiestatis suæ, sedebitis super sedes duodecim iudicantes duodecim tribus Israël.* Vnde valdè permori ad gloriam, satis acutè atque ingeniosè submittunt matrem ad deprecandum pro se. Fortè ne vlla suspicio quod ipsi hoc petierunt, nasceretur; neque inuidia inter condiscipulos, quod ipsi hoc appererent, oriretur; & si reprehensio qualiscunque esse posset, fœmineus error leuius ferretur. Nam ipse sexus, quia procliuis est, suum excusat errorem. Et si importunitas vltra quippiam applauserit, blandius portatur. Magna siquidem vis amoris in matribus; & ideò fortè credebat, quod Dominus, qui maternos animos in amore filiorum impleuerat, facilius eius exaudiret affectus; quia non solùm illi pro Christo reliquerant patrem,

A verùm etiam ipsa virum, & secuta fuerat Christum vna cum filiis; & ideo fortè promptior, quia viuum pro illo reliquerat virum, sicut Euangelista demonstrat vbi ait. Quod illi reliquerint patrem suum Zebedæum in naui cum mercenariis, & secuti sunt Iesum. Nisi fortè quis dicat, quod interea mortuus fuerit ille, sicque illa demum secuta sit Christum. Tamen secura est, nec eam vicit maritalis af- B fectus. Quamuis aliquis dicat, quod hoc loco reuerentiam spiritalem in Christo vicerit amor carnalis, cùm spiritalia sint adhuc nesciens quæ deposcit, cui Iesus ait, *Quid vis?* Nequaquam ideo interrogat quasi nesciens, vt audiat quid velit, sed vt illa petente, manifestam faceret irrationabilem petitionem eorum qui petebant, quasi religiosi & cœlestis gloriæ amatores, tamen non quasi scientiam habentes. Et ideo cùm illa poposcit, *Dic vt sedeant hi duo filij mei, vnus ad dextram tuam in regno tuo, & alius ad sinistram.* Quamuis eis cœlestia petisset, cœlestis arbiter, C non ad verba mulieris, sed ad consilium & suggestionem filiorum respondit. *Nescitis*, inquit, *quid petatis.* Ac si diceret, nunquid nõ audistis, quod qui à sinistris erũt, maledicti erunt & reprobi? Idcirco vos vocaui de sinistris ad dextram, vt semper in dextris permaneatis. Et quid est quod vos vestro consilio rursus recurrere vultis ad sinistram? Fortè diabolus per mulierẽ ad cõsueta recurrit arma, vt per mulie- D bres affectus, locum inueniat error. Alias autem, quia proprium est vnico Dei filio Christo Iesu, vt sedeat ipse ad dextram Dei patris, quomodo sederet aliquis eorum ad sinistram filij, nisi medius sederet inter Patrem & Filium, quod nefas est dicere, ac proximior illo? Et ideo Saluator mox, *Nescitis*, inquit, *quid petatis.* Licet enim bonum videatur desiderium, sed inconsiderata est petitio, quamuis de amore Domini nata putatur, & propterea non voluntatem, non propositum, fortè culpauit, sed ignorantiam petitionis. Vn- E de non confunditur, nec exacerbatur mulier, sed reuocatur error, & ignorantia reprehenditur. *Potestis*, inquit, *calicem bibere, quem ego bibiturus sum?* Ideo interrogat, vt ex ore confessionis eorum, persequatur quod futurum erat; ac si diceret, nisi eum parati sitis suscipere, & consummari martyrio, ad dextram meam minimè sedere potestis. Quod omnibus concessum est generaliter vt in dextris sint, licet hoc vobis specialiter vendicare veli-

Cap. XX.

tis, vt in throno sedeatis soli, vbi in circuitu Angeli adstare dicuntur. *Calicem quidem meum bibetis, sedere autem ad dextram meam vel sinistram non est meum dare vobis, sed quibus paratum est à patre meo.* Mirabilis responsio. Nunquid non habet potestatem præstare illud cui vult? Quid est quod dicit, *Non est meum?* Nunquid non pater diligit filium, vt alibi ait, & omnia dedit in manu eius? Sed & ipse de se filius, omnia Patris, inquit, mea sunt. Quod si omnia eius sunt, quomodo non eius est, vt det sedere in throno suo ad dextram suam vel sinistram cui vult? Nam etsi paratum est à Patre, vt sedeant ibi qui sessuri sunt, vtique & ab

Ioan. 14. 2. ipso filio ipsa paratur sessio. Dicit enim alibi, *In domo patris mei mansiones multæ sunt, & si quo minus dixissem vobis; vado parare vobis locum.* Quapropter ipse locus, vel sessio, seu mansio singulorum, est iam ab initio in præscientia Dei parata singulis, & paratur quotidie per fidem eorum, qui credunt vt perueniant. Et ideo rectè dicit, quod non est suum dare, sed eorum est promereri per fidem, qui accepturi

Mat. 25. 34. sunt, quod eis iam paratum est à patre, & & quotidie paratur etiam ab ipso filio. Vnde dicturus legitur in nouissimo, *Venite benedicti Patris mei, percipite regnum quod vobis paratum est ab origine mundi.* Non enim suam denegat Christus potestatem dandi, quamuis hæresis Feliciana gaudens hîc assurgat contra fidem Catholicam; quasi quia nuncupatiuus erat erat Dei filius vel adoptiuus secundum hominem: ideo dicat, non est meum dare vobis, cùm longè aliter ipse dicat, *Non est meum.* Ac si diceret, mea forma in qua homo sum, vt vos creditis, non est meæ

Ioan. 13. 3. possibilitatis dare quæ poscitis. Ergo cum ità sit intelligendum, non attendit cæca præsumptio causam cur hoc dixerit Saluator, cui *omnia dedit Pater in manus.* Non enim ideo non erat suum dare, eo quod non possit, sed quia ipsi malè petebant. Hinc quoque protinus causam intulit manifestius. *Nescitis*, inquit, *quid petatis.* Hæc namque causa impossibilitatis fuit, & non illa quam iste miser in adoptionem filij Dei retorsit de Christo, quod nusquam & nunquam legit. Nequaquam igitur cùm dixisset, *Non est meum dare vobis*, continuò vt consequens erat, subiunxit, *Sed quibus Pater meus dabit illud, eorum erit.* Neque ita sic diceret, per adoptionem filium Dei Patris esse se ostenderet, quantò magis nunc cùm ait, *Sed quibus paratum est à Patre meo;*

A Ex quo insinuat nihil ei fuisse impossibile, neque in dando difficile, sed qualitas petitionis difficultatem genuit poscentibus. Idcirco quærendum prius est in omnibus, vtrum rectè, an non rectè, quod salutis est petas. Alioquin nemo in nomine Saluatoris petit, ni qui quod salutis est, & quod oportet, & prout oportet, petit. Sin alias, non est eius dare illi qui malè petit. Et ideo Dominus non gene-

B raliter de omnibus dixit, qui quàm frequenter rectè satis prout oportet petunt, vt diceret, non est meum dare cuilibet hominum, sed signanter vobis. Ac si patenter diceret, vobis vtique, qui nescitis quid petere, vel quomodo petere debeatis; qui me adhuc nescitis prout oportet, apud quem petatis. Neque sic conclusit sententiam locutionis suæ, vt sibi abnegaret hanc potestatem, sed addidit, *Quibus paratum est à Patre meo.* Ac si dice-

C ret, illis est meum dare, quibus est paratum à Patre, vt me credant & intelligant æqualem Deo patri, quibus Pater meus reuelat sicut Petro, vt confiteantur me Christum Dei viui filium, quia tunc erit meum & illis dare, sicut dedi & Petro beatitudinem æternam, & claues regni cœlorum. Quibus ergo parat Pater mentes, vt perfectè credant, & rectè petant, illis est filij dare regnum cœlorum. Quia Ioan. 17. 3. nemo Patrem rectè credit sine filio, neque filium sine Patre. Vnde dicit ipse lo-

D quens ad Patrem. *Hæc est vita æterna, vt credant te solum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum.* Hoc quippè iste, quia non credebat malè desipuit, & condemnatus est. Nec ergo illi Christus ad Patrem ascenderat, sicut nec Mariæ; & ideo nuncupatiuum eum Dei filium dicebat, vel adoptiuum. Nec enim tetigerat eum (infelix) per fidem, quem nec verè Deum, nec omnipotentem credebat, sed diuidebat vnum Dei filium in duos. Vnum siquidem dicens proprium, & alte-

E rum adoptiuum; vt iam non Trinitas Deus esset, sed quaternitas; quod qui sapit, totus desipit.

Hæc idcirco prolixius dixerim, vt prudens lector, tàm in hoc loco quàm in aliis quàm plurimis, hæreticorum venena fugiat; & quæ petenda sunt, vel quomodo, vel apud quem, petenda sunt, castè intelligat, & deuotè quærat. Quia in hac duorum fratrum petitione, omnium ferè non rectè petentium summa consistit, & repercutitur præsumptio malè petentium.

CAP. XX.

Celsitudo quoque diuinitatis eius monstratur, cùm æqualem se Patri vult confiteri, dum istos repellit, qui quasi hominem tantummodo Deum sapiebant; quibus iuxta cordis intentionem suæ responsionis, sapientia Dei patris, sic temperauit sermonem, vt ex hoc magis Deum intelligerent. Ac si diceret. Quia vos me hominem adhuc, & nondum perfectè creditis, non est meum, id est, non est humanæ potestatis, neque humanæ naturæ solius, illud dare. Sed quia simul B Deus & homo sum in vna persona, meum est dare; sed quibus paratum à Patre, vt ita credant, & rectè petant. Sed quia penè in omnibus scripturarum locis, hæretici sua venena diffundunt, maximè vbi de filio loquuntur, semper obseruanda est Catholica fides, quemadmodum ipsa scriptura diuina, sicut Paulus de se ac de suis dicebat; alius est *odor vitæ ad vitam*, & alius est *odor mortis ad mortem*; quia rectè intelligentibus vitam præstat æternam, (2. Cor. 2. 16.) deprauatoribus autem suis & malè intelligentibus, mortem infert perpetuam. In C omnibus tamen sententiarum suarum dictis, bonũ ex Deo, bonis & rectis corde, de se præbet odorem: & non sicut Arriani garriunt hoc loco filius minor Patre prædicatur; sed sic temperauit benignissimus Magister sententiam suam, vt & stultitiam eorum retunderet, & eis quæ petierant, si operam impenderent fidei, non negaret. Et non solùm cæteros etiam condiscipulos, verùm & omnes quicunque per fidem saluantur, egregius Magister in hac responsione, ne vllus scandalizari posset de duobus fratribus, simul collegit, & docuit ne vllus eorum illud vanis appeteret ausibus. Si enim competitio eorum non est suscepta à Domino, quamuis bona sibi peterent, cæteri Apostoli indignati sunt, quare vel hoc ipsi id petere ausi sunt, quantò magis fuerant conturbandi, si petitio eorum à Domino suscepta fuisset. Nam si eorum temeritas vel præsumptio audita esset, qui talia sine auxilio vel gratia Spiritus sancti po-E scebant, cæteri adhuc quia carnaliter sapiebant, poterant magis scandalizari, si duobus concederetur, quod omnibus debebatur, & omnes sperare debebant. Verùm quod omnibus regni illius facultas, & gloria danda est communiter, & non à duobus subripienda. Idcirco sapientia quàm sapienter illis respondeat, pium est cogitare. Sic enim sententiam temperat, vt nullum offendere possit. Non enim di- A xit. Nunquam ibi sedebitis, ne duos confunderet; neque concessit vt diceret sedebitis, ne cæteros irritaret ad scandalum. Sed quid dicit. *Non est meum dare vobis.* Sic namque benignissimus Magister prouidè omnia disponit, vt & ipsi ac cæteri erudiantur, & inter fratres vnanimitas & germana charitas non corrumpatur. Ad hoc quippè etiam supra interrogat, *Potestis bibere calicem, quem ego bibiturus sum?* Vt illis respondentibus quia *possumus*, audiant & cæteri ac conquiescant. Intelligentes, quod si & ipsi parati sint mori pro Christo, nihilominus possũt & ipsi iuxta Christum sedere, nequaquam exclusi pro duobus. Sed sicut repromissum est per Prophetam ex persona Domini, *Oculi mei ad fideles terræ vt sedeant mecum.* (Psal. 110.6) (Marc. 10. 39.) Vbi quærendum quid sit quod Marcus cùm dixisset, *Potestis bibere calicem quem ego bibo*, addidit, *& baptismo quo ego baptizo, baptizari?* Quod Matthæus omninò prætermisit. Et videndum ne fortè vterque sensus in hac vna sententia, explicitus videatur, quem Marcus in duabus apertius explicuisse probatur. Nam calix non immeritò dicitur, dolor vel passio quæ fit ante mortẽ; baptismus verò ipsa mors, per quam renascitur anima in salutem. Dicitur autem βάπτισμα Græcè, latinè verò Tinctio, secundum similitudinem lanæ tinctæ, vt putà naturalem habens colorem cùm tingitur & vertitur in purpuram, vel alicuius coloris accipiens dignitatem: sic & homo cùm cum Chri-D sto in mortem venerit, etsi fuerit aliquo infectus colore peccati vel corruptionis, totus ad Christum transit mundus, & innouatus, iã spiritalis effectus, sicut ait Apostolus, *Seminatur in infirmitate, surgit in virtute; seminatur in ignobilitate, surgit in gloria; seminatur corpus animale, surgit spiritale.* (1. Cor. 15. 44.) Omnis quidem mors, vtique habet in se passionem, non & tamen habet mortem in se omnis passio. Multi siquidem fuerunt qui passi sunt, & non sunt occisi, quales fuerunt multi confessores Christi, qui omnes calicem Domini biberunt, baptismo autem eius, id est, mortis non baptizati sunt, nisi in eo quo prius renati sunt. Et ideo Ioannes, licet non sit per mortem carnis martyrio consummatus, tamen calicem Domini bibit, cùm in multis est passus. Sed & ipsa mors non immeritò calix appellatur, de qua Dominus cùm ad horam passionis venisset, ait, *Pater si possibile est, transeat calix iste à me*, vt monstraret suis, quia etsi dolorem (Mat. 26. 39.)

CAP. XX.

lorem habet passio, magnum tamen timorem affert tentatio mortis. Quem fortè timorem adhuc inexperti erant isti, & ideo tam liberè, interrogati si possent bibere illum, responderunt *possumus*. Felix error vt ita dicam istorum, qui tantum à credentibus tollit errorem. Quia nisi isti errassent nō poteramus cognoscere, quod nō omne quod videtur bonū temerè appetendū est. Quoniā aliud est opus bonū, aliud primatus honoris, quē cōcupiscere vanitas est. Vnde Apostolus, *Qui Episcopatū*, inquit, *desiderat, bonū opus desiderat*; quia vult vt non honorem, sed vt opus honoris quis ambiat. Quia hoc bonum implere nostræ voluntatis est à Deo concessæ, nostrique operis ac laboris; primatum autem consequi in Dei esse debet iudicio, & non in nostro desiderio. Vnde sequitur.

1.Tim.3.1.

ET *aduocans Iesus duodecim discipulos, ait illis. Scitis quod principes gentium dominantur eorum, & qui maiores sunt potestatem exercent in eos. Non ita erit inter vos. Sed quicunque voluerit inter vos maior fieri; erit omnium minister; Et qui voluerit inter vos primus esse, erit vester seruus.*] Reuocat autē eos ad humilitatis satisfactionem, cùm fructum humilitatis posuit primatum cœlestem: sicut & in primatu terreni honoris fructum ostendit confusionem cœlestem. Vt quicunque desiderat dignitatem cœlestem, sequatur humilitatem: & quicunque magis quæsierit honores sæculi in terra, & dominari, inueniet confusionem in cœlo. Et ideò aduocat simul omnes duodecim, ne aut illos duos solummodo arguendo confunderet pro desiderio & cupiditate, qua suam excesserant mensuram, vt soli appeterent quod omnibus parabatur; aut certè reliquos decem, pro indignatione & liuore, durius arguere videbatur vel increpare. Vnde benignissimus magister tale proposuit exemplum, quo doceat illum esse maiorem, qui pro humilitate minimus esse voluerit, & pro religione Christi non Dominus, sed omnium seruus fuerit. Ac si diceret; non hoc erit inter vos, quod inter principes Gentium, quia illi non nisi dominari gaudent, & potestatem exercere. Ideò frustra aut hi alta seu immoderata quærunt, aut vos sine causa pro his indignamini pro superbia duorum, quod ipsi se maiora petant, cùm non ad summitatem virtutum, neque ad culmen veri honoris, per potentiam & dominium, sed per humilitatem & mansuetudinem peruenitur. Et ideò ne videte-

A tur alicui mandatum huiusmodi humilitatis, inter eos, qui videntur esse rectores Ecclesiarum ac principes & magistri, impossibile, semetipsum proponit in exemplum. *Sicut filius hominis*, inquit, *non venit ministrari, sed ministrare, & animam suam dare pro multis*. Ac per hoc qui vult magister esse in schola virtutum, prius appetat minister operis fieri & seruus, in ea virtute, quæ per dilectionem operatur: vt ea deinceps doceat de se, quæ Saluator B per suum docuit magisterium. Ait namque, *Discite à me quia mitis sum & humilis corde.* Hanc quippe formam exhibere de se quisque debet, qui iā in Ecclesia Christi locum regiminis tenet, & antequam accedat ad gratiam, vocante Deo, eam plenius enutrire oportet. Alioquin primatum honoris in Ecclesia quærere vel concupiscere, nec ratio est, nec causa, si aliter quæritur; quia neque iustum esse potest, nec vtile. Quod fortè principibus sæculi, & si ratio non est solummodo dominari, saltem illis causa est sola volun- C tas, etsi iustum non est, vel vtile illis videtur; quod nulli sapienti iure esse potest, se vltro periculis subiicere alienæ vitæ, qui suam nescit moderari; seruituri sine fructu mercedis se addicere, laboribus & doloribus se miscere; & quod maius est, dispendium vitæ suæ quotidie sustinere, quasi pro omni Ecclesia, cùm ipse reus habetur, quia rectè non principatur, secundum formam veri magistri, vnde in capite à vero iudice condemnatur. Qua- D propter quis est, qui velit seculariter appetere, quæ Dominus & iudex, victor omnium prohibet, nisi qui iudicium pro his futurum non credit. Idcirco nemo de se præsumat incautè, etsi sanctus videatur. Quia etsi differentiam inter sanctos negare non possumus & plebeios, tamen vt cognoscat se vnusquisque, vtrum melior sit an deterior apud Deum, nemini est concessum. Et ideò audiendus est benignissimus Dominus & magister, qui non venit in forma E serui ministrati (quamuis Angeli ministrauerunt ei) sed ministrare & seruire suis; animam quoque suam dare pro multis in mortem, quod nemo alter fecit iustus pro iniustis. Neque enim dicit pro omnibus, sed pro multis; quia etsi pro omnibus passus est, vt omnibus daret veniam, non omnes eam receperunt perfectè, sicut nec Iudas, qui inter eos quādo hæc loquebatur Iesus, vnus ex duodecim

CAP. XX.

Mat.11.29

Cap. XX.

erat. Erat quidem in numero, sed nõ erat A in merito. Sicut & hi qui in gradibus Ecclesiæ sunt, quia lucra magis sectantur & honores, quàm salutem animarum, magis mercenarij vocantur à pio iudice, & lupi, quàm pastores.

EGREDIENTIBVS *autem illis ab Hiericho, secuta est turba multa. Et ecce duo cæci, sedentes secus viam, audierunt quia Iesus transiret, & clamauerunt dicentes, Domine, miserere nostri fili Dauid.*] Quæso intendat diligens auditor, diuina sapientia quàm prouidè B cuncta dispensat. Nam supra dixerat, *Ecce ascendimus Hierosolymam, & filius hominis tradetur Principibus Sacerdotum, & scribis*, ac reliqua, quæ non parum iam tertio animos discipulorum commouere poterant. Et ecce mox, quàm diuina, priusquam impleat quæ proponit, quamque Deifica operatur salutis humanæ. Sicque futuram introducit mortem suam, vt se semper Deum declaret, & animos discipulorum ad sacramenta redemptionis humanæ introducat, & eos ipsos ad Deum erigat. Vnde etsi prius formidanda de se promittit, mox diuina ostendit, & mira coniungit; & superioribus posteriora, vt in cordibus Apostolorum, Deus & homo, vnus idemque formetur Christus, & firmetur fides alternis successibus, vt tota humanitas in diuinitate sua credatur quæ diuina sunt operari, sicut & diuinitas in humanitate sua, quæ humana sunt pati. Veruntamen non commixtionem passus, neque diuisione seiunctus, sed in vnitate personæ vnus est Christus. Et ideò tota series D Euangeliorum, & vicissitudo causarum, & cõtextus sententiarum, sic alternatim ponitur, vt tota diuinitas eius, in vno eodemque Christo inconfusa credatur, sicut & tota humanitas in diuinitate sua catholicè coünita personaliter prædicatur. Sicque factum est vt sit *mediator Dei & hominum*, (1.Tim.2.5.) iungatque simul in se quæ diuina sunt humanis, & quæ humana sunt diuinis. Vnde quam prouidè cùm egrederetur ab Hiericho, duo ei in via isti occurrerunt cæci; quorum in specie monstrabatur, quod futurum erat in omni genere, vt E & fides firmaretur ex miraculo, & in specie prędicaretur humani generis Christus, cùm exiret de mũdo, illuminatio. Et ideò ad hoc descendit in Hiericho, vt multam turbam secum trahat. Nã multi latrones erant in ea, qui egredientes ad descendẽtes ab Hierosolymis, interficere & vulnerare consueuerant. Idcirco Dominus cum discipulis suis venit in eam, vt liberet vulneratos, & multam turbam trahat secum. Qui nisi illuc venisset, nec turbæ sequerentur eum, nec cæci lumen reciperent. Ibi enim venit Raab illa, quæ cum multis amatoribus fornicata erat. Sed nec mirum, si relictis suis, turba secuta est Dominum; quoniam multus odor diuinitatis fragrabat in eo. Ipse namque est rosa illa in campis Hiericho plantata, de qua sapientia loquitur per Salomonem: *Sicut exaltata sum in Gades, & sicut plantatio rosæ in Hiericho.* (Eccles. 24. 18.) Quoniam ipse est *Speciosus forma, præ filiis hominum, candidus & rubicundus.* (Psal. 44.3. Cant. 5.10.) Candidus sanctitate, iustitia, & virtutibus decoratus; proprio verò sanguine suo rubicundus. Cuius in eo diuinitas sicut in rosa odor, antequam videretur, sentiebatur, & antequam inueniretur, fragrabat in odoribus virtutum suarum. vnde & turba eum sequebatur, & cæci à longè transeũtem, antequam viderent, diuinitatis eius odorem sentiebant. Vnde non fortuito casu, neque ex euentu, sed ex præparatio- C ne Dei, qui cuncta disponit, ecce duo cæci secus viam sedentes audierunt & senserunt quia Iesus transiret. Nam *Ecce* cùm dicit, opportunitatem rei gestæ declarat, quoniam satis opportunissimè à prouidẽtia Dei oblati sunt ad doctrinam futurorum ante faciem Christi, vt apertis oculis, quasi testes virtutis eius, ascenderent cum eo in Hierusalem, contra omnium contradicentium conspiramẽta. & quod maius est, vt omnium formam tenerent credentium, qui volunt ascendere ad patriam Paradisi. Vnde quærendum (quia multi Doctorum id diuersè tradũt) quorum personam isti duo teneant cæci. Alij namque dicunt, quod duorum populorum, qui crediderunt ex Iudæis & Gentibus, & confessi sunt eum Dominum ac filium Dauid. Qui non in via, sed secus viam sedisse dicuntur. Cæci, eo quod illi iuxta litteram legis sedentes, necdum illuminati erant spiritu veritatis; & Gentes secus legem naturæ torpentes, cæcitate perculsi idola colebant. Alij verò dicunt, per eosdem Pharisæos & Saducæos melius designari. Et nonnulli, duos similiter ex Iudæis populos, Iudam videlicet & Israël, esse dicunt, qui omnes in Hiericho cæci sedebant; quia necdum poterant dicere Deo Patri, *In lumine tuo videbimus lumen.* (Psa. 35.10.) Necdum enim nouerant filium Dei viui, & ideo quasi communi vocabulo Dominũ & filiũ Dei vocãt. quę sanè intellectũ quidã refugientes, ambos ex Gentibus significatos esse,

Cap. XX.

senserint; vt vnus eorum esset ex Cham, & alius ex Iaphet. Ideò autem cæci sedebant, quia nondum eis apparuerat vnigenita lux ex Deo patre nata. Qui iam cùm prætereuntem Iesum audissent, secus viam, id est iuxta veritatem versabantur. Quod & de omnibus supradictis rectè intelligi potest, quia omnes sine Christo, in defectione cæci sedebant, id est, in Hiericho. Hiericho namque Luna interpretatur; Luna autem pro defectione carnis ponitur. in qua nimirum defectione vtrosque populos cæcos sedisse nulli dubium est, donec Iesus descendit, & Hiericho cum suis venit. De qua Hierosolymam, ex qua descenderat, repetens, audito quia præteriret, secundum humanitatem, cœperunt simul duo cæci clamare, *Domine fili Dauid, miserere nostri.* Et inde iuxta viam sedent, quia ipsum, qui via est, iam prætereuntem sentiebant. Quem nisi sentirent, & se cæcos intelligerent, non clamarent: & nisi iuxta viam, quæ Christus est, (quia ad eos venerat) iam essent; quia tempus miserandi aduenerat, nisi sentirent, nec sequi possent, quia in tenebris erant. Sed cùm dies aduenit lucis, & clamare incipiunt, & recepto lumine, sequi queunt, qui sedebant in tenebris & vmbra mortis; eo quod olim omnes viam perdiderant: Iudæi, quia iustitiam suam statuere volentes, iustitiæ Dei non sunt subiecti: Gentes verò, quia relicto Deo, longius recesserant idola colentes. Qui vtrique audientes quod Iesus præteriret in carnem Verbum factum, clamauerunt simul dicentes, *Miserere nostri fili Dauid.*

O quàm mira & admirabilis Dei gemina operatio, vt & Deus homo transeat in humanitate, & homo Deus stet in diuinitate. Quia transire humanitatis eius est, stare verò diuinitatis, eo quod sêper vbique & incommutabilis est. Ad cuius transitum Gentes cùm audissent currentium strepitum, & vndique cæteris festinantibus, quia præ cunctis soli sedebant cæci, indissolubili caligine tenebrati & ligari, nihil solutum de toto corpore habentes præter vocem, ideò sequi eum non poterant. Vocem tantùm habebant confessionis, & cor iam credulum, dicentes, miserere nostri Domine fili Dauid. Sed *qui præibant increpabant eos, vt tacerent.* Ergo qui præibant Gentibus Iudæi sunt, qui semper inuidia moti, vetant adhuc hodie Christum inuocare Dominum, & filium Dauid confiteri. Increpa-

A bant autem vt taceatur de Christo. Sed & quotidie in cordibus nostris antecedunt turbæ cogitationum nostrarum, maximè cùm Iesus transit, nec stat in nobis; & cùm incipimus ad eum clamare, increpant nos, & non sinunt liberè clamare, quoniam obscuratum est insipiens cor nostrum, & non possumus obcæcati lumen, quod Christus est, videre. Sed si fide constanter insistimus, & clamamus intus perseueranter clamore cordis; con-
B tinuò stat nobis Iesus, qui ante transibat, ita vt deinceps iam non talibus aliquando patiamur phantasmatibus. Non est enim honorare Christum, cùm à precibus & clamoribus cordis cessare iubemur. Fatuus est namque iste honor; istaque sapientia, si putamus iniuriam pati Christum, cùm exercitatur intus precibus. Vnde, fratres, cùm à talibus prohibemur cogitationũ phantasmatibus, magis magisque clamandum est, & dicendum, *Miserere nostri Domine fili Dauid.*
C Talis ergo est natura fidei; vnde & in persecutionibus Ecclesiam Christi magis creuisse cognoscimus: quoniam quantò magis affligebatur, tantò amplius est intus semper accensa: & ideò in nullo est victa, sed inter ipsa pericula fidei calore corroborata. Dilatatur, nec vincitur terroribus. Quibus Iesus stans iussit eos venire ad se; quo iubente nullus prohibere poterat. Et ideò rectè stetisse dicitur, ne turba eos prohibeat. Quia, vt dixi, stare eius diuinitatis est, cui nulla
D vis inimici potest resistere. *Et interrogabat quid vellent.* Nequaquam igitur dixerim, quod hæc interrogatio de ignorantia venerit, cùm ipsa cæcitas in aperto erat, sed ex dispensatione mysterij, vt fides amplior prædicetur. Vbi iam non filium Dauid, sed solummodo Dominum vocant. *Domine*, inquiunt, *vt aperiantur oculi nostri.* Quia cæcorum oculos aperire, solius diuinitatis est, & non sicut quidam garriunt, larualis quædam curatio, sed plena sacramẽtis Dei & hominis Chri-
E sti Iesu mystica & gemina operatio. Et ideo tangit oculos eorũ quasi homo, & curat eos virtute sua quasi Deus. Neq; enim homo Christus sine Deo aliquid operatur, neque Deus Christus sine homine. Ac per hoc Deus & homo vnus est Christus; vnus idemque est filius Dauid & Dei filius. Ac per hoc Dominus & filius Dauid, non duo, sed vnus est Christus, quem deprecâtur cęci vt eorũ misereatur. In hac quippè fide, omnes illuminati sunt qui sedebāt

Cap. XX.

CAP. XX. in tenebris, in vmbra mortis. Ideò quippe illuminati, vt possint exire de Hiericho, quo multæ foueæ sût, multique laquei, & sequi Christum ad illam cœlestem Hierusalem, non ad illam quam ipse mox ruituram deplorat; sed ad illam quæ sursum est, & est mater omnium electorum. Quem sanè locum Marcus & Lucas longè aliter posuerunt: ita vt secundum quosdam hanc videantur exponere historiam; secundum alios verò, alteram texere: ita vt corporaliter diuersitas gestorum intelligenda sit, dum alia vice duos istos cæcos sanatus dicunt à Christo. Alia autem vnum illum quem Marcus posuit, exeunte Domino ab Hiericho, in via solum sanasse, cuius & nomen dicit, & patrem insinuat. Tertia verò vice, cum quem scribit Lucas, ita dicens. *Et factum est*, inquit, *cùm appropinquaret Hiericho, cæcus quidam sedebat secus viam mendicans.* Vbi etsi diuerso videtur curatus in tempore, vno tamen loco, id est, secus viam, quo & in tribus res gesta videtur. Sed & Matthæus & Marcus egrediente Iesu de Hiericho hoc factum dicunt, Lucas verò ingrediente. Vnde potest fieri, quia Lucas dicit, appropinquante Iesu Hiericho cæcum curatum, & Marcus egrediente illo similiter alium esse curatum, vt duos istos cæcos Matthæus in vna narratione, propter compendium breuitatis, simul colligeret, cùm vterque eorum secus viam cæcus sedisse dicitur, & clamasse. Fortè quod vnus Euangelista ait, *Domine*, alter, *Rabbi*, quod simul dici potest, Miserere Domine Rabboni fili Dauid; sicut quamsæpè faciunt, quod vnus prætermittit, vt alter illud describat. Neque discrepat à vero iuxta modum locutionis, si Matthæus de vtrisque dicat, egrediente Iesu, quod eo in tempore ita in via factum est vt narratur. Quod si alicui hoc minus congruere videtur, nihil impedit si tot esse dicantur, tantùm vt illuminatos eos esse concedat; cùm in figura eorum & in specie, totum genus humanum à Domino sanatum esse credimus. Potest tamen rectè æstimari, quamuis ille secundum Lucam alius fuerit, & alio in tempore, vt vnus iste quem Marcus ponit, quod fuerit Timæi filius, Bartimæus nomine, ipse sit vnus ex duobus quos Matthæus narrat. Sed Marcum ideò hunc solum posuisse, quoniam ipse notior erat & famosissimus, sicut ex

A nomine declaratur, vt dicatur filius Timæi, quia Bar in Hebræo sermone vel Syro, filius dicitur. Vnde factum est satis decenter, vt hic compositè Bartimæus à patre sit vocatus. Tamen & in mysterio nihil distat à vero, si per hunc vnum figura totius humani generis accipiatur. Quia sicut huic præstitit Saluator, quæ natura non dederat, vel perdiderat debilitas: ita concessit omnibus per gratiã ampliora salutis, dum culpam remisit; dona præstitit. Tantùm si egrediente illo ab Hiericho, vna cum illis qui cum eo ad illam cœlestem Hierusalem quotidie comitantur, sequi volumus, vt ad eam cum laudibus feliciter peruenire possimus. Nam ascendente eo de Hiericho, id est, de mundo, per resurrectionem & ascensionem ad cœlos, sequuntur eum turbæ multæ, quia crediderunt in eum mox populi, & Gentes. Et ideo Matthæus, (quotquot fuerint) benè duos cæcos sedentes iuxta viam narrat, significat de vtroque populo quosdam iam cohærentes dispositioni temporali per fidem; secundum quam Christus nobis via est. Et inde est, quod desiderantes illuminari, id est, aliquid de eius æternitate & Verbi incarnatione intelligere, clamabant. Quia transeunte Iesu secundum humanitatem impetrare gaudebant, id est, per meritum fidei, qua creditur filius Dei factus homo, natus ex femine Dauid, & passus propter nos, ascendit Hierosolymam, id est, ad cœlos, per quam dispensationem quasi transit Iesus, quia talis actio temporalis fuit. Vnde oportuit, & semper pernecessarium est, vt tantùm clamet vnusquisque nostrûm, donec resistentis sibi turbæ strepitum vincat, id est, tam perseueranter intendat animo, orando, quærendo, & ad eum pulsando, quo vsque consuetudinem desideriorum carnalium, quæ tanquam turba obstrepit intentionibus nostris, & clamoribus, lucem veritatis æternæ videre conemur, ipsamque turbam, seu hominum carnalium, seu cogitationum, seu concupiscentiarum, fortissima intentione vincamus. Itaque benignissimus Iesus noster, qui ait, *Petite & accipietis, quærite & inuenietis, pulsate & aperietur vobis*, venientes ad se, scilicet ardore desiderij, & peruenientes ad id quod intus rectè desiderant, continuò stans, tangit oculos cordis nostri, & illuminat. Non enim, vt dixi, sicut illa dispensatio temporalis transit, ita etiam

verbi æternitas, quæ in seipsa manens, A innouat omnia. Quapropter quia fides incarnationis Christi temporalis ad æterna intelligenda nos præparat transeunte Iesu, & nos admoniti sumus vt illuminemur. Ac per hoc, quia temporalia cuncta transeunt, & æterna stant, sequamur Iesum vsque ad Hierusalem quo festinat ascendere, vt à stante in via illuminemur, & cum eo illuc ascendendo, quantocius perueniamus.

Cap. XXI. Et *cùm appropinquasset Hierosolymis, & B venissent Bethphage ad montem Oliueti, tunc Iesus misit duos discipulos suos, & ait illis, Ite in castellum quod contra vos est, & statim inuenietis asinam alligatam, & pullum cum ea.*] Post mirabilia Saluatoris & opera gloriosa, non absque magno est sacramento, quod Euangelistæ tam diligenter voluerunt describere de asina & pullo, seu de his quæ gesta sunt vel dicta Hierosolymis cùm appropinquasset. Nam licet frequenter eam intrasset ciuitatem, nunquam tamen legimus vehiculo aliquo eguisse neque quæsisse, etsi lassus ex itinere, vel fatigatus sedisse super puteum legatur; qui semper pedibus omnia circuibat castella, sicut fecisse legimus, quando ab Hierosolymis transiens per Samariam ibat in Galilæam. Quid autem quod nunc ipse Iesus, tam diligentissimè asinam & pullum sibi exhibere iubet; etiam & ligatam eam soluere mandat? Nunquid tam hebetes erant discipuli, eùm ligatam eam cernerent, quia aliter non poterant adducere, vt D non prius eam soluerent? Insuper & iubet dicenti sibi, quare soluitis, vt dicant, *Quia Dominus his opus habet.* Pater profectò, quia talis tantaque res gesta, diuinis plena est sacramentis, præsertim cùm de hac re Zacharias longè ante prædixerit, *Gaude valdè filia* Zach. 9. 9. *Sion, iubila filia Hierusalem. Ecce Rex tuus veniet tibi iustus & Saluator, ipse pauper & ascendens super asinam, & super pullum filium asinæ.* Vbi Septuaginta subiugalem dixerunt, & pullum eius nouellum. Sed Matthæus, nec secundùm quod E in Hebræo est, hoc exemplū posuit, nec sicut in Septuaginta. Quia non est idem dicere Gaude valdè filia Syon, iubila seu prædica filia Hierusalē, quod est dicere, dicite filiæ Sion, vel noli timere filia Sion, seu cætera, quæ longè aliter etiam & Ioannes posuit, tantùm mentionem huius Prophetiæ faciens; sicut & Matthæus, qui sensum solummodo colle-

git, & ideò nec ipsum Prophetam Zachariam prænotauit, sed tantùm, quod dictum est per Prophetam, dixit. Vnde quærere oportet, quare gaudere valdè filiam Sion Propheta iubeat, & iubilare filiam Hierusalem propter eum qui sedit super asinam & pullum nouellum, cùm post modicum videns Hierusalem Dominus fleuit & dixit ei. *Quia si cognouisses, & tu*, id est, fleres. Et alibi, *Hierusalem, Hierusalem*, plangentis affectu ait, *qua occidis Prophetas*, &c. In quibus profectò verbis, non gaudium, neque iubilatio, sed lamentum & luctus miseræ ciuitatis prædicatur. Quod sciens Euangelista, potius, *Dicite filiæ Sion* maluit dicere, quàm *Gaude*. Sciens proculdubio cùm ei nunciatum fuerit, & ipse aduenerit, quod occisura sit Dominum. Vnde Propheta forte non ad illam quæ Dominum crucifixit, sermonem suum dirigit, sed ad illam cœlestem Hierusalem, quæ crucifixum C Dominum venerabiliter gaudens suscepit. De qua dicit Apostolus ad Hebræos, *Sed accessistis ad Sion montem, & ciuitatem Dei viui Hierusalem cœlestem.* Quia iuxta eundem Apostolum, *Illa quæ sursum est Hierusalem libera est, quæ est mater nostra*, cui omnia congruunt hæc mysteria Saluatoris. Et ideò ante passionem Christi, duabus de causis talis non abs re, tantusque eius celebratur triumphus. Quarum vna est illa quæ deorsum est ancilla, & seruit cum filiis suis (quia tempus passionis eius imminebat) audiens tantam gloriam tantasque laudes ad eius ingressum, vt amplius illorum aduersus se, iam iamque excitaret inuidiæ rabiem, quia iam tempus instabat passionis, vt perficerent quod ante multis moliebantur insidiis. Alias autem Iesus frequenter venerat in Hierusalem, vt dixi, nunquam sibi adhibuit ministeria iumentorum; nec virentium circa se ornamenta constituit, nec terribili laude dignitatis suæ animos excitauit concurrentium. Quod ideo non absurdè creditur, vt diximus, factum, vt relaxaret noxios iam ad mortem suam, vt possent facere quod prius quàm sæpè voluerant. Quibus nunc cùm implerum est tempus, quando ab ipso, vt fieret, olim decretum est, datur facultas vt facerent; nec mutatur voluntas, nec impellitur ad facinus, nisi quantum à propria ipsi inflammantur inuidia, & odio prauitatis. Alia verò causa est, ascendente

Cap. XXI. Mat. 23. 37 Heb. 12. 22. Galat. 4. 26.

CAP. XX. illo de Hiericho in Hierusalē, quod cum tanto ascēdit triumpho, ac si cum palmis victoriæ & laudibus, vt illam declaret ascensionem, quando iam deuicto mundo ad illam Hierusalem victor ascendit quæ sursum est. Et ideo quia passio Christi, triumphus victoriæ eius erat, sic ascendit ad passionem, vt in ipsa ascensione omnia præmonstret signis, quæ futura erant post resurrectionem, quando iam victor gloriosissimus ascendit ad cœlos. Nam terreni reges deuictis hostibus victoriarum suarum triumphos erigunt, suasque laudes concelebrare gaudent. At verò Christus, cuius victoria est in sua potestate; *qui vocat ea quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt*, antequam monomachiā intrepidus pro omnibus susciperat, quæ Propheta Zacharias olim, vt dixi, prædixerat, rebus explete voluit; vt sui recognoscerent, quia sicut prædictum fuerat, & de rerum expletione ipse Propheta Christus, ampliorem gloriæ suæ, & gloriosiorem triumphi sui prophetiam omnibus in futuro commendaret legentibus. Quamuis enim propheralis sermo & ad illum ascensionis Christi triūphum se extendat, tamen vt Euangelista sensit, & de his accipiendum est, quæ nunc geruntur, vt ad litteram completa iam cernantur, & quæ futura sunt per Christum, altius in eisdem factis præfigurata intelligantur. Ac per hoc miro & ineffabili modo res quæ geritur vtrasque amplectitur partes, vt & præteriti vaticinij teneat veritatem, & ipsa demum veritas vaticinium habeat & figuram futurorum. Vnde curramus per singula si quo modo intelligere possimus quàm diuina sint ac mystica quæ aguntur.

Ro. 4. 17.

.CVM *appropinquasset Hierosolymis, & venisset Bethphage ad montem Oliueti, tunc Iesus misit duos discipulos suos dicens; ite in castellum quod contra vos est, & statim inuenietis asinam alligatam, & pullum cum ea, soluite, & adducite mihi.*] Egrediente igitur Iesu de Hiericho, id est, vt dixi, de hoc mundo, turbis eductis inde quamplutimis, & cæcis iam reddita sanitate, cùm appropinquasset Hierosolymis magnis ditatus mercibus ex salute credentium, vult redire, & ingredi cupit iam iamque vrbem pacis & locum visionis Dei, & arcem speculationis. Sed prius cùm venisset Bethphage ad domum maxillarum, qui sacerdotum viculus erat, & confessionis portabat typum, & erat situs in monte Oliueti, vbi lumen scientiæ, vbi laborum & dolorum est requies; inde misit duos discipulos suos, & iubet adduci illuc iam solutas asinam & pullum; quoniam ibi erat fons ille qui legitur in lib. Iudicū, ex maxilla asini largissimè profluxisse, vnde & vocatus est locus ille fons maxillæ, de quo bibit satis abundéque Samson ille fortissimus, quo & dedicata est domus, quæ domus iure vocatur maxillæ, vt inde fluat omnibus *fons aquæ salientis in vitam æternam.* Ioan. 4. 14. Sed & Marcus nihilominus significantius, ex Bethania eos missos commemorat, vt ipsi obediendo ad domum obedientiæ, eos qui crediderint, & soluti fuerint à vinculis delictorum, perducant. Hoc quippè Bethania interpretatur. Ergo ad domum obedientiæ illi perducuntur, qui fuerint soluti à vinculis suorum delictorum, & recreari fonte salutis, qui iam fauente Deo fluit ex maxilla asini, ipsi perueniunt ad domum sacerdotalem, quæ est domus maxillarum, vel patientiæ, vt inde ascendat Iesus super eos, quos secundum præceptum Domini & Saluatoris Dei, soluerint discipuli eius, & perduxerint ad eum. Mons autem in quo sita sunt ea loca, est Christi Ecclesia, in qua fructificantes fideles, dicere possunt cum Propheta, *Ego autem sicut oliua fructifera in domo Dei.* Quoniam illi qui primitus adducti sunt officio Apostolorum ad Christum, habentes initia fidei, fuerunt sicut nouellæ oliuarum in circuitu mensæ Christi, cuius & filij sunt facti. Ad quos licet soluendos & adducendos, omnes Apostoli sint missi, duo tamen in hac figura introducuntur, vel propter geminam charitatem quam omnes prædicauerunt, vel propter θεωρητικὴν & πρακτικὴν, id est, scientiam & opera. quos mittit in castellum quod contra Apostolos fuisse nemo dubitat, id est mundus, qui nec doctrinarum iugum volebat accipere, nec acquiescere virtutibus bonæ operationis. Sed melius duos illos discipulos in primis fortè qui mittuntur à Domino, quamuis & ista probabilis sit traditio, enarrare mysteria salutis, & soluere eos qui vincti erant compedibus, & congruentius accipere possumus in ministerio Petrum & Paulum, qui sibi dextras dederunt ad inuicem societatis, vt Petrus quidem iret in circumcisionem, ad synagogam, quæ subiugalis ideo vocata est, quia sub iugo legis edomita erat; Paulus verò ad Gentes, quas Septuaginta vocant pullum nouellum, eo quod indomitæ nouiCAP. XX.

Psal. 51. 10

CAP. XX. ter venerint ad Christum. Erant autem ambo, id est, populus ex Iudæis, & populus ex Gentibus, adhuc rudes & agrestes à fide; ideo in villa alligati erant peccatorum vinculis, & non in ciuitate Sion, vel Hierusalem quæ est Ecclesia Dei viui. Ad quos missi Apostoli, soluunt vtrosque, & ad Christum perducunt, vt ascendat super eos in domo obedientiæ, cùm soluti fuerint à nexibus peccatorum, accipientes remissionem eorum; quia super alligatos adhuc, & vinculis peccatorum suorum compeditos, non sedet Iesus. Nec mireris, lector, quod dixi etiam pullum lasciuientem nexibus alligatum, quia secundum Lucam & Marcum etiam ipse introducitur alligatus, super quem nemo hominum sederat. Qui propterea ligatus quàm benè dicitur fuisse, quoniam ij quorum figuram tenet diaboli-cis erant connexi funibus, & nemo hominum sederat super eos. Quia nemo Prophetarum, neque aliquis hominum ad eos missus fuerat, & ideo nihil in eis rationale neque institutionis secundum disciplinam eruditionis Dei adhuc erat. Sed totum gratis à Deo sine suis meritis sunt consecuti, vt verbum Dei super eos, id est, in cordibus eorum sederet; vt eo ducente, ac si præsidente in curru suo, ascendant feliciter, portantes Deum in corpore suo, in illam cœlestem Hierusalem. Nec mireris, si Gentes dicantur ex Iudæis, ac si pullus ex matre; quia Iudæa secundum Deum, ex fide mater est Gentium. Sic enim dicit Dominus per Isaiam Prophetam de synagoga Iudæorum, *Et con-*
Esai. 1. 26. *stituam Principes tuos, sicut prius, & consiliarios tuos sicut ab initio. Et tunc vocaberis ciuitas iustitiæ, & mater ciuitatum*, id est, Ecclesiarum fidelis Sion. Propter quasdam igitur similitudines Iudæi & Gentes adsimilati sunt huiusmodi animalibus; quoniam & Iudæi, & Gentes, nimis ante aduentum Christi versabantur in mundo, multis oneribus prægrauati, & alligati vinculis. Est enim hoc animal præ cæteris penè iumentis irrationabile, & brutũ nimis, ac stultum, & ignobile satis, oneriferum valdè, & infirmum. Sic quoque fuerũt penè omnes homines ante notitiam Christi, etiam ipsi Iudæi. Propterea quàm sæpè in excelsis sacrificabant, & colebant idola, obliti opera legis, & Deum vtique frequenter ignorantes. Et ideo nec mirum si iumenta dicantur homines; maximè cùm Propheta dicat
Psal. 72. 23 Domino, *Vt iumentum factus sum apud te.*

Nam quantum ad Deum, iumenta sumus non solùm nos, verùm etiam nobis multò prudentiores, quantò magis & ij, qui tam irrationabiliter conuersabantur in carne, secundum carnem viuentes. Hinc ergo est, quod secundum Lucam idem pullus frænorum impatiens, multos habebat Dominos, non vno errori vel dogmati subditus; & tamen licet multi Domini in eo potestatem illicitam longè diu vindicassent, videntes verum Dominum, & seruos eius venisse, qui ad soluendum missi fuerant, non audet resistere, sicut nec cuius erant, restitit. Vnde Saluator dicit, *Et si quis vobis aliquid dixerit, dicite quia Dominus his opus habet*, ad mysterium vtique potius quàm ad inuitandum. Ita namque hoc dicit in figura, quasi nullus eis alius esset Dominus, etsi illicitè aliqui eorum dominabantur, qui alligati erant vinculis peccatorum, vt seipsum ostendat solum & verum Dominum. Et ideo, *confestim dimittet eos*; quia nullus resistere poterat potentiæ eius, licet alij codices habeant, *Et confestim remittet eos*. Vt sit sensus, postquam venerint ad Christum, quia Dominus his opus habet, & fuerint meliorati per fidem, atque eius disciplina ad plenum imbuti, rursus cùm suscepetint super se Christum sessorem, debeant remitti ad populum Iudæorum, vel ad Gentes nondum credentes, vt reuersi iam fideles prædicarent eis Dominum Iesum Christum. hinc & opus eorũ Dominus habuisse dicitur. Sed non omnes euangelizandi gratiam habuere. Idcirco melius Dominus eorum habuisse opus intelligitur, vt faciant voluntatem Patris credendo & operando, sicut ipse ait, opus meum est, vt faciam voluntatem Patris mei qui in cœlis est. Porro de testimonio Prophetæ, quod Matthæus subiunxit, *Hoc factum est, vt adimpleretur quod dictum est per Prophetam*, iam diximus; & adhuc videamus quomodo ad vtramque Christi pertineat ascensionem. Dominus quidem ascensurus ad mortem in Hierusalem, voluit olim Prophetiam de hoc ascensu magnam præmittere, quàm mundo vniuerso quasi in testamento relinqueret pacis & concordiæ, dum videret iam completa, quæ prædicta erant, & quæ completa erant, & quæ prædicta, rursus in ascensione sua generaliter, quæ in rebus prophetata præcesserant, omnia perfectius esse complenda, vt Iudæos & Gentes simul, suo dignos iudicaret obsequio. Sed quia Iudæi contradicturi erant Christo ascen-

Cap. XXI.

denti in templum, ideo præmissa est Prophetia, quæ rebus tunc expleta est, & talis, vt nobis adhuc hodie sit in testimonium; & quæ tunc expleta sunt in sapientia Dei secundum humanitatem, adhuc hodie expleantur in sacramento salutis. Vnde ait Propheta, *Dicite filiæ Sion, ecce Rex tuus venit tibi.* Nam *ecce*, ostendentis est verbum; ac si diceret, videte, non carnali aspectu, sed spirituali intellectu, opera virtutum eius, & non formam serui. Ante tempora namque dicta sunt, quæ B modo complentur; & quæ dicta sunt in Christo, iam Propheta spiritali cernebat visu, quamuis necdum natus esset in carne. Et ideò dicebat ecce, vt ostenderet, quia ille, de quo loquebatur antequam nasceretur, iam erat. Quod si miseri intelligerent Iudæi, nequaquam interrogarent, in qua potestate ista facis? Quia etsi magna videbantur quæ fiebant, maiora tamen sunt & ista quæ in his præfigurabantur. Vnde considerare oportet, Fratres mei, quam perspicuus fuerit Prophe- C tarum aspectus, quàm prouidus, quo in vna eademque re tanta præuidebant, vt & ista cernerent ad liquidum fienda, & in istis quæ rursus futura erant, significanda. Et ideò ad illam in cœlos ascensionem superextendens oculum, addidit, Et exterminabit, inquit, currus ex Effraim, & equum ex Hierusalem; & exterminabitur arcus bellicus, & principabitur à mari vsque ad mare, & à flumine vsque ad exitus terræ. Deinde Propheta conuertit sermonem ad ipsum regem humilem & D mansuetum, atque saluantem; Et tu, inquit in sanguine testamenti demisisti vinctos de lacu in quo non est aqua. Hæc idcirco dixerim vt intelligat prudens lector, quod ad vtramque ascensionem Prophetalis sermo pertineat; sed totus illius ad cœlum, hîc iam quasi victori, celebratur triumphus. Quærendum sanè quomodo secundum litteram stare possit quod dicit, *Qui euntes discipuli fecerunt sicut præcepit illis Iesus, & adduxerunt asinam & pullum, & imposuerunt super vestimenta sua, &* E *eum desuper sedere fecerunt.* Quia licet super vtrumque animal vestimenta sua posuerint, omninò in tam paruo spatio itineris super eorum vtrumque sedere non potuit, nec enim natura hoc finit humana. Aut enim asinæ insedit, & pullus absque sessore fuit; aut si pullo, qui magis indomitus erat ad sedendum, & lasciuus, asina ducta est libera. Vnde cùm historia impossibilitatem habeat, etiam &

A turpitudinem si fieret; scire oportet, quod ad altiora Euangelista nos transmittit intelligenda, sicut & de cæcis supra fecisse credimus; vt asina ista, quæ subiugalis fuit & edomita, & iugum legis traxerat, vt dixi, synagoga intelligatur. Pullus autem asinæ, lasciuus & liber, Gentium populus, quibus vtrisque feliciter sedit Dominus. Quos Apostoli nudos vtrosque inuenerunt, & sordidos, quia erant absque vllo operimento salutis, frigore infidelitatis congelati. Quamuis enim Iudæi viderentur cooperti foliis fici, id est, mandatis asperæ legis, nudi tamen erant à gratia, ipsaque nuditate derurpati, qua se vidit Adam in Paradiso nudatum, & ideo seipsum mox ferre non potuit, sed obtexit se foliis ficus, vnde & Iudæi ac si naturaliter adhuc & ipsi in peccatis erant; pro quo Paulus, fuimus & nos, inquit, natura, filij iræ, vt cæteri. Qui ergo expoliantur à gratia, quod nudi sint ostendit Dominus, cùm de synagoga loquitur per Osee Prophetam, Et auferam, inquit, vestimenta mea & linteamina, & ostendam Gentibus turpitudinem eius. Hinc liquidò patet, quod Apostoli imposuerunt vestimenta sua super eos in prophetia rerum futurarum, id est, mandata, & gratiam, quam ipsi à Christo iam acceperant, & super Iudæos & Gentes imposuerunt, dum tradiderunt eis baptisma salutis, vt Christum induerent, & mandata eius seruarent. Sicque Christum Dominum desuper sedere fecerunt, id est, habitare per fidem in cordibus eorum. Nec enim aliter requiescere, vel sedere in eis potuisset Christus, nisi expulsa vetustate, obtecti fide, mandata & gratiam suscepissent. De cuius equitatu olim Abacuc cecinerat, quod ascenderit super equos suos, & equitatio tua, inquit, salus. Sed & Iacob, cùm benediceret Iudã filiũ suum, de his duobus animalibus in figura Christi prophetauit dicens, *Alligans ad vineã pullum suum, & ad vitem, ô fili mi, asinã suam.* Ergo quod ipse expressit vitis, testatur ipse de se in Euangelio, cùm ait, *Ego sum vitis vera.* Ad quam vitem alligauit vtique vineam, quæ translata est ex Ægypto, & transplantata est in Oriente. Ad quam rursus vineam alligauit pullum suum nouellum, id est, Ecclesiam de Gentibus, & fecit sicut Noë ait, habitare Iaphet in tabernaculis Sem. Et hæc omnia non in virtute Apostolorum, sed in verbo Christi facta sunt. ministerium quidem fuit illorum, vt irent ac

Cap. XXI.

Ephes. 2. 3.

Gen. 49. 11.

Ioan. 15. 1.

dicerent, *quia Dominus his opus habet*, ac soluerent, deinde vt vestimentis eos vestirent. Virtus autem Christi fuit, vt soluerentur, & auctoritas. Nec enim tollere potuissent iumenta aliena, ab eo Domino qui eos non cognoscebat qui essent, nisi Dominus Christus, & Spiritus eius praeuenisset in prophetia futurorum, corda Dominorum, & praeparasset ad relaxandum. Ac per hoc quidquid Apostoli potuerunt in mundo tam pauci & viles, totum virtus Christi fuit, & gratia Saluatoris Dei.

PLVRIMA *autem turba sternebant vestimenta sua in via; alij autem caedebant ramos de arboribus, & sternebant in via.*] Multus ergo populus ascendebat cum Christo in Hierusalē: sed valdè multiplicior est, qui per eos in spiritu prophetiae figurabatur. Vbi tres prouidē satis introducuntur ordines; vnus eorum qui ramos caedebant de arboribus, & aliquam praeparabant itineris pulchritudinem, per quod proficiscebatur vna cum plebibus in Hierusalem. Qui licet perfecti essent in fide, & sancti in virtute, ac docti, doctiores tamen sunt & sanctiores, atque perfectiores in alio ordine, qui habitu Christi induti, ornamenta doctrinarum suarum & virtutum vestes prosternebant in via, per quam asina & pullus, id est, plebs fidelium transiret ad illam patriam coelestem, quatenus mundissimè incederent, ne in aspera incurrerent loca, laborarunt. Verùm agunt haec, vt nec terram saltem contingant, neque rerum terrenarum aliquid puluereum; sed sint illis omnia plana viarum itinera, & praua in directum fiant. Qui licet perfectiores sint & doctiores tales, qui eo aguntur spiritu, nemo tamen ad culmen eorum potest cōtingere, qui eos primum iussu Dei & soluunt & adducunt ad Christum, & sternunt ornamenta virtutum, suarum super eos, eumque desuper sedere faciunt. Et quia omnis comparatio, etiam secundum saecularem litteraturam, in tribus comparatur gradibus, iure omnis ordo Apostolorum, eósque imitantium, perfectissimus vocatur atque sanctissimus. In quibus profectò tribus ordinibus, fauente Deo, nemo nisi bonus & deuotus in fide, Deo comparatur, vt Christi Ecclesia ad illam coelestem Hierusalem, recto itinere, ipso praesidente, dirigatur. Haec pro captu nostro de his dixisse sufficiat, licet alij longè aliter hunc locum edisseruerunt. Qui & vestimenta, & frondes de arboribus, quę proiecta sunt in via, mandata legis, & figuras atque diuersas species & ceremonias Iudaicae religionis volūt intelligi. Quae omnia à Christianis fuerant conculcanda in via; id est, in Christo: & ideò tunc eos sub pedibus iumentorum strauisse eâ, vt intelligeremus, quod mandatis Apostolorum & doctrinis sternuntur Christiani, & exhortantur; legis autem mandata, & caeremoniae, omnia sunt pedibus conculcanda. Non solùm igitur mandata & caeremonias, verum etiam & omnem gloriam quam habebant ex lege, hi qui venerant ex circumcisione, proiecerunt; vt Christo lucrifierent. Quam sanè expositionem lectoris arbitrio derelinquo; tantùm vt quae gesta sunt, figuram totius Ecclesiae esse intelligat, & prophetiam magnarum rerum. Vnde &, *Qui praecedebant, & qui sequebantur, clamabant dicentes, osanna filio Dauid, benedictus qui venit in nomine Domini.* Turbae quae exierant cum eo de Hiericho, & viderant mirabilia quae ostendit eis; caecos illuminatos, & Lazarum resurgentem, valdè permoti miraculis, & sanitatibus quas praestitit eis, exultando se fortè transfundunt in laudes, vt impleatur ad litteram, quod per Propheram iam supra dixisse meminimus, Gaude valdè filia Sion, Iubila filia Hierusalem; quoniam non sine magna cordis exultatione populus, & qui praeibat, & qui sequebatur, fortè talia clamabat. Nam in his vterque populus intelligitur, qui & ante Euāgelium, & post in Christum crediderunt; ipsi namque sunt qui & praecedunt & sequuntur. Omnes tamen vnum dicunt, neque aliud qui praecedunt, & aliud qui sequuntur: sed omnes simul clamabant cōsona voce. Humanam quidem Christi dispensationem laudantes, & diuinam praedicabant, in eo quod praedicabant, *Osanna filio Dauid, benedictus qui venit in nomine Domini.* Non enim aliter nisi Deus esset, in nomine Domini venire potuisset. Sed quia Deus homo factus est, mirabiliter restitutionem eius praedicant, in illa caelesti Hierusalem sancta; in eo quod dicitur *Osanna in excelsis.* Quem sanè versum turba de Psalmo centesimo septimodecimo assumit, qui manifestè de Christo prophetatur, & in Synagogis Iudaeorum celeberrimè ac crebrò legebatur. vnde & illi populo notior erat. & ideò assumunt eosdem versus, ex quibus ostendatur, quod ille, qui tam ibi, quàm & alibi, repromittebatur de genere Dauid venturus, iam venerit saluaturus Israël, dicente Dauid in eodem Psalmo, *Lapidem quem re-* Psal. 11. 22 23.

Cap. XXI.

probauerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli. A Domino factum est istud, & est mirabile in oculis nostris, &c. Vnde & Euangelistarum scriptura commemorat, mox Pharisæos & Scribas ob hoc indignatos, quod viderunt populum, Psalmi prophetiam super Christo intellexisse complectam, & clamantes pueros, *Osanna filio Dauid*, & dixisse ei, *Audis quid isti dicunt?* & Iesum respondisse eis, *nunquam legistis, Ex ore infantium, & lactantium perfecisti laudem.* Ecce vt cernis, lector, de assertione B quæ facilè exptimi poterat, *Benedictus qui venit in nomine Domini*, omnium Euangelistarum scriptura consentit; de verbo autem *Osanna*, quia in Græcum transferri nō poterat, sicut nec Alleluya, nec Amen aliter interpretari, sicut & in plerisque factum videmus, ipsum verbum Hæbræum posuerunt dicentes *Osanna*. Lucas verò, qui inter eos Græci sermonis eruditissimus fuit, & in Græco Euangelium scripsit, quia se vidit proprietatem sermonis transferre non posse, melius arbitratus est tacere, teste Hieronymo, quàm C id ponere quod legenti faceret quæstionem. Nam Osianna, sicut idem ait, corruptè legitur Osanna propter ignorantiam, & interpretatur saluifica, siue saluum fac, sicut ex omnium interpretatione signatum est. Nam, anna, interiectio est apud Hæbræos deprecantis, sicut & apud nos est, heu, dolentis; atque, papæ, admirantis, & cætera huiusmodi. Vnde & apud eos dicitur, *anna Adonai*, quod D nostri dixerunt, ô Domine, *osi*. Igitur saluifica interpretatur, siue saluum fac. Porro, *anna*, interiectio est, vt dixi deprecantis. Quod si ex his duobus volueris compositum verbum facere, dices *osianna*, siue vt iam consuetudo est *osanna*, media vocali littera, vt mos est metricis, intercepta. Quod & Græci faciunt quàm frequenter, etiam & in prosa. Et ideo *anna*, quia deprecantis est, possumus hunc versum iuxta Hebraicum sensum ita legere, Obsecro, Domine, saluum me fac, Obsecro Domine prosperare: quia sic est gemi- E na posita apud eos interiectio, *Anna Adonai, anna Adonai*, sicut & *ô Domine apud nos*. Nam saluum fac quod dicitur, sic est dictum vt subaudiamus, populum tuum Israël, siue generaliter, mundum. Sed quod in nostris codicibus habetur *osanna filio Dauid*, iuxta hunc sensum quibusdam visum est esse latinius, vt dicatur, *osanna fili Dauid*, vocatiuo casu, & sit sensus, obsecro Domine fili Dauid saluum fac. quod &

A plures in suis codicibus emendare iam ausi sunt. Quod non immeritò temerarium esse videtur, cùm & Græci codices & Latini, quoscúque inspicere potui, datiuum habeant casum. Secundum quod & Matthæus, qui hoc Euangelium Hebræo sermone scripsit, hoc verbum in fine proposuit *osanna rama*, quod est, secundo dicere salus in excelsis. Eo quod Saluatore nascente in cœlum vsque salus peruenerit, etiam ad excelsa, pace facta, non solùm in terra, verùm & in cœlo, vt iam aliquando cessaret dicere, inebriatus est gladius meus in cœlo. Ac per hoc cùm dicitur prius, *osanna filio Dauid*, repetunt turbæ idipsum gratulabundis vocibus, *osāna in excelsis*. Vbi si rectè inspicitur, melius, *osanna filio Dauid*, quàm *fili Dauid* vocatiuo casu, sonare videtur. Neque idipsum verbum, *osanna*, ex duobus verbis Græco videlicet & Hebræo, vt quidam putarunt, compositum æstimare debemus; sed totum Hebræum esse, & satis obscurissimum; quod, qui legerit epistolam beati Hieronymi ad Damasum Papam missam, animaduertere poterit, & alia quàm plura, quæ breuitatis causa omitrimus.

Et *cùm introisset Hierosolymam, commota est vniuersa ciuitas dicens, quis est hic?*] Introeunte Iesu cum turbis & laudibus, non immeritò de tam insolitis Hierosolymorum ciuitas commouetur clamoribus, mirans tantam populi frequentiam, & tam inauditam equitatus ipsius continentiam. Qui profectò nescientes veritatem rei, neque sacramenta salutis, dicunt *quis est?* Quod quidem, sicut iam supra in paucis diximus, quia ista omnia parabolicis aguntur mysteriis, mirantur isti, & commouetur tota ciuitas, sicut & illā supernā Hierusalem fecisse, dicentibus Angelis ascendente Christo, legimus, *Quis est iste Rex gloriæ?* Admirantes namque virtutes cœlorum & Angeli, quæ vera est ciuitas Hierosolymorum, ista interrogant propter nouum indumentum corporis eius. Quibus cùm diceretur, *Tollite portas Principes vestras, & eleuamini portæ æternales & introibit Rex gloriæ.* Non immeritò, ac si obstupefacti, admirantes dicunt, *Quis est iste Rex gloriæ?* Sic & in Esaia, *Quis est iste qui venit ex Edom, tinctis vestibus de Bosor? Iste formosus in stola sua gradiens.* Hæc idcirco repetens dixerim, vt ostenderem mysterium esse futurorum quæ aguntur & dicuntur. Vnde & ascendente illo in Hierusalem dicitur, *Quis est hic?* Quo-

Psal. 23.8. 10.

Esa. 63.1.2

Cap. XXI.

nium commota est vniuersa ciuitas. Quia A
in his gestorum effectibus species futurorum formatur, & diuinitas prædicatur;
& totum decoris quidquid plebs Iudæorum habuit, vt alicuius sensu loquar, Patriarcharum & Prophetarum doctrinis
est exornatum. Et ne offenderent in lapidem offensionis, via substrata est, &
exæquata mandatis præceptorum; deinde Gentilitas Apostolorum est Deo subiecta laboribus & disciplinis imbuta diui-
B nis. Quorum officiis rami qui cæduntur
de arboribus, ad ingressum viæ cælestis
sternuntur per ordinem, in tantùm vt etiam exuuias corporum deuotissimè prosternant in mortem, vt Christi Ecclesia
secura, sine offensione, Deum in se portans, felix incedat. Alioquin hæc nisi
mystica essent, quę huiusmodi reuerentiæ
vtilitas esset? Quæ magis impedire posset
omninò, quàm prodesse. Idcirco, vt dixi, omnis hîc ratio in prophetia futuri
C formatur. Propterea etiam & interrogantibus, vilis plebecula respondens, confitetur, à minoribus incipiẽs, vt ad maiora
perueniat, & dicit: *Hic est Iesus Propheta à Nazareth Galilea.* Quod enim dicunt,
Hic est Iesus Propheta, magis aliquid eum
esse insinuant, quàm Prophetam: & ideò
propriè apud Græcos cum articulo scribitur, sicut & nos hic, non loci aduerbium, sed pronomen demonstrantis proponimus. vt intelligatur, hic est quem
Moyses similem sibi dixit esse venturum.
D *A Nazareth*, autem, *Galilea*, quia ibi fuerat educatus, vt flos campi nutriretur in
flore virtutum. Nec igitur puto, quod
qui eum tantis laudibus prosequuntur, &
tam diuina retexunt verbis, ipsos nescisse, quid dicerent, vt quidam volunt, vel
quem laudarent; quem tam euidenter,
ac si ex lege, Prophetam repromissum demonstrant. Quem, licet illi commouerentur indignantes, isti non tacent. Vnde
& illi magis magisque inde mouebantur,
audientes rem mirabilem, quod homo
E laudabatur à turbis, & Deus prædicabatur in homine. Poterat fieri vt Spiritus
sanctus subitò aspiraret in eos, nec intelligerent animo verba quæ fundebant veritatis. Sed non est credendum, vt eos omnes sic Spiritus sanctus intus afflaret, qui
præcedebant, & qui sequebantur, ne intelligerent quid dicebant, neque scirent
quid facerent. Quod etiam quidam Græcorum tam de istis, quàm de Prophetis
dicere voluerunt. Profectò cùm isti in
sua loquuntur lingua, & ex auctoritate

A Psalmi, vt dixi, vbi multa dicuntur de Cap. XXI.
Christo, illud decantant. Et maximè eum
eligunt versum, in quo aduentus eius ad
eos prædicatur, & diuinitas atque humanitas eius simul in vna persona ostenditur. Et vt manifestior esset sensus, addunt diuinitus inspirati, ac si de suo, illud
iuxta Marcum, *Benedictum quod venit regnum Patris nostri Dauid*, & repetunt, *osanna in excelsis*. Quod etiam interrogati, fide-
B liter prosequuntur, & prædicant eum
hunc esse Saluatorem & Prophetam à
Nazareth. Vnde potest fieri, vt ea quæ
agunt rebus nescirent quid futurorum in
se pręmonstrabant. Hoc tamen non oportet credere, vbi omnes Apostoli, & multi alij discipulorum, simul cum eo, qui
iam crediderant, comitabantur. Nec non
& mulieres quæ cum eo à Galilæa venerant, non intelligerent. Et turba quæ
tot miracula viderat, omninò non ob aliud hæc omnia, nisi ad laudem & eius
C gloriam agebant, cui consona voce tam
mirificas decantabant laudes. Non dico,
quod sine Spiritu sancto ista agerent, sed
etiam quod agebant diuinitus inspirati,
totum deuotè ac satis religiosè agebant,
pro omnibus quæ ab eo gloriosè nimis facta viderant vel audierant. Qua de causa
Christi Ecclesia eadem gesta per singulos
annos decenter ante festum diem Paschæ
in memoriam eorum quæ gesta sunt, & in
exemplum, concelebrat. Ferentes singuli ramos arborum virentes cum palmis &
D floribus, ac si victricia Christi signa, in manibus; gaudentes eius dignè glorificare
passionis triumphum, & prædicare ad illam cœlestem Hierusalem valdè mirabilem cum palmis victricibus ingressum.
Sequitur.

Et *introiuit Iesus in templum Dei, & eiiciebat omnes vendentes & ementes in templo, & mensas nummulariorum, & cathedras vendentium columbas euertit.*] Primùm est, vt
admiremur rem gestam, quoniam supra
naturam humanitatis est, id est, secun-
E dum quod videbatur fabri & Mariæ pauperculæ mulieris ipse pauper filius, vt tanta vteretur fiducia, tantaque potestate,
eiiciens omnes vendentes & ementes de
templo, quod augustiùs renitebat &
venerabatur in toto orbe terrarum; quia
nec princeps alicuius gentis, vtens qualibet potestate, fortè poterat facilè explicare quod fecit Iesus. Et hoc quod memini supra iam dixisse, quia nisi aliquid in
eo diuinitus refulsisset in vultu, quando
talia gerebantur, quod percelleret aduer-

Cap. XXI.

sarios, nequaquam dixerim quod humana virtute facere potuisset, vbi nescio ad diem festum, quot millia sacerdotum, quot Leuitarum, quot hominum conuenerant. Vnde fateor planè quod, pro exiguitate sensus mei, non dico explicare verbis, verùm nec admirari dignè queo ea quæ dictis contexuntur, quæue facta narrantur, dum mira gestorum miris succedunt rebus. Neque enim effari queo, quomodo in vno eodemque Christo diuina refulgent miracula, & cooperantur humanis actibus in vna Christi persona; & quæ humanitatis eius sunt, sustollunt se & copulantur diuinis: ita vt nec diuina fiant sine humanitate Christi, nec humanitas operetur aliquid sine diuinitate sua. Quæ nimirum gemina operatio, sic in vno coniungitur Christo, vt totum intelligatur, quid Deo, quid homini, tribuere debeamus. Quæ tamen à principio Euangelij, sic sententiæ sententiis, & miracula miraculis copulantur, vt iuxta Ezechielem, intus & foris plena sint oculis, neque sinunt respirare lectorem, nisi & quæ Dei sunt, & quæ hominis in vno eodemque Christo simul iungantur. Idcircò quæ nunc aguntur in templo, etsi iuxta humanitatem eius facta videntur, quia mira sunt, diuina tamen esse probantur, eaque ipsa quæ tunc gessit Deus, homo in specie quotidie diuinitus operatur in genere. Vnde primùm videamus ad litteram quæ sunt ea quæ euertit, & qui sint quos eiecit, & non aliundè quàm de templo. Nimis enim omnis religio templi ob auaritiam sacerdotum, violata erat, cùm & boues & oues, seu cætera quæ in sacrificiis offerebantur diuinis, in templo (sicut Ioãnes plenius insinuat) venalia introducebantur; ita vt in eo nihil aliud quàm nundinæ viderentur, & forus venalium. Vbi cùm intrasset primùm, & vidisset, sicut Marcus narrat, *Circumspectis omnibus*, ne inconsideratè faceret, *iã vespere facto, exiuit in Bethania*, vnde mane regressus & ingressus in templo, cœpit eiicere facto flagello de restibus omnes vendentes & ementes. Nam eo in tempore de eunctis penè regionibus Iudæorum, illuc populus confluxerat, innumerabilesque immolabantur hostiæ, maximè in diebus festis, taurorum scilicet arietum & hircorum, cæterorumque animalium quæ munda in lege dicebantur. Inuenerat ergo sacerdotum cupiditas, vt hæc omnia, ne vlli deesset quod offerret haberentur in templo venalia; & ne vllus ex pauperibus ea

Mar. 11. 11.

A die absque sacrificio esset. Erant & pulli columbarum venales, ac turtures seu passeres, & cætera, quæ in volatilibus offerebantur. Quia plerumque accidere solebat, vt qui de longè venerant victimas non haberent; idcirco excogitauerant quomodo sibi prædam de populo facerent, & omnia quæ ad sacrificia opus erant, vendebantur, vt & pretium haberent rerum, & ipsi rursus empta reciperent. B Hanc calliditatem eorum plerumque quorundam inopia dissipabat, qui non solùm hostias non habebant, verùm ne vnde emerent, saltem aues, seu vilia munuscula; vnde ibi posuerunt & nummularios, qui mutuam sub cautione darent, non habentibus pecuniam. Et (sicut Hieronymus testatur) qui eorum vsus inter eos conuersatus, ad plenum didicerat; quia erat præceptum in lege, vt nemo eorum vsuras acciperet, parum eis prodesse poterat pecunia fœnerata, quæ C commodi nil haberet, & interdum sortem perderet, excogitauerunt (vt ipse ait) & aliam technam, vt pro nummulariis collybistas facerent, cuius verbi proprietatem dicit latinam linguam non exprimere. Sed quod ibi collyba dicunt, nos, inquit, appellamus tragemata vel vilia munuscula, verbi gratia frixi ciceris vuarum passatum & poma diuersi generis; vt quia vsuras accipere non poterant collybistæ, qui pecuniam fœnerari erant, pro vsuris D accipiebant varias species, vt quod in nummo non licebat in his rebus exigerent, quæ nummis coëmuntur, quasi non hoc ipsum Ezechiel prædicauerit, dicens, *Vsuram, & superabundantiam non accipietis*. Quæ vtinam & nos in hac Christi Ecclesia fieri non nossemus. Istiusmodi ergo Dominus cernens in domo patris sui negotiationem ferre non potuit, quæ domus nimirum & ipsius erat, sicut præsens Euangelista Dominum dixisse testatur, quod dixerit, sicut scriptum est, *Domus mea, domus orationis vocabitur*. Et Ioannes E ait, quod dixerit, *Nolite facere domum patris mei domum negotiationis*; Ac per hoc vtrúnque dixisse Dominum nemo ambigat, quia omnia patris eius sunt, & ideo patris domus ipsius est. *Vos autem*, inquit, *fecistis eam speluncã latronũ*. Latro enim est qui templum Dei latrocinando conuertit in specu, qui lucra sectatur de religione; cultusque eius, non tam cultus Dei, quàm negotiationis occasio est. Hoc iuxta historiam dixisse sufficiat. Cæterum hæc omnia in mysterio facta sunt, quia tunc

Ioan. 2. 16.

fecit

Cap. XXI.

vsibiliter quæ semper in Ecclesia (quæ verè domus Dei est) agit. Eiicit namque vendentes quotidie & ementes de ea, maximè eos qui quæstum lucri æstimant pietatem, & omnia quæ in Ecclesiasticis aguntur rebus venalia ducunt, cùm

Mat.10.8. præceptum sit, *Gratis accepistis, gratis date.* Alias autem periculi est, propter auaritiam sacerdotum altaria Dei nummulariorùm mensas appellari, & templum Dei speluncam latronum fieri. Quia qui vendunt quæ Christi sunt dona, Spiritus sancti gratiam vendunt. Neque enim ad hoc constituti sunt Clerici & ministri altaris, vt quasi pro religione, negotiationibus sæculi inseruiant & lucris, ac si causa Dei, emptionibus & venditionibus; quia non illis congruit quibus non expedit, neque in loco fieri quo non competit, maximè in eo vbi non debent nisi orationibus vacare. Et hoc de templo diximus materialibus rebus Deo constructo, quo non debeant vendere, vel emere, vel aliquid agere quæ non deceant. Quanto magis arbitror cogitandum de templo Dei ex lapidibus viuis constru-

1.Cor.6.16 cto, de quo ait Apostolus, *Templum Dei viui estis vos*, quia Spiritus sanctus habitat in vobis. Quapropter quicunque templum Spiritus sancti est, videat ne ad forum redeat, vnde ad vineam vocatus est & locatus; quia non oportet animam Christiani speluncam esse latronum, neque venalia exercere, lucri causa, quia vix aut nunquam sine peccato agitur. Multo magis igitur seruis Dei, & diuinis officiis Clericis mancipatis cauendum, ne hoc faciant in domo Dei, vt diuitias sibi & multas possessiones acquirant; ne fortè sub illis fiat Ecclesia in qua degunt, ipsi mercatores iam facti, spelunca latronum. Cæterum de venditione columbarum satis abundeque disputatum est à sanctis Patribus, multis in locis; maximè contra Simoniacam hæresim, quæ multoties est propugnata in Galliis, sed nunquam expugnata; quia latrones facti sunt, & qui emunt quæ propriè Ecclesiæ sunt, & qui vendunt. Quæ nimirum hæresis etsi damnari potuit, ideò non potuit hactenus expugnari: quia latro sicut à latendo dictus est, ita & isti quàm sæpè latenter faciunt, aut ita tamen audenter quamuis impudicè, vt nullus audeat contraire. Quod factum hodie, vt ita fatear, tota Gallia sentit & dolet. Nec immeritò, quia Iesus non sine causa flebat miseram illam Hierusalem, nec irrationabiliter. Quantò magis rationabilius esse videtur, quia in Ecclesia sua Christus pro talibus dolet, vt ipse dolentes & gementes faciat; quapropter turpia lucra & luxum quorundam, secundum propriam voluntatem Ecclesias Christi illis committunt, qui non quæ Iesu Christi sunt, sed quæ sua sunt quærunt. Non enim dico isto in tempore; qui cathedras tenent Ecclesiarum, quod columbas vendant; sed quia quibus non oporteat, Ecclesiæ committuntur, non ad lucrum animarum, sed ad luxum & voluntates proprias. Hinc sanè præcauendum valdè arbitror, ne fortè columbas sit eis vendere, qui tradunt Ecclesias Christo Domino consecratas flagitiosis & auaris hominibus, tyrannicè; quibus non oportuerat, indisciplinatis, & irreligiosis. Propter quod cathedras ac mensas nummulariorum tantummodo appellauit Euangelista euersas esse ab Iesu. Quod vtinam audirent qui gloriantur in talibus, & vendunt Ecclesias, quas non immeritò columbas dicimus, & committunt eas non pastoribus, sed mercenariis & raptoribus; pro quibus nunc magis dolere conuenit, quàm exponere mala quæ non latent. Nam etsi nunc Iesus silere creditur, erit tempus quandò introspecturus Ecclesiam suam, considerabit omnes, quod & tunc fecisse legitur; & eiiciet vel euertet quos inuenerit non dignè sedentes in loco regiminis.

Et *accesserunt ad eum cæci, & claudi, in templo, & sanauit eos.*] Ecce mysticis rebus & gestis miracula succedunt; vt in vno eodemque templo monstraret, quid in omni tempore ipse in sua facit Ecclesia. Fecit enim noua & inaudita prius, deinde mira sibique consueta, vt ex vno eorum terreantur reprobi, ex altero verò releuentur infirmi: quoniam etsi iustus est in flagello, pius & misericors est in subuentu. Non enim desunt cæci & claudi in Ecclesia, & ideò operatur solita pietate vt

Oo

Cap. XXI.

se Deum insinuet, sine cuius gratia nemo lucem videt, sine cuius ducatu, nemo in via nisi claudus ambulat. Tria sunt quæ condemnat, & duo in præsentiarum quæ restaurat: cæci vt lumen videant, & claudi vt rectis gressibus ad patriam, per viam quæ ipse est, feliciter incedant. Porro eos qui non solùm ad forum redeunt, verùm etiam intra Christi Ecclesiam, ac si cùm essent in foro, vendentes & ementes, nundinas & turpia sectantur lucra, flagellatos peccatorum suorum funibus foras eiecit. Ob hoc igitur videtur flagellum fecisse, signanter de funiculis vel restibus, quia vnusquisque funiculis peccatorum suorum, quibus constringitur, meritò flagellatur & eiicitur. Deinde mensas nummulariorum & cathedras euertit, columbas vendentium; quia vbi panis propositionum offerebatur prius Deo, nihil ad aliud quàm ad turpia lucra sectanda ponebantur, & cathedræ Doctorum, de quibus lex & doctrina manare debuerat gratis, quia venalia sectabantur, euertuntur funditus, qui dona gratuita Christi gratis dare deberent. Sed quia cæci omnia profanabant, & tulerant clauem scientiæ, ne aut ipsi intrarent ad sancta, aut nec alij possent intrare. Et ideo quàm piè tales subuertuntur, vt alij qui cæci sunt in templo, ex eorum corruptione queant recipere lumen. Alioquin nisi mensas nummulariorum & cathedras vendentium columbas euertisset Iesus; cæci & claudi lucem pristinam, & gressus concitos, non meruissent recipere. Non enim ob aliam causam solas columbas hoc loco Euangelista nominauit; cùm de euersione sedium sacerdotum loqueretur: sed ideò hoc fecit, vt nemo dona sancti Spiritus in vacuum accipiat; ne fortè (quod absit) cum Simone sententiam damnationis, si ea vendere vel emere tentauerit, hæreticus magis factus, quàm Doctor, damnatus excipiat.

Videntes *autem Principes sacerdotum & Scribæ mirabilia quæ fecit, & pueros clamantes in templo osanna filio Dauid, indignati sunt, & dicebant ei, audis quid isti dicunt?*] Mira cæcitas Pharisæorum, & nimia cordis duritia. Turbæ verbis eum Dominum clamant, & Christus se factis ostendit; fit enim vocibus illorum ipse testis, cùm sanat cæcos vt videant, & claudos vt ambulent, vt ipsi qui cæci erant principes & claudi, dirigerent gressus suos ad Dominum, & miraculis illuminarentur: ipsi verò vnde sanari debuerant, indignantur & peiores fiunt. Et non solùm ista viderant, sed etiam maiora atque innumera. nam & Lazarum quatriduanum nuper mortuum resurgentem viderant, & fortè tunc ibi testis erat, vnde & eum iam occidere, teste Euangelista, volebant: sed & cæcum ex vtero matris suæ illuminatum viderant. Quòd si altiora repetimus, in Iordane vocem Patris de cœlo super eum intonantem audierant, *Hic est filius meus dilectus*. Hæc quidem magna sunt, & alia innumerabilia quæ fecit. Sed mihi, vt præmisi paulò superiùs, inter omnia signa quæ fecit, hoc videtur esse mirabilius, quod vnus homo, & illo in tempore vilis inter eos, & contemptibilis atque despectus; & in tantùm vilis ac si cruce dignus, vt postea crucifigeretur; quandoquidem Scribis & Pharisæis contra se fæuientibus, maximè eo quod vidissent lucra sua destrui, potuerit ad vnius flagelli verbera, tantam eiicere multitudinem, mensasque eorum in templo subuertere, & cathedras deiicere ac conterere, & talia facere quæ infinitus non fecisset exercitus. Vnde, sicut iam supra dixi, aliquid, igneum atque sidereum oportebat radiaret ex oculis eius, & diuinitatis maiestas, sicut maiores nostri dixerunt, relucebat in facie. Vnde, quia manus in eum non audent iniicere, quia tempus nondum erat, tamen operibus calumniantur, & testimonium reprehendunt populi, quod cum clamoribus à descensu montis Oliueti vsque ad templum, & in templo, sine intermissione fortiter resonabant. Quas nimirum laudes in calumniam vertunt; eo quod intelligunt, quia non competit vt alicui dicatur, *Osanna filio Dauid, benedictus qui venit in nomine Domini*, nisi filio Dei: & ideò dicunt ei, *Audis quid isti dicunt?* Ac si dicant, tu homo cùm sis, fabri filius, cur permittis, vt diuinis laudibus te acclament? Quare non increpas eos vt taceant? *Iesus autem dicit eis, vtique*. Ac si diceret, vtique audio, & approbo miraculis, quod ipsi voce proclamant. Et adiecit dicens, *Nunquam legistis, quia ex ore infantium & lactantium perfecisti laudem?* Mira siquidem sicut in omnibus, & prudens responsio. Non enim dixit quod Scribæ

Cap. XXI.

audire cupiebant, benefaciunt pueri vt mihi testimonium perhibeant; neque dixit errant, quia pueri sunt & insipientes, ideo debetis eis ignoscere, sed profert exemplum tam moderatè de Psalmo octauo, sicque temperat sententiam, vt ad vtramque possit congruere partem, sine calumnia prolatoris, id est, vt & insidiantes diuina comprimat auctoritate, & testimonio Scripturarum, ipso tacente, puerorum seu plebis dicta firmaret, quia in Spiritu sancto olim prænunciata erant quæ dicebant. Sicut & ipsi eodem tunc Spiritu afflati tacere non poterant, ne clamarent. Ipse enim sibi Deus in talibus perficit laudem; pro quibus gratias agens Patri filius dicebat, *Confiteor tibi, Pater, Domine cæli & terræ, quoniam abscondisti hæc à sapientibus, & reuelasti ea paruulis.* Non quod paruuli ac lactantes erãt qui clamabant, cùm paulò superiùs dictũ sit quod, *Turbæ quæ præcedebant, & quæ sequebantur, clamabant.* Vnde intelligimus, quia infantes dicebantur non ætate, sed simplicitate cordis. Alias autem, infantes nec intelligere aliquem, nec laudare queunt. Sed infantes iure dicuntur & lactantes, quia quasi lactis suauitate in animo excitati, ità miraculorum Dei, intus delectatione accensi, clamabant. Nec immeritò igitur opus miraculorum Christi quasi lac vocatur; quia infideles & paruuli adhuc in fide, his egent, vt credant & firmentur. Doctrina verò, ac si solidus cibus, perfectorum est, quod necdum isti fuisse probantur. Ecce quomodo calumnia eorum qui culpabant Iesum, quod non increparet clamantes, compressa est auctoritate Scripturarum; tanquam si diceret, etsi mea culpa est quod isti clamant, nunquid mea culpa est, quod ante tot millia annorum hoc futurum Propheta prædixit? Fortè in ea turba tunc tales erant, qui postea clamaturi erant, *Crucifige, Crucifige eum.* Sed miraculis, vt dixi, excitati, non poterant silere quod in Spiritu sancto agebatur. Et ideo Saluator secundum Euangelistam aliud addidit, dicens, *Quod si isti tacuerint, lapides clamabunt.* Nec mirum igitur, si laudes Domini isti decantant, permoti miraculis, quamuis scopulis sint ipsi duriores, cùm contra naturam suam saxa respondeant, quæ & scissa di-

Mat. 11. 25. Ioan. 19. 6. Luc. 19. 40

A cuntur in passione ipsius; quoniam omnis creatura, etsi insensibilis, sentit Creatorem, & eius subditur imperiis, iussu dominante diuino. Sequitur.

Et *relictis illis, abiit foras extra ciuitatem in Bethaniam, & mansit ibi. Mane autem facto, reuertens in ciuitatem esuriit. Et videns ficus arborem vnam secus viam, venit ad eam, & nihil inuenit in ea nisi folia tantùm, & ait illi, Nun-*

B *quam ex te fructus nascatur in sempiternum.*] Facta factis succedunt, & miracula miraculis, quæ non omnia vno in loco ab Euangelistis narrantur, ne videantur solummodo historiam texere Saluatoris; sed sic vicissim omnia ponunt, vt singuli sua exornent, & vnusquisque eorum, quod intus mirabiliter conspicit congruere in mysterio, foris exornet & retexat in oraculo. Ita vt nesciat, quamuis prudens videatur esse doctor, quid primum mirari debe-

C at, quod vnus eorum in ordinem ponit, an quod immutat alius, & tamen diuinitus sic sua contexit, vt verum vnusquisque eorum dicat, nihil dissentiens ab aliis; & in significationibus suis ac figuris & rebus, pulchriora singuli, ac si lapillos gemmarum, ponentes in fabrica, ornatius construant sacramenta gestorum. Vnde & hoc loco, quod Marcus secunda die, mane factum dicit in ordine narrationis de ficu, & postea tertia die arefactam re-

D petit, & addidit quod nondum erat tempus ficorum; Matthæus quidem tertia die simul narrat, quando discipuli mirati sunt eam subitò aruisse; quia per singulas noctes, vt Euangelium declarat, relictis illis, exibat vna cum suis ab Hierusalem, & manebat in Bethania, id est in domo obedientiæ, apud Lazarum, sororesque eius: eorum quippè vicus Bethania erat. Iam tunc vocationem Gentium præfigurabat, quia in Hierusalem permanere non potuit, sicut iam retro multis præmon-

E stratum est indiciis. Nam & ficulnea hæc, nihil aliud quàm ariditatem Iudæorum declarat. Alioquin tanta virtus Christi, tantaque sapientia, quid sibi vult quod esuriens venit ad ficulneam, quærens fructum in ea, cùm Euangelista dicat, quia *non erat tempus ficorum?* Nunquid qui omnia cognoscebat, occulta etiam antequam fie-

Cap. XXI.

CAP. XXI.

rent, nescire poterat quod cunctis in aperto erat? vel quomodo esurisse rectè creditur, cùm mane fuisse dicitur? Patet igitur, sicut quàm sepè me dixisse recolo, quia omnia quæ fiebât ab eo, licet mira essent vt fides corroboraretur, plena sunt sacramentis, plenaque oculis intus & foris. Quapropter discussis noctis tenebris, cùm matutina lux iam radiaret, & vicina meridies iam adesset, in qua Dominus passione sua, seu resurrectione, illustraturus erat orbem, cùm in ciuitatem reuerteretur, esuriit, vel veritatem humanæ carnis ostendens, vel esuriens, quod magis fatendum est, salutem credentium, & æstuans zelo ad incredulitatem Israëlis, in qua permanere non potuit. Mira siquidem infidelitas eorum, vt in vrbe maxima, his diebus, nullum hospitem, nullamque mansionem inuenerit. Vnde cùm vidisset arborem vnam, per quam intelligi, ac si diuino affatu, synagoga poterat Iudæorum, & omnia eorum conciliabula iuxta viam, quia non erant in via quæ Christus est, sed iuxta viam legis, secus quam sine fructu virides videbantur. quorum esuriens salutem venit ad synagogam, & inuenit eam infœcundam, sine fructu, foliis tantummodo vestitam, id est, verbis inanibus gloriantem, & fructibus vacuam, operibus quidem bonis sterilem. Et quia pœnitendi tempus illi excesserat, in perpetuum sententia cœlestis iudicis, vt ipsi cernimus, arefacta in testimonium manet. Nescio si euidentius aliquid inueniatur, quo persona synagogæ in arboribus commendetur, quàm si huic ficui ex ratione comparetur. Hæc namque arbor valdè dissimiliter cæterarum arborum, & natura & conditione florere dicitur. nam flos eius primus in pomis est; sed non ea quæ primum emerserint, maturitatem consequuntur. grossa enim hæc, & communis vsus, & prophetica auctoritas nuncupauit. Verùm postea, vt cernimus, internæ fœcunditatis virtute exuberante, in eiusdem speciem atque formam rursus poma prorumpunt, quibus prorumpentibus, ista truduntur, & dissolutis quibus continebantur caudis, decidunt, aliaque illa euntia vsque ad maturitatem proueniunt. Sed & de superioribus illis quàm sæpè contingit, vt quædam maneant semper, & non sicut cætera decidant grossa: sed hærent tantùm poma, quæ cætera maturitate præueniunt.

Et hos pulcherrimos fructus arbor illa ex se dat, qui cum grossis cæteris promergentes de medio vtrarumque virgularum clauiculi proferuntur. Quapropter ex conditione arboris huius, propria & nimis competens synagogæ similitudo à Domino proposita est. Primos enim populi fructus, quos ab exordio synagoga protulerat, grossorum amisit exemplo; quia plebem eius inutilem, fidelis emergens populus Gentium, & pertinax in viriditate fidei, & vsque ad consummationem temporum manens in fide Patriarcharum, protrusit. Deinde credentes primi ex Israël Apostoli, inter legem & Euangelia, grossorum modo inhærentes, resurrectionis gloria & tempore anteibunt cæteros. Siquidem & in exordio Genesis, in huius rei formam, Adam pudorem suum, atque Eua, huius arboris foliis texerunt, cùm seipsos ad aduentum Domini vocantis occuluerunt. Quia synagoga infidelis, legis mandata transgrediens, impudentiæ suæ fœditates & turpitudinum confusionem, infructuosis esset verborum velamentis, tãquam ficus foliis, contectura. Sed misericors Dominus mane reuertens ad eam, esuriit, non quasi homo, sed quasi Deus, salutem eorum; nec quasi indigens nostra iustitia, aut fide, sed quasi misericors desiderans ex nobis boni operis fructum. Si autem quasi homo esurisset, nunquam cibum esurisset humanum. Sed mane esuriit, quia semper nostram esuriit iustitiam, & Iudæorum salutem. Nam primo mane tunc eorum esuriuit iustitiam, & opus boni operis, quando ante tot millia annorum exiuit conducere operarios in vineam suam. Et quia rarus fuit qui fructum ferret fidei, rursus post noctem infidelitatis, mane egressus est ad Noë, sic & ad Abraham, & ad cæteros, de quibus iam supra diximus. Quia singulæ istæ ætates sæculi suam habuerunt vesperam, suumque mane; in quibus temporibus semper ad eos esuriens venit eorum iustitiam. Sed quia ipsi magis magisque suas coaceruabant iniquitates, Christus; quasi lux à nocte, longè recessit ab eis. Quamuis quia Sol iustitiæ iterum iterumque per singula tempora reuertens, reduxit eis nouum mane, donec ipse iam homo factus ad eos venit, ac si in hora vndecima, & manè facto nullum in eis fructum inuenit. Et

CAP. XXI. ideo, quia per tot sæcula infructuosi fuerunt, occupantes terram, dixit in Prophetia ad arborem, quod erat in gente Iudæorum futurum, *Nunquam ex te fructus nascatur in sempiternum.* Non quia maledixit arborem, ideò fructus non dedit Synagoga, sed quia non dabat, maledixit ei, vt nec folia ipsa proferret. Verù quia non ideò Iudæi iustitiam fidei perdiderunt, quia eos Deus dereliquit; sed ideò eos dereliquit Deus, quia iustitiam non afferebant, vt nec ipsa species pietatis esset in eis, nec sermo. Nam verè, sicut melius est vt nec sit arbor, quàm vt sit quidem in horto deliciarum, & fructum non ferat: sic melius est, vt nec sit homo Dei, quàm vt sit quidem, & fructum vel conuersionem nunquam habeat secundum Deum. *Et arefacta est ficulnea continuò.* Quam videntes discipuli, mirati sunt quomodo sic citò aruit. Mirati sunt, quia sermo eius citius quàm flamma ad radices illius descendit; quia sermo Iesu *penetrabilior* est *omni gladio bicipiti*, & fortior securi, quæ posita est ad radices arborum. Hoc idcirco in figura Synagogæ factum est, quia non inuenit in illa nisi folia tantum, traditiones scilicet Pharisaicas & promissiones legis, strepitum quoque iactantiæ, & ornamenta verborum. Cui dixit, *Nunquam ex te fructus nascatur in sempiternum.* Non itaq; leuitatis verba sunt hæc, quæ veniũt ex fellis commotione, sed seueritas iudicij, & diu suspensa sententia æquitate plena. Porro in sempiternum quod dicit, tale est ac si dicat in sæculum: vtrumque εἰς τὸν αἰῶνα Græcum significat. Et dicit ex parte reproborum, qui fidem Christi recipere noluerunt, ex quibus nullus nascetur fructus in hoc sæculo, donec plenitudo Gentium introëat, & tunc Israël saluus fiat. Vel quia sempiternus Christus est, in Christo nullum fructum allaturi sunt, qui extra eum reprobi inueniuntur & steriles. Quapropter quisquis in ea permanserit Synagoga, quæ degenerauit à vite, & fecit spinas, fructus ex ea iustitiæ nunquam erit. Sic autem aruerunt huius arboris rami & folia, vt truncus ipse remaneret, sicut ait Apostolus; in quo quia fracti & arefacti sunt rami, tu inserarís in radice viriditatis. Ex qua rursus etsi & ipsi credere noluerint, saltem in nouissimo tempore virgulta fidei pullulabunt, impleturque scriptura dicens, est arboris spes, quod ad odorem aquæ rursus

Heb.14.12 (margin, beside "dit; quia sermo Iesu")

A debeat germinare. Cæterum iuxta litteram Dominus in proximo passurus, & baiulaturus scandalum crucis, debuit animos discipulorum multis confirmare & erudire indiciis, & signorum anticipatione solidare. Vnde & ipsi mirantur dicentes, *Quomodo continuò aruit?* In quo furtè miraculo intellexerũt Synagogam à Domino reprobatam, & inde poterant cogitare, quod eadem virtute, B etiam inimicos siccare suos & interficere potuisset, nisi eorum per patientiã pœnitentiæ expectasset salutem. Ecce ostendit illis in Lazaro, quod viuificandi habeat potestatem; ecce in ficulnea quod occidendi & ipse obtineat virtutem. Sed interfectio quam clementer defertur, etiam in hoc ipso monstratur exemplo, cùm non homo, sed arbor damnatur; vt ex ipso facto homo rationabilis erudiatur, idcirco acceleratur ariditas arboris, & differtur in Iudæis pœna mortis.

RESPONDENS *autem Iesus dixit eis, amen dico vobis, si habueritis fidem, & non* C *hæsitaueritis, non solùm de ficulnea facietis, sed & si monti huic dixeritis, tolle & iacta te in mare, fiet.*] Quanquam igitur iuxta litteram hæc facta non legantur ab Apostolis, sicut quidam Paganorum calumniati sunt, & garriunt contra nos, etiam in suis scriptis asserentes Apostolos non habuisse fidem, quia montes non transtulerunt, neque ficulneas verbo exsiccarunt. Contra tamen iam responsum est à maioribus nostris, multa facta D esse signa à Domino iuxta Ioannis Euangelium, quæ si scripta essent, mundus capere non posset; non quod volumina mundus capere non posset, quæ potest, quamuis multiplicia sint; vnum armariolum capere; sed quod magnitudinem signorum, pro miraculis & incredulitate perfidorum, ferre non posset. Igitur & hæc credimus ad litteram fecisse Apostolos, seu maiora: sed ideò scripta non esse, ne infidelibus contradicendi maior daretur occasio. Alio- E quin interrogandi sunt, vtrum credant signis quæ scripta narrantur, an non? Et cùm incredulos viderimus, consequenter probabimus, nec maioribus eos credituros fuisse, qui minoribus non crediderint. Cæterum ficulnea illa ad quam hoc signum dirigitur, id est Synagoga, quomodo aruerit, discipuli Christi fideles, nihilque hæsitantes insinuant ipsi, cùm dicunt ad eam, *Vobis primum oportebat loqui verbum Dei, sed quia vos* Act.13.46

CAP. XXI.

indignos iudicatis æterna vita, ecce conuertimur ad Gentes; & relinquentes eam siccam, cùm viror gratiæ & vitalis virtus transfertur ab eis. Hoc quippè intellexerant Apostoli in illa ficulnea, & hoc fecerunt ex fide nihil hæsitantes, quod & isti arescerent, vt eremimus, & Gentes gratiam sancti Spiritus reciperent, quod gaudemus. Super illud autem quod fecerunt in ficulnea, adhuc eis & aliud repromittit, *Si habueritis*, inquit, *fidem, nihil hæsitantes, & dixeritis monti huic*; quia ab ipso Christo videbatur, & manifestus erat, & ideo quasi digito monstrabatur. Quo translato de cordibus credentium, & foras missso in mare, maior virtus probatur, atque salubrior hominibus, quàm si montes volare fecissent. Ac per hoc mons iste, de quo dicit, contraria potestas iure intelligitur, qui se extollit etiam contra Deum. Cui dixerunt Apostoli verbo, tolle te hinc à cordibus fidelium, & missus est satanas, id est, altitudo illa totius malitiæ, in mare, id est, in abyssum, geennæ locum. De quo mari dicitur in Psalmo,

Psal. 103. 25. 26. 27. *Hoc mare magnum & spatiosum: illuc naues pertransibunt. ibi animalia pusilla cum magnis; & draco, qui formatus est, ad illudendum ei.*

Psal. 73. 14. Et alibi, *Tu confregisti capita draconum in aquis, & dedisti eum in escam populis Æthiopū.* Ipse igitur est, qui à Propheta mons corruptus vocatur, eo quod superbiat semper, & erigat se contra factorem suum. Qui cùm iubetur ab Apostolis, vel à fidelibus sanctis, de cordibus credentium exire, & in mare ire, quo semper sæuit tempestas, vtique fit, & transfertur ad loca salsissima & fluctuantia, semperque amara, quæ nullam habent dulcedinem Dei. De quibus montibus in persona Apostolorum, seu cæterorum fidelium in Psalmo

Psal. 43. 3. legitur, *Non timebimus dum turbabitur terra, & transferentur montes in cor maris.* Nonnulli volunt de Christo hoc dictum accipere in vertice omnium montium eleuato, super quem ciuitas ædificata non potest latere. Quem sanè montem, cum ficulnea arefacta est, Apostoli transtulerunt à Iudæis, & miserunt eum ac collocauerunt in cor maris, id est, per fidem plantauerunt, & transposuerunt Christum in cordibus Gentium, cùm per verbum eorum de Iudæis venit ad Gentes. *Et omnia quæcunque petieritis in oratione credentes, accipietis.* Magna siquidem gratia fidei declaratur, magnum donum, magnumque sacramentum. Sed in paruo magna monstrantur, quæ non nisi magni capiunt, quos fides (quæ per dilectionem operatur) magnos facit; quia non continuò perfecta sunt omnia, neque integra, vel robusta mox vt initium cœperint. Alioquin si nulla indigna gigneret vel proferret natura, & si omnia mox virtutum perfecta darentur, profectò aboleretur pietas, studia cessarent religionis. Et ideò imploranda & excolenda est fides, charitas nutrienda. Quoniam est & modica fides, est & magna nihil hæsitans, præsertim cùm ipsa Veritas, nihil petentibus & piè cupientibus, prædixit esse negandum, dicendo, *Quia si duo ex vobis, vel tres, cōsenserint super terram de omni re, quacunque petieritis à Patre meo, fiet vobis.* Idcirco meditandum omni Christiano, vt integra sit ei fides, & non qualiscunque, sed ea per quam Deus in mente totus intus inhabitat, & per quam possibilia sunt omnia rectè petenti. Nemo Christianorum est qui fidem se non profiteatur habere, sed rarus qui talem tantamque habeat, tam eruditam, tamque spe & charitate plenā, vt primùm bene roget, deinde quæ rogat spe certa iā contingat, charitate adhuc pulsans iam possideat, cùm Deum totum in se habeat, quem rogat, non extra se, sed intra, vbi accedit ad eum fiducialiter deuotus secundum Deum, vt percipiat ea perseuerans quandoque, quæ digna Deo implorat. Mat. 18. 19

ET *cùm venisset in templum, accesserunt ad eum docentem principes sacerdotum & seniores populi dicentes, in qua potestate hæc facis? & quis dedit tibi hanc potestatem?* Hæc tertia die dicta sunt, quando & discipuli iuxta Marcum mirati sunt de ariditate ficulneę. Tunc accesserunt, non animo vt crederent, sed corpore vt tentarent. Vbi ambiguum videtur de qua potestate interrogent, cùm nulla est nisi à Deo; an de potestate Cæsaris, aut Præsidis, aut sacerdotum, aut certè si in potestate alicuius prophetiæ dicere vellet, cùm illi tamen non in alterius potestate ista fieri, quàm in Beelzebub principis dæmoniorum calumniabantur. Multa igitur erant quæ fecerat, & grandia ac deifica, quod Lazarum suscitarat, quod cæcos illuminarat, quod cum tantis laudibus templum introierat, quod mensas & cathedras doctorum euerterat, & rursus in templo cæcos & claudos curauerat, quod ficulneam verbo arefecerat. Sed cùm talia tantaque sint, interrogant, quis tibi dedit hanc potestatem? Ex quo manifestissimè liquet, quia negant eum Dei filium, dum putant

CAP. XXI.

cum non sua virtute ista operari, sed aliena. Attamen licet dixerim dubium esse, de qua potestate interrogent, sic sonare eorum interrogatio videtur, quasi duas solas intelligerent potestates; vnam quidem Dei, qui talia potest facere, aliam verò diaboli, à quo ista retorquebant facta; quod omninò non conuenit vt ille huiusmodi signa faciat. Sed isti sua cæcati prauitate, non ob aliud interrogant, nisi vt ex Deo ea esse contradicant, & calumniam respondenti inferant. At Dominus non ad interrogata eorum respondit, sed pro duabus eorum interrogationibus respondens, dixit illis, *Interrogabo vos & ego vnum sermonem, quem si dixeritis mihi, & ego vobis dicam in qua potestate hæc facio. Baptismus Ioannis vnde erat? de cœlo, an ex hominibus?* Fecit ergo Saluator quod vulgò dicitur, qui a malo arboris nodo malus clauus, vel durus cuneus infigendus est; & duo contra duo obiicit, vt quidquid horũ dixissent, suo caperẽtur responso; quod ipsi non poterant Christum, si diceret non nisi in potestate Dei se facere, eo quod verum esse nemo fidelis dubitat. Alias non poterat fieri vt in potestate diaboli diceret; quod nec ipse homo peccati, qui aduersatur, & extollitur supra omne quod dicitur Deus, aut colitur, responderet quod esset verum. quum omnia signa & prodigia quibus seducat electos Dei, in eo facturus est. Quod si nec ille hoc diceret, quantò magis Dominus Saluator nequaquam aliud responderet si vellet, nisi in potestate Dei? Et ideò ad tam manifestam rationem, satis videtur talis interrogatio, nisi fortè aliquis velit dicere, quod nõ interrogantis tantùm affectu Principes sacerdotum & seniores populi ista quærebant, sed comminantis, vel deterrentis astu; sicut quàm sæpè dicimus nostris, quando nobis non placent quæ facit aliquis. Dicimus itaque ei; quis te iussit hoc facere? Non volentes responsum audire, sed eum deterrere, vt ille sciens, quia nemo ei iussit, recedat ab actu. Sic & isti fortè interrogabant Dominum, non vt discerent; sed eum quasi hominem deterrerẽt, ne vlterius tàm publicè doceret in templo, vel quocunque in loco, neque talia vltra faceret. Sed si ita esset intelligenda ista interrogatio, vt quidam volunt, mihi videtur nunquam sic eis respondisset; si vellent verum dicere, vt eis responsum redditurus esset. Sed magis hoc sentiendum quod supra iam dixi, quia duas generaliter potestates ex traditionibus suorum tenebant; vnam ex parte Dei, & alteram ex parte diaboli.

CAP. XXI.

In quibus, & ex quibus partibus, diuersæ specialiter & plures accipiebant potestates; de quibus Apostolus loquitur, omnia à Deo creata, quæ in cœlis sunt, & quæ in terris, visibilia & inuisibilia, siue sedes, *siue dominationes, siue principatus, & potestates.* Coloss. 1.16. In quibus ordinibus, non vnam earum dixit, sed multas potestates & dominationes, seu cætera. Similiter & ex parte diaboli, multi principatus dicuntur & potestates, sicut & ipse testatur Apostolus, quod non sit nobis *conluctatio aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus principatus & potestates.* Ephes. 6.12. Talia igitur & alia quàplura, Principes sacerdotũ, & Seniores cognoscẽtes de potestatibus & sacramentorum gradibus cœlestium, siue ex traditione maiorum, siue de secretis quibusdam rationabiliter aut irrationabiliter excitati. Quia videbant Iesum multa signa atque prodigia facientem; æstimabant fortè, non sine aliqua potestate sibi subiecta ea fieri; & ideò potestatis illius speciem, & proprietatem volebant audire à Christo. Quod si de sola doctrina interrogant, qua docebat in templo populum, quando accedũt ad eum, quis ei dederit potestatem docendi, potest superior expositio congruere. Quorum calliditatẽ interrogãdo Dominus sic refellit, vt suo vel silentio vel sententia responsionis condemnentur. Quia si respondissent baptismum Ioannis esse de cœlo, vt verum dicerent, quod ipsi astuti in malitia pertractarunt, consequens erat responsio, quare ergo vos non credidistis ei, & quare non estis baptizati in eo? Et si dicere voluissent, humana deceptione compositum ab Ioanne, & nihil habuisse diuinum, seditionem populi formidabant. Omnis enim congregata multitudo Ioannis baptisma receperat, & sic eum habebant quasi Prophetam. Respondit autem impiissima factio, & quasi humilitatis verbis vsa, dixerunt, *Nescimus.* Quibus ipse ait, *Nec ego dico vobis in qua potestate hæc facio.* Sicque ex sua Christus interrogatione prudenter egit, vt & eos à se repelleret, & ne sanctum daret canibus, pandens eis diuina mysteria. Nam in eo quod nescire responderunt, mentiti sunt: & consequens erat iuxta responsionem eorum Dominum dicere, nec ego scio quæ quæsistis. Sed mentiri veritas non potest. Ex quo ostendit se nosse, quia non est potestas nisi à Deo, quàm propriè habebat vt Deus, sed se eis respondere nolle; &

Cap. XXI.

ideò non dicere, quia illi quod sciebant insidiosè tacere decreuerant. Vnde non fortuitu hæc de Ioanne interrogat, neque solummodo vt eos à se repellat, sed etiam vt eos conuincat falsa sentire de Ioanne, quod eius baptismus ex hominibus esset. Propter quod respondens cogitationibus eorum, vt Deus qui cuncta nouit, satis ad hoc mirabilem & consequentem parabolam introducit.

Qvid *vobis videtur*, inquit, *Homoquidam habuit duos filios, & accedens ad primum, dixit, fili vade hodie operari in vi- B neam meam. Ille autem respondens ait, nolo. Postea autem pænitentia motus abiit. Et accedens ad alterum, dixit similiter. & ille respondens ait, eo Domine. & non iuit. Quis ex duobus fecit voluntatem Patris? Dicunt, primus. Dicit illis Iesus, amen dico vobis, quod publicani & meretrices præcedent vos in regnum Dei. Venit autem Ioannes ad vos in via iustitiæ, & non credidistis ei. Publicani & meretrices crediderunt ei; vos autem videntes nec pænitentiam habuistis postea vt crederetis ei.*] Totam hanc parabolam simul proposui ex C integro, vt intelligant auditores quanta sit in respondendo, & in proponendo sapientia Saluatoris; qui cùm, vt ipsi Iudæi calumniantur, litteras non didicerit, vincit omnem eloquentiam Philosophorum, & omnium eorum, quos Rhetores vocant, facundiam, & in proponendo quæ suæ partis sunt, in reuincendo quæ obiecta sunt, in proterendo quæ aduersariorum sunt, ita vt reos quos contra se proponit in causa, ipsos & iudices petat. Mi- D rabilius ergo agere videtur contra causidicos legis, & peritiam sacerdotum, quàm vlla ars doceat iuridica, dum sibi aduersantes de suis à se obiectis iudicare compellit: quoniam ipsa se veritas propria defendit manu, & aduersarios vt gloriosè vincat, propriis alligat vinculis, & expugnat armis, vt sit iudicij iusta deliberatio quod à nullo mercantur absolui, qui seipsos suo condemnant iudicio. Ex quo patet quàm magna sit fiducia iustitiæ, vbi causa aduersario ipsi committitur. Sed de te formidabili, ne veritas nuda primùm E aduersarios deterreat æquitatis proferre iudicium, vtitur Magister bonus argumento rerum gestarum, & figurat in parabolis personas eorum, vt quo modo intelligunt, ac si de altero ipsi aduersus se sententiam dictent sui reatus. Sic & Dauid aliquando cùm in peccatum corruisset fecisse legimus, cùm Nathan parabolarum retibus eum obligasset, ita vt ipse aduer-

A sus se iudicium mortis proferret. Sed altera in eo conditio fuit, altera verò in istis; dum ille ad pœnitentiam euocatur, & isti ad malitiam magis sunt excitati. Hæc enim proprietas bonorum hominum & malorum est, vt bonus deprehensus in peccato ingemiscat, quia peccauit; malus verò frendet & tabescit, non quia peccauit, sed quia deprehensus est in peccato. Homo qui habuit duos filios, Deus est, qui creauit omnes homines paterno affectu. Qui cùm sit natura Dominus, tamen magis vult se diligi quasi pater, quam timeri vt Dominus. Et propterea in lege non dicitur, timebis Dominum Deum tuum de toto corde tuo, sed diliges. Dilectionem enim exigere ab hominibus, non Domini est, sed patris. Qui habuit duos filios, vnum quidem Gentium populum, alterum Iudæorum. Quorum prior filius Gentium erat populus, qui ex tempore Noë esse cœpit, minor verò, populus Iudæorum, qui ex tempore Abraham per circumcisionem segregati sunt à Gentibus, vt essent duo filij Dei, vnus in præputio, & alter in circumcisione. Sed primo dixit, cùm ei naturalem legem in mēte instituit, *Fili vade operari in vineam meam hodie*, id est, in omni tempore huius sæculi, sicut iam & in alia parabola vineæ monstratum est. Nequaquam in facie vt homo, his omnibus locutus est, sed in cordibus vt Deus, neque in auribus exterius, sed intus in intellectu mentis. *At ille dixit, nolo.* Quomodo dixit nolo, nisi in cogitatu & voluntate? Quoniam à natura est homini cognoscere, quid sit inter bonum & malum. Quod bonum cùm relinquit homo, & sequitur malum, in mente & cogitatione atque studiis suis, contra Deum qui naturalem legem instituit, respondere videtur, *Nolo*. Sicut in Psalmo, *Dixit iniustus vt delinquat in semetipso.* Vnde Gentes à principio relinquentes Deum, & omnia virtutum opera, noluerunt excolere fidem Christi, neque quæ ad culturam pertinent virtutum & salutem animarum. Tunc paterfamilias videns abolitam in cordibus eorum legem naturæ, dixit minori filio similiter, quando circumcisionem ei dedit, & legem per Moysen. Qui dixerunt Moysi interrogante & Iesu Naue, *Omnia quæcunque præcepit nobis Dominus, faciemus*; Sed postea auersi mentiti sunt, sicut dicit Propheta ex persona Domini, *Filij alieni mentiti sunt mihi, Filij alieni inueterati sunt, & claudicauerunt à semitis suis.*

Cap. XXI.

Psal. 35.2.

Psal. 17.46

CAP. XXI.

Et interrogauit eos quis eorum fecit voluntatem patris: at illi responderunt, primus. Ecce quomodo introducti sunt, vt supra iam diximus, parabolicè & attracti, vt aduersus se (veritati consentientes) sententiam protulerint dicentes, priorem filium fecisse voluntatem patris, & non eum qui in alia parabola dicit patri, ego mandatū tuum nunquam præteriui. Quotum iudicium, quia ipsi se obligauerant, abundanter confirmat, dicens, *Amen dico vobis, quod publicani & meretrices præcedunt vos in regnum Dei.* Ac si diceret, non solùm populus Gentium melior est vobis Iudæis, sicut iudicastis, verumetiam & ipsi publicani & meretrices, qui sunt inter vos, quorum pessimam non ignoratis vitam. In quibus duabus personis omnium peccatorum genera comprehendit. In publicanis scilicet omnium virorum, qui per auaritiam & lucra diuersa peccare probantur; per meretrices verò, omnium mulierum peccantium. Quoniam sicut in viris auaritia maximè abundat & lucra pecuniarum; ita in mulieribus fornicatio. Interea exponit causam continuò propter quam publicani & meretrices præcedant eos. *Venit ad vos*, inquit, *Ioannes in via iustitia, & non credidistis ei, publicani autem & meretrices crediderunt ei. Vos autem videntes, nec pœnitentiam habuistis vt crederetis ei.* Considera quantum exaggerat officium & personam Ioannis cùm ait, *Quia venit ad eos in via iustitiæ.* Quod si tantùm prædicasset baptismum pœnitentię, ipsi quasi sacerdotes prudentes, & quasi iudices non personarum, sed rerum, debueratis ei credere; etsi non quasi iusto, tamen quasi iusta & vera docenti. Quantò magis nunc, quia venit ad vos in via iustitiæ. Et tam manifesta fuit eius conuersatio, & tam venerabilis & Angelica vita, vt etiam publicanorum & meretricum corda concuteret, & concussa pauore flecteret ad pœnitentiam, & vestra quæ dicebat nec potuerunt contingere corda. Idcirco publicani & meretrices iure præcedunt vos in regnum Dei. Considerate quæso, quomodo conuersatio sancta prædicatoris prædicationi tuæ tantam præstat virtutem, vt aliquando etiam indomabilia sibi edomet corda. Et notandum, quia concludens Dominus parabolam suam, consequens erat vt diceret, *Amen dico vobis, quia Gentes præcedunt vos in regnum Dei.* Nunc autem dicit, quia publicani & meretrices præcedunt vos. Vbi fortè vulgi populi ostendit conditionem, vel peccatorum magis quàm Gentium statum. Vt videant, quod etiam vulgus populus, & laicalis, eo in tempore, melior esset illis. nisi & ipsi, qui de Gentibus venerunt, publicani & meretrices iure intelligantur. & si ista minus idonea videtur traditio, sufficit quod supra diximus, quod exaggerationis causa publicanos & meretrices introduxit eos præcedere in regnū Dei. Et ad eum autem filiū qui dixit, vado Domine, & nō abiit, hoc infert, *Venit ad vos Ioannes in via iustitia, & non credidistis ei.* Iterum autem ad primum, quia publicani & meretrices crediderunt ei, & ideo pœnitentiam egerunt. Hanc itaque parabolam Hilarius Doctor egregius lōgè aliter exposuit, fortè falsitate codicum introductus. Quia in nonnullis codicibus, quando interrogauit quis ex duobus filiis fecerit voluntatem patris, illos respondisse non primum, sed nouissimum, inuenitur. Sciendum tamen, quod in pluribus & verioribus exemplaribus non nouissimum habet, sed primum. Necnon & in Græco, non ἔσχατος, quod est nouissimus, sed πρῶτος, quod est primus, habet. Sicque iuxta consequentiam parabolę & circumstantiam lectionis, melius esse puto: vt quia supra aridi sunt præmonstrati in ficu, dignum erat vt ipsi proprio suo se iudicio condemnarent, sicut & sequenti parabola satis apertè faciunt. Nam etsi nouissimum voluerit quis legere, manifesta erit interpretatio, vt intelligamus Iudæos veritatem noluisse dicere, sed tergiuersari; & noluisse respondere de eo quod sentiebant, sicut & de baptismo Ioannis, licet sentirent eum esse de cœlo, dicere noluerunt. Sequitur,

ALIAM *parabolā audite. Homo erat paterfamilias, qui plantauit vineam*, &c.] Prolixitas quidem libri poscebat iam finem: sed has duas diuidere parabolas ratio non sinit, quæ simul Principibus & Scribis in responsionem sunt prolatæ. Quibus duabus in templo parabolis, sic duritiam cordis eorum miro modo fortiter percutit, acsi duobus malleis mens feriretur. Quapropter duritiā cordis eorum, vt proficerēt mollire nequiuerūt; tamē sic introducuntur duricordes in vtraque parabola, vt ipsi se suo condemnent iudicio. Ac per hoc licet diuersas habeant figuras, vna tamen est intentio introducentis. Vnde etsi alia dicitur parabola, vna est manus ferientis, vt sint inexcusabiles. Vult enim clementissimus Dominus, vt aliquando sentirent dolorem vulnerum suorum, &

Cap. XXI.

ideò quasi pius medicus rursus aliud ei apponit vulnus asperæ concisionis. Expendit enim quasi omnem artis suæ peritiam Saluator in eis, ne videatur culpa, sed vt ostendatur in eis fuisse morbus insanabilis: quia tunc laudabilis est medicus, etsi non curat interdum, cùm expleuerit omnem peritiam artis suæ & diligentiam adhibuerit curandi. *Homo erat*, inquit, *paterfamilias.* Hominis siquidem nomine, vt in parabolis solet fieri, Deus pater accipitur, & non natura. Etsi aliqua in similitudine ob nostram exiguitatem Deus pater homo dicitur, non in veritate accipiendum, vt aliquid ei dignè comparetur, vel ipse similis alicui esse dicatur. Sed ideò homo paterfamilias, cùm sit inuisibilis & incorporeus, dicitur; quia cœlum & terra & omnia quæcunque sunt creata. quasi vna est domus; in qua nimirum domo Angelorum & hominum, quia natura dominus est, regit & gubernat eos, cum omni beneuolentia patris affectu. Qui ideò se patrem maluit dicit, vt omnes bonitatem eius considerantes non inuiti seruiant ei, vt mali serui, sed in voluntate libera, quasi boni filij amantissimo genitori. *Qui plantauit vineam.* Quoniam diuersæ parabolæ sunt vineam nominantes, tam in Euangelio, quàm in Prophetis, quærendum vtrum secundum diuersas res vinea intelligenda sit, an secundum vnam eandemque rem: præsertim cùm in fine huius parabolæ, dicat Principibus sacerdotum & Scribis, *Amen dico vobis quia tolletur à vobis regnum Dei, & dabitur Genti facienti fructus suos.* Quid putas regnum Dei dicatur, quod tollitur à pessimis doctoribus, nisi ipsa vinea, quæ locatur aliis agricolis, pessimis perditis. Fortassis ergo ipsa est vinea quæ colebatur, quod & regnum Dei, quod tollitur à prioribus colonis, & datur genti alteri. aut aliud æstimare debemus esse regnum Dei, & aliud vineam. Nam vineam quid intelligere debeamus esse, ostendit nobis Isaias Propheta manifestius: *Cantabo*, inquit, *dilecto meo canticum dilecta mea vinea: vinea facta est dilecto in cornu in loco vberi. Et sepe circumdedi eam & fodi, & plantaui vineam Sorech.* Et vt eandem vineam istam esse insinuet ex Euangelio, *Et ædificauit*, inquit, *turrim in medio eius, & torcular fodit in ea.* Et post pauca, *Vinea enim*, inquit, *Domini sabaoth, domus Israël est, & homo Iuda nouellum germen.* In qua nimirum parabola, seu cantico, quædam similia habentur, quæ & in hoc loco, quæ-

Esa. 5. 1. 2.

A dam autem dissimilia. Quapropter videamus dissimilia, vt ex dissimilibus discamus differentias dissimilium. Simile est ergo quod ait, quia plantauit vineam, & sepe circumdedit eam, seu maceria, & fodit in ea torcular, & ædificauit turrim. Dissimile verò, quod in Isaia ipsam vineam accusat plātator vineę cùm ait, expectaui vt faceret vuas, & fecit spinas. Porro in Euangelio non vinea accusatur, quasi B quæ non fecerit fructum in tempore suo, sed coloni, qui susceperunt, & patrisfamilias seruos diuersis contumeliis affecerunt, nouissimè & ipsius patrisfamilias filium occiderunt. At verò rursus in Isaia ipsi vineæ comminatur dicens, *Auferam sepem eius, & erit in rapinam, & destruam maceriam eius, & erit in conculcationem*, &c. Sed & nubibus se promittit mandaturum, ne super vineam illam pluant imbrem, quæ fuit iuxta eandem prophetiam domus Israël, quia nullum fructum fecerunt. In hac verò parabola vineæ, non aliquid vineam inuenimus patientem, sed magis C consecutam, vt fructus possit ferre ampliores, Dei prouidentiam. Vnde & aufertur ab impiis colonis, & datur genti meliori. Coloni autem praui & pessimi omnem excipiunt iram, & ipsi contra se sententiam inferunt suæ damnationis, cùm dicunt interrogati, *Malos malè perdet* &c. De eadem namque vinea Hieremias dicit ad populum, *Ego te plantaui vineam*, fructiferam vel, *electam omne semen verum,* D *quomodo conuersa es in amaritudinem vitis alienæ?* Videtis quoniam in Prophetis populus Iudaicus vinea appellatur, & in eisdem comminatio patrisfamilias contra vineam fit. At verò in Euangelio vinea omninò non culpatur, sed coloni. Et ideò quidam eximij Doctores, vineam hoc loco non ad populum, sed ad doctrinam legis, vel ad iustitiam quæ ex lege est, transtulerunt; eo quod cultus & prouidentia Dei in eisdem scripturis sacris insita est. Vnde & Dominus, *Tolletur à vobis*, inquit, *regnum Dei, & dabitur genti facienti fructus* E *eius.* Manifestè per mysterium regnum Dei voluit vineam intelligi, id est, legem & Prophetas, & omnes diuinas scripturas, quas tradidit Dominus vineæ. Primùm quidem colonis, populo illi priori; quia primùm eis credita sunt eloquia Dei; deinde illis abiectis, secundo tradidit ea Gentibus, fructum Scripturarum facientibus. A qua sanè vinea, iam vltra nec sepis aufertur, nec maceria destruitur, neque vltra in rapinam & conculcationem

Cap. XXI.

Esa. 5. 5.

Ierem. 2. 21

Cap. XXI.

Scriptutarum venire creditur. Sicque deinceps ex eisdem Scripturis & torcularia traduntur, & turris in contemplatione, & repulsione hostium, ab eis satis decenter erigitur. Sed nos, quia & in alia parabola vineæ, ipsos cultores vineæ, & operarios qui missi sunt per diuersa horarum spatia, ad operandũ in ea, ipsam vineã esse diximus, eo quod palmites essent vitis veræ; & quot sanctos ab initio sæculi vsque in finẽ, in ea Christus conduxit, quasi tot palmites in se propagauit, ex quibus hæc vinea tota fructificat & crescit. Idcirco hanc, quam locauit agricolis; non aliam nos intelligere oportet, quàm ipsam eandemque, in qua supra conduxit operarios, hora prima, & tertia, & sexta, nonaque. Et peregrè profectus est, non loci mutatione, sed pro libertate arbitrij dicit, vt vinitoribus daretur facultas interdum operandi. Alioquin Deus vnde abesse potest, qui complet & circũplectitur omnia, sicut ipse ait per Hieremiam, *Ego Deus appropinquans, & non de longe?* Sed huius vineæ parabola ideò alia videtur quàm illa superior, vel de qua Prophetæ loquuntur, quia vt supra ostendimus, longè aliter figura ipsius introducitur adumbrata. In qua non solùm cultoribus vineæ nulla teptomittuntur præmia; verum ipsi, ac si prophetali Spiritu, suo se condemnant iudicio. Ad hoc quippè contra eos qui superbè Dominum in templo docentem sunt congressi, hæc parabola introducitur, vt eos reuincat potius exterminatores vineæ fuisse, quàm cultores. Vnde quàm prouidè satis, & quàm benè præsens parabola vineæ variatur; sicut & in quam plurimis locis Scripturarum consuetudo est, vt vna eademque res variè figuretur in parabolis, & singulæ suis habeant singula locis ac personis, & temporibus, negotia causarum diligentius attributa. Vnde prior parabola vineæ simul ab initio sæculi vsque ad finem omne tempus concludit; operarios in vineam conduxit, nec vllum tamen à conuentione denarij priuat, sed omnes quoscunque conduxit, in fine mercede remunerat sui laboris. Et ideò non nisi solos electos, quos præsciuit & prædestinauit, in ea parabola iure vocatos accipimus; qui omnes nouissimi ac primi, simul in vnitate vineæ laborarunt, vnaque æternitate beatæ immortalitatis glorificantur. In hac verò parabola ipsa eademque vinea commendatur, & cura amplior ac diligentia exptimitur, seu quidquid in illa

A prætermissum est, tam hîc, quàm in Prophetis, ad liquidum describitur. Insuper & reprobi operarij vel coloni, qui ad eam excolendam vocati erant, quos aliæ parabolæ prætermiserant, ista in persona Pharisæorum & Scribarum manifestè cõdemnantur. Propter quod hæc parabola sic contexitur, quia boni & mali simul, olim ab initio legis, sicut & nunc, mixti erant; vt ea pars vineæ, licet in paucis, B quæ fidem Christi receptura erat, incontaminata ad excolendum aliis tradatur colonis; ea verò quæ non solùm fructum ferre contempsit, verumetiam ac si operarij vineæ, qui ad se missi sunt seruos peremerunt. Idcirco hæc parabola introducta non latior esse videtur, quàm ex eo tempore quo Iudæi translati sunt ex Ægypto, vsque ad Christum: de qua Dauid canit, dicens, *Vineam de Ægypto transtulisti, eiecisti gentes, & plantasti eam.* Quæ nimirum vinea non solùm & in Ægypto iam erat, verùm etiam ab initio sæculi propagabatur in sanctis Patribus & Pa- C triarchis. Sed inde ac si in sexta hora diei translata, eiectis Gentibus, quia infructuosæ erant, plantata est dextera Dei in terra olim Patribus repromissa; cuius *vmbra operuit montes, & arbusta eius cedros Dei, & extendit palmites suos vsque ad mare, & vsque ad flumen propagines eius.* In qua nimirum vinea, aliæ fuerunt vites quæ conuersæ sunt in amaritudinem, iuxta Hieremiam, vitis alienæ, aliæ quæ placabilem Deo fructum tulerunt. Ex quibus vtrisque partibus ipse testatur Propheta D Dauid, quod alia pars eius malè perdenda esset, alia verò in melius perficienda, & super filium hominis, ac super montem collocanda. Vnde ex vna earum parte prophetans ac gemens dicit, *Vt quid destruxisti maceriam eius*, vel sepem, *& vindemiant eam omnes qui prætergradiuntur viam?* Quam sanè vineam, quia pœnitere noluit, exterminauit aper de silua, & ferus depastus est eam, id est, exercitus Romanorum sub Tito & Vespasiano, qui E missi sunt ad perdendos malos & pessimos vineæ colonos; qui non solùm vineam sibi commissam excolere, vt fructum ferret Dei, noluerunt; verumetiam seipsos de propagine veræ vitis absciderunt; insuper & eos qui fructum in vite per fidem manentes ferre curabant, perimere semper gestiebant. De qua profectò vinea, quæ permansit in vite, orat præfatus Propheta dicens, *Deus virtutum conuertere, respice de cælo & vide, & visita vineam*

Cap. XXI.

Psal. 79. 9. 11. 13. 15.

CAP. XXI.

A *istam, & perfice eam, quam plantauit dextera tua, & super filium hominis*, inquit, *quem confirmasti tibi.* Quia in eo & ipsi plantati erant, & confirmati fide, ideo permanserunt in radice suæ pinguedinis. Cæteri verò rami, vel palmites vineæ, quia confracti sunt, aruerunt. Isti autem dextera Dei introducti sunt, sicut Maria canit soror Aaron in cantico; in monte hæreditatis Dei, & plantati in habitaculo firmissimo Dei, quod operatus est Deus, & non
B homo, & in sanctuario quod firmauerunt manus eius. Quæ bene vinea, perditis & eiectis malis colonis, locata est & commissa Apostolis, vel Apostolicis viris. Ad quam omnis natio Gentium, & in qua auctore Deo insertа est, & propagata de vite quæ Christus est, in qua Pater est agricola, & dilatatur quotidie per vniuersum orbem. Nam regnū cœlorum sæpè præsens Ecclesia dicitur. Dicitur autem & Christus, qui in ea caput est, frequenter regnum cœlorum. Vnde cùm illi pessimi coloni indignos se iudicauerunt
C æternæ vitæ, nolentes Christum recipere, aufertur ab eis Christus, aufertur & Ecclesia, auferuntur & omnia sacramenta salutis, & datur his qui credunt in Christo, tam Iudæis quàm & ex Gentibus, vt reddant singuli fructum fidei temporibus suis. Ac per hoc non est necesse regnum Dei solas scripturas diuinas intelligere, sicut nonnulli volunt, vt ab eis liceat de ipsa vinea latius dogmatizare, & nonnulla
D introducere sui erroris. Porro vineam quam Prophetæ degenerasse plangunt, quia non permanserat in vera vite, ideò in hoc loco Christus malos colonos vocat, & transformat parabolam suam ad ipsos, vt ipsi non vinea sed agricolæ dicantur, quatenus de se manifestè principes sacerdotum & scribæ dictū intelligant, seque proprio condemnent iudicio, & alienos ab hac vinea se recognoscant; vt seniores populi qui interrogauerunt Dominum, *In qua potestate hæc facis*, & quis tibi dedit hanc potestatem, & volebant
E in verbo capere sapientiam eius, superarentur verbis, & ipsi se suis alligent vinculis, ne vltra ei loqui audeant. Alias autem, quia sacras scripturas dicunt praui dogmatizatores, ipsam viam esse, vel regnum Dei quod aufertur à Iudæis. Quomodo aufertur ab eis quod habent, nisi cùm Christus, qui in eis prædicatur, aufertur, imò ne credatur repellitur; omnis intelligentia Scripturarum euacuatur & tollitur ab eis. Et cùm igitur per Apostolos transfertur in Gentibus, quibus Ecclesia commissa est, radicatur in cordibus eorum, & plantatur Christus vitis vera, vt omnes ex eo propagentur, & crescat in toto terrarum orbe vinea vna, quam bonis & melioribus Christus commisit agricolis, qui reddant ei fructum multiplicem temporibus suis. Quibus ita dictis contra eos qui dicunt ex vinea neminem posse perire; & aiunt non solùm in hac parabola nullam culpari vitem, verumetiam salua melioribus committitur colonis.

Tandem redeamus ad ordinem ipsius parabolæ, quoniam quidquid ædificatum dicitur in ea totum augustius hodie cernitur in Ecclesia. *Et sepe circumdedit eam*, inquit, id est, muro Hierusalē, vel melius Angelorum custodia. Angelos enim illis præfuisse ad custodiam nemo qui dubitet, cùm in multis locis Scripturarum sit ostensum. Vnde vt ipse Iosephus narrat, cùm iam destruenda esset misera ciuitas, & populus obsessus, vocibus in ea clamasse, Transeamus ex his sedibus. *Et fodit in ea torcular*, altare scilicet in quo omnia eorum eliquabantur vota. Vel etiam hoc propter illa torcularia dicit, quæ in titulis trium Psalmorum prænotantur; eo quod in his mysteria Dominicæ passionis & Ecclesiæ sacramenta præmonstrantur. Non enim fuit populus Iudæorum sine pressura tentationum, neque ex toto synagoga eorum sine feruore Spiritus sancti. Quæ torcularia cùm in Ecclesia sint translata, repleuerunt musto Spiritus sancti corda credentium; cuius feruore cùm essent potati, ebrij dicebantur & pleni musto. Inde igitur est quod Prophetæ & Sancti omnes sancto feruentes Spiritu afficiebantur ardore charitatis, de quorum passionibus & pressuris benè dictum est, quod *vino torcularia redundabunt*. (Prou. 3.10.) Alioquin Sancti omnes, nisi isto ebrij essent musto, nunquam talia tantaque ferrent spontè, quæ pertulerunt, quos Spiritus sanctus mundabat. Et benè dictum est, quia *fodit in ea torcular*, eo quod interior vbertas fructus gratiæ, nisi haberet latius in charitate corda defossa, non esset quod flueret tanta vini exuberantia. Ad hoc quippè defossum est torcular, vt ex pressura tribulationis ebrietas amoris & mustum æternæ dulcedinis copiosius ac latius fluat. *Et ædificauit turrim.* Haud dubiū quin tēplum, de quo dicitur per Michæam, *Et tu turris gregis nebulosa filia Sion ad te veniat potestas prima.* (Micheæ 4.8.) Sed fortè melius

CAP. XXI.

lius verticem legis, & intelligentiam de Christo esse dicimus, quoniam omnis speculatio legis, & fortitudo contra hostes in ea est; vnde benè ad eum oramus, *Esto nobis domine turris fortitudinis, à facie inimici*, quoniam de ipso, & in ipso, est omnis contemplatio nostra, ne capiamur ab hostibus, & ipse omnis fortitudo & refugium, & protectio nostra. Quem quia Iudæi reiecerunt capti sunt ab hostibus, & subuersa sunt eorum torcularia, sepes quoque ab eis ablata. Quam B sanè sepem vineæ extrinsecus circumpositam, ipsas scripturas iuxta litteram esse, quidam dixerunt, eo quod quasi murus aut sepis claudant à foris quæ intus sunt, ne videantur fructus vineæ, qui sunt in abscondito. Porrò seueritas legis, & graue iugum, torcular ab eis accipitur. De quo iugo vel pressura Apostolus dicit, quod nec nos potuimus portare, nec patres nostri. Turrim verò vt dixi ædificatam in ea, ascensum scripturarum habentem, eminentiam & altitudinem intelligentiæ, super vineam ipsam, C & super sepem, & super torcularia, quod est verbum de ipso Deo, & de dispensatione Christi, & Templum diuini sensus, quod construitur in eo; quia quicunque in Christi protectione subsistit, nunquam facilè vulneratur, nunquam ab hoste incautè decipitur. Sed miseri Sacerdotes & Scribæ, qui nec ex torcularibus Prophetarum, in quibus gratia sancti Spiritus fluebat, mustum hauserunt defecatæ vindemiæ, D neque ascenderunt altitudinem legis & Prophetarum; ex qua velut speculatores Christum venturum prospicerent, & specularentur quæ ventura prænunciabantur in eis.

CVM *autem appropinquasset tempus fructuum, misit seruos suos ad agricolas, vt acciperent fructus eius. Agricolæ autem apprehensis seruis eius, alium ceciderunt, alium occiderunt, alium verò lapidauerunt.*] Dederat enim eis præcepta operis, & instituerat culturam vineæ, vt fructum perceptorum in se exhiberent. E Ipsi verò nullum exhibentes fructum vineæ seruos Domini sui perimerunt, & ideò benè *tempus fructuum* posuit, & non prouentum. Nullus enim fructus iustitiæ in eis exstitit, nullus in Christo, qui est vitis vera, profectus fidei. De qua profectò vinea ipse ait, exspectaui vt faceret vuas, fecit autem spinas. Itaque non lætitiæ vino, non spiritali musto torcula-

A ria eorum reddundarunt, sed cruentum Prophetarum sanguinem fuderunt. Et notandum quod patrisfamilias est solius, cognoscere verè tempus fructuum, quando vniuscuiusque hominis appropinquare debeat, vel quando adhuc longius est tempus. Quod satis considerare oportet per singulas ætates, non solùm temporum, verùm etiam & hominis. Vnde considerare oportet ex quo vocatus est vnusquisque, & discutiendum est tempus fidei nostræ, vt possit videre quilibet nostrûm, quantum vel qualem ferat fructum secundum tempus ætatis suæ, & incrementa fidei; ne fortè cùm debeat aliquis esse magister, secundum maturitatis tempus, iterum opus habeat doceri, qualia sint elementa principij eloquiorum Dei; & cùm oporteret iam quasi vua præcoqua maturescere mustúque proferre, & iocunditatem sancti Spiritus exhibere, tum primùm turgescat in gemmam. Inde igitur est quod cùm deberent quidam, quantùm ad tempus dispensationis Dei, & secundum vocationem suam, iam fructus afferre vbertatis, vt omninò non habeant; aut cùm deberent habere perfectos, habeant extra tempus florentes, & non in tempore suo aceruos. Sed paterfamilias nouit pro certo quando debeat esse tempus vindemiæ, & quando exigendus est fructus singulorum. Et ideò ait de illis, *Cùm appropinquasset tempus fructuum*; quia longè diu erat, quando per Moysen legem acceperant, multisque Dei beneficiis eruditi, iam tempus erat vt fructum fidei in Christo & de Deo patre saltem in tempore Prophetarum redderent, quam & ipsi abundantius atque perfectius annunciabant. Sed illi infidelitatis iugo depressi, alium ceciderunt, sicut Michæam, quando percussit eum Sedechias filius Chanaan in maxillam pseudoprophetæ, & iussit ne prophetaret; alium occiderunt, sicut Zachariam, inter templum & altare; alium lapidauerunt, sicut Nabuthan, cuius etsi nullum accepimus propheticum verbum, accepimus tamen in eum propheticũ factum; quia multos pro hac vinea futuros Martyres proprio sanguine prophetauit. Sed & Hieremiam multis excruciauerunt tormentis, quem demum in lacu miserunt. Isaiam quoque facilius per medium secarunt, à vertice capitis vsque ad ima, quàm eius fidem, eiusque constantiam disrumperent. Eò

CAP. XXI.

igitur factum est, quia tempus fructuum instabat, vt complures alios seruos ad accipiendos fructus destinasset, vt acciperent fructus vniuscuiusque vitis. Nemo igitur est, qui ambigat, seruos Prophetas dici, qui ad eos quàm sæpè missi sunt. Sed fortè dicit aliquis, quod Prophetæ non ad accipiendos fructus missi sunt, quinimò vt operarentur ipsi, & excolerent vineam, operarij potius sunt dicendi. Videamus ergo si possumus dicere, quia spiritales fructus & diuinas oblationes Deo Patri ac Filio, iam tempus erat, in lege edocti Iudæi, vt persoluerent in fide, maximè Leuitæ & Sacerdotes, atque Principes populi, qui coluerant vineam, & dominabantur eorum. Ad quos transmissi sunt Prophetæ, vt acciperent perfectam intelligentiam eorum, de Patre & Filio, etiam & de Spiritu sancto; necnon & omnia tectæ fidei opera, quæ in lege, tàm significandæ quàm agendæ vitæ, tradita sunt, & offerrent ea quasi sacerdotes, Deo. Et quia iam tempus vindemiæ permaturum erat, vt ab ipsis acciperent vbertatem spiritalium rerum fructus, & plenam notitiam deitatis; missi sunt ità vt & ipsi operarij essent vineæ perfectissimi, & fructum ferrent vberrimum, ac si palmites veræ vitis. Deinde peremptis paucioribus, Paterfamilias misit plures prioribus ad eosdem vineæ colonos, & fecerunt eis similiter. Plena est scripturarum series veteris testamenti, quod innumeros occiderunt Prophetas. Sed & Paulus eorum describit agones, quod per fidem vicerunt regna, & cætera quæ in eo leguntur. Ergo quod plures rursus ad eos mittuntur, nimia bonitas est, & infatigabilis patientia. Qui cùm post tanta beneficia, sine exactione Dei, & Prophetarum admonitione, deberent Domino iustitiæ suæ, & fidei de Christo, tributa ac bonorum operum persoluere debita, reddiderunt mala pro bonis. Nec tamen sic credentibus illis, cùm debuisset magis pro contumeliis seruorum quæ intulerant, irasci, mittit adhuc plures; minores scilicet Prophetas, simul cum maioribus, quos penè vno in tempore aggregauit pariter cum sacerdotibus & Leuitis. Quibus interfectis, ita vt Hierusalem (teste Propheta) repleretur sanguine, propter bonitatem & nimiam patientiam suam, vt vel sic eos vinceret per clementiam; misit eis filium suum. Et hunc non quasi ad obnoxios, sententiam pœnæ baiulantem, sed misericordiam veniæ post tot scelera, post omnia damna fructus, post insolentiam prauitatis, adhuc eis locum pœnitentiæ seruans. Et dicit ita, *Forsitan verebuntur filium meum.* Vult ergo eos magis confundi, ac reuereri, quàm punire. Alioquin pro tantis iniuriis vltio culparum inferenda iam erat. Sed benignissimo Deo sufficit sola vindicta pudoris ad veniam, & sola perfecta conuersio ad indulgentiam. Nam omnis iniuria seruis illata ad Domini respicit contumeliam. Tamen mittit filium suum, non adoptiuum; non alicunde quàm ex se genitum, sed proprium, qui possidet quæ Patris sunt à natura, dicens, *Forsitan verebuntur filium meum.* Hoc quippè dubitantis prouerbium, non de ignorantia venit, neque ex vlla dubietate præscientiæ Dei. Quid enim nesciat Paterfamilias, præsertim cùm hoc loco Deus Pater intelligatur? Sed ideo ambigere dicitur, vt libera eis voluntas teseruetur, & gratia offeratur. Vnde arguendi sunt hæretici, qui dicunt filium ignorare, eo quod ait diem nouissimam neminem scire nisi Patrem. Dicit enim quod diem illam nemo nouit nisi solus Pater, & cui ipse voluerit eam reuelare, & tamen in nullo Filius minor Patre prædicatur, neque in potestate, neque in scientia, neque in vlla alia re. Idcirco sicut ibi ad aliquid se nescire dicit filius; ita & hic ad aliquid Patrer dubitare creditur. Propter quod & sententiam temperat, non vt ignoret quod futurum erat, sed vt introducat modum loquendi, sicque eos suo capiat iudicio quibus loquitur, & præster, ac si humano eloquio, locum conuertendi. At verò hæretici quidquid hoc loco pro parte responderint, totum responsum intelligant & pro filio, qui se dicit ignorare consummationis diē. Nisi fortè alio sensu hæc quæstio ista soluatur, vt alij sint ex Iudæis qui reueriti sint filium Dei, & alij coloni illi, qui dixerunt, *Hic est hæres, venite, occidamus eum.* Et tamen quasi de omnibus dicit Iudæis, quod occisuri sint eum, cùm non omnes Iudæi occiderint Christum, sed tantùm qui secundum carnem fuerunt serui Iudæi; ita & hic totum pro Patre fortè ponitur, *Reuerebuntur filium meum*, quasi omnes eum sint reueri turi, cùm non omnes eum receperunt, sed pauci qui

CAP. XXI.

Cap. XXI.

Spiritu sancto sunt illuminati, & crediderunt in eum. Et sic generaliter quasi de omnibus dicit, cùm non omnes fuerint, sed pauci qui reuerentiam fidei ei præstiterint. Vtrumque ergo sensum ideò protulimus, ne alicui videatur Deus Pater nesciisse. Quia iuxta præsentem textum Euangelij nequaquam Iudæi videntur eum reueriti. Sed & dicere aliud esse factum, quàm quod præscitum est, aut non præscire patrem potuisse, impium est sentire. Nam hoc quod dictum est, *Hic est heres, venite, occidamus eum*, in illis impletum est, qui videntes Christum, & cognoscentes eum filium Dei, nihilominus occiderunt eum. Non enim hoc dixerunt illi qui reueriti sunt, & crediderunt in eum, sed illi pessimi & obstinati. Non quod nescissent eum Patrisfamilias Dei esse filium, sicut quidam incautè affirmant, sed inuidia cæcati, & fastu superbiæ; atque concupiscentia rerum obfirmauerunt faciem suam, sicut & fratres Ioseph, ne eum fratrem agnoscerent. Agnoscunt quidem, sed somniatorē eum vocant, vnde & eis liuor natus fuerat, sicut & isti blasphematorem Christum, & quod Beelzebub omnia fecerit miracula, quæ Deifica nemo qui sanus est, negat. Vnde & isti licet obcæcati furore fæuirēt, dicebant ad alterutrum. Nonne hic est Christus? Ad quos alij, veritati resistere gestiētes, respōderūt, Christus cùm venerit, nemo sciet vnde sit. Hunc autem scimus vnde sit. Hoc quippè magis ex negatione veritatis assueuerabant mentientes, quàm ex ignorantia Prophetarum, qui omnia de illo quæ futura erant, & vbi nasceretur, & vnde, vel quomodo, luce clarius præmonstrarunt. Sed signa & prodigia videntes, intellexerunt eum esse Christum, quem confiteri noluerunt, sed moliebantur magis eum occidere, quem credere detrectabant. Sicut Herodes impiissimus, eùm didicisset à Magis natum esse regem Iudæorum, inde acrius inflammatur, & molitur extinguere, quem ex Dei oraculis didicit repromissum. Constat igitur principes sacerdotum & seniores populi Christum cognouisse, quia filius Dei erat, & si sanctum nesciebant, sed nihilominus ausi sunt eum occidere, sicut & Herodes pueros. Alioquin si non credidisset, quia Christus erat rex Iudæorum futurus, nequaquam omnes occidisset infantes, secundum tempus quod didicisset à Magis. Sicut & duricordes Iudæi cognoue-

A runt quidem tam ex prophetia, quàm ex miraculis, sed quasi si non cognoscerent, obfirmauerunt se, & noluerunt diuulgare in populo quod Dei filius esset; neque vt sermo eorum vel assensus ad plebem peruenisset. Nec mirum, cum & adhuc hodie qui dispersi sunt & eiecti, duriores sint; ne veritatem de Christo secundum scripturas possint recipere, quàm lapides. Vnde & illi nimio

B obfirmati odio, eiecerunt eum extra vineam, & occiderunt. Hinc itaque Apostolus ait, quod extra portam Dominus crucifixus sit, id est extra Hierusalem in monte Caluariæ. Quoniam quantum ex ipsis fuit, alienum eum esse iudicauerunt coloni pessimi à vinea, id est, à populo Dei, quando sententiam mortis contra eum tulerunt. Sed benè eiectus est extra illam vineam, quæ fecit spinas; & ibi occisus, vt suscipientibus se gentibus, alijs vinea locaretur agricolis.

C *Cùm ergo*, inquit, *Dominus venerit vineæ, quid faciet agricolis illis?*] Interrogat eos Dominus, non quod ignoret quid responsuri sint, sed vt ipsi propria responsione dānentur. Verùm ipsi cur eum occiderint, inter cætera testantur, *Hic est heres*, inquiunt, *venite occidamus eum, & habebimus hæreditatem eius*. Hoc quippè etsi non voce, corde tamen dixerunt. Maximè tunc quando intrauit in templum, & omnes vendentes animalia diuersi generis, quæ ad sacrificium vendebantur,

D foras eiecit. In quibus sacerdotes auari lucri gratia inflammabantur. Tunc præcipuè, quantum videtur, firmauerunt eum occidere, fortè dicentes intra se: Si populus aut nos istum habuerimus in Deum, necesse est vt dimittatur omnis consuetudo hostiarum, quam ad præsens iam conatur destruere, & cessabit ista religio quæ ad nostrum pertinet lucrum, & humiliabitur ab isto gloria nostra; sed & cultus peribit Templi, qui ad gloriam seruatur Dei,

E & populus iste qui offerunt ea iam non erit in nostra subiectione, neque Templum & hostiæ nostra possessio, sed huius erit hæreditas vniuersa. Vnde occidamus ipsum, & omnia quæ ipse sua dicit esse, & patris, erit nostra hæreditas, vt sicut hodie, ita & semper ad nostrum omnia pertineant lucrū, & ad nostram pertineant gloriam. Hoc quippè est dicere, nostra erit hæreditas. Sed ipsi à sapientia Dei sapienter conclusi, longè aliter de se responderunt in-

CAP. XXI.

terrogati, sua iam conscientia prædam- A nati. Aiunt enim illi, *Malos malè perdet, & vineam suam locabit alijs agricolis*. Porro quod dixit aiunt illi, non pluralis est nominatiuus, vt ad illos referatur, sed singularis est datiuus quod ex Græco aut ω manifestius intelligitur; nequaquam illorum est quod verum responderunt, sed Dei nutu factum est, vt ipsa Veritas violētiam eis inferret ne possint eam celare. Sicut nec Caiphas sacerdos, qui non ex se dixit B

Ioan. 49.51 verum, sed *cùm esset Pontifex anni illius, prophetauit*: Ita & isti, non sua sponte prophetauerunt contra se, sed Dei nutu, vt dixeram, quod tollenda ab eis essent omnia eloquia Dei, quæ de Christo erant, & in Gentibus Christus & omnis relligio, & cultura seruitutis Dei, illis abiectis transferenda. Vt singulæ Gentes singulique homines faciant fructum boni operis in tempore suo. Interea quia longè aliter Lucas narrat, euidens quæstio generatur, quod sacerdotes hoc non dixerint, *Malos malè perdet*, sed Dominus, & hoc cùm dixisset, dicunt illi, absit. Intel- C lexerunt enim secundum Lucam quod contra eos diceret, idcirco mox contradicunt sententiæ Christi, & aiunt, absit. Quæ nimirum quæstio duobus modis soluitur, vt vterque Euangelista verum dicat, & singuli sensus eorum vnam expleant controuersiam sacerdotum. Vna siquidem earum intelligentia perfacilis est, si respicias ad eos in plebe qui dicebant,

Ioan. 7.12. *Quia bonus est*, & ad eos qui dicebant, D *Non, sed seducit turbas*. Quia in eisdem turbis duæ partes erant, vna quæ fauebat Christo, quibuslibet ex causis, alia quæ contradicebat. Et ideo hoc loco fuerunt, qui responderent interroganti, *Malos malè perdet*; & si non alij forte illi qui clamauerant, *Benedictus qui venit in nomine Domini*. Iterum fuerant quidam, qui verbis Domini contradicentes, responderunt illud quod Lucas ait, absit. Porro alio modo, quod nutu Dei, quamuis nollent, vt dixi, in prophetia dixerunt, Malos ma- E lè perdet, corde verò contra dixerunt, Absit. Vnde vnus Euangelistarum dixit illud quod in corde gesserunt. Sicut dicitur in

Psal. 61.5. Psalmis, *Ore suo benedicebant, & corde suo maledicebant*. Habet enim omnis homo scientiam boni & mali; & ideò isti, quidquid horum dixerunt, aliud contra dixerunt, vnde & cogitationibus eorum secundum impietatem suam interrogatio erat. Quia etsi verbis dixerunt, absit, conscientia confessi sunt, quia, *Malos malè perdet*. Frequenter autem Scriptura cogitationes cordis sic exponit quasi dicta sermonis. Vnde Iob, dicit impius Deo, disce de à me, vias tuas nosse nolo. Et alibi Propheta, *Dixerunt, non videbit Dominus, nec intelliget Deus Iacob*. Sic & in alijs quamplurimis Psal. 93.7. locis. Alioquin videtur esse contrarium, quia intellexerant contra se dictas esse parabolas; ita vt vellent eum mox tenere, vt corde & ore consentirent quæ dicebantur. Vnde illis non acquiescentibus, aliud adhuc introducit scripturæ testimonium dicens, *Nunquam legistis*, ac si diceret: quod si parabolam meam non intelligitis, aut non vultis eam recipere, vel istam Scripturam, quæ in prophetia vobis data est, reuoluite, cui contradicere non potestis, *Lapidem quem reprobauerunt ædificantes, hic factus est in caput anguli*. Nam si illi supra acquieuissent, vt dicerent dignos se esse pœna, non videtur fuisse necesse istud proferre. Nunc autem eos quos dixerat agricolas ædificatores domus vocat; & benè, quia ipsa vinea, teste Propheta, domus Israël erat. Ac si diceret eis, quia vos ædificatores estis domus, quare non cogitatis in cuius ædificij angulo ponendus ille lapis sit, de quo Propheta dicit. Nam vos ædificatores domus, reprobatores inuenti estis huius lapidis. Nunquid in vestra ponendus est structura, qui reprobatur à vobis? Non vtique, sed in alio ædificio, & in angulo duorum populorum, vt vna sit domus, sicut & à vobis translata vna est vinea, vnaque Ecclesia. Quod si aliud ædificium futurum est, vestra ædificatio contemptibilis est. Quæ nimirum cōstructio versus, iuxta litteram videtur solœcismus esse, sicut illud, vrbem quam statuo vestra est, pro eo quod debuit dicere vrbs. Sed hoc genus est locutionis in Scripturis diuinis, eo quod oportuit dicere, lapis quem rebrobauerunt, ipse factus est in caput anguli, vt duas in se coniungat parietes. Quia illi, si essent ædificatores probabiles, nunquam huiusmodi lapidem reprobassent. De quo sanè lapide Esa. 28.16. Isaias dixerat, *Ecce pono in Sion lapidem in fundamentum, lapidem electum, pretiosum, angularem, & qui crediderit in eum non confundetur*. Ipse namque est lapis adiutorij, lapis quem erexit Iacob in signum, & perfudit oleo; quoniam perunctus est oleo Spiritus sancti præ participibus suis. De quo lapide Petrus quoque loquitur confidenter ad Iudæos: Iste lapis qui rebrobatus est à vobis ædificanti-

Cap. XXI.

bus, qui factus est in caput anguli. Quoniam & angularis est lapis iste, & fundamentum Ecclesiæ. *A Domino*, inquit, *factum est istum, & est mirabile in oculis nostris.* (Psa. 117. 22) Hæc vox est Sanctorum confessio; quod ab homine, neque humana virtute factum est, sed potentia Dei & virtute Patris, & ideò est mirabile non in conspectu infideliũ, sed in oculis omniũ eorum qui credentes illuminati sunt per fidem.

A

Quod mirabile præ omnibus miraculis mirabilius est, vt Deus homo fieret, & ipse lapis crescendo iuxta Prophetam, omnem terram impleret; qui cœlestia simul & terrena iungeret, duasque leges in se vno colligeret. Et ideò valdè mirabile est in oculis Sanctorum, quorum vox ista est, quia caput est cœlestis ædificij, & fundamentum domui donatum à Deo Patre. *Ideò*, inquit, *auferetur à vobis regnum Dei, & dabitur genti facienti fructus eius*; de quo iam supra satis diximus, nisi quod diligentius perscrutandum est quod ait, dabitur alijs agricolis qui reddunt ei fructum temporibus suis. Quia nemini datur regnum Dei, id est, mysteria verbi Dei, nisi facientibus fructum in eo, & ex eo. Quod si ita est, nemini datur qui peccat. Hinc forditurus est aliquis. Si nemini datur regnũ Dei, nisi facienti fructus eius, quomodo illi populo datũ est, à quo ablatũ est, quia fructũ eius non fecit. Sed considerandũ, quia supra illi populo non est dictum, dedit eam colonis, sed, locauit, vel sicut melius in Græco habetur, tradidit eam agricolis. Hic autem aufertur, ait, & dabitur alijs agricolis. Quod si supra ità dixisset, dedit, quemadmodum, locauit, vel tradidit, indissolubilis esset quæstio. Nunc autem dabitur dixit, quia quod datur gratis intelligitur datum, quod verò locatur vel traditur, non omnino gratis datur, neque quasi electis vel fidelibus tradidit vel locauit, sicut quibus gratis dedit cum iudicio electionis, & non ex merito suæ virtutis, vt sint iustitiæ Dei subiecti, & non suis operibus ex lege iustificati. Quia talis iustitia habet meritum, sed non ex Deo. Sequitur,

ET *qui ceciderit super lapidem istum, confringetur, super quem verò ceciderit, conteret eum.*] De seipso dicit, quia se vult intelligi positum in fundamentum totius Ecclesiæ. Quod aliud est offendere Christum per mala opera, & aliud negare Christum, & à se repellere. Vnde qui peccator est, & tamen in illo credit, cadit quidem, sed super lapidem, & ideò confringitur ad pœnitentiam, sed non omninò conteritur penitus ad interitum; quia seruatur allisus contritione cordis, ad Indulgentiam salutis. Super quem verò ille ceciderit, hoc est, quem lapis ipse repulsus à corde oppresserit, id est, qui Christum negauerit, sic conteret eum vt nec testa quidem remaneat, qua hauriatur pusillum aquæ, vel in qua portetur igniculus de incendio. Quidam tamen volunt, eos qui super lapidem ceciderint, intelligi qui propter Christum corpora sua in mortem tradiderunt, id est, super ipsum occubuerit & confringatur caro & ossa eorum. Super quos verò Christus ceciderit, id est, qui eum penitus negauerint, vt dixi, veniet illis desuper in iudicium, cum pœna perditionis. Et ideò dixit, conteret eos; vt sint impij tanquam puluis quem proiicit ventus à facie terræ. Nõnulli verò textum sequentes & circunstantiam lectionis, dicunt Gentes esse, quæ super Christum allisæ sunt, & benè de superbia sua ceciderunt super eum, & confractæ in humilitatem vt saluarentur. Quia cùm sic ceciderit iustus, non conteretur, quia Dominus supponit manum suam. Super quem verò ceciderit, id est, super Iudæos, qui eum à se expulerunt, contetetur; & ideò sic contriti sunt & comminuti cùm venerit ad iudicium, vt nihil aliud superueniet eis, nisi repentinus interitus. Magnus est ergo iste lapis & fortis. Et ideò quicunque super eum cadit & percutit eum, ipse se collidit & confringit; lapidem verò Christum nemo lædit; se quidem corrumpit, quia super lapidem peccator cadit. Et non lapis eum tantùm confringit quia benignus est, quantum ipse se allidit ad lapidem. Quia non secundum se quod lapis est fortis, frangitur aliquis, sed secundum quàm fortiter ipse ceciderit. Fortiter autem cadit, quod cadit aut propter pondus proprij oneris, aut propter altitudinem, qua quisque altius fuerit sublimatus. Vnde non omnis casus æqualiter ruentem confringit, sicut nec æqualiter omnes iuxta Apostolum, super fundamentum quod Christus est, ædificant. Et ideo perpendat vnusquisque quantum & vnde cadit, & quod cadit. Quoniam aliter cadit per humilitatem, vt resurgat, & aliter ille vt confringatur, & malè fractus iaceat. Tamen dum super fundamentum, id

est, supra petram, quæ Christus est, quis- A que cadit non sic confringitur, vt non potens sit figulus luti de eisdem testulis vas rursus formare in honorem, nisi fortè obduruerit aliquis, ne bitumen recipiat charitatis, & ne mollescere possit rursus ad ablutionem peccati. Cæterum super quem lapis cadit, non quæritur quàm graue fuerit quod oppressum est subtus, aut quàm leue, ne aut de alto, aut de humili, quia totus conteritur. Et ideò fortè Christianus peccans non tantùm perit, quan- B tum potest eum perdere Christus, vel quantæ virtutis Christus est, sed quantum se ipse secundum opera sua perdiderit. Idcirco cogitet Christianus, dum tempus, & super petram est, quo pondere peccatorum premitur, vel quàm de alto, id est, de quo gradu cecidit; vt puta si clericus est aut continens, si sacerdos est, aut Leuita vel Monachus, si vidua est vel virgo. Similiter & magnitudo peccati vel enormitas consideranda est. Quia, sicut dixi, tantùm vnusquisque confrin- C gitur, quantò amplius grauius peccauerit. Qui autem non de alto honoris gradu cecidit, neque de pondere grauioris peccati super Christum, neque arena delictorum grauatus fuerit, interdum talis non læditur, non multum læditur, quia quotidie in oratione precibus purgatur. Sed quia prolixitas libri finem postulat, orandus est Deus iugiter, vt qui nobis intelligere dedit periculũ nostrum, ipse cauere concedat, ne aut de alto iam vltra ruamus, aut grauiùs peccemus D deinceps, vel multiplicius minimis quotidie grauemur delictis. Imò ea quæ admisimus, iugiter deflendo tergamus; quatenus per ipsum Christum, qui est lapis viuus, renouemur, ac solidemur in melius, vt per ipsum & in ipso inter eius membra connumeremur. Vt in Christo, de quo, & in quo, est finis libri, in ipso & per ipsum sit deinceps finis peccati, & origo totius boni.

PROLOGVS LIBRI DECIMI.

NEMO Euangelistas cùm legit æstimet eos de Christo aliquid falsum finxisse, vt multi Iudæorum calumniantur; neque aliquid ei plus tribuisse, quàm se veritas habet, vt quidam paganorum mentiuntur; neque quamuis inter se verbis discrepare videantur, sensu in aliquo sibi contraria protulisse, vt plurimi veritatis inimici senserunt: quoniam vnus in eis spiritus fuit, vna & perfecta scientia de Christo, & vna fides. Quod vt plenius possis cognoscere prudens lector, quàm concorditer dixerint, quàm consonè, licet in multis variando verbis, ob dispensationem Sacramentorum Dei, nonnulla etiam prætermittendo, seu propria dicendo, vel postponendo aliqua, interdum anticipando vel recapitulando plurima, hæc omnia vicissim quæ contraria videntur indoctis vel ineruditis, velim legas beati Augustini libros quatuor, quos edidit de concordia Euangelistarum; in breui fortè, sensum eorum poteris dinoscere ad plenum, quanta vnitas in eis sit, quantaque sententiarum cōcordia, quanta virtutum harmonia, & splendor varietatis; quantusque ornatus dictorum, nec non & multiplicatio sensuum, & claritas sermonum. Ita vt ex eo quod variant diuinior sensus intelligatur inesse illis, & affluentia Spiritus sancti vberior. Quia etsi quatuor sunt Euangelia, vnus est fons surgens de terra ex qua veritas orta est, qui omnem irrigat terram & paradisum à principio primæ creationis Dei. Ipseque diuidit in quatuor fluminum capita, & inebriat totum quadratum orbem superfundens omnia. Et ideò non possunt, vt praui homines conantur asserere, inter se esse diuersi, quia ab vno fluunt fontis impetu, nec aliunde manare probantur quàm de Paradiso Dei, vnde ista iustitia cælestis de cœlo prospexit, & ad nos vsque venit, quia iustificamur omnes. Constat igitur, quia non potest esse diuersum quod est vnum. Nam & ipsi priusquam nati essent in carne, in Paradiso, id est in cœlo, visi sunt; per quos ac si per viuos Christus huc illucque fluit. Vnde & postea à Ioanne, cùm esset ipse vnus ex eisdem, in cœlo visi sunt ac si quatuor animalia; vbi cùm darent illi gloriam & honorem & benedictionem sedenti super thronum, viginti & quatuor E seniores procedunt mittentes coronas suas, & adorant viuentem in sæcula sæculorum. Quod si in cœlo fratres mei visi sunt, & ad voces eorum dicitur surgere illius æternæ curiæ senatus, id est omnis ordo prædicatorum, & adorare viuentem in sæcula sæculorum, quantò magis nos audire oportet & in eorum vocibus intendere, quia non sunt diuersæ neque dissonæ, quoniam vnus in eis spiritus vnusque fons. Et ideò communiter vnum dicunt;

vnumque sapiunt, quia ipsi nihil aliud sunt quàm organum Spiritus sancti. Verùm quia riuus non aliunde fluit quàm de fonte; idcirco non sunt audiendi, qui astruunt Christum potius sua per se scribere gesta debuisse, quàm per tales qui nec inter seipsos sibi ad inuicem conueniunt, cùm illi nihil aliud scripserunt, quàm quæ ille ostendit & dixit. Neque puto dicendum, quod ipse Christus de se scribere noluerit, & non fecit, quandoquidem
B membra eius, id est, manus & digiti corporis scripserunt, quod, dictante capite Christo, ipsi intus audiebant. Nam certum est quod quidquid ille de suis factis & dictis nos legere voluit, hoc scribere Spiritus Deus suis manibus imperauit. Quapropter hoc vnitatis consortium, & in diuersis officiis concorde membrorum sub vno capite Christo ministerium, quisquis rectè intellexerit, non aliter accipiet, istis vnum narrantibus, qui ad hoc
C ante mundi constitutionem præordinati sunt in Euangelio hoc quadripartito, quàm si ipsam manum Domini, quam in proprio corpore suo gestabat, scribentem conspexerit. Et ideo ratio est vt sicut ante thronum Dei ad vocem eorum viginti & quatuor seniores procedunt & adorant: ita & nos consona voce demus honorem Deo & laudem ac gloriam, & adoremus viuentem in sæcula sæculorum, qui resurrexit à mortuis, & venturus est ad iudicium; in quorum vocibus, quia multa
D nobis de Deo, & ineffabilia reserata sunt sacramenta; nemo de his dubitet quæ Spiritus sanctus per eos Ecclesiis dictauit; nemo etsi aperta videntur quæ dicunt, totum se intelligere præsumat, quod ab eis est promulgatum. Non vili quidem, vt quidam æstimant sermone, sed diuino, in quo non eloquentia, sed virtus renitet sapientiæ. Interea tamen, quamuis & ego tanto indignus videar opere, nec intelligam, mallem suauis esse sententiis & efficax intellectu, quàm facundus in verbis.
E Quia sicut scriptura dicit diuina, qui suauis est eloquio, maiora percipiet. Nam suauis Græcè Χρέςος dicitur, quo verbo & bonus intelligitur, & suauis ac lenis & vnctus. Quæ omnia bono congruunt viro, maximè vt Spiritu sancto sit delinitus, quo sapienter magis quàm eloquenter possit dicere. Vnde licet in nullo horum me sufficere credam, tamen vtrorumque quia debitor sum, tam vobis quibus scribo charissimis, quàm & fratribus quibus seruitutis vota persoluo, precibus confido & præsumo meritis, quod ipse dabit dicendi effectum, qui dedit vt facerem charitatis explendæ votum.

CAP. XXI.

EXPOSITIONIS IN MATTHAEVM

LIBER DECIMVS.

Cvm audissent Principes sacerdotum & Pharisæi parabolas eius, cognouerunt quod de ipsis diceret, & quærentes eum tenere timuerunt turbas, quoniam sicut Prophetam eum habebant.] Ecce propter duritiam cordis & incredulitatem atque impietatem, quam habebant in filium Dei, audiunt auribus quæ corde credere noluerunt. Audiunt apertas propositiones à Christo, quas negare non poterant, & intelligunt omnes contra se Domini sententias esse quibus debuerant emoliri ad fidem. Sed vnde conuerti debuerant ad veniam, inde potius conuertuntur ad impietatem, vt videntes non videant, & intelligentes non intelligant. Et volentes tenere vt occiderent, timebant non Deum, sed turbas, quia sicut Prophetam eum habebant. Quod volunt eum tenere & occidere, vt supra iam dixi, non modò de ignorantia venit, quod ipse sit Christus, sed de perfidia & cõtẽptu. Quia iuxta Salomonem impius cùm in profundum malorum venerit, contemnit. Et ideò nec sibi parcunt, quia multis obruti malis ad lucem iam respicere nequeunt. Quicunque ergo fictè vel dolosè seu insidiatoriè Iesum tenere volunt, aut verbum veritatis apprehẽdere, nunquã eũ tenere queunt, nec apprehendere. Multa denique differentia est inter eos qui eũ amore tenere quærunt, & inter eos qui odio. Sicut isti eum aliter quęrunt tenere, & aliter sponsa in Canticis, quæ surgens ibat per plateas circuiens ciuitatem & nundinas; quæ postquam pertransiuit omnes vix inueniens, tenuit eum ac dixit, teneo eum, & non dimittam illum. Sicque tenuerunt pedes mulieres illæ, ex resurrectione, quæ illum adorauerunt; veruntamen non quæ eum suspicata est Hortulanum, cui dictum est (quia necdum eum Verbum Patris esse credebat) *Noli me tangere.* Et ideò, vt dixi, nemo tenere Christum potest, nemo tangere, nisi is qui ex fide est, & cui permiserit ipse. Turbæ autem quas timebant Principes populi & sa-

CAP. XXI.

cerdotes ipsi huc illucque fluctibus trahebantur, quia imperfecti erant. Fortè ipsi erant qui supra osanna canentes, dicebāt, *Benedictus qui venit in nomine Domini.* Sed quia miseri sacerdotes ab eis tulerant clauem scientiæ, non poterant firmi stare in fide. Propterea quem nunc quasi Prophetam venerantur, demum etsi non omnes, quidam eorum contra eum clamant ad fauorem seniorum, *Crucifige, Crucifige.* Sapiebant quidem turbæ multa de eo quæ vera erant, nec tamen magnitudinem eius intelligebant, sicut nec vulgus noster. B Erat enim Iesus & Propheta quidem, sicut ait Moyses, *Prophetam vobis suscitabit Dominus Deus noster de fratribus vestris tanquam meipsum, audietis eum secundum omnia quæcunque locutus fuerit.* Quicunque ergo non audierit Prophetam illum interibit, siue exterminabitur, de populo suo. Tamen eminentia Maiestatis eius non declaratur, quod vocatur Propheta, sed in eo quia est Dei filius primogenitus vniuersæ creaturæ, per quem creata sunt omnia quæ in cœlis sunt, & quæ in terra. Et C ideo eminentia eius est, quod *in principio erat Verbum*, &c. Sed hoc necdum sapiebant turbæ, licet parati essent pugnare pro eo; quos timebant Principes sacerdotum & Scribæ, ita vt non auderent eum tenere. Etsi turbæ nihil magnum sapiebant de Christo, quia tantum sicut Prophetam eum habebant, minus tamen sacerdotes & Scribæ inuidia cæcati & odio, qui neque vulgi scientiæ acquiescere volunt. Quia etsi ex parte eum sciebant Deum, D nihil de illo dignum vlli declarare sinebant. Tales igitur sunt omnes hæretici, qui nec ipsi credere rectè de Christo volunt, neque alios catholicè fidem rectam confiteri permittunt.

Deut. 18. 15

Ioan. 1. 1

CAP. XXII.

Et *respondens Iesus iterum dixit eis in parabolis, similis est regnum cælorum homini regi qui fecit nuptias filio suo*, &c.] Parabolam istam solus Matthæus videtur narrasse, veruntamen etiam Lucas magna ex parte quiddam simile & ipse suo in loco narrare probatur. Vnde quidam cōtendunt, quod vna eademque parabola sit in vtrisque, licet vnus eorum aliquid dixerit E plus, sicut de homine non vestito veste nuptiali, quod alter prætermisit. Sed non est hoc ita, quia Lucas nullam nuptiarum facit mentionem. Sed hoc & quod Matthæus prandium dicit, Lucas cœnam vocat; neque si vellet ibi hominem non vestitum veste nuptiali, ac reiectum introducere, rectè poterat. Quia per cœnam

A illam, vltimum conuiuium quod habituri sunt sancti in regno Dei vtique designatur: per prandium verò & per has nuptias, ad quas boni & mali simul vocantur & intrant, præsens Ecclesia omninò intelligitur, quia post prandium cœna fit, post cœnam verò nullum restat conuiuium, nisi fortè ipsa eademque cœna pro prandio ponatur, sicut apud antiquos mos fuit in vespere tantùm prandere; ac sic quodam modo per ipsam cœnam præsens intelligatur Ecclesia, & conuiuium scripturarū ac mysteria, de quibus simul boni ac mali epulantur quotidie, quousque ad illud vltimum perueniatur. Non semper responsio ad interrogata refertur, verùm etiam & ad merita, & ad ea quæ per responsionem iure tanguntur, sicuti hoc loco. Quia dixerat à Iudæis regnum Dei auferendum seu cætera, & non sunt territi, neque permoti ad pœnitentiam, sed magis inflammari ad iracundiam, volentes manus mittere in eum. Quod intelligens Dominus, nihilominus per aliam parabolam respondet, & tangit duritiam cordis eorum. Et quia noluerunt recipere antidotum salutis, post fomenta exhortationis & vnguenta, infert ferrum adustionis, & potiorem eis vindictam pronunciat esse venturam. Ne fortè benignissimus Saluator, quia illi magis exasperati sunt, videretur timuisse, & ideo tacuisse. Nam si & illos malitia faciebat audaces, Christum autem potestas immensa reddebat securum, & charitas perurgebat, vt eos infatigabiliter ad veniam inuitaret. Terribilior est Rex ad vlciscendum, missis exercitibus suis vt perderet homicidas illos, quàm Paterfamilias, qui non nisi sua auferre videtur. Sed quærendum cur addiderit, *regnum cælorum homini Regi*, cùm potuerit illud dicere sine additamento hominis. Vnde non immeritò quæritur quid necesse fuit addere *homini*. Sed & multa alia habemus exempla in Euangeliis, in quibus Deus Pater assimilatur homini, & in persona hominis licet parabolicè figuratur. Et dicitur in eisdem parabolis Deus pater, homo. Et sunt hæc exempla valdè necessaria contra quosdam hæreticos, qui reprehendunt Deum veteris testamenti, cum huius introducitur liniamentis, & dicitur passionibus subiacere; vnde legis Deum & Prophetarum malum esse fingunt, crudelem & sanguinarium. Quapropter audiant & ex Euangelio secundum parabolas, & non secundum naturam, Deum

CAP. XXII.

Cap. XXII.

Patrem, hominem vocari, & secundum consequentiam parabolarum, suscipere oportet iracundum Deum, sicut & in veteri testamento, & furorem eius ac patientiam, auersionem quoque vultus, & sessionem, stationem Dei, & incessionem & somnum: quæ omnia de Deo scripta sunt in lege & in Prophetis, & ab initio ostenduntur. Quod si nihil Deus habet in se figuratè, quod videatur humanum aut dicatur, cùm ipse immensus sit & incomparabilis atque incorporeus, dicant hæretici vtrum iste Deus, qui secundum parabolas Euangeliorum homo dicitur, & iratus proponitur secundum humanam naturam, ipse est pater Christi, an alius præter eum? Et necesse habent, aut alium aliquem extra hunc, patrem Christi dicere, quem parabolæ & patrem Christi demonstrant, & similem eum humanæ naturæ proponunt. Et si dixerint hunc ipsum esse patrem Christi, coguntur confiteri, quod multa in eo secundum passibilem naturam hominum dicantur; non quod Pater passibilis sit, sed quia propter imbecillitatem nostram, secundum passibilem hominis naturam de Deo ista dicantur, vt capere de eo quippiam possit infantia nostra, saltem iuxta mores humanos. Quia quamdiu homines sumus, non possumus capere de Deo secundum se, neque multitudinem magnitudinis eius intellectu apprehendere, & ideò necesse fuit addere, *Simile est regnum cælorum homini regi*, vt hominibus quasi homo apud homines loqueretur. Quia si secundum se iuxta quod Deus est locuturus esset, nemo mortalium sustineret. Dispensat autem Deus homines non capientes dispensari se satis à Deo, quia omninò Deus est, & in eo quod dispensat homines; vnde necesse habuit, *homini* addere. Quia non secundum se Deus Pater, sed secundum mores nostros nobis hominibus loquebatur; & adhuc more humano loquitur, donec dicatur nobis, *Ego dixi, dij estis, & filij excelsi omnes*: & tunc, vt credo cessabunt istæ similitudines, quando videbitur Deus vt est, & quando ipse filius palam de Patre annunciabit nobis, qui fecit nuptias filio suo. Iam quia in manifesto est persona Patris & Filij, cui factæ sunt nuptiæ, distinguenda est hæc parabola; quibus temporibus factæ sint; quoniam nuptias facere, & Auctoris & temporis est. Legimus itaque in alia parabola tempus nuptiarum esse futurum, quando ex decem Virginibus quinque

Psal. 81.6.

A quæ paratæ erunt, intrabunt cum sponso Christo ad nuptias, cui factæ istæ creduntur. Vnde si de his nuptiis nunc sermo est, noua ratio est sic mutasse ad easdem nuptias; etiam factas esse, dixisse. Verùm quia hæ nuptiæ vitæ cœlestis est introitus, & ex resurrectione suscipiendum est æternæ gloriæ sacramentum. Vnde nec immeritò à Patre iam factæ dicuntur; quia æternitatis huius societas, & noui corporis dispensatiò, iam perfecta facta

B erat in Christo, & tunc facta est tam noua & inaudita coniunctiò, quando in vtero virginis, *Verbum caro factum est, & habitauit in nobis*. Quia sicut omnium electorum resurrectio in Christi est resurrectione: ita & hæ nuptiæ in ipso celebratæ sunt, & iuncta est sponso Ecclesia iure sponsalitatis, quando dona Spiritus sancti ex integro homo Deus accepit, & tota corporaliter diuinitas in illo mansit. Ex quibus profectò donis, vt dixi, sponsa iure sponsalitatis iam pro dote arras accepit, & dona eiusdem Spiritus sancti, qui

C totus in Christo mansit; ex quo homo factus est, & processit tanquam sponsus de vtero virginis, quia vterus eius thalamus fuit. At verò Ecclesia in eodem renata spiritu ex aqua, vnum corpus efficitur in Christo, vt sint duo in carne vna, quod *magnum est sacramentum in Christo & in Ecclesia*. Tenditur autem tempus nuptiarum ab exordio incarnationis Christi, quousque ipse redeat Christus vt omnia nuptiarum compleantur sacramenta; & tunc

D quæ seruauerunt legitimè iura tantę sponsalitatis, & paratæ erunt, intrabunt officiosissimè cum eo ad illas æternas nuptias. Interim etenim ducitur Christo viro, vxor & sponsa; & sponsatur quotidie in fide & misericordia donec redeat ipse. Et hinc est quod Paulus aiebat, *Despondi enim vos vni viro, virginem castam exhibere Christo*; Vt cùm venerit, simul collecta Ecclesia tam de Iudæis quàm de Gentibus, vna amplectatur sponsa, coniunx, & vxor. Omnes namque sancti veteris testamenti, qui ab initio sæculi

E fuerunt, ad has pertinent nuptias, quas per fidem, & si à longè conspexerunt, quicunque Christum pro salute humani generis venturum in carne crediderunt. Vnde ait; *Et misit seruos suos vocare inuitatos ad nuptias*. Iam enim qui vocantur, inuitati erant; quoniam omnes ab ipso Abel iusto, huius aduentum, inspirati à Deo, exspectabant. Vnde in figura Christi agnum obtulisse legitur; & ideo respexit

Cap. XXII

Ioan. 1.14.

Ephes. 5.32.

1. Cor. 11.2

ad eum Dominus, *& ad munera eius:* Respexit autem sicut alibi legimus, quia inflammauit. (Gen. 44.) Idcirco rectè dicimus, quia ad has nuptias omnis natio humani generis per legem naturæ inuitata fuit. Nam alia exemplaria, hoc loco non seruos pluraliter, sed seruum suum, habent; per quem fortè seruum rectè Moyses intelligitur. Quod si seruos legerimus, vt & in Græco habetur, Prophetas apertissimè incarnationem Christi prædicantes, accipere debemus. Sed illi primum nolebant venire, quia credere noluerunt.

ITERVM *misit alios seruos dicens, dicite inuitatis, ecce prandium meum paraui, tauri mei & altilia occisa sunt, & omnia parata, venite ad nuptias.*] Bis siquidem misit, quia primum Prophetæ, deinde Apostoli missi sunt; vt quæ Prophetæ prius futura nunciarunt, postea per Apostolos exhibita, ministrarentur, atque operibus confirmata. Licet quidam ideo bis misisse dicant, eo quod Prophetas secundi ordinis miserit. Sed melius hæc secunda inuitatio, quia supra plures missi sunt, ad Apostolos refertur, per quos iam manifestè dicitur, *Ecce prandium meum paraui*, &c. Quoniam per tauros benè Patres veteris testamenti accipiuntur, quibus virtute corporis ac si cornu ferire licitum erat, & vlcisci de inimicis suis, sicut dictum est, *Et odio habebis inimicum tuum.* Porro per altilia Patres noui testamenti designantur, eo quod fuerint amplius & perfectius Spiritus sancti gratia saginati. Nam in Græco non altilia, sed saginata habet, vnde & altilia dicuntur alarilia, ab eo quod est alere. Et ideo Apostolos atque Apostolicos viros, rectè vocamus altilia, qui dum gratia internæ pinguedinis saginantur, ad sublimiora contemplationis dona penna leuantur. Quæ benè occisa & parata iam omnia dicuntur, & dicit, *Venite ad nuptias.* Ac si diceret, Patrum præcedentium pro fide, mortes adspicite, sicque per eorum exempla instituti ad fidem, remedia vestræ vitæ cogitate, atque pabula æterni conuiuij quærite. Quam benè igitur priori inuitatione nihil de tauris dicitur; in secunda verò, & tauri & altilia occisa, & omnia parata memorantur. Quia Deus omnipotens, cùm verba audire volumus, exempla sæpissimè iungit, vt conuincat prauitatem humanam, & nemo de impossibilitate causetur. Veruntamen tauri & altilia, quæ occisa dicuntur, nunquam pro Christi nuptiis occiderentur ad epulas etiam conuiuantium, nisi & ipsi prius,

A iam conuiuio verbi Dei pasti essent & enutriti. Quoniam qui ab hoc conuiuio Verbi est ieiunus, vtrique non viuit; quia non in solo pane viuit homo, sed in omni verbo quod procedit de ore Dei. Verè verba Dei æternæ vitæ prandium sunt, & qui his fuerit saginatus, spiritali conuiuio pinguescit; impletur Spiritu sancto, & dilatatur sensibus, nutritur fide, crescit in charitate: & qui ab his ieiunat euacuatur spiritu, languescit

B sensibus, & arescit fide. Interdum autem inedia victus, sicque ruit in mortem. Et quia omnes sunt inuitati ab initio fidei ad hoc prandium nuptiarum, exire nos oportet cum fideli Abraham de terra carnis nostræ, & de cognatione vitiorum, cui dictum est, *Veni in terram, quam monstrauero tibi.* (Gen. 2. 1.) Quæ nimirum terra, terra viuentium est, ad quam suspirat Dauid, dicens, *Credo videre bona Domini in terra viuentium.* (Psal. 26. 13.) Et si quæris lector quando incœperit ista inuitatio Iudæorum? Audi Dominum in-

C uitantem patrem nostrum Abraham, qui (Deut. 11. 14.) appellatus est pater multarum Gentium, cui dictum est, omnem terram quamcunque calcauerit pes tuus, tibi dabo & semini tuo post te in æternum; terram vtrique fluentem lac & mel, quibus nutritur & pascitur omnis anima, quæ versatur in conuiuio Dei. Quod sanè conuiuium Deus pater instituit in Christo, & parauit prandium nuptiarum. Non enim est de terra hac, quoniam in eo æterna societas celebratur, neque de terra huius sæcu-

D li, quoniam illa nunquam lac fluxit neque mel. Sed terra illa rationalis quam Christus suscepit, de qua nostra pascitur infantia, de qua omnis dulcedo manat; & parantur epulæ nuptiarum. Quæ nuptiæ quando Christus hæc loquebatur, iam erant in ipso propter coniunctionem & susceptionem noui hominis, quod magnum est sacramentum in Christo & in Ecclesia. Fortè igitur quærit aliquis, qui ante Abraham fuerunt, vtrumne fuerint inuitati? Quod iam in Abel ostendimus, videat ip-

E se per omnes Patres, & intelligat in cuius figura Noë archam fabricauerit, ne periret aliquis; & videre poterit quod ab initio ad has nuptias, & ad hoc conuiuium omnes sunt inuitati, quamuis fide noluerint venire. Sicut & adhuc hodie multi sunt qui in hanc archam, id est, Christi Ecclesiam nolunt intrare, neque fœdera nuptiarum nobiscum, vel conuiuium suscipere. Quod sanè prandium, sicut & nuptiæ, hîc prægustatur, sed in illa æter-

Cap. XXII. na satietate ad plenum perfruetur. Interim verò ac si regale conuiuium, multis delitiarum speciebus exornatur, & diuersis Scripturarum, veluti ferculis, dapibus decoratur, ita vt illic inuenies quidquid dulcedinis est, quidquid æternæ suauitatis. Sed cùm ita essent omnia in Christo iam parata, abierunt, *Alius in villam suam, alius in negotiationem suam; reliqui verò tenuerunt seruos eius, & contumeliis affectos occiderunt.* Hæc tàm ad primam vocationem Iudæorum pertinere probantur, quàm ad secundam. Quia non minus Prophetas, quàm & Apostolos contumeliis affecerunt, & occiderunt plurimos ex illis. Tamen non omnes Iudæi hoc fecerunt, sed Scribæ ac Pharisæi, & seniores populi. Vnde minoris criminis sunt qui occupati aliis rebus venire noluerunt, quàm illi qui non solùm contempserunt vocantis imperium, verùm etiam beneficia, & humanitatem pietatis, ac gratiam verterunt in iniuriam & crudelitatem nimiam. Quoniam contumelia eorum qui missi sunt, despectio probatur esse mittentis. Quorum insolentia attingit etiam vsque ad iniuriam sponsi, & contumeliam nuptiarum. Et notandum in hac parabola, quod de immolatione sua tacuit, qui iam de se supra in alia parabola proposuerat, propter cuius odium & ista facta sunt. Duarum verò partium distinctio, quæ ad villam fit, & quæ ad negotiationem, omnes actus quos agunt homines in hoc mundo, vitæ necessarios, depingit. Quorum duplex actio, aut villam exercet, aut negotiationem. Ad villam ergo ire, est exercere terram, aut aliquod opus terrenum manibus operari, vt puta agrum vel vineam, vel opus ligni aut ferri, aut alicuius artificij. Quæ omnia dum manibus operantur, villam incolere est, id est, terrena operari. Quod autem non in labore manuum nostrarum, sed aliunde lucra consequuntur, vt puta honores quærere, in militia permanere, vel alicuius mercimonij causa mercari, seu in aliqua intentione desudare, omnia hæc iure negotiatio appellantur. Istis ergo duobus verbis omne opus humanum conclusit. Sed hoc loco solummodo, quod inhonestè fit, &
Eccl. 7.16. immoderatè damnauit. Quod verò honestè potest fieri & moderatè fit, non reprehendit, sicut ait Salomon, *Ne oderis rusticationem, quoniam ab Altissimo creata est.* Et Apostolus die ac nocte manibus suis laborat, & laborare iubet. Rogo autem vos fratres, inquit, studium habere quietis, operantes manibus vestris, & nullius indigeatis ab his qui foris sunt. Nam omnis actio vel negotiatio quæ turpis lucri gratia fit, inhonesta iure censetur. Ad quod fortè dicturus est aliquis, quid peccati est ad villam ire? Iam si negotiatio, aut militia, aut honoris sectatio, vix aut nunquam sine peccato est, villam verò excolere nullum peccatum est. Nec nos dicimus; nisi quidquid horum à fide te reuocat, vel à religione Christi, & impedimentum est ne possis ire post Christum, peccatum est. Non ergo cultura villarum, peccatum, sed tu præferendo eam Deo, facis tibi esse peccatum; quia quicunque voluerit amicus esse huius sæculi, inimicus Dei constituetur. Et ideo alia sunt opera iustitiæ, quæ attentè facere debemus, alia quæ ad sustentationem nostram, & ea transitoriè sine sollicitudine agere; quia nemo militans Deo implicat se negotiis sæcularibus. Hæc quippe gemina distinctio vnam parit negligentiam, sed duas Iudæorum designat personas. Quia per occupationem villæ vulgus, seu popularem demonstrat plebem, quos amor mundi seiunxit à Christo; per negotiationem verò, sacerdotes & Principes populi cæterosque ministros templi significat, quos quæstus lucri, vel fauor honoris, seu auaritia & ambitio retraxit à fide Christi. Ipsi enim à sollicitudinibus & diuitiis suffocati, nullum tulerunt fructum. Et in istis ergo omnibus, alij sunt qui prius venire noluerunt; aliqui neglexerunt mundi amoribus inuoluti; alij qui contumaciter in seruos Regis manus miserunt, & occiderunt eos. Sed & in nuptiis, si benè perpendas iuxta consuetudinem nuptiarum; alia est sponsa quæ nubit; alij inuitatores diuersi ordinis, qui inuitant; alij qui inuitantur ad nuptias. Et licet diuersa meritorum qualitas figuretur, vna tamen est in his omnibus sponsa cui parantur nuptiæ; & in ea sunt & qui vocant & qui vocantur. Deus autem scit omnes istos ordines singulorum, earumque virtutes animarum & causas, quo modo singuli in complexione sponsæ accipiantur. Omnes tamen vna Ecclesia esse debent, ita vt nemo sit in ea, qui non vocet se & alios ad conuiuium nuptiarum; nemo qui se non intelligat esse vocatum, & in corpore manere sponsi ac sponsæ, sicut & operarios vineæ vnam diximus esse vineā, de vite quæ Christus est, fide renatam. Ac per hoc quicunque vocatus est iuxta Apocalypsim Ioannis, & audit, dicat & ipse veni, vt vna sit actio

CAP. XXII.

omnium, vnaque spes vocationis singulorum.

REX *autem cùm audisset, iratus est.*] Seruat autem proprietatem parabolæ, sed non absque magno intelligentiæ documento. Etenim supra dixerat, *Simile est regnum cælorum homini Regi.* Hic autem non, homo, ponitur, sed solummodò, *Rex.* Quod non ab re factum dixerim, vt vbi Deus pater Domini nostri Iesu Christi Rex & homo dicatur, vbi satis comparatiuè parat nuptias filio suo; hic autem tantummodo, Rex, vbi & iratus introducitur, eo quod audierit seruos suos in sua iniuria contumeliis affectos, & occisos ab eis quibus sua disponebat beneficia præstare gratis. Et quia vltio iustissimè consequenda erat in eis, iure iratus figuratur, quoniam parabolicè supra nisi homo figuraretur, intelligere nuptias filij minus potuissemus. Et vt posset de Deo intellectus noster has affectiones recipere, introducitur primum Rex & homo, quando inuitat ad nuptias & agit opera clementiæ. Tunc siquidem apertè appositum est nomen, hominis; nunc quando ad vltionem sermo festinat, homo, benè tacetur, & Rex tantùm dicitur, & iratus introducitur; quia ira Regis nuncius mortis; non quod ira cadit in Deum, sed suam tropicam conseruat rationem. *Qui missis exercitibus suis, perdidit homicidas illos, & ciuitatem illorum succendit igni.* Habet enim innumeros exercitus suos, & ideo Dominus Sabaoth, id est, Dominus aut Rex exercituum iure vocatur. Exercitus autem quos misit, seu vltores Angelos accipimus, vel pœnarum (de quibus in Psalmis dicitur) *immissionem per Angelos malos*, seu Romanum exercitum intelligimus, sub duce Vespasiano ac Tito, qui occisis in vindicta Dei, Iudææ populis, & distractis, præuaricatricem succendunt ciuitatem, & vastauerunt omnia. Sed antequam ista complerentur lapidauerunt Stephanum, etiam & de morte Iacobi gauisi sunt; necnon & Iacobum Alphæi lapidarunt. Propter quæ omnia misera Hierusalem destructa est à Romanis. Et notandum quod Romanus exercitus Dei esse dicitur, eiusque vltores; quia nunquam ad eam venisset, nisi Dominus vocasset, sicut & in Prophetis quàm sępè legimus.

Psa. 77. 49

TVNC *ait seruis suis, nuptiæ quidem paratæ sunt, sed qui inuitati erant, non fuerunt digni.*] Ac si dicatur, nec illi qui primum noluerunt venire, nec illi qui demum

A neglexerunt, nec illi qui seruos meos occiderunt, *Ite ergo ad exitus viarum, & quoscunque inueneritis, bonos ac malos, vocate ad nuptias.* Non enim Apostoli primum ad exitus viarum ierunt, quàm ipsi Iudæi se æternæ vitæ indignos iudicauerunt; & eiecerunt eos à se, tanquam malum. Tunc autem compulsi, iubente Deo, exierunt ad Gentes, quas non in viis Dei, sed in exitibus diuersarum viarum inuenerunt.

B Quoniam, sicut sunt viæ Domini rectæ, ita & viæ sæculi diuersæ atque innumerę, secundum errores & adinuentiones singulorum. Vt puta professio Philosophiæ, quæ ad diuersa tendit dogmata; vel professio culturæ multorum Deorum, necnon & voluntas singulorum, iuxta quod Poëta canit, *Ducit sua quemque voluntas.* Quæ omnia viarum foris à via Dei, exitus viarum sæculi sunt; vbi etiam foris in capite omnium viarum sapientia clamitat, & in plateis dat vocē suam dicens, Si quis diligit sapientiā, ad me declinet, & ad me veniat, & inueniet eā, & cùm eam inuene-

C rit, beatus erit si tenuerit eā. *Et egressi serui,* iuxta præceptum Domini sui à Iudæa, siue Angeli pacis ab interioribus finibus Hierusalem, *congregauerunt quoscunque inuenerunt bonos & malos, & impletæ sunt nuptiæ discumbentium.* Itaque non ideò vocantur mali, vt mali permaneant; neque ideò dicit bonos eos vocasse, vt bonitas illorum eis sufficeret ad vitam. Vnde non immeritò quæritur quomodo boni dicantur

D vocati, qui necdum donum gratiæ perceperant, sine qua nemo est bonus. Sed facilè hæc quæstio soluitur, si verba Apostoli ad medium deducantur, vbi ait, etiam foris ex Gentibus quodammodo, quod in comparatione Iudæorum boni inueniantur. Ait enim ita, Gentes naturaliter facientes ea quæ legis sunt, ostendunt opus legis in cordibus suis, & cùm legem non habeant, ipsi sibi sunt lex. Nec tamen ideò tam boni vt non egeant gratia Dei. Propterea & vocantur ipsi quodammodo boni cum malis, vt si-

Rom. 2. 14

E mul omnes boni ex dono & ex gratia Dei fiant, qua vitæ anterioris omnia donantur crimina, & præstantur dona. Atque ideò qui missi sunt ad exitus viarum iubentur exire; quia secundum finem temporis omnibus retroacta donantur culparum, cùm defectus finierit actionum. Nec igitur bonos & malos ab te simul vocari iubet, quoniā vocatio Dei sancta & optima est, quæ simul omnes bonos facit, nisi per vitium aliquis inemendatè voluptatis discrimen

Cap. XXII. maneat. Vnde sequitur. *Intrauit autem Rex ut videret discumbentes.* Mira & ineffabilis ratio vt dicatur intrare regem, qui vbique est, & nusquam nec vnquam abest, nec est vbi non sit qui omnia complet. Sed eius intrare, est mëtes singulorum discurrere ac respicere, ad quas nemo alter potest intrare vel respicere. Nam ipse, ex vsu Scripturarum vbi aspicit, seu per approbationem, seu per reprobationem præsens esse dicitur; vbi verò nihil horum vult, absens videtur, dum suo quisque arbitrio relinquitur. Vnde cùm dies inspectionis seu iudicij aduenerit in resurrectione, tunc inspecturus omniū conscientias intrabit, & cœtum illius resurrectionis penetrabit, vt videat singulorum facta, & comprobet habitus omnium. *Vbi circumspiciens vidit*, inquit, *ibi hominem non vestitum veste nuptiali*, non quod in illius examinis die solus iste vnus non vestitus veste nuptiali inueniretur; sed vnus more Scripturarum pro omnibus ponitur, quorum sors vna & vna interrogatio erit. Nec de corporeo habitu ista erit interrogatio, sed de habitu mentis & de indumento virtutum. Hincque ait, *Amice quomodo huc intrasti, non habens vestem nuptialem?* Hæc est illa interrogatio, de qua Sap. 1. 9. dicitur, quia *in cogitationibus impij erit interrogatio.* Nunquid Rex inuitandorum habitum designauerat, cùm inuitari quoscunque bonos & malos iussisset? Vel nunquid vnus omnibus in eo cœtu poterat esse vestitus, aut animi habitus? Præsertim cùm si certus ex cōsuetudine conuiuantiū in nuptiis habitus esse debuisset exterius, poterat fortè ab inuitãtibus ac ministris ne talis introïret inhiberi. Sed quia malos in cōscientia intus intelligere non omnium est; quoniã humana simplicitas difficile fraudulentiam simulatæ mentis potest deprehëdere, idcirco hunc malum cœtum peccantium, quorū non erunt remissa peccata nec obrecta, solus Deus terribilis & Rex magnus, inueniet qui singulorū conspicit conscientias. Et ideò quia hoc diuinum est discernere, sine additamëto hominis, sicut & supra, Rex ponitur. Nam callidi & simulatores inpræsentiarum in hoc conuiuio, inter concessa nobis diuinitus sacramenta, etsi latere queunt, nunquid fallere possunt Deum, & ab oculis diuinæ Maiestatis celari? Et ideò quia simul omnes ad has nuptias malè vestiti veniunt, monet Ephes. 4. 24. nobis Apostolus quotidie: *Exuite veterem hominem cum actibus suis, qui corripitur secundum concupiscentias erroris. Et induite nouum, qui secundum Deum creatus est in* A *iustitia & sanctificatione veritatis.* Quod autem dicit, in iustitia, ad omnem conuersationem pertinet nostram, *vt candida sint* Eccles. 9. 8. (sicut Salomon ait) *omni tempore vestimenta nostra.* Quod autem, in sanctitate veritatis, ad puram fidei pertinet conscientiam. Quia sicut opera peccatorum sunt sordida & corruptibilia: ita opera iustorum candida & decora, atque incorruptibilia & sancta, in quibus maximè regnat B charitas. Quod autem eum amicum vocat, exprobrantis est magis quàm blandientis. Ac si dicatur, amice per fidem & simulationem fidei & hypocrisin, & non amice per operationem, *Quomodo huc intrasti non habens vestem nuptialem?* Non quod vllus eam ex sese ad has nuptias attulerit, sed quia quicunque baptizantur Christū induunt nouū hominem, vt deinceps ambulent in nouitate vitæ, in iustitia, & sanctitate veritatis. Quam iustitiam & sanctitatem nisi iste amisisset, nunquam interrogaretur tam atrociter, neque interrogatus semel sic obmutuisset; quia eorum vbi C nullà est excusatio, non immeritò inuita est responsio, quos intus accusat, & contra quos clamat mala conscientia.

Tunc *ait Rex ministris*, id est, ministris pœnarum, *ligatis pedibus eius, & manibus, mittite eum in tenebras exteriores, ibi erit fletus & stridor dentium.*] Sicut ergo est differentia gloriæ, & claritas dispar Sanctorum, teste Apostolo, ita & supplicia tormentorum. Sunt enim interiores tenebræ, id D est, cordis; sunt & exteriores, de quibus iam supra diximus, quod non immeritò in exteriores iure mittitur, qui intus in animo, vsque ad finem vitæ, peccatorum tenebris cæcatus fuerit. Nam ex eo quod non ait, ingressus est Rex vt remuneret amicos, neque quod simul omnes congregauerit, quidam suspicantur, non de futurò iudicio diei. Præsertim cùm nō ait, mittite eum in tenebras inferiores; vt eas tenebras, inferiora loca inferorum sentire possimus. Sicut est illud, *Eripuisti animā* Psal 85. 13. *meam ex inferno inferiori.* Quia sicut sunt in- E teriores tenebræ, ita sunt & exteriores; & sicut inferiores, ita & nouissimæ, quæ sunt in nouissimis locis. Et ideò inpræsentiarum, sicut & ipsi volunt, cùm quidam accedunt ad conuiuium scripturarum, vel ad corpus & sanguinem Christi, vitiis sordidati & criminibus, non vestiti veste nuptiali, iusto Dei iudicio cęcantur aliquãdo in peius spiritu erroris, ita vt qui latebãt intus, exteri⁹ manifesti fiãt, & fiat illud, dū per abrupta graditur, quod Ioãnes in Apoca-

Cap. XXII.

lypsi sua dicit, *Qui nocet vt adhuc magis noceat; & qui in sordibus est, adhuc sordescat*, ita vt vltra, iam ligatis pedibus ac manibus, spiritu agatur immundo, ne se expedire vnquam possit. Sed nos hæc omnia melius de futuro intelligêda cêsemus iudicio, ne vlli desperatio nascatur, quando vniuersitas malorum in vnum collecta pelletur ab illo interno conuiuio æternæ satietatis ac dulcedinis, & mittetur foras, ligatis manibus ac pedibus, in tenebras exteriores; ne vltra possint operari bona vel mala, neque de malo ad bonum transire. Nam opera hominis, rectè manus, sicut & motus, pedes accipiuntur. Quæ manus & pedes, tunc per districtionem sententiæ, iure ligantur; quoniam à prauis operibus noluerunt hîc ligari, dum licuit per meliorationem vitæ, vt tunc eos pœna liget, quos modo à bonis operibus ligauit culpa. Cæterum vbi manus & pedes ligantur, & vbi fletus oculorũ, & stridor dentium dicitur, ibi veritas resurrectionis omninò prædicatur. Et cùm in exteriores tenebras mittuntur; non passim vbique erũt, sicut quidam nuper garrire cœperunt; neque indifferẽter reprobi commixti cum bonis localiter erunt. Quia omninò, velint nolint, si corpora erunt, verè in loco, & non vbique erunt. Segregati quidem ab inuicem, vt & iusti, qui innouati erunt, retineat cœlum nouum & terra noua, sicut vox diuina clamat, *Ecce facio omnia noua*; illos loca pœnarũ, extra hunc cœlum nouum & terrã nouam. Et ideo in exteriores tenebras alieni à luce erũt, vbi est ignis paratus diabolo & Angelis eius, cum quibus & isti erunt. Propterea, vt isti volunt, non absque pœnis erunt flammarum, in quibus fletus, & stridor dentium erit. Erit siquidem dixit, & non, est, quia ante resurrectionis diem, in inferno nulla hominum corpora erunt. Licet præfati, philocumphi magis quàm philosophi, in hoc aëre, quo secundũ Apostolum dæmones interdum versantur, & animas ibidẽ pœnaliter conuersari susurrent; & vbi eas potius, ex propria cõsciẽtia torqueri autumant, quàm aliis pœnarũ generibus. Nec cõsiderant hi quod ita non diabolo & Angelis eius parata sunt à Domino, quæ ipsi sibi aut isti pararũt, sed ex præscientia Dei ea parata dicunt, quibus illi pro sua puniantur malitia, & isti pariter cũ corpore in quibus peccauerunt, pro suis culpis iusto Dei iudicio agente, torquean-tur inuiti, in loco vbi, *Erit fletus & stridor dẽtium*. Ex quo per Metaphorã membrorũ corporaliũ magnitudo ostenditur tormẽ-

Apoc. c. 22. 11.

Apoc. 21. 5.

Luc. 13. 28.

A torũ. *Multi autem sunt vocati, pauci verò electi*. Nõ igitur paucitas inuitatorum narratur, sed paucitas electorũ. Quia in inuitatione absque vlla exceptione, immẽsæ bonitatis est magnitudo; in inuitatis verò discretio est iudicij, & probitatis electio. Quę nimitũ sentẽtia omnes has parabolas cõprehẽdit, & cõcludit de opere vineæ, & de ædificatione domus, necnon & istã; in quibus omnibus nõ initia quęrũtur operũ, sed finis.

Cap. XXII.

Tvnc *abeuntes Pharisæi cõsilium inierũt, vt caperẽt eum in sermone*.] Id est, tunc cũ audis-B sent Principes sacerdotũ has parabolas, & cognouerunt quod de ipsis diceret. Quia Marcus & Lucas, licet hanc parabolã de nuptiis, quæ in medio prolata est, prætermiserint, tamẽ nihilominus Saluator eo in loco, quo cognoscẽtes eũ de se dicere, voluerũt tenere eũ, hãc eis impingit parabolam nuptiarũ. Et ideo quia tenere propter turbas nõ sũt ausi, tunc abierũt & inierunt cõsiliũ satis insidiosè, *vt caperent eum in sermone*. Vnde liquet, quia non de ignorãtia, C sed de proposito malo cæcati, peccãt. Et ideo post omnia eis obiecta, nõ sunt compuncti ad pœnitentiã, sed abierũt cũ dolo. Et quò abierũt? Vtique ad Herodianos, & cũ eisdẽ consiliũ inierũt; mali cũ pessimis. Verè nõ consiliũ, sed fraudẽ & dolũ cũ eis tractauerũt ipsi Principes sacerdotum, & Magistratus tẽpli; quia nõ est consiliũ, non est scientia contra Deũ. Sed quales consiliarij, tale & cõsiliũ acceperũt. Et ideò cõsilio maligno, cum eisdẽ iam inito, mittũt discipulos suos cum Herodianis, quasi ad-D huc minus cognitos & minus suspectos; vt aut abscondite facilius eum deprehenderent, aut si non possent eũ capere, ipsi minus erubescerẽt. Licet quamsæpè in cõsilio malo deprehẽsi tantò minus fuerũt cõfusi, quantũ animus eorum perfidia obturatus, deterior. Sed discipuli quos mittũt, quãuis gradu essent inferiores, malitia tamen erant pares, sicut sunt filij viperarũ & & serpentũ; qui quamuis ætate sint minores, veneno sũt æquales. Qui dicũt ei, *Magister scimus quia verax es, & viam Dei in veritate doces*. Magistrũ eum vocant, sed callidè, & veracẽ eum adulãtur, vt honore vel lau-E de sui captus, mysterium cordis sui simpliciter eis pãdat. Ad hoc quippè istos cum Herodianis miserant, vt per istos, mulcẽdo deciperetur, ac per illos Cęsari contradicens censum dari debere, ac si reus in Cæsare teneretur. Erãt enim Herodiani ministratij Herodis Regis, quem præposuerat nuper Cæsar Augustus, in Iudæam, regem. Nam non longè Iudæa Romanis

CAP. XXII. subiecta erat, quando in toto orbe est celebrata descriptio, & facta est tributaria illis. Vnde adhuc in populo Iudæorum seditio magna erat, dicentibus aliis, quia Romani pro omnibus militabant, pro securitate & pace debere Iudæos tributa, vt sancitum erat à senatu, persoluere. At verò Pharisæi, qui sibi plaudebant in iustitia sua, è contrario renitētes dicebant non debere populum Dei, qui decimas soluebat, & primitias dabat, & cætera, quæ in lege iussa sunt, humanis legibus subiacere. Vnde & quidam, sicut historia refert, extitit Iudas Galilæus, cuius memor est & Lucas in Actibus Apostolorum, conducens secum multam Iudæorum multitudinem, docebat Cæsari non oportere dare tributa, neque Dominum, neque Cæsarem appellari, quod & armis conatus est defendere; sed milites Regis tales subitò contriuerunt ausus. Et ideò isti mittūt cum Herodianis, id est, cum militibus Herodis, (vel cum his quos Pharisæi, illudentes ex Iudæis qui tributa Romanis soluebant, Herodianos eos vocabant) magis quàm diuino cultui deditos; qui simul nisi propterea dicebant, *Non est tibi cura de aliquo, neque respicis personam hominum. Dic ergo nobis quid tibi videtur, licet censum dari Cæsari an non?* Blandè quidem, sed astutè ac fraudulenter illuc eum prouocat ad respondendum, vt magis Deum quàm Cęsarem se timere & venerari ostendat, & dicat non debere tributa persolui; vt statim audientes Herodiani, ac si seditionis auctorem, contraque Cæsarem agentem, reum teneant, quod ipsi non sunt ausi vt petimant; sin alias, vt reus in Deum culpetur. *Cognita autem Iesus nequitia eorum ait. Quid me tentatis hypocritæ?* Hæc quippè virtus deitatis est cognoscere, & introspicere cogitationes & conscientias eorum. Et ideò non ad blandimenta verborum respondit, sed ad ea quę in cordibus malè venenata congesserant; durisque cordibus dura remittit; quos non discipulos, sed tentatores appellat & hypocritas. Hypocritarum est ergo, aliud in corde tegere, & aliud operibus simulare, seu verbis exhibere. Vnde Saluator ea quæ intus habebant, malleo verbi ferit, cùm eos hypocritas vocat, vt apud semetipsos inueniant intus in corde, quod foris audiunt aure; & confiderent Christum humanorum cordium cognitorem, ne perficere audeant, quod insidiosè valdè facere disponunt. *Ostendite*, inquit, *numisma census. At illi obtulerunt denarium.* Sapientia in omnibus semper

A sapienter agit, & sic sua dispensat responsa, vt suis propriis tētatores suos reuincat verbis. Ostendite mihi numisma census, hoc est, denarium qui pro decem nummis imputabatur, & habebat imaginem Cæsaris. Et ait illis benignissimus Iesus, *Cuius est hæc imago, vel superscriptio?* Hæc interrogatio manifestè nō de ignorantia venit, cùm nemo esset qui hoc nesciret quod omnes obseruabant & cernebant in B publico, sed vt ad sermonem eorum competenter respondeat. Quoniam & ipse in illis nihil magis quàm suam quærebat imaginem. Et ideò quàm benè ait & competenter. *Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari, & quæ sunt Dei, Deo.* Ac si diceret, imago Dei non est in auro depicta, sed in corde intus sculpta & figurata, quam propter vestram maliriam video violatam; vnde rogo, quia numisma Cæsaris aurum est, reddite eum Cæsari, & quia numisma Dei totus homo est, ad imaginem Dei creatus, vosmetipsos reddite Deo. Quod omninò non potestis ni- C si vos primum exuatis à censu Cæsaris, quatenus deinceps liberi sitis. Et ideò primùm reddite quod alienum est, vt possidere possitis quod vestrum est; vt sicut in nummo imago Cæsaris persoluitur: ita & in cordibus vestris Dei imago vera reformetur, vbi in conscientia thesaurus cœlestis seruatur; quam sanè imaginem diuina manus decem præceptorum apicibus insigniuit. Vnde quamuis Deus ante omnia, & super omnia honorandus sit, oportet tamen in hoc facto rectus ordo seruetur; D non primum quod Dei est, Deo, sed quod Cæsaris est Cæsari. Deinde his exuti rebus iam liberi, quæcunque sunt Dei, Deo, ne rursus vobis necesse sit talibus implicare negotiis. Alioquin primum vos offerre Deo, cum fœnore alieno, peruersus ordo est, si rursus redigamini prioris vitæ imperio. O quàm prouida in omnibus Dei sapientia, & quàm efficax responsio, ne vllis possit calumniari fraudibus, iussit ordinatissimè quod omnibus implere opor- E tet, qui vult relinquere mundum, & venit ad Christum, vt quod Cæsaris est aurum, reddat Cæsari & mundo, & quæ Dei sunt Deo. Potest autē simpliciter accipi, sicut iubet pecuniam & tributum Cęsari persoluere: ita iubeat etiam, & quæ sunt Dei, Deo, id est, decimas, primitias & oblationes atque victimas, & omnia quæ in lege habentur. Nam & ipse reddidit tributa pro se & Petro; ac Deo reddidit quæ Dei sunt, patris fa-

Cap. XXII.

ciens in omnibus, voluntatem. Et hanc quoque plenam diuinis sacramentis responsionem, & perfectam dicti coelestis absolutionem, tam mirabiliter, inter contemptum saeculi, & contumeliam Cęsari ne inferret, temperauit, vt curis omnibus & officiis humanis deuotas Deo mentes absolueret, cùm Caesari quae eius essent reddenda decernit. Sed misera Galliarum consuetudo, quae tantis in Ecclesiarum negotiis, tenetur adstricta debitis, & illicitae redibitionis fascibus. Quod si mundus nos tenere sua nescisset iura, nequaquam conditione seruitutis indebitè nos ei reddere quae sua sunt cogeremur. Idcirco felix qui se ab his primùm liberum fecit. Deinde felicior qui se Deo totum, id est, corpus, animam, & voluntatem, cottidie in melius coaustam reddit, vt ei ex integro spontè seruiat, à quo se recolit originem habere & profectum. Sequitur, *Et audientes mirati sunt; & relicto eo abierunt.* Ecce qui credere debuerant ad tantam doctrinam mirati sunt; ex quo & duritia cordis eorum monstratur, & deifica praedicatur doctrina. Quia licet malitiosè venerint, commouentur in admirationem, quod calliditas eorum insidiandi nullum inuenerit locũ; & vltra eum interrogare non audent. Idcirco relicto eo abierunt, infidelitatem secum eum miraculo ferentes.

In *illa die accesserunt ad eum Sadducaei, qui dicunt resurrectionem non esse.*] In qua die? in illa siquidem quando Pharisaei recesserunt. Quia licet ab inuicem diuisi essent, in hoc vno, ac si scelerati, concordes erant vt Iesum odirent, suisque eum dolis caperent. Ad hoc quippè sibi vicissim succedunt, iterum, atque iterum, vt suis eum fatigent insidiis; certãtes totius artis ingenio, quis eum ante deprehẽdere possit. Ita vt si ratione superare non possent, saltem per ipsam suae calliditatis frequentiã, sensum ipsius subuerterent, ne possit quid respondere, praecogitare. Volebant enim se ostendere prudentiores vicissim, si eum quiuissent capere suis laqueis. Duae siquidem haereses erant in Iudaeis, vna Pharisaeorum, & altera Saducaeorum. Pharisaei traditiones & obseruationes habebãt, quas illi Graecè deuteroses vocant, quibus se praeferebant iustiores; vnde & diuisi vocabantur à populo. Saducaei autem qui interpretantur iusti, & ipsi sua sibi applaudebant iustitia, dicentes non esse resurrectionem corporis, nec animarum; neque Angelos neque Spiritum esse dicebant, iuxta Actus Apostolorum. Et istae sunt duę domus, de quibus Isaias manifestè loquitur. Vnde miror, pro quo iusti vocabantur in populo, cùm omnis agendi virtus, vt quisquis iustus sit, spes futurorum est. Et ideo quis deuotus aduersus seipsum cottidie luctamina exercebit, nisi ob spem resurrectionis? Alias enim, soluta est tota obseruantia pietatis. Sed isti qui resurrectionem non credebant, quomodo coniugia poterant credere post mortem? Nequaquam hoc dixerim credidisse hoc posse fieri, quando ipsam resurrectionem negabant; ita vt nec animas post mortem esse crederẽt, nec corpora suscitari, sed vtroque, sicut & Pharisaei, gestiunt ferire cornu, & ineuitabiliter eum concludere ad defensionem sui erroris, & ad gloriam suae laudis. Putabant enim eum ita concludere; sicut non est possibile vt ea mulier, quae fuit septem virorum vxor, sit demũ vnius propria, vel omnium communis: sic non esse possibile, vt sit resurrectio mortuorũ. Et ideò callidè, cùm vidissent Pharisaeos iam victos siluisse, interrogant, *Magister, Moyses dixit, si quis mortuus fuerit non habens filium, vt ducat frater eius vxorem illius, & suscitet semen fratri suo. Erant autem apud nos septem fratres, & primus vxore ducta, defunctus est,* & reliqua. Fingunt ergo istiusmodi sordidissimam nuptiarum fabulam, seu fuerit ita apud eos, seu non fuerit, vt quasi deliramenta arguant eorum qui resurrectionem asserunt mortuorum. Vnde dicunt, *In resurrectione ergo cuius erit de septem vxor? Omnes enim eam habuerunt.* Turpitudinem fabulae ideò opponunt, vt resurrectionis denegent veritatem. Quasi non sit ausus dicere quod vllus eorũ debeat eam sibi iure legitimo vindicare cõiugij. Quod si non potuerit eis honestè aliquid respondere, partibus eorum, velit nolit, debeat palmam victoriae dare. Quasi vnum diceret eam habiturum, difficilè videbatur eis posse probare. Si autem diceret coaequaliter eam omnes habituros, tam turpissimam in illa beata vita, culparetur docere; cùm duo in carne vna dicantur in praesentiarum, & non octo. Quibus respondens Iesus ait illis, *Erratis, nescientes Scripturas, neque virtutem Dei.* Quaeritur autem quid sit, quod benignus Saluator ait, *Erratis nescientes Scripturas, neque virtutem Dei.* Vtrum in aliquibus positum sit Scripturis veteris testamenti, quod in resurrectione nuptiae non sint, vel quod debeant homines fieri Angelis similes, quoniam non in aperto est vbi scripta ea leganturs

& tamen sic dicit quasi in aliquibus scripturis positum sit. Sed manifestè, vt dixi, in veteri testamento hoc non legitur, nisi (vt quidam volunt) in allegoricis inueniatur figuris, ac si in mysterio, indicantibus huiusmodi intellectum. Vbi cùm exponuntur nuptiæ Abraham, & concubinarum fit mentio, non principaliter de illis nuptiis intelligere dictum tantùm voluit, sed de talibus quales nos de Christo & Ecclesia exposui- B mus; talesque fore in sæculo illo, in quibus Angelorum æqualitas comparetur. Videant illi quid dicant, dum catholicè dicant, nos tamen dicimus, quia sapientia Dei sapienter arguit negligentiam eorum, cùm & dicit, *Erratis nescientes scripturas, neque virtutem Dei.* Quia non legebant, Deum ignorabant; ignorabant autem, quia Christum Deum in eisdem scripturis non intelligebant. Alioquin, sicut ex diligentia lectionis nascitur scientia Dei: ita ignorantia negligentiæ filia est. Sed non omnes qui legunt, cognoscunt Deum; quia aut malè legunt, C aut dignè Deo viuere nolunt. Et ideò legendo non Deum quærunt, imo scientiam Dei ad vanam gloriam quærunt; idcirco rectè nunquam inueniunt, sicut Philosophi cæterique sapientes sæculi. Nam Dominus cùm dixisset, *Nescitis virtutem Dei*, ad hoc retulit, quod in resurrectione neque nubent, neque, sicut alij codices habent, vxores ducunt. Ad illud autem quod dicit, Erratis, quia nescitis scripturas, exposuit ad resurrectionem D mortuorum insinuandam, *Ego sum Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Iacob*; Qui si moriendo perissent, vt isti malè sentiebant, nunquam diceretur Deus eorum esse qui non erant. Geminas ergo, quia calumniabantur & interrogabant, reddidit benignissimus magister sententias. Siquidem contra calumnias eorum, auctoritatem sacræ scripturæ opposuit, contra interrogationem verò, rationem. Sed prius rationem obiecit, quia per ignorantiam putabant se aliquid scire; vt E doceret eos clementer, quod *in resurrectione neque nubent, neque nubentur, sed erunt sicut Angeli in cœlo.* Deinde protulit, vt calumniam eorum contereret, scripturæ auctoritatem, ita dicens, *De resurrectione autem mortuorum non legistis quod dictum est, Deo dicente vobis, Ego sum Deus Abraham, Deus Isaac, & Deus Iacob.* Sic & nos interrogantibus nos, quocunque mentis proposito, prius rationem exponere debe-

A mus; postea idipsum auctoritate firmare, vt & si calumnia est, conuincatur, sin autem simplex interrogatio, doceatur. Et notandum quod semper infirmior sit Iudæorum congressio contra Iesum. Nam supra prima eorum interrogatio, cum terrore & potestate minaciter facta est, cum dicunt, *In qua potestate facis ista?* Secunda, cum dolo: nec enim terrent, sed circumueniunt, & decipere gestiunt eum, laudibus. Contra quam acutissima occurrit sapientia, sicut & contra terrores eorum, inuictissima fortitendo. Porrò hoc tertio loco, neque cum terrore neque cùm multo dolo, sed ex magna præsumptione, & ignorantia cæcitatis æstimantes se vincere Christum resurrectionem prædicantem. Quod autem nostri codices habent, neque nubent, Latina consuetudo Græco idiomati non respondet. Nubere enim propriè mulierum est, & virorũ, sicut alius interpres posuit, vxores ducere. Sed nos simpliciter hoc dictum accipiamus, quod nubere de viris, nubi verò de vxoribus dictum est. Sed & ad comprobandam resurrectionis veritatem, multo aliis euidentioribus vti potuit testimoniis, è quibus est illud. Suscitabuntur mortui, & resurgent qui in monumentis sunt. Et in alio loco, Multi dormiẽtium de terræ puluere consurgent, alij in vitam, alij in opprobrium & in confusionem æternam. Propter quod iure quæritur, cur hoc Dominus proferre noluerit testimonium? Quod fortè videtur ambiguum, vel non satis ad comprobandam resurrectionem idoneum. Vnde & hoc prolato, quasi probauerit quod volebat, statim confirmat & concludit dicens, *Non est Deus mortuorũ, sed viuentiũ.* Cuius rei gratia, turbæ audientes mysterium, & cognoscentes admiratæ sunt in doctrina & respõsione illius. Quoniam quæ nesciebant & in quibus errabant, ex auctoritate Dei, & scripturæ testimonio, plenissimè edocuit; & virtutẽ Dei ostendit, cùm & resurrectionẽ prædicauit, & consortium Angelorum declarauit. Nõ quod corpora, seu membra corporis, & sexus vterq; non debeat resurgere, sicut quidam hæreticorum senserunt, hoc dicit, sed quia immortales erunt homines, spiritalia erũt membra corporis. Nã in hoc sæculo, quia morimur ideò nascimur, & quia nascimur, ideò vxores ducimus. Tolle moriẽdi necessitatẽ, & nascẽdi vtilitas nulla erit. Tolle rursus nascendi vtilitatem, & nubẽdi causa soluta est. Et ideò erunt in sua natura homines, non in Angelorum natura translati, sed in sua spiritales effecti,

Cap. XXII. sicut Angeli in cœlo immortales, & incorruptibiles, in eorum gloria sine nuptu coæquales consociati. Veruntamen, vt proposueram, ideo Dominus de resurrectione hoc vsus est testimonio, quia Saducæi cùm nec, angelum esse credant, nec Spiritum aliquem, nec carnis resurrectionem confitentur, animarum quoque interitum prædicant; non nisi quinque libros Moysi tantùm recipiebant, Prophetarum vaticinia respuentes. Idcirco stultum erat inde proferre testimonia, cuius auctoritatem non recipiebant, nec sequebantur doctrinam. Hinc quàm prouidè ad comprobandam æternitatem animarum, de Moyse ponit exemplum; *Ego sum Deus Abraham, Deus Isaac, & Deus Iacob,* statimque infert, *Non est Deus mortuorum, sed viuentium,* vt comprobaret animas permanere post mortem. Neque enim Deus veritas eorum se diceret Deum esse, qui nequaquam subsisterent; vt cùm de animabus ex eorum libris obtineret palmam victoriæ, consequenter licentius introduceretur corporum resurrectio, quæ cum animabus bona malave gesserunt. Nam Abraham, cæterique Patriarchæ, non Deum habere poterant, si non erant; quia in natura rei est, vt id esse necesse sit, cuius est alterum illud. Ac per hoc Deus viuentium est, & non eorum qui non sunt. Nam & Deus æternitas est, & non est eorum quæ aut mortua sunt, aut omninò
Exod. 3. 14 non sunt. Quomodo ergo eorum negabitur Deus, quorum se esse profitetur Deum ipsa æternitas? Deus enim qui est, ipse de se dicit, *Ego sum qui sum*, & hoc mihi nomen est in æternum. Vnde & impossibile est, vt dicatur eorum Deus esse, qui non sunt. Et quia hoc impossibile est, ergo eorum est Deus qui sunt, & qui viuunt, & sentiunt beneficia eius, & intelligunt se Deum habere, cuius & ipsi sunt. Sed quærendum quid est quod per singulos dixit, *Ego sum Deus Abraham, Deus Isaac, & Deus Iacob*, cùm posset dicere, ego sum Deus Abraham, Isaac, & Iacob? Sicut alio loco, in commune omnium se dixit esse, cùm ait ad Moysen, *Vade & dic Pharaoni, Deus Hebræorum misit me.* Non enim ab re ita dixisse putandum est. Quoniam etsi omnium vnus est, perfectissimè tamen eorum est, qui circa Deum, & apud Deum perfectiores cæteris hominibus inueniuntur, & ideò plenius totum Deum habent in se. Propterea istorum non communiter, sed totus vnicuique eorum singulatiter iure Deus dicitur. Vt puta si dicatur, ager ille illorum est, ostendimus quod vnusquisque eorum partem possideat illius agri qualemcunque, & non eum habeat totum. Si autem dicimus, quia ager ille illius est, demonstramus quia totum ille eum possidet: sic & cùm dixit, ego sum Deus Abraham, ostendit quia totum habet eum Abraham vt perfectus Patriarcha; & totum habet eum Isaac, & totum Iacob. Et ideò non dicitur in commune Deus eorum, sed Deus Abraham, Deus Isaac, & Deus Iacob, quia singuli eorum totum habebant Deum. Sic & alibi dicitur, *Deus Eliæ*; Christi autem longè aliter & Deus & Pater est. 4. Reg. 2. 14. Porro Deus Hebræorum quod dicitur, imperfectio demonstratur eorum, quoniam vnusquisque eorum aliquid vel modicum habebat de Deo. Quod beneficium Ioan. 20. 17 Christi pro magno munere Apostolis indulsit cùm ait, *Ascendo ad patrem meum & patrem vestrum, ad Deum meum, & Deum vestrum.*

Pharisæi *autem audientes quod silentiũ imposuisset Saducæis, conuenerunt in vnũ, & interrogauit eum vnus ex eis legis Doctor tentans eum.*] Quod de Herode & Pilato legimus in Domini passione, redisse eos in concordiam, hoc etiam nunc de Pharisæis ac Saducæis cernimus; qui prius ad inuicem inimici erant, sed ad tentandum Deum pari mente consentiunt. Nam qui contra veritatem certat, licet malitia eius vincatur, nunquam tamen placatur; quia veritatem non quærit defendere, sed subuertere. Et ideo isti, licet siluerint, muti facti, non tamen sunt placati, vt consentirent ex fide in omnibus à veritate deuicti. Sed conueniunt pariter, qui ratione non poterant, multoties confutati, vt multitudine simul valeant decertare. Et quia viderãt factionem Saducæorum tam subitò corruisse, debuerant exemplo eorum moneri, ne vltra illi molirentur insidias. Sed maleuolentia semper ac liuor magis magisque impudentiam nutrit. Hinc se satis callidè multitudine armarunt, quamuis vnus loquatur pro omnibus, quia omnes illi decertant, & loquuntur per vnum, vt si quidam vicerit omnes videantur vicisse; si autem victus fuerit, solus videatur confusus. *Magister*, inquit, *quod est mandatum magnum in lege?* Magistrum vocat, cuius fortè non vult esse discipulus, quia sic interrogat de magno mandato, & non de maximo, vt quidquid ille responderit, quia quæ Deus iussit, omnia magna sunt, occasionem habeat

Cap. XXII. calumniandi aliud asserens magnum esse de pluribus. Nam qui fictè cum dolo interrogat, frater & particeps est huius Pharisæi. Quia omnis discipulus Magistri discipulus est, sicut & Magister sui discipuli Magister est. Propterea nemo dicit benè Magister, nisi discipulus. Et ideò quia tentabat eum, iure falsè dixisse probatur, nisi fortè intelligamus, quod hic non sua sponte Iesum tentare voluerit, vt Matthæus ait, sed quia persuasus à Pharisæis, quantum ex se fuit, non tentando, sed quærendo ac si minus doctus, accessit. Vnde & Marcus de eo narrans, licet in
Mar.12.34 multis distare videatur, tamen non illum tentantem, sicut Matthæus introducit; sed & in fine sermonis, Dominum dixisse ad eum ait, *Non es longè à regno Dei.* Quia & hoc modo fieri potest, quamuis tentans accesserit, aut etiam inuitus, & quantum ex se erat, deuorè interrogans, vt Domini responsione verè ad fidem correctus sit. Vel certè ipsam tentationem, quam Matthæus posuit, non in malum proposuisse tanquam decipere vellet eum vt inimicum, sed curiosè potius, quia de hoc diu quæsitum erat; vt possit experiri vtrum sciret Dominus, & discere an ignoraret, quod adhuc ab omnibus, ac si incertum, quærebatur. Lucas verò tale aliquid ex vicino videtur dicere, sed longè alibi illud interponit. Vnde rectius videtur alium esse, de quo Lucas tale aliquid narrat; non solùm propter ordinis distantiam, verùm etiam quia cùm interrogat Dominum, Quid faciendo vitam æternam possidebo? longè aliter Dominum respondisse narrat, & multa proposuisse quæ huic non videntur congruere loco. Iste verò, quem Matthæus & Marcus assumunt, accepto responso, siluisse benè quidem commendatur à Domino, cùm ait ei, *Non es longè à regno Dei.* Et quia fortè interrogat fideliter, quod mandatum magnum in lege sit, Dominus non solùm quod sit magnum, verumetiam & quod primum respondit. Vnde quærendum arbitror mandatorum differentiam; quia vbi est magnum & primum, ibi & sequentia, sicque per ordinem quærendum fortè, donec peruenias ad illud minimum mandatum, quod qui soluerit, & docuerit sic, minimus vocabitur in regno cœlorum. Vnde constat, quia si est magnum, & minimum est vtique, & medium, atque hinc inde multiplicia per ordinem. Interea Dominus respondens ei, docet & nos quia non solùm est magnum mandatum

A diligere Deum, verùm etiam & primum. Primum autem, non ordinem Scripturæ respicit, sed ad dignitatem virtutis intelligendam; & hoc quasi conueniens huic loco attendendum. Quia quasi multis præceptorum mandatis constitutis, sic nunc hoc magnum ac primum dixit mandatum. Secundum autem & simile priori, & propter similitudinem magnum; quod est, *Diliges proximum tuum sicut te ipsum.* Fortè secundum hoc, intelligere possu-
B mus, & aliud esse, quod sit magnitudine & ordine tertium, sicque aliud quod quartum, & deinceps per ordinem legis mandata dinumerare. Sed hoc solius Dei est ordinare, ac percensere, vsque ad minimum. Quia nisi Christus hoc expleat, qui est Dei virtus & Dei sapientia, nemo alius sanctorum est, qui hoc audeat. Fortassis ergo à temporibus Moysi vsque ad Christum quærebatur, in lege quod esset magnũ mandatum in ea; nec tamen fuisse qui hoc ad liquidum definisset. Alioquin
C Pharisæus hoc non interrogasset, nisi diu multumque apud illos quæsitum esset, & non inuentum, neque præfinitum; donec veniens Christus docuit, non solùm quod esset magnum, verùm etiam quod esset primum, deinde & quod esset secundum simile priori. Cuius & opus est, si vellet explere, vel inuenire tertium & quartum, seu per ordinem reliqua. Est tamen & hoc mandatum alibi, quod primum dicitur, sed non simile, vt & magnum dicatur & primum. De quo Apostolus ait, Ephes.6.2.
D *Honora patrem tuum, & matrem*, quod est mandatum primum in promissione, seu in lege, quia in secunda tabula legis primum positum legebatur. Et ideò licet primum queat dici, non statim & magnum, sicut fortè & aliud magnum quod non statim primum. Veruntamen considerandum quod ait Saluator, *In his duobus mandatis tota lex pendet & Prophetæ.* Deinde quod ait Apostolus ad Romanos, Rom.13.9.
Non mœchaberis, non occides, non furtum facies, & si quod est mandatum, in hoc ver-
E bo instauratur, vel sicut alij codices habent, recapitulatur, *Diliges proximum tuum sicut te ipsum.* Quidquid igitur est quod in his duobus pendet, totum in hoc vno instauratur vel recapitulatur. Idcirco quærendum si aliud sit pendere in his duobus mandatis legem & Prophetas, & aliud recapitulari omnia in hoc mandato. Vnde quia vnum iam prioribus Patribus visum est esse, necesse est intelligere, quod omnia mandata, seu lex & Prophetæ, in

Cap. XXII.

vtroque pendent & recapitulantur, vel A instaurantur mandato; quia nec Deus sine proximo, nec proximus sine Deo rectè diligitur. Ac per hoc dilectio Dei ac proximi, vnum mandatum est, vnaque charitas integra, & vera dilectio. Vnde, vt ita fatear, in eo quod ait Apostolus, *Etsi est aliud mandatum in hoc verbo instauratur*; etiam & istud; *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua*, in hoc secundo, (vt verum sit quod Apostolus ait) omninò recapitulatur vel instauratur. Et si primum B mandatum recapitulatur in secundo, necesse maius est & secundum in primo instaurari. Et ideo si omne mandatum recapitulatur in secundo, recapitulatur etiam hoc magnum & primum; & in his duobus, iure tota lex pendet & Prophetæ. Nec immeritò igitur magnum & primum mandatum in lege à Domino definitum est, *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua*. Cui si aliquid substraxeris de magnitudine eius & de primatu ipsius, de C toto id subtrahis. Et qui de toto illo mandato aliquid subtrahit, id est, aut de eo quod est, ex toto corde, aut ex tota anima, aut ex tota mente, quod magnum & primum est, ni ex toto seruetur corrumpitur. Propterea qui vult Dominum Deum suum diligere ex toto, exequatur partes plenæ dilectionis, & impleat ex toto, vt non solùm Dominum Deum totum ex toto diligat, verùm etiam tria illa, ex quibus diligitur Deus ex toto exhibeat, D id est, ex toto corde suo, apud se Deum totum in corde acsi thesaurum, recundat, in omni operatione & cogitatione sua; & ex tota anima sua, ita vt paratus sit ponere eam in morte, pro eo qui vniuersa creauit, ne vlla pars animæ diuellatur ab eo, qui illam dedit; & ex tota mente, vt nihil aliud intellectu nostro versetur, quàm intelligere & cogitare de Deo. His tribus itaque partibus, totus & integer constare dicitur homo; non quod tribus, vt quidam volunt, substantiis sit compactus homo, sed duabus, id est, anima & corpore. Licet Apostolus dicat, *Vt integer* E *spiritus vester*, anima, & corpus; quia anima vtrumque, est & anima, & spiritus. Veruntamen pars eius qua viuificatur corpus anima appellatur; eminentia verò pars eius qua intelligimus & ratiocinamur, mẽs dicitur. Porro cor pro parte carnis accipitur; vt & caro Deũ sitire, Deumque diligere possit, ex toto elaboremus.

1. Thes. 3. 5. 23.

Pro quo Dauid Deo pollicebatur, *Sitiuit in te anima mea, quàm multipliciter tibi caro mea*. Quibus profectò partibus, cũ ad Dei dilectionem totus homo integer ex toto transfertur, maximum Dei mandatum complete iure creditur. Etsi diligere proximum magnum est, non tamen primum vocatur, sed simile. Quia & proximus in Deum diligitur, & Deus in homine, cuius est imago, amatur. Nec immeritò igitur simile, maximè propter mysterium Christi qui est proximus noster, suscipiens carnem nostram, & factus est, sicut ipse in alia ostendit parabola, proximus noster. Et ideo primum mandatum & maximum est Dominum Deum diligere; secundum autem simile per omnia, Filium Dei scilicet, quia mediator Dei & hominum factus est, similiter ex toto & sine mensura diligere, cognoscere, & venerari. Deinde proximos in ipso Christo Iesu, cum mensura, sicut nosmetipsos amare & diligere, vt vnum in omnibus per Christum compleatur mandatum. Alioquin, sicut ait Ioannes, *Qui dicit se Deum diligere, & fratrem suum non diligit, mendax est*, Et, *Omnis, qui diligit iniquitatem, odit animam suam*. Vnde elaborandum eum Dei gratia, quia simile dicitur mandatum in dilectione proximi, vt eodem modo proximus ametur ex toto corde, sicuti amari præcipitur. Quis enim non toto corde, & non tota anima, & non tota mente se amari optasset, cùm dicit, *Sicut teipsum?* Sed inter Deum & proximum quasi quædam discretio ponitur, eò ne quis proximum quem diligere tanquã seipsum iubetur, quasi Deum adorare velit, quem plus quàm seipsum, & quàm omnem hominem diligere oportet. Propterea cùm ait, *Secundum simile est huic*, ad dilectionem Christi referenda est hæc similitudo; vt sicut Deus pater, ita & Deus Christus patris filius, qui est noster proximus, diligatur. Et quia reliquos nos oportet diligere proximos, in ipsa eademque dilectione mensura ponitur, *sicut teipsum*. Propterea secundum simile est priori, vt diligatur Christus, nulla adhibeatur mensura, sed ex toto corde, & ex tota anima, & ex tota mẽte. Et vt hæc dilectio vel charitas ordinata sit, *Diliges proximum tuũ sicut teipsum*. Et ideo quia in his duobus mandatis, sicut dictum est, tota lex pendet & Prophetæ, melius ad Christum quia verè proximus noster est, refertur hoc secundum simile mandatum; quia lex & Prophetæ omnes Christi præsignabant aduentum, & ad

Cap. XXII. Psal. 62. 2.

1. Ioan. 4. 20.

Psal. 10. 5.

Cap. XXII.

cum pendebant omnia legis ænigmata & figuræ. Et aduentus eius per supplementum eorum cognoscendi Deum intelligentiam præstauit. Alioquin si æquè accipiendum est de dilectione Christi & proximi, quomodo patrem & matrem, cæterasque affectiones carnis Dei charitati præponere inhibemur in hoc ipso eodemque Euangelio? Quomodo dilectio proximi simile mandatum est dilectionis Dei, vt sit aliquid quod amori Dei possit æquari? Idcirco magis similitudo præcepti, parem charitatem diligendi patrem & filium, atque cognitionem similem ex lege & Prophetis exigit, in quo mandato pendent omnia. Vnde vt legis ipsius & prophetiæ argui possint verbis, & de proximo manifestior intelligentia panderetur.

Congregatis *Pharisæis interrogat dicens quid illis videretur, Christus cuiusnam filius futurus esset? Qui dicunt ei, Dauid. Et ait illis, Quomodo ergo Dauid in Spiritu vocat eum Dominum, dicēs: Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos, scabellum pedum tuorum?*] Hanc igitur quæstionem miseri Iudæi quia videbant contra se venire, quāuis scirent fortè ex Prophetis quomodo Dominus, vel quomodo & filius esset Dauid, noluerūt tamen respōdere ei, sed tacuerūt. Negare igitur non poterant quod Dauid olim in Psalmis de ipso prophetauerat, neque subterfugere aliter quàm silēdo; idcirco malè in se confisi, acsi rei, tacent. Sed & Dominus Iesus, non eandem eis exposuit, neque modum quæstionis absoluit, sed nobis Christianis per Paulum, in quo loquebatur ipse, plenissimè reserauit. Dicit enim loquens ad

2. Tim. 2. 8 Timotheum, *Memor esto Christum Iesum resurrexisse à mortuis ex semine Dauid secundum carnem, iuxta Euangelium meum.* Ecce quomodo Christus filius est Dauid, scilicet secundum carnem, quia de semine carnis eius natus est. Quomodo autem sit Dominus Dauid? ipsum Apostolum interrogemus, imò Christum qui per ipsum loquebatur. Dicit enim ita de ipso,

Philip. 2. 6. *Qui cùm in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est, esse se æqualem Deo.* Quoniam non per rapinam æqualis erat Deo patri in forma Dei, sed per naturam sempiternæ natiuitatis, in qua manens Deus genitus à patre. Secundum quam formam rogo quia nascendo Deus exstitit à patre, cognosce ipsum eundemque Dominum Dauid. Et si cognoueris eum verè Dominum Dauid, cognosces vtique Deum

A & Dominum esse omnium creaturarum, etiam & Angelorum; quia æqualis est Deo patri Deus in forma Dei. Ecce vnde filius Dauid, & ecce ex quo Dominus Dauid. Ergo filius Dauid, quia *semetipsum exinaniuit formam accipiens, in similitudinem hominum factus, & habitu inuentus vt homo. Humiliauit semetipsum factus obediens vsque ad mortem, mortē autem crucis. Propter quod & Deus illū exaltauit, & donauit illi nomē quod est* Philip. 2. 7. 8.

B *supra omne nomen, vt in nomine Domini omne genu flectatur cælestium, terrestrium, & infernorum.* Exinaniuit ergo se, sicut dictum est. Quod si quæris, quomodo verè sumendo carnem ex semine Dauid, ita vt Verbum caro fieret, ac per hoc factus est, quod non erat. Ergo Dominus qui erat Dauid, factus est filius ipsius Dauid. Et ideo in Spiritu sancto iure vocatus est eius Dominus, qui factus est & filius; non alter filius, & alter Dominus; sed vnus idemque Christus simul Dominus & filius. Quod si cæci Iudæi fortè ista nescientes, quia sciebant eum de semine Dauid om-

C nimò venturum, debuerant ipsum interrogare, quem fictè Magistrum vocabant, maximè quia ipsius Dauid testimonium, in Spiritu sancto prædictum, adhibuerat. Sed nolebāt miseri rescire propter vecordiam suam, nec requirere quod negare non poterant, & tamen contradicere gestiebant. Quod si vellent proculdubio credere in Prophetis vbi legerant, quod filius Dauid Christus futurus erat, ibi in-

D uenire poterant quod ipse esset qui loquebatur, & quia ipse Dominus Dauid esset. Nam vbi legebant eum esse venturum, ibi profectò legebant, quod essent eum etiam & ipsi occisuri. Mira cæcitas, & nimia intus obstinatio mentis. Futurum eum sperabant, & præuidebant vbique de ipso interrogati, sed suum facinus crudelissimum sibi non videbant, quod explere longè diu moliebantur, & iam beneficiis deliniti. Alioquin nunquam eos quasi de cognito Christus manifestè sic interrogasset, cuius nomen antea in Scri-

E pturis sacris, vel in populo pronunciatum nunquam audissent. Sed quia hoc notissimum erat in populo, & in diuinis litteris vbique legebatur, celare non poterant, quod venturum eum nescissent, vel non sperarēt; quod & adhuc hodie sperant, & ideò errant, quandoquidem & nos speramus eum venturum, sed non ad iudicandum, quia iam iudicatus est; quin potius iudicem exspectamus, quia Prophetæ vtrumque prænunciauerunt aduen-

Cap. XXII.

Cap. XXII.

tum, & ideo cæci, quia errauerunt in tempore aduentus eius, sentient in nouissimo iudicem, quem iniustè in primo suo aduentu condemnauerunt. Facit ergo (prudens lector) hic locus, non solùm contra Iudæos duricordes, verùm etiam & contra hæreticos, qui Deum negant in carne venisse, & non confitentur Deum hominem verum Dei filium. Nā Photinus, qui negat hominem Christum, ex hoc loco condemnatur. Arrius verò & Manichæi, seu quàm plures, hinc debellantur hæretici, qui non confitentur Christum Deum æqualem Deo patri, vt tota euacuetur redemptio Christiana, & fides eorum corrumpatur catholica. Et ideo vt eos omnes hinc inde fortiter reuincere possimus, quæso tam præsentem locum, quàm & alia vbicunque oportuerit loca de Christo diligentissimè perscrutemur, vt intelligamus, & interrogemus eos omnes vna cum Domino; si purus homo est vt ipsi dicunt, & non Deus, *Quomodo Dauid in Spiritu vocat eum Dominum, dicens: Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos, scabellum pedum tuorum?* Ipsi de se Pharisæi occasionem præbuerunt confutationis suæ, qui vt Dominum caperent in aliquo, fuerant congregati. Et quia iam multa proposuerant dolosè, dignum erat vt saltem semel eos interrogaret, & faceret eos cognoscere, quia non erat tantùm homo qui tentabatur, sed & Deus, quem nemo potest fallere. Interea, quia dicere de se veritatem in aperto non poterat, insidiantibus Pharisæis, nec tacere, qui ad hoc venerat vt veritatem annunciaret, seque ipsum Deum Dei patris filium monstraret, ideò talem eis proponit interrogationem, vt eo tacente, diuina declararet Scriptura, Spiritu sancto longè ante de Christo prolata. Vnde primùm interrogat, *Quid vobis videtur de Christo, cuius filius est?* Quod omnibus notissimum erat, quia de Dauid stirpe repromissio facta fuerat. Deinde illis respondentibus mox quod verum erat, *Dauid.* Rursus interrogat Sapientia Dei patris valdè sapienter, quomodo Dauid vocet eum in spiritu Dominum, si pater iure creditur? Non ideò hoc interrogat, vt reuincat eos non vera dixisse, sed vt se Dominum ostendat Dei patris filium. Non enim poterat Dominus eius esse, qui ex eo fuerat nasciturus, nisi esset Altissimi filius. Quæ nimirum interrogatio, adhuc hodie multum valet contra Iudæos; & reuincit de Christo, vt dixi, penè omnem hære-

A ticam prauitatem. Quod vnus idemque Christus, & verè sit filius Dauid secundum carnem, & Dominus Dauid, secundum diuinitatem, non simplex homo & purus, sicut illi tunc sapiebant Iudæi, & adhuc hodie ita desipiunt, asserentes sanctum, virum de genere Dauid esse venturum. Sed ipse ab ipso Dauid, qui filius eius est, in Spiritu sancto Dominus ipsius prædicatur. Non quod duo essent filij, vt nouella hæresis suspicatur, sed vnus idem-
B que Christus, & Dominus est, & filius, non alter Deus, alter homo, sed vnus in vtroque Deus & homo. Quæ fides non de incerto venit erroris, nec ex propria fingitur voluntate, sed in Spiritu sancto ab ipso Domino declarata ostenditur. Non enim se Dauid filium denegat, quod Pharisæi confitentur, sed & Dominum se Prophetarum insinuat. Et ideò sumit de centesimo nono Psalmo testimonium, vt ex ipso omnes conuincantur Iudæi, qui fingunt sibi, ad eludendam interrogatio-
C nis veritatem, multa inepta & vana; & dicunt vernaculum Abrahæ fuisse, cuius filius Damascus Eliezer fuit, & ex ipsius persona hunc Psalmum scriptum fuisse, eiusque esse vocem, quod post cædem quinque regum Dominus Deus Domino dixerit Abrahæ, *Sede ad dextram meā, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.* Quos omninò interrogare oportet, quomodo Deus dixerit Abrahæ quæ sequuntur, *Tecum principium in die virtutis tuæ, in splendoribus sanctorum ex vte-*
D *ro, ante Luciferum, genui te*, & cætera in eo Psalmo quæ leguntur. Quæ omnia, sicut eo in die concluserunt ora Pharisæorum, ex illa hora, vt nemo sit eum amplius ausus interrogare: ita & nos omnem Iudæum, omnemque hæreticum ex hoc conuincere possumus, quod Christus Deus & homo sit verus, & ante Luciferum ex vtero, id est, ex substantia Dei patris in splendoribus sanctorum, ab ipso genitus, & in fine temporum sacerdos, sicut iurauerat olim Deus pater, secundum ordinem Mel-
E chisedech constitutus. Vtrumque igitur videtur friuolum, vt aut seruus ille Propheta tanti mysterij dicatur fuisse, aut Dauid de illo tale aliquid retexuisse, quod nec illi nec Abrahæ conuenire suspicetur, sed magis similitudo nominis & æqualitas, qua Dominus Domino dicebat eum æqualem patri, à dextris collocauit, cùm ascendit ad cœlos, quo semper fuit Quod omninò sicut Abrahæ non congruit, vt æqualitas Deo patri dicatur, ita nec sede-

CAP. XXII.

re à dextris Dei potuit. Nam in Deo nihil sinistrum est, & ideo iure, pluraliter, filius in dextris Dei patris sedere iubetur. Et apertè post laborem passionis, vt sedeat in gloria victor ac si iudex, quia in terris iudicatus est, iudiciaria potestate sublimatus, donec omnes inimicos subdat pater sub pedibus ipsius scabellum; per quod significatur vnitas substantiæ & cōsortio nominis, & de consedendi inuitatione iudicij potestas attributa, sicut de vniuersorum subiectione virtus declaratur manifesta. At verò quod dicit; *donec*, pro semper accipiendum est & pro infinito. Non vt tunc desinat sedere in gloria, cùm positi fuerint inimici eius, sub pedibus eius, sed sempiterna sessio ei offertur & gloria, quam semper idem habuit cum patre. Hæc quippè pars hoc loco sic pro infinito est, sicut & alubi ait, donec senescatis ego, ac si dicatur, tu semper sedebis, quia inimici tibi sub pedibus semper subiecti erunt. Nouerat enim Christus, quia filium Dauid futurum credebant, & hoc capere posse scripturarum auctoritate, quod ex semine Dauid ipse esset; idcircò rursus eos interrogat, vt eum intelligant Deo patri coæqualem; & qui ex Dauid ortus erat semine, æternæ virtutis & potestatis, & originis substantiam, in se corporaliter continebat, propterea Deum in homine declarabat. Veruntamen ne aliquis cum Iudæis hanc corporalem intelligat sessionem, perpendat quod & pater ad dexteram filij dicatur, quod in sequentibus manifestat, *Dominus à dextris tuis confregit in die iræ suæ reges.* Et ideò non est necesse corporalem sessionem introducere in his quæ spiritualiter sunt intelligenda; quia sicut filius est in dextera patris, ita & pater in dextera filij. Quomodo ergo inimici ponantur à patre scabellum sub pedibus Saluatoris, non abs re quæritur, vbi magis benignitas Dei prædicatur, quàm aliqua indignatio furoris. Pium namque & valdè optabile subditum esse Deo. Propterea non æstimandum censeo, similiter Deum ponere inimicos Christi scabellum pedum eius, quemadmodum ponuntur inimici sub pedibus regum terrenorum exterminantium eos. Quia illi sine misericordia proprios affligunt inimicos, Dominus autem non ad perditionem, sed ad salutem inimicorum Christi ponit eos scabellum pedum eius, vt sint subditi Saluatori suo ac liberatori clementissimo. Scriptum namque in lamentationibus Hieremiæ legimus, quo-

A modo contenebrauit Dominus in ira sua filiam Sion, deiecit de cœlo in terram gloriam Israël; non fuit memor scabellum pedum suorum. De quo in eodem opere quod in eisdem lamentationibus edidimus, iam diximus, quod tunc occurrere potuit, & adhuc dicimus quia scabellum pedum Dei esse, immensa gloria est; quia filia Sion quando scabellum pedum Dei erat, in cœlo erat gloriosa. Postquam au-
B tem deiecta est, vt non sit scabellum pedum eius, desiit esse in cœlo. Quapropter attende diligenter quod ait, deiecit de cœlo gloriam Israël, & fuit scabellum pedum suorũ, quando reppulit, & deiecit eos in terram, vt non in cœlo, sed in terra scribantur; licet & terra aliquando in laudem ponatur, vt est illud, *Cælum mihi sedes est, terra autem scabellum pedum meorum*, (Esa. 66. 1.) non ignominiam, sed gloriam terræ volens ostendere, quæ de Deo aliquam, vel modicam intelligit partem. Ideo &
C mulier illa pœnitentiam agens ad pedes deflebat benignissimi Iesu, quia peccatrix erat. Optabile quidem ei erat secus pedes Domini sedere ac deflere, quia ad caput eius pertingere, necdum erat idonea, vt vnguentum superfunderet. Quibus ita de Psalmo interrogatis, *Nemo poterat ei respondere verbum, neque ausus fuit quisquam ex illa die eum amplius interrogare.* Quid putas si omnem textum Psalmi cogerentur exponere, qui manifestissimè
D totus de Christo sonare videtur. Credo quod omnium ora Iudæorum ex hoc vno clauduntur Psalmo, si fuerit diligens perquisitor, qui possit ex his eorum suffugia apertè concludere.

CAP. XXIII.

TVNC *Iesus locutus est ad turbas, & ad discipulos suos.*] Id est, finita interrogatione, cùm iam nemo eum auderet interrogare. Locutus est liberè ad turbas & ad discipulos suos. Hanc quoque distinctionem Matthæus facit, vt priuilegium seruet Apostolorum, vel eorum qui fidelius adhærebant Christo, quoniam meliores
E erant, præ cæteris turbis, discipuli Saluatoris, qui iam eum plenius per fidem sequebantur. Et ideò quamuis sæpius soli erudiantur, tamen quotiescunque cum turbis audiunt, distinguuntur ab eis, vt eorum dignitas commendetur. Nam & supra Matthæus cùm dixisset, *Loquente Iesu ad turbas*, & dixisset aliquis, *Ecce mater tua & fratres tui foris stant*, quærentes te videre, mox non ad turbas, sed ad discipulos suos, extendit manus suas ita dicēs. *Ecce mater mea & fratres mei*, seu cætera.

CAP. XXIII.

Sic inuenies lector & in reliquis locis, vt semper seruetur honor discipulorum. Nihil enim Lucas dissentire videtur in hoc loco, cùm ait, quod in domo cuiusdam Pharisæi hæc proposuerit Dominus, quia Matthæus locum specialiter, quo dicta sunt hæc, non exprimit, sed ex quo venit à Galilæa in Hierusalem, etiam & superiora, vsque ad sermones istos omnia gesta seu dicta, ibi iure vbi vel vbi accipiuntur. Sed hos sermones iam non ad Pharisæos loquitur, sed & ad turbas & ad discipulos quia indigni erant; nec tamen penitus propter eos, sanam eorum doctrinam vult contemni, & ideò ait, *Super cathedram Moysi sederunt Scribæ & Pharisæi, omnia quæcunque dixerint vobis seruate & facite, quæ autem faciunt facere nolite.* Per cathedram namque ipsa lex Moysi & doctrina intelligenda est, super quam illi sederunt, qui aut eam rectè interpretari se gloriabantur, aut qui supra ascendere, iuxta traditiones suas se profitebantur; & quia in proximo remouenda erat, ne ad litteram sequeretur, videtur dixisse, sederunt: ac si diceret, vsque ad præsens, & non sedebunt aut sedent. Seruare autem iubet & facere quæ legis sunt, quoniam lex spiritalis est. Et ideò prætulit gloriam legis de se testantis, quæ imaginem futuræ veritatis expresserat in se, & præmonstrabat in suis decretis vtraque præcepta, scilicet agendæ vitæ & significandæ; in omnibus tamen Christo parebat, & eius meditabatur aduentum. Quidquid enim in ea continetur, ad profectum manifestandæ cognitionis Christi multum valet, & ideò iubet præceptis eorum obtemperari, qui super cathedram Moysi sedent, vt doceant quæ legis sunt. Neque si de suo vitiosè aliquid docuerint, rogat vt obediatur eis, sed quia sedent super cathedram Moysi, iubet mysticè in omnibus obedire mandatis legis, & à factis eorum atque operibus abstinere; vt tantùm hominum prauitas atque infidelitas vitetur, & legis doctrina seruetur. Tradunt quidam quod Scribæ dicantur, qui à littera legis non recedunt, & Pharisæi, qui maius aliquid in lege se nosse profitentur; & ideò seipsos quasi meliores ac doctiores à cæteris diuidunt, vnde & Pharisæi vocantur, quod interpretatur diuisi, vel segregati. Nam cæteri, qui Moysi legem secundum spiritalem virtutem intelligunt & exponunt, sedent quidem super cathedram Moysi, tamen non sunt Scribæ & Pharisæi, sed meliores illis, & tales, quales fuerunt Apostoli ac reliqui discipuli Christi. Hæc sessio rectè vsque ad passionem Domini dicitur exstitisse, deinceps verò super cathedram Ecclesiæ, quæ est cathedra Christi & thronus, catholici Doctores quàm gloriosius sedent, & docent verba vitæ. Et qui benè sederit aut docuerit, & non soluerit ea, honorem & gratiam accipit per illam; qui autem benè docuerit, & malè vixerit, de sacerdotio suo crimen acquirit potius quàm dignitatem, quia indignè sedet; sed indignus ille qui nec benè docet, nec benè viuit. Dignitas siquidem Doctorum diuersa est, sed natura vna. Sacerdos si benè vixerit, proprium habet lucrum; si benè docuerit, populi est instrumentum. Idcirco accipere debet populus doctrinam quæ eius est, & non discutere quod alienum, quia doctrina Moysi secundum Deum est. Alia namque est cathedra pestilentiæ, & alia cathedra Moysi, quæ & lex Domini appellatur; in qua voluntas beati viri meditatur die ac nocte. Quoniam cathedras columbas vendentium, quæ pestilentiarum erant, Dominus euertit. Quorum omnium etsi doctrina est audienda ex lege Dei, non tamen conuersatio imitanda. Alligant enim onera grauia & importabilia in humeros hominum, digito autem suo nolunt ea mouere. Qui alligant ea & imponunt in humeros hominum, nisi quia non ad litteram ista dicuntur, sed secundum tropicam intelligētiā, vt per onera grauia intelligentur legis præcepta, & importabilia, quæ ipsi nolebant, non dico manibus operari, & adimplere, verùm nec in modico attingere. De quibus præceptorum oneribus dicit Apostolus, quæ nec nos potuimus portare, nec patres nostri. Quæ licet grauia essent & importabilia, adhuc ea Pharisæorum seueritas grauiora faciebat. Sed tamen propter sacerdotum & nominis dignitatem, quod in sacramento profectò est, hortatur benignissimus Saluator, vt eis subiiciatur populus. *Omnia ergo quæcunque dixerint vobis, seruate & facite*, licet non faciant quæ dicunt; quoniam sequenda est veritas, cuiuscunque ore fuerit prolata. Ad omnes denique Ecclesiarum sacerdotes pertinent hæc præcepta, quamuis ipsi nec minima compleant mandata dum maiora iubent. Hoc quippe per digitum designatur; & cathedra, vt dixi, & onera, & humeri, & digitus, & vincula quibus alligantur onera, spiritaliter intelligenda sunt, & omnia à bonis & discretis viris misericorditer sunt tractanda, ne te-

pre-

Cap. XXIII. reprehendantur à Domino cum huiuscemodi præceptoribus, vt primùm ipsi maiora compleant, & minora non omittant. Deinde secundum æstimationem virium vniuscuiusque audientis; singula dispensent, & alligent, & imponant, quoniam tritici mensura non secundum magnitudinem præceptorum Dei metienda est, sed secundum possibilitatem & capacitatem vniuscuiusque. Ne dum immoderatè compellunt qui docent, & grauiora verba super humeros imponunt, quàm ferre possit auditor, cadere eum sub onere cogãt, contra voluntatem Christi, qui ait,
Mat. 11. 30 *Iugum meum suaue est, & onus meum leue.* Sequitur,

OMNIA *opera sua faciunt, vt videantur ab hominibus.*] Constat igitur plerumque quod omnes illi tales sunt, qui amant primos discubitus in conuiuiis, & salutariones in foro, & vocati ab hominibus Rabbi, vel aliquid tale quod huic simile videatur. Postquam supra Sacerdotum & Pharisæorum insidiis vexatus est, & in suis responsionibus non est auditus, iure conuertit se ad plebem, & ad discipulos, ac docuit tales Doctores in lege Dei audiendos esse, & non imitandos. Ac deinde his verbis vult ostendere causam propter quã non poterãt credere illi, scilicet quia omnia faciebant ob vanam gloriam, vt ab hominibus viderentur, & laudarentur ab eis. Impossibile namque est, vt credat Christo cælestia prædicãti, qui gloriã vanam quærit ab hominibus, & terrenas magis desiderat laudes, sicut ipse alubi dicit, *Quomodo potestis credere, gloriam quærentes ab inuicem; & gloriam quæ solo Deo est, non requiritis?* Ex illa siquidem re nascitur, quod exterminat ipsam rem; vt putà ex ligno nascitur vermis qui emolitur lignum. Et ex vestimento nascitur tinea, quæ comedit vestimentum. Similiter & ex oleribus vermes, qui olera vniuersa corrumpunt. Sic & ex proposito singulorum nascuntur vitia inpræsentiarum, quibus consumitur anima ne viuat Deo. Tolle ergo hoc vitiũ de clero, ne velint ab hominibus videri, mox & cætera resecantur vitia. Qui cùm se dedignãtur ad inuicem, quàm sæpè nolunt super se meliorem habere, sicut nec Iudæi Christum. *Dilatant enim phylacteria sua, & magnificant fimbrias.* Ex quo loco beatus Hieronymus clericorũ mala deplorans, Væ, inquit, nobis miseris, ad quos Pharisæorum vitia transierunt. Qui vtique magis fleret nostra nunc flagitia, si hodie in carne esset, & sciret quanta inter nos, & qualia

A iam sine pudore fiunt. Nata namque fuerat hæc Pharisæorũ superstitio, quia Dominus cùm dedisset mandata legis per Moysen, intulit ac conclusit ita dicens, Cap. XXIII.
Et ligabis ea in manu tua, & erunt immota ante oculos tuos semper. Deut. 6. 8. Quæ ideo in manu iussit ferri, vt semper opere complerentur; & ante oculos habere, vt die ac nocte meditaremur in eis. Interea Pharisæi ista malè interpretantes, scribebant in membranis Decalogum Moysi, id est, decem verba legis, complicantes ea, & ligantes in B fronte, & quasi coronam capiti facientes, vt semper ante oculos lex conscripta, & mandatorum memoria verteretur; Non vera fide, vt operibus complerent, sed vt ab hominibus viderentur, scribentes ea in duabus præcisuris membranarum; alteram quidem in domibus portabant, quasi coronam ponẽtes in capitibus suis, & scripturam gestantes in fronte, ac si ante oculos suos; alteram super brachium manus suæ, quas siquidem partes phylacteria vocabãt. Quod adhuc hodie (sicut legimus) C Indi & Babylonij faciunt. Et qui hoc tulerint, quasi religiosi in populo iudicãtur. Similiter & fimbrias in palliis magnificabant, quas ex Deuteronomio assumpserunt in præcepto, vt ex ipsis se ostenderent magis seruare legem. Quas ideo magnas in summitate quatuor angulorum in palliis ligabant, vt sanctitas eorum amplior videretur, quia iusserat hoc Dominus fieri, vt ex ipsis fimbriis hyacinthinis D populus Israël discretus esset à reliquis Gentibus; sicut in carne per circuncisionem, ita & in vestibus aliquam haberent differentiam. Sed illi superstitiosi magistri captantes auram popularem, vt Hieronymus refert, atque ex mulierculis sectantes lucra, faciebant fimbrias grandes, & acutissimis eas spinis ligabant, videlicet vt ambulantes, vel sedentes interdum pungerentur, vt quasi sub hac commonitione retraherentur ad officia Dei, & ad ministeria seruitutis eius. Et ideo Dominus ait, *Omnia opera sua faciunt vt* E *videantur ab hominibus.* Quod vtinam & nunc nostri non facerent, qui doctiores esse videntur in populo. Non enim intelligebant miseri, quod hæc in corde magis portanda essent quàm in corpore. Veruntamen istiusmodi erat fimbria illa Domini, sed parua & breuis ex lege præcepta, quam & mulier illa, quæ sanguine fluebat, tetigit in pallio Domini, nec tamen est compuncta superstitiosis sensibus Pharisæorum, sed magis sanata

Cap. XXIII.

ad tactum eius. Vnde non ideò reprehenduntur à Domino, quia eas habebant in summitate palliorum, sed quia superfluè grandes erant, & dilatatæ, ab hominibus gloriam quærentes, omninò arguuntur. Similiter & in reliquis omnibus sententiis, quas per partes distinguit, cur quærant primos accubitus in cœnis, & primas cathedras in synagogis, gulam sectantes, & salutationes in foro. Non ideò vituperat eos, quia in primo loco recumbebant, aut salutationes in foro sectabantur; sed quia (sicut expressius ait) amabāt ob vanā gloriam primos discubitus, & ob fauorē laudis suæ salutationes in foro, ac primas cathedras in synagogis. Quorum B quia mens deprauata erat in voluntatibus & in studiis suis, in omnibus auaritiam & vanam gloriam sectantes, idcirco eorum culpantur mores, & ad eorum vitia vituperatio refertur, & non ad facta quando honestè fiunt. Quoniam & ordines seruare suos in discubitu, & salutationes inuicem exhibere officiosissimum est; atque honore alterutrum præuenire, honestum. Præterea hæc religiosè obseruata ædificant mentes singulorum in charitate. C Si autem carnaliter eamus, appetit & amat magis suam iactantiam quàm honestatem morum, & probitatem humilitatis, talis Pharisæorum est imitator. Potest fieri vt discumbat aliquis in nouissimo loco, qui non solùm iactantiam cordis non amittit, verumetiam exinde magis eam intus nutrit, & quasi humilior cunctis vanam gloriam quærit, & vult videri iustus & humilis, vt ab omnibus amplius honoretur. Quanti putas sunt qui aut primi humiles inue- D niuntur, aut nouissimi, intus à Domino (qui corda conspicit singulorum) superbia condemnantur? Spiritus est enim Deus, & ideò spiritaliter vniuersos examinat, & non carnaliter, neque tantummodo perpendit quod quisque sedeat, vel qua voce illum salutet, vtrumne venerabiliter submisso capite vel corpore, licet hæc omnia honestè oporteat fieri, & congruè satis vnicuique, sed qua mente vel qua conscientia quisque faciat quodcunque facit. E Vnde sicut dixi, ad amorem Pharisæorum culpam retorsit, & non ad officia quæ honestè possunt fieri.

Vos *autem*, inquit, *nolite vocari Rabbi*, & continuò reddit causam, *quia vnus est Magister vester.*] vos enim fratres estis. Nam Rabbi Hebræum est, quod latinè Magister dicitur. *Et patrem nolite vobis vocare su-*

A *per terram, vnus est enim pater vester qui in cælis est. Nec vocemini Magistri, quia Magister vester vnus est Christus.* Ecce vnde fratres esse dicimur, quia nullus est alius pater noster quàm Deus qui nos condidit & creauit. Quamuis enim homo hominem generet, tamen vnus est pater omnium, qui cōdidit & creauit omnes; vnde & nos filij fratres sumus patrum nostrorum, quia vt ita dicam, non ab ipsis quodammodo nati sumus, sed per ipsos; quia omninò non initiū vitę ex eis habemus, sed quasi transitum ad vitam per eos accepimus. Nam etsi arbor videatur ramos de se generare, vita ramorum & arboris (vt ita fatear) radix est: multò magis Deus pater omnium hominum auctor & creator est. Similiter & Christus licet multi doceant, vnus est magister omnium, qui omnes homines intus, non artificiosè, sed naturaliter docet. Si enim homo hominem ex integro doceret & erudiret, omnes homines ab vno magistro æquè discerēt. Nunc autem, quia non homo docet, sed Deus, qui sensum & intellectum dat, ideò Paulus clamat, quod *neque qui plātat, neque qui rigat, est aliquid, sed qui incrementum dat Deus*; [1. Cor. 3.7.] nō enim homini intellectum præstat docendo, sed à Deo præstatur, qui *Intellectum dat paruulis*. & ait, *Intellectum tibi dabo, & instruam te in via hac qua gradieris.* [Psal. 73. 130.] Vnde & Dauid ait; *Beatus homo quem tu erudieris Domine, & de lege tua docueris eum.* [Psal. 31. 8.] Sed fortè aliquis ad hæc dicturus est, quod efficacia sua & intelligibilitas mentis faciat hominem eruditū, cùm nec ipsa quis dona, nisi ex dono Dei habeat vt erudiri possit. Et ideò quicunque se Christi discipulum profitetur, oportet eum vocet magistrum, qui non carnalem in nobis, sed spiritalem generat disciplinam; & patrem eum appellet, qui ex magisterio Christi & consortio hoc nomen nobis & gratiam clementer indulsit. Vt filij Dei simus per adoptionem potius quàm terreni parentis; ex eo enim cœlestes nos esse profitemur, ex quo cum fide, qui renati sumus, cœpimus dicere corde atque ore, *Pater noster qui es in cælis.* [Matt. 6. 9.] Indignum itaque est patrem nos vocare super terram, qui & cœlestes sumus effecti, & patrem nos habere in cœlis non dubitamus. Quæritur autem, quare contra hæc præcepta & Paulus Doctorem Gentium se vocat; aut quo modo, vulgato sermone, in Monasteriis, ex vsu omnium Monachorum, & ex præcepto regulæ, se inuicem Monachi, non nos vocent, in quo paterna seruatur reuerentia. Quod

Cap. XXIII.

sic rectè soluitur. Cùm dicimus aliud natura patrem esse, vel magistrum, & aliud indulgentia. Vnde si patrem vocamus, honorem ætati deferimus, vel reuerentiam meritorum; non auctorem eum, quem patrem vocamus, nostræ dicimus vitæ, sic magistrum iure non aliundè, quàm ex vsu & consortio veri magistri. Et ne ad infinitum pertendam sermonē, quomodo vnus per naturam Deus & vnus filius, non præiudicat cæteris, ne nuncupatiuè Dij vocentur Sancti, & filij per adoptionis gratiam dicantur Dij: ita vnus pater & magister non præiudicat aliis, ne abusiuè appellentur patres & magistri. Quoniam aliud est arte magistrum esse, & aliud potestate & natura. Quapropter in omnibus illis, tolle vanam ac propriam assumptionem, ne ametur fauor vanæ gloriæ, sed seruetur honor Dei & religio honestatis; inuenies quod non prohibet, vt nunquam ab aliis ita vocentur aliqui, sed hoc introducere videtur, ne desiderent discipuli Christi ob vanam gloriam, his vocari nominibus, vel superstitiosius in aliquo honorari quàm expediat. *Qui maior est vestrûm, erit vester minister. Qui autem se exaltauerit, humiliabitur; & qui se humiliauerit, exaltabitur.* Quia dixerat, ne vocemini magistri, & ne amarent primos accubitus, seu cætera. Ideò seipsum proponit formam & exemplū humilitatis, qui magis ex natura magister vocatur, quàm ex indulgentia, eo quod per ipsum constant omnia, & ex dispensatione carnis eius omnes erudimur ad vitam, & reconciliamur Deo, per hoc quod maior est nostrûm. Ac si diceret, nolite amare primatus honoris, nec vocari magistri, sicut *nec ego gloriam meam quæro, sed est qui*
Ioan. 8. 50. *quærat.* Ita & vos intendite in me, quia *filius*
hominis non venit ministrari, sed ministrare, &
Matth. 20. 28. *animā suam dare pro multis.* In hoc quippe loco non solùm discipulos suos instruit, verùm & magistros Ecclesiarū, ne aliquis honores per ambitionem quærat, sed qui voluerit maior esse, sit primùm, quod ipse factus est, omnium minister. Quod si aliquid de his desiderare libuerit, opus desideret, & non fastigium honoris; ministrare potius & seruire omnibus, quàm sibi seruiri & ministrari ab omnibus. Quia vnum eorum de supercilio venit Pharisæorum, alterum verò de doctrina & magisterio Christi. Nam qui ambiunt & requirunt sibi honores, ipsi sunt qui exaltant; & qui ministrare & seruire gaudent, ipsi sunt qui se humiliant, vt exaltentur à Domino. Et notandum quia non ait, quem Dominus, sed qui se exaltauerit, humiliabitur; vtrique à Domino, sicut nec quem Dominus, sed qui semetipsum sua sponte humiliauerit, exaltabitur versa vice à Domino. Quæ nimirum doctrina omnibus bonis congruit Christianis, sicut è contrariò ista comminatio diabolo, Iudæis & Gentibus, atque omnibus apostaticis, qui se sub iugo Christi nolunt humiliare; & ideò hi omnes iusto Dei iudicio humiliantur. Quod cauentes Apostoli & omnes boni viri, maluerunt se inuicem mutuò præuenire honore, & omnes esse fratres, id est, vnius parentis filios, gaudentes per nouæ natiuitatis regenerationem, terreni ortus excessisse primordia, & vnum sibi præesse omnibus cœlestis doctrinæ magistrum. Vnde quia hoc sibi Christus magisterium specialiter in se retinuit, mox formam doctrinæ adhibuit, vt qui vult maior esse, sit omnium minister. Ac deinde continuò causam tantæ humilitatis duplicem subiecit, vnam scilicet ad gloriam vitæ perpetuæ capescendam in Christo, alteram æternæ humilitatis confusionem superbientibus demonstrandā. Et quia sibi essentialiter nomen magistri vendicauit, licet aliis verbis, eandémque formam proposuit, *Discite*, inquit, *à me, quia mitis sum & humilis corde.* Vnde qui- Mat. 11. 29
cumque eius discipulus vult esse, doctrinam quam se profitetur docere necesse est instanter discat; quia tunc perfectus quisque erit, si sit sicut magister eius. Aliàs autem, non dico magister, verùm nec discipulus erit, qui noluerit discere doctrinam quam magister docet.

V*æ vobis*, inquit, *Scribæ & Pharisæi hypocritæ; qui clauditis regnum cælorum ante homines; vos enim non intratis, nec introeuntes sinitis intrare.*] Audiant si fortè adhuc vlli sunt Manichæorum cōplices, qui dicunt Deum veteris testamēti non bonum, propter maledictiones quas posuit in lege, aduersus peccatores, ac delinquentes. Quod si eum crudelem vocant & sanguinarium, quid dicturi sunt in hoc loco de Christo quem benignū vocant? Et tamen consona voce ostendit, se verum Dei filiū, illius qui legem dedit. Quinimo etiam & seipsum Legislatorē insinuat, dum secundum similitudinem benedictionum quas posuit in lege, proposuit & ipse in Euangelio beatitudines eorum qui saluantur; necnō & similitudines maledictionū quas in lege proposuerat, proponit in hoc loco, sicut & in cæteris contra peccatores contraque delinquentes, vt resipiscant à ma-

Cap. XXIII.

lis suis, ita dicens, Væ vobis,, & vobis. Quibus cur hoc dicat, sicut & in lege, mox reddit causas. Vnde tá hîc quàm in lege, ab vno Deo, id est, benignissimo Iesu Christo, satis benignè sunt dicta, siue maledictiones in lege, siue istud væ, quod pronũciantis affectu rectè dictum intelligitur; non quod ex pronunçiatione ista pronunciantis vnicuique contingant peccata, sed iustæ condemnationis iudicio vnicuique, quia peccat. Et non dico tantùm quia peccat, verùmetiam & post talia interminata, quia secundum impœnitudinem cordis peccat, & se præbet ad ea promerenda quæ Deus disciplinæ causa protulit aduersus eos, vt conuerterentur ad bonum & se corrigerent. Nam in præsentiarum, sicut nulli vera beatitudo hactenus nisi in spe præstatur: ita nec maledictio, vel væ istud futurum, iam terminatur. Sed sicut magna fœlicitas in cœlo, beatitudo nominatur, & ipsa vera beatitudo in regno Dei completur: ita lamentum & fletus harum maledictionum in inferno concluditur, ibique infinita miseria & cruciatus væ secundum, in Apocalypsi Ioannis, quia primum abiit dicitur. Et hoc est illud væ, quod non solùm Scribis & Pharisæis, verũetiam omnibus reprobis in præsentiarum denunciatur, vt in futuro inexcusabiles sint, & iusto Dei iudicio puniantur. Nec immeritò ergo quæritur cur octo sint beatitudines; è contrario Saluator septies hoc loco væ intulerit? Non enim factum abs re credidetim. Siquidem de die octaua quia legimus, *Hæc est dies quã fecit Dominus*, fortassis & septem beatitudines quodammodo ex gratia Dei, hominibus ac si in spe suis, iustisque operibus prçstantur. Sed illa octaua est quam solus Dominus fecit, & præstitit gratis suis dilectoribus, & quia in spe per septem cucurrerunt, curricula dierum, septem repleti donis Spiritus sancti, operati sunt has septem beatitudines. Quibus è contrario propter septem vitia principalia, hoc væ septies reuolutum numero, comparatur; & nõ vltra processit, quia illud malè completum infra se suos inuoluit. At verò electi in præsentiarum, septem donis Spiritus sancti enutriti ad illam peruenerunt octauam beatitudinem, quam fecit Dominus. Isti autem septem malè vexati criminibus æquè per septem curricula dierum malè ad supplicia currentes, hoc vnum secum tulerunt væ, septica reuolutũ, quod ipsi sibi fabricauerunt. Vnde & Dominus longè supra, cùm ad Iudæos loqueretur, *Cùm immundus spiritus*, inquit, *exierit ab homine, ambulat per loca arida & inaquosa quærens requiem, & non inueniens, dicit, reuertar in domum meam vnde exiui; & cùm venerit, inuenit eam scopis mundatam & ornatam. Et tunc vadit & assumit septem alios spiritus nequiores se, & ingressi habitant ibi, & fiunt nouissima hominis illius peiora prioribus.* Hæc, quia Scribis & Pharisæis contigerat, de quibus iam supra dixerat, non excessit numerum vitiorum, nec numerum vindictæ, sed totiens væ imminere illis pronunciauit, quot erant dæmonibus oppressi, & vitiis implicati. Solet namque septenatius numerus pro vniuersitate connumerarij sicuti hoc loco, quoniam colluuionem scelerum in se contraxerant, & vniuersæ vitiorum sordes ad eos defluxerant. Idcirco vniuersitas dæmonum non immeritò in eos regnabat. *Quia clauditis*, inquit, *regnum cœlorum ante homines.* Et Lucas ait, *Quia tulistis clauem scientiæ, nec vos intratis, nec introeuntes sinitis introire.* Quærat qui vult, quid peius esse possit inter homines, & inter ipsos dæmones, vt nec ipsi cessare à malo, nec redire ad Deum velint, nec alios permittant suum sequi factorem; neque de morte ad vitam transire. Quid ergo de talibus restat; nisi quorum vna est scelerata impietas, vna sit & pœna tormentorum? Reddit autem singulis vitiis, singulas clausulas vitiorum. Quia dilatabant phylacteria sua, simulátes se sanctos, & magnificabant fimbrias, iustum fuit vt hypocritæ vocarentur. Claudebant verò regnum cœlorum ante se, & ante alios, quos introire non sinebant; quia alligabant onera grauia & importabilia super hominum humeros, quæ ipsi nec digito mouere cupiebant, prædam captantes, & gloriam requirentes à populo. Certum namque habebant, à lege & Prophetis, quod ipse esset Christus. Vnde magis, non immeritò, hypocritæ sunt vocati, quia dissimulabant se nescire verum Christum quem plenissimè sciebant; quamuis causa auaritiæ suæ & honoris sui gratia, nollent confiteri. Et ideo peruersa interpretatione claudebant ante conspectum populi ianuam legis & Prophetarum, qui de aduentu Christi manifestissimè sunt locuti; vt à fide Christi vniuersos deterrerẽt, non minus minis & seditionibus, quàm ex traditionibus suis. Quia timebant, si populus in eum crederet, quod omnia sacrificiorum munera, gloria, honor, & cultus, & votorũ dona ad Christũ transirẽt, in quibus nõ Deus, sed ipsi ditabãtur, & gloriabãtur

Marginalia: Psal. 117. 24. — Mat. 12. 43. 44. 45. — Luc. 11. 52. — Section letters: A, B, C, D, E.

CAP. XXIII. honoribus. Regnum ergo cœlorum ipsæ A dicuntur Scripturæ, in quibus Christus Dei filius prædicabatur, quas ipsi ante se & ante alios clauserant, cùm Christum in eis, & ex eis, credi non sinebant. Et quia ipse Christus clauis est Dauid, qui aperuit & nemo claudit, claudit & nemo aperit, cùm eum credi vel intelligi, non sinebant, non solùm scientiæ clauem abstulerant, verumetiam ipsum ostium, vel ianuam, ita obstruxerant, vt nec ipsi intrarent, vt easdem Scripturas de illo intelligerent, nec B alios introire permitterent. Hæc itaque duo quasi naturaliter videntur ab inuicem esse inseparabilia; quoniam qui in alterum ex istis peccat, ab altero se non potest cohibere, sicut è contra, qui ab vno eorum se abstinet, impossibile videtur, vt non etiam ab altero se abstineat. Vt puta fac, aliquem fœliciter ad Deum, & ad Scripturas sacras ingredientem, aut regna cœlorum penetrantem, mox inuenies, non solùm alios non prohibentem, verùm exhortantem & contrahentem quoscunque potuerit. Quoniam qui alios vetat introire in regnum cœlorum, sufficit ei ad expulsionem suam, ne & ipse intrare possit hoc ipsum quod alios non permittit intrare. Quoniam qui scandalizauerit vnũ de pusillis Ecclesiæ, prohibens eum intrare malè viuendo, parietur illud quod Dominus cõminatur. Et ne dicat aliquis, non prohibeo vlli, quia licet ego malus sim, omnes tamen bonos esse cupio & ingredi regna cœlorũ; quod si humilitas est, & verum est, quod dicit, assentio. Quod si in aperto malus est, nescio cui bonus esse queat, qui sibi nequã probatur, nec quomodo bona possit velle, dũ diligit iniquitatẽ, & exemplũ est aliis peccãdi. Quod si charitate quisquis fuerit repletus, vt & alios suo labore introire faciat, Deo agente, non video quomodo ipse primùm non introeat.

1. Cor. 13. 5. Quia etsi *charitas non quærit quæ sua sunt*, tamen cuius est charitas, non solùm introire facit, verùmetiam iam regnare cum Deo, in quantũ charitate iuuatur, omninò videtur; quia charitas ex Deo est, & cœleste est donũ; sicut iniquitas ex diabolo etiam, interdũ & pœna peccati, qua Scribæ & Pharisæi prægrauati, nec ipsi introierunt, nec alios, quantum ex ipsis fuit, permiserunt intrare. Hoc quippè egerunt verbis, quando omnia opera Christi, quæ deifica erant in Beelzebub facta, interpretabãtur, hoc minis, hoc omnibus dolis, & fraudibus, ita vt Dominũ, Dei filium, licet sit impassibilis, crudeliter innocentẽ occiderent, ne vllus eũ Dominũ vltra crederet. Ac per hoc ipsis, clauserunt regnũ ne introirent, & alios, CAP. XXIII. in quantũ eis possibile fuit, ne introirent, omninò prohibuerunt. Et notandum quia nõ dixit, væ vobis quia nõ aperitis regnum cœlorum, sed quia clauditis, aliud pro alio mentiẽtes & agẽtes, ne Scripturę de Christo rectè intelligerentur. Quod & adhuc hodie isti faciunt qui remanserunt ac si titiones ex incendio, parati ad interitũ. Quibus illud duplex imminet væ, de quo Ioannes ait in Apocalypsi sua, quod viderit aquilam clamantẽ ac dicentem, *væ, væ, habitantibus in terra*; quoniã ipsi expulsi à terra Apoc. 8. 13. sua & à ciuitate Hierusalem, nihil aliud inhiãt, & quærũt quàm terram. A quibus lõgè est illa prima beatitudo, de qua dicitur, *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsi possidebunt* Matt. 5. 3. *terram*; quorum conuersatio in cœlis est, & ideò non tanget eos illud vę secundũ, quia non sunt de terra. Tangit etiam & eos præsens locus, qui rectores videntur esse Ecclesiarum, si aut malè viuunt, aut certè vtrumque, & malè viuunt, & malè docent, C vel certè nihil docent boni locumque mercenariorum non relinquũt. Quos & Osee Propheta arguit & increpat; absconderũt, inquit, sacerdotes viã Domini, & interfecerunt sicennam. Alioquin nisi mali sacerdotes doctrinam Domini quolibet pacto deprauassent per se in Scripturis diuinis ipsa veritas de Christo, licet obscura sit, tamẽ abscondita nõ esset. Obscura verò ideo est, non vt non inueniant eam, qui quærũt, sed vt non videant eam qui quærere nolunt, ad illorum gloriam pertineat, D qui desiderauerũt & quæsiuerunt eam, & inuenerũt. Sicut è contrariò ad eorũ confusionem & cõdemnationem, qui nec desiderant, nec quærũt, nec inueniunt eam. Quia non potest excusatio esse iustæ damnationis, ignorantia veritatis, quibus fuit inueniendi facultas, si fuisset quærẽdi voluntas. Quod si veritas Christus salus est, & vita perfectè cognoscentium, quid putas quantum væ illis immineat, qui easdem Scripturas, aliud pro alio mẽtientes, claudunt. Quid enim apertius dici potuit de E Christo, quàm Isaias dicit? *Ipse Dominus*, inquit, *veniet & saluabit nos; tunc aperientur oculi cæcorum, & aures surdorum audient, & lingua mutorum diserta erit*, seu cætera. Esa. 35. 5. Hæc quidem signa fuerant aduentus Christi, quæ omnia etiam & maiora, isti, facta, viderunt; sed omnia in Beelzebub principem dæmoniorũ, vt dixi, ea, vt auerterent populum à fide Christi, facta dicebant. Et non solùm hoc, verum-

CAP. XXIII. etiam & decretum posuerunt, vt siquis dicerer eum filium Dei, fieret extra synagogam. Sequitur,

V *Æ vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ, qui circuitis mare & aridam, vt faciatis vnum proselytum, & cùm fuerit factus, facitis eum filium gehennæ, duplo quàm vos estis.*] Circuibant autem Iudæi mare & aridam, causa negotiationis, & perlustrabant vniuersas partes mundi, ita vt & per maria & per terras, per insulas quoque & regiones irent, sicut adhuc hodie faciunt, & per B plura loca. Inter quæ vitæ negotia, non propter gloriam Dei, vt Deus à cultoribus religiosius veneraretur, neque propter misericordiam & charitatem Dei & proximi, volentes eum saluare, quem docebant iudaïzare, sed aut propter auaritiam, vt adderetur eis sacrificiorum oblatio, aut propter vanam gloriam, vt viderentur Gentiles ad cultum Dei conuertere. Qui namque conuersi de errore Gentilium ad vnius Dei cultum, relictis idolis, proselyti vocabantur, cùm iam circum- C cisi, populo Dei in lege suscepti, miscebantur. Sed cùm factus fuisset proselytus, videlicet circumcisus, & Domino consecratus, malis suis exemplis rursus perditus, fiebat filius gehennæ, dum cogebatur illos imitari, & affectum eorum sequi. Qui eo in tempore dixerunt de Christo, Ioan. 19.6. *Crucifige, crucifige eum.* Quem non solùm accusare, sed & blasphemare quotidie in synagogis suis dicebant; ne vllus fidem Christi reciperet, sicut & adhuc hodie faciunt. Sed quærendum quid sit quod ait, D *Et facitis eum filium gehennæ, duplo quàm vos estis.* Nûquid discipulus proselytus factus dupliciter Scribis & Pharisæis, poterat fieri miserabilior, ita vt non æqualiter esset eis filius gehennæ, sed dupliciter? Nunquid non in vtroque omnis perfectus est discipulus, si sit sicut Magister eius, si fortè in malo perfectus dici potest? Quod satis elucet quid velit significare, si prior Gentilis damnatio, qui factus est proselytus, pensetur. Arbitror enim omnem hominem, qui ex conuersatione Gentilita- E tis, factus est proselytus in lege, filium gehennæ prius fuisse, quod peccatum baptismus Christi absoluit. Sed circumcisio Iudæorum, quia iam Christus venit, nihil prodest; & ideò iam Gentilem à reatu non soluit, sed adhuc per transgressionem legis addit illi damnationis numerum. Ita vt etiam secundum Iudaïsmum, fiat filius gehennæ. Et quia manet prior damnatio inabsoluta, cùm factus fuerit proselytus, A dupliciter filius gehennæ per doctrinam Doctoris mali efficitur, cùm & Christum blasphemare incipit, & à lege nihil proficere. Sicque fit ille qui docuit vt causa secundi erroris sit, & fiat dupliciter filius gehennæ supra illum qui malè docuit eum. Vnusquisque enim vsitatissimè filius eius dicitur, cuius opera facit; sicque dicuntur filij perditionis, & filij huius sæculi. Fit autẽ & aliter quisque proselytus dupliciter reus; quia prius erat transgressor in lege naturæ, factus autem proselytus, cùm esset Ethnicus, videns Magistrorum vitia, transgrediendo legem, iure maiori pœna, id est, duplici, mulctatur, sicut & vos qui fidem & opera non habetis. Alij quidem volunt, vt, quàm, aduerbialiter, pro, sicut, accipiatur, & sit sensus, Facitis eum filium gehennæ dupliciter, sicut & vos estis; quia & fidem Christi respuitis, ex lege & Prophetis prænunciatam, & opera virtutum nulla habetis, sed vitiis pleni estis, quibus efferari omnem mansuetudinẽ cordis amisistis, & ideò iam vltra beari minimè esse potestis; quia beati mites & mansueti possidebunt terrã. Terram illam vtique viuentium, ad quam Dauid suspirat dicens, *Credo videre bona Domini in terra viuentium*; quam vos, quia terrena sectamini, infœliciter amisistis. Psal. 26.13. Et notandum quia cum duplo grauius delinquentibus gehenna repromittitur, differentia tormentorum monstratur. Quoniam aliter torquetur qui simpliciter fuerit filius gehennæ, & aliter qui dupliciter. Sicque & deinceps considerandum, si adhuc abundàrius possit aliquis torqueri tripliciter, seu multipliciter secundum multitudinem peccatorum. Nec tamen audiendi sunt qui dicunt nulla loca esse pœnarum, neque pœnis torqueri alius quos gehenna peruaserit, nisi propria conscientia delictorum. Quod multis Scripturarum in locis ostenditur, & loca esse pœnarum, & supplicia tormentorum iam parata; necnon & auctoritate sanctorum Patrum ita esse firmatur, licet per singulas species criminum dicatur quilibet fieri filius gehennæ. Vt puta qui fornicator est, fit gehennæ filius; qui autem adulter dupliciter torquetur, similiter & per cætera vitia. Nec iniustum videtur, si secundum modum culparum adhibeatur vnicuique supplicium tormentorum in vna eademque pœna. Porrò de nomine gehennæ iam suprà satis diximus. Hoc tamen lectorem moneo, vt semper hinc inde hæreticorum caueat laqueos, ne falsorum

Cap. XXIII.

obuoluatur laqueis doctorum, qui non doctores, sed deceptores sunt animarum. Quia sicut illi vaniloqui, de quibus nunc diximus, ita sunt & alij qui volunt allegorizando introducere, quod gehenna, quæ vallis filiorum Ennon vocatur in scripturis, & Hierusalem non longè sint ab inuicem. Licet Hierusalem sita sit in mõte, & gehenna vallis dicatur: tamen eorum locorum vna sors est, & in vna numerantur tribu, sicut & reliquæ electissimæ ciuitates. Quapropter dogmatizant, eos qui peccant, licet in gehenna mittantur, & valles sint appellati, quia peccauerunt, quandoque quod ad vnam sortem sunt reuersuri, & in vna eademque tribu connumerabuntur, in qua Hierusalem illa cœlestis sortitur. Quod quàm absurdum sit ita sentire, nobis tacentibus, omnis auctoritas scripturarum, & Catholica fides clamat. Hæc tamen, quia de Græcorum turbine ad nos mala translata venerunt, omittere non debui. Quia qui talia sentiunt, aut senserunt, iam malè possessi ad illud væ vltimum quod restat, si non corrigantur, omninò festinant. De quo sequitur.

V Æ *vobis duces cæci, qui dicitis, quicunque iurauerit in templo, nihil est, qui autem iurauerit in aurum templi, debet. Stulti, & cæci, quid enim maius est aurum, an templum quod sanctificat aurum? Et quicunque iurauerit in altari nihil est, quicunque iurauerit in dono quod est super illud, debet. Cæci, quid enim maius est donum, an altare quod sanctificat donum? Qui ergo iurat in altari, iurat in eo & in omnibus, quæ super illud sunt. Et qui iurauerit in templo, iurat in illo, & in eo qui habitat in ipso. Et qui iurat in cælo, iurat in thronum Dei, & in eo qui sedet super eum.*] Arguuntur namque Scribæ & Pharisæi, cuncta pro lucro facere, & non pro timore Dei; sicut & supra in phylacteriis & fimbriis dilatatis, non aliud quàm vanam gloriam requirebant, & per occasionem gloriæ, etiam & in his lucra sectabantur pecuniarum. Et ideo iure hypocritæ & duces cæci vocantur, licet super cathedram Moysi sedetunt. Quoniam sub specie sanctitatis, non cultum Dei, non gloriam, non honorem requirebant, non obseruantiam mandatorum Dei, sicut iam supra de dono diximus, quando dicebant patri matrive, *Munus quodcunque est ex me, tibi prodest*, vt in eorum lucrum cuncta venirent: sic & hi paruipendebant templum & altare, ac venerari iubebant aurum, & omnia legis donaria, quæ in his

A offerebantur, vt omnia ad vtilitatem & lucrum eorum proficerent. Et propterea quod ipsis delectabantur, aurum & dona, quibus suis vtebantur vsibus, sanctiora esse dicebant, quàm ipsum templum & altare, vt offerentes promptiores fierent, multiplicia spontè ad offerendum rerum dona, quàm ad preces fundendas coram sancto altari in templo. Vnde, vt eorum dona, & vota magis Deo firmarent accepta, statuerunt stropham callidissimè satis:

B Si quis in contentionẽ venisset, vel in aliquã controuersiã, vnde propter ambiguitatẽ iurgij, iurare deberet, non teneretur reus in tẽplo si falsum iurasset, sed si in auro; ex quo postea conuictus falsum iurasse, criminis reus tenebatur: vnde statim aurum, in quo iurauerat, reus cogebatur exsoluere, vt vniuersa eorum vsibus cederent. Similiter & in altari si quis iurasset, periurij nequaquam adiudicabatur reus, etiam conuictus quod iurasset.

C Si autem periurasset in donis, & oblationibus quæ offerebantur Deo, ad altare, in hostiis & victimis, seu in quibusque muneribus, hæc studiosissimè repetẽtes, illud ab eo exigebant in quo falsum iurasset. Hinc quoque non immeritò arguit eos Dominus, quod aurum templi & dona altaris in sacramentorum religionem venerarentur, cùm honor deberet esse potior altaris & templi; quia futurorum in figura, & aurum templo, & donum de-

D dicatur altari. Vnde veniente Christo, hæc omnia legis iam inutilia erant offerentibus, quia non à lege Christus, sed lex sanctificabatur in Christo; in qua, veluti sedes ac thronus Dei, prius positus erat, qui ex ea prædicabatur futurus. Ac per hoc duces cæci iure vocantur & hypocritæ, quia se legem venerari mentiebantur, & iurare per thronum Dei aut per cœlum consueuerant, religiosius obseruantes ea, quàm eum, qui in his sedere iudicabatur. Sanctificantem quoque negli-

E gebant, & sanctificata, Christo prætermisso, venerabantur; & ideo quasi cœli quædam similitudo inducitur, vt ille qui sedet in eo, aut in lege, recognoscatur. Quoniam propter traditiones suas Iudæi omnia legis mandata corruperant, & omnem intellectum de Christo euacuauerant. Propterea vult eos reducere, tam ad mandata agendæ vitæ, quàm ad ea quæ sunt significandæ vitæ; vt ex vno eorum Christum iam venisse intelligant, ex altero, seruando quæ præcepta sunt, in Christo proficiant. Sed quia illi ob-

CAP. XXIII.

sessi à dæmonibus, ista recipere noluerũt; nos quia *in multis offendimus omnes*, sequamur gementes pro his, Christum. Quia *beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur*. Et primùm mundemus conscientias nostras, vt Scripturas sacras, quàm sanctæ sint, quámque Deo plenæ, in quibus Deus inhabitat, & ex quibus nobis loquitur, intelligamus. Deinde nullũ aurũ credamus sanctũ, nisi quod infra tẽplo Dei dedicatum est, id est, nihil extra diuinas Scripturas aliquid, quamuis fulgeat, recipiamus. Quia omnis sensus qui extra resplendere videtur, etsi admirabilis sit, non continuò probatur sanctus. Quia solus Spiritus sanctus est dedicaror Scripturarum sanctarum, quo sanctificatur, in eisdem, & ab eisdem Scripturis, omne aurum eloquiorum, vt inueniatur quod proferamus esse sanctum. Sed & si qua dona offerimus ad altare, prius mundus cor super quo, & in quo, ea offerimus. Agamus votis & precibus prius, vt sit illud sanctificatum, quod principale est in nobis; tunc demum dona & oblationes in illo quæ offerimus quotidie, sancta erunt. Et ideò lachrymis & precibus oporret instare, vt ista beatitudo nutriatur à Deo in nobis, & cor mundemus, ex quò, & in quo, votum Deo offertur. Quoniam omne votum hominis vt acceptum Deo sit, cor facit, non suo munere, sed dono Dei. Et ideò honorabilius est cor hominis, ad quod primum Deus respicit, ex quo votum offertur, quàm munus cordis; quod & Deus post cor respicit ex quo votum offertur.

V Æ *vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ, qui decimatis mentham & anetum & cyminum, & reliquistis quæ grauiora sunt legis, iudicium, & misericordiam, & fidem. Hæc oportuit facere, & illa non omittere.*] Væ autem illis, quia omnia opera sua liquabant, vt viderentur ab hominibus, & ideò hypocritæ iure vocantur. Sed quærendum quomodo decimabant sua Scribæ & Pharisæi, ad quos & de quibus loquebatur, præsertim cùm ipsi sacerdotes erant & Leuitæ, qui magis accipiebant decimas à populo quàm darent; nisi quia ex ipsis quidam sacerdotes erant & Leuitæ, quidam verò populares. Et propterea non incongruum est, si duplicem huius loci dicimus habere differentiam, vt vna quidem pertineat ad populares, qui decimas dabant, quãuis fictè, altera aut ad sacerdotes, qui decimas accipiebãt. Etenim sermo ipse in dubiũ sonare videtur, cùm ait, *Væ vobis qui decimatis*, nam & qui accipit decimas, & qui dat, re-

A ctè decimare dici potest. Fortassis Scribæ & Pharisæi, ex minimis suis oleribus decimas dabant, licet sacerdotes essent, vt per hoc iustiores haberentur in populo, & videntes eos, dicerent, putas quomodo omnium rerum suarum decimas isti offerre Deo non negligunt, qui etiam contemptibilium olerum decimas dare non prætermittunt; putas quomodo secundum omnia Dei præcepta, vita eorum seruatur, ita vt nec in modicis rebus negligere videantur. Et ideò fortè ac si religionis gratia, talia huiusmodi potius offerebant, vt & dispendio carerent, & gloria illis in populo fauorabilior esset. Vnde & Dominus ex omnibus tria elegit olera quæ dabant, quatenus ex ipsis ostenderet, quid quærebant; quoniam odorifera valdè sunt, vt per eorum odoramenta, monstraret famam vanæ laudis quam naribus ad se trahebant, & quibus delectabantur oblectamentis. Et reliquistis, inquit, iudicium & misericordiam, & fidem. Ecce tribus malè oblatis, tria

C obiecit peius neglecta, quibus prætermissis, in Deum & in proximos omnis iustitia frustratur; quia iustitia Dei, vt iustus quisque sit & viuat, ex fide seruatur, quia iustificatur impius. Et nisi in iudicio probus inueniaris, iustus nunquam esse poteris, neque in iustitia iustificatus, per quam recedit homo ab iniquitate. Idcircò præceptum est iustè, quod iustum est exequi. Quod tunc rectè fit, cùm & Deo quæ Dei sunt, & proximo vnicuique quæ sua sunt in iudicio iustè restituuntur. Ac per hoc

D iudicandi virtus, non minus diuina, quàm & humana, vt iustus inueniaris, comprehendit. Et ideò quàm benè dictum est, in omnibus iudiciis tuis Deum cogita semper. Sunt enim iudicia sæcularia, sunt & Ecclesiastica. Nec tamen sæculares licet præsumere de his quæ diuina sunt; nec sacerdotes qui diuina tenent in manibus ad ea quæ sæculi sunt, transire, sed vnusquisque eorum, sine acceptione personarum iustè, quod iustum est exequatur. Cæte-

E rùm inter fratres sine misericordia viuere, iam iudicium incurrere diuinum, quia iudicium erit sine misericordia, qui in præsentiarum non facit misericordiam. Sed misericordiæ principatum est, vt à semetipso incipiat homo, sicut scriptum est, *Miserere animæ tuæ placens Deo*; deinde per omnes vadit proximos, quia solus ille iure proximus habetur, iuxta Euangelium, qui facit misericordiam. Hæc sunt legis præcepta quæ grauiora dicuntur à Domino, si-

Eccli. 30. 24.

Cap. XXII. cut & alia quàm plutima. Sed in his tribus omnis iustitia conseruatur, & charitas, non immeritò, quia prætermisetant ea Scribæ & Pharisæi à Domino corriguntur. Cur autem dicantur grauia, cùm omne onus Christi leue sit, non inconuenienter quæritur. Quia si ista grauia sunt, & cætera leuia esse non possunt; etsi leuia sunt, quemadmodum Saluator ait, quomodo hîc grauia dicuntur? Attende quæso, quia etsi leuis dicatur præceptorum B enormitas, onus tamen vocatur; quod si onus, quomodo leue? Nisi quod alia sunt oneta vitiorum, quæ deprimunt hominem ad ima infetorum; alia onera mandatorum Dei, quæ seruata, leuant hominem ad excelsa cœlorum. Quæ duæ grauitates, diuersas appetunt partes; scilicet quantùm felicior illa quæ sursum trahit, tantùm infelicior quæ deorsum mergit. Porrò olerum decimas date non reprehendit Dominus, sed quia præcipua quæque non curabant, vtrum populus obseruaret an non, quæ nec ipsi digito volebant mouere. Et ideò ait, *Et illa oportuit* C *facere, & ista non omittere.* ô sapientia diuina quàm prouidè in omnibus loquitur. Dixerat enim supra quod nec vnus apex iota præteribit à lege, idcircò & nunc, nec decimationem minimarum rerum relaxat, sed vt omnia integrè compleantur. Mandauerat enim iudicium verum, & iustitiam seruare, misericordiam facere, & habere fidem, propter gloriam nominis sui, decimas autem offerre, licet & ipsæ ad D honorem Dei datæ pertineant, tamen propter vtilitatem sacerdotum dabantur, vt vsibus eorum deseruirent. Et ideo fortè minima decimarum exigebant etiam olusculа, qui non solùm non curabant maiora, si aut ipsi aut populus negligeret, verumetiam nec si in Deum quisque atrociora deliquisset, corrigebatur ne peccaret. Vnde & in fine sententiam quàm benè concludit suam, *duces cæci excolantes*, vel sicut alij codices habent, *liquantes culicem, & camelum glutientes.* Vbi subaudiendum quos supra dixerat, væ vobis. Quia minima quæque offerendo clarificabant, hoc quippè significantius excolare, vel eliquare sonat, quod Mentham, Anetum, Cyminum, seu quælibet parua, quæ per culicem denotantur, quod ita pomparicè ac lucidè parabant offerre parua, vt omnis diligentia in his commendaretur olusculis. Et ideò, quia ex vitio offerentium, etiam & ipsa immunda fiebant, nec immeritò culici comparantur, quod & paruum & A immundum est animal, sicut & camelus magnum. Quod pessimi sacerdotes tunc glutiebant, cùm maxima Dei mandata propter ventris ingluuiem absorbebant, nec curabant quid aut ipsi, aut populus, peccati in Deum committeret. Nec enim esuriebant & sitiebant iustitiam, & ideò possessi à dæmone, tam grandia virtutum opera, ac si immunda & tortuosa, gibbo depressi auaritiæ glutiebant, ne implerentur opera quę iussa erant. Omnes namque homines aut iudices sunt aut rectores, spiritales videlicet aut mundiales; aut certè reliqui sub iudicibus sunt & rectoribus. Quibus necessaria est, tam qui præsunt, quàm & qui obsequuntur, fides vera & operatio bona, vt possint percipere has beatitudines, quæ huic loco contraria iunguntur, *Quoniam beati qui esuriunt & sitiunt iustitiā.* Hic duæ beatitudines veniūt contra hoc vnū væ, quæ nūquam abinuicem benè separātur; quia nec iudicium in quo iustitia seruatur, sine misericordia esse debet, nec misericordia sine iustitia coronatur. Quæ sic pariter iunctæ, hinc inde certant contra vitia, vt sicut illa suos miseros faciunt sectatores, ità verò istæ beatos. Et quia Scribæ & Pharisæi minima quæque liquātes offerebant, iudiciū ex quo iustitia nascitur, & misericordiam glutiebant, & quasi ad ingluuiem stomachi demergebant. Vnde nec immeritò duabus istis beatitudinibus amissis, vnum solum væ, & sempiternum contraxerant; eo quod in hoc vno, & fidem quæ in Deum est, calcauerant, & quæ maximè inter proximos sunt virtutes necessariç, ne cum vllo communicarent, absorbuerant. Idcirco duplicata in omnibus, iusto Dei iudicio, pro sua iniquitate vitæ suæ dispendia reportabant. Cap. XXII. Matt. 5. 6.

V*æ vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ, qui mundatis quod de foris est calicis & paropsidis, intus autem pleni estis rapina & immunditia.*] Nam sub specie vasorum homines designat; & ex eo quod addit, ab intus pleni estis rapina & iniquitate, apertius illud E manifestat. Verùm Iudæi quotiens ingressuri erant templum sacrificia oblaturi, aut dies festos celebraturi, seu ex itinere venientes, seipsos à foris, & vestimenta sua, & omnia vtensilia lauabant: cor autem suum, & conscientiam intus non lauabant, nec curabant mundare à sordibus prauitatis. Vnde & apud Matthæum, calicis & paropsidis à foris mundatio, figuratè introducitur; apud Lucam verò calicis & catini lauatio commemora-

Cap. XXIII. tur. Calicem quidem ambo dicunt, quod A vas ad potandum semper habetur. Ergo paropsidem non ambo dixerunt, sed ille quidem catinum, iste autem paropsidem. Vtrumque tamen vas ad vescendum patatur. Et ideo per hæc duo non incongruè, corpus & anima integer homo accipitur; vt per ea vasa quibus nutrimur in cibo aut potu, totus figuretur homo, & moneatur, verbo intus lauari & pasci.
Matt. 4. 4. Quia *non in solo pane viuit homo*, sed in spiritali cibo potuque, quibus interior recreatur. Et vt intelligas quia vasa hæc non propter se sunt assumpta, audi quid sequitur. *Pharisæe cæce munda prius quod intus est calicis & paropsidis, vt fiat & id quod deforis est mundum.* Non enim videtur congruere vt Iudæi deforis lauarent vasa sua, & intus immunda essent, qui tantùm studium in eorum baptismatibus, & purificationibus adhibebant. Neque putandum, quod ideo Dominus de lauando, aut non lauando vasa sua, eos reprehendat, vt de his curam gereret; sed ideò de ablutione vasorum exemplum trahit, vt per hoc ipsi ad se redeant, & mundent se ab omnibus inquinamentis, tàm intus quàm deforis, vt sint sancti & mundi mente & corpore. Quod si audire vellent, essent vtique beati, quia *beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt.* Quæ nimirum beatitudo contraria est væ quod eis ascribitur, quia in omnibus intus malis repleti erant. Siquidem ipsi erant calix & catinus; quia foris nitidos se iactabant, in habitu, in sermone, in vestibus & filacteriis, & in omnibus simulatis operibus, sed mens eorum & conscientia, omnibus inquinata spurcitiis & vitiorum sordibus. Nam quidquid fecerit homo, non ex conscientia bona, neque secundum Deum, à foris quidem mundus videtur, ab intus autem plenus est dolo & hypocrisi. Tales quippè sunt omnes, qui magis gloriam mundi quærunt, quàm Dei, & plus hominibus gestiunt placere, quàm Deo. Quibus, quidquid fecerint boni, dum non bono studio faciunt, nihil prodest; quinimò obest, quia vnde foris renitescunt in opere, inde magis intus sordescunt in mente. Et si bona facere huiuscemodi homines videntur, peccatum est, quantò magis cum ipsa committunt crimina? Et ideò talis apta est comparatio, & vasorum exterius ablutio, quorum vsus interior est. Quia si vas obsorduerit intus, quid proficiet si lauetur tantùm exterius? Idcirco semper nitor virtutum requirendus est interius, & puritas mentis. Quia beati mundo corde, ipsi Deum videbunt. Cap. XXIII.

Matt. 5. 8.

Væ vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ quia similes estis sepulchris dealbatis, quæ à foris parent hominibus speciosa, intus verò plena sunt ossibus mortuorum & omni spurcitia.] Videtur namque licet diuersis verbis & sententiis idipsum repetere, dum semper eisdem vnum væ replicat, vnamque eorum hypocrisin damnat. Hinc est quod sequi- B tur, *Sic & vos à foris quidem paretis hominibus iusti, intus autem pleni estis hypocrisi & iniquitate.* Sed dum accumulantur peccata supra peccata, & bona quæ fiunt fictè transeunt ad crimina, multiplicatur illud vnum væ totiens cùm augetur, vt illud vltimum vnum in septem suis partibus compleatur. Nam hypocrisis & iniquitas, quibus repleti erant Scribæ & Pharisæi, ipsa sunt ossa mortuorum, & immunditiæ vniuersæ. Quia hypocrisis quamuis sit aliqua simulatio boni, ac si os, mortua virtus est. Vnde & virtutes in Scripturis sacris ossa dicuntur. Non tamen habent C ossa illa quibus replentur sepulchra, aliquid vitale, ex eo quod videntur bona esse dum simularè fiunt. Os sunt, vt ita dicam, virtutes quæ simulatæ sunt, mortua iustitia est, & mortua castitas, aut virginitas, seu cætera, quæ fictè fiunt. Et hoc vult ostendere benignissimus Saluator, quod omnis virtus simulata, mortua virtus est; quinimò nec virtus quia sine fide est. Et ideo talis virtus talisque iustitia mortua est, quæ propter Deum facta non D est; vnde non iustitia, non virtus, sed simulatio est. Nec immeritò igitur corpora peccatorum, sepulchra dicuntur mortuorum, & dealbata, dum exterius renitent quibuslibet ornamentis, & anima intus mortua est, multis repleta vitiorum fœtoribus. Nec itaque viuens putanda est, quæ nihil mundum aut spiritale agit in corpore peccati. Et sicut sepulchrum quamdiu clausum est, à foris pulchrum videtur, & si fuerit apertum, horribile: sic & simulatores bonorum, quamdiu non E cognoscuntur, laudabiles æstimantur, cùm autem cogniti fuerint, abominabiles inueniuntur. Quibus vt pacifici sint, Deo, aut sibi valdè contrarium est; & ideò primùm dum se perimunt, nec beati esse possunt, nec filij Dei vocari, quia pleni sunt mortuorum ossibus. Tanta quippè sunt ossa in eis spurcitiæ, quanta fuerint opera tenebrarum. Propterea & per exaggerationem dicuntur plena ossibus, & dealbata sepulcra hypocritarum. Quoniam cum

CAP. XXIII. hypocrisi & iniquitate replêtur homines, omnibus replentur malis. Quæ vitia nullum Ecclesiastici ordinis gradum relinquût intactum, dum & martyrij simulatores inueniuntur, & Apostolos falsos fuisse probatur. Similiter & in vniuersis inuenies ordinibus personas ostentationem sectantes virtutum, nec tamen habentes. Et ideò tales earûdem virturum, quas habere se simulant inimici probantur.

V Æ *vobis Scribæ & Pharisæi hypocritæ, qui ædificatis sepulchra Prophetarum, & ornatis* B *monumenta iustorum, & dicitis, si fuissemus in diebus patrum nostrorum, non essemus socij eorum in sanguine Prophetarum.*] ac reliqua. Quantum ad superficiem verborum spectat, non satis iustè neque rationabiliter comminari videtur aduersus eos qui ædificabant sepulchra mortuorum, & ornabant monumenta iustorum, sicut & nos nunc sanctorum facimus quorumlibet, qui apud nos requiescere probátur. Quinimò laudabile aliquid faciebant, dum & eorum ędificabant & ornabant sepulchra; C etiam & operibus patrum suorum, qui ausi sunt in eos manum mittere, non consentiebant, dicentes: Et nos *Si fuissemus in diebus patrum nostrorum, non essemus socij eorum in sanguine Prophetarum.* Quomodo ergo si tales erant, dignum erat vt illis væ imminere prædiceret? Neque enim ideò culpabiles erant, quia filij eorum erant, quoniam non ex arbitrio alicuius venit cuius sit filius, boni viri an mali. Quod si in nullo horum delictum est, restat quia non ideò rei sunt, eo quod boni erant, sed D quia imitatores parentum suorum erant, quos culpabant. Propter quod patet bona virturum quæ videntur fecisse, non propter Deum, sed fictè vt laudarentur apud homines, agebant. Vnde ait; *Et vos implete mensuram patrum vestrorum.* Non enim imperat vt faciant, quæ non oportet, sed prædicit quæ ipsi facturi erant, & iam in mente moliebantur. Ipsi namque sibi facinorum suorum testimonium reddebant, & esse filios eorum qui Prophetas occiderant se monstrabant; quamuis sepulchra venerarentur, cùm quidquid in E dictis eorum erat de Christo, conculcabant. Et adhuc quod erat minus, supplentes ad interfectionem Prophetarum atque iustorum, Christi occisione compleuerunt. Quapropter impia posteritas, licet parentum facta detestara sit, Prophetarum libros veneretur, iustorum memorias exornent, sepulchra instaurent, vt tali reuerentia, extra culpam paterni sceleris,

se ostendant. Putas quod extra rearum sint, & extra piaculum grauissimi sceleris, qui Dominum Prophetarum occiderunt, qui de illo omnia quæ gesta sunt, prædixerunt? Et ideò Dominus, *Implete*, inquit, *mensuram patrum vestrorum.* Ac si dicat, vos qui ea detestamini quæ à patribus vestris sunt perpetrata, multiplicato fœnore criminis, adimplete mensuram. Quia tunc ad plenum fit persecutio membrorum, & totius corporis interfectio, cùm præciditur caput, & omnia hinc inde membra conquassantur. Nam Patres Scribarum & Pharisæorum, non ferentes increpationes Prophetarum, persecuti sunt eos, & occiderunt. Similiter autem & filij increpationes Christi non ferentes, propter peccata sua, cùm scirent eum esse Christum & Deum, Dei filium, quia inreuocabiles erant è culpa, non timuerunt in eum manum mittere. Sic ergo lector inuenies per omnem progeniem Iudęorum, quod semper filij coluerint quasi sanctos, quos patres occiderunt ac si malos; & prophetias eorum, quas illi abiecerant, isti venerabantur. Et hoc non ideò faciebant, vt singuli suam innocentiam seruarent, sed vt inuicem domestico se iudicio condemnarent. Quod vitium etiam inter Christianos cauendum est, quia semper vnusquisque, ante, aliena reprehendit peccata, quàm sua. Et ideò Pharisæorum vitia septies repetita, si volumus intendere, nostras nunc in tempore apertissimè tangunt conscientias. Sicut & hoc vnum, quoniam multi sunt nunc mortuorum sanctorum cultores, & viuentium hominum, quos diligere Deus iubet, persecutores. Quapropter attendat vnusquisque, quia hæc non solùm illis dicta sunt, sed omnibus nobis postmodum nascituris. Quod si ad illos solos dicta essent, illis quidem dicta manerent, & non scriberentur; nunc autem & dicta sunt & scripta. Dicta siquidem, propter illos, scripta verò propter nos. Quoniam in his septem, vt ita loquar, maledictis, licet à quibusdam parua videantur quæ connumerat, omne corpus depingitur vitiorum, septem principalibus concretum criminibus, & propter hypocrisim, duplicatum. Vnde dum septies væ, illis, ac si in prophetia futurum enunciatur, integritas gehennæ describitur. In qua etsi vnum est væ, multa tamen differentia tormentorum; sicut & in Paradiso, quamuis vna sit beatitudo, cùm octo dinumerentur, multæ admodum mansiones, & diuersus ordo meritorum. Similitu- CAP. XXIII.

Cap. XXIII. do quædam est in hoc Euangelista, quod hinc inde, ac si à monte Garizin, septem beatitudines proponit à monte Hebal, quasi è regione tot maledictiones impiis & sceleratis Iudæis; prophetice magis, quàm optantis affectu ostendit; vt singulæ generationes pro suis discernantur meritis. Et sicut illa quæ tunc prolata sunt iam completa videmus in Iudæis: ita nunc Euangelista scribens more patrio insinuat pro certo Iudæis & omnibus in Christo credentibus, quod & ista ex ore Domini quæ prolata sunt complebuntur in sanctis & peccatoribus. Vnde & illa sicut vltima

Mat. 5.10. beatitudo est, *Beati qui persecutionem patiuntur propter iustitiam:* Ita & hoc vltimum væ, quia pleni erant ossibus mortuorum, & completuri mensuram pattum suorum, vt occiderent Prophetas & sapientes, etiam ipsum Dominum. Pro quibus omnibus clamat vox sanctorum sub ara Dei,

Apoc. 16. 10. *Vindica Domine sanguinem nostrum qui effusus est.* Et per Prophetam, *Redde vicinis no-*

Psal. 78.12. *stris septuplum in sinu eorum.* Quæ multiplicatio numeri hic reddita est, sicut & in Cain ab initio præsignata, vt multitudo sceleratorum plenitudinem inpræsentiarum intelligat rotmentorum. Sequitur,

Serpentes *genimina viperarum, quomodo fugietis à iudicio gehennæ?*] Verùm quod serpentes præ omnibus animalibus astutiores sunt; sed astutia eorum non est in bono, sed in malo, semper enim aspiciunt vt noceant, & latere possint: ita omnis hypocrita & fraudulentus astutior vult esse cæteris hominibus, & cogitat quomodo alium decipiat astutia sua, & cùm deceperit, sic se agit, quasi neminem læserit. Genimina viperarum, quamuis de hoc capitulo supra iam dixerim, hoc loco ideò ita vocantur, quoniam per singulas generationes inuicem sua facta condemnabant, & semper patres reprehendebantur à filiis, sicut & illi rursus à suis rescindebantur natis. Et talis quippè est viperarum natura. Quomodo, inquit, fugietis à iudicio gehennæ? Ac si dicat, nunquid quia ædificatis sepulchta Prophetarum? Nunquid non Deus occulta cordis diiudicat? Nulla ergo sanctitas vel iustitia est, sanctos colere & venerari, & contemnere sanctitatem. Quia primus gradus est pietatis, iustitiam & sanctitatem diligere, tum demùm sanctos, quia sancti sunt quos sanctitas Domino consecrauit. *Ideo ecce ego mitto ad vos Prophetas & sapientes & Scribas, & ex illis occidetis, & crucifigetis, & ex illis flagellabitis in synagogis vestris, & reliqua.* Vbi considerandum est, quam reddat causam, cùm ait, ideò ecce ego mitto ad vos Prophetas. Supra enim dixerat, implete mensuram patrum vestrorum, omninò non ideò dixit vt imperaret, neque vt facerent, quod iubere videtur. Sed nec hoc loco ideò eos mittit quod dinumerat Prophetas & sapientes, vt occidant, aut flagellent, & crucifigant, sed quia dixerant, *Si fuissemus in diebus patrum nostrorum, non essemus socij in sanguine Prophetarum*, volentes se coram hominibus iustificare, & non coram Deo, qui corda conspicit singulorum, & discernit conscientias hypocritarum. Ait ideò, *Ecce ego mitto ad vos Prophetas & sapientes.* Ac si diceret, ideò eos ad vos mitto, vt ipsa opera vestra quæ facturi estis homicidalia appareant, & conuincamini, quia filij estis patrum homicidarum, & intelligant vniuersi quia Deus sum ego, qui corda conspicio & probo singulorum. Et ideò prædico vobis, quod occisuri estis eos, & flagellabitis in synagogis vestris, & tunc implebitis mensuram patrum vestrorum. Quia & si illi eos occiderunt qui olim prænunciabant de aduentu filij Dei, vos perimituri estis eos, qui iam aduenisse testantur. Et hæc est mensura, quam non benè patres vestri impleuerunt. Sed vos, quia Prophetas occiderũt & sanctos, eandem mensurã implebitis, & adhuc peiora facturi estis, qui etiã ipsum Dominũ Prophetarũ occisuri estis. Nec tamen quantũ ad verba exspectat Christi, de sua morte quicquam hoc loco loqui videtur, quia mors eius, quam spontè suscepit, salus erat omnium, etiam eorum; si post perpetratum scelus ad eum redire vellent; vnde & in cruce pro illis rogat. Sed magis nunc illis imputare videtur mortem Apostolorum, cæterorumque sanctorum, qui nolentes occisi sunt. Et ideò fortè dicit, *Implete mensuram patrum vestrorum*, & non superimplete. Quod si diceret apertius de se, illis monstraret quod futurum erat. Nam benigni & iusti iudicis est, suas iniurias magis contemnere, & aliorum vindicare. Idcireò Dominus quia iustus est & rectus, videns corda eorum dolo ac fraude plena, & coaceruata peccata parentum & eorum, ita quantum ad voluntatem eorum exspectat, & propositum cordis, iam mensura patrum impleta esset, nõ immeritò ait: Ideò *ecce ego mitto ad vos Prophetas*; quia iam apud Deum, qui corda inspicit, quasi homicidæ erant, quorum malitia in proposito crat & voluntate. Hinc quoque Cap. XXIII.

Cap. XXIII. quoque Propheta ait, *Declinantes autem in obligationes, adducet Dominus cum operantibus iniquitatem.* Psal.124.5 Prophetas autem & sapientes, ac Scribas, Apostolos vocat, vel eos quos cum eis misit ad prædicandum. Quoniam sicut scribit Apostolus ad Corinthios, varia fuerunt dona in Ecclesia Christi, quos posuit Spiritus sanctus, alios quidem Prophetas, qui futura prænunciabant; alios sapientes, qui plenissimam in Christo habebant scientiam, & nouerūt quando deberent proferre sermonem; alios Scribas, scribas in lege doctissimos, qui sciebant proferre de cordibus suis noua, &c. Et ex illis occidetis, sicut Paulus decolatus est, & multi alij, & crucifigetis, sicut Petrus B crucifixus est, & Andreas cruce in eadem suspensus; nec non & Stephanus lapidatus, qui primus martyr Domino occurrit, olim ad hoc electus. Vnde nec immeritò nomen accepisse creditur, nam Stephanus Græcè, Latinè verò corona dicitur. Et ideo prouidè satis ex præsagio sicut ex nomine, designatus est ante alios coronam gestans in capite, minister gloriosus coronatus occurrit. Flagellati verò discipuli in Actibus leguntur Aposto- C lorum. Quæ omnia deinceps; qualia & quanta fuerint, vbi vel vbi passi, nemo est qui enumeret. Sed sicut isto trino numero omnes eos qui passi sunt, ab eis collegit: ita & quotquot passi sunt genera tormentorum connumerauit. Vnde sequitur, *& persequemini de ciuitate in ciuitatem.* Hoc quippè quàm frequenter fecerint, ipsa historia prodit; expellentes eos de Iudæa, vt ad gentium solitudines, licet inuiti, transirent.

V T *veniat*, inquit, *super vos omnis san- D guis iustus, qui effusus est super terram, à sanguine Abel iusti, vsque ad sanguinem Zachariæ, quem occidistis inter templum & altare.*] Et hæc est plena mensura peccati. Propter quod possibile non erat, qui talibus conclusi actibus detinebantur, vt effugerent iudicium gehennæ. Quod denique ait, super vos, non sic accipiendum æstimo, quasi dicat super eos tantùm qui in præsentiarum erant, cum quibus, & de quibus longè iam diu loquebatur. Sed cùm dicit, *Super vos*, tam simul patres, de E quibus supra dixerat, quàm & filios, & omnes eorum complices, ac si in vno corpore, comprehendit, quos simul malos, mox vnam generationem esse ostendit. Nam in tempore Abel Iudæi necdum erant, sed complices Cain iam mali & homicidæ erant. Vnde licet secundum vsum humanum, multæ sint generationes iuxta terrarum diuersitates, iuxta scripturarum consuetudinem, non amplius quā duæ in fine colliguntur. De quibus ab initio duæ construuntur ciuitates, Babylon scilicet misera, & Hierusalem beata. Et sicut vni earum omnia repromittuntur bona; per omnes scripturarum paginas, sic alteri, simulac si vni, prophetice imprecantur omnia, & denunciantur mala. *A sanguine*, inquit, *Abel iusti, vsque ad sanguinem Zachariæ.* De Abel autem nulla est ambiguitas, quin ipse sit quem Cain frater eius occidit. Iustus autem non solùm nunc ex Dei sententia, verùm ex Genesis testimonio comprobatur, vbi accepta eius à Deo, narrantur munera. Sed de Zacharia, quis sit, qui Barachiæ filius narratur, multa dubietas est, quia multos legimus Zacharias. Et ne libera daretur nobis facultas erroris, additum est, *quem occidistis inter templum & altare.* De quo beatus Hieronymus multa se legisse testatur in commentario suo. Sed Origenes adstruere conatur, quod ille se facile refellere posse profitetur. Hunc Zachariam patrem fuisse Ioannis, maximè quia eius interfectionem Christus eisdem imputat Iudæis, quibus loquebatur, & non patribus eorum. *Quem occidistis*, inquit, *inter templum & altare.* Sic quippe ad eos verbum dirigit, quasi & ipsi ita esse negare non possint. Sed quomodo fuerit filius Barachiæ fateur, de Scripturis Sanctis non posse probari, nisi fortè, quia Barachias benedictus Dei ex Hebræo interpretatur, ipso teste Hieronymo, iure possit Zacharias benedictus Dei filius dici, eo quod ex genere Sacerdotali Pontificis filius fuerit; qui si non benedictus Dei esset, Sacerdos fore minimè posset. Cæterum de occisione eius dicit se talem percepisse traditionem, quasi fuerit aliquis locus in templo, quo virginibus solùm erat licitum stare, non permittebatur ei eo in loco stare. Beata verò Maria postquam genuit Saluatorem, ingrediens templum vt oraret, stetit conscia sui pudoris illo in loco qui virginum erat. Prohibentibus autem Scribis & Pharisæis, qui nouerant eam filium peperisse, Zacharias diuini mysterij iam plenè cōscius, eis dicitur restitisse, atque dixisse contradicentibus ei; Nolite prohibere quoniam

Sf

Cap. XXIII.

digna est virginum loco stare, quoniam A & ipsa virgo est. Qua de causa Principes Sacerdotum commoti, quia Christum prædicabat, quasi manifestissimè contra legem agentem, & in loco virginum stare concedentem mulierem, de qua Christus natus non negabatur, occiderunt eum inter templum & altare, viri generationis illius temporis, vel fortè cum quibus loquebatur. Quibus ita dictis, prosequitur idem Origenes & infert, B quod si huiusmodi traditionem non credunt, exigamus ab eis rationem, quomodo quasi filios eorum qui occiderunt Prophetas, exprobrat Iesus illos occidisse Zachariam, neque ad patres hoc retorquet, sed quasi ipsi eum filij occiderint inter templum & altare; ad præsentes enim loquitur Pharisæos & Scribas, quem vos occidistis. Quod si non fecissent, vtique negare habebant, quod non fecerint, & eum infamare, quod falsa eis obiiceret. Vnde Christus tale aliquid vult introducere, quasi dicat, vos qui à sanguine Prophetarum vos excusatis, & dici- C tis, *Si fuissemus in diebus patrum nostrorum, non essemus socij eorum in sanguine Prophetarum*, & ædificatis sepulchra eorum, per hoc quia ausi estis istum occidere, testimonium redditis vobis, quod homicidarum patrum vestrorum filij estis, & ideo mensuram eorum in omnibus adimpletis. Quod si aliquis obiiciat, quare non dixerit vsque ad sanguinem Ioannis? quia Ioannem illi non occiderunt, sed vsque ad sanguinem Zachariæ, in quo finis fuit omnium Prophetarum & legis, sicut ad Ioannem. D Alias autem, quid causæ exstitit, vt hos duos eligeret, à quo & ad quem vsque omnium Sanctorum sanguis, qui effusus est, exigendus esset? Nisi quia in Abel persecutio initium sumpsit, & de veteribus Sanctis, qui occisi sunt ante passionem Christi (sicut præfatus vir tradit) hic vltimus fuit. Tamē beatissimus Hieronymus, sicut in commentario eius legitur, hunc Zachariam filium Ioiadæ Sacerdotis fuisse affirmat, à Ioas Rege peremptum, li- E cet idem Origenes de nomine longè aliter dicat. Vnum inquit legimus Azariam lapidatum, filium Ioiadæ Sacerdotis, eo quod argueret populum. Sed ille & ex nomine, & ex loco quo occisus est probat eum fuisse Zachariam; & quod Ioas patri eius reddiderit mala pro bonis. Et ideo dicunt quod hos duos posuerit, vt magnitudo piaculi demonstraretur, & exæquaretur immanitas scele-tis. Quia Cain occidit fratrem suum, nulla existente causa, & Ioas Zachariam filium Ioiadæ Sacerdotis, qui nutrierat eum, & eripuerat de morte, nec non & in templo septem annis occultauerat, cùm interficeretur omne semen Regium, ac deinde postea eum in regno constituit, & instituit dum vixit. At ille horum omnium beneficiorum oblitus, filium eius (quod scelestius est) sibi collactaneum, occidit inter templum & altare, id est, vt quidam volunt, inter parietem templi & altare incensi, vt scelestius facti causa monstretur. Sed nos possumus inter templum & altare dicere eum occisum, vt genus est locutionis, inter Sacerdotes, & plebem, in quibus omnis summa colligitur; referentes templum ad populum, altare verò ad Sacerdotes, inter quos etiam sanguis Prophetarum effusus est reliquus. Alij verò inter ruinas templi & altare, exterius quod erat hostiarum. Et ideo hoc factum dicunt, quia cùm esset Propheta Dei, Regem & populum non cessabat arguere eo quod obmitterent Legem, & immolarent diis. Ex quibus omnibus colligitur grande facinus in vtrisque, quos proposuit Saluator, commissum. Veruntamen quid horum verius sit, videat prudens lector. Ego autem nequaquam dixerim, quod hos duos Saluator assumpserit sine causa; à quo & ad quem vsque sanguis Sanctorum requirendus sit, qui effusus est super terram. Et nequaquam dixit qui fundendus est super terram, vt eos deterreret à proposito, sed qui effusus est. Sequitur.

AMEN *dico vobis, venient hæc omnia super generationem istam.*] Diximus iam supra, generationes duas esse in Scripturis diuinis, malorum scilicet & bonorum horum: de qua dicitur, *Hæc est generatio quærentium Dominum, quærentium faciem Dei Iacob*. (Psal. 23. 6.) Et in alio Psalmo de omnibus Sanctis, *Generatio rectorum benedicetur*; (Psal. 111. 2.) sic & in quamplurimis locis. De malis verò, vt in præsenti loco, generatio viperarum. Et requiruntur hæc omnia à generatione ista. Et in Ezechiel, cùm peccata terræ descripsisset, (Ezech. 14. 14. 20.) Si Noë, & Iob, & Daniel, inquit, ibi fuerint inuenti, non dimittetur peccata terræ illius; omnes iustos volēs intelligi per hos tres, qui similes fuerint virtutibus eorum. Sic & isti, qui similia Cain, aut Ioas, aut cuilibet persecutorum gesserunt contra Apostolos, aut contra quoscunque Sanctos, vna generatio simul referuntur. Quæ omnis generatio cùm collecta fuerit in fine, venient

Cap. XXIII. super eam profectò hæc omnia quæ gesserunt. Sicut è contrariò ea bona, quæ per singulas generationes à constitutione mundi, omnes sancti operati sunt, nouissimè sunt recepturi, qui receperunt Christum. Itaque omnia mala, quæ per singulas generationes à constitutione mundi contraxerunt sibi omnes iniqui & sanctorum interfectores, super nouissimos Iudæos venerunt; qui non solùm Christum repulerunt, & sanctos; verùm & interfecerunt. Quia sicut nunquam tanta gratia Dei donata est sanctis hominibus, qualis & quanta in Christo: ita nunquam talis & tantus interitus, qualis & quantus venit super miseros Iudæos, qui & Christum peremerunt, & Sanctos sunt persecuti sine vlla cordis pœnitentia. Et hæc extra illa omnia dico, quæ passi sunt à Romanis, & patiuntur quotidie captiui. Nequaquam igitur dico, quod omnium præcedentium impiorum peccata venient super eos, qui tunc affuerunt, & fecerunt quæ narrantur; sed dicimus, sicut omnium sanctorum iustitiæ, non tanta meruerunt pietatis Dei bona, quanta donata sunt per Christum: sic & super Iudæos qui crucifixerunt Christum, & persecuti sunt discipulos eius, tantum accreuit malum, quantum nulli alij pertulerunt prius. Attamen omnis sanguis, & omnia quę gesserunt, venient super generationem istam, vt omnes simul in commune sustineant & recipiant singuli suas partes quas contraxerunt; quorum malitia, quia vnita ab initio vsque ad finem fuit, iustum est vt & pœna vna sit, ac si vnius corporis. Alioquin legat prudens lector Iosephum, & videat in præsentiarum, quanta venerunt super Iudæos, vt corporalia paterentur, qualia passi sunt à Romanis, ita repulsi à Deo, vt adhuc hodie ludibrium sint vniuersis gentibus. Tum demum poterit perpendere quanta & qualia testant impijs & sceleratis, cùm Deus omnia iudicare, & singulis reddere sua veniet.

HIERVSALEM, *Hierusalem, quæ occidis Prophetas & lapidas eos, qui ad te missi sunt.*] Hæc quippe vox plangentis est, & dolentis, sicut & alubi dicitur, *Videns Iesus ciuitatem, fleuit super illam.* (Luc.19.41.) Non enim pius & clemens Dominus, tantum de nece Sanctorum suorum habuit lamentum, neque de sanguine Prophetarum omnium qui effusus est ab illis, quantum fleuisse legimus de hac misera, & luxisse, sciens quod electis suis gloria per hæc parabatur. Sed de illorum interitu plangebat, ac si benignus & iustus Dominus, quos multum dilexerat. Flectebat enim eum nimia clementia ad lamentum, & reuocabat iustitia, ne tantum malum diutius pateretur abire inultum. Et ideo lacrymas fundebat pro impiis, volens eis clementiam præstare, sed prohibebat eorum impietas, & iustitiæ virtus. Quia tunc est vera misericordia, si iustitia non læditur. Ac per hoc hæc vox qua dicitur *Hierusalem, Hierusalem*; non minus deterrentis est, quàm & plangentis; si fortè terrore compuncti cessarent à reatu, & lamentis prouocati formarentur ad pœnitentiæ luctum. Ac per hoc patet sensus, quia impij & peccatores prouocant sibi iram, ne mereantur vllam clementiam. *Quæ occidis Prophetas, & lapidas eos qui ad te missi sunt.* Rursus Origenes refricare videtur quę supra dixerat, & quærit quomodo Saluator coram Iudæis loquens, (inter quos erant Scribæ & Pharisæi, qui gloriabantur in legis scientia & Prophetarum) qua ratione dixerit Hierusalem occidisse Prophetas, & lapidasse ad se missos? quod non satis diuina probat historia, quæ in Synagogis eorum quotidie legebatur, nisi vnum Azariam filium Ioiadæ, quem legimus lapidatum; & propterea, inquit, videndum, ne fortè oporteat ex libris secretioribus (qui apud eos leguntur) hoc verbum Christi ostendere, & non solùm Christi, sed etiam discipulorum eius, Stephani videlicet proto-Martyris & Apostoli Pauli. Stephanus namque dicit, *Quem Prophetarum patres vestri non sunt persecuti? Et occiderunt eos qui prænunciabant de aduentu huius, cuius nunc vos proditores estis & homicidæ.* (Act.7.52.) Et Paulus quoque Thessalonicensibus, *Vos*, inquit, *imitatores facti estis, & fratres Ecclesiarum Dei, quæ sunt in Iudæa* CHRISTO IESV, *quoniam eadem passi estis & vos à contribulibus vestris, sicut & ipsi à Iudæis qui Dominum occiderunt & Prophetas, & vos persequuntur.* (1.Thess.2.14.) Ad Hebræos quoque, *Lapidati sunt, serrati sunt, & gladio mortui sunt*, & cætera quæ dinumerat, (Heb.11.37) de quibus omnibus longum est prosequi, quę præfatus Doctor replicat. Hoc solùm scire debemus, quia nonnulla sunt in his quæ affirmare ex diuinis libris non possumus, nisi auctoritatem sequamur Pauli & beatissimi Stephani proto-Martyris. Quoniam ipsi aliud non dixerunt coram eisdem Iudæis, nisi quod omnibus notissimum erat. Ac per hoc de Zacharia si non potest appro-

CAP. XXIII.

bari ex libris autenticis, tamen similiter illud ex traditione se percepisse fatetur, sicut & docet quod solus Isaias serratus sit, & Azarias lapidatus tantummodo filius Ioiade, & in occisione gladij solus mortuus sit Zacharias filius Barachiæ. Quam fortè dissonantiam nominis, aut diuersitas interpretum fecit, aut varietas codicum. Sed quomodo Hierusalem occiderit Prophetas, rectè quæritur. Non enim ipsa murorum ædificia eos occidisse creduntur, sicut nec Dominus saxa & parietes plangere probatur. Sed sic dictum est, vt vulgo dici solet, Conclamauit tota ciuitas, &c, Egressa est omnis ciuitas obuiam ei, pro his qui sunt in ciuitate. Vnde & ipsi quambenè conciues dicuntur qui eosdem occiderunt, quorum causa dicitur, Hierusalem occidisse Prophetas. Et notandum quia non dixit, quæ occidisti & lapidasti, sed quæ occidis & quæ lapidas. Ac si dicatur, Hoc proprium habes, & quasi iam naturalem consuetudinem, vt lapides Sanctos & occidas. Non enim cessauit CHRISTO perempto, deinceps occidere ad se missos, quæ prius Prophetas non metuebat perimere, sed eadem fecit Apostolis quæ prius fecerat ad se missis. Ac si diceret, Quomodo sanaberis quæ nullum ad te medicum venire permittis? quinimo omnem medicinam conculcas, idcirco quomodo tibi parcam? quæ meis non parcis ad te missis?

QVOTIENS *volui congregare filios tuos, sicut gallina congregat pullos suos sub alis suis, & noluisti?*] Et quærendum quos dicat filios, vel cur dicat, quotiens volui, quasi qui frequenter eos congregare voluerit, cùm manifestum sit non nisi semel eos in corpore docuisse? Et si voluit, quid est, quod non fecit? *Cùm omnia quæcunque volust*, sicut Propheta canit, *Dominus in cælo & in terra fecit.* (Psal. 134. 6) De qua quæstione etsi satis iam supra tractaui, & nunc adhuc dicam, quia si noluisset eos ad se congregare, Prophetas & Apostolos, nunquam ad eos totiens misisset; qui suis non pepercit, vt ei parceret peccatrici, & eorum vitam neglexit, vt istius mortem non videret, etiam & semetipsum in mortem tradidit. Sed quid est, quia non fecit quæ voluit, nisi quia iustus est, & iustitiam semper dilexit? Idcirco aliter non potuit, quia non debuit, quoniam insanabilis erat passio eius, quia, vt ita dicam, vicit artem diuinam, & omnes medici spiritales, ad eam missi, defecerunt in omnibus quæ pro illa egerunt, & ideo non est curata. Quam si perdere voluisset, nunquam per se ad eam ipse venisset. Sed quid faceret ei? dum probatur modis omnibus ipsam viuere noluisse. Quotiens autem quod dicit, non solùm ad id respicit tēpus dum carne in mūdo fuit, verùm & ad reliquum; quia substantialiter CHRISTVS cum eis præsens fuit in Moyse & Prophetis, in Patribus & Patriarchis, etiam & in Angelis ministrantibus auxilium humanæ salutis per singulas generationes, & sic adimpletum est quod dicit, *Quotiens volui.* Per singulas enim successiones nati sunt ei filij, & eos omnes voluit congregare in vnitatem fidei, vt perficeret voluntatem patris, sed semper eius prauitas vicit. Super eos in modum gallinæ expendit alas suas. Vnde Moyses in Cantico, expandit alas suas *sicut Aquila prouocans ad volandum pullos suos, & assumpsit eos atque portauit in humeris suis.* (Deut. 32. 11.) Quod sanè opus proprium CHRISTI est, congregare, & ad hoc *venit filius hominis quærere quod perierat, & saluare.* (Luc. 19. 10) Et notandum quod in superiori semper tempore ipse idem fuit, qui eos congregare voluit, & non alter qui tunc quotiensćunque voluit, & alter qui nunc. Vnde non Deus recens est, neque alienus, quoniam qui tunc voluit, idem fuit ipse qui venit. Et non alicubi quàm vbi erat, & non alter quàm qui semper erat. Et si hominem assumpsit in Deum, personam non mutauit, quia incommutabilis est, neque assumpsit alteram, quam semper habuit, vt quidam nuper malè sensit, quod esset homo nuncupatiuus Deus in Christo, vel adoptiuus, & verus Deus, Dei Verbum. Ita insipiens vt duos introduceret Deos, duosque Dei filios, vnum proprium, & alterum adoptiuum. Sed Christus qui tunc loquebatur Iudæis in carne, seipsum ostendit esse vnum eundémque qui eos multotiens, in veteri Testamento congregare sub alis suis voluit, & portare propter redemptionis gratiam in humeris suis. Quæ nimirum alæ Christi, non incongruè charitas gemina prædicatur propter geminam substantiam Christi in vna eadémque persona, sub quo congregamur & protegimur. Quamuis etenim quidam voluerint duas alas Moysen & Aaron interpretari, melius tamen virtutes accepimus diuinæ maiestatis, de quibus Pro-

Cap. XXIII. Psal. 16. 8.

pheta canit, *Sub umbra alarum tuarum protege me*, spe videlicet & gratia. Quas sanè alas licet isti non habuerint, diuinum auxilium, dum Deo placuerunt, nunquam defuit. Et mira comparatio de gallina proponitur; nullum enim animal eo infirmatur modo, quemadmodum gallina, in fouendo & nutriendo pullos suos. Siquidem tota infirmatur, totaque fit hispida & rauca. Festinat iugiter, quasi quibusdam vocibus congregare pullos suos, & assiduis clamoribus ad se conuocare non cessat; ne per diuersa huc illucque miluorum, vagi, rapiantur vnguibus. Sed frustra Christus hunc impendit affectum, & sine fructu, qui tanquam gallina infirmitatem assumpsit carnis, vt sub alis doctrinarum suarum eos confoueret calore charitatis, & recrearet ad vitam. Idcirco terrena quodammodo auis factus est & domestica, vt magno corporis sui operimento tanquam alarum protectione, pullis suis calorem superinfunderet, vt vitæ immortalitatem præstaret, & ad volatum quasi ex noua regeneratione proueheret. Pullorum enim alia nascendi ratio est, alia nutriendi. Nam primùm ouorum testis, tanquam claustro corporis, continentur. Dehinc parentis fedulitate calefactis ouis nascuntur, & deinceps confouentur, donec exeant ad volatum. Huius igitur auis more Christus congregare intra se voluit & enutrire; vt qui iam conditione nascendi fuissent editi, alterius rursus regenerationis ortu & calore confouentis Dei, ex aqua & Spiritu renati, in cœleste regnum tanquam pennatis corporibus euolarent. Vnde quàm benè; eo in loco vbi legitur, *Spiritus Dei ferebatur super aquas*, in Hebræo habetur merephet, quod interpretari dicitur incubabat, vel confouebat; vt ostenderet quod ex aquis suo calore & sanctificatione, nonum crearetur genus, quod quia isti nec Christum, nec Spiritum sanctum voluerunt recipere, ait, *Ecce relinquetur vobis domus vestra deserta*. Ac si diceret, quia noluistis congregari sub alis meis. Et notandum quod ait, vestra, quæ nimirum domus prius Dei fuerat, nunc iam non mea, neque patris mei, sed vestra, & spelunca latronum facta est, quæ augustius in toto terrarum orbe fulgebat prius. Nunc & synagoga deserta relinquetur à Deo, cùm omnis religio transibit ad Ecclesiam, vel quia in vindictam crucis Christi etiam &

Genes. 1. 1.

A templum illud destruendum erat à Romanis.

Cap. XXIII.

A MODO *non videbitis me, donec dicatis, Benedictus qui venit in nomine Domini.*] Nam iuxta Lucam facilior sensus est, quia necdum venerat in Hierusalem, neque hoc acclamatum erat à pueris, quod futurum prædicit. Veruntamen iuxta vtrumque Euangelistam, sic accipiendum est, quasi dixerit eis, Nisi pœnitentiam egeritis, & confessi me fueritis filium Dei, meam faciem, quæ est B cognitio vera de me, corde nunquam videbitis. Quoniam nec ego vos vltra docere veniam, quia amodo non congregandi erit tempus, sicut ante volui. Habent igitur Iudæi tempus sibi indultum si velint, vt auferatur velamen de cordibus eorum, & possint videre faciem Christi, si dicant & confiteantur de eo, *Benedictus qui venit in nomine Domini* Dei patris; quia nomen patris ad filium est, sicut & filij ad patrem. Quia nunquam C pater sine filio dicitur, nec filius sine patre. Ac per hoc ipse in patre est, sicut & patet in filio. Vnde qui vult eius faciem videre, dicat & confiteatur, *Benedictus qui venit in nomine Domini*, quoniam ipse, & Deus, & Dominus est. Possumus autem & per exemplum gallinæ, Ecclesiam quæ corpus Christi est, figuratè accipere, quæ quotidie congregat pullos suos, id est, filios suos, quos ipsa generat per aquam & Spiritum sanctum, in vnitate fidei, sub remigio virtutū. D Et sicut gallina etiam oua fouet & calefacit aliena: ita & mater nostra Ecclesia ex omnibus gentibus collecta, educat ac nutrit filios alienos per gratiam sancti Spiritus, & facit suos; calefacit quoque eos iugiter, & fouet ac protegit sub alis. Quæ nimirum alæ Doctores sunt Ecclesiarum & Rectores, qui quàm benè, alis suis ad omnia virtutum dogmata extensis, nullis insidiarū fraudibus patere pullos permittunt, sed enutriunt eos suis doctrinis ad sublimia, quousque per seipsos ad cœlestia volare possint. Hæc idcirco dixerim, E vt discat prudens animus, & alia quamplurima quæ omittimus, breuitatis compendio, multis in locis cogitate. Quoniam sermo diuinus acsi Archa Dei bicameratus vel tricameratus, penè vbique inuenitur.

Cap. XXIV.

ET *egressus Iesus de templo ibat, & accesserunt discipuli eius, vt ostenderent ei ædificationes templi.*] Hic Marcus & Lucas, antequam exiret de templo, ac si iturus ad Gentes,

Cap. XXIV. mulierem viduam in figura Ecclesiæ, vt Christum susciperet fide, duo detulisse minuta legis & Euangelij narrant. Et ideò, istis plus omnibus misit. Quod autem ei ostendunt ædificationes templi, audierant enim quod dixerat, *Ecce relinquetur domus vestra deserta.* Quasi admirantes & dolentes, si talis tantaque templi structura ad nihilum redigenda sit, vt mouerent eum ambitione tanti operis. Et propterea dicunt ad eum, sicut aliter manifestius dicit Euangelista. *Magister, vides quales lapides & quales structura?* Videlicet vt flecterent benignissimum Iesum ad misericordiam loci illius, ne permitteret fieri quod futurum prædixerat. Vel ostendunt ei admirantes propter duritiam cordis eorum, quasi dicerent, Proh! dolor quanta est aduersitas populi huius, vel cæcitas, qui non credunt, vt conuertantur, ne tanta deperiret fabrica templi & ciuitatis; quibus Iesus respondens dixit, *Videtis hæc omnia? Amen dico vobis, non relinquetur lapis super lapidem qui non destruatur.* Veruntamen interdum cùm egrederetur de templo, & iret, hæc dicta sunt. Sed mox vt compleuit dicendo quod futurum erat, exiuit de templi finibus, qui conseruauerat eum ne vastaretur donec fuit in eo, quod postea factum est à Romanis. Quoniam Iesus aliud templum æternum iam suis parabat in cœlis. Quamdiu enim verbum Dei fuit apud Iudæos, non est ablatum regnum Dei ab eis. Nunc autem ablato eo, ipsi & ciuitas eorum relicta est vacua & vana, *Sicut tugurium in cucumerario, & sicut ciuitas quæ vastatur,* & dispersi sunt per omnes Gentes. Quia Domino recedente à templo, omnia legis ædificia destructa sunt, & dispersi sunt lapides sanctuarij in omnem ventum, ac si cineres, ne vlla in eis vltra inueniatur religio salutaris. Qui profectò locus moraliter tanget auditores & magistros Ecclesiarum. Quia etsi illa admirabilis fuit structura, mirabilior valdè est humanæ naturæ fabrica, quæ non ad cuiuscunque exemplar constructa est, verùm ad imaginem & similitudinem Dei facta est, vt templum esset ipsius, ad cuius imaginem formata est. Et hoc fortè agunt Apostoli, & ostendunt admiranda opera Dei erga figmentum humanum, quod proponunt ante conspectum Dei, & intercedunt vt prouocent benignissimum Saluatorem, ne deserat genus humanum propter peccata ipsorum. Sed magis moneant eum ad indulgentiam, & ad opera ipsius Dei valdè miranda, quàm ad iracundiam, propter iniquitates eorum, vt destruatur templum Dei viui, & redigatur ad nihilum. Vnde sollicitè cogitare oportet templum illud, quod semel est ad solum vsque dirutum, cur etiam secundò seu amplius; quia omninò pœnitentiæ semper dabatur locus, vnde & ad formam pœnitentium, postquam incensum est, restauratur. Nunc verò secundum duritiam cordis eorum (quia noluerunt recipere verbum Dei) prolapsi sunt in peius; ita vt omnis anima quamdiu in se suscipit Christum templum est Spiritus sancti. Cùm autem post peccatum ad plenum decidit à verbo Dei, nec curam sui gerit perfectè vt pœniteat, hic semper à fide prolabitur, & decurrit; qui licet paulatim à vita elongatur, dum Deum deserit, & minuitur quotidie, donec ad plenum corruat in peccatum. Quibus ita peractis tremendum est valdè quod sequitur, quia *non relinquetur in ea lapis super lapidem qui non destruatur.* Quoniam etsi aliquid videbatur habere boni operis, non lapides erant sanctuarij, sed stipula & fœnum incendio ad concremandum longè diu præparata. Quapropter dum vacat, inspicere nos sollicitè oportet, vt omnis coædificatio pietatis in nobis integra seruetur. Et si contigerit (quod absit) aliquis vt labatur, implorandus est auctor ædificij nostri, inuocandus est Spiritus sanctus, vt recuperetur in nobis, & emundetur quod corruptum est, & commaculatum; innouetur quoque quod deprauatum est, & destructum, vt per virtutem verbi, quia sacramenta manent redemptionis nostræ, in nobis restauret dum pœnitere licet quod deperiit, qui solo sermone suo restaurat vniuersa; alias autem non relinquetur in ea lapis super lapidem, quando cogitationes prauorum & opera destruentur. Quia dum peruersa mens peruersæ cogitationi adhuc peruersiorem superadiicit, nihil aliud quàm lapidem super lapidem ponit. Sed in destructione miseræ ciuitatis, super lapidem lapis non relinquitur, quia cùm ad vltionem diuini examinis anima infelix ducitur, omnis ex ca malarum cogitationum structura dissipatur, & tota tunc vastabitur ciuitas mentis, acsi in vastitate hostili, cùm misera suis destituta operibus in mortem ducetur ab hostibus, quibus in vita captiua malè seruiuit. Vnde quia Dominus ad montem Oliueti properat, & sermo prolixior est, quem in eo habiturus est cum suis, quia eum omninò rescindere non

Esa. 1. 8.

Cap. XXIV. oportet, sed simul quidquid in eo sacratissimo monte locutus est, pertractandum. Ideò tandem finiendus liber, ne aut iste extendatur, & grauetur legentis animus, aut sermo ille, quod non congruit, diuidatur.

PROLOGVS LIBRI VNDECIMI.

INTER alta silentia cordis, & negotiosissima Monasticæ disciplinæ otia, nos qui diuinis adstringimur votis, ne sine fructu æternæ contemplationis otiosi inueniamur, optabile satis nobis esse debet illud Catonis exemplum, maximè mihi seni si fortè vnquam ac verè possim dicere, quod ipse iã senex de eo scripsit qui Africanus primus appellatus est; & ait quod solitus esset dicere, nunquam se minus otiosum esse quàm cùm otiosus, nec minus solum quàm cùm solus esset. Quæ nimirum vox magnifica est, fratres mei, & viro magno ac sapienti digna; sed nulli magis quàm nobis Monachis decens & pernecessaria. Quæ declarat talem tantumque virum, & in otio de negotiis bonæ vitæ cogitasse, & in solitudine secum loqui vtilia solitum fuisse, neque cessasse vnquam de bonis necessariisque rebus cogitare. Quantò magis nos charissimi oportet nunquam cessare, in otio, ne diuina cogitemus, qui cœlestibus mancipamur disciplinis; nunquam nos solos esse in solitudine, qui semper & vbicunque coram Deo versamur, *In quo viuimus, mouemur, & sumus*: corámque omni frequentia supernorum ciuium, ne fortè derideant hostes nostri sabbatha nostra, si aliqua hora, non solùm inutiles simus nobis, verumetiam (quod sæpè contigisse dolendum est) perniciosi inueniamur & aliis. Idcircò inter confinia vltimæ vitæ, vt sæpè dictum est, decreui hortantibus vobis, & inter recessus interdum, solitudines silentij nostri, pertractare opus quod omiserã, vobisque illud consecrare deuotus. Vnde rogo diligentissimè consideret vnusquisque, vt iam supra monui, quomodo singuli Euangelistarum suum temperant ordinem, vt omnes vnum dicant, & vnusquisque eorum aliquid proprium habeat, licet alius excellentius in aliquo loquatur, alius verò submissius, omnes tamen & propria dicunt & cum aliis communia, quæ omnia quomodo sibi vicissim communi-

Act. 17. 28.

A cant: vt dicat vnus cum altero, vel cum duobus, seu cum tribus, pium est opus considerare, & inuestigare singulorum proprietates, in quo non modicus est fructus laboris. Quia in his nihil inuenies vacuum à mysterio, nihil superfluum nihilque prætermissum de doctrina Christi, quod Spiritus sanctus iudicauit nobis necessarium scire; sed omnia ita sunt contexta, & ita figuris decorata gestorum atque B dictorum, vt & vna vestis inconsutilis, *desuper contexta per totum* videatur, & mira pulchritudo operum in singulis, ac multiplex variata sententiarum floribus cernatur. In quibus non historia tantùm texitur, more eorum solummodo qui res gestas narrare probantur, sed diuina rerum mysteria suis in locis ordinantur, ac si gemmarum interpositiones, vbi vel vbi Spiritus sanctus eandem vestem Christi exornare decreuit. Quæ ideò sunt ad plenum perscrutanda, vt & sensus singulo- C rum suis intelligatur in locis, & vnitas totius intelligentiæ per Spiritum sanctum, hinc inde, ac si ab vno fonte diffusa, non corrumpatur.

Ioan. 19. 23

EXPOSITIONIS IN MATTHAEVM LIBER VNDECIMVS.

D DE sessione Christi in monte Oliueti primùm tractandum est, sicque deinceps eundem sermonem ibidem prolixius interrogantibus discipulis habitum per partes differendum. Quem sermonem Matthæus & Marcus atque Lucas, nisi in paucis, vno prosequuntur tenore, quia in eo magna diuinitus panduntur sacramenta. Et ideò (sicut quàm sæpè dixi) nihil vacat à mysterio, non tempus, non ordo, non locus, non habitus, non situs, nec quæcunque E in eo monte dicuntur. Quoniam sicut eximia sunt, quæ supra iam in alio monte docuit, atque ineffabilia: ita & ista, vt ita fatear, etiam & nonnulla obscura & incomprehensibilia. Vbi ipse mons non solùm quia mons est, verùm etiam quia mons Oliueti, id est, luminis, dicitur, ad Orientem illius ciuitatis, ineffabile continet sacramentum. Nam egrediente Iesu de templo, & de illa Hierusalem terrena, relictis Iudæis & synagoga, ascendit super eundem montem, in quo frugiferæ

Cap. XXIV. oleæ, plantatæ erant, & plantantur cotidie; in quibus noster, quia fracti sunt rami, insertus est oleaster. In quo sanè monte & de quo veniens Dominus ad passionem, orauit ad patrem; & inde rursus, expletis omnibus nostræ redemptionis sacramentis, ad cœlos ascendit; & ideò ibi plura de futuris prædicit, nec immeritò quandoquidem, quia (sicut multi Doctorum tradunt) ad futurum iudicium peragendum, ibi descensurus est Dominus, quemadmodum ab Angelis prædictum est Apostolis & prædicarum.
Act. 1. 11. *Sic veniet*, inquiunt, *quemadmodum vidistis eum ascendentem in cœlum.* Quamuis enim de hoc alij aliter sentiant, nos tamen æstimamus quod sicut de terris ad cœlos ascendit, ita iuxta vocem Angelorum de cœlo ad terram venturus sit, ac iudicium in terra peracturus. Et ideò non immeritò putatur iudicium eo in loco futurum, in quo actor vitæ adiudicatus est ad mortem, vt in eo loco excipiant impij & peccatores sententiam damnationis, qui semper maluerunt permanere in mortem. Vnde ad litteram Propheta fortassis dicit, quia *Egredietur Dominus, & præliabitur contra Gentes, &*
Zach. 14. 3. 4. *stabunt pedes eius super montem Oliuarum ad Orientem*; quia de illo, qui lumen interpretatur, monte, venit ad passionem, de quo paulo post ascendit ad locum lucis & gloriæ, qui est vera lux mundi, & mons eleuatus in verticem omnium montium. Ac per hoc non incongruè dicitur, quia venit in montem Olìueti, & ibi sedebat cum discipulis suis, quia cum ipso & ipsi in iudicio sessuri leguntur, vnde ascensuri sunt omnes electi ad locum requiei & quietis, per Christum, qui mons est, & vera requies animarum. Sed & deorsum vallis est, quæ fortè ex præsagio futurorum, vallis Iosaphat, dicitur & interpretatur vallis Iudicij. Nam per montem significatur Ecclesia, quę sursum cum Christo ascensura est, & per vallem iudicij societas perdirorum, qui in iudicio damnati, ad ima cum suo capite, diabolo, id est, ad inferos, descensuri sunt. Nec immeritò igitur, per hunc montem Ecclesia designatur, quæ thronus Dei est, in qua sedebit Dominus iudicaturus orbem. Quoniam alij erunt, qui non credunt, & iam iudicati sunt, & alij cum quibus in iudicio iudicabit alios, & alij qui iudicandi sunt; in quibus admixti erunt electi cum reprobis, sed electi ad suum colligentur caput, & transplantati ac si oliuæ frugiferæ, radicabunt supra montem, quæ est Ecclesia, & firmabitur radice charitatis, ne vltra moueri possit; quarum singulæ possint dicere, *Ego autem sicut oliua fructifera in domo Dei.* Psal. 51. 10 Nec dubium quin in hoc monte Oliuarum qui est Christus, primùm fuisse synagogam plantatam, ibique radicasse, de qua nimirum fracti sunt rami, & inserti sunt oleastri in loco ramorum, qui ex infidelitate sunt fracti. In cuius cacumine montis, ac si agricola residens Dominus, *Accesserunt ad eum discipuli secretò dicentes.* Vbi considerandus accessus discipulorum ad Iesum, qui cum eo sedere dicuntur, ac si in iudicio. Deinde quidam accedunt secretius, vt ex hoc maiorem se habere ostendant fiduciam apud eum, quasi domestici, quod etiam supra ad interrogationem parabolarum fecisse manifestum est. Quidam verò non secretò, sed in manifesto communiter eum interrogant. Propterea obserua lector differentiam eorum vbique, qui accedunt ad Christum. Quoniam aliter accedunt qui sicut Pharisæi tentantes accedunt, & interrogant quolibet modo, non ex fide, neque rogant aut orant ex fide. Aliter interdum alij discere cupientes quærunt & interrogant, nunquam tamen secretò, sed infra multitudinem. Aliter nunc isti præcipui Apostolorum, Petrus scilicet, Iacobus, & Ioannes, quibus nunc etiam additur & Andreas. Et ideò quia magni sunt qui accedunt, magna & quæ interrogant non ficto corde, sed quia terrore perculsi ex verbis Domini, aliud pro alio æstimantes, dicunt ei, *Dic nobis quando hæc erunt.* Quæ sunt autem hæc, quæ quasi demonstratiuè interrogant? nisi ea de quibus supra coram omnibus dixerat, non stabit hic *Lapis supra lapidem, qui non destruatur.* Inde quippè occasionem sumpserunt interrogandi, & simul tria interrogant, quando Hierusalem destruenda sit, & omnia quæ in ea erant, vel quo in tempore ipse rursus venturus sit Christus, vel quando consummatio sæculi sit futura. Qui non solùm hoc addiscere volunt, quando destruenda sit, verùm etiam signum aduentus eius quærunt, & signum consummationis simul sæculi. Quia putabant, vt homines, quod non ante destruenda esset quàm ipse rursus & finis sæculi veniret. Et quærebant si fortè templi destructio signum aduentus eius esset & consummationis sæculi. Quoniam hęc multi credebant, sed quando futura essent, penitus ignorabant omnes, & ignorant adhuc hodie. Quibus respondens Iesus dixit eis, *Videte ne quis vos*

CAP. XXIV. *seducat*, quia signum quærebant aduentus eius, & multi pseudo-Christi in nomine eius, venturi erant in mundo, qui signa facerent, vt Simon Magus, & alij: propterea præstruit eos, & dicit, videte ne quis eorum vos seducat per signa, & prodigia, quæ fecerint.

QVONIAM *multi venient in nomine meo dicentes quod ego sum Christus, & multos seducent.*] Qui autem sint isti multi qui venturi dicuntur in nomine Christi, non satis apparet. Quoniam sicut historia lectionum manifestat, non multi fuerunt homines in tempore Apostolorum, qui se Christos esse dixerint, nisi fortè Dosithæus Samaræus, & Simon Magus, de quo in Actibus Apostolorum dicitur, quod se Dei virtutem magnam esse pronunciabat. Tamen fuerunt multi hæretici, qui forte in nomine Christi ideò venerunt, quia doctrinam Christi se habere dicebant, & in eius nomine asserebant multa, etiam se virtutes facere mirandas valdè præmonstrabant & prædicabant, ac prouocabant multos ad credendum ea quæ dicebantur; in tantum vt seducerent plurimos; & per varios dimergerent errores. De quibus Ioannes in Epistola sua dicit, sicut audistis, *Antichristus veniet, nunc autem Antichristi facti sunt multi*; & Antichristus qui venturus dicitur, quem se alium esse quàm Christum Deum dicturus est? Et vltra omne nomen quod dicitur vel nominatur, eleuaturum se, scriptura teste, pronunciatur. Vnde si multi iam sunt Antichristi, quid aliud dici possiunt cum suo capite, quàm pseudo-Christi? quia contrarij sunt Christo, quia profectò omne verbum, quod à veritate extraneum est & alienum à fide, & asserit se esse verbum Dei, quid aliud eum dicimus quàm Antichristum esse? Et ideò quia hoc vnum verbum est verum, si quod aliud est quod dicitur contra Christum, qui eum portat in corde suo, iure & ipse dicitur Antichristus. Et ideò iam multi venerunt & venturi sunt pseudo-Christi, in Christi nomine, & multos seduxerunt à fide, & seducent. Propterea monet & dicit, *Videte ne quis vos seducat.* Ne quilibet fallax ignorantibus suggereret falsitatē, & ne fides recta pestifero mendacio detrahi posset, admonitio pij Magistri præcessit. Nec hoc quidem solis dicit Apostolis, sed omnibus suis per eos quicunque futuri sunt membra Christi vsque in finem sæculi. Veruntamen hæc signa & alia quæ sequuntur, ex illo iam tempore cœperunt

1. Ioan. 2. 18.

penè quo futura esse dicuntur. Et ideò, quia tria quæ fierunt Apostoli, quando destruenda esset Hierusalem, vnde orta est ipsius interrogationis occasio; & quando ipse venturus esset; vel finis sæculi. Propterea quærendum est, vtrum ad hæc tria signa quæ dinumerat, pertineant, ac singula suis singulis reddenda sint partibus. Quoniam aliud est excidium illius miseræ ciuitatis, & aliud aduentus eius in corpore suo quod est Ecclesia; in quam ab initio fidei, vsque ad finem, venire non cessat, & in suis ipse veniens agnoscitur, dum eius cottidie membra & nascuntur, & colliguntur. De quo sanè aduentu ipse ait, *Amodo videbitis filium hominis venientem in nubibus.* De quibus nubibus dictum est per Prophetam, *Mandabo nubibus meis ne pluant super eam imbrem*, necnon & aduentus eius, de ipso fine, quando venturus est iudicare viuos & mortuos, hoc loco interrogatus rectè accipitur, vt sic geminus distinguatur, vt aliud sit ei, venire in corpore suo, & aliud in capite Ecclesiæ, quod est ipse. Sed horum signorum, quid referendum sit ad horum trium, vtrumne singula singulis respondeant, an omnia ad singula, diligenti examinatione considerandum est. Ne forte quod pertineat ad euersionem Hierusalem, ad finem sæculi referendum putemus; aut è contrariò quod ad finem sæculi pertinet, ad excidium illius miseræ ciuitatis pertinere, firmemus; aut quod pertinet ad eius aduentum in corpore suo, quod est Ecclesia, dicamus pertinere ad aduentum nouissimum, quando venturus est ipse per se qui est caput Ecclesiæ. At verò è contrario quod pertinet ad aduentum eius nouissimum per se ipsum, asseueremus rursus ad eum pertinere aduentum qui est per omnem Ecclesiam. In quibus omnibus sunt quædam manifesta, quædam verò sunt obscura, vt laboriosum sit ea vel temerarium diiudicare; & quamdiu non intelliguntur præsumptuosum valdè est, aliquid de his definire. Et ideo quia hæc signa in hoc Euãgelio quæ futura narrãtur, etiam Lucas & Marcus penè similia dicunt, non enim discrepant rebus, etsi alius aliquid quod alius taceat, aut alio modo dicit, magis ex collatione se iuuant ad inuicē, vt legētis intellect⁹ & ipse iuuetur. Quis enim non videat ad illam ciuitatem Hierusalem pertinere quod dictum est, *Cùm autem videritis circumdari ab exercitu Hierusalē, tunc scitote quia appropinquabit desolatio eius.* Item quis non videat ad aduentum Domini

CAP. XXIV.

Matth. 26. 64.

Esa. 5. 6.

Cap. XXIV.

nouissimum pertinere, quod dictum est, *Cùm videritis hæc fieri, scitote quoniam prope est regnum Dei.* Porrò quod dictum est, *Væ prægnantibus & nutrientibus in illis diebus, & orate ne fiat fuga vestra hyeme vel sabbatho, & erit tunc tribulatio magna*, seu cætera. Sic Marc. 13. 17. 18. est positum in hoc Euangelio, & secundum Marcum, vt ad vtrumque possint referri, & ad finem sæculi, & ad excidium illius ciuitatis. Quæ omnia suo in ordine explicabimus. Quæ idcirco de signis ista B diximus, vt sciat prudens auditor ab exordio Ecclesiæ quædam tunc, quædam modo, semper tamen aliqua eorum contigisse. Et ideò ait Apostolis, & per eos omnibus, *Videte ne quis vos seducat*; quia & seductores semper fuerunt, ac corruptores sanæ doctrinæ, seu nonnulla alia quæ sequuntur. Sicut & omnibus ait, quando Matth. 24. 42. dicit Apostolis, *Vigilate, quia nescitis diem neque horam.* Cùm itaque omnibus dicat, sic tamen dicit, quasi ad eos solos pertineant qui tunc erant, sicut & quàm multa C alia quæ in Scripturis leguntur. Et eo modo ad omnes pertinent quæ sic dicta sunt, quia tunc vnicuique veniet dies vltimus, & finis sæculi quando hinc exit. Et ideò necesse est vt talis exeat hinc, qualis iudicandus est illo die. Ac per hoc prouidere debet omnis homo, ne seducatur, & vigilare cesset, ne imparatum inueniat eum dies aduentus Domini. Quia imparatum eum inueniet illa dies, quem imparatum inuenerit suæ vitæ vltimus dies. Nequa- D quam igitur credo Apostolis incertum fuisse, quod non in eorum diebus venturus esset Dominus ad iudicium; & tamen quis dubitet eos & præuidisse ne seducerentur, & vigilasse, & seruasse omnia, quæ omnibus dicta sunt, vt parati inuenirentur? Et ideò semper duplex aduentus Christi obseruandus est; vnus quando veniet, & rationem reddituri sumus de omnibus quæcúque gessimus; alius verò quotidianus; quando conscientias iugiter visitat nostras, & ad nos venit, vt cùm venerit nos paratos inueniat. Quid enim E prodest mihi scire diem iudicij tantorum conscio peccatorum? Si Dominus veniat; vel quando veniat, nisi prius veniat in animum meum, & redeat in meam mentem; nisi viuat in me Christus, & loquatur in me. Tunc quippè mihi benè venit, si prius in me viuat Christus, & ego in ipso. Et tunc mihi quasi iam secũdus aduentus venit, cùm defectio mundi in me fuerit, si quomodo possum dicere, Galat. 6. 14 *Mihi mundus crucifixus est, & ego mundo.* Considera A etiam hoc ipsum quod dicit, *Quia multi venient in nomine meo.* Quod nomen licet falsò solus Antichristus suscipit, & corpus eius sine opere Christi, & sine verbo veritatis, & sine sapientia eius. Et nusquam inuenies Dominum in Scripturis hoc ipso sermone vsum, vt diceret, ego sum Christus. Sufficiebat enim suis ostendere doctrinis & miraculis quod ipse esset, quia opus patris in eo erat, & sermo doctrinæ quem docebat, & virtus clamans, ego B sum Christus, vltra quàm si mille voces eum clamarent. Et ideò voce, nescio si inuenies dixisse, sed per opera patris se exhibuit, & per doctrinam pietatis; quam pseudo-Christi non habentes, repromittebant se vocibus esse, quod non erant. Sicut Manichæus se esse, dixisse legitur, Spiritum sanctum; quod nunquam Spiritus sanctus fecit de se, neque in voce, neque in aliqua prophetia præmonstrans se in carne venturum. Sicut Simon de quo C supra dixi, qui non solùm hoc dicebat, sed alia quàm plura. De quo Hieronymus inuenisse in libris suis dicit, quod dixerit, ego sum sermo Dei, ego sum speciosus, ego paraclitus, ego omnipotens, ego omnia Dei. Quid enim non dicebat qui hoc & tot dicebat? Ita & cætera Antichristi membra, nihil aliud quàm se Christos aut certe Christi fatebantur membra. Vnde nec mirum si aliquos seducant, signis & prodigiis laborantes, cùm Dominus dicat & multos seducent.

D AVDITVRI *enim estis prælia, & opiniones præliorum, videte ne turbemini. Oportet enim hæc fieri, & non statim finis.*] Quod itaque signum, non est signum futuri sæculi, neque signum aduentus Christi. Quia & ante aduentum Christi & postea, mox fuerunt & audita sunt & visa innumera præliorum genera, sicut & pseudo-Christi multi eo in tẽpore & deinceps venerunt. Qua de causa iure quæritur quod signum esse debeat futurorum, cùm nunquam per diuersa temporum interualla & E locorum cessauerint bella, quibus iam terra contrita est, & sanguine madefacta humano. Etsi in tempore aduentus Christi cessarunt, dispensante Dei prouidentia, sub Augusto Octauiano, & deinceps paulò post vt Euangelium per orbem liberius prædicaretur, tamen non multum longè, crebrius Romanas Prouincias, Barbaræ nationes vsquequaque peruaserunt, sicut & Romani prius sibi bellando, omnem orbem subiugarunt. Ac per hoc ista qualia futurorum sint signa, cùm

Cap. XXIV.

fuerit finis sæculi, omninò non video. Si tamen hæc non ita prædicta sunt, vt in Ecclesia potius intelligenda sint. Duæ quippè Gentes sunt, & duo regna; vnum quippè Christi, & altera diaboli. Luc. 21.10 De quibus fortè dici potuit, *Et surget gens contra gentem, & regnum aduersus regnum.* Quod non desinit fieri ex quo dictum est, Matt. 3. 2. *Agite pœnitentiam, appropinquauit enim regnum cælorum.* Et inde quando dictum est, & ex illo tempore quot anni transierunt? Et tamen licet in nouissima hora, quando Dominus in nouissimis diebus ex virgine natus est, verissimè dictum est. Et per hanc totam horam nouissimam, fiunt ista omnia, quæ Dominus propinquante regno suo, futura prædixit; vt dum fiunt ea quæ terroris sunt & signa futurorum, semper vnusquisq; paratus inueniatur, dum pœna nostra confiteri nos compellit adesse iam finem, cùm impletur iugiter quod pronunciatum est. Quibus profectò verbis nulli magis testes esse queunt quàm nos, quos mundi finis, vt ita dicam, inuenit. Qui talia & tanta videmus quotidie inter fratres & propinquos ciuilia, & plus quàm ciuilia bella; tanta à barbaris & paganis hostibus exterminia hominum, & desolationes ciuitatū iugiter sustinemus, qui nihil aliud quotidie, quàm finem nostrum cum gemitu exspectamus. Et tamen (sicut sermo diuinus ait) nondum est finis. Licet insurgant barbari in nos, & nemo est qui auxilium ferat; quia ciuiles in inuicem magis sæuiunt insidiæ & strages, ita vt intus & foris, nihil aliud quàm mors repereutiat aures nostras. Quibus omnibus fames ac lues præcesserunt, & omnis pestilentia rerum. Et quia in occasu sumus sæculi, præcedunt tot ægritudines mundi, quales nescio si auditæ sunt à sæculo. Quæ omnia mala cupiditas genuit nobis & superbiæ luxus; ita vt nullus sit locus qui non affligatur ab hostibus, etiam & à suis tribuletur ciuibus. Quod si ista mala quæ cernimus & patimur, certa sunt indicia iam Dominum esse venturum; quid est quod ait Apostolus, *Dum dixerint, pax & securitas, tunc eis repentinus superueniet interitus.* E contrario & Euangelium dicit, Luc. 21. 26. *Arescentibus hominibus præ timore & exspectatione quæ superuenient vniuerso orbi.* Ac deinde, *Et virtutes cælorum*, inquit, *commouebuntur, & tunc videbunt filium hominis venientem cum potestate magna & maiestate.* Quapropter quærendum, si talia sunt præconia aduentus Christi, vt arescant homines præ timore & exspecta-

Cap. XXIV.

A tione quæ futura dicuntur mala; quid est quod dicit, *Cùm dixerint pax & securitas, tunc eis repentinus superueniet interitus?* 1. Thessal. 5. 3. Ne fortè duo introducere videantur tempora, quod omnino non credo, sed in vno eodemque tempore, sicut duo sunt populi, & duo diximus esse regna Christi & diaboli; ita & tunc erit Ecclesia Christi in vniuerso orbe. Cui tunc talis tantaque superueniet tribulatio in temporibus Antichristi, qualis & quanta fuit ab initio, quæ tunc erit in vniuerso orbe, id est, in omni B Ecclesia. Sed alij erunt à quibus tunc tribulabitur Ecclesia, & ipsi dicturi sunt, pax & securitas, & repentinus eis superueniet interitus, cùm aduentus Domini ac si fur in nocte eos securos deprehenderit; & alij qui tribulabuntur, & tunc exultabunt omnes & gaudebunt, quia non erunt in tenebris, vt dies illa tanquam fur, eos in nocte comprehendat, quia diei & lucis omnes filij erunt. Sed si nihil in Euangelio superfluum esse credimus, quæren- C dum censeo, quid est quod ait, *Audituri estis prælia & opiniones præliorum.* Quoniam aliud est audire prælia, & aliud audire opiniones præliorum. Potest fieri vt filij pacis custodiant se ne videant bella, quia nolunt videre maligna, audiunt tamen prælia & opiniones præliorū. Fortè aliud de longe, & aliud de proximo non absque verborum differentia. Quia non est idipsum longè positum, audire opiniones præliorum, quæ possunt esse vel non esse, & D iuxta prælium esse, vel etiam ipsas præliātium voces audire. Habet ergo vtraque sententia suam significationem, quoniam qui longè est à præliis, audit de illis opiniones, & non ipsa prælia. Qui autē propè, audit ipsa prælia & voces præliantium. In vtroque ergo videtur alicuius differentiæ intellectus. Quia nō omnes æquè perfecti sunt in Ecclesia Christi, neque æquè pacifici, & remoti ab omni strepitu & formidine bellorum. Alioquin non essent in- E fra Ecclesiā Christi tot seditiones & scandala. A quibus omnibus alieni fuerunt discipuli Christi, & omnis illa primitiua Ecclesia, quibus erat cor vnum & anima vna. Confirmati enim erant in eodem sensu & in eadem sententia.

HÆC *omnia*, inquit, *initia sunt dolorū.*] Quæ omnia? Bella scilicet & opiniones bellorū; surgere gentem contra gentem, & regnum aduersus regnū, pestilentiæ & fames, & terræ motus per loca. Sicut enim appropinquāte morte, ægrotant corpora languentiū, vt per infirmitatem membro-

rũ & viscerum separetur anima à corpore suo: sic talis & tanta creatura mundi corrumpitur, ita vt aër corruptus pestilentias inferat, & terra languida famem; quasi quoddam initium dolorum præbeat ante mortem. Et quia *cæli & terra transibunt*, necesse est ante corruptionem, vt langueant, & terra suis motibus conquassetur, & aër plenus morbo trahatur, vt pestilentiæ nascantur, & terra suis defecta viribus, quæ in ea nascuntur, deficiat & marcescat, vt fit & ipsa sine fructu. Quæ omnia inde melius nouimus, quia iam cuncta videmus. *Sed non statim finis.* Quia nec illa finiuntur, nec nos malè in his enutriri ea finiri volumus. Et ideo sicut aduentus Christi in plurimis Gentibus fecit pacem, secundum quod dicit Propheta de illo, *Orietur in diebus eius iustitia & abundantia pacis*, donec extollatur Luna, id est, Ecclesia, & in mundo pax multiplicetur, propter incrementa Ecclesiarum, vt ea pax fieret occasio salutis multorum, dum non cogebantur, vt pridem, exire ad bella, & pugnare pro patriis: sic consequens est, propter abundantiam iniquitatum, quia refrigerata est charitas multorum, vt relinquat rursus Dei fieri bella & seditiones propter malitiam hominum supercrescentem, quæ omnium malorum accidentium causa est; & quia quotidie crescunt, in proximo est, vt veniat hoc peius vltimum malum, quod futurum præsens sermo denunciat. *Et tunc*, inquit, *tradent vos in tribulationem, & occident vos, & eritis odio omnibus gentibus propter nomen meum.* Tunc autem, quod dicit, expressius quidem videtur significare tempus, & ad illud referre, quando *Surget Gens in Gentem, & regnum aduersus regnum*, seu cætera. Sed Apostoli mox vt testes exstiterunt veritatis, traditi sunt & occisi, quidam etiam antequam Hierusalem in vindictam Christi, vastaretur à Romanis. Et ideò melius, vt dixi, quod Gens contra Gentem surgat, & regnum aduersus regnũ, de regno Christi accipimus & regno diaboli, ac de Gente cuius perfidia sæuiit, mox vt fides cœpit, contra Christi Ecclesiam. Antea quippe malè pacatus orbis vnius premebatur dominio, sed mox vt fides Christi venit, surrexit Gens contra Gentem; quia Iesus non venit *Pacem mittere in terra, sed gladium*, & regnum aduersus regnum. Quæ duo regna duæque Gentes, nunquam ad inuicem pacem habere possunt; & ideo pius Magister significanter ait, *Oportet hæc fieri, sed non statim finis.*

Marc. 13. 31

Psal. 71. 7.

Mat. 10. 34

Oportet autem vt singuli hostes suis pugnent armis; illi scilicet armis carnalibus & diabolicis, electi verò, virtutibus & cœlestibus armis. Vnde illi præliabuntur in inuicem, & contra sanctos; sancti verò audituri sunt bella & opiniones bellorum, nec tamen oculis sunt visuri; quia beati oculi qui vident ea, quæ ipsi videre gaudent.

Et *eritis odio omnibus Gentibus propter nomen meum.*] Seipsum Christus semper habeti vult in causam, dum dimicant electi contra reprobos, sancti contra vitia, boni contra malos; etiam & quod patiuntur ab iniquis, vt sempet pro Christo agant & sustineant quæ inferuntur. Ad hoc quippè instruit & confirmat eos ad tolerantiam passionum; & denunciat publicum omnium Gentium odium contra eos sæuiturum, propter nomen suum. Quibus itaque vexationibus afflicti scandalizabuntur multi. Quæ nimirum Scripturarum regula consideranda est; quia non de Apostolis hoc solùm dicit, sed de omnibus electis suis, vt hoc generale odium omnium Gentium contra membra Christi generaliter venire intelligatur. Alioquin nec ipsi Apostoli in omniũ Gentium primùm venerunt notitiam, quamuis dicatur quod, *In omnem terram exiuit sonus eorum.* Exiuit quidem, sed per successores eorum. Et ideò quod ait, *Eritis odio omnibus Gentibus*, aut per exaggerationem dicit, multarum Gentium, vt dicar omnibus pro multis, aut sicut dixi, omnis prædicatorum ordo in Apostolorum colligitur vnioue. Quia sicut successit, & succedit adhuc ordo prædicatorum per omnes partes terræ; ita & odium eorum propter nomen Christi, per omnes Gentes. Probant hæc martyria Sanctorum, quæ penè per omnes Gentes & regna hodie florent. Sed ista persecutio Sanctorum & odium, à principio fidei orsa, vsque in finem consummabitur; *Et tunc talis erit tribulatio qualis non fuit ab initio.* Et ideo ista omnia quæ hactenus fuere, *Initia sunt dolorum.* Et ideo ait, *quia tunc scandalizabuntur multi, & inuicem tradent, & odio habebunt inuicem; &c.* Quia licet à principio fidei quidam scandalizati fuerint, vel tradiderint alios, tamen non adeo multi fuerunt proditores fratrum, neque multi pseudo-Prophetæ, qui leganrur multos fallentes vt seducerent. Sed tunc tam maximè tradent, *Quia refrigescet charitas multorum*, & tam plurimos seducent quemadmodum nunquam. Nam necdum

Rom. 10. 18

Cap. XXIV.

necdum odio sumus omnibus Gentibus ad quas necdum peruenit nomen Christi. Sicut ad Boream quædam sunt loca & Gentes, quibus necdum est prædicatum Euangelium Christi. Veruntamen nescio si vlla earum sit natio, ad quam vsque non peruenerit prædicatorum aliquis, licet eorum feritas non admiserit ex toto fidem Christi recipere. Cæterum reliquæ ad Occiduum etiam insulæ vsque ad Oceanum Britannicum iam omnes in toto orbe terrarum credunt. Et ne quis mihi obiiciat Sarracenos, qui multa regna terrarum nutu Dei suis occuparunt armis, & dominantur penè vbique in Christianos, quasi ad eos Euangelium Christi necdum peruenerit; peruenit quidem & receperunt Dei notitiam, sed malè seducti à quibusdã pseudo-Apostolis, vt ita loquar, Nicolai discipulis, propriam sibi, tam ex veteri testamento, quàm ex nouo condiderunt legem, ac si sub vnius Dei cultu, nec tamen nobiscum, nec cum Iudæis quippiam sentire volentes, omnia peruerterunt. Qui dum cupiunt vniuersa suo dominio subiugari, nec quærunt quem quisque Deum colat, sed vt eis tantummodo seruiatur. A quibus fortè, quia iusto Dei iudicio susceperunt spiritum erroris (vt multi putant) suscipiendus est Antichristus. Quorum assensu atque dominio tanta poterit peragere, qualia & quanta in Apocalypsi Ioannis manifestè leguntur. Hæc idcirco dixerim, vt sciat prudens lector, quia mysterium iam operatur iniquitatis, sed necdum est finis. *Qui autem perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit.* Id est inter tot scandala, inter omnia sanæ fidei aduersantia, inter tormenta, & fallacia, inter signa dæmoniorum & prodigia, quicunque perseuerauerit in Christo fidelis vsque ad mortem, hic saluus erit.

Et *prædicabitur hoc Euangelium regni in vniuerso orbe, in testimonium omnibus Gentibus, & tunc veniet consummatio.*] Nam dicere ante finem venire sæculi, quàm prædicetur hoc Euangelium in toto orbe, magnæ temeritatis est assertio, & hominis non intelligentis. Quia sicut ait Saluator, *Tunc veniet consummatio.* Et quid, quod dicit, tunc veniet? nisi quia ante non veniet. Quando ergo post veniat, incertum vtique nobis est, ante tamen venturum non esse, quoquomodo dubitare non oportet. Quia profectò sic promissum est Abrahæ patri nostro

A à Deo etiam cum iureiurando, quod omnes Gentes in semine eius benedicentur. Ex qua promissione iam factum est, vt multæ nationes receperint Euangelium, & ex omnibus facta est vna Ecclesia Christi, quæ fructificat adhuc hodie, & crescit in vniuerso mundo. Sed tamen vt supra dixi, habet adhuc quo crescat, donec fiat quod Christo repromissum est. *Et dominabitur*, inquit Propheta, *à mari vsque ad mare, & à flumine vsque ad terminos orbis terrarum.* Psal. 71.8.

B A flumine scilicet in quo baptizatus est; quia inde cœpit Euangelium prædicari. A mari autem vsque ad mare totus est orbis cum omnibus Gentibus; quia sic maiori cingitur Oceano vniuersus orbis. Aliter autem, quomodo implebitur illa Prophetia, *Omnes gentes, quascunque fecisti, venient & adorabunt coram te Domine?* Psal. 85.9. Non enim de locis migrando venient ad eum in quem non crediderunt, sed venient fide singulæ Gentes in locis suis credendo. Vnde Propheta, *Et adorabunt eum vnusquisque de loco suo, omnes insulæ Gentium.* Soph. 2.11.

C Omnes insulæ, dixit, quasi omnes Ecclesiæ. Hinc ostendit quod nulla relinquantur terratum spatia vbi non sit futura Ecclesia. Quarum quamplurimæ insularum in Oceano constitutæ, iam pro certo Euangelium susceperunt. Et quæcunque non perceperunt, vtique percipient, vt perueniat ad omnes, vtcunque crescendo atque fructificando. *Et tunc*, inquit,

D *erit consummatio.* Nec sic tamen possumus definire, cùm dicit, quia tunc erit, quantum post venturus sit finis sæculi, cùm Dominus dicat Apostolis, *Non est vestrum nosse tempora vel momenta quæ pater posuit in sua potestate.* Act. 1.7. Vnde si iam nobis certissimum esset ad omnes Gentes Euangelium peruenisse, nec tamen possumus dicere quantum temporis remaneret, licet dicere verè potuissemus iam iamque eum appropinquasse. Nec hoc ita dicimus, vt in omnibus Gentibus omnes qui ibi fuerint, credere debeant,

E sed quod in vniuerso orbe terrarum, in quibus Gentibus nondum est Ecclesia, quod oporteat vt sit, sicut nuper in quibusdam gentibus Danorum constructas & fabricatas Ecclesias, quosdamque in eisdem baptizatos nouimus. Quia etsi omnes Gentes promissæ sunt ad fidem venire, non omnes homines omnium Gentium; quia non omnium est fides. Ac per hoc in omnibus Gentibus erunt

Te

CAP. XXIV.

& qui oderunt increduli, & quos o- A derint credentes maligni & pessimi. Alioquin, vt supra iam dixi, quomodo implebitur, *Et eritis odio omnibus Gentibus, propter nomen meum.* Neque enim dicendum est, quod per Apostolos hæc omnia completa sint in omnibus Gentibus, licet dicat eis Veritas, *Et eritis mihi testes in Hierusalem, & in tota Iudæa, & Samaria & , vsque ad vltimum terræ.* Quia non sic eis loquitur quasi ipsi soli tantùm hoc munus deberent explere salutis; sed B in ipsis & cum ipsis omnibus dicit verbi prædicatoribus. Et ita hoc dicit, acsi illud, *Ego vobiscum sum vsque ad consummationem sæculi.* Non quod Apostoli tam diu erant mansuri in carne, sed quia ipse semper Christus futurus erat & præsens vbique cum suis electis. *Cùm ergo videritis abominationem desolationis, quæ dicta est à Daniele Propheta stante in loco sancto, qui legit intelligat.* In hac igitur breuitate verbi nimia obscuritas generatur, & dum qui legit rogat vt intelligat, exer- C cere nos vult & prouocare ad mysticæ intelligentiæ sacramenta. Vnde, quia vt supra ostendi, omnes tres Euangelistæ, de his rebus, aut similia dixerunt, aut propè similia, aut certè propria singuli, ideò collatio inter eos habenda est, vt ex omnibus, quod obscurum est valdè intelligere possimus. Nam Matthæus cùm præmisisset supradictam ex Daniele sententiam, dixit, *Tunc qui in Iudæa sunt fugiant ad montes, & qui in tecto non descendat tollere aliquid de domo sua, & qui in agro non* D *reuertatur tollere tunicam suam. Væ autem prægnantibus & nutrientibus in illis diebus.* Marcus verò ait ita, *Cùm videritis abominationem desolationis stantem vbi non debet, qui legit intelligat. Tunc qui in Iudæa sunt fugiant in montes, & qui supra tectum non descendat in domum, nec introeat vt tollat aliquid de domo sua, & qui in agro est non reuertatur retro tollere vestimentum suum. Væ autem prægnantibus & nutrientibus in illis diebus.* Lucas verò apertius vt ostenderet tunc factam fuisse hanc abominationem desolatio- E nemque quæ à Daniele prædicta est, quando expugnata est Hierusalem à Romanis, & possessa, hæc eodem loco Domini verba commemorat. *Cùm videritis,* ait, *circundari ab exercitu Hierusalem, scitote quia appropinquabit desolatio eius.* Apparet autem tunc ibi positam vel visam abominationem desolationis, de qua Matthæus & Marcus loquuti sunt. Vnde &

Act. 1. 8.

Mat. 28. 20.

Marc. 13. 14. 15. 16. 17.

Luc. 21. 20

Lucas, vt ostenderet ad eundem locum pertinere quæ dixerat ea quæ & ipsi prosequitur, *Tunc,* inquit, *qui in Iudæa sunt fugiant ad montes.* Quapropter sicut toti tres declarant, non ad Antichristi tempora hæc prophetia Danielis referenda est, quando generalis erit in orbe terrarum omnium Christianorum, vna & sæua persecutio, sicut quidam volunt, sed ad illud primum aduentum Saluatoris, quando & numerus hebdomadarum completus est, & iuge sacrificium sublatum est, & libatio. Quia iam vnctus erat & venerat sanctus sanctorum, Christus, qui & ipse prædixerat adimplenda de Hierusalem, & Iudæa tantùm, & non de omni orbe terrarum. Alias autem, si quis Prophetiã Danielis, de qua hic Dominus dicit, *Qui legit intelligat,* ad futurũ Antichristi tempus voluerit interpretari, multum à vero discrepare videtur. Et nescio si vllo modo, etiam mentiendo numerum hebdomadarum ad eum tempus facere potuerit conuenire; in quo si falsè potuerit, eximia de Christi aduentu Prophetia, & nimis firmissima, detruncabitur, quod omnino nunquam poterit etiamsi ipsum annorum numerum aliter quàm à maioribus nostris computatum est, subuertere voluerit. Quia si circa tempora prima aduentus Domini vsque ad istum locum, ea completa non sunt, & in fine sæculi sunt complenda, certum Apostolos hoc ignorasse, vel scisse quidem, sed docere prohibitos fuisse, quod non credo. Et si sciebant, superfluum est quod interrogant. Si autem reliqua omnia, quia vnctus est sanctus sanctorum, completa sunt quæ prædixit, completus est in Christo & numerus hebdomadarum, & ipsa desolatio templi. Quoniam vt Christus prædixit, sic & ipsa manifestè venit, quando circundata est Hierusalem ab exercitu Romanorum, & ad solum vsque omnis ciuitas diruta. Tunc quippè desolationis abominatio facta est super templum ab exercitu, quam dicit Propheta, vsque ad tempus consummationis manere, quia nunquam restaurabitur illud, donec consummatio fiat mundi. Vnde idem Propheta, *Consummatio,* inquit, *dabitur super desolationem Hierusalem.* Quod si reædificabitur ibidem templum, ædificabitur ei, *Qui aduersatur & extollitur supra omne quod dicitur Deus, aut quod colitur, vt sedeat in templo,* huiusmodi ostendere se, *quasi sit Deus.*

CAP. XXIV.

2. Thes. 2. 4.

Cap. XXIV. *Quem Dominus Iesus interficiet spiritu oris sui, & destruet illustratione aduentus sui.* Sed & in eodem ciuitatis loco nunc phanum Sarracenorum est in modum templi, in quo nullus Iudæorum audet introire. Nam & in ipso loco quo Sancta Sanctorum prius fuere, Adriani Imperatoris equestris statua, vsque in præsentem diem, dicitur erecta permanere. Cæterùm abominatio secundum veterem scripturam, idolum nuncupatur; & ideo additur desolationis, quia in desolato templo & destituto atque deserto, idolum absque dubio à Romanis repositum est. Neque enim ante passionem Domini (vt quidam putant) à Pilato, vel à quolibet alio, hoc impletum est, quando statuit imaginem Cæsaris in templo, licet & hoc abominatio esset. Alioquin quid est quod Dominus monet & dicit, *Cum videritis abominationem desolationis stantem*, & cætera, nisi quod Lucas testatur tunc fuisse factum, quando euersa est Hierusalem? Idcirco nec ante passionem factam fuisse credendum est, neque ad finem sæculi, vel circa finem, æstimare debemus futuram, quæ iam incompleta est. Et quanquam ipsa desolationis abominatio, propter obscuritatem dicti, alio quolibet modo queat intelligi; tunc tamen factam fuisse credendum est quando Dominus prædixit; & eandem Prophetiam tunc expletam esse, quando ipse eam explendam præsciuit & præmonuit.

Tunc *qui in Iudæa sunt fugiant ad montes, & qui in tecto non descendat aliquid tollere de domo sua.*] In quibus tam iste quàm alij duo, de festinatione fugæ Iudæorum, magis fuisse præceptum, quàm de temporibus Anti-christi, quando nullus erit locus (vt in Apocalypsi legimus) quo crudelis non desæuiat persecutio. Et ideo non de fuga illius temporis accipiendum, quando nescio si corpore vllus effugere queat malum, quod tunc in terris vbique erit. Idcirco planius ad obsidionem illius miseræ ciuitatis, quæ dicta sunt referimus, quando stare dicitur in loco sancto abominatio desolationis. Quæ profectò abominatio, quamuis aliter dixerim, ipse Vespasianus accipi potest, qui Hierusalem exercitu circundedit ac vastauit, ipsumque templum violauit, per quem tam pessima contigerunt, vt qui in Iudæa erant, non ad templum, non ad Sancta Sanctorum, neque ad ciuitatem Dei, sed vt dictum est, vix fugient ad montes & ad latibula petrarum, quoniam talis tantaque erit persecutio in tempore illo, vt qui super tectum fuerit, non habebit tempus descendendi tollere aliquid de domo sua prius si posset quàm fugam iniret, & qui in agro, quod nequiuerit reuerti in ciuitatem, & tollere vestimentum suum, quia nullum misericordiarum tempus erit, sed vindictæ, ita vt nec prægnantibus parcerent, nec lactantibus, & ideo vtrisque væ futurum dicit. Sic quippe acsi ad ipsos Iudæos loquitur Dominus, qui de Sabbatho gloriabantur; *Orate ne fiat fuga vestra hyeme vel Sabbatho*, quando non oportet agere vel ambulare plus quàm Sabbathi est iter, & in hyeme quando pessimum est per fugam salutem quærere. Est tamen quædam fuga hominum secundum præceptum verbi Dei, quam semper sectari oportet. Vnde & beatus Ambrosius de fuga sæculi duos optimè condidit libros. Quam qui arripuerit fugam, melior est; quàm qui non fugit, quia maiora delinquit quisque, per hoc quod non fugit. Et ideò quia semper fugiendum est, Christus Dominus sex statuit ciuitates, ad quas qui deliquerit reus fugere debet, sed non in Sabbatho quando iam requiescere debet in requie, neque in hyeme quando non licet, quia frigus eos omnes infidelitatis iam tenet, quos modo Sol iustitiæ non illustrat. Nam pro eo quod Matthæus & Marcus dixerunt; *Qui in agro erit, non reuertatur retro, tollere vestimentum suum*, apertius Lucas ait; *Et qui in regionibus, non intrent in eadem, quia dies sunt vltionis hi, vt impleantur omnia quæ scripta sunt.* Luc. 21. 21. Hæc idcirco dixi, vt intelligat prudens lector, quod de vna eadémque re simul toti tres loquuntur. Et possunt congruenter satis intelligi spiritualiter, quod in omnibus tribulationibus est cauendum, ne quis deuictus cupiditate, vel vllius generis celsitudinis, de sublimitate bonæ vitæ descendat ad carnalem vitam, aut qui profecerit in anteriora se extendens, deficiendo à bono proposito, in posteriora redeat. Quod si in omni tribulatione cauenda sunt, quantò magis in illa præcipi debuit, quæ talis & tanta futura denunciatur illi ciuitati, qualis non fuit ab initio, neque fiet? Et si in ista speciali, quantò magis in illa generali tribulatione, quæ nouissima futura est in Ecclesia sancta Dei in toto orbe diffusa?

Cap. XXIV.

Quia sic Lucas hæc duo capitula de tecto, & de agro, eo loco narrare videtur, vt possint magis ad illud vltimum Antichristi tempus referri, quando Pharisæi quæsierunt à Domino, quando veniet regnum Dei? Nec mirum, præsertim cùm hæc regula Scripturarum sit, vt de aduentu Christi nonnunquam indifferenter loquatur, dum aliquando in vna eademque sententia sic loquitur de primo aduentu Christi, vt quædam referenda sint ad illum vltimum, & de vltimo sic vt quædam sentienda sint de primo. Vnde cauendum est in omnibus, ne fortè quæ de primo dicuntur ad secundum referamus, & quæ de secundo, ad primum, sicuti hoc loco fecerunt etiam docti viri. Veruntamen, vt dixi, quia præceptum est, qui in Iudæa sunt, vt fugiant ad montes, seu cætera. & ad desolationem templi, & ad futurum tempus Antichristi, & ad omnem tribulationem, quæ fit in Ecclesia pertinere potest; & contra omnia hæreticorum dogmata peruersa; quæ cùm viderimus stare in loco sancto, hoc est, in Ecclesia, & se ostendere acsi Deum, debemus de Iudæa fugere ad montes, ex quibus veniat auxilium nobis. Hoc est, dimissa occidente littera & Iudaica prauitate, & appropinquare montibus æternis, de quibus nos illuminet mirabiliter Dominus; & manere oportet in tecto atque in domate cœlestis intelligentiæ, quo non possint ignita diaboli iacula peruenire. Nec descendere conuenit & tollere aliquid de domo conuersationis antiquæ, nec quærere quæ retro sunt, sed magis serere in agro quem benedixit Dominus, vt fructum vitæ capiamus ex eo.

V*æ autem pragnantibus & nutrientibus in illis diebus.*] Quia non expedit fugientibus grauedo ventris, & onus liberorum paruissimorum. Neque enim ad eam fugam conueniunt ista, quæ facta est tunc in Iudæa, neque ad eos qui volunt effugere pericula tribulationis. Quia Væ illis animalibus quæ non in perfectum virum, virtutum germina produxerunt; quæ non nisi initia habent fidei, vt lacte indigeant magistrorum. Et potest dici quod in persecutione Antichristi, sicut nec in Romana captiuitate, prægnantes & nutrientes vteri & filiorum sarcina prægrauati expeditam quiuerunt fugam habere, & ideò sequitur. *Orate autem vt non fiat fu-* A *ga vestra hyeme vel sabbatho.* Quia in hyeme asperitas & duritia frigoris, ad solitudines velocius fugere, & in montibus desertisque locis latitare non permittit. In sabbatho verò, aut transgressio Legis erit, si exire ad fugam voluerint, aut mors imminens, si remanserint. Quod præceptum & ad excidium Hierosolymorum pertinet, & ad Antichristi tempora, necnon & ad fugam sæculi omni Christiano; ne tunc incipiat velle fuge- B re, quando iam non licet, vel quando nimia pressus asperitate ægritudinis, & infidelitate iam non possit. Constat igitur hæc præcepta magis prouerbialiter dicta; quia nonnulla eorum ad litteram, nec rationem facti dictique recipiunt humanam, nec intelligentiam diuinam. Quænam ratio est non descendere de tecto, cùm nec abire poterit nec effugere, si in tecto, aut in domo persteterit, & si in sabbatho vel hyeme fuga con- C tigerit; non littera obseruanda, sed mortalitas rerum semper in omnibus obseruanda. Ita & cùm ait, *Væ prægnantibus*, considerandum quid conditio sexus & generationis ordo promeruerit. Nisi fortè, quia sexus & ætas mulierum in tali inciderint tempore quo propriè sit earum maledictio, non ex culpa, quod absit, sed ex euentu. Et ideò quod dicit Dominus, *Væ prægnantibus*, non de fœtarum onere dicit, neque de grauedine liberorum, in quibus benedictio D confirmatur, sed de grauedine peccatorum & ventris onere, cùm flagitiis & sceleribus prægrauantur animæ. Quibus imminet væ, eo quod noluerunt in viri formam transire, & virtutibus roborari, sed semper muliebria sectari; ac per hoc æquè de vtroque sexu accipiendum, cùm partus peccati malè nutritur, & totus homo intus forisve pessima delictorum vexatione confunditur & prægrauatur. Porrò de tribulatione quæ tunc futura erat in Iudæa, E & adhuc futura est in toto orbe, iam satis dictum est. *Et nisi breuiati fuissent dies illi, non fieret salua omnis caro, sed propter electos breuiabuntur dies illi.* Diximus iam supra quod Lucas patefaciat hoc loco, quod esset incertum vtrumne ad sæculi finem, an ad expugnationem Hierusalem pertineret quod dictum est de abominatione desolationis, & quod dictum de abbreuiatione dierum propter electos. Quia etsi ea

ipse non dixit, dixit tamen apertius alia de hoc ipso, quæ supra notare, atque ad ista pertinere monstrauit. Idcirco quamuis secundum regulam præfatam, iam quædam pertinere queant ad Antichristi tempora, quædam ad euersionem Hierosolymorum, quædam ad vtrumque, non tamen ambigere debemus quando euersa est Hierusalem, fuisse in illo populo electos Dei, qui ex circuncisione crediderant, siue fuerant credituri, electi ex præscientia Dei ante mundi constitutionem, propter quos breuiarentur dies illi, vt tolerabilia mala fierent. Sicut & in temporibus Antichristi fiendum, nemo qui ambigat. Quod & Ioannes in Apocalypsi sua declarat. Sed quærendum quomodo breuiandi dicantur ipsi dies? Vtrum numero breuiati sunt, aut breuiabuntur (sicut quidam existimant) an sic breuiabuntur suis spatiis ipsi dies, sicut facta est orante Iesu Naue, longior dies? Nequaquam igitur hoc puto, quod debeant momenta temporum mutari, eo quod scriptum legimus, *Ordinatione tua perseuerat dies*. Propterea melius iuxta temporum qualitatem sentire debemus, abbreuiatos dies, non mensura horarum, sed numero. Non quod de cursu temporis detracti sint, sed quia ex qualitate imminuti. Nam & Ezechiæ quindecim aucti dicuntur anni, non ad cursum temporis, sed ei, cui futuri erant anni ad vitam donari. Sic quippè & in benedictionibus dicitur, *Longitudine dierum adimplebo eum*; quia dum bona vita quisque adimpletur, plenus dierum esse dicitur. Et ideo cùm mala dierum illorum breuiantur, ipsi dies iure breuiari dicuntur. Dicuntur enim & dies mali in Scripturis diuinis, non quod per se ipsi dies mali sint, sed ea sunt mala quæ fiunt in eis. Ergo cùm ipsa repromittuntur abbreuiari, vt Deo donante, saltem per tolerantiam, minus sentiantur mali, non immeritò breuiati dicuntur, cùm qualitas eorum immutatur, vt qui mali futuri erant, nisi à Deo breuiarentur, boni & tranquilli fiant. Et vt dixi, Lucas ista non dixit, sed Matthæus & Marcus: quos qui solummodo sequitur, potest ad finem sæculi, & ad Antichristi tempora hæc referre. Sed ipse dixit ex quibus docuit, quæ illi dixerunt obscurius, ad euersionem Hierosolymorum pertinere. Nam de tribulatione dierum istorum si quis vult nosse, Iosephum legat, qui talia tunc dicit illi populo accidisse, vt vix credibilia videantur.

Ps. 90. 16.

A Vnde nec immeritò prædixit pius Dominus eidem populo, quod erit tunc tribulatio magna, qualis non fuit ab initio sæculi, vsque modo, (vt intelligas quando hæc loquebatur) neque fiet. Sed & si in tempore Antichristi talis aut maior forsitan erit in toto orbe terrarum, intelligendum est tantùm de illo populo dictum, quod ei amplius talis futura non erit tribulatio in hoc sæculo. Quia vt fertur Antichristum illi primitus, & B præcipuè præ omnibus, cum omni cordis gaudio sunt suscepturi. Ac per hoc facturus est tunc idem populus Iudæorum in Ecclesia Christi tribulationem potius, quàm passurus.

TVNC *si quis vobis dixerit, ecce hic Christus, aut illic, nolite credere. Surgent enim pseudo-Christi, & pseudo-Prophetæ, & dabunt signa magna & prodigia, ita vt in errorem inducantur, si fieri potest, etiam electi, ecce prædixi vobis.*] Ad hoc itaque ea prædixit mala quæ futura erant, vt caueantur. Et C ideò tripliciter locus iste exponendus est, quia & in tribus temporibus hæc præcauenda monstrantur. Scilicet in tempore obsidionis Romanæ, quando obsessa est Hierusalem, & Iudæa omnis regio vastata, necnon & in consummatione sæculi quando Antichristus, cum suo capite diabolo, etiam & cum omnibus membris suis, contra Christi pugnabit Ecclesiam. Deinde per omne tempus quod medium est, quando hæreticorum astutia semper sæuire non cessat contra Catholicam do- D ctrinam, & Apostolica instituta. In quibus omnibus vna fraus erit Antichristorum, vt ita loquar, qui sub opinione scientiæ Christi, etsi falsè, dimicare acriter nunquam cessabunt. Nam in ipsa captiuitatis obsidione, in populo Iudæorum, multi extiterunt hæresiarchæ, qui se Christos esse dicerent. In tantùm vt obsidentibus Romanis à foris, tres intus fuerint factiones; quamuis & in consummatione sæculi maiora credantur & plura esse futura. Veruntamen nescio, si signa E maiora sint futura diabolicis artibus, quàm sunt iam ostensa, in omnibus mendaciis hominum, & doctrinis falsissimis, ex quorum fortè magisterio repullulabitur virtus prodigiorum numerosior præcisis capitibus. Quoniã sicut dicta est vna abominatio stato in loco sãcto: ita & vnus Antichristus futurus in fine sæculi prædicatur. Sed quia abominatio desolationis statuta est in loco sancto, iusto Dei iudicio, exinde multi nascuntur pseudo-

Cap. XXIV. Christi, & exurgunt pseudo-Prophetæ. Quorum omniū etsi vnum est genus, species illius multæ sunt; etsi corpus vnum, membra diuersa. Tanquam si dicamus generaliter, mendacium vnum est, sed secūdum differentias falsorum dogmatum, & prauas hæreticorum doctrinas, mendacia multa sunt. Et sicut mendacium multum differt à mendacio, ita & dogmata falsorum Prophetarum peruersis quam sæpè impugnantur dogmatibus, & multi sunt qui exurgunt etiam præcisis capitibus. Et quicunque surrexerunt post eos, omnes licet signa faciant miraculorum & prodigia acsi virtutum, membra sunt vnius capitis. Quia sicut vnus verus est Christus Dominus Iesus, & innumera vnius capitis membra: ita & multi pseudo-Christi, & Anti-Christi quàmplurimi. Quapropter ne mireris, quia sicut vnius veri Christi facti sunt membra, qui à sæculo fuerunt sancti Prophetę prænunciantes aduentum Christi & passiones, & postmodum gloriam eius futuram: sic quæso secundum vnum Anti-Christum, intellige & pseudo-Christos multos, falsosque Prophetas. Non ergo vnius mendacij Doctores, sed omnium. Qui profectò pseudo-Prophetæ sunt illius Anti-Christi, cuius falsos prædicant sermones, & docent quasi veros. Vnde pro talibus dicit pius magister, *Si dixerint vobis, Ecce hic Christus, aut illic, nolite credere*. Suis itaque dicit, vt se caueant ne decipiantur erroribus falsorum Doctorum, aut certè diabolicis phantasiis. Quapropter valdè considerandum in scripturis diuinis, ne hic aut illic falsus pingatur & formetur Christus, digitoque ostendatur, quod multos iam fecisse satis abundéque legimus. Et ideo tam firma debet esse fides Christianorum, tamque erudita, vt à veto nunquam deuiare possit, neque à Christi doctrina, quam sancta Mater à Christo didicit & tenet, vniuersalis Ecclesia. Præter quam fidem, si quis docuerit, aut tenuerit, oportet ei dicere illud Apostoli Pauli, Si quis euangelizauerit aliud, aut docuerit, seu Angelus de cœlo, seu quilibet peritissimus, aut præpotens in scripturis, etiam signa faciens & prodigia, Galat. 1. 8. præter id quod euangelizatū est à Christo Domino, & à suis Apostolis, anathema sit. Nam vera fides & stabilis, sicut nullam aliam recipit doctrinam quam Christus docuit, ita nec signa quærit, quia signa & prodigia, non fidelibus verè, Paulo teste, sed pro infidelibus data sunt.

Hinc est quod fide Christi recepta, iam nisi ad reliquias Sanctorum, qui restes exstiterunt veritatis, nulla fiunt talia. Porro quàm multi sint iam decepti à falsis doctoribus, nec non signis & prodigiis in mortem curiosius illecti, puto quia nemo est qui edicat. Et ideo ne fieret in lectis benignissimus Saluator suis ait, *Ecce prædixi vobis*. Quoniam iam talia facta sunt, & futura fortè maiora creduntur, *ita, si fieri potest, vt in errorem inducantur electi*. Non quod electi, qui perfecti sunt à Deo, & prædestinati, possint induci vt seducantur in errorem, sed quia in talibus queunt tentari, etsi vinci nequeant. Vbi etsi libertas seruatur arbitrij, magis tamen gratia, quia nequeunt oberrare, prædicāda est. Vnde & Dominus sic suam temperat sententiam, vt & in tentatione auxilium gratiæ requiratur, & confidentia maior de auxilio nascatur. Ergo quod ait, *Ecce prædixi vobis*, ad vtrumque refertur, id est, quia scandalizabuntur multi, & quia sanctorum talis tantaque erit tentatio, nisi electio Dei eos saluaret, vt & ipsi etiam in errorem inciderent.

Si *ergo dixerint vobis, Ecce in deserto est, nolite exire, ecce in penetralibus, nolite credere.*] De situ locorum manifestum, quia non sic se promisit esse venturum in scripturis, sed sicut dictum est, quia *Deus noster manifestè veniet*. Psal. 49. 3. Quatuor namque differentias videtur introducere, cùm dicit *hic aut illic*, & cùm dicit *in deserto*, aut *in penetralibus*; duas siquidem hic aut illic, quia duo sunt testamenta; extra quæ, non mihi videtur foras digitum extendere, sed infra hic aut illic, id est in nouo, aut in veteri testamento. Non quod alicubi aut aliundè requirendus sit Christus, qui iam in eisdem libris prædicatus est longè diu, & ostensus, sed quia pseudo-Christi & pseudo-Prophetæ diuinas aliter interpretantes scripturas, dum volunt contra veritatem, ex ipsis, falsa sua defendere dogmata, dicunt, ecce hic Christus quem prædico in hoc exemplo sancti Euangelij, vel illic, in illo veteris testamenti. Sicque per omnia scripturarum peragrās loca, ea quæ sui videntur mendacij defendere errorem, elegit, & suum ex his format, prout placuerit, & depingit Anti-Christum, tam ex lege ac Prophetis, quàm etiam ex Euangelio & Apostolis. Quod multos iam fecisse scimus, & vnusquisque eorum prout placuit, detulit pro veritate mendacium, & pro Christo Deo Anti-christum. Et ideò præmonuit magister ve-

CAP. XXIV. ritatis, quicunque eorum vobis euangelizauerint præter id quod iam euangelizatum est, & ostenderint fictis verborũ fallaciis, ecce hic Christus, aut illic, ac dicit nolite credere. Quod si dixerint, *Ecce in solitudine*, id est, in doctrina Philosophorum, nolite exire ad eos, quia extra fidem, & extra Ecclesiam sunt. Quod si rursus protulerint, *Ecce in penetralibus domorum*, id est, intra quædam scripturarum secreta, vel apocrypha, quia dubia vel falsa sunt, nolite credere, quia non certa proferunt, nec vulgata, nec à sanctis Patribus edita, sed fabulosa & mendaciis suis congrua. Aut certè, si ex ipsa Scriptura diuina quippiam dogmatizauerint, ac si in domo, quod falsum sit, nolite credere, ne fortè intus aut foris in vllo decipiamini. Etiam, si de cœlestibus, quod domus Dei est, noui aliquid repromiserint, nolite à regula Catholicæ fidei exire, nolite credere quæ Catholica non sunt, quia omninò vera non sunt. Nam veritas per se, licet lateat malos, bonis tamen, ac si fulgur, splendida est. Vnde sequitur, *Sicut enim fulgur exit ab Oriente & paret vsque in Occidente, ita erit aduentus filij hominis.* Et ideò nolite exire, nolite credere, quod filius hominis vel in deserto sit Gentium, vel in penetralibus, aut in vllis eorum dictorum arcanis, eo quod fulgur fidei de Christo, ab Oriente vsque in Occidentem, per omnes eius Ecclesias Catholicas fulgeat. At verò, iuxta litteram secundus Saluatoris aduentus, non in humilitate, vt prius, quando venit leniter,

Psal.71.6. Prou.19.12 *Sicut pluuia in vellus, & sicut ros super herbam*; sed in claritate nimia, & gloria Maiestatis suæ demonstrandus est. Et ideò ab eo loco vbi quæsierunt Apostoli signum aduẽtus eius, & signum consummationis sæculi, nullum horum datum est signum, sed ea dicta sunt quæ præcauenda erant per omne tempus sæculi; quia talia tantaque futura erant antequam finis veniret mundi, vt terrere possent à fide, & seducere, si fieri posset, etiam electos. Idcirco quando Hierusalem destruenda foret apertè præmisit, & ad vltimum, qualis quantusque aduentus eius futurus sine vllo alio signo declarauit. Quoniam ipse per se talis erit vt omnibus pateat etiam plusquam fulgur, cui comparatur. Quæ nimirum comparatio facta est à minore ad maiorem, quia nihil inueniri potest in creaturis cui ex æquo dies aduentus Domini coæquari queat. Et licet fulgur vniuersa, quæ sub cœlo sunt,

A penetret ac perterreat, penetrabilior tamen dies illa erit, ac terribilior, quæ omnia cœlorum mouebit arcana, & inferorum vniuersa penetrabit iura, nec non & mundi cuncta turbabit elementa. De quo Iuuencus presbyter mirũ libri sui principium dedit. Quod

Immortale nihil mundi compage tenetur,
Non orbis, non regna hominum, non aurea Roma,
B *Non tellus, non ignea sydera cœli.* &c.

Vnde & Prophetæ diem illam multis appellationibus explicare non valent. Et ideò benignissimus Iesus discipulis quærentibus tanti diei signum, necesse eis ostendere aliud non iudicauit, nisi ea in medio, quæ cauere deberent, & præuidere singuli, vt parati essent, semper interposuit. Quia stultum valdè est, eum in paruo loco, vel in abscondito quærere, qui omnia complet, & tunc vniuersa commouebit, & perlustrabit singula. Propterea de his nemo curiosus, nemo dubius in fide, quia in primo aduentu pro-C pter confirmandam fidem, multa & deifica præcesserunt miracula, iam vltra, ac si infidelis, signa quærat. Quoniam his ab initio plena est omnis Ecclesia, plena fulgore fidei ab Oriente vsque in Occidentem, & quæ plena est lumine vero; ipsa facta est columna immobilis, & firmamentum veritatis. In qua tota totus est aduentus filij hominis, qui vbique est totus, dicentis, *Ecce ego vobiscum sum omni-* Matth.28.
D *bus diebus, vsque ad consummationem sæculi.* 20.
Hincque sequitur,

VBICVMQVE *fuerit corpus, illuc congregabuntur aquilæ.*] Mira valde ex vilissimo vsu aquilarum facta est comparatio, & ideo significantius πτῶμα Græcè quod est cadauer, dicitur secundum dispositionem passionis Christi; qui ideò occubuit in mortem, & cadauer factus est, vt erigeret eos qui ceciderant. Et quia quod ceciderat resurrexit, iustum est, propter quos ceciderat, vt vbi fuerit corpus quod resurrexit, ibi congregentur & Sancti. Et hoc est E quod dicit absolutè, *Vbicumque fuerit corpus, ibi congregabuntur aquilæ.* Non qualescunque aues, sed aquilæ; Discipuli videlicet, de quibus Propheta olim prædixerat, *Assument pennas vt aquilæ, volabunt & non deficient.* Ex quibus vna earum Paulus, Esai.40.31. dicebat de resurrectione, volens introducere fidem, *Nos qui viuimus, qui residui* 1.Thess.4. *sumus, non præueniemus eos qui dormierunt,* 15. *sed simul cum illis in nubibus obuiam Domino rapiemur.* Et ideò non dixit, vbicunque

Cap. XXIV. fuerit corpus, illic congregabuntur vultures & corui, sed volens ostendere electos suos, quorum iuuentus vt aquilæ fuerat innouata, eosque magnificos præmonstrans vltra omnes aues, eximios, quales vult esse omnes qui commortui & consepulti, resurrexerunt cum eo ad vitam. Quibus propriè rectè dicit, *Vbi fuerit corpus, illic congregabuntur & aquilæ.* Congregabuntur autem dicit, quia Angelorum officiis deducentur fortè ad locum passionis Christi, quo descensurus est ad terras, quia inde abiit, & ibi iudicaturus est, vt iam supra dixi, quod & multi credunt. Inde si quidem & S. Hilarius ait, Claritatis eius aduentus illic exspectabitur, vbi nobis gloriam æternitatis passione corporeæ humilitatis operatus est. Nam & Lucas apertius hoc ita esse videtur ostendere, cùm ait, quod interrogantes discipuli, *Vbi Domine?* quibus Dominus, *Vbi fuerit corpus illic congregabuntur aquilæ.* Certum quippe est, quia Apostoli de loco interrogant. Quod si ad ea quæ Lucas præmisit, dicunt, *Vbi Domine*, cùm ait, *Erunt duo in agro, vnus assumetur, & alter relinquetur*, idem est. Quia hoc interrogant, quo assumendus sit ille vnus, & Dominus, *Vbi fuerit corpus, illic congregabuntur aquilæ*, quarum aquilarum vnitas, vniuersitas est Sanctorum, qui remigio alarum suarum subuecti, in Christi corpore sociantur. Et ideo de irrationalibus auibus sumit exemplum, quæ nonnunquam etiam, trans maria odorantur & conspiciunt cadauera, ad quæ trãsvolare non piget, vt multitudo credentium multò magis festinare non dubitet ad eum, cuius fulgur exit ab Oriente, & coruscat per omnem Ecclesiam, in qua corpus eius & sanguis immolatur & sumitur, vsque in Occidentem. Scio tamen de hac expositione aliquos dubitare, & plura obiicere, quæ facilè refelluntur. Qui dum volunt sensus Catholicos euacuare, suam ostendunt imperitiam. Sicque hoc accipiunt, quasi dicatur vbi fuerint hostiæ Iudæorum & sanguis victimarum, illic ad cædem & vastationem miseræ ciuitatis, Romani velociores aquilis cœli congregabuntur. Sed nos melius dicimus de homine Christo, vbicunque fuerit, seu vbi passus est, & resurrexit, & vnde ascendit in cœlum, quod illic in resurrectione carnis, debeant aquilæ, id est sancti, congregari à quatuor ventis cœli, deinceps & esse cum Domino. Nec hoc ita dico, vt ignorem quàm diuersæ opiniones ex hoc nascantur sensu. Et ideo nemo me præ-

Luc. 17. 37

A scribat de loco, ne mihi quicquam suspicari liceat, quod fortè affirmare differo, nisi in quantum in talibus opinandi ratio nobis occasionem præbet; de quo etiam & in locis quibus oportuerit, quid sentire possit quisquam, tangam. Quia etsi se beatus Paulus Apostolus in aëre obuiam Christo, amore ductus eius, rapiendum affirmat, vna cum suis consortibus, non tamen denegat, quod in terris venturus sit ad iudicium, vbi iudicatus est, & vnde abiit. B Nescio itaque si vllus possit, aut velit astruere, Si Paulus, & cæteri summi sancti, rapiendi sunt sursum, obuiam, quod omnes simili modo, ante iudicium peractum, eleuandi sint à terra, & debeant ire quocunque (vt quidam volunt) iudicandi. Sed vt Isaias ait, *Dominus ad iudicium veniet cum senibus populi sui.* Esa. 3. 14. Cæterum, quod alij dicunt vbi fuerint corpora in monumentis, aut in terra, illic animæ venturæ sint, & propria corpora receptura; quamuis verum sit ita esse, non tamen consequens est, vt huc loco inde C istud dicatur.

Statim *autem post tribulationem dierum illorum sol obscurabitur, & luna non dabit lumen suum, & stellæ cadent de cælo, & virtutes cælorum commouebuntur, & tunc parebit signum filij hominis in cælo.*] Vbi ostendit, post tribulationes Anti-Christi paruum tempus futurum, cùm ait statim, quousque veniat dies iudicij. Quamuis quidam velit intelligere post tribulationem discipulorum Apostolorum paruissimum interuallum futurum, D donec in vindictam crucis Christi veniret desolatio templi, & dispersio Iudæorum. Quod non est consequens, propter ea quæ sequuntur, *Sol obscurabitur, & luna non dabit lumen suum*, &c. quæ non puto ad diminutionem luminis pertinere, præsertim cùm Isaias dicat, *Quia erit lux lunæ, sicut lux solis, & lux solis sicut lux septem dierum.* Esa. 26. 19 Etsi hæc aliam interpretationem recipere possint, nequaquam stellæ de cœlo rectè cadere creduntur: sed in comparatione veræ lucis, omnia cœlo- E rum luminaria sic futura prophetantur à Domino, ac si tenebrosa. Non in sua natura, sed ad fulgorem æternæ lucis comparata valdè obscura erunt. Quod si sol iste, qui nunc per totum orbem rutilat & resplendet, nec non & luna quæ secundum est luminare, atque stellæ, quæ ad solatium noctis datæ sunt, seu & omnes virtutes cœlorum, quas Angelorum multitudines intelligimus, in aduentu Christi & ad fulgorẽ eius, hæc omnia assimulata,

quasi præ nimia claritate, in caliginem reputabuntur, quid putant qui supercilio erecto se sanctos arbitrantur, & præsentiam tanti iudicis, acsi securi de sua iustitia, non formidant. Quoniam in eo tremendo iudicio nemo securus erit. Et cum gloria claritatis eius effulserit, nemo se aliquid esse putabit, eo quod tunc nemo aliud cogitare poterit, nec respicere, quàm eum, qui tunc solus gloriosus apparebit. Ad cuius aduentum solis obscuritas prædicatur, defectio lunæ, stellarum casus, virtutum cœlorum commotio, & salutatis signi ostensio, lamentatio & planctus omnium gentium; quando missurus est Angelos suos cum tuba, & voce magna ad congregandos electos suos. In quibus profectò verbis quamuis ita dixerim, tanta obscuritas est, vt nihil de his à quoquam aliquid temerè debeat definiri. Nam quidam dicunt, quod sicut in passione Christi & in dispensatione crucis, sole deficiente à lumine, tenebræ factæ sunt super omnem terram: sic & in aduentu Christi, apparente in cœlo ipso eodemque signo filij hominis, deficiet rursus solis lumen, ac deinde lunæ & stellarum, præ multa claritate & virtute signi illius. Et si sol obscuratus fuerit, vel defectum passus, quamdiu fuerit, non mirum si luna & stellæ, quæ proprium lumen non habent, nullum poterint proferre splendorem luminis. Nec tamen sic casuræ stellæ de cœlo rectè dicuntur, sed secundum defectus suos tenebrescere, & non apparere. Quod ex Isaia ad plenum, & Ioele & Prophetis approbare conetur, quorum testimonia curiosus lector videat & perscrutetur, vtrumne ad litteram sic intelligere oporteat, an sicut supra diximus, quia credendum non est, quod stellæ casuræ sint, quarum magnitudo à sapientibus sæculi, etiam tanta dicitur esse quanta est terra. Vbi si tot ceciderint, vt alia omittam, quo cadant locus non erit. Rursus alij sunt qui dicunt, quod ex conflagratione incendij, quo mundus concremabitur, ac si ex multis ignibus fumus, vt assolet, ex igne plurimus, condensabitur & extolletur vsque ad summum cœlorum, ita vt tantæ sint tenebræ, ne sol aut luna, seu stellæ, lucere queant; quod omnino inconsequens videtur, quia quantum iste ignis præcedat ante aduentum Domini non satis apparet. Licet & de hoc ipso igne nonnulli diuersè sentiant. Quæ signa nisi Matthæus &

A Marcus post tribulationem dierum illorum addidissent, melius sicut quidam volunt, spiritaliter de Ecclesia acciperemus, quod factum est in ipsa persecutione, vt tunc sol iustitiæ in multorum cordibus sit obscuratus, qui antea in eis, primum lucere consueuerat. Quia tunc siquidem plurimi à regione deficient, & clara fides in eis obscurabitur nube perfidiæ obtecta. Nec mirum igitur, si post tribulationem dierum illorum, dicantur obscurari, & non transacta tota illa persecutio- B ne, accident ista, sed quia præcedet vt sequatur quorumdam defectio, antequam serenitas restituatur, & quia per omnes dies illos ita fiet, ideo post in eisdem diebus fiet, quando non aliud quàm tenebræ erunt. Et ideo in eis, Luna, quæ est Ecclesia, non habebit lumen suum; & stellæ de cœlo cadent, cùm multi qui putabantur sancti, tentationibus victi, non in cœlo, sed in terra scribentur. Et quia in persecutione eos amor vitæ huius, à C luce quæ Christus est, exclusit, acsi stellæ, de cœlo cadere dicuntur. Siquidem Abrahæ dictum est, *Erit semen tuum; sicut stellæ cœli.* Gen.22.17 Ib.26.24. Sed quia acerbitas persecutionis, & amor sæculi, carnales quosque à fide euulsit, durè de cœlo in terram tuunt, sicut & ipse qui de supernis sedibus, ac fulgur, corruit. Vnde Dominus, *Videbam*, inquit, *sathanam sicut fulgur de cœlo cadentem.* Luc.10.18 Et *virtutes cælorum commouebuntur.* Idem 21.26. Vtique à gloria maiesta- D tis Christi, licet ei semper assistant & videant claritatem eius; quia cùm surrexerit percutere orbem, & disperdere peccatores ex eo, nescio si vllus Angelorum in sua gloriabitur conscientia, suis confisus viribus. Vel mouebuntur virtutes cœlorum ad vltionem inimicorum, cùm viderint iudicem omnium ad hoc paratum venire, vt vlciscatur se de inimicis suis. Et tunc parebit signum filij hominis in cœlo. Quod profectò signum, crucis est signum; non quod E iam futurum aliquid significet, sed vt ipsum qui crucifixus est in cruce humilis, gloriosum esse ostendat, quatenus ex hoc cum omni gratiarum actione electi gaudeant; impij autem & peccatores videant quem contempserunt humilem, quo magis doleant. Vnde sequitur, *Et tunc plangent omnes tribus terræ.* Illæ namque tribus quæ magis amauerunt terram quàm cœlum, & ideò in terra miseræ remanserunt. Diuersæ siquidem tribus propter diuersitatem meritorum; quia nec

Cap. XXIV. in inferno vna omnium tormentorum qualitas erit; vbi se meritò plangent, quia hîc se malè perdiderunt.

Et tunc videbunt filium hominis venientem in nubibus cœli cum virtute magna & maiestate.] Tunc autem præfiniti temporis aduerbium est, & non potest respicere nisi ad illud præfinitum tempus; & ideò diligentissimè perquirendum ad quod hæc omnia respiciant. Nam & supra similiter positum est, *Et tunc plangent omnes tribus terræ.* Quod penè omnes magis ad finem sæculi (quos & ego secutus sum) retulerunt. Sed si omnis circunstantia lectionis consideretur, & Euangelistarum collatio facta fuerit, nimia difficultas nascitur; vtrumne ad illud excidij tempus hæc omnia referenda sint, an ad aduentum Saluatoris. Quia si ad illum referantur, in multis sermo excedit diuinus, & maiora mouet quàm ad illud tempus pertinere videantur. Nam & paulò inferius ita dicit, *Cùm videritis hæc omnia fieri.* Sic namque dicit quasi omnia hæc, quæ superius commemorantur, intelligi velit. Et tunc his ita dictis, ait post hæc, *Scitote quia propè est in ianuis.* Non quod finis sæculi iam sit, sicut ea sonare videntur quæ præmisit, sed quia propè est & in ianuis ac si introitu, vt finiatur. Vnde tunc fortè sciemus quia propè est, cùm viderimus non aliqua eorum, sed hæc omnia quę supra dicta sunt. In quibus & hoc est, quia tunc virtutes cœlorum mouebuntur, & tunc videbunt signum filij hominis. *Et* tunc *videbunt filium hominis venientem in nubibus cœli cum virtute magna, & maiestate.* Et tunc *mittet Angelos suos cum tuba & voce magna, & congregabunt electos eius à quatuor ventis, à summis cælorum vsque ad terminos eorum*, seu cætera. Quæ omnia profectò in hac hora nouissima facit, veniens in suis membris tanquam in nube magna, fructificante Ecclesia atque crescente, donec Euangelium in vniuerso mundo compleatur, & prædicetur in omnibus Gentibus. Quod sanè Euangelium cœpit ex quo prædicare voluit, & dicere, *Pœnitentiam agite, appropinquabit enim regnum cælorum.* Idcirco ab exordio sermonis huius, ita quædam ab his tribus Euangelistis dicta sunt, vt de eius aduentu fortè dicta inueniantur, si diligentius inter se collata discutiantur; & quædam pertinere ad illam euersionem Hierosolymorum: reliqua tamen, aut ad hoc pertinere probantur quod quotidie venit in corpore suo, quod est Ecclesia, de quo aduentu suo ait, *Amodo videbitis filium hominis sedentem à dextris virtutis Dei, & venientem in nubibus cæli:* Aut illum vltimum futuri iudicij diem, vt dixi, quando in seipso est venturus, & iudicaturus viuos & mortuos. Ideò prudentis viri erit intelligere, quæ sunt illa omnia quæ supra commemorata sunt. Fortè sic intelligenda, vt nonnulla eorum dictorum excipiantur, quæ non nisi ad eius aduentum pertinere probantur, quando per seipsum venturus est ipse sicut in illa vltima parabolarum minimè dubitatur. Quando venturus est filius hominis in maiestate sua, & omnes Angeli cum eo, *Et tunc congregabuntur ante eum omnes Gentes*, & reliqua. Sic fortè & hæc quæ dicit, quod virtutes cœlorum mouebuntur, *Et tunc apparebit signum filij hominis in cœlo, & tunc plangent se omnes tribus terræ, videbunt filium hominis venientem in nubibus cæli, cum virtute multa & maiestate. Et mittet Angelos suos cum tuba & voce magna*, seu cætera. Licet & super Ecclesiam interpretari queant, melius tamen de suo, per se, extremo aduentu, sonare videntur. Quamuis dicere possimus, quod virtutes cœlorum à Iudæa sint remouendæ, ne ferant auxilium miseræ ciuitati, & tunc prædicanda sit crux in Ecclesia, & erigenda ob triumphum virtutis Christi, & tunc in illa obsidione plangent se omnes tribus Iudæorum. Ac deinceps videbunt filium hominis in nubibus cœli, id est, in sanctis prædicatoribus per Ecclesiam cum multa gloria & virtute verbi venientem. Hæc idcirco dixerim, ne irridear ab eis: qui hæc penè omnia ad vnum referunt tempus; seu ad eum aduentum in quo Christus venit quotidie in sua Ecclesia, ac si in membris suis: seu ad eum, quando ipse per seipsum venturus est in fine sæculi. Quod neutrum horum congruere satis ęstimo, neque conuenire. Vnde prosequar, licet possint & in Ecclesiam interpretari, magis vt de aduentu in corpore suo, in quo sedet ad dexteram patris, intelligatur. In quo etiam mortuus est, & resurrexit, & ascendit ad cœlum, secundum quod scriptum est in Actibus Apostolorum. *Et nubes suscepit eũ*, inquit, *ab oculis eorũ*; vbi & dictũ est ab Angelis, *Sic veniet quomodo cum vidistis euntem in cælum.* Et ideò nec immeritò credendus est, non solùm in eodem corpore, verumetiam, vt hîc dictum est, in nubibus venturus, quoniam sic veniet sicut abiit, & nubes eum abeuntem suscepit. Qui profectò sensus sine dubio promptior est, *Act. 1. 9.*

Cap. XXIV. & absolutior, vt quisque cùm audierit vel legerit, *Tunc videbunt filium hominis venientem in nubibus cum potestate magna & maiestate*, vt ipsum prorsus accipiat eius aduentum, non per Ecclesiam, sed per seipsum, quando ad viuos venturus est & ad mortuos. Et propterea Scripturæ sacræ scrutandæ sunt, nec temerè aliquid definire oportet, si fortè alter altius in his prouidere qualiacunque potest. Quia nemo Doctorum, non dico ego exiguus, vnquam reserare omnia quiuit. *Et tunc*, inquit, *videbunt filium hominis*, id est, in finem sæculi, *venientem cum virtute multa & maiestate*. Sed longè aliter videbunt eum electi, & aliter reprobi; electi siquidem vt gaudeant, & reprobi vt doleant. Ac propterea dictum est: *Tollatur impius, ne videat gloriam Dei*. Quia licet eum boni ac mali visuri sint, sic tamen eum impij & peccatores videbunt vt confundantur, & sic iusti ex eo glorificentur. Veruntamen, quia *Videbunt eum venientem in nubibus cæli*, quærendum est, vtrumne corporalibus oculis, an alio quolibet modo. Sed quia dictum est, quod visuri sint filium hominis, non aliter accipiendum credo quàm in specie humana in qua ascendit, videbunt in nubibus venientem supernis, ita vt omnes eum videant, qui eum crucifixerunt & reiecerunt. Et notandum, quando assumptus est ab oculis Apostolorum, quia *nubes suscepit eum*. Nunc autem dicitur venire in nubibus cum virtute multa & maiestate, & tamen omninò sic veniet, quemadmodum ab Angelis repromissum est. Quia in eodem schemate corporis & in ipsa carne, verè venturus est, sed in nubibus cum multa virtute & multa gloria. Quapropter quia eum iam supra in magna gloria, & claritate transformatum legimus, quærendum vtrumne in ipsa eademque claritate venturus sit, an cum potiori? Nam tunc coràm suis quos assumpsit, facies eius sicut Sol refulsit; *Et vestimenta facta sunt alba sicut nix*, & vt alij codices habent, sicut lumen. *Et ecce*, inquit, *nubes lucida obumbrauit eos, & ecce vox de nube dicens, hic est filius meus dilectus, in quo mihi benè complacui, ipsum audite*. Et ideò non ab re quæritur, (quia virtus & maiestas magna futura prędicatur cùm venerit) vtrumne in illam speciem transformabitur gloriosam, sicut tunc transformatus est coram illis tribus discipulis, an, quod magis sequens est, in maiorem & manentem gloriam totus iam transformatus erit vltra quàm fuit in

Mat. 17.5.

A monte. Manifestum namque est quod tunc coram tribus tantùm transformatus est; in futuro verò & in consummatione totius mundi, apparebit procul dubio in multa gloria; vt videant eum omnes electi. Et fortassis ideò tunc sicut & in ascensione sua, nubes lucida obumbrauit eos in fine venturus ad iudicium, multæ nubes portabunt filium hominis venientem, cum tali tantoque apparatu, gloriæ suæ valdè dignissimo. Non quia his egeat, & quia *Deus exaltauit illum, & donauit nomen, quod est super omne nomen*. Et non secundum diuinitatem Verbi hoc accipere oportet eum, sed secundum quod, *Verbum caro factum est*, & *semetipsum exinaniuit*, vt per omnia quid-quid est in Christo corpus & anima, totum sit Deus, totumque exaltatum. Decebat enim corpus, quod suscepit ex virgine, & virtute altissimi Dei, taliter à patre honorari, vt super talibus nubibus veniret, non aëris obfuscatus, sed super rationalibus & Angelicis, ne irrationabile videatur, vehiculum filij hominis glorificati, quod omnino credere non oportet; quia non debet alias intelligere nubes, nisi de quibus dicitur, *Et veritas tua vsque ad nubes*. Nam & in illa transfiguratione, non æstimo illam lucidam nubem aëream solummodo fuisse; maximè quia sequitur, *Et ecce vox de nube, dicens, hic est filius meus dilectus, in quo mihi benè complacuit*. Non enim nubes illa erat dilecti filij pater, neque per irrationabilem creaturam sonuit pater, sed, vt ita dicam, verbum Dei factum est ad eam nubem, sicut factum est ad Prophetas; vt puta ad Isaiam, quando dicit, *Filios genui & exaltaui, ipsi autem spreuerunt me*. Non Isaiam in hac voce, sed Deum patrem in Isaiam loquentem audimus. Sed & in hac nube cùm dicit, *Hic est filius meus*, officium intelligimus Angelicum, & personam patris in eo testificantem gloriæ filij sui. Quod si ante passionis dispensationem talis fuit nubes proclamans & adumbrans, quid hoc loco de nubibus cœli debemus sentire, super quibus venientem filium hominis videbunt cum virtute multa & maiestate ac gloria quicunque visuri sunt eum tunc non absque nimia claritate. Et ideò, licet iungatur sententia, plangentibus tribus terræ; non æstimo quod ipsi visuri sint eum intus in sua gloria, sed sic obtectum nubibus, vt satis appareat vnde confundantur & doleant, quòd talem tantumque non audierint Dominum. Quod si

Cap. XXIV.

Philip. 2.9

Ioan. 1.14.

Philip. 2.7

Psal. 17.13.

Mat. 17.5.

Esa. 1.2.

Cap. XXIV.

Apostoli, quando Hierosolymam venit A Dominus, diligentes eum, *strauerunt vestimenta sua in via*, ne asellus, in quo sedebat, terram calcaret nudam, quid mirum si pater & Deus omnium nubes substernat cœlestes corpori filij sui descendentis ad opus consummationis? Nam & primùm quando venit Iesus, plenus omni virtute venit, & ideò virtutes exibant de illo. Sed in comparationem virtutis illius qua venturus est rursus glorificatus in fine, modicæ videntur quæ factæ sunt, istæ B virtutes. Quoniam restitutionis est gloria, cum qua veniet, in qua erat prius antequam mundus fieret, de qua nunquam recessit, etiam cùm in cruce penderet. Sed & ab exordio prædicationis vsque ad finem in nubibus quotidie venit, sicut iam supra dictum est, vt glorificetur & crescat Ecclesia, quæ est corpus Christi, quatenus & ipsa rursus glorificata per ipsum, ad eum ascendat. Vnde sequitur,

Et *mittet Angelos suos cum tuba & voce magna, & congregabunt electos suos à quatuor* C *ventis, à summis cœlorum, vsque ad terminos eorum.*] Hæc quippè quidam, vt dixi, de Ecclesia, sicut & reliqua superius dicta, accipi debere, sentiunt. Sed nos & ad futurum magis præsentem capitulum putamus sine præiudicio alterius, referendum. Quoniam penè in omnibus istis, quædam sic sonare videntur, vt ad præsentem Ecclesiam congruere possint; quædam verò sic superexcellunt verbis & sensu, vt ad illum secundum Christi aduentum in seipso pertinere iure dicantur. D Et ideò fortè sic ista concludit, *Quia non præteribit generatio hæc, donec hæc omnia fiant.* Quia sic dicta sunt, vt & facta monstrentur in Ecclesia, & quæ facta sunt in hac hora nouissima, gloriosiùs exhibenda sunt. De quibus interrogauerunt Apostoli in fine sæculi & in secundo suo aduentu. Nam & de hoc loco consentit Apostolus, quod in voce Archangeli, & in nouissima tuba, mortui qui in Christo sunt, resurgant primi. Similiter & in Apocalypsi Ioannis, Angeli se parauerunt vt tuba canerent. Necnon & Ezechieli E Ezec.37.9. dicitur, *Vaticinare fili hominis, vaticinare & dices ad Spiritum, hæc dicit Dominus Deus, à quatuor ventis cœli veni Spiritus, & insuffla super interfectos istos, & reuiuiscant.* Quæ licet Propheta de Iudæis iuxta historiam dicat Spiritu prophetiali, ad illum tamen resurrectionis diem tendit oculum. Sicut & in hoc loco Euangelista, quamuis prædicatores sancti quotidie id adimplere in Ecclesia non cessent. Hinc quærendum, quos electos prænunciet congregandos, vtrumne illos tantùm, quos in carne dies illa inuenerit, an eos qui ex aduentu Christi erunt sancti, an fortè omnes qui à constitutione mundi fuerunt, & sicut Abraham diem Domini viderunt, & crediderunt Christum in carne venturum. Vnde, quia de vltima die agitur sermo, omnes Christi electos, præscitos & prædestinatos considerare est dignum. Sed quid interea ex hoc dicam, aut si in loco congregabuntur, licet iam supra de loco aduentus eius dixerim quid plurimi sentiant, vltra vires est exiguitatis meæ, aut superfluum quærere. Cùm & congregate dici potest in vnitatem prædestinationis colligere; eosque resuscitari in tuba Dei, & in voce Archangeli ad vitam, vt omnes simul partem habeant in illa prima resurrectione. Quorum vnitas & restitutio ad vitam, rectè congregatio vocatur. Nec igitur impij & peccatores non resurgent, sed quia indigni erunt horum consortio, ideo non nominatur. Ipsi tamen non nisi, vbi, vel vbi, in conspectu Dei erunt, & à sinistris quia reprobi erunt. Quid igitur mirum si omnes electi aut reprobi, quamuis differenter dicantur astare, cùm & in Iob legatur, quod *Quadam die, cùm venissent filij Dei coram Domino, astitit inter eos & Sathan*; Iob.1.6. sic quipppè & isti omnes venturi sunt ante Dominum, quamuis incomprehensibilis videatur multitudo. Sed illi qui congregandi dicuntur, sic tamen congregabuntur, repulsis paleis, non solùm à quatuor ventis cœli, verùm vt Euangelista dicit, *A summis cœlorum & vsque ad terminos eorum*, vt semper cum Domino sint, & vbi fuerit corpus Christi, ibi deinceps sint & aquilæ. Et notandum vt dixi, quia in his dictis quædam sic excellunt, vt in præsentiarum fieri nequeant. Nemini autem super terram arbitror conuenire quod ait, *Et congregabunt eos à summis cœlorum vsque ad terminos eorum.* Nam à quatuor ventis cœli potest fieri, id est, à quatuor plagis, vt sancti prædicatores Christi Ecclesiam congregent, sed nescio si à summis cœlorum queant, nisi fortè tales inueniantur, inter homines interim, qui & apud Angelos in cœlestibus commorentur. Quapropter quia non conuenit, vt auditores tales inueniantur, restat vt ex Angelorum officiis iam per Christi gratiam, cœlestes facti, tales in resurrectione congregentur à summis cœli virtutibus vsque ad terminos eius, ne vllus

extra

Cap. XXIV. extra terminos, cœlorum extorris inueniatur. Quoniam ipsi vt stellæ, imo vt Sol, in illa perpetua æternitate, lucebunt. Et ideò non immeritò à summis cœlorum colliguntur, vt in firmamento cœli firmentur, & vsque ad terminos eorum, ex his qui præsciti sunt & prædestinati, ne vllus alienus inueniatur. Legimus autem in Numerorum libro, quod duodecim tribus filiorum Israël cùm exirent de terra Ægypti, circa sanctuarium Dei à quatuor plagis cœli castrametabantur. Et ideò hîc quia illius figura adimpletur, non absque magno mysterio, à quatuor ventis cœli congregari dicuntur. Sicut & in Ezechiele à quatuor ventis Spiritus super interfectos morte insufflare iubetur. Et fortè ideò sic iubetur, & sic facturi sunt Angeli, vt sicut tunc à quatuor ventis, castrametantes in Iudæam & in hæreditatem Domini per Iesum introducti sunt: sic & à quatuor ventis Angeli congregabunt electos Dei. A ventis autem non terrenis, sed cœlestibus sancti Euangelij, id est, à summis cœlorum vsque ad terminos eorum, vt ab Iesu Christo Domino nostro congregati, percipiant diuinam & veram hæreditatem in cœlis.

AB *arbore ficus discite parabolam; cùm iam ramus eius tener fuerit, & folia nata, scitis quia propè est æstas: ita & vos cùm videritis hæc omnia fieri, scitote quia propè est in ianuis.*]

Luc. 21. 29. Vbi Lucas ait, *Videte ficulneam, & omnes arbores, cùm producunt ex se fructum, scitis quia propè est æstas.* Quod vtrumque dictum à Saluatore nemo ambigit. Et ideò quia futuri temporis parabola est, debemus inuestigare, quid vnus eorum per solam ficulneam velit; quid alter per ficulneam & per omnes arbores. Nam ficus & omnes arbores, in tempore hyemis, acsi emortuæ videntur, quamuis vitalem virtutem habeant in se, sed valdè absconditam. Postmodum verò, cùm Sol incaluerit & illustrauerit illas suo aspectu, frigusque recesserit, mox vitalis virtus redit. Sicque calore Solis, iam complutæ imbribus, intus parturire incipiunt & germinare, deinde in germen erumpere, ac turgescere in gemmam, iamque prætereunte verno, flante fauonio, incipiunt in ramos gemmę prodire, ex ipsa valetudine Solis, & folia procreare, ita vt teneritudo ramorum extendatur, & fructus procreetur. Sicque fit paulatim vt ex ipso effectu arborum seu ficulnearum, proxima intelligatur æstas. Supra namque dixerat, prædicabitur hoc Euangelium regni in vniuerso mundo.

A Sed adhuc misera synagoga Iudæorum, quia hyems est, mortua iacet sine fructu, & sine vlla viriditate fidei. Sic & plurimæ Gentes, quamuis, Deo fauente, pluriores crediderint, frigore nimiæ infidelitatis hactenus premuntur; ad quas nimirum hæc Parabola Saluatoris proculdubiò respicit. Primùm vt cùm ipsa ficulnea Iudæorũ, calorem verbi Dei receperit, & Sol iustitiæ Christus videlicet, eã illustrauerit suo lumine, & cœlestibus irrigauerit aquis, ac si
B hyeme transacta, vitalem receperit Spiritum, iam tunc completo Euangelio, in toto orbe, omnes arbores de se, id est, omnes Gentes, viriditate fidei recepta, parient iustitiæ fructus. Veruntamen Matthęus, Hebręis qui crediderant, hoc Euangeliũ Scribens, ideò solam ficulneam, synagogam scilicet, posuit proprietatis gratia, ne ipsam præteriret. Quia cùm omnes arbores fructum protulerint, id est, cùm plenitudo Gentium, tunc omnis Israël saluus fiet. Antea verò quàm hæc fiant, nemo hîc, aut illîc, dicat esse Christum, nemo
C nos perterreat quasi instet dies Domini. Quia nisi primùm ista fiant, nequaquam veniet. Sed cùm facta fuerint, *Scitote*, inquit, *quia propè est regnum Dei*. Siquidem propè in hac vltima hora; sed nemo verè dicet quàm propè; quia omninò non est alicuius, *Nosse tempora vel momenta, quæ Pater posuit in sua potestate*. Sequitur, Act. 1. 7.

ITA *& vos cùm videritis hæc omnia fieri, scitote quia propè est in ianuis.*] Hoc est quod
D supra dicebam, vt intelligat prudens lector quæ omnia? quia hæc omnia quæ prolata sunt à principio interrogationis, non ad Apostolorum tempora pertinere probantur etiam nec ad nostra. Quia in hoc tempore, nulla alia sunt nisi seditiones & bella, clades & pestilentiæ vtique, & inaudita. Quibus omnibus malis atrocius videtur hoc malum, quia refrigerata est charitas, & abolita vera fides, ex quibus nascitur quotidie omnibus tribulatio, & omnis desolatio ciuium. Quapropter singula, vt sæpè dictum est, suis
E consideranda sunt temporibus, & distinguenda locis, ne fortè omnia quæ per hæc vnius vltimæ horæ spacia complenda sunt, ad vnum aliquis velit redigere tempus. Quia quod ait, *Propè est in ianuis*, non simpliciter dictum est, sed argutè nimis vt intelligas omnia hæc quæ fiunt ab initio prædicationis Iesu Christi in ianuis omnia esse, id est, in introitu in quo intrat omnis Ecclesia eundo & portando semina sua; nunquam

Cap. XXIV.

ire cessans, nunquam intrare. Et ideo hæc A omnia quæ fiunt mala, præconia sunt & nuncij vnius mali; quæ verò bona & Deo accepta, semina sunt & fructus vnius boni. Tamen cùm hæc fiunt dies Domini propè est in ianuis, ne vllum recipiat furem, & ne vllum reiiciat iustum. Et ideo donec ista fiunt propè in ianuis est, ne vlli introitus vitæ longus videatur; *Amen dico vobis non præteribit generatio hæc, donec omnia fiant.* Ecce quousque complenda sunt omnia quæ prædicta sunt. Hic quæso figat B pius auditor mentem, & intelligat quia non præteribit hæc generatio, donec omnia hæc fiant. Videamus primũ quæ sit generatio hæc; deinde quid sit, non præteribit, vel sicut alij codices habent, non trãsibit. Quia præterire vel trãsire, aut de loco ad locum est, aut de suo statu ad aliud transmutari. Quod si de generatione Iudęorũ dicitur, potest quilibet simplex ęstimare, præmissas dictorũ sententias ad destructionem Hierosolymorũ pertinere, & ad eos tantùm Iudæos, qui in tempore illo C passionem Christi viderunt, quasi illa generatio non debuerit præterire, priusquã veniret destructio illius miseræ ciuitatis. Sed nescio si verbum ad verbum omnia hæc possint exponi de illa, ab eo scilicet loco, vbi ait, videtis hæc omnia, vsque ad illum, propè est in ianuis. Forsitan ergo in quibusdam locis poterunt, in quibusdam omninò non poterunt. Quod si tęntauerint, satis coangustati, nescio, si quod conueniat dicere, potuerint. Idcirco nos, aut vnam generationẽ omniũ hominum ab Adam vsque ad illum vltimum hominẽ; aut ex duabus generationibus Iu- D dæorum scilicet & Gentium, vnam intelligimus Ecclesiam, de quibus Salomon ait,

Eccl. 1. 4. *Generatio vadit, & generatio venit.* Quia populus Iudæorũ qui fuit suó in tẽpore, iam abiit, & natio Gẽtium, necnon & Iudæorum plurima ex parte, ad fidem Christi venit; qui simul vna voce dicunt, *Domine re-*

Psal. 89. 1. *fugiũ factus es nobis à generatione & generationem.* Quã simul vnam generationẽ Deus vnus est qui iustificat; circuncisionem sci- E licet ex fide, & præputium per fidem Iesu Christi. Quæ generatio noui testamenti, quæ tunc erat in facie & in conspectu Saluatoris, non pręteribit ad illas æternæ vitę beatas promissiones, donec hęc omnia fiãt quæ locutus est Dominus, id est, antequã Christus veniat in nubibus; antequã signũ eius in cœlo appareat, antequam Angeli mittãtur cũ tuba Dei, & mortui resurgant. Nc aut isti qui tunc in carne erunt, præue-

A niant eos qui resurrecturi sunt, neque qui resurgent ad illã beatam vitam, prius præteribunt, donec hęc omnia fiant. Et ista est vera conclusio sententiarũ Dei, ad quã vniuersa concurrunt. Et hoc fortè est in ianuis esse, cùm hæc omnia facta fuerint; quia tunc, ac si, in meditullio, id est, in ianuis positi, nec ad istam redire, nec ad illã peruenire, sine diuino examine queunt. Quod si aliquis nos coarctare voluerit de solis Iudæis hoc dictum; nouerit, quia & B ipsa natio, vbi vel vbi, etsi dispersa, adhuc manebit. De qua quidam firmare conantur in prędicatione Helię & Enoch, quod C. quadraginta quatuor millia ex omnib⁹ tribubus, signati signo crucis, & ex omnibus Gentibus aggregati in Iudęa, credere debeant. Sicque nec ipsa, nec successores eorum, nec qui in carne inuẽti fuerint, ad illum sæculum prius transibunt, quàm hæc omnia fiãt. Tunc siquidem, his ita explicitis, vt prædicta sunt, præteribunt singuli iuxta meritorum suorum facta, ad sua C olim sibi loca à Domino præparata. Vnde sequitur,

Coelvm *& terra transibunt, verba autem mea non transient.*] Cõgruè satis dictum est, vt trãslatis habitatoribus, ad vltimũ transferatur & ipsa domus. Sed prius fortè iudicium erit in quolibet spatio tẽporis vel momento; & tunc cœlum & terra transibunt, non vt non sint, sed vt sint in melius, cœlũ nouum, & terra noua, vt transferendi sint, qui immutari fuerint & incorrupti. Vnde & Dominus in Apocalypsi Ioãnis. *Ecce facio,* inquit, *omnia noua.* Et ideò quàm benè Apoc. 21. 5 dicit, quia generatio hæc non pertransi- D bit, priusquàm hæc omnia fiant. Et cùm expleta fuerint, tunc ipsi, ac si in ianuis positi pertransibunt ad alia. Et si ista omnia transibunt, quia mutabuntur, verba autem Domini non transient. Quia verba quæ Saluatoris sunt, non transibunt, quoniam ipsius propria sunt, quæ operantur nunc, & semper in ipso, in quo, vt ita loquar, ineffabilia & sempiterna sunt. Alias autem humana verba quo vsque im- E perfecta sunt, verba non sunt; cùm verò perfecta fuerint, iam omninò sunt; verba autem Dei nõ possunt nõ esse. Nam humana ex conditione creationis suæ, quia de nihilo habent exordium in se, ideò redeunt in necessitudinis suæ appulsum, vt nõ sint. Christi autem verba, ex ęternitate nata, id semper in se continent virtutis, vt maneant. Quam sententiam ad interrogationem discipulorum videtur inferre. Quia illi interrogauerunt de structura la-

Cap. XXIV.

pidum, proponit eis quod durabilius firmatum est coelum transire, & ideò monet ne mira videatur eis templi destructio, cùm & maiora elementa transibunt, verba autem eius, in quibus promiserat eis quæ futura sunt, firmat quod nunquam, ne fiant, transibunt. Sed diuina in Christo semper idem sunt, neque euenire non possunt, quæ in ipso dicta & finita sunt. Ideò qui vult venire ad ea quæ manent, transeat ista quæ labuntur, & prætereat; quia nullus ad ea transire potest, donec illi hæc omnia fiant. *De die autem illa & hora nemo scit, neque Angeli cœlorum, nisi pater solus.* Vbi multi codices habent, quod neque filius, & in Marco ita habetur. Nec tamen additum est in vllo, neque filius hominis, quod Feliciana hæresis in suo dogmate ideò addidit, hominis, vt doceret, secundum quod homo erat, non nosse diem illum & horam. Volens introducere fraude sua, quia non nosset quæ Deus pater nouit, ideò adoptiuum seu nuncupatiuum hoc potius filium Dei, quàm propriũ. Ac per hoc excus, dum non videt quid dicar, duos vult in vno eodemque Christo ostendere filios. Quod nusquã in omni serie scripturarum inuenies, vt possis fingere aliquando verum Deum, aliquando nõ verum: & aliquando verum & proprium filium Dei, & aliquando non verum, vel non proprium, sed semper verum Deum, & proprium filium Dei, ante partũ & post partum virginis. Vnde & virgo Maria non duos, sed vnum Dei filium de se genuit incarnatum. Licet & in hoc verbo insurgat Arrius, gaudeat Eunomius, quasi quia ignorat quę pater nouit, non possit ei esse æqualis. Contra quos breuiter respondendũ, quia omnia quæ facta sunt per ipsum, verè (teste Euangelio) facta sunt; & in ipso vita erant antequã fierent. Idcireò per ipsum & tempora facta sunt, quia sempiterna nõ sunt; & si facta sunt per ipsum, & in ipso vita erant antequã fierent, non potest ignorare, quod ipse fecit, & quod in ipso semper erat antequã fieret. Nam & inter omnia tempora quę facta sunt, dies iudicij est; quem diem proculdubio ipse constituit & fecit. Nec potest ignorare quæ nouit pater qui totus in patre est, & pater in eo; neque scire quæ habet pater & suæut, quoniam omnia quæ pater habet, habet & filius, quia omnia ei à patre tradita sunt. Quod si vltimũ diem ignorasset filius, vtique ignorasset & penultimũ, seu reliquos omnes retrorsum; sicut non potest fieri qui primũ ignorat, vt secundum sciat. Verum-

A tamen causa quærẽda est, cur ignorare dicatur etiam filius hominis, cùm nõ alius sit Deus & homo quàm vnus Christus, quia eius ignoratio ex causa est. Præsertim quia clamat Apostolus, quod in Christo *Omnes thesauri sint sapientiæ & scientiæ Dei*, absconditi & occulti. Ergo in quo omnes sunt thesauri sapientiæ, nulla est ignoratio. Sed quare absconditi? Ipse de hac die Apostolis quærẽtibus apertissimè respondit, quia Coloss. 2. 3.

B *non est vestrum*, inquit, *nosse tempora & momenta, quæ pater posuit in sua potestate*. Ac propterea quando dicit, non est vestrum scire, ostendit quod ipse sciat, sed non expedit nosse Apostolis, neque prædicari eum diem mortalibus; vt semper incerti, singuli sic viuant, quasi die crastina morituri, & in iudicium sint venturi. Quidquid enim est, quod in patre est, totum comprehẽdit sermo diuinus, nosse filium, cùm ait, quia solus pater nouit; quia sicut nomẽ filij pater, Act. 1. 7.

C ita & nomen patris filius est. Et ideò quidquid in vno eorum est, totum, & in altero est. Et ideò non sunt audiendi qui dicunt, quod priusquam propriam dispensationẽ passionis & resurrectionis impleret Christus, ignorabat quod postea didieit; & ideò dicat Lucas, quia *Puer Iesus proficiebat ætate, sapientia, & gratia coram Deo & hominibus.* Quia ab initio incarnationis, totus in eo Deus & homo, tota gratia, totaq; sapiẽtia & scientia Dei. Et ideò nihil in eo aduenit quod iam erat in eo; quia integer Deus, & Luc. 2. 52.

D integer homo erat. Sed ad quod proficeret, ipse Lucas fideliter enarrat, *Coram Deo & hominibus*, vt homini tribueret dispensatiuè satis & ætati. Ipse namque modus locutionis, quare se nescire diem & horam illam dicat, considerãdus est. Quia quàmsæpè Scriptura diuina ira loquitur, vt nescire se dicat eo quod ipsos Apostolos nescientes reliquit. Et ad Abraham ita loquitur, *Nunc cognoui quod timeas Deum.* Gen. 22. 12.

E Ac si dicat, quia cognoscere te feci. Nam & sæculares litteræ, triste lupinum dicunt, eo quod tristes faciant qui comederint eos. Qui modus loquendi ab omnibus vsitatissimus est. Dicitur autem & aliter benè nescisse Iesum diem & horam illam qui occurrit ad finem, neque abbreuiationem diei illius & horæ. Sicut dicimus medicum nescire morbum regium, etiam cùm videat & intelligat eum in alio, quamuis eum in se nunquam sit expertus. Sic & de ipso dicitur, quod qui nõ cognouit peccatum, pro nobis peccatũ factus est ipse. Et sicut experiendo peccatũ nunquã cognouit, ita nec illius diei finem & horæ.

CAP. XXIV. Hæcidcirco dixerim, quia multi in hoc errant capitulo, vt pateat quàm multos habeat exitus. Quia etsi aliud non occurreret quare se ignorasse dixisset, potuissemus dicere, quia Christus & Ecclesia vnum corpus est, & donec ipsa (quia sic expedit) ignorat diem illum & horam, quæ est corpus ipsius, congruè satis quamdiu ipsa nescierit eum diem & horam, vt ipse qui caput est ipsius, se ignorare fateatur in suis membris; vt tunc plenè intelligatur illum diem scire, quando & eius omnia B membra scierint. Fuerunt autem & de hoc loco qui dicerent, quod ideò diem & horam dixerit, nec Angelos, nec vllos mortalium scire; quia nemo potest mensuras temporum colligere & horarum spatia. Et possit fortè scire post quot menses, vel post quot annos, vtrumne post mille annos, vel post centum, seu amplius minusve. Et ideò dixisse diem neque horam, quia in tot sæcula tanta exiguitas non valeat comprehendi. Vnde fateor in hac hora nouissima, in qua sumus, & in qua C Christus venit, sicut Ioannes ait, *Filioli mei scitote, quia nouissima hora est*, sicut non potest deprehendi quàm diu tendatur, ita nec per quot annos. Et propterea, non ideò dixit diem vel horam nescire, quia minutias horarum, cùm sit vna tam longa hora, colligere non posset, sed quia sic incertum voluit esse diem, tempus, & horam nouissimam, vt nemo hominum quando venturus sit, scire queat. Et notandum quod ait, quia nec Angeli cœlorum. Ex quo patet, quod Angeli totum D Deum non capiant (licet excellentem habeant naturam) neque omnia quæ in Deo sunt intelligant, quoniam & ipsi creatura sunt Dei. Cœlorum autem, ideò addidit, ad distinctionem eorum Angelorum, qui in hac Ecclesia Christi diuina nunciare quotidie satagunt; nam Angelus officij nomen est, non naturæ. Ac per hoc, quando ipsi nesciunt, qui excellentiores sunt in natura, & proximiores Deo, contenta esse debet humana fragilitas, ne id appetat curiosius scire, quod plurimum prodesse potest sine dubio, etiam nescire. E Interim tamen Deo de nobis aliquid melius prouidente, nec ipsi Angeli cœlorum sciunt diem & horam illam, vt omnia in nobis consummarentur. Præparat enim filius Dei scientiam diei illius & horæ cohæredibus æternæ vitæ, vt simul omnes sciant, & instaurentur omnia in Christo, quæ in cœlis sunt & quæ in terra.

1. Ioan. 2. 18.

SICVT *autem in diebus Noë, sic erit aduentus filij hominis. Sicut enim erant in diebus ante diluuium comedentes & bibentes, &c. Ita erit & aduentus filij hominis.*] Quærendum igitur quomodo supra dictum sit, *Surget gens contra gentem, & regnum aduersus regnum.* Pestilentiæ & fames prænunciantur in aduentu Christi, & terræ motus; quid est quod nunc ea commemorat magis quæ pacis sunt indicia? Vnde existimandum iuxta Apostolum, quod post pugnas & dissensiones insidiantium, & cætera quibus semper genus vastatur humanũ, breuis, ad modicum, subsequenda sit pax, quę quietare permittit omnia, vt fides credentium comprobetur, vtrumne transactis malis, sperent iudicem Deum esse venturum. Et hoc est quod in Paulo legimus, *Cùm dixerint pax & securitas, tunc eis repentinus superueniet interitus.* Vtrumne in subitò sit futurus ipse repentinus interitus, an paulatim, sicut & diluuiũ creuisse legimus per aliquot dies, iure quæritur. Quoniam omnia futurorum signa, de quibus hactenus locuti sumus, quasi quædam ægrotationes mundi fuere, vt manifestarent sæculi corruptionem futuram. Hoc enim ex eo præcipuè demonstratur, quod ait, similis erit aduentus filij hominis diebus Noë, quia tunc subitò perierũt omnia, etsi quidã velint dicere, quod paulatim, eo quod consequens est, in his diebus primùm perisse eos qui erant in depressioribus locis, deinde qui paulo in altioribus, & sic nouissimos qui in altissimis morabantur mõtibus: sic quidam dicunt in consummatione sæculi cùm descenderit ignis, incipiet quidem de sublimioribus locis, vt paulatim ad inferiora descendat. Hinc Lucas etiam de igne Sodomorum dat nobis occasionem intelligendi, quod per ignem cremandus sit iste mundus, sed in subitò. Similiter, inquit, factum est in diebus Loth, *edebant & bibebant.* Et post pauca, *Qua die autem exiit Loth à Sodomis pluit ignem & sulphur de cœlo, & omnes perdidit. Secundum hæc erit qua die filius hominis reuelabitur.* Quod beatus Petrus firmat in sua Epistola. *Cœli, inquit, magno impetu transient, elementa verò à calore soluentur.* Qui autem sint cœli qui transient, paulò superius idẽ Apostolus docet, dicens, cœli qui erant prius, & terra de aqua, & per aquam consistens verbo Dei. Per quæ, ille tunc mundus periit. Cœli autem qui nunc sunt & terra eodẽ verbo repositi sunt, igni reseruati, in die iudicij. Vbi non eos intelligere debemus cœlos, in quibus sydera sunt posita, & firmamentum vocatur; neque cœlum æ- CAP. XXIV.

1. Thess. 5. 3.

Luc. 17. 28. 29.

2. Pet. 3. 10.

Cap. XXIV. thereum, sed cœlum hoc aërium terræ proximum, à quo aues cœli dicuntur, quod & aqua diluuij olim perdidit & superfudit, ipsumque ignis extremi iudicij, eiusdem mensuræ spatio procrescens, occupando disperdet. Quæ omnia manifestissimè docent in subito venire mundi corruptionem. Necnon & ex hoc, quod Gen. 19. 22 Angelus dicit ad Loth, *Festina ergo, & saluare illic, non enim potero facere quicquam, donec tu ingrediaris* Segor. Vnde & quidam suspicantur, secundum quod saluatus est Loth: ita tunc & ignis ille non prius obtineat mundum, quàm saluati iusti refulgeant sicut Sol, in regno patris sui, quando colligent Angeli de regno Christi omnia zizaniorum scandala, *& mittent eos in caminum ignis.* Mat. 13. 42 Quapropter licet supra dixerim de descensu Christi ad terras, secundũ quod ascẽdit & vnde ascẽdit, quod ibi sic debeat redire, vt iudicet mundũ, nimia obscuritas est, ibi an alubi, vel vbi, illud extremi & vniuersalis iudicij discrimen sit habendũ, vel quomodo, vel quandiu, vbi nulla monstratur mora, vt ait Apostolus, quod *in ictu oculi, & in nouissima tuba* mortui resurgent. 1. Cor. 15. 52. Et cùm fuerit ipsa resurrectio celebrata Sanctorum, Sancti confestim rapientur, teste Apostolo, *obuiam Christo in aëra.* Vtrum autem & tunc reprobi sublimius à terra eleuandi sunt obuiam iudici venturo? An iam iudicio peracto, eo modo, quo suprà dixeram, ignis præcedet. An etiam ipsi reprobi ascendentibus Sanctis obuiam ad sublimia, ita prægrauati erunt oneribus peccatorũ (quamuis immortalia corpora habeant) vt ad altiora nequeant eleuari; vnde præsidente Domino ad iudicium, Sancti à dextris eius in sublimia eleuati, gloriosius gaudebunt; impij autem & peccatores in inferioribus astantes, deorsum depressi, à sinistris erunt. Quid horum verius sit æstimandum, differre oportet, ne temerè definiatur quod tunc manifestius apparebit. Quod si ignis ille vniuersa in superficie terræ, etiam altissima concremabit, & iniusti nequaquam ad sublimia fuerint eleuati, constat eos vapore in terra positos, Iudicis exspectare sententiam, aut etiam excepisse. Sed vtrum illo vrantur igne, qui æterno potius sunt igne damnandi, puto ne possit fieri, quod nemo præiudicare audeat, nisi qui dicunt, nullas pœnas esse futuras reproborum, aliàs, quàm singulorum proprias conscientias. Augustinus tamẽ in libro de ciuitate Dei dicit, eo igne, quorundam electorũ Dei, leuiora peccata purgari, sicut & Gregorius Papa in homeliis suis, ex eo quod dicitur, *Ignis ante ipsum ardebit, & inflammabit inimicos eius, & in circuitu eius tempestas valida.* Psal. 96. 3. Psal. 49. 2. Districtionem, inquit, tantæ iustitiæ tempestas ignisque comitantur, quia tempestas examinat, quod ignis exurat. Et si ignis iste aliquid poterit tunc in illis qui in eo tunc erunt igne, cogitet quisque, quid ille æternus faciet, qui paratus est diabolo & angelis eius. Porrò manducantes & bibentes eos dicit, qui in tribulatione dierum illorum in suis permanebunt concupiscentiis, nihil aliud quàm de præsenti vita cogitantes, fornicantes, ac luxuriis seruientes. Qui *cùm dixerint pax & securitas, tunc eis repentinus superueniet interitus;* 1. Thes. 5. 3. Sanctis autem & iustis beatitudo æterna erit, quoniam beati qui parati sunt occurrere illi.

Tvnc *duo erunt in agro, vnus assumetur, & vnus relinquetur. Duæ molentes in mola, vna assumetur, & vna relinquetur. Duo in lecto, vn. s assumetur, & vnus relinquetur.*] Similiter iam supra, tria proposuerat. Qui in Iudæa, & qui in tecto, & qui in agro. Quoniam ex his, vt quidam volunt, non amplius quàm tres ordines erunt, coniugatorum in lecto, viduarum in molendino tribulationis & penuriarum, in agro virginitas tota florida, quæ candet vt lilium. Sed in assumendis & relinquendis alius ordo requirendus est, in quibus futurum discrimen ostenditur. Idcirco in agro, iure duo dicuntur, id est degentibus in hoc mundo, ordo fidelium & infideliũ, qui in hoc sæculo, tanquam in opere huius vitæ laborant; quos quando dies Domini sicut fur in nocte venerit, deprehender illos bibentes & fornicantes; istos verò sic vtentes quæ mundi sunt, & sic habentes ea, quasi non vtentes, & non habentes; quorum alter assumetur, qui quærit ea quæ Dei sunt, & alter relinquetur in igne, qui quærit ea tantùm quæ mundi sunt. De molentibus quoque par ratio est, vt per molam opus legis intelligatur, quæ est, ac si rota in rota, dum & ipsa lex volubiliter voluitur, & in ea rota noui testamenti formatur. Sed quia pars Iudæorum per Apostolos credidit, & adhuc per Heliam creditura est, & iustificanda per fidem Iesu Christi, ideò vna pars eorum saluata per eandem fidem boni operis assumetur in gloriam, & ad corpus Ecclesiæ: altera verò infructuosa legis opera sectando, relinquetur, molens & voluens incassum lapidea saxa.

Cap. XXIV. Et quia sine frumento quod Christus est, A illam girando trahunt, nullam cœlestis cibi farinam faciunt. Porro duo in lecto, eandem passionis Dominicæ requiem prædicant, circa quam fidem, vna confessio est hæreticorum atque catholicorum; sed quia vnitatem patris & filij, & communionem eorum Spiritum sanctum, hæretici vnum Deum non credunt, idcirco, quia malè credunt, & peius viuunt; siquidem catholicus in fide & opere, assume- B tur, & alter videlicet hæreticus, dum requiescere videtur in hac Christi requie, ac si in lecto, quia malè viuit, vt dixi, & peius docet, relinquetur in suis erroribus inuolutus. Probat igitur hoc de agricultura illud Geneseos, quando Cain & Noë introducuntur agricultores. Sed alter eorum, id est, Noë operarius terræ, in agro huius mundi constitutus, assumitur à Domino vna cum suis cooperatoribus, qui eius erunt similes; & relinquitur Cain operarius terræ, vna cùm suis sequacibus. Qui etsi malè obtulit, peius diuisit; peccauit, nec quieuit vt cessaret peccare. Sic C & de animabus hominum intelligendum molentibus, qui graui pondere premuntur, & in circuitu ambulant, corporis operibus obcæcatæ. Quarum vna quæ benè verterit hanc molam vt panem comedat cœlestem, assumetur; altera verò quæ permanserit cæca ad molam relinquetur, girādo in sua cæcitate. Alioquin ille Samson fortissimus nunquam ad hanc molam venisset, nisi prius gratiam Spiritus sancti, deinde oculos perdidisset. Ergo D & duo in lecto dicuntur. In quo morbo infirmitatis omnes versamur. De quo sanè lecto Dauid gemens dicebat, *Lauabo*

Psal. 6.7. *per singulas noctes lectum meum, lachrymis meis stratum meum rigabo.* Et alubi cui voluerit,

Psal. 40. 41. *Dominus* misereri, *opem ferat super lectum doloris eius. Vniuersum*, inquit, *stratum eius versasti in infirmitate eius.* De qua infirmitate, nisi per gratiam Christi nemo saluatur. In quo nimirum lecto, quia omne genus humanum iacet, vnus assumetur, vt conualescat de infirmitate languoris, E operante benignissimo Saluatore, & alter relinquetur iusto Dei iudicio, in mortis corruptione. Ac per hoc quidquid est in agro, excolat & elaboret agrum suum. Agrum, inquam, in quo non est thesaurus qui inuentus emitur, quem benedixit Dominus; quem Isaac, acsi à longè

Gen. 17. 27. ex odore sentiens aiebat, *Ecce odor filij mei, sicut odor agri pleni*; quia in eo sunt omnes thesauri sapientiæ atque scientiæ, quem benedixit Dominus. Sed & agrum suum vnusquisque exerceat, ne illi spinas vel tribulos ex vbertate carnis, luxurians, generet. Quia terra spinas vel tribulos generans, reproba est, & maledicto proxima. Porro anima, quæ ad molam posita est, debet sibi frumentum aggregare verbi, vt semper molat faciatque farinam, seu panem salutis, quo viuat & satietur quotidie interior homo. Mola autem ac si duobus saxis, timore scilicet vertatur & spe. Ita vt spes semper sursum agat, timor deorsum pressus omnia æquanimiter ferens, cuncta communiat; à timore concipiens anima vt Spiritum salutis pariat. Quæ nimirum mola dum benè inferius superiusque firmatur, & rectè vertitur, tantùm vt Christum in se anima ruminet & terat, nunquam à fructu farinæ vacua manet, & ideò talis assumetur anima, non vbicunque, sed post labores ad requiē; altera verò quia in circui tu impij ambulāt, licet videatur molere, dum sectatur quæ mundi sunt, sine fructu vacua relinquetur. Et ideò quia in lecto nimia infirmitate depressi omnes iacemus, dum vacat & tempus est, inuocandus est medicus salutaris, ne diu mortui iaceamus. Inuocandus, vt dicat nobis, *Surge & tolle grabatum tuum, & vade in domum tuam.* Quia Marc. 2. 9. 11. inpræsentiarum nemo sine infirmitate, nemo sine grabato vadit. Sed vnus assumitur, cùm miseretur medicus Iesus, & alter relinquitur Dei iusto iudicio; quia omnes in vno lecto & sub vna infirmitate premimur.

Vigilate *ergo, quia nescitis qua hora Dominus vester venturus est.*] Audiat Faustus Manichæus, quia calumniatur Moysen, quo aut ipse non sit locutus ea de se, quasi de alio, quæ loquitur; aut certè in persona Moysi alius nescio quis mendosè ediderit, dixit Dominus ad Moysen, cùm ipse profectò de se, quasi de alio loquatur. Et quia Euangelium recipit, audiat Dominum hoc loco de se loquentem acsi de alio. Nam vt manifestum est, præsens erat coram discipulis cùm loquebatur, *Quia nescitis quando Dominus vester venturus est.* Et non ait, quia nescitis quando ego venturus sim, cùm de seipso loqueretur. Qui profectò modus loquendi in Scripturis sacris vsitatissimus est. Quamuis aliquis altius hunc locum velit intelligere, quod ideò sic dixerit, quia adhuc absens erat prout erat Deus verbum à cordibus discipulorum. Idcircò significatiuè dixerit futurum verbi aduentum, in intel-

Cap. XXIV. lectum discipulorum, quia nondum erat in sensu eorum, quemadmodum erat futurus. Quoniam sicut per hunc locum insinuat, cottidie in vigilantibus operatur diem aduentus sui, dum in animabus eorum qui illuminantur à lumine veritatis, venit, & illuminat eas lumine claritatis suæ. Quidquid est, quod superius dixerat de aduentu suo, quod docuctat ; & cur celauerit diem & horam aduentus sui, totum hîc concludit, cùm ait, *Vigilate quia nescitis diem & horam.* Ac si dicat, ideò volui vos nescire, vt semper vigiletis, & semper parati sitis, quando Dominus vester venturus est, ne tenebræ noctis vel torpor somni vos subrepat. Quod enim Apostolis dicit, omnibus vtique dicit ; & nequaquam ait, quia nescimus vt se nescire confirmet (sicut hæretici occasione accepta garriunt) sed nescitis, vt se ab eis dissociet, & eum scire intelligant. Illud autem scitote, quia si sciret paterfamilias, qua hora fur veniret, vigilaret vtique, & nō sineret perfodi domum suam. Inducit igitur parabolam domus & furis, vt patremfamilias domus moneat vigilare & custodire sua quæ in domo sunt. Quæ profectò parabola, omnes tangit qui fidei sacramenta perceperunt, maximè tamen præpositos & rectores Ecclesiarum, quibus non solùm pro se, verumetiam & pro omnibus vigilare oportet & sollicitos esse. Quia ad ipsos respicit, quidquid iustus iudex in ouibus sibi creditis minus inuenerit. Tamen quia omnibus dicit, oportet animo vigilare singulos, & sollicitius semper mente intendere, ne dum obtorpuerit, fur veniat & subfodiat domum in caligine cæcitatis. Paterfamilias autem vnusquisque est suæ domus. Domus verò nostra anima & corpus, in qua *portamus*, iuxta Apostolum, *thesaurum* nostrum absconditum, *in vasis* istis *fictilibus.* Quam sanè domum fur in nocte suffodit, cùm aut corpus extrinsecus vitiis corrumpitur, aut animam interius, quæ vigilare debuit & custodire domum, semetipsa videlicet opprimit, diabolus exspoliat & perfodit. Quod si sciret quando fur veniret, vltima videlicet dies obitus sui, *Vigilaret vtique, & non sineret perfodi domum suam.* Quid ergo est, *Non sineret perfodi domum suam?* Nunquid aliquis diem mortis, quæ tanquam fur dicitur venire, poterit reuocare ne veniat? Non vtique. Sed aliud est pulsanti aperire ostium, aliud verò non per ostium bonæ vigilantiæ, sed per torporem & oppressionem delictorum, fu-

A rem admittere. Hinc est, charissimi, quod aliquando, cùm iam mors pulsat ad ostium ac si fur, quia prius aduersarius bonis cœlestibus exspoliauerat nos, quod eam tam inuiti suscipimus. At verò boni serui, Domini sui longè diu præstolantes aduentum, læti cùm pulsauerit ad ostium aperiunt, & suscipiunt eum. Suscipiunt autem quia parati erant. Vnde aliud est, sic vltimum diem venientem excipere, eique, imò iudici Christo ostium aperire, B aliud velis nolisve, ac si hostem vel furem admittere. Nam Christus nisi per ostium etiam pulsans non venit ad animam ; fur verò & latro diabolus, aliundè ascendens perfodit, & expoliat eam. Sed & ipsa dies vltima languenti animæ fur est & latro, idcircò per ostium bonæ fidei, sed furtim malis obcæcatam effodit & euertit eam à corpore, & euellit. Nam & in alia parabola dicitur, *Qui non intrat per ostium,* quia *ille fur est & latro.* Pastor est autem cui ostiarius aperit. Quia Dominus do- Ioan. 10. 1.
C mus fiducialiter per ianuam intrat ipse sibi ostiarius & ostium, vt remuneret vigilantem, qui tam lætus ac peruigil, suscipit venientem. Fur autem non per naturalem bonæ vitæ introitum, sed quasi qui iam effoderat eam primùm, naturalia, seu fidei ædificij, destruens & subuertens fundamenta, vt per ipsas suffossionis aperturas, cùm venerit vltima dies, ac si fur, ingrediatur. Quapropter quàm longa vita hominis, tam longa esse debet & ista vigilia noctis. Sed quia rari sunt qui per totum tempus continuò vigilent, cauendum est tamen modis omnibus, ne vlti- D mum tempus, tanquam fur dormientes inueniat, quos prius fortè quàm sæpè tanquam tenebris obuolutos malè deceperat. Ideoque inquit, *Estote parati quia nescitis qua hora Dominus venturus est.* Quia qui imparatus est non potest vt furem non patiatur diem aduentus mortis suæ. Non enim Apostolis ista sic dicit Dominus, quasi eos dies aduentus eius in carne sit inuenturus, vt tunc parati inueniantur, E sed quæ dicit omnibus dicit, & sic dicit, vt nemo securum se reddat. Quia sicut ignoratur ab omnibus quando venturus sit dies iudicij : ita & singuli quando venturus sit aduentus mortis suæ ; & ideò ait, *Estote parati.* Hoc est dicere, vigilate aduersus insidias diaboli per abstinentiam mali, & meditationem boni ; ne fortè fur tanquam in nocte vos comprehendat & subuertat. Imò vigilate solliciti, vt in quacunque hora venerit Dominus, &

Cap. XXIV. pulsauerit per quamcunque occasionem A mortis, confestim singuli, sua in die & hora, gaudentes aperiant ei.

Qvis *putas est fidelis seruus & prudens quem constituit Dominus super familiam suam, vt det illis cibum in tempore?*] Supra videtur generaliter omnibus dixisse, nunc autem specialiter ad Apostolos, seu ad rectores Ecclesiarum, & ad Apostolicos viros; quibus hæc parabola ideo specialius dirigitur, vt quantò plus cæteris se percepisse gaudent, tantò in reddenda ratione, pro se & aliis, sollicitiores semper existant. Quod Petrus sibi suisque cognoscens dixisse consortibus, apud Lucam, interrogat dicens, *Ad nos hanc parabolam dicis, an* B

Luc. 12. 4. *& ad alios?* Duo siquidem in dispensatore requirit, vt fidelis sit & prudens. Sed tamen licet parua videantur hæc duo temerariis, inter multos dispensatores difficilè est inuenire prudentem virum, & fidelem. Et ideò ac si dubitatiuè, dixit, *Quis putas est fidelis seruus & prudens?* Quia rarissimè inuenitur. Propter quod aiebat

1. Cor. 4. 1. 2. Apostolus, *Ita nos existimet homo vt ministros Christi, & dispensatores mysteriorum Dei. Hic iam quæritur inter dispensatores, vt fidelis quis inueniatur.* Multa sunt enim quæ in C his duabus concurrunt virtutibus, quæ longum est enumerare. Idcirco eorum tanta raritas habetur, vt vix de multis vnus inueniatur. Rari namque sunt qui magis velint seruire conseruis suis, quàm dominari; magisque prodesse, quàm præesse. Qui nihil aliud quàm lucra diuina, commoda atque vtilitates sibi commissi populi, vt nulli subtrahat cibum in tempore, qui omnium est. Quoniam quidquid habet Episcopus non tã sibi habere D debet, quàm omnibus; quia omnium est ipse, vt seruiat vniuersis. *Beatus ille seruus quem cùm venerit Dominus eius, inuenerit sic facientem*, id est, cibaria Domini sui conseruis suis prudenter ac fideliter dispensantem. Et nc quasi libera vtens potesta-

Luc. 12. 42. te, (*Lucas addidit dicens, Vt det illis tritici mensuram*) ne aut illi det, cui non oportet, & quantum non oportet, & ne illi subtrahat, quod expedit, & quantum expedit, dare; sed omnibus (quod prudentis viri est) & singulis propriam distribuat E mensuram, & vniuersorum agnoscat qualitates morum, & capacitatem sensuum & meritorum.] *Amen dico vobis, quod super omnia bona sua constituet eum.* Audeant temerarij & superbissimi rectores; de quibus nuper dictum est quod vnus eorum dixerit, etiam & in suis libris scripta reli-

A querit, nihil prodesse ad beati Petri reliquias Deum orare, cæterorumque sanctorum, neque illuc deprecandi gratia, & deuotionis obsequio, ire. Cùm magis possit ille subuenire qui nunc Petri cæterorumque sanctorum vtitur officio, vel sedet in sede, quàm ille qui suo in tempore Christi dona dispensauit, quod iste qui nunc est, facere videtur. Temeraria quidem & cœca præsumptio. Nunquid non Petrus, non Paulus, non omnes reliqui sancti, nunc magis subuenire possunt, deuictis hostibus, calcatis vitiis, quia cũ Deo regnant, quàm isti qui adhuc in agone desudant? Certè, aut malè de se præsumen-

B tes, victi iacent. Dictum namque est, *Non æquè glorietur accinctus, æquè discinctus.* 3. Reg. 20. 11. Quia miles in acie adhuc positus vix sibi sufficit contra hostes; ille verò qui iam victor gloriatur, etiam discinctus, securus pausat. Nam & inpræsentiarum quilibet sacerdos & Doctor, quia prælatus est cæteris, & multa ei credita sunt ad vsum conseruorum, sed nun omnia, neque super omnia constitutus est, vt possideat omnia bona Dei. Quapropter temerariũ est valdè asserere, quelibet posse, pro suo officio,

C quod Petrus non possit merito suo. In cuius qui sedet sede, eius auctoritate viget, potestate excellit, & fide firmatur eius, quam ipse à Deo patre didicit ac docuit, & quidquid est de Christo quod docuit, martyrio confirmauit. Idcirco pius Dominus fecit iam quod promisit, sicut & reliquos sanctos, quos constituit *super omnia bona sua*, id est, in gloria collocauit Dei, qua nihil est vltra melius quod possideat.

D Si *autem dixerit malus seruus ille in corde suo, moram facit Dominus meus venire, & cœperit percutere conseruos suos, manducet autem & bibat cum ebriosis, veniet Dominus serui illius in die qua non sperat, & hora quam ignorat, &c.*] Ecce quare nemo Episcoporum, nemo sacerdotum, nemo clericorum debet gloriari quod constitutus est in gradu, quia non solùm fideles à Domino, & prudentes constituuntur super domum eius, verùm etiam & mali serui qui dicunt in

E cordibus suis, *Moram facit Dominus meus venire.* Quorum vnus seruorum, quia fidelis fuit & sapiens, assumetur in gloriam; alter verò, quia infidelis & insipiens, relinquetur in contumeliam & confusionem ignominiæ suæ, vt percipiat opprobrium sempiternum. Attendant quæso rectores vel dispensatores Ecclesiarum, gemmam sibi esse creditam. Et ideò se-

Cap. XXIV. cundum vtramque dispensationem oportet eos esse fideles & prudentes valdè, quod rarissimum inuenies. Vt autem in tempore det cibum pecuniarium, & pabulum verbi diuini, necessariam habet quis multam prudentiam, vt non adimat nec fraudet nec subtrahat cibos in tempore, verbi videlicet, atque panes indigentibus. Opus ergo est multa fide. Quoniam omnes redditus Ecclesiarum in dispensatione sunt crediti pauperum, vt in nullis aliis defraudentur vsibus quàm B Ecclesiasticis. Similiter necessaria est valdè prudentia, vt vnicuique, secundum vniuscuiusque qualitatem & meritum, ministremus. Nihil effusius, nihil restrictius quàm oportet; nulli minus, & nulli amplius quàm expediat. Neque illi detur, cui non debet, neque aliter quàm decet accongruat. Cuius, quia multa diligentia est, multa & repromittitur gloria, *Amen dico vobis*, inquit, quia *super omnia bona sua constituet eum*. Da mihi aliquem regem, omne sublime regnum sub se habentem, cui sunt Gentes multæ, & ciuitates multæ, atque regna seu loca diuersa. Fac igitur vt diuidat militib' suis seu Principibus, qui aliquid clarissimè gesserunt, regni sui amplitudinem, ita vt omnes constituat super omne regnum suum & prouincias & ciuitates. Non singulos super omnia, sed vnumquemque eorum super aliquam partem regni sui. Vt puta hunc super decem ciuitates, alium super decem ciuitates, alium super quinque, vt alius demonstrat Euangelista. Et sic omnes erunt *super omnia bona sua*, maximè in eo regno, vbi nullus habet, vnde alter non gaudeat. Ipse verò Rex & Deus super omnes solus omnia tenet, & solus omnia regit. Hæc idcirco dixerim, vt nemo loquendi genus ignoret, quod dum nescierit, miretur quomodo dicatur de vno quoque quod constituet eum *super omnia bona sua*. Malum autem seruum *diuidet eum, partemque eius ponet cum hypocritis, illic*, enim *erit fletus & stridor dentium*. Et quare diuidet eum? Quia infidelis fuit & imprudens, nesciuit prouidere in posterum; præsertim voluptatem præponens bonis futuris. Et ideò ac si securus dicebat in corde suo, contemnens magis quàm diligens Dominum suum, *Moram facit Dominus meus venire*. Hoc quippe magis ex voto suo dicit malus seruus, volens hoc ita esse vt non citò veniat, vel numquam veniat, quàm ex vlla præscientia fidei. Ad hoc itaque longas prætendit moras, vo-

A lens semper manducare & bibere cum ebriosis, & ideò quasi somnians dicit, quia post multum temporis venturus est Dominus meus, sicque illud poëticum; *Qui amant ipsi sibi somnia fingunt*, itaque talis, moras faciente Domino, percutit conseruos suos, manducat & bibit luxuriosè; occasione accepta, ecclesiastici obsequij. Non vt egenos pauperesque & peregrinos introducat in domum suam, & pascat esurientes, sed epulatur quotidie splendidè cum ebriosis & ambronibus. Quorum licet vnus dicatur talis, multiplex est numerus, quos vtinam non nossemus, quibus Ecclesiastica cura commissa est. Quibus veniet Dominus eorum in die qua nesciunt, & hora qua non putant, & diuidet eos ab electis suis, quos constituet super omnia bona sua. Proculdubiò, quia oderunt aduentum Domini sui. Quibus remotis, constituamus ante oculos semper bonos & circũspectos seruos, familiã eius diligenter sobrièque tractantes. Quorum C vnus, præ desiderio & amore charitatis, tardius gemit & suspirat eum venire, alius verò præ multo ardore dilectionis, citius putat eum, & optat esse venturum. Porro tertius de hac re sollicitus, suam quotidie lachrymis & suspiriis ignorantiam refouet, & confitetur, gemens quod nesciat quando sit venturus. Qui omnes diligunt manifestationem Domini sui desideranter, & vigilanter exspectant. Vnde quidquid singuli dicant, ille optimè dicit & gemit, qui dicit suis: Vigilemus & D oremus, quia breuis & incerta est ista vita, & nescimus diem mortis, neque quando venturus est Dominus. Quod quia præuidere noluit malus seruus, pars eius cum hypocritis terminatur. Diuisionem autem huius Origenes aliter interpretatur, quasi diuidat Dominus Spiritum eius ab eo, & reuertatur ad Deum qui dedit eum, anima verò cum corpore suo eat in gehennam. Quam sanè intelligentiam prudens lector caueat. Quia spiritus, anima, & caro, non nisi vnus est homo, vt spiritus E & anima, vna sit substantia; anima pars qua viuificatur, spiritus seu mens pars quæ præeminet in homine, ex qua totus regitur homo. Quapropter iste malus seruus, quia carnem dominari permisit, totus diuiditur à bonis, & locatur cum hypocritis, quia locum regiminis simulatè tenuit; quia aduentum iudicis desperauit; quia mandatis non obtemperauit; quia præsentibus magis studuit quàm futuris; quia vita infidelium vixit; quia

Cap. XXIV. commissam sibi familiam fame, siti, cædeque vexauit, ita vt nec in diuinis nec in humanis fidelis fuisse probetur. Et ideò iure cum hypocritis sociatur. *Illic erit fletus & stridor dentium.* Illic, in loco vbi pars eius erit cum hypocritis; quia & ipsi in loco erunt, non passim & indifferenter, vt quidam temerarij disputatores malè sentiunt, sed in eo igne qui paratus est diabolo & Angelis eius. Ex quo, licet qualiscunque sit ille ignis, etiam & corpora, quæ non nisi in loco erunt, torquebuntur, ita vt strideant dentibus, quæ de edacitate malè gaudebant, & defleant oculi, qui hîc semper concupiscibilibus pascebantur rebus insatiabiliter, & quæ præsentis vitæ sunt, visu rapiebant.

Cap. XXV. TVNC *simile erit regnum cælorum decem virginibus, quæ accipientes lampades suas, exierunt obuiam sponso & sponsæ.*] Hæc est igitur illa famosa similitudo parabolarum, de qua multi disputantes, pauci sunt qui eam suis partibus integram reddidissent, vt congruerent singuli sensus huius parabolæ vnitati. Et ideò nihil de hac temerè censeo iudicandum, ne fortè cùm efficacior sensu accesserit, gratia locupletior suis nos constringat sententiis, & concludat eloquiis. Veruntamen quid ex his interdum mihi videatur, quantum potero breuiter ac diligenter exponam. Nam dixerat, *Vigilate, quia nescitis diem neque horam.* Cui loco post alia, vt confirmet ea quæ dixerat & ornet, subiungit hanc parabolam, quæ nihil aliud significare videtur quàm quæ dicta sunt, de duobus in agro, & de duabus ad molam, & de duobus in lecto, necnon & quæ proposuit, de seruo bono & malo. Quoniam ex his omnibus, vnus intromittitur ad regnum, & vnus repellitur. Sicut & in hac parabola quamuis latius & facundius, quia splendidè satis ac decenter componitur, vt mẽtes instruat, animos suos releuet, disciplinam cœlestem locupletius exornet, tamen idipsum significare probatur, quod boni eligendi sint, & mali reiiciendi. Cur autem, *tunc*, proposuerit in principio, videamus. *Tunc*, inquit, *simile erit.* Ostendit quia de futuro suo aduentu per se dicit, & non sicut quidam voluerunt, de isto quando quotidie venit in Ecclesia sua, & ipsa intrat per fidem ad eum ornata bonis operibus. Vbi si quædam sunt, quæ habeant hunc sensum, non tamen omnia, quia sensus parabolæ & intentio de fine concluditur. Regnum cœlorum, sancta Dei Ecclesia cur dicatur, iam satis expositum est. Sed quare *decem virginibus* comparetur, omninò censeo requirendum. Quia sicut illa superius duos populos significant, fortè Christianorum & Iudæorum, siue electorum & reproborum, qui in hac Ecclesia Dei constituti, videntur quidem & ipsi agriculturam Christi exercere, arare & molere. Sed cuncta in hypocrisin faciunt: sic & nunc decem virgines omnes homines infra Ecclesiam complectuntur; qui videntur Deo credere, & applaudunt sibi in Scripturis diuinis, tam Ecclesiastici, quàm & Iudæi atque hæretici. Qui omnes meritò virgines appellantur, quia in vnius Dei notitia sponsatos se gloriantur, sicut ipse Dominus ait per Prophetam, *Sponsabo te mihi in fide & misericordia.* (Osee 2.20.) Quę quia sponsæ sunt per fidem, iure virgines vocantur. Nec tamen incautè vt quidam fecerunt, omnes homines ex Adam virgines dicimus, sed solos eos qui fidem Dei percepisse videntur, & per eandem fidem quolibet pacto, exierunt obuiam sponso Christo Deo, vel sponsæ. Quia quibus nulla est fides exire obuiam, nec norunt, nec incipiunt, sed constuprati idolis vel dæmonibus corrupti iacent. Quarum quia quinque sunt prudentes & quinque fatuæ, ideo decem virgines parabolicè connumerantur. Quinque autem prudentes, & quinque fatuæ, propter quinque sensus corporum introducuntur. Quia sunt quinque sensus in corpore exterius, ex quibus constat & viuit exterior homo: ita sunt quinque interius, quibus anima intus viuit, renouatur, & fruitur Deo. Quorum alij terrena concupiscentes, fomenta non habent veri luminis, quibus sua corda illuminent; alij cœlestia & superna semper intus desiderant, & quæ diuina sunt requirunt. De quibus profectò sensibus, dicebat Euangelista & Apostolus, quod vidimus, quod audiuimus, & manus nostræ palpauerunt de verbo vitæ. Porro de gustu Dauid ait, *Gustate & videte quoniam suauis est Dominus.* (Psal. 33. 9.) De odore verò in Canticis sponsa dicit, *In odore vnguentum tuorum currimus.* (Cant. 1. 4.) Et Apostolus, *Christi bonus odor sumus Deo.* (1. Cor. 2. 15.) Quæ profectò virgines, quia per hos quinque sensus intus Christum senserunt, rectè quinque & prudentes vocantur. Prudentes, quia de carne ad spiritalia transierunt, & de temporalibus ad æterna. Quinque autem, quia isto quinario numero sunt Deo coniunctæ, & in vnitate corporis Christi consecratæ. Nam & reliquas quinque irrationabiliter licet fa-

Cap. XXV.

tuas, virgines dicimus, quia per hos quinque sensus, qualitercunque didicerunt diuina, & vtcunque receperunt verbum Dei siue occasione, siue veritate. Quia, vt ita dicam, virginificatæ sunt per verbum Dei, cui fortè crediderunt, licet sine operibus, vel credere se dixerunt. Tale est enim verbum Dei, tantumque, vt ex sua munditia & virtute, accommodet omnibus, qui eum receperint, & recesserint ab idolorum cultura, vel elementorum, & accesserunt acsi per fidem, ad Deum viuum, quamuis non fuerint opera subsecuta pietatis, vt virgines dicantur ob vnius Dei notitiam, vel fidem professionis Dei; quorum sensus non ad idola coinquinantur, neque ad culturam constuprantur falsorum Deorum, quamuis defraudati à verbo sapientiæ, intus infatuentur. Et notandum quod qui vnum de quinque sensibus constupratum habuerit ab idolis, ne virgo dicatur, necesse est vt & in aliis sensibus, ne virgo sit, coinquinetur. Similiter & qui vnum horum prudentem habuerit, vt operetur diligenter quæ prudentiæ sunt, omnes reliqui sensus prudentes erunt. Quia sicut inseparabilis est Christus à seipso: sic & sensus omnes secundum interiorem hominem, imo in alterutrum se subsequuntur. Ideò si vnum de sensibus introrsus habueris prudentem, vt virgo à Deo constituatur, necesse est & in aliis sensibus sapientiam Christus effundat. Propterea non est videre de quinque sensibus in aliquo, quendam fatuū, quendam autem prudentem; sed omnes quinque aut prudentes erunt virgines, aut verè fatuæ. Quia non in vno homine isti affectus sensuum ab inuicem separantur. Et ideò benè, quæcunque ad vnius Dei notitiam peruenerint, seu fidem, relictis idolis, perceperunt, virgines appellantur; quia non fornicantur cum diis, neque polluuntur cum idolis. Sed quia (vt dixi) in homine gemini sunt isti sensus, iure, fide recepta, decem esse dicuntur virgines.

Qvæ *accipientes lampades suas, exierunt obuiam sponso & sponsæ.*] In hac parabola non solùm semel, sed & secundò exire obuiam sponso dicuntur. Et ideò intelligere debemus, quod aliud sit primùm exire per fidem obuiam Christo & Ecclesiæ, & aliud resurgere in consummationem sæculi, & properare obuiā æterno iudici, vt recipiat vnusquisque prout gessit. Nam primùm exire obuiam ei, est in hac hora nouissima, per omne tempus ab initio incarnationis Christi, quando sponsus & sponsa duo sunt in carne vna; quando Dominus noster in corpore, Deus factus est homo. Ac per hoc vt spiritus carni sponsus, ita spiritui caro sponsa est. Cui obuiam veniunt accipientes organa sua naturalia, decem virgines, id est, omnes animæ cùm primùm receperunt tubam salutarem insonantem verbi Dei præconium, per fidem. Egrediuntur quidem de mundo & de erroribus Deorum multorum, sicque veniunt sponso obuiam & sponsæ, per gratiam nouæ regenerationis, vt omnes ingrediantur ad spem primum beatæ immortalitatis. Quoniam vt primùm occurrerit ei anima quælibet per fidem, paratus est sponsus venire obuiam ad virginem, eamque suscipere in corpore suo (quæ est Ecclesia) dulcibus amplexibus. Vnde omnis hæc parabola de his melius accipitur virginibus, quæ obuiam Christo veniunt, vt suscipiantur infra Ecclesiam. Quoniam nemo dignè sponso sine sponsa occurrit, neque ad sponsam (beatam scilicet Ecclesiam) sine Christo ingreditur. Et ideò benè dictum est, quia *Exierunt obuiam sponso & sponsæ acceptis lampadibus suis.* Hæc namque egressio celebratur in hac hora nouissima; donec occurrent omnes *in vnitatem fidei.* Ephes. 4. 13 Et dum hæc mora tenditur, post perceptam fidem, luceat necesse est lumen fidelium coram hominibus, vt videntes bona opera eorum, glorificent patrem Deum, qui est in cœlis. Hoc quippè est oleum accipere in vasis suis, ad nutrimentum æterni luminis, vt semper anima & corpus, dum hîc viuitur, infundatur bonis actibus, vt habeat iugiter secum oleum lætitiæ, & gaudium sancti Spiritus. Quod oleum post perceptam gratiam, reliquæ virgines, secum sumere & enutrire quia noluerunt, fatuæ dicuntur. Vnde dicitur quia ex his quinque erant fatuæ, & quinque prudentes, omnes tamen virgines, propter perceptam fidei gratiam; ex qua vno nomine omnis Ecclesia virgo est appellata; de qua Apostolus ait, despondi 2. Cor. 11. 2. 3. vos *vni viro virginem castam exhibere Christo.* Adiunxit etiam & ait, *Timeo autem ne sicut serpens Euam seduxit astutia sua, sic & vestri sensus corrumpantur* à castitate quæ est in Christo. Et ideo non de solis virginibus, quas sanctimoniales vocamus, hac parabola figuratur, sed de omni Ecclesia; nam in corpore virginitatem pauci habent, in corde autem omnes habere debent. Et ideo per omnes quinque sen-

Cap. XXV.

sus corporis abstinentia bona est, vt ab omnibus se illicitis abstineat mens humana. Vnde virginitas nomen accepit, & per hanc incorruptionem omnis Ecclesia Christi virgo dicitur & sponsa. Et non qualiscunque virgo, sed prudens; ita tamen si eius abstinentia à vitiis in laudem Dei teniteat. Alioquin si propter aliud, quæcunque videtur bona agere, inter fatuas deputabitur, eo quod salem sapientiæ non habeat. Ob quam causam fatua inuenitur, quia plures videntur habere fidem sine operibus; nonnullæ verò etiam abstinentiam ab illicitis & ipsa opera bona, sed non propter Deum synceriter, quamuis laudabilia censeantur. Vnde & B quinque admittuntur, quia prudentes fuerant, & quinque repelluntur, quia fatuæ. *Fatuæ autem*, quia *acceptis lampadibus, non sumpserunt oleum secum; prudentes verò acceperunt oleum in vasis cum lampadibus.* Oleum namque fructus est spiritus. Vasa verò licet fictilia, nostra sunt corpora, intra quorum viscera recondendus est idem fructus boni operis. Porrò lampades animarum splendentium lumen est, quæ sacramento Baptismatis C indutæ, splenduerunt. Ecce fatuæ & virgines dicuntur, & lampades accepisse, & *exierunt obuiam sponso & sponsæ*, cum prudentibus. Quid ergo amplius requirendum iudicas, nisi quod oleum non sumpserunt secum, ne deficeret lumen lampadarum benè accensum? Ob quam causam solummodo fatuæ dicuntur. Et ideò sciendum, quia magnum aliquid significat hoc oleum, & valdè magnum. Oleo namque perunguimur in Baptismate, vt Christiani dicamur. Oleo & perunctus D est Saluator noster Christus. De qua vnctione canimus in Psalmo, *Vnxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ præ consortibus tuis.* Hoc quippè oleum, oleum exultationis est, & lætitiæ, pro quo Dauid, quia peccauerat, Psal. 50. 14. orat dicens, *Redde mihi lætitiam salutaris tui & spiritu principali confirma me.* Fortè ergo hoc oleum exultationis & lætitiæ Spiritus sanctus est; quem qui non habet hic non est Christi, neque charitatem Christi habet. Quoniam, *Charitas Dei diffusa* Rom. 5.5. *est in cordibus nostris, per Spiritum sanctum,* E *qui datus est nobis.* Sine qua, sicut Apostolus ait, quidquid habuerit homo, nihil ei 1.Cor.13.3. prodest. Quæ nimirum charitas meritò per oleum significatur. Quia sicut oleum omnibus supereminet liquoribus: ita & charitas vniuersis virtutibus. Et ideò de illa dicit idem Apostolus Paulus, *supereminentiorem viam demonstro vobis.* Quæ A profectò via per charitatem hîc in præsentiatum pararur & præsternitur, vt prudens 1.Cor.12.3. virgo ferat oleum secum, & lumen quod luceat in perpetuum. Quapropter benè per oleum quo charitas enutritur & diffunditur, Spiritus sanctus significatur, quo exhilaranrur corda credentium, & omnia virtutum opera pinguescunt. Et ideò charitas, quæ Spiritus sancti pinguedo est, nunquam excidit; quam qui amiserit, post perceptam gratiam, licet videatur exisse per fidem obuiam sponso ac sponsæ, tamen inter fatuas deputabitur. In fide namque omnes decem iunguntur virgines, quæ per sponsionem fidei omnes conantur exire obuiam sponso, & quasi corde exspectare aduentum eius; sed quia negligunt seruare perceptam gratiam, & enutrire ac sumere secum intus in animo, ad gloriam Dei patris, oleum charitatis infatuantur. Prudentes verò non solùm seruarunt perceptam gratiam in corporibus suis, verumetiam iugiter sumpserunt oleum, & coacetuauerunt sibi ex dono charitatis fructum Spiritus, & ideo computruit iugum peccati à facie olei. Quia in Spiritu sancto, non solùm remissionem quam perceperant seruauerunt, verumetiam egregia virtutum sibi opera, vt lucerent acsi lampades ardentes, suis in vasis condiderunt. Quæ nimirum vasa etiam ipsi quinque sensus corporis accipi possunt, in quibus condiderunt largitatem olei, quam de firma petra suxerant, ita vt & ipsi sensus, oleo perfusi, ad spiritualia transirent. Nec proiecerunt intima sua exterius, sed intus sibi in conscientia absconderunt æternæ vitæ munera. De quibus profectò muneribus, quia hîc doluerunt, *Exultabunt in gloria & lætabuntur* Ps. 149. 5. *in cubilibus suis*, id est, vnusquisque eorum de propria conscientia. Et notandum quod dicitur quia *prudentes virgines acceperant oleum in vasis suis, cum lampadibus.* Acceperunt, ex dono gratiæ, & reconditerunt in vasis suis vsque ad tempus suę inspectionis. Et ideò prudentes dicuntur, quia porrò prauiderunt in posterum, quod ex dono gratię rationem sunt reddituræ. At verò non sic fatuæ, quia iuxta Salomonem, *Muscæ morientes* extermi- Eccl. 10. 1. nant suauitatem olei, id est, vnctionem qua perunctæ sunt à Spiritu sancto. Nam χρηστότης Græcus sermo, & suauitatem significat & vnctionem, necnon bonitatem & lenitatem, quæ omnia per Spiritum sanctum tribuuntur. Quem quia noluerunt

Cap. XXV. luerunt accipere, neque acceptum seruare, sed proiecerunt intima sua post vanas laudes hominum, fauoresque vulgi, vacuę remanserunt ab omni claritate luminis, & ab omni virore charitatis.

Moram *autem faciente sponso, dormitauerunt omnes & dormierunt.*] Quid est quod dicit omnes? Sapientes scilicet & fatuæ. Et quid est dicere, *Dormitauerunt & dormierunt?* Nunquid dormirauerunt est, vt quidam ait ante mortem languescere? Vel qualis est somnus iste? Ne forte tardante sponso (quia abundat iniquitas) refrigescit charitas eorum omnium. Sicne intellecturi sumus somnum istum? Et hoc sit, quia elanguerunt prius vel dormitauerunt, in mortem ire, quod est dicere dormierunt. Absit, vt ita intelligatur, quia sunt ibi prudentes. Nam quando dixit Dominus, *Quoniam abundauit iniquitas, refrigescit charitas multorum*, quod est dicere defecit oleum multorum, continuò subiecit & ait, *Qui autem perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit.* Quapropter prudentes fuerunt istæ virgines, quæ acceperunt oleum in vasis suis, & seruauerunt, ac permanserunt vsque in finem; & ideò prorsus admittuntur intro, quia paratæ fuerunt. Non ergo eis obrepsit frigus torporis, neque refriguit in eis charitas, sed efferbuit vsque in finem; & ideò sponsi ianuæ, vt introirent, liberè patuerunt. Et dictum est eis, sicut illi optimo seruo, *Intra in gaudium Domini tui.* Quid est ergo per hanc moram, donec tardat sponsus venire, quia dormitauerunt omnes & dormierunt? Moram autem à principio vocationis Ecclesiæ vsque ad finem sæculi rectè accipimus, donec hora nouissima peragitur, in qua omnes mortis somno sopiuntur, quam nemo euadit; nemo doctus, nemo indoctus; non prudens neque fatuus, sed omnes interim donec veniat sponsus vno fine mortis claudentur. Quare autem dormiētes vocātur? Quia omnes in die suo nouissimo resuscitabuntur quasi à somno quotidiano, & viuæ omnes inuenientur. Licet prudēs sit virgo, sit fatua, omnes tamē mortis somnū patiētur; sed oleū prudentiū in vasis quod acceptum est & seruatum, in morte nō peribit. quod autē dicit, *Dormitauerūt omnes & dormierūt*, more nostro loquitur; quia sicut nemo nisi sōno prægrauatus, dormit: ita nemo nisi ex infirmitate occupatus moritur, & hoc sit dormitare, quod est infirmitate deprimi. Sed melius mihi videtur, quia dixerat, dormitauerunt omnes, vt intelligeremus, quia de mortis sōno

Matth. 24. 12.

A loquebatur, ideò repetisse dormierūt. Ac si diceret, ideò dormierūt quia mox, vt clamor factus est, surrexerūt omnes ac de sōno. Et hæc est causa quare dixerit, dormitauerūt; quia post mortis somnum, omnes surrexerūt ad vocē Dei viuētis, & ad tubā Archangeli; vbi manifestè insinuat quod nemo est qui viuat, qui non videat mortē. Et ideò ait, *Dormitauerūt omnes, & dormierūt.* Prudētes scilicet & fatuæ, omnes dormierūt. *Ecce media nocte clamor factus est.* quid est media nocte? Improuidè quādo nō sperB atur, quādo omninò nō creditur Noctē ergo posuit pro ignorātia, quia subitò erit, & quasi intēpesta nocte, quādo grauissim⁹ sopor est securis omnib⁹, vt iā supra dictū est. Tunc per Angelorū clamorē & tubas prçcedentiū virtutum Christi resonabat aduent⁹. Hoc nāque loco beatus Hieronym⁹ esse traditionē Iudæorū dicit Christū media nocte venturum in similitudinem Ægypti tēporis, quādo tunc Pascha celebratum est, & exterminator omnia percussit C primogenita Ægyptiorū, & pertransit Dominus tabernacula quę agni sanguine fuerant consecrata. Vnde æstimat idē Doctor eximius, ex traditione Apostolica descendisse ac permāsisse die vigiliarum Paschæ, vt non ante noctis mediū populū demittere liceat, exspectantes aduētum Christi, vt postquam illud tempus transierit, securius cuncti præsumant diem festum peragere. Vnde & Psalmista dicebat, *Media nocte surgebam ad confitendum tibi.* Psal. 118. 62.

D Tunc *surrexerunt omnes virgines illæ, & ornauerunt lampades suas.*] Lampades autē à Græco dicūtur, quod est λάμψαι, id est, est à splendore vel fulgore. Vnde Apostolus, ὁ εἰπὼν ἐκ σκότους φῶς λάμψαι. id est, fulgere. 2. Cor. 4. Omnes quidem surrexerūt, sed illę tātum *ornauerunt* fulgore suo lāpades suas, quæ oleū secum antequā dormirēt acceperāt in vasis. Ex quo nitore gratię ornauerunt singulę quæq; sensus suos, in quibus oleū scientię Dei, & opera charitatis recōderāt, vt haberēt opera virtutū in manib⁹ suis, quiE b⁹ ante æternū iudicē refulgerēt; quinimò ab eo perceperūt splendorē gloriæ, cui cōmendauerat bona facta sua. Et ideò singulorū deposita tūc restituet verus Iudex, apud quem non est exinanitū oleum eorum, qui ei commiserant virturum ornamenta. Ex quibus receptis à Domino cùm resurgent ornabunt se intus in conscientia sensusque animæ sustollent ad illa æterna gaudia, quia videbunt gestorum opera, quæ à Domino olim commiserant antequam in mortem irent. *At verò fatuæ*

Xx

Cap. XXV. *sapientibus dixerunt, date nobis de oleo vestro, quia lampades nostræ extinguũtur.* Porro quæ lampades suas queruntur extingui, ostendunt eas accensas habuisse, & illuminatas, & ex parte eas luxisse. Sed quia nõ habuerũt opera perpetua, id est, opera charitatis æternæ, nec indeficiens lumẽ, ideò extinguũtur, quia temporaliter egerunt, & resplenduerunt in sæculo operibus infructuosis. Et ideò implebitur tunc illud Propheticum, *Quia turbati sunt omnes insipientes corde.* Et si quæreres quare? quia B *nihil inuenerunt omnes viri diuitiarum in manibus suis*, quia nullas horum operum lucernas in manibus habuerunt. Vnde Dominus. *Sint lumbi vestri præcincti, & lucernæ ardentes in manibus.* Quapropter si quis habet animam virginalem, & amator est æternæ vitæ, non mediocribus sit contentus, quæ citò exolescant operibus, ne fortè quæ videntur bona præ caumate arescant. Et cùm cœperit iudex singulorum discutere conscientias, lampades quæ videbantur lucere, subitò C extinguantur. Quia post resurrectionis diem, nulla erit iam promerendi facultas, nisi quodcunque seminauerit homo in hac vita, tunc & metet in illa. Et ideò responderunt prudentes & dixerunt, *Ne fortè non sufficiat nobis & vobis, ite potius ad vendentes, & emite vobis.* Nequaquam igitur virgines istæ mediocriter prudentes æstimandæ sunt; quoniam hæ sunt quæ opportunum tempus operandi in semetipsis seruauerunt, quando in primo occursu Dominici aduentus, multum sibi oleum charitatis coaceruauerunt in corporibus suis, & præparauerunt se- D cum semper, quæ sempiterna sunt, & cœlestia amauerunt; & non, sicut fatuæ, dissolutè & negligentes vixerunt, quæ tantùm præsentium sollicitudinem habuerunt & curam, immemores promissorum Dei, in nullam se resurrectionis spem extenderunt. Et tamen nec adeò imprudentes erant, licet & fatuæ essent, vt non intelligerent quoniam cum lumine bonorum operum debebant ire ob- E uiam sponso, & omnes lampades suas habere illuminatas. Videbant enim quoniam minus habebant oleum boni operis, quia ex his non curarent dum tempus fuit. Et ideo iam propinquantibus tenebris, lampades quæ lucere prius videbãtur, suis ad tẽpus gaudiis illustratæ, obscurabantur, quia deficiebat oleum iocunditatis & lætitiæ; oleumque peccatoris non permulcebat eas, neque alienis laudibus mentes eorum impinguebantur. Sed prudentes quia prudentes erant, etiam prudenter dant responsum. *Ne fortè non sufficiat nobis & vobis.* Quia in illo tremẽdo examine nemo gloriabitur se castum cor habere, nec suis sibi sufficere meritis, quãrò magis aliis dare debeat, quia non erit fortè quod omnibus satisfir. Intelligunt namque in illo examine alienis operibus ac meritis neminem adiuuandum; quia vnicuique lampadis suæ oleum habere necesse est. Quas hortantur vt eant ad emendum, si vel serò maiorum meritis sanctorum, qui consueuerant pecunias Domini distribuere, ad lucra animarum possint impetrare, deinceps præceptis Dei obsequendo, vt cùm lampadum luce sponsi dignæ efficiantur occursui. Alias autem illarum virginum lampades, nõ extinguebantur antequã dormirent, quia non deerant laudes hominum. Sed quia cùm surrexerint, nemo est qui laudet eas, omnis enim homo causam suam solummodo tunc pertractabit. Nemo itaq; erit, qui tunc de se non cogitet, nemo qui oleũ adulando vendat. Et ideò cœperunt lampades deficere ne lucerent. Tuncque fatuæ conuertunt se ad quinque prudentes, *Date nobis de oleo vestro.* Hoc quærunt, quod consueuerant alieno oleo lucere, & non sua propria conscientia, alienasq; laudes quærere. *Ite potius,* inquiunt, *ad vendentes, & emite vobis.* Non consulentium fortè vox est ista, sed irridentium est. Quia sapiẽtia erat in illis virginibus, & ideo in eisdẽ ipsa loquebatur sapiẽtia, quę alubi de stultis fatetur, *Ego in interitu vestro ridebo.* Quid igitur mirum si sapientes irrideant fatuas, cùm & ipsa sapientia subsannare eas fatetur? Quid est ergo dicere, *Ite ad vendentes?* Nisi, quia sic facere consueuistis, & ideò non damus, *ne fortè non sufficiat nobis & vobis.* Veruntamen & si in parte de istis dici possunt ista, quæ semper laudes adulatoriè magis quàm verè habere hominum maluerunt, multa alia sunt præsentis vitæ commoda, curæ ac sollicitudines, pro quibus negliguntur æternæ vitæ præmia, ad quas nonnunquam interueniũt torpor & ignauia. Vnde credo, quod non de adulatoribus solùm dicat, verumetiã & de omnibus, qui aliud sectati sunt. Quibus dicitur, ite potius ad vestra humanæ vitæ consueta negotia, in quibus viuere assueuistis, idcirco vobiscum oleum Spiritus sancti non tulistis. Quamobrem non damus, ne fortè nõ sufficiat nobis & vobis, iam quando tempus non est præstãdi nec emendi vlli. Et ideo dum eunt emere, Cap. XXV.

Psal. 75. 5. 6.

Luc. 12. 35.

Prou. 1. 26.

Cap. XXV.

emendi vlli. Et ideò dum eunt emere, venit sponsus, id est, dum quærunt serò emere quod prius parare neglexerant; cùm quærunt à quibus laudentur, vel à quibus consolentur, & non inueniunt, venit spōsus & quæ paratæ erant intrauerūt cū eo ad nuptias, quia eis aperta est ianua. Et notandum quod ait, quia *venit sponsus*. Nam supra, decē virgines exierunt obuiā sponso & sponsæ, hîc autē solus venit spōsus. Quid ergo est? vel quò abiit spōsa, quæ prius in decē istis occurrit cum spōso? Nequaquā vacat à mysterio, quod tunc venit cum eo, & nūc sermo diuinus tacet de ea. Non vtiq; tacet, sed apertè loquitur de illa dicens, *Et quæ paratæ erant intrauerunt cū eo ad nuptias*, quoniam ipsa est sponsa, quę intrat cum eo, quoniam parata erat, & prę nimio amore charitatis peruigil sēper, & pernoctās in orationibus sollicita quādo veniret spōsus, quæ toto desiderio anhelans, ad eū amabat venire. Nam prius vt filios generaret ipsa cum spōso venit, vt eos genitos infra vterum susciperet, pareret & nutriret. Nunc autem resurgens à mortuis, dum ei ianua vitæ aperta est, festinat læta occurrere sponso, & cum eo ad nuptias, quo longè diu inuitata fuerat, intrare. At verò illa quæ minus amauerat, quæ aliud plus dilexerat, quæ oleum charitatis non habuerat, quæ in multis sollicita, vnum prætermiserat, dum serò quærit in se frigida remansit. Et ideò non dicitur quod emerint aut acceperint oleum perfectæ charitatis; quia nec ipsa inquisitio proculdubio ex affectu castæ dilectionis fuit. Ergo difficilè & à paucis cognoscitur, quomodo Christus sponsus, & Ecclesia vxor & sponsa vocetur. Quia etsi vocari possumus fratres Christi, atque filij Dei, seu in inuicem & ipsi fratres ex Deo patre. Nemo tamen alter sponsus Ecclesiæ quàm Iesus Christus. Vnde & Ioannes licet amicus sponsi sit, non tamen sponsus, nec vllus sanctorum. Et ideò valdè occultum est, & difficile ad intelligendum quomodò anima humana verbo Dei copuletur vt sponsa sit, vel quomodo commisceatur. Et tamen ad has nuptias nemo nisi sponsa ingreditur. Quid enim mirabilius cùm sit illud Deus, quidquid est Christus; sit ille Creator & illa creatura, & secundum hoc ille sponsus & illa sponsa; vel vir & vxor Christus & Ecclesia. Vnde Apostolus ait, 1. Cor.6. 16. *Et erūt duo in carne vna, hoc*, inquit, *magnum est sacramentum, ego autem dico in Christo &* Ephes.5.32 *in Ecclesia*. Hoc quippe magnum sacramentum, magnus dicit Apostolus, & ideo,

A non quisque cōtinuò nouit, quàm magnū sit quod dicit. Nam qua cognatione sint fratres Christi omnes sancti; nouimus, quia non consanguinitate terrena, sed ex gratia diuina, quia patrem Deum habemus vnum in cœlis. Quamuis enim ille sit proprius Dei filius, tamen per gratiam adoptionis; omnes sancti fratres sunt, quia ipsi sunt filij. Vnde per eandem gratiam ad inuicem sunt & ipsi fratres, sponsus autem cæterorum illius societatis, B nullus illorum est, neque dici potest. Proinde Christum quàm excellentissimè iustitiæ atque sapientiæ sponsum cognoscat & confiteatur Ecclesia; altissimum est scire. Et ideò Hieremias dicebat, & homo est, & quis cognoscet eum? Ergo homo est, & inde ostenditur quia frater est ac cognoscitur. Sed quid est quod dicit, & quis cognoscet eum? Cognoscitur verè quia homo est, & quia frater, & quia Deus est, sed occultum est valdè quomodo sponsus est, quia magnum est C sacramentum; & tamen ille sponsus, & illa vxor. Vnde Ioannes in Apocalypsi sua dicit, *Quia venerunt nuptiæ agni*, de Apoc.19.7. quibus nunc dicitur; *Et quæ paratæ erant intrauerunt cum eo ad nuptias*; quoniam in his omnibus erat vna ecclesia electa, vna columba speciosa, sponsa vna formosa, in sanguine sponsi sui dealbata. Quæ, dum fatuæ oleum vt luceant lampades earum, iam serò eunt emere, ipsa cùm vniuersis suis membris intrat ad nuptias. Quia supra quando veniebat cum sponD so, cui occurrerunt obuiam istæ decem virgines, miro modo iam sponsa erat & virgo, iam dotem sponsalitatis suæ, & pignus acceperat Spiritum sanctum. Tunc quidē diuinis subarrata muneribus, nunc verò iam, dono immortalitatis percepto, quod prius non poterat, gaudens ad immortales ingreditur nuptias *Et clausa est ianua*. ô si sapere possimus cordis palato, qualè quātumve gaudiū erit, quàm iocundum & quàm beatum, quia intrant, & quàm amarum foris remanentibus, quia E dicit, *Et clausa est ianua*, vbi deinceps nemo intrabit miser, vt beatus fiat: de qua nemo exibit vlterius iam, vt extra inueniatur. *Quoniam confortauit seras portarum* Psal.147.13. illius ciuitatis, benedixit omnes in ea, & posuit per omnes fines eius; in qua nemo esuriet vltra, satiatus ex adipe frumenti, & omnis beatitudo æternæ vitæ circumplectitur eos.

NOVISSIMÈ *autem veniunt, & reliquæ virgines dicentes, Domine, Domine, aperi no-*

CAP. XXIV.

bis.] Ecce, vt dixeram, fatuæ virgines quæ transmissæ fuerant ad oleum comparandum, non referuntur emisse vel accepisse. Verum hoc sub silentio prætermisso, quia iam nullum erat tempus emendi, dictum est, quia post veniunt, cùm potuisset dicere, postea venerunt accepto oleo, vel comparato. Sed quia non inuenerant, conuenienter illud siluit, ne habentibus oleum, vel in extremo ornantibus lampades suas, diceret, *Nescio vos*, quæ estis. Nec enim scribitur quod cū ornatis lampadibus venerint; quia nescio si fieri posset, vt vnquam diceret, *Nescio vos*, quia charitas Deus plenas charitate virgines nunquam repudiasset, neque se ignorare dixisset. Nouit enim Dominus eos tantum qui sunt eius; eos autem quos reprobat vtique ignorat; quia & ipsi noluerunt vt decuit, cognoscere Deum. Et ideò dictum est, si quis ignorat ignorabitur. Nescit enim Dominus operarios iniquitatis, nec approbat reprobos. Idcircò licet virgines sint, etiam secundum carnem, ita vt de corporis puritate, nec non & fidei confessione glorientur, tamen quia oleum non habent scientiæ Dei & charitatis, sufficit eis ad pœnam quod ignorantur ab sponso. Et ideò in hac parabola, finis verbi iste est, *Vigilate itaque, quia nescitis diem neque horam*. Hoc est quod supra iam dixerat, vt paratus sit semper vnusquisque. Quia ad hoc nos nescire voluit diem exitus nostri, vt vigilemus animo, & parati simus antequam claudatur ianua. Ecce de fine sæculi, quàm diuersæ introducuntur parabolæ. Nam supra Angeli mittuntur qui colligant zizaniam ex agro præsentis Ecclesiæ, & tradant igni ad comburendum, triticum quoque congregent in horreum Domini. Hic verò sub alia figura decem proponuntur virgines, quinque fatuæ & quinque prudentes. Sed sub alia specie, quinque clamantes, Domine, Domine, repelluntur, & quinque ornatis lampadibus admittuntur. Sicut & in aliis tribus parabolis retro, licet breuius, nihil tamen sensus futurarum rerum inæqualius variatur. Deinde in hac parabola, quā paulo post exposituri sumus, longè alia formatur & adūbratur figura, quamuis manifestior videatur. In quibus omnibus, non diuersa introducuntur iudicia, sed vnus ex omnibus vix exprimitur terroris dies, & tanti discriminis causa. Et ideò adhuc alia quasi de Prælatis, quibus credita sunt eloquia Dei, proponitur cōparatio; vt simul omnes tam rectores quā plebs, quia igno-

A ratur iudicij dies, sollicitè nobis lumē & lucrum bonorū operū præparemus, necdum nescimus iudex veniat. Vnde sequitur, *Sicut enim homo peregre proficiscens, vocauit seruos suos, & tradidit illis bona sua*. Noua quidē & inusitata locutio. Nec enim reddita videtur sermonis ratio, vt consuetè diceret; sicut homo proficiscens vocauit seruos suos: ita & filius hominis, aut certè, ita & ego, quoniam ipse est homo paterfamilias, qui ad patrem post resurrectionem victor ascendit, qui vocatis seruis suis, id est,

B Apostolis, tradidit illis doctrinam Euangelicam, & pecuniam verbi diuini. Alia verò exemplaria habent, sicut enim homo peregrè futurus, vocauit seruos suos. Peregrè autem, quia captiuitatem nostram sua duxit virtute, acsi peregrinandó, captiuā. Sed quærendum, quomodo quasi peregrinus abiit? Cùm ipse de se suis repromittit discipulis, *Ego vobiscum sum omnibus diebus, vsque ad cōsummationem sæculi*. Et illud, *vbi fuerint duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum* Mat. 18. 20

C *ego in medio eorum*. Et illud Ioannis, *Medius vestrūm stat quem vos nescitis*. Quod si Ioan. 1. 26. semper omnibus suis est præsēs, quomodo introducunt eum parabolæ proficiscētem vel peregrinantem? Nisi quia secundum quod vnigenitus est Dei filius ex natura patris Verbum & Sapientia, non corporeo ambitu circumcluditur, sed vbique totus & præsens, in qua nunquam peregrinatur natura. Peregrinatur autem secundum dispensationē corporis & proficiscitur, cùm

D Deus homo in cœlis ad dexterā patris collocatur. Nec sic introducimus duas personas, vt Feliciana hæresis vult, neque duos Christos, aut duos filios, sed vnum Iesum Christum, vnumque Dei & hominis filiū, secundum diuinitatem suam, vbique præsentem, & secundum humanitatem ad patrem ascendentem. Nec itaque soluimus hominem à Deo, neque Verbum à carne. Quia *Verbum caro factum est*, quoniam scri- Ioan. 1. 14. ptum est apud Ioannem, *Omnis spiritus qui* 1. Ioan. 4. 3.

E *soluit Iesum, non est ex Deo*; & ideò Deus & homo vnus est Christus. Vnitas autē diuisionē non recipit neque solutionem, ideoque in Christo magnum est sacramentū. Quia & vnitas in eo, personæ, veneranda est, & vnicuique substantiæ proprietas conseruanda. Si autē omnis homo qui cōiungitur Domino, vnus spiritus est, quātò magis homo ille, quem secundum dispensationem carnis Christus suscepit, non est soluendus ab eo qui suscepit eum, nec alter dicendus: Quoniā Verbum caro factum est, vniendo sibi eam virtute sua,

CAP. XXV.

Cap. XXV.

&ideò vnus est Christus, vnusque Dei filius, vnus & hominis filius. Qui profectò, secundum quod hominis filius, peregrè proficiscens, vni dedit quinque talenta, alij autem duo, alij verò vnum, vnicuique autem secundum propriam virtutem, & profectus est statim. Hæc est probata pecunia Verbi, de qua dicitur in Psalmis, *Eloquia Domini, eloquia casta, argentum igne examinatum, probatum, terra purgatum septuplum.* (Psal. 11. 7.) Quoniam quidquid in eo est de Spiritu sancto, est conflagratum, & ideo omnia in eo pretiosa sunt & præclara. Vnicuique autem, qui vires conspicit singulorum, secundum propriam mensuram dispertiuit pecuniã talentorum, & non secundũ merita, vt nullus se possit excusare à lucro, quasi non habeat operandi materiam. Quoniam qui sensus præstitit, ipso & talenta, iuxta vires, commisit, non pro largitate, aut parcitate, alteri plus tribuens, alteri verò minus, sed pro accipientium virtute, gratis omnibus commisit. Quod & Apostolum fecisse legimus cum quibusdam lac dedit, qui solidum cibum capere necdum poterant. Et notandum quod in Græco pro pecunia quam dedit vnicuique, ἀργύριον habet, vt ipsa eloquia Dei, pro argento significantius intelligantur. Quia argentum Græcè ἀργύριον vocatur. Vnde qui acceperunt à Christo dispensationem Dei eloquiorum, videbis alios amplius ac diuinius accepisse, alios autem minus, & vt ita dicam, neque in dimidio eos intelligere rerũ negotia; Alios autem adhuc minus habere capacitatis. Quorum si differentias consideres, qui pecuniam Domini susceperunt ad dispensandam, videbis, quod alia fuit virtus eorum, & efficacia mentis, quibus data sunt quinque talenta, & alia, quibus duo, alia verò, quibus solummodo vnum, eo quod alter alterius non capiebat mensuram. Et qui vnum accepit talentum, non contemptibile accepit donum. Multum est enim vel vnum tanti domini talentum accepisse; & ideo cauendum, ne in vacuũ accipiatur. Sed considerandum de tam innumeris seruis eius qui profectus est, quasi homo paterfamilias, ad patrem, quid est quod tria genera eorum solummodò proponit, quibus bona sua distribuit? Facit itaque hoc fortè, ad exemplum bonæ terræ, de qua iam supra dixerat in parabolis, quod seminauerit in ea, fructumque fecerit, alium centesimum, & alium sexagesimum, & alium trigesimum. Sed supra qui trigesimum fecit fructum saluatur;

A hic autem arguitur qui vnum acceperat talentum, & abscondit illud in terra. Ac propterea, licet vna sit figura in numero, diuersa est tamen in facto. Vna siquidem terra in qua seminatur, sed cultura diuersa, & inæqualitas laboris eorum, qui manum mittunt in aratro. Proptetea dum varius, satis dispensatiuè depingit parabolarum formas, & splendorem reddit causarum, & specialius negotia designat singulorum. Vnde hoc loco, quia de com- B missis agitur talentis, ad vnum vsque peruenit. Quia nemo est, qui aut quinq; non accepit, aut duo, aut vnum. Sicut nemo est, qui aut quinque sensus corporis non habeat, aut intellectum & operationem, certè aut rationem, qua discernatur à bestijs, vt cognoscat se rationalem. Nemo tamen sine aliquo inuenitur talento, de quo rationem, quia rationabilis creatus est, reddat Domino. Sed sicut beati sunt, qui duplicant in lucrum quod acceperunt: ita miseri & infœlices, qui in terrenis acti- C bus se demergunt, & abscondunt in terram, talentum quod acceperunt. Neque igitur miser eo quod vnum acceperit, sed ideo, quia quod accepit, terrenis prægrauatus oneribus præfocauit illud in terra, & in carnalibus præsentis vitæ operibus defodit, ne vllum cœlestis vitæ afferret lucrum. Vnde multi quærunt, quinam illorum plus acceperit, vtrum qui quinque talenta acceperit, an qui duo? Nam & talentorũ genera tria esse dicuntur. Et ideo non immeritò perfectiores illi intelliguntur, qui diuiniorem & sublimiorem Scripturarum de Deo acceperunt intellectum D & operationem, vt queant se & alios in diuinis erudire. Idcirco non ad numerũ referenda est ratio talentorum tantùm, verùm etiam & ad pondus, & ad qualitatem; quoniam plus est, accipere duo talenta auri, quàm quinque argẽti. Nouit enim qui distribuit sua seruis suis, virtutes singulorum, & ideo cogitandum vnicuique quid vel quantum acceperit. Ante omnia hoc scire primum cõuenit, quod nihil habet homo in omni facultate rerum inte- E rius exteriusve, quod non acceperit. Et quidquid est in quinq;, aut duobus, vel in vno quod accepit, nihil est amplius quod quæratur, si duplicatum illud retulerit. Quoniam multũ est, iuxta quod nos exigui æstimare possumus, si omnia quidem sensibilia rerũ, quæ quinq; subiacent sensibus, explicare potuerimus, vel cõmutare ad æterna & diuina, vt ipsi sensus flagrent in nobis diuiniores, exercitati ad ea quæ

semper idem sunt, quatenus de transitoriis & temporalibus sempiterna lucremur. Hoc quippè est de quinque talentis alia quinque lucrari, cùm in eisdem temporaliter operamur, vt per eosdem nosmetipsos exercitantes, & alios instruentes, ad maiorum virtutum culmina erigamus, sicque duplicata omnia reportemus, tam in nobis quàm in proximis, vt de temporalibus æterna, & de caducis & transitoriis rebus, semper manentia acquiramus. Et notandum quod ait; *Quia operatus est in eis, & lucratus est alia quinque*. Profectò, quia nemo facile lucrum virtutis accepit alterius, nisi ex dono gratiæ cuius percepit semina, vt puta fidelis in fide; & sapiens in sapientia; diues in dispensatione rerum suarum. Sic & in reliquis omnibus quæ percepit. Et ideò videat vnusquisque, vt dixi, quid & quantum accepit; in arte; in intellectu, in quolibet ingenio.

SIMILITER *& qui duo talenta acceperat, operatus est in eis, & lucratus est alia duo.*] Similiter ergo abiit, vt & ille qui quinque. Sed quò abiit? Nunquid in regionem longinquam, vt puta ille adolescentior filius? Non vtique. Sed quò abiit? Abijt autē ad semetipsum percepta gratia, vbi & ille minor filius reuersus dicitur. Quia malè extra se diffusus abierat, & perdiderat omne patrimonium à patre quod acceperat. Hic autem abiit in semetipsum, & commissa sibi dona exercuit, ne in vacuum gratiam sibi collatam retineret.
1. Cor. 15. 10. Vnde Paulus gloriabatur dicens; *Et gratia eius in me vacua non fuit*. Hæc est namque gratia fidei & operationis, quam vniuerso generi humano largitus est gratis; & sanctis Doctoribus potestas Euangelicæ prædicationis. Quam sanè gratiam vnusquisque acsi duo talenta, secundum mensuram fidei suæ, quod est, secundum propriam virtutem, percepit. Hæc enim est à patre incorrupta æterna substantia, hoc Christi patrimonium æternis hæredibus reseruatum. Vnde quia duos populos ad hanc gratiam vocauit, non inconuenienter vni dicitur quinque dedisse talenta, scilicet ei primùm qui ex lege credidit. A qua proficiscens, vt dixi, abiit in semetipsum, & ad gratiam Euangelicæ prædicationis quam percepit. In qua rectè, iuxta quod supra dixi, omnia quæ subiacent quinque sensibus, duplicauit; cùm & ista quæ in præsentiarum sentiuntur, ad Dei patris retulit gloriam; & ex istis lucratus est alia quinque interius, vt totus interior homo istis quinque sensibus conuersus ad Deum, perfruatur æternis. Cui quia fuerunt quinque commissa Domino redeunte, de quinq; decem obtulit, quia quæ legis sunt duplicauit, dum & quinque verba noui testamenti, iuxta Paulum Apostolum, spiritalia, secundum interiorē hominē extra hos quinque sensus, spiritaliter magis, quàm decem millia verborū, loqui in Ecclesia didicit; & quinque librorum Moysi oracula, obediendo per gratiam Euangelicæ iustificationis adimpleuit. Similiter & per eum qui duo acceperat, Gentium populus designatur, qui quod corde credidit ad iustitiam, ore confessus est in salutem. Ipse igitur populus Iesum Christum Deum & hominem confitetur; vnum mediatorem, cui sunt in fidei confessione duo talenta commissa, vt habeat in Deum quod intelligat, & in homine imitando quod operetur. Ac per hoc quidquid actualiter operatur per dilectionem transfert in theoriam. Et quidquid contemplatur per fidem, intellectualiter totum referat ad eum in se, quem ex toto diligere oportet. Vnde nec immeritò, per duo hæc talenta intellectus & operatio designatur, & hæc duo veniunt in lucrum, & proximus perfectè, vt præceptum est diligitur. Ac per hoc, ipsas easdemque virtutes, quas habuerit quilibet in se, alterum docendo, acquirit, & duplicat in altero, faciens eum habere vna cum gratia Dei quæ & ipse virtutum habuerit in se. Et propterea iuxta vtramque intelligentiam, qui quinque habuit, aut qui duo, non amplius quàm duplum acquisisse dicitur. Quoniam nihil amplius præstare potest vel docere, quàm quæ nouit, & ipse habet. Et ideò quilibet Doctor debet in mente habere talenta quæ accepit, maximè quia misit manum in aratro, id est, ad docendum doctrinam Christi, ne fortè conuertatur retrorsum, aut piger inueniatur ad docendum, qui verbo doctrinæ animas exarare debet instanter, opportunè, importunè, vt post hoc suscepto semine verbi, & ipsi fructum ferant; ita vt de terrenis sensibus, cœlestium sibi duplicent scientiam, & ex creaturis intelligant Creatorem, & ex corporalibus adquirant incorporalia, & ex visibilibus inuisibilia apprehendant, & ex temporalibus æterna. *At verò qui vnum acceperat, abiens fodit in terra, & abscondit pecuniam Domini sui*. Quidam hunc seruum volunt esse populum Iudæorum, in lege permanentem, carnaliter stolidum, & nihil spiritale intelligentem. Qui virtutem

Cap. XXV. Euangelicæ prædicationis noluit accipere, sed propter inuidiam in terra talentum abscondit notitiæ Scripturarum, ne Christus in eis agnosceretur; neque ipse vtens, neque ad vtendum alijs dispensauit. Veruntamen licet hic euidens videatur sensus, melius tamen de omnibus intelligitur qui rationabiles creati sunt, & nolunt ratione vti, neque ad lucrum distribuere, vt aut ipsi aut cæteri intelligant, ad quod creati sunt. Vnde dicitur, *Homo cùm in honore esset, non intellexit*; quia talento rationis nō dispēsatoriè vsus est, vt sciret quod ad Dei creatus esset imaginem, sed abscondit totum quod acceperat in terrenis actibus, & voluptate carnis, semetipsum carnaliter seruans, dum Dei præcepta implere neglexit. Hinc alius Euangelista ait, quod in sudario pecuniam Domini sui religauerat, quia doctrinam patrisfamilias, molliter & delicatè viuendo, timidè satis eneruauit. Et omnia quæ didicit, ac si in sudario religauit, cùm omnem rationem suam ac prudentiam in carnalibus actibus implicauit; de qua dicitur, quia *prudentia carnis mors est*.

Psal. 48. 13.

Rom. 8. 6.

Post *multum verò temporis, venit Dominus seruorum illorum, & posuit rationem cum eis*.] Multum ergo tempus est ab ascensione Christi vsque ad aduentum eius, quando venturus est ad iudicium. Vtitur enim more scripturarum sanctarum præteritum pro futuro, quando in ratione ponenda iudicij examen demonstratur, quoniam cælestis verbi negotiatio reposcenda, & redditus dispensati talenti lucrum reposcit. *Tunc accessit qui quinque talenta acceperat Domino reuerso, & obtulit alia quinque*. Pro eo quod futurum est, iam fecisse dicitur. Quia apud Dominum immutabile est quidquid prædicitur, & ideo iure quasi factum iam creditur. *Et accedens*, inquit, *qui quinque talenta acceperat, obtulit alia quinque dicens, Domine quinque talenta tradidisti mihi, ecce alia quinque superlucratus sum*. Accessit ergo primus cum multa fiducia, & quasi sua sponte, eo quod fideliter operatus est & lucratus. Nam ipsa lucri fiducia, acsi bonæ spei confidentia fecit eum audere vt ad Dominū suum quasi gaudens ac deuotus accederet, faceret sermonem de commisso talento. Ad quem Dominus mox deprompsit vocem omnibus bonis dispensatoribus valde optabilem, *Euge*, inquit, *serue bone & fidelis, quia in pauca fuisti fidelis, supra multa te constituam, intra in gaudium Domini tui*. Fortassis igitur vox ista, vel sensus iste talis est, qualis & de Abraham dicitur, quod *credidit Abraham Deo, & reputatum est ei ad iustitiam*. Sic quippe fides seruorum istorum ad iustitiam reputata est eis, quia in modico fuere fideles. Modica autem sunt omnia vitæ istius ad comparationem futurorum, seu sit doctrina verbi, seu scientia scripturarum, seu facultas rerum, seu quicquid in lucrum venire potest. Quoniam superat æternitas omnium præsentiarum bona, & mysterium resurrectionis ad immortalitatem, quidquid est quod finiri poterit. Quod si scire possemus quāta & qualia sunt quæ dicit, cùm ait, *Intra in gaudium Domini tui*, sciremus vtique quàm pauca sunt omnia quæ in præsentiarum habere vel possidere videmur. In quibus, quia commissa sunt nobis, & ad lucrum commendata, quisquis fidelis fuerit, percipiet quæ *Nec oculus vidit, nec auris audiuit, neque in cor hominis ascendit*, quæ præparata sunt fidelibus & diligentibus Deum. Sed quærēdum quid sit, quod vna repromissio est, & eis qui quinque in decem offerunt, & eis qui duo in quatuor. Vterque eorum & qui duo & qui quinque acceperat, duplicatam reportant pecuniam. Vterque fiducialiter deuotus accedit, cùm transit de hoc mundo ad Deum. Vtrisque enim vna vox à Domino profertur, vna laus, vnaque merces redditur. Ergo vtrique eorum dicitur, *Euge serue bone & fidelis, quia in modico fuisti fidelis, supra multa te constituam, intra in gaudium Domini tui*. Vna igitur vox exultantis est cùm dicitur euge, vna laus, quia bonus & fidelis vterque vocatur. Idcirco, quia eadem dicta sunt ambobus, rectè quæritur, ne fortè qui minorem habuit virtutem, & totam illam quam habuit secundum quod oportuit, eam exercuit, nihil minus habiturus sit apud Deum, quàm ille qui maius accepit, & plus in maiori virtute constitutus, acquisiuit. Nequaquam igitur hoc dixerim; quia vnusquisque, licet vnum sit gaudium quod percipiunt, vnaque vita & æternitas, tamen in eodem gaudio & in eadem vita, secundum proprium laborem sua singuli recipient stipendia meritorum. Et non sicut quidam volunt, vt vna sit claritas, & vna gloria omnibus, iuxta illud qui modicum non minorauit, & qui multum non abundauit. Volunt enim dogmatizare & ostendere ex eo quod dictum est. *Diliges Dominum Deum tuum, ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua*, quod talem dilectionis habeat mercedem, qui mino-

Gal. 3. 6.

1. Cor. 2. 9.

tem animæ capacitatem habuerit, quàm & ille qui maiorem habuerit cordis virtutem & eminéntiorem animam. Vnde aiunt hoc solum quærendum, vt quidquid habuerit homo vel acceperit ex Deo, toto vtatur eo ad gloriam & laudem Dei. Bona quidem exhortatio & locuples virtus animi, sed qui plus omnibus, iuxta Pauli vocem, laborauerit, fatendum fide est, quod mercedem recipiet vnusquisque iuxta laborem suum. Et notandum quia fidelis seruus etiam & bonus appellatur. Quod si bonus dicitur quilibet fidelis seruus, ex dono gratiæ & participatione boni, multò magis Christus Deus bonus est, qui essentialiter est bonus. Et non, sicut Feliciana hæresis calumniatur, quod non sit passus se bonum vocari, quia nemo bonus nisi solus Deus. Ac per hoc secundum hominem, ideò non sit verus, sed adoptiuus, seu nuncupatiuus Deus; cùm inde potius se velit Deum ostendere, quia Magister vocabatur bonus, & dicit, quid me

Marc. 10. 18. dicis, bone, cùm *nemo bonus nisi vnus Deus?* Non enim sic se bonum vult intelligi, vt boni dicuntur isti serui, ex accidente bono, sed quia essentialiter ipse bonitas, quia Deus est. Et ideò non se timuit bonum dici, quod iste garrit; sed per hoc se insinuat esse quod Deus est, quia in comparatione eius, nemo bonus est.

Accedens *autem, & qui vnum talentum acceperat, ait, Domine scio quia homo durus es; metis vbi non seminas, & congregas vbi non sparsisti, & timens abij, & abscondi talentum tuum in terra, ecce habes quod tuum est.*] Accedit autem, per resurrectionem, sicut & abiit prius per libertatem arbitrij; non vt secum cum gratia quam perceperat, laboraret, sed vt in sua ignauia & torpore quiesceret, suis aburens rebus. Vnde & nunc accedit non deuotus & supplex pro venia, sed ingratus calumniator exprobrans eum, quem benignum confiteri deberet, vt qui in sordibus erat peccati, adhuc sordesceret, iuxta illud Pro-

Psal. 140. 4. pheticum, *ad excusandas excusationes in peccatis.* Qui enim debuit suam ignauiam & inertiam confiteri, & orare patrem familias, è contrariò, durum eum vocat Dominum, calumniando. Seque prudenti consilio fecisse, ne dum lucra quæreret pecuniarum, etiam de talento fortè sibi commisso periclitaretur. Nam rerum præsentium natura non habet quod ei infert, & dicit, *Metis vbi non seminasti*, nunquam enim messem sine semine inuenies, neque congregari posse quæ sparsa

A non fuerint. Sed quia hic sermo totus parabolicus est, debemus figuratè eum accipere. Diximus quosdam intelligere hunc seruum, populum de lege non ignorantem Domini aduentum, & Gentium salutem inuidentem, in infidelitate quoque permanentem; quippè cùm sciat metendos illic iustitiæ fructus, vbi lex sata non sit, & colligédos exigentibus qui non ex Abrahæ stirpe sint dispersi. Et idcirco

B durum eum vocat, quia aliud exigit ex lege, quàm eum sensum carnalem, qui iuxta litteram ab eis, acsi in terra defossus, malè seruatur; cùm sit in Gentibus sine dispersione collecturus, & sine satione messurus. Vnde & magis dum excusare nititur, sine venia reus monstratur, cur prædicationem sibi commissam occultauerit, vel talentum suffoderit sub litteræ tegumentis, & rerum figuris obscuratum. Sed quamlibet iste sensus planior videatur, melius vt dixi, ad omnes hic sermo per-

C tinere probatur, qui rationem perceperunt humanam; vt pósiti in honore rationabilitatis, intelligerent, & ad consortium Angelorum ex ratione se transferrent; ne talento malè seruato rationis, iumentis compararentur insipientibus, & similes fierent eis. Verumtamen etsi de omnibus ita accipiendum est, qui rationem perceperunt humanam, maximè tamen cauendum, qui pecuniam verbi habent & locũ tegiminis, quia væ illis imminet iuxta

D Apostolũ, nisi prædicauerint & erogauerint pecuniam Domini sui conseruis suis, quæ commissa est eis ad erogandum. Vnde & inter credentes iste seruus non immeritò connumeratur. Quia nemo credentium inuenitur, qui talentum sibi creditum à Domino non perceperit, licet non fideliter omnes agant in fide. Quia aut in suis volunt versari & delirescere voluptatibus, aut certè latere, vt non cognoscantur quid perceperint. Idcirco licet seruare videatur talentum quod habent, nihil tamen addunt operis, neque

E negotiantur ad lucrum Domini sui, neque fiducialiter agunt in eo quod acceperunt; ita vt nec sibi, nec aliis prosint, vt vitam acquirant sempiternam. Ergo qui huiusmodi sunt, ob suam perniciem quamuis videantur timorem Domini habere, & sapere de eo quia seuerus est peccantibus & implacabilis, tamen quia multa premuntur socordia, torpent ignauiter, & quasi talentum seruant non ad lucrum, sed sibi, vt totum quod viuunt eis tantùm prosit in præsentiarum.

Cap. XXV.

RESPONDENS *autem Dominus eius dixit ei, serue male & piger, sciebas quia meto vbi non seminaui, & congrego non sparsa, &c.*] Quædam quæ obiecerat hic malus seruus, replicat bonus Dominus, quædam verò tacet. Non enim confitetur se durum esse, sicut ille arbitrans calumniabatur. Quia non ex sua natura est vt seuerus aut durus dicatur, sed quia ille misericordia Dei abusus est, ad negligentiam, & non ad conuersionem suam, sicut Apostolus ait,

Rom. 11. 22 *Vide bonitatem Dei, & seueritatem*; in eos B qui ceciderunt seueritatem, in te autem bonitatem. Et ideò nemo securus sit & dicat, quod non curat, non dico de peccatis delinquentium, verùm etiam de commissa gratia, si non operatus fuerit in ea. Porro de reliquis verbis, quasi consensit quod metat vbi non seminauit, & congregat vbi non sparsit. Sed quærendum, quomodo intelligatur iuxta hunc sensum. Quia sicut nemo habet quod non acceperit; ita nemo operatur, nisi in eo quod percepit. In eo fortè operatur C fructum iustitiæ inpræsentiarum, quem fructum metet iustus in vitam æternam. Quia seminauit in spiritu, de quo maiora recipiat lucra. Quæ lucra cùm metuntur à iusto, merit ea cuius est possessio ipse iustus. Iustus autem disposuit ac dedit, & seminauit in pauperibus, & egenis fortè substantiam suam, seu verbi pecuniam. Dominus autem in suis membris, acsi in se colligit, & congregat vniuersa, dum sibi computat, & sibi arbitratur esse collata, quæcunque pauperibus suis fideli- D ter sunt impartita. Vnde dicturus est,

Mat. 25. 40. & in alia parabola, *Quamdiu fecistis de his minimis meis, mihi fecistis*. Veruntamen cur eum vocet malum in propatulo est, quia de sua culpa calumniam Domino facit. Piger verò, quia talentum sibi creditum noluit duplicare; vt in altero superbiæ, in altero negligentiæ condemnetur. Vnde congruam sibi accipit responsionem, ac si diceret, quia crudelem & durum me noueras, & alia sectari quæ non dederam, ibique metere, vbi non seuerim, quare non tibi istiusmodi mentis E cogitatio incussit timorem? Quia sciebas me non solum ea diligentius requisiturum, vt dares pecuniam meam siue argentum nummulariis. Vtrumque enim, vt dixi, ἀργύριον Græcus sermo significat. Et ideò tota hæc parabola de pecunia diuini verbi, & doctrina prædicationis accipitur; quæ est Euangelij dispensatio, & sermo eloquiorum Dei, qui dari debuit

A nummulariis & trapezitis, id est, sanctis Doctoribus per singulas Ecclesias, sicut fecerunt Apostoli per singulas Prouincias Presbyteros & Episcopos ordinantes; vel cunctis credentibus diuina tradentes mysteria, qui possent Domini sui pecuniam duplicare, & imaginem summi Regis in cordibus singulorum, acsi in nummis, benè insculpere, & cùm vsuris omnia reddere; vt quidquid in sermone didicerant, opere complerent, & de terrenis ac caducis cœlestia & æterna, sibi atque aliis lucrarentur. *Tollite*, inquit, *talentum ab eo, & date ei qui decem talenta fecerat.* Secundum priorem intelligentiam facilis est sensus. Quia ablata sunt omnia à Iudæis diuini verbi mysteria, qui Christum non receperunt, & commissa sunt Apostolis & Apostolicis viris qui ex Iudæis crediderunt, & his qui maximè in verbo laborauerunt: vt intelligamus, licet in vtrinsque labore æquale sit Domini gaudium fidelibus & bonis quod donatur omnibus, qui decem seu qui quatuor de quinq; & duobus retulerunt talenta, tamen maius deberi præmium ei qui plus in Domini pecunia laborauerit, sicut Scriptura diuina docet, & non sicut quidam volunt, vt nihil plus habeat qui maius, neque minus qui parum laborauerit, tantùm vt ex toto diligat & duplicet quod percepit. Quamuis enim metat in Gentibus, vbi non seminauit verba legis, & congreget eos ad fidem vbi non sparsit, non tamen sine merito fidei præmium præstatur. Quia sicut non aliundè quàm ex dono Dei & talento sibi credito, quisque laborat, sic non remuneratur nisi secundum laborem suum & gratiæ largitatem.

OMNI *enim habenti dabitur, & abundabit; ei autem qui non habet, & quod videtur habere, auferetur ab eo.*] Quoniam quicunque rectam & integram non habet fidem, etiam reliquas virtutes, quas videbatur habere perdet. Eleganter itaque ait, quod videbatur habere; quia quidquid sine fide est, non virtus sed peccatum est. Auferetur ergo ab eo quod videbatur habere, cùm declaratur in examine iudicij Dei, quia non fuit ex fide quod habuit, qua iustificatur impius, & in qua iustus viuit. Et hoc est dicere, auferetur ab eo, cùm ei non imputatur opus ad iustitiam, neque merces iustitiæ in retributionem. Nam & cùm multi naturaliter multam habeant efficaciam mentis, & acumen prudentis ingenij, si negligenter bonum naturæ per desidiam corruperint, perdunt hi ta-

Cap. XXV.

Cap. XXV. les bonum naturę præmium, quod eis fuerat repromissum, & videns nonnunquam transire ad alios qui multo labore & industria compensant, quod minus eis fuerat à natura. Hæc sententia quamuis non satis clara videatur, quo modo tollatur quodlibet pacto à malo seruo talentum quod perceperat, vel quomodo detur alteri qui decem plus minusve habuerat, vt habeat etiam & hoc super illa quæ acquisierat, tamen possibile est in remunerantis officio, vt possit habens inpræsentiarum abundare, quia facilè est per incrementum posse ditescere fidelem & bonum seruum, vel per incrementum munificentiæ; vel per laboris opulentiam; sed non video B quomodo à non habente; qui videbatur habere, auferetur ab eo quod non habebat; neque quomodo detur alicui quod non est, quia in eo qui habuit, illud exinanitum est. Nisi forte ita intelligendum sit, quod habentibus Euangelij gratiam, etiam legis honor pro fide Christi, & lucro Euangelij addatur; & hinc inutili seruo, non habenti fidem Christi, neque legis mysteria, quæ videbatur habere auferantur; auferatur & littera quæ occidit, C quam gloriabatur se habere; auferatur & honor legis, & omnia eius obseruatio superstitiosa. Cæterum torpentibus in fide Christi generaliter, & negligentibus, quomodo conueniat hæc sententia, quoniam ipsi omnes in seruo isto accipiuntur, diligentiori est inquisitione perscrutandum. Interdum verò fateor quod potens

Heb. 4.12. est Deus, & efficax eius diuinitas, *penetrabilior omni gladio*, præcidere ab eo, & auferre sufficientiam quam habet, qua se simulat, dum ignauiter viuit & versatur in D voluptatibus carnis, & dare gratiam & meritorum præmia ei, qui etiam vt Paulus & multi Sanctorum plusquã acceperant, sub labore & industria, vltra præceptorum Dei sibi attributa talenta, supererogarunt, quia & hoc ipsum vt facerent gratis acceperunt. *Tollite*, inquit, *ab eo talentum, & date ei qui habet decem talenta*; vt puta fidem ab habente quam videbatur

Iac. 2.26. habere, sed non erat fides, quia *fine operibus* mortua erat in semetipso. Quæ nimirum fides & gratia fidei datur habenti, E & abundabit in eadem fidei gratia, quotidie operando, & firmior inuenitur in eo quod habet; atque abundantior. Similiter & qui habuerit à natura, vt dixeram, efficaciam mentis, & ingenium, cùm exercuerit eum in fide Christi, accipit idipsum dupliciter, & ex gratia Dei fit abundan-

A tior & fortior; in eo ipso, quod habebat. Quod si fuerit quis perfectus in sensu iuxta Salomonem, inter filios hominum, si abfuerit ab eo gratia Dei & sapientia, vt nihilum reputabitur. Similiter & de omni ingenio, & de arte, atque virtute accipiendum est. Vnde si volumus nostrum esse quod habemus ex Deo, agamus vt detur nobis virtus perfectior, & abundet in nobis quod perfectius est ex gratia Dei, ne forte auferatur à nobis & detur alteri, & accipiat alius, iuxta Apocalypsim, locum nostrum; si permotum fuerit candelabrum nostrum de loco suo. Idcirco per diligentiam omni instantia agamus, vt & id tenere possimus, quod accipimus, & ex eo aliud acquirere quo abundemus. *Inutilem autem seruum proiicite in tenebras exteriores, illic erit fletus & stridor dentium.* De qua sententia iam supra diximus, veruntamen quia formidulosa est valdè, cogitandum est quid in eo culpatur, cui non dicitur quod mali aliquid fecerit, licet malus dicatur, sed quia piger & inutilis fuit. Sicut & supra quinque Virgines fatuæ, non ob aliud repelluntur, nisi quia oleum secum non tulerunt. Nam & iste seruus ideò inutilis vocatur, quia de talento lucrum non obtulit domino suo, quod totum in sudario, id est, in carne reposuit. Et ideò à tortoribus missus est *in tenebras exteriores*, quoniam & ipse lumen in se Deum non habuit. Deus autem lumen æternum est. Et quia ab eo non illuminatur, extra ipsum est, non localiter quidem, sed pœnaliter; nam in Deo tenebræ non sunt vllæ, quoniam ipse totus lux est. Et ideò hic malus seruus, cùm ab eo repellitur, in tenebras exteriores mittitur. Quia & ipsæ tenebræ, nisi exterius à Deo essent, vtique tenebræ nusquam & nunquam essent.

Cvm *autem venerit filius hominis in Maiestate sua, & omnes Angeli cum eo, tunc sedebit super sedem Maiestatis suæ, & congregabuntur ante eum omnes Gentes, &c.*] Hæc namque parabola, nisi diligentius excussa fuerit & pertractata, videtur esse valdè manifesta, simplex quoque historia & aperta, quasi exhortans homines ad beneficia humanitatis præstanda, ad dandam eleemosynam, & ad largiendam gratiam. Omnem inhumanitatem in paucis condemnans, & omnem parcitatem pij operis reprehendens. Quapropter quia à multis simplex videtur esse historia, & à multis præ cunctis, quantò terribilior, tantò obscurior, quærere oportet, quid in se sacra-

Cap. XXV. mentorum habeat difficultatis? Maximè propter eos qui nihil aliud in hoc sermone existimant quærendum, quàm exhortationem humanitatis, & largitatis gratiam. Sicut & in parabola quam modo tractauimus, nihil aliud quàm dispensationem verbi, & talentum prædicationis. Nam quod de aduentu nouissimo loquatur, nemo qui ambigat. Quando filius hominis, qui & filius Dei, qui assumptus est in gloriam patris quo prius & semper erat, reuertetur huc sic quomodo abiit, ad iudicium, in specie & pulchritudine sua. Ita vt corpus eius sit, & appareat in claritate incorruptionis æternæ. Non transformatus tantùm coram tribus discipulis, sicut in monte monstratus est, sed glorificatus in gloria Dei patris coram vniuersis Gentibus congregatis ante eum iam per resurrectionem carnis, quando apparebit, quia iudicatus est in mundo, vt iudicet & ipse mundum. Et sedebit iudex super sedem Maiestatis suæ; & tunc segregabit oues ab hœdis, id est, bonos à malis. Attende tibi lector omnes retro parabolas, & intellige quàm mysticè sunt prolatæ. Nam retro Angeli iam zizaniam vniuersam collegerunt, & segregauerunt à tritico. Iam pisces boni collecti sunt in vasis, malos foras miserunt. Iam virgines fatuæ repulsæ sunt. Iam seruus inutilis & malus missus in tenebras exteriores, seu cætera quæ longum est enumerare. Et quid est quod nunc ad extremum ipse per se, acsi Iudex, in sede Maiestatis suæ introducitur, & collocantur ante eum omnes Gentes, quas ipse per se diiudicat, & segregat ac si pastor, & diuidit oues ab hœdis? Ipse namque est Ioan. 10. 14. pastor bonus, qui ait, *Cognosco meas, & cognoscunt me meæ.* Et ipsas quas ipse per se suas esse cognouerit statuet in dextris, reliquas verò omnes inter hœdos in sinistris reprobando in iudicio, deputabit. Et ideò in hoc nouissimo examine, & in hac vltima omnium parabolarum, non aliam, quàm seipsum introducit personam, vt monstraret seipsum qui pro omnibus iudicandus erat, quàm potens, quàm discretus ipse per se rursus iudicaturus adueniet. Vnde & hanc parabolam vltimam proposuit, vt continua esset passioni eius; vt omnes simul hæc duo intenderent iudicia. Quàm iustè & quàm debitè ipse potens adueniet filius hominis ad iudicium, qui tàm humilis támque despectus iudicatus est iniustè pro omnibus. Et quia pro omnibus indebitam mortem pertulit,

A potenter insinuat, quia voluit. Et ostendit se regem esse & iudicem omnium sæculorum, antequam congregabuntur omnes Gentes, vt iudicentur de vniuersis pro quibus tanta ipse sustinuit. Sed quærendū vtrum omnes Gentes, quæ fuerunt in omnibus sæculi generationibus; aut illæ tantū, quæ in consummatione sæculi fuerint adhuc in carne; aut illæ tantùm, quæ crediderūt Euangelio Christi, & ex ipsis omnibus segregabuntur oues ab hœdis. B Quia sicut canitur in Psalmo, *Impij non resurgent in iudicio*; Psal. 1. 5. sed & de ipsis qui fidem Christi receperūt? Quantum ad simplicē textū pertinet narrationis, ambiguum videtur vtrū de omnibus, an nō de omnibus dicat; præsertim cùm in his qui à dextris erunt, nulla alia causa laudatur, neque ob aliud in præparatum olim regnū introducuntur, nisi propter solā humanitatis gratiam, & eleemosynarum largitatem. Neque in his qui à sinistris erunt alia damC natur causa, & deputantur in ignem, nisi propter inhumanitatem, & quia membra Christi non suis refouerunt beneficiis. Quid ergo, si qui humani fuerunt, & largi in suis habitis rebus? Nunquid si circa reliquas virtutes, negligentes fuerunt, aut fortè crimina commiserunt, hæc talia mox consequentur promissa? Aut illi fortè qui non fuerunt huiusmodi officiis dediti, si alias & maiores impleuerint virtutes, nunquid continuò maledicti erunt? & D omninò in ignem sunt condemnandi æternum cum diabolo? Quantum ergo exspectat ad sanam intelligentiam & doctrinam veritatis, cum prudenti consideratione hic locus pertractandus est, vt catholicis respondeat documentis. Quia nec aliter accipi potest, quàm Veritas Christus prædixit, nec ipse autem prædicare vel docere, quàm vt conueniat Scripturarum sanctarum in omnibus ad integrum institutis. Et ideò humanitas eorum non ideò laudatur tantùm, quia larga fuit, sed quia pro Christo fuit, atque vt ip- E se ait, talis tantaque fuit ex fide & charitate Christi, vt non alio aliquo quàm ipsi Christo videatur exhibita, quia pro eius amore fuit. Alioquin iuxta Apostolum si distribuatur in cibos pauperum omnis facultas rerum, & tradatur corpus ita vt 1. Cor. 13. 3. ardeas, charitatem autem non habueris, nihil tibi prodest. Quapropter ista humanitas & benignitas tātæ deuotionis, quæ sic remuneratur, charitatis fuit adimpletio; charitas autem Spiritus sancti est infusio. Idcircò isti etsi omnia sua in sæ- Cap. XXV.

CAP. XXV. culo non reliquerunt propter charitatem semetipsos, & sua Domino deuotè obtulerunt. Vnde tantùm non remuneratur census dati, quantum fructus. Fructus autem dati iuxta Apostolum, charitas est, & *charitas operit multitudinem peccatorum*. Ergo vbi charitas Dei, diffusa per Spiritum sanctum, liberaliter operatur, virtutum integritas seruatur. Porrò de sede gloriæ Christi, quando sederit in sede maiestatis suæ, quamuis ipse filius hominis sedère dicatur, non corporale aliquod subselliũ ibi erit, quoniam & throni positi in eo iudicio leguntur, & libri aperti à Daniele cernuntur. In quibus nimirum libris, omnia gesta mortalium conscripta tenentur, & eorum omnium nomina qui in Baptismo ad militiam Christi dederunt, ea recitantur, & qualiter in agone decertarunt, acsi in annalibus summi Regis, vniuersa tenentur. Vnde & in Apocalypsi legimus, quod in throno visus est sedere sedens, & *in circuitu sedis, sedilia viginti quatuor* posita, vbi cum Senatoribus suis Rex ad iudiciũ veniens sedebit. Idcirco qui vult omnia hæc diligẽter intelligere, necesse est (quia spiritalia sunt) vt Spiritus sancti gratia repleatur; quia nemo spiritualia, nisi in spiritu capit. Legimus namque thronos & dominationes Angelorum, esse agmina. Legimus & Ecclesiam Christi, sedem maiestatis eius vocari. Propterea aut ipsi Angeli sedes hoc loco dicuntur, quibus præsidere filium hominis, nemo fidelium ambigit: aut certè perfectiores Sancti, de quibus in Psalmo canitur, *Quia illic sederunt sedes in iudicio, sedes super domum Dauid*. Ergo Rex sæculorum, Deus *Verbum*, quod *caro factum est*, filius hominis, sedebit super huiusmodi sedem gloriæ, cum vniuersis Sanctis suis, quibus promisit dicens, *Quod vos qui reliquistis omnia, & sequuti estis me, sedebitis super thronos duodecim iudicantes duodecim Tribus Israel*.

Iac. 5. 20.

Apoc. 4. 4.

Psal. 121. 5.

Ioan. 1. 14.

Luc. 22. 30.

Et tunc congregabuntur ante eum omnes Gentes.] Dixeram iam supra de aduentu Christi ad terras, quasi in loco quo iudicatus est secundum carnem, quod ibi descensuris sit ad iudicium, non adeo ignorans vllum locum esse, qui sub vno aspectu hominis capiat, non dico omnium Angelorum agmina, qui cum eo venturi sunt ad iudicium, verùm nec omnes Gentes ante sedem Maiestatis eius congregandas. Et tamen verè dictum est, quia congregabuntur ante eum, cùm sederit filius hominis in sede Maiestatis suæ, omnes Gentes. Nec dubium quod idem ipse filius hominis in loco erit. Et si in loco erit vno, quomodo ante eum cõgregabuntur quos locus non capiet vnus? Nam & ipsæ Gentes quæcunque congregabuntur, verè locales erunt, & ante faciem filij hominis, vtique, vt Euangelium dicit, congregabuntur. Congregabuntur autem per resurrectionem carnis à quatuor ventis cœli, exoccupari omnes ab omni officio mũdi, & ab omni actione carnis. Et ideo verè congregati dicuntur, quia iam vltra non per diuersa distenri erunt, neque quasi libero arbitrio vagi, sed omnes sub vno iudice præsentes erunt. Hæc idcirco dico fratres, propter eos qui mouentur in talibus. Ne forrè ex toto si tacuero, difficultas loquendi difficiliores de tali tanroque examine generet quæstiones. Quapropter primum obsecro sic cogitetur filius hominis ad iudicium venturus, vt intelligatur & credarur Deus, neque triplicetur aut duplicetur in duos, sed sentiamus omnes, quia Deus & homo vnus est Christus. Ac per hoc vbicumque fuerit Deus homo, quia vbique est, totus vbique putetur esse Christus, quo possint ante filium hominis congregari omnes Gentes, qui descendit de cœlo; quia filius hominis cùm hæc loqueretur, iuxta ipsius vocem, iam erat in cœlis. Idcirco quia sic indiuisa est persona Christi, nec absurdum est credere, quod coram ipso congregandæ sint omnes Gentes. Quia nusquam abest, neque est vbi non sit Christus, & ideo omnes ante eum erunt. Non igitur est soluẽdus ipse. Quia qui soluit Iesum, hic autem Antichristus est. Tum in aduentu eius tanta manifestatio secundum hominem erit, vt non solùm nullus iustorum, verùm etiam nec aliquis peccatorũ ignoret Christum ad iudicium venisse; Quando exiet sicut fulgur ab Oriente, & parebit vsque in Occidentem. Quando cognoscent omnes peccatores terræ sua delicta, & iusti manifestè videbunt semina virtutum suarum, ad qualem eos perduxerunt finem. Et hoc est quod dicit forrè, *Congregabuntur ante eum omnes Gentes*. Si enim modo quando nec omnes cognoscunt Christũ secundum quod est, nec ipsi electi, palam, nisi quia tantùm in fide cognoscũt eum; & tamen intrant ad eum & ante conspectum eius, quando cognitionem eius habent, & illuminantur saltem per fidem. Sicut canimus in Psalmo, *Intrate in conspectu eius in exultatione*; quantò magis rectè dicuntur omnes Gentes ante eum congregandæ & constituendæ, quando

Psal. 99. 2.

Cap. XXV.

quando palam omnibus erit, tam bonis quàm malis, tam fidelibus quàm infidelibus. Factus erit ante oculos mẽtis eorum, iam non fidei, aut diligentiæ alicuius inquisitione repertus, sed in carnis suæ ostẽsione tam manifestè prolatus, vt nemo ignoret quod ipse sit Christus, & nemo dubitet quod ipse sit Deus. Ac per hoc fortè, iuxta hunc modum, non in aliquo quidem loco apparebit filius Dei & hominis, cùm venerit in gloria sua, & in aliquo non apparebit, sed sicut ipse de fulgore apparitionis suæ monstrare dignatus est, visibilis erit. Propter quod vbique omnibus manifestus, & ipse in conspectu omnium erit, & omnes vbique ante ipsum erunt, & in conspectu eius singuli manifesti erunt. Verũtamen apparitio eius corporaliter quolibet modo nota erit & manifesta; vel secundum quod in monte resplenduit, vel iuxta quod post resurrectionem visibilis fuit, & videbunt mali quem pupugerunt, & plangent super se omnes tribus terræ. Tunc è contrariò iusti gaudebunt de tanto splendore pissimi iudicis interdum, & de tanta gloria Maiestatis eius, quia illa visio necdum in forma Dei erit, neque regni perceptio. Sed quia in tanti iudicis examine nemo gloriabitur se castum cor habere, in ipsa apparitionis suæ gloria, illustrabit corda eorum, qui sibi ministrauerũt, vt intelligãt singuli opera sua bona, vt habeant sua quæ gesserunt etiam & mali in cõsciẽtia sua, & hoc sit segregare bonos à malis, librosque apertos esse, quando singulorum consciẽtiæ nudæ erunt & manifestæ. Hinc quoque ipse per Prophetam ait, *Ecce venio, cogitationes eorum vt congregẽ.* Et Paulus Apostolus, cogitationes accusantium dicit, aut excusantiũ, adesse singulorũ, in die cùm iudicauerit Deus occulta hominũ. Quia profectò boni Pastoris est suarum ouium cognitionem habere, vt eruat eas de medio malorum, iuxta quod Ezechiel ait, hæc dicit Dominus Deus, *Ecce ego ipse requiram oues meas, & visitabo illas sicut visitat pastor gregem suum, in die quando fuerit in medio ouium suarum dissipatarum, sic visitabo oues meas, & liberabo eas de omnibus locis in quibus dispersæ fuerant, in die nubis & caliginis,* hoc est, in præsentiarum, quando vix vlla discretio est inter bonos & malos, donec ipse pastor veniat, quando sessurus est in sede Maiestatis suæ, & tunc implebitur quod nunc per Prophetam dicitur, & segregabit eas de populis & nationibus, & congregabit eas, vel collocabit in dextris suis. Et ideò sanctus Euangelista hanc vlti- Ezech. 34. 12.

A mam omnium parabolarũ, non in alterius personam posuit (vt supra vbi ait, quod *Exibunt Angeli, & separabunt malos de medio iustorum*) sed solius in eius persona qui ait, *Ego sum pastor bonus, qui cognosco meas, & cognoscunt me meæ.* Angeli siquidem colligent Ioan. 10.14 malos de medio iustorum; ipse verò per se Christus, quia bonus pastor est, requirit & visitat oues suas, quoniam nullius alterius est discutere conscientias singulorum. *Et*

B *statuet quidem oues à dextris, hædos autẽ a sinistris.* Prouidè satis post biduũ Pascha facturus, deinde tradendus cruci, & illudendus ab hominibus, aceto quoque & felle potãdus, rectè præmittit gloriam triumphantis, & iudicium æternæ remunerationis, vt secutura scandala pollicitationis præmio compensaret, & releuaret animos discipulorum à mœrore tantæ tentationis. Quod autem dicitur oues statuere in dextris, hœdos verò in sinistris iuxta illud intellige, *Cor sapientis in dextera eius, & cor stulti in sinistra illius:* Eccl. 10.2. cùm nemo qui alibi habeat cor, quàm in parte qua naturaliter omnib⁹ col-

C locatũ est. Sed quia sapientes fuerunt oues Christi, elegerunt cor ponere in dextris; quia vias quæ à dextris sunt nouit Dominus. Stultæ autẽ seu fatuæ, sinistras tenuerunt, in quibus posuerunt cor. Et ideò meritò singuli greges ad has deputantur partes, quas in suis elegerunt tenere operibus. Hinc ergo est quod monet Dominus in hoc eodẽ Euãgelio, *Nesciat sinistra tua, quid faciat dextera tua.* Et notandum quod oues statuet in dexteris suis, hœdos autẽ tãtùm in sinistris. Non in sinistris suis, quia sini-

D strorum viæ & opera non sunt eius, qui nihil habet sinistri. Et ideò pluraliter dicit in dextris vel sinistris, quia multæ sunt actiones vtrarũque partium. Quapropter non quasi ad locum, oculum debemus intendere, sed ad merita & differẽtias singularum partiũ. Alias autem iuxta humanitatis dexteram vel sinistram, non spacium est quod capere possit singulas ouium vel hœdorum partes. Et ideò altius hęc omnia consideranda sunt iuxta mentis intuitum.

E Oues itaq; electi, propter innocentiã vocãtur. Vnde datur intelligi, non sicut quidam volũt, propter solã humanitatẽ, iustos remunerat, verùmetiam & propter immaculatam vitam, vt oues iure dicãtur. Quia hæc est vitæ humanę perfectio, vt Propheta docet, declinare à malo & facere bonũ. Quorũ opera, quia bona fecerũt, & non cuicũq;, sed quia Christo ministrauerũt, iure laudãtur, & quia innocẽter vixerũt, nec immeritò oues dicũtur. Porrò reprobi nõ

Cap. XXV. oues, non capræ quæ offeruntur in sacrifi- A
ciis & fœtos nutriunt, quæ tonsæ ascen-
derunt de lauacro; inter quas nulla steri-
lis inuenitur, sed hœdi sunt appellati,
quod animal valdè lasciuum est & petul-
cum semper ruens ad coitum. Et ideò
reprobi, quia semper luxum & volupta-
tem carnis sunt sectati, non immeritò vo-
cantur hœdi, quorum sterilitas boni ope-
ris condemnatur. Et quia luxuriosè sæ-
culi oblectamenta sunt secuti, neque suis
se redimere voluerunt bonis iustisque o- B
peribus, iusto Dei iudicio ex vtroque con-
demnantur. Vnde sequitur,

TVNC *dicet Rex his qui à dextris suis e-
runt, venite benedicti patris mei, possidete vo-
bis paratum regnum à constitutione mundi.*]
Miro igitur modo forma regnantis intro-
ducitur, vt nemo discipulorum de igno-
minia crucis erubescat. Et vocat eos be-
nedictos patris sui, ob eminentiam diui-
næ benedictionis qua condonatur eis im-
mensa gloria, qui benedicti dicuntur, *à
Psal. 115. 15 Domino qui fecit cælum & terram*, qua nulla C
maior est benedictio, quàm ea, qua per
filium benedicuntur à patre. Quam re-
gulam fidei Apostolus Paulus secutus,
aiebat, *Benedictus Deus & pater Domini no-
Ephes. 1. 3. stri Iesu Christi qui benedixit nos omni benedi-
ctione spiritali in Christo Iesu in cælestibus.*
Vnde quia pater benedicit electos suos
non qualicunque benedictione, sed omni
benedictione spiritali in Christo, iure ipse
benedictos patris sui eos vocat, quos ele-
git ipse & ad regnũ inuitat percipiendum.
Vocat autem eos qui per fidem & charita- D
tem eum sunt sequuti, vt transeant ad
speciem æternæ visionis, vt quia cum Deo
vixerunt in sæculo, proximiores & cohæ-
redes fiant in regno, per contemplatio-
nem totius Trinitatis. Caue quæso, le-
ctor, semper hæreticorum insidias, qui
dicunt quod benedictos Dei patris ideò
hoc loco eos vocarit, ad distinctionem
eorum qui benedicti quidem sunt, sed
longè inferius, per Christum; quasi rema-
neant vlli extra hanc benedictionem, qui
benedicti dicantur, (quod omninò catho- E
lica fides non recipit) sicut nec vllus ex-
tra illam maledictionẽ, quam reprobi sunt
audituri. Ac propterea non nisi duę partes
erunt, duæque ciuitates, quæ ab initio sæ-
culi colligũtur. Quarũ vna, non nisi filios
benedictionis receptura est, altera verò
maledictionis. *Percipite*, inquit, *regnum quod
vobis paratum est à cõstitutione mundi.* Porrò,
quod in latino à constitutione mundi, in

A Græco habet, ἀπὸ καταβολῆς κόσμου, id est, Cap.
à depositione mũdi. Non enim hoc verbũ XXV.
cõstitutionem sonat, sed significantius id Luc. 11. 50.
quod deorsum iacitur in fundamentis si-
gnificatur, & in inferiorem locum mitti-
tur de sublimi, seu cùm aliqua res exordiũ
sumit. Vnde & qui domorum prima iaciũt
fundamenta dicuntur καταβεβληκέναι, id
est, deorsum initia iecisse dicũtur, quia, si-
cut quidam ait Græcorũ sermo latior est,
& lingua fœlicior. Vnde hoc verbum, κα-
B ταβολὴ rectè initium fundamenti sonare
videtur; & nec in Angelorum, neque Ar-
changelorum creatione, seu cæterorum
spiritualium, inuenies hoc verbum, nisi de
mundi initio, vel constitutione rerum cor-
poralium. Porrò à constitutione mundi,
seu ab origine paratum regnum sanctorũ
prædicatur; nec mirum, cùm & ipsi sancti
ante mundi constitutionem præsciti à Do-
mino & prædestinati ab Apostolo dicun-
tur, in quo regno iã paratę mansiones mul-
tæ sunt. Paratum siquidem regnum ab ori-
C gine mundi paratas in se iam habet mãsio-
siones, quas Dominus Iesus cùm ascendit
ad cœlos iuit parare, & non aliter quàm pa-
ratæ erant. Quia non nisi per fidem ad eas
venitur. Ideò sic parandæ sunt in fide præ-
destinatorũ, vt sunt iam in illo regno cœ-
lorum. *Esuriui enim, & dedistis mihi manduca-
re.* Magna igitur vnitas in hoc loco com-
mendatur Christi & Ecclesiæ, magnũque
sacramẽtum, de quo dicit Apostolus, quia
erunt duo in carne vna, id est, Christus & Matt. 16.
Ecclesia, ita vt ipse sit caput, & omnes e-
D lecti in corpore vno vnius capitis mem-
bra. Ac per hoc vbi tam magnum com-
mendatur sacramentum, euigilare debet
animus, vt sic viuat in vno corpore Chri-
sti, quatenus se sentiat esse membrum
Christi. Et sicut ædificauit singula mem-
bra corpus: ita coædificetur vnusquis-
que suo in loco honestè, quomodo suo cõ-
gruat capiti, & vt viuat in corpore Christi,
regatur spiritu Dei. Quia quicunque spiri-
tu Dei agũtur, hi tantùm sunt filij Dei, fra-
tres Christi, & viuunt in corpore Christi.
E In quibus tanta vnitas, vt dixi, hoc loco
cõmendatur à Domino, vt quidquid vni
eorum feceris, miro modo, totũ sibi fecisse
testetur. Super exaltantẽ munus operis in
se, quod feceris, vt factum illud gloriosius
cõmendet. Vnde ait, *Esuriui enim, & dedistis
mihi manducare. Sitiui, & dedistis mihi potũ*,
seu cætera, quæ omnia humanitatis vidẽ-
tur esse officia. Sed, vt dixi, nõ sic accipere
oportet, quasi prætermissis cæteris virtuti-

Cap. XXV. bus, & admissis criminibus, vnius iustitiæ species in eis remuneratur, sicut nonnulli æstimant. Absurdum est enim nihil aliud intelligere virtutis illis fuisse ad præmiũ, qui ita remunerantur, nisi tantùm communicationem humanitatis. Sed quia, vt dixi, eorum persona introducitur, qui rebus habitis, nec ex toto quæ mundi sunt reliquerunt, rectum fuit vt in his amplius laudarentur officiosissimè Domino deseruisse, in quibus adhuc quasi in sæculo obnoxij tenebantur. Quod & Apostolus in epistola sua commendat ad Corinthios his qui suis vtebantur rebus, *Vestra*, inquit, *abundantia illorum inopiam suppleat*, id est, eorum qui pro Christo sua reliquerãt, vt & illorum abundantia vestræ inopiæ sit supplementum, vt fiat & æqualitas, sicut scriptum est, *Qui multum non abundauit, & qui modicum non minorauit*. Non enim hoc dicit, nisi fidelibus & deuotis, quos in multis laudat locupletes esse virtutibus. Propterea studendum in omnibus vt & ista habentes studeant, & cætera virtutum fundamenta non omittant, sine quibus nihil aut parum proficiũt ista. Vnde sciendum, quod sicut ad consequẽdam hæreditatem æternam sola non sufficiunt ista: ita non est possibile omnia illa implere, sicut quidam malè præsumunt, vt non contingat nos agere aliquid contra Dei mandatum; quia *in multis offendimus omnes*. Vnde & ista quæ numerantur, sic agenda sunt, vt & cætera etiam corporalia, quibuscunque beneficia non negligantur, id est, insuper & spiritalia, modis omnibus quibus possumus & quãtum possumus non omittamus; quia siue hoc, siue illo modo, quisque impleat bonum, vt aut corpus carnalibus, aut anima reficiatur spiritualibus cibis, Deum vtique pascit, & reficit in mẽbris suis. Quia sicut Christi cibus est, vt faciat voluntatem patris, ita & eius cibus & potus est, vt se in voluntate Dei ad inuicem foueant, & enutriãt pro eius amore membra Christi, idcirco in his negotiis sibi ad inuicem necesse est seruiant membra Christi, vt & eorum abundantia qui habent quæ mundi sunt, Sanctorum inopiam suppleat, vt eorum diuitiæ, qui spiritalem Verbi substantiam habent, & meritorum istorum sit supplementum. Vnde pro certo, quisque necesse est credat, quoniam *quæcunque seminauerit homo, hæc & metet*. Quibus enumeratis,

2. Cor. 8. 14. 15.

Iacob. 3. 2.

Galat. 6. 7.

Tvnc *respondebunt iusti, Domine quando te vidimus esurientem & pauimus sitientem, & dedimus tibi potum. Quando autem te vidimus hospitem, & collegimus te*,] seu cætera. Quod si vlla ratiocinatio in eodem iudicio voce intelligenda esset; non vtique iusti eorum obliuisci poterant fortè inpræsentiarum quæ legerant, seu quæ pro eius amore in electis Dei gesserant. Sicut hodie nemo est qui ignoret Deo se præstare quidquid in pauperibus Christi tribuit. Sed iste effectus vocis, aut nimiæ humilitatis est causa, aut magnæ admirationis est stupor, cur quem in tanta maiestatis gloria conspiciunt & claritatem, si eum aliquando esurientem vel sitientem videre potuissent; aut etiam, vt ita dicam, pro eodem nimio stupore & admiratione incredulitatis, quod hunc vnquam ægrotum viderint, aut huic tali tantóque in carcere posito vel infirmo, dignè ministrare potuerint, aut ad eum venire. Vnde, vt dixi, si causa humilitatis indignos se proclamant, magis affectu mentis, quàm clamore vocis. Ipse autem, ac si pius & clemens teleuat eos, blandit palpans, adspirat in eis, volens eis ostendere compassionem suæ germanitatis, & dicit, *Amen dico vobis quandiu fecistis vni ex minimis istis fratribus meis, mihi fecistis*. In suis profectò se pronunciat fuisse, imò sibi omnia magis, quàm illis ministrasse; & vt ita fatear, tanta cum eo in vnitate fuisse, vt simul dicat in vno eodemque facto sibi & illis omnia fecisse. Hinc quoque euidenter ait, *Quamdiu fecistis vni de his minimis istis, mihi fecistis*; se nimirum pauisse, seque potasse, & sibi fecisse & ad se venisse restatut. Veruntamen in ea forma qua propriè filius hominis est, & ipsa vna eademque persona, æquè filius Dei & filius hominis. Non quia singulariter veritas est, mentiri non potest. Et ideò credendum, quod hæc omnia in membris suis, ac si in se, ipse suscipiat, quod in multis locis Scripturarum apertissimè monstratur, sicut est illud. *Qui vos audit, me audit; & qui vos recipit, me* vtique *recipit*. Nec non & Saulo ait de cœlo, *Saule, Saule, cur me persequeris?* Seu & alia quamplura. In quibus omnibus cum dicit, mihi, aut me, se proculdubio sibique fecisse, & ad se venisse, pro membris suis, intelligi vult. Veruntamen considerandum est, quia cum his loquitur, qui in dextris aut sinistris erunt, qui sunt de quibus loquitur, minimis, quibus isti bona fecerunt qui in dextris erunt, vel illi non fecerunt, qui à sinistris, & ideò Christo filio hominis non

Cap. XXVI.

Luc. 10. 16.

Act. 9. 4.

Cap. XXV.

fecerunt. Quinam sint qui & minimi dicantur; & tamen quia fratres sunt, magni erunt, & pro Christo accipi possunt, omninò non ab re quæritur. Profectò cùm in eodem iudicio nulli alij erunt quàm qui in dextris aut sinistris erunt, & illi fecerunt quæ facta laudantur, vel quæ non facta condemnantur. Et tamen demonstratiuè dicit, quamdiu fecistis, vel non fecistis vni de his minimis fratribus meis. Vnde patet sensus, quia præsentes erunt, & hi de quibus loquitur, & ad quos quasi digitum demonstratiuè porrigere videtur. Idcirco & ipsi in eodem iudicio erunt cum Domino. Ergo non vt iudicentur, vt reor, sed vt iudicent, qui sua omnia etiam & semetipsos, pro Christo reliquerunt. Hi namque pro Christo, in mũdo iudicati sunt, & ideò ipsi, sicut repromissum est in hoc ipso Euangelio, de aliis iudicabunt. Ipsi *in fame & siti*, fuerunt, sicut Paulus enumerat, (2. Cor. 11. 17.) *In frigore & nuditate*, quos isti pauerunt de suis iustis laboribus, & nudos cooperuerunt. Ad quos pro Christi nomine, in carceribus positos, venerunt & ministrauerũt, nec non & in infirmitate, eos fouerũt. Quapropter non mihi videtur generaliter dictum de omnibus pauperibus, sed de his quos pauperes Christi Apostolus nominat, qui & beati dicuntur, quia pauperes sunt, ad quos iam supra extendens manũm, dicebat, (Marc. 3. 33. 34.) *Hi sunt fratres mei, & mater mea, qui faciunt voluntatem patris mei.* Ergo voluntas patris cibus Christi est, & potus. Alioquin libera nobis esset intelligentia, quod in omni paupere Christus pasceretur esuriens, & sitiens potaretur, hospes quoque induceretur in tectum, nudus vestiretur, sed & infirmus visitaretur, clausus in carcere haberet solatium consolantium se, nisi tam euidens eorum esset demonstratio, de quibus dicat, vt alicubi nos respicere non sinat, nisi ad eos quos quasi proximiores digito demonstrat, quos fratres suos, licet minimos, vocat; nõ ad comparationem eorum quos pro ipsis remunerat, vt minimi eorum dicantur, sed ad comparationem sui. Vel etiam ideò minimi, quia tales mitissimi & humiles erunt. quorum numerus, quia eximij erunt, ideò fortè in comparatione omnium, & ipse minimus erit. Vnde & ipse alubi, (Luc. 10. 21.) *Confiteor tibi Domine pater, qui abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus, & reuelasti ea paruulis.* Nec tamen ista ideò replicamus, vt negemus quodcunque boni, vel cuicunque in nomine iusti, quisque fecerit, quod mercedem iusti non debeat perdere. Sed propterea, vt domestici magis semper in fide eligantur, & qui laborant in verbo Dei & disciplinam Christi exhibent in se, amplius honorentur omni obsequio humanitatis. Quia pro talibus maior merces acquiritur, & religio Christi veneratur.

Tvnc *dicet & his qui à sinistris erunt, discedite à me maledicti in ignem æternum, qui paratus est diabolo & Angelis eius,*] seu cætera quæ sequuntur. Nequaquam igitur inuenies dixisse, à sinistris eius, aut à sinistris suis stetisse hædos, sed solummodo in sinistris. Primùm in Deo, vt dixi, quia nihil sinistrum est. Deinde quia nec Dei est quod à sinistris sunt, sed ipsorum qui se in sinistris malitiæ suæ collocauerunt, nolentes dexterorum sequi vestigia. Quod autem primùm eos qui à dextris sunt, remunerat, benignitas est Saluatoris Dei, quia semper mauult beneficia gratis præstare, quàm vindictam peccatorum, etiam debitam, rependere. Imitator ergo est patris; nam pater eos quos in dextris constituit benedicere mauult, quàm malè dicere quos à sinistris iniquitas ipsorum stare fecit. Propterea non ait, discedite à me maledicti patris mei, quoniam benedictionis est potius largitor pater, maledictionis autem vnusquisque sibi est auctor, cùm maledictionibus digna operatur. Et notandum quod ait, *discedite à me.* A se quidem iubet discedere, cui (quia *mediator Dei & hominum* est) (1. Tim. 2. 5.) videbantur per sacramenta nouæ natiuitatis cõiuncti. Sed quia ipsi recesserant prius ne ei inhærerent fide & operibus, decernit iusto suo iudicio eos ire in ignem æternum. Quia prius ipsi in eum deciderant ignem, cùm in sæculo sine pœnitentia, sæculum magis amauerint quàm Deum. Nec enim sola inhumanitas in eis damnata creditur, sicut nec sola largitas in his qui à dextris erunt remunerata. Sed quia mundi rebus malè abusi sunt in superbia, semetipsos tradiderunt concupiscentiis suis, suisque inseruierunt luxuriis & voluptatibus, nec voluerunt Deo præstare quibus se redimerent; & ideò valdè rationabiliter, acsi in radice tota damnatur iniquitas, cùm sola culpatur inhumanitas, & rerum benignitas fratribus denegata condemnatur. Ignem autem æternum quem dicit, nulli dubium quod alterius generis est ignis, quàm iste quẽ nunc temporis habemus in vsu. Quia nullus ignis præsentis sęculi ęternus. Nescio enim vtrũ Sol, quia ignis esse dicitur, æternus debeat vocari necne, quia mutabilis est, etsi in melius commutabitur. Il-

Cap. XXV.

le autem ignis de quo hic dicitur, vtique æternus esse firmatur; quia veritas est qui eum diabolo paratum esse repromittit. Et ideo non aliter credere oportet, nisi vt ipsa Veritas ait. Quamuis quidam noui assertores falsitatis, vt decipiant malè incautos, velint astruere nulla alia esse genera pœnarum, neque loca tormentorum quàm proprias conscientias hominum, cùm Deus veritas iam eum & paratum dicat, & æternum esse testetur. De quo igne profectò Isaias dicit, quod

Esa. 66. 24. *vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur*. Qui denique ignis forsitan talis tantæque substantiæ est, vt etiam incorporalia & inuisibilia comburat. Vnde & multorum opinio est, quod ipse etiam inuisibilis sit constitutus. Quoniam

2. Cor. 4. 18. iuxta quod ait Apostolus, *Temporalia sunt quæ videntur, & quæ non videntur, æterna*. Sed fortè de his qui inpræsentiarum sunt dicit. Alioquin si sola quæ non videntur æterna sunt, vt quæ videntur temporalia, inuisibilis est ille ignis, ne temporalis credatur, qui æternus dicitur. Si autem diabolus & ipse etiam æternus est, verè & ipse ignis qui ei paratus est, æternus rectè credendus est, quia nulli alteri quàm diabolo paratus dicitur. Fortè iste ignis quando paratus est diabolo à iusto iudice, ipse homo necdum erat. Et ideò illi paratur qui corruerat antequam homo esset. Et ipse cui paratur, licet spiritale, tamen corpus habere non negatur. Quod si diabolus, quamuis spiritale corpus habere creditur, quid mirum, si & ipse ignis qui ei paratus est, spiritalis atque corporeus esse credatur? Vnde & ipsa corpora humana in resurrectione, quia spiritalia erunt non ab re creditur eo igni posse cremari vtrumque, corpus scilicet & animam in gehenna. Gehenna quippè, duplex pœna dicitur. Fortè quia corpus & anima eo crematur incendio; vt quia dupliciter homo deliquit, dupliciter puniatur. Nec igitur mireris, si dicatur ignis ille visibilis aut inuisibilis, quia non secundum hanc visionem nostram, qua nunc videmus, illa visibilitas erit, sicut nec corporea spiritalia talia, qualia nunc sunt erunt. Et ipse ignis à sapiente iudice Deo, nec mirum si talis est præuisus & præparatus, qui & Angelicam illam spiritalem queat torquere naturam, & humanam iam spiritalem resuscitatam concremare. Nam regnum non aliis præparatū dicitur à constitutione mundi, quàm iustis & sanctis; & ideò quibus paratum est, datur eis, vt sint

A eum suo Rege Christo. Ignis verò æternus, non illis quibus dicitur, *Discedite à me maledicti*, paratus est, sicut regnum iustis, sed diabolo & Angelis eius. Quia quantum ad Deum exspectat, homines non ad perditionem creauit, sed ad vitam & gaudium, vt restauretur numerus eorum, qui in diabolo & Angelis eius malè deperierat. Ipsi verò peccantes iunxerunt se, inobediendo Angelo tenebrarum. Vnde iustum fuit, vt sicut illi qui saluantur B sanctis Angelis coæquantur in resurrectione, & fiunt filij Dei: sic qui perierunt diabolicis coæquantur Angelis, & fiunt consortes eorum. Quibus dicitur, *Esuriui & non dedistis mihi manducare, sitiui & non dedistis mihi potum*. Mira Domini Iesu Christi vnitas prædicatur cum suo corpore, vt intelligas caput suis compati, vel congratulari membris, sicut anima in corpore humano compatitur ei, quamuis non esuriat, quantum ad suam exspectat naC turam, esuriit tamen corporis cibum, in eo quod copulata est corpori suo, & pascitur. Sic & Christus esurit, & patitur in corpore suo quæ est Ecclesia, pascitur quoque & reficitur, cum sit ipse impassibilis & nullis egeat alimentis. Sed in vnoquoque Sanctorum alitur cibis, & reficitur potu, vestitur nudus, & colligitur hospes, in carcere consolatur & visitatur infirmus, quæ nemo nisi verè fidelis intelligit, & Spiritu sancto illuminatus. D Quod si Paulus verè cum infirmantibus infirmatur, & eum omnibus patitur fratribus, quantò magis caput totius Ecclesiæ Christus, qui dicit vnicuique patienti, cum ipso sum in tribulatione? Quæso prudens lector considera quàm diligenter iustis dinumerans bona sua, immoratur in vnoquoque verbo, per singula laudans eos, & extollens benefacta eorum. Porro his qui à sinistris erunt, vide quàm compendiosè præcidit singula, & colligit in breui neglecta, iuxta quosdam codices, quæ supra latius reuoluit benefacta. Quo-E niam misericordissimi iudicis est talia locupletius prædicare & ampliare laudibus, malefacta verò eorum transitoriè ac breuiter, quasi dolens memorari. Sed & iusti ad fauorem iudicis sui respondentes, immorantur in vnoquoque verbo, & sua eo tenore, quo & iudex, dinumerant, sed cum nimia, vt dixi, admirationis & humilitatis forma; quoniam proprium iustorum est benefacta sua in facie relata, humiliter suscipere, interdum etiam & denegare, causa humilitatis.

Cap. XXV. Vnde quod replicant singula sic est, tanquam dicerent; nec hoc nec bona quæ laudas dignè nos fecisse cognoscimus. At verò iniusti, quasi nimio pudore vel mœrore, pro tanto opprobrio perfusi, cursim ac breuiter dicunt, *Domine quando te vidimus esurientem aut sitientem, aut nudum, aut infirmum, & in carcere, & non ministrauimus tibi?* Quæ fortè omnia quasi terrore perculsi, sic dicunt, negando, vt consuetudo est delinquentium. Quasi velint excusare, quod nunquam eum viderint esurientem vel sitientem, seu cætera. Vnum itaque verbum ministrauimus tibi ad omnia referentes. Faciunt enim hoc quasi extenuantes crimina sua, ne grauiora viderentur sigillatim, & diligenter enumerata; quod proprium semper malorum est, culpas suas excusationis causa, vel nullas, aut leues ostendere, vel etiam paucas. Quod & responsio Christi ad vtrosque facta videtur significare, cùm dicit ad iustos, *Quod vni ex minimis istis fratribus meis fecistis, mihi fecistis.* Ad iniustos autem sic, *Quando non fecistis vni ex minimis, nec mihi fecistis.* Nec itaque addidit fratribus meis, quemadmodum fecit cùm loqueretur ad iustos, volens iustorum benefacta, grandia & præcipua ostendere, & reorum culpas in nullo exaggerare. Quoniam gratiosius videtur opus bonum, quod fit in sanctioribus & præcipuis Christi discipulis, qui possunt dicere cum Paulo Apostolo, *Imitatores mei estote sicut & ego Christi*, quàm fit in minus sanctis. Quoniam hîc præcipuè fratres dicuntur Christi, qui magis faciunt voluntatem patris. Veruntamen etsi ita loquar, in nullo excusabiles erunt qui nec fratribus Christi bona fecerunt, & præcipuis in Ecclesia membris, nec minimis quibuslibet, quæ dinumerata sunt præstiterunt. Minimos autem quoslibet eorum ideò vocat, vel quia in mundo minimi sunt æstimati, vel quia apud semetipsos minimos iudicauerunt, eo quod deessent in oculis suis humiles, vt apud Deum inuenirentur magni si sequerentur eum, qui dixit, *Discite à me quia mitis sum & humilis corde.*

1. Cor. 11. 1.

Math. 11. 29.

Et *ibunt hi in supplicium æternum, iusti autem in vitam æternam.*] Audiant qui volunt extenuare tormenta inferorum, & omnes quandoq; redire ad veniam. Nã & ignis æternus à Domino probatur, & in supplicium æternum isti mittuntur. Quod si vita æterna sanctorum & perpetua, nullaque deinceps sancti passuri ruinas: ita fatendum quod & supplicia perditorum hominum, & Angelorum, æterna credenda sunt. Tres siquidem narrationes istæ, seu parabolæ, quas Saluator simul iunxisse videtur, ad inuicem collatæ, vnam probantur habere intelligentiam, vnoque in singulis suis partibus clauduntur fine. Quarum partes geminæ sunt, in bonos scilicet & malos. Nam quinque prudentes, quæ dicuntur virgines, ipsæ sunt oues quæ statuuntur in dextris; ipsi & duo boni serui sua quæ acceperunt talenta, duplicantes ad lucrum; quorum vnus duo accipit, alter verò quinque. Porrò fatuæ quæ vocãtur, ipsi sunt hœdi qui à sinistris sequestrantur; ipse & malus ille seruus, qui noluit lucrum quærere de talento. Interea lucra talentorum, ipsa sunt oleum, quod paratur & reconditur quotidiè in vasis misericordiæ; ipsa sunt & stipendia bonorum operum, quibus pascuntur qui esuriunt, & potantur qui sitiunt, & vestiuntur nudi. Quando hæc omnia agantur tempus est præsentis vitæ; & quando hæc omnia adimplera repræsenrantur; tempus vltimæ resurrectionis, quando & quinque prudenres virgines venient obuiam Christo, & duo isti serui sua secum deportant lucra, & tunc connumerabuntur eisdem ipsis iam in dextris bona omnia quæ gesserunt. A quo enim dinumerentur, manifestum est, ab ipso vtique rege, qui & sponsus Ecclesiæ est, & paterfamilias (quia de seruis agitur) vtique appellatur. Et ideò, vt dixi, totus hic sermo mirabiliter editus de futuro, cum duobus comparandus est superioribus, vt & intellectus vniuscuiusque eorum ex illis augeatur, & ornatior sermo introducatur, si quomodo aliquid de tanta Maiestate dignè intelligatur. Quoniam ipse est filius hominis, qui venit in sede Maiestatis suæ; ipse Dominus seruorum illorum, qui venit rationem ponere, quando & Angelorum clamor media nocte factus dicitur. Et tunc ante sedem Maiestatis suæ more iudicis congregabuntur omnes Gentes; & quæ oleum secum detulerunt in vasis suis, & qui talenta dupla fecerunt, & in dextris ipsi oues erunt. Quibus omnibus profectò supra dictum fuerat, *Vigilate quia nescitis diem neque horam.* Vnum est ergo quod dicit, *Congregabuntur*; & *accessit qui quinque talenta fecerat*; nec non & quod ait, *Tunc surrexerunt omnes.* Similiter & quod hîc separãtur oues ab hœdis, & illic fatuæ eunt emere; necnon & quod seruus inutilis iudicatur. Quia donec ad iudicium causa veniat, omnes mixti sunt. Sed cùm

Cap. XXV. dixerit qui à dextris erunt, venite, tunc A & quæ parata erunt, quoniam ipsæ sunt quibus iubet, intrabunt cum eo ad nuptias. Quid erit dicere & seruo bono, *Euge intra in gaudium Domini tui*. Porrò qui à sinistris erunt, quod est dicere illis, *Quamdiu non fecistis vni de his, nec mihi fecistis, ite in ignem æternum*, hoc est improperare seruo inutili, & dicere, *Tollite talentum ab eo, & mitte eum in tenebras exteriores*; atque virginibus fatuis respondere dum pulsant quia clausa est ianua, *nescio vos*. B Quia vias quæ à dextris sunt nouit Dominus, quæ autem à sinistris sunt peruersæ erunt. Hæc idcirco parua intuli, vt ex paucis cognoscat prudens lector cogitare quàm profunda sunt eloquiorum Dei mysteria, & adumbrata dictorum sacramenta. Quam varia & florida sententiarum ænigmata; vt & exerceant animum lectoris, & fastidium detergant exornatæ rerum causarum figuræ. Ipsaque veritas in eisdem obtecta excitet auiditatem legentis, & auditorum intelligentiam, cùm C fuerit reserata, vt semper in obscuris veritas auidius requiratur.

Cap. XXVI. Et *factum est cùm consummasset Iesus sermones hos omnes, dixit discipulis suis*.] Quinquies enim inuenies in hoc Euangelio hanc consummationem verbi, & semper perfectionem insinuat rerum. Quia nihil est quod Iesus cœperit, nisi & consummationem perfectionis habeat. Sed potest videri alicui contrarium, quod Matthæus & Marcus, posteaquam dixerint Pascha post biduum fieri, commemo- D rauerunt quod erat Iesus in Bethania, vbi de vnguento illo pretioso narratur. Et Ioannes, *ante sex dies Pascha*, dicit Iesum venisse in Bethaniam, de eodem vnguento narraturus. Vnde quæritur, quomodo secundum hos duos post biduum Pascha futurum erat? Cùm postea quàm id dixerunt inueniantur cum Ioanne in Bethania, illud quod ipse de vnguento commemorat narrantes, quando ipse Ioannes post sex dies futurum Pascha prædicit. Sed qui de talibus mouentur, non intelligunt E quàm dispensatiuè inter se Euangelistæ hoc faciunt, vt & veritatem rei non taceant, & nonnulla quamsæpè, more gemmarum, vt pulchrius dicta resplendeant, aliis in locis posita exornent, prout consequens ratio dictat, sicut hoc loco Matthæum & Marcum fecisse cernimus, qui illud quod factum iam erat de vnguento in Bethania, potius recapitulando posuerunt; & ideò non post illud biduum, sed

ante factum est, cùm adhuc sex dies essent Cap. XXVI. vsque ad Pascha. Idcirco nemo illorum cùm dixisset post biduum Pascha futurum, continuò adiecit vt diceret, post hæc, *cùm esset in Bethania*, sed consultè ambo tantùm, cùm esset in Bethania. Quod vtrique intelligitur factum, antequam illud de Pascha diceretur, seu cætera quæ dicta dicuntur. Quia *ante sex dies Paschæ* venerat illuc Iesus iuxta Ioannem, & ibi tunc factum est illud conuiuium, vbi de vnguento facta est mira commemoratio. Hæc ideò dixerim, vt ex hoc intelligat vnusquisque per singula concordiam Euangelistarum, & quæ quamplurimis locis causa breuitatis omisi, diligenter colligere ac sentire quæ ipsi non dicunt, studeat. Quia nemo qui hæc omnia litteris comprehendere possit. Quoniam in his omissis, variatis, ac transpositis, nihil dictorum, vbi vel vbi; vacat à mysterio. Vnde & supra volens ostendere Euangelista quod omnia in mensura & pondere, & numero, constituit Deus, præmisit consummationem perfectionis; & cœpit monstrare quàm proxima erat hora, de qua Matri suæ alibi dixerat; *Quia nondum venit hora mea*. Et ideò ait discipulis suis, vt Ioan. 2. 4. ostenderet quæ dico, *Scitis quia post biduum Pascha fiet*. Ipsa est namque hora præscita & præordinata ante mundi constitutionē. De qua hora dicit patri suo, *Pater salua me ex hac hora*; & clarius appareat quàm Idem 12. 27. euidenter sit ab ipso præscita; *Ideo veni*, inquit, *in hanc horam*. Sed & cùm orat ad patrem, clamat dicens, *Pater venit hora, clarifica filium tuum, vt filius tuus clarificet te*. Idem 17. 11. Quod si ergo horam passionis suæ à longè tam euidenter præsciuit filius, non possumus dubitare, sicut hæretici volunt, quod ignorauerit diem aduentus sui, & quando finis sit sæculi, dum horam & diem constituit ac dinumerauit passionis suæ. Propterea quotiens insidias à Iudæis passus est, quotiens quæsitus, non potuit prius pati donec veniret hora & tempus. Et cùm esset quotidie docens eos in templo, non potuit teneri, donec consummaret omnes sermones istos, quos proposuerat suis intimare discipulis. Et postquam consummauit omnes sermones istos, tunc dixit discipulis suis iam in Bethania, *Scitis quia post biduum Pascha fiet*. Et notandum, quia non dixit tantùm omnes sermones, sed addidit, hos omnes, id est, quos locutus fuerat coram eis in monte Oliueti; non quos adhuc locuturus erat in cœna cum discipulis, aut in domo Simonis le-

Cap. XXVI.

prosi, de muliere accedente ad se, seu & alia quamplura, quæ potest diligens lector considerare, & videre in his, quod nihil vacat, sed omnia plena sunt sacramentis. *Scitis*, inquit, *quia post biduum Pascha fiet, & filius hominis tradetur ad crucifigendum.* Longè supra iam ista frequenter prædixerat, sed nunc vt dixi, & horam & diem declarat. Et ideò priores præmiserat sermones de gloria & claritate aduentus sui, quos in hoc vno conclusit, in quo permaximè se venturum in regno cum Angelis suis, & in sede Maiestatis suæ sessurum se declarat, & continuò satis dispensatiuè se passurum in proximo, vt discipuli sacramentum crucis admixtum esse gloriæ æternitatis, fidelissimè cognoscant, & in nullo formident de euentu, qui audiunt gloriam & Maiestatem regnantis. Porrò post biduum Pascha fieri propterea pronunciat, vt scirent horam præscitam iam venisse; secundum quod ostendimus eum non posse mori, antequam omnia doctrinæ suæ expleret sacramenta. Oportebat ergo vt primùm dissolueret illud typicum Pascha, tum demum tradederet discipulis testamentum nouum, quandò instabat definita dies altera, vt Pascha nostrum immolaretur Christus, & illud fit in vespere, deinde Christus his expletis, eadem mox traditur nocte. Et ipsa est hora passionis quæ prius nondum venerat antequam explerentur omnia hæc typica. Venerat autem annus & dies de quibus Propheta, prædicare annum Domini acceptabilem misit me, & diem placabilem, quæ est dies salutis nostræ, in qua oblata est hostia pro salute totius mundi. Et ipse est mensis Paschæ primus à sæculo in mensibus anni. In qua prædicit discipulis suis, præmuniens eos priusquam incipient fieri, vt præfigant in cordibus suis, & intelligant quæ mox ventura erant, ne subitò cùm cœperint, & viderint tradi eum ad crucem, qui talia dixerat & monstrauerat vt Deus crederetur, obstupescant, & præ pauore nimio deterreantur vltra redire ad fidē. Et ideò ait, *Scitis quia post biduum Pascha fiet, & filius hominis tradetur vt crucifigatur.* Non autē sicut quidam putant solùm de illo dicit typico sacramento, quod omnibus notissimum erat. Quia si diceret magis vtique debuerat dicere, Scitis quia post biduum Pascha veniet, aut Pascha erit, vel Pascha ex more celebrabitur; sed longè aliter dicit, *Pascha fiet*, quia nouum est quod fiebat, hoc est, quale nunquam factum est, vt per A hoc nouum Pascha senescat illud antiquum. Et ideò iure vetus dicitur testamētum, quia post biduum successit nouum, & hoc erat ipsum biduum. Quia post duos dies acsi clarissimi luminis, veteris ac noui testamenti, verum pro mundo Pascha, non in sanguine pecudis, sed in sanguine verissimi agni, celebrandum erat. Propter quod addidit, *Et filius hominis tradetur vt crucifigatur.* Post duos autem dies factum est Pascha, sicut fuerat prophetatum ab B eo, quando traditus est in nocte quartadecima iam luna. Hincque manifestum est, sicut egregius Doctor Augustinus ait, quarta feria fuisse, quando hoc prænunciatum est, aut certè (sicut alij volunt) prius ista prædixit; & vt Iudæi à Luna suos terminant dies, vndecima erat Luna, quando & parabolas supradictas consummauerat. Sicque congruit vt post biduum dicatur more Scripturarum, duobus integris diebus in medio deuolutis; & quartadecima Luna ad vespe- C rum, celebrato iam Pascha, Christus hora diei quasi sexta, ac si ipsa die, immoletur. Quia peritissimi Iudæorum ab accensione Lunæ, quando Sole, vt aiunt illuminatur, vsque ad alterius accensionem diem Lunæ determinant. Ac per hoc sacramentum Paschæ, in fine diei quinti, acsi ad vesperum, plenius commendatur. Veruntamen quid horum verius sit non multum abest, quia vnus est sensus. Quod autem dicit, quia *filius hominis tradetur*, rectè quæritur à quo traditus sit, quia hîc non dicitur. Et tamen de parte dictum est quod proprio filio non D pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit eum. Necnon & de ipso legimus, quia semetipsum tradidit pro nobis. Verùm & Iudas tradidit eum, vnde & traditor vsque hodie vocatur. Sed & diabolus qui misit in cor Iudæ vt traderet eum. Nihilominus & principes sacerdotum & seniores populi tradiderunt eum in damnationem mortis. Es ideò fortassis hîc impersonaliter positum est, tradetur, non di- E cens à quo vel per quem, vt hoc verbum ad omnes respicere possit personas, licet non vno voto, neque eadem voluntate omnes tradiderunt eum. Quibus verò traditus sit ipse iam supra prædixerat.

TRADETVR *enim*, inquit, *Gentibus ad illudendum & flagellandum, & crucifigendum,*] id est, militibus Romanorum, qui eum susceperunt de manu omnium eorum qui eum tradiderunt in mortem. Intelligant quæso & erubescant qui affirma-

Cap. XXVI.

Cap. XXVI.

A re conantur Saluatorem timuisse mortem, & passionis pauore dixisse, *Pater si possibile est transeat à me calix iste*, de quo suo loco dicemus, cur hoc orauerit. Nam post biduum Pascha futurus, tradendum se nouit vt crucifigatur. Quod & ab initiu semper nouerat qui ideò venit, & tamen non declinat insidias, neque territus refugit; in tantùm vt etiam cæteris formidantibus & ire nolentibus, pergat ipse vltroneus, atque intrepidus. Vnde & in Psalmis ex
B Psal. 53.8. sua persona, *Voluntariè sacrificabo tibi*, in-
Psal. 39.9. quit, & *vt facerem voluntatem tuam Deus meus, volui*. Quod si nollet omninò non pateretur, & ideò quia volens venit, vt finem vmbræ iamiamque à carnali festi-
Luc. 22.15. uitati imponeret, aiebat, *Desiderio desideraui hoc Pascha manducare vobiscum antequam patiar*; sed pati non poterat prius, quia nōdum venerat hora eius. *Tunc congregati sunt Principes sacerdotū & Scribæ, & Seniores populi, in atrium Principis sacerdotum qui dicebatur Caiphas.* Tunc siquidem, quando consummauit Iesus omnes sermones istos, &
C finiuit quod diu tractauimus. Tunc congregati sunt & consilium fecerunt, *Vt Iesum dole tenerent & occiderent.* Verè miro & ineffabili modo isti consilium Dei agunt contra consilium suum, vt eum, qui vita erat, innocentem occidant, & ideò non semper quod consilium esse potest; neque vbicunque Principes sacerdotum & sapientes sæculi, seu Principes populi congregātur, semper quæ consilij sūnt tractātur; & ideò in hoc cōcilio quatuor iure
D culpantur, quod congregantur in *dolo*, non qualescunque de vulgo, sed *Principes sacerdotum*, quod *Scribæ*, id est, sapientes legis, quod & Principes populi, & quod in eo tempore Christum Dei filium occidere meditantur, quando debuerant iam Pascha vicino, victimas parare & sacrificia, leuigare parietes templi, pauimenta verrere, & mundare vasa, & omnia secundum legis ritum purificare, vt esui agni ipsi digni fierent, & cultus religionis eorum Deo acceptior esset. At verò ipsi congregantur non vbicunque, nec cum
E quocunque, sed *in atrio Principis sacerdotum*, vt cum ipso consilium inirent, quomodo Dominum occiderent, non timentes Deum, neque diei festi reuerentiam habentes, neque de seditione populi, in eodem die si fieret, curantes, sicut simplex sermo demonstrat; sed hoc solùm omni astutia cauere se adhortantur, ne populi auxilio de illorum manibus tolleretur.

Cap. XXVI.

Imitantur etenim Cain, cuius prophetiam explere cupiunt, vt liberè Abel fratrem suum cum dolo interficiant. Et ideò ille ait, *Egrediamur in campum*, vt eum per- Gen. 4.8. imere posset ne euaderet. Sed Iudas, imò diabolus per eum præuenit ex die festo consilium eorum, cùm quæsiuit sponsionem, quid ei vellent dare. Et exinde quæsiuit opportunitatē, vt eum eis traderet. Idcirco gauisi de tanto euentu, non curantiam qua fiat die; & ideò in nocte qua debebant Pascha comedere, satagunt & meditantur pariter cum ipso traditore, vt cùm opportunum inuenerint locum, mox eum capiant. Sed quia iam venerat dies, & hora à sæculo nota Domino, vltra differri non potuit, sicut nec anticipari. Sed inito consilio, vt aiunt, quarta feria ante diem Paschæ in crastino ad vesperum, mox agnus legalis occiditur, continuò noster agnus pro salute totius mundi, acsi ipso plenilunio, mactatur. Sicque fit, vt non in die festo eorum occidatur, sed in alio die differtur, vt Pascha nostrum, his expletis omnibus quæ vmbræ erant, iam in clara luce immolaretur Christus: vt relinquentes azyam Iudæorum, festinent omnes acsi noua conspersio, celebrare nouum Pascha in azymis synceritatis & veritatis, & non cum Iudæis in vetustate litteræ permanere. Sed quia benignus Saluator, iam *ante sex dies Paschæ*, venit in Bethania, vnde & altera die cum triumpho & ramis palmatum, acsi iam victur, celebrauit, reascendens Hierosolymam, gloriam monomachiæ suæ, quam expleturus erat in proximo. Qua de causa & ipsi Principes commoti, congregantur in atrium Principis sacerdotum, vt impleretur illud quod dictum est in Psalmo, quia *Populi meditati* Psal. 2.1.2. *sunt inania, & Principes conuenerunt in vnum aduersus Dominum, & aduersus Christum eius.* Quos, quia in dolo consilium inire laborant contra Dominum, relinquamus, & festinemus opportunè satis finire librum, vt Saluatori nostro rursus in Bethaniam occurrere possimus. Quoniam Bethania domus obedientiæ interpretatur, vt ibidem cum discipulis, quæ gesta sunt à Domino, videre mentis oculo, & intelligere valeamus, quia valdè mystica sunt & admiranda. Orantes vt cum Lazaro, solutis criminibus, etsi vltimi in conuiuio, quo cum Domino conuiuatur, dignè interesse mereamur.

PROLOGVS LIBRI DVODECIMI.

QVONDAM adhuc puer cum essem & ingens trãsnatare pelagus vellem, paulo antequam littus attingerem, conspicio. Et ecce eminus videtur nimia surgere altitudo, & inaccessibilis fluuij portus crescere. Quo terrore perculsus, cœpi iam B multo labore fatigatus dispicere, quod nec retrorsum redire possem, nec in tanta immensitate pelagi boni portus exitum inuenire. Ita & nunc mihi, charissimi, occurrit, tandem explicitis in Matthæo vndecim explanationum libris, in hoc vltimo laboris mei opere, vt tanta sacramentorum Dei profunditas, tantaque diuinorum eloquiorum obscuritas restare videatur, vt nec omittere queam quæ dudum exhortatus hinc inde à vobis inchoaueram, nec explere me posse confidam pauca quæ restant. Quoniam flebilis, & diu iam ieiuna oratio, sæcularium rerum curis retro fatigata, multum formidat, etiam ea, quæ sentit loqui, vbi se videt nec sensu, nec ingenio posse sufficere. Sed quia diuina rectè quærentibus, semper indeficiens verbi census adesse promittitur. Vnde ait perdiues Dominus oratori suo,

Psal. 80. 11. *Aperi os tuum & ego adimplebo illud.* Et ideò exigam à meipso, quod vestris interuenientibus meritis ex dono largitoris præsumo. Agam vt cœperam, si quomodo, saltem iuuenibus, de pleno passionis Christi sacramento, vel pauca dignè quærentibus, exponam. Credo quod non aberit in tractatu dicendi facultas, cùm fuerit in perficiendo prompta & deuota voluntas. Quoniam vix esse potest vt bonæ voluntatis animum possibilitas deserat virtutum. Sicutè contrariò difficillimum, vt sequatur abundantia sensus hominem, qui nulli vult alteri impartiri pecuniam verbi: vnde quamuis vilis videatur oratio, prolixitas reprehendatur superflua, & temeritas à quibusdam culpetur ignara; erit mihi clipeus defensionis ipsa bona voluntas, & lorica iustitiæ intercessio vestra & induta veritas. Quia si nemo qui docendi officium tenet, securus esse potest de talento sibi commisso, nec me vllus iure reprehendere potest, si ea vobis poscentibus, quibuscunque verbis supplere cupio otiosus quæ malè diu neglexi occupa-

A tus laboribus alienis. Quoniam sicut debitor fui in absoluendo, quidquid tunc minus licuit vt redderem, ita & nunc vos & ipsi quibus laboro debitores sunt vt audiant quæ fideliter nunc vtrisque offero. Quoniam obnoxij erunt culpæ, si non perceperint gratanter ex obsequio, quæ vobis simul & illis, deuotus vel quàm sero reddo.

EXPOSITIONIS IN MATTHAEVM,

Liber duodecimus.

CVM *esset Iesus in Bethania in domo Simonis leprosi, accessit ad eum mulier habens alabastrum vnguenti pretiosi, & effudit super caput ipsius recumbentis.*] Multi Doctorum de hoc loco dubitant, vtrumne de hac vna eademque muliere quatuor C Euangelistæ sunt locuti singuli, suis in locis; quia penè aut eadem de illa dixerunt, aut vicina: an certè plures fuerint de quibus ac si vna, facta sit narratio. Non vt vna esse crederetur, sed ex omnibus vt vna Christi commendaretur diuersis expressura figuris & concorporata membris. Idcirco quid singuli Euangelistarum commune dicant, vel in quo dissentiant, omninò considerandum est, vt ex his intelligamus vtrumne de vna omnes narrent, D an de tribus seu amplius, ne fortè aliquid temerè præsumamus. Quia impossibile est vt de vna eademque muliere hi quatuor loquentes, cùm essent perfecti in eodem intellectu, & in eodem spiritu, in eademque sententia consummati, qui erant ministraturi salutem verbi Ecclesiis, vt contraria sibi sentirent. Nam de loco & de persona, domus, & apud quem hæc gesta sunt, multa similitudo est, multaque vicinitas narrandi etiam & de muliere, cùm Matthæus & Marcus, nec non & Io- E annes, in Bethania ista facta loquantur, in domo Simonis leprosi. Licet Ioannes in Bethania quidem dixerit, sed *Cœnam ei fecerunt*, inquit, *& Martha ministrabat, Lazarus verò vnus erat ex discumbentibus cum eo.* Ioan. 12. 3. *Maria ergo accepit libram vnguenti nardi pistici pretiosi, & vnxit pedes Iesu.* Ex quibus apparet, quia ipsæ fecerunt ei cœnam qualibet in domo, Simonis aut suæ. Lucas autem quamuis non leprosum hunc dicat Simonem, tamen tamen eum nomine ex verbis Domini, & Pharisæum

Cap. XXVI.

fuisse declarat, qui eum vocauit vt cum illo manducaret in domo sua; nec tamen Bethaniam, sed quoddam castellum nominat. At verò de Alabastro vnguenti simul omnes dicunt, præter quod Ioannes, *Libram vnguenti Nardi pistici* dicit, nec tamen Lucas pretiosum eum fuisse narrat, sicut Matthęus & Marcus. Quod sanè vnguentum super caput Iesu effusum narrant, *fractoque alabastro*, solus Marcus indicat. Porrò Lucas longè aliter pedes Domini perunxisse, ac retrò præ verecundia humiliter stetisse commemorat, & lacrymis rigasse, capillisque suis detersisse, & quia peccatrix erat exaggerat. Veruntamen Ioannes & Mariam eam nominat sororem Lazari & Marthæ, ac pedes Domini vnxisse & capillis detersisse, non ad ea lacrymasse commemorat, sed quia *impleta est domus ex odore vnguenti*. Quapropter quidam dicunt, non vnam fuisse, sed tres, vt dixi, vel quatuor. Quia non videtur vna esse quæ effudit super caput Iesu, iuxta Matthæum & Marcum, & quæ vnxit pedes ipsius, quemadmodum Lucas & Ioannes exponunt. Dicunt autem non esse possibile, neque continuò dignam fuisse, accedere ad caput Domini, quæ ad pedes accedere digna vix probatur; & ideò retro stetisse ac fleuisse, quia peccatrix erat. Nec enim credibile esse volunt vt Maria quam diligebat Iesus soror Marthæ ac Lazari, quæ meliorem partem elegerat, vt peccatrix in ciuitate (sicut assolent meretrices) esse dicatur. Apud quas Iesus quàm sæpè hospitasse probatur. Vnde Origenes magis consentit tres fuisse; vnam videlicet de qua scripserunt Matthæus & Marcus consona voce, nullam differentiam narrationis suæ facientes; alteram autem fuisse de qua scripsit Lucas; tertiã verò de qua Ioannes scripsit, quoniam differt plurimum ab aliis, non solùm in his quæ dicuntur de vnguento, verùm & quia diligebat Iesus illam, quam præfert etiam sorori suæ Marthæ, eo quod *Optimam partem elegerit quæ non auferetur ab ea*. Quamuis & ipsa in Bethania fuisse dicatur, sicut & alia, de qua narrant Matthæus & Marcus: multùm tamen differt, quia in domo Simonis illam accessisse dicunt, ibique caput vnxisse, quando & post biduum Pascha futurum erat. Porrò Ioannes, vt dixi, narrat quod *ante sex dies Paschæ* venerat Iesus Bethaniam, vbi erat Lazarus quem suscitauerat, quando fecerunt ei cœnam magnam Maria & Martha. Quod si totidem dixerimus vnam eandemque Mariam hoc fecisse, semel scilicet & secundò in domo Simonis, tertiò verò in domo sua, videtur mira narratio vnius facti, & multa varietas dictorum; ita vt tanta diuersitas, & huius facti repetitio signare probetur arcana mysteria. Tamen, seu sit vna totiens introducta, seu duæ vel tres, non Euangelistarum vacillat fides; nec infirmatur auctoritas, nec dissentit in intellectu sententiarum vel personarum proprietas, sed œconomica subministratur magni sacramenti narratio, cùm in vna earum domo Lazarus resuscitatus introducitur, conuescens cum eo, nec illa peccatrix nominatur; sicut nec in domo Simonis, quia leprosus fuisse ille commemoratur. At verò in domo cuiusdam Principis, nec tamen leprosi, mulier illa quæ accessit prius peccatrix dicitur; deinde fleuisse, pedesque Domini lacrymis rigasse; nec tamen in Bethania facta, quæ gessit, narrantur. Vnde in tribus istis pœnitentiæ virtus magna monstratur, & Dei in peccatoribus clementia prædicatur. Quia sicut in Lazaro eorum qui labuntur in mortem peccati, resuscitatio declaratur; ita & in Simone leproso omnium scelerum emundatio commendatur. Sed & in muliere quia peccatrix dicitur, omnium criminum ablutio. Et mira in omnibus omnipotentis Dei benignitas prædicatur, qui non refugit leprosum, non deuitat peccatricem, non abhorret immundum, vt maculas humanæ mentis ac corporis possit abluere. Domus leprosi huius erat in Bethania. Porrò Bethania interpretatur domus obediẽtiæ, per quã intelligitur totus hic mundus. Et ideò iure domus obediẽtiæ vocatur, quia in eo ad hoc positi sumus, acsi in agone vt obedientes Deo simus, quatenus per hãc obedientiam ad illam cœlestem Hierusalem, quæ proxima est ei, conscendere valeamus. Quod si omnis præsentis sæculi locus Bethania intelligitur, iure portio totius loci domus est Simonis leprosi; quia per eius domum Ecclesia Catholica designatur, quæ in mundo est. In qua domo Iesus esse creditur, & conuiuatur cùm quotidie debitum ei seruitutis obsequium præstamus. Dicitur autem domus Simonis leprosi duabus ob causis, vel quia olim leprosus fuerat, vt & nos omnes fuimus, & nunc adhuc ex antiquo vitio iam curatus, à Domino ità vocatur; vel quia adhuc omnes sub peccato versamur. Quia *si dixerimus quod peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, & veritas in nobis non est.* In 1. Ioan. 1. 8.

 quam nimirum domum, quia Iesus introiuit & conuiuatur, accessit mulier, id est, Ecclesia. Accessit, sed non vacua, quia attulit, *alabastrum vnguenti pretiosi*; & vt Ioannes ait, *vnguentum nardi pistici*, quia fidelis venit. Nam pistis Græcè fides vel fidelis dicitur; eo quod hæc mulier plenam fidem detulit, alioquin ad Iesum accedere non posset, neque domum obedientiæ intrare, nisi vnguentum fidei pretiosum adferret & bene olentem. De quo vnguento sponsa Christi, quæ est Ecclesia, dicit in Canticis, *Nardus mea dedit odorem suum.* (Cant. 1.12.) Et ideò quàm signanter Ioannes, *Vnguentum nardi pistici*, ait, nam & nomen sponsi vnguentum effusum est. Multa siquidem genera vnguentorum sunt, & ideò hic multa varietas est. Quoniam aliud est illud quo pedes Domini vnguntur, nec tamen effunditur, neque multum odoriferum dicitur, quia peccatrix mulier accusatur, & aliud quod hic super caput Iesu effusum commemoratur, & aliud quo in Ioanne pedes Domini vngũtur, & nardi pistici esse dicitur cuius odore tota repletur domus. Et omnia hæc odoramẽta de nomine veniũt Saluatoris, quod effusum est super mentes credentium, & ideò adolescentulæ diligunt eum; & vngit vna earum pedes Domini cum fletibus & lacrymis; alia verò quæ optimam partem elegit, semper sedere ad pedes eius nouit vt audiat verbum salutis. Vnguento quidem vngit eosdem pedes, sed tam miro & mystico, vt eius odore tota repleatur domus. Porrò tertia, de qua hic narratur, aliud detulit vnguentum, & effudit super caput eius, quod pretiosum fuisse prædicatur; pretiosum vtique quia diuinum. Alioquin nisi diuinum esset, super caput Christi effundi non posset, quia in caput Christi Deus, & in Deum nihil aliud præter id quod diuinum est cadit. Ac per hoc quidquid est quo humanitas Christi vnguitur, quasi seorsum est, purum & fidelissimum esse debet, cuius odore tota adimpleatur domus, sicuti per Ezechielem narratur, quod viderit Dominum sedentem super solium excelsum & eleuatum, & ea quæ sub ipso erant replebant templum; non minus odore quàm claritate virtutis. Vnde per has differentias rerum, seu sit vna mulier quæ hoc iteratò gerit, (quod non credo) seu sint duæ vel tres, omninò fidelium differentia in his demonstratur. Et ideò multum iuuat Euangelistarum diuersitas, vt ostendant in

A domo Simonis, quod quidam effundant super caput Iesu pretiosum vnguentum; quidam autem vngunt tantummodo pedes cum lachrymis; quidam verò effundunt largiter, ità vt omnis domus Ecclesiæ adimpleatur ex odore diuinitatis Christi. Et nota quod etiam & ipse, cuius est domus, Simon appellatur. Simon namque obediens & ipse interpretatur, quia in domo obedientiæ nemo nisi obediens dignè inhabitat, in cuius

B domo benignissimus Saluator ex illis supernis montibus descendit, quia de cœlis in mundum venit. Non enim ille visibilis erat prius in hoc mundo, sed obedientiæ pietate missus à patre, venit in hunc mundum, vt ipse ait, *Sicut misisti me veni in mundum*. Cùm ergo audiuit mulier ista venisse Christum, & esse in domo Simonis, accessit & ipsa, quæ sanari non posset, nisi venisset Christus in terram. Sed sicut dictum est, quærenda est consonantia Euangelistarum, & proprietas dictorum.

C Nam Lucas quamuis similiter aliquid dicat, nomenque conueniat apud quem conuiuatus est Dominus, vt Simon sicut & iste dicatur, non tamen leprosus. Vnde non est contra consuetudinem, vel contra rationem, vt duo fuisse credantur vnius nominis. Quia etsi potest vnus homo habere duo nomina, multò magis possunt vnũ nomen habere duo homines seu plures. Idcirco potius credibile est aliũ fuisse illum Simonẽ non leprosum, in cuius domũ illa, quæ peccatrix dicitur, intrauit; seu fuerit in Bethania illa domus, seu non.

D Quia nec Lucas Bethaniam nominat, nec ciuitatem aliquam, vel castellum; neque eiusdem rei narratio in eodem loco videtur versari. Quapropter potest fieri, iuxta quod eximij patres Ambrosius & Augustinus sentiunt, vnam eandemque mulierem fuisse quæ peccatrix in ciuitate esse narratur, cui (quia iuxta paradigma, Deum dilexit multum) dimissa sunt peccata multa. Sed eandem Mariam constat bis hoc fecisse, quia diligebat plurimùm.

E Vnde & accessit primùm cum multa humanitate & pudore nimio; sicque meruit ex vbertate lacrymarũ, & dilectione maxima, remissionem peccatorum. Et quia acceptum Deo fuerat, quidquid deuotè primùm obtulerat, & laudatum à Domino, non dubitauit iterare in facto, & pretiosius offerre, quo repleretur tota domus *ex odore vnguenti*. Nec igitur mirum si & ex gratia intus diuinitus inspirata, non solùm iterare præsumpsit, verùm-

etiam

Cap. XXVI.

etiã & quæ diuina sunt in Christo plenius meruit intelligere. Et ideò non mirum si ipsa quam Dominus plurimùm diligebat, meretrix fuisse dicatur, & soror Lazari & Marthæ; quia non ipsa prius Dominũ, sed Dominus eam prius elegit ac dilexit, ita vt deinceps ipsa multum diligeret Dominũ. Ac propterea præ nimio amore, ipsa optimã partem, quam electa elegerat, ardenter tenebat, & ideò à vestigiis Domini indefessa non recedebat. Nam hoc & Ioannes, quod ipsa sit, insinuat.

Ioan. 11.12. Erat *autem*, inquit, *quidam languens Lazarus à Bethania de castello Mariæ & Marthæ, sororum eius. Maria autem erat quæ vnxit Dominum vnguento, & extersit pedes eius capillis suis, cuius frater Lazarus infirmabatur.*] Hoc dicens Ioannes, confirmat quod Lucas in domo Simonis cuiusdam factum fuisse narrauit. Iam itaque Maria hoc fecerat. Quod autem in Bethania rursus fecisse dicitur, aliud est quod ad narrationem Lucæ non pertinet. Sed quod in Bethania gestũ à tribus pariter narratur, Ioãne scilicet, & Matthæo, & Marco, sicut beatus Hieronymus & præfatus Origenes sentiunt, non in semel, ab vna eademq; gestũ est, sed à duabus. Vnde quemadmodũ aliter conueniat considerandũ est. Quia in Ioãne non in domo Simonis res acta narratur, sed tantùm, quia *Venit Iesus in Bethania vbi fuerat Lazarus mortuus, quem suscitauit Iesus. Fecerunt autem ei*, inquit, *cœnam ibi*; & nõ dicit vbi, nisi vt intelligas in Bethania; neq; quis ei fecerat cœnam, nisi tantùm quia *Martha ministrabat, & Lazarus vnus erat ex discumbentibus*, seu cætera. Porrò Matthęus & Marcus tam in Bethania, quàm & in domo Simonis leprosi, quæ narrãt, gesta fuisse cõmemorãt. Vnde aut duæ fuerũt, sicut supradicti volũt eximij tractatores; aut si vnã fuisse volumus, & in semel rem gestã, vt Pater Augustinus magis arbitratus est; nihil aliud intelligere possumus, nisi quia Simõ ille leprosus, & duę sorores istę ac Lazarus cõciues erãt & vicini, seu contigui domib⁹, ac familiarissimi quasi in domo vna versabãtur. Vnde & dicitur, quia *fecerunt ei cœnã ibi*, & nõ fecit ille, aut ille. Vt intelligas, quia tã ex assiduitate sua, seu in vicinitate, vna erat domus illorũ, quàm & ex frequẽtatione Saluatoris, qui & Simonem à lepra sua curarat, & Lazarũ in ea domo mortuũ resuscitauerat, & Marię peccatrici peccata multa, *quia dilexit multum*, indulserat. quib⁹ ex causis informari nos oportet vnã fuisse Mariã, quę & pedes Domini iã supra vnxerat, & lauerat lacrymis, ac capillis suis de-

A terserat, & quæ nunc tã pedes vnxisse secundũ Ioannẽ, quã & caput perfudisse dicitur iuxta Matthęũ & Marcũ. quorũ narratio licet diuersa videatur, nõ sunt cõtrarij sibi Euãgelistæ, in vna eadẽque muliere diuersã narrãtes. Quod & ex illa regula ostẽditur nõ esse cõtrariũ, quia sępè fit quod vnus partem pro toto ponat, alter verò explicat; & totum dicit quod gestum est, vel quod dictũ. Interdũ etiam vnus eorũ vnã cõmemorat facti partẽ, alter verò aliã; sicque fit vt simul ambo vnũ & verũ dicãt. Vt

B puta, cùm de quinque panibus narrarẽt iã supra, vbi vnus eorũ quinquagenos & centenos discubuisse dixit, alter verò solùmodo quinquagenos; & tamen nihil horũ potest videri contrariũ, sicut nec hîc. Proinde nõ solùm pedes vnxisse Domini, hanc vnã eãdemq; Mariã hoc in loco iterũ, verũetiã nunc & caput; aut fortè prius caput, deinde pedes: nisi quia Marcus fracto alabastro perfusũ caput narrat. Fortè aliquis tã infestus calũniator erit, vt neget nihil remãsisse in vase fracto, agẽs cõtra veritatẽ Euãge-

C lij. Sed melius ac religiosius è cõtra cõtenditalius, non fuisse ita fractũ, vt torũ effuderit, nitẽs pro veritate Euãgelij. Quod si adhuc ille tã cæcus perstiterit vel tã vehemẽs impugnator veritatis, vt Euangelistarum concordiã, propter hoc alabastrũ, voluerit rescindere, prius ordinarè satis accipiat, perfusos vel perũctos pedes, antequã illud frangeretur, vt in integro superfuerit abũdè satis vnde caput perfunderet; ita vt fractura illa de qua Marcus tam diligenter narrat, totum supereffũderet, in tantùm vt

D tota domus illa repletetur *ex odore vnguenti*. Nec igitur sine causa Euãgelista hoc factum commemorat, verùm quia per hanc mulierem omnis Ecclesia Christi designatur, quæ multa ex dono gratiæ secum fert vnguenta boni odoris, quæ percepit à Domino, in quibus plurimùm delectatur & frequenter, vt vnguentum quod descendit à capite supereffusum in membra, fortè vsque ad pedes, rursus à pedibus ordinatè satis refundatur ad caput. Quoniam ex ipso, & per ipsum ad nos vsq; qui pedes sumus, omnis vnctio venit. Habet enim Iesus

E plurima & pretiosissima vnguenta, vnde sponsa canit in Cãticis spõso suo Domino, *In odore vnguentorum tuorum currimus, ideò adolescentulæ dilexerunt te nimis*. Sed quia multi sanctorum propter hanc effusionem preciosissimi vnguenti in corpora sua mortem pro Domino tradiderunt, iure vnus Euangelistarum de fracto alabastro mentionem facit, quod alij tacuerunt. Quia Cant. 1.4.

Cap. XXVI.

Cap. XXVI.

etsi omnes vnctionem gratiæ, & effusionem vnguēti, & actionem boni odoris ad Christum retulere: maximè tamen Martyres, quorum corpora pro Christo fracta sunt & attrita in mortem; quibus peremptis tota repleta est Ecclesia ex odore nominis Christi; quod vnguentum effusum, vt dixi, in canticis iure vocatur. Et ideò hoc loco pretiosum esse dicitur, pro quo indignati sunt discipuli & doluerunt, maximè Iudas, quare hoc vnguentum non est venundatum trecentis denariis, vt daretur pauperibus. Fortè discipuli, quia necdum intelligebant sacramenta Dei; Iudas autem, quia fur erat & latro. Alioquin vnguentum quod decurrebat à capite Christi vsque ad reliquum corpus, quid decoris vel honestatis habebat vt effunderetur super caput tanti magistri, nisi res gesta magnum ostenderet sacramentum? Vnde etsi poterat venundari multo pretio darique pauperibus, tamen non oportebat fieri, quia magis conueniens erat, vt super caput Christi effunderetur, sancta & admirabili effusione. Non enim erat vnguentum illud pauperum, nec conueniens vt diuideretur inter multos. Sed vt integrum ac pretiosissimum funderetur, etiam, *fracto alabastro*, tantummodo super caput Iesu. Propter quod, & tam prudentem mulieris gratanter suscepit effectum Iesus, & indignantibus discipulis dicit: Sinite eam & nolite ei molesti esse, quoniam *Opus bonum operata est in me*. Vsque adeò est ergo efficax huiusmodi operatio & laus tā boni operis, vt exhortentur omnes tali tantoque exemplo, & prædicetur *Hæc mulier vbique per orbem terrarum vbicunque prædicatum* fuerit Euangelium, & quod hæc fecit in memoriam Christi. Alias autem qui iuxta simplicem intelligentiam volunt hoc factum accipere mulieris, dicant hoc effusum vnguentum super caput Iesu tam laudabiliter quid vtilitatis habuerit, vel qualem habeat iuxta textum narrationis profectum & decorem; nisi quia in mysterio bonum opus fecit, & in sacramento huius facti deuotio multa præfigurauit. Vnde & dixit; *Quia pauperes semper habetis vobiscum, me autem non semper habebitis.* Ac si diceret, pauperes semper habebitis in quibus opera misericordiæ exhibeatis, me autem corporaliter non semper habere potestis, & ideò semel agendum est in me, quo tota domus repleatur ex odore boni odoris, & omnia capitis perun-

A guantur membra. Quia nisi à capite vnguentum hoc defluxerit, nihil in corpore prodesse potest. Si autem omnia quæcunque gerimus ad laudem Dei proficiunt, & ad Christi gloriam quodlibet opus refertur, tunc vnguento pretioso vnguimus caput Christi, & exinde per totum corpus eius, id est, per totam decurrit Ecclesiam, & hoc est vnguentum valdè pretiosum, ex cuius odore tota repletur domus, scilicet Ecclesia Dei. Ex hoc
B quippè loco quidam calumnias mouent, quare vnus Euangelistarum solum Iudam dixerit contristatum, eo quod loculos habuerit, & fur ab initio fuerit, & nunc Matthæus scribit, omnes indignatos fuisse Apostolos, nescientes tropum qui vocatur Synelepsis, vbi vnus pro multis dicitur, vel multi pro vno. Potest & aliter dici, quod Apostoli verè nescientes adhuc sacramenta Dei, propter pauperes indignati sunt, Iudas autem solummodo propter lucra. Vnde & mussitatio eius
C ab Euangelista cum crimine ponitur, quod non curam pauperum habuerit, sed quia *Fur erat & latro*. Idcircò Ioannes ex hac occasione, eius furandi consuetudinem voluit demonstrare, & quantum esset cupidus pecuniarum exprimere. Quæritur autem cur dixerit, *Me autem non semper habebitis*, cùm post resurrectionem dicat eis, *Ego vobiscum sum vsque ad consummationem sæculi*. Hoc quippè de præsentia, vt dixi, sui corporis loquitur; quod nequaquam post resurrectio-
D nem cum eis ita futurus sit, quomodo tunc in omni conuictu & familiaritate. Cuius rei memor & Apostolus ait, si noueramus Christum secundum carnem, iam non nouimus eum. Quod autem Deus Verbum vbique sit, & cum suis semper futurus sit, nouit vera fides.

Mittens, inquit, *hæc vnguentum hoc in corpus meum, ad sepeliendum me fecit.*] Audiant hæretici, qui dicunt Christum corpus non habuisse; audiant & qui eum rescindunt, volentes in Christo duas introducere personas, nuncupatiuum Dei
E filium, & proprium, sicut duas constat verè habuisse naturas. Audiant, ex vtraque natura, quod vnus idemque est Christus, & ideò vnus qui loquitur, idēq; cuius vnguitur corpus; qui non ait, ad sepeliendū corpus meū hoc fecit, sed *ad sepeliendū me fecit*. Vnde & in symbolo, iure, Christū Dei filiū passum confitemur & crucifixū, mortuum, & sepultum, cùm sola caro sit passa, solaque crucifixa, mortua, & se-

Cap. XXVI. pulta. Vnde & hic, *ad sepeliendum*, inquit, *me fecit*. Quis est namque qui hoc dicit? Verè Christus, Dei *Verbum caro factum*. Ac per hoc, quia *Verbum caro factum est*, rectè in vnitate personæ dicit, *Ad sepeliendum me fecit*, dum verbi caro ad sepeliendum paratur. Ipse igitur & ad inferna descendit, qui in sepulchro iacuit, vnus idemque Christus indiuisus; ita vt nec caro iacuerit in sepulchro sine Deo Verbo, quod caro factum est, nec anima descenderit ad inferna sine ipso; eo quod in omnibus vnus & ipse est Christus, Deus & homo, verus Dei & hominis filius. Deus itaque nec mortuus est; nec sepultus, & tamen ab eo dictum est: *Hæc enim mittens vnguentum hoc in corpus meum, ad sepeliendum me fecit*. Quod ergo in corpus suum missum est, ad sepeliendum eum factum est; & non idem est, se esse, suumque esse. Et non vnum est, ad sepeliendum se fieri, suumque corpus vngui: neque enim conuenit corpus suum esse, seque sepeliri. Sed sacramenti istud diuini, id est, intelligentia pietatis, non ignotare Deum, quem scias hominem, nec nescire hominem, quem non ignoras Deum, & hoc est Iesum Christum non diuidere; quia *Verbum caro factum est*. Ideò tecta fides est, non sepultum non putare, quem resuscitatum esse intelligas, & resuscitatum non ambigere, quem negare non audeas non sepultum. Sepultus est autem Iesus Christus, quia & mortuus est. Quapropter non oportet eum tripartiri, neque diuidi Christum in tres personas, vt dicas Verbum & animam atque corpus, vbi vel vbi, separari. Sed quia vnus est, ideò & sepultus, sicut ad sepeliendum se confitetur esse perunctum. *Amen dico vobis; vbicunque prædicatum fuerit hoc Euangelium in toto mundo, dicetur quod & hæc fecit in memoriam eius*. Quæ nimirum ambiguitas dictionis, vt quidam volunt, nullum generat scrupulum dubietatis. Quia seu distinguas, ita vt dicas, vbicunque prædicatum fuerit hoc Euangelium in toto mundo, quod consequentius est, seu distinguas, quia in toto mundo dicetur, non alicubi tamen, quàm vbicunque fuerit hoc Euangelium; dicetur & quia hoc fecit in memoriam eius. Neque enim Euangelium sine memoria huius mulieris, quæ est Ecclesia, prædicabitur, neque memoria ipsius sine Euangelio prædicanda pronunciatur. Quia memoria huius mulieris, præsentis est Ecclesiæ demonstratio, quod susceperit Dominum, quod

Ioan. 1. 14.

A sepelierit in fide sua Saluatorem, quod vnxerit caput eius vnguento pretiosissimo, ac pedes; cùm eum Deum & hominem veraciter credit corde, & confitetur ore; vna cum bono opere. Attende quæso notitiam futurorum. Prædixit enim post biduum se passurum, & die tertia resurrecturum, eo quod esset moriturus. Deinde dicit, Euangeliũ in toto terrarum orbe prædicandum, cum quo memoriam mulieris habendam, quod hæc fecit ad sepulturam Iesu Christi.

B Et *tunc abiit vnus ex duodecim qui dicitur Iudas Scharioth, ad Principes sacerdotum, & ait illis*.] Tunc vtique cùm esset in Bethania, & dixisset, *Scitis quia post biduum Pascha fiet*. Vel quando; *congregati sunt Principes populi & Scribæ, in atrio Principis Sacerdotum*. Quia veniente vero Pascha, tenebræ fugerunt, & Iudas in nocte ad tenebras pertransiuit, quando præsentia recessit, & ad Iudæos vsque, vt traderet Dominum, peruenit. *Vnus ex duodecim*. Vnus numero, & non merito; specie non virtute; coniunctione C ad tempus corporis, & non vinculo charitatis. Non ergo vacat à mysterio, duos fuisse inter Apostolos hoc nomine vocitatos; vt vnus dicatur Iudas Iacobi, alter verò Scharioth, quia Iudas confessio interpretatur. Et ideò duos istos fuisse inter discipulos, vt vnus eorum teneret formam verè confitentium, quorum pars fideliter permanet cum Domino; alter verò eorum partem exprimit, *Qui confitentur se nosse* Tit. 1. 16. D *Deum, factis autem negant*. Propterea omnes transeunt cum isto ad auaritiam, ad dolos & fraudes, & admiscet se falsis fratribus. Legi Scharioth, iuxta Hebraicam interpretationem à quodam exsuffocatam vocari debere. Quod si ita est, magna conuenientia sui nominis, ac si ex Prophetia, inuenitur habere cum exitu suæ mortis, quoniam laqueo se suspendit, & suffocatus interiit. Cæterum de patria vel de vico vnde fuit, iam supra, quod inde agnomen traxerit, & quid interpretetur diximus. Iste ergo *abiit ad Principes sacerdo-* E *tum*; aduersus eum qui verè in æternum constitutus est *Sacerdos, secundum ordinem Melchisedech*, & factus est Princeps Psal. 109. 4. Sacerdotum. *Quid*, inquit, *mihi vultis dare, & ego vobis eum tradam? At illi constituerunt triginta argenteos*. Tradunt nostri, infelix Iudas damnũ quod ex effusione vnguenti se pertulisse credebat, voluerit Magistri pretio compensare; qui miser nec certam postulat pretij summam, vt saltem lucrosa videretur proditio, sed quasi

Cap. XXVI. vilissimum tradens mancipium, pretium A in potestate posuit ementium, quantum vellent ei dare. Non enim poterat, quod promittit, *Et ego vobis eum tradam*, nisi ipse permitteret; sed sua impudentia facit, quod non curat si mentiatur. Loquitur enimiam membrum diaboli, qui supra, ipse cum Domino loquebatur, *Hæc omnia tibi dabo*; vbi adgressus est caput, quatenus deinceps facilius membra dissiparet. Constituunt ergo ei pretium serui,
Matth.4.9 quia Christus formam serui susceperat; B in cuius figura olim Ioseph cùm esset liber à fratribus, *Venundatus est in seruum*, vt tempore famis erogaret frumenta fra-
Psal.104. 17. tribus suis. Venundatus est autem, non iuxta septuaginta, viginti aureis, sed sicut Hebraica veritas se habet, quia non poterat pretiosior esse seruus Domino suo, tot argenteis emitur, quot annis peregrinatus est in hoc mundo, vsque ad baptismum. Nam & Ioseph in figura Christi tot annorum fuisse legitur, quando stetit in conspectu Pharaonis, quot & C Christus baptizatus est, quando & cœpit Euangelium prædicare. *Et exinde*, inquit, *quærebat oportunitatem, vt eum traderet*; id est, ex quo locutus est cum Principibus sacerdotum, & ipsi pacti sunt ei dare triginta argenteos. Quibus ita malè illectus, quærebat opportunitatem, quomodo eum inueniret solum cum discipulis, vt eum acsi liberè traderet sine turbis. Quod & Lucas declarat manifestius. Idcirco acsi diligens insidiator, post cœnam, iam in noctis silentio, cùm esset secretius cum D suis in prædio Gethsemani, occurrerunt ei cum gladiis & fustibus, vt cum latenter quasi furem deprehenderent. *Prima autem azymorum accesserunt discipuli ad Iesum dicentes, Vbi vis paremus tibi comedere Pascha?* Prima ergo dies azymorum ipsa est, quando agnus apud Iudęos immolabatur quartadecima Luna ad vesperum, iamque fermento abiecto, sicut in Exodo monstratur. *Septem*, inquit, *diebus azyma comedetis, die prima non erit fermentum in domibus*
Exod.12.15 *vestris*. Porrò azymorum dies septem E erant, Paschæ autem vna tantùm, de qua Anatholius ait, à fine, inquit, tertio decimæ Lunæ computa, quod est initium quartodecimæ, sicque vsque in fine vigesimæ Lunæ, septem diebus azyma celebratur; in quibus diebus nunc quacunque die quartadecima Luna occurrerit, (quia illi septem dies in figura erant) verissimùm Pascha celebratur. Quod autem Apostoli dicunt, *Vbi vis paremus tibi comedere Pascha?* Magna sollicitudo est & obedientiæ deuotio, vt omnia in voluntate eius fiant, sicut & miser Iudas in voluntate diaboli & Iudæorum pretium huius sanguinis reliquit. Ergo Pascha quod dicunt, ipse vocabatur agnus apud Iudæos, qui immolabatur in vesperū. Quod oportebat comedere, quia factus de muliere Christus, factus sub lege erat; non (vt Obionitæ malè sentiūt) ideò hoc Pascha cum Iudæis celebrauit Dominus, vt deinceps more Iudaico seruaretur, sed vt transferret suos de vetustate litteræ ad spiritalia sacramenta, & eos qui erant sub lege redimeret. Quod si eos expellere de sub iugo legis venit, qui erant sub lege: multò magis non conuenit illos introducere sub lege, qui prius inuenti sunt extra legem. Quibus Dominus ait, Cap. XXVI.

Ite *in ciuitatem ad quendam, & dicite ei, magister dicit, tempus meum propè est, apud te facio Pascha cum discipulis meis.*] Quem locum Marcus & Lucas planius exequūtur, cùm patremfamilias vel dominū domus quibusdam indiciis insinuatum ostēdunt. Qui eis cœnaculum magnum demonstraturus erat, stratum atque mundatum vbi pararent Pascha. Sed Matthæus, cùm dicit dixisse Dominum, *Ite in ciuitatem ad quendam*, videtur tāquam ex persona sua studio breuitatis, illud *ad quendā* addidisse, volens eū insinuare aliquo modo. Quia nemo sic loquitur qui vult integrè loqui, vt dicat suis, *ite ad quendā*; magis enim stare potest, si dicat ite ad quēcunque, aut ite ad quēlibet, nec tamē ita certus demōstratur homo ad quē mittatur. Sed Marcus & Lucas certū eum ostendūt insinuasse Dominum, quāuis tacito nomine. Sciebat nāq; Dominus ad quē mitteret, etiā & illi quos mittebat, qualiter eū inuenire possent, quibuslibet indiciis, quia sciebāt, non ideò sic integrè posset dici, ite ad quēlibet. Quod etiā ipsa integritas locutionis admittit, sed non hoc loco; quanto minus tam absolutè dici potuit, *Ite ad quendam*. Manifestum est ad certum aliquem eos misisse, quod ex persona sua poterat Euangelista nobis dicere, misit eos ad quendam vt dicerent ei, *Apud te facio Pascha*. Aut certè ità, misit eos ad quendam dicens: Ite dicite ei, apud te facio Pascha. Ac per hoc, vt doctissimus Pater Augustinus vult, cùm Euangelista verba Domini posuisset, *Ite in ciuitatem*, interposuit ipse de suo, *ad quendam*. Nō quia hoc Domin⁹ dixerit, sed vt ipse insinuaret tacito nomine fuisse quendā in ciuitate, ad quē suos Domin⁹ mittebat, vt præpararent ei Pascha. Sed, seu sint verba Domini,

seu Euangelista hoc addiderit de suo, minus quidem nunc temporis vsitara locutio est. Et ideò egregius Doctor Hieronymus ait, quod hoc loco more veterum noua Scriptura conseruat. Frequenter legimus, inquit, dixit ille illi, & illo in loco & illo, quod Hebraicè dicitur Phelmoni, & Helmoni, nec tamen personarum locorumque ponitur manifestatio. Et ideò certum est aliqua ex causa Dominum personam ex nomine non iudicasse; fortè vt omnibus facta vris libera festiuitati occasio præberetur. Veruntamen quod reliqui de homine portante lagenam cum aqua, & de cœnaculo magno, seu straro dixerunt, Domini Saluatoris sunt verba, & magna in se continent sacramenra, quæ suis in locis exponenda sunt. Porrò quod ait, *Magister dicit, tempus meum propè est, apud te facio Pascha cum discipulis meis*, videtur quidem de tempore solemnitatis Paschæ dicere; quod tempus non suum tantùm, sed omnium erat Iudæorum. Et ideò potius nobis (quamuis latenter) illud insinuar tempus quod suum proprium esse recognoscit, iamque proximum, quando ad hoc venerat vt pateretur. Et hoc est tempus eius & hora quæ venerat, *Vt transiret de hoc mundo ad patrem*, quod est verissimum Pascha facere. Hoc celebraturus erat cum eo ad quem mirrebat suos, quoniam in eo omnium erat figura eorum qui ad illam cœlestem Hierusalem sunt ascensuri. Ad quem iste intrans, non tamen sine aqua refectionis, neque sine aqua baptismi, quia iam de fonte vitæ sibi hauserat salutem, festinans introire in ciuitatem, vbi Christo magnum parauerat cœnaculum stratum, vbi accumberet Magister veritatis. Magistrum ergo se vocat ex consuetudine illius fortè ad quem mittebat; apud quem etiam & Pascha illud noui testamenti celebraturus erat cum discipulis suis. Quod fortè tempus suum iam in sacramento dicebat adesse, quod eadem die expleturus erat quando transiuit ad illud typicum Pascha. Et ideò domus illa non deorsum erat, sed in superiori cœnaculo. Et magna erar, vt caperet Iesum verbum Dei patris & sapientiam ac veritatem; quæ omnia non capit nisi magna domus. Et vt digna sit tanto mansore, necesse est vt sit mundara, nullas in se habens malitiæ sordes. Quæ domus in ciuitate Hierusalem esse probatur, id est, in Ecclesia. Et ideò homo ille, scilicet Dominus illius domus sine nomine monstratur, vt com-

A mune sit omnibus hoc mysterium, quicunque Christo parare volunt hospitium, quo Pascha à Domino dignè celebretur. Hinc est quod ait, ite ad quẽdam, vt illi dicant, qui Christo parare desiderat Pascha.

Vespere *autem facto discumbebat cum duodecim discipulis suis.*] Id est, in ipsa prima die azymorum quando miserat eos, vt pararent Pascha ad vesperum. Inter quos erat & Iudas quando miserat eos, & quando discubuit in cœna. Erat autem sicut

B lupus insidians inter agnos, quia iam in cor eius miserat diabolus, vt traderet eum. Quibus edentibus dixit, *Amen dico vobis, quia vnus vestrûm me traditurus est.* Solito more veritas, quia falli non potest, cum iuramento loquitur, *Ipse enim sciebat quid esset in homine.* Idcircò non erat opus, *vt testimonium ei quis perhiberet de homine.* Poterat itaque proditorem suum mox specialius demonstrare, nec tamen fecit, sed crimen mittit in numero, vt & affectus probaretur singulorũ, & misero proditori

C locus daretur pœnitentiæ. Æquum namque erat, quia prędixerat passionem suam, vt & proditorem prædiceret. Ex vtroque, vltroneum vt monstraretur venisse se ad eandem passionem. Nec tamen manifestè arguit eum, cuius consilia in corde latentia occultè deprehendit, si fortè in conscientia deprehensus eum crederet scire vt Deum, quæ putabat larere quasi hominem. Sed miser postquam vidit conscientiam suam latere non posse, nimia infidelitate cæcatur; idcircò vltra præ-

D sumpsit, vel nimia impudentia, occultè deprehensus, non erubuit. *Et contristati valdè cœperunt singuli dicere, nunquid ego sum Domine?* Hoc quippè virtus est Apostolorum, qui plus credebant verbis Domini sui, quàm conscientiæ suæ. Sciebant iam singuli ex doctrina Domini, licet bonæ conscientiæ essent, & mundi ab omni proditione Magistri, quod mortalitas humana nunquam in eodem statu permanet. Et ideò singuli formidantes de se, considerabat vnusquisque eorum ne fortè ipse esset, qui præcognitus erar acsi proditor.

E Quod si illi sibi benè conscij timent & formidant quasi infirmi, quid de nobis agendum est, qui nunquam conscientiam perfectæ puritatis, neque charitatem circa Deum perfectam accepimus? Quod si Apostolus corpus suum seruituti subiicit, ne fortè reprobus inueniatur, cum aliis prædicat verbum salutis: quantò magis timere nos oportet, & in omnibus nos Deo committere? Qui quos præscit, &

Ioan. 2.25.

Cap. XXVI. vocat; & quos vocauerit, illos & sanctificat; quos verò sanctificauerit, illos & iustificat. *Qui intingit*, inquit, *mecum manum in paropsidem, hic me tradet; filius quidē hominis vadit, sicut scriptum est de illo.* Hoc quippè ex indicio propheticæ vocis dicit, quasi diceret, qui manducat panem mecum, *Ampliabit aduersum me supplantationem.* Nec igitur discrepat hic sensus ab hoc quod ait, *Qui intingit manum mecum in paropsidem, hic me tradet.* Quibus verbis discipulos quasi liberos relaxat, dum solum proditorem declarat. Qui quod alij fecerunt, non potuit manum retrahere à parapside, iam semel & secundò secretò præmonitus. Vbi Dominus sua in eo manifestat beneficia, & Iudas suam non celat impudentiam. Et quia à Domino tantis complectitur honoribus, vt esset vnus ex duodecim, atque œconomus eorum quæ collata erant pauperibus; neque salis, neque eiusdem mensæ, neque panis, neque carnium agni quas comederat, memor factus, impudenter festinat tradere largitorem bonorum operum. Cùm dinumerare nemo potest omnia ab eo facta mira & deifica, quæ viderat vel audierat. *Filius autem hominis vadit, sicut scriptum est de eo.* Vadit autem ad passionem, quia filius hominis est, vt prædictum erat à Prophetis, passurus per crucem. Manet autem eum discipulis in mundo, secundum quod verbum est, custodiens eos in fide. Alias autem non permanerent in fide ipsius, præcipuè cùm eum in cruce pendentem, deinde mortuum vidissent. Et notandum, quia non dixit, *Væ homini illi* à quo tradetur, sed *per quem tradetur*, volens alium ostendere à quo tradebatur, id est, diabolum, Iudam verò ministrum fuisse diaboli, per quem ipsa traditio ministrabatur passionis. Tertiò iam eum tangit, vt quem conscientia & pudor non traxerat, saltem denunciata serò, corrigant supplicia. *Bonum erat ei si natus non fuisset homo ille.* Multi in hoc verbo acuunt sillogysmorum suorum acumina, & argumentantur, quasi nullo modo posset ei bonum esse, qui non esset omninò, si natus non fuisset, & ideò prius fuisse eum antequam malè nasceretur, vt talis esset. Dicunt enim, id quod est potest aliquid habere præter quàm quod ipsum est. Idcirco habere posset aliquod bonum, etiamsi natus non esset; quoniam diuersum est tantùm aliquid esse, & esse aliquid in eo quod est. Sicut omne quod participat eo quod est esse vt sit, a-

Psal. 40. 10.

A lio aliquo participat, vt aliquid sit. Ac per hoc fortè Iudas, quia participabat eo quod est esse, vt esset illi bonum, erat antequam nasceretur, vt melius illi esse posset. Sed quia ista Philosophorum sunt, vt possint de verisimilibus sua extollere argumenta, & nonnulla introducere falsa, redeamus ad simplicitatem diuini eloquij, quo dicitur, quia *illi bonum erat si natus non fuisset*; quia nec hoc bono erat dignus, cùm iam esset, & nasceretur prius cùm B non esset. Sed quia ex arbitrio suo venit, vt hoc officium proditionis consummaret per eum Dominus, ideò natus est malo suo, vt in malum; quod secundum propositum erat, ipse corrueret, ad hoc ex præscientia Dei iustissimè ordinatus. Vnde non dicitur, quia bonum erat vt non esset, sed ei, ne natus esset. Quoniam etsi malum contigit ei, ex accidenti vitio fuit; bonum tamen non negatur eum fuisse, licet præ culpa melius esset ei non esse, iusto Dei iudicio, qui ad pœnam præscitus erat. Non quod essent antea (vt C quidam volunt) animæ in cœlestibus, quo illi bonum esset; neque in eo vllum ei esse poterat bonum, quia non erat cui esset vllum bonum, sed iuxta simplicem intelligentiam Scripturarum sanctarum, bonum esset ei qui iam erat si non subsisteret, quàm tam malè subsisteret, vt & malè illi esset; quod omninò non esset si natus ipse non fuisset. Cap. XXVI.

Respondens *autem Iudas qui tradi-* D *dit eum, dixit, Nūquid ego sum Rabbi? Ait illi: Tu dixisti.*] Etiam hîc non expressum est, vtrum ipse esset; sed fortè sic temperatum ne omnes aduerterent, vt ei adhuc daretur de se, cuius in conscientia crimen erat. Vnde magis in contumaciam videtur sonare, quàm quod dubium non erat, ei requirere; & ideò non tristem eum fuisse vt cæteri sermo declarat, non religiosum ac deuotum in fide, vt eum Dominum mitissimè eum cæteris appellaret. Sed efferatus animo, sine vlla cordis pudicitia, quasi excusantis affectu dicit. E Nunquid ego sum Rabbi? Et hoc ideo ne tacendo videretur crimen cordis prodere, iungit quasi blandientis affectum, quod dolus in corde nō latebat. Vnde & Rabbi eum vocat, quod est infidelitatis signum, quia Deum & Dominum eum esse, post tot signa & miracula non credebat. Sed nescio, vel si talem eum quasi vnum de Doctoribus accipiebat, qui tam crudeliter sine vlla pœnitentia cordis, tradere sic impudenter eum dolo festinabat.

Cap. XXVI.

Cui Dominus, *Tu dixisti.* Eadem igitur responsione confurarur proditor, qua & Pilatus, vt ex ore proprio cōdemnaret eum, qui non dubitans de conscientia interrogat, sed fingens se de hoc dubitare, quasi timens simulat. Non quod curaret impudicus iam excusabilis esse, sed vt consiliũ suæ proditionis interdum celarer. *Cænantibus autem eis accepit Iesus panem, benedixit ac fregit, deditque discipulis suis, & ait, Accipite & comedite, hoc est corpus meum.* Audiant qui volunt extenuare hoc verbum corporis, quod non sit vera caro Christi, quæ nunc in sacramento celebratur in Ecclesia Christi, neque vetus sanguis eius: nescio quid volenres plaudere vel fingere, quasi virtus sit carnis & sanguinis in eo admodum sacramento, vt Dominus mentiarur, & non sit vera caro eius, neque verus sanguis, in quibus vera mors Christi annunciatur, cùm ipsa Veritas dicat, *Hoc est corpus meum.* Similiter & de calice, *Bibite,* inquit, *ex hoc omnes, hic est enim sanguis meus noui testamẽti,* non qualiscunque, sed quod *pro vobis effundetur in remissionem peccatorũ.* Neque itaque dixit cùm fregit & dedit eis panem, hoc est, vel in hoc mysterio est virtus vel figura corporis mei, sed ait non fictè, *Hoc est corpus meum.* Vbi Lucas addidit, *Quod pro vobis tradetur,* vel sicut alij codices habẽt, datur. Sed & Ioannes ex persona Domini, *Panis,* inquit, *quem ego dabo caro mea est,* non alia quàm *pro mundi vita.* Ac deinde, *Qui manducat meam carnem, & bibit sanguinem meum, in me manet, & ego in illo.* Vnde mirot quid velint nunc quidam dicere, non in re esse veritatem carnis Christi vel sanguinis; sed in sacramento virtutem carnis & non carnem, virtutem sanguinis & non sanguinem; figuram & non veritatem, vmbram & non corpus, cùm hîc species accipit veritatem & figuram, veterum hostiatum corpus. Vnde veriras ait, cùm porrigeret discipulis panem, *Hoc est corpus meum,* & non aliud quàm, *quod pro vobis tradetur;* & cùm calicem, *Hic est calix noui testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum.* Necdum itaque erat fusus, & tamen ipse porrigetur in calice sanguis, qui fundendus erat. Erat quidem iam in calice, qui adhuc ramen fundendus erat in pretium; & ideò ipse idemque sanguis iam erat in calice, qui & in corpote, sicut & corpus vel caro in pane. Erat autem integer Christus & corpus Christi coram oculis omnium positum; nec non & sanguis in corpore, sicut & adhuc hodie integerri-

Ioan. 50. 51
Idem 54. 56.

A mum est & manet, qui verè dabatur eis ad comedendum, & ad bibendum, *in remissionem peccatorum.* Dicat qui vult, si in alio aliquo remissio est peccarorum, quàm in Christo. Constat ergo, quia non est; & quia in hoc corpore ac sanguine remissio est peccatorum, verè Christi caro est & sanguis. Vnde qui dignè manducant & bibunt, verè vitam æternam manducanr & bibunt, & integra manet vita. Et tunc erit vnicuique corpus Christi & sanguis, vita, si quod in sacramẽto sumitur, in ipsa B veritate (sicut aliquando dixisse me memini) spiritaliter mãducetur, & spiritaliter bibatur. Quia sicut dicit Apostolus, caro nihil prodest; quãrò magis panis sine spiritu, qui cernitur, sed *Spiritus est qui viuificat.* Hæc idcircò prolixius dixerim, & expressius, quia audiui quosdã me reprehendere quasi ego in eo libro quem de sacramẽtis ediderã Christi, aliquid his dictis plus rribuere voluerim, quàm ipsa repromirrit Veritas; timenres fortè, quod ipsi tunc ti- C muerũt quibus loquebatur, partes facere voluerim, & eius per singulos membra diuidere concisa, vel dispertita, sicuti illi tunc putarunt qui scandalizati dicuntur, & abierunt retrorsum. Quibus Saluator ait, *Hoc vos scandalizat? Si videritis filium hominis ascendentem vbi erat prius.* Ac si diceret, si hoc intelligere possetis, sciretis vtique, quod qui integer ascendere potest vbi erat prius, vnus idemque Christus, consumi non potest per partes, nec diuidi D dentibus. Hoc quippè videre multum est, quia in spiritu est; hoc cognoscere vel credere, quomodo vnus Christus ascenderit filius hominis, *vbi erat prius;* quis hoc sensu explicat? Et quod descendit de cœlo, *filius hominis qui est in cælo,* quæ hoc ratio capit? Nec non & quod; *Verbum caro factum est,* quæ hoc verba eloquuntur, vt quod incommutabile est, factum dicatur. Vel, quo modo; qui homo erat, filius hominis, in terram coram oculis eorum positus, in cœlis esse dicatur? Quo modo er- E go de cœlis venit, vnde nunquam abfuit? Ascendit descendens, quia in nullo resoluitur Christus. Est qui erat, & quod est non erat. In omnibus ergo istis, & in aliis quamplurimis locis excedit humanas mentes diuina potestas; nec subiacet humanis sensibus ratio cœlestis & diuina. Quia natura inferior causam & rationem naturæ potioris & immensæ non capit nec intelligit. Et ideò de talibus rebus, quæ diuina virtus operatur, dubietas auferenda est, & cunctatio remouen-

Cap. XXVI.
1. Cor. 3. 6.
Ioan. 6. 61. 62.

Cap. XXVI. da. Quia scientia eatum in fide est; ratio in virtute; effectus in rebus est, ex potestate; causa in volunrate. Ita vt nihil habeat homo quid conqueratur de singulis quæ Deus dixit & voluit; *Quoniam ipse dixit & facta sunt, ipse mandauit & creata sunt*, vt voluit. Simillima quidem sunt & diuina in huiusmodi rebus sacramenta, quæ salute humani generis aguntur, & quotidie mysticè in hoc mysterio vt tradita sunt Apostolis celebrantur. Et ideò in cœnaculo hoc Pascha agitur, quia nisi qui ascenderint, ista non capiunt, vt bibant & comedant quod effusum est, *in remissionem peccatorum*, & tamen integrum manet. Hinc quoque ipsa Veritas, *Bibite*, inquit, quia *hic est sanguis meus, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum* omnium. Quod si effusus est iam, quomodo nunc rursus effunditur? Et si caro cõsumpta est, quomodo adhuc manet integra & voratur? Ecce quod bibitur quotidie & effunditur; & quod semel immolatũ est, adhuc hodie immolatur; non ergo immolatur, nisi quod viuum est. Bibitur quidẽ in remissionem peccatorũ, & effunditur. Si autẽ quæris quomodo effunditur, vt maneat quod effusum est? Intellige quomodo *Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris*, & manet: sic fortè poteris cognoscere, quod ineffabile est, quidquid Spiritus sanctus operatur. Et si charitas Dei diffusa est in se manens, verè sanguis noui testamenti Dei diffunditur admodum in cordibus nostris, in remissionem peccatorum; quo effuso, remittuntur in eo peccata nostra. Quoniam ipse Pontifex Christus est qui porrigit nobis hunc panem, suumque corpus, & effundit hunc calicem; non enim discedit ab officio suo. Et si manet in nobis, bibit eum etiam ipse nobiscum nouum; & quod est in toto corpore suo, & in omnibus nobis, quia sine eo ipsum sumere non possumus, neque de pane illo manducare, vel calice bibere. Nec mireris frater, qui fortè ista non credis, quia non nostra sunt quæ dicimus. Omnipotens est enim Dei verbum & efficax ad omnia quæ vult, secundum multitudinem virtutum suarum, cùm sit ipse vnus, omnium virtutum virtus. Cuius verba non alicuius, quàm vnius verbi, quod ipse est, sunt verba. Et ideò plena sunt veritate, quia *Spiritus & vita sunt*, nec habent aliud in se præter quod ipsa per se profitetur Veritas, *Accipite*, inquit, *Hoc est corpus meum*. Et de calice, *Hic est* enim *sanguis meus*. Poterant enim

Psal. 148. 5

Rom. 5. 5.

Ioan. 53. 63

A Apostoli, tunc si non crederent verba vitæ & veritatis, respondere, vel quærere quomodo panis ille & calix vini corpus & sanguis essent Christi, cùm ipse integer Christus in corpore suo coram oculis eorum erat. Sed quia crediderunt quod dixerat silentio confitentur, & accipiunt ab ipso quæ nobis postea tradiderunt. Tradiderunt autem non aliam, quàm ipsam eandemque cœnam, quam ipsi tunc B manducauerunt & biberunt. Vnde volo perpendat fidelis animus, quid intersit inter illud typicum Pascha, quo agnus immolatus est in eadem cœna & comestus, nec non & inter istud, quod secundum ordinem Melchisedech in pane & vino continuò celebratur. De quo sanè Pascha dixit eadem hora omnibus suis, *Desiderio desideraui hoc Pascha manducare vobiscum antequam patiar.* Quod si nil amplius habet hoc mysterium, præter figuram corporis & sanguinis Christi, & non hoc est quod ipse dixit, quid necesse habuit iterare in facto, quia iam hoc totum præfiguratum C erat in agno? Vnde & Lucas duos calices datos esse discipulis in eadem cœna, commemorat; vnum prius post agni comestionem, antequam panem acciperet, alium verò postquam benedixit ipsum panem, ac fregit & dedit discipulis suis. Cap. XXVI. Luc. 22. 15.

Similiter, inquit, *postquam cœnauit dicens. Hic calix nouum testamentum est in sanguine meo, qui pro vobis fundetur.*] Vbi datur intelligi, quia agnus ille legalis, cum suo calice in figura præcessit passionis Christi. Deinde corpus & sanguis in D calice, ad expletionem factum est veritatis, vt quod in Melchisedech præcesserat, totum compleretur in Christo. Nam quod calix passionem Christi demonstret, nemo qui hoc Euangelium legit, ambigit; ideò aliquos monet, vtrumne duos calices Lucas voluerit significare Iesum accepisse, an vnum eundemque, quia anticipauerat de eo dicere, rursus recapitulando bis eum commemorat; ita quidem nonnulli sentiunt non duos esse calices, sed E vnum, qui & ante diuidendus, & postea bibendus commemoratur datus esse discipulis. Sed alij melius, vt præmisi, duos porrectos affirmant discipulis; vt in vno eorum, id est, in primo, passionem suam voluerit exprimere, in alio verò fidelium suorum passionem præfigurare. Rursus alij contendunt in vtroque calice illud ostendere, quod in veteri testamento præceptum est, vt qui Pascha, primo mense agnum comedendo, non ageret,

CAP. XXVI.

in secũdo mense Medi comestione perageret, ac propterea duos calices discipulis Dominum tradidisse. Et astruunt verè in vtroque calice, quod vtrumque intelligi debeat testamentum, ac per hoc vnum eorum pertineat ad agnum, aliud verò ad mysterium corporis. Sed siue hoc, siue illud, quisque sentiat, nullus tamen eorum à vera fide inuenitur extraneus, tantùm vt intelligat in hoc facto, quod de figura & vmbra veritatis benignissimus Iesus accipiens panem & calicem ad verum transfeat Paschæ sacramentum, ne apex iotæ detruncaretur à lege; imò, quia lapis angularis est vtrasque tenens & adimplens leges, acsi verus Melchisedech, panem offert & vinum, quod erat sacramentum sui corporis præfiguratum, ac sanguinis. Et notandum quod ait, *Benedixit & fregit.* In qua nimirum benedictione ac fractione noua creatura efficitur, vt panis in commemoratione mortis Christi Deo fide oblatus, caro eius verè dicatur; similiter & sanguis in eadem gratiarum actione, quando patri gratias egit, creatur vt verus sanguis credatur, *Qui effusus est pro multis in remissionem peccatorum.* Pro multis quidem, sed non pro omnibus, quia non omnes obediunt Euangelio, neque credunt in eum. Veruntamen à multis quæritur, qui non simplicem sequuntur intelligentiam, à quo Iesus acceperit hunc panem, vel hunc calicem? Quia dicitur accepisse. Non enim æstimant sic accipi oportere quasi carnaliter dicatur, sed altius illud exponere conantur, ac si à Deo patre, à quo habet omnia. Quod ante accipit, gratias agens, dat eis, qui digni sunt à Deo accipere panem hunc & calicem. Vnde Ioannes ait in suo Euan-

Ioan. 6. 32 gelio dixisse Dominum, non *Moyses dedit vobis panem, sed pater meus dat vobis panem de cœlo verum*; quem profectò panem accipiens Saluator à patre, dat eis qui secum pariter cœnam agunt dignè, vt sit iuxta Paulum Apostolum, nobis, *Dominicam*

1. Cor. 11. 20. 26. *manducare cœnam*, & non alterius. Et ideò illum panem, quia à patre accepit, gratias egit Deo patri, ac benedicit, vt Pontifex, & frangit. Quia vt Hieremias plangit, nemo inuentus est prius alius, qui paruulis frangeret panem petentibus, nisi solus Iesus; quia à patre illum accipiens, dat discipulis & membris suis, secundum quod vnusquisque eorum fide capit, & potest accipere. Vnde mandat Apostolus, *Quotienscunque*, inquiens, *panem hunc manducatis, & calicem hunc bibitis, mortem Domi-*

A *ni annunciabitis donec veniat.* Donec veniat, inquit, non mors quæ annunciatur in hac immolatione, sed ipse vt veniat ad iudicium, quando iam vltra non erunt hæc mystica sacramenta in fide, sed ipsa veritas, quæ adhuc rectè agitur in mysterio, luce clarius referetur, & erit omnibus palam in fruitione, quod nunc sumimus in mysterio. Hinc quoque suis ipse ait, *Et ego de patre palam annunciabo vobis.* Hoc quippè habet hoc mysterium mortis Christi, in commemoratione, quod habuit caro Christi & sanguis semel in passione, vt ipsa sit vna caro & sanguis in sacramento, qua pascatur homo, membrum Christi, & fundatur sanguis in ablutione peccati inpræsentiarum, sine quo iustus nemo viuit homo. Quoniam hic est sanguis noui testamenti, in cuius figura quia fundendus erat olim Moyses, dicebat populo, hic est sanguis testamenti. Et non ait noui, sed quod mandauit ad vos Dominus. Hic autem noui testamenti est, quia non agni illius, non vituli, non taurorum neque hircorum, sed proprius sanguis Christi, cum quo introiit in sancta semel, offerendo se pro nobis Deo, qui & quotidie in hoc sacramento offertur, quia quotidie peccamus, vt sine peccato simus. Alioquin quomodo hostia vocatur, nisi immoletur Christus in eo? Non enim immolatio rectè dicitur, iuxta proprietatem nominis, aut verbi, nisi & mactatio victimæ consequatur. Attamen in pane isto & vino sacerdos rectè immolare dicitur, quoniam in eo Christus, vt ita fatear, Deo patri in hac oblatione, ac si hostia pro peccatis nostris, seu in cibo salutis nostræ, victimatur. Ioan. 16. 25 B C D

AMEN *dico vobis*, inquit, *non bibam amodo de hoc genimine vitis, vsque in diem illum, cùm illud bibam vobiscum nouum in regno patris mei.*] Sed & de pane similiter Lucas dicit, non manducabo illud, nisi impletum in regno Dei. Ecce, vt dixeram, de carnalibus transit ad spiritalia. Idcircò spiritaliter accipienda sunt hæc omnia quæ traduntur in sacramento. Quia si caro nihil prodest, nisi Spiritu viuificetur, E multo minus panis iste & vinum, quod sanguis & caro esse creditur, prodesse potest, nisi totum fieri in Spiritu intelligatur. Alioquin ex his in nobis quod digeritur; vel in palato oris sentitur, quid prodesse poterit? Nisi quia sacramenta sunt donec ipse veniat Christus, & palam se exhibeat & patrem ostendat nobis. Interim verò mens Deo deuota & fides integra, intel-

Cap. XXVI.

ligibiliter verè sumit in his, quod nouum A creatum est, scilicet corpus & sanguinem, etsi corpus digerat quod extra est, quia sic in sacramento nobis à Domino traditum est. Interea, seu legamus, de hoc genimine vitis, seu de hac creatura vitis, vt alij codices habent, rectè quæritur vtrum pius Magister, ad panem & calicem acsi digitum demonstrando extenderit, antequam caro esset & sanguis, an ad ea quæ prius legaliter gessit, certè vt ipsam B synagogam ostenderet, quæ vinea Domini erat Sabbaoth, quam ipse de Ægypto transtulit, quia vtrumque congruere videtur. Verùm si ad panem respicimus, & calicem, vtique ex his vltra non manducauit, neque bibit, donec post resurrectionem, cum eisdem discipulis, iam incorruptibilis & immortalis manducauit & bibit. Si autem de his quæ legaliter gesta sunt, dicit verum, quia de hostiis Iudæorum & victimis nulla demum gustauit, donec omnia in Ecclesia translata sunt sacramenta, & innouata. C Quod si de ipsa synagoga sermo est, à quo calicem passionis illatum sua sponte suscepit, neminem eorum per fidem intra suum corpus, quod est Ecclesia, traiecit, donec post resurrectionem, per Spiritus sancti gratiam, innouatos quamplurimos suscepit. Quod vinea de Ægypto transplantata, synagoga Iudæorum sit, Hieremias ex persona Domini ostendit, cùm quasi deplorans Dominus dicit; *Ego te plantaui vineam meam electam, quomodo conuersa es in amaritudinem vitis alienæ?* (Hiere. 2. 21) D Similiter & Isaias in Cantico, & reliqua Scriptura in quamplurimis locis. De qua sanè vinea Dominus dicit, nequaquã se bibiturum poculũ suauitatis, nisi in regno patris sui. Quod regnum iure Ecclesia Dei accipitur, seu fides credentium, de qua dicit Apostolus credentibus, *Regnum Dei intra vos est.* Ergo quidquid horum genimen vitis acceperis, de quo non se bibiturum dicit, donec illud bibat nouum in regno patris sui: E considerandum est quanta vnitas commendatur corporis cum suo capite, cùm ait, *Donec illud bibam vobiscum.* Quia cùm repromittit se biberurũ in regno, non tamẽ sine ipsis, sed cum ipsis se nouũ vtique bibere in regno patris sui ostendit. Quia nouũ vtiq; vinũ, non nisi innouati possunt bibere, veteres autẽ noua non capiũt, necnon & ipsi noui nisi cũ Christo, sicut nec Christus sine ipsis. Qui ergo suos non segregauit à cõsortio regni, neq; à cõsortio suæ potationis & dulcedinis, nullo pacto credendũ est à sua eos sequestrasse præsentia dignitatis & gloriæ. Et notandũ quod ait, *in regno patris mei.* Non enim dixit in regno Dei, sed *in regno patris mei.* Quia omnis pater nomen est filij. Et nemo venit ad patrem, nisi per filium, sicut nec ad filium, nisi pater attraxerit eum. Et cùm pater adduxerit suos ad filium, tunc de vino lætitiæ & iocunditatis eorum bibet Dominus Christus cum eis in regno patris sui; & inebriabuntur omnes vino charitatis Dei, sicut in similitudinem inebriatus est Ioseph meridie cum fratribus suis. Attendite quæso, fratres mei, quomodo bibere vos oporteat in præsentiarum, vel manducare in mensa Dei, & in regno patris Christi; quia non alicubi bibit ille illud vobiscum nouum, nec alio in tempore quàm in regno patris sui. Attendite quod ait Apostolus, quia *Regnum Dei non est esca & potus*, (Rom. 14. 17.) neque quod corporaliter carne sumitur, sed esca & potus iste quem de altari sumimus, Angelorum est cibus. Vnde Scriptura dicit, *Beatus homo qui manducauerit panem in regno Dei*; (Luc. 14. 15.) quia alicubi nunquam panis vetæ vitæ comeditur. Hinc quippè iam in regno Dei patris, sed adhuc in sacramento; illuc verò cùm impletum fuerit hoc regnum in nobis, euacuabitur istud quod est ex parte, tuncque fruemur facie ad faciem, cùm venerit ipse, & quod perfectum est. Heia fratres, vt cum venia loquar, ideò in hac cœna Christi prolixius elaboraui quàm breuitas poscat tractatoris, quia in his mysticis rebus plures aliud sapiunt, & cæcutiũt multi, dum panis iste & calix nihil aliud eis esse videtur, quàm quod oculis cernitur, & ore sentitur. Idcirco vt manifestius cognoscant, quanta est vnitas corporis, intelligãt quibus modis dicitur corpus Christi, quia est illud Dominicũ corpus in quo passus est Deus, sed non secundũ quod Deus est. Et est hoc corpus in hoc mysterio quod creatur in Spiritu & virtute verbi, vt Christi sit corpus, & non aliud quàm id quod passum est, & propriũ corpus. Est & corpus Christi, omnis sancta Dei Ecclesia, de carne & de ossibus eius, in carne vna formata, & in vnitate corporis eius sociata. Quapropter veritas est in vtroq; & vnitas corporis, & ideò hoc corpus quod medium est quo pascimur in via, non diuiditur ab vnitate corporis Christi. Neque quia caput est Christus Ecclesiæ, rectè à suis præciditur membris, sicut nec membra diuiduntur à capite, vt membra & caput, vnum sint corpus quod

Cap. XXVI. sacramentum iuxta Apostolum magnum est in Christo & Ecclesia. Et ideò qui vult viuere in vnitate corporis, hæc tria, mysticè, vnum sentiat esse corpus; quoniam testamentum Dei æternum de his firmatum est in sanguine Christi. Et ideò iure non ait, hic est panis aut corpus noui testamenti, sed hic est calix noui testamenti in sanguine meo qui pro vobis fundetur. Nec immeritò igitur hoc mysterium iure dicit testamentum, quod morte testatoris firmatur. Nam iuxta Apostolum, vbi testamentum firmatur, ibi profectò necesse est, & mors testatoris interueniat, quia secundum ipsum omne testamentum in mortuis confirmatur. Nam & hoc more suo Apostolus cùm Hebræis, ipse Hebræus, in Christo commendaret, astruit testamentum nihil valere hæredibus, si mors non intercedat testatoris. Alioquin nondum valet, dum viuit is qui testatur. Hinc fratres, testamentum quod disposuit ab Abraham, & illud fœdus quod pepigit cum Israël, in monte Syna, quia per mortem nequaquam fuit eius qui testabatur, ideò infirmum fuit, donec Domini nostri Iesu Christi qui testabatur, vnica morte & singulari firmaretur. Quæ nimirum mors, verè mortis exstitit mors. Et ideò quàm pulchrè & quàm pernecessarium, hoc sacramentum in memoriam mortis Christi immolatur, vt sit corpus redemptionis nostræ, & alimentum vitæ in nobis, necnon & sanguis noui testamenti in morte ipsius testatoris. Alias autem testamentum vetus, quamuis habeat vniuersa solemniter testamentorum iura seruata, tamen quia per mortem mediatoris non erat roboratum, infirmabatur per carnem, sicut Apostolus docet. Hoc autem testamentum nouum, quia imminente iam morte testatoris confectum est ad viaticum, in hæreditatem salutis, idcirco firmum est ratumque in perpetuum, & permanebit in æuum. Non enim nisi vnius noctis tantummodo spatiū interfuit, inter promulgatam hanc seriem testamenti, & mortem piissimi testatoris Christi. Vnde & in eadem nocte specialiter quos hæredes in huius testamenti pagina indidit, sicut de singulis edocuit quæ seruare deberent: ita & de hoc sacramento calicis, id est, passionis suæ, instituit, vt in memoriam mortis eius hæc agerent; ac per hoc carnis eius atque sanguinis participes facti, vnum manerent corpus. Et quia mortalitas nostra quotidie prolabitur in mortem peccati, quotidie necesse est reparetur homo in vitam iustitiæ. Quibus omnibus in eadem cœna ritè expletis, mox Euangelista,

Et *hymno dicto*, inquit, *exierunt in montem Oliueti.*] Hoc namque est quod in Psalmo legimus, *Manducauerunt & adorauerunt omnes pingues terræ*; quoniam nemo huius adipe frumenti satiatus, neque huius dulcedine sanguinis Christi ebrius, iam repletus, cessat à laude Dei. Sed qualis hymnus iste fuerit, quibusque verbis editus, non satis monstratur ab vllo Euangelistarum. Hinc & multi religiosi viri quęrunt, si fortè tantę dulcedinis laus, saltem obscurè in Euangelio alicubi conscriptus, vel ab vllo Apostolorum traditus inueniatur; certè aut ab omnibus tantæ suauitatis tantęque dulcedinis hymnus sit prætermissus curiosè satis ac sollicitè scire desiderant, nolentes acquiescere quod Euangelistæ omnes hoc prætermiserint. Vnde quidam volunt, hanc, illum esse hymnum, orationem mirabilem quam Ioannes commemorat, quando eleuato vultu ad cœlum orat ad patrem, ita incipiens post multa quæ in cœna locutus est discipulis, *Et subleuatis in cœlum oculis inquit, Pater venit hora, clarifica filium tuum, vt filius tuus clarificet te*, vsque ad id cùm ait, *Hæc cùm dixisset, egressus est trans torrentem Cedron.* Quod si ibi inquiunt scriptus non est, nec alicubi in Euangelio scriptus omninò est. Sed illa ineffabilis vt ita dicam oratio vel gratiarum actio, non ad eundem locum pertinere videtur, neque hymnus ille quem post cibum solitus erat benignissimus Magister dicere, iure esse creditur. Quoniam quidquid per carnis dispensationem agere dignatus est Saluator, aut mysterium fuit, aut exemplum. In eo namque quod orauit, magna sunt sacramenta; in hoc verò hymno, exemplum est, sicut ipse ait, *Exemplum dedi vobis, vt & vos ita faciatis.* Magnum est itaque pietatis exemplum, quod & adhuc hodie non minus ante cibum quàm post cibum, Ecclesia à Deo instituta, agere nō prætermittit. Sed quæ fuerint verba illa quibus benignus Dominus Deo patri tunc hymnum decantauerit, non satis apparet. Sicut nec quando clamauit de cruce iterum *Voce magna, & emisit Spiritum*, Vbi, quid dixerit manifestum non est. Nam & quando accepit panem & gratias egit, vtrumne corde tantùm sine verbis, an voce, non euidenter elucet, sicut nec de ca-

Marginal notes: Ioan. 17.1. — Idem 18.1. — Idem 13.15 — Mat. 27.18

Cap. XXVI.

lice; in quibus & in huiusmodi causis, vix vlla leguntur verba composita. Sed tamen quamuis non legantur, quia ipsa agendarum non est series explicata gratiarum, nulli dubium, quia verbis, saltem propter exemplum, dictus est tunc hymnus laudis Dei, sicut & gratiarum actio, quamuis non sint Euangelistis, vbi vel vbi, huiusmodi verba tam diligenter expressa. Scimus tamen Dominum nostrum Iesum Christum, & ante hanc mysticam & singularem cœnam in domo Matthæi conuiuasse, similiter & in domo Simonis leprosi benignius recubuisse, sed & in domo Mariæ & Marthæ cum eisdem discipulis cœnasse. In quibus nimirū conuiuiis, quis nesciat auctorē vitæ, & Magistrum salutis nostræ, priusquam cibum sumeret, pro eo quod homo erat, Deo patri gratias retulisse, deinde post cibum ex more decantasse hymnum? Qui nimirum hymnus iam ex consuetudine omnibus notus erat & manifestus. Idcircò ad alia properans Euangelista, superfluum duxit eum scriptis retexere. Hymnus propriè laus Dei est; nec enim est hymnus nisi in quo Deus laudatur, & voce in laudem Dei cantatur. Et ideò hymnus iste fuit, qui cantabatur Deo in omnibus conuiuiis, in quibus quotidie consuetus erat Deo patri gratias agere, & hymnum dicere. Et ideò fortè, quod tam creberrimè agebatur scribere postposuit, vt dixi, Euangelista; quoniam in omnium eorum ore semper erat. Quo dicto, *Exierunt in mōtem Oliueti*. De alto enim ad altiora conscendunt, quia de virtute ad virtutes eos sēper transducit benignissimus Dominus. Sed longè ante non dico quàm hymnus, verumetiam quàm præmissa oratio, vel gratiarum actio funderetur ad patrem, miser Iudas possessus à dæmone, exiuit à consortio Apostolorum omnium alienus antequam de sanguine Christi communicaret, vt gratiarum actio, & laus pro ipsis esset, & in ipsis dicta qui cum Domino permansuri erant iam in vita beati; quasi hi soli beati creduntur qui cum eo ascensuri sunt in montem Oliueti, vbi laborum est refectio, doloris est requies, & veri luminis notitia.

Tunc *dicit illis Iesus, omnes vos scandalum patiemini in me in ista nocte.*] Prævidebat autem omnia vt Deus, & prædicit quòd passuri erant in proximo, sicut prouidus Magister, vt cùm passi fuerint ne desperent salutem, sed redeant per pœnitentiam, vt liberentur à scandalo infidelitatis, & ideo mox addidit testimonium Prophetiæ; quod euenire non poterat, ne fierent & complerētur omnia, vt prædicta erant. Quibus, vt consolarentur, saltē post fugam & scandalū tanti pauoris, & dispersionē nimiæ trepidationis, continuò subiecit, *Cum autē surrexero, præcedam vos in Galilæam.* Si quis autem quærat post tanta & talia virtutum signa, & prodigia miraculorum, post tot documenta, & innumera prædicationis Christi sacramenta, deitatisque opera & exempla, quomodo discipuli tam subitò scandalizantur, sine vlla mentis constantia, sine vllius vigore fortitudinis? Sciat quia, *Nemo potest dicere Dominum Iesum, nisi in Spiritu sancto*: Sic nemò potest sine scandalo tanta & huiusmodi sustinere, nisi Spiritus sancti gratia. Necdum enim erat Spiritus sanctus datus, quia Iesus necdum erat glorificatus. Et ideò prouidus dispensator Christus, sic vniuersa disponit, vt ipse vnus pro omnibus appareat passus, & nemo de se præsumat; quia solummodò, qui Spiritu Dei aguntur, hi sunt tantùm Dei filij, & permanent in fide. Et notandum quod addidit Saluator, *In ista nocte*, vt scires, sicut quàm sæpè dixi in his quod nihil vacat à mysterio, non tempus, non locus, non ordo, non vlla sancti Euangelij narratio. Quia sicut qui inebriātur, teste Scriptura, nocte inebriantur: ita & qui scandala patiuntur, nocte scandalizantur, qui in tenebris sunt & ignorantia noctis. At verò qui diei sunt & luminis, non offendunt, eo quod nox illis præcessit, dies autem appropinquauit. Vnde Saluator ait, *Qui ambulat in die, non offendit.* Quod autem scriptum dicit esse, *Percutiam pastorem*, & non dicit vbi, videtur sensum accepisse de Zacharia Propheta, & non proprietatem dictorū, quia ibi ex persona Prophetæ ad Deum dicitur, percute pastorem, hìc autem ipsius Dei patris persona introducitur dixisse, percutiam pastorem, de quo in Psalmo dicitur, *Quoniam quem tu percussisti persequuti sunt.* Nec igitur mirum si dicat Deus pater percutere se pastorem, id est, filium suum in mortem, qui pro nobis omnibus tradidit eum in passionem. Neque mirum si dispergantur oues gregis pro sua infirmitate admodum passi scandalum timoris, vt demum congregentur in vnum resurgente Christo, & sequantur eum in Galilæam gentium, vbi, quia in tenebris fugerunt omnes iuxta Prophetam, videàt lumen magnum. Et quia in regione vmbræ mortis scandalum

Ioan. 11. 9.

Psal. 68. 27

Cap. XXVI. lum perpeſſi ſunt formidinis, lux eis oria-
tur de morte Chriſti in tranſmigratione.
Respondens *autem Petrus, dixit*
ei, Et ſi omnes ſcandalizati fuerint in te, ego
nunquam ſcandalizabor.] Hoc quippe de
ardore fidei magis, quàm ex temeritate
vel mendacio, quantum in ſua fuit con-
ſcientia, omninò dicit. Facit enim hoc
circa Deum impatiens affectus, & non
leuitas mentis. *Et ait illi Ieſus, Amen dico*
tibi, quia in hac nocte, antequam gallus cantet,
ter me negabis. Dominus quidem loqui-
tur, vt Deus, qui nouit omnia antequam
fiant; Petrus autem vt homo, quia *omnis*
Pſal.115.11 *homo mendax.* Et ideo ait, *Si me oportuerit*
mori tecum, non te negabo, ſimiliter & omnes
Diſcipuli dixerunt. Nec tamen ideo negat
Petrus, quia Dominus illud prædicit,
ſed ideo Veritas ait quod futurum erat,
quia Veritas eſt & falli non poteſt. Sicut
nec ideo *omnis homo mendax*, quia Pro-
pheta hoc ait, & non præcipit omnem
hominem eſſe mendacem, ſed pronun-
ciat quod verum eſt, & dicit vniuerſali-
ter, *Omnis homo mendax.* Vbi demonſtrat
Chriſtum pluſquàm hominem eſſe, vt ip-
ſe ſolus, quia Deus eſt, ſit verax. Sed Pe-
trus nimio feruore fidei, & amore ſuc-
cenſus, non ſatis conſiderat, quia qui
Ioan.14.6. dixit *Ego ſum veritas*, mentiri non poteſt.
Propter quod vt æſtimo, quia reliqui
Diſcipuli non tantùm contra veritatem
ire præſumunt, ſcandalizati ſunt tantùm
in Ieſum, Petrus autem quia parum du-
xit ſi mentiretur Chriſtus, cogitabat for-
tè eum magis mentiri poſſe, quàm ſibi
aliter euenire, quàm hoc quod in corde
gerebat. Idcirco, quia incautè de ſe præ-
ſumit, & cæteris in fide ſe anteponit, nec
intendit ſatis quod Veritas eſt qui ei iſta
dicit, non ſolùm ſcandalizatus eſt, vt cæ-
teri, verumetiam derelictus propter te-
meritatis audaciam, vt ter negaret Do-
minum. Et ſi diligenter perſpexeris om-
nium quatuor Euangeliſtarum de hac re
ſententias, fortè inuenies, tertiò permo-
tum Petrum ex Domini verbis, vt hanc
proferret cum Domino, vel pro Domino
moriendi præſumptionem. Nam Mat-
thæus & Marcus vno tenore de hoc di-
cunt; Lucas verò & Ioannes diuerſis in
locis magis cogunt intelligi debere, ter
eum hanc præſumptionem protuliſſe, &
ter à Domino illi reſponſum eſſe, quod
eum, antequam gallus cantaret, eſſet ter
negaturus. Neque enim incredibile de-
bet videri, diſtinctis quantiſper tempo-
rum interuallis, Petrum commotum fuiſ-

A ſe ad præſumendum ex Domini verbis, Cap. XXVI.
ſicut & ad negandum, quibuſlibet ex di-
ctis. Neque abſurdum videtur ei Domi-
num ſic ter reſpondiſſe, quandoquidem
etiam contextim, nullis aliis interpoſitis
rebus, aut verbis poſt reſurrectionem, ter
illũ interrogaſſe legimus, vtrum eũ amet;
terq; Petrum reſpondiſſe; ac deinde, ter
de paſcẽdis ouibus ei præceptũ eſſe. Qua-
propter & Patri Auguſtino credibilius
hoc ita eſſe videtur; ter eum incautè præ-
ſumpſiſſe, & ideo de trina ſua negatione
B ter à Domino audiſſe, ſicut ex ipſis Euan-
geliſtarũ verbis, Lector, & de his quæ à
Domino dicta cõmemorantur, ipſe ad ple-
num poteris cognoſcere. Et vt paucis id
oſtendã, habes in Ioanne, cũ dixiſſet Sal-
uator, *Filioli adhuc modicũ vobiſcũ ſum, Quæ-* Ioan.13.33.
retis me & ſicut dixi Iudæis, quò ego vado vos 36.37.
non poteſtis venire. Quibus profectò Petrus
verbis cõmotus, dixit ei, *Domine quò vadis?*
Cui Dominus, *Quò ego vado, nõ potes me mo-*
do ſequi, ſequêris autem poſtea. Tunc Petrus,
C *Quare non poſſum*, inquit, *ſequi te modo? Ani-*
mã meam pro te ponã. Huic ergo præſũptio-
ni mox reſpõdit Dominus futuram eius
negationem. Lucas autẽ cùm dixiſſet, *Si-* Luc.22.31.
mon ecce Sathanas expetiuit vos vt cribraret ſi- 32.33.34.
cut triticũ, ego autem rogaui pro te ne deficiat fi-
des tua, & tu aliquãdo conuerſus, confirma fra-
tres tuos. Cui Petrus: *Domine*, inquit, *paratus*
ſum, & in carcerem & in mortem tecum ire.
Et Dominus ad eum; Dico tibi Petre,
non cantabit hodie gallus, donec ter neges noſſe
D *me.* Quis non videat in tribus iſtis Euange-
liſtarũ locis, quibus ad præſumendum Pe-
trus Domini commotus ſit verbis. Puto
quod nemo qui non aliud illud dicat eſſe,
& aliud illud in his omnibus locis vnde o-
rigo ſumpta eſt talia præſumendi. Porro
Marcus eodem in loco, quo & Matthæus,
iſta dicit penè, eiſdemque verbis. Sed reli-
qui duo, quia lõgè aliter narrãt, cogũt nos
intelligere, trinam Domini de hac re pro-
phetiã fuiſſe, quia trina Petri præſumptio
præceſſit, & impulſio ad præſumendũ ex
E tribus verborũ varijſque locis. Et ideo vt
corrigeretur Doctor & magiſter totius Ec-
cleſiæ, prouidè ſatis iudicio Dei iuſto per-
miſſũ eſt, vt ter negaret Dominũ, qui ter-
tiò Domini firmiſſimis noluit acquieſcere
dictis. Alias autem neſcio, ſi tantus taliſq;
à Domino ire in tẽtationem abundantius
permitteretur, quàm cæteri Apoſtoli, niſi
quia nec Domini conſiderabat Maieſtatẽ,
nec ſuam fragilem lubricámque vitam.
Et ideo vt arguatur audacia incautæ pro-
miſſionis, permittitur ire, iuxta numerum

Cap. XXVI.

suæ sponsionis in tentationem negationis. Vt quia ter illud inconsideratè promiserat, ter etiam timidè cum iuramento negaret. Vnde instruimur, vt nunquam sine consultu virium aliquid stultè promittamus supra habitudinem possibilitatis nostræ. Debuerat enim Petrus postquam audiuit à Domino se negaturum, potius deprecari ne id permitteret pius Dominus, quàm de se ita præsumere. Neque enim ille idoneus cum Domino, vel pro Domino prius mori, quàm Saluator pro omnibus mortem gustaret. Vnde, quia vltra omnes de se incautè præsumpsit, vltra omnes, tertiò satis fragiliter negauit. Licet quidam defendere velint Petrum, quod tantùm voce, & non corde negauerit, potius simulatè, quàm verè. Sed vna est eorum assertio, quem produnt lacrymæ de corde prolatæ, qui ad se reuersus amarissimè fleuit, dum videt se grauiter deliquisse. Pij defensores Petri, qui sic eum defendere conantur, vt Dominum mẽtitum fuisse probent. Sed cæca eorum defensio, non intelligit quàm dispensatiuè non solùm Petrus, verumetiam & reliqui Apostoli permissi sunt ire in tentationem; inter cætera, vt qui magistri futuri erant Ecclesiarum Dei, ex se discerent, de se iam vltra nunquam præsumere, vt scirent quomodo alios deberent tolerare in culpa, qui suos recognoscerent casus, & si aliquis corruisset, sicut quàm sæpè mortalis infirmitas se habet, disceret nunquam desperare de venia, dum videt magistros Ecclesiarum in subito cecidisse. Porro quod Matthæus ait dixisse Dominum, *Antequam gallus cantet, ter me negabis*, similiter Lucas & Ioannes dixerunt. Solus etenim Marcus distare videtur ab illis, qui ait dixisse Iesum, *Hodie in hac nocte priusquam gallus vocem bis dederit, ter me negaturus es*; (Marc. 14. 72.) Alioquin si non Marcus aliquid expressius innueret, nunquam bis addidisset, quod cæteri absolutè dixerunt. Non enim in aliquo dissentire possunt, qui vno loquuntur spiritu. Sed hoc intelligere oportet, quod trina illa Petri negatio, ante primum galli cantum concepta est, quod tres illi intendunt, non quando eam totam vocibus expleturus erat, sicut Marcus euidentius intendit, sed quando quæ futura erat per interualla temporis, tota simul concepta esset, & præfinita in animo, præ nimio timore & pauore mortis. Sicque omnes verum & vnum sentiunt quia trina illa negatio ante galli cantum tota concepta est in corde, & præ terrore

A nimio deliberata, & ante secundum galli cantum, voce peracta, sicut iam concepta erat. Quoniam vis animi atque affectus mentis totus in eo iam confusus erat, ob magnitudinem mœroris & tristitiæ, ob formidinem tanti discriminis, & nihil in eo iam virium remanserat, quem totum angustia & terror peruaserat.

TVNC *venit Iesus cum illis in villam Gethsemani, & dixit Discipulis suis, Sedete hic donec vadã illuc & orem.*] Gethsemani namque interpretatur vallis pinguissima, vel pinguium, supra cuius vallis verticem Tẽplum Domini situm erat. De qua valle Isaias, *Væ coronæ superbiæ ebrijs Effraim, qui errant in vertice vallis pinguissimæ*, (Esa. 28. 1.) significans Sacerdotes & Scribas vino erroris ebrios, qui ibi Dominum comprehenderunt & occiderunt. Quam Lucas, non expressè nominato prædio, villam vocat, cùm ait, (Luc. 22. 39.) *Egressus Iesus ibat secundum consuetudinem in montem Oliuarum*. Secuti sunt autem illum & Discipuli eius. *Et cùm peruenisset*, inquit, *ad locum, dixit illis, Orate ne intretis in tentationem*. Iste est ergo locus cuius nomen illi duo Gethsemani esse dixerunt, vbi nimirum illum fuisse intelligimus hortum, *trans torrentem Cedron*, quem Ioannes commemorat. Quem locum sciebat Iudas, quia Iesus in eum cum Discipulis suis frequenter introibat. Mira omnipotentis Dei dispositio, qui sic omnia dispensat, sicque præuidet, vt vniuersa plena sint Sacramentis. Nec enim conueniebat vt Iesus eo in loco traderetur, vbi cum Discipulis Pascha manducauerat, sed talis eligitur locus per quem iste mundus significetur, in quo Dominus traditus est. Vnde præfatus Propheta, *Væ flori decidenti gloriæ exultationis*. (Esa. 28. 1.) Cùm locum exprimeret passionis, florentem ait. Et in eo hortus esse dicitur, quia Ecclesia Dei floridis consita odoramentorum virtutibus in mundo est, ad quam sæpè Iesus ingreditur, vt videat si floreant mala punica, & areolæ diuinis rigentur fontibus, quæ consitæ sunt benè à pigmentariis; De quibus Dauid areolis iuxta Hebraicum, Sicut areolæ, inquit, desiderant aquarum fontem, ita & anima mea Deum viuum. Sed iste hortus delitiarum, non prius florere ad fructum potuit, vel germinare, antequam Iesus *torrentem* pertrãsierit *Cedron*; *De quo torrente* & ipse *in via bibit*. (Psal. 109. 7.) Sed priusquã traderetur, conueniebat orare eum, & non alicubi quàm in mõte Oliuarũ, vbi erat & hortus in valle situs; Pro quo, & in quo oportuit orare, quia Christi

CAP. XXVI.

Ecclesia verè domus orationis dicitur. Non ergo sine causa à Domino eligitur locus orationis mundissimus ac remotus. Vult enim ex eo, vt orantis oratio sit mundior & magis acceptior, iuxta quod scriptum est, *Domus mea, domus orationis vocabitur.* (Matth. 21. 13.) De quo loco & alibi dictum legimus, *Terra in qua stas, terra sancta est.* Vnde quærendum puto, si fortè locus eligendus est quo religiosius ores? Vtrumne eligendi sunt, sicut Dominum fecisse cernimus, cum quibus ores? Nam Dominus longè iam supra oraturus pro filia Iairi, omnes eiecit foras, tres tãtùm elegit secum, quos & supra in montem secum decreuit abducere, vt testes essent eius transfigurationis. Fortassis ergo & propter hoc Ecclesiæ Christi talis est consuetudo ab Apostolis diuinitus tradita, vt qui manifestis sunt criminibus deprehensi eiiciantur ab oratione communi; quia non propter locum oratio differre videtur, quamuis opportunitas & religio semper quærenda sit, sed hoc sciendum, quia melius est solos nos orare, quàm cum malis consentiendo vt mali sint, orare. Nec hoc ideo dicimus, vt temerè de aliquo debeat quis iudicare, neque aliis se præponere. Sed neque de Apostolis aliquid sinistrum suspicari conuenit, sed considerare quod solus est qui nouit cur eis dixerit, nisi ad formam secretæ orationis, *Sedete hic donec vadam illuc & orem.* Ineffabilis Dei dispensatio, oraturus pro omnibus, residere iubet Apostolos, & assumit tres tantum secum. Nec tamen ante cœpit contristari, quàm eos assumat, & relinquat cæteros. Omnis ergo mœror exinde illi esse cœpit. Vnde non de se orta videtur hæc tristitia, sed de illis quos sedere permisit, vel pro illis quos secum assumpsit. Hinc fortè nata omnis mœstitudo eius creditur, nam quos secum ducit ipsi sunt, quibus se, qualis venturus est in regno suo, in monte positus ostendit.

Et *assumpto Petro*, inquit, *& duobus filÿs Zebedæi cœpit contristari & mæstus esse;*] Hos ipsos assumit quos supra & in montem & ad filiam Iairi. Cur autem eos tantum, ipse solus nouit, qui est cognitor omnium secretorum. Quamuis aliquis dicat, quia ideo assumpserit eos speciali honore, sicut & supra, vt tres essent testes, in quibus stare dicitur omne verbum. Et sicut supra eliguntur vt testes sint eius gloriæ, ita & hoc loco ad veram comprobandam humanitatem eius, assumuntur in testimonium, quod omnem in se, sine peccato, A nostræ suscepit naturæ infirmitatem. Vnde ait, Tunc *cœpit contristari & mæstus esse.* Iam supra dixeram de passione & propassione; quod propassio sit infirmitas passionis, quæ ante passionem in animo infirmantis cadit. Idcirco Euangelista signanter ait, *cœpit contristari & mæstus esse*, vt ostenderet propassionem infirmitatis in eo fuisse ac cœpisse. Non vt passio in animo illius dominaretur, sed vt ex pro- B passione verus homo, qui & patiebatur, monstraretur. Aliud est enim contristari & mœstum esse, & aliud incipere contristari. Quod si aliquis defendere voluerit ex se pro morte sua, vel ob aliud, eum ex toto mœstum fuisse, audiat Apostolum, quia per omnia tentatus est secundum similitudinem, præter quod in se peccatum nullum admisit, & compassus est infirmitatibus nostris; quia per omnia similitudinem carnis peccati habuit. Vnde factus est secundum naturam humanitatis, tristis ac mœstus, & non secundum quod in eo erat thesaurus sapientiæ, ac scientiæ C salutis; ideoque ait quia *cœpit contristari*, multis ex causis, *& mæstus esse.* Attendat quæso Catholicus quisque animam Christi, & quæ sint in anima Christi, vt intelligat mediatorē Deum & hominem. Quoniam secundum humanitatem eam suscepit naturam, quæ hominis est; secundum Deum autem, ea est in ipso Christo natura, quæ Deus est. Cùm autem de anima Christi loquimur, de illo vtique loquimur rationali spiritu, ad quem non solùm Deus per gratiam venit, sed quem ipsa D diuinitas in vnitate personæ suscepit. Anima quippe illa cum verbo vnus est Christus, anima illa cum verbo vnus est vnigenitus Deus. Et quia vnigenitus Deus æqualis est patri, non potest totum non habere quæ patris sunt & nosse & velle. Et quia hominis est filius, constat totum suscepisse quod hominis est à natura. Et quia in ea totus Spiritus sanctus mansit, cui *non ad mensuram dedit Deus spiritum*, omnes thesauri sapientiæ & scientiæ in eo E fuerunt, & ideo non potuit infirmari, licet in eo natura infirmatis esset, nisi quātum & in quibuscunq; naturaliter rebus, ipse voluit. Vnde quia mœstus & tristis fuit, scire oportet, quia nō pro se, sed multis ex causis valde pro nobis doluit. Primū, quia post Adæ lapsum, transitu tali, nobis ex hoc sæculo recedendum erat, vt mori necesse esset. Deus enim mortem non fecerat, nec lætatur in perditione viuētium. Et ideo iure fastidiuit in se suscipere quod

CAP. XXVI. ipse non fecit. Videbat enim & chorum Apostolorum, quos tanta enutrierat diligentia, in subitò dispergēdum; inter quos etiam & infœlicissimi Iudæ causa erat dolendum. Quapropter non immeritò quæritur, licet ista sit causa tristitiæ, cur eo in tempore, & cùm ad eum peruenerit locum vt oraret ad patrem, in quo quamsæpe conuenire solitus erat: quid est quod nunc tam tristis & mœstus esse dicitur? Nisi fortè vt causam orationis nostræ exprimeret, quando eo in tempore contristari oportet, maximè duabus pro causis; vel quia versamnr in malis, vel quia adhuc priuamur bonis. Sed quia ipse immolandus erat, pro salute totius mundi, vidit adstare reges, & principes conuenire *aduersus Dominum, & aduersus Christum eius.* (Psal. 2. 2.) Ea omnia fortè mala in momento vidit, secundum humanitatem, quæ semper coram eo sunt secundum diuinitatem, quæ imminent generi humano, & mundus per partes admittit. Forsitan ergo in articulo mortis suæ conspexit, vt dixi, easdem assistentes in vnum, aëreas potestates contra se, contraque genus humanum: pro quibus omnibus, non sibi, sed pro nobis gemuit, & orauit; non qualitercumque, sed prolixius in agonia, ita vt gutta sanguinis ab eo, præ sudore laboris, in terram decidetit, vt omnia nobis aduersantia, pro nobis oblata, sua prece depelleret. Tristabatur etiam & pro Iudæis, quos specialiter sibi elegerat in populum, & enutrierat quàm dulciter; quoniam cernebat eos omnes in eius concurrere mortem. Nec igitur mirum, si pro his tristis est, quem pro his supra fleuisse legimus. Hoc quippe fratres magnum est Sacramentum; quod fleuit, quod tristis & mœstus fuit, ac doluit. Vnde non solùm defendere, hæc omnia pro nobis non egisse, non debemus, sicut quidam fecerunt, verumetiam confiteri & dicere, quod pro nobis doluit & contristatus est, qui pro se non habuit quod doleret, neque vllo, ex quo contristaretur affectu, qui pro omnibus etiam mori voluit. Cur ergo non confidenter tristitiam eius, seu mœstitiam, & dolorem non prædico, qui lacrymas eius & mortem lego? Nam quamuis lacrymarum officium in corpore sit, animi tamen eas in ministerio corporis fundere est; quia quasi quidam animi mœror eas foris exsudat. Idcirco vbi lacrymæ prædicantur, dolor & mœstitia, fuisse omnino, non dico defendenda, verumetiam prædicanda est. Ergo qui crucem & mortem prædicat,

A stultum est, vt dolorem & mœrores neget. CAP. XXVI. Quia Christus non speciem incarnationis, vel imaginis suscepit, sed veritatem; non vt pro se doleret, qui nullam in se suscepit causam doloris, sed vt pro me pateretur, mihique doleret & non sibi. Sicut & mihi mortuus est, & pro me, vt me de morte ad vitam repararet. Et ideo Deus totum suscepit hominem, vt in eo hæc omnia perferret, quæ in se pati non poterat; quia ex toto immortalis & impassibilis erat. B Et ideo non tristis sum, sed *tristis est anima mea.* Ac per hoc fidelis auditor, discerne singula, & intellige prudenter, ne in aliquo diuina confundas sacramenta. Quia etsi vnus est Christus, in eo plura sunt diuina mysteria. Ecce regnans moritur, & mortuus regnat. Ecce qui ante tribunal iudicis iniquè damnatur, in cœlo Rex & gloriosus sedere creditur. Et qui patitur, in sacramento, filius hominis, ipse est filius Dei, qui in eo patitur, & non in se, quia Deus & homo vnus est Christus. C Quapropter ne timeas confiteri, quod in sacramēto nostræ salutis est, & ne cōfundas, quod in proprietate vniuscuiusque naturæ est. Quia ad hoc venit Christus Iesus, Deus homo factus, vt sciret iuxta Prophetam in plaga positus, nostras ferre infirmitates, nostrosque sustinere dolores. Et ideò non sunt audiendi qui magis stuporem vulnerum eius prædicant, quàm dolorem, & animi magis simulationem, quàm mœrorem.

TVNC *ait illis, tristis est anima mea vsque* D *ad mortem, sustinete hic, & vigilate mecum.*] Illis namque dicit, quos secum ex omnibus assumpserat. Ac si diceret, nolo vos vlterius progredi, satis sit vobis vidisse & audisse, me tristem pro vobis, quia ad hoc vos vsque huc venire permisi, vt testes sitis eorum quæ auditis ex me, & in meipso conspicitis. Nam quia cœperat contristari & mœstus esse, (verba Matthæi sunt) quæ ipsi tres oculis conspexerant: & quod de se vltra protulit, *tristis est anima mea vsque ad mortem*, ipsi auribus ab eo audierant. Et ideo non sine causa eos eousq; adduxerat E quasi firmiores in agone certaminis, sed vt cum eo licet à longè, laborarent vigiliis & orationibus. Illis quidem supra iuxta Matthæum, sedere tantùm iubet, istis autem vigilare & orare cum eo, acsi participes tanti discriminis. Iubet tamen & eos manere in suo gradu, vt vnusquisque in loco & sorte vocationis suæ consistere discat, ne altiora se quærat. Quoniam eorum & omnium gratia licet sit magna, semper

CAP. XXVI.

Christus omnibus est maior, cuius singularitas, quia Deus est, excellit vniuersos. Vnde sequitur, *Et progressus pusillum procidit in faciem suam, adorans & dicens.* Ecce cur eduxerit eos, ostendit, vt discant, non de se incautè præsumere, sed vigiliis & orationibus prius impetrare, vt videant & intelligant, vbi est, & quousque posse hominis sit, vel quomodo impetrare debeat. Videant quidem cadentem & adorantem in faciem suam, & audiant dicentem, *Pater si possibile est transeat à me calix iste.* O cœleste magisterium & Medicina salutis! Ecce contra tantæ audaciæ morbum quale antidotum, vt discant non de se magna sapere, sed humana æstimare; nec veloces esse ad promissa, sed solliciti ad impetranda. Et ideo fortè prudentioribus, vel fortioribus in fide ista ostendere voluit, vt nemo mortalium vltra de se præsumere possit. *Tristis est*, inquit, *anima mea vsque ad mortem*; quod monstrabatur in vultu quãdo cœpit contristari, testatur in voce cùm ait, *Tristis est anima mea vsque ad mortem.* Et si anima eius tristitiam recepit, vtique & caro dolorem sensit, quia verè vulnera & plagas suscepit. Primum audiant Apollinaristæ, qui dicunt animam non habuisse Iesum; deinde cæteri hæretici, qui suspicantur irrationabilem sumpsisse animam, quomodo potuerit contristari. Quia quãuis & bruta videantur mœstitiam recipere animalia, non sciunt tamen tempus tristitiæ suæ, & causam doloris. Hic autem vsque ad quod debeat contristari, testatur, & causam mœstitiæ suæ multis declarat indiciis. Non enim ait, tristis est anima mea propter mortem, sed *vsque ad mortem.* Vnde quidam eximius Doctor, si de morte erat, inquit, ista tristitia, qui ad hoc venerat vt mortem pateretur, nec aliundè, debuit vtique causam ad eandem referre mortem, per quam erat passurus, & non, vsque ad eam, dicere se tristari. Quoniam aliud est, inquit, vsque ad id, & aliud, ob id, mœstum esse; quia vbi propter mortẽ tristitia est, illic ipsa mors causa tristitiæ: est vbi verò vsq; ad mortẽ est, ibi mors non iam causa, sed finis est. Quia quod in fine est, causam mortis non facit. Non est ergo elaborandũ fortè quod non doluerit, quod non fuerit tristis, seu mœstus, vel cætera huiusmodi, sed quia non propter mortem. Ad hoc quippè venerat, suaq; spõte suscipere eam paratus erat, ad quam suos exhortabatur obuiam ire, & ipse intrepidus ibat; sicut enim aliæ multæ causæ de quibus iam dixi, pro quibus verè

A tristis & mœstus erat. Nec tamen abhorret à vero, quia homo erat, & omnia nostri corporis infirma susceperat, si etiam timorem mortis in se admiserit; non vt timor vinceret, sed vt ipse fortitudine virtutis suæ mortis timorem perimeret, quoniam aculeus mortis in eo non erat. Et ideò solus *inter mortuos liber*, & vsque ad mortem tristis; quia mors eius destructio mortis erat, & restitutio vitæ. Alias autem, qui dicunt, quod nulla tristitia mortis nisi ex metu venit, dicant quod volunt; nos autem dicimus, quia etsi omnes infirmitatis nostræ affectiones in se habuit, nulla earum fuit vt pati posset, nisi qua voluit, & in quantum voluit, & in se admisit. Et progressus pusillum, cecidit non retrorsum, sed in faciem suam, quod sanctorum est, orans & dicens, *Pater mi si possibile est, transeat calix iste à me.* Quantum ergo progressus sit Lucas insinuat, & dicit, *quantum iactus est lapidis.* Nolebat enim benignissimus Saluator longè fieri ab eis, sed vt discerent, in conspectu eorum constitutus, orare. Nec igitur mirum, si ruit in faciem suam, humiliter orans, qui factus est Deo patri *obediens vsque ad mortem*, & discere iubet quod, *mitis est, & humilis corde.* Quid autem orans dicat in aperto est, *Mi pater si possibile est, transeat calix iste à me.* Blandientis quidem affectu, & deprecantis postulat, vt si possibile est transeat ab eo, non tantùm calix, sed calix iste. Et hoc non secundum substantiam diuinam & impassibilem, sed secundum naturam humanitatis infirmam & passibilem. Postulat autem non timore patiendi, neque, non vt patiatur, qui ideò venerat, & de se futurum quamsæpè ipse suis prædixerat. Sciebat enim proculdubio, quod aliter euenire non poterat, sed misericordia prioris populi, ne ab illis biberet calicem passionis, ante sæculi constitutionem, sibi præscitum & prædestinatum. Vnde & signanter ait, *Calix iste.* Non quod calicem mortis refugiat, sed istum, qui à Iudæis ei intendebatur, ne per eos, qui nullam excusationem habituri sunt, fieret. Neque enim dixit, transeat me calix iste, sed, *à me.* Quoniam aliud esse videtur, si se transeat, vt ipse à molestiis transeuntis calicis excipiatur, & aliud vt à se transeat ne sit. Non vt ipse prætereatur ne illum bibat in quem deuenit, etiam in eo erat, sed vt à se, ne in Iudæos cadat. Seu aliter, vt à me transeat in eos, id est, quomodo à me bibitur, sic & ab his, cum omni

CAP. XXVI.

Psal. 87. 6.

B

Luc. 22. 41

C

Philipp. 2. 6

Matth. 11. 29.

D

E

Cap. XXVI. spe veniæ & cum omni fiducia salutis. Alioquin impossibile erat non pati Christum. Nunquid ergo pati nolebat, qui paulò superiùs sanguinem corporis sui fundendum in remissionem peccatorum, consecrarat? Quod si aliquis vltra contentiosus esse voluerit, quod orauerit, ne mortem gustaret, quamuis præscita fuerit ab ipso & pronunciata, sciat quod nec nos id multum negamus. Quia nec mirum si quasi homo mortem recusat, qui quasi Deus sententiam suam & voluntatem vnam simul cum patre seruat. Nam proprium est semper hominis, nolle pati aliquid doloris. Et ideò fortè ait, *Tristis est anima mea vsque ad mortem*, quoniam *mors illi vltra non dominabitur*. Etsi supra dixerim vsque ad terminum, antequam mors inciperet, potest tamen intelligi etiam, vsq; ad terminũ finitæ mortis, in quo finis fuit eius tristitiæ & doloris, & hoc sit dicere, *Vsque ad mortem*, id est, vsque ad finitæ mortis finem. Sic itaque consuetudo loquendi est quamsæpè, cùm dicimus, vsque ad terminum loci; vel quando dicimus, vsque ad tertiam, vel sextam, quando volumus intelligi, vsque ad plenam illam, vel illam horam. Ex qua quippè locutione soluitur, & illud quod Apostolus ait, quia *Regnauit mors ab Adam vsque ad Moysen, etiam in eos qui non peccauerunt*. Non quod solutum fuerit regnum mortis, quod est peccatum, per Moysen, aut per legem, sed quia Moyses, vel lex, fuit vsque ad Christum. Et hoc est dicere vsque ad Moysen, quod est, donec Moyses legitur & finitur: sic & in mortem Christi, quia omnis gemitus & mœror omnium aboletur, & omnis corruptio sanatur, non inconuenienter tristem se esse testatur pro omnibus, *vsque ad mortem*, donec per mortem eius omnis mors & mœror soluatur. Quapropter sicut duas operationes in Christo semper considerare debemus, per quas operatur vnus idemque Christus quæ diuina sunt, in humanitate sua, & quæ humana nihilominus in diuinitate. Agit enim vtraque forma, cum alterius communione quod proprium est sibi: sic & duas voluntates in eo non abnegare, quas, sicut vbique simul in Christo, sic vtrasque hoc loco intelligimus. Vult enim & orat, quod humanitatis est, cùm ait, Pater mi transfer à me calicem istum si fieri potest. Deinde, quia non potest, reuertitur in voluntate sua, quam habet cum patre, quorum semper vna est, & indiuisa voluntas, & ait,

Rom. 6.9.

Rom. 5.14.

A quod diuinitatis est, *fiat voluntas tua*. Non quod alia fuerit eius voluntas vnquam, & alia patris, sed quia homo erat, humanitatis orauit affectu, & quia Deus erat, in idipsum redit voluntas eius quo semper fuit. Et hoc magnum sacramentum in Christo ad informãdos discipulorum animos, vt si aliquando quisque voluerit quod homo, non vt sua voluntas fiat, sed Dei, orandum est semper. Cap. XXVI.

B Postqvam *reuersus ad discipulos inuenit eos dormientes, & dixit Petro, sic non potuisti vna hora vigilare mecum?*] Ista vox increpantis vel coarguentis. Et ideò soli Petro dicitur, cur vel vna hora secum non potuerit vigilare, quia præ cæteris non se scandalizaturum fuerat gloriatus, & repromiserat se, contra Domini vocem, non negaturum. Non enim præceperat eis vigilare à somno corporis, cuius tempus non erat imminente discrimine passionis, sed à somno infidelitatis, & sopore mentis. Fortè qui iam operabatur in ani-C mo Petri, & ideò præ tristitiæ magnitudine somnum vincere non poterat infidelitatis. Nec adeò igitur defendimus, vt non premeretur sopore corporis, qui iam à fide elongabatur mœrore mentis. Quibus dicitur, *Vigilate & orate, vt non intretis in tentationem*. Considerate quæso Christi mysteria. Quamdiu cum illis affuit Iesus, nullo grauantur somno discipuli. Progrediente ergo pusillum eo ab eis, nec vna hora potuerunt vigilare, illo absente; propter quod semper orandum, vt ma-D neat nobiscum, quemadmodum ipse est pollicitus. Duo quidem iubet, vigilare, & orare; quia nec oratio valet sine vigilia mentis, nec mens rectè vigilare potest sine instantia precis. Vigilat ergo qui sollicitè bona opera iugiter ait, & intentè meditatur, ne vnquam peccati caligine opprimatur. Quia qui sic vigilat, illius exaudietur oratio. Idcirco vt exaudiaris vigilandũ est prius; deinde vt vigilare benè possis, semper orandũ. Quia neutrum horũ sine altero valet. Et quid orare debeas E ipse salutis auctor docet. Quoniã vita humanitatis tentatio est super terrã, iubet orare ne intremus in tentationẽ. Neq; enim dicit, orate ne tentemini, sed *Ne intretis in tentationem*, id est, ne tentatio vos vincat, sed vt victores eam superare possitis. Ipsi enim tentandi erant fortiter, & ideò præmonet, vt victores esse decertent. Vnde Apostolus, *Omne gaudium existimate fratres mei*, inquit, *cùm in variis tentationibus incideritis*, quoniam tentatio lucrum Iacob. 1.2.

Cap. XXVI. habet gaudij. *Spiritus quidem promptus est, caro autem infirma.* Multi quod de se Saluatot hoc dixerit, volunt astruere quod vtrique non videtur consequens, sed ad eos totus hic sermo est, quibus loquebatur. Alioquin quomodo nunc Spiritus Christi vel anima prompta esse dicitur, quæ paulò superiùs tristis vsque ad mortem proclamatur? Sed fortè adhuc in his tangitur Petrus, quasi dicatur ei, ô Petre quid est quod spiritus tuus tam promptus fuit ad promittendum moti pro me, & nunc caro tua tam infirma probatur, vt nec vna hora potueris vigilare? Quod si de omnium spiritu vel carne Saluator ista loquitur, considerandum si congruat, an solummodo de spiritu Sanctorum. Quia licet omnium caro infirma sit, nescio si spiritus omnium promptus esse possit; quia infidelium semper spiritus segnis est ad bonum, etiam & eorum qui tepidi probantur. Et ideò fortè de Spiritu Apostolorum accipiendum est, vel Sanctorum omnium; quorum etsi sempet spiritus feruens, & promptus est, quia concupiscit & luctatur contra vitia carnis, caro tamen semper infirma est, quamuis tota videatur à spiritu edomita, vel possessa. Tamen vt vera sit sententia Saluatoris, Sanctorum *virtus in infirmitate perficitur.*

2. Cor. 12. 9. 10. Vnde vnus eorum, *Cùm infirmor*, inquit, *tunc potens sum.* Et ideò quia sic Sanctorum virtus perficitur, dicit, *Vigilate & orate*; quia etsi spiritus vester promptus est pro me multa pati & sustinere, caro tamen infirma est, intendite idcircò precibus & opere, *Ne intretis in tentationem*, id est ne infirmitas carnis vos vincat, quia

Sap. 9. 15. *Deprimit terrena habitatio spiritum, multa cogitantem.*

Iterum *secundò abijt & orauit dicens, Pater mi, si non potest hic calix transire nisi bibam illum, fiat voluntas tua.*] Patrem autem vocat suum non secundum adoptionem, sed secundum proprietatem naturæ in qua natus est de patre. Et repetit eundem sermonem, sciens quod non posset transire. Tamen ista possibilitas patris & filij non de impotentia venit, quia subest eis omne posse, vnaque illis potestas est, sicut & vna voluntas. Idcirco magis, quia misericors est & iustus pater omnipotens Deus, impossibilitas ista de iustitia venit & bonitate Dei. Quia sic est omnipotens vt & iustus sit, ac bonus & misericors. Et ideo quantum ad vtramque naturam exspectat, impossibile erat, ne nos bonitate sua, suaque Iustitia & misericordia saluaret, quos crearat. Petit autem vt transeat signanter calix iste ab eo. Et si non sicut vult ipse, rogat voluntas fiat patris, vt cùm biberit eum, id est, cùm gustauerit mortem, transeat ab eo & ab vniuersis pro quibus biberit eum. Quia si non biberet eum, ab ipso quidem transisset, quia non tangeret eũ, sed ab hominibus non trãsiret, sed maneret quæ regnabat in eis mors ab Adã vsque ad Moysen, id est, vsque ad finem legis, quam Christus non venit soluere, sed adimplere, donec omnes secum pertraheret & consummaret in mortem. Hunc ergo calicem passionis & mortis volebat se transire & à suis; sic fortè vt non gustaret poculum tantæ amaritudinis, si tamen possibile esset, quod omninò non erat, quia iustum non erat. Et ideo vt omnis in eo iustitia compleatur, fiat voluntas patris. Quoniam ea sola possibilia sunt quæ iusta sunt, quoniam ipse solus bonus & iustus ac potens. *Et venit iterum, & inuenit eos dormientes, erant enim oculi eorum grauati.* Necdum enim grauamen ab oculis eorum erat ablatum, quo premebãtur, cæcitate cordis. Necdum erat Spiritus sanctus datus, quia Iesus necdum glorificatus. Et ideo iam vicina negatione prægrauati, vigilare non poterant, nimia mœstitia cordis oppressi. Vnde non eos reprehendit, vt prius; sed vadens iterum tertia vice orat. Nam primum reuersus eos obiurgat, secundò, quando magis increpandi videbantur, silet, nec eos amouet à somno: tertiò, iam quiescere iubet. Non puto absque ratione fecisse, qui se viam esse testatur, quoniam omnia eius opera, aut mysteria sunt rerum præfiguratarum, aut exempla virtutum. Quod si omnia quæcunque gessit, multò magis hæc, in quibus triumphus gloriæ Deo patri precibus commendatur. Nemo qui ambigat, quod omnia infirma nostri corporis tunc in se exhibuit; nemo qui ignoret, quod cruci vniuersa delicta nostra, pro quibus infirmabatur & doluit, affixit; Insuper & quomodo nobis sit, & in quibus decertandum, ostendit. Quod aduersus aëreas potestates, & legiones, bello passionis, congressurus, prius oratione deuicit, vt omnia nobis aduersantia in illo vno moriantur. Vnde abiit solus, & orat, quoniam solus pro omnibus passurus erat. Orat ergo semel & secundò atque tertiò non absque mysterio. Primum vt discamus, nunquam cessare ab oratione, maximè in die certaminis, & in tempore tribulationis. Fortè quia Petrus ter negaturus erat, non ho-

Cap. XXVI. minem tantùm, vt quidam dicunt, sed A Deum & integrum Christũ. Quinimò ter rogat in oratione Dominum, quia tribus diebus futurus erat in corde terræ, pro salute totius mundi, vt prius exaudiretur, quàm ad inferna descenderet. Hinc fortè, & Paulus ter Dominum rogat, donec responsum est, Quod *virtus in infirmitate* 2. Cor. 12. 9 *perficitur*. Patet igitur sensus, quod non sine magni mysterii causa, sub hoc numero Dominus orauerit, qui aut continuare preces suas poterat, aut in semel impe- B trare; sed tertiò orat, vt nos doceat. Nos autem pro tribus oramus, vt de præteritis & præsentibus eripiat malis, etiam & de futuris. Et non nisi ad sanctam Trinitatem, qui Deus est vnus, rectè oramus, qui ac si tertiò ad nos reuertimur, quia in carne & anima, ac spiritu, viuimus & sumus. In quibus quotiens cùm grauamur, semper reuertendum est ad Deum, vt quandoque per Deum & in Deo requiescamus. Sed & Dominus in hoc trino visitationis suæ sacramento trinam præmõstrat gestorum præfigurationem. Quid C ergo tertiò eos reuisere vellet, nisi aliquod magnum in eo præfiguraret? Nam primùm, vt dixi, ad eos reuersus, obiurgat & increpat; secundò tacet; tertiò verò, *Dormite*, inquit, *& requiescite*. Futurorum ergo habitus in eo præmonstratur, quales ipsi futuri erant. Nam mox post resurrectionem, dispersos eos, ac fugatos, diffidentes quoque & trepidos, reprehendit & obiurgat; secundò, misso Spiritu san- D cto, adhuc grauatos inuenit somno legis, cuius caligine oculi eorum grauabantur, ne libertatem gratiæ & claritatem Euangelij videre possent. Nec tamen durè eos increpat visitatione sua, donec ipsi expergiscantur, ne longè diu legis amote derenti quasi fidei somno pressi lætatgũ patiantur. Tertiò verò iam impetratis omnibus à patre, in luce claritatis suæ securos eos requiescere iubet, & hortatur eos somno pacis dormire, ne vlterius iam vllũ patiantur infidelitatis discrimen. Quia impetratum est precibus Saluatoris, ne à E fide vllus eorum deficere posset. Vnde ait,

DORMITE *iam & requiescite, ecce appropinquauit hora & filius hominis tradetur in manus peccatorum.*] Sed ex hoc difficilis oritur quæstio, quia cùm dixisset, *Dormite iam & requiescite*, continuò adiecit: *Surgite, eamus, ecce appropinquauit qui me tradet.* Nam videtur Matthæus sibi esse contrarius; certè aut ipse Saluator sibi contraria iubere, quasi aliquid prius improuisè Cap. XXVI. sit locutus, nesciens Iudam cum turbis appropinquasse, & ideò dixisse, *Dormite iam & requiescite*. Sed cùm subitò comperisset eos iam in proximo esse, ac si subitò permotus, immutat sententiam, & dicit continuò, *Surgite, eamus*. Sed absit à cordibus fidelium, vt vllus hoc de Christo sentire velit, quasi aliquid ignorauerit quod fiebat, qui vbique semper est totus. Nequaquam igitur hoc Catholica recipit fides. Idcirco quidam, velut quadam commoti sententiarum repugnantia, conati sunt, quod prius dictum est, *Dormite iam & requiescite*, ita pronunciare, tanquam exprobrantis sit vox & obiurgantis, magis quàm impetrantis. Deinde vt absolutè accipiatur vox ista siue vlla contrarietate impetrantis, *Surgite, eamus*. Quod si hoc necesse esset, melius tamen sic accipere oporteret, quàm aut in Euangelistam, aut in Saluatorem vllam inferre reprehensionem. Nunc autem quia Marcus Euangelista, cùm dixisset, *Dormite iam & requiescite*, subiecit, *sufficit*, deinde intulit, *venit hora*, & cætera quæ sequuntur. Vbi datur intelligi, quod postquam dixit, *Dormite iam & requiescite*, aliquantulum siluisse Dominum, vt hoc fieret quod præmiserat, & tunc post paulùm dixisse, *Ecce appropinquauit hora*. Et ideò cùm dicat post illa prioris dicti verba, *sufficit*, vt intelligere debemus quod sic dictum est, quasi diceret, sufficit quod vsque nunc dormistis vel requieuistis. Quod si in Matthæo hæc particula posita esset, nulla videretur ambiguitas, quam ipsa breuitas dictorum generauit. *Ecce venit hora, surgite, eamus.* Postquam ergo tertiò orauit, vt sicut, *In ore duorum vel trium testium stat omne verbum* Matth. 18. 16.; ita & in his tribus supplicationibus omnis oratio nostra commendatur, quia in his precibus omnia donata sunt ei pro nobis, quæ poposcit. Et ideò iam securus de passione sua, pergit obuiam persecutoribus suis intrepidus. Vadit enim vltroneus ad immolandum, & non inuitus. Et ideò ait, *Surgite, eamus*. Ipsa est namque hora, de qua supra iam dixi, à sæculo nota Deo, in Spiritu sancto quàm sæpè pronunciata. Ista est hora quæ nondum erat, quando Matri loquebatur, *Nondum venit hora mea*. Ioan. 2. 4. Et nunc, vt eam recognoscas dicit, *Ecce venit hora, surgite, eamus*, ne imparatos nos inueniant. Quæ nimirum vox non timoris est, quæ tam vltronea discipulis alloquitur vt surgant, ac si fortissimi bellatores. Videbat enim

CAP. XXVI. in spiritu, (vbi, vel vbi) Iudam proditionis suæ insaniam meditantem, videbat eum appropinquare; non fide, non charitatis amore, qui se elongauerat à salute, peccaris exigentibus suis. Appropinquauit autem vt traderet, quem iam vendiderat. Fecit itaque Iudas quod omnes faciunt transgressores, qui prius produnt Iesum, postea tradunt. Quia *peccatum cùm consummatum fuerit, generat mortem.* Iacob. 1.15.

ADHVC *eo loquente, ecce Iudas vnus ex duodecim venit, & cum eo turba multa cum gladiis & fustibus,*] ac reliqua. Quæret fortè aliquis cur tam multam miserint turbam cum gladiis & fustibus, & vniuersam cohortem militum comprehendere Iesum, hominem simplicissimum atque inermem, qui nullis humanis fulciebatur præsidiis. Non potest fieri vt tantam sine causa conduxerint plebem. Fortè propter multitudinem qui iam crediderant in eum ex populo, timentes ne magna multitudo credentium eum de manibus eorum praeriperet. Sed ego alteram existimo causam multitudinis contra Iesum venisse. Fortè, quia putabant quidam eorum, *In Beelzebub eiicere dæmonia*, quasi ex quibusdam maleficiis effugere posse, vt possent eum violenter tenere; nonnulli verò eorum audierant quod aliquando, cùm iam præcipitandus esset de supercilio montis, & fugerat manus tenentium se, putabant non fuga simplici, manus tenentium se euasisse, sed talia quædam extra naturam humanam potuisse. Multa quidem opinio de eo erat in populo. Vnde & Marcus ait, dixisse Iudam, *Quemcunque osculatus fuero, ipse est, tenete eum*, & diligenter abducite. Malignè quidem & insidiosè, cum multa calumnia hoc videtur dixisse, tanquam si diceret, nisi diligenter comprehendentes ac tenentes abduxeritis eum, & custodieritis, ipse cùm voluerit, quibuslibet artibus, qualibet virtute, effugiet à vobis. His igitur & huiusmodi calumniis, secundum persuasionem Iudæ, quasi non in sua diuinitate, & paterni nominis consortio, ista ageret, vel alia quamplura quæ fecerat. Vel armantur multitudine militum, armantur gladiis & fustibus, armantur dolo & fraude in osculo, ne vllo pacto virtutis possit euadere. Vnde sequitur, *Qui autem tradidit eis signum dicens, quemcunque osculatus fuero ipse est, tenete eum.* O fraus, ô insidiæ, ô doli calliditas! qui per singulas ciuitates, & vicos, & synagogas prædica-

Luc. 11.15.

Marc. 14. 44.

A uerat iam diu, ita vt fama eius exiret in omnem regionem, virtutesque multas in populo fecerat, in templo quoque quàmsæpè coram omnibus docuerat, vnde & in Iudæa habitantibus secundum faciem penè omnibus manifestus erat; quid est quod tam diligenter dat eis signum? Et non quodcunque signum, sed signum pacis, signum concordiæ & charitatis, quibus ipse; quia notus erat qui venerant, sine signo fortè poterant comprehendere eum. Nam quia manifestus erat eis, ostenB dit ipse dicens, *Quasi ad latronem existis cum gladiis & fustibus comprehendere me, cùm quotidie in templo vobiscum sedebam, docens, & non tenuistis me.* Similiter & Ioannes refert dixisse, *Ego palam locutus sum huic mundo, ego semper docui in synagoga & in templo, vbi Iudæi conuenerant.* Et ideò quia tam manifestus erat omnibus, non ab re arbitror factum quod oculi signo traditur. Vnde vera videtur illa traditio, de qua supra iam memini me dixisse, quia erat in facie C Iesu nonnunquam quædam diuinitatis eius conspectio, ita vt duæ formæ in eo vicissim apparerent, vna secundum quam omnes eum videbant, altera secundum quam in monte transfiguratus legitur. Quam sanè formam sic vicissim temperabat vt vnicuique appareret, secundum quod fuerat dignus, & ipse expedire probabat. Alias autem, quid fuit, quod Ioannes ait, cùm dixisset, *Quem quæritis?* & illi respondissent, *Iesum Nazarenum* (quid D putas qualis quantaque virtus ex eo emicuit) qui cùm dixisset, *ego sum*, omnes abierunt & ceciderunt retrorsum. Quid ergo? Iste terror in voce fuit? an in vultu? an in vtroque? Tamen quid fuerit, & vbicunque, in voce an in vultu, seu qualitercunque fuerit, manifestū est, quia diuina virtus in eo fuit; sicut & in templo quādo omnes eiecit. Decebat tamē vt osculo traderetur, qui suos diligere iuberinimicos, ita vt proditori suo, in ipso traditionis suæ articulo, pacis osculum non negaret. Quo E profectò exemplo docemur euidentius inimicos diligere, pacisque oscula non negare, neque fictè tales diligere. Non enim quantum ex ipso fuit, aut fictè eum amicum vocat, aut in dolo ei, vel simulatione osculum porrigit. Vnde & iuxta Lucam ait, *Iuda, osculo filium hominis tradis?* Multa siquidem interrogatione & affectu pij amoris in eo exaggerat, culpando vel increpando. Multa doloris & amoris in eo proponit, vnde etsi interrogatiuè cum omni grauitate legendum

Ioan. 18.20

Idem 18.4.

Luc. 22.48

Cap. XXVI. est, ac si plangentis affectu, maximè quia filium hominis se vocat; ac si diceret, cùm essem filius Dei, propter te factus sum filius hominis. O pie, ô infœlicissime: quid est, quod Saluatorē tuum, quod Redemptorem, quod Magistrum & Dominum tam vilissimè tradis? Hoc quippè tradis quod propter te suscepi; & non qualitercunque, sed osculo me tradis, quod est signū amoris, & indicium veræ dilectionis. Pignus offers veræ pacis, sed vulnus insigis & venenum serpentis. Hæc omnia vt dixi & alia quàm plura, per interrogationem pronuncianda sunt, quasi amantis & dolentis affectu. Quoniam ita dictum videtur, vt & correptio sonet in voce, & affectus amoris ac mœroris intelligatur in mente. Nam & supra vnus ex duodecim fuisse commemoratur, vt amplius inculcet culpam proditoris, & Prophetia in eo completa diligentius declaretur, quæ dicit ex persona Domini, *Homo pacis meæ, qui edebat panes meos, ampliauit aduersum me supplantationem.* Psal. 40. 10.

Q v i *confestim accedens ad Iesum dixit, aue Rabbi, & osculatus est eum.*] Proh dolor! adhuc se lupus celare vult, & ideò eum primùm salutat, quasi pudicitia pressus. Nec tamen eum Dominum vocat, sicut nec in cœna; qui non eum synceriter secutus fuerat, quem nec Deum credebat, nec alium eum existimabat quàm vnum ex Scribis & Pharisæis. Vnde etiam, quod nequius est, magicis artibus putabat eum agere, & ideò tam fictè in omnibus, atque callidè illum acsi vilissimum pertractabat mancipium. Cui Dominus, *Amice ad quid venisti?* Amicum eum vocat, fortè per Antiphrasin, quasi amicum nomine & non amicum per operationem. Verùm quantum ex seipso, ei amicus erat Christus, quem diligebat etiam inimicorum. Quomodo ergo non rectè vocatur amicus, saltem ex antiquo nomine & consensu, dū dicatur in Psalmo, *Tu verò vnanimus dux meus & notus meus, qui simul mecum dulces capiebas cibos, in domo Dei ambulauimus cum consensu.*] Ergo vnanimitas & consensus vnus fuit, non immeritò, & si ex priori vocabulo amicus appellatur; non fictè quidem, sed ex veritate antiqui nominis. Non enim simulare nos docet, sed simplicitatem suam nobis insinuat, ne fortè proditorem suum refugere videretur, qui nobis etiam inimicos diligere iubet. Vnde si vulnera Petri, à quibus Domino increpatur, consideras, & osculum Iudæ, probabis quia meliora sunt vulnera Psal. 54. 14.

A diligentis, quàm oscula odientis. Non enim vnum erat osculum Iudæ, & osculum eius quæ dicit in Canticis, *Osculetur me osculo oris sui.* Nec tamen benignissimus Dominus proditorem suum à se repellit, cui amoris officium non negauit, & increpantis voce dicit, *Amice ad quid venisti?* Ac si diceret, ad quod venisti, cur aliud agere te ostendis? Osculum quidem porrigis, sed signum est traditionis. Rem aliam agis cùm me osocularis, & sanguinem innocentem persecutoribus tradis. Vnde fac ad quod venisti, & perfice cœpta, ne B immoreris circa oscula, quoniam osculum tuum non signum est pacis, neque amicitiæ virtus: idcirco fac ad quod venisti, quia non habes pacem mecum, quam non amasti. Hoc quippè nomine quamsæpè in Scripturis legimus reprobos increpatos, vt est illud, *Amice quomodo huc intrasti, non habens vestem nuptialem?* Et illud, *Amice non facio tibi iniuriam*; quæ omnia magis increpantis sunt, quàm approbantis. *Tunc accedentes manus iniecerūt in Iesum*; C quia timebant ne fortè de manibus eorum labeteur. Licet iuxta Ioannem verbo perculsi, in terram retrorsum cecidissent; tamen quia ad hoc venerant, ipso permittente, tenuerunt eum, & vinctum perduxerunt ad domum Principis sacerdotum. Interim verò Cap. XXVI. Cant. 1. 1. Mat. 20. 13 Idem 22. 12.

E c c e *vnus ex his qui erant cum Iesu, extendēs manū exemit gladium suū, & percutiens seruum Principis sacerdotū, amputauit auriculā eius.*] Sæpè moneo, & monere oportet lectotē sancti Euāgelij, vt ex collatione E- D uāgelistarum discat differentias dictorū. Quoniam nemo est qui ad liquidum vnum eorum, vt oportet, intelligere queat, nisi omnes eo persequatur spiritu, quo ipsi inter se aut variantur, aut alius eorum aliquid plus, alius verò aliquid minus dixerit; aut certè alio in loco, quæ dicta vel gesta sunt, qualitercunque provt oportuit, interseruit. In quo opere etiā magnus est labor, vtique proficuus est fructus, & locuples intelligentia, vt puta hoc loco, quis sit iste vnus ex his qui erant cum Iesu, qui extendit manum, & exe- E mit gladium suum; vtique secundum Ioannem Petrus fuisse narratur, & quem percusserit idem Malcus vocatur. Auriculam verò quam abscidit, secundum Lucam & Ioannem, dextera fuisse memoratur. Hæc omnia & sensum augent, & mysteria in ipso facto, etiam altiora, simul omnes collati, commendant. Denique quod Lucas ait, *Videntes qui circa ip-*

Cap. XXVI. Luc. 22. 49.51. A *sum erant, quod futurum erat dixerunt ei, Domine si percutimus in gladio?* Maiorem nobis quęstionem generat, maximè quod audierant respondisse Dominum, *Sinite vsque huc*, Vbi præsens Euangelium narrat dixisse Dominum Petro, *Conuerte gladium tuum in locum suum*, &c. Sic quippe Lucas de interrogatione discipulorum, & Domini responsione, qua ait, *Sinite vsque adhuc*, narrat quasi post illam percussionem ita dictum fuerit, & placuerit Domino vsque huc, hoc factum tantùm ne amplius fieret. Sed iuxta hunc locum quem tractamus, sic dictum est à Domino, vt intelligamus ei potius totum displicuisse quod Petrus suo vsus est gladio. Et mira Dei dispositio. Si nolebat eos gladio ferire, cur præceperat vt venderet quisque eorum tunicam suam, & emeret gladium, seu cætera quæ de gladio vbi vel vbi dicuntur? Quæ omnia nobis pariunt quæstiones; & sine dubio maiora intelligentibus generant sacramenta. Illud autem, C iuxta Lucam, quod interrogant, *Domine, si percutimus in gladio?* Prius omninò intelligendum est, quàm Petrus gladium eximeret, & ideò Dominum sic respondisse, *Sinite vsque huc*, manifestum est. Ac si diceret, non vos moueat quod futurum est, sed permittite vsque ad me accedere, vt me comprehendant, vt impleantur quæ de me scripta sunt, &c. Sed inter moras verborum interrogantium, dum colloquuntur ad Dominum, & illius D dulcissimæ responsionis verba, Petrus more suo ex feruore fidei, & charitatis, quam semper habebat in Dominum, ex auiditate defensionis pij Magistri, & maiori pro Domino commotione, ac si homo, quia necdum ad plenum sciebat sacramenta Dei, impulsus ad vindictam, parum attendit, quid cæteri dicerent, vel quid agerent, etiam vel quid Dominus responderet. Inter has igitur moras dictorum, *percussit seruum Principis Sacerdotum*. Sed ab Euangelistis non potuerunt simul dici, quæ simul in vno tempore facta seu dicta E sunt. Probat autem hoc ita esse, iuxta Lucam, responsio Saluatoris, qua non facto Petri, sed interrogationi discipulorum respondisse probatur. Necdum itaque Petrus patientiam Euangelicam sibi à Domino traditam retinebat, nec pacem quam eis dederat, sed secundum legis institutionem adhuc vlcisci se de inimicis cogitabat, nec ad quod Dominus gladios emere monuerat, profectò didicerat.

Qui non ideò iusserat vt ferirent, sed ne Cap. XXVI. imparari inuenirentur fortè, vel quia de alio dicebat. Vnde cùm dixissent, *Domine, duo sunt gladij hic*, dixit, *satis est*. Luc. 22. 38 Quia discipulis Christi nec plus sunt necessarij quàm duo, nec minus habere congruit. Vnum in verbo, quo feriatur quisque vt viuificetur; alterum, quo vlciscatur omne scelus & inobedientia, & si non se correxerit, qui eiusmodi est, præcidatur, & B resecetur à corpore. Ergo non solùm quæ benignissimus Saluator egit, vel dixit, plena sunt mysteriis, verumetiam & quæ Petrus in hac perturbatione sua, obumbrata sunt sacramentis. Vnde non qualecunque inflixit vulnus, nec quicunque, sed seruo Principis sacerdotum, *Amputauit auriculam dexteram*. Quia ipsi Principes sacerdotum iam serui erant peccati, quorum omnis auditus non in dextris, sed in sinistris erat legis; & ideò iure amputatur ab eis, quidquid dexterorum erat, ne vltra gloriarentur his, quæ ipsi malè perdiderant. Vnde & ipse seruus rectè vocatur Malchus. Malchus nàque Rex interpretatur, quia populus Iudæorum quamuis à Domino in regnum sit electus, ipsi se seruos exhibuerunt, culpis exigentibus, sempiternos. Et ideò præciditur ab eis auditus dexter, cùm aufertur intelligentia diuini verbi. Hinc Propheta ait, *Excæca cor populi huius, & aures eorum aggraua, ne videntes videant, & audientes intelligant, vt conuertantur & sanem eos.* Esa. 6. 10. Nec immeritò Petrus abscidit eius auriculam, quia accepit claues regni cœlorum. Ille igitur iure condemnat qui & absoluit, quia vtramque à Domino accepit potestatem. Sed solus est Dominus qui præcisa sanat; solus qui ex Iudæis quamplutimis auditum reddit. Alioquin nisi bonus Dominus aliquibus auditum refunderet, ipsi vtique adhuc hodie surdi remansissent. Quoniam nemo eorum verbum sapientię audisset, quia omnes serui erant, venditi sub peccato. Nam qui peccat, *seruus est peccati*. Et nisi Ioan. 11. 34. essent serui qui regnare debuerāt, auricula eorum nunquam à Petro amputaretur. Cui dixit Dominus, *Conuerte gladium tuum in locum suum. Omnes enim qui acceperint gladium, gladio peribunt.* De quo sanè capitulo multi disputant, quasi omnes perituri sint qui hoc vtuntur gladio in bellicis rebus, & in publicis negotiis. De quo gladio dicit Apostolus, *Non enim sine causa* Rom. 13. 4. Iudex *gladium portat; minister enim Dei est*, in bono, ad vindictam malefactorum; quod si malè feceris, time. Nam si hæc

CAP. XXVI. sententia ad litteram omnibus esset seruanda, nescio si in Ecclesia inter laicos talis consuetudo esse deberet, vt in gladio quantum spectat ad vsum omnium eorum militarent. Saluator tamen neminem excepit; sed *Omnes*, inquit; *qui acceperint gladium, gladio peribunt*. Nec dicit quo gladio perire debeant, vel ad quod acceperint ipsum gladium, si fortè ad homicidium vel ad vindictam malefactorum, sed ad quamcunque causam indifferenter ait, omnis qui acceperit gladium. Sed nec quo gladio perituri sint, vel quomodo, satis edicit. Hoc tamen pro certo scimus, quia omnes qui iusto vtuntur gladio, nō eo semper pereunt, maximè cùm ideò vtantur, eo ne pereant. Neque fieri potest, vt qui nunc istum portant gladium vel in gladio feriunt, vt illo diuino omnes, absque vlla retractatione feriantur in vltionem peccati. Profectò cùm & ipsa rumphea quæ vertitur ante Paradisum, versatilis esse dicitur; & gladius qui procedebat de ore Dei, in Apocalypsi Ioannis, *Vtraque parte acutus*. Quapropter & cùm dixissent Apostoli, vt supra iam dixi, *Sunt duo gladij hic*, ait Saluator, *sufficit*: idcircò quo gladio perituri sint quicunque gladio vtuntur, certum est, id est, aut eò, vt surgant à culpa & redeant ad vitam, aut eò, quia corrigi se noluerunt, vt ruant ex diuino iudicio & præcidantur à Christi corpore. Quod si ita est, qui gladio vtuntur quolibet pacto, iam iudicati sunt, quia eo vtentes gladio intereunt. Sed non omnibus, vt dixi, gladio vtentibus, mors solet esse per gladium. Nam plures alius accidens casus consumit, qui gladio, aut iudicij causa, aut militiæ officio vtuntur. Tamen eos omnes qui aduersum Dominum gladiis armati, & fustibus, processerant, ideò Petro gladium suum in vaginam suam recondere mandat, quia eos omnes non humano, sed gladio oris perempturus erat. Quia rectè ad necem eorum gladius Petri exemptus est, vt perimeret eos gladio verbi, qui suo vtebantur ad facinus. Nec tamen ipse Petrus gladio illo quo vsus est peremptus legitur, nisi quia fortè maiorem suscepit pœnam. Ideo hoc genus locutionis sic accipiendum est, quomodo membra nostra, iuxta Apostolum, monemur ne exhibeamus arma peccati. Quia qualecunque membrum sit, in quo peccauimus, vel qualiscunque carnalis concupiscentia, gladius iure, vel arma peccati, vocatur. Quo qui vsus fuerit gladio, quia gladio peccati per-

Apoc. 1.16

A cussit se, aut alium in mortem, gladio peccati peribit, id est, in suo peccato iustè condemnabitur, quodcunque commiserit. Quia sicut nullus penetrabilior gladius est ad mortem, quàm peccatum, ita nullus penetrabilior est gladius ad vitam, quàm virtus verbi Dei. Vterque igitur gladius perimit hominem, aut ad mortem, aut ad vitam. Et ideò indefinitè, quicunque gladium acceperit, vel vsus fuerit, seu peccati ad mortem, seu iustitiæ ad vitam, gladio peribit; aut verbi Dei, vt in melius B totus Deo resurgat, aut gladio peccati, vt intereat in peius, & ad mortem ruat. CAP. XXVI.

AN *putas*, inquit, *quia non possum rogare Patrem meum, & exhibebit mihi plus quàm duodecim legiones Angelorum?*] Cui continuò ingerit quæstionem Prophetiæ, & insinuat, quod aliter non potest euenire, nisi vt prædictum erat, ac dicit, *Quomodo ergo implebuntur Scripturæ quia sic oportet fieri?* Ac si diceret Petro, quid est, quod tu mihi auxilium præstare festinas, & in gladio tuo humano vincere æstimas? An putas C quia non possum propter duodecim Apostolos, etiam plus quàm duodecim legiones impetrare à Patre meo, Angelorum? Non ergo vestro indigeo auxilio, neque humano gladio. Ideò repone gladium tuum in locum suum. Quia etiamsi duodecim tribus Israël mihi vellent ferre auxilium, plures habere potuissem legiones Angelici exercitus, qui ferrent, si vellem adiutorium, in gladio suo inexsuperabili. Ex quibus profectò verbis patet, quod instar humanæ militiæ, multò copiosior sit ille Angelorum exercitus, & numeD rosiores sint eorum legiones, in ministerio deputatæ humani auxilij. Vnde & apud Lucam, in ortu Saluatoris, multitudo cœlestis exercitus decantasse ac laudasse Deum dicitur. Quos positos in defensione Sanctorum, propter eos qui hæreditatem sunt accepturi, Paulus Apostolus protestatur. Sed & Iacob obuiam habuit sibi diuini exercitus multitudinem, qui releuarent eum à timore fraterno, & custodirent. Vnde & locum, quo visi sunt ipsi vocauit Manaim, id est, castra Dei. Hæc E idcirco dixerim, vt discat fidelis anima confidere ex diuino auxilio & præsidio Angelorum, magis quàm humanis viribus. Quoniam vbicunque sunt verè Deum timentes, ibi & circa eos iure Angelorum castra creduntur; de quibus Dauid in Psalmis, *Immittet*, inquit, *Angelos Domini in circuitu timentium eum, & eripiet eos*. Ipse namque est, *magni consilij Angelus*, Psal. 33.8.

 gelus, qui suos, ad se, timentes, mittit legiones & exercitus, ipse qui & nunc profitetur se impetrare posse à Patre plusquam duodecim Legiones. Quapropter audiant qui dicunt eum timuisse, in articulo passionis suæ. Ecce iam inter manus persequentium se, inter gladios & fustes, inter vniuersam cohortem se Deum patrem habere testatur, & Angelicas, si vellet, legiones imperrare posse. Nec tamen ista ideo dicit, quasi sit ipse inferior Angelis, vt indigeat eorum adiutorio; licet iuxta Lucam in agonia positus confortatus legatur ab Angelo. Si enim iuxta Helisæum, vt liber refert Regnorum, multus admodum ei adstitit exercitus in auxilium, multò credibilius est, non defuisse inibi runc, quamuis non fuerint exhibitæ Angelicæ legiones. Sed Dominus, vt scripturæ complerentur, sic vniuersa disposuit, vt
2. Cor. 5. 19. monstraretur, quia *Deus erat in Christo, mundum reconcilians sibi*, ipse homo pateretur, quia sic oportebat fieri, & exfacto hoc semper altior monstraretur intellectus, vt puta ex duodecim legionibus. Nam vna legio, iuxta veteres, sex millia esse dicuntur hominum. Quem sanè numerum si in summam duxeris, septuaginta & duo millia Angelorũ sunt, & non absque magno mysterio. Nam septuaginta & duæ linguæ hominum esse creduntur in mundo. Idcirco à sapientia Dei, satis sapienter hic numerus comprehensus est; Vt intelligeres si totus mundus contra eum venisset, nihil, nisi ipse vellet, contra eum posset, qui contra singulas humani generis nationes plusquam singulas mittere supernorum ciuium potuisset legiones. Sed elegit vt complerentur in eo Scripturæ, quia sic oportebat eum pati, ac resurgere, & intrare in gloriam suam.

In *illa hora dixit Iesus turbis: Tanquàm ad latronem existis cum gladiis & fustibus comprehendere me, cùm quotidie apud vos sedebam, docens vos in Templo, & non me tenuistis.*] Ac si diceret, stultũ est eum quærere cum gladiis & fustibus, qui vltroneus se vestris tradidit manibus; & nimia cæcitas est, multaque vesania cordis, in nocte quærere cum facibus & lanternis, acsi latronem in tenebris latentem, acsi à vestris aspectibus declinantem, qui semper vobiscum eram. Quid ergo necesse fuit per hunc proditorem quærere me, & acsi fugientem inuestigare, qui quotidie vobiscum sedebam, & docebam omnes, palam? Quid est quod agitis? nisi quia vos demonstratis esse in tenebris. Quia potestas vestra potestas est tenebrarum, & ideo in tenebris comprehendere me venistis, eo quod lumen verum perdidistis. *Hoc autem totum factum est, vt adimplerentur Scripturæ Prophetarum.* Multum autem est, quod in hoc vno factum est; & ideo dicit, *vt complerentur Scripturæ Prophetarum.* Non enim vnius Prophetæ in hoc tantùm Scriptura completur loco, verùm penè omnium Prophetarum, qui de hoc rebus & verbis multifariè, multisque modis locuti sunt. Vnde nescio si vllus eligere queat, vel colligere, qualia quantaue sint eloquia Prophetarum, quæ in hoc loco completa sunt. Et vt pauca de innumeris dicam, *Sicut ouis ad occisionem ductus est*, & reliqua quæ ibi prædicta sunt. Et alibi, ab iniquis populi, seu ab impiis ductus est ad mortem. Atque illud. *Circundederunt me canes multi, consilium malignantium obsedit me*, seu reliqua omnia quæ in eo leguntur Psalmo. Ac per hoc (quia longum est, nunc ea singula Scripturarum replicare testimonia) intelligat prudens Lector ab eo loco vbi ait, *Adhuc eo loquente, ecce Iudas* & cætera quæ sequuntur, vsque ad finem passionis suæ, omnia quæ in eo gesta sunt, ideo sunt gesta vt Scripturæ complerentur Prophetarum. *Tunc simul omnes, relicto eo, fugerunt.* Discipuli scilicet, qui supra se pro eo mori gloriabantur, & promittebant se nunquam eum negare. Quorum figura dispersio gregis est, & veritatis adimpletio, vt ipse de se per Prophetam ait, *Super omnes inimicos meos, factus sum opprobrium vicinis meis valdè, & timor notis meis. Qui videbant me foras fugerunt à me; obliuioni datus sum tanquam mortuus à corde. At illi tenentes Iesum duxerunt ad Caipham Principem Sacerdotum, vbi Scribæ & Seniores conuenerant.* Non itaque ad domum Caiphæ prius venit, sed secundum Ioannem, *ad Annam primum* ductus est, socerum Caiphæ, qui erat & ipse Pontifex, in cuius domo vsque mane multas pertulit contumelias, quando & Petrus inter easdem moras vsque tertiò negauit. Sed quia de his quæ gesta sunt in domo ipsius, & quæ in domo Caiphæ, longum est disserere ac difficilius distinguere, quia ipsi Euãgelistæ inter se dissentire videntur, quamuis vno loquantur spiritu, dum alius intendit primum negationẽ Petri exponere, tum demum has Domini contumelias

Esa. 53. 7.
Psal. 21. 17.

Cap. XXVI. annotare; Alius verò hæc interserere. Et alius prius Domini contumelias narrare, deinde Petri tentationem. Omnes tamen more suo, singula suis in locis ita dicunt, vt veritas tota in Christi contexta cernatur veste, & varietas miro siquidem modo exornare probetur; & si quid vnus eorum prætermisit, ab alio ex integro fulciatur. Vnde & Matthæus quàm cautè loquatur considerandum est. Non enim sicut Ioannes, ad quem sit ductus primùm, expressit, sed absolutè ait, Quia *tenentes Iesum duxerunt ad Caïpham Principem Sacerdotum.* Nec dicit primùm, nec quando, sed quia ductus est ad eum. Quod Ioannes diligentius commendans ait, *Cohors ergo* Ioan.18.12 *& Tribunus, & Ministri Iudæorum comprehenderunt Iesum, & ligauerunt eum, & adduxerunt eum ad Annam primùm.* In cuius itaque domo illata sunt ei multa contumeliarum genera, vsque mane, peracta iam illa negatione Petri. Tunc, sicut plenius Ioannes testatur, mittit eum Annas vinctum ad Caïpham Pontificem, quod nunc Matthæus ait prætermisso Anna, ad quem primùm est adductus, & multis ibidem iniuriatus. Quamuis & de his præsens Euangelista nonnulla sic narrat recapitulando, sicut & de Petro, vt in vna eademque domo, nisi diligentius consideres, videantur facta. Nec igitur multum interest, si vna dicatur domus eorum, vnusque Caïphæ Principatus, quia prior erat in Sacerdotio, ad quem quidquid Annas fecerat, pertinebat. Quorum vna erat intentio, vna voluntas, vnaque iniquitas, & vnus malitiæ consensus. Nec igitur mirum si iniqui Pontifices iniqua consilia gerunt, iniquè iudicant, & iniquos ad iniquitatem fouent; qui non ex successione, vt lex iubet à Domino promulgata, Sacerdotium obtinuerat, sed, vt Iosephus refert, vnius anni tantum Pontificatum ab Herode pretio malè redemerat. Tales igitur semper timendi sunt Sacerdotes, quicunque pretio, & non ex gratia Spiritus sancti, honores sectantur Ecclesiarum; cum quibus semper falsum aggregatur Concilium, falsi testes quæruntur, cum quibus non veritas, non Religio, sed iniqua semper in causis præfertur auctoritas. *Petrus autem sequebatur eum à longè, vsque in atrium Principis Sacerdotum. Et ingressus intro, sedebat cum ministris vt videret finem rei.* Hæc omnia, vt dixi, de Petro, & plurima quæ gesta sunt in Iesum contumeliarum supplicia apud Annam, prius quàm ad Caipham veniret, facta rectè intelliguntur. Petrus tamen præ omnibus adhuc ex ardore fidei sequitur, quamuis à longè. Quia prima confusione, iam timore peruasus, sequi à proximo non audebat, sicut dictum est. *Et qui iuxta me erant, de longè steterunt.* Psal.37.12 Sequebatur autem vel amore discipuli, vel humana curiositate, scire volens quid accideret ei, vel quid iudicaret de eo Pontifex, vtrumne eum morti traderet, an flagellis cæsum dimitteret. Nec satis igitur recordabatur, quàm sæpè audierat à Domino, quod flagellandus, & crucifigendus esset. Veruntamen adhuc Petri maior constantia cæterorum Apostolorum esse videtur, dum illi fugiunt, iste, quamuis procul, saltem à longè sequitur Saluatorem. Nec ex toto ab illo recedens, nec cum illo ex toto de propè sequens. Peruenit tamen ad atrium Principis Sacerdotum, nec Caïphæ, sed Annæ, vbi negaturus erat Dominum. Non poterat enim non euenire quod prædictum fuerat à Domino. *Et ingressus intro sedebat cum ministris.* Non vt ministraret, sed *videret finem* rei, quem non poterat videre in atrio Principis, neque vbi Seniores illius populi congregati erant. Nescio itaque si fortè quis in præsentiarum queat videre exitum Iesu, quod nonnulli codices habent, in quo est finis consummationis. Quia qui hoc videre poterit, videbit Verbum Dei & Sapientiam, quæ Christus est, qui dicit, *Ego sum α. & ω. principium & finis.* Apoc.1.8.

Principes *autem Sacerdotum, & omne Concilium, & Seniores populi, quærebant falsum testimonium contra Iesum vt eum morti traderent, & non inuenerunt, cùm multi falsi testes accessissent.*] Quid igitur non inuenerunt? Nunquid non inuenerunt falsum testimonium contra Dominum, quod quærebant? Quod si falsum non inuenerunt, absit ab vllo mortalium, vt credat quod verum contra eum inuenerint, vt eum iure morti traderent. Alias autem, quomodo falsi testes essent si verum dicerent? Et quia falsi testes erant qui accesserunt, quomodo non inuenerunt falsum testimonium quod quærebant? Inuenerunt vtique falsum quod quærebant, & non verum; quia Iesus innocens erat, & ipsi miseri ac cæci veritatem non quærebant, sed deliberato animo omnes, quomodo

Cap. XXVI. cum neci traderent. Vnde sicut nonnulli codices habent, vt dixi, non inuenerunt exitum, id est, quomodo vel ipsum falsum testimonium collocarent, vel quomodo fictè sic proferrent, vt vel verisimile habere viderentur. Et hoc est quod Euangelista dicit, *Non inuenerunt*, quia hoc quærebant. Non quia falsum inuenerunt, sed sic adumbratum inuenire non potuerunt, vt falsitas etiam Pilato non videretur. Et ideo *sciebat* Pilatus manifestè; *quia per inuidiam eum tradidissent*. Nam & alia interpretatio codicum sic habet, cùm multi falsi testes accessissent, non inuenerunt in eo quidquam. Ex quo patet quia secundum Isaiam Prophetam, eo in populo à planta pedis vsque ad verticem capitis nulla erat sanitas, sed vna iniquitas in omnibus, vnaque intentio. Nec tamen eorum calliditas tam astuta probatur, vt vel ipsa falsitas aliquid veri videretur habere simile. Nam apud iniquos iudices falsa testimonia tunc locum habere solent, quando dolosè cum colore aliquo proferuntur veritatis. Sed mundissima Christi conuersatio hoc habuit, & irreprehensibilis vita, eo quod dolus non est inuentus in eo. Ideoque fecit ne vllam inuenirent aduersus eum occasionem, qua possint sua suffragari mendacia. Miser populus, cuius Principes iniqui sunt, & quorum Seniores peruersi, quia multi falsi testes in eorum nunquam desunt Conciliis. Nam Princeps qui libenter audit mendacia, omnes ministros habebit impios, quantò magis & si quæsierit eos, vt istos fecisse cernimus? Hinc est

Eccl. 21. 10 quod dicitur, *Stuppa collecta Synagoga peccantium*. Sed laus viri iusti cum talibus innocens condemnatur. Interea, & in hoc loco quod multi falsi testes veniunt, fauor est Caiphæ, & Principum concitatio, Sacerdotum quoque & Scribarum conuocatio, nec non & Seniorum atque omnis Concilij conspiratio, vt in omnibus maior laus Christi ac vita & doctrina irreprehensibilis prædicetur. Qui sic omnia irreprehensibiliter fecit & docuit, vt in eo nihil inuenirent mali simile, multi mendaces, callidi, & astuti Principes. Vnde sequitur. *Nouissimè venerunt duo falsi testes, & dixerunt: Hic dixit, possum destruere Templum Dei, & post triduum reædificare illud.* Veruntamen & ipsi inter se duo dissidentes erant, sicut

Marc. 14. 58. 59. ostendit Marcus, ita dicens, *Et alij surgentes falsum dicebant testimonium aduersus eum, dicentes: Quoniam nos audiuimus dicentem hunc, Ego dissoluam hoc Templum manufactum, & post triduum illud resuscitabo, non manibus factum. Et non erat conueniens testimonium illorum.* Ergo ideo non erat conueniens, quia aliter dicebat ille fortè cuius verba Marcus retexuit, & aliter iste cuius Matthæus. Vno tamen spiritu vtrique mendaces, & ambo ideo falsi testes. Siue ergo bis hoc dixerint, quæ isti duo narrant Euangelistæ; siue vnus hoc, & alter istud, ambos tamen si respicis quæ Ioannes ait dixisse Dominum de hoc Templo, falsos fuisse testes probabis; quod vterque declarat Euangelista, cùm eos falsos fuisse proclamat. Nam Ioannes ait Iesum dixisse, *Soluite Templum hoc, & ego post triduum resuscitabo illud.* Vbi addidit ipse Ioannes, *Hoc autem*, inquit, *dicebat de Templo corporis sui.* Ioan. 2. 19. Quapropter vide versutiam duorum falsorum testium, qui falsa persuasione sua vtentes fingunt sibi ab aliquo verbo Christi falsum testimonium. Non enim dixit Saluator, ego dissoluam Templum hoc manufactum, neque quod post triduum aliud reædificabo, sicut in Marco est: neque dixit iuxta Matthæum, possum destruere Templum Dei, neque de Templo illo lapideo, sed vt Ioannes ait *de Templo corporis sui*; quod illi immutantes vt augerent crimen, & impossibile monstrarent; quæ dicebant, retorserunt ad calumniam eius, vt eum ex suo mendaciorem facerent. At verò Iesus non dixerat, quia ego possum soluere Templum Dei, sed soluite, quod Templum corporis quasi digito tangebat; neque imperauit vt facerent, sed permittebat solutionem corporis sui, ad propositum & ad impietatem cordis eorum, vt facerent quæ vellent, ad huiusmodi apti opus, vt eorum piaculum quod iam in mente meditabantur, fieret omnium salus credentium. Quare igitur hos duos Euangelistæ specialiùs designassent, cùm multi accessissent falsi testes, res in manifesto est. Quia hi duo tantum aliquid verisimile habuerunt, quod ipsi, vt dixi, multum quærebant. Sed nec ipsorum testimonia inter se conuenientia erant, neque vera, quamuis inscios ex suo mendacio fallere possent.

Et surgens Princeps Sacerdotum ait illi: Nihil respondes ad ea quæ isti aduersum te testificantur? Iesus autem tacebat.] Surgit

Cap. XXVI.

ergo in ira Pontifex, furoris sui insania A permotus. Surgit quia in illo nulla erat modestia, nulla grauitas morum, nulla probitas disciplinæ. Et surgit maximè in ira hac accensus, quia in Christo nullum inuenit calumnia falsitatis locum, vt amentiam monstraret suæ mentis. Iesus autem tacebat, indignum eum sua responsione decernens, iuxta illud Propheticum. *Dum consisteret aduersum me peccator, obmutui, & humiliatus sum nimis, & silui à bonis.* (Psal. 38.3.) Quia quibus loqueretur nullus eorum erat dignus. Excutit ergo Pontificem vesanum de solio iudicij furor B immanis & leuitas mentis. Quia quanto benignissimus Iesus plus tacebat intrepidus, tantò magis ille amentia superatus, eum ad respondendum prouocat qualibet occasione sermonis, si fortè locum inueniat accusandi. Sed mitissimus Saluator nihilominus tacet, quia sciebat quasi Deus, quidquid respondisset, quod totum retorqueret ad calumniam. Quo silentio amplius permotus, ait illi, *Adiuro te per Deum viuum, vt dicas nobis si tu es C Christus filius Dei.* Adiurat ergo, quasi ex lege, vt adiuratur mulier illa quæ Zelotypiæ tenetur obnoxia, sed non eo animo vt credat, quia & cùm audiuit confitentem, ferre non potuit, quinimò egit vt condemnare possit. Eo quippe interrogat affectu, quo & diabolus. Et ideo non sine dubitatione interrogat, sicut & ipsum fecisse retro legimus. Nec immeritò; quia ex patre diabolo erat, idcirco sic quærit. *Si tu es Christus filius Dei,* D quomodo & ipse; nisi quia plus aliquid addit deceptionis exorcizando, cùm dicit *Per Deum viuum*, vt extorqueat confessionem veritatis. Quoniam quidquid in lege dictum erat de Christo & Prophetis, non recipiebatur ab eis: & si diceret, quod erat, vt puniretur. Alia est namque confessio Petri qua dicit, *Tu es Christus filius Dei viui*, (Matt. 16. 16.) & alia istius summi Pontificis. Qui etsi nouerat Christum filium Dei viui, futurum ignorat mysterium, & dedignatur eum esse Deum. E Qui non confitetur, sed interrogando *Si tu es*, abnegat quidquid in lege & Prophetis audiuit, quidquid in miraculis & in operibus didicit Deitatis. Et ideo quantum Petrus beatus, tantum iste Caiphas infelicior præ cunctis. Vnde quia non erat dignus doctrina Christi, non eum docet nec instruit, sed accepto verbo ex ore eius in redargutionem ipsius conuertit, ita dicens, *Tu dixisti.* Vt nec videatur se negare quod erat Dei filius, ne mentiretur; nec vult confiteri se esse, in sermone, ne caperetur. Datur ergo ei similis responsio vt Pilato, quia sic dignum erat, vt quia similes erant in facto, similes fierent in pœna damnationis; nisi quia scelestior iste fuerat in condemnando quàm ille in absoluendo. *Veruntamen dico vobis, Amodo videbitis filium hominis sedentem à dextris virtutis, & venientem in nubibus cæli.* Veruntamen, quod dicit, ad ea quæ supra dixerat connectitur: ac si dicat, veruntamen licet responderim, tu dixisti, Amodo videbitis quæ vsque nunc prophetata sunt, operibus compleri. Et quia tu ignarus es legis in qua gloriaris, nec eius Sacramenta, nec Prophetarum vaticinia cognoscis, neque quod ipse sim Christus ex fide quæris; quasi lex & Prophetæ de me locuti occulti fuerint. Quamuis dixerim, Tu dixisti, Amodo vos ipsi in aperto videbitis ea omnia quæ scripta sunt de filio hominis compleri, & luce clarius referari. Sed quia scriptum est apud Matthæum & Marcum, *à dextris virtutis*, & non additum Dei, quod Lucam fecisse legimus, non puto, vt quidam volunt, quod aliquid aliud noui adferat quæstionis. Sed magis quærendum, quid sit ipsum quod ait, *Amodo videbitis sedentem filium hominis à dextris virtutis.* Quia omnes tres Euangelistæ similiter scribunt, *Videbitis sedentem*; & qui sint qui hoc visuri sunt, vel si ex eo tempore, quo hæc dicta sunt, eum sedentem videbunt, vel ad quos dicit? Nam in eo quod ait, *Sedentem*, regnantis forma introducitur. Ac si dicat supra virtutem fundatum, vel constabilitum, de quo dictum fuerat, *Qui sedes super Cherubin appare.* Et alibi, *Vidi Deum sedentem super solium excelsum & eleuatum*, & cætera, quæ in quamplurimis de eo leguntur locis. Quæ singula solertissimus inuestigator conferre poterit cum præsenti loco, & inuestigare quid sit quod amodo dicat, de tam humili æstimatione in qua tunc habebatur Christus, ante omne Concilium reus; & nunc tam gloriosa prædicatur, more humano, sessio filij hominis & non filij Dei, nisi quia fortè ibi erant inimici, qui eum persequebantur, de quibus Propheta prædixerat. *Dixit Dominus Domino meo: Sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.* (Ps. 109.1.)

Cap. XXVI.

In quibus fortè inimicis erant & illi, ad quos dicebat ista, *Amodo videbitis filium hominis sedentem à dextris virtutis.* Et qui à Deo patre scabellum dicuntur futuri, ipsi nimirum sunt, super quos amodo cùm surrexerit victor sessurum se promittit. Quoniam ex eo tempore quo resurrexit filius hominis à mortuis, sicut ipse ait,

Matt. 28. 18. *Data est ei omnis potestas in cælo, & in terra.* Quem deinceps vident omnes electi, per fidem, præsidentem à dextris virtutis Dei, id est, Ecclesiæ suæ, quæ virtute Dei in dextris est collocata. Quæ nimirum Ecclesia, seu thronus dicatur, seu sessio Christi, à tempore resurrectionis eius colligitur, & aggregatur vsque in finem, in qua filius hominis, & sedere victor videtur, & venire in nubibus cœli; quoniam ipsi sunt nubes cœli, de

Psal. 18. 2. quibus dicitur, *Cæli enarrant gloriam Dei;* per quas nubes ipse vtique venit ad singulos, & in quibus spargit imbres eloquii sui, cribrans aquas de nubibus. Quod autem in eo Concilio erant cum quibus, & de quibus talia Iesus loquebatur, probat Actus Apostolorum, in quo legimus ex Iudæis quod vna die, & alia, tria millia & quinque crediderunt in Christum. Qui eum & sedentem vident per fidem à dextris virtutis Dei, & venientem in nubibus. Quæ nubes ipsi fuerunt, quoniam ex illa primitiua Christi Ecclesia, in qua præsedit auctor vitæ, totus compluus est mundus. In quibus nubibus cœli nos ipsi qui loquimur vsque adhuc, eundem filium hominis, qui loquebatur coram Principibus populi, venire conspicimus, si rectè sapimus, vel intelligimus. Quæ nimirum Prophetia iam totum occupauit mundum, & vsque in finem complebitur. Sed & Marcus in hoc determinat Euangelium suum,

Marc. 16. 19. *Et Dominus*, inquit, *Iesus postquam locutus est eis, assumptus est in cælum, & sedet à dextris Dei.* Sed & vtique Christus in cœlū sedet in Ecclesia sua; quoniam anima iusti sedes est sapientiæ. *Tunc Princeps sacerdotum scidit vestimenta sua, dicens, blasphemauit. Quid adhuc egemus testibus?* Ipsa namque rabies seu furor, quæ supra eum de solio Sacerdotali excusserat, ipsa eademque vt scinderet vestimenta sua coëgit. Quæ nimirum conscissio vestium, vt ita fatear; Prophetia fuit vel signum, vt ostenderet se reum, conscissis vestibus, & monstraret Iudæos Sacerdotij gloriam ad integrum perdidisse, vacuam sedem deinde habere Pontifices. Nec

A mirum igitur qui nesciens prophetauit, si & nunc aliquid contra se, contraque suos, in sua vesania ostendit. Erat autem consuetudo Iudæorum, cùm aliquid blasphemum in se, vel contra Deum audissent, scindere vestimenta sua, quod Paulum quoque & Barnabam fecisse legimus. Sed & nonnullarum gentium consuetudo est, cùm reos se doluerint, rescindere vestes & nudare pectora sua

B quasi rea, sicque plangere multis obuoluta criminibus. Iste autem, quia dixerat, *Amodo videbitis filium hominis sedentem*, & cætera, dicebat blasphemasse Iesum. Et ideo acsi ex lege, vesana plebs ad fauorem Seniorum proclamat, vt assolet vulgus, *Reus est mortis. Tunc exspuerunt in faciem eius, & colaphis eum ceciderunt. Alij autem palmas ei in faciem dederunt, dicentes. Prophetiza nobis Christe, quis est qui te percussit?* Vt supra iam dixi, hæc intelligitur Dominus passus in domo Principis Sacerdotum vbi adductus est. Et hæc vsque ad mane gesta sunt, quan-

C do etiam & Petrus in eadem domo tentatus est. Quia dicebat de se magna Christus, quod sessurus esset à dextris virtutis Dei, arbitrabantur confusionem illi ingerere. Sed ille vt omnia complerentur, quæ de eo dicta erant, fieri sponte sua permittebat. Scriptum quippe erat, *Corpus meum dedi percutientibus, & genas meas vellentibus; Faciem* quoque *meam non auerti* à confusione sputorum, & alia quamplura, quæ in eo completa sunt, sicut scripta sunt à Prophetis. Au- Esa. 50. 6.

D dierant enim fortè retro prophetantem de Templo, & de Hierusalem quod destruenda esset, ideo ad irrisionem eum prophetare iubebant, quis eorum eum percussisset? Sed stultum erat verberantibus se respondere, qui quasi Agnus ad hoc venerat, non aperiens os suum, vt Scriptura compleretur. *Petrus autem sedebat foris in atrio.* Foris namque sedebat, vt videret exitum rei, & non appropinquauit Iesum, ne ministris de il-

E lo vlla nasceretur suspicio, quia timore iam possessus erat. Et in hoc mira Petri cum Domino perseuerantia. Qui quamuis timeret, tamen non reliquit. Venit enim timor à natura, sed cura de affectu pietatis. Alienum est quod timet, suum quod non fugit. Et quod sequitur, pietatis est deuotio. Porro quod negat, surreptio est pauoris. Cōmune igitur quod labitur à fide, sed proprij doni est quod pœnitens, quod amarissimè fleuit. *Et accessit*

ad eum vna ancilla dicens, Et tu cum Iesu Galilæo eras. At ille negauit coram omnibus, dicens, Nescio quid dicis. Quid ergo sibi vult, quod primum eum prodit ancilla? Cum viri magis eum vtique poterant recognoscere, non ab re factum dixerim. Factum est autem non fortuitu, vt iste sexus in hac arte diaboli & in nece Domini præcesserit, vt & prioris mulieris recordaretur fraus, & iste sexus per Domini redimeretur passionem. Vnde & resurrectionis accepit prima martyrium, vt veterem præuaricationis aboleret errorem, & istius proditionis purgaret crimen. Nam nonnulli pij affe-
B ctus amore, dicunt Petrum non Deum negasse, sed hominem; Quasi diceret sibi in corde suo, Nescio hominem, vel nescio quid dicas muliebriter, quia scio Dominum. Sed ego malo intelligere negasse Petrum, quàm in aliquo fefellisse Deum. Quid ergo negauit Petrus? Omninò quod prædixit Deus; quia in Christo nihil aliud fuit, quàm quod est Deus. Et sicut Deus & homo vnus est Christus: Ita totus Christus cum patre, & Spiritu sancto vnus
C est Deus. Considerandum tamen est, vbi negat Petrus; Non in monte quo fuit cum Domino, non in Templo, non in domo sua, sed in Prætorio Iudæorum, & in nocte, vel in domo Principis Sacerdotum. Ibi ergo negat vbi veritas non est, vbi Christus ligatus est, & vbi Christus contumeliatur, vbi eum intromisit ancilla ostiaria, & interrogat eum fraudibus suis, vbi innocentia difficile seruatur. Idcirco magis venialis culpa est, quàm Adæ fuerit in Paradiso. De hac quippe trina ne-
D gatione Petri, inter omnes Euangelistas, magna dictorum varietas est, sed vna expletio sensus. Et ideo eorum collatio habenda est à prudenti lectore, vt inter omnes vnum expleant sensum. Sequitur.

EXEVNTE *autem illo ianuam, vidit eum alia ancilla, & ait his qui erant ibi, & hic erat cum Iesu Nazareno. Et iterum iurauit cum iuramento, Quia non noui hominem.*] Non autem foris in atrio, vbi prius, aut ante ianuam, vbi exisse dicitur, iterum negauit, sed cùm redisset ad focum. Veruntamen quando redierit, Matthæus non dicit. Sed
E Marcus ait, quia *exiit foras ante atrium, & gallus cantauit.* Ac deinde *rursus, Cum audisset eum ancilla, cœpit dicere circumstantibus, quia hic ex illis est.* Tunc vtique hoc dicit, cùm redisset intus ad focum. Et non est hæc ancilla illa quæ supra, tamen ancilla. Et notandum quia frigus erat & nox. Vnde si tempus consideremus, & loca in qui- (Marc. 14. 68. 69.)

A bus negat Petrus, poterimus animaduertere quibus premebatur malis, quando obcœcauerat eum nox infidelitatis, & frigus obgelauerat timoris, qui nullo illustrabatur Sole iustitiæ. Non enim erat in atriis Domini, de quibus canitur in Psalmis, *Stantes erant pedes nostri in atriis tuis Hierusalem*; Neque *in atriis domus Dei nostri*, sed in atriis Caiphæ, & in domo eius, in qua Iesus vinctus tenetur, & ideo in ea non agnoscitur, quia in eo nullus erat qui lucem videret. Erat quidem in ea ignis ardens, sed malè consumens, qui nec frigus pellebat mentis, nec fugabat tenebras noctis, sed inflammabat ad facinus, ardore impietatis. Non quod ait, & *loquela tua manifestum te facit*, non quod Petrus alterius gentis esset: omnes quippe Hebræi erant, & qui arguebant Petrum & qui arguebatur. Sed quia vnaquæque Prouincia & regio habet proprietates suas, & vernaculum loquendi sermonem. *Tunc, inquit, cœpit detestari & iurare, quia non noui hominem, & continuò gallus cantauit.* In prima quidem negatione sua coram omnibus dicit tantùm, nescio quid dicis, in secunda verò negat cum iuramento, *quia non noui hominem*; Porro in hac tertia dicitur quod cœperit *detestari & iurare*, quia non nouisset hominem. Grauius quidem ac grauius negat; quia quanto profundius in negationem vadit, tantò etiam cum iuramento amplius peccat. Et ideo non sunt audiendi, vt dixi, qui dicunt, quod non negauerit Deum, sed hominem; quia & hominem negare Iesum mendacium est, & cum iuramento id testari, quid aliud quàm periurium est? Præsertim cùm & homo Iesus verè Deus dicatur, ac per hoc Deum negasse rectè dicitur. Quia adhuc Petrus non poterat Dominum Iesum in Spiritu sancto cognoscere, quia necdum erat hominibus, id est, Spiritus sanctus datus, quia Iesus necdum erat glorificatus. Et ideo ante galli cantum in nocte negat, quia non erat Spiritus patris, quo confiteretur Iesum Christum, & qui loqueretur in eo. Sequitur. *Et egressus foras fleuit amarè.* Videte, fratres, quod sæpè dico, quia omnia & loca, & tempora, plena sunt mysteriis. Nam in atrio Pontificis sedens, non poterat, non dico stare in fide, verùm etiam nec post lapsum agere pœnitentiam. Egreditur siquidem foras de impiorum concilio, quia respexerat illum Dominus vt ablueret sordes pauidæ negationis, & lauaret maculas mentis, amaris fletibus. Nec æsti- (Psal. 121. 1. Psal. 133. 1.)

Cap. XXVI. mes lector, quia dicitur quod respexerit Dominus Petrum, quasi sit eum intuitus corporeis oculis, cùm Petrus foris in atrio esset; & Dominus intus contumeliabatur; sed ibi respexit eum, vbi iacebat, in mente namque diuinitate sua illum respexit. Et vbi respexit benignissimus Dominus, ibi continuò ille amarissimè fleuit. Hæc idcirco scripta sunt fratres, vt vnusquisque nostrum discat plurimum de Deo, quàm de se præsumere. Et si in aliquo fortè lapsus fueris, noueris secretorum tuorum quia testis semper adsistit Deus. Respicit autem vt recorderis & fatearis humili confessione errores tuos & casus; imiteris Petrum, vt defleas mala tua, & diligas deinceps, sicut dilexit Petrus. Etiam & tertiò interrogatus, quod ter negaueras pleno confitearis amore, & trino dilectionis affectu, ex toto corde, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua. Quia nemo perfectè diligit nisi qui ex toto diligit.

Cap. XXVII. Mane *autem facto, consilium inierunt omnes Principes sacerdotum & seniores populi aduersum Iesum, vt eum morti traderent, & vinctum adduxerunt eũ & tradiderunt Pontio Pilato Præsidi.*] Cerne quæso diligentiam sacerdotum in nocte Paschæ, cùm esse

1. Cor. 5. 8. deberent *In azymis synceritatis*, tota nocte qua agnus comestus est; quas excubias agunt, quasque vigilias custodiunt; vt homicidium facerent, & Iesum morti traderent: quo consilio peracto & deliberato, manè quando missus est ad Caipham, rursus eum continuò ligatum mittunt ad Pilatum. Et notandum quod Apostoli in nocte negant & fugiunt, isti verò mane facto iam in lumine ineunt consilium, & conspirant in vnum, *Vt Iesum dolo tenerent & occiderent.* Alligant ergo eum vinculis, quia alligauerat eos sathanas. Nec recogitant, quod ipse sit, qui soluerat supra filiam Abrahæ, quam alligauerat diabolus decem & octo annis, quæ non poterat penitus sursum aspicere. Nec igitur Samson ille fortissimus fortior Christo fuit, qui propter crines vinctus teneri non poterat. Quoniam ille fortis in figura Christi præcessit, & quod faciebat ille quotiescunque vinctus fuisset, hoc & Christum fecisse nemo qui ambigat; qui nos omnes suis absoluit vinculis. Ad hoc quippè, post prodigia, post virtutes innumeras, quas fecit, se permisit ligari volens, & consensit vt alligaretur, non peccati funibus, sed sacramentorum vinculis, quorum mysteria vincula illa Samsonis erant. Quæ nimirum vincula disrupit Christus, mox circumdantia se, quando de morte victor ascendit, vt nostra disrumperet. De quibus Propheta dixit,

Psal. 115. 17 *Disrupisti vincula mea, tibi sacrificabo hostiam laudis.* Talis namque consuetudo Iudæorum erat, quemcunque morti adiudicassent, vt vinctum eum iudici traderent; & ideò vinctum eum adducunt ad Caipham, sicut Ioannes restatur. Ac deinde post paulum, narrat rursus quod adducunt eum ad ipsum in prætorium. *Erat autem*, inquit, *mane.* Et nunc Matthæus, *Mane*, inquit, *facto, consilium inierunt omnes Principes sacerdotum & seniores, vt eum morti traderent. Et vinctum adduxerunt eum, & tradiderunt Pontio Pilato Præsidi.* Vbi intelligimus, quod mane etiam traditus est Pilato; fortè quando introiuit Caiphas in prætorio, Iesu paulo ante iudicato, & adducitur ad eum vt tradatur, quæ res fortè coëgerat Cipham vt intraret in prætorium. Aut certè interdum cùm esset eo in loco, absente illo, ab vniuerso concilio, iudicatus est ad mortem, tamen ad ipsum ab initio ex domo Annæ ducebatur, ad quem in extremo perductus est. Sed quia Caiphæ iam priùs visum fuerat, vt Iesus moreretur, & illis qui vinctum eum adducebant, sine vlla mora in momento decretum est, vt occidendus Pilato iudici traderetur. Vtrumque tamen mane fuit; & quod adiudicatus est à Caipha, cum omni concilio Iudæorum, & coram eo nonnulla passus; & quod Pilato traditur.

Tunc *videns Iudas qui eum tradidit, quod damnatus est pœnitentia ductus, retulit triginta argenteos Principibus sacerdotum & senioribus, dicens: Peccaui tradens sanguinem iustum.*] O facinus & misera conditio humana, quæ cùm ad peccatum trahitur, sic inlicitur vt videat, & nec præuidere queat sereno mentis intuitu, ad quod captiuatur. Ecce quàm leuis fuerit animus traditoris, qui nunc iustum quem tradidit videt & intelligit, quem antea præuidere non potuit; & portat confusionem in mente pro reatu, qui erubescere antea non poterat, etiam cum rueret in osculum benignissimi Saluatoris. Huc vsque dum flagellaretur, dum multis contumeliarum afficeretur iniuriis, putabat fortè miser, quod euaderet. Sed videns quod adiudicatus morti Pilato traditur, pro certo intellexit infœlix, quia damnatus esset, ferre confusionem suam minimè potuit: qua perturbatus in mente, consilium inuenire verum nequiuit. Sic quippè confusio operari solet, & perturbatio, ira vt homo ali-

Cap. XXVII

quando se inuenire non queat. Vnde hic A primùm impietatis suæ pondere vicit auaritiæ magnitudinem; ideoque, *pœnitentia ductus retulit*, pessimis mercatoribus, *triginta argenteos.* Nec tamen ita præ nimio mœrore, & confusionis suæ immanitate pœnitentiæ modum tenere potuit, qui mox *laqueo se suspendit.* Fecit enim diabolus qui eum prius persuaserat arte sua, vt pœniteret forte non ad veniam, sed eum amplius vt impelleret in ruinam. Retulit B ei ante oculos mentis immanissimum scelus quod gessit, non vt ex consilio veri, ad clementissimum Dominum, & medicum animarũ recurreret, sed vt ex perturbatione ditæ mentis in peius veniret. Origenes namque more suo, de hoc quasdam mouet opiniones; quod æstimauerit Iudas, licet inconsultè, & non secundum scientiam, præuenire in morte moriturum Dominum, eique occurrere in anima, quam nudauit à corpore, si fortè posset veniam & misericordiam precibus implorare. Quæ nimirum cogitatio, si ei fortè C venit in mente, vt dixi, & ipsa de confusione fuit, & non ex doctrina pij Magistri. Dicit & aliam opinionem, quasi callidissimus explorator diabolus postquam in eo & de eo fecit quod voluit, vt traderetur Iesus in mortem, recessit mox à Iuda. Quo recedente, intellexit continuò malum quod fecerat, quia tradidit sanguinem iustum, & vidit quod ipse à Deo condemnatus esset. Aut forte aliter recedente ab D eo diabolo, potuit consilium secum capere pœnitentiæ, & referre ad eos pretium quod dederant: & ideò fortè quia absolutus erat ab aduersario, potuit dicere ex ratione sensus, *Peccaui tradens sanguinem iustum.* Sed recedens ab eo ad tempus diabolus, tam ipsum Iudam, quàm & vniuersos quos ad tempus deserit, iterum reassumit secundum astutias suas, vt abundantiori tristitia absorbeantur nonnunquam, sicut & istum malè absorptum, & peruasum, non dubitamus. Idcircò pœnitentibus semper salubria quærenda sunt consi- E lia, & adhibenda est quàm diligentissimè medicina salutis. Quoniam aduersarius postquam cognouerit vnumquemque secundum peccatum suum, eum obseruat & callidè insidiatur, vt ad finem vsque decipiat. Respondeant ergo qui diuersas naturas conantur introducere, & dicunt Iudam proditorem malæ fuisse naturæ, nec Apostolatus electionem potuisse seruare; quoniam in eo non vitium esset, sed natura vt ad bonum non posset conuerti. Respondeant quæso quomodo mala natura potuerit sentire iustum Christum fuisse? Vel quomodo egerit quolibet pacto pœnitentiam, vt non vinceretur cupiditate triginta argenteorum? Qui licet non perfectè, neque sicut debuit conuersus, tamen de statu pessimæ cupiditatis, quod iniquè admiserat damnauit, & peccatum suum vtique recognouit. Alioquin nisi in eo aliqua bonæ plantationis natura esset, virtutem pœnitentiæ ac iustitiæ sentire omninò non posset, neque impietatis suæ vesaniam recognoscere. Satis namque fuerat, quod dixit, *Peccaui tradens sanguinem iustum.* Et quod pretium reiecerat, si deinceps cor suum ad pœnitentiam seruasset, & sapienter tristis, præuideret iuxta Apostolum, *ne abundantiori tristitia* absorberetur ad ruinam damnationis suæ. *At illi dixerunt. Quid ad nos? Tu videris.* O cæcitas Iudæorum! & peruersitas mentis. Sic se agunt quasi innocentes sint, qui precio emerunt, vt homicidium facerent. O duritia cordis! qui etiam possessus dæmone flectitur ad pœnitentiam reatus sui, nolunt recognoscere quod malè egerint. Sed dicunt, *Quid ad nos?* Quasi ipsi nihil mali admiserint, nec curant de reatu proximi. Nec mirum qui de se nihil cogitant, sed dicunt, tu vide quid feceris, quoniam nos in omnibus à culpa immunes sumus. Quapropter caueant, qui tam facilè peccant in fratribus; quia qui sic peccat in aliquem, vt emendare non possit, timendum valdè est quod peccauit. Non enim iam in potestate Iudæ erat, vt absolueretur quem tradiderat, & ideò frustra vocem pœnitentis assumit, quia permanent opera impietatis. Hoc igitur est, quod in Psalmo canitur, de eodem infœlicissimo Iuda, *Et oratio eius fiat in peccatum,* qui non solùm non emendauerit crimen quod commisit, verumetiam scelus suæ mortis in peccatum sibi addidit. Habet enim in Psalmo, qui de eo canitur, si benè perspexeris, pro triginta argenteis, quos accepit, triginta, ex oraculo diuino, maledictiones sibi olim illatas, & quasi hæreditario iure, in pretio reseruatas, non ideo quod peccaret; sed quia totiens à Domino correptus vt emundaret seipse, *Noluit intelligere vt benè ageret,* quatenus haberet mercedem sui pretij, ad corruptionem omnium futurorum, & omnes scirent, quia vniuersa sunt in præscientia Dei, & formidarent; quia *Iudicia Dei abyssus multa, & inuestigabiles viæ eius.*

2. Cor. 2. 7.

Psal. 108. 7

Psal. 35. 4.

Eodem 7.

Rom. 11. 33

Principes *autem sacerdotum, acceptis*

CAP. XXVII *argenteis dixerunt. Non licet mittere eos in corbanam, quia pretium sanguinis est.*] O falsa religio & iustitia cæca! Si hoc non licet *quia pretium sanguinis est*, cur ipse sanguis innocens tam impiè effunditur? Hoc quippe est quod dicitur longè retro, *Culicem liquantes, & camelum glutientes.* Propter quod, *Consilio inito, emerunt ex illis agrum figuli in sepulturam peregrinorum.* Hæc omnia, vt cernis, non fortuito casu fiunt, neque ex aliquo euentu rerum, vt volunt, sed vniuersa ex dispositione Dei viui, vt complerentur quæ prædicta sunt, licet quantum B ex ipsis erat, illi aliud intenderent. Videbant enim forrassis, quod circa mortuos magis hæc pecunia sanguinis conueniebat, & circa sepulturas defunctorum, quàm vt in corbanam mitteretur, aut in vlla eorum necessitate honesta. Corbanam quoque Hebraicè, Latinè autem donum interpretatur, qui locus, vel arca denariorum erat; vbi mittebantur dona & munera, seu qualiacunque deposita ad vsus templi, vel ad quascunque vtilitates alias, seu necessitates. Sed Dei appulsi C nutu, ex ipso pretio decreuerunt emere agrum, non qualemcunque, sed *agrum figuli*, & ipsum *ad sepulturam*, non quorumcunque, sed *peregrinorum*. Sunt enim multæ differentiæ inter loca sepultorum, multaque diuersitas meritorum. Quoniam alij sepeliuntur secundum vota nobilium, alij secundum æstimationem vulgi, nullus tamen in agro figuli, qui pretio sanguinis Christi emitur, nisi qui consepelitur per baptismum Christi in morte; qui profectò ager peregrinorum est, & eorum qui peregrinantur in mundo, qui potest Deo D

Psal. 38. 13 dicere, *Ne sileas, quoniam aduena ego sum apud te, & peregrinus, sicut omnes patres mei.* Ager ergo iste qui emitur, ager sanguinis est, & ager figuli; quia figulus noster Christus est, cuius *Virtus exaruit tanquam testa.*

Psal. 21. 16 Et ipse ager, *Acheldemach, hoc est, ager sanguinis, vsque in hodiernum diem* vocatur. Vocatur autem iure, hic mundus, vel Ecclesia Christi, seu Paradisus Dei, *Ager sanguinis*, quia sanguine Christi emptus est nobis, vbi requiescant sancti, qui peregri-

Psal. 119. 5. nantur in terris, quorum vox est, *Heu mihi, quia incolatus meus prolongatus est! habitaui cum habitantibus Cedar, multum incola fuit anima mea.* Tales namque consepeliuntur Christo, & ideò ex pretio sanguinis eius emitur ager ad sepulturam eorum, tanquam permanendum, & ad requiescendum in sempiternum, qui cum fideli Abraham, iuxta imperium Dei, in hoc sæculo

A peregrinantur. Sed quia hoc testimonium in Hieremia non inuenitur, dicunt quod ex Zacharia magis sit assumptum, vbi longè aliis verbis, ac toto discrepante ordine qualitercunque reperitur. Primum verò iuxta Septuaginta, in eo ita habetur, dicam ad eos, si bonum est coram vobis, date mercedem mihi, aut renuite. Et iterum, *Et appenderunt mercedem meam triginta argenteos. Dixitque Dominus ad me, pone illos in conflatorio, & considera si probatum sit sicut probatus sum ab eis. Et tulit triginta argenteos, & misi eos in domo Domini, in conflatorio.* Quantum ergo distet hæc translatio ab Euangelistæ testimonio, cunctis legentibus perspicuum est. Sed & in Hebræo, iuxta Hieronymum, quamuis sensus idem sit, verba verò valdè præpostera sunt, & penè diuersa. Habet enim ità. *Et dixi ad eos, si bonum est in oculis vestris, afferte mercedem meam, & si non, quiescite. Et appenderunt mercedem meam triginta argenteos, & dixit Dominus ad me, proiice illud ad statuarium decorum pretium, quod appreciatus sum ab eis. Et tuli triginta argenteos, & proieci eos ad statuarium in domo Domini.* Hæc idcircò posui, vt perpendant omnes difficultatem huius loci, quoniam ex hoc multi conati sunt Euangelistam arguere, & falsitatis assertorem probare, eo quod nec cum Hebræo, nec cùm lxx. translatoribus congruere videatur. Et quod his maius est, dicunt quod erret etiam in nomine, vt pro Zacharia Hieremiam falsè posuerit; quod nec nostri vnquam Catholici tractatores immutare voluerunt, nec emendare, vt quidam temerarij & præsumptores tentauerunt; sicut & in aliis quamplurimis locis fecisse cognoscimus. Sed absit à fidelibus, de Christi Euangelista aliud æstimare dixisse, quàm quod in spiritu Dei legebat, & dicebat Ecclesię Christi filiis; cui curę sunt non verba, non syllabas ordinare sententiarum, non interpretum iura seruare, sed ipsas sententias veritatis, in Spiritus sancti dogmate, vt olim pronunciatæ sunt, ponere. Quanquam beatus Hieronymus dicat se legisse in quo- E dam Hebraico volumine, quod Nazarenorum sectæ homo ei obtulerat, Hieremiæ apocrypho, & in eo hæc ad verbum scripta reperit Hieremiæ nomine dedicata. Sed tamen magis visum est ei de Zacharia sumptum hoc Euangelistæ testimonium, & Apostolorum more, hoc sic positum, qui verborum ordine prætermisso, sensus tamen de veteri testamento

CAP. XXVII

Zach. 11. 12. 13.

CAP. XXVII quàm sæpè protulerunt in exemplum. Et ideò hoc loco talis expositio à nobis quærenda est, vt Euangelistæ maneat firmitas, & nos nulla subrepat emendandi temeritas; sed vna cum sanctis patribus potius suspicando de hoc aliquid dicamus, quàm confirmando quod certum non habemus. Vbi primum occurrit, quod non omnes codices Euangeliorum habent, quod per Hieremiam hoc dictum sit, sed tantummodò per Prophetam. Nec tamen ideo mox astruere oportet quod his B codicibus magis credere debeamus, vt dicamus eos mēdaces qui Hieremiā habēt; eò, quod vbi dicitur per Prophetā rectius Zacharias intelligatur, quia iam olim à sanctis Patribus tractatum est, vt hoc magis audax imperitia fecerit quàm probata veritas, cùm turbaretur aliquis quæstione, quod hoc testimonium apud Hieremiam non inueniret, id magis elegerit temerè emendare, quàm imperitus videri. Quod fortè altiori sacramēto factum est ex Pro- C uidentia Dei, qua mentes Euangelistarum intus agebantur. Erant enim illa animalia in circuitu plena oculis, & ideò non potest fieri vt Matthæus aliquid per obliuionem scripserit & Hieremiam pro Zacharia posuerit. Quod tamen sine vlla dubitatione demum emendaret saltem ab aliis admonitus, qui ipso adhuc in carne viuente hoc legere potuerunt, nisi quia Spiritus sanctus per eum ita hoc testimonium conscribi voluit. Sed cur hoc ita D voluerit, illa prima causa Patri Augustino vtilissima occurrit, omnes Prophetas sanctos vno spiritu, mirabili inter se consensu locutos fuisse, vt multo amplius quàm si omnium omnia Prophetarum vno vnius hominis ore dicerentur. Et ideò indubitanter accipi debere quæcunque per eos Spiritus sanctus dixit, singula omniū esse, & omnia quę per eos dicta sunt singulorū. Idcircò iure, quæ dicta sunt per Hieremiā, tam Zachariæ quā Hieremiæ, & quæ per Zachariam, tam sunt Hieremiæ quàm E Zachariæ. Vnde non opus fuit Matthæo corrigere quod Spiritus sanctus per eum dixerat, cùm nomen Hieremiæ scriptum à se in suo Euangelio diuinitus relegisset, vt nobis per hoc inter Prophetas, interque ipsos Euangelistas, tantam concordiam esse demonstraret, vt quidquid vnius eorum esse dicitur, non absurdè alterius esse videatur; ac per hoc quod per Zachariam dictum ad modum videmus, non inconuenienter Spiritu sancto annuente Hieremiæ esse probatur. Solet quippè & de amicissimis ita dici hominibus, quorum CAP. XXVII vnus est consensus vnaque voluntas, si vnus eorum aliquid dixerit quod alteri adscribatur; ne cures quis eorum dixerit, quoniam tam concorditer dictum est, vt tale sit si iste hoc dixerit, quale & si ille, quia eorum vnus est spiritus, vnaque societas & intentio mentis. Quapropter omnium Prophetarum & Euangelistarum maior est inter omnes constantia mentis & vnanimitas veritatis, quàm si omnia illa, vnus quamuis doctissimus loqueretur homo. Et ideò nemo infidelis, nemo imperitus, iure reprehendit in talibus & huiuscemodi dictis, quasi dissonantiam Euangelistarum, cùm ex hoc potius debeant assumere docti & fideles, argumentum & auctoritatem, ad ostendendam vnitatem & concordiam eorum & sanctorum Prophetarum. Est & euidens causa apud Hieremiam, quæ flagitat fortè hoc testimonium potius in nomine Hieremiæ sic manere debuisse, & videtur ac si spiritus auctoritate firmatum, propter agrum illum quem Hieremiam emisse legimus cùm esset in carcere, quia etsi apud Zachariam triginta leguntur argentei qui pro Domino dati & reiecti sunt in templo, tamen per eundem Prophetam ager ille emptus est à filio fratris sui, & datum est ei argenti pretium. Non quidem sub hoc nomine, neque eodem sub numero qui apud Zachariam habetur; sed ad hoc pertinere etiam illud de agro empto ad quod Prophetia est de triginta argenteis. Nam quod de Domino completum est, vt hoc esset eius pretium, manifestum est, & quod de eisdem argenteis ager ille sanguinis emptus sit, verum est. Hinc inter vtrosque Prophetas mysticè vnum videtur esse testimonium; vt quod ille expressius de argento significauit, hoc iste de agro. Ac per hoc nomen Zachariæ si poneretur, referendum ad pretium esset; sed quia Hieremiæ positum est, qui dixit de agro empto, non incongruè factum videtur. Quapropter studeat prudens animus vtrumque magis conferre, quàm Euangelistam temerè reprehendere, aut quod ab eo positum est præcipitanter eradere, vel immutare. Studeat potius sensum enucleatius discutere, quo modo pertineat vtrumque ad completionem testimonij, quàm vnum horum negligere, & alterum præferre. Nam & ipse liber emptionis apud Hieremiam, qui de agro cum sua adstipulatione conscriptus est, iubetur mitti in vase fictili, & emitur de pretio Domini ager figuli

CAP. XXVII & hoc, *Ad sepulturam peregrinorum*, sicut & illud testamentum emptionis vase clauditur figuli, in memoriam futurorum, ut significetur eorum permansio vel repausatio diu in terra captiuitatis vel peregrinationis populi, quousque in libertatem filiorum Dei, præstante Deo, ipsa captiuitas soluatur. Cæterum illud quod subiecit Matthæus huic testimonio, cùm ait, *Quem appretiauerunt filij Israël, & dederunt eos in agrum figuli, sicut constituit mihi Dominus*, nec Apud Zachariam, nec apud Hieremiam legitur; vnde magis ex persona beati Matthæi eleganter & mysticè insertum est. Quia & ipse ex Domini reuelatione cognouit, ad hanc tem quæ de Christi pretio facta est, huiusmodi pertinere prophetiam. Quærendum ergo qui acceperunt eosdem argenteos, quia & in hoc varietas codicum est; quoniam alij habent filij Israël, & alij, à filiis. Quod si ad Iudam referimus, qui accepit pretium appreciati Christi à filiis Israël, erit numerus pluralis pro singulari. Si autem filij legendum est, acceperunt illud scilicet sacerdotes templi, quando Iudas reiecit eos in templum, pretium appreciati Christi, quem appreciauerunt filij Israël; aut pretium appretiati Iudas à filiis Israël, *Et dederunt eos in agrum figuli*. Quid horum melius sit, quia penè vnus est sensus, legentis arbitrio derelinquo; quia & hoc, aut temeritas fecit emendatorum, aut varietas interpretum.

IESVS *autem stetit ante Præsidem, & interrogauit eum Præses dicens, tu es Rex Iudæorum?*] Ecce completa est prophetia Christi, qua supra dixerat, quia *Tradetur Gentibus ad illudendum*. Et stat humilis ante tribunal superbi iudicis. Qui quasi reum astare videt coram se, & vtrumne sit *Rex Iudæorum* interrogat; quoniam hæc accusatio aduersus eum permaxima fuerat Iudæorum, vt inuidiam & iram commouerent iudicis, & terrorem ei incuterent, si eum defendere vellet ex persona Cæsaris. Sed perfidi Principes etiam ex hoc impietatis suæ arguuntur elogio; qui nec falsò quidem inuenire potuerunt quod obiicerent Saluatori; & tantò simulantur odio, vt etiam Prophetarum de illo, quod Rex esset qui venturus prænunciabatur, noluerunt recipere testimonia. Pilatus tamen, quamuis alia falsa protulerint non verisimilia, de nomine Regis, quod maximè formidabat, interrogat. Cui Dominus, *Tu dicis*. Diuersa quidem Pilati, & Principis sacerdotum est interrogatio, &

A diuersa Christi responsio. Nam Princeps ait, *Si tu es Christus filius Dei viui*, qui licet legem nouerit, dubitatiuè tamen quærit, & ideò, si quod dubitatiuum est, adiecit. Pilatus verò etsi legis ignarus, interrogat magis pronunciatiuè, *Tu es Rex Iudæorum?* etsi quærere videtur. Nam & in titulo hoc confirmat, cùm iussit scribi super crucem, IESVS NAZARENVS REX IVDÆORVM. Quia putabat eum regem Iudæorum esse. Et ideò ait, cùm vellent illud Iudæi eradere, *Quod scripsi, scripsi*. Cui, quia ita interrogat vt scire velit, respondit

B Dominus, *Tu dicis*. Quia per fidem huius confessionis iam salus Gentium & credulitas declaratur. Itaque Pilatus, qui legem ignorat, de se hoc ita loquitur, quod hi abnegant, qui semper antea in lege hoc loquebantur. Quapropter & Principi sacerdoti sic responsum est, *Tu dixisti*. Hoc ideò quia lex omnis venturum Christum quotidie pronunciabat, quasi diceret ei de præterito, *Tu dixisti*, quia eum in lege & ex lege, quàm sæpè, licet nolens, prædicasti. Hæc idcirco dixerim, quia non

C credo in diuinis litteris aliquid superfluum, neque in Dominicis verbis ad doctrinam salutis quidquam esse vacuum. Vnde huic, quia pronunciantis interrogatione vtitur, confirmantis dat responsionem. Illi verò cùm ait, *Tu dixisti*, ex obliquo eius arguens dubitationem satis prudenter conuincit. In omnibus tamen sic suam temperat sententiam, vt & verum dicat, & sermo eius calumniæ non subiaceat. Et cùm accusaretur à Principibus Sacerdo-

D tum, & senioribus, nihil respondit; Pilato quidem, quia inuitus in eum promebat sententiam, dignatus est respondere aliquid, Sacerdotes verò & Principes populi indignos suo responso iudicauit. *Tunc dicit illi Pilatus, non audis quanta aduersum te dicunt testimonia?* Prouocat eum Præses, vt se purgaret à crimine, sciens vana esse & falsa, quæ ei obiiciebantur. Sed Iesus nihil respōdere vult, neque vllis se excusare verbis, ne fortè differretur à Præside passionis eius triumphus, qui eum liberare gaudebat & absoluere, quia videbat nul-

E lis eum subiacere criminibus: nec tamen dignum erat vt ei responderet, quia dubius incedebat nec permanens in fide; & ideò de Christo nullum firmum ferebat iudicium. Sed miseri Iudæi, quibus adhuc hodie tacet verbum Dei, & nihil eis loquitur accusantibus Christum, neque per se, neque per Prophetas, néque vlla diuinitatis suæ oracula, quia Dominum CAP. XXVII

Cap. XXVII

Prophetarum perimerunt. *Et non respondit ei verbum; ita vt miraretur Præses valdè vehementer.* Mirabatur autem constantiam eius, mirabatur etiam quo modo sic taceret, quia idoneus erat, sibi falsa illata à se remouere, & se purgare à crimine. Quis enim non poterat admirari inter tantam rabiem accusantium, & clamores vulgi, & furores seniorum, cùm videret eum tam tranquillum adstare, tam mitem & quietum, cum omni grauitate imperterritum; qui petebatur ad mortem, & in nullo mouebatur affatu. Fortior namque erat in eo virtus, quàm humana natura se habeat. Et ideò poterat non solùm admirari Pilatus, verumetiam vehementer, quoniam dignum ei videbatur pro magno miraculo admirari valdè, vt exhibitus homo ad criminale iudicium, & adiudicatus morti imperturbabilis maneret, & imperterritus. Vt staret ante mortem, quæ omnibus terribilis est, sine vllo pauore mortis, & taceret sine vlla defensione sua, cùm posset se, si vellet, in iudicio defendere.

PER *diem autem solemnē consueuerat Præses dimittere populo vnum vinctum, quem voluissent.*] Ne mireris audiens, si adhuc primordium gerens in eis Romana potestas, quia consuetudo fuerat Iudæorum, vt in solemnitatibus suis, maximè Paschali, quando liberati sunt ex Ægypto, vt peterent Principibus suis vnum reum quemcunque voluissent, quibuscunque esset criminibus inuolutus. Et quia nouiter Iudæi iugum susceperant Romanorum, seruabatur eis lex & consuetudo, vt beneficiis prouocati libentius Romanis deseruirent, donec firmaretur iugum eorum super eos. Inde igitur est quod Saül petente populo Ionathan absque offensa cum teneretur reus pro gustu mellis, etiam prodente Deo, mox à morte relaxat; quem decreuerat etiam cum iuramento, licet filius eius esset, Saül interficere. Sed tamen petente populo Israël, quem parabat interficere, relaxauit ad vitam. Pro talibus etiam & huiusmodi causis, mos inoleuit in Ecclesia Christi, pro reis & sceleratis, non solùm iudices sæculi ad vitam deprecari, verumetiam & Deum iudicem vniuersorum ab Ecclesia interpellari pro peccatoribus, vt soluantur à culpis & redonentur ad veniam, cui nunquam, iuste, sine spe veniæ supplicatur. *Habebant autem tunc vinctum insignem, qui dicebatur Barrabas. Congregatis autem illis dixit Pilatus, Quem vultis dimittam vobis Barrabam, an Iesum, qui dicitur Christus?* Barrabas autem

A filius Magistri eorum interpretatur, qui propter seditionem & homicidia, fuerat condemnatus; & ideò insignis dicitur fuisse, non virtutibus, sed vitiis & criminibus. Quem Pilatus fortè ad hoc eum talem elegit inter cæteros qui tenebantur rei, vt immanitas scelerum eius cogeret Iudæos Iesum petere, & Barrabā in mortem tradere. Ad hoc quippè offert eis optionem dimittendi quem vellent, latronē tam sceleratum, an Iesum, non dubitans

B Iesum potius eligendum, quàm eum qui tantis criminibus tenebatur reus. Sciebat enim solummodo propter inuidiam eum traditum; & nullam aliam crucis Christi causam esse, quàm odium & inuidiam. Sed miseri Iudæi, qui de suo reatu nobis aliquod instruunt sacramentum, & eum eligunt qui propter seditiones, & bella, necnon & homicidia facta reus erat, & repudiant Iesum Dei filium, qui est nobis pax à Deo patre constitutus, verbum Dei & Sapientia Patris. Hi ergo duo cùm sint vincti in rebus humanis & corpori-

C bus, quia Deus homo factus est, prior scilicet Adam & nouissimus. Sed populus ille perfidus semper Barrabam absolui rogat, propter quem non cessant seditiones facere, latrocinia quoque & homicidia, quia non rectè sapiunt de Iesu, nec credunt in eum. Nam in anima in qua non est Iesus, illic seditiones sunt & lites ac scandala. Vbi autem est Iesus, est quidem in eis corpus mortuum propter pec-

D catum, spiritus autem, vita, propter iustitiam. Et sunt ibidem simul omnia bona, & innumerabiles diuitiæ bonitatis; quoniam, *Ipse est pax nostra Christus, qui fecit vtraque vnum.* A quo nimirum corpore quicunque mala agunt, soluti sunt, Christus autem cum suis tenetur vinctus *in vinculo pacis.* A quo nimirum vinculo, Barrabas, id est filius Magistri eorum, qui suis criminibus tenentur obnoxij, soluti relaxantur ad vitam pessimæ seditionis, à quibus in sæculo omnia mala generantur. *Sedente autem illo pro tribunali, misit ad eum vxor eius,*

Ephe.2.14

Ephes.4.3.

E *dicens, nihil tibi sit & iusto illi; multa enim passa sum hodie per visum, propter illum.* Quid autem viderit per visum, non exponit Euangelista, vel à quo passa sit; & ideò data est facultas nostris, aliter vel aliter hanc visionem interpretandi. Vnde nonnulli dicunt hanc visionem à diabolo immissam, & ab eo ipsam flagellatam, sentiens iam fortè passione Christi, se superari, ac mundum saluari. Idcircò egerit arte sua vt Christus liberaretur per mulierem; non quod

nō quod de morte eius curaret, sed vt reos quos tenebat captiuos in mortē, pet mortē Christi ne amitteret. Alij verò dicūt, bonitate Dei factū fuisse, sicut quāsæpè Gentilibus à Deo somnia reuelata legūtur, vt in vxore Pilati Gentilitas designetur, quæ iustum Dominum confitendo, & etiam testimonium dat ad fidem non credentibus. Quaptopter noluit Euangelista præterire rem diuinæ prouidentiæ, laudem Christi continentem, quia dignatus est per visum conuertere ad confessionem Pilati vxorē, fortè quæ per visum passa est, ne amplius pateretur. Propter quod, vt dixi, Euangelista non exposuit visum, vt ampliora de pietate Christi liceat nobis cogitare. Quoniam beatam dicunt Pilati vxorem, quæ per visum passa est multa ptopter Iesum, & tecepit per visum, quæ erat passura in vita sua. Ex quo volunt quidam dicere, quod melius est recipere aliquem mala in visu, quàm recipere in vita. Quis enim hoc non eligeret, nisi fottè quia sunt multi quibus expediat acriora recipere in vita sua, potiùs quàm leuiora in visu? Consolatur ergo Lazarus, & requiescit in finibus Abrahæ, quia recepit mala in vita sua, & non hæc mala quæ recepit in visu suo, & in sensibus suis. Vtrum tamen, vel si initium habuetit conuersionis ad Deum hæc mulier eo quod propter Iesum multa passa sit per visum, Deus scit. Vnū tamē scimus, quia Ecclesia Christi ex Gentibus, quæ aliquando fuit vxor Pilati, per quem Diabolus significarur, iam non eius vxor est, sed Christi, cui per fidem passionis coniuncta est; & ipsa per fidem confiteri Deū, & aduocare ad eum quoscunque potest, non cessat.

Principes *autem sacerdotum & seniores persuaserunt populo, vt peterent Barrabam, Iesum verò perderent. Respondens autem præses dixit illis, quem vultis de duobus dimitti? At illi dixerunt Barrabam.*] Quid autem in hoc dicam, nisi quia penè omnis iniquitas & præuaricatio plebium à senioribus est populi, quorum excitantur malis ad omne peccatum, quorum velle, quorumque nolle, omnes considerant & obsequuntur. Credunt enim turbæ Principibus suis & sacerdotibus, nec multum intendunt, quid præses velit, adhuc in eis nouis vtens legibus. Neque aliquid ipse tentat, nisi solummodo persuasionibus, sed ipsi sibi eligunt Barrabam, cuius magis sequuntur vestigia, & ideò volunt eum habere sibi solutum. *Dicit illis Pilatus, quid ergo faciam de Iesu qui dicitur Christus? Dicunt omnes. Cru-*

A *cifigatur &c.* Ille siquidem vult eis pudorem tantæ iniquitatis incutere, sed illi non solùm non erubescunt, quia eum Pilatus Iesum Christum confitebatur, verùm admodum impietatis suæ furorem exaggerant & clamant atrocius, sine vllo retractationis ascensu, crucifigatur. Quod si denique petissent Barrabam sibi dimitti, satis esset ad impietatis suæ augmentum. Nunc autem è contrario & Christum postulant ad mortem. Quod si infœlicissimi in potestatem dimisissent Pilati, vt faceB ret de Iesu quod vellet, tantùm vt Barrabam eis absolueret, magnæ impietatis crimen esset, cùm & scelestum petissent sibi dari, & iustum nollent cùm possent liberare ad vitam. Nunc autem agunt quod scelestius est, quia ptoclamant eum in mortem, & non ad qualemcunque, verùm ad turpissimam mortem, & petunt vocibus vt crucifigatur. Hoc quippè est quod Isaias dicit, *Exspectaui vt facerent iudicium,* fecerunt autem iniquitatem & non iusti- Esa. 5. 7.
C tiam, sed clamorem. De quibus Dauid, *Circumdederunt me canes multi, consilium malignantium obsedit me.* Et Hieremias, *Facta est mihi hæreditas mea, sicut Leo in silua, dederunt super me vocem suam.* Psal. 21. 17. Hier. 11. 8. Nec tamen Pilatus cessat contra impietatem eorum agere, vt confunderentur & resipiscerent à scelere suo. Quibus rursus ait, *Quid enim mali fecit?* Contra hoc ergo non habentes quid dicerent amplius clamauerunt, acsi clausi oculis ne recordarentur iudi-
D ciorum Dei, non deponentes malitiam, sed augentes blasphemiam dixerunt, *crucifigatur.* Ergo Pilatus quantum ex se fuit absoluit eum in omnibus, maximè abnegando, quod nihil mali fecerit. Nam eius interrogatio, abnegatio vtique est, vel obiurgatio, eo quod innocentem occidere velint. Absoluit quidem eum iudicio, quem postea crucifigit in mysterio. Vnde videns Pilatus, *Quia nihil proficeret, sed magis tumultus fieret, accepta aqua lauit manus coram populo, dicens, innocens ego sum à sangui-*
E *ne iusti huius, vos videritis.* More Iudaico ait, volens eis Christi innocentiam non solùm verbis, verumetiam factis ostendere, si fottè eos placare posset, sin autem, vt se innocentem probaret, & eos reos mōstraret. Facit enim nō secūdum consuetudinē aliquam Romanorū, vt aqua manus lauet, sed iuxta illud Propheticū, *Lauabo inter innocētes manus meas.* Psal. 25. 6. In cuius nimirū lauacto, nesciēs Gentiū opera purgāda, præfigurabat, vt ab impietate Iudæorū nos alienos mōstraret. Profitetur enim se innocētē Pilatus

CAP. XXVII & Iesum iustum, quod & vxor eius confessa fuerat. Sed miser sua nō abluit facta, dum obsequitur studiis alienæ crudelitatis. Lauit quidem manus, sed culpam non lauat. Quia Iudex nec inuidiæ cedere debuit, nec timori, nec vllis aduersantium impulsionibus, vt sanguinem condemnaret innocentem, quem prędicabat iustum. Hoc est ergo quod ait, *Innocens ego sum à sanguine huius iusti.* Ac si diceret, ego quidē innocentem volui liberare, sed quia magis seditio oritur, & perduellionis mihi contra Cæsarem crimen impingitur, me hinc inde innocentem demonstrabo. Tolerabilior est tamē culpa iudicis qui cogitur sententiam ferre contra Dominum, quàm Iudæorū, qui propter perfidiā, eum innocentem petunt in mortem. Pilatus quidē non dānat sibi oblatū, sed arguit multotiēs offerentes; iustū esse pronunciat, quem coactus in mortē damnat. Ac si diceret, Minister ego legis sum, sed vestra vox vestrique furoris clamor sanguinem fūdit iusti, vos videritis. Cui *Respōdens vniuersus populus, dixit, sanguis eius super nos & super filios nostros.* Perseuerat autē hæc imprecatio Iudæorū vsq; in hodiernū diem, & sanguis Domini qui clamat de terra cōtra eos cum sanguine Abel in terrā effusus, non cessat adhuc clamare, nec aufertur ab eis. Vnde per Isaiā loquitur. Si leuaueritis ad me manus, nō
Esa. 1. 15. exaudiā vos, *Manus enim vestræ sanguine plenæ sunt.* O infelicissimi Iudæi, qui filiis suis talē reliquerunt hæreditatē. Propter quod rei facti sūt, nō solū in sanguine Prophetarū, quem fuderūt, verū & in sāguine Christi, in quo compleuerūt mensuram Patrū suorum. Idcircò vastata est ciuitas eorum, vastitate hostili, & ipsi dispersi sunt perfidi super omnem terram, vsque in præsentem diem, *Tunc dimisit illis Barrabam, Iesum autem flagellatum tradidit eis, vt crucifigeretur.* Fecerunt ergo in Barrabam, quod facturi & in Antichristo; iam enim arcanum futuræ infidelitatis præcessit in isto latrone, & ideò eligūt damnationi reseruatū potius, quàm salutis suę auctorē, vt in omnibus cōpleantur vaticinia Prophetarū, & ipsi suis adhuc indicent factis, quæ facturi sunt filij Magistri in Antichristo, quorum Magister diabolus est. Et ideò vt dixi, Barrabas filius Magistri interpretatur, vt eius sequantur errorem cuius filij sunt. Porrò Pilatus victus terrore Cæsaris obliuiscitur verborū suorum, quibus cœperat defendere innocentiam Christi, declinat iudicium ad facinus impietatis. Et non solùm tradit Iesum vt crucifigatur, verumetiam flagellis prius

A ceditur, sicut cōsuetudo est reorum. Quoniam Marcus dicit ideò fecisse vt populo satisfaceret, & cessaret ab interfectione eius, cùm viderent eum flagellatum. CAP. XXVII

TVNC *milites Præsidis suscipientes Iesum in prætorio,*] nullum disciplinæ ordinē seruantes, nullamque grauitatem in iudicio, more Romano tenentes, faciunt sibi lusum Iesum, *Et congregauerūt ad eum vniuersam cohortem; & exuentes eum, chlamydē coccineā circumdederunt ei.* Suscipiētes quidem eum in atrio prætorij, sicut Marcus dicit, cōuocata vniuersa cohorte induunt eum purpura
B illudentes, & in habitu regnantis eum cōfingūt, sicut in theatris solet fieri quādo introducitur persona quælibet pro alia. Nec tamen eorum error vacat à mysterio; quoniā ipse Rex regum erat; qui ideò hæc omnia suscepit pro ludibrio, vt omnes suos, scemate humilitatis reges faceret. Porrò quod Matthæus ait, quia *Chlamydē coccineā circundederunt ei,* Marcus, *& induunt,* inquit, *et purpuram.* Quoniam pro regio indumēto chlamys illa dabatur ab illudētibus, quę & Marc. 15. 17
C in Ioanne vestis purpurea vocatur, quia est purpura quædam rubra, cocco simillima. Potest etiam fieri cum eadē chlamyde vt esset & purpura, quāuis esset illa coccinea. Quę omnia hoc loco Matthęus per recordationē magis; quàm in ordine narrare viderut; quia sicut in Ioāne mōstratur, prius gesta sunt in prætorio apud Pilatū, quàm ipse eum militibus iam crucifigendū tradidisset. Postea verò quàm illuserūt ei, & fecerunt omnia ludibria in eo, *exuerunt chlamydem, & induerunt eum vestimentis eius, &*
D *duxerunt eum vt crucifigerēt.* Antea verò apud Pilatum hæc omnia quæ ab Euāgelistis diuersè narrantur, gesta sunt. Puto itaque in eodē spectaculo, nō defuisse Principes ac milites tenebrarū qui conuenerāt, ac si cohors illa aduersus Dominum & aduersus Christum eius, à quibus & isti delusi, talia contra consuetudinē meditabātur. Et ideò potius hæc delusio dęmonū erat quàm hominū, vt in his etiā triūpharet Iesus. Quia nō poterāt præscite in hac dispēsatione sacramēti sapientiā Dei. Alias autē, *Si cognouissent, nunquā Dominū gloriæ crucifixissent.* Er- 1. Cor. 2. 8.
E go cohors illa multitudo militū erat; quia in vna cohorte dicuntur trecenti, aut eo multò amplius milites esse, quorum numerus illam inuisibilem designabat, contra quos dimicare Christus venerat; nec igitur isti sine magno mysterio, quamuis nescij, faciunt ista. Audierant enim quia Rex fuerat nominatus Iudæorum, & ideò illudunt nomini, non intelligētes quid

Cap. XXVII agerent, cùm ei imponunt schema regnã-A tis. Nam chlamys illa, vt dixi, coccinea, seu purpura mysteriū erat signi coccinei, quod olim Raab meretrix ligauerat in fenestra in salutem domus suæ; necnon & Thamar ad manum pueri nascētis coccum alligat, in signo passionis Christi. Idcircò, quia mysterium erat olim prænūciatū, suscepit illud Iesus in se, vt eum recognosceres, qui suo in sanguine mundum saluare venerat. Ipsi verò nescientes, illudunt, vt eū depingant Regem, & dicunt, *Aue Rex Iudæorum.* B Quia hoc ei crimen Scribæ & Sacerdotes obiecerant, quem nudatum pristinis vestibus induunt veste purpurea, & pro rosæ limbo quo reges veteres vtebantur, & pro diademate reponūt ei coronā spineā; pro sceptro regali dant ei calamum, & adorant illudentes, quasi regem. Nos autē hęc omnia mysticè intelligētes in prophetia, sicut Caiphas qui dixit, oportet vnum hominē mori pro omnibus, nesciēs quid diceret: sic & isti quodcunque faciunt, licet peruerso spiritu id fecerint, nobis tamen sacramēta C salutis operabātur. Nam in chlamyde coccinea designantur opera Gentiū cruenta, quæ charitate Christi mutantur in coccū bis tinctum; quia in cocco, charitas qua induitur Christus, omninò exprimitur. In spinea verò corona, maledictū illud antiquū soluitur, vt terra deinceps nostra, quæ spinas & tribulos germinabat peccati, serta componat capitis Christi, & fiat Ecclesia sponsa ornata viro suo, cum diademate salutis. Fert ergo calamū in manu, quo venenata occidat serpentū genera; vel ideò D calamū gestat, vt suos cōscribat milites in æternitate, & sacrilegium non omittat cōscribere Iudæorū. *Et exspuentes in eum, acceperunt arundinem, & percutiebant caput eius,* vt compleretur quod scriptum erat, *Faciē* Esa. 50. 6. *meam non auerti ab increpantibus & conspuentibus in me.* O patientia benignissimi Dei, quàm ęquanimiter omnia fert, nec auertit se à confusione sputorum, nec mouetur cū percutitur arundine, secundū Isaiam Prophetā, & arundinem quassatā non cōfringet, sed omnia in se fert peccata nostra, quę erāt rubra acsi vermiculus, vt quasi nix per E eum dealbarentur, & fierent alba vestimē- Mar. 9. 3. ta nostra, *Qualia fullo nō potest facere super terram.* Sed mirum quid voluerit Euangelista cùm ait, quia exuerūt eum rursus chlamydē coccineā. De corona verò spinea, quod deposuerunt eam à capite, semel illi illatā, tacuit, & non est scriptum, neque quia detraxerint eam, & hoc non absque magno mysterio esse arbitror. Licet enim in chla-

mydē coccinea, & in spinea corona voluerit mōstrare, quod nostra peccata super se Cap. XXVII tulerit, lōgè tamen aliter est, quia vestē deposuit, & spineam coronam non mutauit, sed vt ita fatear in se consumpsit, vt spinæ deinceps in eo nō essent, neque alicubi essēt. Et ideò per chlamydē coccineam, caro, in similitudinē carnis peccati assumpta, designatur. Vnde & in Zacharia, vestimēta Iesu sacerdotis sordida legūtur, nō peccaro infecta, sed quia corruptibilia in similitudinem carnis peccati, sāguine proprio penitus purpurata. Quam sanè corruptionem, quia amisit, quasi coccineam vestem, mutauit per passionē crucis, cùm immortalitatē, quam semper habuit, recepit. Porrò spinas quas in capite gestauit nō mutauit, nec alicubi transposuit, sed cōsumpsit; ita vt in capite Iesu non spinæ, sed lapides resplēdeant pretiosi. Hinc quoq. dictum est, quia in diademate capitis Aarō lapides fulgebūt sanctuarij. Caput namque Christi Deus est, in quo spinæ esse nō possunt, & ideò in eo lapides iure resplēdere dicūtur, quia qui in eo sunt, peccatum habere nequeūt. Idcircò ab Euāgelista corona illa spinea, nō detracta, neque deposita dicitur, quia consumpta à capite Iesu peccata, rectè credūtur. Sustulit enim ea super venerabile caput suū, & abstulit à nobis vt nō sint, ac cōsumpsit. In cuius dextera calamus, vt aliter dicā, ideò ponitur, vt fragilitas Ægypti, cuius Rex, baculus arundineus vocatur, In Ipso, vt ipsi sibi fingunt, configuretur, sed sacramentū est regnantis Dei, cuius etiam lingua, *Calamus scribæ velociter scribentis,* dicitur, & *virga* Psal. 44. 2. 7. *directionis, virga regni* eius. Suscepit quidē sceptrū fragilis regni de manibus nostris, in quo nos malè confisi diu innisi fumus, vt triumpharet, & cōtereret eum in ligno crucis; pro quo calamo sceptrum regni cœlestis, & virgā ęquitatis dedit nobis, de qua virga canimus in Psalmo, *Virga tua, & baculus tuus, ipsa me consolata sunt.* Psal. 21. 4. Sicque totus habitus ab his in eo depingitur, Regis, vt & persona introducatur regnantis, & mysterium declaretur, velint nolint, nostræ redemptionis. De qua itaque virga Paulus Apostolus gloriebatur, *Quid vultis,* inquit, 1. Cor. 4. 21 *in virga veniam ad vos, an in spiritu mansuetudinis?* Sed & baculum, vt ritē Pascha celebremus, cùm Domino tenere debemus in manib⁹. Quia quidquid leue fuit in nobis, quidquid vacuum & vanum totum amisimus, vt in baculo Christi sustentemur, & virga corrigamur directionis Dei. Sed misera sęculi potestas, & vana hominū presū-

Cap. XXVII ptio, quæ tantùm innititur pompis mundi, A & calamo vanæ præſumptionis, vt adhuc hodie calamo caput Ieſu venerabile percutiat. Et dum in ſe impiiſſimi homines, erigunt contra Deum patrem, caput Saluatoris noſtri (quorum poteſtas vana eſt) feriunt calamo, & conantur eis deſtruere regnum. Ecce impoſita eſt Ieſu chlamis coccinea & veſtis ſimul purpurea, ecce in capite eius corona ſpinea, & arundo in dextera; attamen flexis genibus adoratus illuditur. Suſceptis igitur omnis corporis noſtri infirmitatibus, triumphat & B oſtendit, quid in membris ſuis fecerit. Ecce omnium ſanctorum Martyrum ordo, quorum regnum in eo erat, quod glorioſiſſimè ſanguine colore cocci perfunditur. Ecce Prophetarum ac Patriarcharum numerus purpureo honore veſtitur, ſpiniſq; id eſt, omnium peccatorum noſtrorum aculeis coronatur, vt nos euacuati à malis, corona in capite eius eſſe poſſimus. Ex quibus omnibus Chriſti victoria & diadema contexitur. Sicquoque & in calamo infirmitas omnium Gentium, atque inanitas C eorum, manu comprehenſa Saluatoris ſanatur, & firmatur natura fragilis; ita comprehenſa manu Chriſti, etiam pretioſa in capite, ac ſi corona decoris, reſplendeat. In quibus omnibus vt dixi, Chriſtus dum illuditur adoratur, adoratus verò in Deum colitur.

Exevntes *autem inuenerunt hominem Cyreneum nomine Simonem, hunc angariauerunt vt tolleret crucem eius.*] Homo autem iſte D de Cyrene fuiſſe narratur, quæ eſt pentapolis iuxta Libyam. Et ideò quia magnum in eo formatur ſacramentum, ab Euangeliſtis tam diligenter, quis ſit, & vnde ſit, cōmēdatur. Erat enim ex Gentibus, qui non fortuitu obuiam venit, ſed ſicut ſæpè dixi, ex prouidentia Dei, vt in eo iam monſtraretur, quod Gentes crucem Chriſti portare deberēt, & comparticipes paſſionis eius fieri. Indignus enim erat quilibet Iudæus, crucem Chriſti portare, quia fidei Gentiū erat cōceſſum ea ſuſcipere & poſt Ieſū ferre. Licet Ioānes dixerit, quia *Suſceperunt Ie-* E *ſum & eduxerūt eum, & baiulans ſibi crucē exiit in eum locum, qui dicitur Caluaria*; tamen verum eſt, quod reliqui tres dicunt, quia exiens à prætorio Pilati, ipſe ſibi prius vt ratio erat, portabat crucem, vt veniret portans eam in Golgotha, quo crucifigendus erat. Ac per hoc vtrumque verum eſt, primùm quod Ioannes dicit, deinde quod alij, quia poſtea cùm obuiam venit Simon ille, angariatus eſt vt tolleret crucem Ieſu vſque ad locum. Congruè quidem ſatis, quoniam Ieſus prior eām pro nobis portauit, tunc demum in via, pro eo, nos eam ferre neceſſe eſt. Et in hoc ipſo eodemque facto, honor regius prædicatur, ne ſine miniſtro Rex ad victoriam procederet, qui triumphum eius portaret. Nec immeritò igitur, ipſe Simon vocatur, quod interpretatur obediens. Quia nemo crucem Chriſti, niſi obediendo portat. Vnum ergo eſt ſi dicamus Simeon, aut Simon, quia vtrumque nōmen, iuxta proprietatem Hebraici ſermonis, obedientiam ſonat. Et ideò vnus eorum poſt Ieſum crucem in angaria portare feſtinat; alter verò ſuſcipiens eum in manibus ſuis ad templum Hieruſalem, exultans ferre inter brachia, quamuis iam ſenex, gaudet. Vterque tamen eorum obediendo promeruit, vt dignus tanto munere eſſet, quæ licet angaria vocetur, nunquam tamen dignè, niſi obediendo, fertur; ac per hoc ex nomine, iure obedientia vocatur, & ex præcepto ſalutis noſtræ, nihilominus angaria probatur eſſe. Sed Ieſus dignanter eam prius portat, & in finem in ea ipſe crucifigitur, etiam quotienſcunque membrum Chriſti aliquod, mundo crucifigitur, & ei mundus cruci affixus tenetur. Nec hoc igitur vacat à myſterio, quod ſecundum Ioannem, Chriſtus crucem ſuam ſolus portate dicitur, ſecundum reliquos verò non ipſe, ſed alius eam portans introducitur; ſicut & quando tentabatur, quia ſecundum hominem eādem tentationem ſuſceperat vnigenitus Deus tres iſti eam exponunt Ioannes, quia diuinam eius naturam ſuſceperat explanandam, nullam ex eadem tentatione habuit mentionem. Sic & hic imponentibus illis qui ſuſceperunt eum, crucem ſuam quæ omnium eſt, portās ipſe ab omni labore iuxta diuinitatem, egreſſus eſt liber in eum qui dicitur Caluariæ locus. Veruntamen portat eum ipſe Simon factus obediens Deo patri, ſimul cum membris ſuis, qui ſub nomine hoc cenſentur, & inueniūtur in via. Ipſe ſibi iuxta Ioānem trophæū ſuum victor attollit, dū crux ſuper humeros eius imponitur, *& factus eſt,* ſecūdum Prophetam, *Principatus eius ſuper humerum eius.* Eſa. 9. 6. Nam trophæū crucis, ſiue Simō, ſiue ipſe portauerit, in ſacramēto penè vnū eſt, quoniam & Chriſtus in homine, & homo eam portauerit in Chriſto. Nec diſcordāt igitur Euāgeliſtarū ſententiæ, quādo cōcordat myſteriū, & bon⁹ ordo in quo noſter perfectus prædicatur, quando prius crucis ſuę trophęū ipſe in ſe erigit, deinde Martyribus erigendum, & cunctis creden-

Cap. XXVII

tibus contradidit. Nec præcedit igitur qui crucem Christi portat, sed sequitur sicut ipse ait, *Qui vult post me venire, tollat crucem suam & sequatur me.* (Luc. 9.23.) Non enim suam, sed nostram portat crucem; & ideò iubemur nos nostram portare crucem. Quia etsi sua est, in qua patiatur homo Deus, nostra tamen est qua redimimur & saluamur. Idcirco sicut Deus tentari non potest, ita nec pati. Vnde pulchrè; Christus ascensurus crucem, regalia vestimenta deposuit, vt scias quasi hominem passum, & non quasi Deum regem. Quia etsi vtrumque Christus, quasi homo tamen, & non quasi Deus, crucifigitur. Et mira dispensatio Dei, milites in Prophetia, nescientes sapienter sciunt, quo tempore illa, vel qualia Christo vestimenta conueniunt. Porrò Caluariæ locus, decollatorum erat, & eorum qui diuersis in mortem afficiebantur cruciatibus. Ibi ergo crucifigitur Dominus, vbi prius area erat damnatorum, vt ibi erigerentur deinceps vexilla Martyrum. Et quo modo pro nobis maledictum factus est in cruce: sic pro omnium salute, quasi noxius inter noxios, flagellatus suspenditur medius. Et ideò nec verisimilè videtur illud quod quidam tradunt de Adam, quasi ibi fuerit sepultus; vt distillaret sanguis Christi super tumulum ipsius, & ideò dicatur locus Caluariæ, id est, capitis, propter caput humani generis, vt resurrectionem inueniat, cum populo vniuerso, per resurrectionē Christi, protoplastus ipse. Quoniam inconueniens erat, vt aiunt, vt cùm multi ex eo nati resurrectionem acciperent peccatorum, & resurrectionis gratiam in Christo, ne magis ipse pater omnium, huiusmodi gratiam consequeretur per Christum, ac si aliter saluus esse non posset, nisi mētiatur Scriptura diuina, quæ dicit eum in Hebron fuisse sepultum. Quod si hoc ita esset, cur & alij eo in loco damnarētur? Ex quo apparet Golgotha, non sepulchrū primi hominis fuisse, sed locum decollatorum, vt daretur iudicium, vbi abūdat peccatum, superabundandam esse & gratiam. *Et dederunt ei vinum bibere cum felle mixtum. Et cùm gustasset, noluit bibere.* Hoc est autem *myrrhatum vinum* quod Marcus ait, quia Matthæus fel pro amaritudine posuit; quoniam myrrhatum vinum amarissimū est; quanquā fieri potest, vt & fel ac vinū & myrrhā miscuerint, vt amarius esset, quatenus hæc potio omnem amaritudinē eorū in carne & anima, seu spiritus exprimeret, per quam sanè plena passionis amaritudo, designatur. Sed Christus *cùm gustasset,*

A vt præsens Euangelista loquitur, *noluit bibere.* Et hoc est quod Marcus ait, *non accepit,* id est, vt biberet, quāuis gustauerit. Et mira dispensatio Dei, sic vniuersa dispēsat, vt expletio Prophetiæ compleatur in facto, & res gesta, diuina demonstraret sacramēta. Nam aliud est gustare, & aliud bibere. Quia gustauit quidem mortem, sed noluit in toto eam bibere, quoniam die tertia resurrexit. Sufficit enim nobis vt gustaret pro nobis mortē. Et ideò cùm gustasset noluisset que bibere dixit, *Consummatum est.*

Cap. XXVII

B Hinc namque loquitur Deus per Prophetam Hierusalem, *Ego te plantaui vineam electam,* (Hier. 2.21.) quomodo conuersa es in amaritudinem vitis alienæ? Amara quidē vitis, amarum vinū fecit, quod propinauit Domino Iesu, vt impleretur quod scriptum est, *Dederunt in escam meam fel, & in siti mea potauerunt me aceto.* (Psal. 68. 22.) Præsentem autem capitulum per anticipationem loquitur Euangelista, quia hoc completū est postquam in crucē Dominus ascendit; quæ nimirum completio mortis gustus fuit. Non enim æternæ C gloriæ Christi, & incorruptioni, deinceps amaritudo miscetur corruptionis. Quoniā aliud est hoc vinū, quod mixtum cum felle gustauit, & aliud illud, quod cum discipulis suis, se bibiturum in regno Dei, nouū, repromisit.

POSTQVAM *autem crucifixerunt eum, diuiserunt sibi vestimenta eius, sortem mittentes.*] Hoc namque est, quod in Psalmo ipse de se per Prophetam prædixerat, *Diuiserunt sibi vestimenta mea, & super vestem meam miserunt sortem.* (Psal. 21.19) Hanc namque Prophetiā aper- D tiùs Ioannes explanat, qui ait, quod milites pòstquam crucifixerunt Christum, *Acceperunt vestimenta eius, & fecerunt quatuor partes, vnicuique militi partem.* (Ioan. 19.23 24.) Tunica autem, quia erat inconsutilis & à sursum textilis per totum, *Dixerunt ad inuicem, non scindamus eam, sed sortiamur de ea cuius sit.* Non enim eam omnes acceperunt, sed qui sortiti sunt eam sorte hæreditatis Christi. Væ his qui hanc scindere conātur tunicā, quæ desuper contexta est per totum; quod nec ipsi milites considerātes, mirabile opificiū fecerūt. Nec tamē eum omnes accepērūt, E sed qui sortitus est eā sorte bona. Neq; igitur credimus, aliquod vestimētorū eius in illa partitione, cōscissum, sed vnumquodq. eorū integrum vnicuique permansisse. Verūtamē, qualia illa fuerint vestimēta, ignoramus, sed quanta in eis sint sacramēta scire desideramus. Quorum partes singuli Euāgelistarū sortiti sunt, sed vna incōsutilis cōtexta desuper per totum, permanet vni,

Cap. XXVII

& omnibus vna. De quibus profectò vestibus, qui nullam sub omni quadrato cœli cardine, partem habuerit, miser est, quoniam nudus ambulat; & qui quod omnes habent in vnitate, scindere voluerit, miserabilior est. Idcirco Christi vestimenta sic sorte diuidenda sunt inter omnes, vt vnitas non corrumpatur, sicque vnitas seruanda, vt singuli partes suas custodiant. *Et sedentes, seruabant eum.* Diligentia siquidem militum & sacerdotum, nobis proficit vsque in hodiernum diem, vt maior appareat veritas, & apertior virtus resurgentis. Quoniam seruabant iam corpus crucifixi, submissi à Principibus sacerdotum, quasi furandum à discipulis, si non seruaretur, quos testes esse fecit, si vellent proferre verum, veritas resurrectionis. *Et imposuerunt super caput eius causam ipsius scriptam, hic est Iesus Rex Iudæorum.* Mos siquidem erat eorum scribere causas damnatorum, & ideò Christi titulus & causa, mirabiliter super caput adscribitur. Nec simpliciter vt aliorum, sed tribus linguis insignitur, in quibus vniuersus orbis tripartitus litterarum studiis permaximè regulatur. Nec vili in loco, sed super caput, ac si trophæum regnantis, vt cunctis pateat legentibus, attollitur. Nec igitur possum dignè admirari, pro rei magnitudine prouidentiam Dei, quæ de aduersariorum erroribus, sua vbique præstruit sacramenta. Ecce redemptis iam supra falsis testibus. Ecce seditio à Principibus sacerdotum, & senioribus concitata est multis persuasionibus. Ecce conductus est miser populus ad clamorem & petitionem mortis Christi, nec tamen inueniunt causam, qua dignè moriatur, nisi quod Rex esset Iudæorum. Sed quamuis illudentes illi hoc fecerint, tamen verum fuisse ex Propheria firmatur, quæ dicit, inscriptionem tituli ne corrumpas. Quod Pilatus testimonium, quasi obediens Scripturæ diuinæ, quamuis ignarus, dicit & firmat, *Quod scripsi, scripsi,* ne titulus contra diuinum præsagium in aliquo corrumperetur. Ac si diceret, quod scripsi, vtique verum scripsi, non solùm, quia ipse dixit, vt vos dicitis, sed quia est verè Rex Iudæorum. Qui de se loquitur in

Psal. 2. 6. Psalmis, *Ego autem constitutus sum Rex ab eo,* id est, à Deo patre, *Super Sion, montem sanctum eius.* Ecce vt cernitis fratres, siue occasione, siue ex veritate, siue alia qualibet ex causa Christus annuncietur Rex & Deus, Scripturarum omnis littera testatur, regnum eius, regnum sempiternum, siue

A Hebræorum, siue Græcorum, siue Latinorum. Et ideò non fortuitù Pilatus fecit, sed diuino appulsus nutu. Scribitur autem causa Iesu *super caput eius,* & ponitur ac si corona sacerdotalis, quam portabat sacerdos ex lege, in capite suo, formam habens Pontificatus Christi. Et ideo laminam conscriptam ferebat auream in fronte, vt verum præsignaret Pontificem Iesum, cuius nunc titulus quis sit, & quid sit, verè sine corruptione, super crucem, ac si in fronte ponitur, vt cunctis liqueat

B legentibus, quod ipse est Iesus verus Pontifex, Rex Iudæorum. *Tunc crucifixi sunt cum eo duo latrones, vnus à dextris & vnus à sinistris.* Hoc quippè factum est, ex magna prouidentia Dei, quia Rex est omnium Sanctorum, ne solus leuaretur in cruce, nam crux Christi ac si tribunal iudicantis erigitur. Et ideò duo crucifigͤntur cum eo, vt tota simul in cruce causa iudicij formetur; cùm duo rei hinc inde ponuntur. Vnus quidem à dextris, & vnus à sinistris, medius verò Christus innocens damna-

C tur. Par siquidem pœna, sed dispar causa: non enim vnum omnibus, sententia iudicantis, facit meritum, neque pœna æqualis omnes ad vnum ducit exitum. Ideoque Rex Christus innocens, in medio iustus affligitur, acsi de his iudicaturus, qui in dextris, aut sinistris erunt. Alioquin, nisi Iudex esset innocens & omnipotens, nec reis clementer veniam in dextris dare posset, nec supplicium his qui in sinistris erunt, iusto suo determinaret iudicio. Quapropter innocentia quamuis iniustè damnata, gloriosius clarificata absol-

D uitur, & reorum pœna decernitur. Quamuis enim omnes rei sint pro pœna peccati, & meritò puniantur, tamen hi soli saluantur, quibus à iusto iudice Deo indulgentia & pietatis confessio datur. Etenim qui in sinistris erunt, blasphemia & infidelitas, secundum duritiam cordis eorum, in quibus punientur, iustè relinquitur. Et ideò, vt dixi, tota causa iudicij, & status causarum, acsi ante tribunal æterni iudicis, præstruitur. Vnde quod in cruce fa-

E ctum est, vniuersitatis iudicij adimpletio est, & prophetiæ exhibitio, de qua dicitur, *Cum iniquis deputatus est.* Et non qualitercunque, sed medius ponitur, acsi Rex Marc. 15. 28.
& Iudex, inter Iudæos, & Gentes. Vt oues quidem statuat in dextris, hœdos autē decernat in sinistris, quia *Iustitia plena est* Psal. 47. 11
dextera eius. Factum est itaque ita vt in medio duorum animalium cognoscatur. Quod si benè perpendis, inuenies quod in hoc

Cap. XXVII

Cap. XXVII

triumpho crucis, omnia determinantur A salutis Sacramenta, & concluduntur vniuersa iudicia, & præstantur æternæ vitæ præmia.

TRANSEVNTES *autem blasphemabant eum, mouentes capita sua, & dicentes, Vah qui destruis Templum Dei, & in triduo reædificas.*] Hoc ergo dicebant, quasi dixerit, possum destruere & reædificare. Vbi & alij codices habent, *qui destruis Templum, & in triduo reædificas, salua temetipsum.* Sed vnus est sensus, quia sæpè interdum insultando, hæc ad turbam & ad ipsum loquebantur. Sed quod ait transeuntes, melius in Græco habet prætereuntes, vt signanter illud de Psalmo intelligamus, *vt quid destruxisti maceriam eius*, id est, vineæ, quam de Ægypto transtulerat, *& vindemiant eam*, inquit, *omnes qui prætergrediuntur viam.* Prætereuntes autem erant, qui etiam maceriæ vineæ dissoluta, vindemiabant eos qui remanserant in fide, laudantes Deum. Quamdiu enim quisque non declinat à via Dei, potest dicere Deo, statuisti supra Petram pedes meos. Et ideo non blasphemat Iesum qui est caput Ecclesiæ, quia in eo, fide fixus stat, nec potest mouere caput, sicut qui prætetit, vel transit, vel declinat à via Dei. Quod si fecerit, tunc eum blasphemat, & insultat, dicens, Vah. Iuxta illud. *Viderunt & mouerunt capita sua.* Vah enim interiectio est insultantis, vel irridentis. Omnes enim non habentes firmum caput, sed mouentes eum sursum atque deorsum, non sunt prudentes, nec habent oculos in capite suo, neque caput firmum in fide tenent, id est mentem, ne moueatur, sed rotatur vt funda mens, & conscientia eorum ad singula. Noluerant igitur hi ambulare recto itinere Scripturarum, neque vias vitæ cognoscere, vt starent in via Dei. Et ideo prætergrediebantur, *mouentes capita sua*, quia mouerant pedes ne starent in petra, quæ Christus est. Et dicebant, *Salua temetipsum, si filius Dei es, descende de cruce.* Fatui enim, fatua insultando dicebant, Vah qui destruit Templum. Dicebant ergo illud, quod falsi testes supra sibi mendosè cõfinxerant. Non enim dixerat quod ipse destrueret Templum Dei, sed *Soluite, & ego post triduum reædificabo illud.* Quia quod alij destruunt, ipse reædificat, siue templum corporis sui, siue templum Martyrum suorum, & omnium eorum, qui habent testimonium Dei in se. Vnde ipse ait, *Venit enim hora, quando omnes qui in monumentis sunt audient vocem filij Dei*, & resurgent.

Psal.97.13. Psal.113.7. Ioan.5.28.

Cap. XXVII

SIMILITER *& Principes Sacerdotum illudentes, cum Scribis & Senioribus, dicebant, Alios saluos fecit, seipsum non potest saluum facere.*] Quàm miseri Sacerdotes & Scribæ, qui legerant omnia de Christo quæ à Prophetis dicta sunt, qui viderant quod confitentur, viderant vtique quod alios saluos fecerit, & irrident. Vestra vos itaque Pharisæi condemnat sententia, qui credere noluistis. Ad clamorem namque vulgi excitantur. Vulgus itaque dicit, B quamuis insultando, *Salua temetipsum.* Et, *Si filius Dei est descendat de cruce.* Isti negando è contrario clamant, quia *semetipsum* non potuit *saluum facere*, & tamen confitentur, quia *alios saluos fecit.* Vnde deteriores quàm vulgus sunt, quia quod legerũt, quia filius Dei est, non credunt, nec requirunt, & quod viderunt contemnunt, & quod omninò potuit in alios, negant in se quod possit. Negant & confitentur. Qui verè si vellet & seipsum saluare poterat, qui potuit seipsum resuscitare à mortuis tertia die, vt prædixerat. *Si Rex Israel* C *est, descendat nunc de cruce, & credimus ei.* Fraudulenta nimis & falsa promissio. Quid fuit plus de cruce adhuc viuentem descẽdere, an de sepulchro mortuum resurgere? Surrexit tamen, & credere omninò noluerunt cùm resurrexit, verumetiam copiosam militibus pecuniam dederunt, ne testes essent eius resurrectionis, & mentirẽtur eum sublatum fuisse. Sciebat enim omnia Iesus, & præsciebat; ideo magis quod oportuit, fecit, quàm fecisset si des- D cenderet propter eorum irrisionem. Hoc quippe fecit, ad quod venerat. Fortè & hoc aduersariorum instinctu, Seniores populi, non suo consilio dixerunt, quantum mihi videtur. Quia vt crucifixus est Dominus, statim crucis senserunt virtutem, & intellexerunt vires suas esse iam fractas. Vnde callidè hoc agunt per eos quos inuaserant, vt de cruce descenderet, priusquam triumpharet de illis & mortis destrueret imperium. Sed Dominus sciens eorum insidias, permanet in patibulo, vt omnes tartareas vinceret Legiones, vi- E ctorque remearet ab inferis. Hinc more suo Diabolus, vt in prima tentatione adhibet prædicamenta exhortationis iniquæ. *Confidit autem in Deo, liberet eum nunc si vult, dixit enim quia Dei filius sum.* Hoc & supra requirebat, si Dei filius esset, callidus explorator, non vt deuotus, sed vt insidiator. Et ideo ad confidentiam eum prouocat, sicut & supra ad Angelorum auxilium, non vt eripiat, sed vt exploraret,

CAP. XXVII exploratoque eo, per fraudem vt decipiat. A Non enim parua esset deceptio, si extra rationem ad insultationem eorum contra propositum suum, contra auctoritatem omnium Prophetarum, contra omnem ordinem salutis nostræ, contra voluntatem paternam, de crucis fastigio descenderet, priusquam moriens, mortem debellaret, & victor de inferno ascenderet. Idcirco cauendæ sunt semper insidiæ pessimi insidiatoris, ne à bono proposito eius B reuocemur fraudibus, antequam palma victoriæ vincentibus nobis detur in manibus. *Idipsum autem & latrones qui crucifixi erant cum eo, improperabant ei.* Vbi Lucas longè aliter dicit, cùm ait, *Et vnus de his qui pendebant latronibus blasphemabat eum, dicens, Si tu es Christus saluum fac temetipsum & nos.* Deinde ait, *Respondens autem alter increpabat illum dicens, Neque tu times Deum, quod in eadem damnatione es; & nos quidē iuste, nam digna factis recipimus, hic verò nihil mali gessit, & dicebat ad Iesum, Domine memento mei, cùm veneris in regnum tuum. Et dixit illi Iesus. Amen dico tibi, hodie mecum eris C in Paradiso.* Hæc omnia dixi vt videas quā longè aliter se quàm sæpè loquuntur inter se Euangelistæ, vel quàm diuersè, vno quidem spiritu, sed non diuerso intellectu. Etsi plus alius loquatur quàm alius, vel si diuersè loqui videantur, vt hîc vbi Matthæus & Marcus duos blasphemantes introducunt. Et latrones inquiunt *qui crucifixi erant cum eo, conuitiabantur ei,* seu blasphemabant eum. Vbi Lucas, vt dixi, non duos blasphemasse, sed vnum tantummodo dicit; alterum verò non solùm D credidisse, verumetiam & socium compescuisse, ac pro se rogasse. Vbi ipsa diuersitas, auditorem requirit prudentem, & non litigatorem veritati contradicentem. Hinc modus requirendus quo loquuntur, quoniam pro vno latrone duo dicuntur blasphemasse, vel conuitiasse Dominum, sicut quàm sæpè in Scripturis solet fieri, non solùm diuinis, verumetiam & humanis, vt pluralis pro singulari ponatur numero, sicut hoc loco breuitatis studio Mat- E thæus & Marcus fecerunt, pluralem pro singulari ponentes. Hinc quoque in Epistola ad Hebræos Paulus ait, *Concluserunt ora leonum*, cùm solus Daniel hoc fecisse intelligatur. Et illud, *Secti sunt*, pluraliter, cùm solus Isaias à vertice capitis serratus per medium vsque deorsum tradatur. Sed quia Pagani solent calumniari Euangelio Christi, videant & ipsi quemadmodum locuti sunt Auctores eorum, Phædras, Me-

Luc. 23. 39. 40. 41. 42. 43. 44.

Matt. 15. 32.

Hebr. 11. 33. 37.

dæas; & Clytæmnestras pluraliter dicentes, cum singulæ fuerint fœminæ. Qui enim tropus vsitatissimè ponitur, quem Synecdoche dicunt, quando vnus pro multis, aut multi pro vno ponuntur, seu pars pro toto. Verbi gratia, cùm dico, Et rustici mihi insultant insipienter; etiamsi vnus insultet. Nam & in Psalmo dictum est, *Astiterunt Reges terræ, & Principes conuenerunt in vnum* pluralis quidem pro singulari positus est. Sic, vt in Actibus Apostolorum expositum est, vbi Petrus Reges propter Herodem, & Principes propter Pilatum intellexit, quando testimonium eiusdem Psalmi adhibuit. Poterat enim fieri vt prius ambo improperarent ei, deinde vnus eorum conuersus, videns mira quæ fiebant, confiteretur Domino, eo quod eius clementia commotus esset ad pœnitentiam. Quod satis congruit ad vtrumque populum, dum ambo insultabant ei, sed postmodum vnus blasphemus remansit, alter verò confessor Christi factus, veniam implorare non cessat. Cui benignissimus Saluator, acsi in tribunali suo positus, *Hodie*, inquit, *mecum eris in Paradiso*, quia hi cum Domino erunt, quibus venia donatur. Nec videtur contraria ista expositio ad concordiam Euangelistarum, sed absolutior sensus superior esse videtur. Præsertim quia non isti dixerunt ambos latrones Domino conuitiasse, quia tunc non posset sub numero plurali vnus intelligi. Nunc autem quia dictum est solummodo latrones, vel qui cum eo crucifixi erant, nec additum est ambo, quia vnus hoc fecit, potuit vt dixi, eo locutionis genere per pluralem numerum, vnus significari; eo quod in his duobus electorum ordo monstratur ac reproborum. Quia sicut qui in dextris erunt nunquam sine dono veniæ saluantur: ita qui à sinistris, nunquam sine spiritu blasphemiæ, quæ est impœnitudo cordis, damnari iure creduntur. Vnde ille qui saluatus est mysterium portat Iudæorum, & eorum qui post multas iniquitates & peccata, credunt in Christum. Qui possunt dicere configurati in morte Christi cum Apostolo, *Nobis autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi, per quem nobis mundus crucifixus est, & nos mundo.* Illi alter in suis permanens blasphemiis, eos insinuat, qui nec post triduum reædificatum Dei templum, in Christum, nec in corpore resurrectionis eius credunt, quoniam hoc permaximum & difficillimum est, vt credant. Idcirco conditionem Christi & passio-

CAP. XXVII

Psal. 2. 2.

Galat. 6. 14

Cap. XXVII

nem exprobrant, in qua positus, maiora virtutum opera egit, cum rotius communione naturæ. Nam mortem moriendo destruxit; aëreas potestates deuicit; inferni iura dissipauit, suosque inde liberauit. Terra tremuit, petræ, vbi, vel vbi, confissæ sunt, monumenta aperta sunt, & corpora mortuorum viua reddita sunt, velum templi scissum est, à summo vsque deorsum.

A sexta *autem hora, tenebræ factæ sunt super vniuersam terrã, vsque ad horam nonam.*] Fuerunt qui dicerent Dominum hora tertia crucifixum, & à sexta hora tenebras factas vsque ad nonam, vt consumptæ intelligantur tres horæ ex quo crucifixus est, vsque ad tenebras factas, quia Marcus ait, *erat autem hora tertia, & crucifixerunt eum.* Poterat itaque hoc rectissimè ita intelligi, nisi Ioannes diceret, *hora quasi sexta*, Pilatum sedisse pro tribunali; *in loco qui dicitur Licostratos, Hebraicè autem, Gabbatha.* Sequitur enim, *Erat autem parasceue Paschæ hora* C *quasi sexta, & dicit Iudæis, ecce Rex vester*, & cætera. (Ioan. 19. 13.14.) Quod si hora sexta erat Pilato sedente pro tribunali; quando traditus est Iudæis, quomodo hora tertia crucifixus est? sicut verba beati Marci quidam intelligentes, voluerunt? Iam enim retro dixerat Marcus, *Et crucifigentes eum, diuiserunt vestimenta eius.* Si ergo eius rei gestæ tempus voluit commemorare, sufficeret ei dicere tantùm. Erat autem hora tertia. Vt quid ergo quod retrò iã dixerat, adiunxit, D *Et crucifixerũt eum?* Nisi quia voluit aliquid recapitulando significare, quod à doctissimis Spiritu sancto reserante, quæsitum, inueniretur. Nam scriptura ista iam temporibus beati Marci legebatur, quando vniuersæ Ecclesiæ notissimum erat, qua hora Dominus in ligno crucis suspensus esset. Vnde posset eius error vel corrigi, vel mendacium à plurimis confutari. Sed factum est ex diuino consilio, quia sciebat Euangelista à militibus Pilati Dominum crucifixum, & non à Iudæis, vt ipsi aiunt. E Quia nobis non licet interficere quenquam, vt fraus Iudæorum amplius patefaceret. Et hoc voluit ostendere in hoc dicto, eos magis crucifixisse Dominum, qui clamauerunt vt crucifigeretur, quàm illos qui Principi suo paruerunt, & legibus humanis. Nam ministerium militiæ suæ adimplentes, hoc fecerunt secundum officium Romanæ disciplinæ. Probatur ergo tunc hora tertia fuisse, quando clamauerunt Iudæi *crucifigatur*; & ideo verissimè demonstratur ab Euangelista tunc

A magis eos crucifixisse eum, quando clamauerunt. Quorum tumultum non ferens Pilatus, tradidit eis, longè diu deliberans apud se, vt crucifigeretur. Sed quia nolebant videri se hoc fecisse, vt eorum verba declarant, maximè iuxta Ioannem, idcirco patefecit hoc Euangelista eos fecisse hora tertia; ac verissimè comprobat, magis eorum linguam interfecisse Dominũ quàm militum manus; quia *lingua eorum* vt *gladius* sæuiebat *acutus*, & *venenum aspi-* (Psal. 56.5.) B *dum sub labijs eorum* efferbuerat. (Psal. 13.3.) Quisquis autem dixerit non fuisse horam tertiam, cùm hoc Iudæi primitus clamauerunt, legat beatum Augustinum de concordia Euangelistarum, & inueniet se inaniter laborare. Etsi aliam inuenerit rationem qua possit hanc exsoluere quæstionem, nec ista omittenda est expositio, quoniam plena sunt singula Sacramentis. Et tantò fœcundior probatur singularum sententiarum expositio, quantò fuerit locupletior sensibus. Quod si fortè inuenerit aliud quod dicat, non habebit tamen vnde conuincat non fuisse tunc horam tertiam, quando linguis Iudæorum crucifixus est Dominus, & horam sextam quando *factæ sunt tenebræ super vniuersam terram*, & Dominus ab eis suspensus est in ligno. Sicque neuter eorum discrepat à vero; neque Marcus qui dicit Dominum hora tertia crucifixum, neque Ioannes, qui ait, quia *hora erat quasi sexta* cùm sedit Pilatus pro tribunali, & nondum plena sexta erat, quamuis iam aliquid de sexta esse cœperit. Sicque deinceps per totam horam illam peracta sunt hæc quæ narrantur in crucifixione Domini nostri, donec completa sexta illo iam pendente, fierent tenebræ, quibus tres Euangelistæ attestantur, Matthæus scilicet, & Marcus, atque Lucas, *super omnem terram.* Quod si hæc solutio alicui non satis esse videtur, ne Euangelistæ discrepare videantur, audiat quid Hieronymus dicat potuisse fieri, vt vitio librariorum dissonantia horarum inter Euangelistas prouenerit, propter duas Græcorum litteras gammam videlicet & episomam, quarum γ. in numero eorum tres significat, episoma verò, sex. Vnde fortè, quia in characteribus suis nonnullam similitudinem habent, potuit fieri in Græco, vt aliquis Scriptorum episomam pro sexta, vt assolet apud Græcos, positum inuenerit, & putauerit esse gammã, quæ tres exprimit in numero, & ideo pro sexta hora, apud Marcum, tertiam posuerit; sicque deinceps ex vnius codi-

CAP. XXVII

eis vitio, cæteri fuerint deprauati. Siue, vt alii volunt, vna eademque hora est ab Euangelistis quæ variè narratur tertia, seu sexta; quia de nocte in qua captus est Dominus tres horæ supererant vsque ad exordium diei, & tres deinde vsque ad tertiam diei horam, quæ rectè tertia vocatur à Marco, sexta verò à reliquis Euangelistis, quia ipsa tertia, diei sexta inuenitur, ex eo tempore quo captus est Dominus. Sed quia ex vitio librariorum Græcorum diximus fortè contigisse, poterat fieri etiam nihilominus apud Latinos error duobus ex numeris, similiter pro vitio scriptoris. Quia quamsæpè, quando sex volumus significare scribimus V. & I. quod si diuiseris V. litteram in duo I. erunt itaque tres. Et ipsa erit tertia hora apud Marcū, quæ sexta apud tres alios legitur, quod omninò non approbo, quamuis quorundam opinionem protulerim. Quia etsi apud Latinos & Græcos tale aliquid potuisset contingere, apud Hebræos tamen pro his Matthæus, non poterat vitiari, qui ab hora sexta, quando Dominus manus in cruce tetendit, tenebras dicit esse factas, super vniuersam terram; & Lucas addidit, Quia sol obscuratus est. Et ideo non aliùde, sicut quidam volunt, tenebræ factæ sunt, quàm ex defectu Solis, quamuis tunc temporis non Eclypsis Solis esset, qui non alio in tempore à sæculo hoc passus est, nisi in conuentu Solis & Lunæ; quando Luna prima subtus currens impedit Solis radios, ne luceat nobis, suoque occursu lumen Solis obtundit. Sed quia in passione Domini Lunam quartamdecimam fuisse, nemo est qui ambigat, quando conuentus ei nullus erat ad Solem, neque occursus quo possit Sol suo priuari lumine, idcirco quidam permoti, non valentes calumniantium argumentis ad plenum respondere, maluerunt planam eligere viam ac persacilem. Eo quod tam obscura obtectio, & tam euidens facti miraculum, si super omnem terram esset, (vt sapientes sæculi dicunt, & reprehensores fidei nostræ) latere non posset neque fieri, vt non scriberetur in Chronicis vel Historiis Græcorum vel Latinorum; eo quod tam insueta nouitas huius facti poterat non permouere omnem hominem, vt ipsi dicunt, sapientem. Et hoc permaximè illi opponunt, qui nec miraculis credunt diuinis, nec sanctis nisi cum iudicio & discussione acquiescere volunt Euangelistarum dictis. Vnde, vt dixi, nonnulli Doctorum, ne possint ab vllo contradictorum in

A aliquo redargui, qui volunt semper reprehendere, arguere vera, & astruere falsa, dixerunt quod sicut cætera signa quæ facta sunt in passione Domini, in Hierusalem tantummodo facta sunt: sic & tenebræ istæ quæ dicuntur, super omnem terram Iudæam solummodo sunt factæ, vsque ad horam nonam. Nam *& velum templi* in ea *scissum est*, vbi & terra contremuit, ac petræ disruptæ sunt, *& monumenta aperta sunt*, in qua & multi mortuorum resurrexerunt, *& apparuerunt multis*. Nec mirum B igitur si etiam & in terra Iudæa hæc facta sunt, nec tamen alicubi, vt ad omnium notitiam hæc peruenerunt. Verbi gratia in India aut Æthiopia, vel Scythia. Quod si factum fuisset, inquiunt, inueniretur omninò in historiis eorum, vel Annalibus. Nunc autem, quia legimus, terra tremuit, referendum est ad terram Hierusalem, aut si latius ad terram Iudæam. Sic & tenebræ istæ, aut super Hierusalem tantùm, aut si multum, super omnem Iudæam; ne dum magnitudinem miraculi ostendere C volumus, incidat assertio nostra in derisum, ita vt magis infidelitatem pariat non credentibus, quam fidem, præsertim cùm Matthæus & Marcus, non solem obscuratum dixerunt, sed tantùm, Quia *factæ sunt tenebræ super omnem terram*. Vnde consequens est intelligi quasdam tenebrosissimas nubes, & fortè non vnam, sed multas & maiores concurrisse, super omnem terram Iudæam vel Hierusalem, sicut fortè factæ fuerunt tenebræ palpabiles in Ægypto, hoc modo tribus diebus; non ex Solis defectione, quæ fit ex concursu D Lunæ, sed ex eo quod nubes tenebrosæ valdè cucurrerunt ex aduerso in vnum, & tamen lux erat omnibus filiis Israël, sicut Scriptura testatur sancta, vbicunque commorabantur. Quas nimirum tenebras tribus diebus continuis, impossibile fuit fieri, ex occursu Solis & Lunæ. Et hanc inquiunt aliam tenebrarum causam fuisse, cùm Scriptura Exodi nullam aliam causam dicat, nisi quia Moyses extendit manum suam in cœlum, & factæ sunt tenebræ & caligo super omnem terram Ægy- E pti tribus diebus, & nemo vidit fratrem suum, neque surrexit aliquis de loco suo. Fac ergo vt per exaggerationem ita dicantur, & ita fuerit super omnem Iudæam in passione Christi, quando extendit manus suas in cruce. Ad cuius fortè figuram Moyses tunc manus suas extendisse in cœlum rectè dicitur, vt liberarentur serui Dei à iugo seruitutis. Nemo tamen rectè

CAP. XXVII

Cap. XXVII credit efficaciorem fuisse Moysen in Ægypto, quàm fuit Christus in cruce. Et ideo quia per Ægyptum, totus hic designatur mundus, melius à sexta hora tenebræ factæ creduntur, quando formatus est primus homo de limo terræ, vsque in horam nonam; & non super Iudæam tantùm, vt isti opinantur, sed super omnem terram quam Sol quotidie illustrare cernitur. Miror enim in huiuscemodi dictis tam sapientes viri quid sibi voluerint confingere. Quasi facilius increduli & sapientes sæculi cætera debeant credere in Euangelio, si ista quæ hîc dicuntur fuerint falsata. Nam Matthæus & Marcus dicũt, quod *à sexta hora tenebræ factæ sunt super vniuersam terram.* Non super Iudæam tantùm, neque super Hierusalem, sed *super vniuersam terram.* Fac ergo vt dicamus, sicut ipsi volunt, super vniuersam terram Iudæam. Quid ergo facimus de hoc quod Lucas ait, quia *Sol obscuratus est?* ergo vbi Sol obscuratus est, nihil aliud quàm tenebræ remanserunt. Et quia Sol tunc, vt prædictum erat, non luxit; quia verò obscuratus est super vniuersam terram, omninò nihil aliud in toto mundo quàm tenebræ fuerunt, vsque in horam nonam. Et hoc factum est inter cætera, vt compleretur quod scriptum est, Occumbet Sol meridie, & contenebrabitur super terram in die lux. Et alio loco, Occubuit Sol, cùm adhuc media esset dies. Ergo in hora sexta rationabiliter factæ dicuntur tenebræ, quando meridies est, ne quis putaret præcedentis, vel subsequentis noctis tenebras fuisse. Dicitur & in medio terræ Dominus crucifixus; quia aptum erat vt & in meridie pareretur, in plenitudine scilicet & nõ in defectu, aut in increméto charitatis, sed in pleno feruore dilectionis, de qua dicit cùm interrogaretur ab spõsa in Canticis, *vbi pascis? vbi cubas?* Et ille inquit, *in meridie.* In meridie, quia in ea charitate qua passus est pro mundo, delitiæ & gloria floruerunt. Tribus igitur horis tenebræ permanserunt; quia lumen Trinitatis quod Deus est, totus mundus amiserat. Priuati enim erant à lumine qui in mundo erant vniuerso trium horarum, id est, à lumine Dei Patris, & à splendore Filij eius Iesu Christi, & ab illuminatione Spiritus sancti. Et ideo non nubes obdensatæ sunt solummodo, vt isti dicunt, sed obscuratus est, Luca teste, Sol, quod luminare maius est, ne aut pendentem Dominum videret, aut impij blasphemantes sua luce fruerentur. Nec mirum igitur si Sol retraxit

Cant. 1.

A radios lucis suæ, ne videret ignominiam Christi cuius figura præcesserat in filiis Noë, qui obtexerunt oculos suos auersis vultibus, ne viderent verecundiam patris. Quod si tanta taliaque de Sole non credunt contigisse in vniuerso orbe, mirabiliter ex virtute Dei, quia ex consueto cursu à sæculo euenire non potuit, nescio si credere possint infideles terram ita tremuisse, vt Euangelia produnt, nec petras B scissas fuisse, nec mortuos de monumentis, quod maius est, à mortuis surrexisse. Cæterum quod aiunt, in nullis hæc inueniri historiis, audiant quid Paulus Orosius noster scribit, quod die quando paribulo affixus est Dominus, maximo terræmotu per omnem orbem facto, saxa in montibus scissa sunt, maximarumque Vrbium plurimæ partes, plus solito concussione ceciderint. Eadem, inquit, die in hora diei sexta, Sol in toto mundo obscuratus est terraque, nox subitò obducta est terris, & sicut dictum est,

Impia æternam timuerunt sæcula noctem.

C Deinde addidit, vsque adeo hoc miraculum præfulsisse, vt neque Lunam lumini Solis, neque nubes obstitisse manifestum esset, verùm quartamdecimam die Lunam, sicut omnibus notum est, tota cœli regione interiecta, longissimè à conspectu Solis abfuisse; sed & stellas, tunc in illis diurnis horis, vel potius in illa horrenda nocte, toto cœlo fulsisse. Quod non solùm inquit Sanctorum Euãgeliorum fides, verumetiam aliquanti Græcorum libri attestantur. Et ideo D non sicut isti volunt Euangelij veritas sine testibus manifestata fulget; quando & Flegon quidam Gentilis, teste Origene, hoc factum narrat in Chronicis suis, sub Principatu Tiberij Cæsaris, nisi quod significauit plena luna hoc factum. Sed & Dionysius Areopagita, Apollo-Phanio concreto & conphilosopho sibi scribens, inter cætera de hoc miraculo ita dicit, vt autem lux superna paternæ gloriæ splendorem supra tuæ mentis tenebras radiare E suo proposito destinauit, mox penetralibus cordis mei infudit, vt tibi frater memoriale pissimum recordarer, qualiter in Eleopoleos ciuitate penè coæui, ego siquidem viginti & quinque annorum ferè tempus euoluens, pariter morabamur, cùm feria quadam sexta fermè hora, quasi Luna ei se obiiciente, Sol est horribiliter obscuratus: quia non Deus, sed creatura Dei, lucis suæ occubitu lucere nequeunt, questusque sum apud te, quid Cap. XXVII

CAP. XXVII

hine tibi prudentissime videretur? Ex quo A prudentia tua respondit, quod adeò tenaciter cordi mentis meæ inhæsit, vt nulla obliteratione abradi, nulla mortis imagine valeat aboleri. Obfuso namque Orbe vniformiter, tenebrarum caligine tabescente, vt purgatum redijt Solis diametrũ, philipplari * Dei assumpsimus; cumque reppetimus, quod & erat notissimum, eotenus fatigatione Eclyptica Solem pati molestias non debere, Lunam ab Oriente, Solatem fulgorem velis Æthiopicis B obducentem, solere in occidua hora captare perfugia. Tunc autem lucigenos thesauros caligines quas genuerant vsque in Niliacos terminos, vt putauimus proferentes recondere occidentes, præsertim cùm Lunæ deesset, & nec conuentus tempus propinquaret, aio ad te petitiæ vastæ sacrarium, adhuc nesciens tantæ rei mysterium. Quid inquam, speculum Doctrinæ Apollofanie, his secretis adscribis? Ad quæ mihi tu inquiens, omninò diuino C & non humani sensus sermone, istæ, bone Dionysi, diuinarum retributiones sunt rerum. Ecce de his tenebris quid Philosophia sensit humana. Ecce quid Græcia habet in suis autenticis libris. Ecce quid iste Apollophanius dederit in responsis. Fortè intellexit ille tunc ex diametro Aridei Philosophi quod nostri nolunt credere ex Euangelijs. Qui non in Iudæa tantùm has tenebras fuisse cognouit, sed toto Orbe obfuso vniformiter tenebrarum caligine persensit. Et quod mirabi- D lius est, acsi ex oraculo diuino respondit. Quod diuinarum retributiones essent rerum. Atque tunc beatus Dionysius, acsi excitatus tanto miraculo euigilans, Notatum inquit feriæ diem & annum annunciationi, quam Paulus noster auribus suspensis intonuit, signis acclamantibus, concordari expertus, dedi veritati manus, & falsitatis sum nexibus absolutus. Heu quàm grauiter adhuc hodie caligo ignorantiæ mundum obtenebrat, maximè in his qui nolunt acquiescere veritati, nolunt E credere Euangelijs, neque intelligere ea quæ tam ineffabiliter efferunt sancti Euangelistæ, & tam mirabiliter prædicant facta, vt diuina esse quæ dicunt, nemo qui sentit aut viuit, negare possit. Vnde quia tales humanis perdoceri nequeunt verbis, orandus est qui illuminat omnem hominem, vt eos illuminet & nos deducat in omnem veritatem.

ET *circa horam nonam*, inquit, *clamauit Iesus voce magna dicens: Heli, Heli, lemasabathani. Hoc est, Deus meus, Deus meus, vt quid dereliquisti me?*] Ecce in hora nona voce magna clamat qui ad autam post meridiem ambulat in Paradiso, & clamat ac dicit, *Adam vbi es?* Sed hîc voce magna clamat, quod contra naturam vt ita dicam morientium est. Vnde quærendum in quo fuerit magna Christi vox, vtrumne solummodo sonitu clamoris, an magna in mysterio pro rebus mysticis. Quod si magna sensibili auditu est exterius ad exemplum, credo nihilominus magna est Sacramento interioris hominis ad remedium; quia omnis vox Christi, magna vtique probatur, & adeo magna vt in nouissimo *omnes qui in monumentis sunt, audiant vocem filij Dei*, qua nunc duplo redimimur. Et vbicunque in Scripturis sacris, clamor Iesu, aut clamor Dei, aut clamor sapientiæ legitur, semper aliquid magnum & ineffabile Sacramentum intelligere oportet. Porrò Heli interpretatur Deus meus; quia Hel vnum est nomen ex decem nominibus Dei. Quod Aquila etymologiam eius volens exprimere, ἰσχυρὸν interpretatus est, quod est fortis; & hoc ex principio vigesimi primi Psalmi vsus est, ita vt legitur in Hebræo, *Deus meus, Deus meus, vt quid me dereliquisti*, quia illud quod in medio uos canimus, *respice in me*, superfluum est. Quæso Lector non te moueat, quod alij Codices habent, *Helοi, Heloi, lamazaptani*, quia Heloi hoc est quod Heli, quia οι diphthongus apud Græcos est, & per ι solam legendus. Porrò in Hæbræo lamazaptani, vt aiunt, irascentis vox est, plena querelis. Lemasabachthani Syrum est cõquerentis pio affectu, tamen vtrumque sonat, *quare me dereliquisti?* Et vt nuper audiui à quodam Hebræo lamazapthani sonare videtur, vt quid perexquisisti me, & est sẽsus, vt quid perexquisisti, vt omnia compleres in me? vsque ad vnius apicem iothæ, quæ prædicta sunt in lege & Prophetis de me. Quod ideo tam in Græco quàm in Latino iuxta proprietatem Hebrææ linguæ sic legitur. Quamuis mox eiusdem vocis interpretatio in vtraque lingua subsequatur, vt honor & teuerentia dulcissimæ vocis Christi quam fudit in articulo mortis ad Patrem, seruetur. Sicut in Alleluia, & in Osanna, nec non in Amen, vt consona voce sicut & mente omnes in idipsum laudes dicamus Deo canentes, & communicantes in inuicem in vnitate verborum. Siquidem in hac voce quia magnum est mysterium, dignè satis, vt dixi, prouisum est ab ipsis Euangelistis

Gen. 3. 9.

Ioan. 5. 28.

Cap. XXVII

listis vt pro honore ac reuerentia tanti elamoris proprietas eorundem verborum in omnibus seruaretur linguis; Quia nescio si satis dignè possit interpretari, quod eum tanto affectu in Sacramento salutis nostrę supplicatur. Veruntamen in ea interpretatione, quam Hieronymus emẽdasse creditur, magis semper lemazabacthani habet. In ea verò quæ prius vt æstimo in Ecclesiis legebatur lamazaptani. Sed Christus vnum horum in cruce pendẽs sonuit, quod Euangelistæ magis fortè sunt secuti. Potuit euenire vt aliquis in Psalterio apud Hebræos scriptum repererit aliter, ex quo hæc varietas vnius verbi oriretur, vbi & in Græcis Codicibus reperi lebasambacthani. Quapropter rogo in tam obscuris verbis & incognitis apud nos nemo facilis sit Latinorum ad immutandum, nemo quasi ad emendandum, cuius vim verbi nos intelligere non valemus. Et ideo nostros in Latinum sequamur interpretes, qui omnes consona voce, *vt quid dereliquisti me*, dixerunt. Nec miremur verborum humilitatem, & querimonias derelicti, cùm formam serui in eo recognoscimus, & scandalum crucis videmus; ita tamen, vt intelligamus quia mors Christi nihil aliud est, quàm mortis abolitio, & potestatum dehonestatio; fiducia victoriæ & triumphus pugnantis. Quæ quamuis ex infirmitate carnis veniat, non necessitas fuit, sed voluntas. Et ideo potius in Sacramento intelligenda est ista vox, quàm in affectu dolentis. Nec igitur oportet demutare sensum tanti mysterij, ad contumeliam infirmitatis nostræ naturæ, quod voluntas est, & Sacramentum; quod potestas est & fiducia ac triumphus. Triumphus planè est, queri ad crucem & offerẽtis se sua sponte; querimonias innocentiæ suæ proclamare, stare ad sententiam mortis, sed inde concessurum à dextris virtutis Dei: clauis configi, sed pro persecutoribus orare; acetum potare & dicere in Sacramento, *consummatum est*: deputari inter iniquos, sed vni eorum Paradisum donare; eleuari in ligno, sed terram tremere: Pendere in cruce, sed Solem ac diem fugare, exuere animam à corpore, sed reuocare animas ad corpora, ipsosque mortuos ad vitam reparare; sepeliri mortuum vt hominem, sed resurgere Deum; secundum hominem pro nobis omnia infirma pati, sed secundum Deum in his omnibus triumphare. Idcirco pro his vocibus, nemo nobis potest insultare, quia dicit *Deus meus, Deus meus, vt quid dereliquisti me?* Qua-

A si in his tot beatitudinum causis mori timuerit, & ob id quasi ad necessitatem moriendi desertum se à Deo queratur. Quod si ita esset fratres mei, puto quia non esset ista vox Christi, filij Dei viui, magna. Quapropter quia magna est, credo quia in his verbis magnum aliquod nobis ostendit Sacramentum, & profundissimum in se mysterium absconditum in eo quod clamat ad Deum, *quare me dereliquisti*. Non B enim fas est, eum mentiri in eo quod ait, *quare me dereliquisti?* Neque aliquid vile æstimari, quia verum est quod dicit querelosa voce, licet per humilitatem humanæ conditionis. Quia non in hac voce diuisus est Christus, neque tripartitus, vt à se defecerit Deus verbum, dum homo passionibus exponitur. Sed hæc vox magna ex eo est, cùm ex forma Dei, esset patri Deo coæqualis, ex quo formam serui suscepit, ab huius ergo magnitudine descendens *semetipsum exinaniuit*, per hoc, quod formam serui susceperit; ac per hoc vna voluntas est patris qui misit eum, & C filij qui sua sponte eam suscepit. Vnde quantum ad illam exspectat naturam, in qua fuerat imago inuisibilis in forma Dei, ipse idemque Christus derelictus est à patre, cum caro morti traditur, licet idem impassibilis credatur. Et derelictus est, non per se qui semper vnus erat cum patre, sed pro omnibus nobis, vt talia & tanta sustineret Deus & homo Christus, vt vsque ad mortem veniret, & mortem crucis, quæ inter homines turpissima videbatur. Non enim derelictus est vt non es- D set Deus cum Deo & in Deum, sed derelictus est venire, vsque ad crucem, vsque ad flagella & sputa, vsque ad spineam coronam, & vsque ad diuersas contumelias. In hoc ergo intelligere potestis quid sit quod ait, *quare dereliquisti me?* faciens comparationem gloriæ suæ, quam habuit apud patrem, & confusionis quam contemnens propter nos sustinuit. Nescio fratres mei, si vllus mortalium intelligere possit in hoc mysterio querelosæ vocis, E quanta qualiaue sint Sacramenta quæ offert. Quia in his verbis omnium eorum qui prædestinati sunt ad vitam, pendet salus, omniumque damnatorum iudicium, vt afferat Deo patri in se omnium sæculorum; & hæ sunt eius querelæ, vt intelligant vniuersi, quia in eo quod derelictus est vsque ad mortem, pendet omnium salutis causa. Multa sunt quidem in hac voce Christi magna, quæ coram Deo patre breuiter commemorat, sed

Cap. XXVII

Philipp. 2. 7.

Cap. XXVII vult vt latiori intellectu quisque perpendat. Eadem namque vox est qua dicitur, *auertisti faciem tuam à me, & factus sum conturbatus.* Et illud acsi clamans ad patrem,
Psal. 29. 8. 10. *Quæ vtilitas in sanguine meo, dum descendo in corruptionem?* Obedientiam siquidem sui laboris atque humilitatis repræsentat Deo patri, & offert in pretium nostræ salutis; causam verò, imò fructum causæ requirit, vt commendet Deo patri totum quidquid est illud, cur vsque ad hanc mortem venerit. Hæc idcirco prolixius diximus, vt nemo magnum pietatis Sacramentum ad impietatem retorqueat infidelitatis. Quoniam eiusdem vox est atque sermo derelictum se conquerentis & se regnare profitentis. Quapropter nemo fidem nostram infidelitatis ratione diuidat, sed confiteamur ex toto corde, quia idem est, eodem in tempore, qui mortuus & qui immortaliter regnat. Sequitur, *Quidam autem illic stantes, & audientes dicebant, Heliam vocat iste.* Ergo cùm dicit quidam, non omnes vult intelligi. Sed vt arbitror, quidam fuerunt, ex militibus Romanorum, non intelligentes proprietatem Hebraici sermonis; sed ex eo quod dixit, *Heli, Heli*, putabant eum Heliam vocasse. Vnde & alij dicebant, *Sine, videamus an veniat Helias, & liberet eum.* Quod si Iudæos intellexerimus talia dixisse, nec mirum si more solito faciunt, vt Dominum imbecillitatis suæ infament, quasi qui Heliæ auxilium inuocauerit. Et hoc vt Romanis nescientibus proprietatem verborum persuadeant infirmum eum fuisse, qui sibi non potuerit subuenire. Sed & nos, quia factus est nobis Christus via, discamus saltem in extremis, pro cunctis tribulationibus nostris, magna voce clamare ad Dominum, non sono vocis, sed clamore cordis, sicuti Ionam de ventre cæti clamasse legimus. Interea negare non possumus, quia magnus clamor fuit, vt de ventre cæti audiretur in cœlo, & de profundo inferi. Sed maior Christi omnino in cruce fuit, propter magnitudinem rerum quæ completæ sunt in Christo, & propter magnum affectum voluntariæ passionis eius.

Continvò *currens vnus ex eis, acceptam spongiam impleuit aceto; & imposuit arundini, & dabat ei bibere.*] Hæc ideo fecit, quia iuxta Ioannem dixerat, *Sitio.* Ipse verò hoc ideo dixit, vt complerentur omnia quæ prædicta sunt de illo; vt est illud, *Et dederunt in escam meam fel, &*
A *in siti mea potauerunt me aceto.* Acero ergo vsque in hodiernum diem, Iudæi & omnes increduli Dominicæ resurrectionis, & felle potant Dominum; felle scilicet amaritudinis vitiorum, & aceto infidelitatis. Quia sicut per vinum nouum, honor & virtus designatur immortalitatis: ita & per acetum corruptio vitiorum. Nam vinum per vitium & incuriam frequenter in vasis acescit: sic & natura humana, cùm in Adam primùm coacuisset acida facta est, & corrupta; quam ipse in se
B suscipiens, potauit ac si in calamo nostræ fragilitatis. Sed nos ei tunc damus myrrhatum vinū bibere atque acetū cum felle mixtum, quando eum cōsopire credimus, ne mala nostra videat. Sed quantū ad nos, quia læsiones ei inferimus, ille cùm gustasset mortalitatē nostrā, huiusmodi potum quē offerimus, noluit bibere. Non quia vinum erat, sed quia cum felle mixtū erat, & vinum lætitiæ, quod in nobis erat, totum amaritudo peccati corruperat. Sed vt ostēderetur sinceritati bonæ naturæ amari-
C tudines vitiorum non debuisse admisceri; cū gustasset ipsam corruptionē, noluit bibere quod admixtum erat, sed sinceritatē naturæ suscipiēs, in qua ista perferret quæ nostra sunt, & affigeret cruci; ac deinceps in se monstraret, quod sine amaritudine peccati atque corruptionis, immortalitas resurgentium futura esset. Quæ quoniam immortalitas in vasis coacuerat humani generis, reparatur in Christo. Sollicitè considerate quæso, quæ narrātur & facta sunt in Christo, neque aliquid vile, aut ex euentu ea contigisse æstimes. O ho-
D mo, sed omnia ex prouidentia sic præparata sunt, atque ordinata, vt ex rebus gestis complerentur Prophetiæ, & ex ipsa Prophetia Christus in carne ostenderetur; ex ipsa verò ostensione, rerum causæ & opera factorum demonstrarentur. Alioquin ad crucem, vnde acetum? Vnde spongia? vel in tali exspectaculo, vnde vinum myrrhatum? vel vnde tot calami? Nisi quia sic omnia ordinata sunt à Deo, vt & adessent præsto ista ex quibus fie-
E rent quæ prædicta erant, & tunc fierent, quando oportebat. Et in his rebus ex quibus quæ fiebant, & à quibus, vtique prædicarentur. Nam spongia illa quid aliud, quàm ipsos Iudæos figurabat? Quisquis cōsiderat spongiæ naturā, quàm cauernosa sit, quā tumida, & inflata, quā mollis ac fragilis, & resoluta, potest agnoscere quid significet; quæ licet humores in se inflata trahat, citò euanescit, & euomit omnia à

Cap. XXVII Psal. 68. 22.

Cap. XXVII

se, expressa: sic & Iudæi seu quilibet tumidi, qui nihil aliud in se gerunt quàm acetū peccati & corruptionis, omnē flagitiorum colluuionem in se trahentes, quos in calamo fragilitatis suæ, ipsa superbia erigit, & si quidpiam fuerint depressi, mox intima euomentes sua, vacui remanent ac leues. Ac per hoc ipsi sunt qui seipsos offerūt in mortis poculū, à quibus & in quibus mors Domini ministratur. Quæ ideo bibitur à Domino, vt aboleatur in calamo, & de corpore absorbeatur humano. Quia nisi
B Christus vitia nostra in cruce absorbuisset, nos acsi arundo vacua, & spongia plena mortis poculo remansissemus. Vnde quia tam fragiles sumus, transfundamus omnia cordis nostri intima ad Christū; Primùm, per baptismum, quod semel fecimus, deinde quotidie per pœnitentiam, vt deleatur in cruce ipsius, nostra peccata, & absorbeatur per ipsum mors in victoria. Audire magnū & admirabile Sacramentum. Ecce vt bibit acetū, quod erat in spongia porrectum sibi in calamo, iuxta aliū Euange-
C listam, dixit *consummatum est*. Consummata namq; in eo sunt omnia, eo quod assumpta mortalitate nostra, implerū esset mysteriū, vt ipse in cruce per se portaret omnia nostræ corruptionis vulnera. Et ideo vnus est qui accurrit nesciens Sacramentum, & impleuit magnum mysterium, in quo compleantur omnia. Quoniam iste vnus vnitas eorum omniū, quorum acerbitatem & corruptionē absorbuit & euacuauit Dominus. Ex quibus per gratiā ex-
D haustis omnibus vitijs, immortalitatis sola lætitia remansit. Et acetum quod acuerat, rediit in naturam, & transfusum est in corpus Christi, & factū est vinum nouum, vinum iocūditatis; eo quod fluxit de eo palmite, qui est vitis vera. Quod sanè vinum bibit iam cū suis nouū in regno Patris sui, neq; vlterius bibitur? est ex eo, quod acuerat, de quo suscepit hoc poculum mortis.

Iesvs *autem iterū clamans voce magna, emisit spiritum.*] Poterat ergo hoc loco error nos subripere, quid Iesus clamauerit iuxta
E Matthæum, cùm ait, iterū clamasse illum, nisi Lucas expressisset, quid clamauerit, id est, *Pater in manus tuas cōmendo spiritū meum.* Alioquin facilius ignorātia nostra diceret, eādem vocem clamasse iterū, quam supra clamauerat dicēs, *Deus meus, Deus meus*, &c. Nunc autem intelligere oportet quia vox ista, quam iterū clamauit emittens spiritū, ipsa fuit vox quam Lucas dicit clamasse, *Pater in manus tuas commendo spiritū meum.* Sed iterū quod ait, non ad hoc referendū

A est, vt idipsum clamauerit, sed ad hoc quia iterū clamauit, & nō qualicunq; voce, sed magna iterū; quia magna est, & ineffabile quod clamauit. Cōmendat autem magnū depositū Deo patri, in cuius manibus sunt omnia. Et benè commēdatur spiritus filij charissimo Patri: quia in natura Patris nihil charius est, quàm filius, sicut nec in filio aliquid maius quàm Pater. Quoniam Patris & filii vna est natura, vnaq; æqualitas, & vna dilectio Spiritus sancti. Ideo be-
B nè, quidquid Patri cōmendatur à filio, nō amittitur, sed seruatur. Bonum ergo depositū est, bonū pignus spiritus filij qui commendatur. Et ideo securus olim ait, *Nō derelinques animā meam in inferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem.* Psal. 15.10 Christum autem Dei filiū nullus capit alius quàm Pater; & ideo magnum spiritum, in quo sunt omnes thesauri sapiētiæ atq; scientiæ magno Deo Patri commendat. *Et emisit spiritum.* Emisit vtique, & non amisit. Quoniā aliud est emittere vel tradere spiritū, sicut
C Ioānes ait, quod *inclinato capite tradidit spiritum*, & aliud amittere. Quia quod amittimus aliquando perdere probamur. Sed Christus seu emiserit, seu tradiderit, vel iuxta Lucam exspirauerit, in sua potestate fuit; quando, vel quo modo, vel cui suum spiritum commendauerit, seu tradiderit. Alioquin non est in natura homini per se exhalare spiritum. Et ideò solerter cogitāda est vnitas Christi. Hinc quæso audiant qui dicunt Iesum animam non habuisse, quoniam eius spiritus anima ipsius est, de
D qua ipse ait, *Potestatē habeo ponendi animam meā, & iterū sumendi eam.* Ioan. 10.18 Vtrumq; ergo in eius potestate fuit, & quādo voluit ponere eam, & rursus, quando voluit, reassumere eam, quia potestas Patris & filij vna est. Et ideo nō extra suam potestatē, eam emisit, cùm eā in manibus, id est, in potestate Patris, cōmendauit, quia qui eam cōmendat ipse est vnus idemq; Christus Dominus. Animā siquidē commendat Patri, vt caro tradatur morti. Mors autē est, sicut sapientes sæculi dicūt, separatio animæ à corpo-
E re; & hoc est simpliciter mori. Sed longè aliud est magna voce clamare Christum & emittere spiritū, sicut exponit Matthæus; aut exspirare, sicut testatur Lucas, aut tradere, sicut ait Ioannes; nec alicubi, neque alicui alteri, quàm in manibus Patris. Nam mori omnium hominum est, etiam malorum, quoniam omnium animæ reorum & sanctorum, separātur à corpore. Quæ non possunt dicere rā liberè à vinculo peccati, neque tam absolutè, potestate sua in liber-

Cap. XXVII tate gratiæ, quę dixit Christus exiēs de corpore suo, in mysterio nō diuisus à se, neq; tripartitus. Quia qui soluit Iesum, hic non est eius. Et quia non est solutus, neque diuisus à se, id est, in vnitate cum Patre in anima quam emisit à corpore, id est, in corpore in quo sepultus est in sepulchro, id est, in ea forma in qua eum Patre, & in Patre est vbique totus. Idcirco quia talis tantusque est, magnum mysterium est, magna voce clamare, & sic emittere spiritum, vel in manu Dei tradere Spiritum, id est, animam. Quem non à seipso dissoluit, neque corpus quod in mortem ire permisit. Cuius quia corpus mortuum est, iure Christus Dei filius mortuus in Sacramēto nostræ salutis mortuus & sepultus est. Quid ergo aliud est inclinare caput & tradere spiritum Deo Patri commendatum, quàm illud explere, *Potestatem habeo ponendi animam meam*; & quod in Psalmo dicitur, *In pace in idipsum, dormiam & requiescam?* Psal. 4. 9. Securior ergo Christus in hoc somno mortis, quàm nos in quotidiano, in pace dormiēs, requieuit. Et tamen hoc ideo fecit, vt nos inuitaret ad eandē pacem, ad eandem spē dormitionis & requiei, & ad eandem gloriam resurrectionis. Propterea & nos, fratres charissimi, si intelleximus quid sit emittere vel tradere spiritū in manibus Patris, festinemus & nos vitam nostram seruare, vt & nos in exitu nostro possimus admodū voce magnā clamare, & sic in pace spiritum emittere, aut inclinare caput, & tradere spiritum, deinceps vt in sinu patris requiescamus. Hæc idcirco dixerim, dilectissimi, vt in talibus quæ humanitatis sunt, nemo infirmetur fide, neque Christū Deum tripertiens dissoluat in Verbum, animam, & corpus; vel dicat totum Christum Deum Verbum in solum generis humani hominem contractum, sed totum Christum, in gemina operatione sua, quæ diuina sunt, & quæ humana pariter operantem, quod est magnæ pietatis Sacramentum, manifestatū in carne, reuelatum in spiritu. Qui & spiritum tradidit Iesus Christus, & in manibus patris cōmendauit; qui & eadem die in Paradiso fuit; & ipse qui eadem die in Paradiso fuit, ipse est & qui conquestus est, se derelictū. Quia vt dixi querela derelicti morientis infirmitas est: Promissio autem Paradisi viuentis Dei regnum est. Commendātis spiritum vox, eiusdem commendantis confidentia est; traditio vel emissio spiritus, mortis excessio est. Quæro itaque à nouo fratres quasi nihil dixerim, quis mortuus est? Nēpe qui

A tradidit spiritum. Deinde, qui tradidit spiritū, ipse est & qui commendauit Patri spiritum suū. Et si idem qui commendauit, & idem qui tradidit spiritū mortuus est; interrogo vtrum corpus animam cōmendat, an, Deus, corporis animam? Nam per spiritum frequenter significari animā & nominari non ambiguum est, saltem ex hoc, ipse quod Iesus moriturus spiritū tradidit. Si igitur quisquā existimandum putat cōmendari animam à corpore, ab eo qui dis- B soluendus erat à vita, viuentem ab eo qui corrūpendus erat, æternum ab eo qui resuscitandus, & ambigit quin idem cōmendauerit spiritum Patri, qui & die eadem in Paradiso fuerit cum latrone. Quęro an sepulchro receptus in Paradiso manserit? An verò in Paradiso manens, derelictum se à Deo questus sit? certum quippe est quia vnus idemque Dominus Iesus Christus, *Verbū caro* quod *factum est*, seipsum per hæc Ioan. 1. 14. significat vniuersa. Qui dum ad mortem se derelictum clamat, homo est; dum verò homo est, in Paradiso Christus Deus re- C gnat. Porrò regnās in Paradiso, Dei filius, Patri Deo, spiritum suum commēdat; cōmendatū verò spiritum filius hominis traditur ad mortem in Sacramēto pietatis, vt in nullo dissoluatur Christus, in nullo cōfundatur naturarum proprietas, in nullo diuidatur personæ vnitas. Cùm autē emisit spiritū, signa facta sunt super eū Deitatis, & prodigia testificantia veritatem, nec non & virtutes salutionis.

D Et *ecce velum tēpli scissum est in duas partes, à summo vsque deorsum. Et terra mota est, & petræ scissæ sunt,*] ac reliqua. Verè velū templi scissum est, & omnia legis Sacramenta, quæ prius sub velamine tegebantur, reserata sunt. Quia iam venerat ille solus, qui cū iureiurando factus est Pontifex in ęternum, *secundū ordinem Melchisedech.* Qui solus potuit per dispensationem mortis suæ, Psal. 109. 4. introire per propriū sanguinē, in semel, in sanctam æternā redemptionē; ipseque introitu suo, mox per mortem dignatus cōscindere *velū templi in duas partes, à summo* E *vsque deorsum*, vt videātur arcana quæ fuerāt intus in lege, in templo, & in omnibus ceremoniis obtecta, & obuelata. Oportebat enim ea velari, donec ille qui solus poterat ea reuelare, manifesta faceret ea Apostolis, & omnibus exspectantibus se in salutem. Omnia siquidem prius velata erant & obumbrata, etiam & ipsa facies Moysi. Sed quæ fuerunt omnia illa, non est nunc temporis exponere; quoniam altissima Dei in his reuelata sunt

Cap. XXVII

Sacramenta, & tunc permaximè quando A *clamans* benignissimus *Iesus magna voce emisit Spiritum*, & non amisit, quia amittere, vt dixi, necessitatis est. Ille autem sua voluntate eum emisit; qui habet clauem Dauid, & omnia patefecit quæ obscura erant à sæculo & figuris obuoluta. Nunc autem conscisso velamine, vniuersa de Christo mysteria, quæ erant occulta, manifesta omnibus facta sunt. Idcirco fratres consideranda est hæc Virtus, & admiranda veli conscissio, B quia multo plus est, quàm admirari possit vllus mortalium, vt tunc scinderetur, cùm Christus per mortem introiuit in illam beatam requiem æternæ hæreditatis. Quia inde venerunt omnes hæ formæ, & mystica rerum figuratarum Sacramenta, quæ tegebantur in velo, de quibus ad Moysen dixerat Deus,
Exod. 25. 40. Facias omnia *secundum exemplar* eorum & formam, quæ tibi ostensa sunt in monte. Et quia Moysi in monte, id est, in Christo, monstrata sunt omnia, meritò in Christo & per Christum, nobis reserata sunt vniuersa. Scinditur ergo velum, & prophana- C tur Synagoga, & destruitur legis littera; aperiuntur in spiritu (quia lex spiritalis est) cœlestia in ea Sacramenta, & introducitur, reuelato mentis obtutu, Ecclesia, vt possit videre æterna, & mystica sibi olim promissa mysteria. Ad hoc quippe *petræ scissæ sunt* per passionem Christi, vt rescindantur vetera, & oriantur noua. Ergo per prærupta saxorum ostenduntur noua futurorum. Quoniam duriora saxis pectora, verbis cœlestibus rescindenda erant humana, vt aqua quæ de petra fluxerat, D ipsa ab eis, & in eis, fluxeret diuinitus superfusa. Nam & in Euangelio, quod propriè Hebræorum est, dicit beatus Hieronymus se legisse, super liminare templi infinitæ magnitudinis tunc fractum fuisse, atque diuisum; & hoc vt abolitio legis & destructio templi monstraretur, factum credimus. Sed & Iosephus narrat in suis libris, virtutes Angelicas præsides quondam templi, tunc pariter conclamasse, transeamus ex his sedibus. Quod autem E *terra mota est*, Prophetiæ est adimpletio; quamuis ipsa commotio terræ ampliora in se contineat Sacramenta, tamen in eo terræ motu dicuntur plurimæ ciuitates, vbi vel vbi, & multa ędificia corruisse. Nec igitur mirum, si Domino moriente, terra tremuit, quando in eius resurrectione omnis caro humana cōmota est & cōtremuit, ita vt verbis & rebus excitarentur, acsi de morte ad vitam, de carne ad spiritum, de

vetustate litteræ ad nouum testamentum; & in nouo cantico cantarent *omnia* etiam *ligna siluarum*, & fierent noua. Hæc quandò facta sunt? vtique sicut Propheta dicit Psal. 95. 12 quando *Dominus regnauit à ligno*. Tunc vtique vidit & commota est terra. Sed & *cōturbati sunt omnes qui videbant eos, ac timuit omnis homo*. Et hæc est illa commotio magna, quæ fortè tantùm in Iudæa facta est Psal. 63. 9. 10. tunc, vel in Hierusalem, sed significatio eius, sub omni quadratura cœli, vsque ad fines terræ peruenit. Quæ nimirū signa, incredulis licet parua videantur & exigua, immensa tamen sunt credentibus, & vt ita dicam, ineffabilia. Quæ licet, vt ipsi volūt, non attigerint vltra fines Iudææ vel Hierusalem, adimpletio siquidem significationis eorum totum præoccupauit orbem. Nam & resurrectio mortuorum, quando *monumenta aperta sunt*, tantùm in Iudæa, vel circa Hierusalē, rationabilius facta creditur; quoniam *corpora sanctorum* solùmodo *surrexerunt*, non continuò vt monumenta aperta sunt, sed mox post Domini resurrectionem. Quia Christus primogenitus est resurrectionis ex mortuis. Nulli dubium quod hæc omnia per se magna sunt, quod crucifixo Domino, nulla sustinuerant elementa, ne eum demonstrarent mortuum, quando Sol obscuratus est, & omnia sancta sanctorum reserata; Quando *terra tremuit & petræ scissæ sunt*, Quando *monumenta aperta sunt*, & inferi mortuos, quos tenebāt, reddiderunt viuos. Sed tamen, vt dixi, maiora sunt, quæ per ea significantur, quàm ipsa signa, quamuis ipsa sint obstupenda, sicut & hæc resurrectio mortuorum, quādo multi qui dormierant, surrexerunt, *exeuntes de monumētis post resurrectionē* Christi, *venerunt in sanctam* Hierusalem, *& apparuerunt multis*. Quæ profectò resurrectio, quamuis obstupenda sit valdè & admirabilis, maior est tamen illa futura resurrectio generalis, quæ per istam testificata est, quando multi resurrexerunt ad testimonium veræ resurrectionis Christi. *Ac venerunt in sanctam ciuitatem, & apparuerunt multis*; vt & ipsi qui viderant verè eos resurrexisse, testes essent ad plebem verę resurrectionis. Multi siquidem qui resurgunt, rectè multos faciunt testes. Quoniam & difficilis, licet optabilis sit ad credendum. Vnde & Christus, quamuis vnus sit mortuus, & solus pro omnibus noluit solus resurgere, sed cum plurimis, vt primùm testes haberet resurrectionis; deinde ipse vna cum multis, vt spem refunderet desperatis, testis exstitit perp etuæ

Cap. XXVII resurrectionis. Dignum quippe fuerat, quia illustrauerat doctrinis suis nostrarum mentium tenebras, vt etiam inferorum obscura illustraret, sanctosque suos ad informandas mentes fidelium conspicabiles per resurrectionem carnis faceret; & mortis spolia, ab inferis iam viuus ascendens ac si victor, conspicua cernentibus reportaret, ne dicerent infideles quod nō possit resurgere Dei virtute purus homo, quod potuit Christus, pro sua potentia, Deus homo. Quid enim aliud monumentorum apertio, nisi quia claustris mortis effractis, resurrectionem omnium designabat mortuorum? Quorum in aspectu fides erat cernentium, in processu typus futurorum. Quod in sanctam ciuitatem prodeundo, veniunt, præsentium declarabant speciem; & in eadem specie formam monstrabant futurorum. Hinc & multi quærunt vtrumne perpetua fuerit illa resurrectio, an sicut Lazarus surrexit iterum moriturus, ita & isti rursus morituri resurrexerint? quod omninò Euangelium non declarat. Veruntamen plures sunt qui hoc affirmare ita conantur quod perpetua cū Christo eorum sit resurrectio facta, quamuis alij aliter sentiant. Quia si veri testes veræ resurrectionis Christi fuerunt, pium est, non solùm opinari, verùm & credere ac fateri, quod perpetualiter, nunquam morituri resurrexerint. Alioquin quomodo veri testes veræ resurrectionis ac perpetuæ esse poterant, si mox in terræ puluerem redissent. Sed quia de Euangelio id minus contradicentibus persuadere possumus, satis sit nobis si noluerint credere, quod nec ipsi contradicere queunt; quæ satis deuotè vna cum quibusdam sanctis Doctoribus suspicamur. Quia etsi ea quæ astruimus magna videntur, maiora tamen sunt, vt supra iam dixi, quæ per ista significantur in animis hominum, & quotidie fiunt quousque hæc omnia compleantur, quæ per Christum generaliter sunt repromissa. At verò isti interea *venerunt in sanctam ciuitatem*, scilicet Hierusalem illam, *& apparuerunt multis*. Sancta autem ideo vocatur, vel propter templum quod erat in ea, seu propter Sancta Sanctorum; vel ideo quia prius sancta fuerat, & adhuc ex antiquo ita iure vocabatur vocabulo; sicut & Matthæus se Publicanum vocare non erubuit, non quod iam hoc esset, sicut nec Paulus persecutor, sed quia hoc fuerat. Potest fieri & de illa cœlesti Hierusalē dicat Euangelista, quod ad eam peruenerint, & apparuerint multis, ne solus Iesus rediret ad superos, sicut nec solus resurrexit à mortuis. Ad quam vtique cum eo ascenderunt, licet in hac terrena prius sint visi, qui ita resurrexerunt immortaliter, ne vlterius tenerentur morti obnoxij.

Centvrio *autem & qui cum eo erant custodientes Iesum, viso terræmotu, & his quæ fiebant, timuerunt valdè, dicentes, verè filius Dei erat iste.*] O quàm duricordes fuerunt Iudæi! Ecce elemēta interea insensibilia senserunt mortem Domini, mortui audierunt vocem clamoris eius, inferi eos reddiderunt viuos, Centurio his ita visis credidit, *& qui cum eo erant*, ac confitentur Dei filium, soli miseri Iudæi, nec sentiunt quæ fiebant, nec credunt, nec venerantur, nec recogitant quæ gesserunt. Centurio, licet imperfectè, tamen credidit. Imperfectè quidem, quia cùm dicit *Erant*, putabat fuisse more humano, nesciens mysterium Deitatis ac defecisse per mortem, quam & ipsam mirabilem videbat. Vnde Marcus ait, *Videns Centurio qui ex aduerso stabat ibi,* Marc. 15.
quia sic clamans exspirasset, ait, verè homo hic 39.
filius Dei erat. Non enim ait quod Matthæus dicit, quod viderit terræmotum & quæ fiebant, sed solummodo, *Quia sic clamans expirasset.* Vnde magnum aliquid in eo Centurio intellexit clamore, atque in eo quod sic *emisit Spiritum.* Quod nisi aliquid in se admirationis plus haberet, nequaquam Marcus cæteris prætermissis miraculis, quibus in admirationem commotus est Centurio, & qui cum eo erant, hoc vnum solum narrasset. Ac per hoc verè in tali miraculo Deitas Christi declaratur. Sed quærendum de hoc vno ad liquidum, quia de cæteris iam supra tractauimus, quid mirum habeat, quia *emisit spiritum.* Nam nisi in eo sensuum magnitudinem secundum capacitatem suam idem Centurio intelligeret, puto quod plurimum admiratus pro hoc vno, non diceret, *Verè hic homo filius erat Dei.* Sed quia *emisit spiritum,* quid aliud fecit, nisi quia mortuus est? Quod si hoc solùm esset, & nihil vltra in eo mirabile appareret, nunquam Apostolus diceret, quia *tres sunt qui testimonium* 1. Ioan. 5.
dant super terram, vtique Christo quia Deus est, spiritus, sanguis, & aqua. Spiritus prorsus quem emisit, & sanguis & aqua, ipso mortuo quæ de latere eius contra naturam humanam in Sacramento redemptionis nostræ manarunt. Sed quia de Spiritu nunc agitur, quærendum quomodo & quod testimonium dederit. Nam testimonium non aliud credimus dedisse, nisi

Cap. XXVII

quia Christus Deus verax est. Sed quo-
modo hoc dederit, res non in aperto est,
nisi fortè quia in vultu eius tanta erat ala-
critas, tantáque claritas, vt possent om-
nes intelligere, quia sua sponte morieba-
tur, tantaque vox eius fuerat, cùm ait,
Pater in manus tuas commendo spiritum meum,
vt cognoscerent singuli, quod non hu-
manitatis esset tantùm, verùm etiam &
diuinitatis haberet mysterium. Vnde &
cùm orasset, mox ac si sopitus somno pa-
cis, *inclinato capite tradidit spiritum*. Verun-
tamen etsi multum indirium claruit in eo,
quod filius Dei esset, in habitu, in voce,
in intellectu vocis, est tamen aliud quod
Maiores nostri traduut. Quia consue-
tudo erat Romanorum, & omnium eo-
rum qui flagellabant eos qui crucifige-
bantur, percutiebant quidem eos primũ,
qui pro suis sceleribus tenebantur rei, &
multis macerabant suppliciis, ne maiorem
sustinerent cruciatum, quia post crucifi-
xionem, cum multo dolore longiorem &
nimium sustinebant tormentum, si non
prius cruciarentur sub alarum & neruo-
rum percussionibus; sed quia in Iesu
ista prius non fuerant facta, eo quod
Pilatus *volens satisfacere populo* vniuerso
qui clamauerat Crucifige, Crucifige, ti-
mensque tumultum eorum, non iussit ea
in Iesu fieri vt cito moreretur in cruce.
Quia quibus mors accelerata non esset in
cruce solebant viuere vsque in triduum,
etiam & vsque in quartiduum. Iesus au-
tem cùm non fuisset prius ita percussus,
sperabatur diu pendens in cruce viuere, &
maiora pati tormenta. Sed quia venerat
hora eius vti post triduum in prima Sab-
bati resurgeret, orauit ad Patrem & exau-
ditus est, atque vt clamauit pacificè rece-
ptus est, quasi potestatem habens ponere
animam suam. Et ideo *inclinato capite* sic
Cant. 1.7. posuit eam quando voluit, & quomodo
voluit. Quod prodigium contra omnium
eorum consuetudinem qui cruciabantur
in cruce, videns Centurio, dixit, *Verè hic
homo erat filius Dei.* Miraculum enim ma-
gnum fuit, quia post tres horas receptus
est, qui fortè biduum vel triduum victu-
rus esset in cruce, si secundum consuetu-
dinem eorum viueret qui suspendeban-
tur. Idcirco magnum visum est Centurio-
ni beneficium Dei fuisse quod exspirauit
tam citò, & magis ex merito orationis
eius, quàm ex violentia crucis. Alioquin si
factum fuisset circa corpus Iesu iuxta cō-
suetudinem eorum quos citò deponere
volebant de cruce, quid necesse fuit, vt

A Centurio cum militibus seruaret eum in
cruce. Vel quid necesse erat, quod scribit
Ioannes, rogare & preces offerre Pilato,
vt frangerentur eorum crura, quatenus per
hoc mors citius occurreret, sicque depo-
nerentur de ligno propter Sabbatum te-
ste Euangelista, ne eo in die penderent in
cruce. Sed cùm frangerent eorum cru-
ra, qui crucifixi erant cum eo, & venissent
ad Iesum, *non fregerunt eius crura*, quia ipse
iam spiritum emiserat. Propter quod no-
B uum & inauditum fuit hoc miraculum,
non solùm Centurioni, & his qui cum eo
erant, verumetiam & Pilato. Vnde cùm
audisset Pilatus à Ioseph, quod iam mor-
tuus esset, admiratus valdè, teste Marco,
vocauit Centurionem, & interrogauit si
verè mortuus esset. Quapropter inter cæ-
tera miracula quæ facta sunt in passione
Christi, non hoc minimum præ omnibus
fuit. Ex quo admiratus Centurio, *& qui cũ
eo erant*, etiam Pilato nunciarunt, præ stu-
pore & nouitate rei quæ acciderat. Nō est
C tamen contrarium quod hîc Matthæus
viso terræmotu, & his quæ facta erant, dicit ad-
miratum Centurionem, *& qui cum eo erant*;
quoniam inter illa quæ facta sunt tunc
tam mirabiliter, etiam ipsa mors mirabilis
exstitit Saluatoris, plena potentia Dei &
stupore. Vnde quia plura sunt & grandia,
liberum fuit narrantibus Euangelistis,
quid quisque miraculorum commemora-
re voluisset, vel quid ex omnibus, eos qui
viderant, admiratos fuisse. Quoniam in
nullo Euangelistæ dissentire videntur, cũ
D alius illud dicit fuisse admiratum. Eo
quod omnia singuli meritò sunt admirari,
& singula quęque omnes. Quis enim non
poterat admirari, quando ascendit in cru-
ce, quod subitò tam horrenda nox meri-
die occurrit super terram? Vel quis non
potius obstupesceret in hora quando e-
misit spiritum, quod tam serena lux re-
diit? Quia vsque in horam nonam quan-
do emisit spiritum, easdem tenebras
fuisse manifestum est. Tunc autem *&
velum Templi scissum est*, & terra tremuit
E more insolito, & commota est, *petræ*
quoque *scissæ sunt*, *& monumenta aperta*
mortuorum. Et ideo videns Centurio, &
qui cum eo erant terræmotum, ex his
quæ fiebant horribilia, non solùm mirati
sunt, sed & timuerunt valdè dicentes, *Ve-
rè Dei filius erat iste.* Quod si verè Dei fi-
lius erat, vtique defuisse non poterat;
quia quod verè est, idem omninò sem-
per est. Interea Centurio iste, & qui cum
eo Dei filium confitentur, fidem Gen-

Cap. XXVII tium præmonstrant & veram fidem; quia vt Marcus ait eum Deum & hominem confitetur, ita dicens, *Verè homo hic filius Dei erat.* De quo Lucas ait, quod dixerit, quia, *verè hic homo iustus erat.* Seu quia vtrumque de illo dixerunt, eo quod & homo erat ac iustus & verè Dei filius. Ad vnam quippè sententiam, vtraque verba concurrunt, & ad vnam fidem. Nec quod alius tacuit, hic homo, & alius dixit, vllo modo contrarium est. Sed sic erat qualitercunque ille crediderit, vt semper idem sit, & non sicut eum fortè putasse dicitur, vt non verè Dei filium eum crediderit, sed iustum & sanctum, ita vt multi iusti dicti sunt filij Dei. Veruntamen quidquid horum ille senserit, nos rectè credimus ac confitemur eum verè Deum & hominem Deique filium & in sua iustitia verè iustissimum. Ad vltimum inter cætera miracula nihil minus claruit illud postquam Dominus resurrexit, quia multi, *Qui dormierant, surrexerunt & apparuerunt multis.* Nec tamen omnibus, sed his tantùm, qui digni erant talia videre, vt essent testes à Deo præordinati. Vnde oportet intelligere, quia sicut de his non sunt scripta omnia, quibus visi sunt, vel quamdiu, nisi quia *Venerunt in sancta ciuitate, & apparuerunt multis*: Ita nec de resurrectione Christi omnia litteris sunt contradita. Quod probat Apostolus Pau-
1. Cor. 15. 6 lus cùm ait, quia *visus est simul*, postquam resurrexit, *Plusquam quingentis fratribus.* Idcirco hæc dixerim, vt intelligat prudens animus, quod non omnia Saluatoris miracula scripta sunt, neque enarrata quæ gessit, sed pauca de plurimis, solummodo vt credamus.

Erant *autem ibi mulieres multæ, à longè, quæ secutæ fuerant Iesum à Galilæa ministrantes ei. Inter quas erat Maria Magdalene, & Maria Iacobi & Ioseph mater, & mater filiorum Zebedæi.* De his ergo mulieribus magna quam sæpè ambiguitas nascitur, sicut & in loco. Ecce vbi Matthæus dicit, matrem filiorum Zebedæi fuisse cum reliquis duabus, Marcus Salome illam fuisse commemorat. Nec igitur mirum, cùm vtrique eorum, licet tres nominauerint, plures fuisse insinuant, quæ fuerant eum secutæ à Galilæa, & erant aspicientes de longè, inter quas erant istæ tres, de quibus Matthæus dicit; quas & Marcus similiter nominat, nisi quia pro matre filiorum Zebedæi Salome ac si alteram ponit. Poterat enim fieri, vt & illa esset quæ de his multis, à Marco tertia poneretur.

Nil enim interest ad veritatem quas mulieres idem pariter, quas singuli ex his omnibus nominauerint. Suspicatur tamen Origenes eandem Salome fuisse matrem filiorum Zebedæi, quæ iure ita vocatur. Mulræ, inquit, erant exspectantes ad crucem Iesum, sed de his præcipuæ nominatæ sunt, quasi attentius eum spectantes & amplius ei ministrantes, melius & perfectius sequentes. Quia consuetudinis Iudææ fuit, nec ducebatur in culpam more antiquo illius Gentis, vt mulieres de substantiis suis victum atque vestitum suis ministrarent præceptoribus. Quod quia scandalum facere poterat in Gentibus, abiecisse se memorat Paulus Apostolus, *Nunquid non habemus potestatem sorores mulieres circumducendi, sicut & cæteri Apostoli* faciunt? Quæ profectò mulieres ministrabant Domino de substantia sua, & sequebantur eum propter doctrinam sanctam. Non quod his egeret Dominus, sed vt typum ostenderet ac formam Magistrorum sequentium, eo quod victu atque vestitu ex discipulorum obsequio debent esse contenti. Sed videamus quales habuerit comites Saluator. Mariam nãque Magdalenam de qua septem exierant dæmonia, quæ à Magdalo vico, vel loco, in quo orta fuerat, conueniens satis sibi traxit agnomen. Porrò Magdala interpretatur magnificatio. Et erat hæc Maria de magnificatione Dei magnificata, quia secuta fuerat benignissimum Iesum, cui remissa fuerant peccata multa, quia dilexit multum, & ministrabat ei præcipuè inter omnes; & exspectabat, sicut Euangelium declarat, mysterium passionis Christi ac resurrectionis, amplius præ omnibus. Erat & inter has præcipuas Maria Iacobi minoris & Ioseph mater, quæ fuit soror Mariæ matris Domini, & matertera Christi, quæ & ipsa magna in prole, sed maior in sanctitate. Quæ sequens Dominum magis affectu mentis ex desiderio virtutum, quàm amore carnis; & ministrabat Domino vsque ad mortis articulum. Sed Hieronymus scribens ad Hedibiam de his Mariis, dicit materteram Domini Mariam Cleophæ fuisse. Quod si ita est, videat ipse quomodo Iacob & Ioseph fratres Domini dicantur; nisi quia propinqui eius erant ex carne, eo quod essent, vt credimus, Mariæ sororis matris Domini, filij. Et multi ita consentiunt quamuis præfatus Doctor eo in loco hoc contradicere videatur. Erat & tertia inter alias præcipua ma- Cap. XXVII 1. Cor. 9. 5.

ter filiorum Zebedæi, qui relicto viro, vel mortuo, secuta est Iesum, nihilominus in mysterio, cuius filij vocati sunt filij tonitrui. Vnde & ipsa fortè propter fidem & sanctam vitam Tonitrus vocabatur; non quia filij sunt ita vocati, sed quia ipsa ab eodem tonitruo Christi fuerat excitata, vt sequeretur eum & ministraret, exspectans quæ gesta fuerant circa Dominum, cuius filij sunt Iacobus & Ioannes. Qui nimirum Ioannes filius tonitrui, audiuit & ipse septem tonitrui verba, quæ quasi eminentiora, quia mundus nequibat capere, iussum est ei, ne scriberet. Vnde licebat opinari vt diximus, ac dicere nomen matris filiorum Zebedæi, quod ipsa sit, quæ à Marco Salome vocatur, quoniam vtrasque præcipuas absque dubio inter cæteras vterque Euangelista ex nomine designauit. Et ideo fortè Salome vocatur, quia Salome pacifica interpretatur. Vnde quia reliquæ duæ magni meriti erant, non immeritò suspicor, & hanc tertiam, ipsam esse matrem filiorum Zebedæi, quæ apud Marcum & ipsa tertia Salome vocatur; quæ secutæ fuerant à Galilæa benignissimum Iesum ascendentes cum eo in Hierusalem, vt simul cum illo Pascha agerent. Iste enim finis eorum omnium est, qui Galilæam gentium relinquunt & sequuntur Dominum, vt non solùm ascendat in Hierusalem, verùm etiam cum Christo ascendentes in eam, verum Pascha celebrent, quatenus Dominum resurgentem, rursus in transmigrationem læti videant.

Cùm sero autem factum esset, venit homo quidam diues ab Arimathia, nomine Ioseph, qui & ipse discipulus erat Iesu. Hic accessit ad Pilatum, & petiit corpus Iesu. Tunc Pilatus iussit reddi corpus.] Diues autem dicitur, non per iactantiam scriptoris, vt diuitem seu nobilem referat discipulum Saluatoris, cùm ipse dicat. *Nisi quis renunciauerit omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus.* (Luc. 14. 33.) Sed vt ostenderet causam quare à Pilato potuerit impetrare corpus Iesu, vel vnde accessum ad eum habuerit; Primùm iuxta Marcum, quia decurio erat, id est de ordine Curiæ, cuius officium administrabat, vnde & Curialis dicebatur, id est, Senator Curiæ, quod melius in Græco habetur. εὐσχήμων βουλευτὴς, hoc est Consiliarius, quia procurabat consilia ciuilia & publica; deinde quia erat diues & nobilis, secundum natales suos. Alioquin pauperis & ignoti, non erat facultatis ad Pilatum Præsidem Romanæ potestatis accedere, & crucifixi corpus, de quo tanta coram cunctis adiudicata, vel super quem tanta fuerant declarata, impetrare; qui fuit vt dicitur *ab Arimathia*. Ipsa est Ramathaim ciuitas Helcane & Samuelis in Regione Thamutica iuxta Diospolim. Quem noueris talem tantumque ob hoc à Domino prælectum, & præordinatum in vtraque parte, vt dignus esset tanto munere apud Principem tantumque officium sepulturæ Domino exhibere. Vnde & Marcus ait, *Venit Ioseph ab Arimathia nobilis decurio, qui & ipse exspectans erat regnum Dei, & audacter introiuit ad Pilatum & petiit corpus Iesu.* (Marc. 15. 43.) Alias autem nisi esset magnæ dignitatis homo, non ita de eo diceretur. Et nisi maioris esset apud Deum, nequaquam tanti meriti fuisse laudaretur. *Erat* enim, inquit, *vir bonus & iustus*, quia & ipse discipulus erat Saluatoris, licet absconditus, *Propter metum Iudæorum.* Vnde non immeritò mouet aliquem, cur ille qui propter timorem Iudæorum *occultus* erat discipulus, vel quomodo ausus sit petere corpus Iesu, quod nullus eorum qui eum palam sequebantur, ausus est facere. Vnde intelligendum, fiducia dignitatis suæ hoc fecisse, qua præditus, poterat familiariter intrare ad Pilatum, eò quod honorabilis esset omnibus, ac liberalius impetrare. Ad hoc quippè ex prouidentia Dei olim electus erat discipulus, in tantum vt nonnulli dicant de eo primum Psalmum esse cantatum, *Beatus vir qui non abiit in consilio impiorum*, ac reliqua. (Psal. 1. 1.) Qui cùm esset, vt ita dicam, senator Iudæorum, ac decurio Reipublicæ, facilius impetrare potuit quod petebat. Cui Pilatus, vocans ad se illum Centurionem, sicut Marcus narrat, qui custodierat Iesum in cruce, & admirans plurimum interrogabat de eo, ac *iussit reddi corpus.* Iste verò quamuis prius esset occultus Christi discipulus, ac soleret in audiendo verbum Dei, eorum inimicitias vitare, mox in extremo temporis fecit palam cum omni diligentia, quod prius occultum seruabat, & exhibuit liberalissimè officium funeris, nihil curans de Iudæorum offensione, quoniam iustus erat; & quia iustus ideò vir bonus. Vnde eo quia *bonus & iustus*, intellexit se ad hoc esse electum, vt tali in tempore, tanti muneris deuotus expleret officium.

QVI *accepto corpore inuoluit illud in syndone munda, & posuit illud in monumento suo nouo, quod exciderat in petra; & aduoluit saxum magnum ad ostium monumenti, & abiit.*]

Cap. XXVII

Quam sanè sepulturam Ioannes, non à solo Ioseph dicit procuratam, sed etiam à Nicodemo; incipiens narrar quod Nicodemus qui venerat *ad Iesum nocte primùm, ferens mixturam myrrhæ & aloes quasi libras centum.* Deinde adiungit & hunc Ioseph, ac dicit quod acceperint corpus Iesu & ligauerint eum *linteis cum aromatibus, sicut mos est Iudæis sepelire. Erat*, inquit, *in loco vbi crucifixus est* Dominus, *hortus, & in horto monumentum nouum, in quo nondum quisquam positus fuerat.* Hæc idcirco dixerim, vt vnusquisque plenius considerare studeat, quales isti duo sub absconso habitu erant discipuli, vel cum quanto honore & reuerentia procurarunt officium funeris Christi; ne fortè quod Ioannes aliquid plus narrat quàm cæteri, repugnare videatur non rectè intelligentibus. Quia etsi illi de Nicodemo tacuerunt, non tamen à solo Ioseph eum sepultum affirmarunt, quamuis tantùm solius commemorationem fecerint. Neque in eo discrepare videntur, quod Ioseph eum in vna tãtùm sindone inuoluisse dicitur, & Ioannes linteaminibus inuolutum narrare probatur. Quia poterat & Nicodemus alia superaddere linteamina ob reuerentiam & studium honestatis. Quamuis & propter sudarium & institas, quibus caput & totum corpus alligatum est, rectè quia de lino erant ita queat dici, etiamsi vna sindone fuerat inuolutus, quod linteis sit alligatus. Veruntamen nullus eorum aliud commendat quàm linteis, vel vna sindone corpus Domini obuolutum, quamuis diuites essent valdè qui sepeliunt. Ipsaque narratur munda fuisse, quia dignum erat vt mundissimum corpus Domini mundo inuolueretur linteo. Et ex simplici sepultura Domini ambitio condemnatur diuitum, qui nec in tumulis quidem volunt carere diuitiis, vbi munditia peccati magis requirenda, quàm diuitiæ. Sed corpus Iesu magis præstabat munditiam, quàm illud ex quo inuolutum erat; quia quæcunque tangebat auctor vitæ, omnia noua fiebant & munda. Et ideò quambenè monumentum illud nouum fuisse dicitur, in quo iuxta Ioannem, *Nondum quisquam positus fuerat, quod exciderat in petra.* Quod ideò tam diligenter commendare videtur Euangelista, ne vllus aduersariorum confingere queat, quod nullus alter ex eo surrexerit monumento, in quo nullus melius vnquam positus probatur. Nec hoc itaque fortuitu factum videtur, neque ex euentu, quod

Ioan. 19. 39

A eum *inuoluit in sindone munda, & posuit in monumento nouo*; quia Iesus non consepelitur, nisi in corde nouo, & fide mundissima, qua purgãtur corda credentium. Quod monumentum nunquam exciditur, nisi in petra quæ Christus est, firmissima, etsi in nostris cordibus hæc sepultura Christi ac si in rupe durissima præcidatur, in quo corpus Christi ponatur. Et hinc oportet credere, quod non ille à nobis, sed nos à corpore sanctificamur, vt B mundiores simus, si tantùm fide tecta & conscientia bona illud suscipimus. Alioquin sine corpore Christi vacui & immundi sumus. Sed quia consepelimur Christo, fortè ideo Ioannes signanter ait, *In quo nondum quisquam positus erat.* Sic enim dicit, in quo nondum, quasi in eo aliquis postea positus sit, quod omninò non credo, quia adhuc hodie satis gloriosè custoditur ac seruatur. De quo Isaias dicit, *Et erit sepulchrum eius gloriosum.* Id- C circo quod Ioannes, seu Lucas dicunt, quia in eo nondum aliquis fuerat positus, magis ad mysterium referendum est. Quia consepelimur Christo per baptismum in morte ipsius, vt ille primùm in ea pro nobis sepultus credatur, in qua nondum quisquam pro illo positus fuerat. Tum demum consepelimur ei per Baptismum in morte ipsius, acsi in monumento nouo, vt deinceps cum ipso in nouitate vitæ ambulemus. Sed & *in sindone munda* tunc Iesum quisque benè inuoluit, cùm D pura eum mente in se amplectitur ac diligit. Ex quo quambenè mos in Ecclesia inoleuit, vt sacrificium altaris, quod est Corpus Domini, non in auro texta veste, non in serico, neque in aliquo tincto panno, sed in linteo puro ac mundissimo inuoluatur, ac celebretur. Nec immeritò igitur hoc ita sancitum est à sanctis Patribus, quia sindone munda corpus Domini inuolutum est, vt eodem linteo etiam, & hoc corpus suscipiatur, & in eo conficiatur mũdissimè; quod & satis à nostris protu- E uidè, ob mysterium, corporale vocatur. Vnde miror qui dicunt hoc corpus Christi verè non esse quod de mensa Domini quotidiè communicamus, cur hoc linteum ita vocare placuerit, si non hoc corpus Christi est, quod in eo & super eum conficitur. Vnde & nomen traxisse probatur; quod falsò dicitur, si non hoc est quod vocatur. *Et aduoluit*, inquit, *saxum magnum ad ostium monumenti, & abiit.* Vnde datur intelligi, quia monumentum Christi non ita fuit præcisum, vt hac in

Cap. XXVII

Esa. 11. 10.

Cap. XXVII terra, monumenta formantur, eo quod ostium habuisse memoratur. Hinc verum esse credimus quod multi tradiderunt qui eum viderunt, quod domus fuerit rotunda post ostium monumenti intus infra rupem vastissimam præcisa, tantæ altitudinis vt intra stans homo vix manu extenta possit eius culmen attingere; & est illud ostium ab Oriente, cui lapis ille magnus valdè aduolutus atque oppositus fuit. Non multi siquidem lapides, sed vnus, & ipse magnus; in tantùm vt maior esset quàm posset insidiantium virtus citò reuoluere, aut leui motu, quamuis per longa sæcula, ab ostio monumenti aliquis remouere. Nec tamen adeò maior fuit quàm fortitudo Angeli de cœlo descendentis, qui potuit tam citò eum resoluere *ab ostio monumenti*, & super eum non lassus, sed ex mysterio terribilis residere. Cuius monumenti, quia cœpimus formam & modum positionis ad intelligentiam narrare visionum, necesse est explicemus. Erat enim, vt dixi, introitus eius ab Oriente, ac deinde illuc ingredientibus, erat à dextris ille locus in parte Aquilonis, qui specialiter Dominici corporis receptu paratus est; septem quidem pedibus longus, trium verò mensura palmarum reliquo pauimento eminentior. Qui non vulgarium more Sepulchrorum desuper patulus idem factus est locus, sed à latere meridiano, per totum à qua parte corpus posset imponi. Ex quo manifestius potest intelligi, quod Marcus ait,
Marc. 16. 5. quia *Introeuntes in monumentum mulieres viderunt iuuenem sedentem in dextris.* Quia nimirum locus Dominici corporis vbi Angelus sedebat, intrantibus in dextris erat, nec tamẽ diuisa erãt ibi loca, sed cõtinuata hæc omnia, nec diuisa ab inuicẽ, vt pote in vna eademq; petra excisa. Nunc autem, sicut tradũt qui inde ad nos veniũt Ecclesia ibi est eximij operis, rotunda, triplici pariete distincta; in cuius medio monumentum est, habens ab Oriente Ecclesiam quę Golgotana vocatur adhuc hodie. In quibus profectò locis multa fabrica est Ecclesiæ; siquidem ita vt cernere possis in eo loco Isaiæ vaticinium esse completum,
Esa. 11. 10. quo ait, *In die illa radix Iesse qui stat in signum populorum, ipsum Gentes deprecabuntur, & erit sepulchrum eius gloriosum.* Quia locus in quo regnum mortis diruit, memorabilem seruat iudicij palmam, sicut & deprecatio Gentium, vsque ad fines terræ in signum salutis nostræ vbique floret. *Erat autem ibi Maria Magdalene, & altera*

A *Maria* (quam matrem Iacobi & Iosephi fuisse, Marco narrante, didicimus) *sedentes contra sepulchrum.* Collegauerat eas ardor amoris ad monumentum nouum, propter corpus Iesu, nimius. Nam & duæ istæ cum matre filiorum Zebedæi, quæ supra fortè Salome vocatur, fuisse narrantur de longè spectantes mirabilia passionis Christi. Sed quia non permanserunt tres, neque mater filiorum Zebedæi, neque Salome inscribitur. Forsitan ergo istæ quasi maiores in charitate, vsque ad se-
B pulchrum in agone fortes permanserunt, & ideò meruerunt primæ videre Dominum resurgentem; quia cæteris relinquentibus, etiam viris, fideles ac fortes in officio perseuerant pij amoris exspectantes quod promiserat benignissimus Iesus. Quia qui perseuerauerit vsque in finem hic saluus erit.

Altera *autem die, quæ est post parasceuem, conuenerunt Principes Sacerdotum & Pharisæi ad Pilatum, dicentes, Domine recor-*
C *dati sumus, quia seductor ille dixit adhuc viuens, post tres dies resurgam.* &c.] Post parasceuem autem sabbathum est, id est, septima feria. Quoniam Parasceue Græcè præparatio dicitur. Quo verbo vtebantur iam tunc Iudæi, conuersantibus inter eos iam Græcis. Et dicitur præparatio Paschæ non Iudæorum tantùm, quàm & omnium, quia sexto die crucifixus est Dominus, quando, *Pascha nostrum* verè *immolatus est Christus.* Quæ verò dies iure præpa- 1. Cor. 5. 7.
D ratio vocatur, quia eo in die nostræ salutis præparata sunt omnia sacramenta. Nec suffecerat Principibus Sacerdotum & Scribis crucifixisse Dominum Saluatorem, nisi sepulchrum eius custodirent, cohortem à Pilato acciperent, signarentque lapidem, qui vix à multis remoueri posset. Et quantum in illis fuit, omnis hæc diligentia sepulchri, patum erat, nisi manum opponerent resurgenti, quatenus tam euidens diligentia nostræ fidei proficeret incremento. Quia quantò magis
E obseruatur, tantò amplius resurrectionis virtus ostenditur. Vnde & *in monumento nouo*, quod excisum fuerat in petra, conditus est diuina ex prouidentia, ne vlla fraus mentiendi de eo locum haberet. Quia si ex multis lapidibus ædificatum esset, suffossis tumuli fundamentis ablatus furto vtique diceretur. Nunc autem in eo etiam Prophetiæ adimpletur testimonium dicentis, hic habitauit in excelsa spelunca petræ fortissimæ. Vnde & statim post duos versiculos in eodẽ sequitur

Cap. XXVII

loco, Regem cum gloria videbitis, quæ est A vere gloria resurgentis. Sed quia calliditas Iudæorũ in omnibus semper adstute agere conatur, oportet considerare quomodo impietas, & fraus suis se impugnat verbis. Dicunt enim dixisse Dominum, *Soluite templum hoc, & post triduum reædificabo illud*, Vnde & accusant eum acsi falsi testes: Nunc autem rursus è contrario interpretantur illud dictum de solutione ac resurrectione corporis sui. Qua de causa ratio est, quærere per hæc verba quàm versutè B agant. Si enim de resurrectione sua tunc sic intelligebant dictum, quomodo testimonium aduersus ipsum dabant, quod hoc de templo illo dixerit quod erat ædificatum? aut si hoc verè ita intelligebant dixisse, quomodo testati sunt aduersus eum? vnde sciunt modo, quod dixerit, post tres dies à mortuis resurgam? In vtroque enim dolo si inueniuntur, & in vtroque veritatis inimici. Per hæc enim verba ipsi testimonium suum condemnãt; quoniam verè intelligentes de resurrectione corporis sui illa dicere, scientes conuerterunt C illud in calumniam, & dixerunt ex destructione & reparatione illius templi eum ea dixisse. Adhuc aliam considerare oportet fraudem. Si enim in manifesto hominibus dicebat post tres dies à mortuis resurrecturum se, quomodo vel verisimile videri potest quod secreto mandauerit Discipulis suis, vt furentur eum noctu, & dicant post tres dies quia surrexit à mortuis? Sed hoc ex hoc ipso incredibile probatur, vt eis post tantam doctrinam ista dixerit, quã D in populo docuit vniuerso; post tantas talesque virtutes quas in omni Iudæa coram hominibus ostendit, vt falleret Discipulos suos verbis. Qua fronte igitur vllus mortalium ista dicet? vel quæ vtilitas in morte mõstraretur ipsius? Nec dubium quin ipsi Discipuli sic exterriti ista non facerent quod mandabat. Maximè propter periculum quod eis imminebat ab eis deprehensis si hoc facerent. Propterea verum est ex diuina prouidentia, quod in præiudicium suum ista Principes Sacer- E dotum loquuntur, & ad corroborandam fidem nostram, vt & ipsi in omnibus inexcusabiles fiant, & nobis in nullo remaneret vlla dubietas. Adhibent custodes, signatur lapis sigillo sculpturæ suæ, & veniunt hæc omnia nobis ad testimonium fidei nostræ, & illis in condemnationem perfidiæ suæ. Veruntamen quamuis ita confinganr omnia & componant, ipsi semper sibi conscii sunt & testes fraudis suæ.

Ioan. 2.19.

Vnde venientes quidam ex ipsis custodibus in ciuitatem, nunciauerunt, non aliis, sed ipsis Principibus Sacerdotum, omnia quæcunque fuerunt facta, vt ex omni parte inexcusabilis eorum inueniatur impietas. Illi tamen, quamuis in omnibus ita conclusi, nec sic suscipere voluerunt Christum Dei filium, nec reuocare se ab impietate sua, sed post hæc omnia secundum duritiam cordis sui thesaurizare sibi iam & indignationem in die iræ, & reuelatione iusti iudicii Dei.

Cap. XXVIII.

Vespere *autem Sabbathi, quæ lucescit in prima Sabbathi, venit Maria Magdalene & altera Maria, videre Sepulchrum.* Quantum sentio, mirum & inauditum loquendi oritur genus. Non enim hanc sæculi dies nouit vesperam, nec habet mundi vsus, quia vespera finit & non inchoat diem; tenebrescit quoque & non illucescit. Vnde & Genesis seruat ordinem naturæ, *& factum est*, inquit, *mane ac vespere dies vna*, sic & de reliquis, nisi quod Sabbathum id est septima dies, quæ requies esse dicitur, habet mane sine vllo vespere. Quia profecto vespera Sabbathi ipsa est in mysterio *quæ lucescit in prima Sabbathi*, non vt noctem pariat, noctisque sit mater, sed vt ordinem mutet dum agnoscit auctorem, & tota clarescat in diem. Et non in quamlibet diem, sed in eam quam fecit Dominus extra omnem diem; vt seruiat non tempori, sed factori suo & creatori omniũ sæculorum. Et ideo tota hæc locutio radiat in mysterio, respondet in nouitate, anhelat gaudens auroram lucis exhibere, vt tota clarescat vespera, quæ accidit in occasum Solis in prima Sabbathi, quæ est dies lucis; dies inquam lucis, quæ nullum nouit occasum. Prima igitur Sabbathi dies Dominica nunc dicitur, quæ prima condita est in principio, & prima meruit videre Dominum resurgentem. Ipsa quidem prior mundo principium dedit, ipsaque per Christum prior reparari promeruit. Sed quod Euangelistæ, diuersa mulierum describunt tempora, non mendacij est, vt impij calumniantur, sed sedulæ visitationis earum officium. Nec itaque diuersum est quod sentiunt, sed vnum atque idem, vt paulo plus quàm mediæ noctis intelligatur tempus, quod est gallorum cantus, & eum diuersis appellauere nominibus. Matthæus enim scribit, *Vespere Sabbathi*, pro eo quod est, sero; id est, non incipiente nocte, sed iam profunda & magna ex parte transacta, apparuisse Mariæ Magdalenæ, vel venisse eas *videre sepulchrum*. Quia licet

Gen. 1.5.

Cap. XXVIII. licet sero, tamen in ipsa vespera prioris Sabbathi, *quæ lucescit in prima Sabbathi*, venerunt, ita vt deinceps in nouo Testamento, non sequatur nox diem, sed præcedat. Quia iuxta Apostolum *nox præcessit, dies autem appropinquauit*, & tunc vtique appropinquauit quando Dominus resurrexit. Siquidem vespere, non immeritò tropicè, pro tota accipitur nocte. In cuius noctis fine, id est, vespere Sabbathi, venerunt præfatæ mulieres ad monumentum illucescente iam eadem nocte in prima Sabbathi, seu vt in Græco habetur, in vna Sabbathi. Ipsum igitur Euangelista, vespere interpretatus est Sabbathi, cùm ait *quæ lucescit in prima Sabbathi*, id est, appropinquante iam luce sequentis diei. Verumtamen quantum de hac re Euangelistæ dissentiant, considerandum est. Quia quamuis Matthæus ita dicat, longè aliter Marcus de hac ipsa eadem-que narrare videtur. *Et valdè mane*, inquit, *vna Sabbathorum veniunt ad monumentum*, oriente vel *orto iam Sole*. A quo quidem nec Lucas, nec Ioannes multum discrepare probantur; cùm ait Lucas, *valdè diluculo*, & Ioannes, *Mane cùm adhuc tenebræ essent*. Nam hoc intelligitur & Marcus dicere, cùm ait, *& valdè mane*, Oriente iam Sole, id est, ab oriente, cùm cœlum iam incipiebat albescere, licet adhuc tenebræ essent super terram; quod non fit nisi ex vicinitate iam Solis orientis, quando aurora quasi præuia Solis incipit apparere, & tamen adhuc tenebrarum caligo densatur; Quæ tantò magis attenuatur, quantò magis lux Solis præuia inaltatur. Vnde quod ait, *Et valdè mane*, non sic accipiendum est, tanquam Sol ipse iam esset effusus super terras, sed potius, sicut dicere solemus, mane, seu valdè mane, quando gallorum cantus, acsi præco, insonuerit, lucis iam quia mane est surgamus. Non quod Sol sit iam ortus, sed quia è vicino adesse fertur, vel creditur mox dies affuturus. At vbi viderimus aliquam Orientis partem rubescere, vel quippiam inalbescere, mox diluculum adesse proclamamus, quod & valde mane verè dicimus. Vnde vnum est, Euangelistæ quod dicunt, vnum quod sentiunt. Quia idem est, mane valdè, quod Marcus ait, quod est valdè diluculo, quod Lucas; sed & quod Ioannes immutauit, *Mane cùm adhuc tenebræ essent*; orto iam Sole, id est, quando ortu suo sursum ascendens incipit terras illuminare. Sed quomodo cum his tribus congruat Matthæus, de quo nunc dicimus; qui nec mane valde, nec diluculo, nec *Mane cùm adhuc tenebræ essent*, sed *vespere Sabbathi quæ lucescit in prima Sabbathi*, licet iam ex hoc plura dixerim perquirendum est. Quia vt dixi prima noctis pars vesper est, & per hanc partem, totam noctem voluit significare; in cuius noctis fine, qui est diluculum, vel manè cùm adhuc tenebræ essent, venerunt sanctæ mulieres cum aromatibus ad sepulchrum.

Rom. 13.12

Marc. 16.2

Luc. 24.1.

Ioan. 20.1.

B Sed Matthæus inter cætera rerum Sacramenta, ideo vespere dicit eas venisse, quia ex eo licebat iam aromata, quæ minus parauerant in Sabbatho, transacto die, deferre. Fortè & ideo nominauit vesperam, vt hanc licentiam exprimeret. Sed cùm ait, *Quæ lucescit in prima Sabbathi*, tale est acsi dicat, mane vel diluculo quando lucescit nox prioris diei in prima Sabbathi, *cùm adhuc tenebræ essent*, quando incipiebat iam luce terminari, vt transiret nox prioris Sabbathi tota in primam Sabbathi. Quapropter quia à vespere noctem significauit, & C in hoc eloquio diuini verbi arcana Dei Sacramenta reserauit, admiranda est diuini verbi Sapientia, & virtus intelligentiæ, quamuis alij hanc horam simplicius, nec sub obscuro eam protulerint. Quia vnusquisque eorum, non nisi vnius temporis horam voluit exprimere, id est plus fortè quàm mediæ noctis, vel gallorum cantus, spatium. Quamuis enim tres eorum finem, Matthæus verò voluit indicare principium. Vnde Hieronymo videtur quod D Matthæus Hebræo sermone Euangelium conscribens non tam vespere dixerit, quàm sero; & eum qui interpretatus est, verbi ambiguitate deceptum fuisse, quia non sero interpretatus est, sed vespere. Solet namque ex consuetudine loquendi, & serum non vesperam significare, sed tardè. Solemus enim dicere, serò venisti pro eo quod est tardè; & quæ facere ante debueras fac saltem serò, id est tardè. In quibus omnibus, quamuis vberrimus sit expositionis exitus, tamen notum est, vt dixi, & E admirabile loquendi genus, in quo & historiæ seruatur veritas, & ineffabile vt ita dicam construitur Sacramentum. In tantum vt ipsa Latinitas videatur esse corrupta, cùm ait, vespere quæ lucescit; quod & in Græco sub eodē fœminino genere scribitur, licet cuiuslibet generis apud Latinos vesper esse dicatur. Quoniam in nullo rectè loquendi genus corrumpitur, vbicūq; diuinis regulis diuina mysteria ineffabilius cōmendantur. Quoniā etsi nullus alius loquendi esset modus, quo intellige-

retur hæc locutio, potuissemus dicere quod vespere Sabbathi esset, non vesperascente die, sed nocte iam, vt ita dicam vesperascente, id est, iam finiente nocte, *Venit Maria Magdalene & altera Maria.* Alia vt quidam dicunt, sed ipsa; alia in persona & significatione, sed ipsa in nomine & nouitate voluntatis. Quam aliam, quidam matrem Domini existimāt. Sed non puto quæ tantis affecta erat animi passionibus, tantis excruciata doloribus, vt sic passim discurreret, quā ab illa hora vocis Dominicæ discipulus suscepit in suam. Et notādum, quia non ait Euāgelista venerūt, sed *venit.* Quia sub vno nomine veniunt duæ, mysterio non casu, quia duæ ad Christum venturæ erant Ecclesiæ; duæ quidē, quia ex duobus populis, quia vna est Ecclesia, vnaque columba Dei electa genetricis suæ. Idcircò rectè dicimus quia ipsa est in nomine, sed altera in prole; altera quidem ex prosapia, sed ipsa in sacramento sponsalitatis & nomine. Porro de Maria Magdalene nulla est obscuritas, quibus horis dicatur venisse ad monumentum, quæ prius vidit resurgentem Dominum, & postea ad monumentum flere refertur. Quia & prius sola, deinde cum altera, siue & cum aliis, memor beneficiorum Dei, quæ in se Dominus contulerat, ad sepulchrum eius frequenter currebat, & vt ita dicam, in remota officiis erat, quem nunc adorat discurrens & videt, deinde præ nimio amore deflet, quem quærit absentem & plorat. Quod autem dicit, quia venerunt *videre sepulchrum*, magnitudo dilectionis ostenditur. Quem, quia videre non poterant, ardebāt amore charitatis, si vel sepulchrū eius, quo positus fuerat, videre possent. Veruntamen, earum aduentus, non sine causa, ad monumentum fuit, qui ab alio Euāgelista plenius refertur, cùm ait, quod *cum aromatibus* venerūt. Non enim vacuæ veniunt, sed plenæ officio charitatis, & virtutum odoramentis.

ET *ecce terræmotus factus magnus. Angelus enim Domini descendit de cœlo, & accedens reuoluit lapidem ab ostio monumenti, & sedebat super eum.*] Tremuit ergo terra, non quia Angelus descendit de cœlo, sed quia ab inferis dominator reascendit Dominus. Et ideò *terræmotus factus est magnus*; nec minor puto quàm fuit, quando emisit spiritum, quia vterque motus terræ verè insuetus fuit, quando magnæ ac plures Asiæ ciuitates corruisse leguntur. Nec immeritò, quia dissiliunt ima terrarum, commouetur chaos, & quatiuntur fundamenta orbis terrarum. Quid igitur mirum si vltra fines Iudeæ, inconsuetè terra tremuit, & pondera mouentur grauiora, cùm Dominus totius orbis descendit, & reascendit ab inferis. Quando omnia mortis iura fracta creduntur, & portæ inferorum dissolutis viribus reserantur; quæ omnia nisi in imis essent, non credo quod terra, quæ deorsum & super abyssum est, sic tremuisset. Non solùm semel, sed & secundò. Id est, primùm, quando omnipotens Iesus emisit spiritum, & ad inferna descendit, deinde cùm resurgit ab eisdem inferis, & captiuos quos tenebant claustra inferorum victor secum inde reduxit. Idcirco non sunt audiendi qui dicunt, alicubi inferna quàm in imis terrarum esse. Quia si alicubi essent loca illa Dominum ad se venientem vtique sensissent, sicut terra præsensit ac tremuit, quando Christus occubuit in mortem, & quando ab ea victor ascendit. Nec mirum si corripitur tartarus, discissa cunt inferna, cùm ad ea Christus vsque excurrit. Addicitur mors quæ reos tenebat cùm incurrit in iudicem; & quia sæuiens in homines exarsit, & prosiluit in Deum, meritò remota sunt iura tartarorum. Potestas aufertur cùm ab inferis mortui suscitātur. *Angelus enim Domini descendit de cœlo*, imo Angeli. Non vt resuscitent Dominum, sed vt annuncient eum resurrexisse à mortuis, & ostendant nobis, quia terrenis redditum est iam cœleste cōmercium. *Et accedens reuoluit lapidem.* Et nō dixit voluit, sed *reuoluit lapidem* qui aduolutus probauit mortem Christi, reuolutus verò exstitit assertor veræ resurrectionis, cùm exhibuit vacuum monumentum. Nō enim auferri poterat quem tantus claudebat lapis, quem sigillum obsignabat, quem milites custodiebant. Qui ideo ante oculos mulierum reuoluitur, vt sic corda per fidem aperiat infidelium, quomodo aperuit sepulchrum, & ostendit iam ex eo, sine vllius fraude resurrexisse Dominum. Custodiunt Angeli exuuias corporis, & rogant mulieribus ne quærant iam viuentem, cùm mortuo. *Et sedebat*, inquit, *super eum.* Quæ causa Angelo sedendi erat? Nunquid aliqua inerat ei lassitudo? Fortè ex itinere, aut labore aliquo, fatigatus erat, & ideò sedebat vt requiesceret. Non vtique, quia nulla ei inesse potest lassitudo, quia incorruptibilis natura est. Sed sedebat quasi fidei adsertor, & doctor resurrectionis Christi. Sedebat quasi Magister cœlestis scholæ super petrā, vt soliditas se-

Cap. XXVIII.

dentis daret credentibus fidei firmitatem. Prædicabat iam Christum ex sessione sua, quo ipse victor ascendens, sessurus sit super petram, id est, supra soliditatem fidei, ac fundamentum Ecclesiæ suæ, quod nomen à petra, quæ Christus est, deriuatur. *Tu es*, inquit, *Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam.* [Mat.16.18] *Erat autem aspectus eius, sicut fulgur, & vestimenta eius sicut nix.* In fulgore etenim terror iudicij designatur, in niue autem blandimentum candoris vt demulceat pios & percellat impios. Alias autem ad Angeli gloriam non sufficit fulgur, neque ad cœlestem naturam conueniunt vestimenta. Sed sub tali tantoque splendore præferebat coram oculis humanis speciem nostræ resurrectionis, & formam atque habitum, in quo qui resurrecturi sunt per Christum transformandi sunt in gloriam. Vnde Dominus, *Tunc*, inquit, *iusti fulgebunt, sicut Sol in virtute sua.* [Mat.13.43] Sed quærendum quid est quod Marcus ait, *Et introëuntes in monumentum, viderunt iuuenem sedentem in dextris, coopertum stola candida, & obstupuerunt.* [Marc.16.5.] Si enim Angelus iste super lapidem foris sedebat, quid est quod ait, quia intus introëuntes iuuenem sedentem vident? Nisi quia fortè duo tunc visi sunt Angeli, vnus de quo Matthæus dicit, & Marcus tacuit, alter verò de quo narrat Marcus, & Matthæus tacet, vt duos viderint, & à duobus sigillatim audierint quæ dixerunt. Prius siquidem audierunt ab illo qui foris sedebat super lapidem, quem cernebant, cuius profectò verbis, prius exhortatæ sunt, quia dixerat eis, *Venite & videte locum vbi positus erat Dominus.* Quo venientes & intrantes, viderunt iuuenem in dextris de quo Marcus narrat, & Matthæus tacet. A quo penè similia audierunt, *Nolite expauescere, Iesum quæritis Nazarenum*, seu cætera. Quem itaque Angelum prius videre non poterant, quia in dextris intra septa sepulchri sedebat, donec ab illo priori Angelo benignissimè exhortatæ introierunt, ab Oriente reuoluto iam lapide in domum illam rotundam, per ostium monumenti. Vbi protinus viderunt Angelum scilicet iuuenem illum sedentem ad meridianam plagam illius loci, vbi positum fuerat corpus Iesu; hic enim locus in dextris erat, quia nimirum corpus Iesu quod supinum iacuerat, caput habuit ad occasum, vnde dexteram necesse est haberet ad Austrum, in qua dextera iuxta positionem loci rectè sedere Angelus intelligitur. Et ideò schema sepulchri Domini cognoscere, valdè pernecessarium est, vt possimus cognoscere & visiones Angelicas plenius, & Euangelistarum dissonantia ad vnam redigere concordiam, & intelligentiam visionum. Nec non quomodo & secundum Lucam, intrantes in monumentum, duos Angelos stantes ibi aut sedentes inuenerint. Quia nisi positio sepulchri id disterminet & distinguat, videtur esse contrarium, quod Euangelistæ variant pro mysterio. *Præ timore autem eius exterriti sunt custodes, & facti sunt veluti mortui.* Ministri perfidiæ, & executores mortis alienæ; nequeunt sufferre cœlestia visu, neque fiduciam sumere de supernis. O quàm miseri sunt, quos tunc perculit timor mortis; quando securitas credentibus reddita est vitæ. Meritò igitur quia mortem seruabant ministri mortis, ne viueret vita, percussit & prostrauit Angeli aduentus, ac facti sunt veluti mortui. Quod nisi essent vt ita dicam plusquàm mortui, debuisset eos excitare ad vitam resurrectio Christi, & visio Angelica oculos eorum illuminare vt crederent resurgentem. Vacuum quoque monumentum & lapis reuolutus, debuit ostendere, quod iam tedisset ad vitam qui signato lapide non est inuentus in monumento. Debuerat enim miraculum esse de facto, de exemplo spes resurgendi; de reuersione Christi ad vitam firmitas credendi; de visione Angeli, honor & triumphus æstimari resurgentis. Vnde quia eos tanta dementia cœperat, vt in nullo fidem de Christo possent recipere, iure facti sunt ac mortui.

Respondens *autem Angelus dixit mulieribus, nolite timere vos, scio enim quod Iesum, qui crucifixus est, quæritis.*] Respondere quasi ad interrogata dicitur Angelus, cùm mulieres voce nihil interrogant, sed quia ad ea quæ intus gerebantur in animo Angelus loquitur, rectè acsi ad interrogata respondere dicitur. Consolatur enim eas & docet, & ne timeant monet. Non eos qui corde credulo præmortui iacebant, imo terrore perculsi, sed eas quas deuotio trahebat & amor piæ dilectionis. Vnde signanter ait, *nolite timere vos.* Ac si dicat, illi timeant qui non amant, nec credunt, vos cur pertimescitis, quæ vestros videtis conciues? In illis siquidem perseueret pauor ac terror iudicij; in quibus

Cap. XXVIII.

permanet perfidia & incredulitas mentis. A Cæterum vos, quia Iesum quæritis crucifixum, nolite timere, sed congaudete & congratulamini, quia surrexit tertia die, suaque vobis promissa compleuit. *Non est hic.* Scilicet in monumento, vbi eum quæritis, *sed venite & videte locum, vbi positus erat Dominus.* Vt si meis verbis non creditis, saltem vacuo iam credatis sepulchro. Ecce quàm pius Doctor, quàm modestus, quàm benignus inuitator. Qui licet re- B splendeat vt fulgur, sic temperat sermonem vt permulceat mentes fœminas, & non vt perterreat quas docet. In facie siquidem Angeli cœlestis naturæ monstratur claritas, & in veste figuratur communis gratiæ virtus. Quapropter audiant tumidi doctores & elati, qui magis semper cupiunt videri in eloquio & in vestibus, atque in omni apparatu gloriæ, quàm prodesse & docere simpliciter. Ecce Angelus in natura præclarus, sic temperat speciem in colloquendo, potius vt mulceat, quàm deterreat audientes. Temperatur vestium claritas, vt placidius videatur, quamuis in C vultu pretulerit fulgorem ac terrorem eius quem nunciabat viuere, & speciem sui auctoris. Et notandum quod ait, *Scio enim quod Iesum quæritis.* Non enim ait quod corpus eius quæreretis quod positum est in monumento, sed *Iesum quæritis.* Quia nescit Angelus soluere Iesum neque tripartiri eum in tribus, vt sit corpus in sepulchro quo positum est, & anima in inferno quo descendit, Verbum quoque in cœlo cum Patre, quo semper manet. Non itaque sic intelligit Angelus vt D miseri Hæretici, qui quàmsæpè diuidere laborant Christum. Sed quid ait? *Venite,* inquit, *& videte locum vbi positus erat Dominus.* Non corpus tantùm quod mortuum est, sed vbi positus est Dominus, qui nescit mori, quia Dominus dominantium est, & immortaliter viuit. Vnde etiam & in Symbolo credere confitemur, *& in Dominum Iesum Christum. Qui* inter cætera quæ egit etiam *mortuus & sepultus* est. Et ideo quàmbenè Angelus qui residebat E acsi doctor egregius in sede æternæ soliditatis, non ait, Venite & videte vbi positum erat corpus, sed integrè, quia indissolubilis vnus est Christus, *venite & videte vbi positus erat Dominus.* Quapropter audiant, qui eum rescindere volunt, & duas in Christo introducere personas, vnam secundum carnem adoptionis, alteram, secundum naturam proprietatis Dei, ita vt vnus in eo dicatur nuncupatiuus Dei filius, alter verò proprius. Veruntamen Angelus docet & ostendit, quod idem in vtroque, & vnus sit Dominus, vnus in sepultura corporis, vnus in Verbo, vnus & in anima, vnus itaque in vtraque natura, indissolubilis, & indissociabilis, manens in vna persona Deus & Dominus. Nec Verbo diuisus à carne, nec carne à Verbo, neque anima à Verbo & carne. Sed in his omnibus vnus Deus & homo, vnus *mediator Dei & hominum* Dominus Iesus Christus. Sicque rectè supra iam dixi, iure prædicatur Christus proprius Dei filius, in vnitate personæ crucifixus ac passus, mortuus & sepultus, cùm sola caro sit passa. Et ideo egregiè ait Angelus, *Venite & videte, vbi positus erat Dominus.* Ecce Angelus Dominum prædicat, cuius loquitur passionem, fatetur mortem, sed protinus resurrectionem confitetur. Et si Angelus, post tot contumelias, post tam dira in carne supplicia, post sepulchrum Iesum recognoscit Dominum suum, & confitetur, quid est quod Hæretici garriunt, eum solummodò per adoptionem esse Dei filium? Ecce Angelus suam loquitur seruitutem, cui deuotus exhibet famulatum, sentitque iam totam iniuriam passionis, transisse in resurrectionis gloriam. Nec minoratum Dominum in carne iudicat, nec in passione existimat consumptam dominationem, neque defecisse virtutem dominantis, quem Dominum appellat eique seruitutem exhibet. Nec erubescit Dominum vocare, quem crucifixum dicit, & ostendit deuotus *locum vbi positus erat Dominus,* qui loco non capitur, nec continetur in loco. Ostendit igitur locum in quo iacuerat, ne alter & non ipse idem resurrexisse crederetur ex mortuis, ac iubet mulieribus.

1. Thim. 2. 5.

Cito *euntes*, inquit, *dicite Discipulis eius, quia surrexit, & ecce præcedit vos in Galilæam, ibi eum videbitis, ecce prædixi vobis.*] Nec itaque vacat à mysterio quod mulieres fiunt Euangelistæ, vt per mulierem primùm fides annuncietur resurrectionis in mundo, per quam primùm perfidia intrauit in mundum. Ordo namque erat iustitiæ, vt hominibus per mulierem resurrectionis ad vitam daretur indicium, per quam primùm tentationis ac ruinæ homini delatum est consilium. Nec igitur ad hæc duæ præordinantur sine rationis causa feminæ, vno sub nomine, vt euangelizarent resurrectionem Christi, Discipulis.

Cap. XXVIII.

Sed ideo in Sacramento sic præparantur ad sepulchrum, vt formam duarum Ecclesiarum teneant, per quas longè latéque prædicatur Euangelium. Duæ siquidem nutriuntur fœminæ vno sub nomine, vt vna declaretur Ecclesia quæ de Iudæis ac Gentibus quotidie aggregatur. Et ideo citò ire iubentur, quia in officio prædicationis nihil tardè, nihilque tepidè fieri oportet, sed omnia in velocitate perfectæ intentionis quantocius consummari, nec absque magno fidei Sacramento Discipuli in Galilæam ire iubentur, cùm prius eum diuersis in locis visuri erant. Sed quia Galilæa transmigratio interpretatur, oportet qui Dominum videre desiderat, transmigret primum de vitijs ad virtutes, de corruptione ad incorruptionem, de morte ad immortalitatem, quatenus in transmigratione iam facta, id est in Galilæam, Dominum videre queat. *Et exierunt citò de monumento cum timore, & gaudio magno, currentes nunciare Discipulis eius.* Quod autem dicit, exeuntes de monumento, insinuat, quia omnia explorarunt sepulturæ mysteria, de quibus cæteri Euangelistæ plura narrare probantur. Sicque duplex affectus mentis eas mouebat, vt citò irent ac currerent, timor scilicet atque gaudium. Timor siquidem eas inuaserat ex magnitudine miraculorum, gaudium verò ex desiderio resurgentis Dei. Quibus intus possessæ præ nimio amore concito gradu currunt ad Apostolos, vt per eos fidei seminaria spargerentur in populo. *Et ecce Iesus occurrit illis dicens, Auete. Illæ autem accesserunt & tenuerunt pedes eius, & adorauerunt eum.* Nec miteris, quæ sic quærebant, quæ per totam noctem eundem locum frequentauerant, quæ ita iam festinè currebant, si merentur obuiam habere Dominum resurgentem, vt certius eum iam viuere euangelizarēt, quem prius mortuum quærebant. Erat enim in illis duabus mulieribus, iam figura, vt dixi, totius Ecclesię, quia erat genus in specie. Ac per hoc & ipse festinus Iesus occurrit sponsæ suæ, quasi sponsus, & salutat prior ex dilectionis affectu, dicens, *Auete.* Non potestate terret eas, sed præuenit in charitate, nec auctoritate maiestatis suæ perturbat, sed ex lege salutat sponsi, totusque vadit in salutationem. Sic enim salutauerat Angelus Mariam, vt solueretur in illa maledictio Euæ: salutat autem & Christus vt benedictio Ecclesiæ donetur, & sponsalitatis iura firmentur. Hoc igitur primum munus salutationis postquam resurrexit, Ec-

A clesijs attulit, quo soluatur illa maledictio primæ mulieris. Dixerat namque Discipulis ipse, neminem salutaueris in via. Et quid est, quod resurgens tam festinus illis occurrit in via & salutat? Non enim exspectat primum agnosci, nec requirit aliquid ab eis, nec permittit se interrogari, sed totus ex feruore pij amoris, acsi gaudens, vadit vt dixi, in salutationem, suumque soluit ipse mandatum. Quoniam etsi sunt qui despondeant Ecclesiam vnam Virgi-

B nem castam Deo sponsam, ipse solus est sponsus, qui sua salutatione suum soluit licitè mandatum. Quia totum vincit & exuperat vis amoris, dum eam suum esse fecit corpus, quam salutat in se, cuius ipse probatur esse caput. At ipsæ accesserunt & tenuerunt pedes eius, iuxta quod sponsa canit in Canticis, *Quæsiui quē diligit anima mea, quæsiui & non inueni eum*, nec dimittam illum. Nolunt ergo dimittere quē tenent manibus, quem adorant & credunt. Quem nisi credidissent, non tenerent. Sed quærendum quomodo hîc iux- Cant. 3. 1.

C ta Matthæum Maria Magdalene vespere Sabbathi, cum sibi socia pedibus Iesu aduoluta iacet, tenet, & adorat, quando secundum Ioannem mane Sabbathi audit à Domino, volens rursus pedes eius tenere, *Noli me tangere, necdum enim ascendi ad patrem meum.* Si ergo prius eum, vt Matthæus testatur, vidit resurgentem, cum altera Maria, & pedibus est aduoluta, quos simul tenuisse dicuntur, quid est quod Ioan. 20. 17.

D post ea reuersa (quia domi nec manere ad modicum, nec subsistere poterat) quasi indignans sic eam abijcit? Nam ad monumentum veniens, quia *vidit lapidem sublatum ab ostio monumenti*, quo sepulchrum claudebatur, currit ad Simonem, & ad illum alium Discipulum *quem amabat Iesus* plurimum, & dicit eis, *Tulerunt Dominum meum de monumento, & nescio vbi posuerunt eum*, seu cætera quæ sequuntur. Vbi cùm peruenissent illi duo & introissent, *Maria stabat ad monumentum foris plorans. Et cùm se inclinasset, vidit duos Angelos in albis seden-* Ioan. 20. 1. 2.

E *tes* in loco monumenti, *vnum ad caput, & vnum ad pedes*, ac cætera. Quæ *conuersa retrorsum, vidit Iesum stantem*, & dicit ei inter cætera, *Raboni, quod dicitur Magister*; cui Iesus ait, *noli me tangere, nondum enim ascendi ad Patrem meum.* Quod si primùm eum credidit, ac pedes eius tenuit, & adorauit, quid est quod tam indigna iudicatur à Domino, ne eum rursus tangat? Quod si stupor eam arripuerat, & terror visionis, miror quomodo, tam ci-

Cap. XXVIII.

A tò fides defecerit, & cognitio prioris visionis, ita vt miraculis territa, quasi caligine obcæcata, nesciat prius quid gesserit. Vnde datur intelligi in hac difficultate rerum, quia nisi diligens animus, & sepulchri positionem cognoscat, vt diximus, & temporis angustias compenset, nec non & continuam frequentiam mulierum & Angelorum apparitiones iuxta situm loci, quod magnus calumniantium patet locus, & multis inuoluimur inextricabilium quæstionum nodis. B Quapropter dicam quod probabilius mihi videtur. Ecce prima Sabbathi mane diluculo, sicut omnes consentiunt, ventum est ad monumentũ, & factus est ille, quem Matthæus narrat, terræ motus, & reuolutus est lapis, atque exterriti sunt custodes, ita vt in parte aliqua iacerent quasi mortui. Venit prorsus primùm Maria, sicut Ioannes dicit. Maria vtique Magdalenæ sine dubio, cæteris mulieribus, quæ Dominum sequebantur, in dilectione Christi feruentior. Vnde nec immeritò Ioannes solam hanc commemorat, C tacitis his quæ cum ea fuerant. Venit ergo illa, & vt vidit lapidem sublatum à monumento, vel eum fortè Angelo reuoluente, & antequam aliquid diligentius inspiceret, non dubitauit ablatum esse inde corpus Iesu, cucurrit & nunciauit Petro atque Ioanni. At illi currentes, expleuerunt quæ idem Ioannes narrat. *Maria* autem interim, donec omnia explerent illi duo cursores, *stabat ad monumentum foris plorans*, aut fortè à domo iam regressa. D Stabat autem ante illum saxei sepulchri locum, sed tamen intra illud atrium quo iam ingressæ fuerant ipsa & illa alia Maria, seu & reliquæ quas tacent prȩter has duas, de quibus loquuntur, ob magni mysterij Sacramentum. Quæ tunc viderunt Angelum sedentem à dextris super lapidem reuolutum, de quo narrat Matthæus & Marcus, qui dixit eis quæ lecta sunt. Inter hæc verba, quantum videtur, Maria dum fleret *inclinauit se & prospexit in monumentum, & vidit* illos *duos Angelos*, de quibus dicit Ioannes, sedentes primum. E Deinde vt alloquuntur ei Luca teste, quia viderit eos stantes, surrexisse creduntur, & dixisse secundum ea quæ Lucas narrat. Inter quas fortè Angelorum visiones & miraculorum signa illa perterrita, etiam Angelos quos videbat, stupore perculsa, ignorabat, huc illucque faciem circumferens, nihil aliud nisi Dominum videre desiderabat. Conuersaque retro *vidit Iesum stantem, & nesciebat quia Iesus esset.* (Ioan. 20.) Non quod Dominus iuxta Manichæum & alios hæreticos, formam mutauerit, vt pro voluntate sua, diuersus ac varius videretur, sed quia Maria obstupefacta miraculis, locus ille quia hortus erat, hortulanum eum putauit. Cui Dominus penè eisdem verbis quibus & Angelus, loquitur. Inter quæ plura erroris verba quæ dixerat, vocat illam benignissimus Iesus ex nomine, ac dicit, *Maria*, vt quem facie non agnoscebat, voce intelligeret. Illa mœrore perfusa *Raboni*, id est, magistrum vocat eum. Quæ cùm vellet adhuc eum mente turbata contingere, dicit ei, *Noli me tangere*, & cætera quæ sequuntur. Tunc illa egressa de illo atriolo monumenti, seu ab eo loco vbi erat spatium horti, cum qua & aliæ, quas secundum Marcum inuaserat tremor & pauor, cùm irent, & nemini quicquam loquerentur, *ecce in via*, vt Matthæus ait, *occurrit eis Iesus*, ac dicit illis, *Auete. Illæ autem* iam melius edoctæ vel recreatæ in fide, *accesserunt & tenuerunt pedes, & adorauerunt eum*; quem non adorassent nisi cognouissent. Neque Iesus permitteret se tãgi ab eis, nisi credidissent, quod paulò ante Maria non fecerat, quem hortulanum putabat. Sic enim fratres, ex positione loci, & frequentia mulierum & Angelorum apparitionibus comprehendere possumus, ne in vllo Euangelistas ab inuicem dissentire. Vnde intelligimus bis eas allocutionem habuisse cum Angelis. Vnam scilicet cum eo qui supra lapidem sedebat, & aliam cum his qui in monumento erant. Sic & cum Domino prius illic, quando Maria hortulanum eum putauit, & nunc iterum, cum eis occurrit in via, vt eas ipsa repetitione visionis suæ, & allocutionis firmaret & recrearet à timore & tremore, & ab his omnibus quæ in mente eis dubietatis acciderant. Quibus ait primùm, *nolite timere*; deinde, *ite nunciate fratribus meis, vt eant in Galilæam, ibi me videbunt.* Ecce quantum proficiunt ex visione Dei, quæ mox mittuntur ad Apostolos, & fiunt Euangelistæ. Vnde sequitur. *Venit ergo Maria Magdalene annuncians Discipulis, quia vidi Dominum, & hæc dixit mihi.* Non quod sola illa hæc nunciauerit, sed fit distinctio ab ea visione quam sola vidit & nunciauit, atque ab ea quam cum reliquis vidit, quas Lucas commemorat, quod nunciauerint hæc omnia illis vndecim & cæteris omnibus.

Et *ecce quidam de custodibus venerunt in ciuitatem, & nunciauerunt Principibus sacerdotum omnia quæ facta fuerant.* &c. quæ

sequuntur vsque ad, *Diuulgatum est verbum istud apud Iudæos vsque in hodiernum diem.* Hæc idcirco dicta sunt à Matthæo Euangelista, & facta à custodibus, vt inde magis magisque omnibus appareant inexcusabiles. Nam custodes licet facti sint ac mortui præ pauore, tamen & viderunt & audierunt plura, quando ipsos Angelos cernere potuerunt, & petram ab ostio monumenti reuolutam, seu cætera quæ nunc gesta sunt, videtunt. Et hinc est quod ait, quia *Nunciauerunt omnia quæ facta sunt* (vtique vera) *Principibus sacerdotum.*
B Sed illi qui debebant conuerti ad pœnitentiam, & omnia perscrutari quæ dicta, quæ facta fuerant, vt inuenirent veram vitam, ac probarent resurrexisse, quem mortuum procul dubio sciebant, perseuerant in perfidia, sicut & adhuc hodie. Ipsam pecuniam, quæ ad vsus templi ac sacrificiorum Dei data fuerat, conuertunt in redemptionem mendacij, sicut & ante triginta argenteos dederant proditori.
C Audiant dispensatores Ecclesiarum quid hîc sentiat Beatus Hieronymus de talibus. Quod omnis qui stipe templi seu altaris, & his quæ conferuntur ad vsus Ecclesiæ Dei, abutuntur in aliis quibuslibet rebus, quibus suam expleant voluntatem vel lucra, similes sunt Scribarum & sacerdotum redimentium mendacium, & sanguinem Saluatoris. Sed cæci Principes, qui tantis obcæcantur malis, dant pecuniam copiosam militibus vt mentiantur. Nec tamen verisimile aliquid inueniunt quod
D dicant, nisi tantùm persuadent vt dicant, quia *Nobis dormientibus, venerunt discipuli eius & furati sunt eum.* Quod si dormierunt insanissimi Scribæ & Pharisæi, tantæ rei custodes, vnde scire poterant qui eum tollerent, vel quò abirent? Sed milites dicunt quod sentiunt, & quod viderunt & audierunt: at vos è contrario redimitis mendacium vt dicant quod dormierint, nec viderint ea quæ gesta sunt. Dicite quæso, quis iudex tales audiet testes?
E Quis tantum non intelligit mendacium? Quod si alij nequeunt deprehendere vestras insidias, ipsi milites intelligunt, quàm perfidi & quàm dolosi sitis. Vnde quamuis copiosam pecuniam dederitis, vt tacerent verum, & affirmarent mendacium, tamen ecce diuulgatum est apud Iudæos vestræ gentis homines, quid fecistis & quàm iniquè. Et non solùm apud Iudæos, verumetiam & apud omnes Gentes, *Vbicunque prædicatum est hoc Euangelium in vniuerso mundo.* Viri sanguinum

A & dolosi, effudistis pecunias, falsitatis pretium, & perdidistis legem, ac patriam atque templum. Inuenistis ex consilio instrumentum perfidiæ, commercium crudelitatis, fraudem fidei vestræ, latrocinium veritatis. Dicere emistis pretio, furtum esse quod erat resurrectionis arcanum. Et ecce diuulgatum est quod egistis sicut contra vos adhuc hodie totus protestatur orbis. *Vndecim autem discipuli abierunt in Galilæam in montem vbi constituit illis*
B *Dominus. Et videntes eum adorauerunt, quidam verò dubitauerunt.* Vbi magna oritur quæstio, quid est quod Angelus primùm in Galilæam ire iubet, quasi solummodo ibi visuri sint Dominum, quod & Dominus idem replicat eisdem mulieribus, cùm antea visus est eisdem, in locis quibus Euangelium refert? Neque ipsi illuc ire accelerant? De qua sola visione specialius ex præcepto mandatum est eis. Nequaquam igitur sine aliquo sacramento hoc
C factum existimo, quod in Galilæam ire iubentur, ac si solummodo ibi visuri essent Dominum. Forsitan quoniam hæc visio, vt ita fatear, non minus in Prophetia quàm in sacramento est. Nam Galilæa, vt sæpè dictum est, transmigratio, seu reuelatio facta interpretatur. Ex quo prophetarum est, quod ipsi Apostoli de Iudæis ad Gentes transmigraturi erant, & in eisdem Gentibus, id est, in Ecclesia, plenius & perfectius post gratiam sancti Spiritus, visuri erant Dominum, non sine ca-
D put in membris suis; eo quod Christus & Ecclesia vnum est corpus. In quibus profecto verbis, adhuc futurum reuelatum sacramentum; quoniam Apostoli & omnis Ecclesia Dei, cùm peruentum fuerit ad illam perfectam transmigrationem, in qua reuelabitur ipsa visio claritatis Dei in futuro. Tunc eum videbunt non solùm Apostoli, verumetiam omnes electi Dei, sicuti est. Ad quam procul dubio visionem, omnes inuitantur vt transmigrent, & eant in Galilæam. Quoniam ibi
E in monte supra, quo fundata est ciuitas illa in Ezechiele quæ vergit ad Austrum, reuelabitur Dominus, & ibi videbunt eum membra capitis, vbi ipse principium præcessit. Vnde dicitur, *Ecce præcedet vos in Galilæam.* Quapropter quia in his altiora sunt sacramenta huius visionis, fortè ideò Apostoli distulerunt interdum eoire, vt & mysterium monstretur in facto, & ipsa visio ad litteram suo compleatur & in loco. Multa siquidem de his quæ gesta vel dicta sunt post resurrectionem in

Cap. XXVIII. medio prætermittit Matthæus, singulisque Euangelistarum sua relinquens propria. Et narrat tamen perfectum finem diuini operis, vbi licuit videre Dominum vndecim Discipulis. Ad quod spectaculum non credo, quod tantùm hi soli peruenerint, quibus Angelus terro vt venirent, monet, & à Domino mandatum & prædictum est mulieribus. Quomodo ergo fieri potest, vt tam citò mulierum vel cæterorum refrigerasset charitas Discipulorum, ne ad tantùm desiderarent venire spectaculum, tantoq; perfrui gaudio. Sed B soli vndecim ideo designantur, quoniam ipsi testes præordinati erant ad plebem, cæteri verò omnes in eorum complectabantur magisterio. Alias autem, quas nullus terror Iudæorum potuit cohibere à cruce vel à sepulchro, non puto quòd quiuerit aliquis eas tanto priuare gaudio, ne interessent in tam desiderabili contubernio. Sed in quo monte hæc visio ostensa fuerit, non manifestè dicitur, nisi fortè in monte Thabor, aut in alio aliquo, quo Dominus cum eisdem Discipulis consueuerat loqui. Et ideo quando dictum est vt irent in Galilæam, notus erat eis locus in eadem Galilæa, quo ire deberent iuxta consuetudinem, idcirco dicitur, *sicut constituit eis Dominus. Qui videntes adorauerunt eum.* Antea quidem viderant eum, sed nescio si tam manifestè, vel tam familiariter, & tam diu colloquendo quomodo tunc. Et ideo dicitur, *adorauerunt eum*, quia recognouerant omnia signa Deitatis in eo & veritatis; quod ipse idemque esset qui se ante passionem suam, Deum & hominem monstrauerat. Ipse qui post resurrectionem se viuere immortaliter ostendebat, instituens eos & docens de regno Dei. Vnde iam securi & edocti in omnibus, eũ adorauerunt vt Deum. Quod autem dicit, quod *quidam eorum dubitauerunt*, per recordationem hoc dicit, propter Thomam qui retro dubitasse legitur in alia apparitione, seu quando simul perterriti putabant se spiritum videre, in qua visione fortè dubitasse dicuntur. Quoniam in his omnibus licet prius dubitauerint, confirmati & edocti erant de eo vt vltra iam non dubitarent, quousque induerētur virtute Spiritus sancti ex alto. Et ideo in monte eum vident, vt ipse mons nobis perfectionem visionis ostendat. Ecce in monte amplius & perfectius se demonstrat, qui fortè supra eodem monte octo beatitudines iam docuerat. In quo & seipsum ante passionem longè retro in gloria transfiguratum, quamuis paucioribus, exhibuerat. Cap. XXVIII. Nec mirum itaque si in monte talia exhibet vel docet, vt ex hoc altiora nos insinuet intelligere, qui etiam in illa Apocalypsi Ioannis in monte ostensus cernitur. Vnde ait idem, *Vidi supra montem Sion Agnum stantem, & cum eo centum quadraginta quatuor millia.* Apoc. 14. 1 Ex quo profectò liquet, nec hîc nec illîc, quia in monte ostensus est, vel quia in eo docet, quod nunquam absque magno mysterio, vt sæpè dixi, accipiendum est. *Et accedens dixit eis.* Accessit autem ille corpore ad eos, quia regressi illi ad se accesserunt plena fide, & dixit eis.

Data *est mihi omnis potestas in cælo & in terra, Ite, docete omnes Gentes, baptizãtes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti.*] Non hæc de coæterna Patris diuinitate loquitur, in qua coæqualis est Deo patri & consubstantialis, sed de assumpta humanitate, quam suscipiendo cùm esset in forma Dei, minoratus est *paulo minus ab Angelis*, & in qua resurgens à mortuis victor *gloria & honore* coronatus est. Et hoc est quod nunc C ait, *Data est mihi potestas in cælo & in terra,* Psal. 8. 6. quia constitutus iam erat in vnitate Deitatis suæ, super omnia opera manuum Patris. Omnia namque subiecta erant pedibus eius. Inter quæ omnia, etiam ipsa mors, quæ ad tempus in eum præualuerat subiecta est ei, quam moriendo destruxit, & resurgendo calcauit. Vbi licet Matthæus multa in medio prætererit, quæ cæteri narrarunt, in hoc vno vniuersæ redemptionis nostræ Sacramenta, perfectè satis completa, & consummata in Christo monstrauit, cùm ipsum Dominum loquentem & declarantem gloriam Maie- D statis suæ ostendit quando dicit, *Data est mihi omnis potestas in cælo & in terra*, vt qui paulò antè crucifixus fuerat, mortuus ac sepultus in tumulo iacuerat, ipse resurrexisse monstratur, cui omnis potestas in cœlo & in terra iam delata prædicatur. Cùm autem ei omnis potestas data dicitur, iure & spe in vnitate Deitatis omnipotens prædicatur. Alioquin nisi omnipotens ipse sit, non ei omnis potestas data est ab omnipotente; fortè quia noluit, vel E quia non potuit. Sed quia veritas est mentiri non potest. Idcirco rectè omnipotens creditur & prædicatur. Non per adoptionem vt quidam garriunt, vt duo introducantur filij, sed per vnitatem personæ in qua vnus idemque proprius Dei filius Catholicè commendatur; Quoniam vnus idemq; est qui ait, omnia patris mea sunt. Et ipse ad patrem, quia *tua omnia mea sunt,*

Cap. XXVIII. sicut & mea tua sunt. Vnde rectè quæritur, Si omnia Patris filij sunt ex æqualitate naturæ, & ex omnipotentia Deitatis suæ, quid est quod nunc data sibi dicit omnia, quasi qui non habuerit antequam darentur ei omnia? Vbi profectò magnum ostēditur Sacramentum pietatis, & condemnatur in vna eademque persona omnium Hæreticorum prauitas. Habet igitur à natura omnia quæ Patris sunt ipse idemque qui accipit gratiam, & non alius in persona quàm ipse qui habet. Propterea ergo sic dicit ipse idemque ad patrem, *tua omnia mea sunt*, atque hoc ipsum quod hîc ait, *Data est mihi omnis potestas*. Quia in duabus naturis vnus est Christus, in humanitate scilicet ac Deitate, vnaque persona in Trinitate Deitatis. Et quia Christus vna persona est secundum humanitatem ait, data est mihi, secundum verò diuinitatem, in qua æqualis est patri, *tua omnia mea sunt*, sicut *& mea tua sunt*. Ac per hoc Christus in vtraque natura, vnus Deus, vnus omnipotens. Hinc Paulus ait, quod dedit ei pater *nomen, quod est super omne nomen, vt in nomine Iesu omne genu flectatur, cælestium, terrestrium & infernorum*. Et hæc est omnis potestas quæ Christo data est. Licet hîc Matthæus de potestate infernorum taceuerit, tamen cùm dicit omnis, vniuersaliter concludit, quia & inferi in terræ nomine comprehenduntur. Vnde non sunt audiendi qui inferos vbique esse dicunt, & non in loco; quia nisi in loco sint, nusquam sunt. Et hoc ita dicere contra omnem auctoritatem scripturarum, dementissimum est. Sed & Angelicæ potestates dicere quod non fuerint ei subiectæ, priusquam à mortuis auctor vitæ surrexerit, error est. Quia nouerant virtutes cœlorum iure se subditas homini, quem à suo conditore specialiter assumptum videbāt in Deum, & ideo ab initio conceptionis eius in eo geminam naturam venerantur, prædicant & adorant, ac seruiūt ei, quem *Emmanuel id est nobiscum Deus*, Angelus vocare iubet, qui ad Mariam primùm venit. Vnde & Ioseph Angelus loquitur, idemque pastoribus euangelizāt gaudiū; deinde ad cunas infantis auditur Angelorum chorus decantare, *Gloria in excelsis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis*. Sed & cùm tentatur in solitudine, post monomachiam eius & singularem pugnam statim seruiunt Angeli & ministrant ei. Nūc quoque ad sepulchrum in vestitu candido Angelus gloriam prædicat triumphantis, & alij cernuntur in obsequio eius re-

Philip. 2. 10.

Luc. 2. 14.

A surrectionis. Omnes tamen eius resurrectionem prædicant & confitentur. Sed & in ascensu eius non defuerunt Angeli, non qui eum veherent & eleuarent, sed qui eum rursus venturum prædicarent. In omnibus tamen vna persona Christus in duabus naturis ab Angelis Deus & homo, vetus Dei filius prædicatur. Et hæc est gemina operatio, quæ per omnem textum sancti Euangelij consideranda est, vt in vno eodemque Christo duplex intelligatur natura & gemina operatio in vna eademque persona Deitatis. B Quoniam personam filij Dei patris, quam semper habuit, non assumpsit, sed naturam humanitatis. Hinc in omnibus, si rectè intelligas, homo per omne tempus conuersationis suæ in terris, videbis nunc magnitudinis suæ gloriam ac potentiam demonstrare, per signa atque miraculorum opera; nunc humilitatis & humanitatis eius, in vnitate vnius personæ formam exhibere. Propter quod benignissimus mediator ipse Dei & C hominum adhuc in terris positus, iam deuicta morte pernecessarium duxit hominibus declarare. Quod data sit ei *omnis potestas in cœlo, & in terra*, vt ex hoc vno reliqua omnia confirmaret sancti Euangelij Sacramenta. Quod sanè Euangelium ferentem per medium cœlum, Angelum, Ioannes in Apocalypsi sua videt, de quo dixit, quod Euangelium ferret æternum. Et ideo clementer ac prouidè satis debuit prædicari ac doceri in terris, quod iam aD pertè euangelizatur & declaratur in cœlis.

Ite, inquit, *docete omnes Gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filij & Spiritus sancti, docentes eos seruare omnia quæcunque mandaui vobis*.] Rectissimus igitur prædicandi ordo traditur, & modernis prædicatoribus Ecclesiarum Dei diligentissimè seruandus prædicatur; vt primò quidem docerent auditores suos, deinde fidei Sacramenta eis traderent nouæ natiuitatis. E Ad vltimum vt omnia quæ mandata erāt eis, ex integro vt custodirent. Quia nec baptismus sine fide prodest, neque fides sine operibus mandatorum Dei. Et ideo docenda est primùm fides, qua rectè creditur Deus, & in qua donantur, vt possibilia sint omnia credentibus, nec non & potestas adoptionis, vt filij Dei nominemur & simus. Deinde his ità instructis, tradenda sunt Sacramenta fidei, & si baptismo tingendus homo, vt renascatur in eodem Sacramento totus. Tunc demum oportet vt instet prædicator ac doctor, vt deinceps

Cap. XXVIII.

Cap. XXVIII. iam in illa noua natiuitate opera fidei consequantur, & mandata in quibus charitas adimpletur, custodiantur. Audiant omnes hæretici & schismatici, in qua fide renascitur vniuersa Ecclesia Christi, & in quibus verbis in fonte tingitur homo, *In nomine*, inquit, *Patris & Filij & Spiritus sancti*. Non enim dicit in nominibus, sed *in nomine*, quia Patris & Filij & Spiritus sancti non nisi vnum est nomen. Quia hi tres relatiuè dicuntur ad inuicem, vt tres dici queāt, sicut Pater & Filius & Spiritus sanctus. Quamuis tres sint vnus est Deus, vnus omnipotens, & quidquid est quod ad se Deus dicit, quia in eo non nisi vna natura est, vna Deitas, vna virtus, vna magnitudo, vnaque potestas. Et ideo vnum in tribus nomen esse creditur; propterea & in eo nomine, quod vnum est, in Trinitate vnitatis, baptizari iubemur, sicut & in vnitate Trinitatis. Quia nec Trinitas Deus rectè sine vnitate creditur, nec vnitas ad salutem verè, sine Trinitate prædicatur. Vbi non quaternitas propter duas substantias in filio, sed Trinitas commendatur. Quia totus Christus in Trinitate nō nisi vna persona iure creditur. Et vt manifestius ita esse intelligatur, audiamus quod sequitur, *Ecce ego vobiscū sum omnibus diebus, vsq; ad consummationem sæculi*. Ipse idē Christus est, qui ad patrem rediens, à quo nunquam discedens cœlos secundum carnem ascendit, ipse idem qui secum, suis electis in terris semper adfuturum promittit. Nec diuiditur vnquam, aut vsquam à se,
Ioan. 1.14. postquam *Verbum caro factum est*, vt esset Deus & homo vnus Christus. Vnde moneo pios auditores verbi Dei, vt semper sollicitì sint à principio Euangelij, in omnibus, quod & retro frequenter monui, ne in vllo corrumpatur doctrina Christi, quoniam vniuersalis est, & in nullo sibi aduersatur, sed vnus in omnibus de Christo & integer manet sensus. Quem profectò finis Euangelij euidenter commendat, quod vnus idemque sit, & manet, & vadit. Nam cùm ait, *Ecce ego*, demonstrantis est aduerbium. Et cùm dicit *vobiscum sum*, diuinitatis eius magnum est & admirabile prædicamentum. Ita vt in vna eademque sententia, & oculis monstraretur humanitas carnis, & intelligibilis in vna eademque persona prædicaretur ineffabilitas Verbi. Nec enim dicit vobiscum fui & ero, quasi de præterito & futuro, sed *vobiscum sum*, quod proprium est diuinæ maiestatis. Nec enim habet præteritum vel futurum diuinitas Verbi, sed

A semper idem esse. Vnde & ad Moysen olim dictum est, suam volens ostendere incommutabilem diuinitatem, *Ego sum qui sum*; &, *Dices filijs Israël, qui est misit me ad vos*. Exod. 3.14 Non enim potuit Deus aliquid plus proprium de se dicere, quàm cùm ait, *ego sum qui sum*. Vnde & in hoc loco semetipsum volens Discipulis demonstrare, quod ipse esset qui ad Moysen loquebatur prius, penè idipsum dixit, *Ecce ego vobiscum sum*. Ac si diceret, quia semper idem & vbi-
B que præsens sum. Sed tamen aliter vbique per maiestatem qua complet vniuersa, aliter nobiscum est secundum gratiam. In qua nimirum sententia multam fiduciam dat omnibus in se credentibus; quia non solùm hoc suis promittit Discipulis, verumetiā omnibus Christianis. Non enim Apostoli vsque in finem sæculi in carne erant victuri, vt cum eis semper esse dicatur, sed Ecclesiæ suæ fideliter hoc repromittit, quod ipse caput semper eum membris suis sit affuturus, cum quibus & in qui-
C bus omnia debeat consummare, & adimplere quæ desunt in corpore suo, & in membris suis. Sed hæc fiducia vt constans sit, & perseuerans, non nisi de vera fide nascitur, & ex ea *quæ per dilectionem operatur*. Quam qui perfectam habuerit, omninò, vbi vel vbi, præsentem ibi Deum semper sentit & intelligit. Quia diuina maiestas quamuis vbique præsens sit, tamen longè aliter est eum reprobis vt perdat de terra memoriam eorum, aliter cum electis per gratiam suæ protectionis. Verun-
D tamen ipse vbique omnia cognoscit nouissima & antiqua; quia intelligit cogitationes omnium hominum, vt penetrat omnia. Singulorum quoque vias præuidet, ac discernit omnia. Idcirco sic viuere semper quasi coram ipso perfectorum est, sic negligere quasi ipse non videat, damnatorum. Quod autem dicit vsque in finem sæculi se adfuturum cum suis, non sic dicit, quasi eos tunc debeat derelinquere, quando præmia vitæ æternæ eis est daturus, sicut ipse ait, *Esto fidelis vsque ad*
E *mortem, & dabo tibi coronam vitæ*. Apoc. 2.10 Sed hoc est quod ait, *ego vobiscum sum vsque ad consummationem sæculi*, per auxilium piæ protectionis ac defensionis, & per gratiam diuinæ inspirationis, & in omnibus operibus bonis, in certaminibus vt vincatis, & victores deinceps coronemini, quia vltra iam nulla certamina erunt, nulli agones, quo meo egeatis auxilio. Interim vero mea largiente gratia, quia vobiscum ero, vsque ad finem vitæ, nihil vobis deerit.

Cap. XXVIII.

Post has quoque angustias vitæ, vitam sempiternam pręstabo, vt videatis amplius & perfectius claritatē meam, in qua deinceps nullius egeatis. Attende lector quia donec, & vsque, in scripturis diuinis non semper pro finito accipiuntur, quia idioma est scripturarum, vt aliquando pro infinito ponantur, vt puta cùm ait, donec senescatis ego. Non hoc ideo dicit mox, vt illi senuerint, quod ipse debeat non esse Deus, quod dementissimum est sentire. B Sed quia *omnes sicut vestimentum veterascent*, & mutabuntur omnia, ipse autem semper idem est, & in sempiternum permanens. (Psal. 101. 27.) Quod & ideo particulariter dictum intellige, vt ex ea parte qua dicitur *Ego sum*, infinitum esse credas; ex ea verò, qua dicit, donec senescatis, finita esse sententia probetur. Sed & in hoc loco quantum ad sæculi finem exspectat finita sententia est, sicut & finiendus est labor. In quo, donec finiatur labor tribulationis Sanctorum, Deus adesse suis in omnibus repromittitur, tam in auxilium suæ defēsionis, quàm in adiutorium bonæ operationis. C Demum verò ad præmium æternæ retributionis infinita cum Sanctis eius, præsentia Dei erit; quia omnis labor finem vtique habet, præmium autem laboris non habet finem. De quo locutionis genere, longè iam supra, prout potui locutus sum: Et ideo quia hic sensus longè latéque patet, non opus est plura aggregare exempla, de quibus multa iam & antiqua, vbi vel vbi, desudat oratio. Sed quia sancti Euangelij narratio tota in hac fide terminatur, & in spe concluditur, D credamus quæ legimus, & maneamus in fide qua renati sumus, vt cum fiducia sub Dei protectione viuamus, quicūque in Christo perfectè credidimus; quia cum quibus Christus est, virtus & sapientia Dei patris cum ipsis est. Ipse quidem pollicitus est Deus, qui non mentitur, *Ego vobiscum sum, vsque ad consummationem sæculi*. Idcirco quibus talis tantaque fiducia fidei est, omninò virtus patris, & lumen adest. De quo lumine Dauid pro magnificentia cordis fidissimè dicebat, E *Dominus illuminatio mea, & salus mea quem timebo?* (Psal. 26. 1.) Hæc quippe dicebat, quando Dominus necdum Emmanuel ad nos venerat; quia nondum incarnatus erat, licet semper cum Patre, & vbique cum suis esset. Quantò magis nunc confidere oportet, quando iam sicut est pollicitus per os omnium Prophetarum, in manifesto datus est, & factus est nobiscum Deus. In eo A ergo quod factus est nobiscum Deus, non potest nobiscum non esse. Et ideo credere oportet confidenter, quod ait, qui semper idem est, qui vbique est, sine præterito & futuro, vt semper præsens adesse intelligatur, quia per hanc fidem *Sancti vicerunt regna*, & placuerunt Deo. In hac igitur confidentia securi inter supplicia permanserunt, & in hac spe securi suas animas Deo in pace commendarunt, pro cuius amore mori non timuerunt.

B Ecce, fratres charissimi, vestro adpulsus amore ac desiderio quod tentaui, volens vestris parere iussis, & perficere in eloquio, qui nescio si vlli profecerim in facto. Ecce in quo me demersi diuinarum rerum pelago, vestris confisus meritis, & prouocatus precibus. Ecce iam difficiles percucurri vias. Ecce quàm inuestigabiles perfodi thesauros, pauper ingenio. Tamen regenerationis meæ obtinens firmitatem, credo quod non meis viribus, sed Dei gratia euasi, per quam didici quæ nescio, & teneo quod ignoraui. Quia in eo semper C sum fisus, qui nobiscū se esse protestatur, in quo viuo. Idcirco etsi peccator sim, Spiritu sancto iam renatus, fidenter quod ipse ait, amplector in charitate, & deuotus recolo. Quia *Spiritus vbi vult spirat, & vocem eius audis, sed nescis vnde veniat, & quò eat*. (Ioan. 3. 8.) Itaque sic est omnis, qui natus est ex eo. Vnde, dilectissimi, etsi sensu in talibus quæ ipse loquitur, imperfectus non percipio, quoniam hebes factus sum interdum & inscius diuinarum rerum, regulas tamen fidei, & doctrinam Catholicæ disci- D plinæ, in his quæ intus audiui, omninò teneo, prout ab eo didici qui in nobis est, & ideo deuotus legentibus offero. Quoniam modus Spiritui sancto loquendi, modus nullus est, cùm vult, & cui vult, & quomodo vult. Hinc est in hoc opere, quod vltra vires elaboraui, quia me ipse ad id impuli dum charitas id coëgit, cuius adeuntis vel abeuntis causa, sicut Saluator ait, in ipsius est inspirantis voluntate, quamuis eius nesciatur aduentus, vel recessus E dum replet omnia. Propterea rectè nemo est qui prohibeat eum loqui per quem vult, cui subest posse docere & aspirare omnia quæ vult. Sine quo non rectè sapio; nec ipsi Angeli qui virtutes sunt vnquam possunt aut sapiunt. Quoniam vt Propheta canit, *Verbo Domini cæli firmati sunt, & spiritu oris eius omnis virtus eorum*. (Psal. 32. 6.) Quod si eorum, proculdubio & Sanctorum.

S. PASCHASII RATBERTI ABBATIS CORBEIENSIS

EXPOSITIO IN PSALMVM XLIV.

Eructauit cor meum verbum bonum.

AD SACRAS VIRGINES SVESSIONE IN S. MARIÆ Monasterio degentes.

LIBER PRIMVS.

CVM sollicitudine pastoralis officij, curisque regiminis & negotiis actionū essem tandē exoccupatus, diuino dispensante iudicio, retuli me ad ea studia quæ profectò retēta animo, temissa temporibus, inter varios rerum sæculariū anfractus, abieceram; sicque longo interuallo intermissa, reuocaui. Hinc inter alta cordis silentia, inter amœnos scripturarum sanctarum recessus, recensui in mente quod tàm sanctæ matri olim, quam quibusdam ex vobis, deuoueram scribere. Sed quia illa iam legit in libro vitæ ineffabilia, quæ humanus sermo non capit, vobis quæ filiæ estis, debui reddere quod decreueram. Quia sicut inuerecundi debitoris est promissa denegare: ita honesti & liberalis, sine mora vltroneum offerre. Præsertim quia à Deo hæres constituta est mater beatæ hæreditatis, quæ erat filia charissima matris, cui totum me deuoui fore præsens quod sum, & quod debueram in Christo dilectionis vt exsoluerem. Quia fœnus caritatis tunc benè deberur cùm exsoluitur, & soluendo semper iure debetur. In hoc ipso negotio completa est prophetia præsentis Psalmi, cùm dicitur, *Pro patribus tuis nati sunt tibi filij, constitues eos Principes.* Constituta est ergo à Deo, dilectissimæ, & quæ fuit filia beatæ matris, facta est optima nutrix, cui totum debemus quod nouimus. Vnde vestris pulsatus largissimè beneficiis, cœpi cogitare quibus plurimum debebam, vobis quia occupatus non profui, aliquid vt prodessem saltem otiosus. Si fortè mihi dicere adpossem illud Catonis, quod ait de Scipione, qui primus appellatus est Africanus, solitum dicere, namque se minus otiosum esse, quàm cùm otiosus, nec minus solum, quàm cùm solus esset. Magnifica quidem vox, dilectissimæ, & magno viro ac sapienti digna, quæ declarat illum in otio de negotiis vitæ cogitare, & in solitudine secum loqui solitum, neque cessasse vnquam interdum, & colloquio alterius non eguisse. Istæ duæ res, quæ languorem afferunt cæteris, illum acuebant, otium scilicet & solitudo. Vellem & mihi hoc idem verè de me dicere liceret; sed quia minus imitatione ad tantam ingenij præstantiam queo, voluntate certè proximè adsequor, quod competit maximè nobis, quibus contemplatiua vita sub monastica disciplina degentibus in voto est. Vnde Dominus, *Vacate*, inquit, *& videte, quoniam ego sum Deus.* Quo profectò exemplo, maior materia exhortationis officiosissimæ vacandi sub otio religionis à Domino commendatur. Ita tamen si non ignauia, non torpor, non socordia, vel desidia nos opprimant; quia otiositas inimica est animæ. Alias autem contemplatiuæ vitæ intelligibilius deseruire in præsentiarum, vt est beatissimum, ita & negotiosissimum. Ex quo Dominus in Euangelio, *Maria*, inquit, *optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea.* Idcirco vos, quia estis ciues sanctorum, & domesticæ

Margin notes: Psal. 44. 17. — Psal. 45. 11 — Luc. 10. 42

Dei, plurimum decet ea semper sectari, & illius theoriam quærere, cuius estis filiæ. Profectò quia eiusdem disciplinæ pars in omnibus frugifera est & fœcunda. Cuius itaque fructus semper manet, nec vlla pars eius inculta aut deserta squalet, quam sanè elegistis, & ad hoc Deo dicatæ estis, eam sanè excolere instantius debetis, quoniam nulla in præsentiarum actio beatior aut verior quàm Angelicis interesse officiis, & diuinis admisceri colloquiis, & aspectibus præsentari. Hinc nobis tale felicius commendatur otium, quàm præcelsum vllarum rerum in terris negotium. Ob quam causam relinquentes omnia Deo vos vouistis. Vnde etsi soli videmur interdum & otiosi, qui semper cum Deo negotiosissimè coramque versari debemus, nunquam soli sumus, aut otiosi. Ideo si conferre volumus solitudinem nostram aut otium, cum Africani illius ingenio, multò præstantius est cunctis eorum studiis. Quod non gloriandi vitio constitutum est, vt ignauiter torpeamus, sed vt meditemur in mandatis Dei, in laudibus & contemplatione diuina, in scripturis sacris, in lege & Prophetis, in Euangelio & doctrina Apostolorum, in traditionibus sanctorum Patrum, si quomodo quæ nouimus Christo exhibeamus.

INTER quæ nimirum eximia Doctrinarum pascua, inter vberrimos deliciarum fauos habita est collatio de Psalmo quadragesimo quarto. Quem cùm recitassem, inueni eum carmen esse nuptiarum, vestrumque epithalamium; eo quod totus de nuptiis agat sponsi & virginum, quarum vnum est corpus, vt vna efficiatur Ecclesia & coniunx tanti viri, qui in eo describitur, & prædicatur speciosus præ omnibus filiis hominum. Sed cùm hæc ex voto tractarem, vt restituerem paucis quod promiseram, mox in vestibulo Psalmi, id est in titulo reperi, in finem, pro his qui commutabuntur filiorum Chore intelligentia Canticum prædilecto. Deinde Hebraïcam veritatem considerans, iuxta beatum Hieronymum, in qua scriptum est: Victori pro liliis filiorum Chore, eruditionis Canticum amantissimi. Vbi Symmachus more suo manifestius interpretatus est, triumphus pro floribus. Quæ cùm legissem huiuscemodi & alia diuersa in titulo, credidi, dilectissimæ, paucorum non esse, quod omnibus virginibus, immo omni Christi Ecclesiæ generaliter decantatur. Sed quia virginitas, quæ semper floribus compa- A ratur, in membris Ecclesiæ gloriosior portio præcellit, & specialis in eis virtus esse probatur, opportunissimè mihi occurrit de his ad vos scriberem omnibus, quæ verè flores Christi estis, & Ecclesiarum lilia. Primum vt exsoluerem quod præcedenti matri debueram, deinde vobis, quarum est carmen de nuptiis, ac si in dotis titulo sermonem proferre generaliter, licet inclinato loquendi genere, non negarem. Quoniam lilia etiam inter spinas benè B crescunt; & de sentibus loquens Spiritus sanctus, certè aut ipse sponsus Ecclesiæ, mediator Dei & hominum, Moysen docet & instruit. Fortassis igitur vestris interuenientibus meritis, mei dumosi pectoris officio non dedignabitur aliquid proferre, quod prosit desiderantibus audire, quoniam materia loquendi ex dote est vestræ sponsalitatis. Idcirco quàm benè iugiter ad vigilias virginum torus expenditur Psalmus, & in laude earum decantatur, quæ verè sunt flores Eccle- C siarum & lilia Paradisi. Verumtamen etsi de his solemniter symphonizatur in natalitiis earum, quæ iam cum Christo feliciter morte soluta, introierunt ad nuptias; nihilominus inpræsentiarum vestras in Christo concelebrat hymnidicè nuptias, & iocundissima describit fœdera nuptiarum, pingit quoque sponsum decorum ac locupletem præ omnibus: sponsam verò à dextris stare testatur gloriosam, regio honore sublimatam. Et monet propter eas, quæ adhuc in terris labo- D rant, ita dicens, *Audi filia, & vide*, seu cætera quæ dicuntur. Vnde, charissimæ, quia vestrum eum recognoui Epithalamium, licet indoctus, nesciens cantare, tacere ante thalamum tanti Regis, tantarumque virginum non debui. Iussum quippe legimus, *ante thorum huius virginis, frequentate nobis dulcia Cantica dramatis.* Quod si ad vnius virginis thalamum tales dignè alternantibus Choris celebrantur ex voto exsequiæ: quantò festiuior deberet esse sermo, si mihi esset di- E cendi peritia, tantarum conuiuio virginum, vbi Psalmi canuntur pro laude, lectiones recitantur deliciarum ad epulas? Hinc inde chori exultant, more eorum qui ad nuptias canunt iubilatione plenissimæ laudis. Nescio enim, charissimæ, quid plus iuuet nos ad gaudia, lectiones diuinæ, an cantus tantæ solemnitatis: nam lectiones instruūt, cantus labores subleuat arduos, & solatur angustias: Probant ad solatiū operis datam nobis na-

turaliter cantilenam: hinc nautæ, qui cantu superant maritima discrimina, hinc immenso ponderi adducunt leuamina cāticorum. Hinc viantes colles arduos facit transcendere sonora vox, eremumque transire intrepidos dulcia modulamina cantus. Ac ne multa dicam, quidquid durum est operis, quidquid laboris asperum, dulcis vincit cantilena musici carminis, & leue reddit. Sic & vos, sanctissimæ, harmonia huius cantus releuet iugis, & excitet mentes. Permulceat vos fistula Dauidica; oblectent animum sponsalia dotis. Nam ipse Dauid, qui hoc Epithalamium primus cecinisse creditur, hoc genus inuenisse ad nuptias gratia canendi non dubitatur. Qui cantu didicit dura superare bellorum; cantu meruit populum concitare ad salutem; cantu Gentes inuitat ad Christum, Iudæos reuocat, dæmones fugat, Dei filios ad superni patris obsequium conuocat, & vos, ô Virgines, Christi ad thalamum æterni Regis instruit & præparat. Ita, si mores concordent sponso, & respondeant opera cantibus. Hinc, dilectissimæ, sicut dixi, quia nec harmonicè cātare ante thalamum summi Regis, nec exhortari conuiuas luculentissimè queo, vel alloqui facetè coepulantes; in hoc dotis titulo, decreui tātùm spargere flores, si fortè inueniat sermo noster quem nostrum delectet pulegium, quod misi pro munere benè olenti; quia pretiosiora non valeo, saltē quo intus flagret cubile cordis ante thorum respargo. Quoniam ad quascunque oculos diuerti, nullas inueni quib⁹ magis nostra placerēt, nullas quibus potissimum nostrū sudaret ingenium, nullas quibus magis deberē, nullas quibus hoc amplius congrueret, quàm vobis. Quæ & secundum nobilitatem generis flores estis Ecclesiæ, & secundum candorem virtutum lilia Paradisi. Quoniā vos estis, quæ virore pudicitiæ, & splendore castæ dilectionis, sponso serta componitis, & coronam spineam mutatis quotidie in gloriam triumphantis, quę per campos Scripturarum, indesinenter, velut apes, flores legitis, & per prata vitētia quæque, mentis & corporis labore pabula virtutum colligitis; quibus reconditis ac si in alueario cordis Christi mella conficiantur. Hinc quoque rectè canitur sponso,

Psal. 118. 103. *Quam dulcia faucibus meis eloquia tua super mel & fauum!* Quod benè Ezechiel præ-

Ezech. 3. 3. gustans, *Factum est* inquit, *tanquam mel dulce in os meum.* Ad hoc quippè varios diuinorum voluminum flores carpitis, vti mella

A vobis dulcescant spiritalia in animo, varijs ornamentorum intus decorata virtutibus. Agitis itaque quomodo ad eum pertingere possitis, qui de se dicit in Canticis, *Ego flos campi, & lilium conuallium.* Proinde Cant. 2. 1.
quia & Psalmus de liliis est ac floribus, & Christus sponsus florem se esse fatetur ac lilium; debui etiam & ego vobis partem decerpere præsentia absens, licet in floribus semper ipsæ floreatis, quatenus haberem quid ego absentia præsens vobis vester alumnus de his non otiosus deuo-

B tus offerrem. Quoniam verè iuxta poëticum, *Deus nobis hæc otia fecit.* Ideo ne iners ex toto inueniar, inter amœna librorum volumina ago quietus, quod præstantius est. Quia Christus qui pascitur inter lilia virtutum flores sibi mittentes remunerat, & quærentibus vt inueniant præstat. Sed quia flos esse nequeo, saltem vobis, quæ candida estis lilia, quod possum sententiarum mitto; vt & qui seminat iuxta Apostolum, & qui metit, si- Ioan. 4. 36.

C mul gaudeant. Sed quia seminare magnorum est, vtinam irriguum superducere possem; quia tunc quisque rectè seminat, si intelligat, quid, quando, & vbi seminat. In vobis autem iam seminatum est verbum vitæ, quoniam Dei agricultura estis, Dei ædificatio estis, & ideò pullulant in vobis semina virtutum, & crescit seges multiplicata in Domino. Nam virginitatem nemo alter quàm Christus seminat, quoniam ipse sator semen est & 1. Cor. 3. 9.

D fructus. Corda verò fidelium, hortus deliciarum, vomere sancti Euangelij exarata, qui quamuis hortus in genere prætendatur, tamen in vobis, quia species estis & decus, conclusus & signatus in Canticis decantatur, ab omni gramine pessimo fide Christi purgatus, verbi semine satus, castitatis lilio decoratus, viriditate virtutum amœnus, fragrans floribus sempiternis. Sed quia in vna eademque terra, simul spinæ & lilia oriuntur, assiduè colendus est ager cordis, ne lilia castitatis

E lædantur spinis. Idcirco iugiter rore Scripturarum compluenda est gleba mentis. Nam ros virgineus sermo diuinus est. Quia sicut ros, Dei verba descendunt, & refrigerant corda virginum à feruore noxij caloris. Alioquin habet voluptas carnis suos flores, quibus malè oblectatur animus. Vnde Propheta, *Omnis caro fœnum, & omnis gloria eius tanquam flos fœni, exsiccatum est fœnum, & cecidit flos, verbum autem Domini manet in æternum.* Ideò, charissimæ, stabilite Psa. 40. 6.

viarum, & ipſe virtus omnium virtutum. Ideo qui poſt eum ire feſtinat, & ſequi vult quocunque abierit, debet primùm mentis incorruptionem ſeruare atq; carnis, deinde cæterarum virtutum vias ingredi, charitatiſque membra omnia cuſtodire. Alioquin virginitas carnis, ſine reliquis virtutibus, non ſequitur Agnum quocunque ierit. Quia Agnus Dei Chriſtus omnium viarum Dei forma eſt, ipſe via & principium.

Qvapropter virgo Chriſti, vt ſit B ſponſa, & ſequatur in omnibus cui ſe vouit, oportet iuxta Apoſtolum vt ſit carne ac mente ſancta, & incontaminata, ne fortè mentem interius per ſe diabolus inrus corrumpat, quam exterius nitor carnis adulat. Virginem enim Chriſtus integram ſibi quærit, cui viam ſe præbuit, vt ſequatur quocunque ierit ipſe vnigenitus Dei filius, vnigenitus etiam virginis natus. Vnus omnium ſacrarum Virginum ſponſus, ſanctæ virginitatis fructus, decus, & munus, quem corporaliter ſancta virgini- C tas peperit, cui ſpiritaliter ſancta virginitas nubit. A quo ſancta virginitas fecundatur, vt perſeueret intacta, à quo decoratur vt permaneat pulchra, à quo coronatur vt regnet perenniter glorioſa. Virginem ſacram ſuo ſibi gratuito munere ipſe facit, quia omnia quæcumque vult facit. A quo ideo nullis præcedentibus virginitas ſacra datur meritis, vt illi ſemper gratiarum actio pura cordis humilitate reddatur. Quod ſi delectat tanti nominis faſtigium, virgo ſequatur neceſſe eſt D opus virtutum, vt ex nomine conſecretur opus, & ex opere compleatur nomen. Quia tam magnum voluit Deus eſſe bonum virginitatis, vt illud non aliunde quã ex vocabulo ſortiretur virtutis. Virginitatis quippe ſi quis velit diligentius conſiderare vocabulum, ex virtutis nomine deriuatur. Virgo enim dicitur quaſi virago, viraginem verò Scriptura ſancta, non ob aliud vocatam inſinuat, niſi quia de viro
Gen. 2. 23. ſumpta eſt; conſtat verò virginis nomen ex viro deſcendere, viri autem, nulli du- E bium quod à virtute ſit dictum. Quod benè ex Geneſis teſtimonio comprobatur; & Apoſtolus ſignanter de Eccleſia alludit
2. Cor. 11. 2. dicens, *Deſponsaui enim vos vni viro, virginem caſtam exhibere Chriſto.* Quia omnino Chriſtus vir oriens appellatur, ex cuius latere & virtute formatur Eccleſia in fide & miſericordia, deſponſata iuxta Prophetam à Chriſto per charitatem. Hinc quoque generaliter omnis Eccleſia tute virgo, quia de viro Chriſto Ieſu ſumpta eſt, appellatur & ſponſa. Quapropter, nec ſeductione decipitur, nec violentia vincitur confortata in Chriſto; nec vllis perſecutionum generibus ſuperatur, quia in fide internæ virginitatis virtute fulcitur. De qua Iſaias in perſona Chriſti, *Habitabit iuuenis cum virgine, & habitabunt in te filij tui.* *Eſa. 62. 5. 6.* Et vt oſtenderet iuuenem ſponſum eſſe, atque virginem ſponſam, ſecurus adiunxit dicens. *Gaudebit ſponſus ſuper ſponſam, & gaudebit ſuper te Deus tuus.* Hæc namque virgo mater eſt, cui dicitur, *habitabũt in te filij tui.* Et hæc mater virgo eſt, de qua dicitur, *Et habitabit iuuenis cum virgine.* Hæc virgo ſponſa eſt, de qua dicitur, *& gaudebit ſuper ſponſam ſuam.* Hæc eſt igitur Eccleſia vna & perfecta columba Dei, veràque Catholica mater, & ſponſa, & virgo. Mater, quia generat; virgo, quia fide incorrupta perſeuerat. Nec enim fœcunditate virginitas corrumpitur, nec virginitate fœcunditas impeditur. Tale namque eſt iſtius virginis connubium, vt ideo fœcunderur ab hoc viro virginitas, quia in hoc connubio nulla vnquam poteſt eſſe corruptio, & tanta in hac matre virginitas perſeuerat & integritas, vt niſi virgo ſemper eſſet, mater eſſe non poſſet. Ac propterea ſpiritaliter ſemper floret, quia ſemper fructus generat, & cùm parere deſierit, ipſa flos, & fructus ſemper erit. Idcirco victori Chriſto triumphus canitur pro floribus aut pro his qui commutabuntur. Quia qui commutabuntur florebunt ſicut cedrus Libani in atriis Domini, vnde dicitur, *Iuſtus vt palma florebit, ſicut cedrus Libani multiplicabitur.* *Pſal. 91. 13* Quoniam omnium electorũ virtus, triũphus eſt Saluatoris. Qui triumphauit in omnibus, & victor exſtitit. Hinc quoque ipſe ait, *confidite, quia ego vici mundum.* Ma- *Ioan. 16. 33* ximè tamen in præcipuis Eccleſiæ membris; quia non minus in virginibus, quàm in Martyribus Chriſtus victor eſſe creditur. Et ideo cùm in diuerſis diſtribuit mẽbris ſuis donationes ſecundum gratiam, quæ data eſt credentibus; maiorem tamen donationis gratiam in illis Eccleſiæ membris dat, in quibus ipſa ſpiritaliter ita virgo dicitur, vt etiam corporeæ virginitatis integritate potiatur. Nam pro diuerſis membrorum ordinibus, & varietate virtutum ſecundum fidei Catholicæ regulam, multis decorata ſpeciebus, rectè varia prædicatur, quæ pudicitiam in omnibus ſeruat virginalem, caſtitatem cuſtodit vidualem, thorumque immaculatum coniugalem. Vnde in hoc eodem canitur

Psalmo. *Astitit regina à dextris tuis in vestitu deaurato, circundata varietate.* Quia vnusquisque electorum proprium habet donum a Deo; alius quidem sic, alius verò sic, omnes tamen pariter in finem, id est, in Christo commutabuntur, in quibus ipse triumphat, & vincit. Et ideò totus hic Psalmus acsi Epithalamium in laude sponsi ac sponsæ decantatur. Introducit enim sponsum in orbem terrarum, & describit sponsam valdè gloriosam, & decoratam innumeris varietatum virtutibus, quam etiam in eius dexteram astare testatur. Idcirco hinc inde dulcia suis frequentat cantica dramatis, & nunc sponso, nunc sponsæ, miris exornat in breui laudibus, quàm fœdere coniungit nuptiarum, castisque connectit amplexibus.

Commendat autem primum Christi gratiam in titulo, vt totum sponso capiti tribuatur, quidquid prædicatur in corpore honestatis, quoniam ipsius est laus, quod contulit sponsæ gratis ipsius virtus. Et omnia quæ ex ea gloriosa dicuntur, eius sunt muneris dona. Vnde
Psal. 113. 1. dicamus omnes, dicamus singuli, *Non nobis, Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam.* Profectò quia gratuita semper eius est sancta largitio, eo quod humani meriti nulla vnquam præcedit exactio.
Iacob. 1. 17. Quia & si quod est bonū cuiuslibet hominis meritum, ab ipso vtique est, à quo est omne datum optimū, & omne donū perfectum: quod nec habere potest homo, nisi fuerit datum, nec perseueranter habere, nisi ab ipso fuerit custoditum. Hinc quoque & ego, vestris iuuantibus meritis, ab ipso posco, vobis dignè reddere queam huius debiti facultatem, à quo accepi reddendi voluntatem. Neque enim reddere vestris in me præcedentibus meritis ista vellem, nisi misericors ipse donaret vt vellem. Vnde si quid in hoc opere dixero, quod placeat ex hoc & sufficiat vobis, immo placeat & prosit sancto desiderio vestro; non erit insipientiæ meæ virtus, sed diuinæ sufficientiæ fructus. Sicut è contrario, si quid dixero fortè, quod nec sufficere, nec prodesse sancto possit desiderio vestro, non erit diuinæ sufficientiæ exinanitio, sed insipientiæ meæ reprehensio. Proinde charitas vestra sic vtrumque temperet, non minus in vobis quàm in me, vt & prudentia vestra in omnibus Dei beneficia humiliter agnoscat, & quidquid minus fuerit in eloquio, charitas patienter ignoscat. Quia obscura sunt quæ dissérimus, & altissima quæ proponimus.

Hinc est quod sequitur in titulo, *filiorum Chore intelligentia.* Alioquin nisi obscura essent, nequaquam sub intelligentia filiorum Chore, Psalmus ab omnibus interpretibus tam diligenter commendaretur, vt qui habet aures audiendi audiat. Vbicunque enim in Scripturis sacris intelligentia requiritur, non carnale aliquid aut terrenum, sed spiritale totum atque arcanum diuinitus commendatur. Hinc & in alio Psalmo, *Quis sapiens*, inquit, *& custodiet hæc, & intelliget misericordias Domini?* Psal. 106. 43. Quæ nimirum intelligentia hoc in loco non quorumcunque, sed filiorū Chore esse dicitur. Ex quo liquidò constat, quia valdè arcanum, & admirabile est, in eorum intelligentia quod describitur. Nam sicut diuinus sermo ait, factum est mirabile sacramentū in seditione Chore, vt pereunte patre filij permanerent à morte illæsi; & ideò non absque re accipiendum, quod sub eorum intelligentia diuinitus prædicatur. Porro Chore, caluus in nostra lingua, vel decaluatio interpretatur, cuius filij esse dicuntur. Sed quis sit iste caluus, quæritur rectè. Fortassis ergo Helisæus ascendens de Bethel, quem 4. Reg. 2. 23. pueri illudebant dicentes, *ascende calue, ascende calue.* Sed quos filios habuerit, ad quorum intelligentiam hic Psalmus canitur, minimè inuenitur. Verùm ipse rebus & gestis prophetiam de Christo texuit, vt eum ostenderet venturum in carne, quem præfigurabat ipse in opere. Et ideò illudebatur à pueris, quia Christus illudendus erat à Iudæis. Quos duo vrsi de saltu, Titus videlicet & Vespasianus, peremerunt in vindictam Dei. Verumtamen Christus non ob aliud acsi decaluatus innuitur, nisi quia in Caluariæ loco cruce leuatur & illuditur. Cuius profectò filij sunt omnes quotquot receperunt eum, quibus dedit potestatem filios Dei fieri, qui eius sanguine sunt redempti. Quorum intelligentia est, eum in carne de corde patris genitum ad nos venisse, & omnia quæ de eo præsens Psalmus insinuat, & in Christi Ecclesia fide catholica prædicantur credere. Hæc namque est intelligentia filiorum, vt eum intelligant sine initio substantialiter ex natura patris coæternum & coæqualem genitum, ipsum eundemque in fine sæculorum pro nobis hominem factum: cui sponso nubit Ecclesia, & in cuius laude hæc penitus celebrantur.

Iste igitur est Chore, quod interpretatur, vt dixi, caluus, vel decaluatio; cuius

filij tantam aſſecuti ſunt gratiam, vt ad eorum intelligentiam diuinitatis referentur arcana. Ipſe eſt Chore ſponſus Eccleſiæ, cuius non poſſunt ieiunare filij, quandiu cum illis eſt ſponſus. Et ideo ergo filij Dei, quia filij ſponſi, qui non ſunt inuoluti in ſeditione patris, qui viuens ad inferna deſcendit. De quo in hoc eodemque Pſalmo ſponſæ dicitur acſi filiæ, *Obliuiſcere populum tuum & domum patris tui.* Fuimus enim nos omnes filij iræ, id eſt diaboli: quem obliuiſci iubemur, vna cum ſua domo, ne fortè in ſeditione, quam ſemper contra Deum mouet, contraq; eius membra, complices pereamus. Idcirco interdum à pio patre mouemur, cui renati ſumus, ne in illius inuoluamur faſtu, cui propter præuaricationem primi parentis filij nati ſumus: quoniam & ipſe Chore meritò vocatur, eo quod ab omni Dei gratia ſit decaluatus & exſpoliatus virtutibus. Adhæreamus ergo ei, cui renati ſumus, quoniam ipſe eſt conditor qui fecit nos cùm
Philipp. 2. 7. non eſſemus; qui cùm in forma Dei eſſet, ſemetipſum exinaniuit formam ſerui accipiens, vt ſponſam ſibi acquireret virginem caſtam & glorioſam, non habentem
Epheſ. 5. 27. maculam aut rugam. In loco Caluariæ decaluatus, in cruce quidem leuatus, morte peremptus. Vnde propter veritatem & manſuetudinem & iuſtitiam mirabiliter exaltatus, etiam in corde inimicorum regit & dominatur, quia conſtitutus eſt in throno Dei patris rex in æternum. Iſta namq; eſt vera intelligentia filiorum chore. Et hæc laus, gloria, honor & virtus, triumphus quoque & fortitudo quæ decantatur in choro filiorum Chore victori Chriſto, pro his qui cõmutabuntur, quoniam iuxta Apoſtolum, etſi *omnes reſurge-*
1. Cor. 15. 51. 52. *mus, non* tamen *omnes immutabimur.* Licet enim in diuerſis codicibus, maximè Græcorum, de hac immutatione diuerſa legantur, vna tamen erit reſurrectio omniũ. Nam alij codices habent, *Omnes quidem reſurgemus, ſed non omnes immutabimur*; alij verò, *omnes dormiemus, & non omnes immutabimur:* Quod Paulus manifeſtius ediſſerens, ait, *Canet enim tuba, & mortui reſurgent incorrupti, & nos immutabimur. Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptionem, & mortale hoc induere immortalitatem.* Ad hoc quippe aiunt doctores Eccleſiaſtici, ita fiet vt poſſit in vtramque partem, vel in pœnis, vel in cœlorum regno, quiſque manere perpetuus. Alias autem quid neceſſe fuit dicere, incorrupti reſurgent mortui, & nos immutabimur? Vtrumque ad hoc in-

A telligitur, quod omnes ad meliora reſurgent immutati & incorrupti. Nunquid non vnum horum ſatis erat, vt diceret, omnes reſurgemus incorrupti, aut omnes immutabimur? Niſi quia hoc voluit intelligi, quod incorruptio communis ſit omnium reſurgentium, immutatio verò propriè iuſtorum; dum non ſolùm incorruptionem & immortalitatem, ſed & gloriam conſequuntur æternam. Porrò peccatores & reprobi reſuſcitabuntur incorrupti, quatenus corpora quæ prius habue-
B runt, incorruptibilia ad pœnas ſuſtinendas, in quibus peccauerunt, perpetua recipiant. Vnde ſignanter Apoſtolus ait, *nos quoque immutabimur,* ſe volens exprimere, & eos qui cum eo iuſti inuenientur, qui de virtute in virtutem, & de gloria transferentur ad gloriam. Hinc quoque idem Apoſtolus ad incorruptionem mortuorum intulit, *Oportet*, inquit, *corruptum hoc induere incorruptionem.* Ad id verò quod dixerat, *& nos immutabimur*, adiunxit, *& mortale hoc induere immortalitatem.* Aliud eſt
C enim immortalitas, aliud incorruptio; ſicut aliud mortale, & aliud incorruptum. Quandoquidem quidquid mortale eſt corruptiuum eſt, ſed non omne quod corruptiuum, ſtatim etiam & mortale. Sicut ſunt corpora quæ carent anima, quia nũquam habuere vitam, quæ propriè animantium eſt. Vnde quambenè Apoſtolus, corruptioni incorruptionem, & mortalitati immortalitatem reſurrectionis futuram in momento in ictu oculi copulauit. Quapropter ipſa incorruptio mortuorum immutatio erit. Sed alia erit illa immuta-
D tio qua incorruptibiles omnes erunt, ſeu ad pœnam, ſeu ad gloriam; alia qua Paulus & omnes Sancti glorificandi erunt, vbi erit alia claritas Solis, alia claritas Lunæ, 1. Cor. 15. 41.
alia claritas ſtellarum, cum perpetuitate æterna, vbi ſtella à ſtella differt in claritate. Vnde & hîc dicitur, *Pro his qui commutabuntur*, vel *pro floribus*; quoniam omnes florebunt in atrijs domus Dei. Et ſicut differt ſtella à ſtella, ita flos à flore. Ita vt virginitas, quod generale eſt omni Eccleſiæ
E ſpecialiter lilijs in virginibus comparetur, Martyrinm verò roſis vernantibus, vt ſinguli ſingulis ſuis fulgore coæquentur ſpeciebus, ita vt vnuſquiſque eorum ſuo & Chriſti reſparſus ſanguine, acſi roſa in Hiericho, rubeat ſpecioſus, & de bello cũ Chriſto ſimul ad regnum exeat glorioſus. Virginitas verò candore lilij veſtita propter incorruptionem, & ipſa exeat etiam Angelis coæquanda.

A Vnde reor beatum Hilarium in Euangelio eo in loco vbi ait Saluator, *Considerate lilia agri, quomodo crescunt,* & cætera quæ sequuntur, de Angelis dictum ideo intellexisse, quia virginitas quæ Angelis comparatur, per lilia quamsæpè in scripturis sacris præfiguratur. Et ideo dixerit Dominus, Quod nec Salomon in omni gloria sua coopertus sit sicut vnum ex istis. In quibus nimirum floribus renitet intus floris veri incorruptio, & pulchritudo per charitatem integræ castitatis. Propter quod velim vos considerare, virginitas quàm præclara sit, quæ tantis & talibus attollitur præconiis. Nam vt fassus sum, duobus Ecclesia generaliter istis comparatur floribus, quæ rubet Christi resparsa sanguine; Respersa fotis intusque, quia in vtroque coccineus color est, & candet vt lilium, de qua dicitur, *Sicut lilium inter spinas, sic amica mea inter filias.* Quæ quamuis in præsentiarum inter malos versetur, tota florida est ipsa, & decora nimis, multis exornata muneribus. Sed quia scribere decreui ad virgines, verasque viduas, cœlestem vitam agentes, opportunissimè visum est, etiam quia flores Paradisi sunt, vt ad eas de multis edisseram floribus, in quibus delectatur sponsus. Vnde Ecclesia in Canticis, *Fulcite me,* inquit, *floribus, stipate me malis, quia amore langueo.* Sed quia multa florum differentia est, orandus est Spiritus sanctus, vt perflet agrum mentis; vt ex eo profluant aromata illius. Quia non aliunde fœcundatur hic ager Ecclesiæ, nisi ex infusione Spiritus sancti. Iste namque ager est ex quo Isaac de filio, *Ecce odor filij mei, sicut odor agri pleni, quem benedixit Dominus.* Plenus est hic ager floribus, plenus æternæ vitæ odoribus, in quo nimirum thesaurus ille absconditus in Euangelio inuenitur, pro quo fideles omnia vẽdunt sua, qui eius amore rapiuntur, & relinquent etiam & seipsos, vt ad vnum perueniant florem, qui de seipso ait in Canticis, *Ego flos campi, & lilium conuallium.* Cuius itaque campi fœcunditas semper cum Deo esse dicitur. De quo alibi in Psalmo, cùm descripsisset quod omnia quæ cœli ac terræ sunt, sua essent, *& pulchritudo,* inquit, *agri semper mecum est.* Quo profectò liquet, etsi possideat omnia per Maiestatis suæ dominium, quod huius agri flores ac fructum, de quo tanta odoramenta virtutum fragrant, ipse per se iuxta electionis gratiam possideat intus. In quo agro ipse vitis est vera, de qua propagatur omnis Ecclesia cum pomorum fructibus. Quapropter bene in Canticis sponsum inuitat sponsa dicens, *Veni dilecte mi, egrediamur in agrum, commoremur in villis, mane surgamus ad vineas, videamus si floruit vinea, si flores fructus parturiunt, si floruerunt mala punica.*

Matth. 6. 28. — Cant. 2. 2. — Cant. 2. 5. — Gen. 27. 27 — Cant. 2. 1. — Psal. 49. 11 — Cant. 4. 13. — Cant. 7. 11.

B Nouit igitur sponsa, nouit & vera virgo, quod sponsus flos campi totus vadit in fructum, & delectatur in floribus. Ideo eum rogat & hortatur egredi in agrum, floresque vineæ inuisere, quia sine ipso fructum ferre nõ possunt. Promittit etiam quod mandragoræ iam in portis dederint odorem suum. Vnde vnus eorum aiebat qui portæ dicuntur, *Bonus odor sumus Deo in omni loco.* Verumtamen nemo ad hæc idoneus. Sed nemo se deterreat, cùm audit hos tam præcipuos in agro Domini florere & fragrare tam immensis virtutum odoramentis. Sunt etenim in ipso eodemque agro Euangelij, lilia, rosæ, nardus, & crocus, humilesque violæ, quæ suo vincunt purpuram Regis muriceam colore. Sunt & Heliotropij flores, qui profectò gaudent ad ortum Solis, cuius colo- C rantur intus forisve fulgore, & sequuntur quantum fas est post vestigia, ita vt nesciant nisi Solem inspicere. Idcirco acsi nocte vos clausistis, charissimæ, vt ad ortum Solis æterni, mox acsi renatæ, quia tenebras nescistis, possitis suscipere lumen. Sunt etenim sacrarum scripturarum cœlestes alij quamplurimi flores, in quibus animarum agricultura formatur passim, & decoratur Christi Ecclesia. In quibus operatur virginitas sibi coronas, & sponso dulcia cœlesti rore constipat mel- D la. Quis enim nesciat quod pudicitia virginalis, seu castitas vidualis, aliud operari non norunt, nisi in quibus delectatur spõsus? Inde est quod quasi apes sanctarum scripturarum carpitis flores, quoniam qui pascitur inter lilia, totus vadit in floribus, in floribus delectatur, & non in alijs quibuslibet floribus, nisi qui in conualle humilitatis floruerint. Floret enim virginitas in conualle lacrymarum, dum semper ea intendit mente, quæ humilitatis sunt, quæ E castitatis; quoniam cum florem portat in pectore qui est lilium conuallium, & crescit in hortis delitiarum quos inrorat Spiritus sanctus. Qui sunt autem horti delitiarum, ipse sponsus demonstrat in Canticis, *Hortus conclusus soror mea sponsa, hortus conclusus, fons signatus;* eo quod in hortis huiusmodi Dei impressa signaculis imago seruatur inuiolata, sincerissimi fontis vnda perfusa. De quo dictum est ad patrem, *Quoniam apud te est fons vita.* Qui profectò

2. Cor. 2. 15 — Cant. 6. 2. — Cant. 2. 1. — Cant. 4. 12. — Psal. 35. 12.

A fons benè in corde virginis ſignatus oritur & fluit iugiter, vt irriget vniuerſos delitiarum flores & fructus Paradiſi, id eſt, Heliotropij flores, de quibus dixeram, qui neſciunt aſpicere niſi Solem Chriſtum; neſciunt gaudere niſi de claritate & calore Verbi: ita vt videas in meridie eiuſdem floris orbiculos extenſos & dilatatos, in tantum vt gyrus eiuſdem latior in orbe quàm ſit præ gaudio videatur. Expanſis floſculis putes eos ſentire ac lætari præ claritate luminis. Fortaſſis ergo ſentit natura, quamuis ſenſum non habeat ſentiendi, & interrogat illud de Canticis. *Vbi paſcis, vbi cubas?* Cui dicitur *in meridie*. Et quia in meridie ſponſus paſcitur inter lilia & vmbratur in hortis delitiarum, iure flores virtutum officioſiſſimè ſe pandunt & dilatantur, vt ſuſcipiant fulgorem veri Solis, & confoueantur intus calore Verbi. Idcirco quocunque gyrãdo Sol vadit, ſe inclinant, eumque ſemper inſpiciũt, humilitatis obſequio & præ gaudio exultantes quodammodo, ſemper tenſis alarum remigijs adorare videntur; ita vt in veſpere, cùm ſe Sol abduxerit, & à feruore ceſſauerit caloris, paulatim & ipſi flores ſe colligant & recipiant ſeſe in vnum, ſuoque acſi in cubiculo, ſua concludant intima; Si quomodo exhibeant ſe Solis abſentiam ferre non poſſe, vt clauſis oſtijs tantùm lugeant præ mœrore in nocte quantùm gauiſos ſe præ gaudio in die fuiſſe monſtrarunt. Hinc ſponſa in Canticis, *In lectulo meo in noctibus quæſiui quem diligit anima mea.* (Cant. 3.1.) Quoniam verus amor ſponſæ non patitur abſentiam ſponſi ſuſtinere ſui; ſed infra cubilia cordis, quem oculis non poteſt aſpicere, fide & deſiderio iugiter mente meditatur tenere.

Sed quia incidi in partes huius floris, ne videar virginibus importunè ingerere, quæ non leguntur in diuinis litteris, ipſa natura docet quæ ſuggerimus; (Rom. 1.20) quoniam iuxta Apoſtolum per ea quæ facta ſunt intellecta conſpiciuntur. Non enim elaboro noſtra vt habeant tam ſplendorem verbi, quàm ſenſuum elegantiam & ornatum intelligentiæ. Idcirco non adhibeo ornatricem facietum eloquentiam, vt pulchra ſit & laudabilis noſtra oratio; ſed tantùm quod poſſit illicere ſponſas iuniores in amore ſponſi, & dilectionem ſponſalitatis augere. Quia ſermo ſenilis preſſus & grauis, nec comptus debet eſſe, ſine concinnentia verborum, & venuſtate vrbanitatis. Immò maturus, ſapientia floridus, per iudicium quoque probitatis collatus, plenº veritatis, fuco purus, ſenectute dignus, honorabilis. Quoniam longè aliud eſt, cùm poſt germen pubertatis florere incipit iuuentus, viridis, illuſtrata coloribus; aliud cùm annoſa ſenectus longè diu fatigata labore, profectum requirit ſalutis. Quæ ſi alienæ ætatis ſe phaleris exornare voluerit, ridere videbitur magisquàm perorare; vnde ridebitur potius quàm honeſtabitur.

B Hinc quæſo ne videar vobis improbus, ſi obtemperauero iuuenibus vt loquar de floribus; Quia in hoc carmine totum canitur pro lilijs & floribus, vt diſcant veri flores Chriſti cum Chriſto verſari. Nam inde eſt quod quaſi apes ſanctarum ſcripturarum campos perluſtrantes, non ſolùm ſponſo, verumetiam vobiſmet & omnibus mellificatis. Ad hoc quippe acſi ad aluearium Chriſti ex omni parte conuolaſtis, vnamque præeſſe vobis elegiſtis; quatenus ad inſtar earum, quia de ore prudentium mella procedunt, Deo fauos, & fructum vitæ reddatis. Verè aluearium C monaſticæ diſciplinæ iure hic locus vocatur, quo æterna clauſura vos obſeraſtis, ne vllis inſidiarum fraudibus caſtra violentur Domino conſecrata. Eſt igitur vt ita fatear pluſquam aluearium, quia nuſquam & nunquam exinde alicubi vagando flores legitis, quæ intus Sanctarum ſcripturarum indeſinenter melliflua quæquè carpitis, vbi nectareo rore corda veſtra Spiritus ſanctus inebriat, iubarque diuini luminis perfundit & illuſtrat. Vbi nihil aliud quàm cœlum reſpicitis, quia ad hoc carnem, quæ concupiſcit aduerſus ſpiritum, (Galat. 5.17) D quaſi carcere clauſiſtis, vt liber animus peruolet vbi ſponſus abijt ſecundum humanitatem, & ſedet à dextris Dei. Vbi quamuis nouem decantur ordines Angelorum; millia millium adſiſtunt, quibus nullus eſt numerus, & miniſtrant, Daniele (Dan. 7.1.) teſte, decies centena millia, propter eos qui hæreditatem ſunt accepturi. Vbi iudex Apoſtolorum chorus in eorum exultat conſortio, & Martyrum candidatus cum coronis decantat exercitus; vbi Patriarcharum tuba præcinit & Propheta- E rum prouidus reſpondet numerus: quia quæ per eos promiſſa ſunt, completa omnia cunctorum iam releguntur aſpectibus. Ibi etenim ſanctorum Confeſſorum ſuis pro plebibus deprecarut Senatus infra æterna gaudia ſtolatus. Ibi hymnidicæ ſanctarum virginum Chori, cum ſuis victricibus palmis, ſequuntur Agnum quocunque vadit, & decantant in organis, quæ

nemo potest dicere, nisi qui cum ipsis sequuntur in albis. Ibi cœlibatorum & viduarum consociantur greges: Ibi coniugatorum coniugatarumque sancta decoratur societas: Ibi pusilli cum magnis, & turba quam nemo potest dinumerare, Allelüiatica per omnes vicos eius valde gratulabunda gaudia canit. Inter quos cùm mens fidelis quandoque rapitur ex desiderio, fides quæ sperandorum substantia est, hæc profectò non extra se cernit, sed inter cordis cubilia, quæ non videntur, quia in Deo sunt, credit atque intelligit iuxta munditiam cordis, & diligit vniuersa; cum quibus quisque mente cùm est, puto quod nusquam solus est; cùm verò agit quæ agunt, nunquam otiosus. Et si quæris quid agant, *Beati*, inquit Dauid,
Psal. 83. 5. *qui habitant in domo tua Domine, in secula seculorum laudabunt te.* Quod si interpellare voluerit quemlibet eorum, vel quemlibet sanctorum, adest continuò in eo qui vbique est; cum quo & nos semper omnes, quia in eo viuimus, mouemur & sumus.
Act. 17. 28. Sed aliter cum eo & cum Sanctis sumus, si ea diligimus quæ diligunt, & agimus deuoti ad gloriam & laudem ipsius quæ agunt; aliter verò cum coram oculis eius semper sub ipso & in ipso, vbi vel vbi sumus. Quod si aliter quàm velit ipse volumus aut agimus, proculdubio longè ab illo sumus, in quantum dissimiles sumus. Vnde quotidie in oratione rectè dicimus,
Matth. 6. 10. *Fiat voluntas tua, sicut in cælo & in terra.*

Hæc omnia, quæ profectò credibilia fides pandit, spes adit quæ fide creduntur, & præsumit. Pulsat verò perseueranter charitas, donec preces & vota intus coram summo Deo, coramque Sanctis offerat. Vnde non redit, donec cum eis quos interpellat, fide non ficta impetrata reportet. Verùm quia vos tales esse, charissimæ, noui, quotiescumque oratorium beatæ Mariæ Virginis mente ingredior, scalam illam Iacob erectam video, per quam ascendentes ad vos, descendentesque Angelos minimè diffido, quo in loco domum Dei portamque cœli esse non ambigo. Propterea & si de his aliquid dixerim supernatum virtutum floribus, quia ciues eorum estis, melius vos eatenus scire vsu contemplationis, quàm sermo explere possit, credo. Quoniam, quibus omni deuotione fidei charitatisq; ardore iam vinctæ in cœlestibus estis, quos indesinẽter interpellatis, cum quibus colloquia intus, & preces Deo offertis, ignorare nequaquam potestis. Certus sum quod charitate vo-

A biscum sunt; inter quos, licet in terris adhuc, vt dixi, mente iam sursum, vnum Alleluya dicitis, vnamque gloriam dignè Trinitati Deo persoluitis. Hinc gratiarum actio, laus, & honor offertur. Et ideo quæso ne videatur vobis locus iste angustus, vbi vos clausistis, charissimæ, quoniam ingens & magna domus Dei est ad quam intrastis: magna, inquam, quia non habet consummationem. Nemo mortalium, qui
B eam penitus vt est valeat penetrare, vbi Deus claritas est, & infinita possessio. Quã sanè domum Ioannes conspiciens, vix saltem quæ vidit potuit enarrare. Ad quam vsque Paulus raptus, quamuis dux Verbi, 2. Cor. 12. 4.
ea quæ audiuit fassus est, quod non liceat homini loqui. Idcirco dilatamini corde, sponsæ Christi, dilatamini; & nolite cum infidelibus coangustari: quia magna est domus, & ingens possessio, quæ vobis ex dote debetur; quæ nec spatijs locorum terminatur, nec fine temporum clauditur. Sufficiat vobis cohabitatio ad necessitatem naturæ, quæ vos suscepit de mun-
C do acsi columbas volantes ad cœlum. Quia in mundo iuxta Apostolum nihil 1. Ioan. 2. 16.
aliud quàm concupiscentia oculorum & superbia vitæ. Sufficiat solummodo quia soli Deo vacatis, vbi & necessitatem sufficientia non excedit, & necessitas sufficientiæ modum non adimit. Sufficit enim census exiguus, cui æterna possessio solus Luc. 10. 42.
est Deus. Maria namque optimam partem elegit, dum solummodo Domini te-
D nuit pedes, quos lacrymis rigauit. Sed & Dei Genetrix, cuius obtentu seruitio vos Dei vouistis, non ampla quæsiuit prætoria, quando in diuersorio nullum habuit locum, nisi iumentorum præsepium, quo reclinauit Deum infantulum. Apostoli in carcere collaudantes Deum exaudiuntur: quantò magis vos grex Christi, coram sanctis altaribus confidere debetis, vbi beata & venerabilis virgo veneratur & colitur, super choros eleuata Angelicos? Quæ pro vobis coram summo Deo intercedens, vestras commendat orationes & offert vo-
E ta lacrymarum vestrarum, quas multiplices indesinenter funditis suis cum precibus. Vbi & pignora sanctorum multorum, multarumque virginum coluntur, quæ suis excubijs ad laudem Dei vestras illustrant vigilias, & custodiunt castra.

Quid enim aliud est, charissimæ, domus hæc in qua degitis, quàm castra Dei, & schola diuini seruitij, officina virtutum, turris æternæ contemplationis, custodia perpetuæ castitatis? Ideo ergo rectè

castra, quia castra. Nec immeritò, quia conuersatio vestra, militia cœlestis est disciplinæ; & genus fortissimum Monachorum vbi virginitas excellit, & frequentia, propter excubias summi Regis, discurrit Angelorum. Vbi videlicet inuigilat chorus diuinis laudibus, & prospicit si qua hora sponsus veniat, vt paratis lampadibus, cum eo ad nuptias (vbi iam adscitæ estis) dignè intrare possitis. Hinc iugiter symphonizatis laudibus hæc aula resultat. Hinc quod gemitus vester diuinas pulsat ad aures; hinc quod à maxillis lacrymæ surgunt, iuxta Hieremiam, penetrantque cœlos; hinc quod ieiunia carnem macerant; quod afflictio robur exrenuat. Ista igitur est intelligentia filiorum Chore, istud eruditionis Canticum, iuxta Hebraicum, nam *Melchil* apud eos eruditionem, vel doctissimum, sonat. Idida antiquum nomen est Salomonis, quod tam pacificum quàm & dilectum sonat. Ideo in fine tituli concluditur, *Eruditionis Canticum amantissimi*, quod Septuaginta, *pro dilecto*, posuere, quia Græcus ablatiuum non habet. Sed quod dicit Canticum amantissimi, vnum est ac si dicat, eruditionis Canticum dilectissimi. Porro eruditio & intelligentia nihil differt in sensu, iuxta illud,

Psal.2.10. *Et nunc Reges intelligite, erudimini qui iudicatis terram.* Quia vera intelligentia plenam affert eruditionem; sicuti & vera eruditio intelligentiam viri prudentis. Ac per hoc, vt dixi paulò superiùs, mysterium huius Cantici lectorem spiritalem requirit & intentum. Alioquin vbi simplex est sensus & apertus, quid necesse erat audientem præmoneri verbo intelligentiæ, & dici ad

Matth. 11. 15. eum, *Qui habet aures audiendi, audiat?* Eruditionis quoque Canticum canitur amantissimo & dilecto, canitur victori & pro triumpho; canitur autem pro floribus & liliis, canitur & pro his qui commutabuntur. Vnde nec immeritò, sicut præmisi, à sanctis Patribus epithalamium vocatur. Epithalamium namque primum à Salomone in laudem Christi & Ecclesiæ compositum esse legimus. Inde sæculares viri demum sua traxere dramata, quatenus in nuptiis ob honorem sponsi ac sponsæ ante thalamum hinc inde vicissim carmen laudis decantarent. Sed & Dauid, qui totus fertur musicus fuisse, in hoc Psalmo prætulit formam huius dramatis. Et ideo non se solum, aut vnum Prophetarum, sed omnem chorum filiorum Chore canentem simul, & sponsum ab æterno de corde patris genitum, venientem ad nuptias intro-

A ducit. Dilectum autem eum, & sine vllo addiramento, vel amantissimum vocat: Quia in comparatione eius, iure nullus dilectus creditur. Qui tropus à Grammaticis antonomasia dicitur, quasi quædam à rebus cognominatio, & proprij nominis significationem trahēs, dum persona quælibet ita aliquo excellit vocabulo, vt nullus alter intelligatur quàm is de quo dicitur. Fit enim multis modis quam sæpè etiam & in diuinis scripturis; vt pote in
B Psalmo nono, *de occultu fily*, solum filium volens ostendere Christum: Et de Ioanne, *Hic est Discipulus quē diligebat Iesus*: non Ioan.21.7.
quod & alios non diligeret; sed quia eum præcipuè & præ omnibus diligebat. Sic quoque & in hoc loco Canticum pro dilecto vel amantissimo dicitur; quia etsi alij diliguntur propter adoptionis gratiam, hic verò propter proprietatem naturæ. Non quod exterius acceperit vt diligibilis esset; sed ipse in se habens natura vt dilectus esset. Quia sancta naturalis vnitas, & æqualitas, & charitas, vnitatis, non aliu-
C de quàm à se habet vt diligatur, sicut adoptio eorum quos adoptat. In illa quippe substantia Trinitatis vnitas est in origine, æqualitas in prole; in charitate autem patris & filij, vnitatis æqualitatisque communio. Ideo nulla est diuisio vnitatis, sed naturalis dilectio totius Maiestatis. Dilectus est igitur Deo Patri acsi proprius, de quo ipse in Euangelio, *Hic est filius meus*, Matth. 17.
inquit, *dilectus, in quo benè complacui.* Isaias 5.
in Cantico, *Cantabo*, inquit, *dilecto meo*, Esa. 5. 1.
canticum patrueli meo vineæ suæ. Ac deinde,
D *Vinea facta est dilecto in cornu in loco vberi.* Quæ nimirum vinea Ecclesia Christi est, quæ facta est sponsa vnico & dilecto filio. Veruntamen & ipsa dilecta, sed propter eum, qui reconciliauit eam sibi, & eripuit ab ira damnationis vt esset dilecta. Ipse verò per se dilectus, quia à natura filius, ita vt nemo in comparatione eius iure dilectus dicatur. Iure igitur ipse in Deum & Dominum, ab omni rationabili creatura diligendus, vna cum Patre, & Spiritu san-
E cto venerandus.

Interea ipse solus Deus pro hominibus homo factus iure solus inter homines dicitur dilectus & amantissimus præ omnibus: & quia Psalmi titulus est, in quo de ipso & sponsa canitur, rectè absque ambiguo, *pro dilecto vel amantissimo* inscribitur, vt nemo absque eo amandus ab sponsa requiratur, sed quemcumq; sponsa Christi amauerit, aut ipse sit, aut in ipso, aut propter ipsum, vt omnes in chari-

tate vnum sint. Vnde Apostolus, *Gratia Domini nostri Iesu Christi*, inquit, *& charitas* 2.Cor.13.13 *Dei, & communicatio Spiritus sancti, sit cum omnibus vobis.* Quæ nimirum communicatio, omnes vnum in eo facit cui communicantur. Porrò in Trinitate nihil discrepat dilectionis, quia æqualitas cara & vna est; vnitas verò æqualis & cara. Deinde caritas æqualis atq; vna naturaliter, & incomparabiliter perseuerat. Et ideo quia Deus Pater proprium mittebat filium in mundo, vt sua virtute sibi sponsam duceret inter homines ipse Deus homo; dignum fuit in Sacramento tituli Psalmi huius quod præmisit, qui de nuptijs cantatur, canticum pro dilecto, vel canticum amantissimi, quatenus per hoc plena dilectio commendetur filij; qui sic dilectus absque additamento dicitur, vt ipse solus intelligatur dilectus: in quo diliguntur qui dilecti sunt, & in quo Deo Patri benè complacuit: ita vt in eo reliqui omnes placeant, quos sibi adoptauit in filios. His ita de titulo præmissis, vt ad canticum & ad ea quæ sunt mystica accedere possit animus, finiendus est liber primus, & exorandus Spiritus sanctus, vt eo describantur stilo in cordibus nostris, quo reserata sunt sanctis Dei Prophetis omnibus.

LIBER SECVNDVS.

VAMVIS de occultis & **D** obscuris diu multumque, virgo Christi, tractatum sit; non adeò à nobis ignorantia depulsa est, ne eisdem semper inuoluamur obscuris, nisi quantum illustramur gratia. Quapropter quidam Philosophi, cùm essent sine Deo, omnia dubia esse dixerunt. Alij verò hoc longè à se remouentes præsumpserunt se scire quæ nesciebant. Et ideò rectè pars scientiæ esse dicitur, scire quod nescias. Quæ tamen nescientia, ideò scientia vocatur: **E** quia & si pars scientiæ nescientia est, scire quod nescias: multò magis est tamē ignorantia, vel si nescias quid quæras. Hinc quidam tria obscurorum dixerunt esse genera. Quorum vnum est quando res sensui patet, sed animo quid sit obscurum est. Alterum verò est, vbi res animo pateret nisi sensui clauderetur. Porrò tertium obscurissimum comprobatur esse, quando res quælibet nec sensu capitur, nec animo intelligitur, nec ratione vel si est comprehenditur. Quo sanè genere in multis

A obscuramor & inuoluimur, nisi quantum diuina pietas nobis reserare dignatur qualitercunq; vt capere possimus. Hinc quoque Deo gratulabundus gratias referens Deo agebat, *Incerta & occulta sapientiæ tuæ* Psal.50.8. *manifestasti mihi.* Quibus duobus noster nimium obscuratur animus, dum occurrunt nobis, non solùm quæ occulta sunt, verumetiam quæ incerta. Vt puta, dum quispiam iter volans agere, inter medias noctis tenebras, in quoddam quadriuium **B** deuenit, sciens iam quid sit via, nesciens ibidem tamen vllam vel semitam esse, obscuritate inuolutus. Facto autem manè, quod occultum erat iam detectum est: sed incertum ei restat, quam apprehendere debeat viam ex omnibus, vel quò ducant singulæ. A quibus duobus Propheta liberatus erroribus, iam Deo gratias refert, qui ei inspirauerat diuinitus, quod incertum erat & occultum sæculis & generationibus, sicut in hoc epithalamio Vir- **C** ginum declaratur. Vnde oportet & nos, charissimæ, gratias agere saluatori Deo, qui nos de tantis eripuit tenebris, & ad veram perduxit lucem. Qui non solùm se lucem ostendit visibili in specie sensibus nostris: verùm & oculos cordis intus illuminauit, vt ex integro quæ occulta erant & obscura deitatis mysteria, nobis manifesta fierent. Hinc quoque Isaias & ipse gaudens illuminatus aiebat. *Tu es* Esa.45.15. *Deus absconditus, Deus Israel, & nos nesciebamus te.* Sed & tunc quando ista dicebant **D** à Deo inspirati Prophetæ, valdè obscura erant & occulta: quia quæ prædestinata erant, nondum erant rebus completa & manifestata. Erat quidem Deus Pater & Filius & Spiritus sanctus, sed quia sanctorum via nondum erat propalata, Deus Heb.9.8. Trinitas, nisi à paucis, penitus ignorabatur. Vnde sicut dicit Apostolus, *Cùm* Rom.1.21. *cognouissent Deum per ea quæ facta sunt, non sicut Deum glorificauerunt, aut gratias egerunt, sed euanuerunt in cogitationibus suis.* Viam quæ Christus est, viam scilicet ciuitatis **E** Dei, vtique ad quam tendimus, non inuenerunt. Propterea vt totam emundaret stultitiam cordis nostri diuina pietas, longè post quæ dicebantur adimpleuit, vt omnis obscuritas pelleretur, essetque in vno eodemque Christo quod oculis cerneres, quod manu palpares, & quod mēte intelligeres; ita vt palpares hominem & intelligeres Deum. Hinc quoque Ioannes aiebat. *Et manus nostræ tractauerunt de* 1.Ioan.1. *verbo vitæ.*

Audis igitur, quia manus palpat Apostolorum

stolorum Verbum vitæ? Vbi autem manus tractat & tangit, carnem intellige. Vbi Verbum audis, id recognosce quod erat in principio apud Deum, & Deus
Ioan. 1. 1. erat Verbum. Veruntamen eũdem Deum & hominem veraciter vnum intellige Deum, quem sponsum in Psalmo Propheta acsi in titulo dotis describit, sanctæque coniungit Ecclesiæ. Vide quæso, sponsa Christi, quàm occultum erat vel obscurum, quando nesciebatur in hominibus vel si Deus esset, nisi tantummodo in Iudæa. Vnde canitur in Psalmo, *Notus*
Psal. 75. 2. *in Iudæa Deus*: in qua etiam Deus Dei filius vel si esset prius ignotum erat. Iam verò cum dicitur paterna ex voce per
Psal. 44. 1. Prophetam, *Eructauit cor meum verbum bonum*, incertum erat de quo diceretur verbo, nisi quibus illuminabantur oculi, vt incerta certissimè scirent, & quæ futura erant corde crederent. Sed nobis quia reserata sunt omnia & completa, nihil obscurum restat, nihil incertum. Idcirco quia suscipit fidelis anima in hoc epithalamio verbum progenitum de corde patris, suscipiat sponsa libellum dotis, & incorrupta virginitas sponsum de intimis Dei sibi missum præcordiis. De quo Pater signanter ait, *Eructauit cor meum verbum bonum.* Verbum vtique bonum, quod in principio erat apud Deum, & Deus e-
Ioan. 1. 1. rat Verbum. Et ne mireris, prudens virgo, quod hunc vocauerim Psalmum, libellum dotis, in quo talia primum à sæculo panduntur fœdera nuptiarum. Habes namque in Euangelio, quod *Simile*
Matth. 22. 2. *est regnum cœlorum homini regi qui fecit nuptias filio suo.* Quas itaque nuptias, si animaduertis, hoc in loco primum inuenies pacto fœderis, non dico subarratas, verumetiam acsi in tabulis connubij conscriptas: Vbi Deus Pater Verbum, quod in principio erat, eructasse suo de corde dicit, vt verbum caro fieret. Cui profectò verbo, scilicet filio suo regi, dictat maiestas sua opera, & indicat quæ fienda sunt per ipsum vniuersa. Quod cùm audis, virgo Christi, patrem filio suo regi, ex eloquio prophetali, indicare virtutis suæ opera; cogitare oportet, quod ipse sit scriba velox, cœlorum enim reserantur arcana, non illi, sed sæculis abscondita, qui profert de thesauro suo noua & ve-
Matth. 13. 52. tera. Sed quia scriba, quamuis velocissimus, sine calamo aut stylo scribere quæ audit non valet, continuò subinfertur acsi ex voce Patris, *lingua mea calamus*, vel stylus iuxta Hebraïcum, *velociter scribentis.*

Quibus profectò verbis nihil aliud sponsæ restat cogitare, quàm de fœdere nuptiarum, quæ nunquam legitimè sine dote firmantur. Idcirco, sacratissima soror, cùm audis patris dictantis linguam calamum esse scribæ velociter scribentis, scias vnam esse naturam trium personarum, quorum vna est virtus, vnaque operatio, vt iste virginibus conscribatur libellus dotis. In quo primum vnde genus ducat sponsus ostenditur; Verbum de corde patris, Verbum quod in principio erat, vtique apud Deum, & Deus erat Verbum. Hoc itaque bonum Verbum, quod de corde patris eructatum est, suscipe. Quia hoc est, quod ipse est, à quo est; per quod omnia ista bona facta sunt, quæ videntur.

De hoc igitur bono suo verbo pater dixit, *Eructauit cor meum verbum bonum.* Per quod solum est omne bonum, & ideo diligendus, quia bonus & vtcunque boni esse possumus, ab ipso est. Si enim tu homo, quodcunque boni facturus, in corde, & in consilio habes, quale bonum vel quando fiat illud; quantò magis Deus in hoc vnico suo verbo coæterno totum habuit quod fiendum erat? & ideo iuxta Ioannis vocem; quod factum est, in ipso vita erat. Vnde addidit quasi repetens Ioan. 1.
quod dixerat, *Dico ego opera mea regi*; acsi patenter dicat, ideo ei opera mea dico, quia ipsum genui Verbum, in quo sunt omnia mea opera, quæ per ipsum à me fienda sunt. Alioquin visibilia & inuisibilia non essent in rebus, nisi prius in verbo essent: sicut & in te non esset fabrica rerum, aut opus, nisi prius in consilio esset. Erant autem omnia opera Dei in Verbo Patris, & nondum erant opera, sed Verbum erat, cui Pater, quia genuit eum coæternum, sua omnia, quidquid istud est, indicauit. Ideoque sanè incomparabiliter bonum, quia hoc ipsum Verbum Deus est. Hinc necesse est quod de corde refulsit, vt ibi eum suscipiat sponsa, & complectatur dotem salutis æternæ, vnde ad nos eructatum venit. Quia quod de corde prodiit, non nisi corde tenetur vel capitur. Idcirco amantissimus filius verbumque bonum de corde patris, sponsæ missus ad nuptias nunciatur, vt idem amplius omni caritate in animo diligatur. Non quod Deus Pater corporeus credi debeat, vt cor, aut vterum, cæteraque habere membra intelligatur; sed vt per corporalium efficientiarum nomina, diuinitatis eius arcana concipiantur. Non enim

membris corporalibus consistit Deus. A Nam alibi generationem filij cùm vellet commemorare, ait, *Ex vtero ante luciferum genui te*; quatenus inenarrabilem illam vnigeniti ex se filij natiuitatem ex diuinitatis suæ veritate commendaret, ad intelligentiæ fidem, quem ex vtero generauit vt filium ante luciferum, vt æternum; quem ex corde eructauit vt Verbum. In his omnibus loquutus est namque de diuinis suis rebus secundum humanam naturam; vt sensum humanæ naturæ ad fidei scientiam erudiret; vt non ex nihilo, non aliunde videretur, acsi creatus, subsistere; sed ex se vnigeniti sui naturalis natiuitas doceretur. Sic itaque hoc in loco vera essentia filij, ex patris natura commendatur. Sed quia dilectum vel amantissimum eum dixerat, vt diligatur, & plena dilectio credentibus commendetur, insinuat; eo quod ex intimis, vitalibusque cordis sui visceribus verbum suum, quod in se semper erat, se adstruit eructasse. Non quod inde recesserit in quo manebat; sed quia Verbum caro factum est, sic ad nos venit, vt inde non recederet. Vnde vt hoc mysterium Pater credentibus ostenderet, insinuat de quo dixerat verbo. Insinuat quod ipse sit *speciosus forma præ filijs hominum*, & hoc in forma serui. Alias autem in forma Dei, nulli est comparandus, vt dicatur speciosior & pulchrior. Quia secundum diuinitatem nulli comparatur; quoniam nulla rerum forma absque materia est, nisi diuina. Quæ nimirum forma, non aliud quàm vnum est; & ideo hoc D vnum semper est id quod est. Neque accidens in eo est, à quo sanè omne esse est. Sed illud à nullo alio est; idcirco materia & motu caret, atque in sese semper immobiliter est. Reliqua verò omnia quæ ab eo formata sunt & creata, non sunt id quod sunt; quia vnumquodque eorum non habet esse suum, nisi ex his ex quibus & à quo est, id est, ex partibus suis. Propterea Deus in forma Dei nulli est comparandus, qui non aliunde quàm à se est. E Sed miseri hæretici, qui hoc persentire aut intelligere minimè voluerunt, aut potuerunt, quod in hac forma diuinitatis non nisi vnitas esse potest trinitas, vna æqualitas, vna essentia deitatis, cui nunquam aut nusquam est aliud esse, quam idem semper esse. Et ideo seruo suo Moysi ait, *Ego sum, qui sum*. Quia nihil est ei nisi semper idē esse, & omnia posse. In qua forma filius Dei cùm esset, non per rapinā æqualis Deo, sed per naturam veræ natiuitatis, quia genitus est à Deo Patre, semetipsum exinaniuit, non vt alius quàm ipse esset, sed vt formam serui accipiens pro nostra redemptione, idem ipse Deus & homo esset. In qua itaque forma speciosus dicitur præ filiis hominum. Quæ nimirum exinanitio, non demutatio diuinitatis eius, sed miseratio pietatis fuit in assumptione humanitatis. Si enim Paulus, cùm euacuat ea in se quæ paruuli erāt quando factus est vir, nec mutatur, ne aut ipse idemque non sit qui fuerat, & quod fuerat; quantò magis Deus Dei filius idem ipse incommutabiliter est, cùm semetipsum exinaniuit, formam serui accipiens? quoniam in vtroque integer Deus & homo est. Sed quia forma diuinitatis inuisibilis latebat in homine visibili, vnum eundemque se exhibens in forma serui exinanisse ab Apostolo iure prædicatur.

Psal. 109. 3.

Ioan. 1. 14.

Philipp. 2. 7.

Philipp. 2. 7.

In qua itaque forma, sicut beatum Basilium omnis fert gratia dixisse, noua quædam Dei virilis operatio monstrabatur, C quod & textus sancti Euangelij declarat vsque ad finem. Quia profectò, sicut præfatus doctor luculentissimè eo allusit verbo, virum Deum ostendens factum, in vna eademque persona sicut gemina substantia fuit, ita & gemina operatio. Vna scilicet per quam verus Deus monstrabatur; alia verò per quam verus homo. Quod mysterium non minus dictu arcanum manet, quàm & intellectu ignotum, quod qui non potuerit ad liquidum discernere, credat necesse est. Aliter autem tantùm aberrabit à vero, quantùm fuerit ignorantia veri defossus, suaque præsumptione deceptus. Quoniam in vna eademque indiuisa persona Christi, & diuina per omnes paginas veteris nouique testamenti monstrantur opera & humana. Et hæc est noua & ineffabilis quædam virilis Dei gemina operatio, in forma hominis in qua speciosus prædicatur benignissimus Iesus Christus præ filiis hominum, & benedictus in æternum. Quare autem speciosus præ filiis hominum, & non præ omnibus Angelis potius dicatur, cùm tantò sit excellior Angelis, quantò differentius præ illis nomen hæreditauit filij, non ab re quæritur; nisi quia patet sensus quod in forma hominis vnicus Dei patris filius commendatur futurus, ne homo negaretur Angelis comparatus. Prædicatur autem speciosus præ filiis hominum, ne aut eum extra hominem crederes,

Hebr. 4.

aut vnum quemlibet de turba communis generis æstimares, cùm esset homo inter homines, etiam ex filiis hominum speciosus forma. Veruntamen in Hebraico ad ipsum dilectum regem victoremque Verbum Patris de quo omnia retro dicta sunt, quasi finito proœmio, facit hic narrationis exordium, & facit apostrophen, ad ipsum amantissimum triumphatorem, cui omnia dicit opera sua, & consecuta sunt quæcunque de eo dicta sunt. De Chore, inquit, pulchriores filiis hominum. Sed rursus quæritur, quomodo pulchrior sit cunctis filiis hominum, quando legimus in Isaia, *Vidimus* Esa. 53. 2. 3 *eum & non habebat speciem neque decorem, sed despectum virorum; species eius inhonorata & deficiens à filys hominum, homo in plaga positus, & sciens ferre infirmitatem*, seu cætera quæ de illo eo in loco à diuersis interpretibus interpretatur. Vbi si bene consideras, nulla scripturarum dissonantia generatur, quoniam ibi corporis ignobilitas, non propter se, sed propter flagella, sputa, & alapas, propter clauos quoque & irrisiones atque iniurias patibuli, & alia quàmplura quæ pertulir probra benignissimus Saluator propter nos, vnde nec reputatus est inter homines: Hic verò pulchritudo virtutum & honestas vitæ, morum probitas atque forma, non minus iustitiæ, quàm & totius bonitatis in eo laudatur. Non quod diuinitas Christi hominibus comparata formosior dicatur, quia sicut paulò antè præmisi, nulli est comparanda; sed quia in forma serui & habitu hominis absque opprobriis & iniutiis & passionibus crucis, speciosior præ cunctis refulsit hominibus: vbi & diuinitas resplenduit in operibus clarior Sole, & humanitas etiam in eisdem passionibus & iniuriis, misericordiarum virtus esse probatur. Et ideo iure pulcher in cruce, pulcher in flagellis, pulcher in omnibus, ab omnibus prædicatur, & veneratur in cunctis suis operibus. Quia etsi mirabile est quod virgo de virgine natus est; nec minus mirabilius est, quod idem non ex voluntate viri, sed ex Deo natus est; na-
Ioan. 1. 13. tus in fine temporum, qui est sine initio genitus ante omne tempus.

Hinc igitur est quod in forma serui omnia iniuriarum genera, infirmitatisque susceptio, virtus est pietatis, quæ nimirum forma speciosior est præ cunctis hominum filiis, quia in ea & diuina refulsit gloria Maiestatis, & quæ humanitatis in

A eo fuerunt infirma, aut forma virtutis fuit, aut exemplum perfectæ imitationis, aut triumphus nostræ salutis, aut certè pretium redemptionis, in omnibus tamen speciosior cunctis. Qua de causa dicitur etiam à sanctis Patribus quiddam habuisse in vultu & in oculis sidereum, quo diuinitus permulceret pios, & terreret reprobos. Alias autem nequaquam eum statim secuti essent Apostoli ad vnius iussionem. Nec qui ad comprehendendum eum venerant prostrati mox sola voce
B corruissent. Similiter quando & de resticulis flagellum fecisse legitur, nunquam omnes acsi potestatiuè de templo eiicere potuisset contradictores & superbos, si non aliquid eos cœleste deterruisset, quo perculsi cederent comminanti. Denique & in supradicto testimonio vbi ait, *Homo in plaga positus & sciens ferre infirmitatem*, reddit causam, quare ista perpessus sit. *Quia*, inquit, *auertit faciem suam*, id est, paululum auxilio diuinitatis remoto, corpus iniuriæ dereliquit, & cruciatibus. A-
C lioquin nisi volens non pateretur, qui ad hoc venerat. Vnde in hac forma serui, qua speciosior erat præ filiis hominum, nulli dubium habuisse gratiam diffusam, vt omnia quæcunque vellet posset vt Deus, & quæ pati decreuisset pateretur vt homo; non quasi inuitus, sed quasi potestatem habens, non minus in omni verbo quàm & in omni opere. Hinc quoque sequitur, *Diffusa est gratia in labys tuis*. Secundum formam humanitatis, in qua fœdera pacturus nuptiarum, venit; in ea gratia plenus creditur, & non secundum
D formam in qua æqualis est patri. Quia in ea forma Spiritum sanctum accipere non potuit, eo quod secundum deitatem, Pater, & Filius, & Spiritus sanctus, vnus est Deus. Vbi tantus est Pater solus, quantus cum filio & Spiritu sancto. Tantusque est solus Spiritus sanctus, quantus cum patre simul ac filio. Ibi nulla de tribus personis habet duabus aliquid minus. Quia in vnaquaque persona sic est plena deitas, vt & in tribus personis vna
E sit, & in singulis tota. Non ergo potuit diuinitas filij Spiritum sanctum accipere, cùm ipse Spiritus sanctus sic procedat à filio, sicut procedit & à patre, sicque detur à filio, sicut datur à patre. Hinc quoque illa natura vnde Spiritus sanctus habet originem, nec potuit aut exspectare, aut accipere largitatem. Profectò Spiritus sanctus totus est patris, totus est filij, quia

vnus naturaliter est patris & filij. Proinde A nulli dubium quia totus de patre procedit & filio, totus in parre maneat ac filio, quia sic manet vt procedat, sicque procedit vt maneat. Vnde naturaliter hanc habet cum patre ac filio vnitatis plenitudinem, & plenitudinis vnitatem, vt totus à Patre, totus habeatur à filio. Non ergo accepit Spiritum sanctum diuinitas filij cum qua vnius naturæ est. Ideoque testat vt Deus homo Christus in forma serui quam accepit Spiritum B sanctum per hanc diffusionem acceperit. Quem tamen non ad mensuram accepisse legimus, qui totum accepit. Et ideo diffusa gratia in labiis Christi plenitudinem habuit perfectionis. Quia vbi mensura non est, perfectio plenitudinis est. Habuerunt siquidem sancti donum gratiæ, sed secundum mensuram donationis Christi. Christus autem sicut speciosus forma præ filiis hominum, ita & plenus gratia Spiritus sancti, præ omnibus parti- C cipibus suis. Hine quoque Ioannes cùm

Ioan.3.34. de ipso filio loqueretur ait, *Non ad mensuram dat Deus Spiritum*. Quia profectò circa Dei sanctos omnes ex affluenti dono liberalitas largientis est: in Christo autem totius manet in æternum Spiritus plenitudo.

Ephes.4.13. Idcirco beatus Apostolus, *secundum mensuram donationis Christi*, dicit Spiritum dari, vbi cæteros homines ad mensuram accipere insinuat. Ioannes de Christo volens ostendere omnem plenitudinem gratiæ in eo fuisse, *non ad mensuram*, in- D quit, *dat Deus spiritum*. Quod & Isaias pa-

Esa.11.2.3. tenter de ipso loquens insinuat. *Et requiescet*, inquit, *super eum Spiritus Domini, Spiritus sapientia, & intellectus, Spiritus consilij & fortitudinis, Spiritus scientia & pietatis, & repleuit eum Spiritus timoris Domini*. Vnde patet quia accepit Christus gratiam Spiritus sancti, sed non ad mensuram. Quod si homini Christo non ad mensuram dedit spiritum, necesse est vt nihilominus habeat sapientiæ & intellectus, consilij & fortitudinis, scientiæ & pietatis. Ac E per hoc non solùm ad diuinitatem eius, verùm ad eius quoque humanitatem illa perfectionis prærogatiua pertineat, quam ipsi Christo beatus assignat Apostolus

Coloss.2.3. dicens, *in quo sunt omnes thesauri sapientia atque scientia absconditi*. Et quia ad mensuram non accepit spiritum, omnes thesauros sapientiæ eius atque scientiæ habuit. Quia si ei aliquid eius plenitudinis defuit, consequens est vt ad mensuram spiritum accepisse prædicetur.

Quod si verum dicit Apostolus, imò quia verum dicit quod ei non ad mensuram dedit Deus Spiritum, constat quod omnem plenitudinem diuinitatis in se habuerit, & vbi affuit plenitudo deitatis, ibi & virtutem eiusdem diuinitatis affuisse manifestum est. Propterea subiecit ei omne posse in omni voluntate sua, iam morte deuicta; vbi non adoptio, non diuisio substantiarum, non confusio, aut permixtio, non vllius rei interceptio, sed sola vnitas personæ Christi, & proprietas prædicatur. Cui ex toto subest nosse, posse quæ Dei sunt, quia in nullo inuenitur aliud quàm Deus. Reliqua omnia membra, & ad mensuram donum gratiæ percipiunt, & de Christi plenitudine eam accipiunt. Vnde Euangelista Ioannes, *Nos*, inquit, *omnes de plenitudi- ne eius accepimus gratiam pro gratia*. Ioan.1.16. Vbi datur intelligi, in illa speciei gratia quæ datur pro gratia fidei, non esse ipsam plenitudinem, quæ diffusa est gratia in labiis Christi, sed plenitudinem illam, quam accipiunt omnes, & adimpletur omnis Ecclesia, in quantum per eius gratiam vnusquisque capax in ea esse probatur. Hinc quoque Propheta, *Adimplebis me* Psal.15.11. *lætitia cum vultu tuo*. Et iterum, *Replebimur* Psal.64.5. *in bonis domus tuæ*. Sed vt impleamur de plenitudine eius accepimus, qua repletur domus, quæ est Ecclesia Dei viui. Porro de ipso dicit Apostolus Paulus, *Quia in* Coloss.2.9. *ipso inhabitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter*. Quæso ne leue videatur quod magnum est, ne sine reuerentia quod diuinum est; Quoniam etsi iocundum est virginibus, quod Deus homo, acsi sponsus, eis speciosus forma describitur, ineffabile tamen est, quod fragilitas carnis ad tantæ coniunctionis gloriam vocatur, vt patrem habeat Deum, filium Dei vnicum, fratrem & sponsum. De quo mirantur Angeli, pauescunt virtutes cœlorum. Cœlum non capit, quem capit vterus, Sol non videt, terra non sustinet, tota non assequitur creatura. Quid ad hæc mortale faciat pectus, carissimæ? Quidue mens imbecillis humana? Quomodo capiat verbum quod eructatum est de corde patris, quod sempiternum est in patre? Quid ad istud humani sensus angustiæ? Quid ad hæc humanæ vocis natura? Quidve ad hoc verbum humana lingua dictura, cùm sit ineffabile & inauditum verbum, per quod omnia sunt?

1.Cor.2.9. Verbum manens in patre, quod nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit. De hoc Isaias verbo cum audisset auditu, diuinitus inspiratus, miratur si quo modo, ad humanum possit peruenire auditum,
Esa.53.1. dicens, *Domine, quis credidit auditui nostro?* De hoc Hieremias, cum diuino concepisset affectu, vix sustinens clamabat, *Ventrem meum, ventrem meum doleo, & sensus cordis mei conturbati sunt.* De hoc Abacuc, *Domine*, inquit, *audiui auditum tuum & timui, consideraui opera tua, & expaui.* Et deinde ait, *Intrauit tremor in ossa mea, & subtus me mota est virtus mea.* Ecce talis tantusque Propheta cleuatus virtute Dei, sensit suam sub se succubuisse virtutem. Sic & omnes sancti à sæculo quotiens talia senserunt, nihil se esse confessi sunt. Sed quia longum est super hoc Sacramentum pauores persequi sanctorum, cogitet virgo Christi multa de paucis, sicque præparet cor vt possit capere tale tantumque verbum; quia nihil est vicinius quàm cor & verbum. Nam cor sine verbo dicibili mortuum videtur: verbum verò non nisi in corde intus manet, nec nisi de corde procedit, nec nisi interdum corde capitur. Quod sanè verbum quamuis voce vestitum, non nisi de corde exit, nec de corde recedit dum exit, & ad cor venit, vt maneat vbi venit. Quibus profecto indiciis diuina nobis insinuatur natura, quod patris & filij vna sit substantia. Ac deinde eùm suscipitur ab sponsa, cui decantatur hoc epithalamium, non nisi in corde habetur, vt diligatur dilectus patris, quo fide tenetur. Veruntamen Symmachus longè aliter transtulit, *Commotum est*, inquit, *cor meum verbo bono.* Quasi dicat de alterius sermone cor Prophetæ, vel cuiuslibet dicentis, commotum; ita Spiritu sancto futura Christi pandente Sacramenta, ipsum etiam in eloquium prorupisse, quatenus & ipse, quemadmodum cæteri Prophetæ, de aduentu Christi loqueretur. Vbi nihilominus & ipse bonum Dei Verbum prædicat; sed quod de corde patris ad nos exierit, tacet. Idcirco melius in persona patris, quod ipse de se Verbum, quod Deus est, genuerit, dictum accipitur, & illud eructasse perhibetur. Siquidem hoc non minus verba tituli concinunt, quàm & textus Psalmi more Cantici idipsum explet. Quandoquidem ad vtramque intelligentiam sensus, quo dicitur eructasse Verbum, benè congruit.

Ierem.4.19
Abac.3.2.

Est autem propriè ructus digestio cibi & concoctarum escarum in auras efflatio. De cuius nimirum afflatu, iuxta qualitatem escarum, aut collectionem stomachi, flatus boni malive odoris erumpit, qui ructus dicitur. Sed diuina dispensatio non dedignatur ad informandam de se intelligentiam nostram, vilitatem verborum assumere, qui nostræ dignatus est infirmitatem carnis assumere. Hæc quippe omnia ideo fecit, vt nos nostris informaret verbis, vsibus, & exemplis, suamque humilitatem in omnibus commendaret in nobis. Denique hunc odoris flatum ab initio omnes Sancti, scilicet Patriarchæ & Prophetæ, intus persenserunt in corde, per Spiritum sanctum, in scripturis sacris; qui quam sæpè spiritus flatus dicitur, per quem demonstratur etiam antequam veniret, qui mittendus erat. Vnde vnus Sanctorum, *Non deficiet*, inquit, *princeps de Iuda, & dux de femoribus eius, donec veniat qui mittendus est.* Gen.49.10.
Odoramenta siquidem huius Verbi ructus exhalabunt omnia veteris Testamenti sacrificia, quæ Christum præfigurabant esse venturum in carne holocaustum Deo Patri pro nobis fiendum. De quibus quamsæpè dicitur sacrificeus, *Odoratus est Dominus odorem suauitatis.* Hunc itaque odorem senserat Patriarcha Iacob, de quo non longè supra dixi, *Ecce odor*, inquit, *fily mei sicut odor agri pleni, quem benedixit Dominus.* Porro quis sit is, quem Dominus benedixerit, præsens declarat Psalmus, cùm ait, *Speciosus forma præ filys hominum, diffusa est gratia in labys tuis, propterea te benedixit Deus in æternum.* Huius namque fragrantiam odoris, naribus præsenserat Ecclesia in Canticis, cùm dicebar. *Vnguentum effusum nomen tuum, ideo adolescentula dilexerunt te nimis.* Nec dubium, charissimæ, vos esse adolescentulas de quibus dicitur: vos estis, inquam quæ canitis inter easdem virgines, quarum non est numerus; quæ diciris sponso in eisdem Canticis, *Trahe me post te, curremus in odorem vnguentorum tuorum.* Alias autem nisi eius odor vos respergeret, nequaquam iis quæ mundi sunt despectis, ad tantam contritionem carnis & spiritus venire cupereris, & crucem in angariam post Christum portare; ita vt calcatis omnibus, non aliter, acsi flores Heliotropij, de quibus dixeram, Solem Christum respiciatis & sequamini. Quia solummodò auctorem vitæ dilexistis,

Genes.8.21
Ibid.27.27
Cant.1.3.4

& quæ sursum sunt sapitis. Nec immerito, dilectissimæ, quia fractum est alabastrum vnguenti pretiosissimi, & pro vobis vtique fractum, & impleta est domus odore illius vnguenti nardi pistici. Hinc & vos vna cum Apostolo, in hoc mundo bonus odor estis cunctis hominibus, ita vt à vobis fluant odoramenta virtutum. Hinc charitas dilatatur, pax & patientia mores exornant vestros, bonitas & benignitas fragrant; hinc humilitas profunda cœlum pulsat, modestia & mansuetudo habitum decorant; contemptus sæculi, longanimitas & victus parsimonia in vobis vigent; hinc virginitas floret, castitas & pudicitia vernant; hinc de bono cordis thesauro doctrina virtutum, & Spiritus sancti dona fluunt, vt & singulæ possitis dicere, non ex vobis, sed in eo per quem accepistis verbum salutis & donum gratiæ *Eructauit cor meum verbum bonum*. Quia in eo cui vos vouistis, quem in corde geritis, omnes thesauri sapientiæ & scientiæ.

Vnde sequitur, *dico ego opera mea Regi*. Vox Patris continuatur, qui prædicat de filio, quod ei sua indicet opera, iuxta illud
Psal. 148. 5 quod ait, *Ipse dixit, & facta sunt, ipse mandauit & creata sunt*. Et in Genesi, *Dixit Deus,*
Gen. 1. 3. *fiat lux, & facta est lux*. Non quod Deus Pater prolatiuam protulerit vocem, vt diceret, *Fiat*, cùm sit incorporeus Deus Trinitas, nec habeat membra, quibus verba formentur, nec aures quibus audiat. Sed ipse est Verbum Patris, consubstantialis & coæternus filius; quem ipse cùm genuit, cuncta ei non prolatiuè, sed gignendo æternaliter, monstrauit & dixit, quia eum genuit per quem omnia fecit. Hoc quippe est illi dicere opera sua Regi, quod est genuisse Regem. Non solùm per quem crearet omnia, verùm per quem redimeret & regeret vniuersa. Et ideo hoc in loco potius Regem cui sua indicat opera, debuit nominare, iuxta textum Psalmi, quia regnum sua sibi virtute acquirere veniebat, & sponsam ducere. Hinc deni-
Matth. 22. 2. que ipse in Euangelio, *Simile est*, inquit, *Regnum cœlorum homini Regi, qui fecit nuptias filio suo*. Et quia in isto carmine Christo regi filio regis nuptiæ parabantur, ad laudem nominis & gloriam proprietatis naturæ, sua indicat Pater opera filio; quia
Matth. 11. 27. *Filium nemo nouit nisi Pater, neque Patrem nisi filius, & cui voluerit filius reuelare*. Idcirco illi Pater sua indicat opera, quia Verbum Patris est, & ipse solus nouit omnia quæ Patris sunt, & cui voluerit ostendere.

A Propterea non solùm semel, sed & secundò Pater de cœlo clamat, *Hic est filius meus* Idem 17. 5. *dilectus, in quo mihi benè complacui*. Ac si patenter dicat, ipse est cui omnia patefeci, quem genui, propriæ tamen naturæ, qui in me totus, & ego in ipso, ac propterea placitum meum in illo constitui, ipsum audite. Hinc dictum est, quod omnia quæ pater facit, eadem & filius similiter facit; nec potest filius facere, nisi quod viderit patrem facientem. Cæterum iuxta Symmachum Propheticus chorus Chri-
B sti Ecclesiæ sacramenta dicturus, ne carmine videatur indignus, loquitur. Cum quibus & vos sanctimoniales Christi, choros vicissim ducentes, pandite opera vestra regi Deo, sponso vestro, ne ob conscientiam peccati dicatur, *Quare tu enar-* Psal. 49. 16. *ras iustitias meas, & assumis testamentum meum per os tuum?* Opera vestra Regi Deo confitemini, vt vel si bona ipse suscipiat; vel si mala, misereatur & mundet. Iuxta illud, *Dic tu prius iniquitates tuas, vt iustifi-* Prou. 18. 17. *ceris, quia iustus accusator est sui, in principio*
C *sermonis*. Ergo cum ipso eodemque Prophetarum choro filiorum Chore, quæcunque agitis, mortificationem carnis, vigilias, preces, Psalmorum carmina & laudes consecrate Deo in cordibus vestris, ipsique soli vacate, ipsique soli arcana cordis reserate; illi pensum seruitutis persoluite, vt ei soli placeatis, cui à principio conuersationis vestræ vos consecrastis. Nunquam ergo sola est virgo, cum qua est Deus. *Lingua mea calamus scribæ velociter scribentis*. Pro quo Hieronymus interpretatus est, *Lingua mea stylus*
D *scribæ velocis*, notariorum velocitatem scribendi volens exprimere. Sed velocior lingua patris, qua Spiritus sanctus designatur, cuius aduentus doctrina est orbi terrarum. Per quem lex ac si digito Dei scripta est in tabulis lapideis, per quem inspirati sancti Dei omnes futura dixerunt, & quæ diuina sunt ediderunt. Ex quo benignissimus Saluator in Euangelio ait, *Spiritus sanctus, quem mittet Pater in nomine* Ioan. 14. 26. *meo, ipse vos docebit omnia*. Vnde non abs-
E que mysterio super Apostolos in linguis igneis idem Spiritus sanctus venisse dicitur; quoniam ipse est per quem Pater credentibus sua dona dispensat, ipsumque adscribit in cordibus singulorum, & quoscumque repleuerit ardentes simul & loquentes facit. Ipse etenim in hoc quod continet omnia scientiam habet vocis, ideoque ipse iure lingua Pa- Sap. 1. 7. tris & calamus scribæ velociter scriben-

tis vocatur: quoniam ambotum est Spiritus, Patris scilicet & filij. Nam Iesus Christus Verbum Patris ipse est scriba doctus & velox in regno cœlorum, qui profert de thesauro suo noua & vetera. Cuius nomen Isaias declarat futurum, velociter scribe, spolia detrahe, cito prædare. Ideoque benè Spiritus sanctus calamus scribæ velociter scribentis dicitur, quia voluisse non dico scripsisse, verumetiam fecisse est, & docuisse. Quia quorum est vna voluntas, vnaque deitas, & vna potestas, ibi nulla inæqualitas, propter differentiam verborum, sed vna diuinitas, vnaque natura, & vna cooperatio. Dicebat enim, vt Rex Deus pater ex quo omnia, volens facere nuptias filio suo Regi, per quem omnia, declararet in hoc eodem carmine nuptiali, etiam Spiritum sanctum, qui cõtinet omnia. Alias autem talis tantaque hæreditas quæ in hoc carmine monstratur, non adtitulatur sponsæ, nisi per hoc fidei Sacramentum, vt perfectò credatur Deus Trinitas vnitatis, & vnitas Trinitatis. Quorum vna Maiestas, vnumque regnum, & vna voluntas. Qua de de causa in hoc carmine nuptiarum, testes quasi in libello dotis, tres adscribuntur Pater, & Filius, & Spiritus Sanctus. Sic itaque ait Ioannes Apostolus, quod tres sint in terris qui testimonium dant pro his mysticis muneribus, Spiritus, aqua & sanguis, & sicut in emendatioribus codicibus inuenitur, etiam, *Et tres sunt qui testimonium dant in cælis*, videlicet, *Pater & Filius & Spiritus-sanctus, & hi tres vnum sunt.* Alioquin in conscientia Virginis, acsi in libello fœderis, nisi tres isti adscribuntur testes, nulla penes Deum consequetur hæreditas, quæ Græcè κληρονομία vocatur. Quam vt ita fateat, acsi in libro dotis, præclaram sub sigillo describit fidem Trinitatis, & adsignat sponsæ formam Filij & iura sponsalitatis. Filius verò quasi scriba velox, quia hæres est Patris, & sponsus Ecclesiæ, hæreditate à patre accepta, sponsæ suæ tradit, acsi in libello dotis, cùm in dextera collocatur. Verumtamen non calamo corruptibili, & attamento conscriptam, sed gratia Spiritus sancti, per quem charitas Dei diffusa est in cordibus omnium, qui ad has nuptias sunt intraturi. Alias autem, quisquis hanc in fide non attulerit dotis formulam, timeat ne fortè, rex cùm ingressus fuerit, audiat illud ex Euangelio, *Amice quomodo huc intrasti, non habens vestem nuptialem?* Quapropter audiat virgo benignissimum sponsum Christum Iesum docentem & scribentem fœdera nuptiarum, audiat, inquã, diligenter, & obseruet, nec non & cum omni puritate cordis, vigilanter insistat, ne inter fatuas repellatur. Quinimmò dicat & ipsa de se, dicat Deo Patri, dicat & sponso, Eructauit cor meum verbum bonum, & omnia mei actus opuscula tibi Domino consecraui; interea & lingua mea acsi calamus scribæ velociter scribentis, non solùm vt consodales doceam, quæ Spiritus infuderit & personuerit quasi suo in organo: verumetiam sacrificium laudis Domino indesinenter deferam, & vota quæ distinxerunt labia mea, vsque in finem perseueranter reddam. Quoniam mihi viuere Christus est, & mori lucrum. In quo, omnis consummationis meæ finem posui; qui est, vt in eo fine fine permaneam. Et vt apertius * * *

Idcirco iure non in aliquo plenitudo diuinitatis ei deesse creditur, cuius vna est persona cum Verbo, quam sic sapientia suscepit virtusque Patris, vt eadem sapientia ac eadem virtus ipse sit. Quia Deus Dei filius humanam assumpsit naturam, quam non habuit, & non personã quam semper habuit ab æterno in Trinitate. Quæ nimirum humanitas ita transiuit in Deum, vt vna sit persona; quæ rerum omnium in tantùm facta est in vnitate Domina, vt cum ipsa diuinitate sua vna sit in Trinitate persona, vnaque potestas. Hinc quoque Ioannes ait, *Vidimus eum quasi vnigenitum à patre plenum gratia & veritatis.* Ex quo liquidò constat, quod plenitudo veritatis in seipso plenitudinem habeat gratiæ, quæ est tota humanitas in diuinitate sua, & plenitudo gratiæ plenitudinem in se habeat veritatis, quæ est tota diuinitas in humanitate sua. Et hæc gratia diffusa in omni humanitate Christi atque perfusa, ita vt plenitudo veritatis in vnitate personæ, plenitudinem in se habeat humanitatis, & humanitas plenitudinem veritatis. Dum plenam humanam naturam, animam scilicet atque carnem, in illam sempiternam suæ diuinitatis personam accipiens, sicut naturaliter totus verus est homo, sic totus & Deus verus. Quia sicut in diuinitate sua totam habet natiuitatis suæ naturam, sic & in humanitate sua totam habet diuinitatis suæ substantiam, totam maiestatem, totam virtutem, totam sapientiam, incommutabilitatem atque omnipotentiam.

Iste igitur est sponsus vester, charissimæ: vt ipse sit Deus vobis & sponsus, qui

Margin notes: Esa. 8. 1. — Mat. 13. 52. — 1. Ioan. 5. 7 — Matt. 22. 12. — Psal. 65. 13 — Philipp. 1. 21. — Ioan. 1. 14.

homo est, idemque homo qui Deus est, A verus & proprius Dei filius. Iste est ille de
Cant.5.10. canticis dilectus vester, candidus & rubicundus. Candidus, quia virgo est natus de Virgine; rubicundus quia suo resparsus est sanguine. Sed & candidus in vobis, rubicundus in martyribus. De cuius ore manauit hæc gratia, in eius ore facta est
Cant.1.1. ista reconciliatio. Vnde sponsa inquit, *Osculetur me osculo oris sui.* Nouerat enim quod omnipotens hæc gratia diffusa esset in labijs Christi, & ideo à longè tam dulB cia implorat oscula. Non quod solummodo in labiis plenitudo gratiæ diffusa fuerit; & non in toto; verum ideò in labiis, quasi à parte totum, quia gratia diuini verbi de fonte oris Christi manauit, totumque repleuit mundum. Inde in
Matt. 5.2. Euangelio, *Aperiens*, inquit, *os suum, docebat eos.* Aperiens quasi fontes vitæ, quasi à sæculis absconditos; quasi arcana secretorum Dei. Sed & duo testamenta, veteris scilicet atque noui, labia Christi dicuntur, in quibus hæc reserantur mysteC ria, & diuina panduntur Sacraméta. Fuerunt namq; & ora Patriarcharum & Prophetarum perfusa Spiritus sancti gratia, necnon & Apostolorum: sed longè aliter Christi labia. Vnde sicut dicitur in prima clausula, voce patris de filio, *Speciosus forma præ filijs hominum*, ita & in duabus sequentibus, subintelligendum est, vt dicatur, *Diffusa est gratia in labijs tuis*, præ filiis hominum, & *benedixit te Deus in æternum*, præ filiis hominum; quoniam in omnibus vltra fuit quàm homo. QuaproD pter intelligat fidelis anima, intelligat sãcta virginitas, & intendat sponsa Christi, præconia quæ de ipso dicuntur, quia hæc est intelligentia filiorum Chore, id est, filiorum Dei. Cur autem dixerit, *Propterea benedixit te Deus in æternum*, ex præmissis constat causis. Quia *speciosus forma*, quia *diffusa est gratia in labijs* eius præ filiis hominum. Alioquin tanta talisq; benedictio non competeret ei, nisi præ filiis hominum in omnibus esset speciosus, & diffusam gratiam in se haberet præ omE nibus. Quoniam hæc benedictio est, in qua benedicentur omnes qui benedicti sunt super terram. Hinc quoque ait Apostolus. *Benedictus Deus, & pater Domini no-*
Ephes.1.3. *stri Iesu Christi, qui benedixit nos in omni benedictione spiritali in cœlestibus in Christo.* Non enim de terrenis, aut Iudaicis est ista benedictio, neque temporalis tãtùm, vt sit æternitas eius vsque ad Iubilæum; vt puta seruus Hebræus qui noluerit exire in septimo anno liber, perforata auricula sit seruus vsque in æternum: & talia huiusmodi in plurimis locis, vbi æternitas annorum determinata signatur. Verùm hæc æternitas, in qua Christus benedicitur, immensitas est temporum, sicut & gratia, qua perfunditur immensitas donorum. Nam æternitas vera, sicut quidam definiunt, est interminabilis vitæ tota simul & perfecta possessio; quia nec fine clauditur, nec beatitudine vacuatur. In qua denique æternitate Christus, iam benedictus, in ore Prophetico, ex dono gratiæ prædicatur, vbi præteritum pro futuro apposuit. Non qualicumque igitur benedictione, sed sicut Apostolus exposuit, omni benedictione spiritali in cœlestibus benedictus perhibetur. Et notandum, quod non secundum naturam in qua genitus est à Patre, sed secundum quam natus est, in qua gratiam percepit, sed immensam. Ipse est enim qui dat, ipse qui accipit. Et quia potens est aliis ad mensuram accipere: in forma enim Dei manens spiritum dat: formam serui accipiens Spiritum accipit. Ipsum namque quem ad mensuram dat, totum accipit. Ad mensuram quippe dat multis filiis: sed non ad mensuram accipit vnicus filius, quia sic est verus homo, vt verus sit Deus.

His nãque & huiuscemodi verbis, lex noui testamenti testificata est à lege & Phil.2.9 Prophetis, quod ipse sit Christus cui datum est nomen, quod est super omne nomen. Quoniam propter misericordiam & veritatem magnificauit Dominus super omne nomen sanctum suum, in quo posuit omnem benedictionem diuinitatis. Et ne æstimes, virgo Christi, semper benedictionem esse in inuocationibus & precibus, quibus consequantur charismatum dona seu quælibet adhibita in sacris litteris: scias quod benedictiones magis dona dicuntur & munera. Vnde & Græcus dona quælibet vel munuscula vocat: sicut & panem iam ex vsu de manu Sacerdotis eulogias vocamus. Sed in Christo benedictio illa in cœlestibus, verè donum dicitur, quod est super omne donum, quia in ipso omnia donata sunt nobis. Et ideò nemo sibi applaudat, nemo de suis præsumat meritis. Si enim Christus totus ille homo in carne & anima, ex dono largitoris percepit, vt sit benedictus in æternum, plenus gratiæ & veritatis: multò magis nemo mortalium, nemo etiam Angelorum, habet aliquid boni nisi ex munere & dono donantis. Propterea

rogo, charissimæ, custodite donum castitatis, custodite munus & decus Virginitatis, quia profectò magna sunt præmia remunerantis. Quæ nimirum dona si seruātur dignè, iam ipsa sunt præmia mercedis, quia non ex vestro habetis quæ nouistis, sed ex munere largitoris, multo minus vt custodiatis dona eximia quæ accepistis,
Psal.126.1 nisi ipse donauerit, vt permaneatis in his quæ vouistis. Quia nisi Dominus ædificauerit domum, in vanum laborant, quicunque ædificant eam. Et nisi Dominus custodierit ciuitatem cordis aut carnis nostræ, frustra vigilat qui custodiat eam. Idcirco dilectissimæ sic laborate, sicque coædificamini in inuicem; sic sollicitius vigilate in omnibus, vt totum Deo deputetis quod habetis, quia magna sunt quæ percepistis. Totum illi committite quod percepistis, quia eius sunt munera, vt seruentur vobis benè apud ipsum custodita, vsque in diem æternæ remunerationis. Illum sectamini decorem, quo sponsus vester speciosus prædicatur & pulcher; illam seruate gratiam; quæ vobis in illo data, laudatur, vt & ipse vobis illud dicat de Canticis, *Pulchra es, amica mea; columba mea, immaculata mea pulchra, gena*
Cant.2.10. *tua vt turturis, oculi tui columbarum.* Tunc itaque benè seruantur fœdera nuptiarū, si ex vtraque parte impenditur amor castæ dilectionis, & pudor perpetuæ castitatis, si respondeat in inuicem pulchritudini forma & decori, si inuigilet morum probitas, & diligentia castæ obseruationis, ne in vllo lædatur ius amoris. Quia quanto tenerius feruet amor intimus, tantò acrius offensus ab sponsa læditur sponsus.

Vnde ne blandiatur fortè Virgo Christi, quasi ex lenitate sponsi, audiat quia gladium portat, & zelotypus esse minatur. Vnde sequitur, *Accingere gladio tuo super femur tuum potentissimè.* Quod si benè feceris, si fœdera seruaueris sponsalitatis tuæ, potens est & fortis filius Regis, quem duxisti sponsum, adimplere libellum dotis. Sin autem improbè vixeris, time: quia de ore eius gladius fulgurans ex vtraque parte exit acutus & elimatus. Hinc quoq; post egregiam formam decoris, post gratiam diffusam in labiis, post benedictionem perceptam æternæ hæreditatis, imperatur à patre, vt accingatur gladio suæ fortitudinis ad vltionem inimicorum, ad reprehensionem contradicentium, ad cōseruanda rerum omnium iura, vt in pace sint omnia quæ possidet. Ne vllus de vin-

A dicta cogitet seruorum, dum viderit præliantem Dominum mucrone vltinnis accinctum. Et ideò gaude virgo etsi fragilis, gaude sponsa, hinc inde etsi inter medios hostes ambulans plena formidinis; quia fortissimum duxisti sponsum, & armatū. Quinimo armare & ipsa gladio verbi diuini, de quo ait Apostolus, *& gladium Spiritus assumite, quod est verbum Dei*, quatenus & ipsa tuo armata respondeas propugnatori ac defensori. Quem sane locum melius vos intelligere non ambigo, quæ Ephes.6.17
B ab ineunte ætate Christi gladio viriliter succinctæ, didicistis multarum solatio, ac si in acie fortiter pugnate. Vt sciatis autem semper virginitatem esse debere armatā, acsi in acie, quid gentilitas variis delusa erroribus sibi finxerit, recolendum censeo; quia virgines suas armatas, semperq; accinctas gladio, multis exposuere figmentis. Sed & Dominus succinctos iubet lumbos habere, & lucernas ferre in manibus. Et Salomon in canticis sexaginta potentes describit, de fortissimis Israel in Cant.3.8.
C circuitu Chore, omnes tenentes gladium, doctissimos ab bellum, viros accinctos gladio super femur suum. Quod autem femur significet opera nuptiarum docet Abraham, qui iubet seruum iurare in eius femore, per Deum cœli, qui ex eo nasciturus erat: nec non & in eo, vbi princeps Gen.24.2.
de femoribus Iudæ repromittitur. Sed & Iacob moriturus adiurat Ioseph in femore suo, ne eum sepeliat in Aegypto. Quę omnia, & in aliis quibuslibet locis, Sacramenta sunt natiuitatis Christi. Nam & consue- Gen.47.29
D tudo est, eorum maximè qui in bello fortes esse volunt ac strenui, gladium semper accinctos super femur gerere. Vbi & sponsus à patre accingi iubetur, non qualicunque gladio, sed sicut in Hebræo habetur, *Accingere gladio tuo, super femur fortissime, gloria tua, & decore tuo.* Vbi nescio qua de causa, malè in omnibus, tam in Græcis, quàm in Latinis codicibus, diuisè legitur, vt *specie tua, & pulchritudine tua*, non ad priorem versum, sed ad posterioris principium
E iungatur. Quem tamen gladium, vbi vel vbi intelligatur, venit Iesus in terram mittere, sicut ipse ait, *Non veni pacem mittere in terram, sed gladium. Veni*, inquit, *separare filium aduersus patrem suum, & filiam aduersus matrem, nurum* quoque *aduersus socrum suam.* Mat.10.34
& erunt, inquit, duo aduersus tres, & tres aduersus duos. *Eruntque inimici hominis domestici eius.* Quam diuisionem proculdubio Christi gladius attulit nobis: & vt quotidie videmus adhuc agit in terris, ne malè

potiatur animus rebus sibi à natura concessis.

Hinc est, dilectissimæ, quod rebus vos exspoliastis omnibus; hinc quod relictis parentibus, propinquis, charis, & amicis, hic vos sub iugo Christi æterna clausura obserastis. Hinc relicto patre vel matre cognatis & notis quibuslibet & filiis, soli Domino adhæsistis. Quid plura enumerem, cùm quidquid rerum habere potuistis, etiam & vosmet constat reliquisse, duraque præsentis vitæ pro Christi amore sustinere dispendia vitæ, & sempiterna infatigabili labore sectari? A quo nemo potuit vos retrahere; non amor viri, non filiorum cara vincula, non vllius asperitas vitæ, non fragilitas carnis, non oblectamenta deliciarum. Omnia quidem sanctissimæ, calcastis, & vicistis fortiter: tantùm hortor sustinentiam vsque in finem in ea mittatis, donec brauium apprehendatis. Quoniam iuxta Apostolum, tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio verò spem, spes autem non confunditur: quia charitas Dei diffusa est in cordibus nostris, per Spiritum sanctum, pro cuius amore omnia sustinetis, & reliquistis quæcumque pretiosa habere potuistis, insuper cum vitiis & concupiscentiis intus Christi charitate compactæ crucifixistis. Vnde benè locus quo conduntur ossa post finem vitæ, à maioribus olim dedicatus est in honore sanctæ crucis, quatenus membra quæ tulerunt crucem longè diuque Christi, in angariam, ibi requiescant humata, acsi aceruus tritici, vallata liliis, vbi triumphus eiusdem sanctæ crucis, & honor attollitur. Sub cuius auxilio vel defensione qui pependit in ea, felicius sicut lilium paradisi, germinabunt in futuro viriditate perpetua. Quod si humiliata nunc in terræ puluere exultabunt, demum florebunt cum Christo in æternum. Quam spem semper in sinu confidenter reponite, semperque quasi aceruum testimonij, fide & lacrymis inrorate. Quia hæc sunt organa in quibus effloruerunt semina æternæ viriditatis. Sic namque charissimæ, vestra dedicata sunt castra irreprehensibiliter, vt doceant vos Christi baiulare militiam, & crucem portare post ipsum in angariā. Inter quas efficax Dei verbum, penetrabilius omni gladio ancipiti, versatur, & dirimit cogitationes singulorum cordium, acsi discretor spinarum & liliorum, superque intensor, vt perpendat qualiter eum quælibet vestrum diligat, qualiter post eum intendat currere, qualiterve ad eius voluntatem, virtutum speciebus singulæ se ornent. Quod si carnalis amor nonnunquam in cōiugibus talia sui amoris requirit vota, ne aliud velit quàm vult sponsus: quid putas, soror, Christus in suis virginibus sibi feliciter dicatis, quàm diligenter considerat quibus pulcrescant virtutibus? quibus se ad eius voluntatem parant ornamentis, & tingunt intus? quia omninò zelotypus est, & vsque ad diuisionem animæ, compagum quoque & medullarum, discretor cogitationum, perlustrans vniuersa. Multò enim, soror, intetius animam vniuscuiusque nostrum inhabitat Deus; & ideo non ignorat quid cogitet, quàm anima proprium inhabitat corpus, quoniam creator ille Spiritus est, iste creatus. Et ideò semper orandum est, vt visitatio Dei custodiat spiritum nostrū, illustret & expurget gladio verbi, ac resecet purulentias cogitationum, omnemque titillationem carnis ac mentis detergeat, nosque semper sua præcingat virtute & illuminet, vt intendere possimus postea quæ iubet.

Rom. 5. 3.

Heb. 4. 12.

Hinc quoque sequitur vox patris ad filium, *Intende*, ait, *prosperè procede, & regna.* Porrò in Hebræo habet rursus, decore tuo: vt sit sensus, decore tuo prosperè ascende, & accingere gladio tuo, gloria, & decore tuo. Secundo verò decore tuo lecto, intende prosperè. Quod idcirco dixerim, ne quis putet in Hebraico vitium scriptoris esse. Sed est repetitio nominis tropicè figurata, more panegyrico, quo genere laudatores rhetores & sæculares viri loquuntur, quando suis efferunt præconiis quod laudare decreuerunt. Sic itaque Deus pater, volens instituere filium suum ducem humani generis, ad prælium armatum cum suo exercitu hortatur ad bellum procedere, ne semel arreptam deserat monomachiam. Imò super hostium strages victor incedens, intendat quatenus præparet sibi regnum de his quos diaboli eripiens potestati suo copulauerit imperio, & dicat, *Ego autem constitutus sum Rex ab eo super Syon montem sanctum suum.* Psal. 2. 6. Eo in tempore quando Propheta hæc canebat, necdum Christus venerat, necdum processerat ad regnum, & nunc iam factum est.

Attende igitur orbem terrarū, & videbis, quia iuxta patris vocem intendit prosperè, processit & regnat in throno iā collocatus paterno. Et quod erat in Spiritu videre, hoc iam est in veritate factū conf-

ſpicere. Prędicabat autem tunc, quod A
ſemper in æterno patris erat conſilio: nunc
vero exhibitum eſt quod latebat, & nun-
ciabatur antequam fieret: & vt iuxta quod
conſuetudo eſt canendi loquat ſecũdum
ſeptuaginta, intendit in ſpecie & pul-
chritudine ſua, quæ eſt veritas & iuſtitia,
qua ſemper ſpecioſus & pulcher eſt: Pro-
ceſſit proſpere per ſe, proceſſit per San-
ctos prædicatores, & dilatatum eſt regnũ
ipſius adhuc hodie, & dilatatur cùm ſub-
duntur ei omnes gentes. Prædicatum eſt B
ergo Euangeliũ, quia veritas de terra or-
Pſal.84.12 ta eſt, & iuſtitia de cœlo proſpexit, in qua
Sancti Dei, & ipſi ſpecioſi facti & pulchri
intendentes & proſperè procedentes, plã-
tauerunt Chriſti Eccleſias. Quorum vnus
videlicet Paulus vſque Illyricum perue-
nit, & multi alij deinceps huc illucq; dif-
fuſi proceſſerunt proſperè, quia ſecuri, &
ſubdiderunt mundum eius imperio. In
quibus omnibus ſemper ipſe proceſſit, &
dilatatur vbique in regno, non aliunde
quam eos ſeipſo ſemper ſpecioſus & pul- C
cher, quia veritas & iuſtitia, ipſe ortus in
terris de cœlo venit. Cui ſoli iubetur in
ſpecie ac pulchritudine ſua intendere, nec
non & à ſe proſperè procedere, quia ip-
ſe ſolus inuentus eſt inter mortuos liber.
Cæteri verò omnes non à ſe ipſis ſpecioſi
Pſal.87.6. & pulchri, quia ſerui erant peccati: ſed
ab ipſo à quo iuſtificatur, & pulchra fit
omnis Eccleſia. Alioquin nemo liber in-
uentus eſt aut iuſtus. Vnde ipſe in Euan-
Ioan.8.36. gelio, tunc *verè*, inquit, *liberi eritis, ſi fi-
lius vos liberauerit.* Idcirco chariſſimæ, ne- D
mo veſtrum in ſe intendat vt ſibi placeat:
nemo in pulchritudine carnis, nemo in li-
bertate & nobilitate generis, ne ignobi-
lis inueniatur in Chriſto; nemo in ſcien-
tia quæ inflat, nemo in aliqua re gloriæ
1.Cor.1.31. præſentis, ſed qui gloriatur in Domino
glorietur. Vnde Paulus ait, *Abſit mihi glo-
Galat.6.14 riari niſi in cruce Domini noſtri Ieſu Chriſti,
&c.* Quod ſi gloriari vis, virgo, ſolummo-
do in eo gloriare, qui eſt ſplendor gloriæ
Dei patris, ſponſus Eccleſiæ, forma de-
coris; in eo gloriare, in quo eſt omnis E
innouatio vitæ; & voluntas generis, qua
nouitate renati acſi in ſpecie & pulchritu-
dine Chriſti, oportet intendas, ne in vllo
fœdetur honor cœleſtis & decus pulchri-
tudinis. Quinimmo virgo es, intende; mo-
nacha es, intende; vidua vel ſanctimonia-
lis, intende. Deinde proſperè procede de
virtute in virtutem, vt regnes cum eo,
qui ſua proceſſit virtute ſolus, & dedit
omnibus vt procederent. Qui dixit vinctis,

A Exite, & cæcis, Reuelamini. Eſa.49.9.
Hinc ſequitur, *Propter veritatem & man-
ſuetudinem & iuſtitiam deducet te mirabiliter
dextera tua.* Quæ nimirum omnia ſic præ-
dicantur in capite, vt deinceps exigantur
in corpore. Sed longè aliter in illo, quo-
niam ipſe per ſe & in ſe veritas eſt patris,
non accidẽs ſed naturalis & iuſtitia. Vnde
ipſe ait, *Ego ſum via, & veritas, & vita.* Et Ioan.14.6.
Apoſtolus, *Qui factus eſt nobis à Deo iuſtitia,* 1.Cor.1.30
& redemptio, & ſanctitas. Nulli dubium
B qui etiam manſuetudo Chriſtus eſſe mon-
ſtretur, dum victoria eius triumphus ſer-
uorum oſtenditur, & eruditio magiſtri
diſcipulorum profectus, veruntamen
Chriſtus æternaliter veritas eſt. Idcirco
ei ſupra dicitur, *in ſpecie tua & pulchritudine
tua intende,* quia in nullo à ſe veritas fal-
litur. Denique idipſum eſt, propter mã-
ſuetudinem mirabiliter deduci, quod eſt
proſperè procedere. Quia paſſio & humi-
litas Chriſti promotio ac proceſſio eſt om-
nium gentium ad fidem & ad regnũ. Paſ-
C ſus eſt igitur Chriſtus, paſſi ſunt &
martyres quaſi capitis membra, qui nec
deficiebant nec reſiſtebant, dicentes ve-
ra, nec occultantes, parati ad omnia, ni-
hil recuſantes. Quæ nimirum magna mã-
ſuetudo in capite præceſsit; ideo Chri-
ſtus etiam & in illis multum proceſsit ad
regnum, & adhuc hodie procedit. Corpus
Chriſti manſuetiſsimum hoc facit, quia
in capite ſuo talia didicit. Ille ſiquidem
prior ac ſi ouis ad occiſionem ductus eſt, Eſa.53.7.
vſque adeo manſuetus, vt pendens in cru-
D ce diceret: *Pater ignoſce illis, neſciunt quid fa-
ciunt.* Inde eſt namque quod protulit,
quod proceſsit, quod vicit, quod regnat
morte deuicta, quod propter iuſtitiam vẽ-
turus eſt ad iudicium, & retribuet vnicui-
que ſecundum opera ſua. Ipſe ſiquidem
per ſe veritas, & ideo in ſeſe iubetur intẽ-
dere. Tu autem, virgo Chriſti, quamuis
ſancta, quamuis incorrupta & inconta-
minata, quamuis bonis omnibus ditata:
noli te attendere, noli de te præſumere,
quia hæc omnia quæ habet non à te tibi
E ſunt, ſed ab illo à quo accepiſti vt haberes.
Si autẽ accepiſti, quid gloriaris quaſi non 1.Cor.4.7.
acceperis? Non enim te in his donis dedu-
cit dextera tua, ſed miſericorditer dexte-
ra ipſius: ipſum autem mirabiliter dextera
ſua. Hoc quippe nouerat ſponſa in Canti-
cis, & ideo ait, *Leua eius ſub capite meo, &* Cant.2.6.
dextera illius amplexabitur me. Quia niſi dex-
tera ſponſi circumplectatur ſponſam, ca-
ſta permanere non poteſt. Non enim no-
uit vera caſtitas alterius amplexus, non oſ-

Cant. 1. 1. cula altera. Et ideo inquit, *Osculetur me osculo oris sui.* Totum igitur quidquid nouit illibata virginitas, Christus est. Et ideò
Eccl.10. 2. talis describitur sponsus ac tantus, in cuius sponsa secura requiescat amplexibus, cuius dextera deducatur: quia cor sapientis in dextera eius, & cor stulti in sinistra eius. Propterea semper electi ad dexteram transeunt, reprobi verò in sinistris versantur. Vnde signanter iuxta Hebraicam interpretationem docebit te habet terribiliter dextera tua. Quoniam terribilis valdè est doctrina cœlestis vitæ, & admirabilis. Vnde & in alio Psalmo ex per-
Psal.65. 5. sona Domini, *Terribilis*, inquit, *in consilijs super filios hominum.* Quibus profectò disciplinis, quia terribilia sunt opera Domini, docetur omnis anima viri iusti, & eruditur dextera clementissimæ correptionis.

Sagittæ tuæ acutæ, populi sub te cadent in corda inimicorum Regis. Puro in Hebræo etiam & in Græco, *Sagittæ tuæ potentissimæ*, habet. Quia omnino sagittæ Domini nisi potentissimæ forent, in subitò non omnem mundum sæuientem Christo prosternerent, neque corda omnium validè terebrarent. Quarum iaculo sponsa in Canticis vulneratam se clamat, *Vulnerata*, inquit, *charitate ego sum.* Quo sanè vulnere, dilectissimæ, corda vestra sunt præfixa: & ideo relictis rebus, vos pro eius amore, tam strenuè Christi mancipatis seruitio. Quæ putatis vis esset, charissimæ, quæ ve ratio, abiectis parentibus & amicis, fratribus & propinquis, & omni nobilitate generis, quæ vos traheret ad tam laboriosæ vitæ fastigia: ita vt pro Domino, magis placeat, laboribus affligi, quàm in sæculo bonoribus, & oblectamentis varijs extolli? Nec igitur mirum quia
Psal.119.4 sponsus vester suis vos intus vulnerauit sagittis, cum carbonibus desolatorijs. Quæ nimirum sagittæ potentissimæ dicūtur. Ex quibus vtrique sagittis confixi erant & vulnerati, qui dicebant, *Nonne cor nostrum ardens erat in nobis, dum lo-*
Luc.24.32 *queretur in via? & aperiret nobis scripturas?* Siquidem ipse de se per Isaiam loquitur
Esa.49. 2. dicens: *Posuit me quasi sagittam electam, in pharetra sua abscondit me.* Nec dubiū, quin Pater sub tegumento carnis, & ideo quasi sub vmbra manus suæ, protexit eum. Qua itaque sagitta quæcumque anima fuerit vulnerata, inflammatur amore castæ dilectionis, & resoluitur omnis duritia infidelitatis. Excoquitur prurigo vitiorum, expellitur flamma concupiscentiarū ardo-

A re charitatis. Ignis siquidem igne vincitur, ita vt fornax Babylonis septuplum ab immūdis spiritibus succensa restinguatur. Quæ nimirum sagittæ in manu potentis, totum potenter vulnerauerunt orbem, & prostratus iam iacet omnis mundus Deo. Hinc iam in cordibus inimicorum victor regit & dominatur: quia ex inimicis & iræ filiis fecit sibi amicos, quos sua regit virtute, & gubernatione principatur piissima: Felix cor quod talibus quotidie afficiB tur sagittis, talibus vulneratur spiculis, & concrematur incendio diuini amoris. Talis namque animus est thronus Dei, quia *anima iusti*, teste scriptura, *sedes est sapientiæ.*

Vnde sequitur, *Sedes tua Deus in sæculum sæculi, virga directionis, virga regni tui.* Pro quo in Græco thronus legitur, & in Hebraico sceptrum pro virga habetur. In quo loco ad regem qui Deus est, sermo dirigitur, quem superius pater sponsæ, quam
C ducturus erat vxorem, suis commendauit præconiis, vt amaretur amplius extulit laudibus. Tria ad regimen, quibus firmaretur thronus, edocuit. Deinde instruxit ad debellandos inimicos, & instituit ad reuincendos aduersarios. Quibus prostratis & subiectis sibi, thronus ei imperij offertur, & sceptrum dominantis, iuxta illud quod scriptum est ad Dauid, *De fructu ventris tui ponam super sedem meā.* Quod Psal.131.11 quidem & Mariæ Angelus nunciauit, *Da-*
D *bit ei Dominus Deus*, inquit, *thronum Da-* Luc.1.32. *uid patris sui, & regnabit,* super domum, *Iacob in æternum, & regni eius non erit finis.* De quo, quia defecerat sceptrum de Iuda, dicitur, *& sceptrum æquitatis, sceptrum regni tui.* Sceptrum namque regnantis est insigne & regentis ostensio. Vnde & per thronum iudicantis potestas declaratur. Quem nimirum thronum semper cum patre habuit, sed ex tunc ei offertur, cum à sæculo esse cœpit. Idcirco prius præmisit formam regnātis: quoniam nemo Rex, nisi ex veritate, & mansuetudine, & iusti-
E tia, iure habetur. Sine quibus virtutibus potius tyrannus quisque quàm Rex esse probatur.

Vnde sequitur, *Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem.* Nihil enim tam proprium in regibus, quàm veritas & iustitia; nihilque tam honestum quàm mansuetudo. Quia nec iustitia sine veritate percepta, custoditur; nec veritas in iudicando sine iustitia adimpletur. Inter vtrasque igitur virtutes, media mansuetudo collocatur, vt diligentius cum tranquillitate veritas in

in negotiis eligatur, & iuſtitia vnicuique quæ ſua ſunt modeſtius conſeruando, partibus ſuis compleatur. Propterea Dominus, *Diſcite à me*, inquit, *quia mitis ſum & humilis corde.* (Mat. 11. 29) Quoniam, vt protuli, hæc virtus multum nos Deo commendat. Porrò quod ait, *Dilexiſti iuſtitiam, & odiſti iniquitatem*, idipſum eſt, pro quibus ad regnum mirabiliter ſua ſublimatur dextera. Propter quas & nunc vngitur præ conſortibus ſuis, cùm defertur ei thronus imperij, ob dilectam proculdubio iuſtitiam, & exoſam iniquitatem. Similiter vnctus oleo iuſtitiæ in regnum dicitur. Quia non ſufficit cuiquam iuſtitiam diligere, niſi & iniquitatem perfectò oderit odio. Ad hoc quippe paulò ſuperiùs accingi gladio iubetur, vt iuſtis præmia, peccatoribus debitam reſtituere pœnam vltor valeat.

Quod ſequitur, *Propterea te vnxit Deus, Deus tuus.* Primum Dei nomen vocatiuo caſu intelligendum, ſequens nominatiuo. Quia alius eſt Deus qui vngitur, alius ille à quo vngitur. Tuus enim cùm dicit, relatiuum eſt ad auctorem per quem vngitur in Regem, cui dixerat, *Sedes tua, Deus, in ſæculum ſæculi.* Et, *Sceptrum directionis, ſceptrum regni tui.* Ergo ſceptrum æquitatis, vel virga directionis, dilectio eſt iuſtitiæ & odium iniquitatis. Qua virga in diuino iudicio terribiliter omnia diriguntur. Vnde ait, *Propterea vnxit te Deus, Deus tuus.* Deus ergo in regnum, ob meritum iuſtitiæ dilectæ, & peroſæ iniquitatis à Deo ſuo vnctus eſt, id eſt filius à patre. Non enim intelligentiam noſtram aliquod confundit interuallum, vbi diſcretio tantùm perſonarum, duobus diſtinguitur prænominibus videlicet, te, & tuus; non quod natura diſtinguatur deitatis, cùm dicitur, *Vnxit te Deus*, ac deinde additur *Deus tuus.* Nam cùm dicit Deus & Deus, oſtenditur vna natura, vna Deitas, quia ille Deus qui vngitur ab eo Deo eſt qui vngit. Et ſi Deus à Deo eſt, nihil aliud quàm Deus eſt, Propheta eo ordine narrante, *Vnxit te Deus, Deus tuus.* Non quod prior aut poſterior Deus à Deo ſit, cùm pater & filius vnus & ſempiternus ſit Deus: ſed myſterium incarnationis prophetica vox declarat. Alioquin per Prophetam ipſe de ſe: *Eſtote mihi*, inquit, *teſtes & ego teſtis, dicit Dominus Deus, & puer meus quem elegi, vt ſciatis & credatis & intelligatis, quoniam ego ſum, & ante me non eſt alius Deus; & poſt me non erit.* Vbi pater & filius declaratur, quoniam ipſe ſermonis ſui teſtis eſt, ſed teſtimonio ſuo de ſe teſtimonium pueri ſui quem elegit admiſcuit. Quorum vnum eſt teſtimonium, nullum ante ſe Deum eſſe, quia ex eo omnia ſunt, neque poſt ſe Deum futurum. Non vtique negat ex ſe Deum fuiſſe. Erat enim iam puer in teſtimonio patris, puer vtique de tribu, de qua gignendus erat electus. Vnde & in Euangelio, *Ecce puer meus dilectus, quem elegi, in quo complacuit animæ meæ.* (Mat. 12. 18) Non eſt ergo ante Deus, & poſt non erit, quia ſemper cum eo & in eo eſt filius, à quo eſt, æterna videlicet & indemutabilis virtus, infirmitatem habens in eo, quod ante & poſtea Deum præter ſe nullum oſtendit. Puerum verò ſuum, ſicut in teſtimonio, ita & in nomine collocauit. Qui idcirco Deus pater, qui vnxit eum, Deus eius eſt, quia ex Deo natus in Deum eſt; licet & per hoc humanitas eius aſſumpta in Deum intelligatur. Quo dicto, vtrumque patrem videlicet atque filium in naturæ eiuſdem & dignitatis nuncupatione conſtituit, vt vnus Deus vterque credatur. Veruntamen, quod vnctus oleo exultationis præ participibus ſuis dicitur, non ſecundum ſacramentum aliud, quàm ſecundum diſpenſationem aſſumpti corporis eſt locutus. Non enim ei participes ſecundũ naturã, qua genitus eſt à patre, ante Luciferum eſſe poterant, quos fratres appellabat, ſed ſecundum aſſumptionem, qua Verbum caro eſt, in qua vnctus Spiritus ſancti gratia perhibetur. (Ioan. 1. 14.) Alioquin beati illi & incorruptæ in natura Dei patris manenti natiuitati nihil hæc vnctio prodeſſet, ſed corporis ſacramento profuiſſe, vt totus in Deum eſſet Chriſtus Ieſus, monſtratur. Cæterùm iuxta quod in principio erat Deus Verbum, apud Deum, (Idem 1. 1.) non habet vllam narrationis cauſam eius naturæ vnctio, quia Spiritus ſanctus, ſicuti à patre, etiam & ab ipſo procedit, quoniam amborum ſpiritus eſt. Nam ante diſpenſationem carnis, plures ex lege fuere Chriſti. Chriſtus verò nunc, qui præ participibus vngitur ſuis, poſterior in tempore eſt; ſed vnctis participibus ſuis ideo antefertur, quia Deus & homo eſt. Sic quippe Prophetiæ Spiritus Verbum tempera-

uit, vt dum Deus à Deo suo vngitur, sit ei & in dispensatione vnctionis, quod Deus suus est, & in natura quod Deus est. Ac per hoc noueris, virgo Christi, quia Ecclesia Dei in Christo scit dispensationem, sed nescit diuisionem personæ. Non patitur Iesum Christum diuidere in duas personas, vt Iesus non ipse sit Christus; neque filium hominis discernit à Dei filio, ne filius Dei forte non & filius intelligatur hominis. Non adsumit filium Dei in filium hominis, neque hominis filium in Dei filium, sed eundem dicit esse filium in ambabus naturis. Totum eidem personæ Deus Verbum est, totum ei homo Christus est: retinens in Sacramento confessionis suæ vnum, nec Christum aliud credere quàm Iesum, nec Iesum alium prædicare, nec aliud, quàm Christum. Ac per hoc in vtraque natura vnus est Christus Deus, Dei & hominis filius, quem vnxit Deus oleo exultationis præ participibus suis. Oleum autem exultationis Spiritum sanctum esset, nulli dubium est, dicente beato Petro *Iesum à Nazareth, quem vnxit Deus Spiritu sancto & virtute*. Ipsum ergo vnxit præ participibus suis, cùm ei non ad men-
Act.10.38 suram dedit Spiritum, in quo inhabitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter, in quo sunt omnes thesauri sapientiæ &
Coloss.2.9. scientiæ absconditi. Cuius itaque sapientiæ & scientiæ altitudinem admirans Apostolus, *O altitudo diuitiarum sapientia & scientia Dei!* Christum autem non solùm secundum diuinitatem, sed etiam secundum humanitatem altissimum, fides Catho-
Rom.11.33. lica confitetur & prædicat, iuxta illud, *Mater Sion dicet homo, & ipse homo natus est in ea, & ipse fundauit eam altissimus.* Quapropter quis audeat eum altissimum, & fi-
Psal.86.5. lium altissimi denegare quem Deus non solùm de se altissimum genuit, verùm etiam de Virgine natum altissimè exaltauit, & donauit illi nomen, quod est super omne nomen, vt in nomine Iesu omne genu fle-
Philip.2.10 ctatur cœlestium, terrestrium, & infernorum, & omnis lingua confiteatur, quia Dominus Iesus in gloria est Dei patris. Ab hac quippe vnctione Spiritus sancti, omnes participes Christi vncti vocantur Christiani. Ipse verò Christus, quia præ omnibus participibus suis vnctus est; ita vt Deus verè & non adoptiuè in vtraque natura in vnitate dicatur, & adoretur. Hinc igitur est, quod alibi ait Dauid, *A*

A *summo cælo egressio eius*. Vnde hic, *Eructauit cor meum Verbum bonum*, &c. *Occursus eius vsque ad summum eius*. Quia in eadem forma Psal.18.7.
totus est regressus, à qua semetipsum exinaniuit, vt formam serui acciperet. Vnde beatus Ambrosius in quodam hymno,

Egressus eius, inquit, *à Patre,*
Regressus eius ad Patrem,
Excursus vsque ad inferos
Recursus ad sedem Dei.

B Et hæc est sedes, charissimæ, quam ille habuit ante sæculi constitutionem, & offertur in fine temporum, quoniam ipse in vtroque vnus est Christus, vnus Deus, vnus Ecclesiæ sponsus, vt & ita dicam, vnus Virginum maritus Deus Dei filius, cui ad demonstrationem sponsalitatis superadditur.

Myrrha & gutta & casia à vestimentis tuis, à domibus eburneis, ex quibus delectauerunt te filiæ Regum in honore tuo. Vbi pro gutta, alij myrrham, alij stacten transtulerunt. Casia verò est ipsa, quæ alio nomine fistula nuncupatur. Quarum vos, sanctimoniales
C Christi, species ac virtutes plenius cognoscere non ambigo: quoniam ista sunt aromata virtutum, quæ quotidie in sacrificium Domino Regi offertis, quæ mortificastis membra vestra super terram: vnde & bonus odor estis Deo & cunctis hominibus. Nostis quia in titulo pro floribus seu liliis scriptum reperi: & ideo ad vos ex hoc Psalmo scribere delegi. Vnde consequens est, quia myrrham primam vos ipsas Deo in odorem suauitatis offertis, vt de his speciebus aliquid latius
D edisseram, in quibus opera impenditis indesinenter, vt sponso per omnia placeatis.

Ferunt equidem, qui de aromatum virtutibus descripserunt, stacten florem esse myrrhæ, licet alij guttam ammoniatam dixerint: quem florem esse optimæ virtutis nemo ambigit, licet inter myrrham & myrrham magna distantia esse videatur. Quia alia est illa quę in modũ roris fluit ex arbore: alia quæ excisionibus, & variis
E eliquatur torturis, vel aliunde conficitur ad odorem incensi. Propter quod vos, virgines Christi, optimè scriptura myrrham primam seu electam vocat, quia mortificationem Domini in corpore vestro circumfertis. Porro casia seu fistula, omnes pituitas & rheumata voluptatum suo calore in vobis excoquit ad purum, omnesque prurigines vitiorum detergit. Nam quod

in quibusdam codicibus scriptum est, gutta vel stactem in Hebraico habet, *Ahaloth*. Vnde & Nicodemus centum libras myrrhæ & aloës ad sepulturam Domini præparauit. Vnde sponsus ad spōsam loquitur in Canticis de his, *Myrrha & Aloe*
Cant.4.14. *cum omnibus vnguentis primis*. Et illa respondit, *Manus meæ stillauerunt myrrham, digiti mei pleni myrrha probatissima*. Vbi ostendit Spiritus sanctus, quod hæc aromata virtutum, documenta sunt Virginum. Nam species terrenarum rerum, iudicia nobis cœlestium demonstrare videntur virtutum. Aliasautem quid poteramus de illa maiestate cognoscere, nisi nobis de ipsa aliquid per huiusmodi similitudines diuinus sermo intimaret? Vnde, charissimæ, proiicite mortis opera, Christo in baptismate conscpultæ, & sub velamine sponsalitatis dote Domino consecratæ: quia estis huic mundo mortuæ, nihil aliud quàm de cœlestibus cogitate. Loquimini ad sponsum vestrum singulæ, loquimini
Psal.115.15 omnes, *Manus meæ stillauerunt myrrham, & digiti mei pleni myrrha probatissima*, quia pretiosa est in conspectu Domini mors sanctorum eius. Non solùm igitur mors, sed & mortificatio carnis. Mortificastis itaque membra vestra in sæculo amore Christi, gaudete & exultate, quia merces vestra in cœlis gloriosa manet cum Sanctis. Quæ nimirum mortificatio primùm à vestimentis Domini defluxit: & ideo post eum, in odorem vnguentorum eius tam fortiter concurristis. Nam vestimentum Domini corpus mortale fuit. Quia sicut vestimento teguntur membra mortalium: ita & maiestas Verbi ab infidelium oculis carnis velamine tegebatur. A quo sanè vestimento, incarnationis scilicet arcano, congruè venisse dicuntur tres istæ species, myrrha, & gutta, & cassia. In quibus & vos didicisse operari muneribus verè multumque gaudet Ecclesia, quæ corpus Domini cottidie perungitis, & nuditatem eius, quia exspoliatus pependit in cruce, vestra vestitus fide: scandala Iudæorum & gentium stultitiam sermone plenæ confessionis abiicitis, scientes quoniam Dominus regnauit à ligno. Idcirco iam fauente Domino gratiam crucis cum ipso induimini, in qua cum Paulo Apostolo gloriari fidelissimè didicistis.

Quod si verè perpenditis, & vos iam vestimentum estis Domini, in cuius ora vestimenti vnguentum illud peruenit,

A quod à capite in barbam Aaron descendit. Vnctus quippe Christus est oleo exultationis & vnguento Spiritus sancti præ omnibus participibus suis: quia in Psal.132.2. eo totus fons vnctionis à diuinitate sua in humanitate siquidem in vno eodemque Christo effluxit. Deinde quasi à barba, quæ est virilis proportio, per omnia Ecclesiarum membra, quæ sunt corpus eius & vestimentum ad vsque influxit. In quo itaque corpore, dilectissimæ, vos potissimum estis vestimenturum decus; in
B quibus hoc benedictionis vnguentum emanauit, quia membra Christi pretiosissima in corpore estis. Rem vobis, matronæ Christi, nouam loquar, auctoritate scripturarum firmatam. Vestimentum Christi vos estis, quia confessione & operibus vos illum exornastis, rursumque vos ipsum indutæ estis. Vnde monet Apostolus, *induimini Dominum Iesum Christum*. Induimini autem obsecro Christum, Rom.13.14 charissimæ, amplius & perfectius, quia Christus dignatus est vos prius induere in
C suo corpore. Constat igitur, quia sicut diuersa sunt genera vestimentorum Christi, ita & diuersa vnguentorum odoramenta. Idcirco tria ista vobis, myrrham scilicet, & guttam, atque cassiam, Spiritus sanctus fragrate specialiter significauit, vt in omnibus vnguentis vestimentorum Trinitas Deus fide sentiatur integra & intellectu odoretur inpræsentiarum perfecto. Quod si diligenter attendis, virgo, à principio huius Psalmi semper Trinitas rerum per singulos versus declaratur. Ideò & hic tria odoramentorum genera tan-
D tùm ex omnibus delegit. In quibus profectò aromatibus virtutem boni operis, & fidei gratiam prædicauit. Hinc quoque cassia, si oleo decocta fuerit dum in flore est, dicitur quod de se odoriferum valdè efficit vnguentum. Ita vt meritò per hoc sanctæ incarnationis Christi virtus & suauitas perpetuæ benedictionis aromatizans intelligatur. Propter quod sponsa in Canticis, *Post te*, inquit, *in odorem vnguentorum tuorum cur-* Cant.1.4.
E *remus*. Curritis ergo & vos, Sanctæ Virgines, curritis quam benè post vnguenta varia, post odorem sponsi, & ipsæ pretiosissimis delibutæ vnguentis. Idcirco, charissimæ, vt dixi, iam bonus odor estis in omni loco & in omni negotio vitæ. Qui sanè odor aromatum, Dei dispensante gratia, etiam & à domibus eburneis in vos vs-

que ſicut & à veſtimentis venire credi- A
tur.

Ex quibus, inquit, (vt ſubaudiatur odo-
ramentis,) *dilexerunt te filiæ Regum in honore
tuo.* Sed à domibus, neque in Hebraico,
neque in Græco habetur, teſte B. Hierony-
mo, quamuis ipſe ita tranſtulerit. Quini-
mo in Græco ἀπὸ βαρέων ſcriptum eſt, ſi-
cut & in Hebræo. Nam domus in Græco
potius οἶκος dicitur, βαρὺ verò grauis. Vn-
de quoſdam ἀπὸ βαρέων, *à grauibus* tranſtu-
liſſe legimus, ambiguitate verbi deceptos. B
Eſt autem βαρὶς iuxta Palæſtinæ prouinciæ
proprietatem, genus domus ex omni parte
concluſæ, & in modum turris ædificatæ, ac
mœnium publicorum, quæ ebore interdum
veſtiebantur. Et ideò rectè ab omnibus in-
terpretatum eſt eburneus; quia huiuſce-
modi ædificia, domus erant ebore exorna-
tæ. Quas itaque domus non ad ſolas patriæ
diuitias referamus, verùm etiam ad virtu-
tes animorum coapremus. Quoniam Ele-
phas, cuius hæc oſſa ſunt, nimiæ caſtitatis C
aſſeritur, & inter omnia quadrupedia ſen-
ſu plurimum valere dicitur. Qui etiam tẽ-
peranter, vt aiunt, coniugio vtitur, & ſe-
cundam non repetit feminam. Quod pu-
diciſſimis rectè non ſolùm aptatur viris, ve-
rumetiam & feminis. Hinc illæ in domibus
eburneis manſiſſe noſcuntur, quæ per ca-
ſtitatem mentis ac corporis Chriſti præce-
pta ſeruauere, ſolumque monogamiam di-
lexerunt. Ex quibus ergo domibus, & in
quibus, non ſolùm monogamia caſtiſſimè
cuſtoditur, verumetiam vera viduitas exer- D
cetur; inſuper & incorrupta virginitas cã-
dore eboris veſtitur. Prædicantur autem
antiqua hæc aromata virtutum paſſim fra-
grare Chriſto Deo, & omnibus, in odorem
ſuauitatis. Qui denique odor dum viciſſim
à veſtimentis & à domibus reſpargitur
eburneis, tota repletur domus, quæ eſt Ec-
cleſia Dei viui, ex odore ſuauitatis.

Et licet vna ſit domus, vna que coniunx,
tamen multiplices habet manſiones & do-
mos coædificatas, in quibus cognoſcetur
Chriſtus ad plenum cùm ſuſceperit eas in E
vnum. Inter quas nimirum domus, matro-
næ Chriſti, vos eſtis βαρὶς illa ſcilicet do-
mus, ædificatæ in modum turris, vna cum
propugnaculis & armatura virtutum, ex
ebore antiquo, cum caſtitate perpetua
decoratæ. Vos eſtis filiæ regum, quæ læ-
tificatis ſponſum in decore veſtro, in
honore ſuo. Quandoquidem ipſe ſpon-
ſus veſter eſt Dominus dominantium:
& ideò multos ſub ſe habet Reges, quo-
rum eſtis filiæ. Eorum ſi quidem odori-
bus & doctrinis attractæ, eorum vti-
que vnguentis delibutæ, eorum flori-
bus exornatæ. Nam ſub tanto rege
plurimi ſunt & ſubreguli, quorum eſtis
filiæ, & ipſi patres, quoniam per Euan-
gelium Chriſti vos genuerunt, quorum
eſtis doctrinis imbutæ, documentis enu-
tritę, ita vt & domus Dei & ſponſę ac fi-
liæ ſitis. Qua ex cauſa chariſſimæ, læti-
ficaſtis ſponſum in omnibus veſtimentis
veſtris, quia veſtimenta veſtra virtu-
tes ſunt animorum, in cunctis bonorum
operum odoribus, quatenus ei placea-
tis, cui vos vouiſtis. Ipſe namque ſpe-
cioſus eſt præ filijs hominum, ipſe no-
bilior omnibus, ex millibus electus, gra-
tioſior cunctis, potentior vniuerſis, ex-
celſior cœlis, profundior imis, latior
mundo, longior ſæculis. Nihil eſt, vir-
go, in illo, quo confundaris; faſtidium
boni te à bono extorrem fecerit. Qua- *Pſal.36.4.*
propter ſponſa Chriſti delectare in Do-
mino, non in te, aut in alio, ſed in ho-
nore ſponſi tui. Quia ſic pater filio lo-
quitur, *Dilexerunt te filiæ Regum in hono-
re tuo.* Alioquin ſponſus, niſi in gloria,
& laude, atque in honore ſuo diliga-
tur, aliam contemnit dilectionem, qua
aliud quid quàm ipſe diligitur. Vnde ſi
qua eſt quæ adulterare diligit, timendum
ne non filia Regum, non ſponſa Regis,
ſed adultera dicatur, quæ aliud quàm
Deum, aut in Deo, vel propter Deum
diligit. Vnde Dauid ait, *Perdidiſti om-
nem, qui fornicatur abs te.* Tunc eſt quod *Pſal.71.27*
vera caſtitas ſponſæ non nouit odores a-
dulterinos, non oſcula, non amplexus.
Quinimò filia Regum ſeſe ſemper Chri-
ſti præparat coniugio, & delectatur in
amplexibus eius. Currit ergo poſt odo-
rem vnguentorum eius, quorum odor
fragrat & reſpargit orbem vniuerſum. A
veſtimentis igitur quibus indutus eſt, in-
terdum diligitur: à domibus eburneis fœ-
dere perpetuo, cuius thronus eſt in ſæcu-
lum ſæculi. Saragite ſiquidem alternis vi-
cibus præſtante Deo, iam vt talia ſæculo
paſſim odoramenta virtutum reſplen-
deant, quod & facit talis vnguento-
rum fragrantia, quatenus talibus in-
trorſus defecatæ vnguentis, ad nuptias,
quæ parantur vobis, felices ornatis lam-
padibus intrare poſſitis; quoniam quæ pa-
ratæ erunt, teſte Chriſto, cum eo intra-
bunt ad nuptias.

Iam quia finem libri flagitat oratio,

quæſo legentibus hoc opuſculum dilectionis, quod virginibus ſacris amore Christi dicaui, ne deſpiciant priuſquam probent; quoniam quæ charitatis ſunt, nõ niſi de fonte charitatis benè legentur. Idcirco rogo ne me in eloquio iudicare velint, neque ſtillam quantacunque, magnis comparare fluminibus; quia non magnorum virorum ingeniis, ſed meis ſum viribus æſtimandus, quoniam eorum quos ſecutus ſum auctoritas ſemper magna viuit. Et ideo interdum ſecurius reparandus eſt animus, vt demum ad contemplandam à dexteris virtutis Dei reginam, accenſis luminibus clarius erigere valeamus.

LIBER TERTIVS.

NOTVM eſt omnibus ſanctum Moyſen duas Teſtamenti fœderis tabulas, vtraſque digito Dei conſcriptas, accepiſſe, in quibus ſynagoga prior à monte Syna fœderatur vxorata & in hoc epithalamio, quaſi duæ alternatim fœdere nuptiarum ſubſcribuntur paginæ tabularum ſtylo notarij ſcribentis velociter exaratæ, quarum vna ortum à patre habet, naturamque verbi, ſponſi quoque laudat generoſitatis formam, & depingit pulchritudinem habitus, virtutes exaggerat, & multiplicat benedictionis dona in æternum. Sicque mirabili thorum relatione inter vtraſque paginas, viri deſcribit ac ſponſæ. Quæ figura Græcè characteriſmos, Latinè autem informatio, vel deſcriptio dicitur. Sic enim ante oculos intelligentiæ reddit ea quæ non videntur aſpectu corporeo, quaſi conſpiciantur. In quo itaque per armaturam præliandi, valdè commendat, virtute & potentia eum ſublimat, donec indubitanter regnum ſibi ſuo proſternat robore, & ſubdat ſuo inimicos imperio. Deinde mores exornat laude iudiciarios. Thronuſque ipſius, & ſceptrum æquitatis narratur, & glorificatur poteſtas. Ad vltimum verò acſi in prima tabula, ſponſæ vnde veniat pulchritudo mirabilis, & odor inæſtimabilis oſtenditur. Agit namque hoc, quia de nuptiis ſermo & gaudio nuptiarum, ne odores ſub myſticis deeſſent muneribus ſuauiſſimis, quibus plurimum oblectatur animorum iocunditas. Ita ſiquidem narrata ſunt omnia, vt nulli vltra remaneat laudandi facultas, quia præ omnibus filiis

A hominum, & vltra quàm omnes in omnibus collaudatur ſponſus.

Sicque tranſit quaſi ad ſecundam nuptiarum tabulam, in qua ita exorſus eſt dicens ad hunc ipſum ſponſum; *Aſtitit Regina à dexteris tuis in veſtitu deaurato, circundata varietate.* Vbi eiſdem penè liniamentis formam exornat vxoris, quam reginam ſuo dedicat filio, quia regem Deum, ſicut oſtenſum eſt, & cœleſtem dilexit virum.
B Vnde quia prius benigniſſimi Saluatoris laudauerat thronum, hanc à dextris adſtare dicit reginam & coniugem; quoniam dextera, vt ita fatear, honorabilior pars eſt ſponſi, quem caput conſtat eſſe Eccleſiæ. Currit autem Propheta, immo calamus ſcribæ, linguaque patris, per omnes lineas laudis, quibus laudatur ſponſus. Vnde & ipſa ad diuinam dexteram exornata myſticis ænigmatibus, & pretioſis virtutibus, collocatur. Sicut & Chriſtus ad patris dexteram eſt exaltatus. Verumtamen ille vt Deus & Rex cum Patre eſt adorandus: iſta verò propter eum, quia pius Sal-
C uator clementer duxit eam vxorem, veneratur ac diligitur. Diligitur, quia prius eſt electa. Idcirco, dilectiſſimæ, dum perpendo excellentiam veſtram, dum conſidero ſponſalitatis iura, & laudes vbique diuinas, vereor loqui, ne fortè offendam in quibus placere deſidero, ſi non debitam exhibuero reuerentiam meis vbique in ſcriptis. Quas ſic in cœlo, vbi nomen dediſtis, intelligo honoratas, vt non ſolùm ſponſæ, verumetiam flores Eccleſiæ, & ornamentum ſponſi ſitis. Quas
D cùm in dexteris benigniſſimi Dei & Saluatoris noſtri Chriſti contueor multiplici varietate decoratas, ingemiſco valdè, eo quod coronam quam ſuſceperam puerulus, coram ſancto altare Genitricis Dei, veſtris cum precibus, & officio laudis, quo veſtra ſponſi Deo regi immortali corda conſecrantur & capita, longè diu exulatus in ſæculo perdidi eam, coinquinatus multis mundanis actibus. Vnde rogo ſauciatus, dum corda ſurſum ſubleua-
E tis, ante vobis iam conceſſam diuinitatis gratiam, mei memores ſitis exorando, quatenus veſtris interuenientibus meritis, clementiſſimus iudex pœnas à me debitas remoueat, reddatque pius coronam perditam. Nec enim indecens eſt ſponſas Chriſti pro talibus ſponſum benignum depoſcere, quia omninò illi nec indecens eſt, nec impoſſibile, peccatoribus, pro quibus paſſus eſt, clementer ignoſcere. Sed ne fortè dubitet virgo pro talibus orare, ſciat

quoniam ipsa de meretricio infidelitatis fœda assumpta est, vt ad tantam gratiam perueniret, vt vocaretur non solùm coniunx fidelis, verumetiam & regina. Vnde beatus Hieronymus iuxta Hebraïcam veritatem, *Astitit*, inquit, *coniunx à dextris tuis*. Porrò septuaginta *astitit regina* dixerunt, Symmachus verò, & quinta editio, *Astitit concubina*. A quibus interpretibus monstratur, quod in vna eademque sponsa, sicut vnus est sponsus, ita vna Ecclesia, sed diuersi meritorum ordines. Deinde vbi Septuaginta dixerunt, *In vestitu deaurato*, Hieronymus, *Stetit*, inquit, *coniunx in dextera tua, in diademate aureo*.

Cum diademate ergo iure stare perhibetur, quia regis coniunx prædicatur. Sed fortè non omnibus membris hoc congruere videtur, quo in capite corporis attribuitur. Vnde felices vos, charissimæ, dixerim, quibus non solùm singulis corona repromittitur virginitatis; verùm etiam quia in ipsa corona Christi & Ecclesiæ, acsi gemmæ pretiosissimæ insertæ, decus pulchritudinis & ornamentum estis. In diademate namque capitis Aaron, legimus quod lapides pretiosi fulgebant. Quia in eius sacerdotio, iam Christi corona probatur & Ecclesiæ. Idcirco iure vos, matronæ Christi, felices dixerim, quia in præsentia Dei iam estis, acsi in fabrica decoris Christi & Ecclesiæ præordinatæ atque electæ. Vnde beatus Paulus, *Qui elegit nos*, inquit, *ante mundi constitutionem*. Et ideo quia electæ estis ad pudicitiam castitatis, nec dubium quin in virginitate, aut viduitate permaneatis. Permanete quæso in ea vocatione dignè, qua vocatæ estis; quia non vos illum, sed sponsus vester Christus elegit vos de mundo, & aggregauit hoc in loco, vt ei placeatis, sitisque in laudem & gloriam nominis eius, sicut & ipse laus est, gloria, virtus & honor Dei patris. In hoc namque vocatæ estis, vt ea quæ Christi sunt dignè possideatis. Hæc quippe est victoria pro liliis, & hic triumphus pro floribus, quatenus in corpore Ecclesiæ decus & ornamentum sitis. Symmachus verò ait, *in auro puro*, Aquila & quinta editio, sicut reperimus, *In tinctura vel auro Ophir*. Ex quibus omnibus, vt dixi, liquet, quod vna Ecclesia Catholica, vna columba perfecta & proxima, quamuis stet in dexteris virtutis Dei, & nihil habeat sinistrum; quod vnius corporis sicut diuersa sunt membra, ita & diuersa specierum atque ornamentorum habeat genera. Vnde quod ait, *In vestitu deaurato*,

Ephes. 1. 4.

A quia Sancti semper ad altiora & cœlestia attolluntur, quasi veste deaurata circumamiciuntur, dum ex humanis scripturarum sensibus diuina intelligunt, & requirunt cœlestia. In quibus sanè deauratis vestibus, fulgore diuini eloquij vestiti, procedunt gloriosi acsi in auro primo. Porrò quod in tinctura vel auro Ophir, quidam interpretati sunt, monstratur mira varietas Ecclesiæ, & ornamentorum species diuersorum colorum. Quod benè Septuaginta intelligẽtes soli *circumamicta* B *varietate* superaddiderunt, quod in Hebraïco nõ habetur. Ostendit tamen quod non à natura Ecclesia, vel quælibet anima, hunc habeat decorem & pulchritudinem; sed ex dono gratiæ. Vnde non minus in vestitu deaurato, quàm in tincturæ varietate circumamicta laudatur. Non enim dixit in vestitu aureo, sed deaurato. Deauratum ergo dicimus, cùm superducta species auri in aliquo glutinatur metallorum genere: per quod benè charitas intelligitur. Quoniam reliquæ virtutes, C quibus Christi vestis aut Ecclesiæ, contexitur, per se paruam, seu nullam claritatem, vel fulgorem habent, sine charitate, quod satis Apostolus demonstrat, cùm ait, *Si linguis hominum loquar & Angelorum, & si distribuero in cibos pauperum omnes facultates, & si tradidero corpus meum, ita vt ardeam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest*, seu cætera ab eo quæ dicuntur. Ex quo patet sensus, quod omnium virtutum genera vt fulgorem habeant, & decorem gloriæ charitate Dei & proximi debeant deaurari & superindui: quia splendor charitatis omnibus antecellit virtutibus, & D præ omnibus fulgore suo resplẽdet. Quod si etiam in auro primo Ophir aliqua distinctio demonstratur charitatis, debemus intelligere, quia ordinata est charitas. Vnde sponsa in Canticis, *Ordinate in me charitatem*. Quoniam est charitas, quæ in cibos pauperum vix substantiam impertit: est quæ & animam suam etiam pro fratribus impendit. De qua Saluator, *Maiorem*, inquit, *charitatem nemo habet, quàm vt animam suam ponat quis pro amicis suis*. Ergo nisi esset E minor, nequaquam ista diceretur maior. Et nisi esset secunda vel extrema, non diceretur ista prima. De qua Angelus Ecclesiæ in Apocalypsi, *Habeo*, inquit, *aduersum te, quod charitatem tuam primam reliquisti*. Et ideo in ipsis eiusdem virtutibus multa est diuersitas, & quasi tincturarum varietate multiplex discolorque meritorum ornatus. Vna tamen coniunx Ecclesia dici-

1. Cor. 13. 1.

Cant. 2. 4.

Ioan. 15. 13.

Apoc. 2. 4.

tur,& regina;vna virtutum textura & vna veſtis, cui eſt totum ſimplex atque vnum. Sed varietas & pulchritudo in ipſa vnitate fidei laudatur,propter differentiam virtutum, & meritorum, in diuerſitate linguarum,in proprietate, in aſcenſione graduum, in multiplicitate & diſtinctione Eccleſiarum atque ordinum,inſuper pſallentium & officiorum diſſonantia, quamuis vna ſit laus; in quibus omnibus vna & multiplex Eccleſia, iure cum laude varia prædicatur. Ornatur enim acſi auro primo fulgore Apoſtolorum, reſplendet argento Prophetarum, acſi in pallore auri

Pſal. 67. 14. intus foriſve glorioſa. Gemmis quoque virginum inter reliquos fulgores, acſi ſtellis,radiatur; deinde Martyribus rubricata, velut cocco qui bis tingitur, opere polymito depicto decoratur, purpura pœnitentum,quaſi ex cilicio commutata,in ornamentum coniugis & decorem vertitur. Quæ nimirum coniunx,vel regina, Deo aſtare dicitur, quia adhuc ſponſus in acie ſtat, licet thronum imperij poſſideat,donec ſubditi fiant omnes inimici eius,& inimica mors deſtruatur iuxta Apoſtolum, tradatque regnum Deo patri,qui ſubiecit ei omnia, vt ſit deinceps Deus omnia in omnibus.

Porrò hactenus hæc veſtis contexitur, hæc coniunx & regina colligitur. Interea autem in dexteris iam ob gratiam collocata,in loco qui penes Deum eſt,debet & ipſa armis ſuccincta viriliter dimicare. Vnde Moyſi ſeruo ſuo dicit idem ſponſus, *Tu verò hîc ſta mecum.* Ad hoc quippe ſecum eum iubet ſtare, ne cadat. Hinc & Apo-

1. Cor. 10. 12. ſtolus, *Qui ſtat, videat ne cadat.* Sed nemo in acie poſitus,otioſus ſtare poteſt, ne ca-

1. Cor. 9. 29. dat, quia aut percutit, non quaſi aërem verberans, aut percutitur grauius ab hoſte,& deiicitur. Sed quàm felices chariſſimæ, vos, quæ & in coniugium Chriſti tranſire meruiſtis,& in veſtimentis Eccleſiæ ornamentum decoris fieri. Vnde longè, vt ſupra dixeram, totus hîc Pſalmus pro floribus agitur, & pro liliis, totus in laude virginum decantatur. Felices, inquam, quæ vos à mundi actibus ſegregaſtis, ſpretis omnibus quæ ſæculi ſunt, & ſoli Deo vos vouiſtis. Vnde quæſo, quia in dextris penes Deum iam conſtabilitæ ad dimicandum eſtis, his aſſueſcite armis pugnare,quibus ſponſus veſter, & magiſter omnium, vos docuit verbo, & exhibuit exemplis. Nemo hoc in loco,etſi munita videantur clauſtra & obſerata,ſecura quieſcat, vel faſtigio deuicta. Quia dia-

A bolus etiam in cœlo inuenit locum peccandi,quo primum corruit, deinde in Paradiſo hominē decepit. Et ideo ex perſona patris ſic vni loquitur,vt omnibus dicatur, *Audi filia & vide, & inclina aurem tuam, obliuiſcere populum tuum, & domum patris tui.* Mira res,filiam vocat,cui alium patrem obliuiſcere iubet. Ex quo liquido conſtat,quia etſi alteri nata fuerat in carne,iam ei,qui eum hortatur & iubet vt obliuiſcatur populum & patrem, renata erat in Spiritu; & quia renata, propterea

B coniugio fœderata,& quia fœderata,propterea regina;& quia regina, ideo in dexteris eſt exaltata. Veruntamen ipſa eſt regina,quæ & filia. Et ſicut vna ex omnibus eſt regina, ſic & filia. Sed filia, quia renata & adoptata;coniunx verò & regina, quia regem filium regis duxerat ſponſum: quæ per eum iam ex eo, multos Deo fide generat filios. Statuitur autem in dexteris, vbi beatorum eſt locus, & monetur à patre, quoniam, vt dixi, adhuc bellandi eſt

C tempus. Dicūt porrò quidam, à principio Pſalmi vſque ad hūc verſum,quod vox ſit Prophetæ;ſed adeo non videtur congruere ſatis, magis idcirco patris vox creditur, aut Spiritus ſancti per Prophetam. Ex hoc verò loco aiunt, quod vox patris primum loquentis introducitur; quamuis, quod expoſuimus in perſona patris, non dico diſſonare, verumetiam melius in omnibus congruere videatur. Quod & nonnulli doctorum affirmant, quos & nos ſecuti ſumus. Veruntamen, nihil eorum abhor-

D ret à vero,quod vterque dixerit;ſed latior ſenſus aperitur ex omnibus. Interea vox patris,ſicut ſupra ſponſum, ita ſubmiſſius deinceps erudit & docet ſponſam, quam apertè vocat filiam,eo quod eius proprio, fœdere æterno, nupſit filio. *Audi filia,* inquit,*& vide,* acſi patenter dicat, audi diligenter quod Prophetæ ex hoc docuerūt connubio, & vide iam omnia operibus completa,quæcunque de his prædicta leguntur. Et notandum, quia ſicut ſupra in laude ſponſi,ſæpè tria coniunxit,ita & hîc

E nunc tria copulauit. Primum dixit, *Audi,* quia hæc eſt omnium diſciplina, quicunque erudiri cupiunt, vt audiant diligenter, deinde ait, *Vide.* Quia quæcunque quiſque audierit;reſtat vt intelligat,alioquin ſi non intellexeris, quid prodeſt audire? Nam ſicut oculis corporea vnuſquiſque cernit, ita omninò intellectu diuina. Quoniam ſicut per oculos videt corpus, & videntur corpora; ſic & anima ſeipſam per ſe videt, & per intellectum etiam ſpi-

ritalia. Quod autem dicit, *Audi filia*, magnum pietatis est Sacramentum, quæ fuerat filia diaboli propter idololatriam & cæcitatem cordis, vt Dei Patris filia vocetur. Vnde quod addidit, *Vide*, cum omni gratulatione cordis legendum est: quasi dicat, vide quoniam sponsus, qui tibi longè diu promittebatur, aduenit, in quo est verus amor, gloria, virtus & potestas, atque omne gaudium. Hincque sequitur, *Inclina aurem tuam*, vbi humilitatem audiendi B docet, & insinuat venerabiliter audire debere verba diuini eloquij, seu doctorum prædicamenta; non elato corde, neque cum fastidio vel torpore animi: quinimmò deuota mente, & cordis auribus. Vnde Dominus. *Qui habet*, inquit, *aures audiendi, audiat*. Et ideo vt parata semper sit mens ad audiendū verbum Dei, iubet eam præparari, & ad humilitatem semper deprimere; & ne priora vitiorum, vel sæcularium malè assueta studia, mentem, ob pessimam consuetudinem improbe, ne possit liberè audire, obsurdescerent, ait, *Obliuiscere populum tuum & domum Patris tui.* C Vnde quidam, *Cantus*, inquit, *sirenum surdis nos oportet auribus transire*. Sed Abrahæ iam olim dicitur, *Exi de terra tua, & de cognatione tua, & de domo patris tui.*

Matt.11.15.

Gen.12.1.

Quod & vos, charissimæ, quia filiæ estis ipsius, in exemplo tanti patris fecistis. Existis enim Christo duce de terra natiuitatis vestræ, de domibus & agris, necnon & Domini facultate quod in sæculo habere potuistis. Existis de omni cognatione carnis, & supposuistis vos propter amorem vitæ æternæ iugo Christi, quod est diligē- D tibus se valdè suaue, & suscepistis onus, quod est volentibus leue: ipsumque Dominum & benignissimum Saluatorem vobisinet sponsum elegistis. Quinimmò ipse vos elegit, & posuit vt seruetis donū gratiæ, quod accepistis. Floreatis siquidem mente, virtutibus, & fructificetis opere, ita vt fructus vester maneat in retributione. Ad hoc quippe hunc elegistis locum vobis à Domino dedicatum, etsi angustum; quia angusta & arcta est via quæ ducit ad E vitam. Non locum, vt ita loquar, sed Christum sponsum elegistis, totius Ecclesiæ, & vestrum. Cuius itaque possessio, non dico totus est mundus, quem calcastis, sed tota illa Hierusalem cœlestis immensa Christianorum hæreditas, de qua & pro qua hic vobis cantatur Psalmus, acsi in titulo dotis. In qua iam non solùm stat in dexteris Dei sponsa & coniunx, verùm & regina regnare dicitur cum suo diademate capitis. Et ne dicat infidelis animus, nō mihi hæc corona, sed in commune vna omnibus repromittitur. Noueris, soror, quod non negabitur vni quod omnibus dabitur promerentibus: ita tamen, si fueris cū omnibus, & in omnibus Christo concorporata, hortus deliciarum, fons signatus sigillo fidei, & conclusus munimine charitatis. Hoc est intra sanctam Dei Ecclesiam magis ex voto tuo Domino dedicata, quàm ex necessitate infra hanc Vesonam, ad tempus dum viuis, malè constricta, & coangustata. Quapropter quæso soror caueas, ne Suessio hæc in qua deges, fastidio tibi fiat, & incipias, quod absit, apostatare mente, quia iam hinc refugere non licet corpore. Quinimmo audi Dominum tuum patrem sponsi tui, qui te adoptauit in filiā, qui proprium filium suum virginem ex virgine natum, tibi misit sponsum, per vterum Virginis, vt tu illi sponsa maneres & virgo, regina & coniunx. Audi quid dicat: *Obliuiscere populum tuum & domum patris tui*. Vnde & in Euangelio Dominus, *Permittite mortuos*, inquit, *sepelire mortuos suos, tu autem sequere me*. Et notandum quod obliuiscere dixit, & non tantùm deserere corpore mādauit, quia quod obliuiscitur, nullo affectu cordis retinetur. In hac quippe obliuione à cordibus fidelium obliteratur diabolus, & cuncta progenies vitiorum, quæ sunt ex parte diaboli. Quod autem diabolus pater sit infidelium, testatur Dominus ad Iudæos, *Vos*, inquit, *ex patre diabolo estis*.

Cant. 4.12

Luc. 9.60.

Ioan. 8.44

Vnde, virgo fidelis, si antiqui patris oblita, talem te exhibueris, depositis vitiorū sordibus, vt super sponsum & fratruelē tuum dealbata conscendas, quam possit diligere Deus Dei filius: tunc Deus pater, *Concupiscet*, inquit, *rex decorem tuum*. Quem non putes vnum esse de turba, vel de numero cæterorum regum, à quo amanda es. Noueris quia ipse est Rex tuus, & Dominus Deus tuus. Nā cæteri Reges, licet Domini sint aut Reges, quia potestate vtūtur: tamen eiusdē cōditionis, vel naturę sūt, cuius & illi super quos dominātur & regnāt. Iste autem quia Deus est, ideirco præcipio tibi adora eum. Nam sic habetur in Hebraica veritate, *Adora eum*. Porro Septuaginta non dixerunt, *adora eum*, sed *adorabunt eum*, vt sit sensus, Iste qui te amaturus est, qui tuum decorem, tuamque pulchritudinem dilecturus, Deus, & Dominus, est ab omnibus adorandus: idcirco & tu filia adora eum, quamuis tibi sponsus aut frater sua dignatione esse dicatur. Ex quo, pa-

tet fides Catholica, quia totus Christus, scilicet Deus & homo, in Deum adorandus est, & colendus. Non diuisus quidem in personis, nec confusus in substantijs; sed totus & vnus Christus adorandus in Deum verum. Non adoptiuus Dei filius, nec nuncupatiuus hominis filius, sicut quidam nuper malè præsumpsit, nesciens Dei Sacramentum, sed in vtraque natura totus & verus Christus, verus Deus, & verus homo est. Totus in diuinitate atque humanitate sua, vnigenitus & verus Dei filius: idem cum Patre, & cum Spiritu sancto vnus & verus Deus. Et vt dixi, non nũcupatiuus in humana natura, & verus in diuina: neq; propriᵉ Dei filius in diuina natura, & adoptiuus in humana; vt diuidatur vna persona filij cũ Nestorio in duas personas, id est, veri filij Dei, & adoptiui: sed totus Christus vnᵉ verᵉ Deus & verus homo, verus & totus est Dei filius, verus & totus est hominis filius. Vnde beata Maria mater Dei, & vera Dei genetrix Catholicè prædicatur. Neque diuiditur Christi persona, cùm dicitur Dei filius, neque cùm dicitur hominis filius, sed vnus idem Dei & hominis filius. Propterea non nuncupatiuus Deus Dei filius, vt diximus, natus est de beata Virgine, nec adoptiuus homo Christus Dei filius; sed verus & proprius creditur Dei Patris filius: quia vnus Christus, non diuisus in duos filios; neq; dicitur putatiuus, aut adoptiuus, aut nuncupatiuus: sed totus verus, totus integer Deus & homo, Dei filius & hominis filius. Et ideo nihil diuisè egit tantùm in humana, nihilque tantùm in diuina. Vnde Dominus in Sacramento verè passus dicitur & mortuus. Quia cùm sit immortalis & impassibilis, vt vnum de pluribus pãdam, sicuti ab eo dictum est, etiam & sepultus. Mat.26.12 *Mittens hoc vnguentum in corpus meum*, inquit de muliere, *ad sepeliendum me fecit*. Audis ergo, quia quod in corpus suum missum est, ad sepeliendum eum factum est. Quamuis igitur, non idem est se esse, quod corpus suum esse: neque vnum est, ad sepeliendum se fieri, & vngi suum corpus. Nequaquam tamen conuenit corpus suum esse vnum, seque sepeliri: sed Sacramenti istud diuinitatis intelligentia est, non ignorare Deum quem scis hominem, nec nescire hominem, quem non ignoras Deum. Propterea ex omnibus scripturarum locis oportet colligere, benignissimum Iesum Christum vnam personam Deum & hominem esse indiuisam cùm Deus dicitur, aut cùm homo, aut cùm mortuus & sepultus. Quia verbum caro factum est. Neque cùm dicitur hoc Ioan.1.14. loco, *Quoniam ipse est Dominus Deus tuus, adora eum*, Deus recens introducitur. Vnde dicitur, *Israel, si me audieris, non erit in te Deus recens*. Et ideo non aliud, nec alium quàm proprium Dei filium adoramus. Quæ idcirco dixerim, quia scriptum est, *Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruies*. Mat.4.10. Vbi sicut illi soli seruire iubemur, ita & illum solum adorare. Ne fortè sint qui Christi humanitatem in Deum dubitent adorandam. Maximè cùm hic prophetia ex voce patris præcipiat omni Ecclesiæ quam Christus duxit sponsam, iuxta Hebraicam veritatẽ, quoniam Dominus Deus tuus est, adora eum; aut certè secundum Septuaginta, quia omnes filij Ecclesiæ sunt, propterea dictum est adorabunt eum. Licet quidã, hoc quod dixit, *Adorabunt eum*, ad sequentem versum filiæ Tyri voluit applicari, quod Hebraica veritas non permittit.

Quod autem ait, *Concupiscet Rex decorem tuum, aut speciem tuam*: ac si dicat, si permansetis in conditione fœderis, & non in sorte Diaboli, qua fueras constituta, tunc, quia pulchra, quia decora, quia immaculata, concupiscet Rex speciem tuam. Ac si dicat, Rex filius meus dilectus, cui canitur iste Psalmus, cui omnia dico opera mea, speciosus præ filiis hominum, & cætera quæ de illo laudantur: hic talis tantusque Rex concupiscit speciẽ tuam, quam speciosam fecit ipse: non quia tepetit, quæ fœda eras cùm te inuasot tenebat diabolus, & ecce pulchra facta es. Sequitur autem per easdem penè lineas laudis, quas supra de sponso proposuit, licet submissius. Quia ille specie sua speciosus dicitur; hæc verò ideo pulchra & speciosa, quia sibi eam sociauit Dominus in coniugium. Vnde sicut sponsus à principio, sua in specie formosus, ita & ipsa speciosa laudatur, quia dealbata ascendit. De qua in Canticis mirantur etiam virtutes Angelicæ, *Quæ est ista quæ ascendit*, inquiunt, Cant.6.9. *per desertum, quasi aurora consurgens, pulchra vt Luna, electa vt Sol, terribilis vt castrorum acies ordinata*. Felix igitur nimium, castissimæ, & beata vestra Virginitas, felix & viduitas sancta, quæ sic quotidie ascendit, vt stet à dexteris Dei, sicque stat armis succincta cœlestibus, vt ascendat. Ita vt sub Monastica disciplina, quæ vitorum militia est, sufficiat quælibet vestrum sola manu, vel solo brachio, ac si in monoma-

chia, virtutum armis pugnare. Quarum sancta societas prima est acies in exitu Regis, sic ascendens quasi aurora noui diluculi. Pulchra quidem facie & decora, quia calcastis spurcitias carnis & fallacias mundi, & ideo post Christum, vt castrorũ acies ordinatæ iugũ adolescentia conscẽditis. Quis nõ miretur dilectissimæ, pulchritudinẽ religionis vestræ? Quis nõ miretur, quod fragilis sexus sic vno impetu graditur ad superna: ita vt adhuc intra mundũ, iam extra carnem, extra mundum videatur esse virtutibus? Nec igitur mirum quia concupiuit Rex, Dei Patris filius, speciem vestrã, quia ipse reformauit in vobis imaginem & similitudinem suam.

Vnde sequitur, *Filia Tyri in muneribus vultum tuum deprecabuntur, omnes diuites plebis.* Porrò in Hebraico habet, *O filia fortissimi in muneribus, faciem tuam deprecabuntur diuites populi.* Quia verbum Hebraicum *Sor* interpretari potest & Tyrus, & tribulatio, & fortissimus siue fortissima. Vnde in præsenti loco interpretum orta est dissonantia. Sed Hieronymus secutus Symmachum, *Filia fortissimi*, transtulit: vt illa cui supra dixerat, *Audi filia & vide*, filia fortissimi patris intelligatur, aut certè ipsa fortissima sit, iuxta Salomonem, *Mulierem fortem quis inueniet?* Quæ nimirum ideò fortis vocatur, quia in Christo posuit omnem fortitudinem suam, cùm dicit, *Fortitudinem meam ad te custodiam.* De qua sponsus in Canticis, *Fortis facta est velut mors dilectio tua.* Interea iuxta Septuaginta, *Filiæ Tyri in muneribus vultum* Ecclesiæ *deprecabuntur*, quia Ecclesia de Iudæis primùm esse cœpit, vt ipsa sit cuius concupiscit Rex decorem. In quo secundus modus est laudis: vt sicut dixerat sponso, *Intende, prosperè procede, regna*, ita & hoc in loco dignitas & gloria commendetur Ecclesiæ: cùm deuotus populus ad eam veniẽs, deprecatur in confessione fidei vultum ipsius, quæ est notitia & habitus ac pulchritudo veræ religionis. Quæ nimirum gloria & honor de Christi cultura sponsæ venire declaratur. Ergo Tyrus ciuitas est olim in medio maris, non longè ab Hierosolymis constituta, de qua Isaias multa loquitur, in figura totius Ecclesiæ. Inter cætera ait, *Quia erunt mercedes eius sanctificatæ Domino*, vnde filias huius ciuitatis, quæ in fluctibus huius sæculi tota versatur, animas vult significare fidelium, vel speciales Ecclesias per loca in Christo fundatas: quia non sola Tyrus filias Ecclesiæ misit fideles, verum etiam totius mundi ad

Prou. 31. 10
Psal. 58. 10
Cant. 8. 6.
Esa. 23. 18

Aeam incurrit adunata diuersitas. Inter quas etiam Vesona, quam incolitis, quæ prius meretricabatur post Idola fornicationis, cum muneribus venit, & facta est fidelis, quæ fuerat filia fortissimi diaboli. Et vt cernere potestis, sicut dixit Isaias, mercedes eius iam sanctificatæ sunt Domino: quia tota Ecclesiis repleta fulget: & facta est possessio pijssimi Saluatoris, quæ fuerat filia perditionis, & præda vastatoris. Habet namque ad Orientem B sui nunc castra monachorum cum suis Sanctis Confessoribus atque Martyribus, ad occidentem verò acsi post tergum vestrum, tuba resultat sancti Euangelij in voce monentis, sitque vt nullis fraudetur donis cœlestibus locus in quo estis. Vos autem quasi in medio constitutæ, vnum elegistis angulum tantũ SVESSIONIS angustæ, quia lapidem illum angularem dilexistis, qui factus est vobis à Deo patre fundamentum in caput anguli. Vbi si benè conspicitis, turris illa ex Euangelio erigitur, de qua dicitur, C *Et tu turris gregis nebulosa filia Syon, vsque ad te veniet potestas prima regni filiæ Hierusalem.* Quia etsi natus in ea ciuitaticula sponsus vester Christus est, quæ Bethlehem vocabatur, iuxta quam in eius ortu Angeli decantarunt, *Gloria in excelsis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis*: tamen ad vos vsque charissimæ, illa peruenit potestas prima, quæ olim illi promittebatur. Nec dubium quin peruenit vsque ad vos, quia vosmet Christus elegit & erexit in speculum, & munimen totius ciuitatis: ita vt meritò dicatur, locus D iste turris gregis inclyti nebulosa. In quo grege Saluator ipse factus est pastor, vbi Angeli descendentes & ascendentes credimus quod gloria in excelsis Deo decantant, & quod pax bonæ voluntatis in vobis iugiter floreat vberius, & requiescat. Vbi custodia vigiliarum, & exequiæ virtutum indesinenter aguntur: vbi laus & iubilatio, quantum fas est mortalitati, nũquam finitur: vbi preces & gemitus atque lachrymæ quotidie cœlum pulsant, & E fluũt cum omni impetu amoris in Deum: vbi vota offeruntur Deo, & gratiarum munera. Idcirco etsi nebulosa aut squalens dicebatur illa quam pessimi colunt, quia patrem familias occiderunt, & coluerunt: vos quia turrim in medio collocastis, torcularque id est altare, Christum erexistis in cordibus vestris, auxilium Angelorum non deerit: secundum quod ait Dauid, *Immittet Angelus Domini*, ille scilicet magni consilij Angelus, *in circuitu ti-*

Ps. 117. 22
Mich. 4. 8
Luc. 2. 14
Psal. 33. 8.

mentium eum, & eripiet eos. Quoniam niſi Dominus vos, chariſſimæ, cuſtodierit, Sueſſio anguſta, quia in circuitu murorū paruiſſima & deſtructa eſt, à nullo vos hoſte ſaluabit. Ideo confidite inde magis, quia ad vos vſque poteſtas peruenit prima. Quæ poteſtas eſt regnum filiæ Hieruſalem, quoniam regnum Dei intra vos eſt, & ad vos imperium & principatus eius peruenit, qui dixerat, *Ego ſum, α & ω, principium & finis, primus & nouiſsimus.* Habetis ergo etiam ad meridiem in proſpectu Orientis ſanctos Martyres Dei Patronos veſtros, Criſpinum ſcilicet & Criſpinianū, rubricatos ſuo & dealbatos ſanguine Chriſti, qui hanc fundarunt ciuitatem in fide, & eruerūt eam de præcipitio mortis. Quæ nunc ita floret in Chriſto, vt plena videatur eſſe liliis atque roſis, pro quibus hic Pſalmus canitur. Siquidem ſancti Martyres veſtri, ſunt roſæ ſuauiter olentes, dilectiſſimæ; & vos lilia, vnde reſplendet hinc inde tota ciuitas, & lætantur Angeli. Iſta igitur ſunt munera quæ probantur diuinitati nimium gratiſſima, quæ mittit Veſona Chriſto, olim dicata dæmonibus, nunc conſecrata Deo & conſociata Angelis. In cuius vultum proſpiciunt vniuerſi, & deprecantur vt Pſalmus canit. etiam cum muneribus omnes diuites plebis Galliarum, quia de roſis gaudent ſe vindemiaſſe lilia. Diuites autem qui venerantur, & deprecantur Chriſti Eccleſiam in cunctis operibus bonis, ſunt religioſi viri, ſeu diuites, qui dicuntur ſapientes ſæculi, Philoſophorum diſciplinis eruditi, quorum adiuta eloquiis, multum in principio floruit, vna cum ſignis & prodigiis. Sed & diuites fuere, quibus primum credita ſūt eloquia Dei, habentes notitiam teſtamenti Dei, ſcientiam Prophetarum & Sacramentorum cœleſtium. Inter quos primùm compulſus Paulus & Apollo, necnon & quamplures alij, multa munera detulerunt, quibus ditata eſt Eccleſia ex gentibus, deprecantes tamen vt reciperētur ad fidem infra Chriſti Eccleſiam, quatenus ſalutem quam perdiderant in Synagoga Iudæorum, inuenirent in fide gentium. Quia ſicut Dominus teſtatur, non inuenit tantam fidem in Iſraël, quantam in gentibus.

Luc 17. 21.

Sequitur, *Omnis gloria eius filiæ Regis ab intus, in fimbriis aureis circumamicta varietatibus.* Vbi in Hebraico habet, *Omnis gloria filiæ Regis intrinſecus, in faſciis aureis, veſtita eſt in ſcutulatis.* Nam pro eo quod ſcriptum eſt, ſecundum Septuaginta in Græco A ἔσωθεν. Hieronymus, *ab intus*, tranſtulit, vel intrinſecus, & legiſſe ſe dicit in quibuſdam codicibus pro hoc verbo Eſebon, quod cogitationes ſonat. Ex quo oſtendit omnem gloriam Eccleſiæ, cui ſupra dictum eſt, *Audi filia, & vide*, & *O filia Tyri ſeu fortiſsimi*, quam nunc appellat filiam Regis, intrinſecus eſſe in cogitationibus, in interiore videlicet homine, & in circumciſione non manufacta. Vult in ſpiritu & conſcientia habere fiduciam apud B Deum, & totam pulchritudinem intrinſecus in mente poſitam, magis in tacita cogitatione cordis, quàm in flore vel eloquentia verborum, ſed Septuaginta, *Omnis gloria eius filiæ Regum ab intus*, dixerunt: volentes & ipſi oſtendere, quod omnis gloria Eccleſiæ, cui ſupra dixerat, *Audi filia, & concupiſcet Rex decorem tuum*, ſeu cætera: ipſæ ſunt filiæ principum, ſiue iuſtorum, cum conuertuntur ad Dominum, & ſecreta ſe deuotione cordis iugiter offerūt Domino: quod ſignificat cùm dicit, *Ab* C *intus.* Vbi non vana gloria requiritur, non oſtentatio operum demonſtratur, non cōcrepantia labiorum iactantium meditatur, non vlla inflatio mentis habetur, ſed totius interior homo tacita intentione, quæ Deo placita ſunt reuoluit, ſolummodo ea quæ ad diuina nouit pertinere myſteria, delectatur & agit, quod nullis conuenit magis quàm Dei miniſtris, qui ſacris altaribus deſeruiunt, & ſanctis virginibus, quia quantò proximiores Deo videntur, tantò puriores eſſe debēt etiam D intrinſecus, cum quibus verſatur Deus. Alioquin ſpōſa Chriſti, quomodo dicat illud de Canticis, *Introduxit me Rex in cubiculum ſuum.* Non enim cubiculum tanti Regis adulteras ſuſcipit amicas, & fœdas in conſcientia: quoniam quæ ſunt in corde hominum ſemper oculi eius vident, & conſiderat vniuerſa. Idcirco omnis gloria ſponſæ Regis, quam ſupra ipſe filiam vocat, de fide non ficta & conſcientia bona venit. Vnde Paulus aiebat, *Gloria noſtra hæc eſt, teſtimonium conſcientiæ noſtræ.* Quæ niE mirum gloria, non venit niſi de nouitate vitæ, & indumento virtutum, quibus omnis anima pulcreſcit & decoratur, in qua Deus per fidem inhabitat, & iocundatur in abundantia charitatis. Quæ pulchritudo, quamuis foris reſplendeat in operibus bonis, intus tamen eſt vis & decor amoris. Vnde & ſponſæ dicitur in Canticis, *Quàm pulchra es amica mea, quàm pulchra es, oculi tui columbarum, abſque eo quod intrinſecus latet.* Non omnis Eccleſia licet exte-

Cant. 1. 14.

2. Cor. 1. 12

Cant. 1. 15.

rius gloriosa refulgeat & decora, intus tamen pulchrior renitet, vbi Christus inhabitat, & omnia virtutum ornamenta resplendent. Ex quo nulli dubium quod omnis gloria Ecclesiæ, vel pulchritudo animæ intrinsecus est, vbi habitus virtutum cœlesti sapientia illustratur, & renitescit integritas charitatis. Quoniam, vt Philosophi dicunt, virtus est habitus animi in modum naturæ, rationi semper consentaneus. Et ideò ab intus, in quo Deus est, sicut origo est virtutum & fons bonitatis, ita omnis gloria exinde & claritas fructificatur & crescit foris. Vnde dicitur,

Cant. 6. 7. *Sicut cortex mali punici genæ tuæ, absque eo quod intrinsecus latet.* Quia in genis quod exterius rubet; ab intus nascitur vt rubeat, ex eo quod interius viuit & viget: & ideo exterius, dum ista marcessit pulchritudo, interius est quod viuit, vnde vita in fruge maneat, & quod exterius decidit, ab eo quod intrinsecus est, viuat pulcherrimè, & reparetur. Quapropter, charissimæ, considerate diligenter vocationem vestram, discutite conscientias vestras, quia nulla est vera gloria, nisi quæ de propria venit conscientia. Sunt enim prudētes Virgines, sunt & fatuæ, quarum laus interdum falsa potius est quàm vera, maximè earum quas & ornat lingua adulantium, & delectat vana gloria. Hinc ergo probet se virgo deuota, iuxta Apostolum, & sic in semetipsa gloriam habebit, & non in altero; quoniam vnusquisque de conscientia propria iudicabitur. Vnde

Psal. 149. 5 Dauid canit, *Exultabunt sancti in gloria, Lætabuntur in cubilibus suis.* Ergo exultabunt in gloria quam semper intus eorde, sub spe æternæ retributionis habuerunt. Lætabuntur in cubilibus suis, in quibus ex bona conscientia innocenter coram Deo fructificantes vixerunt. Et notandū quod ait, *Filiæ regum ab intus*, quia ista locutio nunquam in sæcularibus habetur litteris: sed inter propria legis diuinæ connumeratur eloquia.

Sequitur, *In fimbriis aureis, circumamicta varietate.* Veruntamen in Hebraico habetur, *In fasciis aureis vestita est in scutulatis.* Vbi licet diuersa sint verba, tamen vnus est sensus, sed latior & admirabilis. Nam fimbriæ quarumlibet vestium de stamine semper dependent, in quo subtemen intexitur. Nam tota vestimenti virtus in stamine habetur, à quo fimbriatum pulchritudo descendit. Sed cùm aureæ dicuntur, diuinior sensus introducitur. Quia cùm superius Regina in vestitu deaurato adstare dicatur, hîc fimbriæ eiusdem vestis aureæ legūtur. Ex quo intelligitur, quia perfectior & pretiosior semper esse debet finis vitæ, quàm principium. Hæc quippe vestis, dum vita hominis super terram versatur, semper texitur. Vnde amarissimè Ezechias flebat dicens, *Præcisa est, velut à texente, vita mea, dum adhuc ordirer*, significans se immaturius hinc iturum iuxta cōminationem Prophetæ, quàm erat in ætate hominis; seu in æterno Dei consilio, si abiret prius quàm ex illo generationis Christi ordo texeretur. Idcirco per fimbrias vita hominum significatur extrema, quam non deauratam, vt supra vestis fuisse monstratur, sed auream esse totam debere ostenditur. Quia in fine vitæ tota perfectio amoris Dei quæritur. Circumamicta tamen varietate, propter varias virtutes fidelium, quas iam supra constat expositas. Quibus induta diuersitatibus Regina Regis filia, anima videlicet fide Christi vestita, necesse est amictu discolor, sicuti & Ecclesia Catholica vestiatur. Hæc namque est vestis illa significata, qua vestiebatur Aaron, quæ auro, purpura, bysso, cocco & hyacintho contexta fuisse diuinitatis prædicatur. Quam sanè vestem mysticis ornauerunt Sacramentis mulieres, quibus Deus ad texendum dedit sapientiam. In qua multa præfigurata sunt diuina mysteria. Ipsa est etiam & tunica talaris, qua induebatur Ioseph, quam ei contexuit mater Ecclesia. De huiusce fimbriis, vnam retigit mulier illa ex Euangelio, quæ sanguinis flumen patiebatur. Quod autem iuxta Hebraicum, *Fasciys aureis vestita est in scutulatis*, licet aliis verbis, idipsum significare videtur quod dixerat, *Omnis gloria eius filia Regis ab intus.* Fasciis namque pectoralibus tota vteri tegitur ambitio, & componitur resolutio mammillarum: deinde astringuntur viscera, ne venter latius intumescat. Sed fasciarum aliæ sunt quibus Virgines ornantur: aliæ verò, de quibus matronæ, vt diximus, constringuntur. Vnde Hieremias Propheta: *Nunquid*, ait, *virgo obliuiscitur ornamenti sui, aut sponsa*, seu mulier, *fasciæ pectoralis suæ*? Ex quo liquidò Christus sponsus Virginis Ecclesiæ ostenditur, & Synagoga sponsa nominatur, magis exprobrantis affectu, quàm honore virginitatis. Et ideò quia iam contaminata erat in idolis, quod fuerat replicatur. Tamen ex clementia benignissimi Saluatoris ad pœnitentiam inuitatur, vt fasciam quam habuit ad ornamentum decoris, saltem

Esa. 38. 12

Ierem. 2. 32

tem recipiat ad tegumentum, & obligationem suæ deformitatis. At verò Christi Ecclesia, virgo & sponsa dicitur, quia non
Ephes.5.27 habet maculam neque rugam. Idcirco fasciis præcingitur aureis, & decoratur etiam scutulatis. Illa verò ornamentū perdidit suum, quæcumque recessit à Domino, amoresque secuta est alienos. Nec sic quidem relinquitur à Domino: verū hortatur vt redeat ad virum suū, & priorē recipiat charitatē, primaq; dilectionis opera faciat, ne nuda in sanguine suo inueniatur, quæ fuerat spōsi sanguine dealbata. Hinc quoq; insinuat, quātus honor & gloria sit Virginis, quæ supra pect⁹ ornamētū habere dicitur, vbi à summo Pōtifice rationale, in quo erat doctrina & veritas, portabatur.

Nihil igitur minus portat virgo Christi, quæ sponsum & saluatorem suum gerit in pectore, & ideo fasciis intelligentiarum aureis teguntur, & obuoluuntur in eo diuina Sacramenta, intus in animo recondita, vbi fides Virginis est, sacrarium & thesaurus dilectio. Quia si delitiæ sapientiæ sunt, vt ipsa fatetur per Salomonem, esse cum hominibus, multò magis delitiæ spōsi, qui est ipsa Dei Patris sapientia, credūtur esse cum ipsis vt reddant vota sua Deo,
Psal.125.6 vt perueniant cum exultatione portantes manipulos suos in templum Regis. Porro ad templum sic adducantur, vt sacerdotes sint; ad thalamū verò Regis, sicut sponsæ & cōiuges. Immò ex omnibus vt spōsa & coniunx vna sit virgo. Hoc quippe templū est quod Ioannes vidit in Apocalypsi
Psal.26.4. Psal.25.8. sua. Et Propheta dicit, *Vnam petij à Domino hanc requirā, vt habitem in domo Domini, omnibus diebus vitæ meæ.* Et iterū, *Domine, dilexi decorem domus tuæ, & locum habitationis gloriæ tuæ.* Ad quam nimirum gloriā contemplādam, charissimę, cum lætitia & exultatione veniendū est. Sed quia officiis Euāgelicis quotidie inuitamur & erudimur ad illa superna gaudia, meritò dictum est *Adducētur.* Maximè tamē virgines seu viduæ, quia magnis inuitantur præmiis, magnis lætabūtur gaudiis, quia in fragili sexu grauissi-
Apoc.2.7. mas deuicerunt corporū passiones. Ergo vincenti dabitur edere de ligno vitæ. Sicq; in Apocalypsi Ioannis, non aliis quàm vincētibus præmia promittūtur. Idcirco reddat vidua vota viduitatis, reddat & virgo vota parētū suorū: immò & quæ parentum fuere, quia iā adulta est, faciat sua: eo quod non alteri est oblata, quàm ei, cui se debet totā. Nā quia fructus ventris est filia, potestas parentū est, sua iure afferre Deo, aut
1 Cor.7.38 nuptui tradere pignora. Vnde Apostolus,

A *Qui virginem suam* nuptui *tradit*, inquit, *bene facit, & qui non tradit, melius facit.* Idcirco non displiceant tibi, soror, parētū vota, qui tibi id quod melius est elegerunt. Immò considera diligentius, quid parentibus debeas, quid Deo. Quoniā vtraq; retineris lege, si corrūpas sacrificij vota, quia ipsi vouerunt, vt tu exsolueres: ipsi te obtulerūt vt permaneas. Audis, charissima, Isaac quomodo exequitur paternā oblationē vsq; ad gladiū & vsq; ad ignes: nā quantū ex voto est, etiā vsq; ad mortē non refugit,
B nō reluctatur, nōn cōtradicit. Fortè dices quia vir fuit: vnde occurrat tibi filia Iephte, quæ ne frustraretur paternū votū se in mortem obtulit, quia pater aperuerat os suū quæ non solùm nō refugit, verùm adhortatur patrē, vt promissum Deo munus adimpleat: ita & vos, dilectissimæ, cōplete in vobis felicia parētū vota: complete quæ vouistis Deo. Perseuerate cum Samuele in tēplo, qui Nazaræus Domini vsq; ad finē vixit: quoniā nulli alteri quàm Deo natę
C fuistis: non parētibus, nō vlli mortaliū, sed sponso Christo legibus ęternis deuinctæ: cuius antequā de vulua matris exiretis, esse cœpistis spōsæ fœdere æterno. Ideò licet omnes nos eius sim⁹, vos tamē specialiter, quia vota parentū estis, quæ dotis titulum accepistis, vt virgini spōso in virginitate feliciter cōsecratæ permaneatis. Quoniā omnia in hoc dotis Epithalamio, quæ præmissa sunt, parata sūt vobis. Adest vbique spōsus vester, speciosus forma præ filiis hominū, paratus occurrere vobis, suumq; vos
D introducere in tēplum, vbi sūt ea quæ nec 1.Cor.2.9.
oculus vidit, nec auris audiuit. Non enim potest fieri, vt desit quærentibus vobis in scripturis, diligētibus in præcordiis, pulsātib⁹ in prece, perseuerātibus in fide, spectātibus in misericordia, qui palā factus est nō quærentibus se, & inuentus est à non interrogantibus.

Sequitur, *Pro patribus tuis nati sūt tibi filij, constitues eos principes super omnē terrā.* Laudatur ergo spōsa eo ordine, quo supra laudatus est spōsus à patre. Laudatur primum à
E domibus eburneis, & odoramētis vestimētorū. Laudatur etiā, quia in dexteris Regina cōstituitur, & patris filia eruditur. Tertiò verò in mēbris suis gloriosa prædicatur. Et vide quā potenter ordinē custodit laudis. *Adducētur,* inquit, *Regi virgines post eam proxima eius,* id est, Ecclesiæ: quia prius decuit, vt vnitas eius commendaretur: postea vero distinctio partium sequeretur. Et vt copiosa Ecclesiæ Dei munera monstraret cōferēda, dicit eā in lætitia & exulta-

tione ministeriis, adducendam Angelicis. Quod autem adducendæ sint, continuò subnectit dicens, *Adducentur ad templum Regis.* Ad templum autem dicit, quasi ad thalamum, aut ad sacrarium, vbi gaudium est & gloriosa exultatio. Deinde ad vltimum Regina, quæ à dexteris Dei ordinata consistit virtutibus, quantùm profecerit incremẽto doctrinæ insinuat, cũ infertur, *Pro patribus tuis nati sunt tibi filij.* Quoniam ad finẽ vsque sæculi Magistri ex ea nõ deerunt, qui & pro parentibus honorentur, & filiorum vota compleant, vt sint patres simul & filij, ne aliunde quàm ex ea nati videantur, & fides periclitetur: vt puta pro Patriarchis, Prophetæ, & pro Prophetis Apostoli, sicque deinceps Apostolicus ordo sequatur, vt sit vnus omnium eorum filiorum Chorus intellectus in Ecclesia, à principio vsque ad finem, quoniam in omnibus sic propagatur & Ecclesia. Cæterũ si ad eam loquitur tantùm, cui dixerat, *Obliuiscere populum tuum,* ex gentibus debemus patres nosse, quibus filij nati sunt, omnes Idola colentes. De quibus Hieremias loquutus est, *Quam falsè possederunt patres nostri idola, & non est qui pluat in eis*, ceu Philosophos, Platonem scilicet & Aristotelem, necnon & reliquos, quos enumerare longum est, diuersorum dogmatum vel errorum magistros. Pro quibus omnibus nati sunt Ecclesiæ de gentibus filiis, Doctores scilicet & Rectores, quæ constituit principes vel magistros: ac si ipsi Ecclesiæ dicatur, filij tui, quos genuisti tibi, vertentur in patres, cùm ex discipulis feceris eos magistros. Hoc quippe fieri quotidie cernimus in Ecclesia, quod & vsque in finem sæculi, fiendum minimè dubitamus, vt successores Apostolorum Episcopi sibimet succedentes permaneant. Sin autem Abraham, Isaac, & Iacob, patres intellexerimus: filios Ecclesiæ, qui nati sunt ei in loco, Apostolos voluerimus intelligere, qui missi sunt à Domino prædicare vsque ad extremum terræ, mox quærendum, quomodo Ecclesia de gentibus patres habuerit Patriarchas, cùm ei supra dictum sit, *Obliuiscere populum tuum, & domum patris tui.* Nisi quia, sicut legimus in Euangelio, potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ, id est de gentibus: quod & factum credimus. Quia illi si filij essent Abrahæ, opera Abrahæ facerent. Vnde illis abdicatis, in semine Abrahæ benedicentur omnes gentes. Quoniam sicut ille in præputio iustificatus est in fide: ita & nos in eius fide iustificamur, vt simus filij eius, cui hæc fides reputata est ad iustitiam.

Hier. 14. 22 · Matt. 3. 9. · Gen. 22. 18.

Sequitur, *Memor ero nominis tui in omni generatione & generatione.* Prius quidẽ vox diuina ad ipsam loquebatur Ecclesiam; nunc autem è contrario, sicut quam sæpè fit, maximè in Prophetis, mutat personã, & pro omnibus beneficiis, cum se intellexit sublimatam, præmiis ditatam, conuertit ad ipsum sponsum vocem suam, & pollicetur recordaturam nominis eius in omni generatione & generatione, id est, in cunctis generationibus sæculi: quod adhuc hodie completur, & completum videmus intantùm, vt nomen Christi sibi imposuerit ipsa Ecclesia. Vnde omnes Christiani à Christo sunt vocati, ob recordationem & confessionem nominis Christi, quod est nomen nouum, in quo benedicentur omnes familiæ gentium. In quo nomine & vos, charissimæ, hîc aggregatæ estis, sponsæ ipsius & membra, perseuerantes in confessione nominis eius. Mirabilis quidem gloria, & Ecclesiarum summum præconium, inter tam multiplices hominum successiones, nunquam finem laudis habere. Sed gloriosior in vobis atque felicior, quæ nunquam à laude cessatis in omni hora & loco. Quia inquantum infirmitas carnis finit, Angelis coæquari voto velitis. Vnde etiam & in sæculo gratiarum actio iure persoluitur, eo quod fragilis & immundus vincitur, & in terris iam futura vita, vbi incorruptio regnat, demonstratur.

Rom. 4. 3

Propterea, inquit, *populi confitebuntur tibi in æternum, & in sæculum sæculi.* Quæ confessio sit æterna, quia vera & pia. Idcirco quæ in præsentiarum est gratiarum actio, laus, vel confessio, iam futura est vita in sæculum sæculi: quia ipsa incipit esse quæ permansura est in æternum, quo sola charitas regnat morte deuicta. Quapropter adhuc in agone, dilectissimæ, quia quæ præsentis vitæ sunt deuicistis, nihil restat nisi vt vsque in finem perseuerantes illam percipiatis partem sempiternæ vitæ, quam elegistis. Quia Maria teste Domino, optimam partem elegit. Noui igitur quod beatam Virginem plurimùm diligatis Mariã, cuius cultui vos mancipastis. Vnde sit vobis tanquam in imaginem, ipsa eius descripta Virginitas, sit in exemplum eius humilitas, omnesq; virtutes eius forma pulchritudinis. Quæ tũc eã verè diligitis, si imitari contenditis: si refulgeat vobis in speculo castitatis, & si fuerit species virtutis. Sumite ab illa exempla viuendi, formam pudicitiæ, in qua sunt magisteria expressa probitatis, quid corrigere, quid refugere,

Luc. 10. 42

quid tenere debearis. Nam prima discendi incitaméta, nobilitas seu fama magistri est. Fama autem beatæ virginis est, quia beatificatur ab omnibus, quia humilitas eius respecta est. Nobilitas verò, quod nihil Dei matre nobilius est; nihil splendidius ea, quam splendor paternæ gloriæ elegit & illustrauit; nihil castius ea, quæ Deum hominem sine corporis contagione generauit. Quam tunc verè diligitis, si eam sequimini moribus & vita ex toto, quæ nihil aliud quàm Deum dilexit.

Habetis, charissimæ, nugas orij mei: habetis quod matri olim voueram; non quod idoneus essem diuina explere dignè sacramenta in titulo dotis; sed vt deuotionem seruitij comprobarem. Ideò epithalamiũ gloriosum, quod Propheta cum exultatione decantauerat percucurri, vt sponsum vobis ostenderem, quem Psalmus depingit, ac si in dotis titulo, inclytum valde & speciosum præ omnibus, gloriosum in cunctis, & gratiosiorem vniuersis. Sponsam quoq; mirabili varietate exornatam. Celebratas spiritalis cõiugij nuptias, maximè in virginibus, Deo acceptas ostendi, in quibus perseuerat amor castitatis, & in nullo obfuscatur pudor integritatis: in quibus castitas æterna fragrat, vinculum perfectæ dilectionis nullo dissoluitur fine. Quarum thalamus vna est domus, vnáque lætitia iugis. Quæ omnia in hoc Psalmo, ac si in titulo doris, adscribuntur. In quo Prophetarum tympana nimis prouida cum exultatione cordis præcinunt, quæ iam facta gaudemus. In quo Apostolorũ constituitur principatus; quorum tuba omnes gentes edomuit; suisque organis ad vestras nuptias, charissimæ, omne inuitant sæculũ, & suis concinunt melodiis, & Prophetarum eloquiis. In quo Martyrum citharæ non chordis, sed virtutibus laudes concelebrant perpetuas, qui sponsæ rhalamos respargunt rosis. Vnde & vos feliciter ipsi per Christũ genuerunt lilia. In quo sanctorum Confessorum chorus, natus ex Apostolis, spiritalibus lyris gratissimum depromit sonum; ita vt per eos in omnẽ terram peruenerit quidquid Apostolicum inhabitat, & deambulat ipse virgo in suis virginibus radicatus, & fundatus in cordibus earum; tantò melius & perfectius dilectus, quantò & ipsæ iocundius amore & perfectius intellectu super pectus Christi requiescunt. Vnde & Ioannes, quia virgo erat, dicitur familiarius super pectus Domini recubuisse. Nam & sacerdos inter cætera separationis, pectus-

A culum de sacrificiis victimarũ accipiebat; quod bene virgo fasciis totum obtegit & inuoluit aureis, quia eum quem diligit, intus abscondit cum charitate, quam nihil in mundo potest deuincere, neq; vllis violare fraudibus. Quod verò in scutulatis vestita virgo dicitur; ipsa varietas, vt sæpè dictum est, virtutum designatur. Est enim scurulata vestis, quæ alibi stragulata vocatur. De quo Salomon, cùm de muliere

B forti, quæ est Ecclesia, loqueretur, ait, *Stragulatã vestem fecit sibi, byssus & purpura indumentum eius.* Quibus duobus bene scutulara vestis texitur. Dicitur enim scutulata propter orbes rotarum candidos, aut alterius venustatis, quos habet inter purpuram, seu cuiuslibet admirabilis pulchritudinẽ coloris. Quam stolam seu vestem aut fasciam, non habent nisi virgines, quæ mãmas ligant, ne inueniantur lactãtes & nutrientes. Quæ cogitationes tegunt & cõstringunt; quia omnia sibi dona cõcessa & sacramenta Regis in pectore fouent, con- Prou. 31. 22.

C tegunt & enutriunt, quousque tempus euolãdi hinc veniat, vt renascãtur, in cælũ.

Vnde sequitur, *Adducentur Regi virgines post eam proximæ eius. Offerentur in lætitia & exultatione, adducentur in templum Regis.* Vbi iuxta Septuaginta, prior versiculus adhuc de filiæ canitur ornatu, sequens ad ipsum Regem dirigitur. Secundum hebraicum autem ex integro ad sponsam dicitur, vsq; ad eum locum vbi scriptum est, *Pones eos principes in vniuersa terra.* Sed distinctio versuum nimiam sæpè scripturis, maximè tamen in Psalmis & Prophetis, facit am-

D biguitatem, & immutat sensus. Similiter & immutatio personarum; quod in hoc Psalmo manifestè declaratur. Vnde & hic quod diximus, *in scutulatis*, huic versui applicatur, & principium facit, *In scutulatis ducentur ad Regem virgines, & sequentur eam amicæ eius. Ducentur illuc, ducentur in lætitiis & exultatione in templum Regis.* Vbi non tam sensus quàm distantia animarum in Christo credentium demonstratur, cùm dicit, adducentur ad regem virgines;

E deinde sequentur eam amicæ eius. Quia quod dixit *Adducentur*, Domini gratia declaratur, quæ nos ad se venire facit: sicut in Euangelio ipse restatur, dicens, *Nemo venit ad me, nisi Pater meus traxerit eum.* Et Ecclesia Canticis, *Trahe me post te, curremus in odorem vnguentorum tuorum.* Benè nouit anima fidelis, quod nisi trahat Domini gratia, per se nemo idoneus est vt perueniat. Sed quæ virgines ad Regem, & ad Regis thalamum tam Ioan. 6. 44 Cant. 1. 4.

specialiter deducuntur? Ego puto, charissimæ, de huiuscemodi virginibus dictum, quales vos esse credo: quæ sequuntur vna vobiscum Ecclesiam & agnum, quocumque vadit, & ponuntur in primo gradu, quoniam fideles in Virginitate corporis & animi, sicuti & vos, pudica mente permanserunt. Alioquin, quid proderit pudicitiam carnis integram seruasse, si non integritatem fidei seruauerint? Et ideo in omni doctrina & virtutum conspersione, custodienda est Virginitas animi & corporis in Christo. Quoniam quæ perfecta est, & sancta corpore ac spiritu, ipsa in Canticis vocatur columba immaculata, & proxima, de qua dicitur, *Viderunt eam filiæ, & beatificauerunt eam, Reginæ & concubinæ laudauerunt eam.* (Cant. 6. 8) Ex quo patet sensus, quia quamuis vna sit Ecclesia, vnaque coniunx & Regina, diuersi sunt ordines, & meritorum multa differentia. Vbi sexaginta etiam connumerantur Reginæ, & octoginta concubinæ, & adolescentulæ quarum non est numerus. Idcirco in prima acie adducuntur Regi Virgines, quas ipse sponsus speciosus præ filiis hominum elegit, quas ipse sibi suo dignos sociauit coniugio, vt ipse virgo in capite cum suis permaneret Virginibus. Inter quas vos, dilectissimæ, censeo Domino consecratas, quæ & virginitatem integram Deo vouistis: insuper etiam ad exemplum Apostolorum omnia reliquistis: nec hoc solùm, verumetiam sub Monastica disciplina vos redegistis. Sed quia fragilior sexus videbatur, cùm esset charitas feruentior in vobis, etiam longa ex consuetudine æterna clausura vos obserastis, vnanimiter perseuerantes in Templo Domini: quarum cor vnum, & anima vna facta est, concremata igne diuini amoris, vt plures vnum fierent, ad exemplum illius primiriuæ Ecclesiæ, quam Spiritus sanctus in vnũ decoxit, vt & multis virtutibus vna esset massa charitatis. (Act. 4. 32) In quarum principio vos consociauit idem Spiritus sanctus, qui operatur omnia in omnibus, & fecit vnum corpus in Christo, vnũq; cor & animã vnã. Sed quia paucorum est ista virtus, rectè sequitur. *Post eam proxima eius afferentur tibi,* id est, post hanc, in qua vos diuina gratia flores esse constituit: afferentur amicæ seu proximæ, ad ipsam eandemque Ecclesiam, vt sint & ipsæ in vnitate corporis membra fidelia. Quæ proximæ, seu amicæ, sunt viduæ castè viuentes, Virginibus gradu inferiori consociatæ. Nam cũ Virginitas centesimum fructum habeat, viduitas sexagesimum, quasi proximè honorantur. Et ideo quambene ex istis duobus ordinibus, charissimæ, vestrum compactum est corpus & coadunatum. Sed Virgines dicuntur adduci, quia corporis integritate robustiores sunt: viduæ verò afferri, quæ plerumque fractæ diuersis multisque molestiis, multa iam corporis imbecillitate fatigãtur. Ideo gratuita gratia offeruntur, quæ se pro diuersis vitæ sollicitudinibus dispendio tradiderunt. Interea ad hæc fortè solertia puellaris dictatura est, quod debuerim dicere Virgines afferri debere, viduasque adduci. Præsertim cùm viduæ ad vos sua sponte veniant, suaque deuotione: Virgines verò penè à cubilibus, & iam adhuc, vt ita fatear, inter crepundia teneræ ætatis offerũtur Regi Deo, ex voto parentum potius, quàm ex suæ mentis electione. Vnde rectius illas afferri debere intelligi: istas verò sua venire voluntate, suisque se afferre votis. Nec tamen satis attendit talis quæcumque, quoniam Virgines semper ex voto veniunt, & ex voluntate offerentur parentum, potius quàm ex necessitate. Porro viduas quàm sæpè necessitas cogit: maximè tamẽ cum absoluuntur, teste Apostolo; vinculo seruitutis. Quibus etiã si permanserint in libertate, sibi oblata præmia promittuntur. Vnde Apostolus, *Beatior*, inquit, *erit, si sic permanserit, secundum consilium meum.* (1. Cor. 7. 40) Sed quibus necessitatibus premantur in cõiugio, & vt à coniugio absolutæ, longũ enumerare. Veruntamen ipse de se melius norunt quid euaserint, quibus Christus in voto est. Porro virginitas in mũdo sola libera est, libertate Christi, nullis obnoxia vitiis, nullis alligata vinculis, nullis contaminata corruptionibus, quæ sola Angelis in terris cõparatur, sola libera est: sponsum Christum, acsi comes in remota, quocunque vadit sequitur.

Et ideo vos, charissimæ, felices dixerim, quoniam nescistis thorum in delicto, habebitis fructũ in respectione animarũ sanctarũ. Felices, quę bibistis cum lacte carnis lac vitę æternæ, & mox in ortu Deo dicatę estis. Nihil enim aliud estis quàm sacrificiũ Deo, vota parentũ, possessio Spiritus sãcti, cuius infusione sãctificatæ estis & nutritæ. Siquidem enutritę lacte Verbi ab ineunte ętate, inter Angelorum frequẽtiam, infra gregem Christi, inter pascua vitæ, acsi in paradiso Dei, inter alleluiatica semper gaudia, inter sacrificia, & holocaustomata Dei: quæ nihil aliud didicistis quã Christũ, nihil amare nostis quã ipsũ. Etsi

vota parentum vos deduxerunt, dilectissimæ, felices quæ permansistis in agone certaminis: quoniam fides quæ vos Deo in baptismate consecrauit, ipsa vos pro voto hic etiam, teste Ecclesia, obtulit & deuouit. Idcirco habetis primã gratiam in baptismate: alteram verò & Deo placitam, ad instar Samuelis, quod Deo in holocaustum oblatæ estis. Deinde ad vltimum, quia omnia reliquistis. Reliquistis autẽ, si habere cõtemnitis; quia hæc est vera mortificatio sæculi, vt in sæculo nec habeatis quicquam, nec habere velitis. Hæc vota, matronæ Christi, hoc in loco communia sunt vobis quæ vouistis, vt simul innupta

1. Corinth. 7.34. & virgo, iuxta Apostolum, quæ Domini sunt, cogitet, vt sit sancta, & corpore & spiritu. Hanc quippe vnitatem, de diuersis partibus venientem, lapis ille Christus coniunxit, qui est lapis angularis, &

Ephe. 2.20 fecit vtraque vnum. Quem sanè lapidem angularem in fundamento cordis posuistis, & ideo ad hunc angulum Vesonæ conuolastis. Non quod angulum diligeretis exiguæ ciuitatis: sed quia dilexistis, & diligere debetis arduam & angustam viam, quæ ducit ad vitam, quoniam lata & spaciosa est quæ ducit ad mortem.

Vnde, charissimæ, quia Christus lapis viuus vnum vos fecit gregem, vnúmque ouile in hoc angulo, erigite & vobis turrim illam ex Euangelio, turrem anguli, vt sitis vobis inuicem supplementum virtutis, & magisterium castitatis: ita vt virginitas discat exemplo casti coniugij Christo deferre castitatem: quatenus sicut illa custodiuit cubile immaculatum: ita virginitas eo amplius quam vouit, Deo integritatẽ custodiat mentis & corporis: quoniam propemodum non inferior virtus est eo abstinere coniugio, oblectamenta nescire. Sed & viduitas exemplo virginum multa debet ediscere quæ deploret, multa quæ imitetur, multa etiam quæ congaudeat; vt quæ perdidit vidua in coniugio, totum possideat gaudens cum charitate in flore virginitatis. Sicque in vtroque fortes, charissimæ, turrim illam erigite ex Euangelio, vnam & fortem, munitã cum armaturis & propugnaculis suis: quia simul in vtraque virtute præmia repromissa sunt vobis æternæ remunerationis. Turris namque quando constituitur, in modum ignis erigitur; quia ignis licet latior in imis semper ardeat, tamen acuitur in summis, & ad superna semper tendit. Hinc namq; turris vt aiunt, apud Græcos pyrgos dicitur, eo quod in modum flammæ acuitur

A & consurgit. Quam prorsus turrim tunc benè construitis, si charitatem, qua corda multorum animæque vnum fiunt, in vobismet semper accenditis, quia charitas Dei & proximi sursum vt ignis euolare contendit. Verùm quod nulli gradus Ecclesiæ magis sibi conueniunt quàm virginitas & viduitas sanctimonialium, quarũ vnum est votum obedientiæ, vna sit conuersio morum, vna stabilitas loci, vna con-

B uersatio vitæ, vna repromissio regni: & ne ista infletur aduersus alteram earum, vna vocata virgo, altera verò proxima, vel amica. Quibus simul dicitur in Canticis, *Vna est columba mea, amica mea, proxima mea;* Cant. 2.10. quia sponsus semper in omnibus vnum requirit, vnúmque omnes semper esse vult. Quo simul omnes, quæ offeruntur, & quæ adducuntur, agendum est vt afferantur in lætitia & exultatione; ne vlla ex tristi- 2. Cor. 9.7 tia agat, aut ex necessitate, sed singula quæ * * *

suis organis dulcissima societate sonuerãt, in quo thalamus omnium virginum dedi-

C catur, & sponsus inducitur oleo delibutus Spiritus sancti, ac si in palæstra, præ consortibus suis, ante quam musicorum in hoc carmine omnia resultant genera, & vnam vniuersus orbis cum supernis ciuibus tenet harmoniam. In quo itaque Epithalamio talia mouent virgines Christi ante vestras excubias musicorum organa, vt eorum mellifluis sonis inpræsentiarũ omnis vincatur humana lætitia, & futurorum in his iam iamque celebrentur gaudia. In quo nimirum gaudio, charissimæ, sacratis-

D sima vestris quia volui cubilia cordis floribus respergere. Sed quia non eram idoneus, humilem misi pulegium benè olentem valde, quo aspergantur saltem gressus euntium ante ostia. Quoniam etsi vile videatur in Galliis, apud Indos tamen carum & pretiosum est, plusquam piper, pro suis odoribus. Vnde constat quod non omnes omnia habent; neque vnus sapor cunctis æqualiter in palato cordis sapit: sicut nec vna eadémque medicina apud

E omnes æqualiter valet. Qua de causa credo quod inter vos hoc nostrum opusculũ quasdam inueniat, quibus prosit & placeat. Non quod nostrum, inquam, sed quod Dei, quia de nostro non nisi sola rusticitas sordet. Cæterùm sunt delitiæ intus boni Regis, quibus nos esurientes pasti sumus de vestro nuptiali conuiuio, quas prout licuit inpræsentiarum hausimus in titulo vestræ dotis.

S. PASCHASII RATBERTI ABBATIS CORBEIENSIS IN THRENOS SIVE LAMENTATIONES IEREMIÆ, LIBRI V.

PASCHASIVS RATBERTVS MONACHORVM omnium peripsema, seni Odilmanno Seuero plurimam & sempiternam salutem.

MVLTO cogor longoque confectus vitæ tædio, tristes lachrymarum inire modos. Gemebunda iam quia profectò meis prægrauata malis inopinatæ senectus non vocata venit. Quam dum inspicio, specie deformatus, aliena perhorresco, eo quod me subito animo non mutatus, quod fui non inuenio, euadere tamen nequeo, illa decipiente, quæ amisi. Vnde congelatus vsu longiori durior effectus, nullis iam emolliri queo fletibus, quamuis multis miseriarum mearum intus forisve premar doloribus. Quibus quotidie saltem ad suspiria propulsus Ieremiæ Prophetæ inter discrimina vltimæ vitæ, Threnos explanare decreui. Si quidem eius vt emolliar lamentis, quatenus vel sic addiscam fragilis vitæ excidia deplorare, quo modo sanctus ille plangit aliena. Et quia hæc ætas alios poscit mores: licet sero hortante scriptura, quia semel domum luctus intraui, proposui tanti operis studia non indiscussa transire: licet neminem Latinorum legerim explanasse Threnos, quos Propheta symphonizando metro voluit legentibus commendare. In quo nimirum opere, si quippiam posteris condignum litteris enodauero, tuo frater iudicio decernendum transmitto: quia nulli magis nostra congruere putaui, ad quoscunque oculos direxi, quàm tibi, qui & senectute coæquaris, & quotidianis precum fletibus antecellis.

PRÆFATIO.

SICVT in diuinis Litteris diuersa leguntur cantica, ita & Spiritu sancto referante Lamentationes diuersæ: & sicut propriè appellatur liber Salomonis Cantica Canticorum, ita & appellati queunt Threni Ieremiæ Lamentationes lamentationum: quia sicut omnino præcellunt illa, in quibus sponsus ac sponsa dulcibus fruuntur amplexibus, ita & lamentationes istæ vincunt omnia scripturarum lamenta, in quibus abscessus sponsi ab sponsa, magnis cum fletibus vehementius deploratur: ex quo sola ciuitas sedere, ac domina gentium quasi vidua, amarissimè satis plangitur. In illis quippe canticis, diuersæ introducuntur ad gaudia nuptiarum personæ: in istis verò diuersæ planguntur. Illa siquidem decent in patria: ista verò in hac nostra peregrinatione. De his quippe dicitur canticis, quod deceant in Sion illa cælesti, vti Dauid Psalmographus canit: Te decet (inquit) hymnus Deus in Sion, & tibi reddetur votum in Ierusalem. De istis verò idem Propheta: *Beatus cuius est auxilium abs te.* Psal. 64. Ascensiones (inquit) in corde suo disposuit in valle lachrymarum, in

loco quem posuit. Vallis namque lachry-
Psal.83. marum, præsentis vitæ conuersatio rectè
designatur: locus verò Christi Ecclesia, in
qua vnusquisque positus pro cælestis pa-
triæ desiderio deplorans, ascensiones in
corde sibi disposuit, vt ad illa felicitatis
gaudia quandoque deuotus veniat. Aliâs
verò non nisi corde ascenditur, vbi fidelis
quilibet dum varios euocationis suæ gra-
dus meditando disponit, variis introrsus
corde gemitibus afficitur. Hinc sanè cõ-
star, quod multa sunt genera fletuũ, mul-
ta & differentia lachrymarum. Aliter enim
deflet ille qui propria, aliter qui aliena
plangit detrimenta. Aliter pro amore cœ-
lestis patriæ, aliter pro immanitate scele-
rum & terrore gehennæ. Aliter pro dolo-
re cordis, pro amore piæ ac sanctæ recor-
dationis. Quæ nimirum lachrymarum ge-
nera scriptura diuina latius explanat, cùm
in diuersis scripturarum locis, singulorum
varios demonstrat affectus, & lamenta re-
plicat. Inter quos Dauid, *Fuerunt mihi*
(inquit) *lachrymæ meæ panes die ac no-*
cte, dum dicitur mihi quotidie, vbi est
Psal.41. *Deus tuus.* Et alibi: Laboraui in gemitu
meo, natare faciam tota nocte lectum
meum, & lachrymis meis stratum meum
Psal. 6. rigabo. Caligauit me amaritudine oculus
meus, quia consumptus sum ab vniuersis
hostibus meis. Quibus itaque verbis pa-
tet, quod multis sancti mouentur affecti-
Iezec.2. bus, eo quod & ipsi volumen illud intus
totum quod Iezechieli ostensum est in sẽ-
su mentis traiecerint, in quo erant scriptæ
lamentationes & carmen & væ. Lamenta-
tiones videlicet, quia in eisdem litteris
conscripta est pœnitentia peccatorum, at-
que ploratus omnium sanctorum, vt Psal-
mista canit: *Qui seminant in lachrymis*
Psal. 125. *verè, in gaudio metent.* Qua vera spe cer-
ti priores sancti, ibant & flebant mitten-
tes semina sua. Propterea & carmen in eo-
dem libro sequitur, ex quo gaudia iustorũ
nuntiantur: nec tamen væ tacetur, eo
quod illic multis in locis expressa damna-
tio reproborum comprobatur. Sed lamen-
tis in hac valle lachrymarum afficimur, vt
Iœl.2. in futuro ad æternæ vitæ gaudia, & canti-
ca lætitiæ pertingere valeamus. De quibus
profecto lamentis, in eisdem dictis legi-
Iaco.4. tur: *Scindite corda vestra, & non vesti-*
menta vestra. Miseri estote & lugete: quia
beati qui lugent nunc. Risus vester in lu-
ctum conuertatur, & gaudium in mœro-
rem. Et vt de promissione gaudij sequen-
tis hilariscas, habes in eiusdem voluminis
Psal.83. congerie. *Beati qui habitant in domo tua*

A *Domine, in secula seculorum laudabunt*
te. Et sicut per quendam sapientiam augu-
stius de cælesti Ierusalem prædicatur. *La-*
pide pretioso & mundo omnes plateæ eius Tob.13.
sternentur, & per omnes vicos eius allelu-
ia cantabitur. Quod nobis carmen cæle-
stis patriæ ciues nuntiare venerant, cùm
concorditer clamabant: *Gloria in excelsis* Luc. 2.
Deo, & in terra pax hominibus bonæ vo-
luntatis. Sed huiuscemodi cantica cæle-
stis patriæ sunt gaudia. Lamentationes
vero Spiritus sancti, aut mœrore, aut ex
B desiderio æternæ vitæ cordis infusio. Le-
gimus tamen lamentationes super Saül &
Ionatham, legimus & super Absalom,
quæ profecto lamenta doloris ac mœroris
sunt plena. Fleuit quoque & Iezecias fle-
tu magno: Fleuit & Petrus amarissimè.
Sed istæ (vt diximus) merito Lamentatio-
nes lamentationum vocantur, quia gene-
rales sunt, & sic prætendunt genus ad
speciem, vt rursus species ad genus refe-
ratur. Sicque terrenę illius Ierusalem &
populi excidia deplorant, vt præsentis
C Ecclesiæ damna deflere non prætermit-
tant. Sicque generalitatem populi noui ac
veteris eorum lugent qui à fide corruerũt
& captiuantur, vt vnius animę, quæ tem-
plum fuit Spiritus sancti, detrimentum
plangere non desistant. Sicque ad præ-
sentem captiuitatem, sub qua idem ean-
dem prophetiam condidit, oculum inten-
dant, vt extremam, quæ facta est sub Tito
& Vespasiano, penitus non omittant.
Quid plura? Omnium pręsentis vitæ cau-
sas ac ruinas cernens Propheta, gemendo
mouetur ad singula, vt singuli discant
D propria sic deflere, quomodo ipse deplo-
rat communia & aliena cuiusque delicta.
Ideoque quadruplici Threnos totius la-
menti, vt æstimo, contexuit alphabeto:
quia tam nos quàm & hic mundus qua-
tuor constat conditus elementis, igne vi-
delicet & aqua, aëre & terra: vt qui qua-
tuor consistimus existentiis, sub quatuor
rectè plangamur litterarum alphabetis.
Quod autem Propheta non solùm præ- 2. Par. 35.
sentia, verùm præterita & futura lugeat,
liber Paralipomenon insinuat, vbi legi-
E tur quod mortuus est Iosias rex, & sepultus
in mausoleo patrum suorum, vniuersusq;
Iuda & Ierusalem luxerint eum, Ieremias
(inquit) maximè. Quibus profectò verbis
ostenditur, quod non solùm ad præsentia
& futura, verumetiam & ad præterita la-
mentatio hæc superextenditur, vt sub
quadrato cæli cardine præsentis seculi
delicta quadrato lugeat alphabeto, &

ad lamenta omnia inuitet. Propterea & A nos non minus super eiusdem ciuitatis ruinam, quam & super Ecclesiæ damna, superque animarum discrimina, decreuimus easdem triplicitet exponere lamentationes, & prout oportuerit ad eadem tria tempora sensus dirigere. Neque silendum putauimus, quod Propheta sanctus, sicut diuinæ legis interpres Hieronymus testatur, Threnos tanti lamenti lege metri condiderit. Ex quo etiam apud Latinos per singula sententiarum principia, singulæ Hebræorum litteræ prænotantur, à quibus in sua propria lingua, vt fertur, vnusquisque versus incipitur. Neque igitur est credendum, quod tot litteræ vacét à mysterio, cùm nec vnus apex iotæ prætermittendus sit in lege. Vnde quod singulæ litteris interpretentur, intelligentia singulis sententiis est reddenda. Nã Aleph doctrina interpretatur. Doctrina verò illa vera est, qua Deus cognoscitur, & propriè vniuscuiusque status vel defectus non ignoratur. Non enim doctrinæ quilibet rectè insistit, qui semetipsum penitus non agnoscit. De qua sanè Isaias Propheta: *Glorificate* (inquit) *Deum in doctrina*. Ille ergo Deum dignè glorificat in doctrina, qui & eum laudare de suis non cessat: neque ea quæ de se ipse admisit, aut proximis deflere non ignorat. Quam benè Propheta doctrinam perceperat, qui mœrens spiritu repletus aiebat, dicens.

Matt. 5.

Isa. 24.

LIBER PRIMVS.

ALEPH.

QVOMODO *sedet sola, ciuitas plena populo: facta est quasi vidua, Domina gentium. Princeps prouinciarum, facta est sub tributo*?] Non quod hic mœnia ciuitatis Ierusalem lugeat, sed per eam tropicè populus in captiuitatem ductus, amare plangitur: iuxta illud Isaiæ Prophetæ, quod omnibus deuindemiata bonis filia Sion relicta sit ab hostibus sola, sicut tugurium in cucumeratio, & sicut ciuitas quæ vastatur. Fitque mox vehemens exclamatio Prophetæ plena fletibus, plena doloribus, plena omni admiratione & stupore mœrentis. In qua patenter insinuat subuersionem miseræ ciuitatis, & ruinam scelesti populi: non solùm sub Chaldæis accidisse, verùm sub Tito & Vespasiano plenius omnia completa fore. Hactenus

Isa. 1.

B nec sola nisi per exaggerationem doloris sedere iure dicitur, vbi de pauperibus terræ cultores innumeri relinquuntur, quibus & Godolias præesse iubetur. Nec tamen ciuitas diruitur, sed integra eius vastatio vsque ad illud differtur, Christo duce perempto, quando nec lapis super lapidem, secundum Domini sententiam, neque populus in ea relinquitur. Interea etiã post reuersionem tantæ captiuitatis, rursus paulatim creuit virga furoris Dei: quia non est ad Deum post monita & correctiones prophetarum conuersa perfida gẽs Iudæa, sed beneficiis Dei semper ingrata, supplicia sibi atrociora contraxit. De qua sane gente Moyses: *Scio*, inquit, *contentionem tuam & ceruicem tuam durissimam, semper contentiosè contra Deum egistis.* Necnon & Stephanus: *Dura*, inquit, *ceruice & incircumcisis cordibus, vos semper Spiritui sancto restitistis sicut & patres vestri.* Propterea frequenter flagellis attriti, ab hostibus oppressi, penè C malis omnibus affecti: nec sic ex toto corde crediderunt, sed exacerbauerunt. Deũ excelsum, & testimonia eius non custodierunt. Et ideo captiuatis iam decem tribubus in Assyrios, duæ quæ remanserant sequentes domũ Dauid, & specietenus Deum colẽtes, paulatim crescente eorum malitia prius in Chaldæa durius captiuantur. Hinc quoque quasi sola sedere ciuitas plangitur, & vidua facta sub tributo, quæ prius fuerat Domina gentium, earum scilicet quas subuerterat. Nam vidua D sedere miratur, non solùm quia captiuatis regibus, & sacerdotio destructo desolata, verùm quia profanato templo & omnium vasorum gloria funditus explosa, mox Dei auxilio destituta euacuatur, & sola inter hostes plena ignominia relinquitur.

Matth. 24.

Deuter. 31.

Act. 7.

Psal. 77.

Cæterum spiritualiter lachrymosius, quotiens Ecclesia, culpis exigentibus, sponso Christo viduatur, à Propheta vel sanctis viris plangitur, *Quomodo sedet sola ciuitas?* Sola quippe sedere iure queritur, E cùm Dei & sanctorum desolata Angelorum auxilio, intus forisve ab hostibus vastatur. Alioquin nisi sola esset, plangenda non esset: quia non possunt lugere filij sponsi quandiu cum illis est sponsus, imò gaudio gaudent amici propter vocem spõsi. Cùm verò matrem scilicet Christi Ecclesiam ab sponso viduatam senserunt, tectè non solùm filios, verùm & amicos omnes flere conuenit. De quorum nimirum collegio Ieremias Propheta extiterat, qui

Luc. 5.
Ioan. 3.

præ omnibus & pro omnibus, tam immaniter deflebat. Flebat autem non saxa & ædificia, sed ruinam hominum. Quæ rectè ciuitas bene sedere dicitur, quod plorantis est habitus. Vnde & Iob in sterquilinio sedisse perhibetur, vt affectum exprimeret dolentis (Iob. 2.): nam & ipse dolens interpretatur. Sic & Dauid de hac ipsa captiuitate (Psal. 136.): *Super flumina*, inquit, *Babylonis, illic sedimus & fleuimus.* Ac si patenter dicat: Quia in throno regni, imò in summo cæli vertice stare noluimus, iure super flumina tentationum flentes ac lugentes, supra modū dolemus, iuxtà illud Isaię Prophetæ (Isa. 47.), *Descende, sede in puluere filia Babylon: sede in terra, non est solium filiæ Chaldæorum.* Ita & Ierusalem nostra quoties in confusionem peccatorum venerit, non est ei solium, neque thronus, neque vlla dignitas celsitudinis, sed in terræ puluere sedere perhibetur iure. Propheta propterea plāgit, non tantum quia sedet puluereis & terrenis operibus sordidata, imò quia sola sedet. Porro sola, quia quasi vidua: vidua verò, eo quod pro fœditate turpitudinis suæ ab sponso sit relicta. Sed notandum quod quasi vidua, & non verè vidua, dicitur: quoniam & si ab spōso despicitur, sponsalitatis tamen eius iura manent: vt si redierit, prioraque dilectionis opera impleuerit, sponsum saltem per pœnitētiam immortalitatemque recipiat. Qua denique veste reinduta, nullius sub tributo iacet debiti, sicut Paulus Apostolus insinuat (Rom. 12.), dicens: *Nihil*, inquit, *aliud debeatis, nisi vt inuicem diligatis.*

Tropologicè autem, anima sola sedere digne plangitur, quasi vidua exuta virtutum bonis, quæ se dominio subiugauerit Chaldæorum, sponsumque contēpserit pubertatis suæ. Chaldæi namque captiuantes interpretantur. Captiua ergo anima dicitur (Isa. 47.), cùm à solio cælestis patriæ vitiis subacta, sub potestatem dæmonum redigitur. Cui mox per Prophetam dicitur: *Intra in tenebras filia Chaldæorum*, ac si patenter dicat: Quia in luce stare noluisti virtutum, filia facta Dei munere adoptionis, intra, mutato nomine, in tenebras perpetuæ cæcitatis. Quam Propheta animam conspiciens, sponsi auxiliis culpis exigentibus destitutam, gemit & clamat: (Quomodo sedet sola ciuitas) anima videlicet quondam virtutibus & suffragiis sanctorum *quasi ciuitas plena populo desolata.* Quæ prius pollebat diuinis operibus inter frequentias sodalium, nunc inter hostes aduersatiorum sordet squalida: cui nulla est societas sanctorum, nulla communicatio sacramentorum Dei, nulla cū sponso, cui se deuinxerat amore dilectionis, participatio, sed redacta *sub tributo* vitiorum, quotidie omnibus exoluendo debitis fit alligatior. Vnde vnus electorū mœrens plangebat, dicens (Cassianus.): Multis me, inquit, pater meus creditoribus reliquit obnoxium, quibus exoluendo quotidie laboro, sed vni eorum hactenus satisfacere non queo, gastrimargiæ deplorans incitamenta. Constat igitur quod multa sunt delictorum tributa, quibus anima fit obnoxia, nisi rursus Dei auxilio liberata, pristinam nō valet recipere libertatem. Hinc misericors Deus, licet malis nostris ad iracundiam permotus, fornicantem animam hortatur, dicens (Ioelis 1.): *Plange quasi virgo accincta sacco super virum pubertatis tuæ.* Super virum pubertatis suæ, anima quasi virgo plangitur, quando plenissimæ charitatis amore perfusa, sui connubij fœdera considerans, confunditur. Ideóque sacco accincta cilicino, sua facta deflere iubetur, quatenus pœnitendo ne à Domino iudicetur, inter hœdos scilicet peccatores prius corripiatur: deinde super virum pubertatis suæ vti dilectionis ópera perficiat, adhortatur. Vnde sequitur vox plangentis.

BETH.

PLORANS *plorauit in nocte, & lachryma eius in maxillis eius.*] Quænam sit quæ plorat, BETH litera ex principio versus insinuat, quæ domus interpretari ostenditur. Beth quippe domus interpretatur, scilicet illa cum qua Iacob ingressus in Aegyptum (Gen. 46.), & postea Domini suffragante clementia miraculis coruscantibus, egressa de populo barbaro prædicatur: nunc verò exigentibus culpis, rursus ad captiuitatem in Babylonem reducitur (Psalm. 113.), & ideo amarissimè plorare perhibetur. Plorat autem in nocte; quia in die nulla dabatur ei requies, saltem vt suis consolarentur lachrymis, & oculos sero abluerent, quos ad idola prius male leuarent: & quod est grauius, ex omnibus amicis sibi pessimè blandientibus (Propheta teste) nullus eā consolabatur, imò facti planguntur inimici. [Lachrymę (inquit) eius in maxillis eius.] vt maiori induerentur confusione inter hostes, & suis saturarentur opprobriis. Patet igitur sensus, quod propter idololatriam populus in captiuitatem ductus, in Babylone plenus scelerum suorum

ignominia durè satis ab hostibus tractabatur; sed durior accidit ea captiuitas, quæ sub Tito & Vespasiano (teste Iosepho) facta legitur, ita vt impræsentiarum nihil durius contingere potuisse iure credatur. Ex quo profectò liquet, quia Dei eos patientia diu sustinuit ad pœnitentiam, & ira, quam sibi thesaurizarunt, furoris Dei vehementer accreuit.

Sed iuxta allegoriam, Christi Ecclesia scilicet illa cælestis Ierusalem, quæ de cælo descendisse à Deo monilibus adornata suis legitur, [Plorans plorauit in nocte,] inter aduersa scilicet huius vitæ: quia licet præscita & prædestinata sit ad gloriam supernæ contemplationis, tamen adhuc inter caligines versatur ignorantiæ & discrimina nostræ cæcitatis. Vnde signanter ait, [Plorans plorauit] quia profectò non solùm pro malis quæ foris tolerat gemens dolet, verùm pro his ærumnis, infirmitatum suarum & maculis, quibus intus afficitur, flendo gemit. Plorat ergo ea non minus quæ sentit interius, quàm quæ exterius tolerat. Sed prius compungitur in cubilibus secretorum cordium, tunc demum exterius lachrymis interiúsve bene rebaptizatur. De fonte quippe intus nascitur gemitus & lachryma, quæ foris producitur. Ideo secundum scripturarum sanctarum idioma, rectè Christi Ecclesia plorans plorare dicitur, sicuti & gaudio gaudere, & vita viuere: quia profectò sicuti maius aliquid est & significantius, vita viuere, & gaudio gaudere, quàm simpliciter gaudere & viuere: ita maius est, plorans plorauit dicere, vt vbertatem insinuet perfectæ compunctionis interius, & affluentiam demonstret lachrymarum exterius, quatenus non minus exterior sequitur, quàm & interior homo ad integrum reformatus abluatur. Hinc est quod sequitur [lachrymæ eius in maxillis eius.] Per maxillas namque, tectores Ecclesiarū significantur, qui sciunt sua & aliena delicta curare & plangere, nec detegere. De quibus benè in Canticis Canticorum collaudatur: (Cant. 4.) *Genæ tua sicut fragmen mali punici, absque eo quod intrinsecus latet.* Ergo in maxillis non modò pulchritudo Ecclesiæ ostenditur, verùm quod per eas intra corpus omnia traiicimus, eorum designatur officium prædicatorum, per quos ipsa quotidie fide in Christo renata aggregatur. Vnde dum plus cæteris in Christi corpore laborant, plus gemunt & plorant. Plus itaque gaudent cùm nutriunt & generant ad fidem electos: plus dolent & lu-

A gent eos, quos sciunt in nocte versari delictorum, vel erroris cæcitate, idcirco & in nocte plorare dicitur. Plorat autem in nocte, quia in mœstitia posita tenebras delictorum suorum non ignorat, & lachrymas in maxillis portat, vt pulchritudo illius quotidie renouetur. Ipsi quippe sunt maxillæ Ecclesiæ, qui & cortex mali punici: quia non solùm traiiciunt nos in corpus Christi, sed & tegunt cum rubore pulchritudinis Christi sanguine decora- B tos, & celant omnia infra ipsius viscera, quæ intrinsecus latent. Dicuntur ergo genæ Ecclesiæ fore etiam & sicut turturis, vt eos designet qui solitariā & castam diligunt vitam. Dicuntur & sicut areolæ aromatum quæ consitæ sunt à pigmentariis, (Cant. 5.) etiam vt eos insinuet qui theoricam sectantur vitam, & orationibus die noctuque deseruiunt, in quibus verè est pulchritudo Ecclesiarum & virtutum odor, quos impetus fluminis intus lætificat, & C vbertas lachrymarum inebriat: quia nimirum eorum lachrymæ omnium sunt lamenta, etiam eorum qui practicam gerunt vitam, dum hi maximè gemunt pro omnibus & deflent, qui sunt ac si areolæ virtutum consitæ à pigmentariis, Apostolis videlicet & apostolicis viris. Prodest namque Marthæ laboranti, quicquid Maria secus pedes Domini deplorat. Et ideo benè Christi Ecclesiarum lachrymæ in maxillis defluere probantur, quatenus omnium charitatis vota, vnum holocau- D stum fiat. Plorat igitur sponsa longe ab sponsi sui remota amplexibus, in hac valle lachrymarum quasi in nocte ignorātiæ, tamen subarrata dote dilectionis, & inebriata vino compūctionis. Plorat primum in pastoribus & rectoribus suis, non solùm pro illius patriæ cælestis desiderio, verùm & propter quorundam suorum reprobam vitam. Plorat & in his maximè, qui se huic mortificauerunt seculo. Plorat autem in virginibus, plorat in viduis, plorat & in omnibus qui se impræsentiarum peregri- E nos egentesque recognoscunt: quia *beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur.* (Matt. 5.) Maximè tamen sponsam tunc lugere conuenit, quando vt Propheta gemit. *Nemo est qui consoletur eam ex omnibus charis eius.* Profectò quia sponso, peccatis exigentibus, exacerbato, mox non modò Angelorum auxilio atq; omnium sanctorum destituitur, verumetiam Spiritus sancti consolatione frequenter desolatur: ita vt amici (Ioan. 3.) qui gaudent ad vocem sponsi, & auscultant, offenso illo magis luctum adhibeant,

nonnunquam & lamenta, quàm vllius
consolatione fomenta. Vnde sequitur?
*Omnes amici eius spreuerunt eam, & facti sunt
ei inimici.* Quia nimirum offenso Deo,
nemo sanctorum est qui ab eius discrepet
æquitate, donec per pœnitentiam, Chri-
sto propitio, tutius reconcilietur ad ve-
niam. Cæterum iuxta tropologiam, ani-
ma bene plorans plorat in nocte, quæ se
intelligit cæcitate delictorum suorum vn-
dique offuscati. Quam sane peccati no-
ctem idem Propheta longe superius satis
execratur & deplorat. De qua Iob ille
Iob.3. dolens: *Sit nox* (inquit) *illa solitaria nec
laude digna.* Quando hac namque nocte a-
nima inuoluitur, meritò plorans plorare
perhibetur: & hoc non suo arbitrio, sed
Domini gratia. Propterea in persona Dei
prius Propheta voce plangentis clamat:
[Quomodo sedet sola ciuitas,] & cætera
quæ sequuntur. Alioquin nisi Dominus
eam prius videns solam sedere, misericor-
dia motus planxisset, ipsa se minimè plo-
rans defleret. Sic namque quia respexit
Dominus Petrum, ipse recordatus verbi
Mat.26. Iesu, mox fleuit amarissimè. Quod si be-
ne perpendis, ita in omnibus scripturarum
sanctarum inuenies locis, eos perfectè post
culpam redisse ad pœnitentiæ lamenta,
quos prius Dei præuenit & diuina respe-
xit clementia. [Lachrymæ (inquit) eius
in maxillis eius.] Maxilla namque animæ,
intima est conscientia: quia sicut vultus in
maxillis informatur, ita vniuscuiusque
qualitas in conscientia monstratur. Idcir-
co lachrymæ iure in maxillis esse perhibē-
tur, vt nunquam conscientia peccatrix à
fonte lachrymarum arida inueniatur, sed
Psal.50. secundum Dauid coram se semper pecca-
ta sua ponens, ea quę admisit, puniri, fle-
tibus non omittat. Sin aliàs [nemo est qui
consoletur eam ex omnibus charis eius.]
Consolatore amisso scilicet Spiritu sancto
effugato, præsertim cùm omnes amici
charissimi, videlicet prauę dilectionis suæ
affectus, facti sunt ei inimici, quando in
die allocutionis nouissimæ secundum A-
Rom.2. postolum insurgent, miseram accusantes
inuicem conscientiam, cogitationes autem
defendentes. Tunc itaque non solùm cha-
rissimi affectus priuatis, qui nunc quasi a-
mici videntur, permulcendo infelicem
spernent accusantes animam, verumetiam
ipsi dęmones persuasores pessimi, qui nūc
decipiendo blandiunt incautos, atrocio-
res tunc è contra cum omnibus quæ gessi-
mus, instabunt inimici. Quapropter quan-
Ioan.14. do consolantem anima spiritum amittit
diuinum, instanter imploret eundem, vt
secundum multitudinem doloris sui, cō-
solator idem qui & paracletus animam de-
solatam rursus lętificet, quando ad sui
sponsi oscula, hostibus deuictis, reconcilia-
ta perueniat. Sequitur.

GIMEL.

LITTERA, quę plenitudo interpreta-
tur. Plenitudo nanque delictorum, *migrare
fecit miseram Iudam*, in captiuitatem: quia
cumulando sibi atrociora delicta, Dei pro-
uocauit iram: alioquin eius nisi completa Gen.15.
esset malitia, ad tātā dedecoris ignominiā,
gens illa prius dilecta Deo, non peruenis-
set. Nam iustus iudex Dominus Abrahę
amico suo terram Chananęorum in hære-
ditatem cum repromitteret, necdum se
dare posse denegat, quia, inquit, necdum
completa sunt peccata Amorrhæorū: quā-
tò magis gentem gloriosam, sibique valde
dilectam, non nisi ob plenitudinem & e-
normitatem scelerū suorum inimicis tra-
deret? Idcircò in hac sententia transmi-
grationis Iudę, iure Gimel, id est plenitu-
do, proponitur: vt sit sensus, quia pro ple-
nitudine peccatorum captiuata est inter
hostes, & non solùm eminus inter Chal- 4.Reg.25.
dęos in Babyloniam, verùm ad exaggera- Ierem.39.
tionem crudelissimę captiuitatis, etiam & 52.
inde longius propter afflictionem & mul-
tam seruitutem transmigrasse inter exte-
ras passim gentes, nec inuenisse requiem,
amarissimè deploratur: quod seruorum
est infidelium cum nimia premūtur serui-
tute, passim fugam inire. Nec immeritò,
qui libertatem amiserant (lenissimū sper-
nētes iugum dilectionis Dei repromissio-
nes de Christo) si nimia conterantur affli-
ctione, & premantur seruitute, vt qui ve-
luti Cain non contremuerunt Abel, Chri-
stum videlicet, fratrem perimere, vagi ac Gen.4.
profugi huc illucque habitent inter gen-
tes, nec vllam inuenientes requiem, sed se-
cum semper portantes confusionis sui i-
gnominiam pererrantes. Vnde sequitur.
*Omnes persecutores eius deprehenderunt eum in-
ter angustias.* Scilicet à quorum captiuitate
crudeliter oppressi, per fugam euaserant,
hi eos rursus persequentes inter angustias
multipliciter afflictos, nullam habētes re-
quiem, in dispersionem gentium minaci-
ter deprehenderint. Quibus nostra Ieru-
salem frequenter iuxta anagogen perpes-
sa malis, amarissimè quoque plangitur,
quod migrauerit, libertate omissa Christi,
in seruitutem gentium, & afflictionem ni-

miam vitiorum, inter quas profectò nullam inuenit quietem, sed inter angustias à persecutoribus afflictionis iniquæ deprehensa affligitur.

Quod si & ad litteram super hanc nostram, quæ rectè confessio appellatur, talia volueris interpretari, habes de plurimis, vnde offenso Deo cui quotidie peccamus, lachrymabiliter plangas, Ecclesiis, quæ culpis exigentibus, iugo premuntur paganorum, nimia vastantur afflictione, sub crudelissima eorum seruitute oppressis. Quam si nostri diuino permoti timore pertimescerent ad præsens, nequaquam hanc Christi Ecclesiam diutius ita conscinderent, diutius & dilaniarent, neque offensam Dei manibus, vt ita dicam, attraherent, in tantum vndique inimici si ingruerint, vt non nisi inter ciuilia bella & discordiarum flammas, inter depopulationes patriæ, & direptiones Ecclesiarum Dei, inter seditiones & fraudes, inter scandala & rapinas, inter oppressiones pauperum & cædes nosmet inuicem persequentes, sine respectu Dei quàm ignauiter inter insidias & flagitia deprehendentur. Et ideo cum Propheta possumus clamare gementes, quod nec vllam, etiam inter ministros altaris, intus forisue habemus requiem, imò migramus à malo in peius, iamdiu peccatorum oppressi mole, & à persecutoribus vbique inuisis, inter angustias deprehendimur. Sed & anima moraliter vitiorum afflicta seruitute nostra, in qua sola Christi confessio voce sonat, male transmigrat, dum de vitiis quotidie ad alia captiuatur. Ex quibus Apostolus ingemiscens clamat: *Video* (inquit) *in membris meis aliam legem repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati.* Quæ nimirum emigratio iam de lege venit peccati, vt nulla sit alia euadendi via, nisi quam ipse demonstrat: *Infelix ego* (inquit) *homo, quis me liberabit de corpore mortis?* Tum fidenter continuò infert: *Gratia* (inquit) *Dei per Iesum Christum.* Sed misera quæ ab hostibus & persecutoribus suis inter angustias, prægnantium more, in extremis male fessa deprehenditur. Vnde Dominus, *Væ* (inquit) *prægnantibus & nutrientibus in illa die.* Sequitur.

Rom. 7.

Matth. 24.

DALETH.

VIÆ Sion lugent, eo quod sint qui veniant ad solemnitatem. Omnes portæ eius destructæ, sacerdotes eius gementes, virgines eius squalidæ, & ipsa oppressa amaritudine.] Iam itaque

A præmisso genere, transit ad singularum species personarum, quatenus dum ad genus per species diuiditur, & species redintegratur in genere, luctus amplior multiplicetur, crescatque dolor. Et quia placuit Prophetæ threnos lege metrica componere, secularis eloquentiam disciplinæ figuris interdum ornat, ita vt mox per metaphoram, proprietatem lege rhetorum sermonis reddat. Hinc quoque viæ (inquit) Sion lugent, non quod viarum, quibus
B nullus est sensus, queat esse luctus, sed quia poterant luctum excitare transeuntibus, lugubresque videri, eo quod non sint qui veniant ad solemnitatem eius. Et nec mirum debet videri, si viæ Sion lugere dicantur, cùm & Moyses dans legem, testes aducet cælum & terram: *Attende cælum, & audi terra, verba oris mei.* Ac deinde Isaias post præuaricationem eiusdem legis, eosdem rursus reducit in testimonium, vt cuncta elementa cognoscant iustè Deum in vltione mandatorum
C suorum ad iracundiam concitatum. Sicque iure lugere viæ Sion planguntur, quatenus iustè Dei offensa contigisse eodem in populo intelligatur, & tabularum quadrata intromittitur species secundum anagogen, quod Daleth littera sonare dicitur: Daleth namque tabularum interpretatur. Quarum denique officio Ecclesiæ domus connexa quadrato consurgit culmine. Huic quotiens nostra Sion intus forisve suis exigentibus culpis replætur amaritudine furoris Dei, meritò lugent
D viæ, portæ destructæ iacent, sacerdotes gemunt, virginesque squalidæ deplorantur, vt totius tabulatura domus quaternario designata numero concussa videatur. De quibus plane viis idem longe superius Propheta dicit: *State in viis, & videte & interrogate vias Domini.* Et vt alij codices habent, de viis Domini, quærite quæ sit via bona, & ambulate in ea. Ne forte oberrantes à via, idcirco non solùm stare iubet, verùm & videre, deinde interrogare vias sempiternas, id est, Patriarchas & Prophe-
E tas, quæ sit via bona, sicq; ambulare in ea. Nec igitur immerito vias dixerim eos iure appellari, per quos ad vnam veramque peruenitur viam: vt sicut lux sunt sancti prædicatores dicti, aliisque à Christo nominibus sublimati: ita sint viæ supernæ Sion ac portæ interpretati. Vnde & à quodam Poëtarum, prima credendi via Abraham appellatur. Quæ sane viæ quotiens deficiunt, & non sunt qui veniunt ad solemnia cælestis patriæ, lugent & gemunt, præsertim

Deu. 32.

Isaia 1.

Ierem. 6.

Prudentius.

præsertim quia portæ destructæ videtur: A ira vt nec ipsi qui officio dicuntur præesse introëant, nec alios introire permittant. Vlular ergo Propheta, quod viæ Sion lugeant, vlulat & portæ quod destructæ iacent. Quarum vnum erat officium perueniendi ad vitæ gaudia, sic vnus ploratus & luctus diram ad pœnitentiam. Deinde sacerdotes gementes, dicũtur virgines eius squalidæ: quatenus squalor respondeat ad destructuram portatũ, gemitus ad luctum viarum: sicuti & virginitas rectè sacerdo- B tio copulatur, eo quod sint regulæ sacerdotium omnes: sacerdotium quoque non minus castirati aptatur, quàm & virginitati decoris. Quibus constupratis gradibus, dignè non tam eorum plangitur vita,
1.Cor.12. quàm & sequentium teproba in filiis deploratur. Vnde omni repleta amaritudine, generaliter conqueritur iuxta quod dictum est: quia si compatitur vnum membrum, compatiuntur omnia membra. Præterea si sint qui veniũt corporeis gressibus C ad Ecclesiæ limina, pauci admodum in confrequentatione vsque ad cornu altaris Dei, qui eius festiua concelebrent gaudia, dum portæ destructæ sunt, & viæ spinarum sordibus tepletæ vacant. Sacerdotes pro culpis gemunt, vitiorum fœditate virginitas squalet. Eisdem malis moraliter anima repleta luget, ingemiscunt olim habitæ virtutes, quia non sunt qui veniant ad solemnitatem eius sponso sibi sublato. Sponsus autem animæ mox offenditur, cùm anima de arce supernæ inten- D tionis ad exteriores post lapsum actiones se deiecerit. Vnde volens more solito effectus prioris vitæ recipere, vt ad interna gaudia celebranda occurrant, sentiet quod non sint qui veniant ad eius votiuæ solemnitatis gaudia. Solemnitas ergo ipsius, est intima cælestis vitæ fruitio, ad quam per contemplationem prius ingressa digna non modò Sion, verùm paradisus anima vocabatur. Cuius nimirum viæ lugent, effectus videlicet, quia non sunt, ingruentibus malis, qui veniant ad E solemnia diuinæ contemplationis, eo quod & portæ, quinque scilicet sensuum, destructæ iacent: nam sicut sunt portæ mortis, ita & iustitiæ. De quibus
Psal.117. sane portis, *Aperite mihi* (Psalmus inquit) *portas iustitiæ, & ingressus in eas, deinde confitebor Domino: hæc porta Domini, iusti intrabunt per eam.*
Isa.17. Et Isaias: *Aperite portas, & ingrediatur gens iusta.* Quas dum Angeli aperiunt, non ille Iudæorum abiectus intrat populus, sed gens fidelium, turmæque virrurum. Quas nullus ingreditur, nisi qui de portis mortis, vitiorum scilicet, eleuatur, vt annuntiet omnes laudes Christi in portis diuinæ contemplationis. Sed quia mors ad nos introiuit per fenestras nostras, squalet virginitas a- Ieremie 9
nimæ, & regale nostrum gemit sacerdotium, dum replemur pro virtutibus vitiis amaritudine delictorum. Et ideò primum egrediamur de portis mortis, quæ præualere nequeunt aduersus Apostolũ. Deinde portas per quas mors introiit, sensus videlicet nostros, rursus ædificemus interrogantes, quæ sit via bona de viis Domini: quia sunt viæ quæ videntur hominibus bonæ, quarum nouissima demergunt in profundum inferni. Idcirco & si multæ sunt viæ, multæque ianuæ, vna sẽper in capite teneatur, per quam solummodo iusti ingrediuntur ad vitam & pergunt per eam.

HE.

FACTI *sunt hostes eius in capite, inimici illius locupletati sunt: quia Dominus locutus est super eam propter multitudinem iniquitatum eius. Paruuli eius ducti sunt in captiuitatem ante faciem tribulantis.*] Quærendum, quando vel vbi Dominus locutus sit super eam, aut quid locutus sit, ne fortè ideo talia eis contigisse aliquis dicat: quia Dominus locutus est, quod multis scripturarum in locis ita simpliciter dictum reperies, quasi Dei sententia præscribere aliquem videatur ad id quod infertur. Sed non ita intelligendum, alioquin Deus iniustus videretur: nam de hac sententia legimus in Deuteronomio, quod præceperit Moy- Deut.28.
ses stare Ruben cęterasque tribus super montem Hebel ad maledicendum, si Dei noluerint audire & custodire mandata, sicuti è regione alia ad benedicendum si obedierint, nec declinauerint ab eius præceptis. Inter quę nimirum maledicta: Si nolueris audire vocem Domini Dei tui, (inquit) vt custodias & facias omnia mãdata eius, tradet te Dominus corruẽtem ante hostes tuos, & dispergaris per omnia regna terrę, opprimarisque violentia, nec habeas qui te liberet. Filij tui & filiæ tradentur alteri populo, videntibus oculis tuis & deficientibus ad conspectum eorum tota die, nec sit fortitudo in manu tua. Fructus terræ tuæ, & labo-

res tuos, comedat populus quem ignoras, sisque semper calumniam sustinens, & oppressus cunctis diebus: filios generabis, ac filias, & non frueris, quoniam ducentur in captiuitatem. Aduena qui tecum versatur in terra, ascendet super te, eritque sublimior: tu autem descendes, & eris inferior. Ipse erit in caput, & tu eris in caudam. Hoc totum quare dixerim? Quatenus ex hoc intelligeres, quid Dominus vel quale locutus fuerit, super iniquitatem Ierusalem: non vt præferberet eam culpam, sed vt monendo reuocaret. Quod quia noluit obedire, hæc omnia iusto Dei iudicio accidisse, quæ Propheta lachrymabiliter deplorat: & nihil ex omnibus prophetiæ verbis, quæ Moyses minatus est, in aliquo defuisse. Propterea He, vt reor, huic capitulo præponitur. He siquidem, ista, interpretatur. Et est sensus: Quia relatiuum vel demonstratiuum est, quod ista sunt iudicia adimpleta, quæ Moyses olim, si peccassent Domino, comminabatur. Vnde quotiens nostræ Ierusalem, præsenti videlicet Ecclesiæ, talia contigerint delictorum iudicia, valde ingemiscendum: quia fiunt hostes eius in capite, scilicet aut hæretici, aut pagani, sicut in multis iam cernimus Ecclesiis, certè aut mali & pessimi Christiani, qui non minus & ipsi hostes iure sunt appellati, & locupletátur inimici facúdia disputandi, cùm sit multa intelligentiæ penuria in viris quam sæpe ecclesiasticis, in tantum, vt de his quod Propheta minatur, iure dictum accipiat: *Mittam in eis non famem panis, neque sitim aquæ, sed audiendi verbum Dei.* Quod cùm tollitur, quia gladius Spiritus sancti est, rectè hostes, hæretici videlicet & peruasores Ecclesiarũ Dei fiunt in capite, & de Scripturarum sanctarum dogmatibus locupletantur, propter multitudinem iniquitarum nostrarum. Deinde canes muti, quia non valuimus latrare, orthodoxam videlicet fidem defendere, aut plebibus debitam eruditionis doctrinam impendere. Paruuli ducuntur captiui ante faciem tribulantis. Ergo quia paruuli sunt in doctrina, non habentes rectores ac defensores Ecclesiarum, qui sollicitudinem & curam gerant pro his pastoralem, ducuntur (aut ab inuisibilibus inimicis captiui, aut certè à visibilibus) non minus in errorem, quàm & ad flagitia vitiorum ante faciem tribulantis: ita vt & illecti habeant à quibus ducantur, vinculis delictorum suorum constricti, & eant iam ante faciem tribulantis, etsi inuiti, ne possint redire, aut de sub iugo se excutere vitiorum. Infelix nimirum, & valde lugenda, iuxta moralem intelligentiam, animæ nostræ captiuitas, quando iam & ei hostes sunt in capite, libertate Christi amissa, & inimici maligni videlicet spiritus, de nostris locupletari viribus fortiores. Vnde piè monemur. *Si Spiritus*, inquit, *scriptam potestatem habentis ascenderit super te, locum tuum ne dimiseris.* Alioquin si non suadentes prius audisset hostes, nequaquam in capite essent. Deinde paulatim vsu vitiorum excrescente, de nostris iam malis actibus, contra nos ipsi aduersarij locupletiores fortioresque fiunt, ita vt nisi auxilio Dei effugere non valeamus. Sed quomodo effugere possimus, cùm pius Dominus (nostris irritatus malis, iam propter pœnam peccati, & iniquitatum nostrarum vindictam) ista locutus sit, qui semel loquitur (iuxta Iob) & idipsum non repetit? Veruntamen non adeò desperandum, neque à colluctatione cessandum: quia non nisi paruuli aut imbecilles, certè aut negligentes istatenus capiuntur. Quæ nimirum captiuitas valde horrenda, cùm & traheris multis irretitus laqueis, ne ab his deflecti aut cessare queas ante faciem tribulantis, quæ malè cœpisti. Vides namque quo duceris interdum, & sentis à quibus minaris, nec tamen reluctari præuales, nec resistere, donec miserante Deo disrumpantur vincula, rursus & soluatur captiuitas. Intelligit profectò quæ dico, quicunque infirmatus talibus irretitur vinculis, cùm velet se nec valet expedire, contra quem desæuit iam pœna peccati, & hostes de suis locupletiores facti viribus, oppugnant tantum in capite, vt aliquando etiam ipsam boni intentionem polluant. Deinde tantò eam plenius possident, quantò & per nimium domináres tenent: necnon & longior vsus atque carnis oblectamenta sæpe præpediunt & illiciunt animam renitentem, iuxta quod per Salomonem in Prouerbiis dicitur: *Qui seruum suum à pueritia nutrit in delicijs, postea sentiet eum contumacem.* Carnẽ volens carnalésque affectus ostendere, à quibus vix aut nunquam, nisi gratia Dei liberamur. Et tantò difficilius ac durius, quantò & prauæ menti quasi superiores in capite fortioresque dominantur.

Amos 8. Ephe. 6. Isa. 56. Eccles. 10. Iob. 33. Prou. 29.

V a v.

E o r e s s a *est à filia Sion omnis decor eius. Facti sunt principes eius velut arietes non habẽtes pascua.*] Vbi vau præponitur, quod interpretatur, Et, vt sit sensus, quod ista superius præmissa, & ea quæ nunc dicuntur, de reciprocatione veniunt vindictæ: ideoque per eã litterã, qua sub vna copulatiua cõiunctione, duæ iudiciorum Dei annectũtur sententiæ. Obsessa quippe Ierusalem, exterius omnem decorem pulchritudinis suæ atque iucunditatis perdiderat, intrinsecus rebus expoliatis, temploque ac sacerdotio destructo, ipsaque fame ac pestilentia laborans, nullius ope sustentabatur, ex eo quod principes eius & rectores dissolutis viribus, vt Moyses ex præsagio in suis maledictis præmiserat, pauido corde, non defensionem ciuium, sed fugam, non habentes pascua Christi ante vltimã hanc captiuitatem, quem peremerant, inerti torpore meditabantur. Mysticè autem egreditur omnis decor à nostra Sion scilicet Ecclesia Christi, quæ verè non modò filia, imò & sponsa nuncupatur. De qua

Cant.1. sanè in Canticis: *Ecce tu pulchra es amica mea, ecce tu pulchra, oculi tui columbarum.* Et paulò

Cant.4. post, *Tota pulchra es amica mea, & macula non est in te.* Egreditur autem omnis decor ab ea, quando hæreticorum rabie deprauata, fides intus corrumpitur. De qua rectè fide in Psalmo canitur: *Confessionem &*

Psal.103. *decorem induisti amictus lumine.* Sed tunc omnis egressus decor ab ea iure plãgitur, quando arietes eius, pastores videlicet & rectores, non inuenientes pascua vitæ in sacris voluminibus, vadunt absque fortitudine cibi diuini, quocunque eos error impulerit ante faciem tribulantis, vt qui minare gregem sibi commissum ante se ad pascua sanctæ vitæ prætermittunt, nec ipsi ea inuenientes minimi iam effecti, digni impelluntur ad errores, & vadunt absque robore virtutum ante faciem eorum captiuati: quorum finis est interitus, quia ter-

Philip.3. rena sapiunt. Omnis enim decor est in vniuerso ordine ecclesiastico, maximè tamen in sacerdotibus Christi, & ministris sacri altaris, necnon & in virginibus, quæ suprà iam squalidæ memorantur. A quibus tum omnis egressa pulchritudo vel decor iure plangitur, quando non minus rectores ouium, & illustri earũ, quàm

Galat.5. & virginitas fide, quæ per dilectionem operatur, intus forisve expoliantur, nullam gerentes curam pro cultu pietatis,

A nullamque solicitudinem sanctarum virtutum ex meditatione diuinæ legis, sed luxu voluptatum suarum, per varia scelerum suorum desideria, iuxta suggestionem cogentis hostis, abducuntur. Cuius periculi malum eos maximè respicit, qui in loco regiminis constituti, potius secularia desideria, quàm mandatorum vestigia sectantes, non solùm se quàm & alios suis exemplis & negligentia peremerunt. A quibus ratione iudicij deperit, vestimen-

B torum gloria prauis actibus obfuscatur. Sic & anima illecta malis moribus, decorem suum reliquit, quando per incuriam cogitationum suarum, virtutum perdidit ornamentum, nec ei subueniunt principes sui, rationales scilicet animi sui motus, vel sãctarum scripturarum doctrinę tractatus, in quibus resistere debuit persequentibus se inimicis ac minantibus: verùm magis defecto virtutum robore, suis astricta delictorum nexibus, propellitur in foueam æternæ confusionis.

C

Z a i n.

E t *recordata est Ierusalem dierum afflictionis suæ, præuaricationis: omnium desiderabilium suorũ quæ habuerat à diebus antiquis cùm caderet populus eius in manu hostili.*] Non ad consolationem, sed ad dolorem magis & luctum recordata dicitur Ierusalem, [cùm caderet populus in manu hostili omnium desiderabilium suorum quæ habuerat] quia hoc est perfecta vltio, nõ vt minus doleas pro bonis quæ habueras ab

D hostibus direptis, quàm quæ pro malis, quæ toleras, ab eisdem sine vlla consolatione tibi illatis. Et hæc est Zain, quæ in principio notatur. Zain ergo litera, hæc, sonare dicitur, vt sit titulus dictionis, quod hæc sit diuina peccatorum perfectaque vltio longè à diuinæ legis latore Iudæis repromissa, cùm caderet in manibus hostium, quod nullus futurus esset eis auxiliator, imò, *Viderunt* (inquit) *eam hostes eius, & deriserunt sabbata eius.* Quod & nos vsq; hodie facimus, vidẽtes otiosa, & super-

E uacua sabbata Iudæorũ deridemus: quoniã eum in quem requiescere, vera requie, debuerãt, perimẽtes amiserunt. Et hæc est (vt diximus) perfecta delictorum compensatio: primum in manibus hostium cadere: deinde recordari non solùm dierum afflictionis iugiter, sed & præuaricationis, necnon omnium desiderabilium bonorum rerum vsus inhiare: vt de afflictione nouus quotidie nascatur dolor, de præuaricatione verò mœror confu-

sionis, & de habitis bonis, semper innouetur ardor irremediabilis concupiscentiarum. Porrò & de officio suæ religionis opprobrium ac derisio inter affligentes se, vt infertur diræ crudelitatis. Quid putas inter tot angustias, quid recordari poterat gens illa, dierum, quando egressa est de Aegypto cum signis & mirabilibus: Quádo eis Deus dux erat, & comes itineris: Quando columna ignis præcedebat in nocte, & columna nubis die: Quádo fluebat eis manna de cœlo: Et castra eis exercitus erat Angelorum: vel multa talia & huiusmodi facta huic populo quæ leguntur? Quid putas omnium rerum desiderabilium cùm recordarentur, quantis poterant doloribus prægrauari? Iuxta spiritualem verò intelligentiam, Ierusalem nostra cùm sæpè intueatur, quod cadat populus eius in manu hostium inimicorum, & recordatur dierum præuaricationis nostræ atque afflictionum, quibus impugnamur ab hostibus, quid videtur quantus immineat luctus ac gemitus? Cùm ergo alius per superbiam, alius per auaritiam, alius verò per luxuriam corruit in flagitia, necnon & per mundi oblectamenta carnisq; desideria. Cùm multos cadere quotidie conspiciat in manu hostium inimicorum, quid æstimas sponsa Christi inter tot miseriarum nostrarum scelera & damna, quãta in suis electis pro nobis adhibeat lamenta, quantasque lachrymas? Deinde cũ recordatur, charitate perfusa, omnium desiderabilium quæ nobis in cælestibus sunt data omnium sanctorum consortia, vnde & nos prolabimur, & ipsa peregrinatur. Quæso quanto mœrore afficitur, cogitare non pigeat, præsertim cùm & solennitatis nostræ atque sabbata festiuitatum nõ minus violantur à nobis, quàm & ab hostibus derideantur, necnon vbi vel quis sit Deus noster, frequenter quæritur. Vnde vnus sanctorum; *Fuerunt* (inquit) *mihi lachrymæ meæ panes die ac nocte, dum dicitur mihi quotidie, vbi est Deus tuus?* Secundum moralem vero intelligentiam, anima tunc licet sero recordatur omnium desiderabilium suorum, cùm conspicit se vndique ab immundis spiritibus artari, & in manu hostili omnes affectus sui cordis corruere, vel quicquid in ea stare securius videbatur, omnia sibi pro vastitate dæmonum in ruinam venire vltionis diuinæ. Tunc quippe præuaricationis omnia facta occurrunt, tunc afflictionis pessimæ, qua per multa oberrauerat facinora, recordatio, non ad suffragium consolationis, sed ad augmentum pœnæ occurrit, iuxta illud quod (scriptura teste) impij sunt in inferno dicturi: *Errauimus ergo à via veritatis, & iustitiæ nobis lumen non luxit, sol non est ortus nobis: lassati sumus in via iniquitatis & perditionis: vias ambulauimus difficiles, viam Domini ignorauimus.* Quid nobis profuit superbia, aut quid diuitiarum opulentia contulit nobis? Transierunt omnia illa tãquam vmbra mortis, in malignitate nostra consumpti sumus. Nec dubium quin deridẽt ipsi magni Spiritus otium, quod negligentes inutiliter ducunt, per præsentis vitæ spatia. Idcirco sequitur: [Viderunt hostes & deriserunt sabbata eius.] Hostes enim sabbata videntes animæ tunc irridẽt, cùm maligni Spiritus ipsa vacationis nostræ otia ad cogitationes illicitas pertrahunt. Quid valdè monachis præcauendũ est, vel his qui seculi actibus vacare videntur, ne forte vanis occupentur studiis, & eorum sabbata non solùm ab interno reprobentur iudice, verùm derideantur ab hostibus. Nam vnaquæque anima quę remota ab externis actionibus seruire Deo creditur, eo magis eorum tyrannidi illicita cogitando famulatur. Quod si de vanis cogitationibus nostra sabbata deridentur, pertimescendum valde quid de his agendum, qui sub ipso vitæ spatio, etiam varia flagitia committunt. Vnde si vacare volumus, soli Deo vacemus iuxta illud: *Vacate & videte quoniam suauis est Dominus, beatus vir qui sperat in eo.*

Exod. 14. Exod. 16. Psal. 41. Sap. 5. Psalm. 33.

HETH.

PECCATVM *peccauit Ierusalem, propterea instabilis facta est. Omnes qui glorificabant eam, spreuerunt illam.*] Causam vindictæ in principio expressit huius sententiæ, quia ob magnitudinem scelerum Ierusalem illa, quæ in seruitutem genuit filios trãsmigrationis, promuerit excidium. Sed quærendum, quod peccatum peccauerit tam nefandum, vt pro omnibus hoc vnum reputetur ei ad damnationis cumulũ? Hinc puto quod & Dominus in Euangelio de Iudæis: *Si non venissem* (inquit) *& locutus fuissem eis, peccatum non haberent.* Quid est quod dicit, peccatum non haberent? Nunquid sine peccato erant ante, quàm Christus ad eos venisset? Quis hoc vel stultissimus dixerit? Sed est magnum quoddam peccatum: quod peccauit Ierusalẽ, & quod quia Christus venit & locutus est eis, Iudæi habuerunt, & non de omni peccato dictum accipiendũ. Est autem

Ioan. 15.

aliquod peccatum quo tenentur omnia peccata, quod si vnusquisque non habeat, dimittuntur ei cuncta peccata. Hoc est plane peccatum incredulitatis, quo gens illa semper fuit detenta, idola colendo: quia in Christum credere noluerunt, qui propterea venit, vt crederetur in eum. Ioan. 15. Quod sane peccatum, si non venisset, non vtique haberent. Aduentus quippe eius, quantum credentibus salutaris, tantum non credentibus, exitiabilis factus est. Vnde Dominus videns ciuitatem illam, fleuit super eam: Luc. 19. Quia si cognouisses (inquit) & tu, vt subaudiatur fleres. Deinde causam sui fletus denuntiat: Non relinquent in te lapidē super lapidē: eo quod non cognoueris tempus visitationis tuæ. Quod quia non cognouit Ierusalem, & semper idololatra extiterat & incredula, idcirco instabilis facta est, & non est in ea lapis super lapidem derelictus. [& omnes qui glorificabant eam, spreuerunt eam: quia viderunt ignominiam eius.] iuxta illud Isaiæ: Isaiæ 3. *Popule meus, qui te beatificant, ipsi te decipiunt, & viam gressuum dissipant siuè conturbant.* Volens Scribas & Pharisæos ostendere, quos idem Propheta exactores appellarat, non magistros: necnō & supra Exod. 23. illusores, qui propter munera, quę excęcāt Deut. 16. etiam sapientes: non solum peccatores in Isaiæ 28. populo non corripiebant, verùm pro diuitiis atque suis commodis, magnis efferebant laudibus. Et hinc è contrario, plebs delinquens beatos vocabat eos, & columnas domus Dei, & cætera quæ solent adulatores proferre. *Ipsa (inquit) gemēs & conuersa est retrorsum.* Formam exprimit eorum qui captiuantur, quod dum eunt antè faciem subsequentis, frequenter retro respiciunt dolentes ad solum patriæ, dulciora ea quæ retro sunt, cogitantes ac gemētes suspirant. Cæterum iuxta anagogē, quotiens nostra Ierusalem aliqua deprauatur hæresi in suis membris, quia peccauit peccatum, instabilis peruagatur, & nulla soliditate fidei vbi vel vbi figitur, eo quod quia videbatur fundata super soliditatem petræ, quæ Christus est, in eo noluit permanere. Quos qui glorificabant plebeio affectu, cùm viderint ignominiam eorum detectam, & conculcatam ab orthodoxis verisque Catholicis, spernunt & detestantur eos, cùm abhorruerint quod conuersi sunt retrorsum. Sed quia Heth huic sapphico præponitur, quod vita interpretatur: quærendum, quomodo rectè in principio vita prætituletur, vbi non aliud nisi exitium & pœna peccati denun-

A tiatur, nisi quòd finis huius lamenti quid innuerit, designat: cùm à principio huius operis non alius, quàm Propheta gemit & loquitur? Nunc autem quātum ad tropologiam attinet, animæ vita est post lapsum criminis, post vincula, post captiuitatem, non semper in Babylonem, id est, in confusionem vitiorum intendere, & in exteras tenebras ire, imò retrorsum ad lucem respicere, ad patriam, de qua longe B captiua ducitur, gemens iugiter suspirare. Nam de peccato perfidiæ contingit, quod infelix sit vel instabilis, & per diuersa rapiatur. Alioquin si semper super petram virtutū fixos haberet gressus, nequaquā, vis ventorum vel tempestatum flumina, de statione fidei suæ depellerent. Sed nōnunquam euenit, vt anima plena sordibus atque despecta pro suæ confusionis ignominia, respiciēs retrorsum ad ea quæ amiserat, vel sero ingemiscat. Et hæc est vita de tenebris ad lucem respicere, de confusione peccatorum, id est, de Babylone, ad C illam cælestem Ierusalem, licet retrorsum ingemiscere, & de vitiis ad virtutes gressum deflectere. Non enim semper malum est retro redire, vocemque post tergum monentis audire, iuxta quod Isaias fatetur, dicens: *Et erunt (inquit) oculi tui videntes præceptorem tuum, & aures tuæ audientes verbum post tergum monentis.* Isaiæ 30. Quia profectò nos ei tergum dedimus, pius ac clemens Dominus non dedignatur reuocare nos de post tergum nostris exasperatus malis, vt ad eum quasi retrorsum faciem conuertamus, & vnde decidimus, redeamus. D Hinc sane Angelus in Apocalypsi Ioānis: Apoc. 2. *Memento vnde cecideris, & age pænitentiam, prioraque tua (inquit) opera fac.* Et hoc est retrorsum animæ ingemiscere, ad eum per quotidiana lamenta redire, plenaque charitatis opera adimplere. Nam & Maria cùm de Domini dubitaret resurrectionis regressu, prospiciens in monumentum, licet ad Angelos in albis sedentes intenderet, donec retrorsum respiceret, Iesum quem quærebat, minime inuenit. Hinc- Ioan. 20. E que Euangelista, *Conuersa est (inquit) retrorsum, & vidit Iesum stantem.* Retro ergo stabat, saltem eam vt post tergum moneret, qui cum illa auersa erat. Conuersa vero retrorsum gemens, mox vidit quem quærebat, quem cum Iudæis prius mortuum credebat. Sic quippe Ierusalem illa, quæ peccatum peccasse impietatis plangitur: quia multi ex ea Christum recognoscentes & credentes, retrorsum ad eum ingemiscens, mox

eum, in lege quem mortuum æstimabat, inuenit. Qui verò ad dexteras ire vltronei decreuerunt vsque hodie illuc, huc, illucque instabiles, ac sic cum Cain portant ignominiæ suæ signum, & semper captiui ad Babylonem scilicet in confusione trahuntur. Vnde velim agas anima tandem expergiscere. Noli quæso, licet in profundo malorum demersa, contemnere, te retrorsum ad ea quæ omiseras virtutum opera suspirans memento vnde cecideras. Quod si quæris, Vnde? sanè de cælo, vbi nostra conuersatio esse legitur. Vnde Paulus: *Nostra* (inquit) *conuersatio in cælis est.* Memento quo nomen tuum, quando ad baptismi gratiam intrasti, dederas, & in libro vitæ diligentius conscribendum transmiseras. Quod si cecidisse te recognoscis, nomeque deletum, tuis ingruentibus malis, existimas, si nihil aliud quàm tenebras, mortemque hactenus intendis, retrorsum respice conuersus, & audi vocem te post tergum monentis gemens: fateor, quod mox vitam tibi, Iesum scilicet astantem, inuenies. Quem si sequi non desieris fide ascendentem ad patrem, eandem vitam illuc, vnde corrueras, te positam inuenies.

Gen. 4. Philip. 3. Isaie 30.

TETH.

SORDES *eius in pedibus eius, nec recordata est finis sui.*] Reposita est vehementer, non habens consolatorem. Cœptum seruat luctum, quod instabilis facta est Ierusalem nimis, & ideò more semper viatium sordes se plorat habere in pedibus: non quod ad literam solummodo eam lugeat tantus Propheta, eo quod sordidos gesserit pedes, quod friuolum satis videri potest, sed quia secundum interiorem hominem pollutos habeat gressus. Vnde sordes (inquit) eius in pedibus eius. Habuit autem & synagoga pedes suos, eos videlicet, qui eam afferre debuerant per viam, quæ Christus est, ad omnia virtutum incitamenta. In quibus profectò quia sordes eius erant scelera videlicet & delicta, non est recordata finis sui; idcirco *deposita est vehementer*, de solio regni ad ignominiā tantæ captiuitatis. Dupliciter namque illam plangit, aut tripliciter. Vel, quia tanta gens illa contra Deum admiserit piacula. Vel, quia pro his impręsentiarum sine fructu pœnitentiæ tam nefanda pertulit discrimina. Deinde, quod grauius est, post flagella quia noluit ad Deum redire, atrociora sibi attraxit supplicia. *Hinc quoque non est* (inquit) *recordata finis sui.* Finis autem legis ad iustitiam, Christus. Et inde est omne quod sustinuit, quia noluit recordari, vel recipere, qui finis est nominis eiusdem legis ad gratiam, quam & totius consummationis seculi ad perfectionem. Pro quo tantis perpessa malis, vix tandem propria sua voce vehementer exclamat, dicens: *Vide Domine afflictionem meam, quoniam erectus est inimicus meus.* A principio namque huius fletus, vsque ad hunc locum, lamentationes Prophetæ sunt ac verba. Ab hinc autem, iam ipsa sua incipit deflere delicta, vel retributionis suæ supplicia. Et ideo reor, quod iure Teth litera præponitur: Teth quippe bonum interpretatur. *Bonum* (inquit Propheta) *quod humiliasti me.* Ergo humiliata Ierusalem in omnibus vehementer, iam non Prophetam sustinet plorantem, sed ipsa cum ingenti luctu exclamat, dicens; [Vide Domine afflictionē meā,] ac deinde more iuridico vult indicē Deum excitare ad zelum & odium hostium. [Quoniam erectus est (inquit) inimicus meus.] Ac si dicat, contra te in superbiā, eo quod non tuum factum iudicio in me iudicet, sed suis deputet viribus, suaque laudet numina; idcirco vide primùm afflictionem meam crudelem, & non facinora, pro quibus ista patior: deinde quod erectus est contra me inimicus meus. Mysticè autem, nostra Ierusalem sordes gestat in pedibus: quia in huius vitæ solitudine, nemo sine squalore incedit vitiorū, saltem in pedibus, quibus terram premimus. Vnde & Dominus cùm formam humilitatis suis traderet discipulis, pedes eorum lauit, & ad inuicem eos lauare iubet, vt intelligamus disciplinam humilitatis in puluerea vita, qua nemo sine sordibus ambulat. Propterea & alibi Apostolis excutere de pedibus puluerem iubet, quamuis speciosi dicantur pedes (iuxta Apostolū) Euangelizantium bona, Euangelizātium pacem. Apostolos volens intelligi vel Apostolicos viros, quorum (vt dixi) Dominus idcirco pedes lauit, vt pulchri essent & mundi ad prædicandum, vt in toto terrarum orbe mundi ac speciosi discurrerēt, breuique doctrina Christi mundum implerent. De quibus plane prædicatoribus, Christus ad sponsam in Canticis. *Quàm pulchri sunt* (inquit) *gressus tui in calceamentis tuis filia principis.* Qui pulchri quidem via præceptorum Dei currentes, aliis Ecclesiæ membris ducatum præstando collaudantur: non sui nuditate arbitrij, sed munitione atque protectione diuinæ reparationis. Ex quo & gressus collaudantur pulchri in calceamentis, & calceati

Rom. 10. Psal. 118. Ioan. 13. Matt. 10. Isaie 52. Rom. 10. Cant. 7.

Eph.6. pedes in præparatione Euangelij pacis esse iubentur. Alioquin gemebundi electi plangunt non immerito impræsentiarū sacerdotum reprobam vitam, & dicunt quod sordes sponsi Christi in pedibus eius, nec sunt recordati finis sui: quia si omnino esset eorum culpa, totius Ecclesiæ ruina nō esset. Habēt enim & ipsi pulchritudinē suam, sed non illam à Domino, quæ laudantur. Vnde quotiens venit sponsus, pulsans ad ostium Ecclesiæ, multis eam tribulationibus stimulatam inuenit, aut securam eam nimiis affluentem deliciis, carnisque occupatam operibus, per quæ hostis ad eam ingressus, clausit ostium cordis, ne sponsi pateat intrandi locus, cùm dicit:
Cant.5. *Aperi mihi soror mea amica, columba mea, immaculata mea: quia caput meum plenum est rore*, vel cætera quæ sequuntur. Quibus profectò quàm sæpè mali sacerdotes blanditiis deliniti, nequaquam intelligunē sororem Christi & amicam, nequaquam satagunt eam excitare vt solido corde sponsi sui aduentum ingemiscat, simplex vt columba, immaculataque maneat. Imò si non verbis de talibus, & pro talibus opere
Cant.5. ipsa loquitur: *Expoliaui me tunica mea, quomodo reinduar illam?* Laui pedes meos, quomodo inquinabo illos? Quia omnimodo pessima consuetudo vix aut nunquam tollitur. Vnde doctores expoliati tunica charitatis, quæ sola cooperit sordes peccatorum, torpent, acsi puellarum delicata aliqua lotisque pedibus expoliata, de lectulo quietis nolit assurgere, prauaque consuetudinis suę oblectamenta reuocare: sicque tales nolunt dilectionis Dei & proximi tunicam expoliati reinduere, nolunt pedes, quos semel de via angusta subtraxerant, per malam deliciarum consuetudinem & desidiæ, quasi aqua lotos, cum magna contritione cordis rursus ad præ-
Eph.6. parationem Euangelij dirigere: quibus quasi exosa est iam omnis vilitas & contēptus seculi, omniaque Sanctorum exempla & rigor, atque paupertatis Christi disciplina. Qui licet molliter requiescant accurati cute, tamen sordes vitiorum gestāt in pedibus. Vnde sanctorum chorus plorans, [Sordes (inquit) eius in pedibus eius, nec recordata est finis sui.] quia omnino tales finis sui si recordarentur iudiciorum, nunquam sic exorbitarent à via, quamuis angusta dicatur. Hinc quoque [deposita est (inquit) vehementer, non habens consolatorem.] Quia & si videntur stare suis exornati deliciarum infulis, depositi sunt iam in conspectu diuinæ ma-

A iestatis, non habentes Spiritum sanctum consolatorem, qui alios consolari debuerant, & ab omnibus releuare angustiis. Tropologicè verò, anima sordes suis habet in pedibus, quæ vitiorum polluta sordibus, thronum cælestis vitæ perdiderit, & candorem pristinæ conuersationis. De qua bene per Isaiam: *Consurge* (inquit) *Ierusalem, excutere de puluere, consurge & sede.* Isaie 52.
Neque enim fieri potest, vt anima quæ
B foris exposuerit vias suas transeuntibus, terrenisque se sociauerit actibus, ne sordes habeat in pedibus. Vnde quidam Sanctorum: *Humiliata est* (ait) *in puluere anima nostra, conglutinatus est in terra venter noster.* A Psal.43.
quibus denique sordibus quotidie lauandi sunt pedes, ne fortè obliuiscamur finis nostri, & deponamur ad ignominiam culparum, absque vllo intrinsecus consolatore. Dicat ergo anima, dicat & Ecclesia talibus sordidata vel deposita puluereis actibus: Vide Domine afflictionem meam, qua me indesinēter affligit inimicus meus, & considera non peccatum quidem vt pu-
C nias, sed afflictionem, qua affligor, vt liberer: quoniam erectus est inimicus meus, qui non tuis ascribit iudiciis, quod præualet, sed quod liberare nequeas insultet. Ex quo Propheta Dauid, *Multi dicunt*, (inquit) *animæ meæ, non est illi salus in Deo eius.* Psal.3.
Idcirco cum ingenti gemitu anima nunc implorat, Vide Domine, & cætera quæ sequuntur.

IOD.

D MANVM *suam misit hostis ad omnia desiderabilia eius: quia vidit gentes ingressas sanctuarium suum, de quibus præceperas ne intrarent in Ecclesiam tuam.*] Vbi Iod quantum intelligo, rectè præponitur: quatenus scire liceat, quod principium ruinæ Ierusalē, eorúmque animarū fuit: [quia Dominus vidit gentes ingressas sanctuarium suum] spiritus videlicet immundos, carnalesque affectus, de quibus mandarat prius ne intrarent in Ecclesiam suam. Et ideo quia
E primum ingressæ sunt in animabus eorum gentes immundarum cogitationum, misit hostis manum suam audacter & potenter ad omnia desiderabilia eius, scilicet ad sancta sanctorum, quibus non licebat, nisi solis sacerdotibus introire in anno cum sanguine. Misit quidem manum, & abstulit omnia vasa decoris, & profanauit sanctuarium Dei, sancta sanctorumque prostituit, deiecit, ac polluit: quia prius Dominus ob immanitatem scelerum, repulit ea Exod.30. Iere.23. Psal.77.

in quibus habitauerat inter homines, & tradidit in captiuitatem virtutes eorum, & pulchritudinem eorum in manus inimici. Conclusit quidem in gladio populum suum, & hæreditatem suam spreuit. Secundum anagogen verò, & si pauca præmiscuimus, habet sponsa Christi Ierusalē, quę est mater nostra, sua desiderabilia, ex quibus non licet edere qui ex aduerso sūt. Ad quæ nimirum hostis interdum manum mittit: quia prius gentes ingrediuntur sāctuarium Dei, carnis amplectentes pręputium, & non habentes circumcisionem B Christi, mali videlicet ministri altaris, seu hęretici, qui magis etiam ad offensa prouocant oculos diuinę maiestatis. Pro quorum delictis & erroribus, misit hostis manū suam ad omnia desiderabilia eius, fidem indiuiduæ Trinitatis contaminans, baptisma rescindens, corpus & sanguinē Christi indignè contrectans, doctrinam suam corrumpens, omnia quæque vasorū pretiosa, scilicet oues Christi, quasi lupus deuastans. Et hoc est principium tanti piaculi, quia indigni Dei Ecclesiam ingrediuntur. Quod sanè malum illis in capite respicit, qui talia, cùm possent prohibere ne fierent, negligunt. Sed & anima tropologicè plangitur à Propheta sanctisque viris, quam ingressi, quibus non erat licitū, eam attingere contaminant, scilicet peruersæ cogitationes, & voluptates prauæ. Qui ingressi exterminant signum circumcisionis nostræ: quod est signum fidei, & polluitur incircuncisæ mentis præputio sanctuarium tantæ professionis. Tunc itaque profanato iam templo cordis vitiis, mittit manum suam demum audacter hostis ad D omnia eius desiderabilia, & aufert omnia virtutum ornamenta. Nonnunquam verò primùm fidem eneruat, deinde iudicia aufert, thesauros totius maiestatis Dei euacuat, vitiorum incitamenta mouet, exacuit virus. Deinde, dum mens deliberat, pulsantibus vtrum aperiat, quandoque spē immutat, & pro spe rerum omnium inuisibilium, quæ non videntur & creduntur, futuræ pœnitentiæ spem repromittit, sibi carnalis delectatio iam illecta: sicque quasi securior anima charitate Dei ac proximi E sui expoliatur, tum omnis fidei armatura tollitur, & prosternitur fortitudo, & ex integro hostis ad omnia deinde manū mittere non formidat. Tunc itaque pudicitia corrumpitur, violatur castitas, gulæ concupiscentiam archimagirus ille princeps cocorum exaggerat, vt omnes animæ muros destruat, & inflammet, prudentiæ A oculos effodit, iustitiæ vestem conscindit, pacem & concordiam tollit, ferit mansuetudinem, modestiam elidit, benignitatem exasperat, ad vltimum aufert gladium Spiritus sancti, & sic quasi deundemiatam omnibus bonis miseram animam sine consolatore, ac nudam in suo sanguine dereliquit.

C A P H.

OMNIS *populus eius gemens, quærens panem. Dederunt pretiosa quæque pro cibo ad refocillandam animam.*] Vide quid profuerit, quòd Propheta se non plangentem Ierusalem planxerit: nam suprà in quibusdam suis se planxisse quasi nobilioribus membris, lugens Propheta conqueritur. Nunc verò iam gemens, recepto vitali spiritu, omnis populus perhibetur. Ad hoc quippe gallina fouet oua sua, suoque calore quasi coanimantur, vt formentur omnia introrsus ad vitam. Sicque spirituales viri eos coanimare ac confouere vel C plangere consueuerunt, qui nesciunt cur plangantur. Cæterùm quanta passa sit mala gens Iudæorum, in fame, pestilentia, & clade, diuini exponunt libri, & Iosephi non tacet historia, quibus omnis populus oppressus malis gemit, pretiosa ad refocillandam animam, nullus est qui enumeret: non quod anima istis alatur cibis, sed animam pro pręsenti vita posuit, sicuti in aliis quibus inuenitur locis.

Spiritualiter autem rectè. Omnis populus lugere dicitur, quando famem verbi *Ioan. 6.* Dei patitur, & quærens panem qui de cælo descendit à doctoribus, nec inuenitur. Pro quo sanè malo videntes, dolent & gemunt: quia dederunt quæque pretiosa pro cibo, scilicet cælestia amiserunt pro terrenis, sempiterna pro caducis: ad refocillandam (inquit) animam, & non ad satiandam: quia cuncta impræsentiarum miseram desideriis innumeris, & succensā animam refocillare quidem queunt, satiare verò nunquam. Hinc quoque omnis populus gemens dicitur, & quærens panē: quia praua hominum multitudo affligitur & quasi excruciatur, dum non ad votum pręsentis vitæ deliciis ac iucunditate affluentius adimpletur. Tropologicè verò anima quæque pretiosa pro cibo dat, quando virtutes mentis in appetitu transitoriæ delectationis inclinat, & refocillari anima nititur, dum peruersis suis desideriis satisfacere conatur. Vnde omnis populus gemens, & quærens panem, plangitur: quia

licet pretiosa quæque virtutum pro cibo dederint, omnes concupiscentiarum affectus non satiantur, visu vel gustu, cæterisque sensibus. Et ideò si quæ redierint introrsus virtutes ad animam, vel ipsa Dei recreata spiritu vna cum omni electorum multitudine, iure plangendo clamare dicitur: *Vide Domine & considera, quia facta sum vilis.* Acsi dicatur. Facta sum ergo vilis,
Iob.19. quia manus Domini tetigit me. Hoc quippe Caph Hebræorum sunare dicitur. Manus igitur Domini cum aut ad punienda, aut releuanda supplicia, certè aut ad instruendam miseram animam, negligentemque Ecclesiam attigerit. Benè vox ad se rediens, voce sua dicit: Vide Domine (vt suprà diximus) non meorum delictorum scelera, sed mala & supplicia quæ patior, & considera tui iuris fabricam: quia facta sum vilis. Vilis quippe Dei plebs efficitur, quando prauorum numero crescente, infra Ecclesiam non summa & cælestia, sed abiecta quæque & terrena sectatur. Anima verò quæ prius multis deprauata oblectamentis, malè glotiabatur elata fastu vitiorum, cùm eam manus Domini tetigerit, mox vilem se factam recognoscit, quæ fuerat prius ad imaginem condita sui creatoris. Alioquin nisi manus Domini eam tangeret, ad tantam humilitatem & gemitum, coram suo conditore, nunquam rediret. Idcircò non absurdè Caph, quæ manus interpretatur: licet tacitè prænotatur, & vt intelligas quæ dixerim, vocem clamoris audi quæ sequitur.

LAMED.

O vos omnes qui transitis per viam, attendite, & videte si est dolor sicut dolor meus. Quoniam vindemiauit me, & locutus est in die furoris sui.] Cui Lamed anteponitur: Lamed námque disciplina vel cordis sonat. Et videndum si non disciplina sit prophetalis, talis tátusque peccatorum vel flagitiorum dolor cordisque conuersio: nam primum post lamenta retrorsum suprà conuersa legitur: deinde paulatim iam voce sua clamans, quasi ad sensum redierit semel & secundo: Vide Domine (inquit) afflictionem meam, & cætera quæ sequuntur, nisi quod in vno eorum metro ludens more poëtico: ita, quoniam erectus est inimicus meus, in fine concluditur, in altero vero, quoniam vilis facta sum, terminatur. Nūc quoque quasi receptis viribus, de arce mētis, nescio qua subuecta Sion, culminis altitudine videns: [O vos (inquit) omnes qui transitis per viam.] Etsi ad literā proprium esse dolentium cognoscitur, tanto laborem suum cæteris plura censere, quāto passionem aliorū minus studuerint intelligere. Vnde quo magis dolorem suum sentiunt, inde & aliorum minus suo coæquari consentiunt: tamen si quæ reliquiæ saluæ factæ sunt coram Domino, vna cum populo non immeritò proclamarunt, quādo & sanctificatio deserta omnis deficitur, destruuntur altaria thymiamatis scilicet & holocaustorum, templum ad solum vsq; diruitur, psalterium eorum humiliatur, hymnus conticuit, & exultatio tota dissoluitur, lumen candelabri extinguitur, & arca testamenti diripitur, sancta omnia contaminantur, & vasa quæque pretiosissima transferuntur ad exteros, nomē quoque Dei, quod grauissimum est super eos quod nominatum erat, profanatur, nec non & libri concremantur ad ignominiam sacræ legis: sacerdotes verò ac Leuitæ capiuntur, virgines iniquè constuprantur, & mulieres mœchiam patiuntur: deinde iusti cum impiis & sceleratis rapiuntur ad excidium, paruuli alliduntur, iuuenes seruituте coronantur, & fortes fiunt inualidi: & quod omnium signorum maius est, Sion ipsa quia de gloria sua repulsa est, traditur in manibus impiorum, qui eam semper & Deum oderunt. Pro quibus & huiuscemodi talibus videant quibus mens est ad videndum, si poterit tunc chorus ille sanctaque ciuitas eiulare, quando non minus cælestia populus quàm & terrena amittebat, prospera & deliciarum oblectamenta: quoniam vindemiauerat eam Dominus, iusto iudicio suo, omnibus bonis in die iræ suæ, vt locutus est in legis suæ maledictis, & Prophetarum eloquiis. Cæterùm nostra Sion, cuius iam secundum Apostolū in cælis est conuersatio, videamus quomodo ab excelso cæli vertice in terris posita sua membra conspiciat, & singula, quæ diximus, de illa terrena cuncta in nobis adimpleta, vel quotidie explenda videat. Vnde vociferatur ad eos, qui transeūt per viam, flens & eiulans: [O vos omnes (inquit) qui transitis per viam.] Et qui sunt qui transeunt per viam, vel quæ est via per quam transeunt, nisi profectò sancti, de quibus Dauid canit, dicens, *Euntes ibant & flebant, mittentes semina sua?* Euntes ergo electi, quamuis multis videantur occupari negotiis, agendæ viæ semper eunt, dum quicquid agunt ob amorem cælestis, cum fide agunt. Deinde per viam, quæ Chri-

Philip.3.
Psal.125.
Ioan.14.

stus est, eius sequentes vestigia, neque à A dextris neque in sinistris declinantes, festini vadunt. Ad paschales namque vocati dapes, paschalia celebrantes vota, agnum, vt iussum est ex lege, festinantes comedunt. Quos cùm aspicit Ecclesia, via regia gradientes ad patriam, ipsa prægnans, quia nutrit filios & generat, multis præpedita paruulorum curis, dolens clamat ac gemens: [O vos omnes,] non vt eos retardet à via, sed vt inuitet ad charitatis dona, attendite (inquit) mente, & B videte, dilectionis intuitu, si est dolor sicut dolor meus. Quia secundum sententiam redemptoris nostri in Euangelio, *Mulier cùm parit, tristitiam habet.* Et hæc sponsa Christi sponsa Christi virgo, quia parit & generat, nutrit & lactat, omnium nostrum mater in tristitia contristatur, & in humilitate luget: quoniam videt quod penè omnes in perditionem vadunt, & exterminium vitæ: in aliis quidem vsque ad mortem periclitatur, ab aliis C verò pariens persequitur, alios teneros lactat, alios exasperatos vix ad vias vitæ reuocat, alios ire nolentes & pigros expectat, alios præcipites, vt cum suis eant, castigat, ne fortè tales hostis extra castra inueniat: nimirum quia omnes isti transeuntes per viam, cum sponsa Christi in castris militant. De qua sanè in Canticis: *Quæ est ista*, (inquit) *quæ ascendit per desertum, sicut aurora consurgens, pulchra vt luna, electa vt sol, terribilis vt castrorum acies?* Ad quos itaque transeuntes vel ascenden- D tes, fit vox ab excelsioribus membris: [O vos omnes attendite, & videte si est dolor sicut dolor meus:] Quia alia sunt quæ pro his omnibus ingemisco, alia quæ pro his qui intus forisve sunt tolero, alia verò quæ quia differor, ex desiderio sustineo. Pro quibus & aliis huiuscemodi dispendiis vos imploro, quibus cor est, attendite: Licet ad brauium supernæ vocationis vos deuotio indefessa rapiat. Videte quæso dolorem meum, quia iuxta exẽplar quod mihi ostensum est, volui filios, quos ge- E nui, producere & compaginari, sed ipsi oberrantes, vel spernentes, aut languentes, pauci sunt qui expediunt iter. Pro quibus in diuersa rapior, Infirmor cum infirmantibus, & vror cum scandalizantibus. Fio Iudæis tanquam Iudæus, & omnibus omnia sum facta: nec tamen queo ad meliora vniuersos prouehere: Idcirco lugeo indesinenter, etiam eos qui peccauerunt & non egerunt pœnitentiam. Distendor solicitudine multa omnium Ecclesiarum Dei, & gaudeo cum gaudentibus, fleo etiam & cum flentibus. Propterea obsecro, attendite si est dolor sicut dolor meus, maximè pro talibus, quia immoror. Extendite oculum ad illud extremi iudicij tempus, & videte quoniam in die furoris sui messuit me Dominus vel vindemiauit, vt locutus est, quod redderet vnicuique iuxta opera sua: & ideo palearum multitudinem & stipulam simul cum omni lolio, vel quicquid degenerauit à vero semine, tradidit igni inextinguibili. Nec tibi videatur lector absurdũ, quod præteritum super futurum interpretati sumus ex consuetudine Prophetarum: quia ea quæ futura sunt, apud Deũ iam sic sunt, vt futura sunt: & ideo in scripturis diuinis quàm sæpe præterita pro futuris accipiuntur. Anima verò moraliter videns se prægrauari vitiis, nec tamen adeò cæcata vel deposita, ne videat alios festinantes cum ingenti desiderio tendere ad supernam patriam, virtutum gressibus: & non dico tendere vel transire, verumetiam euolare cum summa celeritate, quibus sunt pennæ ac si columbæ deargentatæ, posterioraque dorsi earum in pallore auri. Quos cùm viderit benè per viã virtutum incedere, imò euolare anima quælibet (vt diximus) delictorum oppressa malis, quid putas languens dicat? Quod si oculi sunt vt videat, & cor vt intelligat, nonne mox gemens, licet malis deprauata moribus, cum ingenti mœrore iure clamat, dicens: O vos omnes qui transitis per viam, attendite & videte, quibus iaceo sauciata vulneribus, quibus cruciata malis, quibus astricta vinculis quibusq; onerata flagitiorum ponderibus, vel quibus debilitata & illecta? Ruo quotidie passionibus, quoniam iusto suo iudicio, culpis ingruentibus meis, vindemiauit me Dominus, vt locutus est, quando iam pro pœna peccati non solùm amisi bona virtutum omnia, quibus me decorauerat sponsus, verùm retrorsum abij, & inferni de summo cæli vertice petij profundum. Tradidit me quidem in die furoris sui, meis exacerbatus malis, in reptobum sensum, vt facerem ea quæ non conueniunt. Et ideò rantis inuoluta criminibus, vos omnes qui præsentem contemnitis vitam, nec fixis in eam gressibus, nec quasi viam eam aspicitis, qui vobis viam, quæ Christus est, elegistis, quæso qui transitis, considerate, si est dolor sicut dolor meus, quæ cælestia & sẽpiterna, illecta malis, amisi, & tam dira supplicia in die iræ thesaurizaui. Quod si

Exod. 12. Ioan. 16. Cant. 6. Philip. 3. 1. Cor. 9. Rom. 12. Matth. 12. Matth. 13. Matt. 3. Psalm. 67 Rom. 1. Ioan. 14.

adhuc aliquid in vtero mentis, quasi prægnans habere videor virtutum, & enutrire cupio affectus, mox audio sponsū clamantem, *Væ pragnantibus & nutrientibus*, eo quod necdum meis prægrauata fœtoribus non dico euolare, verùm nec incedere valeo vobiscum. Vnde sequitur.

Matt. 24.

MEM.

DE *excelso misit ignem in ossibus meis, & erudiuit me. Expandit rete pedibus meis, conuertit me retrorsum. Posuit me desolatam, tota die mœrore confectam.*] Ergo de cœlo misisse ignem in ossibus Ierusalem, supernam vindictam insinuat, & ille fortè ignis constat missus, de quo in Iob legimus, quod tactas oues ignis Dei, qui de cælo descendit, pueros que consumpsit, æthereas insinuans potestates, quibus cruciandi eos vsq; hodie potestas datur. Et bene in ossibus ignis missus dicitur, vt omnia Iudæorum quæcunque fortia esse videbantur, interius exteriusque possessa, flagellis erudirentur, qui pia Dei monita prius noluerunt audire, sicque addiscerent, cui omnino deinceps subiici deberent. Vnde inquit, [& erudiuit me. Expandit autem rete pedibus meis,] quia eos post voluptates & desideria cordis eorum prosperè vsque ad finem ire non permisit, sed conuertit eos retrorsum, vt dolores, & durissimas sentirent angustias tribulationis, pro suis pessimis adinuentionibus. Quod autem posita ponitur, desolata, tota die mœrore confecta, ipse visus probat, quòd tota die, scilicet vsque ad finem seculi, semper in desolatione Iudæi erunt, mœrore angustiarum confecti. Secundum allegoriam verò, ex ipsis illi qui crediderunt, vel nostra Ierusalem quæ simul vna facta est de gentibus, merito de excelso (inquit) misit ignem in ossibus meis, vt omnia virtutum fortia roborarentur intrinsecus in Ecclesia, vt erudiretur diuinitus, ne vltra idolis deseruiret, & variis oblectaretur seculi blandimentis. Et hoc est quod MEM litera designatur, Mem namque ex ipsis, interpretatur. Ex ipsis ergo Spiritus sancti donis, quæ per ignem sunt missa, Christi Ecclesia in ossibus gratulabunda gemit, quod erudierit eam ad doctrinam casti amoris, & ex ipsis confunditur & erubescit erroribus & vitiis, quibus malè deseruierat prius, [Expandit (inquit) rete pedibus meis, & conuertit me retrorsum.] Nimirum retè sanctæ prædicationis expandit corā pedibus electorum Dei, ne irent post vanitates errorum & concupiscentias vitæ, sicq; conuertit eos vt irent post se retrorsum. Quod sane rete Apostolis commisit expādere, vel Apostolicis viris, non solùm vt eam, quæ plorat, retraheret ad viam veritatis, verùm vt irretirent & captiuarent, ac conuerterentur retrorsum. Hinc vnus electorum, *Ab omni* (inquit) *via mala prohibui pedes meos.* Sed quomodo posuerit eā desolatam, tantis ditatam muneribus, nisi quod impræsentiarum quasi desolata videtur Ecclesia, quæ non præsentia bona requirit, sed æterna? Posita namque est desolata ex his omnibus quæ prius sectabatur, tota die mœrore confecta doloris & amoris. Ex quo supra etiam ad eos qui trāseunt, immensas lachrymarum suarum immittit voces. O vos omnes, & cætera quæ sequuntur. Porrò anima peccatis obnoxia, dum pro suis iniquitatibus à Domino nonnunquam corripitur, ad se introrsus rediens, dum salubri dolore compungitur, quasi de excelso in suis ossibus, ac si medullatum cogitationibus, ignem venisse non dubitatur, pro quo diuinitus attacta castigatur, & eruditur disciplinis diuinis. Et quia sentit retia doctrinarū Dei coram pedibus expansa, vadit retrorsum abstinendo se ab illicitis, luxum voluptatum pristinum, & concupiscentias in lachrymas conuertit, & tantò fortius constringendo semetipsam plangit mœrore luctus confecta, nolens illam præsentis vitæ noxiam recipere consolationē, quantò scelestius per varia desideria se diutius considerat oberrasse.

Iob. 1.

1. Petri 2.

Lucæ 9.

Psalm. 118.

NVN.

VIGILAVIT *iugum iniquitatum mearum in manu eius: conuoluta sunt, & imposita collo meo.*] Vigilare igitur iugum iniquitatum suarum deplorat in manu Domini, quia tempus dilatæ vindictæ tandem in eam aduenit. Ergo quasi dormire, iugum iniquitatis eorum fuit, in torpore nequitiæ securè impuneque quiescere. Sed vigilauit in manu Domini, iuxta quod hic idemque Propheta Domino interroganti respondit dicens, *Quid tu vides Ieremia? At ille: Ego* (inquit) *video virgam vigilantem.* Cui Dominus: *Bene* (inquit) *vidisti: quia vigilabo & ego super verbum meum, vt faciam illud.* Quia nimirum licet nobis torpentibus peccata lateant, vigilant semper in manu Domini, dum nos ad vindictam iustæ retributionis accusant. Vnde Dominus Cain neganti: *Quid fecisti? Ecce,* inquit,

Ierem. 1.

Gen. 4.

vox sanguinis fratris tui Abel clamat ad me de A
terra. Et conuolutæ sunt (inquit) *iniquitates*
scilicet tanti ponderis quo premor , *& impositæ*
Isaia 3. 5. *collo meo.* Quambenè inquam pro torque
aurea, funiculo iniquitatis, Ierusalem collo
suo circundatur, & quasi iugo premitur,
vt vigor virtutis deficiat: quia cumulum
peccatorum, quem diuturno tempore
variis transgressionibus coaceruauit, opprimere
se ad suffocandum & constringere,
ingemiscit. Vnde scriptum est: *Fu-*
Prou. 5. *nibus peccatorum suorum vnusquisque constrin-*
Rom. 11. *gitur.* Et ideò, *infirmata est virtus* Iudæorū, B
deditque eos Dominus in manu, de qua, donec
plenitudo gentium introeat, *non poterunt
surgere.* Et hoc Nun litera denuntiat,
quod sempiternum interpretatur. Sempiternum
enim iugum eorum est, & infirmitas
præuaricationis, atque captiuitas perpetuæ
damnationis, qui sine fine, si possent,
peccare decreuerunt. Porrò iuxta
mysticos allegoriarum sensus gemit Ecclesia,
quotiens tentationibus datur innumeris,
quod vigilauit iugum iniquitatum
eius in manu Domini, & ideò hostibus C
Cant. 1. tam visibilibus quàm inuisibilibus affligēda
intus forisve subiicitur, amissisque monilibus
quæ ab sponso acceperat pro ornamentis,
gemit super iniquitates suas. Vnde
conuolutæ sunt (inquit) & impositæ col-
Isaiæ 3. lo meo. Isaias quidem iam olim dixerat
quod dixerit Dominus: Pro eo quod eleuatæ
sunt filiæ Siō, & ambulauerūt extēto
collo, & nutibus oculorū ibāt, & plaudebant,
ambulantes & pedibus suis composito
gradu incedebant, quod auferenda D
essent omnia earum ornamenta. Inter quæ
nimirum torques & monilia describit sermo
propheticus, quæ omnia ad virtutes
sunt referenda. Torques quoque quæ ad
pectus vsque pendentes, intelligentiam
ac principale mentis in corde demōstrant,
& monilia quæ omnia vno sermone virtutum
significant ornamenta. Quibus ergo
amissis, Ecclesiastici viri spoliantur talibus
ornamentis: quia muliebri affectu
ambulant, extento collo: & nutibus loquuntur
oculorum, plaudentque tam ma- E
nibus quàm & pedibus, & composito incedunt
gradu, seculi sectantes gloriam, &
alia quamplurima quæ suprà præmiserat.
Nec dubium quin iugum iniquitatum eorum
vigilet in manu Domini, à quo iure
premuntur & trahuntur, qui se tantis expoliarunt
virtutum ornamentis. Vnde cōuolutæ
iniquitates in funiculo indissolubili,
planguntur ab Ecclesia, quod impositæ
sint collo eius, suis scilicet membris,
fortè ad suffocādum, sicuti Iudam laqueo
se suspendisse legimus, vel ad supplicia
pertrahendum. Vnde plorans, [*Infirmata* Act. 1.
est (inquit) *virtus mea, dedit me Dominus*
in manu de qua non potero surgere.] Propterea
quod extrema vltio omnibus impiis &
peccatoribus in fine calamitatis sit futura,
nec aliquando à cruciatibus sit cessandū,
eo quod in exterioribus tenebris impiorum
vermis non moritur, & ignis non ex- Isaia 66.
tinguitur: vbi qui semel ingreditur, iam vlterius
egredi non permittitur, sicuti Dominus
insinuat: *Et non exies inde* (inquit) *donec
nouissimum reddas quadrantem*, id est donec
anima quæque persoluas delicta. Nam Matth. 5.
superior sententia sicut ex Mem, id est, ex
istis, quæ Dominus de cœlo misit, conuertit
eam ad pœnitentiam retrorsum: ita ex
iugo iniquitatum quod vigilauit in manu
Domini, licet ab oculis eius ablata essent
iudicia: quia thesaurizauit sibi iram in die Rom. 2.
iræ. NVN quod sempiternum sonat, impegit,
vt sit sensus, quod iusto Dei iudicio,
qui corde impœnitenti sibi aggregat
iram, supplicium sempiternum, de qua
manu non poterit surgere, incurrit: non
quod Ecclesia præscita & prædestinata his
tradenda sit suppliciis, sed quia quæcunq;
in membris suis acciderint, sibi deputat.
Idcirco hæc tam dira sibi accidisse plangit
& plorat. Tropologicus autem patet sensus,
quod iugum iniquitatis vigilat in manu
Domini animæ, quæ se vitiis & sceleribus
subdiderit, nisi ea quotidie pœnitēdo
coram suis oculis posuerit. Hinc Dauid
quoque. & peccatum meum coram me est
semper. Voluit quidem ipse è regione vi- Psal. 50.
gilare, vt ea fletibus ablueret, idcirco coram
se ea semper statuerat, & ne vigilaret
iugum iniquitatum eius, quod ipse sibi
collo imposuerat, in manu Domini, flens Psal. 50.
ac gemens aiebat: *Auerte faciem tuam à
peccatis meis, & omnes iniquitates meas dele.*
Ac si diceret, Nolo tua in manu vigilent,
sed obliuioni ea tradas, mihique semper
coram assistant, vt puniantur fletibus, &
peruigilem reddant. Sed quia misera interdum
anima male secura iacet, iugum
quod sibi contexuit iniquitatum, propter
impœnitudinem cordis obliuioni sibi tradidit:
vigilat verò in manu Domini, quia
nullum peccatum inultum abibit. Vnde
& conuolutas in collo eius, mox iustus
iudex iniquitates restituet, qui eas obliuioni
posuerit, vt ferat ipse quæ sibi thesaurizauit.
Deinde ad vltimum traditur in
manu, de qua quisque semel ingressus, minimè
poterit surgere: quia dum potuit sē-
piterna

piterna supplicia, quæ præsens elemẽtum denuntiat, noluit prævidere.

SAMECH.

ABSTVLIT *omnes magnificos meos Dominus de medio mei. Vocauit aduersum me tẽpus, vt contereret electos meos.*] Nec dubium, quin hæc plenius in illa extrema captiuitate Iudæis accidisse, quando nullus Prophetarum inter eos remansisse creditur: Daniel. 3. non sacerdos, qui hostias offerret: nõ scriba doctus in lege, cuius doctrina erudiretur: sicuti Daniel deplorat, dicens: *Domine, non est (inquit) in tempore hoc princeps, nec Propheta, vel dux, neque holocaustum, neque sacrificium, neque incensum, neque locus primitiarum coram te, vt possimus inuenire misericordiam.* Sed hæc melius (vt dixi) ad illam referuntur extremam: quia in hac quæ sub Chaldæis accidit, Danielem fuisse nulli dubium inter eos, necnon & Iezechiel ibidem prophetare exorsus est, cæterique Prophetæ cum eo. Idcircò in extremis sub Tito & Vespasiano omnes magnifici, quod Samech insinuat, ablati sunt de Iuda. Samech quippe adiutorium sonat. Tunc ergo omne adiutorium ab eis recessit, quando non solùm omnes magnifici captiui ducti sunt, (iuxta Isaiam: *Auferã*, inquit, *ab Ierusalem validum & fortem*, Isaiæ 3. *omne robur panis, & omne robur aquæ, principem & quinquagenarium, ac prudentem mysticè loqui, & eos omnes, quos longum enumerare duximus*,) verùm post passionem Christi omnes gratiæ & donationes sublatæ sunt ab eis. Quando etiam ipsos Angelos clamasse legimus in portis Ierusalem: Transeamus ex his sedibus. Cæterùm mysticè nostra Ierusalem, quotiescunque tribulationibus premitur & angustiis, quotiens Ioseph. persecutionibus agitatur, vel etiam hæreticorum impugnatur hostibus, nec dubiũ quin plangit, dicens: [Abstulit Dominus de medio mei omnes magnificos meos.] intantum, vt legatur quod sæpè in toto orbe terrarum pauci remanserint episcoporum, magnifici vel sacerdotum, qui doctrina sana rectè Catholicam defenderent fidem. Quod autem gemit, quia vocauerit aduersus eam tempus, vt contereret electos eius, quibus nulla erat fidei defensio, vel doctrinarum: non quod tempus ad aliud contrahatur, sed culpis exigentibus suis causa vindictæ Dei accidisse: quotiens accidit, lugens plangit & gemit.

Nam secundum tropologiam, anima suos omnes magnificos plangit ablatos, A quando sensus optimos virtutũ in se sentit captiuos, pro quibus contra eam Dominus vocauit tempus vindictæ, cùm suum diuinum aufert adiutorium. Hoc sanè Samech sonare diximus. Quo ablato, mox eam inimicus vitiis captiuam, à statu rectæ fidei, & bonæ conuersationis, in confusionem erroris ducit. Sanctorum prædicatorum doctrinam & exempla, à conspectu cordis eius, per obliuionem auferens, electos mentis conatus conterit, quatenus eam spoliatam virtutibus, facilius in terra aliena possideat, ne per recordationem sani dogmatis, & meliorationem vitæ, ad B statum pristinæ conuersationis redeat.

AIN.

[Torcular calcauit Dominus virgini filiæ Iuda. Idcirco ego plorans & oculus meus deducens aquam.] Torcular itaque, iuxta scripturæ sanctæ consuetudinem interdum pro vltione atque suppliciis peccatorum, interdum in congregatione nouarum frugum, pro pœnis ponitur atque tormentis, vti est in præsentiarum, quod C Ieremias plangens euersionem Ierusalem: ait: [Torcular calcauit Dominus virgini filiæ Iuda.] ideo ego ploro. Quod & Isaiam cùm Dominus quasi cælos ascendens ab Angelis interrogaretur: *Quare rubrum*, Isaiæ 63. *est indumentum tuum, & vestimentum tuum sicut calcantium in torculari?* respondisse fertur: *Torcular calcaui solus, & de gentibus non est vir mecum.* Hoc namque torcular, in quo & malis supplicia, & bonis præmia calcantur, solus ipse calcauit Dominus, qui nullum habuit adiutorem. Neq; enim D Angelus, aut Archangelus, throni vel dominationes, aut vllus cælestium potestatum, corpus humanum assumpsit, & pro nobis passus est, & conculcauit aduersarias fortitudines. & contriuit, nisi ille qui loquitur in Psalmo: *Saluum me fac Domine* Psal. 11. *quoniam defecit sanctus.* Et hoc itaque, [Torcular calcauit Dominus virgini filiæ Iuda] in die passionis suæ, vt & credentibus præmia, non credentibus verò, & persequentibus ac crucifigentibus, E vltio perpetuæ captiuitatis, & suppliciaæternæ damnationis manerent. Calcauit ergo hoc torcular, quia cũcta aduersantia in sua redegit potestate. Sed videns Propheta duritiam cordis Iudeorũ, plorans gemit, quod calcauerit ei Saluator virgini filiæ Iuda torcular aduersariæ oppressionis suæ ad liberandum. Ipsa verò è contrario de remedio tormenta sibi tam extremæ captiuitatis, quàm & perpetuæ dãnationis ingessit. Et ideò inquit ex per-

sona ipsius synagogæ, *Ego plorans, & oculus meus deducens lachrymas: quia factus est à me longè consolator, conuertens animam meam.* Quam longè autem à Iudæis factus sit consolator, conuertens animam eorum, nosipsi probamus, qui duritiam cordis eorum sæpe aggredimur: quia quantò prope est Dominus omnibus inuocantibus eum in veritate, tantò elongabitur ab his qui fictè quærunt eum, & nolunt recipere veritatem: oppidò, quia Christus veritas est. Et hoc totum est quod Propheta plangit, seruans metaphoram: quia vinea quam ex Ægypto plantauerat Dominus, ipsa vero diu sterilis & infructuosa permanens, dicitur, quod expectaui vt faceret vuas, fecit autem labruscas Vnde Dominus torcular quod indidit, calcauit, & quasi pessimis acinis, captiuitatem pessimæ inuectionis, præparauit. Allegoricè autem, [Torcular calcauit Dominus virgini filiæ Iuda.] quando Ecclesiæ per passionem suam omnes cì aërias potestates subiecit. Ipsa est namque virgo filia Iudæ, ex qua orta est Ecclesia: quia de Sion exibit lex, & verbū Domini de Ierusalem. Cui calcauit Dominus torcular solus, pessimæ oppressionis iugum, vt esset libera. Sed quia Christo calcante illud, multi sub eo redeunt in amurcam, ideo plangens Propheta, Oculus (inquit) meus deducit aquam. Propterea & AIN Hebræum anteponitur quod fons vel oculus interpretatur. Qui nimirum fons, quando prelum crucis pressit, de Christi latere manauit, ex quo (teste Euangelista) mox sanguis & aqua exiuit. De quo sane fonte, sponsa Christi non solùm tenascitur, verùm & ditatur. Ipse namq; nobis est fons vitæ, in morte Christi reseratus, de quo fluunt omnes thesauri sapientiæ Dei atque scientiæ. Et quia Ain etiam oculus interpretari dicitur: nec immeritò de fonte inebriatus deducens aquam lachrymarū plangitur: [quia factus est à me (inquit) longe cōsolator, cōuertens animā meam.] Quotiens ergo Ecclesia tribulationibus afficitur, quotiens auxilio desolatur diuino, ad lachrymas quasi ad consueta recurrit arma. Et notandum, quotiens non cōuertitur, doctore monente, exterius, quia lōge est ab ea paracletus spiritus, qui eam instruat & erudiat intrinsecus. Idcirco & filij eius quam sæpe fiūt perditi. Propterea quisquis doctoris officium vult explere, quotiens Ecclesiam sibi commissam minus viderit conuertentem, de fonte hauriat amoris vnde lachrymas producat, donec consolantem conuertentémq; aduocet paraclerū spiritum. Alioquin quamdiu, offenso Deo, erigitur inimicus & extollitur: filij qui necdum sunt ablactati, neque possunt in virum perfectum transire, perduntur & alliduntur, quousque à Dei refoueantur & consolentur spiritu. Tropologicè verò, animæ virtutibus infœcundæ, & bonis operibus vacuæ, nec fidei fructum gignenti, Dominus torcular calcat, quando eam pro sterilitate sua & otiositate inimica pœnas condignæ vindictæ luere cogit. Hinc quoque secundum superioris interminabilem lamenti luctū, oculus quàm districtè deducit aquam, cōsensit se amisso consolatore corde impœnitenti ad ea ruere indesinenter, quo fletus oculorum & stridor dentium pronuntiatur. Ex quo fletus ingens animæ dolentis describitur, vt sciat quod post vanam lætitiam huius mundi, omnis consolatio præsentis vitæ illi est auferenda, fructus vteri sui, malorum scilicet operum, dissipabitur, & solus inimicus inter tormenta varia illius dominabitur.

Psal. 144. · Ioan. 14. · Psal. 79. · Isaie 5. · Isaie 2. · Ioan. 19.

PHE.

EXPANDIT *Sion manus suas, non est qui consoletur eam. Mandauit Dominus aduersum Iacob, in circuitu eius hostes eius. Facta est Ierusalem quasi polluta mēstruis inter eos.*] Quod autem extendisse manus suas Sion plangitur, dolores quasi parturientis insinuat. Vnde & alibi: *Sicut expandit natans ad natandum manus suas, sic & Sion inter angustias.* Et Isaias, *Angustia* (inquit) *possedit me, sicut angustia parturientis*: Quæ nimirum angustia cordis est, & in manibus exclamatio oris. Ideóque PHE in principio versus scribitur, Phe namque oris interpretatur. Quia nimirum dum Sion expandit manus suas inter angustias, signum est oris, non valens voce suos pronūtiare gemitus, quia sine consolante multo dolore premitur. Propterea & Propheta alius: *Recedite à me* (inquit) *amarè flebo. Nolite incumbere, vt consolemini me super vastitate vel contritione filiæ populi mei.* Quod dicit, quia [mandauit Dominus aduersum Iacob,] ostendit quòd ipse Dominus adduxerit super eam; nō minus postea Romanos quàm & prius Chaldæos. Ex quo patet sensus, quod nunquam non dico aduersus eam, verùm neque gentem illam aduersus aliam consurgere, nisi præcipiente Deo iusto veróq; suo iudicio. [Et facta est Ierusalem, quasi polluta menstruis inter eos.] Quia sicut execrabilis est mulier eo tēpore quo menstrua patitur, ita & illi execrabiles erant

Isaie 51. · Isaie 21. · Isaie 22.

Iudæi, & sunt vsque hodie tam nobis quàm & hostibus suis. Cæterum nostra Ierusalem, quotiens hæreticorum vallatur exercitu, nouerimus quia Dominus aduersum Iacob mandauit, scilicet aduersus Ecclesiam, quæ debuit vitia supplantare & doctrinam peruersi dogmatis, vt circundaretur obsidione hæreticorum: quia consolatorem amisit Spiritum sanctum, & doctorem sine quo nullus ad veram eruditur fidem, nullus releuatur à vitiis, nullus poterit consolari inter hostes. Et ideò expandit manus suas quasi ad preces, inter dolores & pressuras, nec est ei vlla vox oris digna quæ possit hostes reuincere, suaque defendere dogmata. Vnde fit quàm sæpè quasi polluta propter fœditates carnalium operum, sanguinolentaque illecebris vitæ desideria inter hostes, à quibus intus forisve impugnatur. Et ideò Dominus de

Mat. 13. talibus, *Væ prægnantibus & nutrientibus in illa die.* Porro moraliter anima credentis, quæ quondam erat speculum Dei & supplantatrix vitiorum, cum pro malis actibus suis traditur spiritualiter nequitiis, frustra quærit consolatorem interius: & ideò quam condignè mandauit Dominus aduersus Iacob, quondam supplantantem vitia. Nunc verò solo nomine aduersus animam eodē decoratam vocabulo: quia noluit subesse Deo, eiusque obedire mandatis, vt in circuitu eius, vndique hostes eius eam obsident, ne possit effugere. Vnde quàm sæpè videns se vallatam, expādit manus suas inter angustias cogitationum, nec est vox oris, nec vlla excusatio sermonis, nisi quia facta est quasi polluta menstruis inter hostes, scilicet euentis operibus maculata. Quibus profectò menstruis anima quomodo careat, præsertim cùm Propheta dicat, quod omnes iustitiæ nostræ sint coram Deo, quasi pannus mēstruatæ. Sequitur.

SADE.

Isaia 64. IVSTVS *est Dominus, quia os eius ad iracundiam prouocaui. Audite obsecro vniuersi populi, & videte dolorem meum, virgines meæ & iuuenes mei abierunt in captiuitatem.*] In principio versus SADE litera exponitur, quæ iustitiæ interpretatur: & ideò, quia iustitia Domini rectæ creduntur. Benè quod iustus est Dominus prædicatur: quia (inquit) os eius ad iracundiā prouocaui. Oris quidem iudicium priori versu ex Phe litera iustè pertuli, & ideò Sade scilicet iustitiam eius: quia iustus est Dominus, confiteri non distuli, quia os eius ad iracundiam extin-

A secus, quæ spiritualem perdidit consolationem, prouocaui. Suprà etiam eos, qui transeunt per viam scilicet, quasi pauciores: nunc verò ad considerandum Ierusalem vel Propheta dolorem suum, indifferenter cum obsecratione vniuersos inuitat, quatenus quos vna conditio ligat naturæ, vna fiat vastitatis eius compassio. Nam suprà virgines squalidas luget, & paruulos ductos esse captiuos: nunc verò robustiores quosque iuuenes & virgines

B captiuatas plorat. Idcircò quantum accreuit malum, tantum & dolorum gemitus multiplicantur. Vnde non quibuslibet dicit, via regia gradientibus, verùm omnes ad lamentum inuitat. [Audite (inquit) obsecro vniuersi populi, & videte dolorem meum.] quoniam non absque magno intuitu & consideratione discerni potest. Mysticè autem Ecclesia suprà quam rectè oris iudicium pertulit: quia os Domini, in scripturis sacris, ad iracundiam prouocauit. Quo nimirum iudicio correcta, didi-

C cit Domino confiteri: *Iustus est* (inquit) *Dominus, quia os eius ad iracundiam prouocauimus.* Perducitur namque querela tāti discriminis ad agnitionem sententiæ iusti iudicis, vt addiscant cuncti, si nihil sit sine causa super terram, quod sponsa Christi Iob. 5. pretioso redempta sanguine, non sine Dei prouidentia tantis tunditur tentationum fluctibus, & impugnatur ab hostibus. Etenim confitetur, quia os Domini ad iracundiā prouocauit: non quod membra hominis Deum doceat habere, sed sicut affectus

D humani tropicè ascribuntur ei, ita & membra: quia illud incircumscriptum lumen, & immensa Dei maiestas, lineamenta corporis non nouit habere, sed per os verbū de ore patris progenitum, se ad iracundiam prouocasse confitetur. Ac si dicatur: Meis prauis actibus, iustū prouocauī iudicē, atq; compuli natura clementē, durā cōtra me ferre sententiam. Idcircò [audite obsecro vniuersi populi, & videte dolorem meū.] Omnes ad videndum dolorem suum inuitat, quia calamitatem suam multiplicem &

E inæstimabilem perpensat, vt aliorum compassione, anxietatem suam quodammodò alleuet. De quo sanè sensu iam suprà dixisse sufficiat, nisi quod iuuenes ac virgines abiisse in captiuitatem hoc amplius deplotat. Denique iuuenes quos de fōte baptismatis Ecclesia edidit: & virgines quas immortali sponso Christo fide consecrauit, quotiens aut hæreticorum prauitate corrūpuntur, ac vitiorum vsibus cōstuprātur,

6. non loco, sed mente in Babylonem, id est in confusionem peccati captiuãtur: Quoniam qui meretrici coniungitur, vnum corpus efficitur. Et inde est quod tantus luctus & dolor adhibetur, vt vix ab vniuersis etiam videri vel intelligi credatur. Cæterum anima quæ iam iam ex otis iudicio suppliciis castigatur, iure confitetur, quod iustus est Dominus in iis quæ patitur: quia prius prauis illecta desideriis, os Domini (vt dignam pro pœna peccati sententiam contra eam proferret) ad iracundiam prouocauit. Non enim aliter potest, B quia iustus est in omnibus viis suis, atque operibus suis. Qua ergo sententia confusionis suæ anima opprobrio perfusa, non audet oculos ante iustum iudicem, quem ad iracundiam prouocauit, erigere, sed ad vniuersos sui consortes clamare non cessat, vt eius dolorem audiant, eiusque luctum videant. Denique, quia talis est naturæ nostræ affectus, vel doloris nostri vel gaudij, alios quæramus quamsæpe comparticipes, quatenus eorum solatione suffulti, pondus tristitiæ vel gaudij splendo- C rem, leuius iucundiúsque feramus. Vnde Luc. 15. ille in Euangelio, qui ouem perditam requisiuit: vel mulier, quæ drachmam adinuenit, conuocant amicos & vicinos, volentes habere comparticipes gaudij sui, & consortes lætitiæ. Quantò magis anima debet conuocare omnes, quæ suos non audet oculos erigere, pudore confusionis suæ oppressa ad Deum, quem malis suis ad iracundiam conduxerat, vt apud clementem iudicem intercessores, per compassionem doloris & amoris, existant? Quod au- D tem iuuenes eius & virgines captiuantur, ostendit se magis inde dolere, dum viderit robustiores cordis eius affectus, vel virgineas cogitationes, in confusionem ire miseræ captiuitatis, spem vteri sui ab hostibus violari. Profectò, quia quando quisq; viderit sobolem deperire suam, certus est spem futuræ generationis suæ amisisse.

COPH.

VOCAVI *amicos meos, & ipsi deceperunt* E *me. Sacerdotes mei, & senes mei, in vrbe cõsumpti sunt: quia quæsierunt cibum sibi, vt refocillarent animam suam.*] Primum ergo COPH quærendum quod interpretetur. Coph quidem vocatio dicitur. Vnde continuo quasi alludens ad literam. [Vocaui (inquit) amicos meos, & ipsi deceperũt me.] Ægyptios volens significare, quorum sẽper vsi sunt Iudæi amicitiis. Sed in tempore primæ captiuitatis, aut vltimæ sub A Romanis, ipsi deceperunt illos, quando vocãtes eos, in quibus (teste Isaia) maximè Isai. 30. confidebant, nullum præbuerunt auxiliũ. Hoc & Rabsacen in eodem Prophetæ li- Isaiæ 36. bro clamasse legimus, quod multam in eis fiduciam habuerint. Sed quomodo eos Isaiæ 19. deceperint vocati, Isaias prodit: *Quia erit* (inquit) *terra Iuda Ægypto in die vastationis eorum, in formidine & pauore: omnis qui illius fuerit recordatus, pauebit à facie consilij Domini exercituum, quod ipse cogitauit super eam.* Ex quo iure decepti dicuntur, quia magis spe- B rauerunt in eis derelicti Dei auxilio: ex quibus non dico quod eis auxiliũ fuerint, verùm exinde magis offenso Deo, etiam eis formido atque pauor pro recordatione eorum accreuerit. Quod autem sacerdotes & senes in vrbe consumpti plangũtur, nulli dubium quin sub Babyloniis & sub Romanis id accidisse. iuxta anagogen verò, Ecclesia vocat sæpe amicos, eos videlicet quos in fide socios habere putat. Ipsi verò eam decipiunt, corrupti fide intus, quia latent, certè aut foris dum ex nobis C exierunt, è contra quia pugnant. Necnon 1. Ioan. 2. & mali Christiani quilibet sublimioris præfecturæ in fascibus constituti, quorum sæpe vtitur Ecclesia amicitiis, interdum eam decipiunt quibuslibet prauitatis suæ ingeniis, vel illecebrosæ vitæ exẽplis: non quod amici sint hi, sed iuxta antiphrasin, eo quod sint quasi socij mensæ, scelerati fide, & operibus Ecclesiæ deceptores: & quod peius est, tunc tales contra eos crudelius sæuiunt, cùm sacerdotes & senes (quos Græci γέροντας vocant) in nobis fa- D me verbi Dei consumpti laborant: præsertim, quia sectantes carnalis vitæ lucra, magis quærunt cibum quo miserã refocillent Cant. 3. vitam, (vti iam suprà exposuimus) quàm Matth. 22. epulas illas cælestes de ferculo Salomonis, & ex prandio quod paratum in Euangelio prędicatur, sapientiæq; conuiuio, ad quod omnium vocatio Coph litera designatur, quæ (vt diximus) vocatio interpretatur. Vocat autem & anima moraliter amicos suos, dulces videlicet suauesq; carnis suæ E affectus, sed ipsi quorum dum fruitur amicitiis, mox eam decipiunt: & quæ regale sacerdotium esse debuit, voluptatibus & 1. Petri 2. desideriis illecta, quasi pro cibo ad refocillandas carnis suæ concupiscentias laborat. Quibus consumpta dignitatem sacerdotij, & maturitatem consilij, per in- 1. Ioan. 4. digentiam sapientiæ, & inopiam virtutum Luc. 19. perdit. Ægyptus vane quidẽ auxiliabitur: quia mundus transit, & omnis concupiscẽtia eius. Est autẽ baculus arũdineus atq;

confractus, idcirco potius super se innitentes lacerat ac manus perforat, nec vnquam suis amatoribus perfectam prosperitatem conferre potest.

R e s.

V i d e *Domine, quoniam tribulor, venter meus conturbatus est, subuersum est cor meum in memetipsa.*] Nunc Ierusalem pudore confunditur, nec audet oculos leuare ad Deũ, nunc spe veniæ subleuatur, & de misericordia præsumit. Idcirco vide Domine (inquit) quoniam tribulor, quatenus pium iudicem cruciatus flectat ad clementiam, & pudor ad veniam. Nam ventrem quod dolet, formam exprimit mulieris in vtero periclitantis: [quia repleta sum (inquit) amaritudine.] Ex quo non ex parte se tactã insinuat, sed repletam omni amaritudine doloris & mœroris, cor eiusq; subuersum pondere tribulationis defleat, eo quod foris desæuiat gladius persecutoris, intus vero mors similis pro amaritudine tribulationis. Et vt ad anagogen veniatur, R e s litera quid innuat, videamus. Siquidem R e s capitis interpretatur. Conturbatio autem ventris, vel subuersio cordis, mentis est gemitus. Mens vero cuiuslibet animæ, caput est, ac per hoc iure perturbatio capitis & subuersio dicitur ipsa, dum repletur amaritudine multis suorum casibus vulnerata. Nec dubium quin dolorem tribulationémque suam quotidie clementissimo exponat iudici, & insinuet. Sed habet Ecclesia ventrem, de quo in spõsi laudibus ab ipsa declamatur in Canticis. *Venter eius* (inquit) *eburneus distinctus sapphiris.* (Cant. 5.) Nemo igitur ventrem escarum omnium receptaculum ignorat, vbi totius corporis victus & substantia congesta decoquitur: per quem illi rectè intelliguntur, qui licet alios non studeant suo sermone docere, cibum tamen animatum, panem videlicet qui de cœlo descendit, (Ioan. 6.) vna cum spiritu sancto intus condere, ac ruminare more mundorum animalium, non omittant. Quem sane cibum primum suscipiunt per fidem, (Leuit. 11.) deinde concoquunt igne charitatis, per bonam conuersationem vitæ, & meditationem. Quorum vox per Isaiam Prophetam clamat, dicens: *A timore tuo concepimus Domine, & peperimus spiritum salutis.* (Isai. 26.) Hunc quãdoquidem ventrem gemit Ecclesia conturbatum, quotiens variis alliditur tentationibus: intantum etiam, vt ipsi foris intúsve tormentis prægrauentur. Ac deinde cor meum (ait) subuersum est, quia omnino illud quod sponsus iusserat in Cãticis non impletur: *Pone me* (inquit) *vt signaculum super cor tuum.* (Cant. 8.) Quod si poneret, hostis eam non adiret vt subuerteret. Et ideo, quia noluit retinere dulcedinem tãti amoris, vt esset fortis quasi mors eius dilectio, repletur quamsæpe omni amaritudine, intus forísve tribulationis: quatenus feriatur exterius gladio persecutorum, interius vero felle amariori doctrina hæreticorum: aut certe pro improbitate morum, morte quamsimili salsura vitiorum. Porro moraliter anima variis vexata doloribus, ventrem valde turbatum, pro mente, gemit: quia in sacro eloquio solet ventris nomine vel vteri, mens designari. Et hinc est quod per Salomonem dicitur: *Lucerna Domini, spiraculum hominis, quæ inuestigat omnia secreta ventris.* (Prou. 20.) Ergo lux Dei omnia secreta ventris inuestigare dicitur: quia occulta mentis penetrat, vt facta quæ ipsam latebant animam, ante eius flenda oculos reducat. Et ideò (vt dixi) quia mens caput animæ designatur, bene capitis est iste gemitus, qui per R e s literam ostenditur. Ex quo in se omnia conturbata & subuersa insinuat, dicens: Vide Domine. Hinc quoque ipse Ieremias longe suprà, *Ventrem meum, ventrem meum doleo.* (Ierem. 4.) Et vt ostenderet quid dixisset, adiungit: sensus cordis mei conturbati sunt. Ventris namque nomine, rectè mens accipitur: quia sicut proles in vtero, sic cogitationes in mente generantur: & sicut in ventre cibi, ita & in mente continentur. Fidelis enim anima tentationibus variis fatigata, merito se intus forísve morte simili attritam deplorat: quia foris persecutionibus, & intus angustiis lacerari se non ignorat. Sæpe enim foris flagellis atterimur, intus verò carnalibus fatigamur suggestionibus. Hinc est quod ait: *Foris interficit gladius, & domi mors similis est.* Foris quidem gladius interficit, cùm nos exterius feriens vindicta conficit: sed domi mors similis est, quia & flagella quidem sustinet, & tamen intus conscientia à tentationum sordibus munda non est. Vnde quam bene capitis vox est, id est, mentis plangentis ac dolentis. Vide Domine afflictionem meam, &c. Vnde sequitur.

S i n.

A v d i e r v n t *quia ingemisco ego, & non est qui consoletur me. Omnes inimici mei audierunt malum meum, lætati sunt: quoniam tu fecisti.*] Nulli dubium, quod omnes inimici Iudæorum (Isaia teste) lætati sunt in eorum

vastatione, maximè quod videbant eos Dei auxilio & consolatione destitutos, de quo prius plurimum gloriabantur. Quia profecto Ierusalem sic sita erat inter hostes, quasi nauis inter medios maris fluctus. A quibus quàm sæpè propellebatur, tamen nunquam, nisi cùm Deum offenderent, lædi poterant. Quod & ipsa cognoscens, diuinis edocta institutis, non suis attribuit inimicis, neque illorum deputat vitibus, sed Dei iudicio, quod protestatur: [Vnde & læti sunt (inquit) quoniam tu fecisti.] ac si dicat: Licet illi lætentur quasi ex euentu, tu tamen decreuisti iusto iudicio, quod patior pro reatu. Sequitur: *Adduxisti diem consolationis, & fient similes mei.* Vidit ergo Ierusalem diem B consolationis suæ futuram, imò Propheta, & quam quasi præteritam repromittit, venturam sub Ciro, non dubitauit. Interea & quod exoratur magis spiritū propheticum, vt deterreat, annuntiat, quam destructis & captiuatis cæteris vndique regnis, nouissima scilicet quod ipsa Babylon & regnum eius destruendum esset. Hinc est quod sequitur, [fient similes mei.] More loquitur C eorum, qui sibi semper animos iudicum cōciliari satagūt, & cōtra hostes infligere.

Spiritualiter verò Ecclesia plorans mala impræsentiarum, quæ sibi suisque inferuntur, gemit quasi per SIN literam, quæ dentium interpretatur. Dentium est itaque fletus eorum, de quibus legitur in Cā- Cant. 4. ticis: *Dentes tui sicut greges detonsarum, quæ ascenderunt de lauacro.* Omnes gemellis fœtibus, & sterilis non est inter eas. Quos nimirum dentes eos esse opinor, qui non la- D Hebr. 5. cte doctrinæ indigent, sed iam infantiæ transcendunt ætatem, qui non solùm solidum sibi cibum queūt mandere, verumetiam & virtutum ossa fortia quælibet Act. 10. membris Ecclesiæ diuidere ac ruminare. Vnde vni eorum Dominus cum vniuersa repentia de cælo submitteret: *Macta* (inquit) *& manduca.* Tales igitur discretissimi doctrinarum acumine sciunt mactare vitia, & animas credentium in Christi corpus mandendo traiicere. Sed quia dētium E incurrimus mētionem, nouerimus eorum diuersa esse mandēdi officia: Alij quidem diuidunt, alij comminuunt & ruminant, alij formant voces, & cum lingua sonos discernunt. Sicque sancti alij sunt vt greges detonsarum, qui, sua expoliati vetustate, fœtibus suis lac doctrinarum, & indu- Gen. 49. menta virtutum ministrant: alij vt de Iudæ dentibus prophetizantur, quod lacte candidiores essent, pulchritudinē decoris ex officio ad summam subtilitatem verbi mi-

A nistrant. De quibus tantundem dentibus dicit Apostolus ad Hebræos, quod perfectorum est cibus solidus, qui pro possibili- Hebr. 5. tate sumentium, exercitatos habent sensus ad discernendū boni & mali. Qui profecto dentes, quia præ omnibus curam & solicitudinem gerunt, [Audierūt (inquit) quia ingemisco ego, & non est qui consoletur me.] Audierunt scilicet inimici, quos mox lætatos insinuat. Audierunt inquam quod sponsa lugeat ab sponso destituta, licet promiserit quod cum ea semper sit Matth. 28. affuturus vsque ad consummationem sæculi. Quia & si adest semper præsens, qui nusquam & nunquam abest per maiestatem, quam frequenter tamē multis ex causis dimittit sponsam tentari sine consolatione, vt videtur, sui auxilij, ex quo ait: Viderunt quia ingemisco ego. Ac si diceret: Viderunt quod nunquam suspicati sunt, quod sæper optauerunt & viderunt. Non solùm quod ingemisco, verumetiam mala ingentia quæ sustineo, & inde læti sunt: quoniam audierūt malum meum quo patior, quo lugeo, quo sine consolatore, etiā in mēbris meis peiora committo. Qui nam sint Ecclesiæ inimici, manifestū est, quod Eph. 6. omnes nequitię spirituales in cælestibus & aërij spiritus & potestates tenebrarum harum quæ ei aduersantur: necnon & hæretici & falsi Christiani, à quibus intus forisve impugnatur. Tamen nouit spōsa Christi, licet illi sæuiant, quod non nisi Dei dominantur permisso, & hinc est quod dicit, [quoniam tu fecisti.] sicut ipse dicit per Prophetam alibi: *Ego Dominus creās malum, & faciēs pacē.* Facit ergo pacem & creat ma- Isa. 45. lū, quando iusto suo iudicio permittit illud fieri. [Adduxisti (ait) diē consolationis, & fiēt similes mei.] Hæc magis Ecclesiæ cōgruūt, quia nulla cōsolatio restat Iudæorū captiuitatis extremæ. Vnde Paulus Apostolus: *Iustū est* (inquit) *apud Deum retribuere* 2. Thess. 1. *tribulationē his qui tribulāt: & vobis qui tribulamini, requiē nobiscū in reuelatione Domini Iesu Christi in cælo cū Angelis virtutis eius, in flāma ignis dantis vindictam his, qui non nouerunt Deum, & qui non obediūt Euāgelio Domini nostri Iesu Christi.* Et hæc est cōsolationis dies quam omnes electi Dei in spe habent, pro qua tā patienter omnia impræsentiarū sustinēt, quod & oppressoribus supplicia, & sanctis præmia sit daturus, qui reddet vnicuique iuxta opera sua. Secundū tropologiā verò plorat anima, quod audierint ini- Matth. 16. mici quia ingemiscit offenso Deo, & exaggerat mala quæ tolerat: præsertim quia anxianti animæ & doloribus afflictæ, hoc videtur sæpè augmentum sui mœroris,

quod ille, in quem spem habuerat, suæ cõsolationis differt opem ferre, & auxilij solatium. Hinc & maximum ei mœrorem indidit, quòd eam inimici derideant, scilicet & hostes inuisibiles, qui prius intus malè blandiebantur: & non solùm hi, verùm & propria conscientia grauius accusando insultat, ipsaque vitia quæ dudum dulcia videbantur, atrociora se ostendunt & amara. Quod si ad notitiam eorũ, etiam qui consortes sunt tanti mali, aliquando nostra peruenerint facinora, discernuntur vtrum ne inimici sint an amici, dum derident, qui compati debuerant, & lugere. De quibus Dauid, *Qui custodiebant* (inquit) *animam meam, consilium fecerunt in vnum, dicentes: Deus dereliquit eum, persequimini & comprehendite eum, quia non est qui eripiat.* Sed quamuis ita sæuiant aduersarij, habet anima dentes suos de carne Christi & de ossibus eius in animo elimatos, quorum vox est ad Deum, vt ingemiscat & lugeat, cogitatus videlicet spe fortes, qui sciunt diuidere inter prospera & aduersa, qui sciunt consolantem spiritum requirere, nec de Dei misericordia vnquam desperare. Vnde inquit [Adduxisti diẽ consolationis.] quia scit fortis anima & pœnitentes post angustias veniam promereri, & insultantibus, supplicia retributionis, à iusto iudice irrogari. Hincque sequitur.

Psal. 70.

TAV.

INGREDIATVR *omne malum eorũ coram te, & vindemia eos sicut vindemiasti me, propter omnes iniquitates meas.*] Hi versiculi habent TAV, & hæc signa quibus plurima in literis passim diuinis significantur, quæ non minus hic quàm & alibi habentur. Siquidem Tau, signa, interpretatur, plurali numero: quoniam ob hoc signum illud præmonstratur, ex quo cuncta secreta Dei, quæ signata sunt, referantur. De quo sanè signo Iezechieli Prophetæ Angelus, imò ipse Dominus: *Transi* (inquit) *per mediam Ierusalem, & signa Tau in frontibus virorum gementium & dolentium.* Per quod nimirum signum, nulli dubium, crux Domini & eius rectè passio designatur, sicuti & ex ipsius charactere cognoscitur: in qua parum deesse crucis, nisi quod supra telum præeminet. Vnde iam & ex mysterio in frontibus virorum gementium & dolentium signari commendatur. Et ne parum tibi videatur, scias eam nouissimam Hebræorum literam, sicut & ω Græcorum. De qua Dominus. *Ego sum* (inquit) *α & ω, initium & finis.* Quod si ipse Christus ω dicitur, finis videlicet, quid putas

Ieze. 9.

Apoc. 1. & 22.

A minus per Tau crucem significari posse, qua iubentur omnium gementium ac dolentium frontes consignari & consecrari, ne lædantur ab his, in quorum manibus vasa interfectionis per mediam Ierusalem ad perimendas animas deferuntur? Nam omnes literæ, signa sunt verborum: verba verò & dictiones, rursus signa sunt rerum & operum gestorum, ex quibus & in quibus omnia, non dico præsentia, verumetiam & futura præsignantur. Sed quia Tau

B signa interpretari diximus, quæ sint ipsa signa, vel cuius sint signa, videamus. Omne enim signum alicuius est signum: quia omnino aliud est quod signat, & aliud quod signatur. Idcircò quæ sint signa, quæ huius literæ designantur charactere, vel ea cuius sint signa, non absurdè quæritur. Diximus iam suprà quod Tau signũ est, imò iuxta interpretationem eius, signa sunt crucis, & vt verius loquar, penè ipsa est crux. Vnde & signari, quomodo præ-

C missum, in frontibus gementium & dolẽtiũ iussa est, sed tũc signũ erat future crucis, nunc verò iam ipsa crux: vel in ea potius res est nostræ redemptionis. Sed quia Tau finis est Hebræorum elementorum: ipsa verò elementa totidem sunt, quot & libri veteris testamenti, quorum ipsa sunt signa. Vnde non inconuenienter reor, quod sicut omnium elementorum finis est, ita totidem librorum veteris testamenti, finis est crux, passio videlicet Iesu

D Christi, qui finis est totius legis ad iustitiam. Proprerea omnia illa librorum diuinæ auroritatis signa, Dominicæ incarnationis & redemptionis nostrę sunt sacramenta. Et ideò iure Tau signa interpretatur, vt per eadem hoc vnum annuntietur, ex quo (vt dixi) omnia referantur signa & patefiunt vniuersa. Nec non & lamentationis nostræ à principio, in quibus multa cucurrerunt signa iudiciorum Dei, dignus est finis: vt & in gementibus impræsentiarum & dolentibus, quorum in frontibus crux signata promicat, merces laborum

E compensetur à Domino: & his, qui eos tribularũt, nec signa tanti operis voluerunt agnoscere, digna retributionis cõsequatur vltio. Et hinc est quod dicitur, nõ optantis affectu, sed prophetãtis spiritu, [ingrediatur omne malũ eorũ corã te, & vindemia eos sicut vindemiasti me, propter omnes iniquitates meas.] Quãtũ ad literã spectat, sic factum est & in cęteris regnis Iudæorum inimicis. Lege Prophetas, & omnia completa reperies. Sed ad nostram Ierusalem hæc omnia melius congruũt, quæ oras

Rom. 10.

indefinenter, etiam de sub ara Dei sicut legitur: *Quare Domine non defendis & vindicas sanguinem nostrum?* & cætera quæ sequuntur. Ita & hic chorus fidelium, vt rememoretur in conspectu Dei persecutorum crudelitas, & vltionis vindicta iustum Dei iudicium eos iamiamque apprehendat, humiliet & perdat, qui superbiendo crudeli non timuerunt persecutione Christi Ecclesiam vexare, affligere vel punire. Vnde inquiunt, [Ingrediatur omne malum eorum coram te,] Quia profecto, quando talia & tanta eorum incanduit malitia, quasi Deus nescire & non videre putabatur, quem nulla latent. [Ingrediatur omne malum eorum coram te,] ex his in pondere, vt puniantur sine fine, qui finem suis prauis operibus noluerunt imponere. [Vindemia eos] qui me vindemiauerunt. Vindemiare enim vnumquenque, est operum suorum fructum colligere, & seruat metaphoram ex vinea quam ex Aegypto adduxerat, vel ex ea quam in Euangelio ipse plantarat. Vindemiat ergo hostes suos Dominus, qui sanctos eius in hoc seculo vindemiarunt, quos ad probationem eorum opprimere ipse permiserat, quando in futuro iudicio perpetuam vltionem vnusquisque recipiet, prout gessit. Sed aliter vindemiati sunt sancti quodam modo in hoc seculo, & aliter impij in futuro: quia sancti temporalia amiserunt, & contempserunt bona: impij verò & amatores seculi, sempiterna. Et hæc est æqua compensatio, quia sicut hi vindemiati sunt ab omnibus huius vitæ gaudiis, vt ipsi ex confessione veræ humilitatis cõfiteantur propter iniquitates suas, ita & illi à futuris propter impietates & mala sua priuantur. Deinde sicut sancti eorum, iusto Dei iudicio, pertulerunt pressuras, ita & illi pro erratibus suis pœnas sempiternas. Vnde ne contingant talia, plorans ac gemens dicit Ecclesia: *Multi enim gemitus mei, & cor meum mœrens.* Siquidem quia multi excessus, multi & gemitus: & quia multus dolor, multus & cordis mœror. Si quo modo tandem queat dicere, Domino miserante, *Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo, consolationes tuæ lætificauerunt animam meam.* Sed hic multitudo dolorum, licet in spiritu spe intus interdum consoletur, alibi verò consolationis erit remuneratio. Et ideò donec venient quæ ventura sunt, plenius edocta de omnibus, dicit Ecclesia seu anima sancta. [Multi gemitus mei & cor meum mœrens.] Quæ nimirum anima etiam moraliter expensa coram Domino, rogat dicens: [Ingrediatur omne malum eorum coram te.] Quod malum (quia mihi frequenter ingerunt, & ostendũt intus forisve frequenter & infligunt) ingrediatur corã te, vt reuincas & enerues: quia meis nequeo viribus euadere. Nam vbicunque me verto, non nisi mala eorum video, & quod grauius est, etiam in memetipsa fabricata supra dorsum reperio. Idcirco quia figmentum agnoscis, (ingrediatur coram te malum eorum, (vt exuar, & tu vincas cum iudicaris, talia non curare. (Vindemia eos) ab omnibus fraudibus suis, ne fructum de me capiant. (sicut & me vindemiasti) quando & tua mihi dona, furore commotus, subtraxisti, & impræsentiarũ gaudium perfectæ vitæ (propter omnes iniquitates meas) abstulisti: vt & mihi de mœrore rursus gaudia, & illis de sua irreuocabili crudelitate supplicia excrescant. Et hæc sunt signa, propter quæ omnia signorum facta sunt miracula. Vnde Dauid in Psalmo: *Dedisti metuentibus te significationes, vt fugiant à facie arcus.* Quas qui noluerint præcauere, deueniant ad ea quæ consonãter scripturæ sanctæ præmõstrant. Hinc quoque & sapientia ad extremum oculum intendens: *Innoua signa,* inquit, *immuta mirabilia. Glorifica manum & brachium dextrum. Excita furorem, & effunde iram. Extolle aduersarium, & affige inimicum. Festina tempus, & memento finis.* Ergo rogat innouare signa quæ quotidie fiunt, vt conuertatur iustitia in iudicium, ne semper affligantur sancti, sed vnusquisque recipiat prout gessit. Ac si dicat: Quia vsq; ad præsens facta sunt vt effugerent. Nunc immutata mirabilia, iuxta quod significatę sunt, vt perueniant. Et ideò in fine huius lamenti, per Tau literam signa præmonuit, & versibus lachrymabiliter, quæ futura sunt, prophetando cuncta compleuit. Propterea & nos finito alphabeto primo, prout potuimus, libri finem demus. Et oro suppliciter omnium vотis, cunctorumque lamẽtis, abluat in visceribus Iesu Christi: quia mihimet non sufficio, quatenus qui cùm omnibus, & præ omnibus immaniter deliqui, etiam in omnibus clementer & cum omnibus ad veniam merear exaudiri.

Apoc.6 Hebr.4. Psal.79. Matt.21. Psal.93. Psal.118. Psal.50 Psal.59. Eccl.36.

A B C D E

PROLOGVS LIBRI SECVNDI.

INTER nos ex parte (vt dictum est) virorū charissime, in dandis accipiendisque muneribus, præcipuè ea æstimanda sunt officia, si liquidò constiterit, nihil me aliud quod tibi congruentius afferrem, iuxtà quod potui, explicitum: nec à re vnquam quod charius beneuolentia complecteretur acceptum. Profectò quia consenescentibus nobis, hoc longæuum semper constat fuisse officium, orationibus incumbere, insistere lamentis, & vel nostra vel aliena facinora deflere. Hinc est quod explicito, in lamentationibus, primo literarum alphabeto, ad secundum manum porrigimus, vt habeas amplius quod defleas, charitate compunctus, si non est in me quod gaudeas malis amaricatus.

IN LAMENTATIONES IEREMIÆ

LIBER II.

REDDIDI ergo in prioribus singulis sapphici metri clausulis ternorum versuū, singulas cum interpretationibus suis literas: fortè non vt idē Propheta perfectius intellexit, cur sic eas indiderit. Sed iuxta ingenioli mei sensum, saltem lector ex hoc vt agnosceret, quod nihil in eisdem literis vacat à mysterio. Etsi vellent capaciores quique tam diligenter diuina perscrutari eloquia, nec dubium quin altiora & profundiora inuenissent. Ea etiam in sermone, quam vllius secularis disciplinæ eloquentiam, nō quod sancti viri eam studuerint sectari, sed ipsa quasi ancillula videtur sapientiæ deseruire. Vnde Prophetæ (quia viginti duo elementa sunt, per quæ scribitur Hebraicè omne quod loquuntur, & eorum indiciis vox humana comprehenditur) placuit totidem principia versuum eisdem exoriri literis, vt & versibus poëtica deseruiret disciplina, & nobis ex ipsis diuina aperi-

A rentur sacramenta. Sed quia longum est per singulas, secundi huius libri clausulas, singulas interpretationes earundem interserere literarum, sensusq; ex eis exponere. Decreuimus earum connexiones, more doctorum, in principio annotare, relinquentes lectoris arbitrio, quomodo & ipse suo ingenio singulas intelligentias suis reddat sensibus. Est enim

Prima connexio quatuor literarum, ALEPH, BETH, GIMEL, DALETH, vt sit sensus, Doctrina, Domus, Plenitu-
B do, Tabularum. Quod si earum duæ iungantur extremæ, erit doctrina tabularum, in quibus lex digito Dei scripta est. Plenitudo domus, quatenus ex doctrina librorū aut tabularum, plenitudo domus Dei repleatur: Sin autem plenitudo rursus tabularum iunxeris, erit sensus, quod de plenitudine scripturarum doctrina repleatur domus. Et quia omnis domus Salomonis 3. Reg. 6.
intrinsecus tabulata legitur: si tabulatum super eos volueris interpretari, quorum iūsturis & latitudine charitatis inter quæ-
C libet tota domus eminentiora vestitur & compaginatur, oportet intelligi quod doctrina eorum plenitudo sit totius domus. Quarum itaque doctrinarum intelligentia, de fonte nascitur timoris Dei, vt perueniatur ad culmen sapientiæ, sicut Isaia 26.
Propheta: *A timore tuo* (inquit) *concepimus Domine, & peperimus spiritum salutis.*

Secunda connexio est, HE, VAV, ZAIN, HETH, quæ interpretatur, Ista, Et, Hæc, vita. Vbi si harum iungas extremitates,
D duasque connectas medias, erit intelligentia, quid & hæc quæ præmisimus, in ista sint vita necessaria: & scientia scripturarū ista sit vita per quam Christus agnoscitur, & sempiterna credentibus præparatur. In cuius nimirum tabularum libris, non alia Iezechieli quàm carmen & lamentationes, & væ supra monstrantur. Et ideò, vt æstimo, talia præsignantur, qualia sectari oportet, ne væ illud vltimum aliquis incurrat, & ista sit impræsentiarum vita eorum, qui de infantia in virum ablactantur
E perfectum.

Tertia connexio est, TETH, IOD, quod sonat, Bonum, Principium. Et hoc verè bonum principium iure creditur, in quo cum doctrina à timore Dei concepimus, lamentationum instituta donec ad spiritum saluris plenissimè veniatur: quia sicut suprà ostensum est, in hac valle lachrymarum congruunt, & hoc bonum principiū est threnos & lamentationes sectari, eo quòd Euangelio teste: Beati qui lugent,

quoniam ipsi consolabuntur, demum ad illa cęlestis vitæ cantica pertingatur. Alioquin nisi hoc bonum principium hic accipiatur, ad ea minimè peruenitur. Etenim quia ex parte cognoscimus, &
1. Cor. 13. ex parte prophetamus. Nunc quidem per speculum videmus in ænigmate, tunc verò facie ad faciem, quando Deus absterget omnem lachrymam ab oculis electorum, & luctus cessabit. Porro Apoc. 21.

Quarta connexio quæ & media de septem habet. CAPH, LAMECH, quod est, manus cordis vel disciplinæ. Manus quidem ad hoc, vt extendantur ad opera perfectę charitatis: cordis verò luctus vel meditatio & disciplinæ intelligentiam ad ea, vt omnia munda sint nobis coram Domino, referuntur. Quid satis

Quinta nobis explanat literarum periocha, vbi legitur, MEM, NVN, SAMECH, quod est, ex ipsis, sempiternum, adiutorium. Et puto quod tria hæc nulla explanatione indigeant, nimirum quia tam ex duabus medijs superiora supplentur, quàm etiam & inferiora tria ex ipsis remunerantur. Vnde

Sexta connexio hoc habet, AIN, PHE, SADE, fons scilicet siue oculus, & oris iustitiæ: quoniam ex cordis gemitu, fons manat pietatis, & oculus intus à Deo illuminatur, quo Deum in nouissimis videre valeamus. Si quidem & ex manu orisque eloquio, zelo iustitiæ reconduntur: vti benè quidam de aliquo epitaphium condés. Hic vir (inquit) despiciens mundum & terrena triumphans, Diuitias cælo condidit, ore, manu. Quas rectè diuitias perfectæ vitæ, iustitias congruit intelligere, Spiritu sancto attestante, qui ait, *Dispersit dedit pauperibus, iustitia eius manet in seculum seculi.* Psal. 111. Sequitur autem

Extrema connexio quæ est septima, in qua sunt, COPH, RES, SIN, TAV, & interpretantur Vocatio, Capitis, Dētium, Signa, vt perdentes, articulata vox intelligatur, eo quod hæc elementorum vocabula, quæ præmissa sunt, & lamentandi operis signa sunt omnium vocum sanctarum scripturarum, & vocatio summi capitis nostri Iesu Christi, per quem venitur ad patrem, & ad regnum sempiternũ. Nec Ioan. 14. dubium quin sancti patres, imò Spiritus sanctus, in septenario isto numero, mysticos indidere intellectus, vnde & medius eorum ad vtrosque ternarios litterarum ordines respondet. Etsi volueris animaduertere elementorum iuncturæ sensibus,

A suarum è contra connexionum consortia. Iam quid ipse textus lamentationis afferat videamus.

ALEPH

QVOMODO *obtexit caligine in furore suo Dominus filiam Sion: proiecit de cælo in terram inclytam Israël.*] In his tribus sapphici metri alphabetis, vnum principium est dictionis, vnaque exclamatio, plena doloribus, plena omni admiratione & stupore. Idcirco velim non transitoriè lector talia perpendas, sed affectum tanti luctus diligentiori intuitu consideres, & intelligas B quanta charitate, quanto amore sancti afficiebantur, quantaque dilectionis flamma intus mouebantur ad omnia: ita, vt omnium causas suas esse facerent, & cum ingenti solicitudine singula procurarent. Quapropter Ieremias, quia Ierusalem quę acciderint, considerare non sufficit: non solùm semel & secundò, verùm & ternò idipsum exclamationis verbum per prin-C cipia repetit lamentationum: Quomodo sedet, vel Quomodo obtexit Dominus, vel Quomodo obscuratum est aurum optimum, tam improuise atque insperatè, quam ex omnibus gentibus sibi elegerat, vt esset in Deum, & ipsa illi in populum. [Quomodo (inquit) obtexit Dominus Deut. 26. caligine in furore suo filiam Sion?] De qua profecto caligine quæstio esset, nisi addidisset (in furore suo,) Quia omninò alia est caligo ad quam accessit Moyses in Exod. 19. monte, in qua erat Deus: & alia quæ sub 2. Reg. 22. D pedibus inibi visa est, & in Psalmo sub pe- Psal. 17. dibus prædicatur: alia verò quæ in furore Dei Ierusalem obtexitur: quia nimirum hanc tenebrosus turbo possidet, qui & quàm sæpè furor Dei rectè interpretatur. In illa verò Deus esse dicitur, sicuti & ei, quæ sub pedibus est, illa præesse prædicatur. Vnde considerans omnia quæ Deus huic populo fecerat, quàm magna, quàm innumera, quàm horribilia vel inscrutabilia, & cernens quæ acciderant, cum ingen-E ti gemitu exclamare non sufficit, quod de tanta adoptione, vt filia vocaretur Dei, de tam immensa gloria, de summo cæli vertice, & magna felicitate, ad tam maximam miseriam, in die furoris Domini & vindictæ, deuenerit. In die siquidem furoris, & non in die Domini: quia licet ipse furor Domini esset, tamen hæc dies vindictę, dies furoris fuit. Habuit quidem filia Sion diem Domini (& quia in die salutis

suæ, noluit obseruare diem Domini) quā Abraham pater eius viderat,& gauisus est. Idcircò impegit in die furoris Dei. Iuxta anagogen verò nō minus ingemiscēdum, quotiens Sion, mater nostra, caligine obtexitur peccatorum, erroris aut ignorantiæ, quæ tantis muneribus adeò ditata creditur, & laudibus prædicatur. Sed quod peius est, habebat illa tunc quamuis offēso Deo, qui eam indefessis gemitibus lamentarent. Nostra verò nescio si vel raros habeat, qui ea intelligant, aut recogitent, quibus patimur & afficimur malis. Proiectam namque de cælo inclytam Israel cōspicimus, quando terrena sectari eam & carnalia videmus: præsertim (secundum Apostolū) nostra cōuersatio cùm in cælis esse deberet, nos è contrario, nos tēporis non nisi caducis & mundanis incūbimus negotiis, & turpia meditamur. Quid amplius putas, nisi quia Dominus abiecit nostris interuenientibus malis, & proiecit nos in terram? *Nec est recordatus scabelli pedum suorum in die furoris sui.* Quia & si illa Sion pulcherrima Dei legitur habitatio, angelico ministerio, & ducatu, ac Dei protectione suffulta, & in deserto multis miraculis, ac diuiniis solatiis diutissimè per Moysen & Aaron, cæterisque sanctis patribus educata, vt vocabulo scabelli pedum Domini, propter statum diuini cultus merito potiretur. Tamen nostra Sion gloriosior, ab vtroque testamento prædicatur: ita vt videret & præuideret eam Moyses quādo ascendit in montem, Aaron scilicet Nadab & Abiu, vna cùm Septuaginta de senioribus, & viderunt Deum Israel, inquit, & sub pedibus eius quasi opus lapidis sapphirini, & quasi cælum cùm serenum est. In quibus profectò verbis patet sensus, quod Ecclesiam in spiritu præuiderit Dei sub pedibus affuturam, propterea quasi cælum cum serenum est, ait: Quia cæli enatrant gloriam Dei. Quam retinere volens Dominus, baptismi sacramentis, in specie sapphiri lapidis eam sibi sub pedibus in ænigmate demonstrauit. Et ideò Propheta in spiritu teor, quod non minus illius populi ruinā, quàm & nostræ Sion discrimina, diuinitus præuidens, flebat nobiscum, adeò deiecta multotiens in die furoris Dei, vt non recordaretur Deus scabelli pedum suorum. Quod sæpe contigit propter peccata populi, & nunc accidisse iure plangitur: cui præesse deberat Christus & deambulare, quod ei nunc temporis pessimæ dominatur inimicus. Nec recordatus solij sui aut scabelli pedum suorum in die furoris sui, quando Dei impugnantur iura in nobis, & dominantur mala. Cæterùm anima peccatrix moraliter, quæ quondam lumen scientiæ & speculum diuinæ contemplationis habuit, cuius & nomen in cælo scriptum fuit, non minus lugenda creditur, quando in terra prostituitur & profanatur, quando vitiis polluitur & inquinatur, quando pedes Domini, vestigia videlicet præceptorum eius, de corde explosis gressibus abolentur Dei. Cùm esset templum Deus habitans in ea & deambulans, è contrario nūc propter cæcitatē cordis & nequitiam prauæ actionis, de culmine virtutum, quasi de summo cæli vertice, in fœditatem vitiorum prolapsa, in die furoris Domini ab hostibus conculcatur, diripitur, & dilaniatur: nec est Dominus recordatus eius, quia noluit stare in luce virtutum. Propter quod & tradidit eam in die furoris sui. De qua sanè die præsens propheta loquitur: *Maledicta, (inquit) dies in qua natus sum, dies in qua peperit me mater mea, & non sit, (inquit) benedicta.* Quæ nimirum dies, (vt supra iam dixi) dies furoris Domini iure appellatur, ad quam anima, quæ deciderit, tollens se de membris Christi peccando, faciensque se mēbrum meretricis, id est, diaboli, cum quo meretricatur, non recordatur in die iræ, quia non stetit in die quam fecit Dominus. Idcirco spreta & derelicta à Deo, conculcata ab hostibus, non minus à Propheta, quam & ab omnibus Christi membris, dignè plangitur, quę se de tanti honoris culmine, ad tantam deuoluerit irrisionem & insaniam, & ad tantam se ruinam deiecerit. Vnde sequitur.

Philip.3. Ioelis 3. Exod.24 Psal.18. Ierem. 8.

BETH.

PRÆCIPITAVIT *Dominus nec pepercit omnia speciosa Iacob, destruxit in furore suo munitiones virginis Iuda, deiecit in terra, polluit regnum & principes eius.*] Hæc omnia Iudæis accidisse manifestum est. Sed quia id Dominum fecisse plangitur, non sic accipiendū quasi eo impellēte Ierusalē peccauerit, sed quia iusto veroq; iudicio primū peccare hic aut alibi per innumera peccata, deinde propter pœnam peccati præcipitare, vel cætera quę sequuntur permisit. Propter peccata enim Iudæorum ad similitudinem gentium cæterarum quæ circa eos erant, irritatus Dominus, tradidit populum suum in manus gentium, & dominati sūt eorum qui oderunt eos. [Nec pe-

percit omnia speciosa Iacob,] quę habebat in ornamentis famosissimi templi, & cultu ceremoniarum, quo se gloriosiores cæteris gentibus credebant. Quæ nimirum [Dominus præcipitauit & destruxit, in furore suo,] vt intelligeres Dominum non ea, sed ipsos requisisse sibi incultum & gloriam & laudem nominis sui: illi verò è contrario, illa præferentes, in quibus gloriabantur se impudicitiis & sceleribus, tradiderunt. Sed plenius in hac vltima, quæ sub Romanis accidit, hæc omnia cōplentur, quasi si in testeis vasis vniuersa illa quæ in lege leguntur, adumbrata ferrentur in regno, in populo, in ducibus & ministris, in templo & vasis omnibus, in sabbatis & solemnitatibus, in vestibus & sacrificiis, in cultu religionis, & in omnibus quæ de his adumbrata prædicantur. Nempe, quia nihil aliud fuerunt ista omnia, nisi quasi quidam magnus Propheta vel prophetia. Veniente verò Christo, cùm completa essent singula de eo, quæ in eisdem vasis tegebantur, præcipitata sunt omnia illa & confracta, destructa & deiecta, polluta & profanata, vt cuncta in orbe terrarum viderent mystica & ineffabilia sacramenta, quæ tegebantur, luce clarius reserata. Et ideò (inquit) polluit regnum & principes eius, quando cuncta speciosa eorum despexit, nec pepercit perempto Christo, & sine ipso, de quo erat omnis ista prophetia, omnia prostituta & coinquinata iudicauit: intantum, vt de omnibus nec remaneret testa, in qua portetur ignis de incendio. Et hæc est lamentatio prophetæ tam immanis & intolerabilis.

Mysticè autem ad Ecclesiam, peccante populo, hæc iure referuntur: quia (secundum Apostolum) si naturalibus Deus non pepercit ramis, quantò magis nobis, qui cùm essemus oleastri, inserti sumus in bonam oliuam? Etsi eorum despexit officia, quantò magis & nostra polluuntur, cùm polluta fuerit & mens & conscientia? Ergo quàm speciosa sit Ecclesia & pulchra, sæpè in Canticis collaudatur, sed & in Psalmis: *Astitit* (inquit) *regina in vestitu deaurato, circumdata varietate.* Vnde constat quod speciosa valde est & suauis, pulchra quidem, vt luna, electa vt sol. Sed quàm sæpè excrescentibus culpis, aut per partes, aut in toto, deiicit Dominus speciosa eius ad contumeliam & ignominiam in manibus hostium. Speciosa quidem, quia candet sicut lilium inter spinas: quando pulchritudinem eius simul exortæ spinæ suffocant. Deiicere autem Dei est, iusto suo iudicio permittere vnumquemq; ire post concupiscentias, & destruere, auxilium gratiæ suæ ac misericordiæ non præstare. Pro quibus si nobis essent lachrymæ, iugiter conspiceremus, vnde flere deberemus. Sed quod grauius est, iam talia rarus, qui recogitet. Destruuntur itaque munitiones eius, quando peruigiles, & custodes Ecclesiarum, qui eam munire & circumdare, suo auxilio & doctrina, cum omni cura & solicitudine deberent, oblectamentis huius vitæ & voluptatibus deprauantur. Quos, quia non se intelligunt destructos, & dissipatos, suis prauis actibus, gemit & plorat chorus Sāctorum: quia in illis & pulchritudo deperit, & fortitudo gregis infirmatur. Est namque Ecclesia Christi quasi Ierusalem, quæ ædificatur vt ciuitas, & sicut turris Dauid cum propugnaculis suis. Mille clypei pendent ex ea, omnis armatura fortium. Sed cùm muri eius pastores, pastores videlicet ac custodes animarum, suis destruuntur actibus, facilis hostis omnia introrsus speciosa ciuitatis deiicit & diripit, sicque quasi ciuitas quæ vastatur. Vnde sequitur, [Deiecit eam in terram.] Ergo Ecclesia deiicitur in terram, quando terrenis actibus & vitiis occupatur, nec est qui sustentet eam, doctrinarum virtutibus, vel bonorum operum exemplis. Propterea cùm talia in qualibet Ecclesia contigerint, mox diuina vltio iustè sequitur: Polluit (inquit) regnū & principes eius. Tunc itaque eos polluit, quando eius æquitas pollutos ostēdit, qui debuerant seipsos, & alios castos coram Deo atque immaculatos custodire. Et facti genus regale sacerdotium sanctum. Iure tunc polluti pronunciantur, quando de tanti culminis throno deiecti, serui vitiorum inueniuntur. Vnde magis cum Propheta lugendum, quàm aliquid in his verbis exponendum censeo, quia sicut alibi legitur: Culpa sacerdotum, ruina populi est, vti & Iudæorum fuit. Tropologicè verò deiicit Dominus speciosa cuiuslibet animæ nec parcit, quando se mens occupauerit prauis desideriis, relicto intrinsecus casto Dei amore, cui dictum fuerat: *Audi filia & vide, & inclina aurem tuam, &c.* donec concupiscat rex decorem tuum, & destruit omnes munitiones eius in gyro in ira furoris sui. Quando fide infirmatur, nec valet tentationes hostium sustinere quæ inferuntur: quia intus primum perdidit speciem, & pulchritudinem casti amoris. Alioquin nisi prius intus anima corrupta esset, & fœdata vitiis,

Rom. 11. Psal. 44. Cant. 6. Cant. 2. Luc 8. 1. Pet. 2. 3. Psal. 121. Cant. 4. 1. Pet. 2. Psal. 44. Eccles. 9.

ta viriis, nequaquam Dei destitueretur auxilio, ita vt muri destruerentur exterius virtutum, quibus prius ab hostibus, ne irrumperent, muniebatur. Et proiecit eam (ait) in terram: quia omnino tunc de throno regni corruit in terram, quando inrus connubium casti amoris violauit, & sordibus vitiorum se admiscuit. Vnde valde nobis cum Propheta lugendum, qui de cæli culmine proiicimur in terram, quotiens terrena sectamur & implicamur vitiis, nequando dicatur nobis: *Terra es, & in terram ibis.* Gen. 3. Quia nisi prius anima speciosa virtutum perdidisset, nequaquam munitiones eius exterius Dominus destrui permitteret: & nisi in gyro destructa esset, nunquam de cœlo in terram cecidisset, vt totum terrena saperet. Sed quia intus pulchritudinem amisit, thronus Dei esse desiit. Hinc est quod & in terram deiicitur, & Dominus eam polluit. Polluit (inquit) regnum & principes eius. Regnum ergo polluere est, eam pollutam iudicare, in qua Deus templum sibi statuerat, sed ipsa à diabolo, vitiis prostituta, profanatur, & polluitur vna cum eisdem suis sensibus, qui ei malè carnaliter principantur, quam Dominus mox expoliat honore regni & principatu eius, quem habuit ex perceptione baptismatis & vnctione sacri chrismatis. Hinc quoque sequitur.

GIMEL.

CONFREGIT *in ira furoris omne cornu Israël, auertit retrorsum dexteram suam à facie inimici, & succendit in Iacob quasi ignem flammæ deuorantis in gyro.*] Non solùm enim regnũ Iudæorum Dominus destruxit, quod est omne cornu confringere, & defensionem dexteræ suæ ab eis auertit, terramq; eorum in manus hostium ad deuastandum tradidit. Sed & Ierusalem nostram, quæ sponsa iure à Domino appellatur, quando recesserit ab eo, & iis qui non sunt dij, diuersis sceleribus seruierit, polluit Dominus, & omne cornu eius confregit, quod ei erexerat in domo Dauid pueri sui, quatenus nulla sit ei vis ad resistẽdum inimicis. Luc. 1. Verùm & manum suam retrorsum conuertit à facie inimici, quam extẽtam tenebat ad vltionem eorum qui eam insectãtur, nisi ipsa prius à Deo retrorsum rediisset. Sed quia prior retrorsum abiit, iustè Deus ei quandoque auxilium dexteræ suæ subtraxit. Per dexteram namque virtus patris, id est, filius intelligitur, qui ab Ecclesia mox auxilium gratiæ suæ subtrahit, cùm ipsa se amatoribus adulteris exposuerit. Nec immeritò, cùm sponsum, vadens post amatores suos, spreuerit, si ab ea sponsus dexteram defensionis subtrahit. Iere. 3. Vnde mox cum taliter auxilio desolatur, omne cornu eius Dominum confregisse à Propheta plangitur. Habet namq; Ecclesia sua cornua, habent & hæretici & falsi Prophetæ sua. Sed tunc iure omne cornu eius cõfringitur, quæ neglecto spõsi amore, qui sibi cornu salutis erexit, post 1. Pet. 3. suarum concupiscentiarum illecebram ire non metuit. Hinc Dei destituta manu, priuatur bonis, corrupta luxu libidinis. Propterea lugens Propheta subdit: [succendit in Iacob quasi ignem flammæ deuorãtis in gyro;] quia cùm Dei desolatur gratia, & suis eneruatur viribus, immergunt se variæ concupiscentiarum libidines, quibus succensa flammis in gyro, ne possit euadere, quasi ab igne intus forisve deuoratur. Typicè autem ad mores bene refertur, quandoquidem & anima cornua sua habere perhibetur. De quibus sanè cornibus: *Omnia cornua peccatorum confringam, & exaltabuntur cornua iusti.* Psal. 97. Cornua namque animarum sunt fortia quælibet virtutum, quibus nouit fidelis anima omnia sibi aduersantia repercutere, & quasi fœnum aut puluerem in aërẽ ventilare vel dispergere. Nemo igitur qui ignoret, quod cornua non simul cum alitibus nascuntur, inest tamen eis causa nascendi. Anima verò non ex naturæ instinctu virtutibus armatur, sed Dei munere: licet & ipsa prius habuerit à naturæ bono concipiendi gratiam, & nutriendi quæ conceperat efficaciam. Sed quia & se perdidit, & libertatem naturæ, alia sunt quæ confringuntur de peccati origine nascẽtia. Alia verò quæ exaltãtur & crescunt de vigore diuinæ gratiæ. Hæc quia sibi inuicem aduersantur, Dominus confringet omne cornu ex Israël carnali, ne diutius se vitia extollant. Vnde Propheta gemit, non quia franguntur, sed quia in furore Dei vna cum anima conteruntur. De quo furore tremens Dauid aiebat: *Domine, ne in furore tuo arguas me, neq; in ira tua corripias me.* Psa. 6. Cõtrahit autem & auertit manum suam Dominus à facie inimici, animam insequentis: quia ipsa se prius hostibus exposuit, & recepit intus adulterum. Idcircò quia de sinu Dei egressa foris anima, vna cum Dina, vt videret filias regionis huius seculi, vulnerata est à diabolo, & in membris eius compacta: iam in furore suo auertit Dominus manum à fa- Gen. 34.

cie inimici, ne præbeat auxilium contra A eũ, cui male prius se subdiderat. De qua causa etiam Israel carnalem, Iudæos videlicet abire permisit in exterminium: quoniam & ipsi prius leprosi erant, non qualicunque lepra, sed perpetua; quod manu Exod. 4. Moysi signabatur, cũ extenderet, leprosa fiebat: cùm verò reuocabat eum in sinum munda erat. Hinc quoque Dauid ad Deũ, Psal. 73. *Vt quid auertis* (inquit) *manum tuam, & dexteram tuam de medio sinu tuo in finem.* Quia manus Moysi extensa, designabat Iudæos B exusse à Deo, & extensos esse ad praua opera, idcirco & manus Moysi leprosa fiebat. Reuocati verò clementer quasi in sinum, vti manus Moysi, mundi fiebant. Et hinc est quod Dauid cernens irreuocabilem eorum captiuitatem, quasi offenso Psal. 73. Deo loquitur: *Vt quid auertis manum tuam & dexteram tuam de medio sinu tuo vsque in finem?* ac si patenter dicat: Quandiu tu auertis manum tuam, nec remittis eam in sinu, ipsi extensi inter gentes, immundi & leprosi erunt. Hæc idcirco dixerim, a- C nima quæ de sinu Dei se proiecerit ad secularia desideria, contaminata erit. Neque enim Dominus alios fouet & defendit, nisi quos sub alis aut in sinu gesta & nutrit. Reliquos verò qui se inde proiecerint, audi quid sequitur, [Et succendit in Iacob quasi ignem flammæ deuorantis in gyro.] Quia profectò miseram animam semel de sinu Dei, excrescentibus culpis egressam, in furore suo Dominus eam liberè possidere immundis spiritibus permittit (nisi fortè misereatur eius rursus vt D conuertatur ad sinum) qui eam succendãt igne concupiscentiarum, in modum flammæ deuorantis. Et videndum, si non fe- Daniel. 3. ptuplum ac si fornax illa Babylonis succendatur & concremat, quoscunque repererit de Chaldæis.

Daleth.

Tetendit *arcum suum quasi inimicus, firmauit dexteram suam quasi hostis, & occidit omne quod pulchrum erat visu. In tabernaculo* E *filiæ Sion effudit quasi indignationem suam.*] Tunc hæc omnia constat fecisse Dominum, quando dimicantes hostes contra Hierusalem, Chaldæos scilicet siue Romanos, explere sua permisit iudicia, nec refellit. Ipsi namque quasi arcus in manu Dei parati longe fuerant & extensi ad vltionẽ, sed quia Sion noluit redire ad eum, neque eum suscipere, in cuius manu distensi seruabantur, vsque ad plenitudinẽ

temporis: vt de plenitudine & completa mensura delictorum, plenitudo vindictæ procederet. Et quia noluerunt esse amici, iure factus est eis inimicus, quia iuxta vocem psalmi: *Cum sancto sanctus eris, & cum* Psal. 17. *viro innocente, innocens:* nec non & cum peruerso, peruertitur. Sic & cum inimicis iure plangitur inimicus; [firmauit autem manũ suam quasi hostis,] quia & ipsi aduersarij extiterant diuinæ legis, vt vel sic addiscerent quòd non in suo gladio possederant terram, & brachium eorum non saluauerat eos, sed dextera Dei & Psal. 43. brachium eius & illuminatio vultus il- Exod. 15. lius. Quod quia noluerunt animaduertere, [occidit omne pulchrum visu in tabernaculo filiæ Sion] quando vniuersa exterminari permisit & demoliri: nec distillare fecit, sed effudit quasi ignẽ indignationẽ suã. Quod melius de captiuitate quæ sub Romanis accidit intelligitur, quãdo tota effusa indignatio Dei cernitur. Allegoricè verò, contra Ecclesiam quam sæpe Dominus, [tetendit arcum suum quasi inimicus,] cùm ipsa sibi inimicatur, nec vult sponsi monita obaudire, vt ad eum redeat per humilem satisfactionem. Idcirco arcum extendit quasi inimicus, dignè plangitur. Per arcum namque, iudicium intelligitur, quo vnusquisque in præsentiarum aut percutitur vt corrigatur, aut quia diu tenditur in extremis, peccata cùm consummata fuerint grauius ad puniẽdũ, telaxetur, in vno eodemque arcu diuersæ iudiciorum Dei sagittæ ad iacula præparentur. Siquidem aliæ sunt fulgurantes, quasi sagittæ mittuntur electæ de pharetra Domini ad veterem hominem perimendum, & vitia ferienda. Aliæ sunt quæ mittuntur ad affligendos quosque, certè Isa. 49. aut ad coronam, aut ad correptionem, aut Eph. 4. ad pœnam supplicij. Sed de illis gemit Ecclesia & plangit, quas Dominus quasi inimicus aut per hæreticos, aut per ipsum diabolum, aut per membra eius, ad vulnerandos quosque in Ecclesia intendit, de quibus in Psalmo: *Ecce peccatores in-* Psal. 10. *tenderunt arcum, parauerunt sagittas in pharetra, vt sagittent in obscuro rectos corde.* Nam huiusmodi sagittæ de arcu Dei, scilicet diuino suo iudicio, veniunt; ex quibus vnus electorum: *Sagittæ Domini* (inquit) *in me sunt.* Et Dauid, *Quo-* Iob. 6. *niam sagittæ tuæ* (inquit) *infixæ sunt mihi.* Psal. 37. Pro quibus itaque sagittis, arcus quia tenditur à Domino, vt durius feriantur delinquentes, amare plangitur: imò non, quia percutimur vt corrigamur,

ſed quia arcus in furore extenditur, vt am-
plius quiſq; peccans corde induratur, de-
mum quo grauius ab immanitate ſcelerũ
feriatur. Hinc quoque & in Pſalmis, *Dedi-*
Pſal. 59. *ſti metuentibus* (inquit) *te ſignificationem, vt*
fugiant à facie arcus. Quia omnino quan-
rò magis ex Dei patientia iudicij tempus
extenditur, tanto retributionis vindicta
durior accumulatur. Firmat ergo dexte-
ram ſuam quaſi hoſtis contra Eccleſiã de-
linquentem, cùm eam inceſſanter vindi-
ctis proſternit, & duris excruciat pœnis,
donec aut ipſa correcta redeat ad eum poſt
verbera, aut indurata in his quæ pereunt,
tradatur ad ſupplicia poſt culpas. Porrò in-
terdum quouſque iratus manum offirmat,
quaſi hoſtis occidit in tabernaculo eius
omne quod viſu pulchrum eſt: quia omnia
pretioſa eius membra diripere permittit &
trucidare, quod vtinam tale fieri ne vide-
remus. Vnde magis nobis flere cum Pro-
pheta congruit, quoniam effuſa eſt quaſi
ignis ad deuorandum indignatio Domi-
ni quia peccauimus. Et quia iſta ex pec-
catis impegimus, atrociora ſunt & irremi-
diabilia iam ex cauſa peccati, quam quo-
tidie admittimus, nec tamen ſic aut ſenti-
Pſal. 106. mus, aut ad percutientem nos Deum redi-
re conamur. Sed effuſa contentio ſuper
principes, nos omnes errare fecit in inuio
& non in via. An non putatis quod hæc in
ſpiritu Prophetæ cernerent, qui cuncta in
eo videbant quæ loquebantur, in quo ſunt
ea quæ necdum ſunt, vt futura ſunt, quæ
noſtris accidiſſe temporibus deploramus?
Nequaquam igitur dixerim, Videntés eos
appellatos aliunde, niſi quia plurima lon-
gè poſt præuidebant in ſpiritu. Vnde con-
tinuò quaſi de nobis diceret: *Et effudit* (in-
quit) *quaſi ignem indignationem ſuam.* Effu-
1. Reg. 9. dit ergo quaſi ignem indignationem ſuã,
ita, vt videas omnia conflagrari diſcordia-
rum incendiis, & concupiſcentiarum flã-
mis cremari, & nequaquam opus ſic de-
flere ea olim quæ contigerant, cùm & ipſi
nunc ſceleſtiora committimus in Eccle-
ſiis, & grauiora peccamus. Siquidem mo-
raliter contra delinquentem Dominus ar-
cum ſuum quaſi inimicus extendit, cùm
eum peccantem conſpicit, nec emollit
ad pœnitentiam, ſed manus eius adhuc
extenta, poſt numeroſiora ire permittit
crimina, nec auertit intantum, vt quic-
quid viſu pulchrum in ea naturaliter in-
tus in moribus, quaſi in tabernaculo vi-
debatur, Dominus perimere dicatur,
quando fœditatem vitiorum eam conſtu-
prare permittit, & omnia morum honeſta

A interius violari. Tunc demum quaſi iam
pro pœna peccati, malis eius exacerbatus,
ſecundùm Apoſtolum, quandoque tra- Rom. 1.
dit eam in paſſiones ignominiæ, & effun-
dit flammam libidinis, vt eat mira iam
captiua poſt incendia deſiderij ſui, fa-
ciens quæ non conueniunt, etiam illa,
quæ ſunt contra naturam. Hincque ſe-
quitur:

HE.

FACTVS *eſt Dominus quaſi inimicus:*
B *præcipitauit Iſraël, præcipitauit omnia mœ-*
nia eius, diſſipauit omnes munitiones eius,
& repleuit in filia Iuda humiliatum & hu-
miliatam.] Hæc omnia ad litteram de Gen. 28.
Iudæis manifeſta eſt relatio, vt fontem Exod. 14.
lachrymarum commoueant verba, & ad & 15.
lamenta ſenſus inclinent, quòd Domi- Exod. 33.
nus qui eis ductor olim fuerat & cuſtos,
qui cum eis gradiebatur, & loquebatur de
ſingulis, quaſi amicus ad amicum, cle-
mens & pius: nunc è contrario, cùm vin-
dictam rependit, fit eis quaſi inimicus, ſuo
C agente iudicio. Quantum ad litteram ex-
pectat iam ſuprà eadem planxerat, vbi ait:
Nec pepercit omnia ſpecioſa Iacob, de-
ſtruxit in furore ſuo munitiones virginis
Iuda, niſi quod hic addidit [in furore ſuo.]
Sed tantundem eſt, cùm ait: quia factus
eſt ei inimicus, & mœnia propter ſpecio-
ſa ciuitatis, metro alluſit: non vt alia eſſent
quæ deflet, ſed vt retexendo amplius ſe
ad lachrymas prouocaret.

Qua de cauſa in hoc eodem opere, quiſ-
que intraſti, ad ea quæ planguntur, magis
D magiſque, charitate deuotus, lachrymas
debes requirere, & ad ſingula, quid defleas,
vna cùm Propheta retexere, quàm quòd
faſtidias inuenire: Ne fortè (quia Domi-
nus Deus exercituum nos vocat per Iſaiã Iſaiæ 22.
in die diſcriminis ad fletum, & ad plan-
ctum, & caluitium, & ad cingulum ſacci)
è contrario nos ad gaudium & lætitiam
vanam erigamur, comedere ſeu bibere Sap. 5.
quaſi cras morituri: vt deinceps nihil ex-
periamur boni malive, ſed quaſi lanugo
E impræſentiarum ſimus auferendi. Vnde & Eccleſ. 7.
Salomon: *Melius eſt ire* (inquit) *ad domum*
luctus, quàm ad domum conuiuij. Propter ea
& nos quia intrauimus ad huius operis
inſtituta Eccleſiæ flentes, videamus ſpiri-
tualiter quid acciderit. Quia quotiens
ſponſa & amica quæ vocatur, ſeu ſpecio- Cant. 2. 2. 3.
ſa atque immaculata, ſe auerterit ab am- 4.
plexibus caſti amoris, inimicitias, contra
eius agendo præcepta, ſibi contrahit: fit-
que ſponſus eius quaſi inimicus. Et mira

dispẽsatione temperat sententiã seueritatis, dũ quasi & nõ ex toto inimicus dicitur: quia & si videatur eam deserere in manibus hostium, & affligere aliquotiens, in tantum, vt penitus destituta credatur: non de crudelitate inimicitiarum forte venit, si se demum conuerterit, sed de prouidentia pietatis, saltem malis perpessa, vt ad eũ flagellata redeat. Sed notandum, quòd primum præcipitat Israël, quando munditiam cordis aufert, ne diuina possit videre: tum deinde præcipitauit (inquit) & omnia mœnia eius. Habet igitur Ierusalẽ nostra sua mœnia, quæ ad pulchritudinẽ & decorem pertinent nostræ religionis. Habet & munitiones quibus muniatur ciuitas, ne irrumpatur ab hostibus. Habet quidem honesta, habet & inhonesta *Sed quæ inhonesta sunt* (inquit Apostolus) *nostra abundantiori circundamus honestate.* Quia sũt in Ecclesia simpliciores & sancta cõuersatione viri, sunt & rustica vilitate cõtecti, tamen vtrique valde necessarij, qui omnes etsi videantur in muris Ecclesiæ honestiori vita coædificari, nec valent fide vel doctrina eam munire. Vnde frequenter Dominus, excrescentibus malis, præcipitare aliquos permittit, qui videbantur ornamẽtum esse Ecclesiæ, aut in hæresim, aut in aliqua vitæ flagitia. Sed & munitiones eius quam sæpe dissipat, cùm eos qui defensores esse deberent, errare sinit, & prauis suis actibus dissipari. Deinde replet ex vtroque sexu, id est, multiplicat humiliatum & humiliatam: quando fraude dæmonum in Ecclesia plurimos cõstupratì delictorum operibus permitit. Porro moraliter, anima habet sua virtutum mœnia: quia sicut sunt in vrbibus, pro ornamento decoris, nonnulla quæ mœnia vocantur, & munitiones in defensione, quibus ciuitas tueatur: ita sunt dona alia quæ nos muniunt, alia quæ ornant animam simul & Ecclesiam: vt puta prophetiæ dona, genera linguarum, interpretatio sermonum, curationũ genera. Quæ nimirum quasi quædam mœnia mentis sunt, quæ etsi quisque non habeat, stare per fidem & iustitiam potest: quamuis ornatus altitudine donorũ & virtutibus, sine quibus saluari valet, minimè esse videatur. Nam fides, spes atq; charitas non nostra mœnia, sed munitiones sunt, quæ si habere negligimus, hostium insidiis patemus. De Iudæa verò, quia prophetiam atque doctrinã vel miraculorũ signa, abstulit Dominus, mœnia eius præcipitauit: quia fidem, & spem, atque charitatem,

1.Cor.12.

1.Cor.11.

A propter eius duritiam auferri permisit. Munitiones eius dissipare studuit. Vbi nimirum rectus ordo seruatur: quia cùm peccatrix anima relinquitur, prius ab ea virtutum dona, quæ ad manifestationem spiritus data sunt, postmodum fidei, & spei, atque charitatis fundamenta destruuntur. Quæ cuncta Dominus à perfidis ablata Iudæis, gentilitati tribuit: & ex iis quæ infidelibus abstulit, montes fidelium ornauit. Quibus cùm rursus anima expoB liatur, fit ei Dominus vna cum eisdem Iudæis inimicus, & qui prius dicebat, Inimicus ero inimicis tuis, & affligentes te affligam, ipse demum eidẽ inimicatur animæ, & affligere permitit. Vnde & repletur in ea, humiliatus & humiliata, cogitationes videlicet immundæ atque nefandi sensus: vt ex vtroque intus foris ve cõtumeliis augeatur, donec confusione indura, fortè reuereatur & conuertatur ad pœnitentiam. Sequitur.

1.Cor.11.

Exod.23.

C VAV.

ET *dissipauit quasi hortum tentorium suum, demolitus est tabernaculum suum. Obliuioni tradidit Dominus in Sion festiuitatem & Sabbatum, & opprobrio in indignatione furoris sui, regem & sacerdotem.*] Vbi primùm notanda est structura verborum, quanto splendore in Hebræo reniteat, quæ translata in nostra per principia versuum, tam diffusam sermonum elegantiam habet. Nam postquam luxit, Quomodo obtexit D Dominus caligine filiam Sion: sic deinceps per singula concinentia gradatim verba defleuit, vt possit ad omnia Quomodo, quæ non minus interrogantis est particula, quàm & dolentis & admirantis coaptari, vt dicatur, Quomodo proiecit, Quomodo præcipitauit, destruxit, deiecit, polluit, & cætera quæ dicuntur. Sic itaque plangit simul & dolet omnia, vt nunquam videatur stupor & admiratio vel gemitus immutari, dum ad singula se distendit. Hinc quippe quasi dicatur, E Quomodo dissipauit quasi hortum tentorium suum, vel Quomodo demolitus est tabernaculum suum, vel cætera huiusmodi quæ planguntur. Quæ nimirum omnia propter peccata contigerunt Israëlitarum, quòd Dominus dissipauit tentorium suum quasi hortum, & tabernaculum demolitus est, quia hostibus demoliri permisit. Sed tẽtorij nomine & tabernaculi, quàuis vnũ videatur sentire quia tabernacula inde videntur dicta, quod cortinæ

funibus distentæ, tabulis interstantibus appenderentur, quæ tentoria sustinerent: tamen in tentorio tabernaculum, quod Moyses erexit in deserto, possumus accipere, & in tabernaculo templum, quod Salomon demum ædificauit. Quæ vtraq; propter scelera Iudæorum Dominus in manibus inimicorum dissipanda & demolienda tradidit. Primum quidem repulit
Psal. 77. tabernaculum Silo, tabernaculum suum vbi habitauit inter homines. Deinde sicut
Iere. 7. ipse per Prophetam ait: *Faciam domui huic, templo, scilicet Salomonis, in quo inuocatum est nomen meum, & in qua vos habetis fiduciam, sicut feci Silo: & proijciam vos sicut proieci vniuersos fratres vestros semen Ephraim.* Cæterùm iuxta anagogen valdè plangendum, quòd multos in Ecclesia sic dissipati conspicimus, & demoliri quasi hortum. Sed de quo dicatur horto videamus, ad cuius similitudinem Dominus tentorium suum, scilicet synagogam Iudæorum reprobam, vel Ecclesiã obertantem à Christo, quæ per tabernaculum iure accipitur, dissipare vel demoliri dica-
Cant. 4. 5. tur. Est namque & ipsa hortus de qua dicitur in Canticis: *Hortus conclusus soror mea, hortus conclusus, fons signatus.* In quo nimirum horto puteus aquarum viuentium emanat, & fons hortorum vbi aspirat Auster, remouetur Aquilo, fluuntque aromata illius, inter quæ sponsus fructum pomorum & fauum cum melle comedit. Nunquid ad huius similitudinem synagoga vel Ecclesia reproba dissipantur membra, cuius emissiones nihil aliud sunt, quã
Gen. 13. paradisus? Nequaquam hoc dixerim, sed est alius hortus deliciarum quasi paradisus Dei, de quo Moyses in Genesi, quod leuauerit Lot oculos suos & vidit omnem circa regionem Iordanis, quæ vniuersa irri-
Exod. 16. gabatur, ante quam subuerteret Dominus
Num. 11. Sodomam, sicut paradisus Domini, & sicut Ægyptus, vt esset hortus deliciarum, & voluptatis. Ad quas itaque delicias Iudæi suspirantes gemebant super ollas carnium, allia & cepas, peponesque ac cucumeres Ægyptiorum desiderantes, quæ omnia sunt in animo eorum, qui terrena sapiunt. Ad cuius horti similitudinem, dissipat Dominus non minus de Ecclesia lasciuientes, & ad Sodomitica Ægyptiorumque desideria praua reflectẽtes, quàm
Psal. 14. & de Synagoga obertantes. Demolitur ergo Dominus tabernaculum suum, quando in Ecclesia degentes sceleribus & flagitiis permittit exterminari, & vitiis intus omnia concremari. Alioquin, Spiritu sancto teste, nisi qui ingreditur sine macula, & operatur iustitiam, non potest conuersari in tabernaculo Dei, neque absque iis quæ sequuntur in eo coædificari. Quibus prætermissis præceptis, etiam obliuioni tradit Dominus, qui nonnunquam obliuionem patitur, festiuitates & sabbata nostræ quietis: non quod solennitates ei non placeant nostræ religionis, sed quia Dei prius tabernaculum vel templum Spiritus sancti in nobis violatur, non est in quo reliqua Deo vt placeant offerantur. Vnde obliuioni ea tradere censetur, quia nobis profectò ad iustitiam sine bonis iustisque operibus imputantur: imò rex & sacerdos opprobrio traduntur, qui sanctam Dei Ecclesiam nutrire (iuxta Isa- Isa. 46. iam) debuerant, ex quo & erunt (inquit) reges nutritij tui. Sed quia templum sancti Spiritus prauis violant operibus, opprobrium sunt magis hi in Ecclesia quàm Psal. 2. decus. De quibus Dauid. *Et nunc reges intelligite, erudimini qui iudicatis terram. Seruite Domino in timore,* & cætera quæ sequuntur. Vnde insinuat quia genus regale & sacer- 1. Pet. 2. dotium sanctum sumus, si pias & salutares Deo hostias offerre volumus. Tabernaculum sancti Spiritus, in quo dignè offerantur, etenim ne demoliatur vitiis, diligentius, necesse est, obseruemus. Moraliter autem, anima habet tentorium & tabernaculum, in quo sæpè sanctus Spiritus cum ea confabulatur, quod mox dissipatur quasi hortus, si se resoluerit in luxũ, & varia oblectamenta prauæ delectationis. Dissipantur quidem tentorium & tabernaculum vt hortus, non ille deliciarum Dei, sed quasi hortus super quem Sargon dux Isa. 20. Assyriorum præesse legitur. Sargon quippe princeps hortorum interpretatur voluptatibus & luxuriæ dedicatus. Denique & Achab rex Israël vineam Naboth vertere 3. Reg. 21. vult in hortum. Quod ille (iuxta leges tropologiæ) intelligens, mori maluit, quàm consentire, vt hæreditas paterna tantaque virtutum possessio, impij regis in delicias verteretur. Sed quia infelix & misera anima tentorium suum, carnem videlicet quæ ossibus & neruis compaginatur deliciis & luxu dissipari exterius cõsẽtit, & tabernaculũ, seipsam scilicet, interius voluptatibus demoliri: quid aliud, quã vineã & hæreditatẽ summi patris, in hortũ concupiscentiarũ, nequissimo regi, transmutare permittitur. Et ideò demũ omnes festiuitates eius & sabbata Dominus obliuioni tradit: quia templum, in quo offerri deberent vota & solemnia celebrari, his

demolitus est deliciarum illecebris, & de- A structum carnis tentorium voluptatum oblectamentis. Cuius rex & sacerdos dantur in opprobrium, eo quòd his omissis officiis, infelix anima regibus se subdiderit impiissimis: Vni eorum qui Azotos deuastat generationi ac libidini feruientes, quia Azotus generatio libidinis interpretatur: Alteri verò qui florentes Christi vineas in hortum concupiscentiarum vult sibi cõmutari. Et hinc est quod sequitur. *Isa. 20.*

ZAIN.

REPVLIT *Dominus altare suum, & maledixit sanctificationi suæ: tradidit in manus inimici muros turrium eius.*] Altare suum repulisse, vt sanctificationi suæ maledixisse dicitur: quia omnia sacrificia legis & altare cum vniuersis vasculis, in quo victimæ offerebantur, spreuit, atque simul cum vrbe & populo in manibus hostiũ vna cum propugnaculis diripienda tradidit. Hic C quoque ingressi in templum vniuersæ terræ sanctius vocem dederunt in domo Domini, vbi quondã laudes solemnibus diebus, per diuersa canebant organa, ritu inuiolabili, & Domini augustiùs renitebat gloria. Quod & Isaias deplorat, dicens: *Respice*, ait, *ecce populus tuus omnes nos, & ciuitas sancti tui facta est deserta Sion, deserta facta est Ierusalem, desolata domus sanctificationis nostræ & gloriæ nostræ. Vbi laudauerunt te patres nostri, facta est in exustionem ignis, & omnia desiderabilia nostra versa sunt in ruinas.* Allegoricus autem sensus congruere D satis non videtur, quod repulerit Dominus altare suum de Ecclesia, in qua Christus altare creditur esse hostia & sacrificiũ, pontifex & sacerdos. Non enim aliud altare rectè dicitur Ecclesiæ fore, quàm hoc vnum, in quo vota & sacrificia omnium offeruntur fidelium, licet & altaria leguntur plurima, de quibus in Psalmis: *Altaria tua Domine virtutum, rex meus & Deus meus.* Sed sic sunt sancti altaria quemadmodum lux, seu cætera quæ de ipsis E prædicantibus, idcirco hoc vnum altare sub quo sanctorum animæ requiescunt, vt altaria ex eo iure nominentur: quia nequaquam fas est dicere quod eum repulerit Dominus, nisi fortè in passione quando pro Iudæis orat, dicens: *Pater transfer à me calicem istum.* & deinceps: *Quod si non potest transire nisi bibam illum, fiat voluntas tua*; & hoc sit repellere non eum pro eis audire, imò per eos pro quibus rogat mortẽ passionis suscipere. Vnde quasi repulsus à *Isa. 64.* *Psal. 83.* *L. 22.*

Iudæis, paterno iudicio translatus est ad gentes. De quo sanè Dauid, *Tu vero*, inquit, *repulisti & despexisti, distulisti Christum tuum.* Distulisti autem, ne vltra Iudæis, amisso sacrificio, altare esset, super quo suas offerrent hostias. Quia profectò sicut omnia illa de sacrificiis figuram gerebant Christi: ita & altare de impolitis lapidibus quos ferrum non attigerat, ædificatum, corpus præfigurabat Dominicum, nullo humano opere contaminatum. Sed quia translatus B est Christus ad Ecclesiam, in ea fideles deuoti sua offerunt vota, pro quibus & compassa vna cum Apostolis plangit Ecclesia, non quod à se depulsum & translatum doleat, sed quia eius pro morte contristatur cum Apostolis, vt vna cum eisdem de resurrectione gaudeat. Vnde mos inoleuisse creditur ab eisdem Apostolis, cùm traditur eo die quo passus est, quod nulla mystica in orbe terrarum corporis & sanguinis Christi offertur hostia, tribus reor de causis. Vel, quia ipse in veritate immolatur, cuius hæc cæteris diebus mystica sunt sacramẽta. Vel, quia ipse põtifex Christus qui ea rectè offert, eo die peremptus per seipsum descendit ad inferos. Vel, quia templo soluto & altari in mortem depulso, non est ex mysterio, in quo alio altari corporis & sanguinis offerantur victimæ. Sequitur, Et maledixit (inquit) sanctificationi suę præsertim, quia cùm peccatum non haberet, pro nobis (secundum Apostolum) peccatum factus est. De quo Moyses in lege. *Maledictus*, inquit, *omnis qui pependit in ligno.* Hoc est ergo maledixisse sanctificationi suæ, in quo omnis nostra sanctificatio manet, pro nobis in ligno crucifixum fuisse. Sicque accidisse quod deflet: quia tradidit muros turrium eius in manu inimici, quando Apostolos, qui muri rectè creduntur, turrium eius, cæterorum scilicet sanctorum, tradidit in tentationem amici, qui eos expetierat sicut triticum ad cribrandum, & nisi pro eis orasset pastor bonus, à fide lassati, in eius victi remanerent manu. Quod autem sequitur: *Quia dederunt vocem in domo Domini sicut in die solenni.* Nullus ignorat legentium Euangelium, quanta confusio tunc fuerit in domo Domini, quanta in atriis & in plateis, quantáque in tota ciuitate illa: præsertim cùm esset dies solemnis, sed non de illa meditabantur, qui voces dabant vbique altissimas, & confusas clamore plenas. Hinc quoque Isaias de Synagoga: *Expectaui*, ait, *vt faceret iudicium, & ecce clamor.* *Psal. 88.* *1. Cor. 10.* *Deut. 27.* *1. Cor. 5.* *Deut. 21.* *Luc. 22.* *Isa. 5.*

Qui profectò clamor iam tunc in auribus Prophetarum resonasse creditur. Tropologicè verò, in anima repulit Dominus altare suum, quando ara cordis intus profanatur, & prostituitur, vt polluta sit mens & conscientia eius. Non enim alibi acceptum Deo sacrificium offertur. De quo Psal. 50. Dauid, *Sacrificium Deo*, (inquit) *Spiritus contribulatus, cor contritum & humiliatū Deus non spernit.* Sed cùm ara cordis ab immundis spiritibus intus contaminatur, non inconuenienter vna cū ipso sacrificio quod repellitur, etiamsi & sanctificatio eius maledicatur, dum maledictionibus subiacere probatur. Quod quia nomen Dei in se sāctificari noluit, maledictionibus multatur, & traduntur muri turrium eius in manus inimici. Turres verò animæ sunt fides, spes, vel cæteræ virtutes, quibus profectò turribus anima erecta ad cælum vsque attingit. Sed quia istæ turres suos habent muros, quibus muniantur cæterarum scilicet virtutum opera: muri turrium eius tunduntur in manu inimici, quando intus forisue anima suis actibus dissipatur. Et dant vocem hostes in domo Domini sicut in die solemni, quando vniuersa vitiorum portenta intus perstrepunt, eo quod violato templo Spiritus sancti, non alij quàm immundi spiritus in eo habitant, quo nulla nisi sancti Spiritus organa virtutum harmoniam resonare desiderat. Hinc est quod sequitur.

HETH.

COGITAVIT *Dominus dissipare murum filiæ Sion: tetendit funiculum suum, & non auertit manum suam à perditione.*] Nimis ergo profundæ cogitationes Dei sunt, & ideò inscrutabiles. In qua denique profunditate fuit, quod cogitauit Dominus murum dissipare filiæ Sion, & ne daretur cogitandi, more humano, libera facultas, tetendit (inquit) funiculum suum, quatenus secundum mensuram delictorum pœna procederet vltionis: non quod Dominus cogitandi habeat affectus, sed nostro loquitur vsu: quia omnia præsentia sunt ei, & nulla effugiunt eius notitiæ. Propterea & secundum plenitudinem impietatis eorum, funiculus extensus est perditionis. A qua sanè perditione dicitur, quòd non auerterit manum suam donec eis ad mensuram cuncta rependerit: ita vt & in funiculo distributionis, inimicus sibi terram eorum sorte diuiserit. Vnde & in Prophetis alibi ipsa eadémq; manus (quia illi non

A conuertuntur adhuc) legitur extera. Hoc quippe est quod plangitur, quia nō auertit manum suam a perditione eorum, vt in sinum eos reuocaret suæ protectionis, ne ipsi tota die inter gentes, ac si manus Moysi extenta, leprosi & immundi parerent. Exod. 4. *Luxit*, (inquit) *antemurale, & murus pariter dissipatus est.* Luxisse autem antemurale tropicè dicitur, eo quòd videntes se recedentibus angelis, quorum seruabatur auxilio, lugentes fecerit. Sed melius B ad nostram Sion refertur, quotiens Dominus super eam funiculum mensuræ peccatorum nostrorum & normam districtionis iudicij, extendit, vt secundum merita delictorum Ecclesia affligatur. Hinc est quod frequenter muri eius, defensores videlicet & rectores, dissipantur, cùm aut per mortem immaturius subtrahuntur, aut viuentes hostium impugnationibus destruuntur. Sed quia iusto Dei fit iudicio, manum suam à perditione eorum qui corruunt non auertere deploratur, eo quòd C vrbs fortitudinis nostræ multotiens offenso Deo, non minus ab inuisibilibus interius, quàm & à visibilibus exterius deuastatur. Hæc est inquam vrbs fortitudinis nostræ, in qua Saluator, iuxta Isaiam, ponendus decantatur murus & antemurale. Isa. 26. Sed non immeritò luxisse plangitur in hac peregrinatione nostra, dum lugubres & lugentes nos insinuat, eo quòd in nobis Moab scilicet de patre necdum est humiliatus & contritus vsque ad puluerem, nostris sub pedibus conculcatus. Alioquin D nisi Moab sub pedibus Ecclesiæ conteratur, nequaquam in ea rectè canticum istud cantatur. Iudicum 3. Vnde & sancti: *Quomodo* (inquiunt) *cantauimus canticum Domini in terra aliena*: Psal. 136. namque terra est, in qua de patre diabolo Moab adhuc nec deuictus regnat. Ideò luxisse antemurale eius iure plangitur: quia totum ad caput refertur, quicquid in membris lugendum inuenitur. Vnde & murus dissipatus plangitur, quotiens ipsa diuino auxilio desolatur: non quod murus dissipari queat, sed quia pro- E rectio eius ex ea, culpis congruentibus, auferatur. Nam & Dominus quando perituram lugebat Ierusalem, dicens: *Si cognouisses & tu, &c.* Luc. 19. Quid aliud quàm antemurale eius flebat? Sed quia indignos se faciebant tanti munimինis, transpositus est ad gentes Saluator, quasi antemurale, qui scit compati & condolere nostris infirmitatibus, & factus est nobis murus. Moraliter autem, Dominus cogitauit dissipare murum filiæ Sion, id est, animæ, quæ

Psal. 44. filia nominatur, vt in Psalmo canitur: *Audi filia & vide.* Sed quia videt eam Dominus de arce contemplationis suæ ad ima
Heb. 4. tendere ac refrigerari, cogitauit dissipare murum eius, nec tamen liberè, (licet omnia nuda sint ei & aperta.) donec tendat funiculum suum, & videat cuius mensura vel pondere punienda sint vniuscuiusque peccata. Primùm quidem deliberat, vt facultas sit animæ redeundi ad pœnitentiam, & cogitat quatenus & ipsa antequam dissipetur muris auxilij eius, de se recogitet: B extenditur funiculus super eam iam quanta sint eius delicta vel qualia, si quomodo intelligat. Sin autem nouerit quod non auertit manum vltionis suæ Dominus à perditione, & hoc est quod sequitur, *Luxit antemurale, & dissipatus est murus eius.* Hoc igitur cogitauerat Dominus, necdum liberè, sed scrutans & pertractans ac deliberans, vt & conuertendi daretur libertas. Illa verò quia noluit, nec ipse auertit manum à perditione, sed in fine, excrescentibus malis, dissipatur murus eius C vndique, & illa diripitur ab hostibus. Videant qui temerè de singulis iudicare non metuunt, neque volunt causas perpendere: cùm ipse Dominus per se non absque mensura & deliberatione dicitur inferre iudicium: cuius examen non potest humana fragilitas apprehendere, in cuius profectò arbitrio, & magnitudo pœnarum est & mensura. Quod autem lugere dicitur antemurale, dissipato animæ muro, fides est: non illa quæ per dilectionem operatur, sed qua dæmones credunt & D contremiscunt. Per quam itaque fidem (Galat. 5. Iacob. 2.) antequam murus eius dissiparetur, virtutum scilicet cæterarum constructio, erat ei Christus murus & antemurale, per eandem fidem in anima collocatus. Sed quia noluit infelix custodem & defensorem Christum habere, dissipantur virtutum opera, & luget antemurale, fides videlicet qua credit futurum Dei iudicium & contremiscet: nec tamen adeò se valet, hostibus iam exposita, expedire vel defendere: E non quod ei locus non pareat pœnitentiæ dum viuitur, sed quia impius in profundum malorum cùm venerit, contemnit. (Prou. 18.) Quod cernens Propheta, plorat amarissimè profectò: quia videt animam virtutibus destitutam, quam prius, quàm peccaret, fluminis impetus lætificabat quasi ciuitatem Dei. (Psal. 45.) De qua Propheta cecinerat, quod Saluator poneret in ea murus & antemurale, habitans, per fidem in cordibus nostris. (Ephes. 3.) Nunc verò ab hostibus

A obsessa, pro cantione lætitiæ solùm in ea antemurale luget, quod destinata sit ad inferos, vbi est inexpiabilis luctus & stridor dentium sine fine habendus. (Matt. 8. 13. & 22. Luc. 13.) Sequitur:

TETH.

DEFIXÆ *sunt in terra portæ eius: perdidit & contriuit vectes eius, regem eius & principes eius in gentibus. Non est lex, & Prophetæ eius non inuenerunt visionem à Domino.*] B Iuxta historiam, per portas defixas in terra, & vectes perditos & contritos, doctores synagogæ vel defensores vult ostendere, qui mentem in terrenis fixerunt rebus, dissipati sunt, & contriti. Regem eius & principes eius in gentibus, idipsum repetere videtur, vt per portas, reges intelligatur, & per vectes, principes. Qui simul omnes confracti & perditi sunt in gentibus, atque quasi in terra defixi, nec valentes redire ad eum, quem ex lege repromissum suscipere noluerunt. Quod autem dicit, C non est lex: vel ideò dicit, quia concremata est à Chaldæis: vel, quia illis iam nulla est, eo quod in omnibus, omisso Christo, violata est & destructa, in tantum, vt iam eius apud Iudæos nulla sit obseruatio. Sed & Prophetæ nullam deinceps repeterunt visionem à Domino: quia ipsum verum legislatorem & Dominum Prophetarum, de quo lex & Prophetæ vsque ad (Matt. 11.) Ioannem cecinerunt, præsentialiter ad se venientem recipere contempserunt. Spiritualiter autem, Propheta gemit super D Ecclesiam, imò ipsa in suis gemere probatur, quod portæ eius defixæ sunt, doctores videlicet & magistri, in quibus clauis vertitur scientiæ in terra, dum carnalibus & terrenis occupantur operibus. De quibus iam suprà planxerat, quod destructæ essent, nunc verò aliquid magis dolet, quia defixæ sunt in terra. Quod enim infixum est, non facilè mouetur. Et hinc est quod Dauid in Psalmis orat: *Eripe me de luto, vt non infigar.* (Psal. 68.) Quoniam quod infixum est, (vt di- E xi) non facilè resoluitur. Vel nescio si remoueri queat, nisi ab eo cui cedunt omnia antequam demergatur, vt vrgeat super eum puteus abyssi os suum. (Apoc. 9.) Porrò vectes perditi & contriti fiunt, quando hi qui diuinæ legis ianuas credentibus aperire vel non credentibus obserare debuerant, vel in circulos intromitti ad diuina mysteria perferenda, hæreticorum conteruntur viribus, vel suis perditis deprauantur motibus. Quibus defixis & contritis in

limo terreni desiderij, etiam ipsi reges, de quibus iam suprà dixi, & principes in viriis carnalis vitæ quasi in gentibus captiuantur. Quod autem dicit, quia non est lex, non ideò quod non sit spiritualis, sed quia excrescentibus malis apud improbos non imputatur aliquid esse, dum cogitant se sine legis vindicta peccare. Tales quippe doctores Ecclesiarũ, ac Prophetæ Iudæorum visionem non merentur diuinæ inspirationis, vt rectè doceant in futuris, qui se impræsentiarum vanis & prauis implicant erroribus. Secundum tropologiam verò, anima iure plangitur, cuius sensus defixi sunt in terra, scilicet in limo peccati, & nulla est virturum substantia euadendi: quæ quia per angustam noluit intrare ianuam portas suas, sensus videlicet in terrenis confixit oblectamentis, & perdidit ac contriuit vectes & seras vittutum, ne vllus ad eam immũdorum spirituum prohibeatur ingressus. Quibus ita cõfractis, iam deinceps omnis, quo regebatur mandatorum Dei, principatus captiuatur vitiis, in tantum, vt non fiteilex, nec visio à Deo inueniatur, vt corde audiat, quid ei Deus loquatur intus, sed effrenis vadit post vana suæ mentis, & sui sectatur cordis desideria. Et hinc est quod sequentibus verbis plangitur.

IOD.

SEDERVNT *in terra, conticuerunt senes, filiæ Sion consperserunt cinere capita sua: virgines Ierusalem accinctæ sunt cilicio. Abiecerunt in terra capita sua virgines Iuda.*] Patet sensus, quod more paterno, tantis oppressi tribulationibus Iudæi, tali se continentiæ habitu plangebant. Tamen hi maximè, non sine causa, aut plangunt, aut plangũtur, in quibus plurima virtus esset honestatis, & authoritas religionis, si suæ seruarent vota proprietatis. Mystico autem sensu, senes Ecclesiarum Dei tunc meritò tacent, quando sedent in terra. Vnde nescio, si senes vocari debeãt: aut quia in terra sedẽt: aut quia tacẽt: nisi fortè tales intelligantur, qualis ille Senatorum chorus cum quibus venturus ad iudicium, qui sciunt eorum in se formam assumere, pro quibus lugent: & ipsi tamen à solio arbitri non descendere, quamuis videantur vna cum peccatoribus, quasi in terris positi, nostræ vitæ maculas deflere. Sed vtinam in nobis tales essent, nequaquam igitur dixerim quod lugendi essent: magis verò eos lugent, quos πρεσβυτέρους Græci vocant, qui nullo senectutis opere decorantur, sed quasi fatui torpentes, in terra sedẽt, dum terrenis & carnis occupantur operibus. Tales itaque plangit, quales in Daniele super Susannam insanisse legimus, de quibus dicit: *Inueterati dierum malorum, nunc venerunt peccata quæ operabamini.* Daniel. 13.
Cæterùm filiæ Sion quæ consperserunt cinere capita sua, & virgines Ierusalem, necnon & virgines Iuda, vnius significationis esse videntur, quamuis diuersa introducantur nomina. Quia renatorum animæ, illius cælestis Ierusalem sunt filiæ, sed habent differentias suas, aut ex confessione veræ fidei, aut ex visione pacis, aut ex speculatione diuinæ contemplationis: Quas benè in Canticis languens anima, præ amore sponsi: licet percussa ab hostibus & custodibus huius seculi vulnerata, necnon & expoliato pallio iustitiæ, ardenter adiurat, dicens: *Adiuro vos* (inquit) *filiæ Ierusalem, si inueneritis dilectum meum, vt nuntietis ei, quia amore langueo.* Cant. 5. Has igitur adiutatrices, & annũtiatrices, quas implorat, non puto quod cinere conspersas, aut cilicio indutas credat, quas non dubitat cum sponso posse confabulari. Alioquin, nisi excelsiores Ierusalem filias eas intelligeret, supernasque virtutes, & Sanctorum sublimium animas, nunquam tam lachrymabiliter eas pro se adiuraret, vt dignaretur, vna cum intercessionibus, lamentationem sui languoris, amoremq; sponsi, auribus intimare: quatenus idẽ errantẽ reuocet inter greges sodaliũ, cõsoletur mœstã, percussam releuet à plaga, & sanet vulneratã suo vulnere, necnon & expoliatam, vestiat salutis indumento. Nouit igitur talis, quod plurimum valeat apud dilectum sponsum sãctarum intercessio animarum: idcirco ardenti animo adiurat eas, nec dubium, quin licet pro se adhuc dubitanter dicat, quod per eum à quo nihil eis aliquid charius esse existimat. Sed nunquid tales esse creduntur filiæ, quas Propheta luget? Vel nunquid aspergunt capita sua cinere & cilicio vestiuntur, quæ festinant venire, vel peruenisse se gaudent ad amplexus & oscula sui sponsi? Nequaquam rectè hoc aliquis dixerit, sed istæ sunt filiæ Sion, nomine tantùm, & regenerationis Sacramento, quę ceciderunt de throno regni, aut in hæresim, aut ad puluereas vitæ actiones, quibus oppilatum est os, nec audent oculos sursum leuare ad Deum, sed capita sua, mentes videlicet, puluereis aspergunt operibus, & sacco vestiuntur cilici-

no, peccatorum contexto setis, caprarũque pilis. Et quia semel deiecerunt capita in terram, mentes scilicet in terrena conuoluentes oblectamenta, nolunt se erigere, neque excutere de puluere: si quomodo prius, rursus induantur ab sponso, suis ornamentorum vestibus. De quorum igitur collegio & numero fortassis illa quæ sic adiurat, licet malè vulnerata, & nuda iam euaserat, quærens dilectum suum, amore languida: nec tamen per se accedere præsumit ad eum, quasi impudica. Ideò supplex, ante se intercessores & legatos adiuratos, ardenter dirigit & exoptat. Sed miseræ interdum animæ, licet filiæ dicantur Sion, Ierusalem & Iuda, sic se hactenus delictorum circundant exuuiis, & mẽtem terrenis obuoluunt indumentis, quasi nunquam velint assurgere. Pro quibus sanè non dico Ieremias, fratrum amator, verùm & omnis sanctorum chorus iure plorat, nostraque immanissima plangit excidia. Quia & si rectè vellent, amisso sponso, post persecutiones multiplices & vulnera, post nuditatem & maculas, fortitan & si non mox dilectum, saltem filias Ierusalem, Sanctorum scilicet inuenissent animas, quæ illam suis precibus & meritis suis, denique monitis & exemplis, ad dulcia sponsi oscula reueherent: si se de puluere excuterent, mentemque à terrenis erigerent. Vnde adhuc & filiæ vocantur Iuda & Ierusalem, quatenus, audito nomine, veræ fidei confessionem recipiant, & ad visionem pacis quandoque per bonam voluntatem intendant, donec rursũ per adoptionem, contemplationem diuinæ inspectionis clementer recipiant. Moraliter autem, anima cùm spiritum consilij amiserit, quasi de senectute grauitatis, & dignitate maturæ vitæ, in terrenis residẽs, infatuatur: quia nullo sapientiæ sale conditur: dum terrena inhiat, carnisque sectatur illecebras: & hoc est senes sedere in terra: omnes consilij cogitatus, & prudentiæ actus, in voluptatibus huius vitæ, & lucris seculi versari. Quibus cùm occupatur anima cutis, conticescunt apud Deum omnes animi conatus. Vnde & Dauid gemens. *Quoniam tacui* (inquit) *inueterauerunt ossa mea, dum clamarem tota die.* (Psal. 31.) Ergo, ea quæ intus quasi inueterascunt, dum veteris hominis lucra sectantur, quid aliud quàm cariosi senes, de specula cælestis vitæ prolapsi in terra, conticescunt à bonis: & si videantur tota die, impræsentiarum videlicet, negotia vitæ huius clamare, ac requirere? Vnde & filiæ Sion, scilicet animæ, mentem quam polluere talibus non pertimescunt actibus, quid aliud quàm puluere aspergunt caput? Deinde vitiorum setis circumamicta, & caprarum pilis gloriam, quam in cælestibus habere poterat, mente iacens in terra deuoluit, donec in puluerem reuertatur caro vnde sumpta est, & finis eius interitus fiat sempiternus. (Gen. 3. Philip. 3.)

CAPH.

DEFECERVNT *præ lachrymis oculi mei, cõturbata sunt viscera mea, effusum est in terra iecur meum.*] Nec dubium, quin videns Propheta contritionem populi, nullique sexui vel ætati hostes in nece parcere, ingenti dolore turbatus, fletu maximo deplorat, ita vt oculi præ lachrymis deficerent, & omnis iucunditas delectamenti vertatur in anxietatem cordis. Quid enim magis dolendum, quàm quod natio antiqua, semen Patriarcharum atque amicorum Dei, diuinis legibus erudita, & Prophetarum oraculis sæpius confortata, in tantam apostasiam venerit, vt Dei sui oblita, propter immanitatem scelerum, traderetur in manus hostium? Ergo spiritualiter, Quomodo defecerunt oculi Prophetę præ lachrymis, nequaquam reor simpliciter accipiẽdum, sed sicut Dauid canit: *Defecerunt oculi mei, in eloquium tuum, dicentes: quando consolaberis me.* (Ps. 118.) Laudabilis quidem, & felix defectus, non veniens ex infirmitate carnis, sed ex fortitudine desiderij: quia omnino mens Sanctorum, cum ea ardentius intentiusque intendit, quæ non videntur, & sempiterna sunt, deficit ab intuitu eorum exterius, quæ præsentis vitę & vana sunt. Siquidem alij sunt isti oculi carnei, alij qui aperti sunt, quando Adam gustauit vetitæ arboris pomum: alij, qui laudantur in sponsa, de quibus dicitur in Canticis, *Oculi tui columbarum.* (Gen. 3. Cant. 1.) Sed cùm isti qui columbarum laudantur, diuinitus illustrati, purius atque ardentius cœlestia contẽplantur mysteria, omnes reliqui deficiũt: quia tantò minus concupiscibilia exterius intendunt, quantò isti ardentius diuina introrsus penetrant, & intelligunt. Vnde & Videntes Prophetæ sũt vocati, eo quod illa, quæ manent in Spiritu, perspicacius conspicerent. Nequaquam igitur eos otiose defecisse ingemuit præ lachrymis, sicut & Dauid [in eloquium tuum] addidit. (1. Reg. 9.) Felix quidem defectio, quę non detrimentum, sed augmentum capit, dum ad ea crescit oculus, quæ intendit. Ergo Prophetæ oculi, cùm deficiũt præ lachry-

mis, non minus ea cernunt quæ diligunt, A quàm quæ dolent, & plangunt. Vnde & ardentius tantò, adeò se dirigunt, quæ manent, quantò vident clarius amariora esse & dura pro quibus dolent. Alioquin sanctis semper dulces sunt lachrymæ, & ad omnia impræsentiarum congruentes. Propter quod Dauid, *Fuerunt* (inquit) *mihi lachrymæ meæ panes die ac nocte*, in prosperis videlicet & in aduersis, quia sicut panis ad omnia, quæ in vsibus vitę veniunt, videtur cōgruere: ita lachrymæ in doloribus & angustiis, in pressuris & tribulationibus, in desiderio & feruore amoris, etiam in gaudio & compunctione diuinæ recordationis. Fateor quòd nullus humor corporis tanto sale conditur, neque eo magis anima, qualibet afflictione mota consolatur. Et hinc est quod Ecclesia vna cum Ieremia ad lachrymas quasi ad consueta doloris sui medicamenta, recurrit, seque totam, pro suis malè perpessis membris, in lachrymis transfudit: ita vt verè cum Propheta dicat: *Defecerunt oculi mei præ lachrymis, & omnia viscera mea conturbata sunt.* De quibus nimirum visceribus iam suprà planxerat, quando ventrem suum turbatum dolebat: Quippe, quia hoc sunt viscera, quod venter, eo quod intra ipsum sunt quasi receptacula colluuionis. Per quæ (vt iam dictum est) multitudo fidelium, quæ diuinis quotidie infra vterum Ecclesiæ repletur alimentis, accipitur. Sed commota pressura tentationis, aut pro cruditate doctrinæ, aut morum prauitate mox conturbantur, & velut mare feruent, pro quibus excelsiores animæ indesinenter curam & solicitudinē gerunt. Vnde & Ecclesia, quasi parturiens conturbata sunt (inquit) viscera mea, & effusum est in terra iecur meum. Nam per iecur existimo, illi rectè intelliguntur, qui locupletes in Ecclesia curis, & voluptatibus deseruiunt: Sicut & Physici philosophantur, quod in iecore voluptas & concupiscentia sedem habeant: Vnde tales monet Apostolus reuocari, ne sperent in incerto diuitiarum, sed, *qui habent* (inquit) *sic sint, quasi non habentes: & qui vtuntur hoc mundo, tanquam non vtentes sint: & qui possident, tanquam non possidentes.* Alioquin cùm hi se effundunt per varia mundi desideria, & relaxant frena concupiscentiarum, quid aliud, quàm iecur Ecclesiæ in terra effunditur? Nam qui (sicut docet Apostolus) habent (vt ita dicam) concupiscentias huius vitæ, & voluptates, eas videlicet res, in quibus concupiscentia nu-

Psal. 41.

1. Cor. 6.

tritur, vix sine sua relaxatione, in terra ea valent amplecti, quantò magis cùm omnes concupiscentiarum habenæ laxantur? Vnde gemens Ecclesia, pro talibus effusū est (ait) iecur meum in terra. Et notandum, quod non hepar sine felle habetur: ita & diuitiæ, nescio si vnquam, sine amaritudine possideantur. Dicitur autem quod ad se, calore suo, succum ciborum trahat, vertatque in sanguinem, quem sanè ad vsum pascendi nutriendique singulis membris præbet, & hoc fortè est, quod Apostolus docet; Et qui habent, sic sint quasi nō habentes, vt in sanguine redemptionis suę, ea vertant, & singulis Ecclesiæ membris, quasi ex abundantia sanguinis, pastum & B alimentum præbeant. Hinc quoque sequitur. *Super contritionem filiæ populi mei, cùm deficeret paruulus & lactens in plateis oppidi.* Ac si diceret: Effusum est iecur meum in terra, super contritionem filiæ populi mei: quia Ecclesia Christi, quæ filia Sanctorum iure vocatur, tunc conteritur & afficitur tentationibus, quando iecur ipsius, diuites videlicet & potentes, in terrenis se effundunt desideriis, & sola quæ præsentis C vitæ sunt inhiant. Tunc itaque paruulus & lactens in plateis oppidi deficiunt: quādo tales omni felicitate seculi abundare videntur. Sin aliàs, nisi paruuli & lactentes essent in fide & doctrina Christi, pro talibus nunquam in plateis deficerent. Hinc & Dauid, *Mei autem* (inquit) *penè moti sūt pedes, penè effusi sunt gressus mei.* Quia zelaui super iniquos, pacem peccatorum videns. Quandoquidem mouentur pedes cum fide paruuli, & in doctrina necdum idonei, zelant eorum felicitatem qui terrenis in-D cumbunt lucris, relinquentes, viam angustam, quæ ducit ad vitam, exeunt in plateis, & effundunt se vt pereant. Porro tropologicè bene anima plorans, Defecerūt, (inquit) præ lachrymis oculi mei, quando amore languida videt viscera sua intetius conturbari, nec valet conceptiones mētis suæ, ad ea quæ oculus intendit, dirigere. Viscera quippe eius, sunt conceptiones cogitationum. Quas itaque conceptiones videt interius conturbari oculus rectæ in-E tentionis, & deficit præ lachrymis, nec valet liberè contueri ea quæ cupit, dolore pressus amaritudinis. Quia effusum est (inquit) in terra iecur meum, id est, omnis eius voluntas, & concupiscentiarum luxus, quarum colluuione etiam in ea diuinus ignis extinguitur. Et quia ignis humani corporis in iecore (vt aiunt Philosophi) sedem habere creditur, inde vsque ad ce-

Psal. 72.

Mat. 7.

Gen. 8. rebrum subuoluat: deinde vsque ad oculos, cæterosque sensus, & sic per membra diffunditur. Vnde cùm prona est mens & concupiscentia eius in malum, & ignis ille de iecore in terra effuso ad oculos vsque attollitur, quid aliud, quàm defectũ rectæ intentionis inferre creditur? Et hinc est quod plangit. Defecerunt oculi mei præ lachrymis: quia ex dolore, quo lachrymæ nascuntur, defectus diuinę contemplationis generatur. Et notandum, quod effusio iecoris ad terram, non nisi de contritione B animæ, quæ filia Sanctorum esse debuit, eo quòd cõculcata est ab hostibus euenit: Vnde tam exterior sensus, virore gratiæ, paruulus, quàm & mens introrsus lactẽs, defecta virtutibus, per plateas huius seculi malè dilapsa, non est quo se verrat, nisi ad lachrymas, ex quibus, licet oculi grauẽtur, saltem fletibus consolatur. Vnde sequitur.

LAMED.

MATRIBUS *suis dixerunt, Vbi est triticum & vinum, cùm deficerent quasi vulnerati in plateis ciuitatis, cùm exhalarent animas suas in sinu matrum suarum?*] Iudæis quod etiam atrociora contigerint nulli dubiũ. Nostra verò Ierusalem amara plorat, quia numerosior eius pars vulnerata in plateis exhalatur, cũ relicto angusto itinere, vias Matt. 7. arripit latiores. Inter quas, illa nimirum corruit, quæ recordata sui fœderis, in Cãticis, gemebunda sponsum quærit. *Quæsiui* Cant. 5. (inquit) *eum, & non inueni, vocaui & non respondit mihi*; ac deinde: *Inuenerunt me custodes, qui circumeunt ciuitatem: percusserunt me, & vulnerauerunt me, tulerunt pallium meum mihi custodes murorum.* Quæ profectò, si spõsi frueretur intus amplexibus, foris vulnerara non esset. Sed quia paruulus & lactens, vt vterque sexus comprehendatur, lariores vitæ vias expetunt, & longius plateas huius seculi requirunt, peruagando Luc. 15. vna cum prodigo ex Euangelio filio, vniuersis expolientur bonis, & fame pereunt. Et hinc est quod Sanctorum chorus luget. [Matribus (inquiunt) suis dixerunt. Vbi est triticum & vinum, cùm deficerent quasi vulnerati in plateis?] Sed miseræ matres, quæ filios suos ad tantam inopiam longe à patre abduxerunt.

Ex quo norandum, quod paruulus & lactens ipsi sunt, adolescentior filius, generosæ nobilitatis indoles, sed sua peruagatione, & consumptione rerum inopes, vnde norunt, quibus in domo patris, vsi sunt cibis: Non enim aiunt. Vbi est hor- A deum, aut siliquæ, quæ famelici gratanter accipiunt, sed vbi est triticum & vinũ. Norunt igitur, etsi degeneres suo vitio, quales eos primũ pater genuerit: propterea & prodigus ille filius concupierat saturari de siliquis, quas porci manducabant. *Quanti* (ait) *mercenarÿ abundant panibus in* Luc. 15. *domo patris mei*? Sed & Isaac de filio suo Iacob; *Frumento* (inquit) *& vino stabiliui eũ.* Quia profectò duobus istis libertas pascitur, vt pane confirmetur cor hominis & Gen. 27. vino, id est, gaudio Spiritus sancti lætetur interius. Non enim alio pane libertas nostra vtitur, nisi qui de grano frumenti, quod in terram cecidit, & mortuum fuit, conficitur. Qui profectò panis de cælo ve- Ioan. 12. nisse creditur, neque alio vino, nisi quod de vinea Sorech, & vite, quæ Christus est, Ioan. 6. Isa. 5. vindemiatur. Hoc quippe vinum, & hunc Ioan. 15. panem, paruulus & lactens à matribus requirunt: sed quia in plateis non inueniunt, neq; vulnerati eum dignè accipiunt, exhalant animas suas in sinu matrum suarum, quæ illos malè aluerant, & in sinu C oblectationis pessimè illexerant. Eruditior enim ille filius, qui ad patrẽ suspexit egẽs, Luc. 15. quàm isti, qui à voluptatibus carnis quasi à matribus ea requirunt: quoniam paterna sunt ista. Alioquin, si cum patre essent, aut ad patrem domum redirent, animas fame non exhalarent: Sed quia caro eos decipit, errant: & si non in eo quod panem vinumque requirunt, saltem quia in carne torpentes, ab ea ista petunt. Nesciunt miseri, quod qui in carne sunt, Deo placere Rom. 8. D non possunt. Idcircò in sinu carnis intereunt: quoniam hi filij patris sunt, *qui non ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed* Ioan. 1. *ex Deo nati sunt.* Moraliter autem, penè idẽ est sensus: quia anima relicto districtionis itinere, cùm cœperit se dilatare exterius, quasi per plateas voluptatis arripit latam & spatiosam viam, quæ ducit ad mortem. Et ideò Dominus ex Euangelio: *Esto* (inquit) *consentiens aduersario tuo, dum es cum eo in via,* Matt. 5. (id est, verbo Euangelij, quod aduersari videtur vestris prauis desideriis) *ne fortè* E *tradat te iudici*, & cætera. Alioquin paruuli, Mat. 5. cogitatus vestri, & lactens animæ scientia, si ad exteriora carnis & plateas delectationis se proiecerint, non habent à matribus quid reposcant, scilicet ab illecebris sibi malè blandientibus: quoniam eis nec panis est, qui cor hominis confirmat, doctrina videlicet spiritualis: nec vinum quod lætificat, Spiritus sancti gratia intus, qua mentes inebriantur fidelium. Et ideò benè, dum requirunt ab üs in quibus & cum quibus

quibus ista nunquam inueniuntur, exhalant animas, qui talia sunt sicuti in sinu gehennæ ad mortem, quę illas genuit, dum caro, quam quasi matrem crediderũt, in terrã redit. Vnde quàm benè per quendam sapientem dicitur: *In die bonorum, ne* Eccl.11. *immemor sis malorum*: &, *Beatus homo, qui* Prou.28. *semper est pauidus: quia qui mentis est dura, corruet in malum.* Quod quia gens illa noluit emolliri dignè ad pœnitentiam, plangentis affectu, Propheta gemebundus ad ipsam Ierusalem, querelas suas conuertit, dicens:

MEM.

CVI *comparabo te, vel cui assimilabo te filia Ierusalem, cui exæquabo te, & consolabor te virgo filia Sion?*] Certum, quod sicut sub cælo nulla fuit antiquitus gens tam gloriosa, vti Ierusalem illa præ omnibus regnis inclyta: ita nulla felicior quàm nostra, quæ est mater omnium nostrûm, & filia cælestis patriæ, quæ sponsa Christi appellata est, & coniunx, necnon & anima in eius corpore consecrata, gloriosissima creditur, cuius in cælo municipium esse non dubitatur & hæreditas. Quarum iustificatio, non nisi ex Deo creditur, cùm vna, ex omnibus in cælestibus futura Ecclesia prædicatur: vt sit corpus vnum Gen.2. cum capite suo, de carne ex ossibus eius in fide & charitate compaginatum: & sicut in cælis vna ex omnibus est ciuitas gloriosa, quæ colligitur, de qua Dauid. *Gloriosa (inquit) dicta sunt de te ciuitas Dei*, Psal.86. ita & vna est illa Babylon à Christo quæ degenerat & fornicatur. Vnde pro breuitate legentium, super harum trium ruinas, contra cœptum explanationis ordinem: quia penè vnus est casus, vnus adhibendus est luctus, vt dicatur de omnibus, dicatur & de singulis. [Cui comparabo te, vel cui assimliabo te filia Ierusalem, cui exæquabo te virgo filia Sion?] Quia sicut nulli est mortalium gloria excelsior earũ, quæ peruenerunt ad brauium supernæ vocationis: ita nulli est comparanda ignominia, Philip.3. tam immanissimæ confusionis. Nam & trina repetitio verborũ diuersa sub vna significatione, harum trium, videtur lugẽdo vnã colligere, incomparabilem amentiæ cæcitatem, quæ de tanta vocationis suæ gloria, & dignitatis culmine, non dicam de Angelorũ consortio, verũ & Dei in cælestibus vt cohæredes essent, ad tantam se ruinã, & informitatem dedecoris proiecerit, vt casus earũ nescio, nisi diabolo, cui sit cõparandus. Vnde in Psalmis: *Ego dixi (ait) dij estis, & filij excelsi omnes; Vos autem* Psal.81. *sicut homines moriemini, & sicut vnus de principibus cadetis.* Alioquin, qui dij fuerant, & Rom.8. filij Dei adoptati, nisi ad hominum carnalium redissent actus, & diaboli imitatores Galat.4. essent magis quàm Dei, nunquam vt ho- Eph.1. mines morerentur, & quasi vnus de principibus corruerunt. Nunc autem, quia de tãta gloria ad tam nefandam ruinam prolapsa est gens illa, vel Ierusalem, quæ filia Dei appellata, seu quælibet anima, lugens Propheta, vel chorus electorum Dei, de illa quæ ceciderit, ait: [Cui comparabo te, vel cui te assimilabo?] ac si dicat: Nulli nisi, cuius es imitatrix, illi te coęquari liceat, quia digna est. Nulla est comparatio, vel assimilatio, vbi nulla species, vel formositas inuenitur, sed totũ informitas, horror, vastitas & contritio possidet, & ad nõ esse tendit: & quod ad non esse tendit: reuocari nescio si possit ad essentiam. Et ideò cui comparentur, anima prolapsa, vel Ecclesia ab sponso oberrata, seu gens illa de solio gloriæ deiecta, non facilè inuenitur. Propterea non est ex quo alterius casu, vel ruina vlla earum consoletur. *Magna est, (inquit) velut mare, contritio tua.* Quod autem contritio gentis illius, aut Ecclesiæ corruptæ, vel animæ prolapsæ, velut mare, magna plangitur: inde est, quod vna earum postquam hostibus suis substrata, vel subiecta fuerit, à feruore conculcationis, ac si mare nunquam quiescit: sed, sicut illud magis vndarum suarum fluctibus indesinenter alliditur, ita & istæ, postquam in manibus inimicorum prouenerunt, ruinis, & tentationibus fractæ conteruntur: à feruore peccati non quiescunt, donec gehenna eos excipiat. Hincque sequitur, *Quis medebitur tui?* Ac si dicat, Nullus, donec ad eum redeas, à quo auerteris. Hoc autem loco, Quis, aut pro impossibilitate ponitur, eo quod aliqua earum irreuocabilis post lapsum probatur, aut pro nimia raritate, quia qui mederi possit corruptæ, nullus est nisi vnus qui peccauerat, & hoc difficilè est verum ipse velit. Quarum nimirum ruinæ causas, & difficultatem curationis, mox aperit, cùm subiungit.

NVN.

PROPHETÆ *tui viderunt tibi falsa, & stulta: nec aperiebant iniquitatem tuam, vt te ad pœnitentiam prouocarent.*] Habuit quidem Ierusalem suos pseudoprophetas, vt in plurimis ostenditur locis: habet & Ecclesia, aut hæreticos, aut schismaticos, aut prauos doctores suos, qui

absque temperamento liniunt parietem, A
iuxta Iezechielem, qui singuli dolosis
argumẽtarionibus, vel falsis opinionibus,
simplicium corda, à veritate rectæ fidei, &
2. Petr. 2. statu bonorum operum, subuertunt, teste
Petro Apostolo: *Fuerunt* (ait) *pseudoprophetæ in populo, sicut & in vobis erunt magistri mendaces, qui inducent sectas perditionis: & eum qui emit eos, Dominum negantes, superducentes sibi celerem perditionem. Et multi sequentur eorum luxurias, per quos via veritatis blasphemabitur: & in auaritia fictis verbis de* B
vobis negotiabuntur. Quibus iudicium iam olim non cessat, & perditio non dormitet. Nec dubium, quod culpa sacerdotum, & eorum qui in lege versantur, ruina fit populi: qui aut falsa docent absque temperamento, quasi quæ videant, aut iniquitatem suam populo, seu scelera, sollicitè ad pœnitentiam cùm prouocent, non annuncient. Insuper & plures, quamuis rectè doceãt, ea quæ benè docuerint, suis prauis (non dico minima, verùm etiam & maiora) ex- C
emplis dissoluunt, & omnia, aut lucri causa faciunt, aut erroris aut iactantiæ, vel desidiæ. Neque enim curam gerunt animarum, sed cuncta sui causa faciunt, sub hypocrisi loquentes, tantum vt ea ob-
Isa. 3. 7. 23 tineant, quæ sectantur. Falsi igitur Prophetæ hi omnes probantur, qui viam Dei in veritate non docent. Vnde sequitur: *Viderunt tibi assumptiones falsas & erectiones.* Nam in Isaia, vbi noster interpres, onus transtulit Babylonis, vel Tyri, aut Damasci, LXX. visio verbum dixerunt, Symma- D
chus verò & Theodotio, assumptio interpretati sunt. Et hoc est quod falsi Prophetæ quando vident onus populi, quo verbo, semper tristia quæ sequuntur, & imminentia delictorum supplicia leuigare, quasi scriptutatum exemplis, & consolationibus suis contendunt, & deiicere suo iudicio à dorso peccatorum onera, quæ fabricata sunt: sed vtrasque falsas vident, assumptiones videlicet & deiectiones: quia sæpe pro suo libitu, ex leuioribus culpis, grauiora onera, vel assũptiones pronũ- E
tiant, & imponũt populo, & ex grauioribus & innumeris, deiectiones falsas, vel leuigariones, quasi ex diuina authoritate faciunt peccantibus: & nesciunt miseri,
Isa. 5. quòd væ illis immineat: quia dicũt bonũ malum, vel malum bonum. Et vt Aquila interpretatus est manifestius: væ qui dicũt bono malus es, & malo quia bonus. Duobus ergo istis litteris, Propheta doctores simul prauos & auditores plangit, iuxta interpretationem earundem literarum, vt

sit sensus: quod ex MEM, id est, ex istis, qui male docent, NVN, quod est sempiternum, eis vtrisque immineat suppliciũ, vel quia isti prauè pro meritis eorum, prauos doceant: vel, quia illi maledicentes, malos non refugiunt. Habet igitur & anima falsos Prophetas suos exterius, cùm ipsa se illis subdiderit: sensus videlicet carnis, qui ei semper præsentia ostendunt, & futura negligunt. Habet & interius, prauos siquidem cogitatus, ex prudentia carnis genitos: qui & falsa exhibent nostris obtutibus, & stulta. Hi enim quam frequenter damna iudicant, quiequid impræsentiarum mens de voluptatibus relaxat: neque iniquitatem esse pronuntiant, quicquid aut acquiritur, aut inimicis rependitur, carni censent indulgeri, longiora nobis promittunt tempora, seuera Dei extenuant iudicia, & plurima quæ dicuntur non esse futura, vel aliter esse, quàm dicuntur, prophetant. Hoc quidem leuius fore, illud verò grauius suggerunt, & sua semper leuiora putant fauenr- ci .. commissis. Vnde Apostolus. *Prudentia* Rom. 8.
(inquit) *carnis, mors est, quia cogitatus eius vident iugiter, aut assumptiones falsas, aut deiectiones.* Rarum quod sibi ignoscant, vt alteri consentiant: & quod vni, vt omnibus: sed semper aut exaggerant, aut assumunt, aut deiiciunt, & imminuunt, & ex istis quidem sibi obedientibus, sempiternum acquirunt supplicium. Et exinde sequitur.

SAMECH.

PLAVSERVNT *super te manibus, omnes transeuntes per viam: sibilauerunt & mouerunt caput suum super filiam Ierusalem.*] Alij quidem super synagogam vel Ecclesiam, aut animam, hunc planctum interpretantes: eos qui plaudent manibus super eas, inimicos esse dixerunt, quasi ex irrisione & gaudio insultantes: Sed nos sanctos Patres è contrario esse dicimus, & amicos, zelo & charitate, nimio dolore affectos, qui quotiens vnam earum proiectam à Deo cognouerint, plaudent manibus, non irridentis fastu, sed dolentis & plangentis affectu, quod de tanto culmine & gloria, Synagoga vel Ecclesia, aut anima prolapsa ad tantam subito, & improuise peruenerit ruinam. Vnde & transeuntes hi per viã dicuntur. Cæterùm hostes Ecclesiæ, aut animarum vel synagogæ, nequaquam dixerim, quod transeunt per viam: quia viam pacis nescie- Psal. 13.
runt, sed oberrantes à via, huc illucque

que tumultuantes, ad ima corruũt. Quod autem dicit: quia sibilauerunt, & mouerunt capita sua super filiam Ierusalem, subitum & improuisum tam dolentis, quàm admirantis affectum insinuat eorum, qui ad diuina semper tendentes, gemunt & obstupescunt quid acciderit, quod de tam ineffabili gloria, insperate, ad tantam peruenerint apostasiæ insaniam. Solent namque isti motus manuum vel capitis, & sibilus, diuersos animi affectus ostendere, & ideò non minus mœrorem cordis & dolorem dicimus significare, quàm & insultationis & gaudij seu derisionis. Hincque sequitur. *Haeccine est vrbs, dicentes, perfecti decoris, & gaudium vniuersæ terræ?* Nequaquam igitur hostes Ecclesiæ vel animarũ, perfecti decoris eam putant, aut gaudium vniuersæ terræ, cùm floret in opere: sed soli sancti sunt & amici, qui eam perfecti decoris esse credunt, vti Prophetæ, seu authores diuinarum scripturarum, in quamplurimis locis decantant, & gaudium vniuersæ terræ indubitanter asseuerant. Sed quantò gloriosiorem & pulchriorem eam constare gaudebant, tantò magis admirantur & lugent, cùm eam constupratam, & deiectam in manibus hostium vident. Non enim hæccine est (quod aiunt) percunctantis aut lætantis animo, sed confitẽtis, quasi hæc est & plangentis: dicunt vt quantum hilarescunt cuncti de illa, quia manet: tantùm lugeant, quia fœdatur sordibus, & ad ima ruit. Verùm Sanctorum gemitum super eam Propheta & ipse gemens exhibuit, nunc de inimicorum gaudio, & insultatione plorans, dicit.

AIN.

APERVERVNT *super te* (inquit) *os suum omnes inimici tui, sibilauerunt & frenduerunt dentibus, & dixerunt: Deuorabimus.*] Ex vtrisque ergo Propheta afficitur; vel, quia amici gemunt, de his tribus, ex quibus vna ciuitas colligitur: vel, quia inimici derident & insultant pro eâ de illis quæ ceciderit, [Aperuerunt super te (inquit) os suum omnes inimici tui.] Os ergo inimici tunc in nobis aperiunt, cùm multa sunt de nobis mala quæ dicuntur. Aliter autem apud iudicem, qui in nullo fallitur, clausum esset, nisi ex nobis innumera forent scelera & peccata, hostis quæ obiiceret. Aperiebant ergo contra Ierusalem deiectam os suum: aperiunt & contra Ecclesiam delinquentem, necnon cõ-

Psal. 108. tra animam, in sanguine peccatorum suo-

A rum conculcatam. Hinc quoque Dauid, *Deus* (inquit) *laudem meam ne tacueris, quia os peccatoris & os dolosi super me apertum est.* Felix nãq; cui & si sint culpæ, quæ obiiciãtur, sunt & laudes pro ea quæ dicantur. [Sibilauerunt (inquit) & frenduerunt dentibus,] quasi leones (inquam) auidi ad deuorandum: quia sicut charitate cõpuncti, atque stupore permoti suprà sibilasse dicuntur dolentes, ira isti plaudentes & irridentes, quando viderint vnum eorũ corruisse, Dei auxilio & gratia destitutam.

B Vnde sequitur. *En ista est dies quam expectabamus, inuenimus, vidimus.* Illam enim diem semper hostes nostri expectant venire, qua liceat eis non minus animam vniuscuiusque, quàm & totam simul Ecclesiã, quasi in gladio vltionis diuinæ, vel perditionis deuotare. Sed quia hoc minimè prouenire potest, nisi pro multitudine impietatum nostrarum, Dominus iusto suo iudicio fieri permiserit, sicuti & Ierusalem fecisse probatur, continuo plangens Propheta subiungit.

C

PHE.

FECIT *Dominus quæ cogitauit, compleuit sermonem suum, quem præceperat à diebus antiquis: destruxit, & non pepercit, & lætificauit super te inimicum, exaltauit cornu hostium tuorum.*] Sæpius ergo synagoga Iudæorum, Dominum irritans malis suis iamdudũ iustam promeruisset pœnam, nisi conditoris sui bonitas, diu tolerans, diu & patienter sustinuisset ad pœnitentiam. Sed quia conuerti noluit post culpas, nec cessare à

D nequitia, tantum secundum merita sua, quia vicit sceleribus Dei patientiam, condignam vltionem recepit: vti olim ad Moysem Dominus, quando pro populo ad idololatriam conuerso, rogabat, respondit, dicens; Dimittam iuxta verbum tuum, veruntamen, in die vltionis visitabo & hnc peccarum eorum. Non quod in vno eodemque peccato Dominus iudicare debuerit in die vltionis: quia non iudicat bis in idipsum, sed quia ipsi ab hoc Exod. 32.

E idololatriæ peccato nunquam perfectè cessauerunt, vel pœnituerunt. Idcircò & in die vltionis, hoc non minus, quàm & in futuro, in eos qui permãserint, Dominus visitare dicitur. Et hinc est quod nũc ait: (Fecit Dominus quæ cogitauit & cõpleuit sermonẽ suũ, quẽ præceperatà diebus. Destruxit & nõ pepercit) quãdo plagas quæ in lege ac Prophetis frequenter cõminãdo prædixerat, tandem ad iracundiam prouocatus, super eos induxit. Quod si hæc

inimici corporei, cõtra Ierusalẽ illam tunc A fecerunt, quid spirituales nequitiæ, & ministri antiqui hostis facturi sunt erga Ecclesiã, quando eam pro suis iniquitatibus, sibi à Domino traditã, pœnis & doloribus circundabunt? Siquidem non de illa dico,
Matt. 16. aduersus quam portæ inferi non præualebunt, sed de his qui corruerunt intus forisve. De quibus Ioannes dicit: *Ex nobis*
1. Ioan. 2. *exierunt, sed non fuerunt ex nobis.* (Exaltauit inquit, cornu hostium suorum.) quia cũ infirmatur Ecclesia Christi, tunc cornu B inimicorum eius, regnum videlicet vel potentia, amplius contra eam exaltatur, & præualet. Terribilia sunt valde quæ planguntur, quando anima in potestate traditur hostium. Quæ longe, in die felicitatis, noluit præuidere futura, quæ imminebant mala: idcirco impegit diem, quam sui semper expectabant hostes, quando Dominus fecit & compleuit sermonem suum, iuxta quod in sacris litteris prædictum erat. Vnde Dominus, in typo perituræ Ierusalem, videns animam hu- C iusmodi malis circundari, fleuit, dicens: Quia si cognouisses & tu, & quidẽ in hac
Luc. 19. die tua, quæ ad pacem tibi, nunc autem abscondita sũt ab oculis tuis: Quia veniẽt dies in te, & circundabunt te inimici tui vallo, & circundabunt te, & coangustabunt te vndique. Suam ergo diem habet anima peruersa, quæ transitoriis lætatur bonis. Cui ea quæ sunt, ad pacem sunt: quia dum ex rebus temporalibus gaudet, dum honoribus extollitur, dum in carnis voluptate resoluitur, dum nulla venturæ D pœnæ formidine terretur, pacem habet in die sua, quæ graue damnationis scandalum habebit in die aliena, cum pro suis iniquitatibus, suis tradetur aduersariis, qui suis eam circundabunt pœnis & cruciatibus: nec iam tunc iuuabit quidquid in præteritis aliquid de terrena felicitate habuit: sed ibi affligenda est, vbi iusti lætabuntur: & cuncta quæ modo ei ad pacem sunt, tunc in amaritudinem tormentorum vertentur. Tuncque rixari secum incipiet cur damnationem quam E patitur non expauerit, cur à prospiciẽdis malis sequẽtibus oculos mentis clauserit. Vnde dicitur ei: Nunc autem abscondita sunt ab oculis tuis: Quia mens voluptatibus resoluta, abscõdit sibi mala sequẽtia, dum videre futura refugit, quæ perturbãt præsentem lætitiam: & cum ea præuidere negligit, facit Dominus subito quæ diu expectãs distulerat, & complet sermones quos præcepit, dum ea venire iubet quæ prædixit. Destruxit, & non parcit, ne semper peccandi facultas maneat: & quæ sibi parcere neglexit, hostibus deciepiẽdam tradit. Et hoc est, exaltare cornu eorum, potestatem eis tribuere dominãdi super eam, quæ se de iugo inimicorum noluit eripere. Vnde sequitur.

SADE.

CLAMAVIT *cor eorum ad Dominum super muros filiæ Sion.*] Clamor hic magis intẽtionem cordis, quàm exultationem vocis insinuat. Clamant enim peruersi homines, aut inuisibiles inimici super muros filiæ Siõ, animæ videlicet, vel Ecclesiæ, cũ potestatem, qua dominantur eis, suæ ascribunt potentiæ, non iudicio permissionis diuinæ. Quorum blsphemia quia contra Deum clamat, condigna non effugiet tormenta: nã sicut murus protegit & defendit, ita & potentia diuina quos munierit. Sed cũ suũ subtraxerit auxiliũ, hostes super muros eorum, quos diripiunt, clamare dicũtur contra Dominum: cùm totum sibi ascribunt, suæque potentiæ tribuunt, quidquid contra eos possunt: qui prius Dei muniebantur auxilio, quasi eos nequiuerit liberare, præsertim cũ nõ de imbecillitate virtutis, sed de vltione & iudicij æquitate venit. Propterea & Propheta inter cætera plorationis suæ lamenta, etiam ista deflere nõ omittit. Et notandum quod hæc clausula versus, magis lege metri ad superiora, quã ad sequentia respicit. Qui quotiens vno nequeunt versu vel duobus explere sensũ transponunt necessitate poëtica, & in alterius medio aut principio, sensum conceptum explicant, & hinc est quod ad ipsã Ierusalem mox sermo vertitur: [Deduc quasi torrentem lachrymas per diem & noctem, non des requiem tibi, neque taceat pupilla oculi tui.] Multis Propheta miseriarum expletis lamentis, & enumeratis quæ acciderant malis; vertit se ad ipsam, & hortatur quasi torrentem ad placandum Deum pro suis erratibus deducere lachrymas. Quia torrẽtiũ cursus non semper vno eodemque impetu fluit, sed iusta quod inundatio pluuiarum de cælo venerit: ita & lachrymæ non nisi ex diuina inspiratione, & cõpunctione cordis generantur: non quod tantæ esse possint, vt torrẽs, licet per exaggerationem dicere videatur: sed vt semper parata sit mens, & oculi ad effusionẽ lachrymarum, iuxta gratiã diuinæ inspirationis. Et hæc vna exhortatio est omnibus, indesinẽter flere in prosperis & in aduersis, nec vllã requiẽ ad

hibere fletibus: nō quod vllus mortalium
semper sine cessatione id valeat exhibere,
sed vt nemo dum viuit, sibi parcat vt tor-
peat, quasi iam securitate accepta, sed sine
requie, absque vlla determinatione, sal-
tem in mente pœnitentiam gerat, donec
ad illam veram requiem quandoque fini-
to luctu, securus perueniat. Vnde quàm
Apoc.21. benè in Apocalypsi dicitur: *Absterget Deus*
omnem lachrymam ab oculis eorum. Ac si dice-
ret: Illi dum itent, euntes & mittentes se-
mina sua, flebant absque vlla requie, no-
lentes luctus sui sibimet finem imponere,
quousque iudex veniat, qui abstergeret.
Absterget autem Deus omnem lachrymā
eorum, qui sibimet parcere noluerunt.
Psal.122. Erant enim oculi eorum, vt in Psalmo ca-
nitur, semper ad Dominum, sicut oculi an-
cillæ in manibus Dominæ suæ, donec ipse
misertus abstergeret à lachrymis oculos
eorū. Et ideò nō cessandū à luctu, quousq;
Dominus absterget omnem lachrymam
eorum, qui ad eum corde ingemiscunt.
Ipse quidem absterget vt misereatur, &
non te tu iustifices aut torpeas, & requies-
cas. Et istæ sunt veræ iustitiæ animæ, quæ
per Sade litteram significantur. [Neque
taceat pupilla oculi tui:] non quod pupil-
la oculi loqui debeat, sed quia ipsa cùm
compungitur, ex diuina inspiratione, ma-
Psal.118. gis, quàm loquentis verba, impetrandi ef-
fectum habeat. Hinc quoque Dauid in
Psalmis: *Defecerunt oculi mei in eloquiū tuum*
dicentes, quando consolaberis me; ac si diceret,
dicentes quando consolaberis me, vt ab-
stergas oculos à lachrymis: libertate per-
fecta reddita: quia impræsentiarum nulla
est à miseriis releuatio, eo quod necdum
completi sunt dies luctus, quousque tu fi-
nem malis imponas, vt maneat perseue-
rantibus futura consolatio. Et notandum,
Cant.4. si non alia sit pupilla interius in eo oculo,
de quo Dominus in Canticis loquitur,
Vulnerasti cor meum soror mea, vulnerasti cor
meum in vno oculorum tuorum. Quia sponsa
Christi cùm sit plena oculis, ante & retro,
habet tamen vnum, in quo semper cla-
Iob.16. rior viget obtutus. Cuius nimirum pupil-
la nunquam tacens silet, sed stillat sem-
per, (vt alibi legitur) ad Dominum: quæ
Psal.45. cùm compungitur intus, exterius tunc la-
chrymas benè producit: quoniam flumi-
nis impetus lætificat ciuitatem Dei, & san-
ctificat tabernaculum suum altissimus.
Alioquin ista exterior, & si videtur la-
chrymas coactè producere, silet eas ste-
tiles, & quasi mutas generare. Vnde
semper ille est oculus purgandus, illa

A eius pupilla requirenda, quæ vt torrens
de montibus & altioribus fluunt locis:
ita de supernis inebriata imbribus, ne-
sciat silere, nesciat requiescere, neque
deorsum intendere, sed iugiter ad Deum
indefessa clamare. Sed quia (vt dixi)
nemo qui semper vno impetu queat
affluere: ideò temperauit egregius la-
chrymarum doctor, vt ad eum stillet
flagrans ex desiderio impræsentiarum, in
cuius non valet irreuerberata acie fi-
xus permanete obtutus. Hincque sequi-
tur.

Coph.

Consvrge, *lauda in nocte in principio*
vigiliarum. Effunde sicut aquam cor tuum ante
B *conspectum Domini.*] Consurgit in nocte, qui
de tribulatione vel angustia præsentis vitæ
spe leuatus, torporem negligentiarum ex-
cutit à se, & indefessus contra omnia sibi
aduersantia, quasi miles accinctus ad præ-
lium pugnat, deinde cuncta quæ accide-
rint dura & aspera, semper Deum lau-
dat. Vnde monet. [Consurge & lauda
in principio vigiliarum tuarum.] Quia
hostis callidus quotiens flagella ingerit,
C Deum mox blasphemare persuadet. Quod
benè Iob intelligens, quando mulieri ei
persuasit, *Benedic Deum & morere*, quasi
vna de insipientibus. Respondit, & se- Iob.2.
niora consilij verba non tacuit: *Dominus* Iob.1.
(inquit) *dedit, Dominus abstulit: sicut Do-*
mino placuit, ita factum est: sit nomen Do-
mini benedictum. Et hoc est laudare Deum
in principio vigiliarum, omnia quæ agi-
mus aut patimur, ad gloriam & laudem
nominis eius referre, ne in principio tor-
pentes operis somno opprimamur dece-
D ptionis. De quo Apostolus, *Omnia* (in- 1.Cor.10.
quit) *in gloriam Dei facite.* Et vt explere
possimus quæ iubet doctor egregius,
quia sunt multæ vigiliæ, in quibus
Deus laudandus est, maximè vigiliarum
in principio præcauendum, ne fortè opus
ex initio intentionis condemnetur: & cùm
benè ad laudem creatoris opus incipitur,
testant reliquæ, quibus ad finem in glo-
riam ipsius benè consummetur. [Effun-
de, (inquit) sicut aquam cor tuum.] Il-
E le ergo effundit sicut aquam cor suum
ante conspectum Domini, qui ex intimo
affectu cordis producit lachrymas com-
punctionis: quia sacrificium Deo spiri- Psal.50.
tus contribulatus, cor contritum &
humiliatum Deus non spernit. Sed
cùm tantus lachrymarum imber non af-
fuerit, nequaquam mox desperandum.
Vnde Dauid ex persona pœnitentis: Psal.141.

Quia persecutus est (inquit) *inimicus animam meam, humiliauit in terra vitam meam,* vel cætera quæ sequuntur; & paulo post: *Expandi manus meas ad te, anima mea sicut terra sine aqua tibi.* Animam ergo arentem, sicut terram sine aqua, penitus coram Domino expandit, vt suis irriget imbri-
Exod. 17. bus, qui sicca de rupe aquas manare iussit. At verò cor altiori gratia perfusum sicut aqua effunditur, quando liquefactum, præ amore Dei & proximi, quasi glacies ex calore resoluitur. Et hinc est quod subiungit. *Leua ad eũ manus tuas pro anima-* B
Cant. 5. *bus paruulorum tuorum, qui defecerunt in fame & siti, in capite omnium compitorum.* Leuat ergo pro his manus ad Deum, qui opera misericordiæ pro humilibus & paruulis Christi membris, fame & siti vsquequaque in terrenis laborantibus, curam adhiber, ex syncera dilectione proximi. Et hæc est perfecta charitas, vt & cor quasi aqua fundatur ad Deum ex amore veræ dilectionis, & manus leuentur proximo, vna cum Moyse, paruulo Ecclesiæ, vel animæ, exigui cogitatus vincantur ab C hostibus. Ex quo illa in Canticis, à qua sponsus declinauerat atq; transierat, *Liquefacta est* (inquit) *anima mea, vt locutus est. Quæsiui, & non inueni illum: vocaui, & non respondit mihi.* Non enim cor aut anima liquefacta, rectè vt aqua resoluitur à frigore infidelitatis, nisi ex calore diuinæ
Luc. 18. inspirationis. Et ideo semper orandum, vt surgat Aquilo, veniat Auster, fluant aromata illius: quia tunc fluunt aromata orationum intus, cùm mens diuino afflatur spiritu. Sed ne sola Dei dilectio suffi- D ecere videatur sine dilectione proximi: leuandæ sunt manus, vt dixi, & cura impen-
Amos 8. denda pro paruulis, & his qui fame verbi periclitantur in capite omnium cõpitorũ. Alioquin nisi in viis & in capite compitorum exissent, non fame vel siti laboras-
Matth. 22. sent. Reuocandi sunt ergo de triuiis & platearum exitibus, ex capite omnium compitorum, ad conuiuium & prandium Domini, ne fame vsque ad finem periclitentur inediæ. Leuandæ sunt manus, vt E vincatur Amalech, ne paruuli cõterãtur.
1. Cor. 9. Vnde Propheta, (ne fortè dum aliis prædicat, ipse reprobus inueniatur) post quam miseram ciuitatem Ierusalem, vel potius Ecclesiam, aut animam vniuscuiusque ad pœnitentiæ & orationis lachrymas prouocarat, mox ad ipsum Dominũ, si quo modo eum à vindicta culparum reuocet, verba supplicationis conuertit, dicens:

R e s.

V i d e *Domine & considera quem vindemiaueris ita.*] Nescio si vllus nunc temporis queat considerare mentem Prophetæ, quæ propter multitudinem charitatis ad diuersa rapitur: nunc ergo gẽtis suæ mala dolens replicat, nunc peccata luget, nunc bona quæ habuit prius ingeminat & omnia desiderabilia eius quæ perdidit, flens commemorat, nunc Deum offensũ dolet, nec tamen pro eis ad eum preces fundere cessat. Propterea & nunc ait: [Vide Domine & considera,] Rogat ergo videre, Hebr. 4.
qui cuncta conspicit, & cum nulla latent: non quod ignoret quia videt, sed vt implorando eum ad misericordiam flectat. Nouit igitur eum clementem natura, & ideo considerare poscit mala gentis suæ quę tolerat, [vindemiaueris ita,] acsi dicat: Quia sicut nulla gens est, cui tanta contuleris beneficia: sic nulla iustis ex causis, cui tanta irrogata sint supplicia: quia pro vuis fecit labruscas, & pro fructu Isaiæ 5.
spinas. Non enim quem vindemiauerit Dominus ita, nisi qui eius imitantur exẽpla. A quibus abstulit omnia legis & ceremoniarum, quæ leguntur, ornamenta, sua responsionis oracula. Vel quid longius prosequar, cùm eum peremerint, qui eis cuncta præstiterat? Amiserunt omnia interius & exterius, cælestis vitæ, & terrenarum rerum bona, præsentia & futura: qui de tanto amore Dei mercati sunt offensam, & de tanta gloria dedecoris ignominiam. Et ideò considerare rogat Deum, non vt acrius excruciet, sed vt quia iratus est, misericordiam recogitet. *Ergo ne comedẽt mulieres fructũ suum,* acsi dicat. Quomodo istæ faciũt, quod & in Regum volumine eas fecisse legimus, & sub Tito accidisse Iosephus testatur. *paruulos ad mensuram.* & vt alij codices expressius habent, *ad palmæ mensuram.* Quid igitur incredibile quod eos ad palmæ mensurã comederint, inter quas tanta erat victus penuria, vt ad hoc necessitas & angustia, & vt magis dicam, dementia eos compulerit? *Si occiditur in sanctuario Domini sacerdos & Propheta.* Vbi ostenditur, quia illud prius polluerunt sanguine Prophetarum, Matth. 23.
quando illos etiam inter templum occidebant & altare, & lapidabant qui ad eos missi erant. Idcirco iusto Dei iudicio de reciprocatione dignam ibidem messuerunt reatus sui vindictam. Ex quibus profectò malis, non minus Ecclesiæ Christi, quàm & animæ pauendum: quia quicquid illis accidit ad literam, nobis quo-

tiens diuinis mancipati officiis talia committimus, eadem in sinu remetietur offensa, & omnis religio nostra profanatur. Mulieres quoq; animæ videlicet delinquentium, ad mensuram palmæ filios veteri sui comedent: quoniam quicquid ex se vitiorum genuerunt, ad mensuram operum suorum recipiunt, suisque saturabuntur miseriarum fructibus. Vnde magis lugendum censeo pro talibus, quàm exultandum: ne fortè quia exaltari vsque ad cælos pro religione extollimur, apud æquissimũ iudicem pro innumeris etiam grauioribus culpis atrocius condemnemur. Sequitur.

SIN.

IACVERVNT *in terra foris puer & senex, virgines meæ & iuuenes mei ceciderunt in gladio.*] Omnia mala eorum quasi sua plangit Propheta: quia charitate perfusus, nouit deripere quicquid in membris mali acciderit. Sic & fidelis quisque vt dilectione Dei & proximi induatur, debet ad omnia se extendere, nostraque communia mala quasi propria flere. Intendit vt videat, si qui ex nobis, qui videmut Ecclesiæ membra, quales & quanti iaceant in terra, foris scilicet terrenis occupati negotiis: *Quia* 2. Tim. 2. *nemo militans Deo, implicat se negotijs secularibus.* Foris quidem iacent, qui exeunt à nobis, & non permanent in fidei operibus: sed plures quasi intus sunt, qui etiam eùm corrumpuntur, apud diuinum arbitrum perditi computantur. Vnde puer, quia iacet in terra virtute senum, non toboratur: Isaiæ 65. & senex puer centum annorum, maledictionibus multatur: virgines & iuuenes floridæ ætatis, gladio aduersariorum in animo feriuntur: Et quod est grauius, Interfecisti, (ait) in die furoris tui. Quia aliud est interficere vetus homo noster vt corruat, & resurgat nouus, aliud in die furoris sui percutere & occidere, qui videbantur stare vt pereant, nec misereri. Vnde nascitur fletus irremediabilis: quia planguntur hi qui nesciuntur: planguntur eo quod gladio furoris Dei iam sint perempti: non quod eius arbitrio præscripti ad æternam mortem peruenerint, sed quia sibi eam manibus & votis super se attraxerint. Vnde quia non reuocauit, interfecisse illos plangitur.

TAV.

VOCASTI (ait) *quasi ad diem solennem,*

A *qui terrerent me de circuitu: & non fuit in die furoris Domini, qui effugeret & relinqueretur.*] Describit enim in figura vltimę captiuitatis, & deflet non solùm Propheta, verùm omnium electorum chorus, reproborum vltimam omnium perditionem. In quo lamento TAV litera prætitulatur, vt Ezec. 9. in frontibus gementium ac dolentium consignata inueniatur: alioquin in quibus non inuenta fuerit, non effugiant, sed statuentur in medio, inimicis vndique quasi B ad diem solennem congregatis. De qua suprà hostes dixerant enim: Ista est dies quã expectabamus, inuenimus, vidimus. Dies ergo solennis eorum idcircò dicitur, non quod Deo illa cõplaceat, sed quia eorum tunc lætitia, quam semper cupierant, perditio scilicet omnium reproborum, implebitur. Ad cuius solennitatis diem, id est, examinis, etiam satanas de carcere soluetur. Et hoc est quod in electorum planctu dicitur: [Vocasti quasi ad diem solennem, qui terrerent me in circuitu:] Quia videC bunt eos etiam electi vndique aggregatos, visione horribili & perterriti, in die furoris Domini purgabuntur, nec erit qui effugiat, aut qui relinquatur indiscussus. Et hinc est quod gemebunda omnium sanctorum vox deplorat, pro membris sibi ademptis. *Quos educaui* disciplina tyrocinij, *& enutriui* lacte doctrinæ: quia non peruenerunt in virum perfectum, vt dimicarēt 1. Cor. 3. Hebr. 5. contra immanissimos hostes, qui vocati dicuntur quasi ad diem solennem, seq; cælestibus defenderent armis, *inimicus meus* D *consumpsit eos.* Et quia prius consumpsit eos virorum oblectamentis, ideò nullus est eorum qui effugiat, nisi is qui signa Tau literæ in fronte præsignata tulerit. Vnde & Dominus, *Qui vult* (inquit) *post me venire,* Luca 9. *abneget semetipsum, tollat crucem suam* (quam crucẽ planè per Tau suprà diximus significari) *& sequatur me.* Reliqui verò omnes non effugient, in quibus non repertũ fuerit hoc vexillum, à gladio furoris Dei: etiam ipsi quos Ecclesia pepetit, educauit & enutriuit, quos inimicus culpis conE sumpserit. Et hoc est, ex quo Sanctorum omnis ordo plorat atque gemit, quòd inimicus consumpsit eos. Sed quia domum luctus intrauimus, diuersa lamentationum genera introspeximus, diuersasque personas: explicito secundo literarum alphabeto libri secundi, votorum finem fletibus abluendum congruenter imponimus.

A

PROLOGVS LIBRI TERTII.

Iudic. 2.

NON nostri operis est, frater & consenex, falsas poëtarum fabulas iam reuoluere, vel Milesias: quoniam nostra institutio alios reposcit mores: neque Philosophorum perscrutari libros: quia in altero ludus & oblectatio est: in altero verò difficultas & sudoribus admixtus labor. Verùm magis threnis nos decet & lamentis indesinenter insistere, si forrè (vt in Iudicum legitur) monente & enumerante Angelo mala quæ gessimus, vna cum eo ad locum flentium de Galgala, id est, de volutabro vsque ascendimus. Vbi cum loqueretur ad omnem Israël, eleuauerunt vocem hi & fleuerunt. Vnde vocatum est nomen loci illius, flentium vel lachrymatum. Quæ quia tristia sunt, difficile, imò impossibile est placere omnibus. Sed quia noui cuius sit omne quod viuimus: ideo huic me studio totum tradidi, quasi .in quadam mentis specula mundi huius turbines, inter ista quæ plangimus, & naufragia nostri seculi cum gemitu ac dolore cernere. Vnde ad tertium alphabetum quasi ad quosdam decreui calentes Prophetæ fontes, quia excelsiora sunt sub alterius genere metri, ea quę aptantur trimetro, promulgata profundius manum mittere. In quo nimirum opere terni versus vna eademque incipiunt littera, quod non ita in tribus sapphicis constat alphabetis. Sed quia quædam de Ecclesia sunt, & multa ibi quæ de passione Christi altius aperiuntur, altior est sensus requirendus, licet non inueniri posse credam sine fletibus. Propterea quasi de super asino sedens carnis indomitæ, à te consenex posco: quia mihi arentem Dominus dedit cordis agrum, tuis precibus obtineas & deposcas gemitibus, si non irriguũ superius, saltem inferius, pius concedat medicus: quatenus qui nostrorum eiulantium attigi venas, infra domum lamenti fonte deuotus vel sero abluar lachrymatum.

IN LAMENTATIONES IEREMIÆ

LIBER III.

B

QVANTVM conspicio in hac quasi funebri totius corporis lamentatione, profundiora de Christo & eius corpore aperiuntur mysteria: ita vt vicissim luctuosa vertatur oratio, nunc ad synagogam, nunc specialiter ad Ecclesiam, nunc ad passionem Christi, nunc simul de Christo & eius corpore, vt prior huius lamenti versus insinuat, nũc & moralia miscer, luctifica tamen ex omnibus, si quo modo mœstitia cordis augeatur, vt pro his qui labuntur

C de Christi corpore, aut qui lapsi sunt in Iudaismo, aut pro iis, qui sunt in capite, aut pro malis quibus patiuntur membra, vel etiam pro iis, quibus hactenus priuamur bonis. Sed vt hęc quæ ad caput pertinent, quæve ad corpus melius discernantur, cõmemoranda est illa regula, quam Tichonius vnam de septem esse voluit, ex quibus etiam eruditissimi ad intelligendas scripturas plurimum adiuuantur. Quarum prima est ipsa de Christo & eius corpore, quando à capite sine permutatione personæ ad corpus, vel à corpore trãsitur ad caput, vel quando ipsa eademque sententia

August. de doct. Christ.

D non minus capiti, quàm & corpori congruere videtur: nec tamen ab vna eademque persona receditur, sicuti in quamplurimis locis scripturarum rectè probatur, sed & in hac lamentatione interdum inuenitur, vt est.

ALEPH.

E

EGo vir videns paupertatem meam in virga indignationis eius, & illud, *Vetustam fecit pellem meam & carnem meam, contriuit ossa mea.*] Quoniam horum vnum, quamuis omni corpori conueniat, melius tamen capiti, alterum verò membris: vt per pellem & carnem atque ossa illi intelligantur, qui infrà Ecclesiam vetustate contagionis efficiuntur, & conteruntur pressuris tribulationum. Nam quod dicit, [Ego vir videns paupertatem meam] licet Pro-

pheræ plangenti congruere videatur, manifestius tamen Christi vox esse intelligitur, qui in manibus Prophetarum assimilatus est, & omnes colligit in se per generationem & aggregat, vt occurramus singuli in virum perfectum & plenitudinem corporis eius. Idcirco licet omnium videatur esse quod ait: [Ego vir videns paupertatem meam] excellentius tamen de Christo pronunciatur: quoniam sicut excellunt omnia in eo quæ de illo sunt: ita & hæc visio paupertatis. Alioquin quid mirum, si videat aliquis paupertatem suã, qua penè omnis multitudo affligitur: sed sicut est gloriosior hæc paupertas Christi, & mirabilior omnibus diuitiis seculi, qui Philip. 2. non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinaniuit, formam serui accipiens: ita & hæc visio paupertatis profundior. Vnde non qualitercunque accipiendum, sed cum magno intuitu mentis legendum, & magna cordis intentione cogitandum, quod ait: [Ego vir videns paupertatem meam.] Quam benè Dauid paupertatem in spiritu præuidens aiebat: Psal. 40. *Beatus qui intelligit super egenũ & pauperem.* Quia non nisi intellectu capitur, sin alias hæc paupertas communis esset, sensu sentiri ac discerni poterat, & non intellectus requirendus esset. Nunc autem ex hoc beatitudo repromittitur. Nec itaque mirum, si paupertas Christi gloriosa & admirabilis creditur, cùm & Apostolus Sanctorum paupertatem altissimam prædicat & diuitiis locupletem. Quæ nimirum non facilè ab omnibus intelligitur, quantò magis illa de qua & Angeli mirantur, & omnis beatitudo nostra nascitur? Quia etsi sunt beati pauperes, eo spiritu beati creduntur & prædicantur, quo ista intelligitur: quoniam non nisi Spiritu sancto reserante comprehenditur. Propterea horum trium versuum principia apud Hebræos, vt ferunt, ab ALEPH incipiunt. Aleph quidem (vt suprà dixi) doctrina interpretatur. Reor quod multa doctrina egeat hic sensus, de quo summus autor gloriatur, & quasi singularis sit qui videat & intelligat, ita dicit: [Ego vir videns paupertatem meam.] ac si dicat: Ego meam video paupertatem, cui insunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ, quam sponte pro aliis suscepi, quam ipsi miseri, non dico eam intelligere, verũ nec suam omni genere miseriarum conuulsam, volunt animaduertere vel cognoscere. Interea & Sanctorum omnium vox ista esse potest, quantum in corpore Christi sunt

A vniti, & quantum imitati fuerint eandem paupertatem, quantumque in virum perfectum, fide atque operibus collecti. Vnde sequitur, [in virga indignationis eius.] Aliam quidem esse puto virgam furoris Dei, aliam directionis virgam, & virgam regni eius, aliam verò indignationis, quoniam alia est illa ferrea reflexibilis qua cõteruntur impij, tanquam vasa testea in ira furoris Dei: alia quæ in æquitate sancti reguntur, donec perueniant ad brauium supernæ vocationis: alia illa de qua Ierusalem Dominus, *In indignatione* (inquit) Philip. 3. B *mea percussi te, & in reconciliatione mea misertus sum tui.* Isaia 60. Sub hac enim virga, ad hoc percutit Deus, vt misereatur: ad hoc vulnerat, vt sanet. De qua & Christus vulneratus est, non quod in eo aliqua indignationis essent, Isaia 53. sed propter scelus populi mei percussi eum, virum dolorum & sciẽtem infirmitatem. Hoc est quod dicit: [Ego vir videns paupertatem meam in virga indignationis eius.] Quia ob indignationem scelerum nostrorum, pauper- C tatem passionis sustinuit, vt liuore eius omnes sanemur. Cuius sanè paupertatis mysterium, nescio, si Sanctorum sit qui videat ad plenum, quanta bonitas Dei, quanta dilectio super filios iræ, quantaque misericordia in filios reconciliationis se infuderit, & ideò quasi solius vox est, eius cùm dicit: [Ego vir videns paupertatem meam.] Videt enim suam in se miram & ineffabilem, videt membrorum suorum paupertatem, quam & ipsi complectũtur spe gaudentes: facti imitatores ipsius, sciẽtes quod patientia pauperum non peribit Psal. 9. D in finem. Vnde rectè vna vox est capitis ac corporis: [Ego vir videns paupertatem meam in virga indignationis eius.] Quia castigat Deus omnem filium quem recipit, Hebr. 12. & flagellat ad vitam quos erudit. Nam prolepsis est in hoc loco, id est, præsumptio rerũ secuturarum, eo quod in principio huius lamentationis, sic eius dicit, quasi fuerit præmissum cuius vice sustinere debuerit: quia omnibus mẽbris notum esse non ambigit, quod pater filium pas- E sionis virga percusserit. Vnde non mirum, si & ipsa membra eius, eadem percutimur virga indignationis, ad correctionem perpetuę sanitatis, vt sit omnium vox vnus in hac valle lachrymarum gemitus & ploratus. Hinc quoque sequitur.

ALEPH.

ME *minauit, & adduxit in tenebras, &*

Isai. 53. *non in lucem.*] Quando voluit eum conterere in infirmitate, (iuxta Isaiā Prophetam: quia reputatus est quasi leprosus, & percussus à Deo atque humiliatus) tunc vtique quasi adductus est in tenebras, & non in lucem, & tenebræ eum non comprehenderunt. Quid autem ait, quia (mi-
Ioan. 1. nauit) eum, non solum ad eum respicit, quem terroribus seculi & passionibus pater tradidit, verùm & ad omnem Ecclesiam, quam sibi minis subiecit & terroribus, [& adduxit non in lucem] huius vitæ prosperitatis, sed (in tenebras) angustiarum pressurarumq; afflictiones. Cuius itaque vox est (me minauit.) quia multis eam disciplinis erudit atque prouehit. Verumtamen impræsentiarum in tenebras & non in lucem: quoniam magis eam ad luctum & mœstitiam, quàm ad lætitiam & gaudium vocauit. Hinc est quod sequitur.

ALEPH.

TANTVM *in me vertit & conuertit manum suam tota die.*] Quæ nimirum vox æque ad caput & ad membra refertur: quoniam qui volunt piè viuere in Christo, omnes persecutionem patiuntur, & ideò totius corporis vox est, [Tantum in me vertit & conuertit manum suam.] quia quos disciplina fidei non conuertit, liberè abire permisit, & vnum quemque ingredi vias suas. Ecclesiam verò quam de Iudæis aut de gentibus vocauit, multis disciplinarū affligit angoribus & erudit. Hinc est quod ait, [Tantum in me vertit & cō-
2. Tim. 3. uertit manum suam.] Vertit quidem ad castigandum manum suam: quia flagellat & corripit omnem filium quem recipit, &
Hebr. 12. conuertit clementer, vt misereatur eius, quam paterno affectu coangustat multis tribulationum pressuris. Conuertere namque de vtroque accipitur, quando manum ad feriendum extendit, vel quando ad defensionem, vel remunerationem clemēter admittit. Vertit enim Deus manum suam tota die, tantùm vt suprà membra eius quæ colliguntur in virum perfectum, & mensuram plenitudinis Christi, vt ea
Eph. 4. excruciet, emendet, & corrigat impræsentiarum dum viuitur, & conuertit parcendo, auxiliando in futuro, vt misereatur. Cæterùm hi nullo Dei tangūtur verbere, quibus non est respectus morti eorū.
Psal. 72. In labore hominum non sunt, & cum hominibus non flagellabuntur. Ideò tenuit eos superbia, operti sunt iniquitate & im-

A pietate sua, seu cætera quæ sequuntur. Quod benè de templo Salomonis dicitur cùm ædificaretur: Non est auditus in eo malleus & securis, quia omnia sic parata 3. Reg. 6. sunt exterius & compaginata suis percussionibus, vt singula dolata suis benè coaptarentur iuncturarum locis. Et hoc est dicere, vertit manum suam omnia limando, cædendo, ac feriendo, sic producere, vt possint in structura conuenire, & conuertit ab his cessando cùm iustificatos suis instaurat locis, & coaptat mansioni- Matt. 5.
B bus à seculo præparatis. Quorum itaque Sanctorum structura vna est, vna & compago membrorum, vna vox, vnusq; ploratus. Et ideò Christi Ecclesiæ sic coaptatur corpus, vt vnus sit integer Christus. Moraliter autem, spiritus qui est in homine solus, scit quæ sunt hominis, & ideò quotiens diuino tangitur spiritu, paupertatem suam intelligens, mox fletibus affectus gemit, dicens: [Ego vir videns paupertatem meam in virga indignationis
C eius.] quia cùm Dei verberatur flagello vt afficiatur in luctu, subito nihil in se remansisse virium cognoscit, dum nulla est virtutis operatio, de qua videatur præsumere. Nemo igitur Sanctorum benè gloriatur se castum cor habere, ideo humiliter cum fletibus confitetur, [Ego vir videns paupertatem meam] quia de se in nullo præsumit, maximè cum virga indignationis Dei intrinsecus ad correptionē castigatur. Vnde ait, (Me minauit, & adduxit in tenebras, & non in lucem.) Pro-
D fectò quia omnis anima cùm recordatur minarum Dei, & terrores districti iudiciorum eius, suaque ante oculos facta, quasi in exitus hora ponit, se non nisi mœroribus infectam in tenebras versari videt. Et hoc est dicere, quotiens intus suorum discutit paupertatem meritorum in virga indignationis Dei, (me minauit & adduxit in tenebras:) quia nihil de se nisi infirma sentit, & dum se considerat & reuoluit se adductam vt se conspicere, quasi in tenebras, & non in lucem, plangit. Talis quip-
E pe anima cùm virgam discussionis Dei, & omnia minarum eius eloquia intus contēplatur & intendit, suaque mala facta, vti Dauid, coram se semper replicans, quid aliud quàm se adductam in tenebras, & non in lucem rectè credit? Ad hoc Psal. 50. quippe se adductam in tenebras, vt se perpendat nouit, ne dum benè mens de se elata præsumit, humilitatem, quæ custos est omnium virtutum, amittat, & superbiendo incidat in iudicium diaboli, &

A ideò quia beati pauperes ſpiritu prædicã-tur. Benè ſpiritus humilis, qui nouit ea quæ ſunt in homine, paupertatem ſuam ſemper videns contremiſcit, dum ſe adhuc Iſai.1. verſati ſub virga indignationis Dei non ambigit. Quibus profectò plagis correctionis, anima quaſi minatam ſe & adductam, vt ad ſe rediret, iure intelligit: & hæc eſt doctrina, quæ per ALEPH intus in anima operatur, vt ſẽper in ſe verſetur, ſe ſuaq; retexens lugeat, donec illuſtret eã oriens ex alto, qui venit illuminari iis qui ſedent in tenebris & vmbra mortis. Sequitur,) Tantum in me vertit, & conuertit manum ſua tota die.) Materno quidem affectu Deus aliquando animam exponit B tentationibus & abiicit, aliquando ad ſe plorantem ac dolentem intus in ſinum retrahit, & lac doctrinæ in corde ſuggerit, ſuaque conſolationis verba inſpirat, & ſẽpiterna promittit. Et hoc eſt dicere, (in me vertit & conuertit manum ſuam tota die,) dum eam omni tempore præſentis vitæ nunc minis & terroribus, nunc tentationibus & preſſuris, etiam delictorum afficit ſpinis, nunc verò inſpiratione diuina & re- C mediis ad ſe inuitans, beneficiis exhortatur innumeris: quatenus in nullo inſoleſcat, in nullo frãgatur diſcrimine, ſed ſubiecta in omnibus, quicquid acciderit, ad laudem & gloriam nominis Dei conuerſa referat.

BETH.

VETVSTAM (inquit) *fecit pellem meã & carnem meam, contriuit oſſa mea.*] Hæc nãque vox plangentis, licet capitis eſſe videatur, Eccleſiæ poteſt congruere: non D quod Chriſtus vetuſtate, vt iam ſuprà dixi, affectus ſit peccati, ſed quia ſunt infra eius corpus, quorũ vita actibus inueterata corrumpitur, pro quibus gemit rectè caput noſtrum, gemunt & eius omnia electionis membra: quia multos vident infrà Eccleſiam delictorum vetuſtate conſumptos. Vnde Dauid plorans quaſi vna de Pſal.6. ſacris pellibus: *Inueteraui* (inquit) *inter omnes inimicos meos.* Habet igitur vir iſte (videns paupertatem ſuam) pellem & carnem vetuſtam, habet & pelles arietum ru- E bricatas ad operiendum tabernaculũ ſuũ, Exo.25.& 26. habet & hyacinthinas ad decorem & laudem nominis ſui. Sed in iſtis pauper, quæ vetuſtate afficiuntur: in illis verò diues, quæ ad decorem nominis eius, ſanguine proprio rubricantur, aut cæli coloribus comparantur. Porrò pelles arietum rubricatę, corpora ſunt Sanctorum Martyrio

dedicata, de quibus canitur: *Afferte Domino filij Dei, afferte Domino filios arietum.* Pſal.28. Hyacinthinæ verò ſunt eorum quos virginitas ad cæli ſpeciem prouexit: quia tales neque nubent neque nubentur, (Euãgelio teſte) ſed ſunt ſicut Angeli in cælo. Luc.20 Vnde & in tabernaculo proximiores cælo ſiũt. Propterea & Eccleſia loquẽs de ſe in Canticis: *Nigra ſum* (inquit) *ſed formoſa, filiæ Ieruſalem, ſicut tabernacula Cedar, ſicut pellis Salomonis.* Cant.1. Non enim de illo Salomone, ſed de Chriſto rectè accipiendum, cuius pelles ſunt omnes ſancti, qui ſe mortificauerunt crucifigendo cum Chriſto carnem ſuam, ad inſtar pellium mortuorum, ſub quibus reguntur vitalia totius corporis membra, quatenus poſſint in ſe Chriſti portare ſimilitudinem paſſionis. In cuius nimirum perſona introducitur Salomon, qui pacificus interpretatur, cuius quicunque pellis eſſe meruerit, proculdubio continebit in receſſibus animæ, vti infrà ſancta Sanctorum diuina ſummi regis myſteria. Eſt autem Eccleſia vt tabernacula Cedar, qui tenebroſus mœror interpretatur, quando eos qui de tenebris errorum conuertuntur ſuæ conſolationis doctrina, mœrentes ſub alis ſuis ſuſcipit pœnitẽtes. Eſt & vt pellis Salomonis, quando intra ſe orthodoxos continet viros, & omnia illa quæ in tabernaculo figurantur. Sed quia varius pellium effectus, in aliis quidẽ pulchritudo laudatur, in aliis profunditas myſteriorum Dei cooperta tegitur, in aliis defenſa Chriſti Eccleſia & munita exterius (vt Satan ait ad Dominum) oſtenditur: *Pellem pro pelle, & vniuerſa quæ habet homo, dabit pro anima ſua.* Iob.2 Quia profectò vniuerſos ſanctos ſuos Deum ad hoc dediſſe conſtat in paſſiones & preſſuras vitæ, vt & ipſorum atque omnium animæ ſaluarentur, quę erant eorum doctrina & exemplis credituræ. Acſi diceret, quando ſanctum appetebat virum. Quid iſtum paſſioni ac tentationibus dare retrahis, cùm vniuerſos ſanctos tuos, quaſi pellem pro pelle quandoque daturus es in paſſionem, & vniuerſa quæ habent pro animabus eorum? Vnde quia tanta gloria pellium prædicatur, gemit vir videns paupertatem ſuam, Chriſtus videlicet & Eccleſia: quia nonnulli afficiuntur ex membris eius vetuſtate peccati, imò generaliter impræſentiarum cuncti tinguntur ſordibus peccati. Vnde Apoſtolus: *Si dixerimus, quia peccatum non habemus, ipſi nos ſeducimus, & veritas in nobis non eſt.* 1.Ioan.1 Quid enim quod peccato ſe infectum cõfitetur,

nisi vetustate sauciatum se ingemiscit? Cunctis igitur liquet peccantibus, quod omnes vetustate inficiuntur, eo quod vitia pertineant ad vetustatem, virtutes verò ad nouam vitam. Vnde & Paulus dicit:
Col. 3. *Exuentes vos veterem hominem cum actibus suis, & induentes nouum.* Atque iterum: *Vetus homo noster simul crucifixus est.* Quia nimirum vetustate Christi Ecclesia confecta,
Rom. 6. quia necdum impræsentiarū sine macula & ruga esse potest, iure Christus in membris suis plangens dicit: [Vetustam
Eph. 5. fecit pellem meam & carnem meam.] Per carnem quippe, vulgi multitudo, vel etiam vniuersitas infrà Christi corp*, propter teneritudinem designatur plebis. Vnde Da-
Psal. 26. uid gemens: *Dum appropiant* (inquit) *super me nocentes, vt edant carnes meas.* Alioquin nisi caro essent vetustate peccati consumpti, esca inimicorum non essent. Quos plangit Propheta in suis lamentis, imò Christus caput & omnis eius Ecclesia, quasi corpus vetustate delictorum consumptos. Et adiecit, [contriuit omnia ossa mea.] Per ossa namque fortiores quique intelliguntur: quia in passione Christi etiam ipsi Apostoli contriti sunt, & pauore mortis fugati. Sed quod ait hæc omnia Deum fecisse, insinuat iusto suo permisisse iudicio ad consummandas passiones, & in eius corpore veraciter quæ planguntur accidisse. A principio enim huius alphabeti nulla immutatur persona, sed alia quidem horum (vt dixi) ad caput pertinent: alia verò ad corpus, vt præsens versus: quoniam in Christo neque interius aut exterius vlla vetustas peccati attigit, neque os eius contritum fuisse probatur, sed hæc in membris contigisse iure planguntur, eo quod interius & exterius, etiam quæque fortia, contrita in eius corpore & vetustate delictorum consumpta videantur. Præterea & Ieremias non minus in illa prima captiuitate, quàm etiam & in secunda talia sceleratorum ex causa prouenisse, apertè plorans connumerare videtur. Porro moraliter peccatrix anima, meritò defleт vetustatem suorum scelerum, ita dicens: (Vetustam fecit pellem meam & carnem
Gen. 3. meam.) Neque enim pluraliter pelles, sed pellem singulariter, vetustate infectam lugens gemit, qua primi homines, expulsi à paradiso, sunt induti. Meritò siquidem multorum vna est pellis vetustate fuscata: quia mortalitas proculdubio liuore peccati contracta, præuaricationem primi hominis, vna omnes vestiuit delictorum & mortis conspersione, qua non minus &

A cato peccati exterius, quàm & illa omnia, quæ infrà conscientiam teguntur, commaculata iure planguntur. Vnde Psalmista, Psal. 6.
quasi voce humani generis loquens, inter malignos spiritus deprehensus: *Inueterani,* (inquit) *inter omnes inimicos meos.* A feruore etenim mentis inter spirituales inimicos, vel inter carnales quosque proximos, aliquo modo vsu viuendi veterascimus, assumptæ nouitatis speciem fuscamus. Idcircò gemens dicit anima. [Vetustam fe-
B cit pellem meam & carnem meam,] dum eius conscientia quasi exterius vt pellis inueteratur, & omnis eius interius decor quasi caro corrupta tabo peccati consumitur. Hinc quoque Dauid ait: *Dum appro-* Psal. 26.
piant super me nocentes, vt edant carnes meas: Per quas nimirum carnes, carnales in anima affectus designat, ad quos quasi ad suas leges diabolus appropiat, vt eos, in quibus sunt, quasi carnem edens in suo corpore traiiciat. Quibus profectò finitis carnibus, quid aliud nos quàm Spiritus erimus, vt
C nihil in nobis, quod edat, reperiat inimicus? Sed quia mens & conscientia nostra, intrinsecus huiuscemodi affectibus quotidie repletur, quid aliud quàm pellis mortalitatis nostræ, & caro desideriorum carnalium, vetustate corrumpitur? [contriuit (inquit) omnia ossa mea.] Per ossa namque, virtutes animæ demonstrantur: quia sicut ossa firmamenta sunt corporis, ita virtutes fortitudo sunt animæ. Quibus confractis, aut oblectamentis seculi, aut terroribus minarum, aut vllis insidiarum
D dolis, rectè plangit anima mœrens: quia contrita sunt ossa eius, & omne corpus eius interius exteriusue ad nihilum vetustate consumptum. Sequitur.

BETH.

ÆDIFICAVIT *in gyro meo, & circundedit me felle & labore.*] Quibus profectò versibus, iuxta historiam, ostenditur Ieremiam non minus deplorare populi sui casus & ruinam, quàm & tribulationis suæ
E angustias, super quos vertit & conuertit Luce 19.
manum suam Deus tota die, vt experiretur vtrum eum sequi vellent. Pro quibus etiā pellis & caro Ieremiæ affecta est fame, quasi vetustate senectutis confecta, atque omnis vigor populi malleo percussoris comminutus, ita vt nulla in eis remanserit virtus bellandi. Sed & nunc obsidionem plāgit inimicorum, dum ait: [Ædificauit in gyro meo.] Quod & Dominus in Euangelio prius defleuerat, dicens: *Si cognouisses*

nisses & tu. Acsi diceret: *Si cognouisses mala quæ imminent, & tu quoque fleres:* Quia circundabunt te inimici tui vallo, & coangustabunt te, & ad terram consternent te, & nō relinquent in te lapidē super lapidē, scilicet omnia defensionis munimina, interius exteriusve deiicient, & disperdent. Hinc quoque est quod modo Propheta luget, [Ædificauit in gyro meo, & circūdedit me felle & labore.] Quod est dicere: Circundedit me, scilicet populum gentis meæ tribulatione miseriarum & labore angustiarum: non minus in secunda obsidione sceleratæ ciuitatis, quàm & in prima, sub qua fuit & ipse Ieremias à populo nimia cordis amaritudine vexatus, etiā & pro populo labore tribulationis afflictus. Interea mysticè, Christi Ecclesia rectè gemit, imò Christus in membris suis, quia & ipse in passione deprehensus: *Traditus sum,* (inquit) *& non egrediebar.* Quoniam coædificauerat ei pater in gyro obsidionem, quando cum armis & fustibus eum, à Iuda traditum, apprehenderunt: & ne posset effugere, vinctum eum ad præsidem perduxerunt. Quo nimirum vallo circumseptus, quasi felle amaritudinis & labore tribulationis affligitur humanitas Christi. Et hoc est dicere: [Ædificauit in gyro meo.] Quia ex ipsa obsidione armatorum eum apprehendentium, traditus est ad passionem, vbi cibatus est felle amaritudinis, & labore tribulationis. Vnde & in Psal. *Dederūt* (inquit) *in escā meā fel, & in siti potauerunt me aceto.* Per fel quippe omnis amaritudo passionis interius designatur, & per laborem exterior in carne tribulatio exprimitur: vt integra passio Christi in corpore & anima intelligatur: quoniam & pro nobis intus doluit, & exterius in carne verè passus fuit. Quibus profectò passionibus adhuc quotidie in carne sua & in mēbris suis, scilicet in Ecclesia, patitur: quia de carne, quæ & de ossibus eius ipsa formatur, vt compleat in se ea quæ desunt passionibus Christi. Ex quibus profectò passionibus & pressuris, plangit, dicens: [Ædificauit in gyro meo, & circumdedit me felle & labore.] quoniā impræsentiarum, omnibus obsessa malis, in medio laqueorum ambulat, vbi sedes est satanæ. Hinc est quod hæreticorum quàm sæpè vallatur exercitu, & intus falsorū fratrum affligitur, & repletur laboribus, ac si felle amaritudinis. Quo nimirum felle, Simon ille Magus perfusus, omni commotus impietate, zelo inuidiæ moliebatur Christi subuertere discipulos, & Ecclesiā electorū

Psal. 87.
Matt. 26.
Psal. 68.

A B C D E

Dei corrūpere. Hinc quoq; quòd exterorū atq; persecutorum opprimitur suppliciis, hinc quod oblectamentis seculi huius, & rerum permulcetur blanditiis, quatenus his oblectata, sempiternis fraudetur bonis. Hinc dolis hostium quotidie inuisibilium propulsatur & fraudibus, intantùm, vt felle videatur repleri mœroris, & laboribus tribulationum. Et ideò videns se sponsa Christi tātis præpediri laqueis, gemēs dicit: [Ædificauit in gyro meo, & circundedit me felle & laboribus:] Quibus vndique malis conclusa intus forisve, alibi: *Quis dabit* (inquit) *mihi pennas sicut columbæ, & volabo & requiescam?* His igitur obsessa fraudibus, & inimicorum laqueis, intus dolore amaricatur animi, foris verò vt vincat laboribus, fatigatur. Sed & anima quælibet lugens dolet quod ędificatur in gyro eius, & concluditur felle malitiæ, multisque fatigatur laboribus: maximè quando se circumspicit vndique coangustatam, & intus suis se repleri iniquitatibus. Agunt enim indesinēter maligni spiritus, si quo modo miseram animam, permittente Deo, prauis inuoluant delectamentis, & pessimis eam repleāt desideriis, quorum nouissima fiant ei felle amariora, omniq; labore intus forisve duriora. Quibus nimirū laqueis obsessa, iure dolet lugēs, eo quòd circunuallata sit malignis in gyro, & intus felle repleta amaritudinis. Sequitur, Psal. 54.

BETH.

In *tenebris collocauit me, quasi mortuos sempiternos.*] Hic namque versus apertè Ieremiæ cōgruit, quia retrusus in imo carceris, nimia asperitate excruciatur, ita penè vt vitam amiserit, quasi vnus eorū qui pro reatibus inter mortuos deputatur. Veruntamen quia Prophetarū actibus futurorū de Christo prophetia texitur, ex quo Paulus ait: *Multifariè & multis modis olim Deus locutus est in Prophetis.* Assimilatus in manu omniū Prophetarū ex sua passione facti huius vaticiniū expleuit. Vnde idem, imò Dominus per eū, [In tenebrosis collocauit me,] inquit. Quod sane lamentū magis ad caput, quā ad mēbra pertinere videtur: quia pro nobis mortuus est, sed nō pro mortuis seculi: quia mortui seculi, mercedem recipiunt iniquitatis suę & mortē sibi ducunt ex peccati propagine: Christus verò venit in similitudine carnis peccati. Idcircò similitudine collocatus in tenebris traxit de morte peccatū. Vnde signāter ait: [Collocauit me in tenebrosis, quasi mortuos sēpiternos.] Quasi quidē licet verè mortu'i Hebr. 1. Rom. 8.

quia die tertia surrexit, & non in sempiternum repulit eum Dominus. Collocatus autem est in tenebris, tanquam in inferno, tanquam in sepulchro, tanquam in passione, quasi mortui sempiterni: sed factus est sicut homo sine adiutorio inter mortuos. *Psal. 87.* liber. Liber quidē, quia sine peccato fuit, propterea de tenebris cito ad vitam lux rediit. Expletur autem his tribus versibus Beth litera, quæ secundum aliam interpretationem, confusio interpretatur, vt sit sensus. Quod omnis qui ad vetustatem decidit, fractis viribus, obsidione vallatur antiqui hostis, & felle intus repletur amaritudinis. Quibus profectò laboribus circūseptus, quo alibi locatus quàm in confusione, scilicet in tenebris, versatur? Idcircò quia pro confusione plāgit humani generis, merito sub hac litera, totius domus ruinā, & maculas vetustatis plangit: Beth quippe etiā & domus interpretatur. Quæ profectò domus pro cōfusione sua gemēs dicit: [Vetustam fecit pellem meam] & cætera quæ sequuntur. Potest siquidē referri & ad caput hæc vetustas pellis, propter indutam mortalitatem carnis: reliqua verò omnia sub hac litera de capite, scilicet de Christo, magis dicta intelliguntur. Moraliter verò, anima sub confusione posita, his versibus gradatim se ruinosius deprehensam luget: Primum, quod vetustate peccati, fractis viribus, corrupta iacet: Deinde, quod circūuallata fraude inimici vltra exire ad libertatem, venundata sub delicto, non valet, & intus infra laqueos aduersariorum repleta, à maioribus fellis amaritudinibus circumsepta, laboribus cōcupiscentiarum fatigata, & pōderibus suorum facinorum deprehensa luget: Insuper & amisso lumine, collocata in tenebris, iā quasi mortua in sempiternum, nec se ipsam qualis, quàm misera, quàm infelix, quibusve oppressa malis, & nudata bonis, iam videre valet. Auferuntur enim iudicia Dei ab huiusmodi anima, ne vltra se respicere queat, vt in directo iudiciorum Dei videat *Psal. 35.* abyssum multam, sed ea solummodo quæ sunt cęcitatis, semper orbata lumine, conclusa sub confusione sua sentiat. Hoc semper inimicus gaudet, ne se misera anima de tenebris ad lucē explicare queat. Hinc est quod Philisthæi capto Samson oculos eruūt, *Iudic. 16.* ac deinde cæcum ad molam mittūt, vt semper in circuitu gyrās, viam vitæ priuato lumine, nunquā inueniat. Hinc quoque Sedecia Nabuchodonosor capto, primùm ei effodit oculos, *Ierem. 39.* deinde vinctū in cauea Babylonē ducit, ne vltra iam vnquā, A intra cōfusionem clausus, lucē videat. Tamen quælibet talibus illecta malis anima, dum adhuc in carne deuincta plorat, non verè, sed quasi mortuam se luget, dum locus ad pœnitentiam datur, antequam absorbeatur profundo, *Psal. 68.* & super eam vrgeat puteus abyssi os suum. Quia verè cùm hoc impletum fuerit, nullus regressus ad pœnitentiam erit. Interim verò, cùm in peccatis iacet profundioribus, quasi mortui in sempiternum cōclusa dolet, sed quàm sæpè per Christi gratiam, miserante Deo, de B profundo iniquitatis ad vitā redit. Sequitur GIMEL litera, quæ retributio vel plenitudo interpretatur, vt ex ipsius interpretatione, cognoscat lector plenitudinem retributionis. Quæ vel qualis ex plenitudine delictorum retributio sequatur, tres sequentes versiculi insinuant, cùm dicitur:

GIMEL.

CIRCVMÆDIFICAVIT *aduersum me, vt non egrediar, aggrauauit cōpedem meum. Sed & cùm clamauero & rogauero, exclusit orationem meam.* C *Cōclusit vias meas lapidibus quadris, semitas meas subuertit.*] Quod satis Propheta pro se, imò & pro populo plangere videtur, qui vinctus in carcere cōpedibus aggrauatus, ædificatā aduersus ciuitatē & populum obsidionem amarissimè deflebat, eo quod ab hac liberari eos non posse, culpis exigentibus, in spiritu præuidebat. [Sed & cùm clamauero (inquit) & rogauero, exclusit orationem meam.] Vnde Dominus: *Ne assumas* (inquit) *laudem & orationē pro eis.* *Iere. 7.* Quia profectò clamor operum D ascenderat contra eos, ne Propheta exaudiretur rogans pro eis. Et hic est quod ait: [exclusit orationem meam.] quando pro peccatis eorum gemens ac dolens, neč exaudiri meruit. Sed conclusæ sunt omnes eorum viæ, & si per aggerationem eum eo loquar, lapidibus quadris, semitæque subuersæ, ne fortè primā aut secundā obsidionē possint effugere. Et notandū, quod suas Propheta cōclusas plangit vias, semitasque subuersas, dū omnes exitus miseræ E ciuitatis hostium in subuersione conspicit obstrusos, & ad persuasionem populi illaqueatos. Cæterùm istorum sensus versuū, æquè ad caput, æquè & ad membra potest referri, cùm dicit: [Circumædificauit aduersum me vt non egrediar,] acsi patenter dicat: Excitauit aduersum me corda Iudæorum, & circūædificauit legiones atq; cohortes, contra me sæuientes, vt nō egrediar de manibus eorum, quousque vadam sicut scriptum est de me, & compleantur

vaticinia Prophetarum. Idcircò exclusit
Matt.16. orationem eius, cùm clamaret, *Pater si pos-
sibile est, transeat à me calix iste*, vt omnia cõ-
plerentur. Sed & Ecclesia Christi multo-
tiens hæreticorum conclusa dogmatibus,
certè aut persecutorum vallata supplicijs,
vsa hac voce plorans ac lugens, totum Deo
tribuit, quicquid passa est ab hostibus, acsi
propria voce dolens dicat: [Circumædifi-
cauit aduersum me, vt non egrediar, ag-
grauauit compedem meũ] ob immanita-
tem tormentorum, vel multitudinem la-
queorum, seu propter condensitatẽ praui
dogmatis, quod frequenter contigisse mi-
nimè dubitatur, ita vt generalis Ecclesia,
quasi vna nauis in medio collisa fluctibus,
multotiens quasi subuersa & prægrauata
doleat. Inter quæ nimirũ pericula, quam-
sæpè ad probationem sui, suam à Domino
exclusam orationem ingemuit, habens cũ
Hebr.6. Apostolo anchoram suam, scilicet spem fi-
xam in cœlo, ne fortè, quod absit, qui
præsciti sunt & prædestinati, submergan-
tur fluctibus. [Conclusit enim vias eius
lapidibus quadris,] dum omnia sancta-
rum scripturarum itinera, quasi quadris
Philosophorum eloquiis obserauit, ne re-
cto tramite per eas, gressibus fidei, quan-
tocius ad patriam properaret, & omnes se-
mitas eorum, scilicet subtilissimas diuina-
tum rerum intelligentias, secularibus, vel
praui dogmatis, subuertere permisit, dis-
ciplinis. Cæterum anima quælibet, cuius
iam retributio ob immanitatem scelerum
suorum imminet, & plenitudine delicto-
tum submersa iacet, (quia GIMEL lite-
ram vtrumque interpretari diximus) iure
in se reuersa defleet. [Circumædificauit
aduersum me, vt non egrediar.] sicuti &
ille qui dicebat: *Circundederunt me dolores*
Psal.114. *mortis, pericula inferni inuenerunt me.* Quibus
profectò prægrauata compedibus formi-
dat, ne non possit euadere à supplicijs:
quia & si eius fuit corruere, miserantis
Dei est, eam de tantis laqueis liberare.
Quid autem miserabilius esse potest ani-
mæ delinquenti, quàm vt sic conclusa te-
neatur carcere pessimæ captiuitatis, ne vl-
tra egredi queat ad libertatem bonæ actio-
nis, insuper & vincta compedibus delicto-
rum atrocius aggrauatur flagitijs saltem ne
se promoueat pœnitentiæ ad remedium?
Compedes enim ipsius, sunt omnia concu-
piscibilia seculi, & oblectamenta carnis,
necnon & omnes inimici doli, quibuscum
profectò pedes constringuntur fidei: quo-
2.Cor.5. niam per fidem ambulamus & nõ per spe-
ciem, nequeunt liberè ad ea, quæ non vi-

A dentur & sempiterna sunt, intendere. Ag-
grauantur autem quotienscunque iniqui-
tatem super iniquitatem apponimus: quia
rectè iniquitas super talentum plumbi se-
dere dicitur. Ergo adhuc connumerat mi-
seriarum eius immanitatem, cùm dicit tã-
tis prægrauata malis, [Et cùm clamauero Zacha.5.
& rogauero, exclusit orationem meam.]
Nam inter supplicia solummodo lachry-
mæ & preces ad iudicem solantur reas,
tandem vt his promota pietas veniam im-
pendat delictis. Sed valde in nouissimis cõ-
B tristari potest, quando mens rea sic sentit
offensum iudicem, etiam culpis exigenti-
bus, ne possit oratio transire, & ad fon-
tem pertingere pietatis. Excludit autem
supplicum preces Dominus, quando nos
sic peccare permittit, etiam vt ipsa con-
tra nos insurgãt flagitia, & cõcludãt om-
nia pietatis itinera offenso iudice, ne possit
ad eum pertingere, qui præsens vbiq; est,
& audit omnia, quia profectò sicut scri- Prou.28.
ptum est: *Qui claudit aures suas ne audiat
legem, oratio eius erit execrabilis.* [Conclusit
C (inquit) vias meas lapidibus quadris.]
Habent enim scelera & peccata quadratu-
tam suam, sicut quidam poëticè ait: *Hi
metuunt, cupiunt, gaudentque, dolent-
que.* Quibus profectò quadris lapidibus,
conquadrantur omnia vitia nostrorũ sce-
lerum. Vnde tandem aliquando redeat ad
se infelix nimium anima, vetustate infe-
cta, confracta viribus, in gyro ab inimicis
obsessa, felle iniquitatis & miseriarũ val-
lata, vanis fatigata laboribus, in tenebris
ignorantiæ, & sub caligine cæcitatis loca-
ta, contra quam innumeri hostes ne queat
D egredi, & vina desæuiunt. Redeat vincta
compedibus & prægrauata, piũ roget iudi-
cem indesinenter, cum omni improbitate
clamoris: quia & si non eo quod amica sit,
propter improbitatem petẽtis, promittit Luc.11.
veritas, indignatione remota, quotquot
vitæ panes pulsans rogauerit ad ianuam se Psal.144.
dare. Quia propè est Dominus omnibus
inuocantibus eum, omnibus qui inuocant
eum in veritate. Alioquin anima, & si his
omnibus exuta esset malis, quomodo vias
E lapidibus quadris obsessas, & semitas ad
patriam subuersas, transire posset? Quid
enim aliud est in mundo, nisi concupiscen-
tia oculorum & superbia vitæ? Quod si ad 1.Ioan.2.
scripturas sanctas quasi ad pascua vitæ se
conuertit, in quibus rectè vita inuenitur ę-
terna, continuo quadrati occurrunt lapi-
des hæreticorũ, quibus obsessa fides quasi
muris, ne recta inueniantur, inuoluitur, &
subuersio semitarum eorũ laqueis ibidem

pro fonte præparatur. Vnde dicat fidelis A
Psal.54. anima cum Propheta: *Quis dabit mihi pennas sicut columbæ, & volabo & requiescam?*
Rom.7. Et cum Apostolo: *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius?* scilicet gratia Dei, vt sciamus de his omnibus quod non nisi per gratiam liberamur. Propterea his excitata angustiis, anima ad Dominum indesinenter deflectat articulum, & sub Daleth litera atrociora plorans & gemens videat quæ sequantur. Daleth namque iuxta quandam interpretationem, timo- B rem significare videtur, licet superius tabularum dixerim. Hinc testat, vt animus à timore Dei salutem concipiat, sicut scri-
Isa.61. ptum est: *A timore tuo Domine concepimus &*
Philip.2. *peperimus spiritum salutis.* Et alibi: *Cũ timore & tremore salutem vestram operamini.*

DALETH.

QVID enim terribilius dici potest, post tam dira peccati supplicia, quàm vt C sub hac litera de Deo dicatur: *Vrsus insidians factus est mihi leo in absconditis. Semitas meas conuertit, & confregit me, posuit me desolatam. Tetendit arcum suum, & posuit me quasi signum ad sagittam?*] Quid terribilius dici potuit, quàm vt autor salutis nostræ, dicatur quasi vrsus insidians nobis factus, & velut leo in absconditis? Vrsus namque fera est fraudibus plena, & nimiam gerens in brachiis fortitudinem atque in lumbis. Sed nequaquam per se Dominus, hoc loco, hinc bestiæ comparatur, imò per eas D
Psal.79. vtraque, Nabuchodonosor certè, aut Titus vel Vespasianus designantur, qui alibi aper & singularis ferus appellantur: in quibus profectò Dei potestas vltionem iniquorum & vindictam fuit: ac per hoc Deus vrsus vel leo factus plangitur: quia cùm sit clemens ac pius indulgentiarum Dominus, iusto suo adduxit iudicio cõtra Ierusalem, qui eam omni insidiarũ genere obsideret, & suæ deuastaret fortitudinis
Ierem.25. potentia. Quem Dominus seruum suum & columbam vocat, eo quod in vltione E præuaricatricis seruierit Ierusalem, cæterasque ciuitates subuerterit, & præposuit eam desolatam vastitate hostili, sicut historia prodit, & tanquam tugurium in cucumerario, vacuam sine custode reliquit.
Isai.1. Posuit ergo eam Dominus tanquam signũ ad sagittam proculdubio: quia sic in medio suorum hostium posita est, vt ex omni parte circundaretur, quibus frequenter quasi sagittis vulnerata, saltem ad medicũ rediret necessitate compulsa. Quas sane gentes suu modificante iudicio, Dominus quasi extenso arcu contra eam sæpe misisse legitur, vt vel sic addisceret timere Deum & propugnare se, ne ab insidiis hostium suorum, quasi sagittarum vulneraretur iaculis. Illa verò relicta à Deo, iure se plangit, quasi signum ad sagittam positã: quia iusto agente iudicio, ac si extento arcu quàm sæpè ab hostibus est vulnerata. Cuius & idem aduersarius semitas subuertit & confregit, quas iam suprà etiam se lugere se dicit. Interea vox capitis est pariter & corporis, quod factus sit is vrsus insidians ei, qui est incommutabilis & sempiternus Deus: non quod ipse, vt dixi, à sua immutetur natura bonitatis & pietatis, sed propter efficientias rerum, eo quod ipsum contra vnicum filium suũ, caput nostrum videlicet Christum, erigete permisit, qui velut vrsus insidians fraude & fortitudine sua perimere tentauit ac decipere: non solùm cùm omne corpus eius, scilicet credentes in eum, ab initio seculi vsque ad finem tentabit. Et sicut leo (inquit) in absconditis. In quibus profectò duabus bestiis, omnis diaboli sæuitia demonstratur. Vnde signanter & per leonem ipse humani generis aduersarius describitur: per vrsum verò eius, omnia membra, scilicet hæretici & falsi fratres, monstrantur: quoniam vrsus licet foris sit viribus, tamen infirmum gerit caput, sicuti & hi omnes diabolum, qui semper in manifesto & abscondito, de vnitate corporis Christi quærit quos deuoret vel decipiat. In abscondito quidem, quia dolo & fraude semper sæuit: In manifesto, quia de furtitudine sua multum confidit, & fiduciam habet quod influat Iordanis in os Iob.40.
eius. Hinc quoque Apostolus ait: *Aduersarius vester diabolus, tanquam leo rugiens circuit, quærens quem deuoret.* 1.Petr.5. Alioquin nisi de sua confideret virtute, nunquam rugiens indignatus & frendens iret, nisi verò fraude insidiarum incautos deciperet: nunquam (Psalmista) insidiatur in abscondito Psal.9. tanquam leo in cubili suo, diceret, sed quia viribus omnia deiicere non præualet, insidiarum fraudes adhibet. Per quæ nimirũ duo virtutis suæ arma, non minus cõtra caput, quam etiam & cõtra omnia eius membra pugnat. Quod gemens Propheta, imò Christus & Ecclesia dicit: [Vrsus insidians factus est mihi sicut leo in absconditis.] vt per hæc duo mala, duasque (vt dixi) bestias, omne corpus diaboli & caput vsque ad Antichristum, contra electos Dei desæuire iure plangendum

ab omnibus censeatur. Hæ namque sunt A bestiæ, quæ venire consueuerant contra Dauid pastorem ouium, & insurgere vt
1.Reg. 17. gregem diriperent. Contra quas quàm sæpè idem insiliens, eruebat ouem etiam de
Psal.78. & ore leonis, & discerpebat fauces in frusta
94. brachiaque superabat. Iste est namque Dauid noster, qui & oues suas perducit ad pascua vitæ, & eruit eas de ore leonis, & vrsorum brachia constringit. Nos enim populus eius & ciues pascuæ eius. Ad quos itaque quam sæpe leo iste & vrsus veniũt, hostes scilicet nostri aduersarij, & contra- B riæ potestates, tolluntque etiam arietem de medio gregis. An non eundem ipsum Dauid tulit, & quasi arietem peruasit: Quem si non Dominus de faucibus eius eruisset, euadere non posset. Vnde in per-
1.Reg.17. sona Christi, quod persequeretur eos, dictum est: Percutiebam (inquit) & eruebã
Marc.14. de ore eorum, scilicet Christus oues suas petuasas, Dauid, Petrum, & omnes qui in eius fugierunt passione, & deinceps quoscumque eruit iam penè consumptos. Sed illi, sicut scriptura refert, consurgebãt ad- C
Psal.2. uersus Dauid: quia non minus aduersus caput, videlicet Christum insurgunt,
1.Reg.17. quàm & aduersus eius membra. Dauid autem, *Apprehendebam* (inquit) *mentũ eorum & suffocabam, interficiebamque eos.* Gratias omnipotenti Deo, quia quod Propheta doluit eos præualuisse in gregem Christi, totum virtute Dei superatum est, tãtum ne oues se eorum faucibus ingerant: quoniã morte sua eos leonẽ de tribu Iuda interfecisse patet. Hinc quoque Dauid, D
Ibidem. *Leonem* (inquit) *& vrsum interficiebam ego seruus tuus.* Sequitur, [Semitas (inquit) meas subuertit & confregit.] Hoc idipsum repetit dolens, quod iam suprà defleuerat, [& posuit me desolatam.] scilicet Ierusalem, quam suprà Propheta desolatam sedere plangebat. Nunc verò fortassis, iam in seipsam reuersa, imò Christi sponsa dotata eius sanguine, gemit se positam desolatam à Christo: quia cum adulterum in quibuslibet recipit suis membris, secum sponsum minimè habere potest. [Teten- E dit arcum suum, & posuit me quasi signum ad sagittam.] Positus ergo Christus à patre quasi signũ ad sagittã dicitur: quia non minus ipse, quàm & omnis eius Ecclesia in titulum contra omnes aërias potestates, & eorum fallaciam erectus cernitur. Vnde vnus ex militibus eius, *Spectaculum* (inquit)
1.Cor. 4. *facti sumus mundo & Angelis eius.* Quod in se solum Christus erigere curauit, quasi monomachiam expleturus contra omnes

bestias syluæ, contraque earum sæuitiam, Psal.103.
contra oblectamenta seculi, & contra omnia nomini eius aduersantia. Vnde quasi signum ad sagittam se plangit positũ, quia non minus in se, quàm & in suis membris, ad repellendum omnia iacula suscepit inimici. Cæterum sub Daleth litera, anima timore perculsa plangit, dicens: [Vrsus insidians factus est mihi, & leo in absconditis,] quia non minus in aperta quotidie vi sagittarum, quàm & in absconditio insidiarum eius suscipit vulnera, & se talibus decepta dolis, positam iure plangit desolatam [Tetendit (inquit) arcum suum.] Per arcum namque extensum, vis diuini iudicij exprimitur. Quod diu venire differtur, quia mauult Christus inuenire quos remuneret, quàm quos feriat. Hinc Dauid ait: *Dedisti metuentibus* Psal. 59.
te significationem, vt fugiant à facie arcus. Fortassis ergo per arcum, scripturas sanctas libenter accipimus, ex quibus quasi fortitudine noui testamenti, & rursus quodam duritia veteris perplexa & edomita esse creditur, ex quibus tanquam sagittæ mittuntur ad feriendam cordis duritiam. Quia enim alia sagitta percussa est anima, quæ dicit: Inducite in domum vini, constipate me inter vnguenta, constipate me inter mella: quoniam vulnerata sagittis charitatis ego sum, quia amore langueo. Habet enim ex hoc arcu iudiciorum Dei Christus alias immittere sagittas ad perimẽdũ vitia & peccata: alias vero ad vulnerãdas animas amore charitatis. Inter quæ nimirum omnia anima constitura est quasi signum ad sagittam, vt hinc suscipiat vulnera charitatis, illinc repellat omnia iacula inimici, quatenus suis triumphet de hostibus, & victrix cum corona recipiat paradisum.

Sequitur H E litera, quæ viuo vel est interpretatur. A principio enim huius alphabeti, exinanitio Christi ostenditur, sicut ait Apostolus: *Qui cùm in* Philip.2.
forma Dei esset, non rapinam arbitratus est, esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinaniuit, formam serui accipiens, & habitu inuentus vt homo, propter quod omnia probra & passiones vsque ad mortem sustinuit. Vnde necesse fuit, sub hac litera clarescere inter agones & certamina passionis, quod is, qui semetipsum intantum exinaniuit, semper idem est, & incommutabiliter est, & qui est, vtique viuit, sicut & qui viuit est, ac per hoc vna vox est credentium, etiam inter supplicia tormentorum; Dum di-

Psal.3. citur animæ nostræ, non est salus illi in Deo eius. Est, quia omnino semper idem & vbique est, qui nusquam à suis, & nusquam longe abest. Et hoc solum incommutabiliter tenet fides Ecclesiæ omnino, quia est. Ille verò iure de se ita fidentibus, licet pro nobis mortuus credatur, respondet semper & vbique viuo. Vnde etiam
Ezech.18. delinquentibus clamat, dicens: *Viuo ego, nolo mortem peccatoris, sed vt conuertatur & viuat.* Conuertatur autem ad vitam: quia vita nunquam vult mortem, sed vt omnes vita viuant, & conuertantur de morte ad vitam. Hæc namq; consona vox est sponsi ac sponsæ, vt illa confiteatur corde & ore, quia est. Sponsus autem ei mox respōdet, viuo: quatenus in nullo dubitare queat de illo. Vnde idem post mortem, imò ante mortem, vel semper & vbique sine morte; Resurrexi, & adhuc tecum sum, qui nunquam abfui, sed semper tecum, & in te, sicuti tu & in me, fui. Quod est dicere: Viuo in te, quia & tu in me viuis, vt omnes audiant quod viuo, & con-
Psal.41. fiteantur interrogantibus; Vbi est Deus tuus? Dicántque, est. Est autem vbique, in cœlo, in terra, intra omnia, & extra omnia. Est & in corde meo per fidem, in ore per confessionem: ac per hoc ipse in me est, vt ego sim in ipso, sicut ipse ad patrem
Ioan.17. ait: *Volo Pater, vt & ipsi in nobis vnum sint.* Iam quid ipse plāctus insinuet videamus.

H E.

MISIT *in renibus meis filias pharetræ suæ. Factus sum in derisum omni populo meo, canticum eorum tota die. Repleuit me amaritudinibus, inebriauit me absynthio.*] Quod satis Ierusalem accidisse manifestum est, cùm Dominus iusto suo iudicio, quasi de arcu diu extenso: quia præcauere noluit ne feriretur, fulgurantes emisit sagittas filias pharetræ suæ in renibus eius, vt ibi exciperent primum vindictam iudiciorū Dei quo magis peccauerant. Quoniam sicut
Ierem.5. idem testatur Propheta: *Vnusquisque intrabat ad vxorem proximi sui.* Per pharetram namque, abyssus & profunditas iudiciorum Dei designatur. De qua nimirum abysso, Nabuchodonosor vel reliqui omnes contra præuaricatricem Ierusalem, ac si sagittæ ab arcu directi sunt, vt vulnerarent eam, expositam à Domino quasi signum ad sagittam. Quos cùm Propheta increparet saltem vt iam obsessi conuerterentur, illi verò omnia verba eius verterunt in derisum. Vnde gemens ait: [Fa-

A ctus sum in derisum omni populo meo, canticum eorum tota die.] Quod euidenter de seipso retro factum insinuat. [Repleuit (inquit) me amaritudinibus,] Dolet iam completum, quod Dominus exercituum, Deus Israël supra comminauerat: *Ecce ego* (inquit) *cibabo populum istum absynthio, & dabo potum eis aquam fellis.* Ierem.9. Quibus Ierusalem iam repletā & inebriatam Propheta luget: quoniam repleta fuit angustiis & tribulationibus innumeris, nō minus in secunda captiuitate sub Tito, quàm
B & in prima sub Chaldæis, quando capti sunt, & dispersi sunt in gentibus, quas non nouerant ipsi & patres eorum: atque in toto orbe, vt hodie cernitur, sunt dispersi, vbi potati sunt absynthio, scilicet necessitatibus innumeris & angustiis ab hostibus: & acceperunt potum aquam fellis, per quam significat multitudinem malorum, & sempiternum captiuitatis eorum iugum, aut certè ignorantiam legis Dei, eo quod sint repleti amaritudine fellis, &
C pro Christo recepturi sint Antichristum. Cęterū Christus, qui est, & qui viuit, plāgit quasi caput nostrum, non minus pro nobis, quàm & pro illis. [Misit itaque filias pharetræ suæ in renibus meis.] Pharetra namque patris, rectè scriptura sancta accipitur, ex qua iudicij Dei quasi ex arcu sagittas plagarum excipit quotidie Christi corpus, quas & ipse in carne passus prior pertulit sine vulnere peccati. Variæ quidem emittuntur de pharetra scripturarum sagittæ, quas nonnunquam ardentes fa-
D cit, vt corda frigida, calore charitatis concalescant, & amore vulnerent. Ex qua etiā & hæretici sagittas prauitatis suæ quasi de pharetra toxicatas, veneno infidelitatis producunt, & corda feriunt innocentum. Sumuntur autem ex ipsa scriptura & sagittæ iudiciorum Dei, quibus exterior homo afficitur. Vnde Psalmista; *Confige,* Psal.118. inquit, *carnes meas à timore tuo Domine.* Nā quod ait [Misit in renibus meis filias pharetræ suæ,] affectiones diuini amoris vel timoris insinuat, ex ipsis scripturarum sa-
E gittis, quasi in propagine emissas. Propago quippe fideliū iure renes accipiuntur: quia sicut in renibus propago seminis esse dicitur, ita in fide & per fidem in credentibus, omnia virtutum semina propagantur. vnde posteritas Christi, ac si de renibus eius enascatur. Habet etenim Christus in integritate omnia sui corporis membra, inter quæ habet & renes, de quorum fidei semine propagantur, & alia ex vtero castæ matris Ecclesiæ.

Et misit (inquit) filias pharetræ suæ in re-
nibus meis, scilicet sagittas, quibus animæ
ad amorem vulnerentur, aut ad timorem:
quatenus ex his & vitia perimantur, &
virtutes calore dilectionis adurantur. Vn-
Psal. 25. de Dauid; *Vre* (inquit) *renes meos & cor*
meum. Nulla igitur anima quæ non ex iu-
dicio Dei quasi ex arcu protenso, his Dei
aut ad vitia aut ad virtutes vulneretur sa-
gittis. De quibus profectò sagittis idem
Psalm. 37. Dauid; *Quoniam* (inquit) *sagittæ tuæ infixæ*
sunt mihi. Nam & omnes sancti prædicato-
res, quasi sagittæ de pharetra Domini, di-
recti sunt. Vnde hoc ipse ex persona Do-
Isa. 49. mini, *In pharetra sua* (inquit) *abscondit me*.
Ac si patenter dicat: Verbum patris abs-
condit me longo in tempore, quasi sagit-
tam electam in pharetra sua: quatenus diu
occultatum scripturarum caligine, suo
producat ex arcu, vt probem renes & cor-
da iudex omnium constitutus. Iam cætera
in his versibus quæ sequuntur, manifesta
sunt de Christo, quod ipse factus est in de-
risum populo Iudæorum, & canticum eo-
rum tota die, quamdiu in carne versatus
est. Vnde alibi; *Ego sum vermis* (inquit)
Psal. 21. *& non homo, opprobrium hominum & abiectio*
plebis. Omnes videntes me, deriserunt me,
locuti sunt labiis & mouerunt caput, sub-
sannando scilicet & insultando, sicut ip-
sius Domini passio apertissimè declarat.
[Repleuit me amaritudinibus, & inebria-
Marc. 15. uit me absynthio.] Vnde & in passione
myrrhatum vinum dederunt ei bibere:
Isa. 5. quoniam versa erat vinea Domini (quam
plantauerat ipse vinea Sorech) in amari-
tudinem vitis alienæ. Quod autem ine-
briatum se dicit absynthio, ostendit eum
non minus intrinsecus omni cordis dolore
affectum, quàm exterius amaritudine pas-
sionis vulneratum. Quibus profectò dolo-
ribus & suppliciis, omne corpus Christi
vsque ad finem, donec omnia consum-
mentur, in eo intus forisve excruciatur,
& derisiones patitur à persecutoribus, ab
hæreticis, à falsis fratribus, ab inuisibili-
bus hostibus, & ab omni pressura seculi.
Sed & anima quælibet talibus & huiusce-
2. Cor. 11. modi amaritudinibus se quotidie sētit ine-
briari, ita, vt nihil impræsentiarum boni
sentiat, dum tantis indesinenter afficitur
malis. Hinc sequitur.

VAV.

CONFREGIT *ad numerum dētes meos, cibauit me cinere. Et repulsa est anima mea, oblitus sum bonorum. Et dixi, Periÿt finis meus, &*
A *spes mea à Domino.*] Quod malè tractatus
sit Ieremias à populo, quod etiam & po-
pulus ab hostibus, nulli dubium. Vnde in-
quit, [cibauit me cinere,] quia Propheta
fame penè peremptus, & populus omni
pœnarum genere est depastus. Pro qui-
bus miseriarum angoribus, quasi cinere
plangitur cibatus, ita, vt repulsa anima de
corpore credatur. Ergo bonorum memo-
ria inter supplicia cito labitur: sicuti è cō-
trario, & malorum inter æternæ fruitionis
gaudia non recordatur: intantum: vt lu-
B geat Propheta finem populi sui, & spem
conuertendi à Domino deperiisse, quod Prou. 18.
sicut impius cùm in profundum malorum
venerit, hi Dominum contempserunt. In-
terea vox capitis est, quod confregerit ad
numerum dentes eius in passione, scilicet
Apostolos & discipulos, qui rectè dentes
intelliguntur: quoniam sicut dentibus
omnia mandimus ac comminuimus quæ
in corpore traiicimus, ita per Apostolos,
Christus credentes in suo admisit corpore
& transposuit; qui denique eo relicto, ti- Matth. 26.
C more perculsi, omnes fugierunt. Cibatus
autem cinere etiam per Dauid dicitur;
Quia (inquit) *cinerem tanquam panem man-*
ducabam, & potum meum cum fletu miscebam. Psal. 101.
Repulsa est (inquit) anima mea, scilicet
omnibus retro annumeratis malis, ita vt
tæderet viuere: quoniam hi quos plurimū
dilexerat, & propter quos venerat, omni
eum insequebantur odio. Ergo sub Vau
litera doloris & mœroris ista exaggeran-
tur, & per eam quæ durius dicta sunt tem-
perantur. VAV namque sonare videtur
D vel sic non ille: licet alius interpres dixe-
rit, & aut certè & non ille, quia licet sic
dixerit; [Periit finis meus, & spes mea à
Domino,] non sic ille arbitratus est, & nō
est oblitus adeò bonorum, vt cum patre,
quæ sunt sempiterna, non habuerit, aut
secundum humanitatem in vnitate perso-
næ illa percipere non crediderit. De qui-
bus profectò bonis Dauid: *Credo* (inquit) Psal. 26.
videre bona Domini in terra viuentium. Et
ideò, vel sic non ille (vt dixi) arbitratus est
E finem periisse suum, neque spem suam à
Domino, & non est oblitus bonorum, li-
cet repulsa sit anima illius in eo præ cordis
duritia Iudæorum. Sed nimium animi do-
lorem insinuat & mœrorem, vt adeò sit
inebriatus passionis amaritudine, ne recor-
dari possit bonorum, & dicat malis exa-
cerbatus: [Periit finis meus & spes mea à
Domino.] Quod si non est ita apud inter-
num iudicem, apud homines verò qui tūc
aderant periisse videbatur intantum, vt

dicant insultando: Qui alios saluos fecit, A seipsum saluum facere non potuit. Sic & *Matth.27.* Ecclesia multotiens repulsa hæreticorum malis atque persecutorum, præteritorum oblita bonorum, innumeris oppressa doloribus, adeò vt finis eius adeò periisse & spes videatur: & non dico ab infidelibus, verumetiam & interdum à fidelibus. Vnde Propheta; *Psalm.72.* *Mei autem* (inquit) *penè moti sunt pedes, penè effusi sunt gressus mei: quia zelaui super iniquos pacem peccatorum videns,* & cætera quæ sequuntur. Porrò moraliter, anima intus fastidio scripturarum sanctarum sauciata, rectè plangit; [Confregit ad numerum dentes meos,] quibus ruminare debui verbum Dei. Alioquin omnis qui intus scripturarum sanctarum mystica B audiendo percipit, nisi rursus meditando vel cogitando ad liquidum ea ruminauerit, proculdubio immunda erit. Hinc quoque & in lege, *Leuit.11.* *Deuter.14.* omne animal nisi ruminet, & diuidat vngulam, immundum esse censetur. Ex quo peccatrix anima iure luget, eo quod inimicus etiam & ad numerũ cōfregerit dentes eius, ne aliquid in eo residuum sit, quo ruminare queat. Propterea immundam se sentiens, plangit quod con- C fracti sint dentes eius, ex quibus comminuere debuit pabulum vitæ: *Quia non in* *Deuter. 8.* *Luc.4.* *solo pane viuit homo, sed in omni verbo quod procedit de ore Dei.* Verbum ergo Dei sensibus euoluere & ruminare, sanitas vitæ est. Idcircò laudatur, quod dentes Moysi vsque ad vltimum vitæ non fuerint cōmoti, quia verbum vitæ semper in ore & corde ruminauit, panemque Angelorum indesinenter comedit. At verò, cui confracti sunt dentes ad numerum, rectè cibatam se cinere plangit, vt per cinerem eius mœ- D stitia cordis & pœnitentia designetur. Vnde Iob cum auditu auris Deum audisset, & oculis eius eum vidisset, idcircò in- *Iob.42.* quit: *Ego me reprehendo, & ago pœnitentiam in fauilla & cinere.* In fauilla enim ac cinere pœnitentiam agere, est nihil aliud quàm fauillam se ex contemplatione Dei & cinerem recognoscere. Vnde & ciuitati reprobæ in Euangelio Dominus dicit: *Si in* *Matth. 11.* *Sidone & Tyro factæ fuissent virtutes, quæ factæ* *Luc.10.* *sunt in vobis, olim in cilicio & cinere pœnitentiam egissent.* E In cinere namque pœnitentiam agere est, cinerem se sentire esse mortuorum. Ideò & ad pœnitentiam adhiberi solet, vt ex fauilla & cinere perpendamus, quid per iudicium Dei & culpæ ruinam facti sumus. Hinc quoque lugens dicit; [Cibauit me cinere.] ac si patenter dicat: Culpis exigentibus iusto suo iudicio, quia verbum vitæ ruminare distuli, satiatus cinere mortalitatis, ingemisco. [Et repulsa est anima mea, oblitus sum bonorum.] Repulsam ergo à Deo se dolet, & expositam ad tentationes, ne vltra iam ad bona, quæ sensit, liberè tendere possit, imò ab omnibus vitiorum repercussa malis intus sauciata iacet, in tantum vt bonorũ recordari nequeat, atrocioribus pressa doloribus. Hinc est quod sequitur: [Periit finis meus, & spes mea à Domino.] Quod benè VAV litera insinuat, quæ (sicut dixi) & non est, interpretatur, Petit namque & non est in Domino, qui verè finis totius consummationis prædicatur. Aut certè, vel sic non ille, sicuti à quodam interpretatur: quia vel sic non ille finis est, de quo plangit, in quo omnia finiuntur, sed ille qui perit & non est: in quo fine non esséntia rerum, sed interius deploratur. Hinc & spem suam à Domino periisse luget, quia talibus præpedita laqueis, ad ea quæ sentit, erigere se non valet. Propterea & signanter & Zain litera anteponitur. ZAIN quippe duc te, iuxta quosdam, aut huc, sonare videtur, quod satis apertè insinuat quid velit, ac si patenter dicat ex persona Dei, aut ex persona doctoris: Duc te iam hinc longè retro multis conuoluta malis. Et ne indifferenter quasi errans, nesciens quo eat, duplex interpretatio demonstrat, quasi dicat: Duc te ab his quibus aduersaris: & illa interroget quo ire debeat: ille verò huc inquit, & sequere, deprecandi viam quam insinuat. Et quid est quod rogare debeat, mox infert:

ZAIN.

RECORDARE *paupertatis & transgressionis meæ, absynthy & fellis. Memoria memor ero, & tabescit in me anima mea. Hæc recolens in corde meo, ideo sperabo.*] Ab initio huius alphabeti miserias describit miseræ ciuitatis, & passiones Christi, & Ecclesiæ tribulationes, adeò pro his omnibus (vt ostensum est) plangit, quod perierat finis eius, & spes eius à Domino, quasi ob desperationem ex miseriarum oppressione. Sed ex eodem elemento quasi diuinitus, vt audiuit, Propheta commonitus, duc te, mox ac si nouæ spei genere tactus, animo recreatus, conuersus ad Deum, preces mittit, & miræ nouitatis gratia promittit se deinceps meliora sperare, ac si oblitus præteritorum delictorum. Vnde animaduertat prudens lector, quod hæc elementa non sine magno mysterio in diuinis literis

prænotata inueniuntur, neque sine intelligentiæ sacramentis, voluit Propheta ab his versibus, quasi metro lugens inchoari. Denique nec existimare congruit, quasi ego huiusce modi interpretationes singulis versibus confinxerim, præsertim cùm & summos doctores Ecclesiæ Christi, inuenias ita eas interpretatas esse: vel etiam alibi, licet in alio opere, eas intelligentias suis versibus reddidisse: quoniam sermo Dei oculosus est, hinc inde & mysteriis adûbtatur. Quibus reseratus patet sensibus, quàm egregiè Spiritus sanctus per eos qui scripturas ediderunt, talia & huiusce modi curauerit præuidere, scilicet vt & fastidium detergeret legentium, & animos etiam inter lachrymas recrearet pij operis exercitium. Nec dubium quin de Christo & eius corpore ista interpretari debere: profectò cùm in hac miseræ lamentationis voce, iungat cum principio finem, vt is qui dicit; [Ego vir videns paupertatem meam,] dicat & in fine [recordare paupertatis & transgressionis meæ.] Hâc igitur paupertatem magni aliquid esse putat, & ideo quasi pro se agens, eius recordari rogat. Vnde & Ecclesia tantæ paupertati comparticipari gaudet: quoniam fide eredit quod dictum est à Domino: *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum.* (Matth. 5.) Propterea etiam & ipsa dicit cum capite: [Recordare paupertatis & transgressionis meæ.] Sed quærendum, cur transgressionis eius recordari petat, cùm nec Christus transgressionem admiserit peccati, nec rectè transgressionem suam aliquis offert iudici qua puniatur, imò rogat cum Dauid: *Auerte faciem tuam à peccatis meis, & omnes iniquitates meas dele?* (Psal. 50.) Sed est, quod Christus transgressionis suæ orat recordari: quia cùm transgressionem legis, tamen præceptorum Dei, nulla admiserit: transgressio pro nobis factus est. Hinc sanè & Apostolus; *Qui peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius.* (1. Petr. 2.) Pro nobis peccatum factus est & maledictum: quia maledictus ex lege omnis qui pēdet in ligno. (2. Cor. 5. Deuter. 21.) Et ideo (vt dixi) quia pro nobis factus transgressio, vt nostras deleret transgressiones. (2. Cor. 8.) Magnum est igitur rogare Deū patrem recordari paupertatis & transgressionis eius. Magnū est igitur rogare Deū patrem recordari paupertatis & transgressionis eius: quia cùm diues esset, pro nobis pauper factus est, vt nos sua ditaret paupertate, & iungit corpus cum capite, quatenus deprecatione capitis corpus purgetur. Corpus autē, quia sine transgres-

A sione præsentem non potest ducere vitam, ideò repletur impræsentiarum multis amaritudinibus, & ærumnis absynthij & fellis. Non enim dixit simpliciter; [Recordare paupertatis & transgressionis meæ:] sed addidit, absynthij & fellis,] quoniam & paupertas ecclesiarum & transgressio, in absynthio versatur & felle, cùm multis sponsa coangustatur laboribus, & doloribus fatigatur, si quo modo camino paupertatis decocta ab his quæ pro trans-

B gressione sua patienter tolerat, intus purgetur, & sponso suo passionibus afflicta deinceps acceptior fiat. Hinc est quod dicit; [Recordare paupertatis & transgressionis meæ, absynthij & fellis.] non quod à Domino transgressionis suæ recordari velit, sed laborum ac certaminum quę pro his tolerat, id est, absynthij & fellis. [Memoria memor ero (inquit) & tabescet in me anima mea.] Quæ nimirum vox pia recordationis est, & æternæ vitæ: quia cùm memoria, id est, rectè memoratur, mox ta-

C bescit anima in se ad eam suspirantis. Hinc Dauid aiebat, *Defecit in salutare tuum anima mea, & in verbum tuum supersperaui.* (Psalm. 118.) Sic itaque & Propheta tabescens in se ait; [Hoc recolens in corde meo, ideò sperabo.] Quia cum profectò corpus Christi ad eius vitæ contemplationem totum se dirigit, vtique in se tabescens gemit, idque recolens, ideò inquit sperabo. Nam quod ait: [Memoria memor ero] idioma scripturarum est: vt est, vita viuere, & gaudio gau-

D dere, vel morte mori, & cætera quæ hominum in scripturis sanctis inueniuntur, non superflua quidem locutione, sed necessitate plenæ significationis, quoniam aliud est simpliciter viuere vel gaudere, & aliud est vita viuere & gaudio gaudere. Itaque & memoria memorari, longe aliud significātius insinuat quàm simpliciter memorari: quia illa memoria memorari, est ex illa memoria æternæ vitæ, quæ inspirata est affectus mentis nostræ, memorando introrsus viuificare, vt addiscant Christi membra nihil aliud memorari, aut cogita-

E re, aut diligere, quàm ex illa memoria, omnia in nobis de vetustate in nouitatem reformare. Hinc rogo, videat prudens lector quantum profecerit fidelis sponsa Christi, in tam subito sub hac litera, postquam diuinitus audiuit, duc te. Nam retro inter lamenta vsque ad desperationem venit, nunc verò in voce quam audiuit, quasi in verbo Dei cælestia in se tabescens meditando concupiuit, ac deinde ea recolens quæ retro perpessa est, longè iam in

Verbo quod audiuit ab his adducta, ideò A sperabo, inquit. Sic itaque & illi (ex Euágelio) per totam noctem laborantes, nihil ceperunt. Vnde Petrus; *In verbo autem tuo laxabo rete, & concluserunt multitudinẽ piscium.* Sic nimirum & sponsa Christi retro multis quetelarum vocibus afflicta & fletibus, mox vt percepit verbi vocem, duc te, conualuit contra spem, & ad spem rediit, memoriaque illius sempiternæ vitæ recreata, propterea inquit sperabo. Animæ quoque post dira flagitiorum crimina, & B sui reatus supplicia, vox est paupertatis, sed mox in verbo renascitur & viuificatur, cùm audierit, duc te, vt ille ex Euangelio, surge. Vnde continuo sub hac litera ad Deum vocem supplicationis emittens; [Recordare (inquit) paupertatis & transgressionis meæ.] quoniam in Adam quasi in primo flore transgressa est, & paupertate nuditatis confecta, verumtamen, licet occultè, dũ sub hac litera se abducere iubetur, mox memoria memorari dicitur, & vt filia Abrahæ per repromissionem C contra spem ad spem rediit, & venit ad HETH literam, quæ vita (vt diximus) vel iuxta alios, pauor interpretatur: quatenus post amaras querimoniarum lachrymas, primum pauorem, id est, Dei timorem concipiat, sicut scriptum est: *Initium sapientiæ timor Domini*: & tunc demum gustet nihilominus bonum Dei. Accedit confessionis voce.

Luc. 5.

Psal. 110.
Eccles. 1.

HETH.

MISERICORDIA *Domini quia non sumus consumpti: quia non defecerunt miserationes eius.*] ac cætera quæ sub hac sequũtur litera. Incipit ergo deinceps, dispositis lamentationum querimoniis, moraliter reuertendi ad Deum viam explanare, ac de se nihil præsumere: quia neque currentis, neque volentis, sed miserantis est Dei. Hinc quoque ait: [Misericordia Domini quia non sumus consumpti] eo quod gratia Dei ex Israël reliquiæ salux factæ sunt, [quia non defecerunt miserationes eius.] E Sed & anima quælibet tantis afflicta malis, rectè totum tribuit misericordiæ Domini, quod non est consumpta inter tam dira flagitia reatus sui, inter infirmitates carnis suæ, inter oblectamenta huius seculi, inter insidias & fraudes hostium: inter etiam falsos fratres, & laqueos diaboli, & cùm tot sæuiant doli & fraudes inimici, crebrescentibus malis, quod non consumitur anima: totum (vt dixi) rectè

Rom. 9.
Rom. 11.

Deo tribuit & misericordiis eius. [Quia nõ defecerunt, inquit, miserationes eius.] Quod benè Dauid post reatum suum intelligens, orat: *Miserere mei Deus secundum magnam misericordiam tuam: & secundũ multitudinem miserationum tuarum, dele iniquitatem meam.* Magnam siquidem misericordiam contra aliquod magnum delictum, licet immanissimum, implorat: multitudinem verò miserationum, contra innumera peccata, credens & confitens: quia nullum tam magnum potest esse delictũ, neque tam innumera, quibus magnitudo & multitudo misericordiarum Dei non excedat ad veniam, tantum si conuertatur anima vt viuat. Et hinc est quod ait: [quia non defecerunt miserationes eius.] quia in nullo deficiunt, vt non de fonte fluant pietatis, si cuiuslibet conuersatio non defecerit. Et hoc est initium conuersionis nostræ, pauor vel timor Domini, & ab ipso initium vitæ quasi indultum à Domino munus: quoniam sicut Dauid ait, *Beatus vir qui timet Dominum.* Quia timentes Deum, vtique sapientes, atque beati. Beatus enim quẽ tu erudieris Domine, & de lege tua docueris eum. Nam sanctorum pauor esse consueuit, sicut pauor cecidit in Abraham cùm sacrificium offerret, & Dauid ait, *Ego dixi in pauore meo, omnis homo mendax.* Vnde constat, quod qui timent Deum, beati sunt. Sanctus igitur est timor Domini, quia verè Sanctorum est pauor. Ex quo liquet, quicumque hunc habuerit pauorem, ad vitam transit. Cuius confes- D sio vel conuersio sub pauore Dei, quã accepta sit, sequens versus insinuat. *Noui diluculo, multa est fides tua.* Et quid est dicere Noui, nisi post querimoniarũ lachrymas, post dira supplicia, post confessionem scelerum, post tribulationes & angustias, post preces & misericordiarum Dei confessionem, mox Dei adesse vocem miserantis accidere? Noui tribulationem tuam & patientiam tuam, noui angustias & paupertatem, noui quod exclusam orationem tuam ingemiscis. Hæc omnia cùm coram me sunt, noui veram confessionem tuam & fidei constantiam, quia confessa es, quod non defecerint miserationes meæ. Ac si dicat, [Et ego noui diluculo, multa est fides tua.] Et quid est dicere Noui, nisi inter tot discrimina approbo, quæ humiliter gemens enumerasti, & nosse tibi facio post noctem excitatis & angustiarum tuarum tenebras, quod diluculo multa est fides à Domino. Laudatur quæ prius ob infirmitatem petiisse videatur, sicut ait:

Psal. 50.

Psal. 111.

Genes. 15.
Psal. 115.

[Periit finis meus & spes mea à Domino.] Consuetudo quippe est Prophetarum eito permutare personas, necnon & in Cãticis Canticorum: quia nunc sponsus ad spõsã, vicissim & sponsa ad sponsum, nunc verò ad sodales & amicos, nunc idem sponsus absens saliens super montes & transiliens colles, frequenter quasi absens videtur, vt amor sponsæ acrius inflammetur, sed inde subito multoties, quasi pius consolator, adesse cernitur: sicuti & impræsentiarum, postquam sub Heth scilicet confusionem suarum angustiarum attigit, quasi derelictum à Deo se planxit, sed rursus audiens, duc te, conualuit quasi de tenebris ad lucem, de confusione ad gaudium, vt sub pauore & timore Dei, puritatem fidei conseruaret. Cui continuò adest sponsus, quasi blandus consolator: [Noui diluculo, multa est fides tua,] id est, approbo, & exhibeo me præsentē, quem absentem quasi crudelem effectum lugebas: [quia diluculo multa est fides tua.] Et illa quasi de canticis post lamenta, [Pars mea Dominus, dixit anima mea, propterea expectabo eum.] Quàm rarus in terris qui possit dicere; Pars mea Dominus: Quàm alienus à vitiis, quàm segregatus ab omni labe peccati, qui nihil habeat commune cum seculo? Nam & Dauid sub hac eadem litera octauo in loco similiter posuit: *Portio mea domine, dixi custodire legem tuam.* Quia solummodo ei vox esse potest, qui de septima transit ad octauam, scilicet ex præsenti ad futuram & nouam vitam. Nam is tantum iure potest dicere; [Pars mea Dominus,] qui sub octaua versatur, qui nihil sibi huius mundi vendicat, cui non est carnalium possessio cupiditatum, quem non inflammat libido, non stimulat auaritia, non lasciuia effœminat, non sternit ambitio, non macerat inuidia, non alia negotiorum cura solicitat secularium, qui Deo, non sibi, viuit. Talis namque rectè potest dicere, [Pars mea Dominus, propterea expectabo eum.] Vnde ad TETH literam exinde venitur, cuius interpretatio sonat exclusio, vel bonum. Et mira dissonantia videtur assurgere duarum interpretationum. Si enim sic excluditur quasi à domo aliquis hospitióque deiicitur, à regno Dei bonisque fraudatur eius, sicut exclusæ sunt virgines, quæ secum oleum non tulerunt. Quod si ita est, quomodo bonum poterit percipere exclusus à regno Dei? Quod non arbitror, sed magis accipiendum cui pars Dominus fuerit, totus inhæreat bono, totúmque possideat illud & sempiternum bonum, totúsque exclusus sit à seculi actibus & præsentis vitæ oblectamentis: quoniam perfecta charitas foras excludit timorem. Vnde sequitur.

Cantic. 2.
Psal. 118.
Matth. 25.

TETH.

BONVS *est Dominus sperantibus in eum, animæ quærenti illum. Bonum est præstolari cum silentio salutare Dei.*] Vel sicut alia habet interpretatio. *Bonum est sustinere & sperare salutare Dei.* Quis enim sustinet Dominum, nisi qui à studio charitatis exclusus est ab omni labe vitiorum? Quis est qui sperat, nisi qui id quod sperat & optat & diligit? Quod enim speramus, per patientiam expectamus. Ergo qui sperat sustinet, qui sustinet per patientiam, excludit omnes affectus carnis, & molestiarum omnium tumultus. In bono enim excluditur ab omni malo. Et ideò vterque sub hac litera sibi congruit sensus interpretationum, vt bonus sit Dominus omnibus sperantibus in eum: Quoniam qui sperant in eum (iuxta Dauid) non delinquunt. Vnde alibi & in Psalmis sub hac eadem litera: *Bonitatem fecisti Domine secundum verbum tuum.* Et quid est dicere; Bonitatem fecisti, vt esses mihi bonus? Quàm bonus ergo Israël Deus iis qui recto sunt corde. Cæteris autem in quamplurimis insinuat locis, licet natura sit bonus, imò bonitas: quoniam cum peruersis peruertitur, & cum aduersantibus aduersatur. Idcircò sperantibus in se, iure bonus dicitur. Et ne otiosa sit spes, addidit [animæ quærenti illum.] Quoniam qui sperat, necdum habet in re quod iam tenet & fruitur in spe. Propterea restat, vt quærat per desiderium, non qualecumque, sed summum bonum. sicut sponsa in Canticis: *In lectulo meo* (inquit) *in nocte quæsiui quem diligit anima mea.* Vbi quam pulchrè quatuor insinuat omni quærenti, quàm valde necessaria: vt primum deliberet quid quærat: & vbi illud, vel quando quærat: aut quandiu quærat. Nam cùm dicit; In lectulo quæsisse eum in noctibus quem diligit eius anima: nec dubiũ quod sponsa de Christo loquitur, quasi quæsierit eum in nocte, atque in tenebris præsentiarum, necnon & in perturbationibus rerum. Sed facile est intelligere ex Euangelio quomodo perturbatur cor discipulorum suorum, & tenebrantur oculi cordis eorum: quotienscunque mens non sapit ea quæ Dei sunt, sed quæ hominum.

Psal. 33.
Psal. 118.
Psal. 17.
Cantic. 3.

Quotiens ergo homo noster non videt ea
quæ Dei sunt, dormire meritò dicitur, &
in noctibus esse. Claudit enim oculos i-
gnorantiæ cæcitatis velut somnus. Pro-
1.Thess.5. pterea Apostolus filios Dei negat esse in
nocte. *Vos enim* (inquit) *fratres, non estis in
tenebris, vt vos dies illa tanquam fur arripiat:
omnes vos enim* (inquit) *estis filij lucis, & filij
diei: non estis noctis neque tenebrarum.* Vnde
nec dormiamus sicut cæteri, sed vigilemus
& sobrij simus. Quia etsi bonus est Domi-
nus sperantibus in se, signanter addidit,
[animæ quærenti eum.] Quia qui dor-
miunt, nocte dormiunt: & nocte quærunt,
quem in nocte dormiendo inuenire non
possunt: neque resoluti in lecto quietis,
possunt in prima inueniri vigilia, neque
in secunda, neque in tertia vigilia vigilan-
Luce 12. tes: Idcircò & Dominus peruigilans in o-
ratione frequenter secessisse refertur, &
pernoctans in orationibus incubuisse. Ve-
runtamen qui quærit, nosse eum debet,
quatenus quærat quem diligit anima eius.
Quærit enim quàm sæpè & non inuenit,
Luc.6. vocabit eum & nõ exaudiet. Neque enim
quamdiu delectabitur loco in quo dormi-
tat & dormit, potest illic inuenire quem
Prou.26. quærit. Audiet ergo dicentem Salomo-
nem: quod sicut ostium in cardine suo ver-
titur, sic piger in cubili suo. Sic piger ver-
titur ille quem quærit, & in lectulo suo
quem desiderat, quærit & non inuenit eũ:
& ideò relinquenda est dormitatio dor-
miendi, excutiendus somnus ex oculis no-
stris: & quamuis adhuc nox sit dandæ, sũt
tamen vigiliæ, vt possit, qui quæritur, in-
ueniri. Licet alia interpretatio habeat,
odor thymiamatum in lectulo meo, tamen
dormientibus non rectè inuenitur. Vnde
& sponsa quæ cùm non inuenisset in le-
Cantic.3. ctulo; *Exurgam* (inquit) *& circuibo ciuita-
tem, & in nundinis & plateis quæram quem dili-
git anima mea. Quæsiui eum & non inueni.*
Quia licet diligentiam & solicitudinem
adhibuerit, non vt oportuit quæsiuit, &
ideò minimè inuenire valuit. Hinc quoq;
animæ quærenti Deum, primum requirẽ-
dus est modus quærẽdi, vt inuenire queat,
videlicet non cum desidiosis in lecto, neq;
in nundinis, neque in plateis, neq; in nullo
istorum loco, vbi aut cæcitas vertitur, aut
odiosa seculi negotia meditantur, vel las-
Marc.11. ciuia peruagatur. Vnde & Iesus arrepto
Luc.19. flagello vendentes & ementes omnes de
templo eiecit, ne domus patris eius, do-
mus negotiationis esset. Quid enim pro-
dest in plateis eum quærere, vbi (sicut

A Propheta dicit) vox eius non est audita?
Meritò igitur sic quærentem animam, cu-
stodes ciuitatis huius circumeuntes ciui-
tatem, errantem eam inueniunt & com-
prehendunt, erroremque ipsius reuelant,
quod neque in plateis, neque in nundinis,
neque in lecto, aut in nocte cæcitatis benè
quæritur. Custodes autẽ ciuitatis nostræ,
doctores vel sermones sunt Prophetarum,
in quibus, si rectè interrogatum fuerit, ma-
nifestè citius inuenitur, sicut sponsa de-
B prehensa non prætеriuit interrogare eos,
sed ait: Nunquid quem diligit anima mea
vidistis? *Et cùm pertransissem* (inquit) *pau-
lulum ab eis, inueni quem diligit anima mea.*
Ex quo profectò liquet, quod velamento
operti sunt sermones Prophetarum atque
eloquia, ac testimonia scripturarum san-
ctarum, in quibus Christus latet abscondi-
tus. Quos cùm pertransissem (inquit) in-
ueni quem dilexit anima mea, scilicet Pa-
triarchas & Prophetas, necnon & eorum
C adumbrata dictorum eloquia, in quibus
& præmonstratus & declaratus ostendi-
tur Deus homo. Tribus namque modis
dilectus scilicet Verbũ Patris, fide & cõ-
fessione, & conuersione cum probitate
doctrinæ quæritur. Vnde Dauid; *Quærite* Psal. 104.
Dominum, quærite faciem eius semper. Ecce
quousque quærendus donec inuenias quẽ
diligit anima, in perfecto patris lumine re-
fulgentem. Porrò vbi quærendus sit, insi-
nuat Moyses: non quasi sursum aut deor-
sum, seu cætera quæ in Deuteronomio Deuter. 4.
D continentur, sed in corde tuo (inquit) &
in ore tuo tantùm, vt pacem indultã à Deo
retineas: quia in pace factus est locus eius, Psal.75.
& habitatio eius in Sion. Loquitur autem Psal.84.
pacem in plebem suam, & in eos qui con-
uertuntur ad cor. Vbi si rectè quærimus,
ibi quærendus est, vbi propinquus inueni-
tur: quia profectò verbum eodem legisla-
tore teste, in ore tuo, & in corde tuo. In-
uenitur autẽ, vt diximus in Sanctis suis, vi-
uet intus autẽ & in scripturis. Ergo quia
quærendus est, ibi vtique quo inueniri Psal.144.
E queat: & tunc vtique, quando propè est, Isai.55.
monente Propheta: *Quærite Dominum dũ
inueniri potest, inuocate eum dum propè est.*
Quia propè est Dominus omnibus inuo-
cantibus eum, omnibus qui inuocant eum
in veritate. Igitur quia immensus est sine
fastidio cum fide quærendus, & quia vnus
idemque est, semper magis magisque sine
vlla permutatione amandus. Hinc quo-
que sequitur, [Bonum est cum silentio
præstolari salutare Dei.] Videat prudens
animus

animus de tanto mœrore (postquam moraliter cœpit vires resumere) quantum profecerit mens cœlestibus instituta disciplinis, exclusa ab omnibus quæ mundi sunt, etiam vltra Angelicam dignitatem, & ea quæ sunt recondita, vt inueniat quē dilexit. Vnde summo deliciarum inuento bono, fatetur sustinere & sperare in salutare Dei: & vt huic bono semper inhæreat, [Bonum] esse fatetur [viro , cùm portauerit] graue [iugum adolescentiæ suæ. Sedebit] singulariter [solitarius & tacebit.] Hæc ergo bona exclusio est, vt sedeat secum solus cum Deo. Quicumque se sentit portare iugum graue in iuuentute sua, sedebit, inquit, singulariter & silebit, quia tulit iugum graue. Sed quia hæc institutio tantum moraliter addiscitur, quærendum de quo iugo dicatur: Quia est & iugum graue super filios Adam à die ortus eorum: est & iugum infidelitatis: est autem & iugum Domini leue, quod suarum virtutum onus spe remunerationis solatur. Et hoc fortassis iugum graue, id est, iugum

Matth. 11. emendationis iure dicitur, iuxta illud: *Venite ad me omnes , qui onerati estis , & tollite iugū meū super vos.* Si quis autem antequam graui oneretur sarcina peccatorum tulerit iugum, singulariter sedebit, non cum pluribus est consedendus, sed cum illo qui est

Psal. 4. Deo singulariter in spe est collocatus. Veruntamen quærendum, quomodo iugum graue sit, cùm Dominus iugum suum suaue esse dicat: & Græcus tantum iugū posuit, nec addidit, graue. Et si ita sit, porrò iugum suaue dixit, & onus leue, nec tamē iugum leue dicere voluit. Proptereà potest iugum verbi graue esse, sed suaue: graue adolescentibus, quorum ætas est florulentior, noluntque iugo verbi subiiciendo animi præbere ceruicem. Potest & graue verbi iugum videri, Christi Ecclesiæ, propter onera disciplinæ austeritatemque correctionis, pondus abstinentiæ, restrictionem lasciuiæ. Siquidem hæc omnia operatur Christus in suo corpore, quatenus suaue sit onus ferendi fructu gratiæ, spe remunerationis æternæ, suauitate purioris conscientiæ. Namque iugū verbi suaue dixit. & onus obedientiæ leue: quoniam qui iugū verbi patienti ceruice susceperit, disciplinæ on⁹ graue ferre nō poterit. Ergo qui tulerit in iuuentute iugum graue, propter iuuentutis suæ æstus, sederitque singulariter cū Deo & siluerit, reuelata sibi gaudēs diuinæ remunerationis æterna mysteria, sub iugo præstolabitur salutare Dei. Certè aut silebit, cū opus habēs excusatione peccati, cum matura confessione permunit, & propera correctione deposuit. Non enim dicetur huic, quæ in iuuentute non congregasti, quomodo inuenies in senectute? Simpliciter autē potest & sic intelligi: qui à primæuo portauerit iugū verbi, hoc est, à iuuentute non se miscuerit cū iuuenibus, is autē sedebit seorsum donec plena se perfectione virtutis erudiat, & magnā animi inducat patientiā: ita demū, vt percutienti se, possit præbere maxillam, ita vt cædis cū tempus initiatum perferendo mādatis obsequebatur cœlestibus. Magnum est autē à vitiis abstinere iuuenibus, & ea in ipso vestibulo iuuentutis deserere. Lubricæ enim & perplexę sunt viæ iuuentutis. Vnde Salomon tria sibi impossibilia intelligit, & quartū quod non cognoscit: Prou. 30. vestigia videlicet aquilæ, viam serpētis, & semitas maris, & viā viri in adolescētula. Et Dauid, *Delicta* (inquit) *iuuentutis meæ.* Iuue- Psalm. 24. nis enim non solùm fragilitate lubricæ ætatis prolabitur, verùm ignorantia cœlestium mandatorum plerumque delinquit. Et quis est qui leuat iugū graue super se à iuuentute sua, nisi qui omnibus seculi renuntiat deliciis, luxuriam fugit, & molestiarum omnium æquanimiter fert tumultus? Super se quidem leuare dicitur iugum graue: quia nisi gratia Dei adiutus, secundum se ferre non poterit. Idcircò rectè super se tulisse dicitur: quoniam vltra vires est corruptæ naturæ, quicquid de ecclesiasticis, aut ad nouitatem vitæ imperatur.

Sequitur IOD litera, quæ fortè principiū, aut desolatio, interpretatur. Sub qua plangitur pro viro suprà præmisso, quod Rom. 8. ponet in puluere os suum, si fortè sit spes. Vel etiam iuxta aliam interpretationem, *Dabit in sepultura fossuram os suum & tamē est spes patientiæ.* In quibus valdè discors vel dissona videtur interpretatio, quo modo principium sit, quod ponet in puluere os suum propter spem; vel qualis esse potest desolatio, nisi quia nunc moraliter agens post miseriarum suarū supplicia, post diras tormentorum angustias, fide sibi reddita, principium est nostræ professionis in pulvere os ponere, & momētis singulis quod cinis, quod puluis sumus cogitare, ex quo rursus spes nobis germinetur, ac dilatetur charitas. Interdum tamen bonum principium est nosmet primum cognoscere, omnia pro Domino tolerare: licet hæc omnia superius de Domino dicta intelligantur: quia & si compatimur, & conregnabimus. Vnde *dabitur* (inquit) *percutienti se maxillam, saturabitur opprobriis.* Et Dominus in

Euangelio docens virtutem patientiæ, ait: *Qui te percusserit in maxillam, præbe ei & alteram.* Vult enim nos & iniuriarum esse patientes, nec referire facilè, sed nec dum ferire. Patiētia enim, humilitatis indicium est. Et ideò quoniā desolata, ac destituta, erat illa Ierusalem, [Dabit (inquit) percutienti se maxillam suam.] Sed melius de Christo & Ecclesia, id est, de toto corpore suo accipitur: cui bonus est Dominus speranti, & cui bonum est præstolari cum silentio salutare Dei, cui etiam bonum dare percutienti maxillam suam, vt non se subducat iniuriæ, nec declinet cædis dolorem, sed percutienti maxillam offerat. Nimirum postquam audiuit, longè retrò, duce te, moraliter Euangelium describit, & ideò ait: [Dabit percutienti se maxillam.] vt intelligas, si percutere voluerit, siue qui iam percusserit vltroneum corpus Christi, se offerre debere pro omnibus quæ gratia Christi contulit nobis: vt sit indiciū Christi Ecclesiam non aliter saluandā esse, quàm per Euangelij disciplinam, & tunc bonum principium ei incipere, cum cœperit Euangelij præcepta seruare, & operibus mandata Domini implere: Ac si eum
Psal. 115. Propheta dicatur; *Quid retribuam Domino, pro omnibus quæ retribuit mihi? Calicem salutaris accipiam, & nomen Domini inuocabo.* Alioquin quomodo iugum captiuitatis de sua deponat ceruice graue, nisi cū se subdiderit iugo Christi leui? Et [satiabitur (inquit) opprobriis.] nō dixit, subibit opprobria, sed satiabitur: quia facilè est vnam aut alteram sustinere contumeliam. Vnde addidit, [satiabitur opprobriis.] quoniam facilius Domini moueret misericordiā opprobriorū, quàm plurium deformitate miserabilis, vbi ostenditur auiditas desideriorum & libertas gratiæ, cum dicitur: [Dabit percutienti se maxillam, & satiabitur opprobriis.] quoniam omnis saturitas ex auiditate sumendi nascitur. Ideò magna gratia commendatur, cùm dicitur, [satiabitur
2.Reg. 16. opprobriis.] sicuti & Dauid fugiēs Absalon, satiabatur opprobriis Semei, & conuitus maledicebat ei, vitum sanguinarium eum appellans. Ipse verò, magis humilis coram Deo volens videri, vt mitigaret offensam Domini: cùm Abisai vindicare eum vellet: *Quid mihi (inquit) & vobis est filij Saruiæ? Ideò maledixit mihi, quoniam Dominus iussit illi vt maledicat, si quo modo videat humilitatē meā, & retribuat mihi bona pro maledicto.* Nam ideò voluit opprobrio satiari, quoniam cùm impleta fuerit
Isa. 40. humilitas, peccatū soluitur, sicuti Isaias insinuat, dicens: *Loquimini (ait) ad cor Ierusalem, & consolamini eam, quia completa est malitia eius.* Et vt alij codices habent: Humiliatio solutum est peccatum eius, dimissa est iniquitas illius: quia suscepit duplicia de manu Domini pro omnibus peccatis suis. Felix igitur desolatio sub hac litera mōstratur, quia vbi desolatio, ibi sequitur humilitas: & rectō ordine humilitatē patiētia: patientiam autem probatio: probationem verò spes. Quod habes & in Apostolo: *Spes autem non confundit: quia charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui vtique nostrorum est consolator affectuum.* Rom. 5. Idcircò bonum est viro cùm tulerit iugum, vt sedeat solitarius, aut certè in spe singulariter constitutus: quia Deus (vt aiunt) semper impari gaudet numero. Vnde egenus ille & pauper in Psalmis gemēs Psal. 101. ac lugens, *Vigilaui, (inquit) & factus sum sicut passer solitarius in tecto.* Quod autem ait, (vt suprà dixi iuxta aliam interpretationem) Dabit in sepultura os suum vel in fossuram: ostendit ad modum quendam patientiæ taciturnitatem, vt tanquā sepultus non loquatur, imò quodam virtutū aggere obstruat vocem, ne doloris admittat querimoniam, tantumque pondus asserēs patientiæ quam spes fouear, vt vocē ipsam vel quodam busto ac tumulo sepeliat atque includat, quam nulla extorquere, nullaque excitare possit iniuria. Quod Dominus benè de se in passione sua exemplum præbuit, qui sicut Propheta ait: *Quasi ouis ad* Isa. 53. *occisionem ductus, & quasi agnus coram tondente se, sic non aperuit os suum.* Videat prudens lector, vir iste videns paupertatem suā post flagella, post cōtritionem, post angustias, post querelarumque voces, moraliter quantum profecerit, & sic deinceps ad Caph literam edoctus veniat.

Caph quippe manus, vel etiam (secūdum aliam interpretationem) curuatus interpretatur, eo quòd omnes qui rectè sētiunt, sub manu Domini curuantur. Manus autem super omnes est, vt aut puniat, aut certè corrigat. Et ideò vt tantis humiliatus pressuris, & correctus disciplinis, certè uicem sub manu Domini curuare gaudet, dum humiliatur ad pœnitentiam, & secundū interiorē hominem, ceruicē cordis ac mentis flectit ad Dominū, spem habens quod nō repellit in sempiternū Dominus.

CAPH.

Quia si abiecit, & miserebitur secundum multitudinem misericordiarum suarum. Non enim (inquit) humiliauit ex corde suo, & abiecit filios hominum.] Siquidem ipse sonus versuum insinuat quid sit curuari sub potenti manu Dei, patienter scilicet

omnia sustinere, eo quòd non repellit in sempiternam Dominus. Quotiescumque vir iugum ferens, inclinatur ad flagella, ad pœnitentiam, ad contumelias, ad opprobria, quasi curuari videtur ad humilitatẽ. Vnde & Propheta Dauid sub hac litera inquit: *Paulò minus consummauerunt me in terra.* Abiectum se sentiens & expositum ad certamina. Vnde ceruicem mentis flectit ad Dominum, de qua profectò ceruice dicitur: Non sic flectas vt circulum collum tuum. Qui enim cor suum nõ flectit ad humilitatem & misericordiam, frustra ceruicem suam curuat exterius ad supplicandũ. Propter quod iam hic satiatus opprobriis singulariter in spe subuectus fidenter ait: [Quia si abiecit, & miserebitur secundum multitudinem misericordiarum suarum.] Ad hoc quippe affligit Dominus & corripit, vt misereatur. Quod benè intelligens, vir videns paupertatem suam, fiducialiter agens de Deo: [Nonenim (inquit) humiliauit ex corde suo] Deus vt satietur pœnis nostris. [neq; abiecit filios hominum.] mauult ergo vt humiliemur & curuemur coram eo, quatenus & misereatur. Propterea in superioribus idem Propheta sub hac litera ostendens gemitus plebis & humilitatem, ait: Omnis populus eius ingemiscentes quærentes panem: dederunt desiderabilia sua in escam, vt reficiant animam. Vide Domine & aspice: quia facta sum vilis vel sine honore. Ergo qui animæ suæ quærit refectionem, iure humilitate curuatur, quo possit citius peruenire ad Domini misericordiam, ac sentire in bonitate: [Quia si abiecit & miserebitur.] Ideòque tanquam curuatus multò amplius anima & mente quàm corpore totum se flectat ad multitudinem misericordiarum Dei, sciens quod non abiecit, neque humiliauit ex corde suo filios hominum vt perimat ad supplicium, sed vt emendet & releuet ad salutem. Cuius profectò sensus consequentiam sub Lamech litera prosequitur.

Psal. 118.

Psal. 4.

Supra 1.

LAMECH.

VT *contereret sub pedibus suis omnes vinctos terræ, vt declinaret iudicium viri in conspectu vultus altissimi, vt peruerteret hominem in iudicio suo, Dominus ignorauit.*] Et est quantum ad nostram expectet * lamentationis eloquentiam, mira versuũ cõpositio, more metri, vt tres ab vna incipiant versus parte, vnaque terminentur clausula verbi, quasi Dominus; Vt contereret sub

* alij lenitatis.

A pedibus suis omnes vinctos terræ ignorauit: Vt declinaret iudicium viri Dominus ignorauit: Et peruerteret hominem in iudicio suo ignorauit. Quia profectò Deus mauult saluare correctos, quàm damnare proteruos. Et hæc est sub Lamech litera magna versuum disciplina vel cordis confessio: quia (vt suprà iam dixi) Lamech disciplina interpretatur, vel cordis aut certè seruo. Quibus nimirum sensibus, magna decoloratur obscuritas, vt intelligamus sub omni integritate & disciplina Christi, cum omni puritate cordis solicitè seruanda esse quæ dicuntur: quoniam qui B habet disciplinam Christi, seruare se profitetur præcepta salutis, & cordis puritatẽ. Neque enim sic abiecit omnes vinctos terræ sub pedibus suis vt contereret. Vincti autem terræ, sunt omnes terrenis criminibus obligati. Quos vt contereret Dominus sub pedibus suis ignorauit, quia nec sic abiecit vt repelleret, imò vt sub ditione sua omnes constitueret, eo quod de filio inquit: *Omnia subiecisti sub pedibus eius.* Vnde quia constitutus est iudex omnium, fideliter cõfitetur iudicium viri vt declinaret, C Dominus ignorauit, sed reddet vnicuiq; iuxta opera sua. Et vt peruerteret hominem in iudicio suo, licet impræsentiarum indifferenter accipiatur, etiam cùm iudicatur, Dominus ignorauit: quoniam mala quæ à Domino inferũtur, aut iusta supplicia sunt meritorum, aut futurorum probationes sũt præmiorũ. Ergo aduersitas, quæ à Domino est, plena iustitiæ, plena æquitatis, plena misericordiæ est. Vnde secundum disciplinam Christi, profitetur cordis innocentiam: & dicit vir videns Deũ se tuo diuinorum eloquia præceptorũ: quoniam & si sunt hæretici, qui falsò Deum crimi- D nentur crudeliter affligere animas luteis deuinctas domibus, & in veteri testamento quasi ex præiudicio quosq; punire: hic autem sub disciplina Christi flagello eruditus, iuxta quod Propheta inquit: Virga castigaberis filia Siõ, cordis cõfitetur puritatẽ, quod omnia iusto Dei moderamine agãtur, vt salutẽ omnibus se tribuat inuocã tibus in veritate. Et secũdũ interpretationẽ literæ, liberè de se clamat: Seruo disciplinã castigationis, seruo pietatẽ professio- E nis, seruo cordis integritatẽ, seruo illibatã inter omnes hæreticorũ fraudes virtutem fidei, seruo dilectionem in spe singulariter subuectus, sub Dei protectione animam tetractabiliter gerens, quod non repellit in sempiternum Dominus. Magnus igitur prouectus animæ monstratur, vt inter

Psal. 8.

Matth. 16.

Ier. 31.

Psal. 144.

tot tantaque vitæ discrimina, separari nequeat à charitate Christi. Sed dicit cum
Psal. 122. Propheta Dauid etiam inter flagella: *Ecce sicut oculi seruorum in manibus dominorum suorum, & sicut oculi ancillæ in manibus dominæ suæ: ita oculi nostri ad Dominum Deum nostrũ, donec misereatur nostri.* Post huius fidei constantiam, venit ad MEM literam, & surgit quasi propugnatrix iustitię, contra omnes Epicureos, vel etiam contra eos, qui dicunt Deum non curare mortalia. Contra quos etiam Psalmus LXXII. attollitur, in quo aiunt ipsi peruersa sentientes; Quomodo scit Deus, aut si est scientia in excelsis. Prò quo etiam præsentes versiculi incrępare videntur eos.

MEM.

QVIS *est iste* (inquit) *qui dixit vt fieret, Domino non iubente: ex ore altissimi non egredientur nec mala nec bona? Quid murmurauit homo viuens, vir pro peccatis suis?*] Hæc (vt dixi) sub Mem litera planguntur. Mem quippe ex intimis vel ex ipsis interpretatur; & vt alij dicunt: ignis ex vltimis, sed vtrumque non discordat à textu huius lamenti: quia magni ex ardore amoris est, quod iam non pro se contra improbos, quàm pro Deo fide certare videtur. Arbitratur enim obsequium se præstare Deo, si contra obloquentes, quasi de celso vertice subsanando dicat, [Quis est iste qui dixit vt fieret, Deo non iubente?] ac si patenter dicat, Quis est iste, cum sit cinis & puluis, suo inflatus spiritu, qui audeat de immenso & incircumscripto Deo, suæ sortis disputare verbis, & subsannare nos qui flagellamur, ac si filij adoptionis nec dum hoc mundo damnemur? Quibus profectò verbis patet, quod nihil non iubente iusto vero Dei iudicio fit in nobis, ac propterea quicquid superius contra Deum lachrymando protulit, magis ex fonte pietatis venit, quàm ex querimoniarum præiudicio. Vnde præsens litera ex intimis sonare videtur, quoniam quicquid causa confessionis intulit, ex intimis visceribus fluxit, & ignis charitatis Dei ex vltimis præcordiorum manauit medullis, vt quodam nexu caloris Dei, intus concremaretur ossibus. Sic denique longè suprà in eisdem threnis, eiusdem textus literæ hoc continere videtur, [Ex alto
Suprà 1. (inquit) misit ignem in ossibus meis.] Bonus ergo Deus, qui nobis hunc immittit ignem, vnde diligentes eum, gratiam & gloriam meritorum in conspectu eius inuenire possimus, & quem in nobis mittat ignẽ, ipse nos doceat. Ait enim,

A *Ignem veni mittere in terram, & quid volo nisi vt ardeat?* Luc. 12. Bonus igitur ignis, quem vult omnium Saluator magis magisque accendi, præsertim cùm & ipse sit ignis vorax, qui nostra peccata consumet, intimisque Hebr. 12. pectoribus diuinæ cupiditatem cognitionis infundat, quatenus redeat in nobis cor nostrum, vt capiat diuinarum sitiem scripturarum, & hauriat fontem aquæ salientis in vitam æternam. Hoc namque igne Ioan. 4. Cleophas cor suum dicebat ardere, cùm Luc. 24. Christus eis aperiret scripturas in via. Pro-
B funda igitur in verbis Dei videmus mysteria, idcircò ex intimis, vel etiam vt alius interpres ait, ex ipsis debet ignis accendi, quasi ex vltimis viscerum ossibus exurat in nobis fœnum, stipulam, vel plumbũ iniquitatis, vel quicquid secularis est vitæ, quatenus liquefiat igne diuino ferreus quidẽ peccati rigor, & superno mollescat incendio, intantum, vt etiam contra insolentiam reproborum, ipsi pro fide certare videamur ac dicere: [Quis est iste qui di-
C xit, ex ore altissimi non egredientur nec mala nec bona?] præsertim cũ & mala non nisi iusto suo iudicio ab ipso sunt, nec bona nisi eius misericordia præstantur: non dico bonis & sanctis, verũ etiam quàm sæpè reprobis & damnatis. Vnde professionis voce de vtrisq; [Quid murmurauerit, (inquit) homo viuens, vir pro peccatis suis?] Quod & Paulus: *O homo* (inquit) *tu* Rom. 9. *quis es qui respondeas Deo: Nunquid potest dicere vas figuli*, scilicet testa de samiis terrę, *Quare me sic fecisti?* Alioqui in omnibus quid mur-
D murauit homo viuens, aut certè quid dicturus est vir pro peccatis suis, cùm omnia Galat. 3. concluserit Deus sub peccato, vt omne os Rom. 11. obstruatur, & fiat omnis mundus subditus Deo? Cæterùm desides aut vecordes, fingant de cordibus suis Deum (vt dixi) non curare mortalia: ab ipso sunt, vt anima confitetur disciplinis Christi erudita mala vel bona. Idcircò oppilata est omnis iniquitas, nec habet quid respondeat homo compositus Deo, & si fiat vas in contumeliam, dum quotidie melioran-
E tur vasa aurea flagellis Dei, & argentea in honorem. Hoc quippe habet ex intimis: hoc & ignis ex vltimis, hoc ex ipsis, vt omnis sapientium sensus, omnis sermo prudentium, omnis flagrantium tentatio passionum, omnis conatus actionis calore recoctus amoris Dei, incipiat esse pretiosior. Bonus igitur ignis charitatis Dei, bonus ex intimis visceribus affectus amoris, bonus ex ipsis timor perseuerans, operationis quoque corpus omne Ecclesiæ in Rom. 9.

mutuam adolescit gratiã. Bonus quidem dilectionis ignis, quo vnusquisque sanctus ad reuerentiã sui autoris accenditur: sed qui Deum diligit igne charitatis accensus, non perfunctoriè diligit, sed ex intimis diligit legem eius, & ex ipsis præcepta eius custodit, & ex ipsis iustificat cor suum: nõ auditũ dictorum, sed studio adimpletionis, atque imitationis factorum. Veruntamen ab his omnibus, non habet viuens homo quid murmuret pro peccatis suis. Iustus autẽ (inquit spiritus diuinus) meus

Habacuc 2. ex fide viuit. Quod si homo viuens non iustificatur ex fide, iustisque operibus fidei iustificatus non habet quid dicat, quantò magis impius & peccator? Vnde signanter ait: [vir pro peccatis suis.] Vir namq; sexus est nomen: homo verò commune est omnibus. Vnum siquidem corũ ex natura: aliud verò contingens ex gratia, vt neque qui ex propagine originis primæ naturæ flagellatur, neque vir qui iam ex gratia discernitur. Vterque tamen, licet viuens fide, dum pro peccatis affligitur, non habet testa quid contra figulum respondeat, vel quid dicat, cur me fecisti sic, vel quare ita facis? Quod bene intelligens

Iob. 2. Iob, licet multis excruciatus suppliciis, in omnibus iure pene laudatur, quod non peccauit labiis suis, neque stultum quid contra Deũ locutus est. Vnde cùm aliquis fide viuens, vt augeatur meritis: neque vir iam gratia discretus à sexu infirmitatis, vt à suis purgetur delictis: tamẽ piè à Domino corrigitur, nõ habet quid obiiciat Deo; quantò magis is qui iure in massa perditionis connumeratus, damnatur? Quorum omnium nec mala nec bona, nisi iusto Dei iudicio prouenire rectè creduntur. Nunc ad NVN literam moralis (quod sempiternum sonat) sensus venire gaudet, cuius vt dixi, secundum Hebraicam veritatem, sempiternum, interpretatio sonat: & si alius interpres, vnicus, dixerit: aut certe pascua eorum illud significare voluerit, quod nulla Ecclesiæ alia sint pascua, quàm Christus, in cuius se pascuis locatũ

Psal. 22. Propheta lætatur, dicens: *In loco pascuæ ibi me collocauit.* Ipse enim nos reficit & pascit bonis pascuæ suæ, sacramentis scilicet diuinis, ex vbertate agri cui benedixit Dominus, cuius odor emanat odor suauitatis, quasi de nouo flore sanctæ resurrectionis. De cuius nimirum plenitudine vbertatis in persona patris, & plenitudo (inquit) agri mecum est. Ex quo profectò lilium nascitur conuallium, ob candorem æternitatis, necnon & rosa propter sanguinem Dominicæ passionis, quæ sane pascua sunt scripturarum mystica sacramenta, in quibus monemur admodum, *vt scrutemur vias nostras, & quæramus, & reuertamur ad Dominum.* Tria siquidem propõsuit; vt scrutemur quasi ad vnguẽ, iuxta philosophos, vias nostras: & quæramus certe quid facti sumus, aut quid fuimus, aut quid esse debuimus, & cùm inuentũ fuerit, quod ad non esse tendendimus, necessitate compulsi, reuertamur ad Dominum. Vbi principium literæ nos inuitat, quoniã (vt præmisi) & principium interpretatur. Hinc vnicus Patris & Filius ait: *Ego principium qui & loquor vobis.* Ioan. 8. Ex quo liquet literarum interpretatio sensus, quod ab infantia paruulos elementa Hebræorũ (quibus ætas puerilis assueuit) vsque ad maturitatẽ virtutis excrescere, non informant ad diuinas latenter & mysticas intelligẽtias intendere. Vnde & eadem NVN litera vnicus interpretari dicitur, qui verum principium esse creditur, & pascua eorũ qui reuertuntur ad ipsum. Bona quidem pascua sunt & scripturarum studia cœlestium, in quibus quotidiana lectione pascimur, recreamur gratia, reficimur disciplinis, dum ea quæ scripta sunt degustamus, aut percepta frequentius ruminamus. Bona igitur pascua Christi, quibus grex Domini saginatur. Bona etiã, in quibus vnicus patris principiũ vitæ pascitur inter lilia splẽdore sanctorum. Vnde monet egregiè: *Leuemus corda nostra cum manibus ad Deum in cœlum.* Vbi vera sunt gaudia, bona sunt pascua, lilia conuallium, vernantia rosarum. Sed neque ad ea rectè corda sine manibus leuantur, neque manus sine puritate cordis: vt & integritas fidei nos commendet Deo, & operatio fidei, quæ per dilectionẽ operatur, non minus nos, quàm & nostra referat in cœlo, sicque recolentes paupertatem nostram, dicamus Deo: *Nos iniquè egimus*, vt & omnis integritas confessionis declaretur, nos *ad iracundiam* (inquit) *prouocauimus*: Galat. 5. Quia profectò aliud est, quod iniquè egimus: & longè aliud quod hactenus malè agendo, pium iudicem ad iracundiam prouocamus.

NVN.

IDCIRCO (inquit) *tu inexorabilis es.*] Hæc namq; trium versuum intelligentia, omnem scripturarum reddit doctrinam, vt [scrutemur vias nostras,] scilicet actiones, [& quæramus, & reuertamur ad Dominum] per lamenta, à quo malè discessimus

A pet flagitia. Magnum igitur est vnumquẽque seipsum nosse: idcirco iubemur, vt scrutemur vias, scilicet actiones nostras, actiones fidei nostræ, vt nosmet cognoscerẽ possimus. Vnde Moyses in lege; *Attende tibi* (inquit) *ne fiat verbum absconditum in corde.* Tibi, inquit, attende, & non vtique pecuniæ tuæ, non possessionibus, non viribus tuis, sed animo tuo, ac menti tuæ, vnde omnia consilia & facta, cogitationesque manant. Ibi enim te attende, vbi potiorem te nosti. Quod Apollini Phitio gentiles assignant, quasi ipse autor fuerit huius sententiæ, qua dicitur NOSCE TEIPSUM. cùm de nostro, vt credimus,

B vsurpata ad sua translata sit: quoniam longe anterior Moyses, quàm hi Philosophi, qui ista finxerunt. Hinc quoque Salomon oraculum secutus diuinum, ait in Canticis: *Nisi scias te decoram inter mulieres.* (Cant. 1.) Hoc est dicere, nisi cognoscas te mortalem ad imaginem Dei factam rationabilem, & nisi tua fatearis prior delicta, nisi iniquitates tuas coram te habueris cognitas vt iustificeris, nisi conuertatis, & prior accuses antequã claudatur ianua, antequam dies mortis vt fur veniat. (1.Tim.5.) Et hoc est dicere:

C [Scrutemur vias nostras, & queramus, & reuertamur ad Dominum,] vt scias ex cõfessione fateri quid amiseris, & requirere in soliditatẽ fidei quę perdideris. Nisi scias te (inquit) ô pulchra & decora inter mulieres, & dicas, fusca sũ, quia peccaui: sed decora, quia diligor: (Petr. 2. Cantic. 1.) ex fide Abrahæ renata genus electũ, sacerdotium sanctũ, alioquin abi post vestigia gregum, & pasce hœdos tuos, iuxta tabernacula Cedar. Multũ igitur profecit vir videns paupertatem suam, flagellis eruditus: multumque conualuit, postquam venit ad ZAIN literam, audiens, duc te, multumque postquam in-

D tulit iugum graue super se, & sedit solitarius. Inter quæ nimirum alta silentia plenè cognouit, quod hæc sit salus nostra, vt scrutemur vias nostras, & quæramus: quia lubricæ sunt & tortuosæ viæ iuuenum in adulescentia sua. Quod si sero aliquis tulerit super se iugum, & sederit saltem senex solitarius: quantum deflendus threnis, quibus deflentur peccatores, qui vias vitæ, & vias iustitiæ nolunt apprehendere. Vnde præuenire congruit annos iuuen-

E tutis correctione congrua, vt dicamus singuli. *Deus pascit me à iuuentute mea.* (Psal. 70.) Et alibi: *Nihil mihi deerit, in loco pascua ibi me collocauit.* (Psal. 22.) Et hæc sunt sub hac litera. Illa verò pascua sempiternæ vitæ, vbi vnicus patris pascit inter lilia: quia donec aspiret dies,

A & inclinentur vmbræ, hoc solum nobis vitæ subsidiũ est, vt leuemus ad eum corda, cum manibus, in cœlum, & dicamus: (Cantic. 2.) *Delicta iuuentutis meæ, & ignorantias meas, ne memineris.* (Psalm. 24.) Quoniam grauiora sunt senectutis, quàm iuuentutis vulnera. Nam vnum eorum debilitatis est remedium: aliud verò robur salutis. Salutis medicina vulneri quæritur: gratia verò sanitati. Idcóque ait: [Bonum est viro cùm portauerit iugum in iuuentute sua.] eo quod (etsi senibus remedium est desinere peccare) stimulant eos peccata sua, exagitat conscientiam consuetudo peccandi, & lon-

B gior vsus erroris sæpè instabilem facit. Vnde huic in periculo res est: iuueni autem in bono. Et nescio cùm sederitis singulariter, si facilè inueniat æqualem vna cum vnico patris filio solitarius, in loco pascuæ locatus, cùm & ipse singularibus donabitur præmiis, & ditabitur donis. Hinc est quod quietus & feriatus ab omni interpellatione mundanę solicitudinis, & voluptatibus, diuinis vacans oraculis. [Leuemus, inquit, corda cum manibus ad Dominum in cœlum,] vt singulariter ea

C referamus, quæ cum Deo viuentibus solent felicius dari. Interim tamen pro præteritis curemus Deum cum lacbrymis & precibus instantius exorare, & confiteri quod nos sumus, qui iniquè egimus, nos qui ad iracundiam prouocamus. Idcirco quia præterita abundant, nec præsentia cessant, dicamus cum Propheta: Quia tu inexorabilis es. Et quia nos non audit, non eius inexuperabilis bonitas, sed nostra malitia facit. Vnde rectè SAMECH litera sequitur, quæ audi vel firmamentum sonare videtur: & vt noster interpres ait, adiutorium interptetatur, quod ipse tex-

D tus versuum insinuat.

SAMECH.

OPERVISTI enim (inquit) *in furore, & percussisti nos: occidisti, nec pepercisti. Opposuisti nubẽ tibi, ne transeat oratio. Eradicationem & indignationẽ posuisti me in medio populorũ.*] Quibus profecto verbis, liquet sensus literæ, quod adiutotium iustè auferetur ab eis, qui & multa de præteritis aggregata

E non plangunt: insuper & noua veteribus addentes, pium iudicem ad iracundiam prouocant, & quotidie delinquendo, inexorabilẽ reddunt: & sicut superius idem Propheta sub eadem litera Samech plãgit Abstulit (inquit) Dominus de medio mei omnes fortes meos: (Supra 1.) (vel vt nostri codices

habent, magnificos) vocauit aduersum A me tempus, vt contereret in me electos meos. Non enim tunc abstulit omnes Iudææ fortes Dominus, quando in Babyloniam regionem Iudæorum captiuus ductus est populus, sed quando Christo adueniente, & libertatem animæ suæ synagoga captiua non vidit, nesciens, grauibus incuruata peccatis, mentis suę erigere ceruicẽ, & quædam fidei colla ad lucem cogitationis attollere. Idcircò Christus quasi e-
Ioan.9. radicatio & indignatio positus est in medio populorum. Hinc ipse ait: *Ego veni, vt vi-* B
Luc. 2. *dentes non videant, & qui vident cæci fiant.* Et Simeon eum suscipiens: *Ecce positus est hic in ruinam, & resurrectionem multorum in Israël, & in signum cui contradicetur.* Vnde quia abstulit Dominus omnes fortes & magnificos, meritò ab eis sublatum plãgitur adiutorium, eo quod adiutorem Deũ, indurato corde, reliquerũt. Nam & idem
Ierem.8. Propheta longè iam suprà vocem Dei præmisit, dicens: *Ecce constitui te hodie super gentes & super regna, vt euellas, & destruas, & dissipes, & disperdas, & plantes.* Contra quæ C quatuor tristia, duo læta opposuit: quia non poterant ædificari bona, nisi destructa essent mala; nec plantari optima, nisi eradicarentur pessima. Hic autem eradicationem & indignationem se plangit positum in medio populorum: quia omnes, qui à Christo in passione oberrauérunt, eradicati sunt de terra viuentium, indignatione perpetua. Idcircò & Propheta propter eos quatuor inducit, scilicet. [Operuisti in furore, & percussisti nos: occidisti, nec pepercisti.] Ope- D ruit quidem in furore suo velamento cæcitatis, faciem Iudæorum, ne agnosceretur Christus. Vnde & velamen positum erat super faciem Moysi, quod vsque hodie
Exod.34. legitur. Et percusit eos plaga dispersionis in gentibus, nec tamen sensisse eos cerni-
Rom.7. mus. Occidit verò, quando spiritum gratiæ vitæ abstulit: quia lex spiritualis est, ne spiritum vitæ in eadem lege perciperent. Nec pepercit, quando & gratia à templo, à lege, à solo patriæ, & ab omnibus expulit E fidei sacramentis. Vnde nubes opposita peccatorum contra nos, ne transeat oratio eorum, iure plangitur. Qui nimirum locus, non minus suprà personam Christi intelligitur, quàm & super Ieremiæ interpretatur: quia Ieremias excelsus Domini dicitur. Dominos autem destruxit regna diaboli, quæ sibi in excelso montis ostenderat, & aduersarias perdidit potestates, delens chirographum earum in cruce. A quibus, qui membra sunt huius corporis, ablatum est omne adiutorium, & statutum Luc.4.
est chaos magnum inter eos, qui præsciti Colos.2.
& prædestinati sunt ad vitam, atque inter eos qui præordinati sunt, iusto & vero Dei iudicio, ad supplicium. Vnde ex Euangelio Abraham ad diuitem: Inter nos & vos, chaos magnum (inquit) firmatum est, vt non possint inde huc, neque ex hinc illuc Luca.16.
transmeare. Proptereа rectè à quibusdam interpretibus huius literæ interpretatio, firmamentum, aut audi interpretatur. Non enim otiose dicit, audi, quod commune est omnibus, & suppetit vniuersis ipso iure naturæ. Non est otiosum inquam quod dicitur audi, etiam cùm inuiti aut aliud agentes, sonum tamen aut vocẽ audire solemus. Sed quia non est hoc solum audire, quod suppetit audire officio naturæ, sed illud quod maius est, vt audias non vsu tantum corporis, quàm intellectu mẽtis. Ideò diligentius considera istius literæ interpretationem, seriemque versuum, post moralem intelligentiam, quid sequatur eos, quorum in sempiternum furor peccandi perseuerat.

SAMECH. Vnde [opposuisti nubem tibi, ne transeat oratio.] Alia quippe nubes leuis legitur, super quam ascendit Isa.19.
Christus: alia nubes lucida & candida: alia verò tenebrosa. Sed nubes quæ opposita plangitur, densitatem peccatorum significat. Nam & columna nubis, quæ præcedebat Hebræis exeuntibus ex Ægypto, mediam se opponens, inter Ægyptios at- Exod.13.
que Hebræos: ipsa eademque lux erat exeuntibus filiis Israel, & cæcitas Aegyptiis. Ita & nubes corporis Christi, lux credentibus: non credentibus autem, cæcitas, & petra scandali, necnõ & lapis offensionis. Vnde inquit [Operuisti in furore,] Quid enim operuit, nisi quia seipsum Dominum in homine occultauit? [Et percussisti,] ac si dicat, vulnere infidelitatis. [Occidisti] sui in pœnitudine cordis. [Nec Rom.9.
pepercisti] inquit propter seueritatem iudicij. Et hæc inquam nubes, opposita est coram oculis diuinæ maiestatis, quam non potest transire quamdiu cæcitas ex parte Israel manserit in infidelitatis oratio. Idcircò Christus iure eradicatio & indignatio positus esse plangitur, sicut de infidelibus comminatur, propterea (inquit) Propheta & præcedentibus quæ sequuntur: *Deus destruet te, in finem euellet te, & emigrabit de tabernaculo, & radicem tuam de terra viuentium.* Et hoc est textus huius literæ, si- Psal.51.
cut dicitur, audi: quoniam incomprehen-

sibilia sunt iudicia Dei. Idcircò monet per hanc literam, quæ dicitur, audi, vt omnes ad intelligentiam tedeant, & ex his quæ dicuntur cordis intelligibilia percipiant. Vnde & supra sub hac litera: Lacum calcauit Dominus (inquit) virgini filiæ Iudæ, non quod tunc Dominus (vt dixi) fores abstulerit, quando ductus est captiuus populus, sed quando Christus aduenit. Tunc quippè lacus factus Iudæis passio Saluatoris, quæ gentibus portam salutis ostendit. Nam crux Domini, sicut non credentibus præcipitium est, ita credentibus portus salutis. Et ideò præmisit Propheta, audi, vt futura cognosceres: quoniam torcular (aut lacus, iuxta aliam interpretationem) quem calcauit Dominus virgini filiæ Iudæ. Calcauit, vt ex ipso passionis prelo fides credentium clareceret, aut fex infidelitatis in amurcā transiret. Moraliter autem, recte se plangit anima, quando caligine operuit iniquitatis, vt percussam atque occisam sentiat iusto Dei iudicio, agente vulnere prauitatis suæ. Cui opposita nubes plangitur delictorum, quæ magis contra nos clamare, quàm exorare videtur. Vnde Dominus ad Cain: *Ecce vox sanguinis fratris tui de terra clamat ad me.* Et quid est dicere, de terra clamat ad me, nisi quia terrena cogitatio, & suffocatio boni, atque immanitas delictorum facit, ne possit nostra oratio transire ad Deum, nec ipse orantibus patere nobis, dum clamor quotidie contra nos de terra crescens augetur? Iam deinceps vsque ad finem huius alphabeti, passio Domini luce clarius reseratur. Idcircò his ita præmissis, quid AIN litera significet, pandamus. AIN quippe, iuxta Hebraicam veritatem, oculus, vel fons interpretatur. Vnde Propheta sub hac significatione, quia oculus interpretatur, valdè allusit.

Rom. 11. Genes. 4.

AIN.

OCVLVS *meus afflictus est, nec tacuit, eo quod non esset requies*, & in tertio sub huius literæ versu: *Oculus meus deprædatus est* (inquit) *animam meam.*] Quoniam oculorum est officium, nuntiare quod viderint. Et Christus aliis positus est in ruinam, aliis in resurrectionem. Per AIN literam oculorum officia declarantur, vt sanè defleant pro offensis; vel etiam ex desiderio gratiæ ingemiscant: quorum officium est semper delectari suauibus, offendi autem aduersis. Vnde Ennon sæpè oculus suppliciorū dicitur, oculus tentationis, oculi hœdi, oculi vitulæ, oculus generationis, aut fons generationis, in quo baptizabat Ioannes: quatenus eorum afflictione per fontem generationis in adoptionem renata transirent filiorum Dei. Et hoc est dicere: Oculus meus afflictus est, oculis & doloribus, nec tacuit. Itaque quia nullus clamor ad Deum ascendere creditur, quàm clamor lachrymarum: quia & si voces surdæ sunt, nonnunquam coram Deo lachrymæ semper (teste Spiritu sancto) maxillam in cœlum, cum omni clamore cordis ascendere probantur. Quod autem Ennon oculus suppliciorum interpretatur, in quo baptizat Ioannes, quid aliud innuit, nisi quòd renatus desiderat sibi propria peccata dimitti, quorum supplicia corde prouido perhorrescat? Itaque licet oculus suppliciorum dicatur, præuidentis est tamē supplicia, non sustinentis. Porrò oculus tentationis, quia per eum sæpè tentamur. Vnde Saluator: *Qui viderit* (inquit) *mulierem ad concupiscendum eam, iam mœchatus est eam in corde suo.* Et non dixit simpliciter, qui viderit mulierem, sed ad concupiscēdum. Oculum quidem absoluit, mentem ligauit. Vnde non dixit, adulterauit eam oculo, sed in corde. Oculus autem hœdi, qui ad sinistram est, quod ea quæ à dextris sunt, peccator videre non possit. Propterea sanctus dicit: *Prouidebam Dominū in conspectu meo semper, quoniā à dextris est mihi ne cōmouear.* Est & oculus vitulæ: quia sicut iugi loto attrahūt iniquitates, non disrūpētes, neq; abscindētes propriū, sed longè trahētes fune peccatorū. Oculus quoq; generationis, aut fons generationis dicitur: quia ex oculorum aspectu, aut bona aut aduersa generantur. Idcircò & AIN merito oculus vel fons dicitur: quia sicut de fonte tractus fluuiorum emanare cernitur: ita ex visu oculorum, quasi de fonte, longo profluuio bona vel mala generantur. Quotienscumque ad bona nobis aperiuntur perficiendi, quasi fons iustitiæ & origo gratiæ nobis adoritur: quotiens verò ad malum, illi vtique, qui aperti sunt Adæ propter pœnam peccati, nobis reserantur. Vnde idem Propheta longè suprà in eisdem threnis sub eadem litera AIN, [Ego plorans (inquit) & oculus meus deducens aquam, quia longè factus est à me consolator, conuertēs animam meam.] Non igitur abductum se Propheta de terris suis esse dolebat, sed à Christo populum relinquendum, consolationemque futuræ vitæ cernebat amissam. Et hæc est

Luc. 2. Ioan. 3. Matth. 5. Matt. 15. Psal. 15. Supra 1.

inquam dolenda captiuitas, quæ æterna
est libertate priuata. Vnde impræsentiarũ
afflictus plangitur oculus nec tacuisse, eo
quod nulla esset requies. Nulla igitur re-
quies, vbi qui consolabitur Spiritus San-
ctus recesserit. Paracletus namque spiri-
tus, consolator dicitur, & ideò qui ab eius
sanctificatione recesserint, nullam diei
Genes. 2. sabbathi, in qua Deus requieuisse legitur,
requiem inuenient. Quos longè præui-
dens oculus prophetalis, eorum perpetuæ
B captiuitatis ærumnam, quam perfidiæ pre-
tio damnatorum populus habet exoluere,
iure requiem se non inuenisse luget. Sed
quia licet afflictus nec tacuit, Dominum
respexisse & vidisse de cœlis infert: quo-
niam qui perseuerauerit vsque in finem,
hic saluus erit. Sunt enim oculi Domini,
Matth. 10. cuius figuram Propheta gerit, sicut sponso
Cantic. 7. dicitur in Canticis: *Oculi tui ac si piscinæ in
Hesebõ, in portis filiæ multitudinis.* Quid enim
sunt piscinæ in Hesebon, nisi rationabili-
tas & abundantia doctrinarum in cogita-
C tionibus, quæ est Ecclesiæ in portis? Cui
meritò defertur multitudo doctrinæ. Fi-
liæ enim multitudinis, posteritas est pluri-
marum sententiarum, quoniam Propheta
Daniel. 12. inquit: *Pertransibunt dies plurimi, & multi-
plex erit scientia.* Quarum oculus non tacet,
cum multis inebriatur lachrymis, donec
respiciat & videat Dominus de cœlis. In-
terim tamen inquit [oculus meus deptæ-
datus est animam meam in cunctis filiabus
vrbis meæ.] Ex quo Propheta euidenter
futurum Christi iudicium denuntiat, eo
D quod præuideat quæ ventura sunt ciui-
tatibus Iudæ, & ea omni profusione la-
chrymarum deflet: quia malam impiæ ple-
bis suæ perfidiam prouidebat, qua pertina-
citer proprium negauerat autorem. Sed
oculus animam deptædari dicitur, quãdo
omnes affectus doloris & mœroris effude-
rit, quando omnem languorem & ardo-
rem animi per lachrymas monstrauerit,
quando omne quocumque est in ea quasi
fluuius de fonte sic effluxerit, sicut Pro-
Psal. 118. pheta Dauid dicit: *Defecit anima mea in sa-
E lutare tuũ, & oculi mei in eloquium tuũ, dicentes:
quando consolaberis me?* Ad hoc quippe ani-
ma ab oculo deprædatur, vt suo adhęreat
creatori, suis expoliata viribus, & se totam
refundat fonti piæ vbertatis. Defecit
quidem, eo quod concupiscit eum, cuius
passione est saluata. Defecit, vt in vnum
spiritum transeat, & fit vnus spiritus cum
Deo. Vnde signanter: [Deptædatus est
(inquit) oculus meus animam meam] &
non oculi, vt vna mens cum Deo intelli-

A gatur, sicuti Christus in Canticis ad spon-
sam ait: *Vulnerasti cor meum, vulnerasti,* (in- Cantic. 4.
quit) *in vno oculorum tuorum.* Et meritò,
quia Christus in vno oculo videtur, non
quidem carnali, sed spirituali, ac diligitur.
Alij quidem sunt oculi carnis, alij qui (vt
diximus) aperti sunt in Adam, alij mentis, Genes. 3.
qui transeunt in vnum, vt sit mens vna
cum Deo, alij oculi Ecclesiæ: quia sponsa
duos gerit oculos, moralem ac mysticum.
Sed mysticus plenius videt Deum & acu-
B tius, licet moralis dulcior videatur. Idcir-
cò oculus amore Christi repletus, depræ-
dari dicitur animam, vt totum se expolie-
tur à se, & transfundat se in Deum vltra
se. [In cunctis (inquit) filiabus vrbis meæ:]
quia per singulas delictorum affectiones,
& æternæ vitæ cogitationes, totã se quasi
deprædatam à se refundit in Deum, vt
vna cum Deo inueniatur. Et hæc est lite-
ra, quæ fons vel oculus interpretatur, vt
nec oculus sine fonte inueniatur, nec fons
sine oculo dilectionis ex nobis & in nobis
C manare credatur: quatenus pro suis ex-
cessibus fonte rebaptizetur lachrymarum,
& fons isto nutriatur oculo sanctæ con-
templationis, vt possit dicere anima Deo
deuincta: *Orabo spiritu, orabo & mente, psal-* 1. Cor. 10. 14
lam spiritu, psallam & mente. Sequitur, PHE
litera tribus suis versibus explicata. PHE
namque oris, vt supra præmisi, interpreta-
tur: iuxta alios verò interpretes, erraui, si-
ue os aperui, sonare videtur. Vnde Prophe-
ta plangens quasi ex ipsius literæ textu.

PHE.

D APERVERVNT (inquit) *super nos os
suum omnes inimici nostri.*] Sic quidem in
plurimis lamentationum literis alludere
inuenies, vt & literæ sensus verborum a-
periant, & verba consona voce sensum
literarum expleant. Vnde non minus er-
rasse Propheta se fatetur, secundum sen-
sum literæ, quod textus versiculi sequen-
tis insinuat, cùm ait, *Formido & laqueus
facta est nobis vaticinatio & contritio.* Ex quo
profectò liquet, quod erroris sit sensus,
quoniam vaticinatio Prophetarum, & cõ-
E tritio cordis eorum, correctionẽ & satisfa-
ctionẽ pœnitentiæ magis persuadebant,
quàm errorẽ in populo. Vnde è contrario
quia ex Prophetæ vaticinio formido insa-
nabilis, peccantibus acciderat, & laqueus
facta est cõtritio Prophetæ gementis, id-
circò sub hac litera significanter insinuat,
erraui, non quod Propheta motus sit gres-
sibus fidei suæ vt erraret, sed quia populus
obetrauerat intantum, vt eius contritio &
vaticinium, laqueus ruinæ, & formido

correctionis esset. Vnde ex persona plebis obertrantis, vt elementum exponeret eorum infamiæ, indidit suis verbis quid eisdem acciderat: quoniam propter incredulitatem eorum, vaticinium Prophetarum, & contritio cordis eorum, laqueus erat illis & ruina, ita, vt perimerent eos, ne in nomine Dei loquerentur ad eos. Quod cernēs Propheta. *Diuisiones aquarū* (inquit) *deduxit oculus meus, in contritione filiæ populi mei.* Veruntamen alia contritio Prophetarum ex deuotione diuinæ inspirationis: alia verò eorum, qui pro peccatis omni contritione afflicti, spiritu vexabantur erroris. Alioquin Deus contritum & humiliatum non sperneret, nisi & ipsi vaticiniū & contritionem eorum, qui pro ipsis gentibus fatigabantur prius spreuissent, & immurauerunt formidinem quæ nulla erat nisi Deum repellerent. Idcircò & vaticinatio facta est eis laqueus. Quod in passione Domini accidisse nulli dubium, super quem, acsi hæc persona omnium dicatur membrorum: [Aperuerunt super nos omnes inimici nostri os suum.] Quibus formido facta est omnis Prophetarum vaticinatio: non vt ex ea corrigerentur propter duritiam cordis eorum, sed ne contingerēt de illo quæ legebantur. Quapropter passio & cōtritio humilitatis Christi, facta est eis laqueus omnibus non credentibus in ruinam. Vnde Propheta quasi ex ipsius literæ sono: *Quia os aperui, & attraxi spiritum.* (Psal. 118.) [Diuisiones aquarum deduxit oculus meus.] quasi dicat illud ex Euāgelio: *Nisi locutus eis essem & prædicarem, peccatum non haberent.* (Ioan. 15.) Nunc autem inexcusabiles facti, laqueus facta est eis vaticinatio, eo quod non crediderint in quibus os aperui, vt inexcusabiles essent. Propterea & sub hac litera, longè suprà lachrymabiliter series ostenditur: (Suprà 1.) [Expandit Sion manus suas, & non est qui cōsoletur eam.] ac si patenter dicat: Dignam remunerationem erroris recipit, quæ expandentem manus in cruce audire neglexit, & sub alis eius succedere refugit. Dignum igitur vt ipsa postea expanderet manus, & consolantem inuenire non posset. Hinc signanter ait Propheta, [in contritione filiæ populi mei, quia & si ante aduentum Domini, captiuitatem Iudæorum illatam esse à Chaldæis deflere videatur, tamen prophetico spiritu, istam magis captiuitatem præuidēs, qua eos intelligibilis Chaldæus sub perpetui erroris vincula subiecit, & domesticæ virtutis extorres de statu patriæ deuotionis eliminans, longinquæ af-

A fecit dominationis exilio. Quæ profectò miserabili deplorat dolore. Nulla enim patria verior omnium in hac peregrinatione, quàm FIDES. Quæ nimirum eos, qui longè erant prope esse fecit, & aduenas atque peregrinos, ciuitatis supernæ patriæ, iure connexuit, sicut scriptum est: *Ergo iam non estis* (ait Apostolus) *hospites & aduenæ, sed estis ciues Sanctorum, & domestici Dei.* (Ephes. 2.) Sed quia ab his omnibus, scilicet à solo patriæ, à Deo, & fide, & lege, & testamento sancto, contritione dispersi erant, rectè ait: B [Diuisiones aquarum deduxit oculus meus.] Optabat enim se cum Paulo Apostolo (vt æstimo) anathema esse cum fratribus suis. (Rom. 9.) Ex quo patet, quod magna sit possessio charitatis, & hortus deliciarum præcipuus, in quo omnium virtutum genera nutriuntur, ex quo quasi de paradiso voluptatis fons ascendit, qui irrigat omnia virtutum genera. Primum se attollens in quatuor virtutum capita, ac si demum per omnes diuisiones aquarum, vt omnia inebrient fidei & morum C germina. Granditet enim affectum gerentis pœnitentiam expressit, aut nimirum dilectionis amorem designauit, secundum illud quod in Canticis scriptum est: *Fons hortorum, puteus aquarum viuentium, cum impetu descendens à Libano.* (Cantic. 4.) Istæ igitur diuisiones aquarum, non minus abluunt peccata, cùm etiam per omnes deliciarum areolas fluunt, vt omnia aromatum irrigent genera. Quas diuisiones Christi Ecclesia, cum impetu deducit à Libano abluendo peccata, ex cuius impetu puti fontis, affluit à Libano sponsa: ita vt à principio D fidei transierit seculum, & sic demum pertransierit ad regnum. Hæc siquidem gratia Spiritus sancti aliis fons est, aliis puteus, aliis verò hortus conclusus, fons signatus, aliis hortorum riuus, quæ in Ecclesia quasi diuisio connumeratur. Aliis impetus descendens à Libano: & magnus quidem impetus qui nunquam deficit. Quod autem diuisiones oculus deduxisse gemens ac plorans insinuat, siue quia quam meatus inundantium fluentorum: ita vt exu- E berantium lachrymarum ductus per singula sui cordis effuderit amoris germina, siue quod abluendos superfuderit cordis crimina, intantum, vt etiam easdem ipse oculus deduxerit diuisiones per omnia timoris discrimina, vel etiam amoris vulnera. Vnde sponsa in Canticis, vulnerata charitatis ego sum. Habet enim vis summi doloris vel amoris, vt cum lachrymis quodammodo ipse oculus mentis se vi-

deatur effundere se, easque deducere lachrymas, ex quo tanquam ex diuisionibus aquarum, impetus doloris vel amoris vehementior declaratur. Felix igitur talis decursus, & beatæ diuisiones, quæ de vnitate oculi, & puritate fontis veniunt Spiritus sancti. Bonus impetus, qui nescit lædere, & norit implere: quoniam sancti repleti Apostoli, quasi vehementiori gratia musto inebriati, ac repleti culpabantur. *Act. 2.* Deducebat & illa ex Euangelio has diuisiones aquarum, quæ irrigauit pedes Domini, & fidei suæ pretio emit animæ suæ & B corporis sanitatem. Deduxit ergo & Dauid has diuisiones secundum magnitudinem & multitudinem delictorum suorũ, ex quibus de peccato gratiam retulit, & pro tearu ex diuisionibus aquarum virtutum quæque cumulauit dona. Ex quibus *Luc. 7.* & Apostolus post trinam negationem, gratiam sui recepit Apostolatus. Quid igitur ex his dicam diuisionibus, cũ magis vis eloquij minuitur, quàm vbertas nobis lachrymarum corde obdurato vel gratia C aperitur? Vnde Dauid & alij quàmplurimi ad medium deducantur, vt ex his percipere possimus, quid ipsi pro eisdem retulerint, qui pro modo criminis, lamenta lachrymis coauxerint. Dicit enim: *Lauabo per singulas noctes lectum meum, Lachrymis meis* *Psal. 6.* *stratum meum rigabo.* Atque iterum: *Fuerunt mihi lachrymæ meæ panes.* necnõ *& poculum meum cum fletu miscebam.* *Psalm. 101* Et vt videres *Psal. 118.* Ieremiam imitantem illum; *Exitus* (inquit) *aquarum deduxerunt oculi mei.* Et non dixit, quia affligor, quia flagellor, quod D maledicor, & à proprio deiicior solo vel persequor; sed quia non custodiui legem tuam Domine. Ac si diceret: Fluentibus oculis meis, deploro ea quæ illis aspicientibus admisi. *2. Reg. 13.* Habuit quidem idem multa alia quæ defleret, vel incestum filiæ, vel interitum filiorum: sed hic, non hoc se fleuisse dicit, sed quia non custodiuit legem Domini. Quandoquidem à sanctis viris *2. Reg. 12.* plus culpa, quàm ærumna plangitur. Vnde & filio in morte posito, nec cibum sumpsit, nec regium thronũ, nec cubile ascen- E dit, sed stratus in terra, ieiunus cum lachrymis planxit: vbi non tam filij mortem, quàm peccati pœnam remouere desiderãs, fleuit. Sic & Ieremias, [Diuisiones (inquit) aquarum deduxit oculus meus in contritione filiæ populi mei.] Siquidem non tantum vitæ præsentis contritionem lugens, quam passa est ab hostibus, quàm etiam propter æterni supplicij pœnam, eo quod propter impœnitudinẽ & duritiam

cordis eorum nouerat: quia duplici contritione (iuxta quod scriptum est) de sub cœlis contereret eos Dominus. Fleuit igitur Propheta populi sui ærumnas & angustias, fleuit & excidium patriæ: sed magis fleuisse creditur: quod & ipsi super Dominum os aperuerint (vt legimus in passione) Christum blasphemantes & maledicentes, vnde & ipsi à diabolo quasi de reciprocatione vindictam habuerunt. Fleuit *Luc. 22.* & Christus in passione, quando prolixius positus in agonia orauit, quando & gutta sanguinis ab eo, pro nobis dolens, in terram decidit. Fleuit & super ipsam miseram *Luc. 19.* Ierusalem: fleuit autem & super Lazarum: *Ioann. 11.* vt ex hoc cognosceres, quantis atterimur malis, vel quibus egemus lamentis. Flent autem & Sancti, euntes & mittentes semina sua, ac per singula diuisiones ducunt aquarum, vt melius æterni germinis fructus in messem surgat. Quas sanè lachrymarum diuisiones melius precibus impetrare possumus, mittendo semina pietatis, quàm doctrinis edificere. Idcircò & ad consolationem deuoti transeamus. Siquidem Sade litera sequitur, quæ consolatio vel iustitia interpretatur. Post lachrymarum diuisiones, post graues torrentium fletus, post amaritudinem rãti doloris, post formidinem immensi discriminis, post laqueos contritionis, post apertionem & insultationem oris inimicorũ, satis opportunè consolatio, id est, Sade litera intercessit, vt qui grauioribus ærumnis pœnas cõmissorum luerint criminum, sperent indulgentiam iustitiæ & consolationem remissionis: & qui fletibus ac lachrymis propria delicta lauerint, requiem mereantur adipisci. Sed requies nulla, nisi ex passione Christi, vera probatur. Ideo voce redemptoris quasi pro nobis iure plangitur.

SADE.

VENATIONE *ceperunt me quasi auem inimici mei gratis. Lapsa est in lacum vita mea, & posuerunt lapidem super me. Inundauerunt aquæ super caput meum: dixi, perij.*] Quibus profectò versiculis, ex passione Domini, consolatio fidelium ostenditur, & iustitiæ quibus iustificamur, luce clarius prædicatur: licet perfidorum impietas accreuerit, qui quasi venatione auem cum gladiis & fustibus, Christum videlicet apprehenderunt gratis. Porrò de Ieremia Propheta *Matth. 26.* quod captus sit gratis, manifesta est interpretatio, quod in lacu positus, quod inundauerunt, ac si aquarum flu-

ctus persequendo super caput ei nulli dubium: sed de Christo manifestius datur intelligi: qui vt auis captus venatione plangitur in peccatis nostris. Ipse enim est
Iob. 28. auis illa, de qua legitur in Iob: *Semitam auis ignorabit homo*. Alioquin si eum co-
1. Cor. 2. gnouissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent. Cuius nimirũ semitas igno-
Coloss. 1. rauit homo, quod etiam (teste Apostolo) seculis & generationibus ignotum fuit. Et
Isai. 53. generationem eius quis enarrabit? Beata igitur auis in spe repromissionis nobis calore & adumbratione sancti Spiritus progenita, sine coitu, quæ licet in terris venatione inimicorum sit capta, semper cæ-
Deut. 32. lestia tenuit. Forrassis ergo ipse est aquila, quæ dum prouocat pullos suos, scilicet Iudæos, ad volandum, expandit alas suas super eos, & assumpsit, atque portauit in humeris suis, laqueo eorum captus est, in
Matth. 23. insidiis. Qui dum voluit eos aggregare sub alis suis ac si gallina, infirmatus apprehensus est ex infirmitate carnis. Vnde significanter ait: [Lapsa est in lacum vita mea.]
Matth. 15. Quem profectò lacum, ipse calcauit solus, dum mortem moriendo peremit, &
Matt. 27. & 28. vitam resurgendo reparauit. [Posuerunt (inquit) lapidem super me.] Quid igitur apertiùs de passione Christi, quid euidentiùs, cùm & lapis longè diu ad monumentum super eum prædicatur, qui postea in passione, sigillo vna cum custodibus assignatus legitur, & ab Angelo reuolutus gloriosius prædicatur? Aestimatus est igitur Christus cum descendentibus in la-
Psalm. 87. cum: sicut homo sine adiutorio inter mor-
Psal. 18. tuos liber. Quoniam à summo cœlo egressio eius. Et si ad nouissima laci deuenit, & occursus eius vsque ad summum eius. Sequitur, [Inundauerunt aquæ super caput meum.] Per aquas namq; multitudo plangitur insurrexisse super Christum, qui caput totius Ecclesiæ creditur. Ex quo (quãuis & ad eius dicta pertineat propter immanitatem angustiæ passionis) tamen plenius vox Ecclesiæ, scilicet totius corporis, deflere videtur, quod inundauerunt, ac si fluctus aquarum mole magnitudinis super Christum inimici gratis vt eum perimerent. Vnde sponsa, quæ iam quantisper videbatur collecta in membris Christi, mox quasi spe decepta, voce dubitationis dixisse plangitur, perij. Periit namque omnis aggregatio discipulorũ Christi, quando relicto eo singuli fugerunt. Periit quãdo negauerunt, periit quando omnes dubitauerunt. Propterea igitur his versibus rectè antè posita est Sade litera, quæ con-

A solatio interpretatur: quoniam nisi consolatio adesset Spiritus sancti ac pij pastoris Domini, mox eorum fides abiisset, & omnes hi periissent. Ex quo patet, quòd omnis tentatio illa passionis, non sine consolatione Spiritus sancti fuit: qui eos releuaret de infidelitate ad fidem, de desperatione ad spem, de mœrore ad gaudium, de lapsu peccati ad veniam. Hinc quoque Dominus ad Petrum: *Ego pro te rogaui Pe-* Luc. 22.
tre, vt non deficiat fides tua. Veruntamen
B quantum ex ipso fuit, negasse non dubitatur: quantum verò ex Deo, in præscientia mansit: ita & vox omnium quantum ex ipsis, rectè sonuit, Perij: quantum ex promissione & præscientia pij magistri, consolatione recepta, fides inuicta mansit. Consolamur autem interdum multis scripturarum modis, consolamur & ex Dei misericordia, consolamur & alio consolationis genere, quando delictorum graues persoluimus pœnas, vt habes in Isaia, *Con-* Isai. 4.
C *solamini popule meus, consolamini, dicit Deus vester. Loquimini ad cor Ierusalem, & aduocate eam, quia completa est malitia eius, dimissa est iniquitas illius.* Suscepit de manu Domini duplicia pro omnibus peccatis suis. Cui sanè Ierusalem & si fides deerat, pœna satisfaceret. Reuelantur autem consolatione pœnarum, qui absoluuntur consolatione meritorum. Consolamur autem etiam & quàm sæpè tentationibus variis & sermonibus præfati discipuli Christi: quoniam tentatio patientiam operatur,
D patientia verò spem. Consolamur & lachrymis, cùm abluuntur crimina: vt est illud in Psalmis: *Discedite à me omnes qui o-* Psal. 6.
peramini iniquitatem: quoniam exaudiuit Dominus vocem fletus mei. Consolamur verò quàm sæpè flagellis: quia non obliuiscitur Deus misereri, neque in æternum proiiciet quos putauerit castigandos. Vnde decursis suppliciis, quæ propter peccata tulimus, frequenter cernimus in spe quod ad veniã pertinemus. Pœna enim corrigit, & emendat errantem. Quod si talis est
E qui nequeat emendari, nonnunquam aut aufertur ex medio, aut facit pœna ne grauiora committat. Ex quibus & aliis quamplurimis tentationũ aut angustiarum modis patet sensus, quod nunquam flagellis aut tentationibus abest consolatio Spiritus sancti, si nõn permanserit duritia & impœnitudo cordis. Et hæ sunt iustitiæ Domini, quibus iustificamur. Sade namque (vt diximus) etiam & iustitiæ interpretatur, vt sit sensus, quod ex passione Domini multis misericordiarum modis, con-

consolante nos Spiritu sancto, etiam & A ipsis flagellis ac passionibus, necnon & tentationibus Domino iustificamur correcti. Quod bene diuini ex Euangelio de Lazaro dicitur: *Fili, recordare quia recepisti bona in vita tua, & Lazarus similiter mala: nunc autem hic consolatur, tu verò cruciaris.* Ex quo patet, quod nulla est tribulationis angustia, sine consolatione mercedis, nisi prohibeat mentem ne corrigatur impietas aut impœnitudo cordis. Iam post passionem, post tentationes, post consolationẽ spei, quid sequatur videamus.

Luc. 16.

Sequitur autem Coph, quod vocatio B dicitur, vel iuxta alium interpretem, conclusio, siue aspice, sonare videtur. Vnde & ad sonum literæ, qua vocatio dicitur, mox consonanter allusit.

Coph.

Invocavi *nomen tuum Domine.*] Quod etiam supra fecisse dicimus, vbi cùm eandem literam præposuit, acsi ex ipsius sono mox inquit, vocaui amicos meos. Est autem vox Christi secundum assumptã for- C mam hominis in passione ad patrem: quia supra doluerat. Lapsa est in lacũ vita mea. Nunc verò etiam de nouissimis lacis confitetur se inuocasse Deum Patrem, in cuius nimirum typo Ionas de ventre ceti clamasse ad Deũ legitur. Propterea quod supra præmisit quasi ex persona Domini non desperantis, sed ex forma eorum, qui fugerunt relinquentes Dominum, vox dubietatis vel incredulitatis fuit: quia nec dum erant fide firmati, nec sancti Spiritus D gratia corroborati. Alioquin Iob passionibus iam probatus, certus Dei auxilio, quod si in profundum inferni (inquit) demersus fuero, inde me liberabis: quantò magis autor vitæ de semetipso certus fuerit, qui ad Patrem fidenter ita loquitur, dicens: *In die qua inuocaui te Domine, dixisti, noli timere.* Propterea & hic vocem meam ait audisti: *Ne auertas aurem tuam à singultu meo, & clamoribus appropinquasti me.* Ergo cui pater præsto erat, perire nõ poterat: cuius vocem exaudierat, dubitare nequaquam poterat. Sed quia Coph etiam conclusio E interpretatur, iure quis perierit, gemens orat: [Ne auertas aurem tuam à singultu meo & clamoribus.] Qui incarnatus etiã (iuxta alium Prophetam) ad extrema mõtium descenderat, terræ vectibus conclusus fiducialiter agebat cum Patre, quod subleuaret de corruptione vitam ipsius, sub qua suppressus vna nobiscũ pro nobis

Iona 2.

dolẽs lugebat. Vnde inquit, *Inuocaui nomen tuum Domine de lacis nouissimis.* Quod & Ionam fecisse de ventre beluæ legimus in prophetia huius mysterij. Et ideò rectè Coph conclusio dicitur, quoniam conclusit Deus omnia sub peccato, vt aperiatur nobis ianua vitæ, qui conclusi eramus sub peccato, per eum qui detentus est in corruptione carnis, & venit vsque ad nouissima laci. Ille quidem inuocando exauditus est tanquã filius, non alter Deus, alter homo, sed vnus idémque Christus, mediator Dei & hominum. Nos autem duplici vallati conclusione, peccati scilicet & corruptionis, exaudimur per ipsum, & quod in illo præcessit nobis in spe, credimus profuturum. Propterea ergo [appropinquasti me (inquit) in die quando inuocaui te, dixisti, ne timeas.] vt quod ille scilicet caput nostrum de se fiducialiter præsumpsit tanquam filius, nos etiam in eo & per eum speremus tanquam membra. Formam nobis imprimit inuocandi, orandi, suspirandi, clamandi, cum omni contritione cordis præsumendi fiducialiter & sperandi. Idcirco quia iuxta literæ sensum, duplici concludimur vallo: circonspicere debemus nosmet & aspicere sicut præsens litera insinuat. Dicitur enim interpretari, aspice, ac si patenter clamet: Aspicite quod mortalitas & corruptio, atque aspera conditio fortis vsque ad nouissima laci adduxit. Quo te peccati laqueus irreuocabiliter conclusit aspice, & causam periculi noli dissimulare, maximè cùm lethale sit discrimen vnicuique conditioni sua pericula non aspicere. Cõcluditur enim vnusquisq; tumescentibus visceribus Ecclesiæ, concluditur hostibus laqueis insidiarum, & innumeris periculis concluditur: vt fœmina quando parit (secundum Euangelium) tristitiã habet, cùm anxietate matricis, qua principale pectoris ipsius premitur, immẽsas & innumeras patitur angustias. cõcluditur ergo nõ minorib. angustiis mentis, quàm corporis. Maiores enim æstus febrésq; animorum sunt quàm corporũ. Conclusus enim viscerum tumoribus medicũ quærit, vt possit propulsare pericula, & constricta laxare. Ad quem veniens medicus, tentat omnia, explorat interna. Vnde & nos monemur nosmetipsos aspicere, mentis oculo, quibus concludimur malis, nostrasque considerare miserias, & cognoscere nosmet, orationisque medicinã quærere. Propterea ergo Coph rectè vocatio dicitur, quatenus medicum iugiter inuocemus, qui de cælo venit lan-

Iona 2.
Gal. 3.
1.Tim. 2.
Ioan. 16.

guores nostros curare. Hinc quoque ipse A ait: *Non opus est sanis medicus, sed his qui malè* Matt.9. *habent.* Habes igitur vulnera, ne differas medicinam. Aspice oculis quomodo conclusus sis, oculis scilicet quibus Dauid auxilium quæsiuit & meruit. *Leuaui* (inquit) Psalm.120. *oculos meos ad montes, vnde veniet auxilium mihi. Auxilium meum à Domino.* Aspice ergo & semper aspice: quia oculi iusti semper ad Dominum. Hoc quippe monet idem sub hac litera terro, dicens: Consurge, expergiscere in nocte in principio vigiliarum: B effunde sicut aqua cor tuum ante conspe- Suprà 1. ctum Domini, extolle ad eum manus tuas. Ex quo insinuat partum conclusionis nostræ, ostendit angustias, & monet sub omni intentione cordis remedium nobis salutare quærere. Idcircò sub hac litera proposuit nobis redemptoris nostri formam: quomodo etiam de lacis nouissimis inuocat patrem, quomodo fidenter orat, quomodo gemit & clamat, non voce, sed contritione cordis, & magno clamore mentis, quomodo Deum vbique C præsentem sentit, quomodo appropinquantem se in die inuocationis, etiam inter angustias intelligit: quomodo auditu cordis audit Deum dicentem: Ne timeas, imò omnibus profectò, cùm dicat: *Ego vici* Ioan.16. 1.Ioan.5. *mundum.* Et hæc est victoria quæ vincit mundum, fides nostra. Vnde Dauid aiebat: *Dominus illuminatio mea & salus mea* Psalm.26. *quem timebo? Dominus protector vitæ meæ, à quo trepidabo?* Acsi patenter dicat: Nullus qui Deum præsentem sentit, timete de- Act.17. bet. Etsi in ipso viuimus, mouemur & su- D mus, rectè omnino trepidare nō possumus. Talis igitur vox cordis, talisque fides, magnus est ad Deum clamor, non vocis magnitudine, sed magnanimitate cordis. Est enim vox cordis & clamor lachrymarum: quia est & vox sanguinis quæ ad Deum peruenit. Clamat ergo cor nostrum, non sono vocis, sed cogitationum sublimitate, concentuque virtutum. Grandis fidei cla- Rom.8. mor, per quam in spiritu adoptionis clamamus, Abba pater. Et ipse spiritus clamat in nobis vel pro nobis gemitibus E inenarrabilibus. Magna vox iustitiæ, & magna charitas, per quam mortui loquuntur, non solùm loquuntur, verumetiam sicut Abel clamant. Magna Gen.4. fuit vox Apostolorum, quæ exiit in omnem terram, & magnus clamor, qui peruenit Psalm.18. vsque ad fines orbis terræ. Qua profectò voce clamat caput nostrum, clamant & membra ipsius, clamat Rachel plorans filios suos. [Ne auertas, inquiens, aurem

tuam à singultu meo & clamoribus.] Ierem.31. Clamat & Moyses, cui dicitur: Quid Exod.14. clamas ad me, quando orabat pro populo. Sed alij clamant in corde, alij loquuntur. Loquebatur autem Anna, quia pro priuatis orabat rebus, id est, pro filiis. Clama- 1.Reg.1. bat & Moyses magno ardore charitatis: clamant & sancti sub ara Dei immenso clamore affectu pietatis. Vnde significanter sub hac litera conclusio nostræ demersionis exprimitur, & inuocatio, vt amplius clamemus ostenditur, atque vnicuique dicitur: Aspice quod conclusus tenearis, quibus appulsus angustiis. Clama in fortitudine ad eum qui præsto est. [Ne auertas autem tuam à singultu meo & clamoribus.] Quia conclusit Deus omnia sub peccato, vt omnium misereatur. Vnde Apostolus: *Miseri estote & plorate, risus vester in* Galat.3. *luctum conuertatur, & gaudium in mœrorem. Humiliamini in conspectu Domini, & exaltabit vos.* Acsi apertè dicat: Aspicite conclusionem vestram, & plangite miserias quibus conclusi estis. Inuocate de nouissimis lacis Deum, clamate sa- Prou.1. pienter: quia sapientia foris clamitat, etiam in plateis dat vocem suam. Quia tanto in excelso amplius auditur, quanto in corde ardentius cum fide & desiderio ad Deum transfunditur, qui semper vbique rectæ fidei præsens sentitur: quoniam propè est Dominus omnibus inuocātibus se, omnibus qui inuocant eum in veritate. Vnde ad Res literam confidentius veniatur. Res siquidem caput aut capitis etiam vel primatus interpretatur. Caput est ergo vel forma capitis, vt consideremus authorem vitæ, caput videlicet nostrū, ex quo omnium fouentur membra, qui regit & implet sensibus omnia. Sensus enim sapientis, in capite eius. Inde ductus spiritus per omnes venarum meatus, totas in partes corporis vires deriuat, sanguis lustrat omnia, ornat omnia. Sublato ergò capite, corpus sine nomine est, nec agnoscitur, nec vlla superest causa viuendi. Vnde quid vox capitis de se sentiat, vel quid de se præsumat, audiamus.

Res.

Iudicasti *Domine causam animæ meæ, redemptor vitæ meæ. Vidisti Domine iniquitatem aduersum me: iudica iudicium meum. Vidisti omnem furorem eorum aduersum me, vniuersas cogitationes eorum.*] Hæc vox non minus capitis est, quàm & corporis: ita, vt nec corpus sine capite, nec caput sine corpore inueniatur. Idcircò iudicium & redemptio

simul, quasi in vna persona precibus patri commendatur. Nam iudicium in causa animæ, vt iusta inueniatur, totius corporis summa capiti tribuitur: redemptio verò, vt de morte ad vitam proficiant, corpori præstatur: quoniam nec ille redemptus iure dicitur, qui nunquam est venundatus sub peccato: nec iste suis viribus confisus Deum ad iudicium prouocat, nisi iustitia capitis patri in vno corpore commendet. Causa igitur Christus fuit totius redemptionis nostræ. Et ideò post causam iudicium, post iudicium redemptio vitæ sempiternæ sequitur: quoniã nisi causa Christi nullum nobis nisi supplicij iudicium manet. Hinc more oratorum clementem iudicem ad pietatem inuocat. Primum iustum iudicem confitetur: deinde causam animæ suæ cur venerit, insinuat: redemptionem propter quam venit retexit: seipsum pretium affert: nostramque vitam, propter charitatis spiritum, suam esse declarat: quatenus sicuti nos in illo, ita & ipse in nobis viuat. Postremum verò aduersariorũ furorem aduersus se commemorat, vt æquissimum iudicem ad æquitatem iudicij, quasi æquissimus supplicator de votis precibus inflectat: Vidisti Domine furorem eorum aduersum me: vidisti iniquitatem, licet reprobando causam animæ meæ iudicem eligendo. Ex quibus verbis patet, quam omnia iudicia ei pendeant quod iniquitatem ipse reprobãdo puniat, quam iudicium diuinirus intendat, quòd omnem furorem aduersus Ecclesiã Christi, quàm cogitationes singulorũ excutiat: & prius (vt dixi) more rhetorum sibi propitium pium iudicem reconciliet: deinde partes aduersariorum insinuat, ac per hoc quasi ad omnia membra spiritum agendi & præsumendi atque credendi diffundit. Hæc namque vox electorum in corpore Christi, qui primatum benedictionis adepti sunt. Res quippe primatus sonare videtur, quoniã alius est populus qui per Esaũ primogenita sua vendidit: alius ille qui emit. Nam Iacob primatum benedictionis quietus acquisiuit, Esaũ vero philargyriæ deditus, perdidit. Iste namque est primarus, quod Res litera sonare videtur. Vnde singula corporis membra gratiam capitis participari debent, & primatum gratiæ frugaliter custodire: quatenus ad singula capitis membra vigor perueniat. Alioquin sine decore suo, corpus mortuum iacet. In capite etenim iugum vitæ, in capite primatus hæreditatis nostræ, in capite gratia vetustatis. Fertur enim coluber cùm vrgetur periculis caput abscondere semper, & in orbem se colligere obiecta reliqua parte corporis. Ita & mébra Christi caput, quod Christus est, custodiunt, & primatum obseruant: quia in ipso omnia constant, & ipse est caput corporis Ecclesiæ. Hoc quippe quia miseria viuendi vsum & fructum non habebit. In quibus nimirum tribus versibus omnia electorum præmia, per caput quod Christus est patri commendantur, eiusque iudicio redempta & iustificata offeruntur. Deinde verò omnis iniquitas & furor aduersantium, cogitationesque reproborum condemnantur, & mira totius corporis Christi vnitas declaratur, cùm sub iugo omniũ quasi in persona capitis Deo Patri aufertur. [Redemptor (inquit) vitæ meæ.] vbi alia interpretatio habet [defensor.] Ex quo liquidò ostenditur vt dixi, quod redemptio membris congruit, defensio verò æquè membris & capiti: quatenus redemptio ac defensio totius summæ nostræ salutionis, per Christum Deo Patri offeratur, vt per simplicem eius mortem, nostræ duplæ mortis redemptio exhibeatur. Idcircò restat vt capiti primatus seruetur Ecclesiæ, & per primatum capitis integra salus custodiatur. Alioquin nullus primatum perdere potest, cui non sublatus est Christus. Propterea fit caput seruandi summa studij atque operis nostri, summa negotij, summa spei, summa virtutum. Omnis autem summa studij nostri est, vt simus in vnitate corporis Christi, & compaginati in vnitate capitis, ex quo omne corpus per compaginationem & colligationẽ subministratum crescit copulatum in augmentum sanctum in Domino. Et Esaias: *Aufert* (inquit) *à Iudæa caput & caudam*, scilicet initium & finem. Hoc sanè caput Iudæa tunc amisit, quando Iesum Dominum non recepit, in quo Ecclesiæ primatus & principiũ eligitur, qui est primogenitus ex mortuis, in quo vitæ negotia Deo Patri offeruntur. Ipse quidem est primatus noster & finis, quia ipse est primus & nouissimus: ipse est finis legis ad iustitiam omni credéti: per quem omnis iniquitas contra nos erecta deiicitur, iudicium nostrum erigitur, furor aduersantium condemnatur, & per cogitationes eorum quasi à radice opera inspecta reprobantur, vt & noster primatus cum capite glorificetur, atque eorum philargyria condemnetur.

Isa. 9. *Col. 1.* *Rom. 10.*

Iam deinceps Sin litera contra nos quid affetat pari lamento, introspiciamus.

SIN.

AVDISTI *Domine* (inquit) *opprobria eorũ, omnes cogitationes eorũ, aduersum me. Labia insurgentium mihi, & meditationes eorũ aduersũ me tota die. Sessionem eorũ, & resurrectionem vide: ego sum Psalmus eorum.*] Nam SIN (vt præmissum est) dentium interpretatur: & vt alij dicunt, super vulnus. Dentium quippe aduersus Christum opprobria plangũtur.
Psal. 56. Et Psalmista: *Dentes eorum arma & sagitta, & lingua eorum gladius acutus.* Quorum labia insurgentium contra veritatem, ac si labia dolosa in corde & corde locuti sunt. Propterea igitur & Dauid sub hac litera :
Psal. 118. *Principes* (inquit) *persecuti sunt me gratis*, vt ostenderet fletum huius literæ, quod super vulnus dicitur. Nam & alibi vaticinando, cùm eius, quasi Euangelio describeret passionem, inter cætera dicit, ac si
Psal. 68. ad patrem: quoniam quem tu percussisti, persecuti sunt, & super dolorem vulnerum meorum addiderunt. Super dolorem namque vulneris addidisse, est de medicina mortem sumpsisse. Vnde apposita est iniquitas Iudæorum super iniquitatem ipsorum, ob duritiam cordis ipsorum, ne intrarent in iustitiam Dei, & cætera quæ dicuntur. Et hoc ex sono huius literæ, quæ super vulnus interpretatur textus lamenti: quoniam ex medicina duta curantur vulnera. Hi verò superaddiderunt, qui & mala pro bonis reddiderunt, & perfidiam ex fide vaticinantium messuerunt, atque perfidiæ suæ homicidia subiunxerunt. Quæ nimirum mala consummata iustus arbiter, quasi consummato iudicio, Deo patri puniendo offert. Incredulitas namque eorum vulnus fuit, super vulnus autem perfidia & peremptio Domini. Porrò super vulnus, quid rectè nisi medicamentum apponitur, quo vulneris acerbitas mitigetur? Super vulnus igitur oleum infunditur, vt omnis vulneris molliatur asperitas. Super vulnus malagma, vel fibula, super vulnus alligatura, quibus omne vulnus foueatur. Sed hi de reciprocatione, reiecto medicamento, super vulnus infidelitatis, perfidiam sibi & mortem addiderunt, sicuti & omnes re-
Rom. 2. probi ex patientia Dei. Nam bonitas Christi & patientia, omnes ad pœnitentiam inuitat, ipsi verò secundum duritiam cordis cotum, thesaurizant sibi iram in diæ iræ & reuelationis iusti iudicij Dei. In quibus profectò versibus, Deum vbique præsentem insinuat, cui & cogitationes & meditationes cordis eorum profectæ sunt. [Audisti (inquit) opprobria & omnes cogitationes eorum.] Quia hoc est illi audire quod & videre, videre verò quod & scire, quem nulla latere queunt, nulla subterfugere. Sed reprobi, ex patientia Dei, quasi super vulnus peccati in pœnitentia sibi thesaurizant in die iræ. Vnde sequitur. [Sessionem eorum & resurrectionem eorum vide, ego sum Psalmus eorum.] Quoniam insultando & subsannando reprobè non minus contra caput, quàm & contra corpus sæuiunt, quasi praui iudices & doctores in cathedra residentes pestilentiæ, quorum iam nullus souetur medicamine, vbi spes nulla est refundendæ salutis, quia vbi omne caput lãguidum & omne cor mœrens, à vertice capitis vsque ad plantam pedis, nulla est in eo sanitas, vbi non portio, sed vniuersitas periclitatur, & quadam corruptio totius corporis tabe consumitur. Ibi non est iam malagma imponere, neque oleum, neque alligaturam, sed super vulnus (quia impœnitudine consumitur) plaga mortis apponitur. Hinc igitur commodius est vulnus habere quod foueas atque constringas, super quod medicamentum adhibeas, quàm sine vulnere mors in toto serpat interius. Est namque non solùm corporis vulnus, verumetiam mentis, quod oleo sancti Spiritus medetur, quod mollioribus eloquiis & pacifici sermonis suauitate curatur. Sunt enim fomenta verborum, sunt & medicamenta cœlestium præceptorum, quibus omne nequitiarum virus pellitur, & abolentur maculæ. Sunt legis vincula, quibus magis alligati soluuntur, quibus collisa quædã Christi membra solidãtur, & hoc est quod præsens litera sonare videntur. Sed sub his tribus versibus irreuocabilis reprobo- Luc. 18.
rum contra Christum & eius membra insania plangitur, eo quod medicum repellentes, omnium reiecerunt vulnerum medicinam. Medicamentũ igitur super vulnus est, quia medicus ipse Dominus Iesus, vt vulnera curaret nostra, infudit vinũ & oleum super eum, qui semiuiuus in via iacebat relictus, & alligans vulnera eius, cõmisit stabulario qui curam illius ageret. Caueat ergo vnusquisque, ne ab Ierusalem in peccando descendat, imò meritis ascendat ad illam. Quod si conrigerit peccasse, custodem habemus oris nostri, custodem legis & gratiæ, qui vulneribus nostris adhibeat medicinam, qui alligatam verborum cælestiũ super vulnus im-

ponat, dicens: *Pœnitentiam agite, appropinqua it enim regnum cælorum.* Bona igitur alligatura, quæ vulnerata curat, cõfracta cõnectit. Et ideo eos Propheta sub his versibus infatigabiliter plangit, qui omni arte omnique ingenio, contra Christum, contraque eius Ecclesiam incessabiliter desæuiunt exprobrando, meditando, docendo, insurgendo, ita, vt nihil sit eis nisi deridere & subsannare eos, qui piè volũt in Christo viuere. Iam deinceps TAV literam perscrutemur, vt ex ipsa cognoscere possimus vt exhortatum est verbis, quid perseuerãtibus iusto Dei iudicio reddatur.

TAV.

REDDES *eis* (inquit) *vicem Domine iuxta opera manuum suarum. Dabis eis scutum cordis laborem tuum. Persequeris in furore tuo, & conteres eos sub cælis Domine.*] Nam TAV (vt prætuli) signa interpretatur. Et alius interpres, voluit, errauit, vel consummauit. Quibus profectò sensibus patet intelligentia, quod omnia hæc in threnis lamenta signa sunt & ostensiones futurorum. Vnde Psalmista ait: *Ostendisti populo tuo dura, & dedisti metuentibus te significationem, vt fugiant à facie arcus.* Sed quia reprobi noluerunt animaduertere. [Reddes eis (inquit) vicẽ Domine iuxta opera manuum suarum.] Ergo Iudæis primũ vicem reddidit, quia irrefragabili corde obdurue runt, vt à fide & veritate amplius pellerentur, ne possint intrare iustitiam Dei, & vitam salutis apprehendere. Hanc vicem iustè quippe eis reddidisse dolet secundũ opera manuum suarum, quia virã postquã peremerunt, nunquam nisi mortem inueniunt. Et hoc est quod Tau litera etiam errauit interpretatur. Errauit autem à via populus Iudæorum, errat etiam & omnis reproborum cœtus, propter duritiam & impœnitudinem cordis eorum. Propter quod & Dominus consummauit iustitiam suam, hoc & ipsam Tau literam sonare diximus. Hinc quoque est quod sequitur, [Dabis eis scutum cordis laborem tuum.] Quia dum passionis Christi laborem dedignari sunt venerari & credere, quasi eundem laborem pro scuto renuerunt, ne prædicationis spicula eorum corda penetrarent. Sic itaque & reprobi, dum eos Dei patientia ad pœnitentiã inuitat, opponũt sibi scutum cordis eandem Dei patiẽtiam, quasi nõ videat dũ diu sustinet, & thesaurizant sibi iram, (vt Apostolus testatur) in die iræ. Tenditur autem arcus iudicij,

Psal. 59.

Rom. 2.

A dum eius patientia prolongatur. Sed hi duritiam sibi prætendunt, & excusationes varias, ne verba vitæ suscipiant. Eo igitur ad se transire eius prædicationis verba nõ permittunt, quo eum laborare vel sustinere vsque ad mortem viderint. Quod & Iudæis accidisse Propheta plãgit, dum ipsi sibi scutum duritiæ opponunt, quia mortalem Dei filium quem ipsi peremerunt, secundum carnem credere noluerunt. In qua nimirum carne, laborem passionis

B sustinuit. Vnde & Propheta dicit: *Laboraui sustinens.* Quem laborem passionis dum perfidi viderunt, eum vt Deum venerari contempserunt. Quem enim videbant carne mortalem, dedignari sunt credere immortalem esse diuinitatẽ. vnde (vt dixi) post signa & significationes signorũ, quia contempserunt vt fugerent à facie arcus iudicij, rectè sequitur, magis prophetãdo quàm exhortando, sententia condemnationis, qua dicitur: [Persequeris in furore, & conteres sub cœlis Domine,] vt

C sint quia perdurauerunt in suis prauis meditationibus, sedentes in cathedra pestilentiæ, & surgentes contra Dominum, tanquam puluis quem proiecit ventus à facie terræ. Qui sub cœlo ergo cõterũtur, quia nec ipsi cœlum esse, nec cælestibus inhærere voluerunt disciplinis. Idcirco quia ipsi persecuti sunt Christum, vt eius membra atque omnia vitæ bona, iure & ipsi persequuntur in furore, & conterũtur æquissimè à bono & iusto Deo, vt audiant,

D *Discedite à me maledicti in ignem æternum, qui præparatus est Diabolo & Angelis eius.* Hæc namque sunt signa quæ cucurrerunt, & significationes quæ monstrauerunt, vt fugerent à facie arcus, vt liberentur electi. Sed quia reprobi contempserunt, longè suprà sub hac litera præmissũ est, in voce totius Ecclesiæ: Ingrediatur omne malum corã te, & deuindemia eos propter omnes iniquitates eorum. Necnon & in alio alphabeto sub hac eadẽ litera: Nõ fuit (inquit) in die furoris Domini, qui effugeret & relinqueretur, vt subaudias ex omnib.

E reprobis: quoniam inimicus meus consũpsit eos. Propterea rectè Tau (vt dixi) consũmatio interpretatur: quatenus sub ipsa omnis impietas & iniustitia cũ cõuerterit eam Deus in iudicium, finem, & consummationem accipiat, iustitiam scilicet finem, qui Christus est, & consummationem perfectionis: impietas verò consummationem suæ damnationis, & finem ne vltra queat progredi: quatenus in vtrisque, signa quæ præcesserunt, veritatem

Iſai.

Matt. 25.

Supra 1.

exhibeant suæ significationis. Nam ideò Dominus prius ostendit populo suo dura sub signo crucis, vt liberarentur electi: illis verò, qui signo crucis voluerunt signari, veritas sequetur signorum atque côtritio æterni supplicij: quia contra virtutum documenta, cûtra Sanctorum miracula, scutum perfidiæ tenuerunt. Idcircò contritio furoris Dei eos persequitur, ne vltra vires habeant repugnandi. Habent enim electi scutum bonæ voluntatis, quo ex diuina protectione coronantur: quia quos protegens adiuuat, remunerans coronat. Habent & reprobi scutum perfidiæ suæ, de quo ex persona diaboli benè per

Iob.41. Iob dicitur: *Corpus illius quasi scuta fusilia.* Quid enim per corpus illius, nisi omnes reprobi accipiuntur, qui quasi scuta fusilia fragiles esse perhibentur? Scuta ergo, sibi sunt fusilia, in suscipiendo sagittarum percussiones robusta sunt, sed casu fragilia. Ictu quidem ferientium minimè penetrantur, sed suo se lapsu per fragmenta dissoluuntur. Vnde corpus maligni hostis, id est, omnes iniqui, quia iure per obstinationem duri sunt, per vitam verò fragiles, scutis fusilibus comparantur: cùm verba prædicationis audiunt, nulla correctionis iacula se penetrare permittunt: quia in omni peccato, quod faciunt, scutum superbæ defensionis, aut prauæ negationis sibi opponunt. Nam cùm quis talium de reatu suæ iniquitatis arguitur, non mox cogitat quomodo culpam corrigat, sed quid in adiutorium suæ opponat defensionis. Nulla igitur veritatis sagitta penetratur, quia verba sanctæ correptionis, in scuto excipit prauæ defensionis. De quibus hoc in loco rectè plangitur. [Dabis eis scutum Domine laborem tuum] quia ipsi propter pœnam peccati duritiam sibi cordis asciscunt in protectione prauæ defensionis. Siquidem Dei abutentes patientia in superbiâ, dum cogitant Deum talia non curare: recta & fatis non intendere, thesaurizant sibi iram in die iræ & reuelationis iusti iudicij

Gen.3. Dei. Hoc quippe scutum primus homo tenuit, qui requisitus cur vetitum lignum contigisset, non ad se culpam retulit, sed ad mulierem quam Dominus ei dederat, & reatum suum obliquè ad authorem dati iniquè retorsit, qui ei mulierem dederat. Hoc scutum etiam requisita mulier tenuit, quando neque ipsa ad se culpam inflexit, sed serpentis illud persuasionibus replicauit, volens & ipsa reatum suum in creatorem flectere, qui illic intrare serpentem persuasurum talia permisisset. Hoc quippe & Cain scutum habuit, cùm interroganti, imò increpanti Domino, Vbi est Abel frater tuus? superbè & contumeliosè respondit, Nescio Domine. Nunquid ego custos sum fratris mei? Ecce cû dicit, Nescio Domine, fraudulenta humilitas & falsa negatio prætenditur, cùm verò dicit, nunquid ego custos sum fratris mei? contumax obiurgatio contra Deum erigitur. Iam talis & huiusmodi excusatio pœna peccati est, & dum quisque Dei patientia abutitur in superbiam, subitò eius perditio & contritio de sub cœlis venit. Quorum igitur hucusque culpa in visu peccantium trahitur, iustum est vt vindicta damnationis sequatur: quia vnde finiri reatus debuit, inde per duritiam cordis sibi supplicium quisque trahit: & quia signa iudicij metuere noluit, neque signum huius literæ in fronte gessit, iustum est vt vindictam excipiat damnationis suæ: quia profectò non solùm errauit, verumetiam consummauit & compleuit mensuram scelerum, vt cum reprobis sine fine damnetur. Vnde Dominus Patriarchæ suo; *Nondum* (inquit) Gen.15. *completa sunt peccata Amorrhæorum.* His itaque completis, mox & promissio simul & vindicta venit. Quod satis Ieremias per hanc literam insinuat, quæ Iacob.1. consummauit interpretatur: peccatum verò cùm consummatum fuerit, generat mortem. Consummatio itaque ex duritia cordis & de impœnitudine generatur. Idcircò nobis orandum & ingemiscendum est, vt emolliat Dominus cordis nostri duritiam: quatenus eius signa metuere possimus, potati vino compunctionis, & deflere mala quæ gessimus. Quibus ita præmissis, quia finis est TAV litera, & consummatio huius alphabeti, finiatur & liber tertius earumdem Lamentationum expositionis fletibus relegendus.

A

PROLOGVS LIBRI QVARTI.

TRibus decursis in Lamentationibus literarum alphabetis, superest, vt quartum quadrato mysticæ significationis recenseamus numero, quoniam materialis est: vt ex ipso conficiamus omnia virtutum ornamenta. Materialis quidem, quia homo & mundus quatuor constat elementis compactus. Materialis, quia nulla temporalium nisi ex quatuor cōstat: vt puta quatuor rerum omnium temporalium elementis: quatuor & plagis. Sic & ætas seculi quatuor constat temporibus. Materialis ergo iste numerus, etiam conquadrat omnia vt subsistant: quia solidus est & quadratus: verū non materialia, sed & cælestia. Vnde cùm vnum sit Euangelium, quatuor Euangelistæ legūtur. Quatuor & virtutes generales numerantur, ex quibus reliquæ omnes oriuntur, quasi ex quatuor paradisi fluminibus: vt omnia virtutum semina vberius irrigentur. Et quia sub his quatuor elementis quibus subsistimus, interius exteriusve delinquimus, iustum fuit, vt sub eodem numero vna cum Propheta defleamus: & quasi ex materiali numero nostrum interius hominem ad nouitatem vitæ fletibus reparemus: quem vanis concupiscentiarum gaudiis corrupimus. Sunt etenim, mi frater & consenix, quatuor afflictiones morum, quibus præfatæ quatuor animi nostri corrumpuntur virtutes. Et ideò rectè prouisum est sub his quatuor alphabetis, totum hominem inte-
Psal. 136. rius exteriusve deflere debere: & ad integritatem veræ dilatationis, nostra omnia lachrymis vel gemitibus restaurare: ita vt singulis rebus morum corporumve vitiatis, singula opponantur literarum lamenta: sicque super flumina Babylonis abducti, nostra soluatur captiuitas, & reddatur nostræ Sion vera in Christo libertas.

IN LAMENTATIONES IEREMIÆ,

LIBER QVARTVS,

ALEPH.

QVOMODO *obscuratum est aurum, immutatus est color optimus. Dispersi sunt lapi-*
B *des sanctuarij, in capite omnium platearum.*] Per aurum namque obscuratū, Propheta Iudæorū plangit perfidiam: quia in eis antiquus ille fidei vigor, atque innocentiæ splendor, ingruēte perfidia malitiæ se nocte fuscauit: & ipsi dispersi sunt, non solùm per omnia vanitatis negotia, verumetiam vsque ad exteras nationes ducti sunt in captiuitatem: & rectè, quia per prius publica seculi negotia,
C dispersi sunt in capite omnium plateaū: latam scilicet & spatiosam appetētes mundi vitam. Iustum quippe fuit, quia expulerunt de sanctuario Dei ad nefandos seculi actus, vt pellerentur à fide in perfidiā: & inde in captiuitatem vt diximus, vsque ad exteras & reprobas gentium nationes. Quæ nimirum vox non minus dolētis est, quàm & increpantis: sicuti & illa qua dicitur: [Quomodo sedet sola ciuitas.] Sub qua profectò voce, Iudæorum duritia plāgitur: ex quibus Patres, Patriarchæ atque Prophetæ repulsi sunt, quasi aurum & la-
D pides pretiosissimi in sanctuario Dei, fide atque operibus clarissimi: sed reprobi ac degeneres facti, propter duritiam cordis eorum, Christo aduenіente conuersi sunt ad perfidiam. Vnde cernens eos Propheta sordibus & vita degenerari, obiurgat & plangit: [Quomodo obscuratum est aurum, immutatus est color optimus.] Aurum quippe erant propter notitiā Dei, & naturam Patriarcharum: obscurati verò sordibus delictorum & perfidiæ inquina-
E mentis. Cæterùm mysticè Christi Ecclesia plorans pro suis, ac lugens dicit, [Quomodo obscuratum est aurum.] Per aurum namque obscuratum reprobam electorum seu sacerdotum vel ministrorum Dei in diuersis ordinibus deplorat vitam, quondam per gloriam virtutum claram, nunc verò per actiones infimas & negotia seculi obscuratam: ac deinde color optimus fertur immutatus, quia ille sanctitatis no-

stræ habitus, per terrena & abiecta præsentis vitæ opera, ad ignominiam despectionis venit. Vnde felices illi, quos tanquam aurum in fornace tribulationis & angustiæ probauit Dominus, & quasi holocaustum accepit illos. Nos verò miseri, quos prosperitas seculi atque oblectamenta vanarum rerum ad tantam delictorum perduxere obscuritatem, & vilitatem agêdi, vt etiam à Propheta & omnibus Dei electis iure noster plangatur color & habitus sanctitatis in deterius propter vsum peccandi prauissimè commutatus: intantum, vt etiam peruersi dum Christi conculcant Sacramenta, plerumque & si reprobi inter electos locum honoris sumant, & ipsi contra sanctam Ecclesiam quasi ex authoritate sæuiant, profectò cùm omnia præceptorum Dei eloquia quasi sciendo atrocius contemnunt, atque ecclesiasticarum doctrinarum iura prauis suis moribus rescindunt. [Hinc & lapides sanctuarij planguntur dispersi in capite omnium platearum,] qui prius intrinsecus semper habebantur: nec sumebantur etiam in summi sacerdotis vsibus & honore, nisi cùm intra Sancta Sanctorum ingrediens, in secreto sui conditoris apparebat. Quid ergo putas sunt lapides sanctuarij in capite omnium platearum dispersi, nisi sacerdotes Christi & ministri sacri altaris, etiam & monachorum sancta & Deo consecrata societas? necnon & virginum & sanctimonialium numerositas: qui semper debent Dei apparere in secreto conspectibus, quos nunquam necesse est foris conspici, nunquam extraneis & seculi actionibus occupari. Sed quod grauius est, ideo dispersi deplorantur, quasi lapides sanctuarij in capite omnium platearum, quia dum per vitam & orationem intus esse in contemplatione Dei semper debuerant, per vitam reprobam foris passim vacant. Ecce iam penè nulla est secularis vitæ actio, quam non sacerdotes Christi administrent: Nulla mundi negotia in quibus ministri altaris se non occupent, nulla rerum improbitas, qua se monasticus ordo non implicet: penè nulla illecebris vitæ blandities, qua se castitas sanctimonialium non commaculet. Dum ergo in sancto habitu & religione constituti, exteriora sunt quæ exhibêt, & vana vitæ oblectamenta quæ sectantur, quasi lapides sanctuarij foris in capite omnium platearum dispersi iacent. Græca e-

Matth.7. nim lingua platea πλατεῖα à latitudine vocatur. Lata enim via est & spaciosa, quæ ducit ad mortem. Sanctuarij ergo lapides

A in plateis sunt dispersi, cùm religiosi quippe lata mundi itinera sectantur: & non solum in plateis, sed in capite platearum disperguntur: dum per desiderium, huius mundi opera peragunt: & tamen de religioso habitu culmen honoris vel laudis quærunt. In capite ergo platearum dispersi sunt, quia & iacent per ministerium operis, & honorari volunt de imagine sanctitatis. Quorum itaque ordinem lapidũ dum Ecclesiæ suæ Dominus per Prophe-

B tam pollicitationes suas ostenderet, repromittit dicens: *Ecce ego sternam per ordinẽ lapides tuos, & fundabo te in sapphiris: & ponam iaspidem propugnacula tua: & portas tuas in lapides sculptos, & omnes terminos tuos in lapides desiderabiles: vniuersos filios tuos doctos à Domino.* Strauit namque Christus in Ecclesia per ordinem lapides, quia in ea sanctas electorum animas meritorum diuersitate distinxit. Fundauit eam in sapphiris, qui scilicet lapides coloris aërei in se similitudinem tenent: quia robur Ecclesiæ in a- Isa.54.

C nimabus cælestia appetentibus solidatur. Et quoniam iaspis viridis est coloris, iaspidem propugnacula eius posuit: quia illi contra aduersarios pro sanctæ Ecclesiæ defensione obiecti sunt, qui in illa ariditate temporis reprobi inarescunt. At verò quia in diuersis Ecclesiæ ordinibus nostro in tempore multi seculi amatores connumerantur, iure plangitur, quia lapides sãctuarij dispersi sunt in capite omnium platearum, dũ susceptæ religionis mysterium vertimus ad ambitionis augmentum, dum

D locum sãctitatis ad terrena negotia deflectimus: dum terrenis actibus implicamur, ita quod peius est, vt lupi, pastores fiant; ministri altaris, negotiatores seculi; monachorum societas, vitiosorum contubernium; sanctimonialium aggregatio, domicilium vitiorum. Idcircò rectè cum Propheta corpus Christi scilicet eius Ecclesia, plangit. Quomodo obscuratum est aurum fuligne peccatorum, immutatus est color decoris & sanctitatis, in fœditatem vitiorum. Quomodo dispersi sunt lapides stra-

E ti per ordinem sanctuarij, in capite platearum, dum ad negotia delapsi exteriora, ruunt. Aliud ex honore suscepta religionis quærunt, atque aliud ex officio actionis exhibent, & quotidie per multas nequitias pereunt. Curis enim secularibus intenti & vitiorum, tantò insensibiliores redduntur, quantò ad ea quæ foris sunt & carnis concupiscentiarum, cum studio auidiores inueniuntur. Vsu quippe rerum longè à cælesti desiderio obdurescit ani-

nus: & dum ipso suo vsu durus efficitur, exactione seculi ad ea emolliri non valet, quæ pertinent ad charitatem Dei. Et dum solummodo in corde fides confessionis remanet atque baptismi adoptio, merito aurum vocatur & lapides sanctuarij: sed obscurati propter vitiorum fœditatem, atque dispersi in capite platearum plangimur. Quod autem aurum Deo in baptismo renati, vel etiam in circuncisione ascripti, iure intelligantur, testatur Iob cùm de Iudæa typicè loquitur: *Locus sapphiri eius,* (inquit) *lapides: & gleba illius, aurum.* Tantopere augit reatum culpæ sequentis, præconium gloriæ præcedentis. Nam vniuscuiusque casus tantò maioris est criminis, quantò prius quàm caderet, maioris potuit esse virtutis. Vnde dicatur de Iudæa tenata ex circuncisione: dicatur & de Ecclesia renata ex sacramento baptismi, quid fuerit quantave gloria sublimata: vt gratiæ magnitudo atque virtutum numerus crescat, ex cumulo sequentium delictorū. Vnde ad Iob dicitur vt præmissum est, locus sapphiri, lapides eius: & glebæ eius, aurum. Quid enim hoc loco lapides, nisi Sanctorum ac fortium mentes accipimus, qui quasi ex gratia & constantia mentis, iure lapides sanctuarij vocantur? Vnde Apostolus: *Et vos tanquam lapides viui superædificamini domus spirituales.* Qui profectò lapides sanctuarij, quia ad ima carnalium se diffundunt, quasi dispersi iure planguntur in capite platearum. Nam & in Iudæa prius sanctæ animæ nunquā defuerunt, qui cælestem vitam aptè ducerēt. Vnde rectè non minus de ea, quàm & de Christi Ecclesia dicitur: Locus sapphiri, lapides eius. Et quia in ea magna vitæ ac sapientiæ claritate fulgent per fidem electi, adiungitur: & glebæ illius aurū. Quid per glebas nisi collectiones singulorūmordinumac multitudinis vnitas designatur? Glebæ etenim ex humore & puluere constringuntur. Omnes ergo qui rore gratiæ infusi, ex mortis debito se puluerem esse veraci cognitione confitentur, dum vitæ virtutibus clarescunt, quasi aureæ glebę in Ecclesia renitescunt. Habuit & synagoga glebas in Prophetis: habuit & in Doctoribus: necnon & in Patribus antiquis: qui magna se infusione gratiæ, in professionis & operis vnanimitate tenuerunt. De quibus rectè dicitur; Et glebæ illius aurum; quia in ea multitudo spiritualium tantò maiore virtute claruit, quantò se in Deum ac proximum maiore vnanimitate constrinxit. Sed hoc aurum perfidiæ, est post

Iob. 28.

A modum tenebris obscuratum, cuius profectò nigredinem hic Propheta intuens, deplorat dicens; [Quomodo obscuratum est aurum, immutatus est color optimus.] Sed & Christi Ecclesiæ membra electionis considerās terrenarum rerum fuligine denigrari, plorat quod obscuratum est aurū, & immutatus est color tenatorum optimus, fulgens prius etiam in posterioribus in pallore auri, nunc verò è contrario, delictorum tenebris obscuratus. Cæterùm anima se iure deplorat, quæ fuit prius per

B fontem baptismi niue candidius dealbata, & per infusionem sancti Spiritus auro pulchrius colorata, nunc verò aut hæresi est infecta, aut intus & sceleribus obfuscata. Fulget namque animarum sanctarum eloquium auro clarius, claritatis verò splendot pulchrius omnibus irradiatur coloribus, sed cùm ab eius fulgore anima concupiscētiis oblectara malis deciderit, quid aliud in ea quàm aurum obscuratur? Et dum intus carnalium rerum denigratur,

C quid nisi color candoris optimus & pulchritudinis in deterius commutatur? Habet enim anima verbum diuini eloquij auto pretiosius in se fulgens, quod charitate intrinsecus incomparabiliter coloratur, sed cum concupiscentiis rerum afficitur, quid aliud quàm quod aurum obscuratur, & color immutatur optimus? Pessima igitur commutatio, dum amor æternarum rerum & concupiscentia cælestis patriæ, in amorem temporalium, & cōcupiscentiam vanarum rerum vertitur, pro quo rectè

D plangitur; [Quomodo obscuratum est aurum, immutatus est color optimus.] Vnde quia concupiscentia æternæ vitæ, versa est in amorem & concupiscentiam carnis, iure lapides sanctuarij Dei, reliquæ scilicet virtutes animæ, in capite dispergūtur omnium platearum; quoniam charitate amissa, virtus nulla in anima solidatur, imò omnes affectiones suas ad lata viarum itinera, & spatiosa concupiscentiarū conamina, in capite transponit plateatū. Quod lapides pretiosarū virtutū speciē in anima-

E bus Sanctorum teneant, multis locis luce clarius Doctorum eloquiis declaratur. Sed cum mens ad exteriora & præsentis vitæ oblectamenta suas diffundit cōcupiscentias, quasi in capite platearum omnia sua dispergit virtutum ornamenta, & lapides quos super rationale iudicij ad nexos in pectore portare debuit ad gloriam & laudem Dei, siuique decoris, demum colore dilectionem Dei in deterius commutato, dispersos in capite platearum, ac iacen-

tes atrocius expoliat bonis, luget; tamen verbi Dei subsistentia in nobis, licet nostris obscuretur peccatorum tenebris, incorrupta manet. Propterea signanter non naturæ subsistentia violata, sed obscurata in nobis nostris ex culpis rectè plangitur. Nam & hæretici quamuis verbi Dei integritatem corrumpere videantur, ipsa tamen verbi vis & natura, quantum ex se est, integra manet. Obscuratur quidem propter non credentes, vel etiam propter non rectè intelligentes: manet tamen inuiolata veritas: quia & si obscurari ad tempus potest, corrumpi omnino non potest. At verò color verbi, charitas videlicet qua perfundimur & vestimur, commutatur in peius, dum ex dilectione Dei & proximi transitur in concupiscentias rerum terrenarum: & dum mens ad singula se exponit, quasi in capite totius viræ latitudinis, actiones suas & desideria mittit. Quas cũ ad se redierit misera anima, quid aliud quàm dispersas inter lata & spatiosa mortis itinera dolet & gemit? Ac si patenter dicat: Quomodo in me mihimet obscuratum est illud Dei verbum ignitum & splendidum, ita, vt mea ignauia cæcatus, præceptum Dei lucidũ videre, quod conuertit animas, nequiuerim. Quomodo mihimet obscurari potuit illud, quod omnibus lucet, & conuertit etiam refugas? Verùm quod me latuit, nec videre potui, sibi fulsit: idcirco & in me immutatus est color optimus, & dispersi sunt lapides sanctuarij. Sanctuarium quidem erat anima fidelis Deo, dum aurum scilicet verbum diuinum, in ea fulgebat ignitum. Sed mox obscurati cœpit in perfidia & caligine delictorũ: immutatur etiam color optimus, fitque fœda quæ pulchra erat: & disperguntur omnia intrinsecus: ita vt nulla remaneant vitæ ornamenta, dum cuncta pelluntur foras bona, & repletur intus malis. Magna igitur huius vis lamẽti: magnus & tanti vigor doloris Prophetæ: qui ad omnia se extendit. Plangit enim cæcitatem Iudæorum: plangit & Ecclesiarum Dei dispersionem ac damna. Plangit nuditatem animarum, atque fœditates omnium. Recolit exordia, deplorat amissa: & cum gemitu se diffundit ad vniuersa. Vnde sequitur.

BETH.

FILII *Sion inclyti & amicti auro primo, quomodo reputati sunt in vasa testea, opus manuum figuli.*] Ex quo Iudæorum, & prærogatiuæ sanctorum insinuat patrum dignitatem: quod nõ solùm illius terrenæ Sion fuerunt filij, verumetiam cœlestis Ierusalem inclyti: vt legis doctrina ac gratiæ priuilegio adoptati, inclyti quidem genere, cultu & doctrina: ita vt præ cunctis gentibus filij Dei dicerentur, & amici sint appellati: quibus facta est repromissio & legislatio: quorũ patres & ex quibus Christus. Vnde profectò iure valde inclyti vocantur, quorum Deus doctor mirabilis, in medio eorum, & protector fuisse laudatur. [Amicti (inquit) auro primo.] Per aurum namque sapientia Dei fulgida designatur. Vnde diuinus sermo ait: *Thesaurus desiderabilis requiescit in ore sapientis.* Prouer. 21. Quo profectò Iudæi amicti auro fulgebãt olim præ omnibus quasi luminaria in mundo: & non solum quolibet auro, sed auro signantur primo & purissimo: per quod cœlestis intelligitur sapientia. Vnde Salomon: *Beatus homo qui inuenit sapientiam: & qui affluit prudentia.* Prouerb. 3. Melior est acquisitio eius negotiatione argenti & auri: primi & purissimi fructus eius. Qua profectò Iudæi imbuti sapientia, præ cunctis gentibus amicti laudantur auro primo: quia si iuxta scripturam, Radix sapientiæ, est timere Eccles. 1. Deum, fructus sapientiæ, qui sunt, nisi videre? Et hi sunt primi ac purissimi fructus, de primo sapientiæ auro geniti. Quo profectò primo pulchritudinis auro, non solùm synagoga, verùm & Ecclesia Christi gloriosius amicta, gloriatur. Sed quod lachrymabilius est, & illa & ista in suis immutata est: vt & Iudæi reprobi facti reputati sint in vasa testea: & Ecclesiæ viliora sint membra facta. Pro quibus omnibus meritò Propheta, imò vox omnium electorum luget, quod multotiens filij Sion inclyti scilicet cœlestis Ierusalem, amicti auro primo, sapientia imbuti dilectionis Dei & proximi corruunt, ad quam fragilia huius mundi opera: vt & ipsi fiant vasa testea, qui fuerant parata fieri ad incorruptionem cælestia. Pulchra igitur Ecclesia Cant. 6. Christi, amicta auro primo; pulchra vt luna, electa vt sol, terribilis vt castrorum acies prædicatur. Et ideò filij eius inclyti, dicuntur amicti auro primo: in quorum nouitatis gratia, nihil coinquinatum incurrit: sed reformati ad contemplationem Dei, prima induuntur gratia: vt ad eam redeant, qua creati sunt dignitatem. Propterea & adolescentior filius vbi ad patrem pœnitens redit, primam stolam recepisse memoratur: scilicet immortalitatis Luc. 15. gratiã. Vnde & filij Siõ inclyti, iure amicti

amicti auro primo laudantur. Est enim aurum Arabicum purissimum: quod & de Saba Domino affertur. Est autem pretiosissimum, quod & de Ophir allatum esse Re-
3.Reg. 9. gi Salomoni dicatur: Per Ophir namque risus vel herbosum interpretatur: de illo scilicet risu veniens, in quo sunt omnia vitæ gaudia, vbi Sanctorum animæ requiescunt in herbis virentibus. Quapropter nec immeritò primum prædicatur, quia sapiētia & immortalitas ad vitam cùm renasci-
Prouerb. 3. mur, pretiosior est cunctis opibus: & omnia quæ desiderantur, huic non valent cōparari. Quo sanè auro induti filij Sion iure planguntur cùm deliquerint, quod reputati sunt in vasa testea. Quod benè Iob lugens aiebat: *Comparatus sum luto, & assi-*
Iob 30. *milatus sum fauillæ & cineri.* Et Dominus in Psalmis: *Vt lutum* (inquit) *platearum delebo*
Psal. 17. *eos.* De luto enim vasa testea finguntur: sed tamen ex his alia sunt, quæ in honorē parantur, vt sunt vasa aurea & argentea: alia verò vasa fictilia, & permanent in cōtumeliam. Denique Paulus Apostolus:
1.Cor.4. *Habemus* (inquit) *thesaurum istum in vasis fictilibus.* Quo profectò thesauro filij Sion inclyti, amicti gloriantur: sed cum ea expoliati fuerint vasa testea ac fictilia in contumeliam præparata, planguntur. Veruntamen & de his quamdiu hic viuitur, potens est Deus aliud restituere in honorem, aliud in contumeliam. Sed quæ fornax tribulationis, & angustiarum probauerit, vertuntur in aurum, vt sint vasa honoris: de
Eccles. 27. quibus dicitur: *Vasa aurea fornax probat: & virum iustum angustia.* Vnde Dauid ex per-
Psalm. 21. sona Domini: *Aruit* (inquit) *tanquam testa virtus mea.* Excocto igitur luto carnis, cùm repletur interius per bonam conscientiam anima thesauro desiderabili, & fulget exterius homo amictus auro intelligentiæ, quid aliud fit, quàm vas honoris? Vnde & opera manuum figuli dicuntur: quia sicut figulus potestatem habet de eadem massa aliud vas formare in contumeliam, aliud verò in honorem, ita & Christus verus fictor noster, potens est nos erigere de luto ad speciem decoris, & quos decreuit in confusionem deserere damnationis; & nequaquam nisi recto ac vero suo iudicio expoliamur intus thesauro cælesti, & exuimur foris auro primo vt degeneres simus, alioquin omnes filij Sion illius cælestis, inclyti per adoptionem sāctæ regenerationis effecti, nunquam intus vasa deputarentur testea, nisi prius intus forisve expoliarentur rebus diuinis. Sed licet culpis exigentibus iam prolapsi

A sint, quia opera manuum figuli sunt, recolendum est illud, vbi Dominus Ieremiam ad domum mittit fictoris. Quo cùm venisset, mox vas luteum de manu eius Ierem. 18.
cecidisse ac confractum fuisse legitur. Ex quo nimirum rursus luto aliud vas formasse signanter memoratur. Vnde Dominus mox Prophetæ insinuat, quod & ipse potens sit ex nobis siquidem luteis, vasa restaurare honoris: & suo sacro mysterio dignos efficere. Propterea & Pro-
B pheta eos deplorat, qui degeneres fiunt, & expoliantur rebus cœlestibus: ita vt vasis comparentur testeis ac luteis: vt & ipsi compuncti, redeant per pœnitentiam & lachrymarum effusionem, ad immortalitatis gratiam. Hinc & Angelo Ephesinæ Ecclesiæ scribitur: Memento vnde cecideris, & age pœnitentiam, & prima opera fac: Quod est apertè dicere: Scito & intellige, cuius dignitatis fueris per gratiam & adoptionem Dei: quàm inclytus & nobilis, vestitus auro primo & purissimo: in-
C dutus siquidem stola immortalitatis, ac deinde quàm vilis & luteus, propter corruptionem & pœnam peccati, vasis fictilibus compararis. Sic ne in desperationem venias, Prophetam imitare lugentem ac plangentem, quod talis effectus sis, & prima opera fac: id est, opera charitatis ac dilectionis Dei, vt per eandem charitatem Dei & proximi, in adoptionem redeas filiorum, vnde cecideras propter prauæ persuasionis oblectamenta. Ex quo sequi-
D tur.

GIMEL.

SED & *lamiæ nudauerunt mammam, lactauerunt catulos suos. Filia populi mei crudelis, quasi struthio in deserto.*] Per lamiam namque Scribarum & Pharisæorum exprobrat duritiam, & doctrinæ in populo improbitatem, quod nec tam dementes fuerint, vt præberent lac vel mammam doctrinarum filiis synagogæ, veluti lamia crudelissima omnium bestiatum. Dicitur
E enim de ea, quod crudelior sit fœtibus suis, cunctis bestiis. Vnde & nomen accepisse signanter legitur. Siquidem lamia, quasi lania à mulris sonare dicitur, eo quod dilaniat catulos suos ac dilaceret, quod & in fabulis satis apertè legitur. Sic Pharisæi crudeliores bestiarum, nec nudauerunt mammam paruulis & lactentibus, vt sugerent cibum vitæ; imò crudeles facti, vt struthio, qui mox vt oua sua exposuerit, deserit, nec recolit ea,

neque apponit confouere aut calefacere: quia de suis nihil recogitat fœtibus: ita & Iudæorum peruersitas extitit Dei in populo: vt nihil agerent, quàm vt eos dilacerarent, diriperent, & cuncta distraherent: ita sicut scriptura dicit, vt ad promissa vitæ nec ipsi introirent, nec alios introire permitterent. Quos Propheta lugens & plangens, dicit quod lamiæ lactent catulos suos: quod nec eos fecisse paruulos in populo, dolet, Lamia namque Hebraicè Lilith לילית dicitur; quam quidam Hebræorum *ierinuῶ*, id est, vnam de furiis suspicantur: quæ Parcæ dicuntur, eo quod nulli parcant: sicuti Scribæ & Pharisæi, qui non solùm proximis in populo, verùm nec Prophetis pepercerunt. Quid ergo dicam de Prophetis, cùm etiam nec ab ipso Deo patribus repromisso, manus subtraxerunt? Idcircò crudelis filia eorum synagoga plãgit; crudelior facta lamiis: & quasi struthio nullam sibi spem aut proximis, reliquerũt in posterum. Sed & Christi Ecclesia plangit per lamias, hypocritarum atque hæreticorum callidam peruersitatem: qui humanam quidem faciem gestantes, beluina per impietatem corda gerunt. Qui tunc mammam nudant, quando errorem suum liberè prædicant: tunc verò catulos lactant, quando malè sequaces paruulorũ animas peruersa docent: & ad impietatem malè nutriendo conformant. Vnde alibi Propheta eiulando dicit, hæreticorum atque hypocritarum deplorans facta: *Ibi cubauit lamia & inuenit sibi requiem*: Ibi habuit foueam ericius, scilicet in plebe Christi, in populo graui & pleno peccatis. Per lamiam namque vt dixi, hypocritæ vel hæretici: per ericium verò, malitiosi quique, qui diuersis se defensionibus contegunt, designantur. Lamia enim vt dixi, faciem habere humanam perhibetur, sed corpus bestiale. Ita & omnes hypocritæ atque hæretici, in prima quidem facie quod ostendunt, quasi ex ratione sanctitatis esse videtur, sed bestiale est corpus quod sequitur: quia valdè iniqua sunt, quę sub boni specie moliuntur. Ericij autem nomine, malitiosarum vt dixi mentium defensio designatur: quia videlicet ericius cùm apprehenditur, eius & caput cernitur, & pedes videntur, & corpus omne conspicitur: sed mox vt apprehensus fuerit, semetipsum in sphæram colligit: pedes introrsus cum capite abscondit: & intra tenentis manum simul amittitur, quod totum simul amisisse videbatur. Sic nimirum, sic malitiosæ mentes sunt, cùm in suis excessibus comprehenduntur, vt adductis repente excusationibus, malitiosa mens introrsus caput & pedes colligat; ita vt cuncta iniquitatis suæ vestigia abscondat. Caput quidem subtrahit; quia miris defensionibus nec inchoasse prauum aliquid ostendit, & quasi sphæra in manu tenentis remanet, quia is qui corripitur, cuncta quæ iam cognouerat, subitò amittens inuolutum intra conscientiam peccatorum tenet, & qui totũ iam deprehendẽdo viderat cõuersatione prauæ excusationis delusus, totum pariter ignorat. Quibus appulsi miseriis, iam ad lamenti ordinem redeamus. [Filia populi mei crudelis, quasi struthio in deserto.] Quæ enim filia populi, nisi Ecclesia plangitur? Quia profectò & filia Sanctorum quia renata est in Christo, prædicatur. Sed talibus & huiuscemodi inuoluta more bestiali peccandi vsibus, crudelis quasi struthio in deserto efficitur, nihil nisi præsentia cogitans, nihil in spe agens, etiam actus & opera quæ admittit, sine calore charitatis iacere prætermittit, nullam futuræ vitæ gerens curam, nullam filiorum habens sollicitudinem, sed tantummodò præsentia vt diximus intendẽs, etiam eorum obliuiscitur operum, quasi struthio oua sua quæ posuerit. Quibus Ecclesiarum relictis malis, iam anima moraliter in se quid defleat, videamus; quãdo bestialis feritas animarum quàm sæpè permulcet, ad pietatem fidei Christi receptum; ita vt & nudent mammam doctrinarum, suosque lactent mores quasi lacte pietatis, vt quicquid prius introrsus criminosum apparuit, totum vbertas recompenset pietatis, atque amoris Dei & proximi. Solent namque quàm sæpè bestiales animæ, quæ prius videbantur per rationem, humanam formam prætendere, per sæuitiam verò, feritatem & mores bestiarum gignere, citò quidem conuerti ad melius, & vbera doctrinarum suis exuere regiminentis, ac deinde sagacissimos vitæ actus, lacte nutrire eloquiorum Dei; atque animum inclinare ad pietatem & dilectionem Dei & proximi. Vnde Dominus, vtinam, inquit, frigidus esses aut calidus. Sed quia tepidus es, incipiam te euomere ex ore meo. Ac si diceret; Vtinam te seniorem per frigus impietatis, ac bestiales monstrosósque tuos aspicerẽ mores, certè aut calidus ex dilectione Dei & proximi, per flammam charitatis efficereris. Nunc autem quia inter vtraque tepidus es, incipiam te euomere atque eiicere à cor-

Isa. 34.

Apoc. 3.

à corpore vnitatis. Propterea igitur morum probitas semper sequenda est, feritas edomanda, tepiditas vero fugienda. Hinc quoque fidelis anima dicat cum gemitu tandem actibus suis: dicat & moribus, quod & lamiæ nudauerunt mammam. Per lamiam namque rectè prudentia carnis designatur. Porro prudentia carnis, catulos suos, actus videlicet quos genuerit, quasi sæuissima bestiatum, quo aliunde quàm morte lactat & nutrit? Sed quàm sæpè in melius commutata, de prudentia carnis, quæ mors ab Apostolo nominatur, in prudentiam spiritus cùm transierit, deregit crudelia, & nudat flagitiosa, & lacte doctrinarum quasi ab vbere pietatis, lactat & nutrit catulos suos, scilicet mores & actus, vt de feritate ad mansuetudinem transeant, de sæuitia ad pietatem, de morte ad vitam, de infantia ad maturitatem. Sed prudentia carnis quæ longè diuque obduruerat, iure quasi filia populi mei crudelis, & quasi struthio in deserto plangitur: Fertur enim vt sæpè dictum est, quod struthio oua sua cùm posuerit in deserto, quia sine calore amoris, sine fomento pietatis, sine spe futuræ prolis, absque cura & sollicitudine dereliquit. Ita & prudentia carnis, omnes affectionis actus quos peperit, tantummodo impræsentiarum intentans, sine spe & cura in morte dereliquit. Vnde vt fassus sum, rectè mors appellatur. Propterea quasi filia virtutum & si crudelis, à Propheta plangitur: quia dum præuidere sibi in posterum fœcunditatem seminis debuit, solummodò actus suos carni deditos, sine fomento spei, sine dilectionis amore, quasi struthio oua sua in morte dereliquit. Sequitur.

Daleth.

Adhæsit *lingua lactentis ad palatum eius, in siti. Paruuli petierunt panem, & non erat qui frangeret eis.*] Manifesta lamenti narratio de Iudæis, extinctis matribus, quod lingua lactentis præ siti ad palatum adhæserit, & paruuli grandiores panem cùm peterent sine viribus, nec erat qui frāgeret eis, præsertim cùm & ipsi cibus essent matribus. Vnde minusculi siti consūpti, grandiores verò sine cibo periere fame perempti. Porrò secundum allegoricos sensus, lingua lactentis ad palatum adhæret in siti sine lacte doctrinæ, quando cura Doctorum crudelis quasi struthio sine sollicitudine pro gregibus aliud diligens, torpuerit, nec cum Apostolo lacte doctrinarum Dei paruulos lactentes pastor aluerit. Hinc quoque Apostolus suis ait paruulis, lac vobis potum dedi, non escam, quia necdum poteratis, sed neque adhuc potestis. Sunt enim in Ecclesia Christi lactentes paruuli, sugentes vbera præceptorum Dei, sunt & maiores, qui iam queunt solidum capere cibum, scilicet profundiora mysteriorum Dei intelligere, si esset qui eis frangeret panem, secretiora scilicet sacramenta scripturarum sanctarum. Sed cura pastorum ac sollicitudo deest, nec est qui minoribus mammam denudet doctrinarum, neque qui maioribus frangat panem. Quos benè intuens Propheta, iure eorum reprobam deplorat vitam, & istorum plangit crudelitatis mortem, eo quod multi Doctores impietate sua pellecti, crudeliores iure lamiis censeantur, & negligentiores struthionibus: quoniam & si lamiæ crudeliores suis fœtibus videantur, nudant tamen mammam, & quodammodo lactant catulos. In quorum profectò comparatione quia sectantur & terrena quærunt, atrociores meritò planguntur, ex quorum negligentia quàm sæpè lingua lactentium ad palatum tabo consumpta, adhæret in siti. Necnon & struthio, & si oua sua sine cura & vllius pietatis affectu ponere videtur, tamen physici dicunt, quod ea in sabulo vbi nimius solis feruor quotidie candescit, exponunt: vbi calore solis & consotu sabuli, vsque ad concretionem pullorum temperanter confouentur. Quibus isti sine cura ac sollicitudine pastorali aliud meditantes, rectè negligentiores deplorantur: qui etiam paruulis cùm petierint panem, saltem frangere fugiunt. Scriptura enim sacra aliquando cibus est, aliquando potus lactis. Cibus est in locis obscurioribus, quando quasi exponendo à Doctore frangitur, & mandendo ab auditoribus glutitur. Potus est autem lactis in locis apertioribus, quia ita scribitur aut sugitur ab vberibus scripturarum prolatis & derectis, sicuti inuenitur. Ergo Propheta iure docet in Spiritu, quando filios Ecclesiæ lactentes & paruulos videt fame & siti tabescere. Profectò cùm & ipsi paruuli iam didicerint panem exposcere, & non est qui frangat eis, gratias tamen Deo, qui per se quinque iam & septem fregit panes, veteris scilicet testamenti Sacramenta & noui: sicque dedit discipulis, & discipuli turbis, ex quibus de his qui superfuerunt

Rrr

intelligere: quia multi quidem æterna sapiunt, sed intelligere nequaquam possunt. Sapientia ergo indie suo conuiuium facit, quia mentē de æternorum spe & certitudine reficit. Sed nostra ne protrahere videamur, sancti Doctoris verba Gregorij, ex integro prælibata, ponamus. Intellectus, inquit, in die suo conuiuium parat: sed hæc agere nesciunt: nisi qui cogitationes antequam ad opus prodeant, interuos suos motus sollicitè circumspicientes frenant: atque persuasibus doctrinarum & fide Christi intus lactant. Hæc agere nesciunt, nisi qui omni custodia munire mentē norunt: & lacte doctrinarum, affectiones & suggestiones pias in Christo nutrire intelligunt. Horum igitur lingua quid aliud nisi adhæret palato carnis, dum interna virtutum spiramina, vanis suffocantur curis, & prauis confessionem fidei, antequam proferatur, illigant nexibus. Vnde rectè sequitur: [Paruuli petierunt panem, nec erat qui frangeret eis.] Scilicet parui cogitatus, cùm de Christo & sempiterna vita concipiuntur, mox requirunt panem illum qui de cœlo descendit: sed mens malè suo depressa torpore, atque ignauia variisque dedita curis, nescit illis petentibus frangere panem intelligendo, neque comminuere ruminando: neque distribuere accipiendo. Idcirco rectè plangitur, [Nec erat qui frangeret eis.] Quia & si diuinitus inspirata virtus, ad tempus vitæ esurie intus animatur, foris tamen exinanita concupiscentiis, tabefacta viribus vacuatur. Hinc quoque sequitur.

Gregor.

He.

QVI *vescebantur voluptuosè, interierunt in viis: qui nutriebantur in croceis, amplexati sunt stercora.*] Per quæ nimirū Iudæorum perfidia luce clarius reseratur, quoniam obscurati sunt, & color eorum optimus immutatus est quem habuerunt in Patribus & Patriarchis atque Prophetis: atq; dispersi sunt quod adhuc hodie cernimus, in capite omniū platearū: quanquam induti & amicti auro primo, secundum prærogatiuam Patrum etiam reputati sunt in vasa testea & opus manuum figuli, sæuiores lamiis, crudeliores struthionibus. Ob quorum perfidiam lactentes & paruuli perierunt: ita vt qui vescebantur voluptuosè, interierunt fame in viis Dei Christo aduueniente: quoniam omnia mystica scripturarum sacramenta, atque significandarum rerum instituta, in quibus vescebantur voluptuosè Patres & Patriarchæ, interierunt ipsi in viis Dei, qui Deum & Dominum non suscipientes, negauerunt esse verum filium Dei: quia ipse principium omnium viarum est: & ideo sine ipso interierunt in viis seculi. Vnde sequitur: [Qui nutriebantur in croceis amplexati sunt stercora.] Quoniam croceus color, igneus esse comprobatur. Quo profectò igne, flammantia corda efficiuntur, dum donis sancti Spiritus replentur: in quibus sanè sancti Patres croceis enutriti gratiarum sacramentis, Iudæi perfidi abnegantes Dominum amplexati sunt stercora. Quæ nimirum stercora Paulus abiecerat, cùm diceba de Christo: Propter quem omnia, inquit, detrimentum feci, & arbitror vt stercora scilicet omnia legis quæ secundum literam prius velut starcora etiam à cunctis catholicis deputantur, vt Christum lucrifaciant: & inueniantur in illo, non habentes eam iustitiam, quæ ex lege est: sed quæ ex fide est Iesu Christi: Quam sanè iustitiam & legis literam perfidi Iudæi velut stercora amplexātes, iustitiam quæ in Christo est, noluntrecipere: Sed & obsidione quàm sæpè coangustati, etiam stercora pro cibo sumentes, vti & in Regum legimus, quod columbinum stercus pretio distrahebatur: nec sic tamen in toto corde ad Deum conuerti maluerunt. Sed & Christi Ecclesia iuxta mysticos intellectus, suos deplorat relinquentes, qui charitatem cæterasque virtutes, in quibus proptet nitorem gratiæ quasi voluptuosè in croceis nutriebantur, demum corruentes, stercora delictorum amplexantur. Quos bene alibi Propheta plangebat, dicens: *Computruerunt iumenta in stercore suo.* Computrescere quippe iumenta in stercore suo, est carnales quosque in fœtore luxuriæ suæ secundum desideria cordis eorum, flagitiis deseruire. Quod nimirum stercus circa ficulneam cultor vineæ infructuosam, cùm iam succidenda esset, ponere se promittit. Domine ait, dimitte illam & hoc anno, vsque dum fodiam circa illam, & mittam cophinum stercoris. Quid igitur est cophinus stercoris, nisi memoria peccatorū? Vnde Dauid aiebat. *Et peccatum meum contra me est semper.* Peccata etenim carnis, rectè stercora vocantur, quæ dum ad memoriam delinquētium reducimus, quasi infructuosæ arbori cophinum stercoris apponimus: vt malorum quæ gessit, recolat, ad me moriā & ex cōpunctionis gratia & mœroris quasi de fœtore

Philipp. 3.

4. Reg. 6.

Ioel. 1.

Luc. 13.

Psal. 50.

pinguescat. Mittitur ergo cophinus stercoris ad radicem arboris quæ præcidenda erat, quando conscientia prauitatis suæ mens afficitur, & tãgitur memoria cogitationis, cũq; se per pœnitentiã ad lamenta mẽs excitat, cũq; ad bonæ operationis gratiã se reformat, quasi per tactũ stercoris, tãdem redit ad fœcunditatẽ operis. Ex fœtore namque ad fructum reuiuiscit, quando ex consideratione peccati ad bona se opera animus resuscitat. Sed quia sunt plerique, qui ad pœnitentiam redire nolunt, plangit eos Ecclesia, qui nesciunt cur planguntur, eo quod delinquẽ- B di studio amplexantur stercora vitiorũ. Omne enim quod amplectimur, cum desiderio tenere videmur. Idcirco illi iure planguntur, qui ex amore peccandi, stercora, scelera videlicet & flagitia, irremedicabiliter amplexari videntur. Iuxta tropologiam verò virtutes animæ croceis vestiri videntur, cum dilectionis Dei & proximi radiis afficiuntur: Quoniam croceus color sæpe in scripturis sacris claritatem designat sanctæ dilectionis: & ideo cùm charitas amittitur, reliquæ virtutes ster- C cora amplexantur: quia de bono Dei & proximi odore dilectionis mox transeunt in fœtorem prauitatis. Vnde Angelus Ephesinæ Ecclesiæ: *Habeo* (inquit)

Apoc. 2.

aduersum te, quod charitatem tuam primam reliquisti. Memento igitur vnde cecideris, & age pœnitentiam. Et priora opera tua fac, videlicet opera castæ dilectionis, sine qua nulla inuenitur virtus boni odoris. Quod bene Paulus enumerat: ita vt quicquid virtutis summum videatur, sine charitate quidem D nihil prodesse possit. Propterea etiam ipsæ virtutes operum, quæ sine dilectione fiunt, rectè planguntur, quod amplexi sint stercora, dum sine ipsa amittunt fragrantiam boni odoris: & veniunt in fœtorem prauę intentionis. Sequitur.

VAV.

ET *maior effecta est iniquitas filiæ populi mei, peccato Sodomorum quæ subuersa est in momento: & non cœperunt in ea manus.*] Per exaggerationem quippe peccati, descri- E bit Ierusalem, & deflet synagogæ casus atque scelera, quæ filia fuit Sanctorum Patriarcharum & Prophetarum: ita vt Isaias dicat: A planta pedis vsque ad verticem capitis, quod nulla esset in ea sanitas. Et ideò multis ex causis, maior effecta est iniquitas eius peccato Sodomorum. Quod enim fuerit peccatum eorum, Eze- A chiel exprimit dicens: *Hoc quippe* (inquit) *fuit peccatum eorum superbia & abundantia, & saturitas panis, & otium*: necnon & quia egeno & pauperi manum non porrigebãt: & hoc est quod præsens versus sonat, quia non cœperunt in ea manus. Quid enim est dicere,] non cœperunt in ea manus.] Nisi vt subaudias boni aliquid agere? Quod synagogam fecisse legimus. Sed tamen licet innumera bona perceperit, & operibus Sacramenta Dei plurimis compleuerit, quia scelestiora commisit, rectè maior iniquitas eius effecta plangitur. Ezech. 16.

B Hinc quoque Ezechiel ad eam. *Iustificata est* (inquit) *Sodoma soror tua ex te.* Ezech. 16.

Hæc quippe primum cœpit manus extendere ad omnia præceptorum Dei mandata: quia credita erant ei eloquia Dei. Postremum verò à Deo cùm cœpisset apostatare, in tantum supergressa est malitia eius, vt nec dimidium scelerum eius Sodoma peccauerit, quæ vacabat otio: atque egeno & pauperi manum non porrigebat: neque vt præsens versus insinuat, cœperant manus eius in ea, an- C tequam subuerteretur, boni aliquid agere. Ierusalem verò cùm & notitiam Dei haberet, & mandata vitę percepisset, manus misit ad omnia, quamuis ad vltimum, autorem vitæ peremerit: & eas iam multis polluta menstruis ad idola leuauerit. Pro quibus omnibus malis, quia tanta Dei omnipotentis beneficia calcauit, & mala pro bonis reddidit, consideranda est eius vindictæ pœna. Cùm sic subitò subuersa est in momen- D to Sodoma pro culpis superius enumeratis, quanto atrociora Iudæi promeruerunt, qui & beneficia spernentes, autorem vitæ peremere, & maiora atque numerosiora commisere delicta? Cæterùm CHRISTI Ecclesia iure deplorat peccata populi, quod maior effecta sit iniquitas eius peccato Sodomorum, maximè nunc in tempore, quando fides & veritas recessit, quando humilitas & benignitas, atque penè omnis bonitas interiit: quando discordiarum atque concupiscentiarum incen- E dia omnem flagrant orbem: voraxque flamma inuidiæ atque insidiarum, cõsumit vniuersos: quãdo rapinis & fraudibus, Christi deploratur Ecclesia: exossãtur pauperes: & pene iã noster orbis incultus iacet: quãdo omniũ legũ violãtur iura, & simul humana atq; diuina temerantur: quãdo fas nefasq; simul cõfunditur: quãdo vbi vel vbi pax nulla neq; regio vlla inte-

gra seruatur: quādo abiurātur nominis cōsanguinitatisq; & fidei fœdera: quādo leuitas omnia tentat, & consciētia boni nulla manet: quando cuncti obloquuntur quæ agimus: vix aliquis rectè viuit. Intestino depopulatur patria bello: hostili hinc inde exterius ferimur gladio: nec sic tamen habendi atque acquirendi cum omni molimine doli, habetur finis: quoniam veluti Vulcanalis olla suis succensa incendiis, æquè virorum & mulierum corda flammātur: & penè ætas nulla nullúsque ordo excipitur. Pro quibus & huiusmodi malis iure plāgit Ecclesia, imo sermo Propheticus: quoniam & illa quibus damnatur Sodoma, crebrescunt mala: & alia quàm plura quotidie post innumera Dei beneficia contra Deū committimus. Propterea igitur & maior iniquitas nostra rectè plangitur, quam eorum qui non cœperunt in fide Christi aliquid boni agere. Hinc & supplicia pertimescamus atrociora, quam eius fuere, quæ subuersa est in momento. Momentaneum namque est omne quod viuimus: & ideo peccando quotidie, quasi in momento ad pœnam subuertimur. Fortassis ergo illa pro suis ad inferos leuiora culpis supplicia tulit: nos è contrario qui manum ad fidem, & vota fecimus multa, peccando quotidie, deteriora meremur: iuxta quod Apostolus ait: *An nescis homo, quia patientiam Dei ad pœnitentiam te adducit? Thesaurizas enim tibi iram in die iræ, & reuelationis iusti iudicij Dei.* Sed & moraliter eorū planguntur morum scelera, qui ad hypocrisin labuntur, quoniam maior efficitur iniquitas eorum peccato Sodomorum, præsertim cū omnia qui agunt etiā bona, plena sint culpis septempliciter dæmoniis dedicata: & ideo maior est iniquitas operū eorum atque morum, peccato Sodomorū. Idcirco quælibet anima sub hypocrisi vitiis repleta, iure plangit lugens & dicit: [Maior enim iniquitas populi mei peccato Sodomorum.] Quia sicut populus cōtra populum erigitur, ita hypocritarū mores & actus confligunt, vt virtutes qui agere videntur exterius, nequiores vitiis Sodomorum comprobentur interius: quia cùm spiritus immundus exierit ab homine, ambulat per loca arida & inaquosa, quærens requiem & non inueniens, tunc inquit: *Reuertar in domum meam vnde exiui.* Cùm autem venerit & inuenerit eam vacantem, & scopis mundatam & ornatam, vadit & assumit septem alios spiritus nequiores se: & ingressi habitant ibi. Egreditur ergo spiritus immundus ab homine, quan-

Matth. 12.

Rom. 2.

A do renascitur in Christo. Reuertitur verè in domum suam, quando rursus animam ab affectu boni operis vacantem inuenit per hypocrisim quasi scopis mundatam à sordibus & ornatam prauis simul actionibus: ita vt duplicato numero immūdorum spirituum, teneatur anima amplexa: & fiant nouissima hominis illius peiora prioribus. Ex quo talibus repleta anima immundorum spirituum populis & vitiorum cateruis, non incongruè deplorat, quod

B maior sit iniquitas eius peccato Sodomorum: quoniam hi per apertum malum in momento ad inferos deuenerunt: ista verò non minus simulatis virtutibus, quam etiā interius occultè vitiis repleta ad ima tormentorum quotidie quasi mundata & ornata, demergitur. Propterea & maior iniquitas populi eius, actuum videlicet & operum, peccato Sodomorum prædicatur, quæ manus non miserat ad fructum boni operis, vt hypocritarum societas quæ multis decorata videtur operibus, sed ini-

C quioribus illecta vitiis, quam qui in aperto teneri videntur peccatorum criminibus. Propterea sequitur.

ZAIN.

CANDIDIORES *Nazarei eius niue, nitidiores lacte, rubicundiores ebore antiquo, sapphiro pulchriores.*] Pulchritudo Nazarenorum secundum literam rectè describitur, quando cādor abstinentiæ & venustas vultus eorū, nitidius lacte candebat olim

D in populo: & iucunditas ruboris resplendebat in facie. Sed in deflendo amplius laudatur, vt fœditas eorum maior appareat, propter penuriam famis: quorum facies super carbones denigrata plangitur, ita vt agnosci non possint in plateis præ afflictione famis. Cæterum sancta Dei Ecclesia habet Nazaræos suos candidiores, niue & lacte nitidiores: per quos nimirum abstinentium & continentium vita signatur: quæ niue vel lacte nitidior, meritò in electis Christi prædicatur. Nix

E enim ex aqua, quæ de supernis venire cernitur, congelatur: lac verò de carne mulgetur, quæ in inferioribus nutritur. Quid ergo per niuē nisi cādor vitę cœlestis, quid per lac nisi temporalis dispensationis administratio demonstratur? Ita vt Christi Ecclesia suos habeat Nazaræos: qui etiam per contemplationem, vitam cœlestem ducant: & per actualis vitæ dispensationem, lacte candidius ad laudem sui creatoris reniteant: in tantum plerumque,

vt continentes viri tam mira virtutum opera faciant, quatenus ab eis qui cælestem vitam tenuerant multi, qui terrena benè dispensauerant, superari videantur. Ideò iure candidiores niue, & nitidiores lacte vtrique. Qui profectò etiam quia per feruorem spiritus antiquorum ac fortium patrum, nonnunquam vincere vitam videtur, rectè adiungitur: [Rubicundiores ebore antiquo.] Dum enim tuboris pulchritudo laudatur, flamma sancti desiderij exprimitur. Ebur namque, os esse elephantis non ignoratur. Sed quia ebore antiquo rubicundiores signanter laudātur, patet profectò sensus, quia nonnulli Sanctorum sæpè ante humanos oculos quibusdam præcedentibus patribus studio feruentiores existunt. De quibus vt totum simul pandatur, adiungitur: [Sapphiro pulchriores.] Sapphirus itaque ætherei coloris est. Et quia præcedentes multos non minus per actualem vitam ad superna tendentes, quàm etiam per inspectiuam cœlestis vitæ conuersationem præcellentes videntur vincere Nazaræi Christi, Ecclesiarum meritorum nattantur sapphiro pulchriores. Sed vtinam quod ad decorem Christi & laudem spōsæ prædicatur, fauor vanæ laudis, & deceptio prauæ simulationis pro dolore non obfuscaret: quia plerumque dum virtutum copia etiam plusquam expedit prosperatur, in quadam sui fiducia mens adducitur: & malè decepta propria præsumptione certæ aut vanæ laudis, repente peccato subripiente fuscatur: & quod diu videbatur virtutibus nitidius resplendere, diaboli fraudibus deprauatur: Vnde rectè subiungitur sub Heth litera.

HETH.

DENIGRATA *est super carbones facies eorum: & non sunt cogniti in plateis. Adhæsit cutis eorum ossibus: aruit & facta est quasi lignum.*] Nigri ergo post candorem fiunt: quia emissa Dei iustitia, cùm suæ laudis fauorem quærunt, aut cùm de se malè præsumunt, ad ea etiam quæ non intelligunt, neque præuidere queunt, peccata delabuntur. Et quia post amarum ignem ad frigus corporis, vel etiam post candorem vitæ ad ignauiam vanæ laudis veniunt, non immeritò facies eorum extinctis carbonibus nigrior comparatur. Propterea igitur via regia gradiendum est, & scriptura: *Nesis* (inquit) *nimium iustus.* Quia profectò, dum quidam nonnunquā

A Dei timorem ex sui fiducia præsumentes deserunt, etiam frigidis mentibus frigidiores fiunt. De quibus rectè subditur: [& non sunt cogniti in plateis.] Platea quippe à Græco sermone veniens, pro latitudine præsentis vitæ dicitur. Quid verò est humanæ mentis angustiis, quàm voluntates proprias abnegare, desideria carnis frangere, nullius laudis gratia vel deceptionis à iusto & recto deflectere. De cuius nimirum vitæ ingressu Veritas dicit: *Intrate per angustam portam.* Sed quid latius quàm nullis subire legibus, propriisq; Eccles. 19.

B deseruire voluntatibus, & nullis obuiare impulsibus? Alioquin nisi tales sua quærerent, nunquam tantis decorati virtutibus in plateas deuenissent. Platearum namque latitudo eorum est, qui sua quærunt, & ad omnia se defendunt. Idcircò hi non sunt cogniti in eisdem plateis: quia non sunt qui videbantur, cùm Dei iusto iudicio inspiciente, reprobi inueniuntur. Qui ergo per fiduciam sanctitatis postposito meliorum iudicio voluntates proprias

C sequuntur, quasi per plateas pergunt, sed non sunt cogniti in plateis: quia de vita sua vt aliud ostenderent, quando frangendo voluntates proprias, in angusto calle se retinebant: aliud verò cum de se præsumentes, post sui cordis intentionem fiducialius vadunt. Vnde sequitur: [Adhæsit cutis eorum ossibus.] Quid per ossa nisi duritia fortitudinis designatur? quid per cutem nisi mollities nostræ infirmitatis exprimitur? Cutis ergo adhærere ossibus dicitur, quia ab eis praue sentientibus, infirmitas vitiorum duritia virtutis puta-

D tur: vel etiam quia cutis omnia interiora circumtegit, rectè ossibus adhærere dicitur: dum omnia quæ exterius geruntur, intus fauoribus vanæ laudis quasi ossibus iunguntur. Hæret namque cutis ossibus, dum adulatio pro rebus exterius benè gestis intus virtutibus sociatur. Quibus ita coniunctis, merces euacuatur: dum & infirma sunt quæ faciunt, atque elationis fiducia decepti, fortioribus de se suspicionibus blandiuntur. Vnde quia magna de se

E sentiunt, propterea ex sua nequitia se emendare contemnunt. Hinc quoque adiungitur: [Aruit & facta est quasi lignū.] Culpa quippe eorum tantò insensibilior redditur, quantò apud eos etiam ac si vera virtus laudabilis habetur. Quam rectè mox aridam asserit, quia nulla veræ virtutis gratia intus viridescit: sed facta plāgitur quasi lignum. Hinc sanè est quod nonnulli à proximis dum corriguntur,

quasi lignum insensibiles remanent: atq; ab omni virore gratiæ alieni, intus arescunt. Quod & sæpè eis contigit, qui altiora se appetunt & intus bonorum consortia, quasi bona habeant opera, occultè vitiis deseruiunt. Candent quidem exterius niue pulchrius, & lacte candidius: sed conscientia vitiis denigrata est: eo quod omnem calorem Dei ardoremque intus amittunt. Qui benè à prudentioribus in plateis non sunt agniti: quia dum per latam intus & voluptuosam vitæ viam ambulant, non cognoscuntur esse, quod se fingunt. Sed aridi Spiritus sancti gratia inueniuntur, qui cùm correpti à suis vel increpati fuerint, tanto insensibiliores velignum inueniuntur, quantò aridiores intus fuerint, & occultius peccare probantur. Dedignantur igitur aliud videri quàm quod se fingunt: vnde & rubicundiores se iactant ebore antiquo, scilicet sanctis precedentibus electis meliores: atque eisdem inter eos qui iam cœlestem ducunt vitam, pulchriores: quu longè diu indurati impudentiæ supercilio, quasi lignum arefacti, insensibiles intus fiunt. Vnde nonnunquam nullis verberibus, nullis correptionibus, nullisque terroribus, & nullis persuasionum seu blandimentorum alloquiis emendãtur: sed semper deteriores fiunt. Quid & moribus eorum qui sub hypocrisi honestiora virtutum atque præcipua meritorum opera iactant se habere, bene congruunt vtrique versus; quia dum sapphiro pulchriora exterius suorum facta operum ostentant, intus omnia morum ornamenta, & nigriora carbonibus, & mortua iacent. Quorum arefacta est virtus: & vt lignum, cuncta eis sine fructu putribilia iacent: neque potest sentire anima talis, falsis decepta coloribus, quantum intus à Deo præcisa insensibilis iaceat. Vnde sequitur.

TETH.

MELIUS *fuit occisis gladio, quàm interfectis fame: quoniam isti extabuerunt, consumpti a sterilitate terræ.*] Qui profectò versus, satis maxima in illa vltima obsidione, Iudæis congruit, quam leuius fuisse occisis gladio probatur, dum vitæ dispendium in momento tulerũt sub ictu gladij, quam interfectis fame, qui diuturnis, atque acrioribus cruciatibus mortem sustinuerunt, variisque affecti suppliciis siti extabuerunt, & à quolibet pœnarum

A genere sunt consumpti. Porrò Christi Ecclesia feliciores iudicat interfectos gladio verbi Dei, quam interfectos fame, quoniam hi ad hoc perimuntur vt viuant, illi verò culpis exigentibus consumentur, vt intereant, Vnde rogat Apostolus assumere armaturam Dei, & gladium spiritus inquit, quod est verbum Dei. Quo profectò gladio bene perimuntur sancti & electi Dei, vt moriantur seculo, & viuant Deo. Sed quia gladius Dei multis in locis *Ephes.6.*
B diuersis adumbratur significationibus, eligendus est ille, quo perimitur mors, vt sequatur vita: & non ille, qui præcidit vitam in æternum vt moriatur anima. Vnde Dominus in Cantico; *Et gladius meus,* (inquit) *inebriatus est in cælo.* Sed & romphæa versatilis atque flammea, ante paradisum posita: ad custodiendam viam ligni vitæ, necnon & per Prophetam mucro Domini benè limatus & exacutus dicitur, & propter sæuitiam inter- *Genes.3.*
C fectionis. Quousque (inquit) non reuerteris in vaginam tuam? Nam & Mariæ animam gladius pertransisse dicente Domino, creditur; *Et tuam* (inquit) *ipsius animam pertransibit gladius*, quoniam nimirum gladio passionis dolor Christi exprimitur, quo vulneratam Mariæ animam in passione, nemo fidelium dubitat. Suauis igitur gladius & valde optabilis, verbum Dei, quo melius quisque occiditur vt viuat, quàm si vita vixerit qua pereat. Propterea Christi *Luc. 2.*
D Ecclesia melius de huiuscemodi interfectis gaudet, quàm si fame perierint audiendi verbum Dei. Hinc quoque eos luget, quos consumptos fame vel siti, præ sterilitate nouit, quia nulla peior esse potest mors, quàm qua anima perimitur. Vnde Dominus per Prophetam; *Mittam in eos* (inquit) *non famem panis neque sitim aquæ, sed audiendi verbum Dei.* Qua deniq; fame quisque peremptus fuerit, morte æterna morietur, quia sicut ipsa veritas dicit, non in solo pane viuit homo. Si- *Amos.8.*
E quidem integer homo ex duabus constat substantiis, anima videlicet atque carne, & sicut caro sine cibo potuque viuere non potest; ita & anima sine pane verbi Dei potuque spirituali. Propterea & quotidie rogamus in oratione Dominica; *Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.* Per panem namque non minus iste quotidianus victus, quàm & ille qui de cælo descendit panis, intelligitur; necnon & iste qui de scripturis sacris ab esurientibus & sitientibus indesinenter per-

cipitur. *Beati* (inquit Euangelista) *qui esuriunt & sitiunt iustitiam: quoniam ipsi saturabuntur.* (Matth. 5.) At verò hi qui tali perimuntur inedia, iure planguntur mortui atque cōsumpti, [præ sterilitate terræ.] Sterilitas verò terræ est Ecclesiæ infœcunditas, quando doctores deficiunt, & ipsa nullis eloquiorum Dei inebriatur imbribus. Vnde constat, quod culpa sacerdotum & negligentia docendi, mors & consumptio fit plebis. Moraliter autem melius est occisis gladio verbi, sensibus ne se defendāt exterius, intus anima iam quasi mortuos viuere, quàm aggregatis virtutibus sine pabulo diuini amoris, quasi fame sitique perire. Sterilitas namque virtutum, priuatio charitatis est: qua cùm sterilis fuerit anima, virtutes reliquæ omnes fame sitique tabescunt. Et ideò septem filij Iob, tres sorores suas per singula vocabant cōuiuia, vt suis reficerētur in domibus: quoniam fides, spes & charitas, septem pascuntur donis Spiritus sancti. Benè igitur singula Spiritus sācti dona, singulis suis in domibus parant conuiuia, vt ex omnibus vna fit domus. Quam sanè domum Christus sapientia ædificat, quæ septem fulcitur columnis, ne ruat: & septem pascitur donis, ne intereat. Alioquin quantalibet virtutum sint dona in animo, nisi eisdem septem Spiritus sancti pascantur donis, quibus charitas in cordibus diffunditur nostris, fame vtique sitique deficiunt præ sterilitate terræ. Vnde orandum est cum Propheta: (Psal. 62.) *Sicut adipe & pinguedine, vt anima nostra repleatur.*

IOD.

MANVS *mulierum per misericordiā coxerunt filios suos: facti sunt cibi earum in contritione filiæ populi mei.*] IOD quoque litera sequitur, quæ principium vel desolatio interpretatur. Principium namque delationis Iudæis tunc imminebat, quando mulieres eorum, natos suos quos videbant fame sitique consumi, quasi per misericordiam in cibos coxere. Nulli dubium esse poterit, quicunque historias legerit, eos hoc fecisse: maximè in illa obsidione teste Iosepho, quæ sub Tito & Vespasiano accidisse legitur. Cæterùm in hac Christi Ecclesia illi quasi per misericordiam filios decoquunt suos, qui culmine regiminis sublimati, zeli & inuidiæ flamma vrunt animas natorum, dum nimis iusti ipsi videri cupiunt, & dum per tyrannicam potestatem eos excruciant, (Rom. 10.) quasi per misericordiam eos zeli flamma A decoquunt. Habent quidem & ipsi secūdum Apostolum zelum Dei ita duntaxat: sed non secundum scientiam. Quorum profectò cibus decoctio est, cùm eos non solùm crudeli dominatione quasi pro iustitia adurūt, verumetiam cùm infirmam & carnalem eorum vitam dentibus rodūt. Hæc namque omnia in contritione Ecclesiæ, quæ est filia populi Dei, Apostolorum videlicet & Sanctorum ab eis fiunt, qui aut Ecclesiastica potestate certè, aut B officio seculari animas tyrannica vexatione exurunt, dum concupiscentiis suis inflammati, filios aut subiectos quos nutrire lacte debuerant doctrinarum, adustione prauæ afflictionis consumunt. Sic itaque tropologicè virtutes hypocritarum conceptus suos in animo faciunt, dum simulate quasi per misericordiam, laudis amore vel fauoris gratia, in tenera sua adhuc conceptione, virtutes perimunt, & decoquunt in cibos suos: dum non futura, sed præsentis vitæ lucra quærunt: & C dum suarum virtutum pascuntur laudibus, quasi proprios & decoctos fauoris adustione natos comedunt. Quæ benè mulieres fuisse, taliaque gessisse perhibentur: quia non muliebria simulatæ virtutis animo sectarentur, non vtique conceptus animi benè formatos ad vitam, in mortem vanæ laudis adducerent. Vnde sequitur.

CAPH.

D COMPLEVIT *Dominus furorem suum: effudit iram indignationis suæ: & succendit ignem in Sion, & deuorauit fundamenta eius.*] Tūc sanè super Ierusalem compleuit Dominus furorem suum, quando completa est malitia illius, sicuti & peccata Amorrhæorum, quando deleti sunt. Effudit verò iram indignationis suæ, quando & ipsa se diffudit ad omnia vitiorum scelera, & deuorauit fundamenta eius, quando fundamentum quod Christus est, noluit recipere. Reiecit sanè illum E lapidem pretiosum, angularem, fundatum in fundamento totius structuræ nostræ. Qui cùm vidisset eandem miseram Ierusalem, fleuit super illam dicens: (Matth. 24.) quod in ea nec lapis super lapidem relinquendus esset: seu cætera quæ leguntur. Porrò nos quod valde dolendum est, super nostra Ierusalem penè omnia completa cernimus, quæ Propheta irremediabiliter pro suis deflebat profusis lachrymis. Alioquin nisi completus fuisset furor

Domini, effusa contentio super principes non esset nostros: quæ vt cernimus, facit eos errare in inuio, & non in via ob iram indignationis Dei. Completa quidem malitia compleuit furorem Dei: quia secundū mensuram delictorum, sequitur & pœna. Nam iam hæc omnia quæ cernimus, pœna peccati sunt. Alioquin nisi completa esset scelera nostra, nec Dominus furorē suum compleuisset. Quod si alicui necdum cōpletus videtur, cernat: iam qui in sordibus sunt, tantùm sordescant: sic vtique videre poterit ac deflere, quod talia ex completione diuini furoris veniant: [quoniā succensus est ignis in Sion:] non ignis vtique ille, qui super Apostolos de cælo descendit: sed ille, qui oues Iob puerosque consumpsit. Habet enim Deus diuersum ignē quem emittit de thesauris suis, secundum dispensationis suæ modum: cuius ignis est in Sion, & caminus in Ierusalem. De quo nimirum igne alios inflammat vt erudiat: 1.Cor.3. alios incendit, vt exurat. Quos cùm succenderit, etiam omne fundamentum eorū diripit. Super quod itaque fundamentum si quis ædificauerit ligna, stipulā, fœnum, stannum, & plumbum, detrimentum sui patietur; quia vniuscuiusque opus ignis probabit, & tunc fundamēta eius subruūt, quando integra & vera fides à corde, prauis & peruersis operibus destruitur. Et quia iam talia in nobis cernimus, non necesse est oculum deflectere cum Propheta super Iudæorum miserias, verùm probabilius, nunc in tempore nostras deflere calamitates, quando ignis concupiscentiarū nostrarum succensus est, quādo, vt dixi, vniuersos pene vorax flamma insidiarum ac seditionum deuastat, quando in diuinis rebus & facultatibus Deo collatis, Babylonis olla succensa à facie aquilonis atque fornax Chaldæorum septuplum succensa, cuncta diripit, & succendit quosque reperit de Chaldæis. Nam sicut prædecessores nostri succensi fuere igne diuini amoris, qui hæc Deo dedere, & sanctam Christi Ecclesiam suis ditarūt sumptibus, ita probantur succensi alieno ab igne, qui modo ea deuorant & diripiunt, pauperum quidem diripiunt patrimonium, & ideo homicidarum iure rei plectūtur: quoniam teste scriptura, qui tollit substantiam eorum, quasi qui mactat in conspectu patris filium. Vnde valdè timendum est, quod furor iste cessare non debeat, donec compleatur ira indignationis Dei, & deuoret etiam regni fundamenta. Tropologicè verò, quod cuncta fundamenta hypocri-

A tarum seu hæreticorum deuorentur ab igne furoris Dei, nulli dubium: eo quod in mente eorum iam ignis ardeat indignationis, & completus sit furor Domini super eos. Vnde Iob: *Vidi* (inquit) *stultum fixa radice: sed statim maledixi pulchritudini eius.* Iob.5. Quid igitur scelestius, quàm hypocritarum stultitia esse probatur? Qui cum suis videantur quasi sanctis operibus stare acsi firma radice: in initio quoque sui decoris vel pulchritudinis suarum virtutum, maledicti habentur & reprobi co- B ram Deo: quorum corda vanis flammantur laudibus, & adulantium concremantur fauoribus. Pro quibus omnibus quàm benè sequitur.

LAMED.

NON *crediderunt reges terræ & vniuersi habitatores orbis, quod ingrederetur hostis & inimicus portas Ierusalem.*] Verùm secundum literam, quamdiu hæc ciuitas vallata fuit auxilio Dei, & munita præsidio Angelorum, quando fuit in eo iudicium & iustitia, quando virtutum replebatur C bonis, nullus regum vel habitator orbis credere poterat, quod ingrederetur hostis aut inimicus in eam: quia confortauerat Dominus seras portarum eius, & posuerat finem eius pacem. Cùm autem ipsi auersi sunt ab eo, cuius beneficio muniebantur, recessit ab eis omne Dei præsidium, & facti sunt inter hostes præda: sicuti, nostra nunc Ecclesia iuxta mysticos sensus, hinc inde ab hostibus diripitur, vt ita loquar. Quis vnquam crederet, vel quis vnquam cogitare potuisset, quod ac- D cidere tale aliquid potuisset in nostris partibus, quod transcurso tempore omnes accidisse conspeximus, doluimus ac defleuimus, & valdè pertimuimus? Vnde & adhuc hodie non minus pertimescimus, vt piratæ diuersis admodum collecti ex familiis, Parisiorum attingerēt fines, Ecclesiasque Christi hinc inde igne cremarent circa littus. Quis vnqum quæso crederet, quod latrones promiscuæ gentis vnquam talia auderent? vel quis æstimare potuisset, quod tam gloriosum re- E gnum, tamque munitum & latissimum, tam populosum & firmissimum, talium hominum humiliari vel fœdari sordibus deberet? Et non dico hi quod censum plurimum asportare, & prædas diripere, vel captiuos transducere, verū quis credere posset, quod tam vilissimi, nostros adire fines auderent? Fateor enim, vt ne

æstimo non longè retrò, quod nullus ex regibus terræ ista cogitaret, neque vllus habitator nostri orbis audire potuisset, quod Parisium nostrum hostis intraret. Propterea hoc in loco, & si non est quod exponam, est tamen quod defleam & plangam: quoniam vt sequens versus insinuat, propter peccata populi hæc omnia contigerunt; & propter iniquitates sacerdotum & principum, hinc inde tanta crebrescunt mala: quia peruerterunt longè iam diu in medio nostrum, vt ita dicam, iudicia iustorum, & sanguis sanguinem tetigit: quo cuncti polluti, iam suis cuncta repleuerunt dolis & fraudibus. Vnde hi versus lamentis potius sunt exponendi & fletibus, quàm vllis sententiarum eloquiis retexendi: neque triplicitas sensuum requirenda; cùm vnus sit omnium nostrum casus & ruina. Idcircò dolor cordis in talibus vlulatibus & gemitibus est requirendus: vt cum Propheta, nostra quæ gessimus mala, deflere possimus: quoniã vibrat Dei gladius, & pendet in ceruicibus nostris. Iam securis ad radices arborum posita est: quia infructuosa est mens nostra. Ergo desæuit gladius Barbarorum euaginatus ex vagina Domini; & nos miseri torpentes viuimus, inter tam immania Barbarorum mala, inter tam crudelium ciuium bella: inter diripientium prædas: inter seditiones & fraudes: sed quotidie ad maiora exardescimus scelerum mala. Propter quod quasi de nobis, vox plangentis Prophetæ sequitur.

N V N.

ERRAVERVNT *cæci in plateis polluti sanguine. Cumque ingredi non possent* (inquit) *tenuerunt lacinias suas.*] Patet sensus, quod Scribæ & Pharisæi cæci, errauerũt in plateis suis, & quando sanguine eruentabantur humanæ effusionis, fortassis pudore pressi, abstinebant se ab ingressu templi. Et quia effuderunt in medio Ierusalem sanguinem iustorum, polluti per plateam incedentes, abstinebant se à templo non sua lugẽtes peccata, sed adblandiẽtes sibi, per plateas lasciuientes ibant. Errabãt autem vt cæci, æstimantes quod eos tales purgabat temporis dilatio solummodo, si à templo se cohiberent, de se iactantes, quasi fortia quæque gestorum opera haberẽt, & humilitas monstraretur, [cumque ingredi non possent, tenuerunt lacinias suas.] Laciniæ enim sunt panni vestimentorũ veterum, vel cincinni scissuratum, quibus in-

A duti, quasi cæci se inuicem sequẽtes tenebant, vt alter eorum alteri iungeretur, quatenus sub hac falsa humilitate sacerdotes qui effuderant sanguinem iustorum & Prophetæ, populo satisfacerent.

M E M.

PROPTER *peccata Prophetarum eius & iniquitates sacerdotum eius, qui effuderunt in medio eius sanguinem iustorum.*] Vnde nostra Ierusalem abundantius luget cum Propheta sacerdotes suos & doctores, qui in
B medio Ecclesiarum Dei effundunt sanguinem iustorum, qui vtique iusti esse possent, nisi ex negligentia eorum deperissent. Vnde Dominus per Ezechielem; *Quod si non annuntiaueris* (inquit) *impio omnes iniquitates eius, sanguinem eius de manu tua requiram.* Vt quid igitur sanguis impij de manu sacerdotis exquiritur, nisi quia ipsius culpa sanguis eius, peccatum scilicet, vsque ad mortem funditur? Etiam & nonnunquam qui videbantur iusti, eorum
C exemplis & doctrina prauitatis, ad terram vsque veniunt: & peccati profusus sanguine polluti perimentur. Qui profectò sacerdotes & Prophetæ cæci errauerũt in plateis, dum latam & spatiosam præsentis seculi viam apprehendentes, angustam ex Euangelio noluerunt ingredi viam, quæ ducit ad templum cælestis patriæ, ita polluti suorum inquinamentis delictorũ, nec ipsi introierunt, nec alios intrare permiserunt. Et hoc est quod ait, [sanguinem iustorum effuderunt in medio eius.] Id est, in medio Ecclesiæ quæ vera est Ierusalem;
D & est mater omnium nostrum. In cuius nimirum medio cæci errantes effundũt sanguinem iustorum, quando suis prauis vitæ exemplis, eos ad peccandum procliuius inuitant, & scelestius effundunt. Qui cùm ad illud veri Dei templum ingredi iam suis polluti contagiis nequeunt, tenent lacinias suas, id est, discissam & dilaceratam vetustatis suæ vitam, quasi cæci oberrantes. Tenent inuicem lacinias suas sacerdotes Christi, vetustam videlicet & conta-
E minatam vitam, vt comprobetur illud ex Euãgelio: *Quia si cæcus cæco ducatũ præbeat, ambo in foueam cadunt.* Et hoc est quod deplorat Propheta, imò electorum omnium chorus, maximè nunc in tempore, quando sic omnes cæcati latam & spatiosam viam ambulant, & tenent ad inuicem lacinias suas polluti sanguine, nec valent apprehẽdere vias vitæ, neq; se à suis explicare viarum anfractibus. Tenẽt igitur lacinias suas

Ezech. 18.

Matth. 15.

ad inuicem, vti cæci se sequẽtes, quia ducẽ A Christũ sequi noluẽr: & ideò vetustate delictorũ vestiti, discissam & disruptam viram sequũtur. Sed & hæreticorũ deplorat cæcitatẽ, qui relinquentes rectum scripturarum tramitem, catholicamque fidei regulam, latitudinem erroris delegerunt polluti sanguine eorum, quorum suis erroribus animas perimunt deceptorũ. Qui cùm Catholicam nequeunt introire, quia nolunt, Ecclesiam, tenent lacinias suas inuicem: discissiones videlicet scriptura- B rum, vel dilacerationes quas ipsi sua diripuerunt fraude. Sic itaque & virtutum chorus moraliter amissa prudentia, populositate eius intus cæcati ambulant. Ambulant siquidem viam appetitus vani vt cæci in plateis: quia carent luce quæ Christus est: & dum viam eundemque Christum tenere nequeunt, dum extra se semper ob vani fauoris gratiam se diffundunt, tenent inuicem lacinias vetustatis suæ: & explere vias virtutum nequeũt: quoniam vetustate viriorum vestiuntur, C dum polluta eorum mens & conscientia, platearum semper vanæ laudis amplissima sectantur. De quibus benè subditur.

SAMECH.

RECEDITE *polluti, clamauerunt eis: recedite, abite, nolite tangere. Iurgati quippe sunt, & commoti dixerunt inter gentes: Non addet vltra, vt habitet in eis.*] Fortassis ergo per exaggerationem Propheta Iudæorum immanissima deflet scelera: intantum, vt sic D vitiis & peccatis fuerint deturpati, quatenus hostes eorum & aduersarij portas Ierusalem insperatè ingressi obtuerint: & clamauerint eis exprobrando: Recedite vestris polluti criminibus: recedite à sãctuario Dei, vestris multis & immensis fœdati delictorum contagiis. Ac deinde scelesti Iudæi atque hostes eorum quid egerint, Propheta lugendo infert: [Iurgati quippe sunt, inquit, & commoti.] Scilicet illi commoti ad iurgia: isti verò ad lachrymas, & contritionem cordis: illi vt magis E magisque opprobria inferrent & blasphemias: isti ad luctum & confusionem diræ calamitatis. [Et dixerunt inter gentes: Non addet vltrà, vt inhabitet in eis Deus eorum.] Ad vtrumque igitur, inter gentes, referri potest: vt sit sensus, quod illi captiuitatis hæc dixerint inter gentes: aut certè. Non addet vltrà inter gentes: vt habitet in eis, inter quas etiam Deum verum & viuum deserentes: idola coluerunt. Sed & ipsi vt sequens versus insinuat, quia facies Domini diuisit eos, forrassis inter se iurgati sunt, vt polluti sanguine delictorũ, eisdem simili modo pollutis clamauerint: Recedite: vti mos est eorum, qui volunt iusti videri, & aspernantur cæteros. Vnde & iurgium inter eos quàm sæpè contingere solet. Quod Ecclesia Christi cum Propheta talia inter membra sua cernens, quasi prophanos luget. Illos siquidẽ, quia cæci & polluti ingredi nequeunt Dei viui Ecclesiam, & sacris participare mysteriis, forrè sub pœnitentia redacti: istos verò cũ sint & ipsi polluti, quasi pro zelo Dei, quia cæteros aspernantes despiciunt. Cùm ergo tales iusti appetunt videri, qui nec dum in aperto deprehendi queunt, & ad alios qui iam aut lapsi sunt & correcti, aut labuntur adhuc, in manifesto delinquunt, erecto despiciunt supercilio & obiurgant, quid aliud agere videntur, quàm clamare illis ac dicere. Recedite à nobis, & à sacramentis Dei, quibus nos iure fruimur. Recedite à nobis, & abite ad eos, quorum consortes estis. Nolite tangere sancta Dei his qui indigni estis. Quæ nimirum iurgia inter nos & ipsi quàm sæpè sentimus, dum quidam male inflati, suis se delitescentes occultant fraudibus: & dum sanctiores semper appetunt videri, non solùm quosdam publicè deprehensos aut confessos despiciunt, verumetiam sanctiores derogant quasi pestes Ecclesiæ, & corrodunt. Qui profectò quotidie quid aliud, quàm dum aut omnes immundos esse & pollutos, solummodò vt se iustos esse commendent, & exprobrant cæteros. De quo forte clamore Apostolus: *Omnis ira* (inquit) *& indignatio, clamor & blasphemia, tollatur à vobis, cum omni malitia.* Ephes. 4. Quoniam talis clamor non nisi aut ab ira, aut ab indignatione cordis, de supercilio superbiæ, certè aut ex aliqua malitia nascitur. Et ideò quàm pulchrè dixit: Cum omni malitia tollatur à vobis, quia quotiescunque alios despicimus, aut subsannamus, aut nosmet iustificamus, & alios ex supercilio superbiæ reprehendimus, clamorem blasphemiæ inferimus. Propterea Apostolus inquit, Cum omni malitia tollatur à vobis. Alioquin quando proximos nostros corrigimus, aut reprehendimus, aut exprobramus foris, nisi prius intus à nobis tollatur malitia, clamorem facimus. Vnde quàm sæpè lites inter proximos & iurgia fiunt, quia nonnullæ increpationes eorum & correptiones, ex malitia prauæ inductionis, & non ex amore castæ dilectio-

nis cũ discretione veniunt. Ideo & signã- A ter ait: [Iurgati sunt & commoti] siquidem commoti, quia iurgati: & iurgati, quia commoti. Alioquin non commouerẽtur, nisi iurgati prius intus essent in animo: neque inuicem iurgarentur, nisi & prius cõmoti essent. Commoti quippe sunt, quia in eo non steterunt, qui semper idem est & iurgatur. Pacem prius intus amiserunt ac dilectionis amorem. Propterea & de talibus rectè inter gentes dicitur. Non addet vltra, vt habitet in eis Deus, quoniam vbi pax & concordia non est, Deus esse non B potest: quia factus est in pace locus eius: & habitatio eius in specula sacræ contemplationis. Inter gentes namque propter nos, sicut ait Apostolus, quia nomen Dei blasphemetur. Talis quippe est sceleratorum inflatio: talia superborum iurgia: talisque adinuicem despectio & abiectio reproborum: hæreticorum quoque contra catholicam fidem, maxime Donatistarum, & eorum qui Catharos se vocant. Hæc vobis qui dicunt: Recedite à nobis: quoniam ex omnibus nos mundi sumus: vos autem polluti: recedite & abite: nolite nos tangere: ne forte à vobis coinquinemur. Sed & ipsi hæretici inter se iurgati sunt, C dum diuersis se impugnant hæresibus. Commoti verò, quia in recta fide stare noluerũt. Mouerunt quidẽ pedes ab oriente, donec venirent in campum confusionis suæ, id est, Babel, vbi turrim superbiæ construentes, diuisionem meruerũt percipere linguarum. Qua ex causa aptè sequitur.

AIN.

FACIES *Domini diuisit eos: non addat vt respiciat eos.*] Et ideo satis congruè, quia & D ipsi sicut sequitur, facies sacerdotum non erubuerunt: imò in sacerdotibus suis Deũ contempserunt, ac propterea quia in eis faciem Domini non sunt reueriti, diuisit eos ipsa facies Domini: vt de reciprocatione vindictam exciperent suæ damnationis. Nam sicut in Psalmo canitur, quia non timuerunt Dominum perfidi Iudæi, extendit manum suam in retribuendo. Sed nec sicut, cum multis prius corrigerentur angustiarũ flagellis, conuersi sunt, E vt Christum ex lege repromissum susciperent: imò contaminauerunt testamentum eius, cùm eum qui testamento legis ad salutem pronuntiatus fuerat, repulerunt. Et ideo quia repulerunt eum, neque facies erubuerunt Sacerdotum & Prophetarum, merito diuisi sunt ab ira vultus eius: & hoc est dicere, facies Domini diuisit eos. Illos autem ab ira vultus sui ciuitate ad vltimum euersa diuisit, quando partem eorum in perfidia reliquit, ponens eos cum infidelibus: ac dispersit in omnia regna terrarum: partem verò vt scriptura *Luca 12.* testatur, ad fidem sanctam Christus recepit. Eadem quippe est facies Dei, quæ & vultus. Sed ira quæ in vultu aut facie sæpe demonstratur, diuisit eos: quoniam mitissimum Deum ad iracundiam prouocauerunt, quando de malis actibus suis pœnitudinem cordis recipere noluerunt. Cæterum Christi Ecclesia plangit eos irremediabiliter, qui timorem Dei à se reiicientes, facies sacerdotum infra eandem Ecclesiam non erubescunt: quia iam eorum excrescentibus culpis, facies Domini & ira vultus eius, diuisit eos ab his, qui præsciti & prædestinati sunt ad vitam: [Nec addat vt respiciat eos.] Et notandũ quàm terribile sit sacerdotes Christi contemnere, coramque facie eorum non reuereri, neque illis monentibus à malis actibus cessare, quod est eorum facies non erubescere. Vnde idem per se Dominus de ipsis: *Qui vos audit* (inquit) *me audit: & qui vos* *Luca 10.* *spernit, me spernit.* Sane non audire, non obedire: non obedire verò, spernere: porro spernere, non erubescere est. Ac propterea valde horrendum est, quod infertur: [Nec addat vt respiciat eos.] Quia quos non respicit, non conuertuntur, & qui non conuertuntur, vtique damnantur: quoniam facies Domini diuisit eos à sanctis suis. Hinc quoque ne Petrus diuisus esset ab ira vultus eius, respexit eum Dominus: & quia ille respexit, conuersus idem, fleuit amarè: sicque receptus in corpore, meruit audire: *Petre amas me? pasce oues meas.* *Matth. 26.* Vnde velim nostri intelligant, quàm terribile sit facies sacerdotum, aut eorum *Ioan. vlt.* quos vice Christi susceperunt, non erubescere: ne forte offensus Dominus, non addat vt conuertantur, & respiciat eos. Iam verò huiuscemodi diuisio quid aliud insinuat, nisi quod in illa extremi examinis iudicatione futurum est, quando diuidentur perfidi & scelerati, à sanctis & fidelibus & iustis: quando arsuræ paleæ segregabuntur ab ira vultus Dei à granis tritici: vt triticum colligatur in horreum Dei: paleæ verò dentur igni inextinguibili? Quod autem dicitur, quia facies Dei diuisit eos, quid est aliud dicere, nisi quia ira Dei segregauit eos à bonis & iustis atque electis Dei? Ira quippe vel facies pro vindicta ponitur: quoniam idem Dominus cum

cum tranquillitate iudicat omnia: eo quod facies eius incommutabiliter cuncta iudicat & disponit: & placide quæque decernit. Sed quia facies contempserunt sacerdotum, nec misereri sunt senum, rectè facies Domini diuisit eos. Et notandum, quod suprà eosdem sacerdotes quasi homicidas planxerit, ita dicens: [Propter peccata Prophetarum & iniquitates sacerdotum eius, hostis & inimicus ingressus est in Ierusalem.] Ex quo patet, quamuis mali sint quod non sint contemnendi, sed in eis venerandus est ille & colendus, cuius sunt sacerdotes: & in cuius nomine ac persona veniunt. Et ipsi quidem oberrant cæci in plateis ac polluti sanguine, non ideò sunt à populo conculcandi, & eorum officio mox sine præiudicio contemnendi: quoniam hinc iurgia nascuntur, & despectio Christianæ religionis: hinc inde indignatio & clamor: hinc blasphemiæ & contemptus: quod prior versus satis dolens defleuit, cùm dicerent hi clamantes: [Recedite polluti, recedite: abite & nolite tangere.] Constat igitur, quod vbi nostra religio sic confunditur, ibi Dei deseuit ira, & nullus ordo seruatur: quando hinc inde dextra leuaque isti se applaudũt hypocritarum sub specie: illi aut publicis se polluunt criminibus, aut se malè delitescunt sub ignauia torporis. Qui omnes quàm sæpè iurgantur ad inuicem: quoniam facies Domini diuisit eos à sanctis & fidelibus: etiamsi intus eos versari corpore videatur. Interea & hæreticorum diuersitas designatur, qui se suis adinuicem impugnant errorum falsitatibus: eo quod iam propter pœnam peccati damnati recipere nolunt sanam doctrinam Christi. Diuisi quidem sunt adinuicem propter proprietatem prauæ adinuentionis: & ideò nec sibi nec vlli catholicorum conuenire possunt: vnde facies eorum qui sanam confitentur doctrinam, minimè erubescũt: neque miserentur senum. Talibus enim quia vindicta Dei propter peccata diuisit, non minus adinuicem inter se quàm & ab omnibus orthodoxis, non addit vltra vt misereatur neque respiciat, sicuti nec Cain

Genes. 4. fratricidam, neque munera eius respexisse dicitur. Horum itaque omnium iurgia commouerunt eos de statu rectæ fidei: & ad vana quælibet vt superbè saperent, pepulerunt. Pro quibus adhuc vox plangentis Prophetæ aptè sequitur:

PHE.

CVM *adhuc subsisteremus, defecerunt oculi* A *nostri ad auxilium nostrum in vanum: cùm respiceremus autem ad gentem quæ saluare nos non poterat.*] Hoc quippe loco secundum historiam miseræ gentis deplorat Propheta errorem, quod magis auxilium Ægypti & Pharaonis, quàm Dei expetierint. Qui cùm adhuc subsistere viderentur, iam pene consumpti erant: & oculi eorum ad eos respicientes tabefacti, respicientes ad gẽtem quæ nec se, nec eos saluare poterat. Quod satis idem Ieremias longè suprà latius exponit, & si nunc hoc in loco illud B acrius atque immanius deplorat. Sic itaque & eorum vox est infra Ecclesiam plangentium, qui se longè diu vanis demulcent spebus, & seculi occupantur actibus. Qui cùm tacti fuerint mortis infirmitate, aut tentatione aliqua, inueniunt se non solùm nudos, verumetiam cæcos ita gementes: [Cùm adhuc subsisteremus, defecerunt oculi nostri ad auxilium nostrum vanum.] Adhuc ergo subsistit quodammodo, quisquis in carne positus fidem, quamuis sine C operibus, rectam tenet. Sed cùm vana sectatur seculi, aliqua tactus molestia, inuenit oculos defecisse suos, quod ad caduca & labentia seculi defixerat, vanumq; auxilium quæsisse: quia quantò intentionem cordis ad ea posuerat obtinenda, tantò ab interno lumine intus & gratia emarcuerat. Vnde benè ad se reuersus gemens, probat vanum fuisse, ad quod quærendum oculos defixerat. Et quia sæpè ob concupiscentiam rerum acquisitarum, totam spẽ suam in diuitibus seculi & potentioribus com- D mittunt, vt per eos obtineant ardentius, quæ ambiunt, aptè sequitur: [Cùm respiceremus attenti ad gentem, quæ saluare non poterat.] De qua profectò gente, id est, diuitibus, Propheta: *Vlulate* (inquit) *miseri, & plorate super miseriis, quæ aduenient vobis.* Ad quos cùm attenditur & speratur in eis auxilium salutis, quid nisi miseriarum luctus eueniet, cum nec se nec alios saluare potest? *Maledictus* (inquit) *Propheta omnis, qui spem suam ponit in homine: & ponit carnem brachium suum, vt à* E *Domino recedat cor eius.* Quod satis etiam & de hæreticis congruè accipitur, & de his qui eorum vanum auxiliũ requirunt: quoniam oculi eorum vana scrutantes, & falsa scripturarum eloquia, magis magisque tabescunt ac deficiunt: & cùm eos eorum auditores diligentius intendunt ad gentem quæ saluare non potest, oculos in vanum leuant. Quapropter adhuc vox dolentium ac gentium eorum ex persona rectè sequitur.

SADE.

LVBRICAVERVNT *vestigia nostra in itinere platearum nostrarum: appropinquauit finis noster: completi sunt dies nostri, quia venit finis noster.*] Nulli dubium, quod hæc lamenta Iudæis congruant, quando sub articulo mortis sua singuli reuoluebant gestorum facta. Sed & Propheta eorum omnium in se assumit fletus ac lamenta, quod tam amara & inspetata captiuitatis mala exigentibus culpis gentis suæ, subitò contigerint. Quod non minus etiam de Ecclesia Christi iure plangitur, quando eos qui latam & spatiosam seculi viam arripiunt, aspicimus. Plangit enim Ecclesia eorum lasciuiam, qui lubricam viriorum sectantur viam, qui necdum supra petram, quæ Christus est, rectos fixerunt gressus. Pro quibus lugens ita gemit. [Lubricauerunt vestigia nostra in itinere platearum nostrarum.] Alioquin nisi platearum itinera quæsissent, pedes à recto non lubricassent. Vnde Dominus: *Exi cito* (inquit) *in plateas & vicos ciuitatis: pauperes ac debiles compelle intrare, vt impleatur domus mea.* Ex quo patet sensus, qui adhuc latam & spatiosam tenent viam, ante oculos interni iudicis, quod foris sint, & si corpore intrò videantur. Extra domum quæ Christi est Ecclesia, lasciuientes lubricant. Lubrica sunt enim itinera platearum & procliuia. Idcircò Dauid gratulabundus canit: *Statuit* (inquit) *supra petram pedes meos: & direxit gressus meos.* Et alibi: *Qui perfecit pedes meos tanquam ceruorum, & super excelsa statuit.* Cæterum lata platearum via, fæculenta, plena luto & sordibus: in qua qui ambulat non absque lapsu ruinæ suæ graditur. Hi verò quorum supra petram solidantur pedes, recto calle viarum ambulant, tanquam pedes ceruorum, nulla serpentium venena timent, dum semper ad ardua & excelsa festinant. Nolunt enim lubrica vitare vestigia, & non in incerto diuitiarum, vel labenti seculo spem vllam ponere: imò beatos cum Propheta existimant, eo quod vanitates non attendant: neque sectantur insanias stultorum falsas. Qui cùm præuidere nolunt quàm citò labantur quæ diligunt, subitò appropinquasse finem vitæ gemunt, dum insperatè falsa fuisse sentiunt, quæ tenuerunt. Hinc est quod formidolosius lugent: [appropinquauit finis noster: completi sunt dies nostri, quia venit finis noster.] Non enim semper completio in bono ponitur, sicuti habes, quia necdum completa sunt peccata Amorrhæorum. Quorum completio finis fuit eorum, qui compleuerant atque exterminium: vti & istorum, quorum ex persona Prophetæ talia contigisse amarius luget. Compleri namque dies planguntur, qui compleuerant illis scelera & mensuram patrum suorum. Qui nimirum dies peccandi cùm completi fuerint, finis venit. Prius enim appropinquat, quamdiu securis ad radicem posita suspensa in manu pendet. Cùm verò completa fuerint scelera delictorum, complentur dies, quia venit finis æternæ retributionis. Interea & hæreticorum vox est, quando sero intellexerunt, quàm lubrica in scripturis sacris eorum vestigia fuerint: & quàm latam arripiunt viam, dum nolunt regulas catholicorum patrum tenere: nequeuiam, quæ Christus est, rectis gressibus ambulare: sed vnusquisq; eorum, easdem scripturas Dei, à recto deflectere, & ad suę peruersitatis vias latius diffundere: & dū nec præfinitos patrum terminos neque tritam scripturarum semitam volunt incedere, lubricauerunt vestigia eorum in itinere platearum, quia amplam & laciniosam sectati sunt disputationis suæ doctrinam: & non dico scripturarum sanctarum, verumetiam Philosophorum corruperunt eloquia. Idcircò lubrica tenentes deciderunt in mortem: & venit finis cum omni confusione atque perditione suæ damnationis. Hinc sequitur.

Luc. 14.
Psal. 39.
Psal. 17.
Genes. 15.

COPH.

VELOCIORES *fuerunt persecutores nostri aquilis cæli, super montes persecuti sunt nos: in deserto insidiati sunt nobis.*] Hæc hyperbolicè dicta sunt de Iudæis: sicuti Ionathas & Saül, velociores aquilis fuisse, in threnis Dauid laudatur. Cæterū quia Propheta omniū in se lamenta, personas & voces vt diximus assumit, plangit persecutiones Ecclesiæ: cuius vtique persecutores velociores aquilis cæli iure planguntur: quia immundi spiritus ad dilacerandum & deuorandum velociores sanctis prædicatoribus fiunt suæ fraudis nequitia, & agilitate naturæ. Habet namque Ecclesia aquilas suas sibi ad obsequium electas: de quibus in Euangelio Dominus: *Vbi fuerit corpus,* (inquit) *ibi congregabuntur aquilæ*: quia vbi passio Christi celebratur & corpus immolatur nostræ salutis, ibi aquilæ cæli aggregātur quasi ad escā & adueniūt: vt de

Luca 17.

morte carnis eius, vitam percipiant, & refectionem perpetuæ satietatis. Ex quo profectò Propheta luget: luget & Ecclesia Christi, quia velociores sūt hostes nostri scilicet aëreæ potestates, & immundi spiritus, eo quod nulla potestas super terram sit quæ valeat eis comparari. Vnde potestas eorum & violenta celeritas persequendi deploratur, quando non dico per suos, verumetiam per seipsos velocius circumeunt ac desæuiunt, quærentes ab Ecclesia diripere violenter, quos deuotent. Super montes quoque persecuti sūt nos: quia dum ad altiora Ecclesiastici ordinis culmina extollimur, acrius eos ad persequendos nos excitamus: & licet super specula Apostolicæ celsitudinis positi, quasi in monte videamur, non ideo securi esse debemus, quia eos fortius persequuntur, quos ad hoc super montes eleuatos viderint, vt cæteros diligentius inspiciant: & ad culmina virtutum perducant. [In deserto (inquit) insidiati sunt nobis.] Per desertum namque eorum vita designatur, qui aut sub monastica degunt disciplina, aut anachoreticam longe diu probati ducunt vitam. Hi duo in Ecclesia ordines, agonizando contra inuisibiles instantius decertare hostes: & ideò contra hostes velocius atque fortius bella persequendo mouent Illos siquidem in manifesto quasi super montes debellando: istis verò remotiorem ducentibus vitam, insidiando. Qui profectò vtrique cæli aquilæ dicuntur: quia cælestia sectantur & ardua. Sed quod grauius est plangendum, velociores quàm sæpè illis hostes inueniuntur ad decipiendum, quam hi ad præcauendum, certe aut reluctandum. Vnde & cum Propheta, Christi interdum plorat Ecclesia, quod veloclores sint hostes eius & aduersarij electis suis, qui iam calcatis omnibus terrenis cælestia incolunt: ita vt interdum plures decipiant, non dico ex plebe toto ordine, verùm & ex ipsis, qui aut pastores sunt, aut perfectæ quietis elegere vitam. Ex quo longè supra idem Propheta valde plorat dicens:

GREX *perditus factus est populus meus: pastores eorum seduxerunt eos, feceruntque vagari in montibus: de monte in collem transierunt: obliti sunt cubilis sui.*] Vbi non solùm hæreticorum plangit seductionem, verùm & eorum, qui in Ecclesia malis suis exemplis animas decipiunt subditorum. Quas transire faciunt de monte ad collem, dum per fastum superbiæ obtinere nituntur dignitates rerum, & potentiam secularis gloriæ. Transeunt ergo & hæretici de monte ad collem, quando de vna ad aliam insiliunt prauitatis suæ doctrinam: semper quidem vagi, & nunquam stabiles. Propterea & grex Domini perditus est: quia idem hæretici quàm sæpè in disputando velociores sunt aquilis cæli, scilicet Ecclesiæ doctoribus, & rectoribus plebis quos persequuntur, super doctrinam scilicet Apostolorum & sanctorum omnium electorum. Illis verò qui remotioris vitæ sectantur otium, insidiantur fraudibus, & decipiunt calliditatis suæ eloquiis. Quos omnes sub vno lamento rectè Christi deplorat Ecclesia: quia in his omnibus infirmatur, & sub huiuscemodi præstigiis, quasi alarum auium præpeditur remigiis. Hinc est quod tantis vrgemur malis non minus in occulto, quàm & in aperto. Siquidem in occulto, si in die vigent: in aperto verò contra Christi athletas persecutio super montes sæuit, vt & eos perimat, & plebem deinceps illis deiectis crudelius sternat. Hinc quoque Dominus per Prophetam: *Percutiam Pastorem, & dispergentur oues gregis.* Quo percusso, Apostoli omnes fugerunt: & inde est quod sequitur: *Zachar. 13.*

RES.

SPIRITVS *oris nostri Christus Dominus, captus est in peccatis nostris: cui diximus in gentibus, sub vmbra tua viuemus.*] Hoc namque Iudæi de Iosia dictum accipiunt, quod iustissimus rex non suis, sed populi peccatis captus sit in mortem, in quo totam spem suam posuerāt: etiamsi in gentibus deuenissent. Sed super eum videtur non stare hic sensus, quoniam nec ipse spiritus oris eorum fuit, nec in vmbra eius demum in gentibus translati, viuere potuissent. Imò de Christo velint nolint accipiendum, quod spiritus oris nostri Christus Dominus, captus sit in peccatis nostris. Ex quo manifestè, non minus diuinitas eius, quàm & humanitas sub vna eademq; persona capta designatur. [Spiritus (inquit) oris nostri Dominus Christus.] Nam cùm dicit, Spiritus oris nostri, eius diuinitas declaratur: cùm verò Christus Dominus, manifestè humanitas exprimitur: quia rectè Spiritus Deus tota Trinitas intelligitur: quamuis hoc in loco solummodò Patris Verbum accipiatur. Vnde Moyses in Deuteronomio: *Prope est (inquit) verbum in ore tuo & corde tuo.* Quod est dicere: Prope est spiritus oris

nostri & cordis nostri Deus, quia omnia replet & continet. In quo viuimus iuxta Apostolum, mouemur & sumus. Et ideò sanctus David supplicando, cùm Trinitatem vellet distinguere in personis, *Spiritum rectum* (inquit) *innoua in visceribus meis*: ex quo filius designatur: & Spiritum sanctum tuum ne auferas à me, cùm persona sancti Spiritus aperitur. Quod autem ad vltimū Spiritu principali confirmari exoptat, patris manifestatur proprietas: tamen tota Trinitas Deus rectè Spiritus prædicatur. Hoc verò in loco Spiritus oris nostri Christus Dominus Catholicè captus dicitur: quia in vna eademque persona, diuinitas simul Verbi, & humanitas tenetur. Vnde iure incomprehensibilis comprehensus creditur, & incapabilis capitur: necnon & alia quàm plura, quæ simul de Deo & homine sub vna Christi persona prædicātur. Sed Spiritus oris nostri quàm benè Christus Dominus appellatur: quia quem corde per fidem intus gustamus, ore confitemur: vt sit illis nobis ad iustitiam: istud verò confessionis ad salutem. Oris est autem aspirare & respirare: quatenus per infusionem gratiæ, quod intus trahitur, foris respiretur confessionis ad profectum. Veruntamen eorum ista vox est, qua dicitur: [Spiritus oris nostri Christus Dominus:] Qui nihil aliud in ore habent, nisi verbum veritatis quod Christus est: nihil in corde, quoniam ex abundantia cordis os loquitur: ac per hoc Sanctorum est iste gemitus & vlulatus: [Spiritus oris nostri CHRISTVS Dominus captus est in peccatis nostris.] Quia idem pro omnibus captus & mortuus est, vt omnium peccata deleret: non enim pro suis, qui nulla habuit vestigia delictorum: sed pro nostris & in nostris tentus est peccatis: quatenus ea deleret, & auferret chirographum quod aduersum nos erat delictorum. Neque credendum, quod talis tantusque Propheta de Spiritu isto aëreo dicat aut flatu, quem ex aëre infra nos trahimus, cùm aspirando eum percipimus, vel cùm respirando rursus reddimus: sed de Spiritu qui Deus Verbum est: quem corde credimus ad iustitiam: ore autem confitemur ad salutem. Alioquin flatus oris nostri aut spiritus iste aëreus, nec Dominus nec Christus est, nec capitur nec tenetur cùm reijcitur: non dico pro peccatis, verùm nec pro vllis vsibus, neque de quolibet alio accipi potest, nisi de eo, qui in duabus substantiis vnus est Christus: ac per hoc, spiritus oris nostri, scilicet Verbum Patris & homo Christus Dominus, vnus idemque Deus, qui captus est pro peccatis omnium: cui rectè diximus: [In vmbra tua viuemus in gentibus.] Propterea & nos ipsi etiam cum Propheta expectantes promissæ adoptionis gratiam, infra nosmet gemimus atque dicimus: [Spiritus oris nostri Christus Dominus captus est in peccatis nostris.] Et tunc sanè hoc dignè cùm nihil aliud in corde aut in ore gestamus: sed totum quod infrà interiorem hominem traiicimus, aut ipse aut ex ipso est, & quod ore proferimus, de ipso & ad ipsum est. Sic quippe interior homo viuificatur, pascitur: sicque animatus continuatim renouatur. Viuificatur verò quotidie in eo in quo est: & qui in eo est, enutritur: atque per fidem intus forisve Christus amplectitur & profertur: & sicut flatus iste aëreus ex eo habet quod capitur ad quem respirat, rursus exterior homo viuificatur vt aspiret, ita & noster homo interior necesse habet per fidem, spiritum Deum intus corde susceptum habere, quatenus ab eo, atque per eum, atque in ipso possit viuere, viuendo verò votis omnibus ad eum respirare, atque sua quæque intima in eum & coram eo effundere. Qui profectò talis aptè potest dicere, [Spiritus oris nostri Christus Dominus, captus est in peccatis nostris.] Captus est ergo in peccatis nostris, vt peccata à nobis expelleret, seque intromitteret, vt nos Deus Spiritus inter possessos viuificaret, viuificatos vero semper possideret, quatenus nos à se & in se, ad se ipsum respirare concederet. Quo deniq; spiritu intus recreati, dicamus cum Propheta. [In vmbra tua viuemus in gentibus.] Quoniam ipse est expectatio gentium & Saluator earum: ipse est semen Abrahæ, in quo benedicentur omnes gentes terræ. Cui profectò Prophera benè corde dixerat, & ore confessus fuerat: [In vmbra tua viuemus in gentibus.] Quoniam ipse venturus in carne erat Christus Dominus, quem gentes regem & Deum suscepturæ sub eius vmbra deinceps saluatæ cum sanctis tequiescerent: & hoc est dicere. [Sub vmbra tua viuemus in gentibus.] Non de præsenti aut præterito, sed de futuro. Quasi diceret: Quia tunc melius eum eis gentibus viuemus, cùm ipse aduenerit repromissus spiritus oris nostri Christus Dominus, qui captus est in peccatis nostris,

in quibus mortui eramus: & viuificauerit mortalia corpora per inhabitantem spiritum eius in nobis: & tulerit quod aduersum nos est chirographum peccati. Vnde alibi Dauid: *Sub vmbra (inquit) alarum tuarum protege me, à facie impiorum qui me afflixerunt.* Senserat enim ardores concupiscentiarum æstu vexatos libidinis: & ideo sub vmbra alarũ Dei se protegi exoptat: quatenus à flamma tam diræ exustionis illæsus, requiescat. Hinc quoque & beatæ Mariæ promittitur: *Virtus altissimi obumbrabit tibi:* ne vllis concupiscentiarum motibus vaporaretur, vt adustionem incendij sentiret, quę de Spiritu sancto cõceptura erat. Captus enim Christus Dominus cùm dicitur, caro eius nihil aliud quàm vmbra fuit, quoniam sub vmbra passionis suæ nos protexit, & sub vmbra corporis eius nos saluauit. Quid igitur putas, quantum nobis aperta conferre poterit claritas virtutis eius, & sol iustitiæ cùm refulserit, si tãtum contulit humilitas carnis, & exinanitio diuinæ maiestatis? Per vmbram namque lepra curata est: & per fimbriam Dominicæ vestis, illius fœminæ stetit sanguis: per vmbram quoque eum vidimus, quando non habebat speciem neque decorem. Caro quippe eius, vt diximus, vmbra fuit: quæ nostrarum refrigerauit ęstus cupiditatum: quæ restinxit ignes libidinum: quæ auaritiæ diuersarumque passionum incendia temperauit. Et quid dicam de vmbra Domini, sub qua viuimus inter gentes, & in quam gentes sperasse legimus: quando & Apostolorum vmbra sanabat ægrotos, viuificabat languidos? Veniente enim Petro, offerebantur infirmi: quos transeuntis Apostoli vmbra reddebat sanitati. Vnde caro Domini, quid aliud quàm vmbra fuit? De qua profectò carne Propheta dicit: *Ecce Dominus sedet super nubem leuem, & venit in Ægyptum.* Sed & nubes leuis & lucida obumbrabat Apostolos, ne sol iniquitatis eos exureret. Sub cuius nimirum vmbra quod futurum Propheta denuntiabat, iam viuimus in gentibus & requiescimus sub vmbra protectionis eius. Nam idem Propheta in vmbra eum videbat, quamuis in spiritu, cùm adhuc fides prima hæc de eo gentibus nuntiabatur: sed nunc iam totum illuminat mundum, quamuis adhuc eum per sui corporis, quæ est Ecclesia Dei viui, vmbram videmus. Nondum enim facie ad faciem: quia nullius corporis oculi diuinitatis eius possunt recipere fulgorẽ: & ideo quasi sub vmbra quotidie totum protegit orbem terrarum: & nos in gentibus spe viua regeneratos quasi sub vmbra viuere concedit. Nullum enim remedium erat, nisi in aduentu Domini nostri Iesu Christi: qui solis desperatis possit afferre medicinam. Vnde & supra sub Coph litera, quasi conclusus iacebat. Hoc quippe Coph litera sonare dicitur. [Appropinquauit enim tempus nostrum: completi sunt dies nostri: quia venit finis noster.] Hæc namque conclusio desperationem afferret, nisi aduentus Domini nos releuaret. Vnde idem in spiritu recreatur. [Spiritus (inquit) oris nostri ante faciem nostram, Christus Dominus comprehensus est in peccatis nostris.] Et notãdum quod omnis lamenti intentio ad hunc decurrit finem, in quo totius mœroris ac doloris finis imponitur: ac deinceps in sequentibus versibus, quasi biuium demonstratur: quoniam cœlestis & redempta Ierusalem dexteram tenet: eadem verò sanguinibus peccatorum fœdata læuam petit. Vnde huic væ futurum imminet: ab Ierusalem verò, Christus Dominus omnem lachrymam absterget: quoniam crux Domini tribunal iudicij fuisse probatur, dum vnus eorum qui hinc inde pependerant, per fidem assumitur: alter blasphemia damnatus, in interitu æternæ mortis relinquitur: quia pendentem coram oculis per fidem recipere contempsit vitam. Nam quod dicit, captus est, præteritum posuit quod futurum erat, more omnium eorum, qui in diuinis repromissionibus pro futuris præterita posuere. Est itaque & hoc in eiulatu, nimia sequentis discretio lamenti, quo sanctorum omnium luctus terminatur: & gaudium post mœrorem & tristitiam incipitur. In illis verò duobus lamenti versibus, à gaudio vę vltimum inchoatur: quod nullo terminatur doloris ac cruciatus remedio. Vnde sequitur.

Psal. 16. · Luc. 1. · B · C · D · Act. 5. · Isai. 19. · E

SIN.

GAVDE & lætare filia Edom, quæ habitas in terra: Ad te quoque perueniet calix: inebriaberis atque nudaberis.] Inimicos semper fuisse Ierosolymitis non dico Edom, verumetiam omnes gentes per circuitum, nemo qui historias aut Prophetas legit, dubitat. Et ideo quia contra Dominum contraque eius auxiliũ, hi exultando de malis quæ acciderant lætati sunt, dignè quasi de reciprocatione percepêre vindictam furoris Domini. Inebriatur autem Edom de vino ex quo omnes gentes suprà biberunt, & ex poculo illo Babylonis aureo. Propterea dicitur: [Ad te vsque perueniet calix: inebriaberis & nudaberis.] Quia hæc dicit

Dominus: Ecce quibus non erat iudiciũ A vt biberent calicem, bibentes bibent, & ad vltimum ciuitates eius (inquit) erunt in solitudines sempiternas: & à voce ruinæ eius, commota est omnis terra. Quæ omnia licet completa sint in illa vastatione gladij Babylonis, & rursus Babylon ipsa exterminata in ira furoris Dei, tamen melius de illo vltimo iudicij die cuncta accipiuntur, quando post vindictam solitudo sempiterna sequetur. Et ideò non minus planctus iste contra Babylonem assumitur; B quia iuxta mysticos intellectus per Edom & Babylonem vnum est quod significatur. Nã ab initio seculi duæ tantũmodo colliguntur ciuitates & ædificantur: quarum vna Ierusalẽ, altera vero Edõ aut Babylõ: vna earum quæ plangit cum Propheta, & dolet & parturit: altera verò quæ nescit in quibusdam suorum cur plangatur, siquidem vnam earum Christus ædificat: alteram verò diabolus: qui quàm sæpè in Prophetis, Nabuchodonosor vocatur. Et Babylon illa est ciuitas perditorum, quæ C inebriat omnem terram vino iniquitatis
Ierem. 51. suæ. De qua Idem Propheta: *Calix aureus,* (inquit) *Babylon in manu Domini, inebrians omnem terram.* De vino furoris eius biberunt omnes gentes. De quo nimirum calicis vino etiam Edom porata plangitur, & ideo cõtra eam non monentis vox, sed per ironiam insultantis profertur, vel contradicentis, quod nunquam gaudere debeat neque lætari, ad quam in fine furor Domini peruenerit. Edom namque sanguinolentus vel rufus interpretatur. Ille est i- D gitur sanguinolentus atque hispidus populus, qui quæ carnis sunt sectatur: & pro præsentis vitæ illecebris, redemptionis æternæ perdidit primogenita. Hinc est quod dicitur: [Quæ habitas in terra.] Alioquin nisi in terrenis actibus mentem posuisset: nequaquam inebriaretur aureo illo Babylonis poculo: neque suis nudaretur virtutum indumentis. At verò Ierusalem quæ sursum est, mater est electorum Dei, non in terra, sed in cælis habitat: vbi se totam transposuit sicut Paulus aiebat: E
Philip. 3. *Nostra autem conuersatio in cælis est.* Et, *Quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram.* Pertimescebat namque illud, quod Ioannes
Apoc. 8. in Apocalypsi sua ait: *Væ habitantibus in terra, quia diabolus descendit ad vos in ira furoris Domini.* Propterea auditores suos monebat: Quæ sursum sunt sapite. Sed Edom quod elegit habitare in terra, totam scilicet vitam suam in terrenis & cruentis peccatorum operibus sordidare, licetimpræsentiarum videatur gaudere & lætari, paulo post aureo iam inebriata Babylonis poculo, ex ira furoris Dei nudabitur. Nec immerito: quæ magis decreuit non dico in terra simpliciter conuersari, verùm vt quidam codices habent, in terra Hus. Hus quoque consiliator interpretatur, non ille vtique qui consilij angelus dicitur, sed ille qui versantibus in terra peruersa cõtra Deum consuetus est dare cõsilia. Nam & Edom etiam terrenus interpretatur. Vnde per Edom nec immerito illi designantur, qui non cælestia, sed terrena semper sectantur, astutia decepti & consilio diaboli. Ad quos vsque calix ille aureus peruenit, quo cunctæ inebriantur gentes, & nudantur gratia Dei. Vnde sequitur Tau.

TAV.

COMPLETA *est iniquitas tua filia Sion: non addet vltra vt transmigret te: visitabit iniquitatem tuam filia Edom: discooperiet peccata tua.*] Hæc namque iuxta literam vtrisque contigisse videntur: sed melius generaliter de omnibus accipienda, qui in vltimo magni iudicij examine, vt recipiat vnusquisque prout gessit, iudicandi sunt. Sion quidem, vt de mœrore transeat ad gaudiũ & lætitiam sempiternam: Edom verò rubicunda sanguine delictorum, visitanda est vt supplicia recipiat perpetuæ vltionis. Hæ namque sunt vt diximus, quæ ab initio construuntur: quarum vna hoc loco Sion vocatur: altera verò Edum. Sed Siũ etiam D dicitur per Isaiam Prophetam, quod completa sit malitia: quia dimissa est iniquitas illius, secundum quod Dauid ait: *Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata.* Psalm. 31. Hinc est sanè & hoc loco quod ait: [Completa est iniquitas tua filia Sion.] Completa quidem, quia remissa. Vnde in remissione scelerum completa malitia, id est, finita prædicatur, quia impræsentiarum suscepit duplicia de manu Domini. Ex quo satis læta repromissio mox subiungitur. [Non addet vltra vt E transmigret te.] Quia finito iudicio cùm iniquitas cessauerit, & peruentum fuerit ad requiem, deinceps nulla erit immutatio neque transmigratio de virtute ad vitium, de beatitudine & gaudio ad mœrorem, de gloria ad supplicium. Et è cõtrario super Edom visitabit iniquitates eius Dominus, non vt remittat, sed vt puniat, neque vt relaxet, quia permanserũt in eisdem, sed vt condemnet, quibus dicturus est, *Ite maledicti in ignem æternum, qui* Matth. 25.

paratus est diabolo & angelis eius. Vnde sequitur, [Discooperiet peccata tua.] Quorum igitur peccata tecta non fuerint, & iniquitates remissæ per misericordiam, visitabit eas Dominus tunc vt puniat & aperta fiant: quia profectò patebunt omnia in futuro præuaricatorum crimina, & remissa erunt ac deleta eorum, qui præsciti ac prædestinati sunt ad vitam facinora. Rectè igitur ibidem eorum discooperientur scelera, qui hic ea detegere & manifestare noluerunt ad pœnitentiam: illorum B verò qui sua confitentur per lamenta & gemitum, penitus in eis non erunt quæ appareant omninò, quia deleta & remissa erunt, quæ per culpam delinquentes contraxerant. Hæc siquidem signa sunt futuri examinis, ad quod omnia decucurrerunt diuini eloquij præconia: quod per Tau literam benè significatur. Tau namq; signa interpretatur. Propterea & hæc lamenta sub eadem litera tali conclusione determinantur. Ad hoc quippe metuentibus se CHRISTVS dedit significationes & si- C gna, vt fugerent à facie arcus. Sed quia præuidere nolunt, iustum est, vt eo durius feriantur, quo à facie arcus exteriri, fugere neglexerint. Libeat in calce tanti lamenti mentem altius attollere: vt videre simul queat mens, quàm præcelso Ieremias in culmine cæli ascenderet, vnde cõtẽplãdo dilatato corde, tãta quasi in palæstra huius seculi agonizantium discrimina vidit, ita vt nunc ad omnes generaliter oculum mentis extendat: nunc ad singulos Iudæorum casus defleat & ruinas, nũc Ec- D clesiæ lugeat detrimenta. Sed & morum vniuscuiusque animæ deplorat improbitates, & diræ captiuitatis eius cum lachrymis depingit dispendia: nunc gloriam & solium contuetur Ierusalem, atque simul omnium electorum Dei, nunc miseræ seruitutis eorum, qui iugo excruciantur aduersariorũ nunc cum omni dolore cordis commemorat. Verùm & ipsam Ecclesiam lugentem nunc se, nunc suos introducit. Vertitur ergo planctus eius interdum ad mœnia ciuitatis, & ornamenta virtutum, E interdum verò ad sacerdotes & optimates plebis, quod eorum ex culpis non minus ipsi quàm & grex capti sunt atque vincti, cum omni fœditate peccati loto iniquitatis, necnon & ad paruulos & lactentes sermo dirigitur gementis, eo quod fame sitique extabuerint, dum nullus in plebe doctor egregius inuenitur, virgines quoque eius & continentes squalidæ deplorantur, quia in eis ob inediam verbi Dei nullus vigor, nulla pulchritudo vultus, vel venustas decoris, & quod egressus sit à filia Sion omnis decor eius. Quid plura? Nulla est vexatio, nullus casus animæ, nullaque scelerum aut aduersariorum afflictio intus forisve, quam non defleat & connumeret: nulla boni priuatio, quam non texat mœstus, non minus in genere, quàm & in specie: & sicut nulla sunt ornamenta virtutum quæ non amiserint hi per partes, ita nec vlla est mœroris aut doloris, quibus non moueantur vox lamentationis & lachrymarum fluenta, & dum varias intromittit tam vulgi quàm & nobilium personas, variis mouetur fletibus, & innouãtur per singulas personas afflictiones & fletuum incrementa. Et sicut nullus est præsentis vitæ reatus, quo illa non deliquerit, ita nec vlli fletus, quibus iste non ingemuerit, ad vltimum pro eisdẽ nostris reatibus Deum & Dominum captum & passum in carne insinuat, nec sic tamẽ omnes de morte tedisse immanissimè dolens, deplorat. Quapropter eorum ad extremum qui audierint & conuersi fuerint, complectam malitiam & iniquitates prænuntians, gaudet quod vltrà non addat eos, vt affligat Dominus: neque vt transmigret de infirmitate suæ virtutis: sed erunt sicut angeli in cælo, & cum Christo sine fine regnabunt. Eorum verò qui in vitiis & sceleribus vitam finierint, contraque sanctos & electos Dei semper commodi ad inuidiã & fraudem egerint, visitabit iniquitates, non vt teleuet & remittat, sed vt puniat & cõdemnet, & discooperiat atque detegat omnia peccata eorum. Vnde prudens lector diligenter perpende, à principio lamenti huius quod præmisi, quia in scripturis sacris, non nisi lamentationes & carmen atque væ inueniuntur. Quorum trium impræsentiarum lamentationes valent: in illa verò æternæ vitæ patria, carmina hymnidicis angelorum vocibus, & Sanctorum omnium cum iubilo exultationis erunt. Hinc rogo adhibeantur in hac nostra peregrinatione lamentationes & lachrymæ, quatenus illic in carminibus Deum laudare possimus cum sanctis. At verò quos hic præsentis vitæ gaudium & lætitia extulerint ad inania, illic væ perpetuum erit: quorum iniquitates visitabuntur in ita furoris Dei, non vt finiantur, & luctus cesset vt requiescant, sed acrius vltio vt innouetur, & puniantur eorum sine fine delicta, qui hic sine fine peccare decreuerunt, si licuisset.

PROLOGVS LIBRI QVINTI.

QVINTVS igitur liber non eadem lege est editus, qua præmissi quatuor: sed eorum conclusio in hoc vno recapitulatur, lege rhetorum, qui sub epilogo in fine concludunt & determinant ac dinumerant singulas res breuiter, quas attigerant. Agunt enim hoc reminiscendi causa, dum res dispersas & diffusas vno loco quasi sub aspectu subiiciunt conquerendo: vt indignationem vel clementiam moueant pijs iudicis. Clementiam scilicet, in se aut in suos: indignationem verò, contra hostes: quatenus iudex grauius odio concitetur, & offensam contrahat ex his rebus, quæ personis aut negotijs sunt attributæ. C Ad hoc quippe maximè conquestio valet, vt misericordiam iudicis imploret: & auditoris animum mitè ac misericordem faciat. Cuius itaque primus locus est per quem quibus in bonis fuerint, & nunc per quem quibus in malis sint, cùm dicitur: [Memento quid factum sit nobis vel quid acciderit. Hæreditas (inquit) nostra versa est ad alienos.] Deplorat igitur coram clementissimo iudice omnia eorum incômoda, tesque turpes & humiles sibi accidisse: D & omnia quasi ante oculos sigillatim apponit: vt videantur quæ præter spem e... contigisse dolet: & ad summas miserias deuolutos se suosque commemorat, more vt dixi Oratorû. Vnde si ibi benè perpenditur, magis inuenies ex nostris, easdem loquendi artes progressas, quàm ex eorum disciplinis nostros talia mutuasse. Quæ melius per singula inspicies verba, si intentionem & affectû Prophetæ considere, qui celsa in spiritu leuatus arce, non suas suorumque tantummodo deflet, quâ E etiam prophetali gratia singulorum singulas: & quæ omnium sunt mortalium, quasi sub suorum specie deplorat ruinas. Hoc quippe distare videtur inter pœnitêtes & lamentantes: quoniam sunt vtrisque tristes lachrymæ communes. Pœnitentes verò pro suis rogant peccatis aut pro excessibus aliorum, vt Dominus delicta ignoscat delinquentium, ne puniat errata malorum cùm iudicat. Lamentantes ergo sunt, qui pietatis intuitu celsa mente de-

A flent ciuitatum ruinas, excidia patriæ, depopulationes & vastitates: necnon & interitum suorum ciuium: inter quæ connumerant quæ iam passi aut certè passuri sût Rom. 12. varijs cruciatibus, & contumelijs innumeris. Vnde monet Apostolus, charitatem proximi persuadens, gaudere cum gaudentibus: flere cum flentibus. Et quia hic est fratrum amator teste angelo, qui multum orat pro populo & pro ciuitate sancta Dei Ierusalem, meritò lamentatio-B nibus suis vincit omnium lamentationum lamenta: & suis fletibus prouocat omnes, vt simul defleant totius seculi ruinas & peccata.

IN LAMENTATIONES IEREMIÆ,

LIBER QVINTVS.

RECORDARE *quid acciderit nobis*,] vel sicut alij codices habent, *Memento Domine quid factum sit nobis*. Quod sane lamentum miro modo canticum Ieremiæ appellatur eius vaticinio decantatum: præsertim cùm captiuitatem gentis suæ & plurimas miserias deploret, quas ei Babylonius tyrannus ingessit. Vnde constat, quod & lamenta carmina rectè dici possunt: quia in præsentiarum sicut nulla sine miserijs plena sunt gaudia, ita sine lamentis vix aut nulla inueniuntur cantica. Idcircò rectè canticum hoc lamentationibus vlumis iunxit, Domini poscens clementiam, vt finem malis imponeret. Quod tamen monasticus vsus benè inuenit Psalmorum more decantari debere, quamuis cantici vocabulû ab eodê accipere, nullis prænotetur titulis debere, quoniâ solûmodo cantica in illa cælesti Siô decêt: lamêtationes verò, in hac nostra peregrinatione: mixtim verò quasi in meditullio, antequam ad illud væ vltimum perueniatur, iure lamenta carminibus atque carmina fletibus permiscentur: vbi & mala planguntur, & in spe gaudia cum fide celebrantur. Nâ cùm dicit, *Recordare Domine & vide quid acciderit nobis, & intuere & respice opprobriû nostrû*. Barbaram historiæ captiuitatem defler, miseriasque quas pertulit gês illa ingerit aspectibus creatoris: plus tamen

quam rhetorica disciplina omni ex parte Propheta sententiam suam temperat: non vt exaggeretur odium iudicis eõtra aduersarios, sed vt clementiam implorct pro suis factis & criminibus. Vnde non dixit, Memento Domine inimicorum nostrorũ vt suis digna factis exoluant, [sed recordare quid acciderit nobis.] Acsi patenter diceret: Reminiscens auferas mala quæ patimur: factoribus autem ignoscas. Vbi cùm dicit quid acciderit vel quid factum sit nobis, distinguit mala quæ perferimus à natura: quoniam non naturalia sunt, sed accidentia multis delictorum ex causis. Hoc quippe est intueri vel respicere, quod etiam videre. Sed iteratio orantis, afflictionem vel intentionem ostendit cordis. Vnde isti versiculi cum affectu sunt dolẽtis relegendi. Porrò opprobrium eorum erat gens tam sancta, tamque inclyta, olim miraculis prædicata, & Dei illustrata præsentia, ad tantum deuenisse discriminis exitium Dei iusto iudicio, ob immanitatem scelerum. Aliter verò martyrum vox esse monstratur, qui pœnis afflicti & cruciatibus subiecti, Deo dicunt: [Memẽto Domine quid factum sit nobis.] Dum enim impræsentiarum non vlciscitur, & patienter patitur persecutores Sanctorum grassari, quodammodo obliuiscitur: idcircò recordari exoratur: sicuti ille, qui lacrymabiliter proclamabat: *Vsquequo Domine obliuisceris me in finem.* Atque iterum: *Obliuisceris inopiæ nostræ, & tribulationis nostræ.* Cùm autem recordatus fuerit, nos quoque à pressuris persequentium liberabit: quia solummodò indulgentia eius, liberatio erit. Liberatio verò nostra, vtique vltio persequentium sequetur. *Hæreditas nostra versa est ad alienos: domus nostræ ad extraneos.* Connumerat mala per partes quæ acciderant, quando populus transportatus in captiuitatem, alieni possederant terram & quæ fuerat hæreditas populi, facta est possessio prædatoris ac vastatoris. Tangit etiam prærogatiuam patrum, & auctoritatem diuinæ largitatis: cuius obtentu delectis gentibus, facta est hæreditas eorum, idemque populus pars & possessio Dei: quorum auctoritas grauissima, & defensio hæreditatis semper sub cura & protectione Dei fuit: deinde quod atrocissimum est doloris, hæreditas tantæ prærogatiuæ, non ad superiores, non ad æquales, neque ad qualescunque, sed ad alienos à Deo atque extraneos culpis exigentibus quod indignissimum & iniquissimum est, peruenit: ad inferos videlicet atque superbissimos.

Psalm. 12.
Psalm. 43.

A Interea aduersus hæreticos hæc conclusio currit, qui hæreditatem Ecclesiæ Christi, aut dæmonibus, aut prauis dederunt institutis. Vnde alia interpretatio signanter ait: [Hæreditas nostra conuersa est alienis: & domus nostræ extraneis.] Quia quicquid conuertitur, erat quidem: sed postea in aliena commutatur. Ita & de scripturis sacris rectè intelligi potest, quæ sunt hæreditas fidelium de qua dixi. Hæc translatio non ait, conuersa est ad alienos, sed conuersa est alienis, illis videlicet, qui à Deo facti sunt alieni, eo quod scriptura sacra aliis est odor vitæ in vitam, aliis odor mortis in mortem. Idcircò alienis conuertitur ad perfidiam, cum fidelibus catholicè intelligentibus maneat ad salutem. [Et domus nostræ extraneis vel peregrinis.] Ex quo patet sensus: quicquid exterius interiusve idem habuit populus, ad liquidum quod ab extraneis totum sit possessum vel transmutatum. Sed & tropologicè domus scripturarum, intelligentiæ cognoscuntur diuinę, in quibus habitaculum nostræ mentis sæpe firmamus. Aliter enim in eisdem habitare non possumus, nisi sensibus tanquam ianuis patefactis, intelligentiarum latitudinem teneamus. Quas dum hęretici malè secundum suæ prauitatis inuentionem conuertunt, domus nostræ alienis incolis transferuntur. Sed & spiritales nequitiæ extranei possunt congruenter intelligi: qui peruersis cogitationibus, diuinarum scripturarum sermonibus falsas inserunt prauitates. Necnon domus nostræ mentes videlicet humanæ conuertuntur ad extraneos & immundos spiritus, cum præuaricatione peccati, ad vitia animas inclinant. Quarum scilicet hæreditas ad extraneos conuertitur, dum peruia immundi spiritus corda nostra possident. Aliter enim ad nos ingredi non possent: quia non ex natura originem possidendi, sed ex culpa sumunt. Quam Propheta retexens coram summo iudice miseriam, non minus eum contra hostes, quàm etiam ad nostri clementiam inuitat. Vnde sequitur: *Pupilli facti sumus absque patre: matres nostræ quasi viduæ.* Vbi alius interpres: Orphani facti sumus (inquit) velut non habentes patrem. Ex quo liquet, quod Propheta ad Deum Patrem oculum intendit, qui plebem Iudaicam sibi adoptauerat in filios. Ex quo ait: *Filius meus primogenitus Israel.* At verò hi facti sunt velut non habentes patrem, qui suis ex culpis quamuis eum haberent per inuocationem adoptionis, tamen quia irrita-

2. Cor. 2.
Exod. 4.

nerant eum malis suis, iam non habebant propitium per affectum pietatis: & ideò signanter ait: Sicut non habentes patrem: vt flectat per lamenta obsecrationis paterna viscera ad misericordiam piæ recordationis. [Et matres nostræ (inquit) sicut viduæ.] Matres verò, synagogæ intelliguntur septem, quæ principaliter in monte Oliueti fuisse constitutæ noscuntur: de quibus lac doctrinarum flueret, vel à quibus lex nuntiaretur: sed obsidionis tépore vel Chaldaicæ vastitatis sublatis filiis destitutæ sunt, & ignibus concrematæ. Quas benè quasi matres deflet, & viduas deplorat, quæ solebant in lege filios educare, & nutrire populos. Porrò secundum anagogen, quàm sæpè vox ista CHRISTI Ecclesiæ congruit qua dicitur: (Facti sumus sicut non habentes patrem.) Quotiens in angustiis & tribulationibus, minus eius paterna pietatis viscera per affectum sentiinus dignæ cõsolationis. Quod illi patenter dicere queunt, qui sui causa peccati patrem amiserunt Deum. Vnde orphani procul dubio facti debitè plãgunt, quod proprium perdiderint genitorem. Ex quo vnus interpretum, non habentes patrem dixit: alter verò, velut non habentes, quia interdum sæpè pro culpis totus amittitur. Sæpè verò & si nos ad modicum deserit in terris, vt patrem non habere videamur inter pressuras persequentium, tamen eum habere in cœlo minimè dubitamus. Propterea velut non habentes, interdum sumus. Vnde non absolutè dixit, & non habentes patrem: sed velut non habentes, quotiens variis vexamur tribulationibus: vt & habeamus per affectum piæ recordationis, quamuis & habere non videamur per auxilium suæ defensionis. Sed & Ecclesiæ Christi quæ iure matres nominantur, sæpè persecutionis tempore sicut viduæ fiunt, quando à suis viris, sacerdotibus fugientibus relinquuntur: velut etiam, quando in tempore pacis, ob desidiam & vecordiam, nullam Deo prolem per officium suæ prædicationis gignunt. Dum enim aut lucra sectantur seculi, aut suis implicantur flagitiis, vel ignauia suæ pascuntur imperitiæ, Christi Ecclesiæ quæ verè matres sunt Christianorum, sicut viduæ fiunt. Propterea quidem non viduæ, quia viri earum viuere videntur, sed quasi viduæ, quia ex ipsis nullum fructum Deo ferunt. Quas benè eorum vox in Ecclesia deplorat, quia adhuc per intentionem cordis & dilectionis amorem, ad Deum suspirant. Sed & hæreticorum plangit ste-

A rilitatem, quorum iure Ecclesiæ quasi viduæ dicuntur: quia & si Domino IESV CHRISTO viro fortissimo ex parte iunguntur, in eo quod eum quodammodo confitentur, baptismum sequuntur, sacras literas legunt, Ecclesiastica sectantur officia, tamen dignè quasi viduæ deplorantur, quia nullum ex suis Doctoribus Deo fructum pariunt. Quod benè concubinæ illæ Dauid designant, ad quas verus Dauid noster, in initio ingressus, sed non eas B sibi pleno & maritali copulauit coniugio: ad quas Absalom crudelior natus, sub specie satanæ ingressus, adulterio fœdauit suæ prauitatis. Vnde Dauid æterna damnatione illas infra suas tenebras reclusit. Quæ benè quasi viduæ planguntur, quæ matres esse debuerant electorum Dei, si tecta cum Christo fidei conseruassent fœdera, & casta coniugij sacramenta. Cæterum moraliter, matres nostras, id est, matres omnium virturum, rectè fidem, spem & charitatem accipimus: ex quibus non C solùm nos renascimur Deo, verumetiam omnes reliquæ virtutes animi generantur. Sed cũ cœperint in nobis vanitatibus seculi viriari, Christiq; charitas per quã verũ seruatur connubium, & substantia quæ Deus est, in aliud nobis demutari, tres istæ virtutes sicut viduæ, potius quàm veræ viduæ plorantur: quia & si videantur forinsecus verbotenus virum complecti CHRISTVM per consuetudinem Christianæ religionis, iam intrinsecus amiserũt virtutem boni operis generandi, & fœcun- D ditatem castæ procreationis in CHRISTO: quia quicquid non est in fide, peccatum est: & quæ sine charitate aguntur, prodesse non possunt. Sequitur, *Aquam nostram pecunia bibimus: ligna nostra pretio comparauimus.* Immanem Propheta describit crudelitatem & afflictionem gentis suæ. Inopiam siquidem eorum atque priuationem boni, intantum, vt aquam quæ gratis omnibus præstatur, etiam suo pretio compararuerint. Vnde mouere cum lachrymis indulgentiam pij iudicis per singula festi- E nat, dum ea coram clementissimo deplorat patre, quæ vix vllis accidisse gentibus vnquam leguntur. Congruit autem iste sensus aduersus cupidos sacerdotes templorum Dei, qui domum Dei domum faciunt negotiationis: quia propter baptisma & doctrinam prædicationis suæ, seu propter charismata donorum Dei, lucra sectantur, & impensiones quærunt sui quæstus: contra quos plebs CHRISTI iure deplorat & plangit. Aquas nostras,

doctrinam scilicet scripturarum, & dona A sancti Spiritus in pecunias accipimus præmiorum: de quibus nobis olim Isaias Propheta promiserat, & ad aquas nos gratis inuitauerat: *Omnes sitientes* (inquit) *venite ad aquas: & qui non habetis argentum, properate, emite, & bibite vinum & lac, absque vlla commutatione.* Isa.55. Quas cùm profectò cupidi sacerdotes pretio distrahunt, rectè plebs luget, eo quod ligna, scripturarum scilicet & donorum Christi elementa, quibus ignis quotidie sancti Spiritus enutritur in B altari Domini, pretio comparantur pecuniarum: & omnia quæ nobis in commune gratis data sunt, in proprietatem nostræ salutis crudeliter venalia fiunt. Cæterùm moraliter, aquas proprias pecunia bibût, quia lachrymarum suarum liquoribus gemendo saturantur: pecunia scilicet scripturarum, dum præmia æternæ vitæ in eisdem perpendunt ac supplicia. Quarum profectò meditatione charitatem intus nutriunt ac timorem: sicque tantò pronior animus ad dolendum, quantò ampliori C fuerit inflammatus dilectionis amore, aut aculeo ob immanitatem scelerum confixus timoris. Sicque fit vt pecunia scripturarum, aquas bibamus lachrymarum nostrarum. Hinc quoque Dauid: *Cibabis nos* Psalm.79. (inquit) *pane lachrymarum: & potum dabis nobis in lachrymis in mensura.* Ligna quoque in pabulum dominici ignis precio emimus, quotiens terrena & caduca pro spiritualibus commutamus. Et hoc est aquas nostras pecunia bibere, sapientiam atque scientiam rerum secularium, pro spiri- D talibus dare. Certè aut è contrario virtutes animi intus vitiis excrescentibus quasi pro commutatione amittere. Sed neutrum eorum sine pretio laboris commutatur aut doloris: quia nullum iniustum lucrum sine iusto damno: neque lucrum sanctum sine labentium rerum dispendio comparatur. *Ceruicibus* (inquit) *minabamur: lassis non dabatur requies.* Contemptum itaque captiuorum & vexationem insinuat, coram æquissimo iudice: qui superbos disperdit: & exaltat humiles. Enumerat autem, quomodo manus superborum E adiectionem in ceruicibus percussi propellebantur: vt etiam lassi ac fessi crudelitate hostili nolentes currerent: & sine requie laborem operis præferrent. Sed & spiritaliter ecclesia Christi gemit in martyribus suis, quando colaphis percussi & manibus persecutorum in ceruicibus vexati, multisque opprobriis & cruciatibus afflicti, de alia in aliam ciuitatem passim fugere sine requie compellebantur. Vnde dicitur, quod requies non dabatur nobis. Porrò per minas in ceruicibus, omnis afflictio insinuatur, & despectio humilitatis: Matth.5. quamuis iuxta Euangelium, percussi in vnam maxillam, & ipsi vltronei alteram præberent. Ergo moraliter per ceruices superbia nostra designatur, sicut Iob ait: *Posuerunt ceruicem suam sicut scutum: superbiam scilicet suam protectionis auxilium.* Per hanc quippe superbiam tanquam in ceruicibus nostris fertmur ad laborem & fugamur à requie, quando ex conscientia reatus nostri intus percutimur: quod Deus excelsus humilia respicit, & alta à longè cognoscit. Cognoscit quidem, nouit, approbat, sed vt feriat & condemnet. Et hoc est dicere, [Ceruicibus minabamur, & lassis non dabatur requies.] Quia peccatis & vitiis post finem laboris nulla manet requies. Omnis enim sicut quieta spiritalis est vita, ita inquieta & carnalis & laboriosa. Et hinc est quod dicitur, quia *lassis non dabatur requies. Ægypto* (inquit) *dedimus manum & Assyriis vt saturaremur pane.* Vbi alia interpretatio longè aliter ait: *Ægyptus* (inquit) *dedit manus Assyriis, in satietate ipsis.* Historicè autem plangit, quod tanta nobilitas generis prerogatiuam patrum habet ex genere Prophetarum ac Patriarcharum, quod Ægypto cui ante seruierant, manus dederint in seruitutem, vt saturarentur panibus, sicut alibi 1.Reg.2. scriptum est: Repleti prius, pro panibus se locauerunt: & non solùm Ægypto se tradiderunt, verumetiam & Assyriis ob inediam panis: quibus olim Deus manna de cœlo plueret, & miraculis coruscantibus, in regnum coram cunctis gentibus sublimarat: Cæterum quod dicit, Aegyptus dedit manus Assyriis in satietatem ipsis, significat Aegyptios Assyriosque milites, vnanimiter ad captiuitatem Israëliticæ plebis conuenisse, vt spolia distraherent eorum, suasque cupiditates diuitiis satiarent. Iuxta allegoriam verò, contra Ecclesiam Christi Aegyptus simul cum Assyriis conspirat, non charitatis gratia, sed vt Ecclesiæ firmitatem oppugnent. De quibus vnus Sanctorum: *Nô timebo* (inquit) *millia populi circundantis me.* Psalm.3. Siquidem Aegyptus tenebræ interpretatur: Assyrij dirigentes: in quibus aëreæ potestates intelliguntur, qui se Assyriis hominibus, videlicet potentioribus adiungût, vt per eos persecutiones ingerant Dei electis: de quibus Dominus in Euangelio: *Veniet hora* Ioan.16.

(inquit) *vt omnis qui vos occiderit, arbitretur obsequium se præstare Deo*: & hoc quidem faciunt, quatenus suæ sæuitiæ ferita tem satient, impietate pœnarum. Ergo tropologicè Ægyptus dat manus Assyriis in satietatem ipsis, quando hæretici iunguntur hæreticis, Donatistis scilicet Maximianistæ: & Valentinianis Marcionistæ vel Manichæi, in satietatem acquisitionis populi iam seducti. Sed iuxta Hebraicam veritatem plorat Ecclesia suos, quando membra Christi & ministri altaris, pro terrenis etiam rebus dant manus potentioribus & B secularibus viris, qui suis obfuscantur diuitiarum vel delictorum tenebris: necnon & Assyriis, qui dirigentes interpretantur, vt saturentur pane: qui se ad omnia quæ mundi sunt dirigunt, vt diuitiis affluant, & extollant honoribus. Quibus cùm ministri Christi pro caducis & vanis rebus manus dederint vt seruiant eorum imperiis, quid aliud quàm mundi lumina, etiam & ipsi tenebræ fiunt? Quibus profectò verbis monemur, potius leuare manus ad sancta, & cum Moyse ad cælum eas semper extendere, ne graues fiant: de quibus

Psal. 134. David Propheta: *Qui statis* (inquit) *in domo Domini, in atriis domus Dei nostri. In noctibus extollite manus vestras in sancta, & benedicite Dominum.* In noctibus (inquit) ne si remissæ fuerint in tenebris huius seculi & Ægypto deditæ, obligatiores fiant, & seruituti obnoxiæ. Ideirco ait, In noctibus extollite manus vestras, vt semper quę sancta sunt, iuxta Apostolum, meditantes, iugiter in laudem Dei viuamus. Sequitur, *Patres nostri peccauerunt & non sunt, & nos iniquitates eorum portauimus.* Vbi alius interpres ait: & nos iniquitates eorum exoluimus. Quæ nimirum sententia vehemens est & abstrusa, multis inuoluta caliginibus, licet super Iudæos satis soluta & aperta videatur: qui vetustatem literæ sequentes, omnia maledicta legis super se traxerunt, grauissimum legis iugum portantes: quod nec ipsi nec patres eorum ferre potuerunt, nolentes Christum recipere, qui eos à maledicto legis exolueret.

Matth. 23. Vnde Dominus in Euangelio, *Vt veniat* (inquit) *super vos omnis sanguis iustus qui effusus est super terram, à sanguine Abel iusti, vsque ad sanguinem Zacharia: & omnia hæc* (inquit) *à generatione ista requirentur.* Atque alibi: *Complete mensuram patrum vestrorum.* *Ibidem.* Quibus profectò verbis ostenditur, quod imitatores patrum etiam præcedentia patrum delicta trahant, si eorum ad malum fuerint sectatores. Quod satis gra-A uissimum est nobis, qui nostra non sufficimus delicta portare, si præcedentium patrum nostrorum oneribus prægrauemur. Quam sanè sententiam Iezechiel absoluere videtur, qui ait: *Filius non portabit iniquitatem patris, & pater non portabit iniquitatem filij: sed vnusquisque in peccato suo quo peccauerit, in ipso morietur.* *Iezech. 18.* Quæ profectò sententia soluta esse videretur, nisi per Moysen in Exodo Dominus loqueretur: *Ego sum Dominus Deus tuus, Deus emulator,* *Exod. 34.* *& qui reddo peccata patrum in filios, vsque in tertiam & quartam generationem his qui oderunt me: & facio misericordiam in millia his, qui diligunt me, & custodiunt præcepta mea.* Quæ non minus hic quàm & alibi in parabolis esse dicuntur & prouerbio: ita vt aliud prætendat verbis, aliud in sensibus sonare videatur, non quod Dei iniustitia alium peccare impunè permittat, & alium pœnas luere pro delictis aliorum: sed ex hoc quod sequitur, His qui oderunt me, comminationis sententia siue præcepti scandalum soluitur. Potius enim patres C qui fuerunt & non sunt, quasi peccatores punire debuerant. Sed quia patrum exciterunt æmulatores, & oderunt hæreditario malo & iure impietatis, in ramos de radice crescentibus culpis, iustè vindicta peruenit. Et hoc quippe est dicere: [Nos iniquitates eorum portauimus.] coram æquissimo iudice, etiam sicut finem imponat malis, implorare sententiam absolutionis. Quod nullo modo filij ideò puniuntur, quia patres peccauerunt, sed quia iugum traxerunt iniquitatis, eorum magis coaugescit & coacetuatur cumulus & D mensura iniquitatis. Quæ nimirum scabies sæpè viguisse in Ecclesia Christi iure plangitur, quod sacerdotibus, principibus terræ delinquentibus, quia sæpè populus quasi pro eorum delictis flagellatur, quorum vox est [Patres nostri peccauerunt & non sunt, & nos iniquitates eorum portauimus.] Ac si patenter dicatur: Non sunt quod esse debuerant: & nos culpis exigentibus, vna cum ipsis vindictam iniquitatum eorum portamus. Vnde quæ-E sumus, vtrique quàm terribiliter Propheta lugeat audiant, eùm & patres pro suis perecllat culpis, & auditores ne se vanis deludant blandimentis: quoniam & doctores pro merito eligūtur plebis, & plebs detrimenta patitur ex negligentia doctoris. Neque enim succedentibus culpis minuitur pœna, sed augetur: vti de Cain septies pœna datur: de Lamech verò septuagies septies. Quia etsi homicidarum

darum vlla est distantia, nec assectator post præceptum & exemplum, mioorem iure contrahit pœnam, quàm inuentor & autor mali. Potest & ad originalia peccata hæc feoteotia deferri, cum vno peccante, etiam ira in omnes desæuit, nisi fuerint gratia liberati. In quo sanè confinio, oeq; pater iniquitatem filij, neque filius iniquitatem patris trahit: sed vnusquisque eorũ, aut in iustitia sua liberatur, aut in peccato proprio morietur. Quod autem ait: [Patres nostri peccauerunt & non sunt.] non vacat ab intellectu quomodo non sint, qui omnino etiam & post mortem esse credũtur. Omnis quippe peccator ex eo quod delinquit & peccat, ad nihilum redigitur & non est: & ideo non est, quia ab eo qui semper idem est, corruit vt non sit, & dilabitur. Neque dixit quia patres peccauerũt & non est peccatum eorum, sed non sunt ipsi: quia peccatore defuncto, peccati omnino causa manet: quam filij sententiam duplici modo sæpè persoluunt. Dum aut paternis iniquitatibus, afflictionibus deprimuntur variis, vt exoluant peccata patrum impræsentiarum: aut finem non iooponendo malis, suppliciis deputantur æternis. Quod si filij melioribus fuerint institutis vel gratia liberari, nullo premuntur iugo iniquitatis, sed per baptismum disruptis vinculis delictorum vnusquisque eorum, aut suis punitur malis, aut absoluitur. *Serui* (inquit) *dominati sunt nostri: non fuit qui redimeret de manu eorum.* Epilogum retexit miseriarum, & per singula uouos infert cruciatus sui doloris: quatenus multis modis beneuoleotiam pij iudicis inflectat ad misericordiam. [Serui (inquit) dominati sunt nostri.] Acsi patenter insinuet gloriosam libertatem eorum & dicat: Tu redemisti & liberasti nos in brachio virtutis tuæ: tu exaltasti & sublimasti in regnum: Tu virtutibus & signis glorificasti: & nunc non qualescunque, sed serui dominati sunt nostri: nec fuit qui redimeret nos de manu eorũ. Hæc idcircò replicat, vt ad beneficia clementissimi Dei consuetam lachrymis prouocando clementiam inuiter, in toto mentis affectu, sua in eis potius beneficia, qui eorum errata considerat. Cæterum typicè luget chorus Sanctorum, gens sancta, populus acquisitionis, regale sacerdotium, quotiens spirituales nequitiæ qui cælestem perdiderunt libertatem, dominantur nostri & affligunt nos seruitute peccati: vel quando carnales quique aut criminosi principantur in Ecclesia, & in eis quos redemptos Dominus ad modicum in manu eorum deserere videtur. Luctus ergo iste rectè pœnitentium est, qui satanæ laqueos euadere cupientes, cuius dominio fuerant subiugati & addicti, ad Deum respirare seu preces intendere præsumunt. Sed & hæreticos seruos esse cognosce peccati, qui dominantur eorum, quos suis pessimis iostruxerunt motibus, qui serui facti sunt vitiorum: & dum nesciunt moderari iugum doctrinæ, nemo est qui absoluat interdum eos, quos ipsi suis irretiunt disciplinis. *In manibus nostris afferebamus panem nobis, à facie gladij in deserto.* Vbi alius interpres ait: In animabus nostris acquisiuimus panem nostrum. Ex quo immensi laboris vexatio describitur, quando non minus mens, quàm & corpus fatigatur. Erat siquidem exterius labor in acquirendo victum quotidianum: interius verò timor immensus à facie gladij, & hoc est dicere: In animabus nostris: quia panis cum periculo vitæ quærebatur. Sed typicus optabilis est sensus: quia flexit conscientia & mens beata, quæ in animo semper sibi manibus panem vitæ acquirit, vel cibum scripturarum sanctarum, variarumque virtutum affert sibi sine tædio. Quos profectò panes in Euangelio fregisse legimus, tam triticeos, quàm & hordeaceos, vt animus copiosissimam sibi noui ac veteris testamẽti frugem aggreget: vnde panem suis sẽsibus & labore acquirat, à facie gladij solitudinis. Gladius quippe solitudinis, insidiæ diaboli rectè accipiuntur: contra cuius faciem, semper clypeus prouidè opponitur fidei: quatenus tuta saluetur mens ab impugnatione & facie percussoris. De quo dictum est: Ante faciem eius paradisus, & post eum solitudo deserti: quia prius quàm inuaserit fidelem animam virtutibus floridã, iure paradisus accipitur: inuasam verò in solitudinem reddit. Desolatur verò & relinquitur à Deo, qui supplantatur ab hoste, & virijs subuertitur. Moraliter autem anima suis laboribus panem acquirit virtutũ, dũ bonis operibus intus forisve exercetur corpus: verbi gratia, dum ad beneuolentiam seu charitatẽ & pacẽ, pietatemque intenditur. Quibus cũ vinificatur virtutibus, cælestem æternumq; acquirit panẽ, à facie gladij io deserto: quia deuictis hostiũ insidiis & tentationibus variis, semper in Deum quasi in deserto solitudinis laborãtes versamur. *Pellis nostra quasi clibanus exusta est, à facie tempestatum famis.* Aut aliter: A facie plagarũ famis. Vbi per exustionẽ pellis, magnitudo & immensitas famis: seu per

liuidam carnem, vt alius interpretatur, exprimitur. Quam sanè famem si quis velit rescire, Iosephum legat: qui filios deuorasse parentes ait, & deuorantium fauces latrunculos præfocasse: vt iam deglutitos cibos pene de ipsis visceribus euellerent, sicque raptores absque horrore easdem carnes sumerent. Allegoricè autem vox Sanctorum est quæ plangitur: [Pellis nostra quasi clibanus liuida facta est, aut exusta est.] Pellis vtique, quia primi sunt parentes nostri induti, miserabiliterque finibus paradisi propulsi. Vnde signanter non ait, pelles nostræ, sed pellis nostra: quia ex ipsis vnam omnes contraximus mortalitatis pellem. Mortalitas quippe nostra liuore peccati fœdata, quasi clibanus, id est, quasi diabolus, qui est fornax vitiorum, quotidie nouis concupiscentiarum exustionibus ipsos inflammante peccati autore, aduritur. Vnde sequentes autorem, gehennam damnationis incurrimus: per quem tempestatis fame affligimur, ne vllis æternæ vitæ epulis à facie plagarum famis satiemur. Non enim sine causa alia interpretatio, à facie plagarum, aut nostra, tempestatum pluraliter dixit, cùm corporaliter vna sit plaga vel tempestas famis. Vnde magis propter internam doluit famem, quæ multis coaget tempestatibus, & diuersis afficitur plagis. Cùm enim cibum vitæ anima amiserit, per omnes sensus corporis, & per omnes affectus animi diuersis plagarum patitur vulneribus, dum interno cæcat lumine: neque auribus intus verbum potest audire salutis. Vnde Dominus: *Mittam in eis, non famem panis neque sitim aquæ, sed audiendi verbum Dei.* (Amos 8.) Qua nimirum fame dum mens affligitur, diuersis verberibus plagarum cruciatur: & tempestatum iactatur procellis. Vnde sequitur, *Mulieres in Sion humiliauerunt, & virgines in ciuitatibus Iudæ.* Quod ad literam Iudæis accidisse, nulli dubium est. Multas autem Christi Ecclesias ob inediam famis, & sitim audiendi verbum Dei, sæpe hæreticorum prauitate corruptas, & humiliatas in fide fuisse, nemo qui dubitat: quibus aiebat Apostolus Paulus: *Timeo enim, ne sicut serpens Euam astutia sua decepit, ita corrumpantur sensus vestri à charitate, quæ est in Christo Iesu.* Et infrà: *Despondi* (inquit) *vos vni viro virginem castam exhibere Christo.* Quas profectò virgines sæpè humiliatas, quæ Christo fuerant in fide desponsatæ, meritò sermo propheticus luget: quæ nisi mulieres essent & sectarentur vulnera muliebria, non essent hæreticorum fraudibus deceptæ, neq; adulterino humiliatæ connubio. Tropologicè autem, quotiens peccatorum fœditate grauamur, & de alto, id est, de Siō ad humilia miserabiliter protuentes consternimur, mulieres, animæ videlicet nostræ, in Sion, id est, in culmine Ecclesiastico collocatæ, humiliantur. Aliud quippe est in Sion, aliud verò extra humiliari: quia & si peccatores quidem sumus, infra Ecclesiam Christi angustias scelerum nostrorū in domo Domini confitentes & gementes pandimus, non desperantes boni pastoris veniam subrogari: & si in Sion lugentes humiliamur. Huiuscemodi mulieribus alibi idem Propheta clamans dicit: *Audite mulieres verbum Domini, & assumat auris vestra sermonem oris eius. Docete* (inquit) *filias vestras lamentum, & vnaquæque proximam suam planctum.* (Ierem. 9.) Hinc quoque liquet, quod moneamur omnes affectiones animarum nostrarum lachrymis abluere, & quasi filias vt doleant & pœniteant, ad planctum consuescere: propriasque corporis nostri operationes, lamentationibus, quasi proximas emundare: vt qui sumus humiliati nostris ex culpis, castificemur per eum, qui amator est pœnitentium & castitatis. Nam fidelium mentes quasi virgines sunt Domino dedicatæ, quæ corruptelam fidei per Dei gratiam induentes, integritatem deposuerūt. Ciuitates verò Iudę, in quibus sunt humiliatæ, diuersæ sunt professiones infra Ecclesiā Dei. Siquidem quia alia est professio sacerdotum, alia leuitarum, alia verò monachorum, alia diuersorum graduum, alia virginum, alia viduarum & cælibatorum, alia coniugatorum, & in his singulis gradibus aliquæ virgines, scilicet intelligibiles animæ clarificantur virtutibus, dum proficiunt, ad interiora tendentes per intentionem bonæ voluntatis. Nonnullæ verò vitiis humiliantur, dum non secundum propositum suum Christum sequuntur, vel quod est grauius deflendum, aliquæ interius constupratæ consternuntur. Has præterea virgines idem Ieremias in eisdem Threnis longe supra deflet, dicens. *Audite obsecro vniuersi populi, & videte* (inquit) *dolorem meum. Virgines meæ, & iuuenes mei, abierunt in captiuitatem.* (Thren. 1.) Virgines scilicet, quæ mentis incorruptionem susceperunt: & iuuenes, qui nouitatem vitæ induerunt, deinceps hostium insidiis, & scelerum flagitiis corrūpuntur. Quas bene plangit propheticus affectus, qui ad fœda & humilia inquinamēta rapiuntur. *Principes manu su-*

spensi sunt: facies senum non erubuerunt. Quod ipsi Iudæi crudelitate hostium manibus suspensi sint eculeo, aut cæteris tormentorum suppliciis, manifestum est ex aliis atrocioribus pœnarum generibus. Certè aut ipsi hostium sunt suspensi, certè aut propriis manibus eculeo sunt constricti. In quibus profectò suppliciis, vt eis parcerent, [facies senum non erubuerunt.] Mysticè autem, principes vel rectores plebium tunc hostium manibus suspenduntur ad alia, quando intentionem boni operis, seu nutum rectum deserentes, ad voluntatem hostis iam propter pœnam peccati, quasi tota intentione suspensi, quæ conceperint adimplent: imò suis deuictis manuum operibus, quasi in eculeo quæ patiuntur, miserabiliter tolerant. Hincque sequitur, [Facies seniorum non glorificauerunt.] In quibus profectò lamentis ostendit, tentationum procellam in omnibus pertransire. Nec enim nouit callidissimus ille draco pueris parcere seu iuuenibus ad peccandum: neque cum adulescentulos suis illecebris irretierit, senibus præstat requiem, imo omnem ætatem, omnémque Ecclesiastici ordinis dignitatem, vna conuoluit tempestate, & prosternit fraude sexum, conditionem, professionis gratiam: quoniam voluntas impia nescit miserorum lapsibus satiari: sed tanto magis vnumquémque festinat decipere, quanto procliuius eos viderit & infelicius suis suggestionibus obedire. Sed & à persecutoribus talia sæpe sustinuit Ecclesia Christi, quando principes seniorésque populi morte, contumeliis & tormentis vexatos suspenderunt, & proiecerunt ad ignominiam: quod vtinam meremur assequi, vt pro Domino talia pati digni essemus: quatenus vel sic eius sanguinis pretio nostrum emundaretur corpus, & sanctificaretur anima proprii cruoris vnda respersa, quæ tantis suis fœdatur criminibus irretita. Sequitur, *Adolescentibus impudice abusi, & pueri in ligno corruerunt.* Alia vero interpretatio longe aliter habet: Potentes (inquit) molis molebant, & iuuenes ligno confixi sunt. Vbi Sedechiam secundum historiam regem potentem plangit: cuius oculos rex Babylonis in Reblatha euulsit, eumque ad molam molere fecit: sed & alios principes vel iuuenes, quos ligno crucifixit. Ceterum quod nostra editio ait, [Adolescentibus impune abusi sunt] Romanorum tangit flagitium, qui masculis coitu fœmineo

A coutebantur ad lasciuiam: & de quibus Paulus Apostolus ait: *Qui cum cognouissent Deum, non sicut Deum glorificauerunt aut gratias egerunt: sed euanuerunt in cogitationibus suis:* Rom. 1. *putantes se esse sapientes, stulti facti sunt,* paulo post. *Propter quod* (inquit) *tradidit eos Dominus in reprobum sensum, vt faciant ea quæ non conueniunt. Nam fœminæ eorum mutauerunt naturalem vsum, in eum vsum qui est contra naturam: similiter & masculi in masculos turpitudines operantes.* Quod & eosdem in eisdem quos ceperant ex Iudæis iuuenibus, talia perperasse plangunt, prodit propheta cum B dicit: [Adolescentibus impudice abusi sunt.]] Quod autem crucifixerunt eos in ligno, etiam manifestum est, ob immanitatem crudelitatis suæ. Sed quomodo iuxta nostram interpretationem, pueri in ligno ceciderunt, non alius patet sensus, nisi quia in Christum pendentem in ligno, credere noluerunt. Vnde quidam Apostolus: *Crux* (inquit) *gentibus stultitia est, & Iudæis scandalum.* Ergo ideo in ligno corruerunt, quia pendentem vitam in eo vt 1. Cor. 1.
C mortem destrueret, suscipere noluerunt. Qui profectò potentes, quia scandalisati sunt in ligno, quasi pueros dimisit eos inanes. Vnde molis molebant, dum legem ad literam eisdem suis vestigiis vtentes, cæcitatem perpetuam impegerunt. Ad quam cùm Samson ille fortissimus aduenisset, eum Allophyli molere fecerunt: quatenus per hoc nullis se explicaret gressibus: sed eandem vertendo in suis se per vestigia vt Iudæi recollocaret erroribus. Porrò mysticè infra Ecclesiam potentium genera duo sunt: vnum eorum, qui cor-
D poralibus sunt potentes diuitiarum facultatibus, & potentiam obtinent temporalium vanitatum: aliud vero eorum, qui spiritualibus pollent honoribus. In his quippe cupiditatum concupiscentiarumque malitia, pertinaciaque voluuntur: qui autem spirituales fiunt potentes, legis molam vertunt, dum eandem relegunt, terunt, reperunt, & frequentant: sicque fit, vt quædam sit spiritalis mola, qua molent similaginem triticei grani, po-
E lentamque intellectuum, vnde Deo possit sacrificium offerri, conficiant. Qui profectò iuuenes ligno confixi, etiam martyres efficiuntur. De quo nimirum ligno Paulus Apostolus: *Absit mihi gloriari* (inquit) Galat. 6. *nisi in cruce Domini nostri Iesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, & ego mundo.* Quia pueri transpositi in Domino, mundo mortui sunt, & affixi ligno

dominicæ crucis. Sequitur, *Senes de portu defecerunt; iuuenes de choro psallentium.* quia veterani & longo confecti senio ira in eis fame consumpti sunt, vt cùm per portas egredi vellent ad herbas vel ad quælibet alia victus conquirenda, in ipsis eisdem portis ita sint femineces inuenti quasi mortui: & hoc sit dicere, de portis defecerunt: vel certè cum ab hostibus huc illucque discerpti perimuntur, meritò quasi consiliarij ciuitatis & legis Doctores, de portis defecisse, vti & iuuenes de plateis à suis perterriti officiis, deplorantur. Typicè autē senes sunt, qui caniciem sensuum per remissionis gratiam consequuntur: ac in mansuetudine quietudinis opus perficiunt. Qui si Deum offenderint, in portis deficiunt, quæ dicuntur esse iustitiæ: de quibus Dauid: *Aperite portas iustitiæ: ingressus in eas, confitebor Domino.* In his ergo deficiunt senes, dum crescentibus scandalis fatigantur: ita recto itineris cursu destituuntur, vt intercisso pœnitendi ac lugendi tramite, quadam negligentia consternantur. Iuuenes eorum de choro psallentium deficiunt, quando decantatio spiritaliter conquiescit. Sed moraliter incontinens animus Dei memor iam dum à semet repellit, dicere non potest: *Psallam spiritu, psallam & mente.* Vnde debet sine cessatione pia mens in consciētia proclamare, ne quandoque Deo cantare desistat: imò choro Sanctorum semper laudans Deum, assistat. *Defecit* (inquit) *gaudium cordis nostri: versus est in luctum chorus noster.* Patet sensus de Iudæis, quia Deum ad iracundiam prouocauerūt, quod deciderit omne gaudiū cordis, & dissoluta sint omnia eorum lætitiæ viscera in mœrorem & tristitiam, atque in diuersas miseriarum ærumnas, sicut à principio luctus Prophetalis connumerat: necnon & chori quos in diuersis solebant solennitatibus ducere, rectè in luctum versi erant, quando inter hostes cruciamentorum generibus torquebantur. Aliter autem in Ecclesia pœnitentium est ista vox, qui contritionem cordis sui Deo offerunt in sacrificio, vti Dauid dicens: *Cor contritum & humiliatum Deus non spernit.* Quorum igitur conscientia, scelerum & delictorum sauciatur vulneribus, iure dicunt: [Dissolutum est gaudium cordis nostri.] Quod sanè gaudium rursus Dauid sibi dari deposcit: *Auditui meo* (inquit) *dabis gaudium & lætitiam: reddesque lætitiam salutaris tui.* Qui spiritali contritione & corde coangustato spiritus quiescit, quoriens anima miseriarum suarum compuncta vulneratur cruciatibus. Cuius vtique medelam contritionis Isaias suo vaticinio repromittit dicens: *In die qua alligauerit Dominus vulnus populi sui, & percussuram plaga eius sanauerit, eo quod est & in eis vulnus & liuor ac plaga tumens.* Moraliter autem, quotiens anima liuore peccati vulneratur, tum & plagata suorum scelerum spiculis. Cuius gaudium mox dissoluitur, cùm mens ad conscientiam reducitur, & chorus virtutum in luctum commutatur. Quod benè Asaël contigisse legitur, qui cursor erat velocissimus, tanquam vnus ex capreis quæ morantur in syluis, nesciens veloces animi motus patientia & grauitate temperare. Vnde dum velocius insequitur hostem, ictus vulnere deperiit, vbi fornicationis sæuitia dominatur in inguine: & lasciuiæ morbus desæuit. Sed Achab in corde sagitta percussus occubuit, inter pulmones & scapulas, eos designans, quibus sapientiæ virgo falsitatum vulneratur iaculis. Et meritò inter pulmones, vbi vitalia vigent flabra, vbi salus vitæ temperatur: & scapulas, vbi Christi onera portantur leuia. Cuius nimirum dissolutum cordis gaudium est & peremptum: quia defecit ipse, & præsentis vitæ gaudium. Quod autem conuersus est in luctum chorus noster, perfectæ pœnitentiæ luctus designatur, quando virtutum chorus harmoniam tenet lugendi quod amisimus: & concentum seruat pœnitendi: quatenus idem chorus post mœrores & lachrymas ad gaudia possit pertingere mansura. *Cecidit corona* (inquit) *capitis nostri. Væ nobis quia peccauimus.* Humiliationem atque deiectionem Iudæorum à regno, designat: quando honor regis & gloria deperiit. Vnde idem Propheta longè supra: *Dic* (inquit) *regi & dominatrici: Humiliamini & sedete, quoniam cecidit de capite vestro corona gloriæ vestræ.* Vbi alius interpres, Descende ait. Sed multum interest, quando cadat corona capitis, vel quando descendat: quia leuior est descensio, quàm ruina. Paulatim ergo dum desidiosè viuitur, per neglectum gloriam amittere, descendere est: quia dum quisque ad altiora non currit, ad inferiora descendit. Sic & regnum Iudæorum per singulos regressus vsque ad Ioachim, de excelso ad ima descendit: deinceps verò per Sedechiam & eos, qui residui fuerunt de populo,

Psalm. 117. Isa. 30. 3. Reg. 22. Ierem. 13.

ad integrum cecidit. Hincque sequitur vox omnium captiuorum lugentium: [Væ nobis quia peccauimus.] Ex quo pater, quod ruentibus væ immineat: peccantibus per desidiam, lamētum testat. Quod bene Ecclesiæ congruit, quando sacerdotes in ea & virgines ruunt, qui videntur ornamenta eius esse: & quasi corona decoris. Sed & fidei gratiam interdum dum amittit gloria eius de capite ruit: quia Dominum decoris in perfidiam commutat falsitatis. Quod autē Dominus corona sit Ecclesiæ, Isaias testatur, dicens: In die illa erit Dominus exercituū corona gloriæ, & diadema exultationis residui populi sui. Quā nimirū coronā capitis tūc Ecclesia perdit, quādo sanctiores in ea in perfidiā ruunt. Quæ nimirum corona interdum cadit, sed potest lamentationibus reparari, atque integritate fidei reindui. Alioquin Ecclesia Christi speciosa esse non potest, nisi coronetur Christo veniens à Libano, vti in Canticis canitur: *Veni de Libano sponsa mea, veni de Libano, veni coronaberis: de capite Amana, de vertice Sanir & Hermon: de cubilibus leonum, de montibus pardorū.* Sed & ipsa corona Christi creditur, de qua in Canticis pulchrè ait: *Egredimini & videte filiæ Sion regem Salomonem, in diademate quo coronauit eum mater sua in die desposationis illius, & in die lætitiæ cordis eius.* Quam sanè coronā Ecclæsia, quæ verè sponsa Christi est, tunc perdit, quando decorem fidei, & integritatem operum eius amittit in his, qui summi videntur in mēbris Christi. Aut certè corona capitis nostri tunc ruit, quando hi qui videbantur ad decorem & gloriam insigniri, pro diademate in Christo, qui caput est totius Ecclesiæ, in perfidiam, vel in scelera, vel flagitia cadunt. Cadit quippe corona capitis nostri, cùm hi defluunt, qui in Christo ornamentum videbantur esse decoris: sed tunc væ imminet, cū & hi per diuersa corruunt, qui videntur summi: deinde vulgus lasciuiēs, in peccata & flagitia venit. Hinc est quod Propheta simul cum populo, imò pro eo plangit: [Væ nobis quia peccauim⁹.] Eiugilāt ergo peccatores & væ sibi imputār, quoniam Deum offenderūt peccādo. Vnde dolor oritur in corde, aut delinquēdo suffixus, aut pœnitēdo cōmotus. Cæterū moraliter, corona capitis nostri tūc perit, cum bona volūtas amittitur. De qua sanè rectè Propheta gratulabundus canit: *Scuto* (inquit) *bonæ voluntatis tuæ, coronasti nos Domine.* Tunc ergo mens nostra corona virtutum decoratur, cùm

Cant. 4.

Cant. 3.

Psal. 5.

A scuto bonæ voluntatis in omnibus non solùm ornatur, verùm etiam in protectione Dei defenditur. Sed cùm bona voluntas in mentem cadit, quid aliud quàm corona virtutum, & decor nostræ salutis amittitur? Hinc quoque est quod rectè plangitur. [Væ nobis quia peccauimus,] quia omne quod agimus, nisi coronetur scuto bonæ voluntatis, peccatum est. Et tunc imminet, quia peccauimus amissa bona voluntate, iam non per excessum, sed per desideria, cum intentione pessimæ voluntatis delinquimus. *Propterea*, inquit, *mæstum factum est cor nostrū, ideo contenebrati sunt oculi nostri.* Porrò cor Iudæorū in vtraque captiuitate, cum variis vexarentur cruciatibus, quàm mœstum fuerit, fortè nec est qui sētiat: & quā tenebrati oculi præ lachrymis & doloribus, nemo qui apprehendat, est tamen eiulatus omnium delinquentium, qui sibi inputant peccasse in Deum. Sed duplex mœstitiæ ac doloris species æstimatur. De qua sanè Ieremias: *Dolor meus super dolorē: in me cor meum mæris.* Hoc quippe dicto significat, dolori peccatorum dolorē compunctionis adiunctum, vt sit dolor super dolorem. Est igitur malus dolor, vt est illud: In dolore paries filios: est & bonus vt est: & dolor meus renouatus est, nimirum pœnitendo. Qui ergo post peccatum salubriter luget, in mœstitia cor humiliat: vt medicinali dolore, dolor infirmitatis abscedat. Propterea Dauid inquit, Cor contritum & humiliatū Deus non spernit. Propterea fit in animo omnium delinquentium humilitas & pudor de perpetrati operis facinore, dolor verò ex pœnitudine infixi vulneris. *Ideo* (inquit) *contenebrati sunt oculi nostri, propter montem Sion quod disperiit.* Quorum ergo oculos malitia infecerat delinquēdi, iure planguntur contenebrari, quia excæcauit eos malitia eorū: vt Christus qui est lapis abscissus de monte sine manibus, & creuit in montem magnum, videre non possunt quia dispetit, id est cùm esset æqualis Deo Patri, semetipsum exinaniens: vt hi qui videbant prius, iam non videant: & qui contemplabantur legem, cæci fiant: ita vt neque Christum, neque eius Ecclesiam, montem videlicet spiritualem toto orbe terrarum crescentem, prospicere queant: quia contenebrati sunt oculi omnium perfidorum, propter nomē Sion quia disperiit. *Vulpes* (inquit) *ambulauerūt in eo.* Persecutores videlicet vel hæretici: quia malè de incarnatione Christi sense-

Iere. 8.

runt, dilacerauerunt omnem Ecclesiam A Christi, & omnem Catholicam intelligentiam, de ea fraude & dolo corrupetunt: idcircò & ipsi partes vulpium erunt. Fuit namque Herodes persecutor Christi, & peremptor Ioannis vulpes, de quo Dominus: *Dicite* (inquit) *vulpi illi*. Sunt & omnes hæretici vulpes insidiantes: de quibus sponsa in Canticis, Capite nobis vulpes, quæ demoliuntur vineas. Demoliuntur ergo hæretici vineam Domini Sabaoth, quam plantauit ipse, vineam Soreth. Id- B circò plangendum est cunctis Catholicis, propter insidias eorum & fraudes, contenebrati sunt hi etiam, qui videbantur oculi in Ecclesia Christi, & lumen scientiæ reliquis præstare membris in corpore dedicatis. Vnde dicamus singuli, dicamus omnes: *Illumina Domine cordis nostri obtutus, & digna fide claritate nos illustra*: vt quæ digna sunt, videamus, quæ autem indigna, vitemus. Sequitur, *Tu autem Domine in æternum permanebis, & solium tuum in generatione & generationem*. Vbi alius interpres ait: *In* C *æternum habitas: quia rectè inhabitans, in æternum permanere dicitur*. Aeterna quippe mãsio est illi: idipsum verò esse, est quod permanet: & esse patrem in filio, filiumque in patre: vt sit in eis vna æternitas, vnaque substantialis sempiternitas, non habitatio localis, neque mansio temporalis: sed in seipsum vna & indiuidua permanendi essentia. Quamuis enim filius semetipsum exinanierit formam serui accipiens, tamen in æternum vnus idemque rectè incommutabilitet permanere creditur, li- D cet non inconuenienter sedes ei secũdum humilitatem, in seculum sæculi præparata prædicatur: quæ propter mortalitatem assumptam, suscepta cognoscitur. Idcircò in æternum vtraque natura permanere dicitur. [Et solium tuum (inquit) in generatione & generationem,] vt dum solium regnantis intendis, iudicem summæ potestatis expauescas: & si humana mortalitas multis attrita corruptionibus, vt vestimentum veterascit, eius essentia & maiestas, indeficiens & incommutabilis credatur. E Conuertat autẽ se Propheta totũ ad Deũ, cuncta despiciens labentia, qui semper idem est: vt ex hoc inter varia discrimina vitæ consolationem accipiat. Vnde querelosis precibus auxilium implorat: *Quare* (inquit) *in perpetuum obliuisceris nostri, derelinquis nos in longitudine dierum*? Non quod Deus thesauros memoriæ amiserit aut scientiæ, sed quia differt occulto quodam iudicio auxilium præstare statum, dum qua-

Luc. 13.

Cant. 2.

si despicit obsecrantes, & corda non consolatur in angustia depressorum: imò ad modicum cùm deserit, vt per patientiam probet, & per victoriam remuneret quos probauerit, ex humana fragilitate mens quibusque pressa molestiis Deum existimat obliuisci. Nam obliuio fontem cooperit charitatis, miserendi citò subtrahit facultatem: obtundit aciem præstandæ gratiæ, nec finit auxilium præstare mox in miseria constitutis. Quod benè Propheta cognoscens deflet: [Quare (inquit) in perpetuum obliuisceris nostri?] qui si ad modicum quasi oblitus, gratiam præstare distuleris, multis, depressi ruinæ casibus, vitiis subiacebimus. Idcircò semper exorandum est, ne derelinquas nos in longitudinem dierum. Vnde necesse est semper eius memores simus: vt & ipse nostri memor misereatur. Nec enim obliuiscentes se recordabitur, nisi ad hoc tãtum, vt eius per gratiam insinuet requirendum, quod prius mens malè nescia inquirere nesciebat. Ergo dum ea quæ memoriæ insetuerit dilabuntur, nisi rursus per occultam gratiam itidem inspirauerit, passione obliuionis in animo obliterãtur. Præsidet enim Deus thesauris memoriæ nostræ, qui sunt abyssus multa: & occulta quadã dispensatione sua, quæ illic recondita, quodammodo temperat, medetur & disponit. Vnde dictum est: *Reminiscentur & conuertentur ad Dominum, vniuersi fines terræ*. Reminiscentur quidem prius, ne & ipsi mandatorum Dei obliuiscantur: deinde rursus cõuertentur ad Dominũ: vt quæ memoriæ inspirata sũt, per occultæ inspirationis gratiã votis omnibus cõpleantur. Quid enim reminiscitur, nisi eius, quod memoriæ commissum fuit? Aut quid obliuiscitur, nisi quod sine dubio insitum fuit animo? Vnde Dominus, *Populus* (inquit) *meus oblitus est mei diebus innumeris*. Ac propterea totũ rogat Propheta, ne nostri obliuiscatur Dominus, non dico ad modicum ne teramur, sed in perpetuum ne absorbeamur; ac deinde reminiscentes rogat, ne derelinquat nos passionibus subiacere, sed confirmet, vt conuertamur ad eum, quem toto corde diligere iubemur. Hinc est quod sequitur: *Conuerte nos Domine ad te, & conuertemur, innoua dies nostros sicut à principio*. Nouit igitur Propheta auersiones nostras, multas esse; ideircò rogat post multa naufragia & tempestates confractis viribus. [Conuerte nos Domine, & conuertemur.] Quibus profectò verbis pietatis, primum implorat gratiam: deinde per

Psalm. 21.

gratiam repromittit arbitrium, vt effectus capiat salutis. Alioquin nisi per gratiam, nullus est qui conuertatur auersus, quia nostrum est quod cecidimus: Dei autem quod resurgimus: aut sit secundum Apostolum, *neque volentis neque currentis: sed miserentis Dei.* Et notandum quod ad te, (inquit) intelligas, quicquid est quod aliubi intendimus, quia auersio est. Neque enim sufficit vt conuertat nos Deus, nisi & nos ad eum per gratiam nostra conuertamur voluntate. Est autem quodammodo velamen infirmitatis nostræ, sensibus nostris obiectum: quod nisi fuerit illuminatione Christi submotum, conuerti ad Deum nulla ratione valemus. Vnde fit, vt & libertas reddatur per gratiam: & gratia libertatis cooperetur arbitrio bonæ voluntatis. Et ideò exorandus est Deus, vt nos ad se post apostasiam nostræ auersionis cõuertere dignetur. Quis enim septus tenebris, potest solis contueri claritatem? Aut quo in loco requiritur, quem scimus, in terris inuenire non possumus? Restat igitur quamuis tenebris obsessi simus, fulgentibus radiis per gratiam, vt sol iustitiæ oriatur in nobis, qui nullis obtinetur voluptatibus, per libertatis arbitrium, sed ex infusione sancti Spiritus charitas radiatur. Vnde Propheta à conuersis: [Et nunc (inquit) sequimur in toto corde, timemus te: & quærimus faciem tuam: Domine, ne confundas nos.] Qui ergo ex toto corde sequitur, conuersus, post tergum Dei sui ire non retardat: ac propterea sequitur: [Innoua dies nostros sicut à principio.] Vt ad brauium quandoque conuersus supernæ vocationis pertingat: quia conuersio, initium est reparationis antiquæ vitæ. Porrò innouatio dierum, perceptio est æternitatis. De qua sanè dierum æternitate, in persona Christi Propheta canit: *Et egressus eius* (inquit) *sicut à principio dierum æternitatis.* Ad quod sanè principium innouationis reuocamur, cùm conuertimur: cum autem peruenerimus, fuerit ad id innouabimur. Renouatur autem quod inueteratum est & corrumpitur, quia dies nostri in paradiso, quos habuit primus homo, immortales erant, in mandatis Dei si permãsisset, prius quàm auerteremur ab eo. Vnde quia

Rom. 9.

A per auersionem cecidimus in vetustatem, & perdidimus dies æternitatis, nouit Propheta per conuersionem eos posse restaurari. idcircò etiam alibi orat: Conuerte me Domine & conuertar ad te: seu cætera quæ sequuntur. *Sed proiiciens* (inquit) *repulisti nos: iratus est contra nos vehementer.* Ob immanitatem scelerum iram deplorat pij iudicis, quando tempore furoris desæuit vltio peccatorum. Quos iratus etiam expulisse plangitur à se, qui vbique totus esse

B creditur. Nam repulsionis differentias duas esse, intelligimus. Prima qua tradimur tentatori peccatores: secunda quia succumbimus tentamentis. Vnde cùm ad tentandum exponimur, vtique sine Dei ira repellimur. Cùm verò vincimur, neque pœnitet repulsionis, repellimur. Qua sanè repulsione sicut Dauid ait. Quàm præsciuit & prædestinauit, nunquam repellit Deus plebem suam: interdum autem donec pœniteat. Quando sic repellimur vt

C vincamur, vehementer contra nos iratus esse Deus ostenditur. Ex quo Dauid: *Quis nouit* (inquit) *potestatem iræ tuæ*? & quis poterit præ timore tuo iram tuam dinumerare? Quoniam aliquando vt pater, aliquando vt Dominus, aliquãdo verò indignatur vt iudex. Vt pater quidem irascitur, quando verbis aut correctionibus increpat delinquentem, & tamen pœnitenti non subtrahit medicinam: vti longè suprà idem Propheta: Saltem amodo (inquit) voca me, pater meus, dux virginitatis meæ es

D tu. Nunquid irasceris in perpetuum, aut perseuerabis in finem? Ex quo liquet patrem irasci merito non in finem, sed vsq; ad tempus conuersionis. Ergo quãdo paulo durius percutimur, Dominus irascitur: & statim de peccato sumit vindictam. Quod benè Moyses cùm sensisset, *Domine* (inquit) *ne irascatur furor tuus contra populum tuum.* Porrò vt iudex tunc iratus ostenditur, quando dicturus est impiis, peccatoribus; *Ite maledicti in ignem æter-*

E *num.* Cuius post præsentiam, iam veniæ locus non datur. Sed hic interdum contra nos iratus esse ostenditur, quando nec finis malis imponitur, neque per pœnitentiam excrescentibus culpis, flagella cessant.

Psal. 89.

Matth. 25.

S. PASCHASII RADBERTI
ABBATIS CORBEIENSIS LIBER, DE SACRAMENTO CORPORIS ET SANGVINIS CHRISTI.

A

VERSVS ACROSTICHI Auctoris in librum suum, quorum primæ literæ coniunctæ faciunt *RADBERTVS LEVITA.*

Regis adire sacræ qui vis solemnia mensæ,
Almificū Christi corpus contingere votis,
Deliciis vesci, roseum potare cruorem:
Bacchica nostra velim, puero qua misimus olim,
Et niueos casto condas in pectore flores.
Rustica fortè animo sordent, sed mella meabunt.
Tantum qua calamus Christi de fonte ministrat,
Vnde sitim possis, flammasq; extinguere mortis,
Si libeat dignè sectari iussa Tonantis.
Libertas etenim fidei nunquam abnegat vlli
Eximios vitæ fructus de cespite carnis.
Vita, salus, pax, lux, sapientia denique cunctis
Inde meat per eum, cæli sub cardine quadro.
Tu quoque muneribus si dignus vixeris istis,
Accipies palmam regni, virtute beatus.

Oratio eiusdem ad Christum.

DOMINE *Iesu Christe, qui ex voluntate Patris, cooperante sancto Spiritu, formam serui accepisti, & per crucem, & passionem tuam secundum carnem moriendo, centesimam, quæ perierat, ouem deuicta morte resurgens, ad vitæ pascua reportasti; munda me tua misericordia, quem huius tanti mysterij, non electione meriti, sed dono gratiæ tuæ, ministrum effecisti, ab omni sorde vitiorum: quatenus ad salutem animæ mūdus percipiam sacrosanctum corpus, & sanguinem tuum, quo viuificatus in die iudicij partem beatæ resurrectionis obtineam, & tibi cum sanctis gloriam in æterna lætitia sine fine decantem. Amen.*

PROLOGVS LIBRI AD PLACIDVM.

PASCHASIVS RADBERTVS Monachorum omniū peripsema Placido suo salutem, dilectissimo filio & vice Christi præsidenti, magistro Monasticæ disciplinæ, alternis successibus veritatis discipulo. Nouit igitur, nec ambigo, tua experimento disciplinarum solertia, quod Arsenius noster, quem nostra tunc nobis sæcula Hieremiam alterum tulerunt, olim in fidei te mihi commiserit ratione. Propter quod à primæuo indefes-

B

sus curaui te rapere de inter vndas. Sed fateor tibi magis melotam patris suprà verticem profudisse: qua denique subuectum te congratulor euasisse, me quoque iocundor non in vacuum cucurrisse. Quia non es secutus iuuenilia, vt assolent, desideria, qui diutinis premuntur inuiti disciplinarum compedibus: sed radicatus fide Christi, vltroneus moribus & vita quotidie ad meliora iuuante Domino proficis. Neque, vt frequēter tibi obieceram, super glaciem scribens ad solem posui: sed in soliditate fidei, & caritate Christi interius solidante semina vitæ seui.

C

Vnde, votorum fili, censura fidei, & dilectionis gratia etiam inter mundi turbines, præsertim dum noster suis discordiarum anfractibus penè labitur orbis, effusa super magnates contentione imperij, diuino arbitrio, quorum lite multum diuque concussus, tandem patent occulta, quæ à principio per partes hincinde concreuerant, delictorum habenis vbique concupiscentiarum refusis. Iam sua summos se-

riunt fulgura montes: ita vt nihil noſtras A mitti confuſio vndique per ſingula horarum ſpatia repercutiat aures: tamen non ſupercſedi, te vnicum ac ſpecialem quin diuinis duntaxat, quamuis clauſus in cuſtodia, curarem eluere votis, & ad immortalia æternorum licet ſermone inelimato pulſum à lacte, annuis angoribus, vt gliſcas felicius, inuitarem. Quod ideò placuit communi ſtilo temperari ſubulco, & ea quæ de Sacramento ſanguinis & corporis tibi exigis neceſſaria, quæ tui prætexantur amore B ita tenus perſtringere, vt cæteri, quos necdum vnda liberalium attigerat literarum, vitæ pabulum, & ſalutis hauſtum planius tecum caperent ad medelam, & nobis operis præſtantior exuberaret fructus mercedis pro ſudore. Quia pecunia verbi, ſicuti plenius noſti, quantos repleuerit ſuis ſumptibus auditores: tantis copioſius in ſeſe amplificatur meritorum opibus. Ideò velim, vt non puerili animo iſta perlegas, verborum ad alia precioſorum amore ductus: ſed ſic ſedeas ad hanc menſulam pauperta- C tis, ac ſi ad ferculum Salomonis. Ambiunt ergo eum electorum ſexaginta fortes ex fortiſſimis ſupernorum: Vbi ſi quis ſupercilioſus, aut inuidus, vel indignus acceſſerit, vſquam, eorum tutus loquor præſidio, iſta non abſque periculo contemni. Quoniam vniuſcuiuſque enſis ſuper femur vibrat, tam vt talium retundant audaciam, quàm vt regis excubias cuſtodiant contra hoſtes. Quia etſi minus eſt in eloquio, nihil præſtantius in marcria, qua dignè credentibus vita præſtatur incorruptibilis, & D æterna. Hinc ergo ne putes, me tibi fili fabulam de Maronis falſura contexere. Immò crede poſt lac infantiæ nihil magis cauendum, ne in his offendas: nihilque felicius, ſi dignè ad ea guſtu intelligibili pertingas. Vbi, ſi rectè ſapio, quotieſlibet recumbis, inter Angelorum frequentiam, & Sanctorum omnium epulas, quia conuiuium eſt regis æterni, admiſceris. Vbi ſponſus & ſponſa dulcibus deliciarũ fruuntur muneribus, & rex totius creaturæ quotidie ingreditur, vt videat diſcumbentes, ſi E veſtem, in qua renati ſunt, habeant nuptialẽ. Vnde quia commune talia pericloſius eſt præſumere, opeſque deliriarum Chriſti fœdare vitæ criminibus, & quæ ſancta ſunt impudenter attingere: velim caueas ad hæc vna cum iniqua gerentibus introire. Imò laua inter innocẽtes manus, quia iam ſacris officiis es mancipatus: vt ſinc periculo poſſis accedere ad commiſſa, & cum fiducia contingere vitæ paſcua. Quibus ſanè refectus, & vſque ad finem vitæ digne nutritus, valeas peruenire ad locum tabernaculi admirabilis, vſque ad domum Dei in voce exultationis & confeſſionis, vbi ſonus eſt epulantis. Noli ergo parui pendere tantam gratiam, ſed de hoc exiguo lectionis intellige: quanta ſit virtus vitam ęternam in præſentiarum accipere, & angelicis eſcis quotidie ſaginari. Quoniam etſi Deo plena ſunt omnia, nos quoque coram oculis diuinæ maieſtatis ſemper verſamur: & perfidis vbique nullus tutus eſt locus: tamen plurimum coram ſanctis altaribus frequentiam Angelorum, vultumque Dei contemplantem diuina obſequia obſeruare oportet & vereri. Hæc autem vt ſecurius tua perlegat infantia, placuit, cariſſime, catholicos Eccleſiæ Doctores in principio adnotare: ex quibus pauca de pluribus quaſi lac teneritudinis eliquauimus. Cyprianum ſcilicet, Ambroſium, Hilarium, Auguſtinum, Ioannem, Hieronymum, Gregorium, Iſidorum, Iſichium, & Bedam: quorum doctrina, & fide imbutus, melius poſſis ad altiora proficere noſtro quidem ſtilo nunc ſenſum eorum commendans, nunc verò eorum propriis verbis vtens, quæ apta erant meo ſtudio temperaui. Interdum autem quæ manifeſta non dubium videbantur, vera ratione firmaui: Et contra quæque in eiuſdem libri margine literas Doctorum, quos præmiſi, ex initio nominis è regione figere curaui. Propter quod lege ſecurus, & perfice, quæ monui deuotus.

CHRISTI COMMVNIOnem verum corpus eius & ſanguinem eſſe non dubitandum.

CAP. I.

QVISQVIS Catholicorum rectè Deum cuncta creaſſe de nihilo, corde credit ad iuſtitiam, & ore confitetur ad ſalutem; nunquam dubitare poterit ex aliquo aliquid rurſus fieri poſſe, quaſi contra naturam aliud, imò iure naturæ quod necdum erat. Nam natura omnium creaturarum non ex ſe eſt, neque ex ſeſe creat rurſum omnia quæ naſcuntur naturalia rerum naſcentia: ſed voluntate Dei omnium rerum natura condita eſt. Propterea ſi rectè quiſque ſapit, non naturam cauſam

Vera fides nihil ambigit de verbo Domini dubitat.

dicit esse rerum: sed omnium naturarum A & ex natura sui generis denascentia volũtatem Dei esse confitetur. Porrò voluntas Dei tam efficax est & omnipotens, vt eius velle solum fieri sit: ac per hoc, voluisse illum, fecisse est. Vnde nimirum rerum & naturarum causa, sola voluntas Dei iure creditur. Ideoque quotienslibet in sæculo videtur quasi contra naturam aliquid euenire, quodammodo non contra naturam est, quia potissimum rerum natura creaturarum hoc habet eximium, vt à quo est, B semper eius obtemperet iussis: vt sicut velle Dei eius profectò est esse, ita quoque quicquid eam rursus Dei virtus esse decreuerit, iure aut crescendo augeatur, aut nascendo, licet pro nostris offensis diminuatur, aut mutando in aliud omnino quod non erat, prætermisso naturæ ordine conuertatur, rectissimè confitemur. Hinc ergo pulchrè à quodam Poetarum nostrorum dictum est,

Augu∫t.

Sedulius.

---*Subditur omnis*
Imperiis natura tuis, rituq; soluto,
Transit in aduersas iussu dominante figuras.

Potentia Dei omnia potest.

Quoniam extra potentiam Dei nihil est, idcircò omnia potest.

Neque enim sic condidit omnium artifex Deus, rerum naturas, vt suum velle ab eis auferret: quia omnium creaturarum subsistentia in eadem Dei voluntate subsistit & virtute: à qua causam habet non solum vt subsistat quicquid est, sed etiam vt sic sit sicut ipsa Dei voluntas decreuerit, quæ causa est omnium creaturarum. Alioquin nec subsisteret vlla creaturarum exi- D stentia, nisi in eius voluntate à quo totius eius esse manat. Et ideò natura creaturæ quotiens mutatur, aut augetur, vel subtrahitur, non ab illo esse diuertitur in quo est. Patet igitur quòd nihil extra vel contra Dei velle potest, sed cedunt illi omninò omnia. Et ideò nullus moueatur de hoc corpore Christi & sanguine, quod in mysterio vera sit caro, & verus sit sanguis: dum sic ille voluit qui creauit.

Ipsiss. Christi corpus, est sub figura panis.

Omnia enim quæcumque voluit Dominus fecit, in cœlo & in terra. Et quia vo- E luit, licet in figura panis & vini hæc sic esse, omnino nihil aliud quàm caro Christi & sanguis post consecrationem credenda sunt. Vnde ipsa Veritas ad discipulos. *Hac* (inquit) *caro mea est, pro mundi vita.* Et vt mirabilius loquar, non alia planè, quàm quæ nata est de Maria, & passa in cruce, & resurrexit de sepulchro. Hæc inquam ipsa est, & ideò Christi caro est, quæ pro mundi vita adhuc hodie offertur. Et cùm dignè percipitur, vita vtique in nobis æterna reparatur. Quod si minus alicui, quod dicimus, credibile videtur: attendat vniuersa veteris ac noui testamenti miracula, quæ contra naturæ ordinem ob fidei firmitatem à Deo gesta sunt: & videbit luce clarius, quod Deo nihil impossibile sit, dum omnium esse, Dei voluntas est, & quicquid voluerit Deus, hoc singula fiunt.

At verò si quis ista non credit, si vidisset Christum in cruce in specie serui, quomodo Deum illum intelligeret, nisi per fidem prius credidisset? Ita & in hoc corpore, vbi species alia monstratur, quomodo carnem Christi videat, nisi per fidem veraciter credat? Cogitet ergo si mare rubrum olim habuit in natura diuidendi se, vt populus per medium sicco vestigio transiret: aut si habuit omnis illa Ægyptiorum aqua ex se licet per Mosen, vim conuertendi se in sanguinem, & cætera. An in voluntate Dei fuit, vt impios permulceret ad fidem, & monstraret in specie coloris eius, quod C omnis eorum doctrina & morum aspersio versa esset in sanguinem. Deinde in Euangelio, si aqua per hausta de fonte, habuit potentiam se demutandi in vini saporem. Et vt de innumeris pauca commemorem: Habuit ignis ille Babylonius, vbi tres pueri missi sunt, per naturam ne caleret; an in voluntate Dei fuit, vt fieret tanquam Spiritus roris flantis, vt refrigerium magis quàm incendium præstaret sanctis? Cogiter ergo quisque, panes illi in eremo quinque aut septem si habuerunt substantialiter ex se, vt tot homines satiarent, deinde tot sportas replerent, an in gratia fuit, quod factum est creatoris? Minuendo enim multiplicabantur.

Ambros.

Ioann. 2.

Matth. 14. Marc. 6. & 8.

Luc. 9.

Necnon & Maria virgo habuit, vt virgo pareret sine coitu Deum, an in virtute Dei? & vt apertius dicam, caro nostra vel animalium, nunquid non terra, imo terra quia dictum est, *Terra es, & in terram ibis.* Quamquam ergo terra, vera caro, licet corruptibilis: quæ si seruauerit iura legis & mandatorum Dei præcepta, vestietur adhuc immortalitate, per ista quæ exponimus, etiam quamuis caro, tamen incorruptibilis erit. Quæ velim diligenter attendas, ô homo, & tum per omnia quæcumque naturaliter videntur esse, vel quæ cõtra naturam facta leguntur ab initio creaturæ, enucleatius obsecro considera, vtrum ex sese in sua natura fiant singula: vel quæ demutantur in aliud quod non erant, vtrũ per ordinem sui iuris vt sint mirabilia, aut certè quod magis fatebere, & illa quæ sũt

Genes. 3.

Sola ratio, non fides miratur aliquà fieri contra naturam.

quasi naturalia, & ista quæ quasi contra naturam veniunt, prorsus omnia in voluntate Dei esse, & in sapientia singula pro vtilitate rationabilium procreari. Et ideò causam omnium existentium, voluntatem Dei rectè fatemur. Nec immeritò, quoniam voluisse eius, fecisse fuit. Vnde quotienscunque aliquid fit ex aliquo, virtute voluntatis fit: & in sapientia eius qualiter fiat, præparatur. Neque igitur voluntas sine virtute, neq; virtus sine sapientia quippiam efficit. Quia ergo voluntas Dei, virtus & sapientia est, ideò quicquid vult, ita fit vt vult, & in nullo fallitur: quia in sapientia sua omnia vult, imò ipsa sapientia eius voluntas est: & propterea nihil quod non possit vult.

Vnde quia sic voluit, vt caro eius esset & sanguis hoc mysterium, in nullo dubites, si Deum credis: sed vera fide habeas in animo, quod hæc est caro illa quæ oblata est pro mundi vita. Quam qui dignè commederit, mortem non videbit in æternū. *Ambros.* Nihil enim Christus Ecclesiæ suæ maius aliquid in mysterio reliquit, quàm hoc, baptismique Sacramentum, necnon & scripturas sanctas: in quibus omnibus Spiritus sanctus, qui pignus totius Ecclesiæ est, interius mystica salutis nostræ ad immortalitatem operatur. *Pignus Ecclesiæ Spiritus sanctus* Sed in his denique nihil incredulis mirabile: credentibus verò nihil melius, nihil mirabilius, nihilque locupletius in hoc sæculo præbetur. Nō vt mirabilia visui pateant occulorum, sed in fide & intellectu diuinis redoleant mysteriis, & in eisdem æternitas mortalibus, & participatio Christi in vnitate corporis concedatur. *Vis huius Sacramēti.* Hac igitur de causa, longè ab omnibus quæ facta sunt à sæculo miraculis, distat hoc mysterium: quia illa omnia ideò facta sunt vt hoc vnum credatur, quod Christus est veritas, veritas autem Deus est. Et si Deus veritas est, quicquid Christus promisit in hoc mysterio, vtique verum est: & ideò vera est Christi caro & sanguis, quam qui manducat dignè, habet vitam æternam in se manentem. Sed visu corporeo & gustu propterea non demutātur, quatenus fides exerceatur ad iustitiam; & ob meritum fidei, merces iustitiæ consequatur. Alia namque Christi miracula hoc vnum passionis confirmat sacramentum. Et ideò non ob miraculum ista mutantur exterius in speciem, sed interius, vt fides comprobetur in Spiritu: verissimè confitemur, vt quia iustus ex fide viuit, habeat iustitiam fidei in mysterio, & per fidem vitam in se suscipiat manentem, qua securior adhuc mortalis, immortalitate pastus, quantocyus ad immortalia festinet, vbi nō pedibus, sed fide cum bonis operibus peruenitur. Constat igitur modis omnibus, quòd sicut in paradiso lignum vitæ fuit, ex quo iugis subsisteret status hominis si mādata Dei seruasset, & immortalitas: ita proprium est in Ecclesia hoc mysterium salutis, non quod eidem ligno hoc esset in natura, sed re visibili, virtus inuisibilis intrinsecus operabatur. *Elegans collatio.* Ita siquidem & in isto communionis sacramento visibili, diuina virtus ad immortalitatem sua inuisibili potentia, quasi ex fructu ligni paradisi, nos & gustu sapientiæ sustentat & virtute: quatenus per hoc immortales in anima, quamdiu ex hoc dignè sumimus, demum in melius transpositi, ad immortalia feramur. Ad hoc ergo Verbum caro factum est & habitauit in nobis: vt per Deum Verbum, carnem factum, caro proficeret in Deū Verbum: Quæ nimirum caro Verbi, fit esca in hoc mysterio. *Ioan. 1.* cibusque fidelium, dum verè creditur esse caro pro mundi vita, neque aliud aliquid quàm caro corporis Christi, ex qua Christus manet in nobis: *Hilarius.* vt & nos per eam transformemur in illo, qui nihil aliud factus est quàm Deus caro dignatione sua vt habitaret in nobis. Si ergo habitat in nobis, & nos membra corporis eius manemus in illo: iustum est, quia in illo sumus, vt ex eo viuamus; & ideo carne verbi pascimur, & potamur sanguine. *Ratio su re Sacramenti cœna.* Hæc est, inquam, firmitas fidei nostræ, hæc vnitas & vitæ communicatio. Vbi si naturæ ordo requiritur, succumbit ratio, & tamen manet extra humanam rationem facti veritas, ita vt in ratione fidei, vis deitatis & potestas efficax modis omnibus credatur: quia dubietas mentis, licet bonæ vitæ sit, qui accipit, excludit ne ad huius sacramenti intelligentiam pertingat.

Quòd hoc mysterium Christi, nullus fidelium debeat ignorare.

Cap. II.

Sacramentum Dominici corporis & sanguinis, quod quotidie in Ecclesia celebratur, nemo fidelium ignorare debet, nemo nescire quid ad fidem, quid ve ad scientiam in eo pertineat: quia nec fides in mysterio fine scientia rectè defenditur, nec scientia sine fide, quæ necdum capit, quandoque vt percipiat, enutritur. *Præcipuum sacramenti.* Ac per hoc tanti sacramenti virtus inuestiganda est, & disciplina Christi fides eru-

dienda: ne fortè ob hoc censeamur indigni, si non satis discernimus illud, nec intelligimus, mysticum Christi corpus & sanguis quanta polleat dignitate, quantaque præmineat virtute: & discernatur à corporeo gustu, vt sit præstantius omni sacrificio veteris testamenti. Hoc sanè si quis ignorat, non discernit: & ideò timendum, ne per ignorantiam, quod nobis prouisum est ad medelam, fiat accipientibus in ruinam.

Vnde Dominus in Leuitico: *Qui comederit de sanctificatis* (inquit) *per ignorãtiam, addet quintam partem cum eo quod comedit, & dabit Sacerdoti in sanctuario, nec contaminabunt sanctificata filiorum Israel quæ offeruntur Domino, ne fortè sustineant iniquitatem delicti sui, cum sanctificata comederint.* Et addidit: *Ego Dominus qui sanctifico eos.* Ac deinde, *Sancta Sanctorum sunt.* Vbi profectò mysteriũ corporis Christi & sanguinis designatur, ex quo non habet potestatem edendi, non solùm omnis alienigena, inquilinus, & mercenarius: verùm nec qui per ignorantiam tãti mysterij obcæcatur. Per ignorantiam autem illud percipit: qui virturem eius & dignitatem, atque circunstantiam ipsius sacramenti penitus ignorat, qui nescit verè, quòd corpus & sanguis sit Domini secundum veritatem, licet in sacramẽto accipiatur per fidem. Hic quidem mysterium accipit, sed nescit mysterij virtutem. Vnde Salomon, imò per eum Spiritus diuinus iubet: *Cùm sederis ad mensam potentis, vt comedas cum principe, diligenter attẽde quæ apponuntur corã te, quoniã talia te oportet præparare*: id est, mortificationem Christi in corpore circumferendo quotidie prædicare. Diligenter ergo intelligere, & spiritualia sacramenta palato mentis & gustu fidei dignè percipere, quasi legaliter, quintam partem ad ea quæ prius per ignorantiam comederat, superaddere est: dum diuina intelligibiliter interior homo noster per Christi gratiã excipit, & per ea virtute fidei Christo concorporatur. Alioqui quomodo lex iuberet ad ea quæ comederat aliquis per ignorantiam, quintam superaddere partem: cùm iam illa non superessent, quibus vlterius addi quippiam posset? Non enim superadditur illi rei quæ iam non est, sed ei vtique quæ hactenus est. Vnde benè Septuaginta, super ipsum addi quintam partem iubent. Quinta igitur pars illius tunc rectè à nobis superadditur ei quod prius per ignorantiam accipiebatur, si quinque sensus corporis intus ad intelligibilia spiritualiter conuertantur. Quia si rectè sapimus, vel rectè percipimus, diuinus Spiritus qui in nobis est, etiam per eandem gratiam ampliatur, eosdemque sensus nostros ad ea percipienda instruit & componit: ita sanè, vt non solùm gustum interius ad mystica perducat, verùm & visum atque auditum, necnon odoratum & tactum, ita tenus quodammodo illustrat, vt nihil in eis nisi diuina sentiantur, nihilque nisi cœlestia. Terribile satis est quod communicatur. Vnde quàm benè dicitur: *Addat quintam eius partem super eum*, vel sicut alij codices habent, *cum eo*, & dabit sacerdoti, qui aduertat omnem sanctificationem mystici sacrificij, & efficaciam, quomodo sensibilis res intelligibiliter virtute Dei per verbum Christi in carnem ipsius ac sanguinem diuinitus transferatur, vel qualiter per hoc communicantes ad spiritalia nutriuntur: siquidem Christo qui verus & summus sacerdos est, catholicè totum tribuere oportet, totumque eius virtuti atque ipsius potentiæ designari, nempe quia ipse liberat ab omni ignorantia, & remouet nos à carnalibus huius vitæ illecebris. Neque itaque finit terrenum aliquid aut vile ibidem suspicari, sed mystica & spiritualia in his sapere, ita vt nostri corporis sensus ad ea interius sanctificandi auidius transferuntur: si quomodo dicere possit præeminentior pars hominis, *Cor meum & caro mea exultauerunt in Deum viuum.* Rectè igitur in Deum viuũ totus homo exultat: quia licet ab omnibus Christi caro & sanguis quotidie comedatur, ipse tamen Agnus viuus & integer permanet. Non enim moritur, mors ei vltra non dominabitur, sed tamen in mysterio quotidie veraciter immolatur, in ablutionem delictorum comeditur. Vnde illico in eadem legis sententia infertur: *Ego Dominus qui sanctifico eos.* Sanctificat autem eos qui per hæc competenter ad Deum sanctificantem tendunt, & cum deuotione, modo quo oportet ea percipiunt: quia sanctificationis causa, & non contaminationis renatis in Christo ista proposuit. Alioquin portabit iniquitatem delicti sui, vt lex ait, qui sanctificata contaminarit comedẽs per ignorantiam, vel indignè appetens ea ex contemptu. Hinc ergo erudiri oportet eos qui percipiunt vitæ sacramenta, ne forte si quis desidiosè salutaria ignorat fidei rudimenta, & ipse à Domino penitus ignotetur.

Leuit. 22. — Sola fides discernit naturam huius Sacramenti. — *Eccles. 31.* — [illegible]uagin- [illegible]terpre- — Huius sacramenti gustu totus emundatur homo. — *Psalm.* — Quomodo Christi corpus manducetur, & non absumatur. — *Rom. 6.*

Quid

Quid sint Sacramenta, vel quare dicantur.

Cap. III.

Sacramentum quid. SACRAMENTVM igitur est, quicquid in aliqua celebratione diuina nobis quasi pignus salutis traditur, cùm res gesta visibilis, longè aliud inuisibile intus operatur, quod sanctè accipiendum sit. Vnde dicantur sacramenta. Vnde & sacramenta dicuntur, aut à secreto, eo quod in re visibili diuinitas intus aliquid vltra secretius efficit per speciem corporalem: aut à consecratione sanctificationis, quia Spiritus sanctus manens in corpore Christi, latenter hæc omnia sacramentorum mystica sub tegumento visibilium pro salute fidelium operatur. Magis igitur vis diuina ex hoc mentes credentium ad inuisibilia instruit, quàm si visibiliter ea monstraret, quæ interius præstat ad effectum salutis. Per fidem enim ambulamus, & non per speciem. 2. Cor. 5. Sunt autem sacramenta Christi in Ecclesia, baptismus & chrisma, corpus quoque Domini & sanguis*. Quæ ob hoc sacramenta vocantur, quia sub eorum specie visibili qua videntur secretius virtute diuina caro consecratur, vt hoc sint interius in veritate, quod exterius creduntur virtute fidei. Est & sacramentum iuris, in quo post electionem partium iurat vnusquisque quod suo pacto decreuerit. Vnde & sacramentum dicitur, quod secretius fides inuisibilis, per consecrationem inuocationis Dei, vel alicuius sacri teneatur, ex eo quod foris visu vel auditu vox iurantis sentitur. Fit ergo & Christi natiuitas, atque omnis illa humanitatis dispensatio, magnũ quoddã sacramentũ: quia in homine visibili diuina maiestas intus ob consecrationẽ nostram, ea quæ fiebãt, secretius potestate sua inuisibiliter operabatur. Vnde mysterium vel sacramentum, quod Deus homo factus est iure dicitur. Sed mysterium dictum est, eo quod secretã & reconditam in se habeat dispositionem. Est autem & sacramentum in scripturis diuinis vbicunque sacer spiritus in eisdem interius aliquid efficaciter loquendo operatur. Sed sacramento scripturarum erudiendo diuinitus introrsus pascimur, & pascendo ad operationem & disciplinam Christi erudimur. Sacramento verò natiuitatis & humanitatis eius & nos redimimur ad veniã, & scripturæ aperiuntur ad intelligentiam, & via per eum nobis monstratur, & potestas largi-

A tur, vt in adoptionem filiorum ex seruitute transeamus. Porro baptismi sacramento intrandi ad eandem adoptionem ostium credentibus panditur: vt deinceps in membris Christi per eandem renascentiam liberati à malo, vnum corpus efficiamur. In quo nimirum baptismo, & deinceps Spiritus sanctus in animam renascentis diffunditur, vt vniuersa Christi Ecclesia, vno Spiritu percepto viuificetur, & vnum corpus efficiatur, quia sicut B omnia corporis nostri membra vna viuificantur & reguntur anima, vt ex compage membrorum vnum corpus fiat: ita totius Ecclesiæ membra, vno sancto reguntur & viuificantur Spiritu, vt vnum corpus Christi efficiant, quia si quis Spiritum Christi non habet, hic non est eius. Rom. 8.

Sicut nemo igitur dubitat, quod vnusquisq; nostrûm vtero matris adhuc clausus accipiat, licet occultè, animã, vt sit homo in animam viuentẽ, ita interdum vt mater C nesciat quando per eam in illum priusquã exeat vita ingrediatur. Sic planè nemo dubitare debet, quod in aluo baptismi, priusquam infans à fonte surgat, Spiritus sanctus in eum qui renascitur adueniat, etsi non videatur; quia non minus est diuina virtus prouida & præstabilis ad regenerationem sacræ adoptionis, quàm fuit prius in natiuitate carnis, vt viuificaret sata hominis membra, licet concepta sint ex delicto. Qua de re fit non D dubium nobis argumentum, quod Deus seruator omnium & præstabilis, semper proficuam dispenset gratiam; ne quod disposuit immutetur. Si inter paterna interdum stupra, & materni criminis flagitia, ex libidine sata viuificat membra hominis, quantò magis vbique præsens Spiritus sanctus, quia replet orbem terrarum, offert, vt omnibus per fidem renascentibus se promptus ingerat, quatenus per eum membra Christi vnum sentiant, & ex omnibus vnum fiat cor- E pus? Cæterum Sacramento corporis & sanguinis tantundem pascimur in via & potamur, vt ex eo nutriti vnum efficiamur. Quo nimirum vegetati gustu, ad immortalia & æterna præparemur: quatenus spiritualiter iam Angelica gratia saginati, in eo viuificemur. Operatur autem nobis in his omnibus sacramentis Spiritus diuinus. Siquidem in scripturis sanctis corda nostra illustrat; quia neque 1. Cor. 3. qui plantat, neque qui rigat est aliquid, sed qui incrementum dat, Deus. Hinc sanè Ezechiel ait: *Quia Spiritus vitæ erat*

Ezech. 3. Apoc. 2.

in rotis. Et Ioannes: *Qui habet*, inquit, *aures audiendi, audiat, quid Spiritus dicat Ecclesiis.* Cæterum in Christo idem cooperatur Spiritus, quia conceptus creditur de ipso & Maria semper virgine. Simili quoque modo & in baptismo per aquam ex illo omnes regeneramur, deinde virtute ipsius Christi corpore quotidie pascimur, & potamur sanguine. Vnde nec mirum, si Spiritus sanctus, qui hominem Christum in vtero virginis sine semine creauit, etiam ipse panis ac vini substantiam, carnem Christi & sanguinem inuisibili quotidie potentia, per Sacramenti sui sanctificationem operatur, quamuis nec visu exterius, nec gustu saporis comprehendatur; sed quia spiritualia sunt, fide & intellectu pro certo sicut Veritas prædixit, pleníssimè sumuntur.

* Ex septem sacramentis Ecclesiæ tria tantum enumerat hoc loco Paschasius, exempli duntaxat causa. Neque enim ex professo hîc agit de numero sacramentorum, sed ad institutum satis ei erat aliqua sacramẽta commemorasse. Vide Bellarminum lib. 2. cap 27.

Vtrum sub figura, an in veritate hoc mysticum calicis fiat sacramentum.

Cap. IV.

Verum in hoc Sacramento corpus, vera fides nõ hæsitat. August.

Qvod in veritate corpus & sanguis fiat cõsecratione mysterij, nemo, qui verbis diuinis credit dubitat. Vnde Veritas ait: *Caro enim mea verè est cibus, & sanguis meus verè est potus.* Et vt discipulis non rectè intelligentibus claresceret, de qua dicebat carne, vel de quo sanguine, manifestans insinuat: *Qui manducat meam carnem*, inquit, *& bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in illo.* Ergo si verè est cibus, & vera caro; & si verè est potus, vtique & verus sanguis. Alioquin quomodo verum erit quod dicit: *Panis quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita*, nisi vera sit caro? Vtique & panis qui de cœlo descendit, verus panis. Sed quia Christum vorari fas dentibus non est, voluit in mysterio hunc panem & vinum verè carnem suam & sanguinem consecratione Spiritus sancti potentialiter creari; creando verò quotidie pro mundi vita mysticè immolari, vt sicut de virgine per Spiritum vera caro sine coïtu creatur *: ita per eundem ex substantia panis ac vini mysticè idem Christi corpus & sanguis consecretur. De qua videlicet carne ac sanguine, *Amen, amen*, inquit, *dico vobis, nisi manducaueritis carnem*

A *filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam æternam in vobis.* Vbi profectò non aliam, quàm veram carnem dicit, & verum sanguinem, licet mysticè. Vnde quia mysticum est Sacramentum, nec figuram illud negare possumus. Sed si figura est, quærendum quomodo veritas esse possit. Omnis enim figura alicuius rei figura est, & semper ad eam refertur, vt sit res vera, cuius figura est. Nam figuras veteris testamenti vmbras fuisse, nemo qui sacras literas legit, ambigit. Hoc verò mysterium aut veritas est, aut figura, & per hoc vmbra est, aut certè quærendum, hoc totum vtrum veritas dici queat, sine falsitatis vmbra, quamuis mysterium huiuscemodi res appellari debeat. Sed figura esse videtur, dum frangitur, dum in specie visibili aliud intelligitur, quàm quod visu carnis & gustu sentitur, dumque sanguis in calice simul cum aqua miscetur. Porro illud fidei Sacramentum iure veritas appellatur. Veritas ergo est, dum corpus Christi & sanguis virtute Spiritus in verbo ipsius ex panis vinique substantia efficitur. Figura verò, dum sacerdos quasi aliud exterius gerens, ob recordationem sacræ passionis ad aram, quod semel gestum est, quotidie immolat agnum.

Quod hoc mysterium & veritas & figura dicitur.

B C

Sed si veraciter inspicimus, iure simul veritas & figura dicitur: vt sit figura vel character veritatis, quod exterius sentitur; veritas verò quicquid de hoc mysterio interius rectè intelligitur aut creditur. Non enim omnis figura, vmbra vel falsitas. Vnde Paulus de vnico Dei filio ad Hebræos loquens ait: *Qui cùm sit splendor gloriæ, & figura substantiæ eius, portánsque omnia verbo virtutis suæ, purgationem peccatorum faciens.* Quibus profectò verbis, duas in Christo substantias declarat, & vtrasque veras. Nam cùm dicit, *Qui cùm sit splendor gloriæ*, diuinitatis consubstantialitatem prædicat. Cùm verò, *figura vel character substantiæ eius*, humanitatis designat naturam, vbi corporaliter plenitudo inhabitat diuinitatis: & tamen in vtroque vnus & verus Christus Deus catholicè commendatur. Vnde vnam rem sumit ad demonstrationem duarum substantiarum, quam figuram substantiæ & characterem nominauit. Quia sicut per characteres vel figuras litterarum, infantia nostra prius gradatim pertingit ad lectionem, deinde ad spirituales scripturarum sensus & intelligentiam: sic ex humanitate Christi ad diuinitatem patris peruenitur, & ideò iure figura vel

Hebr. 1.

D E

character ſubſtantiæ illius vocatur. Quid A enim aliud ſunt figuræ literarum, quàm characteres earundem, vt per eas vis & poteſtas ac ſpiritus prolatio oculis demõſtretur? Sic itaque formatur verbum caro, vt per carnem noſtra infantia ad diuinitatis intelligentiam nutriatur. Veruntamen neque characteres literarum, falſitas, neque aliud quàm literæ: neque Chriſtus homo, falſitas dici poteſt, neq; aliud quàm Deus, licet figura, vel character ſubſtantiæ diuinitatis iure dicatur, quia noſtram infantiã per ſe ad ſpiritualia interius intelligenda prouehit, & ſenſibus noſtris, vt ea quæ in illo ſunt capiamus, viſibilem ſe oſtendit. B Sed quia illum ſecundum carnem cœlos oportuit penetrare, vt per fidem illuc In illo renati, confidentius ſequi appeterent: reliquit nobis hoc Sacramentum viſibile figuram & characterem carnis & ſanguinis; vt per hæc mens noſtra & caro noſtra ad inuiſibilia & ſpiritualia capeſſenda, per fidem vberius nutriatur. Eſt autem figura vel character hoc quod exterius ſen- C titur; ſed totum veritas & nulla adumbratio, quod intrinſecus percipitur: ac per hoc nihil aliud hinc inde quàm veritas & Sacramentum ipſius carnis aperitur. Vera vtique caro Chriſti, quæ crucifixa eſt, & ſepulta, verum illius carnis Sacramentum, quod per ſacerdotẽ ſuper altare in verbo Chriſti per Spiritum ſanctum diuinitus conſecratur. Vnde ipſe Dominus clamat:

Matth. 26. *Hoc eſt corpus meum.* Et ne mireris, ô homo,
Ambr. l. 4 neque requiras naturæ ordinem. Si carnẽ illam verè credis de Maria virgine in vtero D ſine ſemine, poteſtate Spiritus ſancti creatam, vt verbum caro fieret: crede, & hoc
Ioan. 1. quod conficitur in verbo Chriſti per Spiritum ſanctũ, corpus ipſius eſſe ex Virgine.

Ratio nunquam penetrat ad ſenſum huius ſacramenti.

Vbi ſi rationem quæris, quis explicare poterit aut verbis comprehendere? Imo ſcias quæſo, quia ratio in virtute Chriſti eſt, ſcientia in fide, cauſa in poteſtate, effectus vero in voluntate: quod potentia diuinitatis contra naturam vltra noſtræ rationis
1. Cor. 5. capacitarem efficacitet operatur. Idcirco habeatur ſcientia in doctrina ſalutis, tene- E atur fides in myſterio veritatis: quoniam in his omnibus per fidem ambulamus, & non per ſpeciem.

* Solet Paſchaſius interdum ita loqui, vt creari corpus & ſanguinem Domini ſumat pro incipere eſſe in ſacramento, & ita tranſubſtantiari panem & vinum. Alioqui ſcimus à Theologia, vt differant tranſubſtaotiatio & creatio, tametſi in aliquo conueniant. Vide S. Thomam 3. p. q. 75. art. 8.

Quid interſit inter immolationes veterum figuriſque legalium, & inter Sacramentum dominici corporis & ſanguinis.

CAPVT V.

Exod. 12.

IMMOLATIONEM illam Agni figuram fuiſſe paſſionis Chriſti, & noſtræ communionis, rectè nullus fidelium ignorat. Sed quantum ſit inter illud & hoc ſacramentum, ſeu inter cibum qui de cœlo deſcendit, necnon & aquam quæ de petra
Num. 20.
fluxit, atque inter iſtud ſpirituale ac diui-
1. Cor. 10.
num commercium quærendum arbitror, præſertim cùm beatus Apoſtolus clamet, quod omnes Patres noſtri eandem eſcam ſpiritualem manducauerunt, & omnes eundem potum ſpiritualem biberunt. Vbi ſi eandem perceperant eſcam, & eundem potum, quid neceſſe fuit immutari quod ipſum erat; aut dari quaſi aliud, ſi nihil amplius eſt? Ex quo fatendum, ſic eandem fuiſſe, quam nunc percipimus, eſcam, eundemque potum, ſicut eandem fuiſſe petrã de qua manarũt aquæ, vbi Chriſtus, Apoſtolo teſte, prædicatur. Eadem quippe fuit eſca, quia manna ſpiritualiter percipiẽtibus typus fuit eſcæ corporis Chriſti & aqua illa quæ de petra fluxerat, porus & figura ſanguinis. Siquidem in præfiguratione idem, ſed non idem in adimpletione veritatis: quia quod tunc adumbrarur in deſignatione futurorum, imago veritatis, & vmbra corporis atque exemplaria erant: nunc autem myſterium implerat veritatis, & facta eſt Euchariſtia ex reſurrectione caro Chriſti, quæ prius per agnum, vel per eandem è cœlis eſcam figurabatur credentibus ad futura. De hoc vero pane Dauid cecinit in prouerbiis: *Panem Ange-*
Pſal. 77.
lorum manducauit homo. Alioquin eſca illa licet de cœlo venerit, & potus, quia corporeus erat, Angelis non congruebat; ſed ille vtique panis & potus qui per hæc præſagiebatur. Chriſtus ergo cibus eſt Angelorum, & Sacramentum hoc verè caro ipſius & ſanguis, quam ſpiritualiter manducat & bibit homo: ac per hoc vnde viuunt Angeli, viuit & homo, quia totum ſpirituale eſt & diuinum in eo quod percipit homo. Patet igitur quod & agnus ille legalis & manna, & omnia huiuſmodi, quæ figuram geſſerunt carnis ac ſanguinis Chriſti, quod paſſus ſemel in Paſcha & quotidie ſuper altare, mane ac veſpere immolatur, non niſi figurã iſtius habuere myſterij: & ſi qua in his virtus ſacrandi latuit,

Patres æque hoc Sacramẽto paſtos atque nos.

Nota de typo mannæ.

Sacrificiũ legale, huius Sacramẽti typus.

totum ex ista gratia fidei qua fruimur, præfulsit. Quam profectò illi per hæc quasi promissam suspirantes participabantur tantumdem per fidem, & de figuris Sacramentum veritatis intelligebant. Nos verò longè hanc patribus gratiam repromissam iam suscepimus, & susceptam veneramur, venerantes autem ex ipsa pascimur & potamur. Non figuris quidem legalium ænigmatum adumbratam, sed his defectis & euacuatis, sola veritate fruimur, & veram carnem Christi, & sanguinem in mysterio sumimus. Vnde Saluator, *Caro (inquit) mea verè est cibus, & sanguis meus verè est potus*: hanc qui manducat carnem, & hunc qui bibit sanguinem, habet vitam æternam. Cæterum, Dominus ad Iudæos, *Patres vestri (inquit) manducauerunt manna in deserto, & mortui sunt.* Nunquid & nos qui ista comedimus, temporaliter non moriemur sicut & illi? Moriemur sanè, sed non sicut illi in anima, quia illi carnalia manducantes, mortui sunt in æternum. Nos autem dum nihil carnale in eo sapimus, imò spirituales totum spiritualiter intelligentes, in Christo manemus. Idcircò de his qui rectè percipiunt, clamat ipse: *Qui manducat hunc panem, viuet in æternum.* Non enim à nobis propter hanc vitam, ne moriamur temporaliter, sed propter æternam, caro Christi & sanguis sumitur spiritualiter. Ad quam nimirum vitam nec illi sunt ingressi, qui prius dignè in figura ista percipiebant: donec veniret gratia nobis & illis pariter repromissa. Vnde patet quia multum interest, quamuis eadem esca, idemque potus ab Apostolo prædicetur: quia idem nec dum in re, sed in spe ac figura vbi promissio veritatis inerat. De qua spiritualis intelligentia atque fidei Sacramenta illis licet futura impertiebantur, ita vt nec illis deesset in Spiritu, quod iam spe potarêt, nec nobis quod de ipsis recolendo ad fidei firmitatem & vitam percipiendam copiosius proficiat. Nos tamen & illos spiritualis perceptio viuificat: quia bibebant illi de spirituali consequente eos petra, significans quod Christus post eos venturus esset. Bibimus quoque & nos spiritualiter, ac comedimus spiritualem Christi carnem, in qua vita æterna esse creditur. Alioquin sapere secundum carnem, mors est: & tamen veram Christi carnem spiritualiter percipere, vita æterna est.

Patres quidem sub figura corpus Christi esitarunt: nos verò re vera ipso corpore & sanguine Christi cibamur.

Ioan. 6.

Ioan. 6.

Patres quomodo hoc Sacramenta cõmunicarũt. Petra erat ſ[...]mui figura [...] res ipsa [...]urata.

Quid sit dignè ad vitam percipere corpus & sanguinem Christi.

Cap. VI.

Hoc sanè Christus exponit: *Qui manducat (inquit) meam carnem, & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in illo.* Hoc est ergo manducare illius carnem & sanguinem bibere: si in Christo maneat, & Christus in illo, qui percipit dignè, manere possit. Ille igitur in Christo manet, qui renatus ex aqua & Spiritu, nullo mortali crimine reus tenetur. Et Christus vtique in eo, qui aperuit illi ianuam fidei in Spiritu sancto consecratus, & membrum est in eius corpore, & templum Spiritus sancti, quia si quis Spiritum Christi non habet, hic non est eius. Qui autem eius non est, verè nec in illo, nec in corpore eius esse potest; & qui non manet, neque vita Spiritus viuit in corpore, in illo vtique nec Christus est, neque in Christo potest esse, quia omnino Christus vita est: hic autem mortali crimine reus à vita lõgè alienatur. Hinc quoque est quod ait: *Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in illo.* Alioquin nisi prius in me maneat, & ego in illo, carnem meam manducare non potest, neque sanguinem bibere. Et quid est quod manducant homines? Ecce omnes indifferenter quàmsæpè Sacramenta altaris percipiunt? Percipiunt planè, sed alius carnem Christi spiritualiter manducat & sanguinem bibit: alius verò non; quamuis buccellam de manu Sacerdotis videatur percipere. Et quid accipit, cum vna sit consecratio, si corpus & sanguinem Christi non accipit? Verè, quia reus accipit indignè, sicut Apostolus Paulus ait, iudicium sibi manducat & bibit, non probans se prius, nec diiudicans corpus Domini. Ecce quid manducat peccator & quid bibit. Non vtique sibi carnem vtiliter & sanguinem, sed iudicium: licet videatur cum cæteris Sacramentum altaris percipere. Et quare? Quia non se probat, nec diiudicat corpus Domini. Cogitat enim infidelis, quod digna & sancta indignus possit accipere, non aliud quidem attendens nisi quod videt, neque intelligens: nisi quod ore sentitur. Nequaquam igitur credit aut intelligit, quale vel quantum iudicium sumit. Nempe quia simul omnes ex vno edere visibiliter cernit, nec si aliqua sit vltra virtus in eo, satis ex fide sapit. Propter

Augustin.

Quomodo homo manet in Christo.

Rom. 8.

Ioan. 6.

Accedentes indignè hoc Sacramentum, mortem nõ vitam sibi manducãt.

1. Cor. 11.

Sumpturi Eucharistię Sacramentum quomodo probare se debeant.

quod illi virtus Sacramenti subtrahitur, & in eodem ob præsumptionem iudicium reatus duplicatur. Vnde Apostolus. *Probet se homo prius, & sic de pane illo edat, & de calice bibat.* Quibus duobus seruatis, videat vtrum dignè accipere possit videlicet, vt diiudicet corpus Domini, quid est, quantumve Sacramentum, qualisque virtus Sacramenti: quia diuinum ac spirituale est. Deinde semetipsum probet, vtrum ipse in corpore Christi, vel si Christus in eo maneat. Alioquin nisi & illud spiritualiter iudicet, & semetipsum ad percipiendum idoneum probet: iudicium sibi manducat, quia bono malè vtitur: vnde non illud ad vitam, sed in eo iudicium ad pœnam sumit.

1.Cor.11.

Quibus modis dicitur corpus Christi.

Cap. VII.

TRIBVS sanè modis in Scripturis sacris corpus Christi appellatur: profectò quia generalis Christi Ecclesia corpus eius est, vbi Christus caput, & omnes electi membra dicuntur. Ex quibus vnum colligitur quotidie corpus in virum perfectum, & mensuram plenitudinis Christi. Corpus autem Christi, sponsa videlicet Dei, Ecclesia iure dicitur, iuxta illud quod Apostolus ait: *Et erunt duo in carne vna. Hoc* (inquit) *Sacramentum magnum est in Christo & in Ecclesia.* Quod si Christus & Ecclesia in carne vna sūt: vtique vnū corpus, vbi sponsus caput, singuli autem electi, alter alterius membra. Ex quibus videlicet quisquis tollit membrum Christi & facit membrum meretricis, aut certè per quodlibet graue delictum diaboli; membrum hic profectò iam non est in corpore Christi, quia factus est alterius membrum. Idcirco ei iure non licet edere de hoc mystico corpore Christi. Quod sapè corpus, vt vera caro Christi fit, pro mundi vita quotidie per Spiritum sanctum consecratur; ex qua non habent potestatem edere, qui ex aduerso sunt. Vescuntur autem ea condignè, qui sunt in corpore illius, vt solùm corpus Christi, dum est in via, ipsius carne reficiatur, & discat nihil aliud esurire, quàm Christum, nihil sitire, nisi Christum, nihil aliud sapere quàm Christum, non aliunde viuere, non aliud esse, quàm corpus Christi. Cæterùm illud corpus quod natum est de Maria Virgine, in quod illud transfertur, quod pependit in cruce, sepultum est in sepulcro, resurrexit à mortuis, penetrauit cœlos, & nunc Pontifex factus in æternum, quotidie interpellat pro nobis. Ad quem, si rectè communicamus, mentem dirigimus, vt ex ipso, & ab ipso nos corpus eius, carnem ipsius, illo manente integro sumamus. Quæ nimirum caro ipsa est, & fructus ipsius carnis, vt idem semper maneat, & vniuersos qui sunt in corpore pascat.

Ecclesia corpus Christi.

Hoc Sacramento coalescere Christum & Ecclesiam in vnum corpus.

Sacramenti huius fructus.

Si enim hydria farinæ, vel lecythus olei, seu panes secundo crescunt, & non minuuntur dum satiant, quid putas caro Christi? Arbor quidem ligni vitæ Christus nunc in Ecclesia est, cuius imago in in paradiso arbor illa fuit. Idcircò scire conuenit, quod veritas hinc completur, quam prius figura præmisit. Nam si homini ex illa semper, Dei seruatis mandatis, edere licuisset: nunquam mori potuisset. Sic itaque ex hoc ligno corporis quicunque spiritualiter comedunt, si mandata obseruauerint: nunquam in Spiritu mortales erunt. Alioquin præcidendi sunt vt melius reinserantur. Vnde & lignum vitæ iure dicitur: quia sicut illud immortalitatem corporis sumptum præstitisset, ita istud, imò solidius, vitam præstat cum obseruatione mandatorum Dei æternam. De quo in laude Sapientiæ: *Lignum vitæ est his qui apprehenderint eam.* Et in Apocalypsi Ioannes: *Qui vicerit, dabo ei edere de ligno vitæ, quod est in paradiso Dei mei*: quia profectò non aliis largitur, etiam in mysterio, quàm vincentibus. Sed quoniam de tribus vocabulis corporis Christi diximus: restat etiam intelligere scripturas sanctas, doctrinamque Christi, quàm sæpè typicè corpus Christi interpretari debere, vt vnum corpus ex omnibus perficiatur, quia hæc sunt dotalia, hæc mystica, vt Christus & Ecclesia vnum corpus solidius confirmetur. Alioquin quomodo auderet Apostolus asserere Christi Ecclesiam de carne & de ossibus eius constare? Vtique hoc Sacramentum velint nolint inimici, magnum est in Christo & in Ecclesia, quod erunt duo in carne vna. Et si vna caro Christus & Ecclesia; iam vnitas naturæ amborum plenius commendatur. Quapropter illo integro, Agni carnes, nostra vt tollat peccata, mundi accipiamus: quatenus per hoc Christus in nobis maneat, & nos in ipso renati vnum efficiamur.

4.Reg.17.

Lignum vitæ.

Nota de immortalitate Spiritus.

Quod in hac communione, aut iudicium percipiatur, aut præmium.

CAP. VIII.

NIHIL in præsentiarum periculosius, quàm lethaliter peccare, & à Christi corpore coram interni iudicis oculis decidere. Deinde nihil damnabilius, antequam quis corrigatur, propter perfidiā humanam, cum Iuda à mysterio sanctæ communionis pedem non retrahere. Vnde à primordio huius celebritatis iudicium male accipientibus minatur, dum continuò post buccellam de manu Domini perceptam, Iudam Diabolus peruasit. Vbi mox ostenditur futurum in Ecclesia iudicium, quia sancta Sanctorum sunt, si quis ea, lapsus de corpore Christi factus membrum meretricis, vel diaboli, præsumpserit. Nec dubium quin iudicium excipiat, & cum Iuda culpæ societur obnoxius, tam quia corruit, quàm quia in conscientia damnatus, ausus est sine pœnitentia & correctionis venia, sancta mysteria temerare. Nec præsentiam igitur diuinæ maiestatis veritus, dum cogitat nihil amplius, quàm quæ videntur, nec intelligit miser, quod nunquam caro Christi, nisi de manu eius, & sublimi ara, vbi Christus Pontifex futurorum bonorum pro omnibus assistit, iure accipitur.

Vnde Sacerdos cùm hæc incipit immolare, inter cætera, *Iube* (inquit) *hæc perferri per manus sancti Angeli tui in sublime altare tuum in conspectum diuinæ maiestatis tuæ.* Et cogitas, ô homo, aliunde illud accipere quàm de altari, vbi sublimius transpositum consecratur? Sed fortassis ad hæc cæca cogitatio dicit: Et quomodo in cœlum ante conspectum diuinæ maiestatis, tam subito offertur, cùm hic aut panis, aut caro licet in manu Sacerdotis visibiliter semper teneatur? Hoc quippe est felix homo, quod Sacramentum vel mysterium vocatur. Si enim totum visibile fieret, nullum in eo mysterium vel secretum esset, nulla fides, nulla vis spiritualis, nulla alia res, quàm quæ oculis & gustui subiaceret. Nunc autem longè aliter virtus diuina interius operatur, quia per fidem ambulamus, & non per speciem. Habet enim fides præmium meritorum: vt quicquid per fidem tibi sapuerit, hoc interius totum præbeat. Vnde scriptum legimus: *Dedisti eis Domine panem de cælo habentem omne delectamentum, & omnem saporem.* Alioquin nisi per fidem & intelligentiam, quid præter panem & vinum in eis gustantibus sa-

A pit? Et ideò populus ille carnalis manna fastidiuit, quia inibi non nisi carnalia quæsiuit. Cæterùm quibus omnem saporem & omne delectamentum præbuit, eandem de cœlo escam, quam nunc percipimus spiritualis & typica illa perceptio in ore sapuit. Hinc Apostolus patres nostros eandem comedisse escam spiritalem testatur, sed non in pluribus eorum beneplacitum fuisse Deo, profectò quia fastidientes spiritualia, carnaliter sapiebant. Non quidem patres nostri spiritalia prægustantes, sed

B infideles planè patres Pharisæorum, de quibus Dominus dicebat, quod mortui sunt in deserto. Illi vtique mortui sunt, in quibus beneplacitum non fuit Deo. Isti verò mori non potuerunt spiritaliter comedentes, quia eis esca illa cœlestis saporem & delectamentum immortalitatis præbuit. Simili itaque modo nunc in Ecclesia cibus iste quibusdam vita est, quibusdam verò pœna & supplicium peccati. Porrò illis vita est, quibus Christus est vita: illis verò mors, qui *August.*

C per carnem, & ignorantiam membra sunt diaboli. Vnde, ô homo, disce aliud gustare, quàm quod ore carnis sentitur: aliud videre, quàm quod oculis istis carneis monstratur. Disce quia Deus spiritus illocaliter vbique est: intellige quia spiritalia hæc, sicut nec localiter, sic vtiq; nec carnaliter ante conspectum diuinæ maiestatis in sublime feruntur. Cogita igitur si quid piam corporeū potest esse sublimius, cùm substantia panis & vini in Christi carnem & sanguinem efficaciter interius cōmutatur; ita vt deinceps post consecratio-

D nem iam vera Christi caro & sanguis veraciter credatur, & non aliud quàm Christus panis de cœlo à credentibus æstimetur. Putasne aliud esse altare vbi Christus Pontifex assistit, quàm corpus suum, per quod & in quo Deo Patri vota fideliū & fides credentium effertur? Quod si veraciter corpus Christi altare illud cœleste creditur: iā non aliunde carnem & sanguinem quàm de ipso Christi corpore sumere te putabis.

E Cæterum de Angelorum præsentia dubitare omnino non debes, quia ad hoc secundum Apostolum Paulum administratorij Spiritus positi sunt in ministerio, propter eos qui hæreditatem accipiunt salutis. Idcircò inter Angelorum frequentiam, quàm terribile sit indignè ad communionem accedere, debet quisq; cogitare: imò quàm terribile sit ipsum corporis & sanguinis Sacramentum, vbi

Nota quod Chriſtus miniſtrat corpus ſuum.

pleniſſimè virtus Chriſti accipitur, & neque ab alio quàm ab ipſo Chriſto Pontifice porrigitur, licet viſibilis Sacerdos aſſiſtere & ſingulis tribuere videatur. Quia quod iſte per ignorantiam omnibus indifferenter tribuit, Chriſtus virtute maieſtatis ſuæ interius, cui ad remedium, cuíque ad iudicium tribuatur, diuinitus diſcernit. Quis enim carnem ipſius & ſanguinem, niſi ab ipſo, iure percipit, cuius eſt caro? Et ideo alius accipit myſterium ad iudicium damnationis, alius verò virtute myſterij ad ſalutem. Nam is qui cum Iuda contemptu ſuo & vitio criminis reus tenetur, cum Iuda vtique condemnatur; & qui cum Petro, ac cum cæteris fideliter ac deuotè participatur, cum Petro quoque & cum cæteris Apoſtolis in corpore conſecratur. Hoc ergo iudicium in natale calicis mox excipitur, vt doceatur, quid contemptoribus immineat, ſi damnati à conſcientia, pedem de menſa Domini non retraxerint. Vnde Dominus in Leuitico ad Moſen: *Loquere*, inquit, *ad Aaron, & ad filios eius, vt caueant ab his quæ conſecrata ſunt filiorum Iſraël, & non contaminent nomen ſanctificatorum mihi. Ego Dominus. Dic ad eos*, inquit, *& ad poſteros eorum: Omnis homo qui acceſſerit de ſtirpe veſtra ad ea quæ conſecrata ſunt, quæ obtulerunt filij Iſrael Domino, in quo eſt immunditia: peribit coram Domino: Ego ſum*, inquit, *Dominus.* Vbi non ſolùm Sacerdotes tangit, & miniſtros altaris: verùm etiam omnem de ſtirpe veræ fidei, licet vltimus in Eccleſia habeatur, vt hanc legis ſanctionem in commune cuſtodiant. Alius quippe Iſraël carnalis nomine tenus appellatur: alius verò vir videns Deum. De cuius nimirum ſtirpe nemo immundus debet accedere ad ea quæ conſecrata ſunt filiorum Iſrael; quia nemo niſi mundus à lethali crimine, dignè poteſt ea ſumere. Si quis autem ſumit indignè, id eſt, in cuius anima eſt immunditia peccati, peribit coram Domino. Hunc igitur, vt Septuaginta interpretes ediderunt, Deus auerſatur, & ab omni repellit communione ſpiritus. Vnde poſtea ſi Domini reſuſcitante gratia & miſericordia, in corpore Chriſti talis quilibet forte reinſertus fuerit, & per pœnitentiam viuificatus: debet non minus de contemptu, quàm de prioris culpæ reatu, quia ſalutaria vitæ myſteria ſumpſit ad iudicium, medullitus corde ingemiſcere, & ad vberiorem amoris gratiam, eo quod euaſerit, inardeſcere.

Leu. 22.

Hæc igitur quæ conſecrata ſunt Domi-

A no, non aliorum eſt cibus, niſi qui ſunt in Domino; quia ij ſoli viſuri ſunt Dominum, vnde illorum iure conſecrata, id eſt, filiorum Iſraël dicuntur. Nec putes Legiſlatorem Deum, de his tantum quæ in lege ſacrabantur, iſta ſanxiſſe; præſertim cùm illa nihil aliud fuerint, quàm vmbra futurorum. Vnde terribilius eſt ad ea immundum accedere, vbi Sacerdos eſt ille, qui poteſtatem habet corpus & animam perdere in gehennam. Ex quo in fi- B ne concluditur, *Ego Dominus.* Ac ſi patenter dicat, Ego ſum ſcrutans corda & renes, ego ſanctificans dignè accipientes, ego qui ſolus poteſtatem habeo animam perdere male accipientium. Et quiſquis accedis, hunc attende, & time Pontificem, non eum quem fallere te putas, ſed illum cui cuncta patent: & timeas percipere non virtutem Spiritus ſancti, ſed iudicium ſacramenti.

Legalia ſacrificia futurorum vmbra.

Matth. 10. *Luc.* 12.

Chriſtus eſt ſummus Pontifex, huius Sacramẽti diſtributor.

Iudicium autem Sacramenti eſt, ſi habeat reus prioris culpæ delictum; deinde C contemptus ſui, peccatum ſuperbiæ vel ſacrilegij contra Deum: quia auſus eſt ſancta contingere, quod non licet niſi mundis. Hinc igitur patet, quod grauius eſt, quod talis quilibet excipit facinoris, quàm quod prius admiſerat. Nam Iudas donec buccellam acciperet, quamuis mente ſaucius, interdum tamen à Domini bonitate leniter, crebróque nunc cum aliis, nunc ſolus monetur. Sed poſtquam indignus myſtica præſumpſit, inuaſit eum Diabolus: & qui prius nutabat, vt accepit, D continuò foras exiuit. Hinc quoque in libro Samuëlis, cùm de peccato ſacrificij filios ſuos Heli moneret, dictum legimus: *Non eſt enim bona fama, filij, quam audio de vobis: Si peccauerit vir virtutum, placari ei poteſt Deus: ſi autem peccauerit in Deum, quis orabit pro eo?* id eſt, quem apud Deum pro ſe interuenientem inueniet, qui Deũ totius creaturæ contemnens, in eius iniuriam, ad ſanctificata, immo nunc ad corpus & ſanguinem ipſius indignus accedit? Talis profecto nec Dei veretur præſen- E tiam, nec frequentiam formidat Angelorum: ſed ſic ſe ingerit, quaſi nullus ſit qui eius conſcientiam videat. Propter quod Dominus cùm peccata Ieruſalem, & abominationes quæ fiebant in tẽplo, per viſionem oſtenderet, inter cætera dicuntur ſex viri de via portæ ſuperioris adueniſſe, & ecce vnuſquiſque eorum in manu ſua ferebat vas interfectionis, vbi ſeptuaginta ſecurim attuliſſe dixere, de qua Dominus: *Ecce ſecuris ad radices arborum*, videli-

Ioan. 13.

1. *Reg.* 2.

Ezech. 9.

Securis ad radicem arborũ.

cet, ad cogitationes singulorum *posita est.* A In quorum medio vir vnus vestitus lineis, & atramētarium habebat scriptoris ad renes suos.

Qui profectò ingressi, steterunt iuxta altare æneum, quod erat in atrio templi: per quod nimirum, præsens altare quo cibum vitæ & stipendium militiæ nostræ sumimus, manifestissimè designatur: quia illud aliud interius intra sancta sanctorum, aureum fuisse legimus, ex quo illud intelligibile demonstratur altare, vbi orationes B omnium & vota offeruntur singulorum, à summo Pontifice Christo Domino. Et ideo ad illud mundo corde pertingere, ad istud verò mente simul & corpore, absque vlla immunditia debemus: quia Sacramentorum vota in illo pro nobis offeruntur altari, quo nimirum Christus concordiam videt omnium, fidem conuenit singulorum, illucque Deo Patri hæc precantur per manus Angeli gloriosius deferri, & ex illo co-

D.Hiero.

ram nobis in isto visibili, quia necdum ad C illū corporeo ingressu possumus introire, verissima caro Christi & sanguis quotidie ministratur. Idcirco signanter iuxta illud æneum quod erat in atrio, stetisse dicūtur: quia ad illud interius qui semel intrauerit, nunquam vlterius mortem patietur: ad istud verò, quod in atrio est, id est in præsenti sæculo, si quis indignè accesserit, iudicium damnationis excipit. Ad hoc ergo vnusquisque illorum in manu sua vas interfectionis tulisse scribitur. Vnde &

D.Hiero.

gloria Domini, quæ assumpta fuerat de D Cherub, stetit ad limen domus, vt ingrediētes plenius dignosceret, & clamauit ad virum, qui indutus erat lineis, & atramentarium scriptoris habebat in lumbis suis. Quem profectò virum Christum intelligimus, vestitum in habitu Pontificis, de quo

Psal. 109.

scriptum est: *Tu es sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedech.* Et habet atramentarium scriptoris ad renes suos, vt omnium peccata describat, & sanctorum à peccatoribus numerum segreget, maximè dum ad altare veniunt. E Et ideo bene iuxta illud stare perhibentur, vt milites ad stipendia vitæ percipienda accedentes diuinitus discernat.

Stipendia vitæ Christi Sacramenta. Signū Tau.

Cui cùm in medio candelabrorum aureorum assistere dictum est, transit per mediam Ierusalem, & signat Tau super frontes gementium & dolentiū super cunctas abominationes, quæ fiunt in medio eius. Hinc quoque alibi de seipso, *& ambulabo*, inquit, *inter eos & ero illorum Dominus.* Quorum illorum vtique, super quos signatum est signum Tau, idest signum crucis, mortificationem scilicet Iesu in corpore suo circumferentes; qui non solùm sua, sed aliorum quoque delicta lugent, vt possint dicere cum Propheta; *Signatum est super nos lumen vultus tui Domine.*

Psal. 4.

Cæterum ad eos, in quorum manibus vasa interfectionis erāt, fit illico vox Propheta audiēte: *Trāsite post eū per ciuitatem & percutite, nō parcat oculus vester, neque misereamini senem, adolescentulum & virginem, paruulum & mulieres: interficite vsque ad internecionem. Omnem*, inquit, *super quem videritis Tau ne occidatis: & à sanctuario meo incipite*, siue, vt Septuaginta, à sanctis meis, id est à Sacerdotibus & ministris altaris; non quod sancta sint, sed quia pro ministerio sancti vocentur in populo, vt qui sunt causa peccati in plebe, primi excipiant supplicium: quia tempus est, vt iudicium à domo Domini incipiat. Sed ne putares sine causa iuxta altare stetisse, fit ad eos vox diuina, quæ vtinam in nobis ne compleatur! Cōtaminate domum & implete atria interfectis, quia nulla est religio, vbi offensio peccati offerentes contaminat. Et ideo iure vnde peccatum, inde iudicium incipit: quia peccato mortuus contaminat prius atria templi & profana sancta, dum immundus ea contingit. Neque fit error iudicij, vbi iudex est & descriptor suorum militum. Verbum Dei Patris Christus Iesus, penetrabilior omni gladio ancipiti, discretórque cogitationum & medullarum, pertingens vsque ad diuisionem animæ ac spiritus. Vnde Apostolus de his qui indignè sumunt, non diiudicantes corpus Domini, *Propterea*, inquit, *imbecilles sunt, & dormiunt multi.* Dormiunt ergo inde multi, non somno pacis, sed somno mortis: quia ministerio eorum, qui ad hoc positi sunt, Angelorum, perimuntur. Imbecilles verò fiebant, quia variis languoribus ideo cruciabantur quidam, vt corrigerentur: quidam verò vt iam inciperent torqueri, & metu eorum cæteri sanarentur. Alioquin plagæ & infirmitates nunquam in populo Christi tantum crebrescerent; præsertim cùm de his qui ex Ægypto in figura sanctæ Dei Ecclesiæ egrediebantur, lectum sit, nullum fuisse infirmum.

Ezech. 9.

Verbi diuini efficacia.

1. Cor. 11.

Ob sacramēti illius irreuerentiam imbecilles qui, quomodo, & quare.

Nam & ideò lignum vitæ dicitur, quod hanc virtutē diuinitus acceperit, vt si quis ex eo manducaret, sanitate corporis ad immortalitatem firmaretur. Quantò magis ex hoc præstatur ne non moriatur in carne, sed ne lædatur quisque à diabolo, dum eum virtus sanguinis defenderit? Sed fortè ad hæc: Si propterea infirmantur

Lignum vitæ quale & vnde dicatur.

Accipiētes hoc Sacramentū indignè cur non apertè puniantur.

& dormiunt multi, cur non apertè? præ- A
sertim cùm magis illi puniantur, qui Dei correptione iudicantur indigni. Nimirum, quia fides renatorum exercenda erat & probanda, necnon & doctrina præceptorum homo erudiendus tamen nec dubiù, quin fidelis vitam, contemptor verò mortem accipiat. Alias si semper in peccantibus aperta vltio fieret, terror homines cōpesceret, non fides vel religio ad probitatem morum imbueret. Vnde secundum Apostolum, cùm aliquis infirmatur, prius B adhibenda est confessio peccati, deinde orario plurimorum, post sanctificatio vnctionis: quia impossibile est per medicinam sanari vllius artis, quem diuina vltio premit. Et si medicina est sectanda, tamen hoc prius agendum Christiano: quoniam si in Angelis prauitas est inuenta, & astra non sunt munda coram eo, quanto magis homo immundus probatur, nisi confessione & bonis operibus quotidie purgetur? Veruntamen quia sæpè grauius peccantibus diuina patientia, licet præsumāt C indignè, patcit ad tempus, & expectat ad pœnitentiam; non ideò securitas subrepat: quia thesaurizat sibi contēptor iram in die iræ, & peccata magis in Deum accumulat. Certus sit enim, quia vltores Angeli, nec semel indignè communicanti parcerent, nisi bonitas Christi, in cuius iudicio pendent omnia, & cui commissum est, vt signum ponat suorum in frontibus, gladium suspenderet, & remoueret interdum momentaneam mortem. Vnde postea resipiscentibus, duplex in pœnitentia D debet esse luctus: vel quia malè gessit, vel demum ad iudicium malè præsumpsit. Quod sanè delictum nullo alio, nisi Christo interueniente, donabitur. Vnde in lege ob hoc quia in sanctificatis deliquit, aries, per quem intelligitur Christus, offerri iubetur, vt apud Deum Patrem, Deus homo Pontifex in æternum interpellare per fidem credatur, atque ipsum pro se moribus & vita quotidie reinductum per fidem offerat. Alioquin qui in Deum peccauit quis orabit pro eo, nisi Deus? qui nostras infirmitates ideo assumpsit, vt com- E patiatur nobis, & per eum donet veniā ex delictis, etiam in Deum admissis. Veruntamen nec hoc dicimus, vt idoneus aliquis pro nobis iniustis nō debeat interuenire: sed Christo totum debemus adscribere, qui suas etiam iniurias libenter remittit, & pro delinquentibus in se, sicut prius in cruce fecerat, etiam se Patri offerendo, idoneus exorator interuenit.

Nota de confessione infirmorū & extrema vnctione.

Christi bonitate & intercessione, fit quod non è vestigio in corpus non mini iniurij puniuntur.

Christus nostras infirmitates ideò assumpsit, vt nobis compatiatur.

Quid necesse fuerit quod semel gestum est, Christum quotidie immolari, & quid boni tribuant hæc mysteria dignè accipientibus.

CAP. IX.

ITERATVR autem quotidie hæc oblatio, licet Christus semel passus in carne, per vnam eandēq; mortis passionē semel saluauerit mundum, ex qua morte idem resurgens ad vitam, mors ei vltra nō dominabitur: quia profectò sapientia Dei Patris necessarium pro multis causis hoc prouidit. Primò siquidem, quia quotidie peccamus, saltem peccatis sine quibus mortalis infirmitas viuere non potest: quia licet omnia peccata condonata sunt in Baptismo, infirmitas tamen peccati adhuc in carne manet. Vnde Psalmista: *Benedic anima mea Domino, qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis, qui sanat omnes infirmitates tuas.* Et ideò quia quotidie labimur, quotidie pro nobis Christus mysticè immolatur, & passio Christi in mysterio traditur: vt qui semel moriendo mortem vicerat, quotidie recidiua delictorum per hæc Sacramenta corporis & sanguinis peccata relaxet. Vnde oramus: *Dimitte nobis debita nostra.* Quia si dixerimus quod peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, & veritas non est in nobis. Secundò igitur, vt sicut fuit arbor vitæ in paradiso, ita sancta Dei Ecclesia, quæ paradisus delitiarum in Canticis appellatur, habeat in se mysteriū vitæ, quod in eodem ligno figurabatur, ex quo qui edunt seruantes mandata vitæ, nequaquam possunt mori in æternum. Quod si veluti Adam inobedientes à diabolo rursus peccato mortis perempti fuerint, sicut ille de paradiso, remouentur à sanctis altaribus, & à ligno vitæ, scilicet à corpore & sanguine Christi, qui est verum paradisi lignum, cuius folium non defluet, & omnia quæcunque faciet prosperabuntur. Remouentur autem, ne sumant de ligno vitæ, & malè viuant, vt moriantur: imò vt resipiscant à malis suis, & per pœnitentiam reconciliari Christo per hunc cibum rursus reinserantur visceribus, & feliciter deinceps viuant in æternum. Hoc quippe agunt Sacerdotes Christi in Ecclesia, & monstrant quod futurum est in illo vltimo examine, quando separabuntur iusti ab iniustis. Sed hic sicuti Adam expulso, spes mansit redeundi ad vitam per pœnitentiam: ita præcisis à ligno vitæ patet facultas, si velint redire ad veniam.

Christus semel mortuus, vltra non moritur.

Prima ratio.

In baptismo omnia peccata condonantur, sed peccati fomes in carne remanet.

Matth. 6.

1. Ioan. 1.

2. Ecclesia paradisus.

Psalm. 1.

Vbi cum pœnitentia interceſſerit, certa spes percipitur: quia iam vitæ admixtus, mori non poterit, si reconciliatus maneat in Christo. Tertiò, vt quicunque dignè hanc vitam ſumunt, renati vnum efficiantur, vt ſicut iam per Baptiſmum Chriſtum induunt, ita Chriſtus in eis per hoc ſacramentum corporaliter maneat: vt ſint credentes vnum in Chriſto, & Chriſtus in eis maneat, quatenus illud compleatur, quod ipſe ad Patrem orat. *Non pro his autē*, (inquit) *rogo tantum, ſed pro his qui credituri ſunt per verbum eorum in me: vt omnes vnum ſint, ſicut tu pater in me, & ego in te, vt & ipſi vnum ſint in nobis.* Hæc itaque vnitas, non ſicut hæretici volunt, ſola voluntate inter Patrem & Filium prædicatur, & ſicut laborant ex eo quod ait: *Ego & Pater vnum ſumus*: tentant igitur ad vnanimitatis illud conferre conſenſum, vt vnitas voluntaris in his ſit, non naturæ, ſicut multitudinis credentium in Ieruſalem dicitur cor vnū, & anima vna fuiſſe. Sed nos patrum veſtigia ſequentes, credere oportet quod Deus ex Deo ſubſtantialiter genitus, naturaliter hoc eſt quod Pater, ac per hoc vnitate naturæ Pater & Filius vnum eſſe probantur.

3. Vſus Eucharistiæ.

Ioan. 17.

Act. 3.

Necnon & Chriſtus hodie in nobis non ſolum per concordiam voluntatis, ſed etiam per naturam in nobis, ſicut & nos in illo, rectè manere dicitur. Nam ſi Verbum caro factum eſt, & nos verè Verbum carnem in cibo dominico ſumimus: quomodo Chriſtus in nobis manere naturaliter iure non æſtimatur, qui & naturam carnis noſtræ inſeparabilem ſibi homo natus Deus aſſumpſit, & naturam carnis ſuæ ad naturam æternitatis ſub ſacramento hoc nobis communicandæ carnis admiſcuit: & ideò per hoc omnes in Deo Patre, & Filio, ac Spiritui ſancto vnum ſumus: quia Pater in Chriſto, & Chriſtus in nobis eſſe probatur? Hinc igitur eſt, quod & nos in Chriſto naturaliter vnum corpus efficimur, & ſi quis Patrem in Chriſto naturaliter confiteтur, confiteatur ſe naturaliter, quia Verbum caro factū eſt, vnum eſſe in illo, vt naturalis vnitas per Sacramentum appareat veritatis. Hinc ergo dicit: *Qui manducat carnem meam, & bibit ſanguinem meum, in me manet, & ego in eo.* Verè igitur, ſicut per naturam deitatis Deus Pater in Filio eſt: ita Filius Deus homo per humanitatem carnis in nobis eſſe iure dicitur; ac per hoc mediator Dei & hominum prædicatur: quia per eum communionem vnitatis habemus ad Deū, dum ipſe in Patre manēs, & in nobis quoque manere dicitur. Qua de cauſa, vnum nos eſſe in ipſis ſuperioribus Pater à Filio ſecundum humanitatem exoratur. Ecce duo iſta Sacramenta quid efficiunt. Per Baptiſmum ergo renaſcimur in Chriſto: & per Sacramentum corporis & ſanguinis Chriſtus in nobis nō ſolùm fide, ſed etiam vnitate carnis & ſanguinis manere probatur: & ideò iam membra Chriſti eius carne veſcimur, vt nihil aliud quàm corpus eius, vnde viuimus, & ſanguis, inueniamur.

Hilarius lib. 8. de Trinitate.

Chriſtus verus Deus & homo.

Ioan. 6.

Hinc igitur eſt, quod nemo aſcendit in cœlum, niſi qui de cœlo deſcendit: quia cum illo per hæc myſteria vnum ſumus. Iteratur autem hoc myſterium, & ob commemorationem paſſionis Chriſti, ſicut ipſe ait: *Hæc quotieſcunque agitis, in meam commemorationem facite.* Quotieſcumque ergo hunc panem ſumitis, & bibitis hunc calicem, mortem Domini annunciabitis donec veniat. Non itaque ſic accipiendum donec mors Chriſti veniat, quia iam vltra non moritur: ſed donec ipſe Dominus ad iudicium veniat. Interim autem ſemper mors eſt Chriſti pro ſæculi vita poſteris nuncianda: vt diſcant, quia charitate Deus ſuos dilexit, qui pro eis mori dignatus eſt: cui omnes vicem debemus rependere caritatis, quia ad hoc nos prior dilexit, cùm eſſemus gehennæ filij, vt diligeremus eum à morte iam liberati. Dicunt etiam quidam, quod & ideo quotidie celebratur, vt qui de Iudæis crediderent, haberent per hanc gratiam aſſueti diebus ſingulis Domino hoſtias immolare, quo poſſent ſuæ religionis vota celebriter offerre. & omnium veterum ſacrificiorum atque holocauſtomarum legitimis huius myſterij præferre veritatem. Sed licet ita videatur, tamen plenior & perfectior ſententia eſt quam præmiſimus: quia non minus pro nobis, quàm pro illis in Eccleſia hoc myſterium celebratur. Hæc quippe figura præceſſit in Melchiſedech, ſicut fides in Abraham, ſed quia lex quaſi medius paries ſe iniecit, potius in omnibus legum ſacrificiis veritas huius myſterij adumbratur. Quibus profectò remotis, quod prædictum erat ſecundum ordinem Melchiſedech, Chriſtus verè pontifex ſucceſſit, ſacerdotium habens in æternū. Hoc itaque Abraham in Melchiſedech fide conſpexerat, & ideo decimas ei obtuliſſe legitur, atque benedictionem ab ipſo percepiſſe. Vnde rex ille Melchiſedech, Rex iuſtitiæ, vel Salem, & ſacerdos dicitur: vt per eum Chriſtus, cuius typum il-

Ioan. 3.

Luc. 22.

1. Cor. 11.

Gen. 14.

Heb. 7.

le gessit, euidenter Rex & Sacerdos monstraretur. Alioquin quis mortalium Rex iustitiæ iure queat vocari, cùm nullus, nisi iustitia fidei, saltem iustus inueniatur? Idcircò teneamus nos ad istum pontificem & sacerdotem Christum, & in illo maneamus: quia per hoc quod ille in nobis est, & nos in illo etiam & ipsi omnes sacerdotes dicimur, & sumus. Fecit enim nos tegnū & sacerdotes Deo, & ideò gens sancta, sacerdotium regale, populus acquisitionis ab Apostolo prędicamur. Hoc igitur notum, quia nos in ipso, & ille in nobis, per hanc gratiam concorporatur, trāsfigurans nos in corpore claritatis suæ: vt cum ipso, & in ipso sit nobis regnum pacis. Hoc quippe Salem interpretatur & sacerdotium æternum. Hinc quoque Propheta canit; *Lauda Ierusalem Dominū, lauda Deum tuum Sion: qui posuit fines tuos pacē, & adipe frumenti satiat te.* De quo nimirum frumento, cœlestis illa Ierusalem saginatur. Et notandum, quod hoc frumētum, corpus videlicet Christi, adipem habeat; & non solùm adipem, sed & omnes delitias: ita & potus sanguinis. Vnde quod de petra typicè manauit, nunc mel, nunc oleum, nunc aqua, nunc quoque potus dicitur: quia quicquid prægustare spiritualiter potueris, hoc totum ibidem inuenies.

1. Pet. 2.

Psalm. 147

Cælestis Ierusalem, id est, credentium turba, hoc sacramento pascitur.

Et hinc est quod tradunt Iudæi, quod manna quando comedebant carnaliter, secundum voluntatem vniuscuiusque sic sapiebat vnicuique in ore. Verbi causa, si pirum, si mala, si vuam, si panem, si carnes desiderasset, seu alia quæcunque; omnia manna sapiebat in ore desiderantis. Hæc illi carnalia semper quærentes: nos verò fatemur fide, quod spiritalia & æterna potius, non solùm ista, sed & illa in cordibus fidelium præstabant. Vnde per hæc confidenter oportet credere, si quis dignè perceperit: quod vitam percipiat immortalitatis, & delitiis fruatur cum omni delectamento, in spe positus æternorum.

Cur in pane & vino hoc mysterium celebratur.

CAP. X.

IGITVR in pane ideo celebratur, quia Christus est panis, qui de cœlo descendit. Sed sicut ille panis longè aliud ab isto pane intelligitur: ita longè aliud caro à mortali iam nostra carne secernitur. Caro

Christi caro longe alia, quam nostra.

A itaque per passionem, & vera caro redēptionem suæ cōditionis explet: panis verò victum ad æternitatem renatis immortalitatis præbet, atque ideo nec mirum si caro Christi panis dicitur, dum caro porrigitur. Sed caro, quia in eadem carne passus veritate creditur: Panis verò, quia granum frumenti cadens in terram, & nos ex ipso nihil aliud quàm frumentum per fidem genuit. Vnde per hoc seipsum suis membris ex se natis vitam præbuit, & præstando nihil nobis aliud, quàm panis æternus B fuit. Nihil enim ad figuram manifestius, nihil ad mysterium euidentius. Granum quippe frumenti Christus in terram cecidit, sed multa grana de se genuit. Quæ nimirum grana nihil sunt aliud, quàm frumentum quod in horreum coaceruatur. Vnde mira in ipso nostræ naturæ vnitas prædicatur. Nam omnes nouimus, quod panis vnus ex multis naturaliter granis efficitur, ex quo nostra in Christo commendatur vnitas, & figura veritatis in mysteC rio approbatur. Ad hoc quippe illud vnū mortuum est in terra, vt ex eius adipe & pinguedine nos fœcundaremur, quia vt ipse ait, nisi mortuum fuerit, ipsum solùm maneret. Nunc verò quia mortuus resurrexit, multum iam fructum adfert in se credentibus. De quo nimirum fructu vnus panis efficitur: quia Christus & Ecclesia vnum corpus esse probatur. Vnde dictum est: *Et erunt duo in carne vna.* Rectè ergo hoc mysterium in pane celebratur: quatenus per hoc altius designetur, quid in eo D geratur. Similimodo & in vino, quod ex multis liquatur vuis, & de multis in vnum confluit granis. Quæ nimirum grana virtutum, ex illa creuerunt vite, quæ dixerat: *Ego sum vitis vera, vos autem palmites. Non potest ergo palmes seipso, nisi in vite manserit, facere fructum.* Idcircò vinum quod bibimus, sanguis eiusdem vitis, qui de latere eius fluxit. Nam vitis & palmes vnum corpus sunt, & ideo vnum ferre videntur fructum, quia vua quam palmes adfert, de radice profluxit vitis. Hinc quoque & E Christus vua dicitur, quam viri exploratores, Apostolorum scilicet, & Prophetarum chorus, suis ad nos humeris fortiter gestantes detulere. Vnde Paulus egregius prædicator; *Pretio (inquit) empti istis: portate Deum in corpore vestro.* De qua denique vua dum prælo premitur passionis, sanguis effluxit salutis. Hinc Moses canit in Cantico, quod constituerit populum suum Deus super excelsam terram, vt comederet fructus agrorum, & sugeret mel de pe-

Vera Christi caro, vt est passa & crucifixa, sub figura panis porrigitur.

Ioan. 12.

Christi Corpus quare dicitur panis.

Ioan. 15. Christus vitis vera, vinū quod bibimus in calice, vere sanguis vitis.

Num. 13.

1. Cor. 9.

Deut. 32.

tra, oleumque de saxo durissimo, & sanguinem vuæ biberet meracissimum. De quo nimirum sanguine inebriatur omnis Christi Ecclesia, & ideo speciē vini iure tenet in sensu, dum spiritaliter sanguis potatur in mysterio: quia hinc lætificamur spiritali lætitia ad gaudium, hinc verò redimimur de morte ad vitam, & pretio salutis nostræ interius saginamur. De quibus duobus Dauid cecinerat in mysterio, quod *panis confirmat cor hominis, & vinum lætificat*, vtique lætitia spiritali. Propter quod in eadem substantia iure celebratur hoc mysterium salutis: quia Christus est panis, qui de cœlo descendit, & vinum B quo lætificantur corda credentium. De

Gen. 43. quo nimirum Ioseph meridie, qua hora Christus passus est, mysticè cum fratribus suis legitur inebriatus. Vnde & nos, si adhuc aquam tantum non sapimus, intus inebriamur, & gaudemus de bonis Domini super frumento, vino, & oleo, quo perfusi sumus, lætitia æterna, & gaudio exultationis in Domino. Nos enim non solùm vinea Domini, sed & vindemia eius sumus. De qua nimirum vinea Christus in

Credentes Christi vinea & vindemia. Cant. 5. Canticis, *Vindemiaui* (inquit) *myrrhā cum vnguentis meis: manducaui panem meum cum melle meo, & bibi vinum cum lacte meo.* Sed non prius panis comeditur, quàm myrrha C in nobis mortificationis turgescat, & vnguentum boni odoris naribus respergatur. Tunc itaque panem cum melle, quod de petra, quæ Christus est, fluxit, comedimus: tunc vtique vinum suauitatis cum lacte bibimus. Propter quod quia in istis duobus hæc mystica tegebantur, rectum fuit vt in his diuinum fieret Sacramētum: quatenus totum spiritaliter intelligere mens satageret, vbi nihil carnale sentire licet. Vnde idem panis Christus qui de cœlo descendit, in hoc mysterio accipitur: sicut & caro quæ in cruce pependit, cùm integer deinceps Christus perseueD ret, licet ab omnibus quotidie edatur, & fit panis quidem ad vitam & firmitatem animi, caro verò ad vnitatem naturæ nostræ redemptionis pretium. Vnde ipse ait; *Caro mea est pro mundi vita, & sanguis verè qui pro vobis effundetur in remissionem peccato-*

Ioan. 6. *rum.* Hinc est sanè quod sapientia Dei Patris maluit hoc mysterium in specie panis ac vini permanere, quàm in colorem ac saporem carnis & sanguinis demutari: quia nec hoc est iam quod videtur; nec fieret illud amplius vt esset caro & sanguis, quam vt percipitur. Nos enim in eo illum panem qui de cœlo descendit, co-

A medimus, & ideo dicitur: *Comedi panem cum melle meo*: quoniam in illo diuinitatis dulcedo, & humanitas prædicatur. Cant. 6. Idcirco sicut in isto saporem panis, aut colorem non attendimus, ita namque si mutaretur in carnem, nihil amplius Christi caro esset, quàm est: quia totum spiritale est, quod comedimus: imo durius esset contra consuetudinem humanam, licet carnem salutis, tamen carnem hominis Christi in speciem & colorem ipsius mutatam, & vinum in cruorem conuersum, accipere. Inde & illi adhuc rudes discipuli carnaliter sapientes, dicebant, *durus est hic sermo*, cùm diceret; *Nisi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis manentem.* Ioan. 6. Et non poterant sustinere, vtique quia carnaliter ea intelligebant. Sic itaque & ille carnaliter sapit, qui ideo non credit carnem Christi esse & sanguinem, quia speciem & colorem exterius non mutant. Vnde orandum, vt ipse per se Christus veniat, & comedat panem cum melle suo in nobis, & vinum cum lacte bibat: quia nisi Christus Deus & homo verè intelligatur, & vinum sanguis eius cum lacte doctrinæ admisceatur: non potest infirma mēs capere lucem veritatis, & mysterium vel quod diuinum est agnoscere. Vbi mira vnitas in hoc, sicuti in aliis quibuslibet locis, Christi & Ecclesiæ declaratur, dum quod nos in illo gerimus, & ille in nobis se agere monstrat. Nam dū nos rectè panem cum melle comedimus, & vinum calicis cum lacte potamus: tunc & ipse ea se in nobis sumere testatur: quia per hæc nos in suum corpus traiicit, & vnum in illo efficimur. Pro talibus igitur & huiusmodi negotiis, fili carissime, prouidè sanè in pane, & vino, sine vlla decoloratione substantiæ, hoc mysterium interius vi & potestate diuina peragitur: vt & virtus fidei eniteat in intellectu, & doctrina fluat hinc inde in operatione Sacramenti, & veritas resplendeat de præfiguratione mysterij. Sacramento hoc in vnum corpus traiicimur.

Nam Melchisedech prius in figura ista obtulerat panem & vinum, ideo necesse fuit, vt verus rex pacis & pontifex noster secundum ordinem illius eadem offerret: quatenus per hoc figurarum veritas clareresceret, & qui esuriūt iustitiam & sitiunt, duobus istis in via interdum satiarentur: siquidem pane, qui pro omni cibo quàm sæpe in scripturis ponitur, & cum omnibus escis congruere videtur, esuries temperaretur; potu vero sanguinis, sitis quasi cœlesti rore madesceret; & per hoc, amplius Melchisedech figura. Panis in scripturis.

plius homo ad iustitiam refectus, in fortitudine cibi cœlestis constantius desudaret.

Hoc quippe potu ac cibo, Helias de
3. Reg. 19. manu Angeli pastus, quadraginta diebus, per quos præsens sæculum designatur, in fortitudine vsque ad montem Dei dicitur peruenisse. Ex quo patenter innuitur, quod cibus iste manibus Angelicis defertur, & refertur, per quem nostra infirmitas diuinitus releuatur. Qui non nisi solis amicis & fratribus porrigitur. Vnde sponsus adhortatur in Canticis: *Comedite amici, & bibite, & inebriamini carissimi*: quia
Cant. 7. profectò talis esca & potus nunquam dignè sine ebrietate Spiritus sancti degustatur. Hinc quoque Dauid ebrius gratantet in persona nostra canit: *Parasti in conspectu meo mensam, aduersus eos qui tribulant me; Impinguasti in oleo caput meum, & calix meus inebrians quàm præclarus est!* Præclarus
Psal. 22. vtique, quia omni veritate & fulgore clarius resplendet: & luce sancti Spiritus illustratur, ac per hoc fidelium inebriat mentes. Quo nimirum haustu illi ebrij extant hora diei tertia, super quos se idem Spiritus sanctus plenius diffuderat. Ideircò & nostra accipientium præparanda sunt corda, vt tali epulo refecti, ad altiora in fortitudine transeamus. Nemo igitur dignè accipit, nisi qui transit. Vnde & Pascha transitus appellatur. Pascha autem nostrum immolatus est Christus. Ad quod qui vult venire & videre hanc visionem, transeat & ipse cum Moyse, sicut & Christus transiuit de hoc sæculo, vt totus iam spiritalis, spiritalia ista condignè percipiat.

Neminem nisi Spiritu sancto ebriū hanc escam dignè sumere.

Act. 2.

Cur in calice aqua misceatur.

Cap. XI.

PLANE' aqua in sanguine quare misceatur, dum in natali calicis factum fuisse à Christo non legimus, illa permaxima causa est, quia de latere Christi, vbi passio completur, sanguis pariter & aqua manauit. Quod rectè mysterium Apostoli plenè intelligentes, faciendum in calice censuerunt: vt nihil deesset nobis in hoc Sacramento ad commemorationem passionis, quod tunc extitit in cruce in consummationem nostræ redemptionis. Nam
Ioan. 19. postquā emisit spiritū, veniens vnus militū accepit lanceā & aperuit latus eius: vnde quasi de vno fonte, manauit sanguis & aqua. Et hic est verus calix, quia veraciter passus pro salute nostra, non minus san-

A guinem pretij, quam vndā baptismi fudit: & quod tunc de carne fluxit, hoc nunc credentes in calice bibunt. Caro quidem datur in cibum sanguis, & aqua vetè in potum: vt quod simul de latere manauit, hoc totum noster homo his duobus renouatus bibat; vt si quam peccati maculam post fontem traxit, habeat in hoc vndam veniæ qua diluatur, & precium suæ redēptionis, quo vnusquisque redēptus, de die in diē rursus renouetur. Sed & plures dixerunt, aquam ideo admisceri debere, vt
B simul in Christi sanguine, baptismus & pretiū salutis fluat: vt non iā duæ, sed vna sanguinis substantia videlicet fiat. Nam & sanguis in corpore vt erescat his duobus pascitur. Ex quo patet, quod satis prouidè ob dispensationem salutis nostræ, diuina sapientia hoc simul de suo latere produxit, vt vnde mulier, quæ deceperat priorem Adam, creata est, inde rursus Ecclesia formetur, cuius Christus in cruce peccata tulit. Quo constat, quia omnes in se la-
C uit, dū causas omniū in cruce pertulit. Ideircò Ecclesia quæ in illo simul fuit, iure de latere dicitur manasse, quæ benè per aquā, sicut Cyprianus sanctissimus ait, designatur. Vnde & in Apocalypsi Angelus aquas populos esse interpretatur. Et ideò Libro 2. Epist. 3.
rectè prouisum est, quia simul cum sanguine fluxit, vt hoc in mysterio veri sanguinis admisceatur, quatenus & nos in illo simus, vt per hoc salutis Sacramentum diuinis obtutibus ilico vniti, mysticè offeramur. Nam si vinum sine aqua offeratur, sanguis
D Christi incipit esse sine nobis. Si autem aqua sola, iam plebs videtur esse sine Christo. Quando autem vtrumque misceatur & coniungitur, tunc rectè mysteriū Ecclesiæ spiritaliter perficitur. Nulli igitur liquores sic se coniunint quomodo vinum & aqua: profectò, quia illud ex aqua per vitem, sicut Christus ex carne per Mariam nascitur. Sed longè excellentius vinum quàm aqua. Quas denique aquas Dominum ideirco commutasse legimus, vt insipientia nostra euacuata, vinum iucun-
E ditatis in nobis exuberaret. Hinc sponsa in Canticis; *Introduxit me rex in cellam vinariam ordinauit in me caritatem.* Ac deinde: *Exultabimus & lætabimur in te, memores vberum tuorum super vinum.* Exultant ergo fideles, dum se intelligunt ad tantam vnitatem Christi sociatos per gratiam, & ad tantam flagrantiam caritatis prouectos. Et ideo quàm benè in hoc mysterio nostra figura per aquam admittitur: vt vnusquisque in illo Christi sangui-
Cant. 4.

ne susceptum se intelligat, & in melius A transmutatum. Vnde licet prius mysticè vinum & aqua commisceantur, post consecrationem tamen non nisi sanguis bibitur, quia in illo prius ex aqua baptismatis suscepti, rursus eum esuriendo & sitiendo quotidie potamus. Nec dubium, quin sub hoc mysterio illam bibamus aquã, de qua Dominus: *Qui biberit aquam*, inquit, *quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam*. (Ioan. 4.) Propterea non inconuenienter etiam ob hoc ibidem aqua consecratur; nõ B quod aqua permaneat, sed vertatur in sanguinem: vt significet quid fides percipiat. Nam tria sunt quæ testimoniũ dant quod (1. Ioan. 5.) Christus est Veritas, spiritus, sanguis, & aqua. Nimirum, quia post quam emisit spiritum, de fonte pectoris sui contra naturam manauit felix vnda baptismi, & sanguis redemptionis. Quibus non nisi vnum salutis opus mysticè consecratur, vt corpus nostrum & anima, ac spiritus integer ad vitam in Christo seruetur. Vbi nemo dubitat, quod & caro nostra ex hoc C reparetur ad vitam, quia totus homo redimitur. Caro quidem carne pascitur spiritaliter, quia Verbum caro factum est; anima verò, Christi sanguine reparatur. Omnis itaque anima, teste Scriptura, in sanguine, vt vbi habet in corpore sedem, & per quem ipsa, vt aiunt, & viuificat corpus (Leuit. 17.) inde à Christo & ipsa habeat vitam æternam in se manentem. Sed quia spiritus noster atque anima, vna substantia est, licet spiritus aut mens dicatur ea pars quæ præminet in homine, ex qua spiritalis in- D terdum appellatur, dum præoccupauerit suis legibus totum hominem, & viuificatur à Deo; anima verò inferior eius portio qua corpus animatur, & homo animalis dicitur: animalis autem homo non percipit ea quæ sunt Spiritus Dei. (1. Cor. 2.) Hac de causa, in hoc Sacramento forsitam aqua admittitur: vt tria hæc tribus istis sacrentur mysticè rebus. Constat igitur, quia & si tria prius ponuntur, non nisi caro & sanguis postea rectè creditur: dans indicium quod animalis homo totus debeat transire E in spiritum, & spiritalis fieri. Omnis namque anima in sanguine est. (Leuit. 17.) Quod typicé dictum accipimus, quia omnis vita eius, vt beatè viuat, in Christi sanguine reparatur. Quàm bene ergo in sanguine: quia per quem habet cognationem ad carnem, iustum erat, vt per eum haberet regressum ad vitam. Et ideo in via duobus istis dumtaxat pascimur & potamur: vt totus homo noster, qui duabus constat substantiis, integrè reparatur. Hinc quoque Dauid: *Sitiuit in te anima mea, quàm multipliciter tibi caro mea*. (Psal. 62.) Sitiuit ergo totus homo, vt de carne & anima transiret ad spiritum: quatenus spiritalis totus in Deo esset. Propter quod licet dixerim sanguinem ad animam pertinere, quodammodo simul caro & anima rectè sitiunt, & potantur sanguine, sicuti & pascuntur simul carne Christi, quia non carnaliter ista percipiuntur, sed spiritaliter. Sitit igitur anima talibus refrigerari, sitit & corpus, comedit autem & corpus: quia talis esca non minus pertinet ad animam, quàm & ad corpus. Quibus vsque ad finem vegetati, anima immortalis ad vitam transit, caro verò propter sententiam primi hominis ad terram redit. Sed quia Christo concorporata per lauacrum, & per immortalitatis alimoniam enutrita, semina vitæ percipit, nunquam post finẽ sæculi in morte detineri poterit, imò quod in capite præcessit, membris præstabitur.

Vtrum plus aliquid habeat hoc mysteriũ quoties à bono, an minus quippiam quam veritas repromittit, si à malo conficiatur ministro.

CAPVT XII.

VERE credere, & indubitanter scire debemus, intra catholicam Ecclesiam vbi cathalica fide hoc mysterium celebratur, quod nihil à bono maius, nihilque à malo minus percipitur sacerdote; nihilque aliud quàm caro Christi & sanguis dum catholicè celebratur, consecretur; quia non in merito consecrantis, sed in verbo efficitur creatoris, & virtute Spiritus sancti, vt caro Christi & sanguis, non alia quã quæ de Spiritu sancto creata est, vera fide credatur, & spiritali intelligentia degustetur. Si enim in merito esset sacerdotis, non ad Christum pertineret. Nunc autem sicut ipse est qui baptizat, ita ipse est, qui per Spiritum sanctum hanc suam efficit carnem, & transfundit in sanguinem. (Christus est qui baptizat & qui consecrat per Spiritũ sanctum.) Quis enim alius in vtero creare potuit, vt Verbum caro fieret? Sic itaque in hoc mysterio credendum est, quod eadem virtute Spiritus sancti, per verbum Christi, caro ipsius & sanguis efficiatur inuisibili operatione. Vnde & sacerdos: *Iube*, inquit, *hæc perferri per manus sancti Angeli tui in sublime altare tuum, in conspectu diuinæ maiestatis tuæ*. (Verba sacri Canonis.) Vt quid perferenda illuc ea deposcit, nisi vt intelligatur, quod in eius sacerdotio ista fiãt? Ipse enim factus

est Pontifex in æternum, secundum ordinem Melchisedech, teste Apostolo, ad interpellandum pro nobis, offerens semetipsum Deo Patri. Ad hoc quippe semel introiuit in Sancta, non in sanguine alieno, sed proprio sanguine. Vnde non ab alio recte percipitur quod proprium eius est, sed ab ipso summo Pontifice. Neq; ab alio caro eius creatur & sanguis, nisi à quo creata est in vtero Virginis, vt Verbum caro fieret. Verbo enim Patris dictum est,
Gen. 1. *Crescite & multiplicamini*, & ecce adhuc hodie ex eo cuncta creantur animantia, non noua, sed ex eodē semine. Ita & caro Christi eodem verbo fit caro, quo Verbum caro factum est, & habitauit in nobis. Vnde si ex illa benedictione tanta manat multitudo, quid putas ex carne Christi? Nunquid inefficax est ex se, qui tāta fecit ex nihilo? Et sicut panes auxit ex nihilo quantitate substantiæ, quam naturæ non dederat: nunquid impotens est, facere ex aliquo, quod sine semine in vtero creauerat? Pullulat ergo illa vbertas carnis Christi, & manet integer Christus: quia natura manente integra, etiam in creaturis ad iussum eius cuncta exuberant. Propterea licet semel
Gen. 1. dixerit: *Germinet terra herbam virentem*, adhuc hodie ex eo quæ per singulos nascuntur annos omnia creantur. Sic vtiq; & in eo quod semel voluit, & deinceps carnem & sanguinem in hac commemoratione iussit esse, fit quod iubetur. Quæ si quis non credit, impio deterior est, quia ille quod non didicit, approbare non potest: iste quod in multis cognouit contra naturam fieri, etiam in carne Christi non credidit. Propter quod, homo, si attendis sacerdotem, attende Christum. Verbum Patris quod caro est, & quod semel factum est, quotidie fieri non dubites, dum per hoc caro & sanguis, cibus noster efficitur, ad hoc quippe, vt & nos eius corpus simus.

Quod sacerdos non fit creator huius sacramenti, sed ipse Christus. sa. Canonis.

Vnde sacerdos non ex se dicit, quod ipse creator corporis & sanguinis esse possit: quia si hoc posset, quod absurdū est, creator creatoris fieret. Sed obsecrans per filium, patrem, per quem ad eum accessum habemus: Rogamus hanc oblationem, inquit, benedictam, per quam nos benedicamur: adscriptā, per quam nos omnes in cœlo conscribamur: ratam, per quam in visceribus Christi censeamur: rationabilem, per quam à bestiali sensu exuamur: acceptabilémque facere dignetur: quatenus & nos per hoc quia in nobis displicuimus, acceptabiles in eius vnico filio simus. *Vt nobis*, inquit, *fiat corpus & sanguis dilectissimi filij tui, Domini nostri Iesu Christi*. Ecce quid fides instituit. Ecce quid Christus indulsit, vt nobis fit corpus & sanguis: quatenus per hoc nos in corpus Christi quotidie transferamur. Prius autem quàm corpus consecratione fiat, oblatio sacerdotis est, sicut ipse confitetur, vel cunctæ familiæ offerentium eam: sed in verbo & virtute Spiritus sancti, noua fit creatura in corpore creatoris ad nostræ reparationis salutē. Vnde iuxta sublimis aram altaris semper adsistere scriptura teste probatur: vt ex eius immolatione corpus & sanguinem percipiamus.

Cæterum sacerdos, quia vices Christi visibili specie inter Deum & populum agere videtur: infert per manus Angeli vota populi ad Deum, & refert. Vota quidem offert & munera, refert autem impetrata per corpus & sanguinem, & distribuit singulis: non quantum visus exterior præbet; sed quantum fides capit.

Vbi licet sacerdos in conscientia malus esse conuincatur, non suum est quod offert, sed omnium preces & vota per omnem canonis textum cōmendat. Nam & finis orationis cunctorum vocibus confirmatur: vbi omnes, Amen, voce consona dicunt. Idcirco non vnius est, quod pro multis offertur, & multorū precibus confirmatur. Nam & Dominus ait: *Quod pro multis effundetur in remissionem peccatorum.* Matth. 26.
Si enim pro se tantum esset, eius merita Deus forsitan non attenderet. Nunc autem licet leprosus sit qui offert, munda sunt quæ hauriuntur: quia caro & sanguis Saluatoris, nullius immunditia sordidantur. Ex officio ergo Sacerdotis ista, & non ex merito præstantur. Idcirco licet reus sit, officium ministerij sacrum est, & gradus sacerdotij à summo Pōtifice Christo compensatur; vt nihil minus carnis & sanguinis habeat hoc mysterium à quouis indigno, tamen Apostolicæ propaginis, consecrato exhibeatur. Sacramentum enim consecrandi est, quod habet qui ordinatur. quia non ex eo, sed ex officio à summo Pontifice gratia quam ipsa Veritas repromisit, impletur; vt in nullo sacerdotium eius & Pontificatus officiū, alicuius merito minoretur. Virtus enim consecrādi est in eo quod habet is qui ordinatur. Et ideo reuertentes, qui baptizati sunt prius, sicut non rebaptizantur: ita vtiq; qui prius ordinati sunt, rursus non reordinantur ad vnitatē catholicā, si recesserint redeuntes. Sed aut ministrant, si hoc Ecclesiæ vtilitas postulet; aut si non, sacramentū tamen

Sacerdotij gradus.

ordinationis suæ gerunt. Et ideò eis manus inter laicos imponitur. Manet igitur in eis Sacramenti virtus sibi inutiliter, etiam rei dum consecrant; satis tamen vtilis potestas & ordinatio consecrandi, illis qui gratiam perceptæ benedictionis & administrationis, fide, spe, & charitate cõmunicant. Neque peruersò ad salutem proficiunt hæc vitæ Sacramenta de cœlesti fonte manantia: quoniam nulla participatio iustitiæ cum iniquitate, sicut nec luci cum tenebris. Tamen tales licet
1. Cor. 6. oderint, adulteri sint & homicidæ, & ex parte diaboli plura admiserint, dum falce Euangelicæ needum præcisi sacrificant, non cogitandum qui & quales sint, sed quid dent, vel quid accipiat is, qui cum fide communicatur; neque quis habeat virtutem consecrandi, sed quid habeat. Nam sicut nomine Christi, ipso teste, etiã à membris diaboli dæmonia pelluntur, &
Luc. 9. Matth. 9. Ioan. 9. virtutes ab eis plurimæ operantur: ita eiusdem virtute in Sacramento à malis corpus & sanguis conficitur; licet dictum sit, quod Deus peccatores non audiat; quia & super aquam baptismi, & super oleum, & super Eucharistiam, & super capita eorum quibus manus imponitur in sacraméto, hæc omnia celebrantur & fiunt. Ideirco valent etiam & per homicidas, eo quod & si non habeant Spiritum sanctum, Deus est qui dat per ministerium eorum eundẽ Spiritum sanctum, & consecrat ex officio munus suæ largitatis. Alioqui angustior est gratia Christi, quàm fraus, & calliditas diaboli. Si enim hortus ille delitiarũ clausus, potuit habere spinas aduersarij, multò magis extra, & in eos qui membra non sunt Christi, profectò emanat fons ipsius gratiæ.

Non igitur euacuatur quod vbiq; pollet, neque alterius esse potest, quod proprium Dei est. Quia & si sunt qui dicant hæc sui meriti esse, & fornicantur à Deo, nequaquam illa exhonoranda sunt diuini iuris Sacramenta, vt eorum illa esse putentur; cùm Dominus sub specie mere-
Ezech. 16. tricis synagogæ, dicat, *Protulisti*, inquit, *de auro meo, & argento meo, & fecisti tibi imagines masculinas, & fornicata es in eis.* Deinde ait: *Accepisti vestimenta mea versicoloria, & operuisti idola tua. Oleum quoque meum & incensum meum posuisti ante faciem idolorum tuorũ. Nam & panes meos quos dedi tibi, & similaginem, postque melle & oleo cibaui te.* Profectò quia licet carnalis anima conuertat ad imaginem phantasmatum suorum omnia Sacramenta & verba sacri eloquij: tamen non sua hæc sunt, neque amatorum suorum, sed Dei, licet habeat fornicationem suam seducta vel seducens. Vnde & Dominus sua hæc esse protestatur: & ideo non debemus ipsis tribuere quæ Dei sunt, neque quasi non agnita reprobare; imò quamuis apud fornicariam mulierem, dona viri legitimi recognoscere, & verbo veritatis illam fornicationẽ corrigere si valemus, quæ propria est impudicæ mulieris, non illa dona culpare, quæ propria sunt Domini miserentis. Quia & si sacramentum gratiæ dat Deus etiam per malos, ipsam verò gratiam non nisi per seipsum in qua est remissio peccatorũ, quam tribuit etiam interdum per sanctos suos. Vnde nihil maius aut minus est à quolibet in ministerio, & si adhuc in tenebris sit, dum & Sacramentum præstatur ex officio, & gratia ex participatione & vnitate columbæ, in qua fluit fons vitæ, & manat remissio peccatorum. Cuius sacerdos Christus & pontifex in æternum, expiat & offert seipsum pro nobis quotidie, ante conspectum diuinæ maiestatis.

Vt quid hæc colorem & saporem in Sacramento minimè permutant.

Cap. XIII.

QVOD verò colorem aut saporem carnis minimè præbet, virtus tamen fidei & intelligentiæ, quæ nihil de Christo dubitat, totum illud spiritaliter sapit & degustat, quia vt dixi, qui verbo cuncta creauit, hæc verbo vna cum Spiritu sancto cooperatur; & ideo nihil dubitandum, vbi Deus Trinitas iure opifex creditur. Nihil enim in eo deest vbi efficax virtus eiusdẽ rei sentitur, & plena similitudo exterius, & vera virtus Agni, atque caro eius immaculata, interius voratur. Nihil enim rationabilius, vt quia iam nos similitudinẽ mortis eius in baptismo accepimus, similitudinem quoque carnis eius sumamus, & similitudinẽ preciosi sanguinis potemus, ita vt & veritas non desit in Sacramento, & ridiculum nullum fiat paganis, quod cruorem occisi hominis bibamus. Audimus enim requiritur quod latet, & preciosius est, quod cum fide quæritur. Ideo quoque sic debuit hoc mysterium temperari, vt & arcana secretorũ celarentur infidis, & meritũ cresceret de virtute fidei, & nihil deesset interius verè credẽtibus promissæ veritatis. Insuper & quod maius est, per hæc secretius præstita, ad illam tenderent speciem satietatis, vbi iam non pro peccatis

Christi carnem veram & immaculatã in hoc Sacraméto sumi.

nostris quotidie Christus immolabitur, sed satierate manifestationis eius sine vlla corruptione omnes sine fine fruemur. Alioqui quomodo ferrent hæc adhuc increduli, si iam discipuli olim ista sono vocis audientes, ferre nequiuerunt.

Ioan. 6. Nam cùm Saluator diceret; *Qui mãducat carnem meam, & bibit sanguinem meum, in me manet, &c.* tunc inquiunt, *Durus est hic sermo, & quis poterit sustinere eum?* Quanto magis adhuc inscij & perfidi ista durius ferrent, & culparent Christianos fore immundissimos, quod carnem hominis comederent, & potarent sanguinem, ac per hoc fieret execrabile, quod per fidem debemus credere esse desiderabile, & iam per intelligentiam non carnaliter, sed spiritaliter gustare? per fidem enim ambulamus & non per speciem. Quod si carnis species in his visibilis appareret, iam non fides esset aut mysterium, sed fieret miraculum, quod aut fides nobis daretur, aut à perfidis execratio communicantibus importunior grassaretur. Hæc igitur credentibus & iam fidelibus data sunt: signa vero & miracula, vt fidem percipiant, non credentibus. Vnde oportuit ista non permutari, & credentibus de his nihil saltem ad modicum dubitari.

Non ratio sed fides corpus Christi veraciter sumus.

Quod hæc sæpe visibili specie apparuerint.

Cap. XIV.

Nemo qui Sanctorum vitas & exempla legerit, potest ignorare, quod sæpe hæc mystica corporis & sanguinis sacramenta, aut propter dubios, aut certè propter ardentius amantes Christum, visibili specie in agni forma, aut in carnis & sanguinis colore monstrata sint: quatenus de se Christus clementer adhuc non credentibus fidem faceret; ita vt dũ oblata frangitur, vel offertur hostia, videretur agnus in manibus, & cruor in calice, quasi ex immolatione profluere: vt quod latebat in mysterio, patesceret adhuc dubitãtibus in miraculo. Fecit enim hoc pietas diuina quibusdam iam credentibus, & tamen adhuc dubitantibus: vt & ipsi fiduciam de veritate perciperent, & alij de miraculo ad fidem solidarentur, & de Christi gratia per eandem fidem vberius participarent. Nam quæ Veritas repromisit, sine aspectu credenda sunt. Sed quia duri corde sumus, voluit diuina mansuetudo, in quibusdã omnibus satisfacere, vt alterius de his iã nemo dubitet. Porrò quod si neç

A ostensa creduntur nec ea, quæ veritas testatur: ex fide communicantur, quærat quilibet ob satisfactionem sui, quid expectet, quoniam nihil extra veritatem est, & quicquid Veritas habet, hoc ostensio per speciem, quando placuerit, repræsentat. Vnde credere oportet, quod & hæc opportunissimè ostensa sint, & nihil dubitare de iis quæ Veritas repromittit: quia quisquis extra veritatẽ aliquid quærit, nõ nisi falsitatem inuenit, & semetipsum, si ea quæ à Christo dicta sunt non recepe-
B rit, extra veritatem secludit. Quod autem dixi, sæpe quibusdam ardentius Christum amantibus visibili specie apparuisse, pauca de pluribus pandam.

Beato igitur Basilio diuina mysteria publicè agente, Hebræus quidam se sicut Christianus populo commiscuit, officij ministerium & muneris explorare volens, vidit infantem partiri in manibus Basilij; & communicantibus omnibus venit & ipse, dataque est ei verè caro facta. Inde acces-
C sit ad calicem sanguine repletum, vt verè est: & ipsius factus est particeps. Atq; de vtrisq; seruans reliquias, abiensq; in domũ suã ostendit vxori suę ad confirmationem dictorũ, & narrauit quæ propriis oculis viderat. Credẽs ergo, vt verè, quia horribile & admirabile est Christianorum mysteriũ: in crastino venit ad Basilium, postulans se sine dilatione accipere, quod in Christo est signaculum. Basilius autem sanctus non differens, sed consuetam Eucharistiam (volens omnes saluare) offerens bapti-
D zauit eũ cũ omni domo credẽte Domino.

Sed & illud ex vita beati Gregorij addendum. Cùm matrona quædam nobilis, singulis diebus Dominicis oblationem facere consueuisset more Ecclesiastico, atq; offerre; quadam die cùm ad communionem sanctam inter alias venisset, vt Christi corpus acciperet, illi autem beatus Põtifex offam Dominici corporis porrexit, dicens: Corpus Domini nostri Iesu Christi prosit tibi in remissionem omniũ peccatorum, continuò subrisit. Quod vir Dei
E videns: ab ea communionem sacrã retraxit, & super altare posuit, donec explicito ministerio sacro interrogauit eam cur risérit. At illa, recognoui (inquit) portiũculam oblationis meæ fuisse, quam corpus Domini te appellasse audiui, & ideo risi. Tunc sanctus vir Gregorius loquẽs ad populum, exhortatus est eos, Dominũ exorare precibus ad corroborandam fidem mulieris, vt visibili specie Dominus demonstraret quod oculis mentis illa credere nõ

valebat. Quod cùm oratum fuisset; surgens vna cum populo mox, cernentibus cunctis, pallam reuoluit altaris. Conuenteetiam illa; inuenit partem, quam posuerat, in modum digiti auricularis sanguine superfusam. Tunc mulieri sacerdos inquit: disce verum esse quod Veritas ait, quia panis quem nos offerimus, verè est corpus Christi, iuxta ipsius vocem, & sanguis verè est potus. Crede iam tandem quod aliud esse non potest, nisi quod diuina maiestas voluit. Deinde sacerdos Christi continuo precibus egit, vt eadem caro & sanguis pristinam reciperet formam. Sicque factum est vt omnes glorificarent Dominum, & infidelitas pelleretur feminæ, sacroque sancto communicata mysterio sanaretur.

Nonnunquam verò ad votum desiderantibus Christum, hæc præmonstrata leguntur: sicut illud in gestis Anglorum, quod quidam presbyter fuerit religiosus valde Plecgils nomine, frequenter Missarum solennia celebrans ad corpus sancti Nini Episcopi, & confessoris. Qui cùm digno moderamine sanctam Christo propitio duceret vitam: cœpit omnipotētem Deum piis pulsare precibus, vt sibi monstraret naturam corporis Christi atque sāguinis. Itaque non ex infidelitate, vt assoler, sed ex pietate mentis ista petiuit. Fuerat enim à puero diuinis legibus imbutus, & propter amorem superni Regis olim patriæ fines, & dulcia liquerat arua, vt Christi mysteria exul sedulè disceret. Idcirco eius amore magis succensus quotidie pretiosa munera offerens poscebat sibi præmonstrari, quæ foret species latitans sub forma panis & vini. Non quia de corpore Christi dubius esset: sed quia vel sic Christum cernere vellet, quē nemo mortalium iam super astra leuatum in terris passim conspicere potest. Venerat ergo dies, & idem celebrans piè solennia Missarum more solito procubuit genibus. Te deprecor, inquit, omnipotens, pande mihi exiguo in hoc mysterio naturam corporis Christi: vt mihi liceat eum prospicere præsentem corporeo visu, & formā pueri, quem olim sinus matris tulit vagientem, nunc manibus contrectare. Qui dum talia precaretur, Angelus de cœlo adueniens affatur, Surge, inquit, properè, si Christū videre placet, adest, præsens corporeo vestitus amictu, quem sacra puerpera gessit. Tum venerabilis presbyter pauidus, ab imo vultum erigens vidit super aram Patris Filium puerum, quem Simeon infantem portare suis vlnis promeruerat. Cui Angelus, inquit, quia Christum videre placuit, quem prius sub specie panis verbis mysticis sacrare solebas, nunc oculis conspice, manibus attrecta. Tum sacerdos cœlesti munere fretus, quod dictu mirum est, vlnis trementibus puerum accepit, & pectus proprium Christi pectori iunxit. Deinde profusus in amplexum dat oscula Deo, & suis labiis pressit pia labia Christi. Quibus ita exactis, præclara Dei filij membra restituit in vertice altaris, & repleuit cælesti pabulo Christi mensam. Tunc rursus homo prostratus, deprecatus est Deum, vt dignaretur ipse iterum verti in pristinam speciem. Qui explera oratione surgens è terra inuenit corpus Christi in formam remeasse priorem, vti deprecatus fuerat. Et mira omnipotentis Dei dispensatio, qui ob vnius desiderium ita se præbere dignatus est visibilem, non in figura Agni, vt aliis quibusdam sub hoc mysterio, sed in forma pueri; quatenus & veritas patesceret in ostenso, & sacerdotis desiderium impleretur ex miraculo, nostraque fides firmaretur ex relatu. Veruntamen non prius idem communicasse pueri corpus & sanguinem legitur, quàm rediret in priotis formæ speciem, ne absurdum videretur quod præsumpserat, & fides vberius requiratur interius in eadem quod exterius visu conspexerat.

Exemplum.

Presbyter religiosus videt Christum in altari.

Hæc interim dixisse sufficiat de ostēsione carnis Christi pro adsertione veritatis. Cæterū si quis ex eo non credit illud quod in Euangelio prædicatur, prioribus, inquā illis deterior videtur, qui sub vnius speciei gustu, omnē saporē & omne delectamentū fide perceperant. Nec tamen illud tunc aliud monstratū, licet quicquid saporis & delectamenti est interius, sub vno eodēq; colore, totum manna præstiterit. Potior quippe virtus rerum est, quàm species & fucatus color. Idcircò virtus magis considerandà est, quàm color, seu sapor exterius: quia qui vniuersis virtutem naturæ dedit, hic huic Sacramento diuinitus indulsit vt sit caro & sanguis ipsius, vt quod caro & sanguis Christi Ecclesiæ contulit, hoc totum Sacramentum huius mysterij cōpleat, & ad immortalitatē suos immaculatos clementer perducat: carnales quoq; & corruptibiles, ad spiritualia & incorruptibilia perficit. Propterea ergo debuit spiritaliter celebrari: quatenus per hoc de visibilibus ad inuisibilia feramur, & quod adhuc latet, fide instantius

Dei virtutis potius quam rerum coloris habenda ratio.

requiramus. Nihilque dubitandum de specie, dum virtus Christi interius totum præstat ex mysterio, quicquid Euangelium repromittit ex diuinitatis oraculo.

Quibus verbis hoc mysterium conficiatur.

CAP. XV.

NVlli dubium quod sicut quando in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti, tertio mergimur in fonte, tunc vtique baptizamur: non in virtute illius & potestate qui hæc dicit, sed in virtute Christi, qui hoc præcepit: *Ite, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti.* Sic itaque & hoc Sacramentum non meritis, non verbis humanis, sed proculdubio diuinis efficitur & consecratur mandatis. Creatur enim ex aliquo ibidem, non qualiscunque, sed noua salutis creatura, caro & sanguis Christi: veluti in baptismo homines, noua efficiuntur creatura, & corpus Christi. Idcirco non æstimandum est, quod alterius verbis, quod vllius meritis, quod potestate alicuius ista fiant: sed verbo creatoris, quo cuncta creata sunt, visibilia & inuisibilia. Cuius ergo potentia creata sunt prius, eius vtique verbo ad melius recreantur: quia nemo creator alicuius rei, aut recreator, nisi vnus Deus catholicè prædicatur. Propterea veniendum est ad verba Christi, & credendum, quod in eiusdem verbis ista conficiantur. Reliqua omnia quæ sacerdos dicit aut clerus canit, nihil aliud, quàm laudes & gratiarum actiones sunt, aut certè obsecrationes fidelium, postulationes, petitiones. Verba autem Christi, sicut diuina sunt, ita efficacia: vt nihil aliud proueniat, quàm quod iubent, quia æterna sunt. *Cœlum*, inquit, *& terra transibunt, verba autem mea non transibunt*, sed facient omnia, ad quæ missa sunt, quia Patris non nisi vnum, & substantiuum, & consubstantiale ac sempiternum est Verbum. Vnde sacerdos prius inter cætera etiam verba Euangelistarum assumens, ait: *Qui pridie, quàm pateretur, accepit panem in sanctas ac venerabiles manus suas, & eleuatis oculis in cœlum, ad te Deum patrem suum omnipotentem, gratias tibi agens, benedixit, fregit, & dedit discipulis suis.* Ecce vsque ad istum locum verba sunt Euangelistarum. Porro deinceps verba sunt Dei, potestate & omni efficientia plena. *Accipite & manducate ex hoc omnes, Hoc est enim corpus meũ.* Sed ne fortè putares, quod de illo vno tantùm pane, & in illa vna hora hoc eum esse iusserit, secutus adiunxit, & ait: *Hoc facite in meam commemorationem.* Vnde fatendum est, quod quicquid tunc illud fuit, quod Apostoli ab eo perceperũt, hoc totum est istud, quia idipsum est. Et si velis audire quid est, *Hoc est*, inquit, *corpus meum, quod pro vobis tradetur.* In hoc ergo verbo creatur illud corpus: quia diuinum verbum est, & omnipotentia plenum, vbique præsens, vbique omnia complens. Et quod dicit: *Hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur*, crede, ô fili, quia ita est, quoniam ipse dixit, & factum dubitare nõ potes; ipse mandauit & creatum est. Præceptum ergo posuit, dicens: *In meam commemorationem hoc facite.* Et ideò quotienscunque fit catholicè, verè hoc fit, quod dictum est: *Hoc est corpus meum.*

Similis modo postea quam cænatum est, refert sacerdos verba Euangelistæ, *accipiẽs hunc præclarum calicem.* Et notandum quod hũc, quem offerimus, non alium, *in sanctas, ac venerabiles manus suas, item tibi gratias agens benedixit, & dedit discipulis suis dicens.* Audis ne vbique, quod ipse gratias egerit, quod benedixerit? Et ideò licet nos gratias agamus Deo, ille est, qui pro nobis gratias agit per se, & nos tamen per illum. Et quia per illum, eius gratiarum actio iure dicitur. Sic itaque licet sacerdos benedicat, ipse est, qui benedicit ac frangit. Alioqui nisi eius esset benedictio, nulla sanctitas in eo esset. Vnde in Exodo ad Aaron & filios eius ait: *Inuocabitis ergo nomen meum super filios Israel, & ego benedicam eos.* Sacerdos ergo inuocat: sed ipse benedicit & frangit: quia nisi ille frangeret hunc panem, paruuli omnes ieiuni remanerent. Hinc quoque Propheta suspirans, quia nec dum venerat Christus, aiebat in Lamentationibus suis; *Paruuli petierunt panem, nec erat qui frangeret eis.* Et ideò hic solus est qui frangit hunc panem, & per manus ministrorum distribuit credentibus, dicens: *Accipite & bibite ex hoc omnes*, * tam ministri, quàm & reliqui credentes, *Hic est calix sanguinis mei, noui & æterni testamenti.* In hoc quippe verbo sanguis efficitur, quod antea vinum & aqua fuerat. Efficitur ergo sanguis, sed ille vtique quem discipulis tradidit. Sanguis planè noui & æterni testamenti; quod testamentũ nunquam immutabitur, quia æternum est: nũquam veterascet, nunquam irritum erit. Et hoc est testamentum hæreditatis nostræ, per quod nobis diuina & cœlestia traduntur. Hoc igitur est mysteriũ fidei.

Margin notes: Mat. vlt. — Ambros. — Luc. 21. — Verba sa. Canonis. — Non aliud ab eo quod continet, id quod continetur ostendens dicit eum accepisse in sanctis.

De huius nimirum sanguinis figura populus sanctificatus est veteris testamenti. Sed in illo sanguine vmbra erat, hic autem Veritas. *Qui pro vobis*, inquit, *effundetur, & pro multis in remissionem peccatorum*. Nam vbi Lucas dixit, pro vobis; ibi Matthæus, pro multis, posuit. Vnde credendū, quod Christus vtrumque dixerit: quia hic sanguis & pro Apostolis, & pro multis qui credituri erant per verbum eorum, effusus est. Hic itaque & non alius, neque alterius alicuius, sed sanguis Iesu Christi in hoc verbo efficitur. Viget autem hoc verbum, & manet: *Hic est enim calix sanguinis mei, qui pro vobis effundetur, & pro multis*. Quapropter, ô homo, quotienscunque bibis hunc calicem, aut manducas hunc panē, non alium sanguinem te putes bibere, quam eum qui pro te, & pro omnibus effusus est in remissionem peccatorum. Neque aliam carnem, quam quæ pro te, & pro omnibus tradita est, & pependit in cruce, quia sic Veritas testatur, *Hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur*. Et de calice, *Hic est enim sanguis meus, qui pro vobis effundetur in remissionem peccatorum*. Vnde sicut in remissionem fusus est peccatorum, & traditus: ita ad hoc hodie in remisionem comeditur, & potatur delictorum: vt quia in terris sine quotidianis leuibusque delictis viuere non possumus, vt præmisi; tali esca & potu refecti, sine macula & ruga inueniamur: & non solùm hoc, sed etiam omni benedictione cœlesti, quæ in illis est, repleamur, ac per hoc vnum corpus cum illo & in illo maneamus, vbi Christus caput, & nos omnes membra censeamur.

* Abutuntur hoc loco Nouatores, vt communionem calicis omni populo promiscuè concedant, sed clara nimiū coniectura Ioannes à Louanio, Belarminus, & alij existimarunt locum esse deprauatum, & pro bibite, legendum edite vel manducate, nam proximè præmiserat Paschasius: Et ideò sic solus est qui frangit hunc panem, & per manus ministrorum distribuit credentibus dicens: Accipite & bibite ex hoc omnes tam ministri quàm reliqui credentes: De pane non de sanguine loquutus, comedite, non bibite dixisse iure existimandus est. Et si locus sit integer, vult Paschasius bibendum sanguinem Domini cunctis fidelibus, non sub specie vini, sed sub specie panis, sub qua cùm sumitur Christi corpus, non sumitur exsangue, sed cum sacro sanguine, qui ibi adest, non ex vi sacramenti, sed ex vi naturæ corporis viuentis & vt aiunt Theologi, per concomitantiam. Vide Bellarminū lib. 4. de Eucharistia, cap. 26. ad. 16.

Vtrum hoc corpus post consecrationem panis iure queat vocari.

CAPVT XVI.

QVOD panis etiam, quamuis vera caro sit, hoc mysterium possit nominari, probat Apostolus, vbi dicit, *Probet* A *se homo, & sic de pane illo edat, & de calice bibat*: quia Christi caro, & vera caro, & tamen panem viuus qui de cœlo descendit, iure catholicè prædicatur. Caro quidem secūdum gratiam, panis verò secundum efficientiam, quia sicut hic panis terrenus vitam subministrat temporalem; ita ille cœlestis, vitam præstat æternam & cœlestē, quia vita est sempiterna. Denique & sanguis hic secundum efficientiam, simili modo vinum typicè potest vocari: quia sicut vinum lætificat cor hominum, sobriè potatum: ita longè locupletius hoc vinum B sanguinis, lætificat cor hominis interioris, & inebriat mentem amore spiritali. Vnde dictum est; *Et calix meus inebriās, quàm præclarus est*. Et, *vinum lætificat cor hominis*. De quo nimirum vino, sponsa in Canticis exultat, quod Christus in ea suam ordinauerit caritatem. Cæterum secundum præmissam doctrinæ veritatem, nihil aliud quàm caro Christi & sanguis iure creditur: quæ non sapore carnis, sed spiritali dulcedine degustantur, & fidei ratione in- C telliguntur. Psal. 22. Psalm. 103.

Vtrum plus ex eo habeat qui maius an qui minus acceperit.

CAP. XVII.

SI enim figura istius Sacramenti in māna illo cœlesti præcessit; verè & huius rei ratio exinde apertè monstratur, quod dicitur: *Qui plus collegerat, non habuit amplius, neque qui minus parauerat, inuenit minus*. Non est omnino quantitas visibilis, D in hoc æstimanda mysterio, sed virtus Sacramenti spiritalis, sicut nec quantitas hominis Christi metienda in corpore, sed virtus in eo, & diuinitas consideranda. Nam plus retulit mulier illa in Euangelio, quæ fimbriam vestimenti eius tetigit, quam turba, quæ totum corpus pressit: quia plus eū mente concepit, & fide credidit. Idcircò cogitandum à nobis est, non quantum dēte premitur, sed quantum fide & dilectione capitur. Non enim rectè caro Christi si- E ne diuinitate sumitur, nec diuinitas sine carne præstatur. Vnde in Euangelio, regnum cœlorum simile dicitur thesauro abscondito in agro, quem qui inuenit homo, vadit & vendit omnia, & emit agrum illum: quia nec ager corpus videlicet Christi, sine thesauro, id est, diuinitate, nec thesaurus diuinitatis sine agro carnis iure comparatur. Qui quàm benè in agro thesaurus absconsus dicitur: quia Exod. 16. 2. Cor. 8. Luc. 8. Matth. 13.

in carne Christi diuinitas corporaliter inhabitans etiam in hoc mysterio ab aspectu oculorum, ne caro videatur, subtrahitur, vt fide auidius quæratur, quæsita verius inueniatur, inuenta verò carius habeatur, & habita desiderabilius fruatur, quia in Christo omnis plenitudo corporaliter inhabitat sine dubio diuinitatis. Idcircò necesse est, qui corpus eius comederit, de plenitudine diuinitatis illud fide percipiat. Vnde sanctus Euangelista, *Et omnes nos*, inquit, *de plenitudine eius accepimus*. Alioquin, nisi prius de plenitudine eius accipias, nec ad modicum carnis peruenire possis; quia thesaurus non emitur propter agrum, sed ager propter thesaurum, nam thesaurus de plenitudine diuinitatis cum eo & in eo credentibus venundatur. Et ideo fili, hoc mysterium dum communicas, dilata sinum mentis tuæ, emunda conscientiam & percipe, non quantum mica exhibet, sed quantum fides capit: quia in Christo plenitudo diuinitatis manet, in te autem de plenitudine, non quanta est, sed quantum idoneus fueris, præstatur.

In Christo omnis plenitudo corporaliter. Ioan. 1.

Cur hoc mysterium ante passionem discipulis traditur.

Cap. XVIII.

Ante passionem autem hoc Sacramentum ideò celebratum est; vt de legali Pascha continuò, quia vmbra remouenda erat, veritas claresceret. Nûquam igitur vmbra potest desistere, nisi radiante luce. Aliud verò Christus nouerat, quod & boni dignè, & mali indignè hoc mysterium, licet præsumptiuè, accepturi essent, voluit formam dare cunctis communicantibus, quid boni, quidve mali percipiât. Et ideò Iudas in figura omnium malorum ad percipiendum admittitur. Nam si post resurrectionem fieret, iam Iudas cum sanctis Apostolis communicare non posset, quia iudicio æterno iam damnatus erat. Nam per hoc mysterium passio Domini & mors prædicanda erat; ideò magis congruit in ipso passionis articulo hoc tradere, quàm post resurrectionem: quia ad hoc immolatus est agnus, vt nos eius carnem comedamus. Vnde Paulus, *Pascha nostrum immolatus est Christus, itaque epulemur.* Cæterùm ipse transiturus iam de hoc sæculo ad Patrem, id est, de hac mortalitate ad immortalitatem, fecit adhuc mortalis, quod nos post eum, & in illo facti eramus simili modo mortales: quatenus tali nos refecti pabulo, & inebriati poculo, faciamus nos pro illo securi de immortalitate, quod ille pro nobis prior fecit mortalibus. Ad hoc quippe immortalitatis præstitit alimoniam, vt mortem non timeamus. At verò quod vltimum est, si post resurrectionem hoc dedisset, dicturi essent hæretici, quod incorruptibilis iam Christus, & in cœlo positus, non posset in terris eius caro à fidelibus vorari. Nunc verò quod integer & incorruptibilis manet, dicimus contra eos, quod in morte eius ista percipimus, vt vsque ad finem sæculi omnes inde pascamur: & tamen quod seminatum est resurgens incorruptum permaneat. Ob hoc ergo granum frumenti cecidit, vt multum fructum adferret. Si enim hoc ille concessit seminibus, multò magis id sibi præstitit; vti & ipsum maneat incorruptum, & deinceps multam alimoniam immortalitatis præbeat ex sua fructificatione credentibus. Vnde qualis ille resurrexit, talia sunt & hæc semina immortalitatis, quæ immortales faciant dignè percipientes. Et ideo quotiens ista comedimus, mortem Domini annunciamus: quia de morte ista immortalia meruimus, donec veniat viuus & mortalis, vt cum eo etiam & nos tali longè diuque refecti immortalitatis cibo per eum immortales regnemus.

1. Cor. 5.

Huius sacramenti vtilitas.

Cur in sanguine Christi fragmen corporis admisceatur.

Cap. XIX.

Patet sensus, quod iam caro frangitur, quia sanguis est in calice, qui de latere manauit, & ideo quàm rectè caro sanguini sociatur, quia nec caro sine sanguine; vtique nec sanguis sine carne iure communicatur. Totus enim homo, qui ex duabus constat substantiis, redimitur; & ideo carne simul Christi & sanguine saginatur. Denique non sicut quidam volunt, anima sola hoc mysterio pascitur, quia non sola redimitur morte Christi, & saluatur: verumetiam & caro nostra per hoc ad immortalitatem & incorruptionē reparatur. Carni quidem caro spiritaliter conuiscerata transformatur, vt & Christi substantia in nostra carne inueniatur, sicut & ipse nostram in suam constat adsumpsisse deitatem. Vnde orantes ad Deum cum Propheta dicimus; *Memorare mea substantia, numquid enim vanè constitu-*

omnes filios hominum? Quæ igitur maior A securitas hominis, quàm ad suam substantiam orare, & eam in Deo venerari, atque per vnitatem personæ fidenter dicere: O Deus mea substantia, qui me constituisti & creasti, nunquid vanè me creasti? Non vtique, licet vanitati subiiciatur omnis homo viuens, quia Deus creator & Verbum Patris, factus est homo. Vnde constat per hoc, quod & nos in illo, & ille vtique est in nobis: dum in carne spiritaliter se refundit, vt nos per hoc in incorruptio- B nem transformemur. Porro sanguis eius, vt dixi, potatur, quatenus anima, quæ in sanguine peccati est, renouetur: quia & Christi anima, non in sanguine peccati, sed in sanguine carnis etiam vti natura est hominis, carnem humanam, quam Christus susceperat, viuificauit. Idcirco non rectè caro sine sanguine communicatur, sed vt caro habeat relationem ad animam quæ in sanguine Christi est, & anima viuificatrix carnis per sanguinem relationem habeat ad Deum, atque ita totus homo C sanctur. Hinc quoque Dominus dum dixisset: *Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, habet vitam æternam,* continuò subiecit: *Et ego resuscitabo eum in nouissimo die.* Habet, namque ideò dixit, quia mox anima carne soluta, intrat in vitæ promptuaria, vbi Sanctorum animæ requiescunt. Deinde quod ad corpus pertinet, addidit, *Ego resuscitabo eum in nouissimo die,* vt sicut integrè creatus est homo, ita quoque redemptus integrè prædicetur, ac deinde in nouissimo ad integrum D reparandus credatur.

Ioan. 6.

Porro in calice, quantum datur intelligi à sanctis Patribus, ideo simul corpus & sanguis per hanc partem iunguntur: quia calix passionis Christi præfigurat mysterium, sicut canitur in Psalmis: *Calicem salutaris accipiam, & nomen Domini inuocabo.* Per calicem namque salutis passio designatur: in qua nimirum passione, simul caro Christi cum suo sanguine fuit. Idcirco iam immolato Christo per sacramentum diuinæ tra- E ditionis; corpus frangitur ad escam populis, & partitur fidelibus. Sanguis verò in calice, acsi in passione fusus, spiritaliter consecratus pro nobis ostenditur ad potandum Deo Patri à summo Pontifice oblatus: quatenus eo pretio quo redempti sumus de morte ad vitam, & in corpore Christi aggregati; exuamur à culpis quotidianis, leuibusque peccatis: deinde eo ipso cibo potuque pascamur & potemur ad vitam; vt ex ipso & per ipsum refecti conuescceremur in Christo, quatenus & ipsi cum eo vnum inueniamur, alioqui vitam in nobis habere non possumus. Vnde ipse Saluator: *Nisi manducaueritis* (inquit) *carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinē, non habebitis vitā in vobis.* Quapropter etiā nonnulli quærunt, si qui baptizantur & præuenti morte fuerint velocius, nec sinuntur carnem Domini manducare, neq; eius sanguinem bibere, vtrum vel quantum noceat: aut, si nihil noceat: præsertim cùm mox renati in Christo, vnum cum eo corpus effecti, in adoptionem filiorum Dei venisse verè credantur. Vnde constat quia renati ad vitam, mox translati per mortem carnis ad ipsam eandemque vitam quæ Christus est, sine vllius labe peccati, in ipso non concorporari inueniuntur. Et ideo non obesse credimus eos viaticum non accepisse huius sacramenti ad vitam in via, quia in nullo post perceptam vitam declinauerunt à via: sed permanserunt in vita quæ Christus est, & ideo non defecerunt in via, donec peruentum est ad veritatem, in qua sempiterna & vera est vita. Cæterum quantisper hic remanentibus valdè pernecessarius est ad vitam ille cibus cœlestis & potus: quatenus sicut aluntur cibis terrenis ad tempus vt viuant, sic alantur spiritaliter renati per hæc ad perpetuam vitam ne deficiant in via, donec transeant per mortem carnis ad perpetuam vbi nullus defectus est, & sempiternam vitam.

Interim tamen iustum & pernecessariū est, vt redemptus alatur ad incorruptionem, & potetur ad vitam. Propterea mox Saluator intulit: *Caro enim mea verè est cibus, & sanguis meus verè est potus,* ac si diceret: quia generaliter homines cibo & potu id pertinaximè appetunt, vt non esuriant, neque sitiant, & ne moriantur: hoc vtique communis iste non præstat cibus & potus, sed caro mea & sanguis, qui immortales & incorruptibiles facit, & ideo verè cibus & potus nominantur. Constat igitur & liquet omnibus, quod in hac mortali vita sine cibo & potu non viuitur. Sic itaque ad illam æternam non peruenitur, nisi duobus istis ad immortalitatem spiritualiter nutriatur. Et ideo benè in calice simul redduntur, quia de calice vno passionis Christi hæc duo nobis ad vitam manarunt.

August. in Ioan. ca. 6.

Sed infelix est animus, qui hoc non satis credit: & tamen non dubitat, quod cibo & potu vita humana sustētetur. Si enim in hoc mortali cibo tanta vis inest, vt quo-

Infœlicem esse qui nō credit ea quæ in hoc sacramento latent.

tidie vitam labentem reparet, & vires restituat; quid sentiendum de hoc immortali cibo & potu, in quo vita æterna præstatur, & immortalitas? Veritas enim Deus est, & Christus Veritas est, quia vtique Deus est. Propterea ô homo, si Veritas est crede, quia caro Christi & sanguis vita est: & ideo Veritas protestatur: *Qui manducat meam carnem & bibit sanguinem meum, habet vitam æternam in se manentem.* Manētem vtique, & non labentem, quia in hac vita nemo viuit, nisi viuendo labatur in mortem: in illa verò semper in eodem statu manendo sine defectu viuitur. Igitur si quis sequitur vitam, tenet veritatem, & qui veritatem tenuerit, iam vitam habet in se manentem: quia Christus est via, veritas, & vita. Vnde hoc mysterium nōnunquam viaticum appellatur, quia si quis illo fruitur in via, peruenitad vitam quam iam in se habet, & falsitate nulla fallitur, quia veritate Dominici corporis & sanguinis ad vitam illustratus vegetatur.

Ioan. 6.

Viaticum cur dicatur sacramentū corporis Christi.

Quare generaliter nunc à ieiunis mysterium sacræ communionis celebratur, aut Dominus post cœnam Apostolis hoc tradiderit.

CAP. XX.

SACRAMENTVM ergo fuit, quod Dominus post cœnam Apostolis hoc tradidit. Sic enim illud oportebat impleri circa finem diei ad vesperam: vt hora ipsa sacrificij ostenderet iam finem sæculi aduenisse. Vnde Ioannes: *Filioli mei, iam nouissima hora est.* Porrò Apostoli ideo ieiuni iam non erant, quia necesse fuit, vt Pascha illud typicum prius cōpleretur, deinde ad verum Paschæ sacramentum transiret. Hoc enim in mysterio tunc factum est, vt & vmbra finem acciperet veritate ostensa, & ipsi deinde ad veram mox transirent nouitatem. Ex quo factum est, quod ieiuni corpus & sanguinem primitus non perciperēt. Cæterùm vniuersaliter in Ecclesia omnes cum summa religione ieiuni communicare consueuerunt. Sic enim placuit Spiritui sancto per Apostolos ordinare, vt in honorem tanti mysterij primitus corpus Christi & sāguis sobriè acciperetur, quàm cæteri cibi: & ideo per omnem Ecclesiam Christi mos iste satis decenter ac prouidè inoleuit. Neque obseruandū, sicut Apocryphorum monumenta decernunt, donec ea digerantur in corpore, ne communis cibus accipiatur. Sed satis inuigilan-

1. Ioann. 2.

August. epist. 128. cap. 6.

A dum, vt antea quisque se præparet, & post acceptam gratiam nullus indignum se reddat. Spiritaliter enim hæc sunt accipienda, & non carnaliter. Licet igitur caro in carnem, & vinum conuertatur in sanguinem, veluti à natura probatur; tamen altius consideranda sunt hæc, vbi non modò caro aut sanguis Christi in nostram conuertuntur carnem aut sanguinē, verùm nos à carnalibus eleuant, & spiritales efficiunt. Hoc sanè in nobis nutriunt, quod ex Deo natum est, & non quod ex carne & sanguine. Dedit namque Christus nobis potestatem filios Dei fieri: verumtamen non ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nascimur. B Illa ergo natiuitas nostra, quæ ex Deo est, vtique spiritalis est, quia Deus spiritus est. Et ideo hæc mysteria non carnalia, licet caro & sanguis sint; sed spiritalia iure intelliguntur. Vnde longè inferius vita ista temporalis, corporeo isto communi alitur cibo & potu: longè verò excelsius ac præemiuentius vita illa quæ abscōsa est cum Deo, qua conformes illi & configurati sumus, illo saginatur cibo & potu, quem de scripturis & de altari accipimus, & transuehit nos ad spiritualia, vt ibi exinde viuamus, vbi vita nostra seruatur æterna. C Et qui dignè illud acceperit, habet vitam æternam in se manentem. Friuolum est ergo, sicuti in eodem Apocrypho libro legitur, in hoc mysterio cogitare de stercore, ne commisceatur in alterius cibi digestione. Denique vbi spiritualis esca & potus sumitur, & Spiritus sanctus per eum in hominem operatur, vt si quid in nobis carnale adhuc est, transferatur in spiritū, & fiat homo spiritalis quid commixtionis habere poterit?

Ritè intellige nempe ratione tantum specierum, alio quicunque modi locutiones impropriæ sunt, & metaphoricæ. Vide Suares tom. 3. in 3. p. D. Tho. disp. 47. sec 4.

Per hoc sacramentum spirituales effici.

Ioann. 1.

Quantum igitur distat vita illa æterna ab ista immortali vita, tantum & iste cibus omnino præeminet ab illo communi, D quo simul nobiscum etiam animalia viuūt. Et ideo communis appellatur, quia omnium est, bonorum scilicet, & malorum, necnon & animalium. At verò iste non nisi filiorum Dei est cibus, vt inde alantur vnde viuunt. Christo enim viuimus, cuius & membra sumus. Dispensatiuè satis prouisum est, vt ex illo interdum pascamur, quatenus per hoc cum illo, & in illo vnum corpus inueniamur. Veruntamen, quod ieiuni communicamus, satis prouidè, vt dum sobrietas flagrat in corpore, dum omnis feruor carnis conquiescit, & omnis animi sensus ad intelligentiam & discernendi rationem fortius vi-

Quantum intersit inter cibum communē & hoc sacramentū.

gent, illo prius cibo interior noster homo A inebrietur, quatenùs deinceps quod præeminet in nobis vegetatum cœlesti dulcedine, illud regat & gubernet, quod inferius est, ne ad noxia & superflua se relaxet. Dignum igitur fuit, vt quod sublimius est, maiore honore potiretur; deinde quod inferius & tamen necessarium, indulgentiam istius vitæ perciperet, prius tamen ad cœlestia & æterna vtroque felicius inuitato. Hæc est namque vera & noua conspersio synceritatis & veritatis, vt simus azymi, sine fermento malitiæ & nequitiæ. B Nam in calice nihil aliud bibimus quàm Christi sanguinem, vbi & nos per aquam admixti, coüniti sumus. In pane verò, nihil præter corpus, vbi nos per Christi cōspersionem, eius iam membra sumus. Quæ nimirum conspersio per aquam Spiritus sancti fit, de qua Dominus in Euangelio: *Qui credit*, inquit, *in me, flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ*. Et cōtinuo Euangelista: *Hoc autem dicebat de Spiritu quem accepturi erant credentes in eum*. Hæc igitur conspersio, de multis granis fecit C vnum corpus, corpus inquam synceritatis & veritatis, si tamen sumus azymi, id est, absque fermento malitiæ & nequitiæ, vt dignè hunc panem de hac aqua conspersum accipere possimus. O mira Dei omnipotentis dispensatio! quantis instruimur disciplinis & fruimur exemplis, si non sit mens ingrata de tantis beneficiis, & dubia de tam immensis promissis? Idcirco, ô homo, serua conspersionem gratiæ, quia licet triticum sis, nisi doctrina & virtute Spiritus sancti, ad hanc vnitatem & con- D spersionem fueris benè in farinam attenuatus, deinde conspersus gratia, & igne charitatis excoctus, non poteris ad soliditatem fidei firmari. Propterea sit tibi semper mola inferior timoris, & superior perfectæ charitatis: quibus duobus benè attenuatus possis Spiritus sancti gratia in Christi corpore vniri. Patet igitur, quod hæc mystica sunt, & ideo fili sic ista debes cogitare, quasi cœlestia: sic contingere, quasi diuina: sic accipere, vt salutaria in quibus vita æterna repromittitur; sic cre- E dere, vt dicuntur: deinde sic viuere, vt in Christo semper veritate & synceritate conspersus, membrum eius inueniaris.

1.Cor.11.

Ioann.4.

Matth.26. Marc.14.

Quid sit quod Dominus ait, non bibam à modò de hoc genimine vitis, donec illud bibam nouum in regno Patris mei.

Capvt XXI.

Ex hoc ergo loco, quidam mille annorum fabulam astruunt, quod Christus corporaliter sit regnaturus, quando & hæc noua corporaliter debeat comedere vel potare, quæ vsque ad consummationem sæculi non se facturum, vt aiunt, denunciauit. Nos autem catholicè sēsum ipsius Domini requirentes, non hæreticorum nænias sequamur: sed eius qui ait: *Accipite, & comedite ex hoc omnes. Hoc est enim corpus meum.* Et calicem illum esse dicamus, de quo idem: *Hic est calix meus noui testamenti, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum.* De quo nimirum calice, Propheta ait: *Calicem salutaris accipiam, & nomen Domini inuocabo.* Per hunc itaque, passio Domini designatur, vnde idem ad patrem, *Pater*, inquit, *transfer ad me calicem istum*, scilicet mortis passionem, ne per manus Iudæorum fiat. Ac deinde, *Pater, si non potest hic calix transire, nisi bibam illum, fiat voluntas tua.* Propter quod & mos benè inoleuit, vt sanguis Christi nunquam in catino, nunquam in cratere, neque in alio vase, quàm in calice consecretur. Sed neque alio nomine, vt fieri solet in aliis quibusque vasis, nisi semper iuxta proprietates linguarum calix vocatur, vt exinde omnibus calix passionis Christi ad memoriam reducatur. Ex quo nimirum calice, id est, ex eadem morte, sanguis, & per sanguinem vita hauritur æterna: quem cùm bibimus, quid aliud, quàm mortem Domini annunciamus? Idcircò necesse est, vt vnusquisque prius moriatur huic sæculo, quia sicut nemo nisi consepultus, mortem rectè annunciat: ita nemo exinde vitam sumit, nisi resurgens in nouitate vitæ ambulet, & iam in Christo maneat. Vnde si volumus ea cum Christo percipere, sursum in cœnaculum vitæ ascendamus. Vtique in cœnaculum magnū & stratum, quia nisi magnum sit, non omnes capiet. Ascendamus autem sursum, quia qui deorsum iacent, non musta cum Christo, sed fel draconum infeliciter cum Iuda, vt sint in felle amaritudinis, bibunt. Hinc quoque Paulus ait: *Quæ sursum sunt, sapite, non quæ super terram.* Non enim alicubi hic calix noui testamenti, quàm sursum accipitur. Et quia noui testamenti est

Fabula mille annorū.

Psalm.115.

Matth.26. Marc.14.

Per mortem ingredimur vitā.

Luc.22.

Coloss.3.

eſt, non niſi ab innouatis, qui ſunt ſine vetuſtate peccati, communicatur. Noui autem teſtamenti ob diſtinctionem veteris dicit. De quo Moſes cùm aſpergeret populum de ſanguine holocauſtorum, medium eius in crateras, & medium effudit ſuper altare, & ait: *Hic eſt ſanguis teſtamenti, quod mandauit Dominus.* Sanguis teſtamenti, quia figura erat, & vmbra huius myſterij, per quod teſtatus eſt Dominus daturum ſe nobis. Cuius nimirum ſanguine populus aſperſus eſt Chriſtianus, & medium eius paſſim per crateras refunditur, quia myſticum eſt & morale ex ſcripturis, quod in eo percipimus: deinde medium eius ſuper altare propter multorum exhaurienda commiſſa. Vnde nunc ſalutis potum ſumimus, quoniam & ſapientiam doctrinæ ex illo habemus, & redemptionis pretium inde pro nobis offerimus. Ergo quod tunc ille pro nobis ſemel feciſſe legitur, hoc nos, ipſo iubente, quotidie facimus. Necnon & in Salomone legimus, quod ſapientia miſcuerit in crateras vinum ſuum, quod ſanè vinum, illa moralis intelligentia eſt, de qua inebriantur animæ fideles, & illud quod refunditur ad altare quando dicitur: *Iube hæc perferri per manus Angeli tui, in ſublime altare tuum in conſpectu diuinæ maieſtatis tuæ.* Ideò fit, vt ſanguis Chriſti inde pro noſtris exhauriēdis quotidie delictis, rurſus in pretium ſumatur redemptionis, & interior homo noſter per hoc plenius innouetur, & coniungatur Chriſto, non modò moribus & vita, verùm etiam & vnitate naturæ per corpus, vt hinc inde in illius forma inueniamur.

[margin: 14.] [margin: ...s te-ti in ...uius ...enti] [margin: ...rb. 9.]

Neque enim hic ſanguis integrè percipitur, niſi & moraliter inebriet mentem, & ſpiritaliter de altari corporis Chriſti ob renouationem nos refundat, vbi profecto Chriſtus conuiuium & conuiua noſter ſimul eſſe voluit. Per hoc ergo quod nos corpus eius ſumus, de carne & oſſibus eius, ille nobiſcum illud bibit nouum in regno patris, quia ſanguis eſt noui teſtamenti. Nos verò, quia corpus eius ſumus, & ille in nobis vt caput regnat, regnum patris iure vocamur. In quo nimirum Chriſtus iam illud bibit nouum, quotiens fideles intra Eccleſiam dignè iſtud percipiunt. Sicut enim patitur in ſuis, & eſurit, & ſitit, & veſtitur, ac ſuſcipitur: ſic quoque bibit illud nouum in regno patris, id eſt, in Eccleſia, quotiens eum dignè ſui aut comedimus, aut potamus. Nā de vinea illa quæ fecit labruſcas, felle amaritudinis potatur, quod eſt calix paſſionis. Cæterum in regno adoptionis, de genimine vitis nouæ bibit, & vinea Sorech, quæ interpretatur electa. Rubentia enim muſta in eo prælo crucis eliquantur, dum quotidie Chriſti ſanguinem de altari ſumimus. Idcirco quoties nouum ex hoc vinum bibimus in regno Dei, Chriſtus illud ſe bibere fatetur, cuius nos membra ſumus & qui bibimus. Hinc ergo conuiuium noſtrum dicitur, quia Paſcha noſtrū immolatus eſt Chriſtus. Conuiuæ verò, eo quod cum illo epulamur transformati in nouitatē, quia corpus eius ſumus, ex quo ſe in regno patris illud nouum bibere teſtatur. Alioqui eum in illo regno futuro hunc potum corporeo guſtu, & hāc eſcam non bibiturum, nec percepturum credimus, ſed ſicut ipſe ſacerdos & auctor ſalutis inſtituit. Ex quo enim renouati ſunt ſancti Apoſtoli per aduentum ſancti Spiritus de cœlis, & inebriati muſto caritatis; ex eo ſanè credimus hunc calicem in Eccleſia conſecratum; quoniam ille ſpiritus veritatis, in quo renouati ſunt ex vetuſtate, induxerat eos in omnem veritatem, & confirmauerat in plenitudinem doctrinæ. Profectò vbi iam ſicuti à Chriſto, ita ſanè ab eis, deinceps in nouitate Spiritus ſancti conſecratur. Aliter autem, *Meus cibus eſt*, inquit, *vt faciam voluntatem eius qui in cælis eſt, qui miſit me, & impleam opus eius.* Ergo dum facimus volūtatem patris, & impletur opus caritatis, Chriſtus vtriq; nobiſcum bibit in regno Eccleſiæ ſuę ſanguinem ſuum, quia ille caput, & nos membra ſumus.

[margin: ...iua & ...uium Chriſtus.] [margin: Chriſtus quotidie in ſuis patitur eſurit, & ſitis.] [margin: 1. Cor. 5.] [margin: Ioan. 4.]

Hunc itaque cibum Iacob Patriarcha eſuriebat dicens: *Si fuerit Dominus mecum, & dederit mihi panem ad edendum, & veſtimentum ad induendum.* Quotquot ergo in Chriſto baptizantur, Chriſtum induunt, & panem Angelorum comedunt. In quo nimirum myſterio, benedixit Iſaac eundem Iacob filium ſuum, quaſi nulla eſſet alia benedictio, quàm frumenti & vini, ſcilicet in pane carnis Chriſti, & in potu ſanguinis, quæ de agro corporis nobis quotidie per officiū ſacerdotis matureſcunt, & comedimus. Hinc quoq; idē ait: *Det tibi Deus de rore cæli, & de pinguedine terræ abundantiam frumenti & vini.* In rore quidem cœli, quia hæc myſteria diuinitatis ope conficiuntur: In pinguedine verò terræ, quia caro Chriſti de Virgine orta creditur, vbi proculdubio Chriſtianorum pleniſſima præſtatur abundantia panis & vini, in quibus ſine dubio vita

[margin: Gen. 28.] [margin: Ge...]

fruitur Angelorum. Non igitur, cariſſime fili, iſta paruipendas, vbi vitæ tanta redolent ſacramenta. Habes quam à longè tantus Patriarcha ſenſit in filio fragran- Ibidem. tiam huius myſterij. ait enim: *Ecce odor filij mei, ſicut odor agri pleni, cui benedixit Dominus*: quia profectò in iſto agro corporis Chriſti, theſaurus abſconditus vernat floribus immarceſſibilibus, & redolet ſuauitate odoris. Quem qui inuenit homo, vadit & vendit omnia quæ habet, & emit agrum iſtum, vbi theſauri omnes ſapientiæ atque ſcientiæ contemplantur. De quo ſanè agro, panis vitæ, id eſt, carnis, & potus ſanguinis, credentibus quotidie exuberat, & à fidelibus meſſuitur. In quo vtique Iacob verus benedicitur, & Dominus fratrum ſuorum conſtituitur: quia nimirum ſine iſto nulla rerum alia proficit benedictio. Vnde beatus Iſaac, cùm ferus venator Eſaü ad benedicendum tardior occurriſſet, benedictione hac iam fratri Ibidem. indulta, ait: *Venit germanus tuus fraudulēter*, ac deinde: *Frumento & vino ſtabiliui eum.* Quod eſt apertè dicere: Firmaui eum pane corporis Chriſti, & vino ſanguinis, in quibus illi æterna maneat abundantia: tibi autem, fili, vltra quid faciem? Quid igitur? tantus & talis Dei cultor ſi nihil inuenit filio vltra quod præbeat, niſi eadem illi votis imploret: putas ne quod abſit, ſi fueris indignus tanta gratia, vllis quod polleas bonis, vltra quam nihil amplius in hac vita præſtatur? Aut fortè ideò paruipendes, quia in ore non tibi ſapit, quod in ſpiritu ille longè præſenſerat in eo, & frui deſiderabat? Sed hoc licet in ſpe refectus olim Abraham fuerat, ideo benedictus Deo excelſo dictus eſt: qua denique benedictione poſt eum Deus Iſaac perfuderat. Propterea & ipſe filium ſuum Iacob eiſdē ditabat donis, & prophetali eloquio implorabat, quod omnibus erat repromiſſum.

Magnum igitur bonum, & ſummæ benedictionis arcanum in hoc myſticè Chriſti Eccleſiæ præparatur, vbi & Chriſtus eſt conuiua delitiarum & conuiuium. De hoc quippe bono Zacharias olim re- Zach.9. promiſſo admirans, ait: *Et quid bonum eius eſt, & quid pulchrum eius, niſi frumentum electorum, & vinum germinans virgines?* Vbi notandum, quod non niſi electorum eſt cibus, ex quo bonum ſalutis Eccleſiæ, & pulchritudo decoris præſtatur: quia & ſi quotidie ſordeſcit, exinde reparatur, vt ſponſa Chriſti ſine macula & ruga, talibus inueniatur reſperſa numeribus. Alioquin dum quotidie peccamus, licet in minimis,

A quomodo ſine macula eſſe poſſumus? Nō eſt ergo immaculata, quam næui obſcenitas dedecorat. Sed quia per hæc purgatur iugiter, pulchrum eius eſt hoc corpus, ex quo iam ſpecioſa per lauacrum amplius pulchreſcit, vt candore lilij, & rubore ſanguinis in hoc myſterio decoretur. Bonum quippe, vt ad vitam æternam proficiamus: pulchrum verò, dum immortalitatis gloria veſtimur: vt & interius fruamur vitæ dulcedine, & exterius fulgeamus nitidius de tanti beneficij gratia. *Et* B *vinum*, inquit, *germinans virgines.* Felix fructus vbertatis, ex quo virginitas germinatur. nam in hoc noſtri germinis vino, caſtitas corrumpitur; ab iſto verò virgines procreantur.

Et ideò iure omnis Eccleſia Chriſti virgo nominatur, quia iſto repleta vino, nullum præter Chriſtum amare nouit, nullū eſurire alium, nullúmque ſitire, quoniam ſummum eius bonum Chriſtus eſt, & ſumma pulchritudo', veſtri illa contexta deſuper ex vellere agni, quæ nuptialis alibi C appellatur. Sed & charitatis vino inebriata iure omnis anima, quæ Chriſti potatur ſanguine, virgo dicitur. Habes, chariſſime, ſanctorum vitæ bonum quod nullum eſt aliud, habes pulchrum venuſtatis, quo tuas infantiæ abluas fœditates. Exerce te in caſtitate: quoniam hic ſanguis nihil magis diligit, quàm in Chriſto virgines. Virgines, inquam, ſed prudentes & pudicas, quia ſunt & fatuæ intus in animo, non habentes oleum ſecū Spiritus ſancti. Quem profectò ſi quis non habuerit, hic D non eſt Chriſti nam neque frumentum carnis ſine vino ſufficit ſanguinis, neque caro aut ſanguis ſine oleo Spiritus ſancti prodeſt nobis, imò magis officit. Ideò quiſquis rectè vult communicare, ſic viuat neceſſe eſt, vt templum Spiritusſancti ſemper eſſe queat: quia ſi quis templum Dei violauerit, diſperdet illum Deus. Hinc quoque Paulus ait: *Nolite contriſtare Spiritū ſanctū in quo ſignati eſtis*: profectò quia ſine illo nulla Chriſti gratia habetur. Propterea E & Iohel, cùm pœnitentibus veniam promitteret, reſpondit: *Dominus*, inquit; *&* Iohel.2. *dixit populo ſuo: Ecce ego mitto vobis frumentum vinum, & oleum, replebimini in eo.* In eo vtiq; replebimini, licet tria promiſerit: quia caro & ſanguis per eundem Spiritum ſanctū conſecratur: alioqui mihi nec caro eſt nec ſanguis eſt, ſed iudicium quod percipio, quia ſine donante Spiritu, nullū malè præſumētibus donum ex Deo præſtatur. nam idē Spiritus donū dicitur. Et ſi ſeptē ipſius

dona dicantur, quibus Christus & Ecclesia repletur, sed & ille ad plenum hæc omnia donorum possidet: Ecclesia verò per partes indiuiduè, sicut eidem placuerit, qui se diuidit in singulis, & impartitur omnibus. In eo tamen diuinitus adimpletur, quia sine illo, anima cuiusque inuenitur. Ideò hunc semper oremus, hunc desideremus iugiter, vt eius repleatur bonis desiderium nostrum, & semper ab illo renouetur, ac si aquilæ, iuuentus nostra. Liquet ergo quod sine illo nihil est quod habetur, nihil quod percipitur: eo quòd omnia dona virtutum hoc vno claudantur. Idcirco si volumus cœlestibus ditari donis, donum patris ac filij, qui ab eis consubstantialis procedit & coæternus, ardēti animo petamus: vt per eum charitas in cordibus refundatur nostris, atque in ipso renascentes quotidiè ad vitam sanctificemur, quia quoscunque ille sanctificauerit sui totis aspersione, eos profectò parrē & filium inhabitare credimus. Hinc idem filius ait: *Ego & Pater ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus.* Non quasi prætermisso Spiritu, sed signanter insinuans, quod ad eos tantum pater & ipse veniat, quos idem suæ præuentu aspirationis sanctificauerit Spiritus, licet in omnibus sibi semper cooperatrix sit tota Trinitas.

Ioann. 14.

Qua de causa, sicut nihil in hac vita felicius bono Christiano: ita nihil illo periculosius, si desertus à tanta gratia, fiat membrum meretricis. Et ideò, charissime, castum te custodi, quia hoc munus, quo virgines generantur, nimirum non modo carnis luxuriam, verumetiam mentis execratur desidiam, & omne quod est, vnde noster interior homo possit maculari. Quo velim, quia ordinante Deo iam sacris adsistis altaribus, laua inter innocētes, non cum Pilato, manus: quia nulla excusatio prodest, vbi testis est conscientiæ iudex. Et cùm probaueris te purum, tum de pane illo ede, & de calice securus bibe. Sin autem, da honorem Deo, & corrige quantocius plenitudine cordis maculam erroris, si quo modo valeas, demum Christi altaria circūdare piis amplexibus, & ad sancta Sanctorum mente pura deuotior introire. Alioqui grauius est in sordibus adhuc sordescere, & ad illicita Dei mysteria, contempto Deo, impudenter accedere. Hæc igitur ob cautelam tui dixerim, dilectissime fili, quia noui plerosque, veluti sues immundas, qui sub obtentu pœnitentiæ redeunt ad volutabra vitio-

Bono Christiano nihil esse felicius

Christi altaria amplecti.

A rum tanto procliuius, quanto facilius ad hæc sine præiudicio reatus sui accedūt ista pedibus calcare, nec quia semel eos Dei patientia sustinuit, dum indigni vitæ mysteria præsumerent, vlterius ea quæ dicimus vera malunt credere. Verentur enim coram humanis obtutibus suam portare verecundiam, quàm coram maiestate diuina, & omnium supernorum præsentia, temeritatis incurrere offensam. Quibus profectò cordis induratio, cùm nec se corrigunt, nec Dei visitantur pietatis verbere, B iā pœna peccati est, & contemptus superbiæ. Sed Dominus, quia eos cōtinuò non punit, vt prætulimus, nunquid nō curat, aut suas iniurias ita tenus multas obliuiscitur? Nequaquam hoc dixerim: præsertim cū idem videat, & ad iracundiā exinde amplius cōcitetur, eo quod prouocēt eum filij sui ac filiæ in iram, quos Angelorum gratis sociauerat mensæ. Hinc quoque est quod sequitur: *Abscondam faciem meam ab eis, & considerabo nouissima eorum.* Pro- C pter quod & sæpè hi tales interdum proponunt ad horam in melius conuerti, cum summa deliberatione mentis, sed iterum tentationis impetu peius ruunt. Idcirco tu si vis saluari, & his ad vitam frui; velim sic te agas, vt Deum præsentem semper vbique intelligas, & sic coram ipso verseris, vt in nullo maiestatis eius oculos offendas: quia si quis se putat ab eo vspiam delitescere, nouerit eum omnino quod ostensum non effugiet, qui vbique virtute pollet, sed apud eum omnia recondita quæ gessit, & signata in thesauris eius inueniet.

Indignè communicantes corpori Christi.

Deus vbique præsens omnia videt.

D

An aliqua differentia sit in hoc mysterio iusto & pœnitenti reconciliato.

Cap. XXII.

PATET intus ex lege diuina, licet Christus immoletur agnus in Ecclesia; quod pro differentia meritorum, hæc & præmia tribuantur. Vnde Dominus in Exodo eum de Pascha loqueretur, *deci-* E *ma die mensis huius, tollat vnusquisque agnum per familias & domos suas. Erit autem*, inquit, *agnus absque macula, masculus, anniculus, iuxta quem ritum tolletis & hœdum.* Vbi Septuaginta, Erit vobis agnus immaculatus, de agnis inquiunt, & hœdis sumetis eum. Ex quo profectò liquet, quia ob differentiam meritorū ista præcipiuntur: si fortè quis agnum non potuerit pro paupertate vitæ assequi, id est, vitam immaculatam

Exod. 12.

offerre: saltem hœdum habeat, qui semper in sacrificiis pro pœnitentibus mactatur. De quo diuinæ legis interpres beatus Hieronymus ait, quòd Christus in domo Ecclesiæ dupliciter immolatur, si iusti sumus, inquit, de agni carnibus vescimur: si peccatores & pœnitentiam agimus, nobis hœdus occiditur. Non quod Christus hœdus sit, quos à sinistris stare docuit, sed pro diuersitate meritorum, vnicuique aut agnus aut hœdus sit. Alioqui ex lege, cur hœdum simul cum agno iuberet tolli, nisi ob meritorum distinctionem? Vbi mox: *Et seruabitis eum*, inquit, *vsque ad quartam decimam diem mensis huius, immolabitque eum vniuersa multitudo filiorum Israel ad vesperam.* (Ibidem.) Nec tamen apertè insinuat, si de solo agno accipiendum est, quod de hœdo iubeat: sed ex hoc, vti moris est, in scripturis diuinis latenter ostendit, quod aliud est quod profectò perfectioribus mandauit: aliud verò, quod lapsis & torpentibus ad indulgentiam prouidit. Idcirco de solo agno quid agendum sit apertè instituit: de hœdo verò quasi nolens edicere pressius reticuit. Quoniam aliud est quod ipse vbique vult perfectus, aliud autem interdum quod indulget. Vnde & alio loco de Pascha præcipitur, vt qui primo mense Pascha facere non potuerit, secundo faciat: id est, si cum perfectis in primo mēse, quasi in prima gratia sine mortis reatu, agnum edere non potuerit, saltē secundo mense, id est, in pœnitentia reatus sui, hœdum indulgentiarum percipiat. Ait enim ita: *Homo qui fuerit immundus super animam, siue in via procul in gente vestra, faciat Phase Domino mense secundo.* (Num. 9.) Aliter autem: Si autem immundus in anima non fuerit, aut procul pro torpore vitæ à templo Spiritus sancti non recesserit, & Phase Domino non fecerit; exterminabitur anima illa de populis suis, quia omnino nisi manducauerit carnem filij hominis, vitam nequibit æternam habere, quoniam sacrificium Domino non obtulit in tempore suo. Et ne putares quod de his fortè diceret qui sont extra Christum, addidit, in gente vestra. Quia omnes Christiani, quasi sub vna generatione reputantur. Humilius est fanè cum pœnitentibos hœdum, quàm cum perfectioribus & sanctis Christum agnum comedere. Quod benè intelligens senior ille filius de agro reuersus, sed malè contra dulcissimum patrem inuidia permotus, obiurgat dicens: *Tot annis seruio tibi, nunquam mandatum tuum præteriens, & non dedisti mihi hœdum saltem, vt cum amicis meis epularer.* (Luc. 15.) Et quàm iustè, quia profectò cæcatus mente, noluit intrare intus, nec corde repœnitere. Idcirco prorsus ex omnibus bonis paternis nec hœdum indulgentiarum meruit acquirere, dum vitulus repœnitenti filio iuniori tenerrimus immolatur. Et quod grauius est contumaci animo in patrem refert iniurias, quas ille ex sua carnalitate impœnitenti sibi corde contraxerat. Quapropter naufragium, quæ secunda Tabula est, feruenti animo, pœnitentiam agamus. Nimirum quia melius est, saltem hœdum mysticè intra conuiuium Christi, vbi agnus immolatur Christus, cum fratribus epulari duntaxat, quia sumus rei & noxij: quàm cum iurgio contra pium patrem insolescere, & ob inuidiam dedignari, ne ad ineffabile patris gaudium saltem rogati veniamus. Nec dubium, quin diuinitus reconciliati, quantocius per hanc humilitatis viam, vsque ad pios paternos amplexus reascendentes, in hoc cœlesti conuiuio, pro nobis non solùm hœdus indulgentiarum Christus immolabitur: verùm sua benignitate agnus, seu vitulus, verbi diuinitate saginatus, pro gaudio nostræ salutis, mysticè mactabitur. Alioquin quomodo inter agnos, quos à dextris locabit, peccator venia recepta, ouis centesima restituetur, nisi gratiæ Christi vnitus, iam in eo, vnum corpus inueniatur? Verumtamen nec mirum, si in hoc mysterio Christus pro peccatoribus quasi hœdus accipitur, qui in lege quàm sæpe sub figura hircus immolatur. Vnde quia duabus constat substantiis, duo ex lege hirci simul in loco iubentur offerri: quorum vnus pro peccatis sorte Domino mactatur: alter verò viuens adsumitur, quem emissarium lex vocat, & super caput eius omnes iniquitates filiorum Israël confitendo vniuersa delicta atque peccata eorum imprecabantur, & sic ad eremum mittebant portantem omnia peccata filiorum Israël in terram solitudinis. Ex quo profectò liquet, quod Christus in similitudine carnis peccati occubuit pro nobis, & omnia maledicta legis & peccata nostra super se tulit, & ad eremum vbi nonaginta & nouem oues in deserto reliquerat, festinus reuolauit. Non quod illic hircus, aut hic hœdus iure credatur: sed quia pro nobis figuram carnis peccati adsumpsit, & de peccato damnauit in carne peccatum, vt qui erant hœdi, à sinistris iure locandi, sint oues in dextris clementer

restituti. Sic quoque & post lauacrũ idem agnus est iustis, fit & peccatoribus hœdus: quatenus per hoc & ipsi iusti constituantur, vt nemo à carne Christi & sanguine extraneus deputetur, nisi qui seipsum culpis exigentibus absciderit. Ecce qualis est ordo.

Nam qui non manducat carnem Christi, neque bibit eius sanguinem; procul dubio nec vitam habet in se manentem. Et quicunque indignè comederit, non virtutem carnis, sed iudicium sibi sumit. Porrò si quis peccator est & iam peccare desiit, licet hœdus ei sit, tamen caro Christi sacramentum efficitur, vt per hoc & ipse ad veram innocentiam redeat, & inter agnos à dextris connumeretur. Illi verò qui semper deinceps post lauacrũ, protegente Deo, in corpore Christi manserunt, nullis obuoluti criminibus, dignè accipiunt agni carnes, & potantur sanguine. Veruntamen etsi ita loquimur, non æstimandum est, quod hic aut ille aliud accipiat, quàm Christi carnem & sanguinẽ. Quia sicut nec hœdus dicitur, nisi dispensatiuè ob mysticam significationẽ, ita nec agnus, nisi vt ille intelligatur verus aduenisse agnus, qui ex lege multoties præfigurabatur, & vera mentis innocentia per eum cunctis patesceret. Cæterum quamuis hœdus dicatur mihi pro qualitate meriti, & obfuscatione delicti, tanti est omnino pretij pro mundi vita, quanti est & caro Christi, nimirum quia nihil aliud est mihi, quàm caro Christi. Sed ideò rursus hœdus fit pœnitenti pro mysterio, vt maledicta facinorum & peccata expiet, sicuti & agnus leuiora quæque. Hinc & prius canitur, Agnus Dei, quàm comedatur: quatenus per hoc fides incalescat, quia ipsius est caro immolata pro nobis, vt tollat rursus peccata mundi. Implet autem hoc sacramentum ad expiationem pro peccatis nostris ea quæ demum contraximus, si nos cessemus ab his, & ita comedimus vt iubemur, in vna scilicet domo, quæ est sancta Dei viui Ecclesia, extra quam nulli fas est edere agni carnes. Neque crudum quid ex his aut coctum aqua: sed assas tãtum igni passionis Christi cum lactucis agrestibus absque fermento, id est, in azymis synceritatis & veritatis eas comedamus absque fermento corruptionis. Deinde probet se vnusquisque, & vt præcipitur, sic agat, *Renes vestros*, inquit, *accingetis*, quia sunt hæc vitæ semina, quibus virgines generantur. Vnde

A constat, quòd nulli periculosius ea contingunt, quàm luxuriosi & incesti. Propterea primùm hoc loco & lex castitatis in renibus, quorum scrutator est Deus, per seipsum adfigitur. Nam si qui vxoribus debitum reddunt in lege, non possunt ad Deum, neque ad panes propositionum, neque ad vlla legis consecrata, nisi prius saltem triduo, vel eo amplius sanctificentur, accedere: quanto magis, si volumus panem illum qui de cælo descẽdit, & agni Dei carnes dignè comedere, necesse est ab B omnibus peccati operibus vacare, purificationemque mentis ad Deum dirigere? *Et calceamenta*, inquit, *habebitis in pedibus*, nedum sumus in via istius sæculi, à serpẽte mordeamur, *& baculum in manibus*, de quo legitur in Psalmo, *Virga tua & baculus tuus, ipsa me consolata sunt*. Quibus ita præmissis, sic ait: *Comedetis illum festinantes. Est enim Phase, id est, transitus Domini*. Alioquin desidia torpentes, & hic in sæculi actibus remorantes, non dignè comedunt Pascha, videlicet carnes agni: & ideo sa- C tis timendum, talibus, ne cum Ægyptiis nocte perimantur, dum sopore peccati premuntur. Vastantur enim ab Angelo, quorum mentes agni sanguine non sunt respersæ tam exterius in carne, quàm & intus in conscientia. Saluantur verò lumbis succincti, & calceati pedibus, baculoque Christi sustentati, ad patriam hinc quantocius summo mentis ardore vel desiderio festinantes. *Est enim Phase, id est, transitus Domini*. Putas ergo charissime, quod lateat Deum vllius conscientia, non D dico si criminibus est obuoluta: verùm ignauia si torpeat? Patet igitur, quod nisi desiderio cælestis patriæ ad superna, vbi Christus est in dextera patris, fide plenissima, & spe certa, necnon charitate non ficta, festinus transeat: de agni carnibus iure non comedit, quia legem in hoc iubẽtis violat. Propterea quoties eam percipimus, attollamus mentes in desiderium, & per ardorem fidei festinemus ad tantam E satietatem visionis: quia nimirum hic gustus est, illic autem satietas. *Satiabor*, inquit Propheta, *dum manifestabitur gloria tua*. Transit ergo Christus in nobis de hoc sæculo ad patrem: transeamus & nos in illo, quia cum illo simul omnes, si eius membra connumeramur, vna persona & vnum corpus sumus. Qui autem adhuc resident per desidiam super ollas carnium, & negligentiam, non cum illo transeunt, neque festinant ad pa-

Exod.12.

Psal.22

Psal.16

triam. Idcircò nunquam Pascha ritè celebrant: quia Pascha à transitu nominatur. Vnde vototum fili, transeamus hinc festinantes succinctis mentibus, & calceatis in præparationem Euangelij pacis pedibus: vt ad illa resurrectionis gaudia quàtocius venire valeamus.

PASCHASII EPISTOLA de corpore & sanguine Domini.

DILECTISSIMO FRATRI ET commilitoni Frudegardo, Paschasius senex tuus, & Monachorum omnium Peripsema, plurimam & sempiternam salutem.

PERLECTIS litteris tuis, charissime, cùm occuparer quorundam hospitum negotiis, minimè potui adimplere quæ mandasti. Interdum tamen tuo repletus amore, & litterarũ tuarum dulcedine, cogitare non distuli, quia librorum nulla nobiscum pars est, in quibus inuenirem quod requiris, vt responde-tem cui negare non possum, quæ exigis, etiam si adimplere nequeo quæ iniungis. Quæris enim de re ex qua multi dubitant. Quam si fortè ad plenum non intelligũt, vtique credere debuerant verba Saluatoris, qui non mentitur verax Deus, cùm ait: *Nisi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitã in vobis manentem. Caro enim mea verè est cibus, & sanguis meus verè est potus.* Et ad discipulos, cùm panem porrigeret: *Accipite*, ait, *hoc est corpus meum quod pro vobis tradetur.* Similiter & de calice: *Bibite ex hoc omnes, quia hic est sanguis meus noui testamenti, qui pro vobis & pro multis effundetur in remissionem peccatorum.* Ergo cùm ait: hoc est corpus meum, vel caro mea, seu hic est sanguis meus, non aliam puto insinuasse, quàm propriam & quæ nata est de Maria virgine, & pependit in cruce, neque sanguinem alium, quàm qui profusus est in cruce, & tunc erat in propriu corpore. Nemo igitur qui sanè sapit, credit Iesum aliam carnem aut sanguinem habuisse, quàm quæ nata est de Maria Virgine, & passa est in cruce. Ipsa namque eademque caro quocunque modo sentienda est vt credo, cum ait, hoc est corpus meum quod tradetur pro multis, vel hic est sanguis meus. Et ne putares, quia in sacramento loquebatur, quod de alio diceret quàm de proprio, in eodem mysterio demonstratiuè dixit, hoc est corpus meum. Nam cùm ait meum, & hoc est; non qualecunque vult intelligi corpus, sed illud quod tradendum erat, vt ipse mox adiecit, & non alium sanguinem, quàm qui fundendus erat in proprio corpore in remissionem peccatorum. Alias autem qualitercunque intelligitur, si alius esset sanguis, & alia esset caro in hoc mysterio; non in eo esset remissio peccatorũ. Et si in eo vita non esset, nequaquam fundetet vitam. Alioquin non qualiscunque cibus nisi de viuo Domino & æterno vitam præstaret æternam accipientibus se in salutem. Quoniam vt ipse ait: *Qui non manducat hanc carnem, neque bibit hũc sãguinem, non habet vitã æternam in se manentem.* Et ideò sacramentum quod vitam tribuit, in se habet quod tribuit dignè accipientibus se, & vita in eo est caro verè viuentis, & sãguis in quo verè vita æterna est. Quod dicis te sic antea credidisse, & in libello meo quem de sacramentis edidi ita legisse; sed profiteris postea te in libro tertio de doctrina Christiana beati Augustini legisse, quod tropica loquutio sit, vt corpus Christi & sanguis esse dicatur. Quod si figurata locutio est, & schema potius quàm veritas, nescio, inquis, qualiter illud sumere debeam. Deinde addis: Et si credam ipsum esse quod assumpsit ex Maria Virgine genitrice sua, è contrario etiam ipse egregius Doctor hoc magnum facinus esse proclamat. Quod sanè dictum, horrorẽ percipientibus nimium videtur incutere, si non credant illud esse in sacramẽto, quod veritas esse testatur in aperto. Et si crediderint hoc ita esse vt quidam credũt, nihilominus illud incurrunt facinus, eo quod falsò credunt, quia sic dictum est vt fas sit eum dentibus vorari. Vnde facinus esse si credat quis, sicut illi tunc crediderunt quibus dicebat: *Nisi manducaueritis carnem filij hominis*: & non potuerunt ferre, quia malè sapuerunt. Et ideo si quis dicit hanc carnem & hunc sanguinem sic ipsa esse absque mysterio & sacramento, nec in figura ex parte sumendam, vt illi tunc carnales carnaliter sapientes senserunt, totum dissipat. Et ideo fortè beatus Augustinus hoc ita sapere, magnum facinus esse dicit. Alioquin quumodo ipse ideõ; doctor tã egregius contra se diceret, vt tecolo, in sermonibus ad Neophytos. Hoc accipite, inquit, in pane, quod pe-

Multi dubitant de Christi corpore.

Ioan. 6.

Paschasij libet de sacramentis.

pendit in ligno: Et de calice, Hoc accipite, ait in calice, quod manauit ex Christi latere. Non credo quòd aliud pependerit in cruce, quàm caro, neque aliud profluxerit de latere Christi, quàm sanguis & aqua. Et si hoc ita est, hoc accipiunt credentes, id est carnem & sanguinem cui admiscetur aqua, in quibus renati sunt sacramentis, & ideò hæc duo miscentur in calice. Aqua, in qua renati; sanguis quoque, in quo redempti sunt fideles. Et sicut sanctus testatur Cyprianus, nec aqua in calice sine sanguine esse debet, nec sanguis sine aqua: quia per aquã populus ablutus vnda baptismatis significatur: & per sanguinem Christus, qui ex eo nos redemit, ac per hoc intelligitur & formatur Christus & Ecclesia vnum corpus. Itaq; nec Christus sine Ecclesia pontifex in æternum, nec Ecclesia sine Christo Deo patri offertur. Hæc quippe mystica sunt in quibus veritas carnis est & sanguinis, non alterius quàm Christi, in mysterio tamen & figura. Nec igitur mirum si figura hoc mysterium est, & huius mysterij verba tropica locutio appellantur: cum ipse Christus ab Apostolo Paulo character vel figura dicitur, quamuis ipse sit veritas. Ait namque: *Nouissimè locutus est nobis*, scilicet Deus pater, *in filio suo, qui cùm sit splendor gloriæ & figura*, vel character, sicut alij codices habent, *substantiæ eius*. Ecce vt audis, summa veritas ipse Christus, character appellatur & figura: tamen in eo nihil fictum fuit, nihil vacuum à veritate; sicut nec characteres vel figuras vacuas esse dicimus litterarum à vi & potestate earum, eum easdem figuras tropicè litteras vocemus. De quo sanè intellectu in eodem libello meo, quem te legisse testatis, proprium capitulum edidi, vt hoc mysterium & veritas intelligatur, nec tamen figura esse negetur. Quia in præsentiarum sicut ex parte scimus, quicquid scimus de Deo, & ex parte teste Apostolo, prophetamus de futuro & de cælesti regno: ita ex parte prægustamus non palato oris, sed palato cordis, & per fidem Christi corpus & sanguinem esse credimus: quatenus ex eo viuamus, & in eo à quo, & in quo, & per quem redempti sumus & renati, necessarium est in nouam creaturam transformati & innouari, vt ex hac noua creatura viuamus. Dicit enim B. Augustinus, cuius te commoueri sententia dixisti, de hac re ad Bonifacium Episcopũ in Epistola sua: *Sicut & nos*, inquit, *solemus dicere de die passionis Christi per singulas solẽnitates Pascha:*

Cap. quartum sup. 1. Cor. 13.

Epist. 23.

A *hodie*, inquimus, *resurrectio Christi est, quæ ante plures annos semel facta est, licet per tot curricula annorum ipsa eademque reuoluta esse dicatur, vt & esse ipsa credatur, & non nisi semel facta intelligatur. Et ideò verè non mentitur qui dicit, hodie Christi resurrectio est, quia ipsa eademque est quodammodo propter reuolutionem temporis.* Deinde addidit præfatus doctor, vt modum loquendi intelligeremus, non quod sibi contrarius esse credatur, aut præmissam sententiam suam ad Neophytos velit referre: sed vt intelligere B possemus, quòd alibi tropicè dictum esse monstrauerat. *Neque mentitur*, inquit, *qui interrogatus fuerit, si eum, id est, Christum hodie responderit immolari: quia ex ipsa similitudine rerum earum quarum sacramenta sunt, accipiunt nomina. Aliàs autem nisi aliquam similitudinem haberent eiusdem rei cuius sunt sacramenta, sacramenta non essent.* Ergo dum immolatur ille qui iam non moritur, neq; mors ei vltra dominabitur, in sacramento fit. Vnde ait idẽ Doctor: C *Secundum quendã modũ sicut sacramentũ corporis Christi, corpus est Christi: sic sacramentũ sanguinis Christi, sãguis est Christi.* Ecce ipse in hoc contrarius sibi non est, vt quidam putant, neque beato Ambrosio, cuius sententia hæc plenissima inquam & verissima in eo est libro, quo ait quia ipsa est caro Christi in sacramento quæ in cruce pependit, & quæ de Maria virgine sumpta est, & sanguis qui fluxit ex latere. Ita & beatus Cyprianus confirmat in eo opere ad populum vbi de sacramento corporis Christi & sanguinis loquitur. Quos sequutus subtilissimus disputator D præfatus Pater Augustinus, vt dixi, *Hoc accipite*, inquit, *in pane quod pependit in ligno, & hoc accipite in calice quod manauit ex Christi latere.* Et alibi de Iudæis: *hoc*, inquit, *postea biberunt in calice credentes, quod fuderunt in cruce sæuientes.* Hinc quoque Eusebius Emissenus: *Recedat ergo*, inquit, *omne infidelitatis ambiguum, quandoquidem qui autor est muneris, ipse etiam testis est veritatis. Nam inuisibilis sacerdos, visibiles creaturas in substantiam corporis & sanguinis sui verbo suo secreta potestate conuertit, ita dicens: Accipite & edite,* E *hoc est enim corpus meum. Et sanctificatione repetita: Accipite & bibite, hic est sanguis meus. Ergo sicut*, inquit, *ad nutum præcipientis Domini repentè ex nihilo substiterunt excelsa cælorum, profunda fluctuum, vasta terrarum: pari potentia in spiritalibus sacramentis, vbi præcipit virtus, res seruit effectus.* Et post pauca: *Sacrum Domini tui corpus & sanguinem fide respice, mente continge, honora, mirare, cordis manu suscipe, & maximè haustu interiori assume.*

Rom. 6.

D. Cyprianus.

Eusebius Emissenus.

Ac deinde: *Nec dubitet quisquam primarias creaturas nutu potentia, præsentia maiestatis, in dominici corporis transire posse naturam: cum ipsum hominem videat artificio cœlestis misericordia, Christi corpus effectum.* Hæc Sanctorum fides, charissime, quamuis multi ex hoc dubitent, quomodo ille integer maneat, & hoc corpus Christi & sanguis esse possit. Qui non crederent, si vidissent duodecim cophinos fragmentorum, & septem sportas, quinque aut septem panes esse. Non enim aliud in fragmentis erat, quam ipsi panes, & aliud in esu comedentium. Nam ex ipsa Christi benedictione manauit tanta vbertas; & non aliud fuit quod comestum est, & quod sublatum, nisi ipsi quinque panes aut septem. Quanto ergo magis, quia Verbum caro factum est, pullulat Verbi caro, & manat in sacramento vbertas Christi & sanguinis? Et non alia quàm caro Christi est, & tamen manet integer Christus. Nihil ergo dissentit in his omnibus, vt opinor, beatus Augustinus à reliquis sanctis patribus, qui in quàmplurimis hoc ita esse, vt Saluator ait, senserunt, & credunt quod credit sancta Dei Ecclesia. *Quia sic est*, inquit idem egregius pater ad præfatum Bonifacium, *corpus Christi & sanguis, sicut sacramentum fidei fides est. Nihil enim est aliud credere*, ait, *quàm fidem habere propter fidei sacramentum, quia & ipsa responsio quando interrogati confitemur Christum quotidie in mysterio immolari, ad celebrationem pertinet sacramenti, quod semel factum est quando immolatus est pro salute mundi in seipso. Ac per hoc quia sic credimus spiritualiter fieri, nec istud est sine ipso quod tunc gestum est sacramento: nec illud reiteratur in facto vt moriatur Christus, sed immolatur pro nobis quotidie in mysterio, vt percipiamus in pane quod pependit in cruce, & bibamus in calice quod manauit ex Christi latere. Per fidem enim ambulamus & non per speciem. Et ideò in Spiritu spiritualiter ista credere debemus, & non carnaliter, ne facinus incurramus.* Quia sicut ipse doctor dicit, sacramentum fidei fides est: sic corpus Christi & sanguis in hoc sacramento vera caro & sanguis est. Nihil est autem aliud, inquit, credere, quàm fidem habere propter fidei sacramentum, quia & ipsa responsio ad celebrationem pertinet sacramenti. Ex quo datur intelligi, quia non omnes qui beatum Augustinum legunt, intelligunt. Cuius rei sacramenta beatus Gregorius in Dialogorum libro quarto ita confirmat dicens; *Debemus itaque præsens sæculum, vel quia conspicimus defluxisse, tota mente contemnere, quotidiana Deo lachrymarum sacrificia, quotidianas carnis eius & sanguinis hostias immolare.* Hæc namque singulariter victima, ab æterno interitu animam saluat, quæ illam nobis mortem vnigeniti per mysterium reparat. Qui licet surgens à mortuis iam non moritur, & mors ei vltra non dominabitur: tamen in seipso immortaliter atque incorruptibiliter viuens, pro nobis iterum in hoc mysterio sacræ oblationis immolatur. Eius quippe ibi corpus sumitur, eius caro in populi salutem partitur, eius sanguis non iam in manus infidelium, sed in ora fidelium funditur. Hinc ergo pensemus quale sit pro nobis sacrificium, quod pro absolutione nostra passionem vnigeniti filij semper imitatur. Quis enim fidelium habere dubium possit, in ipsa immolationis hora ad sacerdotis vocem cœlos aperiri, in illo Iesu Christi mysterio angelorum choros adesse? summis ima sociari, terrena cœlestibus iungi, vnum ex visibilibus atque inuisibilibus fieri? Sed & de hoc sacramento sanctissimus Cyrillus cum centum quinquaginta qui in Epheso sunt congregati, inter cætera fidei documenta: *Necessariè*, inquiunt, *& hoc adiicimus: Annunciantes enim, secundum carnem mortem vnigeniti filij Dei, id est, Christi Iesu: & resurrectionem eius, & in cœlos ascensionem pariter confitentes, incruentam celebramus sacrificij in Ecclesiis seruitutem. Sic etiā ad mysticas benedictiones accedimus & sanctificamur participes sancti corporis & pretiosi sanguinis Christi omnium nostrum Redemptoris effecti. Nō vt communem carnem percipientes, quod absit, nec vt viri sanctificati & verbo coniuncti secūdum dignitatis vnitatem, aut sicut diuinam possidentis habitationem: sed verè viuificatricē & ipsius Verbi propriam factam. Vita enim naturaliter vt Deus existens, quia propriæ carni vnitus est, viuificatricem eam esse professus est. Et ideò quamuis dicat ad nos*, Amen, amen, dico vobis, nisi manducaueritis carnem filij hominis & biberitis eius sanguinem. *Non tamen eam vt hominis vnius ex nobis existimare debemus. Quomodo enim iuxta naturam suam viuificatrix esse caro hominis poterit? Sed vt verè propriam eius factam, qui propter nos filius hominis & factus est & vocatus.* Quapropter charissime, non rectè sapiunt quicumque carnaliter de hoc mysterio sapiunt. Sanè quia spiritalia sunt in eo Sacramenta, à quibus animalis quisque homo ieiunat, eo quòd intellectu spiritali non capit, neque vult credere quæ non intelligit. Habes ad præsens, dilectissime, quæ occurrere potuerunt, quoniam pars animæ meæ es mi-

hi, cælare non debui, quę loqui vt oportuit minimè potui. A Tu autem velim relegas libellum nostrum de hoc opere, quem olim te legisse dicis: & si quid in eo reprehenderis, aut dubitaueris, relegere nō pigeat. Quia etsi nil in eo legentibus dignū scripsi, quem cuilibet puero dedicaui, tamen ad intelligentiam huius mysterij plures vt audio commoui, quia dictum est quod caro nihil prodest, vt sciant & intelligant dignè cogitare de Christo, cuius dum corpus non corrumpitur quia spiritale est, & totum spiritale est quod celebratur B in hoc Sacramento, quia spiritus est qui viuificat & operatur in eo credentibus & dignè percipientibus vitam: non credentibus verò & indignè illud mānducantibus, verè iudicium damnationis. Facit enim hoc corpus & sanguis, quod ipsum fecisse Christum in cruce legimus, dū vni eorum qui erant cum eo in patibulo, confitenti, Paradisi præstitit regnum; alteri verò, scilicet blasphemanti: mortis iudicium determinauit. Addidi autē huic C responsioni nostræ Expositum, quod de cœna ex hoc mysterio in Matthæum exposueram, vt ex ipso considerare queas, quid intelligibilius credendum sit, vel quid in me reprehendendum cum caritate. Verumtamen quid horum cēseas, quæso hanc Epistolam & hoc Expositum in eodem libello adiungas: quatenus ex his lectori amplius augeatur sensus, & confirmetur Patrum authoritas.

EXPOSITVM PASCHASII Ratberti, Abbatis Corbeiensis, D

Matth.26. *In illud Matthæi: Cœnantibus autem eis, accepit Iesus panem, benedixit ac fregit, deditque discipulis suis & ait: Accipite & comedite: Hoc est corpus meum, &c.*

OENANTIBVS autem eis accepit Iesus panem, benedixit ac fregit, deditque discipulis suis, & ait: Accipite & comedite: Hoc est corpus meum, &c. Audiant qui volunt extenuare hoc verbum corporis, quod non sit vera caro Christi, quæ nunc in Sacramento celebratur in Ecclesia Christi, neque verus sanguis eius. Nescio quid volentes plaudere aut fingere, quasi quædam virtus sit carnis & sanguinis in eo admodum Sacramento, vt Dominus mentiatur, & non sit vera caro eius, neque verus sanguis, in quibus vera mors Christi annunciatur: cùm ipsa Veritas dicat: *Hoc est corpus meum.* Similiter & de calice: *Bibite ex hoc omnes: Hic est enim sanguis meus, noui testamenti,* non qualiscumque, sed *qui pro vobis effundetur in remissionem peccatorum.* Nec itaque dixit cùm fregit & dedit eis panem, hæc est, vel in hoc mysterio est quædam virtus vel figura corporis mei: sed ait non fictè; *Hoc est corpus meum.* Et ideo hoc est quod dixit, & non quod quisque fingit. Vbi Lucas addidit: *Quod pro vobis tradetur,* vel sicut alij codices habent, *datur.* Luc.22. Sed & Ioannes ex persona Domini; Ioann.6. *Panis*, inquit, *quem ego dabo, caro mea est,* non alia, *quam dabo pro mundi vita.* Ac deinde: *Qui manducat carnem meam, & bibit sanguinem meum, in me manet, & ego in eo.* Vnde miror quid velint nunc quidam dicere, non in re esse veritatem carnis Christi vel sanguinis; sed in Sacramento virtutem quandam carnis, & non carnem: virtutem fore sanguinis, & non sanguinem: figuram, & non veritatem; vmbram, & non corpus: cū hic species accipit veritatem, & figura veterum hostiarum, corpus. Vnde Veritas ait, cùm porrigeret discipulis panem: *Hoc est corpus meum,* Matth.26. & non aliud quàm *quod pro vobis tradetur.* Marc.14. Et cùm calicem: *Hic est calix noui testamenti, qui pro vobis effundetur in remissionem peccatorum.* Necdum itaque erat fusus, & tamen ipse porrigitur in calice sanguis qui effundendus erat. Erat quidem iam in calice, qui adhuc tamen fundendus erat in pretium. Et ideo idem ipseque sanguis iam erat in calice, qui & in corpore, sicut caro vel corpus in pane. Erat autem integer Christus, & corpus Christi coram oculis omnium positum, necnon & sanguis in corpore fuit, sicut & adhuc hodie integerrimum est & manet, qui verè dabatur eis ad comedendum, & ad bibendum in remissionem peccatorum. Dicat similiter aliquis, Aug. ser. 2. de verbis Domini. si in alio aliquo remissio est peccatorum, quàm in Christo. Constat ergo quia non est, & quia in hoc corpore ac sanguine remissio est peccatorum, verè Christi caro est & sanguis. Vnde qui dignè manducant & bibunt, verè vitam æternam manducant & bibunt, & integra manet vita. Et tunc erit vnicuique corpus Christi & sanguis vita: si quod in Sacramento sumitur, in ipsa veritate, sicut aliquando dixisse me memini, spiritualiter manducetur, & spiritualiter bibatur. Quia, sicut dicit Apostolis, caro nihil prodest, Ioan.6. quanto magis panis sine Spiritu qui cernitur? sed Spiritus est qui viuificat. Hæc id-

circò prolixius dixerim & expressius, quia audiui quosdam me reprehendere, quasi ego in eo libro quem de Sacramẽtis Christi edideram, aliquid his dictis plus tribuere voluerim, aut aliud quam ipsa Veritas repromittit: timentes fortè hoc quod ipsi tunc timuerunt quibus loquebatur, quod partes facere voluerim, & eius per singulos membra diuidere concisa vel dispersa, sicut tunc illi putarunt qui scandalizati dicuntur & abierunt retrorsum. Quibus Saluator ait: *Hoc vos scandalizat? Si videritis filium hominis ascendentem vbi erat prius?* Ac si diceret: Si hoc intelligere possetis, sciretis vtique, quòd qui integer ascendere potest vbi erat prius, vnus idemque Christus, consumi non potest dentibus, nec diuidi per partes. Hoc quippe videre multum est, quia in spiritu est. Hoc cognoscere vel credere, quomodo vnus Christus ascenderit filius hominis vbi erat prius, quis hoc sensu explicet? & quod descendit de cœlo, filius hominis qui est in cœlo, quæ hoc ratio capit? Neenon & quod Verbum caro factum est, quæ hoc verba eloquuntur, & quod incommutabile est, factum dicatur: vel quomodo qui homo erat filius hominis in terra coram oculis eorum positus, in cœlis esse dicatur. Quomodo ergo de cœlo venit, vnde nunquam abfuit? Ascendit descendens, quia in nullo resoluitur Christus. Est qui erat, & quod est non erat. In omnibus ergo istis & in aliis quàmplurimis locis excedit humanas mentes diuina potestas, nec subiacet humanis sensibus ratio cœlestis & diuina. Quia natura inferior causam & rationem naturæ potioris & immensæ non capit nec intelligit. Et ideo de talibus rebus quæ diuina virtus operatur, dubietas auferenda est, & cunctatio remouenda: quia scientia earum in fide est, ratio in virtute: effectus in rebus ex potestate est, causa in voluntate; ita vt nihil habeat homo quod conqueratur de singulis quæ Deus dixit & voluit, *quoniam ipse dixit & facta sunt, ipse mandauit & creata sunt*, vt voluit. Sublimia quidem sunt & diuina in huiusmodi rebus Sacramenta, quæ pro salute humani generis aguntur, & quotidie mysticè in hoc mysterio, tradita sunt Apostolis, celebrantur. Et ideo in cœnaculo hoc Pascha agitur, quia nisi qui ascenderint, ista non capiunt, vt comedãt & bibant quod effusum est in remissionem peccatorum, & tamen integrum manet. Hinc quoque ipsa Veritas: *Bibite*, inquit, quia *hic est sanguis meus, qui pro multis effundetur in remissionem peccatorum.* Quod si effusus est, iam quomodo nunc rursus effunditur? & si caro consumpta est, quomodo adhuc manet integra & comeditur? Ecce quod bibitur quotidie & effunditur, & quod semel immolatum est, adhuc quotidie immolatur. Non ergo immolatur nisi quod vnum est. Bibitur quidem in remissionem peccatorum & effunditur. Si autem quæris quomodo effunditur vt maneat quod effusum est: intellige quomodo charitas Dei diffusa est in cordibus nostris & manet integra charitas, scilicet Spiritus sanctus, sic fortè cognoscere poteris quod est ineffabile quicquid Spiritus sanctus operatur. Et si charitas Dei in nobis diffusa est in se manens, verè sanguis noui testamenti Dei diffunditur admodũ in cordibus in remissionem peccatorum. Quo effuso remittuntur in eo omnia peccata nostra, quoniam ipse pontifex Christus est, qui porrigit nobis hunc panem, suum videlicet corpus, & effundit hunc in calicem. Non enim discedit ab officio suo. Et si manet in nobis, bibit eum etiam ipse nobiscum nouum, eo quod est in toto corpore suo, & in omnibus nobis: quia sine eo sumere non possumus, neque de pane illo manducare, vel de calice bibere. Nec mireris frater, qui fortè ista non credis, quia non nostra sunt quæ dicimus. Omnipotens enim est Dei Verbum, & efficax ad omnia quæ vult secundum multitudinem virtutum suarum, cùm sit ipse vnus omnium virtutum virtus. Cuius verba non alicuius, quàm vnius verbi, quod ipse est, sunt verba, & ideo plena sunt veritate, quia Spiritus & vita sunt, nec habent aliud in se præter quod ipsa per se profitetur veritas. *Accipite*, inquit, *hoc est corpus meum*, & de calice: *Hic est sanguis meus.* Poterant enim Apostoli tũc, si non crederent verba vitæ & veritatis, respondere, vel quærere, quomodo panis ille vel calix vini corpus & sanguis esset Christi, cum ipse integer Christus in corpore suo coram oculis eorum erat. Sed quia crediderunt quod dixerat, silentio confitẽtur, & accipiunt quæ nobis postea tradiderũt. Tradiderunt autem non aliam quàm ipsam eandẽq; cœnã quam ipsi tunc manducauerunt & biberunt. Vnde volo perpendat fidelis animus, quid intersit inter illud typicum Pascha, quo agnus immolatus est, & in eadem cœna comestus, & istud, quod secundum ordinem Melchisedech in pane & vino cõtinuo celebratur. De quo sanè Paschate dixit eadem hora omnibus

Margin notes: Rom. 5. — Psal. 32. & 148. — Apostoli tradiderunt nobis quod à Christo acceperant.

suis? *Desiderio desideraui manducare hoc Pascha vobiscum, antequam patiar.* Quod si nihil amplius habet hoc mysterium præter figuram corporis & sanguinis Christi, & non hoc est quod ipse dixit: quid necesse fuit iterare in facto, quia hoc totum præfiguratum erat in agno? Vnde & Lucas duos calices datos esse discipulis in eadem cœna commemorat. Vnum prius post agni comestionem antequam panem acciperet: alium verò, postquam benedixit ipsum panem ac fregit & dedit discipulis suis. *Similiter*, inquit, *postquam cœnauit dicens: hic calix nouum testamentum est in meo sanguine qui pro vobis effundetur.* Vbi datur intelligi, quod agnus ille legalis cum suo calice in figura præcessit passionis Christi. Deinde corpus & sanguis in calice ad expletionem factum est veritatis, vt quod in Melchisedech præcesserat, totum compleretur in Christo. Nam quod calix passionem Christi demonstret, nemo qui hoc Euangelium legit, ambigit. Et ideò aliquos mouet, vtrumne duos calices Lucas voluerit significare Iesum accepisse, an vnum eumdemque, quia anticipauerat de eo dicere, rursus recapitulando bis eũ commemoret. Ita quidem nonnulli sentiunt non duos esse calices, sed vnum qui & ante diuidendus, & postea bibendus commemoratur datus esse discipulis. Sed alij melius, vt præmisi, duos porrectos affirmant discipulis, vt in vno eorum, id est, in primo, passionem suam voluerit exprimere; in alio verò fidelium suorũ passionem præfigurare. Rursus alij contendunt in vtroque calice illud ostendere quod in veteri testamento præceptum est, vt qui Pascha non primo mense agnum comedendo ageret: in secundo mense in hœdi comestione perageret: ac propterea duos calices discipulis Dominum tradidisse. Et astruunt verè in vtroque calice quod vtrumque debeat intelligi testamẽtum, ac per hoc vnus eorum pertineat ad agnum, alius verò ad mysterium corporis. Sed siue hoc siue illud quisque sentiat, nullus tamen eorum à vera fide inuenitur extraneus, tantum vt intelligat in hoc facto quod de figura & vmbra veritatis benignissimus Iesus accipiens panem & calicem ad verum transeat Paschæ Sacramentum, ne apex iotæ detruncaretur à lege, imo quia lapis angularis est, vtrasque tenens & adimplens leges, ac si verus Melchisedech panem offert & vinum, quod erat Sacramentum sui corporis præfiguratũ ac sanguinis. Et notandũ est quod ait: *Benedixit & fregit*, in qua nimirum benedictione ac fractione noua creatura efficitur, vt panis in commemoratione mortis Christi Deo fide oblatus caro eius iure credatur. Similiter & sanguis in eadem gratiarum actione quam Deo Patri egit, creatur, vt verè sanguis credatur qui effusus est pro multis in remissionem peccatorum.

Luc. 22. — Ibidem. — 2. Calices porrecti Discipulis à Christo. — Exod. 12.

SENTENTIÆ CATHOLICORVM PATRVM.

Ambrosius de Trinitate ait: *Pari modo obedientiam filio obijcere solent Arriani, quia scriptum est*; Et specie inuentus vt homo, humiliauit semetipsum factus obediẽs vsque ad mortem. *Et hominem præmisit, & vsque ad mortem dixit*, *vt intelligeremus obedientiam mortis, non diuinitatis fuisse sed humanitatis, in qua officia nostra suscepit & nomina. Dicimus itaque vnam esse potentiam Trinitatis, quam nos in ipsa atque post ipsam docuit passionem. Filius enim patitur per corporis sacramentum Apostolis Spiritus sanctus infunditur, in manus Patris commendatur Spiritus, Deus quoque Pater maxima voce signatur.* Hæc beati Ambrosij posui, vt cognoscas, fili carissime, quia non solùm passio Domini, mysterium est & Sacramentum salutis: verumetiam Christi natiuitas & incarnatio, quia Verbum caro factum est, & habitauit in nobis. Hæc omnia, inquam, quæ gessit Deus homo, Sacramenta sunt diuini muneris & mysterium fidei: nec tamen aliud sunt quàm veritas, quia Sacramenta dicũtur. Idcirco Sacramentum corporis Christi & sanguinis quamuis Sacramentũ dicatur: non est aliud quàm veritas, & quod ipsa Veritas repromisit. Vnde beatus Augustinus: *Sacramentum*, inquit, *fidei fides est*, ac deinde: *sic & corpus Christi atque sanguis in hoc Sacramento, vera caro & sanguis est.* Nihil est aliud, inquit, credere quàm fidẽ habere propter fidei Sacramentum. Et ideo quisquis de hoc dubitat, fidem se habere denegat, quia in fide Christi nihil aliud quàm veritas esse potest. Et sicut Leo testatur Apostolicus, *Hoc verè ore sumitur quod fide creditur, & ideo, ait, sic communicare debetis, vt nihil prorsus de veritate corporis Christi & sanguinis ambigatis.* Quod autem propria sit Christi caro & sanguis, testatur omnes catholici, restatur & Cyrillus cũ suis centum & quinquaginta Coëpiscopis in Epheso congregatis. Testatur inter cætera viuificatricem carnem esse, & ipsius Verbi propriam factam, quæ vita natura-

Philip. 12. — Sacramẽta tamen corporis Christi est veritas.

liter vt Deus existit, quia propriæ carni vnitus est. Ergo vbi hæc vnitas naturaliter, nulla est diuisio. Et propria si est, & & vna Christi caro, vtique ipsa est quæ nata est de Maria, quia Verbum caro factum est, & quæ pependit in cruce. Hoc itaque credere in Sacramento fides est, & Sacramentum fidei vera caro & sanguis est. Ac per hoc Apostolo teste, sicut nemo dicit Dominum Iesum, nisi in Spiritu sancto: ita nemo credit hoc ita esse nisi per Spiritum sanctum, per quem hæc fides data est, & per quem hoc efficitur Sacramentũ, vt vera sit caro, atque ipsa & non aliud quàm ipsa caro. Alias autem sine Spiritu sancto, sicut nec caro Christi prodest quicquam, ita nec hoc Sacramentum carnis prodesse potest. Quia in his omnibus vnus est opifex Spiritus sanctus, vnus & Christus, qui conceptus de Spiritu sancto ex Maria Virgine, vnus & Creator atque Sanctificator corporis & sanguinis ipse Spiritus. Sine quo nemo dicit Dominum Iesum in Sacramento, nemo rectè credit eadem ipsa Sacramenta, nemo eandem confitetur esse carnem quæ passa est, & propria facta atque vna, ex quo fidei Sacramento fides est, & si fides vera est, vera est & caro atque sanguis, vt sit fides quæ per Apostolum prædicatur. *Fides est*, inquit, *sperandarum substantia rerum, argumentum non apparentium*: & tamen vera substantia, quamuis dicatur argumentum. Et ideo non videtur hæc caro, neque vita æterna quæ speratur, quia Verbi caro propria est. In fide substantia est quæ iam credit, & communicatur, & adhuc tamen hodie speratur. Et ideo rerum non apparentium argumentum, hoc est, quia sperandarum substãtia est. Quæ omnino iam per hæc in fide est, quinimo ipsa fides est. Et ideo verè qui manducat dignè hãc carnem, & bibit hunc sanguinem, iam vitam æternam manducat & bibit, & Christus in eo manet per veram carnem verbi, & per suum sanguinem, sicut & nos in illo per verum quem assumpsit hominem. Quod si verè Deus homo est vt credimus, vera & caro Christi in hoc fidei Sacramento est, vera & in nobis per hoc præstatur vnitas, & in corpore Christi vera adoptio; atque per hoc quamuis quisque manducet & bibat hanc vitam, tamen integer manet & viuit Christus, quia est via, veritas & vita.

Sed quidam loquacissimi magis quàm docti, dum hæc credere refugiunt, quæcumque possunt, ne credant quæ veritas repromittit, opponunt, & dicunt nullum corpus esse quod non sit palpabile & visibile. Hæc autem, inquiunt, quia mysteria sunt, videri nequeunt nec palpari, & ideo corpus non sunt: & si corpus non sunt, in figura carnis & sanguinis hæc dicũtur, & non in proprietate naturæ carnis Christi & sanguinis, quæ caro passa est in cruce, & nata de Maria Virgine. Ecce quàm benè disputant contra fidem sine fide, ne credant, quia fides non eorum est, teste Apostolo, quæ videntur, sed quæ non videntur. Vnde quia non videntur, mysteria sunt & Sacramenta. Et ideo in fide hoc sunt quod dicuntur, vt Veritas testatur. Propterea quia sperandorum sunt, non aliud iure quàm caro & sanguis Christi credũtur. Alioquin præfata sancta Synodus Ephesina, cui contradicere nulli fas est, plus quàm Euangelio, quicquid in ea sancitum est, nunquam audeter abnegare quod abnegat, nisi ex Euangelio, & affirmare verè viuificatricem carnem Christi in hoc Sacramẽto & ipsius verbi propriam factam. Vita enim naturaliter vt Deus existens, quia propriæ carni vnitus est. Vnde si apertius de his dici possit nescio, aut si manifestius, vbi totũ quod est Christus prædicatur, non in figura, sed in re & in proprietate atque in natura, quæ vita naturaliter vt Deus existit, & ideo non virtus tantum, sed proprietas naturæ iure creditur. Ac per hoc isti qui negant hoc visibile esse mysterium atque palpabile, non ob aliud, nisi ne credãt, & ne sit quod Veritas ait: *Hoc est corpus meum, & hic est sanguis meus.* Ascendant ergo hi vbi Christus est in dextera Dei Patris, & inuenient visibilem & palpabilem ipsum eundemq; Christum quem requirunt. Nos autem quia per fidem ambulamus, & non per speciem, credimus & communicamus interdum quod latet, & quod est verum in mysterio: quia omnino si non lateret, fides & mysterium non esset. Vnde fit visibile & palpabile in Christo quod accipimus, & visibile in mysterio, & in fide caro Verbi in Spiritu sancto propria facta, & vna eademque quæ passa est & non alia. Similiter & sanguis ad salutem, quibus fruimur in vita, quia mediator Dei & hominũ est Christus, vt per hoc cum illo & in illo vnum inueniamur.

Ecce habes, amantissime, in calice libelli huius, sententias catholicorum Patrum, breuitaris compendio adnotatas, ex quibus addiscere possis, non me temeritatis afflatu, talia olim puerum vidisse; sed authoritate diuina & Sanctorum Patrum,

ca petentibus propoſuiſſe. Nunc autem (A) exinde quia claruit quod non omnium eſt fides, diſcant quæſo cum talibus credere, ſi adhuc nequeunt intelligere, quod Deo nihil eſt impoſſibile, diſcant & verbis diuinis in omnibus acquieſcere, & in nullo de his dubitare. Quia vſq; ad præſens nemo deerraſſe legitur, niſi qui & de Chriſto errauerunt: quamuis plurimi dubitauerint vel ignorauerint tanti myſterij Sacramenta. Quin potius admiremur profundiſsimum Dei conſiliũ, quod magni conſilij Angelus inſtituit, qui vult (B) omnes ſaluos fieri homines. Admiremur, & laudemus atque intelligamus in his quod beatus Hilarius intellexit, quo artificio vt ita loquar, nos Chriſtus in ſe collegit, vel quo myſterio vnum in ſe nos eſſe naturaliter voluit, non per concordiam ſolummodo voluntatis, ſed per naturam carnis ſuæ & ſanguinis. Ait enim: *Quomodo non naturaliter manere Chriſtus in nobis exiſtimandus eſt, qui naturam carnis noſtræ iam inſeparabilem ſibi homo factus aſſumpſit, & naturam carnis ſuæ ad naturam æternitatis ſub Sacramento nobis communicandæ carnis admiſcuit? Itaque*, inquit, *omnes vnum ſumus, quia & in Chriſto Pater eſt, & Chriſtus in nobis eſt, &c.* Similiter quoque & Auguſtinus teſtatur, & reliqui, quod eo modo ille in nobis eſt, & nos per aſſumptũ hominem in illo: & ſi quis hoc deſtruere velit, totum deſtruat neceſſe eſt, ſibi ad perniciem, quod homo Deus fieri dignatus eſt in Sacramento ad ſalutem. Ideo verum eſt quod Ambroſius ait ſanctiſſimus, quia ipſa eademque caro & ſanguis quem accipimus & communicamus, quæ nata eſt de Maria Virgine, & quæ pro nobis pependit in cruce. Hoc & beatus martyr Cyprianus teſtatur. Vnde ſi quis hoc negat ita eſſe, quia Sacramentum vocatur, erit ei, ſicut ſanctus Auguſtinus teſtatur, mors, non vita, qui mendacem putauerit vitam. Hinc & Leo Apoſtolicus ait: *Hoc ergo ore ſumitur, quod fide creditur. Et fruſtra ab illis Amen reſpondetur, à quibus contra id quod accipitur, diſputatur.* Quod ſi quæris, chariſsime, ſuper quibus vniuerſaliter ab (E) omnibus Amen reſpondeatur in tota Eccleſia Chriſti: reſpice in Sacramentorum celebratione inſtituente beato Petro (vt credimus) quid orat Sacerdos in Canone, exceptis his quæ poſt communionem dicuntur. *Vt fiat* (inquit) *corpus & ſanguis dilectiſsimi filij tui Domini noſtri Ieſu Chriſti.* Qua prece expleta, conſona voce, omnes, Amen dicimus: ſicque omnis Eccleſia in omni gente & lingua orat & confitetur quòd hoc ſit quod orat. Vnde videat qui contra hoc venire voluerit magis quàm credere, quid agat contra ipſum Dominum, & contra omnem Chriſti Eccleſiam. Nefarium ergo ſcelus eſt orare cum omnibus, & non credere quod ipſa veritas teſtatur, & vbique omnes vniuerſaliter verum eſſe fatentur. Vnde quia ipſe ſuum eſſe dicit corpus, & ſuum ſanguinem non oportet, etſi oculis carneis non videmus quod credimus, dubitare in aliquo. Audiuimus etiam quid Gregorius Papa de hoc ſentiat. Audiuimus quid & ſanctus Cyrillus cum vniuerſis Coëpiſcopis in Epheſo congregatis, quid Græcia cum eiſdem, quid Aegyptus, & quid ſanctus Hieronymus Presbyter, qui & ipſas Sanctorum Patrum viras Latino edidit ſermone. Et ideo quamuis ex hoc quidam de ignorantia errent, nemo tamen eſt adhuc in aperto, qui hoc ita eſſe contradicat quod totus orbis credit & confitetur. Quoniam ex magno (C) Dei conſilio, vt dixi, hoc ita eſſe ſancitũ eſt à Deo in cœna, vt Saluator quia eximium eſt, dicat diſcipulis: *Deſiderio deſideraui hoc Paſcha manducare vobiſcum antequam patiar.* Alias autem niſi eſſet in eo euidens Sacramentum, nequaquam diceret: *Deſiderio deſideraui*: Quoniam maius eſt dicere, deſiderio deſideraui, quàm ſi diceret ſimpliciter, deſideraui: quamuis & hoc eſſet magnum. Nam hoc genus locutionis in ſcripturis diuinis, nunquam niſi pro magno intellectu cum tali additamento ponitur: (D) ſicut eſt: *Vita viuet, & non morietur*, & de amico ſponſi, *Qui ſtat & audit vocem ſponſi, gaudio gaudet*, & alia huiuſmodi. Et ideo non puto ſine aliquo magno iudicio ita dici debere, quãquam nemo rectè ſe deſiderare dicat, niſi ex deſiderio. Tamen quia nec vnus apex iotæ in ſcripturis ſacris ſuperfluus eſſe creditur, rectè talis exaggeratio plus aliquid innuit, quàm ſi diceret, deſideraui. Non enim de ſolo Agno illo legali hoc dictum credere debemus, quia & illum iam retro cum eiſdem more Iudaico comederat: ſed de veritate tanti myſterij. Quoniam in illa vmbra futurorum, & Prophetia erat in corpore & ſanguine verè Chriſti, imo in ipſo veritas Chriſto. Ipſe namque erat agnus quẽ Abel primus obtulit, quẽ Moyſes dudũ manè & veſperè offerri Deo in ſacrificio præcepit. Erat autem in eadem cœna agnus ille typicus, erat & veritas: oportebat autem de vmbra tranſire ad

Hilar. li. 3. de Trinit.

Luc. 22.

Ioan. 6.

Verſ. Canoniſante cõſecrationẽ.

Genes. 4. Exod. 29. Num. 28.

veritatem. Et ideò gaudio gaudet, gratias A agens Deo Patri, quia iam implebatur quod eum deſiderio diu deſiderauerat. Aſſumpſerat enim hominem in Deum, quando Verbum caro factum eſt, vt per eum eſſemus in illo: ſed necdum ille admiſcuerat ſe per carnem & ſanguinem ſuum nobis, vt ſinguli membra in illo vnum eſſemus corpus. Quia etſi caro nihil prodeſt per ſe, Spiritus ſanctus eſt qui viuificat corpus, vt in nobis omnibus vnus ſit Chriſtus. In vno eodémque viuificatur Spiritu, & manemus in illo per hominem quem aſſũpſit, ſicut & ipſe per hoc myſterium cor- B poris & ſanguinis ſui in nobis. Et ideò noſtræ ſalutis ſumma, quia in iſto conſiſtit Sacramento, deſiderio ſui deſideraui adimpleuit, vt eum ſuis antequam pateretur hoc verum manducaret Paſcha: quatenus per hoc antequam ſe daret in pretium, nos in illo & ipſe in nobis vnum eſſemus corpus. Et ideò in cruce nos cum illo ſimul crucifixi ſumus, in baptiſmo ſimul conſepulti, & in reſurrectione ſimul cõteſuſcitati. Coloſſ. 3. Vnde air Apoſtolus: *Si conſurrexiſtis cũ Chriſto, quæ ſurſum ſunt ſapite.* Quapropter, chariſſime, nihil in hoc dubites myſterio, C quod veritas Chriſtus de ſe largitus eſt nobis, quia etſi ſedet in dextera Patris in cœlis, non dedignatur ſub Sacramento quotidie per manus Sacerdoris ac ſi vera hoſtia non infideliter, ſed fideliter immolari.

Rom. 6. Qui etſi non moritur, neque mors iam ei vltra dominabitur: tamen in Sacramento verè cõmunicatur, vt in nobis maneat naturaliter, ſicut & nos in illo. Hinc eſt Ioan. 6. quod ait; *Sicut miſit me viuens Pater, & ego viuo propter Patrem: & qui manducat me, ipſe viuet propter me.* Ille autem viuit propter A Patrem, qui natus eſt vnigenitus ex Patre: & nos propter ipſum, quia manducamus ipſum. Et ideò, dilectiſſime, ſummopere cauendum, vt nullus Chriſtianorum hinc ſine viatico exeat, id eſt, ſine corpore Chriſti & ſanguine, vt Chriſtum in ſe habeat ſicut in fide, ita & in cibo carnis & ſanguinis, quia beati mortui qui in Domino moriuntur. Apoc. 14. Tunc autẽ in Domino morimur, ſi nos in illo, & ille in nobis per hoc myſterium maneamus. Interim verò prouidendum, ne propter incuriam & mentis ignauiam, nobis proueniant hæc (quod abſit) B ad perniciem, & ad damnationis cumulum, quæ tradita ſunt in reparationem cum tanto deſiderio æternæ ſalutis. Ad vltimum quæſo ne ſequaris ineptias de tripartito Chriſti corpore, non ſalẽ aut mel in eo admiſceas, quod quidam voluerunt, nec aliud adiicias, nec ſubtrahas, ſed totum vt Chriſtus inſtituit, ita eſſe credas & intelligas: quatenus per hoc ille in nobis concorporatus maneat, ſicut & nos in illo per hominem Deum quem aſſumpſit, cui iurauit Deus Pater: *Tu es ſacerdos in æternum ſecundum ordinem Melchiſedech*: & non Pſal. 107. Hebr. 6.7. C ſecundum deliramenta quorumdam. Idcirco Apoſtolorum ſequenda eſt traditio, 2. Cor. 11. ne vnuſquiſque noſtrum ſuam præſumat cœnam ad manducandum. Eorum itaque fides, eorum inſtituta ſunt ſeruanda. Quia ab omnibus verè communicantibus vna exigitur fides, ſtudium & ſollicitudo conſideratur, facta quæruntur, vt ſemper hinc nos feſtini ſequentes per charitatem, & per deſiderium æternæ vitæ, tranſeamus ad æternam & perpetuã vitam. Vale chariſſime, & diligentem te dilige.

VITA ADELHARDI ABBATIS CORBEIENSIS.

AVTHORE PASCHASIO RADBERTO.

Die 2. Ianuarij.

P RAEIVM operis est, viros quosque doctissimos imitari, qui patentis affectu, charorum in Christo funera pietatis opere defleuere, flẽdo quoque miris eos prosecuti sunt laudibus. Quoniam sicut B. Ambrosius in opere super Valentinianum dixit, etsi incrementum doloris sit, id, quod doleas scribere: tamen plerunque in eius, quem amissum dolemus, commemoratione requiescimus, eo quod in scribendo dum in eum mentem dirigimus, intentionemque defigimus, videtur nobis in sermone reuiuiscere, & totus medullam nostræ mentis influere. Cæterum posteritatis negocium est, vt eorum exempla virtutum litteris commendemus, quatenus & nostrũ charitatis debitum proximis persoluamus, & patrum exempla, quos imitari debeant, filiis non negemus. Nouimus igitur eos non periisse post mortem, sed beatius immutatos, vt moriendo ad immortalia sũmæ felicitatis gaudia peruenirent. Idcirco non omnino penitus obliterandi sunt à memoria, præsertim tales, quorum non desiisse hinc mortis euulsio fuit, sed in melius commutasse. Neque enim fatendum est, iuxta quorundam perfidorum insaniam, quod scriptura inquit: *Exiguum, & cum tedio est tempus vitæ nostræ, nec est refrigerium in fine hominis, & non est qui agnitus sit regressus ab inferis.* (Sap. 2.) Neque hoc dicendum quod ex nihilo nati sumus, & post hæc futuri sumus, quasi non fuerimus. Verum igitur est, & incunctanter profitendum, Christum resurrexisse à mortuis, & mortem moriendo vicisse: vt similiter omnes, qui in Christo moriuntur, non iam mortui, immo in eo viui atque beati, inueniantur. (Matth. 22. Luca 20.) Deus enim viuorum est, & non morientium, eo quod in illo qui viuit, omnes qui in ipso sunt, viui inueniuntur. Vnde & scriptura eos dormientes appellare consueuit.

Quapropter officiosissimum est, sicut dixi, sanctos imitari viros, videlicet præfatum Ambrosium, & beatum Hieronymum, reliquosque sacros imitabiles viros, qui suis epitaphia charis facundissimè condiderunt. Etsi non assequi eorum iura facundiæ queo, materiam tamen loquendi scias non deesse: quia eum recolere scribendo cupio virum, quem penè sanctum & admirabilem vniuersus prædicat orbis: quemque vidimus, & vsi familiaritatis eius amore, licet indigni sumus, omnino tacere, quamuis indocti, nequimus: vt dum eum oculis videre negamur, saltem mẽtis officio prosequi mereamur. Sed dum hoc cogitare incipio, duobus valde contrariis afficior intus, mœroris videlicet atq; gaudij. Sed contristari Apostolus pro tali negocio vetat: gaudere vero non solum mea, verùm omnium nostrorum subita desolatio prohibet: quibus vtrisque taxatis stipendiis pietatum gaudere magis multumque congaudere profecto spe promissionis æternæ de tanto patrono oportet: (1. Thess. 4) itaque per felices eum iam transisse agones, quem proculdubio requieuisse in Christo, sine fine beatè mãsurum, minimè dubitatur. Sed quia fletu amoris vincor potius, quàm desperationis ignauia, mihi parcendum non ambigo: præsertim cùm Apostolus non flere prohibeat nisi tantum, vt de dormientibus tanquam cæteri, qui spem non habent, non contristemur. (Ibidem.) Ergo longè aliud est, eum desperatione contristari: aliud vero dolere, & condolere: quod sic peccati causa huc venimus, vt ad modicum vix parum aliquid esse videamur: Vnde proculdubio charorum lachrymis abluere sepultutam debitæ pietatis affectio else debet, non erroris.

Qua pietate licet mẽtis ingenio segnis, tui recordor virorum charissime Adelhar-

de Pater, senectutis decus, species sancti- A tatis, forma virtutum: in tantum, inquam, tui recordor amoris vinculo, vt vix admodum me valeam inter vtraque temperare negocia: Qui dum video Dominum Iesum Christum, Lazarum quem diligebat, fleuisse mortuũ, & non solùm fleuisse, verùm turbatum fuisse spiritu: nimirum flere cogor, tali ac tãto cœli destitutus oraculo. Cæterum ipsa natura docet charorũ non obliuisci debere, sed quibus possumus eos commendare, vt & dilectio in mente firma teneatur, visione carnis sublata, & amor in B mente qui dudum accensus fuerat, dum melius viuat quem diligimus, non moriatur. Vnde mi votorũ charissime, cui superspargo more vulgi sepulchrũ ex floribus, ornare cupiens funus literarũ officiis; quatenus tuarum aromata virtutum non rumulo teneantur clausa, sed longè latéq; in exemplum futuris fragrent temporibus. Neque enim more quorundã censeo pueros hinc indè super tumulum constituere, qui tuas fingendo laudes debeant decantare, vt instar lugubrium carminũ ad fletus C & gemitum audientiũ pectora concitent; sed veritatis iura mihimet torpentis ocio ne abdicentur, literarum fidei commẽdabo, atque ita tuo refrigeratus alloquio, tui per secula memorabor. Neque è meo poteris euelli animo, nisi nomẽ tuum laudésque depromã. Fidelis est mihi conscientia, quod quicquid dixero à tua minus est laude: ideò persuadere mihi de te talia minimè erubesco. Vnde tua præsens absentia mihi manens, nouos in me generat lachrymarum affectus, ita tamẽ, vt præsentia ab- D sens faciat gratulari, quòd iam perueneris ad diu promissa gaudia felix. Ne quæso lachrymanti dicas. Gratulari de me potiùs quàm flere charorũ fili debueras, præsertim cùm scias me euasisse mundi ludibria, & peruenisse ad fontem æternæ vitæ: qui si me diligeres, gauderes vtique, & cõgauderes, quia iam fruor immortalitatis stola, & satior intuẽdo maiestatis gloriam. Scio, mi Pater, scio, inquã, quia exutus carneis indumentis, cælesti iam frueris visione: sed vincor itaque pio perfusus amore, præsentem tuam flere absentiam, quo mihi triste E videtur omne quod intueor, dũ te suspirãs abesse sentio. Et vt verbis Fortunati vtar,

Qualiter agnus amãs genitricis ab vbere pulsus
Tristis & herbosis anxius errat agris.
Nunc fugit ad campos, feriens balatibus auras,
Nunc redit ad caulas, nec sine matre placent.

Sed me de tuis Pater absentem suggero verbis. Dies, inquam, obitus tui mihi vtinã non luxisset, quia nec poterat peior esse mihi exiguo, neque sæuior vlla tuis omnibus inlucescere: quo quid agã quidve faciam perpendo, sed mœrore amarus non inuenio. Prohibẽte vt dixi Apostolo, multum flere volens non audeo: gaudere verò quamuis inuitus tuæ charitatis gloria persuadeor. Iam enim tibi hyẽs mi Pater, abiit & recessit imber: ergo venerunt nuptiæ agni, inter delicias Paradisi frueris: vox tua sonuit iam in autib. meis, exaudita est vox turturis ita dicens, *Sicut audiuimus*, fili, *sic* Psal. 47. *vidimus in ciuitate Domini*: audiuimus quidem gloriosa, sed cernimus potiora. In ciuitate Domini virtutum: virtutum ergo & non vitiorum, quia Deus fundauit eam in æternum, fundamento perpetuitatis. Intelligo quidem planè talia te canentẽ, sed suspiro dolens, & gemo anxius, longè interdum à tuo seiunctus consortio: & quod serius est, orbis te virtutis virum prædicat, nec contingimus, nec videmus.

Noui igitur, quod neque has velis accipere laudes, qui tuas iam in cælo scriptas proculdubio tenes: ibi tuum prorsus feceras horreum, ibiq; tuum semper erat mentis habitaculum. Vnde quamuis mihi exigam quod impendo, tibi exinde gratulor, quia frueris quod amasti: mihi doleo, quẽ depulsum à lacte velocius amisisti: iocundior tua causa, sed mea plango. Tuis itaq; gaudiis superatus, tandem gratias Deo agere non recuso. Ago quidẽ gratias, quod talem te habuimus: vincor verò affectu, quia prius te caruimus quàm comites Paradisi nos tuo adsciueris cõsortio. Propter quod obsecro, mi Pater, prospicias per cancellos, per fenestras quoque voti intuearis filios. Noui igitur qua fueris charitate præditus, quaue fide firmus, qualiq; spe diu velut anchora Domino religatus. Certissimum idcirco teneo, quod triplex iste tuus funiculus difficile, immo nunquã resoluitur. Miraris non modò sub pedibus nubes, ac sidera, sed etiam altam planiriem cæli, niueo candidatus habitu. Ideo precor ne differas misereri humiliũ, quos dudum ad talia prouocabas in certaminis campo. Fortis, mi Pater, fuit vt mors dilectio tua; ideo nullo victus es hoste, nullo superatus agone. Vicisti oblectamenta mundi fortiter, & ideò coronaris, credimus, gloria triumphantis indubitanter. Venite filię Hierusalem, & videte diadema quo coronatus est senex noster solennitate æterna, quibus ille inauratus est indumentis. Perpendite quomodo adhuc iuuenis malignum vicerit hostẽ, quomodo puer mun-

dum pedibus olim calcauerit.

Qui cùm esset regali prosapia, Pipini Magni Regis nepos, Caroli consobrinus Augusti, inter palatij tyrocinia omni mũdi prudentia eruditus, vna cum terrarum principe magistris adhibitus, elegit magis iustitiæ fore & veritatis amicus, quàm in illicita consentire, etiam multis oblectatus blanditiis. Vnde factum est, cũ idem Imperator Carolus desideratam Desiderij Regis Italorum filiam repudiaret, quam sibi dudum etiam quorundam Francorum B iuramentis petierat in coniugium, vt nullo negocio beatus senex persuaderi posset, dum esset adhuc tyro palatij, vt ei, quam, viuente illa, Rex acceperat aliquo communicaret seruitutis obsequio: sed culpabat modis omnibus tale connubium, & gemebat puer beatæ indolis, quod & nõnulli Francorum eo essent periuri, atque rex in licito vteretur toro, propria sine aliquo crimine repulsa vxore. Quo nimio zelo suspensus, elegit plus seculum relinquere adhuc puer, quàm talibus admisceri negotiis: vt propinquo, quem contra ire prohibendo non posset, non se cõsentire fugiendo monstraret. Nec minus igitur Ioanne pro iustitia moti paratus fuisse creditur, qui pari annisu inlicitam reprehendebat Regis audaciam, & spernebat huiusmodi nuptias: nec considerãs propinquitatis iura, vt carni assensũ præberet contra leges Christi, quas violare non ferens, sibi in animo præponebat. Vnde & voluit magis cum Christo, mente ingenuus crucis ignominiam ferre, vt D fortia quæque confunderet, quàm si etiã adoptaretur in regnum, vt esset Regis filius.

Despiciens itaque Pharaonis regni diuitias, peruenit tandem vt Monachus velut Moyses in eremo Dei frueretur alloquiis. Neque enim adhuc seculo ita calceatus, poterat cælestem visum in monte videre: sed exutus his omnibus & sanctificatus, Dei agente gratia, discipulus factus est Saluatoris. Legerat ergo, *Nisi quis renunciauerit omnibus quæ possidet, adhuc* E *& semetipsum, non potest meus esse discipulus.* Neque igitur ignorabat, quod facilius sit

Luc. 14. camelũ per foramen acus transire, quam

Matth. 19. diuitem in regnũ cœlorũ intrare. Et ideo deposuit aselli onera, vt facilius arctã atq; strictã viam mãdatorũ Dei curreret. Quibus depositis, Corbeiæ, immo Christi ibi-

Psal. 41. dẽ expetiit fontẽ, velut ceruus ille Dauidicus: vbi cum parum fuisset immoratus, subito humilitatis discipulus, factus est

A magister virturũ: & qui pridie pedisequus videbatur aliorũ, inuentus est dux, & præuius suorũ in Christo cõmilitonũ. Elegeras enim, bone Iesu, tibi tyronẽ, & puerũ: non quidẽ ille te, sed tu illũ elegeras, & prælegeras tua præuentum misericordia. Elegisti eũ fermè cũ viginti esset annorũ, quando infelix nimiũ ætas humana fragilis & valdè procliuis est ad peccandũ: tunc quando omnes tyrones tui, cũ exirent de terra Ægypti à viginti annis & suprà, in Num. 1. libro vitæ te conscripti sunt præmonente: necnõ & cũ rursus à Moyse, & Eleazaro Num. 26. recẽsentur omnes hac ætate & deinceps, qui possunt ad bella procedere, in cælesteCollegiũ supputãtur. Hi tantum in castris Domini figũt tentoria, hi soli procedunt ad bella. Sanè quia mirũ admodũ est tũc vincere, cùm oblectatur variis blandimentis: triũphare, multis cũ impellitur argumẽtis. Viginti etenim fiũt, quinq; quater ducti: aut quatuor quinquies supputati. Quibus ita collectis, cõstat eos tantum C ad bella fore promptissimos, qui veteris ac noui testamenti ætate senuerint, & eius sapiẽtia fuerint educati. Horũ igitur virtus est ad bellãdum aptissima: & vt se vincant primũ, monẽda: præsertim cum tunc hostis quantum in carne est, & maioribus vtitur decipiendi ingeniis.

Tunc ergo tuus Christe ætate puer, 1. Reg. 7. mente ingenuus, prostrauit mundi illecebras: tũc deposuit arma Saül Regis, vt te solo lapide, quẽ gestabat in pectore, prosterneretur ingens animarum delusor. Te deniq; elegit secum in præcordiis ferre: te authore cõtra spiritalia nequitiæ in cœlestibus dimicare. Quid plura, ita certaminis campum ingressus, peruenit ad cœnobium: vbi annuo pulsans voto, tandem introiuit portas iustitiæ, per quas soli iusti ingrediuntur. Deinde peruenit ad portã virtute mactus, quæ sola suos quosque Psal. 117. ducit ad vitam. Ingressus namq; est arctã & strictã viã, quæ paucorũ est, vt dilatato Matth. 7. animo, viã mandatorũ Dei curreret sagacissimæ artis ingenio. Atq; cũ iamdiu ita Psal. 118. totus effloruisset inter monasticã disciplinã, vt magis inesse cælestibus quàm terrenis crederetur: nescio quo ducti Patres affectu, quasi ex iussu regio horrulanũ eum constituisse. Qui gaudẽs vt bonus athleta Christi, ac si inter paradisi delicias, ità obediens lætabatur animo. Sciebat namque Dominum in huiusce sepultũ fuisse spelæo, ibique eum Mariæ vt hortulanũ apparuisse. Sciebat eum in eodem loco Ioan. 20. resurrexisse, & iã inibi visiones angelicas

apparuisse. Vnde profectò thesaurum ef- A fodiens in hortis animi, multiplici corpus aromate vngebat Iesu. Quid tunc putas dicebat, tali adstipulatus officio? Ni fallor dicebat sine voce, mentis tamen affectu: Cant. 5. dicebat, inquam: *Veniat dilectus meus in hortum suum virtute consitum, & comedat fructum pomorum suorum.* Erant igitur illi in animo diuersa virtutum olera: & idcirco dixisse non ambigitur: vt comedat fructum pomorum suorum. Suorum, inquã, quia nõ sibi sed Domini applaudebat gratiæ, si quid boni mente gestaret. Alij labo- B res agrorum superexcolant, quàm virtutes animi obedientiæ causa defensi: iste talia non omittens, hortum deliciatum animam suam Domino consecrauerat. Fecerat enim, quod ab eo dictum meminerat: Cant. 8. *Pone me sicut signaculum erga cor tuum.* Quo præmio vallatus, secũ in animo Domini magis delectabatur colloquio, quàm Cant. 6. rerum negotiis temporalium; descenderat enim profectò dilectus eius Christus hortum animi illius inuisere: descenderat vtique ad areolam aromatis, & in eo virtu- C tum deliciis pascebatur. Hortus autem deliciarum eo vocatus est paradisus, quod intelligitur mens hominis, quia Eden hortus deliciarum interpretatur. Vnde & quidam florentem eum dixerunt. Descenderat ergo in eo Christus, vt lilia colligeret castitatis, & videret si iam mala punica germinassent.

Est autem boni viri animus, vt dixi, hortus plenus deliciarum virtutibus, atq; Cantic. 5. ita alter denique Paradisus. Metitur ibi D myrrha, membrorum scilicet mortificatio, cum virtutum aromatibus. Colligitur rosa, martyrij sanguine rubricata: nitent poma conuallium, cælestibus disciplinis irrorata: germinant mala punica, propter odoramenta bonorum actuum: absque eo si quid intrinsecus latet, Dei flagrans pius ardor amoris. Inde est Frater, si velis aduertere, quod noster senex totus amabilis & suauis erat: inde, quod aptus omni eloquio puritatis. Nonne tibi videtur mel, & E lac ex eius lingua manasse, qui ita se suo influebat eloquio, vt nõnũquã aliquos quasi ebrios redderet sanctitate, omnes verò sibi connexos præ dulcore nimio faciens. Et quid aliud erant eius labia quàm fauus distillans? & vt altiùs dicam, quid aliud, quàm organum sancti Spiritus? Alioquin humaná non potuisset apprehendere sapientia, quæ loquebatur: Plena denique sanctitatis munere verba cælesti manabat oraculo.

Qui cùm idem ita longè, diuque à sancto ageretur Spiritu, recordatus præcepti Abrahæ fuisse dicitur, vbi inquit scriptura: *Exi de terra, & de cognatione tua, & de* Genes. 1. *domo Patris tui, ac veni in terram quam monstrauero tibi.* Qui cùm secum talia contulisset, cœpit intra se meditari, & dicere quod nondum hoc præcepti genus opere compleuisset: Qui si mente reliquerat natiuitatis solùm, reputabat quod adhuc corpore interesset, etsi iuxta Euangelij præceptum, Patrem aut matrem, aut cognatos iam reliquerat, vt Deo dignus haberetur discipulus, adhuc etiam amplius molestabatur: quia licet pro dignitatis genere, sæpiùs tamen eum inuisendo propinqui, & noti frequentarent, quàm quieti viri animus poposcisset. Quo factũ est, vt ilicò alter Elias fuga laberetur, non 3. Reg. 19. Iezabel, sed carnis fugiens voluptatem. Quærebat enim seuerus Christi miles effugere, vt sese fugiendo plenius inueniret. Atque ita qui dudum fuerat multis fulcitus blandimẽtorum obsequiis, factus est hospes peregrinationis: non habens cum Christo, quod egregium habendi Matth. 8. genus est, saltem vbi caput reclinet. Itaque sic se fugiens, vt se inueniret, peruenit secum in fortitudine verbi vsque ad montem Casinum, nolens patriæ cognoscere curas, neque prædicari de se vẽto iactantiæ laudes: cogitabat autem solum se velle tantum præcepisse: nec dum diuisum à vitiis, quousque moraretur infra patriæ fines. Et ne rursus nouis diaboli retibus ligaretur, exiuit vltra se vadens, si quomodo posset relatu veritatis edicere: *Viuo autem iam non ego, viuit verò in me* Galat. 2. *Christus.* At vbi ita conscius venit Cassinum, quod totius fons religionis & origo putabatur, susceptus quidem à Patre Monasterij, sed Dei disponente iudicio, ibi eum paululum licuit immorari. Fertur nãque, quod ilicò quidam ei anachoreta in Spiritu Dei prædiceret, quinam, & vnde esset, & ob quam causam eo vsque aduenisset. Ac deinde post modicum prædicit aduenturos Regis nuncios, qui eum repeterent, suoque in loco restituerent. Quod ille audiens turbabatur plurimum, quod votis prospera non succederent. Qui assumens ilicò Abbatem loci illius retulit ei sua quæque rogans atque obsecrans; si quomodo posset effugere, clementer annueret, quo nomen illius vltra etiam, nec à longè audiretur.

Sed præoccupauit Deus mox eorum consilia, & dum moras faciunt euoluendi,

continuo præoccupatur nunciis. Qui tenentes eum reduxerunt in patriam. Quid putas, quàm amarus erat animus, quàm mœstus, quia ad patriæ fines, & dulcia proprij soli arua inuitus rediret. Audiant igitur huiusmodi virum nostri conciues Monachi, qui lenti requiescunt vmbtarum delibuti fuligine: audiant, qui post se secularium greges trahunt: audiant, inquam, quod non satis tutum sit, suorum se deliniri parentum affectibus. Christus ergo matrem nescit, & ignorat fratres, vt veram nobis mentis ostendat fraternitatem. *Si quis*, inquit, *fecerit voluntatem patris mei, qui in cælis est, ipse meus frater, soror, & mater est.* Deinde reuocat discipulum ab officio funeris, nè patrem liceat sepelire debito carnis iure: *Sine*, inquit, *mortuos sepelire mortuos suos, tu autem sequere me.* Hoc igitur totum nouerat prius senex noster, & ideo fugere festinabat è medio ciuium suorum. Recordabatur namque quod Iesus non fit signa operatus in patria: neque Propheta sit sine honore, nisi in proprio solo. Hic autem honore mundi expoliatus, idcircò festinabat exire charorum vinculis, vt verè posset sibi mentis honorem adsciscere, atque vt altius dicam, angelicam in terris degere vitam. Videbatur non satis pauper posse fieri in medio parentum suorum, qui regni pollebant honore, & diuitiarum copiis renitebant: Et ideo disruptis viuculis clari nominis voluit pauper fieri sine ambitione, quondam locuples. Sed sui contemptor eximius, paupertate fit ornatior, fuga clarior, vilitate humilitatis sublimior: & vt B. Hieronymi verbis vtar, sint nonnulli ditiores Monachi, quàm fuerant seculares: possideant opes sub paupere Christo, quas sub locuplete, & fallace diabolo non habuerant: vt suspiret eos Ecclesia diuites, quos mundus tenuit antè mendicos: Adelhardus verò noster mundi omnia calcans, vicit in schemate, & cuncta quæ mundi sunt, sub pedibus attriuit.

Matt. 12.

Matth. 8. Luc. 9.

Matth. 13.

Hier. epist. ad Nepotianum.

Et dum ita quietus iam victor celsa sederet in mentis arce, dispensante Dei prouidentia, rursus ei nouus constituitur pugnandi ordo. Agitur namque non longè postquam redierat proprio consentiente Monasterij patre, vt nec multum longè dispar, i. alter Augustinus, viuere prædecessore successor eligatur: nisi quod ille Episcopus fuerit, iste verò Abbatis loco subrogatus sit: vtrique tamen perfecti dispensatores inueniuntur. Erat autem idem beatus præfati Patris Augustini ve-

A lut pedisequus, operum clarissimus imitator, satis acutus ingenio: voluntate promptus, eloquentia diues, dulcifluus afflatu, auditorem tanto afficiens fructu, vt linguam eius vix aliud quàm calamum sancti Spiritus credere potuisses. Prædicationis eius officium lachrymæ commẽdabant, & cordis duritiam gemitus molliebat. Fluebat itaque lachrymarum ab eo serotinus imber, quatenus mẽtes vberius semen fructificandi caperent, & cor audientium huiusmodi censu charitatis

B amore mulceret. Vox eius plena virtutis gratia, & omni constantia fortior videbatur. Ipse verò vultu corporeo nitens, plenus pinguedine sãcti Spiritus credebatur. Erat autem, iuxta illud Horatij, quod magnis laudibus prædicatur,

Fortis, & in se ipso totus teres, atque rotũdus.

Horat. 2. Ser. Satyr. 7.

Fortis siquidem fide, constantia, & virtute solidus, in tantum, vt nil trepidans, nihilque dubitans videretur, etiamsi totus terrore anfractus orbis laberetur. Verun-

C tamen si aliqua terroris procella impulsus esset, aliquando spe superabat, aliquando verò ratione vincebat: timor autem mundialis eum nusquam potuit subrigendo transuerberare. Teres autem, & rotũdus ideo in se ipso, immò in Domino dicitur fuisse, quia non solùm sibimet virtutibus, ac moribus aptabatur, verùm etiam omnibus cõgruus erat & amore dignissimus: in tantũ, vt omnia omnibus esset, & penè cũctis lucrifieret. Erat siquidẽ carne nobilis, sed nobilior moribus, plenus Dei sapiẽtia, sed opere non vacuus: pulchra facie, sed fide ac sanctitate pulchrior, diues pro-

D genie, sed ditior almitate, quia propago erat natus de propagine cæli.

Totus igitur nouo homine indutus erat, & quantum hîc mortalibus fas est, in intimo Domino recreatus. Equitatus eius erat quadriga virtutum: rotæ verò quadrigæ illius, prudentia, iustitia, fortitudo, & temperantia. Porrò prudentia tanta illi inerat, vt fons consilij ex eius animo manare videretur. Cernebat enim simul præterita, præsentia, & futura: vt de singulis

E præuideret quid agendum, quidve sequẽdum Dei consilio monstraretur. Iustitiam verò quantum sectatus sit testis est Francia, & omnia regna terrarum, consultu sibi submissa: maximè tamen Italia, quæ sibi commissa fuerat, vt regnum, & eius regem Pipinum iuniorem ad statum Reip., & ad religionis cultum vtiliter, iustè, atque discretè honestius informaret: vbi tãtam promeruit laudem, vt à quibusdam,

* Virtute amoris.

itaut fertur, non homo, sed pro * virtutis A amore, Angelus prædicaretur. Fatendum enim quod nunquam in ludicro alicuius personam inspexerit: neque iuxta prouerbium vulgi, aureo pugno fit murus eius animi fractus. Solus, vt aiunt, potuit illæsus fluuium transire Acherontis auari, & sine discrimine cæcitatis ex Alpibus temeare per annos: ante quem tremebat in promptu superborum altitudo, gloriabatur humilitas mansuetorum. Deposuit enim illico in ingressu omnem inde tyrannicam potestatem, qui velut prædones iniqui in B populo furebant, tantoq; audentius, quãtum liciti auxiliabantur dominij iure. Vnde & omnem terram pessima potestate vastabant. Primum ergo his pacem reddidit, deinde sua cuique pius arbiter iura restituit. Ergo tanta inerat ei sapientiæ virtus, vt pro virga censoris iudicis vteretur verbo, neque moram faciens, sua cuique, quæ iusta fuerant, designando. Fecit igitur vt suum quique adimplerent officium, & nullius vsurparent alienum. Erat autem thesaurarius pauperum, viduarum C patrimonium: Pater verò orphanorum, mœrentium consolator: brachium infirmorum, & forte superbientium flagrum. Veruntamen omnes de supercilio mentis artificioso deponebat ingenio, & nullum penitus frangebat, nisi quem conspiceret irreuocabilem esse.

Atque ita virtute validus, mitis, & mansuetus, Romanorum peruenit ad fines: vbi à Domino Leone, tunc temporis Apostolico, tanto familiaritatis officio est susceptus, vt neminem constiterit Franco- D rum antea suscepisse. Vnde nostrorum quidam narrant, sibi iocoso dixisse animo: France, inquit, sciendo scias, quia si te aliud inuenero, quàm te credo, non vltra necesse est Francorum aliquem huc venire cui credere debeam. Quo profectò patet, quantum pondus idem vir habuerit, cuius euacuatio fidei, Francorum genus omne probauerit non credendum, cuiusve firmitatis fuerit: sed quantus sit plurimum produnt opera promissionis imple- E ta: & testantur literæ quas de hac quæ inter homines est tenenda fides, Lothario Imperatori nuper direxit, inter reliqua ita dicens. Quid putas, inquit, ô Princeps, si fides sæpè inter cruores, & sæuienrium arma, etiam inter paganos tantum valuit, vt quisque se committeret alterius fidei Sacramentis: quantum valere debear fœdus Christiani, in veritate promissum? Non te decipiat aliquis obsecro, inquit, Imperator: quia fides cùm cõtra aliquem violatur, non homo, sed Deus testis & veritas in ea contemnitur. Talibus dictis procul dubio liquet, quod facilius fuerit, ferri violari vincula, quàm huius viri fidei contaminari promissa, præsertim cùm in eius pectore nil toto, nisi fons veritatis & mera simplicitas radiabat. Quem si diligenter inspiceres, erat in eo animus sigillo Christi impressus: ideo in nullo penitus corrũpi poterat. Animus verò eius erat velut hortus paradisi fidei muro conclusus, vniuersarum consitus virtutum generibus. Huius viri imitabatur humilitatem, istius lenitatem: sequebatur autem alterius parsimoniæ victum, & mediocrem vestimentorum habitum: Illius quoque habebat patientiam: huius verò mansuetudinem. Cum frequenti autem suspirio tale mihi Verbum pietatis ore dicebat: *Super quem requiescam, nisi super humilem, & quietum, ac trementem sermones meos?* Esai. 66. Tu nosti ô bone Iesu, vt quid talia sibi sedulo replicabat mentis affectu. Habebat enim sibi distinctè & appositè ad persuadendam hominibus sanctitatem: vniuersa tua præcepta sibi commissa animo tenebat, & indè conferebat secum, habens tuorum dicta mandatorum suos ante oculos, atque ita omnium Sanctorum vitas vno mentis intuitu considerabat, quorum sedulo ruminabat virtutum exempla, vt ex his omnibus vnum colligeret virum perfectum, Deo plenum, & religionis officio decoratum.

Scribit namque Tullius, rex eloquentiæ Latinæ, in lib. 2. de Inuentione Rhetoricæ artis, his verbis. Crotoniatæ quõdam, cùm florerent omnibus copiis, & in Italia cum primis beati numerarentur, tẽplum Iunonis, quod religiosissimè colebant, egregiis picturis locupletare voluerunt. Itaque Heracleotem Zeuxim, qui tunc longè cæteris excellere pictoribus existimabatur, magno precio conductum adhibuerunt. Is, vt excellentem muliebris formæ pulchritudinem muta in sese imago contineret, Helenæ se pingere simulacrum velle dixit: atque ilicò quæsiuit ab eis quasnam virgines formosas haberent. Illi autem statim hominem deduxerunt in palæstram, atque ei pueros ostẽderunt multos, magna præditos dignitate. (Etenim quodam tempore Crotoniatæ multum omnibus corporum viribus antesteterunt, atque honestissimas ex gymnico certamine victorias domũ cum maxima laude retulerunt.) Cũ puerorum

igitur formas, & corpora magno hic opere miraretur: Horum, inquiunt illi, sorores sunt apud nos Virgines: quare qua sint illæ dignitate, potes ex his suspicari. Præbete igitur mihi quæso, inquit, ex istis Virginibus formosissimas, dum pingo id quod pollicitus sum vobis, vt mutum in simulachrum ex animali exemplo veritatis transferatur. Tunc Croroniatæ publico de consilio Virgines vnum in locum conduxerunt, & pictoti quas vellet eligẽdi potestatem dederunt. Ille autem quinque delegit, quarum nomina multi Poëtæ memoriæ tradiderunt, quod eius essent iudicio comprobatæ, quia verissimum pulchritudinis habere iudicium debuisset. Neque enim putauit omnia, quæ quæreret ad venustatem, vno se in corpore reperire posse, ideo quod nihil simplici in genere omni ex parte perfectum natura expoliuit. Itaque tanquam cæteris nõ sit habitura quod largiatur, si vni cũcta concesserit, aliud alij commodi, aliquo adiuncto incommodo, muneratur. Ita siquidem & senex noster ingrediens palæstram huius vitæ, postquam ablutus est baptismi fonte, pet abtenunciationem sæculi, quo puro mentis intuitu conspexit diuersos ad diuersa tendentes: alios quidem vidir sudare ad mundi honores & præsentis vitæ gaudia: alios verò ad luxũ, & libidinem carnis: nonnullos autem sectari iustiriam, necnon & aliquos futuram respicere vitam. Elegit ramen ex omnibus quos potuit intelligere quinq; Virgines, quæ pio charitatis oleo suas indesinenter ornant lampades, & parant exire obuiam sponso, & sponsæ: & has imitatus est vigilanti animo, ne fortè fur nocte veniens, dormiẽtem subriperet. Audiuit etiam ex gymnico carmine Sãctorum quàm dignas honore victorias: atque ex his omnibus vnam in se Christi reformauit imaginem. Illic, in vno videlicet Deo & homine Christo Iesu, omnia quæ sunt venustatis & decoris æternæ vitæ, vltra quàm intelligi possit adinuenit, sed perfectum, quod in omnibus Ecclesiæ partibus natura prohibuit, gratia concessit, vt sit Deus omnia in omnibus. Idcircò ex omnibus per omnia satagebat, vt iam Christum in omnibus inueniret. Ob hoc autem ab aliquibus, vt Epistolæ Magistri Albini ferunt, Antonius vocabatut: à nonnullis verò, vt supra dictum est, Aurelius Augustinus. Agebat namque istud Gregorij, aliud verò B. Syluestri.

Testis est mihi cõsciẽtia mea, quod sæpè A mirabar; cur tantũ mutuò vellet accipere vt indigẽtibus, vel suorũ erogaret vsibus, donec vitam B. Syluestri inspexi, cuius in hoc imitabatur exemplum: vt semper magis mutuando pauper, quàm diues, inueniretur. Dicebar namque sibi sæpè cohærentibus: vis nosse, ô inquam tu, vtrum auarus, largusve videaris? scias prorsus quod si timueris quid magis te dedisse quàm oportuerit, auarus conuinceris. Quod si minus quàm debueras, largita- B tis est vtique signum. Et ideo te fili, moneo, vt magis si neglexeris, in hoc reus appareas, vt de nostro plus censeas tribuere, quàm minus aliquid erogare. Nouit altissima virtus, quod frequentius in tantum liberaliter tribuebat, vt ipse pauper, ac sui simul videtentur egere. Sed tunc lætus, tunc gaudens exultabar in Domino, aiebat namque: Vtinam vel in modico paupertare Christi participaremur. Sed nunquam ei visum est aliquando ad C hoc potuisse peruenire negotium, eo quod Christus magis in eo pusillanimes animaret assiduè, vt sua liberalitet discerent erogare, & de Dei largitate præsumere. Præoccupabat enim eum diuina clementia ministrando. Vnde cum quodam die omne pulmentum casei de monasterio hospiribus ex integro expendisset, ita vr nihil fratribus reseruaret, contigit vt quidam cùm esset cellarius, quasi voce minaci quodam mentis affectu diceret, Miror, ait, Pater quid tua velit ingẽ- D tis rei expensio, en nihil residui permittis esse fratribus quo vesci libeat. Tum ille vt erat suauis eloquio, arridens, Dominus dabit, inquit. Et ille. Tu semper, inquit, ita polliceris, sed non sic extemplo dabitur, quod tu indifferentet effundis. Interim autem dum hæc aguntur, ecce duo adsunt plaustra præ foribus, vnum nescio quid ferens piscium, & aliud plenum caseis. Quod B. Pater audiens, lætus pro fratre, iussit eum adesse continuò. E Ecce frater, inquit, & quod timebas argueris: ecce imprudens cõuincirnr ignauia. Tum ille, vt erat simplex animo, videns se argui beneficiis, da mi Pater, inquit, deinceps, da quantum volueris. Iam enim non dicam, vlterius non dabit Dominus: sed dicam prorsus, quia dabitur, quantum volueris. Neque igitur tantus vir prudẽti affectu poterat ignorare, quid, cui, & quantum dares. Hoc solum vitij, si libeat deputetur, quod aiebat: dicebat enim ita, si ad dandum mihi ita exiguum fuerit, vt non habeam quod duobus im-

pertiam indigentibus, quo solùm eorum aliquis adiumentum capiat, bonum mihi videtur, cui iure magis competit, vt ei totum tribuam, quàm vtrisque nil penè impertiam, aut eos ex toto vacuos relinquā: vnde vni impendebat vtrumque beneuolentiæ munus: alteri pietatis affectum.

Videte duricordes, videte viscera pietatis. Ecce hic licet non posset largiri omnibus, tamen omnium doloribus & penuriis, atque casibus variis, compassionis affectu quasi propriis afficiebatur. Verè tantus ac talis erat, vt de se, quippe relatu veritatis, potuisset asserere, *Vulneratus charitate ego sum.* Qui nisi vulneratus esset à charitate, omnium casus cōtinuis lamentis vt proprios non lugeret. (Cant. 2.) Flebat autem diebus singulis si non amplius, semel in die, aut secundò, manè videlicet & vesperi. Ignis ergo erat iste in eo perpetuus, non deficiens ex altari animi: sed iugiter tali ardebat voto. Ibi enim fiebat suaue holocaustum Domino: vbi victimæ mactabantur, præcipuè in noctis medio: erat enim peruigil in orationibus. Omnem carnis adipem & concupiscentiarum illecebras tunc cremabat flammarum incendio, & omnia intrinsecus vitalia, caputque cum pedibus, id est, initium vitæ, ac finem, Domini in sacrificiū adolebat. Lauabat enim quæque lachrymis primum, vt deinceps omnia Domino mundius cremarētur. Fateor planè, nunquam me vitum inuenisse, cui fons lachrymarum tantus īnesset, tantusque gemitus. Putares enim intrinsecus omnia fletibus resoluta, profundis suspiriis pectus distumpere. Videbantur in eo quasi tonitrua resonare, dum se crebris rundere(t) ictibus, vt lachrymarum imbres vberius eliceret. Haud dubium, quin tonitrua fuisse rectè dicamus: quia tu intus etas bone Iesu vt fletibus virtutum rigares semina, & agri pleni, quem benedixeras, fructum fonte aspersionis ablueres. Cumque exiguus ego aliquando ab eo requirerem huiusce lamenti genus, & tanti fletus gratiam, intulit ita dicens: Plango, inquit, fili, me plango: non quasi humiliando flere me conueniam, aut vt altiora cæli Sacramenta conspiciam: sed me, inquam, quid sim considerans, plangendo, lugeo. Plango quidem, non quia sic me vellem plangere: sed quia me ita plangēdum noui, proculdubio plango. O profunda humilitas viri, & altissimum mētis ingenium! Dicebas enim hæc, non quod te talem scires, sed vt me, quem talē fortè noueras, ad plangendum saltem setius inuitares, & pectus saxeum sic tuis fletibus emollires. Alioquin tu ideo flebas, quod velut intra Sancta Sanctorū ingressus, nondum continuare poteras, quod cernebas. (Prou. 13.) Spes namque quæ differtur affligit animam. Ergo cernebas mētis oculo cælestem illam patriam, vbi hymnidici chori Deo laudes concelebrant. Et fruebaris beato illo, & fœlici cæli concentu: vbi indefessa voce resultant præ gaudio iubilationis organa. Et quod maius est adhuc feceras tuam ipsius animam sācti Spiritus habitaculum, sed cùm idem spiritus paululū altius euolasset, vt eū requireres, flebas præ amore nimio, multumque flebas ita dicens: *Anima mea liquefacta est, vt locutus est mihi: si quidem locutus est, & abijt.* (Cant. 5.) Abiit, vt mens auida fruendi felicius inardesceret, & flammam, cùm inuenisset in eo, charitatis firmius retineret. Inde erat, mi Pater, quod in mortis articulo non recedebat ab ore pius affectus, ac dicebas: *Sitiuit anima mea ad Deum viuum, quando veniam & apparebo ante faciem Dei.* (Psal. 41.) Iam enim cupiebas ingredi tabernaculi locum admirabilis: iam vox exultationis in auribus erat, & confessionis in ore: iam sonus epulantis audiebatur: iam quodam modo interetas his, quorum habitatio est sicut lætantium omnium. (Psal. 86.) Talia quippe dum fleres, tibi ante oculos assistebant, & ideo amore totus elangueras, ac dicebas: *Adiuro vos filiæ Hierusalem, si inueneritis dilectum meum, & nuncietis ei, quia amore langueo.* (Cant. 5.) Nouerit pius lector, quod si se à talibus paululum pro quibuslibet negociis segregasset, quasi à sanctis exiens, festinabat ocyus vt rediret: sed continuò totum se inueniens, totus aderat, quasi si in die nihil aliud inter manus habuisset. Mox etenim aderant lachrymæ, mox gemitus, atque omnis deuotio. Reuirebat quoque animus ilicò & omnis sensus corporis cōtinuo mūdo moriebatur. Quod si ad Dei intrasset officium, vt idem iucundo animo solitus erat dicere, mox omnes cogitationes, & causas rerum temporalium ante ostium reponebat, & secum totus ingrediebatur, vt totus Deo, ac sibi adesset. Quem si conspexisses, subito videres eum introire suæ secretiora mentis, & nescio quid verenti vultu respicere. Tingebat quippe calamum linguæ fonte sancti Spiritus, vt mundus Deo laudes diceret: atque inter ipsas laudes, nescio quid musicum percipiens, aliquando abundātissimè flebat. Et quid mirum? cùm, vt

audiui quodam referente Episcopo, inter A ipsas palatij populorum frequentias, dum Rex & consiliarij eius aliud quid intenderent, & turba more solito vndique perstreperet, sæpè eorum in medio positus lugebat, quasi ad agonem flendi huc venisset. Itaque ibi residens alibi cœlorū Regi secretius adsistebat.

Quod si inter mundi discrimina huc illucque pro Ecclesiæ negocio occupatus esset, instituta tamen regulæ minimè deserebat: sed pro lectione vacabat fle- B tibus, & pro reliquis officiis, mentis iubilo Domino famulabatur. Nouerant igitur omnes sui comites, & itineris socij, nolle eum, vt continuè sibi appropinquarent: idcirco procul ab eo gradiebantur, quatenus ille soli Deo vacaret. Venerat enim illi iam tempus, vt neque in monte, neque in Hierosolymis, & vt ita dicam, neque in aliquo loco, sed vt in Spiritu, & veritate adoraret Patrem. Templum autem eiusdem Spiritus, suam fecerat animam, veritatisque habitaculum. Idcircò C vt mihi visum est, totus vbique secum totusque cum Deo erat, ac sollicitus cum eo gradiebatur. Inde erat, quod profectò semper hilaris, semperque mitis, ac lætus inueniebatur: inde quod tam patiens, tam longanimis, tamque benignus in omnibus habebatur. Erat enim filius pacis, charitatisque catena, vt fraterna sibi viscera inuicem cohærerent. Nouit hoc Spoletum, & Beneuentum: quæ cum hostili gladio se inuicem indesinenter cæderent, factum est, vt idem vir beatus il- D luc vsque ob hoc progrediens deueniret, & Beneuentum intraret. Porro ibi cùm esset, inter eos tantam restituit pacem, vt vsque hodie connexi, & confederati, sibi mutuo in pace Christi cohæreāt. Vnde non solùm apud eos, sed etiā apud Græcos, & omnes maris insulas nimiam promeruit amoris gratiam, atque famam virtutis. Perpendebat autem in hoc dissidio, quod vtrique Christiani, & fratres essent: neque cēsuit eos ita Deo placere posse, vt tanta cruentarentur cæde, & E suarum prædas facultatum facerent. *Quia* 1. Ioan. 3. *omnis*, inquit Apostolus, *qui odit fratrem suum, homicida est: & scimus quod omnis homicida non habet vitam æternam in se manentem*; Vnde se medium inter eos pius pater iniecit, & quam diabolus pacē Christi violauerat, sanè ad plenum restituit. Igitur in huiuscemodi negocio infatigabilis videbatur, & pro iustitia certator eximius.

Vnde factum est, cum Imperator Carolus diem vitæ fecisset extremum, & Ludouicus proles eius Augustus successisset in regnum, vt diaboli agēte inuidia, in eo Veritas prauorum rursus solitis agitaretur insidiis. Nec nouum aliquid: quia apud improbos semper inimica Veritas fuisse comperitur, & iustitia stultorum criminibus lacerata. Iam enim annosa peruersorum improbitas, iuxta illud Platonis, beatas, & felices Respublicas esse ingemiscebat, si eas studiosi sapientiæ regerent, vel si earum rectores studere sapientiæ contigisset. Vnde dolo accensi atque inuidia, excogitauerunt quomodo ceu Danielem ex Regis latere amouerēt, Dan. 6. vt iustitia vlterius non habendo defensorem, statum suum amitteret: & iniquitas suis perempta fraudibus locum dominādi reciperet. Nouerat enim omnium animarum Deus inspector, qui hoc consiliū illius cordi inseruerat, vt Regi, & Ecclesiæ cederet iussionibus, quod non nisi ob commune omnium bonorum studiū hoc fecerat, videlicet vt libertas, potentiorū tyrannide releuata, propensius Domino militaret, & vniuersarum iure laudes Ecclesiarum deuotius Domino redderētur. Sed Deus qui suos ad altiora semper inuitat, voluit hunc virum manifestius approbare, quantusque esset in aduersis ostendere: vt qui tantus Deo victor in prosperis triumphabat, in aduersis etiam triumpharet. Vt quia iam gratia Dei septem Euangelij beatitudines, vita & moribus sibi acquisierat, octauam quæ super- Matth. 5. erat, operibus adimpleret: Beati, inquit Euangelium, qui persecutionem patiuntur propter iustitiam, quoniam ipsorum est regnum cœlorum. Passus est igitur idē malignorum supercilio, & accusatus fraude humanitatis, qui amore iustitiæ ac veritatis in promptu nil sibi tutum seruauerat, nisi se pro ea vsque ad mortem modis omnibus tradidisset. Nunquam enim timore occuluerat veritatem, nunquam mendacium locum habere concesserat: sed miseros obiecta veri puritate clementer tegebat, quos præsertim auaritia, & crudelis imperitorum vexabat ignauia. Vnde cùm cæcitas iniquorum dolosius araneatum telas, quàm cautius venandi retia texuisset, noluit ante faciem apparere, ne fortè prauitatis turpitudo, iustitia relucente, fœdius monstraretur. Quo factum est, vt sine accusatore, sine congressu, necnon sine audientia, atque sine iudicio iustitia plecteretur in eo. Qui

pulsus præsentibus bonis, dignitate exutus, vulgi existimatione fœdatus, ob beneficium Reipub. exilium tulit. Sed quã cæca, & stulta peruersorum calliditas fuit! Cogitabant enim inficere bonorum semper, & commaculare virtutis famam, ob dignitatis ambitionem: præsertim cũ eo magis alterius torqueantur gloria, quo nolunt assequi eam, qua clari nominis honore digni habeantur. Sed si Deus pro nobis, quis contra nos? Ergo mẽtiti sunt se posse polluere decus, ac felicitatem eorum, qui sua in cœlum facultatum tulerunt præsidia. Illic enim neque fures effodiunt, nec furantur. Nemo enim aliquid habet post Deũ se ipso preciosius: & ideo qui semetipsũ benè operãdo custodit, necesse est se totũ & Deũ possideat. Nunquã se suo vacare honore, ac facultatum precio, quo nihil ditius est, priuari poterit, si se quisque extra se non proiecerit.

Rom. 8.

Matth. 6.

A B

Preciosissimum ergo genus possessionis est virtutum decus, quibus nihil gratius acquiritur, nil suauius amando percipitur, nil felicius possidetur. Hunc thesaurum sibi senex noster laborando quæsierat, quærendo felicius adinuenerat, inuentum autem, quocumque iret, secum possidendo ferebat. Atque ita quanto exoccupatus rebus mundi fuerat, tanto suæ possessioni intentus, hinc inde locupletius & se cælo restituebat. Nouerat iam impudens concupiscentiæ quæstus, quia miles Christi non tuis tenebatur vinculis, neque tua obfuscabatur caligine: sed celsa præsidens charitatis arce, mundum quasi sub pedibus suo libertalitatis dominio subiugarat. Idcircò non quocunque inuidentium zelus, sed quo Dei agebat Spiritus, quasi ad epulas inuitatus, satis admodum vltroneus ibat. Dic, quæso, misera mundi cupiditas, quid inanibus gaudiis raperis? Quid externa bona, & momentaneum luxum pro æternis vitæ deliciis amplexaris? Nouetis quod nunquam tua facies esse, quia à te natura retũ fecit aliena. Quod si naturæ satisfacere quæris, scito quia parum est quod requirit. Quod si cupiditatis luxui nil satis esse poterit, ô misera mortalium præsumptio, & temeraria virtutum imitatrix cupido, vt quid tantis immergeris fluctibus? Quid mortis æternæ præoccupatis casibus? vt quid vltrà te inconsultè transcendis, cùm indè, si quid esse potuisses, totũ amittas? Ecce cum iustitia & veritate bellum te semper habuisse nouimus. Et inde est igitur, quod adhuc liuore torque-

C D E

Genes. 4.

tis. Tu primo mundum in Abel fratricidio cruentasti: deinde per omne tempus Sanctorum millia iniquitatis gladio trucidasti, & quod scelestius est, Dominum cupiditatis precio vendidisti. Porro adhuc vincendo vinceris, quæ iam Sanctorum pedibus conculcatis. Quare non audis infelix aduersum te Sanctorum querimonias, sub altari Dei clamantes: vindica Domine sanguinem nostrum? fortè cogitas, quod in isto sanguinem non fuderis, ideo te excusatum iri. Fateor planè, quia mentita est iniquitas sibi. Audisne dicentem Dominum. *Mihi vindictam, & ego retribuam?* Sed quod tu excogitaueras improuisè, vt senem nostrum terrarum sedibus exulare cogeres, Dominus eius hoc vsus est ad coronam. Igitur more solito tuum cæcitatis malum conuertit in alterius bonum. Ecce rursus ponitur aurum in fornace: ecce tentationis igne probatur. Tunditur, ac limatur igitur, vt speciosum vas, in honorem formatum, possit clarius renitere. Sed dum præsens quisque talium contemplatur rerum euentum, fortassis censet iuxta illud Vergilij,

Matth. 26.

Deut. 32.

Rom. 8.

Nec curare Deum mortalia quenquam.

Eclog. 2.

Iustus enim aliquando ecce in sua perit iustitia, calumniantium fraude perimitur, & prauus sibi quisque vendicat sapientiæ laudem. Veruntamen vtrarumque rerum finem rei probauit euentus.

Interim verò senex noster, sapientia probus, mittitur, quasi vnus ex ignobilibus, ad Heri insulam. Missus verò illuc omni humano priuatus honore, sed cælesti interim vndique vallo fulcitur. Dissoluitur autẽ ad tempus quàm fœlix, quadriga germanitatis, in modum illius Ezechielis coniuncta: super quos Iesus, lorica virtutum succinctus, decentissimè præsidebat. Erant igitur quinque vnius viri semine propagati: quorum triũ Imperator Augustus familiari vsus consilio, vna secum fundabili quadratura Francorum imperium satis admodum dispositũ tegebat Reip. augmentatum. De his nãque equis Habacuc non incongruè Domino cecinerat, dicens: *Qui ascendes super equos tuos, & equitatio tua salus.* Quorum quidem impar cursus, sed par animus ad palmam in primordio ferebatur. Porrò iam deinceps præsidente eis Spiritu sancto, æquo voto in his vnum propositum consummatur: qui primo quidem discolores videbantur equi currere: sed voluntate

Ezech. 1.

Habac. 3.

luntate concordes. Postremo verò vt B. Hieronymus ait, vnum aurigæ iugum trahunt, æqua ceruice, & proposito pares non expectantes flagelli verbera: sed ad hæc vocis Christi hortamenta ita ferventes, vt magistri, ac duces exercitui fierent sanctitatis. Erat autem maior natu, senex noster sanctissimus, ætate, ac gratia Domino consecratus: maturior consilio, eximior omnibus sanctitate. Deinde Vuala virorum clarissimus, qui ei successit, postea Monachorum pater eximius, tunc temporis primus inter primos, & cunctis amabilior vnus: nimia familiaritate Regi inhærens, & maxima præfecturæ dignitate subuectus: in senatu clarior cunctis, in militia verò prudenti animo fortior vniuersis. Quem tanta laus sequebatur in omni vitæ negocio, vt longè plus censeretur amore posse, quàm omnium fastus etiam, & tyrannis reliquorum. Erat enim iustitiæ custos, & decus honestatis, oppressorum quoque iustus oppressor.

Quibus inhærebat ex latere sexu soror Gundrada, nomine dispar, sed virtutibus proculdubio compar, fratribus assiduitate præsens: siquidem virgo familiarior Regi, nobilium nobilissima, quæ inter venereos palatij ardores, & iuuenum venustates, etiam inter mulcentia deliciarum, & inter omnia libidinis blandimenta, sola meruit (vt credimus) reportare pudicitiæ palmam, & potuit, vt dicitur carnis spurcitias illæso calle transire. Pudicitiæ, inquam, sceptra secum tenuit: quia prorsus sibi locupletius fore credidit integritatem seruasse carnis, quàm roseos castitatum flores violare. Est autem pudicitia virtus, (qua feliciter vt probatur, coronari meruit) velut Tertullianus facundissimus ait, flos morum, honor corporum, decor sexuũ, integritas sanguinis, fides generis, fundamentum sanctitatis, præiudicium omnis bonæ mentis, ac deinde, quanquam rara, inquit, nec facilè perfecta, vixque perpetua. Huiuscemodi igitur Christi famula inter omnia castitatis discrimina delegit expetere campum certaminis, nec meruit triumphum victrix obtinere pudoris. Reliqui verò duo, videlicet Bernarius noster, & Theodrada soror eius Deo deuota, quæ iam reddito fructu nuptiarum secundum castimoniæ gradum arripuerat, ad pedes Iesu cum Maria domi sedebant, illa quidem Suessione sanctimonialium regens

A vitam: iste vero Christi discipulatus nobiscum habens formam: vtrique tamen ad vnum brauium supernæ vocationis currere festinabant.

Video igitur in hoc eorum quinario numero dulci, sonum vtrisque partibus reuolutum personare musicum, & ad aliquid harmoniæ horum quantitates concinere. Porro si primum inspicias viros, & secundo duas sorores: erit diapente Græcum, & proportio sesquialteræ quantitatis. Tres enim duplum mediatè sui ad aliquid vniunt, & concinit vnus, videlicet B. senex noster inter duos, & duas, atque ita melli-

B fluam musicæ Symphoniam artis, & pyramidem, Geometricæ disciplinæ formam reddunt. Sed quod operatur vnus, i. Adelhardus senex inter quatuor vt benè concinant: hoc vero is idem supereminens, vt in modum ignis quadrati cælestis patriæ amore ardeant, inuitat. Alioquin si respicias eos in negocio Reipublicæ prælatos, erunt rursus tres publicis, velut Martha, mancipati officiis: & duo ad pedes Iesu

C intenti tantum, vt audiant verbum: atque ita medius est Pater noster senex: qui inter vtrasque vitas, actiuam scilicet, & contemplatiuam, interim mediè temperatus incedit. Denique si eos rursus diligenter attendis, tres eorum sunt si quidem qui continentiæ triumphum sortiuntur, & duo, qui primum castum meditantur connubium: ad postremum vero vtrique par iugum monasticæ disciplinæ trahunt. In omnibus igitur vestiti duplicibus, in omnibus consoni, & concordes, atque

D concolores prædicantur. Conspicio *Genes. 45.* quidem eos cum Beniamin singulos inter Patriarchas quinque indutos stolis: sed à Iesu nostro veste simpliciter *Matth. 5.* nuptiali postmodum gloriosius decorari. Contueor autem quinque talenta credita: sed his omnibus vnum præmium lego super appensum. Qui cùm ita his auidius in inuicem, pro se & omnibus decertarent, venit inuidię ventus, & dispersit eos procul ab inuicem, in

E quibus præsertim florebat totius regni decus, vt & ipsi probati manifesti fierent, & ad quos deuenirent, eorum virtutibus fulcirentur. At vero Corbeia tunc multorum quoque ore iamdiu laudata mœrens, ac flens, cùm de tanto viduata patrono lugeret,

in consolationem sui meruit suscipere. A Vualam clarissimum virum inter reliquos quos habebat nobiles velut tyronem Christi, quem postea post decessum fratris, vice Christi gaudens sibi exultat Patrem habere. O prouidentia Dei, & parati oculi discurrere in omnem terram, attingens à fine vsque ad finem fortiter, disponensque omnia suauiter, quàm incomprehensibilia sunt opera, & iudicia tua vniuersa: qui cæcitate humana veteris inæstimabili lucis consilio: flagellas enim ad tempus filios, quos coronare disponis. In- B de igitur est, mi Pater omnipotens, quod Bernarius noster Lirinum remittitur: Vuala verò tuus in Corbeia, vt dixi, tyro recipitur. Qui deponens militiæ cingulum, vt te totum veste sanctitatis indueret, arripuit primum tyrocinia paradisi, vt consummaret in se mensuram Christi. Theodrada namque quasi innocens sub sancta professione Suesione relinquitur. Porrò præfata Gundrada ad S. Radegundem quondam Reginam mittitur, idcirco vt cui communicauerat ex parte florens inter palatij discrimina, imitaretur virtutum eius insignia, & cum ea die, noctuque Deum exorans, de se, suisque interim consolationem conferendo reciperet.

Sed cùm iidem quasi exhonorati secedunt à palatio, procedit senex noster quasi ad epulas inuitatus, inter eos, vt aiunt, fortis fide, mente alacer, conscius puritate. Agebat namque gratias, quod dignus inuentus fuerit pro veritate contumeliam pati. Deinde nunc fratrem osculo deliniens lachrymantem, nunc sororem blanditiis, & Sanctorum afficiens hortamentis, amicis persuadens mentis fortitudinem, proceribus verò palatij exhibens virtutum exempla. Porro in omnibus mirabilem mentis suæ constantiam demonstrabat, itaut quidem Archiepiscoporum duo flentes ab eo regressi, vt fertur, Imperatori Augusto interroganti, dicerent. Quid putas, inquiunt, ô Imperator? Nunquid E vindicare te cupis hunc virum exhonorando, & qualibet terrarum parte eum exulare iubendo? Fatemur planè quod nunquam ei gaudium huic simile facere potuisses, quo nunc & probata patientia cælitus condonatur: præsertim cùm hodie sibi nimium gratulatur, pristinam in Christo recipere libertatē. Vnde scias quod nunquam lætior, nunquam iucundior à nobis visus est aliquando. itaque ad nullum ferientis, spe sancta subnixus, pauet occursum, neque eum vllus hinc penetrat dolor. Quod audiens Imperator, pudore suffusus doluit se fecisse, quod iam ruboris erat inhibere. At verò pius Christi famulus, hoc Cæsari quasi pro crimine imputantibus aiebat, dicens: Nolite quæso fratres mei, nolite attendere, quasi quod de nobis agitur, in hominis sit potestate. Fateor enim, & iam si idem aliud delegerit, quàm quod à Deo semel probatum est, non posse penitus retractari, nisi primum hoc opere compleatur, neque possunt compleri disposita, si non idem annuerit. Idcircò moneo vos, charissimi, attendite Deum in nobis, licet per cuius non optassem manus, voluntatem suam explere: quia secundum Iob, cum ista expleuerit, talia & præ- *Iob.23.* sto & quàm plura sunt alia. Alioquin C cùm expletum fuerit, quod præfixum est, non quod in istius erit voluntate, sed prout suo clementer annuerit nutu, quandoque reuocabimur. Interim vero quæso parcite à Deo collato nobis principi, qui non sua quodammodo, sed Domini Dei nostri, cui peccauimus, interdum vtitur voluntate. Cæterum iux- *1.Reg.26.* ta B. Dauid vocem, si Dominus incitat eum aduersum nos, precor suppliciter exorate, vt sacrificium humilitatis nostræ adoretur, & suos suscipiat pœnitentes in omnibus; ita tamen, vt eius D fiat voluntas quanta, & quam immobilis patientia ille inhæserat, quanta doctrina quantaque viscera pietatis. Igitur inter omnia hæc, & inter omnium voces gementium, & lachrymarum allo- quia medius de se consolator erat, & persuasor virtutum.

Erat enim quasi speculum sanctitatis, & inter omnium querimonias irrogantium iura causidicus. Dic rogo, quis tunc vel saxeum pectus habens non fleret? Quis præcisus vel de silice, non doleret? Aut quis vel ferreis continere se poterat oculis, ne lugeret maximè ea hora, cùm omnes vna voce plangendo clamarent: pessima cæcitas, malumque consilium, vt fons consilij in exilium deportetur. Istud inquiunt, nō recuperabitur, neque Francorum quisquam ei similis, tantusq; charitatis ac veritatis inuenietur assertor. Planè fatemur, quia pessima fraus, & callidus hic est veneni

dolus. Ecce quàm iniquissimum instat tempus, dum iusti & boni exhonorantur viri, & nemo est qui interdicat. Quid igitur putas erit de nobis? Ecce, aiunt, tollitur prauitatis interdictor, & quis vltra iustitiæ locus erit? Quæ consilij sanitas, præserrim cùm omnes sua quærant. Nemo igitur Reipublicæ, sed pessimè sibi quisque consulit, consilium pro muneribus venditur, sequuntur retributiones, propria lucra considerant. His & huiuscemodi querimoniarum vocibus vsi, **B** generaliter omnium corda, singulorum fletibus ingemiscere cogebantur. Ignorabat ergo, quod Dei occulto iudicio factum sit, vt senex noster mala cùm fierent ne videret, & pœna peccati interim in quosdam liberiùs desæuiret. Tunc itaque quasi ei hoc solum deesset, quod primum concupiuerat, Domino dispensante ab humano pellitur orbe: & credimus quod cælestibus pastus sit sacramentis, vt cui vetitum erat solum terra- **C** rum cernere, Ioannis exemplo cælestis patriæ inquisitor fieret. Quid putas? nunquid Deus obliuisci poterat, quod primùm contra eius decreti volontatem tali eum ab officio retardarat? Sed nunc fortassis ideò ei votum diu desideratum conceditur, quasi vt quem priùs Deus labore huiusce honoris læserat, tandem posteriùs concessu operis deliniret: & quem vel tenuis pulueris inter huius mundi discrimina maculæ sordidassent, angelico assuefactus consortio, fontibus la- **D** chrymarum ablueret. Quod factum procul dubio creditur, vt septem annis, qui & ad hoc sacratus est numerus, sanctò ibidem Spiritu ageretur, si quomodo septiformem eiusdem Spiritus gratiam ex integro accipere meruisset. Alioquin non talis, ac tanta fuisset collata virtutum fama, nisi quia diuino arbitrio conuentum est, vt qui penè omnibus Europæ partibus iam clarus inerat, etiam Aquitaniæ solum extremis finibus illostraret: vt qui **E** sibi pollebat vbique sanctitatis nomine, illuc vsque cunctis clarius redderetur, ac deinde vbique fultus Dei auxilio, præmiis meritorum vberius abundaret.

Huiusce rei testes idonei sunt, & assertores sancti fratres, inter quos idem beatus, vt ipsi fatentur, vita Angelica pet septennium visus est habitâsse. Quos fratres idem ad omnia, quæ Dei sunt sancta deuotionis flamma mouebat: quoniam tanta charitatis virtus in eo erat, vt **A** omnibus se posset influere, & suo eos amore in Dei causa firmiùs solidare: Dei quippe altissima virtus asperos ei quosque secundabat vbique casus, quæ tribus pueris medium fornacis fecerat tan- *Dan. 3.* quam spiritum roris flantem. Vnde nec procellis allidebatur, neque vi ventorum impingebatur. Christi enim erat fundatus amore. Et vt cum Apostolo dicam. *Quis eum separaret à charitate Christi, tri-* *Rom. 8.* *bulatio, an persecutio, an fames, an nuditas, an gladius?* Verè, vt euidentius loquar, neque mors, neque vita, neque instantia, neqoe futura, sed neque vlla creatura poterat eum separare à charitate Dei, quæ est in Christo Iesu. Fundati enim erant pedes eius supra petram, & ideò non poterat commoueri. Vnde cognoscentes eum beati viri, inter quos quasi sub custodia degere primùm videbatur, cœperunt magno eius amore inardescere, & nimium eum venerari: non ob regiæ quidem propinquitatis honorem, sed pro venustate morum, & sapientiæ documentis, necnon & pro sublimitate virtutum, in tanto eum honore præferentes, vt etiam eiusdem loci Pater, & omne illud collegium sanctum, patris eum venerarentur obsequio, & secundum eius consilium sua cuncta tractarent, & obedirent ei in omnibus, prout is semel ore aliquid protulisset. Tu enim hæc omnia, Deus Pater incomprehensibilis, tuo disponebas nutu, vt & deuotus tuus famulus tandem aliquando diu optato potiretur ocio, & deuoti milites rui eius fulcirentur consilio: Vacabat igitur illic iam cælesti Sabbato fruitione perenni, & gustauit, quàm suauis sit Dominus. Vnde quàm immensæ laudes, & gratiarum actiones ibidem eius resonarent ab ore, puto nemo est qui possit ad plenum edicere. Siquidem erat ei felix illa habitatio in modum Paradisi, ex quo serpentis inuidia primus eiectus est homo. Et mirabilis satis admodum ordo. Ille quidem proiectus inde confusione tegitur: iste verò eiusdem suasu quasi reuectus, ibidem gloriatur, eo quod iam consortio frueretur angelico. Erat igitur ei, vt quidam Poëtarum eximius ait,

Quàm secura quies, & nescia fallere vita, *Virgil. 2. Georg.*
Diues opum variarum, & latis ocia fundis.

Atque ita nimium iucundus, inter mulcentia sanctitatis ocia lætabatur, quasi inter florigera paradisi amœna: nec dubium

AAaa ij

veritatis odio cum B. Ioanne adeò vsque A exilio deputatus, sicut venerabilis Beda Presbyter ait. Quin licuit cernere fluctiuagas vbique mundi rotas, & Babylonis, ac Hierosolymorum mixtim confligere castra, hinc inde vicibus tela, atque fugam capi. Inde erat, mi Pater omnipotens Deus, quod tuus athleta tantum pro discrimine huius vitæ, flens lugebat, ac dolore suffusus, nimio lamento gemebat rogans: ac petens præsertim, vt suorum parceres hostium cæcitati. Videbat enim & prouidebat iam B senex Pater hoc in tempore miseram humani generis vitam deliciis eneruari, & Iezabel Propheten se dicere, & seducere seruos Dei, fornicari, & manducare de idolothytis, ventris ingluuiem sequi, & libidine coronari. Quia, inquam, monstrum videri posset, si gula sine luxu, aut luxus sine gula regnaret, heu quàm misera conditio ventris, qui talium affinitate partium cohærens, vtroque cluditur fine, & malæ felicitatis fastu casso C vestitur honore. Vnde quamuis voce poëtica vtar, moneo vt vos qui legitis flores, & humi nascentia fraga. Hinc fugite, quoniam serpens his vsibus latet. At verò præfatus senex interim eos flere non cessabat, quos auiditate ditescendi velut quasdam aues nox illuminat, & dies excæat. Qui dum non dispositionem Dei, sed suos intuentur affectus, licentiam, vel impunitatem scelerum omnino putant esse felicem: sed eorum interdum immanitate flagitij, cælesti viro beneficia cumulantur, in tantum vt omne sibi gaudium æstimaret adfuturum, dum tentatione ad victoriam functus sit inuidorum. Idcircò quocunque se verteret, proficiens vltra, atque crescens ibat.

Apoc. 2.

Virgil. 3. Eclog.

Gaudebat ergo vt Dei in ipso compleretur voluntas, quia totus Deo subiectus esse parabatur. Aiebat namque inter reliqua patientiæ suæ verba, de suo quæstenti exulatu: ouium se velle imitari simplicitatis exemplum, & instar leporis mutationem loci non curare. Quis enim, dicebat, propter aliorum caloris indumentum, suo sine inuidiæ zelo nudatur vellere: & de sui indumenti exuuiis alterius fouetur nuditas. Ita siquidem & in me aliquod si est vtilitatis prudens opus, velim vt quilibet gratis sine meo percipiat quæstu. Atque ita si fuero huc illucque addebat, pro insidiantis impulsu more leporis fugatus, neque locum quietis, cui dudum prorsus insederam, cum mœrore relinquo, neque ad quem propellor, cum amore teneo. Nostra autem conuersatio in cælis esse creditur: idcirco quæ sursum sunt sapimus, & non quæ super terram. Mortui enim sumus cum Christo, & vita nostra cum eo in cælis est abscondita: vt cùm Christus apparuerit vita nostra, tunc & nos simul cum eo appareamus in gloria. His & huiuscemodi verbis ad petram, quæ Christus est, fratrum animos solidabat: vt quia inter fluctus marinos extra mundum positi videbantur, spe, quam velut ancoram habeamus, cælo profundius firmarentur.

Philip. 3. Colos. 3.

Quibus paterna ex acie per septennium ita discretione virtutum vallatis, factum est Domino annuente, vt sui exulatus iam finem faceret, & clarior propriis honoribus redderetur. Propriis ergo dico, quod merito sibi competerent, & idem summum paternitatis officium meritis illustraret. Alioquin honoribus dixi reddendum, quem proprius meritorum honor vbique & sapientia decorabat: non quod amiserit, quo reuerentia dignus censeri posset, sed æstimatione vulgi priuatus honoris officio, quantum in ipsis fuit, dignitatum fascibus redderetur. Cæterum exhonorari, sicut consulta veritas patefacit, non poterat, quem cælestis gratia illustrabat. Præsertim cùm indebitus honor potius turpet insipientem, dum summis sedibus inclarescit, quàm decoret: quia minus eius dedecus patuisset, si non altis sublimaretur officiis: quod velut struma, D vt quidam ait, in superficie curis feminet, vnde indignius prælatus videri possit. Sed senex noster, non tam alienis quàm propriis meritorum honoribus vbique ab omnibus veneratur, ab omnibus interim dignus honore censetur. Veruntamen quia improbos, vt dixi, dignitas reuerendos nequit facere, dum pluribus eos ostentat, sed despectiores, immo indignos eadem dignitas facit. Cæterùm senem nostrum tanta præditum dignitatis magnificentia fuisse constat, vt non so- E lùm per sublimitatis gradus illum contingeret videri honoratum: sed quia multo erat fultus consilio, idcirco etiam inter ignotos nimium videretur honorabilis.

Hebr. 6.

Quo factum est, vt peracto tempore eum summo tandem reuocaretur obsequio, vt pristinam reciperet dignitatem, passim omnibus exultantibus, &

congratulantibus penè cunctis. Vnde lætitiæ voces hinc inde ad cælum vsq; tollebantur. Gratulabātur Monachorū cœnobia, resultabat iucūditate Clerus Ecclesiarū, vulgi quoq; gaudia vbique ridebaut. Factus est autem concursus populi quasi si in communi omnium festo cæli præconio insignis redderetur. Fratres autē, cum quibus interim degerat, audito suæ regressionis die, cœperunt profectò contristari, & mœsti esse, atque quodam modo gratulari, contraque præ nimio amore ingenti animo lacrymabant: lacrymando quoque vix eum dimittere cogebantur. Inter quos virtute venerabilis Ragnardus qui postea Abbas eligitur, præcipuo feruebat mentis spiritu, flens mœrore animi, & flendo quoque lætabatur. Lætabatur quidem, quia veritatis amator locū taxati meriti recepisset: sed dolebat valdè, quod tanti viri præsentia priuabatur. Vnde factū est, vt cum pius Dei cultor iam iamq; inde abiret, & omnes fratres ardenti animo eius vestigia gressusque osculando lacrymis abluerent, eique valè dicerent, præfatus vir Dei domi intra lacrymatum cubicula se se reciperet, ne proficiscētem videret, quem plusquàm se manere secum vellet, pro quo mori etiam procul dubio paratus esset: sed cùm senex eum multum diuque expectando requireret, inuentus est in quodam obscuritatis loco flens, & eiulans, multaque trahens suspiria, qui cùm vocatus esset, vt seni valediceret, illeque nollet exire, precatus est internuncios, ne eum ibi plorantem detegerent. Quod audiens charitas sancti viri, regrediturum de naui, ne fratrem, quem Sanctum nouerat, inosculatum omitteret. Veniente autem ad eum sancto sene, cœpit idem magnis vocibus inclamare, ac dicere. Quid hic quæsisti, felix Pater, vel cur te mihi nunc ostendere voluisti? Testem, inquit, Deum habeo, quia mallē te hic mortuum sepelire, quam me relicto hinc viuus abites. Tunc omnes fratres, & famuli magnis eum prosequuntur fletibus: leuantur vela, randem remigia impelluntur: dant omnes gemitum, & ad littus eo vsque expectant quandiu eū possent conspicere. Feruebat verò vnus in eis spiritus amoris: & ideo non se poterant continere.

Ille verò solutis carnis quidem, non cordis aspectibus, longa corporis attenuatus macie, tandem peruenit ad palatium. Vbi suscepto eo ambitiosè ab A omnibus, quæsitum est, quomodo ei celsitudo Regia satisfaceret: quia timebant pro tanti viri iniuria futurum discrimen incurrere. Tunc beatus senex videns pudore animi talia meditantes, protuit ad medium, & verecundam regis mentem blandis deliniuit affatibus. Persuasit autem, nil eum de huiusmodi facto in animo retinere, sed omnia Dei iudicio deputare debere. Interea, tum eodem cogente Principe, compellitur recipere suum sanctæ vitæ cœnobium, flagitantibus filiis suis, vt eum saltem quocūque modo recipere meruissent. Ad quos B cùm aduenisset diu desideratus, vt piis eorum complecteretur iam iamque amplexibus, vexabat eum salutis inimica febris, itaut gemini affectus singulorum animos sauciarent. Pugnabat siquidem in singulis mœror compassionis, & lætitiæ feruor, eo quod viderent membra charissimi viri sæuissimè laniati, pro quo libenti animo etiam vitæ quàm fortes dispendium sustinerent. Vincebat autem omnes, nunc iucunditaris magni-C tudo, nunc lacrymarum effusio, & extollebant simul mixtim vsque ad cælum lætitiæ laudes, vt in eo Dominum illuc aduenisse nullus ambigeret, cui ita suscepto congratulantur omnes, idemque benignè allocutus est vniuersos.

Sed cùm ibidem aliquantisper dulciter quieuisset, charitatis officio iucundatus, iterum ab Augusto gloriosus accersitur, & redit ad palatium, vbi cùm introisset, velut quidam ait, virtutum radiis illustratus, quia venit Titan marcescunt sydera: apparuit autem D illico nudata insipientia, quæ tegebatur pallio caliginis, & factus est stupor nimius, quis senatum populi ad tantam ineptiam deduxisset. Qui comperto non parum eos inuidia fuisse delusos, duxerunt in irritum, penè quicquid per hoc tempus, vt eis visum est, argumentosè tractauerant. Soluitur itaque ceu multorum captiuitas, eorum maximè, qui ex regio pollebant semine, redditur in vno libertas omnibus quocumque in E loco tenerentur, nisi quos vita prius mors priuarat. Tum deinde quorundam tonsura, propter furoris sæuitiam, illata transiit ad coronam, & dant Deo sponte, quod dudum inuiti quasi ad ignominiā susceperāt. Quid plura? Ipse gloriosus Imperator publicā ex nōnullis suis reatib*

pœnitentiam ſuſcipiens, factus eſt omniũ humillimus, qui quaſi regali elatione ſibi peſſimus perſuaſor fuerat, vt quorum oculi offenderant in delicto, ſatisfactione Regia ſanarentur, præſertim quod eius velle cunctos conſiderare, eiuſque nolle conſpicere, manifeſtum non ambigitur. Sed niſi reuerſus eſſet veritatis aſſertor, interea minimè patuiſſet, quo lethargico ſpiritu premerentur. Vnde etiam matura ſenectus cæcitatis eorum vulneri, Chriſti antidoto mederi perſuadendo curabat.

Ac deinde ſtuduit, vt iuſtitiæ virtus & ſapientiæ ſuas reciperent ſedes: vt vnuſquiſque ſibi ſeruaret commiſſum negotium, & ſua cuique largirentur iura. Por-
1.Tim.6. rò nouitates vocum, & temerarias iuxta Apoſtolum, præſumptiones velut peſtem in omnib. reprimebat. Omne igitur quod in lege charitatis non inueniſſet, inimicum æſtimabat Deo, & velut venenum repudiabat. Cumque his & huiuſcemodi præconiis, velut aurũ probatum per ignẽ, clarius enituiſſet, factus eſt omnibus decuplo honoratior, itaut in ore omnium egregiè reſonaret. Amplectebatur autem cunctorum manibus & quaſi pater ab omnibus colebatur: eratque Eccleſiarũ magiſtris velut humilitate filius, conſilio verò & prudẽtia quaſi ſubuector inclytus. Qui cùm ita ſatageret indefeſſus, vt perfecti omnes & Deo digni inuenirentur, videtur demum nouus renaſci Francorum ordo, & aurora iuſtitiæ quaſi ab ortu ſurgere. Siluerat enim iam ex parte ſtratum fu-
Eclog. 9. roris æquor, & ventoſi ceciderant, vt Vir-
Eclog. 4. gilius ait, murmuris auræ. Redierat, vt idẽ inquit, virgo cupidinis, ſi parum liceat immutari, redierant & Saturnia regna: quia progenies bonæ mentis iam quaſi cælo refulſerat alto. Omnibus igitur circumcirca eatenus ſatisfactionis ſtudio illuſtratis, & ſuis cum eo ſummo fruentibus ocio, voluit ſe demum his eximere curis, vt eſſet ſibimet, & Deo intentus. Sed nequaquã paſſi ſunt ſancti fratres, licet multam eis excuſationem ſenectutis ſuæ prætenderet: quoniam quanto ætate maturior, tantò ad virtutum culmina tendentibus ſalubrior videbatur: præſertim cum vigore ſancti Spiritus, & viriditate adhuc non exhauſtæ carnis ſatis vigeret, curans ſe laboribus, & vigiliarum negotiis fatigari, etiam plus quàm iuuenum conſtantia ſequi poſſet.

Quis enim vnquam tam feruidus, quàm idem fuerat? Et quis alterius tam crudelis arbiter, quàm ille ſui videbatur? Fateor

A plane quod nonnunquã niſi erga ſe quod durior eſſet, neceſſitatem corrigendi habuit. Vnde cùm à ſuis fratribus & filiis quàm ſæpè corriperetur publicè, cur ſibi tam infenſus eſſet, qui ſic diſcretus omnibus habebatur, aiebat ita dicens, vt læſos eorum animos mitigaret: ego mei curam habebo, & prorſus veſtro prouidebo famulo, ne fame aut laboribus fatigatus pereat. Sed hoc peracto paulùlum deliteſcendo, non diu poſt reſumebat eſuriem, & laborum negotia, itaut vix iuuenilia membra ferre poſſent, quibus ſe parſimoniis, & vigiliarum operibus affligebat. At-
B tamen ſemper erat viroris gratia plenus, ſemper diſcreta macie ſatis admodum rubicundus: vultu quoque decorus, & venuſtus adſpectu. Neque enim faciem eius ac frontem ignauus rugabat furor: ſed totum eum matura hilaritas decorum componebat & aptum. Canities verò ſancta eum candore niueo exornabat, & velut lilium ſuper roſeos amictus, hinc inde coma capitis, quaſi clara palmarum, ſuper cutem renitebat: eratque, ſicut ſcriptum eſt
C in Canticis, *Senex noſter candidus, & rubicundus, electus ex millibus*: itaut cul- Cant. 5.
paretur in eo natura humana, quod antequam adulta ſit, vitiis corrumpatur. Et ſi velim laudare tantiſper glebam corporis eius, multis conferram nitoribus, erit exiguum quod impendo, quia pulchrius in eo renituit, ex quo Deo dilectus, & omnibus gratus fuiſſe probatur. Nec dubium Iſai 40.
quin omnis caro fœnum, & omnis gloria eius flos fœni. Verbum autem Dei, quod ſemper in eo ſapientia vixit, manet in æternum. Cæterum ſi nobilitatem, & perſonam eius ſcribẽdo, quod Græcè χαρακτη-
D ρισμὸς dicitur, ad purum pingere voluero, ero ineloquẽs ſuper quem facundia Rhethoricæ artis, atque omnis eloquentia puto quod muta ſit: ſilebit illa Demoſthenis oratio, & abyſſus Tulliana conquieſcet.

Etſi verò ſecundum huius artis peritiam omnibus modis eius perſona conſideretur, vt poſſit laudi idonea in negocio approbari, non immerito his anteferetur, in quo multum quod ſupereſt, feli-
E cius inuenitur. Conſideratur autem nomine, natione, patria, genere, dignitate, fortuna, corpore, inſtitutione, moribus, vita: quomodo rem familiarem adminiſtret, qua conſuetudine domeſtica ſit, affectione, arte, conditione, item altera conditione: habitu, vultu, inceſſu, oratione, affectu. Iſtis igitur modis con-

sideratis, persona censetur: vtrum improbus quis ad negocium, an idoneus perhibeatur. Sed videre iam iuuat, an luculentus senex noster tot effloruerit præconiis, quot sunt ad laudem sui declamatoriæ artis insignia. Nomine ergo harum in catalogo virtutum, primum an sit sapiens, quæritur. Et quis sapientior, quàm qui vniuersa cælestis magistri præcepta, magis quàm artis eloquentiæ, sollicitus seruans, studuit non admittere causa Dei quæ prohibentur, & seruare cuncta quæ iussa sunt? Porro cùm sapientia sit rerũ humanarum, diuinarumque cognitio cum studio benè viuendi: non dubium, dici posse sapientem, qui & quæ Dei sunt Deo, & quæ hominum sunt, prudenter norit administrare, & velit propter Deum. Hoc igitur negocium prudẽtis viri est: & ideo is, de quo quærimus, sapiens fuisse non ambigitur. Natione autem carnis, quod cunctis liquet, Francus erat: verum & renatus in Christo, vbi & spiritu conuersatus cælestis efficitur. Patria verò, quamuis hic natus verissimè videatur, Hierusalem illa cælestis fuisse, qua nusquam felicius habitatur, propriis perhibetur meritis: genere quidem nobilium nobilissimus Francorum, vt paulò ante prompsi, prosapia ortus. Sed gratia demũ à Deo in filium est nobilius adoptatus: qui licet dignitate regia magnus videretur, in maiores effectus est sublimitate perennis vitæ. Fortuna namque qua fuerit auctus, probatur illo in loco quo dictum est,

Pauper in angusto regnat habendo Deum.

Siquidem quia contempsit modica, ingressus Domini sui gaudia, sublimatur, & supra multa constitutus erigitur. Corpore verò, vtrum validus, an decorus fuerit, fides probat, & morum eximietas. Vnde nec immeritò illi aptatur illud in Canticis: (Cant. 5.) *Caput eius*, inquit, *aurum optimum, comæ verò eius sicut elatæ palmarum*, quoniam quicquid ad decorem ei collatum fuerat, sursum ad Deũ intendẽdo conscendere procurabat. Oculi eius velut columbæ desuper riuos aquarum quæ lacte sunt lotæ, quoniam totus adspectus eius simplex fuisse & solum in Deum intẽtus creditur, neque felle concupiscentiarum immixtus, sed vera innocentia mentis lotus. Porrò genæ illius sicut areolæ aromatũ, quę consitæ sunt à pigmentariis, videlicet à sanctis Doctoribus, omni flore doctrinæ, & virtutum exornatæ oleribus. Manus illius tornatiles, sanctitatis formam exprimentes, & motu sphærico celeriter ad

A omne bonum insistentes: plenæ hyacinthis, cæli specie in cælis thesaurizando renitentes, quæ multis replebantur muneribus. Venter eius eburneus, virtutum distinctus ordinibus. Guttur illius suauissimum, ob fauum eloquentiæ: & totus desiderabilis probitate morum, atque charitate eximia. Idcircò quærimus te Pater, dum pascis inter lilia, quærimus quem diligit anima nostra. In lectulo enim per noctes quærimus tecum lachrymis: sonet vox tua obsecro, in auribns no- B stris: vox enim tua dulcis & facies tua decora. Neque enim possumus te Patrem non amare, quem pro nobis credimus adfuturum.

Iam si de institutione agitur, eruditus fuit idem alter Moyses omni sapientia præsentis vitæ, quasi vnus ex filiis Regis: deinde perductus ad Sina, in quo ipsius Domini præsentia illustratur, & familiaritate continua fruiturus ingreditur. Moribus verò quibus fuerit exornatus, testis C est vita eius, quæ summis redolet meritorum insigniis, & præconiis quammaximis prædicatur. Victus namque, quem Philosophi definiunt consummati operis esse fruitionis exercitium, vt perueniat ad quietem, Dominus erat, quem dilexerat, quem amauerat, quem iugiter desiderabat. Gradus autem harum virtutum sunt, cùm apud eos primum ponitur affectio mentis. Porrò eadem affectio est animi, aut corporis ex tempore aliqua de causa commutatio. Deinde ex hoc quod D afficitur, vertit se in studium, vt effectum sui obtineat, studium autem est animi assidua & vehemens ad aliquam rem applicata magna cum voluntate occupatio. Postquam habitus induitur acquisitæ rei, cùm ad plenum id quod perfectum est obtinemus, de quo scriptum est: *Sacerdotes tui induantur iustitia, & sancti tui exultent.* (Psal. 131.) Felix quippe indumentum virtutis est, (Apoc. 16.) quo quisquis induitur, & custodit vestimenta sua, ne nudus ambulet, hic nuptiali veste indutus foras non eiicitur: (Matth. 22.) E quam si primus parens noster in paradiso (Genes. 3.) denique conseruasset, nequaquam apertis oculis nudus inueniretur. Vnde, sicut scriptum est, dum idem descenderet, expoliauerunt eum latrones, & plagis impositis abierunt. (Luc. 10.) Sed senex noster floridus, tali coopertus habitu, iam credimus quod audit. *Ambulabit*, inquit illi Christus, *mecum in albis, quoniam dignus est, & non delebo nomen eius de libro vitæ.* (Apoc. 3.) Talique indutus habitu, dum esset pater eximius, exer-

cebat se plurimum vt pro victus alimonia fruеretur Christo, quem induerat.

Porrò restat, iuxta præfatam disciplinam, requirere quomodo rem suam administrarit. Quid verò dicam, rem suam quomodo administrauerit, qui nec se sibi retinuit? Fecerat enim, quod audierat à
Math.19. Domino: *Si vis*, inquit, *perfectus esse, vade, vende omnia quæ habes, & da pauperibus: & veni, sequere me.* Hoc impleto, cæterum res Ecclesiæ suæ quemadmodum administrauerit, testes idonei sunt sancti fratres, quorum consilio vsus est, & obsequio. Per quos ita cuncta disposuit, vt & omnibus satis esset, nec multum alicui superflueret, neque in vacuum quid periret, sed omnia ad Dei laudem humanius largirentur: fratribus salubria præsentis vitæ tribuens, & nociua quæque ac superflua resecans, hospitibus abundanter omnibus administrans, familiam quoque satis illæsam à iugo seruitutis conseruans. Si quidem viduas huiusce familiæ destitutas, & cælibes viros per singulas villas constituens, eis stipendia iugiter ministrabat. Orphanorum quoque, & debilium, nec non & hospitum in eisdem locis, opportunius velut xenodochiũ constituerat, vt res Ecclesiæ huius suum omnes quasi patrimonium possideret. Testem Deum habeo, quod idem ipse huius ministros officij velut medicus sæpè instituebat, vt & ipsi excogitarent artificiosè, quomodo rerum aliquid eis ad comedendum pararent, & in huiuscemodi cibis eorum sanitas ne periret. Porro Regi, & diuitibus, nostrorum nullus tam largus erat, idcirco vt in omnibus Deus largitor omnium glorificaretur, Beatius, inquam, multoties iudicans dare, quàm accipere, atque medium inter paupertatem, quantum ex se erat, & diuitias propter alios semper incedere, idque vt ij qui habent, tanquam non habentes esse instituerentur. Iustum etiam percensuerat, vt omnes huius Ecclesiæ famuli sic tãquam Patrem eum sentirent, vt timidi quoque Dominum eum esse non ambigerent: insuper ita eorum virtutibus fautor, & institutor existeret, vt vitiorum quoque dominus, quamuis discretus, & seuerissimus
Hebr.9. fieret persecutor. Iam porro qua domesti-
3.Reg.8. ca consuetudine fuerit, nouit mensura sancti oraculi, in quo fuit manna abscõditum, & vrna aurea: altare quoque incensi aureum, & virga Aaron quæ frondnerat, habens illud, (nempe, oraculum) xx. cubitos in longitudine, & xx. in latitudine, xx. quoque in altitudine: vt ex omni parte gemino denario consummatus charitate Dei, ac proximi, quadratura perpetua fulciretur: nec dubium quin Dominus ei fuerit fundamentum. Intra quam mensuram atticulatus, sola nonit contemplatio diuina, quid senex noster pro suo more domestico tractaret.

Affectione verò ita illectus omnium bonorum incitamentis, vt super fraterna viscera charitatis officio ceu faculis vreretur. Deinceps igitur arte qua fuerit eruditus, patet quia fœcundus inuentus est eruditionis consilio. Prudentiæ namque, vt dicitur mille oculis inspector, virtutum quoque disertissimus disputator: liberalium artium adeo vsque sanctissimus institutor, vt probares in eo illud B. Antonij: quod sensus adinuenerit artem, & qui sensus sit integer, eum arte non indigere. De conditione iam vltra quid loquar, qui, vt præfatus sum, Regali ex progenie clarus refulsit? Necnon & de altera conditione: vtrum proprius vt ipsi dicũt: adoptiuusve an abdicatus fuerit, quid ingerã cum & Bernardi filius fuisse, fratris Magni Pipini regis, & Dei esse adoptiuus non abnuitur? Habitu autem quo fuerit infulatus, constat paulò antè me dixisse, quod Christus eius tunica talaris fuisse probatur.

Cæterum vestimentorum habitus, vni sufficiens, Monasticus fuisse ostenditur, pro frigore potius membra muniẽs, quàm honoris aliquid gerens. Dicebatur quippè à quibusdã pro ludo, lorica fulgoris: quoniam erat pelliceus, & quasi thorax circà viscera fomentum caloris. Vultu autem suauis idem, & statura palmæ adsimilatus erat: eo quod pulcher aspectu, & decorus esset, velut paradisi deliciis enutritus. Quàm pulchri gressus eius, & quàm speciosi pedes ad euangelizandum, quippe quibus expeditior damis, in calceamentis ornatior filia principis. Porro eius oratio, quàm facunda, quam plena sensibus, quã suauis auditu manauit? Extant eius Epistolæ ad plurimos directæ, & omniũ voces, qui nunquam se vberius, aut expressius loquentem audisse testantur. Voce quidem canorius cygno mulcebat auditum: sed & melle dulcius palato cordis melodia sapiebat. Erat autem omnis narratio eius aperta valdè breuis, ac lucida, quod dictionis genus oratores summis extollunt laudibus: nil fæculentum admiscens, neque dubium quid in sensa refervans. At verò plano in clausulis proce-

dens gressu, sensus eius fauifluus pinguissimo claudebatur fine. Erat igitur sonus assertionis expositio dictionum, ita ut voce formaretur proprius verborum intellectus, & suis singulæ partium qualitates restituerentur sensibus: habens omnia membra narrationis capitulatim distincta, & ad retinendum facillima, ad persuadendum verò vel dissuadendum promptissima, semper auidius ad intendendum promouens audientes, igne calidius ad desiderandum, torporem discutiendo, incitans desideter. Quæ si facundia daretur mihi, luculentius explerem quod conatus sum: nunc autem excusatio pro ignorantia, venia pro voto debetur: præsertim cùm stylus nullius ad hoc negocium melius expediret, quàm eius, cuius vt vita præeminet, ita & sermo antecellit: sed quia id ingenij vnda denegat, voluisse tantum, charitatis iura implesse probabitur.

Restat nunc affectu qualis fuerit, intimare. Sed quo artis ingenio pandā eius affectum animi, qui vno semper mētis ardore afficiebatur in omni vitæ negocio? Iugiter enim cupiens dissolui, & esse cum Christo se laboribus fatigabat: permanere autem in carne, propter nos necessarium, licet aliter fateretur, penitus sentiebat. Vnde toto annisu vitæ satagebat prodesse omnibus, mille, vt ita dicam, charitatum semper negociis occupatus: præsertim quod esset consilium totius patriæ, & pater omnium indigentiū, qui ore ac manibus cum omni circunstantia facultatum, pro libertate Christi erat omnium seruus.

Philipp. 1.

Quoniam cùm esset semper accensus ardore, peruenit vsque ad Saxoniæ fines, vbi iam paruissima cellula à sancto viro, suo æquiuoco, Adelhardo nomine, sumptu huius monasterij ędificari cœperat, eo quod idem beatus vir, quia suus fuerat nutritus, & familiaris filius, intercesserat loco eius, dum ipse Hero insula exul haberetur mundi, & paradisi ciuis. Videns igitur pius Pater ac senex Sanctissimus cœptum opus quod pietatis esset officium, Regem adiit, & petiuit ab eo, vt daretur ei locus ædificandi: quia ille, in quo situm fuerat, non vtilis, aut aptus esse probabatur. Quod audiens Imperator Augustus, gauisus est valdè volens ei multa largiri, nisi retineret eum ipse, qui nulli vnquam concedebat sibi dare, quantum quilibet voluisset, sed quantum idem vel si modicum censuisset: agens semper illud Apostoli, quia *beatius est dare, quàm accipere.* Accepta autem potestate à rege, vt vbi vellet, illud ædificaret, elegit locum valdè amœnum, & Monachis nimis congruum ad habitandum. Vbi & Rex postea plurima propter Dei omnipotentis amorem contulit beneficia.

Act. 20.

Est autem locus pergentibus ad ortum solis de fonte Patris: situr supra littus Vuisiræ, in modum Δ. litteræ, vallis planitie collocatus: habet ad ortum solis præfatum alueum & montem porrectum in facie iuxta fluuium. Porro à meridie mons alius egrediens è fluuio, sinu rendit ad occasum. A Septentrione verò alter è regione pari situ pergit, quo vsque sibi inuicem, viam per medium dantes, copulentur: atque ita in medio fit vallis, figuram Δ. hoc modo, quantum recordor, exprimens, nec immeritò. Nam Magister veritatis, diuino nutu edoctus, talem elegit locum, qui & Christi nutriret discipulos, & suo eos describeret charactere, & figuraret situ. Nihil enim in omnibus Geometriæ figuris triangulati consummatius, aut perfectius inuenitur. Est enim hic numerus totius habitudinis & superficiei in Arithmetica solus principium: in Geometria idem planior inuenitur. Et quisquis diligenter inspexerit hanc figuram, neque in his artibus aliquid mirabilius reperitur, neque in nostra disciplina quicquam maius, aut melius prædicatur, quàm TRINITAS DEVS VERVS. Igitur sine hoc numero formatum aliquid, nihil perfectum innuitur, videlicet sine principio, ac fine, & horum medio inter principium, atque finem. Hæc verò figura princeps est vt dixi, latitudine, eo quod cæteræ omnes superficies in hac resoluantur. Ipsa vero, quoniam nullis est principiis obnoxia, neque ab alia latitudine, nisi à se sumpsit initium, in sese ipsa resoluitur. Quæ si ita sursum erecta fuerit, vt ostensum est, igne charitatis flammare ibidem habitantes debere monstratur. Quod autem ipsius à latitudine sit initium, ostendit latum Dei mandatum nimis, non nisi dilatato corde perfici posse. Quod verò omnes semper fines in se resoluit, liquido signatur quod omnes reliquæ virtutes eius latitudine cōsummantur, & ipsa charitas non nisi TRINITATEM colendo in vnitate perficitur, & vera perfectio in his tribus vnitas indiuidua teneatur.

Psal. 118.

Hæc ideo me dixisse sufficiat, vt mōstrarem, quàm prudens idem, ac sapiens fuerit, quantoque charitatis ardore feruebat, qui talem ac tantum discipulis habitandi locum pararat, irriguum aquis, ve-

lut si minor Aegyptus esset, & alter paradisus Domini, venientibus de fonte Patris in ortum solis. Verè de fonte Patris, dixi: quia in Christo renati creduntur, exinde non solùm ad ortum solis, sed etiam vltra solem vsque transcendere. Quem locum B. Pater Corbeiam alterius de nomine vocitauit, vt signum esset in posterum, à quo prius illud esset fundatum, quis mi Pater charissime, narrare sufficiat prouidam doctrinam tuam in omnibus? Verè fateor, quod quoties tui recordor ad liquidum miror satis, quàm prouidus eras in omnibus. Recordor enim doctrinarum tuarum, quibus eos alebas, & instituebas B tenellos de fide, & charitate, inter quas etiam spem mediam collocabas, deque moribus, & de omni doctrina vitæ. Qualiter etiam oblatas sibi res à quolibet suscipere debuissent, cum ipsos inter sollicitudinis negocia peragebas: commendans illis per omnia, vt in nullo terrenorum cupidi essent, neque quicquam vellent accipere, vnde alij grauarentur: & si hæredes essent rerum largitoris, cautè considerarent, ne fortè ipsi quorum erat hæreditas, postmodum inopes fierēt. Hæc erat eius sollicita & C pia consideratio in omnibus, quibuscunq; præerat locis: vt neque inhonestum quicquam acciperet, neque aliquis quasi causa misericordiæ postmodum pœnitudine premerētur. Dicebat enim, quod multi, non solum Rectores Ecclesiarum, sed etiam ipsi ibidem Deo degentes, qui seculo renunciasse videntur, ob id decepti essent quod rebus nimiis abundarent: in tantū, vt seculo seruire denuo cogerentur, qui mortui esse mūdo debuerant. Quid, inquit, prodesse poterit rebus propriis futuros expoliari hæredes, & rursus eas mancipari D negociis secularibus? Constat igitur nos in præsenti tempore ideo Reipub. deseruire, quia ipsa nostris attenuata cupiditatibus ex se subsistere non posse manifestè causatur, & idcircò nos infelices, qui liberi esse in Christo debuimus, facti sumus turpissimæ seruitutis, etiam inuiti, serui. Occasione itaque accepta, quasi in Dei causa mundi militiam baiulamus, cum Apostolus dicat, *Nemo militans Deo, implicat se negocijs secularibus.* (2. Tim. 2.) Neque enim à no- E bis exigitur, quod necessaria tantum retinemus: sed quia superflua, vt ab ipsis dicitur, possidemus, & vnde miseri lari in possessione esse cupimus, inde angustamur in omni opere bono. Quapropter filioli estote contenti paupertate Christi, sine qua nemo est diues. Noueritis enim,

A quod beati sunt pauperes spiritu, quibus regnum cœlorum repromittitur. Et ideò fratres mei nolite quasi pro pietatis opere sectando auaritiam possessionem æternam perdere. Estote igitur, quod vos æterna Christi vocatio esse voluit, vt paupertate Christi participando diuites esse cum eo sine fine mereamini.

His, & huiusmodi eūm eos quotidie corroboraret, ac confirmaret, construebatur ibidem, Deo agente, non solùm Monasterij, sed etiam cælestis patriæ fundamentum. (Matth. 2.) Quid putas, quanto tunc gaudio afficiebatur eius animus, quantaque lætitia, cum Dei omnipotentis amor ita flagraret in eis, vt etiam omnis illa regio Deū per ipsos benediceret? Fateor itaque quod ad nos nonnunquam rediens, præ amore pio, & spiritali gaudio vix se poterat continere, hinc inde exultans, atque gaudēs, quod Christus per eum glorificaretur in multis: nos quidem rigans, ac pascens cælesti pabulo, illos plantans in Christo, ac propagans, agebat vt fructum plurimum Deo ferrent. Itaque sic in omnibus se exhibens, Christi vices agere credebatur: etiam & forma humilitatis omnibus anteibat. Qui ita iugiter vno iubilationis afficiebatur spiritu, appetebat ingressionis campum: quæ ingressio secundum B. Augustinum lib. de animæ quantitate, vna de septem, & sexta perfectionis est virtus. Quintus siquidem earum gradus est Tranquillitas: sextus ingresio: septimus, contemplatio: qui ita decentissimè possunt edici: in se ipsa dum anima quælibet secū ingreditur, & versatur. Ad Deum dum quotidie ardenter desiderando, ad eum ingreditur, ita dicens: *Sitiuit anima mea ad Deum fortem, viuum, quando veniam, & apparebo ante faciem Dei?* (Psal. 41.) apud Deum, cum iam claro lumine indesinenter contemplando ei inhæreat, in quem desiderant etiam Angeli prospicere. Quo nūc senex noster se peruenisse lætatur, lætatur meruisse, gratias agit, atque comprehendisse summo alacritatis animo amplectitur.

Vnde quid aliud dicam, quàm illud Elisei: Pater mi, Pater mi, currus Israël, & auriga virtutum? (2. Reg. 2.) Ecce nos quàm subitò desolatos relinquis: & ideò quærimus te lachrymosa voce, & scrutamur mellifluos mores tuos manè in præcordiis nostris: nec vsquam in pupilla oculi nostri silet, neque consolatur, nisi cum sibi te pro nobis melius adesse promittit. Recordamur enim, quibus nos lactabas vberibus,

vel quanto in te Dei fruebamur oraculo, quantisque ferebamur alarum remigiis, & nutriebamur charitatis visceribus: ita vt si saxei essemus, tua nos molliret pietatis oratio. Omnia enim nobis omnibus factus eras, vt Christo nos lucrifaceres. Quod si ad speciale quorundam te vertisses negocium, vni in momento dabas vitæ consilium, alium interdum deliniebas osculis. Porrò illius manum stringens alterius animum mito demulcebas affectu: atque ita omnibus vnus eras, & totus singulis. Fratrum verò nomina licet scripta in viscera sanctæ sollicitudinis, imponeres, de manu tamen certus eorum numerus diligenter scriptus penè nunquam aberat: idq; ideò, vt omnes sedulo inspiceres, & mores singulorum apud te sollicitus pertractares. Iam enim de singulis tecum in iudicio disceptabas, ne damnum postmodum de creditis ouibus sustineres. Benè igitur noueras quid cuique expediret: & ideò omnibus exhibebas quod saluti singulorum congrueret. Erat ergo discretio tua in nullo, quantum dici fas est, exorbitans à proposito, facilitate complendi, quæ singulis expedirent: generaliter verò procurando cunctis congrua. Nullum fermè per hebdomadam familiaritatis affectu non allocutum relinquens: nullum quem in die generaliter, nisi ex aliqua impossibilitatis causa, non instrueres: omnibus præbens salubria, nulli prorsus denegans, vt credimus, necessaria. Idcircò filiæ Hierusalem, prout compellor dicere, flete hunc senem nostrum, & lamentum sumite. Flete virũ, qui vestiebat nos charitatis coccino, desuper totum deliciis intextum, qui præbebat cultui ornamenta virtutum. Induite cilicium, & amare plangite, quia qui consolabatur nos, & fouebat quasi nutrix in gremio, sublatus est, & recessit. Vnde plorans plorabit anima mea, & erunt lachrymæ in maxillis meis, quandiu non intueor, quem diligit anima mea. Putasne veniat mihi Pater tempus, quando vel si quo quomodo liceat faciem, speciemque vultus tui conspicere?

Sed quid interim iam deinceps agimus anima? Ecce nunc vsque quasi inter roseos versati sumus campos, & conspeximus amœna virtutum de fonte sancti Spiritus irrorata: nunc verò instat, vt mortis eius finem pandamus, quem habuisse talem, glorificandum est: amisisse, flendum: peruenisse verò ad beatorum gaudia, congratulandum. Sed quanto nobis iucundius est, in eo quod amatur versari: tanto grauius est, eius absentiam, quam semper præsentem cernimus, tolerare. Vnde, ceu respersum nebula, mœstũ est omne quod inspicimus: caligant oculi nostri, operimur singultibus, tremunt digiti, rotatur caput, funduntur lachrymæ: & insuper est pio amoris affectu quædam flendi voluntas. Vnde & quanto hæc prolixius ad cõsolandum cudimus, tanto ardentius amore afficimur, amando quoque dolore premimur. Idcircò mi Pater charissime, ocyus transibo obitus tui paginas, in quo diutius immoranti vehemens languor ingruit. Hinc quidem interim adstillat lugendi facultas, sed paulò post consolabimur de peruentu, quo tu nunc lætaris in gaudio. Vnde quæsumus priusquam incipiat calamus pulsare tui exitus horam, reuertere Sunamitis, reuertere, inquam, paululum, vt intueamur te. Recipiet enim inde Spiritum linguæ calamus, & leuius transibimus amaros legendi cursus. Reuertere, reuertere, mi charissime, & quid videbimus in te, nisi vt castrorum acies quomodo sis ordinatus? Ad nos saltem semel, quæ sumus, conuertere: vt omnes, qualem te prius habuimus, quantusve & modo sis, videamus. Ecce ascendisti, nouimus per desertum quasi aurora consurgẽs, pulchra vt Luna, electa vt Sol, terribilis in Deo, velut castrorum exercitus ordinatus.

Quid igitur terribilius humanis aspectibus videri potest, quã tui vultus erat aspectus, in hora cum nobis indulgentiã dares? Præceperas enim petentibus nobis, Pater, vt omnes humi sederemus: quatenus tuos nostrum ex integro, & nos tuum erectis oculis potuissemus conspicere. Quo, fateor nil me ordinabilius à Magistro audisse indultum, nilque flammantius, aut horribilius aliquid me vidisse, quàm in tuis oculis. Pressius itaque enucleans sensum, ita affatim cunctis es locutus: Ecce, inquis, de creditis ego ouibus rationem redditurus venio: vos autem, ô mihi commissus grex, de obedientia, & inobedientia vestra sententiam excepturi, attendite, quod idem, qui nunc adsisto, in tremendo iudicio vobis coram adero, & quid de talentorum pecunia sim lucratus, vel quomodo illam expenderim, præsentabo. Attamen interim si quid est, in quo excessi in vobis sciens, aut nesciens, volens nolensve, indulgere, prout ego iuxta quod oportet, si quid est quod meũ sit indulgere, vice Christi relaxo. His igitur tum ita præmissis, plenus feruore spiritus recessit, quasi iam futurus arbi-

tet in suo: vt instrueret se, quasi contra A spiritalia nequitiæ tunc in cælestibus pugnaturus, rationem villicationis suæ redditurum: licet semper quasi in mortis articulo pertractasset, tunc tamen velut cōtra legiones iturus, diligentius mentis aciem disponebat, si fortè ludibria huius vitæ sine impedimento posset effugere. Sed quia occursor decuplum eius viginti millibus superare legitur, semper quæ pacis sunt, Dominum precabatur: *Domine*, inquit, *pone me iuxta te, atque ita cuiusuis manus pugnet contra me*: alioquin turmas B non effugiam iniquorum, quia *tu solus inuentus es inter mortuos liber*. Venit ad te exactor, & in te non inuenit quicquā quod suum esset. Idcirco fac me firmius in te inhærere: vt & ipse per te tuo in corpore mali totius inueniar liber.

Iob. 7. Psal. 87.

Qui totum se ita discutiens, adhuc inuenit in se qualiacunque, quasi nondum exhausta, & præcepit ea coram quibusdā fratribus exponere, (quorum vnus, etsi indignus, ego eram) interrogans si de his se in iudicium meritò venturum fore pertimesceret. Quibus auditis iuxta diuinam C scripturam percensuimus, non ad eum pertinere, quæ ipse quasi sua longè diuque plangebat. Quid putas quàm subtiliter secum reliqua disputabat? Quam sibi seuerus erat, qui pro alienis etiam, vt pro suis se puniebat? Interea singulos de singulis monens, & instruens, aiebat vt post obitum suum in electionis pace, castè, ac rectè secundum Deum inter se conuenirent. Exposuit etiam fidem suam coram quibusdam ex nobis, pene & omnem do- D ctrinam quam docuerat, vt ex hoc eam firmius commendaret pectoribus nostris. Hinc est quod tali absentes mœrore suffundimur, inde verò gaudentes sumus, quia de patre talia recoluntur. Hinc ad hoc afficimur, ad aliud hinc protrahimur. Plangimus in eo siquidem maturitatem morum, fidei firmitatem, soliditatem spei, charitatis fundamenta, ex integro altissimam Christi humilitatem, & ditissimam in omnibus largitatem: nec vt Saluator, inquam, miseram Hierusalem ego lugeo: E sed ploro in vnius morte pariter omnes virtutes exibuisse: Non quod nobis desit ille, qui abiit: sed quod talem videre desiuimus, quem sine lachrymis vix aut nunquam recordari valemus. Quis enim fictis oculis eius recordabitur, in quo penè omne honestatis decus sublatum est? Aut quis non doleat præsidium totius Europæ subitò deperiisse? Vel quis sine mentis scrupulo poterit Epistolarū eius nitorem eloquentiæ recitare? Quem si vulgo audisses, dulcifluus emanabat: si verò idem barbara, quam Teutiscam dicunt, lingua loqueretur, præeminebat claritatis eloquio. Quod si Latinè, iam vlteriùs præ auiditate dulcoris, non erat spiritus. Idcirco mihi charissimi ô vos omnes, qui nostis quid boni habeat tanti viri præsentia, & transitis per viam, attendite & videte si est dolor sicut dolor nostrûm omnium. Videte igitur, quod subitò vindemiauit nos Dominus, & facti sumus squalidi, venustate sublata. Aerugo possedit nos, quia decus roseum versum est in fauillam.

Parauerat ergò se Simeon senex ad natalem Saluatoris accensis lampadibus occurrere, & Regem Regum Dominum Iesum, procedentem de thalamo suo, vlnis suis lætus suscipere: sed te tigit eum triduo ante natalem Domini validissima febris, dum iuxta consuetudinem noctis medio in Basilica fleret. Qui ita perdurans ad vigilias vna cū fratribus, hostiam iubilationis in pectore Domino consecrabat: & quanto, vt multi testes sunt, altiùs voce canebant chori, eò ampliùs idem flebat in iubilo. Sicque se pertrahens ad matutinorūm vsque laudes, nec minùs amore Christi febricitans elanguebat, sicut scriptum est in Canticis: *Fulcite me floribus, stipate me malis, quia amore langueo*: Et dum quotidie magis magisque multis premeretur doloribus, spiritum non relaxabat, semper Deo intentus. Disponebat igitur ita omnia prouidus, ac si nihil mali ferret in corpore: instituens, & ordinans ita singulas officinas, vt nihil finis eius imperfectum inueniret: præcipuè vt & sanctus dies dignis celebraretur honoribus. Quo peracto vehementius cœpit vrgeri febribus, quotidie tamen ad oratorium B. Martini veniens, quem copioso amore in vita semper dilexerat, ibidemque Missas audiens communionem sanctam percepit, donec vltimus dies vitæ à noctis huius eum eduxit caligine.

Cant. 2.

Interim verò audiens beatus vir Hildemanus Episcopus, quem ipse Monachum nutrierat, & per concessum Regis tanto Bellouaci sublimarat honore, sanctum ægrotare Patrem, aduenit illicò, & excubabat iugiter ante eum, donec viuendi finem fecit, & eum propriis manibus vna cum cunctis fratribus sepeliuit. Qui dum aduenisset, gauisus est S. Pater alacritate maxima, & lætatus, vt vix se ferret præ nimio exultationis gaudio. Agebat nanque Deo immensas gratias, quod de hu-

ius eum consolaretur aduentu, & dicebat. Deus omnium institutor, & rector, gratias tibi ago, quia non sum fraudatus à desiderio meo. Interea cùm cœpisset idem S. Episcopus à nobis percontari, vtrum benedictionis oleo sicut à B. Apostolo sancitum est, deberet perungi: interrogauimus eum vtrumne vellet, quẽ procul dubio scieramus peccatorum oneribus non detineri. Quod ille audiẽs, erectis oculis in cælum cominus obsecrabat vt fieret. Quid putas tum sanctus agebat animus? quantis tunc replebatur lachrymis? Erant igitur oculi ad Deum defixi: manus verò ad cælos extensæ, inuitansque sanctum Spiritum, dicebat: *Nunc dimittis seruum tuum Domine, secundum verbum tuum in pace:* quia percepi omnia tui mysterij Sacramenta. Et nunc quid superest, nisi vt ad te veniam? *Veruntamen non sicut ego volo, sed sicut tu vis: tantùm fiat voluntas tua.* Alioquin sitiuerat iam idẽ diu venire ad fontem. Vnde & quasi iocosa voce, plenus grauitate fidei, frequenter dicebat: Hinc ibo, & ad Deum meum veniam: lætus, inquam, veniam, lætus moriar, lætusque transibo ingentes huius vitæ foueas: quoniam ad gaudia peruenturus sum sempiterna, longè mihi antè promissa.

His & huiusmodi dictis sedulo se armabat Christi miles, donec ingressus est locum tabernaculi admirabilis in voce confessionis & laudis; vbi & inuentus est exercitus multitudinis festa celebrantis. Ibique iam senex noster tripudians creditur præcinere: Nox præcessit dies autem appropinquauit. Qui cùm quotidianis diebus adhuc in carne febricitans, immẽsis se Deo taliter commendaret laudibus, contigit subitò, dum solus apud se ageret, ad eum ingressum fuisse sanctum Episcopum: ad quem continuò exclamans, ait: curre velociter, ô Episcope, præcipio tibi, & osculare pedes Domini mei Iesu Christi quoniam ecce adest. At ille audiẽs valdè contremuit: quia quò iret, vel quid ageret, penitus ignorabat. Ille verò hoc dicto recepit se sub silentio, & quieuit. Tum deinceps peracto die octauo natalis Christi, alacrius cœpit insistere vt iam hinc ei celebratis diebus liceret abire, si quomodo ipse tandem perueniret ad festum, quod nox non intercipit, neque morbo corrumpi potest. Et peracto igitur iam noctis mediæ spatio, ita adorsus est, & fratribus dicebat: O filij, semper mihi in Domino multum charissimi, scitote

A quoniam hodie hinc ibo. Datum est enim mihi iam hinc exire, ac videre, (quod vtinam fiat,) & apparere conspectui Redẽptoris mei. Finitus est ergo iam cursus certaminis mei, & restat penitus, quid acceptuturus sim prouocationis præmio vt ignorem. Credimus nos tamen Pater, quod nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, (alioquin vacuus est labor fidei) præsertim qui dicere cum Apostolo veraciter potuisses: *Cursum consummaui, fidem seruaui:* de reliquo quid

B aliud quàm reposita est mihi corona iustitiæ, quã reddet mihi iust^us iudex in illa die?

Tum manè iam facto, accersitis nonnullis ex nobis, cœpit idem B. Pater vrgere, quatenus matutinas ocyus præuenirent. Quibus dictis in laude Christi cælestis eius lingua obmutuit. Tunc vero simul conuenientibus omnibus sanctis fratribus, communionem sanctam percepit

C ferme hora diei prima, sicuti mos est: & cœperunt eum hymnidicis laudibus Domino commendare, ita perdurantes in eius exequiis, vsque in horam diei nonam. Tum idem, quando & Christus in cruce emisit Spiritum, vt daretur indiciũ, quod cuius crucem in vita tulerat, quemque secutus fuerat, eius & in mortis articulo sequeretur vestigia, donec perueniret ad eum quem quæsierat, quem optarat, quẽ & diu de toto corde desiderarat. Quis, putas, tunc ea hora luctus omnium erat, & quam præcipua fuerint lamenta Monachorum? Attollebatur autem sursum vox

D vna canentium in excelso, & fletus omnium deorsum singulorum scindebat pectora, quoniam sicut alibi dictũ est, & piũ erat tanto viro congaudere, & pium erat eius abscessu flere. Quis enim non fleret, etiam si de silice natus esset, ea hora, cum inclytus Dei pastor hinc abiẽs cælos peteret? Ipse enim erat, bone Iesu, quem in toto ex omnibus solum Abbatem reperi: ipse ex vniuersis, quem alterius

E plusquam sua quærentem inueni. Qui sicut mater amat vnicum, ita quosque tenerrimè diligebat, atque vt solidiora caperent inuitabat.

Quapropter, quæso, attendite viri, & videte vniuersi populi matrem Corbeiam flentẽ, quod est aluearĩũ Monachorũ: flẽtẽ, inquam, ac dicentem: Ablatus est magnificus meus mihi, & nullus est, qui consoletur me ex omnibus charis: quoniã cõpleuit Dominus furorẽ suũ in me, & fecit quæ cogitauit. Cõpleuit ergo quæ præceperat à dieb^us antiquis. *Terra es, & in terrã ibis:*

Idcircò abiit charissimus mihi, & recessit. *Ierem. 31.* Reuersa est ergo virgo Israël ad ciuitates suas, & deinceps ambulat gloriosè super aquas redemptionis æternæ. Ipse nāmque est, qui erat mihi votorum charissimus. Ipse conuertens animam meam, & custos vitæ meæ: ipse qui consurgens pro nobis in principio vigiliarum, effundebat velut aquam cor suum ante conspectum Domini. Nunc verò posuit nos Dominus ad modicum desolatos propter eum mœrore confectos. Ideo ergo ponimus in puluere os nostrum, sperantes in misericordiis Domini, si fortè sit spes vt peruenire possimus, quò iam pius Patronus noster peruenisse creditur. Quod donec fiat, donec optata dies veniat: hæreat lingua mea faucibus meis, si tui non meminero Pater Adelharde, si non te proposuero in principio recordationum mearum. Alioquin obliuiscatur me dextera mea, nisi nomen tuum, laudesque pandam. Credo, mi charorum charissime, quod prius maternus amor perire possit, quàm nos te non diligere. Quia etsi illa suorum obliuiscitur, nos tui nunquam obliti erimus: sed dum sæcula manent, & nox cum die partitur vices, fama prædicabitur de te semper sanctissimæ vitæ, nosque tua nunquàm immunes erimus à laude. Tu autem, quæsumus, trahe nos hinc post te, curramus in odorem vnguentorum tuorum: quia meliora sunt vbera tua vino, fragrantia vnguentis optimis. Recti enim te diligunt, & ideo quærimus, quousque perueniamus, vbi pascis, vbi cubas: scimus namque, quod in meridie.

Neque igitur iuxta quod fabulæ ferunt Threicium fecisse Vatem, gemimus apud inferos coniugis mortem: sed super astra tollimus Patris nomen, quò te solenniter conscendisse fatemur. Ergo & si felix fuit ille, qui fictè potuit lucidum boni fontem visere: & felix qui potuit vincula grauis terræ soluere: feliciores sumus nos, qui possumus post te Patrem talia, & tam sancta vota dirigere. Fingitur enim ille præfatus vates flebilibus modis flendo post coniugem syluas currere fecisse, amnes stare immobiles, iunxitque intrepidum latus ceruæ sæuis leonibus: nec timuit lepus iam cantu placidū canem. Cuius cùm feruor intima pectoris flagrantia vreret, nec sic mulcerent animum cuncta quæ subegerat: it mites ad superos, quærens coniugem: nec reperta infernas adiit domos, illic sonantibus cordis blanda carmina temperans, quicquid de præcipuis musicorum fontibus hauserat. Ad cuius voces vmbrarum Dea miserans, tandem, inquit, vincimur arbiter: & ideo donamus coniugem viro, emptam carmine. Quid putas tum ille, iuxta Poëticam narrationem, luctûs dabat? quantosque threnos geminans amor mouerat? quantisve precibus veniam implorarat? Cuius noua carmina stupuerat infernus. Vltrices scelerum Deæ iam mœstæ madebant lachrymis.

Sed nos, Pater charissime, talia non ideò inferimus, quod ignoremus neminem ab inferis sine Christo regressum fuisse: sed quid boni habeat amor volumus aperire. Amor enim maxima lex sibi est: & ideo imitando quærimus te quasi per legem, quia omnis via tua, lex vitæ fuit: vt mereamur peruenire ad te, immò ad te, quia ad Christum, quo te peruenisse credimus & optamus. Et precamur, vt Deus nostris fletibus motus exaudiat, & donetis feliciter nobis, immò nos tibi, quia te paradiso datum petimus. Credimus nāque, quod ibidem coronaris iā de capite Amana, de vertice Sanir, de cubilibus leonū, de mōtibus pardorum. *Cant. 4.* Ista quippe omnia triumphando vicisti: idcirco factus es suauis inter delicias Paradisi, & decorus, nec est in te macula. Dextera igitur Christi amplecteris, & læuam sub capite pacis somno dormiens premis: & ideo factus es coram eo quasi pacem reperiens. Lectus ergo tuus, quia in pace Christi versaris, floridus iuxta meriti qualitatem. Tigna domus tuæ cedrina: laquearia verò cypressina. Et nos quidem, Pater amicissime nobis, iuxta quod intelligimus, gaudemus & gratulamur tibi, quia euersa domo inuenta est in te drachma, quæ perierat: perierat enim noctis caligine circunfusa, sed accensis lampadibus, tibi felicius denuo inuenitur. *Luc. 15.* Vnde interim quando aliud nō valemus, iura sepulchri tui flētes circunsedemus, & super adspergimus orationum flores. Legimus super illud nomen bonum, quod melius acquisisti, quàm diuitias multas. *Prou. 22.* Nam nostrum alij pallentes violas tibi, & candentia lilia carpunt: alij narcissum, & florentes rosas: alij serpillum beneolentem spargunt. Isti colocasia, & mollibus illud vacciniis pingunt: quidam & suaues intermiscent odores. Nonnulli verò salsis lachrymarum rigant fontibus, & ego litterarum superintexo pallas: quatenus æui temporibus futuris, sanctum seruet

nomen: neque enim fucatæ artis eloquentiam rexo: sed findone munda, puritatis opere, illud inuoluo. Alioquin si quis plenius hunc virum nôsse desiderat, quàm fortiter fide mundum vicerit, legar illud, vbi inscribitur ei nomen nouum, & nomen ciuitatis nouæ Hierusalē. Et cùm intellexerit, quibus ciuitas fulgeat ornamentis, hoc totum illi conferat, eo quod ibidem quodammodo ipse, ciuitas, & possessor huiusce ciuitatis à Deo creditur esse factus.

Apoc. 2. 3. & 21.

Vnde gaude, & lætare virgo fidei, felix Corbeia, ex antiquo vocata: quia meruisti talem in Christo frui, & possidere patronum. Quæso te mater Religionis inclyta, amplectere hunc virum, quem tu tyronem cælestibus sobriè ac discretè instituisti moribus: & imitare illum, qui te postea multis ampliauit honoribus. Quare igitur mœrore consumeris virgo & filia Dei summi, quasi non sit tibi consiliarius? Ecce fratrem reliquit tibi hæredem, qui multis adhuc pro te sudabit laboribus. Absterge, quæso, lachrymas: quoniam mittes obuiam de medio tui etiam hunc senem, cùm vniuersæ terrarum partes miserint eximios quosque viros. Porro vicina Monasteria cùm dederint, videlicet Vedastum, Atrebates, & Centulum, sanctissimum Richarium: & alia circunquaque viros religione nobiles, dabis forsitan & tu non impari voto virum Deo dignissimum. Neque infœcunda tunc eris, cùm inter reliquos istum etiam Domino de terræ puluere generabis: immò lætabunda, & gaudens veniendo venies saltem paucos ferens manipulos. Idcircò confortare & robustius age, donec Amalec occurrit in via, quoniam alter Iosue iam tecum dux, & præuius virtute, pugnat in acie. Fulci igitur istum iā in capite inter plurimos dimicantem: attende & illum in monte iam cum Domino palmas ad sublimia porrigentem. Hic pugnat, ille orat: hic hostem premit, ille vincit. Iste namque est, charissima mihi mater, fratrum amator, & populi Israël. Hic qui multum orat pro suis charitate perpetuus. Hic qui iugis, vt credo, intercessor erit pro ciuibus. Vnde & Domine, iuxta B. Ambrosij vocem, quia nemo habet quod aliis plus deferat, quàm quod sibi optat: non nos ab illo post mortem separes, quem in hac vita charissimum senimus: sed vbi es, nos facias esse simul cū illo, vt vel sic eius perpetua visione apud te fruamur in Christo, quem propter te in hac vita charissimum valdè dileximus, nunc in pace Christi sepultum.

Exod. 17.

2. Machab. 15.

Sepulta sunt autem decenter membra charissimi senis, in basilica B. Petri Apostoli sub fastigio inter eiusdem medioximæ quatuor Ecclesiæ centra, tectus polito lapide: super quem octonis sculptum versibus musici carminis haustu dignè legitur:

Hic iacet eximius meritis, venerabilis Abba,
Noster Adelhardus, dignus honore senex.
Regia prosapies, paradisi iure colonus,
Vir charitate probus, moribus, atque fide.
Quem dum sub tumulo recolis tu quisq; viator,
Cerne quid es, quid eris, mors quia cūcta rapit.
Nam post octauas Domini hic carne solutus,
Succedente die astra petiuit ouans.

Et sunt ibidem perhumati quatuor circunquaque venerandi viri, qui fuerant vno eiusdem officio seruitutis, à Domino propagati. Quod factum non casu contigisse puto: sed vt quorum vna in Christo fuit militia, post Iesum crucem sublimius eodem in loco ferre propriam, vnus esset & sepulturæ locus, qui eos duntaxat secundum similitudinem eiusdem crucis insignius connecteret. Quorum medius senex noster cernitur, super quem signa ad horas diuini officij pulsantur, vt ex hoc clarear, iuxta quod prouenisse creditur, quia fuerit lingua eius cymbalum sancti Spiritus, & inuitatorium ad diuini operis officium, ibidem dedicatum. Vnde & octoni versus, quòd post octauas Domini obierit, titulantur: quatenus monstretur eum opere consummato, quo dudum omnes inuitauerat, ad octauam Domini, pullo litterarum imminuto numero feliciter peruenisse.

PASSIO SANCTORVM
RVFINI ET VALERII, EDITA A VENERABILI RADBERTO CORBEIENSI ABBATE.

xviii. kal. Iulij.

RADBERTVS Corbeiensis Abbas, Confessoribus Christi. Ad memoriam Sanctorum Martyrum Rufini ac Valerij. Cùm nos supplicationis detulisset affectus, oblatus est nobis certaminis eorum libellus, cuius historiæ deprauatam videns seriem, seu propter antiquitatem, seu propter scriptoris imperitiam, ad emendatioris stili formam transferre conatus sum, petentibus id ipsū loci ipsius habitatoribus. Religiosum sanè, vt credimus, obsequium, ac sanctis Martyribus dignū, vt quorum doctrina vitæ nobis iter ostensum est, quorum exemplis ad virtutum studia imbuti sumus, quorum precibus saluamur ac præsidio protegimur: eorum quoque victorias, ad nostræ fragilitatis institutionem, monimentis inseramus, nec perire per negligentiæ torporem patiamur vtilem nimis atque salutarem cunctis piè legentibus prouectum. Si enim vestis exiguæ particula, vel modicus resoluti corpusculi puluis, de Sanctorum memoriis comparatus, ineffabile fidelibus præbere patrocinium creditur, quis dignè vel explicare vel cogitare valeat, eorum vita virtutesque quantam salutis materiam conferant deuotis mentibus, cum replicantur? Inde namq; fides firmatur, pietas nutritur, mundi contemptus nascitur, desiderium supernorum generatur, &, vt totum breuiter dicamus, mors aufertur, vita largitur. Sic enim Saluator, qui credit, inquit, in me, etiam si mortuus fuerit, viuet. Ad resurrectionem denique ex mortuis, ad immortalitatis bonum perpetuæ, historia Sanctorum, incentiuum est sanctitatis, gradus prouectionis, ianua supernæ contemplationis.

A Quæ quanto maiora sint quàm vestis aut puluis corporum, quanquam sanctorum, facilè comprehendit, quicunque prudēter aduertit. Illa siquidem corruptibilia, hæc permanentia, illa terrena, hæc cælestia, illa mortalia, hæc sempiterna, in illis primæ transgressionis sententia præsentatur, in istis nouæ libertatis dona comprobantur: vtque, quod est, dicamus, illi quod honoris sunt, quod gloriæ ista conferre, hæc autem ab illis defectum potius pertulere, quàm suscepere profectū. Corpus namque quod corrumpitur, deprimit honestatis ac sapientiæ meritum, non eleuat, & carni & sanguini amica B sunt vitia, contrariæ virtutes. Cùm hæc ita se habeant, nonne videtur indignum, dum illa thecis aureis vestiantur, pretioso lapide adornentur, si sordidè ista & negligenter habeantur? Quod sit, quando vel ad memoriam posteritatis non statuuntur, vel sententiarum atque verborum vitiis violata, ad dignitatis habitum non reformantur. Non quod virtutum insignia, & gesta Sanctorum stupēda, fucos verborum, atque ornamenta requirant orationis, sed quod simplex eorum atque naturalis prolatio, distincta tamē & honesta debet specie enitere, C ne sermo confusus & horridus non instruat, sed offendat auditorem. Porro quemadmodum vita Sanctorum diligenter atque aptè descripta laudes eorum dilatat, ita quoque negligentius habita, gloriam eorum diminuit, Ecclesiæ famam obnubilat, Christi victoriam abscondit. Neque hæc loquentes sanctis pignoribus derogamus, quandoquidem cunctis piè se venerantibus, & peccatorum obtineant veniam, & virtutum præstent suffragium, & immortalitatis conferant gaudia. Sed vt ista suspicientes,

doctrinam vitamque eorum, quorum ſunt in ſanctis cineribus memoriæ, & audire deſideremus, & audita cordis ſecreto mãdemus: vt quorum cineres deuoto reueremur obſequio, eorum vultus mens noſtra viua ſemper contempletur ſpecie, quatinus ſpiritus noſter eorum ſemper ſpiritui iunctus, quos mundus habet occiduos, nos amplectamur viuentes. Nec enim iure putantur abſentes, quibus per memoriam præſentamur, per amorem cohæremus, per aſpectum cordis alloquimur. Qua de te, merito nos redarguendos B non æſtimo, quoniam ſtuduimus deprauata corrigere, inueterata reparare, quandoquidem per hæc vtilitati legentium deſeruire quæſiuimus. Non enim geſtorum fidem corrupimus, ſed noſtro ſub eloquio priorum ſcriptorum texuimus hiſtoriam. Quod ſi quis noſtram ſpreuerit editionẽ, legat, ſi maluerit, antiquam. Nobis ſatis eſt noſtræ deuotionis ſtudium ſanctis Martyribus obtuliſſe, credentiũ in Chriſto prouectibus conſuluiſſe, petita rogantibus præſtitiſſe, agones mirabiles pro C Chriſto deſudatos non occuluiſſe. Ceterum, imperitorum calumnias, malitia ſeu liuore conflatas, ſurda debemus aure tranſire. Sed veniamus ad narrationem.

MPERANTIBVS Diocletiano & Maximiano Auguſtis, perſecutionis procella Chriſti Eccleſiis eſt excitata. Iam quidem Romani orbis fines veritatis Euangelium illuſtra- D uerat, iam cœlorum regnum fere gentibus fuerat prædicatum, iam Chriſti laudes omnis lingua reſonabat, omnis natio celebrabat, completa prophetia quę dicit, in omnem terram exiuit ſonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum. Iam Parthus recti tramitis callem didicerat, iam Æthiops cutẽ mutauerat, iam ſalutis telo Libya Africaque vulneratæ medelam capiebant, Aquilo rigorem glacialem clementia temperarat auſtrina, occaſus luciſuæ defectum in ortum potrexerat, bel- E laces Galli gladios in vomeres, lanceas in ligones conflauerant. Non Scythæ feritatem, non Thraces immanitatem, ouina manſuefacti ſimplicitate iam nouerant. Ipſa rerum domina Roma ſuperba dudum colla Chriſti ſubdere gaudebat humilitati, totus pene mundus in Chriſti gloriam reſultabat, vniuerſus orbis mortis de tenebris oculos ad nouæ lucis gaudia releuabat. Erat videre Iſraëlem Iordanis fluentis in nouitatis gratiam ſuperfuſum, & per Ieſum ſecunda circumciſione glorificatum Hiericuntina mœnia tubarum ſonitu ſubuertiſſe, Ahin conctemaſſe, habitatores vrbis ſiluarum tabernaculi vſibus delegaſſe, ciuitatem quoque litterarum, ſæculi videlicet ſapientiam deſtruxiſſe, omnemque Chananæorum regionẽ triumphatis regibus poſſidere. Parũque fuerat Chriſtianorum plebem ſuos ritus ſuamque religionem tueri, niſi etiam pro fidei ſinceritate, pro virtutum ſtudio, pro pietatis cultu, rei publicæ curis præficerentur. Palatinas igitur ædes Chriſti milites obtinebant, vrbana negotia diſponebant, prouinciarum procurationes adminiſtrabant, cernebatur vbique ſacer conuentus, ſanctitatis ſtolis & probitatis inſignibus radiare, in foro, in plateis, in vrbibus, in agris, laus Chriſti perſonabat. Deſtruebantur fana, ſimulachra confringebantur, luci ſuccendebantur, templa verò ſuperno regi fabricabantur, altaria erigebantur, cateruæ populorum ad Eccleſias innumerabiles confluebant, hymni cum gaudio celebrabantur, lectiones ſanctæ, cum timoris horrore diuini recitabantur. Interea verbum Dei, omni ætati, omni ſexui, vniuerſæ conditioni, ſecundum vnius cuiuſque intelligentiæ menſuram, à principibus Eccleſiarum diuidebatur. Dies feſti cum ſpiritualis voto lætitiæ ducebantur, memoriæ Sanctorum cæleſti iam ſede quieſcentium agebantur, Meditabatur in terris ſupernorum ciuium vita, &, vt ita dixerim, terrena conuerſatio in cæleſtem migrauerat formam. Quid mirum, cùm cæli degebant in terris? Cæli, inquit, enarrant gloriam Dei. Plus inferam; non iam in terris, ſed in cælis morabantur, de quibus Apoſtolus. Veſtra autem conuerſatio in cælis eſt. Ergo homines, cæli effecti, in cæleſtibus erant, terrena calcauerant, ad ſuperna conſcenderant, manſuris inhærebant, omnibus per circuitum nationibus & terrori erant & admirationi. Inter eas enim poſiti, tanquam luminaria in mundo radiabant, vt dignè Spiritus ſanctus ſuper Eccleſiæ ſuæ laude præcinuerit, Quã ſpecioſa eſt amica mea, quã decora, pulchra vt luna, electa vt ſol, terribilis vt caſtrorũ

aciesordinata. Reuera enim speciosa erat, quando sanctis componebatur moribus, decora, quando virtutum illustrabatur insignibus, inde in vita plebis honesta lunari nitebat pulchritudine, in rectorum meritis solis splendore fulgebat, & per ornatissimam diligentissimè Religionis modestiam aduersariis cunctis incutiebat tremorem. Tanta igitur stuporis admiratione capti gentium populi cõuertebantur, & relicto dæmonum cultu, diuinæ seruitiũ Religionis profitebantur: B vtque cælestis participes regni redderẽtur, sacri fontis desideranter lauacrum expetebant. Sic per tempus plurimum Ecclesiarum status incrementis prosperis augebatur, & gloria earum terris excedens, & cuncta supereminens, festinare videbatur ad cælum. Nulla enim occurrebat inuidia, nullus liuor nequissimi dæmonis obuiabat, quando quidem cælestis dexteræ fulciebatur auxilio. Populus etiam tunc benè de Deo pro pieta- C tis cultu & iustitiæ obseruatione promerebatur. Verùm vbi ex multa libertate multaque indulgentia vitiati sunt mores, & disciplina corrupta est, dum alter alteri inuidet, & alter alteri derogat, dũm se inuicem mordent & incusant, & aduersum semetipsos intestina prælia commouent, dum verborum iaculis proximorũ corda terebrant, dum principes cum principibus, populi cum populis, seditiones & certamina commouent, dum simulatio in vultu, dolus in corde, fallacia D profertur in verbis, & malorum per singula cumulus intumescit, diuina prouidentia iacturam disciplinæ populo suo illatam ex plurima pace & nimia sui lenitate perspiciens, aggreditur primo sensim refrænare lapsantes, & integro adhuc Ecclesiæ statu, congregationibusque manentibus, indulget interim eos qui erant in militia tantum gentilium persecutione pulsari. Sed cùm nullus ex hoc clementiæ eius intellectus populis redderetur, E quin potius, velut ignorantes Deum, absque diuina prouidentia res agi ducerent, & per hoc eo magis persisterent in malis suis, atque ipsi, qui duces populi videbãtur, & principes diuini mandati immemores effecti, aduersus se inuicem contẽtionibus, zelo, liuore, superbia, inimicitiis, atque odiis inflammarentur, ita vt tyrannidem potius quàm sacerdotium tenere se crederent, Christianæ humilitatis & sinceritatis obliti, sacra mysteria prophanis mentibus celebrarent, tunc demum secundum vocem Hieremiæ Prophetæ, obscurauit Dominus in ira filiam Sion: & deiecit de cælo gloriam Israel, nec rememoratus est scabelli pedum suorum, in die iræ suæ. Et sicut iterum dicit summersit Dominus omnem decorem Israel: & omnes maceriis eius destruxit, euertit testamentum serui sui, prophanauit in terram sanctuarium eius, destruxit eum ab emundatione & sedem eius in terram deiecit, minorauit dies temporis eius, perfudit eum confusione: quandoquidem gloriam Ecclesiæ, quæ velut astra cæli in huius mundi nocte lucebat, in opprobrium & confusionem deduxit, nec in corde posuit, quod populus olim dilectus fuisset, quod agni incontaminati sanguine redemptus; quod multis signis & prodigiis de Ægypto liberatus, quod per fluenta rubri maris siccata, spirituali Pharaone summerso, transpositus, quod vocem loquentis Dei de cælo audierat, quod pane vitæ pastus, quod salutari Spiritus sancti torrente potatus, quod æternæ vitæ mysteria & nosse meruit & accipere: horum nihil memoratus, in die furoris altissimus proiecit omnem sanctificationis suæ plebis decorem, vt quæ ante fuerat honori, fieret in contumeliam, quæ prius venerationi manebat, daretur contemptui. Angelorum præsidia submouit, pastoralem munitionem destruxit, testamentum vitæ gentibus dedit prophanandum, & omnem religionis decorem sordibus & abominationibus prophanauit. Quantoque fuerat prius gloriosa cunctis, tantum obscura & vilis dedita est vniuersis. Etenim tẽpla Dei viui ab ipsis fundamentis destruebantur, scripturæ sacræ in plateis publicè cõburebãtur, sacerdotes & principes Ecclesiarũ nudati & vincti per foros & plateas trahebantur, & carceribus tradebantur. Effusa est enim contentio super principes, & facti sunt opprobrium vicinis suis, subsannatio & illusio cunctis per circuitum nationibus. Nonus decimus igitur agebatur annus imperij Diocletiani, mensis Martius, dies solennis paschæ, vt Eusebij narrat historia, cum edicta Principis per vniuersum orbem proponebantur, vt cunctæ quæ vsquam erant Ecclesiæ vsque ad solum destruerentur, scripturæ sacræ igni exurerentur. Post non multum verò temporis proponuntur & alia, vt Christiani diuersis suppliciis addicti sacrificare cogantur. Hic verò Sancti Martyres ingens spectaculum & Angelis & hominibus ef-

ficiuntur, cùm perſecutorum crudelitate ad ſupplicia traherentur, vt agones mirandos omnibus deſudarent. Per vniuerſas ciuitates, regiones, prouincias, impietatis decreta peraguntur, noua & exquiſita diuerſi generis tormenta Chriſtianis inferuntur. Alij carceribus clauduntur, alij flagris afficiuntur, alij eculeis diſtenti, vngulis abraduntur, traduntur in exilium, beſtiis ſubiguntur, aquis præfocantur, ignibus concremantur, gladiis feriuntur. Nec ipſis quoque mortuis cadaueribus impiorum manus parcebant, B quin aut inhumata beſtiis auibuſque lacetanda proiiciebantur, aut fluctibus immerſa piſcibus voranda tradebantur, aut in fauillam redacta, in pelagi profunda diſpergebantur.

Hac tempeſtate inſignes viri, & fidei conſtantia morumque ſanctitate præclari, Quintinus, Victoricus, & Fuſcianus, Rufinus, & Valerius, Criſpinus, & Criſpinianus, cum cæteris ſuorum ſociis Romanæ vrbis oriundi, Belgicæ ſecundæ populis, gentili adhuc ſuperſtitione detentis, C verba vitæ prædicantes, eos à iugo dæmonum ad Chriſti libertatem vocabant. Qui doctrina mirabiles, virtutibus illuſtres, tanquam lætiſſima ſidera Gallias illuſtrabant. Fama eſt hos cum beato Dionyſio, qui à beato Clemente Romanæ ſedis Pontifice miſſus fuerat, vt frigida gentilium corda fidei calore animaret, Galliarum fines penetraſſe: ſed temporum ſeries repugnat. Sanctus namque Dionyſius ſub Domitiano Cæſare anno eius Imperij ſecundo, martyrio coronatus eſt: iſti verò Diocletiano & Maximiano Auguſtis, immortalitatis gloriam perceperunt. D Quod temporis ſpatium, decem & ducentos non minus continet annos, qui numerus annorum, & noſtri & alius æui homines, non ſolùm certaminis tanti habiles officio denegat, verùm ipſius corporis vita fungi penitus recuſat. Vt ergo veriſimilis ratio demonſtrat, ille, id eſt Dionyſius, cùm adhuc Belgicos caligo E gentilitatis perpetua nocte vexaret, illuxit, & perfidiæ tenebras ab incredulorum mentibus tanquam Lucifer matutinus amouere cœpit. Iſti verò cùm iam lucis ſerenum nocturnas diſſipauerat vmbras, nec tamen perfectum fidei diem præteritæ infidelitatis crepuſculum præſentabat, tanquam clariſſimi & veri ſolis radij fulgentes apparuere: & aduentus ſui exortu perfectum credulitatis lumen pollicentes, noctem totius gentilitatis expu-

lere. Ille igitur cum ſociis ſuis, veritatis viam Gallorum populis quibuſdam initiis retexit, at iſti firmis plantis & ſtabili greſſu per eam incedere docuerunt. Nec minus tamen eſt meriti principium gratiæ cæcis adhuc mentibus aperire, quã perfectionis plenitudinem dedicare, quoniã luminis ortus omnem claritatis auſpicatur integritatem, & plenitudinis ſumma principij ſemper ad caput refertur. Sic auroræ roſeus fulgor meridianum cõſecrat ſplendorem, & huius dignitas candoris orientem veneratur illuminationem. Alioquin Paulus plantat, Apollo rigat, Deus verò dat incrementum. Non igitur diſcernamus merita, quorum nõ largimur honores, nec de coronis litem conſtituamus, quorum neſcimus agones æſtimare. Sed illi iudicium relinquamus, qui martyres ſuos & vincere fecit, & triumphantibus reddidit coronas. Equidẽ filij patribus officioſam dependant venerationem, & famuli patronos religioſis ſtudeant obſequiis honorare. Spectent agones, nõ diſcernant; mirentur victorias, nõ æſtiment; ſtupeant coronas, non iudicent. Cùm igitur ſæua barbaries cruentis manibus aras dæmonum antiqua non religione ſed impietate veneraretur, & pari conſenſu vna ſuperſtitione, numeroſas Deorum cateruas ſeneſcente iam iam mundo ſuſpiceret, nec aliquis veritatis ſplendor tenebroſa Gallorum corda illuminaret: tandem diuina pietas indoluit, & ad depellendam mortis caliginem, nouæ gratiæ præcones deſtinauit, per quos Belgica depoſito errore verum fidei lumen cœpit videre, indeque quotidianis prouectibus augmenta capiendo ſalutis, vſque ad ſupradictorum Quintini ſcilicet Rufini ac Valerij tempus, dæmonũ cultores, quamuis Chriſti Eccleſiis ornata, complectebatur. Sed vt à prophana ſuperſtitione prouinciam ſancti martyres liberarent, ab vrbe Roma profecti, Gallias petierunt. Non perſecutionis timore, quæ tunc per orbem ſæuiebat vniuerſum, ſed zelo charitatis accenſi, vt homines à mortis dominatione liberatos in vitæ reſtituerent dignitatem. Quid enim vno in loco vitarent, quod vbique detonabat? Aut quid conſequentia tormenta metuerent, quæ libenter pro Chriſti amore ſuſtinuerunt? Non igitur corporis vt mortem fugerent Gallorum adierunt feritatem, magis verò quatenus per martyrij palmam properarent ad Chriſtum, ſæuitiam ferociſſimæ gentis expetierunt. Hac itaque tempe-

ſtare Rictiouarus in Galliis præfecturã gerebat. Vir animi feritate crudelis, & impietatis immanitate ipſis truculentior legibus Imperatorum. Qui cupiens imperialibus ſatisfacere decretis, & veſaniæ ſuæ furore accenſus, grauiſſimã in Chriſtianos perſecutionem cœpit agitare: & vt culturam ſimulachris exhiberẽt, nunc terroribus, nunc blandimentis ſuadere, non adquieſcentes vero diuerſo tormẽtorum genere necare. Certabat enim dæmonis miniſter, impietatis arbiter, fomes vitiorum, quatenus animas ad cæli palatium properantes, ad tartari profunda deponeret, & Chriſti ſanguine redemptas, denuo dæmonicę iugo ſeruitutis addiceret. Diaboli nimirum, cuius vas manebat, imitator. Ille namque in paradiſi ſublimitate conſtitutos ad lacrymarum foueam deiecit, iſte in virtutis arce locatos, ad ima vitiorum proturbare quęrit. Expulit ille de amœnitate vernanti, hic auertere tentat ab immortalitatis regno. Et quamuis ſimili propoſito & eadem ſtudeant intentione, diuerſa pugnant arte decipiendi. Diabolus enim, vt fallat, ſerpentina fraude blandus ſeductor accingitur, hic verò, vt perdat, dolis violentiaque circundatur. Creſcit enim ſæuitiæ cumulus aduerſus innocentiam ſemel addictã, etiam famulatus tormentis diſquiritur, qui primo lenocinante fauore ſuadebatur, ſed Chriſti militibus eo glorioſior victoria præparatur, quo fortiora certamine appetuntur. Et inde triumphus vincentibus maior aſſurgit, vnde hoſtilis manus acriori ſæuitia pugnat. Saranæ igitur executor in Chriſti exercitum fremere poteſt, ſuperare non poteſt, impugnare valet, ſed victus recedit. Cùm ergo plurimas vrbes Galliarum roſeo Martyrum ſanguine decoraſſet, ciuitatem Remis aduenit, vbi multos Sanctorum ſuppliciis pro Chriſti confeſſione diuerſis interemit. At poſtquam quos in eodem loco huius nominis dignitate nobilitatos repererat, acerbitate pœnatum conſummaſſet, fama beati martyris Quintini permouetur, quod virtutum ſignis & prædicatione ſublimi multa diuerſorum milia populorum à ſimulacris auerteret, & ad veri ſemperque viuentis Dei religionem manciparet. Itaque tantum animarum ſalutem & dæmonicæ ſuperſtitionis detrimentum ægrè nimis ferens, ab vrbe digreſſus, Vitomandis iter inuadit. Siquidem libellus paſſionis Sanctorum Rufini atque Valerij continet, in ea ciui-

A tate venerabilem diebus illis fuiſſe Quintinum. Ipſius autem hiſtoria paſſionis inſinuat Ambianis ciuitate primo à Rictiouaro præfecto conuentum, & variis pœnis excruciatum, quique inſuperabilem Chriſti martyris animum deprehendens, ad Auguſtam Viromendotum ferro manus collaque vinctum deſtinault. Quo perductus, eodem ſæuiente Præfecto diriſſimis eſt tormentis appetitus, ad extremum verò capite cæſus, atque in fluuium præcipitatus. Verùm vbi pri- B mo fuerit auditus, non eſt noſtrum iudicare, cùm fides ſepulturæ locum confiteatur paſſionis, nec repugnans eſſe videatur, ſi prius Ambianenſem decorauerit vrbem, non ſolùm prædicationis, verùm quoque glorioſæ titulo confeſſionis, ac poſtea Viromandis profectus, non minoris famæ celebritate, propter ſignorum claritatem & prædicationis inſtantiam, C aures impij ſollicitauerit Præfecti. Neque enim tantus Chriſti Martyr, etſi carcere ſuſceptus, etſi ferro ligatus, à prædicatione linguam tenuit impeditam: immo tunc conſtantius, tunc ardentius eũ prædicabat, cuius caritate ſucceſus inter flagella ridebat, inter eculeos exultabat, inter figentes laminas tripudiabat. Egreſſus igitur ab vrbe Præfectus, Remenſe ad palatium regium quod fuerat ſuper fluuium Vuidolæ ſitum, diuertit. In quo loco Sancti viri Rufinus & Valerius plebem credentium non modicam doctrina inſtituebant, moribus excellebant, virtutibus D irradiabant. At vbi Præfecto de eis indicatum fuiſſet, miſsis apparitoribus iubet illos præſentiæ ſuæ ſiſti. Quo cognito, Martyres Chriſti, non terrore pœnarum, ſed grauitatis conſilio, atque humilitatis magiſterio, abſcondere ſe à tyranni conſpectu voluerunt. Cæleſti namque magiſterio docti, quo ait, Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam verò non poſſunt occidere, ſed potius eum timete qui poteſt & animam & corpus perdere in gehennam: temporale ſupplicium & leue ac E momentaneum tribulationis nequibant pauere, contemplantes præſentium pauore cruciatuum non euadi pœnas, ſed mereri, nec à mortis ſupplicio liberari, ſed æternæ damnationis diſcrimina comparari. Magis verò paſsionibus Chriſti per patientiam communicare gaudebãt, vt eius gloriæ conſortes efficerentur. Non igitur qui fuerant fide roborati, ſpe certi, caritate ſuccenſi, latebram terrore victi petierunt: ſed Euangelico intenti conſtituto

præcipienti, Si vos persecuti fuerint in hac ciuitate, fugite in aliam, temeritatis audaciam grauitatis humilitate vitarunt. Denique quàm multi temeritatis abusi præsumptione, dum victoriæ palmam audacter inuasuros se crediderunt, pœnis defatigati miserabiliter ab arce confessionis ceciderunt. At verò qui suis viribus nihil attribuerunt, sed in Domino confisi certaminis campum sub humilitatis signis expetierunt, gloriosam de hoste victoriam retulere. Etenim columna fidei Petrus, dum temerè præsumit, vnius muliercula voce prosternitur. Vbi verò didicit nec velocium esse cursum, nec victoriam robustorum, temeritatis audaciam modesta mansuetudinis humilitate correxit: & dum suæ timet infirmitati victor efficitur, qui prius supra conditionis suæ meritum sibi arrogans superatur. Namque inconsideratæ militis confidentiæ, spes victoriæ nequaquam est conferenda, sed virtuti. Cuius comites semper existunt, & spes de prosperis, & cautela de aduersis. Propterea in parabolis dicitur. Palpebræ tuæ præcedant gressus tuos. Per palpebras enim subtilitas intelligitur discretionis, qua quisque sapiens gressuum suorum debet iter dirigere, ne securitatis planitie captus per imprudentiam decidat in voraginis præcipitium. Christi ergo milites altioris contemplatione consilij, à facie turbinis Ecclesiam Dei ventilantis declinare cupientes, absconsionis subsidium quæsierunt. Erat autem haud procul spelunca spinarum ac veprium densitate vallata. In eam se famuli Christi latere volentes contulerunt, quatenus vel vim persecutionis detonantem declinarent, vel si cælestis dispensatio iuberet, ad agonis studium de virtutum officina properarent. Interea donec suspensis animis Imperatoris superni sustinent iussum, hymnis vacant & orationibus. Speleum migrat in Ecclesiam, bestiarum cubile conuertitur in orationis domum, seruat specus quos fugat palatium, antra defendunt quos forum persequitur. Sic olim Prophetas & prioris sæculi iustos, speluncas cauernasque terræ ad munimen sui recolimus expetisse, quos vrbes vexauerant, regia proturbauerat, mundus contempserat. Denique Loth Patriarcham ne Sodomitana vastent incendia, spelunca recepta: & quem Segor tremore concusserat, terræ defossum securum faciebat. Heliam regalis vt perimat aula decernit, & fugitantem spelunca comple-

A ctitur, & quem ciuitas viuere non sinit, hunc spelunca vsque ad diuinæ secretum allocutionis attollit. In montibus, in specubus, in abditis terrarum filij Prophetarum demorantur, quos vrbes populosæ, castella munita, vici latissimi, conuitiis lacessunt, odiis insectantur, opprobriis defatigant. O humana inclementia peccati semine propagata! ô feritas animorum, sementino diaboli generata! Lustra ferarum suscipiunt, quos hominum domicilia reiciunt: inter bestias sunt securi, quibus inter homines nullus est locus tutus, seruos altissimi iustitiæ seruatores,
B pacis amatores, pietatis institutores, iniquitatis expugnatores, homines expellunt, bestiæ suscipiunt, populi debellant, feræ venerantur, Reges, vt perimant, insequuntur, beluæ, vt conseruent, sequuntur. Verùm non homines, sed bestiæ deputandi, quos ratio non regit, sed furor impellit; non modestia coërcet, sed libido submergit, scriptura loquente, Homo cùm in honore esset non intellexit, comparatus est iumentis insipientibus, & similis
C factus est illis. Dum ergo athletæ regis æterni, in penetralibus secretæ telluris degentes, turbarum tumultus, clamores aulicos deuitant, dum solitudinis incolunt secretum, dum quietem supernę contemplationis amplectuntur, dum volatu mentis temporalia neglegunt, & ad æterna contendunt, dum cælesti pasti dulcedine delectamenta mundi despiciunt, & ardentibus votis Regis sui præsentiam concupiscunt, satellites crudelis tyranni tandem famulos Christi reperiunt, & catenis vinctos ad tyranni præsentiam ducunt. Quos suis tribunalibus
D assistentes, huiusmodi verbis aggreditur. Rufine & Valeri, quos Deos colitis? Aut cuius religionis sacra veneramini? Sancti Martyres dixerunt. Vnum Deum colimus omnipotentem, immutabilem, sempiternum, creatorem visibilium omnium: omnia implentem, omnia regentem, omnia continentem: & vnum Dominum Iesum Christum; instaurantem omnia quæ in cęlis sunt, & quæ in terris. Deos verò, qui sunt simulachra, hominum arte formata,
E non veneramur, quorum substantia lignum vel lapis est, aut fulgens metallum, materies videlicet corruptioni subjacens & passibilitati, quibus dedit ars formam, ingenium contulit decorem. Diuina porro substantia, non aliunde, sed ex se ducens initium, nec tempori est obnoxia, quoniam ante tempora semper existit,

nec diminutionem recipit, in plenitudi- A
ne sui æternaliter perseuerans, nec per-
mutationem nouit, vniformis, simplex,
constans, perfecta, perpetuò subsistens.
Cuius verbo factus est mundus, & mundi
ornatus vniuersus, cuius Spiritu omnis
creatura stabilitur & moderatur, huic ho-
stiam laudis & sacrificium Spiritus contri-
bulati quotidie litamus. Præfectus ait;
Principes inuictissimi decreuerunt, vt re-
licta superstitione, qua hominem crucifi-
xum & mortuum colitis, dijs omnipoten- B
tibus quos Romana respublica colit, ado-
retis. Nefas est enim à maioribus susce-
ptam religionem deserere, quæ Romani
statum prouexit Imperij, regit atque tue-
tur: & ad nouitatis pueriliter inuentum
mentis leuitate transire. Sancti Martyres
responderunt, Non erubescimus crucem
Christi quæ salutem tribuit mundo, nec
mortẽ corporis eum pertulisse negamus,
per quam nobis donata resurrectio vitæ
est. Sed qui crucis improperium iactas, C
attende quia Dei filio supplicium ligni
perferente, sol caligine velatus aufugit,
terra contremuit, saxa soluta sunt. Et
cuius patibulum elementa non poterant
sustinere, suum professa sunt creatorem.
Qui mortuum calumniaris, agnosce quod
tertia die in luminis auras remeauit, & au-
ctore mortis superato, inferorum regno
spoliato cælos ascendit, & gaudentibus
Angelis triumpbum lætitiæ Patris con-
spectibus reportauit. Itaque Deus cùm
esset ante sæcula, Verbũ siquidem Patris D
per quod condita sunt sæcula, vt homi-
nem liberaret, homo fieri misericorditer
delegit. Et vt peccati iugum, mortis acu-
leum destrueret, Patris obtemperans ius-
sioni, crucis contumeliam, mortis iniuriã,
propria voluntate suscepit. Et crux qui-
dem Christi sapientibus mundi stultitia
est, sed Dei sapientia stultam fecit sapien-
tiam sæculi, docens se humiliando vsque
ad mortem, quod humilitas est ascensus
qua peruenitur ad cælos, & patientia vir- E
tus, cui potestas omnis succumbat inimi-
ci. Nec cæleste magisterium decebat, ni-
si humilitatis ac patientiæ armis accin-
gi, vt superbiam Diaboli, humilitate de-
iiceret, & præsumptionis audaciam, pa-
tientiæ grauitate calcaret, quatenus ad
cæleste palatium festinantes perdoceret
hostis antiqui contrariis esse iaculis vul-
nerandam, & vnde superbia prostrauerat:
illuc humilitatem conscendere, vnde le-
uitatis mobilitas deturbauerat, eo stabili-
tatis grauitatem remeare. Hanc igitur di-
uinæ reuerentiæ disciplinam mundanæ
Philosophiæ tumor non apprehẽdit, quæ
se non nouit humiliare, vt surgat, non
nouit stultam fieri, id est stultitiam suam
nosse, quo veræ Philosophiæ radios ap-
prehendat, atque ideo crucis opprobrium
ridet, mortis subiectionem in Dei filio
reprehendit, tanquam possit humilitas
esse vera nisi vilitatis contemptui patue-
rit, aut patientiæ plenitudinem nisi mor-
tis terminus ostendere possit, sed somniet
humana quas nesciat scientia virtutes.
Æterna verò sapientia mortales insinuat,
qualiter perfectam virtutis arcem & vi-
dere & ascendere præualeant. Non ergo
sicut imputas inanis superstitio est reli-
gio Christiana, sed doctrina vitæ, magi-
sterium salutis, cultus sanctitatis. Quam-
obtem in Domini Iesu Christi crucẽ cre-
dere fidelibus libertatis est gloria, mortem
eius pietatis officio venerari, vita est ex
mortuis. Deos verò quos magnificentia
vestra vocat omnipotentes, & misero er-
rore decepta Romana respublica primo-
coluit, nũc autẽ superna coruscãte verita-
te, maiorem illius partẽ constat illumina-
tam, non solùm Romani orbis imperium
non sublimant, moderantur, & seruant,
sed nec quidem semetipsos vel defendũt,
vel iuuare possunt. Denique si statuas in
delubris spectes locatas, quid diuini nu-
minis queunt habere, quibus nec vitæ,
nec sensus alicuius inest munus? Quam
largiantur opem, ne dicam regno, ciui-
tatibus, populis, saltem minimè bestiolæ,
quæ nec tantæ potentiæ sunt quantam
vermiculo vel cimici conspicimus inesse?
Hæc enim viuere se sentiunt, illa nihil
nouerunt: hæc voluntate sua vltro citro-
que feruntur, illa nisi aut elata, vel impul-
sa nequeunt moueri, vt puta quibus nul-
lus voluntarius inest motus: hæc appe-
tunt sibi conuenientia, declinant con-
traria, illis nullus est appetitus, quas insen-
sibilitas omni priuat affectu. Nullum igitur
valent auxilium præstare, quæ sui defe-
ctus nequeunt inopiam sentire, immo ma-
gnæ dementiæ comprobatur, vita ratio-
neque fruentes, ab inanibus subsidiũ spe-
rare. Quod si placeat illos, quorum hæ
fetuntur imagines, considerare, quid vir-
tutis, quid iuuaminis, quid diuinitatis
possunt habere, qui homines fuisse com-
probantur, atque mortis debitum soluis-
se? Nec homines illi, quos honos virtu-
tis atque decus benè gestæ vitæ reddi-
derit claros, sed quos tetra deformitas
vitiorum omni infamia turpitudineque

commaculatit? Denique ille maximus optimusque Iupiter, ex Saturno, siue Rhea procreatus, atque Cretæ tumulatus, non Deum se, sed hominem nascendo moriendoque fuisse demonstrat. Cui ergo potis est largiri salutem, qui non potuit à se mortem propellere? Vel cui vitæ dabit ortum, qui priusquam nasceretur esse non valuit? Aut qualiter aliorum vitas tuebitur ille, qui mox natus, ne perimeretur, furtim sublatus, fauces aufugit paternas? Quod si figmentis fidem poëticis dicatis non esse præbendam, historiæ vestræ certæ contestantur esse celatum, ne gladio paterno feriretur, quoniam pater Saturnus, vt regni solus sedē teneret, fidem fratri detulerat, omnes qui sibi nascerentur masculos, se peremptutum, quodque seruatum fuit in illo qui natiuitate Iouem præuenit. At verò Iupiter & Iuno gemini cùm fuissent editi, paternis vultibus Iuno præsentatur, Iupiter autem subtrahitur, & in Cretam nutriendus exportatur. Quæ cuncta cuius indicia præ se ferunt, nisi infirmi & imbecilli? Quemadmodum igitur infirmus præstare potest quam non habet fortitudinem, aut imbecillus cui dabit solamen, alterius ipse cùm sit opis egenus? Sed vitam consideremus, quàm sancta fuerit, quamque pudica, vt propterea diuinos iure meruerit honores, nonne ab incunabilis impius & impurus reperitur, qui patrem non minus crudeliter quàm violenter regni sede priuauit, & paruus ætate, sed malitia magnus, decrepiti senis non sustinuit annos, fratres nepotesque debellauit, & principatus monarchiam solus inuasit, turpitudine nulla abstinuit? Namque germanam coniugem duxit, neque maritatis aut virginibus pepercit, sed stupris adulteriisque omnia fœdauit. Nec proprio quoque sexui seruauit honorem, quin libidini suæ corruptelam congessit masculorum. Videris quidem, talia qui gesserit an sit maximus? Optimus certè non est, nisi fortè desipiamus homines qui talia gerentes sceleratos ac perditos vocamus, ac omnibus pœnis dignissimos iudicamus. Tullius Verri adulteria obiecit. Hæc Iupiter admisit vester. Publio Clodio sororis incestum imputauit, Ioui optimo maximo, eadem & soror & cōiux fuit. Quid Pater illius Saturnus? Nonne mortalis detegitur fuisse, qui femineo de coitu filios procreauit? Et parricida, qui natos proprios iugulabat? Et vitiis deditus, qui regnandi cupiditate oblitus fuerat ipsius

A iura naturæ? Quandoquidem vt solus Imperium obtineret, fratre submoto de sanguine natorum fœdus percusserit. Aut illi merito fortitudo tribuenda, qui victus perdidit regnum, & vt Iouis euaderet irā in Latio se abscondit? Infelix itaque Deus & miserandus, qui regno vacuatur, domo detruditur, nec habet quo quiescat, sed alieno seruatur exul hospitio. Pudet commemorari Martis adulteria, sanguinis effusionem, pro quo reatu homicidij mortis sententiam suscepisse, pœnam B verò euasisse Atheniensium deprecatione. Quid Iunonis nefarium thorum, quid femineam in pellices efferationem commemoremus? An sanctissimam Venerem, publicum scortum, diuinis honoribus exhonorabimus, quæ nullis aliis pro meritis cæleste fieri numen emeruit, quàm quod prima meretricibus formam præbuit, legem decreuit? Si ergo meretrix Dea est, cur castitas in mulieribus laudatur? cur adulteria condemnantur? cur prostibulum succumbit infamiæ? Certæ virtutes C sint opprobrio, quoniam crimina & vitia in Diis prędicantur. Quod si stultum videtur, non sunt Dij quos vitiis expositos fuisse cōstat. Deus autem virtutis auctor, & sanctitatis amator est, totiusque bonitatis fons & origo. Virtuti verò aduersantur vitia, sanctitati non conuenit immunditia, bonitati malitia constat inimica. Quanam consequentia vitiosi, impuri, maligni, diuinitatem sint adepti, cū nullum vitium cadat in Deum? Quod si facinorosi sunt pro Deo colendi, non pu- D niantur adulteri, non parricidæ damnentur, non fures plectantur, non meretrices criminentur. Horum denique & similiū reos scelerum qui incusat, iudicat, punit, Deos quos humana res publica colit, dignos supplicio non diuinitatis honore demonstrat. Philosophi vestri virtutibus docent sapientiæque studendum, naturamque hominis à summo Deo propterea ratione dicunt adornatam, vt ea duce vitam moresque moderentur, nihilque aliud fore legem, qua damnantur crimina, E virtutesque laudantur, quàm naturæ rationem, hocque solùm homines bestias superare, si regantur intellectu. Eos verò qui legem naturæ corrumpentes confusionem sectantur vitiorum, non homines, sed beluas, quorum tenent exempla, dicendos. Qualiter igitur diuinis quasi cælestes laudibus prosequuntur, quorum turpissima legibus gesta condemnantur? Non ergo sunt diui qui conuincūtur esse

sceleribus infecti, non omnipotētes quos corruptela vitiatæ naturæ coarguit infirmos. Nec Romani culmen imperij seruāt mortui, qui viuentes proprium sibi regnū seruare nequiuerunt. Quam cernens insaniam Poëta exclamat, O curas hominū, ô quantum est in rebus inane. Quid enim valet inanius deprehendi, quàm facinorosis diuinitatis honores ascribi, verum Deum negligere, & simulacra venerari? Non est hoc religionem tenere, sed superstitionem defendere, nec pietatem sequi, sed impietatem nutrire. Rectè igitur Seneca tales vituperans cultores, simulacra, inquit, deorum venerantur, illis supplicant genu posito, illa adorant, illis per totum assident diem, aut astant, illis stipem iaciunt, victimas cædunt, & cùm hæc tantopere suspiciant, fabros qui illa fecere contemnunt. Quid clarius, quid apertius potest dici, quod eorum nō religio, sed vana superstitio destruatur? Quid enim habent numinis, quæ præter effigiem nihil retinent animantis? Aut quemadmodum queant auxilia præstare, quibus artificis manus nullum valuit sensum conferre rationis? Aut quid valeant virtutis possidere, ex fragili compacta materie? In illo ergo plus potentiæ, qui formauit illa. Ille namque fabricauit illa cùm non essent, hæc vero nec fuissent quidem, nisi per illum, nec aliud esse potuerūt, quam quod fictor eorum constituit. Attamen totum quod ipse manebat, non potuit illis dare, quandoquidem nec rationem nec vitam, quæ habebat, conferre potuit illis. Sed quid hunc tantum in medium adduximus Philosophum, simulacra deorum ridentem, cum vniuersi fere vestri sapientes similiter intellexerunt atque scripserunt? Quæ etsi coluerunt, vel consuetudine inducti, vel pauore compulsi, quod tamen dij non essēt siue simulachra illa, siue quorum dicebantur effigies, homines videlicet nati, & mortui, & senserunt, & litteris ad posteritatis memoriam inseruerunt: At idcirco tantum deitatis nomen illis attributum, quod reges potentissimi fuerunt. Quod mortales, ex bestiali feritate ad humanos mores transtulere, non diuina quidem virtute, sed humana industria. Quod artes, quod beneficia illis plura contulere, quibus ad vitæ disciplinam & negotiorum commoditatem gerendorum prouocarentur. Et rudes quidem homines facilè hunc errorem imbiberunt, qui omnes potentes Deos esse credebant. Hinc deriuatus in poste-

A ros error, omnes ferè mortales implicuit, vt Deos venerarentur, quos antiquitas indocta sacrauit. Sed Deus hoc veterno mortales volens liberare, filium suum incarnari constituit, vt homo inter homines positus, ad veritatis eos viam reuocaret, quatenus falsitate relicta, verum Deum nossent, venerarentur, adorarent. Qua de re, non puerilia, sicut insultas, quæ tenemus, sunt dogmata, sed diuina. Non enim hæc humana ratio excogitauit, sed cæle-
B stis sapientia reuelauit. Hæc suscipere, ad vitam ex mortuis est remeare. Hæc tenere, in æternum est viuere. Non ergo susceptus à patribus error, præferendus est veritati, sed magis damnato errore sequēda veritas. Quoniam quo longius paterna per filios vitia propagantur, eo deformitas eorum diuturnitate ipsa cumulatur. Nec de antiquitate falsorum deorum auctoritas roboranda, quando nemo dubitet falsitatem semper fore damnandam. Alio-
C quin de religionis antiquitate si ratio quæritur, constat priorem fuisse vnius Dei, qui cum mundi cœpit exordio, cultum, quam multorum superstitionē deorum, quæ Iouis temporibus est inchoata, multorum post hominum sæcula mundū violauit. Quæ diuinis perfacilè est litteris comprobare. Sed vestras tantum percurrite historias, & reperietis Iouem vestrū post patrem Saturnum regnare cœpisse, lucisque exordium non ante mundū vel saltem cum mundo sumpsisse, sed pluri-
D bus post eorum conditionem sæculis, cum iam mortalium multitudo terras repleret. Vnde constat, non ipsum rerum hominumque repertorem, vt à vobis prædicatur, sed ipsum vnum fore mortalium, sicut litteræ vestræ testificantur, neque illum fore sempiternum, qui post multos se priores regnare cœpit in terris, verum hominem superbissimum qui sibi diuinos asscripserit primus honores, breui tempore principaturus. Non dicas itaque hos
E Romanam rem publicam prouexisse, regere, atque seruare: quia homines fuerunt, mortis lege in puluerem, de quo sumpti sunt, olim redacti, aut simulachra vana sine ratione, sine sensu, sine vita. Ad hæc Præfectus. Diu vos modestia nostra in deorum calumniam sustinuit obloquētes. Sed si non præceptis Augustorum obtemperantes diis venerationem debitam reddideritis, suppliciis diuersis vos faciam consummari. Et iussit eis colla manusque grauibus vinculis aggrauari, & in carcerem claudi, vt nexibus vincti pondere

dete

dere preſſi deficerent. Sed ſancti Martyres exultabant, quod Chriſto per paſſiones fieri comparticipes merebantur, & diuinæ charitatis igne ſuccenſi, moleſtiam corporis in mentis lætitiam transferebant. Nec diuinitatis fauor abfuit pro ſe patientibus, ſed ſancti Spiritus eorum pectoribus munus infundens, infirmitatem corporis in fortitudinis conuertit vigorem. Immane denique catenarũ pondus veluti leuiſſimas plumas ſuſtinebant, ſtupentibus vniuerſis quod parua corpuſcula ieiunio vigiliiſque exæſa, tantam grauitatis molem perferre valerent. Traduntur igitur ergaſtulo die illo, conſequenti nocte ſeruandi. In quo temporis ſpatio, non mœrore corda deponunt, nõ timore contrahunt, ſed per ſuauitatẽ ſpiritus, in caritatem Chriſti dilatant. Laudes patri cęleſti celebrant, hymnos libãt, gratias agunt, & inter carceris ſqualores cælorum gaudia meditantur. Catenis membra vincti, ſed libertate Spiritus ſupernis agminibus ſociati, ſupremum poſtulant regem, vt fidei plenitudinem athletis ſuis largiatur, patientiæ virtutẽ tribuat, perſeuerantiæ palmam donet, triũphum victoriæ de hoſtis immanitate concedat. Altera vero die, rurſus tyranni tribunalibus præſentantur. Quos æſtimans oblatis muneribus facilius ſupplantari, blando ſermone, tanquam compatientis affectu, eos alloqui cœpit. Cùm videam vos nobiles atque prudentes eſſe viros, doleo non parum tantam dignitatem per inſaniam ſine fructu deperire. Deſerentes equidem cæleſtium culturam deorum reliquiſtis ſanctitatis meritum, virtutum decus, vitæ iocunditatem, & aniles ineptias ſectando, turpitudini, infamiæ, egeſtati, vos tradidiſtis. Quis aliquando ſapiens ſplendida geſta contemnens honeſtatis, voluntarius infamiæ ſubiit deformitatem? Quis vnquam generoſus, vitæ gloriam ſpernens, abiectus atque deformis eſſe delegit? Reddite vos igitur claritati patriæ, reddite vos ſapientiæ, quæ vos irradiat ſplendori, neque mentes veſtras ſemel male cœpta ſententia, perpetui erroris laqueis peruicaciter teneat addictas, ſed vt docti homines atque vrbana modeſtia inſtituti, faciles ad id quod honeſtum eſt animos reuocate. Cerimonias auitas ſuſcipite, ſacris deorum immortalium religionem deferte, ego vos multis magniſque muneribus donabo, ego maximis honoribus vos ſublimabo, ego vos poteſtatibus ampliſſimis magnificabo,

A ego vos inuictiſſimis Auguſtis commendabo. Ad hæc Sancti Martyres, nõ emolliti, ſed hoſtis antiqui ſentientes fraudẽ, reſponderunt. O venenum mortiferum ſerpentis ore prolatum! O mortis poculum Babylonico fulgore politum! Sic olim Diabolus paradiſi colonos per anguem fefellit, ſic genus humanum per purpuratæ meretricis pulcritudinem decepit. Et quidem beatæ quietis incolas, pollicens diuinitatis honores, dum ſupplantat, immortalitatis veſte nudauit, & à deliciis placidiſſimæ ſuauitatis eiectos, ad labores & ęrumnas deflendæ mutabilitatis adduxit. At verò genus hominum,

B dum præſentis proſperitatem vitę, gloriamque fragilis potentię captare ſuaſit, ſempiternæ mortis carceri mancipauit. Sed neque adhuc antiquæ fraudis oblitus, doloſę captionis innectere retia ceſſat, dum ad ſuę malitiæ bellum gladium linguę iudicis corripuit. Et in paradiſo quidem bruti animantis fauces tanquam hominis linguam vibrauit, hic verò rationabilis linguæ gladium ſtrinxit; quo Chriſti prudentia præſtructos, callidus inimicus ſubtilioris aſtutiæ mucrone confodiat. Sed qui Chriſti potentia victus atque crucis telo confoſſus eſt, fruſtra

C contra milites eius arma conquirit, gratis bellum preſtruit, non percepturus palmam triumphi, ſed exitu lapſum. Ipſo nunc auctore bellum geritur, qui ſuis militibus proclamat: Confidite, ego vici mundum. Qua de re ſignifer mortis attende. Sequentes Chriſtum non meritorum reliquimus inſigne, ſed inuaſimus; non virtutis arcem deſeruimus, ſed aſcendimus; nõ vitæ gaudium perdidimus, ſed mutauimus. Quas ergo præclaris geſtis remunerationes extollis, quando perſæpe infelix eas calamitas confundit?

D Quam fortium geſtorum prædicas famã, cùm vita breuis veloci fine cuncta dedat obliuioni? Aut quam vitæ lætitiã iactas, quando cũcta quæ cernis vanarum gaudia rerum vmbra velut tenuis celeriter elabuntur? An ſplendida geſta Põpeium totius orbis imperatorem iuuerunt, quãdo grauiſſimo ſuperbi victoris timore cõfectus, legionibus deſertus, militibus nudatus, ad hoſtilis gloriæ palmam capite ceditur, & ſine nomine corpus relictum, tumultuariam in arenis meruit ſepulturam? Vel melior forte Cæſarem fortunæ rota ſuſtinuit, qui poſt gallicos triũphos, poſt ciuiles victorias, poſt imperij purpuram, multis vulneribus confoſſus, gratum

suis hostibus super crudeli nece spectaculum fecit? Vbi nunc igitur horum virtutes; quas totum per orbem Romanum magno labore summo studio pepererũt? Vbi diuitiarum pompa, quas de toto mundi spatio populis gentibusque subactis congregarunt? Vbi triumphorum gloria, quibus sublimes elati sunt? Hæc igitur cursu breuiore finita, quam nihili fuere demonstrant, quæ tanta velocitate præteruolarunt. Non igitur magna reputes quæ sunt tam parua, nec stabilia credas, quæ vides tam vana, nec ducas læta quæ cernis tam tristia. Propter quod monemur non diligere mundum, neque ea quæ in mundo sunt: præferunt B enim speciem, sed tegunt vanitatem; potentiam simulant, sed abscondunt infirmitatem; gaudium promittunt, sed exhibent dolorem. Non igitur felices hæc qui possidere videntur, sed miserabiles qui pro veris falsa complectuntur. Qua de re munera tua contemnimus, dignitates respuimus, promissa pro nihilo ducimus. Seruis etenim Christi, quicquid sublime mundus reputat, contemptibile est: quicquid gloriosum vile, quicquid blandum execrabile, quoniam non appetunt in terris diuitias peritutas, quibus incorruptibiles in cælis parantur, quoniã C gloria præteruolans mundi, non veri boni possessio est, sed vitiorum materia. Si quidem quicquid habet mundus blandimenta carnis noxia sunt, & concupiscentia oculorum, & superbia vitæ, quæ omnia non à Deo patre sunt, sed ex diabolo. Propter quod certissimè teneas, quod nos à caritate Christi nulla promissio, nullæ diuitiæ, nulla gloria, nulla prospera, nulla contraria, poterunt separare. Ad hæc indignatus Præfectus, iussit eos eculeis extendi, & plumbatis cædi. Sancti Martyres inter flagella cruciatusq; dirissimos, spe supernæ gaudebant re- D tributionis, memorantes quod non sint condignæ passiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ manifestabitur in sanctis. Et item quod Iacobus Apostolus fidelibus dicit: Omne gaudium existimate fratres cùm in tentationes varias incideritis, scientes quod tribulatio patientiam operatur, patientia vero spem securam atque fidem, quam cunctorum fructus bonorum decorabit. Qua de re lætitiam mentis trahentes Domino gratias agebant, vtque suis famulis virtutis constantiam conferret, vsq; in finem postulabant. Cumque tyrannus cerneret

A Sanctorum inter tormenta perseuerantiam, nec flagellis posse superari, pœnas auget, cruciatus multiplicat, & quicquid malignitate Diaboli excogitare in vexationem potest Sanctorum, inferre non cessat. Cumque compago membrorum vi pœnarum nimia solueretur, & totam corporis speciem vnum vulnus obduceret, cato deflueret, secreta viscerũ parerent, spiritu tamen fortes in Christi confessione manebant. Erat denique res plena stuporis, qualiter membra fame sitique confecta, ieiuniis attenuata, vigiliis fatigata, tot atque tam magnos perferre poterant cruciatus. Sed vnde corporeis defecerant viribus, inde mentis virtute fortiores extiterant: & vnde exterior homo corrumpebatur, inde interior ad incorruptionis integritatem augmenta sumebat. Postquàm vero diu cruciatos in Christi confessione cernit immobiles permanere, iubet eos rursus carcere claudi, donec inueniat quibus eos tormentis deficere compellat. Sancti autem Martyres in tenebris ergastuli constituti, mentis aciem ad superna sustulerant, & quibus temporale negabatur, incommutabile atque sempiternum lumen contuebantur. Erãt quidem corpora flagris lacerata, pœnis abrepta, tormentis auulsa, sed animus fide fortis, spe solidus, caritate robustus, diuinas laudes meditabatur. Nec horror carceris, atque noctis tenebræ, superni fulgorem luminis quiuerant obumbrare: sed lucis corporeæ defectus, & tetra domicilij deformitas in mentium migrauerant maiestatem, & caligo quæ corporis texerat visus, cordis obtutus reuelauerat, quoniam spiritualis fulgor non sole succenditur, neque nocte cæcatur, magis autem claritatis suæ lampade & diẽ vincit, & nocturnas tenebras repellit. Propheta de se loquente: Et nox illuminatio in delitiis meis. Tandem ergo quieti membra dimittunt, & soporis leuamine fessos artus reparant ad laborem futurum. Nec tamen somni grauedine mens obtruitur, sed diuino igne succensa, cælestium mysteriis secretorum inseritur. Sensus quidem corporeis officiis obturantur, sed supernis reuelationibus referantur. Ecce denique propinquante iam luce, Angelus Domini carceris claustra ingressus apparuit, & totius spatium cellulæ magna luminis claritate perfudit, & ait ad illos, Rufine & Valeri constantes estote, robustaque mẽte omnem

pœnarum timorem superate, in proximo A est vt vos Dominus cũ martyrij palma ad se suscipiat, & cælorum ciuibus faciat cohæredes, vt ibi iam paratas à Domino coronas percipiatis, quas vobis in præsentiarum videndas ostendã. Quibus dictis, coronas super eorum capita cælo lapsas deposuit. Erant enim supra solis claritatem mirabili splendore micantes, & in similitudinem lapidis smaragdi vernantes, in vtraque nimirum qualitate, id est splẽdida & virenti, eorum quibus delatæ fuerant meritũ signantes, quoniã & per immarcescibilem longanimitatis perseuerã- B tiam virerent, & per candidissimã virtutũ speciẽ refulgerent, quatenus diuinis donati muneribus: & de promissis certi redderentur, & velut in vitæ speculo, sic in eis & palmam victoriç suæ & præmiorum contemplarentur insigne. Mane verò facto iussit Præfectus eos sibi præsentari. Qui cùm fuissent adducti, vidit facies eorũ in similitudine rosarũ, ruboris pulchritudine perfusas, ac totius corporis cutem liliorum candore fulgentem. Nec mirum. Cælestis namque minister orna- C mentorum insignibus capita Martyrum decorare iussus, secreta mentium exornauit, & in futuræ gloriæ testimonium exteriores etiam corporis artus irradiauit. Simile quoque de protomartyre Stephano gesta testantur, quod stans in concilio plenus Spiritu sancto angelico refulgebat aspectu. Ille siquidem deitatis fulgor horum pectora illuminabat, qui Moysem olim tanta maiestate repleuerat, vt in eius faciem respicere plebs Israëlitica non auderet. Sed priora tempora solum legis latorẽ tanta gratia co- D ruscantem meruerunt habere, at verò nostra sæcula multos. Non enim nunc ministeriorum formas cælestium per figuras atq; vmbras inspicimus, sed reuelata facie gloriam Domini speculamur, in eandem imaginem per sãcti Spiritus gratiam transformari. Maioris ergo gloriæ pondus non vnum, sed plurimos illustrat, vt deprehendatur in vniuersorum communionem per nouitatem Spiritus esse diffusum, quod ante numerosa paucitas E propter veteris hominis carnalitatẽ suscipiebat. Videns itaque Præfectus admirabili Sanctorum vultus maiestate coruscare, non diuinæ virtutis gratiam veneratur, sed nequitia repletus magos & maleficos criminatur, & propterea illata sibi tormenta vincere, atque diis honorẽ nõ exhibere. O miserabilis humanæ cæcitas mentis, quæ de ipsa luce sẽper obscuratur, & medelam salutis in perniciem vulneris conuertit. Hinc est illud Apostoli, aliis enim sumus odor mortis in mortem, aliis odor vitæ in vitam. Eadem quippe causa pro varietate diuersæ qualitatis, huic salutẽ, alteri exitiũ præstat, non quod periculi materies vna sit, sed quod dissimilis qui suscepere conditionis existant. Sic solis radius sanis corporibus conueniens probatur, ægris verò contrarius. Quæ ratio in præsenti facto præbet exemplum, dum tyrannus cælesti miraculo non informatur ad salutem, sed ad deterioris cumulum prouocatur, & inde caliginem coaceruat perfidiæ, vnde percipere fidei lumen debuerat. Impietatis itaque circumfusus vmbra, innocẽtes & pios, sceleratos & impios conclamat, multos forè qui multis magnisque suppliciis puniti, crudeli morte tollantur, ne per eos amplius Christiana religio conualescat, & cultura deorum depereat.

Tunc officio suo præcepit, vt vinctis post tergum manibus eos abire secum faceret, quoniam inde properabat, vt conuenienti loco ad terrorem necarentur. Ducti sũt autem ab eo loco quasi septem milium quingentorum passuum spatio, quo cum peruentum est, iuxta peruium publicum super ripã fluminis Vuindolæ capitæ cæsi sunt. Sicque roseo sanguinis sui cruore perfusi, terræ corpora reddentes, beatas cælo animas intulerunt. Non longo vero post tempore, persecutione cessante, ad propriũ locum digno cũ honore psallentium sublati, magna populorum frequẽtia deportati sunt. Vbi sepulturę pia cum veneratione traditi, congesta desuper mole muniuntur, siue propterea ne possint postea moueri, siue propter insigne memoriç posterioribus sæculis relinquẽdum, vt quod prior ætas tumulorum titulos fabricando clarissimis viris exhibebat, hoc sanctis Martyribus noui sæculi plebs deuota præstaret. Nec tamen sine diuina dispositione locus ille Sanctorum promeruit sepulturam, vt vbi Christi gregem verbi dapibus pauerant viuentes, vbi pluribus vitæ ianuam reserarant, ibi quoque post mortem quiescant: vt quos ante doctrina imbuerant, virtutibus informauerant, eos nunc precibus muniãt, suffragiis defendant. Passi sunt autem octauo decimo Kalendas Iulias.

FINIS.

INDEX
RERVM ET VERBORVM
NOTABILIVM, QVÆ IN HOC OPERE CONTINENTVR.

A.

Hero-

M.

N.

Q.

R.

S.

FINIS.

4-3-9

